

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
DOMINIUM SS PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB APO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1459) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

UXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAN, DETECTIS
AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS
SINGULARUM PAGINARUM MARGINES SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFI-
CANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN
ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO,
ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM
STUDIOSE, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PICNIS ETIAM ET IMPERITIS PATRANT OMNES
SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSENTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM
UNUBUIQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO
INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COM-
PERIRE SIT OBIIVM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS
SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS
USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTAN-
TIS, SIMILIS, PRETTII EXIGUITAS, PRÆSENTINQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
ORIENTIUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM
INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES
ÆTATES, LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM,
ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN OUA PRODRUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ AB APO PHOTIANO AD
CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNÈ,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSuum COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM.
AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 4110 FRANCIS VENIT: GRÆCA
DUPPLI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLE-
CTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM
EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTIN-
GIT; DUM HUIUS VERSIO NERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8,
UNUMQUODQUE NERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO ÆNITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETTII HUIUS BENEFICIO
FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM
CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETTIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT
LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDÈM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE
VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIEI,
PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS
IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPE-
CIALIBUS SUBICIANTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPOS EAS TYPIS MANDANDI NOMIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CL

GREGORIUS PALAMAS. CONSTANTINUS HARMENOPULUS. THEOPHANES NICÆNUS. ALII.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÈ, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARIORUM VULGO
D'ENFERE NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

282
M582^p
t.150

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNI 1345-1350.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,
ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ,
ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

GREGORII PALAMÆ,
THESSALONICENSIS ARCHIEPISCOPI,
OPERA OMNIA

THEOLOGICA, HOMILETICA, HAGIOGRAPHICA, POLEMICA, ASCETICA.

ACCEDERUNT

GREGORII SINAITÆ, CONSTANTINI HARMENOPULI NOMOPHYLACIS, MACARII CHRYSOCEPHALI
PHILADELPHIENSIS METROPOLITÆ, JOANNIS CALECÆ CPOLITANI PATRIARCHÆ, THEOPHANI NICENI
ARCHIEPISCOPI, NICOLAI CABASILÆ THESSALONICENSIS,

QUÆ SUPERSUNT.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORÆ.

GREGORII TOMUS PRIOR, CÆTERORUM TOMUS UNICUS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE. PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUCE, NUNC VERO INTRA MUENIA PARISIINA.

1865

459012

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNUS 1345-1350.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO OL CONTINENTUR.

CONSTANTINUS HARMENOPULUS.		<i>Operum Gregorii Palamæ argumenta ex codd. Coislis.</i>	709
<i>De Const. Harmenopuli ætate, vita et scriptis editis et ineditis.</i>	9	<i>De Gregorio Palama Græcorum Sententiæ. Insunt: Gregorii Acindyni Iambi; Andreæ Colossensis Dialogus; Joannis Cpolitani tomus; Anonymi (sed Constantini Harmenopuli) de hæresibus Palamæ; tomus condemnationis ejusdem, sermo patriarchalis quo præscribuntur Palamas et ejus fautores; Simeonis, Xerocerci monasterii abbatis, ex libello de sobrietate et attentione in gratiam Hesychastarum, seu Umbilicanimorum, scripto; patriarchæ Cpolitani tomus contra Synodum Palamitarum; Davidis monachi relatio de dissidio Barlaami et Palamæ.</i>	843
<i>Const. Harmenopuli libellus de opinionibus hæreticorum qui singulis temporibus existiterunt.</i>	19	GREGORII PALAMÆ OPERA.	
<i>De fide orthodoxa.</i>	29	Theophanes, sive de divinitatis et rerum divinarum communicabilitate et incommunicabilitate.	909
<i>Narratiuncula de tribus tomis synodicis in quibus omnes adversus imperatoriam majestatem turbarum aut rebellionis duces eorumque adjutores et consilii anathemate percutiuntur.</i>	41	Prosopopœiæ, id est Dialogus Corporis et Animæ coram iudicibus causam dicentium. Latine col. 959, Græce col. 1517.	959
<i>Contra Gregorium Palaman.</i>	43	Vita S. Petri Athonitæ; præmittitur Conr. Janningi Commentarius.	989
<i>Epitome canonum.</i>	45	Anthonii Bortoli <i>Monitum in Palamæ scripta ascetica</i> τὰ φιλοκαλία τῶν ἱεσῶν Νηπτικῶν, Venetiis 1782 edita.*	1041
MACARIUS CHRYSOCEPHALUS PHILADELPHIENSIS METROPOLITA.		De passionibus, virtutibus, et mentalis quietudinis fructibus, ad Xenam sanctimoniam.	1043
<i>Oratio in Exaltationem venerandæ et vivificæ Crucis.</i>	173	Decalogus Christianæ legis	1089
<i>Præcemia ad Commentarios in novum Testamentum.</i>	229	De Hesychasti.	1101
<i>De universalis Orthodoxiæ solemnitate ob restitutum sacrarum imaginum honorem.</i>	241	De oratione et puritate cordis.	1117
<i>Ἐκδόσιον sive Florilegium (Excerpta).</i>	245	Capita CI. physica, theologica, moralia et practica.	1121
JOANNES CALECA CPOLITANUS PATRIARCHA.		Magioriticus tomus pro Hesychastis, cui inter alios subscribitur et monachorum minimus Joasaph, quondam Joannes Cantacuzenus imp. Cpolitanus.	1225
<i>Joannis Calecæ homiliarum ineditarum Index ex Montefalconii Bibl. Coislis.</i>	249	<i>Notitia in Gregorii Sinaitæ opuscula ascetica.</i>	1257
<i>Homilia in Dominicam ante Exaltationem crucis.</i>	255	Gregorii Sinaitæ capita de ascési per acrostichidem.	1261
<i>Homilia in tertiam Juniorum Dominicam.</i>	265	Ejusdem capita a ia.	1269
THEOPHANES NICÆNUS ARCHIEPISCOPUS.		Ejusdem de quiete et oratione; item de signis gratiæ et erroris; et quæ sit differentia fervoris et orationis; et quod sine duce facile superveniat error.	1503
<i>Monitum Editorum, in quo vera Theophanis ætas statuitur contra Pontii a Leone sententiam, qui an. 1598 ejus opera Græc. Lat. edidit.</i>	279	De quietudine et duobus orationis modis.	1513
<i>Theophanis Epistolæ.</i>	287	Quomodo oporteat sedere hesychastam ad orationem, nec cito assurgere.	1529
NICOLAUS CABASILA, THESSALONICENSIS METROPOLITA.			
<i>Ejus vita, res gestæ, scripta.</i>	355		
<i>De divino altaris Sacrificio. Præmittitur Gentiani Herveti interpretis ad lectorem admonitio.</i>	363		
<i>De vita in Christo libri septem: Latine ex ed. Jacobi Pontani; Græce in D. W. Gass Die Mystik des Nikolaus.</i>	491		
<i>Sermo contra feneratorum, ex Davidis Hoeschellii editione, cujus lacunas supplevimus ope codd. Paris. 970 et 1215.</i>	727		
<i>Laudatio sanctæ myroblytiæ Theodoræ, sanctimonialis Thessalonicensis, cum prævio Danielis Papebrochii commentario.</i>	719		
GREGORIUS PALAMAS THESSALONICENSIS METROPOLITA.			
<i>Notitia ex Bibliotheca Fabricii ed. Hartesii.</i>	771		

* Propter materiæ cognationem Palamæ Ascetis ex eodem libro subjecimus etiam Gregorii Sinaitæ opuscula ejusdem argumenti, qui Palamæ comvu. existit. Hæc omnia huc usque præ ineditis ab omnibus bibliographis habebantur; nullas enim Philocatiæ editionem novit, cujus exemplaria omnia Venetiis in Orientem transmissa sunt.

CONSTANTINUS HARMENOPULUS.

NOTITIA.

(Fabric. Harl. Biblioth. Gr. t. XI.)

Constantinus Armenopolus ad medium duodecimum sæculum refertur a multis, et nominatim a Caveo (1) et a Petro Bælio (Réponse aux questions d'un provincial, t. I ch. 53, p. 482); quare hoc etiam capite illi locum dare volui. Verius tamen est, medio sæculo decimo quarto demum illum floruisse, ut ex jam dicendis patebit. Natus est circa ann. 1320 Cpoli (2) patre Curopalata, matre Muzalona Jo. Cantacuzeni imp. consobrina. Ad decimum sextum annum ætatis liberalibus Græcorum disciplinis a Philastro monacho studita institutus, post auditum Leonem monachum (3) ad annum usque vicesimum Latinis litteris navavit operam sub Aspasio monacho Calabro, quem ad id pater Constantini magna mercede ex Italia conduxerat. Hinc ad jurisprudentiam se contulit doctore Simone Attaliata, pronepote Michaelis Illius, cui Juris Compendium Græci debent. Eo magistro velocissimi ingenii juvenis ad eam sapientiæ famam pervenit, ut duodecicesimo ætatis anno antecessoris nomen meruerit, quod non nisi senibus principes Græci et legum stipendia emeritis plurima concedebant. Tricesimo ætatis anno Judex Dromi, quod civilium dicastarum supremum tribunal fuit, renuntiatus, et inter consiliarios ascitus principis (4), quos inter primum locum obtinuit minimus omnium ætate, tanta cum integritatis et sapientiæ gloria id muneris exsecutus est, ut, Cantacuzeno e solio, quod occupaverat, deturbato (5), nullam fortunæ aut dignitatis mutationem sit passus, quum, patre defuncto, auctus honoribus, Sebastus et Curopalata ad Cæsarem (6) propius accedere jussus sit. Opibus, dignitatibus, opulentoque Bryennii conjugis matrimonio felix ad legum interpretationem se contulit, tanta ubique et gravitate et eruditione, quantam nobis ubique ingerunt ejus in *Digestum* (7) ac *codicem* luculentissimi *Commentarii*, *Explanationes Novellarum*, *Prochiron juris utriusque*, aliaque, quæ passim Latinis Ictis ad auctoritatem præsentissimam evocantur, quæque tantis Græcis habita sunt, quanti olim præcis Latinis effata Scævolar, Pauli, Cui, Ulpiani, aliorumque hujusmodi, quorum in jure summa auctoritas. *Sapientissimum* appellatum a Michaeli Balsamone (8), *peritissimum legum* a Nicolao Cabasila (9), *Os jurisprudentiæ* antonomastice, et *Jurisconsultum xax' έξοχην* a Nilo Rhodio (10), et ab ipso Philotheo (11) patriarcha Cpol. *Thesaurum Nomicum*, discas ex pluribus virorum hujuscemodi monumentis. Circa quadragesimum ætatis annum canones attigit, cum *præfectus Thessaloniciæ* summo cum *Nomophylaci* imperio per otium amavit sacra tractare, ea diligentia et fide, ut inter canonistas Græcos principem locum, judice Nicolao Comneno, obtineret, et Nilo Rhodio vocetur, *διδάσκαλος καὶ κανόνων έρμηνευτής ανεπληγτος*, suffragante Georgio Coressio Additionibus ad *bibliothecam Photii* et Christophoro Campana Chio, *Canonarcha de vi canonum*, scholio ultimo. Diem obiit supremum Cpoli ann. 1380, vel 1383 (FABR.). Vindobonæ in cod. Cæsar. 11 n. 8, est Philothei testimonium de ætate Constantini Armenopuli. V. Lambec. VI, part. 1, p. 87 sqq. ibique Kollarii not. p. 89 sq. Id testimonium Lambec. exhibet integrum (quod Fabric. postea in sect. 2 repetiit), ex eoque docet Constant. Harmen, qui in eo vocatur *nomophylax sacri imperatoris secreti et judex urbis Thessalon.* composuisse *Promptuar. juris civil.* et *Epitomen juris canon.* sub imperio impera-

(1) In *Hister. litter. SS. Eccl.*, tom. II, p. 226, ad ann. 1150, ed. Basil. Sed Caveum jam refutavit Tenzel in *Monatlichen Unterredungen*, etc., m. cit. 1690, 8, p. 967. (HARL.)

(2) Accuratam hanc de Armenopulo notitiam debeo Nicolao Comneno Papadopoli, p. 143. *Prænotionum mystagog.* editarum Neapoli 1695, fol. Comnenus testatur se usum Georgii Coressii et Maximi Planudæ Paralipomenis ad *Bibliothecam Photii*.

(3) Hunc, cum non diu post archiepiscopum Mytilenæum fuisse constat, Nic. Comnenus eundem putat fuisse cum Leone Magentino, cujus commentarii in scripta Aristotelis exstant.

(4) Joannis Cantacuzeni imp.

(5) Ann. Christi 1355.

(6) Joannem Palæologum

(7) De his Armenopuli scriptis partim adhuc ineditis plura dixisse se Comnenus testatur in opere, quod inscripsit *Græciæ Sapientis testimonium*. Illud non vidi.

(8) In Anaphora III, c. 5.

(9) In quæst. de matrimonio, apud Christoph. Campanam Canonarcham.

(10) In Sylloge canonum ad canones concilii Cpol. sub Cantacuzeno.

(11) Orat. 2, de pace Christi.

triciis Annæ Palæologinæ, hujusque filii, Joannis Palæologi ann. a creato mundo 6853, h. e. ann. Chr. 1345, et retractat, aliorum olim secutus rationes, sententiam antea libro v Comment. in Indic. 1, p. 688 sq., et 771 (sed v. Kollar. *ibid.*, p. 333) prolatam, rejicitque opinionibus Theod. Ad. Svalenberg. (V postea ad sect. 1), Marquardi Freheri in *Chronologia*, præfixa Juri Græco Romano, ac Josephi Mariae Suaresii in *Notitia Basilicorum* (12), qui ætatem Constantini Harmen. alligarunt a. C. 1143 (quos etiam secutus est Burc. Gotthelf. Struv. in *Historia juris*, lenæ 1718, 4, p. 341 ac 605); atque Jac. Gothofredi, in *Manuali juris* (p. 79, edit. 41 Genev. 1710, 12); ac Philippi Labbei in *Biblioth. chronolog. SS. Eccles.*, qui illius ætatem retulerunt ad ann. Chr. 1150; Christfr. quoque Waechterus in *Opusc.*, p. 591, vulgarem sententiam amplexus, Harmenopulum jam sæc. XII vixisse contendit, sed ideo notatus a Troitzio in præfat. ad Waechleri *Opusc.* p. 75 aliique. *Id.* ad fin. sequentis paragraphi 2. — Contra de ætate ejus cum Fabricio consentiunt Oudin. in *Comment. de SS. Eccles.* tom. III, p. 924, ad ann. 1340; Hamberger in *Zuverläss. Nachricht.*, t. IV, p. 613 sq.; Saxius, in *Onom. tit.*, part. II, p. 363 sq., ad ann. 1345, qui præterea plures viros doctos præcipue scriptores *Histor. juris* de eo laudat; Sammet, in *Opusculis*, Lips. 1763, 4, p. 30; — Jo. Aug. Bachius, in *Illst. jurispr. Rom.*, et Aug. Corn. Stockmann. in *Not. ad illam*, p. 655 sq. ed. quintæ; Pohl. ad Suares. l. c. p. 16, qui pag. 17 sqq. editiones recenset; et Car. Frid. Zepernick ad Caspar. Achat. Beck. *De Novellis Leonis Augusti*, etc., Halæ 1779, 8, p. 22 sqq. *Add. meam* *Introduct.*, etc., II, part. 1, p. 539 sq. et *Supplementa* ad illam, II, pag. 61 sq. (HARL.)

Constantini Harmenopuli scripta edita.

1. Ἐξάβιβλος, sive Πρόχειρον νόμων, *Promptuarium juris civilis* in sex libros, titulos LXXXII divisum, quod una cum *Ecloga legum georgicarum ex jure Justiniano*, Græce cura Theodorici Adamæi Svalenbergii lucem vidit Parisiis apud Christianum Wechelium 1540, -4, Latine vertit D. Bernhardus a Rey Colon. 1547, 8, apud Martium Gympticum, et ex secunda recognitione *ibid.* apud Gualtherum Fabricium 1556, 8. Et cum Enechiridio usuum feudalium per interpretem additæ, 1566, 8. Accuratus deinde et elegantius, additis etiam scholiis. Joannes Mercerus, cum præfatione ad Michaellem Hospitalium, Lugd. 1656, 4; et Lausanæ, apud Franciscum le Preux, illustr. D. Bernensium typographum 1580, 8. Hinc Græce et Latine cum Merceri versione et scholiis, et paratillis Dionysii Gothofredi et variarum lectionum libello ex codicæ ms. Jacobi Lectii; et nomenclatore Græcarum dictionum juris ad Harmenopulum, Genev. 1587, 4. [Constantini Selectæ præceptiones de agricultura, Latine, per Jan. Cornarium, Basil. 1538, 8. (in *Cat. bibl. Leidens.* pag. 142.) Posthæc edituri erant Harmenopuli *Promptuarium* Henr. Ernstius. Abr. Haverkampius, qui edidit *Specimen juridicum ad Constantini Harmenopuli Promptuarii lib. II, tit. 4, § 34*, Lugd. Batav. 1738, postea a Gerh. Oelrichs, *Theo. diss. jurid.* vol. I., tom. III, p. 43, insertum; et Dav. Ruhnken. Sed horum conatus fuerunt irriti. Quo facto Ger. Meermann. persuasit Gul. Otton. Reitzio, ut curam novæ editionis susciperet, eique, operam suam ad hunc laborem profligandum pollicito, suppeditavit, quotquot ipse collegerat in Græcum interpretem, subsidia tum codd. mss. tum collationum, tum animadversionum, ab eruditissimis viris profectarum. Reitzio: igitur duobus codd. MSS. aliisque subsidiis usus textum Græc. restituit atque emendavit, novam eamque elegantiore versionem confecit et nomenclatorem Græcum Gothofredi editioni adjectum auxit. Quia vero Reitzius cum vix ad finem opus perduxisset, et præfationi ultimam adnovisset manum, animam efflavit: ejus filius, Carolus Conradus, a Meermanno rogatus, secundum schedas paternas opus absolvit, quod post mortem Ger. Meermanni tandem hujus filius Jo. L. B. de Meermann edidit *Supplemento novi thesauri civilis et canonici, Hæc Comitum*, 1780 fol. init. cum inscriptione: *Constantini Harmenopuli Manuale legum, nem leges agrariæ ex variis codd. emendavit atque auxit; nova versione Latina adornavit; notasque et observat. compturium eruditorum, tam editas* (n. Bern. a Rey, Jo. Mercerii et Diod. Gothofredi), *quam ineditas, ut et suas, adjecit, nec non I. G. Sammet Diatribam de Hypobolo subjunxit Gul. Otto Reitzius.* Textui Gr. a pag. 1 subjecit lectionum varietatem, scholia vetera atque eruditorum animadversiones; in præfatione autem uberius recenset subsidia, quibus ad emendandum æque ac illustrandum Manuale usus est. Ea autem fuerunt duo codd. Meermanniani, ineditus commentar. Eman. Soarez a Ribeira; obs. et collationes ad codd. anecdotæ A. Peuzæ, Ant. Contii, Gerh. Falkenburgii, Jas. Cujacii, Jos. Scaligeri, Claud. Salustii, Abr. Haverkampii et Jo. Dan. Ritteri, quorum ultimis lectiones varr. et loca ictorum exscripsit ex Harmenopulo Cujacii, quem servat bibliotheca Senatus Lipsiensis, hisque suas addidit observat. pag. vi, præfat. ex cod. Meermann. integro vetus Πρόχειρον νόμων in 40 tributum titulos continente, locum, ad initium Ἐποθεωπίας Harmenop. § 18, pertinentem, cum tabula titulorum, Gr. et Lat. cum Vavassoris, illud edituri, suisque notis inseruit, et pag. ix animadverit, hoc Πρόχειρον non aliud esse, ac cujus titulos J. H. Majus in *Bibl. Uffenbachiana*, p. 1, p. 522, exhibuit, in quibusdam tamen differre; tum pag. xiii sqq. repetuntur superiorum editionum Dedicaciones ac Præfationes. Sammeti Diatribæ excipiunt, p. 386 sqq. *leges agrariæ*, ex quatuor codd. Meermannianis emendatæ, Gr. et Lat. cum notis Reitzii et aliorum. Ex indice nominum propriorum de *Magistri*

(12) V. pag. 16 ed. Pohl. qui in not. plura et certiora de Const. Harmen. scripsit.

Ῥωμαϊκῶν, citatis ab Harmenopulo in Prolegom. p. 6, adhuc observo, Gothofredo in nota aliisque videri, illum fuisse eundem cum Cosma, officiorum magistro sub Romano seniore, et a Ῥωμαϊκῶν scriptore diversum, sed jam dissensit Salmasius et ita jam Suallenberg. in epist. delicat. p. xiv sq. ed. Reitz judicavit, et Reitzio verosimile est, hujus *Magistri* nomen non honoris titulum, sed *κύριον ὄνομα* familiae fuisse, etc. Fabricius noster infra in vol. XII, p. 429 sqq. recudi fecerat partem Præfationis Harmenopuli, qua rationes, ob quas post Basilii Constantini et Leonis manuale legum aliud ipse novum composuerit, exponit. Illa quidem pars h. l. rectius resumenda fuerat; at, quoniam in Reitzii edit. p. 6 sqq. et emendator et notis multis instructa legitur, eam et h. l. et infra in vol. XII excludendam esse (vixi. HARL.) — Germanice Harmenopuli *Hand-Buch und Auszug Kayserlicher und Bürgerlicher Rechte, D. Justo Goblere* interprete Francof. 1566, 1576 fol. MS. hoc opus in variis bibliothecis, ut Cæsarea, Lambec. VI, pag. 45 (45), Coislinaiana pag. 218, etc. Privata quidem auctoritate sed singulari studio concinnatum fuit ab Harmenopulo hoc Promptuarium, compendiumque juridicum, supplens et emendans defectus veteris *προχείρου*, quod in XI (14) tributum titulos auspiciis Basilii Macedonis, Constantini Porphyrogenetæ et Leonis Sapientis pridem compositum ipse commemorat: explanationibus etiam succinctis, quibus leges adductas principum et jurisconsultorum veterum responsa illustrat, illud locupletavit, quas Mercerus atque Gothofredus et minori typonum caractere et præposito *σχόλου* vel *ἐπεξηγήσεως* titulo solent distinguere.

2. Ἐπιτομή τῶν θεῶν καὶ τερῶν κανόνων. Epitome divinarum et sacerorum canonum (tributa in sectiones sex, 1) de episcopis, 2) de presbyteris, diaconis, subdiaconis atque ex oreistis, 3) de clericis, 4) de monachis et monasteriis, 5) de laicis, 6) de mulieribus.) *Πρόχειρον* juris canonici vocat Nic. Comnenus, p. 219 *Prænot. mystagogiar.* Cum Scholiis Citrensis τοῦ Κίτρου, qui p. 41 nominatur, et Philothei (qui patriarcha CPol. fuit ann. 1354 et ab ann. 1362 ad 1376) Græce et Latine prodiit in Marquardi Freheri *Jure Græco Romano* lib. I. p. 1-71, ex Græco Jo. Sambuci codice, adjuncta Latina Jo. Leunclavii versione. Francof. 1696 fol. Hæc Epitome in aliquot codicibus Cæsareis exstat manu exarata, teste Lambecio V, p. 160; et VI, pag. 35, ac 37 (15), quos cum editis conferri, postremum præcipue, operæ pretium fuerit. Ex eodem [p. 87 sqq. Koll.] et Nota Philothei adjecta non licet de ætate Harmenopuli dubitare, quam ideo hic etiam ascribere haud gravabor: Τὸ παρὸν ὅλον τοῦτο βιβλίον τῶν τε θεῶν καὶ φιλευσεβῶν νόμων καὶ τῶν τερῶν καὶ θεῶν κανόνων συνετέθειτο πολὺ πόνου, καὶ οὕτως ὠργανώθη παρὰ τοῦ πανσεβαστοῦ νομοφύλακος τοῦ εὐαγοῦς βασιλικοῦ σεκρέτου καὶ κριτοῦ τῆς Θεοσώστου πλῆτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ἀρμενοπούλου ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς εὐσεβ-

(15) Sive p. 83 sqq. ed. Kollarii, in cod. 41 n. 2 et n. 3 exstat ejusd. Harmenopuli *Ectoga legum georgicar.* ex jure Justiniano; ibid. p. 34, n. 8, cod. 2; et p. 40, n. 15, cod. 3; ac p. 71, n. 5, cod. 7; p. 84, n. 3, cod. 11; pag. 99, n. 2, cod. 12, vol. VIII, p. 902, n. 7, cod. 47, sunt eadem *Leges georgicæ.* Ibid. pag. 43, vol. VI, n. 22, cod. 3, ex titulo quarto libri secundi Promptuarii, § 31, de ἀμμοδαρῶς *s. oleariis*, ubi Lambec, et Kollar. de significatione voc. Græc. barbari Ἀμμοδαρῶς plura afferunt. Add. Reitzii ind. Græc. ad promptuar. h. voc. et not. ad II, 4, § 20, p. 422. — Ibid. pag. 56, n. 7, cod. 9 (ubi consules Kollar. notam), excerpta quædam *Miscell. de officiis magistratuum ac judicium*; ibid. p. 76, n. 1; cod. 10, p. 83, n. 2, cod. 11; ac p. 99 n. 2, cod. 12 ac vol. VIII, pag. 1007, n. 12, cod. 53. *Promptuarium* — Locus quidam de formula loquendi ἐπὶ σεκρέτου apud Harmenopulum a Lambecio, rectius *vero præfectus tribunali dicasterioque* a Kollario in vol. IV, pag. 76 sqq. explicatur. — In vol. II, p. 922, n. 4 cod. 449, *Georgii Critonii seu Critonæi*, olim professoris Parisiensis Præfat. in *Harmenopuli titulum de iudiciis.* — Venetiis, in bibl. Marc. cod. 482 et 485 est *Promptuarium*, adjecta *Donatione Constantini M.*; item *Ectoga legum georgicarum* et alia Harmenopuli opera. — (Ead. Opusc. in cod. Baroc. 440) In cod. Jo. Mori 281 sive u. 9467, Cat. Mss. Angliæ, etc. vol. II; Epitomes Juris civilis liber primus, Latine. — Paris. in bibl. publ. codd. duodecim asservatum Harmenop. Promptuarium. V. Iudic. ad vol. II, Cat. Mss. regg. Paris. — Secundum Montfaucon. in *Bibl. bibliothecar. Mss.* exstant

pag. 12 D. in bibl. Vatic. Harmen. Hexabiblos, hi; et officia palatii: pag. 344, E. in bibl. Bodleiana, Manuale legum. — Florentiæ in bibl. Laurent. codd. 49 n. 1, plut. 81, et 85, n. 2, Promptuarium, ac n. 7, Leges georgicæ: quos codd. copiosius recenset Bandin. in Cat. codd. Gr. Laur. 3, pag. 250 et 417. — Mosquæ in bibl. typographæi synod. in 4, *Promptuarium* in codd. 41, 44 et 45 cum appendice quatuor legum, et legg. georgicis. V. Matthæi Notit. codd. Gr. Mosquens. in 8, p. 322, 323 et 324. — Ibid. p. 84, n. 7, in cod. 151 sunt quædam capp. excerpta ex scriptis Harmenopuli. (HARL.)

(14) Conf. Pohl. ad Suaresii *Notitiam Basilic.* p. 7 sqq., p. 14 sqq., præcipue p. 15, not. d, ubi Harmenopuli verba § 20 *Πρόχειρον*; explicatur, et pag. 36 sqq. Id editum esse a Reitzio in Meermannii supplem. jam memoravimus. (HARL.)

(15) Sive p. 357, vol. V, n. 8, cod. 253 ed. Kollar. — In vol. VI, part. 1, p. 79, n. 4, cod. 9, pag. 85, n. 5; cod. 11 a Philotheo, ut Lambec. arbitratur, suppleta et scholiis margin. illustrata; sed conf. Kollarii Notam it. in vol. VIII, p. 995, n. 24, cod. 51; *ibid.*, pag. 4010, n. 20, cod. 53. — Florentiæ in bibl. Laurent. cod. 49, n. 2, plut. 81; et cod. 85, n. 4, plut. 89. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laurent. tom. III, p. 252 et 418. — Venetiis in bibl. Marc. cod. 482. et cod. 580, V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 165 et 305. — *Taurini* in cod. 278 1. V. Cat. codd. Gr. Taur. p. 380. — Paris. in oct. codd. bibl. publ. V. Iudic. ad vol. II, Cat. Mss. regg. Paris. p. viii. — Mosquæ in cod. typographæi synod. 20, n. 4, et cod. 41, n. 10, et cod. 44 n. 3. V. Matthæi Notit. citatam p. 315, 322 et 323 sq. — Oxon. in cod. Baroc. 449. — Matriti in cod. reg. 85 fol. 203. V. Mart. Cat. codd. Gr. Matrit. p. 550 sq. (HARL.)

στάτης καὶ φιλοχρίστου Δεσποῦ τῆς ἡμῶν καὶ Αὐτοκρατορίας κυρῆς Ἄννης τῆς Παλαιολογίνης, καὶ τοῦ ἑρασιμωτάτου ταύτης υἱοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ φιλοχρίστου Βασιλέως ἡμῶν καὶ Αὐτοκράτορος Ῥωμαίων κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου 5709, Ἰνδικτιῶνος γ'. Hoc est: *Præsens hic totus liber divinarum ac piarum legum et sacramentorum atque divinarum canonum multo labore compositus et ita instructus est ab admodum venerabili nomophylace sacri imperatorii secreti et iudice a Deo servatus urbis Thessalonicae, domino Constantino Harmenopulo, sub imperio piissimæ et Christum amantis dominæ atque imperatricis, dominæ Annæ Palæologinæ, et dilectissimi filii ipsius, piissimi et Christum amantis regis nostri atque imperatoris Romanorum, domini Joannis Palæologi, anno a creatione mundi 6853, indictione decima tertia, sive anno Christi 1545.* Huic suffragatur, quod idem Philotheus in ἀνατροπῇ τῶν γεγραμμένων παρὰ τῷ Ἀρμενοπούλῳ ἀναθεματισμῶν, quam in codice regio 2025 lectam sibi laudat etiam Cangius Glosario in Κρήτης, Harmenopolium velut adhuc spirantem alloquitur his verbis: Ὁ περὶ ταῦτα σοφῆς, σεβαστῆ νομοφύλαξ καὶ καθολικῆ κριτὴ Ἀρμενόπουλε, πῶς οὐ κακείνο τοῖς γεγραμμένοις προσέθηκας; *Cum peritus sis hujusmodi rerum, venerabilis nomophylax et iudex generalis Harmenopule, cur non hoc quoque scriptis adjecisti?* etc. Unde jam in edito ann. 1650 opere *De Synedriis*, lib. 1, cap. 10, pag. 213 sq. Jo. Seldenus monuit, de Harmenopuli ætate aliter esse omnino decernendum, quam viris doctis fuerat hactenus receptum, qui retulerunt ad sæculum duodecimum, ut Marquardus Freherus in *Chronologia Juri Græco-Rom.* præfixa; Josephus Maria Suaresius, in *Notitia Basilicorum*; Jac. Godofredus, in *Manuali juris*; Philippus Labbeus et Casimirus Oudinus, et Ludellies du Pin, *De scriptoribus ecclesiasticis*; Tho. Ittigius, *Præf. ad librum De hæresiarchis*, p. 18; Jo. Doviatius, *Prænot. canon.*, p. 428, aliique.

3. Περὶ ὧν οἱ κατὰ καιροὺς αἰρετικοὶ ἔδοξαν. *De opinionibus hæreticorum, qui singulis temporibus extiterunt.* Incipit: Οἱ περὶ τῶν Ἄρειων. Sine ordine temporis dissevit brevier 1) de Arianis, 2) Macedonianis, 3) Sabellianis, 4) Apollinari, 5) Eutyche et Dioscoro, 6) Paulo Samosetano, 7) Nestorianis, 8) Sergio, Pyrrhoque monothelitis, 9) Origenianis, 10) Petro Fullone, 11) Marcionitis, ac Manichæis, 12) Marcello, Photino et Sophronio, 13) Eunomianis, 14) Novatianis, et 15) Sabbatianis, 16) Montani sectatoribus, 17) Donatistis, 18) Massalianis, qui etiam Enthusiaste et Valentiniani (ita dicti, quod Valentini et Valentis imp. temporibus pullulaverint), denique de Eleuthero Paphlagone atque 19) Rogonitis, οὗ περὶ πολλοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς, non diu ante nostram memoriam. Prodiit ex Jo. Sambuci codice Græce cum Latina Jo. Leunclavii versione ad calcem legationis Man. Comneni ad Armenios Basil. 1578, 8; p. 557—576, et in *Jure Græco-Rom.* Freheri pag. 547, *Francof.* 1596, fol. et in *Auctario Bibl. Patrum* Ducano Paris. 1624, tomo I, et in *Bibl. Patrum*, Morellianæ edit. ann. 1644, 1654 tomo XI; Latine scriptus in cæteris *Bibliothecæ Patrum* editionibus, et ad calcem Honorii *De hæresibus*, Helmsl. 1676, 4 (Fabr.) Codd. hujus libelli exstant Florentiæ in bibl. Laurent. cod. 19, n. 3, plut. 81 et cod. 83 n. 6, plut. 89. Vid. Bandini, cat. codd. Gr. Laur. p. 233 et 418.—Venetiis, in *Bibl. Marc.* codd. 182 et 183; cui adjecta est nota de ætate Harmenopuli; quæ a Fabricio ad sect. 2 adfertur. V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 105.—Paris, in bibl. publ. cod. 1355, n. 22.—in cod. 1361. n. 6, et duobus sequent. —Vindobon. in cod. Cæs. 253, n. 2.—In cod. 10, n. 6, et in cod. 51 n. 26. V. Lambec, vol. V. p. 334; VI, part. 1. p. 79, atque vol. VIII, p. 696. (Harl.)

4. Περὶ πίστεως ὀρθοδόξου. *De fide orthodoxa.* Incipit: Πιστεύειν δεῖ τὸν ὄντως Χριστιανόν. Libello de hæresibus subjicitur Græce et Latine in prima editione, p. 576—583; et in omnibus cæteris jam memoratis similiter recusum. In codicibus autem Casareis hæc expositio fidei libello de hæresibus instar præmii præmittitur, ut notat Lambecius VI, pag. 35, 39 (16). Eamdem bis memoriter recitasse dicitur Harmenopulus morti vicinus eo ipso die, quo Cpoli obiit sub Manuele Palæologo Kalendis Martii anno ætatis 63, Christi 1380, vel 1383, ut accuratius a Coressio supputari notat Comnenus pag. 144. In hac *Ecthesi Allatii*, II, 2, *De consensu* § 8, pag. 493, monet contra Harmenopuli mentem addita ab editoribus *Juris Græco-Romani*, pag. 552, verba: Καὶ τοῦ Υἱοῦ, ac *Filio*, ubi de Spiritus Sancti processione sermo est. Quod facile crediderim, licet futilem conjecturam Nic. Comnenus appellet. Certe in prima Leunclavii editione ann. 1578, pag. 578, tantum legitur: Τοῦ συναϊδῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορευόμενον.

5. *Donatio Constantini Magni* Silvestro Papæ, ut aiunt, facta, quam ex Græca Harmenopuli versione dedi volum. VI, pag. 5 (17), vulgaverat e Græco codice regio Parisiensi Jul. Cæsar Bulengerus, lib. II

(16) Sive p. 79, n. 5, cod. 9, p. 86 sq. ed. Kollar. in cod. 11, n. 6; it. pag. 99. n. 3, cod. 12, nec non in vol. V, p. 333, n. 1, cod. 253, ubi V. Kollar. et in vol. VIII, p. 696, n. 25, cod. 51.—Florent. in bibl. Laurent. cod. 85, n. 5, p. ut. 89, præmittitur quoque libello de hæresibus, n. 6. V. Bandini. cat. codd. Gr. Laurent. III, pag. 418.—Paris, in bibl. publ. cod. 1355, cum libello de hæreticis et aliis operibus Harmenopuli; in cod. 1360 et tribus sequentibus, in quibus etiam præmittitur libello *De hæreticis*. Præmittitur quoque

in cod. Barocc. 149, et cod. Matrit. reg. 85. V. Iriart. Cat. cod. Gr. Matrit. p. 351, in quo cod. si recte intelligo verba Iriarti, leguntur verba καὶ τοῦ Θεοῦ.—Mosquæ, in cod. 41, n. 11, teste Matthæi in not. codd. Gr. Mosq. p. 322. (Harl.)

(17) Sive vol. VI, p. 698 sqq. nov. ed. ubi in nota I. jam plures citavi codd. mss. Conf. etiam Fabric. infra in vol. XI, p. 352 sq. vet. ed. Editionibus ibid. memoratis addantur: *Constantini donatio* e Græco in Latinum conversa a Bartholomæo Pincerno de Monte Arduo, sine l. et a. 4. V.

De imperio Rom. c. 6. Exstat etiam in colicibus Cæsareis, de quibus Lambecius, V, pag. 244, et VI, pag. 35, 38, nec non in Barocciano bibl. Bodleianæ codice 149.

6. *Tomus contra Gregorium Palamam Græce et Latine editus sine nomine auctoris ab Allatio in Græcia Orthodoxa*, tom. 1, pag. 780 - 785, Rom. 1652, 4. Harmenopulo vindicatus a Nic. Comneno, pag. 144 *Prænotionum Mystagogicarum*. Incipit: Η υὲν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Scripta Harmenopuli inedita.

7. *Dissertatio de jejuniis quadragesimalis aliorumque nonnullorum solemnium jejuniorum origine ac ratione*. Incipit: Ἰστέον, ὅτι τὴν ἀγλαὴν καὶ Μεγάλην τεσσαρακοστὴν νηστεύομεν ὡς τοῦ χρόνου ἔλου ἀποδοῦν. MS. in bibl. Cæsarea, Lambec. VI, pag. 37 sq. (Fabr.) Sive p. 84, Kollar. n. 4. cod. 11. (HARL.)

8. Τὰ ὀφφίκια τοῦ παλατίου. Τὰ ὀφφίκια τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. *Catalogus officiorum aulæ imperialis et Magnæ ecclesiæ CPollitanæ. S. Sophiæ* id. p. 36, et 40. (Fabr.) In cod. Vindob. 7, n. 10, *Officia Magnæ eccles. CPolis. S. Sophiæ* sine nomine auctoris, V. Lambec. VII, part. 1, pag. 727 sq. qui, hunc catalogum censet diligenter conferendum esse cum aliis ejusdem generis catalogis in Georg. Codini libro *De officiis Magnæ ecclesiæ et aulæ CP. Gr. et Lat. edito*, cum observat. et notis Jac. Gresteri et Jac. Goar. Paris. 1647, fol. et Kollar. adnotat, hoc opusculum Constantino Harmenopulo tribui inferius in cod. X, n. 9. In hoc scilicet occurrit, n. 7 Const. Harmenop. *Catal. officiorum aulæ CP.* n. 9. autem ejusd. *Catal. officiorum Magnæ ecclesiæ CP.* V. Lambec. VI, part. 1, pag. 80 atque 81; Kollar. autem in nota et monet illos catalogos in bibl. Cæsar. pluribus occurrere exemplis, et judicat eos mereri, qui non modo cum aliis conferantur, sed etiam separatim efferrantur in lucem. — Idem duo catalogi in cod. 51, n. 28. V. Lambec. VIII, pag. 996. — ibid. p. 961, n. 4, cod. 48. *Cat. officior. Magnæ eccl. CPol.* sed nomine Harmenopuli omissio. — Bini *Catal.* in cod. Barocc. 149 et Paris. in bibl. publ. codd. 1360, ac tribus sequentibus, et 1386. — Venet. in bibl. Marc. codd. 182 et 183. V. *Cat. codd. Gr. Marc.* p. 105. (HARL.)

9. *Narratiuncula de tribus tomis synodicis* sub imp. Constantino Porphyrogenneto, sub imp. Manuele Comneno et Mich. Palæologo compositis, in quibus anathemate percutiuntur, quicumque contra imperatores seditionem excitant, et per vim aut insidias imperium invadere nituntur vel eorum adjutores et conscii. Incipit: Ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφ., id., p. 35. (Fabr.) Venet. in bibl. Marc. 183. V. *Cat. cit.* p. 105. — Vindobon. in cod. 9, n. 3., et cod. 53, n. 13. V. Lambec. VI, pag. 78 sq. et VIII, pag. 1008, ubi inscribitur: *Harmenop. Epitome decretorum imp. Constantinii Porphyrog., etc., contra deficientes, et, adfectata tyrannide, insidias vel mortem impetratoribus molientes*; atque citatur *Jus Græco-Romanum*, tom. 1, p. 118. In cod. n. 14, subjicitur *Philothæi, patriarchæ CPol. cōmonitio de anathematismis ad Constant. Harmenop. qua probat. decreta illa de tyrannis et insidiis imperatori struentibus, excommunicandis esse abolita*. V. not. Kollar. qui addit, exstare Gr. et Lat. in Freheri. *Jure Græco-Romano*, libr. IV, p. 288. sqq. Eadem Philothæi refutatio anathematismis supra scriptorum exstat in cod. Meermann., cujus præcipuas ab ed. Leunclav. ap. Freher. l. c. diversas lect. enotavit Reitzius in *Supplem. ad Meermann., Novo thesauro*, etc., pag. 374. — *Harmen. narratiuncula* Venetiis in bibl. Marc. cod. 183. V. *Cat. cit.* p. 105 Taurini, in cod. 288, ex quo confector *Cat. codd. Gr. Taur.* pag. 381, illam Gr. et Lat. evulgavit; sed eandem emendatorem ex cod. Matrit. 85 Iriarte, in *Cat. codd. Gr. Matrit.* pag. 350; et Reitzius in *Supplem. ad Meermann.* l. cit. p. 374, Gr. ac Lat. ex cod. Meermann. ediderunt, et Reitzius adnotavit, primam partem, quantum ad Const. Porphyr. jam a Leunclav. tom. 1, p. 118, esse promulgatam, et lectiones interdum differre. (HARL.)

10. *Lexicon*, τοῦ σεβαστοῦ καὶ χριτοῦ Θεσσαλονίκης τοῦ Ἀρμενοπούλου λεξικὸν κατὰ στοιχεῖον περιέχον τὰ κοινῶς γραφόμενα ῥήματα. Cujus pars MS. in bibl. Cæsarea (18). Nescio, idemne, an aliud, quod

Panzer. A. t. IX, pag. 170, n. 87 atque *Donationis, quæ Constantini dicitur, privilegium*; Barthol. Pincerno de Monte Ardo ad Julium II, pont. max. interprete. Laurentii Vallæ. contra ipsum, ut falso creditum et omentum privilegium declamatio; cum Ulrichi Hutteni, equitis Germani, ad Leonem X, pont. max. Præfat.: Nicolaus de Cusa, tit. S. Petri ad vincula, *De donatione Constantini*; Antonius, archiep. Florentin., de eadem re; Hieron. Paulus Gailbalanns, I. M. D. ac cubicularius Alexandri VI, pont. max. de eadem donatione, sine a. l. et typogr. nota, in-8. Hutteni Præfat. subscripta est, ex arce *Steckelberg. Kal. Decembr.* 1517. — Codd. autem laudatis a dle Mosquens. 41 teste Mâtthæi in notit. codd. Gr. Mosq. pag. 322, et cod. Meermann. ex quo lect. a Fabriciano textu in vol. VI cit. diversas

excerpsit et posuit Reitzius in *supplem. ad Meermann. Novum thes. juris civilis et cau.* p. 374. (HARL.)

(18) Conf. supra ad vol. VI, pag. 343 sq., et p. 633, quibus add. cod. Venet. bibl. Marc. 525 (v. *Cat. codd. Gr. Marc.* p. 284). — In Montfauc. *Bibl. biblioth. Mas.* I, pag. 623 E; inter codd. bibl. Scholarii Armenopuli *Proœmium de verborum constructione*; item *Lexicon ordine litterarum*; et pag. 642 E, inter codd. bibl. Bodlei, n. 685 Harmenopuli *Lexicon*: in *Catal.* autem *mas. Angliæ*, etc., I, p. 7 in cod. Barocc. 68, inesse dicuntur *Harmen. Lexicon verborum synonymior.* et ejusdem *Lexicon verborum transitivorum et intransitivorum*: — eadem et *Harmen. proœmium de syntaxi verborum*, in cod. Barocc. 159. (HARL.)

septem folia in quarto implens existit integrum in alio colice, atque inscribitur: Αεξικόν κατά στοιχείον περιέχον τὰ πολυώνυμα τῶν ῥημάτων. Incipit: Ἄγαπῶ, φίλῶ. Vide Nesselium I., p. 398, et IV p. 120. Quod vero ab Dupino, tom. IX *Bibliothecæ scriptor. Eccles.* p. 200, memoratur Harmenopuli Dictionarium, *Dictionnaire de droit civil*, haud diversum est ab ejus *Promptuario sive Prochiro juris*, de quo supra dictum. Vide Bælii *Respons. ad quæstiones hominis e Provincia*, cap. 53, tom I. p. 482 seq.

11. A Nicolao Comneno in *Prænotionibus mystagogicis* præterea subinde citantur Harmenopuli *Scholia in Pandectas*, p. 235, 238, 239, 268, 282, 400; in *codicem*, p. 320, 321, in *Novellas*, p. 322, 388; in *Novellam Leonis*, ibid. et 197; *Libellus de testibus*, p. 403; *Libellus de testimonio quomodo fiat*, quem in suam *Synopsin juris* retulit Thomas Diplovatacius id. 384. *Epistola 21 ad Sclerum*, p. 226. 362. Idem Comnenus observat, Harmenopulum libenter insistere vestigiis Icti inter Græcos celebris Tipuciti, p. 884; et canonum interpretis Theodori Prodromi, p. 364. Multus etiam in eo Comnenus est, p. 144 et 251, ut Harmenopulum Balsamoni præferat, et a schismate Photiano alienum fuisse probet, insultetque Maximo Margonio, Balsamoneum præ illo extollenti. Eumdem Margonium, Harmenopuli *orationes* citantem, refellit pag. 272, negatque orationes ullas aut dixisse vivum, aut fato functum reliquisse. *Ipsæ enim*, inquit, *initio commentariorum suorum in Digestum se infacundum et tardioris pronuntiationis hominem fatetur, eamque causam adfert, ob quam a dicendis causis impendendaque clientibus patrocinio se transtulit ad quietiorem legum meditationem.*

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΤΟΥ ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΕΒΑΣΤΟΥ, ΚΑΙ ΝΟΜΟΦΥΛΑΚΟΣ, ΚΑΙ ΚΡΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΚΙΝΗΣ,

ΠΕΡΙ ὧΝ Οἱ ΚΑΤΑ ΚΑΙΡΟΥΣ ΑἰΡΕΤΙΚΟΙ ΕΔΟΞΑΣΑΝ.

CONSTANTINI HARMENOPULI

SEBASTI, NOMOPHYLACIS, ET JUDICIS THESSALONICENSIS,

DE OPINIONIBUS HÆRETICORUM, QUI SINGULIS TEMPORIBUS EXSTITERUNT.

(Ex Duesii supplem.)

Arlani, Filium Dei creaturam esse dicentes, verbum istud: « Ante me factus est, » quod evangelista Joannes in persona præcursoris et Baptistæ Joannis protulit, male pro eo, ac si diceretur, « Ante me creatus est, » interpretantur. Sed male sentire convincuntur, ex illo sequente verbo: « Quoniam me prior erat. » Omnino enim contrarium dicere debebat, hoc quodam modo: Me prior est, quoniam prior me factus est. Nos autem illud, Ante me factus est, pro eo, ac si diceretur, Gloriosior et honoratior me factus est, recte sentientes accipimus. Refutantur etiam, cum pluribus aliis, tum quod idem Joannes dixerit: « In principio (id est, a principio) erat Sermo, et Sermo erat Deus. » Ibidem et illud, « Omnia per ipsum facta sunt, » quasi per instrumentum quoddam intelligebant; puta serram, aliudve tale. Nos autem hoc ita dictum accipimus, ut loqui solemus, regem

α'. Οἱ περὶ τὸν Ἀρειὸν κτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντες, τὸ « Ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ὅπερ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐκ προσώπου λέγει τοῦ προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ἀντὶ τοῦ, Πρὸ ἐμοῦ ἐκτίσθη, παρεξηγούνται. Ἐλέγχονται: δὲ κακῶς φρονεῖν, ἐκ τοῦ μετ' αὐτό· Διοτι πρῶτός μου ἦμ. Τοῦναντίον γὰρ πόντως εἰπεῖν ὠφελεῖν, ὅτι Πρῶτός μου ἐστὶ, διότι πρῶτός μου γέγονεν. Ἄλλ' ἡμεῖς τὸ, Ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ἀντὶ τοῦ, Ἐνδοξότερος καὶ προτιμότερός μου γέγονεν, ὀρθῶς φρονούντες νοοῦμεν: Ἐλέγχονται δὲ καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸν αὐτὸν Ἰωάννην· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, (ὅπερ ἐστὶν, ἐξ ἀρχῆς) καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Οἱ αὐτοὶ καὶ τὸ, « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, » ὡς δι' ὄργανου τινὸς ἐνόησαν· πρόνομος τυχὸν, ἢ ἐτέρου τοιούτου. Ἄλλ' ἡμεῖς, ὡς δι' υἱοῦ φαιμέν τὸν βασιλεῖα τήνδε τυχὸν κτίσασαι πόλιν, οὕτω καὶ τοῦτο νοοῦμεν. Οἱ αὐτοὶ καὶ μονογενῆ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγουσιν,

ὡς μόνον γενόμενον ὑπ' αὐτοῦ ὡς τῶν ἄλλων ὑπ' αὐτοῦ τάχα τοῦ Χριστοῦ γενομένων. Ἡμεῖς δὲ μονογενῆ τούτων φαμέν, ὡς μόνον ἀρρήτως ἐξ αὐτοῦ πρὸ τῶν αἰώνων ἀπάντων γεγεννημένον. Καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα παρεξηγούνται, τὴν οἰκίαν ἀρεσκῖν συνιστώντες.

β' Οἱ περὶ τὸν Μακεδόνιον δοῦλον καὶ κτίσμα τὸ πνιμάγιον λέγοντες Πνεῦμα, καὶ τὸ παρὰ τῆ Ἰωάννη δῖτον, τὸ φάσκον, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν, ἐνταῦθα σιζαντες, ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς λέγουσιν, Ὁ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῦτο νοοῦντες· ἡμεῖς δὲ ἀναγινώσκοντες, ὡς ἐν ἀρχῇ προτέτακται, περὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ ὅλον εἰρηθεῖαι νοοῦμεν.

γ' Οἱ περὶ τὸν Σαβέλλιον, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὰς τρεῖς ὑποποστάσεις καὶ τρία πρόσωπα τῆς μακαρίας Θεότητος, μίαν ὑπόστασιν καὶ ἐν πρόσωπον ἐδογματίζον· ποτὲ μὲν ὡς Πατέρα, ποτὲ δὲ ὡς Υἱόν, ἔστι δ' ὅτε καὶ ὡς Πνεῦμα φαινόμενον. Ἐλέγχονται δὲ ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸν Ἰωάννην· « Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, » ἀντὶ τοῦ, μετὰ Θεοῦ δύο προσώπων ἐντεῦθεν εἰσαγομένων, καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν εὐαγγελικῶν ῥήσεων.

δ' Οἱ περὶ τὸν Ἀπολλινάριον τὸν Λαοδικέα, ἄνου σάρκα καὶ ἄψυχον προσειληφέναι τὸν Κύριον λέγουσιν ὡς ἀντὶ νοῦ καὶ ψυχῆς, ἀρκούσης αὐτῷ τῆς Θεότητος· παρεξηγούμενοι τὰ, « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » μὴ εἰδότες, ὡς ἡ θεία Γραφή σάρκα τὸν ἀνθρώπων ὀνομάζει ὡς ἔχει καὶ τὸ, « Ὀψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. » Οἱ αὐτοὶ καὶ ἐκ τοῦ, « Ἀύσατε τὸν ναὸν τούτου, » συνηγορίαν ἑαυτοῖς πεποιθήσασιν, οὕτω λέγοντες· Ἐἰ ναὸς ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου λέγεται, ἄψυχος δὲ ναὸς· ἄψυχος ἄρα καὶ αὕτη. Οἱ αὐτοὶ καὶ τὴν σάρκα ταύτην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσι τὸν Κύριον ἔχοντα, ὡς διὰ σωλήνος, οὕτως ἐλθεῖν διὰ τῆς Παρθένου ἐκ τοῦ· « Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ, » τοῦτο δῆθεν πιστούμενοι, μὴ εἰδότες, ὡς διὰ τὸ ἐν δῖο φύσει μίαν ὑπόστασιν τὸν Χριστὸν ἔχειν, οὕτως εἴρηται τοῦτο.

ε' Οἱ περὶ τὸν Εὐτυχή καὶ Διόσκορον, κατὰ φαντασίαν ἔλεγον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπων γεγενῆναι, μίαν ἔχοντα φύσιν· οὐκ οἶδ' ὅπως νοοῦντες τὸ παρὰ Ἰωάννη· « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· » καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλὰ.

ς' Οἱ περὶ Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, ψιλὸν ἀνθρώπων τὸν Χριστὸν ἔλεγον, θείας χάριτος, καθάπερ οἱ προφηταί, κατηξωμένον. Ἐλέγχονται δὲ ἐκ τοῦ τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην εἰπεῖν, ὅτι « Πρῶτός μου ἦν, » κατὰ τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν δηλαδὴ· ἐπειδὴ περὶ ὁ Βαπτιστῆς κατὰ σάρκα πρότερος ἦν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ αὐτοὶ καὶ τὸ, « Ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἔστι, μὴ θαυμάζετε πρὸς αὐτόν· οὕτως ἀναγινώσκουσι· Καὶ ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἔστιν.

A per, filium civitatem aliquam condidisse. Iidem et unigenam Dei Filium dicunt, quasi qui solus ab eo factus sit, cæteris ab ipso forte Christo factis. At nos unigenam hunc dicimus, veluti qui solus ex ipso ante omnia sæcula genitus sit. Etiam hujus generis alia plura interpretando depravant, sectæ suæ fidem astruentes.

2. Macedoniani Spiritum sanctum esso servum et creaturam asserentes, in dicto Joannis, « Sine ipso factum est nihil, » puncto post hæc verba collocato, versum alium sic inchoant : « Quod factum est, in eo vita erat, » atque hoc de Spiritu Sancto intelligunt. Nos vero locum illum ita legentes, ut ab initio series ipsa declarat, totum de Filio dictum intelligimus.

3. Sabelliani Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, tres illas hypostases, atque tres personas beatæ divinitatis, unam hypostasim et unam personam esse tradebant : quæ nonnunquam Patris, nonnunquam Filii, nonnunquam Spiritus speciem præ se ferret. Sed arguuntur ex eo quod Joannes dixit : « Et Sermo erat apud Deum, » hoc est cum Deo ; unde colliguntur esse personæ duæ, deque pluribus aliis dictis evangelicis.

4. Apollinaris Laodicensis sectatores aiunt, assumpsisse Dominum carnem mentis expertem et inanimam ; ut cui divinitas mentis et animæ loco sufficeret : prave scilicet enarrantes illud, « Et Sermo caro factus est. » Non enim norant, divinas Litteras carnem appellare hominem ; ut in illo quoque dicto, « Aspiciet universa caro salutare Dei. » Quærebant itidem sibi patrocinium ex verbis illis, « Solvite templum hoc, » et ita ratiocinantur : Si caro Domini templum dicitur, et si templum res est inanima, nimirum et ipsa est inanima. Dicunt iidem, Dominum qui carnem hanc haberet e cælo, tanquam per canalem, transiisse per Virginem, idque de verbis illis colligunt : « Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo est, Filius ille Dei, qui est in cælo. » Sed ignorabant, id propterea sic prolatum, quod duabus in naturis unam Christum haberet hypostasia.

5. Eutycheis atque Dioscori sectatores, Filium Dei dicebant specie tenus hominem esse factum, cum unam naturam habeat : haud scio, quonam modo dictum illud Joannis intelligentes : « Et Sermo caro factus est. » Addebant hujus generis et alia plura.

6. Pauli Samosatæni discipuli Christum dicebant esse purum ac solum hominem, divinæ gratiæ, sicut et prophetas, participem factum. Coarguuntur autem ex Joannis Baptistæ verbis, « Me prior erat, » quatenus scilicet existebat ante sæcula : cum ratione carnis Baptista Christo prior esset. Iidem et illud, « Potestatem ei concessit etiam exercendi judicii, quod Filius sit hominis, id ne miremini : » hoc igitur ita legunt, « Et potestatem ei concessit etiam exercendi judicii, quod Filius sit hominis.

Hic integra distinctione posita, versum alium inchoantes, rursum legunt : « Id ne miremini. »

7. Nestoriani dicebant Christum habere propter virtutem inseparabiliter sibi conjunctum Dei Sermonem : ita quidem, ut in eo Filii duo considerentur ; unus Dei, Virginis alter. Eaue de causa Christiparam, non Deiparam vocabat eam, quæ reapse Deipara est. Verum et hi cum de pluribus aliis dictis coarguuntur, tum de illo, « Sermo caro factus est. »

8. Sergii Pyrrhique complices unam voluntatem, et unam actionem in Christo, qui duabus ex naturis esset, tradebant.

9. Orientiani more paganorum existere animas ante corpora docebant, et finem supplicii nunquam finiendi statuebant, et animas a corporibus nudas resurgere.

10. Petri cognomento Fullonis asæclæ hymno quem Trisagium vocant (quod sancti vox ter in eo repetatur) adjecerunt hæc verba : « Qui crucifixus es propter nos : » passibilem scilicet divinitatem facientes, quæ passionis omnis expers est.

11. Marcionitæ ac Manichæi legislationem Testamenti Veteris mali rerum opificis esse dicunt. Iidem quoties apud ipsos non baptizatus aliquis moritur, sub lectulo defuncti vivo quodam occultato, lectulum odeunt, ac mortuum interrogant, an baptizari velit. Respondet occultatus ab imo, velle, atque ita loco defuncti eum baptizant. Causam rogati, dicunt hoc Apostolum docuisse, cum ait : « Si prorsus mortui non resuscitantur, cur etiam baptizantur pro mortuis? » Sed ignorant, id hoc modo prolatum propterea, quod quicumque baptizantur, in confessione resurrectionis mortuorum ejusque spe baptizentur. Ili Manichæi Christum dicunt deposito in terra corpore, purum solumque Deum in cælum ascendisse. Iidem et mundum, ut malum, et carnem criminantur, ac Dei ab opificio excludunt. Tradunt et duo principia, malum et bonum, sive Deum et materiem. De Testamento Veteri sacrilege loquuntur. Lunam et sidera, cæu deos, adorari jubent. Carnis resurrectionem negant. Animarum de corporibus in corpora migrationem docent. Herbas, et arbores, et aquam, esse res animatas aiunt. Manichæi vero dicuntur, quod dogmata Manis in pretio habeant ; qui se Paracletum appellabat, et Christum specie tenuis conspectum apparuisse dicebat.

12. Marcelli, Photini, et Sophronii sectatores, non contentes sanctam Trinitatem, sed spiritum solum Deum appellantes, ejus Sermonem esse dicant efficacitatem, quæ in prognato de semine David habitasset ; non substantiam, quæ suam habeat hypostasim : male quidem sentientes. Nam Dei Sermo nec is est qui profertur, nec ei similis

† 1 Cor. xv, 29.

A Ἐνταῦθα στίξαντες, ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς αὐθις ἀναγε-
νώσκουσι· Μὴ θαυμάζετε τοῦτο.

ζ'. Οἱ περὶ τὸν Νεστόριον, τὸν Χριστὸν ἔλεγον συ-
νημμένον ἀδιασπᾶτως ἐαυτῷ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον δι-
ἀρετὴν ἔχειν, ὡς δύο Υἱοὺς ἐν αὐτῷ θεωρεῖσθαι, ἕνα
τὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἕνα τὸν τῆς Παρθένου. Καὶ δια-
τοῦτο καὶ Χριστοτόκον, ἀλλ' οὐ Θεοτόκον τὴν ὄντως
ἔλεγε Θεοτόκον. Ἐλέγονται δὲ καὶ αὐτοὶ ἐξ ἄλλων
τε πολλῶν, καὶ ἐκ τοῦ « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. »

η'. Οἱ περὶ Σέργιον καὶ Πύρρον, μίαν θέλησιν καὶ
μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ ἔλεγον, τοῦ ἐκ δύο φύ-
σεων πεφυκότος.

θ'. Οἱ περὶ Ἄριγένην προεπαρξίν τῶν ψυχῶν κατὰ
τοὺς Ἕλληνας ἐδογματίζον, καὶ τέλος τῆς ἀτελευτή-
του καλᾶσεως ἐψηφίζοντο, καὶ τὰς ψυχὰς γυμνά; τῶν
σωμάτων ἀνίστασθαι.

ι'. Οἱ περὶ Πέτρον τὸν Κναφεία, τῷ τρισαγίῳ
προσέθησαν τὸ, « Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς· » παθη-
τὴν τὴν ἀπαθῆ ποιούντες θεοτήτα.

ια'. Οἱ περὶ Μαρκίωνα καὶ Μάνεντα τὴν παλαιὰν
τοῦ πονηροῦ δημιουργοῦ λέγουσιν εἶναι νομοθεσίαν.
Οἱ αὐτοὶ καὶ ἐπειδὴν τις ἀθάπτιστος παρ' αὐτοῖς
ἀποθάνῃ, ὑπὸ τὴν κλίνην τοῦ τετελευτηκότος κρύ-
ψαντές· τινὰ ζῶντα, προσίδαι τῇ κλίνῃ, καὶ ἐρωτῶσας
τὸν νεκρὸν εἰ βούλοιο βαπτισθῆναι. Καὶ ἀποκρίνεται
κάτωθεν ὁ κεκρυμμένος, Ναί. Καὶ οὕτως αὐτὸν ἀνελ-
τοῦ ἀπελθόντος βαπτίζουσι. Καὶ ἐρωτώμενοι, λέ-
γουσι τὸν Ἀπόστολον τοῦτο διδάξει ἐν τῷ λέγειν,
« Εἰ ὄλω; νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται;
ὕπερ τῶν νεκρῶν; » ἀγνοοῦντες, ὡς διὰ τὸ ἐπὶ ὁμο-
λογίᾳ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ ἐπ' ἐλπίδι
ταύτῃ τοὺς βαπτιζομένους βαπτίζεσθαι, ταῦθ' οὕτως
εἴρηται. Οὗτοι οἱ Μανιχαῖοι λέγουσι τὸν Χριστὸν
ἀποθέμενον ἐν τῇ γῆ τὸ σῶμα, ψιλὸν Θεὸν εἰς οὐρα-
νὸν ἀνελεῖν. Οἱ αὐτοὶ καὶ τὸν κόσμον πονηρὸν, καὶ
τὴν σάρκα διαβάλλουσι, τῆς τοῦ Θεοῦ ταύτην δη-
μιουργίας ἀλλοτριοῦντες. Οὗτοι καὶ δύο ἀρχὰς
δογματίζουσι, πονηρὰν τε καὶ ἀγαθὴν, ἥτοι Θεὸν τε
καὶ ὕλην. Τὴν Παλαιὰν βλασφημοῦσι Διαθήκην.
Σελήνην καὶ ἀστέρας προσκυνοῦν, ὅσα θεοὺς, ἐπιπε-
ποῦσι. Σαρκὸς ἀνάστασιν ἀρνοῦνται. Μετεμψύχωσιν
διδάσκουσι. Βοτάνας, καὶ δένδρα, καὶ ὕδωρ ἐμψύχο-
εἶναι φάσκουσι. Μανιχαῖοι δὲ λέγονται, ὡς πρεσβεύ-
οντες τὰ τοῦ Μάνεντος, δε Παράκλητον ἐαυτὸν
ἐκάλει, καὶ τὸν Χριστὸν δοκῆσει καὶ φαντασίᾳ
εἰτηγῆτο πεφηνέναι.

ιβ'. Οἱ περὶ τὸν Μάρκελλον, καὶ Φωτεινὸν, καὶ
Σωφρόνιον, τὴν ἀγίαν Τριάδα μὴ ὁμολογοῦντες, ἀλλ' ἐ-
πνεῦμα μόνον τὸν Θεὸν ὀνομάζοντες, τὸν τούτοι
Λόγον ἐνέργειαν ἔλεγον εἶναι τῷ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ
ἐνοικήσασαν, οὐκ οὐσίαν [ἐνυποστάτων] ἐνυποστάτως·
κακῶς φρονοῦντες. Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὔτε προ-
φορικός ἐστιν, οὔτε ἐνδύθετος (οὗτοι γὰρ τῶν

καθ' ἡμᾶς καὶ φυσικῶν) ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν ὄν, οὐχ ὀφθαλμαγωγῶν τοῖς κάτω τεχνολογήμασιν.

13. Οἱ περὶ τὸν Εὐνομίον, ταυτὰ τῷ Ἀρείῳ καὶ Μακεδόνῳ φρονούντες, καὶ τοὺς αὐτοὺς προσερχομένους, κατὰ κεφαλῆς ἐβάπτιζον εἰ μίαν κατάδυσιν. Καὶ τὴν κλάσιν δὲ τὴν μέλλουσαν, καὶ τὴν γένναν, οὐ κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλὰ διὰ φόβον, ἔλεγον ἀπειληθῆναι. Οἱ αὐτοὶ καὶ Ἀνόμοιοι καλοῦνται, διὰ τὸ λέγειν, μηδεμίαν ἔχειν ὁμοίτητα κατ' οὐσίαν τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα πρὸς τὸν Πατέρα.

14. Οἱ ἐπὶ τὸν Ναυάτον, τᾶλλα εὐσεβοῦντες, τὴν δευγαμίαν ἐδδελύσσοντο, καὶ τοὺς παραπεσόντας, μετανοήσαντας οὐκ ἐδέχοντο.

15. Οἱ περὶ τὸν Σαββάτιον, ταυτὰ φρονούντες τοῖς Ναυατιανοῖς, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἦσαν συναεραζόμενοι. Οἱ αὐτοὶ καὶ Ἀριστεροὶ καλοῦνται, ὅτι τὴν ἀριστερὰν εἰς βδελυσομέναι χεῖρα, δι' αὐτῆς προσελθὼν τὸ οἶνον μὴ τοκμῶντες. Οἱ αὐτοὶ καὶ Τετρασεκαδικαίται, ὅτι μὴ κατὰ τῆς Κυριακῆς, ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαδικάτην τῆς σελήνης τὸ Πάσχα μετὰ Ἰουδαίον τελοῦσιν. Οἱ αὐτοὶ καὶ Τετραδίται, ὅτι τὸ Πάσχα ἑορτάζοντες, οὐ καταλύειν, ἀλλὰ νηστεύειν αἰροῦνται, ὡς ἐν ταῖς τετράσιν ἡμεῖς, Ἰουδαίους καὶ τούτῳ μιμούμενοι, τοὺς μετὰ τὸ Πάσχα ἄζυμα καὶ πικρίας ἐσθίουσας.

16. Οἱ περὶ τὸν Μοντάνον, ἕξ αὐτὸν παράκλητον προσηγόρευε, καὶ γυναῖκα εἶχε δύο παρεπομέναι αὐτῷ, Πρίσκιλλαν καὶ Μαξιμίλλαν, ἃς καὶ προφητίδας ἐκάλει, καὶ Πέπουζάντια κώμην Φρυγίας ἐκθειάζων Ἱερουσαλήμ ὑνώμαζεν. Οὗτοι οὖν εἰς ἓν πρόσωπον τὴν ἅγιαν συναίρουσας Τριάδα, καὶ τὸ Πάσχα διέστρεπον. Καὶ αἶμα παιδὸς κατακεντουμένου ἀλευροῦ συμφύροντες, καὶ ἀρτοποιοῦντες προσέφερον, καὶ μετελάμβανον ἐξ αὐτοῦ· καὶ τὸν γάμον ἐκώλυον, καὶ βρωμάτων ἐδίδασκον ἀποχήν.

17. Οἱ περὶ τὸν Δονάτον, ὄρτοῦν τῇ χειρὶ κατέχοντες, ἐκεῖνο πρότερον ἠσπάζοντο, καὶ οὕτω μετελάμβανον τῶν ἁγιασμάτων.

18. Οἱ Μασαλιανοὶ, τὰ τῶν Μανιχαίων νοσοῦντες προσεξέρων καὶ ἀλλ' ἄττα μιαιώματα. Τὸν γὰρ νοῦν τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τῶν δαιμόνων κατέχεσθαι λέγουσι· τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν τῶν δαιμόνων εἶναι κοινωνικὴν· τὸ βάπτισμα μὴ τελειοῦν τὸν ἄνθρωπον, μηδὲ τὴν μετάληψιν, ἀλλὰ μόνην τὴν παρ' αὐτοῖς εὐχήν. Θεοὶ εἶναι τὰ κακὰ ἐν ἡμῖν. Τῆς κοινωνίας τοῦ νομφίου ἀσθάνεσθαι τὴν ψυχὴν, ὡς ἡ γυνὴ ἀσθάνεται τῆς τοῦ ἀνδρὸς συνοουσίας. Τὸν σταυρὸν βδελύσσονται. Τὴν Θεοτόκον οὐ τιμῶσιν, οὐδὲ τὸν Πρόδρομον καὶ Βαπτιστὴν Ἰωάννην, οὐδὲ τοὺς ὁσίους, εἰ μὴ μόνον τοὺς Μάρτυρας. Οἱ βουλόμενοι ἀποτέρωνται. Λύουσι τοὺς γάμους, ἠμύνουσιν ἀδελῶς, ἐπιπροκοῦσιν. Ἀναθεματίζουσι τὴν ἀφρασίαν αὐτῶν. Ταύτης τῆς λύμης ὑποπληθεύει καὶ Ἐλευθέριος ὁ Παφλαγῶν, προσεξέρει καὶ αὐτὸς ἄξια αὐτοῦ· τὸν μοναχὸν δυσὲ συνευάζεσθαι γυναίξιν· καὶ χρόνον ἓνα ἐγκρατευσάμενον, τοῦ λοιποῦ καὶ ταῖς συγγενέσιν ἀδελῶς χρῆσθαι, μηδὲν διαστέλλοντα. Τὸ δὲ τῶν

A qui mente concipitur (hi namque sermones humani sunt et naturales); sed cum ultra naturam sit positus, terrenis argutiis minime subijcitur.

13. Eunomiani eadem quae Arius et Macedonius sentiebant: et eos qui se partibus ipsorum adjugebant, demissos in caput, una immersione baptizabant. Minas quoque futuri supplicii, et gehennae, non ad veritatem, sed ad metum prolatas aiebant. Vocantur iidem et Anomoi (dissimiles), quod Filium et Spiritum ratione substantiae nullam cum Patre similitudinem habere dicent.

14. Navatiani, caetera pii, nuptias secundas abominabantur, et lapsos, posteaquam resipuissent, non admittebant.

B 15. Sabbatiani cum Navatiani eadem sentientes, Judaeorum morem in celebrandis festis observabant. Vocantur et Sinistri, quod manum laevam abominentur, nec ea sumere, quidquam audeant. Iidem et Quartodecumani dicuntur, quod non Dominico die, sicut nos, sed lunae declino tertio, cum Judaeis Pascha celebrent. Appelluntur iidem et Quartani, propterea quod Pascha celebrantes, non ad alios divertere, sed jejunare malunt: quo pacto nos quarto quoque die faecere solemus; in hoc quoque Judaeos imitantes, qui una cum Pascha, panes non fermentatos, et lactucas silvestres comedunt.

C 16. Montani sectatores, ejus qui se paraclitum appellabat, et mulierculas duas se comitantes habebat, Priscillam ac Maximillam, quas etiam vates nuncupabat; quique Pepuzam, Phrygiae vicum, augustiorem reddens, Jerusalem nominabat; hi ergo sanctam Trinitatem in unam personam contrahentes, etiam Pascha pervertebant, sanguinemque pueri confossi cum farina commiscentes, panem inde confectum invicem sibi offerebant, eoque vesciebantur. Matrimonium quoque prohibebant, et abstinendum certis a cibis docebant.

17. Donatistae, quoddam os manu tenentes, idipsum prius exosculabantur atque ita sacramenta percipiebant.

D 18. Masaliani Manichaeorum erroribus infecti, quaedam insuper alia magis impura excogitarunt. Quippe mentem hominum a daemonibus occupatam dicunt: naturam humanam in daemonum esse consortio: nec baptismum, nec perceptionem sacramentorum hominem purificare, sed solam ipsis familiarem precationem. Mala in nobis natura existere. Sic animam sponsi communionem sentire, quemadmodum viri coitam mulier sentiat. Crucem abominantur. Deiparam nullo dignantur honore, neque praecursorem ac Baptistam Joannem, neque sanctos, martyribus exceptis. Qui volunt, castrantur. Matrimonia solvunt. Impune jurant, ac peccant. Sectam suam anathematizant. Hac peste totus infectus Eleutherius ille Paphlago, praeterea se digna quaedam adiuvit: debere monachum cum duabus cubare mulierculis, unoque anno continenter exacto, posse deinceps impune cognatarum quoque consuetudine citra discrimen uti. Nomen ip-

suum Masalianorum Græcam in linguam traductum, Eucitas sive precum studiosos significat. Nam precatio magno est apud ipsos in pretio, quam et in vulgus efferrī vetant. Ex re quoque vocantur Enthusiastæ. Nam dæmonis vi correpti, eam sancti Spiritus esse opinantur. Quos enim morbus iste prorsus invasit, omnem ii manuum laborem, ceu malum, aversantur : et somno pleramque dediti, species illas insomniorum vocant enthusiasmum. Mala dicunt esse natura, et quovis in homine tam Spiritum divinum quam dæmonia cohabitare. Pueros, qui nascantur, ex Adamo, primo parente generis humani, ut naturam trahere, sic etiam servitutem illam, qua dæmonibus obstringantur : ad quæ consubstantiatum gestare dæmonem, singulis eorum cohabitantem, et potestatem in eos habentem. Ac baptismum quidem illum expellere non posse, vel peccatorum radices evellere : solam eis præscriptam precationem et ejicere dæmonem, et radices ipsas expurgare. Postquam vero perfectiores ex ipsis statum expertem affectionum consecuti sint, venire super eos Spiritum sanctum aspectabiliter, et corpus ab impulsu vitiorum affectuumque liberare : ut amplius deinde nec jejuniis corpus premente sit opus, nec doctrina frenum injiciens, quæque non insolenter incedere docent. Sanctam Trinitatem oculis se sensibilibus videre dicunt, indeque futura prospicere. Mendicis nihil impertendum lego quasi lata statuunt, sed sibi duntaxat : cum quidem se spiritu pauperes dicant, quos ipse Dominus beatos prædicaverit. Vocantur lidem et Valentini, quod Valentini et Valentis temporibus hæresis eorum pullulaverit. Appellatur et Bogomili.

19. Hæc Bogomilorum hæresis non multo ante nostram ætatem exorta fuit, pars sectæ Masalianorum, et cum eorum dogmatibus majori ex parte consentiens : excogitatis præterea nonnullis aliis, et aucta peste. Significat autem Bogomilus, juxta Mysorum linguam, qui Dei misericordiam implorat. Hi Veteris et Novi Testamenti libros repudiant, una cum exposito in eis Deo, quasi qui per afflatum Satanæ perscripti fuerint, septem duntaxat exceptis, in quorum numero et Evangelium est. Hos ipsos quoque libros falso interpretantur, et sacrilegis execrandisque sensibus ad ea quæ ipsis videntur, detorquent. Ignominia crucem divinam afficiunt, veluti quæ Dominum necaverit, iidemque reverentia dignum illud sacrum Dominici corporis atque sanguinis, quod quidem inhabitantium templis dæmonum sacrificium appellant. Nam in omnibus sacris ædibus habitare dæmones aiunt. Nostrum baptismum, Joannis ; suum vero, Servatoris esse dicunt. Solam vocant precationem, « Pater noster : » cæteras repudiant, et battologiam nominant. Deiparos dicunt eos, quotquot apud ipsos hoc consecuti sint, ut Spiritus sanctus in eis habitet, quasi qui sermonem in dicendo gignant. Non modo per somnum, sed vigilantes etiam videre se

Α Μασαλιανῶν ὄνομα ἐξελληνισθὲν Εὐκίτας δηλοῦται. Πολὺ γὰρ παρ' αὐτοῖς τὸ τῆς εὐχῆς ὄνομα, ἣν καὶ τοῖς πολλοῖς ποιοῦσιν ἀνέκφορον. Καλοῦνται δὲ ἐκ τοῦ πράγματος καὶ Ἐνθουσιασταί. Δαίμονος γὰρ ἐνέργειαν λαβόντες, πνεύματος ἁγίου εἶναι ταύτην ὑπολαμβάνουσιν. Οἱ γὰρ τέλει τῆς νόσον ταύτην εἰσδεδεγμένοι, ἀποστρέφονται μὲν τὴν τῶν χειρῶν ἐργασίαν, ὡς πονηράν· ὕπνῳ δὲ τὰ πολλὰ σφᾶς αὐτοῦ ἐκδιδόντες, ἐνθουσιασμὸν τὰς τῶν δνειρων φαντασίας καλοῦσι. Θεοὺς λέγουσιν εἶναι τὰ κακὰ, καὶ ἐν ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ Πνεῦμα τε θεῖον συνοικεῖν, καὶ δαίμονα. Τοῦς τιχτομένους παῖδας ἐκ τοῦ προπάτορος ἔλκειν Ἄδᾶμ ὡσπερ τῆς φύσιν, οὕτω δὴ καὶ τὴν πρὸς τοῦς δαίμονας εδουλείαν, καὶ συνοικουμένον φέρειν δαίμονα, ἑκάστῳ τούτων συνοικουτα κατεξουσιάζοντα. Καὶ τὸ μὲν βάπτισμα ἀδυνάτως ἔχειν ἐξελαύνειν αὐτὸν, ἢ τὰς ρίζας ἀνασπᾶν τῶν ἀμαρτημάτων· μόνην δὲ τὴν ἐπιτεταγμένην αὐτοῖς εὐχὴν ἐκείνόν τε ἐξωθεῖν, καὶ ταύτας καθαιρεῖν. Καὶ μετὰ τὴν γενομένην τοῖς αὐτῶν τελειοτέροις ἀπάθειαν, ἐπιφοιτᾶν αὐτοῖς ὁρατῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τῆς τῶν παθῶν κινήσεως τὸ σῶμα ἐλευθεροῦν· ὡς μηκέτι λοιπὸν δεῖσθαι μήτε νηστίας, πιεζούσης αὐτὸ, μήτε διδασκαλίας χαλινοῦσης, καὶ μὴ βαίνειν δτακτα παιδευούσης. Τὴν ἁγίαν Τριάδα τοῖς αἰσθητοῖς λέγουσιν ὁρᾶν ὀφθαλμοῖς, κἀντεῦθεν τὰ μέλλοντα προβλέπειν. Νομοθετοῦσι μὴ δεῖν μεταδιδόναι τοῖς προσαιτούσιν, ἀλλ' ἑαυτοῖς καὶ μόνοις, ἑαυτοῦς εἶναι λέγοντες πτωχοῦς τῷ πνεύματι, οὐς καὶ ὁ Κύριος ἐμακάρισεν. Οἱ αὐτοὶ καὶ Οὐαλεντινιανοὶ καλοῦνται, ὅτι κατὰ τοῦς χρόνους Οὐαλεντινίου [Οὐαλεντινιανοῦ] καὶ Οὐαλεντος ἢ τούτων ἐβλάστησεν αἵρεσις. Λέγονται δὲ καὶ Βογομίλοι.

θ. Η τῶν Βογομιλιῶν αἵρεσις οὐ πρὸ πολλοῦ συνέστη τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς, μέρος οὖσα τῆς τῶν Μασαλιανῶν, καὶ συμφερομένη τὰ πολλὰ τοῖς ἐκείνων δόγμασιν· ἔστι δὲ ἃ καὶ προσεξευρούσα, καὶ τὴν λύμην ἀυξήσασα. Εἴη δ' ἂν Βογομίλιος κατὰ τὴν τῶν Μουσῶν γλῶτταν, ὁ τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεον ἐπισπώμενος. Οὗτοι τὰς τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς ἀθετοῦσι βίβλους, μετὰ τοῦ ἐν αὐταῖς γεγραμμένου Θεοῦ· ὡς κατ' ἐπίπνοιαν γραφείσας τοῦ Σατανᾶ, πλὴν μόνων ἑπτὰ, ὧν ἔστι καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Παρρημηνεύουσι δὲ καὶ ταύτας, καὶ βλασφήμοις ἐννοίαις καὶ μυσαραῖς, πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, μεταφέρουσιν. Ἀτιμάζουσι τὸν θελον σταυρὸν, ὡς ἀναρέτην τοῦ Κυρίου ἔτι δὲ καὶ τὴν φρικτὴν ἱερουργίαν τοῦ δεσποτικῶς σώματος καὶ αἵματος, τῶν ἐνοικούντων τοῖς ναοῖς δαιμόνων θυσίαν ταύτην ἀποκαλοῦντες. Λέγουσι γὰρ ἐν πᾶσι τοῖς ἱεροῖς ναοῖς τοῦς δαίμονας κατοικεῖν. Καὶ τὸ μὲν παρ' ἡμῖν βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου λέγοντες, τὸ δὲ παρ' αὐτοῖς τοῦ Σωτῆρος, μόνην ὀνομάζουσι προσευχὴν, τὸ, « Πάτερ ἡμῶν· » τὰς δ' ἄλλας ἀθετοῦσι, βαττολογίαν καλοῦντες. Θεοτόκους λέγουσι, τοῦς παρ' αὐτοῖς ἐνοικον κτησαμένους τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς τὸν λόγον ἐν τῷ διδάσκειν γεννῶντας. Λέγουσιν οὐ μόνον ἐναρ, ἀλλὰ καὶ ὑπαρ-βλέπειν, τὸν μὲν Πατέρα, ὡς γέροντα, καθειμένον ἰκαυῶς τὴν

ὕπνην· τὸν δὲ Υἱὸν, ἄρτι τὸν Ἰουλον παρακαλεῖν· A
 εἰκότα· τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς νεανίαν δεινῶς
 ἐψλωμένον τὰς παρειάς, τῶν δαιμόνων οὕτως ἐξ
 ἀκατώντων αὐτοῦς, καὶ διδασκόντων ἀνίστην εἶναι
 τὴν ἁγίαν Τριάδα, κατὰ τὴν τῶν σχημάτων τούτων
 διαφορὰν.

dicunt, Patrem ut senem, cui proliza barba sit
 admodum, Filium ei similem, qui recens lanugi-
 nem primam mutet, Spiritum Sanctum, instar ju-
 venis, cui valde nudæ sint genæ; quod quidem ita
 sit, decipientibus eos dæmonibus, et inæqualem
 esse Trinitatem docentibus, pro ipsarum formarum
 diversitate.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ.

EJUSDEM HARMENOPULI

DE FIDE ORTHODOXA.

Πιστεύειν δεῖ τὸν ὡτως Χριστιανὸν, ὡς αἱ ἅγιοι B
 καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἐπαύρωσαν, εἰς ἓνα Θεὸν
 Πατέρα παντοκράτορα, ἀναρχὸν τε καὶ ἀτελεύτητον,
 πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς
 ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν
 μόνογενῆ, τὸν ἀίδιως καὶ ἀκαθῶς ἐξ αὐτοῦ Θεοῦ καὶ
 Πατρὸς γεννηθέντα, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν
 ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ συνα-
 λλιον, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε καὶ εἰς Πνεῦμα ἅγιον,
 τὸ συναλλιῶν· ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορευόμε-
 νον, φῶς ἐκ φωτός, καὶ Θεὸν ἀληθινὸν, καὶ τῷ
 Πατρὶ καὶ Υἱῷ συναλλιῶν τε καὶ ὁμοούσιον· Τριάδα
 ὁμοούσιον, καὶ ὁμότιμον, καὶ ὁμόθρονον, εἰς μίαν
 συνουσίαν θεότητα. Τριάδα γὰρ ἐν μονάδι πιστεύο-
 μεν, καὶ μονάδα ἐν Τριάδι δοξάζομεν· Τριάδα μὲν, C
 ὡς ἐν τρισὶ προσώποις καὶ ὑποστάσεσι τὴν θεότητα
 θεωρούμενην· μονάδα δὲ, ὡς μιᾷ ὄντι ταῦτα οὐσίας
 τε καὶ θεότητος, καὶ ἓνα Θεόν. Ἐνα γὰρ Θεὸν πι-
 στεύομεν, κτὼν ἐν Τριάδι γινώσκονται· καὶ ἓνα Κύ-
 ριον ὁμολογοῦμεν, κτὼν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι δείκνυ-
 εται· καὶ οὐτε εἰς τρεῖς θεότητας, οὐτε εἰς τρεῖς
 κυριότητας ἢ μίαν θεότης καὶ ἢ μίαν κυριότης ἐκφέ-
 ρεται· οὐτε μὲν ἕτερός τις ἐστὶν ὁ Θεός, παρὰ τὰ
 τρία ταῦτα πρόσωπα, ἅπερ ἐστὶν ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός,
 καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· οὐκ οὐσίαις ταῦτα καὶ φύσε-
 σιν ἀριθμούμενα, ἀλλ' ὑποστάσεσι καὶ ἰδιότησι
 νεφέας καὶ τελείας. Ἡ γὰρ παναγία Τριάς τοῖς
 προσώποις διαιρουμένη, ἀδιαίρετος ἐστὶ τῆ οὐσίᾳ
 καὶ τῆ θεότητι. Μίαν οὖν οὐσίαν, μίαν βασιλείαν,
 μίαν ἔθρυσιν, μίαν ἐνέργειαν, μίαν βουλήν, μίαν D
 θέλησιν, μίαν δεσποτείαν, μίαν κυριότητα, ἐν μιᾷ
 οὐσίᾳ καὶ φύσει τῆς παναγίας Τριάδος γινώσκομεν,
 ἢ εἰς ἐν πρόσωπον ἢ μίαν ὑπόστασιν ταύτην συγ-
 χύοντες. Διὰ τοῦτο τέλειος Θεός ὁ Πατήρ, τέλειος
 Θεός ὁ Υἱός, τέλειος Θεός τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπειδὴ
 τῆ αὐτῆ καὶ μίαν ἕκαστην ἀνελλιπῆ καὶ τελείαν

Hominem reapse Christianum oportet credere
 sicuti sacræ ac universales synodi sanciverunt, in
 unum Deum Patrem omnipotentem, principii et fi-
 nis expertem, omnium tam aspectabilium quam
 inaspectabilium conditorem, et in unum Dominum
 Jesum Christum, Dei Filium unigenam, ab æterno
 citraque passionem ex ipso Deo ac Patre natum,
 lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, con-
 substantialem Patri et cœternum, per quem om-
 nia facta sunt, et in Spiritum sanctum, cœterno
 de Deo ac Patre procedentem, lumen et ipsum,
 Deumque verum, et Patri ac Filio cœternum, et
 consubstantialem; Trinitatem unius et ejusdem sub-
 stantiæ, dignitatis, solii, quæ unam in divinitatem
 coit, quippe Trinitatem in unitate credimus, et
 unitatem in Trinitate statuimus; Trinitatem quod in
 tribus personis et hypostasibus divinitas conside-
 retur; unitatem quod unius hæc substantiæ sint
 ac divinitatis, et unus adeo Deus. Nam unum Deum
 credimus, licet in Trinitate agnoscat; et unum
 Dominum confitemur, licet in tribus hypostasibus
 ostendatur; ac neque in tres divinitates, nec tres
 dominatus, una divinitas, et unus ille dominatus
 exorbitat; neque rursus alius quispiam Deus est,
 præter hasce tres personas, quæ sunt Pater, Filius,
 et Spiritus sanctus; et quæ non substantiis ac na-
 turis numerantur, sed hypostasibus et intellectibi-
 libus atque perfectis proprietatibus. Etenim sanc-
 tissima Trinitas personis distincta, ratione sub-
 stantiæ ac divinitatis est individua. Quapropter
 unam substantiam, unum regnum, unam potesta-
 tem, unam efficacitatem, unum consilium, unum
 imperium, unum dominatum, in una substantia et
 natura sanctissimæ Trinitatis agnoscimus, non in
 unam personam, vel unam hypostasim eam con-
 fundentes. Ideo perfectus Deus est Pater, perfectus

Deus, Filius: perfectus Deus, Spiritus sanctus: **A** cum unam et eandem quilibet, citra defectum, perfectamque divinitatem habeat; Deus enim, et Deus, et Deus; sed hæc tria Deus unus, sicut sancti Patres prædicant. Nam nihil in eis creatum, vel servum, vel extraneum, quasi factum ortumque posterius. Cum hæc sanctæ sit et consubstantialis Trinitatis ratio, simul etiam incarnationis mysteria hoc quodam modo confiteri necesse est: quippe Dominus noster Jesus Christus, qui unus est e sancta Trinitate, Dei Filius, propter salutem nostram, suo prope consilio, Deique Patris voluntate, in terram descendens, ex sancta Deipara, perpetuaque Virgine Maria, vere, non specie tenuis natus est, composita sibi ex ea carne, mentis atque animi compote, perfectusque Deus existens, perfectus **B** homo factus est; ita quidem, ut idem totus sit Deus, et totus homo; de naturis duabus, divinitate ac humanitate, una in hypostasi subsistens, absque confusione, mutatione, divisione; ideoque duas voluntates naturales, et actiones duplices habens. Non tamen duos filios, aut duos Christos, aut duos Dominos dicimus: sed unum Filium, et ante incarnationem, et post incarnationem eundem, consubstantialem Deo et Patri, ac nobis hominibus. Quamobrem et sanctam illam Virginem, quæ ipsum ineffabili modo peperit, Deiparam appellamus, uti quæ Deum pepererit, unum e sancta Trinitate: qui et crucem sustinuit, tanquam homo; et tanquam Deus, tertio die resurrexit in corpore corruptionis experte; cumque se discipulis sæpius conspiciendum exhibuisset, in cælum cum corpore sursum abiit, eodem modo rediturus ad iudicandum vivos atque mortuos, cum regnum finis expers, et imperium nunquam terminandum habeat. Expectanda quoque singulorum hominum resurrectio cum corpore ab interitu vindicato, futurique sæculi vita; quæ ei justorum æternam lætitiā, et finem carens peccatorum supplicium habebit.

ἔχει θεότητα. Θεός γάρ, καὶ Θεός, καὶ Θεός ἀλλ' εἰς τὰ τρία Θεός, ὡς τοῖς ἁγίοις Πατέροις κηρύσσεται. Οὐδὲν γὰρ κτιστὸν ἐν αὐτοῖς, ἢ δοῦλον, ἢ ἐπελακτον, ὡς ὑστερον γεγονός. Οὕτω δὴ τοῦ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος ἔχοντος λόγου, συνομολογεῖν ἀνάγκη καὶ τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως, οὕτω μυστήρια. Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, αὐτὸς ὢν ὁ τῆς ἁγίας, Τριάδος εἷς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκουσίᾳ βουλῇ καὶ Θεοῦ θελήματι τοῦ γεννησαντος, ἐπὶ γῆν κατελθὼν, ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας κατὰ ἀληθῆθειαν, οὐ κατὰ φαντασίαν γεγέννηται, σάρκα ἐξ αὐτῆς ἔκνου καὶ ἐμψυχον ἑαυτῷ συστήσασμενος, καὶ τέλειος γεγονώς ἄνθρωπος, τέλειος ὢν Θεός ὡς εἶναι τὸν αὐτὸν ὄλον τὸν Θεόν. καὶ ὄλον ἄνθρωπον ἔκ δύο φύσεων, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητός, ἐν ὑποστάσει μιᾷ τὴν σύστασιν ἔχοντα, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, καὶ διὰ τοῦτο δύο φυσικὰ θελήσεις, καὶ δύο ἐνεργείας κεκτημένος. Τοιγαροῦν οὐ δύο υἱοὺς, ἢ δύο Χριστοὺς, ἢ δύο Κυρίου φαμέν· ἀλλ' ἓνα Υἱὸν, τὸν αὐτὸν καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ὁμοούσιον τῷ τε Θεῷ καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις. Διὰ καὶ τὴν ἁγίαν Παρθένον, τὴν ἀρρήτως αὐτὸν τέξασαν, Θεοτόκον προσαγορεύομεν, ὡς τὸν ἓνα τῆς Τριάδος τετοκυῖαν Θεόν· ὅς καὶ σταυρὸν ὡς ἄνθρωπος ὑπομείνας, ὡς Θεός ἀνέστη τριήμερος ἐν ἀφθάρτῳ τῷ σώματι, καὶ τοῖς μαθηταῖς πολλάκις ἐμφανιθεὶς, εἰς τὸν οὐρανὸν μετὰ σώματος ἀνεβήλυθε, μέλλων πάλιν οὕτως ἐλεύσεσθαι, κρίσιν ζώντων καὶ νεκρῶν ποιησόμενος, ἀτελεύτητον τὴν βασιλείαν ἔχων, καὶ τὸ κράτος ἀπέραντον. Προσδοκητέον δὲ καὶ ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων ἀνάστασιν μετὰ τοῦ οἰκείου σώματος ἀφθαρτισθέντος, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, τὴν τε τῶν δικαίων ἀγαλλίαν αἰώνιον ἔχουσαν, καὶ τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν κόλασιν ἀτελεύτητον.

APPENDIX.

Sancti Augustini De Trinitate. Ex libro, qui De cognitione veræ vitæ inscribitur: in quo. tanquam in dialogo. fratres interrogant, magister respondet.

FRATRES. Quemadmodum pondus carnis animam aggravat, sic et carnalis cogitatio mentem divinam contemplantem pulsat. Cum enim superius ratio unum Deum verissime esse demonstraverit, et ipsum solum cuncta ex nihilo fecisse probaverit: quomodo quasi tres deos adorare docemur, dum Patrem perfectum Deum, Filium perfectum Deum, Spiritum perfectum Deum consisteri nonnemur? Dum enim subdistinctæ tres personæ distinguuntur, quid aliud quam tres dii a nobis intelliguntur?

MAGISTER Ipsa [a] in ipsa] veritate se demon-

τοῦ ἁγίου Ἀγροστίνου περὶ Τριάδος. Ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ περὶ τῆς γνώσεως τῆς ἀληθοῦς ζωῆς ἐπιγραφόμενον, ἐν ᾧ ὡς ἐν διαλόγῳ ἐρωτῶσι μὲν οἱ ἀδελφοί, ἀποκρίνεται δὲ ὁ διδάσκαλος.

ΑΔΕΛΦΟΙ. Ὅσπερ τὸ τῆς σαρκὸς βάρος πιέζει τὴν ψυχὴν, οὕτω καὶ ὁ σαρκικὸς λογισμὸς τὴν θεωρῶν τῶν θεῶν διάνοιαν ἐνοχλεῖ. Ἄνωτέρω μὲν ὁ σὸς λόγος ἓνα Θεὸν ἀπέδειξεν ἀληθέστατα, καὶ αὐτὸν μόνον παρέστησεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πάντα παραγαγεῖν. Ἀλλὰ νῦν πάλιν τρεῖς θεοὺς προσκυνεῖν ἡμᾶς εἰποι τις ἂν, διδάσκωντος σοῦ, τέλειον Θεὸν τὸν Πατέρα, τέλειον Θεὸν τὸν Υἱὸν, τέλειον Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δεῖν ὁμολογεῖν. Ὅταν γὰρ τρία πρόσωπά τις ὁμολογῇ διακεκριμένα, οὐδὲν ἕτερον ἢ τρεῖς θεοὺς ἀναγκασθήσεται πάντως ὁμολογεῖν.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ. Αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἑαυτὴν δεῖ-

κνύσης, καὶ τοῦ λόγου συνεπιψηφισομένου, ἔφασθε ἐξ ἀνάγκης ἐν μιᾷ οὐσίᾳ τριάδα προσώπων, καὶ πάλιν ἀναγκαίαν διὰ πάντων ἐν τοῖς τρισὶ προσώποις μίαν ἀδιαιρέτου οὐσίαν ἐνότητα. Ὅτε τοίνυν ἀνωτέρω διελεγομένη περὶ Θεοῦ δι' αἰνίγματος, ἐπεὶ κυρίως οὕτως οὐκ εἶδ' ἦν, τί ποτε τὴν οὐσίαν ἔφην τοῦ Θεοῦ, εἰ μὲ μνησθε;

ΑΔΕΑ. Φῶς.

ΔΙΑ. Ἐκ τοῦ φωτὸς τί γεννᾶται;

ΑΔΕΑ. Ἀπαύγασμα [ἢ ἀκτίς].

ΔΙΑ. Τί δὲ πάλιν ἐν τῷ φωτὶ καὶ τῷ ἀπαυγασματι κοινῶς θεωρεῖται;

ΑΔΕΑ. Θέρμη.

ΔΙΑ. Μὴ τοίνυν ἐν τῇ τοῦ φωτὸς, τοῦ ἀπαυγασματος, τῆς θερμῆς οὐσίᾳ ἐστὶ τις διαφορά;

ΑΔΕΑ. Οὐδαμῶς, ἀλλὰ μᾶλλον ταυτότης.

ΔΙΑ. Ἄλλ' ἄρα μὴ ἡ αὐτὴ καὶ τοῖς ὀνόμασι καὶ ταῖς ἐνεργεῖαις θεωρεῖται ταυτότης;

ΑΔΕΑ. Οὐδαμῶς· ἀλλὰ μᾶλλον διαφορά τὸ μὲν γὰρ τοῦ φωτὸς ὄνομα, αὐτὴν τὴν οὐσίαν, τὸ δὲ τοῦ ἀπαυγασματος, τὴν τοῦ φωτὸς χάριν, τὸ δὲ τῆς θερμῆς, τὴν τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγασματος ὁρᾶσθαι ἐκφαίνεσθαι δοκεῖ.

ΔΙΑ. Ἀἴτιον τοίνυν, ἐν ταῦτοις, διάφορα μὲν εἶναι τὰ ὀνόματα, μίαν δὲ καὶ ἀδιαιρέτον τὴν οὐσίαν.

ΑΔΕΑ. Ἀριθηλότατα.

ΔΙΑ. Τὸ ἄκρον τοίνυν Πνεῦμα, τὸν Πατέρα, φῶς προσαγορεύοντος ἠκούσατε Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου, «Ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶν οὐδεμία.» Πάλιν τὸ ἄκρον Πνεῦμα, τὸν Υἱόν, τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἠκούσατε ἀπαύγασμα λέγοντος· «Ὁς ὢν, φησὶν, ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς οὐσίας αὐτοῦ.» Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἄκρον Πνεῦμα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, θερμὴν ὀνομάζεσθαι παρὰ τῷ Μωϋσῆϊ· «Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστίν.» Ὅσπερ τοίνυν τὸ φῶς, τὸ ἀπαύγασμα, ἡ θερμὴ, μίαν μὲν φύσιν, καὶ ἀδιαιρέτος οὐσία, τοῖς δὲ ὀνόμασι διαιρουμένη· δηλὸν ἀναμφιβόλως Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, μίαν φύσιν καὶ ἀδιαιρέτον οὐσίαν εἶναι. Ὅταν ᾗ δηλοῦται τὸ τί ἐστὶν ἐν αὐτῇ οὐσιωδῶς, Πνεῦμα λέγεται· καὶ πάλιν ἐν τοῖς προσώποις τὴν διάκρισιν ἀναγκαίαν, ὅταν ὁ Πατὴρ μὲν γεννῶν, ὁ δὲ Υἱὸς γεννώμενος, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κηρύττεται ἐξ ἑκατέρου ἐκπορευόμενον.

ΑΔΕΑ. Ὁανερώς Τριάδα ἐν τοῖς προσώποις ὁρῶμεν, καὶ ἀναγκαίαν ἐν τῇ οὐσίᾳ ἐνότητά ἀριθῆλως κατέχομεν.

ΔΙΑ. Ὅθεν ἀκριβέστατα τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα, ἡ οὐσία καὶ τὸ πρόσωπον δηλονότι, ἐφαρμόζονται τῇ θεῖᾳ ὑπάρξει· ἡ γὰρ οὐσία ἀεὶ κατὰ τῶν ἀτόμων τῶν ἐν κλήθει ἁφαστότων κατηγορεῖται· τὸ δὲ πρόσωπον, κατὰ τῆς ἀτόμου λογικῆς φύσεως καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν τοῖς μὲν προσώποις πληθὸς ἀπεκρίνασθαι, τῇ δὲ ὑπάρξει ἐνότητά.

¹ I Joan. 1, 5. ² Hebr. 1, 3. ³ Deut. 10, 24.

(1) Græci legunt, lucis et splendoris efficaciam.
(2) Inclusa Latinis desunt.

Astante, et ratione probante, citius videbitis necessariam in una essentia personarum trinitatem; item per omnia necessariam in tribus personis individua substantiæ unitatem. Cum jam superius ænigmatice de Deo [al. de eo] loquerer, quia non poteram proprie, quid dixi essentiam Dei esse?

FR. Lucem.

MAG. De luce quid gignitur?

FR. Splendor.

MAG. Quid in luce et splendore simul consideratur?

FR. Calor.

MAG. Num in substantia lucis splendoris, et caloris invenitur diversitas?

B FR. Non, sed identitas.

MAG. Num in vocabulis vel officiis prædicatur identitas?

FR. Minime, sed diversitas: nam lucis vocabulum ipsam substantiam, splendoris vocabulum lucis gratiam, caloris vero vocabulum videtur exprimere lucis efficaciam (1).

MAG. Igitur patet tria vocabula diversa, unam constare individua essentiam.

FR. Per omnia patet.

MAG. Summum Spiritum, Patrem, lucem appellari, habetis in Joanne apostolo: «Deus lux est, et in eo tenebræ non sunt ullæ¹.» Summum quoque Spiritum, Filium, splendorem nuncupari, habetis in alio apostolo: «Qui est splendor [gloriæ, et character (2)] substantiæ ejus².» Summum nihilominus [Spiritum] Spiritum sanctum calorem nominari apud Moysen: «Deus noster ignis [consumens] est.³» Cum itaque lux, splendor, calor, una sit natura, individua substantia, vocabulis [al. vocabula] vero diversa, constat profecto, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unam naturam [et] individua essentiam esse: dum in ea [al. eo] quo significat quid sit substantialiter, Spiritus nominatur: et item in personis diversitatem necessariam, dum 'Pater gignens, Filius nascens, Spiritus Sanctus ab utroque procedens prædicatur.

D FR. Plane Trinitatem in personis perspicue videmus, et necessariam in substantia unitatem evidenter tenemus.

MAG. Ideo vigilantissime hæc duo nomina, scilicet substantia et persona, divinæ essentiæ comparantur, quia semper substantia de individuis in pluraliter consistentibus, persona autem de individua rationali natura prædicatur: cum nos soleamus personis pluralitatem, substantia autem designare [essentiæ (3)] unitatem.

(3) Inclusa vox a Græcis abest.

FR. Qua similitudine vocatur æterna lux Pater? ΑΔΕΑ. Τίνι ὁμοιώσει ὁ Πατήρ ἀίδιον καλεῖται

MAG. Quia ex se splendorem (4) genuit æqualem.

FR. Nonne tibi magis matris nomen convenire videretur?

MAG. In patre est semper principalis causa pro-
lis, et ideo a principali sexu debuit jure hoc nomi-
ne appellari.

FR. Qua similitudine dicitur gignens?

MAG. Certum est, quod mens gignit cogitationem.
Cum autem mens seipsam cogitat, quasi aliud
sibi simile [aliam sibi similem] generat. Sic sum-
mus Deus, cum seipsum talem, qualis est, cogi-
tavit, procul dubio similem sibi per omnia
imaginem generavit. Et sicut gignens jure Pater
vocatur, ita rectissime genitus Filius nominatur.

FR. Si Deus Filium genuit, videtur aliquando
fuisse, quod Filium non habuerit, et hoc nomen
ex accidenti possederit. Quod si hoc ita est, supe-
rior prolatio labefactatur : qua [in] Deo nihil ac-
cidentalē, sed totum essentialē prædicabatur.

MAG. Jam docuit ratio, Dei essentialē esse æter-
nam vitam, initii et finis nesciam. Quod si hæc
singularis [et] vera vita absque initio semper fuit;
constat quod et absque initio semper se vivere
intellexit. Quod si vivere se non intellexit, sapiens
non fuit ; quod nefas est, de Deo dicere. Quod si
aliquando sapientiam aliunde accepit, qua prius car-
ruit, tunc id a quo tantum bonum accepit, Deo
melius exstitit, quod absurdissimum est : sed si
semper æterna vita semper se vivere intellexit, hæc
intelligentiæ sapientia non aliunde ei accidit, sed
semper ei coessentialis fuit, quanquam hanc ex
se, ut prolem suam, ineffabiliter genuerit. Igitur
Pater nunquam sine Filio exstitit.

FR. Qua similitudine spendor æternæ lucis Filius
vocatur, non filia?

MAG. Quia per omnia similitudo Patris in eo
exprimitur. Unde et similitudo ejus dicitur. Nihil
enim in rebus creatis ad integrum ejus similitudi-
nem servat, a quo nascitur. Capilli namque a
capite nati sunt, capiti dissimiles ; poma ab ar-
boribus nata sunt, illis dissimilia ; lana dissimilis
ovibus, fetus animalium ; vel ipsi filii homi-
num, non per omnia similes qualitate genitorum.
Hic autem per omnia gignenti est similitudo,
et ideo verissime non filia, sed Filius voca-
tur.

FR. Qua autem habituæ Filius Verbum vo-
catur?

MAG. Multipliciter [Latini tripliciter] Verbum in-
telligitur ; verbi gratia, cum hoc verbum ho-
mo profert ore ; aut cum idem verbum homo

ΑΔΕΑ. Τίνι ὁμοιώσει ὁ Πατήρ ἀίδιον καλεῖται
φῶς ;

ΔΙΑ. Δίδει ἐξ ἑαυτοῦ ἀπαύγασμα γεγέννηκεν
ἴσεν.

ΑΔΕΑ. Καὶ οὐ μᾶλλον δοκεῖ προσφύτερον αὐτῷ
τὸ τῆς μητρὸς ἀρμόζεσθαι ὄνομα ;

ΔΙΑ. Ἄει ἐν τῷ πατρὶ ἔστιν ἡ ἀρχοειδὴς αἰτία οὗ
τέκνου· διὰ τοῦτο καὶ τῷ τοῦ ἀρχοειδιστέρου ἐν
τρὶς γονεῦσιν ὀνόματι προσηκόντως ἔδει καλεῖσθαι.

ΑΔΕΑ. Τίνι ὁμοιώσει λέγεται γεννᾶν ;

ΔΙΑ. Ἄναμφιβόλον ὡς ὁ νοῦς λογισμὸν γεννᾶ.
Ὅταν δ' ὁ νοῦς ἀναλογίζεται ἑαυτὸν, ὡσπερ ἑτερ-
νὸν ἐαυτοῦ γεννᾶ οὕτω καὶ ὁ ἀρχοῦ θεὸς ἑαυτὸν
τοιοῦτον, οἷός ἐστι, λογισζόμενος, ἀναμφιβόλως ἐαυτῷ
διὰ πάντων ὁμοίαν εἰκόνα γεγέννηκε καὶ ὡσπερ
Πατήρ ὁ γεννῶν δικαίως καλεῖται, οὕτω καὶ ὁ γεν-
νηθεὶς ὁρθότατα Υἱὸς ὀνομάζεται.

ΑΔΕΑ. Εἰ γεγέννηκε τὸν Υἱὸν ὁ Θεὸς, ὄφειεν ἔν
ὡς ἦν ποτε, ὅτε οὐκ εἶχεν Υἱὸν, καὶ κατὰ συμβε-
θηκὴς τοῦτο τὸ ὄνομα κτήσασθαι. Εἰ δὲ τοῦτ' εἶη,
τὰ ἀνωτέρω δειχθέντα διαρρηχέσεται, δι' ὧν ἐδει-
κνυτο, μῆδὲν συμβεβηκός, ἀλλ' ὄλον οὐσιῶδες εἶναι
τὸ ἐν τῷ Θεῷ.

ΔΙΑ. Ἐφῶθι διδάξα· ὁ λόγος τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν
ζωὴν αἰώνιον εἶναι, οὐδαμῶς ἀρχὴν καὶ τέλος εἶ-
δυλαι. Εἰ τοίνυν ἡ εἰδικὴ καὶ ἡ ἀληθὴς αὕτη ζωὴ
ἀναρχος ἦν ἀεὶ, ὄλον ὡς ἦδει ἑαυτὴν ζῶσαν ἀνάρ-
χως. Εἰ γὰρ ἑαυτὴν οὐκ ἐγίνωσκε ζῆν, οὐκ ἂν ἦν
σοφὴ ὁ περὶ Θεοῦ λέγειν ἀνόσιον. Εἰ δὲ ποτε τὴν
σοφίαν ταύτην ἐτέρωθεν εἶλαθεν, ἥς ἐστέρητο πρό-
τερον, τότε ἂν ἦν ἐκείνο βέλτιον τοῦ Θεοῦ, παρ' οὗ
τὸ τοσοῦτον εἰληφεν ἀγαθόν, ὃ νομίζειν ἀνόητον
κομιδῆ. Εἰ ἀίδιος τοίνυν ζωὴ, ἀεὶ ἑαυτὴν ζῶσαν
ἐνόει, καὶ αὕτη τῆς νοήσεως ἡ σοφία οὐχ ἐτέρωθεν
ἐκείνῃ συμβεβηκεν, ἀλλ' ἀίδιως τούτῃ συνῆν εἰ
καὶ ταύτην ὡς ἑαυτοῦ γέννημα, ἐξ ἑαυτοῦ ἀβρόχως
ἐγέννησεν. Ὁ Πατήρ τοίνυν οὐδέποτε ἦν ἀνευ Υἱοῦ,
ἢ ὑπῆρξεν.

ΑΔΕΑ. Τίνι ὁμοιώματι τὸ τοῦ ἀίδιου φωτὸς ἀπαύ-
γασμα Υἱὸς, ἀλλ' οὐ θυγάτηρ καλεῖται ;

ΔΙΑ. Ὅτι διὰ πάντων ἐν τούτῳ ἡ τοῦ Πατρὸς
ὁμοιότης ἐκφαίνεται ὅθεν καὶ ὁμοιότης αὐτοῦ λέ-
γεται. Ἐν δὲ τοῖς κτιστοῖς πράγμασιν οὐδὲν τῆν
ἀκραν ὁμοιότητα πρὸς τὸ γεννῆσαν τηρεῖ. Αἱ γὰρ
τρὶς ἐκ παρὰ τῆς κεφαλῆς ἐγεννήθησαν, ἀνόμοιοι
οὔσαι τῇ κεφαλῇ· τοῖς δένδροσιν οἱ καρποὶ, καίτοι
παρ' αὐτῶν γεννηθέντες· τὰ ἔρια, παρὰ τῶν προ-
βάτων, τούτοις ἀνόμοια τὰ τῶν ζώων νῆπια καὶ
αὐτοὶ τῶν πατέρων οἱ υἱοὶ οὐ διὰ πάντων ὁμοιοὶ
τῇ τῶν γονέων ποιότητι. Οὗτος δὲ διὰ πάντων ὁμοίως
ἔστι τῷ γεννήσαντι, καὶ διὰ τοῦτ' ἀληθεστάτως Υἱὸς,
ἀλλ' οὐ θυγάτηρ, καλεῖται.

ΑΔΕΑ. Τίνι δ' ἀναλογία ὁ Υἱὸς οὗτος λόγος κα-
λεῖται ;

ΔΙΑ. Πολλὰ ὡς ὁ λόγος νοεῖται· λόγου χάριν,
ὅταν ὁ ἀνθρώπος τὸν λόγον τοῦτον προφέρῃ τῷ στό-
ματι, ἢ ὅταν τὸν αὐτὸν λόγον ὁ ἀνθρώπος ἐν ὄντι

(4) Male alii *prolem*.

τῆ ἑαυτοῦ καρδίᾳ ἔνευ ἤχου γλώττης ἀνατοπῶι, ἢ ὅταν αὐτὸ τὸ ὑπὸ τοῦ λόγου σημαίνόμενον πρᾶγμα οἶόν ἐστι νοηται. Τοῦτον τὸν τρίτον τρόπον ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ γεγέννηκε Λόγον, ὃν ἑαυτὸν λογιζόμενος εἶπεν. Ἐπεὶ καὶ τὸ ὅλον εἶδος τοῦ κόσμου τούτου τῷ αὐτῷ λογισμῷ πεποίηκε, λέγεται πάντα τῷ ἑαυτοῦ Λόγῳ δημιουργῆσαι. Ὅθεν καὶ περὶ τοῦ κόσμου ποιήσεως; λέγεται, « Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγεννήθησαν. » Ὅθεν γὰρ ἕτερόν ἐστιν ὁ Υἱὸς, ἢ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ ὁ λογισμὸς, ἢ ἡ τέχνη, ἢ ἡ σοφία αὐτοῦ. Ἀμέλει; καὶ ἡμεῖς, ὅταν περὶ τίνος διαλογιζώμεθα ἐν τοῖς λογισμοῖς, ἐκείνου τοῦ πράγματος εἰκόνα ἐν τῷ ἡμετέρῳ τυποῦμεν λογισμῷ. Οὕτω καὶ ὁ Θεός, ὅταν ἑαυτὸν λογιζῆται, ὁμοίαν ἑαυτῷ κατὰ πάντα εἰκόνα ἐτύπωσε, καὶ οὗτος ὁ Λόγος [ἔκει] εἰκὼν ἢ ὁμοιότης λέγεται τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' οὐδὲν ἕτερον ἐκεῖθεν ἐκφαίνεται, εἰ μὴ ἡ αὐτὴ ἐκεῖνη οὐσία· ὅθεν καὶ λόγος, ὡσαυτὴ ἀληθῶς ἀγαθόν.

ΑΔΕΛ. Ἐπεὶ ἀριθλήσῃ ἀκαταγωνίστῳ λόγῳ μίαν καὶ ἀδιαίρετον οὐσίαν εἶναι τοῦ Λόγου τούτου μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος δέδεικται, πῶς ἂν εἴη δυνατὸν, μόνον τὸν Υἱὸν σαρκωθῆναι; Εἰ γὰρ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας χωρισθεὶς, ἰδίως σεζάρκωται· δῆλον, ὡς ἡ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐσία, οὐκ ἐστὶν ἀδιαίρετος, πάθος ὑποστάσα χωρισμοῦ.

ΔΔ. Ὅσπερ ἀίλιος δύναμις καὶ θεϊότης διὰ τῶν γενόμενων καθορᾶται· οὕτω δυνατὸν νοηθῆναι καὶ τὸ βαθύ τοῦτο καὶ συνεσκιασμένον, διὰ τῶν παρ' ἡμῶν γινόμενων, καὶ διὰ τοῦ λόγου διερευνημένου, δυνατὸν καὶ τοῦτο κατοραθῆναι. Δῆλον γὰρ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν λογιζόμενον ἀφ' ἑαυτοῦ γεννηθῆσαι τοῦτον δὴ τὸν τῆς κοινῆς διαλέκτου λόγον· καὶ τοῦτον τὸν λόγον ἐν τῷ νῷ καὶ τῇ μνήμῃ, ὁμοῦ μίαν εἶναι οὐσίαν. Ὅταν δὲ τὸν αὐτοῦ λόγον καὶ ἄλλοις ἐπιθυμήσῃ ποιῆσαι γινώριμον, οἰκονομεῖ μετὰ τοῦ ἰδίου λογισμοῦ, ὃς οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ μετὰ τῆς μνήμης αὐτὸν λόγον σῶμα φωνῆς ἐνδύσασθαι, καὶ τοῖς ὡσὶν ἀκουστῶν, καὶ τῶν τῶν ἀκουόντων καρδίαις ὁρατὸν ἐφίησι γενέσθαι· εἶτι καὶ γράμμασι περισηγγωνεῖ τὸ σῶμα τοῦ λόγου· ἀλλ' ὅμως ὁ λόγος ἐκείνος ἀόρατος μένων τῆς τοῦ νοῦ καὶ τῆς μνήμης ὑπάρξεως οὐκ ἀποχωρεῖ. Οὐ τοίνυν ὁ νοῦς ἢ ἡ μνήμη, ἀλλὰ μόνος ὁ Λόγος ἤχησε διὰ τῷ αἰσθητοῦ σώματος τῆς φωνῆς, καὶ ὅμως ἀδιαίρετος ἔμεινεν ἐν τῇ τοῦ νοῦ καὶ τῆς μνήμης οὐσίᾳ. Οὕτω καὶ ὁ ἅγιος Πατήρ τῷ νοεῖν ἑαυτὸν τὸν ἑαυτοῦ Λόγον ἐνόησε, κἀν τῇ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐσίᾳ ὁμοουσίως ὁφείσθηεν· ἀλλ' ὅμως διὰ τοῦτο οὐθ' ὁ Πατήρ οὔτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἕκτον· ἀλλ' ὁ Λόγος μόνος, ὁ τοῦ Πατρὸς Υἱὸς δηλαδὴ, ἰδίως ἀνθρώπινον σῶμα αἰσθητὸν ἐνεδύσατο, καὶ ἑαυτὸν τοῖς ἀνθρώποις παρέστησε. Τὸ προσληφθὲν σῶμα ἀτιμίαν ὑπενεγκεῖν συνεχώρησεν, ἀλλ'

A absque motu linguæ, in corde suo format; aut cum res ipsa quam significat illud verbum, qualis sit, intellectu cogitatur. Hoc tertio modo Deus Verbum suum genuit, cum seipsum cogitando dixit. Et quia totam mundi formam eadem cogitatione creavit, ideo dicitur, quod omnia in Verbo suo fecerit. Unde et de creatione mundi legitur: «ipse dixit, et facta sunt». Nihil enim aliud est Filius, vel Verbum Dei, quam cogitatio, vel ars, vel sapientia ejus. Nempe cum nos aliquam rem cogitamus, ipsius rei imaginem in cogitatione nostra formamus. Sic Deus, cum seipsum cogitavit, similem sui per omnia imaginem formavit. Ideo hoc Verbum, imago, vel similitudo Dei dicitur; sed nihil aliud, nisi eadem essentia, exprimitur. Unde et hoc verbum dicitur, quasi vere bonum.

FR. Cum evidens ratio idem Verbum cum Patre, et Spiritu Sancto, unam et individuum substantiam inexpugnabiliter probaverit; quomodo solum incarnari potuit? Si enim a Patris et Spiritus sancti essentia est separatum, et sic singulariter inhumanatum (5): constat profecto, quod Patris, et Filii, et Spiritus sancti substantia, non est individua, quæ potuit pat' separationis discrimina,

MAG. Sicut sempiterna virtus divinitatis per ea quæ facta conspiciuntur, potest intelligi: sic hoc profundum mysterium et occultum, per ea quæ in nobis geruntur, ratione perscrutante poterit inspicere. Notum est enim, quod humana mens verbum communis locutionis ex se cogitando gignit: et idem verbum in mente, et in memoria, simul una essentia existit. Cum vero mens verbum suum aliis innotescere cupit, cum eadem cogitatione, quæ nihil aliud est quam verbum suum et cum memoria disponit; quod idem verbum corpus vocis induit, et auribus audibile, et cordibus audientium visibile procedit, et litteris etiam corpus suum ligari permittit: et tamen invisibile manens, de essentia mentis et memoriæ non recedit. Non ergo mens, neque memoria, sed solum Verbum singulariter sonuit per corpus vocis sensibile; et tamen inseparabiliter mansit in essentia mentis et memoriæ. Sic summus Pater Verbum suum, seipsum cogitando, genuit: quod in Patris, et Spiritus sancti essentia simul coessentiale consistit. Sed tamen nec Pater, nec Spiritus sanctus, sed solum Verbum, quod est Patris Filium, singulariter humanum (6) induit sensibile, se hominibus exhibuit, corpus sumptum indigna pati permisit, et ipsum inseparabiliter in essentia Patris et Spiritus sancti invisibile et impassibile permansit.

* Psal. xxxii, 9.

(5) Latini codices habent, in humanitate.

(6) Hæc in Latinis trajecta sunt.

αὐτὸς ἀχωρίστως ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐσίᾳ ἀπαθὴς διαυεμένηκε, καὶ ἀόρατος.

FR. Qua autem similitudine amor Dei Spiritus A sanctus nominatur?

MAG. Dei essentiam dixi esse vitam: vera autem vita se vivere intelligit, et si se vitam intelligit, se utique diligit. Dei autem vivere, intelligere, diligere, nihil est aliud quam existere. Dilectio ergo Dei, est vita; et vita, est spiritus. Et quia Deus per dilectionem cunctis esse vel vivere tribuit, ideo Spiritus nuncupatur. Ideo autem sanctus additur, quia cuncta per eum sanctificantur.

FR. Qualiter probatur hic Spiritus a Patre et Filio procedere?

MAG. Nihil aliud Spiritus sanctus, quam amor Dei intelligitur. Unde et Deus charitas dicitur. Constat autem, quia Pater Filium, ut seipsum, diligit; et item Filius Patrem, ut seipsum diligit. Vita namque diligit se sapere, et iterum sapientia diligit se vivere. Vita autem, et sapientia, probata est una essentia esse. Igitur dilectio, vel amor, vel charitas, quod est Spiritus sanctus, in substantia Patris et Filii coessentialis existit, et ideo ab utroque æqualiter procedit.

FR. Si Spiritus sanctus Patri et Filio coessentialis existit, quomodo ab individua substantia separari (7) potuit, cum in specie columbæ super Dominum, vel in forma ignis super apostolos apparuit?

MAG. Sancti Spiritus substantia non in columbam est transmutata, sicut nec Verbi [substantia] in carnem est transformata, sed Spiritus sanctus columbæ corpus condidit.

Sancti Hilarii, Pictavorum episcopi. Ex sermone, qui post Pentecosten, in festo sanctæ Trinitatis, recitatur (8).

Credimus sanctam Trinitatem, hoc est, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum Deum omnipotentem, unius substantiæ, unius essentiæ, unius potestatis, conditorem omnium creaturarum, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, Patrem a seipso, non ab alio; Filium ex Patre genitum, Deum verum, de Deo vero; lumen verum, ex vero lumine; non tamen duo lumina, sed unum lumen: Spiritum sanctum, a Patre ac Filio æqualiter procedentem, consubstantialem et coæternum Patri ac Filio. Pater in seipso perfectus Deus; Filius, perfectus Deus, ex Patre natus; Spiritus sanctus, perfectus Deus, a Patre ac Filio procedens. Non tres autem deos dicimus, sed unum Deum omnipotentem, æternum, invisibilem, incommutabilem, totum ubique presentem, non in partes divisum, sed totum in universis; non localiter, sed potestate; qui cum sit incommutabilis, mutabilia creavit, et creata gubernat; semper manet, quod est; cui impossibile est, accidens aliud quod adesse (nam simplici divinitatis naturæ quidquam adjici, vel adimi nequit; semper est enim quod

(7) Eriti male, seperari.

AΔΕΛ. Τινε λόγῳ τὸ Πνεῦμα ἔρωσ ὀνομάζεται τοῦ Θεοῦ;

ΔΙΑ. Τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ζωὴν εἶπον εἶναι ἡ δὲ ἀληθὴς ζωὴ ἑαυτὴν ζῶσαν νοεῖ εἰ τοίνυν ἑαυτὴν ζωὴν οὖσαν νοεῖ, ἑαυτὴν πάντως ἀγαπᾷ. Τοῦ δὲ Θεοῦ τὸ ζῆν, τὸ νοεῖν, τὸ ἀγαπᾶν, οὐδὲν ἐστὶν ἕτερον, ἢ τὸ εἶναι ἡ ἀγάπη τοίνυν τοῦ Θεοῦ, ζωὴ ἐστὶ καὶ ἡ ζωὴ, πνεῦμά ἐστι. Καὶ ἐπεὶ ὁ Θεὸς δι' ἀγάπην πᾶσι τὸ εἶναι καὶ ζῆν δέδωκε, διὰ τοῦτο Πνεῦμα προσαγορεύεται. Ἐκεῖ δὲ τὸ ἅγιον πρόκειται, ὅτι δι' αὐτοῦ πάντεσ ἀγιάζεται.

AΔΕΛ. Πῶσ δέικνυται τοῦτο Πνεῦμα παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι;

ΔΙΑ. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἔρωσ τοῦ Θεοῦ νοεῖται· ὅθεν καὶ ὁ Θεὸς ἀγάπῃ λέγεται· δῆλον δὲ, ὡς ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, ὡς ἑαυτὸν, ἀγαπᾷ· καὶ δῆλον ὁ υἱὸς τὸν Πατέρα, ὡς ἑαυτὸν, ἀγαπᾷ. Καὶ γὰρ ἡ ζωὴ ἀγαπᾷ ἑαυτὴν γινώσκειν, καὶ ἡ σοφία ἀγαπᾷ ἑαυτὴν ζῆν. Τῆσ δὲ ζωῆσ καὶ τῆσ σοφίασ δέδεικται ὁμοίαν. Ἡ φίλια τοίνυν ἡ ὁ ἔρωσ, ἡ ἀγάπη ἡ τίς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὁμοουσίος ἐστὶ, καὶ παρ' ἑκατέρου ἐκπορεύεται ἐπίσης.

AΔΕΛ. Ἄλλ' ἐπεὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ ἐστὶν ὁμοουσίον, πῶσ τῆσ ἀδιαιρέτου οὐσίασ χωρισθῆναι δεδύνηται, ὅτε περιστερᾶσ εἶδει ἐπὶ τὸν Κύριον, ἢ πυρὸς μορφῇ ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐφάνη;

ΔΙΑ. Τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐσία οὐκ εἰσ τὴν περιστερὰν ἠερίσθη, ὡσπερ οὐδὲ ἡ τοῦ Λόγου εἰσ τὴν σάρκα μεταβέβληται· ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ τῆσ περιστερᾶσ ἐπλασσε σῶμα.

Τοῦ ἁγίου Ἰλαρίου Ηικαθῶν ἐπισκόπου. Ἐκ τοῦ μετὰ τῆσ Πεντηκοστῆσ ἀναγίνωσκόμενου Λόγου, ἐν τῇ ἑορτῇ τῆσ ἁγίας Τριάδος.

Πιστεύομεν τὴν ἁγίαν Τριάδα, τουτέστι τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἕνα Θεὸν παντοδύναμον, μίδσ οὐσίασ, μίδσ ὑπάρξεωσ, μίδσ ἐξουσίασ, δημιουργὸν πάντων τῶν κτισμάτων, ἐξ οὗ πάντα, δι' οὗ πάντα, ἐν ᾧ πάντα· Πατέρα ἄφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἄφ' ἑτέρου· Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητὸν, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· φῶσ ἀληθινόν, ἐκ φωτὸσ ἀληθινοῦ, οὐ μῆν δύο φῶτεσ, ἀλλ' ἐν φῶσ· Πνεῦμα ἅγιον, παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐπίσης ἐκπορευόμενον, ὁμοουσίον καὶ συναἰδιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ· Πατέρα ἐν ἑαυτῷ πλήρησ Θεοσ, Υἱὸσ πλήρησ Θεοσ ἐκ τοῦ Πατρὸσ γεννηθείσ· Πνεῦμα ἅγιον πλήρησ Θεοσ, παρὰ Πατρὸσ καὶ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον. Οὐ τρεῖσ; δὲ φάμεν Θεοὺσ, ἀλλ' ἕνα Θεὸν πανγκρατῆ, αἰώνιον ἀόρατον, ἀμετάβλητον, ὅλον πανταχοῦ παρόντα, οὐκ εἰσ μέρησ διαιρούμενον, ἀλλ' ὅλον ἐν πᾶσιν, οὐ τοπικῶσ, ἀλλὰ κατὰ οὐμῖν· ὅσ ἀμετάβλητοσ ὢν, ἔχει σε τὰ μεταβλητὰ, καὶ τὰ κτισθέντα κυβερνᾷ, αἰ μένων ὅπερ ἐστὶν, ᾧ συμβεβηκὸσ ἀδύνατόν τι παρῆναι (τῇ γὰρ ἀπλῇ τῇ) θεότητοσ φύσει προστεβῆναι ἢ ἀφαρτεβῆναι τι ἀμήχανον, αἰεὶ γὰρ ἐστὶν

(8) Non exstat inter edita huius opera,

ἡπερ ἔστιν) ὁ ἰδιὸν ἔστιν, ὃ ἀϊδιὸν ἔστιν, ὃ ταυτὸν ἔστι, τὸ εἶναι, καὶ ζῆν, καὶ νοεῖν· καὶ ταῦτα τὰ τρία, εἰς Θεός· καὶ ὁ εἰς Θεός, ταῦτα τὰ τρία, τουτέστι Θεός καὶ Κύριος, ἀληθής καὶ αἰδιός ἐν τοῖς προσώποις Τριάδος ἀληθής· καὶ αἰδιός ἐν τῇ οὐσίᾳ μονάδος· ἕκαστος μία οὐσία ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Αὕτη δὲ ἡ ἀγία Τριάς, οὐδὲν τι μείζον ἔστιν ἐν τοῖς τρισὶ προσώποις ἡμοῦ βῆθαισιν, ἢ ἐν ἐκάστῳ προσώπῳ ἅπασι βῆθίντες. Ἐκαστον γὰρ τῶν προσώπων πλήρης ἔστιν οὐσία ἐν ἑαυτῷ, οὐ μὴν τρεῖς οὐσίαι, ἀλλ' εἰς Θεός, μία οὐσία, μία ἐξουσία, μία ὑπαρξίς, μία οἰδιότης, μία μεγαλειότης, μία ἀγαθότης, Πατήρ, καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Οὐχ ἕτερον δὲ ἔστιν ὁ Πατήρ ἐν τῇ φύσει τοῦ Υἱοῦ, ἢ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· οὐθ' ἕτερον ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἐν τῇ φύσει· οἷς ἔστι μία φύσις· πλὴν ἄλλος ἔστιν ὁ Πατήρ, τῷ προσώπῳ· ἄλλος ὁ Υἱὸς, τῷ προσώπῳ· καὶ ἕτερον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῷ προσώπῳ. Ἐν τῷ Πατρὶ αἰδιότης, ἐν τῷ Υἱῷ ἰσότης, ἐν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι τῆς αἰδιότητος καὶ τῆς ἰσότητος σύνδεσμος. Ἐν οἱ πάντες τῇ οὐσίᾳ, τῇ ὑπάρξει, τῇ παντοδυναμίᾳ, τῇ θεότητι. Ὡς περ γὰρ αὕτη ἡ ἀγία Τριάς ἀδιαίρετος ἔστι τῇ οὐσίᾳ, οὕτω καὶ τοῖς ἔργοις ἔστιν ἀδιαίρετος· εἰ καὶ τινὰ τῶν τοῦ Θεοῦ ἔργων ἰδίως τιτὶ τῶν προσώπων ἀρμόζουσιν, ὡς περ ἡ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἠχησασα φωνή, ὅτε ὁ Χριστὸς ἐδαπίζετο, τῷ Πατρὶ· καὶ τῷ προσώπῳ τοῦ Υἱοῦ μόνῳ προσήκει ἡ τῆς ἀνθρωπότητος πρόσληψις· καὶ τῷ προσώπῳ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἰδίως ἡ περιστέρᾳ, ἣς ἐν εἰδει τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἅγιον κατελήλυθεν ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀνθρώπων βλαπτίζομενον. Πλὴν ἀνυμφιδόλως τὴν φωνὴν ἐκείνην, καὶ τὴν περιστέρᾳ, καὶ τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, διῆ ἡ Τριάς ἐνήργησεν, ἣς τὰ ἔργα ἀδιαίρετά ἔστιν.

A est) cui proprium est, cui æternum, cui idem, et esse, et vivere, et cogitare: atque hæc tria, Deus unus; et unus Deus, hæc tria, hoc est, Deus ac Dominus, vera et æterna in personis Trinitas; vera et æterna in substantia unitas: quoniam una substantia Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Hæc autem sancta Trinitas nihilo magis est in tribus personis simul dictis, quam si qualibet in persona semel enuntietur. Nam quælibet persona perfecta in se substantia est, non tamen tres substantiæ sunt, sed unus Deus, una substantia, una potestas, una essentia, una æternitas, una majestas, una bonitas; Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Non est autem aliud Pater in natura Filii, vel Spiritus sancti: nec aliud Filius et Spiritus sanctus in natura Patris, cum una sit his natura, verum alius est Pater, persona; alius est Filius, persona; alius est Spiritus sanctus, persona. In Patre æternitas, in Filio æqualitas, in Spiritu sancto æternitatis et æqualitatis connexio. Unum omnes substantia, essentia, omnipotentia, divinitate. Nam quemadmodum hæc sancta Trinitas individua est substantia, sic et operibus est individua: licet ex operibus Dei quædam singulariter aliquibus personis congruunt, ut vox ista, quæ de cælis sonuit, quando baptizabatur Christus, Patri; et soli personæ Filii, humanitatis assumptio competit; et singulariter personæ Spiritus sancti, columba. In cuius specie idem Spiritus sanctus supra Filium Dei, qui ut homo baptizabatur, descendit. Procul dubio tamen et vocem illam, et columbam, et humanitatem Christi, tota Trinitas effecit, cuius opera sunt individua.

MONITUM (4)

Subsequens narratiuncula, tanquam Harmenopuli, recensetur in Catalogo Nesseliano, parte II, p. 27, cod. 42, num. 3, nondumque, Fabricio teste, lucem vidit. Quapropter ad eam ipsi afferendam jamjam lætus accingebam, cum a doctis Bibliothecæ Regiæ Taurinensis Athenæi triumviris id mihi sive gloriolæ, sive deliciarum præreptum inveni (2). Verumtamen, quoniam exemplar Matritense in quibusdam haud levioris momenti alienum a Taurinensi deprehenderam, prætereaque animadversiones ejus lectionum varietati adhibendas, non minus spatii quam ipsum opusculum, occupaturas intellexeram; eandem crambem sine lectoris fastidio, sine chartæ dispendio iterum apponi posse visum est. Quod ita libenter præstamus

NARRATIUNCULA DE TRIBUS TOMIS SYNODICIS SUB IMPERATORIBUS CONSTANTINO PORPHYROGENITO, MANUELE COMNENO, ET MICHAËLE PALÆOLOGO PROMULGATIS, IN QUIBUS OMNES ADVERSUS IMPERATORIAM MAJESTATEM TURBARUM, AUT REBELLIONIS DUCES, EORUMQUE ADJUTORES ET CONSCII ANATHEMATE PERCUTIUNTUR.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογενήτου, τόμος ἐξεφωνήθη, συμπράξαντος καὶ Sub imperio Constantini Porphyrogeniti, consentiente patriarcha id temporis Alexio, ac synodo,

(1) Triarte, cod. Gr. Matrit. p. 349.

(2) Pasini cod. Taurin, t. I.

tomus promulgatus est, in quo anathematizantur. A qui ausierint rebellionem facere, vel tyrannidem usurpare adversus imperatores, atque subditos propriorum despotatum ad id parantes excitare. Sic autem habet.

Quibuscunque insidias ciere, vel mortem inferre aggredientibus anathema.

Consentientibus, et communicantibus in rebellionem anathema.

Consilium dantibus, atque incitantibus ad hæc anathema.

lis, qui simul arma conjunxerint, anathema.

Suscipientibus ipsos ad pœnitentiam, cum a rebellionem nondum resipuerunt, in eaque adhuc versantur, anathema.

Similis item sub imperio Comneni Manuclis, qui B a magistratibus, atque id temporis patriarcha, et coacta ab ipso synodo factus est, anathematizans eos qui insidias ac rebellionem adversus Alexium illius filium moliri tentaverint, vel istis auxilium præbuerint.

Alterum similem promulgavit Michael Palæologus, profectum parans adversus filium suum Andronicum piissimum imperatorem. Aderant autem velut in septo magistratus, et patriarcha Josephus, qui et in testimonium veræ religionis martyrii coronam adeptus est, nec non sacra synodus ab ipso coacta, quæ diris anathematis atque execrationibus subjecit eos, qui insidias ac turbas cierent in expellendo ab imperio religionis columnam, divinum Imperatorem, Andronicum.

A τοῦ τότε πατριάρχου Ἀλεξίου καὶ τῆς συνόδου ἀναθεματίζων τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀποστασίας ἢ τυραννίδας κατὰ βασιλέων ποιῆσαι, ὡς ἐντεῦθεν τοῦ ὑπηκόους τῶν οἰκείων δεσποτῶν παρασκευάζοντες ἐπανίστασθαι. Ἔχει δὲ οὕτως·

Τοῖς μέλλουσιν ἐπιβουλαῖς ἀπὸ γε τοῦ νῦν ἢ μούρτοις ἐπιχειρεῖν, ἀνάθεμα.

Τοῖς συμπράττουσιν αὐτοῖς καὶ τοῖς συγκοινωνοῦσιν ἐν τῇ ἀποστάσει, ἀνάθεμα.

Τοῖς συμβουλευούσαις καὶ τοῖς παρορμῶσιν εἰς τὰ τοιαῦτα, ἀνάθεμα.

Τοῖς συνεκστρατεύουσαις τούτοις, ἀνάθεμα.

Τοῖς δεχομένοις αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν, καὶ μὴ μεταμελομένους ἀπὸ τῆς ἀποστασίας καὶ καταλιπόντας αὐτήν, ἀνάθεμα.

Ὁμοίως ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κομνηνοῦ Μανουὴλ, δς μετὰ τῶν ἐν τέλει καὶ τοῦ τηνικαῦτα πατριάρχου καὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν συνόδου ἐγένετο ἀναθεματίζων τοὺς ἐπιβουλήν ἢ ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου βουλευθέντας ἐπιχειρήσαι, καὶ τοὺς αὐτοὺς συναϊρόμένους.

Ἔτερον παραπλήσιον ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος προβῆναι παρεσκεύασεν, ἐπὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀνδρονίκῳ τῷ εὐσεβεῖ βασιλεῖ. Ἐνθα δὴ παρήσαν, ὡς εἰκῶς, οἱ ἐν τέλει καὶ ὁ πατριάρχης Ἰωσήφ, δς τις ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας τὸν τῆς ὁμολογίας ἀνεδήσατο στέφανον· ἐτι δὲ καὶ ἡ ὑπ' αὐτὸν ἱερὰ σύνοδος· οἱ (leg. οἱ) καὶ ἀναθέματε ὑπέβαλον καὶ ἀραις φρικοδοστάταις τοὺς ἐπιβουλήν ἢ ἐπανάστασιν μέλλοντας σκάωρῆσαι εἰς τὸ ἐξῶσαι τῆς βασιλείας, τὸν τῆς εὐσεβείας στύλον, τὸν βασιλέα θεῖον Ἀνδρόνικον.

CONSTANTINI HARMENOPULI

TOMUS

CONTRA GREGORIUM PALAMAM

Vide in Gregorio Palama inter Græcorum de eo sententias ab Allatio editas.

(Infra col. 864, ubi Anonymo tribuitur.)

ΕΠΙΤΟΜΗ
ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΚΑΙ ΙΕΡΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

GENOMENH

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΣΕΒΑΣΤΟΥ ΚΑΙ ΝΟΜΟΦΥΛΑΚΟΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΚΥΡΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΤΟΥ ΑΡΜΕΝΟΠΟΛΟΥ.

—
EPITOME

DIVINORUM SACRORUMQUE CANONUM

A VENERABILI SEBASTO ET NOMOPHYLACE JUDICEQUE THESSALONICENSI

D. CONSTANTINO HARMENOPULO

CONFECTA.

(Leunclavius, Jus Græco-Romanum, t. 1.)

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Τῶν κανόνων οἱ μὲν εἰσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, οἱ δὲ τῶν οἰκουμενικῶν ἐπὶ ἁγίων συνόδων, οἱ δὲ τῶν μερικῶν συνόδων, οἱ δὲ ἁγίων. Τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἡ μὲν πρώτη ἐν Νικαίᾳ, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, κατὰ Ἀρείου, τοῦ κτίσμα τὸν Γίδν τοῦ Θεοῦ λέγοντος, συνηθροίσθη, τριακοσίων ἑξάκαὶ ὀκτὼ θεοφόρων ἁγίων οὕσα Πατέρων, ὃν καὶ ἀνεθεμάτισεν. Ἡ δὲ δευτέρα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου συνηθροίσθη κατὰ τῶν Πνευματομάχων, ἑκατὸν πενήκοντα ἁγίων οὕσα Πατέρων, οὓς καὶ ἀνεθεμάτισεν. Ἡ δὲ τρίτη ἐν Ἐφέσῳ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ συνηθροίσθη κατὰ Νεστορίου, τοῦ ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν δογματίζοντος, καὶ Κελεστίνου, διακοσίων ἁγίων οὕσα Πατέρων, οὓς καὶ ἀνεθεμάτισεν. Ἡ δὲ τετάρτη ἐν Χαλκηδόνι ἐπὶ Μαρκιανοῦ συνηθροίσθη κατὰ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς, τὰς δύο φύσεις τοῦ θεανθρώπου λόγου μετὰ τὴν ἔνωσιν λεγόντων συγγραθῆναι, καὶ εἰς μίαν φύσιν ἀποτελεσθῆναι, ἑξακοσίων τριάκοντα ἁγίων οὕσα Πατέρων, οὓς καὶ ἀνεθεμάτισεν. Ἡ δὲ πέμπτη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ πρώτου ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροισθεῖσα, ἑκατὸν ἐξήκοντα καὶ πέντε ἁγίων οὕσα Πατέρων, τὰ τῆς τετάρτης ἐπέκρωσε δόγματα, καὶ τοὺς ἀντισταμένους ταύτῃ

PROLOQUIUM.

Canones alii sunt sanctorum apostolorum, alii sacrarum septem œcumenicarum synodorum, alii synodorum particularium, alii quorundam sanctorum. Prima synodus œcumenica Nicææ, sub Constantino Magno, adversus Arium, qui creaturam esse dicebat Dei Filium, convenit; ac omnino 318 divis sanctisque Patribus congressis, Arium anathemati subjecit. Secunda 150 Patres habuit, coacta Constantinopoli sub Theodosio Magno, contra Pneumatomachos, quos anathemate feruit. Tertia sub Theodosio minore coitit Ephesi contra Nestorium, qui Christum tradebat nudum hominem esse, contraque Celestinum. Adfuere Patres 200, et in istos anathematis est promulgata sententiâ. Quarta Chalcedone convenit sub Marciano, adversus Dioscorum et Eutychem, qui duas Sermonis, Dei pariter et hominis, naturas post unionem commistas, in unam naturam redactas dicebant. ideoque a sexcentis triginta Patribus ibidem anathemati subjecti fuerunt. Quinta sub Justiniano primo Constantinopoli collecta, cum 160 sancti Patres adessent, quarta synodi decreta confirmavit eique resistentes, et inter hos Origenem, atque omnes hæreticos, anathemate multavit. Sexta itidem Cou-

stantinop nana, congressis 160 sanctis Patribus, sub imperio Constantini Barbati, anathematis sententiam tulit in eos, qui unam in Christo voluntatem, et unam agendi vim tradebant. Canones et ipsa nullos exposuit, uti nec quinta fecerat. Ideoque coacta in Trullo palatii Constantinopolitani synodus alia fuit, 227 Patrum, Justiniani naribus mutilati, Barbati filii, jussu, canonum duntaxat exponendorum causa. Quapropter et istæ sexta dicitur, uti quæ suppleverit, quod sextæ deerat, canonum scilicet expositionem. Septima Nicææ sub Constantino, et matre ipsius Irene, congregata fuit adversus imaginum adversarios, qui a 367 Patribus istic anathemati fuere subjecti. Particularium synodorum una Constantinopoli celebrata fuit in templo sanctorum apostolorum sub Photio patriarcha, quæ prima et secunda dicitur; alia sub Leone et Constantino, in celeberrimo sanctæ Dei Sapientiæ templo, quæ septimam synodum confirmavit. Alia coitit Ancyræ, de iis qui lapsi fuissent, universali prima synodo antiquior. Alia Cæsareæ, antiquior Ancyrana, ecclesiasticæ rei constituendæ collecta. Alia Gangræ, post Nicænam, adversus Eustathium quemdam, qui matrimonium vituperabat, et alia præter ecclesiasticam traditionem docebat, quæ singulatim anathemate damnat. Alia ad urbem Syriæ Antiochiam. Ac duæ quidem in ea synodi celebratæ sunt. Una, sub Aureliano, contra Paulum Samosatenum, qui Christum dicebat esse purum hominem; altera, sub Constantio, Constantini Magni filio, quæ canones exposuit. Alia fuit habita Laodicæ, quæ in Pacatiana Phrygia sita est. Alia Sardicæ, propter huiusmodi causam. Cum Arij sectam Constantius amplexus fuisset, frater ejus Constans, Romæ veteris, imperator, bellum ei per litteras minatus est, ni Ecclesiam pervertere desineret. Rescripsit ille, se fidei doctrinam accuratam querere. Quapropter ex ipsorum et Romani episcopi sententia, 341 sancti Patres in hac synodo convenerunt, quæ auctoritate Nicææ synodi sancta, canones etiam exposuit. Alia Carthagine fuit habita, sub Theodosii imperio, 217 sanctis Patribus collectis, quibuscum aderant et Papæ vicem gerentes. Auctoritate synodi Nicæanæ stabilita, canones etiam exposuit. Carthago autem, Carhedonis pars est. Et Carhedon, Africa provincia. Et synodorum quidem hæc ratio est. Sanctorum vero canones, partim sunt ex epistola sancti viri, Dionysii Alexandrini, partim Petri Alexandrini; partim Gregorii miraculorum opificis: partim ex Basilii magni epistola; partim ex epistola Gregorii Nysseni, ad Letoium, episcopum Melitenæ: partim, ex Timothei Alexandrini responsis; partim ex responsis Constantinopolitanæ synodi, ad monachos quosdam, Nicolao sanctissimo patriarcha præside; partim ex epistolis Cyrilli; partim Nicephori patriarchæ. Sanctorum apostolorum canones numero sunt 85; universalium synodorum, primæ, canones 20; secundæ, 7; tertiæ, 8; quartæ, 30; in

ἀνεθεμάτισε, καὶ οὖν αὐτοῖς Ὀριγένην, καὶ τοὺς αἰρετικούς ἀπαντας. Ἡ δὲ ἕκτη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ αὕτη συναθροσθεῖσα, ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἁγίων οὖσα Πατέρων ἐπὶ Κωνσταντίου τοῦ Πρωγνάτου, τοὺς μίαν θέλησιν καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ δογματίζοντας ἀνεθεμάτισε. Κανόνας δὲ οὐδὲ αὕτη ἐξέθετο, ὡσπερ οὐδὲ ἡ πέμπτη. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐν Τρούλλῳ συνηθροίσθη, ἡ καὶ ἕκτη λεγομένη, ἥτις κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐν τῷ Τρούλλῳ συνηθροίσθη τοῦ παλατίου, διακοσίων εἰκοσιεπτὰ ἁγίων οὖσα Πατέρων, κατὰ κέλευσιν Ἰουστινιανοῦ τοῦ ᾿Ρινομήτου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Πρωγνάτου, δι' ἔκθεσιν καὶ μόνον κανόνων. Ὅθεν καὶ ἕκτη προσαγορεύεται, ὡς τὸ τῆς ἕκτης ἑλλείπειν ἀναπληρώσασα, ὅπερ ἔστιν ἡ τῶν κανόνων ἕκθεσις. Ἡ δὲ ἑβδόμη ἐν Νικαίᾳ ἐπὶ Κωνσταντίου καὶ Εἰρήνης τῆς μητρὸς αὐτοῦ συνηθροίσθη κατὰ τῶν Εἰκοσιμάχων, τριακοσίων ἐξήκοντα καὶ ἑπτὰ ἁγίων οὖσα Πατέρων, οὗς καὶ ἀνεθεμάτισε. Τῶν δὲ μερικῶν συνόδων ἡ μὲν κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐν τῷ ναφὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων συνηθροίσθη ἐπὶ τοῦ Φωτίου πατριάρχου, ἡ καὶ πρώτη καὶ δευτέρα λεγομένη· ἡ δὲ ἐπὶ Λέοντος καὶ Κωνσταντίου ἐν τῷ περιουσίῳ ναφὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἁγίας Σοφίας, ἥτις τὴν ἑβδόμην ἐκύρωσε σύνοδον· ἡ δὲ ἐν Ἀγκύρᾳ, πρεσβυτέρα τῆς οἰκουμένης πρώτης συνόδου, περὶ τῶν παραπεπιωκότων συστάσα· ἡ δὲ ἐν Καισαρείᾳ, πρεσβυτέρα καὶ αὕτη τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ἐκκλησιαστικῆς ἔνεκα καταστάσεως συναθροισθεῖσα· ἡ δὲ ἐν Γάγγρᾳ, ἥτις μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ συνέστη, κατὰ τινος Εὐσταθίου, τὸν γάμον διαβάλλοντος, καὶ ἄλλα παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν νομοθετοῦντος παράδοσιν, ἃ καὶ κατ' ἕναστον ἀναθεματίζει· ἡ δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας. Δύο δὲ ἐν ταύτῃ συνέστησαν σύνοδοι. Ἡ μὲν ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ, κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν λέγοντος· ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίου, τοῦ υἱοῦ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίου, ἥτις καὶ τοὺς κανόνας ἐξέθετο. Ἡ δὲ ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Καπατιανῆς [Πακατιανῆς] Φρυγίας· ἡ δὲ ἐν Σαρδικῇ, δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ἀρειανισαντος Κωνσταντίου, ὁ ἀδελφῆς αὐτοῦ Κώνστας τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης κρατῶν, πόλεμον αὐτῷ διὰ γραμμάτων ἠπέλησεν, εἰ μὴ παύσαιτο διαστρέφων τὴν Ἐκκλησίαν. Οὗ δὲ αὐτὸς ἔγραψε, τὸ τῆς πίστεως ἀκριβὲς ζητεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο δόξαν αὐτοῖς τε καὶ τῷ Ῥώμης ἡ σύνοδος αὐτῆς συνηθροίσθη, τριακοσίων τεσσαράκοντα καὶ ἑνὶς ἁγίων οὖσα Πατέρων, ἡ τὴν ἐν Νικαίᾳ κυρώσασα σύνοδον καὶ κανόνας ἐξέθετο. Ἡ δὲ ἐν Καρθαγένῃ, ἥτις ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ συνηθροίσθη, διακοσίων δεκαεπτὰ ἁγίων οὖσα Πατέρων, μετ' ὧν ἦσαν καὶ τοποτηρηταὶ τοῦ Πάππα, ἡ τὴν ἐν Νικαίᾳ καὶ αὕτη κυρώσασα σύνοδον καὶ κανόνας ἐξέθετο. Καρθάγενα δὲ μέρος τῆς Καρχηδόνας ἐστίν· ἡ δὲ Καρχηδών, ἐπαρχία τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὰ μὲν τῶν συνόδων οὕτως ἔχει. Οἱ δὲ τῶν ἁγίων κανόνες, οἱ μὲν εἰσιν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀλεξανδρείας· οἱ δὲ τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας· οἱ δὲ, τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θευματουργοῦ· οἱ δὲ, ἐκ τῶν ἐπιστολῶν

τοῦ μεγάλου Βασιλείου· οἱ δὲ, ἐκ τῆς πρὸς τὸν Ἀητούιν Μελιτηνῆς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης· οἱ δὲ, ἐκ τῶν τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας ἀποκρίσεων· οἱ δὲ ἐκ τῶν ἀποκρίσεων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου, Νικολάου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κατάρχοντος, πρὸς τινὰς μοναχοῦς· οἱ δὲ, ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐπιστολῶν· οἱ δὲ τοῦ ἁγίου πατριάρχου Νικηφόρου. Εἰσὶν οὖν τῶν μὲν ἰγίων ἀποστόλων κανόνες κ' τῶν δὲ οἰκουμενικῶν συνόδων, τῆς πρώτης κανόνες κ' τῆς δευτέρας, ἑπτὰ τῆς τρίτης, η' τῆς τετάρτης, λ' τῆς ἐν Τρούλλῳ, ρβ', καὶ τῆς ἐβδόμης, κβ' τῶν δὲ μερικῶν συνόδων, τῆς πρώτης καὶ δευτέρας λεγομένης, ιζ' τῆς ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, γ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ, κε' τῆς ἐν Καισαρείᾳ, ιε' τῆς ἐν Γάγγρᾳ, ιθ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ, κε' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ, ε' τῆς ἐν Σαρδικῇ, κα', καὶ τῆς ἐν Κερθαγένῃ, ρδ'. Ἐτι δὲ καὶ τῶν ἁγίων, τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, κανόνες δ' τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας, ιε' τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ, ιβ' τοῦ μεγάλου Βασιλείου, πς' τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, η' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, ιη' τοῦ πατριάρχου Νικολάου, θ' τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ε', καὶ τοῦ πατριάρχου ἁγίου Νικηφόρου, ι'. Τούτων τοίνυν ἡμεῖς τὴν ὑπόθεσιν ἐν ἐπιτομῇ νῦν ἐνταῦθα διαλαμβάνομεν, τιθέντες ἰδίᾳ πρῶτον τοὺς περὶ ἐπισκοπῶν διαλαμβάνοντας, καὶ ὅσοι τούτων εἰσὶν ἐχόμενοι· εἶτα τοὺς περὶ πρεσβυτέρων, διακόνων καὶ ὑποδιακόνων, καὶ ὅσοι τούτων ἐχόμενοι· μετὰ ταῦτα τοὺς περὶ κληρικῶν, καὶ ὅσοι τούτων ἐχόμενοι· μεθ' οὗς τοὺς περὶ μοναχῶν καὶ μοναστηρίων· καὶ μετ' αὐτοὺς, τοὺς περὶ λαϊκῶν, καὶ ὅσοι καθολικοὶ εἰσὶ· καὶ τέλος, τοὺς περὶ γυναικῶν, ἐν ἑξ τμήμασι τὴν πᾶσαν τῶν κανόνων πραγματείαν περιλαβόντες καὶ ποιησάμενοι. Ἐκατὸν δὲ τῶν τμημάτων ἐπιγραφὰς πάλιν κείμεται μερικὰς, εἰς συντομωτέραν ἔμψυξιν καὶ σαφεστέραν εὐρεσιν τοῦ ζητουμένου.

A. Trullo celebratæ, 102; septimæ, 23. Particularium vero synodorum, ejus, quæ prima et secunda dicitur, 17; ad Sanctam Sophiam habitæ 3; Anconæ, 25; Cæsariensis, 15; Gangrensis, 19; Antiochenæ, 25; Laodicensis, 60; Sardicensis, 21: et Carthaginensis, 134. Præterea sanctorum Dionysii Alexandrini, 15; Gregorii miraculorum opificis, 12; Basillii Magni, 86; Gregorii Nysseni, 8; Timothei Alexandrini, 18; Nicolai patriarchæ, 9; Cyrilli, 5; Nicephori patriarchæ, 10. His ergo quidquid continetur, compendio nos isto nunc complectimur, collocatis primo seorsum canonibus his qui de episcopis tractant, et quotquot his affines sunt: deinde, qui de presbyteris, diaconis, et subdiaconis, atque his affines: postea, qui de monachis et monasteriis: ac secundum illos, qui de laicis agunt, et quotquot sunt generales; in extremo, qui de mulieribus, sectionibus omnino sex universa canonum tractatione comprehensa et absoluta. Harum vero sectionum quælibet rursus particulares habet titulos ut ratione magis compendiaria et dilucidiore, quod quaeritur, inveniri possit.

ΟΙ ΙΕΡΟΙ ΚΑΙ ΟΕΙΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ

ΚΑΤ' ΕΠΙΤΟΜΗΝ.

SACRI ET DIVINI CANONES

IN COMPENDIUM REDACTI.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ.

Περὶ ψήφου καὶ χειροτονίας αὐτῶν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΡΩΤΗ.

Ὁ πρῶτος τῶν ἀποστόλων.

Ἐπίσκοπος ὑπὸ δύο ἢ τριῶν ἐπισκόπων χειροτονεῖσθω.

Ὁ δ' τῆς α', δ' ιθ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ, δ' ιγ' καὶ μθ' τῆς ἐν Κερθαγένῃ.

Καθιστάσθω δὲ μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ· εἰ δ' οὖν, ὑπὸ τριῶν, τῶν λοιπῶν συμ-

C

SECTIO PRIMA

DE EPISCOPIIS.

De electione et ordinatione episcoporum.

TITULUS I.

Canon apostolorum.

Episcopus a duobus vel tribus episcopis ordinatur.

Canon 4 synodi 1, et 19 Antiochenæ, 13 et 49 Carthaginensis.

Constituatur autem maxime quidem ab omnibus episcopis in provincia, vel saltem a tribus; reli-

quis per litteras suffragantibus. Rogandi potestatem metropolitanus habeat.

Scholium.

Canon iste apostolorum de consecratione ac manuum impositione loquitur. Primæ vero synodi canon, de electione. Hanc enim et constitutionem, et ordinationem vocat.

6 synodi 4, et 2 synodi 2.

Valeant consuetudines archiepiscoporum antiquæ, et suis in provinciis quisque potestatem habeat. Quod si quis absque metropolitani sententia factus fuerit episcopus, deponitor.

6 primæ, et 19 Antiochenæ.

Ubi canonicè a multis fit electio, si duo vel tres contentiosè contradicant, plurium calculus valeat, et nulla contradicentium habeatur ratio.

Scholium Philothei patriarchæ.

Nota illud *Canonicè*, et, *si contentiosè*, non enim simpliciter dixit, Ubi a multis sit electio: nec simpliciter: Si contradicant. Quippe si absque contentione ac recte contradicant, omnino ne duo quidem aspernandi crunt.

50 Carthaginensis.

Cum a tribus episcopis eligitur episcopus, si contradictio intercesserit; alii duo tribus adiungantur. Atque ita, si case purus horum iudicio visus fuerit, ordinator.

6 Sardicenses.

Si alicui provincie duntaxat unus episcopus reliquus fuerit, atque is a metropolitano accessus ad episcopi ordinationem, non venerit, neque rescripserit: sufficientiam metropolitanus habeat. Cum autem metropolitanus ordinatur, etiam finitimi provincie adsint.

Scholium Philothei.

Hoc est, etiam solus sufficiens et idoneus sit ad eligendum; non enim ipse solus ordinabit, nisi secundum apostolicum canonem.

25 Laodicenses.

In vico autem, vel villa, ubi presbyter sufficit, non fiat episcopus, ne nomen episcopi vilescat.

30 apostolorum, et 3 septimæ.

Qui per magistratus factus fuerit episcopus, deponitor et segregator, una cum iis, qui cum ipso communionem habent; omnis enim electio sacerdotis, quæ a mundanis magistratibus sit, irrita est.

Scholium.

Propter excessum malitiæ. Talem vero etiam anathemati subicit Genuadii patriarchæ hinc inde missa epistola.

18 Carthaginensis.

Qui ordinator, a synodis decreta sciat.

36 apostolorum, et 7 et 8 Antiochenæ.

Ordinatus episcopus, si munus hoc non susceperit, tam diu segregator, donec susceperit. Sin a populo non fuerit acceptus, clerus quidem segregator, quod plebem non instruxerit: ipse vero maneat episcopus.

Α ψήφων γινόμενων διὰ γραμμάτων. Τὸ μέντοι κύρος ὁ μητροπολίτης ἔχεται.

Σχόλιον.

Ὁ μὲν τῶν ἀποστόλων κανὼν περὶ καθιερώσεως καὶ χειροθεσίας ψησίν· ὁ δὲ τῆς α' συνόδου περὶ ψήφου. Ταύτην γὰρ κατάστασιν καὶ χειροτονίαν καλεῖ.

Ὁ ζ' τῆς α', καὶ ὁ β' τῆς β'.

Κρατεῖτω τὰ ἀρχαῖα ἔθη τῶν ἀρχιεπισκόπων, καὶ τῶν οικειῶν ἐπαρχίων ἕκαστος ἐξουσιαζέτω. Εἰ δὲ τις ἐπίσκοπος τῆς τοῦ μητροπολίτου δίχα γένηται γνώμης, καθαιρεῖσθω.

Ὁ ζ' τῆς α', καὶ ὁ ιθ' τῆς ἐν Ἀντιοχείῃ.

Κανονικῶς ψήφου πολλῶν γινόμενης, εἰ δύο ἢ τρεῖς; φιλονεικῶς ἀντιλέγοιεν, τῶν πλειόνων ἢ ψήφου κρατεῖτω, καὶ οἱ ἀντιλέγοντες ἔστωσαν ἄκυροι.

Σχόλιον Φιλοθέου πατριάρχου.

Σημείωσαι τὸ κανονικῶς, καὶ τὸ, εἰ φιλονεικῶς· οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, Ψήφου πολλῶν γινόμενης· οὐδὲ· Εἰ ἀντιπλέγοιεν, ἀπλῶς. Εἰ γὰρ ἀφιλονεικῶς καὶ ὀρθῶς ἀντιλέγοιεν, οὐδὲ οἱ δύο πάντως παροπτέοι.

Ὁ ν' τῆς ἐν Κερθαγένῃ.

Ἐπὶ δὲ τριῶν ἐπισκόπων ἐπισκόπου ψηφισομένου, εἰ ἀντιλογία περὶ αὐτοῦ γένοιτο, καὶ ἕτεροι δύο τοῖς τριῶν προσευχθήτωσαν. Καὶ οὕτως, εἰ ἀπὸ τούτων καθαρὸς; φανεῖη, χειροτονείσθω.

Ὁ ζ' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Εἰ δὲ τινι ἐπαρχίᾳ εἰς μόνος ἐπίσκοπος κατελείφθῃ, κάκεινος παρὰ τοῦ μητροπολίτου κληθεὶς εἰς ἐπισκόπου χειροτονίαν, μὴ παραγένηται, μήτε μὴν ἀντιγράψῃ, τὸ ἱκανὸν ὁ μητροπολίτης ἔχεται. Μητροπολίτου δὲ χειροτονουμένου, καὶ οἱ πλησιόχωροι τῆς ἐπαρχίας πρεσβύτωσαν.

Σχόλιον Φιλοθέου.

Τουτέστιν, ἱκανὸς ἔστω καὶ μόνος ὁ μητροπολίτης εἰς τὸ ψηφισασθαι· οὐ γὰρ καὶ χειροτονῆται μεμονωμένος αὐτός, εἰ μὴ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν κανόνα.

Ὁ κε' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ἐν κίωμῃ δὲ ἡ χώρα, ἐν ἧ καὶ πρεσβύτερος ἀρχεῖ, ἐπίσκοπος μὴ γινέσθω, ἵνα μὴ τὸ τοῦ ἐπισκόπου κατευτελλῆται ὄνομα.

Ὁ λ' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ γ' τῆς ζ'.

Ὁς δὲ δι' ἀρχόντων ἐπίσκοπος γένηται, καθαιρεῖσθω τε καὶ ἀφοριζέσθω μετὰ τῶν κοινωνούντων αὐτῷ· πᾶσα γὰρ ψήφου; λερωμένου ἢ παρὰ κοσμικῶν ἀρχόντων, ἄκυρος.

Σχόλιον.

Διὰ τὴν τῆς κακίας ὑπερβολὴν. Τὸν τοιοῦτον δὲ καὶ ἀναθεματίζει ἡ τοῦ πατριάρχου Γενναδίου ἐγκύκλιος ἐπιστολή.

Ὁ ιη' τῆς ἐν Κερθαγένῃ.

Μανθανέτω ὁ χειροτονούμενος τὰ ταῖς συνόδοις δέξαντα.

Ὁ λς' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ζ' καὶ ἡ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ὁ χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος εἰ μὴ τὴν λειτουργίαν δέξατο, ἀφοριζέσθω ἕως ἀνδέξῃται. Εἰ δὲ παρὰ τοῦ λαοῦ μὴ δεχθῆ, ὁ μὲν κληρὸς; ἀφοριζέσθω, ἔτι μὴ τὸν ὄχλον πεπαίδευκεν· αὐτὸς δ' ἐπίσκοπος μέγιστος.

Οι του μεγάλου Βασιλείου.

Οι την χειροτονίαν εξομνυμένοι μη αναγκαζέσθωσαν καὶ μάλιστα, εἰ καὶ μηδέμια παραμυθία ἐκ τῶν τοῦ ὅρκου ῥημάτων εἶη.

Ο ις' τῆς α' καὶ β' λεγομένης.

Ἐπίσκοπος μηδενὶ τρόπῳ ἐν ἐκκλησίᾳ γινέσθω, ἧς ὁ προσετώσ ἐτι ζῆ, καὶ τῆς ἰδίας ἀπολαύει τιμῆς· εἰ μὴ πρότερον αὐτος τὴν ἐπισκοπὴν παραιτήσαιοτο. Δεῖ γὰρ πρότερον κανονικῶς μετ' ἐξετάσεως τὸν ἐπίσκοπον καθαίρεσθαι, καὶ οὕτως ἕτερον ἀνετ' αὐτοῦ προβάσθῃναι.

Ο δ' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Καὶ εἰ παρὰ τῶν γειτονοῦντων ἐπισκόπων ἐπίσκοπος καθαιρεθῆ, καὶ φάσκει πάλιν ἔχειν ἀπολογίαν, εἰ μὴ ὁ Ῥώμης ὀρίσει, ἕτερος εἰς τὴν αὐτοῦ κληδόναν μὴ καθιστάσθω.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β'.

Τίς ἐπίσκοπος γίνεσθαι, καὶ τίς οὐ γίνεσθαι.

Ο π' τῶν ἀποστόλων.

Νεοφώτιστος, ἢ ἐκ φαύλης διαγωγῆς, ἐπίσκοπος μὴ γινέσθω, εἰ μὴ θεῖα χάριτι.

Σχόλιον.

Ἦγουν, εἰ ἀποκάλυψις περὶ αὐτοῦ γένηται, ὡσπερ Ἀνανία περὶ Παύλου.

Ὁ οζ' αὐτῶν.

Ἐτερόφθαλμος καὶ χωλός, εἰ δέξιος, ἐπίσκοπος γινέσθω.

Ὁ οζ' αὐτῶν.

Τυφλός δὲ, καὶ κωφός, μὴ γινέσθω.

Ὁ ιζ' τῆς α' καὶ β' λεγομένης.

Μηδεὶς τῶν λαϊκῶν ἢ μοναχῶν ἀθρόον εἰς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ὕψος ἀναγέσθω, εἰ μὴ τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς πρότερον βαθμοῖς· ἐξετάζοιτο, ἐν ἐκάστῳ τάγματι τὸν νενομισμένον χρόνον ἀποπληρῶν.

Ὁ ι' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Καὶ ἐξ ἀγορᾶς πλούσιος, ἢ σχολαστικός, εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην μὴ καθιστάσθω, εἰ μὴ διὰ χρόνου καὶ δοκιμασίας οὗτος ἐκκλησιαστικούς πρότερον διέλθοι βαθμούς· ὁ γὰρ μὴ οὕτω, νέφυτος.

Ὁ ιβ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ὁ χειροτονησόμενος ἐπίσκοπος, εἰ μὴ τὸν Ψαλτήρα γινώσκει, καὶ τὴν θεῖαν πᾶσαν Γραφήν, καὶ τοὺς ἱεροῦς κανόνας ἐρευνητικῶς, ἀλλὰ μὴ παροξεντικῶς ἀναγινώσκει, ὥστε καὶ αὐτὸν κατὰ τὰ θεῖα ἐντάλματα ἀναστρέφεισθαι, καὶ τὸν ὑπ' αὐτὸν διδάσκειν λαόν, μὴ χειροτονεῖσθω.

Ὁ κη' τῆς δ'.

Οἱ Πόντου, καὶ Ἀσίας, καὶ Θρακίας, καὶ οἱ βάρβαροι, παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως χειροτονεῖσθωσαν, τῶν ἰσῶν πρεσβείων τῷ Ῥώμης ἀξιωθέντως, διὰ τὴν τῶν σκήπτρων μεταθέσιν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ'.

Τίνα δεῖ ποιεῖν τὸν ἐπίσκοπον.

Ὁ λη' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ κς' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Διοικεῖτω μετ' ἐξουσίας τὰ τῆς ἐκκλησίας ὁ ἐπίσκοπος πράγματα, μὴ τι τούτων σφετεριζόμενος, ἢ

10 Basilii Magni.

Qui ordinationem ejurant, non cogantur; ac praesertim, si nullum ex jurisjurandi verbis solatium sit.

16 synodi, quae 1 et 2 dicitur.

Episcopus nullo modo fiat in ecclesia, cujus praeses adhuc vivit, et honore suo fruitur: nisi prius ipse repudiaverit episcopatum. Oportet enim prius secundum canones adhibito examine deponi episcopum, et sic alium in ejus locum promoveri.

4 Sardicensis.

Si episcopus a vicinis episcopis depositus fuerit, ac rursus dicat, habere se purgationem: nisi Romanus episcopus stauerit, alius in solum ipsius ne constituitur.

TITULUS II.

Quis fiat episcopus, et quis non fiat.

Canon 80 apostolorum.

Recens per baptismum illuminatus, aut ex prava conversatione, non fiat episcopus nisi divina gratia.

SCOLIUM.

Videlicet, si revelatio de ipso contigerit, quemadmodum Ananiae de Paulo.

77 eorundem.

Qui alterum duntaxat oculum habet, et qui claudus est, si dignus fuerit, episcopus fiat.

78 eorundem.

C Caecus autem, et surdus, non fiat.

17 ejus, quae 1 et 2 dicitur.

Nemo laicorum vel monachorum subito ad episcopatus sublimitatem provehatur, nisi gradibus ecclesiasticis prius exploretur, consuetum tempus in ordine quolibet complens.

10 Sardicensis.

Ex foro dives, aut scholasticus, in pontificatu non constituatur, nisi per aliquod temporis spatium, et explorationem, gradus ecclesiasticos prius percurrerit. Nam qui sic non agit, novitium est.

12 Laodicensis.

Ordinandus episcopus, nisi librum Psalmorum tenet, omnemque Scripturam divinam, et sacros canones indagatorie, non transitorie legit, ita quidem, ut et ipse secundum praecipia divina vivat, et subditum sibi populum doceat, non ordinator.

28 synodi 4.

Episcopi Ponti, et Asiae, et Thraciae, et barbari, a Constantinopolitano ordinantur: qui pares cum Romano consecutus est honores, propter imperii translationem.

TITULUS III.

Quoniam facere debeat episcopus.

Canon 38 apostolorum, et 25 Antiochenae.

Episcopus cum potestate res ecclesiae administret, nihil ex eis depeculando, vel abutendo, vel

cognatis dando (nisi forte tanquam pauperibus), vel potestatem in eas cognatis concedendo. Qui delinquit, ab Ecclesia multator.

40 apostolorum, et 24 Antiochenæ.

Tam episcopi, quam ecclesiæ res manifestentur, ut et de suis disponat episcopus, et ecclesia damni maneat expers.

41 apostolorum.

Ecclesiæ res episcopus in potestate habeat, easque prout Deo gratum fuerit, administret.

26 synodi 4.

Quilibet ecclesiæ dispensator ex clero constituitur. Hoc qui negligit episcopus, multabitur. Quod si metropolitanus in ecclesia sua dispensatorem non facit, patriarcha faciat; et si non facit episcopus, faciat metropolitanus. Consimiliter et in monasteriis agendum.

19 habitæ in Trullo.

Qui præsentur ecclesiis, maxime quidem omni tempore, sed præcipue tamen diebus Dominicis doceant, ex sacris Scripturis, oracula Scripturæ enarrantes.

3 Carthaginensis.

Episcopi, presbyteri et diaconi, continentes in omnibus sunt; ut quæ petunt, impetrent: et a mulieribus abstinento.

43 ejusdem.

Pœnitentibus episcopus pœnitentiam statuat, et præter ipsius sententiam presbyter eos, nisi urgente necessitate, non reconciliet. Tum qui pœnitentiam agentes non recipit, deponitur.

4 Basilii Magni.

Quod si horum aliquem humanius tractaverit, ob excellentem confessionem, veniam mereatur.

5 Carthaginensis.

Sint defensores [ecclesiarum], ut episcopus non molestetur.

54 ejusdem.

Qui in parœcia de sententia illius, cui subest, constitutus est episcopus, intra limites suos maneat.

TITULUS IV.

Quæ ab episcopo fieri non debeant.

Canon 14 apostolorum, et 15 ejus, quæ 1 et 2 dicitur.

Ne suam parœciam relinquens episcopus insiliat in alteram: nisi conducibilior eis, tanquam ad docendum magis idoneus, judicetur; idque plurimum episcoporum tam judicio, quam hortatu.

Scholium.

Non, ut semper illis adsit, istuc dicit; sed ad tempus, utilitatis populi causa, et ut rursus suam ad parœciam revertatur.

Α καταχώμενος, ἢ τοῖς συγγενέσι διδοῦς, εἰ μὴ πού ὡς πένησιν, ἢ τὴν ἐξουσίαν τούτων τοῖς συγγενέσι παρέχων. Ὁ δὲ παραβαίνων, ἐπιτιμάσθω παρὰ τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ μὲ τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ κδ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Φανερούσθω τὰ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα, ὡς ἂν καὶ ὁ ἐπίσκοπος διατίθεται, καὶ ἡ ἐκκλησία μένη ἀζήμιος.

Ὁ μὲ τῶν ἀποστόλων.

Τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐξουσιάζεται, καὶ διοικεῖται ταῦτα κατὰ τὸ Θεῷ φίλον.

Ὁ κς' τῆς τετάρτης.

Ὁικονόμος ἐκάστη τῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ τοῦ κλ' ρου γινέσθω. Ὁ δὲ τούτου καταρρονῶν ἐπίσκοπος, ἐπιτιμηθήσεται· τοῦ μητροπολίτου δὲ μὴ ποιούντος οἰκονόμον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, ὁ πατριάρχης ποιεῖτω· καὶ τοῦ ἐπισκόπου μὴ ποιούντος, ὁ μητροπολίτης. Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μοναστηρίων.

Ὁ ιθ' τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ.

Οἱ τῶν ἐκκλησιῶν προϊστάμενοι, μάλιστα μὲν διαπαντός, ἐξαιρέτως δὲ ἐν ταῖς Κυριακαῖς διδασκώσασαν, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, τὰ τῆς Γραφῆς ἐξηγούμενοι λόγια.

Ὁ γ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι, ἐγκρατεῖς ἢ ἅσπιν ἐστῶσαν, ἵνα τῶν αἰτουμένων τυγχάνωσι καὶ γυναικῶν ἀπεχέσθωσαν.

Ὁ μγ' τῆς αὐτῆς.

Τοῖς μετανοοῦσιν ὁ ἐπίσκοπος τὴν μετάνοιαν ὀριζέτω, καὶ παρὰ γνώμην αὐτοῦ, πρεσβύτερος αὐτούς, εἰ μὴ δι' ἀνάγκην, μὴ καταλλατέτω. Καὶ ὁ μὴ προσδεχόμενος τοὺς μετανοοῦντας, καθαιρείσθω.

Ὁ δ' τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Καὶ εἰ τινι τούτων φιλανθρωπότερος δι' ὑπερβολὴν ἐξομολογήσεως γένοιτο, συγγνωστός.

Ὁ ε' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἔστωσαν ἐκδικιοί, ἵνα μὴ ὁ ἐπίσκοπος ἐνοχλῆται.

Ὁ ς' ταύτης.

Ὁ ἐν παροικίᾳ κατὰ γνώμην τοῦ, ὃφ' ὄν ἐστιν, ἐπίσκοπος καταστάς, ἐπὶ τῶν οἰκείων ὄρων μένετω.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Δ'.

Τίνα δεῖ μὴ ποιεῖν τὸν ἐπίσκοπον.

Ὁ ιδ' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ιε' τῆς α' καὶ β' λερομένης.

Ἐπίσκοπος μὴ ἔων τὴν· ἐαυτοῦ παροικίαν, ἐτέρῃ ἐπιπηδάτω, εἰ μὴ τοῖς ἐκεῖ λυσιτελέστερος, ὡς διδακτικώτερος, κρίνοιτο· καὶ τοῦτο πολλῶν ἐπισκόπων καὶ κρίσει, καὶ παρακλήσει.

Σχόλιον.

Ὅχι ἐπὶ τῷ αἰεὶ τοῖς ἐκεῖ συνειναι, τοῦτό φησιν· ἀλλὰ πρὸς καιρὸν, ὠφελείας χάριν τοῦ λαοῦ, καὶ πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν ἀνακάμψαι.

Ὁ ιγ' καὶ ὁ κβ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Εἰ τις ἐπίσκοπος ἄνευ πολλῆς παρακλήσεως καὶ γραμμάτων τοῦ μητροπολίτου εἰς ἑτέραν ἐπαρχίαν ἀφίκοιτο, καὶ χειροτονίᾳ καὶ διοικίᾳ πράγματα, τὰ τε πραχθέντα ἄκυρα, καὶ αὐτὸς καθαιρέσθω.

Ὁ κα' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ ὁ α' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἀπὸ δὲ παροικίας εἰς παροικίαν ἐπίσκοπος· μὴ καθιστάσθω, μῆτε αὐθαιρέτως, μῆτε ὑπὸ λαοῦ ἐκβαζόμενος, μῆτε ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκασζόμενος.

Ὁ α' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Ὁ δὲ ἀπὸ τρεπινότερας πόλεως ἐπ' ὑψηλοτέραν μεταπηδῶν ἐπίσκοπος, ὡς ἀλαζῶν καὶ πλεονέκτης, μὴ δὲ λαϊκοῦ κοινωνίαν ἔχτω.

Ὁ β' ταύτης.

Εἰ δὲ τις καὶ γράμματα τῶν τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐν ἧ' μετέπεισε, δεῖκνύει, ἀξιοῦντα δῆθεν αὐτὸν εἰς τὴν αὐτῶν προστασίαν· ὡς ῥαδιουργίαν πεποιηκώς, καὶ στάσεως αἰτίας, μὴ δὲ ἐν τῷ τέλει τῆς κοινωνίας ἀξιούσθω.

Ὁ ις' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Καὶ σχολάζων ἐπίσκοπος, εἰ διχα τελείας συνδῶδ' (τελεία δὲ ἔστιν, ὅταν καὶ ὁ μητροπολίτης παρῆ) ἐπὶ σχολάζουσιν ἐκκλησίαν ἐπιπηδήσει, κἂν ὁ τῆς πόλεως ἐκείνης λαὸς ἐθέλῃσιν, ἀπόβλητος ἔστω.

Σχόλιον.

Ἡ συνοδικὴ τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ διάγνωσις συγχωρεῖ καὶ μεταθέσει ἐπισκόπων γίνεσθαι, γνώμη τοῦ πρωτεύοντος αὐτῶν, χρεὶας κατεπειγούσης πρὸς τὸ λυσιτελεῖν. Καὶ κατ' ἐπίδοσιν ἐπισκόπων καὶ ἑτέραν ἐπισκοπὴν διδοσθαι παρὰ τοῦ πρωτεύοντος· ἐν τῇ ἐνορίᾳ αὐτοῦ, ἐν ἧ' καὶ πάσῃ τῇ ἐνορίᾳ αὐτῆς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀρχιερατικῶν ἀπάντων δικαίων ποιήσεται, ὅσα καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς αὐτῶν· πάρεξ τοῦ ἐν τῷ ἱερῷ σὺν θρόνῳ ἐγκαθιδρύεσθαι.

Ὁ ιη' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Ὁ δὲ παρὰ τῆς αὐτοῦ μὴ δεχθεὶς παροικίας, εἰ ἑτέρας παροικίας ἐπιβῶν στασιάζει, ἀφοριζέσθω. Συναριθμησῶ δὲ, εἰ θέλει, τοῖς πρεσβυτέροις· στασιάζων δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς, καὶ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου τιμῆς ἀπωθεῖσθω.

Ὁ κα' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἀδίκως δὲ ἐκβληθεὶς, καὶ εἰς ἑτέρον πόλιν παραγεγόμενος, μὴ κωλύεσθω διάγειν, ἕως ἂν εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανέλθῃ.

Ὁ λβ' τῶν ἀποστόλων.

Ἐπίσκοπος ὑπερβόρια μὴ χειροτονεῖτω, παρὰ γνώμην τῶν ἐγχωρίων· ἐλεγχεὶς δὲ, καθαιρέσθω μετὰ τοῦ χειροτονηθέντος.

Σχόλιον.

Τὸ δὲ συνοδικὸν σημεῖωμα τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ, τοῦ καὶ ὑπάτου χρηματίζαντος τῶν φιλοσόφων, τοῦ μὲν ἐπισκόπου ἀρχίζαν ἐπὶ ῥητῶν ναταφίετα· χροῖνι· εἰ μὴ που μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν κερζίνεσιν πεισθῆναι οὐ βούλεται· τὸν δὲ χειροτονηθέντα ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐνορίᾳ ἱερατεύειν, ἐν ἧ' χειροτονήσεται. Συγχωρεῖ δὲ τοῖς ἀρχιερεῦσι περὶ πίστει πανταχοῦ διδάσκειν, καὶ κατηχεῖν, καὶ βαπτίζειν τοὺς ἕθενδηποτα ὄντας, καὶ θεῶν αὐτοῖς μυστηρίων μεταδίδοναι.

Ὁ ις' τῆς α, καὶ ὁ ιβ' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Εἰ τις ἐπίσκοπος τὴν ἐπίρῃ διαφέροντα παρὰ γνώμην ἐκείνου χειροτονήσῃ, ἄκυρος ἢ χειροτονία.

13 et 22 Antiochenæ.

Si quis episcopus absque multa cohortatione ac litteris metropolitani aliam in provinciam abeat, et ordinet, et res administret, tum irrita sint, quæ ab eo sunt gesta, tum etiam ipse desponitor.

21 Antiochenæ, et 1 Carthaginensis.

De parœcia in parœciam non constituatur episcopus, nec sponte sua, nec a populo vim adhibente, nec ab episcopis cogentibus.

1 Sardicensis.

Qui a civitate humiliori ad sublimiorem transiit episcopus, tanquam arrogans et avarus, ne quidem laici communionem habeat.

11 ejusdem.

Si quis autem et litteras ejus civitatis hominum, in quam transiit, arcessentes scilicet ipsum, ut præsit eis, ostendit: quasi qui fraudem commiserit, et seditionis sit auctor, ne quidem in fine communionem impetret.

26 Antiochenæ.

Etiam vacans episcopus, si absque integra synodo (et integra est, cum et metropolitanus adest) in ecclesiam vacantem insilierit, licet ita civitatis illius populus voluerit, rejiculus esto.

Scholium.

Synodica Michaelis patriarchæ sententia permittit et translationes episcoporum fieri, de judicio illius, qui primas inter eos est: usu sic poscente, ad majorem fructum. Item episcopo concedi et episcopatum insuper alterum a primato, in territorio ipsius: in quo, et omnibus ejus finibus, omnia pontificalia jura exercebit, quæcumque pontifex eorum germanus exercet: excepto ne in templo cum throno collocetur.

18 Ancyrana.

Qui a parœcia sua non est susceptus, si alias parœcias invadens, seditiones excitat, segregator. Referatur autem, si velit, in numerum presbyterorum. Quod si et inter hos seditiose se gerat, etiam presbyteri honore deturhator.

21 Antiochenæ.

Injuste vero ejectus, si aliam in urbem venerit, non istie degere prohibetur, donec ad suam redeat.

33 apostolorum.

Episcopus extra territorium suum ne ordinato, præter incolarum voluntatem. Eo nomine convictus, una cum ordinato deponitor.

Scholium.

Synodicum vero monumentum patriarchæ Michaelis, qui et philosophorum supremus existit, episcopum quidem ad certi temporis vacationem damnat, si post primam et alteram admonitionem obtemperare nolit: ordinatum vero jubet in eo territorio sacerdotis munere fungi, in quo fuit ordinatus. Permittit et pontificibus, ut ubique de fide doceant, et catechesin tradant, et homines baptizent undecumque sint, eisque sacramenta imperantur.

16 synodi 1, et 12 Sardicensis.

Si quis episcopus hominem, qui alterius sit, præter illius voluntatem ordinaverit: Irrita sit ordinatio.

54 *Carthaginiensis.*

Eundem si detineat, nec reddat, multator.

24 *synodi 4.*

Qui alterius ecclesie clericos susceperit, extra quam si capta sit eorum patria, communionis expertus cum ipsis esto.

20 *habitæ in Trullo.*

Episcopus, qui extra suum territorium publice docet, episcopatu abdicatus, presbyterorum munere fungatur.

11 *Sardicensis.*

Et qui alicujus rei gratia venit aliam in urbem, si ejus urbis episcopus docendi sit imperitus: homilias frequenter non habeat, pudore illum afficiens, alienumque magistratum sibi concilians.

31 *apostolorum et 9 Antiochenæ.*

Abique suo primatu, nihil episcopi faciant, nisi ut quisque negotia sue parochie tractet. Nec primas quidquam sine reliquis agat propter concordiam.

Scholium.

De dogmaticis questionibus loquitur, deque publicis delictis, et institutione pontificum, et aliis talibus.

Idem.

Episcopus ea traciens, quæ ad rempublicam spectant, nisi desinat, deponitur.

2 *synodi 4, et 19 septimæ.*

Qui quem ordinavit, vel promovit accepta pecunia, usque ad mansionarium, una cum ordinato, vel promoti, deponitur. Et ii, quorum interventu gesta res est, clerici quidem, removeantur ab officio, laici vero, vel monachi, anathematis rei sunt.

Scholium.

Tarasii patriarchæ ad Adrianum Papam Romanum epistola eos, qui accepta pecunia ordinant, magis impios esse statuit, quam fuerit Macedonius, et sectatores ejus, Pneumatomachi: Judæque proditori similes ducit, ut qui et ipsi Spiritum sanctum nummis vendant, quemadmodum ille Filium nummis vendidit. Aurea vero bulla imperatoris Isaaci Comneni, quæ ratam esse jussit et synodica sententia patriarchæ Michaelis, hæc verba continet: In ordinatione sacerdotum, et in canonico, antiqua sanctio vigorem obtineat: neve quid amplius in ordinatione capiat episcopus, qui sacerdotes ordinat, præter septem nummos duntaxat aureos. Unum, quando eum lectorem facit; tres, quando diaconum ordinat; et alios tres, quando eum sacerdotem facit. Similiter nomine canonici, a vico habente 30 fumaria, nummum aureum unum accipiat, argenteos 2, arictem unum, hordei modios sex, vini mensuras sex, farinae modios sex, et gallinas 50. Hæc autem confirmavit et aliud monumentum synodicum patriarchæ Nicolai.

synodi 7.

Qui aurum, vel argentum, vel aliam speciem a sibi subjectis exigit, et propter aliquid horum a ministerio sacro aliquem arceat, aut segregat, aut venerabile templum claudit, ne ministeria divina in eo fiant, talionis reus esto.

A

Ὁ νόμος ἐν Καρθαγένῃ

Καὶ εἰ τοῦτον κατέγει, καὶ μὴ ἀποδώ, ἐπιτιμίσθω.

Ὁ κδ' τῆς δ'.

Ὁ κληρικούς· ἄλλης ἐκκλησίας δεξάμενος, εἰ μὴ που δι' ἄλλωσιν τῆς αὐτῶν πατρίδος, ἀκοιωνήτης σὺν ἐκεῖνοις ἔστω.

Ὁ κ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἐπίσκοπος· ὑπερῶρια δημοσία διδάσκων. τῶς ἐπισκοπῆς καυέσθω, τὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐνεργῶν.

Ὁ ια' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Καὶ εἰς ἑτέραν διὰ τι παραγεγόμενος πόλιν, εἰ δὲ τῆς πόλεως· ἐκείνης ἐπίσκοπος ἀπειρώς ἔχει διδάσκειν, μὴ συνεχέστερον οὕτως ὀμιλεῖτω, κατασχῶν ἑκείνον, καὶ τὴν ἄλλοτριαν ἀρχὴν ἐαυτῷ μνηστευόμενος.

Ὁ λδ' τῶν ἀποστόλων, καὶ δθ' τῆς ἐν Ἀντιοχείῃ.

Δίχα τοῦ πρώτου αὐτῶν, ποιείτωσαν μηδὲν οἱ ἐπίσκοποι, εἰ μὴ τὰ τῆς παροικίας ἑκαστος· ἀλλ' οὐδὲ ὁ πρῶτος ἄνευ τῶν λοιπῶν, διὰ τὴν ὁμόνοιαν.

Σχόλιον.

Περὶ δογματικῶν λέγει ζητήσεων, σφαλμάτων κρινῶν, καταστάσεως ἀρχιερέων, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Ὁ αὐτός.

Δημόσια διαχειρίζων ἐπίσκοπος, εἰ μὴ παύσεται, καθαιρεῖσθω.

Ὁ β' τῆς δ', καὶ δ ιθ' τῆς ζ'.

Ὁ χειροτονήσας, ἢ προβαλὼν ἐπὶ χοήμασι, μέγχοι καὶ προσμοναρίου [αἱ. παραμοναρίου], καθαιρεῖσθω σὺν τῷ χειροτονηθέντι ἢ προβληθέντι. Καὶ οἱ μεσάζοντες, κληρικοί μὲν ἐκπιπέτωσαν λαϊκοὶ δὲ, ἢ μονάζοντες, ἀναθεματίζεσθωσαν.

Σχόλιον.

Ἡ τοῦ Ταρασίου πρὸς Ἀδριανὸν Πάππαν Ῥώμης ἐπιστολή, τοὺς ἐπὶ χοήμασι χειροτονοῦντας, δυσσεβέστερους· Μακεδονίους, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν Πνευματομάχων τίθεισι, καὶ τοῦ προδότη τοῦδα λογίζεται παρομολοῦς, τὸ Πνεῦμα καὶ αὐτοὺς ἐδ' ἅγιον ἀργυρίων πηράσκοντας, ὡς ἐκεῖνος ἀργυρίων πέτρασε τὴν Υἱόν. Τὸ δὲ χρυσόθουλλον τοῦ βασιλέως Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὅπερ ἐπεκύρωσε καὶ τὸ συνοδικὸν ψήφισμα τοῦ πατριάρχου Μιχαήλ, φησὶν· Ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τῶν ἱερέων, καὶ ἐπὶ τῷ κανονικῷ, τὸν παλαιὸν ἐνεργεῖν τύπον, καὶ μηδὲν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ λαμβάνειν πλέον τὸν χειροτονοῦντα τούτους ἐπίσκοπον, ἀλλ' ἢ μόνον τὰ ζ' χρυσὰ νόμισματα. Ἐν μὲν, ὅτε ποιεῖ αὐτὸν ἀναγνώστην· τρία δὲ, ὅτε χειροτονεῖ αὐτὸν διάκονον· καὶ ἕτερα τρία, ὅτε ποιεῖ [πληροῖ] αὐτὸν ἱερέα. Ὡσαύτως καὶ ὑπὲρ τοῦ κανονικοῦ, ἀπὸ τοῦ ἔχοντος χωρίου λ' καπνοῦς, νόμισμα χρυσοῦν ἓν, ἀργυρᾶ β', κρινὸν ἓνα, κριθῆς μοδίους [μόδια] ἕξ, οἴνου μέτρα ζ', ἀλεύρου μοδίους ζ', καὶ ὀνις [ὄρνιθας] λ'. Ταῦτα δὲ ἐπεκύρωσε καὶ ἕτερον συνοδικὸν σημεῖωμα τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Ὁ δ' τῆς ζ'.

Ὁ χρυσοῖον, ἢ ἀργύριον, ἢ ἕτερον εἶδος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀπαιτῶν, καὶ διὰ τι τούτων τῆς λειτουργίας ἀπείργων τινά, ἢ ἀφορίζων, ἢ σεπτὸν κλειὸν ναὸν, μὴ γίνεσθαι ἐν αὐτῷ τῆς τοῦ Θεοῦ λειτουργίας, ὑποκείσθω ταυτοπαθεῖν.

*Εκ τῆς πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους, τοῦ Ἀ
μεγάλου Βασιλείου.*

Μηδεὶς δὲ χειροτονῶν ἐπὶ χρήμασι, σοφίζεσθω τὸ πρᾶγμα, διὰ τοῦ μὴ προλαμβάνειν, ἢ μὴ ἅμα λαμβάνειν, ἀλλὰ μεταταῦτα λαμβάνειν. Λαμβάνειν γὰρ ἔστι τὸ δευδῆποτε λαβεῖν· τούτο δὲ, φιλαργυρία· ἢ δὲ ἔστιν εἰδωλολατρεία· μὴ σὺν Χριστοῦ τὰ εἰδωλα προστιμᾶσθω, μὴ δὲ τὸν Ἰεσοῦδα μιμησῆσθε, προδιδόντες ἐπὶ λήμμασι τὴν ἀπαξ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντα. Ἐπεὶ καὶ τὰ χωρία καὶ αἱ χεῖρες τῶν τοῦ καρπούς τούτους δεχομένων, Ἀκελδαμᾶ κληθῆσονται.

Ὁ κθ' τῆς δ'.

Ὁ καταδιβάων ἐπίσκοπον εἰς πρεσβύτερον, ἱερόσολος. Ὁ γὰρ ὑπαίτιος, καὶ ἀνίερος· ὁ δὲ ἀνέγκλητος, ἔστω καὶ ἐπίσκοπος.

Ὁ ιβ' τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ.

Ἐπίσκοπος γυναικῶν συνοικῶν, καθαιρεῖσθω.

Ὁ ιη' τῆς ζ'.

Μὴ δὲ ἐν ἐπισκοπεῖσι, ἢ μοναστηρίοις γυναῖκες ἐνδαισιάζωσαν. Εἰ δὲ τις ἐπίσκοπος, ἢ ἡγούμενος, δοῦλη ἢ ἐλευθέρᾳ εἰς διακονίαν χρεῖτο, ἐπιτιμᾶσθω· ἐπιμένων δὲ, καθαιρεῖσθω. Ἐνθα δὲ ἐπίσκοπος ἢ ἡγούμενος καθ' ὄδον καταλύσει, αἱ γυναῖκες ἐκείνου παρόντος ἀναχωρεῖτωσαν.

Ὁ κζ' τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ.

Ὁ λειψάνων ἀνευ ἁγίων ναδὸν καθιερωῶν, ὡς παραβαίνων τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις, καθαιρεῖσθω.

Ὁ κη' ταύτης.

Ἐπίσκοπος ἐκποιῶν τι τῶν εὐπροσόδων αὐτουργιῶν τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ μάλιστα ἀρχουσιν, ἐκδικεῖσθω· καὶ ἢ πρᾶσις ἀκυρος μενέτω. Κατὰ ταυτὰ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἡγουμένων.

Ὁ κς' τῆς ἐν Καρθαγέτη, καὶ ὁ λγ'.

Καὶ ὅλιος πρᾶγμα τῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοπος μὴ πιρροσκέτω, εἰ μὴ ἄρα ἀπρόσοδον εἴη, καὶ πολλῆ τὴς ἀνάγκῃ κατεπίγει. Καὶ τότε τῆ τοῦ πρωτεύοντος γνώμη, καὶ τῆς συνόδου, ἢ τῶν γειτονοῦντων κλῆν ἐπισκόπων· μὴ οὕτω δὲ ποιήσας, ὑπευθύνος.

Ὁ ις' τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ.

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς λαμπραῖς ἐκυτὸν ἐσθῆσι κοσμῶν, ἢ μύρα χριόμενος, εἰ μὴ καύοιτο, ἐπιτιμᾶσθω [καθαιρεῖσθω].

Ὁ ις' τῆς α' καὶ β' λεγομένης, ὁ ιω' τῆς ἐν Σαρδικίῃ, καὶ ὁ α' τῆς ἐν Καρθαγέτη.

Εἰ τις ἐπίσκοπος τῆς ἰδίας ἀμελοῖη ποίμνης, καὶ μᾶτε νόσφ, ἢ βασιλικῶ, ἢ πατριαρχικῶ κελεύσματι καταχόμενος, ὑπὲρ ἑξαμηνιαῖον χρόνον ἀποδημοίη, τῆς τοῦ ἐπισκόπου τιμῆς καὶ ἀξίας παντελῶς ἀλλοτριόσθω.

Ὁ ιβ' τῆς ἐν Σαρδικίῃ.

Καὶ ὁ εἰς ὑπερορίους αὐτῶ κτήσεις ἀπερχόμενος, μὴ πλέων τῶν τριῶν ἑβδομάδων ἐν αὐτοῖς χρονίζετω.

Ὁ ρκα' τῆς ἐν Καρθαγέτη.

Οἱ δὲ τῶν ἀνηκόντων ἀμελοῦντες, παρὰ τῶν γειτονοῦντων αὐτοῖς ἐπισκόπων ἐγκαλεῖσθωσαν, καὶ εἰ

*Ex epistola Basilii Magni, ad subjectos sibi
episcopos.*

Nullus ob pecuniam ordinans, astuto prættextu rem velet, quod antea non acceperit, vel non simul accipiat, sed deinceps accipiat. Nam accipere, quocunque tempore capere est. Hoc autem, avaritia; quæ cultus est idoli. Quare Christo idola ne præferantur, neve Judam imitemini, prodentes acceptis muneribus eum qui semel pro nobis est crucifixus. Nam et agri et manus eorum, qui fructus istos accipiunt, Aceldama vocabuntur.

29 synodi 4.

Qui episcopum degradando presbyterum facit sacrilegus est. Nam qui affinis est culpæ, jam gradu excidit: qui vero expers criminis, sit etiam episcopus.

12 habitæ in Trullo.

Episcopus mulieri cohabitans, deponitor.

18 synodi 7.

Nec in ædibus episcoporum, nec monasteriis, mulieres immoerentur. Si quis autem episcopus, vel abbas, serva liberave suum ad ministerium utitur, increpator: et in sententia persistens, deponitor. Ubique vel episcopus, vel abbas, in itinere diverterit, eo præsentē, mulieres secedant.

27 habitæ in Trullo.

Qui absque reliquiis sanctis templum consecrat, velut ecclesiasticas traditiones violans deponitor.

38 ejusdem.

Episcopus, qui aliquid de fertilibus locis episcopatus alienat, præsertim magistratibus, expellitor: et venditio moneat irrita. Consimiliter et de abbatibus statuendum.

46 Carthaginensis, et 33.

Prorsus ecclesiæ rem non distrahat episcopus, nisi sterilis sit, et magna quædam necessitas urgeat. Et tunc quidem fiat de sententia primatis, et synodi, et finitimorum episcoporum. Aliter si fecerit, pœnæ reus esto.

46 habitæ in Trullo.

Episcopus, vel clericus, splendidis sese vestibus ornans, aut unguentis delibutus, nisi desinat, castigator [deponitor].

16 synodi, quæ 1 et 2 dicitur, et 11 Sardicensis, et 1 Carthaginensis.

Si quis episcopus gregem suum negligat, ac neque morbo, neque imperatorio, vel patriarchico jussu præpeditus, ultra sex mensium tempus absit peregre: prorsus episcopi honore dignitateque privetur.

12 Sardicensis.

Et qui ad prædia sua proficiscitur, extra territorium sita, non ultra tres septimanas in eis commoretur.

121 Carthaginensis.

Qui ad se pertinentia negligunt, ab episcopis sibi finitimis reprehenduntur, ac si quidem nihil

intra sex menses fecerint, addicuntur ei qui lucrari potest; nisi forte paruerit, id eos facere ratione administrationis, non per negligentiam.

12 *habitæ ad Sanctam Sophiam.*

Pontifex ad locum poenitentium sese non degradet. Si vero degradaverit, non amplius honorem pontificalem sibi vindicet.

4 *Antiochenæ.*

Episcopus a synodo depositus, aut presbyter, aut diaconus, ab episcopo suo, si quid obire sacri ministerii fuerit ausus, non amplius ullam restitutionis in integrum spem habeat; et qui cum eo communicant, segregantur, præsertim si latam in eum sententiam norint.

11 *Antiochenæ.*

Episcopus, aut presbyter, qui præter metropolitani sui voluntatem ad imperatorem abiit, tam a communione, quam dignitate summovetur.

7 *Sardicensis.*

Aliiter ad imperatorem non abeat episcopus, quam si viduarum, et pupillarum, et afflictorum justum patrocinium impellat.

8 *ejusdem.*

Sin ipse propter aliquam huiusmodi causam proficisci nolit, quod cum in castris commorari pudeat, diaconus ablegator.

21 *ejusdem.*

Episcopus episcopum iter facientem conspiciens, itineris causam exquirat; ac si quidem intellexerit eum non ob aliquam causam ex iis, quas determinavimus, ad imperatorem, vel alio proficiscentem: litteris ejus non subscribat, nec cum eo communicet.

12 *Antiochenæ.*

Depositus, nisi majorem ad synodum se contulerit, et ad eam retulerit de iuribus, quæ habere se putat, sed imperatori potius molestus fuerit, ne quidem purgandi sui locum habeat, nec sponi futuræ in integrum restitutionis.

40 *Laodicenæ, et 53 [56] ac 76 Carthaginensis.*

Qui vocatur ad synodum episcopus, idque pro nihilo ducit, excepta infirmitatis causa, increpator. Sin multitudine sua fretus, charitatem fraternam despicit, magistratus animadversione castigatur.

3 *Sardicensis.*

Episcopus haud accessitus ad urbem ne pergat. Et a coepiscopo diasidens ad aliam provinciam ne provocet: nisi forte visum fuerit episcopo Romano, debere causam ejus ab aliis cognosci.

9 *synodi 4.*

Si quis episcopus, clericusve, cum metropolitano controversiam habeat, coram Constantinopolitano litiget.

5 *Sardicensis.*

Episcopus a coepiscopis damnatus, si Romani episcopi opem imploraverit, isque statuerit, causam ejus a finitimis debere cognosci, fiat. Si rur-

α μηδὲν ἐντός ἑξ μηνῶν δράσαιεν, τῷ θυναμένῳ κερδᾶναι προσκυρούσθωσαν, εἰ μὴ που δι' οικονομίαν, ἀλλ' οὐχὶ δι' ἀμέλειαν φανεῖεν τοῦτο ποιοῦντες.

Ὁ ιβ' τῆς ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ.

Ἀρχιερεῖς εἰς τὴν τῶν μετανοούντων χώραν ἐαυτὸν μὴ καταβιβάζτω· καταβιβάσας δὲ, μηκέτι τῆς ἀρχιερατικῆς ἀντιποιεῖσθω τιμῆς.

Ὁ δ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθηρημένος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, εἰ τολμήσειε τι πρᾶξι τῆς λειτουργίας, μηκέτι μὴ δὲ ἀποκαταστάσεως ἐλπιδά ἔχτω· καὶ οἱ τοῦτω κοινωνοῦντες, ἀφορίζεσθωσαν, καὶ μάλιστα, εἰ καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ εἰδείεν ἀπόφασιν.

Ὁια' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου μητροπολίτου ἀπελθὼν πρὸς βασιλέα, ἀπόβλητος γινέσθω καὶ τῆς κοινωνίας, καὶ τῆς ἀξίας.

Ὁ ζ' τῆς ἐν Σαρδικίᾳ.

Ἄλλως δὲ ἐπίσκοπος πρὸς βασιλέα μὴ ἀπερχέσθω, εἰ μὴ χρωῶν, καὶ ὀρφανῶν, καὶ καταπονημένων δικαία καταναγκάζει βοήθειαν.

Ὁ η' ταύτης.

Εἰ δὲ αὐτὸς ἀπελθεῖν διὰ τι τούτων οὐ βουλεται, ἀσχυνόμενος δῆθεν διατρίβειν ἐν στρατοπέδῳ, διάκονος ἀποστελλέσθω.

Ὁ κα' ταύτης.

Ἐπίσκοπος ἐπίσκοπον δεύοντα θεασίμενος, τὴν αἰτίαν τῆς ὀδοιορίας ἐξετάζτω· κἢ αὐτὸν εὐρημὴν διὰ τι τῶν ἡμῖν ἠρισθέντων ἢ πρὸς βασιλέα, ἢ ἀλλοχόσε δεύοντα, μὴ τοῖς αὐτοῦ γράμμασιν ὑπογραφέτω, μήτε μὴν αὐτῷ κοινωνεῖτω.

Ὁ ιβ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ὁ καθηρημένος, εἰ μὴ ἐπιμελίζονα τραποῖη σύνδοον, καὶ ἀ νομίζει δίκαια ἔχειν προσναφεροί, ἀλλ' ἐνοχλοῖη βασιλεῖ, μήτε χώραν ἀπολογία; ἔχτω, μήτ' ἐλπίδα μελλούσης ἀποκαταστάσεως:

Ὁ μ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὁ νγ' [αλ. νς] καὶ ὁ σς' τῆς ἐν Καρθουγίᾳ.

Ἐπίσκοπος καλούμενος ἐπὶ σύνοδον, καὶ ἀθετῶν, εἰ μὴ δι' ἀνωμαλίαν, ἐπιτιμάσθω· εἰ δὲ καὶ τῷ ἰδίῳ πλήθει θαρρῶν, τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης καταφρονεῖ, ἀρχοντικῶς παιδεύεσθω.

Ὁ γ' τῆς ἐν Σαρδικίᾳ.

Ἐπίσκοπος ἀκλητος εἰς πόλιν μὴ διαβαινέτω καὶ συνεπισκόπων διαφερόμενος, ἀλλήν ἐπαρχίαν μὴ ἐκκαλεῖσθω, εἰ μὴ που δόξει τῷ Ῥώμης καὶ παρ' ἄλλοις τοῦτον κριθῆναι.

Ὁ δ' τῆς δ'.

Εἰ δὲ τις ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς πρὸς μητροπολίτην ἀμφισθητοῖη, ἐπὶ τῷ Κωνσταντινουπόλεως δικαζέσθω.

Ὁ ε' τῆς ἐν Σαρδικίᾳ.

Ἐπίσκοπος παρὰ τῶν συνεπισκόπων κατακρίθεις, εἰ τὴν Ῥώμης ἐπικαλέσεται, κἀκείνος ὀρίσει παρὰ τῶν ἀγχιστευόντων αὐτὸν κριθῆναι, γινέσθω. Καὶ

· ει τοῦτον ἀνακαλέσεται, καὶ ὁ Ῥώμης πρε-
σβυτέρους ἀποστείλας, ὀρίσει πάλιν αὐτὸν κριθῆναι,
καὶ τοῦτο γινέσθω.

**Ὁ ιγ' τῆς ἐν Συρδικῇ, καὶ ὁ ιδ' τῆς ἐν Καρθα-
γίνῃ.**

Ὁ κοινωρίας ἀξίων ἐν γνώσει τὸν ἀκοινώνητον,
ὕπευθονο.

Ὁ ς' τῆς ἐν Ἀρτιοχείᾳ.

Ἀκοινώνητος παρ' ἐτέρου πρότερον μὴ δεχέσθω,
ἢ παρὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου · πλὴν εἰ μὴ συνέδου
γενομένης ἀπαντήσας ἀπολογῆσεται, καὶ τὴν σύν-
ῶδον πείσας, ἐτίραν ἀπόφασιν δέξεται.

Ὁ ιγ' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ.

Ὁ τῇ ἰδίᾳ ὁμολογία ἢ ὑπογραφή ἐναντιούμενος
ἐπίσκοπος, τῆς τιμῆς ἀποστερείσθω.

Ὁ κβ' ταύτης.

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς αἱρετικὸν μὴ συνεισ-
αγέτω, μὴ δέ τι τῶν ἰδίων ῥωρεῖσθω, μὴ δ' ἂν εἴη
συγγενής.

Ὁ κα' ταύτης.

Τῷ δὲ αἱρετικῷ: ἢ Ἑλληνας γράφοντι κληρονό-
μους, ἀνάθεμα.

Ὁ κγ' ταύτης.

Ἐπίσκοπος πέραν θαλάσσης μὴ ἀποδημεῖτω, εἰ
μὴ τοῦ πρώτου τῆς χώρας ἀπολυτικῆν λάβῃ παρὰ
θεσιν.

Ὁ λβ' ταύτης.

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς μηδὲν πρότερον ἔχων,
εἴτε κτησάμενος πράγματα, εἰ μὴ τῇ ἐκκλησίᾳ
ταῦτ' ἀφιερῶσει, ὡς διηρηκῶς [ὡς δεσποτικᾶ διηρ-
πακῶς] πράγματα, ἐνεχέσθω. Καὶ εἰ συγγενικῶν
δικαίων κληρονομήσει, καὶ τούτων ἀφιερῶσιν τῇ
ἐκκλησίᾳ. Ὁ δὲ τι τῶν ἰδίων ἀφιερῶσας, εἴτε με-
ταμεληθεὶς, ἀνάξιος τῆς ἐκκλησιαστικῆς κρινέσθω
τιμῆς.

Ὁ λε' ταύτης.

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς τὰ ἴδια τέκνα πρὸ τῆς
τῶν τρόπων αὐτῶν σταθρότητας ἢ τῆς ἡλικίας
ποιῶν ὑπεξούσια, τῶν πλημμελημάτων αὐτοῖς κοι-
νωεῖ.

Ὁ πε' ταύτης.

Μηδεὶς τῶν ἐπισκόπων προτιμᾶν ἑαυτὸν τολμάτω
τῶν πρὸ αὐτοῦ.

Σχόλιον.

Τότε δὲ πρότερον χειροτονηθεὶς τοῦ ὕστερον χει-
ροτονηθέντος προεκάθητο, καὶ διὰ τοῦτο ταυτά
φησιν.

Ὁ ρζ' ταύτης.

Εἷς ἐπίσκοπος ἑαυτῷ μὴ ἐκδικαίτω διάγνωσιν.

Ὁ ρκ' ταύτης.

Ἐπίσκοπος δίκαιον ἔχων ἐπὶ λαῷ, εἰ δυναστεία,
ἀλλὰ μὴ ἐπισκόπων κρίσει τοῦτο ζητοῦν, ἐκπιπέτιω
τοῦ δικαίου, εἰ καὶ γράμματα τοῦ πρωτεύοντος κέ-
χρηται.

Ὁ ρκγ' ταύτης.

Ἐπίσκοπος τῆς καθολικῆς ἐνώσεως ἀμωλῶν, καὶ

aus eund. · imploraverit, et Romanus allegatis
presbyteris iterum cognoscendam illius causam
censuerit, etiam hoc fiat.

13 Sardicensis, et 19 Carthaginensis.

Qui excisus a communione sciens ea dignatur,
reus esto.

6 Antiochenæ.

Exclusus a communione prius ab alio ne recipi-
tor, quam ab episcopo suo; extra quam si habita
synodo, ad eam profectus sese purgaverit, syno-
doque persuasa, sententiam aliam tulerit.

13 Carthaginensis.

Episcopus, qui contra confessionem vel sub-
scriptionem propriam facit, honore suo spo-
liator.

22 ejusdem.

Episcopus, aut clericus, hæreticum ad se non
recipiat, nec de suis aliquid ei donet, tametsi co-
gnatus sit.

81 ejusdem.

Hæreticos vel paganos hæredes instituenti, ana-
thema.

25 ejusdem.

Episcopus peregre trans mare ne proficiscitor,
nisi regionis suæ primatis testimonium dimissorium
acceperit.

32 ejusdem.

Episcopus, aut clericus, qui prius nihil habens,
bona deinceps acquisivit; nisi ecclesiæ consecret
ea, vesuti peculatus rerum Dominicarum, reus esto.
Quod si hæreditates jure cognationis sibi debitas
adierit, etiam de his ecclesiæ dedicet. Qui vero
de suis aliquid consecraverit, ejus eum postea
penituerit, ecclesiastico indignus honore judi-
cetur.

35 ejusdem.

Episcopus, aut clericus, qui liberos suos ante
morum ætatis stabilitatem emancipat, delictor-
um ab eis admissorum particeps est.

86 ejusdem.

Nullus episcoporum præferre se iis audeat, qui
ante ipsum sunt.

Scholium.

Id temporis qui prius erat ordinatus, ante poste-
rius ordinatum seclerat, ideoque ista dicit.

107 ejusdem.

Unus et idem episcopus sententiam sibimetipis
non exsequatur.

120 ejusdem.

Episcopus, qui jus in populum habet, si poten-
tum ope, non judicio episcoporum id sibi vindicet,
jus illud amittat, etiamsi litteras primatis ha-
buerit.

125 ejusdem.

Catholicam neghgens unionem episcopus, deique

tunc admonitus, post sex menses a communione secluditur.

124 ejusdem.

Quod si fallit in hoc, vel hæretici ad [ecclesiam] catholicam ipso studium adhibente non accesserint; ab episcopatu submoventur.

152 ejusdem.

Episcopus, qui de quodam ait, eum sibi privatim delictum aliquod esse confessum, idque is inficiatur; fides episcopo non habetur.

155 [al. 156] ejusdem.

Qui injuste alicui non communicat, et ipse communionis exors.

2 S. Cyrilli.

Præter ecclesiasticas leges est, quod nonnulli sacerdotes recusationum libellos offerunt. Quippe si digni sunt, ministerium sacrum obeant; sin autem, non renuntiant, sed velut damnati excedant.

5 ejusdem.

Si quis aliquid eorum quæ divinitus gubernatis Patribus placent, labefactat, non hoc amplius dispensatio vocanda, sed prævaricatio, et desertio dogmatis, et in Deum impietas.

Scholium Citrensis.

Metropolitani episcopi quidem sibi subditi concessu, in ejus territorio sacra peragat, verum relationem non episcopi, sed patriarchæ faciat. Non enim admitti debet, et ordini divino refragatur, ut superior relationem sibi subiecti faciat.

6 apostolorum, et 24 Antiochenæ.

Episcopus, qui suo loco constituit alium, segregator, et irrita maneat ordinatio. Sed postquam episcopus obdormiit, dignum synodus ipsa producat.

31 habitæ in Trullo.

Episcopo vita defuncto, metropolitani ejus bona sive depeculetor, sed ea clerus episcopo futuro custodiat. Si nullus sit clerus, tunc metropolitani consimiliter agat.

25 synodi 4.

Ultra menses tres ecclesia non maneat orba, sed intra hos episcopus ordinator, et reditum ejus incolumem dispensator custodiat. Id nisi fiat, non ordinans puniatur.

74 Carthaginensis.

Mediator autem sedis, nisi enim dederit operam, ut in ea sede fiat intra spatium anni episcopus, expellitur.

TITULUS V.

Quinam ad accusationem episcopi admittantur, et qui non admittantur. Tum qui, et quomodo causam accusati cognoscant.

Canon 5 synodi 2.

In rebus quidem propriis, etiam male de religione sentiens agat adversus episcopum, velut affectus injuria, sed in ecclesiasticis, orthodoxi et

A περί τούτου ὑπομνησθεῖς, μετὰ ἑξ̄ μηνῶν ἀκοινώνητος.

Ἔρως ταύτης.

Καὶ εἰ τούτου καταφεύδεται, ἢ καὶ αἰρετικοὶ μὴ σπουδάζοντος αὐτοῦ τῇ καθολικῇ προσέλωσι, τῆς ἐπισκοπῆς ἐκπιπέτω.

Ἔρως ταύτης.

Ἐπίσκοπος λέγων περὶ τινος, ἐξομολογήσασθαι ἐκατιδίαν αὐτῷ πλημμέλημα, εἰ ἐκεῖνος ἔξαρνος γένοιτο, ὁ ἐπίσκοπος μὴ πιστευέσθω.

Ἔρως [al. ρίος] ταύτης.

Ἄδικως μὴ κοινωνῶν τινε, καὶ αὐτὸς ἀκοινώνητος.

Ἔρως τοῦ ἀγίου Κυρίλλου.

Παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἐστι θεσμοὺς. τὸ λιθέλλους παραιτήσεων προσάγειν τινὰς τῶν ἱερουργῶν. Εἰ γὰρ ἄξιον, λειτουργείτωσαν· εἰ δὲ μὴ, μὴ παραιτεῖσθωσαν, ἀλλ' ὡς κατεγνωσμένοι ἐξίτωσαν.

Ἔρως τούτου.

Εἰ τις τῶν δοκούντων τοῖς θεοφόροις Πατράσι σαλεύει τι, οὐκέτι τοῦτο οἰκονομίαν κλητέον, ἀλλὰ παράβασιν, καὶ προδοσίαν δόγματος, καὶ περὶ τὸ θεῖον ἀσέβειαν.

Σχόλιον τοῦ Κίτρου.

Ἐπιμετροπολίτης ἐνδοσεῖ μὲν τοῦ ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπου, εἰς ἐνορίαν αὐτοῦ ἱερουργείτω· ἀναφορὰν δὲ μὴ τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλὰ τοῦ πατριάρχου ποιεῖτω. Ἀνένδοκτον γὰρ, καὶ θείας τάξεως ἔμπαλιν, τὸν ὑπερέχοντα τοῦ ὑποκειμένου τούτῳ ποιῆσαι ἀναφορὰν.

Ἔρως τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ κδ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἐπίσκοπος ὁ ἀνθ' αὐτοῦ καθιστῶν ἕτερον, ἀφορίζεσθω, καὶ ἀκυρος ἡ χειροτονία μέντω. Κοιμηθέντος δὲ τοῦ ἐπισκόπου, ἡ σύνοδος προαίτω τὸν ἄξιον.

Ἔρως τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἐπισκόπου τελευτήσαντος, ὁ μητροπολίτης αὐτοῦ μὴ σφετεριζέσθω τὰ πράγματα, ἀλλ' ὁ κληρὸς ταῦτα φυλαττέτω τῷ γεννησομένῳ ἐπισκόπῳ. Εἰ δὲ μὴ κληρὸς εἴη, ὁ μητροπολίτης τότε τὸν ὅμοιον τρόπον.

Ἔρως τῆς δ'.

Καὶ ὑπὲρ τρεῖς μῆνας ἐκκλησία μὴ χηρευέτω, ἀλλ' ἐντὸς τούτων ἐπίσκοπος χειροτονείσθω, τῆς προσόδου ταύτης παρὰ τοῦ οἰκονομοῦ σῴας φυλαττομένης. Εἰ δ' οὖν, ὁ μὴ χειροτονῶν ἐπιτιμηθήσεται.

Ἔρως τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἄδὲ καθέδρας μεσίτης, εἰ μὴ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ ἐπισκοπον σπεύσει ἐν ἐκείνῃ τῇ καθέδρᾳ γενέσθαι, ἐξωθήσεται.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ε

Τίνας εἰς κατηγορίαν ἐπισκόπου ἔρχονται, καὶ τίνας ἄδικοι. Καὶ τίνας αὐτὸν, καὶ πῶς κρινούσι κατηγοροῦμενον.

Ἔρως τῆς β'.

Ἐπὶ μὲν οικείοις, καὶ κακόδοξός τις ἐγκαλείτω κατ' ἐπίσκοπον, ὡς ἀδικούμενος· ἐπὶ δὲ ἐκκλησιαστικοῖς, ἑρθόδοξοί τε καὶ κοινωνικοί, καὶ παντάπα-

σι· ἔνεπιληπτοί. Καὶ οὗτοι ἐπὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἔγκλειτῶσαν ἐπισκόπων. Εἰ δὲ ἀδυνάτω; ἔχει παρ' ἐκείναι; λυθῆναι τὸ ἔγκλημα, μέλζον συνόδῳ προσέτωσαν. Πλὴν ἄνευ συγγραφῆς [αὐτῆς ἐγγραφῆς] τῆς ταυτοπαθείας μὴ ἀκούεσθωσαν· ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, καὶ βασιλεῖ τυχὸν ἐνοχλῶν περὶ τούτων, ἢ κωμικοῖς ἄρχουσιν, εἰς κατηγορίαν ἀπρόσδεκτος.

Ἔκδο' τῆς δ'.

Μήτε δὲ κληρικὸς, μήτε λαϊκὸς ἀδοκιμάστως εἰς ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν κατηγορίαν δεχέσθω.

Ἔκδο' καὶ ὁ θ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἔκδο' διαβεβλημένος, Πατέρων καὶ ἐπισκόπων κατηγορίων, μὴ προσδεχέσθω.

Ἔκδο' τῶν ἀποστόλων.

Ἔκδο' ὁμοίως καὶ αἰρετικὸς ἀδεκτος εἰς μαρτυρίαν τὴν κατὰ ἐπισκόπου· ἀλλ' οὐδὲ πιστὸς εἰς.

Ἔκδο' τῶν αὐτῶν.

Εἰ κατηγορηθεὶς ἐπίσκοπος παρ' ἀξιοπιστοῦ, καὶ οἷς καὶ τρις δι' ἐπισκόπων κληθεὶς, καταφρονήσας μὴ ὑπακούσει, τὸ δοκοῦν ἢ σύνοδος ἀποφαινέσθω.

Ἔκδο' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἔκδο' ἔγκλειτῶσαν ἐπίσκοπος, μὴ εὐθὺς ἀκοινωνήτος ἔστω, ἀλλ' εἰ μὴ μετὰ μῆνα χωρὶς ἀνάγκης εἰς τὸν μητροπολίτην ἀπαντήσῃ, ἢ διὰ μεγάλην ἀνάγκην εἰ μὴ μετὰ δύο, τότε μὴ κοινωνεῖτω, ἕως ἂν καθαρὸς ἀποδειχθεῖ. Ἔκδο' τοῦτου κατηγοροῦ, εἰ ἀν προσεδρεύῃ τῷ δικαστηρίῳ, κοινωνεῖτω· ἀποφυγῶν δὲ, ἀκοινωνήτος ἔστω.

Ἔκδο' ταύτης.

Ἔκδο' ἐπισκόπου κατηγορουμένου, εἰ δυσχερὲς εἴη τὴν πᾶσαν σύνοδον συνελεῖν, δώδεκα γοῦν τὴν ὑπόθεσιν ἐξετάσασθωσαν ἐπίσκοποι· προσευτέρου δὲ, ἕξ· διακόνου δὲ, τρεῖς.

Ἔκδο'.

Ἔκδο' ἐντεῦθεν ὁ πατριάρχης Λουκᾶς ἄκουρον ἠγήσατο τὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἀμαθουίντου Ἰωάννου καθάρσειν, ἢν ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐποίησατο Κύπρου, ὅτι ἰα' μόνοις συνῶν ἐπισκόποις, μὴ ἐπέκεινα ἦν αὐτὸς τῆς τῶν λαϊκῶν δωδεκάδος.

Ἔκδο' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Καὶ ἐπισκόπου κρινομένου, εἰ οἱ τῆς ἐπαρχίας ἐπίσκοποι διαφέρουσιν, καὶ μὴ τὴν αὐτὴν ψῆφον ἐνέγκουσιν, μετακαλεῖσθωσαν ἕτεροι παρὰ τοῦ μητροπολίτου ἀπὸ τῶν πέλας, διαλύσαι τὴν ἀμφισβήτησιν· εἰ δὲ οἱ πάντες συμφωνοῦσιν, ἢ ψῆφος ἐχέτω τὸ βέβαιον, καὶ παρ' ἑτέροις οὕτως μὴ δικάζεσθω.

Ἔκδο'.

Ἔκδο' ἐπαρχιῶν.

Ἔκδο' τῆς τρίτης.

Ἔκδο' ἐπαρχίας ἀδιάστως φυλαττέσθω τὰ δίκαια· ὁ δὲ τύπον ἕτερον ἀντεισάγων, ἄκυρος.

Ἔκδο' τῆς δ'.

Καὶ ὁ μὴ ἐπαρχίαν εἰς δύο τεμῶν ἀνίερος· ἢ δὲ βασιλικῇ γράμματι τιμηθεῖσα πόλις, τῆς τιμῆς μό-

A communionis participes, et omnino reprehensionis expertes. Qui quidem ipsi coram provincialibus episcopis eos accusent. Quod si nequeat apud hos terminari actio, majorem ad synodum accedant. Absque tamen inscriptione talionis, ne audiantur. Qui præter hæc facit, et imperatori forte de his molestus est, aut mundanis magistratibus, ad accusationem non admittatur.

24 synodi 4.

Neque clericus, neque laicus, examine nullo progresso, ad episcoporum vel clericorum accusationem admittitur.

8 et 9 Carthaginensis.

Insinuatus alicujus criminis, si Patres et episcopus accuset, non admittitur.

83 apostolorum.

Similiter et hæreticus ad testimonium adversus episcopum non admittitur, imo nec fidelis unus.

84 eorumdem.

Si accusatus fuerit episcopus ab homine idoneo, et his serve per episcopos vocatus, his contemptis non obtemperaverit, sententiam suam synodus pronuntiet.

49 Carthaginensis.

Cum accusatur episcopus, non mox communionis exors esto; sed si post mensem absque necessitate ad metropolitani non accesserit, aut si non post menses duos, propter necessitatem magnam; non communicet, donec purus declaratus fuerit. Accusator autem ejus, si judicium non deseruerit, communicet: sin aufugerit, a communionis secluditor.

12 ejusdem.

Cum episcopus accusatur, si difficile sit, universam convenire synodum, saltem episcopi duodecim causam examinent; si presbyter, sex: si diaconus, tres.

Scholium.

Hinc Lucas patriarcha motus, irritam censuit Amathuntis episcopi Joannis depositionem, ab archiepiscopo Cypri factam: quod cum ei duntaxat 11 episcopi adessent, duodenarium ipse numerum non superaret.

14 Antiochenæ.

Cum judicatur episcopus, si episcopi provincie dissideant, nec eandem sententiam tulerint: alii per metropolitani a finitimis arcessantur, ad decidendam controversiam. Sin universi consentiant, sententia rata esto, nec apud alios litiget.

TITULUS VI.

De provinciis.

Canon 8 synodi 3.

Cujusque provincie jura inviolabiliter servantor. Quod si quis aliam formam introducit, irrita esto.

12 quartæ.

Qui unam provinciam in duas diviserit, jam gradu excidit. Quæ vero civitas honorem [metro-

polis] per imperatoris litteras est adepti, solo fruatur honore, cum episcopo : atque illi, quæ reapse metropolis est, jura sua salva sunt.

17 *ejusdem*, et 25 *habitæ in Trullo*.

Rustica et agraria præcæcia addicatur ei, qui eam annuorum 30 spatio circa controversiam possidet : intra quos annos liceat de hac altercanti causam coram provinciæ synodo dicere.

407 *Carthaginensis*.

Qui locum in [ecclesiam] catholicam convertit, si eum ad triennium, præsentis finitimo episcopo, detineat, nulla peti actione possit.

57 et 98 *Laodicenæ*, et 53 *Carthaginensis*.

Qui nunquam habuerunt episcopum, aliter non habebunt, nisi universa provinciæ synodus, de illius sententia, cui præcæcia subest, decreverit.

TITULUS VII.

De synodis et solis.

Canon 37 *apostolorum*, 5 *primæ synodi*, 19 *quartæ*, 11 *Antiochenæ*.

Bis in anno episcopi cujusque provinciæ conveniant, ubiennique metropolis episcopo videtur, propter dogmata et contentiones : quarta videlicet Pentecostes septimana, et mensis Hyperberetæi (1) duodecima die.

6 *synodi septimæ*.

Anniversaria semel synodus in provincia qualibet habeatur, quemadmodum sextæ synodi Patres decreverunt : et prohibitorius hanc magistratus segregator ; et neglecturus metropolitanus, extra quamdam necessitatem, punitor. Synodo coacta, si convictus fuerit metropolitanus, exegisse jumentum episcopi, vel quam aliam speciem, quadruplo persolvat.

95 *Carthaginensis*.

Aut non annuatim, sed poscente necessitate synodus habetur ; et causæ non communes in provincia qualibet examinentur.

127 *ejusdem*.

Si nequeant adesse synodo diutius episcopi, tres e provincia qualibet deliguntur.

14 *ejusdem*.

E Tripoli, propter regionis inopiam, unus episcopus, loci servandi causa, veniat.

85 *ejusdem*.

Si ad epistolas quasdam e synodo rescribendum sit, præses ejus omnium nomine scribitur.

3 *secundæ*, et 36 *habitæ in Trullo*.

Constantinopolitanus [episcopus] paribus honoribus post Romanum fruitor. Post quem, Alexandrinus. Hinc Antiochenus, post illum, Hierosolymitanus.

7 *primæ*.

Qui et honorem obtineat, salva metropoli dignitate.

(1) Qui nobis Octo! er est.

νης ἀπολαύτω σὺν τῷ ἐπισκόπῳ· τῇ δὲ ὡς ἀληθῶς μητροπόλει σωζέσθω τὰ δίκαια.

Ὁ ιζ' ταύτης, καὶ ὁ κε' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἀγροικία καὶ ἐγγύριος παροικία δικαιοῦσθω τῷ τριακονταετῆ χρόνῳ ἀναμφισβητήτως ταύτην κατέχοντι· ἐντὺς δὲ τούτων, ἔστω τῷ περὶ ταύτης ἀμφισβητοῦντι παρὰ τῆ συνόδου λέγειν τῆς ἐπαρχίας.

Ὁ ρζ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Καὶ ὁ τόπον εἰς τὴν καθολικὴν μεταστρέψας, εἰ τοῦτον ἐπὶ τριετίαν ἐπισκόπου τοῦ πησιχωροῦντος παρίντος κατάσχοι, ἀνέγκλητος ἔστω.

Ὁ ιζ' καὶ ὁ λη' τῆς ἐν Αποδικαίᾳ, καὶ ὁ νγ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Οἱ μηδέποτε ἐσχηκότες ἐπίσκοπον, ἄλλως οὐχ ἔξουσιν, εἰ μὴ πᾶσα ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος γνώμῃ τοῦ, ὃς ἂν ἡ παροικία, ψηφισαίτο.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ζ'.

Περὶ συνόδων καὶ θρόνων.

Ὁ λζ' τῶν ἀποστόλων, ὁ ε' τῆς α', ὁ ιθ' τῆς δ', καὶ ὁ β' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἐκάστης ἐπαρχίας δις τοῦ ἔτους συνίτων οἱ ἐπίσκοποι, ἐνθα τῷ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπῳ δοκεῖ, διὰ τὰ δόγματα καὶ τὰς ἀντιλογίας, τῇ τετάρτῃ τῆς Πεντηκοστῆς ἑβδομάδι, καὶ τῇ δωδεκάτῃ τοῦ Ὑπερβερεταίου.

Ὁ ς' τῆς ζ'.

Ἡ ἀπαξ τοῦ ἔτους σύνοδος καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν γινέσθω, ὡς οἱ τῆς ἔκτης συνόδου Πατέρες ὤρισαν· καὶ ὁ ταύτην κωλύων ἄρχων, ἀποριζέσθω· καὶ ὁ ἀμελήσων μητροπολίτης, ἐκτός τινος ἀνάγκης, ἐπιτιμάσθω. Εἰ δὲ γενομένης συνόδου, ἀπαιτῶν ἐλεγχθεῖη μητροπολίτης ἐπισκόπου κτήνος, ἢ τι ἕτερον εἶδος, τετραπλασίως ἀποτιμάτω.

Ὁ ης' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἡ μὴ δὲ κατ' ἐνιαυτὸν, ἀλλὰ χρείας καλούσης γινέσθω σύνοδος, καὶ αἱ μὴ κοινὰ αἰτίαι ἐν ἐκάστῃ ζητεῖσθωσαν ἐπαρχία.

Ὁ ρκζ' ταύτης.

Μὴ δυναμένων ἐπιπλέον παραμένειν ἐν τῇ συνόδῳ τῶν ἐπισκόπων, τρεῖς ἐξ ἐκάστης ἐπαρχίας ἐκλεγέσθωσαν.

Ὁ ιδ' ταύτης.

Ἀπὸ Τριπόλεως, διὰ τὴν τῆς χώρας ἔνδειαν, εἰς ἐπίσκοπος εἰς τοποτηρησίαν ἐρχέσθω.

Ὁ κε' ταύτης.

Εἰ πρὸς τινος ἐπιστολάς ἐκ τῆς συνόδου δεήσει γραφήναι, ὁ πρόεδρος ταύτης ἐπ' ὀνόματι πάντων γραφέτω.

Ὁ γ' τῆς β', καὶ ὁ λζ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἰσῶν πρεσβείων μετὰ τὴν Ῥώμης ἀπολαύτω· μεθ' ὃν, ὁ Ἀλεξανδρείας, εἴτα ὁ Ἀντιοχείας, μετὰ τοῦτον, ὁ Ἱερουσολύμων.

Ὁ ζ' τῆς α'.

Ὅς καὶ τιμάσθω, σωζόμενος τῇ μητροπόλει τοῦ ἀριώτατος.

Ὁ 10' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

(1) Ὁ τῆς νέας Ἰουστινιανουπόλεως, ἤτοι Κύπρου, τὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐχέτω δίκαια, καὶ τῶν Ἑλλησποντίων προεδρεύτω, καὶ τὸν Κυζικηνῶν χειροτονείτω.

Ὁ 11' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ πρωτεύων ἐπίσκοπος ἐξαρχὸς τῶν ἱερέων, ἡ ἀρχὸς ἀρχιερεὺς μὴ λεγέσθω, ἀλλ' ἐπίσκοπος τῆς πρώτης καθέδρας.

Ὁ αὐτὸς.

Ὁ Καρχηδόνας, ὅθεν βούλοιο, προέδρους ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς προχειρίζεσθω· κὰν ἕνα τις ἔχη πρεσβύτερον, προστασίας ἄξιον.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Η'.

Οἱ ἐχόμενοι.

Ὁ κζ' τῆς ἐν Καρθαγηνῇ.

Ἐπεὶ ὁ Κονοδεδελέου κατηγορηθεὶς, κατένευσε μὲν τοπρῶτον παρὰ τῆς συνόδου κριθῆναι, ὕστερον δ' ἀνένευσε, ἀκονιώνητος ἔστω, ἕως τὸ πρᾶγμα περατωθῆ· καθαιρεθῆναι γὰρ πρὸ δίκης οὐ δεῖ.

Ὁ ρ' τῆς ἐν Καρθαγηνῇ.

Τῶν κατηγορῶν ἐπισκόπου τοῦ Μαυραυτίου δις καὶ τρις ζητηθέντων, καὶ μὴ εὐρεθέντων, ἔχρη μὲν ψῆφον ἐξενεχθῆναι· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμεροσῆτητα, δώδεκα τοῦτον τοπικῶς ἐξετάσασαν ἐπίσκοποι.

Ἐπιστολὴ τῆς γ' συνόδου πρὸς τὴν ἐν Παμφυλίᾳ εὐαγγῆ συνόδον.

Ἐπίσκοπος τις Εὐστάθιος, δι' ἀπραγμοσύνην, ἐπειρηκῶς πρὸς τὴν τῶν ἐπενηγεμένων αὐτῷ φροντίδων ἀντίστασις, ἐγγράφως τὴν ἐπισκοπὴν παρητήσατο, καὶ Θεόδωρος ἀντὶ τούτου χειροτονήσεται. Ἔτα μετὰ θαυρῶν καθικετύσας, ἀναυθύνου τηρηθέντος τοῦ Θεοδώρου, ὡς ἐνόμωις χειροτονήμενου, διὰ τὴν Εὐσταθίου παραίτησιν, αὐτὸς τοῦ μὲν ὀνόματος μετέχει, καὶ τοῦ βαθμοῦ, καὶ τῆς ἀξίας συνεχωρήθη· οὐ μὴν καὶ ἱερουργεῖν ἢ χειροτονεῖν, εἰ μὴ που παρ' ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου κληροσείη.

Πρᾶξις συνοδική.

Ὁ Μάκρης Θεόδουλος, ἐπὶ τοῦ πατριάρχου..... ἐγγράφως παραιτησάμενος τὴν ἀρχιερατικὴν ἀξίαν, ἐπὶ τοῦ πατριάρχου ὕστερον Μιχαὴλ τοῦ Ἀγχιάλου ταύτην ἀνεκαλέσατο, τὴν ἔγγραφον αὐτοῦ παραιτήσιν ἀξίῶν ἐμφανισθῆναι. Ἦς καὶ ἐμφανισθείσης, ἐπειδὴ εὐρέθη μὴ διαλαμβάνουσα παραιτεῖσθαι τὸν ἐπίσκοπον ὡς ἀνάξιον, ἀλλ' ὡς μὴ ἄξιον, διεκρίνευ ὁ πατριάρχης, ὡς ἀπαράδεκτος ἔστιν ἡ τοιαύτη παραιτήσις. Οὐ γὰρ ὁ μὴ ἄξιος εἰς τὸ ἱερουργεῖν, ἤδη καὶ ἀνάξιος. Ὁ μὲν γὰρ εἰπὼν ἀνάξιος εἶναι, αὐτοκατάκριτός ἐστιν· ὁ δὲ εἰπὼν μὴ ἄξιος, εὐχρηστικῶς ὡς ταπεινῶρων.

Ὁ 1' τῆς τετάρτης.

Ἐπεὶ τοὶ Αἰγυπτίους εἴθιστο, ἐπιτροπῆς ἀνευ τοῦ σφῶν ἐπισκόπου μὴ ὑπογράφειν, μενέτωσαν ἐπὶ

A

59 habitae in Trullo.

Episcopus novae Justinianopolis, sive Cypri, jura Constantinopolitani habeat, et Hellespontiorum praesae sit, et Cyzicenum episcopum ordinet.

58 ejusdem.

Principalis episcopus, non princeps sacerdotum, vel summus pontifex dicatur, sed primae sedis episcopus.

Idem canon.

Carthaginiensis episcopus, undecunque velit, praesides ecclesiarum praeficiat: licet unum quis habeat presbyterum, dignum qui praeficiatur.

TITULUS VIII.

Canones his affines.

Canon 87 Carthaginiensis.

Quoniam episcopus Conobdeledei accusatus, primo quidem renuit a synodo judicari, postea vero annuit, communionis exors est, donec negotium terminatum fuerit. Nam ante litis examen deponi non debet.

100 Carthaginiensis.

Accusatoribus episcopi Maurentii bis terve quaesitis, nec inventis, sententiam latam quidem oportuit; sed ob mansuetudinem ecclesiam, duodecim in locali concilio eum examinent episcopi.

Epistola concilii tertii, ad venerabilem in Pamphylia synodum.

Episcopus quidam Eustathius, otii studio, quod accumulatis sibi curis subsistere se posse desperasset, per scripturam episcopatu renuntiavit; ejusque in locum Theodorus ordinatus est. Postea cum lacrymans Eustathius supplicasset, Theodoro insonte habito, veluti qui legitime fuisset ordinatus, propter Eustathii renuntiationem, ipsi quidem Eustathio permissum, ut et nominis, et gradus, et dignitatis particeps esset, non tamen sacra perageret, vel ordinaret, nisi forte a fratre et coepiscopo arcessitus fuisset.

Actus synodicus.

Episcopus Macrae Theodulus, cum sub patriarcha..... per scripturam dignitati pontificiae renuntiasset, deinceps Michaeli Anchiolino patriarcha, eam revocavit, cum renuntiationem suam scripto comprehensam proferri peteret. Ea prolata, quod deprehensum esset, non illa contineri renuntiationem episcopi, tanquam indigni, sed tanquam non digni, censuit patriarcha renuntiationem ejusmodi non accipiendam. Non enim is qui non dignus est peragere rem sacram, continuo et indignus est. Qui enim se dicit indignum, semetipsum damnat: cum ei qui se non dignum ait, etiam sit gratulandum, velut humiliter de se sentienti.

30 synodi 4.

Quandoquidem Aegyptiis est in more, ut non subscribant absque permissu episcopi sui, maneat

(1) Μιγ. ἡργησεν οὗτος ὁ κανὼν.

hoc habitu Constantinopoli, donec Alexandrinus advenerit, vel fidejussoribus datis, vel juratoria cautione præstita.

4 synodi 2.

Maximus Cynicus episcopatu privatus esto, et gradu excidat, quisquis ab eo est ordinatus.

Scholium.

Hic Maximus cum Cynicus philosophus esset, a S. Gregorio Theologo baptizatus, interveniente pecunia Constantinopolis episcopus a quibusdam est ordinatus, deinde cum agnitus esset, rejectus fuit.

65 Carthaginiensis.

Equitius dispositus, et rursus improbe se gerens, non negligendus est, ecclesiastici status causa.

5 synodi 2.

Dignus est occidentalium tomus, qui recipiatur, cum Patrem et Filium et Spiritum sanctum fateatur ejusdem esse naturæ sive essentialis.

Scholium.

Cum Arianus factus esset Constantius imperator, synodo Romanus episcopus 341 episcoporum Sardicæ instituta, tomum sive scriptum hoc de religione exposuit, assentiente Constante, Constantii fratre.

TITULUS IX.

De chorepiscopis.

Canon 13 Ancyranæ, et 10 Antiochenæ.

Chorepiscopus absque permisso episcopi presbyterum, vel diaconum non ordinato. Lectores autem, subdiaconos et ephorcistas, hoc est, catechetas, ordinato. Qui aliter fecerit, gradu excidat.

9 Antiochenæ.

Chorepiscopus canonicas litteras dato.

Scholium.

Chorepiscopi sunt, qui nunc vocantur exarchi, sive ad patriarcham spectent sive ad metropolitanum.

Aliud.

Canon vero 14 synodi 7 ne quidem lectores ut ordinet, chorepiscopo concedit, nisi permisso episcopi.

SECTIO II.

DE PRESBYTERIS, DIACONIS ET SUBDIACONIS.

De ordinatione horum, et qui sacerdotes fieri debeant, et qui non debeant.

TITULUS I.

Canon 2 apostolorum.

Presbyter aut diaconus ab uno episcopo ordinatur.

17 apostolorum, et 12 Basilii Magni.

Qui post baptismum sit digamus, ad sacerdotium non admittitur.

Scholium.

Digamus est et is, qui aliam sibi despondit, et aliam secundum leges ducit, et qui alteri desponsam ducit.

A του σχήματος εν τη Κωνσταντινου, έως αν ο 'Αλεξανδρείας γένηται [παρχιγένηται], η εγγύας παρασχόντες, η δε' εξωμοσίας πιστωσάμενοι.

'Ο δ' τής β'.

Μάζιμος ο Κυνικός ανεπίσκοπος, και πās άνιερως, δε' εκεινω χειροτονήται.

Σχόλιον.

Ουτος Κυνικός ων φιλόσοφος, παρά Θεολόγου βαπτισθείς του αγίου Γρηγορίου, διά χρημάτων παρά των Κωνσταντινουπόλεως χειροτονήται, και γνωσθείς, άπεδοκιμάσθη.

'Ο εε' τής εν Καρθυγένη.

Τον καθαιρεθέντα Αικύτιον, και πάλιν άναισχυντούντα, μη παροπτέον, τής εκκλησιαστικής ένεκα καταστάσεως.

'Ο ε' τής β'.

Ευαπόδεκτος ο των δυτικών τόμος, ο Πατέρα, και Υιόν, και άγιον Πνεύμα όμολογών όμοούσια.

Σχόλιον.

'Αρειανίσαντος Κωνσταντινου, ο 'Ρώμης σύνοδον τμα' επισκόπων ποιήσας εν Σαρδικη, τον τόμον τουτον τής ευσεβείας εξέθετο, συναινούντος και Κωνσταντος, του αδελφου Κωνσταντινου.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Θ'.

Περί χωρεπισκόπων.

'Ο ιγ' τής εν 'Αγκύρα, και ο ε' τής εν 'Αρτιοχεια.

Χωρεπίσκοπος χωρις επιτροπής επισκόπου πρεσβύτερον η διάκονον μη χειροτονείτω. 'Αναγνώστας δε, υποδιακόνους και εφωρκιστάς, ητοι κατηχητάς, χειροτονείτω· ο δε παραβαίνων, άνιερως.

'Ο δ' τής εν 'Αρτιοχεια.

Χωρεπίσκοπος κανονικάς επιστολάς διδώτω.

Σχόλιον.

Χωρεπίσκοποι, οι νυν λεγόμενοι εξαρχοι, εστε πατριάρχου εισιν, εστε μητροπολίτου.

'Ετερον.

'Ο δε ιδ' τής ζ' οδε αναγνώστας χειροτονεί τον χωρεπίσκοπον δίδωσιν, ει μη κατ' επιτροπήν επισκόπου.

ΤΜΗΜΑ Β'

ΠΕΡΙ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩΝ, ΔΙΑΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΥΠΟΔΙΑΚΟΝΩΝ.

Περί χειροτονίας αυτων, και τίνες ιερωθήσονται, και τίνες ουχ ιερωθήσονται.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Α'.

'Ο β' των αποστόλων.

Πρεσβύτερος η διάκονος ύφ' ένός επισκόπου χειροτονείσθω.

'Ο ιζ' των αποστόλων, και ο ιβ' του Μεγάλου Βασιλίου.

'Ο μετά τὸ βάπτισμα δίγαμος, ουχ ιερῶται.

Σχόλιον.

Δίγαμος εστιν, ο και έτεραν μνηστευσάμενος, και έτεραν κατά νόμους άγόμενος· και ο την έτερω μνηστευθεισαν άγόμενος.

Ὁ ιη' τῶν ἀποστόλων.

Ὁσαύτως οὐχ ἱεράται καὶ ὁ χήραν, ἢ ἐκβεβλημένην, ἢ ἑταίραν, ἢ οἰκέτιν, ἢ τῶν ἐπὶ σκητῆς ἀγόμενος.

Ὁ κα' αὐτῶν.

Ὁ ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων, ἢ ἐκ φύσεως εὐνοῦχος, ἄξιός ὢν, ἱεράται.

Τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Οἱ ἀπὸ παλλακίδος, καὶ πορνείας, καὶ διγᾶμων, καὶ ἀπὸ τριγαμίας τιπτόμενοι παῖδες, ἐὰν φανῶσιν ἀρετὰς ἔχοντες, καὶ εἰσὶν ἄξιοι, ἱεράσθωσαν.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ὁ δημοσίου κλοπῆς ἐαλωκῶς περὶ τὰ κεφαλαιώδη κλέμματα, οὐχ ἱεράται· ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερωθεὶς, καὶ τῷ τοιοῦτῳ περιπεσὼν, καθαιρεῖται.

Ὁ β' τῆς α'.

Τους ἐξ ἔθνῶν μῆτε ταχέως βαπτίζειν, μῆτε βαπτισθέντας εὐθὺς ἱεροῦν. Ἄλλ' εἰ καὶ τις αὐτῶν ἐλεγχεῖται μετὰ τὴν χειροτονίαν ψυχικὸν κεκτημένος ἁμάρτημα, καθαιρεῖσθω.

Σχόλιον.

Ἡ πᾶν ἁμάρτημα ψυχικὸν λέγεται, διὰ τὸ εἰς ψυχήν φέρειν τὴν βλάβην. ἢ μᾶλλον διὰ τὸ ἐκ παρατροπῆς τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τὴν ἀρχὴν ἔχειν· ἢ ψυχικὰ εἰσὶν ἁμαρτήματα μόνα, τὰ ἐκ ψυχικῶν παθῶν γινόμενα, ὅποια τὰ ἐξ οἰήσεως, καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ἀνηκολίας.

Ὁ ιδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ, καὶ ὁ ια' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Πρεσβύτερος πρὸ τριάκοντα ἐτῶν χειροτονηθεὶς, καὶ πᾶν ἄξιός ἐστι, καὶ διάκονος πρὸ τῶν εἰκοσιπέντε, καὶ διακόνισσα πρὸ τῶν τεσσαράκοντα, καὶ ὑποδιάκονος; πρὸ τῶν εἰκοσι, καθαιρεῖσθω.

Ὁ ιγ' τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ.

Ὁ διὰ νόσον φωτισθεὶς, πρεσβύτερος μὴ γινέσθω, εἰ μὴ διὰ σπουδὴν αὐτοῦ καὶ σκάνην ἀνθρώπων.

Ὁ ιγ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ὁ νεφώτιστος, μὴ ἱεράσθω.

Ὁ ε' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Χειροτονία ἐκ' ἀκρωμένους μὴ γινέσθω.

Ὁ λς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ὁ τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ πάντας μὴ ποιήσας ὀρθοδόξους, μὴ χειροτονέσθω.

Ὁ ιδ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ὁ τόπους λαμβάνων, εἰ τὸ ἄδικον κέρδος εἰς πτωχοῦς ἀναλώσει, καὶ τοῦ λοιποῦ παύσαιο τόπους λαμβάνων, δεκτὸς εἰς ἱεροσύνην.

Ὁ ς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Οἱ τοῖς Δονατισταῖς νήπιος βαπτισθέντες, εἰ μεταμεληθέντες τὴν ἐκείνων αἵρεσιν ἀνάθεματίσαιεν, καὶ εἰεν ἄξιοι, χειροτονέσθωσαν.

Ὁ ε' τῆς τετάρτης.

Πρεσβύτερος καὶ διάκονος μὴ ὑπολελυμένος,

(1) Qui dicantur audientes, exponitur infra.

A

18 apostolorum.

Similiter ad sacerdotium non admittitur et qui viduam, vel repudiatam, vel meretricem, vel servam, vel scenicam ducit.

21 eorundem.

Qui hominum injuria, vel a natura spado est, si dignus sit, sacerdos efficitur.

Nicephori patriarchae.

Qui ex concubina, et digamis, et tertium iterato matrimonio procreantur liberi, si pareat eos virtutibus praeditos et dignos esse, sacerdotes fiant.

Ejusdem.

Qui publici furti convictus est in furtis capitalibus, ad sacerdotium non admittitur. Quin etiam sacerdotio initiatus, si tale crimen incidit, deponitur.

2 synodi 1.

De paganis orti neque cito baptizantur, neque baptizati mox sacerdotes efficiuntur. Quin etiam si quis eorum convictus fuerit, post ordinationem peccato animi obnoxius esse, deponitur.

Scholium.

Vel omne peccatum psychicum dicitur, quod ad animum noxa tendat, aut potius quod ab animi facultatum perversione suam originem habeat: vel ea dumtaxat peccata psychica sunt, quae ab affectibus animi proficiscuntur, ejusmodi sunt, quae ex opinione, et superbia, et inobedientia proveniunt.

14 habitus in Trullo, et 11 Caesariensis.

Presbyter ante annos triginta ordinatus, licet valde dignus sit, et diaconus ante viginti quinque, et diaconissa ante quadraginta, et subdiaconus ante viginti, deponitur.

13 habitus in Trullo.

Qui propter morbum illuminatus est, ne fiat presbyter, nisi studium ejus et hominum penuria sic suadeat.

15 Laodiceae.

Recens illuminatus ad sacerdotium non admittitur.

5 habitus in Trullo.

D Audientium (1) ordinatio locum non habeat.

36 Carthaginiensis.

Qui omnes in domo sua non effecit orthodoxos, ne ordinator.

14 Basilii Magni.

Qui usuras accipit, si lucrum injustum in pauperes expenderit, et in posterum usuras accipere desinat, ad sacerdotium potest admitti.

57 Carthaginiensis.

Infantes a Donatistis baptizati, si acta poenitentia sectam illorum execrati anathemate fuerint, ac digni sint, ordinantur.

6 synodi 4.

Presbyter et diaconus non absolute, sed pecu-

Hariter ad civitatis alicujus ecclesiam, vel martyrium, vel monasterium ordinator : qui aliter, gradu cadit.

89 *Carthaginensis.*

Qui ordinantur, litteras accipiant, quæ consulem et diem indicent.

Scholium.

Ut iis scilicet insinuat, præficiantur illis, pro quibus aut fuerunt ordinati.

TITULUS II.

Quænam offerre sacerdos debeat, et quæ non offerre.

Canon 3 apostolorum, et 57 habitæ in Trullo.

Sacerdos, qui lac aut mel ad aram obert, vel pro vino sicera, vel aves, vel animalia, vel legumina, exceptis novis frugibus, et uva, et oleo, et suffitu, deponitor.

Scholium.

Non illa quidem, ut sacrificium, seu veluti primitias novorum fructuum.

28 habitæ in Trullo.

Qui uvam incremento oblationis sacrificio jungit, deponitor.

32 habitæ in Trullo, et 37 Carthaginensis.

Si quis aquam duntaxat, ut Hydroparastata, vel vinum, ut Araceni, non aquam vino miscens, puram offert hostiam, deponitor.

TITULUS III.

Quæ sacerdoti facienda, et quæ non facienda.

Canon 5 apostolorum, et 13 synodi 4.

Sacerdos aut diaconus, qui continentie prætextu suam ejicit conjugem, segregator ; in sententia vero persistens, deponitor.

89 [al. 49] Carthaginensis.

Et qui presbyteri vel diaconi ordinandi conjugium dirimit, deponitor.

6 apostolorum.

Sacerdos, qui mundanas curas suscipit, deponitor.

Scholium.

De his et leges civiles statuunt, excepta duntaxat rerum pupillarium administratione.

24 Laodiceæ.

Ad sacerdotium evectus, non conductor (vectigalium) vel curator fiat.

83 apostolorum.

Sacerdos qui militat (†), deponitor. Nam quæ Cæsaris, Cæsari ; quæ Dei, Deo.

7 apostolorum.

Qui cum Judæis Pascha celebrat, deponitor.

8 eorundem.

Sacerdos, si non communicet, causam dicat ; eam

(†) Hoc est, negotia militaria administrat.

ἄλλ' ἐκκλησίᾳ πόλεως ἰδικῶς, ἢ μαρτυρίῳ, ἢ μοναστηρίῳ χειροτονείσθω· ὁ δὲ μὴ οὕτως, ἀνίερος.

Ὁ πθ' τῆς ἐν Καρθαγέτῃ.

Οἱ χειροτονούμενοι γράμματα λαμβανέτωσαν, τὸν ἑκατον δηλοῦντα, καὶ τὴν ἡμέραν.

Σχόλιον.

Ἵνα τούτων ἐμφανιζομένων, προκάθηνται ὡν προχειροτόνηνται.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β.

Τίνα δεῖ τὸν ἱερεὶα προσάγειν, καὶ τίνα μὴ προσάγειν.

Ὁ γ' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ νζ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ γάλα ἢ μέλι τῶ θυσιαστηρίῳ προσάγων ἰερεὺς, ἢ ἀνεὶ οἴνου σίκαρα, ἢ ἕρπυς, ἢ ζῶα, ἢ ὀσπρία, πλὴν νέων χιθῶρων, καὶ σταφυλῆς, καὶ ἐλαίου, καὶ θυμιάματος, καθαιρείσθω.

Σχόλιον.

Ὀὐχ ὡς θυσία ταῦτα, ἀλλ' ὡς ἀπαρχὴ καρπῶν νέων.

Ὁ κη' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ σταφυλὴν τῇ ἀναϊμάκτῳ τῆς προσφορᾶς θυσία συνάπτων. [al. προσυνάπτων], καθαιρείσθω,

Ὁ λβ' τῆς ἐν Τρούλλῳ, καὶ ὁ λζ' τῆς ἐν Καρθαγέτῃ.

Εἰ τις ἕδωρ μόνον, ὡς οἱ Ὑδροπαραστάται, ἢ οἶνον, ὡς οἱ Ἀρμένιοι, ἀλλὰ μὴ οἶνον ἕδωρ μίγνυς, οὕτω τὴν ἀχραντον προσάγει θυσίαν, καθαιρείσθω.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ.

Τίνα δεῖ τὸν ἱερεὶα ποιεῖν, καὶ τίνα μὴ ποιεῖν.

Ὁ ε' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ιγ' τῆς δ.

Ἰερεὺς ἢ διάκονος ἐγκρατείας προφάσει τὴν ἰδίαν ἐκβάλλων γυναῖκα, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ, καθαιρείσθω.

Ὁ πθ' [al. μθ'] τῆς ἐν Καρθαγέτῃ.

Καὶ ὁ τοῦ χειροτονησομένου [al. χειροτονουμένου] πρεσβυτέρου ἢ διακόνου λύων τὸ συνακίσιον, καθαιρείσθω.

Ὁ ς' τῶν ἀποστόλων.

Κοσμικὰς ἱερεὺς ἀναλαμβάνων φροντίδας, καθαιρείσθω.

Σχόλιον.

Περὶ τούτων καὶ οἱ πολιτικοὶ νόμοι, ἀνευ μόνων ὁρφανῶν διοικήσεως.

Ὁ κθ' τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ.

Καὶ ἱερωμένο; ἐκλήπτωρ ἢ κουράτωρ μὴ γινέσθω.

Ὁ κη' τῶν ἀποστόλων.

Καὶ στρατεύων ἱερεὺς, καθαιρείσθω· τὰ γὰρ Καίσαρος, Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ.

Ὁ ζ' τῶν ἀποστόλων.

Ὁ τελῶν μετὰ Ἰουδαίων τὸ Πάσχα, καθαιρείσθω.

Ὁ η' τῶν αὐτῶν.

Ἰερεὺς εἰ μὴ μεταλάβοι, τὴν αἰτίαν λεγέτω· μὴ

λέγων δ' ἀφορίζεσθω, ὡς ὑποπτον παποικῶς τὸν Ἀ non proferens, segregator, ut qui suspectum reddiderit offerentem.

Ἔως τῶν αὐτῶν.

Ὁ καθηρημένος συνεχόμενος, καθαιρείσθω.

Ὁ β' τῶν αὐτῶν.

Ἄδεκτος εἰ παρ' ἄλλου συστατικῶν ἀνευ δεχθείη, ἀφορίζεσθω σὺν τῷ δεξαμένῳ.

Σχόλιον.

Ἄδεκτός ἐστιν, ὁ μὴ δεχόμενος εἰς μείζω βαθμὴν προδιδασθῆναι παρὰ τοῦ οὐκ ἐπισκόπου, διὰ τινος ἰσως ἀμφιβολίας. Συστατικά δὲ εἰσιν ἐπιστολαί, αἱ διδόμεναι παρὰ ἐπισκόπων κληρικοῖς ἢ ἱερωμένοις, εἰς ἑτέραν πόλιν ἀποῦσι, καὶ συνιτῶσαι τούτους· τῷ ἐκεῖ ἐπισκόπῳ, ὡς παντάπασιν ἀναίτιος.

Ἔως τῶν αὐτῶν.

Εἰ δὲ καὶ ἀφορισμένος εἴη, ἐπὶ πλείον ἀφορίζεσθω.

Ἔως τῶν αὐτῶν.

Ἐρεὺς, ἢ κληρικὸς ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ ἐπιτοκίᾳ, ἢ κλοπῇ ἄλλοις, καθαιρείσθω καὶ μὴ ἀφορίζεσθω· Ὁὐκ ἐκδικήσεις γὰρ, ψῆσι, δις ἐπὶ τὸ αὐτό.

Ἔως τῶν αὐτῶν, καὶ ὁ θ' τῆς α' καὶ β'.

Ἐρεὺς πιστὸν ἢ ἀπιστὸν τύφας, ἢ αὐτοχειρῆ, ἢ ἐπιτάγματι, καθαιρείσθω. Δεῖ γὰρ αὐτὸν νοθεύσαις καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ἐπιτιμίαις σωφρονίζειν τοὺς πταίνοντας· εἰ δὲ μὴ ὑπακούοιεν, παραδίδόναι τοῖς ἄρχουσιν.

Ἔως τῶν ἀποστόλων.

Ὁ δικαίως καθαιρούμενος ἐπ' ἐγκλήματι φανεροῖς, εἰ τῶν θείων ἀφέται πάλιν, ἐκκοπέσθω τῆς Ἐκκλησίας· παντάπασιν.

Ἔως τῶν αὐτῶν.

Ὁ διὰ χρημάτων ἱερεὺς, καθαιρείσθω μετὰ τοῦ χειροτονήσαντος, καὶ ἀκοινώνητος μόνω, κατὰ τὸν Σίμωνα μάγον.

Ἔως τῶν αὐτῶν.

Ὁ ἀναίτιως σχεθεὶς ἐπισκόπου, καὶ ἄλλο πῆξας θυσιαστήριον, εἰ καλούμενος μὴ ὑπακούσει, αὐτὸς μὲν μετὰ τῶν κοινωνούντων αὐτῷ καθαιρείσθω· ὁ δὲ δεξαόμενος λαὸς, ἀφορίζεσθω.

Ἔως τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Καὶ αὐθις· Ἐάν πρεσβύτερος, κατὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ψυσιωθείς, σχίσμα ποιῆσῃ, ἀνάθεμα ἐστω.

Ἔως ταύτης.

Ὁσαύτως καὶ εἰ τις παρ' ἐπισκόπου καταγνώσθεις, μὴ διὰ τῶν πλησιαζόντων ἐπισκόπων σπεύσει τῷ καταγινώσκοντι αὐτοῦ ἐπισκόπῳ καταλαχθῆναι, ἀλλὰ ψυσιωθείς ἀποσχισθῆ, καὶ ἀγίασμα τῷ θεῷ προσενέγκῃ, ἀνάθεμα ἐστω, σὺν τῷ τὸν ἴδιον ἀπολείπει τόπον.

Ἔως τῶν ἀποστόλων.

Ἀφορισμένος ἱερεὺς, παρ' ἑτέρου μὴ δεχέσθω, εἰ μὴ τύχοι ταχέως τελευτήσας ὁ ἀφορίζας.

non proferens, segregator, ut qui suspectum reddiderit offerentem.

11 eorundem.

Qui cum deposito precatur, deponitor.

12 eorundem.

Non recipiendus, si apud aliam sine commendatitibus receptus fuerit, una cum recipiente segregator.

Scholium.

Inadmissibilis est, qui nequit ad gradum majorem provehi ab episcopo suo, propter aliquas scilicet disceptationes. Commendatitibus vero litterae sunt, quae ab episcopo clericis aut sacerdotibus dantur, aliam in urbem proficiscentibus, quaeque commendant eos illius loci episcopo, velut omnino culpa carentes.

13 eorundem.

Quod si etiam segregatus fuerit, amplius segregator.

15 eorundem.

Sacerdos, vel clericus, in scortatione, vel perjurio, vel furto deprehensus, deponitor, non etiam segregator. Scriptum est enim: « Bla de eodem delicto vindictam non exiges.

17 eorundem, et 9 primae ac secundae.

Sacerdos, qui fidelem aut infidelem verberaverit, idque vel manu propria, vel iubendo, deponitor. Quippe oportet eum admonitionibus et ecclesiasticis poenis delinquentes castigare, ac siquidem non obediverint, magistratibus tradere.

18 apostolorum.

Qui jure depositus est ob manifesta crimina, si sacra rursus attigerit: prorsus ab ecclesia rescinditur.

19 eorundem.

Qui per pecuniam sacerdos factus est, deponitor, una cum eo, qui ordinavit, et communionis excoeris maneto, Simonis Magi exemplo.

21 eorundem.

Qui absque causa divinus ab episcopo fuerit, aliamque struxerit aram, si accessitas non obdixerit, ipse quidem cum illis, qui ei communicant, deponitor, populus autem, qui cum recepit, segregator.

10 Carthaginiensis.

Et rursus: Si presbyter adversus episcopum suum inflatus, secessionem fecerit, anathema sit.

11 ejusdem.

Similiter et si quis ab episcopo damnatus, non operam dederit, ut per finitimos episcopos cum episcopo, qui eum condemnavit, reconcilietur, sed inflatus, secessionem fecerit, sacerdotique Deo obtulerit, anathema sit, locoque suo praeterea moveatur.

52 apostolorum.

Sacerdos segregatus, ab alio non recipitor, nisi forte subito mortuus fuerit is qui segregavit.

Scholium.

Non de alterius territorii loquitur episcopo, sed de eo, qui per successionem adeptus est pontificiam dignitatem illius, qui hominem segregaverat, post ejus scilicet mortem. Præterea vivo etiam illo, qui segregavit, per synodum segregatio solvitur, si non jure facta paruerit.

9 patriarchæ Nicolai.

Nexus absque ratione factus, vim nullam habet, et a pontifice solvitur.

Scholium.

De hoc etiam leges civiles sanciunt (1), quæ a communione segregant eum, qui aliquem ab ea sine ratione segregavit, ut quod injuste fecit, juste sustineat.

33 apostolorum, 13 quartæ et 7 Antiochenæ.

Sacerdos peregrinus commendatitiis carens, examinatus, ac si quidem recte secat, recipitur, sin autem, dimittatur, necessaria consecutus.

42 apostolorum.

Sacerdos alia ludens, aut semet inebrians, nisi cæsinat, deponitur.

Scholium.

Justiniani vero 123 novella segregans hos ab omni sacerdotali munere ad triennium, etiam de monasteriis expellit.

59 et 42 eorumdem.

Sacerdos, aut diaconus, nihil (2) perficiat absque sententia episcopi.

Scholium.

Poeniend scilicet, segregando, vel a segregatione absolvendo, vel poenam minuendo, vel intendendo.

43 apostolorum, 17 synodi 1, 10 quartæ, 4 Laodiceenæ, 16 Carthaginensis.

Idem usuras exigens, nisi desinat, deponitur. Similiter et si quid aliud excogitet, turpis lucri causa.

44 apostolorum.

Si sacerdos cum hæreticis duntaxat precetur, segregator; deponitur autem, si eos pro clericis etiam habuerit.

46 eorumdem.

Qui baptismum, vel sacrificium hæreticorum admittit, deponitur.

47 eorumdem.

Similiter et qui rebaptizat baptizatum, vel qui pollutum ab impiis non rebaptizat, et qui non baptizat in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, deponitur.

Scholium.

Baptizatum rebaptizare, prohibitum id quidem est: sed unguento inungere nequaquam, licet hoc quoque sacri baptismatis pars esse videatur.

50 eorumdem.

Similiter et qui non tribus immersionibus, sed una baptizat.

3 Carthaginensis.

Episcopus, presbyter et diaconus, continentes

(1) Novell. 125 cap. 2.]

A

Σχόλιον.

Ὁὐ περὶ ἄλλης ἐνορίας ἐπισκόπου φησὶν, ἀλλὰ περὶ τοῦ διαβεβαμένου τῆν ἀρχιερατικὴν ἀξίαν τοῦ ἀφορισμένου, μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν καὶ ζῶντος δὲ τοῦ ἀφορισμένου συνοδικῶς ἀφορισμὸς λύεται, εἰ μὴ δικαίως φαγέτη γενόμενος.

Ὁ θ' τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Ὁ δὲ λόγος δεσμὸς, ἀνίσχυρος· καὶ παρὰ ἀρχιερείως λύεται.

Σχόλιον.

Περὶ τοῦτου καὶ οἱ πολιτικοὶ οἱ καὶ τῆς κοινῆς ζωῆς χωρίζουσι τὴν ἀλόγως τινὰ ταύτης χωρίσαντα, ἵνα ὅπερ ἀδικίως ἐποίησε, δικαίως ὑπομείνη.

Ὁ 17' τῶν ἀποστόλων, ὁ 17' τῆς ε', καὶ ὁ ε' τῆς ἐν Ἀρτιοχείᾳ.

Ἐνός ἱερέως· ἀνευ συστατικοῦ ἀνακρινέσθω καὶ εἰ ὀρθοτομεῖ, προσδεχέσθω· εἰ δ' οὐκ, ἀποπεμπέσθω τὰ πρὸς χρεῖαν λαθῶν.

Ὁ μβ' τῶν ἀποστόλων.

Κυβεύων ἱερέως, ἢ μεθύων, εἰ μὴ παύοιτο, καθαιρεῖσθω.

Σχόλιον.

Ἡ δὲ ἐρχ' Ἰουστινιάνειος νεαρά, ἀφορίζουσα τοῦτους πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας ἐπὶ τριετίαν, καὶ μοναστηρίων ἐκβάλλει.

Ὁ 18' καὶ ὁ μβ' τῶν αὐτῶν.

Ἱερέως ἢ διάκονος μὴδὲν τελείτω παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου.

Σχόλιον.

Ἐπιτιμῶν δηλονότι, ἀφορίζων, ἢ λύων ἀφορισμῶν, ἢ μειῶν, ἢ ἐπιτείνων.

Ὁ μγ' τῶν αὐτῶν, ὁ 17' τῆς α', ὁ ε' τῆς δ', ὁ ε' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ, ὁ 15' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Καὶ τόκους ἀπαιτῶν, εἰ μὴ παύοιτο, καθαιρεῖσθω. Ὁμοίως· καὶ ἕτερόν τι ἐπινοῶν, αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα.

Ὁ μδ' τῶν ἀποστόλων.

Αἰρετικοῖς ἱερέως συνεξάμενος μόνον, ἀφορίζέσθω· καθαιρεῖσθω δὲ, εἰ καὶ κληρικοῦς τοῦτους ἠγγήσαιο.

Ὁ μς' τῶν αὐτῶν.

Ὁ βάπτισμα ἢ θυσίαν αἰρετικῶν δεξάμενος, καθαιρεῖσθω.

Ὁ μζ' τῶν αὐτῶν.

Ὁμοίως καὶ ὁ ἀναβαπτίζων τὸν βεβαπτισμένον, ἢ τὸν μεμολυσμένον παρὰ τῶν ἀσεβῶν μὴ ἀναβαπτίζων· καὶ ὁ μὴ βαπτίζων εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καθαιρεῖσθω.

Σχόλιον.

Ἀναβαπτίζειν μὲν τὸν βεβαπτισμένον ἀπέληται, μῦθω δὲ χρεῖαν, οὐδαμῶς, εἰ καὶ τοῦτο μέρος δοκεῖ τοῦ θελοῦ βαπτίσματος.

Ὁ ν' τῶν αὐτῶν.

Ἦσαύτως καὶ ὁ μὴ τριεὶ καταδυσεῖν, ἀλλὰ μίαν βαπτίζων.

Ὁ ς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἐπίσκοπος, πρεσβύτερος καὶ διάκονος, ἐγκρα-

(2) Divinum scilicet verbum.

τείς ἐν ἁπασιν ἔστισαν, ἵνα τῶν αἰτουμένων τυγχάνωσι, καὶ γυναικῶν ἀπεχέσθωσαν.

Ὁ ια' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου μητροπολίτου ἀπελθὼν εἰς βασιλεῖα, ἀπόβλητος γινέσθω, καὶ τῆς κοινωνίας, καὶ τῆς ἀξίας.

Ὁ ιγ' τῶν Ἀποστόλων.

Ἐν ταῖς ἑορταῖς, οἴνου καὶ κρεῶν ἱερεὺς μὴ μεταλαμβάνων, εἰ μὴ δι' ἄσκησιν, καθαιρείσθω.

Ὁ ιδ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Καὶ ἱερωμένους κρεῶν ἀπεχόμενος, γευσάμενος μόνον, οὕτως αὐτῶν ἀπεχέσθω, ἢ κἂν τῶν μετὰ κρέατος; λαχάνων.

Ὁ ις' τῶν ἀποστόλων.

Πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὑβρίζων ἐπίσκοπον, ἀφορίζεσθω.

Ὁ ιζ' τῶν αὐτῶν.

Ὡσαύτως καὶ εἰ χυλὸν, ἢ τυφλὸν, ἢ κωφὸν κλευάζει.

Ὁ ιη' τῶν αὐτῶν.

Τὴν εὐσέβειαν ἱερεὺς μὴ διδάσκων, ἀφορίζεσθω ἐπιμένων δὲ, καθαιρείσθω.

Ὁ ιθ' τῶν αὐτῶν.

Ὡσαύτως καὶ μὴ εὖ ποιῶν ἐνδεῆ κληρικόν.

Ὁ ξ' τῶν αὐτῶν.

Ὁ ἄσεβοὺς βιβλίον ἐκκλησιάζων, καθαιρείσθω.

Ὁ ξδ' τῶν αὐτῶν.

Ὁ συνευχόμενος Ἰουδαίοις, ἢ αἰρετικοῖς, καθαιρείσθω τε καὶ ἀφορίζεσθω.

Ὁ ξη' τῶν αὐτῶν.

Ὁ δις χειροτονηθεὶς καθαιρείσθω σὺν τῷ χειροτονήσαντι, εἰ μὴ αἰρετικὴ χεὶρ ἢ πρώτη.

Ὁ γ' τῆς α'.

Ἱερωμένος συνείσακτον μὴ κεκτήσθω, πλὴν μητρὸς, καὶ ἀδελφῆς, καὶ θείας, καὶ ὅσα τῶν προσώπων πᾶσαν διαπέφουγεν ὑπόψιν.

Ὁ θ' αὐτῆς.

Οἱ ἀνεξετάτως ἱερωθέντες, ἢ ἀνακρινόμενοι τὰ αὐτῶν ὁμολογήσαντες πλημμελήματα ἱερώθησαν, καθαιρείσθωσαν.

Ὁ ι' αὐτῆς.

Ὅσοι τῶν παραπεσόντων προεχειρίσθησαν, ἢ ἐν γνώσει, ἢ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ προχειρίσαντος, καθαιρείσθωσαν.

Ὁ ις' ταύτης, καὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ λδ'.

Πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι τῆς ἐκκλησίας ἐκστάντες, ἄδικοι παρ' ἄλλοις μενέτωσαν, εἰς τὰς αὐτῶν ἐκκλησίας ἀναστρέφειν ἀναγκαζόμενοι· ἐπιμένοντες δὲ, τοῖς ἱερεῦσιν ἔστωσαν ἀκοινωνῆτοι.

Ὁ δ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθηρημένος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, εἰ τολμήσῃ τε πρᾶξαι τῆς λειτουργίας, μᾶλ' ἢ καὶ ἀποκαταστάσῃ; ἐλπὶδα ἐχέτω· καὶ οἱ τοῦτω κοινωνοῦντες, ἐπιτιμάσθωσαν, καὶ μάλιστα, εἰ καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ εἰδίαν ἀπόψασιν.

A In omnibus simul, ut quæ petunt consequantur, et a mulieribus abstineant.

11 Antiochenæ.

Episcopus, aut presbyter, absque sententia sui metropolitani ad imperatorem profectus, tam a commuione, quam a dignitate rejicitur.

53 apostolorum.

Sacerdos festis diebus a vino et carnibus abstinens, deponitur, extraquam si exercitationis illi causa fiat.

14 Ancyranæ.

Etiam sacerdos cum abstinere a carnibus, duntaxat iis degustatis, abstinere, aut oleribus saltem, cum carne coctis.

56 apostolorum.

B Presbyter aut diaconus, qui episcopum afficit injuria, segregator.

57 eorumdem.

Similiter et si claudum, vel cæcum, vel surdum subsannat.

58 eorumdem.

Sacerdos, qui pietatem non docet, segregator; sin proposito inhæreat, deponitur.

59 eorumdem.

Similiter et egenti clerico non benefaciens.

60 eorumdem.

Qui librum impli publice populo proponit, deponitur.

64 eorumdem.

C Qui cum Judæis precatur, vel cum hæreticis, deponitur et segregator.

68 eorumdem.

Bis ordinatus per manus impositionem, una cum eo, qui ordinavit, deponitur, nisi manus prior hæretica fuerit.

3 primæ.

Sacerdos mulierem ascitiam non habeat, nisi matrem, et sororem, et amitam, et quæcunque personæ sunt ab omni suspitione liberæ.

9 ejusdem.

Qui ad sacerdotium absque examine sunt admissi, vel cum examinarentur, sua confessi delicta, sacerdotes facti sunt, deponuntur.

10 ejusdem.

D Quotquot ex lapsis præpositi fuerint, vel sciente, qui eos præfecit, vel ignorante, deponuntur.

16 ejusdem, et Antiochenæ 35.

Presbyteri, vel diaconi, si ab ecclesia sua discesserint, ab aliis non admissi mancant, ut suas ad ecclesias reverti cogantur. In proposito persistentes, cum sacerdotibus non communicent.

4 Antiochenæ.

Episcopus a synodo depositus, aut presbyter, aut diaconus, aut subdiaconus ab episcopo suo, si obire partem aliquam ministerii sacri fuerit ausus, non amplius ullam spem restitutionis in integrum habeat, et qui cum eo communicant, muliantur, præsertim si latam in ipsum sententiam norint.

6 habitæ in Trullo.

Sacerdos, aut diaconus, aut subdiaconus, qui post ordinationem uxorem duxerit, * deponitor.

* Scholium.

Hoc est, a sacerdotio quidem removetur, sed honoris tamen sedisque particeps esto. Qui vero scortationem, vel adulterium commiserit, prorsus expellitor, et ad pœnitentiam adigitur. Sic enim quosdam interpretes hæc declarasse reperimus.

21 habitæ in Trullo.

Qui plane depositus est alicujus criminis causa, si pœnitentiam agat, instar clericorum tondetur. Sin autem, laicorum more comam alito.

23 ejusdem.

Qui puræ communionis fideles participes fecit, et mercedis gratia quancunq̄ rem petit, deponitor.

26 ejusdem, et 27 Basilii Magni.

Si per ignoratorem in illicitas nuptias incidit presbyter, soluto matrimonio, sedem dentatam habeat, ab universis abstinens actibus.

Scholium.

Videlicet si sanguinis fortasse vinculo sibi junctam in domum duxerit, vel solitariam, quæ habitum sacrum inficta sit, vel pupillam, cujus tutelam pater ipsius gesserit.

29 habitæ in Trullo.

Licet et Carthaginensis synodus prohibet, ne sacrosanctæ cœnæ die, postquam pransi sunt, sacerdotes offerant; nemo tamen id amplius faciat, et per quintam diem septimanæ septimæ totam Quadragesimam debonestet.

30 ejusdem.

Barbaricarum ecclesiarum sacerdotes, si de mutuo consensu a conjugibus abstinant, prorsus abstineant.

Scholium.

Hoc propter instabilitatem eorum et infirmitatem dicitur.

31 ejusdem, et 12 primæ ac secundæ.

Qui non de episcopi sententia in oratorio, quod intra domum aliquam est, offert aut baptizat, deponitor.

83 habitæ in Trullo.

Ne quis mortuo corpori sacramenta præbeat.

99 ejusdem.

Sacerdos, qui Armeniorum more carues in templo coqui permittit, et partem earum ab offerentibus recipit, segregator.

13 primæ ac secundæ.

Presbyter, vel diaconus, qui velut ob crimen aliquod episcopum suum damnaverit, et ante synodicam cognitionem ab ejus communione semet auferre fuerit ausus, et deponitor, et omni honore sacerdotali privator; quique secuti eum fuerint, sacris quidem initiati deponuntur; monachi vero, vel laici, segregantur.

53 Carthaginensis.

Presbyteri absque sententia episcopi res Ecclesiae ne distrahunt

A

'O Ϛ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἱερεὺς, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος μετὰ τὴν χειροτονίαν γήμας, καθαιρείσθω.

Σχόλιον.

Ἦγούν τῆς μὲν ἱεροσύνης μετακινείσθω, τῆς δὲ τιμῆς μεταγέτω, καὶ τῆς καθέδρας. Πορνεύσας δὲ, ἢ μοιχεύσας, τέλειον ἐξωθεισθω, καὶ εἰς μετάνοιαν ἀγέσθω· οὕτω γὰρ ἐν τισὶ τῶν ἐξηγητῶν εὐρηταί.

'O κβ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

'O τέλειον καθαιρεθείς ἐπ' ἐγκλήματι, εἰ μεταμέλοιο, τῷ τοῦ κλήρου χειρέσθω σχήματι· εἰ δ' οὐκ, καθάπερ οἱ λαϊκοὶ τὴν κόμην τρεφέτω.

'O κγ' αὐτῆς.

'O τῆς ἀχράντου μεταδιδούς τοῖς πιστοῖς κοινώμας, καὶ μισθοῦ χάριν τὸ οἰκονομῶν αἰτῶν, καθαιρείσθω.

'O κς' αὐτῆς, καὶ ὁ κζ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Εἰ κατὰ ἀγνοίαν ἀθέσμω γάμω περιπέσοι πρεσβύτερος, τοῦ συνοικεῖσθαι διαλυθέντος, τὴν καθέδραν μόνον ἐχέτω, τῶν ἐνεργειῶν πασῶν ἀπεχόμενος.

Σχόλιον.

Ἦγούν τὴν καθ' αἶμα τυχόν προσήκουσαν εἰσοικισάμενος, ἢ μονάστριαν τὸ ἱερόν ἀρνησαμένην σχήμα, ἢ τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐπιτροπευθείσαν.

'O κθ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Εἰ καὶ ἡ ἐν Καρθαγένῃ διαγορεύει, τῇ ἡμέρᾳ τοῦ θεοῦ δεῖπνου μετὰ τὸ δεῖπνῆσαι τοὺς ἱερεῖς προσάγειν, μηδεὶς ἐτι τοῦτο ποιεῖτω, καὶ διὰ τῆς πέμπτης τῆς ἐβδομῆς ἐβδομάδος τὴν Τεσσαρακοστὴν ὅλην ἀνμαζέτω.

'O λ' αὐτῆς.

Οἱ ἐν βαρβαρικαῖς ἐκκλησιαῖς ἱερεῖς, εἰ ἐκ συμφώνου τῶν συμβίων ἀπέχονται, τέλειον ἀπεχέσθωσαν.

Σχόλιον.

Τοῦτο διὰ τὸ ἀπαγῆς αὐτῶν καὶ ἀστήρικτόν φησιν.

'O λα' αὐτῆς, καὶ ὁ λβ' τῆς α' καὶ β'.

'O μὴ κατὰ γνώμην ἐπισκόπου, ἐν εὐκτηρίῳ ἔνδον οικίας ὄντι, προσάγων ἢ βαπτίζων, καθαιρείσθω.

'O πγ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Σώματι νεκρῷ μὴ τις τῶν ἁγιασμάτων μεταδίδτω.

D

'O κθ' αὐτῆς.

Ἱερεὺς ὁ κατὰ τοὺς Ἀρμενίους ἐν τῷ ναῷ κρῖα παραχωρῶν ἐφεσθαί, καὶ τινα τούτων παρὰ τῶν προαγόντων δεχόμενος, ἀφορίζεσθω.

'O ιγ' τῆς α' καὶ β'.

Πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ὡς ἐπ' ἐγκλήματι δῆθεν κατεγνωκῶς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, καὶ πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως ἀποστῆναι τούτου τῆς κοινωνίας τολμήσας, καθαιρείσθω τε καὶ πάσης ἱερατικῆς ἀποστερείσθω τιμῆς καὶ οἱ συνεπόμενοι, ἱερωμένοι μὲν, καθαιρείσθωσαν, μοναχοὶ δὲ, ἢ λαϊκοὶ, ἀφορίζεσθωσαν.

'O λγ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Πρεσβύτεροι παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου πράγματα τῆς Ἐκκλησίας μὴ πιπερακτέωσαν.

Ὁ ιε' τῆς ἐν Ἀγκύρα.

Ἐὰν δέ τι τῶν τῆς Ἐκκλησίας πρεσβύτεροι δια-
πράξωσιν, ἐκκαλεῖσθω τοῦτο ἡ Ἐκκλησία, καὶ περὶ
τῆς αὐτοῦ τιμῆς, ὡς δόξει τῷ ἐπισκόπῳ.

Ὁ ζ' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Πρεσβύτερος εἰς διγάμου γάμον μὴ ἐστίασθω.

Ὁ θ' καὶ δ' ταύτης.

Πρεσβύτερος ὁμολογήσας ὅτι προήμαρτε, μὴ προσ-
φερέτω, μένων ἐν τοῖς λοιποῖς διὰ τὴν ὁμόνοιαν. Μὴ
ὁμολογήσας δέ, μῆτε ἐλαγχθεῖς, αὐτὸς τὴν ἐξουσίαν
ἔχτω.

Ὁ ιγ' ταύτης.

Πρεσβύτεροι ἐπιχώριοι ἐν ναφ' πόλεως μὴ προσφε-
ρέτωσαν, ἐπισκόπου παρόντος, ἢ πρεσβυτέρου τῆς
πόλεως. Ἀπόντων δὲ αὐτῶν, εἰ καλοῦντο, προσφερέ-
τωσαν. Ὡσαύτως καὶ διάκονος.

Ὁ θ' τῆς ἐν Ἀρτιοχείᾳ.

Πρεσβύτερος ἐπιχώριος κανονικὰς ἐπιστολάς μὴ
διδότω, ἢ πρὸς μόνον ἐπίσκοπον γέιτονα· χωρεπί-
σκοπος μέντοι διδότω.

Ὁ κδ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ἰερωμένος ὄλωσ, ἢ κεκληρωμένος, εἰς καπηλεῖον
μὴ εἰσερχέσθω.

Ὁ λς' ταύτης.

Ἰερατικὸς ἢ κληρικὸς, μάγος ἢ ἐπασιδός, ἢ μαθη-
ματικὸς, ἢ ἀστρολόγος, ἢ περιέπτης, ἐκριπτέσθω
τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ μα' ταύτης.

Ἰερατικὸς ἢ κληρικὸς, ἀνευ κελεύσεως τοῦ ἐπι-
σκόπου μὴ ὀδεύτω.

Ὁ μβ' ταύτης.

Μὴ δὲ ἀνευ κανονικῶν γραμμάτων.

Ὁ ς' ταύτης.

Πρεσβύτερος εἰς τὴ βῆμα πρὸ τοῦ ἐπισκόπου μὴ
εἰσίστω, ἢ καθιζέσθω.

Ὁ ιδ' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Ὁ παρ' ὀξύγλου κατακριθεὶς ἐπίσκοπος, πρὸς
τὸν μητροπολίτην καταφευγέτω· καὶ μένων ἀκοινώ-
νητος, ἀξιώσει τυχεῖν ἐξιτάσεως, καὶ ὁ ἐπίσκοπος
μὴ ἀργιζέσθω.

Ὁ ιε' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Οἱ τῶν ἐπισκόπων ὀρισμένοι χρόνοι τῆς βραδυ-
τήτος, καὶ ἐπὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων φυ-
λαττέσθωσαν.

Ὁ ς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Χρῖσματα ποιεῖται, καὶ μεταμοιῶντων καταλλαγή,
καὶ κορῶν καθιζήσεις, παρὰ πρεσβυτέρων μὴ γινέ-
σθω.

Ἐχόλια.

Ἡ ἐπὶ τῷ αἰνῶν μύρω τελετή.

Ἦγουν λύσις τοῦ ἐπιτιμίου. Ὁ γὰρ τοῦ ἐπιτιμίου
λυθεὶς, τῷ Θεῷ καὶ τοῖς πιστοῖς καταλλάττεται,
κοινωνῶν αὐτοῖς. Ἀπηγόρευται καὶ τοῖς ἱερεῦσι,
τὰς τῶν πατέρων ἐκείνων δέχεσθαι· προσφοράς, ὧν
εἰδήσει οἱ ὑπεζῴουσι παῖδες πορνεύουσιν. Ὅτι τὰ
τῶν ὑπεζῴουσι ἀμαρτήματα τοῖς δεσπόταις αὐτῶν
ἀναφέρεται, ὡς φησὶν ὁ μακάριος Ἰωάννης.

(1) In comparatione scilicet

A

15 Ancyranæ.

Quod si quid ex rebus Ecclesiæ presbyteri distra-
xerint, de hoc Ecclesia provocet, deque pretio ejus,
prout episcopo visum fuerit.

7 Casariensis.

Presbyter in digami nuptiis convivio non in-
tersit.

9 et 10 ejusdem.

Presbyter confessus, quod ante peccaverit, non
offerat, inter reliquos manens, propter concordiam.
Non confessus autem, nec convictus, facultatem
habeat.

13 ejusdem.

Presbyteri degentes in agris, in templo civitatis
ne offerant, præsentē episcopo, vel presbytero illius
civitatis. Illis autem absentibus, si accessantur,
offerant. Similiter et diaconus.

9 Antiochenæ.

Presbyter agrarius litteras canonicas non det,
nisi ad vicinum duntaxat episcopum. Chorepiscopus
autem det.

24 Laodicenæ.

Sacerdos, aut ascriptus clero, couponam pro-
sus non ingreditur.

36 ejusdem.

Sacerdos, aut clericus, qui magus est, aut in-
cantator, aut mathematicus, aut astrologus, aut
ligator, ejicitur ex Ecclesia.

41 ejusdem.

Sacerdos aut clericus, absque jussu episcopi iter
on faciat.

42 ejusdem.

Nec absque litteris canonicis.

56 ejusdem.

Presbyter in suggestum ante episcopum ne ingre-
ditor, vel sedeto.

14 Sardiceniæ.

Qui a bilioso condemnatus est episcopo, ad me-
tropolitanum confugiat, et communicationis exora ma-
neat, ex amen causam consequi mereatur, neu epi-
scopus irascatur.

17 ejusdem.

Episcoporum determinata spatia tarditatis (1),
etiam in presbyteris et diaconis observentur.

6 Carthaginentis.

Confectio christianis, et penitentium reconciliatio
et consecratio virginum a presbyteris ne fiat.

Scholæ.

* Hoc est, ritus consecrationis unguenti vel olei
perennis.

* Hoc est, poenæ remissio. Nam cui poena remissa
est, is Deo atque fidelibus reconciliatur, iisdem
communicans. Est et hoc velutum sacerdotibus, ne
illorum parentum oblationes recipiant, quibus scien-
tibus non emancipati liberi scortantur. Quippe de-
licta liberorum, qui adhuc in potestate sunt, ad eo-
rum dominos referuntur, quemadmodum beatus ille
Joannes inquit.

7 *eiusdem.*

Si quis autem in periculo constitutus, episcopo non præsente, aris reconciliari petierit, episcopum presbyter interroget, ac prout ei responsum fuerit, agat.

20 *eiusdem.*

Presbyterum accusatum episcopus suus examinet, una cum sex aliis episcopis, quos actor et reus eligent; diaconum vero, cum aliis tribus episcopis; reliquos clericos, solus. Observetur autem et in his idem spatium temporum (1); quod in episcopis.

25 *eiusdem.*

Qui sacra tractant, a conjugibus absterneant. Id nisi faciant, deponuntur.

27 *eiusdem.*

Sacerdos convictus et depositus neque ut laicus pœnitentiam agens rursus ordinator, neque rebaptizator, quasi quid inde profecturus.

48 *eiusdem.*

Rebaptizationes, et iteratæ ordinationes, et remotiones episcoporum, ne fiant.

31 *eiusdem.*

Qui honorem ampliorem, poscente necessitate, repudiat, illum etiam, quem habet, perdet.

29 *eiusdem.*

Excommunicatus, si ante compassionem communicaverit, semetipsum damnat.

104 *eiusdem.*

Sacerdos, qui iudicium publicum ab imperatore petit, deponitur.

122 *eiusdem.*

Qui de consensu communi pronuntiatorum sententiam non accipit, communionis exsors esto.

17 *Basilii Magni.*

Presbyter, qui per coactionem iuravit, se non obiturum ministerium sacrum, si facti eum pœnitentat, privatim, non publice, saero fungitor officio.

70 *Basilii Magni.*

Diaconus, vel presbyter, qui se pollutum labiis fassus fuerit, a ministerio sacro exclusus, sacramenta percipiat cum diaconis aut presbyteris. Sin aliquid etiam amplius eum commisisse paruerit, deponitur.

1 *Ancyranæ.*

Presbyter, qui per coactionem dæmonibus immolaverit, ac deinde rursus certamen iniverit, honoris quidem, ac sedis particeps esto: sed nihil obeat eorum quæ ad sacerdotale munus pertinent.

2 *eiusdem.*

Similiter et diaconus. Intendat autem [pœnam] episcopus, vel minuatur, pro ipsorum pœnitentiæ ratione.

3 *habitæ in Trullo.*

Sacerdotes et diaconi, quotquot ante concilium hoc nostrum illicite nuptias iterarunt, aut viduas

A

'Ο ζ' ταύτης.

Ἐὰν δὲ τις κινδυνεύων ἐπισκόπου μὴ παρόντος, αἰτήσῃ καταλλαγῆναι τοῖς θυσιαστηρίοις, ὁ πρεσβύτερος τὸν ἐπίσκοπον ἐρωτήσάτω, καὶ κατὰ τὸ λεχθὲν ἐκείνῳ ποιεῖτω.

'Ο κ' ταύτης

Πρεσβύτερον κατηγορούμενος, σὺν ἄλλοις ἐξ ἐπισκόποις, οὓς ὁ κατηγορῶν καὶ ὁ κατηγορούμενος αἰρήσονται, ὁ ἴδιος ἐπίσκοπος ἐξετασάτω· διάκονον δὲ, σὺν ἄλλοις τρισίν· ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν κληρικῶν, μόνος. Ἔστω δὲ καὶ ἐπὶ τούτων ἡ αὐτὴ τῶν αἰρῶν προθεσμία, ἢ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων.

'Ο κβ' ταύτης.

Οἱ τὰ ἱερὰ μεταχειριζόμενοι, ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατευσθῶσαν· μὴ ποιούντες δὲ, καθαιρεῖσθῶσαν.

B

'Ο κγ' ταύτης.

Ἐρωμένους ἐλεγχθεὶς καὶ καθαιρεθεὶς, μῆτε ὡς λαϊκὸς μετανοῶν αὐθις χειροτονείσθω, μῆτε μὴ ἀναβαπτίζεσθω, ὡς τι προκόψων ἐντεῦθεν.

'Ο μη' ταύτης.

Ἀναβαπτίσεις, καὶ ἀναχειροτονήσεις, καὶ μετακινήσεις ἐπισκόπων, μὴ γινέσθωσαν.

'Ο λα' ταύτης.

Ὁ μείζω τιμὴν ἀπωθοῦμενος, ἀνάγκης καλοῦσης, καὶ ἣν ἔχει προσαπολέσει.

'Ο κθ' ταύτης.

Ἀκοινώνητος κοινωνήσας πρὸ συμπαθείας, αὐτοκατάκριτος.

C

'Ο ρδ' ταύτης.

Ἐρωμένους δημοσίαν κρίσιν παρὰ βασιλέως αἰτῶν, καθαιρεῖσθω.

'Ο ρκβ' ταύτης.

Τῶν κατὰ κοινὴν συναίνεσιν ἐκλεγέντων τὴν κρίσιν ὁ μὴ δεχόμενος, ἀκοινώνητος.

'Ο ιζ' τοῦ Μεγάλου Βασιλεῖου.

Πρεσβύτερος δι' ἀνάγκην ὁμώσας μὴ λειτουργεῖν, μεταμελόμενος ἰδίᾳ καὶ μὴ δημοσίᾳ λειτουργεῖτω.

'Ο σ' τοῦ Μεγάλου Βασιλεῖου.

Διάκονος ἢ πρεσβύτερος ὁμολογήσας χειλίσσει μιανθῆναι, τῆς λειτουργίας εἰρχθεὶς, τῶν ἁγιασμάτων μετεχέτω μετὰ τῶν διακόνων ἢ πρεσβυτέρων. Εἰ δὲ τι καὶ πλεόν τούτου φανεῖται ἡμαρτηκῶς, καθαιρεῖσθω.

D

Ο α' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Πρεσβύτερος ὁ δι' ἀνάγκην τοῖς δαίμοσι θύσας, εἶτα ἀναπαλαίσας, τῆς μὲν τιμῆς μετεχέτω καὶ τῆς καθέδρας, μὴδὲν δὲ τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργεῖτω.

'Ο β' ταύτης.

Ὁσαύτως καὶ διάκονος· ἐπιτείνετω δὲ ὁ ἐπίσκοπος, ἢ ἀφαιρεῖτω, πρὸς τὴν τούτων μετάνοιαν.

'Ο γ' τῆς ἐν Τρούλλῳ

Ἱερεῖς καὶ διάκονοι, ὅσοι πρὸ τῆς ἡμῶν συνέλευσεως ἀθέσμως δυσὶ προσωμύλησαν γάμοις, ἢ χήρας

(1) Hoc est, idem dies, ut Jurisc. loquuntur.

ηγάγοντο, ἢ μετὰ τὴν χειροτονίαν Ἐγρημαν, εἶτα μεταρληθέντες ἀθέστους γάμους διέλυσαν, τῆς λειτουργίας ἐπὶ βητόν τινα χρόνον παυσάσθωσαν, τῆς τιμῆς μόνον καὶ τῆς καθέδρας μετέχοντες, ἕως ἂν τὸ θεῖον ἐξιλεώσωνται δάκρυσιν. Ἀπόρροχοι δὲ τοῦ λοιποῦ μενέτωσαν. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς οἱ τῶν ἀποστόλων περὶ τούτων κανόνες κρατεῖτωσαν.

Σχόλιον.

Ἡ δὲ συγκατάθεσις τῶν τότε, πρὸς καιρὸν ὁ παρῶν κανῶν ἐξετέθη, πάντων σχεδὸν παρανομησάντων. Ὅτε ἱερεὺς λουθεῖς, δύναται κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἱεουργῆσαι, οὔτε λαϊκὸς μετὰ τὸ ἀπελθεῖν εἰς βαλανεῖον, αὐθημερὸν τῶν μυστηρίων μεταλήφεται. Καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, οὔτε ἱεροτελεστήσας ἱερεὺς, οὔτε λαϊκὸς θεῖων ἁγιασμάτων ἀξιοθεῖς, λουθήσεται, ἢ φλεβοτομηθήσεται, εἰ μὴ που θανάσιμον κατεπίγει νόσημα.

Ὁ ιγ' [α]. γ' τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Τὰ περιττὰ τῶν προσφερομένων τῇ ἐκκλησίᾳ, μὴ ὡς ἄρτον κοινῶν οἱ ἱερεῖς ἐσθιέτωσαν· ἀλλ' ἰδιαζόντως καὶ ἀποτεταγμένως, καὶ μὴ μετὰ γάλακτος, ἢ τυροῦ, ἢ ὠῶν, ἢ ἰχθύων. Τῆς δὲ ὕψωθίσης; τὰ κλάσματα, ἐν μόνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐσθιέτωσαν.

Ἐπὶ κυνῶν ἢ μυῶν τῶν προηγιασμένων ἄρτων ἐν τῷ ναφ̄ ἀναλωθέντων, οἱ ἱερεῖς ἐπιτιμάσθωσαν, ὡς μὴ τὴν ἱκανὴν πεποιηκότες ἀσφάλειαν. Οἱ δὲ τοὺς ἄρτους ὑπὸ μυῶν ἐν τῇ προσκομιδῇ ἀπόλεσαντες, ἀνεπιτιμητοί· ἐπεὶ πολλάκις τὰ τοιαῦτα προβαίνειν εἶωθεν. Οἱ καὶ ἐτέραν εἰσάξουσι προσφοράν, καὶ προσκομιδὴν ποιήσουσι, καὶ τὴν ἱεουργίαν τελειώσουσιν.

Ὁ ιβ' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ.

Ἐπισκόπου κατηγορουμένου, εἰ δυσχερὲς εἴη τὴν πᾶσαν σύνοδον συναλθεῖν, δώδεκα γούν τὴν ὑπόθεσιν ἐξετασάτωσαν ἐπίσκοποι· πρεσβυτέρου δὲ, ἐξ· διακόνου δὲ, τρεῖς.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Δ'.

Περὶ διακόνων.

Ὁ η' τῆς α'.

Διάκονος τὴν Εὐχαριστίαν τοῖς πρεσβυτέροις ἢ λαοῦ διδοὺς, ἢ πρὸ τῶν πρεσβυτέρων ταύτην λαμβάνων, ἢ πρεσβυτέρων μόνον καθήμενος, τῆς κοινωνίας πεκαύσθω, ὡς παρὰ κανόνα καὶ τάξιν ποιῶν.

Ὁ ζ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁφείκειον ἔχων διάκονος, εἰ μὴ πρόσωπον ἐπιφέρων τοῦ οἴκελου πατριάρχου ἢ μητροπολίτου, εἰς ἐτέραν διὰ τινα χρεῖαν παραγίνηται πόλιν, προκαθεζόμενος πρεσβυτέρων, ἔστω πάντων ἑσχατος.

Σχόλιον.

Ἰστέον, ὅτι μόνῃ τῷ χριτοφύλακι τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας δέδοται καὶ ἐξ ἔθους μακροῦ, καὶ ἐξ ἐπιτάγματος ἐγγράφου τοῦ βασιλέως κυρίου Μιχαήλ, καὶ τῶν ἀρχιερέων ἐν ταῖς ἐξῶ προκαθηθῆσαι συ· ὁδοῖς.

Ὁ κ' τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ.

Μῆτε διάκονος ἀκέλευστος ἔμπροσθεν πρεσβυτέρου καθεζέσθω, μῆτε κληρικὸς ἔμπροσθεν διακόνου.

Ὁ ι' τῆς ἐν Ἀγκυρᾷ.

Διάκονος εἰ χειροτονούμενος προεμαρτύρατο, μὴ δύνασθαι παρθενεύειν, γήμας, μενέτω διάκονος· εἰ δὲ χειροτονούμενος σεσιώπηκε, γαμήσας τῆς διακονίας παυσάσθω.

A duxerunt, aut post ordinationem matrimonium contraxerunt, deinde penitentia facta nuptias illicitas diremerunt, a ministerio sacro certum quoddam ad tempus abstineant, honoris dumtaxat et sedis participes, donec lacrymis Numen placaverint. Deinceps autem sine offendiculo maneanit. Et quidem in posterum de his apostolorum canones rati sunt.

Scholium.

Ut rebus istius ætatis consideretur, præsens canon ad tempus expositus fuit, cum omnes prone deliquissent.... Nec sacerdos lotus, eodem die sacra peragere potest, nec laicus, postquam abiit in balneum, eodem die sacramenta percipit. Rursusque vice versa, nec sacerdos peractis sacris, nec laicus sacramentis perceptis, lavabit, aut sanguinem incisa vena mittet, nisi forte letalis morbus urgeat.

B

13 [al. 3] patriarchæ Nicolai.

Quæ supersunt ex oblati ecclesiæ, non veluti panem communem sacerdotes comedant, sed seorsum, et ab aliis remoti. Non etiam cum lacte, vel quis, vel piscibus. Elevatæ vero frustis, in ecclesia dumtaxat vescuntur.

Si prius sanctificati panes a canibus, aut muribus, in templo assumpti fuerint, sacerdotes increpantur, qui eos non satis in tuto custodiverint. At vero qui panes a muribus surreptos, dum afferrentur, amiserint, ne increpentur, quandoquidem sæpius huiusmodi contingere solent. Atque hi panes alios reddent, eosque offerent, et sacrificium perficient.

C

12 Carthaginensis.

Cum accusatur episcopus, si difficile sit universam convenire synodum, saltem duodecim episcopi causam ejus examinent; presbyteri vero causam, sex; diaconi, tres.

TITULUS IV.

De diaconis.

Canon 8 primæ.

Diaconus, qui Eucharistiam presbyteris aut sibi dat, vel ante presbyteros eam accipit, vel medius inter presbyteros sedet, a communione abstineto, veluti præter regulam et ordinem agens.

7 habitæ in Trullo.

Diaconus, qui habet officium, nisi personam referens sui patriarchæ, vel metropolitani, alicujus rei causa in aliam urbem venerit, ante presbyteros sedens, omnium ultimus esto.

Scholium.

Sciendum, soli Majoris Ecclesiæ chartulario concessum esse tum ex longa consuetudine, tum scripto jussu imperatoris ac domini Michaelis, ut in exteris synodis etiam ante pontifices sedeat.

20 Laodicensæ.

Neque diaconus injuosus ante presbyterum se-deat, neque clericus ante diaconum.

10 Ancyranæ.

Si diaconus, cum ordinaretur, protestatus est non se posse manere virginem, uxore ducta, diaconus maneat; sin cum ordinaretur, tacuit, contractis nuptiis, diaconus esse desinat.

13 *Basilli Magni.*

Diaconus qui scortatus est, in locum laicorum traductus, communionis esto particeps.

15 *quarta.*

Mulier diacona ordinata, si matrimonium contraxerit, anathemati subijcitur.

14 *Basilli Magni.*

Eadem cum pagano fornicata, si pœnitentiam egerit, anno septimo ad sacramenta admittitur.

Scholium.

In iis constitutionibus, quæ sanctorum apostolorum dicuntur, hæc tradita sunt: Diaconissa nihil eorum facit, quæ presbyteri, vel diaconi, præterquam quod custodit fores, et presbyteris subservit, cum mulieres baptizantur, decori causa.

16 *habitæ in Trullo, qui 15 Cæsariensis rescindit.*

Qui dicit, in civitate septem duntaxat diaconos esse debere, quemadmodum in Actis expositum est, sciat non istis dici de diaconis qui sacramentis, sed qui mensis inserviunt.

TITULUS V.

De hypodiatonibus et ephorcistis.

Canon 21 Laodicenæ.

Hypodiatonus vasa sacra ne attingito

22 *ejusdem.*

Nec orarium vestato.

25 *ejusdem.*

Nec fores relinquo, nec panem porrigo, nec poculum benedico.

43 *ejusdem.*

Non oportet subdiaconum vel exiguo tempore foribus neglectis precari.

De ephorcistis.

Qui non ab episcopo promotus est, nec in ecclesiis, nec in ædibus ephorcistæ (1) munus obeat.

TITULUS VI.

Affines istis canones.

Canon 58 Laodicenæ.

In ædibus oblatio ne fiat ab episcopo, vel presbytero.

83 *Carthaginiensis.*

Et sacrarium, in quo neque corpus, neque reliquæ sitæ sunt martyris, evertitur; si plebs tumultuat, res sacra in eo ne peragitur.

Scholium.

15 vero novella imperatoris domini Leonis, etiam in oratoriis sancit haud dubie res sacras et baptismos peragi. Quapropter et is, qui cum (2) antimensio rem sacram peregit, aut baptizavit, in oratorio non consecrato per renevalia, quibus loca sacra panduntur, et per consuetam collocationem in thronum, et per reliquias ac depositionem aræ sanctorum, sed ad preces fidelium domesticas destinatus, vel in domuncula navigii alicujus Deo dedicata, sanctisque imaginibus ornata, præjudicio nullo gravabitur, veluti transgressor canonum, et licentius agens.

(1) Quod erat, ita docere rudiores, ut ab eis quasi reposcerentur antea tradita.

A

'O ιγ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Διάκονος πορνέυσας, εἰς τὸν τῶν λαϊκῶν μεταστά; τόπον, μετεχέτω τῆς κοινωνίας.

'O ιε' τῆς δ'.

Διάκονος γυνὴ χειροτονηθεῖσα, εἰ γάμψ αὐτὴν ἐπιδῶ, ἀναθεματίζεται.

'O ιδ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

'H αὐτὴ Ἑλληνι πορνέυσασα, καὶ μεταγνοῦσα, τῷ ἐξδῶμψ ἔται τῶν ἀγιασμάτων ἀξιοθῆσεται.

Σχόλιον.

'Εν ταῖς λεγομέναις τῶν ἁγίων ἀποστόλων διατάξεσι. ταῦτα διείληπται· Διακόνισσα οὐδὲν, ὧν οἱ κρεσδύτεροι ἢ διάκονοι, ἐπιτελεῖ· ἀλλ' ἢ φυλάσσειν τὰς θύρας, καὶ ἐξυπηρετεῖν τοῖς πρεσβυτέροις ἐν τῷ βαπτίζεσθαι τὰς γυναῖκας, διὰ τὸ εὐπρεπές.

B

'O ις' τῆς ἐν Τρούλλῳ, ἀνατρέπων τὸν ιε' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

'O λέγων κατὰ πόλιν ἐπὶ διακόνους δεῖν μόνον εἶναι κατὰ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰρημένον· ἴστω ὡς οὐ περὶ τῶν τοῖς μυτηρίοις διακόνων ὁ λόγος ἔκει, ἀλλὰ τῶν τραπέζαις ὑπηρετούντων.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ε'.

Περὶ ὑποδιακόνων καὶ ἐφορκιστῶν.

'O κα' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

'Υποδιάκονος ἱερῶν σκευῶν μὴ ἀπέσθω.

'O κβ' ταύτης.

Μὴ δὲ ὠράριον φορεῖτω.

'O κε' ταύτης.

Μὴ δὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιμπανέτω, μὴδὲ ἄρτον δίδτω, μήτε ποτήριον εὐλογεῖτω

'O μγ' ταύτης.

'Υποδιάκονον οὐ δεῖ καὶ πρὸς βραχὺ τὰς θύρας καταλιπόντα προτεύχεσθαι.

Περὶ ἐφορκιστῶν.

'O μὴ ὑπὸ ἐπισκόπου προαχθεῖς, μήτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, μήτε ἐν ταῖς οἰκίαις ἐφορκίζεσθω.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Σ'.

Οἱ ἐξόμενοι.

'O νη' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

'Εν τοῖς οἰκοῖς προσφορά μὴ γινέσθω παρ' ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου.

'O κπ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Καὶ θυσιαστήριον, ἐν ᾧ οὐτε σῶμα, οὐτε λειψανὸν ἀπόκειται μάρτυρος, καταστρεφέσθω εἰ δὲ τὰ πλήθη θορυβεῖ, τελετὴ ἐν αὐτῷ μὴ γινέσθω.

Σχόλιον.

'H δὲ ιε' νεαρὰ τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος καὶ εἰς τοὺς εὐκτήριους οἰκούς διορίζεται ἀδιστάτως ἱεροτελεστίας καὶ βαπτίσματα γίνεσθαι. Διὸ καὶ ὁ μετὰ ἀντιμυσίου ἱεροργήσας ἢ βαπτίσας εἰς εὐκτήριον οἶκον μὴ καθιερωθέντα δ' ἐγκαταλιμπανέτω, καὶ τοῦ συνήθους ἐνθρονιασμοῦ, καὶ μὴν καὶ διὰ λειψάνων καὶ ἁγίων ἐνθρονιασμοῦ, ἀλλὰ εἰς εὐχὴν οἰκίαν ἀφορισθέντα πιστῶν, ἢ εἰς οἰκίσκον πλοιαρίου τινὸς ἀποταμιευθέντα Θεῷ, καὶ ἁγίαις εἰκόσι κοσμούμενον, οὐ προκριματισθῆσεται ὡς παραβάτης· κανῶν καὶ ἀδιάφορος.

(2) mensa non consecrata, sed vulgari.

Ὁ θ' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Προσφορὰς γινομένης, αἱρετικοὶ μὴ παρίστανται· αἱ μὴ ποὺ μετανοοῦν ἐπαγγέλλονται, καὶ φεύγειν τὴν αἵρεσιν.

Τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Τὰ ἀντιμίσια, ἐνθα ἂν χρεῖα γένηται τοῦτων, ἀκωλύτως παραπέμπονται, καὶ οὐ περιγράφονται ἐν τῇδε τῇ ἐνορίᾳ ἢ ἐκείνῃ, ἀλλὰ καὶ ὑπερῶρα γίνονται, καθὼς καὶ τὸ θεῖον μύρον. Καλοῦνται δὲ οὕτως, ὡς ἀντιπρόσωπα καὶ ἀντίτυπα τῶν πολλῶν μίσων, τῶν καταριζόντων τὴν ἀγίαν καὶ Δεσποτικὴν τράπεζαν. Κυρίως δὲ ἐπ' ἐκείναις τῶν τραπέζων τίθενται, ἕς καθιέρωσις οὐχ ἤγλασαν.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐὰν κατὰ ἀγνοίαν κλυθῇ ἀντιμίσιον, οὐκ ἀποτίθεται τὸν ἀγίασμα, οὐδὲ βέβηλον γίνεταί.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐὰν φθάσῃ ὁ εὐαγγελισμὸς τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ ἢ τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ, οὐχ ἀμαρτάνομεν οἴνου ἐγκικαῦτα μεταλαμβάνοντες καὶ ἰχθύων.

Τοῦ αὐτοῦ.

Δεῖ μεταδίδομαι τῆς θείας κοινωνίας τῷ ἀσθενοῦντι, ἀποθανεῖν κινδυνεύοντι, καὶ μετὰ τὸ γεῦσασθαι βρώσεως.

Σχόλιον.

Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης οὕτως φησὶ· «Τοῖς ἐξασθενήσασιν τέλειον, καὶ λεπτὰ μὲν εἰσέτι ἐμπνέουσιν, ἀναισθητοῦσι δὲ ὅλως, καὶ μήτε πιεῖν, μήτε φαγεῖν δυναμένοι, οὐ δεῖ τῶν ἁγιασμάτων μεταδίδομαι· ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπαφῆς καὶ τῆς ἐπιχρίσεως τούτων τὰ τε χεῖρα καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἐπισπράγγιζεσθαι.»

Ὁ ςβ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Δι' ὅλης τῆς Τεσσαρακοστῆς, πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, καὶ τῆς ἡμέρας τοῦ εὐαγγελισμοῦ, ἢ τῶν προηγουμένων λειτουργιῶν τελείσθω.

Σχόλιον.

Τὸ μὴ χρεῖαι τὰ προηγουμένα διὰ τῆς λαβίδος ἐν τῷ Δεσποτικῷ αἵματι, ἐν τῷ μέλλειν ταῦτα φυλάττειν, ἀκριβέστερον φησὶν ὁ μακάριος Ἰωάννης, ὡς καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ γινόμενον.

Ὁ μθ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Σαββάτῳ δὲ μόνον καὶ Κυριακῇ δεῖ προσφέρειν ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ.

Ὁ ιδ' ταύτης.

Εἰς ἑτέραν παροικίαν τὰ ἅγια μὴ πεμπέσθω.

Ὁ ιδ' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Ἐπεὶ τοῦ ταυτὸν ἀνελότος, προσφορὰ μὴ γίνεσθω, εἰ μὴ ἀληθῶς ἐμψυγῶν ᾖν.

Ὁ ις' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Εὐαγγέλιον ἐν Σαββάτῳ μεθ' ἑτέρων Γραφῶν ἀνεγνωστέσθω.

Ὁ ζ' ταύτης.

Ἐν ταῖς συνάξεσι, μεταξὺ τῶν ψαλμῶν, ἀναγνώσεις γινέσθωσαν.

(1) Missus alii reddunt.

(2) Nostrī Annuntiationem vocant.

9 Timothei Alexandrini.

Cum oblatio sit, hæretici ne adsint, nisi forte se pœnitentiam acturos pollicentur, et hæresim fugituros.

Nicephori patriarchæ.

Antimensia citra prohibitionem, ubicunque fuerit iis opus, mittantur, nec vel hac, vel illa regione circumscribantur, sed in aliam quoque provinciam transferuntur, sicut et sacrum unguentum. Sic autem appellantur, velut opposita et respondentia multis illis (1) mensis, quæ sacram et Dominicam mensam absolvunt. Proprie vero mensas illas significant, quas consecratio non sanctificavit.

Ejusdem.

Si per ignorantiam lotum fuerit antimensium, sanctificationem non deponit, neque profanum redditur.

Ejusdem.

Si dies læti nuntii (2) in magnam illam quintam feriam (3), vel magnam Parasceven incidit, non peccamus, si tunc vino et piscibus utamur.

Ejusdem.

Oportet impertiri communionem sacram ægrotanti, cui periculum mortis iuminet, etiam postquam cibum degustavit.

Scholium.

Beatus autem Joannes sic ait: «Qui prorsus debiles facti sunt, et exiliter quidem adhuc respirant, omnino tamen sensum amiserunt, ac neque bibere, neque comedere possunt, iis sacramenta non impertienda sunt, sed per contactum et inunctionem tantum labia, quam lingua eorum obsignanda.»

52 habitæ in Trullo.

Per totam Quadragesimam, excepto Sabbato et Dominica, et læti nuntii die, prius significatorum liturgia perficiatur.

Scholium.

Non inungenda esse prius sanctificata per ansam in sanguine Dominico, dum custodienda sunt, accuratius tradit beatus Joannes, veluti quod etiam in Ecclesia nostra Majori fiat.

49 Laodicensæ.

Sabbato duntaxat et Dominica die fieri debent oblationes in Quadragesima.

14 ejusdem.

In aliam parœciam sanctæ oblationes non mittuntur.

14 Timothei Alexandrini.

Pro eo, qui sibi manus auxiliit, oblatio ne fiat, nisi reapse amica erat.

16 Laodicensæ.

Evangelium in Sabbato cum aliis Scripturis legitur.

7 ejusdem.

In congressibus, lectiones psalmis permisceantur.

(3) Scilicet ante Pascha.

17 *eiusdem.*

Privati psalmi, et in canonem non relati libri, ne pronuntientur in ecclesia, sed Veteris duntaxat, ac Novi Fœderis libri.

24 [al. 27] *Carthaginiensis.*

Nam extra scripturas canonicas, nihil in ecclesia legitur, nomine sacrarum Scripturarum.

85 *apostolorum.*

Venerationi sint Veteris duntaxat Novique Fœderis libri.

46 *Carthaginiensis.*

Martyrum passiones in recordationibus sanctorum leguntur.

51 *Laodicena.*

Recordationes martyrum in Quadragesima celebrandæ non sunt, nisi Sabbatis et Dominicis diebus: nec item nuptiæ, vel natales.

Scholium.

Sacerdotes, qui nuptiæ benedictiones in magna illa Quadragesima peregerunt, puniuntur; medioeriter quidem si ex simplicitate, gravius autem, si ex perversitate, et clanculum. Matrimonium tamen consistit, veluti quod benedictionem accepit.

Ante festum sanctorum Apostolorum, Natalis Christi, Transfigurationis Christi, et Obdormitionis sanctissimæ Deiparæ, necessario septem dierum jejunia præcedunt. Quod si quis etiam ultra dies illos septem in festis horum vel sponte sua, vel municipali statuto compulsus jejunit, non confundetur.

11 *S. Cyrilli.*

Cimelia cum immobilibus prædiis non alienata servari ecclesiis oportet. Et qui pro tempore sacerdotium moderantur, iis incidentium impensarum est committenda curatio.

SECTIO III.

DE CLERICIS.

TITULUS I.

Qui clerici fiant, et qui non fiant.

Canon 19 apostolorum.

Qui duas sorores, aut fratris sororisve ducit filiam, clericus esse non potest.

22 *eorumdem.*

Qui seipsum mutilaverit, non sit clericus.

23 *eorumdem.*

Quod si clericus fuerit, segregatorum

Primus primæ.

Per necessitatem a medicis exsectus, et castratus invitus, ad clericalium admittitur.

64 *apostolorum.*

Convictus de scortatione, vel adulterio, vel quo facinore fidelibus prohibito, clericus non fiat.

79 *eorumdem.*

Qui a dæmone vexatur, neque clericus fiat, neque cum fidelibus precetur. Mundatus autem, si dignus est, admittitur.

A

O ιζ' ταύτης.

Ἰδιωτικοὶ ψαλμοὶ, καὶ ἀκανόνιστα βιβλία, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μὴ λεγέσθωσαν, ἀλλὰ μόνα τὰ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης βιβλία.

Ὁ κδ' [al. κζ'] τοῦ ἐν Καρθαγένῃ.

Ἐκτὸς γὰρ τῶν κανονικῶν γραφῶν μηδὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγιγνωσκέσθω, ἐπ' ὄνοματι θεῶν Γραφῶν.

Ὁ πε' τῶν ἀποστόλων.

Σεβέσθωσαν δὲ μόνα τὰ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης βιβλία.

Ὁ μς' τοῦ ἐν Καρθαγένῃ.

Τὰ πάθη τῶν μαρτύρων ἐν ταῖς μνήμαις τῶν ἁγίων ἀναγιγνωσκέσθωσαν.

Ὁ ςα' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ὁδὲ δεῖ μνείας μαρτύρων τελεῖν ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ, εἰ μὴ Σάββασι καὶ Κυριακαῖς· οὐδὲ γάμους, ἢ γενέθλια.

Σχόλιον.

Οἱ πεποιηκότες γαμικὰς ἱερολογίας τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ, ἐπιτιμῶνται ἱερεῖς· μετρίως μὲν, εἰ ἐξ ἀφελείας· μισθόνως δὲ, εἰ ἐκ σκαιότητος, καὶ κρύφα. Τὸ μόνον συνοικέσιον μένει, ὡς ἱερολογίαν δεξάμενον.

Πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐξανάγκης ἑπταήμεροι προηγούνται νηστεία. Εἰ δὲ τις καὶ πλεόν τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν κατὰ τὰς ἑορτὰς τούτων ἢ ἐκόντῃ, ἢ ἀπὸ κτητορικοῦ τυπικοῦ συνωθόμενος νηστεύσει, οὐ κατασχυνθήσεται.

Ὁ ια' τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.

Κεῖμηλια καὶ κτήσεις ἀκινήτους ἀνεκποιήτους ταῖς ἐκκλησίαις φυλάττεσθαι χρὴ· θαρβέσθαι δὲ τοὺς κατὰ καιρὸν τὴν ἱερωσύνην διέποντας τῶν παραπιπτόντων ἀναλωμάτων τὴν οἰκονομίαν.

ΤΜΗΜΑ Γ.

ΠΕΡΙ ΚΛΗΡΙΚΩΝ:

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Α'.

Τίνας κληροῦνται, καὶ τίνας οὐ κληροῦνται.

Ὁ ιθ' τῶν ἀποστόλων.

Ὁ δύο ἀδελφὰς ἢ ἀδελφιδοῦν ἀγόμενος, οὐ κληροῦται.

Ὁ κβ' αὐτῶν.

Ὁ ἑαυτὸν ἀποστρηθίσας, οὐ κληροῦται.

Ὁ κγ' αὐτῶν.

Εἰ δὲ καὶ κληρικὸς εἴη, ἀφοριζέσθω.

Ὁ α' τῆς α.

Ἀνάγκη δὲ τις χειρουργηθεὶς, καὶ ἄκων ἐκτεμηθεὶς, κληροῦσθω.

Ὁ εα' τῶν ἀποστόλων.

Ἐλεχθεὶς ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ μοιχείᾳ, ἢ τιμῶν ἀπηγορευμένων πιστοῖς, μὴ κληροῦσθω.

Ὁ οθ' αὐτῶν.

Ὁ δαιμονῶν μῆτε κληροῦσθω, μῆτε πιστοῖς συνευχέσθω. Καθαρισθεὶς ἐξ, εἰ δέξιος, προσδεχθήτω.

Ὁ πβ' αὐτῶν.

Οικέτης οὐ κληροῦται παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου.

Ὁ λγ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Κληρικὸς, μὴ ἔκ γένουσι ἀλλ' ἀξιος, γινέσθω.

Ὁ η' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Λαϊκὸς, οὗ ἡ γυνὴ φανερώς ἠλέγχθη μοιχευθεῖσα, μὴ κληροῦσθω· καὶ ὁ κεκληρωμένος εἰ κατέχει τὴν μοιχευθεῖσαν, ἐξωθεῖσθω τῆς ἐγγχειρισθείσης αὐτῷ δακονίας.

Ὁ ρ' τοῦ ἀγίου Κυρίλλου.

Ὅταν μέλλῃ χειροτονεῖσθαι κληρικὸς, ἐρευνάσθω ὁ βίος αὐτοῦ, εἰ γαμετὴν ἔχει, ἢ μὴ, καὶ πῶς, καὶ πότε ἐγγήματο, καὶ εἰ ἀπέσχετο, καὶ εἰ μὴ ἐκτέλλεται ἢ παρ' ἐπισκόπου, ἢ ἐκ μοναστηρίου· καὶ οὕτως ἀδιάδλητος εὐρεθεῖς, χειροτονεῖσθω.

Ὁ ε' τῆς δ'.

Μηδεὶς δύο πόλεων ναοὺς κληροῦσθω. Εἰ δέ τις ἐξ ἄλλης εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν μετετέθῃ, κατὰ μηδὲν μετεχέτω τῶν τῆς προτέρας, ἢ τοῦ ἰδίου βαθμοῦ ἐκπαισείται.

Ὁ ια' τῆς ζ'.

Μηδεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν δυσὶν ἐκκλησίαις κληροῦσθω· αἰσχροκέρδεια γάρ. Ἀλλαχοῦ δὲ τοῦτο γινέσθω, διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐνδειαν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β.

Τίνα δεῖ τὸν κληρικὸν ποιεῖν, καὶ τίνα μὴ ποιεῖν.

Ὁ ια' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ε' τῆς δ' καὶ ὁ ρ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Κληρικὸς τῆς οικίας ἐκστὰς, καὶ ἐπ' ἄλλοτριας οἰκῶν, ὡς ὁ λαϊκὸς μανέτω, καὶ μάλιστα, εἰ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου καλούμενος, οὐχ ὑπήκουσεν.

Ὁ ις' τῶν ἀποστόλων.

Καὶ ὁ τοῦτον ἐν γνώσει κατέχων ἐπίσκοπος, ἀφοριζέσθω.

Ὁ ιη' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Καὶ ὁ διὰ βαρβάρων ἐπιβρομῆν, ἢ τίνα ἄλλην περιστάσιν ἀλλαχοῦ γενόμενος κληρικὸς, εἰ μὴ τοῦ δεινοῦ παυσαμένου, εἰς τὸν οικεῖον ἐπανέλθοι κληρὸν, καθαιρεῖσθω σὺν τῷ κατέχοντι.

Ὁ θ' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Ὁ δὲ μὴ βουλόμενος ἀπελθεῖν εἰς τὴν κεκλήρωται, τῷ λοιποῦ μὴ δεχέσθω.

Ὁ κ' τῶν ἀποστόλων.

Καὶ εἰ τις γνώμης διχα τοῦ οικείου ἐπισκόπου πρὸς ἄλλον κληρὸν ἀπελθὼν προσδεχθεῖ, καθαιρεῖσθω σὺν τῷ δεξαμένῳ.

Ὁ ς' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ.

Ὁ γὰρ ἅπαξ ἀναγνοὺς ἐν ἐκκλησίᾳ ἐν ἄλλῃ πρὸς κληρῶσιν μὴ δεχέσθω.

Ὁ κ' τῶν ἀποστόλων.

Κληρικὸς ἐγγύας διδοὺς, καθαιρεῖσθω.

Σχόλιον.

Εἰ δὲ αἰσχροκέρδειαν, καὶ ἐπὶ τελωνῶν τοῦτο ποιεῖ· εἰ δὲ οὐ· ἀνάγκην, καὶ ἐπὶ κληρικῶν, ἐπαίτιος.

A

82 eorumdem.

Servus præter sententiam domini non fit clericus.

33 habitæ in Trullo.

Clericus fiat, non genere clarus, sed qui dignus est.

8 Cæsariensis.

Laicus, cujus uxor manifesto convicta est de commisso adulterio, clericus ne fiat; et qui ad clericatum pervenit, si pollutam adulterio retinet, a ministerio sibi tradito rejicitur.

3 S. Cyrilli.

Cum ordinandus est clericus, exploretur ipsius vita, num habeat uxorem, neene; tum quomodo, et quando matrimonium contraxerit, an abstinerit, an non ejectus fuerit vel ab episcopo, vel ex monasterio; atque ita repertus expers criminis, ordinator.

10 quartæ.

Nemo duarum civitatum clericus efficitur. Quod si quis ex una in aliam ecclesiam translatus fuerit, in nullo particeps rerum prioris esto, cætero qui gradu suo spoliandus.

15 septimæ.

Nemo Constantinopoli duabus in ecclesiis clericus efficitur; hoc enim turpis lucri cupiditas fuerit. Alibi vero id fieri liceat, propter hominum penuriam.

TITULUS II.

Quæ clerico facienda, et quæ non facienda.

Canon 15 apostolorum, et 5 synodi 4, et 5 Antiochenæ.

Clericus, qui sua relicta, degit in aliena parœcia, ceu laicus maneto, maxime, si ab episcopo arcessitus, non obdiderit.

16 apostolorum.

Et episcopus, qui sciens hunc penes se retinet, segregator.

18 habitæ in Trullo.

Et qui propter incursum Barbarorum, vel quod aliud periculum, alibi factus est clericus, nisi cum malum cessaverit suum ad clerum redierit, deponitur una cum illo, qui eum penes se retinet.

9 Sardicensis.

Qui abire non vult ad ecclesiam, cujus clericus factus est, de cætero non admittitor.

20 apostolorum.

Et si quis absque sententia sui episcopi profectus ad alium clerum, receptus fuerit, una cum eo, qui hominem recepit, deponitur.

6 Carthaginensis.

Nam qui semel in ecclesia quadam lectoris munus obiit, is in alia ad clericatum non admittitor.

20 apostolorum.

Clericus, qui fidejussiones præstat, deponitur.

Scholium.

Si propter turpe lucrum, et in publicanorum causis id facit. Sin alicujus necessitatis respectu, et in clericorum causis, laudem meretur.

7 *eiusdem.*

Si quis autem in periculo constitutus, episcopo non præsente, ari reconciliari petierit, episcopum presbyter interroget, ac prout ei responsum fuerit, agat.

20 *eiusdem.*

Presbyterum accusatum episcopus suus examinet, una cum sex aliis episcopis, quos actor et reus eligent; diaconum vero, cum aliis tribus episcopis; reliquos clericos, solus. Observetur autem et in his idem spatium temporum (1); quod in episcopis.

25 *eiusdem.*

Qui sacra tractant, a conjugibus abstineant. Id nisi faciant, deponuntur.

27 *eiusdem.*

Sacerdos convictus et depositus neque ut laicus pœnitentiam agens rursus ordinator, neque rebaptizator, quasi quid inde profecturus.

48 *eiusdem.*

Rebaptizationes, et iteratæ ordinationes, et remotiones episcoporum, ne fiant.

31 *eiusdem.*

Qui honorem ampliorem, poscente necessitate, repudiat, illum etiam, quem habet, perdet.

29 *eiusdem.*

Excommunicatus, si ante compassionem communicaverit, semetipsum damnat.

104 *eiusdem.*

Sacerdos, qui iudicium publicum ab imperatore petiit, deponitur.

122 *eiusdem.*

Qui de consensu communi pronuntiatorum sententiam non accipit, communionis exors esto.

17 *Basilii Magni.*

Presbyter, qui per coactionem iuravit, se non obituro ministerium sacrum, si facti eum pœniteat, privatim, non publice, saero fungitor officio.

70 *Basilii Magni.*

Diaconus, vel presbyter, qui se pollutum labiis fassus fuerit, a ministerio sacro exclusus, sacramenta percipiat cum diaconis aut presbyteris. Sin aliquid etiam amplius eum commisisse paruerit, deponitur.

1 *Ancyranæ.*

Presbyter, qui per coactionem dæmonibus immolaverit, ac deinde rursus certamen inuiverit, honoris quidem, ac sedis particeps esto: sed nihil obeat eorum quæ ad sacerdotale munus pertinent.

2 *eiusdem.*

Similiter et diaconus. Intendat autem [pœnam] episcopus, vel minuatur, pro ipsorum pœnitentiæ ratione.

3 *habitæ in Trullo.*

Sacerdotes et diaconi, quotquot ante concilium hoc nostrum illicite nuptias iterarunt, aut viduas

(1) Hoc est, idem dies, ut Jurisc. loquuntur.

A

'O ζ' ταύτης.

Ἐάν δέ τις κινδυνεύων ἐπισκόπου μὴ παρόντος, αἰτήσῃ καταλλαγῆναι τοῖς θυσιαστηρίοις, ὁ πρεσβύτερος τὸν ἐπίσκοπον ἐρωτήσάτω, καὶ κατὰ τὸ λεχθὲν ἐκείνω ποιεῖτω.

'O κ' ταύτης

Πρεσβύτερον κατηγορούμενος, σὺν ἄλλοις ἐξ ἐπισκόποις, οὗς ὁ κατηγορῶν καὶ ὁ κατηγορούμενος αἰρήσονται, ὁ ἴδιος ἐπίσκοπος ἐξετασάτω· διάκονον δὲ, σὺν ἄλλοις τρισίν· ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν κληρικῶν, μόνος. Ἔστω δὲ καὶ ἐπὶ τούτων ἡ αὐτὴ τῶν αἰρῶν προθεσμία, ἢ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων.

'O κς' ταύτης.

Οἱ τὰ ἱερά μεταχειριζόμενοι, ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατευσθῶσαν· μὴ ποιῶντες δὲ, καθαιρεῖσθωσαν.

B

'O κζ' ταύτης.

Ἰερωμένος ἐλεγχθεὶς καὶ καθαιρεθεὶς, μῆτε ὡς λαϊκὸς μετανοῶν αὐτοῖς χειροτονεῖσθω, μῆτε μὴν ἀναβαπτίζεσθω, ὡς τι προκόψων ἐντεῦθεν.

'O μή' ταύτης.

Ἀναβαπτίσεις, καὶ ἀναχειροτονήσεις, καὶ μετακινήσεις ἐπισκόπων, μὴ γινέσθωσαν.

'O λδ' ταύτης.

Ὁ μείζω τιμὴν ἀπωθούμενος, ἀνάγκης καλοῦσης, καὶ ἣν ἔχει προσαπολέσει.

'O κθ' ταύτης.

Ἀκοινωνήτος κοινωνήσας πρὸ συμπαθείας, αὐτοκάτακριτος.

'O ρδ' ταύτης.

Ἰερωμένος δημοσίαν κρίσιν παρὰ βασιλέως αἰτῶν, καθαιρεῖσθω.

C

'O ρκβ' ταύτης.

Τῶν κατὰ κοινὴν συναίεσιν ἐκλεγέντων τὴν κρίσιν ὁ μὴ δεχόμενος, ἀκοινωνήτος.

'O ιζ' τοῦ Μεγάλου Βασιλεῖου.

Πρεσβύτερος δι' ἀνάγκην ὁμόσας μὴ λειτουργεῖν, μεταμελόμενος ἰδίᾳ καὶ μὴ δημοσίᾳ λειτουργεῖτω.

'O σ' τοῦ Μεγάλου Βασιλεῖου.

Διάκονος ἢ πρεσβύτερος ὁμολογήσας χεῖρα μιανθῆναι, τῆς λειτουργίας εἰρχθεὶς, τῶν ἁγιασμάτων μετεχέτω μετὰ τῶν διακόνων ἢ πρεσβυτέρων. Εἰ δὲ τι καὶ πλεον τούτου φανεῖ ἡμαρτηκῶς, καθαιρεῖσθω.

D

O α' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Πρεσβύτερος ὁ δι' ἀνάγκην τοῖς δαίμοσι θύσας, εἶτα ἀναπαλάσας, τῆς μὲν τιμῆς μετεχέτω καὶ τῆς καθέδρου, μὴδὲν δὲ τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργεῖτω.

'O β' ταύτης.

Ἰουάτωσ καὶ διάκονος· ἐπιτεινέτω δὲ ὁ ἐπίσκοπος, ἢ ἀφαιρέτω, πρὸς τὴν τούτων μετάνοιαν.

'O γ' τῆς ἐν Τρούλλῳ

Ἰερεῖς καὶ διάκονοι, ὅσοι πρὸ τῆς ἡμῶν συνελούσεως ἀθέσμως δυσὸ προσωμλλησαν γάμοις, ἢ χήρας

ἡγάγοντο, ἢ μετὰ τὴν χειροτονίαν ἔγρημαν, εἴτα μεταμεληθέντες ἀθέτους γάμους διέλυσαν, τῆς λειτουργίας ἐπὶ βῆτόν τινα χρόνον παυσάσθωσαν, τῆς τιμῆς μόνον καὶ τῆς καθέδρας μετέχοντες, ἕως ἂν τὸ θεῖον ἐξιλεώσονται δάκρυσιν. Ἀπρόσκοποι δὲ τοῦ λοιποῦ μενέτωσαν. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς οἱ τῶν ἀποστόλων περὶ τούτων κανόνες κρατεῖτωσαν.

Σχόλιον.

Διὰ συγκατάβασιν τῶν τότε. πρὸς καιρὸν ὁ παρῶν κανὼν ἐξετέθη, πάντων σχεδὸν παρανομησάντων. Οὐτε ἱερεὺς, λουθεὶς, δύναται κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἱεουργῆσαι, οὔτε λαϊκὸς μετὰ τὸ ἀπελθεῖν εἰς βαλανεῖον, αὐθημερὸν τῶν μυστηρίων μεταλήψεται. Καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, οὔτε ἱεροτελεστήσας ἱερεὺς, οὔτε λαϊκὸς θείων ἁγιασμάτων ἀξιώθεις, λουθήσεται, ἢ φλεβοτομηθήσεται, εἰ μὴ που θανάσιμον κατεπελγεῖ νόσημα.

Ὁ ιγ' [α]. γ'] τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Τὰ περιττὰ τῶν προσφερομένων τῇ ἐκκλησίᾳ, μὴ ὡς ἄρτον κοινὴν οἱ ἱερεῖς ἐσθιέτωσαν· ἀλλ' ἰδιαζόντως καὶ ἀποτεταγμένως, καὶ μὴ μετὰ γάλακτος, ἢ τυροῦ, ἢ ὠῶν, ἢ ἰχθύων. Τῆς δὲ ὑψωθείσης τὰ κλάσματα, ἐν μόνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐσθιέτωσαν.

Τὰ δὲ κυνῶν ἢ μυῶν τῶν προηγιασμένων ἄρτων ἐν τῷ ναῷ ἀναλωθέντων, οἱ ἱερεῖς ἐπιτιμάσθωσαν, ὡς μὴ τὴν ἱκανὴν πεποιηκότας ἀσφάλειαν. Οἱ δὲ τοὺς ἄρτους ὑπὸ μυῶν ἐν τῇ προσκομιδῇ ἀπολέσαντες, ἀνεπιτίμητοι· ἐπεὶ πολλάκις τὰ τοιαῦτα προβαίνειν εἴδωμεν. Οἱ καὶ ἕτερον εἰσάξουσιν προσφορὰν, καὶ προσκομιδὴν ποιήσουσι, καὶ τὴν ἱεουργίαν τελειώρουσιν.

Ὁ ιβ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἐπισκόπου κατηγορουμένου, εἰ δυσχερὲς εἴη τὴν πᾶσαν σύνοδον συναλθεῖν, δώδεκα γοῦν τὴν ὑπόθεσιν ἐξετασάτωσαν ἐπίσκοποι· πρεσβυτέρου δὲ, ἕξ· διακόνου δὲ, τρεῖς.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Δ'.

Περὶ διακόνων.

Ὁ η' τῆς α'.

Διάκονος τὴν Εὐχαριστίαν τοῖς πρεσβυτέροις ἢ αὐτῷ διδοῦς, ἢ πρὸ τῶν πρεσβυτέρων ταύτην λαμβάνων, ἢ πρεσβυτέρων μέσων καθήμενος, τῆς κοινωνίας πεπαύσθω, ὡς παρὰ κανόνα καὶ τάξιν ποιῶν.

Ὁ ζ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὅφρῆσιον ἔχων διάκονος, εἰ μὴ πρόσωπον ἐπιφύρων τοῦ οἴκειου πατριάρχου ἢ μητροπολίτου, εἰς ἕτερον διὰ τινα χρεῖαν παραγίνεται πόλιν, προκαθεζόμενος πρεσβυτέρων, ἔστω πάντων ἑσχατος.

Σχόλιον.

Ἰστέον, ὅτι μόνῃ τῷ χαρτοφύλακι τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας δέδοται καὶ ἐξ ἑθῶς μακροῦ, καὶ ἐξ ἐπιτάγματος· ἐγγράφου τοῦ βασιλέως κυρίου Μιχαήλ, καὶ τῶν ἀρχιερέων ἐν ταῖς ἐξῷ προκαθῆσθαι συ· ὁδοῖς.

Ὁ κ' τῆς ἐν Λαοδικαίῳ.

Μῆτε διάκονος ἀκέλευστος ἐμπροσθεν πρεσβυτέρου καθεζέσθω, μῆτε κληρικὸς ἐμπροσθεν διακόνου.

Ὁ ι' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Διάκονος εἰ χειροτονούμενος προσμερτύρατο, μὴ δύνασθαι παρβενεῦναι, γῆμας, μενέτω διάκονος· εἰ δὲ χειροτονούμενος σεσιώπηκε, γαμήσας τῆς διακονίας παυσάσθω.

A duxerunt, aut post ordinationem matrimonium contraxerunt, deinde poenitentia deest nuptias illicitas diremerunt, a ministerio sacro certum quoddam ad tempus abstineant, honoris duntaxat et sedis participes, donec lacrymis Numen placaverint. Deinceps autem sine offendiculo maneat. Et quidem in posterum de his apostolorum canones rati sunt.

Scholium.

Ut rebus istius ætatis consuleretur, præsens canon ad tempus expositus fuit, cum omnes prope deliquissent. Nec sacerdos lotus, eodem die sacra peragere potest, nec laicus, postquam abiit in balneum, eodem die sacramenta percipiet. Rursusque vice versa, nec sacerdos peractis sacris, nec laicus sacramentis perceptis, lavabit, aut sanguinem incisa vena mittet, nisi forte letalis morbus urgeat.

B

13 [al. 3] patriarchæ Nicolai.

Quæ supersunt ex oblatis ecclesiæ, non veluti panem communem sacerdotes comedant, sed seorsum, et ab aliis remoti. Non etiam cum lacte, vel quis, vel piscibus. Elevatæ vero frustis, in ecclesia duntaxat vescuntur.

Si prius sanctificati panes a canibus, aut muribus, in templo absumpti fuerint, sacerdotes increpantur, qui eos non satis in tuto custodiverint. At vero qui panes a muribus surreptos, dum afferrentur, amiserint, ne increpentur, quandoquidem sæpius huiusmodi contingere solent. Atque hi panes alios reddent, eosque offerent, et sacrificium perficient.

C

12 Carthaginiensis.

Cum accusatur episcopus, si difficile sit universam convenire synodum, saltem duodecimi episcopi causam ejus examinent; presbyteri vero causam, sex; diaconi, tres.

TITULUS IV.

De diaconis.

Canon 8 primæ.

Diaconus, qui Eucharistiam presbyteris aut sibi dat, vel ante presbyteros eam accipit, vel medius inter presbyteros sedet, a communione abstineto, veluti præter regulam et ordinem agens.

7 habitæ in Trullo.

Diaconus, qui habet officium, nisi personam referens sui patriarchæ, vel metropolitani, alicujus rei causa in aliam urbem venerit, ante presbyteros sedens, omnium ultimus esto.

Scholium.

Sciendum, soli Majoris Ecclesiæ chartulario concessum esse tum ex longa consuefudine, tum scripto jussu imperatoris ac domini Michaelis, ut in exteris synodis etiam ante pontifices sedeat.

20 Laodicensæ.

Neque diaconus injussus ante presbyterum se deat, neque clericus ante diaconum.

10 Ancyranæ.

Si diaconus, cum ordinaretur, protestatus est non se posse manere virginem, uxore ducta, diaconus maneat; sin cum ordinaretur, tacuit, contractis nuptiis, diaconus esse desinat.

13 *Basilli Magni.*

Diaconus qui scortatus est, in locum laicorum traductus, communionis esto particeps.

15 *quartæ.*

Mulier diacona ordinata, si matrimonium contraxerit, anathemati subijcitur.

14 *Basilli Magni.*

Eadem cum pagano fornicata, si poenitentiam egerit, anno septimo ad sacramenta admittetur.

Scholium.

In iis constitutionibus, quæ sanctorum apostolorum dicuntur, hæc tradita sunt: Diaconissa nihil eorum facit, quæ presbyteri, vel diaconi, præterquam quod custodit fores, et presbyteris subservit, cum mulieres baptizantur, decori causa.

16 *habitæ in Trullo, qui 15 Cæsariensis rescindit.*

Qui dicit, in civitate septem duntaxat diaconos esse debere, quemadmodum in Actis expositum est, sciat non istie dici de diaconis qui sacramentis, sed qui mensis inserviunt.

TITULUS V.

*De hypodiatonibus et ephorcistis.**Canon 21 Laodicenæ.*

Hypodiatonus vasa sacra ne attingito

22 *ejusdem.*

Nec orarium pœstato.

25 *ejusdem.*

Nec fores relinquito, nec panem porrigitto, nec poculum benedicito.

43 *ejusdem.*

Non oportet subdiaconum vel exiguo tempore foribus neglectis precari.

De ephorcistis.

Qui non ab episcopo promotus est, nec in ecclesiis, nec in ædibus ephorcistæ (1) munus obeat.

TITULUS VI.

*Affines istis canones.**Canon 58 Laodicenæ.*

In ædibus oblatio ne fiat ab episcopo, vel presbytero.

83 *Carthaginensis.*

Et sacrarium, in quo neque corpus, neque reliquie sitæ sunt martyris, eveniatur; sin plebs tumultuat, res sacra in eo ne peragitor.

Scholium.

15 vero novella imperatoris domini Leonis, etiam in oratoris sancit haud dubie res sacras et baptismos peragi. Quapropter et is, qui cum (2) antimensio rem sacram peragit, aut baptizavit, in oratorio non consecrato per renevalia, quibus loca sacra panduntur, et per consuetam collocationem in thronum, et per reliquias ac depositionem arcæ sanctorum, sed ad præces fidelium domesticas destinato, vel in domuncula navigii alicujus Deo dedicata, sanctisque imaginibus ornata, præjudicio nullo gravabitur, veluti transgressor canonum, et licentius agens.

(1) Quod erat, ita docere rudiores, ut ab eis quasi reposcerentur antea tradita.

A

'O ιγ' του Μεγάλου Βασιλείου.

Διάκονος πορνεύσας, εις τον των λαϊκων μεταστάς τόπον, μετεχέτω της κοινωνίας.

'O ιε' της δ'.

Διάκονος γυνή χειροτονηθείσα, ει γάμψ αυτην επιδῶ, αναθεματιζέσθω.

'O ιδ' του Μεγάλου Βασιλείου.

'Η αυτη Ἑλληνι πορνύσασα, και μεταγνοῦσα, τῷ ἐξόμψ εἰται των αγιασματων ἀξιωθήσεται.

Σχόλιον.

'Εν ταῖς λεγομέναις τῶν ἁγίων ἀποστόλων διατάξεσι, ταῦτα διεληπται· Διακόνισσα οὐδὲν, ὡν οἱ κρυσβύτεροι ἢ διάκονοι, ἐπιταλεῖ· ἀλλ' ἢ φυλάτσειν τὰς θύρας, καὶ ἐξυπηρετεῖν τοῖς πρεσβυτέροις ἐν τῷ βαπτίζεσθαι τὰς γυναῖκας, διὰ τὸ εὐπρεπές.

B

'O ις' της εν Τρούλλῳ, ἀνατρέπων τον ιε' της εν Καισαρείῳ.

'Ο λέγων κατὰ πόλιν ἐπὶ διάκονους δεῖν μόνον εἶναι κατὰ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰρημένον· ἴστω ὡς οὐ περὶ τῶν τοῖς μυστηρίοις διακόνων ὁ λόγος ἐκεῖ, ἀλλὰ τῶν τραπεζίας ὑπηρετούντων.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ε'.

*Περὶ ὑποδιακόνων καὶ ἐφορκιστῶν.**'O κα' της εν Λαοδικείῳ.*

'Υποδιάκονος ἱερῶν σκευῶν μὴ ἀπέσθω.

'O κβ' ταύτης.

Μὴ δὲ ὠράριον φορεῖτω.

'O κε' ταύτης.

Μὴ δὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιμπανέτω, μὴδὲ ἄρτον δίδῶτω, μήτε ποτήριον εὐλογεῖτω

'O μγ' ταύτης.

'Υποδιάκονον οὐ δεῖ καὶ πρὸς βραχὺ τὰς θύρας καταλιπόντα προσεύχεσθαι.

Περὶ ἐφορκιστῶν.

'Ο μὴ ὑπὲρ ἐπισκόπου προαχθεῖ, μήτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, μήτε ἐν ταῖς οἰκίαις ἐφορκιζέσθω.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΣΤ'.

*Οἱ ἐχόμενοι.**'O νη' της εν Λαοδικείῳ.*

'Εν τοῖς οἰκοῖς προσφορὰ μὴ γινέσθω παρ' ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου.

'O πγ' της εν Καρθαγένῳ.

Καὶ θυσιαστήριον, ἐν ᾧ οὔτε σῶμα, οὔτε λείψανον ἀπόκειται μάρτυρος, καταστρεφέσθω· εἰ δὲ τὰ πλήθη θορυβεῖ, τελετὴ ἐν αὐτῷ μὴ γινέσθω.

Σχόλιον.

'Η δὲ ιε' νεαρὰ τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος καὶ εἰς τοὺς εὐκτηρίους οἰκούς διορίζεται ἀδιστάκτως ἱεροτελεστίας καὶ βαπτίσματα γίνεσθαι. Διὸ καὶ ὁ μετὰ ἀντιμυσίου ἱερουργήσας ἢ βαπτίσσας εἰς εὐκτηρίον οἶκον μὴ καθιερωθέντα δ' ἐγκατιῶν ἀνοικίων, καὶ τοῦ συνήθους ἐνθρονιασμοῦ, καὶ μὴν καὶ διὰ λειψάνων καὶ ἁγίων ἐντοριασμοῦ, ἀλλὰ εἰς εὐχὴν οἰκιακὴν ἀφορισθέντα πιστῶν, ἢ εἰς οἰκίσκον πλοιαρίου τινὸς ἀποταμειθέντα Θεῷ, καὶ ἁγίαις εἰκόσι κοσμούμενον, οὐ προκριματισθήσεται ὡς παραβάτης· κανῶν καὶ ἀδιάφορος.

(2) mensa non consecrata, sed vulgari.

Ὁ θ' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Προσφορὰς γινόμενης, αἱρετικοὶ μὴ παρέστωσαν· εἰ μὴ που μετανοεῖν ἐπαγγέλλονται, καὶ φεύγειν τὴν αἵρεσιν.

Τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Τὰ ἀντιμίσια, ἐνθα ἂν χρεία γένηται τοῦτων, ἀκωλύτως παρατέμπονται, καὶ οὐ περιγράφονται ἐν τῆδε τῇ ἐνορίᾳ ἢ ἐκείνῃ, ἀλλὰ καὶ ὑπερῶρια γίνονται, καθὼς καὶ τὰ θεῖον μύρον. Καλοῦνται δὲ οὕτως, ὡς ἀντιπρόσωπα καὶ ἀντίτυπα τῶν πολλῶν μίσων, τῶν καταρτιζόντων τὴν ἀγίαν καὶ Δεσποτικὴν τράπεζαν. Κυρίως δὲ ἐπ' ἐκείναις τῶν τραπέζων τίθενται, ἃς καθιέρωσις οὐχ ἤγιασεν.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐάν κατὰ ἄγνοιαν κλυθῇ ἀντιμίσιον, οὐκ ἀποτίθεται τὸν ἁγιασμόν, οὐδὲ βέβηλον γίγνεται.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐάν φθάσῃ ὁ εὐαγγελισμὸς τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ ἢ τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ, οὐχ ἀμαρτάνομεν οἶνον τραγικαῦτα μεταλαμβάνοντες καὶ ἰχθύων.

Τοῦ αὐτοῦ.

Δεῖ μεταδίδοναι τῆς θείας κοινωνίας τῷ ἀσθενοῦντι, ἀποθανεῖν κινδυνεύοντι, καὶ μετὰ τὸ γεύσασθαι βρώσεως.

Σχόλιον.

Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης οὕτω φησὶ· «Τοῖς ἐξασθενήσασιν τέλειον, καὶ λεπτὰ μὲν εἰσέτι ἐμπνέουσιν, ἀνασθητοῦσι δὲ ὅλως, καὶ μήτε πιεῖν, μήτε φαγεῖν δυναμένοι, οὐ δεῖ τῶν ἁγιασμάτων μεταδίδοναι· ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπαφῆς καὶ τῆς ἐπιχρίσεως τούτων τὰ τε χεῖρα καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἐπιστραγγίζεσθαι.»

Ὁ ςβ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Δι' ὅλης τῆς Τεσσαρακοστῆς, πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, καὶ τῆς ἡμέρας τοῦ εὐαγγελισμοῦ, ἢ τῶν προηγησμένων λειτουργιᾶ τελείσθω.

Σχόλιον.

Τὸ μὴ χρεῖον τὰ προηγησάμενα διὰ τῆς λαβίδος ἐν τῷ Δεσποτικῷ αἵματι, ἐν τῷ μέλλειν ταῦτα φυλάττειν, ἀκριβέστερόν φησιν ὁ μακάριος Ἰωάννης, ὡς καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ γινόμενον.

Ὁ μθ' τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ.

Σαββάτῳ δὲ μόνον καὶ Κυριακῇ δεῖ προσφέρειν ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ.

Ὁ ιδ' ταύτης.

Εἰς ἑτέραν παροικίαν τὰ ἅγια μὴ πημπέσθω.

Ὁ ιδ' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Ἐπεὶ τοῦ ταυτὸν ἀνελότος, προσφορὰ μὴ γινέσθω, εἰ μὴ ἀληθεῖς ἐκφρων ἦν.

Ὁ ις' τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ.

Εὐαγγέλιον ἐν Σαββάτῳ μεθ' ἑτέρων Γραφῶν ἀναγιγνωστέσθω.

Ὁ ζ' ταύτης.

Ἐν ταῖς συνάξεσι, μεταξὺ τῶν ψαλμῶν, ἀναγνώσεις γινέσθωσαν.

(1) Missas alii reddunt.

(2) Nostrī Annuntiationem vocant.

9 Timothei Alexandrini.

Cum oblatio sit, hæretici ne adsint, nisi forte se pœnitentiam acturos pollicentur, et hæresim fugituros.

Nicephori patriarchæ.

Antimensia citra prohibitionem, ubicunque fuerit eis opus, mittuntur, nec vel hac, vel illa regione circumscribuntur, sed in aliam quoque provinciam transferuntur, sicut et sacrum unguentum. Sic autem appellantur, velut opposita et respondentia multis illis (1) mensis, quæ sacram et Dominicam mensam absolvunt. Proprie vero mensas illas significant, quas consecratio non sanctificavit.

Ejusdem.

Si per ignorantiam lotum fuerit antimensium, sanctificationem non deponit, neque profanum redditur.

Ejusdem.

Si dies læti nuntii (2) in magnam illam quintam feriam (3), vel magnam Parasceven inciderit, non peccamus, si tunc vino et piscibus utamur.

Ejusdem.

Oportet impertiri communionem sacram ægrotanti, cui periculum mortis iuminet, etiam postquam cibum degustavit.

Scholium.

Beatus autem Joannes sic ait: « Qui prorsus debiles facti sunt, et exiliter quidem adhuc respirant, omnino tamen sensum amiserunt, ac neque bibere, neque comedere possunt, iis sacramenta non impertienda sunt, sed per contactum et inunctionem tantum labia, quam lingua eorum obsignanda.»

52 habitæ in Trullo.

Per totam Quadragesimam, excepto Sabbato et Dominica, et læti nuntii die, prius significatorum liturgia perficiatur.

Scholium.

Non inungenda esse prius sanctificata per ansam in sanguine Dominico, dum custodienda sunt, accuratius tradit beatus Joannes, veluti quod etiam in Ecclesia nostra Majori fiat.

49 Laodicenæ.

Sabbato duntaxat et Dominica die fieri debent oblationes in Quadragesima.

14 ejusdem.

In aliam parœciam sanctæ oblationes non mittantur.

14 Timothei Alexandrini.

Pro eo, qui sibi manus attulit, oblatio ne fiat, nisi reapse amens erat.

16 Laodicenæ.

Evangelium in Sabbato cum aliis Scripturis legitur.

7 ejusdem.

In congressibus, lectiones psalmis permisceantur.

(3) Scilicet ante Pascha.

17 *eiusdem.*

Privati psalmi, et in canonem non relati libri, ne pronuntientur in ecclesia, sed Veteris dumtaxat, ac Novi Fœderis libri.

24 [*al.* 27] *Carthaginiensis.*

Nam extra scripturas canonicas, nihil in ecclesia legitur, nomine sacrarum Scripturarum.

85 *apostolorum.*

Venerationi sint Veteris dumtaxat Novique Fœderis libri.

46 *Carthaginiensis.*

Martyrum passiones in recordationibus sanctorum leguntur.

51 *Laodicensæ.*

Recordationes martyrum in Quadragesima celebrandæ non sunt, nisi Sabbatis et Dominicis diebus: nec item nuptiæ, vel natales.

Scholium.

Sacerdotes, qui nuptiales benedictiones in magna illa Quadragesima peregerunt, puniuntur; mediocriter quidem si ex simplicitate, gravius autem, si ex perversitate, et clanculum. Matrimonium tamen consistit, veluti quod benedictionem accepit.

Ante festum sanctorum Apostolorum, Natalis Christi, Transfigurationis Christi, et Obdormitionis sanctissimæ Deiparæ, necessario septem dierum jejunia præcedunt. Quod si quis etiam ultra dies illos septem in festis horum vel sponte sua, vel municipali statuto compulsus jejunat, non confundetur.

11 *S. Cyrilli.*

Cimelia cum immobilibus prædiis non alienata servari ecclesiis oportet. Et qui pro tempore sacerdotium moderantur, iis incidentium impensarum est committenda curatio.

SECTIO III.

DE CLERICIS.

TITULUS I.

Qui clerici fiant, et qui non fiant.

Canon 19 apostolorum.

Qui duas sorores, aut fratris sororisve ducit filiam, clericus esse non potest.

22 *eorumdem.*

Qui seipsum mutilaverit, non sit clericus.

23 *eorumdem.*

Quod si clericus fuerit, segregatorum

Primus primæ.

Per necessitatem a medicis exsectus, et castratus invitus, ad clericatum admittitur.

64 *apostolorum.*

Convictus de scortatione, vel adulterio, vel quo facinore fidelibus prohibito, clericus non fiat.

79 *eorumdem.*

Qui a dæmone vexatur, neque clericus fiat, neque cum fidelibus precetur. Mundatus autem, si dignus est, admittitur.

A

O ιζ' ταύτης.

Ἰδιωτικοὶ ψαλμοὶ, καὶ ἀκανόνιστα βιβλία, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μὴ λεγέσθωσαν, ἀλλὰ μόνα τὰ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης βιβλία.

Ὁ κδ' [*al.* κζ'] τοῦ ἐν Καρθαγένη.

Ἐκτός γὰρ τῶν κανονικῶν γραφῶν μηδὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγιγνωσκέσθω, ἐπ' ὀνόματι θεῶν Γραφῶν.

Ὁ κε' τῶν ἀποστόλων.

Σχέσθωσαν δὲ μόνα τὰ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης βιβλία.

Ὁ μς' τοῦ ἐν Καρθαγένη.

Τὰ πάθη τῶν μαρτύρων ἐν ταῖς μνήμασι τῶν ἁγίων ἀναγιγνωσκέσθωσαν.

Ὁ ςα' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ὁδὲ δεῖ μνείας μαρτύρων τελεῖν ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ, εἰ μὴ Σάββασι καὶ Κυριακαῖς· οὐδὲ γάμου, ἢ γενέθλια.

Σχόλιον.

Οἱ πεποικηότες γαμικὰς ἱερολογίας τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ, ἐπιτιμῶνται ἱερεῖς· μετρίως μὲν, εἰ ἐξ ἀφελείας· μειζρόνως δὲ, εἰ ἐκ σκαιοτροπίας, καὶ κρύφα. Τὸ μόντοι συνοικέσιον μένει, ὡς ἱερολογίαν δεξάμενον.

Πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπαργίας Θεοτόκου, ἐξανάγκης ἑπταήμεροι προσηγοῦνται νηστεία. Εἰ δὲ τις καὶ πλεόν τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν κατὰ τὰς ἑορτὰς τούτων ἔκοντι, ἢ ἀπὸ κτητορικοῦ τυπικοῦ συνωθούμενος νηστεύσει, οὐ καταισχυνθήσεται.

Ὁ ια' τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.

Κειμήλια καὶ κτήσεις ἀκινήτους ἀνεκποιήτους ταῖς ἐκκλησίαις φυλάττεσθαι χρὴ· θαρβέσθαι δὲ τοὺς κατὰ καιρὸν τὴν ἱερωσύνην διέποντας τῶν παραπιπτόντων ἀναλωμάτων τὴν οἰκονομίαν.

C

ΤΜΗΜΑ Γ.

ΠΕΡΙ ΚΛΗΡΙΚΩΝ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Α'.

Τίτες κληροῦνται, καὶ τίτες οὐ κληροῦνται.

Ὁ ιθ' τῶν ἀποστόλων.

Ὁ δύο ἀδελφὰς ἢ ἀδελφιδὴν ἀγόμενος, οὐ κληροῦται.

Ὁ κβ' αὐτῶν.

Ὁ εαυτὸν ἀκροτηριάσας, οὐ κληροῦται.

Ὁ κγ' αὐτῶν.

Εἰ δὲ καὶ κληρικὸς εἴη, ἀφορίζεσθω.

Ὁ α' τῆς α.

Ἀνάγκη δὲ τις χειρουργηθεὶς, καὶ ἄκων ἐκτμηθεὶς, κληρούσθω.

Ὁ εα' τῶν ἀποστόλων.

Ἐλεγεθεὶς ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ μοιχείᾳ, ἢ τινι τῶν ἀπηγορευμένων· πιστοῖς, μὴ κληρούσθω.

Ὁ οθ' αὐτῶν.

Ὁ δαιμονῶν μήτε κληρούσθω, μήτε πιστοῖς συνευχέσθω. Καθαρισθεὶς ἐξ, εἰ δέξις, προσδεχθήτω.

Ὁ πβ' αὐτῶν.

Οἰκέτης οὐ κληροῦται παρὰ γνῶμην τοῦ δεσπότου.

Ὁ λγ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Κληρικὸς, μὴ ἔκ γένουσι ἀλλ' ἀξίος, γινέσθω.

Ὁ η' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Λαϊκὸς, οὗ ἡ γυνὴ φανερώς ἠλέγχθη μοιχευθεῖσα, μὴ κληροῦσθω· καὶ ὁ κεκληρωμένος εἰ κατέχει τὴν μοιχευθεῖσαν, ἐξωθεῖσθω τῆς ἐγγχειρισθείσης αὐτῷ δακονίας.

Ὁ γ' τοῦ ἀγίου Κυρίλλου.

Ὅταν μέλλῃ χειροτονεῖσθαι κληρικὸς, ἐρευνάσθω ὁ βίος αὐτοῦ, εἰ γαματὴν ἔχει, ἢ μὴ, καὶ πῶς, καὶ πότε ἐγγήματο, καὶ εἰ ἀπέσχετο, καὶ εἰ μὴ ἐκδέδληται ἢ παρ' ἐπισκόπου, ἢ ἐκ μοναστηρίου· καὶ οὕτως ἀδιάδλητος εὐρεθεὶς, χειροτονεῖσθω.

Ὁ ε' τῆς δ'.

Μηδεὶς δύο πόλεων ναοὶς κληροῦσθω. Εἰ δέ τις ἐξ ἄλλης εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν μετετέθῃ, κατὰ μηδὲν μετεχέτω τῶν τῆς προτέρας, ἢ τοῦ ἰδίου βαθμοῦ ἐκπεσεῖται.

Ὁ ιε' τῆς ζ'.

Μηδεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν δυσὶν ἐκκλησίαις κληροῦσθω· αἰσχροκέρδεια γάρ. Ἄλλαχού δὲ τοῦτο γινέσθω, διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐνδειαν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β.

Τίτρα δεῖ τὸν κληρικὸν ποιεῖν, καὶ τίτρα μὴ ποιεῖν.

Ὁ ιε' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ε' τῆς δ' καὶ ὁ γ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Κληρικὸς τῆς οἰκίας ἐκστὰς, καὶ ἐπ' ἀλλοτρίας οἰκῶν, ὡς ὁ λαϊκὸς μενέτω, καὶ μάλιστα, εἰ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου καλούμενος, οὐχ ὑπήκουσεν.

Ὁ ιε' τῶν ἀποστόλων.

Καὶ ὁ τοῦτον ἐν γνώσει κατέχων ἐπίσκοπος, ἀφορίζεσθω.

Ὁ ιη' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Καὶ ὁ διὰ βαρβάρων ἐπιδρομῆν, ἢ τίνα ἄλλην περίστασιν ἄλλαχού γενόμενος κληρικὸς, εἰ μὴ τοῦ δεινοῦ παυσάμενος, εἰς τὸν οἶκτον ἐπανάλθοι κληρὸν, καθαιρεῖσθω σὺν τῷ κατέχοντι.

Ὁ θ' τῆς ἐν Σαρδικίῃ.

Ὁ δὲ μὴ βουλόμενος ἀπελθεῖν εἰς τὴν κεκληρωται, τοῦ λοιποῦ μὴ δεχέσθω.

Ὁ κ' τῶν ἀποστόλων.

Καὶ εἰ τις γνῶμης δίχα τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου πρὸς ἄλλον κληρὸν ἀπελθὼν προσδεχθεῖν, καθαιρεῖσθω σὺν τῷ δεξαμένῳ.

Ὁ ς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ὁ γὰρ ἀπαξ ἀναγνοὺς ἐν ἐκκλησίᾳ ἐν ἄλλῃ πρὸς κληρῶσιν μὴ δεχέσθω.

Ὁ κ' τῶν ἀποστόλων.

Κληρικὸς ἐγγύας διδοὺς, καθαιρεῖσθω.

Σχόλιον.

Εἰ δὲ αἰσχροκέρδειαν, καὶ ἐπὶ τελωνῶν τοῦτο ποιεῖ· εἰ δὲ δι' ἀνάγκην, καὶ ἐπὶ κληρικῶν, ἐπαίτεται.

A

82 eorundem.

Servus præter sententiam domini non sit clericus.

33 habitæ in Trullo.

Clericus fiat, non genere clarus, sed qui dignus est.

8 Cæsariensis.

Laicus, cujus uxor manifesto convicta est de commisso adulterio, clericus ne fiat; et qui ad clericatum pervenit, si pollutam adulterio retinet, a ministerio sibi tradito rejicitur.

3 S. Cyrilli.

Cum ordinandus est clericus, exploretur ipsius vita, num habeat uxorem, neene; tum quomodo, et quando matrimonium contraxerit, an abstinerit, an non ejectus fuerit vel ab episcopo, vel ex monasterio; atque ita repertus expers criminis, ordinator.

10 quartæ.

Nemo duarum civitatum clericus efficitur. Quod si quis ex una in aliam ecclesiam translatus fuerit, in nullo particeps rerum prioris esto, cæteroque gradu suo spoliandus.

15 septimæ.

Nemo Constantinopoli duabus in ecclesiis clericus efficitur; hoc enim turpis lucri cupiditas fuerit. Alibi vero id fieri liceat, propter hominum penuriam.

TITULUS II.

Quæ clerico faciendæ, et quæ non faciendæ.

Canon 15 apostolorum, et 5 synodi 4, et 3 Antiochenæ.

Clericus, qui sua relicta, degit in aliena parvicia, ceu laicus maneto, maxime, si ab episcopo arcesitus, non obederit.

16 apostolorum.

Et episcopus, qui sciens hunc penes se retinet, segregator.

18 habitæ in Trullo.

Et qui propter incursum Barbarorum, vel quod aliud periculum, alibi factus est clericus, nisi cum malum cessaverit suum ad clerum redierit, deponitur una cum illo, qui eum penes se retinet.

9 Sardicensis.

Qui abire non vult ad ecclesiam, cujus clericus factus est, de cætero non admittitor.

20 apostolorum.

Et si quis absque sententia sui episcopi profectus ad alium clerum, receptus fuerit, una cum eo, qui hominem recepit, deponitor.

6 Carthaginensis.

Nam qui semel in ecclesia quadam lectoris munus obiit, is in alia ad clericatum non admittitor.

20 apostolorum.

Clericus, qui ssejussiones præstat, deponitor.

Scholium.

Si propter turpe lucrum, et in publicanorum causis id facit. Sin alicujus necessitatis respectu, et in clericorum causis, laudem meretur.

26 *eorumdem.*

Lectores duntaxat et psaltæ, etiam postea, quam clerici facti sunt, matrimonium contrahant.

Scholium.

Justiniani novella (1) præcipit, ne quis fiat lector, nisi annorum sit 18.

42 *apostolorum, et 50 habitæ in Trullo.*

Clericus alea ludens, aut semet inebrians, nisi desierit, segregator.

Scholium.

At novella 123 Justiniani hos segregans, etiam in monasterium conjicit.

54 *apostolorum, et 40 Carthaginensis.*

Clericus, qui non urgente necessitate itineris in caupona comedit, segregator.

55 *apostolorum.*

Si episcopum afficit injuria, deponitor.

56 *eorumdem.*

Si presbyterum, vel diaconum, segregator.

62 *eorumdem.*

Qui clericatum metus cæusa negaverit, deponitor; sin poenitentiam egerit, veluti laicus admittitor.

3 *quartæ.*

Clericus, aut solitarius, qui negotia mundana gerit, nisi lege vocatur ad tutelam impuberum, vel ab episcopo pupillorum ei viduarumque commissa est curatio, multator.

11 *primæ ac secundæ.*

Clericus, qui mundanas dignitates aut sollicitudines suscipit, aut curatorias, quas vocant, a clericatu rejicitur.

7 *quartæ.*

Qui clericus, aut solitarius factus est, si ad militiam vel dignitatem mundanam accesserit, nec poenitentiam egerit, anathemati subjicitur.

Scholium.

De hoc et 123 novella Justiniani, cujus hæc verba sunt: Nemo clericatum suum relinquens, sæcularis fiat. Nam et dignitate militiave, quam adeptus est, nudabitur, et municipii sui curiæ tradetur. Item 7 et 8 novella domini Leonis, clericos atque monachos, qui habitum mutarunt, et laici facti sunt, etiam invitò habitui pristino restitui præcipiunt.

8 *ejusdem.*

Qui per contumaciam ab episcopo suo discessionem fecerunt, clerici quidem increpantur, monachi vero, vel laici, communionis exsortes sunt.

9 *ejusdem.*

Clericus cum clerico dissidens, nisi de sententia sui episcopi ad tribunal sæculare cucurrerit, punitor; cum suo vero, vel altero episcopo si controversiam habeat, apud synodum provinciæ litiget. Quod si quis episcopus, aut clericus cum metropolitano disceptet, apud episcopum Constantino-
polis causa agitatur.

(1) Novell. 123, c. 13.

A

ἢ καὶ αὐτῶν.

Ἀναγνώσται μόνον καὶ ψάλται, καὶ μετὰ τὸ κληρῶσθαι, γαμειτώσαν.

Σχόλιον.

Ἰουστινιάνειος νεαρὰ κελεύει, μὴ γίνεσθαι τινα ἀναγνώστην, εἰ μὴ ἢ ἐτῶν γένοιτο.

Ὁ μβ' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ν' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Κυβέων κληρικὸς ἢ μεθύων, εἰ μὴ παύσαιτο, ἀφοριζέσθω.

Σχόλιον.

Ἡ δὲ ρκγ' νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ἀφορίζουσα τούτους, καὶ μοναστηρίῳ ἐμβάλλει.

Ὁ νδ' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ μ' τῆς ἐν Κερθαγένῃ.

Κληρικὸς ὁ εἴχα τῆς καθ' ὄδον ἀνάγκης ἐσθίων ἐν καπηλείῳ, ἀφοριζέσθω.

Ὁ νε' τῶν ἀποστόλων.

Ἰθρίζων δ' ἐπίσκοπον, καθαιρέσθω.

Ὁ νς' αὐτῶν.

Πρεσβύτερον δὲ, ἢ διάκονον, ἀφοριζέσθω.

Ὁ ξβ' αὐτῶν.

Ὁ τὸν κληρὸν διὰ φόβον ἀρνησάμενος, καθαιρέσθω· μετανοήσας δὲ, ὡς λαϊκὸς δεχθήτω.

Ὁ γ' τῆς τετάρτης.

Κληρικὸς ἢ μονάζων κοσμικὰ διοικῶν πράγματα, εἰ μὴ νόμῳ καλεῖται εἰς ἀφελίκων ἐπιτροπήν, ἢ παρ' ἐπισκόπου ὀργανῶν καὶ χιρῶν ἐπιτραπέζῃ πραγμάτων διοίκησιν, ἐπιτιμάσθω.

C

Ὁ ια' τῆς α' καὶ β'.

Καὶ κληρικὸς κοσμικὰς ἀρχὰς ἢ φροντίδας ἀνδεχόμενος, ἢ τὰς λεγομένας κουρατωρείας, ἐξωθεῖσθω τοῦ κλήρου.

Ὁ ζ' τῆς δ'.

Ὁ κληρωθεὶς ἢ μονάσας, εἰ ἐπὶ στρατείας ἢ κοσμικῆν ἀξίαν ἔλθοι, καὶ μὴ μεταμέλοιτο, ἀναθεματίζεσθω.

Σχόλιον.

Περὶ τοῦτο καὶ ρκγ' νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ φησὶ γάρ: «Μηδεὶς τὸν οἰκείον κληρὸν ἐὼν, γίνεσθαι κοσμικὸς. Ἐπεὶ καὶ τῆς προσηγομένης αὐτῷ ἀξίως ἢ στρατείας ἀπογυμνωθήσεται, καὶ τῇ βουλῇ τῆς οἰκίας ἀποδοθήσεται πόλεως.» Καὶ ἡ ζ' καὶ ἡ' νεαρὰ τοῦ κυρίου Λέοντος, τοὺς κληρικοὺς καὶ μοναχοὺς μεταστρηματισθέντας καὶ λαϊκοὺς γενομένους, καὶ ἀκοντάς πρὸς τὸ πρότερον ἀποκαθίστασθαι σχῆμα κελεύουσιν.

Ὁ η' ταύτης.

Οἱ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν ἀφηνιάσαντες, κληρικὸι μὲν ἐπιτιμάσθωσαν, μονάζοντες δὲ, ἢ λαϊκοὶ, ἀκοινωνήτοι.

Ὁ θ' ταύτης.

Κληρικὸς κληρικῷ μὲν διαφερόμενος, εἰ μὴ γνώμῃ τοῦ ἐπισκόπου εἰς κοσμικὸν καταδράμοι δικαστήριον, ἐπιτιμάσθω τῷ ἰδίῳ δὲ, ἢ ἐτέρῳ ἐπισκόπῳ διαφερόμενος, παρὰ τῇ συνόδῳ δικαζέσθω τῆς ἐπαρχίας. Εἰ δὲ τις ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς πρὸς μητροπολίτην ἀμφισβητοίῃ, ἐπὶ τῷ Κωνσταντινουπόλεως δικαζέσθω.

Ὁ ια' τῆς ἐν Κυρθαγένῃ.

Κληρικὸς ἢ ἱερωμένος ἐγκαλούμενος, εἰ τὴν ἐκκλησίαν ἀφείλῃ, τῷ δημοσίῳ προσδράμοι, εἰ μὲν ἐπ' ἐγκληματικοῖς ἐγκαλοῖτο, καὶ δικαιῶθεις τὸν ἴδιον ἀπολέσει βαθμὸν· εἰ δὲ ἐπὶ πολιτικοῖς, ἀπολέσει τὴν δίκαιον αὐτοῦ, εἰ τὸν ἴδιον βαθμὸν ἐβελήσῃ κατέχειν. Καὶ ἔαν ὑπὸ τινῶν δικαστῶν καταδικασθῆς, εἰς ἐτέρως μείζονας καταδράμῃ, καὶ παρ' ἐκείνοις δικαιῶθῃ, οἱ προδικάσαντες μὴ βλαπτέσθωσαν· εἰ μὴ που κατὰ ἔχθραν, ἢ δωροδοκηθέντες ἐλαγχθῶσιν ἐκεῖνον καταδικάσαι. Καὶ τοῖς κατὰ συναίνεσιν ἐκλέξαι δικαστῆς, καὶ ὀλιγωτέροις οὐσι τοῦ δέοντος, μὴ ἐξέστω ἐκκαλεῖσθαι. Καὶ τὰ τέκνα τῶν κληρικῶν, θεωρεῖται κοσμικὰ μὴ ποιεῖται, μηδὲ θεωρεῖται τούτο δὲ καὶ πᾶσι Χριστιανοῖς ἀπειρεῖται.

Ὁ κη' τῆς ἐν Κυρθαγένῃ.

Κληρικοὶ δικαζόμενοι, ἔαν μὴ τῇ κρίσει τοῦ σφῶν ἐπισκόπου ἀρέσκονται, μετὰ συναίνεσιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς γείτονας ἀπαρχέσθωσαν κριθησόμενοι. Εἰ δὲ μὴ τῇ τοῦτων ἀρέσκονται, πρὸς τὴν πρωτεύοντα τῆς ἀπαρχίας. Πρὸς ἕτερον δὲ ἀπελθόντες, ἀκοινώνητοι.

Ὁ ρα' αὐτῆς.

Καὶ κληρικοὶ δίκας ἔχοντες, εἰ τῷ ἐπισκόπῳ αὐτῶν μεμφόμενοι, μὴ παρὰ τοῖς γείτοσι συναίνεσι αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῖς πέραν δικάσαιντο, ἀκοινώνητοι.

Ὁ ρθ' ταύτης.

Ἐάν κληρικοὶ δικασθῶσι παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ τῷ ἐν τούτων ἢ ψήφῳ ἀπαρέσκη, οἱ δικάσαντες μὴ καλεῖσθωσιν εἰς ἕτερον δικαστήριον, περὶ αὐτῶν μαρτυρῆσαι. Καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς εἰς μαρτυρίαν μὴ καλεῖσθω.

Ὁ θ' τῆς δ'.

Εἰ τις ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς πρὸς μητροπολίτην ἀμφισβητοῖ, ἐπὶ τῷ Κωνσταντινουπόλεως δικαζέσθω.

Ὁ κβ' τῆς ἐν Κυρθαγένῃ.

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς αἰρετικὸν μὴ συνεισιγέτω, μηδὲ τι τῶν ἰδίων δωρεῖτω, μηδ' ἂν εἰς συγγενῆς.

Ὁ λβ' τῆς ἐν Κυρθαγένῃ.

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς μηδὲν πρότερον ἔχων, εἴτα κτησάμενος πράγματα, εἰ μὴ τῇ ἐκκλησίᾳ ταῦτ' ἀφιερῶσει, ὡς δεσποτικὰ διηρητικῶς πράγματα, ἐνεχέσθω. Καὶ εἰ συγγενικῶν δικαίων κληρονομήσῃ, καὶ τούτων ἀφιερῶσιν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ὁ δὲ τι τῶν ἰδίων ἀφιερῶσας, εἴτα μεταμεληθεὶς, ἀνάξιος τῆς ἐκκλησιαστικῆς κρινέσθω τιμῆς.

Ὁ εβ' ταύτης.

Κληρικὸς ἐπίσκοπων κρίσει καταδικασθεὶς, παρ' οὐδενὸς ἐκδικεῖσθω.

Ὁ οθ' ταύτης.

Καὶ κληρικὸς ἐλαγχθεὶς, εἰ μὴ ἐντὸς ἐννεμητῶν δι' ἀπολογίας ἑαυτὸν σπεύσει καθαῖραι, εἰς ἀπολογίαν ἀπρόδεκτος.

PATROL. GR. CL.

A

15 Carthaginensis.

Clericus, aut sacerdos, qui vocatur in jus, si ecclesia relicta, publicum ad iudicium cucurrerit; siquidem ob criminales causas accusatur, etiam obtento jure gradum suum amittet: sin ob civiles, jus suum amittet, si gradum suum retinere volet. Idem si a iudicibus quibusdam condemnatus, ad alios superiores cucurrerit, atque apud illos jus suum obtinuerit; non his hoc noceat qui antea sententiam tulerunt, nisi forte per inimicitiam, vel corrupti muneribus, illum alterum condemnasse convicti fuerint. Idem iis qui de consensu mutuo delegere iudices, etiamsi victi discedant, provocare non liceat. Præterea liberi clericorum spectacula mundana non exhibeant, neque spectent, quod quidem universis Christianis est prohibitum.

B

28 Carthaginensis.

Clerici litigantes, si iudicio episcopi sui non steterint, consensu ejus ad finitimos episcopos abeant ab iisdem iudicandi. Quod si ne horum quidem sententiæ acquieverint, ad provinciæ primatem se conferant. Ad alium si accesserint, communionis exsortes suntu.

125 ejusdem.

Etiam clerici qui lites habent, si de suo episcopo querentes, non cum ejus consensu coram finitimis episcopis, sed coram ulterioribus litigaverint, a communione submoventur.

59 ejusdem.

Si clerici apud ecclesiam litigaverint, et alteri horum sententiâ displiceat; litigatores ad aliud tribunal ne vocentur, ut de iis testimonium dicant. Et quidem omnino, qui ecclesiasticus est, ad dicendum testimonium ne vocetur.

9 synodi quartæ.

Si quis episcopus, aut clericus, controversiam cum metropolitano habuerit, coram Constantino-politano litiget.

22 Carthaginensis.

Episcopus, aut clericus, hæreticum ad se ne recipiat, nec suum quid ei donet, ne quidem si cognatus sit.

32 Carthaginensis.

Episcopus, aut clericus, antea nihil habens, si bona deinde acquisiverit, nec ea consecraverit ecclesiæ, veluti peculatus rerum Dominicarum reus esto. Quod si hæreditates jure cognationis sibi debitas adierit, etiam de his ecclesiæ dedecet. Qui vero de suis aliquid consecraverit, cuius eum postea pœnituerit, ecclesiastico indignus honore iudicetur.

62 ejusdem.

Clericus episcoporum iudicio damnatus, a nemine defenditor.

79 ejusdem.

Clericus convictus, nisi intra spatium anni per excusationem sese purgare studuerit, nullam ad purgationem admitti potest.

16 habitæ in Trullo.

Episcopus, aut clericus, splendidis se vestibus ornans, aut unguentis delibutus, nisi desinat, deponitor.

35 Carthagineusis.

Episcopus, aut clericus, qui liberos suos ante morum ætatis stabilitatem emancipat, delictorum ab eis admissorum particeps est.

14 quartæ

Psalter, aut lector, uxorem alterius sectæ non ducat; sin eam jam duxerit, liberos ad communionem adducat, tametsi ab hæreticis baptizati sint.

18 ejusdem, et 34 habitæ in Trullo.

Clerici, vel monachi, conjurationem facientes, vel factiosi, vel quid adversus episcopum aut consortium clericatus molientes, gradu suo prorsus excidant.

22 quartæ.

Qui res ad episcopum mortuum pertinentes diripiunt clerici, gradibus suis excidant.

23 ejusdem.

Clerici, vel monachi, qui præter episcopi sui sententiam Constantinopoli commorantur, etiam invitati abiguntur, veluti perturbatores ecclesiastici status.

5 habitæ in Trullo.

Clericus qui extra personas non suspectas, mulierem habet, aut ancillam, deponitor. Similiter et cunucubus, clericus quidem, deponitor; laicus autem, segregator.

9 ejusdem.

Clericus, qui officinam cauponariam habet, aut desistat, aut deponatur.

Scholium.

Patriarcha Lucas etiam seplasiarias officinas, aut balneas a clericis curari per adnotationem vetuit, veluti quæ turpi lucro et mendacio occasionem præbeant. Interdicit etiam diaconis, ne medicinam faciant; et segregationi subijcit clericos, qui mundana publicaque negotia tractant. Idem patriarcha Michael Anchialinus per adnotationem mandat, ut clerici officia secularia, vel exactorum munia, vel curatorum, non suscipiant.

10 primæ ac secundæ.

Qui aliquid ex repositis in sacrario vasis sacris, aut vestibus, ad lucrum proprium abripiunt, aut profanum ad usum avertunt, omnino deponuntur. Qui vero de segregatis extra sacrarium vas aliquod, aut vestem, profanum ad usum, sibi vel alteri concedunt, segregantur. Qui prorsus rapiunt, tanquam sacrilegi damnantur.

20 apostolorum.

Sacerdos, aut clericus in scortatione, vel perjurio, vel furto depreheus, deponitor, at non segregator. Scriptum est enim: « Non bis de eodem delicto vindictam exigendam.

A

'Ο ις' τῆς ἐν Τρούλλῳ

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς λαμπραῖς ἑαυτοῦ ἐσθῆσι κοσμῶν, ἢ μῦρα χριόμενος, εἰ μὴ παύοιτο, καθαιρείσθω.

'Ο λδ' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ.

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς τὰ ἴδια τέκνα πρὸ τῆς τῶν τρέπων αὐτῶν σταθιρότητος ἢ τῆς ἡλικίας ποιωὶν αὐτεξούσια, τῶν πλημμελημάτων αὐτοῖς κοινώνει.

'Ο ιδ' τῆς δ'.

Ψάλτης ἢ ἀναγνώστης ἑτερόδοξον μὴ γαμίτω. Εἰ δὲ γήμας ἔτυχε, τὰ τέκνα προσαγέτω τῇ κοινωνίᾳ, εἰ καὶ παρὰ τῶν αἰρετικῶν ἐβαπτίσθησαν.

'Ο ιη' ταύτης, καὶ ὁ λδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Κληρικοὶ ἢ μονάζοντες συνομύμενοι ἢ πατριάζοντες, ἢ τι κατὰ ἐπισκόπου ἢ συγκληρικοῦ τυρεύοντες, τοῦ οἴκειου βαθμοῦ παντάσῃν ἐκπιπέτωσαν.

'Ο κβ' τῆς δ'.

Οἱ τὰ διαφέροντα τῷ ἐπισκόπῳ θεονεῶτι διαρπάζοντες κληρικοὶ, τῶν βαθμῶν ἐκπιπέτωσαν.

'Ο κγ' ταύτης.

Οἱ παρὰ γνώμην τοῦ σφῶν ἐπισκόπου κληρικοὶ ἢ μονάζοντες τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐνδιατρίδοντες, καὶ ἄκοντες ἐλαυνέσθωσαν, ὡς ταρακταὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καταστάσεων.

'Ο ε' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Κληρικὸς, ἀνευ τῶν ἀνυπόπτων προσώπων, γυναικα κεκτημένος ἢ θεραπευίδεσσι, καθαιρείσθω. Ἀσχύτως δὲ καὶ εὐνοῦχοι, κληρικὸς μὲν, καθαιρείσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

'Ο θ' ταύτης.

Κληρικὸς κατηλικὸν ἐργαστήριον ἔχων, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω.

Σχόλιον.

'Ο πατριάρχης Λουκᾶς καὶ μυρεψικὰ ἐργαστήρια ἢ λουτρά πρὸς τῶν κληρικῶν ἐνεργεῖσθαι ἀπέστηκε διὰ σημειώματος, ὡς ἀισχροῦ κέρδους καὶ ψεύδους παραίτια. Κωλύει δὲ καὶ τοὺς διακόνους ιατρικῆς ἀντιποιεῖσθαι, καὶ ἀφορισμῶ καθυποβάλλει τοὺς κοσμικὰ καὶ δημόσια διενεργούντας κληρικούς. Καὶ ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ τοῦ Ἀγγιᾶλου, κοσμικὰ ὀφείκια, ἢ πρακτορικὰς ἐνεργείας, ἢ κουρατωρεῖα, τοὺς κληρικούς ἐπισκήπτει διὰ σημειώματος μὴ ἀναδέχεσθαι.

D

'Ο ε' τῆς α' καὶ β'.

Οἱ τι τῶν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ἱερῶν σκευῶν, ἢ ἀμφιασμάτων, εἰς ἴδιον ἀφαρπάζοντες, κέρδος, ἢ εἰς χρῆσιν ἀνίερων ἀποχρῶμενοι, παντελῶς καθαιρείσθωσαν. Οἱ δὲ τι τῶν θυσιαστηρίῳ ἀφορισμένων, σκευὸς ἢ ἀμφιον, εἰς χρῆσιν ἀνίερων ἐκτοῖς ἢ ἄλλῃ παρέχοντες, ἀφοριζέσθωσαν· οἱ δὲ παντελῶς ἀφαρπάζοντες, ὡς ἱερόσυλοι καταδικάζεσθωσαν.

'Ο κε' τῶν ἀποστόλων.

Ἰερεὺς ἢ κληρικὸς ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ ἐπιουρίᾳ, ἢ κλοπῇ ἁλοῦς, καθαιρείσθω, καὶ μὴ ἀφοριζέσθω. Οὐκ ἐκδικήσεις γὰρ, ψησι, δὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ.

Ὁ μα' τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ.

Ἱερατικός ἢ κληρικός ἄνευ κελεύσεως τοῦ ἐπισκόπου μὴ ὀδευέτω.

Ὁ κδ' ταύτης

Ἱερωμένος ὄλως ἢ κεκλήρωμένος εἰς καπηλεῖον μὴ εἰσέρχεται.

Ὁ λς' ταύτης.

Ἱερατικός, ἢ κληρικός, μάγος, ἢ ἱεραὶδός, ἢ μαθηματικός, ἢ ἀστρολόγος, ἢ περιάπτης, ἐκρίπτεται τῆς ἐκκλησίας.

Ὁ κ' ταύτης.

Μῆτε διάκονος ἀκείμενος ἐμπροσθεν πρεσβυτέρου καθεζέσθω, μῆτε κληρικός ἐμπροσθεν διακόνου.

Ὁ κδ' τῆς α' καὶ β', καὶ ὁ νδ' τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ.

Κληρικός ἢ μονάζων ἐν ἱεροδρόμοις ἢ θυμεικοῖς παρῖνοις παρουσιάζων, ἢ κἀν ἐν γάμῳ κληθεῖη, τῆς τῶν παρῖνων παρουσίας μὴ προερχόμενος, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρεσθω.

Ὁ κς' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Κληρικός ἀνοικεῖον ἐσθῆτα ἀμφεννύμενος, κἀν ἐν ἑδῷ εἴη, ἐβδομάδα μίαν ἀφορίζεται.

Ὁ λγ' ταύτης.

Τὰ θεῖα λόγια ἐπ' ἀμβωνος μὴ ἀναγινωσκέτω ὁ μὴ κεκαρμένος, καὶ μὴ τυχὼν εὐλογίας. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ἀφορίζεται.

Ὁ ιδ' τῆς ζ'.

Καὶ ὁ μὴ χειροθεσία; τυχὼν, εἰ καὶ μόναχος εἴη, εἰς ἱερά; ἐπ' ἀμβωνος βίβλους μὴ ἀναγινωσκέτω. Χειροθετεῖται δὲ ἀναγνώστη; καὶ ἡγοούμενο; ἐν τῷ ἱδίῳ μοναστηρίῳ, εἰ ἱερωμένος εἴη, καὶ παρ' ἐπισκόπου χειροθεσίαν ἔχει· καὶ χωρεπίσκοπος, κατ' ἐπιτροπὴν ἐπισκόπου.

Ὁ ις' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ὁ ἐπιθετός ἀναγνώστη; ἢ γαμῆτω, ἢ ἐγκράτειαν ὁμολογεῖτω· καὶ οἱ ἀναγνώσται τὸν δῆμον μὴ προσκυνεῖτωσαν, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν θηλαδῆ.

Ὁ ε' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Οἱ ψάλλοντες μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ κατανύξεως ψαλλέτωσαν, βραβεῖς ἀτάκτοις καὶ ἀναρμόστοις μὴ χρώμενοι.

Ὁ ιε' τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ.

Καὶ ἄνευ τῶν κανονικῶν ψαλτῶν, καὶ ἀπὸ διψθέρας ἐπ' ἀμβωνος ψαλλόντων, μηδεὶς ἐν ἐκκλησίᾳ ψαλλέτω.

Σχόλιον.

Ἦγουν τῶν ἀπὸ κανόνος γινομένων. Διψθέρας δὲ τὰς βίβλους καλεῖ, διὰ τὰ μεμβράνας αὐτάς εἶναι· διψθεῖται γάρ, τὰ ἄεσμα.

Ὁ κγ' ταύτης.

Ἀναγνώστη; ἢ ψάλλτης ὄραβιον μὴ φορεῖτω.

Ὁ ε' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Κληρικός τόπον μὴ λαμβανέτω· τὸ γὰρ ἐν λαϊκοῖς ἐπιλήψιμον, πολλῷ μᾶλλον ἐν κληρικοῖς.

Ὁ κα' ταύτης.

Τέκνα κληρικῶν ἰθνηκοῖς ἢ αἵρετικοῖς μὴ γαμικῶς συναπτέσθωσαν.

A

41 Laodicea.

Sacerdos aut clericus absque jussu episcopi iter non faciat.

24 ejusdem.

Sacerdos aut ascriptus clero camponam prorsus non ingreditor.

36 ejusdem.

Sacerdos aut clericus, qui magus est, aut incantator, aut mathematicus, aut astrologus, aut qui ligaturas facit, ejicitur ex ecclesia.

20 ejusdem.

Neque diaconus injussus ante presbyterum sedeat, neque clericus ante diaconum.

24 prima ac secunda, et 54 Laodicea.

B Clericus, aut monachus, qui Circensibus aut musicis ludicris adest, aut invitatus ad nuptias, si antequam illa ludicra fiant, non egreditur, aut desinat, aut deponitur.

27 habitus in Trullo.

Clericus vestem sibi non convenientem induens, etiamsi sit in itinere, septimanam unam segregator.

33 ejusdem.

Oracula divina in ambone non legat, qui non est tonsus, nec benedictionem consecutus. Qui praeter haec facit, segregator.

14 septima.

C Qui manus impositionem non est consecutus, licet monachus sit, sacros in ambone libros non legat. Imponat autem manus lectoribus etiam abbas in suo monasterio, si sacerdoti gradum habet, et ab episcopo manus impositionem nactus est: itemque chorepiscopus, episcopi permisso.

16 Carthagensis.

Lector, qui pubes est, aut matrimonium contrahat, aut continentiam promittat. Neque populum lectores adoret, post lectionem scilicet.

5 habitus in Trullo.

Qui canunt, multa cum attentione et compunctione canant, inordinatis et non convenientibus clamoribus haud utentes.

15 Laodicea.

Extra cantores regulares, deque codice in pulpito canentes, nullus in ecclesia canat.

Scholium.

Hoc est, qui secundum regulam signi. Διψθέρας autem, sive codices, libros vocat; quod membranae sunt; διψθεῖται enim cutes sive palles sunt.

25 ejusdem.

Lector, sive cantor, orarium non gestet.

5 Carthagensis.

Clericus, usuram non accipiat. Quod enim in laicis reprehensionem meretur, multo magis in clericis.

21 ejusdem.

Cleficorum liberi cum paganis, aut haereticis, matrimonio ne iunguntur.

38 *Carthaginensis.*

Clerici continentes, non nisi permissu episcopi, vel presbyterorum, ad viduas aut virgines ingrediuntur; atque ita non soli, sed cum conclericis, aut Christianis honorabilibus.

6 *Basilii Magni.*

Regularium scortatio pro nuptiis non habetur, sed omni modo eorum conjunctio dirimitur.

32 *ejusdem.*

Clericus, qui peccatum ad mortem commisit, gradu suo dejectus, inter laicos constituitur.

Scholium.

Peccatum ad mortem, est peccatum animi, quod in actum processit. Quandoquidem id, quod duntaxat ad velle atque ad assensum progreditur, non ad mortem est.

51 *ejusdem.*

Clerici labentes gradibus suis excidunt.

69 *ejusdem.*

Lector, qui ante nuptias cum sponsa contrahit, post annum receptus ad legendum, siue offensa se gerat. Furtivas autem nuptias contrahens absque sponsalibus, a ministerio desistat.

11 *quarta.*

Cum pacificis ecclesiasticis litteris pauperes iter faciant, non cum commendatitiis; hæ præbentur illis qui aliquam in suspensionem venerunt.

Scholium.

Pacificæ litteræ sunt, quæ ab episcopis conceduntur clericis, qui propter egestatem proficiisci aliam in urbem volunt, atque in ejus clerum recipi. Vel etiam, quæ episcopis ab archiepiscopis conceduntur, cum ad imperatorem usu sic exigente proficiunt. Commendatitiæ vero sunt, quæ pœnæ alicui subjectis dantur ad eorum purgationem, et per quas alteri episcopo commendantur ad communionem.

TITULUS III.

*Communes clericis et laicis canones.**Canon 51 apostolorum.*

Omnis clericus, aut laicus, si non propter exercitium, sed abominationis causa, a nuptiis, et carnibus, et vino abstinere, aut corripitor, aut deponitor.

63 *eorumdem.*

Qui suffocatum, vel a bestiis discerptum, vel morticinum degustat, clericus quidem, deponitur, laicus autem, segregator.

54 *Basilii Magni.*

Qui latrones invasuri exeunt, laici quidem, a communione arcentur; clerici vero, deponuntur.

65 *Apostolorum.*

Homicida, clericus quidem, deponitor, laicus autem, segregator.

66 *eorumdem.*

Similiter et qui jejuna die Dominico vel Sabato, nisi duntaxat uno.

Scholium.

Nisi forte quodam exercendi sui causa dies octo,

A

'O λη' τῆς ἐν Καρθαγέτη.

Κληρικοί ἐγκρατευόμενοι, πρὸς χήρας ἢ παρθένους, εἰ μὴ κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τῶν πρεσβυτέρων, μὴ εἰσέλθωσαν, καὶ οὕτω μὴ μόνοι, ἀλλὰ μετὰ συγκληρικῶν ἢ Χριστιανῶν ἐντίμων.

'O ς' τοῦ μεγάλου Βασιλείου περὶ μορυχῶν.

Ἢ τῶν κανονικῶν πορνεία εἰς γάμον μὴ λογίζεται, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διασπάσθω αὐτῶν ἡ συνάρσις.

'O λβ' αὐτῶν [αὐτοῦ].

Κληρικός τὴν πρὸς θάνατον ἁμαρτίαν, τοῦ βαθμοῦ καταγόμενος, μετὰ τῶν λαϊκῶν ταπείσθω.

Σχόλιον.

Πρὸς θάνατον ἁμαρτία ἐστὶν, ἢ φυγικὴ δηλαδὴ, ἢ καὶ μάγρι πράξεως χωρήσασα· ὡς ἦγε μέχρι τοῦ βουληθῆναι μόνον καὶ συγκαταβῆσαι, οὐ πρὸς θάνατον.

'O ρα' αὐτοῦ.

Οἱ κληρικοὶ παραπίπτοντες τῶν βαθμῶν ἐκπίπτουσιν.

'O εθ' αὐτοῦ.

Ἀναγνώστης πρὸ γάμου τῆ μνηστῆ συναλλέσων, μετ' ἐνιαυτῶν δεχθεὶς εἰς τὸ ἀναγινώσκειν, ἀπρόκοπος μενέτω. Κλεψίγαμος καὶ μνηστῆς ἀνευ, τῆς ὑπηρεσίας παυσάσθω.

'O ια' τῆς δ'.

Εἰρηνικαὶς ἐκκλησιαστικαὶς ἐπιστολαὶς οἱ πένητες ὀδευέτωσαν, ἀλλὰ μὴ συστατικαὶς· αὐταὶ γὰρ τοὶ ἐν ὑπολήψει παρέχονται.

Σχόλιον

Εἰρηνικαὶ εἰσὶν ἐπιστολαὶ αἱ παρὰ τῶν ἐπισκόπων δίδόμεναι τοῖς κληρικοῖς, θέλουσι δι' ἐνδειαν εἰς ἑτέραν ἀπελθεῖν πόλιν, καὶ τῷ ἐκεῖ κληρῷ καταλεγεῖναι. Ἢ καὶ αἱ τοὶς ἐπισκόποις παρὰ τῶν ἀρχιεπισκόπων δίδόμεναι, πρὸς βασιλεία διὰ τινὰ χρεῖαν ἀπερχομένοις. Συστατικαὶ δὲ εἰσὶν αἱ δίδόμεναι ταῖς ὑπὸ ἐπιτίμιον εἰς ἀθώωσιν, καὶ ἑτέρω αὐτοῖς ἐπισκόπῳ συνιστάσαι πρὸς κοινωνίαν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ'.

*Κοινὸι κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς.**'O ρα' τῶν ἀποστόλων.*

Κληρικός ἄπας ἢ λαϊκός, εἰ μὴ δι' ἄσκησιν, γάμου καὶ κρεῶν, καὶ οἴνου, ἀλλὰ βδελυσσόμενος· ἀπέχοιτο, ἢ διορθούσθω, ἢ καθαιρεῖσθω.

'O ετ' αὐτῶν.

Ὁ πικροῦ, ἢ θηριαλώτου, ἢ θνησιμαίου γευόμενος, κληρικός· μὲν, καθαιρεῖσθω· λαϊκός, δὲ, ἀφοριζέσθω.

'O ρδ' τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Οἱ τοὶς λησταῖς ἀντεπεξίοντες, λαῖκοι μὲν, τῆς κοινωνίας ἐργονταὶ· κληρικοὶ δὲ, καθαιρούνται.

'O ες' τῶν ἀποστόλων.

Ὁ φονεὺς, κληρικός μὲν, καθαιρεῖσθω· λαϊκός, δὲ, ἀφοριζέσθω.

'O ες' αὐτῶν.

Ὁσαύτω, καὶ ὁ νηστεύων Κυριακῆν ἢ Σάββατον, πλὴν ἐνός.

Σχόλιον.

Εἰ μὴ πού τις δι' ἄσκησιν ὀκτὼ τυχὼν ἡμέρας ἢ

δέκα νηστεύοντος, συνεισαχθῆ ταύταις ἐξανάγκης Α καὶ Σάββατον καὶ Κυριακῆ.

Ὁ ξθ' τῶν αὐτῶν.

Καὶ ὁ μὴ νηστεύων τετράδα, καὶ Παρασκευῆν, καὶ τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστῆν, εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν.

Ὁ σ' αὐτῶν.

Ἔτι δὲ καὶ ὁ Ἰουδαϊζῶν.

Ὁ ιε' Πέτρου Ἀλεξανδρείας.

Τετράδι γὰρ καὶ Παρασκευῆ νηστεύειν· τῇ μὲν, διὰ τὸ κατὰ τοῦ Χριστοῦ τῆς προδοσίας συμβούλιον· τῇ δὲ Παρασκευῇ, διὰ τὸ σωτήριον πάθος. Τῇ μὲν τοι Κυριακῇ χαρμοσύνης ἑορταστέον, διὰ τὴν τοῦ ἑωτῆρος ἀνάστασιν.

Ὁ πδ' ἀποστόλων.

Βασιλεὺς παρὰ θέμιν ὕβρισις, ἢ ἄρχοντα, κληρικὸς μὲν καθαιρεῖσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

Σχόλιον.

Βασιλεὺς μὲν ὕβριζειν· κικώλυται· ἐλέγχειν δὲ, οὐδαμῶς. Ὁ δὲ τς' [κα'] τίτλος τοῦ ἐξηκοστοῦ βιβλίου ἐν κεφαλῇ γ', οὕτω φησίν· Ἐάν κακῶς μνημονεύσῃ τις τοῦ βασιλέως, οὐχ ὑπόκειται τιμωρίᾳ· ἀλλὰ χρὴ τὰ περὶ αὐτοῦ τῷ βασιλεὶ μνησθῆναι. Εἰ γὰρ ἀπὸ κουφότητος ἐξῆλθε, καταφρονητέος· εἰ δὲ ἀπὸ μανίας, ἐλέους δεξιός· εἰ δὲ ὡς ἀδικούμενος, συγχωρητέος.

Ὁ κζ' τῆς δ', καὶ ὁ ἐνετηχοστέος δευτέρος τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Οἱ γυναῖκας ἀρπάζοντες ἐπὶ συνοικίσεια, ἢ συναρβόμενοι, κληρικοὶ μὲν, ἐκπιπέτωσαν· λαϊκοὶ δὲ, ἀναθεματιζέσθωσαν.

Ὁ δ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ νόμῳ τοῦ Χριστοῦ συγγενόμενος, κληρικὸς μὲν, καθαιρεῖσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

Ὁ ια' αὐτῆς.

Ὁ τὰ παρὰ Ἰουδαίων ἄζυμα ἐσθίων, ἢ Ἰουδαίους προσοικειούμενος, ἢ λαμβάνων παρ' αὐτῶν ἰατρίας, ἢ ἐν βλαβειῷ τούτοις συλλοδόμενος, κληρικὸς μὲν, καθαιρεῖσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

Ὁ ςα' αὐτῆς.

Ὁσαύτως καὶ ὁ ἑαυτὸν ἐκδίδος μίμοις καὶ θεάτροις, καὶ τοῖς τῶν κυνηγίων θεωρίοις, καὶ ταῖς ἐπὶ σκηναῖς ὀρχήσεσιν.

Σχόλιον.

Ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν πόλεων θηρία ἐτρέφετο, λέοντες καὶ ἄρκτοι, καὶ κατὰ τινὰς καιροὺς ἐξήγοντο εἰς τὸ θέατρον. Καὶ ποτὲ μὲν ταύροις ἐμάχοντο, ποτὲ δὲ ἀνθρώποις, αἰχμαλώτοις τυχόν, ἢ κατακρίτοις· καὶ ἦσαν ταῦτα τοῖς θεομένοις καθ' ἑδουήν. Τούτο οὖν ὁ κανὼν ἀπαγορεύει, οὐ τὸ διὰ κυνῶν, ἢ ἄλλως θηρεύειν.

Ὁ ςς' αὐτῆς.

Ἔτι δὲ καὶ ὁ τυρὸν καὶ ὠὰ τοῖς τῆς Τεσσαρακοστῆς ἐσθίων Σάββασιν, καθάπερ οἱ Ἀρμένιοι.

Ὁ ς' τῆς αὐτῆς.

Κυβεύων, κληρικὸς μὲν, καθαιρεῖσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

Ὁ ξβ' αὐτῆς.

Καλάνδαι, καὶ βετὰ, καὶ βρουμάλια, καὶ ἡ τῆ

(!) L. unic. C. Si quis imp. maledix. lib. ix.

verbi gratia, vel decem jejunante, necessario diebus istis et Sabbatum atque Dominicus comprehensi fuerint.

69 eorundem.

Et qui non jejunat feria quarta, et in Parasceve, et sancta Quadragesima, exceptio imbecillitatis casu.

70 eorum.

Præterea qui judaizat.

15 Petri Alexandrini.

Nam feria quarta, et in Parasceve, jejunandum est; illa quidem, propter prodicionis adversus Christum consilium; in Parasceve autem, propter salutiferam passionem. Dominicus vere dies hilariter celebrandus, propter Resurrectionem Domini.

84 apostolorum.

Qui præter fas imperatorem, vel præsidem, afferit contumelia, clericus quidem, deponitur, laicus autem, segregator.

Scholium.

Contumelia quidem afficere imperatorem, prohibitum est, sed reprehendere, nequaquam. Titulus autem 306 [fortasse, 21] libri Basilicon 60, capite 13, sic ait: Si quis malam mentionem imperatoris fecerit, pœnæ non subjicitur, sed hæc imperatori de ipso sunt indicanda. Si enim ex levitate id processerit, contemnendus est: si ex insania, miseratione dignus; si velut injuriam passus, venia ipsi danda.

27 quartæ, et 92 habitæ in Trullo.

Qui mulieres rapiunt ad matrimonia, vel auxilium ad hæc præstant, clerici quidem, gradu excidant, laici vero, anathemati subjiciantur.

4 habitæ in Trullo.

Qui cum sponsa Christi coivit, clericus quidem deponitur, laicus autem, segregator.

11 ejusdem.

Qui a Judæis acceptos comedit panes non fermentatos, aut eorum sit socius, aut medicinas ab eis accipit, aut in balneo cum eis lavat, clericus quidem deponitur, laicus vero segregator.

51 ejusdem.

Similiter et qui seipsum dat mimis, ac theatris, arenarumque spectaculis, et scenicis saltationibus.

Scholium.

In maximis urbibusalebantur hestiar, puæ, leones et ursi, certisque temporibus in theatrum educebantur: ac nonnunquam sane cum tauris committebantur, nonnunquam cum hominibus, puta captivis, aut damnatis, atque hæc spectatoribus voluptati erant. Istud igitur hic canon prohibet, non venationem, quæ sit cum canibus, aut aliter.

56 ejusdem.

Præterea qui caseum et ova comedit in Sabbatis Quadragesimæ, quemadmodum Armenii faciunt.

50 ejusdem.

Qui ludit alea, clericus quidem deponitur, laicus autem segregator.

62 ejusdem.

Kalendæ, et vota, et brumalia, et celebritas, quæ

primo die Maii habetur, e fidelium republica tolluntur. Quin etiam muliercularum saltationes, et larvæ comicæ, et satiricæ et tragicæ, et in torcularibus imploratio Bacchi, et risus in doliis, cum primum vinum affunditur. Qui autem in his persistit, clericus quidem deponitor, laicus vero segregator.

65 *ejusdem.*

Qui ante officinas in novilunils rogos accendant, et super eos saltant, clerici quidem deponuntur, laici vero segregantur.

67 *ejusdem.*

Qui sanguinem animalis quocunque modo comedit, clericus quidem deponitor, laicus vero segregator.

77 *ejusdem.*

Et qui cum mulieribus lavat.

79 *ejusdem.*

Qui post festum Nativitatis Christi simillaginem coquunt, eamque sibi invicem dant tanquam..... clericus quidem deponitor, laici vero segregantur.

80 *ejusdem.*

Qui tribus continuis diebus Dominicis, absque gravissima necessitate, abest ab ecclesia, clericus quidem deponitor, laicus vero segregator.

86 *ejusdem.*

Similiter et qui lenocinium facit, ad animarum interitum.

88 *ejusdem.*

Et qui jumentum in templum introducit, absque aliqua in itinere necessitate.

97 *ejusdem.*

Qui cum muliere cohabitavit, ne quidem in templi catechumenis degat. Hoc qui transgreditur, clericus quidem deponitor, laicus autem segregator.

13 *septimæ.*

Qui de monasteriis mundana diversoria faciunt, caque non restituunt, clerici quidem deponuntur, laici vero segregantur.

28 *primæ ac secundæ.*

Qui castrat aliquem vel sua manu, vel jussu, absque morbi necessitate, clericus quidem deponitor, laicus autem, segregator.

28 *Laodicenæ.*

Clericus aut laicus ad convivia, quæ agapæ dicuntur, invitatus, partem non accipiat; quippe injuriam ordini facit. Clerici vel laici de stipe symposia non habent.

TITULUS IV.

Qui ad clericorum accusationem non admittendi.

Canon 128 *Carthaginensis.*

Segregatus ad clericorum accusationem non admittitor.

129 *ejusdem.*

Neque servus, aut libertus, aut insimulatus, aut mimus, aut paganus, aut hæreticus, aut Judæus.

130 *ejusdem.*

Nec is, qui diversis ex causis eos accusavit, si in uno mentiri convictus fuerit.

Α πρώτη του Μαΐου πανήγυρις, τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περιαιρείσθωσαν. Ἄλλὰ μὴν καὶ γυναίκων ὀρχήσεις, καὶ προσωπεῖα κωμικὰ, καὶ σατυρικὰ, καὶ τραγικὰ, καὶ ἡ ἐπὶ ληνοῖς τοῦ Διονύσου ἐπικλησίαι, καὶ ὁ ἐν τοῖς πλοῖσι γέλως τηναρχὴν ἐπιχειρομένου τοῦ οἴνου. Ὁ δὲ τούτοις ἐπιμένων, κληρικὸς μὲν, καθαιρείσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

ἽΟ ξδ' αὐτῆς.

Οἱ ἐν ταῖς νομηνιαῖς πρὸ τῶν ἐργαστηρίων πυρκαϊῆς ἀνάπτοντες καὶ ὑπεραλλόμενοι, κληρικοὶ μὲν, καθαιρείσθωσαν· λαϊκοὶ δὲ, ἀφοριζέσθωσαν.

ἽΟ ξζ' αὐτῆς.

Ὁ ἐσθίων αἷμα ζῶου οἰωδῆποτε τρόπιμ, κληρικὸς μὲν, καθαιρείσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

ἽΟ οζ' αὐτῆς.

Β Καὶ ὁ γυναίξι συλλοβόμενος.

ἽΟ οθ' αὐτῆς.

Οἱ μετὰ τὴν ἑορτὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως σεμιδαλιν ἔψοντες, καὶ ταύτης ἀλλήλοις μεταδίδοντες ὡς ἐπιλόχιον, κληρικοὶ μὲν, καθαιρείσθωσαν· λαϊκοὶ δὲ, ἀφοριζέσθωσαν.

ἽΟ ς' αὐτῆς.

Ὁ ἐπὶ τρισὶν ἑξῆς Κυριακαῖς, ἀνάγκης διχα βεντυτάτης, τῆς ἐκκλησίας ἀπολιμπανόμενος, κληρικὸς μὲν, καθαιρείσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

ἽΟ πς' αὐτῆς.

Ἵταύτως καὶ ὁ πορνοδοσκῶν ἐπὶ ψυχῶν ὀλέθριμ.

ἽΟ πη' αὐτῆς.

Καὶ ὁ κτήνος εἰς ἱερὸν εἰσάγων, χωρὶς τινος καθ' ὄδον ἀνάγκης.

ἽΟ ἐνετηχοστὸς ἑβδομος αὐτῆς.

Ὁ γυναίξι συνοικῶν, μὴδ' ἐν τοῖς τοῦ ναοῦ κατοικεῖται κατηχουμειοῖς. Ὁ δὲ παραβαίνων, κληρικὸς μὲν, καθαιρείσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

ἽΟ ιγ' τῆς ζ'.

Οἱ μοναστήρια κοσμικὰ ποιῶντες καταγώγια, καὶ μὴ ἀποκαθιστῶντες, κληρικοὶ μὲν, καθαιρείσθωσαν· λαϊκοὶ δὲ, ἀφοριζέσθωσαν.

ἽΟ ιη' τῆς α' καὶ β'.

Ὁ εἰδουχίζων τινὰ ἢ ἀτοχειρίμ, ἢ ἐπιτάγματι, χωρὶς ἀνάγκης νόσου, κληρικὸς μὲν, καθαιρείσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

ἽΟ κζ' τῆς ἐν Λαοδικεῖα.

Κληρικὸς ἢ λαϊκὸς εἰς ἀγάπην κληθεῖς, μέρος μὴ αἰρετῶ· ὑβρίζει γὰρ τὴν τάξιν. Κληρικοὶ ἢ λαϊκοὶ ἐξ ἐράνου μὴ συμποσιαζέσθωσαν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Δ'.

Τίτες εἰς κατηγορίαν κληρικῶν ἄδικοι.

ἽΟ ρκη' τῆς ἐν Καρθαγένη.

Ἵζωρισμένος εἰς κατηγορίαν κληρικῶν μὴ δεχέσθω.

ἽΟ ρκθ' αὐτῆς.

Μὴδὲ δουλὸς, ἢ ἀπελεύθερος, ἢ διαβεβλημένος, ἢ μίμος, ἢ Ἑλλήν, ἢ αἰρετικὸς, ἢ Ἰουδαῖος.

ἽΟ ρλ' αὐτῆς.

Μὴδὲ ὁ διάφορα κατηγορήσας αὐτῶν, εἰ εἰς ἐν τούτων ψευδόμενος ἐλεγχθεῖη.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β.

Οι ἐχθόμενοι.

Ὁ η' τῆς α'.

Οἱ καθαροὶ λεγόμενοι, προσερχόμενοι, ὁμολογήσαντες οὗτοι διγάμοις κοινωνήσουσι, καὶ συγχωρήσουσι τοῖς παραπεπτωκόσι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν συνθήσονται δόγμασι τῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ τοῦ βιβλίου καὶ τῆς ἀξίας τῆς ἱερωσύνης αὐτῶν ἕκαστος μενέτω, εἰ μὴ κατὰ πλῆριν εἶεν, ἐν ἧ κλήρος εὐρίσκεται, καὶ ἐπίσκοπος. Ἐκεῖ γὰρ ὁ μὲν κυρίως ἐπίσκοπος τὸ ἴδιον ἔξει ἀξίωμα· ὁ δὲ παρ' αὐτοῖς ἐπίσκοπος ὡς πρεσβύτερος ἔσται· εἰ μὴ που δόξει τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ὀνόματος αὐτὸν ἔχειν, ἢ καὶ χωρεπίσκοπον παρ' αὐτοῦ γεγονέναι, ἵνα μὴ ἐν τῇ πόλει δύο ὦσιν ἐπίσκοποι.

Ὁ ξη' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Οἱ ὑπὸ Δονατιστῶν χειροτονηθέντες ἐπιστρέφοντες, ἐν ταῖς οικείαις τιμαῖς δεχέσθωσαν.

Ὁ ξθ' αὐτῆς.

Οἱ Δονατισταὶ ἐπιστρέφοντες, τοὺς ἰδίους ἔχέτωσαν ἐπισκόπους. Καὶ οὗοι τῶν Δονατιστῶν ἐπισκόπων τοὺς ὑπ' αὐτοῦ λαοὺς προσαγάγωσιν, ἕστωσαν τούτων ἐπίσκοποι.

Ὁ ριζ' ταύτης.

Οἱ Δονατισταὶ ἐπιστρέφοντες ἐκείνῳ τῷ θρόνῳ λογίζέσθωσαν, ᾧ καὶ ἡ ἐκκλησία ἐκεῖ καθολικῆ.

ΤΜΗΜΑ Δ'.

ΠΕΡΙ ΜΟΝΑΧΩΝ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Α'.

Πότε καὶ πῶς ὁ μονάζων μονάσει.

Ὁ μ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Δεκαέτης τις μονάζετω, εἰ καὶ τῷ τῆς χώρας ἐπισκόπῳ ἀξίος· τοῦτου τότε δοκεῖ.

Σχόλιον.

Ὁ μὲν ἡ' κανὼν τοῦ μεγάλου Βασιλείου ὑπὲρ τὰ ἰς' ἢ καὶ τὰ ἰς' ἔτη λέγει ὀφείλειν εἶναι τὴν προσάγουσαν αὐτὴν τῷ Κυρίῳ, καὶ ἀποτασσομένην τῷ γάμῳ. Ὁ δὲ παρῶν κανὼν ἐλαττοῖ τὸν χρόνον, διὰ τὸ τὴν Ἐκκλησίαν χάριτι θεῆς κραταιοτέραν ὄρῃν, καὶ ἐπὶ τὰ πρόσω βαίνουσαν καὶ προκόπτουσαν. Ζήτει εἰς τὸ περὶ γυναικῶν κεφάλαιον ἰγ'.

Ὁ δ' τῆς α' καὶ β'

Μηδεὶς τοῦ μοναχικοῦ καταξίουσθω σχήματος, πρὶν ἢ, τριετὴν δοκιμασθεὶς, ἀξίος φανῇ· εἰ μὴ πού βαρεῖά τις νόσος τὸν χρόνον συσταλεῖεν, ἢ ἀνὴρ εὐλαβῆς εἴη, καὶ κατὰ μοναχοὺς ἐν τῷ κόσμῳ ζῶν. Ἐπὶ τούτου γὰρ καὶ ἑξαμηνιαῖος χρόνος ἀρκεῖ. Εἰ δὲ παρὰ τοῦτο γένηται, ὁ μὲν προϊστάμενος, τῆς ἀρχῆς ἐκπιπέτω· ὁ δὲ ἀποκαρεῖς, ἑτέρῳ διδόνῃ μόνῃ.

Ὁ ς' ταύτης.

Ὁ μονάσαι βουλόμενος, περὶ τῶν αὐτοῦ πρότερον διατιθέσθω. Μετὰ γὰρ τὸ μονάσαι, τῶν αὐτοῦ πάντων κυριεύσει τὸ μοναστήριον. Εἰ δὲ τις μοναχὸς φωραθείη ἐκ τῶν αὐτοῦ τι παρκακράτης,

Α

TITULUS V.

Canones affines.

Canon 8 primæ.

Qui Cathari sive puri dicuntur, si accedant et professi fuerint, se cum digamia communicaturos, et lapsis veniam daturus, et omnibus aliis Ecclesiæ dogmatibus assensuros, quilibet eorum in gradu et dignitate sacerdotii sui maneat, nisi forte in urbe degant, in qua cæteroque clerus reperitur, et episcopus. Nam ibi qui revera episcopus est, dignitatem suam obtinebit, catharorum autem episcopus veluti presbyter erit. Nisi forte visum fuerit episcopo, ut etiam nominis honorem iste habeat, vel chorepiscopus ab ipso efficiatur; ne duo sint una in urbe episcopi.

Β

68 Carthaginensis.

Qui a Donatistis ordinati sunt, si convertantur, ad honores suos admittuntur.

69 ejusdem.

Donatistæ se convertentes, suos habeant episcopus. Et quotquot ex Donatistarum episcopis suos populos adduxerint, eorum episcopi sunt.

117 ejusdem.

Donatistæ se convertentes, ad illum thronum referantur, cui generalis ejus loci ecclesia quondam erat subjecta.

C

SECTIO IV.

DE MONACHIS ET MONASTERIIS.

TITULUS I.

Quando, et quomodo monachus futurus admittatur.

Canon 40 habitæ in Trullo.

Qui decennis est, monachus fiat, si regionis episcopo tunc dignus esse videatur.

SCHOLIUM.

Canon quidem 18 Basilii Magni, ultra 16 vel etiam 17 annos esse debere dicit eam, quæ Domino semet offert, et mundo renuntiat; hic vero canon tempus illud deminuit propterea, quod Ecclesiam Dei gratia magis confirmatam cerneret, atque ulterius progredientem et prolificentem. Quære in titulo de mulieribus, caput 12.

D

5 primæ ac secundæ.

Nemo prius habitu monastico dignus habetur, quam, triennio exploratus, dignus fuerit visus: nisi forte gravis aliquis morbus hoc spatium temporis contraxerit, aut vir religiosus sit, et more monachorum in mundo vivat. Nam in hoc vel sex mensium tempus sufficit. Si quid aliter factum fuerit, præpositus dignitate sua excidat, et qui tonsus est, alteri mansioni tradatur.

6 ejusdem.

Qui monachus fieri vult, de bonis suis prius testetur. Nam postquam monachus factus fuerit, universarum ipsius facultatum dominium monasterio cedet. Quod si quis monachus e suis bonis aliquid

retinuisse deprehensus fuerit, ipse quidem convenienter punitor, res autem illa, per præpositum vel episcopum distracta, pauperibus et egenis distribuitur.

Scholium.

At vero 113 [*rectius* 123] novella, quæ posita est libro..... Basilicon, tit. 1, etiam testandi potestatem ei facit, postquam monachus factus est; et intestato morienti legitime suis a liberis succedi vult.

43 *habitæ in Trullo*

Liceat cuilibet volenti, maxime qui deliquit, vitæ tempestatem fugere, atque solitariam in monasterio degere.

108 *Carthaginensis.*

Quilibet libere exercitium [solitarium] suscipito.

4 *ejusdem.*

Servus absque sententia domini sui in monasterium non admittitur. Qui aliter facit, communionis exsors esto.

2 *primæ ac secundæ.*

Si quis deprehensus fuerit aliquem facere monachum, illo non præsentem, qui eum accepturus est in obedientiam, ipse quidem deponitur, tonsus autem in monasterium sub obellentiam traditur ad episcopum.

19 *Basilii Magni.*

Qui [mundo] renuntiat, de cælibatu interrogatur, quem professus, si violet, veluti scortator puniatur.

26 *Carthaginensis.*

Qui per coactionem, etiam ante 25 annos virgini monasticum habitum vel induit, vel induet, culpa caret.

25 *habitæ in Trullo.*

Non cum amictu splendido parentes monasticam professuras in monasterium deducant. Nam id fluxi mundi recordationem in eis excitat.

TITULUS II.

Quæ monachis faciendæ, quæ non faciendæ.

Canon & synodi 4.

Monachi episcopo subditi sint, et in tranquillo maneat, neque ecclesiasticis, neque vitæ hujus negotiis sibi molestiam creantes, nisi forte sic flagitante necessitate permiserit episcopus. Qui aliter facit, communionis exsors esto.

16 *ejusdem.*

Monachi, vel monachæ, si matrimonium contraxerint, communionis exsors esto.

44 *habitæ in Trullo.*

Monachus, qui fornicatus est, aut duxit uxorem, pro scortatore ducitur.

6 *Basilii Magni.*

Regularium scortatio pro nuptiis non habetur, sed omni modo eorum conjunctio dirimitur.

46 *habitæ in Trullo.*

Monachæ extra mansionem non egrediuntur, nisi quæ necessitas urgeat; et tunc, de præpositæ sententiâ, nec absque vetulis exeant. Foris autem nulla

αὐτὸς μὲν προσκύντως ἐπιτιμᾶσθω· ἐκεῖνο δὲ παρὰ τοῦ προσώτου ἢ τοῦ ἐπισκόπου πιπρασκόμενον, πτωχοῖς καὶ ἀπόροις διανεμῆσθω.

Σχόλιον.

Ἡ δὲ ριγ' νεαρὰ, ἢ κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν, τίτλῳ α', καὶ διατιθεσθαι αὐτὸν δίδωσι μετὰ τὸ μονάζσαι· καὶ ἀδιάθετον ἀποθανόντα, νομίμως παρὰ τῶν παίδων κληρονομησθαι.

'Ο μγ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μέγιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάζσαι.

'Ο ρη' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Καὶ ἕκαστος ἐλευθέρως τὴν ἀσκησιν ἀναδεχέσθω.

'Ο δ' ταύτης.

Δούλος παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου μοναστηρίῳ μὴ δεχέσθω. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ἀκοινώνητος.

'Ο β' τῆς α' καὶ β'.

Ἐἰ τις φωραθῆι τινὰ ποιῶν μοναχόν, χωρὶς παρουσίας τοῦ εἰς ὑποταγὴν αὐτὸν παραληφόμενου, αὐτὸς μὲν καθαιρεῖσθω· ὁ δὲ ἀποκαρεῖ, εἰς μοναστήριον ἐν ὑποταγῇ διδῶσθω παρὰ τοῦ ἐπισκόπου.

'Ο ιθ' τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Ὁ ἀποτασσόμενος, περὶ ἀγαμίας ἐρωτάσθω· καὶ ὁμολογήσας, εἰ παραθαῖ, ὡς πόρνος ἐπιτιμᾶσθω.

'Ο κς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ὁς δι' ἀνάγκην, καὶ πρὸ τῶν εἰκοσιπέντε ἐτῶν, παρθένον τὸ μοναχικόν ἢ ἐνέδυσεν ἢ ἐνδύσει σχῆμα, ἀνέγκλητος.

'Ο κς' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Μὴ στολαῖς λαμπραῖς οἱ γονεῖς τὰς μελλούσας μονάζειν εἰς τὸ μοναστήριον ἀγαγέτωσαν. Ἀνάμνησιν γὰρ τοῦτο τοῦ βέροντος κόσμου ποιεῖ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β'.

Τίνα δεῖ κοιεῖν τοὺς μοναχοὺς, καὶ τίνα μὴ κοιεῖν.

'Ο δ' τῆς δ'.

Οἱ μοναχοὶ τῷ ἐπισκόπῳ ὑποταττέσθωσαν, καὶ καθ' ἡσυχίαν μενέτωσαν· μήτ' ἐκκλησιαστικοῖς, μήτε βιωτικοῖς πράγμασι παρενοχλοῦντες, εἰ μήπου δι' ἀνάγκην ὁ ἐπίσκοπος ἐπιτρέψει. Ὁ γὰρ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ἀκοινώνητος.

'Ο ις' ταύτης.

Μονάζοντες, ἢ μονάζουσαι, εἰ γαμήσειαν, ἔστωσαν ἀκοινώνηται.

'Ο μδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Πορνεύσας μοναχὸς, ἢ γυναῖκα ἀγόμενος, ὡς πόρνος λογιζέσθω.

'Ο ς' τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Ἡ τῶν κανονικῶν πορνεία εἰς γάμον μὴ λογίζεσθω· ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διασπάσθω αὐτῶν ἡ συνάρεια.

'Ο μς' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Αἱ μονάζουσαι τῆς μονῆς μὴ ἐξερχέσθωσαν, εἰ μὴ πού τις ὄναγκη κατεπέγει· καὶ τότε, γνώμῃ τῆς πρεσβυτέρου, καὶ μετὰ πρεσβυτέρων. Ἐξώκοιτος δὲ

μη γινέσθω. Καὶ μονάζοντες μετ' εὐλογίας τοῦ προεστῶτος προΐτωσαν. Οἱ δὲ μὴ οὕτως, ἐπιτιμᾶσθωσαν.

Ὁ μζ' ταύτης, καὶ ὁ κ' τῆς ζ'.

Μονάζων ἐν γυναικείᾳ καθεύδων μονῆ, ἢ μονάζουσα ἐν ἀνδράσι, εἴτε κληρικὸς, ἢ λαϊκός, ἀφορίζεσθω.

Ὁ η' τῆς ζ'.

Μηδὲ ἐν ἐπισκοπεῖσι ἢ μοναστηρίοις γυναῖκες ἐνδαιτάσθωσαν. Εἰ δὲ τις ἐπίσκοπος ἢ ἡγούμενος δούλη ἢ ἐλευθέρᾳ εἰς διακονίαν χρῆτο, ἐπιτιμᾶσθω ἐπιμένων δὲ, καθαιρεῖσθω. Ἐνθα δὲ ἐπίσκοπος ἢ ἡγούμενος καθ' ἑδὴν καταλύσει, αἱ γυναῖκες ἐκείνου παρόντος ἀναχωρεῖτωσαν.

Ὁ κα' τῆς ζ', ὁ ιη' τῆς ἐν Καρθαγένῃ, καὶ ὁ ιδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Κληρικοί ἢ μονάζοντες συνομνύμενοι, ἢ πατριάζοντες, ἢ τι κατὰ ἐπισκόπου ἢ συγκληρικοῦ τυρεύοντες, τοῦ οἰκείου βαθμοῦ παντάπασιν ἐκπικέτωσαν.

Ὁ κγ' ταύτης.

Οἱ παρὰ γνώμην τοῦ σγῶν ἐπισκόπου κληρικοί ἢ μονάζοντες τῇ Κωνσταντίνου ἐνδιατρίβοντες, καὶ ἄκοντες ἐλαυνέσθωσαν, ὡς τὰράκται τῶν ἐκκλησιαστικῶν καταστάσεων.

Ὁ κδ' τῆς α' καὶ β', καὶ ὁ νδ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Κληρικὸς ἢ μονάζων ἐν ἰπποδρόμοις ἢ θυμελικῶς παιγνίοις παρουσιάζων, ἢ κἀν ἐν γάμῳ κληθεῖν, τῆς τῶν παιγνίων παρουσίας μὴ προσερχόμενος, ἢ παυεῖσθω, ἢ καθαιρεῖσθω.

Ὁ δε' τῆς ζ'.

Ὁ μὴ χειροθεσίας τυχῶν, εἰ καὶ μοναχὸς εἴη, τὰς ἱεράς ἐπ' ἄμβωνος βίβλους μὴ ἀναγινωσκέτω. Χειροθετεῖτω δὲ ἀναγνώστας καὶ ἡγούμενος ἐν τῷ ἰδίῳ μοναστηρίῳ, εἰ ἱερωμένος εἴη, καὶ παρ' ἐπισκόπου χειροθεσίαν ἔχει· καὶ χωρεπίσκοπος, κατ' ἐπιτροπῆν ἐπισκόπου.

Ὁ κα' τῆς αὐτῆς.

Μοναχὸς τὴν ἰδίαν καταλιμπάνων μονὴν, καὶ εἰς ἕτερον ἀπερχόμενος, ξενοδοχεῖσθω μὲν, μὴ δεχέσθω δὲ παρὰ γνώμην τοῦ προεστῶτος αὐτοῦ.

Ὁ οδ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Εἰ τις μοναχὸς τῆς ἰδίας ἀποδράσας μονῆς, εἰς ἕτερον μοναστήριον μεταπέσει, ἢ εἰς κοσμικὸν εἰσχωμάσει καταγῶγιον, ἀφορίζεσθω μετὰ τοῦ ὑποδείξιμένου, ἕως ἂν εἰς τὴν ἰδίαν ἐπανέλθοι μονὴν. Ὁ δὲ παρ' ἐπισκόπου ὀπουδήποτε καταστάς, οὐχ ὑπόδικος.

Ὁ α' τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Οἱ μοναχοὶ διὰ τὸ σῆμα εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσιτῶσαν, ὑφάψεως χάριν κηροῦ καὶ κανδήλας. Ἐπ' ἄμβωνος δὲ, δίχα χειροθεσίας, μὴ ἀναγινωσκέτωσαν.

Ὁ ιδ' τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Δεῖ τὰς μοναζούσας εἰσεῖναι εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, καὶ ἄπτειν κηρὸν καὶ κανδήλας, καὶ κομμεῖν τὸν γάδον. Κατὰ περιστάσειν καὶ μοναχὸς λιτῶς

A cubet. Monachi quoque cum benedictione præpositi prodeant. Qui aliter fecerint puniuntur.

47 ejusdem, et 20 septimæ.

Monachus in muliebri mansione dormiens, aut monacha in virili, sive etiam clericus, aut laicus, segregator.

8 septimæ.

Nec in episcoporum ædibus, aut monasteriis, mulieres commorentur. Quod si quis episcopus, vel abbas, serva liberave suum ad ministerium utitur, increpator; et in sententia persistens, deponitur. In itinere vero, quocumque diveriet episcopus aut abbas, inde mulieres ipso præseente secedant.

B 21 septimæ, 18 Carthaginensis, et 14 habitæ in Trullo.

Clerici, vel monachi, conjurationem facientes, aut factiosi, vel quid adversus episcopum aut consortem clericatus molientes, gradu suo prorsus excedant.

23 ejusdem [al. quartæ].

Clerici, vel monachi, qui præter episcopi sui sententiam Constantinopoli commorantur, etiam invitati abiguntur, veluti perturbatores ecclesiastici status.

24 primæ ac secundæ, et 54 Laodicenæ.

Clericus, aut monachus, qui circi vel nuptiarum ludicris adest, aut invitatus ad nuptias, si antequam illa ludicra fiant, non egreditur, aut desinat, aut deponitur.

4 [al. 14] septimæ.

Qui manus impositionem non est consecutus, licet monachus sit, sacros in ambone [suggestu] libros non legat. Imponat autem manus lectoribus etiam abbas in suo monasterio, si sacerdotii gradum habet, et ab episcopo manus impositionem nactus est, itemque chorepiscopus, episcopi permissu.

21 ejusdem.

Monachus, qui suam mansionem deserit, et in aliam abit, hospitio quidem excipitur, verum absque sententia præpositi sui non admittitur.

74 [al. 101] Carthaginensis.

D Si quis monachus extra suam mansionem auferatur, et in aliud monasterium venerit, vel in sæculare diversorium velut ad comisandum irruerit, segregator una cum eo qui hominem excepit, donec in suam mansionem redierit. Qui vero ab episcopo ubicunque constitutus est, culpa caret.

1 Nicolai patriarchæ.

Monachi propter habitum in sacrarium ingredi oportet, ut cereos et candelas succendant. In suggestu vero, absque manus impositione, non legant.

14 Nicephori patriarchæ.

Monachus sacrarium ingredi oportet, et cereos et candelas accendere, templumque ornare. In periculo simplex etiam monachus baptizatur. Si uili-

ter et diaconus. Quinetiam laicus, si repertus in loco fuerit, absente sacerdote.

4 Nicolai patriarchæ.

Monachus, qui propter manifestum animæ periculum a proposito suo prohibetur, absque sententia illius extra mansionem non egreditur.

3 primæ ac secundæ.

Abbas si subditos sibi monachos aufugientes diligenter non requisiverit, vel eos inveniens non ad se recipit, et convenientior sanat, segregator.

80 Carthaginiensis.

Qui monachum ex alia mansionem susceperit, eumque vel abbas ipse clericum, vel abbatem, in sua mansionem constituerit, communionis exorsus sit, eo rescisso, quod actum est.

28 habitæ in Trullo.

Episcopus, qui alienat loca quædam episcopatus fertilia, præsertim magistratibus, expellitur, et irritum esto quod gestum est. Consimiliter et in albatibus.

41 habitæ in Trullo.

Includendus, ubi triennium prius traduxerit in monasterio sub obedientia, et annum unum extra claustrum tolerantur exegerit, ita demum de sententia præsidis in illa regione, includitur, nec egreditur inde, nisi mors cogat, aut commodum publicum, illique de sententia primatis.

22 habitæ in Trullo.

Qui eremitæ dicuntur, in urbe degentes, nisi rasi more monachorum in monasterio degunt, ex urbe pelluntur.

48 ejusdem.

Mulier ab eo qui suscepit episcopatum, de communi consensu separata, post ordinationem ejus monacha fiat, longe ab episcopo diversorio semota, cujus tamen cura et providentia fruatur.

22 septimæ.

Laici quidem cum gratiarum actione, et absque iudicis, cum mulieribus vescantur: monachi vero, vel sacerdotes seorsum, ac ne cum cognatis quidem mulieribus comedant, nisi forte presentibus divinis et religiosis viris ac mulieribus.

Scholium.

Illius chartularii Majoris Ecclesiæ, domini Petri dissertatio, Fieri non potest, inquit, ut monachus pueros de sacro baptismate suscipiat, et coronas nuptiales teneat, et fraternitates constituat.

TITULUS III.

De monasteriis.

Canon 4 synodi 4.

Nullus usquam templum construat, absque sententia episcopi.

26 quartæ.

Oeconomus cuilibet ecclesiæ de clero præficitor. Qui autem hoc facere negligit, episcopus, multabitur. Quod si metropolitanus in ecclesia sua nullum faciat vel œconômum, patriarcha faciat. Idem si non

βαπτίζει. Ἐταύτως καὶ διάκονος· καὶ λαϊκὸς δὲ, ἐν εὐρέθῃ εἰς τόπον, μὴ ὄντος ἱερέως.

Ὁ δ' τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Ὁ μοναχὸς διὰ προφανῆ ψυχικὸν κίνδυνον παρὰ τοῦ προστάτου εἰργόμενος, παρὰ γνώμην αὐτοῦ τῆς μονῆς μὴ ἐξερχέσθω.

Ὁ γ' τῆς α' καὶ β'.

Ἡγούμενος, τοὺς ὄν' αὐτὴν μοναχοῦς ἀποδιδρασκοντας εἰ μὴ ἐπιμελῶς ἀναζητοίη, ἢ εὐρίσκων οὐκ ἀναλαμβάνει, καὶ προσηκόντως θεραπεύει, ἀφορίζεσθω.

Ὁ π' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ.

Ὁ ἐξ ἐτέρας μονῆς μοναχὸν δεξιόμενος, καὶ ἢ κληρικὸν αὐτὸν ἡγούμενος, ἢ ἡγούμενον, ἐν τῇ ἰδίᾳ καταστήσει μονῇ, ἀκοινωνήτος, τῆς πράξεως ἀκυρωθείσης.

Ὁ ιη' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἐπίσκοπος ἐκποιῶν τι τῶν αὐτουργιῶν τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ μάλιστα ἀρχουσιν, ἐκδιωκέσθω· καὶ ἢ πρῶσις ἀκυρὸς μείντω. Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἡγουμένων.

Ὁ μα' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ ἐγκλεισθεὶς ὄντος, τριετίαν πρότερον διαβιβάσας ἐν μοναστηρίῳ ὑποτασσόμενος, καὶ ἑαυτὸν ἐξω τῆς ἐγκλεισθῆρας προσκαρτερήσας, οὕτω γνώμῃ τοῦ προέδρου τῆς χώρας ἐγκλεισθῶ· κἀκεῖθεν μὴ ἐξερχέσθω, εἰ μὴ θάνατος ἀναγκάζει, ἢ κοινὴ λυσιτέλεια, γνώμῃ τοῦ προέδρου τότε.

Ὁ κβ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Οἱ ἐρημίται λεγόμενοι, κατὰ πόλιν διάγοντες, εἰ μὴ κατὰ μοναχοῦς χειράμενοι, ἐν μοναστηρίῳ τελοῦσι, τῆς πόλεως ἐλευσέσθωσαν.

Ὁ μη' ταύτης.

Ἡ διαζευχθεῖσα κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ ἐπισκοπῆ ἀναδεξαμένου γυνῆ, μετὰ τὴν ἐκεῖνου χειροτονίαν μοναζέτω, πόρρω τῆς τοῦ ἐπισκόπου καταγωγῆς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ προνοίας ἀπολαύτω.

Ὁ κβ' τῆς ζ'.

Λαϊκοὶ μὲν γυναῖξιν εὐχαρίστως καὶ χωρὶς παιγνίων συνεσθίεωσαν, μονάζοντες δὲ ἢ ἱερωμένοι κατ' ἰδίαν γυναῖξιν μὴδὲ συγγενέσει συνεσθίεωσαν· εἰ μὴ πῶς μετὰ θεοφόρων καὶ εὐλοβῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν.

Σχόλιον.

Ἡ τοῦ χαρτοφύλακος τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας κυρίου Πέτρου διὰλεξις, Ἀνένδεκτόν, φησὶ, μοναχὸν δεχεσθαι παιδία ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ κρατεῖν στεφάνους γάμων, καὶ ἀδελφοποιίας ποιεῖν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ'.

Περὶ μοναστηρίων.

Ὁ δ' τῆς δ'.

Μηδεὶς μηδαμῶς ναὸν συνιστάσθω, ἀνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου.

Ὁ κς' τῆς δ'.

Οἰκονόμος· ἐκάστη τῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ τοῦ κληρικοῦ γινέσθω. Ὁ δὲ τοῦτου καταφρονῶν ἐπίσκοπος, ἐπιτιμηθήσεται. Τοῦ μητροπολίτου δὲ μὴ ποιεῖν το; οἰκονόμον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, ὁ πατριάρχης

ποιεῖτω. Καὶ τὸ ἐπισκόπου μὴ ποιούντος, ὁ μη-
τροπολίτης. Κατὰ ταυτὰ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μοναστη-
ρίων.

Ὁ κδ' τῆς δ', καὶ ὁ μθ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Τὰ κατὰ γνώμην ἐπισκόπου καθιερωθέντα μο-
ναστήρια, μενεῖτω ἀκίνητα εἰς τὸ διηνεχὲς μοναστή-
ρια, καὶ φυλαττέσθω τὰ τοῦτοις, ἀνήκοντα, καὶ
κοσμικὰ μὴ γινέσθω καταγώγια. Ὁ δ' ἄλλως ποιῶν
ἐπιτιμάσθω.

Ὁ ιζ' τῆς ζ'.

Ὁ βουλόμενος κτίσαι μοναστήριον, εἰ μὴ τὰ πρὸς
ἀπαρτισμὸν ἔχει, κωλύεσθω παρὰ τοῦ ἐπισκόπου.

Ὁ ιθ' ταύτης.

Ὁ διὰ χρυσοῦ [χρυσίου] δεχόμενος τοὺς προσερ-
χόμενος ἱερατικῶ ἢ μονῆραι βίῳ, ἐπίσκοπος μὲν, ἢ
ἡγούμενος, ἢ ἄλλως τοῦ ἱερατικοῦ, εἰ μὴ παύοιτο, κα-
θαιρεῖσθω ἡγούμενος δὲ, ἐκδιωχθήτω, καὶ πρὸς
ὑποσαγῆν ἐτέρῳ μοναστηρίῳ δοθήτω. Ὡσαύτως δὲ
καὶ ἡγούμενος, εἰ μὴ πρᾶσθῆτος εἴη. Τὰ δὲ παρὰ
τῶν προσιόντων τοῖς μοναστηρίοις ἀφιερούμενα,
ἔστωσαν τοῖς μοναστηρίοις, καὶ τε μένοιεν ἐν αὐτοῖς
οἱ ἀφιερῶσαντες, καὶ τε μὴ· εἰ μὴ αἰτία εἴη τοῦ
προεστῶτος.

Ὁ κ' τῆς δεδόμης.

Διπλᾶ μοναστήρια μὴ γινέσθω, μηδὲ διατίθω-
σαν ἕνα μοναχοὶ καὶ μονάζουσαι, μηδὲ ἴδια προ-
σομιλείτωσαν, μηδὲ κοιταζέτω μοναχὸς ἐν γυναι-
κεῖ· μοναστηρίῳ, μηδὲ συνεισθέτω καταμόνας
μοναζούσῃ· ἀλλὰ καὶ εἰ τι ταύτη κομίσαι ποτὲ, ἔξω
μὲνος διδοέτω. Καὶ τὴν συγγενῆ παρουσίᾳ τῆς
προεστῶτης θεάσθω τε καὶ βραχεία ταύτη προσομι-
λείτω.

ΤΜΗΜΑ Ε'

ΠΕΡΙ ΛΑΙΚΩΝ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Α'.

Περὶ τῶν φωτιζομένων, καὶ τίνες φωτίζονται.

Ὁ ς' τῆς β', καὶ ὁ ζ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ἄρειανοὶ, Μακεδονίαν, Σαββατιανοὶ, Ναυατιανοὶ,
Τεσσαρεσκαιδεκάτιται, Τετραδίται, καὶ Ἀπολινα-
ρισταὶ προσερχόμενοι, τῷ ἁγίῳ μόνον μύρῳ χριέ-
σθωσαν, τὰς αἰρέσεις ἐγγράφως πρότερον ἀναθεμα-
τίσαντες· οἱ δὲ τῶν λοιπῶν αἰρέσεων, ὡς Ἑλληνες
δεχέσθωσαν, καὶ κατηχούμενοι, βαπτίζεσθωσαν.

Σχόλιον.

Οἱ τῶν Ἀγαρηῶν παῖδες βαπτίζομενοι παρὰ
ἑρθεδύων ἱερέων ἀκόντων, οὐκ εὐσεθεῖ διανοίᾳ τῶν
προσαγόντων αὐτοὺς, ἀλλ' ὡς φαρμακεία ἢ ἐπαιδίᾳ
χρωμένων, εἰ προσέλθοιεν ἀληθῶς τῇ πίστει, ἀνα-
βαπτίζονται. Ταῦτα γὰρ συνδικτικῶς ἀπεφάνθη, ὡς ὁ
Βαλασμών λέγει.

Ὁ ιθ' τῆς α'.

Οἱ Παυλιανισταὶ ἀναβαπτίζεσθωσαν, καὶ εἰ ἀμε-
πτῶν, καὶ αὐθις χειροτονεῖσθωσαν, εἰ καὶ προχει-
ροτήνηται· εἰ δὲ ἀνάξιοι, καθαιρεῖσθωσαν.

A faciat episcopus, faciat metropolitanus. Consimiliter
et de monasteriis.

24 quartæ, et 69 habitæ in Trullo.

Consecrata de sententia episcopi monasteria im-
mobiliter in perpetuum monasteria maneant, resque
ad ea pertinentes conserventur, nec in mundana
diversoria commutentur. Qui aliter facit, punitor.

17 septimæ.

Qui condere vult monasterium, nisi pertinentia
ad consummationem ejus habet, ab episcopo pro-
hibetor.

19 ejusdem.

Qui propter aurum admittit accedentes ad sa-
cerdotalem vel monasticam vitam, episcopus qui-
dem, vel abbas [prior], vel quisquam sacerdotalis
ordinis, nisi desistat, deponitor; abbatisa vero,
expellitor, et ad obediendum alteri monasterio tra-
ditor. Similiter et abbas, si non sit presbyter. Que
autem ab accedentibus ad monasteria, iisdem con-
secrantur, monasteriorum sunt, sive maneant in
eis qui consecrarunt, sive non maneant, nisi præ-
positi culpa interveniat.

20 septimæ.

Duplicia monasteria ne fiant, neve degant simul
monachi et monachæ, neque seorsum conversen-
tur, neque cubet monachus in monasterio muliebri,
neque solus cum monacha sola comedat: sed si
quid etiam huic aliquando offert, id foris manens
reddat. Itidem cognatum suam præsentem præposita
videat, et paucis cum ea colloquatur

SECTIO V.

DE LAICIS

TITULUS I.

De his, qui per baptismum illuminantur, et quinam
sint illuminandi.

Canon 7 secundæ, et 7 Laodicensæ.

Ariani, Macedoniani, Sabbatiani, Navatiani,
Quartadecumani, Quartani, et Apollinaristæ ad or-
thodoxos accedentes, sacro duntaxat oleo inungun-
tor, ubi prius hæreses suas per scripturam anathe-
mati subjecerint. Cæteris addicti sectis, ut paganæ
admittuntur, et per catechesin instructi bap-
tizantur.

SCHOLIUM.

Agrenorum liberi, qui ab orthodoxis sacerdoti-
bus invitati baptizantur, non pia intentione illorum,
qui ad baptismum eos adducunt, sed quasi veneficio
vel incantatione utentium; si reapse ad fidem acces-
serint, rebaptizantur. Hoc enim ita pronuntiatum
est in synodo, quemadmodum Balsamon tradit.

19 trimæ.

Paulianistæ rebaptizentur, et si reprehensione
carent, iterum ordinentur, licet antea ordinati.
Sin indigni sunt, deponuntur.

8 *Laodicensæ.*

Qui de Phrygum secta convertuntur, rebaptizantur, licet apud ipsos clerici fuerint.

1 *Basilii Magni.*

Nequit admitti hæreticorum baptismus, cum tamen avulsorum baptismus, et sua seorsum habentium conventicula, possit admitti.

47 *ejusdem.*

Navatiani, si plurimum episcoporum ita visum iudicio fuerit, rebaptizantur.

8 *septimæ.*

Hebræi ne recipiuntur, nisi pareat eos ex sincera fide converti.

45 *Laodicensæ.*

Non oportet eos qui post duas Quadragesimæ septimanas in catechesi sunt instructi, magno Sab-

8 *habita in Trullo.*

Qui per baptismum illuminatur, fidem ediscat.

45 *Laodicensæ.*

Eamque feria quinta magnæ septimanæ enuntiet.

48 *ejusdem.*

Qui illuminatur, post baptismum unguento cælesti unguuntur.

47 *ejusdem.*

Qui baptizantur in morbo, si resurgant, sinem eliscant.

85 *habita in Trullo, et 7 Carthaginiensis.*

Infantes, qui neque notitiam, neque testimonia baptismi accepti habent, baptizantur.

Nicephori patriarchæ.

Infantes non baptizatos, absente sacerdote, baptizet is qui repertus istis fuerit. Quod si pater ipsemet, vel quivis homo Christianus, eos baptizaverit, nullum in eo peccatum admittitur.

Scholium.

Infantem, qui ægrotat, confestim baptizari permissum est; recte valentem, post Quadragesimum a natiuitate diem. Beatus autem Joannes sic ait: Puerum morbo detentum jamque morti proximum, si terna duntaxat immersione sacerdos, non præripitatur metuens perfecterit (2), non opus est ut deinceps preces, quas omisit, et ahortismos integre suppleat.

45 *Carthaginiensis.*

Qui per imbecillitatem pro se respondere non potest, tunc baptizatur, cum animi sui propositum de hoc patefecerit.

1 *Timothei Alexandrini.*

Catechumenus si perceperit ignorans, baptismus illuminator; a Deo namque vocatus est.

2 *ejusdem.*

Catechumenus, qui demone, vexatur, non nisi repurgatus a demone, baptizatur, extraquam si de vita migret.

4 *ejusdem.*

Catechumenus, qui ex debilitate mentem amisit, baptizator, nisi vexetur a demone.

(1) Quod Pascha præcedit.

A

Ὁ ἡ τῆς ἐν Λαοδικείῳ.

Οἱ ἐκ τῆς τῶν Φρυγῶν αἰρέσεως ἐπιστρέφοντες ἀναβαπτίζεσθωσαν, εἰ καὶ παρ' ἐκείνοις κεκλήρωται.

Ὁ α' τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Ἄδεκτον τὸ τῶν αἰρετικῶν βάπτισμα, δεκτὸν τῶν ἀποσχίστων καὶ παρασυναγῶγων.

Ὁ μζ' αὐτοῦ.

Οἱ Ναυατιανοὶ, εἰ πλείονων ἐπισκόπων δόξει κρίσει, ἀναβαπτίζεσθωσαν.

Ὁ ἡ' τῆς ζ'

Ἑβραῖοι μὴ δεχέσθωσαν, εἰ μὴ φαίνονται ἐξ εἰλικρινοῦς πίστεως ἐπιστρέφοντες.

Ὁ μς' τῆς ἐν Λαοδικείῳ.

Οὐ δεῖ τοὺς μετὰ δύο τῆς τεσσαρακοστῆς ἑβδομάδας κατηχουμένους τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ δεχέσθαι εἰς τὸ φῶτισμα.

Ὁ ἡ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ φωτιζόμενος, τὴν πίστιν ἐκμανθάνετω.

Ὁ μς' τῆς ἐν Λαοδικείῳ.

Καὶ τῇ πέμπτῃ τῆς [μεγάλῃς] ἑβδομάδος ταύτης ἀπαγγελλέτω.

Ὁ μί' ταύτης.

Οἱ φωτιζόμενοι, μετὰ τὸ βάπτισμα, χρίεσθωσαν ἐπουρανίῳ χρίσματι.

Ὁ μζ' ταύτης.

Οἱ ἐν νόσῳ βαπτίζόμενοι, ἀνιστάμενοι, τὴν πίστιν ἐκμανθάνετωσαν.

Ὁ πδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ, καὶ ὁ ζ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Τὰ μὴ γινώσκοντα νήπια, μηδὲ μαρτυρούμενα βαπτίζεσθωσαν.

Τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Χρὴ τὰ ἀβάπτιστα νήπια, ἐὰν εὐρεθῇ τις, εἰς τόπον μὴ ὄντος ἱερέως, βαπτίσει. Εἰ βαπτίσει δὲ καὶ ὁ ἴδιος πατήρ, ἢ οἰοσθήποτε ἄνθρωπος Χριστιανός, οὐκ ἔστιν ἁμαρτία.

Σχόλιον.

Τὸ νοσοῦν παιδίον ἐνδέδοται καὶ παραυτίκα βαπτίζεσθαι· ὄχι μόνον δὲ μετὰ μ' ἡμέρας τῆς αὐτοῦ γεννήσεως. Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης οὕτω φησὶ· Τὸ νόσῳ κρατηθὲν καὶ προσεγγίσαν ἤδη θανάτῳ παιδίον, εἰ διὰ τῆς τρίτης μόνον καταδύσεως ὁ ἱερεὺς, φόβῳ τοῦ μὴ προσαναρπασθῆναι, τελειώσει· οὐ χρεῖα τοῦτω μετέπειτα καὶ τὴς εὐχὰς, ἃς καταλείπει, καὶ τοὺς ἀφορισμοὺς ἀναπιηρώσαι.

Ὁ μς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ὁ εἰ' ἀσθένειαν ὑπὲρ αὐτοῦ μὴ δυνάμενος ἀποκρίνεσθαι, τότε βαπτίζεσθω, ὅτε τὴν οἰκίαν εἰς τοῦτο δείξει προαίρεσιν.

Ὁ α' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Κατηχούμενος εἰ ἀγνοῶν μεταλάβοι, φωτιζέσθω· παρὰ θεοῦ γὰρ κέκληται.

Ὁ β' τοῦτου.

Δαιμονῶν κατηχούμενος, εἰ μὴ τοῦ δαιμονος καθαρῆς, οὐ βαπτίζεται· πλὴν εἰ ἐξοδεύει.

Ὁ δ' τοῦτου.

Κατηχούμενος ἀσθενεῖα γενόμενος ἑκφρων, βαπτίζεσθω, εἰ μὴ ἑα:μονῶ.

(2) Hoc est, baptizaverit.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β΄.

A

Tira dei touds laïkous poiein, kai tina mh poiein.

Ο θ' τῶν ἀποστόλων.

Ὁ τῆ εὐχῆ καὶ τῆ μεταλήψει μὴ παραμένων ἀφοριζέσθω.

Ο ι' αὐτῶν.

Ὁμοίως καὶ ὁ συνευχόμενος ἀκοινωνήτω.

Ο κδ' αὐτῶν.

Λαϊκὸς ἐκυτὸν ἀκροτηρίας, ἐτη τρεῖς ἀφοριζέσθω.

Ο μη' αὐτῶν.

Λαϊκὸς εἰ τὴν οικίαν ἐκβαλὼν γυναῖκα, ἄλλην ἀγάγηται, ἢ ἀπολελυμένην, ἀφοριζέσθω.

Ο σα' αὐτῶν.

Ὁ εἰς ἱερὸν ἰδῶν ἢ συναγωγὴν Ἰουδαίων, προσ- B
εγγυῶν ἔλαιον, ἀφοριζέσθω.

Ο οβ' αὐτῶν.

Ὁσαύτως καὶ ὁ κηρὸν ἢ ἔλαιον ἀπὸ τῆς ἐκκλησι-
ας συλῶν.

Ο σγ' αὐτῶν.

Καὶ ὁ τὰ ἱερὰ σκεύη εἰς χρῆσιν σφετεριζόμενος.

Ο ρη' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Λαϊκὸς πρεσβυτέρου παρόντος, ἢ διακόνου, εἰ τῶν
θειῶν ταυτῶ μυστηρίων μεταδῶ, ἑβδομάδα μίαν
ἀφοριζέσθω.

Ο ξδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Λαϊκὸς δημοσίᾳ περὶ πίστεως διδάσκων, ἡμέρας
τεσσαράκοντα ἀφοριζέσθω.

Ο εη' ταύτης.

Ὁ τὰ θεία βιβλία φθειρῶν καθ' ὁσονδήποτε τρῶ- C
πον, ἢ κατατέμνων, ἐνιαυτὸν ἀφοριζέσθω.

Ο εθ' ταύτης.

Ἄνευ βασιλέως, μὴ τις εἰς τὸ ἱερόν τι εἰσερ-
χέσθω.

Ο σα' ταύτης.

Ὁ τοὺς πολιτικοὺς μετῶν νόμους, εἰ Ἕλληνοῖς
ἔθ' σιν ἐν τε στολαῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι χρῆτο, D
ἀφοριζέσθω.

Ο σβ' ταύτης, καὶ ὁ ι' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Πατὴρ ἑτεροδόξῳ γυναικὶ συναφθεῖς, χωριζέσθω·
ἐπιμένων δὲ, ἀφοριζέσθω. Ἀπίστων δὲ ὁμοζύγων,
εἰ ὁ ἕτερος αὐτῶν πιστεύσῃ, καὶ συνευδοκῇ τῷ πι-
στω συνοικεῖν ὁ ἀπίστος, μὴ χωριζέσθωσαν, κατὰ
τὴν τοῦ Παύλου φωνήν.

Σχόλιον.

Ἐπὶ τοῦ πατρ' ἀρχῆ Θεοδοσίου βικινάτωρ βασι-
λεὺς βαπτισθεὶς, πατριαρχικῶν γράμμασι διεζύγη
τῆς γυναικὸς μὴ πειδομένης τῷ ἀνδρὶ πολλά πα-
ρακαλοῦντι τὰ εἰς εὐσεβείας ἵεσθαι, ὅπερ ἐστὶν
ἐναντίον τῷ κανόνι τούτῳ.

Ο ια' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ.

Μηδὲ αἱρετικοί, εἰς συνάφειαν τέκνα πιστοὶ δι-
δόσωσαν λαμβανέτωσαν δὲ, χριστιανισμῶν ἐπαγγε-
λόμενα.

Ο σγ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ ἐν ἑδάφει σταυρὸς ἀφανίζέσθω, καὶ ἐπ' ἑδά-
φους αὐτῶν χαράττων ἀφοριζέσθω.

TITULUS II.

Quæ laicis faciunda, quæ non faciunda.

Canon 9 apostolorum.

Qui apud preces et [mysteriorum] perceptionem
non manet, segregator.

10 eorumdem.

Similiter et qui cum excommunicato precatur.

24 eorumdem.

Laius, qui seipsum mutilavit, triennium se-
gregator.

48 eorumdem.

Laius, si uxore sua ejecta duxerit aliam, vel
repudiatam, segregator.

71 eorumdem.

Qui oleum obtulerit in templo paganorum, vel
Judæorum synagoga, segregator.

72 eorumdem.

Similiter et qui ceram vel oleum ex ecclesia sur-
ripit.

75 eorumdem.

Et qui vasa sacra suum ad usum usurpat.

58 habitæ in Trullo.

Si laicus præsentē presbytero, vel diacono, sacra
mysteria sibi impertiverit, una septimana se-
gregator.

64 habitæ in Trullo.

Laius, qui publice de fide docet, dies quadra-
ginta segregator.

68 ejusdem.

Qui sacros libros quocumque modo corrumpit,
aut concidit, ad annum segregator.

69 ejusdem.

Excepto imperatore, nullus propitiatorium ingre-
ditur.

71 ejusdem.

Qui jura civilia tractat, si paganis consuetudi-
nibus tam in amictu, quam cæteris omnibus utat-
ur, segregator.

72 ejusdem, et 10 Laodicensæ.

Fidelis diversæ sectæ mulieri copulatus, separa-
tor; in sententia persistens, segregator. Ex infide-
libus autem conjugibus si alteruter fidem fuerit
amplexus, et infideli cum fidei habitare placet, ut
D segregantur, juxta Pauli vocem.

Scholium.

Sub patriarcha Theodosio, hucēsnator quidam
imperatorius baptizatus, per scripturam patriar-
chicam ab uxore separatus est, quæ marito non
obtemperabat, multum roganti, ut religionem
suam amplecteretur, id quod huic canonis contra-
rium est.

31 Carthaginensis.

Nec hæreticis fideles suos liberos in matrimonium
tradant. Accipiant tamen, si se velle christianizare
polliceantur.

73 habitæ in Trullo.

Humi facta crux aboleatur, et qui eam in solo
sculpsit, segregetur.

82 *ejusdem.*

Agnus ad figuram Christi ne sculptor, quemadmodum priscis in imaginibus invenitur, sed Christus ipse, secundum formam humanam.

83 *ejusdem.*

Coram tribus testibus servus emancipator.

100 *ejusdem.*

Qui picturas turpes sive in tabula, sive alio quo modo pingit, segregator.

101 *ejusdem.*

Qui Dominicum corpus immaculatum percepturus est, si non manus extendens, et in modum crucis conformans, illis ipsis id accipit, sed receptaculo quodam, segregator una cum eo qui imperavit.

Scholium.

Nimirum cum quidam manibus oblationem recipere vererentur, aurea vasa parabant, vel argentea, per quæ illum sumebant. Hoc igitur abolet, cum hominem dicat omnium esse pretiosissimum.

2 *Antiochenæ.*

Qui ecclesiam ingreditur, et sacras Scripturas audit, nec tamen cum populo precibus conjungit, aut communicat, pro rejiculo ducitur, donec declarata poenitentia, veniam ut impetret, supplicaverit. Et qui cum excommunicato communicat, communionis exsors esto.

74 *habitæ in Trullo, et 28 Laodicenæ.*

Non oportet in Dominicis (1) epulari, neque acubita sternere. Quod qui facit, aut desistat, aut segregator.

Scholium

Acubita vocat instratus sive toralia magna more Latino.

42 *Carthaginensis.*

Idem in Dominicis, extra necessitatem itineris, nulli convivia celebrent.

78 *habitæ in Trullo.*

Non oportet in templi septis capponam, vel ciborum species proponere, vel alias venditiones instituere. Quod qui transgreditur segregator.

94 *ejusdem.*

Qui joramenta paganica jurat, segregator.

96 *ejusdem.*

Qui capillos concinnant, ad intuentium corruptelam segregantur.

Synodi habitæ ad S. Sapientiam.

Laicus, qui carceravit episcopum, aut verberavit, illicque vel absque causa, vel causa conflictata, anathema sit.

9 *Laodicenæ.*

Qui cœmeteria, vel martyria hæreticorum adit, precum vel cultus causa, communionis exsors esto. Si poenitentiam egerit, recipitor.

37 *ejusdem.*

Cum Judæis aut hæreticis non agendi sunt dies festi.

(1) Videlicet ecclesiis.

A

Ὁ πβ' αὐτῆς.

Ἄμυδ; εἰς τύπον Χριστοῦ μὴ χαραττεῖσθω, ὡς ἐν ταῖς παλαιαῖς τῶν εἰκόνων εὐρηται· ἀλλ' αὐτὸς ὁ Χριστὸς, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα.

Ὁ πς' ταύτης.

Ἐπὶ τρισὶ μάρτυσι δούλος ἐλευθερούσθω.

Ὁ ρ' ταύτης.

Ὁ γραφὰς αἰσχρὰς εἶτε ἐν πίνακι, εἶτε καὶ ἄλλως πως· γράφων, ἀφορίζεσθω.

Ὁ ρα' ταύτης.

Ὁ τοῦ ἀγράντου μεταληφόμενος δεσποτικοῦ σώματος, εἰ μὴ τὰς χεῖρας ἐκτείνων, καὶ σταυροειδῶς σχηματίζων, ἐν αὐταῖς δέχοιτο, ἀλλὰ τινι δοχείῳ ἀφορίζεσθω σὺν τῷ μεταδιδόντι.

B

Ἐχόλιον.

Εὐλαβοῦμενοί τινες δῆθεν διὰ τῶν χειρῶν τὴν ἀναγράφαν δέξασθαι, σκευὴ χρυσᾶ κατασκευάσαν, ἢ ἀργυρᾶ, καὶ διὰ τούτων ἐδέχοντο. Τῷτο οὖν θναίρει, τιμωτάτων πάντων λῆγων τὸν ἀνθρώπον εἶναι.

Ὁ β' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ὁ εἰς ἐκκλησίαν εἰσιῶν, καὶ τῶν ἱερῶν ἀκούων Γραφῶν, μὴ μέντοι κοινῶν τῷ λαῷ τῆς εὐχῆς, τῆς μεταλήψεως, ἀπόβλητος γενέσθω, ἕως μετάνοιαν δείξας, καθίκετεῖσαι συγγνώμης τυχεῖν· καὶ ὁ ἀκοινωνήτω κοινῶν, ἀκοινώητος.

Ὁ δδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ, καὶ δ κη' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Οὐ δεῖ ἐν τοῖς Κυριακοῖς συνεσθῆιν, καὶ ἀκούδιτα στρωνῶν· ὁ δὲ ποιῶν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀφορίζεσθω.

Ἐχόλιον.

Ἀκούδιτα στρωμνὰς μεγάλας λέγει, κατὰ Λατίνους.

Ὁ μθ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Καὶ ἐν τοῖς Κυριακοῖς, εἰ μὴ δι' ἐνδύον ἀνάγκην, μὴ τινες συμποσιάζεσθωσαν.

Ὁ ος' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Οὐ δεῖ ἐν ναοῦ περιβάλοις καπηλεῖον, ἢ τὰ διὰ βρωμάτων εἶδη προτιθέναι ἢ ἑτέρας πράξεις ποιῆσθαι· ὁ δὲ παραβαίνων, ἀφορίζεσθω.

Ὁ ἐνενημοστὸς τέταρτος ταύτης.

Ὁ Ἑλληνοκὸς βροχὸς θμύτων, ἀφορίζεσθω.

Ὁ ἐνενημοστὸς ἕκτος ταύτης.

Οἱ τὰς κόμας εὐθετίζοντες εὐρὸς τὴν εἰὼν ὀρώντων λύμην, ἀφορίζεσθωσαν.

Τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ.

Λαϊκὸς ἐπίσκοπον φυλακίσας, ἢ τύψας, ἢ χωρὶς αἰτίας, ἢ καὶ συμπαράσάμενος, ἀνάθεμα ἔστω.

Ὁ θ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ὁ κοιμητηρίους ἢ μαρτυροῖς· αἰρετικῶν ἐπαλθῶν, εὐχῆς ἢ θηραπειίας ἐνεκεν, ἀκοινώητος· ἔτιω μετανήσας δὲ, δεχέσθω.

Ὁ λγ' ταύτης.

Ἰουδαίους ἢ αἰρετικοὺς οὐ συνεστραστῶν.

Ὁ λη' ταύτης.

Οὐδὲ τὰ παρ' αὐτῶν ἄζυμα δεκτέον.

Ὁ λγ' ταύτης.

Αἰρετικῶ ἢ σχισματικῶ μηδεὶς συνευχέσθω.

Ὁ λδ' ταύτης.

Οὐδὲ τοῖς ἔθνεσι συνεορταστέον.

Ὁ λε' ταύτης.

Πιστὸν ἐν γάμοις βαλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι οὐ δεῖ.

Ὁ λς' ταύτης ἐν Καρθαγένῃ.

Κατηγορῶν ἢ κατηγορούμενος, βίαν φοβούμενος, τόπον ἕτερον ἐπιλεξέσθω κριθῆναι.

Ὁ μη' ταύτης.

Ὁ τῆ Ἐκκλησίᾳ μὴ παιθόμενος, ἀρχοντικῶς παιδεύεσθω.

Ὁ ζ' ταύτης.

Τὰ Ἑλληνικὰ πεπαύσθω συμπόσια, ἃ δὴ καὶ ἐν ταῖς τῶν μαρτύρων μνήμαις ἀναισχύοντως γινόμενα, τὰς σεμνῆς ἀπέργει γυναίκα ἐν ἐκκλησίᾳ συναγεσθαι.

Ὁ ξα' ταύτης.

Ὡσαύτως καὶ τὰ ἐν Κυριακαῖς καὶ ἑορταῖς θεωρία τε καὶ παίγνια, μάλιστα δὲ τὰ ἐν τῇ ὀγδοῶδι τοῦ ἁγίου Πάσχα.

Ὁ ξς' ταύτης ἐν Τρούλλῳ.

Τὴν γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἑβδομάδα πᾶσαν, πιστὸς πᾶς ἐκκλησιαζέσθω.

Ὁ ξζ' ταύτης ἐν Καρθαγένῃ.

Σκηναῖκός τις σπουδαῖον μετελθὼν βίον μὴ πρὸς τὸν πρότερον βίον παρά τινος ἐλθέσθω.

Ὁ ξη' ταύτης.

Οἱ αἰρετικοὶ κριταὶς δικασθέντες, μὴ ἐκκαλεῖσθωσαν.

Ὁ ρβ' ταύτης.

Αἱ τεμνόμεναι συζυγίαι, εἰ μὴ καταλλάττοιτο, μενέτωσαν οὕτως· εἰ δὲ μὴ, πρὸς μετάνοιαν ἀναγκάζεσθωσαν.

Σχόλιον.

Οἱ ἀπὸ τῶν οἰκείων ἀναχωρήσαντες γυναικῶν, καθ' ὁμοίτητα αἰτίαν ἀνεπιστρόφως, αὐτοὶ μὲν ἀφορίζονται, αἱ δὲ τούτων γυναῖκες αὐτοὺς περιμένουσιν, εἰ μὴ πενταετία παρῆλθε, καὶ ἀδελφόν ἐστιν, εἰ περιέσει· τὰ αὐτὰ καὶ περὶ αἰχμαλώτων.

Ὁ ρλα' ταύτης.

Ὁ ἐνάγων μάρτυρας, ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου μὴ κομιζέτω, μηδὲ πρὸ δεκατεσσάρων ἐτῶν.

Ὁ ργ' τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀλεξανδρείας.

Οἱ γεγαμηκότες, ἀλλήλων ἀπεχέσθωσαν ἐκ συμφώνου, ἵνα τῇ προσευχῇ σχολάζωσιν.

Ὁ ρδ' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Καὶ οἱ συγγενόμενοι σύνοικοι, κατὰ τὴν ἡμέραν ἐπειρήν οὐ μεταλήψονται.

Ὁ ρε' τοῦ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας.

Οἱ ἀπροσβέτως ἐν νυκτερινῇ ῥύσει γενόμενοι, τῷ ἰδίῳ κατακοιθεῖσθωσαν συνεδίτι, καὶ σκοπεύωσαν, εἰ μὴ ἐκ τινος ἐμπαθείας, ἢ βρωμάτων ἐξ ἀκρασίας, ἀλλ' αὐτομάτως ἢ ῥύσει αὐτοῖς συμβέθηκε καὶ οὕτω προσέτωσαν τῷ Θεῷ.

(†) Βαλίζειν, hoc est ad cymbalorum sonos corpus movere. Zouar.

A

38 ejusdem.

Nec ab ipsis accipiendi non fermentati panes.

33 ejusdem.

Nemo cum hæretico vel schismatico precatur.

39 ejusdem.

Neque cum paganis festa celebranda.

55 ejusdem.

Fidelem in nuptiis ballare (1) vel saltare non oportet.

30 Carthaginensis.

Actor vel reus, si vim metuat, locum alium deligat, ubi causa cognoscatur.

48 ejusdem.

Qui Ecclesiæ non obtemperat, auctoritate præsidum castigator.

B

7 ejusdem.

Convivia pagana desinant, quæ quidem et in martyrum recordationibus cum impudenter habeantur, quo minus honestæ mulieres in ecclesiam conveniant, impediunt.

61 ejusdem.

Similiter et quæ Dominicis festisque diebus habentur spectacula et ludicra, præsertim, quæ in octava sancti Paschalis.

66 habitæ in Trullo.

Nam per universam post Resurrectionem septimanam quilibet fidelis ecclesiam adeat.

63 Carthaginensis.

Scenicus, qui ad vitam seriam transiit, a nemine C priorem ad vitam retrahitur.

66 ejusdem.

Qui apud hæreticos judices litigarunt, non proferant.

102 ejusdem.

Conjugia, quæ dirimuntur, nisi reconcilientur, ita maneat. Sin autem, ad pœnitentiam cogantur.

Scholium.

Qui ab uxoribus suis quacunq̄ de causa discesserunt, ita ut non reuertantur, ipsi quidem segregantur, uxores autem expectare debent, nisi quinquennium præterierit, et incertum sit an sint superstitis: eadem et de captivis.

131 ejusdem.

Qui testes adducit, eos e domo sua non producat, nec ante quartum decimum annum.

3 S. Dionysii Alexandrini.

Qui juncti sunt matrimonio, a se invicem abstineant ex consensu mutuo, ut precationi vacent.

5 Timothei Alexandrini.

Conjuges, qui liberis operam dederunt, eo die mysteria non percipient.

4 Dionysii Alexandrini.

Qui præter animi sententiam passi sunt fluxionem nocturnam, suam conscientiam sequantur, et circumspiciant, an ex affectione quadam vitiosa, vel usu ciborum immodico, an sponte sua potius eis fluxus acciderit, atque ita ad Deum accedant.

Scholium.

Joannes autem Jejjnapor sic ait : Pollutus in somno per fluxus passionum, uno die rejicitur a communione, cum quinquagesimum Psalmum cecinerit, et pœnitentias 49 peregerit. Qui vero mollitiem commisit, 40 diebus plectitur, cibis siccis vescens, et quolibet die pœnitentias 100 peragens. Itidem mulier, quæ in amplexum viri duntaxat venit, mollitiæ pœnam accipit. At qui corpore vigilante pollutus est, a communione septem diebus arcetur, psalmum quinquagesimum quotidie canens, et 49 pœnitentias peragens.

6 *Timothei Alexandrini.*

Laiicus in somno delusus, si quidem ex amore, non participet; sin ex tentatione dæmonis, participet, ne locum ei concedamus.

4 *Dionysii Alexandrini.*

Conjuges Sabbato atque Dominica die copiam sibi met invicem sui ne faciant, propterea quod hiæc diebus Deo victima spiritualis offertur.

16 *ejusdem.*

Qui dum lavaret os, vel ablueret, aquam hausit, si vult, communicet, ne locum tentatori concedamus.

2 *Nicolai patriarchæ.*

Qui reapse vexatur a dæmone, sacramenta non percipiet; sin ab humore nigro cruciatur, percipiet.

3 *Timothei Alexandrini.*

Fidelis, qui a dæmone vexatur, si mysterium non enuntiat, vel alioqui non blasphemat, participet, non tamen quotidie. Nam sufficit ei die duntaxat Dominico participare.

6 *Nicolai patriarchæ.*

Qui a sancto munere arcetur, nec elatas in sublime comedat oblationes. Sic enim in Vita S. Theodori Syceotæ perscriptum reperitur.

17 *Timothei Alexandrini.*

Qui verba Dei audit, nec ea facit, et seipsum tamen ob hoc reprehendit, partem salutis habet.

28 *Basilii Magni.*

Qui se promisit abstinere velle suillis a carnibus, ridiculus est. Quippe nulla Dei creatura rejicienda est, quæ cum gratiarum actione sumitur.

30 *ejusdem.*

Magistratus qui jurat in perniciem subditorum, ipse quidem docetur, ne temere juret; jusjurandum vero irritum esto et per pœnitentiam solvitur.

31 *ejusdem.*

Christianus, qui Christum factis negat, nullum ex appellatione sentit emolumentum.

TITULUS III.

*Pœna criminum.*Canon 25 *Cæsariensis.*

Catechumenus peccans, si est inter genu flectentes, auditor fiat, si non amplius peccat; sin auditor est, expellitur.

Scholium.

Duo catechumenorum ordines erant. Unus eorum, qui genu flectebant, perfectior scilicet; alter imperfectior eorum, qui audiebant. Vult ergo dicere,

A

Σχόλιον.

Ὁ δὲ Νηρησευτῆς Ἰωάννης οὕτω φησὶν· Ὁ μολυθηὶς καθ' ὑπνους τῆς ἐκρύσεως πάθει, ἡμέραν-μίαν τῆς κοινωνίας ἐκβάλλεται, τὸν ἕξτος Ψαλμὸν, καὶ μετανοίας ποιήσας μθ'. Ὁ δὲ μαλακίαν διαπραξάμενος, μ' ἡμέρας ἐπιτιμᾶται, ἑρροφαγία διατιώμενος, καὶ μετανοίας ἐκάστης ποιῶν ρ'. Ἀλλὰ καὶ γυνὴ ἢ εἰς ἀσπασμὸν ἀνδρὸς μόνον ἔλθοῦσα, τὸ τῆς μαλακίας ἐπιτίμιον δέχεται. Ὁ δὲ ἑρρηγορότος τοῦ σώματος μολυθηὶς, εἰς ἑπτὰ ἡμέρας εἰργεται τῆς κοινωνίας, τὸν ἕκτον καθ' ἐκάστην ἡδων, καὶ μετανοίας ποιῶν μθ'.

Ὁ ς' *Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.*

Λαϊκὸς ὀνειρασθεὶς, εἰ μὲν ἐξ ἔρωτος, μὴ μεταλαμβάνετω, εἰ δ' ἐκ πειρασμοῦ δαίμονος, μεταλαμβάνετω· ἵνα μὴ χώραν δώμην αὐτῷ.

Ὁ δ' *Διονυσίου Ἀλεξανδρείας.*

Οἱ συνοικοῦντες Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀπεχέσθωσαν κοινωνίας, διὰ τὸ ἐν ταῦτα εὐ τὴν πνευματικὴν θυσίαν ἀναφέρεισθαι τῷ Θεῷ.

Ὁ ις' *τούτου.*

Ὁ τὸ στόμα νιπέτομενος ἢ λουόμενος, καταπιῶν ὕδωρ, εἰ φοῦλοῖτο, κοινωνεῖτω· ἵνα μὴ χώραν τῷ πειράζοντι δώμην.

Ὁ β' *τοῦ πατριάρχου Νικολάου.*

Ὁ τῶντι δαιμονῶν τῶν ἁγιασμάτων μὴ μεθέξει· εἰ δὲ ἀπὸ μέλανος ἐνοχλεῖται χυμοῦ, μεθέξει.

Ὁ γ' *Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.*

Καὶ πιστὸς δαιμονῶν, εἰ μὴ τὸ μυστήριον ἐξαγορεύει, ἢ ἄλλως βλασφημεῖ, μεταλαμβάνετω, μὴ μέντοι καθεκάστην· ἀρκεῖ γὰρ αὐτῷ κατὰ Κυριακὴν μόνον.

Ὁ ς' *τοῦ πατριάρχου Νικολάου.*

Ὁ τῆς ἁγίας κωλυόμενος δωρεᾶς, μὴδὲ ὑψωμένας προσφορὰς ἐσθιέτω· οὕτω γὰρ ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Συκεώτου εὑρηται.

Ὁ ις' *Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.*

Ὁ τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ ἀκούων, καὶ μὴ ποιῶν, μεμψόμενος δὲ ὁμοῦ ἐαυτῷ ὑπὲρ τούτου, μέρος ἔχει σωτηρίας.

Ὁ κη' *τοῦ μεγάλου Βασιλείου.*

Ὁ τῶν ἁγίων κρῶν ὑποσχεθεὶς ἀποσχέσθαι, καταγέλαστος· οὐδὲν γὰρ κτίσμα Θεοῦ ἀπόβλητον, μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον.

Ὁ λ' *αὐτοῦ.*

Ἀρχων ἐπὶ κακῶ τῶν ἀρχομένων ὑμνῶν, αὐτὸς μὲν διδασκέσθω μὴ προχειρῶς ὑμνεῖν· ὁ δὲ ἔρκος ἀκυροῦσθω, καὶ διὰ μετανοίας λύεσθω.

Ὁ λα' *αὐτοῦ.*

Χριστιανὸς, ὁ τὴν Χριστὸν τοῖς ἔργοις ἀρνούμενος, ἀνόνητος ἐκ τῆς κλήσεως.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ.

Ἐπιτίμια τῶν ἐκκλησιῶν.

Ὁ κς' *τῆς ἐν Καισαρείᾳ.*

Ὁ κατηγούμενος ἁμαρτάνων, εἰ μὲν γόνυ κλίνων, ἀκροάσθω, μηκέτι ἁμαρτάνων· εἰ δὲ ἀκροώμενος, ἐξωείσθω.

Σχόλιον.

Δύο τῶν κατηγούμενων ἦσαν τάξεις· ἡ μὲν, τῶν γόνυ κλινόντων, ἡ τελευταία· ἡ δὲ, τῶν ἀκροώμενων, ἡ ἀτελεστερά. Λέγει γούν, εἰ τῶν γόνυ κλινόντων.

των εἴη, καὶ ἀμάρτοι, παυσάμενος τοῦ ἀμαρτάνειν, ἄν γενοῦσθε τῶν ἀκρωμένων εἰ δὲ τῶν ἀκροκόμενων, ἔξω στήτω τῆς ἐκκλησίας· καὶ οἱ ἀκρωμένοι γὰρ ἔκτος ἴσαντο τῆς ἐκκλησίας, μέχρι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου.

Ὁ β' τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ.

Ὁ διαφόρως ἀμαρτῶν, εἰ γνησίως μετανοήσει, δεχέσθω.

Ὁ θ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Ὁ παρθενίαν ἐπαγγειλάμενος, καὶ ἀθετήσας, ὡς δίγαμος λογίζεσθω.

Ὁ ε' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ δαιμονῶν προσποιοῦμενος τοῖς τῶν ὡσαυθῶς δαιμονῶντων ἐπιτιμίους ὑποβαλλέσθω.

Ὁ εα' ταύτης, καὶ δ β' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Οἱ μάντεις, ἢ τοῖς λεγομένοις ἑκατοντάρχοις ἐκτοῖς δεδωκότες, ὡς τι παρ' ἐκείνων μαθησόμενοι τῶν ἀπορρήτων, ἑξαστίαν ὑποπιπέτωσαν, ἢ ὡς ὁ φρονεὺς ἐπιτιμάσθωσαν. Κατὰ ταῦτα δὲ, καὶ οἱ ἀρκετοὺς ἐπισυρόμενοι, καὶ οἱ τύχην, καὶ εἰμαρμένην, καὶ γενεαλογίαν φωνοῦντες, καὶ οἱ λεγόμενοι Νεφοδιώκται, καὶ Γυτευταί, καὶ φυλακτήριοι, καὶ μάντεις. Ἐπιμένοντες δὲ, τῆς Ἐκκλησίας ἀπορρίπτέσθωσαν.

Ὁ κδ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ, καὶ δ πγ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Καὶ ὁ μαντευόμενος, καὶ εἰσαγαγὼν τινα εἰς τὸν οἶκον ἐπὶ ἀναιρέσει φαρμακείας, ἢ καθάρσει, διὰ πενταετίας· ἢ ἑξαετίας τοῦ τελείου τυγχανέτω.

Ὁ β' τοῦ Νύσσης.

Ὁ δὲ πρὸς γόητας καὶ μάντεις ἀπίων ἐπ' ἀθετήσει τῆς πίστεως, ὡς μὴ πιστεύων θεὸν εἶναι τὸν παρ' ἡμῶν [παρ' ἡμῖν] προσκυνούμενον, διὰ βίου ἀκοινώνητος.

Ὁ γγ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ τὴν μητέρα τοῦ ἐξ ἀγίου βαπτίσματος ἀναδεχθέντος αὐτῷ χηρεύουσαν ἀγαγέσθαι τολμήσας, τοῦ συνοικεσίου λυομένου, τῷ τοῦ πορνεύοντος ἐπιτιμῶ καθυποβαλλέσθω. Μείζων γὰρ ἢ κατὰ πνεῦμα οικειότης τῆς κατὰ σῶμα συναφείας.

Ὁ ςδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἐξάδελφος ἑξαδέλφη μὴ γαμικῶς συναπτέσθω, μηδὲ πατήρ καὶ υἱὸς μητρὶ καὶ θυγατρὶ, ἢ δυσὶν ἀδελφαῖς· μηδὲ δύο ἀδελφοὶ μητέρα καὶ θυγατέρα, ἢ δύο ἀδελφὰς λαμβανέτωσαν. Οἱ δὲ παρὰ ταῦτα, ἑπταετίαν ὑποπιπέτωσαν, τῆς συζυγίας λυθείσης.

Ὁ ἐνενηκοστὸς ἔκτος αὐτῆς.

Ὁ τὴν ἐτέρῳ μνηστευθεῖσαν ζῶντι λαβὼν μοιχᾶται.

Ὁ κς' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Εἰ τις κῶρη μνηστευσάμενος, τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς συγγίνηται πρότερον, καὶ ταύτην ἐπιφορέσει (1), εἶτα τὴν μνηστὴν γαμήσει, καὶ ἡ φθορεῖσα ἀγγόνη χρήσεται, οἱ συνειδότες διὰ δεκαετίας τυγχανέτωσαν τοῦ τελείου.

Ὁ οδ' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Ὁ γυναικῶς ἐπιθυμήσας, καὶ εἰς ἔργον μὴ χωρήσας, θεοῦ ἐν ἐτηρήθη.

(1) Τουτέστιν, ἔγκυον ποιήσει.

A si sit ex ordine flectentium genu, et peccet, quo. peccare desinens. in orlinem auditorum referri debeat. Sin ex audientibus sit, consistat extra ecclesiam; nam et audiores extra ecclesiam stabant, usque ad lectionem sancti Evangelii.

11 Laodicenæ.

Qui differenter peccavit, si vere pœnitentiam egerit, recipitor.

9 Ancyranæ.

Qui virginitate promissa, votum irritum fecerit, tanquam digamus habetor.

60 habitæ in Trullo.

Qui a dæmone vexari se simulat, pœnis reapse vexatorum a dæmone subijctor.

61 ejusdem, et 11 Basilii Magni.

B Qui ariolis, vel iis qui centuriones vocantur, semet addixerint, velut aliquid ab eis cananum percepturi, sexennio succumbant, vel homicidæ pœna afficiantur. Similiter et qui ursos attrahunt, et qui fortunam, et fatum, et nativitatem in ore habent, et qui Nephodictæ vocantur, et Gytentæ, et Phylacterii, et arioli. Quod si perseverant, ex Ecclesia ejiciuntor.

24 Ancyranæ, et 83 Basilii Magni.

Et qui ariolatur, et in domum suam quem deducit ad tollenda veneficia, vel lustrandæ illius causa, per quinquennium vel sexennium restitutor.

C

2 Nysseni.

Qui ad magos et ariolos accedit ad reprobationem fidei, tanquam non credens illum esse Deum, qui a nobis adoratur, tota vitæ communionis exsors esto.

53 habitæ in Trullo.

Qui matrem ejus, quem de sacro baptismate sustulit, viduam factam ducere fuerit ausus, matrimonio soluto, scortatoris pœnæ subijctor. Major enim est spiritualis necessitudo ea conjunctione, quæ est secundum carnem.

54 habitæ in Trullo.

Sobrinus sobrinæ per matrimonium ne jungitor; neque pater et filius matri atque filiæ, vel duabus sororibus; neque duo fratres matrem et filiam, vel duas sorores accipiant. Qui aliter egerint, septennio procumbant, soluto matrimonio.

96 ejusdem.

Qui alteri vivo desponsam acceperit, adulterium committit.

25 Ancyranæ.

Si quis puella sibi desponsata, cum ejus sorore prius rem habuerit, eamque gravidam fecerit, deinde sponsam duxerit uxorem, et illa altera vitata laqueo vitam finierit, ejus facti conscii, exacto decennio, restituuntor.

74 Cæsariensis.

Qui mulierem appetivit, et ad factum non processit, divinitus servatus est.

22 *Basilii Magni.*

Qui mulierem rapuit, non admittitur priusquam eam reddiderit; si desponsam, sponso; si non desponsam, parentibus. Et tunc sane, si parentibus videatur, contrahendum matrimonium, veluti scortator triennii pœnam ferat.

Scholium.

Lex civilis acriter eum puniens, qui mulierem rapuit ne quidem ut rapta matrimonio ipsi jungetur, permittit, licet id propinqui mulieris velint.

23 *ejusdem.*

Qui sui fratris uxorem accepit, non prius admittitur, quam ab ea discesserit.

25 *ejusdem.*

Qui, quam vitiauit, habet, habere quidem permittitur, sed non sine pœna.

26 *ejusdem.*

Qui per scortationem conjunguntur, optimum fuerit, si separentur; sin cohabitare maluerint, cum pœna hoc eis permittitur.

30 *ejusdem.*

Raptor cum illis, qui rapientem adjuvant, triennio succumbat. Quod autem absque vi factum, culpa caret.

37 *ejusdem.*

Qui conjugem alienam ablatam dimiserit, et aliam deinde duxerit, in priore adulterii reus erit, in altera culpam non meretur.

42 *ejusdem.*

Nuptiæ contractæ citra consensum eorum qui quos habent in potestate, scortationes sunt. Quare nec patre vivo, nec domino, sic convenientes culpa carent.

15 *Petri Alexandrini.*

Qui uxorem habet a dæmone vexatam, si affam acceperit, adulterium committit.

Scholium.

Novella vero imperatoris domini Leonis, marito mulieris obsessæ permittit divortium. Soluta autem matrimonio, licitum omnino ei est, ut alteram ducat.

5 *Laodiceæ.*

Digamus, qui secreto nuptias non contraxit, postquam exiguo tempore jejuniis et precibus vacaverit, veniam accipiat.

4 *Basilii Magni.*

Digamus ad unum annum, vel etiam duos segregatur; trigamus, ad tres, aut quatuor, aut etiam quinque, pro ratione consuetudinis.

Scholium.

Tomus ille, qui unionis dicitur, de tertiis nuptiis hæc tradit: Qui annorum sunt quadraginta, tertiasque nuptias contrahunt, velut inquinamenta Ecclesiæ, communionis exsortes sint ad quinquennium. Quod sane tempus cum exierit, semel in anno communionem adeant, venerabili scilicet Paschatis salutaris die; præcedente hunc jejunio, quantum ejus fieri poterit, sese purgantes. Hæc autem dicimus, cum nulli de prioribus matrimoniis exstant liberi. Sin autem, tertium eis conjugium permittendum non erit. Quod si quis annos triginta natus, et liberos ex prioribus conjugis susce-

A O κβ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἡ γυναίκα ἀρπάξας, μὴ παραδεχέσθω, πρὶν ἂν τούτην ἀποφῶ· εἰ μὲν μνηστήν, τῷ μνηστειουσαμένῳ· εἰ δὲ μὴ μνηστήν, τοῖς γονεῦσι. Καὶ τότε, εἰ καὶ κατὰ γνώμην εἴη τοῖς γονεῦσι συνίστασθαι τὸ συνοικεῖσιν, ὡς πόρνος ἐπιτιμᾶσθω τριετίαν.

Σχόλιον.

Ἡ πολιτικὸς νόμος σφόδρα κολάζων τὸν ἀρπάσαντα γυναίκα, οὐδὲ συζεύγνυσθαι αὐτῷ τὴν ἀρπαγείσαν παραχωρεῖ, κἂν οἱ αὐτῇ προσήκοντες τοῦτο βούλωνται.

O κγ' τούτου.

Ἡ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ τὴν γυναίκα λαθὼν μὴ πρότερον δεχέσθω, ἢ ταύτης ἀποστή.

O κδ' τούτου.

B Ἡ ἔχων ἦν ἔφθιρς, συγχωρούμενος ἔχειν, ἐπιτιμᾶσθω.

O κε' τούτου.

Οἱ κατὰ πορνείαν συναπτόμενοι, κράτιστον εἰ χωρίζονται· εἰ δὲ συνοικεῖν ἐθέλουσι, συγχωρεῖσθωσαν ἐπιτιμώμενοι.

O κς' τούτου.

Ἡ ἀρπάξων μετὰ τῶν συναρπαζόντων τριετίαν ὑποπιπέτω. Τὸ δὲ μὴ βιαίως γινόμενον, ἀνεύθυνον.

O λζ' τούτου.

Ἡ τὴν ἄλλοτρίαν ἀφαιρεθεῖς, καὶ γαμήσας, ἐπὶ μὲν τῇ πρώτῃ μοιχείαν ἐγκληθήσεται· ἐπὶ δὲ τῇ δευτέρᾳ, ἀνεύθυνος.

O μβ' τούτου.

C Οἱ ἀνευ τῶν κρατούντων γάμοι, πορνεία. Οὕτως οὖν περὶ τῶν ζώντων, οὕτως δεσπότου, οἱ συνιόντες ἀνεύθυνος.

O ιε' Πάπρου Ἀλεξανδρείας.

Ἡ δαιμονώσαν ἔχων γυναίκα, εἰ ἄλλην λήψεται, μοιχᾶται.

Σχόλιον.

Ἡ δὲ τοῦ βασιλέως κυρίου Δέοντος νεαρὰ δίδωσι τῷ ἀδελφῷ τῆς δαιμονώσης λύειν τὸν γάμον. Τοῦ δὲ γάμου λυθέντος, ἔξεστιν αὐτῷ πάντως καὶ ἑτέραν ἀγαθέσθαι.

O ε' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ἡ μὴ λαορογάμησας δίγαμος, μικρὸν χρόνον ἐπιταῖς νηστείαις καὶ ταῖς εὐχαῖς σχολάσας, συγγνωμονεῖσθω.

O δ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

D Δίγαμος ἐνιαυτὸν ἕνα, ἢ καὶ δύο ἀφορίζεται· τρίγαμος, τρεῖς καὶ τέσσαρας, ἢ καὶ πέντε, κατὰ τὴν συνήθειαν.

Σχόλιον.

Ἡ τῆς ἐνώσεως λεγόμενος τόμος περὶ τοῦ τρίτου γάμου ταῦτά φησι· Τοὺς τέσσαρακοντούταις τριγαμύνας, ὅσα ῥύπη τῆς Ἐκκλησίας, ἀκοινωνήτους εἶναι μέχρι πενταετίας. Καὶ τοῦ χρόνου τούτου ἐξηκοντος, ἀπαξ τοῦ ἔτους τῇ κοινῶς προσίειναι, κατὰ τὴν σεβασμίαν τοῦ σωτηρίου Πάσχα ἡμέραν, ἐν τῇ πρὸ ταύτης νηστείᾳ καθ' ὅσον οἶόν τε ἀποκαθαίροντας ἑαυτοὺς. Ταῦτα δὲ φαμεν, ὅταν μὴ τέκνα τοῦτοι· ἐκ τῶν προτέρων γάμων παρῆ. Εἰ δ' οὖν, ἀσυγχώρητος αὐτοῖς ἡ τριγαμία. Εἰ δὲ τις τριακοντούτης ὢν, καὶ τοῦ γένους· ἔχων ἐκ τῶν φθασάτων διαδοχὴν γάμων, τρίτῃ συναφθεῖη γυναίκα, ἐπὶ τε-

τραστῶν ἀκοινωνήτος ἔστω· εἴθ' οὕτω, τρις τοῦ ἐνιαυτοῦ μεταλαμβάνετω· ἐν τῇ ἀναστασίμῳ τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ, ἐν τῇ κοιμῆσει τῆς Θεοτόκου, καὶ ἐν τῇ γενεθλίῳ τοῦ Κυρίου ἐσρηῆ· τῶν πρὸ τούτων νηστειῶν τὸ πλεῖστον τῆς κηλίδος ἀποσμήγειν πιστευομένων. Εἰ δὲ ἀπαιεῖ εἰρη, συγγνώμης ἀξιούται, δι' ἔφρασιν παθοποιίας τὸν τρίτον γάμον αἰρούμενος, καὶ τῷ συνήθει ἐπιτιμῆν θεραπευθήσεται, ἐπὶ τρισὶ χρόνοις τῆς κοινωνίας εἰργόμενος.

Ὁ γ' τοῦτου.

Ἡ τριγαμία παράνομος, καὶ τῆς Ἐκκλησίας βύπασμα. Ἀσθηλίτετος δὲ, ὡς τῆς ἀνεμιμένης πορνεΐας αἰρετωτέρα.

Ὁ π' τοῦτου.

Οἱ πολύγαμοι, κτηνώδεις. Ἄλλ' οὖν ἐνιαυτὸν προσκλαίετωσαν, καὶ τριετίαν ὑποπεσόντες, δεχέσονται.

Ὁ γ' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Τῶν πολυγάμων ὁ χρόνος ὄρισται· ἄλλ' ἢ τούτων ἀνατροφή καὶ πίστις συντέμνει τὸν χρόνον.

Ὁ θ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, ἐξίσου καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ τῇ πορνείᾳ διαζεύγνυται. Ἡ δὲ συνήθεια καὶ πορνεία τὸν ἀνδρα, καὶ μοιχεύοντα, τῆς γυναικὸς οὐ διαζεύγνυσι. Διατοῦτο ὁ καταλειφθεὶς διὰ τι, συγγνωστός· καὶ ἡ συνοικοῦσα τούτῳ, οὐχ ὡς μοιχαλὶς κατακρίνεται· ἢ δὲ καταλιπούσα αὐτὸν, μοιχαλὶς, εἰ ἐπ' ἄλλον ἦλθεν ἀνδρα. Καὶ ὁ τὴν γυναῖκα καταλιπὼν, καὶ ἐπ' ἄλλον ἔλθων, μοιχός· ποιεῖ γὰρ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ ἡ συνοικοῦσα αὐτῷ, μοιχαλὶς.

Ὁ κα' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἄνδρα πεπορνειούτα ἢ ἴδια γυνὴ παραλήφεται· ταύτην δὲ μιανθίσειαν ὁ ἀνὴρ ἀποπέμφεται· πόρνος γὰρ, οὐ μοιχός, ὁ εἰς ἐλευθεράν ἄκπεσῶν ὑπογύναιος.

Ὁ κ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Ὁ μοιχός καὶ ἡ μοιχαλὶς δι' ἑπταετίας τυγχάνετωσαν τοῦ τελείου.

Ὁ ς' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ὁ μοιχεύσας, πεντεκαδεκαετίαν· τέσσαρα μὲν ἐτη, α') προσκλαίων· πέντε δὲ, β') ἀκροώμενος· τέσσαρα, γ') ὑποκίπτων· καὶ ἐν, δ') συνεστώσ.

Σχόλια.

α'. Ἦγουν ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἱστάμενος, καὶ τῶν εἰσιώντων δέμενος, ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχισθαι.

β'. Ἦγουν ἔξω ἱστάμενος ἐν τῇ νάρθηκι.

γ'. Ἦγουν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ἱστάμενος, δεικνύων τοῦ ἀμώβου, καὶ ἐξερχόμενος μετὰ τῶν κατηχουμένων.

δ'. Ἦγουν τοῖς πιστοῖς συνευχόμενος, τῶν ἀγιασμάτων μὴ πῶ ἀξιούμενος, εἰ μὴ μετὰ τοῦτο.

Ὁ ς' τοῦτου.

Ὁ πόρνος, ἑπταετίαν· δύο μὲν ἐτη, προσκλαίων· δύο δὲ, ἀκροώμενος· καὶ ἐν, συνεστώσ.

Σχόλιον.

Τὸν πόρνον ὁ Νηστειῆς ἐπὶ διετίαν καταδικάζει, εἰ μόνον μέχρις ἑσπέρας καθ' ἑκάστην νηστεύει, καὶ

(1) Peridromo sive porticu templi.

Α πτος habens, uxori tertiae copulatus fuerit, ad triennium communionis exsors esto, ac deinde ter in anno participabit : die scilicet Resurrectionis paschali, et in Obdormitione Quiparæ, festoque Domini Natalitio, quod verisimile sit, ea jejunia, quæ dies hosce præcedunt, majorem partem hujusce labis abstergere. Sin oibus est, veniam consequitur, quod desiderio procreandi liberos tertias amplexus sit nuptias, consuetaque pœna sanabitur, dum per tres annos a communionē arcetur.

50 ejusdem.

Tertium conjugium contra leges est, et inquinamentum Ecclesiæ. Non vituperandum tamen, cum soluta scortatione sit præstabilium.

80 ejusdem.

Qui plures contrahunt nuptias, jumentis sunt similes. Enimvero annum unum plerent, et ubi triennium procubuerint, admittuntur.

3 Cæsariensis.

Eorum qui plures contrahunt nuptias, definitum tempus est. Sed ipsorum conversatio et fides aliquid de tempore decedit.

9 Basilii Magni.

Secundum Christi dictum, æqualiter et vir et mulier per scortationem dirimuntur. Verum consuetudo maritum et scortantem, et adulterium committentem a muliere non separat. Propterea desertus ob delictum aliquid veniam meretur; et quæ cum ipso cohabitavit, non tanquam adultera condemnatur, sed potius ea quæ ipsum deseruit, adultera est, si ad alium virum transierit. Iidem qui deseruit uxorem, et transiit ad alteram, mœchus est. Facit enim, ut adulterio polluat. Et quæ cum ipso cohabitavit, adultera est.

25 Basilii Magni.

Maritum, qui scortatus est, uxor propria recipiet, uxorem vero pollutam maritus dimittet. Quippe scortator est, non mœchus, qui cum uxorem habeat, cum libera delinquit.

30 Ancyranæ.

Adulter et adultera septennio restituuntur.

58 Basilii Magni.

Qui adulterium commisit, annis quindecim, quatuor quidem annis 1) plorans; quinque vero 2) audiens; quatuor 3) succubens; et uno 4) stans.

Scholia.

1. Hoc est stans extra ecclesiam et ingredientem orans, ut pro se preces fundant.

2. Hoc est stans foris in narthece (1).

3. Hoc est stans intra ecclesiam, post suggestum et cum catechumenis exiens.

4. Hoc est, cum fidelibus orans, qui necdum tamen admittitur ad sacramenta, nisi post hoc.

59 ejusdem.

Scortator, annis septem; duobus quidem annis plorans; duobus autem audiens, et uno stans.

Scholium.

Scortatorem Jëjunator ad biennium condemnat, si duntaxat usque ad vesperam quotidie jejunit, et

siccis vescitur, et pœnitentias 250 peragit. Adul-
terum vero, ad triennium; si duplaxat jejunat,
et siccis vescitur, et pœnitentias 250 peragit.

3 *Nysseni.*

Scortator per novem annos sacramentorum com-
munionem impetret.

4 *ejusdem.*

Adulter autem et qui cum jumentis, quive cum
masculis rem habet, annis 18.

67 *Basilii Magni.*

Fratrum sororumque coitus ad homicidæ tempus
confitetur.

68 *ejusdem.*

Prohibitum ob cognationem matrimonium, adul-
teri tempus.

71 *ejusdem.*

Qui cuivis horum prædictorum conscius est pec-
cati, nec id confessus fuerit, convictus pari cum
illo temporis spatio puniatur.

75 *ejusdem.*

Qui cum sorore sua vel ex patre, vel ex matre,
pollutus est, in domum precationis non ingreditur,
donec a nefario facto destiterit. Et tunc ploret
triennium, triennium succumbat, et deinde trien-
nium stans, ad communionem admittitur.

Scholium.

Talem Jejunator ad triennium condemnat, cum
jejuniis, et siccorum esu, et pœnitentiis quotidia-
nis 500. Qui vero cum nuru sua se polluit, ad
biennium, cum pœnitentiis 300. Similiter et qui
cum socro. Verum ut nunc res est, condemnat ta-
les synodus ad sexennium, una cum magis, et
adulteris, et homicidis.

76 *ejusdem.*

Similiter et qui nurum suam accepit.

77 *ejusdem.*

Qui suam dimisit, et aliam accepit, annum unum
ploret, biennium audiat, triennium succumbat.
Deinde cum anno steterit uno, communionem im-
petret.

78 *ejusdem.*

Similiter et qui duas sorores accepit, licet diver-
sis temporibus.

9 *ejusdem.*

Et qui erga novercam insanit, velut is habeatur,
qui cum sorore pollutus est.

7 *ejusdem.*

Qui cum maribus, et qui cum jumentis consuescunt,
et homicidæ, et venefici, et adulteri, et simulacro-
rum cultores, ad eandem formam puniuntur.

62 *ejusdem.*

Pædico, tanquam mæchus.

Scholium.

Talem Jejunator ad triennium condemnat, cum
200 pœnitentiis quotidianis.

63 *ejusdem.*

Similiter et qui cum brutis coivit, idque fassus
est.

16 *Ancyranæ.*

Qui cum brutis coivit, si annos 20 habeat, annis
15 succumbat, et sexennio citra oblationem com-

ξηροφαγει, και μετανοιας ποιει εν. Τον δε μοιχον,
επι τριετιαν· ει μονον νηστευει, και ξηροφαγει,
και μετανοιας ποιει εν.

Ο γ' του Νυσσης.

Ο πόρνος δι' εννια ετων της κοινωνιας αξιοουσθω
των αγιασματων.

Ο δ' αυτου.

Ο μοιχος, ο ζωοφθορος, και ο αρσενοκοιτης, δια
δεκαοκτω.

Ο εζ' του Μεγαλου Βασιλειου.

Η μιχαδελφια τον του φονεως χρονον εξομολογη-
σεται.

Ο ξη' αυτου.

Ο απειρημενος εν συγγενει γαμος, τον του μοι-
χου.

Ο οα' τουτου.

Ο συνεγνωκως εκαστω των προειρημενων αμαρ-
τημα, και μη ομολογησας, ελεγχθεισ, τον εσον
εκεινω χρονον επιτιμηθησεται.

Ο οβ' τουτου.

Ο αδελφη εκ πατρδ; η μητρδ; συμμιανθεισ, εις
οικον προσευχησ μη εισερχεσθω, εως της παρανο-
μου πριξωσ; αποστη. Και τότε τριετιαν προσκλαιε-
τω, τριετιαν υποπιπετω, εϊτα τριετιαν συνεστωσ,
της κοινωνιας αξιοουσθω.

Σχολιον.

Τον δε τοιουτον ο Νηστευτης επι τριετιαν κατα-
δικαζει μετα νηστειασ, και ξηροφαγιασ, και μετα-
νοιωσ εκαστης ημερασ ψ'. Τον δε εις νυμφην, επι
διετιαν, μετα μετανοιωσ τ'. Ομοιωσ δε και τον εις
πενθεραν. Το δε γε νυν εχον, η συνοδος επι εξεστιαν
τουσ τοιουτουσ καταδικαζει, αμα τοις γοισι, και
τοις ανδροφονοισ.

Ο οσ' τουτου.

Κατα ταυτα δε, και ο την νυμφην τουτου λαδων.

Ο οζ' τουτου.

Ο την ιδιαν αφεισ, και ετεραν λαδων, ενιαυτην
προσκλαιετω, διετιαν ακροασθω, τριετιαν υποπι-
πετω. Εϊτα ενιαυτην συνεστωσ, της κοινωνιασ αξιοου-
σθω.

Ο οη' τουτου.

Οσαυτωσ και ο δυο αδελφδ; λαδων, ει και κατδ
διαφορουσ χρονουσ.

Ο θ' τουτου.

Και ο τη μητριω επιμανεισ, ωσ ο αδελφη συμ-
μιανθεισ.

Ο ζ' τουτου.

Αδρρονοφθοροι, και ζωοφθοροι, και φονεισ, και
φαρμακοι, και μοιχοι, και ειδωλοατραι, κατα τον
αυτον επιτιμασθωσαν τυπον.

Ο εβ' τουτου.

Ο αρσενοκοιτης, ωσ ο μοιχδ;.

Σχολιον.

Τον τοιουτον ο Νηστευτης επι τριετιαν καταδικα-
ζει, μετα σ' μετανοιωσ καθ' εκαστην ημεραν.

Ο εγ' τουτου.

Οσαυτωσ και ο αλογευσάμενοσ, και εξαγορευσασ.

Ο ις' της εν Αγκυρα.

Ο αλογευσάμενοσ, εικοσαετησ μεν τελων, πεντε-
καιδεκαετιαν υποπιπετω, και εξεστιαν χωρισ προ-
σο-

φορᾶς κοινωνεῖται. Τὴν ἡλικίαν δὲ ταύτην ὑπερβᾶς, ἂν καὶ γυναῖκα ἔχων, πέντε καὶ εἰκοσὶν ἔτη ὑποπιπτέτω, καὶ πέντε τῶν εὐχῶν κοινωνεῖται. Ὁ δὲ πρὸς τῇ γυναίκα ἔχειν, καὶ ὑπὲρ τὰ πενήτηκοντα ἔτη τελῶν, ἐπὶ τῇ τοῦ βίου ἐξόδῳ τυγχανέτω τῆς κοινωνίας.

Ὁ ιζ' ταύτης.

Ὁ ἀλογευσάμενος, καὶ λεπρῶς ὢν, ἢ λεπρώσας, ἐν τοῖς χειμαζομένοις εὐχέσθω.

Σχόλιον.

Λεπρῶς ὢν, ἔχουν ἀκάθαρτος καὶ μεμολυσμένος· ἀκάθαρτος γὰρ οἱ λεπροὶ παρὰ τῷ Μωσαϊκῷ νόμῳ. Τὸ δὲ ἑστὶν ἰατρῶν, ἀντὶ τοῦ ἰατρίων, ἢ τὰ ζῶα δηλονότι. Χειμαζομένοις δὲ τοὺς δαιμονιώντας λέγει, ὡς τινὲς φασιν.

Ὁ κ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου

Ὁ ἀξίην παρὰ τὸν θυμὸν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ γαμετῆς χρησάμενος, φονεὺς ἐστὶν ἐκούσιος. Ὡσαύτως καὶ ὁ εἶπει κατὰ τινος χρησάμενος. Καὶ ὁ ἐπιδοὺς φάρμακα, ἢ καὶ δι' ἄλλην ταῦτα παρέσχον αἰτίαν. Καὶ ὁ ληστὴς, καὶ ὁ πολέμιος. Καὶ αἱ τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσαι τε καὶ λαμβάνουσαι. Ἀκούσιος δὲ φονεὺς ἐστὶν, ὁ λίθον ἀφείρῃ ἐπὶ κύνα, ἢ δένδρον, καὶ ἀνρωπου τυχῶν. Καὶ ὁ παιδεύων ἱμάντι καὶ λύγῳ. Ὁ μέντοι ξύλῳ ἢ χειρὶ πλήξας ἐπὶ τὰ καίρια, ἐγγὺς τοῦ ἐκούσιου.

Ὁ μγ' τοῦτου.

Καὶ ὁ πρὸς θάνατον πλήξας, εἴτε ἤρξε τῆς πληγῆς, εἴτε ἠμύνατο, φονεὺς ἐστὶ.

Ὁ νδ' τοῦτου.

Τὰ τῶν φονεῶν ἐπιτίμια καὶ ἐπιτείνεται καὶ ὑφέονται, κατὰ τε τὴν αἰτίαν τοῦ φόνου, καὶ τὴν τῆς μετανοίας ποιότητα.

Σχόλιον.

Ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Λουκᾶ στρατιώτη τιμὴ φόνον ἐκούσιον πεποιηκῶτι ἐπίσκοπος τις ἐπὶ μετρίῳ πᾶνυ καιρῷ ἐγγράφως τὴν ἀθώωσιν δέδωκε. Καὶ ἐγκαλούμενος παρὰ τῇ συνόδῳ, τὸν κανόνα προέτεινεν, ὅς τοις ἐπισκόποις ἐπιτρέπεται τὴν ἐξουσίαν ἢ ἀνεῖναι ἢ ἐπιτείνειν τοῖς μετανοοῦσι τὰ ἐπιτίμια. Ἄλλ' ἤκουσεν, ὅτι τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐδόθη μὲν τοῦτο, οὐ μὴ ἀνεξέταστο καὶ ὑπερβαλλομένη χρῆσθαι συγκαταβάσει. Ὅθεν τὸν μὲν στρατιώτην ἢ σύνδοσι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίοις καθυπέβαλε, τὸν δὲ ἀρχιερέα δικὰς ἀπήτησε, τὴν ἐν ὀρισμένῳ καιρῷ τῆς λειτουργίας ἐπίσχεσιν.

Ὁ νς' τοῦτου.

Ὁ ἐκούσιος φονεὺς εἰκοσαετίαν ἀκοινωνήτος ἐστὶ τοῖς ἀγιάσμασι· τὰ μὲν τέσσαρα, ἐξω ἐστώς, καὶ τῶν εἰσιόντων δεόμενος, εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιέσθαι, τὴν ἀμαρτίαν ἐξαγορεύων· τὰ δὲ πέντε, ἐν τοῖς ἀκρωμένοις· τὰ δὲ ἑπτὰ, μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσῃ· τὰ δὲ τέσσαρα, μετὰ τῶν πιστῶν, χωρὶς προσφορᾶς· καὶ οὕτω τῶν ἁγιασμάτων μεδέξει.

Ὁ ς' τοῦτου.

Ὁ ἀκουσίως φονεύσας, δεκαετίαν· δύο μὲν ἔτη προσκλαίων, τρία δὲ ἀκρωμένος, καὶ τέσσαρα ὑποπίπτων, καὶ τῷ ἐνὶ συνηστώσῳ.

Σχόλιον.

Τοὺς φονεῖς ὁ Νηστευτῆς, τοὺς μὲν ἐκούσιους, ἐπὶ πενταετίαν καταδικάζει· τοὺς δὲ ἀκουσίους, ἐπὶ τριετίαν.

municet. Sin illam aetatem excesserit, et uxorem habeat, annis viginti quinque communicat, et annis quinque precum particeps esto. Qui vero et habet uxorem, et annum quinquagesimum excessit, in exitu vitae communionem impetret.

17 ejusdem.

Qui cum brutis coivit, et leprosus est, aut lepra sua infecit, inter agitatoe precetur.

Scholium.

Leprosus, hoc est, immundus et pollutus. Quippe leprosi erant immundi in lege Mosaiica. Quod ait, « Qui lepra infecit, » tantum valet, ac si diceret, « pollutus, » jumenta scilicet. Agitatoe autem vocat a demone tortos, ut aliqui tradunt.

20 Basilii Magni.

Qui per iracundiam adversus uxorem dolabra fuerit usus, homicida voluntarius est. Similiter et qui gladio contra quem usus est. Idem qui venena dedit, licet ob aliam causam ea praebebit. Item latro, et hostis. Tum quae abortivum remedia parantur, et accipiunt. Homicida vero non voluntarius est, qui cum lapidem, vel fustem emisisset in eam, hominem petiit. Et qui loro viminere castigat. Qui vero fusto vel manu tempora percussit, prope abest a voluntario.

43 ejusdem.

Et qui percussit ad mortem, sive percutiendi fecit initium, sive se defendit, homicida est.

54 ejusdem.

Homicidarum poena intenduntur ac remittuntur, tum ratione causae caedis, tum pro poenitentiae qualitate.

Scholium.

Sub Luca patriarcha militi caedem, qui caedem voluntariam commiserat, episcopus quidam intra per exiguum tempus absolutionem per scripturam concesserat. Et cum accusaretur apud synodum, canonem praetendebat, qui permittit episcopis potestatem vel remittendi, vel augendi poenitentiam agentibus poenas. Sed ei responsum fuit, concessum id quidem esse pontificibus, non tamen ut citra explorationem et nimia commiseratione uterentur. Quare militem synodus canonicis poenis subiecit, et pontificem quoque multavit, ad certum tempus a ministerio abstinere jussim.

56 ejusdem.

Homicida voluntarius annis viginti sacramenta non percipiet; tribus quidem annis foris stans, et ingredienti obsecrans, uti pro se preces fundant, peccatum suum confitens; quinque vero, inter audientes degens; septem, inter eos qui concidunt; quatuor, cum fidelibus, absque oblatione, atque ita demum sacramentorum particeps erit.

57 ejusdem.

Qui non sponte caedem commisit, decennio: duobus quidem annis plorans, tribus audientes, quatuor succumbens, et uno stans.

Scholium.

Homicidas Jejunator voluntarios quidem in quinquennium condemnat, non voluntarios autem ad triennium.

5 Nysseni.

Aut non voluntarius homicida, per septennium ; voluntarius, per novennium.

22 Ancyranæ.

Aut non voluntarius homicida, per quinquennium ; voluntarius, in fine vitæ [sacramenta percipiat].

13 Basilii Magni.

Qui hostem occidit, licet pietatis propugnator, triennio non communicet.

Scholium.

Sub patriarcha Constantino Chliareno synodalis est facta cognitio, quod siquidem aliquis, dum latronis insidias effugere posset, non hoc contentus, sed data opera latronem aggressus interfecerit, tanquam homicida sit puniendus. Sin primus latro gladium adversus eum sustulerit, tunc ejus interfector non punietur. Enimvero qui utilitatis publicæ causa, cum valde rogatus esset, latronem quæsitum invenierit et occiderit, non pœna, sed præmiis dignus habebitur. Cautionis tamen causa placuit et hos ad triennium condemnari. Clericos autem, qui quamcunque eadem admisserint, confestim puniri par est, nullo discrimine hostis habito, vel latronis, vel cujuscunque. Quo factum est, ut pontifex, qui occiderat Agarenum tempore belli, qui gladium adversus ipsum strinxerat, de synodi sententia depositus sit.

6 Nysseni.

Latro, tanquam homicida voluntarius.

61 Basilii Magni.

Qui furtum fecerit, et confessus fuerit, anno arcebitur ; convictus autem, biennio.

Scholium.

Talem Jejunator ad 40 dies condemnat. Convictum vero, ad sex menses, quibus vesci debeat siccis, et pœnitentias 100 quotidie peragere.

64 ejusdem.

Perjurus decennio ; duobus annis plorans, tribus audiens, quatuor succumbens, et uno stans.

Scholium.

Hunc Jejunator ad annum unum damnat, siccis vescientem, et jejunantem usque ad vesperam, et 250 pœnitentias peragentem.

82 ejusdem.

Aut qui per vim perjurium admisit, sexennio recipitor ; qui absque coactione, duodecim annis.

65 ejusdem.

Magus et veneficus, tanquam homicida.

Scholium.

Jejunator autem magos et veneficos ad triennium damnat, cum pœnitentis quotidianis 250, cumque jejunio, et rigida vivendi ratione. Similiter et mulieres quæ ligaturas faciunt, et quæ ariolantur.

66 ejusdem.

Violator sepulcri, tanquam perjurus.

A

'Ο α' τοῦ Νύσσης.

Ἡ ἑ ἀκούσιος φονεύς, διὰ εἰκοσιεπτά· ὁ δὲ ἐκούσιος, ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου.

'Ο κβ' τῆς ἐν Ἀγκύρα.

Ἡ ὁ ἀκούσιος φονεύς, διὰ πενταετίας· ὁ δὲ ἐκούσιος, ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου.

'Ο ιγ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

'Ο πολέμιον ἀποκτείνας, εἰ καὶ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχος, τριετίαν μὴ κοινωνεῖτω.

Σχόλιον.

Ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινοῦ τοῦ Χλιαρνοῦ διέγνωτο συνοδικῶς, ὅτι εἰ μὲν δυνάμενός τις διαδρῆναι τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ ληστοῦ, τοῦτω μὲν οὐκ ἤρκεσθη, ἀλλ' ἐκ μελέτης αὐτῷ ἐπιθέμενος ἀνήρηκεν, οἷα φονεύς ἐπιτιμηθήσεται. Εἰ δὲ πρῶτος τὸ ξίφος ὁ ληστής ἤρε κατ' αὐτοῦ, τότε οὐκ ἐπιτιμηθήσεται ὁ φονεύσας αὐτόν. Ὅς μὲν τοι διὰ τὸ κοινῇ συμμέρον πολλὰ παρακληθεὶς, τοῦτον ζητήσας εὖρος καὶ διερχήσατο, μὴ ὅτι τιμωρίας, ἀλλὰ καὶ ἐπάθλων ἀξιώθησεται. Ἀσφαλείας δὲ ἔνεκεν ἐπὶ τριετίαν ἤρεσε καὶ τούτους καταδικάζεσθαι, τοὺς δὲ κληρικούς οἰονδήποτε φόνου, πεποιηκότας, εὐθύς τιμωρεῖσθαι, μηδεμιᾶς εὐσεβείας διαφορᾶς πολεμίου, ἢ ληστοῦ, ἢ οἰουδήποτε. Ὅθεν καὶ ἀρχιερεὺς Ἀγαρηνῶν φονεύσας, κατ' αὐτοῦ ξίφος ἀνατείναντα ἐν καιρῷ πολέμου, καθήρεθῃ συνοδικῶς.

'Ο δς' τοῦ Νύσσης.

'Ο ληστής, ὡς ὁ ἐκούσιος φονεύς.

'Ο εα' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

'Ο κλέψας καὶ ὁμολογήσας, ἑναυτὸν κωλυθήσεται· ἡλεγχθεὶς δὲ, δύο.

Σχόλιον.

Τὸν τοιοῦτον ὁ Νηστευτὴς ἐπὶ μ' ἡμέρας καταδικάζει. Τὸν δὲ ἡλεγχθέντα, ἐπὶ μῆνας εἴξ, ξηροφαγοῦντα, καὶ μετανοίας ρ' ἐκάστης ἡμέρας ποιούντα.

'Ο εδ' τοῦτου.

'Ο ἐπίσκοπος, δεκαετίαν· δύο μὲν -τη προσκλαίων, τρία δὲ ἀκρωμένους, τέσσαρα ὑποκίπτων, καὶ ἐντὶ συνατωῶς.

Σχόλιον.

Τοῦτον ὁ Νηστευτὴς ἐπὶ ἔτος ἐν ξηροφαγοῦντα καὶ νηστεύοντα μέχρις ἑσπέρας, καὶ μετανοίας ποιούντα σν.

B

'Ο πβ' αὐτοῦ.

Ἡ ὁ ἐκ βίας ἐπιτοκῆσας, διὰ ἑξαετίας δεχέσθω ὁ δ' ἀνευ ἀνάγκης, διὰ δωδεκαετίας.

'Ο ες' αὐτοῦ.

'Ο γόης καὶ ὁ φαρμακός, ὡς ὁ φονεύς.

Σχόλιον.

'Ο δὲ Νηστευτὴς τοὺς γόητας καὶ τοὺς φαρμακοὺς ἐπὶ τριετίαν καταδικάζει, μετὰ μετανοῶν ἐκάστης ἡμέρας σν, καὶ νηστείας, καὶ σκληραγωγίας. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰς γυναῖκας τὰς ποιούσας περιπτα, καὶ μαντευομένας.

'Ο ες' αὐτοῦ.

'Ο τυωδωρῶχος, ὡς ὁ ἐπίσκοπος.

Σχόλιον.

Τούτου ὁ Νηστευτῆς ἐπὶ ἑτοῦ ἐν καταδικάζεται, μετὰ μετανοιῶν ἑκάστης ἡμέρας σ'.

Ὁ ζ' τοῦ Νύσσης.

Ἡ ὁ τυμβωρύχος, εἰ μὲν ὥστε λίθους ἐκβαλεῖν, συγγνωστός· εἰ δὲ πρὸς τὸ λαβεῖν τι τῶν συνταφέντων, τῷ τῆς πορνείας ὀπύκεται κρίματι.

Ὁ η' τοῦτου.

Ὁ ἱερόσυλος, δι' ἐλάττονος παρὰ τὸν μισθὸν χρέονο.

Ὁ ιζ' τοῦτου.

Ὁ τυμβωρύχος ἐξαγορευῶν, καὶ τὰ ἴδια διανεμῆτω τοῖς· κίνησι.

Σχόλιον.

Τὸν τοιοῦτον ὁ Νηστευτῆς ἐπὶ τριετίαν καταδικάζει. Τοῦ αὐτοῦ Νηστευτοῦ καὶ τάδε· Ἐμπεισόντος τινὸς ἀκαθάρτου εἰς φρέαρ, ἢ εἰς οἶνον, ἢ εἰς ἔλαιον, ὁ τοῦτου γευσάμενος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κρέατος καὶ τυροῦ μὴ ἀπέσθω· ἐπιτὰ δὲ μὴ κοινωνεῖτω. Ὁ μετὰ τὴν θείαν ἐπίστας μετάληψιν, μ' ἡμέρας τῆς θείας ἀφίσταται κοινωνίας, τὸν ἄδων καθ' ἑκάστην ψαλμὸν, καὶ μετανοίας ποιῶν ἅ, κὰν ὀπωσθήποτε τοῦτο συμβαίη.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Δ'

Ἐπιτίμια τῶν παραπεσόντων.

Ὁ σγ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, καὶ ὁ α' τοῦ Νύσσης.

Ὁ ἀρνησάμενος διὰ βίου προσκλαίετω, καὶ τῶν ἁγιασμάτων ἐν τῷ τέλει, πιστεῖ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ἀξιούσθω.

Σχόλιον.

Ἡ τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου διατύπωσις τοὺς παραπεσόντας καὶ ὑποστρέψαντας, νηπίους μὲν ἀλχηλωτισθέντας, καὶ φόδω ἢ ἀγνοία καθυπαχθέντας, συγγνώμης ἀξιοί, τῷ ἁγίῳ μόνον χρίουσα μύρω· τελείους δὲ τὴν ἡλικίαν ὄντας, καὶ ἀνάγκη καθυπαχθέντας, συγγνώμης μὲν καὶ αὐτοὺς ἀξιοί, τῷ ἁγίῳ χρίουσα μύρω, νηστεύσαι δὲ ἄνω τεσσαρακοστὰς ἡμερῶν δύο προστάττει, κρεῶν ἀπεχομένους, ἐκτενεῖς τε δεήσεις καὶ γονυκλισίας ποιεῖν ὀπίσθη δύναμις. Τοῖς δὲ ἐκ προαιρέσεως ἀπομολήσαντας ἐπὶ δύο ἔνιαυτοὺς νηστεύειν προστάττει, παρακλησίως τοῖς ἄνω δεδηλωμένοις, καὶ γονυκλισίας ἑκάστης ἡμέρας ποιεῖν ρ' ἢ σ', καὶ εἰς οὕτω τῷ ἁγίῳ χρίεσθαι μύρω.

Ὁ κα' τοῦτου.

Οἱ δι' ἀνάγκην παραδάντες τὴν πίστιν δι' ὀκταετίας δεχέσθωσαν· οἱ καὶ αὐθαίρετως, διὰ δωδεκαετίας.

Ὁ ια' τῆς πρώτης.

Οἱ χωρὶς ἀνάγκης παραπεσόντες, ἀσύγνωστοι παντάπασιν βντες, ὁμῶς διὰ φιλανθρωπίας, γνησίως μετανοήσαντες, τρία ἔτη ἐν τοῖς ἀκρωμένοις μενέτωσαν, ἐπιτὰ ὑποπιπέτωσαν, καὶ δύο χωρὶς προσφορὰς τῶν εὐχῶν κοινωνεῖτωσαν.

Ὁ ιβ' ταύτης.

Ὡς τῆ πλάνη δόξαντες ἀντιετήνη, εἶτα θεωρεῖς

A

Scholium.

Hunc Jejunator ad annum unum damnat, cum pœnitentiis quotidianis 200.

7 Nysseni.

Aut sepulcri violator, si fecit hoc lapidum eruendorum causa, veniam meretur; sin ut aliquid auferat de rebus una sepulcra, scortationis iudicio subjacet.

8 ejusdem.

Sacrilegus, minori temporis spatio, quam adulter.

16 ejusdem.

Sepulcri violator, qui facinus suum constitetur, B etiam sua bona pauperibus distribuat.

Scholium.

Talem Jejunator ad triennium damnat. Ejusdem Jejunatoris et hæc sunt: Si quid immundi ceciderit in puteum, vel in vinum, vel in oleum, qui hoc degustat, ad triduum a carne caseoque absterneat, septemque diebus non communicet. Qui post sacram participationem vomuerit, 40 dies a communione absterneat sacra, psalmum 50 quotidie canens, et 50 pœnitentias peragens, quocunque tandem modo id acciderit.

TITULUS IV.

Pœnæ lapsorum.

Canon 73 Basilii Magni et 1 Nysseni.

Qui Christum negavit, tota vita ploret; et sacramenta sub finem vitæ, per fiduciam erga Dei benignitatem, consequatur.

Scholium.

Sanctio Methodii patriarchæ lapsos et conversos, pueros quidem in captivitatem abductos, et metu, vel ignoratione subactos, venia dignatur, sacro duntaxat eos oleo inungens; adultos vero, et coactione subactos, venia quidem et illos dignatur, sacro inungens oleo, sed jejuniæ tamen binas dierum quadragesimas jubet, a carnibus absterneat, intentasque preces et congenulationes pro viribus facere. Qui vero scientes prudentesque [a Christianis] transfugerint, eos ad biennium jejunare jubet, perinde ut indicatum est supra, quotidieque centies vel ducenties congenulare, atque ita oleo sacro inungi.

D

81 ejusdem.

Qui fidem adhibita coactione violaverint, annis 18 admittuntur; qui sponte, annis 12.

11 primæ synodi.

Qui absque coactione lapsi sunt, licet omnino veniam nullam mereantur, tamen humanitatis causa, si vere pœnitentiam egerint, triennium inter audientes maneat, septennium succumbant, et biennium absque oblatione precum participes sunt.

12 ejusdem.

Qui visi fuerint errori obstittisse, si deinde ad

eum propter munera recurrerint, decennio succumbant, cum triennis auditionis spatio. In omnibus tamen poenitentiae species examinanda est, et in eum qui ardentius poenitentiam egerit, episcopus se humaniorem gerat.

14 ejusdem.

Si catechumenus lapsus fuerit, triennium inter audientes sit, atque ita cum catechumenis precetur.

3 Ancyranæ.

Qui vi et tormentis adhibitis, vel manibus victimam, vel ore cibum exceperit, a communiōne non arcetor. Quod si laicus sit, etiam ordinationem consequitur, cæteroque reprehensionis expers.

4 ejusdem.

Qui ob vim adhibitam sacrificavit, et coenavit in deastrorum templis, si quidem cum abduceretur, et habitu lætiore et splendidiore vestitus utebatur, atque indifferenter coenae particeps fiebat, sexennio restituitor.

5 ejusdem.

Sin omnia contraria, siquidem manducaverit, triennio; si non manducaverit, biennio.

6 ejusdem.

Qui comminationi duntaxat cessit, ac deinde poenituit, quinquennio restituitor.

7 ejusdem.

Qui cum paganis in festis eorum, et suis quidem cum cibus convivium habuit, biennio succumbat.

8 ejusdem.

Qui bis et ter ex coactione sacrificavit, septennio restituitor.

9 ejusdem.

Qui non modo defecit, verum etiam coegit alios, decennio restituitor.

1 Petri Alexandrini.

Qui post multos cruciatus tormentis victi, Christum negaverint, ac deinde mutata sententia luxerint, cum jam quatuor annos persecutionis præterierint, etiam alios 40 dies puniuntor.

2 ejusdem.

Qui vero lapsi sunt, posteaquam duntaxat carcerati fuissent, altero etiam anno puniuntor.

3 ejusdem.

Qui vero ad interitum absque necessitate sua sponte perrexerint, ac deinde poenituerint, ad triennium.

4 ejusdem.

Qui vero postquam lapsi sunt, non poenituerint, rejiciendi.

5 ejusdem.

Qui dissimulationem adhibuerint, et irriserint

Α ἐπὶ ταύτην ἀναδραμόντες, δεκάστιαν ὑποπιπέτωσαν μετὰ τριετοῦς ἀκροάσεως χρόνον. Πλὴν ἐφ' ἅπασιν τὸ τῆς μετανοίας εἶδος ἐξεταστέον, καὶ τῷ θερμότηρως μετανοήσαντι φιλανθρωπώτερον ὁ ἐπισκόπος διακείσθω.

Ὁ ιδ' ταύτης.

Κατηχοῦμενος εἰ παραπέσοι, τριετίαν ἀκροάσθω· καὶ οὕτως μετὰ τῶν κατηχοῦμένων εὐχέσθω.

Ὁ ιγ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Ὁ βίβη καὶ βασάνοις ἢ θύμα ἐν ταῖς χερσίν, ἢ βρῶμα δεξιόμενος ἐν τῷ στόματι, τῆς κοινωνίας μὴ κωλύεσθω. Καὶ εἰ λαϊκὸς δὲ εἴη, καὶ χειροτονίας τυγχανέτω, ἄλλως ἀνεπιληπτος ὢν.

B

Ὁ δ' ταύτης.

Ὁ βίβη θύσας καὶ δειπνήσας ἐν τοῖς εἰδωλείοις, εἰ μὴ ἀπαγόμενος, καὶ σχήματι παιδοτέρῳ, καὶ ἐσθῆτι λαμπροτέρᾳ ἐχρήτο, καὶ ἀδιαφόρως τοῦ δειπνοῦ μετέσχε, δι' ἐξαετίας τοῦ τελείου τυγχανέτω.

Ὁ ε' ταύτης.

Εἰ δὲ πᾶν τοῦναντίον, φαγῶν μὲν, διὰ τριετίας· μὴ φαγῶν δὲ, διὰ διετίας.

Ὁ ς' ταύτης.

Ὁ ἀπειλῇ μόνον εἰξας, εἴτα μετανοήσας, διὰ πενταετίας τοῦ τελείου τυγχανέτω.

Ὁ ζ' ταύτης.

Ὁ τοῖς ἔθνεσιν ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν, καὶ μετὰ ἱζίων βρωμάτων συνεστιαθεὶς, διετίαν ὑποπιπέτω.

Ὁ η' ταύτης.

Ὁ δις καὶ τρις δι' ἀνάγκην θύσας διὰ ἑπταετίας τοῦ τελείου τυγχανέτω.

Ὁ θ' ταύτης.

Ὁ μὴ μόνον ἀποστάς, ἀλλὰ καὶ ἄλλους καταναγκάσας, διὰ δεκαετίας τυγχανέτω τοῦ τελείου.

Ὁ α' Πέτρου Ἀλεξανδροῦ.

Οἱ μετὰ πολλὰς αἰκίας τῶν βασάνων ἠττηθέντες, καὶ τὸν Χριστὸν ἀρησάμενοι, εἴπειτα μεταγνόντες καὶ πενθοῦντες, τεσσάρων ἐτῶν ἤδη τῷ διωγμῷ παρελθόντων, καὶ ἄλλας ἡμέρας ἐπιτιμάσθωσαν μ'.

D

Ὁ β' τοῦτου.

Οἱ δὲ μετὰ τὸ φυλακισθῆναι μόνον παραπεσόντες, καὶ ἕτερον ἐνιαυτὸν ἐπιτιμάσθωσαν.

Ὁ γ' τοῦτου.

Οἱ δὲ πρὸς τὴν ἀπώλειαν χωρὶς ἀνάγκης αὐτομολήσαντες, εἴτα μετανοήσαντες, ἐπὶ τριετίαν.

Ὁ δ' τοῦτου.

Οἱ δὲ μετὰ τὸ πεσεῖν ἀμετανόητοι, ἀπόδητοι.

Ὁ ε' τοῦτου.

Οἱ δὲ ὑποκρινάμενοι καὶ διαπαίζαντες τοὺς βιά-

σαντας, και θῦσαι διαφυγόντες, ἐξάμηνον ἐπιτιμά-
σθωσαν.

Ὁ ζ' τούτου.

Οἱ δὲ δούλους ἀνθ' αὐτῶν θῦσαι καταναγκάσαντες,
αὐτοὶ μὲν τριετίαν.

Ὁ ζ' τούτου.

Οἱ δὲ καταναγκασθέντες· δούλοι, ἐνιαυτόν.

Ὁ η' τούτου.

Οἱ παραδοθέντες, και δι' ἀνάγκην μὲν ἀρνησάμε-
νοι, εἶτα τὴν ἤτταν ἀνακαλεσάμενοι, και γενναίως
ἀγωνισάμενοι, ἐν ἅπασιν μετὰ χαρᾶς κοινωνητέω-
σαν.

Ὁ θ' τούτου.

Ὡσαύτως και οἱ εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτομολήσαν-
τες. Ὑπὲρ Χριστοῦ γάρ, εἰ και μὴ κατὰ Χριστόν
πεποιήκασιν, φεύγειν και διωκομένους κελεύσαντα.

Ὁ ι' τούτου.

Κληρικοί δὲ, αὐτομολήσαντες εἰς τοὺς ἀγῶνας,
μὴ λειτουργεῖτωσαν, ὅτι τὸ σφῶν καταλειπίσασιν
ποῖμνιον, ἢ μηδεὶς τῶν ἀποστόλων πεποιήκεν.

Ὁ ια' τούτου.

Τοῖς ἀθαιρέτως μὲν τὸν ἀγῶνα ὑπεισθησῶσι,
διὰ δὲ πολλὰς αἰτίας ἀρνησάμενοις, εἶτα μετανοή-
σασιν, και τὸ πραχθὲν ἀπιθυρομένοις, ἀξίον ἐπινεύ-
σαι, και συνεχέσθαι τε ὑπὲρ αὐτῶν, και τὸ θεῖον
ἐξελκεῖν.

Ὁ ιβ' τούτου.

Οἱ χρήματα παρασχόντες, ἵνα βασάνους ἐκφύγω-
σιν, ἀνέγκλητοι· χρημάτων μᾶλλον ἢ ψυχῆς ζημίαν
ἐλόμενοι.

Ὁ ιγ' τούτου.

Ὡσαύτως και οἱ φυγῆ τὴν σωτηρίαν εὐρόντες,
κἂν ἀντ' αὐτῶν ἕτεροὶ κατεσχέθησαν.

Ὁ ιδ' τούτου.

Οἱ μετὰ πολλὰς αἰτίας, και θῦμα ταῖς χερσὶν ἀκου-
σῶν· δεξάμενοι, τῇ τε λειτουργίᾳ μενέτωσαν, και τοῖς
ἐμολογηταῖς ἐγγραφίσθωσαν.

Ὁ α' τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ.

Οἱ ἐν αἰχμαλωσίᾳ τῶν βαρβάρων φαγόντες βρώ-
ματα, ἀνεύθυνοι.

Ὁ β' τούτου.

Οἱ τὸν καιρὸν τῆς τῶν βαρβάρων καταδρομῆς,
τὸν πᾶσιν διεθρον φέροντα, κέρδους ἑαυτοῖς καιρὸν
ἡγησάμενοι, τὰ ἀλλότρια διηρπάκασιν, τῆς Ἐκκλησίας
ἐκριπτέσθωσαν, ὡς ἀρεταί, και θεοστυγεῖς.

Ὁ δ' τούτου.

Οἱ τοὺς διαφυγόντας αἰχμαλώτους βίᾳ κατέχοντες,
ἀποδέτωσαν, ἵνα μὴ σκηπτοὶ πέσωσιν ἐπ' αὐτοὺς
ὄρνεοθεν.

Ὁ ε' τούτου.

Οἱ αἰχμαλωσίᾳ ληφθέντες, και τοσοῦτον ἐκθα-
ρασθέντες, ὥστε και κατὰ τῶν ὀμοφύλων χωρεῖν,
και τῆς ἀπρόσεως ἀπειργέσθωσαν, ἕως ἂν τι περὶ
αὐτῶν ὁρίζει τῇ συνόδῳ.

A eos, a quibus cogebantur, atque ita, quominus
sacrificarent, effugerint, sex mensibus castigan-
tor.

6 ejusdem.

Qui servos pro se sacrificare coegerint, ipsi
quidem triennio.

7 ejusdem.

Servi vero coacti, annuo spatio.

8 ejusdem.

Qui traditi sunt, et propter coactionem qui-
dem abnegarunt, verum postea cessione revo-
cata, fortiter decertarunt, in omnibus cum gra-
tulatione communicent.

9 ejusdem.

Similiter et qui sponte ad obeunda certa-
mina (1) perrexerint. Nam pro Christo id fa-
ciunt, tametsi non secundum Christum, qui
persecutionem patientes fugere jussit.

10 ejusdem.

Clerici vero, qui sponte ad obeunda certa-
mina se contulerint, ministerium sacrum per-
agant, quandoquidem ovile suum reliquerunt,
quod apostolorum nemo fecit.

11 ejusdem.

Iis qui sponte quidem certamen obierunt,
verum propter varios cruciatus abnegarunt, ac
deinde rursus poenituerunt, factumque suum
deplorarunt, æquum est annuere, ac pro eis
tum preces fundere, tum Numen placare.

12 ejusdem.

Qui pecunias dederunt, ut tormentis eripe-
rentur, culpa carent, cum pecuniarum, quam
animæ detrimentum, subire maluerint.

13 ejusdem.

Similiter et qui fuga salutem suam consuluerunt,
licet pro eis alii prehensi fuerint.

14 ejusdem.

Qui post varios cruciatus victimam suis ma-
nibus inviti acciperunt, et in ministerio ma-
neant, et inter confessores referuntur.

1 S. Gregorii miraculorum effectoris.

Qui in captivitate cibos Barbarorum comederint,
culpa carent.

2 ejusdem.

Qui tempus incursionis Barbarorum, quod per-
niciem universis affert, pro lucri sui occasione duxe-
rint, alienaque diripuerint, ex Ecclesia ejiciuntur,
velut impii et invisi Deo.

4 ejusdem.

Qui captivos qui fuga evaserint, vi detinent, eos-
dem restituant, ne fulmina cœlitus in eos decan-
tant.

9 ejusdem.

Qui venerunt in captivitatem, et usque adeo
barbari facti sunt, ut etiam suæ nationis homines
invadant, etiam ab auditione arceantur, donec ali-
quid synodus de ipsis statuerit.

(1) Hoc est martyria, sive testimonia veritati perhibenda.

10 *ejusdem.*

Qui alienas domos subire ausi fuerint, si per accusationem convicti fuerint, etiam ab auditione arcantor; sin sponte fuerint confessi, cum revertentibus succumbant.

11 *ejusdem.*

Similiter et qui vel in campo, vel in domo quid invenerunt.

12 *ejusdem.*

Qui res inventas ab se conflentur, nihil earum nomine poscant, puta præmium iudicii, vel conservatæ rei, vel inventæ.

13 *ejusdem.*

Qui moriuntur eo tempore, quo pœnas luunt, de sententia duntaxat episcopi communicent. Quos si quis eorum convalescerit, saltem sit inter eos qui precum participes sunt.

Basilii Magni.

Quenadmodum in oleribus, sic etiam in carnibus ab utili noxium discernimus. Et veluti cicutani, vel hyoscyamum aliquis non manducaverit, qui sapiat; sic neque vulturem, neque canem degustaverit, extra necessitatem, qua urgente qui comederit, nefarium nihil admisit.

84 *ejusdem.*

In omnibus pœnitentiæ modus, non spatium temporis exploretur.

11 *Nysseni.*

Oportet enim quovis in delicto pœnitentis affectionem, non tempus spectare; atque ob ardorem studii nonnunquam aliquid de tempore decidere, adeoque pœnæ tempus in tria dividere: quorum uno ploret æger; altero audiat; tertio succumbat; atque ita demum siet erectus.

102 *habitæ in Trullo.*

Consideretur et peccati qualitas, et ejus, qui peccavit, pœnitentia, sicque conveniens morbo remedium atque sanatio adhibeatur, ne modum excedens, ægrum lædat.

4 *S. Cyrilli.*

Quenadmodum qui tempestate in mari jactantur, quædam exonerant, ut reliqua servant; sic nobis quoque nonnulla negligenda sunt, ne totum amittamus.

18 *Timothei Alexandrini.*

Quibusdam in hominibus ab anno ætatis duodecimo peccata æstimantur; in aliis, ab ætate provectiore ac maturiore, pro cognitione scilicet ac Inselligentia cujusque.

Scholium.

Nonnulli tradunt, debere tam masculos, quam feminellas, posteaquam sextum ætatis annum impleverint, per confessionem corrigi atque sanctificari.

6 *Nicolai patriarchæ.*

Scriptum illud canonicum Jejunatoris, quod nihil lenitatem adhibeat, complures perdidit et qui quod bonum est norunt, corriguntur.

A

'O ι' τούτου.

Οι άλλοτριοι οίκους τολμήσαντες υπαίθειν, ει μὲν ἐλεγχθῶσι κατηγορίᾳ, καὶ τῆς ἀκροάσεως εἰργέσθωσαν· εἰ δ' ἐκόντες ὁμολογήσουσι, μετὰ τῶν ὑποστρεφόντων ὑποπιπέτωσαν.

'O ια' τούτου.

Ἐσαύτως καὶ οἱ ἐν πεδίῳ, ἢ ἐν οἰκίᾳ τι εὐρηκότες.

'O ιβ' τούτου.

Οἱ τὰ εὐρημμένα ὁμολογούντες, μηδὲν τι περὶ αὐτῶν αἰτείτωσαν, μήνυτρον δῆθην, ἢ πῶστρον, ἢ εὐρητρον.

'O ιγ' τούτου.

Οἱ ἐν ἐπιτιμίῳ ἀπονηθήσκοντες, κοινωνεῖτωσαν γνῶμη μόνον τοῦ ἐπισκόπου. Εἰ δὲ τις αὐτῶν ὑγιάνοι, μετὰ τῶν κοινωνούντων τῆς εὐχῆς μόνον ἔστω.

Τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ὅσπερ ἐν λαχάνοις, οὕτω καὶ ἐν κρίσει τοῦ χρεσίμου τὸ βλαβερὸν διακρίνομεν. Καὶ ὡσπερ κώνειον ἢ ὀσπύζωμον οὐκ ἂν τις φάγοι νοῦν ἔχων, οὕτως οὐτε γυπὸς, οὐτε κυνὸς ἄψαιτο, μὴ σὺν ἀνάγκῃ· ὡς ἔγε φαγῶν οὐκ ἔνδμησεν.

'O κδ' τούτου.

Ἐπὶ πᾶσιν ὁ τρόπος τῆς μετανοίας, ἀλλὰ μὴ ὁ χρόνος δοκιμαζέσθω.

'O θ' τοῦ Νύσσης.

Δεῖ γὰρ ἐν παντὶ πλημμελήματι, τῇ διαθέσει τοῦ μετανοοῦντος, ἀλλὰ μὴ τῷ χρόνῳ προστέχειν, καὶ σπουδῆς ἔσθ' ἔτε θερμότητι, τὸν χρόνον ὑποτέμνειν, καὶ τὸν τοῦ ἐπιτιμίου χρόνον εἰς τρεῖς μερίζειν· καὶ τὸν μὲν, προσκλαίειν τὸν κάμνοντα· τὸν δὲ, ἀκροᾶσθαι· τὸν δὲ, ὑποπιπέτειν, καὶ οὕτω συνίστασθαι.

'O ρθ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Σκοπεῖσθω δὲ καὶ ἡ τῆς ἀμαρτίας ποιότης, καὶ ἡ τοῦ ἡμαρτηκότος μετάνοια, καὶ οὕτω κατάλληλος ἡ θεραπεία παραστέσθω τῷ ἀβρώστῃματι· ἵνα μὴ, πέρα τοῦ δέοντος γενομένη, ζημιώσῃ τὸν κάμνοντα.

'O δ' τοῦ ἀγίου Κυρίλλου.

Ὅσπερ οἱ ἐν θαλάσῃ χειμαζόμενοι ἀποφορτίζουσι τινα ὑπὲρ τοῦ σώσαι τὰ λοιπὰ, οὕτω παροπτέον καὶ ἡμῖν τινα, ἵνα μὴ τὸ πᾶν ζημιωθῶμεν.

'O ιη' Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Τῶν ἀνθρώπων τοῖς μὲν τὰ ἀμαρτήματα ἀπὸ δωδεκαετοῦς ἡλικίας κρίνεται· τοῖς δὲ, ἀπὸ μεζονος καὶ τελειώτερας, πρὸς τὴν ἐκάστου ἐηλονότι γνῶσιν καὶ φρόνησιν.

Ἐχθόλιον.

Φασὶ τινες, δεῖ μετὰ τὸ γενέσθαι ἐξαετείς, ὀφείλουσι καὶ ἀβρόνες καὶ θήλειαι δι' ἐξαγορεύσεως διορθοῦσθαι καὶ ἀγιάζεσθαι.

'O ζ' τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Τὸ κανονικὸν τοῦ Νηστευτοῦ, πολλῇ συγκαταβάσει χρῆσάμενον, πολλοὺς ἀπόλεσε· καὶ οἱ ἐν γνῶσει τοῦ καλοῦ ὄντες, ἐπανηρθωθήσονται.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ε΄.

Καθολικοί.

Ὁ Εγ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Τὴ ὑφ' Ἑλλήνων συμπλασθέντα μαρτυρολόγια, πυρὸς γενέσθωσαν παρανάλωμα· καὶ οἱ ὡς ἀληθῆ ταῦτα δεχόμενοι ἀναθεματιζέσθωσαν.

Σχόλιον.

Ὅς ἔοικεν, ὑφ' Ἑλλήνων συνεγράφησάν τινα, ὡς λεγθέντα καὶ πραχθέντα παρὰ ἁγίων μαρτύρων, ἀλλόκοτα καὶ γελοία· ἵνα δι' αὐτῶν καταγελωτο μὲν ἡ πίστις ἡμῶν, ὑβρίζοντο δὲ καὶ οἱ μάρτυρες.

Ὁ κα' ταύτης.

Ὁ τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ τῷ, Ὁ σταυρωθεὶς, ἢ προστιθεὶς, ἀναθεματιζέσθω.

Ὁ κθ' τῆς ἐν Λαοδικαίῳ.

Τῷ τῷ Σάββατον ἀργοῦντι, καὶ μὴ τὴν Κυριακὴν, ἀνάθεμα.

Ὁ λθ' ταύτης.

Ὁσαύτως καὶ τῷ τὴν ἐκκλησίαν ἐγκαταλιμπάνοντι, καὶ ἀγγέλους ὀνομάζοντι· ἐιδωλολατρίας γὰρ ἔγγυς.

Σχόλιον.

Ἀφροεὶς ἦν παλαιὰ, λεγόντων τινῶν, ὡς οὐ δεῖ τὸν Χριστὸν εἰς βο θεῖαν ἐπικαλεῖσθαι, ἢ εἰς προσαγωγὴν τὴν πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ τοὺς ἀγγέλους. Τοῦτο δὲ τάχα δι' εὐλάβειαν ἔλεγον ταπεινούμενοι.

Ὁ λθ' ταύτης.

Ὁμοίως καὶ τῷ τοὺς ψευδομάρτυρας τιμῶντι, ἀνάθεμα.

Σχόλιον.

Ἦγουν οὗς οἱ ἑτερόδοξοι ὡς ἁγίους τιμῶσι, καὶ μάρτυρας.

Ὁ ρθ' τῆς ἐν Καρθαγένῳ.

Τῷ τὸν Ἀδὰμ δογματίζοντι καὶ δίχα τῆς ἀμαρτίας τεθνήξασθαι μέλλοντα, ἀνάθεμα.

Ὁ ρθ' ταύτης.

Τῷ λέγοντι, τὰ μικρὰ καὶ νεογνὰ βαπτιζόμενα μὴ εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν βαπτίζεσθαι, μηδὲ ἔλκειν ἐκ τῆς τοῦ Ἀδὰμ ταῦτα προγονικῆς ἀμαρτίας τὸ ὄφειλον καθαρθῆναι, ἀνάθεμα.

Ὁ ριθ' ταύτης.

Τῷ λέγοντι, τὸ ἅγιον βάπτισμα ἄφεσιν μόνον τῶν περιηλυθειῶν ἔχειν ἀμαρτιῶν, οὐ μὴν καὶ τῶν μελλουσῶν βοήθειαν, ἀνάθεμα.

Ὁ ριβ' αὐτῆς.

Τῷ λέγοντι, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος γινώσκῃ ἡμῖν μόνον τῶν πρακτικῶν ἐντίθεται καὶ μὴ, οὐ μὴν δὲ καὶ δύναμις τοῦ ἀγαπᾶν τὰ πρακτέα, ἀνάθεμα.

Ὁ ριγ' αὐτῆς.

Τῷ λέγοντι, διὰ ταῦτο ἡμῖν τὴν χάριν δεδῶσθαι, ἵνα ὅπερ διὰ τοῦ αὐτεξουαίου ποιεῖν δυνάμεθα, τοῦτο διὰ ταύτης εὐχερέστερον ποιῶμεν, ἀνάθεμα.

Ὁ ριδ' αὐτῆς.

Τῷ λέγοντι, τὸ παρὰ τῷ Ἰωάννῳ τῷ Θεολόγῳ ρηθὲν ἐν ἐπιστολῇ· εἰ ἂν εἴπωμεν ὅτι ἀμαρτίαν οὐκ

A

TITULUS V.

Canones generales.

Canon 63 habita in Trullo.

Libri de martyribus a paganis conficti, ad igne consumuntur, et qui eos, cum veritate nixos, admittunt, anathematis rei sunt.

Scholium.

Uti quidem apparet, erant a paganis conscripta quaedam, velut dicta et facta sanctis a martyribus, absurda ridiculaque: ut per ea tum fides nostra irideretur, tum contumelia martyres afficerentur.

81 ejusdem.

Qui verbum istuc: « Qui crucifixus est, » hymno ter sancto addiderit, anathematis reus esto (1).

29 Laodicena.

Qui Sabbato feriat, non die Dominico, anathema sit.

35 ejusdem.

Similiter et qui relinquit ecclesiam, atque angelos appellat. Nam a cultu simulacrorum prope abest.

Scholium.

Antiqua erat quorundam hæresis, qui dicebant, non Christum ad opem nobis ferendam implorandum, vel uti nos ad Deum adducat, sed angelos. Quod quidem illi fortasse tradebant ex religiosæ humilitatis prætextu.

34 ejusdem.

Similiter et illi sit anathema, qui commentitios martyres honore afficit.

C

Scholium.

Videlicet quos diversæ a recte sentientibus sectæ homines tanquam sanctos et martyres honorant.

109 Carthaginiensis.

Ei, qui tradit, Adamum etiam peccato non interveniente moriturum fuisse, anathema.

110 ejusdem.

Ei, qui dicit, parvulos et recens natos, cum baptizantur, non in remissionem peccatorum baptizari, nec eos ex Adami primævo peccato id attrahere, quod expurgari debet, anathema.

111 ejusdem.

Ei, qui dicit, sanctum baptismum duntaxat remissionem præteritorum peccatorum habere, non etiam opem et remedium pro futuris, anathema.

112 ejusdem.

Ei, qui dicit per baptismum nobis agendorum notitiam duntaxat indi et non agendorum, non etiam facultatem amplectendi agenda, sit anathema.

113 ejusdem.

Ei, qui dicit, propterea nobis datam esse gratiam, ut quod per arbitrium liberum facere possumus, id per hanc facilius præstemus, anathema.

114 ejusdem.

Ei, qui dicit, verbum istuc prolatum apud Joannem Theologum in epistola: « Si dixerimus nos

(1) Cur hoc in Trisagio tolerari non possit, declarat Theorianus in Armenica legatione, nuper a nobis edita Basileæ. (Vide tom. CXXXIII Patrologiæ.)

peccatum non habere, nosmetipsos fallimus, » per A
humilitatem, non veritatem esse prolatum, ana-
thema.

115 ejusdem.

Ei, qui dicit, homines sanctos istuc verbum : « Et
remitte nobis debita nostra, non pro se dicere »,
quasi qui peccare nequeant, sed pro hominum vulgo.
anathema.

1 Gangrenæ.

Si quis legitimum matrimonium vituperat, ana-
thema.

2 ejusdem.

Si quis religiose vescentem carnibus absque san-
guine, et simulacria immolato, et suffocato, con-
demnat, anathema.

3 ejusdem.

Si quis servo religionis erga Deum prætextu suadet,
ut dominum suum contemnat, anathema.

4 ejusdem.

Qui hæsitat a presbytero conjugato [sacramenta]
percipere, anathema sit.

5 ejusdem.

Qui ædem sacram contemnit, anathema.

6 ejusdem.

Similiter et qui seorsum costus habet.

7 ejusdem.

Ei, qui præter episcopi vel presbyteri sententiam
res ecclesiasticas tractat, anathema.

8 ejusdem.

Similiter et ei qui dat vel accipit oblationem fru-
ctuum absque episcopo, et eo qui administrationi
[rerum ecclesiæ] præfectus est.

9 ejusdem.

Item et illi, qui virginitatem colit, vel continen-
tiam servat, non ipsius boni causa, sed quod ma-
trimonium abominetur.

10 ejusdem.

Qui propter exercitationem, quæ religiosa puta-
tur, pannis utitur, aliosque pie veros (1) gestantes
damnat, sit anathema.

14 ejusdem.

Liberi, qui prætextu religiosæ pietatis a paren-
tibus recedunt, anathema sunt.

16 ejusdem.

Contemnenti eos, qui ex fide dilectiones (2) D
faciunt, et invitationibus hujusmodi non communi-
canti, anathema.

17 ejusdem.

Similiter et illi, qui propter exercitationem die
Dominico jejunt.

18 ejusdem.

Item illi, qui usitata jejunia citra necessitatem
solvit.

19 ejusdem.

Quin etiam abominanti martyrum causa institutas
congressiones, et quæ in eis obeuntur functiones.

(1) Hoc est serica, unde vestes holoveræ. l. 4. C. de vest. holover. lib. xi, quæ totæ de serico sunt.

(2) Hoc est exhibent convivium fratribus ex dilectione.

Εχομεν, εαυτοὺς ἀπατώμεν· ἰ διὰ ταπεινοφροσύνης,
καὶ οὐχὶ κατὰ ἀλήθειαν εἰρηται, ἀνάθεμα.

'Ο ρι' ταύτης.

Τῷ λέγοντι, τοὺς ἀγίους τὸ, « Καὶ ἀφε: ἡμῖν τὰ
ὀφειλήματα ἡμῶν, οὐχ ὅπερ εαυτῶν λέγειν, ὡς ἐν-
των ἀναμαρτήτων, ἀλλ' ὅπερ τῶν πολλῶν, ἀνάθεμα.

'Ο α' τῆς ἐν Γάγγρα.

Εἰ τις τὸν ἔννομον μέφοιτο γάμον, ἀνάθεμα.

'Ο β' ταύτης.

Εἰ τις τὸν εὐλαβῶς ἐσθίοντα κρέα χωρὶς αἵματος,
καὶ εἰδωλοθύτου, καὶ πνικτοῦ, κατακρίνει, ἀνά-
θεμα.

'Ο γ' ταύτης.

Εἰ τις δοῦλον, θεοσεβεία: προφάσει, τοῦ οἰκείου
πειθεὶ δεσπότη καταφρονεῖν, ἀνάθεμα.

'Ο δ' ταύτης.

'Ο διακρινόμενος παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηχό-
τος μεταλαμβάνειν, εἴη ἀνάθεμα.

'Ο ε' ταύτης.

'Ο τοῦ θεοῦ καταφρονῶν οἴκου, ἀνάθεμα.

'Ο ς' ταύτης.

Ἐσαύτως καὶ ὁ ἐκκλησιάζων ἰδίᾳ.

'Ο ζ' ταύτης.

Τῷ παρὰ γνώμην ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου τὰ
τῆς ἐκκλησίας πράττοντι, ἀνάθεμα.

'Ο η' ταύτης.

Ἐσαύτω: καὶ τῷ διδόντι ἢ λαμβάνοντι καρποφο-
ρίαν ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τοῦ ἐπὶ τὴν οἰκονο-
μίαν τεταγμένου.

'Ο θ' ταύτης.

'Αλλὰ δὴ καὶ τῷ παρθενεύοντι ἢ ἐγκρατυομένῳ,
οὐ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, ἀλλ' ὡς τὸν γάμον βδελυσσο-
μένῳ.

'Ο ι' ταύτης.

'Ο διὰ νομιζομένην ἀσκησιν βακενδυτῶν, καὶ τῶν
εὐλαβῶς τοὺς βήρους φορούντων καταγινώσκων, εἴη
ἀνάθεμα.

'Ο ιδ' ταύτης.

Τὰ πιστῶν γονίων ἀναχωρήσαντα τέκνα θεοσε-
βείας προφάσει, ἀνάθεμα.

'Ο ις' ταύτης.

Τῷ καταφρονούντι τῶν ἐκ πίστεως ἀγάπας ποι-
ούντων, καὶ ταῖς κλήσεσι μὴ κοινωνοῦντι, ἀνάθεμα.

'Ο ιζ' ταύτης.

Ἐσαύτως καὶ τῷ δι' ἀσκησιν ἐν τῇ Κυριακῇ νη-
στεύοντι.

'Ο ιη' ταύτης.

Καὶ τῷ τὰς νενομισμένας νηστείας χωρὶς ἀνάγκης
παραλύοντι.

'Ο ιθ' ταύτης.

'Αλλὰ δὴ καὶ τῷ βδελυσσομένῳ τὴν τῶν μαρτύ-
ρων σὺνάξει, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς λειτουργίας.

Ὁ ζ' τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Τὸ κλίνειν ἐν Σαββάτῳ γόνου, παρὰ τοῦ κανόνος εὐ κεκώλυται. Οἱ πολλοὶ δὲ, διὰ τὸ μὴ νηστειαν ἐν Σαββάτῳ γίνεσθαι, οὐδὲ γόνου κλίνουσιν.

Ὁ κ' τῆς α'.

Ἐν ταῖς Κυριακαῖς, καὶ ταῖς τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέραις, γόνου τις μὴ κλινέτω.

Ὁ κς' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Τῶν Ῥωμαίων τὰ τῆς τεσσαρακοστῆς νηστευόντων Σάββατα, ὁ τῶν ἀποστόλων περὶ τῶν Σαββάτων κρατεῖται κανών.

Ὁ πς' ταύτης.

Τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ περὶ μέσας νύκτας τῆ νηστεία διαρκεῖται.

Ὁ ἐνενηκοστός ταύτης.

Ἀπὸ τῆς ἑσπερινῆς εἰσόδου τοῦ Σαββάτου, γόνου τις μὴ κλινέτω, μέχρι τῆς ἑσπερινῆς τῆς Κυριακῆς εἰσόδου.

Ὁ ις' Πέτρου Ἀλεξανδρείας.

Τετράδι καὶ Παρασκευῇ νηστευτέον. Τῇ μὲν, διὰ τὸ κατὰ Χριστοῦ τῆς προδοσίας συμβούλιον· τῇ δὲ Παρασκευῇ, διὰ τὸ σωτήριον πάθος. Τῇ μὲντοι Κυριακῇ χαρμοσύνης ἑορταστέον, διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν.

Ὁ δ' Διονυσίου Ἀλεξανδρείας.

Ἡ τῆς ἀναστάσεως ὥρα τοῦ Κυρίου, οὐκ εὐδηλος. Ἀναστάντα γὰρ αὐτὸν εὗρον αἱ εἰς τὸν τάφον ἐλθοῦσαι, ὡς πάντες οἱ Εὐαγγελισταὶ μαρτυροῦσι. Διὸ τοὺς μὲν πρὸ μεσονυκτίου τὴν νηστειαν λύοντας μεμφόμεθα· τοὺς δὲ μέχρις ὄρθρου ἐγκατεροῦντας ἀποδεχόμεθα· τοῖς δὲ μεταξὺ τούτων, οὐκ ἐνοχλοῦμεν.

Τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Ἡ νηστεία τοῦ Αὐγούστου πρότερον οὖσα, ὕστερον μετετέθη, διὰ τὸ ταῖς ἐθνικαῖς ταύτην συμπιπτειν νηστείασι. Πλὴν ἔτι πολλοὶ τὴν νηστειαν ταύτην νηστεύουσι.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ζ'.

Περὶ βασιλέως.

Ὁ ἐνενηκοστός τρίτος τῆς ἐκ Καρθαγίνης.

Οἱ βασιλεῖς· τῇ Ἐκκλησίᾳ βοηθεῖτωσαν, ὡς καὶ Παῦλος ποτὲ κινδυνεύοντι στρατιωτικῇ χεῖρ ἑδοθήσαν.

Ὁ εθ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἄνευ βασιλέως, μὴ τις εἰς τὸ ἱλαστήριον εἰσερχέσθω.

Ὁ λ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἄρχων ἐπὶ κακῶ τοῖς ἀρχομένοις ὀμνῶν, αὐτὸς μὴ ἐπιτιμάσθω, μὴ προχειρῶς ὀμνῶσιν· ὁ δὲ ὄρκος ἀκυροῦσθω.

ΤΜΗΜΑ ζ'.

ΠΕΡΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ.

Ὁ μδ' τῆς ἐν Καρθαγίνης.

Αἱ ἱερὰ παρθένοι τῶν πατέρων ἀφιστάμεναι, τῇ

A

7 Nicolai patriarchæ.

Sabbato genu flectere, non prohibitum est a canone. Plerique vero propterea, quod jejunia Sabbato nulla sint, neque genu flectunt.

20 prima.

Diebus Dominicis et quinquagesimalibus, genu quis haud flectat.

55 habitæ in Trullo.

Licet Romani jejunare soleant in Sabbatis quadragesimæ, tamen apostolorum potius de Sabbatis canon ratus esto.

85 ejusdem.

Sabbato illo [quod Pascha præcedit] magno continuandum est jejunium usque ad noctem mediam.

B

90 ejusdem.

A vespertino introitu et initio Sabbati genu quis haud flectat, usque ad exitum Dominici diei vespertinum.

15 Petri Alexandrini.

Feria quarta et in Parasceve jejunandum est, illa quidem, ob prodicionis adversus Christum consilium, in Parasceve autem, propter salutiferam passionem. Dominicus vero dies hilariter celebrandus, propter resurrectionem Domini.

1 Dionysii Alexandrini.

Hora resurrectionis Dominicæ certa statui non potest. Quippe mulieres ad sepulcrum profectæ sic eum repererunt, ut qui jam resurrexisset, quemadmodum omnes Evangelistæ testantur. Quapropter eos qui ante mediam noctem jejunium solvunt, reprehendimus, et qui ad diluculum usque abstinent, probamus: qui vero medium inter hæc quiddam tenent, iis molesti non sumus.

Nicolai patriarchæ.

Cum jejunium prius haberetur Augusto mense, deinceps translatum fuit propterea, quod cum jejuniis paganis concurreret. Nihilominus id jejunium multi servant.

TITULUS VI.

De imperatore.

Canon 93 Carthaginiensis.

Imperatores Ecclesiæ succurrant, quemadmodum et Paulo quondam periclitanti manus militaris auxilio fuit.

69 habitæ in Trullo.

Excepto imperatore, nemo propitiatorium ingreditor.

30 Basilii Magni.

Magistratus, qui jurat in perniciem subditorum, ipse quidem docetor, ne temere juret; jusjurandum vero irritum esto.

SECTIO VI.

DE MULIERIBUS.

Canon 44 Carthaginiensis.

Sacræ virgines, cum a parentibus discedunt, epi-

scopi vel presbyterorum cura mulieribus in pri-
mis honestis commendantur.

19 *Ancyranæ.*

Virgines ad aliquos tanquam fratres non accedant.

11 *ejusdem.*

Virgo alicui desponsata, et ab altero rapta, sponso restituitur.

70 *habitæ in Trullo.*

Mulieres in ecclesia sileant.

44 *Laodicenæ.*

Mulier sacrarium non ingreditur.

6 *Cæsariensis.*

Cum prægnans per baptismum illuminatur, fetus uteri non illuminatur. Nam cujusque voluntas æstimatur.

28 *Basilii Magni.*

Quæ præter voluntatem parentum secuta est aliquam puella, parentibus reconciliatis, triennio castigatur.

40 *ejusdem.*

Quæ præter voluntatem domini viro se tradidit, scortatur.

49 *ejusdem.*

Stupra vi facta culpa carent. Et serva, si vim a domino passa fuerit, insons est.

33 *ejusdem.*

Quæ in via peperit, et partum neglexit, cædis est rea.

52 *ejusdem.*

Quæ vero partum propter solitudinem, vel necessariorum penuriam amisit, veniam meretur.

Scholium.

Quæ præter animi sententiam amisit infantem, ad annum unum apud Jejunatorem damnatur. Quæ vero super infantem sopitum corruit, eumque suffocavit, ad triennium. Quæ partum neglexit, extinctionum culpa sua, voluntariæ cædis pœnas luit. Item cum puer non baptizatus mortuus est, parentum suorum culpa, parentes ad triennium condemnantur. De iis vero quæ proprios infantes ad templorum introitus exponunt, proposita est in synodo quæstio, placuitque puniri has tanquam homicidas, licet alius eos sustulerit et adhibita cura conservarit.

87 *habitæ in Trullo.*

Quæ a viro ad alium se confert, adultera est, ac reversa non admittetur.

18 et 60 *Basilii Magni.*

Adultera est et illa quæ virginitatem quidem spondit, sed postea se carnis submitit affectibus; itemque mœchus, qui cum hac coierit. Virginitatem vero spondet, quæ cum esset annorum 17, examinata perstitit in proposito, seque recipi petiit. Quapropter et adulterio polluti tempus implebit.

20 *ejusdem.*

Si quæ, cum essent in secta quadam, virginitatis promissum violaverint, ad Ecclesiam accedentes, non condemnantur. Nam quæcumque lex dicit, iis qui sub lege sunt, dicit.

Α τοῦ ἐπισκόπου ἡ πρεσβυτέρων προνοία ταῖς τιμω-
τάταις γυναίξι κεραιθεύσασαν.

Ὁ ἰθ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Αἱ παρθένοι τισὶν ὡς ἀδελφοῖς μὴ προσίτωσαν.

Ὁ ἰα' ταύτης.

Ἡ μνηστευθεῖσά τινι κόρη, καὶ ὑπ' ἄλλου ἀρπα-
γεῖσα, καθιστάσθω τῷ μνηστευσαμένῳ.

Ὁ ο' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Αἱ γυναῖκες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σιγάτωσαν.

Ὁ μδ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Γυνὴ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ μὴ εἰσῆτω.

Ὁ ς' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Ἐγγύου φωτιζομένης, τὸ κυφορούμενον οὐ φω-
τίζεται. Ἐκάστου γὰρ ἡ προαίρεσις κρίνεται.

Ὁ λη' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἡ παρὰ γνῶμην τῶν γονέων ἀκολοθήσασά τινι
κόρη, τῶν γονέων διαλλαγέντων, τριετίαν ἐπιτιμά-
σθω.

Ὁ μ' τοῦτου.

Ἡ παρὰ γνῶμην τοῦ δεσπότου ἀνδρὶ ἑαυτὴν ἐκ-
δοῦσα πορνεύει.

Ὁ μθ' τοῦτου.

Αἱ πρὸς ἀνάγκην φθοραὶ, ἀνεύθυνοι· καὶ ἡ δούλη,
εἰ ἐδιάσθῃ παρὰ τοῦ δεσπότου, ἀνεύθυνος.

Ὁ λγ' τοῦτου.

Ἡ ἐν ὀδῷ κησασα, καὶ ἀμελήσασα τοῦ κυήμα-
τος, φονεύτρια.

Ὁ ςβ' τοῦτου.

Ἡ δὲ τὸ κῆμα δι' ἔρημιαν, ἢ ἀπορίαν τῶν ἐπι-
τηδίων ἀπολωλεκυία, συγγνωστή.

Σχόλιον.

Ἡ ἀκουσίως ἀποβαλοῦσα τὸ βρέφος, ἐπὶ ἔτος ἔν
παρὰ τῷ Νηστευτῇ καταδικάζεται. Ἡ δὲ τῷ βρέφει
κοιμημένῳ ἐμπροσθα, καὶ ἀποπνίξασα, ἐπὶ τριε-
τίαν. Ἡ δὲ καταφρονήσασα τοῦ κυήματος, τῇ ἀμε-
λείᾳ ταύτης ἀποφθαρέντος, ἐκουσίτου φόνου δίδωσι
δικας. Καὶ παιδίον ἀβλαπίστον ἀποθανόντος, τῇ τῶν
οἰκείων ἀμελείᾳ γονέων, ἐπὶ τριετίαν οἱ γονεῖς κα-
ταδικάζονται. Περὶ δὲ τῶν ἐπιθεμένων ἐν οἰκίᾳ
βρέφει πρὸς ταῖς εἰσόδους τῶν ἱερῶν, λόγος ἐπὶ τῆς
ἱερᾶς συνέδου γέγονε, καὶ κηρεσεν, ὡς φονευτρίαν
ταύτας κολάζεσθαι, κἄν ἕτερος ἀνέλθῃ, καὶ ἐπι-
μελησάμενος ζωογονήσῃ.

Ὁ κζ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἡ ἐξ ἀνδρὸς ἐπ' ἄλλον ἰούσα, μοιχαλὶς· καὶ ἐπι-
στρέψασα, οὐ δεχθήσεται.

Ὁ ση' καὶ ὁ ε' οὐ Μεγάλου Βασιλείου.

Μοιχαλὶς, καὶ ἡ παρθενοῖαν μὲν ὁμολογήσασα,
τοῖς δὲ τῆς σαρκὸς πάθειν ὑπεροσῶσα·
καὶ μοιχὸς, ὁ ταύτῃ συγγέννομος. Παρθενοῖαν δὲ
ὁμολογῆ ἢ περὶ τὰ ἐπιτακτικὰ ἐστὶ ἀνακρινόμενη,
καὶ προσμένουσα, καὶ λυπαροῦσα παραδεχθήσεται.
Διδὸν καὶ τὸν χρόνον τοῦ μοιχεύσαντος· ἐκτελέσει.

Ὁ κ' τοῦτου.

Αἱ ἐν αἵρεσει τὴν τῆς παρθενοῖαν ὁμολογίαν ψευδῶ-
μεναι οὗ καταδικάζονται προσελθεῖσαι· ὅσα γὰρ
ὁ νόμος λαλεῖ, τοῖς ἐν νόμῳ λαλεῖ.

Ὁ λδ' τούτου.

Ἐάν ἀλόγως ἀνεχώρησεν ἡ γυνή, αὐτὴ μὲν οὐκ ἀνεύθυνος, ὁ δὲ ἀνὴρ ἀνεύθυνος.

Ὁ ἐνενηκοστὸς πρῶτος τῆς ἐν Τρούλλῳ, καὶ ὁ κα' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ, καὶ ὁ β' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Αἱ τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσαι, καὶ αἱ δεχόμεναι, τῷ τῶν φονέων ἐπιτιμῶν καθυποβαλέσθωσαν.

Ὁ ἐνενηκοστὸς τρίτος τῆς ἐν Τρούλλῳ, καὶ ὁ λδ', καὶ ὁ λς', καὶ ὁ μς' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἡ πρὸ τοῦ κεισθῆναι τὸν τοῦ ἀνδρὸς θάνατον, ἀφανοῦς γενομένου, ἐτέρῳ συναφθεῖσα, μοιχᾶται. Πλὴν αἱ στρατιώτιδες ἔχουσι καὶ τινα συγγνώμην, διὰ τὸ πρὸς θάνατον αἰετὸς αὐτῶν ἀνδρας εἶναι. Αἰδὸ καὶ ὁ στρατιώτης ἐάν ἐπανέλθῃ ποτὲ, καὶ προαιρῆται, τὴν οἰκίαν αὐθις ἀπολαμβάνει γυναῖκα, συγγνώμης ἀξιοῦμένην. Ἡ δὲ τῷ καταλειφθέντι παρὰ γυναικὸς πρὸς καιρὸν κατὰ ἀγνοίαν συναφθεῖσα, εἴτα ἀφθεῖσα, διὰ τὸ πρὸς αὐτὸν τὴν προτέραν ἐπανελθεῖν, ὡς ἐν ἀγνοίᾳ πορευέσασα, χάμου οὐκ εἴργεται. Κάλλιον δὲ, ἐάν μετῆν οὕτως.

Ὁ μη' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἡ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ἀφθεῖσα, οὕτω μενέτω· μοιχᾶλις γάρ, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, « αἱ ἐτέρῳ ζευχθεῖη. »

Ὁ λδ' τούτου.

Αἱ μοιχευθεῖσαι καὶ ἐξαγορεύουσαι, ἢ καὶ ἐλεγχόμεναι, ἀνευ κοινωνίας ἱστάσθωσαν, καὶ μὴ δημοσιεύσθωσαν.

Ὁ λθ' τούτου.

Ἡ τῷ μοιχῷ συζῶσα διὰ βίου μοιχεύεται.

Ὁ ς' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Κατηχομένη ἐάν ἐν βύσει γένηται, μὴ βαπτισθῆσθω, ἕως οὗ καθαρῆ.

Ὁ η' τούτου.

Ἡ ἐν τῇ μεγάλῃ ἑβδομάδι τετοκυλα, καὶ τροφῆς μεταλαμβάνετω, καὶ οἴνου.

Τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Ἐάν γυνὴ γεννήσῃ, καὶ ἔσται ἐν κινδύνῳ τὸ παιδίον, ἀπὸ ἡμερῶν τριῶν ἢ πέντε· τὸ μὲν παιδίον φωτισθῆτω, ἄλλη δὲ γυνὴ βεβαπτισμένη καὶ καθαρὰ θηλάσει αὐτό. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κοιτῶνα, εἰς ὃν τὸ παιδίον ἀνάκειται, μέχρι τῶν μ' ἡμερῶν, ἕως ἂν καθαρῆ τελείως, καὶ λάθῃ εὐχὴν παρὰ τοῦ ἱερέως, μήτε μὴν ἀψῆται τοσούτων αὐτοῦ.

Ὁ β' Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ ζ' Τιμοθέου.

Αἱ ἐν ἀπέδρῳ, καὶ θείων ναῶν, καὶ ἱερῶν μυστηρίων εἰργεσθῶσαν.

Σχόλιον.

Ἦγουν ἐν καταμνησίῳ, διὰ τὸ κεχωρισμένως ταῦτα παρὰ Ἰουδαίων καθέζεσθαι

Τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Ἐάν τελεῖα γυνὴ γενομένη Χριστιανῆ, μετὰ μίαν, ἢ δύο, ἢ ἑσασθῆποτε ἡμέρας μέχρι τῶν ἑπτὰ, ἢ

A

35 ejusdem.

Si absque ratione mulier diverterit, ipsa quidem non expers est culpæ, sed vir tamen culpa caret.

91 habitæ in Trullo, et 21 Ancyranæ, et 2 Basilii Magni.

Quæ medicamenta partum abigentia præbent, et quæ accipiunt, homicidarum poenæ subjiciuntur.

93 habitæ in Trullo, et 31 et 36 et 46 Basilii Magni.

Quæ ante, quam de viri nusquam apparentis obitu inaudierit, cum altero juncta fuerit, adulterium committit. Militum tamen uxores veniæ non-nihil habent propterea, quod earum mariti prope semper adsint ad mortem. Quapropter et miles, si reversus aliquando fuerit, atque ita velit, suam recipit uxorem, venia dignatam. Mulier vero, quæ viri ab uxore deserto per ignorationem ad tempus aliquod juncta fuerit, ac deinde propterea dimissa, quod prior isthæc ad eum redierit, quasi quæ per ignorantiam scortata sit, a matrimonio contrahendo non arceatur. Melius tamen fuerit, eam ita manere.

48 Basilii Magni.

A viro dimissa sic maneat. Adultera namque, secundum illud Domini verbum, « si alteri juncta fuerit. »

34 ejusdem.

Adulterio pollutæ, quæ vel confessæ fuerint, vel convictæ, absque communione stent erectæ, nec tamen publice judicentur.

39 ejusdem.

Quæ cum adultero juncta vivit, tota vita mœchatur.

6 Timothei Alexandrini.

Catechumena si fluxum habuerit, ne baptizator ante, quam purgata fuerit.

8 ejusdem.

Quæ [ante Pascha] magna illa septimana peperit, et cibum capiat, et vino utatur.

Nicephori patriarchæ.

Si mulier peperit, et infans in periculo est, a tribus aut quinque diebus, puer quidem per baptismum illuminator, sed alia mulier baptizata et munda lactabit eum. Mater autem ipsius cubiculum non ingreditor, in quo puer jacet, usque ad quadragesimum diem, dum purgata scilicet integre fuerit, et preces a sacerdote impetraverit, nec omnino puerum attinget.

11 Dionysii Alexandrini, et 7 Timothei.

Quæ in secessu sunt, tam a divinis templis, quam sacris mysteriis arcentur.

Scholium.

Hoc est, quæ menses suos habent, propterea quod hæ separatim apud Judæos debebant.

Nicephori patriarchæ.

Si adulta mulier facta Christiana, post unum, vel duos, vel quocumque dies, usque ad septem,

sibi consueta viderit, in domo sua communicabit; A
ecclesiam vero non ingreditur, donec purgata
fuerit.

2 *Cæsariensis.*

Quæ duobus fratribus nupta fuerit, tota vita
rejecit. Jam vero moritura, si polliceatur se
valetudine recuperata matrimonium solutam, ad
pœnitentiam ducitur. Sin alteruter conjugum obierit,
superstiti pœnitentia gravis manet.

24 *Basilii Magni.*

Vidua sexagenaria, si nupserit, veniam non im-
petret. Quæ vero annos sexaginta necdum attigit,
veniam meretur.

41 *ejusdem.*

Accusari vidua nequit, si cum alio cohabita-
verit. B

53 *ejusdem.*

Serva vidua fortasse non multum deliquerit,
si secundas nuptias contraxerit per speciem ra-
pius.

11 *Ancyranæ.*

Quæ propter exercitationem religiosam, homi-
num opinione, virilem vestem sumit, anathema sit.

12 *ejusdem.*

Similiter et quæ maritum deserit, matrimo-
nium abominans.

13 *ejusdem.*

Et quæ liberos deserit, continentia prætextu.

15 *ejusdem.*

Quæ propter divinum, hominum opinione, C
culum comas tendit, anathema sint.

11 *S. Gregorii miraculorum effectoris.*

Mulieres, quarum a Barbaris vitiata corpora
sunt, culpa carent, nisi fortassis etiam ante ca-
pivitatem cognitæ fuerint.

A τὰ ἔθιμα αὐτῆς, ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς κοινωνῆσει. Εἰς
δὲ τὴν ἐκκλησίαν οὐ μὴ εἰσέλθῃ, ἕως οὐ καθα-
ρισθῇ.

Ὁ β' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Ἡ δυσὶν ἀδελφοῖς γαμηθεῖσα διὰ βίου ἐξωθεῖσθω.
Ἀποθήσκουσα δὲ, εἰ ὑπισχνοῖτο λύσειν τὸν γάμον
ἕξινασα, εἰς μετάνοιαν ἀγέσθω. Εἰ δὲ τῶν συνοίκων
ὁ εἰς τελευτῆσει, τῷ μέλει δὲ δυσχερῆς ἡ μετάνοια.

Ὁ κδ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἐξήκοντοῦτης χήρα, εἰ γήμοι, ἀσύγνωστος ἢ
μέντοι πρὸ τῶν ἐξήκοντα χρόνων, συγγνωστῆα.

Ὁ μα' τούτου.

Ἀνέγκλητος ἡ χήρα, ἐτέρῳ συνοικήσατα.

Ὁ ηγ' τούτου.

Ἡ χήρα δούλη τάχα οὐ μέγα ἤμαρτεν, ἐλομένη
δεύτερον γάμον ἐν ἀρπαγῆς σχήματι.

Ὁ ια' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Ἡ διὰ νομιζομένην ἀσκησιν ἀνδρῶν ἀναλαμβί-
νουσα ἀμφιάσμα, εἴη ἀνάθεμα.

Ὁ ιβ' ταύτης.

Ὁ σαύτως καὶ ἡ τὸν ἄνδρα καταλιμπάνουσα, τὸν
γάμον βδελυσσομένη.

Ὁ ιγ' ταύτης.

Καὶ ἡ τὰ τέκνα καταλιμπάνουσα, εὐλαβείας προ-
φάσει.

Ὁ ιδ' ταύτης.

Αἱ διὰ νομιζομένην θεοσέβειαν τὰς κόμας ἀποκει-
ρόμεναι, ἀνάθεμα.

Ὁ β' τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ.

Αἱ παρὰ τῶν βαρβάρων ὑβρισθεῖσαι τὸ σῶμα γυ-
νοῖκες, ἀνεύθουνοι, εἰ μὴ που καὶ πρὸ τῆς αἰχμαλω-
σίας εἴεν κατεγνωσμένα.

ANNO DOMINI MCCCXLV.

MACARIUS CHRYSOCEPHALUS

PHILADELPHIENSIS METROPOLITA.

NOTITIA

(Fabric. Harles, *Bibliotheca Græca*, tom. XI, p. 595; tom. VIII, p. 675.)

Macarius Chrysocephalus, Philadelphicæ archiepiscopus, fortasse idem cum Macario Philadel-
phicæ circa annum 1350, de quo Cantacuzenus, IV, 37, pag. 859. Diversus a Joanne Chrysocephalo, de
quo meminit Syropulus in *Hist. concilii Florentini*, sect. IV, cap. 29, et Joanne Chrysocephalo Holobolo.
hymnematographo, et Ecclesicæ CP. diacono, a quo scriptum sæculo xv codicem, in quo Catena Nicetæ

in Lucam continetur, in bibl. Coisliniana asservari refert Montfauconus, pag. 251, nec non a Matthæo Chrysocephalo, de quo dixi volum. VIII, pag. 685, quemadmodum et de Macarii Chrysocephali Catenis Patrum ineditis in Genesis, Matthæum, [ibid. p. 645, et 675 seq. 677 seq.] et ea Lucæ, quorum Matthæus non meminit, fusius tradidi ibid. pag. 679 seq. [ubi v. not. u]. Præterea scripsit brevem, sed accuratam expositionem in Canones apostolorum et conciliorum, quam dum Chii moraretur, se legitur testatur Allatius contra Creyghthonum, pag. 680. [Idem scripsit Florilegium. V. supra ad vol. IX, p. 739, et in col. Marc. bibl. 452. HARL.] Exstant quoque varix ejus Homiliæ adhuc ineditæ in bibl. cardinalis Columnæ, et Romæ in collegiis Græcorum: plerasque etiam habuit Gerasimus Blachus et Allatius, qui et laudato adversus Creyghthonum loco et libro de Simeonibus illarum meminit (1). Harum notitiam apponam ex codice Coisliniano, quem recenset Montfauconus, pag. 180 seq.

1. *In novem ordines angelorum et in S. Michaelem*; caret initio. In 14 capita distributus est. Initium sic profertur a Leone Allatio: Ἀρίστη μὲν καὶ ἡ τῶν ὁραμένων εὐπρέπεια.

2. Fol. 49. *In principes angelorum Michaelem et Gabrielem*. Init. Ἦδη μοι τῷ πρὸς τοὺς οὐρανοὺς. In 45 capita divisus est.

3. Fol. 40. *In Hyperantem*. Initium: Φαιδρὰ τῆς ἑορτῆς τὰ προπύλαια καὶ φρικτά.

4. Fol. 50. *In festum τῆς Ὁρθοδοξίας*. Init. Τίς ὁ ἦχος τῶν ἑορταζόντων.

5. Fol. 66 verso: *In tertiam jejuniorum Dominicam, in qua fit adoratio crucis*. Init. Μεγάλη μὲν ἡ παρούσα ἡμέρα καὶ περιφ.

6. Fol. 80 verso: *In Ramos Palmarum*. Init. Χαίρε σφόδρα, ὑγίστερ Σιών· κήρυττε.

7. Fol. 93. *In S. Joannem apostolum et theologum, ejusque theologiai*. Init. Ἀποστολικὴν ἐπιδημίαν ἐξημεῖσαι προθέμενος.

8. Fol. 104 verso: *In natale sancti Joannis Baptistæ*. Init. Ἰωάννη τῆ φωνῆ τοῦ Λόγου τοῦ Λόγου; ἀνατίθημι.

9. Fol. 120. *In decollationem S. Joannis Baptistæ*. Init. Πάλιν Ἰωάννη; ὁ μέγα; ἡ πρόδρομος τοῦ λόγου φωνή.

10. Fol. 139. *In Exaltationem Sanctæ Crucis*. Init. Ἐμοὶ μὲν τὸ χαριέστατον ἀπάντων, καὶ μέγιστα. Editus a Gretsero tom. II *De cruce*, pag. 1289.

11. Fol. 151, verso. *In Transfigurationem Domini nostri Jesu Christi*. Init. Θεὸς Κύριος ἐκ' ὄρους ἐπέφανεν.

12. Fol. 173, verso. Joan. Chrysost. *In Annuntiationem Deiparæ*. Init. Πάλιν χαρὰς εὐαγγέλια. Πάλιν ελευθ. Hactenus Macarii Chrysocephali Sermones in codice Coisliniano. Postremus vero Chrysostomi fertur. Tres alios memorat Allatius:

In gloriosam Christi Resurrectionem. Incipit: Χαρὰς ὑπέθεσις ἡ παρούσα πανήγυρις.

In mulieres unguenta ferentes et in Joseph ab Arimathia, deque Dominica resurrectione, et futura per eam universi hominum generis suscitatione. Incipit: Τῆς παρουσίας ἡμέρας τὰ εὐαγγέλια.

In Ascensionem Domini Deique nostri Jesu Christi. Incipit: Μεγάλη τῆς ἡμέρας ἡ δύναμις.

Fabricius iterum in tomo VIII, p. 675.

Macarius, incertum, an sæculi XIV scriptor, Philadelphicæ metropolita, a studio Catenas e scriptis SS. Patrum connectendi et χρυσὰ κεφάλαια ex illis excerptendi colligendique CHRYSOCEPHALUS appellatus, præter Catenam in Genesis, quæ nescio an adhuc superest, nisi forte hæc sit Catena illa in Genesis ma. quam in bibl. Cæsarea exstare supra, § IV, p. 736 [ed. vot.] adnotavi, composuit Catenam in Matthæum, divisam in tomos III, λόγους LX. Ex his tomos I, λόγους XX complexus superest in codice CLXVI Barocciano, exarato an. Chr. 1545. Inscriptur: Ἐξήγησις εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον Εὐαγγέλιον, συλλεγεῖσα καὶ συνθεθεῖσα κεφαλαίωδῶς παρὰ Μακαρίου Μητροπολίτου Φιλαδελφείας τοῦ Χρυσοκεφάλου, ἧτις καὶ χρυσὰ κεφάλαια ὠνόμασται, διὰ τε τὴν τιμίαν καὶ διαλαμπύσαν τῶν ἐν τοῖς κεφαλαίαις θεωρούμενων ἔνοιαν, καὶ διὰ τὴν τοῦ συγγραφαμένου ἐπίκλησιν.

Πολλῶν πόνων ἔρανον ἠκριθωμένος.
Τὰ πάντα δ' ὡς χρῆ καὶ καλῶς ἐσκεμμένα.
Οὐδὲν περιττὸν οὐδὲ λείπον ἐνθάδ᾽
Μακάριος συνῆψε Φιλαδελφείας (2).

Jo. Christophorus Wolfius, qui illum codicem Baroccianum evoluit, et accuratorem illius notitiam nobis tradidit, testatur, scriptores, quorum expositiones ac symbolæ in hac Catena afferuntur, præter

(1) Supra in vol. X, in Sanctorum Elogiis et Vitis passim citatæ sunt Macarii Chrysocephali homiliæ, et, quæ in bibl. Coisl. indicantur, est adnotatum, e. g. p. 199 bis, p. 237, 241, 243, 247, 251 bis, 251 bis, 256, 259, 260 et 302. Add. infra, vol. XIII, p. 788. — Sec. Montfaucon. *Bibl. biblioth. mss.* p. 185 D, Romæ in cod. Ottobon. Ejusd. Oratt. de diversis, p. 187 B in ead. Bibl. Ejusdem Collectio expositionum in Evangelia. — lb. p. 501 C, et p.

528 A, Mediotani, in bibl. Ambros. ejusd. homilia 106. Item in Exaltationem S. Crucis, ex bibl. cardinalis Columnæ; iterum, homilia. — Couf. Cavei diss. 4, ad *Hist. litt. SS. Eccl.* II, p. 12 seq. in primis Oudin. *Comm. de SS. Eccl.* III, p. 606 sqq. ad ann. Chr. 1290. HARL.

(2) Conf. Matthæi Præf. ad Euthymii Zigabenti Comm. in SS. Evangelia, tom. I, p. 8, sq. de illis versibus. Id.

Macarium ipsum, esse Africanum, Alexandrum, Anonymum, Basilium, Clementem Alex., Jo. Climacum, Cosmam, Cyrillum, Chrysostomum, Dorotheum, Epiphanium, Eusebium, Gregorium Naz. et Nyssenium, Joannem Geometram, Isidorum, Marcum (archiepiscopum forte Alex. sæculo xiii ineunte, qui etiam in Catena Corderiana ad Lucam citatur), Maximum, Metaphrastem, Nilum, Origenem, Philochorum, Severum, Titum Bostrensem, et Victorem Antiochenum, et ac binos, inquit, alios, quorum nomina per litterarum compendium insolens nec facile obvium, rarius expressa erant.) Frequentissime in hoc opere advocantur in partes Chrysostomus, Gregorius uterque et Titus. (FABR.) Conf. infra. vol. X, p. 797 seq. et cel. Villosion in *Anecd. Gr.* tom. II, pag. 5 sqq. de Macarii nomine et ætate, diversa variorum doctor. judicia avert. In primis huic pertinent ea que de Oudini ac Millii Usseriique sententia refert. Jo. enim Millius, in Prolegg. p. 150, col. 1, et pag. 158, col. 2, ad edit. N. T. Oxon. 1707. opinabatur, Chrysocephalum scripsisse aut scripsisse a. Chr. 995, ex fide cod. Oxoniensis 156 in quo inest ipsius *Catena in S. Mattheum pars 1*, quam ann. 995, vel ab ipso auctore, vel a librario scriptam arbitrabatur; sed refutatus est ab Usserio cap. 18 Prolegom. ad edit. Epist. S. Ignatii, cum hæc ipsa *Catena in Mattheum pars prima*, in hoc ipso codice fuita, notetur mensis Decembr. d. 22, an. 6855, feria quarta, h. e. a. Chr. 1345. Ejustem Millii opinionem explodit Oudin. *De scriptor. eccl.* tom. III, p. 607, ubi vitam scriptaque Macarii Chrysocephali persequitur, ejusque ætatem a. circ. 1290 asserit. Tum Villosion pluribus examinat refellitque opinionem Le Quien in *Oriente Christiano*, tom. I, pag. 872 sq. et amplectitur sententiam nostri Fabricii, Macarium Chrysoceph. vixisse sæculo decimo quarto; denique diligenter eruditique recenset Macarii Chrysoceph. *Ῥωμανῶν* in cod. Venet. Marc. et multa ex illa vel notat vel primus publicavit illustravitque. *Ætas* ejus cognosci potest ex cod. Vindob. Cesar. 266 n. 15, ubi est tomus condemnationis sectatorum Barlaami Calabri et Gregorii Acyndini, a synodo CPolitana in palatio Blachernensi habita, compositus et editus ann. mundi secundum vulgarem Ecclesiæ CP. supputationem 6859, f. ann. Christi 1351, atque Callisti, patriarchæ CP. aliorumque multorum metropolitaram, ipsorumque imperatorum, Jo. Cantacuzeni et Jo. Palæologi subscriptionibus confirmatus. Inter metropolitans igitur subscriptores nominatur ὁ Μητροπολίτης; Φιλαδέλφειας, ὑπέρτιμος καὶ ἐξάρχου; πάσης Ἀυδίας, καὶ καθολῶς κρείττης; τῶν Ῥωμαίων, Μακάριος. V. Lambec. *Comm.* V, p. 420 sqq. HALL.

Ut appareat, quam diversam ab aliis veterum recentiumque κεφαλαίος evangelistæ Matthæi, distinctionem secutus Macarius fuerit, titulos λόγων viginti, non ultra capitis octavi primos quatuor versiculos progredientium, e catalogo miss. Angliæ tom. I, n. 156, adscribam (1).

Λόγος α'. Τὰ προλεγόμενα περιέχει τὰς τῶν Εὐαγγελίων ὑποθέσεις.

β'. Περὶ τῆς γενεαλογίας τοῦ Χριστοῦ.

γ'. Τὴν Χριστοῦ γέννησιν καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωσήφ περιέχει.

δ'. Ἡ τῶν Μάγων προσκύνησις καὶ δωροφορία.

ε'. Ὁ γρηγορισμὸς τοῦ Ἰωσήφ, καὶ εἰς Αἴγυπτου φυγὴ τοῦ Χριστοῦ.

ς'. Ἡρώδου παιδοκτονία, καὶ ἡ Χριστοῦ εἰς Αἴγυπτου ἐπιάνδρος.

ζ'. Περὶ Ἰωάννου, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν κηρύγματος καὶ βαπτισμάτος.

η'. Ἡ Χριστοῦ βάπτισις.

θ'. Πειρασμὸς Χριστοῦ καὶ νίκη κατὰ τοῦ διαβόλου.

ι'. Ἀναχώρησις εἰς Γαλιλαζαν καὶ κατοικία εἰς Καπερναοῦμ.

ια'. Πρόσκλησις Ἀνδρέου καὶ Πέτρου καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ζαβεδάου.

ιβ'. Οἱ μακροισμοί.

ιγ'. Διδασκαλία ἀπλοτέρα τῆς νομικῆς πολιτείας.

ιδ'. Περὶ ἀσκησίας καὶ εὐφροσύνης, καὶ περὶ τοῦ μηδ' ἕλωσ ὀμνῆσαι.

ιε'. Περὶ τοῦ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθρούς.

ις'. Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ προσευχῆς, καὶ νηστείας.

ιζ'. Περὶ ἀκτημοσύνης, καὶ τοῦ ἐν οὐρανῷ θησαυρίζειν.

ιη'. Περὶ τοῦ μὴ κρίνειν, καὶ τοῦ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ αἰτεῖν μετὰ ἀγάπης καὶ ἐγκρατείας.

ιβ'. Περὶ τῶν ψευδοπροφητῶν.

κ'. Ἰαοὶς τοῦ ἀποσῶ.

Similis Catena ejusdem Macarii in Lucam, sive in loca Lucæ, quibus gemina non habet Matthæus in 24 divisa libros, atque ideo magni alphabeti nomine ab auctore nuncupata, exstat in codice Barociano 161 (2) : Εὐαγγελικῶν διδασκάλων Ῥημάτων Χρυσόκεφαλος συντίθεσθαι ἐνθάδε ταπεινὸς Μακάριος.

(1) De diversitate codd. in Matthæi Evangelio, vel κεφαλαίων notatione et τίτλοις instructorum, vel quorum sectiones sub majusculis sive minusculis litteris alphabeti indicantur, et de numerandis Matthæi capitibus docte eferunt Griesbach, theologus Jenensis eccl. in prog. *Ἐπιμύτηρον* ad Commentarium criticum in Græcum Matthæi textum. *Jenæ* 1801, 4, et Gabler, theologus Altdorf. eccl. in *Journal für theologische Litteratur*, tom. II, part. 1, Norimbergæ, 1801, n. 1; *Hat die Ebræische Handschrift des N. T. das erste Kapitel Matthæi, oder nicht?* (prius affirmatur probaturque) pag. 1 sqq. (HALL.)

(2) Secundum catal. codd. Angliæ, etc., tom. I, pag. 30, est illa in cod. Baroc. 211. Similis Macarii Chrysoc. catena est in cod. *Taurinensi* Cl, atque confector catal. codd. Cr. Taur. quia Fabricius h. l. partem præonii tantum edidit prætermisso ejus initio, usus (ut ille ait) fortasse codice mutilo, vel ea dumtaxat excerpere volens, quæ operis rationem ostenderent, ommissa Fabricio supplevit ex cod. Taurinensi (in quo multa est lectionis varietas notatu digna), et integram subjecit præfationem cum versione Lat. pag. 188 sq. Quod vero catalogus ille haud frequens est, retinui h. l. id quod Fabricius dederat. — Vindobonæ, in *Bibl. Cesaris*

Φιλαδέλφεια, ὁ εὐκέρης τῆς μακαρίας Γραφῆς. Auctores, ex quibus Catena contexta, fidei fere, ex quibus illa in Matthæum; præ cæteris frequentes afferuntur symbola: Antipatri Bostrensis, Anastasii, Basilii, Cyrilli, Eusebii, Joannis Chrysostomi, Gregorii Nazianzeni et Nyssei, Severi Antiocheni, Titii Bostrensis et Victoris Antiocheni. Laudantur etiam Ambrosius, Asterius, Basilius Seleucæ, Cassianus, Clemens Alex., Climacus, Cosmas, monachus Damascenus, Dionysius Areopag., Dorotheus Eliæ Creæ, Ephraim, Epiphanius, Evagrius, Gregorius Thaumaturgus, Hippolytus, Ignatius, Irenæus, Justinus, Leo imp., tomo synodico, Maximus, Nicetas, Nilus, Origenes, Philanthropenus, Psellus, Theophylactus, et semel in limine operis Manuel Grammaticus, ubi variæ significationes vocabuli λόγος; ex eo afferuntur. Plures sæculo XIV fuisse Manueles Grammatici, ut Manuel Moschopolus, et Manuel Chrysoloras, de quibus supra [vol. VI, p. 522 sqq. § 4 et 5].

Hæc magnum in Lucam Macarii Alphabetum laudat etiam atque usque ad litteram d legisse se testatur Allatius, de Psellis, p. 59, et adversus Creyghtonum pag. 682. Incipit: Ἐγὼ κέσμος καὶ πλοῦτος καὶ πρὸς τοῦτων ζωὴ καὶ τροφή. Ejus *precatio adversus Barbarorum incursus* exstat Græce et Latine in Græcorum Euchologio, pag. 817, edit. Goari. *Sermo in exaltationem crucis*, sed extrema parte mutilus, apud Gretserum, *De cruce*, pag. 1289. Alias ejus tredecim homilias, quæ ms. fuere apud Gerasimum Biachum atque Allatium, et in bibl. cardinalis Columnæ et Romæ in collegio Græcorum, recenset Guil. Caveus in *Diss. de scriptoribus dubiis*, qui non audeat Macarium Chrysocephalum eundem statuere cum Macario, Philadelphienſi episcopo, qui ann. Chr. 1354 a Joanne Cantacuzeno commendatus est ad patriarchatum Cr. quem Philotheus deinde obtinuit. Quanquam vero non plane certum illud sit, veri tamen esse simillimum libenter profiteor. Quomodo et Chrysocephalum nomen esse non tam a studio χρυσῆ κεφάλαια colligendi inditum, quam gentilitium (1), persuadet, quod Joannis Chrysocephali mentio occurrit in Syropuli *Historia concilii Florentini*, sect. 4, c. 29, et Matthæi Chrysocephali *Carmina iambica in orationem sepulcralem Manuelis (Palæologi) imp.*, de Theodoro, fratre, memorat Allatius contra Creyghtonum, p. 684, afferens etiam hos ejusdem versus binos, quorum singuli universas Alphabeti Græci litteras complectuntur.

Δηδεις πτεροις εκλαγξς βομβῶδη ψῶφον
 Ἐδροχίτων δ' ὁ φύλαξ θηρολυγοκαμψιμέτωπος:

cod. 42 Catena in Evang. Lucæ ex multis scriptoribus collecta ecclæs., quos enumerat Lambec. *Comin.* 3, pag. 165 sqq., et Catenam illam dignissimam profecto esse judicat, quæ secundum id mss.

exemplar sine ulla interpolatione edatur Græce. Sed paulo post iterum de illo cod. dicendum est. (1) Conf. Villoison, l. c., pag. 57 not. t. *HARL.*

ΜΑΚΑΡΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΚΕΦΑΛΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΨΩΣΙΝ

ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΚΑΙ ΖΩΟΠΟΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ.

MACARII CHRYSOCEPHALI

PHILADELPHIENSIS METROPOLITÆ

ORATIO IN EXALTATIONEM VENERANDÆ ET VIVIFICÆ CRUCIS.

(Opp. Gretseri t. II, p. 149.)

Ἐγὼ μὲν τὸ χαριστάτων ἀπάντων, καὶ μάλιστα ἂ καθεύον μου τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἢ τοῦ Κυ- Nihil mihi ex omnibus rebus jucundius accidit, neque quod intimos animi mei recessus magis

oblectet, quam gloria Domini mei, universorum A
Gubernatoris et Salvatoris Christi. At hæc alia non
est, quam Crux omni veneratione dignissima totiusque mundi singulare ornamentum. Hæc cum
exaltari conspicio, exaltor simul et ego mentis,
orationibusque crucis laudes enarrantibus gaudere
solitus, vos quoque gaudii hujus et canticorum
jucunditatis participes habere exopto. Adeste igitur
et accurrite omnes qui habitatis orbem, et ex
Psalmi montis, manibus plaudentes, spiritu mentes
extollite, hymnumque victricem decantate, et ex
beneficio canticum efficit, et sublata lætitiæ voce,
Annuntiate usque ad extremum terræ¹, et a sinibus
orbis audiat exultatio, et salutare Dei admiran-
dis operibus plenum. Etenim me magnitudo
mysterii, præsentisque celebritatis virtus in obli-
vionem meæ imbecillitatis adducunt, crucisque
laudes decantare, ipsamque mortem a Domino p.
me oppetitam (quoad vires patiuntur) extollere, et
vitalem resurrectionem, quæ gloriam nobis peperit,
universitatis hujus terminis nuntiare cohortantur.
Nam gloria generis nostri, gloria Christi est, ser-
varique per crucem merito crucis beneficium præ-
dicamus.

Optarem quidem, statim sub exordium orationis,
angelicam mihi donari linguam, vocemque humana
superiorem et excellentiorem, et quæ vim per terras
et maria penetrandi haberet, quæque cunctos mor-
tales præconio altisono, et ad omnes manante, ad
anniversariam diei hujus festivitatem convocaret,
ut cum magnitudine gaudii æquaretur etiam lætan-
tium conventus, a sinibus terræ collectus, et ex
omnis conditionis hominibus constitutus: ut hæc
ratione quasi tuba quadam omnibus hujus solemn-
nitatis caput et summam significarem, et perspicue
declararem; tuba, inquam, non ex ære facta et arti-
ficiose confecta, sed aurea illa et spirituali, quæ
maximo suo ornamento et immortalis sincerita-
tem, et omnimodam incorruptionem habet.

Cum vero duo sint, quæ et vocem et orationem
meam a proposito et incepto abducere moliantur,
animi infirmitas, et in tam varias mundi plagas
gentium diffusio, etiam atque etiam oro, ut ad
utrumque amolendum opem mihi feratis, ut illam
quidem precibus vestris corroboretis, hanc autem
frequentia, densoque accursu vestro, et alacritate
ad audiendum, compensetis; sic enim fortassis
propositam materiam propius attingere, et oratio-
nis, ob communem totius orbis celebritatem Insti-
tuta, metam assequi licebit. Exaltatur ergo adora-
tionis causa veneranda Domini crux; at interim
prostat in argumentum dicendi, simulque astat
multitudo timentium Domini, populi, tribus, et
linguæ a sinibus terrarum exeat, et laudandi simul et
audiendi causa. Nec est, qui laudationem mirandis
rebus parem allaturus sit. Quis enim eliqui possit
potentias Domini, et auditas facere omnes laudatio-

ρίου μου δόξα καθέστηκε τοῦ πάντων Θεοῦ καὶ Σω-
τήρος Χριστοῦ. Αὕτη δὲ ἐστὶν ὁ πανσεβάσμιος σταυ-
ρός, ἡ παγκόσμιος εὐφρέπεια. Καὶ τοῦτον νῦν ὑφού-
μενον βλέπων, συνυφόμεμαι τῇ διανοίᾳ, καὶ χαίρων
τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις, κοινωνοὺς ὑμᾶς ἔχειν ἀξιώ-
της φαιδρότητας, καὶ τῆς τῶν ἀγμάτων φιλοτιμίας.
Συνδράμετε δὲ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμέ-
νην, καὶ ψαλμικῶς τὰς χεῖρας κρούσαντες, πνευ-
ματικῶς τὰς φρένας ὑψώσατε, καὶ ἐπὶ νίκιον ὕμνον
ἀνακράξατε μελωδία τὸ εὐεργέτημα ποιησάμενοι.
καὶ φωνῆν εὐφροσύνης ἐξηχήσαντες ἀναγγείλατε
ἕως ἔσχατου τῆς γῆς, καὶ ἀκουσθῆν γενέσθω τοῖς
πέρασσι ἀγαλλίαμα, τὸ τοῦ Θεοῦ σωτήριον τερατοῦρ-
γμα. Κάμτε γὰρ τοῦ μυστηρίου τὸ μέγεθος, καὶ τῆς
ἡμέρας ἡ δύναμις ἐπιλαθέσθαι τῆς ἀσθενείας προ-
τρέπεται, καὶ τοῦ σταυροῦ τὴν εὐφημίαν κροτῆσαι,
αὐτὸν δὲ τὸν δι' ἐμὲ τοῦ δεσπότης θάνατον, ὡς δυ-
νατὸν ἐξυμνεῖσαι, καὶ τὴν ζωηφόρον ἀνάστασιν κατα-
γγεῖλαι τοῖς πέρασσι, δι' ἣν ἔδοξάσθημεν Δόξα γὰρ
τοῦ γένους ἡμῶν ἢ τοῦ Χριστοῦ γέγονε δόξα, καὶ
σεσωτῆμένοι ἐκ σταυροῦ, καὶ τὴν εὐεργεσίαν ἀνα-
κροῦτομεν.

Ἐδοξλόγη γούν ἀρχόμενος τοῦ λόγου, καὶ γλωσ-
ταν εὐθὺς ἀγγελικὴν λαβεῖν, καὶ φωνὴν εἰληφέναι
φύσεως ἀνθρωπίνης κρείττονα, καὶ διὰ πάσης συ-
ναμένῃ γῆ; καὶ θαλάσσης ἀφικνεῖσθαι, καὶ πάντας
ἀνθρώπους ἐν ὑψηλῷ καλέσαι καὶ διαπρυσιῶ κη-
ρύγματι πρὸς τὴν ἐτήσιον ταύτην τῆς ἑορτῆς τελε-
τὴν, ἵνα τῷ τῆς χάριτος μεγέθει συνεπεκτείνηται μοι;
καὶ τὸν εὐφραίνομένον ὁ σύλλογος ἐκ περάτων γῆ;
καὶ πάντες γένους ἀνθρώπων συνεστῆκώς, καὶ ὡ-
τως ὡς διὰ σάλπιγγός ἤχησαι μέγα καὶ διατρυνῶ-
σαι πᾶσι τῆς πανηγύρεως τὸ κεφάλαιον, σάλπιγγος
οὐ χαλκοστόμου τινός καὶ τεχνικῆς, ἀλλὰ τῆς παγ-
χρύσου καὶ πνευματικῆς, ἥτις μετὰ τῆς καλλιότητος
εὐπρεπείας καὶ τῆ ἀκήρατον ἔχει, καὶ ὅπως ἀδιέ-
φθορον.

Δουλοῦν δὲ θύτων, ἅπερ μοι συνέχοντα μετὰ τῆς
φωνῆς καὶ τὸν λόγον ἀπάγειν ἐθέλει τοῦ πράγμα-
τος, καὶ τῆς ἐγχειρήσεως ἀπελθεῖν τὴν ἕρπιν, ψυ-
χικῆς ἀτονίας καὶ μήκους ἐθνῶν διασποράς, πρὸς
ἀμφοτέρω βροθῶσαι μοι διανάσθητε νῦν ὑμεῖς, καὶ
τὴν μὲν ἐπιβρίωσατε ταῖς εὐχαῖς, τὴν δὲ σπουδῆ
συμπληρώσατε, προστρέχοντες ἀσμένως ἐπὶ τὸ κή-
ρυγμα, καὶ προθυμότερον τῆς ἀκροάσεως ἐφαπτό-
μενοι· οὕτως ἂν ἴσως καὶ δυναίμην ἔγγύς που τῆς
προθέσεως εἰσεῖν, καὶ τὸν λόγον κατὰ σκοπὸν συμ-
περᾶναι τῆς οἰκουμένης πανηγύρεως. Καὶ γούν.
ὑφύονται μὲν εἰς προσκύνησιν ὁ τίμιος τοῦ δεσπότης
σταυρός, πρόκειται δὲ εἰς ἐξηγήσιν, ἕπερ αὐτοῦ λό-
γος καὶ πληθὺς παρίστηκε τῶν φοβουμένων τὸν
Κύριον, λαοί, φυλαί, καὶ γλώσσαι· ἐξ ἀκρων γῆς
συνεδραμηχότες εἰς τὴν πρόσβλεψιν ἡμοῦ καὶ ἀκρό-
ασιν. Καὶ τῶν θαυμασίων ἀξίαν τὴν εὐφημίαν ὁ
προσχωρίων ἐστὶν οὐδεὶς. Τίς γὰρ καὶ δυνήσεται

¹ Act. XIII, 47

τάς δυναστείας λαλῆσαι τοῦ Κυρίου, καὶ ἀκου-
σάς ποιῆσαι πάσας τὰς ἀνέσεις αὐτοῦ, ὅσας τε
ἔθωθεν παποῖηκεν ἐξ ἡμερῶν ἀρχαίων, προτυπῶν
τὴν σταυροῦ δόξαν, καὶ ὅσας ἐσῦστερον δι' αὐτοῦ
θαυματούργηκε καὶ μέχρι τοῦ νῦν οὐ διαλείπει
τεραπευγῶν, εἰς καύχημα τῶν ἠλεκτικῶν ἐπ' αὐ-
τὴν καὶ ἀσφάλειαν; Οὐκ ἔστιν ἀληθῶς, οὐκ ἔστιν
οὐδὲ νῦν θαλαβεῖν, οὐδὲ παρακύψαι τῇ διανοίᾳ πρὸς
τὴν κόσμῳ παντὶ μὴ χωρούμενα τοῦ Δεσπότης καὶ
Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ διὰ σταυροῦ τελοῦμενα, εἰς
εἰῶνας δὲ οἴου; καὶ αἰῶνας αἰῶνων ἐνεργουμένα τε
καὶ θαυμαζόμενα, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνην μόνον, ἀλλ'
οὐδὲ ἀγγελικὴν, οἶμαι, καὶ ὑπερκόσμιον ἀρχίσει
δύναμιν πρὸς ὕμνον τῶν διὰ σταυροῦ τεραπευγ-
μάτων. Ἐπίσης γὰρ ἀμαχός τε τοῖς ἀντιπάλοις ἢ
τούτων δύνამις, καὶ τοῖς οικείοις εἰς εὐφροσύνην
ἀέριπτος, καὶ νικητὴς ὅπως ἀναδεικνύεται δεξιὸς
ἐκτερέων, τοὺς μὲν καταράσων καὶ μόνον τῷ τυ-
ποῦσθαι, τῶν δὲ ἅπαντα λόγον ὑπερβαίνων τῷ εὐ-
φρημεῖσθαι.

Πλὴν ἀλλὰ καὶ γλώσσαν ἀγιάζεσθαι τῷ περὶ σταυ-
ροῦ λέγειν βουλόμενος ἐγὼ, καὶ νοῦν φωτίζεσθαι τῷ
συνεῶς περὶ τοῦτου διανοεῖσθαι, τὴν πρὸ τῆς χάρι-
τος, ὡς ἐν εἰκόνι τεραπευγῆθέντα τῆς τοῦ σταυροῦ
δόξης θεωρεῖν προσθέμενη, καὶ οὕτω τῆς ἡμῶν συνε-
λεύσεως τὸν πόθον ἀποπληρῶσαι. Δείξαι γὰρ ὁ λόγος
βούλεται, ὡς ἡ παροῦσα πανήγυρις, οὐ μόνον ὅτι
ἐν κόσμῳ τελεῖται παντὶ, ἀλλ' ὅτι καὶ τὴν ἀπ' αἰῶ-
νων καὶ εἰς αἰῶνας πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ κηρύττει,
πγκόσμιος ἔστι τε καὶ ὀνομάζεται. Τοὺς μὲν γὰρ
ἀρχαίους οἱ τύποι τοῦ σταυροῦ διέσωζον, τοὺς δὲ
μετὰ τὸ Χριστοῦ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν πάντα;
ἡμεῖς αὐτὸς διαλάμπων τῆς θείας ἀξιοῦ χάριτος, καὶ
κοινῶς ἔστι καὶ πγκόσμιος ὁ σταυρὸς εὐεργετήτης·
κρταίην γὰρ ἔθωθεν ἰσχύον κεκτημένος, οὐ μόνον
τυποῦμενος νῦν, ἐν ἀληθείᾳ τοὺς ἐναντίους τροποῦ-
σαι, ἀλλὰ καὶ πάσαι συμβολικῶς διαγραφόμενος, τὰ
θαυμαστὰ ἐκεῖνα καὶ ἐξαιτία κατεργάζετο θαύματα.
Καὶ θάλασσα μὲν τῇ πανσθενεῖ τούτου διετέμετο
ἐνεργεῖ· ποταμὸς δὲ πελαγίζων εἰς αἶμα μετεβάλ-
λετο, καὶ Ἄγυπτος διαφόροις πληγαῖς ἐμαρτίετο,
καὶ Ἰερημοῦ ποικίλεις θεοσημείαις ἠγλαίετο, καὶ
Μερόβη ἐγλυκαίνετο, καὶ πέτρα πηγὰς ὑδάτων, ὡς
ἐξ ἀδύσσου παρείχε, καὶ Ἀμαλὴν κατεπολεμεῖτο,
καὶ Φαραὼ κατεποντίετο, καὶ ὄφρων ὀλέθρια δῆγ-
ματα ἔθεραπεύετο, καὶ τὰλλα λαμπρῶς ἐτεραπευ-
γεῖτο θαυμάσια. Εἰ δὲ τῆς προτυπώσεως ἢ δῆλωσις
τοιαύτη, τῆς ἀληθείας ἢ φανέρωσις ὅποια;
εἰ presignificationis manifestatio tantæ virtutis existit, quantum efficacitatem ipsi veritati jam mani-
festatae inesse oportet?

Ταύτη τοι καὶ κατ' ἐμυτὸν ἀεὶ θαυμάζων ἐγώ
τὴν ὑπέροληπτον αὐτοῦ δόξαν, καὶ λόγους νῦν ἐκδη-
γεῖσθαι διανέστην, κοινωνῶν; τε τῆς εὐφροσύνης λα-
βεῖν ἰθὺλων ὕμνων, καὶ συμμετόχους τῆς ἐκθειάσεως.
Σπύδω γοῦν ψυχῇ πάση καὶ προθυμίᾳ πρὸς τὴν δό-
ξαν ἐκδηγεῖσθαι Θεοῦ, καὶ ταύτης τῇ μετσοῖξ δι-

¹ Psal. cv, 2. ² Thren. i, 7 et alibi.

A nes ejus ¹, quas fecit superioribus sæculis a diebus
antiquis ², adumbrans crucis gloriam, et quas po-
steriora tempore, ejusdem crucis virtute, non sine
miraculis perpetravit; et ad hodiernum usque diem
patrare non desinit, ut gloriandi et præsidi sibi
pollicendi occasionem omnes illi habeant, qui in
eum sperant? Certe neque animo comprehendere,
neque cogitatione vel paululum intueri licet ea,
quæ totus mundus non capit, miracula, a cruce
Domini et Salvatoris nostri patrata; quæque in
omnes sæculorum æternitates adhuc perficiuntur,
et ab omnibus summa admiratione afficiuntur, et
non humanam tantum, sed neque angelicam illam
et celestem facultatem satis esse arbitror miracu-
lis, virtute crucis perpetratis, digne celebrandis.
Æque enim virtus ejus et hostibus insuperabilis
est, et amicis omni laude major, vereque crux
utrosque vincit, hos quidem vel sola sui efformatione
conturbans, at vero illorum omnem orationem
ad laudationem accommodatam transcendens.

Cæterum ego et linguam de cruce disserendo
sanctificare, mentemque assidua de cruce cogita-
tione illustrare volens, statui ea quæ ante gratiæ
legem, tanquam in imagine de crucis gloria mira-
biliter peracta sunt, ad contemplationem proponere,
et hac ratione desiderio concursus vestri
satisfacere. Propositum enim mihi est demonstrare,
presentem celebritatem, non modo quod in toto
mundo agatur, sed quod etiam divinam in genus
humanum providentiam ab omnibus sæculis ostendat,
vere toti mundo communem et esse, et appel-
lari. Nam priscos typi crucis conservabant; at post
mortem et resurrectionem Domini, omnes nos illu-
minans divina perfundit gratia. Estque crux com-
munis totiusque, qua patet orbis, benefactrix. In-
geni enim vi divinitus donata, non modo nunc
cum veritate peracta effingitur, adversarios terga
dare compellit; sed et olim per umbram quamdam
efformata, miracula illa et stupenda facta perpe-
travit. Et mare quidem omnipotentis hujus efficaci-
tate divisum est, fluviusque, qui maris instar habet,
in sanguinem versus; et Ægyptus variis plagis
afflicta est; et solitudo variis portentis, cæli usque
editis, illustrata; et Marrha in dulcem linem versa;
et petro fontes aquarum, quasi ex abisso, submi-
nistravit, et Amalec debellatus est, Pharaon submer-
sus, et perniciosi serpentum ictus sanati; et id
genus alia miracula splendide edita. Quod si umbræ

Quare illustrissimam ejus gloriam, semper apud
animum meum admiratus, eandem nunc quoque,
ut verbis exsequar, exurrexi, vobis lætitiæ sociis
totiusque festivitatis consortibus ascitis. Propere
igitur toto pectore animique promptitudine ad glo-
riam crucis Dominicæ enarrandam, conorque ut

communione ejus gloriam ejus assequar; asseroque fidem, quæ omnia postulata accipere solet; et abundantiore gaudio perfundor, cum oculos ad multitudinem et magnitudinem propositorum mirabilium converto. Suppetit enim mihi orationum plurimarum pulcherrimarumque, et huic solemnitati maxime accommodatarum copia, quarum aliæ jam pronuntiatæ sunt, aliæ posteris non inconvenienter pro argumento futuris temporibus relinqui possunt; nam ignis naturam disceptatio de cruce imitatur, omnibus absque sui immiutione sufficit, nec tamen deficit; nam a seipsa decorem et magnificentiam habet; quæ nihil aliud quam perpetua exultatio, ut Isaias ait ¹, et lætitia indeficiens generationum generationibus rite et convenienter a Domino concessa. Et quemadmodum si quis ad fontem illum perveniret, quem ab initio ex terra ascendere, ut faciem terræ irrigaret, Scriptura testatur ²; si quis, inquam, ad hunc fontem perveniret, admiraretur quidem, ut par est, mirabilium immensitatem; nunquam autem totam aquæ copiam videre posset, etiamsi longam, spectandi gratia, ad scatebras moram traheret; semper enim fluentia intuebitur, nunquam autem fluentorum principium; ita etiam quod ad præconia crucis attinet, contingit; nam nonnulla eorum sunt quæ sermone panduntur, alia quæ cogitatione informantur, alia quæ pietate præstantes viros, quasi in ærario reposita sunt, quæ et nunc et post communem omnium resurrectionem, in sempiternum ævum in regno Dei admirationi erunt. Larga igitur gratia est, et copulatum donum; omnia immensa et supra ordinarium nature cursum; et quoniam alio quam crucis argumento, ea quæ instant, digna sunt? Nec materia destituimur, cum de cruce dicendum. Illa nos potissimum inopia premit, quænam res priore loco expedienda sit, unaquæque prius nos ad sese haud sine gratia et lepore, invitante, imo et trahente, et ut suam admirabilitatem prius contemplemur, alliciente; ut proi de nobis eveniat, quod iis qui floriferis in salibus, et in pratis omnium florum

varietate picturatis versantur.

Porro cum hæc ita sese habeant, cumque ex ipsa copia ad inopiam redacti simus, id facti optimum arbitramur, ut temporis et miraculorum opportunitate utamur, altiusque eorum quæ prisca sæculis gesta sunt, explicationem repetamus, propositis iis quæ olim symbolice crucis gratiam adumbrabant, allatisque postea iis quæ a Domino gesta sunt, et inter se invicem collatis. Hac enim ratione dubitationem quæ exstitit, dissolvemus; neque aberrabimus, quo minus ea quæ sublimiora sunt, præponamus. Sed ea quæ primo dicta sunt, prima quidem erunt ordine propter tempus, neque dignitate ob explicationem nostram posteriora fient, licet ut typi et umbræ veritatis prima sint, simulque secundas tenere dicantur; a seipsis enim tantummodo vincuntur, quippe quæ in figura evenerint, et spirituali oculo intuenda sint. Nobilis autem in primis est typus ille crucis, qui ab ortu solis petitur. Ibi enim paradus est, in quo et vitæ lignum, crucis figura, plantatum, quod mihi quidem, si mandata Dei ob-

Α ξάζεσθαι, καὶ πίστιν εἰσφέρειν τὴν πάντα πεφυκοῖαν λαμβάνειν τὰ αἰτούμενα, καὶ χαίρειν μᾶλλον ἀφορῶν πρὸς τὸ πληθὸς ἅμα καὶ μέγεθος τῶν προκειμένων θαυμασίων. Ἐξέσσει γάρ μοι λόγων οἰκειῶν τῇ πανηγύρει πλειεστων τε καὶ μεγίστων ἐμπορησαι καὶ τούτων τοὺς μὲν εἰρηκέναι, τοὺς δὲ παραλείψαι εἰς φιλότιμον ὑπόθεσιν τοῖς μεθ' ἡμᾶς τηρουμένοις· κατὰ γὰρ τὴν πυρὸς φύσιν πολλοὺς ἐξαρκῶν ὁ παρ' σταυροῦ λόγος ἀμελείτως μένει, ὅλην παρ' ἑαυτῷ τὴν ἰδίαν ἔχων εὐπρέπειαν, ἥδ' ἔστιν ἀγαλλισμα αἰώνιον, ὡς ἂν Ἑσθίας φαίη, καὶ εὐφροσύνη ἀένναος, γενεαῖς γενεῶν ἀγαθοπρεπῶς παρὰ Κυρίου χορηγοῦμένη. Καὶ ὡσπερ ἐλ τις ἐπὶ τὴν πηγὴν γένοιτο, ἣν ἀναβαίνειν ἐκ τῆς γῆς; τὸ κατὰ ἀρχὴς εἶπεν ἡ Γραφή, καὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἐπικλύσειν, ἐλ τις κατ' αὐτὴν ἔλθοι ποτὲ, θαυμάσει μὲν τὸ τῶν θαυμάτων, ὡς εἰκόλις, ἀπειρον· ἰδεῖν δὲ αὐτῆς τὸ πᾶν ὕδωρ οὐδαμῶς δυνήσεται, κἂν ἐπὶ πολὺ τῇ θέξ προσμένῃ· ἀσὶ γὰρ τὸ βέον, οὐ μὴν δὲ τὸ βρῦειν ἀρχόμενον ὄψεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐγκωμίων τοῦ ζωοποιοῦ συμβαίνει σταυροῦ· τὰ μὲν γὰρ λέγεται τούτων, τὰ δὲ νοεῖται, τὰ δ' ἔστι παρ' αὐτῷ θεοῖς ἀνδράσι ταμιευόμενα, ἵνα δὲ καὶ μετὰ τὴν κοινήν ἡμῶν ἐξανάστασιν ἐν ἡ βρασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ δι' αἰῶνος θαυμάζεσθαι. Δαφνύτης τοίνυν ἡ χάρις, πλουσία ἡ δωρεὰ, ἀπειρα καὶ ὑπερουσὴ πάντα, καὶ τίγε ἄλλου ἢ σταυροῦ ἕξια τὰ προκειμένα; Ἐπὶ οὐκ ἀποροῦμεν, ὅτι χρὴ λέγειν περὶ σταυροῦ, ἀποροῦμεν δὲ τρόπον ἕτερον, οὐτινος χρὴ μνησθῆναι πρότερον, ἐκάστου πρὸς ἑαυτὴν χριέντως ἡμᾶς ἔλκοντος, καὶ πρώτου θαυμάζεσθαι πειθόντος, ὡς ἐν λειμῶνι πολυσανθεῖ καὶ ποικίλῳ τῶν ἀνθῶν τὰ κάλλιστά τε καὶ εὐωδέστατα.

Οὕτω δὲ ἔχοντες καὶ εἰς καινὴν ἀπορίαν ἕξ ὑπερβαλλούσης εὐπορίας ἐλθόντες, δεῖν ἐγινόμεν τοῖς καιροῖς μάλιστα τῶν ἀρίστων τούτων ἐξακολουθῆσαι θαυμασίων, καὶ ἀνωθεν ἀναλαβεῖν τῷ λόγῳ τῶν ἀρχαιοτέρων διήγησιν, τὰ συμβολικῶς τε πάλαι τὴν τοῦ σταυροῦ χάριν εἰκονίζοντα προτιθέμενοι, καὶ τὰ δεσποτικῶς ὑπερῶν ἐπιτελεσθέντα προσεπιφέροντες, καὶ συμβιβάζοντες ἄμω πρὸς ἄλληλα· οὕτω γὰρ καὶ τὴν προσγενομένην ἀπορίαν διαλύσομεν, καὶ περὶ τὴν τῶν ὑψηλοτέρων προτιμήσιν οὐχ ἀμαρτήσομεν, ἀλλὰ τὰ πρότερα, προτέρως εἰρημένα, πρώτα μὲν ἔσται τῇ τάξει διὰ τὸν χρόνον, οὐ δεύτερα δὲ τῇ ἀξίᾳ διὰ τὴν ἀφῆγησιν, κἴν ὡς τύποι τῆς ἀληθείας καὶ πρώτα τυχαῖα, καὶ δεύτερα χρηματικῆ, ὑφ' ἑαυτῶν μόνον ἡτιώμενα ὡς ἐν ἐκβάσει γεγονότα, καὶ πνευματικῶς θεωρούμενα. Καὶ τοίνυν εὐγενῆς οὐτέστι, καὶ τῶν ἀπ' ἡλίου ἀνατολῶν· ἐκεῖ γὰρ ὁ παράδεισος, ἐν ᾧ καὶ τὸ προτοπὸν τὸν ζωηφόρον σταυρὸν ζωῆς ἕξλον πεφύτευται, ὃ πρόκειται μὲν τετηρηκότι μοι τὴν ἐντολήν εἰς μετουσίαν, ὡς ἔπαθλον,

¹ Isa. lxv, 18. ² Gen. ii, 6.

ἴν' ὡς ἐκ τοῦ ἀδρώτου τέως τὴν εὐκλειαν, οὕτως ἐκ τούτου καὶ τὸ ἀελζῶν λάδοιμι. Ἐπεὶ δὲ τοῦ ἀπηγορευμένου μετέσθον καρποῦ, καὶ τῆς τούτου γεύσεως ἐκωλύθην, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα τῆς τρυφῆς ἐξεβλήθην. Χριστὸς δὲ ἀθανασίας ξύλον μοι, καὶ βίβρον ζωῆς αἰωνίου παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων ὄφθεις ἐν παραδείσῳ νέψ τῆς θείας Γραφῆς, καὶ ξύλῳ προσπαγεί; τῷ τοῦ σταυροῦ δι' ἐμὲ, ὡς ζωῆς ἄρτος, ὡς βότρυ; ἀθανασίας, οὐ τὸ εἶναι μόνον ἀπῶ; αὐθι; ὅπερ ἀπώλεσα διὰ πείρας θανάτου καὶ σώματος διαφθορᾶ; ἐδωρῆσατο, ἀλλὰ τὸ εἶ εἶναι, καὶ τὸ εἰς αἰετὴν φιλανθρώπως διὰ πίστεως ἔχαρισατο.

morte et corruptione amiseram, recuperarem, sed etiam ut præclare perpetuo per fidem viverem, humanissime et liberalissime largitus est.

Παρακλησίως δὲ καὶ ἡ σωστικὴ τῷ Νῶε κιβωτὸς τὴ κατὰ σταυρὸν εἰκόνωζε μέγα μυστήριον, ὅπηνίκα τὸ τοῦ κόσμου παντὸς φεύγουσα ναγάγιον, μικρὰ διέσωσε τοῦ γένους ἡμῶν σπέρματι, τὴν τοῦ δικαίου μόνην οἰκίαν, καὶ ἐν ὀκτώ τοῖ; πᾶσι λογικοῖ; τὴν ἀνάστασιν Χριστοῦ προετύπου, ὀγδόην ὕσαν τὴν αὐτὴν, καὶ πρώτην, καὶ μίαν τὸ θαυμαστότερον· ὀγδόην διὰ τὰς προλαβοῦσας εἰ; πρόκαιρον καλινζῶταν· πρώτην διὰ τὰς ἐπακολουθοῦσας εἰ; εὐκαιρον ἀειζῶταν, καὶ μίαν διὰ τὸ ἐξαίρετον τῆς ἐγέρσεως ὅτι ἐκ τῶν ἐξανεστήσει μόνος τῶν ἀπ' αἰῶνος ἢ εἰ; αἰῶνας ἔχειρομένων. Ἐδεῖ γάρ καν τῆ ἀναστάσει τε ὑπὲρ ἡμᾶ; ἔχειν, τὸν καὶ ἐν τῆ γεννήσει τοῦτον λαβόντα θεῖον τοῦ θεοπτότου ναῆν, καὶ διὰ τοῦτο μία ἢ τοῦ σωτήρος ἀνάστασις, ὡς πασθενῶ; αὐτουργηθεῖσα, καὶ κατ' ἐξουσίαν ἰδίαν εἰ τοῦ καὶ δύναμιν τελεσεῖσα, τὸ τοῦ πάθους ὁμοῦ καὶ τὸ τοῦ θανάτου ἐκούσιον μιμουμένη, ὡσπερ ἴητα καὶ ἔλεγε περ. μὲν τὸ πάθος τῷ δικάκοντι· Ὁὐκ εἶχε; ἐξουσίαν οὐδὲ μίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ σοι ἦρ δεδομένη ἄνωθεν. Περὶ δὲ τοῦ θανάτου, καὶ ἀναστάσεως· Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν. Ἀλλὰ τῆ μίᾳ ταύτῃ καὶ ὑπερφυεῖ ἐκάτερα συναριθμεῖται τὰ τε παλαιὰ καὶ τὰ νέα, ἔν' ἀμφότερα τιμηθῆ, καὶ τὰ μὲν ὡς τύποι τῆς ἀληθείας, τὰ δὲ, ὡς εἰκόνες τοῦ ἀρχετύπου δοξασθῆ. Διὸ καὶ πρώτη γίνεται, καὶ ὀγδοῆ γνωρίζεται, οὐκ ὀγδοῆ δὲ μόνον ἢ τριήμερος τοῦ Κυρίου ἀνάστασις, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀγδοῆ γέγονεν ἡμέρ; τῆ πρώτη ταύτῃ τῶν ἡμερῶν, καὶ μίᾳ τῶν σαββάτων, ἔν' ὡσπερ πάντων ἀνθρώπων ἐπραγματεύθη τῶν ἐν χρονικῷ διαστήματι, τοῦτο γάρ τὸ τριήμερον βούλεται, οὕτω καὶ τὴν μέλλοντα διαγράψῃ σαφῶ; αἰῶνα μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἐθνομαιτικὴν τοῦ χρόνου περίοδον, ἀναφανόμενον, καὶ εἰ; μίαν ἀνέσπερον ἐπεκτεινόμενον ἡμέραν κατ' ἣν ἀναστήσεται πᾶν τὸ πλάσμα, τὸ μὲν εἰ; ζωῆς, τὸ δὲ εἰ; κρίσεως ἐξανάστασιν, ἀλλ' ἢ μὲν κιβωτὸς οὕτω τὴν σταυρὸν καὶ τὴν δι' αὐτοῦ παρακαίμενον προδιετύπου σωτηρίαν.

lura resurget, partim in resurrectionem vitæ, partim in resurrectionem iudicii. Et arca quidem hunc in modum crucem, eamque, quæ per crucem omnibus obvenit, salutem præfigurabat.

A servassem, propositum erat in communionem et præmium; ut quemadmodum ex ligno eo usque intacto, et a nemine degustato, gloriam capere licebat, sic ex hoc vitæ perpetuitatem deciperem. At simul atque vetito fructu me contaminavi, ab hoc itidem exclusus sum, summisque illis deliciis vel maxime hano ob causam excidi. At vero Christus immortalitatis lignum, et arbor æternæ vitæ secus decursus aquarum plantata, cum in novo divinæ Scripturæ paradiso apparuisset, lignoque crucis propter me affixus fuisset, ut panis vitæ, et ut immortalitatis botrus, non solum concessit ut dignitatem, qua antea præditus eram, quamque etiam ut præclare perpetuo per fidem viverem, hu-

B Pari modo et arca illa, quæ Noe conservavit, crucis figuram gessit, quando totius mundi quasi naufragium et diluvium effugiens, exiguum generis humani semen salvum et incolume retinuit; familiam nimirum iusti illius, et per octo ratione præditas animas resurrectionem Christi præsignificabat, quæ et ipsa octava est, et prima, et quod mirabilis, unica. Octava, propter illas quæ ad tempus factæ, in vitam restitutiones; prima, propter sequentes quæ ad sempiternam vitam adipiscendam peractæ sunt, et peragentur; una, propter singularem præstantiam excitationis, quia seipsum solus ex omnibus illis, qui ab omni sæculorum memoria resuscitati sunt, excitavit; oportebat enim ut et in resurrectione aliquid supra communem cursum et legem haberet ille, qui in ortu suo sanctum illud Domini templum sortitus fuerat: ea de causa unica est hæc Salvatoris resurrectio, tanquam omnipotentis virtute peracta, propriaque potestate et facultate patrata, quippe quæ et passionis simul et mortis voluntariam rationem imitaretur; quemadmodum et de passione sua dixit ad præsidem: Non haberes ullam potestatem in me, nisi tibi data fuisset desuper. At de morte et resurrectione hæc prænuntiavit: Potestatem habeo ponere animam meam, et potestatem habeo recipere eam. Cæterum uni huic et omnem naturam supergressa: utraque accensentur, tam vetera quam nova, ut utraque honorentur: hæc quidem, ut veritatis figuræ; illa autem, ut archetypi imagine. Ea de causa prima est, et octava appellatur. Neque solum octava est resurrectio Domini tertio die perfecta, sed et octavo die accidit: prima videlicet dierum, et una Sabbatorum, ut quemadmodum pro salute omnium hominum, qui temporis intervallo circumscribuntur, est suscepta (hoc enim triduanum spatium indicat), ita etiam perspicue futurum sæculum designet, quod post septenarium hunc temporis circuitum existet, et ad unum versperæ expertem diem extendetur, quo omnis creatura resurget, partim in resurrectionem vitæ, partim in resurrectionem iudicii. Et arca quidem hunc in

1 Joan. xix, 11. 2 Joan. x, 18. 3 Joan. v, 29.

Ceterum Noe et vocabulo et moribus Salvatoris imago erat. Nam Christus vera Justitia et requies per lignum crucis, ab eluvione, quæ sub intelligentiam cecidit, et a peccatorum diluvio humanum genus præservavit, tuncque columba sub vesperam ad arcam revertit, germen olivæ afferens. At jam crux lignum misericordiæ et benignitatis nobis esse cœpit, quam commiseratione erga nos commotus, Emmanuel in fine sæculi suscepit. Nam hoc mihi illud, ad vesperam, insinuare videtur. Spiritus certe sanctus prædicans per os apostolorum crucis dispensationem, occultamque rationem, voluptates illas, quæ totum terrarum orbem occupaverunt, exsiccavit, et impietatis inundationem coercuit.

Neque historia de Abrahamo omnium ore celebranda et gratiæ, quæ ex cruce enascitur, plane est expers. Ille enim filium unigenitum, ex promissione susceptum, et in quem promissio, velut in terminum tendebat, ad cædem ducebat, et immolare festinabat; jussus a Deo, volente, opinor, ut etiam Justus hujus erga Deum pietas et observantia, omni posteritati, quamvis veræ, admirationi esset, et ut sacrificium illud pro totius mundi salute peragendum firmaretur, sacrificium, inquam, illud, quo mactandus erat Agnus ille innocuus et immaculatus, qui tollit præcata mundi; et ut id quod merum beneficium erat, quasi debitum quoddam nobis clementer repræsenteret et prædemonstraret, atque simul patrarcham et virtutis possessorem, et fidei magistrum, et præximi muneris auctorem pronuntiaret; ut hac ratione execrandum diaboli os obscureretur, qui non modo per Judaicam impietatem, sed et per Græcorum gentiliūque perversitatem, et per ipsos falsi nominis Christianos hæreticos, divini verbi œconomiam et dispensationem evertere nititur. Si enim homo eo erga Deum amoris processit, ut voluerit filium suum ei, a quo illum acceperat, immolare, quomodo fieri poterat, ut clementissimus et benignissimus noster conditor, infinita sua misericordia impositus, non offerret pro totius mundi

Abraham quidem figuram cœlestis Patris, ejusque in nos benevolentiam gerens, adducebat filium suum Isaac, qui lignis in humeros acceptis, patrem sequebatur, crucis imaginem exprimens, et Jesum meum ad passionis locum abeuntem adumbrans; unigenitus enim Filius est unici Patris, principio carentis, et unicæ matris secundum carnis optum, crucemque, in humeros sublatam, bajulus mortem illam ab omnibus decantatam, nostri causa sustinuit. Porro Isaac impatibilem divinitatem insinavit, divino mandato mori prohibitus; ariete autem humanitas significabatur, et mors quam Christus secundum humanam naturam subiit. Etenim sicut ovis ad occisionem ductus est, et ut agnus coram tonante se obmutuit⁹. At planta Sabec idem est quod planta remissionis, nec aliud innuit, præter crucem, qua remissionem peccatorum consecuti

Ἄ Ὁ δὲ Νῶε καὶ κλῆσει καὶ τρόπῳ τοῦ Σωτῆρος ἦν προεικόνισμα. Χριστὸς γὰρ ἡ ἀληθὴς δικαιοσύνη καὶ ἀνάπασις, διὰ ξύλου σταυροῦ τοῦ νοητοῦ διέσωσεν ἡμᾶς κλύδωνος, καὶ κατακλυσμοῦ ἀμαρτιῶν ἐρρύσατο τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τότε μὲν ἡ περιστερὰ πρὸς ἐσπέραν ἐπὶ τὴν κιβωτὸν ἐπαῆκε, κάρφος ἐλαίας κωμίζουσα. Νῦν δὲ ξύλον ἐλέου καὶ φιλευθρωπίας γέγονε ἡμῖν σταυρὸς. Ὁ δὲ διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκτονὴν ὁ Ἐμμανουὴλ κατεδέξατο, ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος· τοῦτο γὰρ μοι τὸ πρὸς ἐσπέραν νοεῖν διδῶσι. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον κηρύττον διὰ στόματος τῶν ἀποστόλων τὴν διὰ σταυροῦ οἰκονομίαν, τὰς ἀπὸ πάντων τὴν γῆν κεχυμένας ἰδού; κατεξήρανε, καὶ κατέπαυσε τὸν τῆς ἀσεβείας κατακλυσμόν.

Οὐδ' ἡ κατὰ τὴν Ἀβραὰμ ἀξιόμνητος ἱστορία τῆς κατὰ τὸν σταυρὸν πάντως ἀμοιρος χάριτος. Ὅτι γὰρ ἐκεῖνος τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τῆς ἐπαγγελίας, καὶ εἰς ὃν ἡ ἐπιγγελία, πρὸς σφαγὴν ἦγε, καὶ θύειν ἐσπεύς, τοῦτο παρὰ Θεοῦ κελεύσθεις, ἐθέλοντος, οἶμαι καὶ τοῖς μετὰ πολλὰς γενεὰς ἀνθρώποις τὴν τοῦ δικαίου θαυμάζεσθαι περὶ αὐτὸν εὐσέθειαν, καὶ βουλομένους τὸ μυστήριον προπιστώσασθαι τῆς παγκρατοῦ θυσίας, τῆς ὑπὲρ ἡμῶν σφαγῆς τοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Ἀμνοῦ τοῦ ἀφροντος τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ ὡς ἄρισμα τὴν εὐεργεσίαν ἀποδείξαι φιλευσπλαγγῆως, ἵν' ἅμα καὶ ἀρετῆς κληρωτὴν, καὶ πιστεως διδάσκαλον, καὶ δωρεᾶς τῆς μεγίστης ἀρετῆς τὸν πατριάρχην ἀνακηρύξῃ, καὶ οὕτως ἐμπαγγῆ τὸ ματρὸν διαδόλου στόμα, οὐ διὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς μόνον θεομαχίας, ἀλλὰ καὶ δι' Ἑλληνικῆς, καὶ δι' αὐτῶν δὴ τῶν ψευδοχριστῶν αἰρετικῶν τὴν οἰκονομίαν ἀνατρέποντος. Εἰ γὰρ ἄθροιστος εἰς τοῦτο φιλοθείας ἦλθεν, ὡς καὶ τὸν υἱὸν θύσαι τῷ δεδωκότι Θεῷ, πῶς οὐκ ἐμελλεν ὁ ὑπεράγαθος ἡμῶν Δημιουργὸς διὰ φιλανθρωπίας δεύσασθαι ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης σωτηρίας τὸν Μονογενῆ δοῦναι;

et benignissimus noster conditor, infinita sua misericordia impositus, non offerret pro totius mundi salute unigenitum suum Filium?

Ἐνεσθῆεν λοιπὸν ὁ μὲν Ἀβραὰμ τῆς τοῦ Θεοῦ Πατρὸς σχηματικῶν εὐδοκίαν προσῆγε τὸν Ἰσαὰκ, ὁ παῖς δὲ, τὰ ξύλα ἐπωμισάμενος, εἶπετο μετὰ τοῦ πατρὸς, καὶ σταυροῦ τύπον ἔσχε, καὶ τὸν ἐμὲν Ἰησοῦν ἐρχόμενον ἐπὶ τὸ πάθος εἰκόνιζε· Μονογενῆς γὰρ μόνου Πατρὸς ἀνάρχου καὶ μόνης μητέρος τὸ κατὰ σάρκα γενένηται, καὶ τὸν σταυρὸν ὡς ἐπωμᾶδιον ἔχων τὸν ἀολβίμον ἐκουσίως ὑπέστη δι' ἡμᾶς θάνατον. Πλὴν ὁ μὲν Ἰσαὰκ τῆς ἀπαθείας θεότητος τύπος ἐγένετο, καὶ θεῖα φωνὴ θνήσκειν ἐκωλύετο· τῷ κριπῷ δὲ ἡ ἀνθρωπότης ἐδηλοῦτο, καὶ ἐκατ' αὐτὴν Χριστοῦ θάνατος. Ὡς πρόβατον γὰρ ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος ἀφανός. Τὸ δὲ φυτὸν Sabec, φυτὸν ἀφέσεως σημαίνει, ὅπερ ἐστὶν ὁ σταυρὸς, δι' ὃ ἀφῆσις ἀμαρτημάτων δεδιόρηται. Οὕτω δὲ καὶ Ἐξελή ὑδὼρ ἀφέσεως τὸ πικτυποῦν τὴ βίπτει-

⁹ Is. l. iiii, 7.

αματος ὕδωρ ἐκάλει. Δύο γάρ ἐστι τὰ χαρίζομενα A τῶν ἀμαρτημάτων τὴν ἄφρασην, πάθος διὰ Χριστὸν καὶ βάπτισμα τὸ σωτήριον· καὶ γοῦν Ἀβραάμ ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου, καὶ εἶδε τυπικῶς, καὶ ἐχάρη, ἡμέραν δηλαδὴ τὴν τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως. Ἐπειδὴ ὡσπερ ἡ Σάρρα τριήμερον μετὰ τὴν θύσαν ζῶντα παραλαβοῦσα τὸν Ἰσαὰκ εὐφραίνεται, οὕτως ἡ Ἐκκλησία τριήμερον μετὰ τὸν σταυρὸν ζῶντα τὸν Ἰησοῦν εἶδε, καὶ ἐχάρη, καὶ τὴν χαρὰν αὐτῆς οὐδεὶς ὀφείλει ἀφαιρῆσαι δύναται. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἔβη πέτρα; λαμβάνειν ἤρξατο, καὶ πληθύνεσθαι λοιπὸν ἔδει, τὸ τοῦ δικαίου σπέρμα, ὡς τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς τὴν ἀμμὸν τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, ἐφόδιον Ἰακώβ τὸ ἐπαίνετον κλέμμα ποιεῖται τὴν τοῦ πατρὸς εὐχὴν, καὶ στέλλεται τὴν ἐπὶ τὸν σύγγενῆ Λάβαν, καὶ τὸν ἀδελφὸν ἀποδιδράσκει φωνῶντα, καὶ ἐν τῇ ῥάβδῳ αὐτοῦ διέρχεται τὴν Ἰορδάνην, ὅπερ ἀληθῶς τοῦ νέου λαοῦ τὰ γὰθὰ προειργρασε, τὸν σταυρὸν φημι, καὶ τὸ βάπτισμα· ὅτω γὰρ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου τὸν θλεθρὸν ἐκπερνούμεν, καὶ εἰς Χαρὰν μετέβημεν, οὐτόπου σημαίνουσιν ἀνακλίσεως, ἀλλ' εὐφροσύνην ἔχουσιν τὴν αἰώνιον, ἣν καὶ προδελῶν ὁ Ἰακώβ εἰς Χαρὰν ἐγεγόνει, καὶ ἐκοιμήθη ἐκεῖ, καὶ τὴν οὐρανομήκη τεθέεται κλίμακα ἐφ' ἧς ἐπιστήρικτο Κύριος. Ταύτη δὲ πάλιν ὁ σταυρὸς ἀπεικαζόμενος ἦν, ἐν ᾧ Χριστὸς ἐπιστηρίχθη μετέωρος, καὶ πρὸς ἑαυτὸν πάντας ἀνεῴκυσεν. Ἐπάγη δὲ πάντως τὸ τῆς παγκοσμίου χαρᾶς πρόξενον ξύλον, ἵνα δὴ καὶ ὁ τῆς οἰκουμένης κεκοίμητο πατριάρχης Ἀδάμ. Αἶθος δὲ ἦν, φησὶ, πρὸς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ διὰ τὸπος κρανίου τὸ λιθόστρωτον, οὗ ἐπὶ τὸ ἄκρον ἐκκέχυται τὸ σωτήριον αἷμα τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ, ἀγαλλιάσεως ἔλαιον ὁ θεὸς ἂν εἴποι ἅλα τὸ, ὡς τῆς ἐξ ἀμαρτιῶν σκυθρωπότητος τοὺς μεταλαμβάνοντας ρυόμενον.

quis Salvatoris, Deique et hominis Jesu effusus aspersit, quem *oleum lætitiæ* divinus David appellaverit¹⁰; homines enim, qui ejus participes fieri volebant, ex peccati mœrore et angore liberavit.

Τί δὲ ὁ πάντ' ἄριστος Ἰωσήφ; Οὐ τύπος; ἦν ἀριθλῶς Χριστοῦ τοῦ ἐμοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος; Καὶ μὴ φθονεῖται διὰ τὰ ἐνούπνια, ὡσπερ Ἰησοῦς διὰ τὰ θαύματα, καὶ εἰς ἐπίσκοψιν τῶν ἀδελφῶν παραγενόμενος, λάκκῳ ἐμβάλλεται, καὶ ζῶν αὐθὶς ἐκείθεν ἀνέρχεται, τὴν Δεσποτικὴν ἐπὶ τοὺς Ἰουδαίους πρόνοιαν εἰκονίζων, καὶ τὴν ἐν μνημείῳ κατάθεσιν, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασιν, καὶ συκοφαντεῖται μὲν πρὸ τῆς ἐπιβουλῆς πρὸς τὸν πατέρα, συκοφιντεῖται δὲ μετὰ τὴν ἐπιβουλὴν πρὸς τοὺς βερθεβρούς, καθάπερ καὶ Χριστὸς πρὸ τοῦ σταυροῦ μὲν ὡς ἀντίθεος, μετὰ δὲ τὴν τελευταίαν ὡς διάφθορος αἱματοῦται, καὶ διαβρήγγυται τὸν χιτῶνα. καὶ αὐτὸς ἀπαθὴς διαμένει, τὸ κατὰ σάρκα παθητὸν τοῦ Σωτῆρος ἐμφαίνων, καὶ τὸ κατὰ τὴν θεότητα ἀπαθὴς, βασιλεύει τῆς ἀμαρτίας, καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἔρχων, καὶ σιτοδότης γίνεσθαι, τὴν Χριστοῦ προδεικνύς νίκην, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ ἔθνη β:σι-

sumus, Quo sensu Ezechiel quoque aquam remissionis dixit, eam videlicet, quæ salutare baptismi undas præfigurabat. Duo enim sunt quæ peccatorum remissionem largiuntur, passio et mors Christi gratia suscepta et obita, et salutiferæ baptismatis aqua: *Exsultavit Abraham, ut videret diem Domini, viditque, in imagine, et gavisus est*¹⁰, diem videlicet passionis et resurrectionis. Et quemadmodum Sara, recepto tertio post sacrificium peractum de Isaac vivo et salvo, magnam voluptatem cepit; ita et Ecclesia, cum tertio post mortem die Jesum rediviuum intueretur, omnibus lætitiis cumulata incessit; nec est qui gaudium hoc ab illa auferre queat. Postquam autem promissionem jam finem accipere, opere ipso compleri, justique semen, ut stellas cæli et ut arenam quæ est in littore mari, multiplicari oportebat, Jacob viatici loco, sicut illud memorabile committens, pacis benedictionem sibi comparat, mittiturque ad cognatum Laban, fratrem, qui sanguinem et cælem spirabat, fugiens, et in baculo suo transit Jordanem; quæ res vero novi populi fortunam prænotabat, crucem, inquam, et baptismum; hoc enim modo effugimus exitium quod nobis imminerebat ab eo qui ab initio homicida fuit. Et in Charan translatus sumus; non quæ locum requie significet, sed quæ nullo sine terminandam jucunditatem continet; quam et Jacob præfigurans in Charan venit, ibique fessa membra somno refecit, scalamque ad cælos pertingentem vidit, cui Dominus innitebatur; quæ crucis similitudinem præ se tulit, in qua Christus sublimis fixus est, et ad seipsum omnes traxit. Fixum vero est illud lætitiæ ad omnes spectantis efficiens lignum, ubi communis omnium parens requieverat. Lapis autem erat, inquit divinx Litteræ, ad caput ejus. Atqui Lithostroton, hoc est, locus lapideus stratus, locus est Calvariæ, cujus summitatem sanguis

At quid de optimo et præclarissimo Joseph dicemus? An non manifeste typus exstitit Christi Dei mei et Salvatoris? Atqui invidiam sustinet propter insomnia, sicut Christus propter miracula; et cum fratrum visitandorum gratia venisset, in lacum et cisternam coniectus est: indeque rursus in culmine extractus, Domini erga Judæos curam et providentiam, velut in imagine referens, ejusque in sepulcrum depositionem, et ex mortuis resurrectionem, et ante insidias sibi structas, variis calumniis apud patrem traducitur; post insidias, criminationes quoque apud Barbaros subit, ut et Christus ante crucem, tanquam Deo contrarius, post mortem vero ut corruptor proscinditur. Laceratur tunica ejus, at ipse omnis passionis expers permanet, mortalitatem humanæ naturæ in Christo, et immortalitatem divinitatis indicans. Peccatum sibi subijcit, Ægyptiis imperat; alimenta subun-

¹⁰ Joan. viii, 56. ¹¹ Psal. xlii, 8.

nistrat: quo Christi victoriam, et regnum inter gentes, vitæque mensam, ab ipso universo terrarum orbi per evangelicam doctrinam, et mysticam operationem, comparatam, innuit. Quod autem et fratres aluit, et ad se adorandum adduxit, ne istud quidem absque veritatis figura accidit. Multi enim de antiqua etiam lege et observantiæ cultu in novum Israel em transmutati, sacrosanctis Evangelii edulitiis pasti sunt, et in spiritus veritate Deum adorant. Propter hæc igitur merito censetur Joseph Domini typus.

Verum senior ille Israel summa prospiciendi facultate præditus, totius novi hujus et divini Israelis exemplar fuit. Qua de causa inclinatus quoque adoravit fastigium virgæ ejus, prænuntians eam, quæ in toto hujus mundi ambitu instituitur, venerandæ crucis adorationem. Hanc enim prædelineabat virga; unde prophetica illa vox ad Deum: *Libertatis virga hereditatem tuam* ¹¹; et: *Virga directionis virga regni tui* ¹². At enim alio itidem modo, si libeat, typum hunc quomodo veritatem velut umbra quædam describat, intro-picere licebit; nam Joseph, nequæ apud fratres talis audiebat, qualis revera erat, neque etiam apud mulierem *Ægyptiam*, sed illos quidem invidia eo impulit, ut servi nomine afficerent eum, qui liber erat; at hæc intemperantiam contra temperantissimum juvenem mendaciter excogitavit, apud patrem autem eum, quem merebatur, locum obtinebat, a quo tenerrimo quoque affectu diligebatur. De Christo itidem neque gentiles, ut par est, sentiunt et loquuntur, et Judæi multa impia et blasphemata de eo garrunt, quia his scandalum ¹³, illis stultitia ¹⁴ salutare crucis verum reputatur. At vero Deus et Pater superis ex oris divinitatem ejus testatur, Filiumque dilectum vocat ¹⁵, et per cognatum Spiritum mundo ostendit et manifestat. Hunc in modum formosissimus ille Joseph dulcissimum nostrum Salvatorem expressit. Hunc in modum umbra veritatem typice adumbravit. Hunc in modum is, qui *Ægypto* alimenta suppeditavit, per ea quæ tulit, quæ egit, et per quæ a Deo gloriam celeberrimam famam consecutus est, eum qui omnem spiritum nutrit, et ciatus sustinuit, Dominum gloriæ symbolice prænuntiavit.

Verum enim vero rursum magnus ille Israel me ad se advocat, monstratque quo modo moriens quoque crucis typum expresserit; non enim tantum properabat purus ille Deique contemplator animus, ut juniorem nepotem præponeret ei qui grandior natu erat, commutatis manibus, quantum ut, velut per ænigma quoddam, mundi salutem prænotaret; si enim ita affectus fuisset, nullo negotio filios illos transponere potuisset. Id autem non egit. Quo ipso perspicue virtutem vivificæ crucis demonstravit. In illa enim et per illam a Patre luminum benedicitur omnis, qui Christo adhæret, et filius ejus, fidei benefi-

λείαν, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ δωρημένην τῷ κόσμῳ ζωῆς τράπεζαν, διὰ τε τῆς τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίας καὶ τῆς μουσικῆς ἱερουργίας. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ἀδελφούς ἔθρεψε, καὶ εἰς προσκύνησιν ἤγαγε, καὶ τοῦτο κατὰ τύπον τῆς ἀληθείας· πολλοὶ γὰρ καὶ τῆς παλαιᾶς λατρείας νέοι; Ἰσραὴλ γεγονότες εὐαγγελικῶς διετράφησαν, καὶ ἐν πνευματικῇ ἀληθείᾳ τὸν Θεὸν προσκύνησαν. Διὰ ταῦτα γοῦν τύπος μὲν ὁ Ἰωσήφ τοῦ Ἰησοῦ.

Ὁ δὲ τὰ γενησόμενα βλέπων παλαιὸς ἐκεῖνος Ἰσραὴλ, τοῦ νέου παντός καὶ Θεοῦ Ἰσραὴλ ὑπογραμμὸς καθίσταται. Ταῦτη τοι καὶ κύψας προσεκύνησεν ἐπὶ τῷ ἄκρον τῆς βάβδου αὐτοῦ, τὴν ἐν ἔκῳ τῷ κόσμῳ προσκύνησιν τοῦ τιμίῳ προκηρῦτων σταυροῦ· τοῦτον γὰρ προδιέγραψε ἡ βάβδος, καθὰ δὴ πρὸς τὸν Θεὸν προφητικῆ λέγεται φωνῇ· *Ἐλυτρώσω βάβδῳ τὴν κληρονομίαν σου· καὶ Βάβδος εὐθύτητος ἡ βάβδος τῆς βασιλείας σου*. Σὺ δὲ καὶ ἄλλως, εἰ βούλει, τὸν τύπον ἐπιγνώσῃ σκιαγραφοῦντα τὴν ἀλήθειαν· οὐδὲ γὰρ παρὰ τῶν ἀδελφῶν Ἰωσήφ ὅποιος ἦν ἤκουε πρὸς ἀλήθειαν, οὐτε μὴν παρὰ τῆς Αἰγυπτίας, ἀλλὰ τοὺς μὲν ὁ φθόνος δούλον ἐποίησε τὸν ἐλευθερον ὀνομάζειν, ἡ δὲ ἀκρασίαν τοῦ σώφρονος κατεψεύσατο, τῷ πατρὶ δὲ καὶ γνήσιος ἦν, καὶ πεφιλημένος ὡς μάλιστα. Καὶ τοῖνον οὐδὲ Χριστὸν οὐδ' Ἕλληνας, ὡς χρεῶν, ὁμολογῶσι Θεὸν, καὶ Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ βλάσφημα φθέγγονται, ἐπειδὴ τοῦτοις μὲν *σκάνδαλον*, ἐκεῖνοις δὲ *μωρία* ὁ τοῦ σταυροῦ σωτήριος λόγος ἐστίν. Ὁ δὲ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἔνωθεν αὐτῷ μαρτυρεῖ τὴν θεότητα, καὶ Υἱὸν ἀγαπητὸν ὀνομάζει, καὶ διὰ τοῦ συμφυοῦς Πνεύματος τῷ κόσμῳ προσεπιδείκνυσεν. Οὕτως ὁ καλὸς Ἰωσήφ τὸν γλυκὺν Ἰησοῦν προδιέγραψεν. Οὕτως ἡ σκία τὴν ἀλήθειαν τυπικῶς ἐξείκονισεν. Οὕτως ὁ τῆς Αἰγύπτου σιτοδότης, καὶ μικρὸν ὑπὲρ ταύτην οἷς πέποιθεν, οἷς εὐήργεσεν, οἷς παρὰ Θεοῦ ἐδοξάσθη, τὸν τρέφοντα πᾶσιν πνοῆν, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ θαύματα ἐνεργήσαντα, καὶ παθήματα ὑπομείναντα Κύριον τῆς δόξης συμβολικῶς προεμήνυσεν.

pro nobis mirabilia opera patravit, totque cruci-

Ἐμὲ γοῦν καὶ αὐτοὺς ὁ μέγας Ἰσραὴλ προσκαλεῖται, καὶ δείκνυσιν ὅπως καὶ τελευτῶν σταυροῦ δόξαν προεχάραξε, καὶ σταυροῦ τούτου προδιέγραψε. Οὐ γὰρ τοσοῦτως ὁ καθαρὸς ἐκεῖνος καὶ θεόπτης νοῦς, τὸν νέον ἐσπεύεε προεἶναι τοῦ κατὰ γένεσιν πρωτεύοντος, καὶ διὰ τοῦτο τὰς χεῖρας ἤμειψεν, ὄσῳ τὴν τοῦ κόσμου προσκιάσαι σωτηρίαν ἐβούλετο. Ἡ γὰρ ἀν' ἐκείνῳ ἐχίον γνώμη καὶ μετέστησε τὰ παῖδια. Νῦν δ' οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἐδείξε προφανῶς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ζωηφόρου σταυροῦ. Ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ δι' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρχιφώτου Πατρὸς εὐλογεῖται πᾶς ὁ Χριστῷ προσανέχων, καὶ τέκνον αὐτοῦ τῇ πίστει καθίσταται, καὶ τὸ Ἰδοῦ

¹¹ Psal. lxxiii, 2. ¹² Psal. xlii, 7. ¹³ 1 Cor. i, 23. ¹⁴ Ibid. ¹⁵ Matth. iii, 17.

ἔγω, καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός· ἐπειδὴ A
 μεταλαμβάνοντες τῆς παναγίας Χριστοῦ σαρκός,
 ἦν ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ· ἔλαθε, τέκνα μὲν
 Ἀβραάμ, παῖδα δὲ Χριστοῦ, καὶ εὐλογημένοι τοῦ
 Πατρὸς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ γινόμεθα καὶ καλοῦ-
 ρεθα. Ἦ τοίνυν ἐναλλαγὴ τῶν χειρῶν τοῦ πατριάρ-
 χου τὸν σωτήριον ἰδέηλον σταυρὸν, καὶ ἡ τοῦ ἤτιτος
 προαγωγὴ τὴν νέον ὑπεδέχοντο λόθου μονονουχί· βο-
 ῶσα διὰ τοῦ σχήματος. Ὅταν ὁ σταυρὸς εἰς εὐλογίαν
 φανῆ τότε ὁ ἤτιτων λαὸς μεγαλυνήσεται, καὶ ὁ τα-
 πικῶν ἐκιντὸν ἐψωθήσεται. Οὐκ ἐν τούτοις δὲ
 μόνον ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ τὸ σωτήριον ἦν προτυ-
 πῶν ὄπλον, καὶ τοῖς ἐγγύτοις σκωδῶς τὰ κατὰ
 τὴν Ἑκκλησίαν ὑπεμφαίνων· ἀλλὰ δὴ καὶ ὀπηνίκα
 τὸν Ἰουδαὶν ἐπευλόγει, πρὸς δὲ τὸν πάντων Σωτήρα
 καὶ Βασιλέα Χριστὸν τοῖς νοητοῖς ἐβλεπον ἕμματα. B
 Καὶ τότε γὰρ τὸν λόγον εἰς τὴν περὶ σταυροῦ προ-
 φητεῖαν μετακλίνας ἔλεγεν· Ἐκ βλαστοῦ, νιέ
 μου, ἀνέβη, ὅπερ ἐστὶ τῆς παρθενικῆς γεννήσεως
 ἐρηλιτικῆν, ἀναπεσῶν ἐκκοιμηθῆ ὡς λέων καὶ ὡς
 σκύμνος λέοντος, τίς ἐγερεῖ αὐτὸν; ὅπερ καὶ
 τὴν ἰδίαν ἀνάστασιν ἐνεργήσαντα σημαίνει, καὶ τὸ
 τοῦ κράτους παρίστανει φοβερόν· ὡς γὰρ τὸν λέοντα
 καὶ κοιμώμενον διδοῖκε τὰ ζῷα, οὕτω καὶ Ἰησοῦν
 καὶ κοιμώμενον ἔτρεμεν ἡ κτίσις. Ἐνθεν τοι καὶ
 ἥλιος ἀσκοτίζετο, γῆ δὲ ἐκλονεῖτο, καὶ πέτραι διε-
 βήγγυντο, καὶ θάνατος ἐτήκετο, καὶ ἕδος ἐκυ-
 λεύετο, καὶ ἡ τοῦ Σατάν ἐλύετο τυραννίς· Πολλὰ
 γὰρ σώματα τῶν κοιμημένων ἁγίῳ ἠγέρθη.
 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν οὕτω.

Salanæ tyrannus dissoluta: *Et multa corpora eorum, qui dormierant, resurrexerunt* 14. Et hæc qui-
 dem hunc in modum sese habent.

Τὰ δ' ἐξῆς ποταμίους ὄντως μιμεῖται βόας, καὶ
 ὡσπερ ἐκεῖνοι πρὸς μὲν ταῖς πηγὰς οὐ μεγάλοι
 τινὲς εἰσιν, ἀλλ' εὐδιάθετοι, ὅσω δὲ περιστέρω γέ-
 νοντο, ἐπεμβαίνοντες ἕτεροι ποταμοί, ἰσχυρότερον
 αὐτῶν ποιοῦσι· τὸ βεῦμα, οὕτω καὶ τὰ τῶν λόγων
 ἐκταῦθα νῦν ἔχει. Τὰ μὲν γὰρ πρὸ τοῦ νόμου ἀρχὴ
 ἦν, καὶ ὡς ἂν εἴποις, πηγὴ τῶν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ
 θυμῶν, τὰ δὲ ἐν τῷ νόμῳ, ποταμὸς πελαγίζων,
 πολλῶν πολλαχθὲν συντρεχόντων τεραστίων τῆς
 παντοδυνάμου χάριτος, νῦν μὲν κοινῇ τῷ λαῷ
 γινόμεντι, νῦν δὲ ἰδίᾳ τοῖς προφήταις, καὶ συνεσβά-
 λουσι πάντες εἰς τὴν καινὴν καὶ ἁγίαν Διαθήκην,
 τῆ δ' ἐστὶν ὡς ἀληθῶς θάλασσα ἀπλετος καὶ πέλα-
 γος μηδὲ νοητοῖς ὀριζόμενον ὀφθαλμοῖς. Ἄλλ' ἐγὼ
 τὴν μεγάλην καὶ πνευματικὴν τοῦ σταυροῦ χάριν ἐπι-
 θεώμενος, οὕτω προβαίνω τοῖς ἑμπροσθεν, ὡς ὅπ'
 αὐτοῦ τὰ περὶ αὐτοῦ διδασκόμενος. Συνέλθετε δὲ,
 πνευματικὰ χορεῖται, καὶ ἀποστολικὰ σάπιγγες,
 μαρτύρων δὲ τὸ φαεῖρον σύστημα, καὶ Πατέρων ὁ
 ἱερὸς σύλλογος, κοινῇ συγκροτούντες τὴν ἕμνον τῷ
 κοινῇ δεδωκότι τὴν σωτηρίαν, καὶ τὴν θεοειδῆ τοῦ
 πνεύματος ἑλλαμψίν μοι προσθεύσατε, λόγου
 δυνάμιν παρεξομένην εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς προθέ-
 σεως.

guis cætus, Patrumque sacer conventus, et communi studio concinnate hymnum ei quæ commu-

cio, constituitur, auditque illud: *Eccc ego et fi-
 lii, quos dedit mihi Deus* 17, quia sumentes san-
 ctiſsimam Christi carnem, quam ex semine
 Abrahæ accepit, filii Abraham, filii Christi et be-
 nedicti Patris in sancto Spiritu et efflicimur, et
 appellamur. Manuum igitur permutatio, quam
 patriarcha instituit, salutiferam crucem porten-
 debat, et junioris prælatio novi populi præroga-
 tivam designabat, tantum non ipsa hac specie
 clamans: Quando crux benedictionis gratia ap-
 paruerit, tunc populus, alioquin inferioris conti-
 tionis, extolletur; et *qui se humiliat, exaltabitur* 18.
 Neque his tantummodo divinus Jacob armatu-
 ram illam Domini prænuuntiavit, et ea quæ in
 Ecclesia eventura erant, velut per transennam
 quendam descripsit; sed et tunc futura alium
 bravit, cum Judam benedixit; nam intellectu-
 libus oculis ad omnium Salvatorem et Regem
 Christum respiciebat. Tunc enim deflexo ad ora-
 culum de cruce sermone niebat: *Ex germine, fili
 mi, ascendisti* 19; quo partus virginicus denotatus est;
*tequiescens accubuisti, ut leo, et ut calulus leonis,
 quis suscitabit eum* 20? quo innuit eum, qui pro-
 pria virtute resurrectionem suam effecit, simul-
 que potentie terrificam vim ob oculos ponit. Quem-
 admodum enim leonem, etiam dormientem, me-
 tuunt alia animalia, sic et ad conspectum Jesu,
 licet crucifixi, tota rerum natura contremuit.
 Nam et sol obscurnatus est, terra concussa, petre
 C disruptæ, mors tabefacta, infernus spoliatus, et

At quæ sequuntur, fluviorum cursum imitari vi-
 dentur; et quemadmodum illi non procul a fon-
 tibus exiguè esse solent, transitque faciles; quo
 vero longius ab origine abscedunt, receptis jam
 alveo suo aliis fluminibus, majore impetu et co-
 piosioribus aquis instructi feruntur: ita et hoc loco
 orationem meam comparatam esse video. Nam
 quæ ante legem gesta sunt principium, et
 ut quis forte dixerit, sans quidam erant eoru
 miraculorum, quæ Deus erga nos patraturus erat.
 At illa, quæ in lege acta sunt, habent se instar
 fluvii magnitudine sua ad pelagi profunditatem
 accedentis, multis undequaque omnipotentis grætie
 mirandis operibus in unum concurrentibus; quæ
 D gratia nunc quidem communiter populo concede-
 batur, nunc proprie et privatim prophetis, qui
 omnes omnia sua in novum et sacrosanctum Te-
 stamentum congerunt, et conferunt. quod revera
 immensum quoddam mare est, quod nec animi
 quidem oculis definiri potest. Carteram ego in-
 vocata maxima et validissima crucis gratia, ita
 ad priora progrediar, prout ipsa crux me de seip-
 sa erudierit. Adeste igitur et congregamini, pro-
 phetarum chori, apostolicæ tubæ, martyrum insi-

17 Is. viii, 18. 18 Matth. xxiii, 12. 19 Gen. xlix, 9. 20 Ibi. 21 Matth. xxvii, 52.

nom salutem attulit, mihique precibus vestris divina Spiritus illustrationem impetrate, quæ mihi ad id quod proposui perficiendum vires subministret.

Ergo sub duro, sævo et crudeli domino, mundi huius principe, vitam agitabamus. Humanum namque genus fraudibus suis miserandum in modum circumvenerat; et indesinenti illa rerum terrestrium occupatione atterebamur, in quam nos impulerant perditionis magistri, rigidi illi exactores et præpositi, nefandi tyranni in defectione socii. Metuentes enim, ne ad meliorem frugem reverteremur, et ne mentis oculus, aliis negotiis solutus, ad conditorem suum respiceret, cervicemque ex gravi idolorum servitute exsolveret (quam natura sua homo libertatem amat), lateres facere absque intermissione, et civitates condere nobis ut alienigenis imperarunt: quibus aliud non intelligitur quam gravia illa incommoda, in quæ, amissis paradisi deliciis, incidimus; nempe influita illa pravatum appetitionum series et connexio, operaque et industria in rebus vanis et infructuosis consumpta. Verum cum Creatoris nostri bonitatem minime deceret, ut nos, ipsi exitio nostro servientes, perpetuo ope sua desitneret, futurum autem esset, ut Deus aliquando per viscera misericordiarum, et abyssum miserationum suarum, ad nos humana sub imagine descenderet, ut, quod Isaias ait²², id quod suum erat, sibi vindicaret, malignumque dæmonem exueret spoliis, quæ nos eramus (sumus enim pretiosissimum Deo peculium), sapienter admodum et divinæ suæ majestati convenientissime totam rem instituit. Nam ad legis mandata homines prius advocat, et lege prius mundat, et per prophetas loquitur, et hoc mysterium annuntiat. Figuras enim sequentium beneficiorum humano generi demonstrare volens, Moysi apparet eumque de rebus divinis instituit, Israellem ex Pharaonis servitute liberat, et stupenda prodigia admirationisque plenissima efficit, quæ omnia venerandam crucem, eamque, quæ inde nobis obvenit, salutem præsignificabant.

Virgam igitur ferre iubetur legislator, quem Deus miserat, ut populum in manu potenti liberaret. Quæ virga spiritualis ligni vim et potestatem prænotabat. Convertitur enim vere in draconem, et conterit capita draconum, et adversariorum virgas devorat, improbitatisque artificem una cum omnibus suis administris reflagruit, eorumque fraudes et imposturas delegit. Sapientia enim, quæ verbi prædicatoribus per passionem Christi desuper data est, omnem mundi huius falsi nominis sapientiam, fatuam, nulliusque momenti esse demonstravit, refutatis fabulis, publiceque traductis, et omni deceptione sublata. Ne vero tibi peregrinum et in-olium videatur, cum audis instrumentum illud invidiæ et helluam veneni plenam fuisse crucis imaginem. Sicut enim ille qui omni sanctitate major est, in cuius conspectu ne ipsa quidem astra-munda sunt, et universa hominum iustitia tanquam pannus menstruata, sicut, inquam, iste cum iniquis reputatus est, ut nos ex acerba peccati tyrannide eriperet, ita et id, quod

A Γεγόναεν τοίνυν ὑπὸ δεσπότῃ πικρῷ καὶ ἀλιτηρίῳ, τῷ δεινῷ κοσμοκράτορι· ὕφελτο γὰρ διὰ τῆς ἀπάτης ἐλεινώσας τὸ ἀνθρώπινον, καὶ κατετροχόμεθα τῇ μακρῇ τῶν γῆινων ἀσχολίᾳ, εἰς ἣν ὤθησαν οἱ τῆς ἀπωλείας διδάσκαλοι, οἱ βαρεῖς ἐπιστάται καὶ συναποσπᾶται τῷ παλαμναίῳ τυράννῳ. Δεδοικότες γὰρ τὴν ἡμῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπάνωδον, μὴ τοῦ κατὰ σχολὴν ὁ τῆς διανοίας γεγονῶς ἐπιθαλμῆς πρὸς τὸν πλάστην ἀναδράμῃ, καὶ πικρῆς τῶν εἰδώλων δουλείας ἐκλύσῃ τὸν αὐχένα φιλελεύθερον γὰρ ἀνθρώπου; φύσει· κλινοῦργεῖν ἀκρίπτυστα, καὶ πόλεις οἰκοδομεῖν ἐπέταττον ἄλλοτριοί· εἶεν δ' αὐταί, ὅσα μετὰ τὴν ἐκπτώσειν τῆς τρυφῆς, δευρὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐνεφύη, ὁ τε μυρία τῶν παθῶν ἔσμος, καὶ ὑπὲρ μάταια σπουδῆ. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ πλάσαντος εὐκ ἦν περιδεῖν ἡμᾶς οὕτω; ἀπωλείᾳ δουλεύοντας, ἔμελλε δὲ Θεὸς ἐπὶ γῆς ποτε καθ' ἡμᾶς ἐλθεῖν, διὰ σπλάγχνα ἐλέους, καὶ ἔδυσσον οἰκτιρῶν, ἴν', ὁ φησὶν Ἡσαίας, τὸ οἰκεῖον ἀφέληται καὶ γυμνώσῃ τῶν σκύλων τὸν κωνηρὸν, ἀπερῆμεν ἡμεῖς, τὸ τιμωτάτον τῷ Θεῷ κτήμα, οἰκονομεί τοῦτο σοφῶς ἄγαν, καὶ ὄντως θεοπρεπέστατα. Προκαλεῖται γὰρ καὶ προκαθαίρει νόμῳ τῶ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ διὰ προφητῶν λαλεῖ, καὶ τὸ μυστήριον προκαταγγέλλει. Τύπους γὰρ τῶν ἐσῶστερον εὐεργεσιῶν παραδεικνύων τῇ φύσει, χρηματίζει τῷ Μωϋσῇ, καὶ λυτροῦται τῆς Φαραῶν δουλείας τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τελεῖ παράδοξα ἔργα καὶ θαύματος γέμοντα, τὰ δὲ πάντα τὸν τίμιον προεικόνησε σταυρὸν, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ σωτηρίαν.

B Ἀὐτὴν γοῦν ῥάβδον ἐκελεύετο φέρειν ὁ προσαχθεῖς ἐν χειρὶ κραταίᾳ τὴν λαὸν ἐλευθερῶσαι νομοθέτης, καὶ ῥάβδος τὴν τοῦ πνευματικοῦ ξύλου προδιέγραψε δύναμιν· γίνεται γὰρ καὶ δράκων ἀληθῶς, καὶ συντρίβει τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων, καὶ τὰς τῶν ἀντιθέτων κατεσθλεί ῥάβδους, καὶ τὸν σοφιστὴν τῆς κακίας αὐτοῖς ὑπουργοῖς ἐξελέγχει μάτην σοφισόμενον. Ἡ γὰρ ἄνωθεν σοφία ταῖς κήρυξι τοῦ λόγου διὰ τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ χορηγηθεῖσα, πᾶσαν ἀπεμώρανε τὴν τοῦ κόσμου ψευδῶν μιν σοφίαν, καὶ τὸ μηδὲν εἶναι ἀπέδειξε, στηλιτεύσασα τοὺς μύθους, καὶ τὴν ἀπάτην διελέγξασα. Σὺ δὲ μὴ ξενίζου τὸ πικρὸν ἔργον τοῦ φθόγου, τὸν ἰσθλὸν ὄφρα εἰς εἰκόνα σταυροῦ λαμβανόμενον ἀκούων. Ὡς γὰρ ὁ πάσης ἀγιότητος ἐπέκεινα, καὶ οὐ κατώπιον οὐδὲ ἄστρα καθάρᾳ, καὶ πᾶσα δὲ ἀνθρώπων δικαιοσύνη ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης, ὡς οὖν οὗτος μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη, ἴν' ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ τῆς πικρῆς τυραννίδος τῆς ἁμαρτίας, οὕτω καὶ τὸ προγράφον τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ξύλον εἰς δράκοντα μετασχηματίσθη, ἴν' ἀπικτανθῇ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὁμοίον, καὶ

²² Isa. liii, 12.

συντετριβῆ τὸ τοῦ Σατάν σκολιδὸν τῷ φρονίμῳ τῆς A
οἰκονομίας. Πλὴν, κἀν ἐγεγόνει πρὸς ἀλήθειαν ὄφρις,
κἀν ἐφῆθησα τὸν θεόπτην τὸ πρότερον, κἀν κατέπει
τῶν γοήτων τὰς βάρδους τὸ δεύτερον, ἀλλ' οὖν ἐπι-
λαμβανομένου Μωσέως πάλιν γίνεται ξύλον πρὸς
σύμβολον τοῦ μέλλειν ἀπὸ σώματος ἀνεῖσαν διὰ ξύλου
νεκρούσθαι τὴν πλάνην.

picbatur, et apprehendebatur, rursus in lignum transmutilatur; quod argumento erat, eam quæ ex corpore orta est, fraudem et deceptionem extinctum iri.

Ἐπὶ τούτοις μαστίζει Θεὸς τὴν Αἴγυπτον, καὶ Μωϋσῆς ὑπουργεῖ θεῖξ δυνάμει, καὶ δεκάδα πληγῶν καταργάζεται, τέλειον ἀριθμὸν κολάσεως κατὰ τῶν τέλεια δεδρακότων ἔργα παραβάσεως, καὶ εἰς μνήμην τοῦ θαύματος Ἰσαριθμὸς ἐντολὰς διαγράφει, ὡς ἂν ἀξίως καὶ Αἴγυπτος διὰ τῆς δεκάδος τῶν B
μαστιγῶν τιμωρηθῆ, καὶ Ἰσραὴλ διὰ τῆς δεκάδος τῶν ἐντολῶν εὐεργετηθῆ. Διπλοῦν γὰρ ἦν τὰ γὰθὸν, τῶν μὲν κολαζομένων, τῶν δὲ παιδευσμένων. Πρώτη μὲν οὖν τῶν ἐπαγομένων τῇ χώρᾳ τιμωριῶν, ἡ τῶν ὕδατων ἐστὶν ἐξαιμάτωσις· δευτέρα, ἡ τῶν βακτηριῶν ἀνάβλυσις· τρίτη, ἡ τῶν σκνιπῶν· ἡ τῆς κυνομουίας, τετάρτη· ἡ φθορὰ δὲ πέμπτη τῶν κτηνῶν· ἕκτη, ἡ τῶν φλυκτιδῶν ἐπίθεσις· ἑβδόμη, ἡ διὰ πυρὸς καὶ χαλάζης· ὄγδοη, ἡ διὰ τῶν ἀκρίδων· ἐνάτη ἡ διὰ τοῦ ψηλαφητοῦ σκότους, καὶ δεκάτη, ὁ τῶν πρωτοτόκων θάνατος. Καὶ πάντα μὲν τῇ τοῦ σταυροῦ προτυπώσεσι γίνεται, οὐ πάντα δὲ τῇ βακτηριῶν τερατουργεῖται, ἵνα μὴδὲ παρὰ τῶν οἰκείων θεοποιηθῆ, μήτε παρὰ τῶν ἀλλοτρῶν συκοφαντηθῆ· ἡ γὰρ ἂν καὶ μαγικαῖς ἀπάταις οἱ πολλοὶ ταύτην C
ἐνόμισαν τετελέσθαι. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ χειρῶν ἔκτασις καὶ προσάτων θυσία τὰ ἴσα δεδύνηται, ἕνα ἕξ τῶν μόνων προβῆθηνα κατεργασταί. Ἐπεὶ γὰρ τρία δὴ ταῦτα περὶ τὸν τιμιον τοῦ Δεσπότης σταυρὸν θεωρεῖται, ὕλη, καὶ σχῆμα, καὶ χάρις, διὰ μὲν τῆς βακτηρίας ἡ ὕλη γνωρίζεται, διὰ δὲ τῆς τῶν χειρῶν ἔκτασεως τὸ εἶδος χαρακτηρίζεται, διὰ δὲ τῆς προφητείας καὶ τοῦ αἵματος ἡ χάρις ανακηρύσσεται. Ὡσπερ δὲ οὐ πάντα διὰ τῆς βακτηρίας, οὕτως οὐ πάντα διὰ Μωσέως, οὐδὲ πάντα ἐξ ἑνὸς τινος τῶν στοιχείων, ἀλλὰ τας μὲν τρεῖς καὶ πρώτας πληγὰς ἐκ τῶν παχυτέρων στοιχείων, γῆς καὶ ὕδατος, ὁ Ἄαρὼν ἐπιτρέπεται, τὰς ἴσας δὲ ἐξ ἀέρος καὶ πυρὸς Μωϋσῆς ἐνεργεῖ, μίαν δὲ κοινὴν ἀμφω, τὴν ἑβδόμην ἔκτελοῦσι, καὶ τρεῖς τὰς τελευταίας εἰς συμπλήρωσιν τῆς δεκάδος· ἐαυτῷ Θεὸς ἀνατίθησιν εἶδει γὰρ καὶ Μωσέως τὸ δουλικὸν ὡς προφήτου φανῆναι· σθένος, καὶ Θεοῦ τὸ παγκόσμιον, ὡς Ἐψίστου, παραδειχθῆναι κρῖτος.

Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ τῷ νομοθέτῃ μέρος ἐδόθη τῆς θαυματουργίας, καὶ ὁ παντουργὸς Δεσπότης δι' ὅλης ἐδοξάσθη τῆς δημιουργίας, οὐ στοιχείων μόνον συντελεσάντων ἅπαντα, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων ὑπουργησάντων ἄσλων, κατὰ τὸν λέγοντα· *Συνεκολεμήσθε αὐτῷ ὁ κόσμος ἐπὶ τοὺς παράφρονας*. Ἐπειδὴ γὰρ Αἰγύπτιοι, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν γένος, τοὺς μὲν οὐρανίους ἐνόμιζον, τοὺς δὲ ἐπιγείους, καὶ ἄλλους ὑπο-

A lignum crucis ejus præfigurabat, in draconem conversum est, ut simili simile interficeretur, Satanaeque frondes et spiræ sapientissimo dispensationis consilio contererentur. Cæterum licet revera in serpentem abierit, licet prophetam, qui Deum viderat, prius terruerit, licet secundo Magorum virgas devoraverit; at tamen, quando a Moyse reci-

Interea flagellat Deus Ægyptum divinæ potentia administro Moyse, qui decem plagas efficit, ut perfectum nimirum supplicii numerum subirent, qui ad summum usque scelerum processerant; et in memoriam miraculi decem præcepta præscribit, ut Ægyptus digne per decem plagas puniretur, et Israel per decem præcepta beneficiis a Deo cumularetur. Duplex enim emolumentum inde existit: unum, ad eos qui puniebantur; alterum ad eos, qui erudiebantur, redundavit. Prima igitur plaga ex his quæ in regionem illam inductæ sunt, est æquarum in sanguinem conversio; altera, ranarum ebullitio; tertia, culicum; quarta, cynomyiæ; quinta, interitus jumentorum; sexta, pustularum emissio; septima, plaga ignis et grandinis; octava, locustarum; nona, palpabilium tenebrarum; decima, mors primogenitorum. Omnia hæc crucis præfigurantia gratia peraguntur: non tamen omnia per virgam sunt, nec a suis Dei loco haberetur et coleretur, vel ad alienigenis calumniis impeteretur: multi enim eam magicis imposturis et artibus confectam fuisse excitare potuissent. Ex de causa et manuum extensione, et agni immolatio eandem vim acceperunt: quædam sola prædicatione evenere. Nam cum tris in pretiosa Domini nostri cruce considerare liceat, materiam, formam, et gratiam, per virgam materia innotescit; manuum extensione figura admiratur; per prædicationem et sanguinem agni gratia annuntiat. Quemadmodum autem non omnia acta sunt auxilio virgæ, ita nec omnia peracta sunt ministerio Moysis; neque omnia ex uno quoque elemento, sed tres primæ plagæ ex crassioribus elementis, ex terra videlicet et aqua Aaroni infligentia committuntur. Totidem ex aere et igne Moyses efficit unam, nempe septimam, communiter ambo. Tres reliquas, denarii numeri complementum, Deus sibi ipse ascribit. Necesse enim erat ut in his miraculis Moyses, tanquam servi et subditi, Dei autem, ut universorum Domini, et Altissimi, virtus et potentia elucesceret.

Hanc ob causam pars prodigiorum legislatori assignata est, nihilominus toto illo portentorum concursu Dominus omnium rerum effector, debitam gloriam obtinuit; non solis elementis, ad omnia subservientibus, sed et angelis, a materie concrecione liberis, mysterium suum ipsi exhibentibus juxta illius oraculi sententiam: *Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos* 10. Cum enim

10 Sap v, 21.

Ægyptii et Græci putarent deorum quosdam esse cœles, alios terrestres, alios subterraneos; et illos quidem terræ, hos autem maris imperium tenere; et alios montibus, alios campestribus praesidere; qua opinione imbuti quoque erant Syri illi, qui dicebant: *Deus montium, Deus Israel, non Deus tallium*²⁵: necessarium fuit ut universorum Deus et Dominus, non modo per fluvium et terram, sed et per aerem et mare Ægyptios erudiret, cœlestisque eis fulmina iminisset, ut plannum faceret se esse omnium et effectorem et Dominum. Quod et beatus Moyses Pharaoni indicavit, dicens: *Ut cognoscas tu et serci tui, quod Domini sit terra*²⁶. Quocirca primam et secundam plagam ex fluvio qui apud illos numinis instar erat, incutit, ejusque aquam vertit in sanguinem, Aarone per virgam, prout Dominus præceperat, miraculum hoc perficientē. Tennit autem fluvius, in sanguinem mutatus, septem integros dies, multique mortalium interierunt, et omnes pisces perierunt. Neque enim colore solum rubescebat aqua, sed et quoad gustum immutata fuit, et densior effecta humiditate concreta. Hujus rei evidens argumentum est vehemens sitis, qua homines excruciabantur, et piscium interitus, et fetor: *Pisees enim, qui erant in flumine, inquit Scriptura, mortui sunt, computruitque fluvius, et non poterant Ægyptii bibere aquam fluminis*²⁷.

Primum autem per aquas punivit Deus Ægyptios, tum quia exinio cultu aquam venerabantur, rati eam esse omnium rerum principium; tum quia fluvio illo valde gloriabantur, eumque deum quemdam esse arbitrabantur, qui nubium copiam ipsis faceret: tum propter Hebræorum infantes in hunc fluvium abjectos. Nam mutatus in sanguinem, infantium sanguinem, tam crudeliter effusum, ad Deum vindictæ causa clamantem quodammodo representabat, et ob commissa in infantes piacula, eos redarguebat. Idcirco pro altera plaga eadem aquæ ranas submiserunt, loco infantium, qui in undis illis expositi, suffocatique perierant. Nam infantes cum gradiuntur, imitantur quadamtenus ranas, similemque vocem edunt. Qualis vero pestis ranæ, ab aquis procul sejunctæ, et in terram longo spatio ejectæ, nam a venenatis reptilibus nihil prorsus distant, computruerunt igitur et gravem foetorem exhalarunt aquæ in sanguinem versæ, et similiter terræ ob putrefactas ranas. Porro Ægyptii, qui nihil aliud, quam caro et sanguis erant, id quod merebantur, supplicium expenderunt, quorum alii morsibus, alii foetore peribant. Postquam enim vibices Judæorum computruerant, æquum fuit, ut et fluvius et terra eorum computresceret, gravemque halitum spiraret. Nec tamen plagæ istæ Hebræos attigerunt; imo cladis omnis expers erat Israeliticus populus, licet in medio Ægyptiorum versaretur, Neque solum ranarum immisione, sed

χρονίους εἶναι θεούς, καὶ τοὺς μὲν τῆς γῆς. τοὺς δὲ τῆ θαλάσσης δεσπόζειν, καὶ ἄλλους μὲν τῶν ὀρέων, ἑτέρους δὲ τῶν πεδίων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν, κατὰ μέρος καὶ οἱ τῆν Συρίαν οἰκούντες ἔλεγον· Θεὸς ἐστὶν ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, καὶ οὐ Θεὸς κοιλιάδος, ἀναγκάσιον· ἄγαν ὁ τῶν ὀρων Θεός, οὐ μόνον διὰ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ δι' ἄερος, καὶ διὰ θαλάσσης τοὺς Αἰγυπτίους ἐπαιδεύσει, καὶ οὐρανῶθεν αὐτοῖς κεραινοὺς ἐπαφήξει, διδάσκων ὅτι αὐτός ἐστι τοῦ παντός καὶ ποιητής καὶ δεσπότης. Τοῦτο δὲ πρὸς Φαραῶ καὶ ὁ μακάριος ἐδήλου Μωϋσῆς, λέγων· *Ἴνα γινῶς σὺ καὶ οἱ θεράποντές σου ὅτι τοῦ Κυρίου ἡ γῆ*. Ταύτην τοι καὶ τὴν πρώτην εἴδους, καὶ τὴν δευτέραν πληγῶν ἐκ τοῦ παρ' αὐτοῖς θεοποιουμένου ποταμοῦ ἐπιφέρει, καὶ μεταβάλλει· μὲν αὐτοῦ τὸ ὕδωρ εἰς αἷμα, τοῦ ἁαρῶν διὰ τῆς βακτηρίας, καθὼς ἐλάλησε Κύριος, τὸ τέρας τελέσαντος. Ἐπεκρατεῖ δὲ ἡ ἐξαιμάτωσις ἐπὶ ὅλας ἑπτὰ ἡμέρας, καὶ πολλοὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐφθάρσαν, πάντες δὲ ἰχθύες ἀπόλοντο· οὐδὲ γὰρ κατὰ χράν μόνον ἐβρούθα τὰ ὕδατα γέγονε, ἀλλὰ καὶ ἡ γεῦσις μεταβέβηθη, καὶ ἡ ὑγρότης ἐπεπύγχει, καὶ τοῦτο δεδήλωκεν ἡ τῆς δίψης ἐπίτασις τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ τῶν ἰχθύων τελευτή, καὶ ἡ ἐπόξεσις. *Οἱ ἰχθύες γὰρ, φησὶν, οἱ ἐν τῷ ποταμῷ ἐτελεύτησαν, καὶ ἐπόξεσεν ὁ ποταμὸς, καὶ οὐκ ἠδύναντο οἱ Αἰγύπτιοι πιεῖν ὕδωρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ*.

Ἐξ ὕδατων δὲ τὰ πρῶτα κολάζει Θεὸς τοὺς Αἰγυπτίους, ἐπειδὴ τὸ ὕδωρ διαφερόντως ἐτίμων, ἀρχὴν τῆς τῶν ὀλων γενέσεως εἶναι νομισαντες, καὶ ὅτι μέγα ἐπὶ τῷ ποταμῷ ἐβρόνον, καὶ θεὸν τοῦτον ἐνόμιζον τὴν τῶν νεφῶν αὐτοῖς παρέχοντα χρεῖαν, ἐπεὶ καὶ διὰ τὰ βρέφη τῶν Ἰουδαίων τὰ τούτω παραπεμφθέντα· μεταβληθεὶς γὰρ εἰς αἷμα, τὸ τῶν νηπίων αἷμα κειραγὸς πρὸς τὸν θεὸν ὑπέδεικνυ, καὶ τῆς γεγενημένης παιδοκτονίας κατηγόρει. Τοῦτου δὲ χάριν καὶ τοὺς βατράγους τὴν δευτέραν πληγὴν ἀνέβλωσε τὰ ὕδατα, ἀντὶ τῶν ἐν ἐκείνοις ἀναπνιγέντων ἀναδοθέντας νηπίων. Μιμεῖται γὰρ πως τὰ βρέφη τῶν βατράγους βάζοντα, καὶ τὴν φωνὴν παραπλησίαν ἔχει. Οἷον δὲ κακὸν οἱ βράτραχοι τῶν ὕδατων ἀποξινωθέντες, καὶ ἐπὶ πλείστον ἀποχερωθέντες· ἐρπετῶν γὰρ λοβῶν κατ' οὐδὲν διαφέρουσι. Ἐπόξεσε γοῖν τὰ ὕδατα μεταβληθέντα εἰς αἷμα, ἐπόξεσε καὶ ἡ γῆ ἀπὸ τῶν βατράχων. Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι σὰρξ ἀληθῶς ὄντες καὶ αἷμα τὰ εἰκότα πεπόνθασιν. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν δὴγμασι, οἱ δὲ δυσωδίᾳ ἀπέθνησκον. Ἐπειδὴ γὰρ προσώξεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μόλωπα αὐτῶν, διὰ τοῦτο ἐπόξεσαν αὐτῶν καὶ ὁ ποταμὸς, καὶ ἡ γῆ. Ἄλλ' οὐχὶ καὶ τῶν Ἑβραίων τῷ νο· οἱ ἀληθῶς γαλ, ἀλλ' ἦν ἀπάθος· ἐν μέσῳ τούτων ὁ Ἰσραὴλ, οὐ τῇ ἐπιφορᾷ δὲ μόνον τῶν βατράχων, ἀλλὰ καὶ τῇ τούτων πάλιν διαφθορᾷ ἡ σταυρικὴ δύναμις ἐδοξάζετο προγραφουμένη. Ἐκτείνας γὰρ τὰς χεῖρας ὁ Μωϋσῆς, καὶ προσευξάμενος τοῦ μὲν διέθρου τῶν δηγμάτων τοὺς πάσχοντας ἀπήλαξε, τῆς δυσωδίας

²⁵ Ill Reg. ix, 28. ²⁶ Exod. ix, 29. ²⁷ Exod. vii, 21.

ὡς καὶ πλείονα τὴν ἀσθησιν λαβεῖν προσεβόησεν, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος εὐχὴν ἐξεκόνεισε, τοῦ ἐν τῷ θεῷ σταυρωθῆναι τὰς χεῖρας ἐκπετάσας; ἀληθινοῦ νομοθέτου, καὶ φήσαντος, Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, εἰς τί με ἐγκατέλιπες; καὶ τῆς φθοροποιῦ καὶ δουλωδῶς ἀμαρτίας πάντας ἐλευθερώσαντος. Τηνικαῦτα γὰρ οἱ πεπιστευκότες Χριστῷ τῆς λύτης μὲν τῶν ἰσθμίων παθῶν, καὶ τῆς εἰδεχθῶς καὶ πικρᾶς συνοικίσεως τῆς ἀσεβείας, καὶ τῶν ἀισχρῶν τε καὶ πονηρῶν ἔργων ἐβρόσθημεν, τῆς δουλωδίας δὲ μάλλον διὰ τῆς μνήμης; ἐπαυθάνομεθα ἂν αἰσχύνῃ γὰρ τῶν προβιβιωμένων τὴν ψυχὴν αἰκίζομεθα κατὰ λέγοντα Θεῖον ἀπόστολον· *Tira οὖν καρπὸν εἰχέτε εὔτε, ἐφ' οἷς τῶν ἐπαισχύνεσθε;*

pelliti, et in libertatem asserti sumus. Fœtorem enim ob commissâ prius delicta affecti, animam igitur fructum habuistis tunc in iis, in quibus nunc erubescitis ²⁷?

Τρίτη μετὰ ταύτας καὶ βαρυτέρα πληγὴ ἢ ἀπὸ τοῦ χόδου τῶν σκνιπῶν ἀνάδοσις, τῇ χειρὶ καὶ τῇ ῥάβδῳ τοῦ Ἀαρῶν γινομένη, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς δεξιὰν διὰ σταυροῦ πλήττουσαν τοὺς ἀληθίνοις δαίμονας; αἰνιτομένη. Ἀργαλεώτατον μὲν οὖν μὲν καὶ ὀδυνηρότατον, καὶ βραχυτάτης ἐστὶ τοῦτο τὸ ζυθοῖον· ὡ γὰρ τὴν ἐπιφάνειαν λυμαίνεται μόνον τοῦ δέρματος, κνησμῶς ἐμποιοῦν ἀγδαῖς, ἀλλὰ καὶ εἰ, τὸ ἐντὸς βιάζεται διὰ τε μυκτῆρων καὶ τῶν ὠτῶν εἰσελθεῖν, καὶ κόρας δὲ ὀφθαλμῶν οἶδε τὰ μάλιστα βλάπτειν εἰσπετώμενον. Τόγῃ μὴ πανοθενῶς τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο προμαρτυρεῖται κράτος, ὅτι τοῖς λεπτοῖς, καὶ ἀσθενεῖσι ἀμάχου; δυνάμεις ἐνίησιν, ὡς ὑπ' αὐτῶν ἀπαγορευσαὶ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον, καὶ βῶν ἀναγκασθῆναι, ὅτι *δάκτυλος τοῦτο Θεοῦ*. Χεῖρα γὰρ Θεοῦ μετὰ τὸν σύμπαντα κόσμον ὑψίστασθαι. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ προφητείᾳ Ἰωὴλ τὰ σμικρότατα πρὸς ἀκμὴν, καὶ ἀδρανέστατα πρὸς ἀλκὴν, δυνάμιν αὐτοῦ μεγάλην ὁ Θεὸς ὠνόμασεν, *Ἀποδώσω, λέγων, ὑμῖν ἀντὶ τῶν ἐτῶν ὧν κατέφαγεν ἡ ἀκρις καὶ ὁ βροῦχος, καὶ ἡ ἐρυσίθη, καὶ ἡ κάμη, ἡ δύναμις μου ἡ μεγάλη.*

Τετάρτη πληγὴ ἢ διὰ τῆς κυνομύας. Διηλοῖ δὲ ἡ κίησις τὸ αὐθαδές. Τὴν δὲ ὀδύνῃ ἢ Γραφῇ μαρτυροῦσα, ὅτι ἀφόρητος ἦν τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ θανάτου πρόξενος, *Ἐξωλοθρεύθη, φησὶν, ἡ γῆ ἀπὸ τῆς κυνομύας.*

Πέμπτην ἐπιφέρει τὴν τῶν τετραπόδων φθορὰν ἀνῶπιστον καὶ τῶν προλαβοῦσῶν κρατυιότατον· ἀεὶ γὰρ ἐπὶ πλείον ἀμαρτάνοντος τοῦ Φαραῶ, ἀναλόγως καὶ αἱ μάλιστα πρὸς τὸ μείζον χωροῦσι. Διὰ τοῦτο τὴν μὲν τρίτην *δάκτυλον Θεοῦ* ἐκάλεσαν οἱ ἑπασιδοὶ τῶν Αἰγυπτίων. Τὴν δὲ πέμπτην, ὡς δραστηκωτέραν, καὶ ὡσανεὶ συμπληρωδέντων τῶν πέντε δακτύλων ἐξ ἐκάστης πληγῆς χεῖρα Θεοῦ ὁ Μωϋσῆς προσήγορευσεν, *Ἰδοὺ γὰρ, φησὶ, χεῖρ Κυρίου ἐστὶ ἐν τοῖς κτήρεσί σου*. Προλάγει δὲ τὴν ἐπιούσαν τιμω-

interitu, potentia crucis non sine gloria est adumbrata. Moyses enim manibus extensis, fuisque precibus ab exitio morsuum, eos qui eis infestabatur, liberavit, effecitque ut fœtoris illius ampliorem quemdam sensum caperent; simulque velut in imagine expressit orationem pro humana natura, ejus veri et genuini legislatoris, qui in cruce manus suas expandit, et hæc verba protulit: *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti* ²⁷? qui quo a peccato omnis corruptioris et graveolentiæ causa nos exemit. Tunc enim nos, qui in Christum credidimus, ab exitio passionum et venenatarum cupiditatum, et ab invisio et molesto impietatis contubernio, simulque a turpibus et pravis operibus ex autem magis percipimus reminiscendo; pudore castigamus, juxta Apostolum dicentem: *Quem*

B Tertia post istas et gravior plaga fuit culicum ex terræ pulvere ortus, manu et virga Aaronis procuratus, quæ præfigurabat Dei Patris dexteram, quæ cruce improbos et nefarios dæmones percussit. Molestissimum igitur et doloris vel maxime efficiens est hoc animalculum, licet etiam sit minutissimum. Non enim extimam tantum corporis superficiem lædit, excitato perquam odioso pruritu; sed et in intima penetrat, conaturque per nares et aures ingredi, maxime autem oculorum pupillis nocet, si involandi facultas detur. Quo ipso omnipotens et insuperabilis Dei virtus significatur, quæ rebus abjectis et exilibus vim, cui nemo resistere valet, impertitur; ita ut ob earum infestationem loca *Ægyptus* de salute desperarit, et exclamare coacta fuerit: *Digitus Dei hic est* ²⁸. A manu enim Dei, ne universum quidem orbem subsistere posse. Quapropter et apud prophetam Joëlem Deus minima quedam ad vigorem et vim et infirmissima ad robur, magnam suam fortitudinem nominavit: *Reddam vobis, inquit, annos, quos comedit locusta, bruchus, et rubigo, et eruca, fortitudo mea magna* ²⁹.

Quartam plagam inflixit cynomyia, seu musca canina. Significat autem ipsa appollatio insolentiam et pervicaciam. At vero doloris ex hac plaga exortii, et quam *Ægyptiis* intolerandum fuerit, quippe qui mortem afferret, testem habemus ipsam divinam Scripturam quæ ait: *Corrupta est terra a muscis* ³¹.

D Quinta plaga est jumentorum interitus, quæ gravissima videbatur et valentior cæteris: cum Pharao semper magis atque magis scelerate agendo procederet, merito, proportionem quadam servata, crescebant quoque flagella. Quocirca tertiam plagam nominarunt incantatores *Ægyptii digitum Dei*. At quintam, tanquam violentiorem, et quasi jam ex qualibet plaga digitis quinque constitutis, munus Dei Moyses appellavit. *Ecce enim, inquit, manus Domini erit super jumenta tua* ³². Prædicat autem

²⁷ Psal. xxi, 2; Matth. xxvii, 46. ²⁸ Rom. vi, 21.

²⁹ Exod. ix, 9.

³⁰ Exod. viii, 19. ³¹ Joel ii, 25. ³² Exod. ix, 3.

s. nuper venturam pœnam; et tempus, quo ventura, A indicat, ne quis casu et fortuito evenisse suspicatur.

Sexta ordine plaga est pustularum et ulcerum; septima ignis et grandinis, duobus alioquin contrariis, et in se invicem pugnantibus præter expectationem, consociatis; ut neque grando igne liqueceret, neque ignis humore grandinis exstingueretur, sed ut ambo propriam et nativam suam vim in eodem simul exercerent et demonstrarent; ignisque licet in mediis humoribus omnia absumeret, et grandinis concreteret molis impetus omnia, nullo excepto, contunderet, etsi in regione hiemis experte, et calidissima, et indesinenter magnis ardoribus æstante. Porro cum ne sic quidem saniorum mentem reciperent: *Dixit, inquit, et venit locusta, et bruchus, cujus non erat numerus*¹⁵ Bruchi nomine intelligas recens natam alisque destitutam locustam.

Deinde triduanæ etiam tenebræ invalescunt, quæ non simpliciter ex eventu privatione luminis acciderunt, sed existentiam quamdam substantiæ instar habuerunt; velut densa quædam caligo ingruens, et more obscurissimi tartari dispersa. Palpabiles vero nominatæ sunt, non solum quod manibus exeundi causa preussabant, oculorum usu privati, sed etiam quia tangi, et ob crassitiam suam quodammodo sentiri poterant, propter densitatem videlicet materiæ, quæ constabant.

Illud autem, quod ad Pharaonem dictum: *Ideo excitavi seu posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam magnam, et ut narretur nomen meum in omni terra*¹⁶, nullam punientis injustitiam significat, sed correctionem ejus, qui omnia operatur. More enim receptum fuit apud veteres medicos, eos qui mortis rei erant, vivos dissecare, ut explorarent palpantium adhuc membrorum vim et actionem, curandorum eorum gratia, qui in hujusmodi morbos incidissent. Et qui legibus vindicandis et ex illorum præscripto sententiis ferendis præsumt, etiamnum eorum publice supplicio adficiunt, ut spectatores exemplo inde accepto meliora sapere discant. Ergo Pharaon quoque, qui sine ulla spe veniæ maxima quæque scelera perpetrabat, publice pœnas exsolvit, proprioque suo exitio omnibus salutis fuit, partem divina providentia, totique terrarum orbi ejusque extremis finibus justissimo ejus et immutabili judicio nuntiatio.

Decima et ultima plaga vel potius prima et exordium omnium aliarum, quod ad vim et afflictionem attinet, ut etiam David testatur, est terribilis ille primogenitorum interitus. Nam circa noctem mediam absque ulla infirmitate causaque morbida interfecti sunt Ægyptiorum filii; quamobrem mane expectati, et clarissima pignora vitæ exortia contemplati, non amplius continere sese valuerunt, quominus contra Pharaonem conclamarent; quare

ρίαν αἰεὶ, καὶ τὴν καιρὸν καθ' ὃν ἔσται, ὄλον ποιῆσθαι, ἵνα μὴ αὐτόματον ὑποπνευθῆ τὸ γινόμενον.

Ἐκτὴ καθ' ἐξῆς ἡ τῶν φλυκτιδῶν καὶ τῶν ἐλκῶν γίνετο· καὶ ἑβδόμη λοιπὸν ἡ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς χαλάζης, δύο τῶν ἐναντιῶν καὶ μαχομένων ἀλλήλοις παραδόξως συνελθόντων, ὡς μήτε τὴν χάλαζαν τῷ πυρὶ τῆκεσθαι, μήτε τὸ πῦρ τῆς χαλάζης ὑγρότητι σβέννυσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀμφω τὴν οἰκίαν ἐνεργεῖαν ἐν ταύτῳ προσπειδαίνυσθαι, καὶ καταφλέγειν μὲν ἐν ὑγρότητι πάντα τὴν πυρὸς φύσιν, συντρίβειν δ' ἐπίσης τὴν τοῦ κρουσταίλου δυνάμιν καὶ τὸν παγετὸν ἀφειδῶς ἐν ἀχειμερίῳ καὶ θερμωτάτῃ χώρῃ, καὶ πολλὴν ἐχούσῃ διηνεκῶς τὴν αἰσῶνα. Ἐπει δὲ μὴ οὕτω βελτέους ἐγίνοντο, *Ἐίπε, φησὶ, καὶ ἦλθεν ἀκρις, καὶ βροῦχος οὗ οὐκ ἦν ἀριθμὸς*. Βρούχον δὲ νοήσεις; νεογενῆ τινα καὶ ἀπτερον ἀκριδα.

Ἔϊτα καὶ τριήμερον σκότος ἐπιπολάζει, οὐ στερήσει φωτὸς ἀπλῶς κατὰ συμβεβηκὸς γινόμενον, ἀλλ' οὐσιώδη τὴν ὑπίστασιν κεκλιμένον, ὡς ἀγλῶς ἐπιπεσοῦσα βαθεῖα, ἡ τάρταρος ἀφειγῆς κατασκευασθεῖς. Ψηλαφῆτον δὲ ὠνομάσθη, οὐ μόνον ὅτι πρὸς ἔξοδον ψηλαφούντες ἦσαν, ὡς μὴ δυνάμενοι καταθεῖν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἔπτεσθαι σχεδὸν, καὶ παχυτέρως ἦν αὐτοῦ προσεπεισθάνεσθαι διὰ τὸ ὑλισθεῖσθαι.

Τὸ γε μὴν, *Ἐἰς τοῦτο ἐξήγειρά σε πρὸς τὸν Φαραῶν ἐρημένον, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δυνάμιν μου τὴν μεγάλην, καὶ ἵνα διαγγελῶ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῆ, οὐκ ἀδικίαν ἐμφανίει τοῦ κολάζοντος, ἀλλὰ διόρθωσιν τοῦ παντὸς κατεργάζεται*. Ἔθος γὰρ ἦν τοῖς παλαιοῖς; ἐκεῖνοις τῶν ἱατρῶν καὶ τοῦ πράγματος ἀρχηγοῖς ἀνατέμνειν ζῶντας τοὺς ἀξίους θανάτου, καὶ τὴν ἐνεργεῖαν καταμαθάνειν τῆς φύσεως σκαίροντων ἐπὶ τῶν σπλάγγνων εἰς ἀπταστον θεραπείαν τῶν ἐμπιπτόντων τοῖς ἀρρώστημασι· καὶ οἱ τοῖς νόμοις δὲ εὐαδικούντες καὶ μέχρι τοῦ νῦν φανερώς ἐπεξέρχονται τοῖς κατὰ κριτοῖς, εἰς σωφρονισμὸν τῶν ἁρῶντων, Ἐταῦθα γοῦν καὶ Φαραῶν προσασμαρτάνων ἀνάστα, φανερώς ἐκολάζετο, καὶ σωτηρία ὑπὸ Θεοῦ διὰ τῆς οἰκίας ἀπώλειας τοῖς πᾶσιν ἐγίνετο, κατὰ δόλου, γινόμενης τῆς προνοητῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμει; τῆ οἰκουμένη, καὶ τοῖς πέρασιν καταγγελλομένης τῆς δικαίας αὐτοῦ καὶ ἀμεταθέτου κρίσεως.

Δεκάτη καὶ τελευταία πληγὴ, μᾶλλον δὲ ἀπαρχὴ καὶ πρώτη πασῶν τῆ δυνάμει καὶ τῷ πόνῳ, καθὰ φησὶ καὶ Δαυὶδ, ὁ τῶν πρωτοτόκων φοβερὸς; ἐτελείτο θάνατος. Περὶ γὰρ μέσας νύκτας δι' ἄχα τινας ἀρρώστιας καὶ νοσώδους υἱίας, ἀνηρούοντο τὰ τέκνα τῶν Αἰγυπτίων, ὅθεν καὶ πρῶτας ἐξεγειρόμενοι, καὶ νεκρὰ τὰ φιλτάτα βλέποντες, ὡς μηκέτι κατέχεσθαι δυνάμενοι τοῦ Φαραῶν κατεβῶν, ἐφ' ᾧ καὶ τὸν λαὸν ἄκων ἀπέλυσεν. Ἄσπερ δὲ δριμυτέρα τῶν ἄλλων ἀπασῶν

¹⁵ Exod. ix, 12. ¹⁶ Ibid., 16.

αὕτη μίσις, καὶ ἀπαρχὴ παντὸς πόνου καὶ πάσης ἀλγηδόνος ἀκροθίνιον τοῖς ἑναντίοις ἐγίνετο, οὕτω τοῖς ψικευμένοις Θεῷ μερίζονα τὴν χάριν ἐίδου μετὰ πολλῆς τῆς παραδοξοποιίας; ἐνεργουμένη. Ἴνα γὰρ μὴ συντυχίας τινὸς καὶ αὐτομάτου θανάτου νομισθῆ τὸ γινόμενον, ἢ νόσος ἢ λιμὸς ἀπλῶς ἐπελθὼν δόξη, πολλὰ συντρέχει τὰ ἐξαισία· καὶ ὁμοῦ μὲν παρόντων ἀπάντων τοὺς ἀξίους ἢ τιμωρία γινώσκει καὶ μετὰ προβήσεως τελείται, καὶ μίξ νυκτὶ πάντες ἀναιροῦνται, καὶ μόνοι τῶν ἄλλων οἱ πρωτότοκοι ἀποθνήσκουσι, ὥστε καὶ τὸ δυνατόν ἐναυθὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ κηδεμονικὸν ἀναφανῆναι καὶ φιλάνθρωπον. Τὸ μὲν, ὅτι ἐν μίξ ῥοπῇ τοσοῦτον ἔργον γέγονε· τὸ δὲ, ὅτι ὑπὲρ τῆς πρωτογένου θλίψεως Ἰσραὴλ, τὰ πρωτότοκα ἀνηροῦντο τῶν θλιψάντων· τὸ δὲ τῆς ἀγαθότητος, ὅτι μετὰ φειδοῦς ἐπεξέρχεται, ὡς μὴ βουλόμενος πάντας ἄρδην ἀπολέσθαι. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδ' ἐκ πρώτης πληγῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπτεται οὐδ' ἀνευ προβήσεως τὴν ὄργην ἐπιφέρει, ἅμα μὲν δὲ ἑτέρων αὐτοὺς διορθῶσαι μηχανώμενος, ἅμα δὲ καὶ τοῖς ῥήμασι σωφρονιστέρους ἀπεργάζεσθαι θέλων, καὶ μὴ εἰς κείραν ἔλθειν τῶν πραγμάτων αὐτοῦ.

cui propositum esset, eos partim aliorum periculo ad meliorem mentem traducere, partim verbis moderatiores et saniores efficere, ut ne ipsorum flagellorum sensum aliquem et experimentum capere oporteret.

Τότε δὲ πιστοὺς μόνον εἰς εὐφροσύνην συνεκάλει τὸ τερατούργημα, ἀλλὰ καὶ νῦν μᾶλλον ἡμᾶς, οἷς κατὰ πνεῦμα τὰ τοῦ γράμματος θεωρεῖται, καὶ κατὰ λαμπρὰν ἀλήθειαν τὰ τοῦ τύπου καὶ τῆς σκιάς ἐρμηνεύεται. Καὶ γὰρ διὰ σταυροῦ δοθείσαν ἡμῖν θαυμαστὴν ἐλευθερίαν προδεικνύουσιν ἢ ἱστορία καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν σφαγὴν τοῦ Θεοῦ Ἀμνοῦ, καὶ πάσχα τὸ μυστικόν, καὶ τὴν παγκόσμιον σωτηρίαν ἀριδῆλως προαναφαίνει. Οὐ γὰρ ἡ τυπικὴ μετὰληψις ζωῆς ἦν φυλακτικὴ, καὶ εἰς ἐλευθερίαν μετεβίβαζε, τούτου πάντως ἢ ἀληθινῆ κοινωνία καὶ ἀθανασία καὶ υιοθεσία οὐδε χαρίζεσθαι, εἰ γῆινων οὐρανίους, καὶ θεοὺς ἐξ ἀνθρώπων ἀπεργαζομένη τοὺς δεχομένους. Διὰ τοῦτο γοῦν τὸ διαβατήριον ἐν Αἰγύπτῳ τελείται πάσχα, καὶ τὸ διὰ σταυροῦ μέγα σκιαγραφεῖ καὶ ἀληθινὸν πάσχα τὴν πνευματικὴν διάδασιν. Γίνεται δὲ τῷ πρώτῳ μηνί, ὅτι τύπος ἦν Χριστοῦ τῆς πάντων ἀρχῆς, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ καινῆς κτίσεως μετὰ τὸν χειμῶνα τῆς ἀσεβείας, ὥσπερ ἐν ἑαρι φαειρῷ καὶ εὐώδει τῆς πίστεως, καὶ δημιουργηθείσης καὶ κληθείσης ὑπὸ Χριστοῦ διὰ πνεύματος, καθὼς πρὸς αὐτὴν ἀνωθεν ἔλεγεν· Ἐλθέ, ἢ πλησίον μου, καλή μου περιστερὰ, δεῖ ιδοῦ ὁ χειμῶν παρελήθε. Συνετέφημεν γὰρ αὐτῷ, καὶ συνανέστημεν διὰ λουτροῦ πάλιγγενεσίας, καὶ τὴν παλαιότητα τοῦ Ἀδάμ ἀποθέμενοι ἐν καινότητι ζωῆς πολιτευσόμεθα τροφὴν ἀξίαν τῆς αἰδίου ζωῆς, τὸ πάσχα ἀληθινὸν ποιούμενοι, καὶ σαρκὶ Θεοῦ καὶ αἵματι τρεφόμενοι.

Οὗτος ἐμὸς τοῦ πρώτου μηνὸς ὁ λόγος, οὗ τῆ δε-

inventus etiam populum dimisit. Quomodo autem haec plaga caeteris omnibus asperior exstitit, principiumque omnis laboris, omnisque doloris exordium fuit: ita illis, qui Deo familiares et conjuncti erant, majorem gratiae copiam multis magnisque miraculis testatam subministravit. Ne enim fortuito cuidam casui id quod evenit, ascriberetur, aut morbus, aut pestis communi rerum cursu ingruisse crederetur; multa plane admiratione digna concurrunt; quamvis omnes promiscue simul versarentur, atamen poena dignos poena agnoscit; nec sine praedictione infligitur, unaque nocte omnes perimuntur, et soli ex tota multitudine primogeniti intereunt, ut proinde hoc loco, et Dei potentia et justitia, et cura, et humanitas elucescat. Potentia quidem, quod uno momento res tanta sit peracta; justitia autem, quod loco primogeniae afflictionis, quam subit Israel, primogenita eorum qui affligerant, interfecta sunt; at bonitas in eo apparet, quod ita punit, ut simul parcat, nolens videlicet omnes funditus interficere. Qua de causa neque prima plaga in homines saevit, neque sine praemissione et praedictione iram suam infert, quippe

Et tunc quidem solos fideles prodigium hoc ad laetitiam invitabat, at nunc multo magis advocat nos, qui spiritu ea quae scripta sunt, contemplamur, quibus antiqua illa typorum umbrarumque involucra perspicuae veritatis beneficio pate-scunt. Etenim concessam nobis, crucis merito et munere, plenam admiratione libertatem tota haec historia praemonstrat, divinumque Agnum pro nobis immolatum, et mysticum illud pascha, et totius mundi salutem evidenter praefigurat. Neque enim corporalis illa perceptio vitam custodit, et in libertatem conducebat; at hujus vera sumptio et communio immortalitatem et filiorum adoptionem donat, et ex terrestribus caelestes, deosque ex hominibus, eos qui accipiunt, reddit. Propterea igitur pascha illud transitus jamjam imminentis argumentum, in Aegypto peragitur, illudque grande et verum in cruce adumbrat, illum videlicet spiritualem transitum. Instituitur autem primo mense, quia figura Christi erat, qui omnium rerum principium est, et ejus quae in Christo est, novae creaturae post impietatis hiemem, velut in vere nitido et suaveolente fidei, conditae et renovatae a Christo per spiritum, quemadmodum ad illam supra dicebat: *Veni, proxima mea, formosa mea columba; ecce hiems jam transiit* 22. Consepulti enim sumus cum illo, et consurreximus per lavacrum regenerationis, et deposita Adami vetustate in novitate vitae ambulamus, quibus verum pascha alimentum sempiterna vita dignum suppeditat; nutrimur enim carne et sanguine Dei.

Haec mihi primi mensis ratio esse videtur: cu-

22 Cant. II, 14.

jus quidem decima die agnus accipiebatur, decima A quarta vero ad vesperam immolabatur. Illud, quia longissima quaedam ante nos sæcula existerunt; quibus erat is qui semper est, et hæc sæcula numerus denarius propter perfectionem et plenitudinem denotat, initiumque præsentis sæculi insinuat tanquam immenso illi vicini. Hoc vero, quia veterem divini consilii terminum, ultimumque tempus Verbi incarnati repræsentat. Non enim nuperum aut recens est dispensationis hujus mysterium, sed a constitutione mundi in præcognitione Spiritus custoditum, novissimisque hisce temporibus prædicatum, tanquam in fine diei, et contracta jam vita nostra finem accepit. In quinarium vero dierum sive illuminationum præscriptionem omne tempus, quo observabatur, dividitur. Nam de curando generis nostri casu, Deus Adamo salutaria præcepit, et cum Noe egit de rebus ad salutem nostram conducibilibus, et cum Abrahamo pactum iniit, et per Moysen legem tulit, et per prophetas oracula edidit, quæ divine cognitionis velut lumen præportantia, hoc loco tropice *dies* nominantur, in Evangelio autem certis diei intervallis comparantur, intra quæ operariorum multitudo convocata est. Igitur quinta ad vesperam immolatur Agnus, quia et in consummatione sæculi passio Christi peracta est, et tenebras ignorantie dissolvit. Exorta enim est in diebus ejus *justitia et abundantia pacis*²⁶; postquam is qui nos Inique interficiebat, juste vicissim ab ipso est interfectus, noctis videlicet princeps; quod iuminatio lucis denotabat.

Immolabatur autem per domos et familias integras, et cognatis aut vicinis convenientibus, quia Ecclesie statum definebat, quæ una est fide, licet multiplex sit per varia loca diffusionem, quandoquidem unus vere est perfectus, et impartibilis Christus, qui ubique et in omnibus est; unaque omnium per totam orbem Ecclesiarum conjunctio, et qui extra hanc aulam vagatur, minime particeps sit magnæ hujus victimæ. Nam hostia hæc non offertur extra domum Dei, neque iis qui extra degunt, distribuitur; sed qui ex domesticis sunt, ii solum manducant et salvantur. Communio autem et societas vicinorum et familiarium concordiam et conjunctionem eorum qui eandem fidem sequuntur, significabat. Et ovis quidem erat quia typum gerebat boni pastoris, qui et aliquid nobis præstantius habuit, et id quod nostrum est, assumpsit, ut nobis tanquam pater accessit is qui natura Deus et Dominus erat, et ob humanam naturam, sub eadem divine ordinationis et gubernationis cura, velut agnus omnis malitiæ expers, constitutus, primum quidem debitiæ ab omni humana natura obedientiæ fructum Deo proferret: deinceps vero se etiam offerret hostiam et oblationem sanctam, morte pro omnibus degustata, omnibusque vita reddita.

Hac igitur de causa agnus magni sacrificii præ-

κάτη μὲν τὸ πρόβατον ἐλαμβάνετο, τῆ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ δὲ πρὸς ἑσπέραν ἐθύετο. Τὸ μὲν, ὅτι μακροίτινες ἦσαν οἱ πρὸς ἡμῶν αἰῶνες καθ' οὓς ἦν ὁ ἀεὶ ὢν, καὶ τούτους ἡ δεκάτῃ διὰ τὸ τέλειον καὶ πλήρες ἐκονίζουσα, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐμφαίνει τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὡς, τοῦ ἀπέριου ἐκείνου γείτονος· τὸ δὲ, ὅτι τὸν ἀρχαῖον ἔρον δείκνυσι τῆς θείας βουλῆς, καὶ τὸν τελευταῖον χρόνον παρίστησι τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως. Οὐ γὰρ νέον, οὐδὲ πρόσφατον τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, ἀλλ' ἐκ τῆ τοῦ κόσμου καταβολῆς, ἐν τῇ προγνώσει τοῦ Πνεύματος φυλαττόμενον, ἐμοῦ δὲ καὶ προκηρυττόμενον ἐν ἐσχάτοις καιροῖς, ὡς ἐπὶ τέλει τῆς ἡμέρας, καὶ συστέλλομένης ἤδη τῆς ἡμετέρας ζωῆς τὸ πέραν ἐδέξατο. Εἰς πεντάδα δὲ ἡμερῶν ἦτοι φωτισμῶν νομοθεσίαν ὁ χρόνος ἅπας καθ' ὃν ἐτηρεῖτο, διαμετρεῖται. Ἐπὶ γὰρ θεραπεῖα τῆς τοῦ γένους ἡμῶν ἐκπτώσεως, καὶ τῷ Ἀδὰμ προσέταττεν ὁ Θεὸς τὰ συμφέροντα, καὶ τῷ Νῶε διελέγετο τὰ λυσitelούνα, καὶ πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἐποίησε τὴν διαθήκην, καὶ διὰ Μωσέως ἐνομοθέτει, καὶ διὰ προφητῶν ἐχρησμοδοῖται, ἅπερ ὡς φωτισμὸν θεογνωσίας ἐμττρέχοντα. Ἐνταῦθα μὲν ἡμέραι τροπικῶς προσηγόρευται, ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ ἡμέρας διαστήμασι παρεικάσθη, ἐν οἷς καὶ τῶν ἐργατῶν ἐκαλεῖτο τὸ σύστημα. Καὶ γοῦν τῇ πέμπτῃ πρὸς ἑσπέραν θύετα: τὸ πάσχα, ὅτι καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τὸ τοῦ Χριστοῦ γέγονε πάθος, καὶ τὸ σκότος ἔλυσε τῆς ὀγνοίας. Ἀντίτειλε γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλήθος εἰρήνης, ἐπειδὴ ὁ ἀδίκως ἡμᾶς ἀνικρῶν δικαίως ἀντανήρηθη παρ' αὐτοῦ, τῆς νυκτὸς ἀρχῶν, ὅπερ ἐδήλου τῆς σελήνης ἐνταῦθεν ἡ μείωσις.

Κατ' οἶκον δὲ ἄριον ἐτελεῖτο, καὶ κατὰ συγγενῶν ἢ γειτόνων συνέλευσιν, ὅτι τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐξωγράφει κατάστασιν, μίαν οὖσαν ἐπὶ πίστει, καὶ ποίλῳ τῇ κατὰ χώραν ἐκτάσει, ἐπιπέτρεις εἰς ἀληθῶς, τέλει ο; καὶ ἀμέριστος ὁ πανταχοῦ καὶ ἐν πάσα Χριστός, καὶ μὴ ἡ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς οἰκουμένης ἔνωσις, καὶ ὁ ταύτης ἐξω τῆς αὐτῆς ἀμέθεκτός ἐστι, τοῦ μεγάλου θύματος. Οὐ γὰρ ἐκκομίζεται τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ τὸ ἱερεῖον, οὐδὲ τοῖς ἐκτὸς ὄλιως προσνέμεται· ἀλλ' ὅσοι τῶν ἔθνων εἰσι, οὗτοι καὶ φάγονται μόνον καὶ σωθήσονται. Καὶ ἡ κοινωνία τῶν ὁμοφύλων τὴν συμφωνίαν τῶν ὁμοπίστων ἐδήλου καὶ συναρσιν. Καὶ πρόβατον μὲν ἦν, ὅτι τύπος ἐγένετο τοῦ καλοῦ ποιμένος, ὃς καὶ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς εἶχε, καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς προσεληφεν, ἵνα συνταχθεῖς ἡμῖν ὡς ἀδελφός ὁ φύσει Θεός καὶ Δεσπότης, καὶ συμποιμανθεῖς διὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὑπὲρ τῆς θείας νομοθεσίας ὡς ἀμνός· ἄκακος πρῶτα μὲν τὴν ὀφειλομένην παρὰ τῆς ἀνθρωπότητος καρποφορήσῃ τῷ Θεῷ ὑπακοήν· εἶθ' οὕτως καὶ ἑαυτὸν προσενέγκῃ θυσίαν, καὶ προσφορὰν ἀγίαν, ὑπὲρ παντὸς γευσάμενος· θανάτου, καὶ πάντας ζωοποιήσας.

Διὰ τοῦτο γοῦν πρόβατον ἦν τὸ πρόγραμμα τοῦ

²⁶ Psal. LXXI, 7

μεγάλου θύματος. Καὶ τοῦτο τέλειον, ἄρωμον, ἄρ-
 σεν καὶ ἐνιαύσιον, ἐπειδὴ πάντα ἦν ἐν Χριστῷ
 τελείως τὰ θεοπρεπῆ γνωρίσματα καὶ κατὰ τὴν
 πρόσληψιν τὴν χρισθεϊσαν θεότητι, καὶ γενομένην
 ἔπερ τὸ χρίσαν, καὶ τέλειος ὡς ἀνευθεῆς ἐν πᾶσιν
 ἀρετῇ γνωρίζεται, καθάπερ αὐτὸς φησιν, *Οὕτω πρό-
 σεν ἡμῖν ἐστι πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην.*
 Ἄμωμος, δὲ, ὅτι καὶ μόνος ἀναμάρτητος, ὑπερφυ-
 καὶ ἀνυπέριθτον κεκτημένος τὴν καθαρότητα, καὶ
 μόνος ἔχων ἐξουσίαν τοῦ ἐπὶ πάσης γῆς ἀφιέναι
 τὰς ἁμαρτίας. Εἰ γὰρ καὶ πολλοὶ γεγόνασι εὐάρε-
 στοι, καὶ κατὰ μέθεξιν ἡγιασμένοι, ἀλλ' εἰς ὃ φύσει
 ἄγαθός, καὶ οὐκ ἔστιν ἄγιος ὡς ὁ Κύριος, οὐδέ ἐστι
 δίκαιος ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ἀρσὴν δὲ διὰ τὸ ἡγεμο-
 νοῦν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ νομφίος τῆς Ἐκκλησίας, ὁ
 γνωσίως ἐφεστὼς καὶ κυριεύσας, ὁ κρατῶν τοῦ
 παντός διὰ τὴν ἀξίαν τῆς θεότητος, ὁ ἄνωθεν ἐρχό-
 μενος, καὶ ἐπάνω πάντων τυγχάνων, οὐ χάριτι τὸ
 βασιλεύειν λαθῶν, ἀλλ' ἔχων ἐν ἀληθείᾳ καὶ γεννή-
 σει τῇ ἐκ Πατρὸς, ὁ καὶ πᾶσιν ἡμῖν ἐνιελς τῆς θεο-
 γνωσίας τὰ σπέρματα, καὶ κατὰ τὸ προφητικόν, γῆν
 ἡμᾶς ἀποτελῶν *θελητήν*, ὁ ὑπὲρ τοῦ Ἀδάμ τοῦ
 στερέβου προσαγόμενος, ὡς στερέρτερος, καὶ μηδὲν
 ἐνανθῶρον ἢ θῆλυ φέρων ἐν ἑαυτῷ. Ἐνιαύσιος δὲ, ὅτι
 καὶ παλαιὸς ἦν ὁ αὐτὸς ἐν θεότητι, καὶ νέος ἐν ἀν-
 ὄρωπότητι, καὶ χρόνων ὑπῆρχε δημιουργός, καὶ
 ὑπὸ χρόνον ἐγεγόνει, καὶ ἡλιός· ἐστι δικαιοσύνης
 καὶ τῷ ὄρωμένῳ περιγραφτός· εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέ-
 φων, στέφανός τε χρηστότητος εὐλογούμενος, καὶ
 πανταχόθεν ἴσος ἑαυτῷ καὶ ὁμοιος. Ζωογονεῖ δὲ καὶ

concinne virtutibus sibi invicem mistis et conso-
 latis lege amicitiae et ordinis.

Εἰ δ' ὅτι καὶ τὴν ἐπὶ τῷ πάθει θεοεμπειστώτην
 ἐορτὴν καθ' ἑκάστον ἔτος ἐμμελλον ἐπιτελεῖν οἱ τὰ
 ἐκ τοῦ πάθους ἀποκερδαίνοντες ἀγαθὰ, ἐνιαύσιος
 προετιτύπωτο, καὶ τοῦτο σύμφημι τοῖς εἰρηκόσιν.
 Ἀπὸ τῶν ἀμῶν δὲ, ἐπειδὴ καὶ Θεοῦ ἀμνός, ὡς
 Ἰωάννης μαρτυρεῖ, καὶ ἀπὸ τῶν ἐρίφων, ὅτι τοῦ
 κόσμου τὴν ἁμαρτίαν ἤρε. Τίνα δὲ αἰτίαν ἔχει πρὸς
 τὴν τῶν πρωτοτόκων σωτηρίαν ἢ τοῦ θύματος
 σπαγγῆ, καὶ ἢ τοῦ αἵματος χρίσις; Οὐ γὰρ οὐσίας
 δέεται Θεός, πρὸς ἐνδοξίαν τῆς ἑαυτοῦ ἀγαθότητος,
 ὡς οὐ σημείου πρὸς ἐπίγνωσιν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ'
 ἡμῖν κίνταῦθα συνηγορεῖ τὸ πρᾶγμα, καὶ τῇ καθ'
 ἡμᾶς ἀγίᾳ πίστει προσμαρτυρεῖ διὰ συμβόλων ὁ
 νόμος. Τοῦ γὰρ ἀμώμου θύματος ὑπὲρ ἡμῶν σφα-
 γισθέντος, ὁ ἐκ τοῦ πρωτοπλάστου λέλυται θάνα-
 τος. Καὶ θνήσκει μὲν τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων,
 ὅτι ὁ ἀπεισῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὀφείκει τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἢ
 ἐργῆ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. Ἡμεῖς δὲ διασω-
 ζόμεθα ὅσοι τέκνα Θεοῦ καὶ Ἐκκλησία πρωτοτό-
 κων γεγόναμεν. *Εἴαν τις γὰρ, φησί, τὸν λόγον μου
 τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.*
 Τηρείται δὲ ὁ λόγος Χριστοῦ παρ' ἡμῶν διὰ θεωρίας
 καὶ πράξεως. Καὶ φέρει μὲν θεωρίας τύπων ἢ φιλία,

A significatio fuit, et is quidem integer, sine macula,
 masculus, et anniculus, quæ omnia Deo consenta-
 nea indicia in Christo fuerunt etiam secundum hu-
 manam naturam assumptam, unctam divinitate,
 factam per participationem idem cum eo, a quo
 uncta est. Idemque Christus virtute perfectus est,
 quippe inter omnes nullius rei indignus, quemad-
 modum ipse ait : *Sic decet nos implere omnem ju-
 stitiam* 27. Immaculatus est ; quia ipse solus ab
 omni peccato immunis excelsiorem communi re-
 rum cursu et incomparabilem puritatem assecutus
 est, solusque potestatem habet, omnia totius
 mundi peccata dimittendi. Nam licet multi existi-
 terint Deo accepti, et communione quadam san-
 ctificati, at unus dumtaxat natura bonus est, et non
 est sanctus ut est Dominus, neque est justus ut
 est Deus noster. Masculus vero propter principa-
 tum ; ipse enim est sponsus Ecclesiæ, qui vere et
 legitime præest et dominatur, qui omnia ditione
 tenet ob divinitatis majestatem, qui de cælo venit,
 et supra omnes est, qui regnum ex gratia non ac-
 cepit : sed natura et ortu ex Patre suo id obtinet,
 qui omnibus nobis divinæ cognitionis semina im-
 mittit, et juxta dictum illud propheticum *terram
 voluntariam* nos efficit, qui pro valido illo Adamo
 validior ipse oblatas est, nihil effeminatum, nihil
 viro indignum in seipso habens. Anniculus autem ;
 quia ille idem divinitate antiquus erat, et recens
 humanitate, temporumque conditor ipæmet tem-
 pori subjectus est ; Sol est justitiæ, et eo tamquam
 qui sub oculos cadit, circumscibitur, et in seip-
 sum resolvitur, corona benignitatis, a Deo bene-
 vero largitur quoque virtutem orbi, pulchre et

Cæterum si et ideo anniculus est, quia futurum
 erat aliquando, ut ii qui ex passione fructum ca-
 pinnt, quotannis sanctissimum passionis festum
 celebrarent, non abnuo quominus id tanquam ra-
 tioni conveniens supradictis adjungatur. Ex agnis
 autem hæc victima seligitur, quia et ipse Agnus
 Dei est, ut Joannes testatur ; et ex hostis, quia
 ipse peccata mundi tulit. Quam vero primogenitis
 causam salutis præbuit mactata victima, et sanguis
 postibus illitus ? Neque enim sacrificiis eget Deus
 ad demonstrandam suam bonitatem, neque etiam
 signo, ut suos agnoscat ; at et hic tota res pro no-
 bis est, nostrisque commodis servit, nostramque
 sacrosanctam fidem his symbolis lex vetus astruit.
 Nam innocua illa hostia pro nobis immolata, fu-
 gata est mors, quæ nobis a primo parente venit.
 Moriuntur primogenita Ægyptiorum ; quia qui Fi-
 lio incredulus est, is non videbit vitam, sed *ira
 Dei manet super eum* 28 ; nos vero, quicumque filii
 Dei et primogeniti Ecclesiæ sumus, conservavimus.
 Ait enim : *Si quis sermonem meum servaverit,
 mortem non videbit in æternum* 29. Servatur autem
 sermo Christi a nobis per contemplationem et ac-

27 Matth. iii. 15. 28 Joan. iii. 36. 29 Joan. viii. 51.

tionem. Figuram contemplationis gerit superliminare, qui prope quod partem ratione præditam significet; actionis vero imaginem præ se ferunt duo postes, qui rectitudinem casus ignaram ejus partis quæ irasci, et ejus quæ concupiscere solet, per ænigma insinuant, qui et utrinque inunguntur; postquam enim in unum vere sanguis et Spiritus convenerunt, accipimus nos per sanguinem nostri generis cum qui supra nos est, Spiritum, et inde mortem mortisque causam peccatum effugimus; nam quando neque per rationis expertes cupiditates, neque per stultas et insipientes cogitationes præterit nos exterminator, et mors, quæ sua dominatione nos premebat, recedit.

Post unctionem statim sequitur manducatio; quæ et ipsa documentis non vacat, neque sine accurata ratione præscripta est: imo tota illa præstitutio et constitutio mirabilem legislatoris diligentiam præfert; jubet enim, ut jam facta nocte inatitatur, certo modo et ordine; nimirum ne Agnum crudum, ne coctum aqua, sed assum igne, cum azymis lactucisque agrestibus comedant. Nox præsens sæculum indicat, in quo ea mysteria de divina dispensatione nobis traduntur, quæ perceptu facilliora sunt, et ad carnem assumptam pertinent. At vespera futurum sæculum significat, in quo Spiritus sanctus solidiora et firmitiora nos docebit. Non frustra autem additur, *assus igne*, quo tanquam symbolo quodam innuitur eos, qui ex illo manducant, non debere vitam ignavam agere, quod per coctum aqua insinuat, sed velut igneam, ardentem charitate, et continentia exornatam, ita u spiritu ferveant, et Domino serviant.

Azuma significant animam a fastu immanem, et a veteri illa et acerba consuetudine expurgatam; neque enim impia Pharisaorum institutione, neque multiformi Ægyptiorum errore conspergenda est nova Evangelii doctrina. Adduntur lactucæ agrestes ob asperitatem, quæ in vita divinis legibus consentanea inest; quibus tamen libenter vescimur, excitati spe æterni gaudii; quin et gloriandi materiam nobis præbent, ob patientiam quam exercent. Caput cum pedibus et intestinis voramus; capitis nomine intelligimus divinitatem Agni, pro nobis immolati; pedum nomine, humanitatem; intestinorum nomine, indivisam illam utriusque naturæ et inconfusam in una persona conjunctionem. Porro nullus incircumcisus, nullus alienigena ex ipso comedit; sed hæc divina mensa soli illi digni censentur, qui, amputatis terrenis, in *inexspoliatione carnis per circumcisionem non manufactam*⁴⁰, per baptismum videlicet, cælestes effecti sunt, vere populus, *Dei gens sancta, regale sacerdotium et nova hæreditas*⁴¹, tanquam qui veterem hominem deposuerunt, et in novitate vitæ per spirituales actiones ambulant.

Qui et stantes Agnum manducant, et cum *festinatione*, accincti lumbos suos, et calceati pedes, et velut viatores manu baculos tenent. Zona tempe-

ως τὸ λογικὸν σημαίνουσα, εἰκόνα δὲ πράξεως οἱ δύο σταθμοὶ τοῦ θυμικοῦ τε καὶ ἐπιθυμητικοῦ τὸ ἄπειστον αἰνετόμενοι, καὶ χρισόμενοι ἑκατέρωθεν, ἐπιεδήπερ εἰς ἐν ἤλθεν ἀληθῶς τὸ αἷμα καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ ὁμογενοῦς ἡμῖν αἵματος, τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς λαμβάνομεν Πνεῦμα. Κάντευθεν θάνατόν τε καὶ τὴν θανάτου πρόξενον ἁμαρτίαν διαδιδράσασκομεν. Ὅτε γὰρ μηδὲ διὰ τῶν ἀλόγων παυθῶν, μηδὲ διὰ τῶν ἀφρόνων λογισμῶν ἐπεισέλθῃ ἐν ἡμῖν τὸ κέντρον τοῦ θανάτου, ἡ ἁμαρτία, τότε παρήλθεν ἡμᾶς ὁ ὀλοθρεύων, καὶ ὁ καταδυναστεύων ἡμῶν διαπέφυγε θάνατος.

stimulum mortis peccatum nobis inflaxerit, tunc

Μετὰ δὲ τὴν χρίσιν ἡ βρώσις εὐθύς, καὶ οὐδ' αὐτὴ παραγγελίας ἐκτὸς, οὐδὲ νομοθεσίας ἀκριβοῦς ἀμύρορος, ἀλλὰ κατεσπουδασμένον μὲν τὸ ἐπίταγμα, ἵτι ἐν τῇ προσγενομένῃ νυκτὶ, παρατετηρημένη δὲ ἡ μετάληψις, ἵνα μὴ ὦμόν, μηδὲ ἐψημένον ὑδατι, ἀλλ' ὅπτεον πυρὶ, καὶ σὺν ἀζύμοις καὶ μετὰ πικριδίων φάγονται. Ἀηλοὶ δὲ μὲν νῦν τὸν παρόντα αἰῶνα, ἐν ᾧ τὰ σαρκώδη καὶ εὐληπτα τῆς οἰκονομίας μουσμεθα· ἡ δὲ πρώτα, τὰ μέλλοντα, καθ' ὃν τὰ στερόδτερα διδάξει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τὸ δὲ ὀπώμενον συμβολικῶς ὑποτίθεται, μὴ ἀργῶς, ὅπερ διὰ τοῦ ὦμοῦ, μηδὲ φιληδόνως, ὅπερ διὰ τοῦ ἐψητοῦ παραμφαίνεται τοὺς μεταλαμβάνοντας ζῆν, ὅλλ' ἐμπαυρον ἔχειν τὸν βίον ὅλον ἐγκρατεῖα κεκοσμημένον, τῷ πνεύματι ζέοντες, καὶ τῷ Κυρίῳ δουλεύοντας.

crudum; neque voluptatibus deditam, quod per

Τὰ ἄζυμα τὸ ἀτυφον σημαίνει, καὶ παλαιᾶς κεχωρισμένον δὲσώδους συνηθείας· οὐτε γὰρ τὴν ἄθεον Φαρισαίων εἰσῆγησιν, οὐτε τὴν Αἰγύπτειον πολυπλανῆ δυσσίδειαν ἐπιμιγνύειν χρὴ τῷ νέῳ κτηρύματι. Αἱ πικρίδες διὰ τὸ τραχὺ τοῦ κατὰ Θεὸν βίου, καὶ τὰς ἐκ τῶν πειρασμῶν πικρίας προσελήφθησαν, ἃς καὶ ἡδέως ἐπισιτιζόμεθα διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς αἰωνίου χαρᾶς, καὶ καυχήσεως ὑπόθεσιν ποιούμεθα ὡς ὑπομονὴν κατεργαζόμενοι. Ἐσθίομεν δὲ κεφαλὴν σὺν τοῖς ποσὶ καὶ τοῖς ἐνδοσθίοις, καὶ νοοῦμεν κεφαλὴν τοῦ ὑπὲρ ἡμᾶς τυθέντος Ἄμμου τὴν θεότητα, πῶδας δὲ ἀνθρωπότητα, ἐνδόσθια δὲ τὴν ἀδιάρητον ἀμφοτέρων ἐν ὑποστάσει μιᾶ καὶ ἀσύγχυτον ἕνωσιν. Πλὴν οὐκ ἀπερίτμητος οὐδ' ἀλόγενής ἔβεται ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον τῆς θείας ἀξιοῦνται τραπέζης, ὅσοι τὰ γῆινα περιελόντες ἐν τῇ ἀπεκδόσει τῆς σαρκὸς διὰ τῆς ἀχειροποιήτου περιτομῆς, τοῦ βαπτίσματος, οὐράνιοι γέγονασιν, καὶ *λυοὶ ἀληθῶς εἰσι τοῦ Θεοῦ, εὐλογος ἄγιος, βασιλειος ἱεράτευμα, καὶ νέου κληρονομία*, ὡς τὴν παλαιὴν ἀποθέμενοι ἀνθρώπων, καὶ ἐν καινότητι ζωῆς διὰ τῶν πνευματικῶν πράξεων πολιτευόμενοι.

Καὶ οὗτοι δὲ πάλιν ἐστηκότες φάγονται, καὶ μετὰ σπουδῆς περιεζωσμένοι τὴν ὁσφὺν, ὑποδεδεμένοι τοὺς πῶδας, καὶ προσφυῶς ὡς ἰδοιπόροι βακτηρεύον-

⁴⁰ Coloss. 11, 14. ⁴¹ 1 Petr. 11, 9.

τα: Ἐμφαίνει δὲ ἡ μὲν ζώνη τὴν σωφροσύνην, ἐπεὶ αἱ
 δεῖ κοσμεῖσθαι καὶ ταῖς ἀρεταῖς τὸν ὀρθόδοξον· τὰ δὲ
 ὑποδήματα τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε καὶ περὶ αὐτῶν
 ἀδελφῶς εἰς ἀνάγκης τῆς ἀμαρτίας, καὶ πιτεῖν
 ἐκάνω ὄρεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν
 δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ δὲ ῥάβδος τὴν ἐν σταυρῷ
 κραταιὰν πεποιθησὶν ὑποδαίκνυσιν, οὐ τῇ δυνάμει
 καὶ τοῖς ὑλακτοῦντας ἀμυνόμεθα, καὶ τὸ κάμνον τῆς
 ψυχῆς ὑπεριδόμεν. Τό γε μὴν ἐστάναι, καὶ μετὰ
 σπουδῆς ἐσθλεῖν, τὸ μὴ ῥαθυμῶς μηδὲ ἀνεμίνως
 διεκπεῖσθαι σημαίνει, μηδὲ καταβεβηγμένον ἔχειν τὸ
 ὄφρημα, ἀλλ' ἐγηγεμένους καὶ συνεσταμένους
 ὑπάρχειν, οὕτω τρέχειν ὥστε τὰ μὲν δινηθῆναι φυ-
 γεῖν, τὰ δὲ ἐξισχύσαι καταλαβεῖν. Καὶ ἡ αἰτία
 σαφής. Πάσχα γάρ ἐστι Κυρίου καὶ ὑπέρβασις μὲν
 τῆς ὀλοθρευτικῆς τιμωρίας, μετὰ δὲ ἀπὸ γῆς
 εἰς οὐρανόν· κατὰ σκοπὸν γὰρ διώκομεν ἐπὶ τὸ βρα-
 βεῖον τῆς ἀνω κλήσεως, καὶ δεῖ πάντως ἐστηκότας
 ἡμᾶς εἶναι, καὶ τῶν γῆινων ὑψηλοτέρους, τρώγον-
 τας τὸ πάσχα μετὰ σπουδῆς. Τὴν ἀρετὴν δὲ οὕτω
 καλοῦσιν οἱ σοφοί, καὶ τοὺς ταύτης ἐραστὰς σπου-
 δαίους ὀνομάζουσι. Καὶ βούλεται λοιπὸν ἡ πνευμα-
 τικὴ τοῦ νομοθέτου διάταξις, εὐδοκίμους ὑπάρχειν
 μάλιστα καὶ φιλαρέτους τοὺς μέλλοντας ἐσθλεῖν ἐν
 ἀληθινῷ πᾶσχα, καὶ κοινῶν μὲν ἐνταῦθα τοῦ βίου,
 συνέκδημον δὲ κἂν τῷ τέλει τὴν ἀρετὴν ἔχειν. Αὕτη
 γὰρ καὶ μόνη τῆς Αεσωπτικῆς τραπέζης ἀξίους
 καθίστησι, καὶ πρὸς τὴν ἐκείθεν μεθ' ἡμῶν διαβαί-
 νει ζώην. Τί ἐτι;

Ἐλευθεροῦται διὰ ταῦτα ὁ Ἰσραὴλ, καὶ δόκνεται
 πάλιν φθονούμενος διὰ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ δοξάζε-
 ται Θεὸς ἐν Φαριζαῖς, καὶ θαυματουργεῖ διὰ τῆς ῥάβ-
 δου ὁ Μωϋσῆς σταυρὸν σχηματίζων, καὶ τέμνων
 θάλασσαν, καὶ διαδιδάξων τοὺς οἰκίους καὶ κατα-
 ποτιζῶν τοὺς ἄλλοτριους. Ἐνταῦθεν ὁ στόλος τῆς
 νεφέλης ἡμέρας, καὶ ὁ στόλος τοῦ πυρός ἐν νυκτι,
 ἵνα μὴ μόνον θάλασσα καὶ ἡ τοῦ ὑδάτος φύσις,
 ἀλλὰ καὶ πῦρ καὶ ἀήρ, τὴν διὰ τοῦ τριμεροῦς σταυ-
 ροῦ σωτηρίαν κἂν ταῖς σκιαῖς ὑπουργήσῃ, καὶ
 προτυπώσῃ τὸ βάπτισμα, καὶ τοῦ Πνεύματος τὰ
 χαρίσματα. Τριμερὴς γὰρ ὁ σταυρὸς, τῆς ἁγίας
 Τριάδος ἐμφανῶν τὴν δύναμιν, καὶ τοῦτο Ἡσαίας
 ἀνωθεν προφητεύων, δοξάσειν ἔλεγε τὸν Θεὸν τὸν
 τόπον τὸν ἴδιον ἐν πύκῃ καὶ κέδρῳ καὶ κυπα-
 ρίσσῳ. Οὕτω γὰρ ἐμέλησε ταῖς προφηταῖς περὶ τοῦ
 κατὰ τὸν σταυρὸν μυστηρίου, ὡς καὶ αὐτὰ προει-
 πὴν τὰ ξύλα, ἐξ ὧν ὁ σταυρὸς συνετελέσθη. Ἄλλ'
 ἐνταῦθα γεγονώς ὁ λόγος, καὶ τοῦ κατὰ τὴν Μερβάν
 μνησθήσεται θαύματος. Ξύλον γὰρ καὶ αὕτη τὴν
 πικρίαν ἀποπτύει καὶ ἀποτιθέται, καὶ τὴν τοῦ σταυ-
 ροῦ προδιαγράφει δύναμιν, ἥτις καὶ τὴν πικρίαν τοῦ
 κολαστοῦ νόμου μετέβαλεν εἰς ἡδύτητα χρηστότη-
 τος, οὐκ ἀπαρατήτως εὐθύς ὑπεξερχόμενη, ἀλλὰ
 μετὰ πολλῆς μακροθυμίας τὴν τιμωρίαν ὑπερτιθε-
 μένη, ἵν' ἐπαγάγῃ τὴν διόρθωσιν, καὶ τὴν ἀλμυρὰν,
 καὶ ἀποτον τῶν ἐθνῶν ἐγλύκασεν θάλασσαν, ἐξ ἀπι-
 στίας αὐτοῦ εἰς πίστιν μετατιθεμένην διὰ τῆς χά-

rantiam significat, oportet enim, ut orthodoxus vir-
 tutum quoque ornamentis decoretur. Calcei securi-
 tatem indicant, ut peccati spinas sine damno præ-
 tereamus, calcemusque super serpentes et scorpio-
 nes, et super omnem inimici potestatem ¹¹. Bac-
 ulus firmam illam et solidam in cruce fiduciam animi
 repræsentat, cujus præsidio eos, qui nos allatrant,
 abigimus et ulciscimur, laboresque mentis subimus.
 At quod stando et festinando agnus comeditur, nil
 aliud innuit, quam ut ne segni, remisso, abjecto et
 depresso simus animo, sed erecto, excelso et exci-
 tato, ut sic curramus, quo alia quidem effugeret, alia
 vero consequi valeamus. Cujus rei ratio manifesta.
 Pascha enim Domini est, et præteritio vastantis sup-
 plicii, et transitio a terra in cælum; ad metam enim
 cælestem destinato tendimus, ad braviium supernæ
 vocatiõnis. Oportet profecto, ut omnes stemus, ru-
 busque terrestribus sublimiores Pascha cum festi-
 natione comedamus. Cæterum σπουδὴ vocatur a
 philosophis virtus, virtutisque studiosi σπουδαῖοι.
 Vult autem spiritualis ista legislatoris dispositio et
 ordinatio, maxime probatos, virtutisque amantes
 esse omnes illos qui inanilucatur sunt verum in-
 tud pascha utque virtutem habeant sociam vitam, et sub
 exitu comitem. Hæc enim sola nos Dominica
 mensa dignos efficit, et ad alteram vitam nobiscum
 migrat. Quid amplius?

Liberatur per hæc Israel, quem æmuli, invidia
 concitati, rursus insequuntur ob libertatem, attamen
 non sine Dei gloria, ex Pharaone relata, miracula
 edit per virgam Moyses, crucem præfigurans, dum
 mare dividit, suoque trajecit, et adversarios demer-
 git. Hinc sequitur columna nubis interdiu, et ignis
 noctu, ut non solum mare, et aquæ natura, sed et
 ignis et aer salutem per tripartitam crucem nobis
 obventuram subministrat, baptismumque et spiritus
 charismata præsignificet. Crux enim tripartita vim
 sacrosanctæ Trinitatis insinuat. Quod jam olim Isaias
 vaticinans aiebat: Deum glorificaturum locum
 proprium in pino et cedro, et cypresso ¹². Ad eorum
 prophetis mysterium crucis curæ fuit, ut ei ipsa
 ligna prædixerint, ex quibus crux coagmentata fuit.
 Porro cum huc oratio processerit, par est ut et mira-
 culi ad Marthæ fontem patrati, meminerit; nam et
 ipse ligni beneficio amaritie abjecta et deposita, cru-
 cis potentiam portendit, quæ et asperitatem illam
 pœnarum in lege decretarum, commutavit in beni-
 gnitatis dulcedinem; neque jam ita comparata est,
 ut nullis precibus exorari queat, quominus puniat,
 sed maxima æquitate et longanimitate supplicium
 differt, ut morum correctioni occasionem præbeat,
 utque falsum illud et ad potum ineptum ethnicorum
 mare dulce reddat, translati illis per gratiam ex
 infidelitate ad fidem. Nec minus labores, pro virtu-
 sibus acquirendis susceptos, gratos et jucundos effe-

¹¹ Luc. x, 19. ¹² Isa. lx, 15.

cit, qui alioquin natura sua valde sunt amari et injucundi. Licet enim Domini jugum suave sit, et onus ejus leve⁴³: hoc tamen dictum est propter immensitatem aeternae gloriae, ut Paulus ait: *Propter aeternae gloriae pondus*⁴⁴, et ob illam, quae in caelis futura est, laetitiam. Alioquin *arcta et angusta* est via, quae ad Deum ducit⁴⁵: et vita a voluptatibus separata nihil aliud est, quam Marrha ob amaritudinem ad potum impta. At enim ligno crucis in aquam mentis nostrae injecto, et firmato jam constabilitoque resurrectionis mysterio, suavis efficitur, et potabilis, et omni illo quod sensum suaviter aspicere solet acceptius: *Neque enim condignae sunt passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis*⁴⁶. Ea propter nihil etiam est, quod nos separare possit a charitate Christi, non tribulatio, non angustia, non persecutio, non fames, non nuditas, non periculum, neque mors per cruciatum illata, neque vita laboribus et molestiis plena, neque aliud quidquam ex eis, quae molesta et difficilia esse putantur, sed in his omnibus superamus per spem, quam in Christo sitam habemus⁴⁷.

Vidisti mare ligno divisum, et Marrham ligno dulcem redditam. Vide et petram ligno fractam, et fluvios aquarum profundentem, ut ejus, qui in cruce pependit, potentiam admireris. Ad virgam igitur iterum revertamur, quae et abyssos exsiccare novit, et in abyssos additas patefacere, Qui enim mirabiliter fecit, ut eadem nubes interitum rorem quodammodo plueret, et noctu lucem mitteret, ille et virga, cedente mari, Hebraeis transitum praebuit, et copiosas aquas ex arente loco ipsam produxit. Ait enim: *Interrupit petram in deserto, et potavit eos in abysso multa*⁴⁸. Idcirco petra rumpebatur per virgam; statim autem aquae uberrimae profluxerunt, et abierunt in sicco flumina, et torrentes inundaverunt⁴⁹, et populus quasi suxit aquam laetitiae, mel ex petra, ut rursus Scripturae verbis utar, et oleum de saxo durissimo⁵⁰. Nam is, qui januas caeli aperuerat, dulcissimumque mannae alimentum demiserat, consimilem hujus dulcedini potum subministravit. Quod iterum Propheta insinuans: *Cibavit, inquit, illos ex adipe frumenti*; et hoc ob pinguedinem optimumque mannae succum, et de petra melle potavit illos⁵¹, ob suavitatem aquae. *Petra vero* Christus est; ex doctrina Apostoli⁵², qui non modo, eo quod laedi, quassari et concuti nequeat, sic vocari voluit; nam divina et suprema illa natura propriis bonis fundatur et firmatur, sed quia etiam aridus et humoris expers, et quasi contrarie oppositus est infidelibus gentibus; et *lapis offensionis*, et *petra scandali*⁵³ ingratis Judaeis, conterens utrosque neque ac ventilans, quemadmodum divina oracula

ostendantur.

At virga crux adumbratur, quam conscendens in

Α πικρός· καὶ τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς δὲ οὐχ ἤτεον ἡδονε πόνους, πικρούς γε καὶ αὐτοὺς ὄντας τῇ φύσει. Εἰ γὰρ καὶ χρηστὸς ὁ τοῦ Κυρίου ζυγός, καὶ τὸ φορτίον ἐλαφρὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ βάρους τῆς αἰωνίου δόξης, ὡς ἐν εἰποὶ Παύλου, καὶ τὴν μέλλουσαν εὐφροσύνην τοῦτο εἰρηται. Ἐπει δὲ ἄλλως γε στενὴ καὶ τεθλιμμένη πάντως ἡ πρὸς Θεὸν ἄγουσα, καὶ Μερβὰ τις πικρίας ἀποτος, ὁ τῶν ἡδονῶν χειρισμένος βίος. Ἐμβληθέντος δὲ τοῦ ζωοποιοῦ ξύλου τῷ ὕδατι τῆς διανοίας, καὶ πιστωθέντος τοῦ τῆς ἀναστάσεως μυστηρίου, ἡδύς τε καὶ πότιμος, καὶ παντὸς τοῦ κατ' αἰσθησιν γλυκάζοντος, γλυκερώτερος γίνεται. Οὐδὲ γὰρ ἀξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς δόξαν. Διὰ τοι τοῦτο οὐδὲ δύναται τὴ χειρὸς ἡμᾶς; ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, οὐ ὀλιγίς, οὐ στενοχωρία, οὐ διωγμός, οὐ λιμὸς, οὐ γυμνάσις, οὐ κίνδυνος, οὐχ ὁ δὲ ἑδύτης θάνατος, οὐχ ἡ διὰ πόνων ζωὴ, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὄντων ἢ δοκοῦντων ἀναρῶν, ἀλλ' ἐν τοῦτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν, διὰ τῆς ἐν αὐτῷ Χριστῷ πεποιθήσεως.

Εἶδες θάλασσαν ξύλω τεμνομένην, καὶ Μερβὰν ξύλω γλυκαινομένην. Ὅρα καὶ πέτραν ξύλω ρηγνυμένην, καὶ ποταμούς ὕδατων προχέουσαν, ἵνα τοῦ σταυρωθέντος ἐν ξύλω θαυμάσης τὴν δύναμιν. Πρὸς γούνην τὴν ῥάβδον πάλιν ἀπίωμεν, ἡ καὶ ἀδύσοις οἶδες ξηραίνειν, καὶ πέτρας ἀδύσοις πόρους δεικνύειν. Ὁ γὰρ τὴν αὐτὴν νεφέλην ἡμέρας μὲν δρόσον ὕειν, νυκτὸς δὲ φλόγα πηγάζειν παραδόξως ἐργαζάμενος, αὐτὸς καὶ ῥάβδῳ μιᾷ πάλιν ὑποχωρήσει μὲν Ἑβραίοις τὴν θάλασσαν, προβαλέσθαι δὲ αὐτοῖς πλῆθος ὕδατων τὴν ξηρὰν τε πεποίηκε. Διέβρηξε γὰρ, φησὶ, πέτραν ἐν ἐρήμῳ καὶ ἐπότισεν αὐτοὺς ἐν ἀδύσσω πολλῇ ταύτη τοι καὶ πέτρα μὲν ἐρρήγνυτο ῥάβδῳ, ὕδατων καὶ εὐδύς πλῆθος; ἐρβύθη· καὶ ἐπορεύθησαν ἐν ἀνύδμοις ποταμοί, καὶ χειμάρροι κατεκλύσθησαν, καὶ ὁ λαὸς ἐθήλασεν ὕδωρ εὐφροσύνης, μέλι ἐκ πέτρας, ἔν' εἶπω τὸ τῆς Γραφῆς πάλιν, καὶ ἔλαιον ἐκ στερεῆς πέτρας. Ὁ γὰρ θύρας ἀνοίξας οὐρανοῦ, καὶ βρέξας εἰς τροφὴν ἡδυστήν τὸ μάννα, παραπλησίαν τῇ τούτου γλυκύτητι, καὶ τὴν πόσιν ἐχορηγήσει. Καὶ τοῦτο πάλιν ὁ Προφήτης ἐμφαίνων, Ἐψώμιση, φησὶν, αὐτοὺς, ὡς ἐκ στέατος π' ροῦ, διὰ τὸ νύστιμον τοῦ μάννα, καὶ ἐκ πέτρας μέλι ἐπότισεν αὐτοὺς, διὰ τὴν γλυκύτητα τοῦ ὕδατος. Ἢ δὲ πέτρα Χριστός ἐστι, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, οὐ διὰ τὸ ἀβραυστον μόνον, καὶ ἀκλόνητον, καὶ ἑδραῖον, οὕτως εὐδοκήσας κληθῆναι· ἐρρήρειται γὰρ ἐν ἰδίῳ ἀγαθοῖς ἡ θεία τε καὶ ὑπερτάτη φύσις ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνικμος· καὶ ἀντίετος τοῖς ἀπίστοις ἔθνεσι, καὶ λίθος προσκόψματος, καὶ πέτρα σκανδάλου τοῖς ἀγνώμοσιν Ἰουδαίοις, συντρίβων ἑκατέρους ἐπίσης καὶ λιγμῶν, ὡς τὰ λόγια φησι.

Τῇ ῥάβδῳ δὲ ὁ σταυρὸς εἰκονίζεται, ἐφ' οὗ ἀναβὰς

⁴³ Matth. xi, 30. ⁴⁴ Rom. viii, 18; Cor. iv, 17. ⁴⁵ Matth. vii, 14. ⁴⁶ Rom. viii, 18. ⁴⁷ Ibid. 58, 39. ⁴⁸ Psal. lxxvii, 15. ⁴⁹ Ibid. 20. ⁵⁰ Psal. lxxx, 17. ⁵¹ Ibid. ⁵² I Cor. i, 4. ⁵³ I Petr. ii, 8.

τὴν πλευρὰν ἐνύγη, καὶ τὸ σωτήριον ἐνέρπασε πόμα τοῖς πιστεύουσι, καὶ τοῦτο προφητεύων Ἰσραὴλ ἐδόξα· Σχιθθήσεται πέτρα, καὶ βυθήσεται ὕδωρ, καὶ πίεται ὁ λαός μου, λέγει ὁ Θεός. Πέτρα μὲν οὖν ἡ Χριστός διὰ τὰς εἰρημένους αἰτίας καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται· ῥάβδος δὲ ὁ σταυρός, ᾧ καὶ προσεκληθῆμεν τὸ καταρχὰς καὶ εἰσελεῖ ποιμαινόμεθα, καὶ κέκληται καὶ γεγένηται· δι' αὐτοῦ γὰρ τὴν εὐεργεσίαν ἐπήγαγε τοῖς πᾶσιν ὁ Σωτήρ, καὶ τούτου τοῦ μυστηρίου τὴν χάριν ἡ παλαιὰ τυπικῶς ἱστορία διερμηνεύουσα, Ἐπάταξ, φησί, Μωϋσῆς τὴν πέτραν ἵπαξ καὶ δις, ἵνα μὴ εἴη ὕλη μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ σχήματι τὸν σταυρὸν ὑπογράψῃ. Εἰ γὰρ δυνάμει Θεοῦ τῶν ὀδάτων ἐτεραπεύγεται ἡ ἀφθονία, τίς ἄρα χρεια τῆς δευτέρας· ἐγένετο πληγῆς; Ἐπει δὲ ἡ τοῦ σταυροῦ δύναμις ἐγαπακτριζέτο, διὰ τοῦτο καὶ ἄρα καὶ δις ἐπάταξεν, οὐκοῦν τῷ αὐτῷ σχήματι ἐπενεγκῶν, ἀλλὰ σταυροτύπων; δι' εὐθείαν τὸ πρότερον, καὶ ἐγκάρσιον τὸ δευτέρον· καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον ἡ πέτρα θασαταμένη, καὶ τὴν βασιλικὴν εἰκόνα ἐφ' ἑαυτῆς ἰδοῦσα, τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐπλήρου, καὶ ἄπειρ οὐκ εἶχε προσήνεγκε. Ταύτην τὴν καὶ Δαυὶδ τὴν κτίσιν ἐρωτᾷ, Τί σοί ἐστι, θάλασσα, λέγων, διε ἔφυγες, καὶ σοί, Ἰορδάνη, διε ἐστράφης εἰς τὰ ὄπισθω; Τί γέγονεν ἡμῖν, τί ἐωράκατε; ποίαν ἐθεάσαο δυνάμει; διὰ τί τὰ ὄρη ἐσκικρήσατε ὡσεὶ κριοί, καὶ οἱ βουνοί, ὡς ἀρῖα προβάτων; Ἀποκρίνεται ἡ κτίσις καὶ φησιν· Ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, τοῦ τρέψαντος τὴν πέτραν εἰς λίμνας ὀδάτων, καὶ τὴν ἀκρότομον εἰς πηγὰς ὀδάτων.

Καὶ πρόσωπον Κυρίου τὴν ῥάβδον ὀνομάζει, Ἐπειδὴ εἰκόνα τοῦ σκήπτρου καὶ τῆς βασιλείας ἐφερε τοῦ σταυρωθέντος. Οὐ γὰρ ἀρῆτου οἰκονομίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφάτου δυνάμει; ἔργον ὁ σταυρός διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία κτωρθωκῶς, καὶ διὰ πύθους μὲν ἀπάθειαν χαρισάμενος, διὰ θανάτου δὲ ἀθανασίαν δωρησάμενος· διὰ τοῦτο καὶ ῥάβδος δυνάμει λέγεται, διὲ τῶν δαιμόνων ἰθριλίμθευσε τὴν φάλαγγα, καὶ ῥάβδος ἐνθύητος προσαγορεύεται, διὲ τὴν οἰκουμένην εἰς τὴν τῆς ἀπωλείας κρημνὸν ἐπανώρθωσε. Διττῆς δὲ οὐσίας τῆς ἐν τῇ πέτρᾳ θαυματουργίας, καὶ τῆς μὲν ἐν ἐρήμῳ Χωρῆθ γενομένης, ἐν τόπῳ πειρασμοῦ καὶ λοιδορήσεως κληθέντι· τῆς δὲ ἐν Κάδδης, ἐνθα καὶ ὕδωρ ἀντιλογίας τὸ προχέομενον ὀνόμασται, σκοπήσωμεν, εἰ ἄρα ἐπὶ τῆς νοητῆς πέτρας οὕτως ἐγεγόνει· καὶ γοῦν ἐν δυσὶ ταῖς κατὰ τὴν πέτραν τερατουργίαις καὶ ἡ διπλῆ ἐπὶ τὸν Κύριον πληγὴ τε καὶ συκοφαντία τῶν Ἰουδαίων ἐμφαίνεται. Πρῶτον μὲν γὰρ λοιδορήσαντες πρὸς Πλάτον, καὶ ἀρνησάμενοι τὴν αὐτοῦ βασιλείαν, ἀπέκτειναν· εἶθ' ὅτι καὶ μεμνησεν, ἐν νεκροῖς ἀναπειθῆαι ἤθελον. Ἀλλ' ἔδωκεν αὐτοῖς ὡς ἡ πέτρα τὴν γᾶν διττῶς, ὡν μὲν ὕδωρ προχέων σὺν τῷ αἵματι, καὶ μετὰ θάνατον ἐκ τῆς πλευρᾶς, ὡν δὲ καὶ ζωῆς πόμα ἐκ τοῦ τάφου κερνύει τῇ οἰκουμένῃ, χαρίζεται ἀληθοῦς καὶ εἰρηνης πρὸξενόν, καὶ τὴν παγκόσμιον καταγλυκκίων Μετρίαν, καὶ ἀπαλλάττων

latere vulneratus est, poculumque salutis miscuit creditibus. Quod prædicans Isaias clamabat: *Scindetur petra, et fluet aqua, et bibet populus* ⁸⁵, dicit Dominus. Petra igitur Christus ob causas dictas et est et appellatur. Virga vero crux, qua et initio vocati sumus et perpetuo pascimur. Nam per crucem omnibus beneficia sua impertivit Salvator. Cujus mysterii gratiam vetus historia typice explanans, ait: *Percussit Moyses petram* ⁸⁶ semel et iterum, ne sola materia, sed et forma crucem describeret. Si enim virtute Dei copia illa aquæ tam grandi miraculo producebatur, quid opus erat altero ictu? At enim virtus crucis efformanda esset, ea de causa semel et iterum percussit, non quidem eadem figura ictu illato, sed in speciem crucis; primo ictu directe librato, secundo, oblique et transversim. Quod signum petra conspiciata, regiamque imaginem sibi impendere contuita, ea quæ supra suam naturam erant, præstitit, et quæ non habebat, præbuit. Quocirca David quoque creaturam quasi examinans: *Quid est tibi, inquit, mare, quod fugisti, et tu Jordanis, quia conversus est retrorsum* ⁸⁷? *Quid accidit vobis? quid vidistis? qualem vim conspexistis? Qua de causa montes exsultarunt sicut arietes, et colles sicut agni ovium* ⁸⁸? Respondet creatura his verbis: *A facie Domini, ad apparitione Dei Jacob, qui convertit petram in stagna aquarum, et rupem in fontes aquarum* ⁸⁹.

Faciem Domini virgam nominat, quia et sciptri et regni ejus quæ crucifixus est, imaginem ferebat. Non enim solum ineffabilis œconomix, sed et inenarrabilis virtutis opus crux est, quæ contraria per contraria restituit, et per passionem impatibilitatem concessit, perque mortem immortalitatem donavit. Idcirco *virga virtutis* dicitur, quia de dæmonum cohorte triumphum egit. Vocatur etiam *virga directionis*, quia orbem terrarum, ad Interitus præcipitium ruentem, reparavit. Cum vero geminum sit miraculum circa petram factum, quorum alterum in deserto Choreb accidit, in loco qui tentationis et convicii dicitur, alterum in Cades, ubi et aqua contradictionis, videamus, num quid simile in intelligibili petra acciderit. Etenim duplici illo circa petram prodigio duplex in Dominum plaga, Judæorumque sycophantia declaratur. Primum enim coram Pilato calumniis tractum, regno ejus abnegato, interemerunt; deinde quod ex mortuis non resurrexerit, cunctis persuadere aggressi sunt. At ipse, tanquam petra, geminam aquam dedit, nunc aquam cum sanguine post mortem ex latere profundens, nunc vero vite poculum ex sepulchro terrarum ubi miscens, quod vere gaudii et pacis causa est, totamque totius mundi amaritudinem in dulcedinem vertit, liberans Israelæm ab occidente littera, eripiens et gentes ex idolorum

⁸⁵ Isai. XLV, 1, 21. ⁸⁶ Exod. 17, 6, Num. 20, 8

⁸⁷ Psal. CXXII, 5. ⁸⁸ Ibid. 4. ⁸⁹ Ibid. 8.

servitute, et conjungens utrumque populum, quasi lapis angularis, in unum novum hominem, Ecclesiamque angelis concilians in unam fidei concordiam, in unam laudis divinæ, concinēntē modulationem, qui et prius id quod cæteris omnibus majus est, operatus unione hypostatica duas naturas sine confusione sibi ipse junxit, divinitatem dico, et humanitatem.

Interea bellum Israel suscipit adversus Amalec, Dei populo in campum progresso. Ubi Moyses jam olim passi pro nobis gloriam adumbravit, crucemque manibus extensis, efformavit. At Jesus tyrum ferens nostri Jesu Dei et hominis, alienigenam prosligavit, et omnes filios ejus in occisione gladii trucidavit, eamque, quam fideles per crucem obtineant victoriam, symbolice præfiguravit. Nisi enim jam quoque Dominus adversus eum Amalec, qui sub intelligentiam cadit, a generatione in generationem, ut Scriptura loquitur, pugnaret, nobisque fiducia et armatura crucis corroboratis, opem et suppetias quotidie ferret, frustra laboraremus, domos virtutum ædificare ingressi; frustra etiam vigilaremus, urbem justitiæ Jerusalem custodientes, et ad supernam metropolim properantes.

Posthæc speculatores et exploratores a Moysse mittuntur, quibus in mandatis datur ut promissæ populo regionis argumenta afferant, in confirmationem ejus copię quam recepturi erant. Ut vero reddiderunt, studia in contraria animis divisi sunt; et alii quidem ex improbitate et malitiā, tristissima quæque et ficticia referebant: quibus cum magna populi multitudo aures præberet, Moysen ad iram concitaverunt, ducemque qui eos in Ægyptum reduceret, quæsierunt. Jesus autem meliora et veriora nuntiabat, sublatumque ex Palæstina botrum, et ex vecte suspensum attulit, tanquam specimen quoddam ejus ubertatis, qua terra promissa pollehat. A tu, cum rursus Jesum audis, in mentem revoca verum Deum et Salvatorem Jesum, magni consilii Patris Angelum et ejus, quæ nobis promissa est, beatitudinis doctorem, et regni cælestis jam quidem superis in oris præparatorem, postea vero etiam largitorem, qui ex cruce suspensus velut botrus dependet, quique sanguinem suum in immortalitatis potum præbuit: quod et Moyses ænigmate quodam lectum pronuntiavit, dicens eos sanguinem uvæ ⁵⁵ bibisse, ut hoc loquendi modo salutare passionem, et exaltationem, quæ ex cruce existit, denotaret. Num igitur hæc, quæ hactenus dicta, crucem præsignificaverunt, et quidem tam splendida, tamque miraculorum plena, tabernaculum autem, et quæ in eo sancta, his venerandis pretiosi typi symbolis minime exornata fuerint?

Quomodo silentio involvam quætripartitum populum, tabernaculi ministeriis destinatum, cruci-

⁵⁵ Deut. xxxiii, 14.

Α μὲν τὸν Ἰσραὴλ τοῦ ἀποκτείνοντος γράμματος, ἐλευθερῶν δὲ καὶ τὰ ἔθνη τῆς τῶν εἰδῶλων δουλείας, καὶ συνάπτων ἀμφοτέρους τοὺς λαοὺς, ὡς *λίθος ἀπορρυτιμῶς*, εἰς ἓνα καὶ τὸν ἀνθρώπου, καὶ συντάττων ἀγγέλους τὴν Ἐκκλησίαν εἰς μίαν πίστειως συμφωνίαν, εἰς μίαν ὑμνολογίαν θεολογίαν, δε γὰ καὶ πρὸ τούτου τὸ μείζον παντὸς κατεργασάμενος καθ' ἑνωτικὴν ὑποστατικὴν τὰς δύο συνῆψε φύσεις ἀσυγχύτως ἐν αὐτῷ, θεότητά φημι καὶ ἀνθρωπότητα.

Πόλεμος ἐπὶ τούτοις τῷ Ἰσραὴλ ἐτελεῖτο, καὶ πρὸς Ἀμαλήκ ὁ Θεοῦ λαὸς παρετάττετο. Κάντεῦθεν Μωσῆς μὲν πάλιν τοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν ἰσχυρογράφει δόξαν, καὶ σταυρὸν ἐσχημάτιζε, τὰς χεῖρας ἐκτείνων. Ἰησοῦς δὲ τύπον φέρων τοῦ θεανθρώπου, ἐτρέψατο τὸν ἀλλόφυλον, καὶ πάντας τοὺς παῖδας αὐτοῦ ἐν φόβῳ μαχαίρας ἀπέκτεινε, καὶ τῆς τῶν πιστῶν διὰ σταυροῦ νίκης ἐφανερῶτο συμβολικῶς τὸ τρόποσιον. Εἰ μὴ γὰρ καὶ νῦν ἐπολέμει Κύριος ἐπὶ τὸν νοητὸν Ἀμαλήκ, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεᾶς, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καθ' ἑκάστην ἀντιλαμβανόμενος ἡμῶν ἀνδριζομένων ἐν πεποιθήσει καὶ παντευχίᾳ σταυροῦ, εἰς μάτην μὲν ἂν ἐκοπιῶμεν, οἴκους ἀρετῶν οἰκοδομεῖν ἡρημένοι, εἰς μάτην δὲ καὶ ἡγρυπνοῦμεν, πόλιν δικαιοσύνης Ἱερουσαλήμ φυλάσσοντες, καὶ πρὸς τὴν ὄνω μητρόπολιν ἐπισπεύδοντες.

Ἐξῆς γοῦν κατάσκοποι παρὰ Μωσέως πέμπονται τῆς ἐπαγγελομένης τῷ λαῷ χώρας, καὶ σύμβολα νομίζειν ἐκεῖθεν ἐπιτάττονται τῶν ἐκδεχομένων εἰς πίστωσιν ἀγαθῶν. Ὡς δὲ ἐπανῆκον οὗτοι, καὶ τῆς κατοπτίας ἐδίδουν τοὺς λόγους, διμερίζοντο τηρικαῦτα ταῖς γνώμας· καὶ οἱ μὲν αὐτῶν κακούργουντες, ψευδῆ καὶ σκυθρωπὰ διεγύρευον, οἷς καὶ προσέχοντες τὸ πολὺ τοῦ λαοῦ, δι' ὀργῆς ἐποιούντο τὸν νομοθέτην, καὶ τὸν ἡγροσόμενον τῆς ἐπ' Ἀγυπτὸν ἐπιστροφῆς ἐξήτουν. Ἰησοῦς δὲ τῆς ἀληθοῦς εἶχετο καὶ κρείττονος ἀγγελίας, καὶ κατὰ Παλαιστίνην ἐξαίρων, δειγμα τῆς ἐκείσε τρυφῆς τὸν ἐπ' ἀναφορέως κομιζόμενον βότρυ ἐποιεῖτο. Σὺ δὲ πάλιν Ἰησοῦν ἀκούων, νόει μοι τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν, τὸν τῆς μεγάλης βουλῆς τοῦ Πατρὸς Ἄγγελον, καὶ τῆς ἐν ἐπαγγελίαις μακαριότητος ἐξηγητὴν, τὸν τῆς ἐν οὐρανῷ βασιλείας καὶ ἑτοιμασθῆν ἀνωθεν, καὶ κληροδότην ἐσώτερον, τὸν ὡς βότρυ ἐπὶ σταυροῦ κρεμασθέντα, καὶ τὸ αἷμα εἰς πόσιν ἀθανασίας παρασχόμενον, ὡς καὶ Μωσῆς αὐτὸς δι' αἰνίγματος εἶρηκεν, ὅτι αἷμα σταφυλῆς ἐπὶ οἶνον, ἐν οὗτω τὸ σωτήριον καταμηνύση πάθος, καὶ τὴν σταυροῦ εὐφροσύνην. Ἄρ' οὖν σταυρὸν μὲν προδιετύπου τὰ λεχθέντα, καὶ οὕτω λαμπρὰ τε ἦν καὶ θαύματος γέμοντα, ἢ σκητὴ δὲ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἄγια τοιοῦτοις οὐκ ἔχει του τιμίου τύπου συμβόλοις σεμνύνεσθαι;

Καὶ πῶς ἂν παρέλω τὴν τετραμερῆ περὶ αὐτὴν λαὸν τὴν σταυρικὴν ἐκείνην δορυφορίαν καὶ προ-

ποικίλην, και την μεταξὺ τούτων διαλάμπουσαν τοῦ Θεοῦ δόξαν; Πῶς δὲ τὴν κιβωτὴν, και τὰ ἐν αὐτῇ παραδρέμω, τὸν σταυρὸν τοῦ μάννα, τὰς κλάκας τῆς διαθήκης, τὴν Ιλαστήριον, τὴν λυχνίαν, τὴν τράπεζαν, τὸ θυσιαστήριον τῶν ἑλοκαυτωμάτων, τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος, τὴν ἐνδελειχῆ θυσίαν, τὰ λαοὶς τὸ σεμνὸν εἶχεν ἢ πάσαι λατρία, και δι' ὧν ἐδοξάζοντο πάντες οἱ Θεῷ προσανέχοντες, ἐκολάζοντο δὲ οἱ μὴ οὕτως ἔχοντες, ἐπειδὴ πάντα τοῦ σταυροῦ τὴν δύναμιν προδιέγραφον; Εἰ δὲ και ταῦτα δια τὸν λόγον εἰσὼ φεύγοντα τὴν ἀμετρίαν, τὴν γοῦν ῥάβδον Ἰακώβ, και τὰ κατὰ τὴν δάμαλιν πῶς σιωπήσω, οὕτως περιφανῶς τὸν σταυρὸν προκηρύττοντα; Ἡ μὲν γὰρ ἔκδοξον βλαστάνει τῆς σκηνῆς, και δείκνυσι τὸν ἄξιον Ιερέα, και προδείκνυσι τὸν μέγαν ἀρχιερέα, και τὴν ἐκ τοῦ σταυρικοῦ ξύλου σωτηρίαν εὐαγγελίζεται. Μαρνανθέντες γὰρ και ἡμεῖς ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας τὸ καταρχάς, νῦν ἤδη και βλαστάνομεν, και Θεῷ καρπὸν, ἀρετῶν ἀναφέροντες, θυσίαν, ἀγίαν προσφύραν δεκτὴν, εὐσομον ὡς ἀληθῶς θυμίαμα. Ἡ δὲ δάμαλις τὸ σωτηρίου και αὐτὴ προδιέγραφε πάθος, δι' οὗ κατεβλήθη τῆς παγκοσμίου ἀμαρτίας τὸ κράτος· τῷ γὰρ ἀμυμον αὐτὴν εἶναι και ἄζυγα, τὸ ἀναμάρτητον ἐδρλοῦντο τοῦ Ἰησοῦ και ἐλεύθερον, ὡς Ἰησοῦ. Τῷ τοῦ κέδρου δὲ ξύλῳ τὸ σταυρικὸν εἰκονίζεται ξύλον. Τὸ γὰρ ἀσπυτον ἐκείνου τὸ ζωοποιὸν τοῦτου και τὴν ἀγήρω και ἀτελεύτητον ἐνέργειαν παρεδήλου, και ὁ δι' αὐτοῦ ῥαντισμὸς τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ὀπέφανεν, ἐξ ἧς ἀφεσις ἀμαρτιῶν, και υιοθεσία, και βασιλεία Θεοῦ κληρονομία δωδύρηται.

praenotabat, et aspersio per illud lignum facta, Spiritus peccatorum, adoptionem filiorum, et hereditatem regni caelestis consecuti sumus.

Ἄλλ' εἰ δοκεῖ τὰ τῆς λατρείας ἐτέρῳ ταμειοσάμ- νοι καιρῷ τε και λόγῳ τῇ θαυματουργίᾳ πάλιν ἐπι- τρέψωμεν. Καὶ τοῖνον ἀμαρτάνων Ἰσραὴλ συνήθως, συνήθως πάλιν ἐταπεινῶτο, και οἱ ταπεινωθέντες διὰ δῆγματος ὄψεων ἐθανατοῦντο εὐθύς, και οὕτως ἐμάνθανε δικαίωμα Θεοῦ, και πρὸς Θεὸν ἐπέ- στρεφον. Ἐπιστρέφων δὲ ἰλεούτο τὸν πανοικτιρμονα, και Μωσῆν εἶχε θαυματουργοῦντα. Κατὰ γοῦν τῶν δασκόντων ὄψεων χαλκοῦν ἐκείνος ὄψιν εἰργάζετο, πρὸς Θεοῦ καλεσθεῖς, ὄψηλοῦ τε ἐπὶ ξύλου ἐτίθει, και τοῖς πληττομένοις ὡς αὐτὸν ἔλεγεν ἀτενίζειν· ὁ δὲ και ὄρωντες κακῶν ἀπαθείς διεσώζοντο. Οὐκοῦν φέρε λέγωμεν, ὡς ἐκ τύπου πάλιν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν μεταφέροντες τὸ δῆγμα, προσεκεχρούκαμεν και ἡμεῖς τῷ Δημιουργῷ και κατηνέχθημεν εἰς θάνατον τῆ τοῦ ὄψεω; συμβουλή· δῆγμα γὰρ ἀληθῶς ὄψεως ὁ ἐπιπλῶν τῷ προπάτορι θάνατος. Ἀνεζωοποιή- θημεν δὲ τῷ ἐπὶ τοῦ σταυρικοῦ ξύλου νεκρωθέντι Χριστῷ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας, ὡς φησιν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Ὡς γὰρ ὁ χαλκοῦς ὄψιν ἐκείνος ἰσθαλμα μὲν ἦν τοῦ θηρὸς, τὸν θανατοῦντα δὲ οὐκ εἶχεν ἴδον, οὕτω και ὁ ἐν ποῖς ἀνόμοις λογισθεῖς, δι' ἡμᾶς ἀναμάρτητος, και κατὰ φύσιν ἀγαθῶς Δεσ- πότης σάρκα μὲν ἀνέλαβε, και γέγονε καθ' ἡμᾶς, και ἡμαρτία ἐκλήθη, ἦτοι θυσία ὑπὲρ τῆς παγκοσ-

Agerum illud satellitium, ipsumque comitatum, et eam quae in medio horum cornucae, divisaam gloriam? Quomodo praetergradiar arcam, et quae in ea asservabantur, urnam videlicet, in qua manna, et tabulas Testamenti, propitiatorium, candelabrum, mensam, altare holocaustorum, altare incensi, continuum sacrificium, et alia quibus vetus ille cultus maxime clarescebat, et quibus omnes illi qui Deo serviebant, gloriam consecuti sunt; praenam vero ii qui aliter comparati erant; quae omnia crucis potentiam repraesentabant? Quod si omnia haec, vitandae prolixitatis causa, praeteriam, ut virgam Aaronis, et vaccam illam rufam, qui silentio transmittam, cum tam perspicue crucem praenuntiant? Nam illa intra tabernaculum frondet, ostenditque, quisnam dignus sit sacerdos, et simul magnum sacerdotem praemonstrat, salutemque ex ligno crucis ortam promulgat. Arefacti enim sub initium per peccatum, iam iterum viremus, germinamus, Deoque fructum virtutum referimus, hostiam sanctam, oblationem acceptabilem, verique boni odoris thymiana. Vercia vero salutarem passionem praedelineabat, qua in universum mundum grassantis peccati vis et potentia dejecta est; macula carere debuit, et jugi experta esse. Quo significata est Jesu Salvatoris nostri a peccato immunitas, et ut filii, libertas. Insuper ligno cedrino lignum crucis est adumbratum. Nam natura ejus omnis putrefactionis et cariei experta, vivificam ejus, et nec senio, nec termino obnoxiam actionem

Ceterum si videtur, ea quae ad cultum et ceremonias pertinent, alteri temporis et orationi reservemus, et rursus ad prodigiorum effectiorem nos recipiamus. Igitur cum Israel, more suo, peccatis sese obstringeret, more solito iterum affligebatur et dejectebatur, et qui morsu serpentum fuerant icti, e vestigio peribant: et sic justificationes Dei discebant, et ad Deum revertebantur. Conversus vero miserabatur miseris, et mox Moysen, ut miracula patraret, destinabat. Ergo contra morsus serpentum aereum ille serpentem formavit, jussu Dei, et ex praecelso ligno suspendit, mandavitque ut qui a serpentibus icti essent, in eum respicerent, quod cum facerent, immunes a malo conservabantur. Agendum ergo totam hanc narrationem rursus a figura in veritatem ipsam transferamus. Invisi nos quoque Deo, subdola serpentis suasionem, in mortem praecipites acti fuimus. Vere enim morsu serpentis est mors, quae primum parentem nostrum invasit. Vitam vero recepimus, cum in ligno crucis Christus occubuit in similitudine carnis peccati, ut dicit divinus Apostolus. Quemadmodum enim aereus ille serpens simulacrum erat animalis illius, a mortifero veneno carebat, ita et is qui propter nos cum iniquis reputatus est, ab omni peccati labe

⁶⁶ Rom. xii, 1; xv, 16. ⁶⁷ Ecol. xxv, 6. ⁶⁸ Rom. viii, 3. ⁶⁹ Isa. lxxx, 12

purus et natura sua bonus Dominus, carnem quidem accepit, et nobiscum versatus, imo et peccatum dictus est ⁶⁶, sive sacrificium pro totius mundi peccato. *Eum enim, qui non noverat peccatum*, inquit Paulus, *pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur Dei justitia* ⁶⁷. Et tamen nullam penitus peccati maculam in se admisit. Servat autem illos qui in eum oculos intendunt, eos videlicet qui credunt, ipsum Deum vivum et vitæ datorem esse, carnemque factum, naturam nostram peccatricem induisse et tulisse, et gloriam dare consuevisse iis qui, quantum fieri potest, ad imitationem ejus contendunt crucifigendo carnem, *cum vitiis et concupiscentiis* ⁶⁸.

Vides figuræ cum rei veritate convenientiam. Ibi mortem effugerunt Judæi, sed temporariam; hic æternam illi qui credunt, effugiunt. Ibi serpentium morsus curabat suspensus serpens; at hic plagas, ab intelligibili serpente inflictas, sanat crucifixus Jêsus. Ibi curabatur, qui corporis oculis utebatur; at hic is qui mentis oculis intendit, omnia peccata deponit. Ibi æs in figuram serpentis conformatum fuit; hic corpus Domini a Spiritu sancto efformatum est. Ibi mordebat serpens, serpensque medicinam faciebat: ita et hic mors interitum, et mors salutem attulit. Cæterum serpens, qui exitium pariebat, venenum habebat: at qui salutem afferebat, veneno vacuus erat. Idem hic evenit. Nam morte, quæ nos perdidit, peccato infecta fuit, sicut veneno serpens: at crux Domini omni prorsus peccato carebat, sicut æreus serpens veneno: *Peccatum enim non fecit, nec est inventus dolus in ore ejus* ⁶⁹. Et hoc est, quod divinus Apostolus tradit: *Expolians principatus et potestates, traduxit confidenter triumphans illas in semetipsum* ⁷⁰. Quemadmodum enim generosus aliquis athleta, quando adversarium in sublime raptum lancinat, splendidiorem suam victoriam efficit: ita et Christus, toto terrarum orbe inspectante, adversarias virtutes defecit, et ab illis percussos sanavit suspensus in ligno.

Cur igitur, dixerit forte quispiam, mortem ex morsu illatam depulit suspensus serpens, nec bestias illas majoris beneficii gratia abstulit, tunc quidem Israeli, nunc vero non minus nobis conferendi? Respondeo, Israelitas, malo præsentē, modestiores et tractabiliores effectos esse: nos autem per ea quæ significabantur ad sublimiorem vitæ rationem duci, exemplum vitæ instituendæ: ea quæ præsignificantur, suppeditant. Manifestum enim est nos, qui per crucem servati sumus, mortem ex antiqua illa transgressione ortam penitus effugisse; cum malitiæ vero auctore, et ea quæ carni adversus spiritum semper incumbit concupiscentia (quam mihi reptilia illa innuere videntur), perpetuum bellum, quoad vita durat, gerere debere, ut metu gehennæ et desiderio regni servemus præcepta data post reparationem, qui primæ

A μίλου πίσης ἀμαρτίας. Τὸν γὰρ μὴ γινόντα ἀμαρτίαν, ὁ Παῦλος φησιν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενόμεθα Θεοῦ δικαιοσύνη. Ἀμαρτία δὲ αὐτὸς οὐ μὲν οὐδὲ μιαν ἐδέξατο κηλίδα. Σώζει δὲ τοὺς ὀρώντας εἰς αὐτὸν, τοὺς πιστεύοντας δηλαδὴ, ὅτι Θεὸς ἐστὶ ζωοποιός, καὶ ἰεργόνει σὰρξ, καὶ τὴν ἀμαρτικὴν ἡμῶν ἐφόρεσε φύσιν, καὶ δοξάζει τοὺς μιμουμένους ὡς δυνατὸν ἐν τῷ τῆν σάρκα σταυροῦν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.

qui, quantum fieri potest, ad imitationem ejus contendunt crucifigendo carnem, cum vitiis et concupiscentiis ⁶⁸. Ὁρᾷς τοῦ τύπου πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὴν συγγενεῖαν. Ἐκεῖ θάνατον διέφυγον Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἐτὸν πρόσκαιρον, ἐνταῦθα τὸν αἰώνιον οἱ πιστεύοντες διαδιδράσκουσιν. Ἐκεῖ δὴγγματα ὑφῆων ἴστω ὁ κρεμᾶμενος ὁ ὄφις· ἐνταῦθα τοῦ νοητοῦ δροάκοντος θεραπεύει τὰς πληγὰς ὁ σταυρωθεὶς Ἰησοῦς. Ἐκεῖ ὁ τοῖς ὀφθαλμοῖς τούτοις βλέπων ἰεραπεύετο ἐνταῦθα ὁ τοῖς τῆς διανοίας ὀρών ὄμμασι πάντα ἀποτίθεται εἰς ἀμαρτήματα. Ἐκεῖ χαλκὸς τὸ κρεμᾶμενον ἦν ἐπὶ σχῆμα ὑφῆως διατυπωθεὶς, ἐνταῦθα σῶμα Δεσποτικὸν ὑπὸ τοῦ Ἡνεύματος κατασκευασθέν. Ὁφίς ἔδακνεν ἐκεῖ, καὶ ὄφις ἴστω· οὕτω καὶ ἐνταῦθα θάνατος ἀπέλεσε, καὶ θάνατος ἔσωσεν. Ἀλλ' ὁ μὲν ἀπολλύς ὄφις ἴδον εἶχεν, ὁ δὲ σώζων ἰοῦ καθαρὸς ἦν. Καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸ αὐτό. Ὁ μὲν γὰρ ἀπολλύς θάνατος ἀμαρτίαν εἶχεν, ὡσπερ τὴν ἴδον ὁ ὄφις· ὁ δὲ τοῦ Δεσπότου σταυρὸς ἀμαρτίας ἀπήλλακτο πάσης, ὡσπερ ὁ χαλκοῦς ὄφις ἰοῦ. Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Καὶ τοῦτέστιν ὁ φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος· Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδεδιγμάτισεν ἐν παρόρησιν, θριαμβεύσας αὐτὰς ἐν αὐτῷ. Καθὰπερ γὰρ τις ἀθλητὴς γενναῖος, ὅταν ἐπὶ μετεώρου τὸν ἀνταγωνιστὴν ἄρας καταβράβη, λαμπροτέραν ἀποφαίνει τὴν νίκη· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, τῆς οἰκουμένης ὁρώτης ἀπάσης, τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις κατέβαλε, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνων πληγέντας ἴασατο κρεμασθεὶς ἐπὶ ξύλου.

Τί οὖν, φησὶ, τὸν μὲν ἐκ δῆγματος κατήργησε θάνατον ὁ κρεμασθεὶς ὄφις, τὰ θηρία δὲ οὐκ ἐξεργάσινεν εὐεργεσίας ἕνεκα μελίζονος, καὶ τῷ τότε τῷ Ἰσραὴλ, καὶ νῦν δὲ οὐκ ἔστιν ἡμῖν; Οἱ μὲν γὰρ σωφρονέστεροι τοῦ κακοῦ παρόντος ἐγένοντο, ἡμᾶς πρὸς ὑψηλοτέραν ἀγεί βλου κατὰστασιν τὰ τυπούμενα. Δῆλον γὰρ ὡς διὰ σταυροῦ σωθέντες τὸν μὲν ἐκ τῆς ἀρχαίας παραβάσεως παντελῆ πεφεύγαμεν θάνατον, πρὸς δὲ τὴν ἀρχηγὸν τῆς κακίας καὶ τὴν ἐγκειμένην τῇ σαρκὶ κατὰ τοῦ πνεύματος ἐπιθυμίαν (καὶ ταῦτην γὰρ μοι δοκεῖ τὰ θηρία αἰνίττεσθαι), πολέμειν ὑφείλομεν διὰ βλου, καὶ μάχεσθαι, ὡς ἂν εὐδῶ τῆς γενένης, καὶ πόθῳ τῆς βασιλείας τηρῶμεν τὰς ἐντολὰς τῆς ἀναπάσεως, οἱ τῆς πρώτης πλάσεως τῆν ἐντολὴν μὴ φυλάξαντες εἰς ἀπόλαυσιν τῆς ἀκαταλήκτου ζωῆς. Οὕτω τὴν ἐκ τοῦ γλιωροῦ ξύλου βλαστῆσαν τῆς ἡσπαθείας πυρκαϊάν, ξηρὸν ἔσθεσε τοῦ

⁶⁶ II Cor. v, 21. ⁶⁷ Ibid. ⁶⁸ Galat. v, 24. ⁶⁹ Isa. lxx, 9; I Petr. ii, 22. ⁷⁰ Coloss. ii, 15.

σταυροῦ ξύλον· οὕτω τὸν ἐκ τοῦ ζῆντος ὄψεως ἰδὼν ἢ νεκρωθεῖσα δι' ἐμὲ σὰρξ ἐνέκρωσε, καὶ τῷ πεπονθῶτι τὴν ἀπάθειαν ἐδώρησατο. Οὐδὲ γὰρ ἐμαλλεν ἀθάνατα βασιλεύειν ὁ θάνατος· διὰ θανάτου δὲ μᾶλλον ἔδει καὶ τοῦτον τεθνάναι, ὃ δὴ καὶ γέγονεν, ἀρρήτω σοφίᾳ τοῦ πάντα δυναμένου Θεοῦ. Ὡς γὰρ ἐνοῦα φῶς ἐπιλάμψη, ἀχρόνως ἠφάνισται σκοτός, οὕτω καὶ τῆς φθορᾶς ὀλεθρος γέγονεν, ὅπου Χριστὸς ἡ πάντων ζωῆ παραγέγονεν. Ἄλλ' οὕτω μὲν ταῦτα, καὶ ὁ λόγος πᾶν κατὰ Μωσέα θαυμασίω, ὅσα προετύπου τὴν σταυρικὴν δόξαν διεξεληθῶν, εἰς τοῦθ' ἡμᾶς ἀνεβίβασε τὸ τῆς θεωρίας ὅρος.

Et haec quidem ita sese habent, et ipse orationis crucis gloriam praesignificabant, persequens ad

Βούλεται δὲ λοιπὸν καὶ μετὰ Ἰησοῦ γενέσθαι· ἔχει γὰρ τι κάκεινος ἡμῖν οἰκεῖον ἐπιδειξάτι τι καὶ προσηκόν τῇ πανηγύρει. Τί τοῦτο; Τὸ κατὰ Γαβιῶν τρόποιον, ὅτε τὸν ἥλιον ἔστησε, καὶ τὴν κατὰ θανάτου νίκην τοῦ Σωτῆρος προδιέγραψε, καθ' ἣν παντελῶς ἐπέσχε τὰς ἀκτίνας ἥλιος, καὶ σκοτός ἐν ἡμέρᾳ μέση τὴν οἰκουμένην ἐκάλυψεν, ὃ καὶ φωτὶς μᾶλλον τὴν Χριστοῦ δύναμιν ἐκήρυξεν. Ἴνα γὰρ πᾶσιν ἀνθρώποις φανερὸν γένηται τὸ σωτήριον πάθος, καὶ πάντες μάθωσιν ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ὑπὲρ ἡμῶν ἔδωκεν ὁ Θεός, ἐκέλευσε σκοτισθῆναι τὸν ἥλιον, καὶ οὕτω φωτισθῆναι τὴν ὑψήλιον, μυσταγωγηθεῖσαν ὑφ' ὕψους τῆς εὐεργεσίας τῆς μέγεθος· καὶ τὴν μὲν γέννησιν ἀστήρ ἐκήρυττε τοῖς μάγοις, τὴν δὲ σταύρωσιν ἥλιος διετράνου τοῖς πέρασι. Καὶ ὅρα σοφίαν Θεοῦ, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης ὑπερβολὴν, ἑαυτὸν ἐκένωσεν, μορφὴν δούλου λαβὼν, ὃ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Θεός, ὁ συναεὶδος τῷ Πατρὶ, καὶ ὁμοθρησκός, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι ἐυθεθείς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν, καὶ προσφορὰν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας.

Ταύτη τοι καὶ δόξαν ἰδίαν τὴν δι' ἡμᾶς ἀδοξίαν ὠνόμασε, καὶ εὐφροσύνης ποτήριον τὸν μετ' ὀδύνης ἐκάλεσε θάνατον, καὶ πανηγύρεως ἡμέραν τὴν τῆς ὕθρεως ἐποίησε, τὴν ἀφῆσιν τῷ ληστῇ χαριζόμενος, τὴν παράδεισον ἀνοίγων, τοὺς νεκροὺς ἀνιστῶν, τὴν γῆν σαλεύων, τὸ καταπέτασμα σχίζων, καὶ τῷ Πατρὶ τὴν ὑπὲρ τῶν σταυρούντων προσέγγων ἰκεσίαν, καὶ καλῶν ὑψηλῶ κηρύγματι πρὸς εὐφροσύνην τὰ πέρατα, ὅτι τὸν τύραννον καταθέδληκεν, ὅτι τὴν Ἐκκλησίαν ἐνουμφεύσατο, ὅτι τῷ Θεῷ κατήλλαξε τὴν ἀνθρωπότητα. Διὰ τοῦτο τὴν μὲν ἀνάστασιν λάθρα καὶ ἐν παραδύσσει πεποίηκεν, ἐπιτρέπον αὐτῆς τὴν ἐνδειξὴν τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ παντὶ, τὸν δὲ σταυρὸν ἐν μέσῃ τῇ πόλει ἐν μέσῃ τῇ ἑορτῇ, ἐν μέσῳ τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων, ἐκτελέρωθεν δικαστηρίων πρὸντων Ῥωμαϊκῶν καὶ Ἰουδαϊκῶν, τῆς ἑορτῆς πάντας συναγοῦσης, ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ, ἐν κοινῇ τῆς οἰκουμένης θεάτρῳ ὑπέ-

A creationis praecceptum non observavimus, idque sempiternae et indesinentis vitae adipiscendae gratia. Sic voluptatis incendium, ex viridi ligno enatum, crucis aridum lignum exstinxit; sic vivi serpentis venenum interfecta propter me caro interfecit, et ei qui cruciatus illos subiit, impatibilitatem dedit. Neque enim mortis imperium futurum erat perpetuum: imo aequum erat, ut ipsa mors mortem obiret; quod et accidit ineffabili sapientia omnipotentis Dei. Sicut enim ubi lux illuxit, momento temporis tenebrae fugantur: ita et corruptionis interitus exstitit, simul atque Christus adfuit. cursus ea quae ex mirabilibus a Moyse patris, hanc contemplationis altitudinem nos perduxit.

B Posthac cum Jesu occupari instituta oratio avel. Suppeditabit enim et ille quiddam proprium et praesenti celebritati consentaneum. Quid illud? Trophaeum adversus Gabaeon erectum, quando solem stare fecit, victoriamque Salvatoris de morte reportatam praedelineavit, quo tempore sol suos radios penitus cohibuit, et in ipso meridie tenebrae mundum operuerunt, quae Christi potentiam multo magis quam ulla lux depraedicarunt, ut omnibus hominibus salutaris passio manifesta evaderet, omnesque cognoscerent Deum unigenitum suum Filium pro nobis dedisse, solem inobsecrari iussit, et sic eam partem quae soli subjecta est, illuminari, instructam ab alto de beneficii magnitudine. Nativitatem magis stella nuntiavit: at crucifixionem sol ipse mundi terminis perspicue notificavit. Vide autem sapientiam Dei, et ejus, qua est in nos charitatis immensitatem: seipsum exinanivit, formam servi accipiens, qui in forma Dei erat Deus Patri coaeternus, ejusdem gloriae: in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis **, et dedit semetipsum pro nobis hostiam et oblationem Deo in odorem suavitatis **.

Quocirca gloriam propriam appellavit eam, quam pro nobis suscepit ignominiam; et exultationis poculum nominavit mortem cruciatibus refertam, diemque ludibrii et irrisionis loco celebris festivitatis habuit, concessa latroni peccatorum indulgentia, paradiso aperto, mortuis excitatis, terra quassata, velo scisso, fuis ad Deum precibus pro crucifigentium salute, vocatisque ad laetitiam sonore praeconio, ipsis terrae finibus, ob tyrannum prostratum, ob Ecclesiam sibi desponsam; quia Deo humanam naturam reconciliavit. Ea de causa resurrectione in occulto peracta est; quippe cujus manifestatio toti reliquo temporis reservaretur; crucem vero in media civitate, in medio festivitatis, in medio populi Judaici, judicibus Romanis et Judaicis strinque praesentibus, festo die omnes convocantes, medio die, in medio orbis theatro sustinuit; cumque id quod fiebat, praesentes

** Philipp. 11, 6, 8. ** Ephes. v, 2.

duntaxat intuerentur, soli obscurato mandavit, ut A
ubique terrarum immane illud Judæorum facinus
nuntiaret. Adeo Ecclesiam dilexit universæ crea-
turæ Dominus. Sic se pro illa tradidit. Tali œcono-
mia et consilio innotuit nobis immensitas divinæ
benevolentię.

Huc accedat etiam divinus David: nam et ipse
insigne quoddam munus Deo afferre, et huic cele-
britati convenientissimum contribuere poterit. At-
tende autem ad rei gestæ seriem, ut eo perspicua-
cius quoque intelligas, quod sub illa narratione
latet. Vide quæ ab ipso sunt patrata, ut cogno-
scas, quam probe consentiant cum his, quæ dixit.
Vidit aliquando Goliath, vastum illum mole corpor-
is, spiritu elatum, portentosam illam naturæ ambi-
tionem et insolentiam, pessima audentem, ma-
gnifica quæque contra Israellem factantem et de-
blatrantem. Audivit, quam dictis arrogantia plenis
populum Dei aspernaretur, et quantis injuriis
electam Dei hæreditatem oneraret: moxque juve-
nili ardore incitatus, opposuit sese nefario silen-
tię, et in aciem adversus injuriosam mentem et
linguam progressus est: armis quidem carnalibus
destitutus, at superna gratia egregie munitus, la-
pidisque jactu talem ac tantum prosternit; deinde
micantem fulgoremque contra se mittentem gla-
dium ipse vibravit, eoque blasphemum trucidavit;
et *abstulit opprobrium ex Israel*⁷¹. Hunc in modum
David pastor ovium simul, et rex instrumentum,
quod mortis alioquin causa erat, in præsidium sa-
lutaris verti posse docuit, illudque intra tabernaculi
adyta illatum Deo dedicavit. Christus autem cun-
ctarum rerum Rex, verusque pastor omnis rationa-
lis creaturæ, ligno crucis, quod olim perdendis ho-
minibus cæcædamoni instrumentum erat, in argu-
mentum salutis transmutavit, occiso tyranno, et
mundo libertate restituta. Quapropter nos etiam
gratias agentes exaltamus et exosculamur crucem,
Dei gladium, quam et Isaias ignitum gladium no-
minavit: *In illa enim die, inquit, adducet Dominus
gladium suum sanctum, et magnum, et sortem su-
per draconem, serpentem tortuosum, et interficiet*

Peremit igitur Christus per crucem eum qui glo-
riatus fuerat, se aboliturum et terram et mare, in-
tumque terrarum orbem instar uidi comprehensum.
Occidit desertorem, interfecit corruptionem,
vitæque nobis donavit. Cum enim malitiæ auctor
et dux quadruplici arrogantia laboravit, suumque
thronum sese supra nubes collocaturum jactarit,
inferorum sedes adeptus est, et Leviathan appel-
latur, sede in aquis collocata. Circuit autem eam,
quæ cælo subjecta est, regionem, terramque oham-
bulat. Igitur prudenter admodum Dominus et Sal-
vator quadruplex quasi munimentum ipsius ty-
rannidi opposuit, crucem nimirum quadripartitam,
quæ undequaque eum expellit, et ad tartaræ sty-
giasque domos detrudit. Annon et alii infiniti
mortis obeundæ modi erant, ut et per aliam quam-

⁷¹ I Reg. xvii, 46. ⁷² Isa. xxvii, 1.

μεινε· καὶ ἐπειδὴ οἱ παρόντες μόνον ἑώρων τὸ γενέ-
μενον, ἐπέταξε τῷ ἡλίῳ κρυβέντι πανταχοῦ τῆς
οἰκουμένης ἀπαγγεῖλαι τὸ τόλμημα. Οὕτως ἠγάπησε
τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Δεσπότης τῆς κτίσεως· οὕτω
παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς· τοιαύτη οἰκονομία
ἐγνωρίσθη τὸ ὑπερβάλλον τῆς θείας φιλανθρωπίας.

Ἐπὶ τούτοις περὶ τῶν λόγων καὶ Δαυὶδ ὁ θεός·
εἰσχομίσει γὰρ καὶ αὐτὸς μέγα τι δῶρον θεῶν κἀντιῶσα
δύναται, καὶ τῇ ἰορτῇ προπεδέστατον. Καὶ σκοπεῖ
μοι ἱστορούμενον, ἵνα θαυμάσῃς· τὸ θεωρούμενον.
Σκόπει τὸ πραχθὲν παρ' ἐκείνου, ἵν' ἴδῃς ὅσην ἐξη
συμφωνίαν πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ λεχθέντα. Εἶδε τὸν
Γολιάθ ποτε τὴν περιττὴν τὸ σῶμα, καὶ ἐπηρμένον
τὸ φρόνημα, τὴν τερατώδη φιλοτιμίαν τῆς φύσεως.
τολμῶντα τὰ χεῖριστα, καὶ μέγα κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ
φρυαττόμενον. Ἦκουσεν αὐτὸν λόγους ὑπερηφανίας
ἐξουθενούντα τὸν τοῦ Θεοῦ λαόν, καὶ τὴν ἐκλεκτὴν
κathυβρίζοντα κληρονομίαν, καὶ νεανικῶς ἀντικατέστη
τὴν παλαμναίαν, πρὸς τὴν ὄβριστην παραταξάμενος,
καὶ φρίνα, καὶ γλώσσαν, γυμνὸς μὲν τῶν σαρκικῶν
ὀπλῶν, τῇ δὲ ἀνωθεν χάριτι πεφορημένος κἀνεῦθεν,
καὶ ῥίπτει μὲν εἰς γῆν λίθου βολῆ τὸν τοσοῦτον. Ἔπειτα
καὶ ἦν κατ' αὐτοῦ στίλβουσαν συνεχῶς ἐκεῖνος ἀνέ-
τεινε βρομφαίαν λαθῶν, διεχειρίσατο τὴν βλάσφημον,
καὶ ἐξῆρσεν *δριεδος ἐξ υἱῶν Ἰσραήλ*. Οὕτω μὲν οὖν
Δαυὶδ, ὁ προβατὺς ἅμα καὶ βασιλεὺς, τὸ θανάσιμον
ἔπλον σωτήριον ἀποδείκνυσαι καὶ τῆς ἀγίας σκηνῆς
ἐνδοξοποιῆσαι, καὶ τῷ Θεῷ ἀνατίθῃσαι. Χριστὸς δὲ, ὁ
παμβασιλεὺς καὶ ποιμὴν ἀληθῶς πάσης λογικῆς
κτίσεως, τὸν σταυρικὸν ξύλον, ὃ πάλα κατὰ τῆς φύ-
σεως ὁ ἀλάττωρ ὄργανον εἶχεν ἀπωλείας, αἰτίον
ἐδείξε σωτηρίας, κτείνας τὸν τύραννον δι' αὐτοῦ, καὶ
κόσμον τὴν ἐλευθερίαν χαρισάμενος. Ταύτην τε καὶ
ἡμεῖς εὐχαριστοῦντες ἀνυψοῦμεν καὶ κατασπαζόμεθα
τὴν Θεοῦ μάχαιραν, τὸν σταυρόν. Οὕτω γὰρ αὐτὸν
καὶ τὸ κατηνυθρακισμένον ὠνόμασεν Ἡσαίου στόμα·
*Τῇ ἡμέρᾳ γάρ, φησὶν, ἐκείνη ἐπάξει ὁ Θεός τὴν
μάχαιραν αὐτοῦ τὴν ἀγίαν, καὶ τὴν μεγάλην καὶ
τὴν ἰσχυράν, ἐπὶ τὸν δράκοντα, τὸν ὄβριν τὸν
σκολιόν, καὶ ἀνελεί τὸν δράκοντα τῇ ἡμέρᾳ ἐκεί-
νῃ ἐν τῇ θαλάσῃ.*

*draconem in illa die, in mari*⁷².

Ἄνελλε γοῦν διὰ σταυροῦ ὁ Χριστὸς τὸν καυχησά-
μενον ἐξαλείφειν γῆν τε καὶ θάλασσαν, καὶ τὴν οἰ-
κουμένην ὅλην ὡς νεοττιὰν καταλήψεσθαι. Ἐθανά-
τωσε τὸν ἀποστάτην, ἀπενέκρωσε τὴν φθοράν, καὶ
τὴν ζωὴν ἡμῖν ἔδωκ' ἵνα ζήσωμεν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῆς κακίας
ἀρχηγὸς καὶ προστάτης τετραμερῆ τὴν ὑπερηφάνειαν
ἐκτέθησε καὶ θῆσιν μὲν ἐπὶ τῶν νεφελῶν εἶπεν τὸν
θρόνον, ἀπεκληρώσατο δὲ τὸν ἄδην, καὶ Ἀευταθὲν δὲ
λέγεται τοὺς ὕδασι ἐμφωλεύων. Περιέρχεται δὲ καὶ
τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ ἐμπεριπατεῖ τῇ γῆ. Πανσόφως
ἄρα καὶ ὁ ἐμὸς Σωτὴρ καὶ Δεσπότης τετραμερῆς
ἀντέστησεν ἀμυντήριον, τῇ εἰκείνου τυραννίδι τὸν
τετραμερῆ σταυρόν πανταχόθεν αὐτὸν ἀπελαύνοντα,
καὶ ταρτάρῳ καὶ τῇ γένῃ παραπέμποντα. Ἡ γὰρ
οὐ μύριοι τινες ἦσαν οἱ πρὸς θάνατον φέροντες τρέ-
παι, ἵν' ἴσως καὶ δι' ἄλλου τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν αἰ-

κοινωνίαν ὁ Δεσπότης ἐκτελέσει; Τίς οὖν ὁ περὶ τοῦ σταυροῦ λόγος, ὃν ὡς ἀναγκαῖον τῷ εἰκαίῳ θανάτῳ πανταχοῦ μίγνυσι προστιθεῖς, καὶ δι' ὃν τοὶ μαθηταῖς ἔλαγε μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὅτι οὕτως γέγραπται, καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν, διὰ τῆς ἐπι ξύλου δι' ἰσχυροῦς ἐκτάσεως; Πολλὰ μὲν ἰσως ὁ ζήτων εὐρήσει τούτου τὰ αἰτία, καὶ πάντα θεοκρητῆ, κατ' ἐξαιρέτων δὲ δυοῖν τούτοις ἕνεκα, ἴν' ἔμα μὲν καὶ τοῦ κόσμου παντὸς ἐκλιώξῃ τὴν τυραννησαντα, ἔμα δὲ καὶ τὴν ἀνυπέροβλητον φιλανθρωπίαν ἐπιδείξῃται.

Ἐρμηνεύει Παῦλος ἀμφοτέρω γράφων Ἐφεσίοις· *Ἴν' ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι τὸ πλάτος καὶ μήκος καὶ βάθος καὶ ὕψος, ἴσῳται δὲ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ.* Τῆν μὲν γὰρ θεῖαν ἀγάπην ἔγνωμεν, ὅτι τὴν πάντων οὐκίστον ὑπὲρ ἡμῶν ἔλατο θάνατον· τὴν δὲ παγκόσμιον ἐλευθερίαν ἀνεμύθημεν διὰ τοῦ τετραμεροῦς σχήματος τοῦ σταυροῦ. *Πάντας γὰρ εἰλλύσει πρὸς ἑαυτὸν τῆ ἐπιγνώσει τῆς ἰσχυρῆς δεσποτικῆς· ἐπειδὴ βασιλεὺς τῆνικαῦτα καὶ Θεὸς οὐχ ἡ κτίσις μόνον ἀνεκήρυττε τούτο τῆ σφετέρῃ καινοπαθείᾳ, ἀλλὰ καὶ ὁ συναποθνήσκων ληστής, καὶ ὁ αὐτουργῶν ἐπιτόνταρχος, καὶ ὁ τοῦ Πιλάτου τίτλος, ἀληθῶς μαρτυρία παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἀξιοπίστοι· ὅπερ καὶ ὁ θεοπάτωρ ἄνωθεν προαναφανῶν ἔκραξεν, ὅτι· Ὁ Θεὸς ἡμῶν βασιλεὺς πρὸ αἰῶνος ὑπάρχων, ἐπ' ἐσχάτων τούτων ἡμερῶν εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς, καὶ τὴν διὰ σταυροῦ κατὰ λυσιν τοῦ τυράννου σημαίνων.* Ἐκδέχεται γὰρ ὁ τοῦ σκότους ἄρχων τῆς κτίσεως ἀπάσης, καὶ ἀπέρριπται μὲν ἐξ οὐρανοῦ, ὅτι Ὁ οὐρανὸς τῶν οὐρανῶν τῷ Κυρίῳ ἀπέρριπται ἐξ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης, ὅτι τοῦ σταυρωθέντος Σωτηρὸς ἔστι ἡ θάλασσα, καὶ τὴν ξηρὰν αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἔπλασαν· κατήργηται καὶ ἡ ἐν ἔθου δυναστεία, ἐπειδὴ χάσιμος τῆ δεσποτικῆ καταβάσει πενήτισται, καὶ εἰς λοιπὸν τῷ διαβόλῳ τόπος ὁ τῆς γενένης τετήρηται, ὁ ἡτοιμασμένος αὐτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ.

Φέρε δὴ νῦν καὶ ἐκ τῶν ἱστορικῶν τῆς Σελωμῶντος Σοφίας ῥημάτων τὸν λόγον ἀρδεύσωμεν. Καὶ πρῶτον μοι ἢ ἐν ἐκείνοις κλίτη, Χριστοῦ τὸν σταυρὸν προκηρύττουσα, τοῦ πρὸς ἀλήθειαν βασιλεῶς εἰρήνης, τοῦ τὰ διεστῶτα συνάψαντος, καὶ τὸ τοῦ φρτζμοῦ μεσότειχον ἐκ μέσου ποιήσαντος· ἐν αὐτῷ γὰρ ὁ ζωῆς ταμιεύς ἐκοιμήθη Ἰησοῦς, καὶ ὑπνωσε ὕπνον τοῦ παρόντος Ἀδάμ ἀναστάσιμον, ἐξ οὗπερ ἀνέστη, πάντας εἰς τὰς πρώτας ἀποκτείνων ἀμαρτωλοὺς τῆς γῆς. Ταύτην δὲ τὴν τετραμερῆ κλίτην ἐξήκορτα κυκλοῦσι δυνατοὶ, χορδὸς τέλειος, καὶ βεβηκῶς ἔδραϊως, ἐκ πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων, ὁσίων συνελθόντων καὶ δικαίων ταγματῶν, καὶ καὶ ἑαυτὰ τὸ τέλειον ἐχόντων τῆς δεκάδος, καὶ κοινῇ συμπληροῦντων τὴν ἐξάδα, καὶ τῆ παντελείῳ παρισταμένω Τριάδι. Ταύτην βασιδικὴν κλίτην οὐ δάκρυσιν ὁ Δαυὶδ, ἀλλ' αἵμασιν ὁ ἐκ Δαυὶδ τὸ κατὰ σάρκα Χριστὸς ἔλουσεν, ο.χ. τὸ

⁷⁵ Ephes. iii, 18, 19. ⁷⁶ Joan. xii, 32. ⁷⁷ Psal. lxxiii, 12. ⁷⁸ Psal. cxiii, 16. ⁷⁹ Psal. xciv, 5.

⁷⁵ Cant. iii, 1 seqq. ⁷⁶ Psal. c, 8.

Adam mortis rationem Dominus susceptas pro nobis partes consummaret? Quæ igitur crucis ratio est, quod ubique tanquam de necessaria ad mortem suam loquitur, et cujus gratia cum ad discipulos verba post resurrectionem faceret, aiebat; quoniam sic scriptum est, et sic oportebat pati Christum, videlicet per extensionem in cruce? Forte autem is, cui quærere animus, multas hujus rei invenerit causas, omnesque Deo consentaneas, ex quibus dum istæ potissimæ: ut simul ex toto mundo crudelem illum tyrannum expelleret, simul et immensam suam bonitatem demonstraret.

Utriusque testis et interpretis est Paulus scribens ad Ephesios: *Ut possitis comprehendere quæ sit latitudo et longitudo, profunditas et altitudo: scire etiam supereminentem charitatem scientiæ Christi.* Nam divinam charitatem cognovimus, quia mortem omnium turpissimam pro nobis subit; communi autem et ad omnes pertinente libertate quasi initiali sumus per quadriformem crucem. *Omnes enim transiit ad seipsam*, agnitione dominationis propriæ; quia regem et Dominum non modo creatura per suam commiserationem proclamabat, sed et is qui simul moriebatur latro, et centurio, qui sua manu Christi latus aperuit, et titulus Pilati, quæ vere ab hostibus fide digna testimonia sunt; quod quidem Dei parens jam olim vaticinans clamabat: *Deus noster rex ante sæcula existens novissimis his diebus operatus est salutem in medio terræ*, ubi tyranni exterminationem per crucem factam indicat: nam princeps tenebrarum ex omni re creata expulsus est; et e cælo quidem dejectus est, quia *cælum cæli Domino*. Ex terra etiam et mari profligatus est, quia crucifixi Servatoris est mare, et aridam formaverunt manus ejus. Eversa est et illa, quæ in inferno grassabatur, potentia, quia et inferos suo descensu illustravit, et de cætero unus locus gehennæ diabolo reservatus est, qui præparatus est ipsi et sociis.

Agedum nunc etiam ex canticis Salomonis orationem nostram rigemus, et copiosiore efficiamus, *Adveniat igitur is, qui in illis celebratur, lectulus*, Christi crucem prænuntians, qui vere Rex pacis est, qui ea, quæ dissita erant, conjunxit, et maceriam, quæ interposita erat, sustulit; in ipso enim vitæ auctor Jesus requievit, somnumque dormivit, quo collapsus Adam excitatus est, ex quo et resurrexit, *in matutino interficiens omnes peccatores terræ*. Hunc quatuor partibus constantem lectulum *sexaginta fortes ambiunt*, chorus perfectus, firmus et stabilis, collectus ex patriarchis, prophetis, apostolis, martyribus, aliisque sanctorum et justorum ordinibus, qui in se et denarii numeri perfectionem complectuntur, et pariter sexagenarium complent, summæque et immensæ Trinitati astant. Hunc regium lectulum lacrymis non rigat David, sed sanguine lavit Christus, ex familia Davidis secundum

carne natus, non quod propriam culpam expiarit, natura enim omnis labis expertus est, sed quia scelera mundi expurgavit. Cæterum quod etiam veneratione dignus sit hic lectulus, perspicue Isaias prædixit: *Et erit, inquit, requies ejus honor* ⁸⁰.

Fere me præterisset Jonas fugitivus ille propheta cum suo illo admirando naufragio, et inopinata vitæ recuperatione. At crucis figura, quam intra belluam efformavit, et resurrectio tertia die, cujus tum imaginem gessit, manifestum fecerunt, neque latitare permiserunt. Conferat quoque aliquid ad orationis complementum Isaias, qui benefacta crucis non modo his verbis propheticeis prænuntiavit: *Livore ejus sanati sumus, et peccata multorum tulit* ⁸¹, sed et iis quæ pertulit, Christi passionem præsignificavit. Ufariam enim serra lignea dissecutus, crucis figuram effligiavit, ut et Jeremias, tanquam *agnus innocens, qui portatur ad victimam. Cogitarunt, inquit, super me cogitationes malas, dicentes, Venite, mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium, et nomen ejus non memoretur amplius* ⁸². Hæc et id genus alia, quæ subjungit, magis Christo, de quo vaticinabatur, conveniunt, et propter illum literis mandata sunt. Huc accedat et Elisæus, nobisque crucis imaginem depingat, dum misso in aquas ligno ferrum securis jam submersum extrahit, erroris exterminationem, et gentium ex impietatis profundo reductionem velut per transennam representans.

Accedat etiam magnus ille Daniel, et tres pueri; ille enim ora leonum non solita mansuescere obtinuit, cum manus expandisset in læcu, et in crucis speciem conformasset; qua lenitate et abstinentiâ carnivorum animalium, futura agrestium gentium mansuetudo denotata est. At præstantissimi illi juvenes, cum manus extendissent, et ignem exstinxerunt, et tyrannum eo adduxerunt, ut veri Dei regnum et potentiam toto terrarum orbe prædicaret. Mitto dicere quartum quoque, qui apparuit, quadripartitam crucem ejusque per universum orbem potentiam præsignificasse: quæ impietatis fornacem exstinxit, populumque, qui Trinitati servit, conservavit.

Talia igitur ea sunt, quæ salutem communem hominum per crucem, in imagine quadam præsignificaverunt, et posteris etiam adumbraverunt. Non omnia vero; quia pleraque propter immensitatem a me ommissa sunt. Quoniam vero magnum illud salutis nostræ mysterium peractum est, figuræque transierunt, veritas autem toto terrarum orbe inclaruit, neque cogitatione concipere, neque verbis eloqui possumus, quanta per crucem miracula patrata sint, creaturæ reparandæ gratiâ, quæ quidem magnitudine infinita sunt, et multitudine innumera, ea nimirum, quæ per apostolos gesta, per martyres, per Patres, per doctores, quæ in celo, quæ in terra, quæ omni tempore et loco, et in omnibus hominum ætatibus, non præsentibus modo,

⁸⁰ Isa. xi. 10. ⁸¹ Isa. liii. 5. ⁸² Jerem. xi. 19.

ἑαυτοῦ πλύνων ἀμάρτημα (κατὰ φύσιν γὰρ ἐστὶν ἄχραντος), ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου καθαιρῶν. Ὅτι δὲ καὶ σεβάσματος ἄξια ἡ κλίση αὐτῆ, ὁ Ἡσαίας προεκήρυξε τρανότερον, *Καὶ ἔσται, λέγων, ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ.*

Μικροῦ με παρέδραμα φεύγων Ἰωῶδς ὁ δραπέτης προφήτης μετὰ τοῦ κατ' αὐτὸν θαυμαστοῦ νουαγίου, καὶ τῆς παραδόξου ἀναβιώσεως· ἀλλ' ὁ δι' ἐκεῖνον τυπωθεὶς θηρὸς ἐνδὸν σταυρικὸς τύπος, καὶ ἡ τριήμερος ἀνάστασις ἦν ἐξεικόνισε τότε, ἐμφανῆ τε εἰργάσατο καὶ τοῦ λαθεῖν κρείττονα. Συμπληρούτω δέ μοι καὶ Ἡσαίας τὸν λόγον, ὅτι μὴ ῥήμασι προφητικαῖς μόνον τὸ τοῦ σταυροῦ κατόρθωμα τίθησι, λέγων· *Τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθωμεν, καὶ ὅτι ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκεν, ἀλλ' ἤδη καὶ οἷς ἔπαθε, τὸ Χριστοῦ προδιέγραψε πάθος. Διχῆ γὰρ διαιρούμενος φυλῆν πρίονι, τὸν σταυρικὸν ἐσχημάτισε τύπον, ὡς δὲ καὶ Ἰερεμίας, ὡς ἀρτίον ἄκακον ἀγόμενος ἐπὶ τὸ θύεσθαι. Ἐλογίσαντο γάρ, φησὶν, ἐπ' ἐμὲ λογισμὸν ποτηρὸν, λέγοντες· Δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκπιψώμεν αὐτὸν ἐκ γῆς ζώων, καὶ τὸ δρομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῆ ἔτι. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοῦτων ἐξῆς τῷ ὑπ' ἐκεῖνου προφητευομένῳ Χριστῷ μᾶλλον ἀρμότει, καὶ διὰ τοῦτο γέγραπται. Παρίτω μοι καὶ Ἐλισσαῖος, καὶ δεικνύτω σταυροῦ προεικόνισμα τὴν ἐμβληθέντα τῷ ὕδατι στελεθὸν, καὶ ἀνελεύσαντα τῆς τομῆς τὸ σιδήρειον, καὶ τὴν ἐκκοπὴν τῆς πλάνης προδιαγράψαντα, καὶ τὴν ἐκ βυθοῦ τῆς ἀσεβείας τῶν ἔθνων ἀνάκλησιν προτυπώσαντα.*

Μηδὲ Δανιὴλ ὁ μέγας ἀπέστρω τοῦ λόγου, μτδ' οἱ τρεῖς παῖδες. Ὁ μὲν γὰρ ἐφίμωσεν ἀτίθασσα λέοντων στόματα, χεῖρας ἀπλώσας καὶ εἰς στυρὴν σχηματισθεὶς ἐν τῷ λάκκῳ, καὶ οὕτω σημάνας διὰ τῆς ἐγκρατείας τῶν σαρκοδόρων θηρῶν τὴν ἡμερότητα τῶν ἀγγέλων ἐθνῶν. Ἡ δὲ τῶν χειρῶν ἑκτασις τῶν παναρσιῶν ἐκεῖνων νέων, καὶ πυρὸς ἔσθεσε δύναμιν καὶ τυραννὸν ἐπέισε, καθ' ὅλης κηρύξαι τῆς οἰκουμένης τοῦ Θεοῦ τὸ βασίλειον. Ἐὼ δὲ λέγειν, ὅτι καὶ ὁ τέταρτος παραφανεὶ τὸν τετραμερῆ στυρὸν προδιετύπωσε, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ δύναμιν τὴν κοσμικὴν, ἧτις ἀπέσθεσε τῆς ἀσεβείας κάμινον, καὶ λαὸν διετήρησε τῇ Τριάδι λατρεύοντα.

Τοιαῦτα μὲν οὖν, ἅπερ τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων διὰ σταυροῦ σωτηρίαν προεμήνυε τυπικῶς; καὶ τοῖς ἐσῴστερον πᾶσι γὰρ ἡμῖν ἐσκιαγράφει. Οὐ τοσαῦτα δὲ τὰ γὰρ πλείω παρήκεν ὁ λόγος διὰ τὴν ἀπειρίαν. Ἐπεὶ δὲ τὸ μέγα τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐπραγματεύθη μυστήριον, καὶ παρήλθον μὲν οἱ τύποι, ἡ δὲ ἀλήθεια τῷ κόσμῳ ἐξήνηθησεν, οὐδὲ ἔχομεν λοιπὸν ἐννοῆσαι, μὴ ὅτι γε καὶ εἰπεῖν, ὅσα διὰ σταυροῦ τεθαυμάσονται εἰς τὴν τῆς κτίσεως ἀνάκτισιν μεγέθει τε ἀνυπέροβητα, καὶ πλήθει ἀνεξίχνιστα, τὰ διὰ τῶν ἀποστόλων, τὰ διὰ τῶν μαρτύρων, τὰ διὰ τῶν Πατέρων, τὰ διὰ τῶν διδασκάλων, ὅσα ἐν οὐρανῷ, ὅσα ἐν γῆ, ὅσα ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ τόπῳ, καὶ πάσαις γενεαῖς ἀνθρώπων, οὐ ταῖς νῦν οὖσαις, οὐδὲ ταῖς παρελθούσαις μόνον, ἀλλὰ καὶ μάλιστα ταῖς ἐσομέναις, καὶ

μέχρι τῆς οὐρανῶθεν σταυρικῆς ἐπιλάμψεως, ὅσα ἔτι γενήσεται, καὶ ἵνα συνελὼν εἶπω, οὐκ ἔστι τι τῶν γεγονότων, οὐ τῶν ἐρωμένων, οὐ τῶν νοουμένων, οὐκ οὐρανός, οὐ γῆ, οὐ θάλασσα, οὐχ ἡ ὑπερκόσμιος κτίσις, οὐκ ἄλλο τῶν ἀπάντων οὐδὲν οὕτω μὲν θαυμασιώ, οὕτω δὲ φανερώς δεικνύον ἡμῖν τὴν τοῦ Χριστοῦ φιλοanthρωπίαν, ὡς ὁ σταυρός. Οὗτος γὰρ καὶ τοῦ οὐρανοῦ γέγονεν εἰσισμός, καὶ τῆς γῆς ἀγλάισμα, καὶ κόσμον ἀνέσχε πάντα, τοῖς μὲν ὑπερκόσμοις χριστῶν, τοῖς ἐπιγείοις δὲ πρυτανεύσας ἐλευθερίαν καὶ τὰ δεσπότητα συνάψας. Σταυρός γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης ἡ ἀπόδειξις· Ὁδῶν γὰρ ἠγάπησεν τὸν κόσμον, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται. Σταυρός τῆς τοῦ Υἱοῦ κηδεμονίας ἡ παράστασις. Ἐγὼ γὰρ εἶμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, φησὶ, καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων. Σταυρός τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπιδημίας ἡ ἐναρξίς· οὕτω γὰρ ἦν ἡ εὐμα ἄγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη σταυρός, τὸ τοῦ Πατρὸς θέλημα, ἡ τοῦ Υἱοῦ δόξα, τὸ τοῦ Πνεύματος ἔργον.

Σταυρός τὴν ἐχθρὰν ἠφάνισε, καὶ τὴ μεσότοιχον τοῦ φραγμαῦ διαλύσας τὰς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους καταλλαγὰς ἐκόμισε, καὶ οἱ πρότερον ἐχθροὶ οὕτως κατηλλάγημεν ἐπὶ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Σταυρός τὴν γῆν οὐρανὸν ἐποίησε, τὴν οἰκουμένην τῆς κλάνης ἀπῆλλαξε, τοῦ θανάτου κατήνεγκε τὴν ἀκρόπολιν, τοῦ διαβόλου τὴν λαχὴν ἐξενεύρισε· τῆς ἀμαρτίας τὴν δύναμιν ἠφάνισε, τὸ ψεῦδος· ἐδίωξε, τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, τοὺς δαίμονας ἤλαξε, τοὺς εἰδώλων καὶ βωμῶν ἀνέτριψε, τὴν ἀρετὴν κατεφύταυσε, τὴν Ἐκκλησίαν ἐρίζωσε, τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ἐποίησε τὴν παγκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον ἀγαλλίασιν ἐξεργάσατο. Σταυρός· τὸ χειρόγραφον ἡμῶν διεβήρηξε, τοῦ θανάτου τὸ δεσμοτήριον ἔρηγοντον ἐποίησε, τὸν ζῆλον ἐκέλευσε, τοὺς νεκροὺς ἐξανέστησε, τὴν ἀρὰν ἀπέλυσε καὶ τὴν χαρὰν ἐσωρησάτο. Σταυρός τὸν παράδεισον ἀνέψυξε, τὴν λησθὴν εἰσήγαγε, τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἀπάλλυσθαι μέλλον, καὶ οὐδὲ τῆς γῆς ἀξίον ὄν πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἐχειραγώγησε.

Σταυρός τῶν ἐπουρανίων τὸ θαῦμα, τῶν ἐπιγείων τὸ καύχημα, τῶν ἀμφοτέρων ὁ σύνδεσμος. Σταυρός τὸ ἀχείρωτον ὄπλον τῶν Χριστιανῶν, τὸ ἀκαταγώνιστον φρούριον, τὸ ἀπόρητον τεῖχος, τὸ καθαιρετικὸν τῶν αἰρέσεων ἔργον, ἡ ἀήττητος τῆς Ἐκκλησίας δύναμις, ἡ βεβία τῶν πιστῶν ἐλπίς, τὸ μέγα φυλακτήριον τῶν ὀρθοδόξων, τῶν παθῶν ἡ ἀναίρεσις, τῆς ἀπαθείας ἡ κατόρθωσις, ἡ ἐν Χριστῷ νίκη, τὸ ἀντιλεγόμενον σημεῖον, τὸ θαυμαστόν καὶ παράδοξον τρόπαιον. Σταυρός τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος τὸ ταμεῖον, ἡ σαφιλῆς χορηγία τῶν Χριστοῦ δωρημάτων, τῆς εὐδοκίας Θεοῦ τὸ θησαυρισμα, τῆς οὐρανῶν βασιλείας ὁ πρόξενος. Σταυρός ὁ τετραμερῆς καὶ ὑπερέλαμπρος, ὃς ἐξ ἀπόπτου περιωπῆς τῆς Σιών, μᾶλλον δὲ ἐξ ὑψωμάτων δόξης τοῦ πάντων βασιλέως Χριστοῦ πάντα τὰ ἔθνη συνεκάλυψε, ἀπὸ

A aut præteritis, sed etiam futuris, donec crux de cælo splendescet; certo eventura novi, et ut rem in pauca conferam, nihil est ex omnibus rebus creatis, neque ex iis quæ sub aspectum, neque ex iis, quæ sub animum cadunt: non cælum, non terra, non mare, non ulla natura hoc mundo excelsior, neque quidquam aliud ex omnium aliorum numero, quod nobis modo tam admirando, et tam perspicue benevolentiam et humanitatem Christi proponat, oculisque subijciat, quam crux, quæ et cæli firmamentum est, et terræ decus, totumque mundum sustentat: cælestibus gaudio, terrestribus libertate data, dissitisque in unum arcto vinculo connexis. Nam crux amoris divini argumentum est: Sic enim dilexit mundum ut Filium suum unigenitum pro eo daret, ut omnis, qui credit in illum non pereat⁸³. Crux representatio est ejus, quam circa nos Filius gerit sollicitudinis. Ait enim: Ego sum pastor bonus, et animam meam pono pro ovibus n. eis⁸⁴. Crux spiritus advenientis et in nobis inhabitantis principium est: Nondum enim datus fuerat Spiritus sanctus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus⁸⁵. Crux, Patris voluntas; Filii gloria, et Spiritus instrumentum.

C Crux inimicitias sustulit, et medium parietem maceræ dissolvit, Deique reconciliationem ad homines attulit, et qui prius hostes eramus, Deo reconciliati sumus per mortem Filii ejus. Crux et terra cælum fecit, orbem terrarum ab errore liberavit, arcemque et propugnaculum mortis dejecit et diaboli vires enervavit. Vim peccati abolevit, mendacium profligavit, veritatem reduxit, dæmones pepulit, templa idolorum et altaria evertit, virtutem plantavit, Ecclesiam fundavit, homines angelos fecit, exultationemque in toto mundo et extra mundum effecit. Crux chirographum nostrum rupit, carcerem mortis inutilem reddidit; infernum evacuavit, mortuos excitavit, maledictionem perdidit, et gratiam donavit. Crux paradysum aperuit, latronem introduxit, hominumque genus, ne terra quidem dignum, ad regnum cælorum manuduxit.

D Crux cælestium miraculum, terrestriumque gloriatio, imo utrorumque gloriatio et conjunctio. Crux, non manufacta Christianorum armatura, inexpugnabile propugnaculum, insuperabilis murus, instrumentum tollendis hæresibus aptissimum, invicta Ecclesiæ virtus, firma Christianorum spes, ingens orthodoxorum præsidium, passionum extinctio, et impædibilis reparatio, victoria in Christo, signum, cui contradicitur, admirabile, et supra omnem opinionem trophæum. Crux, charismatum Spiritus ærarium, larga donorum Christi subministratio, divini beneplaciti thesaurus, regni cælorum conciliatrix. Crux quadripartita et fulgida, quæ ex invisibili specula Sion, vel potius ab altitudine gloriæ omnium regis Christi gentes convocavit ab Oriente et Occidente, a septentrione et au-

⁸³ Joan. III, 16. ⁸⁴ Joan. x, 11. ⁸⁵ Joan. VII, 39.

stro, ab extremis terræ, a finibus orbis terræ, et in unam Ecclesiam congregavit, et in unum baptisma, et in unitatem sinceræ fidei, omnesque vinculo charitatis colligavit.

Cruz etiam invisibiles hostes evertit, et visibiles conterit, et eos qui manifestum bellum nobis inferunt, interficit, et eorum qui insidias struunt, conatus irritos efficit, morbos pellit, et venenata pharmanca extinguit, aconiti vim excludit, morsus venenatorum animalium sanat; nec mirum; si enim portas inferni contrivit, et fores cœlorum reseravit et paradisi ingressum instauravit, et diaboli nervos elisit, quid mirum, si etiam inimicorum dentes confringit, perniciosisque pharmanis et gravibus ægritudinibus, et id genus aliis incommodis valentior est? Hæc virtutis virga est, quæ ethnicorum insolentiam et fastum tanquam vasa figuli confregit. Hæc est gladius, quo spiritalis Goliath occubuit, hoc signum est, cujus aspectu sol radios suos occuluit. Hoc signo velum templi scissum est, et multa corpora mortuorum ex monumentis exsilierunt. Hoc signo dæmon immedicabilem plagam accepit. Hoc signo stimulus mortis interemptus est, caput serpentis contritum, principis tartarei draconis sublata, potestas principis hujus mundi dissoluta, et omnes ejus dominationes et potestates potenter traductæ, et in triumphum ductæ. Hoc signo bellua illa, omnia devorans, mors, extincta est, carcer ruptus, et inferni portæ contractæ.

ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, ἀπὸ βορρᾶ καὶ νότου, ἐκ τῶν ἀκρῶν τῆς γῆς, ἐκ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης, καὶ εἰς μίαν Ἐκκλησίαν συνήγαγε, καὶ εἰς ἓν βάπτισμα, καὶ πίστεως εἰλικρινοῦς ἐνότητά, ἐν ἀγάπῃ πάντα συνέδησε.

Σταυρὸς καὶ τοὺς ἀοράτους καθεῖλεν ἐχθροὺς, καὶ τοὺς ὁραμένους συντρίβει, καὶ τοὺς φανεροὺς πολεμοῦντας ἀπονεκροῖ, καὶ τοὺς δολοὺς περιβουλεύοντας ἀπρακτοῖ, καὶ νοσήματα καύει, καὶ δηλητηρία σβέννυσι φάρμακα, καὶ κωλείου δύναμιν ἐκλείει, καὶ θηρίων ἰστία τῶν ἰοδόλων δῆγματα, καὶ θαυμαστὴν οὐδέν. Εἰ γὰρ ἕξου πύλας συνέτριψε, καὶ οὐρανῶν ἀψίδα ἀνεπίτασε, καὶ παραδείσου εἰσοδὸν ἀνεκαίνισε, καὶ τοῦ διαβόλου τὰ νεῦρα ἐξέκαψε, τί θαυμαστὸν εἰ καὶ τῶν ἐχθρῶν τοὺς ὀδόντας συνθλάττει, καὶ φαρμακῶν ὀλεθρίων, καὶ νοσημάτων χαλεπῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων περιγίνεται; Αὕτη ἡ ῥάβδος τῆς δυνάμεως, ἡ συντρίψασα τῶν ἐθνῶν τὸ φρούραγμα ὡς σκευὴ κεραμείως. Αὕτη ἡ μάχαιρα, δι' ἧς πέπτωκεν ὁ νοσητὸς Γολιάθ· τοῦτο τὸ σημεῖον, ὅπερ ἰδῶν ὁ ἥλιος, τὰς ἀκτῖνας ἀπέκρυψε. Διὰ τοῦτο καὶ καταπέτασμα ἐσχίζετο, καὶ σώματα νεκρῶν ἐκ τῶν μνημείων ἐξεπήδη πολλά. Ἐκ τούτου τὴν ἀνίατον πλῆγῃν ὁ διάβολος ἔλαθε. Διὰ τούτου τὰ κέντρα τοῦ θανάτου κατακτάθη, ἡ κεφαλὴ συνετρίβη τοῦ ὄφρατος, ἡ τυραννὶς ἀνηρέθη τοῦ δράκοντος, ἡ ἐξουσία καταλύθη τοῦ κοσμοκράτορος, καὶ πᾶσαι αὐτοῦ κραταιαὶ ἐδειγματίσθησαν ἀρχαί, καὶ ἐξουσίαι, ἐν παρρησίᾳ θριαμβευθεῖσαι. Διὰ τούτου τὸ παμφάγον τέθηγε κτηρῖον ὁ θάνατος, καὶ τὸ δεσμοκτήριον ἐρράγη, τοῦ ἔδου συνεκλείσθησαν πύλαι, καὶ οἱ νεκροί.

NOTÆ ET VARIÆ LECTIONES

IN ORATIONEM MACARII CHRYSOCEPHALI.

Pleraque de plagis Ægyptiis, quæ Macarius iste disputat, descripta sunt ex commentariis Theodoretii in Exodum, ut intelliget, qui Macarium cum Theodoro comparare volet. Romæ in Bibliotheca illustrissimi cardinalis Columnæ existere dicuntur. Μακρίου τοῦ Χρυσοκεφάλου εἰς τὴν ὑψωσιν τοῦ σταυροῦ λόγος τ'. Qui num distincti sint ab isto sermone: an vero ille ipse, quem hic damus, in quatuordecim partes iastic distribuitur, exploratum non habeo. In qua itidem bibliotheca asservari dicuntur 13 orationes Ἀέοντος τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν ὑψωσιν τοῦ σταυροῦ, et commentatio Pselli εἰς τὴν σταύρωσιν τοῦ Κυρίου. Quæ utinam ex tenebris in lucem aliquando eruantur. Macarii episcopi Philadelphie ensidi. Postea misit ad me Roma aliud ejusdem homilia apographum R. P. Jacobus Sirmondus Societatis nostræ, quod cum edito conferendum curavi; ex qua collatione multæ lacunæ sunt expletæ, lectio vera suum in locum reducta.

Col. 176. A. συνδράμετε δὲ, πάντες οἱ κατοικοῦν- D τες τὴν οἰκουμένην. Ms. hæc subdit ex Psal. xxiiii. προσέλθετε πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτίσθητε, καὶ ψαλμικῶς, etc.

Ibid. καὶ ἐπινίκιον ὕμνον ἀνακράξατε. Ms. καὶ τὸν ἐπινίκιον ὕμνον.

Ibid. B. καὶ σεσωσμένοι διὰ σταυροῦ. Ms. καὶ σεσώμεθα διὰ σταυροῦ.

Ibid. C-D. τὴν δὲ σπουδὴν συμπληρώσατε. Ms. τὴν δὲ τῆ σπουδῆ.

Ibid. D. ὅπως ἂν ἰσως καὶ δύναμιν ἐγγύς σου τῆς προθέσεως ἔλαθιν. Ms. οὕτω γὰρ ἂν ἰσως καὶ δόξα: μιν ἐγγύς σου τῆς προθέσεως ἔλαθιν.

Ibid. πανηγύρεως καὶ γούν ὑψοῦται μὲν. Ms. πανηγύρεως καὶ γούν ὑψοῦται, etc.

I id. πρόκειται δὲ εἰς ἐξήγησιν, ὅπερ αὐτοῦ λόγος. Ms. πρόκειται δὲ εἰς ἐξήγησιν ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος.

Col. 177 A. οὐκ ἔστιν οὐδὲ νῦν διαλαθεῖν. Ms. οὐκ ἔστιν οὐδὲν, ᾧ διαλαθεῖν.

Ibid. μὴ χωρούμενα τοῦ Δεσπότης καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ διὰ σταυροῦ τελοῦμενα εἰς εἰς. Ms. μὴ χωρούμενα θαύματα τοῦ Δεσπότης, καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ διὰ σταυροῦ μὲν τελοῦμενα, εἰς, etc.

Ibid. B. ἡ τούτων δύναμις. Ms. ἡ τούτου δύναμις.

Ibid. τῆς τοῦ σταυροῦ δόξης θεωρεῖν προσθέμην, καὶ, etc. Ms. τῆς τοῦ σταυροῦ δόξης θεωρησῆαι προσθέμην, καὶ οὕτω.

Col. 180 A. τὸ κατὰ ἀρχὰς εἶπεν ἡ Γραφή. Ms. τὸ κατὰρχὰς εἶπεν ἡ Γρ.

Ibid. B. θαυμάσει μὲν τὸ τῶν θαυμάτων, etc. Ms. Θαυμάσει μὲν τὸ τῶν ἰαμάτων, etc.

Ibid. προσμένῃ, αἰ γὰρ τὸ βέον. Ms. Sic: πρωμείνη· αἰ γὰρ τὸ βέον.

Ibid. C. οὕτω δὲ ἔχοντες. Ms. οὕτω δ' ἔχοντες.

Col. 180 C. καὶ ἄνωθεν ἀναλαβεῖν τῷ λόγῳ τῶν ἀρχαιότερον διήγησιν. Ms. καὶ ἄνωθεν ἀναλαβεῖν τῷ λόγῳ τῆν τῶν ἀρχαιότερον διήγησιν.

Ibid. D. οὐ δεύτερα δὲ, τῆ ἀξία διὰ τὴν ἀφήγησιν, etc. Ms. οὐ δεύτερα δὲ τῆ ἀξία διὰ τὴν διήγησιν.

Ibid. D. ἐκεῖ γὰρ ὁ παράδεισος. Ms. ἐκεῖσε γὰρ ὁ παράδεισος.

Ibid. Ὁ πρόκειτο. Ms. ὁ προύκειτο.

Col. 181 A. ἴν' ὡς ἐκ τοῦ ἀβρώτου. Ms. ἴν' ὡς ἐκ τοῦ ἀβρότου.

Ibid. ἐδωρήσατο. Ms. παγγενῶς ἐδωρήσατο.

Ibid. B. Τί ὑπὲρ ἡμᾶς ἔχειν. Ms. τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς ἔχειν.

Ibid. τοῦτον λαβόντα. Ms. τοῦτο λαβόντα.

Col. 184 A. τὰς ἀνά πᾶσαν τὴν γῆν κεχυμένας ἡδονὰς κατεξήρανε. Ms. τὰς ἀνά πᾶσαν τὴν γῆν κεχυμένας ὑγρὰς ἡδονὰς κατεξήρανε.

Ibid. B. ἴν' ἅμα καὶ ἀρετῆς κληρωτῆν. Ms. ἴν' ἅμα καὶ ἀρετῆς κληρωτῆν.

Ibid. C. ἀλλὰ καὶ δι' Ἑλληνικῆς Ms. ἀλλὰ καὶ δι' Ἑλληνῶν.

Ibid. C. ὁ μὲν Ἀβραάμ, etc. ἐντεῦθεν λοιπὸν ὁ μὲν Ἀβραάμ.

Ibid. εἰκόνιζε μονογενῆς γὰρ μόνου πατρὸς ἀνάρχου, etc. Ms. εἰκόνιζε μονογενῆς γὰρ καὶ οὗτος, καὶ πρῶτος, οὐκ μονοκέρωτων, παρὰ γὰρ μόνου πατρὸς ἀνάρχου.

Ibid. D. καὶ μόνης μητέρος ἐδὲ κατὰ σάρκα γεγέννηται. Ms. καὶ μόνης μητέρος κατὰ σάρκα.

Ibid. Καὶ τὸν σταυρὸν ὡς ἐπωμάδιον. Ms. καὶ τὸν σταυρὸν ὡσπερ ἐπωμάδιον.

Ibid. τύπος ἐγένετο. Ms. τύπος ἐγένετο.

Col. 185 B. εἰς χαρὴν ἐγεγόνει. Ms. εἰς χαρᾶν ἐγεγόνει.

Col. 188 A. καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ θωρημένην τῷ κόσμῳ ζωῆς τράπεζαν. Ms. καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ δομουμένην τῷ κόσμῳ, etc.

Ibid. καὶ ἐν πνευματικῇ ἀληθείᾳ. Ms. καὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ.

Ibid. B. καθὰ δὲ πρὸς τὸν Θεόν. Ms. καθὰ δὲ καὶ πρὸς τὸν Θεόν.

Ibid. δὲ καὶ ἄλλος. Ms. σὺ δὲ καὶ ἄλλως.

Ibid. ἀλήθειαν, οὐδὲ γὰρ. Ms. ἀλήθειαν, οὕτε γὰρ.

Ibid. ἡ δὲ ἀκρασίαν τοῦ σώφρονος κατεψεύσατο. Ms. ἡ δὲ ἀκολασίαν τοῦ σώφρονος.

Ibid. C. οἷς εὐήργεσεν. Ms. οἷς εὐήργησεν.

Ibid. D. ὁ μέγας Ἰσραήλ. Ms. ὁ μέγας Ἰακώβ.

Ibid. τὸν νέον ἔσπευδε. Ms. τὸν νέον ἔσπευσε.

Ibid. καὶ γινόμεθα. Ms. καὶ γενόμεθα.

Col. 189 B. ἔθεν τοι καὶ ἥλιος ἐσκοτίζετο. Ms. ἔθεν τοι καὶ ἥλιος μὲν ἐσκοτίζετο.

Ibid. C. ὅσῳ δ' ἑπικρατέρω γένοιτο. Ms. ὅσῳ δ' ἄν επικρατέρω γένοιτο.

Ibid. τὰ μὲν γὰρ πρὸ τοῦ νόμου ἀρχὴ ἦν. Ms. τὰ μὲν γὰρ πρὸ τοῦ νόμου ἀρχὴ τις ἦν.

Ibid. νῦν μὲν κοινῇ τῷ λαῷ γινόμενη. Ms. νῦν μὲν κοινῇ τῷ λαῷ γινόμενων.

Col. 192. A. οἱ τῆς ἀπωλείας διδάσκαλοι. Ms. οἱ τῆς ἀπαρτίας διδάσκαλοι.

Ibid. καὶ πόλεις οἰκοδομεῖν ἐπέτατον ἀλλοτρίοις. Ms. καὶ πόλεις οἰκοδομεῖν ἀπέτατον ἀλλοτρίοις. Εἰ ποῖ ibid. εἶπεν δ' αὐταί. Ms. εἶπεν δ' ἄν αὐταί.

Ibid. B. τύπους γὰρ τῶν ἐσύτερον εὐεργεσιῶν παραδεικνύων τῆ φύσει. Ms. τύπους γὰρ τῶν ἐς ὑστερον εὐεργεσιῶν, etc.

Ibid. C. αὐτὴν γοῦν βάρβδον etc. Ms. αὐτίκα γοῦν βάρβδον.

Ibid. καὶ ἡ βάρβδος τὴν τοῦ πνευματικοῦ ξύλου προδήγραφε δύναμιν. Ms. καὶ ἡ βάρβδος τὴν τοῦ σταυρικοῦ ξύλου προδήγρ. δύν.

Col. 193 A. ἀπὸ σώματος. Ms. ἀπὸ σώματος; ἀνθρώπου.

Ibid. D. οὐ στοιχείων μόνον συντελεσάτων

ἅπαντα. Ms. οὐ στοιχείων μόνον συντελεσάντων ἀπάντων.

Col. 97 A. τοῦ ἐν τῷ θείῳ σταυρῷ τὰς χεῖρας ἐκπέτασαντος, etc. Ms. τοῦ ἐν τῷ θείῳ σταυρῷ τὰς χεῖρας ἐκπετάσαντος.

Ibid. B. διὰ τοῦτο. Ms. διὰ τοῦτο.

Ibid. ὅτι δάκτυλος τοῦτο Θεοῦ. Ms. ὅτι δάκτυλος τοῦ Θεοῦ.

Ibid. D. φθορὰν ἀνύποιστον. Ms. φθορὰν ἀνύποιστον μάλιστα.

Col. 200 C. ἐπεξέρχονται τοῖς κατακρίτοις Ms. ἐπεξέρχονται τοῖς κατὰ τακρίτους. Ibid. ei seq. vers. ἐνταῦθα γοῦν. Ms. ἐντεῦθεν γοῦν.

Ibid. καὶ σωτηρία ὑπὸ Θεοῦ. Ms. σωτηρία ὑπόθεσις.

Col. 201 A. τὸ γινόμενον. Ms. τὸ πραττόμενον.

Ibid. καὶ μιὰ νυκτὶ πάντες ἀναιροῦνται. Ms. καὶ ἐν μιᾷ νυκτὶ, etc.

Ibid. ὥστε καὶ τὸ δυνατόν ἐνταῦθα τοῦ Θεοῦ. Ms. ὥστε καὶ τὸ δυνατόν ἐν ταυτῷ τοῦ Θεοῦ.

Ibid. B. ἀπεργάζεσθαι θέλων. Ms. ἀπεργάζεσθαι θέλων.

Ibid. τότε δὲ πιστοῦς. Ms. οὐ τοὺς τότε δὲ πιστοῦς.

Ibid. καὶ γὰρ διὰ σταυροῦ. Ms. τὴν γὰρ διὰ σταυροῦ.

Ibid. δοθεῖσαν ἡμῖν θαυμαστὴν ἐλευθερίαν προδεικνυσὶν ἡ ἱστορία. Ms. δοθεῖσαν ἡμῖν θαυμαστῶς ἐλευθερίαν προδεικνυσὶν ἡ ἱστορία.

Ibid. C. τὴν πνευματικὴν διδάσασιν. Ms. consummate perosito, duo hanc incisā subdit: τὴν τοῦ θανάτου ὑπέρασιν, καὶ τὴν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν μετάσασιν, γίνεται, etc.

Col. 204 A. ὁμοῦ δὲ καὶ προκηρυττόμενον ἐν ἐσχάτοις καιροῖς. Ms. προκηρυττόμενον.

Ibid. B. καὶ πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἐποίησε τὴν διαθήκην. Ms. καὶ πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἐποιεῖτο διαθήκην.

Ibid. C. καὶ πολλὰς τῆ κατὰ χώραν ἐκτάσει. Ms. καὶ πολλὰς; τῆ κατὰ χώραν ἐκτάσει.

Ibid. D. διὰ τοῦτο γοῦν πρόβατον ἦν τὸ πρόγραμμα τοῦ μεγάλου θύματος. Ms. διὰ τοῦτο γοῦν πρόβατον ἦν τὸ πρόβατον τοῦ μεγάλου θύματος.

Ibid. B. καὶ κυριεύσας. Ms. κυριεύων.

Col. 205 D. Ὁ ἐκ τοῦ πρωτοκλάστου λέλυται θάνατος. Ms. ὁ ἐκ τοῦ πρωτοκλάστου λέγεται θάνατος.

Col. 208 A. ὡς τὸ λογικὸν σημαίνουσα. Ms. ὡς τὸ λογιστικὸν σημαίνουσα.

Ibid. καὶ χριόμενοι ἐκατέρωθεν. Ms. καὶ χριόμενων ἐκατέρωθεν.

Ibid. μηδέ. Ms. μήτε.

Ibid. B. ἡ δὲ πρῶτα, τὰ μέλλοντα. Ms. ἡ δὲ πρῶτα, τὸν μέλλοντα.

Ibid. τὸ δὲ ὀπτόμενον. Ms. τὸ δὲ ὀπτούμενον.

Ibid. C. ὡς ὀπομονὴν καταργαζόμενοι. Ms. ὡς ὀπομονὴν καταργαζομένης.

Ibid. ὑπὲρ ἡμᾶς. Ms. ὑπὲρ ἡμῶν.

Ibid. D. ἐν πῇ ἀπεκδόσει τῆς σαρκός, etc. Ms. ἐν τῇ ἀπεκδόσει τῆς σαρκός.

Ibid. βκκτηρεύονται. Ms. βκκτηρεύοντες.

Col. 209 A. μηδὲ καταβεβλημένον ἔχειν τὸ φρόνημα. Ms. μηδὲ κατακακλιμένον ἔχειν τὸ φρόνημα. Forte rescribendum κατακακλιμένον.

Ibid. καὶ συντεταμένους ὑπάρχειν. Ms. representant hanc lectionem: καὶ συντεταμένους ὑπάρχοντας.

Col. 209 D. ἦτις καὶ τὸ πικρὸν τοῦ κολαστοῦ νόμου μετέβαλεν εἰς ἡδύτητα χρηστότητος. Ms. ἦτις καὶ τὸ πικρὸν τοῦ κολαστικοῦ νόμου, etc.

Col. 212 C. ταύτη τοι καὶ πέτρα μὲν ἐδρήγνυτο βάρβδῳ. Ms. ταύτη τοι πέτρα μὲν ἐπλήτετο βάρβδῳ.

Col. 213 A. ἐφ' οὐ ἀναβάς. Ms. ἐφ' ὃν ἀναβάς.

Ibid. Ἐπεὶ δέ. Ms. ὅτι δέ.

Col. 213. B. οὐκοῦν τοῦ αὐτοῦ σχήματος. Ms. οὐκ ἔπι τοῦ αὐτοῦ, etc.

Ibid. δι' εὐθείαν. Ms. δι' εὐθείας.

Ibid. ἐφ' ἐουτῆς. Ms. ἐφ' ἐαυτῆν.

Ibid. B. τοῦ τρέφαντος; τῆν πέτραν Ms. τοῦ στρέφαντος τὴν πέτραν.

Ibid. C. ὅτι τὴν οἰκουμένην εἰς τὸν, etc. Ms. ὅτι τὴν οἰκουμένην κατεβράχυνεν εἰς τὸν, etc.

Col. 216 A. καὶ συνάπτων ἀμφοτέρους τοὺς λαούς. Ms. καὶ συνάπτων ἀμφοτέρων τοὺς λαούς.

Ibid. τὸ μείζον παντός. Ms. τὸ μείζον πάντων.

Ibid. B. ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάς. Ms. ἀπὸ γενεῶν εἰς γενεάς.

Ibid. τῆς ἐπαγγελιομένης τῷ λαῷ χώρας. Ms. τῆς ἐπαγγελμένης, etc.

Ibid. C. καὶ τὸν ἠγησόμενον τῆς ἐπ' Αἴγυπτον ἐπιστροφῆς ἐξήτουν. Ms. καὶ τὸν ἠγησόμενον τῆς ἐπ' Αἴγυπτον ἀποστραφῆς ἐξήτουν.

Col. 217 B. τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ὑπέφαιεν. Ms. τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ὑπέφαιεν.

Ibid. C. καὶ οἱ ταπεινωθέντες διὰ δειγμάτων ὄψεων. Ms. καὶ ἡ ταπεινωσις διὰ δειγμάτων ὄψεων.

Ibid. πρὸς Θεοῦ κλεισθεῖς ὑψηλοῦτε ἐπὶ ξύλου.

Ibid. ὁ δὲ καὶ ὄρωντες. Ms. ὁ δὲ καὶ ὄρωντες ἐκείνου.

Col. 220 A. καὶ ἐγεγόνει σάρξ. Ms. καὶ εἰ γέγονε σάρξ.

Ibid. καὶ τὴν ἁμαρτικὴν ἡμῶν ἐφόρεσε φύσιν. Ms. καὶ τὴν ἁμαρτιστικὴν ἡμῶν ἐφόρεσε φύσιν, etc.

Ibid. B. ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ σταυρός. Ms. ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος σταυρός.

Ibid. C. τὸν μὲν ἐκ δειγμάτων κατήργησε θάνατον. Ms. τὸν μὲν ἐκ δειγμάτων κατήργησε θάνατον.

Ibid. D. ex Ms. romani θ ἀριθμηθὲν ad dita sunt hæc : κακοῦ παρόντος; ἐγένοντο, ἡμᾶς πρὸς ὑψηλοτέραν ἄγει.

Ibid. ξυρὸν ἱσθεσε τοῦ σταυροῦ ξύλον. Ms. C. ξυρὸν ἱσθεσε τοῦ σταυροῦ ξύλον.

Col. 221 B. καὶ σκότος ἐν ἡμέρᾳ μέση ἐκῆρυξεν. Ms. σκότος ἐν ἡμέρᾳ μέση τὴν οἰκουμένην ἐκάλυψεν ὁ καὶ φωτὸς μᾶλλον τὴν Χριστοῦ δύναμιν ἐκῆρυξεν.

Ibid. C. τὴν τῆς ὄψεως ἐποίησε. Ms. τὴν τῆς ὄψεως ἐποίησε.

Ibid. D. ἐκατέρωθεν δικαστηρίων παρόντων Ῥωμαϊκῶν, καὶ Ἰουδαϊκῶν. Ms. ἐκατέρωθεν δικαστηρίων, Ῥωμαϊκῶν καὶ Ἰουδαϊκῶν.

Col. 224 A. σκόπει τὰ πραχθέντα παρ' ἐκείνου. Ms. σκόπει τὰ πραχθέντα παρ' ἐκείνου.

Ibid. B. ἤκουσαν αὐτὸν λόγοις ὑπερηφανίας ἐξουθενούντα τὸν τοῦ Θεοῦ λαόν, καὶ τὴν ἐκλεκτὴν καλυπτόμενην κληρονομίαν. Ms. ἤκουσαν αὐτοῦ, λόγοις ὑπερηφανίας ἐξουθενούντος τὸν τοῦ Θεοῦ λαόν, καὶ τὴν ἐκλεκτὴν καλυπτόμενην κληρονομίαν.

Ibid. εἶτα καὶ ἦν κατ' αὐτοῦ στίλβουσαν συνέχρη. Ἐκείνος ἀνέτεινε ῥομφαίαν λαθῶν. Ms. εἶτα καὶ ἦν κατ' αὐτοῦ στίλβουσαν συνεχῶς ἐκείνος ἀνέτεινε ῥομφ.

Ibid. οὕτω μὲν οὖν Δαυὶδ ὁ προφήτης ἄμα, καὶ βασιλεὺς. Ms. οὕτω μὲν οὖν Δαυὶδ ὁ προβατεύς ἄμα, καὶ βασιλεὺς.

Ibid. nihil item est sententia loci ejusdem : τὸ θανάσιμον ὄπλον σωτηρίων ἀποδείκνυσθαι Χριστῶς, etc. Ms. τὸ θανάσιμον ὄπλον, σωτηρίων ἀποδείκνυσθαι, καὶ τῆς ἁγίας σκηνῆς ἐνδὸν τίθησι, καὶ τῷ Θεῷ ἀνατίθησι Χριστῶς, etc.

Ibid. C. ὁ ἐπέφησε κατὰ τῆς φύσεως ὁ ἀλάστωρ ὄργανον, δι' αὐτοῦ καὶ κόσμῳ τὴν ἐλευθερίαν χαρισάμενος. Ms. ὁ πάλαι κατὰ τῆς φύσεως ὁ ἀλάστωρ

Κτείνας τὸν τύραννον δι' αὐτοῦ, καὶ κόσμῳ τὴν ἐλευθερίαν χαρισάμενος.

Ibid. Οὕτω γὰρ αὐτὸν καὶ κατηνθρακωμένον ὠνόμασεν Ἰσαίου στόμα. Ms. οὕτω γὰρ αὐτὸν καὶ τὸ κατηνθρακωμένον ὠνόμασεν Ἰσαίου στόμα.

Col. 225 A. οὐ ὡς ἀναγκαίον. Ms. ὅν ὡς ἀναγκαίον.

Ibid. B. τὴν δὲ πανκόσμιον ἐλευθερίαν ἀνεμύθησεν. Ms. τὴν δὲ πανκόσμιον ἐλευθερίαν ἐμνήθησεν.

Ibid. ὑπ' ἑ καὶ ὁ Θεοπάτωρ ἀνωθεν προαναφανῶν ἐκράξεν. Ms. ὑπ' ἑ καὶ ὁ Θεοπάτωρ, etc.

Ibid. ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν πρὸ αἰῶνος ὑπάρχων, etc. Ms. ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν, βασιλεὺς πρὸ αἰῶνος ὑπάρχων.

Ibid. C. ὅτι ὁ οὐρανὸς τῶν οὐρανῶν τῷ Κυρίῳ. Ms. ὅτι ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ.

Ibid. ἀπεβράβηται δὲ καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης. Ms. ἀπεβράβηται δὲ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης. Ἀποβράβηται enim quæ est depellere, profligare, refutare.

Ibid. ὅτι τοῦ σταυρωθέντος Σωτῆρός εἰσιν ἡ θάλασσα. Ms. ὅτι τοῦ σταυρωθέντος Σωτῆρός ἐστιν ἡ θάλασσα.

Ibid. Ἐπειδὴ κἀκείνους τῆς Θεοποικίης καταβάσει πεφώτισται. Ms. ἐπειδὴ κἀκείνους τῆς Θεοποικίης καταβάσει πεφώτισται.

Ibid. καὶ εἰς λοιπὸν τῷ διαδόλῳ τόπος ὁ τῆς γενένης τετήρηται. Ms. καὶ εἰς λοιπὸν τῷ διαδόλῳ τόπος, etc.

Ibid. C. καὶ καθ' ἑαυτὸν τὸ τέλειον ἐχόντων τῆς δεκάδος. Ms. καὶ καθ' ἑαυτὸν τὸ τέλειον ἐχόντων τῆς δεκάδος.

Col. 228 A. οὐχὶ τὸ ἐαυτοῦ ἐπιλύων ἁμαρτήματα. Ms. οὐχὶ τὸ ἐαυτοῦ σπλύνων ἁμαρτήματα.

Ibid. B. Τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἰάθημεν. Ms. τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν.

Ibid. καὶ διὰ τοῦτον γέγραπται. Ms. καὶ διὰ τοῦτο γέγραπται.

Ibid. C. καὶ ὁ Ἰησοῦς κηρύξαι τῆς οἰκουμένης τοῦ Θεοῦ τὸ βασίλειον. Ms. ἐπισημαίνοντες : καθ' ὅλης κηρύξαι τῆς οἰκουμένης τοῦ Θεοῦ τὸ βασίλειον.

Ibid. D. καὶ τοῖς ἐσῴστερον πᾶσιν. Ms. τοῖς ἐς ὑστερον πᾶσιν.

Col. 229 A. οὐκ ἄνθρωπος; lege ex Ms. rom. οὐρανός.

Ibid. σταυρός γὰρ τῆς Θεοῦ ἀγάπης καὶ ἀποδείξεως. Ms. σταυρός γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης ἡ ἀπόδειξις.

Ibid. C. σταυρός τὴν γῆν ἐποίησε. Ms. σταυρός τὴν γῆν οὐρανὸν ἐποίησε.

Ibid. τὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπόλλυσθαι μέλλον, etc. Ms. τὸ ἀνθρώπων γένος ἀπόλλυσθαι μέλλον.

Col. 232 A. ὅς ἐξ ἐπιποπιῆς τῆς. Ms. ὅς ἐξ ἐπιποπιῆς τῆς Σιών.

Ibid. Μᾶλλον δὲ ἐξ ὑψώματος δόξης. Ms. μᾶλλον δὲ ἐξ ὑψώματος δόξης.

Ibid. τὰ ἐθνη συνεκάλεσεν. Ms. πάντα τὰ ἔθνη συνεκάλεσεν.

Ibid. B. καὶ τοὺς δολίως περιβουλεύοντας ἀπραχτοῖ. Ms. καὶ τοὺς δολίως ἐπιβουλεύοντας ἀπραχτοῖ.

Ibid. καὶ παραδείξου εἰσοῦν ἀνεκαίνισε. Ms. καὶ παραδείξου εἰσοῦν ἐκαίνισε, ab ἐκαίνισε.

Ibid. καὶ τοῦ διαδόλου τὰ νεκρὰ ἐξέκ. I'ost illud : καὶ οἱ νεκροί, cetera desiderantur, quæ non nisi reiquam pauca esse possunt.

Ibid. C. ἡ συνήφασα τὴν ἔθνων τὸ φρύαγμα ὡς σκῆψιν κεράμευ.

ΕΥΧΗ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ

ΕΠΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΣ ΕΘΝΩΝ.

ORATIO MACARII

PHILADELPHIENSIS EPISCOPI

IN BARBARORUM INCURSUS.

(Gosr. Eucholog Græcorum, p. 817.)

Τοῦ Κυρίου δευθόμεν.

Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, τίς ὁμοιωθήσεται σοι ; Τίς ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ; Τίς θεὸς μέγας, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν, δυνατὸς ἐν ἐλέει, καὶ ἀγαθὸς ἐν ἰσχύϊ, εἰς τὸ παρακαλεῖν καὶ σώζειν πάντας ἡμᾶς ; Μὴ σιγήσης, μηδὲ καταπραυνῆς, ὁ Θεός· ἀνταπόδωσον τοῖς ὑπερηφάνοις. Ὅτι ἰδοὺ οἱ ἐχθροὶ σου ἐσχυσαν, καὶ οἱ μισοῦντές σε ἤραν κερφαλήν, ἐπὶ τὸν λαόν σου καταπεινουργεῦσαντο γνώμη, καὶ ἐβουλεύσαντο κατὰ τῶν ἁγίων σου· εἶπον· Δεῦτε καὶ ἐξολοθρευόμεν αὐτούς· καὶ οὐ μὴ μνησθῆ τὸ ὄνομα Ἰσραὴλ ἔτι. Ἦλθον ἐθνη ἐπὶ τὴν κληρονομίαν σου· ἐμίαναν τὸν ναὸν τὸν ἁγίον σου, ἔθεντο τὴν τιμίαν σου Ἱερουσαλήμ ὡς δώμας φυλάκιον· ἔθεντο τὰ ὀνησιμαία τῶν δούλων σου βρώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὀσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς· ἐξέχεαν τὸ αἷμα αὐτῶν κύκλιον Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων. Ἄλλ' ἕως πότε, Κύριε, ἐκκαυθήσεται ὡς πῦρ ἡ ὄργη σου ; ἕως πότε ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἡμῶν ; ἕως πότε ἀμαρτωλοὶ καυχῆσονται ; μέχρι τίνος χρήσεως παράνομος ἐξουσία ; ἕως τίνος ὑψωθήσεται βάβδος ἀσεβῶν κατὰ κλήρου τῶν ἡγιασμένων ; Οἱ μοι, ὅτι ἐπλήθη ἡ ταπείνωσις ἡμῶν, καὶ ἐσμικρύνθημεν παρὰ πάντα τὰ ἔθνη ! Οἱ μοι, ὅτι οἱ λυποῦντές ἡμᾶς, σφόδρα κατασχύουσι, καὶ ἡ πληγὴ ἡμῶν στερεὰ ἐγεννήθη ! Καὶ σὺ, Κύριε ὁ μέγας καὶ ἰσχυρὸς, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἱερουσαλήμ ; Καλύσομαι γὰρ καὶ ὡς Ἱερεμίης, ἐπὶ τῇ συντριβῇ μου πικρῶς, ὅτι ἐξεβρόχημεν ὡς φύλλα διὰ τὰ ἀνομίας, καὶ τοῖς νεκροῖς μετὰ τῶν ἐν ᾧδου συνελογισθημεν. Καὶ ἐλπῶ πάλιν ὡς Ζαχαρίας· ἐπὶ σὲ, Κύριε, τὸν θελήτην τοῦ ἐλέους, ἵνα θεὸς οἰκτεῖρων σὺ εἶ, ἐξουθενῶν βουλὰς ἰσχυρῶν, ταπειῶν εὐχὰς προσδεχόμενος. Τί ὅτι ἐγενήθημεν δικαίος τοῖς ἐγγύς καὶ τοῖς μακρὰν ; τοῖς ἐκκλίνουσι διὰ τὴν ἐξ ὁδοῦ δικαίας εἰς παρατροπὴν δογματων,

A Dominum precamur.

Domine Deus noster, quis comparabitur tibi? quis similis tui in diis, Domine Deus noster? quis deus magnus, ut est Deus noster, potens in misericordia, et bonus in virtute, ut consoletur et salvet nos? Ne taceas, neque mansuetudine mollescas, Deus: retribue superbis. Quia ecce inimici tui invaluerunt, et qui oderant te, extulerunt caput, adversus populum tuum maligne posuerunt consilium, et cogitaverunt adversus sanctos tuos, dixerunt: Venite et disperdamus eos et non sit qui nominis Israel memor sit. Venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in fructuum custodiam; posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ; effuderunt sanguinem in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret. Verum usquequo non exardescet velut ignis ira tua? Usquequo avertis faciem tuam a nobis? Usquequo peccatores gloriabuntur? usquequo potentia fruetur iniquus? usquequo impiorum virga adversus sanctorum sortem extolletur? Heu me! quia abjectio nostra completa est, et præ cunctis gentibus numero minimi sumus! Heu me! quantum prævalent qui nos affligunt, et quantum plaga nostra exerevit! Sed tu, Deus magnus et fortis, quousque non misereberis Jerusalem? Plangam itaque sicut Jeremias amare, quia sicut folia decidimus, et cum mortuis in inferno computati sumus. Sperabo tamen rursus velut Zacharias, in Deum misericordie amatorem, quia Deus misericors es, qui fortium consilia dissipas, et humilium orationes suscipis. Ut quid facti sumus opprobrium vicinis et alienis, declinantibus videlicet a via justa in opinionum perversitatem, omnemque omnino impietatem accipiantibus? qui sapientissime tuæ providentiæ ratio

nein ignorantes, visitationem nostram ut derelictionem causantur. Oportebat certe sacra eos audire verba, quibus correpti a Domino, ne cum mundo pereamus, arguimur: et e communibus contemplatis erudiri, quia non vita functis vel emortuis medica ope subvenitur, sed longa infirmitate detentis medentium cura sollicita succurrit universamque hanc plagam in supramundanam lætitiã transferendam tandem aliquando experiemur. Verum neque hoc perceperunt aut mente apprehenderunt, ideoque impietatem nobis exprobrant et fiduciam in te verum Deum, stoliditatem nuncupant; et quia te unigenitum Dei Patris Filium consubstantialiẽ ejusdem naturæ Patri, et sanctissimo Spiritui prædicantes, naturam unam, substantiam unam, virtutem unam, Deitatemque regnumque unam veneramus, hæc nos pati conviciantur, et impietatis vindictam hanc captivitatis calamitatem, et non peccatorum ultionem, insipientes reputant: et tuam probris lacescentes patientiam, blasphemias etiam Deitatem, mundoque toti salutare tuam providentiam insequuntur. Verum parce, Domine, parce, humanissime Deus, compatere, passionis expers, misericors Domine, neque ultra in furore tuo nos arguas, ne dispereamus; neque in ira tua nos arguas, ne sicut prius, et antequam essemus, flamus. Adsis nobis velut propugnator fortis, quia non tibi impossibile est, in pluribus aut in paucis, salvare nos: corrobora nos, Domine Deus noster, quia in te confidimus, et in nomine tuo spem nostram reposuimus. Confirmetur nobis a te verbum prolatum, quia nobiscum es omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Extollatur Christianorum cornu, et confundantur persequentes nos, expavescant qui nos terrent, et confundantur, et pereant. Conteratur eorum virtus, et potentia eorum deficiat; et cognoscant omnes quia nomen tibi Dominus. Tu solus excelsus es super omnem terram, et tuum est regnum, et virtus, et gloria; et te verum Deum et Salvatorem nostrum adorare decet, cum principii experte tuo Patre, et cum sanctissimo, et bono, et vivifico tuo Spiritu: nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

καὶ ἡ δόξα, καὶ σὲ δεῖ προσκυνεῖν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

καὶ τοῖς ἀθετοῦσι καθάπαξ εἰς ἀσέβειαν, οὔτινες λόγον πανσόφου προνοίας οὐκ ἐπιστάμενοί σου, τὴν ἐπίσκεψιν ἡμῶν ὡς ἐγκατάλειψιν διαβάλλουσιν. Ἔδει γὰρ τοὺτους μὲν ἐκ τῶν ἱερῶν ἀκοῦσαι λόγων, δεῖ ἐλεγγόμενοι ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν· ἐκείνους δὲ ἐκ τῶν κοινῶν καταμαθεῖν ἐννοιῶν, δεῖ οὐχ οἱ τεθνηκότες, οὐδὲ οἱ νεκροὶ τῆς ἰατρικῆς ἐπιμελείας ἀξιοῦνται, ἀλλ' οἱ ζῶντες ἐν ἀσθενείᾳ τῆς τῶν θεραπευδόντων προνοίας ἀπολαύουσι, καὶ τὴν παγκόσμιον ταύτην πληγὴν ἐκπερχόμενον μετατιθεμένην εὐφροσύνην, ὅψε ποτε συνιέναι. Ἄλλ' οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνήκαν, καὶ διὰ τοῦτο ἀσέβειαν ἡμῖν ὀνειδίζουσι, καὶ τὴν εἰς σὲ πεποιθήσιν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, παροινίαν ἀποκαλοῦσι, καὶ δεῖ σε τὴν μονογενῆ τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς, Υἱὸν ὁμοούσιον τῷ συμφυεῖ σου Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ σου Πνεύματι κτρυπτόντες, μίαν φύσιν, μίαν οὐσίαν, μίαν δύναμιν, θεότητα, καὶ βασιλείαν προσκυνοῦμεν, ταῦτα πάσχειν ὑπολαμβάνουσι, καὶ δίκην ἀσεβείας, τὴν πληγὴν τῆς αἰχμαλωσίας, οὐ κλημμελημάτων ἔκτισιν ἡγοῦνται ὡς παράφρονες, καὶ τὴν σὴν ἐπιτωθάζοντες ἀνοχῆν, βλασφημοῦσι σου τὴν θεότητα, καὶ τὴν κοσμοσώτειρην διαχλευάζουσιν οἰκονομίαν σου. Ἄλλ' ἄνες, Κύριε, ἄνες, ὁ φιλαθρωπότατος Θεός, οἰκτιρῆσον, ὁ συμπαθέστατος καὶ ἐλεήμων Δεσπότης, καὶ μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς ἐπὶ πλέον ἡμᾶς· ἵνα μὴ ἐκτριβῶμεν, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς ἡμᾶς, ἵνα μὴ γενώμεθα ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι. Ἄλλ' ἀγενοῦ μεθ' ἡμῶν ὡς μαχητῆς ἰσχυρὸς, δεῖ οὐκ ἀδυνατεῖ παρὰ σοὶ σώζειν ἐν πολλοῖς καὶ ἐν ἄλλοις· κατἰσχύσον ἡμᾶς, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, δεῖ ἐπὶ σοὶ πεποιθᾶμεν, καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου τεθαβῆκαμεν, καὶ πιστωθῆτω δεῖ τὸ ῥῆμά σου, Κύριε, ὁ ἀλάλησας πρὸς ἡμᾶς· δεῖ μεθ' ἡμῶν εἶ πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· ὑψωθῆτω κέρας Χριστιανῶν, καὶ κατατρυφῆτωσαν οἱ διώκοντες ἡμᾶς, καὶ πτωθῆτωσαν οἱ ἐκφοδόντες ἡμᾶς, καὶ ἐντραπῆτωσαν, καὶ ἀπολέσθωσαν, καὶ συντριβῆτω ἡ λαχὺς αὐτῶν, καὶ ἡ δυναστεία αὐτῶν μὴ ὑπαρξάτω, καὶ γνώτωσαν ἅπαντες, δεῖ ὄνομά σοι Κύριος. Σὺ μόνος ὑψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ,

MACARII CHRYSOCEPHALI

PROCEMIUM

AD COMMENTARIOS IN MATTHÆUM.

Verus verbi divini amor documentum est amoris in Deum, ut ipsam illud sanctissimum Domini os¹,

Ἀγάπης δεῖγμα πρὸς τὸν Θεὸν ἢ τῶν τοῦ αὐτοῦ λόγων ὄντων; ἀγάπη καθέστηκεν, καὶ φησιν αὐτὸ τὸ

¹ J. an. xiv, 24.

πανάγον του Δεσπότη σόμα· Ὁ ἔχων τὰς ἐντο-
 λὰς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγα-
 πῶν με. Διὰ τοῦτο ἠγάπησα τὰς ἐντολὰς σου,
 φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὑπὲρ χρυσίον καὶ τοπάζιον, διὰ τοῦ-
 το πρὸς πάσας τὰς ἐντολὰς σου καταρωθούμην.
 Εἰ δ' ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ θεοπάτωρ τὰς διὰ Μωσέως
 ἐντολὰς ἠγάπησε, πόσῃν ἡμεῖς ὀφείλομεν τὴν ἐκ
 ψυχῆς σχέσιν ἐνδείκνυσθαι πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ
 μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λαληθέντα, καὶ Πνεύμα-
 τι ἀγίῳ γραφέντα! Σκιὰ γὰρ ἦμ ἐκεῖ καὶ τύπος τῆς
 ἀληθείας καὶ γρίμμο τὸ ἀποκτείνον, καὶ δούλος
 ὑπηρετῶν, καὶ ὁμοῦς ἢ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἄφεις
 ἀπηρεῖτο. Καὶ πῶς οὐ δικαιοτέρον τοῦτο τελεῖσθαι
 τοῖς κατὰ Θεὸν ζῶσιν ἐναυθῆα νῦν, ὅπου Πνεύ-
 μα τὸ ζωογονοῦν καὶ Δεσπότη· ὁ φεγγόμενος, καὶ
 χάρις θεῆς δωρεὰς θαυματοειδέτη προχομένη; Οὐκ
 οὖν ἀνεργαστέον μοι τὸ Ευαγγέλιον μᾶλλον ἢ τὸν
 ἀέρα τοῦτον ἀναπνεύστέον, καὶ ζητητέον χάριτι καὶ
 σπουδῇ τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις ἐγκυκλυμένον
 νοῦν, ὃ δὴ καὶ ποιῆσαι ἐξ αὐτῆς ἀρξάμενος τῆς καὶ
 φρονεῖν ἀρχομένης ἡλικίας, δεῖν ἐγνωκῶς τὰς τοῖς
 Πατρᾶσι ποιηθείσας βιβλίας φιλοπόνως ἀναγνῶναι,
 καὶ τῶν Θεοῦ λογίων διάνοιαν ἐξ αὐτῶν ἀναλαβεῖν,
 καὶ ἰδίαν ἐκ τούτων συναρμόσαι βιβλίον συντετμη-
 μένω, ὡς εἶδόν τε, καὶ κεφαλαιωδῶς τὰς τῶν θεῶ-
 ν ἀνδρῶν ἐκείνων ἐξηγήσει; περιέχουσαν. Καὶ
 γοῦν πρώτην τὴν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου
 σεβασμίαν βιβλίον ἐν βιβλίοις ἑσποῦδακα πέντε
 συνθέσθαι, ἔχουσαν καθ' ἑκάστον τούτων ἀνὰ τοὺς
 εἰκοσι λόγους, ὡς ἕνα συμπληροῦσθαι ταύτην εἰς
 ἑκατὸν λόγους ἄπασαν, κατὰ τὸν εἰς τὴν ἀγαθὴν
 γῆν πεσόντα σπῆρον τοῦ Πνεύματος καὶ καρποφο-
 ρήσαντα τὸν τέλειον ἀριθμὸν. Τοῦς γε μὴν λόγους
 αὐτοῦς εἰς κεφάλαια διαιροῦμεν, καὶ ταῦτα οὐκ ἐξ ἀνάγκης
 ἑκατὸν ἀριθμήσει, ἀλλὰ τῇ εὐαγγελικῇ κατάλληλῃ διηγῆσει,
 καὶ τῇ πνευματικῇ τῶν Πατέρων εἰς ταύτην
 ἐπιβολῇ, καὶ θεωρητικῇ προσφόρῳς ἐξηγήσει ἀρμόζοντα.

° Psal. cxix, 127.

(a) Necessè est, ut hoc loco Macarius tribus vo-
 luminihus in Matthæum duo simul in Genesin an-
 numeret: nam in præmio ad Lucam, quod niox-

A Qui habet, inquit, mandata mea, et servat ea, ille
 est qui diligit me. Ideo, inquit David°, dilexi man-
 data tua super aurum et topazion, propterea ad omnia
 mandata tua dirigebar. Si itaque magnus ille et
 pater Dei David ita dilexit mandata per Mosem
 tradita, quanto animi amore nos debemus complecti
 ea quæ Filius ipse unigenitus Dei elocutus est et
 Spiritus sanctus litteris consignavit! Ibi enim
 umbra et figura veritatis, et littera occidens, et
 ministrans servus, et tamen omnis remissio iude
 hominibus petebatur. Quanto autem justius id nunc
 hic perficietur in iis, qui secundum Deum vivunt,
 ubi Spiritus vivificans, et Dominus est qui loquitur,
 et gratia divini doni effunditur abundantissime?
 Itaque magis assidue legendum Evangelium mihi,
 quum respirandus hic aer, dandaque opera est, ut
 gratia atque industria mentem, in sacris scriptis
 latentem, assequar; quod et ab ipso ætatis quæ
 sapere incipit initio faciendum esse gnarus, com-
 mentarios Patrum studiose legere, et divinorum
 oraculorum mentem ex illis concinnare opus
 aggressus sum, quod succincte et breviter, quantum
 posset fieri, ac per summa capita divinorum illorum
 virorum expositiones contineret. Ac primum qui-
 dem venerandum Evangelii Matthæi librum volu-
 minibus exponere quinque (a) institui, quorum
 singula absolvuntur tractationibus viginti, ut univærsæ
 centum sint, atque ex semine Spiritus, in bonam
 cadente terram, numeri hic perfecti fructus prodeat.
 Tractationes iterum distinxì in capita, sed hæc
 non æqualia semper numero, verum prout evan-
 gelicæ narrationis contextus et Patrum litterales
 ac mysticæ in illam expositiones ferebant.

C non æqualia semper numero, verum prout evan-
 gelicæ narrationis contextus et Patrum litterales
 ac mysticæ in illam expositiones ferebant.

subjungam, diserte se, ait, tribus tomis et sexa-
 ginta λόγους Matthæum, duobus vero tomis et qua-
 draginta λόγους Genesin explicasse.

MACARII CHRYSOCEPHALI

IN PROEMIO AD COMMENTARIOS IN EVANGELIUM S. LUCÆ.

Οὕτω δὲ ἐκ βάθους καρδίας τοῦ παναγάθου Θεοῦ
 δεόμενος, καὶ φιλόπονον ἐθέμην σπουδὴν τὰ τῶν
 ἁγίων διελθεῖν συγγράμματα, καὶ ὅσα ἐκεῖνοι ἐκ
 θεοσεύρας ἐμπνευσθέντες τῆς χάριτος διατάφησαν
 τῆς Γραφῆς, ἀναλαβεῖν καὶ συντελέσαι καθ' ἑρμῶν
 σποράδην τὰ πλείστα ἐν τοῖς αὐτῶν θείοις συγγράμ-
 μασι εὐρεσκόμενα. Ἡ γὰρ τῆς ἀμωμῆτου ἡμῶν ἀν-
 τεχόμενοι πίστις, καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους αὐτῇ
 ἐκμαχόμενοι Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας, καὶ τοὺς

D Hoc pacto ex intimo cordis benignissimum Deum
 deprecatus, studium et operam meam collocavi,
 sanctorum Patrum commentaria lectitando, et
 quæcumque illi, divinæ gratiæ Spiritu affati, sacræ
 Scripturæ monumenta exposuere, repetendo, quæ
 illi pleraque dispersa in divinis eorum scriptis tra-
 diderunt. Etenim sive illi inculpatam fidem pro-
 pugnantes, et illius hostes, Judæos et gentiles
 impiosque hæreticos confutantes, in sui favorem

ea Scripura petitas demonstrationes usurparunt, et illius sententiam in opprobrium et confusionem adversariorum dilucidarunt, sive moribus operam dantes, Ecclesiamque instrumentes ad sua comprobanda, quæ Spiritus erant, in suum usum convertebant, et hæc rursus Spiritui consona declarabant. Sunt vero etiam qui utriusque causa eandem dilucidationem absolverunt, ut magnus Pater et aurea lingua præditus Joannes, et qui eum secuti ad interpretanda sacra oracula animum addixerunt. Ex his itaque omnibus nos operosius, ut dictum est, quæ videbantur utiliora, decerpitis, absolutam in sancti Matthæi Evangelium perfectamque concinnavimus elucidationem, tribus voluminibus comprehensam, quorum quodlibet viginti libris conflatur. Postmodum Moysis Genesin propter collectorum copiam ex SS. Patrum scriptis in duos tomos dividimus, quorum priorem Cosmogeniam, secundum Patriarchas nominavimus. Cum vero et sanctum Lucæ Evangelium, paucis argumentis exceptis, in aliis omnibus cum Matthæo conveniat, non est visum nobis, universum ab initio repetere, et modo interpretationis subigere, sed ea tantum examini supponere, quorum Matthæus non meminit. Proptereaque volumen hoc sacrum composuimus, viginti quatuor libris constans, magnum Christi incarnationis complectens mysterium, incipiensque a B. Joannis Baptistæ et Præcursoris conceptione et ortu, et percurrens per omnia festa evangelica, et tandem finiens in communem totius orbis solemnitatem, Pentecosten. Nuncupamus vero volumen hoc *Magnum alphabetum*, tanquam quod vivificationis nostræque salutis constitutiva continet, et singuli libri suum ex elementis habent principium, incipiuntque ab A et finiunt in Ω, adeo ut hic quoque compleatur dictum Dominicum, in Apocalypsi ad Joannem: *Ego sum A et Ω, principium et finis.*

Ἄνοσθους ἀρετικούς γραφικαῖς ἀποδείξεις ἐχρησαστο πρὸς βουθίσιν, καὶ τὴν τούτων διάνοειν εἰς αἰσχύνην καὶ κατάπληξιν τῶν θυσιμένων ἐφανέρωσαν. Ἡ καὶ θεικῶς τὴν Ἐκκλησίαν καταρτίζοντες εἰς μαρτυρίαν τῶν λεγομένων καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος προσελάθοντο, καὶ ταῦτα πάλιν πνευματικῶς διηρημένους. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ δι' ἀμφοτέρω τῆν ἐργασίαν αὐτῆν πεποιθήσαντες, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν μέγας πατὴρ Ἰωάννης, καὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἔργον θέμενοι τὴν ἐξήγησιν. Ἐκ τούτων οὖν ἀπάντων ἡμεῖς φιλοπονώτερον, ὡς εἴρηται, τὰ πρόσφορα συλλέξαντες, τελείαν συνεθέμεθα εἰς τὸ κατὰ Ματθαίου ἅγιον Εὐαγγέλιον τὴν ἐξήγησιν ἐν τρισὶν ἀπαρτίσαντες βίβλοις, ἀνά εἰκοσι κεκτημένοις τοῦ λόγου. Ἐπεὶ καὶ τὴν Μωσθεῶς Γένεσιν εἰς δύο τμήματα διὰ τὸ πολὺ τῆς συλλογῆς τῶν πατρικῶν λόγων, τὸ μὲν πρῶτον Κοσμογένειαν, τὸ δευτέρου δὲ Πατριάρχα; ὠνομάσαμεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ κατὰ Λουκᾶν ἅγιον Εὐαγγέλιον πλὴν ὀλίγων τιμῶν ὑποθέσεων ἐν ἅπασιν σύμφωνόν ἐστι τῷ κατὰ Ματθαίου, οὐκ ἔδοξε τέως ἡμῖν ὅλον ἀναλαβεῖν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ προθεῖναι εἰς τὴν ἐξήγησιν, ἀλλ' αὐτὰ μόνον θεωρῆσαι, ὧν ὁ Ματθαῖος οὐκ ἐποίησατο ἐν μνήμῃ. Διὰ τοῦτο καὶ βίβλον ταύτην ἱερὰν συνεθέμεθα ἐν εἰκοσι καὶ τέσσαρσι λόγοις τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας διασαφούσαν τὸ μυστήριον, ἀρχομένην μὲν ἀπὸ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ Προδρόμου συλλήψαίς τε καὶ γεννήσεως, διερχομένην δὲ διὰ πασῶν τῶν εὐαγγελιστῶν ἑορτῶν, καὶ εἰς αὐτὴν λήγουσαν τὴν παγκόσμιον πανήγυριν τῆς Πεντηκοστῆς. Καλοῦμεν δὲ τὴν βίβλον ταύτην *Μεγάλην ἀλφάβητον*, ὡς τὰ γεωμετρικὰ στοιχεῖα καὶ συστατικὰ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἔχουσιν, καὶ ὡς κατὰ στοιχεῖον ἔχουσιν τὰς ἀρχὰς τῶν ἰδίων λόγων, καὶ ἀρχομένην μὲν ἀπὸ τοῦ Α, καταλήγουσαν δὲ εἰς τὸ Ω, κἀνταῦθα πληροῦσθαι τὸ τοῦ Κυρίου ῥῆμα λέγοντος: ἐν τῇ Ἀποκαλύψει πρὸς Ἰωάννην· *Ἐγὼ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦ μέγα, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος.*

Exstat in codicibus Vaticanis oratio inelita Macarii Chrysocephali, εἰς τὴν παγκόσμιον ἑορτὴν τῆς ἑρθεδοξίας, *De universalī orthodoxiæ solemnitate*, quo titulo auctor denotat festum œcumenicum ob restitutum sacrarum imaginum honorem. Ex hac præclara oratione locus hene multos recitat card. Ang. Mai in not. ad Nicephori CP. patriarchæ Antirrhædium I adversus Constantinum Copronymum. Vide hujusce *Patrologiæ* tom. C, col. 254, 255, 259, 245, 246, 251, 265, 277, 281, 294, 323, 343, 405.

MONITUM.

Macarii Chrysocephali ΠΟΛΩΝΙΟΝ, sive Florilegium, exstat in codice ms. S. Marci Veneti. Operis recensionem fecit Villosonus in Anecdosis, sed nihil fere non profanum exhibuit, ut ex ejus verbis discere licet: sic enim loca excerpta recensentur in Præfatione:

« Ac primo quidem occurrunt multarum ineditarum Libanii *Declamationum* tituli, et larga earum specimina, ac præstantissimæ sententiæ ex illis a Macario excerptæ, et nunc primum editæ: post hæc, commendationes in Photii *Bibliothecæ* caput 160: præterea Choricii, elegantissimi sophistæ, *Declamationum* ineditarum tituli, prima et ultima verba, ex Matritensi et Marciano codicibus: egregia atque amplissima illarum fragmenta, et eximia ac Isperate dignæ sententiæ ex hisce *Declamationibus* ab eodem

Macario descriptæ, et nunc primum publici juris factæ, ac nostris interdum, sed iis fortuitis et tumultuariis, aspersæ notulis: Imo duæ integræ ejusdem disertissimi sophistæ Orationes, nunc primum ex uno bibliothecæ Regiæ Parisiensis codice, hac occasione data, cum iisdem nostris notulis inter exscribendum natis, in lucem vindicatæ. Sequuntur omnia ea quæ pertinent ad Procopii Gazæi, celeberrimi sophistæ ac sacræ Scripturæ interpretis, quo præceptore usus est Choricus, vitam, et scripta edita ac inedita, quorum unum vel ipsi Fabricio ignotum, in S. Marci Bibliotheca delitescit; deinde ejusdem Procopii Gazæi elegantissima Oratio (1), et ipsa Fabricio ignota, in laudem Anastasii Imperatoris, nunc primum a nobis ex uno cod. S. Marci edita cum notulis historicis et criticis, quales peregrinanti raptim excidere potuerunt; quæ quidem Oratio vitam et res gestas Anastasii mire illustrat, et de eo multa nobis tradit, quæ alias semper ignoravissemus. Postea reperies quid de celeberrimo illo Josephi loco, ubi de Christo agitur, quique a nostro Macario descriptus est, sentientium nobis videatur; deinde quædam de Nephro Chumno, et unam ex illius epistolis Laconicis; quædam de Germano patriarcha Constantinopolitano, excerpta et variis ἀνεκδότοις in Evangelia Commentariis; quædam de Gregorio Cypriopatriarcha Constantinopolitano, et de illius Declamationibus, ipsi Fabricio ignotis; deinde specimen Constantini Manassis fabulæ Romanensis de Aristandri et Callithæe amoribus, cujus fabulæ vel ipsius nomen Fabricium, Huetium, aliosque omnes prorsus latuerat; nonnulla de Georgio Pachymora, et quædam illius στίχους ὄψαντους antea ineditos.

Flores ergo isti ad nos non spectant. Ascribemus tantum fragmenta Commentariorum in Evangelia quæ pag. 72 leguntur.

P. 195 rect. Ἐκ τῆς βίβλου τῆς ἐξηγήσεως τῶν ἐν Κυριακαῖς ἀναγνωσκομένων Εὐαγγελίων, συλλεχθείσης ἐκ διαφόρων. Incipit ibidem παρὰ τῆ Κυριακῆ μετὰ τὴν Χριστοῦ Γέννησιν P. 195 vers. Τῆ Κυριακῆ πρὸ τῶν Φώτων. P. 196 rect. Τῆ Κυριακῆ μετὰ τὰ Φῶτα. Ibi hæc observavimus p. 196. Εἰ δὲ τις ζητῆται καὶ τί δῆποτε οὐχ ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐτίχθη, ἀλλὰ καθ' ἣν ἐβαπτίσθη, ἐπιφάνεια λέγεται, ἀκούσεται, ὅτι, οὐχ ὅτε ἐτίχθη, πᾶσι κατάδηλος γέγονεν, ἀλλ' ὅτε ἐβαπτίσθη· μέχρι γὰρ ταύτης τῆς ἡμέρας ἔγνωστο τοῖς πολλοῖς ὅστις ποτὲ ἦν· φησὶ γὰρ καὶ ὁ Βαπτιστής· «Μέσος δὲ ὑμῶν ἔστηκα; ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴσασθε.»

Τὸ μετὰ θάνατον ἐπιχόμενον ἔλαιον ἐπὶ τοῖς ἱερῶς κεκοιμημένοις ἀρχιερεῦσι τε καὶ μονάζουσι, τὸ κατὰ τοὺς ἱεροῦ ἀγῶνας ἀλλήλας καὶ τελειωθῆναι τὴν κεκοιμημένον παράστησι, καὶ τὸ φωστὶκόνεμα καὶ καθαρώτατον. Qui quidem ritus est laudus.

P. 197 rect. Τῆ δωδεκάτῃ Κυριακῆ, τοῦ Λουκά. Ibid. Τῆ 11^ῃ Κυριακῆ, τοῦ Λουκά, τελώνου καὶ Φαρισαίου. P. 197 vers. Τοῦ ἀπώτου, ubi hæc observavimus: Καὶ περιεργότερον ἴσως εἰ δόξατε τὸ βῆθηθόμενον, ὅμως εἰρήσεται· οὐδὲ ἄρτο; ὃν καλούμεν, κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν, ἐκ αἴτου συνεστῶς, σιτευτὸς βῆθει· κατὰ τὸ νοούμενον δὲ, σὰρξ ὢν, μίσχος ἂν λεχθῆι· καὶ οὗτος ἐστὶ μίσχος καὶ σιτευτὸς (2).

P. 198 rect. Τῆ Κυριακῆ τῆς ἀπὸ Κρημαφίας. Ibid. Τῆ Κυριακῆ τῆς Τυροφάγου. P. 198 rect. Τῆ

πρῶτῃ Κυριακῆ τῶν Νηστειῶν, ubi hæc observavimus: Δαυὶδ φανερῶς καὶ τὸν χρόνον προμηνύει τῆς Χριστοῦ παρουσίας (male in cod. παρρουσία;) ἐν οἷς λέγει, ὅτι εἶπα, Εἰς τὸν αἰῶνα εἰλεος οἰκοδομηθήσεται· ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀληθεῖα σου· αὕτη γὰρ ἡ προφητεία τὸν χρόνον τῆς ἑσάρκου οἰκονομίας μηνύει. Κατὰ γὰρ τοὺς Ἐσθραίους, ὁ αἰὼν χιλιῶν ἐτῶν ἔχει διάστημα. Διὰ μετὰ τὸ λεχθῆναι τὴν προφητείαν, συνάγονται ἐτη χιλία ἕως τῆς Χριστοῦ ἐπελευθέρως, οὕτως· ἀπὸ τοῦ τέλους Δαυὶδ ἕως τέλους Σιδεκία καὶ αἰχμαλωσίας τῆς Ἰερουσαλὴμ, ἐτη τετρακόσια· καὶ τῆς αἰχμαλωσίας χρόνοι ἐβδομήκοντα, ἕως πρώτου ἔτους Κύρου τοῦ βασιλέως Περσῶν· καὶ ἀπὸ Κύρου τοῦ Περσοῦ ἕως ἀρχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐτη διακόσια τριάκοντα· καὶ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου ἕως τέλους Κλεοπάρας, καὶ ἀρχῆς τῆς Ῥωμαίων μοναρχίας, καὶ τῆς ἑσάρκου οἰκονομίας Χριστοῦ, ἐτη τριακόσια· ὡς ὁμοῦ συνάγεσθαι πάντας τοὺς χρόνους, ἐτη χιλία, ἡ αἰών.

Ibid. p. 198 vers. Τῆ δευτέρῃ Κυριακῆ τῶν Νηστειῶν. P. 199 rect. Τῆ τρίτῃ Κυριακῆ. Ibid. Τῆ κατὰ τῶν Βαβυλωνίων, ubi hæc: Γλωττόκομον εἰρηται τὸ κιδώτιον ὅτι ἐπεκόμενον βάλων καὶ διδόμενα αὐτοῖς χάριν διατροφῆς τῶν πενήτων καὶ ἐνδύμενίας, ὅτι κατεῖχε τὰς γλώσσας· γλώσσαι γὰρ ἐκαλοῦντο παρὰ τῶν παλαιῶν, τὰ παρ' ἡμῶν νομίσματα, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι γλώσσας τοῖς νομίσμασιν ἐνεχάρτητον.

P. 199 rect. Τῆ Κυριακῆ τοῦ Θωμᾶ, ubi hæc

(1) Exstat inter Opera Procopii Gazæi in editione nostra, tom. LXXXVII. Pachymora versus legitur in Prolegomenis ad ejus *Historiam*. Vide tom. CXIII.

(2) In Collice DIII, latere indicatur τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Καρπαθίας, περὶ τῆς ἀγίας κοινωνίας; sed hæc sunt duntaxat excerptæ sententiæ ex hoc libro hujusce Joannis Carpathii, cujus πρός τοὺς ἀπὸ τῆς Ἰνδίας προτρέψαντας μοναχοὺς παρακλητικὸν a Photio laudatur cod. CCI. De hoc autem περὶ τῆς ἀγίας κοινωνίας opere nulla apud Fabricium mentio. At vero hæc fortassè desumpta non sunt ex quodam peculiari Joannis Carpathii περὶ τῆς ἀγίας κοινωνίας opere, sed ex quodam capite ejusdem operis, in quo de ea Carpathius agebat.

Sic in cod. 575, peculiaris et anonymus tractatus delitescere indicatur sive inscriptus, περὶ τοῦ πόδε, καὶ ποῦ τρόπι, μὴ παρόντος ἱερέως, καὶ πῶς δεῖ μεταλαμβάνειν τῶν θείων καὶ φρικτῶν μυστηρίων; sunt autem hæc duntaxat Excerpta in hoc argumentum e variis Patribus et scriptoribus ecclesiasticis: ac primo quidem sul. 122, vers. occurrit ἐρώτησις καὶ ἀπάντησις τοῦ ἀγίου Μαρκενοῦ, deinde ἐκ τοῦ ἀγίου Ἀνστατίου τοῦ Σιναιτου, ἐκ τοῦ ἀγίου Ἰσίδωρου ἐκ τῶν ἐπιστολῶν, ἐκ τοῦ δευτέρου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνου, ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου, ἐκ τῆς τετάρτης συνόδου, ἐκ τοῦ μεγάλου Βασιλίου, ἐκ τὸν δευτέρου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνου, ἐκ τοῦ περὶ τῶν θείων μυστηρίων λόγου.

observanivimus: Ἀπορούσι τινες, πῶς, κατὰ τὸν Λουκᾶν καὶ κατὰ τὸν Ἰωάννην, τοσαυτάκις ὀφθέντος Χριστοῦ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ, κατὰ τὸν Μάρκον καὶ τὸν Ματθαῖον, κελεύονται οἱ αὐτοὶ διὰ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀπελθεῖν, ὡς ἐκεῖ αὐτὸν ὄψόμενοι, ἀλλ' οὐ μένοντες αὐτὸν θεωρεῖν ἐν Ἱερουσαλήμ; Καὶ ἰστω ὁ ταῦτα ἐπαπορῶν, ὡς ἠπίστουσαν τοῖς τῶν γυναικῶν λόγοις οἱ μαθηταί, καὶ ἐδειλῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀπελθεῖν, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ὠκνῶν χωρίζεσθαι. Ὁ δὲ Κύριος τὴν ἀπιστίαν λύων αὐτοῖς, δεῦτερον λαθραῖως κρυπτομένοις ἐν Ἱερουσαλήμ ἐπεφάνη· Ἐν γὰρ μὴν τῇ Γαλιλαίᾳ, οὐκ ἐπικρυπτομένοις, οὐδ' ἄπαξ, οὐδὲ δεῦτερον, οὐδ' ἐγκεκλεισμένοις διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, πολλῇ δὲ τῇ παύσει, τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ τῆς θεότητος ἐποίητο τὴν ἔνδειξιν, παριστῶν αὐτοῖς ἑαυτὸν, καὶ δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Ζητήσει δ' ἂν τις, πῶς, κατὰ μὲν τὸν Ἰωάννην, ἦδη τὸ πνεῦμα (1) δίδωσι τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτὴρ, κατὰ δὲ τὸν Λουκᾶν, μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ ἐπαγγέλλεται λήψεσθαι; ἢ λήψεσθε γὰρ, φησί, δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς; καὶ πάλιν, ἢ Παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱερουσαλὺμ μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐδάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτίσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. ἢ Τὸ γοῦν ἀπὸρῶν τούτῳ τινες μὲν οὕτως ἐπελύσαντο· ὡς οὐ τὴν τελείαν δωρεάν τοῦ Πνεύματος νῦν αὐτὴν δίδωσι· ταύτην γὰρ ἐν τῇ Πεντηχοστῇ δοῦναι ἐμελλεν· ἀλλὰ πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ τούτους ἐπιτηδεύουσιν ἐποίησε· τὸ γὰρ, Λάβετε, ἀντὶ τοῦ, Γενέσθε ἐπιτηδεῖοι πρὸς τὸ λαβεῖν Πνεῦμα ἁγίον, εἴρηται. Διότι καὶ τὸ, Λάβετε, ἀντὶ τοῦ, λήψεσθε, τινὲς ἐξελάθοντο, ὅτι τὸ μέλλον εἶσεσθαι, ὡς ἦδη γεγενημένον προείρηκεν· ὡσπερ ὅτε λέγει, Πατεῖτε ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων, ἀντὶ τοῦ, Πατήσετε. Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ ἐμφυσήματος, φασίν, ἔλαβον τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἂν εἶπε, Λάβετε· τὸ γὰρ, Λάβετε, τοῖς οὐδέπω λαβοῦσιν ἀρμόζει. Εὐσέβιος δὲ ὁ Παμφίλου ἐν τῇ πρὸς Μαρτίνου

Ἐπιστολῇ οὕτως ἐξηγεῖται τὸ προτεθὲν, ὅτι διαιρέσεις χρισμάτων εἶσι κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « Τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα » καὶ πάλιν· « Ἐκάστῳ δίδεται ἡ φανέρωσις πρὸς τὸ συμφέρον. Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας· ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα· ἑτέρῳ δὲ πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἐνεργήματα δυνάμεων· ἄλλω δὲ, διακρίσεις πνευμάτων· ἑτέρῳ δὲ, γένη γλωσσῶν· πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. » Σαφῶς γὰρ διὰ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος πολλὰς εἶναι παρέστησε δυνάμεις, διαφόρων πραγμάτων ἐνεργητικάς. Ὅρα τοίνυν μήπως ἐνταῦθα ἐξουσίαν τινὰ μερικὴν καὶ χάριν πνευματικὴν δέδωκεν αὐτοῖς· οὐχ ὥστε νεκροὺς ἐγείρειν, καὶ δυνάμεις ποιεῖν, ἀλλ' ὥστε ἀφιέναι ἁμαρτήματα· διάφορα γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος. Διὸ καὶ συνάπτει λέγων· « Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφιένται αὐτοῖς, » καὶ τὰ ἐξῆς, δεικνύς ὅτι τοῦτο τὸ εἶδος τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων αὐτοῖς ἐδώρησαστο. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάληψιν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα κατελθὼν καὶ τῶν σημείων, καὶ παντὸς ἐτέρου χαρίσματος, τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας αὐτοῖς ἐχορήγησε. Διὰ τοῦτο ἐνταῦθα μὲν ἄνευ ἄρθρου (male in cod. ἄρθρου) εἶπε· « Λάβετε Πνεῦμα ἁγίον, » δηλῶν ὅτι μερικὴν τινα τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν δίδωσιν αὐτοῖς· περὶ δὲ ἐκείνου φησί· « λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς. »

P. 200 vers. Τῇ Κυριακῇ τοῦ παραλύτου. Ibid. Τῇ Κυριακῇ τῆς Σαμαρείτιδος. P. 201 rect. Τῇ Κυριακῇ τοῦ τυφλοῦ; ubi hęc, quę verissima et experientia comprobata sunt, observanivimus: Φασίν ὅτι ὅπερ ἐστὶν ἰδὸς ὄψεως ἀνθρώπων, τοῦτο πάλιν τῷ ὄφει πτύελος ἀνθρώπου.

P. 201 rect. Τῇ Κυριακῇ μετὰ τοὺς ἁγίους πάντας. P. 201 vers. Τῇ ε' Κυριακῇ, τοῦ Ματθαίου. Ibid. Τῇ Κυριακῇ τῆς ἐνώσεως. P. 202 rect. Τῇ Κυριακῇ τοῦ ὄρου. Ibid. Τῇ θ' Κυριακῇ, τοῦ Ματθαίου. Ibid. Τῇ ια' Κυριακῇ, τοῦ Ματθαίου. Ibid. Τῇ ιβ' Κυριακῇ, τοῦ αὐτοῦ. P. 202 vers. Τῇ κατὰ Μάρκον Κυριακῇ τῆς ἀποτομῆς.

(1) Ad oram adscriptum est p. 199, vers. Cη, κατὰ Λατίνων; et hæc quidem marginalis nota, quam in multis Codicibus Græcis, ubi de similibus rebus agitur, deprehendi, eo attentius observanda est, quod eos Græca manu exaratos fuisse clare demonstrat. Cη autem significat σημειῶσαι vel σημειωτέον, et in hoc ipso codice etiam occurrit p. 179,

D vers. et p. 173, vers. ad oram loci e Josepho deprompti, ubi S. Joannis Baptistæ sit mentio, Cη περὶ τοῦ τιμίου Προδρόμου. In hoc codice p. 125 vers. aliam reperi notam marginales, quæ et in cæteris non admodum infrequens est: ἰθιτικῶς ἀναγνωστέον, scilicet τοῦτο.

JOANNES CALECA

CP. PATRIARCHA

NOTITIA.

Joannes Caleca, patriarcha CPol. ab ann. 1333 ad 1317, de quo Jo. Cantacuzenus, lib. iii *Hist.*, cap. 21, et proœmio Antirrheticorum contra Prochorum Cydonium, Allaius, pag. 87, de Simeonibus, et ad Nicephorum Gregoram Jo. Boivinus, p. 774. Ejus homiliæ 60 in Evangelia anniversaria habentur ms. in bibl. Coisliniana, ut testatur Montfauconus p. 402, seq. Homiliæ 56, etiam in Bibl. Cæsarea. Lambec. V, p. 187 seq. (a) et in codice [264, Lamb. ib. p. 400 seqq.] homiliæ XXI, id. p. 191 seq. atque iterum duæ pag. 297 [p. 624 Koll. n. 5. cod. 334]. Ex his vix una et altera edita est Græce et Latine a Jacobo Gretsero tom. II, de Cruce, una Dominica ante Crucis Exaltationem, [col. 1363-1372, in *Biblioth. max. Patrum Lugd.*, tom. XVIII, p. 570. seq. HARL.] incipit: Εἶπεν ὁ Κύριος, Οὐδὲς ἀναδέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν. Altera in Adorationem crucis, incipit: Προτυπῶν καὶ προδιαγράφων. Sed a Gretsero exhibetur sub nomine Philothei CPol.

(a) Sive p. 392 sqq. ed. Kollar. N. 1, cod. cclxiii, ubi Lambecius, Labbei chronologiam histor. part. iii, p. 182, secutus, J. Calecam tradit, A. C. 1331 studio J. Cantacuzeni patriarcham CPolit. electum esse. — Florent. in cod. Laurent. viii, n. 2, tomus II, editus a patriarcha et archiepisc. CPolit. et a synodo adversus Barlaami falsam opinionem; inseritur relatio archiepiscoporum ad imperatricem Annam Palæologinam contra Joannem Calecam, qui vocatus est patriarcha. V. Bardin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 344 seq. — Vindobon. in cod. Cæs. vi, n. 11, septem archiepiscoporum orientaliū ad imperatric. Annam epistola contra Joan. Calecam; n. 12, synodi CPolit. tomus excommunicationis J. Calecæ; n. 13, J. Cantacuzeni imper. edictum, quo memoratum tomum confirmavit; et n. 15, synodi CPolit. sub Andronico

Palæologo II, imperat. tomus condemnationis errorum Barlaami et Gregorii Acindyni, cui subscripsit J. Caleca. V. Lambec. part. 1, p. 58-67, ibique not. Kollar. — Secundum Montfaucon. *Bibl. biblioth. mss.*, p. 157 B, in bibl. Paris. Cabasite et Calecæ opp. Add. ind. — Venetiis in bibl. Marc. cod. 604, homiliæ pro singulis Dominicis. V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 313. — Plura de Joanne Caleca memoriæ prodiderunt Rob. Gerius in append. ad Cavei *Hist. litt. SS. eccl.*, p. 31 seq., ad a. 1331, et Oudin. in *Comm. de SS. eccl.* tom. III, col. 832 sqq. ad a. 1330, ubi alios de J. Caleca citat, et ex Lambec. VI et V longa loca excerpta reddidit; idem memoravit cod. Vossian. cxxix lin. in bibl. Leidensi, qui continet Calecæ ad Joannicum epistolas. HARL.

JOANNIS CALECÆ HOMILIARUM

INDEX

(Apud Montfaucon, *Bibl. Coislin.*, p. 402, cod. CCCLXXXVI, sæc. xiv.)

Fol. 1. Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Καλέκα, ὁμιλίαι ἐκάστης Κυριακῆς τῶν ἑβδομάδων τοῦ ὅλου χρόνου, καὶ ἐπὶ Δεσποτικά: ἐτέραις ἑορταῖς ἐπισημοῖς, λεγόμεναι πρὸς τὸν συναυροῦζόμενον θεοφιλή λαόν, αἱ καὶ ἐκλεξάμεναι ἀπὸ διαφόρων ἁγίων Πατέρων ἐξηγητῶν καὶ ἐτέρων σοφῶν ἀνδρῶν. Id est: *Joannis Calecæ archiepiscopi Constantinopolitani, Homiliae pro singulis Dominicis hebdomadam totius anni, et in aliis insignibus Dominicis festis habitæ ad cætum religiosi populi, ac selectivæ ex diversis sanctis Patribus, enarratoribus, aliisque sapientibus viris.*

1. Init. sine alio titulo. Ἡ εἰς τὴν τελώνην καὶ εἰς τὸν Φαρισαῖον παραβολή.

2. Fol. 3. Κυριακῆ τοῦ ἀσώτου. Init. Ἀγαθὸς μὲν ὁ Θεὸς πρὸς πάντας ἐστὶ καὶ φιλόανθρωπος.

3. Fol. 6 verso. Κυριακῆ τῆς Ἀπόκρως. Init. Φοβερὰ ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ.

4. Fol. 9. Κυριακῆ τῆς Τυροφάγου. Init. Ἰδοὺ τὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς στάθιον ὑπανόηται σήμερον.

5. Fol. 12. Κυριακῆ πρώτη τῶν Νηστειῶν. Init. Ἡ τεσσαρακονθήμερος αὕτη νηστεία, ἀγαπητοί.

6. Fol. 16 verso. Κυριακῆ β', τῶν ἁγίων Νηστείων. Init. Ὁ τῆς ἀγίας Τεσσαρικοτῆς καιρὸς, ἀδελφοί μου, πρὸς τόν.
7. Fol. 19. Κυριακῆ γ' τῶν Νηστείων τῆς σταυροπροσκυνήσεως. Init. Προτυπῶν καὶ προδιαγράφον δ μακάριος Μωϋσῆς. Hæc Philothei nomine edita est.
8. Fol. 23. Κυριακῆ δ' τῶν Νηστείων. Init. Μεσάσαντες τὸ πῆλαγος, ἀδελφοί, τῆς ἐγκρατείας.
9. Fol. 26. Κυριακῆ ε' τῶν Νηστείων. Initium: Παρῆλαβεν ὁ χειμῶν, τὸ δὲ ἔαρ εἰσήλυε, καὶ βλιέτομεν.
10. Sabbato S. Lazari. Init. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰς κατὰ γῆν διατριβὰς.
11. Dominica Paschæ. Init. Χαρὰς ἡμέρα καὶ εὐφροσύνης, ἀγαπητοί.
12. Fol. 52. verso, Τῆ δευτέρᾳ τῆς διακινησίμου. Init. Τὸ βῆθουμον ἡμῶν διεγείρων ὁ ἱερὸς καὶ θεῖος.
13. Fol. 54 verso, Κυριακῆ τοῦ Θωμᾶ. Init. Ἐπὶ τῇ λαμπροφύρῳ Κυριακῇ καὶ σεβασμῷ.
14. Fol. 37 verso, Κυριακῆ τῶν Μυροφόρων. Init. Καὶ ἡ παρούσα Κυριακῆ, καὶ ἅγια ἡμέρα.
15. Fol. 40. Κυριακῆ παραλύτου. Init. Πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἡ ἁμαρτία πρόξενος.
16. Fol. 43 verso. Κυριακῆ τῆς Σαμαρειτίδος. Initium: Καὶ σήμερον ἡμῖν ἡ τῶν εὐαγγελικῶν φρεάτων.
17. Fol. 47. Κυριακῆ τοῦ τυφλοῦ. Init. Τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διαλεγόμενον.
18. Fol. 50. Κυριακῆ τῶν ἁγίων τῆς Θεοφύρων Πατέρων. Init. Μετὰ τὴν ἑορτὴν ἐνδόξου ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου.
19. Fol. 52 verso. Κυριακῆ Πεντηκοστῆς. Init. Τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ τῆς ἑορτῆς.
20. Fol. 56 verso, Κυριακῆ πρώτῃ τῶν Ἀγίων πάντων. Init. Εἶπεν ὁ Κύριος, Πᾶς ὅστις ἐμολογήσεται ἐν ἐμοί.
21. Fol. 59. Κυριακῆ δευτέρᾳ. Init. Ἐπειδὴ τῆς θείας καὶ πρώτης καὶ μακαρίας ζωῆς.
22. Fol. 62. Κυριακῆ γ'. Init. Τῆς φιλαργυρίας οὐδὲν ἐστὶ γαλεπώτερον.
23. Fol. 63 verso. Κυριακῆ δ'. Init. Οὐδὲν ἐστὶ τῆς ἀδυστάκτου καὶ καθαρᾶς πιστο-
24. Fol. 65 verso. Κυριακῆ ε'. Init. Ἠγήτῃ πνευματικῇ καὶ σωτήριος περιχλύζει ἡμᾶς.
25. Fol. 69. Κυριακῆ ζ'. Init. Οἱ τῶν μελισσῶν τὸ φιλόπονον καὶ φιλεργόν.
26. Fol. 72 verso, Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Init. Οὐ μόνον αἱ διδασκαλίαι καὶ αἱ δημηγορίαι.
27. Fol. 75 verso. Κυριακῆ ζ'. Init. Τῶν καιρῶν ἐκείνων παράγοντι τῷ Ἰησοῦ, ἠκολούθησαν αὐτῷ.
28. Fol. 78. Κυριακῆ η'. Init. Τῆς ἡμετέρας σωτηρίας φροντίζων καὶ κηδόμε-
29. Fol. 80. Κυριακῆ θ'. Init. Καὶ οἱ τοὺς ἐκείνων φίλου: σιοματικῶς.
30. Fol. 83 verso, Κυριακῆ ι'. Init. Ὑπὲρ τῆς ὑμῶν ψυχικῆς σωτηρίας.
31. Fol. 86. Κυριακῆ ια'. Init. Ποτὲ μὲν φανερώς διαλέγεται ἐν τοῖς.
32. Fol. 89. Κυριακῆ ιβ'. Init. Οὐδὲν οὕτως οἶδε θολοῦν, ἀγαπητοί, καὶ σκοτε-
35. Fol. 91 verso, Κυριακῆ ιγ'. Init. Τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν τοῖς ἀνθρ-
34. Fol. 93 verso, Κυριακῆ ιδ'. Init. Εἶπεν ὁ Κύριος τὴν παραβολὴν. Ὁμοιωθῆ ἡ βασι-
35. Fol. 95 verso, Κυριακῆ ιε'. Init. Οἱ τοῖς ἀγροῦς τῶν ἀνθρώπων φυλάττοντες γεωργοί.
36. Fol. 97 verso, Κυριακῆ ις'. Init. Τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν τοῖς ἀνθρ- οι καμρα
37. Fol. 100. Κυριακῆ ιζ'. Init. Μέγα ἀγαθὸν εὐχή, ἐάν μετὰ δικαιοσύνης εὐχαρίστου.
38. Fol. 102 verso, Κυριακῆ ιη'. Init. Τῶν καιρῶν ἐκείνων ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς παρὰ τὴν λίμνην.
39. Fol. 105. Κυριακῆ ιθ'. Init. Πασῶν τῶν ἀρετῶν ἀνωτέρα ἐστὶν ἡ ἀγάπη.
40. Fol. 108. Κυριακῆ κ'. Init. Τὸ τῆς ἀναστάσεως μέγα μυστήριον, ἀδελφοί μου.
41. Fol. 110. Κυριακῆ κα'. Init. Ὅσπερ παράδεισος ἄλλος ἐστὶ πολυανθῆς καί.
42. Fol. 113. verso, Κυριακῆ κβ'. Init. Ἀγαθὰ μὲν πάντα τὰ θεία λόγια καὶ πωφ-
43. Fol. 117 verso, Κυριακῆ κγ'. Init. Ὅσπερ τὰ σώματα ἡμῶν αἱ χρονικαὶ τῆς γῆς.
44. Fol. 120. Κυριακῆ κδ'. Init. Καὶ μεγάλη πολλακίς ἀνάγκη καὶ σφοδρ-
45. Fol. 122 verso, Κυριακῆ κε'. Init. Μέγα πρὸς ἀρετὴν ἐμπόδιον ἡ ὑπερφανία.
46. Fol. 125 verso, Κυριακῆ κς'. Init. Ἡ πλεονεξία μέγα γὰρ τὸν ἀνθρώπου.
47. Fol. 128. Κυριακῆ κζ'. Init. Ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς ἐις ἕξιν τὸν ἰουδαϊκόν.
48. Fol. 151. Κυριακῆ κη'. Init. Ὁ μακάριος καὶ εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς προσηύχεν.
49. Fol. 134. Κυριακῆ κθ'. Init. Πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους ἔδωκεν ἡμῖν.
50. Fol. 137. Κυριακῆ λ'. Init. Ὅσπερ ἐξ ἀδδὲφαγίας μὲν γίνεταί.
51. Fol. 140. Κυριακῆ λα'. Init. Ἥλιος δικαιοσύνης ἐστὶν ὁ Θεὸς καθῶς.
52. Fol. 142 verso, Κυριακῆ λβ'. Init. Πᾶσα μὲν ἀρπαγὴ καὶ πλεονεξία.
53. Fol. 146. Κυριακῆ πρὸ τῆς Ὑψώσεως. Init. Εἶπεν ὁ Κύριος, Οὐδεὶς ἀναβέθηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐμὴ ὁ ἐξ ἐμοῦ. Edita existat apud Gretserum, in tomo II De Cruce.
54. Fol. 149. Κυριακῆ τῶν προπατέρων. Init. Οἱ μὲν πάλαι οὐ ἐκείνοι καὶ πρὸ τοῦ νόμου θεοὶ ἄνδρες, οὐ δὲ γραμ-
55. Fol. 151 verso, Κυριακῆ π.δ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως. Init. Ὁ θεὸς ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστῆς Ματθαῖος.
56. Fol. 155. Κυριακῆ μετὰ τὴν Χριστοῦ γέννησιν. Init. Ἀναχωρηθέντων τῶν μάγων, ἐξου ἀγγελος Κυρίου φαίνεται.
57. Fol. 157 verso, Κυριακῆ πρὸ τῶν Φώτων. Init. Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ ὡς γέγραπται.
58. Fol. 159 verso, Κυριακῆ μετὰ τὰ Φῶτα. Init. Εἰ καὶ ἡ ἑορτὴ παρῆλθεν ἡμᾶς, ἀλλὰ τὸ περὶ αὐτῆς.
59. Fol. 162 sine titulo. Init. Ἐπειδὴ τῆς πρώτης καὶ θείας καὶ μακαρίας.
60. Fol. 161 sine titulo. Init. Γένοιτό σοι παρὰ Θεοῦ καὶ ἀγρόν, ὦ πάντ.
- Postea sequitur Lectionarium eorum quæ in Ecclesia recitantur certis diebus per annum ex Joanne Damasceno, Gerontico et aliis.
- Joannis Calecæ Archiepiscopi Constantinopolitani qui floruit ante medium sæculi xiv tot Homilias vel editas vel manuscriptas nusquam exstare didici. Petrus Lambecius in Bibliotheca Cæsarea codice theologico 47, exstare dicit Homilias 56, quarum prima eadem est, quæ in hoc codice agmen ducit, sed hoc titulo: Κυριακῆ τοῦ τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, διὰ τὴν εἰς τὸ βῆθον τοῦ Εὐαγγελίου τῆς παραβολῆς τοῦ τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου. In eadem Biblioth. codice theologico 232, habentur ejusdem Homilie viginti et una, quarum pleraque eadem sunt. Prima vero hoc titulo: Ἀρχὴ τῶν Θεῶν ἀγίων τοῦ διδασκαλίου, Κυριακῆ τοῦ τελώνου, καὶ τοῦ Φαρισαίου, etc.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗΝ ΠΡΟ ΤΗΣ ΥΨΩΣΕΩΣ.

SERMO

JOANNIS CALECÆ

PATRIARCHÆ CP.

DOMINICA ANTE EXALTATIONEM S. CRUCIS.

(Apuđ Gretserum, *De Cruce*, Opp. tom. II, p. 197.)

Εἶπεν ὁ Κύριος· Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. Καὶ πρότερον μὲν παρὰ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς κατὰ ἐπιφόρους οἰκονομίας καταβῆναι ὁ Θεὸς καὶ ἀναβῆναι λέγεται. Ὡς τὸ, Καταβάς ὄψομαι· εἰ κατὰ τὴν κρῆνῆν αὐτῶν συντελοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ἴνα γινῶ. Καὶ τὸ, Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἀπὸ Ἀβραάμ, ἥνικα ἐπαύσατο λαλῶν αὐτῷ· καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Καὶ νῦν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγει ὁ Κύριος· Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι Οὐδεὶς τῶν ἀγγέλων, οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὸν οὐρανὸν ἐκείνον ἀνέβη τὸν ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ἐγὼ μόνος, ὁ ἐκεῖθεν κατελθὼν, δι' οἰκονομίαν εὐρέτητον καὶ εὐσπλαγγίναν ἀμετρητον, ἐλευθερῶσαι τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἐκ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου καὶ τῆς κατάρας τῆς ἀμαρτίας.

Εἰ δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι ἀναβαίνοντες εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ καταβαίνοντες ὠρῆσαν διὰ κλίμακος τοῦ Ἰακώβ, ἀλλ' οὐ περὶ τοῦ τοιοῦτου οὐρανοῦ ἢ ὀπτασία λέγεται τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ περὶ ἄλλου οὐρανοῦ κάτω που τυγχάνοντος. Εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν λεγόμενον οὐρανὸν οὐδεὶς ἀναβέβηκεν, εἰ μὴ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν οἰκονομίαν καλούμενος. Ὁ οὐρανὸς γὰρ, φησί, τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ. Εἰ δὲ καὶ Ἰλλίας, καὶ Παῦλος, καὶ εἰς ἕτερος πρὸς οὐρανὸν ἤρθησαν, ἀλλ' οὐκ ἐφθασαν ἐκεῖνον τὸν οὐρανόν, ὃν Κύριος εἰσερχε· καὶ ἐνθα δὲ ἀνέβησαν, θελήσει καὶ προστάγματι τοῦ Θεοῦ ἰσχυρῶς ἀναβῆναι· καὶ οὐκ ἐξ οἰκειᾶς ἐκείνοι δυνάμειος ἤρθησαν, καὶ ἠρπάγησαν. Μόνον δὲ ὁ Κύριος αὐτεξουσίως, καὶ ὡς οὐδὲν ἀναβαίνει εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ καταβαίνει εἰς τὴν γῆν· τῆ οἰκείᾳ δυνάμει· καὶ ἰσχύϊ αὐτοῦ, μηδ' ἐλθὲν ἐτέρου δεόμενος πρὸς τὴν ἄνοδον.

¹ Joh. III, 13. ² Gen. XVIII, 21. ³ Gen. XXVIII, 1 seqq. ⁴ Psal. CXLII, 16. ⁵ IV Reg. II, 1 seqq. ⁶ II Cor. XII, 2.

Domini pronuntiatum est : *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis, qui est in caelo* ¹. Et prius quidem in Veteri Testamento, Deus diversas ob causas descendisse et ascendisse dicitur : ut, *Descendam et ridebo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint ; an non est ita, ut sciam* ². Ascendit autem Deus, postquam cessavit loqui cum Abraham ; et plura hujus generis. Nunc in Evangelio ait Dominus : *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo*. Cujus haec est sententia : Nullum angelum, nullumque hominem ascendisse in caelum, quod est supra caelos, nisi illum solum, qui inde descendit per ineffabilem dispensationem, et immensam misericordiam, ut genus humanum ex servitute diaboli, ex maledictione, et a peccati jugo exsolveret.

Quamvis autem angeli quoque per *scalam Jacob* ³ ascendere et descendere visi sunt, attamen visio illa non pertinet ad hoc sublime caelum, sed ad aliud inferius. Nam in illud caelum supra caelos nemo ascendit, nisi solus Dei Filius, quandoquidem ille solus inde descendit, Filius hominis per dispensationem factus et appellatus. Inquit enim : *Caelum caeli Domino* ⁴. Quod vero Elias ⁵, Paulus ⁶, et si qui alii, in caelum sublati feruntur, non refert ; non enim ad illud caelum, de quo Dominus loquitur, proveci sunt, et quo ascenderunt, voluntate et nutu Dei ascenderunt, non virtute propria. Solummodo Dominus propria potestate ascendit in caelum, et descendit in terram, insita sibi vi et potentia, nullius alterius opera ad ascensum egens.

Porro Filius hominis secundum naturam humanam appellatur, et cum Dominus sæpe a natura divina, sæpe ab humana sibi nomen indere soleat, non abs. re dixit : *Qui est in cælis*, hoc est, qui secundum divinitatem est in cælo, ex cælo descendens Salvator noster, cælum non derelinquebat, et in cælo degens a terra non aberat : ubique enim erat ; cum incircumscrip̄ta sit divinitas. Descendit igitur ex cælis [id est, non secundum humanam naturam], non qui ex semine David, sed temporis expertus Dei Verbum, quod jam ante sæcula erat, et propter unionem cum genere humano, *Filium hominis* appellari voluit ; et cum Filium hominis audimus, ne arbitremur, carnem ejus ex cælo descendisse, sed cum Christus sit una hypostasis seu persona duabus naturis constans, sit, ut nomina hominis etiam de Verbo enuntientur, et vice versa, attributa Verbi homini quoque tribuantur. Appellatur ergo et hoc loco Filius hominis, quia utriusque naturæ, humanæ scilicet et divinæ, una eademque est hypostasis seu persona, non quod Filius hominis de cælo descenderit (nempe secundum humanam naturam), sed quod qui descendit Filius Dei, ipse ascendit Filius hominis factus ; caro enim post resurrectionem impatibilis et immortalis effecta, propter communionem et unionem cum Verbo, in quo absque divulsione et divisione inest, eandem sedem accipit.

Quapropter Paulus ait : *Qui descendit ipse est, qui et ascendit super omnes cælos, ut implet omnia* ; nam divinitatem etiam antea cuncta complebat, utpote tanquam ubique præsens et omnia penetrans. Postea vero propter salutem nostram, cum in cælis versaretur, in terram descendit, carnem assumpturus, qui sponte exaltatus est in cruce, et mortuus carne, descendit ad inferos, et resurgens assumptus est in gloria, et ascendit super omnes cælos, *ut implet omnia* ; et in carne dominationis suæ, et virtutis seu potentie ipse unus est ex sancta Trinitate, consubstantialis Filius et Verbum Dei, æqualis Patri et Spiritui sancto, homo factus, in duabus perfectis naturis ac operationibus ; qui etiam corpore Patri assidet, et iterum venturus est cum gloria (quo pacto etiam ascendit) Judicare universam terram, et *reddere unicuique secundum opera sua, et regni ejus non erit finis* ⁷.

Ne vero, quando audimus, eum descendisse, in eam persuasionem veniamus, quasi jam non sit amplius in cælo, utpote qui descendit ; illico adjecit : *Qui est in cælo* ; ne, inquit, cum me descendisse auditis, arbitremini, me non esse amplius in cælo, quia et hic præsens sum corpore, et ibi cum Patre in eodem throno sedeo divinitate. Nam cum sit Dominus omnium, superna non deseruit, et ad nos advenit, ut omnia undequaque et ubique salvaret.

⁷ Ephes. iv. 10. ⁸ Rom. ii. 6.

Υἱὸς δὲ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐπειδὴ δὴ πολλάκις μὲν ἀπὸ τῆς θεότητος, πολλάκις δὲ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος ὀνομάζει· ἑαυτὸν ὁ Κύριος· Ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ εἶπεν· ἤγουν ὁ κατὰ τὴν θεότητα ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ· ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς ἐ Σωτήρ ἡμῶν οὐκ ἀφίστατο τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ ὢν οὐκ ἀπελιμπάνετο τῆς γῆς, ἀλλὰ πανταχοῦ ἦν, ἐπεὶ δὴ ἀπερίγραπτος ἡ θεότης. Κατέβη τοίνυν ἐκ τῶν οὐρανῶν οὐχ ὁ ἐκ σπέρματος· Δαυὶδ, ἀλλ' ὁ ὑπέρχρονος τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων. Διὰ δὲ τὴν πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἔνωσιν, λαμβάνει τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ὄνομα· καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου ἀκούοντες, μὴ νομίζωμεν ὅτι ἡ σὰρξ ἐξ οὐρανοῦ κατέβη· ἀλλ' ἐπειδὴ μία ὑπόστασις, ἤγουν ἓν πρόσωπον ἦν ὁ Χριστὸς ἐκ δύο φύσεων συνθετός, τὰ τοῦ ἀνθρώπου ὀνόματα καὶ ἐπὶ τοῦ Λόγου λαμβάνεσθαι. Καὶ πάλιν τὰ τοῦ Λόγου ὀνόματα τῷ ἀνθρώπῳ προστιθέσθαι· λέγεται οὖν καὶ ἐν ταῦθα Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ Κύριος, ὡς ἐνός ὄντως τοῦ προσώπου, καὶ μιᾶς τῆς ὑποστάσεως, οὐκ ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου κατήλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κατελθὼν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ἀνήλθεν Υἱὸς ἀνθρώπου γενόμενος· ἀπαθὴς γὰρ καὶ ἀθάνατος μετὰ τὴν ἀνάστασιν γενομένη ἡ σὰρξ, διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον κοινωνίαν ἀδιαίρετός ἐστιν ἐν αὐτῷ ἴξιωμένη καθέδρας.

Διὰ καὶ ὁ Παῦλος· ἔλεγεν· Ὁ καταβάς αὐτός ἐστιν, καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν Ἰνα πληρώσῃ τὰ πάντα· τῇ γὰρ θεότητι καὶ πρῶτον τὰ πάντα ἐπλήρου· ὡς πανταχοῦ παρῶν καὶ τὰ πάντα πληρῶν· ὕστερον δὲ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν ἄνω ὢν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, κατέβη σαρκούμενος εἰς τὴν γῆν, καὶ ὑψώθη, ἐκουσίως ἐν τῷ σταυρῷ· καὶ θανὼν ἐν σαρκί, εἰς τὸν ᾄδην κατήλθε· καὶ ἀνιστάς, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ· καὶ ἀνέβη ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, Ἰνα πληρώσῃ τὰ πάντα, καὶ ἐν σαρκὶ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνεργείας, αὐτός ἐστιν ὁ εἰς τῆς Τριᾶδος· ὁ μόν· γενῆς· Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ· καὶ ἴσος ὢν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, γέγονεν ἀνθρώπος· ἐν ἑσὶ τελείαις φύσει καὶ ἐνεργείαις καὶ μετὰ σώματος συνεδριάζει τῷ Πατρὶ· καὶ πάλιν ἐλεύσεται μετὰ δόξης, ἢν τρόπον καὶ ἀνελήφθη, τοῦ κρῖναι πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τέλος οὐκ ἔσται.

Ἴνα δὲ μὴ ἀκούσαντες ὅτι κατέβη· νομίζωμεν ὅτι ὡς κατελθὼν, οὐκ ἔστι λοιπὸν ἐν οὐρανῷ· διὰ τοῦτο λέγει, ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ· μὴ γὰρ ἐπειδὴ ἤκουσατε ὅτι κατέβη, φησὶν, νομίζετε μὴ εἶναι ὡς ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῦθα πάρεμι σωματικῶς· κακεὶ συγκάθημαι τῷ Πατρὶ θεϊκῶς. Δεσπότης γὰρ πάντων ὑπάρχων καὶ Κύριος· οὔτε τὰ ἄνω κατέλιπε, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐπεδήμησεν, ἵνα πάντοθεν τὸ πάντα ἀνασώσῃται.

Καὶ καθὼς Μωσῆς ὑψώσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τοῦ Υἱοῦ ἀνθρώπου· Ἰνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπώληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον· προσήμανε τὴν σταυρῶνιν αὐτοῦ ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν δεικνύς ὅτι προγινώσκαι ταύτην· καὶ λοιπὸν ἔκουσῶς ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται διὰ τῆν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Οὐ λέγει δὲ προφανῶς καὶ καθαρῶς ὁ Κύριος, ὅτι Μῆλλωσ αὐριωθῆναι, ἀλλὰ τοῦ ὄφινος μῆμνηται τῆς παλαιᾶς ἱστορίας· ἕμα μὲν διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι συγγενὴ εἴσι τὰ παλαιὰ τοῖς καινοῖς, καὶ εἰς καὶ αὐτὸς ἔστιν ὁ νομοθέτης τῆς Παλαιᾶς τε καὶ Νέας Διαθήκης ἅμα δὲ καὶ παιδεύων, ὅτι εἰ καὶ πρὸς εἰκόνα χαλκῆν ὄφιν· βλέποντες οἱ Ἰουδαῖοι τὸν σωματικόν, καὶ πρὸς κερὸν θάνατον ἐφευγον, πολλῶν μᾶλλον ἡμεῖς εἰς τὸν ἐσταυρωμένον βλέποντες Κύριον τῆς δόξης καὶ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν, τὸν αἰώνιον θάνατον ἐκφυγόμεν τῆς ψυχῆς. Ἡ δὲ περὶ τοῦ ὄφινος ἱστορία κείται μὲν ἐν Ἀριθμοῖς, ἔχει δὲ οὕτως·

Κατελάλησαν οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τῇ ἐρήμῳ ὅτι οὐκ ἔστιν ἄρτος οὐδὲ ὕδωρ· Ἡ δὲ ψυχὴ ἡμῶν προσώθησεν, ἐν τῷ ἄρτι τούτῳ τῷ ἀδιακέρῳ, τῷ μάννα θηλαθῆ· καὶ ἀπέστειλε Κύριος εἰς τὸν λαὸν τοὺς ὄφεις τοὺς θανατοῦντας, καὶ ἔδακνον τὸν λαόν, καὶ ἀπέθανε λαὸς πολὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Καὶ παραγενόμενος ὁ λαὸς πρὸς Μωσῆν ἔλεγον· Ἡμαρτήκαμεν ὅτι κατελάλησαμεν κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ σοῦ· εὐξαι οὖν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀφελέτω ἀφ' ἡμῶν τὸν ὄφιν. Καὶ ἠθέλησε Μωσῆς· καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτόν· Ποίησον σεαυτῷ ὄφιν· καὶ θές αὐτὸν ἐπὶ σημείου ἢ ἐπὶ ξύλου, καὶ ἔσται ἕαν δάκη ὄφιν ἀνθρώπου, πᾶς ὁ δαδηγμένος ἰδῶν αὐτὸν ζήσεται. Προσέχετε ἐνταῦθα ἀκριβῶς, ἀδελφοί μου, καὶ ὁρᾶτε, παρακαλῶ, τὸν τύπον πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἐκεῖ ὄφινος ἐμοίωμα, εἶδος μὲν ἔχον θηρίου, τὸν ἰὸν δὲ οὐκ ἔχον· οὕτω κινταῦθα ἄνθρωπος ὁ Κύριος, ἀλλὰ ἁμαρτίας τοῦ ἐλεύθερου, ἐν ὁμοιωματι σαρκὸς ἁμαρτίας ἐλθῶν, τοῦτ' ἔστιν ἐν ὁμοιωματι σαρκὸς ἁμαρτίας ὑποκειμένης, ἀλλ' οὐχὶ σαρκὸς ἁμαρτίας ὑπάρχων· καὶ τότε μὲν οἱ ὁρώντες σωματικοῦ, καὶ προσκαίρου θανάτου ἐβρόντο· ἡμεῖς δὲ ψυχικόν καὶ αἰώνιον ἐκφυγόμεν θάνατον· καὶ τότε μὲν δήγματα ὄφινος ἴδωμεν ὁ κρεμάμενος ὄφιν· νῦν δὲ τοῦ νοσητοῦ δράκοντος· τὰς καθ' ἡμῶν θανασίμους πληγὰς θεραπεύει ὁ Χριστὸς ἐν τῷ σταυρῷ ὑψωθείς· ἐκεῖ ὁ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς βλέπων ἐθεραπεύετο, ἐνταῦθα δὲ ὁ τοῖς νοητοῖς ὀφθαλμοῖς ὄρων ἡμᾶσι πάντα τὰ ἁμαρτήματα ἀποτίθεται· ἐκεῖ χαλκὸς τὸ κρεμάμενον ἦν εἰς σχῆμα ὄφινος διατυπωθέν· ἐνταῦθα σῶμα Δεσποτικόν, ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατασκευασθέν· ὄφινος ἔδακνεν ἐκεῖ, καὶ ὄφινος ἴτω· οὕτω καὶ ἐνταῦθα θάνατος ἀπέλεσε, καὶ θάνατος ἔσωσεν· ἀλλ' ὁ μὲν δάκνων καὶ ἀπολλύς ὄφιν ἰὸν εἶχεν· ὁ δὲ χαλκοῦς καὶ σώζων καθαρός ἦν· καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ πάλιν. Ὁ γὰρ ἀπολλύς θάνατος τοῦ Ἀδάμ ἁμαρτίαν εἶχεν, ὡσπερ τὸν ἰὸν ὁ ὄφιν· ὁ δὲ τοῦ Δεσπότης θάνατος ἁμαρτίας πάσης ἀπήλλακτο, ὡσ-

Et quemadmodum Moyses exaltavit serpentem in deserto, sic exaltari oportet Filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam⁹. His verbis præsignificavit Dominus et Saluator noster suam crucifixionem, ostendens se huius præsciū esse, seque volentem ac lubentem propter humanam salutem ad passionem tendere. Non dicit autem aperte et diserte se cruci affixum iri, sed serpentis, præcæ illius historiæ, meminuit: simul nos erudiens vetera novis esse cognata et consona, unumque Veteris ac Novi Testamenti legislatorem agnoscere debere. Illud insuper docet; si Judæi, imaginem æream serpentis intuentes, corporalem hanc et temporalem mortem evitarunt, quanto magis nos nostros oculos ad crucifixum Dominum gloriæ vertentes, et in ipsum credentes, æternam animæ mortem declinabimus! Et serpentis quidem historia in libro Numerorum percensetur; et est talis:

Murmuraverant Judæi in deserto, quod nec panis, nec aqua suppeteret: *Nauseat anima nostra*, aiebant, *super hoc cibo levissimo*¹⁰, nempe super manna. Et misit Dominus in populum serpentes, qui eis mortem inferebant, mordebantque populum; quo malo plurimi ex Israelitis interiire, qui ad Moysen accurrentes clamabant: *Peccavimus oblationibus nostris contra Dominum et te; supplica pro nobis Deo, et auferat a nobis serpentes*. Oravit Moyses. Ad quem Dominus: *Fac tibi serpentem et pone illum sublimem in signo*¹¹, quem qui ictus a serpente aspexerit, vivet. Attendite diligenter, fratres mei, et cum veritate typum comparate. Ibi serpentis similitudo erat; nam bestiæ imaginem habebat, veneno autem carebat. Ita et hic, homo est Dominus, sed a peccati veneno liber; in *similitudine carnis peccati venit*¹², hoc est, in specie carnis peccato subjacentia; sed non erat caro peccati, et tunc quidem a corporali et temporali morte intuentes liberabantur, ut nos spiritualem et æternam animæ mortem effugimus; tunc morsibus serpentinis medebatur suspensus serpens: at jam ab intelligibili dracone mortiferas nobis infictas plagas curat Christus in cruce exaltatus. Ibi sanabatur, qui corporeis oculis serpentem aspiciebat: at hic ab omnibus peccatis eripitur, qui oculis sub intelligentiam cadentibus utitur. Ibi æs in figuram serpentis effigiatum erat: hic corpus Dominicum a Spiritu sancto formatum. Ibi mordebatur serpens, et serpens medebatur. Ita et in præsentem mors perdidit, et mors servavit. At mordens ille et perdens anguis venenum habebat, æreus autem, et qui servabat, veneni purus erat. Hic iterum eandem similitudinem observa. Nam mors, quæ Adamum perdidit, peccatum habebat, quemadmodum serpens venenum. At mors Domini ab omni peccato libera fuit, sicuti æreus serpens a veneno immunis erat. Propterea per similitudinem dixit: *Quemadmodum*

⁹ Joan. III, 14. ¹⁰ Num. XXI, 5. ¹¹ Ibid. 8. ¹² Rom. VIII, 3.

Moses exaltavit serpentem, et reliqua; sicut enim ille exaltavit serpentem, ut qui in ipsum intenderent, vitam haberent, ita et Christus exaltatus est, ut qui in ipsum intenderent, nimiram credentes, vitam æternam obtinerent. Ibi quidem serpens viselbatur, ob serpentinos morsus. At hic homo est, ob homines letali morsu sauciatos. Ibi plaga per serpentem illata, per serpentem quoque curata est. Hic vero, quoniam mors per hominem intravit in mundum, per hominem etiam vita nobis data est¹². Nam peccatum non fecit Dominus: Nec inventus est dolus in ore ejus¹³

Exaltari oportet Filium hominis. Cum exaltationem audimus, suspensionem in cruce animo concipiamus. Nam in alto pendit Salvator noster, ut et aërem sanctificaret, qui terram sanctificaverat, in illa et per illam ambulando. Quin et verbum glorificari perpendere oportet. Cruz enim vere Christi exaltatio et gloria fuit: nam in qua Dominus videbatur damnatus, in ea hujus mundi principem damnavit. Et hoc est, quod Paulus docet: *Exsultans principatus et potestates, traditur confidenter triumphans illos in sænetipso¹⁴*. Nimirum, quod dico hujusmodi: Adamus merito mortuus est: peccaverat enim. Ergo usque ad Domini crucifixionem, mors dominationem in homines exercuit. Postquam vero Dominus ab omni culpa liber fuit, nil in eum juris diabolo relictum est, ut enim neci daret. Quocirca cum injuste peremptus fuerit, devicit: et hac ratione Adamum a morte, quæ ei, tanquam peccatori, juste illata fuerat, liberavit.

Et ut res clarior evadat, exemplo declarabitur. Sit violentus quispiam tyrannus, qui omnes suas in manus delapsos innumeris malis afficiat: hic si comprehensum regem, aut regis filium injuste interficiat, fieri potest, ut mors illius etiam aliis oppressis opem ac subsidium ferat. Iterum, sit fœnerator quispiam fœnus reposcens, debitores verberet ac in vincula detrudat: deinde eadem animæ impotentia eum, qui nihil debet, iisdem pœnis muliet, ac in carcerem compingat: hic certe pœnas dabit eorum, quæ in alios admisit. Interficiet enim illum, tanquam injuste punitus, inque carcerem conjectus. Hoc et in Christo evenit: nam eorum malorum, quibus nos diabolus punivit, pœnas luit, quando Christum aggredi non formidavit. Prostratus enim, dejectus et cruce Christi captus est.

Duo erant, quibus genus humanum tenebatur, voluptas ac tristitia. His duobus Dominum aggressus, immotum invitumque reperit. Et primum quidem in monte voluptatis illecebra eum tentavit, sed cum incassum hanc machinam adhiberi cerneret, ad tristitiam, longe validiorem balistam, se convertit, ut vel hac ratione de Christo victoriam referret. Eum in finem omnes a diabolo contra Chri-

πρὸ γαλκοῦς ὁ ὄφις ἰού. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἐμαρτυρικῶς εἶπεν· Ὅτι καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν, καὶ τὰ ἐξῆς· ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος ὕψωσε τὸν ὄφιν, ἵνα οἱ ἀτενίζοντες εἰς αὐτὸν ἔχωσι ζωὴν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ὕψώθη, ἵνα οἱ ἀτενίζοντες εἰς αὐτὸν, ἦγουν διὰ πιστεύοντες, ἔχωσι ζωὴν αἰώνιον. Ἀλλ' ὄφις μὲν ἐκεῖ, διὰ τοὺς δάκνοντα· ὄφις· ἄνθρωπος δὲ ἐνταῦθα διὰ τοὺς δακνονμένους ἀνθρώπους· καὶ ἐκεῖ μὲν ἐπιθεὶ δι' ὄφρα· ἢ βλάβη, δι' ὄφρα καὶ τῆς θεραπειᾶ· ἐνταῦθα δὲ, ἐπιθεὶ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος· εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, δι' ἀνθρώπου καὶ τῆς ζωῆς παρεγένετο. Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν ὁ Κύριος· οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.

Ἰψωθῆναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ἰψωθῆναι ἀκούοντες, νοεῖν μὲν ὀφειλομένον τὸ κρεμασθῆναι· ἐφ' ὕψους γὰρ ἐκρεμάσθη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἵνα καὶ τὴν ἀέρα ἀγιάσῃ, ὃ τὴν γῆν ἀγιάσας διὰ τοῦ ἐπ' αὐτῆς περιπατήσαι· νοεῖν δεῖ καὶ τὸ δοξασθῆναι· καὶ γὰρ δυτω· ὕψος καὶ δόξα τοῦ Χριστοῦ γέγονεν ὁ σταυρός· ἐν ᾧ γὰρ ἐδόκει κατακριθῆναι ὁ Κύριος· ἐν τούτῳ κατέκρινε τὸν ἄρχον τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ τούτῳ ἐστὶ ὁ φησὶ Παῦλος· Ἀποδυσόμενος τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας· δεδειγμάτισεν ἐν παρῳήσει θριαμβεύσας αὐτάς ἐν αὐτῷ. Οἶόν τι λέγω· ὁ Ἀδὰμ δικαίως ἀπέθανεν· ἡμαρτεν γὰρ· μέχρι μὲν οὖν τῆς τοῦ Κυρίου σταυρώσεως, δικαίως κατεκράτησεν τῶν ἀνθρώπων ὁ θάνατος· ἐπεὶ δὲ ἀναμάρτητος εὐρέθη ὁ Κύριος, τὸ λοιπὸν οὐκ εἶχεν ἐπ' αὐτῷ δικαίον ὁ διάβολος ἵνα θανατώσῃ αὐτόν· ὥστε ἐπιθεὶ ἀδίκως ἐθανατώθη, ἐνίκησε τὴν θανατώσαντα αὐτὴν καὶ οὕτω· ἐλευθέρωσε τὸν Ἀδὰμ ἐκ τοῦ θανάτου, τοῦ δικαίως ἐπαχθέντος αὐτῷ, ὡς ἁμαρτήσαντι.

Ἴνα εἰ καὶ σαφέστερον ἦ, ἐπὶ παραδείγματος αὐτὸ ποιήσωμεν φάνερον. Ἔστω τις βίαιος τύραννος, πάντας τοὺς ἐμπίπτοντας εἰς τὴν αὐτοῦ χεῖρα μυρίοις περιβάλλον κακοῖς· οὗτος ἐὰν συμβαλὼν βασιλεὶ ἢ υἱῷ βασιλέως ἀνέλῃ αὐτόν καὶ θανατώσῃ ἀδίκως, ὁ ἐκεῖνος θάνατος καὶ τοὺς ἄλλους ἐκδικῆσαι δυνήσεται· καὶ πάλιν ἔστω τις θανειστής ἀπαιτῶν, καὶ τυπτέτω, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβαλλέτω· εἴτα ἐκ τῆς αὐτῆς ὑπονομίας καὶ τὴν οὐδὲν ὀφειλοντα ὑπὲρ τὴν αὐτὴν εἰρκτὴν καὶ τιμωρίαν ἀγέτω, οὗτος καὶ ὢν εἰς τοὺς ἄλλους ἐποίησε, δώσει δίκην· ἀναιρήσει γὰρ καὶ φονεύσει αὐτὸν ἐκεῖνος ὡς ἀδίκως δεσμευθεὶς καὶ τιμωρηθεὶς. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν· ὢν γὰρ εἰς ἡμᾶς· ἐποίησεν ὁ διάβολος, δι' ὢν εἰς τὸν Χριστὸν ἐτόλμησε, δέδωκε δίκας· κατήργηται γὰρ καὶ κατεβλήθη τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ καὶ αἰχμάλωτος γέγονε.

Καὶ ἄλλως δὲ δύο ἦσαν τὰ κρατοῦντα τοῦ ἀνθρώπου γένους, ἡδονὴ καὶ λύπη. Διὰ τούτων τοίνυν τῶν δύο ἐλλῶν ὁ Κύριος ἀήτητος εὐρέθη καὶ ἀνίκητος. Προσέβαλε γὰρ αὐτῷ πρότερον ἐν τῷ βρεῖ· ὁ πειράζων ἡδονῆς, εὐρῶν δὲ ταύτην ἀνάλωτον ὑστερον τὸ μέγα μηχανήμα τὴν λύπην προσήγαγεν, ἵνα καὶ διὰ ταύτης· κρατήσῃ αὐτοῦ· καὶ διὰ τούτου πάντας κατὰ τοῦ Χριστοῦ παρεκίνησεν ὁ ἐχθρὸς· καὶ διάβο-

¹² Rom. v, 12. ¹³ Isa. LIII, 9; 1 Petr. II, 22. ¹⁴ Coloss. II, 13.

λος· τοὺς μαθητὰς ἀνήσισθαι παρεσκευάσεν, τοὺς
 σαρωτικὰς ἐπαλεῖν αὐτῷ τοὺς παραπορευομένους·
 βιασθημεῖν· καὶ ἀπλῶς τοὺς Ἰουδαίους διήγειρε
 καὶ παρώτρυνε συκοφαντῆσαι τούτον καὶ καταδικά-
 σαι ὡς κκοῦργον καὶ θανατώσει· ἀλλὰ καὶ οὕτως
 εἶπεν αὐτὸν ἀήτητον καὶ ἀάλωτον. Οὐδὲ γὰρ ἡδυ-
 στήθη ἐν τῷ σταυρῷ λύπη πείσαι τὸν Κύριον μισῆσαι
 τοὺς σταυροῦντας, ἀλλὰ ἠγάπησε τοῦτους· καὶ ὑπερ-
 ῥέετο λέγων· *Μὴ στήσης αὐτοῖς, ὦ Πάτερ, τὴν
 ἁμαρτίαν ταύτην*. Ὁρᾶτε, πῶς· νεκρίχεν ὁ Χριστός,
 ἐν ᾧ ἐδόκει νικᾶσθαι.

Οὕτως οὖν καὶ ὑφ' ὧσιν αὐτοῦ καὶ δόξα γέγονεν· ὁ
 σταυρὸς ἔλαβε γὰρ αἰχμάλωτον τὸν διάβολον, καὶ τὴν
 δίκαιον, καὶ τὴν ἀρὰν, καὶ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ἡμᾶς
 δὲ τοὺς ὑπὸ τῷ διαβόλῳ κερρατημένους· καὶ διεδουλω-
 μένους ὄντας καὶ τῷ θανάτῳ καὶ τῇ ἀρᾷ καὶ τῇ
 ἁμαρτίᾳ ἐνεχομένους· ἡλευθέρωσε· καὶ ζῶν καὶ μετ-
 σωτηρίας ὁδὸν ἡμῖν ἔχαρίσατο, καὶ μυστηρίων καὶ μετό-
 χου, ἐποίησε, καὶ χαρισμάτων καὶ ἐωραίων πνευμα-
 τικῶν ἀπολαύειν ἔξῃωσε.

Ταῦτα τοίνυν εἰδότες ἀγαπᾶτε, ταπεινωθώμεν
 καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τὴν κραταίῳν καὶ δυνατὴν χεῖρα
 τοῦ Θεοῦ, ὅτι πᾶς ὁ ταπεινῶν ἐκείτων ἐψώθησε-
 ται· καὶ τοὺς ταπεινοφρονοῦντας ἐγερσὶ δόξῃ ὁ Κύ-
 ριος, καὶ μακάριος ἀνθρώπος· ὁ τὴν βίαν ἔχων ὑψή-
 λην, ταπεινὸν δὲ τὸ φρονήμα· *μὴ τὰ ὑψηλὰ τοίνυν
 φροσώμεν, ἀλλ' ἐαυτοὺς ταπεινώσωμεν*. Ἀκολουθῆ-
 σωμεν Χριστῷ τῷ ἡμετέρῳ δεσπότην καὶ λυτρωτῆν
 καὶ σωτῆρι ἡμῶν, τὸν τούτου σταυρὸν ἐπ' ὤμων ἀρά-
 μενοι· καὶ τὰ σαρκικὰ νεκρώσωμεν κινήματα καὶ
 φρονήματα τῷ θανάτῳ αὐτῷ συμμορφούμενοι, ὡς
 ἄν ὄνηθώμεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον εἰ-
 πεῖν· *Ζῶμεν δὲ οὐκ ἐτι ἡμεῖς· ὅτι δὲ ὁ Χριστός
 ἐτ' ἡμῖν*· καὶ, *Μὴ γένοιτο ἡμῖν καυχᾶσθαι, εἰ μὴ
 ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου*· ἀπαρνησώμεθα ἐαυ-
 τοὺς, καὶ μηδὲν τοῦ Χριστοῦ προσιμότερον ἠγερσώ-
 μεθα, μὴ πλοῦτον, μὴ τρυφήν, μὴ δόξαν, μὴ σωμα-
 τικὴν ἡδονήν, μὴ αὐτὴν τὴν παρούσαν ζωὴν· ἀλλὰ
 καὶ ταύτης καταφροσώμεν, πάντα προθύμως τὰ
 τοῦ Θεοῦ προστάγματα ἐκτελέσωμεν· ἔχομεν γὰρ
 καὶ ἡμεῖς διώκτας πικροῦς, τοὺς ἐρατοῦς, καὶ ἀορά-
 τους· ἐχθροῦς, καὶ πολεμοῦς, πειράζοντας καὶ θορυ-
 βῶντας· ἡμᾶς καὶ ἐκάστην, καὶ λυποῦντας, καὶ
 ἐκταράττοντας, καὶ τὰς ἐπιτολὰς καὶ τὰ προστά-
 γματα τοῦ Χριστοῦ κωλύοντας διακράττεσθαι. Μὴ
 ὡς μαλακισθώμεν, περκαλιῶ, μηδὲ χαυνωθώμεν,
 καὶ ἐνώμεν τοῖς τούτων παλαίσμασιν, ἀλλὰ γεν-
 νικῶς καὶ μετὰ ἀνδρικοῦ τοῦ φρονήματος ἀντιπα-
 ραταξώμεθα πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀγωνισώμεθα, ἵνα
 καὶ τῆς ἀτελευτήτου εὐκλείας ἐπιτύχωμεν, καὶ τῆς
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς

stium concitati sunt discipuli, ut negarent: mili-
 tes, ut illuderent: praterentes: ut blasphemarent.
 Judaeosque universim impulit, ut calumniis eum
 incesserent, et tanquam maleficum condemnarent,
 mortique adjudicarent. Verum hie quoque invicem
 ac immutabilem reperit. Neque enim potuit
 tristitia et dolor Christo in cruce persuadere, ut
 odio haberet eos, a quibus crucifigebatur, sed di-
 lexit eos, preces pro illis fundens: *Ne statuas illis,
 Pater, hoc peccatum*¹⁴. Videte, quomodo vicerit
 Christus in eo ipso, quo vilebatur esse victus.

In hunc igitur modum Christo crux facta est ex-
 altatio et gloria. Nam diabolum, et mortem, et
 maledictionem, et peccatum, in captivitatem ab-
 duxit: et nos, qui sub diaboli, mortis, maledictio-
 nis et peccati juro et nebamur, in viam vitæ ac
 salutis reduxit, et divinorum mysteriorum partici-
 pes effecit, et spiritualia charismata nobis fruenda
 concessit.

Hæc scientes, charissimi, *humiliemur et nos sub
 potenti manu Dei, nam omnis, qui se humiliat, ex-
 altabitur*¹⁵: et illis, qui submissa sunt mente, ad
 gloriam excitabit Dominus: beatum vero illum ho-
 minem, qui vitam vivit sublimem, sed animum ge-
 rit humilem. Igitur *ne alta sapiamus*¹⁶, sed nos ip-
 sos humiliemus. Imitemur Christum Dominum,
 redemptorem et Salvatorem: hujus cruce in hume-
 ros sublata carnales motiones ac appetitiones mor-
 tificemus, *configurati morti ejus*¹⁷, ut et nos cum
 sancto Paulo dicere queamus: *Vivimus non jam
 nos: vivit vero Christus in nobis*¹⁸: et, *Nobis autem
 absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu
 Christi*¹⁹. Abnegemus nosmetipsos, et nihil Chri-
 sto auteponamus, non divitias, non delicias, non
 gloriam, non corporalem voluptatem, non ipsam
 vitam: verum et hanc contemnamus, et omnia
 Dei mandata prompte exsequamur: habemus enim
 et nos asperos persecutores visibiles et invisibiles
 hostes ac adversarios, qui nos in singulos dies ten-
 tant et exagitant, turbant et perturbant, et ab ob-
 servatione divinorum mandatorum retrahunt. Ne
 igitur effeminemur, neque de repugnandi alacri-
 tate quidquam remittamus, sed virili atque gene-
 roso animo resistamus, et cum hostibus congregiamur,
 ut interminatæ itidem gloriæ et immortalium
 bonorum participes efficiamur in Christo J. su
 Domino nostro, cui gloria et potentia in sæcula
 sæculorum. Amen.

τῶν αἰώνων ἀγαθῶν ἀπολαύσας· ἐν Χριστῷ Ἰ-
 τοῦς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹⁴ Luc. xiiii, 54. ¹⁵ 1 Petr. v, 6. ¹⁶ Rom. xi, 20. ¹⁷ Philipp. iii, 10. ¹⁸ Galat. ii, 20. ¹⁹ Galat. vi, 14.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

ΗΤΟΙ

ΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΠΡΟΕΚΥΝΗΣΕΩΣ.

JOANNIS CALECÆ

CP. PATRIARCHÆ

IN TERTIAM JEJUNIORUM DOMINICAM

SEU

ADORANDÆ CRUCIS (1).

Præfigorans et adumbrans beatus Moyses vivificam et divinam crucein, virga Rubrum divisit mare, et Hebræos sicco pede ac sine periculo trajecit. Quippe tanquam murus factæ sunt aquæ utrinque. Ac post Hebræorum transitum, mare denovo per virgam in unum, ut ante fuerat, collegit. Superbum et arrogantem Pharaonem cum toto exercitu in maris profundum demersit, in solitudine per virgam amara Merrhæ fluenta reddidit dulcia; ex petra omnis humoris experte aquam mirabiliter per virgam elicit, sitientemque populum potavit ac satiavit. Ante hæc tamen miracula Ægyptum Moyses per virgam castigavit, aqua in sanguinem, sanguine vicissim in aquam converso, multaque illa et magna prodigia perpetravit.

Quod si illa virga, quæ typus tantum et umbra fuit venerandæ crucis, tot tantorumque miraculorum exstitit effectrix, quid non efficiet ipsa vivifica et divina crux Christi, quando non per symbola et ænigmata adumbratur, sed coram cernitur, atque a nobis adoratur et colitur? Ipsa vivifica crux spiritualem Pharaonem, adversarium nostrum, diabolum, et inimicum, omnis mali auctorem, multis afficiet plagis: invisibilium et visibilium dæmonum exercitus submerget, quando contra nos insurgunt, nos perturbant atque confundunt. Ipsa vivifica crux per passionum mare sicco pede et sine periculo nos trajiciet, fluctus adversum nos insurgentes et tumultum sopiet,

Α Προτυπὸν καὶ προδιαγράφων ὁ μακάριος Μωϋσῆς τὸν ζωοποιὸν καὶ θεῖον σταυρὸν, ῥάβδῳ τὴν Ἐρυθρὰν διέτειμε θάλασσαν, καὶ τοὺς Ἑβραίους ἀβρόχως καὶ ἀκινδύνως διεδίδασεν. Ὡσεὶ τεῖχος γὰρ ἐγένετο τὰ ὕδατα ἐκατέρωθεν, καὶ μετὰ τὴν τῶν Ἑβραίων διάβατον τὴν θάλασσαν πάλιν διὰ τῆς ῥάβδου εἰς τὴν προτέραν ἀποκατέστησεν ἕνωσιν, καὶ τὸν ὑπερφανὸν καὶ ἀλαζόνα Φαραῶ πανοτρατὶ τῷ τῆς θαλάσσης βυθῷ συνεκάλυψε. Καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ τῆς ῥάβδου τὰ παρὰ τῆς Μέρρας κατεγλίκανε νάματα, καὶ ἐκ πέτρας ἀνίκμου ὕδωρ ἀναβλύζειν παραδεδίξεν διὰ τῆς ῥάβδου ἐποίησε· καὶ διψῶντα τὸν λαὸν ἐπότισε καὶ ἐχόρτασεν. Πρὸ δὲ τούτων τῶν θαυμασίων, τὴν Αἴγυπτον ὁ Μωϋσῆς διὰ τῆς ῥάβδου ἐκόλασε, καὶ τὸ ὕδωρ εἰς αἷμα μετέστρεψε, καὶ πάλιν Β τὸ αἷμα εἰς ὕδωρ μετέβαλε, καὶ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἐκεῖνα τεράστια κατεργάσατο.

Εἰ δὲ ἡ ῥάβδος ἐκεῖνη τύπον μόνον καὶ σκιὰν διαγράφουσα τοῦ ἁγίου σταυροῦ, τοσοῦτων καὶ τοιοῦτων θαυμάτων γέγονεν αὐτουργός, τί οὐκ ἀπεργάσεται καὶ ποιήσῃ αὐτὸς ὁ ζωοποιὸς καὶ θεῖος σταυρός, οὐ συμβολικῶς νῦν καὶ αἰνιγματικῶς προτυπούμενος καὶ προχαρτιζόμενος, αὐτοψὶ δὲ καθορώμενος, καὶ παρ' ἡμῶν προσκυνούμενος καὶ τιμώμενος; Αὐτὸς ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς τὸν νοητὸν Φαραῶ, τὸν ἀντίδικον ἡμῶν διάβολον καὶ ἀρχέκακον ἔχθρῶν, τῇ πολλῇ παραδώσει πληγῇ, καὶ τὰς τῶν ἀοράτων καὶ ὁρατῶν δαιμόνων στρατιάς καταποντίσει, καὶ κατακλύσει καθ' ἡμῶν ἐπεγειρομένας, καὶ πολεμούσας, καὶ θορυβοῦσας, καὶ συγχεοῦσας ἡμᾶς. Αὐτὸς ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς τῶν παθῶν τὴν θάλασσαν

(1) Edidit Gretserus sub nomine Pflothei, CP. archiepiscopi.

ἀδρόχως καὶ ἀκινδύνως διαβῆναι ἡμᾶς παρασκευάσει, καὶ τὸν καθ' ἡμῶν ἐγειρόμενον κλύδωνα, καὶ τὸν τάρπηρον κατασκευάσει, καὶ ἔνδιον καταστήσει καὶ γαλήνην· καὶ τὸν περιόντα βίον ἡμῶν εὐκολώτατον καταπραΐνει καὶ ἐξημερώσει, καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν εἰρηνικῶς διατελέσει· παρασκευάσει καὶ ἀετρίτως. Αὐτὸς ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς τὴν πικρίαν, καὶ τὴν ὀδύνην τῶν συμφορῶν, καὶ τῶν ἀναγκῶν ἡμῶν, καὶ τῶν ἄλλ' ἐπὶ ἀλλήλων κινδύνων, καὶ θλίψεων, καὶ πειρασμῶν τῶν ἐπισυμβαίνοντων ἡμῖν ἀπὸ τῶν νοητῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν ἐχθρῶν, εἰς γλυκύτητα μεταβαλεῖ καὶ πνευματικὴν ἠδονὴν, παρακαλέσει, καὶ παραμυθήσεται, καὶ ἀναστήσει τὰς ἡμετέρας ψυχὰς καταπιπτούσας ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, καὶ θλίψεως.

Αὐτὸς ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς ὕδωρ ἀναδύσει, καὶ πηγᾶσει ἡμῖν ἐκ πέτρας Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τὴν φλόγα τῶν πειρασμῶν κατασβέσει, καὶ ὑπὲρ μέλι καὶ ἔλαιον καθήσει καὶ ἰλαρνεῖ τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ τὰ σώματα, καὶ τὴν δίψαν ἡμῶν καταπαύσει, ὥστε μηκέτι διψᾶν. Ὁ γὰρ ἐξ αὐτοῦ πίνων οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ ποταμοὶ βρυσσοῦσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ὕδατος ζωῆτος, καθὼς αὐτὸς ἀπέφηνετο, ἡ αὐτοαλήθεια Χριστοῦ, ὁ Θεὸς ἡμῶν. Τοῦτον τὸν θεὸν καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν, ἀγαπητοί, οἱ ἅγιοι καὶ θεϊστατοὶ Πατέρες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι φρουρὸν καὶ φύλακα ἔχοντες, καὶ τείχος καὶ ὄχυρωμα τῶν εὐσεβῶν εἰδότες ἀκαταίσχυτον, ἐν τῇ μέσῃ ἑβδομάδι τῶν νηστιμῶν ἡμερῶν προτίθεσθαι θεωρεῖσθαι, καὶ παρὰ τῶν πιστῶν προσκυνεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι καὶ κατασπάζεσθαι διατάξαντες, ὥστε τὰ μὲν κατορθωθέντα πνευματικὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα παρὰ τῶν ἀγωνιστῶν τῆς ἐγκρατείας φυλάττειν καὶ συντηρεῖν βέβαια καὶ ἀσάλευτα, τὰ δὲ μέλλοντα κατορθωθῆναι, συνεργεῖν καὶ συγχροτεῖν καὶ συνιστᾶν ἀδιάπτωτα καὶ ἀκράδαντα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τὸν τοῦ Κυρίου σταυρὸν συνεργῶν ἐπικαλεσάμενοι, τὸν ἐροκέμενον ἀγῶνα τῆς νηστείας διανύσαι· καὶ πληρώσει σπουδάσωμεν, πάντα τὰ σαρκικὰ σταυροῦντες καὶ νεκροῦντες παθήματα καὶ κινήματα, καὶ τοὺς τοῦ Κυρίου προστάγματα καὶ ἐντάλματα ἐπακολουθεῖν ἐπαιγόμεθα μετὰ προθυμίας πολλῆς καὶ ζεούσης τῆς προαιρέσεως, ὡς καὶ ἡ παρὰ τοῦ θεοπεσίτου Μάρκου εὐαγγελικὴ παραίνεσις σήμερον ἡμῖν ὑποτίθεισιν· ἔχει δὲ οὕτως·

Ἐλεγε ὁ Κύριος τοῖς ἐκ τῆς μαθηταῖς· **Εἰ τις θέλει ἀκολουθεῖν με, ἀπορνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀρατώ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσει μοι.** Ὅς γὰρ ἀνθέλη τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσει, ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἀρ' ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔρακεν ἑμὸν καὶ τοῦ ἑδωγαίου, οὕτως σώσει αὐτήν. **Τὴ γὰρ ὠφέλησει ἀνθρώπου, ἔαν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;** Ὁ κορυφαίωτος τῶν ἀποστόλων Πέτρος ἔκρουσε τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι δεῖ τὴν γῆν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι· καὶ ὡς πανταχοῦ θερμότερος τῶν ἄλλων μαθητῶν, καὶ

A serenum et sedum cœlum reddet, præsentem vitam nostram facillime placidam mansuetamque efficiet, dabitque reliquum vitæ nostræ pacifice et sine perturbatione transigere. Ipsa vivifica crux amaritudinem et dolorem calamitatum et necessitatum nostrarum, periculorum, quæ alia super aliis independent tribulationum et tentationum nobis a spiritualibus et sensibilibus inimicis imminuentium, in dulcedinem commutabit ac spiritualem voluptatem; consolabitur, permulcebit, excitabit animas nostras concidentibus præ mare et ærumnis.

Ipsa vivifica crux aquam nobis profunderet et emittet ex petra, Christo vero Deo nostro, flammam tentationum extinguet, super mel et oleum delectabit et exhiberit animas nostras et corpora, sitim nostram restinguet, ut non amplius sitia mus. Qui enim ex ea bibit, non sitiet in eternum¹, sed flumina fluent ex ventre ejus, aqua viva²; quemadmodum ipsa Veritas pronuntiavit, Christus Deus noster. Hanc divinam et vivificam crucem, charissimi, sancti ac divini Patres nostri et doctores, quod pro præsidio et custode haberent, scirentque murum et munimentum piorum esse minime dedecens: in media Jejuniorum hebdomade proponendum, et a fidelibus adorandum, colendum et exosculandum decreverunt, ut spiritualia virtutis opera jam peracta, ab adversariis inconscientiæ conservaremus et custodiremus tuta et inconcussa: ad ea vero, quæ peragentur deinceps, nos adjuvaremur et excitaremur, illaque firma et immobilia constitueremus. Quocirca nos quoque, cruce Domini adjuvante invocata, propositum jejunii certamen absolvere atque perficere studeamus, omnibus carnis passionibus et motibus crucifigendis et mortificandis, Dominique præcepta ac mandata sequi enitamur magna cum alacritate et fervente voluntate: quemadmodum etiam divi Marci evangelica exhortatio nos hodie commonet, quæ ita habet:

Dixit Dominus discipulis suis: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdidit animam suam propter me et Evangelium, salvam faciet eam. Quid enim proderit homini, si universum mundum lucretur, et animæ suæ jacturam faciat? Princeps apostolorum Petrus audivit Dominum dicentem, oportere Filium hominis multa pati a senioribus et principibus sacerdotum et scribis, et occidi, et tertia die resurgere; et ut ubique ferventior cæteris discipulis, ita et hic talis apparet. Dixit igitur Christo: *Propitius esto tibi, Domine, non erit tibi hoc.* At Christus dixit ei:

¹ Jo. III. 14. ² Ibid. 14. ³ Marc. VIII, 34-36.

Vade post me, Satana : scandalum mihi es, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum. Propterea accessit Petrum Christus, et omnibus audientibus ad ipsius orationem majori ex parte convertit : Tu quidem, o Petre, increpas et prohibes, et incusas me, quod crucem volo, et contumeliosam mortem deligo ; at ego dico tibi, neque te, neque quemquam alium salvatum iri, nisi moriatur pro honesto et veritate et justitia. Mors enim pro justitia obita socios nos et hæredes regni cælorum efficit.

ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ὁ γὰρ ὑπὲρ δικαιοσύνης θανάτου κοινωνοὺς ἡμᾶς καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀποδείκνυσιν.

Non autem dixit Christus : Sive velitis, sive nolitis hoc facere et pati, dico vobis, et cogo, ut me sequamini : sed, *Si quis vult*, et sponte venit, *Nle etiam sequatur.* Non enim tyrannidem exerceo, neque vim affero, sed quemlibet sui juris esse sino. Ad bona enim voco homines ut veniant, ad regnum cælorum æternum, ad delicias perpetuas, ad quietem continentem. Si quis ergo vult, sive vir sive femina, sive pauper sive dives, sive magistratus sive subditus, hanc ingrediatur præclaram viam, et sequatur me. Si quis autem non vult, ne dignus quidem est, qui me sequatur. Liberum consilium relinquit iis qui volunt eum sequi. Nam qui cogit, avertit sæpe eos quos cogit ; qui vero audtores suo consilio permittit, magis eos attrahit. Idcirco, Si quis vult, inquit : magna enim sunt bona, quæ nobis offert Dominus, ac talia, ut volentes accedere nos doceat, neque moram interponere. Neque enim si quis aurum daret, et thesaurum opulentium proponeret, per vim accerseret. Quodsi ad illa transitoria et corruptibilia non per vim vocandi sumus, sed indignamur insuper si non vocemur : multo magis ad cælestia bona immortalia et æterna contendere debemus, et sponte venire. Nisi enim nobis ipsa rei natura persuadeat ut accurramus ad vera et salutaria bona, ne accipere quidem digni sumus ; sin accipiamus cum necessitate et vi, non constanter ea custodiemus. σωτήρια, οὐδὲ λαβεῖν ἔσμεν ἄξιοι· ἂν δὲ λάβωμεν μὲν.

Hac de causa non cogit Christus, sed si quis vult sequi, eum vocat, eumque admittit. *Si volueritis*, inquit, *et audieritis me.* Prius est velle, et tum demum audire. Sin noluerimus, neque audire poterimus. Omnes enim virtutis et vitii functiones in voluntate nostra sitæ sunt. Sequi igitur est credere in illum ipsum vocantem nos, Dominum Jesum Christum. Illud porro, *post me*, indicat mandatorum ejus executionem et observationem. Hoc enim est Christum revera sequi, non modo credere in eum, sed etiam pro ipso pati, et cæteris virtutibus operam navare. Suam deinde vitam Salvator noster statuit exemplar et formam optimæ vitæ, iis qui volunt ei obtemperare. Eam ob rem

ἐν ταῦθα τοιοῦτος φαίνεται. Καὶ ἔλεγε τῷ Χριστῷ· Ἰλιώς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. Ὁ δὲ Χριστὸς εἶπεν αὐτῷ· Ἰπαγε ὀπίσω μου, Σαταῦᾶ, σκάνδαλό μου εἶ. ἔτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. Διὰ ταῦτα προσκαλεῖται τὸν Πέτρον ὁ Χριστὸς, καὶ ἐν ἐπηκόῳ πάντων πρὸς αὐτὸν τὸ πλέον ἀποτεινόμενος λέγει· Σὺ μὲν, ὦ Πέτρε, ἐπιτιμᾷς καὶ κωλύεις καὶ μέμψη μοι, ὅτι σταυρὸν θέλω, καὶ αἰρούμαι τὸν ἱπποειδίον θάνατον· ἐγὼ δὲ λέγω σοι ὅτι οὐδὲ σὺ, οὐδὲ ἄλλος τις σωθήσεται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς

οὐκ εἶπε δὲ ὁ Χριστὸς ὅτι, Κἂν βούλησθε, κἂν μὴ βούλησθε ποιῆσαι τοῦτο καὶ παθεῖν, λέγω ὑμῖν, καὶ ἀναγκάζω ἀκολουθεῖσθαι μοι, ἀλλ', *Εἰ τις θέλει* καὶ μετὰ προαιρέσεως ἔρχεται, ἐκεῖνος καὶ ἀκολουθεῖται. Οὐ γὰρ τυραννῶ, φησὶν, οὐδὲ βιάζομαι, ἀλλ' ἕκαστον κύριον ἀφήμι τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως. Ἐπὶ ἀγαθῇ γὰρ καλῶ τοὺς ἀνθρώπους ἔλθειν, ἐπὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἀτελειήτητον, ἐπὶ τρυφῆν ἀκατάλυτον, ἐπὶ ἀνάπαυσιν διηνεκῆ. Εἰ τις οὖν θέλει, εἴτε ἀνὴρ εἴτε γυνή, εἴτε πένης εἴτε πλούσιος, εἴτε ἀρχῶν εἴτε ἀρχόμενος, ταύτην ἐρχέσθω τὴν κλίην ἔδων ἀκολουθεῖτω μοι. Εἰ τις δὲ οὐ θέλει, οὐδὲ ἄξιός ἐστι· ἀκολουθεῖσθαι μοι. Ἀκατανάγκαστον ποιεῖ τὸν λόγον ὁ Κύριος τοῖς βουλομένοις ἀκολουθεῖν αὐτῷ. Ἐπὶ ὁ μὲν βιαζόμενος ἀπαιτεῖ πολλάκις, οὐδ' ἂν βιάζεται· ὁ δὲ ἀφεὶς τοὺς ἀκούοντας εἰς τὴν τοῦτων προαιρέσιν, μᾶλλον ἐφέλλεται· τοῦτους. Διὰ τοῦτο, *Εἰ τις θέλει*, φησὶ. Μεγάλα γὰρ εἰσὶν ἀγαθὰ, ἃ παρέχει ἡμῖν ὁ Δεσπότης, καὶ τοιαῦτα ὥστε καὶ ἐπιτρέχειν ἔχοντας ἡμᾶς, καὶ μὴ ἀναδύλλεσθαι. Οὐδὲ γὰρ, εἰ τις χρυσίον εἰδίδου, καὶ θησαυρὸν προστίθει πολυούλθον, μετὰ βίας ἐκάλεται ἄν. Εἰ δὲ πρὸς ἐκεῖνα τὰ παρεργόμενα καὶ φθειρόμενα, οὐ μετὰ βίας, ἀλλὰ καὶ θυσεραίνομεν μὴ καλοῦμενοι, πολλῶν μᾶλλον ἐπὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς ἀγαθὰ τὰ ἀκήρατα καὶ δῖωνια σπουδάζειν ὀφείλομεν, καὶ μετὰ προαιρέσεως ἔρχεσθαι. Εἰ μὴ γὰρ αὕτη ἡ τοῦ πράγματος φύσις παῖθει ἡμᾶς· προσδραμεῖν εἰς τὰ ὄντως ἀγαθὰ καὶ μετ' ἀνάγκης καὶ βίας, οὐ βεβίως ταῦτα φυλάξο-

Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναγκάζει ὁ Χριστὸς, ἀλλ' εἰ τις βούλεται ἀκολουθεῖν, τοῦτον καλεῖ, καὶ τοῦτον προσδέχεται. Ἐὰν θέλητε, φησὶ, καὶ ἀκούσητέ με. Πρῶτον ἐστὶ θελήσαι, καὶ τότε εἰσακοῦσαι. Εἰ δὲ οὐ θελήσομεν, οὐδὲ εἰσακοῦσαι δυνάμεθα. Πάντα γὰρ τὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας ἐν τῇ προαιρέσει ἡμῶν κείνται. Τὸ μὲν οὖν ἀκολουθεῖν ἐστὶ τὸ πιστεύειν εἰς αὐτὸν τὸν καλοῦντα ἡμᾶς Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. Τὸ δὲ, ὀπίσω μου, δηλοῖ τὴν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἐργασίαν καὶ τήρησιν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ὄντως ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ, τὸ μὴ μόνον πιστεύειν εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι. Τὸν οἰκείον ἐκβίον ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἔθηκεν ὑπογραμμῶν καὶ τύπον

* Matth. xvi, 22, 23.

πολιτείας ἀρίστης τοῖς θέλουσιν αὐτῷ πείθεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· Ἐάν τις ἐμοὶ διακονῇ, ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω. Ἀκολουθήσιν λέγω τὴν ἀκριθεῖ τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας αὐτοῦ κατὰ τὸ ἐγγωροῦν μίμησιν. Ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. Τρία εἰσὶ τὰ λεγόμενα, τὸ ἀπαρνησάσθαι ἑαυτὸν, τὸ ἄραι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀκολουθήσασθαι.

Τὸ ἑαυτὸν ἀπαρνησάσθαι ἐστὶ τὸ ἀνηλεῶς τοῖς κινδύνοις ἑαυτὸν ἐκδοῦναι, καὶ μηδὲν ἔχειν κοινὸν πρὸς ἑαυτὸν, ἀλλ' ὡσπερ ἄλλου πάσχοντος, οὕτω διακείσθαι. Ὡσπερ γὰρ εἴ τις ἀρνήσεται ἑτερον, καὶν μαστιζόμενον ἰδὼν τοῦτον, καὶν στρεβλούμενον, καὶν πρὸς θάνατον ἀπαιγόμενον, οὐ βοηθεῖ αὐτῷ, οὐδὲ παρίσταται, οὐδὲ πάσχει τι πρὸς αὐτόν· οὕτω θεῶν καὶ ἡμῶν ὁ θεός, καὶν μαστιζόμεθα, καὶν καταμέθεα, καὶν ἀποθνήσκωμεν, μὴ φείδεσθαι, μηδὲ ἔλθειν ἑαυτοῦς· ἀλλ' ὡσπερ μὴ ἔχειν τι κοινὸν τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ σῶμα, οὕτω διακείσθαι καὶ ἐκδιδόναι αὐτὸν τοῖς κινδύνοις καὶ ταῖς ἄλλαις τιμωρίαις ὑπὲρ τῆς ὁμολογίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἀληθείας. Ἀρνησις ἐστὶν ἑαυτοῦ ἢ παντελῆς τῶν παρελθόντων λήθη, ἢ ἀναχώρησις τῶν οἰκειῶν θελημάτων, ἢ νέκρωσις τῶν μελῶν ἡμῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ ἐπιθυμητικῶς, καὶ τὸ ἐτοιμῶς διακείσθαι πρὸς πάντα κίνδυνον καὶ θάνατον τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ. Ἀρνεῖται τις ἑαυτὸν, ἔταν τὸν ἴδιον βίον, πρότερον κατὰ κακίαν γεγεννημένον, τῆ ἀξιολόγῳ μετανοίᾳ καὶ μεταβολῇ ἐπιστρέψῃ καὶ διορθώσεται. Οἷον ὁ πάλαι ἀκόλαστος ἀρνεῖται ἑαυτὸν ἀκολαστον, σωφρονήσας· καὶ ὁ πάλαι ἀδικος ἀρνεῖται ἑαυτὸν ἄδικον, δικαιοπραγήσας· καὶ ἀπλῶς πάσης ἁμαρτίας ἀποχὴ ἀρνησις ἐστὶν ἑαυτοῦ, ὅπως

καὶ ἵνα μὴ νομισώμεν ὅτι μέχρις ὑβρῶς καὶ πληγῶν καὶ ονειδισμῶν ἀπαρνεῖσθαι προστάσσει ὁ Κύριος, προσέθηκε· καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ· δηλῶν μέχρι πόσου ἀπαρνεῖσθαι ὀφείλομεν, ὅτι μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου ἐπονειδιστοῦ· καὶ οὐ μόνον τρυφῆς καὶ δόξης καταφρονεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ μέχρις αἵματος ἀντικαθίστασθαι, καὶ πάντα φέρειν γενναίως, καὶ ἐν τούτῳ μᾶλλον ἀγάλλεσθαι. Τὸ ἄραι δὲ τὸν σταυρὸν ἐστὶ τὸ ἀπροσπαθεῖν ἔχειν πρὸς τὴν παρούσαν ζωὴν, καὶ πρὸς τὸ ἀποκριμα θανάτου ὁμοίως διακείσθαι, ὥστε μὴ ἑαυτὸν πεπονήσασθαι, ἀλλὰ νεκρὸν εἶναι τῆ ἁμαρτίας, ζῶντα δὲ τῷ Χριστῷ. Τοῦτο δὲ γίνεται ἐκ τῆς τῶν ἐξωθεν ἀλλοτριώσεως, οἷον κτημάτων, πλοῦτος, δόξης ματαίας, καὶ πάσης τῶν ἀνωφελῶν προσπαθείας. Καθὼς καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἐποίησαν, καὶ ἐδίδαξαν, ὑποδείξαντες ἡμῖν τὸν δρόμον τῆς σωτηρίας. Ἀφέντες γὰρ πάντα ἠκολούθησαν τῷ Χριστῷ· οὐ μόνον δὲ οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μάρτυρες, καὶ οἱ ὁσίοι, καὶ οἱ δίκαιοι. Ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν χορεῖται εἰς μύριους κινδύνους ἐξέδωκαν ἑαυτούς· ἀλλὰ καὶ ἐσταυρώθησαν ὑπὲρ Χριστοῦ. Ἐτερος δὲ θάνατος οὐκ ἦν ἄδοξος καὶ ἄτιμος οὕτως καὶ ἐπονειδιστος, ὅς ὁ εἰς σταυροῦ. Ἐπονειδιστος γὰρ ἐδόκει ὁ σταυρὸς τότε καὶ ἄτιμος.

etiam dixit : Si quis mihi ministrat, me sequatur⁵. Sequelam voco quam fieri potest accuratissimam vitæ ejus imitationem. Abneget semetipsum et tollat crucem suam, et sequatur me. Tria dicit, abnegare seipsum, tollere crucem suam, et sequi.

Seipsum abnegare est citra miserationem periculis se objicere, nihilque secum habere commune, sed perinde affici, ac si alius quispiam pateretur. Ut enim si quis neget alterum, sive eum flagris cæli vident, sive torqueri, sive ad mortem ablucci, non auxiliatur ei, non opitulatur, non miseratione erga illum movetur : ita vult nos quoque Deus, sive flagris cædamur, sive uramur, sive moriamur, non parcere nobis, neque misereri, sed perinde affectos esse, ac si anima nil cum corpore commune haberet ; exponere se periculis cæterisque pænis pro confessione Christi, et justitiæ ac veritatis. Negatio sui est perfecta præteritorum oblivio, propriarum voluntatum remotio, mortificatio membrorum nostrorum, quæ sunt super terram, cupidum et promptum esse ad omne discrimen, adeoque mortem pro Christo. Negat seipsum, quando vitam suam perperam et vitiose anteaquam condigna penitentia et mutatione corrigit atque emendat. Ut qui olim intemperantia deditus erat, negat seipsum intemperantem, si temperantiam amplectatur : et qui injustus erat olim, negat seipsum injustum, si studeat justitiæ. Et in summa, cujuslibet peccati fuga negatio sui est, ducens post Christum.

Ac ne existimarem usque ad contumelias, et plagas, et opprobria negare nos a Domino juberi, addidit : Et tollat crucem suam, ut indicaret quatenus oporteret abnegare nosmetipsos, nimirum usque ad mortem, et mortem contumeliosam, neque tantum voluptatem et gloriam contemnere propter Christum, sed etiam usque ad sanguinem resistere, omniaque ferre generose, et in hoc potius exultare. Tollere vero crucem est non affici ad præsentem vitam, et ad condemnationem mortis similiter animatum esse, ut non ipse patiatur, sed mortuus sit peccato, et vivat Christo. Hoc porro fit externorum bonorum alienatione et abdicatione, ut possessionum, divitiarum, gloriæ vanæ, et omni inutilium rerum affectu. Quemadmodum etiam sanctissimi apostoli fecerunt et docuerunt, monstrato nobis cursu salutis. Relictis enim omnibus secuti sunt Christum. Neque vero tantum apostoli, sed etiam martyres, et sancti, et justi. Virorum et feminarum cœtus infinitis periculis se objecerunt ; quin etiam crucifixi sunt pro Christo. Alia enim mors non erat ita ignominiosa et contumeliosa ut mors crucis. Contumeliosa enim videbatur tum crucis et ignominiosa.

⁵ Joan. xii, 26.

Nec vero dixit Dominus : Tollat crucem, absolute, sed *crucem suam*, ait ; hoc est, debitam mortem, quam oportet quotidie oppetere unumquemque, ex sententia Apostoli dicentis : *Quotidie morior* *. Portare enim crucem nos vult Dominus, ut, continenter vigilare animo, et virtutibus in alto stare, ne de cruce descendamus : hoc est, continere pravas affectiones, donec abstrahamus animum nostrum a peccato et affectione. et resurgamus deinceps invicti. Crux enim omnis peccati abolitio est. Crucifigamus ergo nosmetipsos, fratres mei, secularibus negotiis, ne ea attingamus, neque eis affixi adhæreamus. Nam etsi non imminet crux, aut contumeliosa mors, affectionum tamen mortificatio imminet, et bellum adversus invisibilem inimicum et hostem, quem et vincere oportet omnes, qui in Christum credunt, ut possit unusquisque dicere : *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* †. Quod ait : *Mihi mundus crucifixus est*, indicat libertatem a peccatis actionis ; illud vero : *et ego mundo*, significat vacillatam affectionum animi. Mundum enim mundanas concupiscentias vocat : et qui vivit spiritaliter crucifigit eas, et mortificat, et inefficaces reddit, ut non possint ipsum vincere ac superare, et ad actionis peccatum adigere, sed et ipse mortificatus est concupiscentiis, id est, non movetur ab eis.

ἀμαρτία· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αὐταῖς νεκρῶται ταῖς ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αὐταῖς νεκρῶται ταῖς ἐπιθυμίαις, αὐτῶν.

Quia vero fieri potest, ut quis patitur, nec tamen sequatur Christum, ut cum quis patitur, sed non propter Christum : etenim sæpe etiam malefici multa aspera perpetuantur, sepulcrorum effossores, præstigiatōres, homicidæ, fures, prædones, latrones : ne quis existimet sufficere sola tormenta ad salutem, addit Christus : *Sequatur me*, ut indicet oportere sua causa sustinere acerba quævis, neque tantum in malis perferendis fortitudinem et tolerantiam adhibere, sed etiam temperantiam, æquitatem, et omnia cætera mandata exsequi. Significatur enim illis verbis : *Sequatur me*, in omnem virtutem incumbendum esse. Seipsum deinde abnegat quis, qui facultatibus, quibus pollebat et quorum dominus erat, dispersis, et nuntio omnibus carnis cogitationibus remisso, crucem deinde tollit, totus ad cælestia bona conversus, prorsusque terrestribus se abdicat, et sequitur Christum, qui amore boni honestique hæc facit, non gloriæ alteriusve talis commodi gratia. Is enim vere sequitur Christum, cum ejus vivendi rationem persequitur. Iter enim rectum, quo Christi vestigiis insistimus, et ejus imitatio, coronam quoque conciliat, sequentibus promissam : at vero obliquum illud, et in dexteram et sinistram declinans, etsi ducere per Christi vestigia videtur, re tamen vera fallit, omnemque operam perdit.

Qui enim voluerit animam suam salvam facere,

Οὐκ εἶπε δὲ ὁ Κύριος, ἔραι τὸν σταυρὸν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ λέγει, τούτεστι τὸν ὀφειλόμενον θάνατον, ὃν ἔχει χρέως καθ' ἐκάστην πληροῦν ἕκαστος, κατὰ τὸν ὁσίον Ἀπόστολον λέγοντα· *Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω*· βασιάζειν γὰρ σταυρὸν ἡμᾶς· βούλεται ὁ Κύριος· εἶον διηνεκῶς ἐγρηγορῆσαι τοῦ μὴ καταθεῖν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, τούτεστιν ἐγχερατεύεσθαι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν παθῶν, εἰς οὗ ἐκκώφωμεν τὸν νοῦν ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς ἐμπαιθείας, καὶ ἀναστῶμεν λοιπὸν ἀήττητοι. Ὁ γὰρ σταυρὸς πάσης ἀμαρτίας κατάργησις· ἐστι. Σταυρώσωμεν οὖν ἑαυτοὺς, ἀδελφοί μου, ἐκ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, τοῦ μὴ ἄπτεσθαι καὶ προσηλοῦσθαι αὐτοῖς· ὅτι καὶ εἰ μὴ πρόκειται σταυρὸς ἦτοι ἐκπονεῖσθαι θάνατος, ἀλλὰ παθῶν νεκρωσις· πρόκειται, καὶ ὁ πρὸς τὸν ἄρατον ἐχθρὸν καὶ πολέμιον συγκροτούμενος· πόλεμος, ὃν καὶ νικῆσαι δεῖ πάντας τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας, ὥστε δύνασθαι λέγειν ἕκαστον· *Ἐμοὶ ὁ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ*· ἐμφαίνει δὲ τὸ μὲν, *Ἐμοὶ ὁ κόσμος ἐσταύρωται*, τὴν ἐλευθερίαν τῆς κατὰ πρᾶξιν ἀμαρτίας· τὸ δὲ, *κἀγὼ τῷ κόσμῳ*, δηλοῖ τὴν κατὰ διάνοιαν ἀπάθειαν. Κόσμον γὰρ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας λέγει· καὶ ὁ ζῶν πνευματικῶς σταυροὶ ταύτας καὶ νεκροῖ, καὶ ἀργὰς ἀποδείκνυσι, μὴ δυναμένας ἠτῆσαι· καὶ νικῆσαι αὐτὸν, καὶ τῇ κατὰ πρᾶξιν ὑποβαλεῖν ἐπιθυμίαις, τούτεστιν, οὐ κελίηται πρὸς ἐπιθυμίαν αὐτῶν.

Ἐπει δὲ ἐστὶ πάσχοντα μὴ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ, ὡς ὅταν πάσχον τὰ μὴ δι' αὐτὸν πάσχει· καὶ γὰρ καὶ κακοῦργοι πολλάκις πολλὰ δεινὰ πάσχουσι, καὶ τυμωρόχοι, καὶ γόητες, καὶ φονεῖς, καὶ κλέπται, καὶ ληστὰί· ἵνα μὴ τις νομίση ὅτι ἀρκεῖ μόνον τὰ δεινὰ πρὸς σωτηρίαν, καὶ τὸ, *Ἀκολουθεῖτω μοι*, προστίθηναι ὁ Χριστὸς, δεῖκνυς· ὅτι δι' αὐτὸν δεῖ ὑπομένειν τὰ δεινὰ ἅπαντα, καὶ δεῖ οὐ μόνον χρῆσθαι τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν ἐπιδεικνύσθαι, ἀλλὰ καὶ σωφροσύνην, καὶ ἐπιεικειαν, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐντολὴν μετέρχεσθαι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ *Ἀκολουθεῖτω μοι*, τὸ ἐπιμαρτυρεῖσθαι πάσης ἀρετῆς. Ἀπαρνείται τις ἑαυτὸν, ὃ τὰ παρόντα σκορπίσας πάντα ὅσα ἐκέκτητο, καὶ ὢν κύριος καὶ δεσπότης ἦν, καὶ τοῖς σαρκικοῖς πᾶσι φρονήμασι ἀποταξάμενος, εἶτα τὸν σταυρὸν ἀφραῖ, ὅλος τῶν ἐκείθεν γενόμενος, καὶ πρὸς ταῦτα δὲ μὴ ἐπιστρεφόμενος ὀπωσοῦν· καὶ ἀκολουθεῖ τῷ Χριστῷ ὁ διὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν ταῦτα ποιοῦν, καὶ μὴ διὰ δόξαν τυχὸν καὶ ἄλλην τινα ἀνθρωπίνην πρόφασιν. Οὗτος γὰρ ὅπως ἀκολουθεῖ τῷ Χριστῷ, τὴν αὐτὴν αὐτῷ πολιτείαν καὶ αὐτὸς διαπορευόμενος. Ἡ γὰρ κατ' ἴχθυος πορεία καὶ ἀκολουθήσις τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν ἐπὶ τῇ ἀκολουθήσει· στέφανον προξενεῖ· παραλλάττουσα δὲ, καὶ εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ παρεκκλίνουσα, εἰκαὶ κατακολουθεῖν δοκεῖ, ἀλλ' οὖν ἀληθῶς μεταίονοι.

Ὅς γὰρ εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσας,

* 1 Cor. xv, 31. † Galat. vi, 14.

ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν. Πλουτὸς ἐστὶν ὁ παρὼν βίος, οὐ πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ τοῖς προσηλυμένοις αὐτῷ, καὶ δεσμός ἐστιν ἡ πρὸς τὰ παρόντα συνήθεια. Ἐνόγων τοίνυν ἡμᾶς πρὸς ἐλευθερίαν ὁ Κύριος, ἔλεγε ταῦτα, προσηλῶν τοὺς διωγμούς, οὓς ἐμελλον οἱ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν ὑφίστασθαι. Εἰ τις οὖν, φησί, τότε τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς φείσεται· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ σῶσαι· ἀπολέσει αὐτήν ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι, ἀντὶ τοῦ, τιμωρίᾳ αὐτὴν παραπέμψει διηνεκεν. Ἀπώλεια γὰρ ψυχῆς οὐχ ἡ εἰς τὸ μὴ ὂν διάλυσις ἐστίν, ἀλλ' ἡ διηνεκεν· τιμωρία καὶ ἀκατάπαυστος· καὶ ὁ φειδόμενος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπόλλυσιν αὐτήν· ὁ δὲ μὴ φειδόμενος σώζει· καὶ τοῦτο σοφὸς τις ἔλεγεν· Ἐὰν παιδεύσῃς υἱόν σου ἐν ῥάβδῳ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ· τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου ῥύσῃ· καὶ πάλιν· Ὁ περιφύχων τὸν υἱόν αὐτοῦ, τουτέστιν ἐλεῶν, καταθήσει τὰ τραύματα αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ στρατοπέδῳ γίνεται. Ἐὰν γὰρ ὁ στρατηγὸς φειδόμενος τῶν στρατιωτῶν ἐνδον κελύει μένειν διὰ παντός, καὶ τοὺς ἐκτός σὺν αὐτοῖς προσ- ἀπόλλυσιν.

A perdet eam: qui autem perdidit animam suam propter me et Evangelium, is salvam faciet eam. Dulcis est præsens vita, non omnibus hominibus, sed iis qui ei affixi sunt, et vinculum est præsens usus et consuetudo. Ut ergo nos induceret ad libertatem Dominus, illa dixit, prænuntians persecutiones, quas ii qui in ipsum credidissent, per omnes civitates et regiones subitari erant. Si quis ergo tum, inquit, animæ suæ pepercerit (hoc enim significat illud: salvam facere), perdet eam in sæculo futuro, hoc est, in perpetuas eam pœnas præcipitabit. Perditio enim animæ est, non dissolutio in nihilum, sed perpetuum supplicium, et nunquam finiendum. Et qui parcat animæ suæ hoc modo, perdit eam; qui vero non parcat, salvam facit. Atque hoc sapiens quidam dixit: Si corripueris filium tuum in virga, non morietur, sed animam ejus a morte liberabis^a; et rursus: Qui blanditur filio suo, id est, miseretur, obligabit vulnera ejus^b. Hoc et in exercitu contingit. Si namque dux parcat militibus, eosque continenter manere intra castra jubeat, eos quoque qui extra sunt, una cum illis perdit.

Ἴνα οὖν μὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν τοῦτο γένηται, πρὸς τὴν διηνεκὴν θάνατον διδάσκει ὁ Κύριος ἐτοίμους εἶναι ἡμᾶς. Ὁ γὰρ τῇ σχέσει καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς προσκαίρου ζωῆς τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου τὴν ἰδίαν ἀπάγων ψυχὴν, καὶ σώζειν αὐτήν διὰ φιλοζωίαν βουλόμενος, καὶ κατὰ κόσμον ζῆν προαιρούμενος, ἀναμφίβολως ταύτην ἀπόλλυσιν ἀπώλειαν ἐκείνην, ἥτις τὸ ἀσθεστον πῦρ, καὶ τὸν ἀκοίμητον σκώληκα, καὶ τὸ σκότος προξενεῖ τὸ ἐξώτερον. Σωτηρίαν γὰρ ὠνόμασε τὴν φιλοζωίαν ὁ Κύριος, καὶ τὴν ἐκ τῶν κινδύνων φυγὴν. Ὁ δὲ τοῖς κινδύνους καὶ τῷ θανάτῳ τὴν ψυχὴν ἐκδός ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπωλέσας αὐτήν, τὴν καλὴν ὄντως ἀπώλειαν, ἐκείνος ἀληθῶς σώσει αὐτήν, χειραγωγήσας ἐπὶ τὴν ζωὴν τὴν ἀμείνονα. Ἀπώλειαν γὰρ ψυχῆς τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμὸν λέγει ταύτης ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Καὶ ὁ διὰ ταῦτα τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν καταφρονήσας, οὗτος οὐκ ἀπόλλυσι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ μάλλον σώζει αὐτήν· ὁ δὲ ἀθετήσας τὰς ὑπὲρ Χριστοῦ ὁμολογίας καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, καὶ σώζειν τὴν ψυχὴν ἐκτός τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου βουλόμενος, ἀπώλειαν αὐτῇ προξενεῖ τὴν αἰδίον.

Ne ergo et nobis hoc eveniat, ad continuam mortem docet nos Dominus esse paratos. Qui enim affectu et amore temporalis vitæ, animam suam a periculis Christi causa perferendis, et a morte subducit, ac servare eam contendit, mundanamque vitam instituit, eam haud dubie perdit illa perditione, quæ inextinguibilem ignem, et vermem non dormientem, et tenebras exteriores conciliat. Salutem enim nominavit Dominus amorem vitæ, et periculorum effugium. Qui autem periculis et morti animam exponit pro Christo, et veritate, et justitia, et hoc modo eam perdit, præclara profecto perditione, ille vere salvam facit eam, ducitque ad vitam meliorem. Perditionem enim animæ, vocat separationem ejus a corpore propter Christum et mandata ejus; et qui propter hæc mortis vincula contempserit, is non perdit animam suam, sed potius salvam facit. At qui violarit confessionem Christi et mandata ejus, et servare vult animam citra pericula et mortem, perditionem ei conciliat sempiternam.

Ἐπεὶ δὲ διαφόρως καὶ πολυτρόπως πολλοὶ πολλὰκις τὰς ψυχὰς ἀπολλύουσιν, ἢ ληστεύοντες, ἢ φονεύοντες, ἢ κλέπτοντες, ἢ τυμωρουχούντες, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀθεμίτων ἐργαζόμενοι, προστίθειν ὁ Κύριος τὸ, ἐνεκεν ἐμοῦ, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ γὰρ μὴ διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπολλύς τὴν ἰδίαν ψυχὴν, οὐ σώζει αὐτήν. Μακάριος οὖν ὄντως, ὃς ἐνεκεν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἑαυτοῦ ἀπολέσει ψυχὴν. Ἐκεῖνος γὰρ ἀληθῶς σώσει αὐτήν. Μακάριος ὁ τοῖς οὖσιν ἅπασιν ἐπαινετῶς ἀποθανών,

Quoniam vero diversis multisque modis multi sæpenumero animas perdunt, sive latrocinii, sive homicidiis, sive furtis, sive sepulcorum effossione, sive aliis nefariis facinoribus; addit Dominus: propter me et Evangelium. Qui enim non propter Christum et Evangelium perdit animam, non salvam facit eam. Beatus igitur revera, qui propter Christum et Evangelium perdidit animam suam. Ille namque vere eam salvam facit. Beatus qui rebus omnibus laudabiliter mortuus fuerit; sensibilibus,

^a Prov. xxii 24. ^b Eccli. xxx, 9.

έρπουε ἰδο sensum, usum et fructum; intelligibilibus, intelligentiæ motione reprimenda. Hominiis enim mors laudabilis est interior ab omnibus rebus ahalienatio, qua transacta, divinam gratiæ vitam mens suscipere solet, pro omnibus rebus auctorem rerum, Dominum et Deum. *Quid enim proderit homini, si totum mundum lucretur, animæ vero suæ jacturam faciat? aut quid commutationis dabit homo pro anima sua?* Nam inhonesta animæ salus perditione deterior est.

Cum ergo quispiam, ad præsentis vitæ delicias et voluptates intentus, recusat pati pro Christo, et veritate, et justitia, splendideque vivere studet in hoc mundo, etsi opes habeat, etsi gloriam, etsi copiam pecuniarum, etsi aliquid aliud ejusmodi: quid inde utilitatis ad eum redit anima perditæ? Præterit enim figura mundi hujus, et umbrarum instar inclinatur deliciæ, et divitum opes avolant. Non enim proderunt thesauri iniquis, justitia autem liberat a morte. Unde his qui recte vivere insistant, superflue sunt illecebræ carnis, et sapere ea quæ in mundo sunt, perditionem conciliat. Sapientia enim carnis inimica est Deo; et qui sapit ea quæ mundi sunt, inimicus Dei constituitur. Superfluum ergo est sapere quæ in mundo sunt. Ideo dicit: *Quid enim proderit homini, si mundum universum lucretur, et animæ suæ jacturam faciat?* Ne enim mihi dicas, o homo, te salvam fecisse animam tot tantisque evitatis periculis. Si namque una cum anima sua orbem quoque terrarum quis lucretur universum, quid emolumentum inde capiet anima perditæ, cum qua ne universus quidem mundus comparandus est? Ut enim servis in deliciis luxuque viventibus, si dominus in extremis interea versatur malis, nihil lucri ex eo percipit, quod dominus sit: ita etiam, si venter delicate vivat et opipare, sed anima futuram expectet perditionem, nulla ei utilitas et salus inde exsistet. Neque enim pecunia licet commutare salutem. Si enim id liceret, qui lucratus erat mundum, at animam perdidit, dedisset pecunias tum, cum flammis cruciaretur, et liberatus fuisset. Sed non licebit

καὶ λαμπραφορία μικρὰν τινα παραψυχὴν καὶ παραμυθίαν δυνήσεται ἀπεργάσασθαι, ὅταν αἰωνίως κολάζηται.

Nunc vero dat homo pœnitentiam, confessionem, lacrymas, gemitus, eleemosynam, et omne reliquum salutis pretium. Dolosus vero hostis noster diabolus semper decipit nos vitæ voluptatibus, tempusque paulatim procrastinando suffurat.

Α τοῖς μὲν αἰσθητοῖς τῇ ἀποθέσει τῆς κατ' αἰσθησὶν ἐνεργείας, τοῖς δὲ νοητοῖς τῇ ἀκρίτουσιν τῆς μετὰ νόησιν κινήσεως. Ἀνθρώπου γὰρ θάνατος ἐπαινωμένως, ἢ πρὸς πάντα τὰ ὄντα γνωμικὴ ἀπογένεσις, μεθ' ἣν τὴν θείαν ἐν χάριτι ζωὴν ὑποδέχεται πέφυκεν ἀντὶ πάντων τῶν ὄντων τὴν αἰτίαν τῶν ὄντων ἐνοήτως ἀπολαβὼν Κύριον καὶ Θεόν. *Τί γὰρ ὠφέλησει ἄνθρωπον, εἰ μὴ τὸν κόσμον ὅλον κερδήσει, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῆ ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;* Ἢ παρὰ τὸ δέον τῆς ψυχῆς σωτηρία, ἀπωλείας χεῖρων ἐστίν.

Ὅταν ἄρα τις, εἰς τὰ τοῦ παρόντος βίου ἰδέα καὶ τερπνὰ ἀποδέλων, παραιτήσεται μὲν τὸ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἀγαπήσει δὲ τὸ διακρίβωναι λαμπρῶς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, κἂν πλοῦτον ἔχει, κἂν εὖξεν, κἂν περιουσίαν χρημάτων, κἂν ἄλλο τι τοιοῦτον· τί τὸ ὄφελος ἐντεῦθεν αὐτῷ τὴν ψυχὴν ἀπολέσεται; Παράγεται γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἴσῳ σκιάς τὰ τερπνὰ μετακλίνεται· καὶ τῶν ἐχθρῶν ὁ πλοῦτος ἀφίπταται. Οὐ γὰρ ὠφελήσουσι θησαυροὶ ἀνθρώπου; δικαιοσύνη δὲ βύεται ἐκ θανάτου. Ὅθεν τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ὀρθῶς περιττὰ τῆς σαρκὸς, καὶ τὸ φρονεῖν τὰ ἐν κόσμῳ ἀπωλείας πρίζων γίνεται· τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ἐχθρὰ εἰς Θεόν, καὶ ὁ φρονῶν τὰ τοῦ κόσμου ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. Περιττότης οὖν ἀληθῶς τὰ ἐν κόσμῳ φρονεῖν. Διὰ τοῦτο λέγει· *Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον, εἰ μὴ τὸν κόσμον ὅλον κερδήσει, καὶ ζημιωθῆ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;* Μὴ γὰρ λέγε, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι τὴν ψυχὴν ἔσωσας, τοσοῦτους κινδύνους διαφυγῶν· εἰ γὰρ μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ τὴν οἰκουμένην κερδήσει τις ἅπασαν, τί τὸ πλεον αὐτῷ ἐντεῦθεν τῆς ψυχῆς ἀπολλυμένης, ἧς οὐδ' ὁ κόσμος ἅπας ἐστὶν ἰσοστάσις; Ὅσπερ γὰρ εἰ τῶν οἰκετῶν τρυφῶντων καὶ σπαταλῶντων, ὁ δεσπότης ἐν κακοῖς τοῖς ἐσχάτοις εὐρίσκειται, καὶ οὐδὲν ὄλωσ κερδαίνει ἐκ τοῦ δεσπότην εἶναι· οὕτως εἰ καὶ τῆς γαστρὸς τρυφῶσης καὶ σπαταλώσης, ἡ ψυχὴ τὴν μέλλουσαν ἀναμένει ἀπώλειαν, οὐδέ μὲν ταύτη ὠφέλεια καὶ σωτηρία γενήσεται· μὴ γὰρ χρημάτων ἐστὶν ἀντάλλαξασθαι τὴν σωτηρίαν. Εἰ γὰρ ἦν τοῦτο, ὁ κερδήσας τὸν κόσμον, τὴν δὲ ψυχὴν ἀπώλεσας, ἔδωκεν ἂν χρήματα ἐν τῇ φλογὶ τρηανίζόμενος, καὶ ἠλωύθη, καὶ ἐλευθερώθη. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τότε τοιοῦτον ἀντάλλαγμα δοῦναι τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ αἰωνία ἐστὶν ἡ κόλασις καὶ ἀτελεύτητος. Οὐδὲ γὰρ ἐὰν βασιλεὺς τῆς οἰκουμένης ὑπάρχη τις, καὶ πάντων τῶν ἐπιγῆς χρημάτων κυριεύῃ καὶ δεσπόσῃ, δυνήσεται τὴν ἑαυτοῦ ἀγοράσαι ψυχὴν, κἂν πάντα τὰ τῆς οἰκουμένης δῶ. Ἄλλ' οὐδὲ ἢ ἐν τῷ κόσμῳ πᾶσα τρυφή

καὶ λαμπραφορία μικρὰν τινα παραψυχὴν καὶ παραμυθίαν δυνήσεται ἀπεργάσασθαι, ὅταν αἰωνίως κολάζηται.

Nūn δὲ δίδωσιν ὁ ἄνθρωπος μετάνοιαν, ἐξαγέρευσι, δάκρυα, στεναγμοὺς, ἐλεημοσύνην, καὶ πᾶσαν ἄλλην τὴν τῆς σωτηρίας ἰδόν. Ὁ δὲ δόλιος ἐχθρὸς ἡμῶν καὶ διάβολος ἀεὶ ποτε ἐξαπατᾷ ἡμᾶς ταῖς τοῦ βίου ἡδοναῖς, καὶ ὑποκλέπτει ταῖς κατὰ

μικρὸν ὑποθέσειν, Ἐμοὶ, λέγων, δὲς τὴν σήμερον, **A** Θεῷ δὲ τὴν αὐριον· ἐμοὶ τὸ παρὶν δὲς, Θεῷ δὲ τὸ μέλλον· ἵνα οὕτω βραδυνόντων ἡμῶν πρὸς μετανοίαν καὶ διόρθωσιν, ἐπιελθὼν ἀφαρπάσῃ ὁ θάνατος, μὴ ὄντως λυτρουμένου, μηδὲ σώζοντος. Ἀνθρώπου; μὲν οὖν οὐκ ἔχει τι δοῦναι ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· ὁ δὲ Θεὸς τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἔνεκεν δέδωκεν ἀντάλλαγμα τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Διὸ παρακαλῶ, τὰ λοιπὰ πάντα ἀφέντες, εἰς τὴν ψυχὴν ἄψικαν τὴν σπουδὴν ἀναλίσκωμεν. Τῶν γὰρ ἐν ἡμῖν πάντων κυριώτερον ἡ ψυχὴ ἐστίν. Ὅς γὰρ ἐὼν ἀπαισχυνθῆ ἡμεῖς, φησὶ, καὶ τοὺς ἔμοις λόγους ἐν γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίδι καὶ ἀμαρτωλῶν· καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται αὐτόν, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων. Οὐ μόνον κατὰ διάνοιαν πιστεύειν ὀφείλομεν, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ στόματος ἀπαιτούμεθα ἡμολογῆσαι· ἐπειδὴ γὰρ διπλοῦς ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, διπλοῦς ἐστὶ καὶ ὁ ἁγιασμός. Ἀγιάζεται γὰρ ἡ ψυχὴ διὰ τῆς ὁμολογίας· καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· *Καρδία μὲν γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην· στόματι δὲ ἡμολογεῖται εἰς σωτηρίαν.* Ὁ δὲ ἐπαισχυνόμενος καὶ ἐντραπέμενος τῷ ἐσταυρωμένῳ πιστεύεται Χριστῷ, καὶ ὁμολογῆσαι Θεὸν αὐτοῦ· ἐπαισχυνόμενος δὲ καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους τοὺς ἐν τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ, τοῦτον καὶ ὁ Κύριος ἐπαισχυνθήσεται, ἀνάξιον δοῦλον κρίνειν ἐξουτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, ἐν δυνάμει καὶ δόξῃ πολλῇ μετὰ τῆς δορυφορίας τῶν ἀγγέλων.

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰς τινες τῶν ὠδῶ ἐστη- **C**
 κίτων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἔω; ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει. Τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην λέγει οὕτως. Οὐ μὴ ἀποθανοῦσιν, ἀχρις ἂν δεῖξω αὐτοῖς ἐν τῇ μεταμορφώσει μετὰ ποίας δόξης μέλλω παραγενέσθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. Ἡ γὰρ μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ προμῆνυμα ἦν τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας. Ὅν γὰρ τρίτον ἔλαμψε τότε τὸ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος; ἡμῶν καὶ Θεοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένοντο λευκὰ ὡς τὸ φῶς· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐλεύσεται ἀπὸ οὐρανοῦ ὡσεὶ ἀστραπὴ ἐν δυνάμει καὶ δόξῃ πολλῇ καὶ σὺμπαντα. Καὶ ὡσπερ συνῆσαν αὐτῷ Πέτρος, Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ· οὕτω συνέονται αὐτῷ πάντες οἱ ἅγιοι, καὶ οἱ δίκαιοι, καὶ οἱ ἐκλεκτοί, **D**
 ἀπολαύοντες τῆς αὐτοῦ θεοφανείας, καὶ τῆς ἀνεκδιήγητου, καὶ ἀνεκφράστου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως.

Ταῦτα τοίνυν εἰδότες, ἀγαπητοί, ἀπαρνησώμεθα καὶ ἡμεῖς αὐτοὺς διὰ τὸν Κύριον· μηδὲν αὐτοῦ πρότιμότερον ἡγησώμεθα, μὴ πλοῦτον, μὴ τρυφὴν, μὴ δόξαν, μὴ σωματικὴν ἡδονὴν, μὴ αὐτὴν τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ταύτης καταφρονήσωμεν, καὶ ἀκολουθήσωμεν τῷ Χριστῷ τῷ ἡμετέρῳ Δεσπότη, τὸν τούτου σταυρὸν ἐπὶ ὤμων ἄραντες, καὶ τὰ σαρκικὰ νεκρώσωμεν κινήματα καὶ φρονήματα, τῷ θανάτῳ αὐτοῦ συμμορφούμενοι, ὡς ἂν θνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, εἶπε· *Ζῶμεν δὲ οὐκέτι ἡμεῖς, ἣν δὲ ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν.* Καὶ· *Μὴ γένοιτο*

*Mihi, inquit, diem da hodiernum, Deo crastinum; mihi tempus præsens, Deo, futurum; ut ita tardantes ad poenitentiam, et emendationem, superveniens abripiat mors, quando non est, qui redimat, neque qui salvum faciat. Homo igitur non potest dare aliquam commutationem pro anima sua; Deus vero pro nostra salute dedit commutationem, pretiosum sanguinem Filii sui. Quare hortor, ut omnibus cæteris missis in animam omne studium conferamus. Nihil enim in nobis præstantius anima. Qui enim me erubuerit, inquit, et sermones meos in generatione ista adultera et peccatrice, et Filius hominis erubescet eum, cum venerit in gloria Patris sui cum angelis sanctis. Non solum apud animum credere debemus, sed oris quoque confessio a nobis exigitur. Quoniam enim duplex est homo, duplex est et sanctificatio. Sanctificatur enim anima per confessionem, quemadmodum etiam Apostolus dicit: *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem fit confessio ad salutem*¹⁰. Qui autem erubescit et veretur credere Christo crucifixo, et Deum suum confiteri; erubescit item sermones ejus in sancto Evangelio; eum Dominus quoque erubescet, et servum se indignum judicabit, cum venerit in secundo adventu suo. in virtute et gloria magna, cum satellitio angelorum.*

Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute. Petrum, et Jacobum et Joannem dicit. Non morientur donec ostendero eis in transfiguratione, quanta cum gloria sim venturus in secundo adventu. Transfiguratio enim Christi prænuntia erat secundi adventus ejus. Quemadmodum enim tum splenduit facies Salvatoris nostri et Dei, tanquam sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix, ita veniet de cælo tanquam fulgur, in virtute et gloria magna, judicare omnia. Et ut cum eo fuerunt Petrus, et Jacobus, et Joannes in monte sancto, ita cum eo erunt omnes sancti, et justi, et electi, perfruentes divino ejus aspectu, et inenarrabili atque ineffabili gaudio et exulta-

*Hæc ergo scientes, charissimè, abnegemus et nosmetipsos propter Dominum; nihil eo potius ducamus, non opes, non luxum, non gloriam, non corporalem voluptatem, non ipsam vitam; sed ne huic quidem parcamus propter ipsum; sequamur Dominum nostrum, cruce ejus in humeros sublata, corporales motus sensusque mortificantes, configurati morti ejus, ut possimus et nos cum D. Paulo dicere: *Vivimus non jam nos, vivit vero in nobis Christus; et: Nobis autem absit in alio gloriari, nisi in cruce Domini.* Omnia ejus mandata alacriter*

¹⁰ Rom. x, 10.

perliciamus. Habemus enim et nos persecutores
acres, invisibiles et visibiles, inimicos et hostes, qui
nos turbant quotidie, molestant, exagitant, et man-
data imperiaque Christi prohibent exsequi. Ne ergo
effluemur, obsecro, neque languescamus, neque
cedamus colluctationibus ejus, sed generose et vi-
rili cum animo resistamus eis, atque accingamur,
ut et æternam gloriam consequamur, in Christo
Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in
sæcula sæculorum. Amen.

ἂ ἡμῖν καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυ-
ρίου. Πάντα προθύμως τὰ τοῦτου προστάγματα
ἐκτελέσωμεν. Ἐχομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς διώκτας πι-
κροῦς, τοὺς ἀοράτους καὶ ὁρατοὺς, ἐχθροὺς καὶ
πολεμίους, θορυβοῦντας ἡμᾶς καθ' ἑκάστην, καὶ
λυποῦντας καὶ ἐκταράττοντας, καὶ τὰ ἐντολὰς καὶ
τὰ προστάγματα τοῦ Χριστοῦ κωλύοντας διαπράτ-
τεσθαι. Μὴ οὖν μαλακισθῶμεν, παρακαλῶ, μὲδὲ
χαυνωθῶμεν καὶ ἐνδῶμεν τοῖς τούτων παλαίσμασιν,
ἀλλὰ γενναίως μετὰ ἀνδρικοῦ τοῦ φρονήματος ἐν-
τιπαρταξώμεθα πρὸς αὐτούς, καὶ ἀποδυσώμεθα, ἵνα καὶ τῆς ἀτελευτήτου εὐκλείας ἐπιτύχωμεν,
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

ANNO DOMINI MCCCXLVIII.

THEOPHANES

NICÆNUS ARCHIEPISCOPUS.

MONITUM EDITORUM.

Theophanes III, episcopus Nicænus, circa an. 1347, diu post exortum schisma floruit, ut bene docet P. Lequien, *Oriens Christian.*, t. I, p. 652, non autem sæculo VIII, ut probare conatus est D. Consalvus Ponce de Leon, qui primus opera nonnulla Theophanis Nicæni, an 1590, Romæ, Gr. Lat. edidit, et testimonia veterum non pauca conjecit, quæ ad Theophanem, sub imperatore Theophilo impio iconoclasta, fortissimum martyrem, non ad Theophanem Nicænum, referenda sunt.

Auctor harum epistolarum passim insinuat Nicæam ab infidelibus esse occupatam, adeo ut sedem suam adire non possit, aut, vix possit. Conqueritur eo quod oves sue supra modum vexentur, et eas hortatur, prolato Jobi exemplo, ad tolerandas cum patientia etiam maximas tribulationes. Alicubi refellit hæresim Palamitarum, quæ sæculo XIV tandem exorta est. Hæc autem omnia respondent ætati quam Theophani assignamus, sed opinioni Consalvi, Ponce de Leon ex adverso opponuntur.

Theophanis scribendi ratio est simplex et humilis, etsi omni nobilitate non careat.

In prima epistola promotionem suam gregi suo annuntiat, et quia grex ille versatur in urbe captiva et oppressa, ad quam accedere nequit, patientiam et fortitudinem animi in tentationibus præcipue commendat. Deinde ostendit hæreticos sedulo fugiendos esse, et Palamitas refellit. Secunda epistola fere in eodem argumento evolvendo tota versatur. Eidem accedit gratiarum actio, eo quod liberatus fuerit a peste et a morte. Tertia epistola exponendæ sacræ doctrinæ et commendandæ disciplinæ ecclesiasticæ fere integra adhabetur. Auctor sacerdotes sibi subjectos alloquens, de incarnatione Domini, de regeneratione fidelium et de divinis sacramentis copiose disserit. Deinde potestatem spiritualem sacerdotum pulcherrimis verbis commendat, transubstantiationem agnoscit, ac de vita sacerdotali, quid scilicet sacerdoti faciendum, quid fugiendum sit, prolixè enarrat.

Editio hæc Romana adeo rara est, ut bibliographis fere omnibus incognita sit vel non visa.

Præter tres epistolas et orationem hic impressas, exstant ejusdem Theophanis in codd. MSS.

Contra Judæos libri VI (Parisiis et Oxonii). Allatius *de synodo Photiana*, p. 541, laudat Theophanis librum octavum *contra Judæos*.

De lumine quod apostolorum oculos perstrinxit in monte (Thabor) libri V.

Contra Latinos, libri III

De Trinitate, liber I.

De B. Virgine et incarnatione, liber I.

Quatuor ultima servantur in codicibus Bodleianis.

B..... 12 Sept. 1861.

J.-B. M.

THEOPHANIS

ARCHIEPISCOPI NICÆNI

QUÆ EXSTANT OPERA

NUNC PRIMUM EX BIBLIOTHECA VATICANA GRÆCE
ET LATINE EDITA, D. CONSALVO PONCE DE LEON INTERPRETE, QUI
ANNOTATIONES ETIAM ADDIDIT
ET VARIAS LECTIONES EX ALTERIUS CODICIS COLLATIONE.

Ex facultate et approbatione Superiorum.

Romæ, apud Franciscum Zannettum., 1890, in - 12.

ILLUSTRISSIMO ET REVERENDISSIMO

D. DOMINO BERN. DE ROJAS, EPISCOPO POMPELONENSI

D. CONSALVUS PONCE DE LEON

S. P. D.

Quantum ego debeam pietissimæ memoriæ Christophori de Rojas archiepiscopi Hispalensis avunculi tui, tute omnium optime nosti, Bernarde pontifex illustrissime; et ego quidem nisi me plane indignum fecerim hac luce, nunquam diffitebor. Cum enim adolescens, imo vix quidem pueritiæ limites egressus, canonicus factus essem ejusdem ecclesiæ, senex optimus ad ejus gubernationem assumptus, dici non potest, qua indulgentia, qua gratia, quo favore, ætatem meam foverit, ornaverit, protexerit. Jam tua in me merita, qui eo ipso tempore ecclesiasticam rem pro avunculo tractabas (doctrina nempe regeras, moribus illustrabas, exemplo componebas), majora profecto sunt, quam ut brevi epistola circumscribi aut debeant, aut possint. Nunc vero cum diutina hac peregrinatione mea, non a tuæ istius benevolentia possessione dejici, quam mihi perpetuam pollicetur humanitas tua, sed muneris mei partes intermittere, et quasi languescere timerem, visum quidem est, id quod privatis ad te litteris plerumque facio, publico monumento testari. Accesserunt ad hæc quædam alia, quæ me, quod diu mihi pollicitus fueram, hoc maxime tempore ut præstarem, impulerunt. Primum, anni nove vertentis encænna, sub quæ vetus habet consuetudo, ut aliquid strenarum nomine patronis missitimus. Deinde rerum ista in tua diocesi difficilis conditio. Nam etsi Dei benignitate, et regis nostri regum omnium ut maximi et potentissimi, ita optimi et religiosissimi perpetua vigilantia universa Hispania ab hæreseon carcinomate undequaque sit libera; tu tamen eam sortitus es hæreditatem, cujus fines a vicinorum hostium incursionibus dies et noctes tueri, nunquam securum esse, nunquam nictare

necessum plane tibi fuerit. Habemus isthic ardua Pyrenneorum iuga, quasi quædam oris tui, imo Hispaniæ totius, adversus hæreticorum Navarræorum rubiem munimenta. At majorem nobis fiduciam præstat tua virtus, tua solertia. Hanc (ut solent industrii duces) omnium periculosissimo in acie loco uti probationem, constituere decrevit cælestis ille æternusque rerum humanarum imperator. Ego igitur in meis thesauris id est pauperi bibliotheca, scriptorum ac lucubrationum levibus sarcinulis, nihil habui hoc tempore, hoc inquam misero et extremo tempore, quo commodius possem adversus importunissimos hostes armentarium tuum instruere quam pietissimis Theophanis urbis Nicææ præsulis scriptis. Docent quidem illa (ut tu videbis) Nicænum populum, quanta sit sacerdotii a Deo instituti dignitas, quæ excellentia; probant sacri ordinis functiones penes eos esse, qui divinis characteribus insigniti sunt; demonstrant qua innocentia, puritate, sanctimonia esse eos oporteat, qui ad supremæ hujus dignitatis apicem evolvuntur. Isti contra sacramenta irrident, profano populo eorum potestatem tribuunt; sacramenta et a Deo traditam εὐταξίαν confundunt. Eo quis apud eos præstantior, quo impurius. Theophanem videbis ad Christianam constantiam, longanimitatemque in laboribus ac tentationibus habendam, populum suum adhortantem; contra, istos blasphemus, instabilis, fontes sine aqua, nebulas turbidibus exagitatus. Theophanem leges ad gratiarum actionem, ob pestis cessationem, Deo bonorum omnium auctori reddendam, plebem suam irruentem; sunt et inter istos (atque o utinam non eorum pars major, et labe hæc, o miserum ævum, apud eos tantum) qui unum Fatum Fortunamque adorant, iis lilant, ab iis felicitatem aut infortunium, bellis quidem ipsis stupidiores, pendere arbitrantur. Theophanem audies humanarum rerum levitatem, miseriam, caducitatem exaggerantem, persuadentemque suis, ut ab iis ad bona solida, beata, æterna animos transferant. Isti ex diametro terrena sapiunt, seipsos amant, post carnem in immunditiæ concupiscentia ambulat, voluptatum nempe amatores, magis quam Dei. Theophanes non modo hæreticorum novitates et prava dogmata fugienda esse docet, sed et consortium et conspectum; at isti nova figmenta et perditionis sectas quotidie introducunt, solum (ut inquit beatus Judas Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes. His igitur tu. Hisque similibus spiritualibus tellis (ut et beati majores tui ecclesiarum pastores) irritos facies adversarum partium te circum ovileque tuum frementium atque ululantium insul us. Sic vero eos irritos facere conaberis, ut præsentissimum Ecclesiæ periculum instare cognoscas. Nam quæ ab infelicit Galliæ malis universo orbi impendeant mala, nemo est tama misere occæcatus, qui non videat, qui non doleat, qui non deploret. Eorum vero remedium, cum in cælesti ac divino præsidio præcipue situm sit, in vestra tamen, quibus populi Christiani salus commissa est, bona ex parte positum esse, quæso, arbitremini. Quis enim in divinis Litteris, conciliorum decretis, Patrum scriptis, antiquis historiis, quotidianis experimentis tam peregrinus, qui nesciat, ministros Christiani Evangelii si eorum vita digna sit, doctrina præstans, innocentia probata, sanctitas spectata, Christi populo plurimum profuturus? Contra, si isti officio suo desint, numeris sui obliviscantur, nullum in illis doctrinæ et probitatis specimen appareat, elacissimas esse tineas et ferrugines, quæ intimis rerum publicarum visceribus adherentes, lente quidem ac sine murmure, sed tandem inhumaniter eas corrodunt ac discerpunt. Sunt quidem illi mænia, ac propugnacula hujus sacrosanctæ civitatis, quid si collabentia fuerint et ruinosæ, et in proprium commodum et utilitatem declivia? Canes illi ovilis hujus, quid si somnulosi et muti, imo (quod dolendum) rapacissimi lupi, propriarum ovium exuviis efferati, eorum sanguine rictus et unguis perfusi? Sunt exercitus nostri anteignani et principili: quid si transfugurum et exploratorum officio fungantur? Præsentium malorum medicina, futurorum præservatio esse solent: an igitur venenum loco antidoti nobis propinabunt, pestem ac luem intra nostros parietes immittent? Bonorum illi ac Catholicorum defensores, impiorum et perfidorum hostes esse debent; annæ vice versa bonis et Catholicis molestæ novercæ erunt, impis et perfidis indulgentes et molles nutritulæ? Denique illi patres, doctores et amici, quid tantem si immisericordes vitricos, si falsos prophetas, si juratissimos hostes eos experiant? Quid (inquam) si eos temporalia pro æternis, vana pro veris, caduca pro solidis, fallacia pro certis, propria pro publicis, humana pro divinis, cum deplorando orbis Christiani scandalo commutare viderimus? Verum hæc quidem, præstantissime præsul, alii non ego, aliis non tibi, Theophanis opuscula habuimus jamdudum ex Vaticana summorum pontificum bibliotheca. Sed cum plurimis locis valde essent depravata, editionem eorum hucusque distulimus. Nunc vero tandem exemplar alterum multo correctius, ex Messanensis archimandrii archetypo descriptum nacti, Latine a nobis reddita, et brevibus notis aucta ad te mittimus. Græca ipsa a regione Latinorum proponere (quod vides in hoc scriptiorum genere ut plurimum omitti) eo consilio adducti sumus, ne lectores vera καὶ γνήσια Theophanis mente fraudarentur, si forte eam nos alicubi minus assecuti sumus. Nam quod sine ullo fuco aut mendacio affirmem, properanti nimis calamo, ac fessis plerumque nimium oculis hæc dictavimus. Jam quæ de auctore nostro ad te deferam, hæc habeo.

Theophili imperatoris iconomachi temporibus, qui patri Michaeli, quem Græci historici τρυλλὴν καὶ ἀμορβᾶτον vocant, successit, vizere fratres duo Theodorus et Theophanes, clari ob sacrarum imaginum adversus impium et sacrilegum principem, propugnationem. Nam frontes ambo (quod quidem supplicium imperator Constantinus uti impium, divinæque pulchritudini, ad cujus similitudinem humana facies figurata est, contumeliosum, lege prohibuerat, l. xvii, c. De pœnis) ejus jussu notis compuncti, ac propterea vulgo γρηγοροὶ appellati, variis etiam aliis tormenti sufficit, et tandem inexsistum pulsati, nihil e constanti confessionis ardore remiserunt. Fuit iis (quod et ad eorum gloriam non minimum vertinet) et ætate æqualis, et fidei socius, magnus ille Methodius Constun-

tinopolitanus, quem vivum sepulcro includi (erat is eo ævo non infrequens cruciatus) jussit idem impiissimus tyrannus. Exstant quidam iambi, quos Theodorus ac Theophanes, in eam insulam delati, qua Methodius sub terram degebat, ad eum scripserunt. illi etiam, quos hic ad eosdem respondit. Quos, quod elegantissimi sint, post hanc epistolam ascriptos, nisi gravaris, quæso legas. Mortuo Theophilo, sub Theodora et Michæle filio (quem μεθυσθῆν vocant auctores) induciæ quidem Ecclesiæ concessæ, non pax, malacia, non tranquillitas. Theophanes igitur eo tempore una cum Theodoro fratre, ut et Methodius, aliique quam multi iconclastarum hostes, ab exsilio revocatus, ab Augusta honorifice tractatur, imo et luculento convivio excipitur. Atque hactenus ea tibi retuli, quæ a Græcis historicis ab anno salutis octingentesimo vicesimo, ad octingentesimum quinquagesimum scribuntur. Addunt Romana Martyrologia, et Græcorum Menologia Theophanem ab exsilio reversum Nicææ urbis episcopum creatum fuisse. Nec ego certe de eorum fide addubito. Et exim et Theophanis Vitæ scriptor a Lipomano editus primum, demum a Surio, nos docet, et Michael Glyca, et Constantinus Manasses Græci auctores litteris mandarunt. Quorum testimonia, quod seorsum a me posita legere possis, hic præmittam. Sed et cætera, quæ ad hujus viri vitam peculiariter cognoscendam spectant, tum a præcætitis auctoribus, quam ab eo, quem etiam nominavi metaphraste, ne ego se pluribus morer, facile intelligis. Itaque dubius non sum, quin Theophanes noster is ipse sit, de quo diximus. Verum quoniam loci duo apud eundem ita urgue videntur, ut multo recentior existimari nec injuria possit, illos tibi præterire non debeo. Uterque habetur in epistola ad Nicænos de rerum humanarum contemptu. Prior est in ipso initio, ubi Nicæam captam, atque in hostium potestatem redactam dolet. Alter in fine, quo (ut habetur in exemplari Vaticano) meminit Barlaami et Acyndini hæreticorum. At Barlaamus et Acyndinus sub Joanne XXI, sive macis XXII, Romano pontifice, Michaelo Andronico Patrologo Orientis, Henrico Lucenburgico, sive Ludovico Baruro Occidentis imperatoribus, emersere, circa Christi annum millesimum trecentiesimum vicesimum. Quorum tunc temporis impietas (nempe ea ipsa, quæ a nostro Theophane oppugnatur) coercita fuit. Sed et eodem ævo, nempe ad annum Christi millesimum trecentiesimum, Scythica gens Orientem graviter præsensit Ottomanò duce, cujus filius Orchanes non multo post Nicæa ipsa longi temporis obsidione fatigata tandem potius est. Itaque hæc inter sese ita continere videntur, ut nostrum Theophanem ea ætate vixisse vero similis fuerit. Cæterum ego non adhuc adducor, ut a priori sententia discedam. Nam Acyndini et Barlaami mentio dicitur in Messanenensi codice, cujus exemplum ad hanc editionem habuimus opera Metelli Andenii viri docti et integri. Et certe Messanenensis libri fides potior mihi fuit, quam Vaticani; nam et multo majorem antiquitatem præferre constat, cum Vaticanum sub Nicolao V scriptum fuisse facile sit colligere ex Perotti quibusdam parergis, quæ pro libelli initio habentur. Deinde hæresis Barlaami et Acyndini non fuit nova; nam multo imo fere omnia a priscis hæreticis desumpsit, ut in illius loci scholiis demonstrabo. Quot hæreticorum deliria notantur ab Ignatio, qui tempore Apostolorum vixit, quæ Ario, Macedonio, Nestorio, Eutycheti, tanquam eorum architectis tribuerunt sæcula succedentia? Jam Nicææ oppugnatio a prioris Theophanis ætate non omnino discrepat. Nam multo, ante Theophilum imperatorem universa Asia ita a Saracenis infestabatur, ut fieri potuerit (variæ enim jam tunc et pene momentaneæ in Orientali imperio rerum vicissitudines), Nicæam in eorum potestatem ad aliquod tempus redactam. Certe Leonis Isaurici anno secundo, qui fuit Christi septingentesimus quintus, Thracia, imo ipsa urbs imperii sedes, per Soymannum, Umarum, Izithen biennium oppugnata. Quo etiam tempore Mardusanes ab Oethæ pylis ad Nicæam et Nicomediam usque, ut nominatim prodiderunt auctores, excursans, totam Bithyniam hypopulatus est. Sed et ejusdem Cononis anno decimo Amer (si Agareni vocabant suos imperatores) et Mabias quidam, cum centum milibus militum Nicæam diu obsedit, quæ tandem re desperata, Sanctorum tutelarium ope, qui per murorum demolitiones conspecti, hostes terruerunt, liberatur. Michaelis Balbi imperio major adhuc barbarorum illuvies; nam illi a littoribus Bælici Oceani nostri solventes (quo tempore regnabat apud nos Alphonsus cognomento Magnus, Ranimiri filius Ordonii nepos, Carsiæ pater) facile Cretam occupaverunt, et brevi Siciliam, Calabriam, bonamque Italiæ partem debellarunt; in Asiam tandem trajicientes, atque aliis sui generis adjuncti, saepe in Græcia vel cum ipso Theophilo conflixerunt, ultimamque ad Amorium Phrygiæ oppidum, non sine successu. Accedit locus apud eundem Theophanem in epistola περί τῆς ἑξουσίας, ubi de baptismo loquitur, qui sic habet: Ideo Christus membra, quæ tanquam propria sibi est copulaturus, conformia prius capiti facit per baptismum. Deinde per participationem ac communicationem suæ carnis et sanguinis sibi et inter sese divina hæc omnia membra agglutinavit. Atque addit: Ideo enim baptismus sanctam præcedit communionem. Ubi non obscure innuit, antiquum Ecclesiæ morem (de quo in notis agemus) suo tempore durasse, nempe adultos, et qui sacræ Eucharistiæ sacramentum accipiebant, ad baptismum accessisse, quod certe multo vetustius est, quam ut in Græcia æta em senioris Andronici, id est trecentorum plus minusve annorum ferre possit. Ad hæc, hand mihi persuadebo, illa ætate Theophanem vixisse, cum ejus mentio ab illius ævi diligenti scriptore, imperatori caro, litterarum et litteratorum hominum amatore et econiaste Nicephoro Gregora penitus (quod meminerim) negligatur. Legimus quidem integro sæculo ante Andronicum Nicolaum quemdam Nicænum, qui Andronico Conno tyranno, Alexii Conneni acunulo, Manuelis Conneni fratre, Nicæam prodidit. Theophanis vero per ea sæcula nulla omnino fit mentio. Hæc certe ita dicta velim, ut liberum unicuique per me fuit, de Theophanis sæculo pro libito sentire. Habuit certe omni ævo, ornatissime præsul, terrarum ille oculus et flos, viros doctrina et ingenio præ tantissimos, e quorum fontibus in omni fere disciplinarum genere rivulus nostros adhuc deri-

ramus. Ut non satis mirari quidem possimus incredibiles humanorum rerum vicissitudines, sive (ut Christianum hominem loqui decet) divinæ sapientiæ incomprehensibilia decreta. Jacet enim nunc Græcia, pristina venustatis putridum cadaver, miserandum exuvium, vile temporis ludibrium, tenuissima præteriti corporis umbra, et nisi libri superessent, nusquam in suo solo cognoscenda. Non omitam (ut omnis de Theophane apud auctores mentio prodatur) vixisse imperio Leonis Armeni Theophanem alium, monasticæ vitæ sectatorem, qui in Samothraciam relegatus ob sacrarum item imaginum cultum, clarus ibi miraculis obiit. Fuit et Theophanes Isaurus, qui a Maximino ad Nicephorum Logothelem historiam contexit. Nos hujus quædam habemus nondum edita, quæ nobis communicavit Franciscus Turrianus societatis Jesu presbyter, eir omni memoria venerandus, cum quo pene quotidiana nobis fuit familiaritas toto illo biennio, antequam ad meliorem vitam translatus esset. Et hic quidem tertius Theophanes, ut et priores duo, ὁμολογητής ab auctoribus dictus, id est, ob veræ religionis confessionem ab hæreticis afflictus. Non enim confessor appellabatur beatis illis temporibus, nisi is, qui fidei causa tormenta subierat. Et hinc (ut alibi observavimus et Antiocho monacho) non rarus ille apud veteres scribendi modus, cum de tyrannis et Ecclesiæ persecutoribus loquuntur, πεποίηκε μάρτυρα, πεποίηκε ὁμολογήτην, id est, fecit martyrem, fecit confessorem, nempe, illum morte, hunc cruciatibus afficit.

Orationem atque ea, quæ περὶ τοῦ λόγου in Theophane censere, frustra fuerit, cum ecclesiasticorum auctorum libri sententiarum ac rerum causa legendi magis sint quam verborum. Charactere est non humili, aut depresso, sed gravi, et qui sublimitatem rhythmicam affectat, at in quo syntomicum, acceque illud Nazianzeni merito desideres. Est enim laxus, et sæpiusculè plus nimio excurrans, qualis alicubi Chrysostomus. Quo fit ut a periodorum distractione, et in verbis haud recta ἀκολουθεῖς implicitus sit, et ut Græci critici in hoc genere loquuntur, omnino ἀσαφής. Verba non sordida, imo nec obscura, frequenter tamen ideo impropria, quod translata. Schemata, præter hanc unam metaphoram, fere nulla. Sacræ Scripturæ sententiis refertus est, imo fere totus ex illis, maxime iis, quæ in Epistolis Pauli, contextus, ut vel in hoc Chrysostomi, quem studiosè imitatur, discipulum possis agnoscere. Tu, præstantissime episcope (apud quem jamdudum sclo bonorum scriptorum monumenta summo esse loco, nostras, quæcumque illæ fuerint, lucubrationes non ultimo), humaniter accipe, quæ studia mea hisce diebus pronatalitiis tibi desudarunt. Quæ tandem si tibi probari cognovero, maximum me opellæ hujus pretium fecisse arbitrabor. Fulgentissimus lucifer puer Jesu (reverendissime Pater) cujus felicissimo exortu caliginosæ scelerum tenebræ depulsæ sunt, mentem tuam jugiter illustret. Ille tibi in ista, qua ad clavum stas, muneri tui puppi, certa sit Helice, per quam tandem populum quem cælesti potestate regis, ad æternæ salutis portum possis perducere. Romæ in monasterio Prædicatorum sanctæ Mariæ super Minervam, 20 Decembris. Anno humanæ salutis 1589.

ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΝΙΚΑΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

THEOPHANIS
METROPOLITÆ NICÆNI
EPISTOLÆ.

I. A
Theophanis archiepiscopi Nicæni Epistola ad Nicænos, docens qualem esse oporteat verum Christianum contemptorem rerum omnium præsentium, sive tristium sive jucundarum; prope finem vero præcipiens omne ororsus consortium hæreticorum

Λ.
Θεοφάνους μητροπολίτου Νικαίας, ἐπιστολή πρὸς τοὺς Νικαίαις, διδάσκουσα πῶς δεῖ εἶναι τὸν ἀληθῆ Χριστιανὸν ὑπερόπτην πάντων τῶν παρόντων καὶ ἡδέων καὶ λυπηρῶν, πρὸς τὸ τέλος εἰσηγουμένη καθάπτει ἐκτρέπεσθαι

πᾶσαν κοινωνίαν, τῶν αἱρετικῶν. Περιφθεῖσα Ἀπὸ αὐτοῦ ἐστὶ ὄντος ὑποψηφίου ταύτης τῆς πόλεως.

Οἱ τὴν πόλιν μὲν εὐδαίμονα καὶ περιφανεστάτην τῶν πόλεων, νυνὶ δὲ δορυάλωτον, ὡς Θεοῦ κριμάτων ἢ καὶ δεδουλωμένην οἰκοῦντες ἢ παροικοῦντες Νίκαιαν, μᾶλλον δὲ τὸ εὐκωλον αὐτῆς ἀτεχνῶς, ἐκ μόνου τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἐπιγραφῆς κατὰ τοὺς ἀνδριάντας τὸ γνῶριμον ἔχουσιν, ὅσον τε ἐν διαφόροις βαθμοῖς τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου· καὶ οἱ λοιποὶ ἅπαντες ὅσοι καλεῖσθε ἀπὸ Χριστοῦ, χάρις ὑμῖν εἴη, εἰλεος καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Α'. Γινώσκεις ὑμᾶς δέον, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, διὰ τὴν εὐδοκίαν καὶ χάριτι τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ, τοῦ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα κατ' ἴδιαν προθεῖναι, κοινῇ γνώμῃ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου προήχθη ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος διὰ μηνύματος εἰς ὑποψήφιον, καὶ ὅσον εἰπεῖν μνηστῆρα τῆς ἐν ὑμῖν ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. Διὸ πρῶτον δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐν Χριστῷ εἰρήνην· τε καὶ ἀγάπην, ἣν ὡσπερ τινὰ κληρὸν πατρῶον παρ' αὐτοῦ εἰλήφασκεν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ· ἧς καὶ μετὰσχοιτέ μοι δαφιλῶς εἰς ἐφόδιον ὑπομονῆς καὶ μεγαλοφυχίας, ὥστε δύνασθαι καὶ ἀλλήλους παρακαλεῖν, διὰ τοὺς ἐπιχειμένους ὑμῖν ἀεὶ πειρασμούς. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέλθαι ἡμᾶς ἐκ τοῦ πονηροῦ· προσιμιάσομαι γὰρ ἀπὸ τῆς θεσπεσίας τοῦ Παύλου φωνῆς· ἐκεῖ κάκεινος ὑμᾶς δι' ἐμοῦ ταῦτα πάντα παρακαλεῖ, ἵνα ἀξίως καὶ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύσθε. Ἵμῖν γὰρ μάλιστα δεῖ πολλῆς νήψεως καὶ προσοχῆς, ἀγαπητοί, οἷα δὴ συναναστραφομένοις πονηροῖς ἀνθρώποις, ἀσεβείοις καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἵνα μὴ τινες ἐκ τῆς πρὸς ἐκείνους διγνεκούς ὀμιλίας, καὶ πολλῆς συνηθείας περιτρεπόμενοι, ἢ κατὰ τὴν πίστιν ὑποσκελίζιντο, ἢ κοινοῦσιν τοῖς ἐργοῖς ἐκείνων τοῖς πονηροῖς· ὀμιλίαι γὰρ, φησὶ, κακαὶ φθειροῦσιν ἡθὴ χρηστά· καὶ ῥῆον μεταλαβεῖν κακίας, ἢ ἀρετῆς μεταδοῦναι, θεοὶ φασὶ Πατέρες. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐτερά ἐστὶ πρὸς τοὺς εἰρημένους, τὰ παρακαλεῖν τε καὶ διεγείρειν δυνάμενα πρὸς τὴν ἀπάτην ἐκείνων καὶ μοχθηρίαν, ὥστε κλονεῖσθαι τοὺς μὴ καλῶς προσρχοντας ἑαυτοῖς. Πρῶτον μὲν τὸ λεῖον τῆς ἡδονῆς, καὶ ἀνεξιμῶνον πάντη καὶ ἀκόλαστον τοῦ βίου, καὶ τὸ ἐξείναι πᾶσαν ἐπιθυμίαν τελεῖν τῆς σαρκὸς ἀκολούτως· πρὸς τοῦτοις ἐπίκειται καὶ ὁ ἀφανῆς· ἐχθρὸς καὶ ἀντιδικὸς ἡμῶν διάβολος μετὰ τῆς ἐπιβουλίου σαρκὸς, ὑπηκόος καὶ ὑπηρέτας ἔχων τοὺς ἐρωμένους εὐμενεῖς ἐχθροὺς ἡμῶν ἂν τις εἴπει, τοὺς συνοικοῦντας· ἡμῖν καὶ καθάπερ τινὰς ἀκάρπους μέλισσας συμμιγνυμένας τῷ τοῦ Χριστοῦ μελισσῶνι· καὶ τὸ μέλι τῆς ἀρετῆς ἐκείνων ὑποσουλῶν πειρω-

fugiendum esse. Missa fuit, cum primum declaratus est hujus urbis pastor.

Qui felicem olim et clarissimam urbium, nunc vero captivam, o Dei judicia! et in servitutem redactam habitatis Nicæam, quique ipsius incolæ estis, imo ut verius dicam, qui civitatis illius simulacrum revera habitatis, solo ex nomine et inscriptione, ut in statutis fieri solet, notitiam sui exhibentis; quotquot estis in variis gradibus sacerdotalis ordinis constituti, cæterique omnes, qui nomen a Christo sumpsistis, gratia vobis sit, misericordia et pax a Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro.

1. Nosse vos oportet, dilecti fratres, me minimum divina voluntate et gratia omnipotentis Dei, qui juxta dispositionem suam, quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, vocat, ex consensu sanctissimæ domini nostri œcumenici patriarchæ, sacrique ipsius ac divini concilii promotum esse, declaratumque in electum, atque, ut ita dicam, sponsum sanctæ vestræ Dei Ecclesiæ. Quapropter do vobis in primis pacem et charitatem in Christo, quam veluti paternam quamdam hæreditatem ab ipso Deo Salvatore nostro accepimus; quam et vos, quæso, amplectimini copiose, ad patientiæ longanimitatisque commentum acquirendum, ut et vos in assidue imminentibus tentationibus invicem consolari possitis. Deprecor autem vos, o fratres, propter nomen Domini nostri Jesu Christi, qui semetipsum dedit propter nostra peccata, ut nos a malo erueret (incipiam enim a præclara divinaque Pauli voce, nam et ille vos ad hæc omnia per me adhortatur, ut digne et juxta legem Evangelii Christi conversemini. Vobis enim in primis, o dilecti, multa opus est sobrietate atque attentione, quippe qui cum pravis hominibus, impiis et peccatoribus degatis, ne qui ex assiduo cum illis colloquio multaque consuetudine depravati, vel in fide decipiantur, vel malis eorum operibus communicent: Prava enim, inquit, colloquia bonos mores corrumpunt¹; et facillius esse pravitatem contrahere, quam virtutem impertiri, sacri Patres affirmant. Sed et alia sunt præter jam dicta, quæ invitare possunt et excitare ad illorum fraudes et malitiam, ita ut illi qui bene sibi non attendunt, facile nutent. Et primo quidem voluptatis lenitas, omnimodaque relaxatio, vitæque luxus, et licentia nullo reluctantæ ad omnem cupiditatem carnis explendam; ad hæc imminet invisibilis noster inimicus atque adversarius diabolus, cum insidiosa carne, visibiles subditos habens et ministros, hostes quidem nobis amicos, ut sic eos appellemus, cohabitantes nobiscum, qui, ut infructuosæ quædam apes, Christi spario commiscentur, et mel virtutis eorum subripere ac deprædari conantur; simulata amicitia, fictoque amore noscitur quæque semper illis suadentes atque

¹ I Cor. xv, 35.

consulentes, et velut escam, ut dixi, hamo mortis voluptatem apponentes. Istud ergo, o dilecti, occultum ac subdolum bellum, tanquam sub mari latens saxum, multo difficilium est, et periculosius manifestum et a longe agnito. Ad hoc enim bellum si quis armetur et comparceatur, capi difficile poterit, ad omnem conatum impetumque hostium propulsandum tuto fortiterque persistens: cæterum ab iis, qui, ut evangelice loquar, sub ovium pellibus tanquam Arabici lupi ad vos veniunt, facile quis decipi potest, et in hostes, amicos credens, improvise incidere. Ideo et malorum auctor inimicus hostisque voster, per vitæ consortem, et amicam Evam adortus est Adamum, et per voluptatem ac gloriæ cupiditatem amarissimum in eorum corda venenum immisit. Majorem enim, o charissimi, utilitatem, aut nocuumtum accipere aliunde nemo potest, quam ab hominibus quibuscum versari solet, simulque vivere et non rara familiaritate, frequentique colloquio conjunctos habet. Ideo et sapiens naturæ nostræ moderator, per homines, non per angelos, quamvis multo validiores, salutem nostram semper curari vult. Hoc ergo et malignus ille calens, per hos etiam et ille nos aggredi non desinit, auxiliantem sibi cooperantemque habens etiam carnem, quæ voluptatem utilitati atque honestati anteponeit. Quæ tamen natura minime mala est; nihil enim eorum quæ a Deo facta sunt, est natura malum, sed quæ a voluptate vitillatur et effertur. Verum si quis parum sese crexerit, socordiamque ab animo tanquam veterum excusserit, omnia hæc varia et gravia, tanquam aranæ telas dirumpet ac perdet, supernum habens auxilium et gratiam sibi cooperantem, quæ ardua quæque difficiliaque facile explanat, hostibusque tremendum atque invictum efficit, et ab ipsis insidiosas admotas machinas, fraudesque ad nihilum redigit. Nam vide. Hinc quidem malignus ille per impios, veluti ante oculos subjicit cœnosam vitam atque voluptuariam, per ebrietatem, et fornicationem, et reliqua intemperantiæ genera; altera vero ex parte duritiam laboremque evangelicæ, sive potius angelicæ vitæ, hisque jam hucusque ostensis, reliqua obtegere conatur. At gratia non ini huic fraudi optime occurrat; ostendit enim nobis prædictarum viarum finem: *Illam enim, inquit, arcta et angusta per eam transeuntes ad sempiternam perducit vitam, lata vero et spatiosa ad perditionem manifestam*¹. Apposite autem præsentem vitam, caducam quidem, et quæ paulatim brevitur et defluit, vitæ nomine significavit, et promodum ita omnes alloquitur, ne scilicet sedulis molestum atque arctum vitæ contentionem alacritatis studiique relaxare faciat; sed considerent brevitatem harum rerum, et perpendant temporanea esse mala, et quam primum se esse perventuros ad quietem ac beatam vitam. Neque etiam vitæ latitudo (1),

¹ Matth. vii, 14.

(1) *Vitæ latitudo*. Vaticanus Codex habet, ὁ πλατυσμός τοῦ βίου. Messan. τῆς ἰδοῦ, idque convenientius antecedentibus: ideo retinuiimus.

μένους, καὶ ἐν προσήματι φιλίας καὶ κατεψευσμένης ἀγάπης, συμβουλευόντας καὶ παραινούντας ἀεὶ τὰ διέθρια· καὶ καθάπερ δέλεαρ, ὡς ἔφην, ἐν ἀγκίστρῳ τοῦ θανάτου προβαλλομένους τὴν ἴδωσιν. Οὗτοί τινος, ἀγαπήτοι, ὁ ὑποκεκρυμμένος καὶ ὑπουλοὺς πόλεμος, ὁλὰ τις ὑφαλος πέτρα, πολλῶ χαλεπώτερός τε καὶ ἐπικινδυνότερός ἐστι, τοῦ φανεροῦ καὶ πύβρωθεν ἔγνωσμένου. Πρὸς μὲν γὰρ τοῦτον καθοπλισθεὶς τις καὶ προπαρασκευασάμενος, δυσάλωτος ἔσται· πρὸς πάσαν πείραν καὶ προσβολὴν τῶν ἐναντίων ἰστάμενος, ἀσφαλῶς τε καὶ κραταιῶς, πρὸς δὲ τοὺς ἐν ἐνδύμασι προβάτων εὐαγγελικῶς εἰπεῖν προσερχομένους ὑμῖν λύκους· Ἀρραβικοὺς, βρόδους δὲν τις ἀπατηθεὶς, καὶ ἀπροόπτως περιπέσειε τοῖς πολεμίοις ὡς φίλοις. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ Ἀδὰμ ὁ ὀρχέκακος ἐχθρὸς; ἡμῶν καὶ πολέμιος, διὰ τῆς Εὐαγγελίας κοινωνοῦ τοῦ βίου καὶ φιλίας προσέβλεπε. Καὶ διὰ τῆς ἴδωσιν καὶ φιλοδοξίας τὸν πικρότατον ἐνέκεν ἴην ταῖς καρδίαις ἐκείνων. Οὕτε γὰρ ὡφέλειαν, οὔτε βλάβην μέγιστα δύναται τις, ἀγαπήτοι, βρῶν λαθεῖν ἄλλοθεν, ἢ παρὰ τῶν ἀνθρώπων τῶν συναναστρεφομένων, καὶ κοινωνούντων, καὶ συνήθειαν οὐ μικρὰν ἐσχηκότων ἐκ τῆς συχῆς ὀμιλίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς κηδεμὼν τῆς ἡμετέρας φύσεως διὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐ δι' ἀγγέλων, καὶ τοῖς πλείεστα πολλῶ δυναμένων, τὴν σωτηρίαν ἡμῶν βούλεται ἀεὶ ἐνεργεῖσθαι. Τοῦτ' οὖν καὶ ὁ πονηρὸς εὐ εἰδὼς, διὰ τῶν τοιούτων ἐπιχειρῶν οὐ παύεται καθ' ἡμῶν, ἔχων συνεφαπτομένην ἐκείνῳ καὶ συνεργὸν καὶ τὴν σάρκα πρὸ τοῦ λυσιτελοῦς καὶ βελτίστου τὴν ἴδωσιν αἰρουμένην. Οὐ φύσει πονηρὰν οὖσαν, οὐδὲν γὰρ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ γεγονότων πονηρὸν ἐστὶ φύσει, ἀλλ' ὑπογαργαλιζομένην ὡσπερ καὶ βακχευομένην ὑπὸ τῆς ἴδωσιν. Ἀλλ' εἰ μικρὸν τις διανασταίη, καὶ τὴν βραθυμίαν ὡσπερ τινα κίτρον ἀπόθοιτο τῆς ψυχῆς, ταῦτα πάντα τὰ τοικίλα καὶ χαλεπὰ, ὡς ἴστων ἀράχης διαβρῆξει καὶ ἀφανίσει τὴν ἀνοθεν ἐπικουρίαν καὶ χάριν ἔχων συναιρομένην αὐτῷ, καὶ πάντα τὰ προσάνθη καὶ δυσχερῆ βρόδους ἐξομαλίζουσιν, καὶ φεβερὸν καὶ ἀήτητον καθιστώσιν τοῖς πολεμίοις, καὶ τὰ καχοῦργως εἰσαγόμενα παρ' αὐτῶν μηχανήματα καὶ σοφίσματα εἰς τὸ μηδὲν διαλύουσιν. Σκόπει γὰρ ἐνθεν μὲν ὁ πονηρὸς ὑποτίθησιν ὡσπερ ὑπ' ὄψιν διὰ τῶν ἀσεβῶν τὴν ἐκ τῆς μέθης τε καὶ πορνείας καὶ πάσης ἄλλης ἀκολασίας βορβορώδη ζωὴν καὶ φιλήθονον· ἐξ ἑκατέρου δὲ τὸ τῆς εὐαγγελικῆς εἴς' οὖν ἀγγελικῆς πολιτείας, σκληρὸν καὶ ἐπίμοχθον. καὶ μέχρι τοῦτου τὰ τοιαῦτα δεικνύς, τὸ ἐπέκτεινα καλύπτειν ἐπιχειρεῖ. Ἀλλ' ἡ τοῦ Κυρίου χάρις πρὸς τὴν τοιαύτην ἀπάτην ἰσταμένη καλῶς, δεικνύσιν ἡμῖν τῶν εἰρημένιων ἰδῶν ἑκατέρας τῆς πέρας· Ἡ μὲν γὰρ στενὴ, ψῆς, καὶ τοσλίμμένη εἰς αἰῶνας ἀπάγει τοὺς ταύτην διερχομένους· ἡ δὲ πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος φανερώς πρὸς ἀπώλειαν. Καλῶς δὲ καὶ ἰδοὺς ἐκείνης ἐκάλεσε τὸ παρερχόμενον τε καὶ κατ' ὄλιγον ὑποτεμνόμενον.

μενον καὶ ὑπορρέον ἀεὶ τῆς παρουσίας ζωῆς αἰνιτ-
 τόμενος. Καὶ μονονοῦχι πρὸς πάντας φωνῆν ἀφεί-
 μήτε τοῖς σπουδαίοις τὸ ἀνιερὸν τε καὶ τεθλιμμένον
 τὸν τόνον τῆς προθυμίας ὑποχαλάτω, λογιζόμενοι
 τὸ βραχὺ τούτων καὶ πρόσκαιρον, καὶ τὴν διαδεξο-
 μένην ὅσον οὐδέπω μακαριαν ἀνεσιν καὶ ζωὴν. Μήτε
 μὴν τοῦς ἀκολάστους δειλαζέτω ὁ πλατυσμός τῆς
 ἔδου καὶ ἡ εἰς κόρον πλεθρομὴ τῆς ἐμπαθοῦς ἡδο-
 νῆς, ὑφορωμένους τὸ μετ' ὀλίγον κατάλληλον τῆς
 τοιαύτης ἔδου πέρασ, τὴν ἀπώλειαν καὶ τὸ μὴ σθεν-
 ὑμένον πῦρ καὶ τὸν ἀτελεύτητον σκώληκα. Ἄλλὰ
 τοῖς τοιοῦτοις ἐπιχειρήμασιν ὁ ποικίλος καὶ πολυ-
 μορφος ὄφις ἀποκρουσθεὶς τῇ συμμαχίᾳ τοῦ πνεύ-
 ματος, οὐκ ἤρμεῖν ὄλωσ ἀνέχεται ἀλλὰ δι' ἐναν-
 τίων μηχανημάτων τὸν πύργον τῆς ὑπομονῆς τε
 καὶ πίστεως ἡμῶν ἐπιχειρεῖ καθελεῖν, ἐπηρείας καὶ
 θλίψεις ποικίλας καὶ πολλαχόθεν ἡμῶν ἐπελαίρων,
 τοῖς συνήθεσιν ὀργάνοις τῆς αὐτοῦ πονηρίας πά-
 λιν χρησάμενος, καλῶς δυναμένοις τὰ τοιαῦτα ὑπη-
 ρετεῖν. Καὶ νῦν μὲν ζημίας καὶ ἀρπαγὰς τῶν προσ-
 ὄντων ἡμῶν ἐπάγων, ἄλλοτε φυλακὰς τε καὶ μί-
 στιγας, λοιδορίας τε καὶ ὕβρεις καὶ ἀτιμίας, ποτὲ δὲ
 αἰχμαλωσίας καὶ ἀπειλὰς βιαιῶν θανάτων, ἢ ἐν-
 τεῦθεν κατολιγωρήσαντες, ἢ πρὸς τὴν ἀκολασίαν
 σπευσώμεθα, ἢ πρὸς τὴν ἀσέβειαν εὐμενῶς ἴδωμεν,
 τούτων πάντων τῶν χαλεπῶν ἀπαλλαγὴν ἐπαγγελλο-
 μένην καὶ τῶν παρόντων ἡδέων δαψιλῇ χορηγείαν,
 εἰ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς ταύτης ἀλλάξαιμεν.
 Ἄλλὰ γε τὰς μηχανὰς τε καὶ ἐλεπόλεις καρτερῶς
 ἐν-ἔχοιμεν ἂν, εἰ γε βουλοίμεθα διαγρηγορεῖν, ὄπλον
 καὶ πρόβολον τὸν Χριστὸν ἀρραγῆ κεκτημένοι, πα-
 ραδειγμάτων δὲ εὐποροῦντες γενναίων καὶ θυμα-
 στῶν τῶν ἁγίων λέγει τὴν ὑπομονὴν τε καὶ καρτε-
 ρίαν, καὶ μέχρις αἵματος πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀντι-
 κατάστασιν. *Οἱ μὲν γὰρ, φησὶν, ἐνυμπαρίσθησαν,
 οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείτ-
 τος ἀναστάσεως τύχωσιν· ἔσθροι δὲ ἐμπαιγ-
 μων καὶ μυστήρων πείραν ἔλαβον, ἐτι δὲ δεσμῶν
 καὶ φυλακῆς· ἐλιθάσθησαν, ἐπίρσθησαν, ἐπει-
 γάσθησαν, ἐν φόβῳ μαχοίρας ἀπέθανον, περιήλθον ἐν
 μηλωταῖς, ἐν αἰγίοις δέρμασιν, ὑστερού-
 μενοι, θλιβόμενοι, κακοθύμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ
 κόσμος. Τοῦ Θεοῦ συγχοροῦντος ἵνα τὸ
 δοκίμιον τῆς πίστεως καὶ ἀνδρίας ἐκείνων λαμπρῶς
 ἄγαν ἀναφανῆ, εἰς μειζόνων μὲν ἐκείνοις ἀντίδω-
 σιν ἀγαθῶν, αἰσχύνην δὲ πλείω καὶ ἤτταν τοῦ πονηροῦ,
 ὑπόδειγμα δὲ καρτερίας ἡμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς μετ'
 ἐκείνου; εἰς τὸ τοῦ βίου τούτου παρερχομένοις στάδιον.*

β'. Καὶ τί δεῖ περὶ τούτων λέγειν; Αὐτὸς γὰρ ὁ
 Κύριος; μερίζονα δι' ἡμᾶς ὑπὸ τῶν ἀγνωμόνων ὑπη-
 νεγκεν Ἰουδαίων, ὡσπερ τῶν ἱερῶν διηγουμένων
 Εὐαγγελίων ἀκούειν ἔξεστι πᾶσι. Καὶ γὰρ οὐδὲν οὐ-
 δαμῶς οὔτε τῶν πρὸς ἀτιμίαν φερόντων, οὔτε τῶν
 ἔδύνην ἐμποιεῖν δυναμένων εἴασαν ἀνεπιχειρήτων
 καὶ ἀκίνητον κατ' αὐτοῦ· νῦν μὲν, ψευδομαρτυρίας
 συβράπτοντες, νῦν δὲ διαλοιδορούμενοι καὶ χλευά-
 ζοντες, ἐμπαιγμοῦς καὶ μάστιγας πρὸς τοῦτοις ἐπι-
 δαψιλευόμενοι· καὶ ποτὲ μὲν τὴν ἕβαν ἐκείνην καὶ
 φρικτὴν κεφαλὴν καλᾶμοις τύπτοντες, ποτὲ δὲ στέ-

¹ Hebr. x, 35-38.

(2) *Cæterum.* Deest Vaticano, ἀλλὰ γε, ac propterea hujus loci sententia hiulca: supplevimus ex Messianensi.

A vitiosaque voluptatis plena satietas, decipiat
 luxuriosos, prospicientes vicissim vitæ hujus
 brevem finem, perditionem, inquam, et ignem inex-
 stinguibilem, æternumque vermem. Cæterum frau-
 dulentus ac dolosus serpens, oro spiritus hircæ
 rationibus propulsatus, acquiescere tamen nullo
 modo potest: quinimo per oppositas machinas,
 patientiæ fideique nostræ turrim evertere aggredi-
 tur, insidias variasque tentationes variis ex locis
 nobis struens, consuetis pravitate suæ instru-
 mentis ad hæc exsequenda maxime aptis rursus utens.
 Et nunc quidem jacturas direptionesque faculta-
 tum nobis infert, alias vero carcerein, verbera,
 contumelias, et injurias, atque ignominias; quan-
 doque vero captivitates minasque violentæ mortis,
 ut hinc fracti animo vel scæderemur ad luxuriam,
 vel ad impietatem inclinemus, quæ nobis horum
 omnium malorum liberationem, presentiumque
 voluptatum copiosam affluentiam promittit, si pie-
 tatem virtutemque cum ipsa commutaverimus.
 Cæterum (2) machinationes et instrumenta di-
 ruentia fortiter perferemus, si vigilare voluerimus,
 scutum et propugnaculum firmissimum atque tutis-
 simum Christum habentes, præclaris etiam exem-
 plis ac mirabilibus abundantes, sanctorum, inquam,
 patientia, ac tolerantia, et adversus peccatum re-
 sistentia usque ad sanguinis effusionem. *Quidam
 enim, inquit, distenti sunt, non suspicientes redem-
 ptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem;
 alii vero ludibria et verbera experti, insuper ei vin-
 cula, et carceres; lapidati sunt, secti sunt, tentati
 sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circumierunt
 in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati,
 afflicti, quibus dignus non erat mundus.* Deo nimi-
 rum permittente, ut probata eorum fides et forti-
 tudo clarissime elucesceret, illis quidem in majo-
 rem bonorum retributionem, majusque diabol dele-
 cus et damnnum, nobis vero omnibusque qui in vitæ
 hujus stadium descendunt, in patientiæ exemplum.

2. Quid vero attinet de his dicere? ipse enim Du-
 minus propter nos multo majora ab ingratis Ju-
 dæis passus est, ut ex sacris Evangeliiis id enar-
 rantibus audire omnibus licet. Nihil enim quod ad
 ignominiam pertineret, aut quod dolorem aliquem
 afferre posset, intactum immotumque contra ipsum
 reliquerunt; modo quidem falsa commenti testi-
 monia, modo illudentes et subsannantes, ad hæc,
 opprobria et flagella abunde infligentes, modo
 etiam divinum illud tremendumque caput arundi-
 nibus percutientes, modo spineam apponentes co-

tonam, ut simul et dolore afficeretur, et injuria. Porro in divinam illam faciem, quæ increata divinitatis gloria et gratia plusquam solis radii in Thabor effulsit, quam apostolorum maximi clare inspicere non potuerunt, tali ignominia et petulantia debacchati sunt, ut ad sputa et alapas ab sceleratis illis accipiendas esset proposita. Ac demum medium inter facinorosos homines, nudum in cruce suspenderunt. Verum nec sic quidem iram furoremque satiarunt, sed ibi quoque divino ori, a quo melle et fave, ut ait Propheta ^δ, dulciora verba emanarunt, cum irrisione fel et acetum obtulerunt. Et vero nec post ejus mortem, iracundiam reniserunt. Sed hasta vivificum latus transfixerunt, unde exiit totius orbis expiatio, quæ universo mundo vitam largitur, nempe sanguis et aqua.

3. Hæc igitur omnia considerantes, o dilecti, et carnis voluptates ut noxia venena vitemus, et illatas tentationes strenue perferamus, ut socii Christi passionis, et per hanc gloriæ ipsius consortes efficiamur, si ideo compatimur, ut simul glorificemur. Sicut enim ab ore meretricis mel stillare videtur, deinde vero ab illis qui illud degustarunt, felle amarior reperitur, sic ab omnibus vitæ carnalibus voluptatibus, nempe ebrietate, deliciis, et luxu, omnique libidine ac intemperantia, verborum obscenorum vaniloquio, rapacitate et injustitia, superbia et elatione, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, dulcedo quædam atque voluptas initio superficie tenus inferri videtur, postmodum vero felle amarior diffunditur. Omnis verò disciplina et tribulatio in præsentiarum non videtur esse gaudii, sed doloris, sed tandem per eam exercitatis pacificum reddit justitiæ fructum. Ideo opus est patientia. Si enim, inquit, *perferemus, et regnabimus* ^δ. Hortor autem vos, o fratres, ut eos dignoscatis, si qui sunt qui discordias et scandala in Ecclesiam Christi inducere conantur, vanamque hæresim (3), quæprocul est a doctrina spiritus, veluti malum zizanium disseminare tentant. Isti igitur ab ovili Christi tanquam lupi expellantur a vobis; non enim melius, si non etiam pejus, affecti sunt perfidis Judæis, qui in deificatam gratiosamque Domini faciem debacchati sunt. Illi enim in faciem ipsam, tanquam in hominis puri faciem injuriam intulerunt, quamvis ad divinitatem magnitudo criminis perveniret (4). Id. m

^δ Psal. xviii. 11. ^ε II Tim. ii. 12.

(3) *Vanamque hæresim.* Locus hic, ut editus est, totidem verbis habetur in Messanenſi, Vaticanus addit τοῦ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου, de quo dixi in dicatoria epistola.

(4) *Perveniret.* Recte docent theologi veteres et recentiores, post incarnationem Verbi divinam naturam humane ita conjunctam, ut per communicationem proprietatum quidquid Christo competit, de Deo dici possit, et quidquid Deo, de Christo. Hinc in concilio tertio impie illæ et rudes Nestorii voces damnatae sunt, nempe: *Eum qui spatium mensuris auolevit, Deum non appellaverit.* Et illæ: *Ne*

Α φινον περιτιθέντες ἀκάνθινον ὀδύνης ἔρπου καὶ ὕδρευς ἔνεκα. Εἰς δὲ τὸ θεῖον ἐκεῖνο πρόσωπον τὸ ὑπὲρ τὰς ἡλ ἀκὰς αὐγάς ἐκλάμψαν ἐν θαυμάριῳ τῇ ἀκρίσει τῆς θεότητος ὀδῆς καὶ χάριτι, ἤνεπε οἱ πρέκριτοι τῶν ἀποστόλων οὐκ ἠδυνήθησαν ἐναργῶς κατιδεῖν, τοιαύτην ἀδοξίαν καὶ παροινίαν κατιχεον, ὡς προκείσθαι τοῖς ἀλιτηρίοις ἐκείνοις εἰς ἐμπυγμαῖς καὶ βραβίσματα. Καὶ τέλος καὶ μέσον κακοθργῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γυμνὸν ἀπέβησαν. Καὶ οὐδ' οὕτω χρόνον εἰλήφασι τῆς μανίας καὶ τοῦ θυμοῦ, ἀλλὰ καὶ καὶ προσέφρον μετ' εἰρωνίας τῷ θεῷ στόματι, ὅπερ προήλθον τὰ ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον, κατὰ τὸν Προφήτην, γλυκύτερα λόγια, χολὴν τε καὶ ὄξος. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ μετὰ θάνατον αὐτοῦ τῆς ὀργῆς καθυψήσαν, ἀλλὰ λόγῳ τὴν ζωηφόρον πλευρὰν ἐξεκέντησαν, ὅθεν ἐξῆλθε τὸ τῆς οἰκουμένης καθάρσιον καὶ παγκοσμίου ζωῆς χορηγὸν αἶμα καὶ ὕδωρ.

γ. Ταῦτ' οὖν ἀπαντα ἔγνωστές, ἀγαπητοὶ, καὶ τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκὸς ὡς δηλητήρια φάρμακα φεύγωμεν, καὶ τοὺς ἐπαγομένους πειρασμοὺς γενναίως ἐνέγκωμεν, ἵνα κοινωνοὶ γενώμεθα τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῆς ἐκείνου ὀδῆς, εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνοδοῦσθωμεν. Ὅσπερ γὰρ ἀπὸ στόματος γυναικὸς πόρνης μέλι στάζειν δοκεῖ, ὑστερον μέντοι πικρότερον χολῆς τοῦ μετασχούσιν εὐρίσκειται, οὕτω καὶ ἀπὸ πάντων τῶν τοῦ βίου σαρκικῶν ἡδονῶν, πᾶν μέθην εἴης, πᾶν τρυφήν, καὶ βλακείαν καὶ πᾶσαν ἀκολασίαν καὶ ἀμετρίαν, πᾶν αἰσχρολογίαν τε καὶ μωρολογίαν, πᾶν ἀρπαγὰς τε καὶ ἀδικίας, πᾶν ὑπεροφίαν καὶ τύφον, καὶ εἴ τι ἕτερον ἀντίκειται τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ, γλυκύτερά τινα καὶ ἡδονὴν καταρχὰς ἐξικιπώλης δοκεῖ φέρειν, ὑστερον μέντοι πικρότερον χολῆς τὰς ἀναδόσεις ἐργάζεται. Πᾶσα δὲ παιδεία καὶ θλιψίς, πρὸς μὲν τὸ παρὸν, οὐ δοκεῖ χαρὰς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὑστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. Διὰ τοῦτο ὑπομονῆς χρειαί· *Εἰ γὰρ ὑπομένομεν, φησί, καὶ βασιλεύσομεν.* Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, σκοπεῖν εἰ τινες διχοστασίας καὶ σκάνδαλα εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν εἰσάγειν ἐπιχειροῦσι, καὶ τὴν κενοφανῆ, ἣν πόρρω τῆς διδασκαλίας τοῦ πνεύματος αἴρουν ὑποσπεῖρουν ὡςπερ τι ζιζάνιον πονηρῶν ἀποπειρῶνται. Οὗτοι τοίνυν τῆς τοῦ Χριστοῦ ποίμνης ὡς λύκοι διακέσθωσαν ὑφ' ὑμῶν· καὶ γὰρ οὐδὲν ἀμεινον διακείνται τῶν εἰς τὸ τεθεωμένον τε

glorieris, Judæe, Deum non crucifixisti. Quæ inde procedebant, quod, sicut duas essentias substantiasque, ita duas in Christo personas constitueret: ac proinde corpus Christi tabernaculum θεότητος vocaret, ipsumque Deum ἐν ἀνθρώπῳ κατοικήσαντα (quod totidem verbis cavetur ab Ignatio in epistola ad Philippenses), Christum autem nulla mentione admissa, *hominem solitarium.* Quæ vox Vincentio, Cassiano, Gelasioque frequens in hoc argumento: et hujus erroris causa a sexto concilio Toletano, in professione fidei, nominatim damnata. Vide Cyrillum, in epist. ad Nestorium, quæ incipit.

καὶ χαριτωμένον τοῦ Κυρίου πρόσωπον πεπαρρη-
νησέντων δυσσεβῶν Ἰουδαίων. εἰ μὴ καὶ χεῖρον.
Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῷ ὡς εἰς ἀν-
θρώπου ψιλοῦ πρόσωπον τὴν ὕβριν ἐπέγαγον, εἰ καὶ
πρὸς τὴν θεότητα τὸ μέγεθος διέδεικεν τοῦ τολμή-
ματος. Εἰς γὰρ ὑπῆρχε θεάνθρωπος· λόγος ὁ ταῦτα
δεχόμενος. Οὗτοι δὲ οἱ νέοι τῆς θεότητος ὕβρισταί
εἰς τὴν θεόθεσσαν τὸ μικρόν ἐκείνο πρόσωπον
ἄκτιστον τῆς θεότητος ὄψαν, καὶ παραπέτασμα
ταύτην ἀναίδη ἀποκαλοῦντες. Ταῦτα δὲ τῶν Ἰου-
δαίων ἐκείνων αἰείων καὶ ἐμπυσμάτων, βδελυκτέ-
τερά τε καὶ ἀτιμότερα. Καὶ ὡσπερ ἐκείνοι τὸ δόγμα

Αἰνὸν Verbum Deus simul erat, et homo, qui hæc fer-
erebat. Isti vero novi divinitatis conviciatores in
increatam divinitatis gloriam, quæ beatam illam fa-
ciem glorificavit, *veluti* (5) illam impudenter appel-
lantes. Hæc autem Judaicis salvis sputisque abomi-
nabiliora sunt, atque ignominiosiora. Et sicut illi
monarchiæ scilicet dogma astruere putantes, di-
stinctionem, et Filium nullo pacto admittebant: sic
et isti divinx naturæ simplicitatem prætendentes,
hincque simplices posse se terrere arbitranes, di-
vine substantiæ et actionis differentiam de (6) medi-
tollere penitus conantur, actionem omnino Deum

Ἄνδρες ἀδελφίμοι. Ἐγγὺς (inquis) γέγονασι τινες
τοῦ μὴ ἀνέχεσθαι λοιπὸν ὁμολογεῖν ὅτι Θεὸς ἐστὶν
ὁ Χριστὸς, ὄργανον δὲ μᾶλλον καὶ ἐργαλεῖον θεότη-
τος, καὶ ἄνθρωπος θεοπορος· *Ferendum putent Chri-*
stium Deum confiteri, sed organum potius et instru-
mentum Deitatis, et hominem Deum ferentem. Idem in
epistola ad monachos, quæ incipit Ἀρχόντο μὲν
τινῶν, multis in locis, alibi que frequenter inculcat.
Sed expressius anathematisno 7 et 11. Utinam
existarent nobis Cælestini Pontificis scripta, qui et
Ephesinam synodum e Græco fecit Latinam, et
eam ad Orientis Occidentisque Ecclesias misit,
ipsamque confutavit hæresim. Utinam Sixti III,
qui id ipsum præstitit; Eusebii etiam Doryleensis,
qui Nestorianorum mastix fuit, clarusque ob per-
secutionem, quam ab ipsis Nestorianis in Ἰη-
σοῦς synodo Ephesina non multo post passus est,
et qui postea Eutycheum primus omnium detexit!
Nam et hic etiam scriptis oppugnavit Nestorium.
Sed et Theodori Ancyranī opera, et ante hos At-
ticii Constantinopolitani liber, quem ad Arcadii fil-
ias scripsit præveniens Nestorii tunc presbyteri
Antiocheni hæresin, magno Christianæ rei malo
interciderunt. E quibus ceteræ et ad veteres Nesto-
rianorum errores cognoscendos maximum adju-
mentum ad novitios Nestorianos (quando et hæc
etiam monstra alit hoc ævum) confutandos instru-
ctissimum armamentarium haberemus.

(5) *Velum.* Faciem carnisque Christi *velum*
appellare potuerunt isti, vel eum Nestorio (ut dixi-
mus) sentientes, qui nullam unionem inter hu-
manitatem divinitatemque admittebat, sed huma-
nitatem quasi hospitem divinitatis vocabat: vel eum
aliis hæreticis, qui Christi corpus nec verum nec
nobis consubstantialē asserchant, sed phantasti-
cum, fallax, commentitium, imaginarium (nam his
omnibus vocibus nititur Augustinus) ac proinde vo-
care potuerunt isti carnem Christi *velum*, quasi quo
divinitas tantum tegeretur, quam solum vere in
Christo existere dicebant. Quem errorem diversis
attribuunt antiquissimi nostrorum. Irenæus tacito
auctore alicubi eum oppugnat, sed Ebionitis pos-
tea non obscure tribuit. Tertullianus in libro huic
hæresi confutandæ dicato, Marcioni, Apditi, Valen-
tino, et Saturnino: ideoque libri titulum facit, *De*
carnē Christi adversus quatuor hæreses, rursus
adversus Marcionem contra hoc delirium strenue
pugnat: Philastrius item eundem Marcionem au-
ctorem facit. Posteriores, nempe Augustinus, in
libro *De hæresibus*, et in iis quæ scribit contra
Manichaos, errorem hunc adversus ipsos exagitat.
Theodoretus item in Fabulis, et Vincentius, cap. 20,
et Damascenus, libro *De hæresibus*, et Idacius,
adversus Variadum, lib. 3. Leo etiam primus,
sermone 4, in Nativitate, et 4 in Epiphania, atque
alibi hæresim istam tanquam Manichæorum oppu-
gnant. Postmodum ab Eutycheo Constantinopolita-
no abbate eadem excitata ex parte fuit, ut tradit
Flavianus Constantinopolitanus in epist. 1 et

2 ad Leonem, Romanum pontificem. Leo ipse, epi-
st. 11, quæ est ad Julianum Coensem, et 83, ad mona-
chos Palæstinæ, et in sermone 8, de Nativitate, et
in tractatu Romæ habito, de erroribus Eutycheis.
Habetur etiam in condemnatione Nestorii facta in
concilio Constantinopolitano, quod insertum est in
Chalcedonensi. Tradit Liberatus, cap. 11 *Brevitarii*,
Evagr. lib. 1, cap. 9, et libro II, cap. ult.; his enim
testimoniis probatur Eutycheum unicam tantum
naturam, nempe divinam, in Christo agnovisse,
carnem ejus sanctissimam, nec consubstantialē
nobis, nec omnino veram fuisse: quare fateri cog-
ebatur Christum non ut hominem, sed ut Deum
fuisse passum. Non negaverim sanctos Patres huma-
nitatem Christi *velum* frequenter vorasse, quod di-
vinitatis splendorem et gloriam oculis hominum
tegeret et occultaret: sic Cyrillus, c. 28 libri 4 in
Joannem; Gregor. Nyssenus, in libro *De vita Moysis*,
atque alii loquuntur. Verum istos, quos noster
oppugnat, credibile est, non hoc, sed eo, quem dixi-
mus, sensu locutos.

(6) *Divinx substantiæ et actionis differentiam.* Il-
lud est sine dubio apud theologos veros profes-
sores, essentialiam divinam tributæque inter scese, et ab
illa distincta esse, etsi non *realiter*, ut loquuntur,
quod supercelestis illius naturæ simplicitas minima
patitur, *ratione* tamen, vel aliqua tertia distinctio-
nis specie, quam inter hanc illamque mediam for-
mant: de quo articulo videndus S. Thomas, 1 part.
q. 4, art. 1, et q. 13, art. 12. Itaque vanum est, et
ignorantiæ plenum, nullam penitus admittere di-
stinctionem, sed omnia confundere, ut istos fecisse
pretextu divinæ simplicitatis ait Theophaues.
Quod et Enoonianorum fuit; nam illi dicebant,
aut totaliter Deum comprehendit, aut nihil ex eo cog-
nosci posse quod simplicissimus esset. Contra quos
diserte disputat Basilus multis in locis, et sæpe Na-
zianzenus, in oratione vero secunda de Paschate
ab illis verbis: *Immensus igitur est Deus et ad*
contemplandum difficilis, idque solum in eo plane
comprehendi potest, quod immensus sit: quamlibet
aliquis existimet eum, quia simplicis naturæ sit,
rationem hanc habere, ut vel nullo omnino modo
comprehendi possit, vel plene perfecteque compre-
hendi queat, et quæ sequuntur. Vide etiam subtilem
Damasceni de hoc disputationem, lib. 1, 2, 4, et 12,
ubi probat diversa Deo accommodata nomina, varia
ternum in eo differentiam non denotare, sed solum
rationum diversitatem; et considerationem.
Fuit vero hæc doctrina Dionysii in lib. *De divinis*
nomnibus, c. 2. Decernit docte hunc articulum con-
cil. Tolet. 15, sub Juliano Pomerio, Egica rege
coactum. Illud quod sequitur in Theophaue: *Vitam*
et sapientiam, et virtutem vel nullo pacto Deum
habere, vel si habet, illam esse creatam; plane ab-
surdum et impium est, ut docte et orthodoxe idem
Thomas, 1 part. q. 5, 14, 18, ubi de vera vita,
scientia, bonitateque Dei docet, alibi que frequenter
de reliquis tributis ejus scribit.

esse dicentes. Videlicet vitam et sapientiam et virtutem vel nullo pacto habere, vel si habet, illam esse creatam, quasi aperte diceretur, ipsum a semetipso dissentire, simplicitatemque ipsius ejus distinctionem nullo pacto suscipere in communicationem gloriæ, sed emittere ad creaturas (7). Isti ergo, ut dictum est, tanquam malæ quædam feræ procul ab ovili Christi expellantur: *Et mala bestia*, inquit Isaias, *non ascendet per eam* ; nam ii. inquit, *non Domino Nostro Jesu Christo, sed ventri suo serviunt* , qui per bona verba vanasque fraudes decipiunt coram simplicitate. Dominus autem, qui consolatur humiles, corda quoque vestra consoletur, corroboratque vos in omni opere, et verbo bono. Orate autem et pro nobis, fratres, ut opus Domini nobis commissum cum incremento progrediatur semper. Gratia Domini nostri Jesu Christi et charitas Dei et Patris et communicatio sancti Spiritus sit cum vobis omnibus, o fratres. Amen.

παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς Κύριος, παρακλῆσαι καὶ λόγῳ ἀγαθῷ. Προσεύχεσθε δὲ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ἀεὶ τοῦ Κυρίου προβαλῆναι ἢ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς μετὰ πάντων ὑμῶν, ἀδελφοί.

II.

Ejusdem epistola doctrinalis de patientia et longanimitate ad omnes Christianos, qui ab eo pace habent.

Theophanes, minimus Jesu Christi servus, sacre Nicæne Ecclesiæ sacerdotali gratia, divina miscratione præsidens, juxta promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu, omnibus a Christo vocatis in diversis. quidem ætatibus constitutis familiis, fortunis, vitæ institutis ac statibus, æqualem vero fidem, et in religione sententiam, et spem sortitis, Nicæam habitantibus et Prusam, et omnem circa regionem usque ad maritimam (8) connumeratis ascriptisque spirituali nostro ovili, dilectis in sancto Spiritu, filiis humilitatis nostræ: gratia vobis,

Isa. xxxv, 8. Rom. xvi, 18.

(7) *Ad creaturas emittere.* Qui, quid boni inest in creaturis, ab uno Deo per participationem procedit; eo enim quis purior, quo supercelestem illam puritatem magis participat; eo innocentior, quo innocentiam; sanctior, quo sanctitatem, ac similiter de aliis virtutum generibus. Est si quidem ipse Deus idea, archetypusque bonitatis, imo bonitas, ipsa κατὰ φύσιν, ut locuti sunt antiquissimi theologorum; perfectissimus in unaquaque re, formaque quintimo, ut Dionysius ait, ea ratione in unaquaque re, formaque, non perfectus, quod ὑπερτέλης καὶ προτέλειος; , *superfectus, et antepfectus in re-formaque qualibet sit.* Signanter Chrysostomus, in oratione *De Nativitate Salvatoris*, nondum edita (quam nos manuscriptam habemus, inter alia multa hujus Patris, quæ, volente Deo, propediem dabimus) ὑπερφύλατον Deum vocat: quasi qui effluat, abundet, supernatet, inundet creaturarum omnium excellentias: *Omnia* (inquit Damascenus, lib. 1, cap. 19.) *divinum naturam appetunt, et in ipsa existunt, ipsa divina natura omnibus rebus pro cujusque natura, esse videtur; est enim et eorum quæ sunt essentia, et eorum quæ virtus, vita, et eorum quæ ratione utuntur, ratio, et eorum quæ intellectualiter*

τῆς μοναρχίας συνιστᾶν ἔθθεν οἰόμενοι τὴν διάκρισιν καὶ τὸν ὕδιν οὐδαμῶς παρεδέχοντο· οὕτω καὶ οὗτοι τῆ ἀπλοῦν τῆς θείας φύσεως προβαλλόμενοι καὶ ταύτη μορμολύττειν τοὺς ἀπλουστέρους οἰόμενοι, τὴν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας διαφορὰν ἀναιρεῖν ὅλως ἐπιχειροῦσιν. Ἐνέργειαν ὅλως λέγοντες; τὴν θεὸν, ἡγουν ζῶην καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν. ἢ μηδαμῶς ἔχειν, ἢ εἴπερ ἔχει, κτιστὴν εἶναι, πρὸς ἐκὺτον στασιάζειν ἀντικρὺς αὐτὸν λέγοντες; καὶ τὸ ἀπλοῦν ἐκείνου τὴν ἐαυτῆς διάκρισιν μὴ δεχόμενοι, μηδὲ μῶς εἰς κοινωνίαν τῆς δόξης ἀλλὰ πρὸς τὰ κτίσματα παρατέμνουσαν. Οὕτοι τοίνυν, ὡς εἴρηται, καθάπερ τινὰ κτηνὰ θηρία πόρῳ τῆς ἀγέλης ἀπειληλάσθησαν τοῦ Χριστοῦ· *Οὐδὲν γὰρ, φησὶν Ἰσαίας, τῶν θηρίων τῶν κτηνῶν οὐ μὴ ἀναβῆναι ἐπ' αὐτὴν*· οἱ γὰρ τοιοῦτοι, φησὶ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν *Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἐαυτῶν κοιλίᾳ, καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ κενῆς ἀπάτης, ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων.* Ὁ δὲ τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ στηριξάτω ὑμᾶς ἐν παντὶ ἔργῳ, ἀδελφοί, ἵνα εἰς προκοπὴν τὸ δοθὲν ἡμῖν ἔργον ἔργον Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ὀγαπή τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς μετὰ πάντων ὑμῶν, ἀδελφοί.

B

Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆ διδασκαλικῆ πρὸς πάντας τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ποιμαινομένους Χριστιανοὺς, περὶ ὑπομονῆς καὶ μακροθυμίας.

Θεοφάνης ἐλάχιστος Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος τῆς κατὰ Νικαίαν ἐκτῆς Ἐκκλησίας ἱεραρχικῆ χάριτι προσετώς ἐλέῳ Θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, πᾶσι τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένοις, ἐν διαφορῶσι μὲν ἡλικίαις καὶ γένεσι τύχαις τε καὶ ἐπιτηδεύμασι καὶ πολιτείαις ὑπάρχουσι, ἰσότητι δὲ πίστιν λαχοῦσι, καὶ τὴν κατ' εὐσέθειαν δόξαν τε καὶ ἐλπίδα, τοὺς τὴν Νικαίαν τε καὶ Προῦσαν οἰκοῦσι, πρὸς δὲ καὶ τὴν κατ' αὐτὰ; πᾶσαν μέχρι τῆς παραλλοῦ περιχώρον, τοῖς συνηριθμημένοις τῇ καθ' ὑμᾶς λογικῆ ποίμνῃ ἀγαπητοῖς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι,

sunt, intelligentia, quæ omnia totidem fere verbis a magno Dionysio mutuatus est, capp. 2, 4, 8, De divinis nominibus. Ἀραβοειδῶς ἰgitur, ut ipse loquitur Damascenus, in singulis rebus pro uniuscujusque captu resplendet jubar illud superheødictum, immortale, infinitum, æternum. Hæc cum ita sint, impium certe fuerit, exspoliare (ut isti, quos noster oppugnat) vera vita ipsammet vitam, a qua omnia vivunt, scientiam ipsammet scientia, a qua scientes sciunt, bonitatem ipsam bonitate, per quam bona omnia bona sunt. Atque ideo expertem horum facere, quod ea cum aliis communicet, maxime cum ipsarum divinarum proprietatum una sit et præstantissima κοινωνία, id est sui ipsius communicatio. Sic tamen se communicat ut quod aliis dat, sibi non auferat. *Ipse se nobis* (in hunc sensum inquit Dionysius) *communecat, nihil perperassus.* In his quidem nos hospites, quare leviter illa attigisse contenti erimus.

(8) *Usque ad maritimam.* Habetur in utroque exemplari παραλλοῦ, inducta etiam linea, qua notari solent propria nomina. Sed cum in totius Bithyniæ topographia nullum oppidum reperitur hoc nomine, rectè credimus substitutum esse pro

τακούς τῆς ἡμῶν ταπεινότητος χάρις ὑμῖν, εἰσοῦ, A εἰρήνη καὶ ἀγάπη πληθυνθεῖη, εἰς εὐπλοῖαν μὲν τοῦ παρόντος, κατὰ Θεὸν βίου καὶ ζωῆν ἀκύμαντον καὶ ἀτάραχον, ἀπέλευσιν δὲ καὶ εὐφροσύνην ἀπρόβητον τῆς μελλούσης ἀθανασίας, ἣν ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς πρὸ καταβολῆς κόσμου, τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ τηροῦσιν αὐτοῦ καλῶς τὰς ἐντολάς καὶ τὰ δικαιώματα.

α'. Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοί, ἀκούων τὴν πίστιν ὑμῶν φρουρουμένην ἐν δυνάμει Θεοῦ εἰλικρινῆ καὶ ἀσάλευτον, μεταξὺ τῶν ἀνθισταμένων τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν μετ' εὐχαριστίας ὑπομονὴν ὑμῶν ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς καὶ θλίψεσιν, ἐξ ὧν τὸν ἀμαρτάνειον κορμίσθη στέφανον ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐλθόντος δοξάσαι μὲν τοὺς ἰδίους πιστοὺς δούλους ἀφράστῃ καὶ θεϊκῇ δόξῃ, ἀποδοῦναι δὲ ἐκδίκησιν ἐν φλογὶ πυρὸς, τοῖς μὴ εἰδῶσιν αὐτὸν, μηδὲ ὑπακούουσι τοῖς τῷ Εὐαγγελίῳ τούτου κηρύττουσι· μεμνημένος ὑμῶν ἀεὶ ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἵνα ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δόξῃ ὑμῖν στηριχθῆναι κατὰ τὸν ἴσω ἀνθρώπων, καθωκισμένους τὴν πίστιν τε καὶ ἐλπίδα, ἵπως μὴ ἀποκάμητε μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς, πρὸς τὰς ἐπαγομένους ὑμῖν καθ' ἑκάστην θλίψεις καὶ πειρασμούς, ἀπὸ τῶν δαιμόνων καὶ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων. Εἰδέναι γὰρ ὑμᾶς, ἀγαπητοί, βούλομαι ὅτι ὡστερ ἔστι συνεκτικὸν τῆς παρουσίας ἡμῶν αἰσθητῆς ταύτης ζωῆς, ἡ τροφὴ τε καὶ πόσις· καὶ γὰρ τινὰ τούτων ἀνευ ζῆν ὄλωσ ἀδύνατον· οὕτω C τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς ἰδίῳ ἔστι καὶ συστατικὸν, καὶ πάντα μὲν ἀρετῆ. Καὶ γὰρ ὁμοίως ταύτης χάρις, ἀδύνατον ἔστιν ἐν πνεύματι ζῆν τινα κατὰ τὸν ἴσω ἀνθρώπων· μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ἢ ἐν θλίψεσιν ὑπομονὴ τε καὶ καρτερία. Καθὰ περ γὰρ ὁ χρυσὸς καθόσον ἀνὸς ἡμῶν πῦρ καθαίρεται δοκιμώτερος γινόμενος καὶ λαμπρότερος, οὕτω καὶ ἡ πειρασμὸς καὶ κινδύνος ψυχῆ προσπαλαίουσα, ἡλίω γίνεται καθροτέρα καὶ λαμπρότερα. Καὶ εἰ βούλεσθε, προδῶμεν ὑμῖν εἰς ὑπόδειγμα τῶν εἰρημένων τὴν καρτερικώτατον καὶ μέγαν Ἰώβ. Οὗτος γὰρ, πρὸ τοῦ πειρασμοῦ, παντοίαις ἀρεταῖς ὑπῆρχε κεκοσμημένος, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ παραδηλοῖ λέγων, μᾶλλον δὲ ἢ θεοῦ Γραφῆ, καὶ ὁ φθειρόμενος ἡμῖν διὰ ταύτης θεός. Σωφροσύνη μὲν γὰρ καὶ σαρκὸς καθαρότης D καὶ ἀγιασμός, τοσοῦτος ἦν αὐτῷ ἀναγκαῖον καὶ περισπούδαστον. Καὶ ταῦτα πρὸ τοῦ παλαιοῦ νόμου ὑπάρχοντι ὅτι οὐδεὶς ὁ λόγος ἦν τῶν τοιούτων, ὡστερ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἀκριβείαν, οὐδὲ περιέργους γούν προσεῖχε τοῖς ὀφθαλμοῖς ταῖς τῶν γυναικῶν ὄψεις· Διαθήκη γὰρ, φησὶ, διεθέμην τοῖς

misericordia, pax et amor multiplicetur in prosperam presentis vitae secundum Deum navigationem, fluctibusque et tumultibus carentem, fruitionem vero et ineffabile gaudium futuræ immortalitatis, quam præparavit Deus ante constitutionem mundi diligentibus se in veritate, servantibusque fideliter præcepta et legis ipsius mandata.

1. Gratias ago Deo meo semper pro vobis, o charissimi, audiens fidem vestram in virtute Dei servari puram et inconcussam, inter eos qui Evangelio Christi obstant et opponuntur, vestramque patientiam cum gratiarum actione in variis tentationibus et angustiis: propter quæ immarcescibilem adipiscemini coronam, in adventu Domini nostri Jesu Christi: qui veniet ut suos fideles servos glorificet inexplicabili ac divina gloria: retribuatur vere vindictam in flamma ignis iis qui ipsum nesciunt, neque audiant eos qui prædicant Evangelium ipsius. Recorder vestrum omnium semper in orationibus, ut Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi det vobis ut confirmemini secundum interiorem hominem, et induamini armaturam fidei et spei, neque deficiatis usque ad extremum vite spirituum, propter angustias et tribulationes, quæ vobis quotidie offeruntur et a dæmonibus, et ab infestis ac pravis hominibus. Scire enim, vos o dilecti, volo, quod quemadmodum cibo et potu sensibilis hæc vita nostra conservatur (haud enim ullo modo fieri potest, ut quisquam sine istis vivat), sic proprie ac germane vitam secundum Deum omnis quidem virtus constituit (sine illa enim fieri nequit, ut aliquis in spiritu vivat secundum interiorem hominem), sed omnium maxime patientia in tribulationibus atque constantia. Sicut enim aurum quanto magis igni admovetur, tanto fit probatius atque illustrius, sic et anima tentationibus et periculis vexata fit sole purior et splendidior. At vero si libet, age, proponamus vobis constantissimum ac patientissimum magnum Job in prædictorum exemplum. Hic enim ante adversitates omni virtutum genere præditus erat; ut ipse de se testatur, imo vero divina Scripturæ, loquensque per eam nobis Deus. Pudicitia enim et carnis puritas et sanctimonia erant illi familiaria, et maxime expe- D tendenda. Et hoc quidem cum ante antiquam legem esset, quando nulla erat, ut in disciplina (9) evangelica, harum rerum ratio. Ergo nec curiosus quidem oculis attendebat mulierum facies: *Pepigi*(10), inquit, *fecus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine* *. Si autem in virgines, ac liberar mulie-

* Job. xxxi. 1.

(9) *Ut in disciplina.* Messanenensis ὅτι κατὰ τὴν ἀκριβείαν: Vaticanus, ὡστερ κατὰ τὴν, etc.

(10) *Pepigi.* In sacre Scripturæ testimoniis reddendis in hac versione mea, vulgata editionem, quam cæterarum omnium, quæ hactenus protulerunt, optimam et emendatissimam censeo, fere semper religiose secutus sum, fere, inquam; non ali-

quando ab ea discedere necessum habui, cum verba ipsa, quæ apud Theophanem reperiebantur, essent reddenda. Cæterum cum Latina vulgata editione usus non sum, interpretationi saltem Bibliorum secundum Septuaginta, quæ nuper edita est, adhærere studui. Istum vero nunc præfari libuit, quod hæc epistola fere tota, ex Jobi libri testimoniis

res erant illi oculi adeo continentes et castigati, A et vel in cogitatione et oculo fornicationem rejiciebat quanto minus adulterii labem et maculam ad illius animam penetrare omnino potuisse credendum est? Quapropter et confidens adeo propter prædicta gloriatur, ut etiam dira sibi mala imprecaretur, nisi in iis maxima cum cautione et observantia vitam suam egerit. Ideo ait Si cor meum secutum est alterius viri uxorem, aut si obsedi januas ejus, placeat quoque uxor mea alteri, et filii mei humiliantur⁹. Quasi per hæc diceret, ex suis rebus unumquemque aliena dijudicare debere, sicut ait Dominus: Prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter¹⁰. Si enim grave tibi est et intolerabile tuam uxorem alterius amorem sequi, neque tu alienum thorum subvertere tentes; et illius quidem justi viri hæc erat castimonia De justitia vero defensioneque oppressorum, ac invalidorum audi quid dicat: Justitiam indui sum, et vestitus sum iudicio sicut diploide. Salvavi enim mendicium de manu potentis, et pupillum cui non erat adjutor, adjuri; oculus sui caecorum, et pes claudorum; ego fui pater impotentium, et iudicium quod non noveram perscrutatus sum, confregi autem molas iniquorum⁽¹¹⁾, de medio dentium eorum rapinam eripui¹¹. Sed et acceptionibus muneribusque in iudiciis superior erat justus; ait enim: Et si manibus meis tetigi dona, ipse quidem seminem⁽¹²⁾, comedant vero alii¹². Et iustitiam quidem sic inlutus erat, ut ipse dicit, tanquam vestem decorantem ipsum multo illustrius regia purpura. Eleemosyna autem, quæ inter omnes virtutes principem maxime decet⁽¹³⁾, et hospitalitas, nonne huic cura fuisse? imo vere maxime. Quid enim ait? Si tucellam meam comedi solus, partemque ex illa non dedi orphano: groniam a juventute mea enutriebam ut pater¹³. Et rursus: Et si desepi nudum pereuntem, et i lacum non indui Et si non benedixerunt me impotentes, et ex tonsura agnorum meorum calefacti sunt humeri eorum, hæc et hæc patiar¹⁴. Et rursus: Ostium meum omni venienti patuit, aut si dimisi infirmum sinu vacuo exire januam meam¹⁴. Verum neque a debitoribus quidem repetebat de-

οφθαλμοῖς μου, καὶ οὐ συνήσω ἐπὶ παρθένον. Ἐὶ δὲ πρὸς παρθένου; καὶ ἐλευθέρως οὕτως; ἦσαν αὐτῷ ἐγκρατεῖς καὶ κεκολασμένοι οἱ ὀφθαλμοί, καὶ οὕτως αὐτῷ μέχρι καὶ διανοίας καὶ βίαιος ἡ πορνεία ἀπειρηται, σχολή γ' ἔν τῷ τῆς μοιχείας μύσος καὶ ῥύψασμα, πάροσον ἂν ἔσχεν ἄλλως εἰς τὴν ἐκείνου ψυχὴν. Αὐτὸ καὶ τοσοῦτον θαρβῶν ἀγκυαχῆται τοῖς εἰρημένοισι, ὅτι καὶ τὰ δεινότερα λίαν ἐαυτῷ ἐπαρᾶται, εἰ μὴ μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας πρὸς ταῦτα καὶ συντηρήσει; τὴν ἐαυτοῦ διεξήγη ζωὴν. Διὸ φησιν: Ἐὶ ἐξηκολούθησεν ἡ καρδία μου γυναικὶ ἀνδρὸς ἑτέρου, εἰ καὶ ἐγκάθετος ἐγενόμην ἐπὶ θύραις αὐτῆς, ἀρῆσαι ἄρα καὶ ἡ γυνὴ μου ἐτέρω, τὰ ὅσα νῆπιά μου ταπεινώσει. Ὅσαυτὸ διὰ τούτων λέγων, ὅτι Ἐκ τῶν οικειῶν πᾶς τις ὀφείλει διακρίνειν καὶ τὰ ἀλλότρια, καθὼς φησιν ὁ Κύριος, ὅτι Καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως. Εἰ γὰρ τὸ προσχέιν τὴν σὴν γυναῖκα ἔρωσι ἀνδρὸς ἑτέρου, λίαν δοκεῖ σιχαλεπὸν καὶ ἀφόρητον, μὴδὲ σὺ γάμους ἀλλοτρίους ἐπιχειρεῖς ἀναρῆσαι, καὶ τὰ μὲν τῆς σωφροσύνης τῷ δὲ καλῷ τοιαῦτα. Περὶ δὲ δικαιοσύνης καὶ προστασίας ἀδικουμένων καὶ ἀδυνάτων, ἄκουσον τί φησιν· Δικαιοσύνην ἐνδεδύκειν, ἡμῖσι δὲ κριμαῖσα διπλαῖδι. Διέσωσα γὰρ πτωχὸν ἐκ χειρὸς δυνατοῦ, καὶ ὀρφανῷ ᾧ οὐκ ἦν βοηθὸς ἐβοήθησα. Ὁφθαλμοὶ δὲ ἤμην τυφλῶν, ποὺς δὲ χωλῶν. Ἐγὼ ἤμην πατὴρ ἀδυνάτων, δικὴν δὲ ἦν οὐκ ἤδεις ἐξίχριασα. Συνέτριψα δὲ μύλας ἀδικῶν· ἐκ μέσου τῶν ὀδόντων αὐτῶν ἄρπαγμα ἐξήρπασα. Ἀλλὰ καὶ λημμάτων καὶ δώρων ἀνώτερος ὁ εἰκασιος; ἐν ταῖς κρίσεσιν ἦν, φησὶ γὰρ· Εἰ δὲ καὶ ταῖς χερσὶ μου ἠψάμην δώρων, σπειραμι ἄρα, καὶ ἄλλοι φάγοισαν. Ἀλλὰ τὴν μὲν δικαιοσύνην οὕτως; ἦν ἐνδεδυμένος, καθὼς; φησιν ὡς ἱμάτιον, πολλῷ λαμπρότερον αὐτὸν καλλώπιζον τῆς βασιλικῆς ἀλουργίβος, ἐλεημοσύνης δὲ τῆς βασιλικωτάτης τῶν ἀρετῶν καὶ φιλοξενίας οὐκ ἐμέλησε τοῦτω· πολλοὶ γὰρ ἐκ αὐτοῦ. Τί γὰρ φησιν; Εἰ τὸν ψωμὸν μου ἔφαγον μένος καὶ οὐχὶ ὀρφανῷ μετέδωκα ἐξ αὐτοῦ, ὅτι ἐκ νεότητός μου ἐξέτρεφον ὡς πατὴρ. Καὶ πάλιν· Εἰ καὶ ὑπερῖδον γυμνὸν ἀπολλύμενον καὶ οὐκ ἠμψίασα. Ἀδύνα-

⁹ Job. xxi. 10 ¹⁰ Luc. vi. 31 ¹¹ Job xxix, 14-17. ¹² Job xxxi, 8. ¹³ ibid. 17, 18. ¹⁴ ibid. xix, 20. ¹⁵ ibid. 32:

constat. At clarum est eum librum, prout nos Latini habemus, multum differre a textu Græco. Hieronymus eam quam in Bibliis habemus, versionem (nam et aliam fecit juxta septuaginta) ex Hebraico, Arabico, et Syro elaboravit, nihil vero minus, quam ex Græco. Si quid igitur offenderit lector, quod in Latina Vulgata vel non exstet, vel aliter habeatur, consulenda illi erunt Græca, quæ Theophanes secutus est, et quæ nos vertimus. Sed et illud hoc loco lectori scire oportuerit, epistolam hanc, quæ tota in patientiæ commendatione et Jobi historia versatur, bona ex parte Chrysostomi imitationibus constare: singula nos, prout occurrunt, adnotare volumus, ne capita notarum et earum numeros innumeris faceremus. Iaque consultus duximus, ad finem ea omnia quæ a Chryso-

D stomo (ut diximus) mutuatus est Theophanes, unico scholiæ aggerere.

(11) *Molas iniquorum*. In Vaticano et Messanensi deunt huic periodo quæ sequuntur verba, ex μέσου τῶν ὀδόντων, etc., quæ adjunximus ex Jobi textu, c. p. xxix.

(12) *Seminem*. Vaticanus σπείρατα μοι. Messanensis σπείραται.

(13) *Principem maxime decet*. Non dubito quin locum hunc aliter vertendum iudicent multi, nempe βασιλικωτάτην, principatum obtinentem, præclarissimam, cæteris virtutibus præstantem. Verum nos ita reddidimus, quod videremus Jobum a Theophane regem alias sepe vocari, quocirca huc allusum hoc loco credimus.

τοι δὲ εἰ μὴ ἐδλόγησάν με, ἀπὸ δὲ κουρᾶς ἀμνῶν Α μου ἐθερμάθησαν ὡμοὶ αὐτῶν, τὰ καὶ τὰ πά-
 θοιμι. Καὶ πάλιν· Ἡ θύρα μου παρτὶ ἐλθόντι
 ἀνέψυχο, καὶ οὐκ εἴσω ἀδύνατον ἐξελεῖν τὴν
 θύραν μου κόλπῳ κερῶ. Ἄλλ' οὐδὲ τοῖς χρεωφε-
 λείταις ἀπήγει τὸ δάνειον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν χρεῶν
 γράμματα διεῖρήην· Συγγραφήν γάρ, φησὶν, εἶχον
 κατὰ τινας ῥήξας αὐτήν, ἀπέδωκα οὐδὲν λαθῶν
 παρὰ χρεωφειλέτου. Καὶ μὴν τοιοῦτος ὢν, εἰ ποτε
 τούτῳ συμβίδηκεν ἀμαρτεῖν ἀκουσῶ; οὐ δὲ τῆς
 ἐξομολογήσεως τούτων ἡμίλει, ἀλλ' ἅπαντα ἐξηγό-
 ρηαι καὶ οὐδὲ πρὸς ἓνα μόνον, ἀλλὰ πολλῶν ἔμπε-
 σθεν, οὕτω τῆς εὐαγγελικῆς ἀκριθείας εἴχετο, πρὸ
 τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ νόμου βεδωκῶς· φησὶ γάρ·
 Εἰ δὲ καὶ ἀμαρτιῶν ἀκουσῶς ἔκρυψα τὴν ἀμαρ-
 τίαν μου, οὐ γάρ διετρέπην πολυουχλίαν πλι-
 θους, τοῦ μὴ ἐξυγορεῦσαι ἐνώπιον αὐτῶν. Τῆς
 δὲ μνησικακίας τοσοῦτον ἦν ἀνωκτίρα τοῦ δι-
 καίου, ὅτι οὐδὲ ταῖς συμφοραῖς ποτε τῶν ἐχθρῶν
 ἐπισυφραίνετο, ἀλλὰ παραπλησίως τοῖς ἀγαπῶσι
 δέικετο· φησὶ γάρ· Εἰ δὲ καὶ ἐπιχαρῆς ἔγενόμην
 πτώματι ἐχθρῶν μου, καὶ εἶπεν ἡ καρδία μου
 Εὐγε, ἀκουσαι ἄρα τὸ οὖς μου τὴν κατάραν
 μου. Τὸ δὲ συμπαθὲς καὶ φιλοικτον πρὸς τοὺς κακο-
 πραγοῦντας τίς οὐ θαυμάσειεν; Ἐπὶ παρτὶ γάρ,
 φησὶν, ἀδυνάτῳ ἐκλαυσα, ἐστέρναξα δὲ ἰδῶν
 ἄνδρα ἐν ἀνάγκαις. Ἰσχύτως πλούσιος ὢν σφόδρα,
 οὐ μέγα ἐπὶ τούτῳ ἐθύνηι, οὐδὲ τῇ δυνάμει τῆς
 ταυτοῦ περιουσίας; ἦν πεποιθῶς, ὅπερ οἱ πλεῖστοι νῦν

bitum; quin imo eorum chartulas discindebat, *Syn-*
grapham(14) enim, inquit, *habebam, et discindens*
illam largitus sum, nihil a debitore accipiens 14. Et
 tamen cum talis esset, si quando illi non sponte(15)
 peccare contigisset, minime renebat ea delicta evange-
 licæ disciplinæ(16) ustos erat, qui aute Evangelium
 et legem vixit. Dixit enim: *Quod si etiam cum in-*
vitus peccassem abscondi peccatum meum, non enim
expari turbam multitudinis, ut non enarrarem co-
ram eis 15. A memoria autem injuriarum justî ani-
 ma tam longe aberat ut inimicorum calamitatibus
 nunquam gauderet, imo non aliter quam erga ami-
 cos in illos affectus esset; ait enim: *Quod si ei ga-*
visus sum in casu inimicorum meorum, et dixit cor
meum, Euge, audiat auris mea dejectionem meam 16. Con-
 solentiam vero commiserationemque erga in-
 felices quis non admiretur? *In omni enim, in-*
quit, impotenti fleui, genui vero videns hominem in
necessitatibus 16. Similiter cum valde dives esset,
 non ideo extollebatur animo, aut copiis divitiarum
 suarum confidebat, quod multi nunc faciunt divi-
 tes. De quibus ait beatus apostolus Paulus Timo-
 theo scribens: *Divitibus hujus sæculi præcipue non*
sublime sapere, neque sperare in incerto divitia-
rum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia
abunde ad fruendum 17. Dicit enim idem justus(17):
Si in pretiosa lapide spem posui meam, et læta-

14 Job xxx, 32. 15 ibid. xxxiii, 34. 16 ibid. 29. 17 Job xxx, 25. 18 I Tim. vi, 17

(14) *Syngrapham*. Locus hic diversè habetur et
 apud antiquos expositores Jobi, et in Latina vul-
 gata, et apud Septuaginta. Nos Theophani verba
 reddere satis habuimus, quæ quidem plana sunt.
 Deest enim id, quod hoc loco difficultatem aliquam
 habet, nempe: *Syngrapham in humeris circumpro-*
ponens, coronam legebam. Quæ quidem verba varie
 declarantur ab auctoribus. Olympiodori expositio,
 quam habes in Catenâ in Job, nuper a Paulo Comi-
 tolo edita, mihi præ aliis placet, ut quæ magis lit-
 teræ conveniat.

(15) *Non sponte*. Fere ira legunt veteres omnes
 Græci et Latini, præter Augustinum, qui, *sponte*,
 affirmative habet. Porro loci hujus sententia ma-
 nifesta est, si peccatum involuntarium acceperis
 pro illa voluntatis motione, quæ a peccati fonte
 inducitur, quam *sensualitatem* etiam vocant; in
 qua, cum ejus omnes in universum motus (non
 eos tantum, quos primos vocant, in quibus ut nulla
 est voluntatis utilitatio, ita nec offensio, sed et primo
 secundos, nempe e quibus libis aliquid et regnum
 jam adhæret) evitare humanarum virium non sit,
 et justis ipsis impossibile, ut ait Gregorius,
 lib. xviii *Moralium*, cap. 4, in hac inquam *sensua-*
litatis ita accepta, peccatum necessarium inesse, et
 hoc sensu collective videlicet (ut loquuntur) sump-
 tum declinari non posse, subtilissimi nostrorum
 docent. Referendus huc idem Job, illis verbis
 cap 27: *Non est sanctus in terra qui non peccet*:
 sanctus Joannes, epistola I, cap. 1: *Si dixerimus*
quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus,
 quæ verba non humilitatis causa debere intelligi,
 sed iuxta veritatem sententiæ decreverunt Patres
 Milevitani, can. 6, et Africani, canon. 81. Paulus item
 ad Rom. 7: *Non enim, inquit, bonum, quod volo,*

hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio; quem locum
 divus Augustinus de jam dicto malo concupien-
 tiæ, et pulsationis sensualitatis interpretatur; et
 hoc quidem internum malum apposite Theologus
 ἐμφύλιον πόλεμον, *viscerale bellum*, appellavit in
 oratione ad Greg. Nysseum. Tertullianus, de Res-
 surrectione carnis, *delinquentiam habitantem in*
carne nostra vocat. Non omittemus veteres aliter,
 et largius aliquanto locutos esse de *voluntario* et
involuntario. Basilus enim involuntarium pecca-
 tum vocare videtur ejus scortii, quod venditum
 leoni quæstum corpore facit; voluntarium vero il-
 lius, quod voluptatis causa seipsum sceleri mancipat.
 Et Clemens Stromateus. *Quod voluntarium,*
 inquit, *non est, pœnam non meretur: id autem in*
duplici genere est, alterum enim per ignorantiam fit;
alterum per vim. Ad eundem sensum tendunt, quæ
 ex Didymo et Philone referantur a Damasceno in
Parallelis, cap. de peccatis involuntariis. Quæ ta-
 men theologico gnomone dirigenda sunt, et expli-
 canda. Peccatum in voluntate est, ut in proprio
 subjecto, et causa, essentialiterque, in actu liberi
 arbitrii consistit. Videndus Thomas, prima secundæ
 q. 74, ab art. 3, cum sequentibus, et ante Thomam,
 Augustinus, in his præcipue, quæ scripsit contra
 Pelagianos.

(16) *Evangelicæ disciplinæ*. Frequens est hæc Jobi
 commendatio apud eos omnes qui illius historię
 meminuerunt, nempe observasse illum legem, cum
 an e legem fuerit. Sic Olympiodorus: *Nihil promi-*
sum a lege non est ipse consecutus, qui etiamsi legem
non audivisset, in mente tamen legem scriptam fere-
bat legemque servavit, quamvis non a magistro
acceperit.

(17) *Justus*. Familiare est Patribus justî nomine

ius sum cum mihi esset census multus¹⁸. Et paulo post : *Et si osculatus sum manum meam apponens eri meo*¹⁹, videlicet si cum jactantia et superbia laudavi meas operationes, omnia putans esse sapientie mee (18), et non divinæ virtutis, et providentiæ, et ideo osculatus sum, ut plerique solent, manus meus, et hoc mihi maximum scelus imputatur.

δὲ εὐφράνθησιν πολλοῦ πλούτου μοι γεγομένον. Καὶ μετ' ἄλλα· *Εἰ δὲ καὶ χεῖρά μου ἐπιθεῖς ἐπὶ τῷ στόματι μου ἐφίλησα*, τούτέστιν, εἰ ἐπήνεσα μεθ' ὑπερηφανίας καὶ καυχήσεως τὰς πράξεις μου, τῆς γνώσεώς μου τὸ πᾶν εἶναι λογιζόμενος, ἀλλὰ μὴ τῆς θείας δυνάμεως καὶ προνοίας καὶ διὰ τοῦτο φιλῶν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν πολλῶν τὰς χεῖράς μου, καὶ τούτῃ μοι ἄρα, ἀνομία ἢ μεγίστη λογισθήσεται.

2. Hæc, o dilecti, justi hujus bona opera ante tribulationes et calamitates hisce virtutibus vitam illius decorabant, qui cum maximis divitiis et vitæ splendore munitus esset, non usus est iis in venereas voluptates, rapinas et immodicas cupiditates, quod plurimi faciunt homines; et quod mirandum est, idque sæpe dixi, cum ante Evangelium, et legem, nullum tale exemplum videre posset, imo vero contra; omnes enim aspiciebat diversa via incedentes, et omnem pravitatem studiosè operantes, neque ullam omnino disciplinam habuit, neque sacras unquam audivit Scripturas nondum enim scriptæ, aut editæ tunc erant. Cum ergo talis tantusque esset, in eas incidit calamitates et tribulationes sibi invicem succedentes, quæ nulli unquam alii contigerunt, etiamsi multi sæpe ab ipso mundi initio afflicti, ac variis ærumnis affecti fuerint; non enim solum pecunias, animalium greges, et reliquas omnes facultates, et septem denique spectandorum filiorum chorum in ipso ætatis flore amara morte amisit, et quidem simul hæc omnia ita ut nec singulus, ut æquum erat, propter malorum continuationem hurgere posset: *Adhuc enim*, inquit, *hoc loquens, venit altus nuntius, et rursus hoc loquente, alius, inde calamitates annuntiantes*²⁰. Non hæc, inquam, tantum passus est, sed etiam corpus, quod solum supererat, vulnere totum illud ambiente percussit: *A capite*, enim inquit, *usque ad pedes insaniabilis et doloribus plenus et nudus super firmum sedet, qui paulo antea potens et rex erat*²¹ (19). Cum vero suum cernebat corpus quasi saniei et vermium scatentem

πάτρουσι τῶν πλουτούντων, περὶ ὧν φησὶν ὁ θεὸς ἀπόστολος Παῦλος Τιμοθέῳ γράφων· *Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καυχώμενοι, μὴ ὑψηλοφροσεῖν, μηδὲ ἠλιχίεσθαι ἐπὶ πλούτου ἀδηλιχίεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ θεῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν.* Φησὶ γὰρ ὁ αὐτὸς δίκαιος· *Εἰ λίθω πολυτελεῖ ἐπεποιθήσῃ, εἰ*

β'. Τοιούτα, ἀγαπητοί, τὰ πρὸ τοῦ πειρασμοῦ, καὶ τῶν συμφορῶν κατορθώματα τοῦ δικαίου τοιαύταις ἀρεταῖς κατεκρίσθη τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν πλουτονόητον ὅτι πολὺν καὶ δυναστείαν περιβεβλημένος καὶ δόξαν, καὶ οὐκ ἐχρήσατο τούτοις εἰς ἡδονὰς ἀκολάστους καὶ ἀρπαγὰς καὶ πλεονεξίας ὅπερ πάσχοιτε τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείστοι· καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὡς πολλάκις εἶπον, ὅτι πρὸ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ νόμου, ὅτε οὐδὲν παράδειγμα τοιοῦτον εἶχεν ὄραν. μᾶλλον μὲν οὖν πᾶν τούναντιον, ἀπεντας τὴν ἐναντίαν βραδίζοντας ἐβλεπε, καὶ πᾶσαν κακίαν ἐργαζομένους μετὰ σπουδῆς· οὐδὲ διδασκαλίας ὅπως μετέσχον οὐδὲ θεῶν Γραφῶν ἐν ἀκροάσει γέγονεν, ἐπεὶ οὐπω γεγραμμένα καὶ δεδομένα οὐσα ἐτύχονον. Τοιοῦτος δὲ ὢν, τοιαύταις περιπέττει συμφοραῖς, ἀλλ' ἐπαλλήλεις καὶ πειρασμοῖς, ὡς περ πολλῶν πολλοῦ καὶ ταλαιπωρησάντων, μηδὲν τῶν ἀπάντων συμφορῶν τοιαύτην συμβῆναι ποτε. Οὐ γὰρ μόνον χρήματα, ζῶων ἀγέλας, πᾶσαν ἄλλην περιουσίαν, καὶ τέλος ἐπὶ θαύμαστων παιδῶν χορὸν, ἐν τῷ ἔθνεϊ τῆς ἡλικίας ἀπόλωλες θανάτῳ πικρῷ, καὶ ταῦτα πάντα ἀθρόον, ὡς μὴ δύνασθαι πᾶν ἀξίως θρηγεῖν ἑκαστὸν διὰ τὸ συνεχὲς τῶν κακῶν· *Ἔτι γὰρ, φησὶ, τούτου λαλοῦντος, ἦλθεν ἕτερος ἀγγελος, καὶ πάλιν τούτου λαλοῦντος, ἄλλος, ἐκεῖθεν τὰς συμφορὰς ἀπαγγέλλοντες.* Οὐ μόνον εὐν ταῦτα ὑπέστη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα δὲ μόνον ὑποκλείετο τούτῳ, πλήττεται πληγῇν ὀλέσσωμον· *Ἀπὸ κεφαλῆς γὰρ, φησὶν, ἕως ποδῶν ἀνιάτος τε καὶ κολυδάστος καὶ γὰρ ἐπὶ κοπρίας κάθηται ὁ πρὸ μικροῦ*

¹⁸ Job xxxi, 24-25. ¹⁹ Ibid. 27. ²⁰ Job i, 16.

²¹ Job ii, 8.

per excellentiam intelligere Jobum; cujus rei ratio ex parte redditur ab auctore Catenæ nunc editæ, in Prolegomenis. Omnia enim quæ ad perfectam justitiam possessionem pertinent, in Jobo fuisse constat. Nobis itaque in Theophane et verbum verbo reddere. et usitatam phrasin non aversari placuit.

(18) *Sapientie mee.* Habent codices γνώμης σεῶς μου corrupte quidem; substitui, γνώσεώς μου. Nam illud μῆς interjectum est librariorum errore.

(19) *Rex erat.* Ut domus hoc Jobi novitiis calamitatoribus, id est hæreticis, qui ejus historiam mythologicam falso prædicant, de eo nempe (quis fuerit, cujus, quo generi) non ita constare inter auctores; id tamen, quod hic Theophanes affirmat, videlicet regem fuisse, certum nobis esse debet.

D Ille enim de se loquens id testatur, et illius historia cap. lxxi, apud lxx sic habet: *Et hi sunt reges qui regnaverunt in Edom, cujus regionis etiam ipse dominatus est*, etc., quæ verba explicans Olympiodorus: *Hæc (ait) in Paralipomenis reperias, quæ nuntiatum cum de se ipse dicit, Eram in medio eorum sicut rex inter milites eximio cingulo, aut quia præ regno ab virtutem celebratur. Illud (sicut) non propter similitudinem adhibetur, sed ut revera eum potestate regia viguisse intelligamus.* Ambrosius in Comment. Epistolæ ad Romanos ejusdem est sententiæ. Gaudentius Brixianus coævus Ambrosio in Præfatione tractatum: *Sanctus, inquit, Job regnum tenebat Arabia, sed; ut scriptum est, nulla vidua, nullus pauper domum ejus sine vacuo exibat.*

δυνάστης καὶ βασιλεὺς· κτηνὴν δὲ ἰχθύων καὶ αὐτῶν
 σκωλήκων τὸ ἐαυτοῦ σῶμα θρῶν· καὶ κλήρας δυ-
 σωδίας οὐ φορητῆς· Ἔλαβες γάρ, φησὶν, δοτρα-
 κος, ἴνα τὸν ἰχθῦρα ξέῃ, καὶ αὐτὸς ἐκάθητο
 ἐπὶ κοπρίῳ ἐξω τῆς πόλεως. Καὶ πάλιν αὐ-
 τὸς φησὶ· Φύρετά μοι τὸ σῶμα ἐν σαπρῇ σκω-
 λήκων, τήκω δὲ βάλανος γῆς ἀπὸ ἰχθύος
 ξύων. Οὐκ ἤρκει ταῦτα τῷ διαβόλῳ, οὐδὲ κόρον
 λαμβάνει τῆς συμφορᾶς τοῦ δικαίου, ἀλλὰ πάντα
 λθόν κινεῖ τὸ λεγόμενον, ὅπως τὸν ἀδαμάντινον
 ἀνατρέψῃ καὶ κατενέγκῃ· πύργον ἔκεινον τοῖς ἐαυτοῦ
 μηχανήμασι. Ἰδοὺ καὶ νῦν μὲν τὴν γυναῖκα ἐγείρει
 τραγυδοῦσαν πρῶτον τὰς ἐαυτῆς συμφορὰς καὶ συ-
 ωθοῦσαν πρὸς βλασφημίαν. Ἵστε δὲ πάντες ὅπως
 θραύειν οἶδε καὶ διαλύειν ψυχῆς ἀνδρὸς τόνον ἰδυρ-
 μοῖ τε καὶ δάκρυα γυναικὸς ἐκ κοινῆς τινος συμφο-
 ρᾶς καὶ παίδων ἀποβολῆς μάλιστα προσερχόμενα, καὶ
 ὅπως ἐντεῦθεν μάλιστα πείθειν βράβω; πέφυκε τὴν
 τοῦ ἀνδρὸς γνώμην πρὸς ἅπαν τὸ ἐαυτῆ βουλητόν.
 Ἰδοὺ καὶ πρῶτον μὲν τὴν ἐλπιδά τούτου ἐν ἧ μόνον
 ἐσάλειψεν τε καὶ ἤδραστο τὸ τῆς ψυχῆς σκάφος ἐν τῷ
 πάλαι τῶν συμφορῶν καὶ τῷ κλύδωνι, κατατέμνειν
 καὶ διασπᾶν ὁ διάβολος δι' αὐτῆς ἐπεχειρησεν. Οἶδε
 γάρ ὅτι ἐξ ἐλπίδος συνίσταται τὸ τῆς ὑπομονῆς ἀγα-
 θόν· φησὶ γάρ· Μέχρι τίνος καρτερήσεις; λέγων·
 Ἰδοὺ ἀναμεινῶ χρόνον ἔτι μικρόν, προσδεχόμε-
 νος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου. Ἐἴτα ἐπάγει
 τὰς συμφορὰς ὡς ἂν διὰ τῆς ὑπομονῆσεως τούτων
 συγχύσῃ τὸ μεγαλόφυχον καὶ καρτερόν τοῦ γενναίου·
 Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, ἠφάνισται σου τὸ μηρημόσνον
 ἀπὸ τῆς γῆς, υἱοὶ καὶ θυγατέρες ἡμῆς κοιλίας
 ὠδίνεας καὶ πόνοι, οὐκ εἰς τὸ κενόν ἐκοπίασα
 μετὰ μέχθων· σὺ δὲ ἀόλεος ἐν σαπρῇ σκωλήκ-
 ων κάθησαι διανυκτερεύων υἱόρισ, κἀγὼ κλα-
 νήτις καὶ λάτρις, τόπον ἐκ τόπου περιερχομένη,
 καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας, προσδεχομένη τὸν ἥλιον
 πότε δύσεται, ἴνα ἀναπαύσωμαι τῶν μέχθων μου
 καὶ τῶν ὀδυνῶν αἷ μὲ νῦν συντέχουσι. Τούτοις
 τοῖς ῥήμασι νῆδη νομισίας ὁ πονηρὸς εὐχειρωτον τὴν

fontem pleniusque intolerandi factoris : *Accepti-
 ait, testam ut saniam eraderet, et ipse sedebat in
 sterquilinio extra urbem* 22. Et rursus ipse : *Volu-
 tur, inquit, corpus meum in putredine vermium ;
 labefacio autem glebas terræ sanie mea quam erado* 23
 Verum hæc nondum satis diabolo, nec ille adhuc
 calamitatibus iusti satiatus : quintimo omnem, ut
 alunt, lapidem movet, quod adamantinum hominem
 evertat, turrimque illam suis machinis dejiciat.
 Ideoque modo uxorem ejus excitat, suas primum
 ærumnas miserabiliter deplorantem adhortantem-
 que illum ad blasphemiam; nostis autem om-
 nes, quomodo soleant muliebres fletus et lacrymæ fran-
 gere et emollire virilis animi robur, ex communi
 præsertim calamitate filiorumque amissione pro-
 venientes, et quam facile sit hac via viri animum
 ad uxoris voluntatem perducere. Ideo diabolus sancti
 hujus spem, in qua solum enatabat, et in ipso
 calamitatum pelago et ætuo, animæ illius scapha
 fluctibus resistebat conquassare ac frangere per
 uxorem primum aggressus est. Novit enim patienti-
 æ bonum constare ex spe (20). Ait igitur : *Quousque patienter sustinebis? dicens, Ecce perma-
 neo tempus adhuc parvum expectans spem salutis
 meæ* 21. Commemorat deinde ærumnas, ut
 per harum enarrationem perturbet magnanimitatem,
 et constantiam generosi viri : *Ecce, inquit, memoria
 tua exstincta est a terra, filii et filię mei
 ventris partus et labores, quos frustra suscepi cum
 dolore. Tu vero ipse in putredine vermium sedes,
 pernoctans sub dio, et ego errans u ancilla, locum ex
 loco, domumque ex domo circumeo; expectans solem
 quando occidet, ut requiescam ab ærumnis et dolori-
 bus, quibus inquitur* 22. His verbis arbitratus
 dæmon iusti animam facilem captu jam redditam
 per objectam uxori personam (ut olim Adami per
 primam parentem) venenum effert : *Dic, inquit,
 verbum ad Dominum, et morere*. Si enim, ait, ob
 nil aliud blasphemare vis, saltem, ut moriaris, et

20 Job II, 7, 3. 21 Job III, 25. 22 Job II, 9. 23 *ibid.*, 10.

(20) *Ex spe*. Ut labor spei comes est, ita spes patientiæ, utrumque diaces ab uno Paulo : Ματαιότητι (inquit, ad Rom. VIII) ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἐκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι. Nam *vanitatem*, hic pro mundanis consolationibus, juxta præcedentia verba interpretatus est alicubi Origenes, et ab eo Hieronymus. Subjungit idem Apostolus, δι' ὑπομονῆς ἀπαχθεσόμεθα, id est, *per patientiam expectamus*. Et divine ad eandem mentem episcopus Nyssenus : τῶν προσδοκωμένων αγαθῶν ἡ θλίψις ἀποδοσὶς ἐστὶ διὰ τὸν τὸν καρπὸν, καὶ τὸ ἀνόδος δρεψόμεθα : *Afflictio est flos bonorum, quæ sperantur; decerpamus igitur florem, propter fructum*. Optime etiam Johannes abbas in scala, gradu 50 : *Spes* (inquit) *est incerturam divitiarum opulentiam, spes est inauditatus ante thesaurum, thesaurus, hæc absentium imago, huic annexi sunt labores, ex hac pendunt fatigationes*. Eodem spectat (inter externa multa) Socræus illud : Οὐτε γυνή χωρὶς ἀνδρὸς, οὐτε ἑλπίς ἀγαθῆ χωρὶς πόνον γεννᾶται τὴν χρεῖσμον : *Nec mulier sine viro, nec spes bona sine labore quicquam utile parit*. Et hæc quidem de divina illa celestique spe dicta erunt ; quam qui habent, etiamsi calami-

tatibus innumerabilibus obruti sint, lætos quidem esse oportet ; contra, qui eam non habent, quantumvis beatissimi, tristes. quæ Deum ipsam, ipsiusque amorem et fruitionem pro sine habet, quam optet, non angelis, non glorificatis animis, non aliis denique creaturis concessit, quam athletic, agonistis, viatoribus, ut fidissimam nempe certaminis adiutricem, ut victoriæ comitem. Ceterum humana et terrena spe, quam merito summus philosophorum, *somnium vigilantium* vocavit, quid potest esse miserabilius, quid infelicitis ? immundam certe illam Panthoræ pyxidis sæcem facile in ea cognoscas, si effecta consideres. Ζεῦ πολυτέλῃθ' (exclamat Græcus Comicus in *Naucleo*), οἶδόν ἐστ' ἐλπίς κακῶν, *Jupiter colendissime, quantum malum spes est*. Habemus et Theognidis aureum illud : *Spes et periculum inter homines similia sunt* (inquit idem Lycei princeps, *Rhetoricorum* 2, cap. XIII) *Spe deficiunt propter experientiam, qua didicere vana, fallacia, ficta esse omnia*. Hoc igitur uno ea ætas, sine quidem judice, felix et beata, etiamsi reliquis vite præstis destituta.

liberaris ab his calamitosis tribulationibus. Nunc clare detexit diabolus quamobrem tot illum affligerit tribulationibus, quidque ipse expectaret, nempe ut blasphemum adversus Deum proferret verbum. Dixi enim, inquit (21), quod quidquid ipse feci, id ut blasphemaret, feci. Quapropter cum id minime successisset, non modo nihil jacturæ ex tot tribulationibus illi evenit, sed et magnus victor, coronatusque athleta renuntiatus est, eoque major, quo majora erant, et periculosiora certamina: Cum, inquit, intuitus esset ipsam, dixit illi, iratus scilicet et cum indignatione respiciens eam, dixit: *Quare tanquam una ex stultis mulieribus locuta es? si bona suscepimus de manu Domini, mala non sustinebimus?* At non hic insidari desinit malorum machinator; sed alteram ingreditur viam, gravilisque alii illum afficit malis. Non minus prioribus, ne dicam magis tristibus; hinc enim amicos ipsius, inde vero domesticos et servos excitat adversus athletam, et illos quidem non modo non condolentes consolantesque illum, ut amicos facere par est, sed exprobrantes ei mala, ideoque, non modo non mitigantes dolorem verbis commiserationis, ut periti medici facere solent, sed potius refrigantes et affligentes instar carnificum. Ad quos et dicebat: *Vos estis injusti medici;* ideo et dolens aiebat: *Qui me verebantur irruerunt in me*²⁰. Et rursus: *Vos aggressi estis me immisericorditer: numquid petii aliquid a vobis? aut potentia vestra indigeo*²¹? quasi dicat: *Excedit medela mea vires vestras, nec potestis me a doloribus liberare; uno namque Deo meæ res indigent; cum igitur sanare non possitis, ne contumeliosis verbis crudeliter me caedatis.* Et rursus: *Quousque affligetis animam meam, et exsecramini me verbis, et detrahitis mihi? absque ullo pudore molesti mihi estis, et super me magnificamini, insulitis in me probis*²². Servi autem abjecti et vilis illudentes et deridentes, conspuentesque in ipsum, calamitates assidue exprobrare non desistebant. Dicit enim: *Quomodo ego tristes consolabar, nunc vero me infirmi irrident*²³? Et rursus: *Abominati sunt me procul abeuntes; sputum (22) autem in faciem meam injicere non renuerunt.* Et rursus: *Fratres, familiares et vicini desperaverunt me*

ψυχὴν τοῦ δικαίου γενέσθαι, διὰ τοῦτο τοῦ προσώπου τῆς γυναίκος, ὡς περ πρόφην τῷ Ἀδὰμ διὰ τῆς προφήτορος, ἐπιφέρει τὴ δηλητήριον· *Εἶπον γάρ, φησί, τὸ ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελευτά. Εἰ γὰρ μὴ δι' ἄλλο τι, φέρε, βούλει βλασφημεῖν, ἵνα γοῦν τελευτήσης καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν πολυδύων τούτων πειρασμῶν. Νῦν ἀπεκάλυψε σαφῶς ὁ διάβολος τίνος ἕνεκα τοὺς μύρους ἐπήγαγον αὐτῷ πειρασμούς, καὶ τί ἦν αὐτῷ τὸ σπουδαζόμενον, τὸ ῥῆμα βλάσφημον δηλονότι κατὰ Θεοῦ ἐπενέγκαι. Εἶπον γάρ, φησὶν, ὅσα ἐπήγαγον αὐτῷ, ἵνα βλασφημησῇ ἐπήγαγον. Διὸ τούτου μὴ γενομένου, οὐ μόνον, βλάβη τις ἀπὸ τῶν τοσούτων αὐτῷ γέγονε πειρασμῶν, ἀλλὰ καὶ νικητῆς μέγας καὶ στεφανίτης ἀνηγορευθῆ, καὶ τοσοῦτο μᾶλλον, ὅσον ἦν καὶ τὰ δεινὰ μεῖζω καὶ χαλεπὰ. Ἐμβλέψας γάρ, φησὶν, εἶπεν αὐτῇ, τούτεστι μετ' ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως ἰδὼν αὐτὴν ἔφη· *Ἴνα τί ὤσπερ μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐλάλησας; εἰ τὰ φησὶν ἀδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν;* Ἄλλ' οὐδὲ μέχρι τούτου τῆς ἐπιβουλῆς ὁ κακομήχανος ἴσταται, ἀλλ' ἐτέραν ὁδὸν τρέπεται καὶ χαλεποῖ; Ἄλλοις προσβάλλει τοῦτο πικροῖς· καὶ τῶν προτέρων οὐδὲν ἤστων, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ὀδυνηροῖς. Ἐντεῦθεν μὲν γὰρ τοὺς φίλους αὐτοῦ, ἐκείθεν δὲ τοὺς οἰκέτας καὶ δούλους ἐγείρει κατὰ τοῦ ἀθλήτου· τοὺς μὲν μὴ μόνον, συναλοῦντας καὶ παραμυθουμένους, ὡς εἰκός· καὶ πρέπον τοῖς φίλοις, ἀλλ' οὐκ ἐπιβίοντας αὐτῷ τὰ δεινὰ, καὶ διὰ τοῦτο μὴ μόνον τὸ πάθος καταλαβόντας· λόγους συμπαθείας καὶ παρακλήσεως κατὰ τοὺς ἀγαθοὺς ἰατροὺς, ἀλλ' ἀναβαίνοντας μᾶλλον καὶ ἐπιτρίβοντας δίκην δημίων. Πρὸς οὗς καὶ ἔλεγεν· *Ἰμεῖς ἐστε ἰατροὶ ἄδικοι, διὸ καὶ ἀλγῶν ἔλεγεν· Οἵτινες με διευλαθοῦντο, νῦν ἐπιπεπτόκασι μοι. Καὶ πάλιν· Ἰμεῖς ἐπέβητέ μοι ἀνελεημόνως, μήτι ὁμᾶς ἤτησα; ἢ τῆς παρ' ὁμῶν ἰσχύος ἐπίδεομαι;* Ὑπερ τὴν ὁμετέραν, φησὶ, δύναμιν ἐστὶν ἡ ἐμὴ θεραπεία, καὶ τῶν ἀλγεινῶν ἡ ἀπαλλαγῆ, Θεοῦ γὰρ μόνον δεῖται τὰ κατ' ἐμῆ. Ἐπεὶ τοίνυν θεραπεύσαι οὐ δύνασθε, μηδὲ πλήτεστε λόγους οὐκ ἐπιεικῶς ἀνελεημόνως. Καὶ πάλιν· *Ἔως τίνος ἐγχοπον ποιήσετε τὴν ψυχὴν μου, καὶ καθαιρεῖτέ με λόγοις καὶ καταλαβεῖτέ μου; οὐκ ἀισχυρόμενοι* **D** *με ἐπικεισθέ μοι καὶ ἐπ' ἐμοὶ μεγαλύνεσθε, ἐν-**

²⁰ Psal. LVIII, 4.²¹ Job XIX, 4.²² ibid. 2.²³ ibid. 5.

(21) Dixi enim, inquit. Vtilium haberi locum hunc, non est cur non affirmem. Forte desunt præcedentia illa, τὸ ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελευτά, ut totus locus habeat: *Dixi enim, inquit, verbum in Dominum, et morere; quecumque enim induxi in eum, ut blasphemaret induxi.* At religiosum semper putavimus mutare quidquam contra fidem veterum codicum.

(22) Sputum. Despicatissima quæque, et abominanda exspui solita, in signum contumelie, injuria, et contemptus, docent ex Græcis Origenes, ex nostris Gregorius primus. Ille explicans verba Isaie, capitulis L; hic in *Moralibus*, lib. XX, cap. 18. Vidua gl'os (ut est apud Mosem) a leviri thalamo repulsa sputabat in faciem illius, et dicebat: *Sic fiet homini qui non edificat domum fratris sui.* Christus apud eum prophetam, quem citavi, opprobrium hoc ab

ingrato populo passorum se nuntiat. Quod impietum narrant Matth. xxvi, Marcus x, xiv, xv, Luc xviii; apud profanos scriptores legitur Aristippi illud: *Consputus* (inquit Laertius) a Dionysio, æquo animo tulit. *Et cum quidam eam illi ignominiam exprobraret: Piscatores* (inquit) *ut gobiium capiant, non ægre ferunt a mari aspergi, ei ego ut balneam capiam, non patiar oris illius excrementis aspergi?* Vicissim idem philosophus ædes quasdam magnifice constructas ingressus, in domini os exspuit, adjungens pro excusatione: *Non habui opportuniorem locum.* Hieronymus in dialogo Luciferiani et Catholici, cum refert primum eorum congressum: *Domine iudicium* (inquit) *et ciculum lumina jam in plateis accessu solerent, et inconditam disputatione nox; interrumperet, conspuita pene invicem facie jecerant.*

ἄλλοισθε δὲ μοι ὄνειδες. Οἱ δὲ τοῦλοι καὶ ηἱρω-
 μένοι καὶ εὐτελεῖς χλευάζοντές τι καὶ μυκτηρίζοντες
 καὶ ἐμπτόνους τὰς συμφορὰς παγγέλλοντες ἐκείνου
 διηγεωῶς οὐκ ἱπαύοντο. Φησὶ γάρ· Ὁν τρόπον
 παθεινούς παρακάλουν, νυκτὶ δὲ κατεγέλασάν
 μου ἄλάχοιστοι. Καὶ πάλιν· Ἐδδελύξεντό με
 ἀποστάντες μακρὰν· ἀπὸ δὲ τοῦ προώπαυ
 μου οὐκ ἐφείσαντο πύλον. Οἱ δ' ἀδελφοὶ πά-
 λιν καὶ συνήθεις καὶ γείτονας παρεῖδον ὡς ἀλλο-
 τριον πάτη. Ἄπ' ἐμοῦ γάρ, φησὶν, ἀδελφοὶ μου
 ἀπέστησαν, ἐγνωσαν ἀλλοτριούς ἢ ἐμέ· φίλοι δὲ
 μου ἀνελήμονες γέγονουσιν· οὐ προσεποιήσαν-
 τό με οἱ ἐγγύτατοι, καὶ οἱ εἰδότες μου τὸ δρομα
 ἐπαλάθοτό μου. Γείτονας οικίας θεράκωναι τέ
 μου, ἀλλογενῆς ἤμην ἐναρτίον αὐτῶν. Θερά-
 κωντά μου ἐκέλεσα, καὶ οὐχ ὑπήκουσε. Καὶ πά-
 λιν· Ἐδδελύξαντό με οἱ ἰδοῦτες με· εὐς εἰ
 ἠγαπήκων, ἐπαρστήσαν μου. Οἷδα ἔτι πάντες ἐκ
 συμπαιεῖς λειούπρωθε τοῖς λόγοις τοῦτοις καὶ ὀδυρ-
 μεῖς τοῦ δικαίου. Εἰ οὖν ἡμεῖς ἐξ ἀκοῆς τὰ πάλαι
 ποιεῖ γεγεννημένα οὕτω τὴν καρδίαν ἡμῶν συνδίδει
 καὶ συνταρῖται, νομίζετε τί ἔπασχεν ὁ δίκαιος
 αὐτὸς ταῦτα ὑπομένων καὶ ἀνεχόμενος. Ἄλλ' οὐδὲ
 τροφῆς ἄνευ ὀδύνης ὑπὸ τῆς πολλῆς δυσωδίας με-
 εἶχε· Βρόμιον γάρ, φησὶν, ὄρω τὰ στήτα μου· ἄλλ'
 οὐδὲ κοιμώμενος τῶν ἀλγεῖνῶν ἀπληγάτεστο, ἔτι
 πᾶσι πειραζομένοις μικρὰ τις ἀνακωχῆ, ἀλλ' ἐν ὀνειροῖς ὁ πονηρὸς ἐνέραται, τοῦτον ἐκφοδῶν τε καὶ
 θορυδῶν. Διὸ καὶ νομίζω ἐκ θεοῦ τὰ καταπληκτικὰ ταῦτα ἐπάγεσθαι· φόβητρα, ἔλεγεν· Ἐκφοδὲς με
 ἐνυπνίοις, καὶ ἐν ὄραμασί με καταπλησσεις. Ἐνταῦθεν τὰ τῆς ἡμέρας δεῖν ὁ τῆς νυκτὸς πειρασμοὶ
 δ' ἐδίχοντο, φησὶ γάρ· Ἐὴν κοιμηθῶ, λέγω· Ὅστε ἡμέρα; ὡς δ' ἀναστῶ, πάλιν· Ὅστε ἑσπέρα;
 Πλήρης δὲ γίνομαι ὀδυνῶν ἀπὸ ἑσπέρας ἕως πρωῆ.

γ. Καὶ ταῦτα μὲν τῶν πειρασμῶν. Ἄλλὰ τὰ μὲν
 ἔργα τῆς ἀρετῆς οἱ; διέλαμπε πρὸ τῆς πάλης ταύ-
 της καὶ τῶν ἀγῶνων ἐτι πλοῦσι καὶ εὐθυλίᾳ πάση
 κομῶν, εἰ καὶ μεγάλα ἦν, ὡς φθάσας ὁ λόγος εἰδή-
 λωσε, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς ἀκριβείας ἐναργῶς
 καταρρωμάτα· σφροσύνη γάρ ἦν καὶ ἀγιασμοῦ
 σώματος, μέτρι βλέμματος καὶ λογισμοῦ τὸ καθα-
 ρὸν συντηροῦσα, δικαιοσύνη τε καὶ συμπάθεια, καὶ
 μετῆδοσις θαψιλῆς, ἀμνηστεικῆς τε καὶ μακροθυ-
 μ'α καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὐ τοσούτων ἐκείνων λαμπρὴν
 εἰργάσατο καὶ περιφανῆ, ὅσον οἱ πολυειδεῖς ἐκείνοι
 καὶ μυριοὶ πειρασμοὶ, χειμαρρῶ ἐλκην ἀθρόον συρ-
 βεύσαντες εἰς ἐκείνων, καὶ μὴ δυνηθέντες κατατε-

A tanquam omnino alienum. Rescesserunt, inquit, a
 me fratres mei, norant potius extraneos quam me;
 amici vero mei immisericordes facti sunt, proximi et
 affines mei non exceperunt me, et qui meum norant
 nomen, irruerunt in me. Vicini domus, et ancillae
 meae: alienigena factus eram coram illis, seruum to-
 ranti meum, et non exaudivit. Et rursus: Qui vide-
 runt me, abominati sunt, et illi quos amavi, insur-
 rexerunt in me²³. Scio omnes vos ex commiseratione
 affectos esse dolore, his justis verbis et luctu.
 Si ergo, quae olim facta sunt, audita, cor nostrum
 affligunt et conturbant, perpendite, quaeso, quidnam
 passus fuerit justus ipse, qui sustinebat, perfere-
 batque haec. Verum ne cibum quidem sine dolore
 sumebat, propter nimium fastorem: *Cravescentiam*,
 B inquit, *video cibus meos*²⁴; sed neque dormiens (25)
 (cum quidem afflictis omnibus induciae ponan-
 tum), vacuus erat doloribus, et in somniis etiam
 ille malignus huic perturbabat, terrenus eum atque
 exagitans; ideo arbitratus haec sibi horrenda
 terricula a Deo inferri dicebat: Somniis me terres,
 et visionibus attonitum reddis. Deinde diei mali
 noctis tribulationibus exciebantur; dicit enim: *Si
 dormiero, dico, Quando dies erit? Cum vero excitatus
 fuero, rursus aio, Quando vespere adveniet? Repleor
 autem doloribus a vespere usque ad mane*²⁵

C 3. Et haec quidem tribulationes. At vero virtuti
 opera, quibus ante palaestram hanc et certamina
 opibus adhuc omnique abundantia virens efful-
 gebat, quamvis, ut jam diximus, magna essent, et
 evangelicae doctrinae perfecta evidentia officia (erat
 enim illi corporis temperantia, et sanctimonia, vel
 ad intuitum usque, ad cogitationem puritatem
 conservans, iustitia et commiseratio, et copiosa largi-
 titio, injuriarum oblivio, et longanimitas, aliaque
 hujusmodi) non ita clarum et illustrem eum effe-
 cerunt, sicuti variae illae atque innumerae tentationes,
 torrentis instar simul in illum confluentes, minime
 tamen valentes concutere turrim illius animae tuto

²³ Job xii, 21. ²⁴ ibid. ²⁵ Job vii, 3, 4.

(23) *Induciae sunt malorum.* Dedit hoc provida
 natura mortalibus, ut a diurnarum curarum duris-
 simo nervo per noctem ac somnum ad tempus sol-
 vantur, donec eos soror somni mors perpetuo libe-
 ret. Huc spectat, teste Homeri interprete, vulgare
 illud: Ὑπνος δὲ πείναν τὴν κακίστατον θαμῆ. *Som-
 nus pessimum famem domat.* Nam etsi physici affir-
 mant, somno nutrirī animantia, et is videatur esse
 proprius versiculi sensus, tamen non male quis
 cum Eustathio sentiet. Sirach: Μερῖμα ἄγρυπνας
 ἀφιστᾷ ὕπνον; *Cura vigiliarum requirit somnum.* Afri-
 canus scriptor libro *De anima*, post confutatas phi-
 losophorum de somno sententias, subtiliter ac
 eleganter, ut cuncta somnum vocat, *medicū la-
 torum.* Seneca: *Non somnus domitor curarum pec-*

tera solvit. Cum igitur hoc sit somni in nos benefi-
 cium, ut ejus ope paulisper respiremus, non male
 Jobi calamitates exaggerat, cum, ait, cum nec quietis
 tempore quievissē, sed spectris, et horribilibus
 imaginibus vexatum ac delusum. Quod tamen contra
 naturae rationem fieri potuisse arbitretur nemo:
 solent enim animi affectiones per somnum non
 modo non minui, sed vehementius representari. Ita
 Synesius Cyrenaeus, vir longe doctissimus, et qui
 in hoc argumento ex professo versatus est: *Volup-
 tas* (inquit) *tum sane etiam maxime blandissima,
 ut impressa maneat animis odia, et amores ad vi-
 tam diurnam.* Quod axioma e media Peripatetico-
 rum schola desumptum est.

Ornatam in petra fidei et amoris erga Deum, ut A
murmuran et blasphemum adversus Deum pro-
ferret verbum, imo potius beatam illam valdeque
laudandam emisit vocem : *Nudus egressus sum ex
utero matris meæ, et nudus reveriar illum. Dominus
dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita
factum est; sit nomen Domini benedictum*⁸⁶. Ideo
ante tentationes et temptationes, quamvis Deus ipse
testimonium redderet diabolo innocentie illius, vo-
caretque illum optimum omnium hominum qui
super terram viverent : *Attendisti enim, inquit,
mente tua super Job servum meum, quod non est
aliquis in terra, sicut ipse, vir sine crimine, verax,
Deum colens, abstinens ab omni mala re*⁸⁷. Malignus
tamen impudenter, et audacter laudibus iusti
obtreclare, dignitatemque virtutis ipsius et glorie
extenuare non verebatur : *Num, inquit, gratis Job
colit Dominum? nonne tu munisti ea, quæ extra
ipsum et intra domum ejus sunt*⁸⁸? At post illa cer-
tamina doloribus plena, et patientiam cum gratia-
rum actione, obstructum est omnino os accusatoris,
injuriæque dæmonis nec ultra ullo modo contradi-
cere valebat, sed pudore suffusus vi victus aufugit.
Sicque post tolerantiam tentationum dignus habi-
tus est qui Deum videret, audiretque divinum
illud præconium (etenim ut victorem pronuntiat
hunc coronarum dator), dicens illi : *Putasne me
aliam ob causam allocutum te esse, nisi ut justus
appareas*⁸⁹? hoc est, Quam aliam ob rem permisi,
ut tentationes te invaderent, dignatusque nunc sum
colloquio, nisi ut justus appareas? et justitia tua,
vivendi ratio, amorque erga Deum ipsi diabolo,
omnibusque hominibus, qui erunt usque ad con-
summationem mundi, manifestetur? Oratio quidem
hæc immarcescibilis fuit corona certaminum athle-
tæ, decorans, glorificansque illum in æternitatem.
Hoc bravium fuit agonis ipsius, hoc patientiæ præ-
mium. Oratio hæc morbum illum doloribus plenum
illico dissolvit, et facultates omnes reddidit duplo
majores iis, quas amiserat, et ex tanta inopia,
morbo, et despectu, repente ad maximam gloriam,
opes, et bonam valetudinem evexit, præclarum-
que effecit, et in præænti vita, et in futura.

ἀφρημένων ἀποδίδωσιν, ἐκ τοσαύτης πενίας καὶ
πλοῦτον καὶ εὐξίαν ἀναγαγὼν καὶ περιφανῆ
μέλλοντι.

4. Hunc igitur omnes, o charissimi, imitari D
studeamus, divites et pauperes, servi et liberi,
sani, et infirmi, cum læti, cum tristes sumus.
Justus enim hæc omnia superavit, jucunda
nempe et injucunda, et quidem singula perfec-
tissima quadam et admiranda ratione, verum
in omnibus probus apparuit. Neque enim divitiæ
aut paupertas, morbus aut sanitas, gloria
sine ignominia virtutis ejus divitias perdi-
diderunt. Quinimo uti purum, et non adulterinum
aurum, quod neque igne neque aqua, neque alia

σαι τὸν πύργον τῆς ἐκείνου ψυχῆς ἠδρασμένον
ἀσφαλῶς ὄντα ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως καὶ ἀγάπης
τῆς εἰς Θεόν, ὥστε βῆμα γογγυστικῶν καὶ βλάσφη-
μον ἐξενεγκεῖν εἰς Θεόν· ἀλλὰ τὴν μακαρίαν ἐκείνην
καὶ πολυύμνητον μᾶλλον ἀνέπεμφε φωνήν· *Γυμνὸς
ἐξῆλθον ἐκ κοιλάδας μητέρος μου, γυμνὸς καὶ ἀ-
ελεύσομαι ἐκεῖ· ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀπέ-
λετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἐδοξεν, οὕτως καὶ ἐγένετο·
εἶη τὸ δρομα Κυρίου εὐλογημένον.* Διὸ πρὸ μὲν
τοῦ πειρασμοῦ καὶ τῶν συμφορῶν καίτοι τοῦ Θεοῦ
μαρτυροῦντος πρὸς τὸν διάβολον ἀμεμπτον αὐτὸν
εἶναι καὶ κρείττω πάντων ἀνθρώπων τῶν ἐπὶ γῆς·
*Προσέσχεος γὰρ, φησί, τῇ διαβολῆ σου κατὰ τοῦ
θεράποντός μου Ἰώβ, ὅτι οὐκ ἔστι κατ' αὐτὸν
τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπος ἀμεμπτος, ἀληθινός,
θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντός ποτηροῦ
πράγματος.* Ὅμως ὁ Πονηρὸς ἀναισχύνητος· καὶ
ἰταμῶς ἐπήραξεν οὐ παρητήτο τοῖς ἐγκωμοῖς
τοῦ δικαίου, καὶ τὸ ἀξίωμα καθαιρεῖν τῆς ἀρετῆς
ἐκείνου καὶ δόξης· *Μὴ γὰρ, φησί, θεωρεῖν Ἰώβ
σέβεται τὸν Κύριον; οὐ σὺ περιέφραξας τὰ ἔξω
αὐτοῦ καὶ τὰ ἔσω τῆς οἰκίας αὐτοῦ; Μετὰ δὲ τοῦς
πολυδύτους ἄλλους ἐκείνους καὶ τὴν μετ' εὐχαρι-
στίας ὑπομονήν, ἐφράγη παντάπασι τὸ στόμα τοῦ
κατηγόρου καὶ ὄδριστοῦ δαίμονος· καὶ λοιπὸν ἀντι-
λέγειν ὄλιος οὐκ εἶχεν, ἀλλὰ καὶ συγκαλυψάμενος
μετ' αἰσχύνης, πέφυγεν ἠτήθηαι κατὰ κράτος.
Ἐσαύτως μετὰ τὴν καρτερίαν τῶν πειρασμῶν
ἠξιώθη καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας, καὶ τῆς δόξης
ἐκείνης ἀναγορεύσεως· ὡς γὰρ νικητὴν ἀνακηρύττει
τοῦτον ὁ στεφανοδόξῃ· *Οἶαι με ἄλλως σοὶ περη-
ματικῆναι λέγων ἢ ἵνα ἀναφανῆς δικαίος; του-
τέστι δι' ἄλλο τι συνεχώρησα τοῦς πειρασμοὺς ἐπελ-
θεῖν σοι, καὶ ὀμιλίαν ἠξίωσα νῦν, ἢ ἵνα ἀναφανῆς
δικαίος, ἵνα φανερὰ γένηται ἡ σὴ δικαιοσύνη καὶ
φολιτεία καὶ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, καὶ αὐτῷ διαδόξῃ
καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις τοῖς μέχρι τῆς τοῦ παντός
συντελείας; Οὗτος ὁ λόγος ὁ ἀμαράντινος τῆς ἀγ-
ωνίας τοῦ ἀθλήτου στέφανος, καλλωπίζων καὶ δοξά-
ζων αὐτὸν αἰωνίως. Τοῦτο τὸ βραβεῖον τῆς ἀθλη-
σεως αὐτοῦ. Τοῦτο τὸ ἐπαθλὸν τῆς ὑπομοχῆς. Οὗτος
ὁ λόγος, τὴν πολυδύδον νόσον ἐκείνην αὐτίκα διέ-
λυσε, καὶ πᾶσαν τὴν περιουσίαν διπλασίω τῶν
νόσου καὶ ἀδοξίας, ἀθρόον εἰς μεγίστην εὐδοξίαν καὶ
καταστήσας καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν τῷ**

δ. Τοῦτον τοίνυν ζηλωσαι πάντες, ἀγαπητοί,
σπουδάσωμεν, πλούσιοι καὶ πένητες, δοῦλοι καὶ
ἐλεύθεροι, ὕψιλοντες καὶ νοσοῦντες, εὐθυμοῦντες καὶ
ἀθυμοῦντες, ἐπέπερ ὁ δικαίος; πάντα ταῦτα μετήλαθε,
καὶ τὰ ἡδέα καὶ τὰ λυπηρά· καὶ ἕκαστον μεθ' ὑπερ-
βολῆς, καὶ ἐν πᾶσι δόκιμος ἀνεφάνη. Οὐτε γὰρ πλοῦ-
τος, οὐτε πενία, οὐτε νόσος, οὐτε ὑγεία, οὐτε δόξα,
οὐτε ἀδοξία τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ ἐλυμή-
νατο· ἀλλ' ὡσπερ ὁ καθαρὸς χρυσοῦς καὶ ἀκίβδηλος,
οὗτ' ἐν πυρὶ, οὗτ' ἐν ὕδασι, οὗτ' ἐν ἄλλῃ τινὶ τὴν
ἐξάλλαμπρότητα καὶ μαρμαρυγὴν ἀποβάλλεται, ἀλλὰ

⁸⁶ Job 1, 21. ⁸⁷ ibid 8. ⁸⁸ ibid 15, 10. ⁸⁹ Job xxxiii, 32.

πᾶσιν ὁ αὐτός ἐστιν. οὕτω καὶ ὁ γενναῖος οὗτος, A
καὶ χρυσοῦ πολλῶ καθαρώτερος ἀθλητῆς καὶ εἰκότως.
Τὸν γὰρ θεὸν ἠγάπα ἐξ ἑλγος ψυχῆς, καὶ οὐδὲν τῶν
ἐντων προτιμότερον ἠγείτο τῆς εἰς ἐκεῖνον ἀγάπης,
οὐ πλοῦτον, οὐ δόξαν, οὐ γυναῖκα, οὐ τέκνα, οὐ φί-
λους, οὐ συγγενεῖς, οὐ τὴν ἰδίαν ζωὴν. Διὰ καὶ πάν-
των ὁμοῦ γυμνωθεὶς, οὐκ ἀπεδυσπέτησεν, οὐκ εἴ-
πεν ὡς οἱ πολλοὶ, τί ἐστὶ τούτου; διὰ τοῦτο ἀνέφρα-
τὴν οἰκίαν μου παντὶ ξένῳ καὶ δεομένῳ, ἵνα ἴδω
ταύτην καταπεσοῦσαν; ἵνα τάφον ταύτην θεάσθην
τῶν ἐμῶν τέκνων; διὰ τοῦτο ἐθερμάνθησαν ὤμοι
πενήτων ἀπὸ κουρᾶς ἁμῶν μου; διὰ τοῦτο θυσίαις
μίσχων τε καὶ προβάτων καθεκάστην ἐθεράπευσον
τὸν θεόν, ἵνα τὰ μὲν, οἱ αἰχμαλωτῆστές διαρπά-
σασσι, τὰ δὲ, παρανάλωμα γέννηται τοῦ πυρός; Οὐ-
δὲν τοιούτων οὐκ εἶπεν, οὐτ' ἐνενόησεν, ἀλλ' εὐχαρι-
στίας τὸν Δεσπότην εὐλόγει. Τοῦτον τοίνυν, ἀγα-
πητοί, ὡς εἰς ἀρχέτυπον εἰκόνα πάντες ὁρῶντες, ὡς
ἔφην, μιμώμεθα. Διὰ τοῦτο γὰρ εὐδόκησεν ἡ χάρις
τοῦ Θεοῦ, τὰ κατ' ἐκεῖνον ἄπαντα δοθῆναι γραφῆ. οὐχ
ἐν' ἐκεῖνος δόξαν ἐντεῦθεν κομισθὴ τὰ παρ' ἡμῶν· οὐ
γὰρ δεῖται τῆς ἡμετέρας εὐφημίας καὶ δόξης παρὰ
θεοῦ δοξάζομενος, ἀλλ' ἐν ἡμεῖς πρῶτον μὲν δοξάζου-
μεν τὸν θεὸν τὸν δόντα τούτῳ τοιαύτην ὑπομονήν
τε καὶ καρτερίαν καὶ ἀμειβὰς ἀφθόνοις ἀντιφίλοτι-
μούμενος, σωματικῶς; τε καὶ ψυχικῶς, δευτέρον δὲ,
ἵνα μὴ λογιζώμεθα τὰς θείας ἐντολὰς ὑπὲρ δύναμιν
ἀνθρωπίνην εἶναι· καὶ γὰρ κάκεινος· ἀνθρώπος ἦν
ἐμοῦ· πεθῆς καθημᾶς· ἀλλ' ἐπέπερ ἠθέλησεν, εὔρε
καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ συνεργῶν, καὶ κατέρωσε C
πᾶσαν ἀρετὴν μεθ' ὑπερβολῆς. Ἔτι ἵνα καὶ ἡμεῖς
κατ' ἔχνος ἀκολουθῶμεν αὐτῷ, δὴ γὰρ ἔχοντες, εἰς
τὴν τῆς ἀληθείας καὶ ἀρετῆς εὐθείαν ὁδόν· οὐ μόνον
δὲ ἀλλὰ καὶ εἰς μαρτύριον, ἵνα μὴ λέγειν ἔχομεν τό-
τε ὅτε κρινεῖ ὁ θεὸς τὰ πάντα, ὅτι εἰ ἐδεδέκομεν, εἰ
ἠκούομεν τηρῆσαι ποτέ τινα τῶν ἀνθρώπων τὰς
θείας ταύτας ἐντολὰς, καὶ τοὺς πειρασμοὺς καρτερῶς
ὑπομείναι, πάντως· ἂν καὶ ἡμεῖς ἐσπεύδομεν εἰς
μίμησιν τούτου. Διὰ τοῦτο προλαβοῦσα ἡ θεία Γρα-
φή καὶ ταύτην τὴν πρόφασιν ἀναίρει, διηγουμένη
κατὰ μέρος πάντα τὰ τοῦ δικαίου τούτου κατορθώ-
ματα· θεὸς καὶ φησὶ· *Τίς ἂν δοίη γραφῆναι τὰ ῥή-
ματα· τεθῆναι δὲ αὐτὰ ἐν βιβλίῳ εἰς τὸν
αἰῶνα ἐν γραφαῖς σιδηρῶ καὶ μολύβδῳ, ἢ ἐν πέ-
τραις θηγγλυφῆναι εἰς μαρτύριον, δι' ἡμᾶς ἀρ-
γέριπται ταῦτα, καθὰ φησι καὶ ὁ μακάριος Παῦ-
λος· Ὅσα προσηρᾶθη ἐκ τῆς ἡμετέρας διδασκα-
λίας προσηρᾶθη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς
παρακλήσεως τῶν Γραφῶν, τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν.*

⁶⁶ Job xix, 23, 24. ⁶⁷ Rom. xv, 4.

(23*) *In testimonium.* Dicit hæc vox non modo
Latinæ vulgatae, sed et versioni τῶν Septuaginta : à
Theophaue additam credere possumus, majoris ex-
plicationis causa. Nam nec apud Jobi expositores
(quod legerim) habetur.

In hac epistola Theophaues Chrysostomum imi-
tatur, cum commendat Jobum, quod legem servavit,
cum ante legem fuerit. Item enim ait Chrysosto-
mus, sermone in sanctos Job et Abraham, et in
homilia de recipiendo Severiano; et homilia 5, de

A quam re splendorem nitoremque suum amittit,
sed semper idem est : sic et egregius iste auroque
multo purior athleta. Et jura quidem. Ex toto enim
animo Deum amabat, nullamque creaturarum il-
lius amoris præferendam esse arbitrabatur, non
divitias, non gloriam, non uxorem, non filios, non
tandem propriam vitam. Quapropter, cum omnibus
simul spoliatus esset, nec id ægre tulit, nec dixit,
ut multi faciunt, Quid hoc est? Ideone aperui
domum meam omni peregrino et egeno, ut eam
ipsam collapsam videam? ut eam ipsam sepulcrum
meorum filiorum conspiciam? ideo humeri paupe-
rum tonsura mearum ovium caluerunt? ideo sacri-
ficiis vitulorum, et ovium quotidie Deum colebam,
ut meæ res partim a præda oribus diriperentur,
partim ab igne consumerentur? Nil tale locutus est,
neque unquam hæc animo evoluit, sed cum gratia-
rum actionibus Domino benedicebat. Hunc igitur
omnes, o dilecti, tanquam in exemplar et imagi-
nem, ut dixi, respicientes, imitemur. Ideo enim
Dei gratia illius gesta omnia scriptis mandari vo-
luit, non ut ille ex ea re gloriam ferat, neque enim
indiget laudibus, et favore nostro, qui a Deo glori-
ficatur, sed ut nos primum quidem Deum glorifice-
mus qui dedit illi eam patientiam, ac constantiam,
et copiosis retributionibus tam ad corpus quam ad
animam pertinentibus ipsum cumtulavit; deinde
vero, ne arbitremur divina præcepta humanas vires
excedere : etenim ille eorum homo erat passibilis,
uti et nos; et quoniam voluit, invenit et Dei gratiam
cooperatricem et omne opus bonum perfecte absol-
vit. Præterea, ut et nos vestigiis illius insistamus,
ducem eum habentes in veritatis et virtutis rectam
viam, deinde etiam in testimonium, ne scilicet cum
judicaturus est omnia Deus, dicere possimus, si
nos aliquem unquam hominem sancta hæc præcepta
observasse, tentationesque constanter pertulisse
vidissemus vel audissemus, illum certe imitari
studuissemus. Ideo præveniens Scriptura sacra,
excusationem hanc o medio tollit, enarrans per
partes præclara Justit hujus opera omnia, et ille
ait : *Quis utique det, ut scripta sint verba mea, et ipse
posita in libro in æculum, et in stylo ferreo, et plum-
bo, vel incidantur in lapidibus in testimonium* ⁶⁶ (23*)?
Propter nos igitur scripta sunt hæc, ut et beatus
ait Paulus : *Quæcumque scripta sunt, ad nostram
doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et constan-*
tionem Scripturarum spem habeamus ⁶⁷.

patientia Job; et in epistola ad Rom. cap. 2, homi-
lia 5. Theophaues vocat Jobum athletam, victorem,
coronatum : sic et Chrysostomus in commentario
sexti cap. in Genesis. Vocat noster Jobum turrin,
Chrysostomus etiam homilia prima, in Job. Theo-
phaues comparat uxorem Jobi Evæ; idem Chry-
sostomus, homilia 6, in Job. Ait Theophaues, diabo-
lum auxilio uxoris Jobi adversum ipsum usum
fuisse, ut et Chrysostomus, homilia 4 Epistolæ II ad
Corinthios, cap. 4.

Perferamus igitur, quæso, o fratres; si enim: *Perferemus*, inquit, *et simul regnabimus* ⁶², et cum alicui advenit tentatio, mora filii, pecuniæ factura, corporis ægrotudo, amicorum sem vicinorum, aut consanguineorum aut exterorum contemptus, recolat Jobi calamitates, inveniaturque suas multo minores, inferioresque justis calamitatibus: perferat et ipse, ut justus fecit, dicens: *Ut placuit Domino, sic factum est: sit nomen Domini benedictum* ⁶³. Deus autem patientiæ, et consolationis firmet, corroboretque vos in potentia virtutis suæ, ut resistere possitis diaboli insidiis, consoleturque corda vestra lætitia et gaudio gratiæ suæ, ut et vitam hanc prospero cursu Deoque placentem peragatis, et futura sempiternaque bona adipiscamini intercessionibus superbenedictæ Deiparæ omniumque sanctorum, gratia, et misericordiâ Domini nostri Jesu Christi, cui cum Patre simul sanctoque Spiritu sit gloria, virtus, imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

III.

Ejusdem epistola doctrinalis, ad sacerdotes, et reliquos sanctæ Ecclesiæ suæ clericos; ostendens, quantum sit sacerdotii munus, qualisque esse debeat in sacerdotio constitutus (24).

Theophanes, minimus Jesu Christi servus Nicæne urbis, sacro ac divino munere, præfectus, liceat ^C vero etiam dicere, secundum imperium Dei, Salvatoris nostri Jesu Christi, spei nostræ, omnibus reverendissimis sacerdotibus, cæterisque clericis, sive iis qui in diversis sacri altaris ordinibus censentur, et qui per universam hæreditatem ac provinciam (25) nostram suht, dilectis in sancto Spiritu filiis nostræ humilitatis, gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et a vivificâ Trinitate multiplicetur, ad per-

⁶² II Tim. II, 12. ⁶³ Job I, 21.

(24) Cum epistolæ hujus hypothesim tum ob longas orationum periodos, tum etiam ob sententiarum varietatem non ita facile sit cognoscere, visum est commodum lectori futurum, si summam illius, et quasi *lyvoγραφία* breviter proponeremus. Narrat igitur Theophanes hominem fuisse creatum ad Dei imaginem et similitudinem, et cum ipse illam per peccatum deformasset, hanc amisisset, Dei misericordia imago reformata quidem, et quasi denovo confata, similitudo vero recuperata est, admirabilis tamen celestis sapientia, et bonitas hæc omnia præstitit. Nam cum per primam creationem participata tantum fuisset homo imaginis et similitudinis jam dictæ, per secundam, quæ facta est incarnatione Verbi, divini naturæ consors, alterque Deus factus est, frater nempe Domini, eique consubstantialis, imo vero et ipsius membrum. Quæ omnia (posito incarnationis mysterio, quo natura nostra divini juncta est, et delicata) virtute duorum sacramentorum præstantur, baptismatis nempe et eucharistiæ. Per baptismum regenerati, filii Dei efficiuntur, et Christi, qui caput est Ecclesiæ, membra. Per Eucharistiam eidem Christo conjungimur, et in unitatem fidei cæteris membris, Ecclesiæ videli-

^A *Υπομνωμεν τοίνυν, ἀδελφοί, παρακαλῶ· εἰ γάρ, Υπομνόμεν, φησί, καὶ συμβάσει· λέγουμεν· καὶ ὅταν ἐπέλθῃ τινὶ πειρασμὸς, ἢ θάνατος παιδὸς, ἢ ζημία χρημάτων, ἢ νόσος σώματος, ἢ περιφρόνησις φίλων ἢ γειτόνων, ἢ ἕξιμα, ἀναλογιζέσθω τὰ τοῦ Ἰωβ, καὶ εὐρήσει τὰ ἑαυτοῦ πολλῶν μικρὰ καὶ ἐλάττω τῶν τοῦ δικαίου, καὶ ὑπομενέτω καὶ αὐτὸς, κατ' ἐκείνον τὸν δίκαιον λέγων, Τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν· οὕτω καὶ ἐγένετο εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης ὑπομονῆς καὶ παρακλήσεως στήριξαι καὶ ἐνδυναμῶσαι ὑμᾶς ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι στήναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου, καὶ παρακαλέσαι τὰς καρδίας ὑμῶν εὐφροσύνη καὶ θυμηδία τῆς ἑαυτοῦ χάριτος, ἵνα καὶ τὸν πᾶντα βίον εὐδρόμως καὶ θεοφιλῶς ^B διανύσῃτε, καὶ τῶν μελλόντων αἰώνων ἀγαθῶν ἐπιτύχητε, προσεβείτε τῆς ὑπερευλογημένης Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξῃ, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Γ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ διδασκαλική, πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ λοιποὺς κληρικοὺς τῆς κατ' αὐτὸν ἁγίας Ἐκκλησίας, δεικνύουσα τί ἐστὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης χρέμα, καὶ ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν ταῦτα ἡξιωμένον.

^C *Θεοφάνης, ἐλάχιστος Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, τῆς Νικαίων πόλεως ἱεραρχικῆ θείᾳ χάριτι προϊστάμενος, εἰη δὲ εἰπεῖν ὅτι καὶ κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτήρο; ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, πᾶσι τοῖς εὐλαθεστάτοις ἱερεῦσι καὶ λοιποῖς κληρικοῖς, ἦτοι τοῖς τοῦ ἱεροῦ βήματος ἐνδιαφόροις τάξεσιν ἐξεταζόμενοι; τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς εὐρισκομένοις κληροδοσίαν καὶ ἐπαρχίαν, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῖς υἱοῖς τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν*

^D *cet. copulamur. Hæc igitur duo sacramenta cum Christus instituerit, ipseque primum peregerit reliquit ad Patrem ascendens eorum usum, exercitium, et potestatem apostolis eorumque successoribus. Patet igitur hinc sacerdotes habere facultatem creandi, generandi, faciendi ex homine Deum, et Christi fratrem, et illius membrum. Si ergo tanta est dignitas sacerdotii, facile hinc intelligi poterit, qua innocentia et puritate, et sanctimonia esse debeat sacerdotio præditus. Præstat autem epistola hæc mirum in modum, non solum cæteris Theophanis scriptis, sed certe antiquissimorum et doctissimorum scriptorum elaboratissimis operibus conferri potest, ut facile fatebitur, qui ejus structuram, sententiarum pondera, Scripturæ sacræ in ea explicata attente consideret.*

(25) *Provinciam.* Quamvis administratio ἐπαρχίας ad sæculares magistratus pertinere videatur, quantum ab auctoribus colligere possumus, tamen et apud nostros ἐπαρχία pro *diocesi ecclesiastica*, καὶ ἐξάρχως τῆς ἐπαρχίας pro *metropolitano*, non raro occurrunt; ita canon Sardiensis τῶν ἐξάρχων τῆς ἐπαρχίας, λέγω δὲ τοῦ ἐπισκόπου τῆς μητροπόλεως, id est *præsidis provinciæ, nimirum metropolitani episcopi.*

ἐν καὶ τῆς ζωορχικῆς πύθουθει Γριάδος, εἰς καρτισμὸν μὲν ἑαυτῶν καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἐνότητα πίστεως, καὶ πρὸς πᾶν ὄτιοῦν ἀγαθὸν ὁμόνοιαν, καὶ ἀλληλουχίαν, ἀβξῆσιν δὲ καὶ προκοπὴν βίου καὶ πίστεως τῶν δι' ἡμῶν Θεῷ προσετηνεγμένων καὶ διαφόρως φωτιζομένων καὶ ἁγιαζομένων ἀνθρώπων, προσθήκην τε διηνεκῆ καὶ ἐπίδοσιν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐκ τῶν προσερχομένων τῇ καθ' ἡμᾶς ἀμωμήτῳ πίστει, ἐξ ἀνιέρου ζωῆς καὶ φθοροποιῶ πλάνης, καὶ θυσεθείας, ταῖς ἡμετέραις εἰσηγήσεσι καὶ διδασκαλαῖς.

α'. Ἀνάγκην ἐπικειμένην, ἀγαπητοί, μοι καὶ πόθον ἔχοντι, καὶ σωματικῶς ὁμίην, ὡν τὴν προστασίαν ἐδεξάμην παρὰ Χριστοῦ συναίνει τὸν ἅπαντα χρόνον, εἰ οἶδόν τε καὶ τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα, κατὰ τὸν θεῖον εἰπεῖν Ἀπόστολον, ποτίζειν ἡμᾶς καθ' ἑκάστην διὰ γλώσσης, καθάπερ εἰ τινος θηλῆς δαψιλῶς χορηγοῦντα, μᾶλλον δὲ στερεὰς μεταδίδουσι τροφῆς, ὃν ἀγγέλου ἀϊδαμον ἄρτον γεγυμνασμένοις ἦδη, κατὰ Παῦλον, διὰ τὴν ἔξιν τὰ ἀσθητήρια, ὡς τε μὴ μόνον ὁμᾶς ἐντεῦθεν αὖξιν κατὰ μικρὸν εἰς μέτρον τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῖς λοιποῖς κοινωνεῖν ἀγαθοπραπῶς δύνασθαι τῶν τοιούτων, ἦτις ἂν εἴη καὶ βελτίων πολλῶ τῷ μέτρῳ τῆς ἄλλης εὐποίας καὶ μεταδόσεως, οὐκ εἰς ἔργον μὴ προεληλυθέναι τὰ τοῦ χρέους τούτου καὶ τῆς ἐφέσεως ἄχρι τοῦ νῦν ἐξεγένετο, κωλυομένη διαφόροις καὶ ἄλλοις αἰτίαις οὐ φαύλαις τισὶ καὶ παρορᾶσθαι ἀξίται, ὡς καὶ ὁμῶν ἀκριβῶς Ἰσαίην οὐκ ὀλίγοι, ἴνα μὴ λέγω πάντες. Διὰ τοι τοῦτο δεῖν ἔγνων διὰ γραμμάτων ὡσανεὶ τινων πορθεμίων ἢ κτηνῶν ἀχθοφόρων τὴν τῆς διδασκαλίας οὐράνιον ἄρτον πρὸς ὁμᾶς παραπέμψαι, καρδίαν ἐκείνην εἰδῶτα κατὰ τὴν Προφήτην στήριζειν, ἦτις καὶ Θεὸν αὐτὸν ὄρῃν πέφυκε καὶ καθαρὰ γεγονυῖα ὅπερ ἂν εἴη τῆς καθ' ἡμᾶς λογικῆς ταύτης ψυχῆς τὸ κρεῖττον καὶ ὑψηλότερον, ἐν ᾧ παραμένειν τὸ ζώπυρον τῆς αἰδίου ζωῆς πάντες πιστεύομεν, ὡς περ ἀβραθῶνά τινα τῆς μελλούσης θανάσιος δοθέντα διὰ βαπτίσματος. Διὸ τοὺς τῆς διανοίης κόλπους ἀνοίξαντες ἕκαστος, καθὼς ἂν αὐτῷ χωρητὸν εἴη, τῶν τοιούτων ἀγαθῶν δαψιλῶς ἐμφορέθητε. Γένοιτο δὲ ταῦτα μὴ μόνον τῆς κατὰ ἀσθησίν ἡδονῆς καὶ τῶν ἐκ ταύτης ἐπαίων καὶ κρότων αἴτια μέχρις ἀκοῆς τὴν τέρψιν παρέχοντα. ἀλλὰ καὶ πνεύματικ τῆς ἀπολάσεως, τῷ τῆς ψυχῆς βάθει τὴν ὠφέλειαν ἐνίεναι δυνάμενα, καὶ ὡς πόρον ἀγαθῶν ἐνεργῆσαι, μυριοπλάσιους προσβάλλοντα τοὺς καρπούς. Ἀρκτέον δ' ἐντεῦθεν.

β'. Ταύτης θεοπροβλήτου ἢ τῆς καθ' ἡμᾶς καὶ οὐράνιου ἱερωσύνης θεοπροπέτης ὄντως ἀξία ἢ πανόλβιος χάρις, ἢ θεόσοφος ἐπιστήμη, θεῖόν τι καὶ ὑπερφύεζ χρῆμα καθέστηκεν ἐκ τῆς θελας φύσεως τῆς αἰδίου πηγῆς πάντων τῶν ἀληθῶς ἀγαθῶν προσερχ-

A sectionem quidem vestram, et unitatem fidei, quæ in Deum est, et ad mutuam in omni bono concordiam et connexionem, ad incrementum vero vitæ, et fidei eorum, qui Deo per vos offeruntur, diversimodeque illuminantur, ac sanctificantur, assiduumque Ecclesiæ Dei augmentum, et propagationem, propter eos qui ad nostram incontaminatam fidem ex impura vita, et perditio errore, atque impietate, exhortationibus, et documentis vestris accedunt.

1. Desideranti mihi, o dilecti, pro necessitate muneris mihi impositi, vobiscum (quorum regimen a Christo suscepi) corpore etiam semper esse, si fieri posset, et rationale sine dolo lac (ut cum B. Apostolo loquar ⁴⁵) vobis quotidie ad potandum tradere, per linguæ munus tanquam per ubera quædam, copiose largiendo; imo vero solidum cibum, quem angelorum panem esse novimus, vobis impertiri, qui (juxta Paulum ⁴⁶) pro consuetudine exercitatus habetis sensus, ut non modo vos inde sensim augeamini ad mensuram ætatis plenitudinis Christi, sed et cæteros (quod quidem longe præstantius est quamlibet alia beneficentia ac munere) benigne possitis eorumdem bonorum participes facere; hoc, inquam, debitum, et meum desiderium ad opus perducere (26), mihi adhuc non licuit, cum diversis, pro varietate temporum, causis impeditur, iisque haud minimis, aut quæ negligi deberent, ut vestrum non pauci, ne dicam omnes, optime norunt. Ideo decrevi per litteras, tanquam per naviculam quamdam, aut oneraria jumenta, cœlestem doctrinæ panem ad vos transmittere, panem, inquam, qui cor illud secundum Prophetam confirmare novit ⁴⁷, quod purum effectum, Deum ipsum videre aptum est, idque nostræ rationalis animæ optimum est et altissimum; in quo æternæ vitæ igniculum, tanquam pignus quoddam futuræ immortalitatis, per baptismum datum, permanere, omnes credimus. Quapropter singuli mentis sinus (ut quisque potest) explicantes, ex hujusmodi bonis abunde saturamini. Utinam vero vobis hæc, non solum voluptatis sensibilis, laudumque et plausuum, quæ ab ea procedunt, causa sint, auditumque tantummodo oblectent, sed et spirituale alimentum conferant; quippe quæ possunt, in secretiora animæ utilitatem invehere, ac veluti uberem ferre proventum, qui infinites multiplicatos reddit fructus. Nostri autem sermonis initium tale sit.

2. Dignitas vere divina cœlestis hujus nostri et ab ipso Deo profluentis sacerdotii beatissima gratia, et Dei sapientia, divinum quoddam, et præstantissimum est munus, a divina natura, æterno omnium vere honorum fonte proveniens, et nobis sola

⁴⁵ Psal. cii, 10. ⁴⁶ I Petr. ii, 2. ⁴⁷ Hebr. v, 4. seqq. ⁴⁸ Psal. ciii, 15.

(26). Ad opus perducere. Legitur in Vaticano οὐκ εἰς ἔργον μοι, sed plane depravate; substituitur μὴ, ita enim sensus luci postulat.

benefactoris miseratione datum, quo et nostra natura regeneraretur, et ad angelicam vitam, et gloriam immutaremur, divinæque naturæ participes essemus, unde conformes fieri Imagini Filii Dei, ejusque corpus et membra ex parte effici, nobis contingit. Postquam enim Opifex angelum alterum, hominem nempe, e terra formavit, ne adoratio et cultus (ut Maximus Theologus Gregorius ait [27]) cælo circumscripta esset, sed forent non minus adoratores in terris, ut omnia plena essent gloria Dei; voluit proinde idem Deus, ut juxta angelorum ordinem et vitam, divinamque eorum statum, sempiternamque gloriam, nostra etiam constitueretur vita: et quænamadmodum illorum vita perennis est, omni passione et vitio carens, omni dolore, et tristitia, ac labore, cæterisque calamitatibus vacans, similiter et nostra horum omnium experta esset. Ita ut vita una, una conversatio, gloria una, et Ecclesia una, in utrisque conspiceretur, ac proinde cælum, et terra incorruptibilibus fieret habitaculum, incolisque maxime congruum; imo vero unum Dei templum, una manufactum, incorruptibile, gloria ejus dignum, hisque qui in illo inhabitant, veris ipsius servis, medium inter sese habentibus omniam Opificem, atque Dominum, universa complementem, omnibusque etiam præsentem, et cuncta inodorantem, suaque bona abunde largientem: *Nonne terram, inquit, et cælum ego repleo*⁴⁴? Postquam vero, negligentia nostra, et inimici invidia, primum præceptum, ad experimentum liberi arbitrii nobis datum, non servavimus, quin imo malum, et invidum consiliatorem fide digniorem duximus, bono, et de nobis bene merito prætulimus pravum consilium Dominico, et vivifico præcepto, commutavimus, eheu, cum morte immortalitatem, cum incorruptibilitate corruptionem, et conversionem in terra, ex qua creati fuimus, et vitam illam cum hac malis doloribusque refertissimam, et contumibilem. Ita ut nos quoque non secus ac belluæ, ex carnali conjunctione et corruptione generemur, egeamusque cibus corruptibili, et potu, et somno, infinitisque morbis, totidemque aliis malis subjaceamus. Hinc factum est, ut a gloria Dei, a societate et contubernio angelorum dissociati simus. Quod enim est consortium mortalibus cum immortalibus? et ad habitandum cum bestiis damnatissimus, quorum et generationem, et vitam, et corruptionem miserabiliter accepimus, cohabitatores, et sodales earum facti. Hinc nobis omnino clausum fuit cælum, et hoc nostrum quodque circa nos est, mundanum habitaculum, ut et habitatores ipsius, corruptioni subjectum. Et hæc quidem ita; at unquam nihil e cursu remittebat, imo nostra hæc

⁴⁴ Jerem. xiiii, 24.

[27] *Maximus Theologus Gregorius*. Nazianzenum episcopum intelligit, quem ob singularem divinæ disciplinæ cognitionem Theologum per excellentiam nominavit antiquitas. Locus est apud eum in Car-

μενον και χορηγούμενον ἡμῖν κατὰ χάριν φιλοτιμίας μίση τοῦ εὐεργέτου, εἰς ἀναγέννησιν τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως, και πρὸς τὴν ἀγγελικὴν ζωὴν τε και δόξαν ἀλλοίωσιν, και τῆς θείας φύσεως κοινωνίαν, ἐξ ἧς τὸ γενέσθαι ἡμᾶς συμμόρφου; τῆς εἰκότος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ περιγίνεται, και σῶμα τοῦτου και μέλη ἐκ μέρους ἀπαρτισθῆναι. Ἐπει γὰρ ἀγγελοι ἀλλοιον ἐπὶ τῆς γῆς; ὁ Δημιουργὸς τὸν ἀνθρώπου ἐπλασεν, ὡς τε κατὰ τὸν μέγιστον ἐν θεολογίαις Γρηγόριον, μὴ τοῖς ἀνω μόνον τὴν προσκύνησιν περιγράφεσθαι, ἀλλ' εἶναι τινὰς και κάτω προσκυνητάς, ἵνα πληρωθῇ τὰ πάντα δόξης Θεοῦ. Ἐπει και θεὸς και κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων κατάστασιν και ζωὴν και τὴν κατ' ἐκείνου; θεοπρεπῆ πολιτείαν και δόξαν ἀδίων, ἀναμφιβόλως ἐβούλετο και τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκονομείσθαι ζωὴν. και ὡσπερ ἐστὶν ὁ τοῦτων βίος; ἀφθαρτος; και παντὸς πάθους και κακίας ἀπηλλαγμένος, δόξης τε πόσης και λύπης και μόχθου, και τῶν λοιπῶν συμφορῶν, ὁμοίως ἢ και ὁ τῶν ἀνθρώπων. ὡστε μίαν ζωὴν και πολιτείαν και δόξαν και Ἐκκλησίαν ἐν ἀμοφοῖροις ὁρᾶσθαι, και διὰ τοῦτο τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν, ἐν οἰκητήριον ἀφθαρτον εἶναι και τοῖς κατοικοῦσι κατέλληλον. μᾶλλον δὲ οἶκον ἕνα Θεοῦ, ἀχειροποίητον τε και ἀφθαρτον, ἐκείνου τῆς ἐκείνου δόξης; και τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων γνησίων δούλων αὐτοῦ, μέσον ἑαυτῶν ἐχόντων τὸν τοῦ παντὸς Δημιουργὸν και Δεσπότην, πληροῦντα τὰ πάντα και πᾶσιν ὁμοίως παρόντα τε και ἐπιστατούντα και τῶν οικείων ἀγαθῶν ἀφθόνως μεταδίδόντα. *Οὐχι τὸν οὐρανὸν γὰρ, φησὶ, και τὴν γῆν ἐγὼ κληρῶ;* Ἐπει δ' ἐξ ἡμετέρας ἀπροσεξίας και φθόνου τοῦ Πονηροῦ, τὴν δοθῆσαν ἡμῖν εἰς δοκιμὴν τοῦ αὐτεξουσίου πρωτόγονου οὐκ ἐφυλιξίμεν ἐντολήν, ἀλλ' ἀξιοπιστότερον σύμβουλον οἰηθέντες τὸν πονηρὸν τε και βάζκανον, τοῦ κηδεμόνος; και ἀγαθοῦ, βελτίω τὴν πονηρὸν ἡγησάμεθα συμβουλήν τῆς Δεσποτικῆς και ζωοποιοῦ ἐντολῆς, ἀντηλλάξαμεν τῆς ἀθανασίας ὁμοίον τὸν θάνατον, και τῆς ἀφθαρσίας, τὴν πρὸς τὴν γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθημεν ἀποστροφὴν και διαφθοράν, και τῆς ζωῆς, τὴν πολυπαθεστάτην ταύτην και πολυώδυνον και ἡτιμωμένην. Ὡς τε κατὰ τὴν ἀλογον και ἡμᾶς φύσιν ἐκ σαρκικῆς συναφείας και βεούσεως και φθορᾶς γεγενῆσθαι, και βεούσης τροφῆς και πόσεως δεῖσθαι και ὕπνου, και μυρίοις νέσοις ὑποκεισθαι και πάθεσιν. Ἐντεῦθεν ἐχωρίσθημεν τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, και τῆς τῶν ἀγγέλων δημογυρέως τε και συναφείας. Τίς γὰρ κοινωνία θνητοῖς; τε και ἀθανάτοις; τοῖς δ' ἀλόγοις συνοικεῖν κατεκρίθημεν, ὧν και τὴν γένεσιν και ζωὴν και φθορὰν ἀθλάω; ἐλήφαμεν, ὁμοσκηνοῖ; τούτοις και ὁμοδίαστοι; γεγονότες. Ἐντεῦθεν ἀποκέκλειστα; μὲν ἡμῖν εἰσάπαξ ὁ οὐρανὸς τὸ δὲ καθ' ἡμᾶς και περὶ ἡμᾶς τοῦτο κοσμικὸν οἰκητήριον, τῇ φθορᾷ παραπλησίως τοῖς

nunc de landibus virginitalis. Eadem sententia legitur etiam apud eundem Nazianzenum oratione 58. de Nativitate Domini.

κατοικοῦσι συνέζευκται. Ἐν ταῦτα. Καὶ τὸ κακὸν ἄξιον οὐδέποτε τῆς πρώτης φορᾶς ἴστατο, ἀλλ' ἡ καθ' ἡμᾶς αὕτη τὰ ἀίπυρος φύσις, ὡσπερ κόρον μὴ λαβοῦσα τῆς συμφορᾶς, καὶ τῶν ἀλόγων αὐτῶν ἀτιμότερα καὶ χείρων γενέσθαι φιλονεικεῖ· τῷ αὐτεξουσίῳ καθ' ἐστῆς ἐμπάλιν χρησαμένη ὅπερ εἰς ὄψαν καὶ διηνεκῆ πρὸς ἀγαθὸν εἴληψε προκοπὴν, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἀλλόκοτα καὶ τῆς φύσεως ἀλλότρια καταφέρεται πάθη, ἀλληλοφονίαις καὶ ἀρβυροφθορίαις αὐτὴν καθ' ἐκάστην μολύνουσα, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίοις, ὅσα καὶ αὐτὴ ἡ τῶν ἀλόγων φύσις ὡς ἀλλότρια παντάπειον ἀγνοεῖ. Πρὸς τοῦτοις ἀθετήσασα, φεῦ! καὶ τὴν Δημιουργὸν καὶ Δεσπότην, καὶ μόνον ἀγαθὸν καὶ κρονοητὴν τῶν ἰδίων ἔργων. Καὶ διὰ τοῦτο τῆς ὑποταγῆς καὶ τῆς εἰς ἐκεῖνον λατρείας ἀποστῆσα καθάπερ τῷ δ' ἀπαρχῆς ἀνθρωποκτόνῳ καὶ ἀλάστορι καὶ πολεμῳ καὶ ἐπιβούλῳ δαίμονι, ὡς εὐμενεῖ δεσπότη καὶ εὐεργετῆ προσανέχουσά τε καὶ θεραπεύουσα καὶ ἀλογωτέρῃ κἂν τοῦτω καὶ τῶν ἀλόγων αὐτῶν γενομένη, ὡς διὰ τοῦ Ἡσαίου· *Ἔγνων βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ βρὸς τῆρ φάτην τοῦ κυρίου αὐτοῦ, Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνων, καὶ ὁ λαὸς με οὐ συνήκεν.*

γ'. Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν τοιαῦτα. Ὁ δ' ἀγαθὸς οὐκ φέτο δὲν ἄδοξήθητον τὸ ἐαυτοῦ πλάσμα καταλιπεῖν. Οὐ γὰρ ἦν τοῦτο Θεοῦ καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς ἐκείνου φιλανθρωπίας. Διὰ καὶ τοσαῦτο φιλοτιμότερον ἀντιπεπονότερον ἐκεῖνος πρὸς τὰς εὐεργεσίας ἀγαθοπραπῶς διανίσταται, ὅπως ἡμεῖς ἐλαττωδῶς ἐφιλονεικῆσαμεν, πρὸς αὐτὸν τῆς κακίας τὸν πυθμῆνα κατενεχθῆναι, ὅθεν τῆς ἐαυτοῦ ἀγαθότητος· δαψιλέστερον μεταδίδωσι. Κοινωνεῖ γὰρ κοινωνοῦντων δευτέρων, πολὺ τῆς προτέρας· παραδοξότερον· τότε μὲν γὰρ ὅτε δηλονότι παρήγαγεν ἡμᾶς· εἰς τὸ εἶναι, μετέδωκεν ἡμῖν τῆς ἐαυτοῦ χάριτος, κατ' εἰκόνα ἐαυτοῦ καὶ ὁμοίωσιν ἐντεῦθεν ἀπεργασάμενος· ὕστερον δὲ μεταλαμβάνει τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀνθρωπος ἀληθῶς γενόμενος ὁ διαφερόντως φιλόανθρωπος, καὶ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰληφώς, κἀντεῦθεν

⁴⁹ Isa. 1, 3.

(28) *Bonus Deus.* In Graeco tantum ἀγαθός, bonus quod tam Scripturae, quam Patrum phrasi scriptum est antonomasiae pro Deo, ut *πονηρὸς*, malus, pro demone, de quo tropo dixi in notis ad Epiphani-um.

(29) *Longe admirabilis.* Comparatione hac inter primam et secundam hominis generationem videtur Theophanes Chrysostomum imitatus, cujus haec verba leguntur in homilia 5, in Joannem : *Sed tunc, faciamus, inquit, -ei adiutorium, nunc minime. Quippe qui gratiam spiritus accepit, nullo alio indiget. Tunc ad Dei imaginem fecit hominem, nunc Deo familiarem reddidit. Tunc animantes ei subiecit, nunc supra caelos ejus propagat imperium. Tunc paradisi eum incolam constituit, nunc caelum aperit. Tunc sexta die factus est, nunc prima, unum cum luce. Quibus constat ad quanto hac meliorem vitam et pe-reunioerem, adeoque nullum finem habituram efficiatur. Quantoque, altior et sublimior per baptismum regeneratio, quam vel prima ex terra formatio, vel secunda ex latere, vel tertia ex semine.* Gregorius etiam Theologus, oratione 42, ubi de incarnatione loquitur, aliqua ex parte in eandem sententiam : *Secundum consortium (inquit) nobiscum inivit, et quidem priori longe admirabilis. Tunc enim id, quod*

seruinnosa natura, quasi non jam calamitibus satiata, libero arbitrio, quod ad gloriam, assiduam- que ad bona incrementum acceperat, in seipsam usa, ipsis et etiam ratione carentibus contemptior, ac pejor fieri contendit; ideoque ad monstruosas, et a natura abhorrentes passiones se dejecit, mu- tuis caedibus, masculorumque corruptionibus aliis- que similibus culpis seipsam frequenter commaculans, quae et ipsa pecudum natura tanquam aliena penitus ignorat. Ad haec, heu! Creatorem, et Domi- num, bonum unicum, provisoremque nostrorum bonorum rejecit; ideoque ab ejus obedientia et honore omnino defecit, ei autem, qui homicida fuerat ab initio, infestissimo hosti, proditorique dae- moni adhaesit, et illi cultum impendit, irrationa- bilior, et in hoc, brutis ipsis facta: quemadmodum Dominus per Isaiam dicebat: *Novit bos possessorem suum, et asinus praesepe domini sui; Israel autem non novit me, nec populus me audivit* ⁴⁹.

3. Et nos quidem haec; sed bonus Deus (28) creaturam suam destitutam, auxilio non putavit relinquentiam. Neque enim hoc Dei esset ejusque in nos misericordiae. Quare eo ille studiosior, et avidior, beneficia in nos beneficentissime confert, quo ipsi in malorum profundum miserabilius ruere studium; quamobrem suam abundantius communicat bonitatem. Communicat enim sese nobis secundo, longe admirabilis (29), quam fecerat primo; tunc enim (ut constat) cum scilicet eduxit nos ad esse, suae nos gratiae participes effecit, et hinc ad sui imaginem et similitudinem creavit; postea vero naturam nostram assumpsit, homo vere factus, qui maxime est hominum amator, et corpus humilitatis nostrae accepit; unde non similis, sed consubstan- tialis (30), secundum suam humanitatem, factus

praestantius erat nobis impertit, at nunc ejus quod dederit est, participes ipse fit. Hoc priori illo divi- nius, hoc apud cordatos viros multo sublimius.

(30) *Non similis, sed consubstantialis.* Tametsi Christus et nobis et Deo similis dici possit, ut docet S. Thomas, et theologorum schola, tamen qui hoc eo sensu dicunt, ut consubstantialitatem naturae negent, et similitudinem tantum concedant, falsi sunt et impij. Christus enim ut Deus non solum Patri similis, sed et ejusdem substantiae est, simili- terque nobis ut homo non similis tantum, sed con- substantialis; nec enim ulla alia ratione humana natura in illo, quam in nobis excelsior, praestantior, nobilior, nisi quod Verbo Dei unita sit. Et quidem quod ad divinitatem pertinet, Arianorum fuit impostura, qui ut simplices homines deciperent, Niceno *omousio* inseparabile illud vallum, ut eleganter ait Gregorius Theologus, nempe jota interpo- suerunt, secernuntque *omousion*, quasi nihil immu- tarent. Fraus hinc in concilio Sirmicensi, et Arminensi Constantii tempore ortum habuit; auc- toresque stratagematis Valens et Ursacius, quibus tam prospere successit dolus, ut paucissimi fuerint, quos laqueis suis non irretierint. Sensit itaque tunc se mundus Arianum, et ingemuit, ut ait Hierony-

est nobis, fratrisque nostri nomen non est designatus, deificavitque sumptam ab se nostram naturam, in cuius assumptionis ac communionis partem nos vocat; ut quemadmodum, accepta ille primum natura nostra, factus est vere homo, ita et nos carnem ejus deificatam participantem, deificati (31) homines efficiamur, ac propterea Dei illi secundam gratiam, ipsius vero fratres secundum carnem (32), non solum quod attinet ad humanitatem, eandem cum ipso substantiam habentes, sed et similitudinem, quatenus glorificati ac deificati sumus, sicque coheredes gloriæ ipsius et regni effecti, quod quidem humanæ dispensationis (33) Verbi, Dei et hominis ejusque in nos beneficii, quod mentem omnem et sermonem excedit, finis est. At vide, quomodo multiformis ejus sapientia tale opus Deo vere dignum operatur. Cum a peccato contractam (34) invenisset suam imagi-

nis in Dialogo contra Luciferianos, qui tamen (ut in Luciferi notis demonstro) non satis hæreticorum versutiam nobis explicuit. Recte notat vetus Nazianzeni scholiastes, in oratione 5, adversus Julianum, sanctos scriptores, si quando Verbum simile Patri dicunt, adde per omnia, si simulacrum Patri vocant, adjungere τὸ ἀπαράλλακτον.

(31) *Deificat.* Et phrasin hanc, et sententiam repetit sæpe Theophanes in hac epistola. Nos semel lectorem admonitum volumus, non esse novum loquendi modum apud antiquos, et sanctos Patres, e quorum scriptis multa testimonia adducere facile esset. Sed ex Græcis Nazianzenum, ex nostris Augustinum citasse contenti erimus. His enim navarchis secuti transibimus difficultatum theologiarum vortices. *Non rapinam* (inquit Augustinus in enarratione psalmi cxxi.) *arbitratus est Christus, esse æqualis Deo. Ut autem tu efficiaris particeps, in id, factus est ipse prior particeps tui, et in cxxxvii psalmum: Illa (inquit) divinitas Patri æqualis facta est, particeps nostræ mortalitatis, non de suo, sed de nostro, ut et nos efficiemur participes divinitatis ejus, non de nostro, sed de ipsius.* Notum et illud homil. 9, de Nativitate: *Factus est Deus homo, ut homo fieret Deus.* Nazianzenus, in oratione in Pascha, καὶ εἰς τὴν βραδύτητα. Simus (inquit) *ut Christus, quoniam Christus quoque sicut nos. Efficiamur dei propter ipsum, quoniam ipse quoque propter nos homo.* Et in elegantissima oratione in eundem Cæsarii fratris: *Cum Christo (inquit) sepeliri me oportet, cum Christo refugere, Christi coheredem esse, Filium Dei, atque adeo Deum ipsum.* Vide Patrum commentarios, Exod. xxi, xxii, l. Regum vi; Psal. cxxxiv, cxxxv.

(32) *Secundum carnem.* Vaticanus αὐτοῦ μόνον etc. Messanensis, ex quo supplēvimus αὐτοῦ κατὰ σάρκα, οὐ μόνον, etc.

(33) *Dispensationis.* Antiqui Græci Patres vitam Christi in universum, actionesque illius οἰκονομίαν vocaverunt; in quem sensum apud Damascenum, lib. iii: ὀρθοδοξία, οἰκονομία μυστήριον legitur, et in Basilio, in Epistola ad Cæsarienses, atque alibi frequenter. Cæterum cum inter omnia Christi opera, maximum et præstantissimum fuerit incarnatio, factum est, ut κατὰ ἐξοχήν, οἰκονομία sit ἀνθρώπιναίς. Chrysostomus, in cap. 15, ad Corinth. i *Aliter (inquit) loquitur Paulus, quando de sola divinitate loquitur, et aliter quando de (οἰκονομία) dispensatione.* Et inferius: *Vivamus ergo hic an de sola divinitate loquamur, ἢ μετὰ τῆς οἰκονομίας ἀποφαίνεται περὶ αὐτοῦ ταῦτα ἄπερ φησὶν, vel quantum ad dispensationem de ipso dicat, quæ scri-*

οὐχ ομοούσιος, ἀλλ' ὁμοούσιος; ἡμῖν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ γεγώς· καὶ ἀδελφός ἡμῶν κληθῆναι· καταδεξάμενος, καὶ θεώσας τὴν προσληφθεῖσαν αὐτῷ καθ' ἡμᾶς φύσιν μεταδίδωσιν ἡμῖν εἰς μετάληψιν τοῦτου καὶ κοινωνίαν, ἢ ὡς περ πρόφην μεταλαβῶντα ἐκεῖνος τῆς ἡμετέρας φύσεως γέγονεν ἀνθρώπος ἀληθῶς, οὕτω καὶ ἡμεῖς, μετασχόντες τῆς θεωωμένης ἐκεῖνου σαρκός, γενώμεθα ἀνθρώποι θεωωμένης ἐκεῖνου σαρκός, γενώμεθα ἀνθρώποι θεωωμένοι· καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν Θεοῦ κατὰ χάριν, ἀδελφοὶ δὲ αὐτοῦ κατὰ σάρκα, οὐ μόνον ἔχοντες πρὸς αὐτὸν τὸ ὁμοούσιον, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅμοιον, κατὰ τὸ δεδοξασμένον τε καὶ θεωωμένον· καὶ διὰ τοῦτο συγκαληρονόμοι τῆς ἐκεῖνου δόξης καὶ βασιλείας ὑπάρχοντες, ὅπερ ἐστὶ τὸ τέλος τῆς κατὰ τὸν ἀνθρώπον οἰκονομίας τοῦ θεανθρώπου Λόγου; καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ λόγον εὐεργεσίας; αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅρα πῶς ἡ πολυποικίλος ἐκεῖνου

bit. Idem Chrysostomus, in Epistola ad Colossenses, cap. ii, atque alibi, in hanc significationem voce hac usus est. Latini non solum *dispensationem*, Christi incarnationem vocarunt, ut interpres, cap. i, ad Ephesios, illis verbis: *In dispensatione plenitudinis temporum;* et Hilarius, lib. xxii. *De Trinitate*, cum ait: *Sed ut superioribus libris docuimus dispensationem assumpti corporis (hæretici) rapiunt, ad contumeliam Divinitatis;* et infra: *Nec dispensatio afferet errorem.* et passim; sed et *economie* vocem retinuerunt in eundem sensum, Hieronymus in epistola ad Pammachium, et Oceanum, loquens de Apollinari: *Is (inquit) dimidiatam Christi introduxit economiam; ea scilicet ratione, quod divinam personam Christi homini negavit.*

(34) *Contractam.* Recte contractam in Adamo per peccatum imaginem Dei, non vero abolitam, similitudinem vero penitus amissam, dixit Theophanes; nam cum illi supererit intellectualis mens, quam ad sui exemplar creavit Opifex, amissa gratia perditam quidem est similitudo, quæ in innocentia consistebat, et imago ipsa, quæ manserat, ita obscurata atque deformata, ut necessario reformatione indigeret. Sic explicat Augustinus, lib. 2 *Retractationum*, eam sententiam, quam lib. 6. *de Genesi ad litteram*, cap. 27 et 28, in hoc articulo scripserat; ut se liberet ab Origenis errore in Commentario capituli in Genesios, ubi *naturalia* (ut vocant) perditas etiam Adamum docet. Quam hæresin Epiphanius detexit, et improbavit in epistola ad Joannem Hierosolymitanum, ab Hieronymo in Latino sermone converso. Porro de imagine et similitudine, eodem modo, quo diximus, acceptis, theologice scribit Bernardus, sermone 1, de Annuntiatione beatæ Virginis Mariæ, in hunc modum: *Ego divinam arbitror esse imaginem, quæ nimirum non assumta sed insita atque ipsi impressa naturæ, dividi scindique non potest. Ad imaginem nempe et similitudinem Dei factus est homo, in imagine arbitrii libertatem, virtutes habens in similitudine; et similitudo quidem perit, verumtamen in imagine pertransit homo: imago siquidem in gehenna ipsa uri poterit, non exuri, arderi, sed non deleri. Hæc ergo non scinditur, sed forte provenit, et quocumque perveniat, anima simul et ipsa erit. Nam similitudo non sic, sed aut manet in bono, aut si peccaverit anima, mutatur miserabiliter jumentis insipientibus simulata.* Nactus Bernardus. Non tamen dubitaverim, ut ad Origenem redeam, posse illius verba in primum sensum explicari, præsertim cum in aliis Patribus non multo dissimilia reperiantur. Irenæus enim, lib. iii cap. 20, *Ut quod perdidimus (aut) in Adamo (loquitur de incar-*

σοφία τὸ τοιοῦτον ἀξιόθρονον ἔργον ἀποτελεῖ. Συντριβούσαν εὐρούσα τὴν ἰδίαν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας εἰκόνα, καὶ τὸ θεοειδὲς καθάπαξ ὀποβαλλομένην ὁμοίωμα, δεῖν ἔγνω πρῶτον ταύτην ὡσπερ ἀναχωνεύσασθαι καὶ ἀναπλάσσειν, καὶ οὕτως εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος, μᾶλλον δὲ μεῖζον ἀναγαγεῖν. Ποιεῖ τοίνυν τοῦτο διὰ τοῦ Θεοῦ βαπτίσματος· τὴν γὰρ δημιουργικὴν ἐαυτοῦ δύναμιν, καθ' ἣν ἐπλασε τοῦτον καὶ καταρχὰς κατ' εἰκόνα θεῖον τε καὶ ὁμοίωσιν, ἐπεὶ δι' αὐτῆς ἐμελλε τοῦτον πάλιν ἀναμορφοῦν ὁ τεχνίτης, οἷάτινος σοφίας καὶ ἐπιστήμης καὶ δυνάμεως δραστητικῆς, ἐνήσει τῷ ὕδατι καὶ αὐτῷ· δι' ἐαυτοῦ πρῶτος εἰσελθὼν καὶ βαπτισάμενος ἐν αὐτῷ. Πρῶτον μὲν ἵνα, καθὼς ἔφη, τὴν ἀναμορφωτικὴν χάριν ἐναποθεῖ τὸ τῷ ὕδατι· οὐ γὰρ δὴ αὐτὸς εἶδε· το καθάρσεως ὁ αἰρῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· δεύτερον δὲ, ἵνα τοὺς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννωμένους εἰς ἀδελφότητα πρόσσιτο, πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· γενόμενος διὰ τὸ ταυτὸν ἀμηγύτην τοῦ πρῶτου τῆς ὑπερφουδῆ· ἐκείνου κατὰ σάρκα γεννήσεως, καὶ γὰρ τὸ τὴν κολυμβήθραν τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, ὡσπερ εἰκόνα καθυπογράψαντι τῆς περθεϊκῆς καὶ ἀμώμητου γαστρὸς, ἐν ἣ τὸ καθ' ἡμᾶς διεπλάσθη, καὶ ἐξῆς ἐγεννήθη. Ὅσπερ γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ μακαρίᾳ καὶ θεοδόχῃ γαστρὶ, γυμνῇ τῇ θεότητι ταύτην εἰσδύς, τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φυχράματος ἀνέπλασε καὶ ἀνεμορφώσατο, ἐαυτῷ ταύτην ὑποστήσας, καὶ Ἰῶν θεοῦ ἐν αὐτῇ ὑποστάσει· μεθ' ἐαυτοῦ ταύτην ποιήσας τῇ παρουσίᾳ τοῦ παναγίου Πνεύματος, χωρὶς ἀνδρικῆς συναφείας, ἀπεργασάμενος τὸ μακαριώτατον ἐκεῖνο χωρὶς τῆς Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καταλλαγῆς καὶ ἀπορρήτου ἐνώσεως μάρτυρα, ἧτοι τὴν θεοδόχον γαστέρα, πηγὴν ὡς ὄντως ζωαρχικὴν, καὶ ἀναμορφωτικὴν τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀπὸ τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θεοειδὲς κάλλος, οὕτως εἰσελθὼν εἰς τὸ ὕδωρ οὐκέτι γυμνῇ τῇ θεότητι, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀναπληθύνσεως· ἐν τῇ πρωτοτύπῃ καὶ ζωαρχικῇ κολυμβήθρᾳ καὶ θεοθέσει ἀπαρχῆς τοῦ ἡμετέρου φυχράματος, πεποίηκε τῇ ἐαυτοῦ παρουσίᾳ καὶ τῇ τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἄλλην ὡσανεὶ νηδὺν ἀναμορφωτικὴν ἐμπάσης τῆς ἡμετέρας φύσεως. Πηγὴν γὰρ ἀγαθεύσας καὶ ταύτην σωτηρίου κατὰ τὸν Ἡσαΐαν διχα σαρκικῆς συναφείας καὶ νόμων τῆς φύσεως ἀναγεννῶν ὑπερφουδῶς δυναμένην, πάντας τοὺς προσερχομένους Χριστῷ

⁶⁶ Isa. xii, 1 seqq.

natione Verbi) id est, secundum imaginem et similitudinem esse Dei, hoc in Christo Jesu recipemus. Gregorius Theologus, oratione de Paschate: *Divinam (inquit) imaginem accepi, nec custodivi.* Auctor Commentariorum in Psalmos, qui Hieronymi nomine circumfertur, in illud: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Quid gloriaris (inquit) in malitia, hoc est Adam et diabolus, quia quod Deus edificavit, illi destruxerunt in semetipsis, imaginem Dei et angelorum.* Cum vero hic Theophanes ἀναχωνεύσασθαι καὶ ἀναπλάσσειν iterum imaginem in nobis Deum ait, perspicue imitatus est Nazianzenum, cujus hæc sunt verba in oratione de baptisinate: *Χωρὶς πυρὸς καὶ ἀναχωνεύου, καὶ ἀνακτιζόν διχα συντρέ-*

A nem, Deique similitudine, quam habebat, penitus spoliata, prius hanc veluti iterum conbandam ac reformandam, et sic ad pristinum decus, imo vero ad majus reducendam duxit. Facit igitur hoc per sacrum baptismum; creandi enim virtutem, qua ille hominem primum ad divinam suam imaginem et similitudinem formavit, cum per eandem iterum reformare constitueret (quasi per sapientiam atque doctrinam quamdam effectivamque virtutem) aquæ attribuit. Et primus ipse per sese ingressus est, et baptizatus in illa, cum ut (quemadmodum dixi) reformativam gratiam illi largiatur, (neque enim indigebat expurgatione, qui tollit peccatum mundi), tum vero, ut per baptismum renatos ad fraternitatem convocet, primogenitus ipse (propter enim eundem quodammodo supernaturalis ejus secundum carnem generationis modum) in multis fratribus effectus. Sed et lavacrum sacri baptismatis velut imaginem quamdam describit, virginis et immaculati ventris, in quo secundum naturam nostram efformatus, et ex quo editus est. Sicut enim beatum illum, et qui Deum excepit uterum, nuda cum deitate ingressus, sinxit denuo primitias nostræ massæ, eam sibi conjungens, Deique Filium in ipsa unitione fecit, per adventum sanctissimi Spiritus, absque virili commistione, efficiens nempe, beatissimum illum locum, nostræ cum Deo reconciliationis, ineffabilisque unitatis testem, uterum nempe Dei hospitem, fontem vere vitalem et vim habentem reformandi naturam nostram a corruptione ad incorruptionem divinamque pulchritudinem. Sic, inquam, aquam ingressus, non jato nuda cum deitate, sed cum regeneratis et deificatis in primo atque vivifico lavacro (35) nostræ massæ primitiis fecit illum, sua et Spiritus sancti præsentia, veluti alterum ventrem totius nostræ naturæ reformatorem. Per Isaiam ⁶⁶ enim ostendit hunc salutis fontem sive carnali copula, et naturæ legibus mirabiliter regenerare valentem eos omnes qui ad Christum cum fide accedunt, et facientem quidem filios Dei, fratres vero Christi secundum gratiam, propter quamdam, ut dictum est, identitatem nativitatis. Interest tamen multum inter

φωος, id est *Absque igne nos rursus confians, et absque contractione iterum effugiens.*

(35) *Primo atque vivifico lavacro.* Πρωτότυπον lavacrum vocat mysterium incarnationis, quasi quod fons fuerit et origo reliquorum omnium mysteriorum. Origenes ἀρχηγὸν σωτηρίας auctorem salutis vocavit. Paulus I ad Timoth. iii *magnum sacramentum* appellavit, quod merito dictum adversus Arianos divinitatis Christi hostes probat eleganter et copiose Hilarius, lib. xii *de Trinitate.* Nazianzenus in oratione in funere Cæsarii fratris, eadem, qua Theophanes mente, *novum mysterium* vocavit. Τὸ τὸ (ait) κρινὸν τοῦτο περὶ ἐμὲ μυστήριον; *Quoddam hoc novum circa me mysterium?*

primum ac secundum ventrem ; tanto enim secundus, nempe fons in quo regeneramur, cum primo, qui scilicet et Deum excepit et peperit, dignitate incomparabilis est, quanto Dominus qui ex primo natus est, major est iis qui ex altero renascuntur, imo vero et magis. Nam qui ex secundo regenerantur, fratres illius, qui ex primo natus est, et Dei filii secundum gratiam efficiuntur, ac secundus alveus cum primo nullam talem habet cognationem. Quin imo inter sese ita differunt, ut signum extrinsecum natura differt a veritate. Illa enim est vera Dei Mater, quoniam vere ex ipsa, qui supra omnem substantiam est, suscepit substantiam. Aqua vero sacri baptismatis accipitur, ut diximus, tanquam signum et figura vivifici illius ac Dei hospitis ventris. Per illam nos sine carnali conjunctione, ac cæteris naturæ operibus, in Dei filios mirifice regenerati, conformesque imagini naturalis Filii Dei; qui ex ipso virginali intactoque utero prodiit, efficiuntur, ex aqua vero nihil accipimus quod ad novi hominis et secundum Deum creati substantiationem pertineat. Nam id totum quod ab secunda hac creatione atque regeneratione præstatatur, a præsentia sancti Spiritus fit.

οὐδὲν τι λαμβάνομεν εἰς οὐσίωσιν τοῦ καινοῦ καὶ κατὰ θεὸν κτισθέντος ἀναγεννησώ; τε καὶ ἀναπλάσεως, ἢ περὺσια τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπεργάζεται.

4. Quapropter ille per suam incarnationem quæ mentem ac rationem omnem superat, nostri fermenti primitias, ad summum divinitatis extulit, efficiens nempe, id quod a se fuerat assumptum, suæ divinitatis consors, nobis deinde unitatem naturæ largitus, et carne, et sanguine nobiscum participatis, consubstantialis nobis effectus est. Per secundam vero nostram creationem quæ per baptismum fit, recepit nos in fratres ex simili quodam generationis modo, uti diximus: solum enim in spiritu renatos fraternitate donat, deos jam per gratiam factos et tanquam indutos imaginem cœlestis Adami, ut quondam terreni. Hinc enim divinam formam accipiunt, et ad ipsius humanitatis exemplum, quæ ad altissimum divinitatis gradum erecta est, deificantur. Quapropter non omnes homines sunt fratres Domini, sed ii tantum qui renati sunt per sanctum baptismum, et servaverunt deiformem pulchritudinem ad finem usque immaculatam. Ut enim nos nunquam equos, aut canes vocarem fratres, eo quod nostra caro, sicut et illorum, ex terra constet, mortalisque sit et passibilis, sensibus et sanguineis venis compacta, attractoque per pulmonem aere quasi in se ipsa vitam includens, sed adiectione rationis ab illorum affinitate ac fraternitate differimus, accipientes tantum in horum communionem eos, qui ratione præditi sunt ; sic et Salvator noster nostram ex nobis, cum assumpsisset naturam, non hanc nudam, aut divinæ gloriæ expertem esse voluit, sed eam ex ipsa unitione ditavit divinæ naturæ proprietatibus. Ideoque cum hanc Deo dignam gratiam hominibus

μετὰ πίστεως καὶ υἱοῦς μὲν Θεοῦ, ἀδελφοῦς δὲ Χριστοῦ κατὰ χάριν διὰ τὸ ταυτὸν πως, ὡς εἴρηται, τῆς γεννήσεως ἀπεργαζομένην. Εἰ καὶ τὸ διάφορον τῆς πρώτης; νηδύς πρὸς τὴν δευτέραν, ἦτοι τῆς θεοδόχου καὶ θεοτόκου γαστρὸς πρὸς τὴν ἀναγεννώσαν ἡμᾶς κολυμβήθραν, ἀσύγκριτόν ἐστι τῆ ἀξία, ὅπόσον ὁ ἐκ τῆς πρώτης γεννηθεὶς Κύριος, πρὸς τοὺς ἀναγεννωμένους; ἐκ τῆς δευτέρας, μᾶλλον δὲ καὶ πλέον. Οἱ γὰρ ἐκ τῆς δευτέρας ἀναγεννώμενοι, ἀδελφοὶ τοῦ ἐκ τῆς πρώτης γεννηθέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ χρηματίζουσιν κατὰ χάριν· ἡ δὲ δευτέρα νηδὺς πρὸς τὴν πρώτην οὐδεμίαν τοιαύτην συγγένειαν κέκτηται, ἀλλὰ τοσοῦτόν ἐστιν ἀλλήλων μεταξὺ τὸ διάφορον, ὅσον σύμβολον ἐξωτερικὸν διαφέρουν τῆ φύσει πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἡ μὲν γὰρ ἐστὶν ἀλήθης τοῦ Θεοῦ Μήτηρ, διὰ τὸ ἀληθῶς ἐξ αὐτῆς οὐσιωθῆναι τὸν ὑπερούσιον.

Τὸ δὲ ὕδωρ τοῦ θελοῦ βαπτίσματος, ὡς σύμβολον καὶ τύπος παραλαμβάνεται τῆς ζωαρχικῆς καὶ θεοδόχου νηδύος ἐκείνης, ὡς εἴρηται. Διὰ τὸ καὶ ἡμεῖς ἐκ τούτου χωρὶς σαρκικῆς συναφείας καὶ τῶν ἄλλων τῆς φύσεως ἔργων ἀναγεννᾶσθαι ὑπερφυῶς εἰς υἱοῦς Θεοῦ, καὶ συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ φύσει Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γεννηθέντος ἐκ τῆς παρθενικῆς ἐκείνης; καὶ ἀμωμήτου γαστρὸς· ἐκ γὰρ τοῦ ὕδατος ἡμεῖς, καὶ ἄλλοι κτισθέντος ἀνθρώπου. Τὸ γὰρ πᾶν τῆς

δ'. Ὅθεν διὰ μὲν τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ, τὴν μὲν ἀπαρχὴν εἰς ἄκρον ἐθέωσε τοῦ ἡμετέρου φυράματος; ἦτοι τὸ ὄνιον πρόσωπλημμα, ὁμοθεὸν ἀπεργασάμενον τούτο· ἡμῖν δὲ τὸ ὁμοφυῆς ἰδωρήσατο, κοινωνήσας ἡμῖν παραπλησίως σαρκὸς καὶ αἵματος. Κάντεῦθεν ὁμοούσιος ἡμῖν γεγὼνῶς διὰ δὲ τῆς ἀναπλάσεως ἡμῶν τῆς κατὰ τὸ βάπτισμα, εἰς ἀδελφότητα προσήκατο καὶ ἀνήγαγε διὰ τὸ ὁμοιοτρόπον πως, ὡς εἴρηται, τῆς γεννήσεως· τοῦ; γὰρ ἀναγεννωμένου ἐν πνεύματι μόνους τῆς ἀδελφότητος ἀξιοὶ θεοὺς κατὰ χάριν ἐντεῦθεν γεγεννημένους, ὡς φορέσαντας τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου Ἀδάμ ὡσπερ πρώην τοῦ χοῦκοῦ. Τὸ γὰρ θεὸν εἶδος ἐντεῦθεν λαμβάνουσι, καθὼ γίνονται τεθεωμένοι ὡσπερ εἰς ἄκρον ἐθεώθη καὶ τὸ ἀνθρώπινον τούτου. Διὰ γὰρ τούτου οὐ πάντες ἀνθρώποι εἰσιν ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, ἀλλ' οἱ ἀναγεννηθέντες διὰ τοῦ θελοῦ βαπτίσματος, καὶ τηρήσαντες τὸ θεοειδὲς κάλλος ἀκηλίδωτον μέχρι τέλους. Ὅσπερ γὰρ ἡμεῖς, οὐ κἄν ποτε καλέσαιμεν ἀδελφοὺς τοὺς ἴππους καὶ κύναι; διὰ τὸ τὴν ἡμῶν τε κἀκείνων σάρκα παραπλησίως ἐκ γῆς ὀφεισθᾶναι, καὶ θνητὴν ὁσαύτως εἶναι καὶ παθητὴν, αἰσθήσει συνδεδεμένην καὶ ὀχετοῖς αἱμάτων καὶ τῆ διὰ τοῦ πνεύματος ὀκλή τοῦ ἀέρος, τὴν ζωὴν ὡσπερ ἐν ἑαυτῇ περικλείουσιν, ἀλλὰ τῆ προσθήκῃ τοῦ λογικοῦ διεστήκαμεν τῆς ὁμοφυίας ἐκείνων καὶ ἀδελφότητος, τοὺς τὸ λογικὸν μόνον πεπλουτηκότας εἰς κοινωνίαν τούτων δεχόμενοι, οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐξ ἡμῶν τὸ ἡμέτερον προσλαθόμενος, οὐ ψιλὸν ἐτήρει καὶ τῆς θέλας δόξης ἀμέτοχον, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ἐνώσεως τοῖς ἰδιώμασι τῆς θέλας καταπλουτίσε φύσεως. Καὶ διὰ

τοῦτο μεταδούς τοῖς ἀνθρώποις τῆς τοιαύτης θεο-
πρεποῦς χάριτος, ἀδελφούς καθίστησι τῷ θεοει-
δεῖς ἐκείνους ὡσπερ τὸ ἑαυτοῦ ἀνθρώπινον ὁμοίους
ἀπεργασάμενος.

ε'. Ἀναπλάττει μὲν οὖν καὶ ἀναγεννᾷ τὴν καθ'
ἡμᾶς φύσιν ὁ Κύριος, τοῦτω τῷ τρόπῳ. Τὸ γὰρ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κτίσαν ἐκ ζωαρχικῆς μήτρας
τῆς παναγίας Παρθένου τὴν σάρκα Χριστῷ χωρὶς
ζωαρχικῆς συναφείας, τοῦτ' αὐτὸ διὰ τοῦ θεοῦ βα-
πτίσματος ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τοὺς ἀναγεννωμένους
ἀναπλάττει διχα σαρκικῶν θελημάτων, ὁμοίως ὡς
περὶ ὧν φησιν ὁ εὐαγγελιστῆς, ὅτι: *Οὐκ ἐκ θελήμα-
τος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ
θεοῦ ἐγεννήθησαν. Τί τὸ μετὰ ταῦτα; Οὐ μόνον
ὁμοειδεῖς ἑαυτῷ καὶ ἀδελφούς ἰδίους εὐδοκᾷ γεγε-
νησθαι, οὐδὲ μέχρι τούτου τῆς εὐεργεσίας ἵσταται,*
ἀλλὰ καὶ σῶμα καὶ μέλη ἑαυτοῦ, ὡς κεφαλὴν μᾶλ-
λον ἡμῶν μελῶν τε καὶ σώματος ὄντων ἢ ἀδελ-
φῶν ὀνομάζεσθαι, τῷ συνδέσμῳ τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ
λόγον ἀγάπης αὐτοῦ. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἅπερ μέ-
λει συνάψαι ἑαυτῷ ὡς ἴδια μέλη, πρῶτον ὁμοειδῆ
καθίστησι τῇ κεφαλῇ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἔπειτα
διὰ τῆς μεταδόσεως καὶ κοινωνίας τοῦ ἰδίου σώμα-
τός τε καὶ αἵματος, προσκολλᾷ ἑαυτῷ καὶ ἀλλή-
λους πάντα τὰ θεοειδῆ ταῦτα μέλη. Διὰ τοῦτο γὰρ
προηγείται τὸ βάπτισμα τῆς ἱερᾶς μεταλήψεως·
πρῶτον γὰρ δεῖ γενέσθαι τὰ μέλη τῇ κεφαλῇ
ὁμοία, ὅπερ, ὡς εἴρηται, τὸ θεῖον ἐργάζεται βάπτι-

⁵¹ Joan. 1, 13.

(36) *Ut ei suam humanitatem.* Non quidem ita
accipienda sunt verba hæc, ut humanitatem Christi
multo excellentius, quam naturam nostram deitate
donatam non intelligamus; illi enim Dei essentia
iuncta est et in una persona copulata; nobis divi-
nitas obvenit gratiæ divinæ beneficio, per quam filii
Dei (ut inquit Apostolus) et nominamur et sumus.
Itaque hæc est huius loci sententia, quam sæpe alias
explicat ipse Theophanes.

(37) *Agglutinatus.* Sensus huius loci est, per bap-
tismum fieri nos membrum Christi, qui Ecclesiæ
caput est, per Eucharistiam vero Christo capiti
ac reliquis membris, id est Ecclesiæ conjungi. Hæc
enim sacra corporis sanguinisque Domini dos
est ut Christus ipse pollicetur: *Qui manducat (in-
quit) meam carnem, et bibit meum sanguinem in me
manet.* Joan. vi, et rursum xvii, *Ut omnes unum sint
sicut tu Pater in me, et ego in te ut et ipsi in nobis
unum sint.* Paulus scribens Corinthiis: *Quoniam
unus panis, unum corpus multi sumus, et uno calice
participamus.* Antiqui etiam Patres idem nos do-
cent. Legendus Nazianzenus, oratione 3 in Julia-
num ad medium, et veteris interpretis in eo loco
scholium, et Chrysost. homil. 45 in Joannem; et 60
et 61 ad populum Antiochenum, et 85 in Mathæum;
Cyrillus, lib. iv in Joannem, cap. 17; lib. x, cap. 15,
et lib. xi, cap. 26; Gregorius Nyssenus, in oratione
catechetica, quæ dicitur magna, cap. 57; Hilarius
lib. viii *De Trinitate*; Leo, serm. 14, de pas-
sione Domini. Apud Augustinum hæc habemus, in ser-
mone de infantibus, quæ refert Gratianus, *De Con-
secratione*, dist. 2, cap. *Quia passus: Ita* (inquit) *Dom-
inus noster Jesus Christus nos significat, nos ad se
pertinere voluit, mysterium pacis et unitatis nostræ
in sua mensa consecravit. Qui accipit mysterium
unitatis, et non tenet vinculum pacis, non mysterium
accipit pro se, sed testimonium contra se.* Idem, lib.
xvi *Civitatis* cap. 25, *Symbolum unitatis sacra-*

*A largitus esset, fratres illos fecit, eosdemque ut et
suam humanitatem (36) deitate donavit.*

5. Creat igitur nos iterum Dominus regeneratque
hoc pacto naturam nostram. Spiritus enim sanctus
qui ex vivo sanctissimæ Virginis utero condidit
Christo carnem, absque conjunctione carnali, simi-
liter per sacrum baptismum in lavacro renatos
sine carnali voluntate creat, ut ii sunt de quibus
evangelista inquit, quod *Non ex voluntate carnis
neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt* ⁵¹.
Quid tum postea? Non solum uniformes sibi,
fratresque proprios fieri nos vult, nec hic nos bene-
ficiis afficere desinit: nam et corpus et membra
sua nos facit, ut cum membra nos et corpus
illius simus, ille propter vinculum suæ charitatis,
quæ mentem et rationem omnem exsuperat, caput
potius quam frater appelletur. Atque ideo membra,
quæ tanquam propria sibi est copulaturus, conformia
prius capiti facit per baptismum, deinde per parti-
cipationem ac communicationem suæ carnis et
sanguinis sibi, et inter sese invicem divina hæc
omnia membra agglutinat (37). Ideo enim baptismus
sanctam præcedit communionem (38): prius enim
membra fieri debent similia capiti, quod, ut diximus,
sacer baptismus præstat, deinde capiti conjungi,
quod per tremendam communionem efficitur, quæ
et immortalitatis quidam est fomes (39). Eam vero

mentum hoc vocat, quod Tridentini Patres probant
sessione 13, cap. 2 et 9; Florentini, in Legatione ad
Armenos. Hinc factum ut *synaxeos* voce sacrosan-
ctum istud sacramentum per catachresin nominetur,
ut tradit Dionysius, c. 3 *ecclesiasticæ Hierarchiæ*. La-
tinis communionis idem vocabulum frequens in hoc
sensu, ut antiquissimis conciliorum canonibus et
praxibus docemur. Origenes et ante illum Dionysius
in eadem sententiam ἀρχιπροαγωγὴν huius sacra-
menti virtutem scite vocant, id est, *præcipuam ac po-
tissimam vim habentem ad conciliandum et coad-
unandum Christianum populum*, et Clemens Alex-
andrinus τελειωσιν τῆς ἀγαπήσεως *perfectionem et
consummationem charitatis* appellavit.

(38) *Baptismus sanctam præcedit communionem.*
Moveor (ut dixi) loco hoc, ut existimem Theophane-
nem vixisse multo ante Andronici senioris ætatem.
Nam postquam baptismus adultorum desit, care-
monia hæc suscipiendi corporis Domini cessavit.
Porro prius, post baptismum administrari solitum,
vel parvulis ipsis, multis antiquorum scriptorum
testimoniis probatur. Tertullianus, libro de *Pudici-
tia: Anulum* (inquit) *accipit tum primum, quo fidei
pactionem interrogatus obsignat, atque ita exinde
opinitate Domini corporis vescitur.* Idem repetit
libro iv *adversus Marcionem*; Dionysius *Ecclesiast.*
Hierarch. cap. 2; Ambrosius, lib. iii *De Sacramen-
tis*, cap. 2; Hieronymus in Dialogo adversus Lucife-
rianos; Augustinus, lib. v *Hypognosticon*; Gregorius,
in *Sacrament.* et *Ordo Romanus*, et Alcuinus.

(39) *Immortalitatis est quidam fomes.* Resurrectio-
nem carnis similiter probat Irenæus adversus Val-
entinum, lib. v, cap. 2, per veram participationem
carnis et sanguinis Christi, quem locum ab Oeco-
lampadii calumniis pie et docte vindicat Rufensis
epi-copus, ut et notavit Franciscus Fevardentius in
notis ad eum locum.

communione prius per seipsum perfecit Salvator, A in mystica cœna suum ipse corpus sanguinemque proprium litans, dansque hæc in cibum et potum apostolis, cum panem et vinum accepisset, commutassetque in propriam carnem spiritu perfectionis auctore : qui primo illam conflagavit ex virginea carne et sanguine, denuo tamen ad illam eandem efficiendam carnali natura, sicut antea in Virgine, minime indigens. Ita nos perficit (40), filios Dei faciens, regnique sui cohæredes ; adeo ut quem omnium spiritalis et sensibilis creatura adorat, tanquam Deum cum Patre et sancto Spiritu consistentem, nos ut fratrem habeamus utque membra capiti, nos illi adhæreamus, et inseparabiliter juncti simus in infinita sæcula.

6. Hæc sunt, o fratres, effecta quæ supra n- B turam sunt, hæc Deo digna quæque omnem rationem excedunt Filii Dei ad nos in carne venientis opera ; ad tale cacumen et incomparabilem gloriam evehit humilem naturam nostram amator hominum Dominus. Quoniam ergo opus erat tale deificationis nostræ inenarrabile mysterium perpetuo exerceri in iis qui in vitam successuri essent homines, usque ad consummationem mundi, hoc est regenerationem ipsorum per sacrum baptismum, et conjunctionem cum Christo, quæ per communicationem Dominici corporis et sanguinis fit, perpetuam esse atque firmissimam ; opus autem erat ut et Dominus post passionem et resurrectionem in cœlos ascenderet, atque ad dexteram throni majestatis assideret : ideo opificem illam Spiritus sancti gratiam, per quam et secunda creatio, et regeneratio eorum qui sunt, et qui erunt usque ad consummationem sæculi, fieri debebat, suis apostolis abunde largitus est ; et suum ipsius munus et

σμα, ἔπειτα συναφῆναι τῇ κεφαλῇ, ἥτις συνάφεια διὰ τῆς φρικτῆς κοινωνίας ἀποτελεῖται. Ἦ δὲ ἐστὶ τῆς ἀφθαρσίας τὸ ζώπυρον, ἦντινα μετάδοσιν καὶ κοινωνίαν πρῶτων δι' ἑαυτοῦ ἐτέλεσεν ὁ Σωτὴρ, κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον αὐτὸς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἱερουργῶν καὶ τὸ ἴδιον αἷμα, καὶ διδοὺς εἰς βρῶσιν καὶ πόσιν καὶ τοῖς ἀποστόλοις, ἄρτον καὶ οἶνον λαβὼν, καὶ μεταβαλὼν ταῦτα εἰς σάρκα ἰδίαν τῷ τελεταρχικῷ πνεύματι· τῷ καὶ πρῶτως ταύτην συστηραμένῳ ἐκ τῆς παρθενικῆς σαρκὸς καὶ τῶν ταύτης αἰμάτων, μὴ δεσθεὶς καὶ νῦν σαρκικῆς φύσεως εἰς ἀποτελεσμα ταύτης. Ὄσπερ ἄρα καὶ τότε ἐν τῇ Παρθένῳ, καὶ οὕτως ἡμᾶς τελειοὶ υἱοὺς Θεοῦ ἀπεργασάμενος καὶ συγκληρονόμους τῆς βασιλείας αὐτοῦ· ὥστε τὸν ὑπὲρ πάσης κτίσεως νοερῶς τε καὶ αἰσθητῆς προσκυνούμενον ὡς Θεὸν καὶ τῷ Πατρὶ καὶ Πνεύματι συνεδρεύοντα, ὡς ἀδελφὸν ἔχειν καὶ ὡς μέλη τῇ ἑαυτῶν κεφαλῇ, οὕτως ἐκείνῳ προσηρμόσθαι τε καὶ ἀχωρίστως ἔχεισθαι εἰς αἰῶνα ἀπει-

ς. Ταῦτα, ἀδελφοί, τὰ ὑπὲρ φύσιν ἀποτελέσματα ταῦτα, ἀδελφοί, τὰ θεοκρεπῆ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοιαν ἔργα τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐν σαρκὶ ἐπιδημίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς τοιαύτην περιουσίαν καὶ δόξαν ἀνεκαστον, τὴν ταπεινὴν ἡμῶν ἀνύψωσε φύσιν ὁ φιλάνθρωπος Δεσπότης. Ἐπεὶ οὖν ἔδει τὸ τοιοῦτον τῆς θεώσεως ἡμῶν ἄφραστον ἐνεργεῖσθαι διὰ παντὸς μυστήριον ἐν τοῖς ἔρχομένοις εἰς τὸν βίον τοῦτον ἀνθρώποις, μέχρι τῆς τοῦ παντὸς συντελείας, ἡγουν ἡ διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος αὐτῷ ἀναγέννησις, καὶ ἡ διὰ τῆς μεταλήψεως τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος τε καὶ αἵματος συνάφεια πρὸς Χριστὸν διηκεῖς τε καὶ ἀδιάρρηκτος· ἔδει ἔτι τὸν Κύριον μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν εἰς οὐρανοὺς ἀνελθεῖν, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης κεκαθιμεῖναι, τὴν δημιουργικὴν ἐκείνην τοῦ θεοῦ Πνεύματος χάριν, δι' ἧς ἡ τε ἀνάπλασις καὶ ἀναγέννησις τῶν δυντων τε καὶ ἐσομένων μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ἀνθρώπων τελειοῦσθαι ἐμελλε, τοῖς ἑαυτοῦ ἀποστόλοις δαφιλῶς χορηγῆναι, τὸ ἴδιον ἔργον ἔγγει-

(40) *Perficit*. Proprium verbum est divinorum mysteriorum, quæ merito nos sacramenta vocamus ; illa enim sunt quæ veram perfectionem animæ tribuunt. Itaque *perficere* idem est, quod initiare, consecrare, et divino characterē σφραγῆν *obsignare*. Nam Gregorio Theologo, si quis illius scripta non oscitanter legat, synonyma hæc, ut multi apud eum loci probare possunt. Occurrit mihi nunc ille, εἰς Γοργονίαν, ubi de baptismum loquens, eum τελείωσιν καὶ σφραγῖδα vocat. Τελουμένη (inquit) τῷ βαπτίσματι, *baptismate* (Gorgonia) *perfecta, consummata*, et rursus σφραγῖς, ἀλλὰ οὐ χάρισμα ἦν τὸ μυστήριον, *signaculum, non gratia erat (illi) hoc mysterium*. Sic et Dionysius, *Hierarch. ecclesiast.* cap. 4, et alibi, baptismum vitam beatam τελείν dixit ; et Paulo frequens hæc vox in istum sensum : Σκιάν γὰρ (inquit ad Hebræos x) ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυσίαις ἄς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκῆς, οὐδέποτε δύναται τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι· *Unbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum per singulos annos eidem ipsi hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquam potest accelerantes perfectos facere*. Nec aliter

accipiendum esse arbitrer verbum hoc apud Matth. x : Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν οὐ μὴ τελείητε τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· quod vulgatus interpres optime vertit: *Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel donec veniat Filius hominis*, id est, ut recte Hilarius interpretatur, non erit Evangelium admissum a Judæis nisi cum secundo advenero in diem iudicii, tunc enim illi post gentium plenitudinem, ut Apostolus dixit, consummabuntur, id est, perficientur Christianismi et fidei Evangelicæ characterē. Etenim eo tempore rediturus Judæos ad agnitionem veritatis multorum Patrum sententia est. Vide (post Ambrosium, Chrysostomum, Basilium, Gregorium Magnum) Gaudent. tract. in Evang. Porro Latini verbum *perficere* in eandem significationem usurparunt sacri scriptores : Ambrosius, lib. iii *de sacramenti*, cap. 2 : *Sequitur spirituale signaculum quia post fontem superest, ut perfectio fiat*. Augustinus lib. i *contra Julianum* : *Valeant itaque (inquit) qui baptismum negant hominem perficere*. Quo ioco Massilianorum hæresin perstringit, quæ errore hoc (Damasceno teste) ducebatur.

ρίσας αὐτοῖς ἐνεργεῖν, καὶ διὰ τοῦτο χειροτονήσας αὐτοὺς ὡσπερ ἄλλους θεοὺς καὶ δημιουργοὺς, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ παντοῦργου Πνεύματος δυναμένους ποιεῖν τὰ μέγιστα τῆς θείας δυνάμεως ἔργα. Καὶ ἐξ ὧν μάλιστα τό τε ποιῆλον τῆς σοφίας καὶ δυνάμεως τοῦ Θεοῦ γνωστὸν γίνεται, καὶ ὁ τῆς ἀγαθότητος ἀνεξιχνίαστος αὐτοῦ πλοῦτος ἀποκαλύπτεται, δι' ὃ καὶ ὁ θεὸς ἔλεγε Παῦλος· *Συνεργοὶ Θεοῦ ἔσμεν*. Καὶ γὰρ πάντων τῶν ἔργων ὧν ἐποίησεν ὁ Θεὸς καὶ τῶν νοητῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν τὸ μείζον ἐστὶν ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς, ἡ θεία ψυχὴ τε καὶ σὰρξ τοῦ Δεσπότου. Τί γὰρ μείζον τοῦ τὴν καθ' ἡμᾶς φύσιν, τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν γενέσθαι καθ' ἑνωσιν ὑποστατικὴν; Ὅσον ἄρα διαφέρει τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Σωτῆρος τῶν Χερουδὶμ καὶ Σεραφίμ· διαφέρει δὲ ὅσον δούλου δεσπότης· τοσοῦτον καὶ τὸ ἔργον τῆς θείας σαρκώσεως διενήνοχε τῆς δημιουργίας τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων. Τοῦτο τοίνυν τὸ ἀνυπέροβητον ἔργον καὶ τοὺς ἀποστόλους ὁμοίως ἐνεργεῖν δέδωκε, καὶ δι' ἐκεῖνων τοὺς διαδόχους ἐκείνων καὶ καθεστῆς τοῦ λοιποῦς μέχρι τῆς τελειότητος τοῦ παρόντος βίου. Ἄρτον γὰρ καὶ οἶνον λαμβάνοντες τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ θεοῦ Πνεύματος, εἰς σῶμα καὶ αἷμα Δεσποτικόν, ὃ τοῦ θαύματος! μεταβάλλουσι· καὶ λύειν καὶ δεσμεῖν ἀμαρτίας ἐξουσίαν εἰληψασιν, ὃ μόνου Θεοῦ ἔργον ὑπάρχει. Καὶ ἀνθρώπους λαμβάνοντες, διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἀναγεννώσι καὶ ἀναπλάττουσιν εἰς υἱοὺς Θεοῦ καὶ θεοὺς κατὰ χάριν, ὡσπερ ἂν εἴ τις ἔκγον λαβῶν μετέπλασεν εἰς φύσιν ἀνθρώπου, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ μείζω ταῦτα τῶν πολλῶν εἰρημένων. Μείζον γὰρ ἐστὶ τὸ τὸν ἄρτον καὶ οἶνον εἰς σῶμα θεῖον μεταβαλεῖν καὶ ἀνθρώπον θεὸν κατὰ χάριν ποιῆσαι, ἢ οὐρανὸν καὶ ἀγγέλους ποιῆσαι.

ζ'. Ταύτην οὖν, ἀγαπητοί, τὴν δημιουργικὴν καὶ θεοποιὴν χάριν καὶ δύναμιν τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος ἥτις ἐνεργεῖν τὰ μείζω πάντων κτισμάτων ἐν ἀκαρπείᾳ δύναται, ὁ ἱερεὺς, [ὃ τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγου φιλανθρωπίας καὶ δωρεᾶς! ἀναμφισβόλως κομίζεται. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος ὁμοίως ἄρτον καὶ οἶνον λαμβάνων, τῇ ἐνοικίωσιν τούτῳ διὰ τοῦ χρίσματος τῆς ἱερωσύνης θεῖα δυνάμει, εἰς σῶμα καὶ αἷμα μεταβάλλει Δεσποτικόν· μείζον ἐντεῦθεν ἐργαζόμενος ἔργον, ὡς δέδεικται, ἢ εἴπερ ἀγγέλους καὶ οὐρανοὺς δυνατῶς εἶχε δημιουργεῖν. Καὶ πάλιν ἀνθρώπον λαμβάνων θνητὸν, διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος υἱὸν Θεοῦ καὶ θεὸν κατὰ χάριν ἐργάζεται· μείζον ἐργαζόμενος ἔργον, ἢ εἴπερ ἀνεγείρειν νεκροὺς ἐδύνατο, καὶ τὰ λελωθμένα καὶ πεπρωμένα τοῦ σώματος μέλη ὕγια καὶ ἄρτια καθιστᾶν λόγῳ. Εἰ οὖν εἶδει φανῆναι τινα ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπον, ἀγγέλους καὶ οὐρανοὺς δημιουργεῖν λόγῳ δυνάμενον, καὶ νεκροὺς ἀνεγείρειν καὶ ἀνίατα πάθη ἰᾶσθαι, ὅποιον ἐχρῆν τὸν τοιοῦτον εἶναι; Καθαρὸν καὶ τὴν ἀρετὴν ἀπαράμιλλον, ὥστε τοιαύτην τοῦ

officium ab illis efficiendum ipsis attribuit, ac propterea creavit eos veluti deos et creatores, potentes virtute omnipotentis Spiritus maxima divinae virtutis efficere opera. Et vero ex iis multiformis Dei sapientia et virtus praecipue apparet, et investigabiles bonitatis ipsius deteguntur divitiarum. Ideoque beatus dicebat Paulus: *Dei cooperatores sumus*. Etenim omnium operum tam spiritualium quam corporeorum, quae Deus fecit, maximum est incomparabili excellentia, sacra anima et caro Dominica. Quid enim majus est, quam nostram naturam secundum unionem hypostaticam fieri naturam Verbi Dei? Quantum ergo praestat (41) humanitas Salvatoris ipsis Cherubim et Seraphim (praestat autem quantum servo Dominus), tantum etiam divinae carnis generatio superat creationem caelestium potestatum. Hoc ergo eximium opus apostolis quoque exercendum dedit, et per illos eorum successoribus, et deinceps reliquis usque ad consummationem hujus vitae. Panem enim et vinum accipientes, virtute Spiritus sancti in corpus et sanguinem Dominicum, o rem admirabilem! transmutant, solvendi etiam et ligandi peccata, quod quidem solius Dei est opus, ipsi potestatem acceperunt. Sed et homines per sacrum baptismum regenerant, atque in Dei filios deosque secundum gratiam reformant, non aliter quam si quis equum in naturam hominis transmutaret; imo vero multo majora haec sunt omnibus iis quae hactenus dicta sunt; majus enim est panem et vinum in corpus transmutare divinum hominemque deum efficere secundum gratiam, quam caelum et angelos creare.

7. Hanc igitur, o charissimi, opificem ac deificantem sancti Spiritus gratiam et virtutem, quae in ictu oculi creare potest, maxima quaeque creaturarum (o amorem et beneficentiam erga nos Verbi Dei!) sine dubio accipit sacerdos. Nam et ille similiter panem et vinum accipiens per inhabitantem in se, mediante sacerdotii unctione, sacram virtutem in carnem et sanguinem commutat Dominicum; majus propterea exercens opus, quam si angelos et caelos creare posset. Deinde mortalem accipiens hominem per sanctum baptismum, Dei Filium, Deumque secundum gratiam efficit, majus efficiens opus, quam si mortuos suscitaret, et luxata ac mutila corporis membra sanitati et integritati solo verbo restitueret. Si igitur inter nos homo esset, qui angelos caelosque verbo creare posset, suscitare mortuos, et incurabilibus morbis mederi; qualem eum esse oporteret? quam purum et vitae probitatem ante omnes excellentem nempo ut hanc Dei virtutem atque potentiam susciperet fieretque post Deum alter creator? Si nullies profecto illi quotidie pro Christo mori liceret, adhuc

⁴¹ I Cor. 3, 9,

(41) Praestat. Vaticanus habet διάφορον. Messanenensis διαφέρει

tamen minime dignum opus faceret, quo tanti muneris gratiam compensaret. At sacerdotis opera majora iis multo ac sine ulla comparatione præstantiora esse, ostensum est. Qualem igitur esse deceat eum qui sacerdotii gratiam accepit, quam divinum ac pene cœlestem, hinc pendere licet. Christi certe esse debet perfectissimus imitator, Illiusque in carne primi pontificis atque horum sacrorum sacerdotis et initiatoris sequi vestigia. Quocirca haud erraret aliquis, o dilecti, si diceret sacerdotium esse Dei effectricem virtutem, vel divinam scientiam pro fine habentem, ut hominem efficiat deum secundum gratiam, conformem vero imagini Filii Dei secundum naturam, idque per signa quædam tanquam per instrumenta, panem vero et vinum aqua commistum in corpus et sanguinem Dominicum transmutet, renatosque homines per baptismum capiti Christo ut membra conglutinet. Quare cum nemo carnis vinculis detentus vere dignus administrator horum supernaturalium mysteriorum inveniri possit (etenim et angelis ipais et desiderabilia hæc sunt et formidanda), puritatem saltem, quam acquirere hominibus datur, contemnere, aut rejicere, nec pro viribus conari Salvatoris in terris vitæ institutum imitandum sibi proponere, id certe ingrati erit animi divinarumque rerum contemptoris, ideoque intolerabili supplicio dignum. Cui namque datum est multum, multum etiam exigetur ab eo. Ac vetus nimirum illud Hebræorum sacerdotium figura erat et imago nostri hujus sublimis atque cœlestis; sanguinibus enim et animalium tantum occisionibus licebat illi, non animæ, sed corporis maculas et inquinamenta purgare. Ut enim uno verbo dicam, omnia quæ per illud fiebant, umbra erant, ut divinus ait Apostolus¹¹, futurorum honorum, nostris rebus tanto inferior, quantum abest a cœlo terra. Ideo pro nostri eorumque sacerdotii diversitate, cum sacerdotes item nostri et illorum pro rata portione differant (quantum certe ab angelis homines absunt), tamen Nadab quidam et Abiud filii, Aaronis, sacerdotesque, cum nefarium quoddam opus perpetrassent, igne alieno adolere thus Deo aggressi, violatæ legis pœnas absque mora luerunt¹², ab eodem igne illico combusti; quibus nec pater Aaron potuit opitulari. Quid vero opus est pluribus¹³, quando et ipse Aaron a Deo electus, et primus apud illos pontifex, apud Deum vero secundus post Moysen, cum leviter Deum offenderet, miserabiliter vita privatus est, nec fratre quidem Moysæ illum e supplicio liberare valente¹⁴? Quid vero deinde Meli sacerdos? Licet ille bonus in se esset et irreprehensibilis, propter solam suorum filiorum iniquitatem diro mortis genere vitam sinit; atque certe illos verbis sæpe corruperat, tametsi non severe et graviter, ut oportuerat, castigarat. Si igitur delinquentes illi qui sub legis umbra

A Θεοῦ δύναμιν δέξασθαι καὶ ἀξίαν, καὶ δημιουργὸν ἕτερον εἶναι μετὰ Θεοῦ, πάντως εἰ μυριάκις ἐνῆν αὐτῷ καθ' ἐκάστην ὑπὲρ Χριστοῦ ἀποθνῆσκειν, οὐκ ἂν ἐπάξιον ἔργον εἰς ἀνταπόδοσιν τῆς ζω-
ρεᾶς ταύτης εἰργάσατο. Ἄλλὰ τὰ παρὰ τοῦ ἱε-
ρέως τελούμενα μείζω τῶν τοιούτων ἔργων πολλῶν
καὶ ἀσυγκρίτῳ τῷ μέτρῳ δεδείκται εἶναι. Ὅποιον
οὖν δεῖ τὸν τὴν χάριν τῆς ἱερωσύνης δεξάμενον
θεῖον τινα καὶ ὑπερφυῆ εἶναι, πάρεστιν ἐντεῦθεν
λογίζεσθαι, πάντως τοῦ Χριστοῦ μιμητὴν ἀκριβέ-
στατον, καὶ τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας ἐκείνου κατ'
ἴχνος ἐπόμενον, τοῦ πρώτου ἀρχιερέως καὶ ἱερουρ-
γοῦ, τῶν τοιούτων καὶ τελετάρχου. Ὅθεν οὐκ ἂν
τις ἀμάρτοι τὴν ἱερωσίην, ἀγαπητοί, δημοურ-
γικὴν εἰλόμην τοῦ Θεοῦ, ἣ ἐπιστήμην θείαν,
B εἶλος ἔχουσαν τὸ διὰ τινῶν συμβόλων ὡσπερ ὀργά-
νων, θεὸν μὲν κατὰ χάριν τὸν ἀνθρώπων ἀπεργά-
ζεσθαι καὶ σύμμορφον τῆς εἰκόνης τοῦ κατὰ φύ-
σιν Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸν δ' ἄρτον καὶ οἶνον ὕδατι
κεκερασμένον, εἰς σῶμα καὶ αἷμα μεταβάλλειν δε-
σποτικόν, καὶ τοὺς ἀναγεννηθέντας ἀνθρώπους διὰ
βαπτίσματος προσαρμόσαι ὡς μέλη τῇ κεφαλῇ τῷ
Χριστῷ. Ὅθεν ἐπεὶ οὐδεὶς τῶν τῆς σαρκὸς δε-
σμίων ὡς ἀληθῶς ἄξιος οἰκονόμος τῶν τοιούτων
ὑπερφῶν μυστηρίων ἂν εὐρεθῆι· καὶ γὰρ καὶ
τοὶ ἀγγέλοις αὐτοῖς ἐπιθυμητὰ τὰ τοιαῦτα καὶ
φρικτὰ καθεστῆκε, τῆς γούν ἐνδεχομένης καθαρό-
τητος τοῖς ἀνθρώποις καταφρονεῖν τε καὶ ἀναβάλ-
λεισθαι, καὶ μὴ σπεύδειν ὅση δύναμις τὴν ἐπὶ γῆς
C τοῦ Σωτῆρος πολιτείας μιμεῖσθαι, πολλῆς ἀγνωμο-
σύνης ἂν εἴη καὶ τῶν θείων καταφρονήσεως, καὶ διὰ
τοῦτο κολάσεως ἄξιον ἀφορήτου. Ἢ γὰρ εἰδῆθη πολὺ,
πολὺ καὶ ἀπαιτηθήσεται. Καίτοι ἡ τῶν Ἑβραίων
πάλαι ἱερωσύνη τύπος ὑπῆρχε καὶ Ἰουδαίᾳ τῆς
καθ' ἡμᾶς ταύτης ὕψηλῆς τε καὶ οὐρανοῦ· καὶ γὰρ
αἱμασι καὶ σφαγαῖς μόνον ζώων ἀλόγων ἐξῆν
ταύτη καθαίρειν οὐ τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τοῦ σώματος
μολυσμοῦς καὶ κληῖδας. Καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, πάντα
τὰ τελούμενα δι' αὐτῆς σκιάν εἶχε, κατὰ τὸν θεῖον
Ἀπόστολον, τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τοσοῦτον τῶν
ἡμετέρων ἐνδέουσαν, ὅπως γῆ πρὸς τὸν οὐρανόν.
Καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ διάφορον τῆς ἡμῶν τε κακείνων
ἱερωσύνης τῶν ἱερέων ἡμῶν τε κακείνων ἀναλόγως
διαφερόντων ἦγουν ὅσον ἀγγέλων ἀνθρώποι, ὅμως
D Ναδάβ τις καὶ Ἀβιουδ υἱοὶ Ἀαρῶν ὄντες καὶ ἱερεῖς,
ἀθεσμόν τι ποτε διαπεπραχότες (ἀλλοτριῶν γὰρ πυρὶ
θυμῆν ἐπεχείρουν παρανόμως Θεῷ) παραπόδας δίκας
τῆς παρανομίας εἰσπράττονται, παρανάλωμα τοῦ
πυρὸς ἐκείνου γεγονότες ἀθρόον, καὶ οὐδ' Ἀαρῶν
ἤρκεσε πρὸς σωτηρίαν αὐτοῖς ὁ πατήρ. Ἄλλὰ τί
χρῆ περὶ τούτων λέγειν, ὅπου γε καὶ Ἀαρῶν αὐτὸς,
ὁ θεόκριτος καὶ πρῶτος παρ' ἐκείνοις ἀρχιερεὺς· ὁ
γὰρ Μωσῆσός παρὰ Θεῷ δεύτερος· μικρὸν τι προ-
σκεκρουκῶς τῷ Θεῷ τῆς ζωῆς ἐλευσινῶς ἀπορρήγνυ-
ται, μὴδὲ Μωσῆσός τοῦ ἀδελφοῦ δυνηθέντος ἐξ-
ελεῖσθαι τούτον τῆς τιμωρίας; Τί δὲ Ἡλεὶ μετὰ
ταῦτα ὁ ἱερεὺς; καίτοι καθ' ἑαυτὸν ἀγαθὸς ὑπάρχων

¹¹ Coloss. ii, 17. ¹² Levit. x, 1 seqq. ¹³ Num. xx, 24 seqq. ¹⁴ I Reg xxxiv, 1 seqq.

καὶ ἀμεμπτος, διὰ τὴν τῶν παιδῶν μόνον παρανομίαν δεινῷ θανάτῳ καταστρέφει τὸν βίον· καίτοιγε πολλάκις λόγοις ἐπιτιμίας τῶν παιδῶν ἀπέθμενος εἰ καὶ μὴ σφοδρῶς καὶ ὡς ἐχρῆν ἐπιπλήττων. Εἰ οὖν ἐκεῖνοις τῇ σικῆ παρακαθημένοις τοῦ νόμου, καὶ νηπιῶν τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν διδασκάλους ὑπάρχουσι καὶ μυσταγωγοῖς, τοιαῦτα φοβερὰ καὶ ἀναπόδραστα παρανομοῦσι τὰ ἐπιτίμια, ὅποια ἂν εἴεν, ἀγαπητοί, τοῖς τελεσιουργοῖς τῶν ὑπερφυῶν μυστηρίων, καὶ τοῖς ἀγγέλων συλλειτουργοῖς, καὶ Θεοῦ συνεργοῖς, καὶ τῷ τῆς υἰοθεσίας πνεύματι τελείως τὴν κατὰ Χριστὸν ἡλικίαν ἀναδείκνυσι τοὺς ὑπ' αὐτῶν τελουμένους, μὴ τὸ Θεουργὸν τῆς ἱερωσύνης χρίσμα τηροῦσι καθαρὸν καὶ ἀκίβδηλον ὡς ἐντὴν, Ὅσον γὰρ τὸ διάφορον κατ' ἀξίαν τῆς νομικῆς ἱερωσύνης πρὸς τὴν κατὰ Χριστὸν, τοσοῦτον ἡ καθαρότης τε καὶ ἀκρίθεια τοῦ βίου ἐν ἐκατέρῳ ἀναλόγως ἀπαιτηθήσεται. Διὸ καὶ ἡ Σωτὴρ ἡμῶν ἔλεγεν· Ἐὰν μὴ περισσέυσῃ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

ἦ. Διὰ τοῦτο προσεκτέον, ἀγαπητοί, καὶ τηρητέον ἕκαστον τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος, ὡς ὁ θεὸς Παῦλος φησιν, ἐν ἁγιασμῷ, μᾶλλον δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ σκεῦος. Μὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ τοῦ ἱερέως χεὶρ θεία λαβὴ ἀπτομένη τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος; Ἥ μὴ τὸ στόμα καὶ ὄλον τὸ σῶμα πικτήριον ἱερὸν δεχόμενον τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα καὶ αἷμα, πολλῶν τιμιώτερον τῶν ἀψύχων τούτων λαβίδων καὶ ποτηρίων; ὅσην τὸ αὐτὸ καὶ σκεῦος καὶ μέλος ἐκ μέρους τοῦ ὑποδεχομένου καὶ Δεσποτικοῦ σώματος γίνεται; Εἰπέ μοι οὖν πρὸς Θεοῦ· Εἰ τις τὰ ἱερὰ ταῦτα καὶ ἅγια σκευή, τὴν θεῖαν λέγω λαβίδα καὶ τὸ ποτήριον τολμηρῶ γνῶμη μολύναι καὶ ὀπισθοῦν ἐπιχειρήσειεν ἀκάθαρτόν τι καὶ μαρὸν αὐτοῖς ἐμβάλων, οὐκ ἂν ἀσεβείας καὶ τῆς ἐσχάτης παρανομίας αὐτὸν ἐγραψάμεθα, καὶ μυρίων θανάτων ἐκρίναμεν ἄξιον, τολμηρῶς καὶ ἀθέως τὰ ἱερώτατα καθυβρίσαντα; Ὁ τὸ θεϊότατον ἄρα τῆς ἱερωσύνης σκεῦος, τὸ τῷ θεῷ κειρωμένον Πνεύματι, τὸ πολλῶν τῶν ἀψύχων ἱερῶν ὡς εἴρηται τιμιώτερον ὡς καὶ Χριστοῦ μέλος, καταμαίανων μολυσμοῖς ἄλλοτε ἄλλοις, πόσης ἂν εἴη κολάσεως ἄξιος; Καὶ τοι γὰρ ὁ θεὸς ἀπόστολος Παῦλος οὐ μόνον περὶ τῶν ἱερέων, ἀλλὰ περὶ πάντων ἀπλῶς πιστῶν τοιαῦτα φοβερῶς ἀπειλεῖ· Οὐκ οἰδατε γάρ, φησιν, δεῖ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἔσσε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; Εἰ τις τὸν γὰρ τοῦ Θεοῦ φθειρεῖ, φθειρεῖ τούτον ὁ Θεός.

θ. Διὰ τοῦτο τὰς μὲν ἱερατικὰς χεῖρας, θείας λαβίδας οὖτας, ὡς εἴρηται, χρὴ καθαρεύειν πάσης μὲν κλοπῆς, πάσης δ' ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας· μὴδὲ τῷ θυμῷ ἢ τῇ ἐπιθυμίᾳ ἐξυψηρευμέναις, κακῶς ἄπτεσθαι

A erant, et hominum adhuc spiritali ætate infantium magistri et præceptores, tam horrendis inevitabilibusque poenis multati sunt, quæ tandem, o dilecti, manent supplicia supernaturalium sacramentorum ministros, angelorum conservos, Dei cooperatores, quique eos quos mysteriis initiant, per adoptionis spiritum perfectos secundum Christi ætatem efficiunt, nisi deificam illam sacerdotii unctionem, quantum fieri potest puram et incorruptam servaverint? Quanta est enim legalis et Christiani sacerdotii differentia, tanta in utroque vitæ puritas et excellentia proportionem respondens exigitur. Ideo et Salvator noster dicebat: *Nisi abundaverit iustitia vestra plusquam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum* 87.

B 8. Quapropter et incumbanus, o dilecti, et suum quisque vas, ut ait beatus Paulus, in sanctificatione studeat conservare, imo potius Dei vas 88. An vero sacerdotis manus non est sacer quidam forceps Dominicum corpus pertingens? Nonne os et totum corpus est quidam sacer calix, continens Christi corpus et sanguinem, multo honorabilius ipsis inanitis forcipibus et poculis, cum idem et vas, et membrum aliqua ex parte suscepti Dominici corporis fiat? Dic ergo mihi per Deum, si quis sacrosancta hæc vasa, divinum, inquam, forcipem (42) et calicem audaci animo coinquinasset, et impuram rem quampiam atque immundam ausus fuisset in illa infundere, nonne hunc impietatis extremique sceleris accusaremus, dignumque iudicaremus, qui mille mortibus lueret pœnas quod insolenter et impie res sacratissimas violasset? Qui ergo sanctissimum sacerdotii vas, quod est sancto Spiritu deauratum, quodque multo est honorabilius, uti diximus, inanitis sacris, quippe quod est Christi membrum, variis maculis diversimode inquinat, quo supplicio dignus erit? Atqui certe beatus apostolus Paulus non solum sacerdotibus, sed in universum omnibus fidelibus, hæc eadem formidabiliter interminatur: *Nescitis enim, ait, quod Dei templum estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei corrumpit, corrumpet hunc Deus* 89.

9. Ideo sacerdotiales manus, quæ sacri forcipes sunt, ut dictum est, oportet puras esse ab omni furto, ab omni rapina improbaque cupiditate bonorum alienorum, neque inservientes iræ, aut de-

87 Matth. v, 20. 88 I Thess. iv, 4. 89 I Cor. iii, 16.

42) *Forcipem*. Utuntur Græci istrumento quodam tum ad extrahendas e calice corporis particulas, tum ad subministrandam Eucharistiam populo, sub utraque specie communicanti; illius forma est ad linguæ similitudinem, ita ut intinctum sanguine corpus capere et retinere possit, vocantque illi nunc *λαβίδα*, ut et noster. Quæ quidem vox nova videtur, non enim in antiquis Patribus eam reperiri crediderim. Chryso-

stomus *λογχὴν lanceolam* vocare videtur, si modo de hoc intelligit, et non de illa, qua ante sacrificium panis fermentatus in particulas postea consecrandas scinditur, quæ nunc formam habet; cultri, fitque hoc in parvula quadam mensa, quam ipsi prothesin vocant. Verba Chrysostomi, in principio Liturgiæ sunt, *Et incidens lanceola signaculum panis in quatuor partes in figuram crucis*.

siderio male tangendi carnes, quas nefas est, id est A
 manibus adversus fratres tanquam lictoribus utendi,
 imo potius, ut habentibus a Deo medicinalem gratiam
 in medelam animarum. Sed nec decet libidinosæ voluptatis
 causa extendere eas in execrandum tactum; eas, inquam,
 quæ mortem Domini per formidabile hoc et inenarrabile
 sacrificium annuntiant, atque ideo mortuæ immobilesque
 esse debent ad omnem obscenam voluptatem, contra vero ad
 omne opus bonum promptæ ac paratæ. Sacerdotem itaque
 qui pro peccatis suis et populi erroribus (mediator enim
 est Dei et hominum) deprecatur, tollere ubique eas ad
 Deum oportet innocentes, ab ira et discepcionibus vacuas,
 erga homines vero illas extendere, ad afflictos quidem
 juvandos, ad ægrotos visendos, ad sublevandos egentes.
 Hæc enim sacerdotales manus multo melius expurgare
 solent, quam hyssopi omnes. Et illotis certe immundisque
 manibus nullus unquam sacerdos sacramysteria attingere
 audeat, nisi prius aqua bene illas terserit: nonne igitur
 illas prædictis bonis studiose emundare multo magis oportet?
 Hæc enim non carnis sordes aut superficiei ejus tantum
 emundant, sed intima animæ nive candidiora efficiunt.
 Hocce igitur animatos et sacerdotales forcipes, o dilecti,
 purgare opus est, atque ita demum sacris mysteriis
 admovere. Si enim Oza ille⁴³, cum tetigisset (quod non
 licebat) arcam, quæ umbra tantum et figura erat, periit,
 quanta (43) cum reverentia et timore atque demissione
 animi accedere oportet ad exemplaria ac cœlestia et illis
 appropinquare? Quid porro calix qui divinum corpus et
 sanguinem excipit Salvatoris; os, inquam, sacerdotis,
 quæ tandem ratione expiandum est? Sed operæ pretium
 erit et ea quæ insciunt, et rursus quæ purgare possunt,
 in medium proferre, eaque omnibus patefacere, ut ab
 illis omni studio abstinendum, hæc vero alacriter atque
 avidè arripienda esse moneamus. Immunditia ergo oris est
 blasphemia, et ingrati animi verba in Deum impie prolata
 ex nimia perfidia et in tentationibus pusillanimitate;
 jusjurandum etiam, et multo magis perjurium, quod
 manifesta est Dei abnegatio. Similiter mendacium
 pessimum diaboli fetus, antiquæ causæ perfidionis, esca
 peccati et mortis primorum parentum, omniumque qui
 illo utuntur perditio: *Perdes enim*, inquit, *omnes qui loquuntur
 mendacium*⁴⁴. Ad hæc autem obtrectatio, injuria, convici-
 um; quæ radicis amaræ humanæ, scilicet inimicitia, amarissima
 sunt profecto germina, sed et obscenitas, stultiloquium,
 scurrilitas, quæ ad rem non pertinent, clamor et malus
 sermo (44). Nam ut ab his aliisque hujusmodi rebus
 abstinemus sacerdos nos hortatur Apostolus⁴⁵. Et jure
 quidem: si enim

⁴³ II Reg. vi, 1 seqq. ⁴⁴ Psal. v, 7. ⁴⁵ Ephes. iv, 13 seqq.

(43) *Quanta* Vaticanus πάσης. Messanensis πόσης.
 (44) *Malus sermo*. Λόγος σαπρός, *verbum putridum*
 sonat, sed nos retinimus Latinam vulgatam, quæ
 verba illa Apostoli, ad quæ allusit Theophanes, ad

σαρκῶν ὧν οὐ θέμις, τουτέστι μήτε δημίωv δίκην
 χρῆσθαι ταύταις κατὰ τῶν ἀδελφῶν, Ιατρικὴν μᾶλλον
 χάριν ἐχούσαις παρὰ Θεοῦ εἰς Θεραπείαν ψυχῶν,
 μήτε δι' ἡδονὴν ἀκρίλαστον ἐκτείνειν ταύτας εἰς
 ἀφῆν ἀποτροπαιον, τοῦ Κυρίου τὸν θάνατον ἀγγελ-
 λούσας διὰ τῆς φρικτῆς καὶ ἀνεκδιηγήτου Ιερουργίας·
 καὶ διὰ τοῦτο νεκρὰς καὶ ταύτας καὶ ἀκινήτους
 ὀφειλούσας ὑπάρχειν πρὸς πᾶσαν αἰσχρὰν ἡδονήν.
 ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν ἀγαθὴν ἐργασίαν, μᾶλλον πρόχει-
 ρον ὑπάρχειν καὶ πρόθυμον· καὶ διὰ τοῦτο πρὸς
 Θεὸν μὲν αἴρειν ταύτας ὄσας ἐν παντὶ τόπῳ χωρὶς
 ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν εὐχόμενον ὑπὲρ τε τῶν ἰδίων
 ἀμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων·
 ἀμείψτης γὰρ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καθίστηκε· πρὸς
 δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἐκτείνειν εἰς βοήθειαν μὲν
 B καταπονομένων, ἐπίσκεψιν δὲ ἀσθενούντων, μετὰ-
 δοσιν δὲ καὶ χορηγίαν τῶν δεομένων. Ταῦτα γὰρ
 καθαίρειν τὰς Ιερατικὰς οἰδὲ χειρὰς ὕσώπου παντὸς
 βέλτερον. Καὶ τοὶ ἀνίπτους καὶ βερυπωμέναις χερσὶν
 οὐδαὶς ἂν ἀνάσχοιτο τῶν Ιερέων ποτε τῶν θείων
 ἄφασθαι μυστηρίων, ἕως ἂν ὕδατι ταύτας καλῶς
 ἀπονίψῃται, οὐ πολλῶ ὅυν μᾶλλον τοῖς εἰρημένοις
 ἀγαθοῖς καθαίρειν ταύτας διὰ σπουδῆς τίθεσθαι
 γρη; οὐ ῥύπον σαρκὸς, οὐδὲ τὴν ἐπιφάνειαν ταύτης
 δυναμένους μόνον ἐκπλύνειν, ἀλλὰ τὰ βέδη τῆς
 ψυχῆς, χιόνος λαμπρότερον ἀποφαίνειν. Καὶ γὰρ τὰ
 ἐμφύχους καὶ Ιερατικὰς-θείας λαβίδας, οὕτω καθαρ-
 τέον, ἀγαπητοί, καὶ οὕτω τοῖς Ιεροῖς προσαιτέον.
 Εἰ γὰρ Ὅζῳ ἐκεῖνος τῆς σκιάδους καὶ τυπικῆς
 κειωτοῦ μόνον ἀψάμενος, ὡς οὐ θέμις, ἀπόλετο
 C παραχρημα, μετὰ πόσης εὐλαθείας καὶ φόβου καὶ
 συστολῆς τοῖς ἀρχετύποις καὶ οὐρανίοις προσέρ-
 χεσθαι δέον καὶ προσεγγίζειν; Τί δὲ τὸ δεκτικὸν τοῦ
 θεοῦ σώματος τε καὶ αἵματος τοῦ Σωτήρος ποιτήριον,
 τὸ στόμα λέγω τοῦ Ιερέως, καθαίρειν γρη; Καλὴν
 γὰρ, καὶ τὰ μολύνοντα, καὶ καθαίρειν πάλιν τοῦτε
 δυνάμενα προθένας εἰς μέσον καὶ δῆλα πεποιηκότας,
 τῶν μὲν ἀπέχεσθαι πάση σπουδῇ παραινέειν, τῶν δὲ
 μεταποιεῖσθαι προθύμως. Ἀκαθαρσίᾳ μὲν οὐκ
 στόματος ἂν εἴη βλασφημία καὶ εἰς Θεὸν ἀχαριστίας
 ῥήματα, ἐξ ἀγνωμοσύνης πολλῆς καὶ μικροψυχίας
 διὰ τινα πειρασμὸν ἀδίκω; ἀναπεμπόμενα· ἔτι
 ὄρκος καὶ πολλῶ πλέον ἐπιορκία, ἀρνήσις ἀντικρυ;
 οὔσα Θεοῦ. Ὡσαύτως ψεῦδος τὸ τοῦ πονηροῦ πονη-
 D ρότατον γέννημα τὸ τῆς ἀρχαίας αἰτίου ἀπωλεία, τὸ
 δέλεαρ τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου,
 καὶ πᾶσι τῆς χρωμένοις ἀπόλειτα. Ἀπολείς γὰρ,
 φησὶ, πάντα τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος. Πρὸς δὲ
 τοῦτοις καταλαλιὰ, καὶ ὕβρις, καὶ λοιδωρία, τὰ τῆς
 πικρᾶς ῥίζης, τῆς μισανθρωπίας φημί, πικρότατα
 ὄντως βλαστήματα· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αἰσχροῖτης
 καὶ μωρολογία καὶ εὐτραπέλια τὰ οὐκ ἀνήκοντα,
 καὶ κραιπή καὶ λόγος σαπρός, ἐπεὶ καὶ τούτων καὶ
 τῶν τοιοῦτων ἀπάντων ὁ θεός· Ἀπόστολος ἀπέχεσθαι

Ephes. iv, Πᾶς λόγος σαπρός ἐκ τοῦ στόματος ὁμῶν
 μὴ ἐκπορευέσθω, reididit: *Omnis sermo malus ex
 ore vestro non procedat.*

παραίνει, καὶ εἰκότως. Εἰ γὰρ καὶ ὑπὲρ ἀργοῦ λόγου ἂν λέγον ὀσσομεν, ἀδελφοί, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν εἰσημένων εὐθυσθησόμεθα. Καὶ τί λέγω ὑπὲρ λόγων; ὅπου γε καὶ ὑπὲρ τῶν λογισμῶν αὐτῶν λόγους ὑφέξομεν, καθὼς φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος· *Καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγοροῦντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ δεῖ κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων.* Καὶ οὗτοι μὲν οἱ βορβορώδεις τοῦ στόματος μολυσμοὶ, καὶ τὰ δηλητήρια πόματα, τὰ τῆς ψυχῆς ἀληθῶς ἀναιρετικά. Τὰ δὲ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων λυμπρίτερον τὸ στόμα πεφυκότα κατασκευάζειν, καὶ τῆς θείας χάριτος δοχεῖον ἐπάξιον. καὶ ἀντικείμενα τούτοις· τὰ γὰρ ἐναντία εἶσιν ἱερῶν παιδῶν τῶν ἐναντίων ἰάματα· εἶεν δ' ἂν εὐχαριστία διηνεχῆς εἰς Θεόν, μὴ μόνον ἐν εὐπραγίαις, ἀλλὰ πολλῶ πλέον ἐν πειρασμοῖς. Εἰδέναι γὰρ δεόν ἐστι καὶ οἱ πειρασμοὶ φάρμακά εἰσι θεραπευτικά τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, καὶ τῆς εἰς βάθος ταύτης πολυχρονίου κακίας, τὸ μὲν αὐστηρὸν τε καὶ δάκνον ἔχοντα, τὴν δὲ ὑγίαν ῥῆσιν τῶν ἀλλῶν ἀπάντων παρέχειν δυνάμενα. Διὸ ὑπομονῆ; ἐν τοῖς τοιούτοις μετ' εὐχαριστίας, ὡς ἐφθρται, χρεῖα. Ἄν γὰρ μὴ τὸ σῦμφρον αὐτῶν πρὸς καιρὸν ὑπομείνωμεν, οὐκ ἂν τῆς ἐξ αὐτῶν θεραπείας τευξώμεθα. Ὡσαύτως προσευχὴ τε ψαλμωδία καὶ δοξολογία διηνεχῆς μετὰ προσοχῆς τε καὶ συντηρήσεως. Εἰ γὰρ μὴ τοῖς λεγομένοις προσέχομεν ἀκριδῶς, ἀλλ' ἢ μὲν γλῶσσα φθέγγεται, ὁ δὲ νοῦς ἀκαρπος μένει, τοῖς βιωτικοῖς λογισμοῖς ἢ πάθεσι τισι ψυχοφθόροις ἐνασχολούμενος, εἰς ἀγανάκτησιν, ἀλλ' οὐκ εἰς ὀκτον, ἐπισπώμεθα τὴν Δεσπότην. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Θεὸς ἀπόστολος Παῦλος εἰπὼν, ὅτι *Πληροῦσθε ἐν πνεύματι λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες*, προσέθηκεν, *ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ*, τοῦτέστι, Μὴ τοῖς χεῖλεσι μόνον τὴν δοξολογίαν προφέρετε, ἀλλὰ τῇ καρδίᾳ πολλῶ πλέον, ἤγουν μετὰ προσοχῆς τε καὶ πόθου καὶ κατανύξεως. Καὶ γὰρ, χωρὶς χειλέων καὶ γλώττης, δυνατὸν ἐστὶν εὐχόμενον καὶ δοξολογοῦντά τινα μόνῃ τῇ καρδίᾳ παρὰ Θεοῦ εἰσακούεσθαι· ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς σιωπῶν ἦν τῷ στόματι· τῇ δὲ καρδίᾳ μόνῃ προσλαλῶν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ, *Τί βοᾷς πρὸς με; παρὰ τοῦ ἐτάζοντος τὰς καρδίας ἀκήκοε· χωρὶς δὲ καρδίας ἀδύνατον.* Ἰουδαίους γὰρ ὁ Θεὸς μεμφόμενος τῷ στόματι μόνον, χωρὶς καρδίας, τιμᾶν αὐτὸν οἰομένοις, διὰ τοῦ Ἡσαίου ἔλεγεν, ὅτι *Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσι με τιμᾷ, ἢ δὲ καρδία αὐτῶν πέρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ.*

“ Rom. II, 15. “ Ephes. V, 18-19. “ Isa. CXXIX, 15; Matth. XV, 8.

(45) *Austera ac mordentia.* Ea intelligere videtur, quæ fortia, sive acria medicamenta medici vocant, quorum scilicet facultas maxima est, ac proinde debilibus danda non esse præcipit Hippocrates in libro *De locis*. His annumerari possunt ex frigidis Narcotica et Hypnotica, ex calidis Escharotica, quæ caustica sive urentia, ex siccis Septica, et denique quæcumque anodynis contraria. Quibus et ea ex purgativis, quæ cathartica appellant, quod in eorum propinatione, propter vehementiam, modus adhibendus sit, conjungere poterimus: apud Avicennam exasperativa, ulcerativa, corrosiva, frangitiva, excortiativa,

de otioso verbo rationem reddituri sumus, o fratres, multo magis de prædictis judicium subibimus. Et quid de verbis inquam? ubi et de cogitationibus ipsis reddenda est ratio, ut beatus Paulus ait: *Et invicem inter sese accusantibus, vel sese defendentibus cogitationibus in illa die, qua judicaturus est Deus occulta hominum* 45. Et hæc quidem oris sunt cænosæ sordes, noxiique potus, qui vere necant animam. Illa vero quæ os efficere solent gemmis et auro illustrius, divinæque gratiæ dignum receptaculum, et iis sunt oppositæ quæ prius diximus (nam, ut aiunt medici, contraria contrariis curantur), sunt hæc: Gratia, quas Deo quis assidue agit, non solum in prosperis rebus, sed multo magis in tentationibus. Scire enim oportet adversitates esse animæ nostræ ejusque interni et inveterati morbi pharmaca curativa, austera illa quidem et mordentia (45), sed quæ sanitatem facilius quam cæteræ omnes medicinæ restituere valent. Ideo in his opus est (uti diximus) patientia cum gratiarum actione. Nisi enim medicamentorum austeritatem ad tempus patiamur, nunquam medelam, quam conferunt, assequemur. Similiter oratio et psalmodia assidue Dei glorificatio cum observatione et attentione. Nisi enim sedulo ad ea quæ recitantur attendamus, sed lingua quidem loquatur, mens vero infructuosa in mundanis versetur cogitationibus, et quibusdam affectionibus quæ animam perducunt distrahatur, ad indignationem Dominum, non ad misericordiam provocabimus. Ideo cum dixisset beatus Paulus Apostolus: *Implemini spiritu, loquentes vobismet ipsis in psalmis, hymnis, et canticis spirituulibus, cantantes et psallentes, audidit, in corde vestro Domino* 46, hoc est, non labiis tantum glorificationem offerte vestram, sed multo magis corde, scilicet cum attentione, affectu, et compunctione. Etenim sine labiis et lingua potest quis solo corde deprecans glorificansque a Deo exaudiri. Moyses enim ore quidem tacens, corde tamen Deum alloquebatur, audivitque ab eo, qui corda scrutatur: Quid clamas ad me? At fieri non potest ut lingua recte quis oret sine corde. Judæos enim arguit Deus quod ore tantum, non corde (46), honorari a se ipsum putabant, per Isaiam dicens: *Populus iste labiis D me honorat, cor autem eorum longe est a me* 47.

atque ejus generis sexcenta legimus. De eorum vero facultatibus habemus Galeni, Dioscoridis, Æginetæ, Mesues, et aliorum eleganties libros, qui de plantis, et aliorum simplicium et compositorum facultatibus locuti sunt.

(46) *Sine corde.* Quæ sint fructuosæ orationis partes, qualemque in oratione præstare se debeat, qui a Deo exaudiri vult, orationisque effectum consequi, docte et fuse explicat doctor Franciscus Teletus super Joannem, cap. XVI, ad cujus lectionem lectorem remittimus.

Et de oratione quidem, et psalmodiarum cantu sic A sentio. Oportet autem et sacramenta Scripturarum cum prudentia et perscrutatione studium et lectionem frequentare, sicut præcepit Dominus noster: *Scrutamini, inquit, Scripturas* 47. Decet non minus et alios docere, nec gravari eos instruere. Ante omnia vero et in omnibus veritati adherere quæ est sancti Spiritus nativum bonum (47). Hoc enim nomen præ aliis Dominus sibi tanquam proprium vindicavit: *Ego, inquit, sum veritas, et Spiritus veritatis est, qui ex Patre procedit* 48. Benedictiones et bene precandi favorem, non iis modo qui vos diligunt, verum etiam quibus odio estis rependere curate: *Benedicite enim, inquit, vos persequentibus, benedicite et non execremini* 49. In primis vero, charissimi, iram et similitatem erga proximum, si quando tale quid instigatione discordiarum amatoris demonis contigerit, ante solis occasum depnere atque abjicere necessarium vobis ducite. *Ne occidat enim sol, inquit, super iracundiam vestram* 50. Neque iram quis ferens in anima, sacra munera audacter tangat, antequam ad pacem redeat, reconcilieturque fratri secundum præceptum Dominicum 51; non enim convenire possunt amor et odium, ut nec lumen et tenebræ; Christus autem est nostra pax, qui fecit utraque unum, ut ait beatus Apostolus 52. Fieri ergo non potest, ut pacis auctorem Christum in cor suum ulla ratione accipiant qui inimicitias ulla ac similitatem in seipsis adversus aliquem nutriunt, nisi prius tanquam mortiferum C venenum evomuerint illam, abjecerintque procul ab anima.

Hæc sunt animæ et corporis purgandorum curandorumque vim habentia pharmaca. Hæc sunt, quæ omni ex parte perficiunt sacerdotes, ut sint divina vasa, capacia sacerdotalis deiscæque gratiæ sancti Spiritus. Hæc sunt, ut rem paucis complectar, conditiones et proprietates, quæ venerandum ac sacerdotalem vivendi modum constituunt. Omitto enim mortifera enarrare peccata, fornicationem nempe, omnemque aliam carnalem impuritatem; homicidium (48) etiam, et præstigias, dæmo-

47 Joan. v, 39. 48 Joan. xv, 26. 49 Rom. xii, 14.

(47) *Nativum bonum.* Sicut Deus falli non potest, ita nec fallere, idque bonus hic Dominus in cuius clientela sumus peculiare habet, et quasi pro imperii sui παρασήμω. Dii quidem gentium mendaces ac vani sunt, homines perfidi et fallaces, quidquid sub cælo visitur, incertum et instabile. Solus Deus veritas ipsa, Filius ejus quem nobis misit veritatis plenus, et in hoc natus ut testimonium perhiberet veritati. Eorum Amor et Caritas veritati congaudet, ac proinde Spiritus veritatis dicitur. Quin et Dei lex veritas appellatur. Ut nihil invenire possis in tota hac divina et beata essentia, quaqua illam consideres, quod veritatem non sapiat ac redoleat. Quapropter ii qui se veros sectatores illius profitentur, nihil studiosius curare debent, quam veritatem amare, cum mendaces diaboli esse filios testetur ipse Dominus. Et vero fixum hoc animis hominum esse oporteret veritatisque nobilitatem, mendacique vitium ob oculos semper habere

Και περί μὲν τῆς προσευχῆς τε καὶ ψαλμωδίας οὕτως. Δεῖ δὲ καὶ πῶν βιβλίων λογίων μετὰ συνέσεως καὶ ἐρεύνης τὴν μελέτην ποιέσθαι καὶ τὴν ἀνάγνωσιν, καθὼς ὁ Κύριος διετάξατο· Ἐρευνᾶτε γὰρ, φησί, τὰς Γραφάς· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ διδάσκειω καὶ νοουθετεῖν τοὺς ἄλλους μὴ παραιτεῖσθαι. Πρὸ δὲ πάντων καὶ σὺν πᾶσι τῆς ἀληθείας ἀντέχεσθαι, ἣ ἐστὶ τοῦ θεοῦ Πνεύματος φυσικὸν ἀγαθόν. Ἦς γὰρ τὸ ἵνομα πρὸ παντὸς ὡς ἴδιον ὁ Κύριος ὑψεῖωσατο· Ἐγὼ γὰρ εἰμι, φησὶν, ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἐστίν, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Εὐλογεῖται καὶ εὐφημαῖς μὴ μόνον τοῖς ἀγαπῶσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς μισοῦσιν ἀμείβεσθαι διὰ σπουδῆς ὑμῶν ἔστω· Εὐλογεῖτε γὰρ, φησὶ, τοὺς διώκοντας ὑμᾶς, εὐλογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε. Πρὸ δὲ τούτων, ἀγαπητοί, τὴν πρὸς τὸν πηχαιὸν ὀργὴν καὶ ἀπέχθειαν, εἰποτέ τι τοιοῦτον ἐπήρειά τινι συμβαίη φιλοπολέμου δαιμονος, πρὸ θυσμῶν ἡλίου καταλύειν ἐπάναγκες· Μη ἐπιδυνέτω, γὰρ φησὶν, ὁ ἥλιος ἐπὶ τῷ παραρηγισμῷ ὑμῶν, μηδὲ τὴν μῆνιν ἐν τῇ ψυχῇ φέρων τις τῶν θεῶν δώρων τολμηρῶς ἐπαφάσθω, ἕως ἂν σπεύσῃται καὶ καταλλαγῆται τῷ ἀδελφῷ κατὰ τὴν Δεσποτικὴν ἐντολήν· οὐ γὰρ δύναται συναλλεῖν ταυτῶ ἐιρήνη καὶ μῖσος, ὡσπερ οὐδὲ τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος· ὁ δὲ Χριστὸς ἐστὶν ἡ ἐιρήνη ἡμῶν, ὃ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρω ἐν, καθὼς φησὶν ὁ θεὸς· Ἀπόστολος· Ἀδύνατον ἄρα τὸν εἰρηνάροχον Χριστὸν ἐν καρδίᾳ καὶ ἔπωσοῦν δεξέσθαι τοὺς ἐχθρᾶν τινὰ καὶ δυσμένειαν ἐν ἑαυτοῖς κατὰ τινοσ τρέφοντας, μὴ πρότερον ἰδὸν θανατηφόρον ταύτην ἐμέσαντας, καὶ τῆς ψυχῆς πόρρω ποιησαμένων.

α'. Ταῦτά ἐστι τὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καθαρτήρια, καὶ θεραπευτικὰ φάρμακα. Ταῦτά ἐστι τὰ τοὺς ἱερεῖς ἀπαρτίζοντα, θεῖα σκευὴ χωρητικὰ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος ἱερατικῆς καὶ θεοποιοῦ χάριτος. Ταῦτά ἐστίν, ὡς ἐν ὀλίγῳ εἰπεῖν, τὰ τῆς σεμνῆς καὶ κατὰ θεῖν ἱερατικῆς πολιτείας τὰ συστατικὰ ἰδιώματα. Ἐὼ γὰρ λέγειν περὶ τῶν εἰς θάνατον φερόντων ἀμαρτημάτων, πορνείας δηλαδὴ καὶ πάσης σαρκικῆς ἄλλης ἀκαθαρσίας, ἐπεὶ δὲ φόνου καὶ γοητείας καὶ δαιμονικῶν ἐπιφθῶν τε

50 Ephes. iv, 26. 51 Matth. v, 23. 52 Ephes. ii, 14.

Præsertim cum ethnicis ipsis hoc fuerit cognitum. *Veritas* (inquit Græcus poeta) *cæli civis est, et sola fruitur deorum convivio.* Antiquissimi Pythagæorum veritate dicebant similes homines fieri diis. Stoici post hos μηδὲν τῆς ἀληθείας τιμιώτερον, nihil veritate esse pretiosius clamabant. Academicorum vocem illam nunquam satis aut intellectam, aut laudatam legimus: *Felix esse non potest, qui mentitur.* Mollissimi tandem Peripatetici in hoc uno constantes Ὅσιόν ἐστι, inquirunt, *pium est amicos, res proprias, seipsum propter veritatem deserere.* Populos quosdam aiunt deum suum, quem Onomagden vocabant, describentes, corpore luci similem asseruisse, anima veritati.

(48) *Homicidium.* Vaticanus contextus φόνου, ora vero cum nota correctionis φόνου. Sed cum in Messanensi habeatur prior lectio, eam retinere visum est.

καὶ μαντειῶν, οἷς οὐδὲ τοὺς λογισμοὺς ὅλως ἐπι-
 βάλλειν προσήκει καὶ τὴν καρδίαν τῇ μνήμῃ κα-
 ταβῆρπαίνειν. Ὁ βλέπων γὰρ, φησὶν, γυναῖκα
 πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμολίχυσεν αὐ-
 τὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Πρὸς θάνατον δὲ ἀμαρ-
 τίας εἰρηται τὰ τοιαῦτα, ὅτι τὸν ἀλόγῃ τοιοῦτω τιλ
 πάθει καὶ πλημμελήματι ἱερέα ἀδύνατόν ἐστι τὴν
 ἱερωσύνην ἀξίως κεκτεσθαι, καὶ νεκροὺς ἀναστή-
 σει. Καὶ ταῦτα μὲν τοῖς ἱερεῦσιν ἀπλῶς παῖσι καὶ
 τοῖς λοιποῖς ἄλλοις τοῖς τοῦ θεοῦ ἡξιωμένοις βῆ-
 ματος. Ἐπεὶ καὶ τοῦτοι σκοποῦς πρὸς τὸν τέλειδν
 βαθμὸν τῆς ἱερωσύνης ἀναδραμεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο
 χρῆ τοῖς εἰρημένοις ἰδρώσι καὶ πόνοις παραπ-
 σίως τοῖς πρεσβυτέροις ἐγκαταρεῖν, καὶ τοῦτοις
 εὐτόνωσ συναγωνίζεσθαι. Οἱ γὰρ καλῶς, φησὶ,
 διακορήσαντες, βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περι-
 ποιοῦνται, καὶ πολλὴν παρρησίαν ἐν πίστει τῇ
 ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Οἱ δὲ λογισμοὺς ἀνθρώπων καὶ
 ψυχῶν ἀβρώσηματα πρὸς τῷ τῆς ἱερωσύνης χαρι-
 σματι θεραπεύειν λαχόντες λύειν τε καὶ δεσμεῖν
 ἀμαρτίας ἐξουσίαν εἰληφότες παρὰ Χριστοῦ, ἐτι καὶ
 κλειονος δεθησονται τῆς σπουδῆς, καὶ τῶν κατ'
 ἀρετὴν ἰδρώτων καὶ πόνων, ὄσῳ καὶ μείζονος
 ἡξίωνται δωρεᾶς τε καὶ δόξης. Καὶ διὰ τοῦτο πολ-
 λὴν μὲν ἐξέτασιν καὶ μελέτην ὀφείλουσι διηνεκῶς
 ποιεῖσθαι τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων, ὥστε μη-
 δέντι τούτων ἐκτός τοιμᾶν διαπατραχέαι, ἀλλὰ κα-
 θῶς ἂν ἐκαίνοι διαγορεύοιεν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυ-
 χὰς θεραπεύειν ἐπιμελεῖσθαι. Πρὸ δὲ τούτων ἐργά-
 τὴν ὀνεπαίσχοντον εἶναι, τύπον καλὸν ἑαυτὸν τοῖς
 ἄλλοις παρέχοντα, διδασκίχην, φιλόξενον, λυπου-
 μένοις παραμυθητικόν· ἀντεχόμενον ἀεὶ τοῦ λόγου
 τῆς παρακλήσεως, πενομένοις μεταδοτικόν, εὐθη-
 νομένοις χαλιναγωγόν, μὴ πάροινον, τουτέστιν
 ὕδριστὴν, κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ Παύλου παραίνεσιν,
 μὴ πλῆκτικὴν, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπεικτῆ, ἔμα-
 χον, ἐν πραδότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιακειθεμέ-
 νους, μὴ ποτε ὀψ αὐτοῖς ὁ Οεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπι-
 γνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ δια-
 βόλου παγίθος, ἐξωγρημένοι ὀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκεῖνον
 θέλημα. Ταῦτα πάντα ποιοῦντες, ἀγαπητοί, καὶ
 ὀμὰς αὐτοὺς σώσετε, καὶ τοὺς ἀκούοντας ὀμῶν.
 Προσεύχεσθε δὲ καὶ περὶ ἡμῶν, ἵνα τὰ καθ' ἡμὰς
 εἰς προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ προέρχη-
 ται καθ' ἐκάστην, καὶ ὀπως εὐσταλῶς δι' ὀπομο-
 νῆς τρέχωμεν τὸν προκαίμενον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφο-
 ρῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν
 Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ἂν καὶ ποιμένες καὶ ποιμνιον
 τῆς ἐν παραδείτῳ μάνδρας ἀξιώθειμεν ἐν αὐτῷ
 Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

niacasque incantationes ac divinationes, quas
 quidem nec cogitatione complecti decet, aut earum
 memoria cor coinquinare, dictum est enim: *Qui vide-
 rit mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus
 est eam in corde suo* ⁷¹. Et hæc quidem peccata
 mortifera dicunt, eo quod sacerdotem ejusmo-
 di aliquo morbo delictive corruptum, impossibile
 sit sacerdotium digne possidere, etiamsi mortuos
 suscitaret. Hæc vero omnibus sacerdotibus, commu-
 niter dicta sint, cæterisque aliis, qui sacri altaris
 gradum consecuti sunt. Nam et istis scopus est ad
 perfectum sacerdotii gradum pervenire. Et ideo illos
 oportet sudoribus atque laboribus æque ac presby-
 teros sese dare, et una cum ipsis strenue certare:
Qui enim bene ministraverint (49), inquit, *gradum
 bonum sibi acquirent, et multam fiduciam in fide,
 quæ est in Christo Jesu* ⁷². Quibus vere cogitationes
 hominum animarumque morbos sacerdotii dono sa-
 nare datum est, et solvendi peccata, et ligandi po-
 testatem a Christo acceperunt, majori etiam cona-
 tu ac studio indigebunt, majoribusque virtutis
 sudoribus ac laboribus, quanto majori dono et glo-
 ria digni habiti sunt. Atque ideo multam perscruta-
 tionem ac meditationem sacrorum divinorumque
 canonum adhibere assidue debent, ut nihil præter
 illos audeant facere, sed juxta eorum statuta ani-
 mis hominum curandis incumbant. Ante omnia
 vero operarium esse oportet irreprensibilem, esse
 aliis bonum exemplar exhibentem, ad docendum para-
 tum, hospitalem, amicum, dolentium consolatorem,
 verba exhortationis semper sibi retinentem, paupe-
 ribus largitorem, opulentos frænantem, non vino-
 lentum, id est injurium (50), juxta divi Pauli adhorta-
 tionem ⁷³, non percussorem, non turpis lucri cupi-
 dum, sed mitem, sine contentione cum modestia
 corripientem eos qui resistunt veritati, ne quando
 Deus det illis pœnitentiam (51) ad cognoscendam
 veritatem, et respiciant a diaboli laqueis, a quo
 captivi tenentur ad ipsius voluntatem. Hæc omnia
 facientes, o dilecti, et vos ipsos salvabitis, et eos
 qui vos audiunt. Orate autem et pro nobis etiam,
 ut in dies res nostræ ad incrementum Evangelii
 Christi bene procedant, utque expedite per pa-
 tientiam propositum nobis percurramus certamen,
 D insipientes in fidei auctorem et consummatorem
 Jesum Christum, ut et pastores et ovile simul
 cœlesti mansionem digni simus, in ipso Christo Do-
 mino nostro, cui gloria et Imperium, in sæcula
 sæculorum. Amen.

⁷¹ Matth. v, 28. ⁷² I Tim. iii, 13. ⁷³ I Tim. iii, 3, 4; II Tim. ii, 25.

(49) *Qui bene administraverint*. Alludit ad dia-
 conos, quos bene ministrare nominis sui memores
 (διακονέω, ministro) oportet. Eadem ethymologiae
 ratione canon. 37 concilii IV Carthaginiensis, et IV
 Toletan. 39, jubet eis ministros se esse, agnoscere.

(50) *Injurium*. Non ita facile invenias in expo-
 sitionibus Pauli vocem πάροινον. injuriosum, contu-

meliosum, sive convitiatorum reddi; at non quidem
 Theophanes, uti sentio ἀπὸ τοῦ σκόπου, nam vini
 is esse solet effectus, ut ad jurgia vel inermes pro-
 trudat.

(51) *Pœnitentiam*. Mutuus et depravatus habetur
 hic locus in utroque exemplari. Sed cum verba sint
 Apostoli, ex eo supplicimus et emendavimus.

ΕΥΧΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ

Ῥηθεῖσα ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς λοιμοῦ καὶ θανάτου.

ORATIO EUCHARISTICA

AD DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM

*Pro liberatione pestis ac mortis.**Oratio qua Domino nostro Jesu Christo gratiæ aguntur pro liberatione pestis ac (52) mortis.*

Domine Jesu Christe Deus noster, qui super omnem substantiam superque vitam es, imo ipsa vera vita, ipsiusque vitæ conditor atque largitor, quam omnis intellectualis rationisque particeps natura insatiabiliter desiderat, cujusque divinx sempiternæque vitæ participatione fruitur. Qui solus habes immortalitatem, qui lucem habitas inaccessam, omnium, quibus vel minima vitæ ratio inest, vivificæ virtutis, mortuorum vero resurrectio; cujus ob metum portæ quidem mortis apertæ sunt, janitores autem inferni te viso cohortuerunt. Qui primum parentem duceinque generis nostri propter inobedientiam, indeque secutam animarum mortem, separationem scilicet a te, quam ex suo judicio passus est, corporeæ mortis (53) vulnere ne immortale

(52) *Liberatione pestis.* Frequens fuit sanctis episcopis præteriti ævi, et grassante calamitate quâpiam, quæ eorum plebes afflicisset, precatorias ad Deum pro liberatione impetranda orationes habere, et impetrata, eidem Deo malorum depulsori hymnicas et eucharisticas panegyres dicere. Habemus prioris argumenti Cypriani orationem *de mortalitate*, Gregorii Theologi *de plaga grandinis*, Chrysostomi illam, cui titulus, *de calamitate civitatis Antiochenæ*. Posterioris vero, apud eundem illam, quæ incipit: *Cum præteritam tempestatem*, in qua aguntur Deo gratiæ, de absolutione malorum ex seditione expectatorum, et illam, cujus initium: *Non parum civitatem nobis heri diabolus perturbavit*. Dionysius etiam Alexandrinus episcopus, vir sanctissimus et doctissimus, cujus apud Eusebium frequens et honorifica mentio, cum exsul sub Valeriano plebem suam pestis tempore verbis monere præsens non posset, per epistolam absens monuisse traditur.

(53) *Corporeæ mortis.* Humana argilla ejus fuit in Adamo conditionis, ut eam tandem dissolvi necessum foret, propter mutuo digladiantes inter sese elementorum particulas, ex quibus compacta erat: sive ut Nazianzenus orat. 42, quæ in Pascha est, loquitur, quod ex *visibili et anteproducta materia* constaret, ut contra materia ipsa ἀόρατος καὶ ἀατασχεύαστος, ut ait Moyses. Itaque interiturus quidem naturæ conditione homo. Verum cum calc-

Εὐχὴ εὐχαριστήριος εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ῥηθεῖσα ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς λοιμοῦ καὶ θανάτου.

Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἡ ὑπερούσιος καὶ ὑπέρβωος ὄντως αὐτοζωῆ καὶ τῆς αὐτοζωῆς ὑποστάτης καὶ χορηγός, ἡς ἐφέται ἀκορέστως καὶ τῇ μετουσίᾳ ζωῆς ἀπολαύει θεοπροπεύς τε καὶ ἀίδιου πάσα ἡ καθαρὰ τῶν νοσῶν τε καὶ λογικῶν φύσις· ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ἡ ζωοποιὸς πάντων τῶν καὶ ὁπωσῶν ζωῆς μετεχόντων δύναμις, καὶ τῶν θανόντων ἀνάστασις· οὗ τῷ φέβῳ πύλαι μὲν ἀνοίγονται σοὶ θανάτου, πολυρροὶ δὲ ἔδου ἰδόντες σε ἐπιτήξαν ἐφριξαν· ὁ τὸν προπάτορα καὶ ἀρχηγὸν τοῦ γένους ἡμῶν διὰ τὴν παρακοήν, καὶ τὸν ἐκ ταύτης ἀκολουθήσαντα ψυχικὸν θάνατον, ἦτοι τὸν ἀπὸ σοῦ χωρισμὸν, ὃν αὐτεξουσίᾳ πέποιθε γνώμη, θανάτου σωματικοῦ φιλανθρώπως παιδεύσας πληγῇ, ἵνα μὴ

atis plastes figmento huic suo comitem dedisset intellectualem animam, vivificantem afflatum, divinum simulacrum, actum in se ipso viventem, simplicem, purum, ac proinde æternum et immortalem, eandem etiam perennitatem corpori gratuito donavit. Donavit quidem gratuito, sed revocabiliter, id est si modo homo in officio et obedientia Opificis sui perstaret. Cum vero illico adversus eundem debellasset, a benevolentia illius cecidit, et æternitatis privilegio exutus est, ipseque sibi funeris sui causa fuit, ut recte Paccianus Barchinonensis episcopus. Septimius etiam Florens in lib. *Contra Judæos, homicidium in se commisisse* scite ait. Respexit huic Rex sapiens: *Justitia* (inquit) *perpetua est et immortalis, injustitia autem mortis est acquisitio, impii manibus et verbis accersierunt illam*, a quo loco vulgatus ille Apostoli ad Romanos vi. Quamvis autem ob peccatum, inque illius prænam mors in mundum intraverit, habuit nihilominus hoc ipsum supplicium, utpote a benignissimo iudice illatum, clementiæ et misericordiæ non parum. Etenim si immortales essemus, quid nobis miserabilibus? Urgemur incommodis, obruimur malis, nulla vitæ ratio, nulla pars, non dies, non hora, non temporis ictus laboribus vacat, hique ab infelici seminio infelices fructus, quid igitur si illis æternum obnoxii? Quocirca pie et vere Theophanes divinx misericordiæ tribuit generis nostri morta-

ἀθάνατον ἢ τὸ κακὸν ὕστερον δὲ πάλιν σπλάγχθοις ἀφάρτος ὧν οἰκτιρῶν, παγγενὶ τοῦτον ἀνακαλεσάμενος ἐκ τῆς πικρᾶς τυραννίδος τοῦ ἔθου καὶ τῶν δεσμῶν τρόποις οἰκονομίας ἀρρήτου, ὁμοιος ἡμῖν κατὰ πάντα γενόμενος, ἐκ παρθενικῆς καὶ ἀμολύτου γαστρὸς χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ θανάτου ἐκούσιον ὑπομείνας, καὶ διὰ τοῦ θανάτου καταργήσας τὴν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἐστὶ τὸν διάβολον· διότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι σε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ὑπ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο συνεξέμεσαι· ποιήσας τοῦτον σὺν σοὶ καὶ οὗς πρῶτον κατέπειν ἰσχύσας· οὐ τῇ δυναστείᾳ πύλαι μὲν ἔκλεινον χαλκαὶ συνετριβήσαν, καὶ μοχλοὶ σιδηροὶ συνεθλάσθησαν, καὶ τὸ ζῶφρον καὶ ἀμειβῆς αὐτοῦ δεσμοκώτριον Ἐρημον καὶ ἄβαντον κατελείφθη· ἔ καὶ νῦν ἡμᾶ ἐλισθαίνοντας, καὶ μακρὰν ἀπὸ σοῦ γενομένους διὰ τὴν παράδασιν τῶν σῶν ζωοποιῶν ἐντολῶν, καὶ τὸ ὀπίσω τῆς διανοίας ἡμῶν τῆς πονηρᾶς πορεύεσθαι, καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς σαρκὸς, μάστιγι λοιμοῦ καὶ θανάτου πλήξας καὶ παιδεύσας ὡς κτηδῶν, μάλιστα τὴν βρεφικὴν καὶ ἄωρον ηλικίαν, ὡς ἂν φοβηθέντες ἡμεῖς, οἱ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἔνοχοι καὶ ὑπεύθυνοι γενομένοι τῷ θανάτῳ, τὴν κραταίαν σου χεῖρα καὶ ἀφυκτον καὶ τὸν βραχίονά σου τὸν ὑψηλὸν ἀποστῶμεν πάσης κακίας, καὶ τῶν σαρκικῶν ἐπιτηδεύματων ἡμῶν· εὐχαριστοῦμεν καὶ μεγαλύνομεν φῶς καὶ πόθῳ διὰ τὸ μέγεθος τῶν σῶν ζωρῶν, τὴν ἀ-

esset malum, pro eo quo prosequeris homines amore castigasti. Iterum tandem inenarrabilibus tuarum miserationum visceribus eum ab amara inferni tyrannide vinculisque eum cum universo ipsius genere revocasti, et ineffabili usus dispensationis modo similis nobis secundum omnia, sine peccato tamen, ex virgineo et purissimo utero effectus es, mortemque spontaneam passus, per mortem deiecisti eum qui mortis potestatem habebat diabolus; neque enim fieri poterat ut te vitæ auctorem ipse retineret. Quapropter coegisti quidem eum simul tecum evomere illos, quos prius absorperat; cuius potentia æneæ illius portæ contritæ sunt; vectesque ferrei confracti, carcer vero tenebrosus ac tristissimus vacuus et avius relictus est. Qui nunc et nos collabentes longeque a te aversos, quod vivilicis tuis præceptis non pareremus, quodque pravas cogitationes nostras carnisque desideria sequeremur, pestis mortisque flagello verberasti, utque noster moderator, immaturam præcipue infantium ætatem (54) castigasti, ut perterriti nos, qui propter peccata rei, mortisque obnoxii facti sumus, veritiquæ validam ac inevitabilem manum tuam brachiumque excelsam, ab omni vitio et carnalibus studiis nostris recedamus. Gratias agimus tibi, et timore amoreque ducti (55) propter magnitudinem donorum tuorum magnificamus bonitatem tuam quæ injuriarum obli-

litem. In quo quidem Latinorum Græcorumque antiquissimos imitatus est, qui ideo Adamo post peccatum eum vitalis ligni interdictum alunt, ne misere perpetuo viveret. Irenæus lib. iii, cap. 37: *Eum odit Deus, qui seduxit hominem, ei vero qui seductus est, sensim paulatimque miseratus est. Quapropter et ejecit eum de paradiso et a ligno vitæ longe transtulit, non invidens ei lignum vitæ, quemadmodum quidam dicunt, sed miserans ejus, ut non perseveraret semper transgressor, neque immortale esset, quod esset circa eum peccatum, et malum interminabile et insanabile.* Hilarius etiam in enarratione psalmi lxxviii: *Adam (inquit) Deus de paradiso post culpam, ne lignum vitæ attingens, in æternitatem pœnæ maneret ejecit.* Theologus panegyri in natiuitatem Salvatoris quæ 38 est in Biliana editione: *Atque hic quoque (Adamus post transgressionem) mortem ac peccati præcisionem elucatur, ne malum immortale esset. Ita pœna ipsa in misericordiam cessit.* Hunc enim *Dei morem esse in castigando, certo scio.* Legitur Chrysostomus in eadem sententiam homilia 26 in cap. viii Geneseos; et Hieronymus, in Isaïæ cap. lxxv. Pertinet vero et ad hunc locum adnotare, recte dici a Theophane, mortem primi parentis ex ejus casu subsocetam, adversus Judæum Josephum, et hæreticum Pelagium, qui moriturum eum, etsi non peccasset, affirmarunt. Quem errorem damnaverunt Africani Patres in conc. Milevitano canone 4, et in synodo Africana adversus Pelagium et Celestium coacta, canove 75, et Tridentini in sessione *De peccato originali.* Hieronymus commentariorum in Job cap. 3; Augustinus, in lib. *De hæresibus*, ad *Quodvultideam*, et lib. xiii *Civitatis* cap. 12 et 15, et lib. i *De peccatorum merit.* cap. 2, 4, et 6; Fulgentius, *De incarnat. et grat.* cap. 12; Prosper contra Collatorem, cap. 21; Bernardus, sermone ad milites Templi, cap. 11; ex Græcis vero Chrysostomus homilia 17 in Genesim; Basilus sermone de abdicatione scuti, atque alii.

(54) *Immaturam infantium ætatem.* Desunt verba hæc Messanensi.

(55) *Et timore amoreque ducti.* Nervi quidem sunt totius spiritualis incrementi amor timorque Dei, columnæ, quæ Christianam structuram fulcunt, poli qui periculosam præsentis vitæ navigationem dirigunt: *Quid Dominus Deus tuus petit a te (clamabat Moyses), nisi ut times Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et diligas eum?* Est vero de amore a multis dictum ex professo. Vellem nimirum et de timore. Illud sæpe mihi occurrere solet de præsentissimo hoc malorum interiorum pharmaco; ita nempe cum nomine et ratione sua (si veterum sapientum, quibus divina lux non affulserat, de eo sententias perscruteris) convenire, ut nihil minus. *Timor est (aiunt Peripatetici) λύπη τις καὶ ταραχή, dolor quidam et conturbatio.* Quid contra per Siracidem Dominus? *Timor Domini gloria et glorificatio, et lætitia, et corona exsultationis.* Timoris comes mentis stupor, et ignorantia, at divinus timor sapientiæ principium, sensus consummatio, disciplina scientiæ, illuminatio cordium, et (ut scite Theologus scripsit) *πρῶτον σοφίας σπάρτανον prima disciplinæ fascia.* Timorem fidei et spe destituit Stoicorum fuit. Contra, *timentium Dominum filii et spes et fiducia fortitudinis est, et non erunt incredibiles verbo Dei, fides enim agglutinatio timoris.* Timor odium gignit, ut antiquis apophthegmatibus instruimur, et exemplis docemur. Sed timor Domini *initium est dilectionis, et oblectatio misericordie.* Quid timori germanius, quam timere? Dominum tamen timentes, nihil trepidabunt, non pavebunt, quoniam ipse est spes eorum. Et Græcus ad hanc mentem scriptor: *Οὐ δυνατὸν τὸν ἀληθῶς φοβούμενον τὸν Θεὸν δαίλιαν ἔχειν. Fieri non potest, ut qui vere metuit Deum, in timore versetur.* Tandem quid est alienius ab iis qui timentur, quam illorum, qui eos timent, imperio subjectos esse? Cæterum benignissimus Dominus, quem timentus, voluntatem timentium se facit. Concludemus locum hunc ce-

visci solet, incomprehensibilesque tuas miseratio-
nes, superlaudabilis et supergloriose Domine, qui
creaturam tuam corripiens, deinde sanas : *Quoniam
non secundum peccata nostra fecisti nobis, Domine,
neque secundum iniquitates nostras retribuisti no-
bis*¹, sed amorem erga homines justo iudicio tuo
temperans, iræ tuæ falce contracta, nos rursus velo-
citer propitius atque benignus respexisti, et inole-
rabiliter nos depascentem impetum mortisque pla-
gam cohibuisti, increpans eam ut mare quondam
et ventos. Ideo precamur te, o misericors et benigne
Domine, ut eos qui e præseni vita rebusque tem-
poraneis emigrarunt, in relucenti loco requiescere
facias ; loco inquam amœno, loco pascuæ, loco re-
fectionis, a quo dolor omnis, tristitia gemitusque
aufugiunt. Effice illos voluptate quam in te capiant,
et beatitudine dignos ; nos vero qui adhuc super-
sumus, qui stadium vitæ huius doloribus scatentis
percurramus, conforta virtute tuæ fortitudinis, ut
insidiis diaboli insurgentique contra nos passionum
exteriorumque tentationum tyrannidi cum patientia
et longanimitate generose resistamus, ut per
invictam atque auxiliatricem dexteram tuam victo-
res horum facti, effliciamur digni bonis sempiternis,
quæ præparasti ante mundi constitutionem diligen-
tibus te, precibus atque orationibus superbenedic-
tæ tuæ Matris Dominæ nostræ Deiparæ semperque
Virginis Mariæ, omniumque tuorum sanctorum,
quia benedictus et gloriosus es cum Patre tuo
principii experte, sanctissimoque bono ac vivifico

Α μνησίκακον ἀγαθότητά σου, καὶ τοὺς ἀπερινοήτους
σου οἰκτιρμούς· ὑπερύμνητε καὶ ὑπερένδοξε Κύριε ὁ
παιδεύων τὸ πλάσμα σου καὶ πάλιν ἰώμενος, ὅτι
Οὐ κατὰ ἀνομιὰς ἡμῶν ἐποίησας ἡμῖν, Δέσποτα,
οὐδὲ κατὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀνταπέδωκας
ἡμῖν, ἀλλὰ τῇ δικαιοκρίσει σου τὴν φιλόθρονην
σου συγκρασάμενος, καὶ τὸ δρέπανον τῆς ὀργῆς
ἀναστειλάς, ἴλωσ ἡμῖν πάλιν ταχέως ἐπιτέδες καὶ
εὐμενής, καὶ τὴν ἀσχέτως νεμομένην ἡμᾶς ὀρμὴν
καὶ θραύσιν ἐστῆσας τοῦ θανάτου, ἐπιτιμήσας αὐτῇ
καθὼς ποτε τῇ θαλάσῃ καὶ τοῖς ἀνέμοις. Διὸ δυσω-
ποῦμέν σε, εὐσπλαγχνε καὶ φιλόθρονε Κύριε, τοὺς
μὲν μεταστάντας τοῦ παρόντος βίου καὶ τῶν προσ-
καίρων ἀνάπαυσον ἐν τόπῳ φωτεινῷ, ἐν τόπῳ
χλοερῷ, ἐν τόπῳ ἀναψύξεως, ἐνθα ἀπέδρα πάσα
ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός. Καὶ τῆς ἐν σοὶ τρυφῆς
καὶ μακαριότητος καταξίωσον ἡμᾶς δὲ τοὺς ἐτι
περιόντας τῷ βίῳ τούτῳ, καὶ τὸ στάδιον τῆς πο-
λυδύνου ταύτης ζωῆς τρέχοντας, ἐνδυνάμισσον τῷ
κράτει τῆς σῆς ἰσχύος, σῆθαι γενναίως πρὸς τὰς
μεθοδείας τοῦ διαβόλου, καὶ τὴν ἐπεγειρομένην ἡμῖν
τῶν παθῶν καὶ τῶν ἐξωθεν πειρασμῶν τυραννίδα,
μεθ' ὑπομονῆς καὶ μακροθυμίας, ὅπως νικηταὶ τού-
των γενόμενοι τῇ ἀμάχῳ καὶ προμάχῳ σου δεξιᾷ,
καταξιωθῶμεν τῶν αἰώνιων σου ἀγαθῶν, ὧν ἠτοίμα-
σας πρὸ καταβολῆς κόσμου τοῖς ἀγαπῶσι σε ; εὐχαί-
τε καὶ ἰκεταίαι τῆς ὑπερευλογημένης σου Μητρὸς
Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας,
καὶ πάντων σου τῶν ἁγίων, ὅτι εὐλογητὸς καὶ δεδο-
ξασμένος ὑπάρχεις σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ
τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι,
νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹ Psal. cii, 10.

lebrī divini timoris elogio, quod ex Basilio desump-
sit Maximus monachus : *Ut qui infixos habet cor-
pori clavos, ad nullum opus est aptus, quod doloribus
suis occupetur ; sic qui metu Domini coercetur, non*

*oculo utetur ad ea quæ non decent, non manus
admovebit actionibus vitiosis, nihil denique vel mi-
nimum vel maximum contra officium suscipiet.*

ANNO DOMINI MCCCL.

NICOLAUS CABASILA.

NOTITIA.

(FABRIC. HARL. *Bibliotheca Græca*, t. X, p. 459 [1].)

Nicolaus Cabasila, Nili Cabasilæ Thessalonicensis ex fratre nepos, ejusdemque, defuncti vita, in mu-
nere successor fuit. Cum patruo sæpe confundi solet. Claruit circa a. 1350. Primum quidem fuit
sacelli imperialis curator, quo munere perfungens, missus est a Joanne, patriarcha CPolitano, a.
circ. 1346, ad Cantacuzenum imp. ut eum ad imperium deponendum adduceret ; anno autem 1347 a

(1) Præterea Fabricius eodem tomo X, pp. 219, 244, 251, 278, 280 et 332 indicat homillas de festis Domini et san-
ctorum quæ in codicibus mss. hactenus latent et Nicolao Cabasilæ auctori ascribuntur.

Cantacuzeno CPolin. recens expugnatam ingresso, ad Anþam imperatricem in palatium legatus est, ut ei pacis conditiones a victore illi latis proponeret. Conf. ipsum Cantacuzen. *Hist. Byzantina* lib. xiv, cap. 39, etc., ac Lambec. Comment. V, p. 389 sqq. Vir fuit omnino doctus et multos edidit ingenii sui fetus; quorum tamen paucis lucem aspicere licuit per invidiam et quod Latinorum non erat patronus, contra eorum acerrimus osor: quanquam hac in re, et num contra S. Thomam Aquinatem scripserit, non omnes consentiunt VV. DD. V. Allatiu, imprimis Oudin. *Commentar. de scriptor. eccl.* III, p. 983 sqq. ubi vitam scriptaque Nicolai Cabasilæ late persequitur. Adde de ejus præcipue scriptis Henr. Warton et Robert. Gerium ad Guil. Cave *Script. eccl.*, vol. II, p. 51, 53, et Du Pin. *Hist. eccles.*, vol. XII, p. 89, etc.

Scripta tam edita quam inedita ea quæ sequuntur, ab Allatio et Fabricio ad illum, ab Oudino reliquisque commemorantur. Excerpta sunt in Niceph. Gregoræ *Hist. Byzantina*.

Ἑρμηνεία καρπαιώδης, etc. *Compendiosa interpretatio in divinum officium s. Liturgiam*. Primum Latine, interprete Gentiano Hervetiano, edita Venet. 1548, 8; deinde in Liturgia SS. Patrum, curante Jo. S. Andrea, canonico Ecclesiæ Paris, theol. Paris. 1560, fol. rec. in edit. ad Parisiensem facta Antwerpæ 1562, 8, et in *Bibl. Patrum Lugdunensi*, tom. XXVI, p. 173. Add. in Cat. Bibl. Leidensis, p. 53, citat. edd. Græcus textus primum ex codd. Paris. cura Frontonis Ducaei prodit in *Auctario PP. Biblioth. veterum*, 1624, tom. II, p. 200, dein in tom. XII *Bibl. Morellianæ*. Fabric. in nota ad Allatium p. 72. Hoc opus, inquit, videtur etiam respicere Allatius, quando pag. 123, contra Hottingerum, inter Græcos, qui de azymis contra Latinos scripsere, Nicolaum Cabasilam laudat. Ex Cabasilæ expositione Missæ passim loca producit in eodem libro, p. 76, 89 sq., 109 sq., 134, 145, 153, 204, etc. Quando Allatius de Niliis negat, Cabasilam de processione Spiritus sancti contra S. Thomam et Romanam Ecclesiam scripsisse, Fabric. in nota o. p. 73, animadvertit, id tamen Allatium fateri in libro n. *De consensu*, p. 858 sq. Atque, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* I, p. 470 D, exstat in Bibl. Veneta Marci, *Cydonii contra Cabasilam, pro S. Thoma et processione Spiritus sancti*. Ibid., p. 469 A, memoratur cod. ejusdem bibl. *Barlaam et Cabasila de processione Spiritus sancti in favorem Græcorum*. Add. Cat. codd. Venet. Marc. pag. 84 de cod. 152 et pag. 284 de cod. 526, coll. cel. Morellio in *Bibl. ms. Gr. et Lat.* I, pag. 92. — Insuper *Interpretatio in Liturgiam* exstat in pluribus codd. mss. — Secundum Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* I, p. 186 B, et pag. 191 B, Romæ in cod. Ottobon. Gr., p. 502; in duobus codd. bibl. Ambros. Mediolan. p. 707 D, in bibl. Sfortiana. — *Venetii* in cod. Bibl. Marc. 506, Nic. Cabasilæ *Encomium S. Theodoræ*, ejusd. *Interpret. in Liturgiam, et in S. Demetrium*. V. Cat. codd. Gr. Marc. 271. — Ibid. in cod. Nauiano 116, n. 4 et 5, et 117, n. 3. V. Cat. codd. Gr. Nan. p. 236 et 237. — In Cat. codd. Gr. Taurinens., p. 108, observatur, in cod. 30, fol. 219, esse *totius Liturgiæ Græcæ explanationem*, sed sine ullius auctoris nomine. Enimvero Christ. Matth. Pfaff, in Epistola de catalogo mss. 'codd. Bibl. Taurin. in novis actis eruditor. Lips. 1752, p. 447, illum libellum monet esse Nicolai Cabasilæ, Theosalon. — Paris. in octo codd. bibl. publ. — In cod. Coislina. 315, cum aliis multis scriptis Cabasilæ. V. Montfauc. *Bibl. Coislina.* p. 427.

Monachii in codd. Bavar. 59, 107, 112, 113 et 128. V. Cat. codd. Gr. Bavar. p. 17, 41, 43, 44 et 53 (b). — Vindobonæ in cod. Cæsar. 261, in quo multa exstant Nic. Cabas. scripta, n. 18. — 268, 53, n. 56, *Explicatio duplex sacrarum vestium in divina Liturgia usitatarum et eorum, quæ in Liturgia aguntur*. V. Lambec. comment. V, p. 435, 445, et vol. VIII, p. 1021. — Oxon. in Bibl. Bodlei in cod. Barocc. 75, *Expositio missæ*, cap. 45, et in cod. 107, incipit: *Αἰά τί μή τίς ἀρχῆς*. — In cod. 91, cujus init. *Μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν*.

De vita in Christo libri sex, seu potius septem, in quibus præcipue agitur de baptismo, sacra unctione et Eucharistia. Sex libri Latine prodierunt, interprete Jac. Pontano (c) cum Philippi Solitarii *Dioptra*, s. Regula rei Christianæ ad Gallicum monachum, Joannis Carpathii Documentis spiritalibus, et cum Cabasilæ Oratione contra somnatores (de qua postea sermo erit), Ingolstad. 1604, 4; deid. in *Bibl. Patrum Lugdunensi*, tom. XXVI, p. 136; in *Bibl. Patrum Colon. et Morellianæ Appendice* (1). Ex quatuor prioribus libris fragmenta quædam profert L. Allatius, adversus Creighton, p. 422 sqq. 531; item contra Hottingerum, p. 49 sq. 97, 108; et Petr. Arcudius, *De concordia*, lib. II, c. 21 et passim. Codices, in quibus insunt libri mem. præcipui laudantur, Vindob. in *Bibl. Cæs.* cod. 266, n. 2, libri quinque, sed Lambec. comm. V, p. 414, adnotat librum illum, qui in hoc cod. est quintus, in Pontani edit. Lat. recte appellari et revera esse librum sextum; in cod. cod. n. X, liber quintus, *De vita in Christo*, quo agitur

(a) In cod. 156 et 157 catal. codd. Gr. Venet. Marc. p. 89, ubi confector Cat. addit, mst. haberi in cod. Barocc. 90 et in bibl. Cæsarea.

(b) Secundum novam classem, novumque codil. ordinem in bibl. Bavar. multo diligentius curatiusque codd. describere cepit cel. Ign. Hardt in I, Chr. L. Bar. *De Aretin. Beiträgen zur Geschichte und Litteratur*; quorum sex priores fasc. prodie-

runt in Jul. — Dec. ann. 1863, et III priores fasc. (tot enim in manibus habeo) 1804, 8. In fasc. I, 1804, p. 23, est cod. 54, qui olim numerabatur 107, differt hic cod. ab edit. p. 34, in cod. 58, olim 112.

(c) Ex codd. Bavar. 39. V. Catal. codd. Gr. Bavar., p. 11.

(1) Græce edidit Dr W. Gass Greifswald 1849, 8°, ex duobus codd. Vindobon. et tertio Monacensi.

de consecratione altaris. (Lambec. V, p. 417.) — In cod. 267, n. 20, in quo septem sunt libri *De vita in Christo*; septimus autem nondum est nec Gr. nec Lat. editus, animadvertente Lambec. V, p. 435; sq. — In cod. 336 libri quinque. Lamb. V, p. 626 sq. — libri vi. in cod. Sfortiano. V. Montfauc. in *Bibl. B. mss.* I, p. 703 C. — Libri septem in cod. Coisl. 315, qui continet Nic. Cabas. Opuscula, quæ recenset Montfauc. in *Bibl. Coisl.* p. 426 sqq. Conf. Casauboniana a Jo. Christoph. Wolfio evulgata. Hamburg. 1710, 8, p. 39 sq.; et Casauboni Exercitatio XVI ad Baron. n. 30, ubi Lemmata septem libror. *De vita in Christo* Græce producit ille e cod. regio, et magna cum voluptate a se lectos testatur.

Nic. Cabas. *Expositio in visionem Ezechielis*, prophetæ, in qua super quatuor animalia similitudo throni et super similitudinem throni, similitudo veluti ipsius hominis, etc. incipit: Πᾶσα προφητεία καὶ θεωρία, etc. — Tum alia *Expositio* in visionem proph. Ezechielis, in qua ossa hominum arida priorem recipiunt speciem; inc.: Τὴν τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐπιδημίαν, etc., et tertia *Expositio* (Allatio incognita) in prophetæ Ezechiel. visionem: inc.: Πᾶσα προφητεία καὶ δρασις εἰκόνας ἦσαν, etc. Tres hæc *Expositiones* exstant Vindobonæ in cod. Cæsar. 267, nr. 9, 10, 11. (Lambec. vol. V, p. 431 sq.) et in cod. Coisl. 315, fol. 135 sqq. (Montfauc., *Bibl. Coisl.*, p. 427) — nec non in cod. Paris. bibl. publ. 1215, nr. 9, 10, 11. — Una *expositio* ibid. in cod. 1612, n. 10. — Duæ priores in cod. Cæsar. 266, n. 5 et 6. (Lambec. V, p. 415 sq.) — Secunda Venet. in cod. Marc. 506 sub s. i. (V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 271.)

Orationes 1) in *passionem J. Chr.* inc.: Ἄκουε, οὐρανέ, etc.; locum inde producit Allatius contra Gretgithonum, p. 425. 2) In *Ascensionem J. Chr.*, inc.: Αἱ Χάριτες μὲν ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων, etc. 3) In *Nativitatem S. Mariæ*, princ. Καὶ πρῶτα μὲν τὸν θεὸν ἐνταῦθα καλωμεν. 4) In *Annuntiationem S. Mariæ*, inc.: Εἰ ποτε δεῖ χαίρειν ἀνθρώπων. 5) In *magnum martyrem Demetrium, miraculorum effecioem*, inc.: Πόλλων ὄντων καὶ μεγάλων. locum ex hac orat. affert Allatius contra Hottinger., p. 205. 6) In *S. Theodoram, miraculorum effecioem*; inc.: Ἐμοὶ γὰρ πολλῶν τὰ σά θυμαζόντων, edidit eam Gr. et Lat. Godfrid. Henschenius in *Actis SS. die 5 April. tom. 1*. Locum inde produxerat Allatius contra Hottinger., p. 204. — 7) *Oratio in tres Theologos, Basilium, Gregorium et Jo. Chrysostomum*; quam orat. non esse hujus Cabasilæ fetum, sed Philothei orationem in tres illos Patres legi in cod. Vaticano 809, p. 100, contendit Labbeus in *Diss. histor. de scriptoribus eccles. tom. II, p. 114*. Enimvero Fabric. p. 76 ad *Mat. not. y*, decet Philothei *Orat. Gr. ac Lat. una cum Dioptra Philippi Solitarii etc.* editam a Jac. Pontano, Ingolstadii 1604, 4, et hinc in *Auctario Ducæano, Paris. 1624, tom. II, pag. 313, et Lat. tom. XXVI Bibl. Patrum, Lugd. p. 217*, diversam esse ab *Oratione Cabasilæ* in eisdem sacros triumvros, quæ m. est in *bibl. Cæsarea (cod. 267. nr. 14, et Lambec. vol. V, p. 433)*. Labbeum jam refutavit, vel ex *initis Orat. Philothei atque Or. Nicol. Cabas. demonstrando utriusque Orat. diversitatem* Fabricius. Præterea et ab aliis, inquit, laudatam esse illam beatorum doctorum trigam a Joanne Euchaitarum metropolitæ, (V. *Atlat. pag. 112, de Simeonum scriptis*) Theodoro Metochita et Matthæo Camariota aliisque, observarunt viri doctissimi. Confer *Acta SS. tom. II, Jun., pag. 923 seq.* ubi de festo, quod in honorem communem Basilii, Nazianzeni et Chrysostomi a Græcis, die 30 Januar. celebratur, auctore Joanne metropolitæ Euchaitarum temporibus Alexii Comneni, item ambitiosam, quæ inter Basilitas, Gregoritas et Joannitas orta fuerat, ita componente, ut diceret, tres illos simul sibi visos adesse, testatos, se unum esse apud Deum, itaque nec sua causa contendendum de prærogativa, sed cultum ipsorum communem uno die conjungendum. Confer etiam Nicolai Rayæi tractatum præliminarem *Actis SS. tom. II, Junii, præmissum. Hactenus Fabric. — Philothei et Jo. Euchaitarum metropol. Oratt.* in tres illos Patres, atque Nicol. Cabasilæ quædam contra Latinos, sunt Romæ inter codd. Vatican. teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. MSS. p. 12*; D. B. Nicol. Cabas. *Orationes quædam mss. Romæ* in *bibl. Barberina*; sed quænam sint, non additur in Montfauc. *bibl. cit. p. 175 E*. Nec Montfauc. *lib. cit. in Indice codd. Vatican.* adduxit, nec Allatius eos codd. pervestigans, reperire potuit orationes 88, quas alii in codice quodam Vatic. exstare scripserunt, et, ut Allat. addit, Nilone, an Nicolao assignandæ sint, ipsi viderint. Romæ in *bibl. Chiggia Nic. Cab. Orationes quædam. Sic minus curate citat cod. Montfauc. in Diario Ital. p. 238. — Add. vol. IX, p. 72, 90, 95, 112, 114, 147 vet. edit., sed aliæ plures Nicolai Cabasilæ Oratt. ab Allatio prætermisissæ, latent in codd. bibl. Paris. atque Cæsareæ. Fabric. in not. t, p. 74, ad Allat. Græcis verbis, una cum *initis singularum multas refert. Add. Caveus atque Oudinus locis citatis. Ex Catal. igitur supplebo, easque quas ex Allatio numeravi, simul attingam. Paris. in Bibl. publ. cod. 1213, secundum Cat. codd. Gr. Paris. tom. II, p. 254, suo quæque ordine sunt supra memoratæ orat. n. 3, 4, 1, 2, 5, 6, 7. Præterea reperiuntur in eodem codice Nic. Cabas. Homiliæ 1) In laudem S. Nicolai; (etiam in cod. 1258) 2) In Dormitionem Deiparæ; 3) In Andreæm. juniorem, qui Hierosolymis martyr obiit; 4) Ad Jesum Christum. 5) Orat. ad Augustam De usuris; 6) Ad Athenienses, De ara misericordiæ; 7) Adversus Gre-**

(4) Notante Fabricio pag. 73 seq. *Oratio in sceneratores* Gr. lucem vidit, quamvis haud integra, Augustæ Vindel. 1595, edente Davide Hæschelbo, ex cod. ms. Maximi Margunii. Integram cum *Orat. S. Epiphani* in sepulturam Christi, Gr. ac Lat. vulga-

vit Simon. Simonides, Samoseli 1604, 4. Sed in Janozki, *Nachricht. von denen in der Zaluskischen Buchern*, part. v, 217 seqq. recensetur quidem illa Epiphani oratio, at nulla ut mentio Nic. Cabas. orationis illi adjunctæ.

(2) Secundum Nesselii Catalogum, parte I, pag. 365, cod. 262, n. 11. Incipit: Οἱμαί γε τῶν ἐνομοτάτων καὶ δεκτικῶτων εἶνα. FABRIC. HARL. t. VIII. in *recensione Vitarum S. Joannis Chrysostomi*.

goræ delirantis somnia; 8) *Orat. qua Pyrrhonis de veritatis criterio sententia impugnatur*; 9) *in laudem Muthæi Cantacuzeni filii*; 10) *In laudem Annæ Palæologinæ, imperatricis*. — In cod. Cæsareo 266 sunt ex Allatio jam designatæ Oratt. n. 3, 4, 6. In illo cod. et cod. 267, n. 23, exstat quoque Nic. Cabasilæ oratio (uti dicitur, pariter in cat. codil. Gr. Paris. in cod. 970 *Homilia*; in cod. autem 1213 mem. *Opusculum*) *De usura contra feneratoros* (Lambec. V, p. 446 seqq.) Latine versam edidit illam Jac. Pontanus cum Cabasilæ libris VI. *De vita in Christo*, Lat. etiam. Ingolst. 1604, 4° (d) — Contra in cod. Cæsareo 267 exstant Oratt. ex Allatio a me citatæ, hoc ordine, n. 2, 3, 4, 1, 5, 6, 7. Insuper leguntur in eodem cod. Oratt. ex cod. Parisin. laudatæ n. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Tum in cod. cod. Cæsareo, n. 15, *Adlocutio ad S. martyrem Demetrium*. V. Lambec. V, p. 428 seqq. qui etiam reliqua Nic. Cabasilæ quæ in illo codice supersunt, Opuscula ibid. receperet; ego vero jam supra memorata omittam:

Liber de magistratum civilium iniquis ausis circa res sacras. Est quoque in codd. Paris. 970 et 1213.

Solutiones argumentationum quinque contra rhetoricam s. artem dicendi. Legitur quoque in cod. Paris. 1213.

Tredecim epigrammata versibus heroicis, quæ singula recensent Lambec. V, p. 459, et Fabric. ad Allat. p. 77, not. b. Huc refer cod. Paris. laudatum 1213, ubi, n. 23, est Nic. Cabasilæ *Epitaphium*, versibus heroicis, Nili Thessalon. cum aliquot ejusdem Nicolai epigrammatibus. In cod. Coisl. 315 (in quo sunt memorata aliaque Nicol. Cabasilæ Opuscula et Epistolæ) *Heroica Carmina* in sepulturam avunculæ; in sepulcrum patriarchæ Isodori et alia carmina in translationem reliquiarum S. Theodoræ, in canonem S. Demetrii, et alia, teste Montfanc. in *bibl. Coisl.* p. 428.

Oratio encomiastica in imperatorem (Andronic. Palæologum).

Epistolæ sexdecim; in cod. autem Cæsar. 266, n. 9, sunt tres epistolæ. (V. Lamb. V p. 416.) In cod. Coisl. laudato sunt quatuordecim, et Cydones, Epistola ad Cabasilam. — Florentiæ, in cod. Laurent. 13, n. 24 sqq. plut. 75, sunt Epistolæ quatuor et Nili Cabasilæ Thessalon. Epistola ad Nicol. Cabasilam. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. 3, p. 107. — In cod. Paris. 1213, n. 8, Epistola ad Nilum Thessalon. et n. 27, variæ Epistolæ. (Quot vero sint et ad quosnam scriptæ, non indicatur in Cat. codd. Paris. II, p. 255).

Libell. de syllogismo. In cod. Cæsar. 266, n. 21, incipit: "Ἀτομόν ἐστι, τὸ ἐν ἀρ:ομῶ, ὅσον ὁ δὲ ἀν:κρωπος; in cod. autem Ambros. Mediol. notante Allatio, pag. 79, initium est: Σκοπὸς ἐστι τῶ συντάγματι διδάξει τὸ εἶδος; τῶν συλλογισμῶν, quem vero alii tribuunt Nilo Thessalon. V. supra §14 de codicibus in catal. codd. Angliæ, etc. II, p. 60 n. 2238, unde citantur inter codd. Vossian. *Syllogismi Cabasilæ*.

Ab Allatio adhuc memorantur:

Nic. Cabasilæ Κανὼν ἰαμβικὸς μετὰ σχολίων τῆ ἑορτῆ τῶν Θεοφανείων.

Ejusd. alius canon iambicus cum scholiis in festos dies.

Ejusd. ἐξήγησις in librum tertium magnæ constructionis Ptolemæi. Inc. Ἐν δὲ τούτῳ τῶ συντάγματι σκοπὸς ἐστίν: Edit. una cum magna Syntaxi Ptolemæi ac Theonis Alex. Græcis in Ptolemæum commentar. Basil. 1538 fol. p. 151 sq. V. supra ad vol. V, p. 284, vol. IV, p. 213; et vol. IX, p. 176 sq. adnotata. Oxon. in Bibl. Bodlei inter codd. Henr. Savillii, n. 6572 sqq. exstat H. Savillii *versio Latina* partis *Almagesti*, et *Commentariorum Theonis et Cabasilæ*, fol. III.

In cod. Paris. Bibl. publ. 1373, n. 6, inedit. Opusc. *De anima*. Incip. Διττὸς λέγεται ἡ ψυχὴ, et fragmentum illius in cod. 1389, n. 3. — In cod. 1391, n. 13, *De sacra stola*, de qua jam supra ad opus: *Interpret. Liturgiæ*, fin. quædam adnotavi: et Caveo videtur esse Appendix quædam ad opus liturgicum. Ab eodem Caveo citantur e codd. *Responsio* ad interrogationem, *Quis sit finis incarnationis Dominicæ?* — *Expositio* verborum Gregorii Nazianzeni: "Ὁ τῆς κινήσεως, ὡ τῆς παραδόξεως κινήσεως. (quæ habentur in oratione 38, tom. I, opp. Gr. Lat. edit. Paris. p. 620.) *Interpretationes* in acta concilior. Et SS. Patrum canones, etc. Sed hæc sufficiant! — Allatius in fine adjecit tertium Demetrium Cabasilam itidem Thessalonicensem.

NICOLAI CABASILÆ DE DIVINO ALTARIS SACRIFICIO.

(Gentiano Herveto Aurelio interprete.)

AD LECTOREM ADMONITIO.

Ex plurimis de religione nostra controversiis, quæ a cacodæmone capitali humani generis hinc nostris temporibus excitatæ sunt, nulla major, nulla Christianæ reipublicæ perniciosior esse videtur ea quæ in iis quæ ad sanctissimi Domini nostri corporis et sanguinis mysterium pertinent, a receptissima omnium fidelium persuasione aliena invehit. Cum enim præcipua atque adeo tota salutis nostræ spes, quæ ut est certissima, ita neminem confundit, ex hoc pendeat, si et Christi corpori, tanquam membra capiti, uniamur et uberrimum qui ex ejus passione percipitur, fructum decerpamus; qui alterutri aliquid detrahit, aut de eo male sentit, ut summo crimini est affinis, ita etiam exitio sit proximus, nisi resipiscat, necesse est. Atque eorum quidem qui hodiernis temporibus a perpetuo et unico Ecclesiæ consensu se sejunxerunt, de hac re sententiæ in duas se partes diviserunt. Œcolampadiani enim, seu Zuingliani, aut, ut vulgo per antiphrasin dicuntur, Sacramentarii, quod sacramentorum dignitati quantum possunt detrahunt, idque sibi laudi esse ducunt, ii, inquam, Œcolampadiani veterem Berengarii errorem revocantes, in Eucharistiæ sacramento esse tantum corporis et sanguinis signum, non autem verum corpus et sanguinem asserunt: quod autem fiat ullum in altari sacrificium, nullo modo admittunt. Lutherani autem, cum in hoc cum orthodoxis sentiant, quod in hoc sacramento sit verum corpus et sanguis Christi, et quod in altari peragatur sacrificium, in eo rursus toto, ut aiunt, cælo aberrant, quod panem et vinum simul cum Christi corpore remanere existimant; cum constet, post consecrationem, quæ panem et vinum in corpus et sanguinem convertit, symbolorum seu signorum solas remanere species, conversa jam et mutata eorum substantia. Deinde quod solum laudis et gratiarum actionis sacrificium esse putant, cum præter laudem et gratiarum actionem, sit etiam verum et expiatorium pro peccatis sacrificium. Accedit iis, quod nec sanctorum in eo memoriam fieri, nec pro defunctis orari, nec pro ullo homine privatim preces in eo fundi velint: et ideo sanctissimum Missæ canonem, tanquam rem inipiam et execrandam detestantur, quod offerendi vocabulo utatur, sanctorum in eo memoria agatur, pro defunctis et separatim pro vivis aliquibus, et iis maxime pro quibus orari jubet Paulus, orear. Ali eorum autem confutandos errores alii alia, ut unicuique eorum magis expedire visum est, via ingressi sunt: alii enim productis sacræ Scripturæ testimoniis, alii efficacibus argumentis solidisque rationibus, alii antiquissimorum quoque et probatissimorum doctorum auctoritatibus adversus eos decertarunt. Maxima certe laude omnes digni sunt, qui nostris adversariis (quidni enim adversarios vocem, qui cuiusmodicumque sint eorum protestationes, sua certe relicta statione nobiscum amplius non stant?) qui nostris, inquam, adversariis ostenderunt, se non modo eis ulla ex parte cedere, sed veritate et ratione esse eis etiam longe superiores. Mibi ad eorum reprimendam et frangendam audaciam, summamque pervicaciam penitus infirmandam, et ad populum in fide et officio continendum, nihil melius et validius esse videtur, quam si unicum et perpetuum omnium gentium, quæ Christo nomen dederunt, hæc in re consensum nobiscum facere ostendatur. Quamvis enim ad probandum quid in iis quæ de fide et religione exoriuntur controversiis, sequendum sit, jure debeat sufficere sanctæ Romanæ Ecclesiæ auctoritas, quæ quod a divo Petro apostolorum principe Christianique vicario est traditum, perpetua tot pontificum serie uno et eodem tenore semper servavit, et a qua, tanquam a sanctissimo totius orbis oraculo, de rebus ad fidem pertinentibus si ulla exorta esset dubitatio, responsa in hodiernum usque diem data sunt; tamen quoniam harum sectarum auctores, sua tum demum decreta firma et stabilia fore existimantes, si petram suo loco movissent, cam frustra quidem, sed magno tamen conatu labefactare conati sunt, externa etiam evocare auxilia non fuerit alienum, non quod non satis per se possit petra super petram, hoc est, supra Christum fundata, omnium hæreticorum quantiscunque copiis, duce Christo, qui eam fundavit, resistere; sed ut cum universo mundo planum factum fuerit, omnes qui Christi fidem ubique terrarum susceperunt, recte nobiscum sentire; et hæretici suæ recordiæ morbum agnoscentes, donec adhuc est medicinæ locus, ad optimum medicum, nempe Christum, revertantur; et qui primo quidem aspectu probabilibus, sed non minus veneratoris quam futuri, si recte ponderentur, eorum argumentis adducti,

aliquam eis fidem habuerunt, eos deinceps et deploratos et inmedicabili peste affectos fugiant et ave-
sentur; reliqui vero, hoc accepto veluti antidoto, si eos omnino vitare non possint, quod esset consul-
tissimum, de sua certe salute et cautiores et securiores evadant. Hoc itaque primum statucendum est,
quod id quod ab omnibus gentibus et nationibus quæ Christum colunt, ubique citra alium discrimen
servatur, id non possit non esse a Christo et apostolis traditum; quod autem a Christo et apostolis tra-
ditum est, id non esse cum omni veneratione amplectendum, suscipiendum et retinendum, est plane im-
pium et nefarium dicere. Cum itaque apud omnes Christianas nationes, sacerdotes divinam sacramen-
ta facientes, post consecrationem, per quam verum efficitur Christi corpus et sanguinem, exterioribus tantum
signis remanentibus, ut apud omnes in confesso est, statim dicant: Tui mandati memores (nempe ejus
quod dixit Christus, *Hoc facite in mei recordationem*) tibi offerimus, omnino necesse est hoc esse sacrifici-
um a Christo institutum, et per manus ab apostolis ad nostra usque tempora traditum. Porro autem
cum et id in remissionem peccatorum ubique offeratur, et in eo de sanctis memoria agatur, et pro vivis ac
defunctis tam generaliter quam pro aliquibus nominatim oratur, non est dubium altaris sacrificium, quod
Hebræo vocabulo ab apostolis relicto Missam dicimus, et peccata expiare, et tam vivis quam defunctis,
et tam generaliter quam privatim aliquibus applicari ac prodesse, idque, velint velint Lutherani, a tem-
pore apostolorum ad nos usque pervenisse. Quo fit ut canon Missæ, quem ii tantopere exsecrantur,
apud alios omnes fideles jure sacrosanctus, ut est, dicatur et habeatur. Rogentur omnes omnium natio-
num sacerdotes, et omnes uno ore respondebunt, hæc quæ dixi omnia ita habere. Rogentur Æthiopes,
qui Chaldæa lingua utuntur, et ii hæc ita esse non inficiabuntur. Rogentur Armenii, qui licet fortasse
in nonnullis aliis aliquando a nobis dissenserint, in his quidem certe nobiscum semper optime conve-
nere. Rogentur Græci, et ii ea ita esse affirmabunt ut interim mirentur ullos esse omnino Christianos
qui auderent aliter sentire. Quanquam quid eos rogare opus est, cum Venetiis haud ita pridem sit edi-
tum eorum εὐχολόγιον seu sacerdotale Græcum, ex quo poterit eorum sacrificandi ritum quilibet studio-
sus cognoscere. Sed quoniam pulcherrimam eorum linguam non cuivis scire datum est, hæc reip.
Christianæ navavi operam, ut divi Chrysostomi et divi Basilii λεγούμενων, hoc est, sacrificii seu Missæ
rituum ordinationem, ex eorum sacerdotale, in linguam Latinam verterem. Quæ ut facilius intelligeretur,
Nicolai quoque Cabasilæ, viri in primis pii et docti, compendiosam in eam interpretationem illi adunxi:
et, ut qui sublimium rerum contemplatione delectantur, per hoc sanctum et mysticum sacrificium, a
ea quæ sunt ab omni materia remota, mente versandæ deducantur, et Deo, quoad ejus fieri poterit, uniantur,
Maximi monachi, optimi Dionysii interpretis, *De mystagogia ecclesiastica*, hoc est, de introductione
ad sacra Ecclesiæ mysteria, opusculum adieci.

Ex quibus omnibus non dubito, studiosè lector, quin si ea diligenter perlegeris, non levem sis ex eis
utilitatem accepturus: nempe, ut non omni vento doctrinæ circumactus, a Cynosura, hoc est a Christi
Ecclesia, optima fidelium duce, oculos minime dimoveas. Hoc autem onus ea libentius suscepi, quod
cum Lutherani, ut suam causam vulgo probabiliorem et plausibiliorem efficiant, et Græcos pro se facere
jactitent satis, et eo nomine pulcherrimam linguam apud bonos quidem, sed plus simplices, in invidi-
am vocent: ii his quidem certe perfectis facile intelligent, quam longè lateque Græci ab eis dissentiant,
et pro parte orthodoxorum una cum cæteris Christianis nationibus faciant.

Es tamen admonendus, studiosè lector, ut 29 et 30 caput libri Cabasilæ caute legas, ex quo impru-
dens fortasse quispiam posset facile colligere aliud sentire Græcos de verbis consecrationis, quam La-
tina Ecclesia sentiat, cum res tamen aliter habeat. Ut autem ad ea legenda tutius accedas, operæ pre-
tium fortasse fuerit te paucis præmunire. Primum itaque oportet intelligas, Græcos Latinorum sententiam
sæpenumero non satis intellexisse, ubi autem fuisset exposita, facile consensisse. Quod usu venit in
concilio Florentino, cum de Spiritus sancti processione ageretur.

Cum enim existimarent Latinos duo principia statuere, et ideo ab eis dissentirent, ubi rem aliter
habere intellexerunt, facile acqvievere. Similiter hic noster Caba illa videtur existimasse Latinos cre-
dere se per solam verborum Christi narrationem Christi corpus et sanguinem conficere, cum tamen
nemo Latinorum dubitet non sufficere formam consecrationis, nisi adsit consecrantis sacerdotis insti-
tutum ac propositum. Quo accedente, forma verborum in persona Christi prolata dicitur esse efficax
et habere convertendi potestatem, virtute ipsius Christi summi sacerdotis. Item etiam falso arbitrat
Latinos contemnere orationes quæ fiunt a sacerdote super dona, post verba Christi recitata, et ex ritu
consecrandi pronuntiata. Id enim falsum esse liquet ex canone Ecclesiæ Latinæ, in quo ponuntur tres
ad minus orationes post consecrationem super divina munera. Prima est: *Super quæ propitio*, etc.
Secunda: *Unde et memores*. Tertia: *Hæc omnia semper bona creas, sanctificas et benedixis*. Quanquam
secundam quoque orationem aliter interpretantur, quam Latini intelligant, ut statim dicetur.

Quod autem videtur esse in hac opinione, ut existimet post verba consecrationis adhuc remanere
panis et vini substantiam, nec nisi post sacerdotis orationes et benedictiones fieri conversionem, id esse
falsum vel ex ipsius Basilii et Chrysostomi sacrificandi ritu facile potest perspicui.

Nam post verba consecrationis super panem et vinum prolata sacerdos et diaconus ea utique osten-
dunt ut adorentur. Quin imò ipsi etiam ad mensam ter adorant: quod non fieret, nisi re ipsa facta
esset conversio. Deinde si per benedictiones et orationes, quæ consequuntur et dicuntur a sacerdote,

lieret conversio, non fieret conversio panis ante conversionem vini. Nam post utriusque benedictionem et orationem, tandem dicit sacerdos: *Mutans Spiritu tuo sancto*; et tamen si vera sunt quæ dicit, per orationem sacerdotis fieret mutatio tam panis quam vini in suo ordine. Ejus itaque expositio nec secum satis constaret, neque Christi ritui et ordini consecratio Græcorum, si ea esset ejusmodi, responderet, qui prius suum corpus vere confecit, deinde sanguinem, non utraque simul. Dicendum est ergo Latino um et Græcorum esse mentem, ut eodem veritatem consecrationis referant, alioqui sermo Christi non esset opifex, ut ait Chrysostomus, quem quidem adducit Cabasila tanquam suæ opinioni contrarium, ut e ejus tamen auctoritati in diluendo satis facit. Nam quod attinet ad vim verborum: *Crescite et multiplicamini*, quibus ut alia addantur requiritur, nempe matrimonium, alimentum et cætera; id in causa est, quod ea ad futurum referantur, et quæ requirebantur, includerent. Hic autem, Christus veram et re ipsa subsistentem sui corporis præsentiam significavit, et ita ut ipse fecit, fieri jussit, ut sermo ejus esset efficax et operans eo ipso momento quo dicitur, non quando jam transiit, ut videtur sentire Cabasila. Nec obstat quod in missa Chrysostomi et Basilii, post prolationem verborum Christi, dicit sacerdos: *Fiat corpus, fiat sanguis*, etc. Non est enim intelligendum tunc primum conversionem, quæ jam paulo ante facta est, sed ut ostendatur quod licet sermo Christi in voce transierit, tamen remanet effectus potentia ejus sub symbolis seu speciebus panis et vini. Similis modus loquendi invenitur Marci quinto, de muliere profluvia sanguinis laborante, quæ posteaquam a Christo sanata est fide, et ejus sumbriae vestimenti contactu, a Christo nihilominus audiit: *Esto sana a plaga tua*; quæ tamen jam sanata fuerat. Sed hoc dicere voluit Christus, ut licet tactus sumbriae transiisset, effectus tamen in eo consecutus perseveraret. Cum itaque Cabasila interpretatur locum illum canonis Ecclesiæ Latinæ, ita ut suo sensui congruat, id dissidet ab intelligentia Latinorum qui id aliter accipiunt. Nam *perferri*, sive *sursum ferri*, interpretatur, *mutari*. Latini autem intelligunt offerri per manus sancti Angeli, Christi scilicet, qui est magni consilii Angelus; vel etiam angeli, seu angelorum, qui orationes et vota nostra Deo offerunt, ut legitur in libro Tobia, et Act. x. Postremo, quod dicit post sermonem Christi, dona altaris, panem et vinum adhuc vocari, id quidem verum est, de vino autem non idem invenio: calix enim vocatur in missa Chrysostomi et Basilii. Quamvis autem id verum esset, nihil tamen obstaret, cum res in quas aliæ convertuntur, soleant retinere nomina earum quæ conversæ sunt; ut patet in virga Moysi, et aqua in vinum conversa, Joan. ii. Imo vero etiam Latini interdum vocant vinum sanguinem Christi. Ait enim sanctus Cyprianus, lib. ii, Ephes. iii: « Quomodo autem creaturæ de creatura, vitis novum vinum cum Christo in regno Patris bibemus, si in sacrificio Dei Patris vinum non offerimus? » Et Hieronymus, q. 2, ad Hedibiam: « Panis qui de cælo descendit corpus est Domini, et vinum quod discipulis dedit, sanguis illius est novi Testamenti. » Hæc autem quæ a nobis dicta sunt, confirmat concilium Florentinum, quod Armeniis dedit formam et ritum consecrandi Ecclesiæ Latinæ: quem quidem receperunt, ipsis Græcis nequaquam reclamantibus. Hæc visum est admonere, ne quis existimaret Græcorum sensum, quod ad corporis et sanguinis Domini confectionem attinet, a Latinorum sententia, hoc est ab Ecclesiæ veritate, dissidere: quod posset fortasse quispiam ex his duobus capitibus colligere. Cætera autem quæ sunt in hoc libello, sunt ejusmodi, ut nihil magis pium nec magis christianum dici aut fingi possit. Ea itaque, studiosè lector, fac legas, et æqui bonique consulas; et si quid spiritalis commodi ex eis percipias, Deo omnis boni auctori et datori age gratias. Vale et fruire.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ.

NICOLAI CABASILÆ

SACRÆ LITURGÆ

INTERPRETATIO.

CAP. I.

Quid sibi vult in summa universum sacrificium.

Sanctæ sacrorum mysteriorum celebrationis opus et effectus quidem est donorum in divinum

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Τι βούλεται καθόλου ελόκαστορ.

Τῆς ἁγίας τελετῆς τῶν ἱερῶν μυστηρίων ἔργον μὲν ἢ τῶν δώρων εἰς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμα μετα-

Ἐολή· τέλος δέ, τὸ τοὺς πιστοὺς ἁγιασθῆναι, δι' αὐτῶν
 ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονο-
 μίαν, καὶ τὰ τοιαῦτα λαθόντας. Παρασκευὴ δὲ καὶ
 συντέλεια, πρὸς ἐκαίνο τὸ ἔργον, καὶ τοῦτο τὸ τέλος,
 εὐχαί, ψαλμοὶ, καὶ ἱερῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις,
 καὶ πάντα, ἀπλῶς, τὰ πρὸ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν δούρων,
 καὶ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν ἱερῶς γινόμενα, καὶ λεγόμε-
 να. Εἰ γὰρ προῖκα διδώσιν ἡμῖν ὁ Θεὸς πάντα τὰ
 ἅγια, καὶ οὐδὲν αὐτῷ προσισφέρομεν, ἀλλ' ἀτεχνῶς
 εἶτε χάριτες· ἀλλὰ τὸ γὰρ ἐπιτηδείους γενέσθαι πρὸς
 τὸ δέξασθαι αὐτὰ καὶ φυλάξαι ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτεῖ
 παρ' ἡμῶν· καὶ ἂν μεταδοῖ τὸ ἁγιασμόν, μὴ
 οὕτω διατελείσιν. Οὕτω βαπτίζεται, οὕτω χρίεται,
 οὕτως ἐστρεφεί, καὶ τῆς φρενῆς μεταδίδωσι τραπέζης. Καὶ
 τοῦτο ἐδήλωσεν ἐν τῇ τοῦ σπύρου παραβολῇ. Ἐξήγηθε
 γὰρ, φησὶν, ὁ σπείρων, οὐχ ἵνα ἀρόσῃ τὴν χώραν, ἀλλ'
 ἵνα σπείρῃ, ὡς δὴ τῆς ἀρόσεως καὶ πάσης παρα-
 σκευῆς ἀφελουμένης· εἰσενεχθῆναι. Ἐπεὶ τοῦτον οὕ-
 τως ἀναγκαῖον ἦν πρὸς τὴν τεύξιν τῶν μυστηρίων τὸ
 εἶπεγοντας ἀπαντῆσαι καὶ παρασκευασμένους, εἶδει
 καὶ τοῦτο ἐνεῖναι· τῇ συντάξει τῆς ἱερᾶς τελετῆς,
 καὶ ἐνεῖναι. Τοῦτο γὰρ δύναται ἡμῖν εὐχαί, ψαλ-
 μοί, καὶ εἰτε ἱερῶς ἐν αὐτῇ γίνεται καὶ λέγεται.
 Ἄγιάζουσι γὰρ ἡμεῖς, καὶ διατιθέσιν, τοῦτο μὲν
 πρὸς τὸ δέξασθαι καλῶς, τοῦτο δὲ πρὸς τὸ συντηρή-
 σαι τὸν ἁγιασμόν, καὶ μείζονα κατέχοντας. Ἄγιά-
 ζουσι δὲ δούλως, ἕνα μὲν τρόπον, καὶ ὅν ἀπ' αὐτῶν
 τῶν εὐχῶν ὠφελοῦμεθα, καὶ τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν
 ἀναγνώσεων. Αἱ μὲν γὰρ εὐχαί πρὸς τὸν Θεὸν ἐπι-
 στρέφουσι, καὶ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν προσηνοῦσιν, αἱ τε
 ψαλμοὶ δὲ ὁμοίως· αὐτὸν ἡμῖν ἐξίλειουσι, καὶ τὴν
 ἐκείθεν ἐπισπῶνται βροχὴν. Θύσων γὰρ, φησὶ, τῷ Θεῷ
 θυσίαν ἀνέσεις, καὶ ἐξελούμαί σε, καὶ ἡσάσεις με.
 Αἱ δὲ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις τὴν τοῦ Θεοῦ
 καταγγέλλουσαι χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ
 εὐθείας τὸ δίκαιον καὶ τὴν κρίσιν, τὸν τε αὐτοῦ φόβον
 εἰς τὰ· ψυχὰς ἡμῶν ἐνιδί, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν
 ὀγαπῆν ἀνίπτουσι, καὶ οὕτω πρὸς τὸ τηρεῖν τὰς ἐντο-
 λὰς αὐτοῦ, πολλὴν ἐμβάλλουσι προθυμίαν. Ταῦτα
 δὲ πάντα ἐν τῷ ἱερῷ καὶ τῷ λαῷ καλλῶ, καὶ θειο-
 τέραν ἐργαζόμενα τὴν ψυχὴν, καὶ ἀμφοτέρους μὲν
 πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν τιμῶν δώρων καὶ συντη-
 ρησιν, ἐπιτηδείους ποιοῦσιν, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἱερουργί-
 ας τὸ τέλος· ἰδίως δὲ τὸν ἱερέα πρὸς τὸ τελέσαι
 τῆς μυσταγωγίας τὸ ἔργον, ὡς εἴρηται. Τοῦτο δὲ
 αὐτὸ καὶ πολλαχοῦ τῶν εὐχῶν κεῖται· καὶ εὐχεται
 ὁ ἱερεὺς μὴ ἀνάξιος ὀφθῆναι τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ
 καθαρὰς χερεῖ, καὶ ψυχῇ, καὶ γλώττῃ τῷ μυστηρίῳ
 διακονῆσαι, καὶ οὕτω μὲν ἀπ' αὐτῆς τῆς δυνάμεως
 τῶν βημάτων, τῶν λεγομένων καὶ ἀδομένων πρὸς
 τὴν τελετὴν ὠφελοῦμεθα ἕτερον δὲ τρόπον ἀπὸ τού-
 των, καὶ εἰτε πάντων τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τελοῦμέ-
 των ἁγιαζόμεθα, καὶ ὅν ἐν αὐτοῖς ὁρώμεν τὸν Χρι-
 στοῦ τυπούμενον καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ ἔργα, καὶ
 πάθη· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ψαλμοῖς καὶ ἀναγνώσεσι καὶ
 πᾶσι τοῖς ὑπὸ τῶν ἱερῶν, διὰ πάσης τῆς τελετῆς
 πραγματοποιένοις ἡ οἰκονομία τοῦ Σωτῆρος σημαίνεται,
 τὰ μὲν πρῶτα αὐτῆς, τῶν πρῶτων τῆς ἱερουργίας

A corpus et sanguinem mutatio. Finis autem. ut
 fideles per ipsa sanctificentur, peccatorum remis-
 sione, et regni caelorum hereditate simul accepta.
 Preparatio autem et quæ ad opus et hunc finem
 conferunt, preces, psalmodiæ et sacrarum Littera-
 rum lectiones, et, ut semel dicam, omnia quæ
 ante donorum sanctificationem, et post sanctifica-
 tionem sacrosancte dicuntur et fiunt. Etsi enim
 gratis dat nobis Deus sancta omnia, et ad ipsum
 nihil asserimus, sed sunt revera gratiæ, ut tamen
 ad ea recipienda et conservanda apti simus, a nobis
 necessario postulat: nec sanctificationem impertietur,
 nisi his qui ita affecti et dispositi fuerint. Ita bap-
 tizat, ita ungit, ita convivio excipit, et sacra mensa
 impertit. Hoc autem significavit in parabola seminis.
 B Exiit enim, inquit, qui seminat, non ut terram aret,
 sed ut seminiet, nempe quod aratio et omnis præ-
 paratio a nobis asserri debet. Quoniam ergo ad
 assequenda sacramenta ita erat necessarium, ut
 qui recte haberent et parati essent, accederent:
 oportebat hoc inesse in sancti sacrificii constitu-
 tione, et inest. Hanc enim in nobis habent potestatem
 preces, psalmi, et si quid sacrosancte in ea
 fit et dicitur. Nos enim sanctificant et disponunt,
 partim quidem ut recte suspiciamus, partim autem
 ut sanctificationem conservemus et retinere per-
 ganus. Dupliciter autem sanctificant: uno quidem
 modo, quo ab ipsis precibus juvamus, et psalmis,
 et lectionibus. Preces enim ad Deum convertunt,
 et peccatorum remissionem conciliant, et psalmo-
 diæ similiter eum nobis efficiunt propitium, et quod
 illinc dependet momentum atrahunt. Sacrificia
 enim, inquit, Deo sacrificium laudis, et liberabo te,
 et glorificabis me. Sacrarum autem Scripturarum
 lectiones, Dei benignitatem et humanitatem an-
 nuntiantes, et rursus justitiam et iudicium et ejus
 metum in animas nostras immittunt, et dilectionem
 in eum accendunt, et ita ad ejus servanda mandata
 multam promptitudinem et animi alacritatem affe-
 runt. Hæc autem omnia, et sacerdoti et populo
 pulchriorem et diviniorem animam efficiunt, utros-
 que ad susceptionem et conservationem aptos red-
 dunt, qui est finis sacrificii: privatim autem ac-
 ceorsum sacerdotem, ut non indigne ad sacrificium
 peragendum accedat, præparat: quod quidem est
 mysterii celebrandi opus, ut dictum est. Hoc ipsum
 autem etiam in multis precum locis situm est, et
 præatur sacerdos ne videatur indignus proposito,
 sed puris manibus, et anima, et lingua, et myste-
 rio serviat, et sic ab ipsa verborum, quæ dicuntur
 et canuntur, potestate, ad sacrum celebrandum
 adjuvamur. Alio autem modo ab his, et præterea
 omnibus quæ in sacrificio peraguntur, sanctifica-
 mur, quatenus in eis videmus Christum figuratum,
 et ea quæ pro nobis fecit et passus est. Etenim in
 psalmis et lectionibus, et omnibus quæ a sacerdote
 per totam sacri celebrationem fiunt, Servatoris
 nostri humanæ naturæ susceptionis œconomia
 significatur: quæ ejus quidem prima sunt, his quæ

in sacrificio sunt primo, significantibus: quæ vero secundo loco, secunda; quæ autem postremo loco, ea quæ consequuntur; et licet his qui hæc vident, omnia habere ante oculos. Donorum enim sanctificatio, ipsum sacrificium, ejus mortem annuntiat, et resurrectionem et assumptionem, quoniam pretiosa hæc dona in ipsum corpus Dominicum mutantur, quod hæc omnia suscepit, quod crucifixum est, resurrexit et in cælos ascendit. Quæ autem ante sacrificium dicuntur et fiunt, ea quæ ante mortem fuerunt, adventum, ostensionem et perfectam manifestationem. Quæ autem post sacrificium, Patris promissionem, ut ipse dicit, sancti Spiritus ad apostolos descensum, gentium ad Deum per illos conversionem et communionem. Et est universa mysterii celebratio veluti una quædam imago unius corporis reipublicæ Servatoris, omnes ejus partes ab initio ad finem, per ordinem et inter se convenientiam sub aspectum deducens. Unde psalmi quidem, ut qui canentur in proœmiis, et adhuc ante eos quæ in donorum propositione et fiunt et dicuntur, primum tempus Christi œconomiz significant. Quæ autem post psalmos, sacram Litterarum lectiones et alia, id quod sequitur. Nam et si dicatur alius esse usus lectionum et psalmodiarum, ea enim assumpta esse, ut scilicet ad virtutem nos ungant, et ut Deum propitium reddant, nihil tamen prohibet quominus et hoc et illud possint, et eadem, et fideles ad virtutem inducant, et Christi œconomiam et dispensationem in carne significant. Quemadmodum enim vestes inducenti quidem usum implent, et corpus tegunt: eo autem quod tales vel tales sunt, nonnunquam et artificium, et vitam et dignitatem eorum qui induti sunt, significant, ita etiam se habet in his. Quia enim divinæ Scripturæ et verba divinitus inspirata, et hymnos Dei comprehendunt, et ad virtutem adhortantur, eos qui legunt et cantant, sanctificant. Quia autem talia electa sunt, et ita sunt ordinata, et aliam habent potestatem, et sufficiunt ad significandam Christi peregrinationem, et ejus institutionem. Neque enim ea solum quæ coluntur et leguntur, sed ea etiam quæ in celebrando peraguntur, eodem modo se habent; fit enim unumquodque præsentis usus gratia; significat autem etiam aliquid ex operibus vel actionibus, vel passionibus Christi. Quemadmodum oblatio Evangelii ad altare, oblatio pretiosorum donorum. Fit enim utrumque ut usus postulat, illa quidem, ut legatur Evangelium, hæc vero ut sacrificium peragatur: significant autem utraque, Servatoris ostensionem et manifestationem, illa quidem, incipientis manifestari, obscuram et adhuc imperfectam: hæc vero, perfectissimam et ultimam. Sunt autem etiam eorum quæ fiunt, nonnulla quæ nullum usum implent, sed alicujus tantum rei gratia significandæ fiunt: sicut panis punctio, et quæ in ipso fit crucis inscriptio, et quod ferriculum, quod ipsum pungi, est ad formam lanceæ factum: et postremum,

δηλούντων, τῶν δὲ δευτέρων, τὰ δεύτερα, τῶν δὲ τελευταίων, τὰ μετ' ἐκείνα. Καὶ ἔξεστι τοῖς ταῦτα ὀρῶσι, πάντα ἐκείνα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχειν· ὁ μὲν γὰρ τῶν δώρων ἀγιασμὸς, αὐτῆς ἡ θυσίας, τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλει, καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψιν, ὅτι τὰ τίματα ταῦτα δῶρα, εἰς αὐτὸ Κυριακὸν μεταβάλλει σῶμα, τὰ ταῦτα πάντα δεξιόμενον, τὸ σταυρωθὲν, τὸ ἀναστάν, τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνεληλυθὸς· τὰ δὲ πρὸ τῆς θυσίας, τὰ πρὸ τοῦ θανάτου, τὴν παρουσίαν, τὴν ἀνάδειξιν, τὴν τελείαν φανέρωσιν· τὰ δὲ μετὰ τὴν θυσίαν, τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ὡς αὐτὸς εἶπε, τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς ἀποστόλους κἀποδοῦν· τὴν τῶν ἰθῶν δι' ἐκείνων εἰς τὸν Θεὸν ἐπιστροφὴν τε καὶ κοινωνίαν. Καὶ ἔστιν ἡ πᾶσα μυσταγωγία καθάπερ τις εἰκὼν μία, ἐνὸς σώματος τῆς τοῦ Σωτῆρος πολιτείας, πάντα αὐτῆς τὰ μέρη, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, κατὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τάξιν καὶ ἁρμονίαν ὑπ' ὄψιν ἄγουσα. Ὅθεν οἱ μὲν ψαλμοὶ, ὡς ἂν ἐν προοίμιοις ᾄδόμενοι, καὶ εἰ πρὸ τούτων, τὰ ἐν τῇ προθέσει τῶν δώρων γενόμενα, καὶ λεγόμενα, τὸν πρῶτον κερὸν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν σημαίνουσι. Τὰ δὲ μετὰ τοὺς ψαλμοὺς, ἱερῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις, καὶ τὰ ἄλλα, τὰ ἐφεξῆς. Εἰ γὰρ καὶ ἄλλη τις εἰρηται εἴησι ἡ χρεία τῶν ἀναγνώσεων, καὶ τῶν ψαλμῶν· ἔστιν, παραλειψθεὶς γὰρ αὐτὰ, ἵνα δηλονότι πρὸς ἀρετὴν ἀλείψωσιν ἡμᾶς, ἵνα τὸν Θεὸν ἰλεώσωσιν, ἀλλ' οὐδὲ βωλεῖ καὶ τοῦτο κάκεινο δύνασθαι, καὶ τὰ αὐτὰ τοὺς τε πιστοὺς εἰς ἀρετὴν ἐνάγειν, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν σημαίνειν. Καθάπερ γὰρ τὰ ἱμάτια πληροῦσι μὲν τὴν χρείαν τῆς ἐνδύσεως, καὶ καλύπτουσι τὸ σῶμα, τῷδε τοιαῦτα εἶναι ἡ τοιαῦτα, καὶ ἐπιτέθειμα ἐνίστα σημαίνουσι, καὶ βίον, καὶ ἀζήτημα τῶν περικειμένων· οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων ἔχει. Ὅτι μὲν γὰρ θεαί Γραφαί, καὶ θεόπνευστα βήματα καὶ ὕμνοι τοῦ Θεοῦ περιέχουσι, καὶ εἰς ἀρετὴν προτρέπονται, τοὺς ἀναγινώσκοντας καὶ ᾄδοντας ἁγιάζουσι. Ὅτι δὲ τοιαῦτα ἐξελέγησαν, καὶ οὕτως ἐτάχθησαν, καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν ἔχουσι, καὶ ἀκοῦσι πρὸς σημασίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας καὶ πολιτείας. Ἐπειδὴ μόνον τὰ ᾄδόμενα καὶ ἀναγινωσκόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τελούμενα τούτων ἔχει τὸν τρόπον· καὶ γίνεται ἕκαστον, τῆς χρείας ἕνεκα τῆς ἐνισταμένης. Σημαίνει δὲ καὶ τὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἔργων, ἡ πράξιον, ἡ παθῶν· οἷόν ἐστιν, ἡ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσαγωγή τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ εἰσαγωγή τῶν τιμῶν δώρων. Γίνεται μὲν γὰρ κατὰ χρείαν ἑκάτερον· ἡ μὲν ἵνα τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγνωσθῆ· ἡ δὲ ἵνα ἡ θυσία τελεσθῆ. Σημαίνουσι δὲ ἀμφοτέρω τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάδειξιν, καὶ φανέρωσιν, ἡ μὲν ἀρχομένου φανερούσθαι τὴν ἀμυδρὸν εἶτι καὶ ἀτελῆ, ἡ δὲ τὴν τελεωτάτην καὶ τελευταίαν. Εἰσὶ δὲ καὶ τῶν ἐνταῦθα τελούμενων ἕνια χρεία μὲν οὐδεμίαν πληροῦντα· σημασίας δὲ τινος ἕνεκα μόνον τελούμενα, ὡς ἡ τοῦ ἁγίου κέντησις, καὶ ἡ ἐν αὐτῇ γραφῇ τοῦ σταυροῦ· καὶ τὸν αὐτὸν τὸν κεντούντα αἰδῶρον, ἐν εἴδει λόγχης εἶναι· πεποιημένον, καὶ τὸ τελευταῖον ἡ εἰς τὰ ἅγια ἐκβολὴ τοῦ θερμοῦ ὕδατος. Καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ μυστηρίοις πολλὰ τοιαῦτα ἂν εὑροίς, ὡς περ ἐν τῇ βαπτί-

σκιαι τοὺς βαπτίζεσθαι μέλλοντας, ὑπολύεσθαι ὄσι, καὶ ἀποδύεσθαι καὶ εἰς τὰς δυσμὰς βλέποντας, τὰς χεῖρας ἀποτεινέιν, καὶ ἐκφυσῶν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἔχει τὸ τοῦ ποιητοῦ διδάσκαλος· μίσο, ὅσον ἐν ἡμῖν εἶναι δεῖ, καὶ ὅπως ἀνάγκη αὐτὸν ἐκτρέπεσθαι· τὸν μέλλοντα Χριστιανὸν ἀληθινὸν εἶναι· καὶ εἰ τι ἄλλο τοιοῦτον ἐν τοῖς μυστηρίοις, ἄλλην ἂν ἔχει τὴν σημασίαν. Τὰ δὲ ἐν τῇ τελευτῇ τῶν δώρων γινόμενα εἰς τὴν τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίαν ἀναφέρεται πάντα· ἵνα ἡμῖν ἡ αὐτοῦ θεωρία τῶν ὀφθαλμῶν ὄσασ, τὰς ψυχὰς ἀγιάξῃ, καὶ οὕτως ἐπιτήθειαι γινόμεθα πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἱερῶν δώρων. Καθάπερ γὰρ τότε τὴν οἰκομένην ἀνέστησεν, οὕτως ἀεὶ θεωρουμένη καλλίως τοῖς θεωροῦσιν αὐτήν, καὶ θεωυτέραν ἐργάζεται τὴν ψυχὴν μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἂν ὠφέλησεν οὐδὲν, μὴ θεωρηθεῖσα, μὴ πιστευθεῖσα καὶ τούτου χάριν ἐκρηύχθη, καὶ πρὸς τὸ πιστευθῆναι μυρία ὁ Θεὸς ἐμπαύσατο· ὡς οὐ δυναμένην ταῖς αὐτοῦ ποιεῖν, καὶ σώζειν ἀνθρώπους, εἰ γενομένην τοῦ σώζεσθαι μέλλοντας ὑπ' αὐτῆς ἐλάθοναν. Ἄλλὰ τότε μὲν κηρυττωμένη, τὴν περὶ Χριστὸν αἰδῶ, καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἀγάπην, ἐν ταῖς τῶν ἀγωνισσόντων ψυχαῖς, μὴ ὄσασ ἐδημιούργει· νῦν δὲ ὑπὸ τῶν ἔδη πιστευομένων, φιλοπόνως θεωρουμένη, τὰ μακρόρια ταῦτα πάθη οὐκ ἐντίθησι μὲν αὐτῇ· ἐγκαίμενα δὲ συντηρεῖ, καὶ ἀνακαινίζει, καὶ αὔξει· καὶ βεβαιωτέρους μὲν περὶ τὴν πίστιν, θερμότερους δὲ περὶ τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ ἐργάζεται. Ἄ γὰρ μὴ ὄντα γενέσθαι ἐποίησε, πολλὰ ἔβρον φυλάξει, καὶ συντηρήσει, καὶ ἀνανεώσει δύναται· ἂν· ἀλλὰ ταῦτά ἐστι, μεθ' ὧν ἀνάγκη προσεῖναι τοῖς ἱεροῖς, καὶ ὧν χωρὶς καὶ τὸ βλέπειν ἔχει παντελῶς ἀνόσιον, εὐλόβεια, πίστις, ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν πολὺ τὸ θερμὸν ἔχουσα. Διὰ τοῦτο ἐχρῆν τὴν ταῦτα ἡμῖν ἐνθεῖναι δυναμένην θεωρίαν ἐν τῇ συντάξει τῆς λειτουργίας σημαίνεσθαι, ἵνα μὴ τῷ νῷ λογιζώμεθα μόνον, ἀλλὰ βλέπωμεν τρόπον-οἷον τινα τὴν πολλὴν τοῦ πλουτοῦ πενίαν, τὴν ἐπιδημίαν τοῦ πάντα τόπον κατέχοντος, τὰ ὄνειδος τοῦ εὐλογημένου, τὰ πάθη τοῦ ἀπεθού, ὅσον μισηθεῖς, ὅσον ἠγάπησεν· ἥλικος ὢν, ὅσον ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν· καὶ τί πάθων καὶ τί δράσει, ταύτην ἡτοίμασεν ἐνώπιον ἡμῶν τὴν τράπεζαν· καὶ οὕτω θαυμάσαντες τὴν καινότητά τῆς σωτηρίας, ἐκπλαγέντες τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμένων, αἰδεσθῶμεν τὸν οὕτως ἐλεήσαντα, τὸν οὕτω σώσαντα· καὶ πιστεύσωμεν αὐτῷ τὰς ψυχὰς, καὶ παραδώμεθα τὴν ζωὴν, καὶ φλέξωμεν τὰς καρδίας τῷ πυρὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· καὶ τοιοῦτοι γενομένοι, τῷ πυρὶ τῶν μυστηρίων ὀμιλήσωμεν ἀσφαλῶς καὶ οικειῶς. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς τὸ τοιοῦτους γενέσθαι τότε, τὸ μαθεῖν ποτε τὰ Χριστοῦ, καὶ εἰδῶτας εἶναι· ἀλλ' ἀνάγκη καὶ τηνεκαῦτα, τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας ἔχειν ἔκει, καὶ θεωρεῖν αὐτὰ, ἐνεργεῖα πάντα λογισμῶν ἕτερον ἐκκαθόντας· εἰ γε μέλλοιμεν πρὸς τὸν ἁγιασμὸν ἐκείνον ἐπιτηδεῖν ἤνεπε ἐργάσασθαι τὴν ψυχὴν. Εἰ γὰρ τὸν μὲν λόγον ἔχομεν τῆς εὐσεβείας, ὡστ' ἐρωτηθέντες αὐτὸν ὑγειῶς ἂν ἀποκριθῆναι, ἐπειδὴν δὲ μνησθῆναι δεῖ, μὴ θεωροῦμεν ἅπαντα καλῶς, ἀλλὰ τὸν νοῦν ἄλλοις προσ-

aque in sancta immissio. Porro autem in aliis etiam sacramentis multa talia inveneris, quemadmodum in baptismo eos qui sunt baptizandi, et calcens et vestes oportet exuere, et ad Occidentem respicientes, manus extendere et insufflare. Sed hæc quidem illic docent, quantum maligni odium in nobis esse oportet, et quomodo necesse est cum se gerere, qui est verus Christianus futurus : et si quid aliud hujusmodi in sacramentis, aliam habeat significationem. Quæ autem sunt in mysterii donorum celebratione, ad Servatoris susceptæ carnis œconomiam omnia referuntur, ut ejus contemplatio nostris oculis subjecta, animas sanctificet, et sic apti efficiamur ad sacrorum donorum susceptionem. Sicut enim tunc cum fuit, orbem terræ erexit, ita semper considerata, pulchriorem iis qui ipsam contemplantur et diviniorē animam efficit : imo quod magis est, ne tunc quidem quid quam juvisset, nisi considerata et credita fuisset, et ea de causa prædicata, et ut crederetur, Deus innumerabilia machinatus est : nempe quod non posset quod suum est facere, et homines servare, si eos qui ab ipsa servandi sunt, eam fuisse lateret. Sed nunc quidem prædicata, reverentiam in Christum, fidemque et dilectionem ingrati animi hominibus, cum antea non essent, fabricabatur ; nunc autem ab iis qui jam crediderunt diligenter considerata, beatas has effectiones eis quidem non inserit, sed insitas conservat, et renovat, et auget, et in fide quidem firmiores, in pietate autem et charitate ipsos ferventiores efficit. Quæ enim cum non essent, ut fierent effecit, ea multo facilius servare, et custodire, et renovare poterit. Hæc autem sunt, cum quibus ad sacra accedere necesse est, et sine quibus vel eo aspirare est omnino nefarium, religio, fides, dilectio in Deum valde vehemens. Propterea oportebat contemplationem, quæ in nobis hæc posset inserere, in sacrificii constitutione significari, ut non mente solum, sed etiam quodammodo oculis videremus multam divitis paupertatem, ejus peregrinationem qui omnem locum obtinet, probra ejus qui est benedictus, passionem ejus qui est impatiibilis, quantum odio habitus, quantum dilexit, quantum cum esset, quantum seipsum humiliavit, et quid passus, et quantum a se facta, hanc coram nobis mensam paravit : et ita salutis novitatem admirantes, et propter misericordiarum multiudinem stupore perculti, revereamur eum qui sic misertus est, eum qui sic servavit ; eique credamus animas, et vitam commendemus, et corda accendamus igne suæ dilectionis : et tunc tales fuerimus, poterimus et secere et familiariter in mysteriorum igne versari. Non enim sufficit ad hoc ut tunc tales simus, ea quæ Christi sunt aliquando didicisse, et ea scire : sed necesse est etiam tunc mentis oculum illic figere, et ea actu contemplari, omni alia ejecta cogitatione, siquidem ad sanctificationem illam, aptam et accommodatam, ut dixi, sumus animam

redditori. Si enim tenemus quidem rationem pietatis, adeo ut de ea rogati recte respondeamus, quando autem oportet mysteriis inibui, non recte omnia consideramus, nec mentem adhibemus, nulla est nobis illius cognitionis utilitas; non enim potest nobis ullam earum quæ dictæ sunt affectionum immittere; ex his enim quæ tunc nos detinent, cogitationibus afficimur, et tales habemus affectiones, quales illæ possunt efficere. Propterea talis excogitata est figura, partim quidem non verbis oclum significans, sed omnia etiam sub aspectum deducens, partim autem quæ toto sacrificii tempore appareat: ut per illam quidem agat in animas facilius, et non sola contemplatio, sed etiam affectio et passio in animis insideat, utpote evidentius nobis per oculos impressa imaginatione: per illam autem non det locum oblivioni, neque sinat cogitationem ad aliquid aliud convertere, donec ad ipsam mensam deduxerit, et ita illia cogitationibus referti, et vigentem memoriam habentes, simus sacrorum mysteriorum participes, sanctificationi sanctificationem inducentes, contemplationem sanctificationi, sanctificationem mysterio, et transformati a gloria in gloriam, in eam quæ est omnium maxima, ad ea quæ minor est. Et hoc quidem sibi vult totum, ut summam dicam, sacrificium; deinceps autem unum quodque ab initio ejus, quoad fieri poterit, sigillatim considerandum est. Primum quidem preces quæ sunt initiis, et sacræ benedictiones, et sacra cantica, et lectiones; postea ipsum sacrum opus, ipsum sacrificium; post hoc autem sanctificatio, qua per ipsum sanctificantur animæ Christianorum, et vivorum et mortuorum. Præterea autem et quæ ea consequuntur, populi et sacerdotis ad Deum cantica et preces, si quid eorum omnia autem, et in omnibus, quæ per totam mysterii celebrationem apparet Servatoris susceptæ carnis œconomia, quid eorum quæ ad illam pertinent, per quodnam eorum quæ in sacri celebratione sunt, significatur.

CAP. II.

Cur non a principio altari imponuntur sacra dona.

Initium autem ducamus ab eorum, quæ in propositione sunt et dicuntur, contemplatione, et ipsa eorum allatione donorumque oblatione. Cur enim non statim ad altare ducuntur et sacrificantur, sed primum tanquam dona Deo dedicantur? Quia offerbantur quidem Deo sacrificia ab antiquis, ratione carentium animalium cædes et sanguis; offerebantur autem etiam dona, quemadmodum vasa aurea vel argentea. Corpus autem Christi etiam utraque habere videtur. Etenim sacrificium quidem posterius existit, quando pro gloria Patris est interfectus: dedicatus autem erat et oblatus Deo ab initio, et donum erat ipsi pretiosum, et tanquam assumptum ut nostri generis primitiæ, et propter legem, quod erat primogenitus. Ea de causa, quæ nunc offeruntur, per quæ corpus illud significatur, non statim ad altare ducuntur et sacrificantur, sed hoc quidem sit postea, prius autem Deo dedicantur, et dona pretiosa Deo et sunt, et vocantur.

Α έχωμεν, οὐδὲν ἡμῖν ἐφελος τῆς γνώσεώς ἐστιν ἐκείνης οὐ γὰρ δύνανται τε τῶν εἰρημένων ἡμῖν ἐνθεῖναι παθῶν. Πρὸς γὰρ τοὺς τότε κατέχοντας λογισμοὺς διατιθέμεθα, καὶ τοιαῦτα πάθη πάσχομεν, οἷα δρᾶν ἐκείνοι δύνανται. Τοῦτου χάριν ὁ τοιοῦτος ἐπενοήθη τύπος. τοῦτο μὲν οὐ λόγους μόνον σημαίνων, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἐβ' ἔργων ἅπαντα. τοῦτο δὲ διὰ πάσης τῆς ἱερουργίας φαινόμενος· ἐν ἐκείνῳ μὲν εἰς εὐχὰς ψυχῆς εὐκολώτερον δρᾶση, καὶ οὐ θεωρία ψιλῆ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάθος ἡμῖν ἐντεθῆ, ὡς ἂν τῆς φαντασίας διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐναργέστερον ἡμῖν τυπουμένης· ἐκείνῳ δὲ μὴ δι' ἐβ' λήθη χάραν, μηδ' ἐπίστασι πρὸς ἄλλο τρέψαι τὸν λογισμὸν, ἕως ἐπ' αὐτὴν ἀπάγοι τὴν τρέψαν, καὶ οὕτω γέμοντες τῶν ἐνοιῶν τούτων, καὶ τὴν μνήμην ἀκμάζουσαν ἔχοντες, τῶν ἱερῶν μεταλάδωμεν μυστηρίων, ἀγιασμὸν ἐπιτελοῦντες ἀγιασμῶν, τῶν τῶν θεωριῶν τὸν τῆς τελετῆς, καὶ μεταμορφούμενοι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν τὴν ἀπασῶν μεγίστην ἀπὸ τῆς ἐλάττονος. Καὶ οὕτως μὲν ὁ νοῦς τῆς ὅλης ἱερουργίας ὡς ἐν κεφαλῇ ἐξῆς δὲ ἀνωθεν αὐτὴν θεωρητέον, ὡς οἶόν τε, κατὰ μέρος. Πρῶτον μὲν τὰς προτελειῶς εὐχὰς, καὶ ἱερολογίας, καὶ ὡδὰς ἱερὰς, καὶ ἀναγνώσεις ἐπειτα τὸ ἔργον αὐτῶν τῶν ἱερῶν, αὐτὴν τὴν θυσίαν μετὰ δὲ τοῦτο τὸν ἀγιασμὸν, ὃν δι' αὐτῆς ἀγιάζονται Χριστιανῶν ψυχαὶ, καὶ ζώντων, καὶ τεθνηκότων. Ἔτι δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἱερέως πρὸς Θεὸν ὡδὰς καὶ εὐχὰς, εἴ τι τούτων ἐπισκέψεως καὶ θεωρίας δεῖται τινος πρὸς πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν, τὴν διὰ πάσης τῆς τελετῆς φαινομένην τοῦ Σωτῆρος ὀικονομίαν τί τῶν ἐκείνης, διὰ τινος τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τελουμένων σημαίνεται.

Præterea autem et quæ ea consequuntur, populi et sacerdotis ad Deum cantica et preces, si quid eorum omnia autem, et in omnibus, quæ per totam mysterii celebrationem apparet Servatoris susceptæ carnis œconomia, quid eorum quæ ad illam pertinent, per quodnam eorum quæ in sacri celebratione sunt, significatur.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Διὰ τί μὴ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τίθεται τὰ τίμια δῶρα.

Ἄρχη δὲ ἡμῖν ἔστω τῶν ἐν τῇ προθέσει τελουμένων καὶ λεγομένων ἢ θεωρία, καὶ τούτων αὐτῆς τῆς προσαγωγῆς καὶ τῆς δωροφορίας. Διατί γὰρ οὐκ εὐθὺς εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγεται καὶ θύεται. Διὰ τὸ ἀλλὰ πρῶτον εἰς δῶρα ἀνατίθεται τῷ Θεῷ; Ὅτι προσήγοντο μὲν θυσίαι τῷ Θεῷ παρὰ τῶν παλαιῶν, ζώων ἀλόγων σφαγαὶ καὶ αἵματα προσήγοντο δὲ καὶ δῶρα, ὡσπερ τὰ χρυσὰ σκευὴ ἢ ἀργυρὰ τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀμφοτέρω φαίνεται ἔχον. Καὶ γὰρ θυσία μὲν γέγονεν ὕστερον, ὅτε ἐσφάγη ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς· ἀνέκειτο δὲ ἐξ ἀρχῆς τῷ Θεῷ, καὶ δῶρον ἦν αὐτῷ τίμιον, καὶ ὡς προσληφθὲν ὡς ἀπαρχὴ τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ διὰ τὸν ὕμνον, ὅτι πρωτότοκος ἦν. Τοῦτου χάριν τὰ νῦν προσαγόμενα δι' ὧν τὸ σῶμα ἐκείνο σημαίνεται, οὐκ εὐθὺς εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγεται καὶ θύεται· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὕστερον, πρότερον δὲ ἀνατίθεται, καὶ δῶρα τίμια τῷ Θεῷ καὶ γίνεται, καὶ καλεῖται. Οὕτω; ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. Ὅτι γὰρ ἄρτον καὶ οἶνον

ταῖς χερσὶ λαβὼν ἀνεδείκνυτο τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὡς δῶρα ταῦτα προσάγων αὐτῷ, καὶ ἀνατιθεὶς ἀνεξέκλυτο. Καὶ πόθεν δῆλον; Ἐξ ὧν ἡ Ἐκκλησία ποιεῖ, καὶ δῶρα ταῦτα καλεῖ. Οὐ γὰρ ἂν ἔποιε, εἰ μὴ Χριστὸν ἔγνω τοῦτο ποιήσαντα. Ἦκουσε γὰρ αὐτοῦ καλεῦσαντος, Τοῦτο ποιεῖτε· καὶ οὐκ ἂν ἀνομοίως αὐτὸν ἐμιμήσατο.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Ὅτι τὰ δῶρα ταῦτα τῷ Θεῷ ἀνατίθεται, ὡς ἀπαρχαὶ ζωῆς ἀνθρωπίνης.

Ἄλλὰ τί τὸ σῆμα τῶν δῶρων; Καρπῶν ἀπαρχῆς οἱ παλαιοὶ προσήγον, ἢ ποιμνίων, ἢ βοουκόλιων, ἢ ἄλλων κτίσεων. Ἡμεῖς δὲ ὡς ἀπαρχὰς τῆς ἡμετέρας ζωῆς τῷ Θεῷ ἀφιερῶμεν ταῦτα τὰ δῶρα τροφῆν ἀνθρωπίνην ὄντα, δι' ἧς σωματικῆ ζωῆ B συνέστηκε· καὶ οὐ συνέστηκε μόνον διὰ τῆς τροφῆς ἢ ζωῆ, ἀλλὰ καὶ σημαίνεται δι' αὐτῆς. Συνεφέγομεν γὰρ καὶ συνεπίομεν αὐτῷ, μετὰ τὴν ἀνάστασιν περὶ τοῦ Χριστοῦ οἱ ἀπόστολοι ἔλεγον, Ἰνα δείξωσιν ὅτι ζῶντα αὐτὸν εἶδον· καὶ ὁ Κύριος· ὃν ἀνέστησε νεκρὸν, τοῦτω θοῦναί φαιεῖν ἐκέλευσεν, Ἰνα τῇ τροφῇ τὴν ζωὴν ἀποδείξῃ· ὥστε οὐδὲν ἀπεικῆ; τὸν ἀπαρχόμενον τῆς τροφῆς, δοκεῖν αὐτῆς ἀπαρχεσθαι τῆς ζωῆς. Ἄλλ' ἴσως εἴποι τις· ἂν ὅτι καὶ πάντα σχεδὸν τὰ παρὰ τῶν παλαιῶν τῷ Θεῷ προσαγόμενα τρέφειν δύναται τὸν ἄνθρωπον· καρποὶ γὰρ ἦσαν ἐφ' οἷς οἱ γεωργοὶ πονοῦσι, καὶ ζῶα τῶν ἐδωδόμενων. Τί οὖν; Πάντα ἐκεῖνα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἦσαν ἀπαρχαὶ; Οὐδαμῶς· οὐδὲν γὰρ ἐκεῖνων ἰδίως ἀνθρωπίνῃ τροφῇ· κοινῇ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ζῶων· τὰ μὲν πτηνῶν καὶ ποσάγων, τὰ δὲ σαρκοφάγων. Ἀνθρώπινον γὰρ ἐκεῖνο λέγομεν, τὸ μόνον διαφέρει ἀνθρώπων· τὸ δὲ κατασκευῆς ἄρτου δετηθῆναι ὥστε φαγεῖν, καὶ μηχανήσασθαι οἶνον ὥστε πίνειν, ἀνθρώπου μόνον ὄνιον. Καὶ τὸ μὲν εἶδος τῆς ζωοφορίας ταύτης τοιοῦτον.

ΚΕΦΑΛ. Δ΄.

Διὰ τί εἰκὸς ἦν ἀπαρχὰς ἀνθρωπίνης ζωῆς εἶναι ταῦτα τὰ δῶρα.

Τί δὲ τὸ αἴτιον, καὶ τίς ὁ λόγος καθ' ὃν ἐχρῆν ἡμᾶς ἀπαρχὰς ζωῆς τῷ Θεῷ τὰ δῶρα ταῦτα προσάγειν; Ὅτι ζωὴν ἡμῖν ὁ Θεὸς ἀντιδίδωσι τούτων τῶν δῶρων· καὶ ἦν εἰκὸς τῇ ἀντιδώσει τὴν δόσιν μὴ παντελῶς ἀπάδειν, ἀλλ' ἔχειν τι συγγενές· καὶ ζωῆς οὐσης ἐκείνης, ζωὴν καὶ αὐτὴν εἶναι τρόπον τινά, καὶ μάλισθ' ὅτι ὁ αὐτός ἐστι, καὶ τῆς δόσεως νομοθέτης, καὶ τῆς ἀντιδόσεως χορηγός, ὁ δὲ καὶ κῆρυξ κρῖνων, καὶ πάντα ζυγῶν τιθεὶς καὶ σταθμῶν. Αὐτὸς ἐκέλευσεν ἄρτον καὶ οἶνον προσάγειν, αὐτὸς ἀντιδίδωσι τοῦτιον ἄρτον ζῶντα, καὶ ποτήριον ζωῆς αἰωνίου. Ὅθεν καθάπερ τοῖς ἀποστόλοις· ἀλείψαν ἀντιδῶκεν ἀλείψας, τῆς τῶν ἰχθύων τὴν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῷ ἐπερωτήσαντι πλουσίῳ περὶ τῆς βασιλείας, ἀντὶ πλοῦτου γηῖνον τὸν οὐ ἄν.ον ἐπηγγελάτο πλοῦτον· οὕτως ἀνάπαλιν ἔταυθα, οἷς ζωὴν αἰώνιον ἐμελλε δῶσειν (λέγω δὲ τὸ ζωοποιῶν αὐτοῦ σώμα καὶ τὸ αἷμα), τούτους· προεισφέρειν ἐκέ-

A Ita fecit Christus. Quando enim panem et vinum manibus acceptum ostendit Deo et Patri, tanquam dona ea Deo offerens et dedicans, ostendit. Et undenam hoc constabit? Ex eo quod Ecclesia hoc facit, et ea dona vocat. Non enim id faceret, nisi Christum hoc fecisse sciret. Audivit enim ipsum jubentem: Hoc facite; et non dissimiliter eum esse imitata.

CAP. III.

Quod hæc dona Deo offeruntur tanquam vitæ humanæ primitiæ.

Sed quænam est figura donorum? Fructuum primitiis offerebant antiqui, vel pecorum, vel armentorum, vel aliarum possessionum. Nos autem, tanquam vitæ nostræ primitiis, hæc dona Deo consecramus, ut quæ sunt humanum nutrimentum, per quod corporea vita constat: et non constat solum per nutrimentum vita, sed etiam per ipsum significatur. Una enim cum eo comedimus et bibimus, post resurrectionem dicebant de Christo apostoli, ut ostenderent, quod viventem ipsum viderent, et Christus, quem excitavit, mortuo jussit dari quod comederet, ut nutrimento vitam ostenderet. Quamobrem est satis probabile enim qui nutrimento vesci incipit, videri ipsam vitam inchoare. Sed dixerit fortasse quispiam, quod etiam omnia fere quæ ab antiquis Deo offeruntur, poterant hominem alere: erant enim fructus, pro quibus agricolæ terram colunt, et animalia esculenta. Quid ergo? illane omnia erant vitæ humanæ primitiæ? Nequaquam; nihil enim illorum est proprie nutrimentum humanum; commune est enim aliorum animalium; hæc quidem volucrum et eorum quæ herba vescuntur: illa vero ferarum, quæ carnem devorant. Humanum enim illud dicimus, quod ad solum hominem pertinet: confectione autem panis opus habere ut comedat, et vinum conficere, ut bibat, est solius hominis proprium. Et hæc quidem est forma donorum oblationis.

CAP. IV.

Cur consentaneum ut vitæ humanæ primitiæ essent hæc dona.

Quæ est autem causa, et quæ ratio, quamobrem oporteat nos primitiis vitæ Deo hæc dona offerre? Quo! Deus vitam nobis pro his muneribus remuneratur: et par erat munus a remuneratione non omnino discrepare, sed aliquid cognatum habere, et illius existentis vitæ ipsum quoque esse quodammodo vitam, et maxime, quoniam ipse est et doni largitor, et remunerationis suppeditator, qui juste iudicat, et omnia lance ei statere ponderat. Ipse jussit panem et vinum offerre. Ipse pro eis retribuit panem viventem, et calicem vitæ æternæ. Unde quemadmodum apostolis pro piscatione piscationem reddidit, pro piscatione piscium, piscationem hominum, et diviti, qui de regno interrogaverat, pro terrenis divitiis cælestes divitias pollicitus est: at contra hic, quibus vitam æternam erat daturus (dico autem vivificum suum corpus et sanguinem) vis

offerre jussit ea quæ brevis et momentaneæ vitæ causæ sunt, ut pro vita, vitam reciperemus, pro temporali, æternam: et gratia, gloriæ sit retributio, et nostri misericordia, habeat etiam aliquid justitiæ, et implicatur illud eloquium: «Ponam misericordiam meam in statera.» Et hoc non solum in hoc sacramento, sed etiam in baptismo, et vitam vitam commutamus, et illam quidem prodigimus, hanc vero pro illa accipimus. Sed vitæ quidem profusio, mors est in quadam imagine et pictura, resurrectio autem est vera vita. Quia enim Servator, qui et mortuus erat et resurrexerat, novam suam vitam nobis quoque voluit impartiri jussit nos etiam ex hoc magno dono ipsi aliquid offerre. Et quid hoc est? Imitari ejus mortem. Et quomodo? Cum corpus in aqua, tanquam in sepulcro, absconderimus, et hoc ter ostenderit, tanquam jam mortis et sepulcri nos socios acceperit, nova sua vita dignatur. Et hæc quidem ita habent.

CAP. V.

Cur non totus panis offertur, sed pars quæ scissa est?

Porro autem illud etiam notandum est, quamnam ob causam non panes simpliciter, sed quem ipse sacerdos ex eis abscindit, hoc et donum facit, et Deo offert, et ad altare allatum consecrat. Et hoc est proprium oblationis. Alia enim dona ii qui possidebant, ea ab his quæ erant ejusdem generis separabant, et in templum afferbant, et in manibus sacerdotum ponebant: sacerdotes autem suscipiebant et offerebant, vel sacrificabant, vel quidquid aliud fieri oportebat, ex iis quæ oblata erant.

Corpus autem Domini ab eo ipso sacerdote, et ab his quæ erant ejusdem generis, separatim, et ablatum, et assumptum, et Deo dedicatum, et postremo sacrificatum est. Ipse enim seipsum a nostra massa separans, separavit Dei Filius. Ipse autem donum Deo dedit, ponens id in sinu Patris, utpote ab illo sinu ipse nunquam separatus, sed illi etiam hoc acquirens et apponens, ut simul ac formatum esset, Deo quoque esset datum: postremo autem ipse quoque in crucem egit et sacrificavit; propterea panem mutandum in ipsum corpus, ipse sacerdos et ab iis quæ sunt ejusdem generis et naturæ abscindit et Deo offert, ponens in sacra tabula, et postea ad altare allatum sacrificat.

CAP. VI.

Cur in pane effingit sacerdos passionem Christi.

Abscissus ergo panis, donec in propositione situs est, panis purus et simplex, qui nihil aliud accepit, nisi quod Deo est dedicatus, et donum effectus, quando etiam significat Christum in illa arate ex qua donum factus est. Factus est autem ab ipsa nativitate, quemadmodum prius dictum est, quod etiam propter nativitatem donum erat se-

λευσεν επικήρου ζωής ἀφορμᾶς· ἵνα ζωῆς ἀντιλάβωμεν ζωὴν, τῆς προσκαίρου τὴν αἰώνιαν, καὶ ἡ χάρις ἀμοιβῆ δόξης, καὶ ὁ ἀμέτρητος ἔλεος ἔχη τι καὶ δικαιοσύνης, καὶ τὸ λόγιον ἐκεῖνο πληρωθῆ, «Θῆσω τὴν ἐλεημοσύνην μου εἰς σταθμούς.» Καὶ οὐκ ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος τοῦτο γίνεται· καὶ ζωὴν ἀλλαττόμεθα ζωῆς, καὶ τὴν μὲν προδίδομεν, τὴν δὲ ἀντ' ἐκείνης λαμβάνομεν. Ἀλλ' ἡ μὲν προδοσία τῆς ζωῆς ὁ θάνατος ἐν εἰκόνι τινὶ καὶ γραφῇ, ἡ δ' ἀναστάσις ζωὴ ἐστὶν ἀληθής. Ἐπεὶ γὰρ ἀποθανὼν ὁ Σωτὴρ καὶ ἀναστὰς, τῆς νέας αὐτοῦ ζωῆς καὶ τῆς ἐν ἡθέλησε μεταδοῦναι, ἐκέλευσε τι τοῦ μεγάλου τοῦτου δῶρου καὶ ἡμᾶς προσισφῆρειν αὐτῷ. Καὶ τί τούτο; Τὸ μιμεῖσθαι τὴν αὐτοῦ θάνατον. Καὶ ἐν τῷ τρόπῳ; Ἐν ὕδατι τὸ σῶμα κρύψαντας, καθάπερ ἐν τάφῳ, καὶ τοῦτο τρις ἐπιδειξαμένους· ὡς ἡδὴ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς λογῶν κοιτωνοῦς τῆς καινῆς αὐτοῦ ζωῆς· ἀξιοί. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Διὰ τί δὲ μὴ δόκλιμος ἀνατίθεται ἄρτος, ἀλλὰ τμήμα;

Κάκεινο δὲ ἐπισημῆσθαι χρῆ, τί δὴ πτε μὴ τοῦς προσενεχθέντας ἄρτους ἀπλῶς, ἀλλ' ὅν αὐτὸς ὁ ἱερεὺς αὐτῶν ἀποτέμνει, τούτων καὶ δῶρον ποιεῖται καὶ ἀνατίθῃσι τῷ Θεῷ, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσάγων ἱερουργεῖ. Καὶ τοῦτο τῆς Χριστοῦ προσαγωγῆς ἔστιν· τὰ γὰρ ἄλλα δῶρα, οἱ κακῆται μὲν τῶν ὁμογενῶν ἀφώριζον, καὶ εἰς τὸν ναὸν ἦγον, καὶ ταῖς χερσὶν ἐνετίθεσαν τῶν ἱερέων· οἱ δὲ ἱερεῖς ἰδέχοντο καὶ ἀνετίθεσαν ἡ ἔθυσον, ἡ ὅ τι ἔδει χρῆσασθαι τῶν προσενεχθέντων ἐκάστη.

Τὸ δὲ Κυριακὸν σῶμα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱερέως καὶ ἀφώρισθη τῶν ὁμογενῶν, καὶ προσενέχθη, καὶ ἀνετίθῃσι, καὶ ἀνετίθῃσι Θεῷ, καὶ τελευταῖον ἐτύθη. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἐξεῖλεν ἑαυτῷ τοῦ ἡμετέρου φράματος ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἀφελῶν· αὐτὸς δὲ τῷ Θεῷ δῶρον ἔδωκεν, ἐν τοῖς κλίποις αὐτὸ θεὸς τοῦ Πατρὸς, ὡς ἂν τῶν κλίπων ἐκείνων αὐτὸς; μηδέ ποτε χωρισθεὶς, ἀλλ' ἕκαὶ καὶ τοῦτο κτίσας καὶ περιθέμενος, ὥστε ἅμα τε πλασθῆναι καὶ δεδομένον Θεῷ εἶναι. Τελευταῖον καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν αὐτὸς ἦγαγε καὶ ἔθυσε. Διὰ τοῦτο τὸν μέλλοντα ἄρτος εἰς ἐκεῖνο μεταβάλλειν τὸ σῶμα, ὁ αὐτὸς ἱερεὺς καὶ ἀποκόπτει τῶν ὁμοφυῶν, καὶ ἀνατίθῃσι τῷ Θεῷ θεὸς ἐν τῷ ἱερῷ πίνακι, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγων θύει.

ΚΕΦΑΛ. ΣΤ'.

Διὰ τί ἐν τῷ ἄρτῳ τυποῖ ὁ ἱερεὺς τὸ τοῦ Χριστοῦ πάθος.

Ὁ μὲν οὖν ἀποτμηθεὶς ἄρτος, ἕως ἐν τῇ προθέσει καίεται, ἄρτος ἐστὶ ψιλός· τοῦτο μόνον λαβὼν τὸ ἀνατεθῆναι Θεῷ, καὶ γένεσθαι δῶρον, ὅτε σημαίνει τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην ἐξ ἧς ἐγένετο δῶρον. Ἐγένετο δὲ ἐξ αὐτῆς γεννήσεως καθάπερ εἴρηται, ὅτι καὶ κατὰ τὴν γέννησιν δῶρον ἦν, κατὰ τὸν νόμον, ἐπεὶ πρωτότοκος ἦν. Ὅτι δὲ

τὰ ὕστερον γινόμενα ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι πάθη, διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος, προστυπώθη πρότερον τοῖς ἀρχαίοις, τοῦτου χάριν καὶ ὁ ἱερεὺς ἐνταῦθα πρὶν ἀγαγεῖν εἰς τὸ θυσιαστήριον τοὺς ἄρτους καὶ θύσαι, τοὺς τύπους ἐκείνους πρότερον περιβάται δεικνύοντα ἐν αὐτῷ. Καὶ τίνα τρόπον; Ἐν ὧσιν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀλοκλήρων ἔρτων ἀφαιρούμενος ποιεῖται δῶρον τὸ τοῦ Κυρίου πίοτος, καὶ τὸν θίνετον ἐν αὐτῷ γράφει, καθάπερ ἐν πέναςκι· καὶ πάντα ὅσα ποιεῖ, τὰ μὲν κατὰ χρεῖαν, τὰ δὲ ἐξ ἐπιτήδης, εἰς τὴν σημασίαν ταύτην βιάζεται· καὶ ἔστι τὰ γινόμενα τῆνικαῦτα τῶν Χριστοῦ παθῶν καὶ τοῦ θανάτου πρακτικῆ διήγησις. Τοῦτο δὲ ἀρχαίον ἔθος ἦν, καὶ πρακτικῶς ἐνίστα, καὶ διηγούντο, καὶ παρήνουν, καὶ προσέφητον. Καὶ γὰρ ὁ προφήτης, δηλώσαι βουλούμενος τὴν τῶν Ἑβραίων αἰχμαλωσίαν, ἔδησεν ἑαυτὸν. Καὶ Ἄγαθος ὕστερον τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐποίησε, σημαίνων τε τοῦ Παύλου δεσμά. Καὶ πατέρα τινὰ φασὶ θεοφόρον ἐρωτηθέντα τί ἐστὶ μόνυχλ, ἀποκριθῆναι μὲν μηδὲν, τὸ δὲ ἱμάτιον περιδυσθέντα καταπατήσαι. Καὶ αὐτὸν δὲ τοῦ Κυρίου θάνατον, καὶ τὴν ἑλην οἰκονομίαν οἱ παλαιοὶ οὐ λόγους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργους αὐτοὶ ἐμήνουν, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐμάνθανον, ὅσων ἦν ἡ τεμνομένη βλάβη θάλασσα, καὶ ἡ θάλλουσα ἐν φλογὶ βᾶτος, καὶ ὁ ἐπὶ τὴν σφαγὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀγόμενος Ἰσαάκ, καὶ τὰ ἄλλα δι' ὧν ἐσημαίνεται τὸ μυστήριον ἐξ ἀρχῆς. Ταῦτα καὶ ὁ ἱερεὺς φαίνεται ποιῶν, ἃ περὶ τῆς θυσίας οἶδεν ἐκείνης, καὶ λόγους διηγούμενος, καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνύς, ὡς δύναται ἐν τοιαύτῃ ὕλῃ τοιαῦτα δεικνύσαι μονοουχὶ λέγων· Οὕτως ἐπὶ τὸ πάθος ἦλθεν ὁ Κύριος, οὕτως ἀπέθανε, οὕτως ἐκεντήθη τὴν πλευρὰν, οὕτως ἀπὸ τῆς κεντηθείσης πλευρᾶς τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ἐξέχυθη τότε ἐκείνο. Καὶ ταῦτα ποιεῖ, πρῶτον μὲν, ἵνα δείξῃ, καθάπερ εἶπον, ὡς τῆς ἀληθείας ταύτης καὶ τῶν πραγμάτων τύποι καὶ γραφαὶ τινες ἠγγήσαντο πρότερον, καὶ προσήμινον τοῖς ἀνθρώποις· ὥσπερ αὐτὸς πρὶν εἰσαγαγεῖν τὸν ἄρτον εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ θύσαι, τὰ τῆς θυσίας ἐν αὐτῷ γράφει. Ἐπειτα δηλῶν, ὡς ὁ ἄρτος, οὗτος εἰς ἐκείνον ἐπέγεται μεταδηθῆναι τὸν ἀληθεῖ ἄρτον, τὸν ἐσταυρωμένον, τὸν τεθυμένον· πρὸ πάντων δὲ ταῦτα, ἐπειτὴ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου δεῖ καταγγέλλειν, ἵνα μηδένα τρόπον ἀγγελίας καὶ διηγήσεως παραλείπη, πρὸς τὸν μυστήριον ἡμῶν, καὶ λογικῶς αὐτὸν διηγείται καὶ πρακτικῶς.

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

Τι ἐστὶ τοῦ Κυρίου ἀνάμνησις.

Καὶ πρῶτον ἄρτου λαβόμενος, ἀφ' οὗ δεῖ τὸν ἱερεὴ ἀποκόπτειν ἄρτον· εἰς ἀνάμνησιν, φησὶ, τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἐκείνου παραγγελίαν. Ὁ τοῦτο μὲν, φησὶ, ποιῆτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Καὶ οὐ περὶ τοῦ ἄρτου ἐκείνου τοῦτο λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης τελετῆς, ὡς ἂν ἐν τελευτῇσει ἱερουργίαν ἀρξόμενος. Ἐπειτὴ καὶ ὁ Κύριος μετὰ τὸ τέλος τὸ μυστήριον ἅπαν, τοῦτον ἐπήγαγε τὴν λό-

cundum legem, quia erat primogenitus. Quia autem quæ postea factæ sunt in illo corpore passionis propter salutem nostram, crux et mors, antiquis prius figuratæ sunt : ea de causa etiam sacerdos hic priusquam panem ad altare afferat et sacrificet, illos typos et figuras prius in ipso conatur ostendere. Et quomodo? Interea dum ipsum a partibus integris auferens facit donum, Domini passionem et mortem in eo scribit, veluti in tabula : et omnia quæcunque facit, partim quidem ad usum pertinentia, partim vero de industria facta, ad hanc significationem deducuntur ; et sunt ea quæ tunc sunt, salutarium passionum et mortis activa narratio. Hic erat autem mos antiquus, et active nunquam et narrabant, et suadebant et prædicabant. B. Etenim propheta cum vellet ostendere Hebræorum captivitatem, seipsum ligavit : et Agabus postea hoc ipsum fecit, significans Pauli vincula. Dicunt etiam quendam ex divinis Patribus, rogatum quid est monachus, nihil quidem respondisse, sed quæ indutus erat vestem exutam conculcasse. Porro autem ipsam Domini mortem, et a Christo susceptæ carnis œconomiam, veteres non solum verbis sed etiam factis et ipsi significabant, et a Deo discabant. Cujusmodi erat mare, quod virga scindebatur ; et rubus, qui in flamma ardebat ; et Isaac, qui a patre ad cælem ducebatur, et alia per quæ ab initio significabatur mysterium. Sacerdos etiam ea videtur facere, quæ de illo novit sacrificio et verbis narrans, et factis ostendens, quomodo ejus fieri potest, ut in ea materia ostendatur, prope modum dicens : Ita venit ad passionem Dominus, Ita mortuus est, ita in latere punctus est, ita a puncto latere sanguis et aqua tunc illa effusa est. Et hæc facit, primum quidem, ut ostendat, sicut dixi, quod hujus veritatis et rerum typi, et scripturæ quædam ante præcesserunt, et præsignificaverunt hominibus : quemadmodum ipse priusquam panem ad altare afferat et sacrificet, ex quæ ad sacrificium pertinent, in ipso describit. Deinde ostendens quod hic panis festinat mutari in illum verum panem crucifixum, sacrificatum : præter hæc autem omnia, quoniam mortem Domini oportet annuntiare : ut nullum modum annuntiationis et narrationis prætermittat, ad quam innumerabilia ora non sufficerent, eam et verbis et factis recenset.

CAP. VII.

Quid est Domini recordatio.

Et primum pane accepto, a quo oportet spernari panem abscindere, dicit, In recordationem Domini et Dei et Servatoris nostri Jesu Christi, ex illius præcepto. Hoc enim, inquit, Facite in meam recordationem. Et non de pane illo hoc solum dicit, sed de universo quod celebratur mysterio, ut qui hinc sacrum operari incipiat. Nam etiam Dominus postquam universum mysterium peregit, hoc dictum subjunxit : « Hoc facite in meam recorda-

tionem. » Sed quænam est hæc recordatio, et quomodo in rei sacræ celebratione Domini meminimus, quid agentis, quomodo se habentis? Dico autem, quid de ipso reputantes, quid narrantes? An quod mortuos suscitavit, et cæcis visum dedit, et ventos increpavit, et ex paucis panibus ad satietatem millia aliquot nutrit, quæ enim et Deum esse et omnia posse ostenderunt? Nequaquam; sed ea potius quæ videntur significare imbecillitatem, crucem, passionem, mortem, in his nos jussit facere ejus commemorationem. Et undenam hoc scire possumus? Ita intellexit Paulus, qui quæ ejus sunt, optime novit.

Ad Corinthios enim scribens de mysterio, cum narrasset Dominum dixisse: « Hoc facite in meam recordationem, » subjunxit: « Quoties enim panem hunc comederitis, et de calice biberitis, mortem Domini annuntiabitis. » Hoc ipse etiam Dominus ostendit in traditione sacramenti. Cum enim dixisset: « Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus, » non adjecit eis miracula, dicens, quod mortuos suscitavit, quod leprosos mundavit. Sed quid? Passionem solum et mortem: « Quod pro vobis frangitur Qui pro vobis effunditur. » Et quænam est ratio, quod non miraculorum, sed passionum meminit? Quoniam hæc sunt illis tanto magis necessaria, quod hæc quidem sunt nostræ salutis efficientes, et sine his minime possit homo resurgere; passiones, inquam; illa autem tantum demonstrant. Fiebant enim miracula, ut crederetur Dominus esse vere Servator.

CAP. VIII.

De iis quæ in pane sunt.

Quoniam ergo oportet hoc modo facere Domini commemorationem, propterea cum dixit sacerdos: « In recordationem Domini, » subjungit ea quæ significant crucem et mortem. Panem enim abscindens, veterem de salutari passione refert prophetiam: « Sicut ovis ad cædem ductus est, » (et cetera), et verba, et facta, quantum ipse potest, narrans. Nam cum panem ad hunc usum secet, ut donum eximat, hoc ipsum etiam facit exemplum propositi: ad significandum recessum Domini a mundo in viam quæ est ad Patrem, per mortem, eam captivam abducentis, sicut ipse dixit: « Relinquo mundum, et vado ad Patrem; » et quia sæpe figens ferrum, deinde scindit panem, in tot partes dividit sermonem propheticum, unamquamque partem sermonis accommodans unicuique parti sectionis, ut ostenderet sermonis munus esse narrationem: qui sicut hic panis, ad hoc ut Deo offeratur et consecretur, ab eo quod est ejusdem generis et naturæ, separatus est: ita etiam Christus ab hominibus recessit, quorum naturæ per suam humanitatem fuit particeps; et tanquam ovis ad cædem ductus est, et eo modo sublata est de terra vita ejus; et adjectis iis quæ sequuntur in prophetia, cum panem in sacra tabula statuit, ille facit et dicit, per quæ ipsum sacrificium, et mors Domini

Α γον· «Τούτο ποιεῖτε εἰς ἐμὴν ἀνάμνησιν.» Ἄλλὰ τίς ἡ ἀνάμνησις αὐτῆ, καὶ πῶς ἐν τῇ τελετῇ μεμνησόμεθα τοῦ Κυρίου, τί ποιοῦντος καὶ πῶς ἔχοντος; Λέγω δὲ τίνα περὶ αὐτοῦ ἀναλογιζόμενοι, εἰ διηγοῦμενοι; Ἄρα οἱ νεκροὺς ἀνίστησα, καὶ τυφλοὺς ἀνέδωκε βλέπειν, καὶ ἀνέμοις ἐπετίμησα, καὶ ἐξ ὀλίγων ἄρτων εἰς κόρον ἐθρεψε μυριάδας. Ἄ Θεὸν αὐτὸν ἀπέδειξε, καὶ πάντα δυνάμενον; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα σημαίνειν ἀσθένειαν, τὸν σταυρὸν, τὸ πάθος, τὸν θάνατον, ἐν τούτοις ἡμᾶς τὴν ἀνάμνησιν αὐτοῦ ποιεῖσθαι ἐκέλευσε. Καὶ πόθεν δῆλον; Οὕτως ἐνόησε Παῦλος, ὁ τὰ ἐκείνου καλῶς εἰδώς.

Γράφων γὰρ Κορινθίοις περὶ τοῦ μυστηρίου, καὶ διηγησάμενος ὅτι ὁ Κύριος εἶπε, «Τούτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν,» ἐπήγαγεν· «Ὁσάκις γὰρ ἐσθίετε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλετε.» Τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐπέφηεν ἐν τῇ παραδόσει τοῦ μυστηρίου. Εἰπὼν γάρ· «Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τοῦτο τὸ αἷμά μου,» οὐ θαύματα αὐτοῖς προσέθηκε, εἰπὼν τὸ, Νεκροὺς ἀνίστησα· τὸ, Λεπροὺς ἐκαθάρισα. Ἄλλὰ τί; Τὸ πάθος μόνον, καὶ τὸν θάνατον, «Τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλάμενον, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἔχυνόμενον.» Καὶ τίς ὁ λόγος, ὅτι μὴ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ τῶν παθῶν, μέμνηται; Ὅτι ταῦτα ἐκείνων ἀναγκαίους τὰ τοσοῦτου ὄσον τὰ μὲν ποιητικὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν εἰσι, καὶ χωρὶς τούτων, οὐκ ἦν ἀναστῆναι τὸν ἄνθρωπον· τὰ πάθη λέγω, ἐκεῖνα δὲ, ὀποδεικτικὰ μόνον. Ἐγένετο γὰρ τὰ θαύματα, ἵνα πιστωθῇ ὁ Κύριος, ὡς αὐτὸς ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ ἐστι.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τῶν ἐν τῷ ἄρτῳ τελουμένων.

Ἐπεὶ τοίνυν τὸν τρόπον τούτου δεῖ ποιεῖσθαι τοῦ Κυρίου τὴν ἀνάμνησιν, διὰ τοῦτο εἰπὼν ὁ ἱερεὺς, «Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου,» ἐπάγει τὰ δηλοῦντα τὴν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον. Τὸν γὰρ ἄρτον ἀποκόπτων, τὴν περὶ τοῦ σωτηρίου πάθους ἐπιλέγει τῶν παλαιῶν προφητειῶν· «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη,» (καὶ τὰ ἐξῆς), καὶ ῥήματι, καὶ προστάγματι κατὰ τὸ δυνατόν αὐτὸς διηγοῦμενος. Τὴν γὰρ τοῦ ἄρτου τομὴν κατὰ χρείαν ποιῶν, ἵνα ἐξέλῃ τὸ δῶρον, τὴν αὐτὴν καὶ παράδειγμα ποιεῖται τοῦ προκειμένου, εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου, ἀποχώρησιν τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν ἐπὶ τὸν Πατέρα, διὰ τοῦ θανάτου, ὅδον, αὐτὴν αἰχμαλωτίζων, καθάπερ αὐτὸς εἶρηκεν, «Ἀψίγημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα.» Καὶ ἐπεὶ πολλάκις πηγυρὸς τὸ σῶμα, εἶτα ἀποκόπτει τὸν ἄρτον, εἰς τὸσαῦτα διαιρεῖ τὸν, προφητικὸν λόγον· ἕκαστον τοῦ λόγου μέρος ἐφαρμῶζων ἐκάστῳ μέρει τομῆς. ἵνα δεῖξῃ τοῦ λόγου τὸ ἔργον ἐξήγησιν εἶναι· ὅτι καθάπερ οὗτος ὁ ἄρτος ἐπὶ τῷ ἀνατεθῆναι τῷ Θεῷ καὶ ἱερουργηθῆναι τοῦ ὄμοφου; ἀποδιηρέθη, οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἀπεχώρησε τῶν ἀνδρῶν, ὧν διὰ φιλανδρίαν ἐκοινώνησε φύσει, καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἤρθη ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ· καὶ τὰ ἐξῆς τῆς προφητείας προσθεῖς, καὶ τὸν ἄρτον οὗτος ἐν τῷ ἱερῷ πίναντι, ἐκεῖνα ποιεῖ,

καὶ λέγει, δι' ὧν αὐτὴ ἡ θυσία καὶ ἐ τοῦ Κυρίου ἁνουντιαν. « Sacrificatur, inquit, Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. » Hæc dicit et facit quæ declarant modum mortis. Crucem enim in pane imprimit, et ita indicat quomodo sacrificium facta est, nempe per crucem. Post hoc etiam ad dexterâs partes panem pungit, illius lateris ictum narrans per percussionem panis. Propterea enim etiam ferriculum quod percussit, vocat lanceam, et ipse habet factum instar lanceæ, ut illam lanceam in niemoriam revocet, et ita facto ea narrans, etiam historiæ verba legit. « Et unus militum, inquit, lancea latus ejus pupugit. » Similiter etiam sanguinem et aquam quæ illinc fluxit, et verbo narrat, et facto ostendit : « Infundens quidem in sacrum calicem vinum et aquam; » subjungens autem illud : « Et statim exiit sanguis et aqua. » Et hæc quidem recordatio Domini, et mortis ejus narratio.

καὶ λέγει, δι' ὧν αὐτὴ ἡ θυσία καὶ ἐ τοῦ Κυρίου ἁνουντιαν. « Sacrificatur, inquit, Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. » Hæc dicit et facit quæ declarant modum mortis. Crucem enim in pane imprimit, et ita indicat quomodo sacrificium facta est, nempe per crucem. Post hoc etiam ad dexterâs partes panem pungit, illius lateris ictum narrans per percussionem panis. Propterea enim etiam ferriculum quod percussit, vocat lanceam, et ipse habet factum instar lanceæ, ut illam lanceam in niemoriam revocet, et ita facto ea narrans, etiam historiæ verba legit. « Et unus militum, inquit, lancea latus ejus pupugit. » Similiter etiam sanguinem et aquam quæ illinc fluxit, et verbo narrat, et facto ostendit : « Infundens quidem in sacrum calicem vinum et aquam; » subjungens autem illud : « Et statim exiit sanguis et aqua. » Et hæc quidem recordatio Domini, et mortis ejus narratio.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Διὰ τί ὁ Κύριος ἐκέλευσε ποιεῖν τοῦτο εἰς τὴν αὐτοῦ ἀνάμνησιν.

Ἄλλὰ τίνας ἕνεκα ταῦτα ἐκέλευσε, καὶ πρὸς τί βλέπων τὴν ἀνάμνησιν ταύτην ἀπήτησε παρ' ἡμῶν; Ἴνα μὴ ἀγνωμονεῦσωμεν. Ἄμοιθὴ γὰρ τίς ἐστι παρὰ τῶν εὐπαθόντων τοὺς εὐεργέταις, τὴ μεμνησθαι αὐτῶν καὶ τῶν ἔργων ὧν εὐπεπόνησαν. Καὶ ταύτης τῆς μνήμης πολλὰς ἀφορμάς ἐπενόησαν οἱ ἄνθρωποι, τάφους, ἀνδριάντας, στήλας, ἑορτάς, πανηγύρεις, ἀγῶνας· ὧν πάντων ἐστὶν ἔργον ἐν, τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ἀνδρῶν μὴ λήθης παραδοθῆναι βουλοῖς. Τοιοῦτον καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος, ἄλλοι μὲν ἄλλα, φησὶ, λήθης φάρμακα ζητοῦσιν, ὑπὲρ τοῦ μεμνησθαι τῶν εὐποικηκότων αὐτοῦς· « Ὑμεῖς δὲ εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν τοῦτο ποιεῖτε » καὶ ὡσπερ ταῖς στήλαις τῶν ἀριστέων ἂν πόλεις προσπαρηγράψουσι τὰς νίκας δι' ὧν ἐσώθησαν, καὶ ἔμεινον ἔπραξαν· οὕτως τοὺς δῶρους ταύτους ἡμεῖς παραγράφωμεν τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου, ἐν ᾧ πᾶσα γέγονε ἡ κατὰ τοῦ πονηροῦ νίκη. Καὶ διὰ μὲν τῶν εἰκόνων πόλεις τὸν τύπον μόνον τοῦ σώματος ἔχουσι τῶν εὐεργετῶν· ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῆς προσαγωγῆς ταύτης οὐ τὸν τύπον τοῦ σώματος ἔχομεν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἀριστεῖα, αὐτὴ τὸ σῶμα τοῦ ἀριστεροῦ. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς ἐνομοθέτησαν, ἐπὶ τῶν τύπων ποιεῖν, ὃ νῦν ἐπὶ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων ἐκέλευσε. Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ Πάσχα, καὶ ἡ σφαγὴ τοῦ ἀμνοῦ, ἀνάμνησις τῆς σφαγῆς τοῦ προβάτου, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ διασωστικῆς ἐν Αἰγύπτῳ τοῖς Ἑβραίοις τὰ πρωτότοκα. Καὶ οὕτως μὲν ὁ τῆς ἀναμνήσεως τρόπος.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Τίνα μετὰ τὴν ἀνάμνησιν ἐπιλεγόμενα τῇ προσαγωγῇ, καὶ διὰ τί ἡ προσαγωγὴ τῶν δῶρων χαριστήριός ἐστι καὶ ἰκετήριος ἡ αὐτῇ.

Ὁ δὲ ἱερεὺς τὴν προσαγωγὴν ἐπι ποιεῖται, καὶ τῶν προσενεχθέντων ἐκάστου μέρος ἀφαιρούμενος, ἱερὸν ποιεῖται δῶρον, οὐ τὰ αὐτὰ λέγων καὶ ποιῶν,

CAP. IX.

Cur Dominus hoc jussit facere in sui recordationem.

Sed quam de causa hæc jussit, et ad quid respiciens, hanc recordationem a nobis exegit? No ingrati et immemores essemus. Est enim benefactoribus ab iis qui beneficio affecti sunt, quædam gratiæ relatio, eorum meminisse, et eorum per quæ beneficio affecti sunt. Hujus autem conservandæ memoriæ homines multas rationes excogitarunt, sepulcra, statuas, columnas, dies festos et celebres, certamina : quorum omnium unum est institutum, non sinere ut viri præclari et præstanti virtute oblivioni mandentur. Tale est etiam quod dicit Servator : Alii quidem alia oblivionis querunt remedia, ut recordentur eorum qui ipsos beneficio affecerunt : « Vos autem in meam recordationem hoc facite; » et quemadmodum civitates fortium virorum per quos victoriam assecutæ sunt, vel qui eis salutem attulerunt, aut res earum recte gesserunt, columnis inscribunt : ita etiam his donis nos mortem Domini ascribimus, in qua universa sita fuit adversus malignum victoria. Et per statuas quidem, civitates solum habent figuram corporis benefactorum; nos autem ab hac oblatione non habemus figuram corporis, sed ipsum corpus ejus qui se gessit fortissime. Hoc ipsum etiam antiquis constituit, ut in figura faceret, id quod nunc est in rerum veritate. Id enim erat Pascha, agni occisio in niemoriam revocat cædis illius ovis, et sanguinis qui servavit Hebræis in Ægypto primogenita. Et hæc quidem est ratio recordationis.

CAP. X.

Quænam post commemorationem in oblatione dicuntur; et quod donorum oblatio, eadem et gratias agit, et supplex petit.

Sacerdos autem adhuc facit oblationem, et unius, cujusque panis ex iis qui offeruntur, partem auferens facit sacrum donum, non eadem dicens et faciens quæ

initio, per quæ mors Domini significabatur, quia quæ semel dicta sunt, de universo mysterio dicta esse intelliguntur. Omnis enim donorum oblatio fit in recordationem Domini, et per id universum mors ejus annuntiatur. Quenam etiam sunt quæ recitantur? In gloriam sanctissimæ Dei Matris, ad honorem hujus vel illius sancti: in peccatorum remissionem, animarum vel vivorum vel mortuorum. Et quid hæc sibi volunt? Gratiarum apud Deum actionem, supplicationis materiam et occasionem, causam donorum oblationis. Ita enim habet: « Nihil donum frustra datur, sive Deum colere, sive hominibus gratificari oportet, sed alicujus boni gratia, quod vel factum est, vel speratur. » Vel enim pro iis quæ accepimus, benefactori donis gratia gratiamur: vel si nulla adhuc fuerint, eum qui dare potest, ut assequamur, colimus et observamus. Hæc autem dona propter utrumque Deo offerri videntur, et quia accepimus et ut accipiamus, et Deo gratias agentes et ei supplicantes. Gratiis agentes, pro beneficiis quæ accepimus; supplicantes, ut accipiamus. Dona itaque et in gratiarum actione, et in supplicatione versantur; sed quanam sunt quæ jam nobis data sunt? quæ vero quaeruntur? Eadem omnino, remissio peccatorum, regni hæreditas; hæc enim ipse jussit peti ante omnia. Ea sunt quæ jam accepit Ecclesia, ea sunt et pro quibus supplicat. Et quis est modus, quo hæc bona jam assecuta est, et quis, quo nondum assecuta est, et ut assequatur orat? Primum quidem assecuta est, et ad ea potestatem accepit. Etenim accepit potestatem ut filii Dei fierent, et hoc est solum commune donum, quod Christianis omnibus per mortem Servatoris datum est. Hoc est enim divinum baptisma, et alia sacramenta, per quæ a Deo adoptamur, et regni cælorum hæredes efficiamur. Deinde ipsius quoque regni accessit hæres, in innumerabilibus, qui sunt ex suo cloro, quos in cæli misit coloniam, quos primogenitorum in cælis descriptorum Ecclesiam vocavit beatus Paulus. Ita ergo Ecclesia hæc magna bona est consecuta. Propter suos autem filios, qui adhuc currunt ad bravium, et, ut semel dicam, eos qui in hac vita adhuc vivunt, quorum est finis incertus, et eos qui excesserunt non cum bona firmaque et stabilis spe, regnum nondum est assecuta; ea de causa meminit quidem mortis Domini: meminit autem sanctorum, quibus plena sua obtigit perfectio, meminit et eorum qui nondum perfecti sunt; pro illis quidem agens gratias, pro his vero supplicans. Quare primæ quidem oblationis partes, et etiam secundæ versantur in agendis gratias: quæ autem consequuntur, in supplicatione, in recordatione Domini, in gloria beatæ suæ Matris, in intercessionem sanctorum. « Gratias, inquit, agimus quod morte tua vitæ portas nobis aperuisti, quod Matrem ex nobis accepisti, quod tantam gloriam homo est assecutus, quod habemus intercessores qui sunt ejusdem gentis, et iis qui sunt ejusdem nobiscum generis tantam libertatem impertisti. » Illud enim, « in gloriam et

ἄπερ ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ὦν ὁ θάνατος ἐσημαίνετο τοῦ Κυρίου, ὅτι ἀπαξ εἰρηγμένα περὶ πάσης τελευτῆς εἰρηθεῖαι νοοῦνται. Πῶσα γὰρ ἡ προσαγωγή τῶν δώρων εἰς ἀνάμνησιν γίνεται τοῦ Κυρίου, καὶ διὰ πάσης ὁ αὐτοῦ καταγγίλλεται θάνατος. Τίνα δὲ τὰ ἐπιλεγόμενα; Εἰς δόξαν τῆς παναγίου τοῦ Θεοῦ Μαρτρῆς· εἰς πρεσβείαν τοῦδε τοῦ ἁγίου, ἢ τοῦδε, εἰς εἰς ἀφ᾽ ἑσῶν ἀμαρτιῶν ψυχῶν ζώντων ἢ τεθνηκότων. Καὶ τί ταῦτα βούλεται; Εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Θεόν, ἰκέσιν, τὰς ἀφορμὰς; τὰ αἴτια τῆς τῶν δώρων προσαγωγῆς. Ἐχσι γὰρ οὕτως. Οὐδὲν δῶρον εἰδοταί μάτην εἶτε Θεὸν θεραπεύειν. εἶτε τοὺς ἀνθρώπους χαρίζεσθαι δεῖ· ἀλλ' ἀγαθοῦ τινὸς ἕνεκα, ἢ γενομένου, ἢ ἐπιζομένου. » Ἡ γὰρ ὑπὲρ ὧν ἐλάδομεν, ἀμειβόμεθα τὸν εὐεργέτην δώροις, ἢ τῶν μήπω γενομένων ἡμῖν. ἵνα τύχη μὲν, τὸν δοῦναι δωάμενον θεραπεύομεν. Ταῦτα δὲ τὰ δώρα καὶ ἀμφοτέρων ἕνεκα τῷ Θεῷ προσαγόμενα φαίνεται, καὶ ὅτι ἐλάδομεν, καὶ ἵνα λάθομεν, καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, καὶ ἱκετεύοντες αὐτὸν εὐχαριστοῦντες ὑπὲρ ὧν πεπόνθαμεν, ἱκετεύοντες ἴν' εὐπάθωμεν, ὥστε τὰ αὐτὰ δώρα εἶναι καὶ εὐχαριστήρια, καὶ ἰκέσια. Ἀλλὰ τίνα τὰ ἡῶν δοθέντα ἡμῖν ἀγαθὰ; τίνα δὲ τὰ ζητούμενα; Τὰ αὐτὰ πάντως, ἀφ᾽ ἑσῶν ἀμαρτιῶν, βασιλείας κληρονομία. Ταῦτα γὰρ αὐτὸς ἐκέλευσε πρὸ πάντων αἰτεῖσθαι, ταῦτά ἐστιν ἄπερ ἔλαθεν ἡ Ἐκκλησία ἤδη, ταῦτα καὶ ὑπὲρ ὧν ἱκετεύει. Καὶ τίς ὁ τρόπος καθ' ὃν ἔτυχε τῶν ἀγαθῶν τούτων; τίς δὲ καθ' ὃν οὕτω τετύχηκε καὶ ἵνα τύχη, τοῦ Θεοῦ δεῖται; Τετύχηκε πρῶτου, ὅτι δόναμεν ἐδ. ἔχοτο πρὸς αὐτὰ. Καὶ γὰρ ἔλαθεν ἐξουσίαν, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, καὶ τοῦτο κοινὸν ἔχει δῶρον Χριστιανῶν εἰς ἅπαντα εἰς τὸ θάνατον ἡμῖν γενομένου τοῦ Σωτῆρος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ βάπτισμα τὸ θεῖον, καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια δι' ὧν εἰσποιοῦμεθα τῷ Θεῷ, καὶ βασιλείας οὐρανῶν γινόμεθα κληρονόμοι· ἔπειτα καὶ αὐτὸς ἐκκληρονόμησεν ἐνεργεῖς τῆς βασιλείας ἐν μυρίοις τῶν αὐτοῦ οἰκετῶν, οὓς ἀποικίαν ἀπέστειλεν εἰς τὸν οὐρανόν, οὓς Ἐκκλησίαν πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς ὁ μακάριος Παῦλος ἐκέλευσε. Οὕτω μὲν τῶν μεγάλων τούτων ἡ Ἐκκλησία τετύχηκε ἀγαθῶν. Διὰ δὲ τοὺς ἐπιτρέχοντας τῶν τέκνων αὐτοῦ, ἐπὶ τὸ βραβεῖον, καὶ ἀπλοῦς τοὺς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ζῶντας, ὧν τὸ πέρας ἀδελφῶν καὶ τοὺς ἀπειθόντας, οὐ μετὰ πάνυ γρησῶν καὶ βεβαίων ἐλπίδων, τούτου χάριν, μέμνηται μὲν τοῦ Κυρίου μέμνηται δὲ καὶ τῶν ἀπαιθόντων ἁγίων· μέμνηται δὲ τῶν μήπω τελείων, ὑπὲρ μὲν ἐκεῖνων εὐχαριστοῦμένη, ὑπὲρ δὲ τούτων ἱκετευομένη. Ὡστε τὰ μὲν πρῶτα τῆς προσαγωγῆς, καὶ εἶτε τὰ δευτέρα χαριστήρια, τὰ δὲ μετ' ἐκείνα, ἰκέσια εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου, εἰς δόξαν τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ Μητρῆς, εἰς πρεσβείαν τῶν ἁγίων. « Εὐχαριστοῦμέν σοι, φησὶν, ὅτι τῷ θανάτῳ σου τὰς τῆς ζωῆς πόλας ἡμῖν ἀνέφραξ, ὅτι Μητέρα παρ' ἡμῶν ἔλαβες, ὅτι τοσαύτης δόξης ἔτυχεν ἄνθρωπος, ὅτι πρεσβυτάς ἔχομεν ὁμοφύλους, καὶ τοῖς ὁμογενέσιν ἡμῶν τοσαύτης μετέδοκας παρόρησίας. » Τὸ γὰρ, εἰς δόξαν, καὶ, « εἰς πρεσβείαν, » τοῦτο ἐστὶ, τὸ, ἕνεκα

τῆς δόξης, καὶ τῆς προσδοκίας· ὡς περ καὶ τὸ, « Εἰς ἅμαρτιων, » ταυτὸν ἐστὶ τῷ, « Ἐνεκα τῆς ἀφέσεως, » διετήν ἔχει τὴν σημασίαν. Καὶ γὰρ ἔνεκα παρόντος, ἢ ἔνεκα ἐλπυζομένου. Τὴν δὲ τῆς μακαρίου Παρθένου δόξαν, καὶ τὴν τῶν ἁγίων προσδοκίαν καὶ παρρησίαν, τίς οὐκ οἶδεν ὅτι παρόντος ἐστὶν ἀγαθοῦ; Τὸ δὲ παρόντων ἀγαθῶν χάριν δῶρα προσαιεῖν, οὐδὲν ἕτερον ἢ εὐχαριστία σαφές; Ἐτι δὲ καὶ τὸ « Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου » διὰ τῶν ἐμπροσθεν εἰρημένων, ἐγένετο ἄλλον· ἀμοιβήν τινα πρὸς αὐτὸν, τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ εὐχαριστίαν σημαίνον. Διὰ τοῦτο γὰρ πρὸ πάντων ἐν τῇ προσαιωγῇ τῶν δώρων, ταῦτα λέγεται τὰ ῥήματα, ὅτι ὁ θάνατος· ἐκεῖνος αἴτιος ἐγένετο τῶν ἀγαθῶν ἡμῶν πάντων. Ὅσατα δὲ πάντων ποιεῖται τὴν ἰκυσίαν, ἄρσιν ἁμαρτιῶν, καὶ ψυχῶν ἀνάπαυσιν, καὶ τὰ τοιαῦτα αἰτούμενος. Τοῦτο γὰρ εὐγνωμοσύνης, τῷ Θεῷ ἐντυγχάνοντας, μὴ τὴν χρεῖαν εὐθύς λέγειν, μηδὲ τὸ ἐλλείπον ζητεῖν· ἀλλὰ μάλλον ὧν ἤδη λαβόντες ἔχομεν πρῶτον μεμνημένους, εὐχαριστεῖν καὶ δοξολογεῖν, καὶ οὕτω πρὸ τῶν ἀναγκαίων ἡμῶν τῆν τοῦ Θεοῦ ποιεῖσθαι δεξιολογίαν.

illum gloria afficere, et sic iis quæ sunt nobis necessaria, Dei gloriam præferre.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ΄.

Διὰ τί συγκαλύπτεται τὰ δῶρα· καὶ περὶ τῶν ἐπιλεγόμενων.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐν τῷ ἄρτιῳ εἰρημένα καὶ πεπραγμένα δι' ὧν ὁ θάνατος ἐσημαίνετο τοῦ Κυρίου γρηχρὴν ἠδύνατο μένον καὶ τύπων· ὁ δὲ ἄρτος ἐμεινεν ἄρτος ὧν, τοῦτο μόνον λαθὼν, τὸ γενέσθαι ὄνον τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο τούτου φέρει τοῦ Κυρίου σώματος, κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν, ὅτι κακεῖνο ἐξ ἀρχῆς δῶρον ἦν, ὡς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρηται· τούτου χάριν τὰ ἐν ἐκαίῳ γενόμενα θαύματα, ἀρτιτόκῳ ὄντι καὶ ἐν τῇ ἐσθίῃ ἐτι κειμένῳ, ὁ ἱερεὺς ἐπιλέγει τὸν ἄρτον καὶ ἐπιδεικνύσει. Τὸν γὰρ λεγόμενον ἀστερίσκον ἐπιθεῖς αὐτῷ, « Καὶ ἰδοὺ, φησὶν, ὁ ἀστήρ ἐλθὼν ἔστη ἐπ' ἄνω οὐ ἦν τὸ παιδίον· » ἐτι δὲ καὶ τὰ πόρρωθεν εἰρημένα τοῖς προφήταις περὶ αὐτοῦ Θεῷ πρόποντα· ἵνα μὴ διὰ τὴν σάρκα καὶ τὸ φαινόμενον, ἄνθρωποι μικρὰ περὶ αὐτοῦ καὶ ἀνάξια περὶ αὐτοῦ θεοότητος ὑπολάβωσι· « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο· ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ· καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ πληρωμένη ἦ γῆ. » Καὶ ταῦτα λέγει, καὶ καλύπτει τὰ δῶρα, τὸν ἄρτον δηλονότι καὶ τὸ ποτήριον, πέπλοις τιμοῖς, καὶ θυμῷ πανταχόθεν. Καὶ γὰρ συνεκαλύπτετο μὲν τέως ἢ τοῦ σεσαρκωμένου Θεοῦ δύναμις, ἕως τοῦ καιροῦ τῶν θαυμάτων, καὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ μαρτυρίας· ἀλλ' οἱ λέγειν εἰδότες περὶ αὐτοῦ, « Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, ἐκπρέπειαν ἐνεδύσατο, » καὶ τὰ εἰρημένα πάντα θεοπρεπῆ· « Καὶ ἐπεβίβασκον αὐτὸν, καὶ ὡς Θεὸν ἔσεθεν, καὶ τὸ παρ' αὐτῷ σκέπασμα ἐζήτησαν. » Καὶ ταῦτα αἰνετούμενος ὁ ἱερεὺς, κεκαλυμμένος ἐπιλέγει τοῖς δώροις· « Σκέπασον ἡμᾶς ἐν τῇ σκέπῃ τῶν περὶ σου, » καὶ θυμῷ πανταχόθεν. Ταῦτα οὕτως εἰπὼν καὶ τελήσας, καὶ εὐξά-

intercessionem » idem est, quod « Pro gloria et pro intercessionem, » quemadmodum et illud, « In remissionem peccatorum, » idem est quod « Pro remissione peccatorum. » Illud autem, « Pro aliquo, » habet duplicem significationem. Vel enim pro præsentem, vel pro eo quod speratur. Beatæ autem Virginis gloriam, et sanctorum intercessionem et libertatem, quis nescit esse bona præsentia? Pro presentibus autem bonis dona offerre, nihil aliud est quam manifesta gratiarum actio. Præterea autem et illud, « In recordationem Domini, » per ea quæ prius dicta sunt, evasit manifestum significare quamdam erga ipsum pro morte sua retributionem et gratiarum actionem. Propterea enim ante omnia in donorum oblatione hæc verba dicuntur, quod mors illa nobis causa fuit omnium bonorum. Ultimo autem loco facit supplicationem, petens remissionem peccatorum, et requiem animarum, et alia hujusmodi. Hoc est enim grati animi, non quid opus sit statim dicere, nec quod deest postulare, sed potius ea quæ jam accepimus primum memoria repetentes, pro eis illi gratias agere, et

CAP. XI.

Cur dona cooperiuntur; et de iis quæ dicuntur.

Quia autem, quæ in pane dicta et facta sunt, per quæ mors Domini significabatur, nihil aliud sunt quam typus et figura: panis autem adhuc panis mansit, neque quinquam aliud accepit quam ut Deo donum esset, et ideo fert typum Dominici corporis in prima ætate, quoniam illud quoque ab initio donum fuit, ut ante dictum est: ea de causa miracula quæ in illo facta sunt, cum recenter esset natus, et adhuc in præsepi positus, sacerdos in pane recitat et ostendit. Super eum enim imponens asteriscum qui dicitur, seu et stellulam, « Et ecce, inquit, stella veniens stetit supra, ubi erat puer. » Deinde et quæ multis ante sæculis de ipso a prophetis dicta, Deo convenientia, ne propter carnem, et id quod apparet, homines de ea parva et divinitate indigna existimarent: « Verbo Domini cæli firmati sunt; Dominus regnavit, decorem indutus est Operuit cælos virtus ejus, et sapientia ejus plena est terra. » Et hæc dicit, et tegit panem et calicem pretiosis pepelis, et undique suffumigat. Etenim tunc tegebatur quidem Dei incarnati potentia usque ad tempus miraculorum, et testimonium de cælo. Sed qui hæc de eo loqui sciebant, « Dominus regnavit, decorem indutus est, » et omnia quæ dicta sunt Deum decentia: « Et ipsum agnoscebant, et ut Deum colebant, et quod in cœperat, integumentum quærebant. » Et hæc tacite significans sacerdos, lectis donis, dicit: « Tegenos integumento alarum tuarum, » et suffumigat undique. Hæc cum sic dixit et fecit, et oravit ut omnia hujus quod peragitur sacri, sibi rite et ex instituto succedant, venit ad altare, et stans ante sacram mensam, incipit sacrificium.

μενος τὰ τῆς ἱερουργίας ἅπαντα κατὰ σκοπον ἀπαντήσῃν αὐτῷ, εἰς τὸ θυσιαστήριον ἔρχεται, καὶ στὰς πρὸ τῆς ἱερᾶς τραπέζης τῆς ἱερουργίας ἄρχεται.

CAP. XII.

A

De glorificatione in principio.

Sacrificium autem incipit a glorificatione: « Benedictum est regnum Patris et Filii et Spiritus sancti. » Quæ ad Deum fit allocutio, est gratiarum actio, glorificatio, confessio, petitio. Prima autem omnium est glorificatio, maxime quidem, quod peccatorum grati animi est, ad Dominum accedentes non sua statim in medium adducere, sed quæ solius Domini pure sunt. Tale quid autem est glorificatio. Qui enim petit, sua volens pulchriora facere, seipsum prædicat: et qui gratias agit, clarum est quod propriis bonis gaudens ei, qui illa suppeditat, gratias agit. Qui autem glorificat, seipso dimisso et suis omnibus ipsum propter ipsum, et ipsius Domini potentiam et gloriam glorificat. Præterea, ipsa etiam natura ei rei probabilitas, hic primam glorificationem exigit. Protinus enim ad Deum accedentes accessibilem ejus gloriam, et potentiam et magnitudinem mente cogitamus, quod quidem admiratio et obstupefactio, et quæ sunt ejusmodi consequuntur, hoc autem glorificatio necessario sequitur. Procedentes autem ejus benignitatem et humanitatem discimus: quod consequitur gratiarum actio. Post hoc insignem ejus benignitatem et humanitatis divitias consideramus, nostram improbitatem illius sufficiens esse signum ducentes: quod cum tales simus, nos beneficiis afficere nunquam cesset. Hoc enim signum, etiam ante alia, nos docet quam est benignus et humanus Deus, quod in nobis, quod ante ipsos oculos. Nostrorum autem malorum apud Deum meminisse, hoc est quod nominatur confessio. Quartum autem, petitio. Consentaneum enim est considerare, quod illa quorum egemus, petentes ea consequemur, post eas considerationes, in quibus Dei in nos benignitatem et humanitatem ediscimus. Qui enim iis qui mali adhuc erant, bonus fuit, quidnam erit mutatis, et quod primi peccata dixerint, justificatis, convenienter ei quod a propheta dictum est: « Dic primus peccata tua, ut justificeris? » In compellendo ergo Deo primum locum habet glorificatio. Quapropter ante omnes preces et omne sacrificium sacerdos glorificat Deum. Cur ergo ter Deum glorificans effatur, et non singulariter? Non enim Benedictus Deus, vel Benedictum Dei regnum, sed divisim per personas: « Benedictum Dei regnum, Patris et Filii et Spiritus sancti. » Quia per primam Christi incarnationem didicerunt homines, quod tres personæ Deus est. Hujus autem Domini incarnationis mysterium sunt sacra quæ celebrantur. Unde in eorum exordiis oportebat Trinitatem resplendere et prædicari. Post glorificationem autem, introducit petitionem, dicens, « In pace Dominum oremus; » illud enim, « Quid oremus ut oportet, nescimus; » et ne multa et supervacanea loquamur, docens nos quæ oratione facienda sunt; et primo docet modum, nempe quod

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ δοξολογίας.

Καὶ πρῶτον ἀπάσης τῆς ἱερολογίας ἐστὶν ἀρχὴ τῆς δοξολογίας. « Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ἡ πρὸς Θεὸν ἐντενσις, εὐχαριστία ἐστὶ, δοξολογία, ἐξομολόγησις, αἰτησις. Πρῶτη δὲ πασῶν ἡ δοξολογία, μάλιστα μὲν ὅτι τοῦτο οἰκετῶν εὐγνωμόνων τῷ Δεσπότην προσκύντων, μὴ τὰ ἑαυτῶν πρῶτον ἄγειν εἰς μέσον· ἀλλ' ἄπερ μόνον ἐστὶ καθάπερ τοῦ δεσπότου. Τοιοῦτον δὲ ἡ δοξολογία· ὁ μὲν γὰρ αἰτῶν, τὰ ἑαυτοῦ καλλίει βουλόμενος· ποιῆσαι, αἰτεῖ· καὶ ὁ ἐξομολογούμενος κακῶν ἀπαλλαγῆναι ζητῶν, ἑαυτὸν προσαγγέλλει, καὶ εὐχαριστῶν δηλὸς ἐστίν, ὅτι τοῖς ἰδίους ἀγαθοῖς χαλῶν ἐχαριστεῖ· ὁ δὲ δοξολογῶν, ἑαυτὸν ἄφεις, καὶ τὰ ἑαυτοῦ πάντα, αὐτὸν δι' αὐτὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ δόξαν, τὸν Δεσπότην δοξολογεῖ· ἔπειτα καὶ αὐτὴ ἡ φύσις, καὶ τὸ εἶκος τοῦ πράγματός ἐνταῦθα πρῶτην ἀπαιτεῖ τὴν δοξολογίαν. Εὐθύς γὰρ τῷ Θεῷ προσερχόμενοι, τὸ ἀπρόσιτον τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὸ μεγαλεῖον κατανοοῦμεν· ᾧ θαῦμα, καὶ ἐκπληξις καὶ τὰ τοιαῦτα ἀκλουθεῖ, τοῦτο δὲ ἡ δοξολογία. Προϊόντες δὲ, τὴν αὐτοῦ χρηστότητα, καὶ δοξολογίαν, καὶ φιλανθρωπίαν, ᾧ ἀκλουθεῖ ἡ εὐχαριστία· μετὰ τοῦτο, τὴν ὑπερβολὴν αὐτοῦ τῆς χρηστότητος, καὶ τὸν πλοῦτον τῆς φιλανθρωπίας ἀνασκηπούμεν, ταύτης ὑπερβολῆς καὶ τούτου τοῦ πλοῦτου σημείον ποιούμενοι πρῶτον καὶ ἱκανὸν, τὴν ἡμῶν αὐτῶν πονηρίαν, ὅτι τοιοῦτους ὄντας, εὐεργετῶν οὐ διαλείπει. Τοῦτο γὰρ τὸ σημείον, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἡμᾶς διδάσκει· ὅσον ἐστὶ φιλάνθρωπος ὁ Θεός, ὅτι ἐγγύτερον, ὅτι ἐν ἡμῖν, ὅτι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, τὸ δὲ μεμνησθαι τῶν ἡμετέρων κακῶν πρὸς τὸν Θεόν, τοῦτό ἐστίν ὁ ἐξομολόγησις ὀνομάζεται. Τέταρτον δὲ, ἡ αἰτησις. Ἀκλούθου γὰρ θαρρείν, ὡς τὸν δεόμεθα, αἰτούμενοι, τευξόμεθα, μετὰ τούτου; τὸν λογιζομένους ἐν οἷς τὴν περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν καταμανθάνομεν. Ὁ γὰρ πονηροῖς οὖσιν ἔτι γενόμενος ἀγαθός, τίς ἂν γένοιτο μεταβαλλόμενος; καὶ διὰ τὸ εἰπεῖν πρότερον τὰς ἁμαρτίας, δικαιωθείσι, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου· « Λέγει σὺ πρῶτον τὰς ἁμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῆς; » Οὕτω πρῶτην ἔχει τάξιν τῶν πρὸς Θεὸν ἐντενσιῶν ἡ δοξολογία. Διὰ τοῦτο πρὸ πάσης εὐχῆς καὶ ἱερολογίας, ὁ ἱερεὺς δοξολογεῖ τὸν Θεόν. Τί οὖν τὴν τριστὴν ἐπιφράζει τοῦ Θεοῦ καὶ οὐ τὸ ἐνιαῖον; Οὐ γὰρ εὐλογητὴς ὁ Θεός, ἡ εὐλογημένη ἡ βασιλεία, ἀλλὰ τοῖς προσωποῖς διηρημένως· « Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; » ὅτι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου πρῶτον ἐμάνθανον οἱ ἄνθρωποι ὡς εἶη τρία πρόσωπα ὁ Θεός. Ταύτη· δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου μυσταγωγία ἐστὶ τὰ τελούμενα· ὅθεν ἐν τοῖς προοίμοις αὐτῶν ἔδει προσάξιμειν καὶ κηρύττεσθαι τὴν Τριάδα. Μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν εἰσάγει τὴν αἰτησίαν, λέγων, « Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. » Τὸ γὰρ, « Τί πρῶ-

ευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ ὀδῶμεν· ἡ καὶ ἴνα μὴ βυτο-
 τολογῶμεν, διδάσκει ἡμᾶς ἃ δεῖ περὶ τῆς εὐχῆς· καὶ
 πρῶτον τὸν τρόπον οὗ ἐν εἰρήνῃ εὐχεσθαι. Τί οὖν
 μετὰ τὴν δοξολογίαν εὐθύς αἰτεῖσθαι ἐκέλευσεν, οὕτως
 ἔξομολογησαμένους πρότερον, οὕτως εὐχαριστήσαντας
 τῷ Θεῷ; Ὅτι ἐν τῷ εἰπεῖν τὴν εἰρήνην, κάκεινα
 περιλάβειν, εἴ τις ἄληθῶς ἐθέλει σκοπεῖν. Οὕτως
 γὰρ ὁ ἀπαρεσκόμενος τοῖς συμβαίνουσιν αὐτῷ κατὰ
 τὸν βίον, δύναται εἰρήνην ἐν ἑαυτῷ ἔχειν, ἀλλ' ὁ
 εὐγνώμων καὶ ἐν παντὶ εὐχαριστῶν κατὰ τὸν τοῦ
 μακαρίου Παύλου νόμον· οὕτως ὁ μὴ συνειδὼς ἔχων
 καθαρὸν συνειδὼς δὲ καθαρὸν χωρὶς ἔξομολογήσεως
 ἀμήχανον εἶναι. Ὡστε μετὰ εἰρήνης εὐχόμενος, εὐ-
 χαριστοῦσαν καὶ ἔξομολογουμένην πρότερον ἔσχε τὴν
 ψυχὴν. Ἔτι δὲ κατὰ τῆς εἰρήνης αἰτοῦνται, εὐχαρισ-
 τοῦντας καὶ ἔξομολογουμένους αὐτοὺς παρίστησι. Τί
 γὰρ αἰτοῦνται; ἰλεθῆναι. Τοῦτο δὲ καταδικῶν
 ἐστὶν αἴτημα, ὃ δταν πᾶσαν ἀπολογίαν περιηρημέ-
 νοι, μηδεμίαν ἔχουσιν εἰπεῖν δικαιολογίαν, ταύτην
 ἔσχετον ἀφίξει τὴν φωνὴν πρὸς τὸν δικαστὴν, οὐκ
 ἀπὸ τῶν δικαίων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐκείνου φιλανθρω-
 πίας, ὧν δέονται τυχεῖν προσδοκῶντες. Τοῦτο δὲ
 ἐστὶ μαρτυροῦντων, τῷ μὲν δικαστῇ χρηστότητα
 πολλήν· ἑαυτοῖς δὲ, πονηρίαν· ὧν, τὸ μὲν ἔξομολογή-
 σεως, τὸ δὲ εὐχαριστίας ἐστὶ. Προτρέπεται δὲ ἐξ
 ἀρχῆς; ὁ ἱερεὺς τὸν λαὸν εἰς τὴν εὐχὴν τεταγμένος,
 καὶ διὰ τοῦτο τοῦ λαοῦ προβεβλημένος αὐτός· ἀλλ' ὁ
 μὲν, ὡς πρεσβυτέρη αὐτῶν καὶ μαστίχη, ἵνα αὐτοῦ
 δέησις ἐνεργουμένη πολὺ ἰσχύη, καθάπερ ὁ ἀπίστο-
 λος Ἰάκωβος· εἶπεν· ἐνεργεῖται γὰρ ἡ δέησις τοῦ
 δικαίου, δταν κάκεινοι πάντες ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις, τὰ
 παρ' ἑαυτῶν εἰσφέρωσιν ἅπαντα· χρηστότητα τρώ-
 των, εὐχῆς, ἐπιείκειαν, καὶ ὅσα ἄλλα ἴσασι χαί-
 ροντα τὸν Θεόν. Τί δὲ τὸ αἴτημα τὸ πρῶτον εὐθύς;
 Ἰπὲρ τῆς ἀνωθεν εἰρήνης, καὶ τῆς σωτηρίας τῶν
 ψυχῶν ἡμῶν· διδάξας πρότερον ὅπως ἔχοντας εὐχε-
 σθαι δεῖ, νῦν διδάσκει, καὶ τί δεῖ πρῶτον αἰτεῖσθαι·
 πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύ-
 νην αὐτοῦ· τὴν μὲν γὰρ βασιλείαν ἡ τῶν ψυχῶν σω-
 τηρία, ἡ δὲ ἀνωθεν εἰρήνη τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην
 σημαίνει· περὶ ἧς εἶπε Παῦλος, « Εἰρήνη τοῦ Θεοῦ,
 ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, » ἣν ὁ Κύριος ἀφῆκεν
 τοῖς ἀποστόλοις, ἀναβαίνων πρὸς τὸν Πατέρα, « Εἰ-
 ρήνην, εἰπὼν, ἀφίγημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι
 ὑμῖν. » Ὡσπερ γὰρ τὸ ὄνομα τῆς δικαιοσύνης ἐκεῖ
 οὐ τὴν τοῦ Ἰσοῦ διανομὴν σημαίνει μόνον, ἀλλ' ἀπλῶς
 παντὸς ἀρετῆς εἶδος δηλωτικὸν ἐστὶν· οὕτω καὶ τὸ
 τῆς εἰρήνης ἑνταῦθα, καθόλου τί ἐστὶ· καὶ γὰρ
 ἐστὶν ἀπασῶν ἀγαθῶν ὁμοῦ καὶ πάσης φιλοσοφίας
 καρπός· οὐ γὰρ ἐστὶν εἰρήνην τελείαν κτήσασθαι
 τὸν ἐνδεῶς ἔχοντα μᾶλλον ἢ τινος ἀρετῆς· ἀλλ' ἀνάγκη
 τὸν εἰρηνεύσειν μέλλοντα διὰ πασῶν ἀφικέσθαι. Δεῖ
 τοίνυν ἀσκεῖν ἑαυτοὺς ποδὲς τὴν εἰρήνην πρῶτον τοῖς
 ἀνθρώποις δυνατὴν· εἶτα αἰτεῖσθαι παρὰ Θεοῦ τὴν
 αὐτοῦ εἰρήνην, καθάπερ καὶ ἐφ' ἐκάστης ἀρετῆς
 ἔχει. Ἔστι γὰρ σωφροσύνη διὰ ἀσκήσεως γινομένη,
 καὶ ἐστὶ σωφροσύνη παρὰ Θεοῦ τῇ ψυχῇ δίδομένη,
 καὶ ἀγάπη, καὶ εὐχή, καὶ σοφία, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων
 τὴν αὐτὴν τρόπον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς περὶ τῆς

A in pace orare oportet. Quid ergo post glorificati-
 onem statim jussit petere eos qui neque prius con-
 fessi sunt neque Deo gratias egerunt? Quia dum
 pacem dixit, illa etiam comprehendit, si quis vel
 exacte considerare. Neque enim qui non est con-
 tentus iis quæ sibi in vita eveniunt, potest in se
 pacem habere, sed qui est gratus et in omnibus
 agit gratias, ut præscribit lex beati Pauli, nec qui
 non habet puram conscientiam; fieri autem non
 potest ut sit pura conscientia sine confessione. Qui
 ergo orat cum pace, gratias agentem et confitentem
 prius habuit animam. Ad hæc autem etiam petitio
 quam faciunt, eos et gratias agentes et confitentes
 ostendit. Quid enim petunt? misericordiam. Hæc
 autem est petitio eorum qui rei aguntur, qui quando
 B omni sui defendendi ratione ablata, nihil possunt
 diacere quo se justificent, et causam suam tueantur,
 hanc vocem postremo ad judicem emittunt, non
 jure, sed ex ejus clementia ea quibus indigent
 assequi expectantes. Hoc autem est eorum qui
 multam quidem judicis esse benignitatem et clemen-
 tiam, magnam autem esse suam improbi-
 tatem vitiumque testantur. Quorum hoc qui-
 dem est confessionis, illud vero gratiarum actionis.
 Hortatur autem sacerdos ab initio populum ad ora-
 tionem, ut qui talis sit qui ad orandum est ordinatus,
 et ideo sit populi propositus intercessor et medi-
 ator, ut ejus operans oratio multum valeat, sicut
 dixit Jacobus apostolus: Operatur enim oratio justis,
 C quando illi etiam omnino pro quibus preces fiunt,
 ex se omnia contulerint, morum bonitatem, preces,
 lenitatem et æquitatem, et quocumque alio
 sciunt Deum delectari. Quæ est autem eorum
 prima protinus petitio? Pro superna pace, et sa-
 lute animarum nostrarum. Cum prius docuisset
 quomodo se habentes orare oportet, nunc etiam
 docet quid sit primum petendum, superna scilicet
 pax, et animarum salus. Ita enim jussit Christus
 petere primum regnum Dei et justitiam. Regnum
 enim salus animarum; superna autem pax Dei
 justitiam significat. De qua dixit Paulus: « Pax
 Dei, quæ supereminet omnem mentem, » quam Dom-
 inus reliquit discipulis, ascendens ad Patrem,
 « Pacem, dicens, relinquo vobis; pacem meam do
 D vobis. » Sicut enim illic nomen justitiæ, non signi-
 ficat solum ejus quod æquum est, distributionem,
 sed absolute omne genus virtutis, ita hic etiam
 nomen pacis est quid universale; est enim om-
 nium simul virtutum et universæ philosophiæ
 fructus. Neque enim fieri potest ut pacem perfecte
 habeat, cui vel una aliqua virtus deficit, sed necesse
 est, ut qui pacatus est futurus, per omnes
 veniat; oportet ergo seipsos primum exercere ad
 pacem quæ potest haberi ab hominibus, deinde a
 Deo petere suam pacem, sicut se habet etiam in
 unaquaque virtute. Est enim temperantia, quæ
 paratur per exercitationem, et est temperantia quæ a
 Deo datur animæ, et charitas, et oratio, et sapientia,
 et in aliis eodem modo. Propterea etiam sacerdos

de pace illa primo loquitur quæ est in nostra potestate, et a nobis recte geri et administrari potest: et eam ea jubet ad Deum facere orationes, deinde de ea quæ a Deo datur, et pro ea hortatur, Deum orare, « Oremus, dicens, pro superna pace. » Pacem autem dicit, non eam solam quæ est inter invicem, quando nulli male volumus, nec ullius sumus injuriæ memores, sed eam etiam quæ est erga nos ipsos, quando cor nostrum non condemnat nos. Magna est autem pacis utilitas, vel potius ea est omnino necessaria. Ut perturbata enim mens cum Deo conveniat, minime fieri potest: primum quidem, propter ipsam perturbationis naturam. Quemadmodum enim pax multos unum reddit, ita etiam perturbatio unum multa efficit. Quomodo ergo adaptari et convenire poterit uni et simplici Deo? Propterea quod neque recte orare, neque aliquid boni ex oratione consequi potest, qui orat sine pace. Sive enim ira hominem perturbat, et acceptæ injuriæ memoria pacem ex anima ejecit, nec peccatorum quidem veniam inveniet ex oratione, tantum abest ut ullam aliam gratiam assequatur. Si quis peccatorum suorum causa a conscientia pungitur, et habet cor quod eum accusat, et ea perturbatione agitur, omni apud Deum libertate privatus est, ut ait divinum eloquium: « Et quando orat, sine libertate loquitur, » hoc est, sine fide. Qui autem sine fide orat, frustra orat, nec ullam ex eo sentit utilitatem. Propterea jubemur etiam cum pace Deum orare, et ante omnia supernam pacem petere: postea autem etiam pro aliis liberaliter preces fundere, non solum Ecclesie, et imperio, et utriusque præfectis, vel iis qui sunt in periculis, et rebus adversis opprimuntur, sed pro omnibus omnino hominibus universæ terræ. « Pro pace enim, inquit, universi mundi; » maxime quidem, quia sciens suum Dominum esse communem omnium Dominum, et quod omnia ei curæ sunt tanquam opera sua; et si quis eorum curam gerat, magis eum colit, quem si ei sacrificet. Præterea autem, ut sentit beatus Paulus, ut nos sub eorum tranquillitate quietam vitam agamus, in omni pietate, et honestate. Et non solum pro iis quæ ad animam conferunt, sed etiam pro bonis corporalibus necessariis oramus, bona aeris temperie et fructuum terræ fertilitate. Ut sciamus esse omnium auctorem et suppeditatorem Deum, et ad illum solum respiciamus, quoniam etiam panem ab ipso petere quotidianum cum aliis jussit ipse Christus.

CAP. XIII.

Quid sibi vult misericordiam ubique petitio.

Illud quoque querendum est, quam ob causam sacerdos quidem jubet orare pro multis et diversis, circumstantes autem fideles rogant solum misericordiam, et eam solam omnino vocem ad Deum emittunt. Primum quidem vox ejusmodi, ut dictum est, gratiarum actio est et confessionem continet. Deinde a Deo petere misericordiam, est ejus

A εἰρήνης ἐκεῖνης πρώτης ἡμῖν διαλέγεται τῆς ἐφ' ἡμῖν, τῆς ὑφ' ἡμῶν κατορθουμένης, καὶ μετὰ ταύτης κελεύει τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ποιῆσθαι δεήσεις· εἶτα περὶ τῆς ἐκ Θεοῦ διδομένης, καὶ ταύτης ἕνεκα δευτέρῃ τὸν Θεὸν παραινεί, « δεηθῶμεν, λέγων, ὑπὲρ τῆς ἀνωθεν ἀρετῆς. » Εἰρήνην λέγει, οὐ τὴν πρὸς ἀλλήλους μόνον, ὅταν πρὸς ἀλλήλους μὴ μνησικακώμεν· ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτούς· ὅταν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν. Πολὺ δὲ τὸ ὄφελος ταύτης τῆς εἰρήνης· μᾶλλον δὲ ἀνάγκη ταύτης· τῆς ἀρετῆς ἡμῖν πανταχοῦ· τὸν γὰρ θορυβούμενον νοῦν Θεῷ συνελθεῖν παντελῶς ἀδύνατον, δι' αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ θορύβου. Καθ' ἅπερ γὰρ ἡ εἰρήνη πανταχοῦ τοὺς πολλοὺς ἕνα δείκνυσσι, οὕτως ὁ θόρυθος τὸν ἕνα πολλοὺς ποιεῖ. Πῶς οὖν ἐφαρμόσαι δυνήσεται τῷ ἐνὶ καὶ ἀπλῷ Θεῷ; ἐπειθ' ὅτι οὐδὲ εὐχασθαι δύναται καλῶς, οὐδὲ ἀπολαῦσαι τι τῆς εὐχῆς καλῶς· ὁ χωρὶς εἰρήνης· εἰχόμενος. Εἶτα γὰρ ὀργὴν ταραττει τὸν ἄνθρωπον, καὶ μνησικακία τὴν εἰρήνην τῆς ψυχῆς ἐξέβαλεν, οὐδὲ συγνώμην ἐδρῆσει τῶν πλημμελημάτων ὑπὸ τῆς εὐχῆς, πολλῶν μᾶλλον οὐδὲ ἄλλοι τινα λήψεται χάριν. Εἶτα ἀμαρτημάτων ἐτέρων ἕνεκα, ὑπὸ τοῦ συνειδότος κεντεῖται, καὶ τὴν καρδίαν ἔχει κατηγορουμένην, καὶ τοῦτον θορυβεῖται τὸν θόρυθον, τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως ἀπεστέρηται· πρὸς βρῆσις, κατὰ τὸ λόγιον, « Καὶ ὅταν εὐχῆται, χωρὶς παρρησίας εὐχεται, » τοῦτ' ἐστίν, χωρὶς πίστεως. Ὁ δὲ χωρὶς πίστεως εἰχόμενος, μάτην εὐχεται, καὶ εἰς οὐδὲν ὄφελος. Διὰ ταῦτα κελεύομεθα, καὶ μετὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ δεῖσθαι, καὶ πρὸ πάντων τῶν ἀνωθεν εἰρήνην αἰτεῖσθαι· μετὰ δὲ τούτων, καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων φιλοπράθως δεήσεις ποιῆσθαι, οὐ τῆς Ἐκκλησίας μόνον, καὶ τῆς βασιλείας, καὶ τῶν προσεταγμένων ἐκατέρων, καὶ τῶν ἐν κινδύνῳ; καὶ περιστάσεσι, καὶ συμφοραῖς ὄντων, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπάντων ἀνθρώπων τῆς οἰκουμένης ἀπάσης. Ἐπὲρ τῆς εἰρήνης γὰρ, φησὶ, τοῦ σύμπαντος κόσμου· μάλιστα μὲν, ὅτι τὸν ἑαυτῶν Δεσπότην ἴσασσι κοινὸν ἀπάντων ὄντα Δεσπότην, καὶ ὅτι μέλει πάντων αὐτῷ ὡς δημιουργῶ τῶν δημιουργημάτων· κἂν τις αὐτῶν κήδηται, θεραπεύει αὐτὸν μᾶλλον, ἢ θύων· ἔπειτα κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ γαλήνῃ αὐτῶν ἡρεμον καὶ ἡσυχίον βίον διάγωμεν, ἐν πάσῃ εὐλαθείᾳ καὶ σεμνότητι· καὶ οὐχ ὑπὲρ τῶν εἰς ψυχὴν φερμένων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν εὐχόμεθα τῶν ἀναγκαίων, εὐκрасίας ἀέρων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς· ἵν' εἰδῶμεν πάντων αἰτίων ὄντων καὶ χορηγῶν τὸν Θεὸν καὶ πρὸς ἐκεῖνον μόνον ὀρώμεν· ἐπεὶ καὶ ἄρτον αἰτεῖσθαι παρ' αὐτοῦ καθημερινὸν μετὰ τῶν ἄλλων αὐτὸς ἐκέλευσεν ὁ Χριστός.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Τι βούλεται ἡ αἰτησις τοῦ ἔλθου πανταχοῦ.

Ζητητέον δὲ κάκεινο, τίνας χάριν ὁ μὲν ἱερεὺς περὶ πολλῶν εὐχεσθαι κελεύει διαφόρων· οἱ δὲ περιεστῶτες πιστοὶ ἐλεθθῆναι μόνον εὐχονται, καὶ ταύτην μόνην ἐπὶ πᾶσι, καὶ μίαν πρὸς τὸν Θεὸν ὀφείδει φωνῆν. Πρῶτον μὲν ὅτι τοιαύτη φωνὴ καθ' ἅπερ εἴρηται εὐχαριστίαν καὶ ἐξομολόγησιν περιέχει. Ἐπειτα τὸ εἶδος παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτεῖν, τὴν

αὐτοῦ βασιλεία, ἐστὶν αἰτεῖν, ἣν τὰς αἰτουμένους ὁ Χριστὸς αὐτῆν τε ἐπηγγέλατο δώσειν, καὶ τὰ ἄλλα ὧν χρεῖαν ἔχομεν πάντα, προσθήσειν, καὶ διὰ τοῦτο ταύτῃ ἄρκοῦνται τῇ δεήσει, ὡς πάντα ὁμοῦ δυναμένη. Καὶ πόθεν ἐστὶ τοῦτο μαθεῖν, φησὶν, ὡς ὁ Θεὸς τοῦ Θεοῦ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν σημαίνει; Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ ἄθλον τῶν ἐλεημένων διηγούμενος, καὶ ἦν λήφονται παρ' αὐτοῦ τῆς χρηστότητος ἀμοιβῆν, νῦν μὲν ἐλεθῆσεσθαί αὐτοὺς λέγει, νῦν δὲ βασιλείας τεύξεσθαι ὡς ταυτὸν ἔν, τό τε τοῦ παρ' αὐτοῦ ἔλεου τυχεῖν, καὶ βασιλείας κληρονομίαν λαβεῖν. « Μακάριοι γάρ, φησὶν, οἱ ἐλεημονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεθῆσονται. » Ἐἴτα ἀλλαχοῦ, καθάπερ ἐξηγούμενος ἑαυτὸν, καὶ τί ἐστὶ τὸ ἐλεθῆναι, σημαίνων· « Ἐρεῖ, φησὶν, ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τοὺς ἐλεημονας λέγων· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Καὶ ἄλλως δὲ εἰ τις ἐξ ὧν ἐλεθόμενος ἀνθρώποι ποιούσι, τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἔλεου κατεβαλὶν ἐθαλήσει, οὐδὲν ἕτερον εὐρήσει δυνάμενον, ἢ τὴν βασιλείαν αὐτῆν. Τί οὖν οἱ ἐλεθόμενος; « Ἐπεινάσα, φησὶ, καὶ ἐδάκατε ἐμοὶ φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐπότισάτέ μου. » Οὐκοῦν καὶ ὁ Χριστὸς οὗς ἐλεεῖ, τούτους τῆς αὐτοῦ μεταδώσει τραπέζης. Τίς δὲ ἐστὶν ἐκεῖνη; « Ἴνα καθίητε, φησὶ, καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου, ἐν τῇ βασιλείᾳ μου. » Καὶ ἵνα γνῶς τὴν λαμπρότητα τῆς τραπέζης; ἐκεῖνης, καὶ ὡς οὐκ ἐστὶ δούλων, ἀλλὰ βασιλέων, μανθάνετε τὸν διάκονον, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ πάντων Δεσπότης. « Περιώζετε γάρ, φησὶ, καὶ ἀνακλινεῖ αὐτοὺς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς. » Ἀλλὰ καὶ περιβαλεῖ γυμνὸν ὄντα τὸν ἡλεθῆμενον. Οὐκοῦν στολὴν δώσει βασιλικὴν; Οἰκοθὲν γάρ αὐτὸν ἐνδύσει καὶ τῶν αὐτοῦ. Δουλικὸν δὲ οὐδὲν παρ' αὐτῷ βασιλεὶ γένηται, ὡσπερ οὐδὲν παρ' ἡμῖν οἰκοθὲν βασιλικὸν, οὐσι γὰρ δούλοις. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ἐνδύμα τοῦ γάμου, ὅπερ τοὺς περικειμένους ἔδωκεν ἀνάγκη τῆς βασιλείας εἶναι· ὅτι οὐδὲν ἔξει ὁ βασιλεὺς, ὁ μεμφόμενος αὐτοὺς, ἐκβαλεῖ τοῦ νυμφῶνος. Τί ἐστὶ; Τὴν οἰκίαν αὐτοῖς ἀνοίξει τὴν αὐτοῦ· καὶ εἰσαγαγῶν ἀναπαύσει. « Ξένος γάρ ἡμῖν, καὶ συνηγάγετά με. » Ἀλλ' οἱ ταύτης τῆς χάριτος ἀξιοῦμενοι, οὐκ ἐτι δούλοι, ἀλλὰ υἱοί. « Ὁ γὰρ δούλος, φησὶν, οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ αἰ; τὸν αἰῶνα. » Οἱ δὲ υἱοί, καὶ κληρονόμοι, τῆς βασιλείας ἀπλῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ περικειμένου τὴν βασιλείαν. « Κληρονόμοι γάρ, φησὶ, Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. » Οὕτω τὸν εἰκον παρὰ τοῦ Χριστοῦ αἰτεῖν, τὸ τυχεῖν παρ' αὐτοῦ βασιλείας, ἐστὶν αἰτεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ τῆς παραθέσεως.

Μετὰ δὲ τὸ εὐχασθαι περὶ πάντων, ἑαυτοὺς κελεύει τῷ Θεῷ παρατίθεσθαι, λέγων· « Παναγίας, ἁγράντου, ὑπερυλογίου, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν τῷ Θεῷ παραδώμεθα. » Οὐ πάντων ἐστὶ τὸ παρατίθεσθαι ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸν Θεὸν συντιθέμενον ἔχειν. Τοῦτο δὲ παρῆρησίας δεῖται πάντως,

A regnum petere, quod se petentibus daturum Christus est pollicitus, et alia etiam quibus opus habemus se adjecturum: et propterea eis hæc sufficit precatio, utpote quæ omnia simul possit. Et unde nam sciri potest; quod misericordia Dei ejus regnum significat? Ex eo quod Christus præmium misericordiam narrans, et quam ab eo accipient benignitatis remunerationem, nunc quidem illos misericordiam assecuturos, nunc vero regnum dicit; perinde ac idem sit, et ab ipso misericordiam assequi, et regnum accipere. « Beati enim, inquit, misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Deinde alibi veluti seipsum interpretans, et quid sit misericordiam consequi significans, « Dicit, inquit, Rex iis qui sunt a dextris, dicens ad misericordes: Venite, benedicti Patris mei, hæredes este parati vobis regni. » Et alioqui si quis ex iis quæ faciunt homines misericordes, voluerit divinæ misericordiae opus perspicere, ea nihil aliud inveniet valere, quam ipsum regnum. Quid ergo misericordes? « Esurii, inquit, et desti iis mihi comedere; sitiivi, et potum dedistis mihi. » Ergo et Christus quorum miseretur, eis suam mensam impertit. Quænam est autem illa? « Ut comedatis, inquit, et bibatis in mensa mea, in regno vivo. » Et ut scias illius mensæ splendorem, et quod non est servorum, sed regum scias ministrum, esse ipsum omnium Dominum. « Accingetur enim, inquit, et eos faciet accumbere, et accedens ministrabit ipsis. » Quin etiam vestiet eum cuius miserus fuerit, cum sit nudus. Dabit ergo vestem regalem; e domo enim et ex suis eum induet. Nihil est autem apud eum servile, cum sit rex, sicut nihil est apud nos e domo regale, cum servi simus. Hoc est autem indumentum nuptiale quo qui induti sunt, necesse est eos regni esse. Nihil enim habet rex, quod cum in eis reprehenderit, ex nuptialibus ædibus ejiciat. Quid præterea? domum eis suam aperiet, et introductos faciet quiescere. « Hospes enim eram, et me collegistis. » Sed qui hæc gratia dignati sunt, non amplius servi Dei, sed filii. « Servus enim, inquit, non manet in domo in æternum. » Filii autem etiam hæredes, non regni solum, sed etiam ejus qui regnum complectitur, « Hæredes enim, inquit, Dei, coheredes autem Christi. » Ita a Deo petere misericordiam est petere ut regnum sibi liceat assequi.

CAP. XIV.

De commendatione seu deposito.

Postquam autem oravit pro omnibus, jubet eos Deo seipsos commendare, dicens: « Sanctissimæ, intemeratæ, superbenedictæ, gloriosæ Dominæ nostræ Deiparæ, et semper Virginis Mariæ cum omnibus sanctis memoriam facientes, nos ipsos, et nos invicem, et omnem vitam nostram Christo commendemus, et custodiendos dononamus. » Non est omnium Deo seipsos commendare, et custodiendos tradere. Non sufficit enim dicere, sed

oportet etiam Dei consensum habere. Hoc autem omnino indiget libertate : libertatem autem facit pura conscientia, quando cor nostrum nos non condemnat, quando quæ sunt ejus, curamus : quando ut eorum quæ sunt ejus, curam geramus, nostra negligimus. Tunc enim et ipsi vere a cura nostri recedimus, et Deo eam secure committimus, quando firmam et stabilem fidem habemus quod depositum nostrum suscipiet et servabit. Quia autem res tanta consideratione et studio indiget, propterea nunc quidem sanctissimæ Dei Matris et omnium sanctorum cœtus invocato auxilio, iis commendationem seu depositionem facimus : hoc enim sibi vult illud, « commemorare, vocare, orare. » Nunc autem fidei unitate, et sancti Spiritus prius petita communione, deinde nos ipsos et omnem vitam nostram Deo commendamus, et custodiendam tradimus. Quid est autem unitas fidei? « Homo, inquit, duplici corde, est instabilis in viis suis : » duplici corde hominem vocans, eum qui est dubius et minime firmus et stabilis. Qui enim talis est, is in utramque partem declinans, in neutra parte firmiter ingreditur. Hujus autem contrarium per unitatem significatur : id quod scilicet est firmum, constans et stabile. Qui enim constanter credit, unum quiddam de re credit, vel esse, vel non esse. Qui autem est dubius, eum ad utrumque declinare vel ex ipso vocabulo manifestum est. Hoc ergo, fidei scilicet unitas, est id quod est immobile, et ab omni dubitatione liberum. Sancti autem Spiritus communio illius gratiam significat. Dicitur autem communio, quia cum Dominus per crucem interjectam sepiis macedoniam, quæ inter nos et Deum erat, diruisset, quoniam nos qui tunc disjuncti erant, nullo modo posse convenire et communicare cognoverat : deinceps sancti Spiritus ad apostolos adventus hoc efficit. Hinc enim sanctum baptisma et omnis fons divinarum gratiarum hominibus apertus est. Et, ut dicit beatus Petrus, divinæ naturæ socii facti sumus participes.

Opus est ergo et fide firma et spiritus auxilio ei qui seipsum Deo est commendaturus, et se ei custodiendum daturus. Neque vero unusquisque seipsum solum, sed etiam nos invicem commendamus. Oportet enim non tantum querere quod suum est, sed etiam aliorum, propter legem charitatis.

CAP. XV.

De antiphonis quæ dicuntur, et precibus quæ in ipsis fiunt.

Interea autem dum petitiones præsit diaconus, et sacer orat populus, sacerdos intus orat per se submissa voce pro astantibus, et pro hac sancta domo, ut eis divites effundantur misericordiæ et miserationes a Deo, et adjicit causam propter quam et ipse hæc petit, et Deus quæ petivit, juste præbuerit, non quod digni sint qui sunt accepturi, non quod ea jure accipere mereamur, sed quia tibi con-

παρρησίαν δὲ καθάρην ποιεῖ συνειδός· ὅταν ἡ καρδία τῶν μὴ καταγινώσκει ἡμῶν· ὅταν τὰ αὐτοῦ μεριμνῶμεν, ὅταν ὑπὲρ τοῦ μεριμνῆν τὰ ἐκεῖνου, τῶν ἡμετέρων καταφρονῶμεν. Τότε γὰρ αὐτοὶ τε ἀληθῶς ἀπιστάμεθα τῆς μερίμνης τῆς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τῷ Θεῷ ταύτην παρατίθεμεν ἀσφαλῶς· πιστεύοντες βεβαίως ὅτι δέξεται τὴν παρακαταθήκην ἡμῶν καὶ φυλάξει. Ἐπει τοίνυν τοσαύτης δεικται τὸ πρᾶγμα φιλοσοφίας τε καὶ σπουδῆς, διὰ τοῦτο νῦν μὲν παναγίαν τοῦ Θεοῦ Μητέρα, καὶ τὸν τῶν ἁγίων ἅπαντα κύκλον εἰς ἐπικουρίαν καλέσαντες, εὐχαριστεύμεθα τὴν παράθεσιν· τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ, « μνημονεύειν, » τὸ, « καλεῖσθαι, » τὸ, « δεηθῆναι. » Νῦν δὲ τὴν ἐνότητά τῆς πίστεως, καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἰτησάμενοι πρότερον, εἴτα ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν τῶν μεμνημένων παρατίθεμεθα τῷ Θεῷ. Τί δὲ ἐστὶν ἡ τῆς πίστεως ἐνότης; « Ἄνθρωπος, φησὶ, διψυχος, ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ· » διψυχον λέγων τὸν ἀμφίβολον, τὸν οὐδαμῶς βέβαιον. Ὁ γὰρ τοιοῦτος ἐφ' ἐκατέρας κλίνας, οὐδετέρῳθι βαίνει βεβαίως. Τοῦτο τὸ ἐναντιὸν δηλοῦται διὰ τῆς ἐνώσεως, τὸ πάγιον, τὸ βέβαιον, ἡ ἐσότης. Ὁ μὲν γὰρ πιστεύων βεβαίως; ἐν τῇ γινώσκει περὶ τοῦ πράγματος, ἢ τὸ εἶναι, ἢ τὸ μὴ εἶναι, Ὁ δὲ ἀμφίβολος πρὸς ἀμφω λέπων, καὶ ἀπὸ τῆς προσηγορίας γίνεσθαι δηλοῦται. Τοῦτο μὲν ἡ τῆς πίστεως ἐνότης· τὸ ἀκίνητον, τὸ πάσης ἀμφιβολοῦ ἀπηλλαγμένον. Ἡ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνία τὴν ἐκεῖνου σημαίνει χάριν. Λέγεται δὲ κοινωνία, ὅτι τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ σταυροῦ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, τὸ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἡμῶν καθελόντες, ἐπέειπεν τότε διστακμένους καὶ μηδὲν ἔχοντας κοινόν, συνίεναι καὶ κοινωνεῖν ἑαυτοῖς, ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἐπιδημία τοῦτο ποιεῖ. Ἐντεῦθεν γὰρ τὸ ἅγιον βάπτισμα καὶ πᾶσα ἡ τῶν θείων χαρίτων πηγὴ τῶς ἀνθρώποις ἀνέφυγε, καὶ, κατὰ τὸν μακάριον Πέτρον, θείας γεγόναμεν κοινωνοὶ φύσεως.

Δεῖ τοίνυν καὶ πίστεως βεβαίας, καὶ τῆς παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος βοηθείας, τῷ μέλλοντι καλῶς ἀνατιθέσθαι τῷ Θεῷ ἑαυτὸν. Καὶ οὐκ ἑαυτὸν ἑαστός μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλους παρατίθεμεθα. Δεῖ γὰρ οὐ τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἄλλων, διὰ τὴν τῆς ἀγάπης νόμον.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΕ'.

Περὶ τῶν λεγομένων ἀντιφώνων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὐχῶν.

Ἐν ὅσῳ δὲ τῶν αἰτήσεων ὁ διάκονος ἐξηγεῖται, καὶ ὁ ἱερεὺς λαδὸς εὐχεται, ὁ ἱερεὺς ἐνδὸν εὐχὴν ποιεῖται ἡσυχῆ καὶ καθ' ἑαυτὸν, ὑπὲρ τῶν περιεστώτων, καὶ τοῦ ἁγίου οἴκου, πλοῦσια χεθῆναι αὐτοῖς τὰ ἐλεητὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς οἰκτιρμούς· καὶ προστιθῆσθαι τὴν αἰτίαν δι' ἣν αὐτοὶ ταῦτα αἰτεῖται, καὶ ὁ Θεὸς ἐν παράσχει τὰ ἑαυτοῦ δίκαια, οὐ τῷ, ἀξίους εἶναι τοὺς αἰτουμένους, οὐχ ὅτι δίκαιοι λαβεῖν ἡμεῖς,

ἀλλ' ὅτι σοι πρέπει πάντα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύ-
νησις. « Διὰ τὴν σὴν δόξαν ταῦτα δέομαι σου, »
φησί. Τὸ γὰρ οὕτω φιλανθρωπεύσασθαι πρὸς τοὺς
ἀναξίους ἡμᾶς, ὑπὲρ τῆς σῆς γίνεται δόξης. Τοῦτο
δὲ τὸ δευάζεσθαι πρέπει σοι κατ' ἐκεῖνο τὸ τοῦ μα-
καρίου Δαβὶδ, « Μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ ἡμῖν, ἀλλὰ τῷ
δυνάματι σου δὲς δόξαν. » Διὰ τοῦτο τὴν εὐχὴν τε-
λέσας, τὴν αἰτιολογίαν ταύτην, ὅτι καὶ ἀκροτελεύ-
τιος οὖσα καὶ δοξολογία ἐστίν, εἰς ἐπήκον πάντων
ἀναγινώσκει, ἵνα τοῦ ὕμνου κοινωνοὺς ἅπαντας
λάβῃ, καὶ ὑπὸ πάσης τῆς Ἐκκλησίας ὁ Θεὸς ὕμνη-
θῇ. Καὶ τοίνυν ἀκούοντες κοινωνοῦσιν αὐτῷ τοῦ
ὕμνου. Εἰπόντος γὰρ τοῦ ἱερέως καὶ δοξολογήσαν-
τος, οἱ πιστοὶ πάντες τὸ « Ἀμήν » ἐπιλέγουσι, καὶ
τοῦτο τὸ ῥῆμα βοήσαντες οἰκειοῦνται πάσας τὰς
ἐκείνου φωνάς. Εἶτα τῶν ἱερῶν ψαλμωδῶν ἀπάρ-
χεται μὲν ὁ ἱερεὺς πληροῦσι δὲ τὸ πᾶν οἱ περιεστῶ-
τες, τὰ θεόπνευστα τῶν ἱερῶν προφητῶν ἄδοντες
ῥήματα. « Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ
καὶ ψάλλειν τῷ δυνάματι σου. Ὑψιστε. » ἀρχῇ πρέ-
πον εὐθύς τὸ ῥῆμα, ὅτι περὶ αὐτοῦ λέγει τοῦ ὕμνου,
ὅτι ἀγαθόν, ὃ δεῖ πάντως εἰδέναι πρὸ παντὸς ὕμνου.
ἐξομολογεῖσθαι λέγων τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ὕμνεῖν.
Τούτων δὲ καὶ τῶν ἐξῆς ὕμνηθέντων, ὁ διάκονος εἰς
εὐχὴν προτρέπεται τοὺς πιστοὺς, οἳ καὶ πρότερον
αἰτεῖσθαι κελεύων. Ἐν ὅσῳ δὲ ἡ ψαλμωδία ἐτε-
λεῖτο, καὶ οἱ πιστοὶ ἤρχοντο, ὁ ἱερεὺς ἔνδοξον εὐχὴν
ποιησάμενος εἰς τὸν Θεόν, καθόλου τε περὶ τοῦ πλη-
ρώματος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδίως ὑπὲρ τῶν κο-
σμοῦντων τὸν ἅγιον αὐτοῦ οἶκον, καὶ λαμπρὸν παν-
ταχθὲν ἀποδεικνύει ἐπιθυμοῦντων, ἵνα καὶ αὐτοὶ
παρ' αὐτοῦ δοξασθῶσιν, αἰτίαν προστίθῃσιν ἐπικαι-
ροτάτην, « Ὅτι σὸν τὸ κράτος, καὶ σοῦ ἐστὶν ἡ
βασιλεία. » Παρὰ τοῖς βασιλεῦσι, φησὶν, ἡ δόξα,
καὶ τὸ δύνασθαι λαμπροὺς ποιεῖν, οὓς ἂν βούλω-
νται. Σὺ δὲ, βασιλεὺς αἰώνιος, καὶ σὸν τὸ κράτος, καὶ
σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία. Καὶ ταύτην τὴν αἰτιολογίαν,
ὡς δεξολογίαν οὖσαν βοήσας ἐν τοῖς ἅπαντων ὡσὶ
τῶν πιστῶν, καὶ κοινωνιᾶν λαβόντων τοῦ πρὸς τὸν Θεόν
ὕμνου, καθάπερ καὶ πρότερον, αὐθις τῶν ψαλμω-
δῶν ἄρχεται, καὶ οἱ πιστοὶ συμπληροῦσιν, εἶτα αἰ-
τοῦνται παρὰ Θεοῦ τὰς αἰτήσεις, ὧν ὁ διάκονος ἐξη-
γεῖται, κατὰ τὰ πρότερον εἰρημέναι. Ὁ δὲ ἱερεὺς
πάλιν εὐχὴν ποιησάμενος ὑπὲρ τῶν συνεχομένων
αὐτῷ πιστῶν, ἵνα ὧν ἕκαστος ἰδίᾳ αἰτεῖται, τύχοι
κατὰ τὸ αὐτῷ συμφέρον παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπι-
ζῶν αἰώνιον ἐν τῷ μέλλοντι. προστίθῃσιν αἰτίαν,
τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν. ἦν καὶ
ἀκροτελεύτιος οὖσα εἰς ἐπήκον τῶν ἅπαντων ἐπι-
πῶν, τῆς ἀπάρχεται ψαλμωδίας τριτῆς, ἧς ἄδομέ-
νης τὸ Εὐαγγέλιον εἰσάγεται δορυφορούμενον, ὑπὸ
λαμπάσι καὶ θυμιάμασι, πάντων πεμπόντων, ὅσοι
τοῦ βῆματος, τοῦ διακόνου αὐτὸ κομίζοντος, ἡ εἰ μὴ
παρῶν τύχοι, τοῦ ἱερέως. Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐν τῷ εἰς τὸ
θυσιαστήριον εἰσιέναι μέλλει, στάς πρὸ τῶν θυρῶν
ἐκ μικροῦ διαστήματος, ἕως τῆς ψαλμωδίας πληρωθῆ,
εὐχεται τῷ Θεῷ ἁγίους ἀγγέλους συνεσελεθῆναι, εἰς
τὸ θυσιαστήριον εἰσιόντι, καὶ συνεψάφασθαι τῆς
ἱερουργίας, καὶ κοινωνῆσαι τῆς πρὸς Θεὸν δεξολο-

venit omnis gloria, honor et adoratio. « Propter
tuam gloriam, inquit, hæc te rogo. » Benignum
enim et munificum esse in nos qui sumus indigni,
ad tuam gloriam pertinet; hoc autem, scilicet glo-
rificari, tibi convenit, ut est illud beati David :
« Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo
da gloriam. » Propterea cum perfecit orationem,
hanc causæ allationem, quæ et est in extrema
parte, et est glorificatio, legit omnibus audientibus,
ut omnes hymni participes accipiat, et Deus ab omni
Ecclesia lauletur. Audientes ergo sunt hymni (cum
illo) participes. Postquam enim ille dixit et glori-
ficavit, fideles omnes « Amen » dicunt, et cum hoc
verbum acclamant, omnes illius voces ut proprias
sibi assumunt. Deinde sacras psalmodias incipit
quidem sacerdos, implet autem universum ille qui
circumstant, divinitus inspirata sacrarum prophe-
tarum verba canentes : « Bonum est confiteri De-
mino, et psallere nomini tuo, Altissime. » Princi-
pio conveniens statim verbum, quia de ipso dicit
hymno, quod est bonum, quod oportet omnino scire
antè omnem hymnum, appellans confiteri, gratias
agere, hymnos canere. His autem et iis quæ se-
quuntur cantatis, diaconus fideles ad orationem
alhortatur. Interea autem dum peragebantur psal-
modiæ, et fideles orabant, sacerdos postquam intus
ad Deum fecit orationem, et generaliter pro toto
corpore Ecclesiæ, et seorsum pro iis qui sanctam
domum ejus ornant, et eam undequaque splendide
reddere desiderant, ut et ipsi ab ipso glorificen-
tur, causam adjicit in primis opportunam et con-
venientem : « Quia tua est potentia, tuum est re-
gnum. » Apud reges, inquit, est gloria, et posse
splendidos efficere quos voluerint. Tu autem, rex
æternus, et tua est potentia, et tuum est regnum.
Et cum hanc causæ redditionem, utpote quæ sit
glorificatio, omnium fidelium auribus inclamavit,
et nos hymni ad Deum participes effecit, sicut et
prius rursus incipit psalmodias, et fideles eas
complevit. Deinde petunt a Deo petitiones, quas
præcit diaconus, ut ante dictum est. Sacerdos au-
tem rursus facta oratione pro iis qui una cum eo
precantur fidelibus, ut quæ unusquisque privatim
petit, a Deo consequatur, prout ei utile fuerit, et
præterea vitam æternam in futuro, adjicit causam
ipsius bonitatem et clementiam. Quam utpote ulti-
mam, postquam omnibus audientibus dixit, inci-
pit tertiam psalmodiam. Quæ dum canitur, Evange-
lium introducitur stipatum lampadibus, omnibus
iis deducantibus qui sunt ministri altaris, diacono
ipsum afferente, vel, si non adsit, sacerdote. Sa-
cerdos autem, quando est ad altare ingressurus,
stans parvo interjecto spatio ante fores, donec com-
pleta fuerit psalmodia, orat Deum, ut sancti angeli
una cum Deo ingrediantur, intrante ad altare, et
sacrificium contrectent, et sint cum ipso glorifica-
tionis participes, et adjiciat causam, quia et ab ho-
minibus et ab angelis convenit ipsum glorificari et
adorari. Hoc enim sibi vult illud : Omnis gloria,

honor et adoratio ab omnibus qui Deum glorificare, honorare et adorare sciunt. » Et hæc precatus, ingreditur ad altare, et ponit super sanctam mensam Evangelium.

Θεὸν εἰδόντων, καὶ προσκυνεῖν. » Καὶ ταῦτα εὐξάμενος εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσέρχεται, καὶ τίθεισιν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τὸ Εὐαγγέλιον.

CAP. XVI.

Significatio sacrificii in summa.

Necesse est autem ab alto sigillatim persequi verba psalmodiarum, si prius illud dixerimus, quod mysterium incarnationis Christi significatur quidem per ipsum sacrificium; significatur autem etiam per ea quæ præcedunt sacrificium, et per ea quæ post sacrificium et sunt et dicuntur. Sacrificium enim mortem ipsius annuntiat, et resurrectionem, et assumptionem, quoniam pretiosa dona in ipsum Dominicum corpus mutantur, quod resurrexit, quod in cælos ascendit; quæ autem ante sacrificium sunt, ea quæ ante mortem fuerunt, adventum, ostensionem, perfectam manifestationem; quæ vero post sacrificium, Patris promissionem, ut ipse dixit, Spiritus ad apostolos descensum, gentium per illos ad Deum conversionem et communionem. Et est universa mysterii celebratio, veluti unum quoddam corpus historię ab initio usque ad finem convenientiam et integritatem conservans, adeo ut unumquodque eorum quæ sunt vel dicuntur, separatim aliquid ad universi confectionem conferat. Unde psalmi ut qui in divini mysterii celebrationis exordio canuntur, primum tempus Christi incarnationis significant. Quæ autem ea consecraverunt, nempe sacramenta Scripturarum lectiones, et reliqua, id quod deinceps sequitur. Atqui alia esse causa dicta est Scripturarum et psalmodiarum, quod sint scilicet purgationes et præparationes ad sacra mysteria. Sed nihil prohibet ea et hoc et illud posse, et eadem et fideles sanctificare, et incarnationis mysterii œconomiam significare. Quemadmodum enim vestes implent quidem usum amictus et corpus tegunt, eo autem quod tales sunt vel tales, et studium vitæque exercitium significant, et dignitatem eorum qui induti sunt: ita etiam se habet in his. Quod enim sunt omnino divinæ Scripturæ, et verba divinitus inspirata quæ canuntur et leguntur: eos qui legunt et canunt, sanctificant. Quod autem talia electa sunt et sic ordinata, etiam aliam habent potestatem, et sufficienti ad significandum Christi adventum et ejus institutionem. Non solum enim ea quæ canuntur et dicuntur, sed etiam quæ sunt, eodem modo se habent, et fit unumquodque proprium usum presentem: significat autem etiam aliquid ex operibus, vel actionibus, vel passionibus Christi, sicut est Evangelii ad altare allatio, pretiosorum donorum importatio. Fit enim utrumque quidem ad usum: illa quidem ut Evangelium tegatur, hæc vero ut peragatur sacrificium. Significant autem utraqque Domini ostensionem et manifestationem: illa quidem ejus incipientiæ manifestari, adhuc obscuram

ἄγλας αὐτῶ· καὶ προστίθεισιν αἰτίαν, ὅτι παρὰ ἀνθρώπων καὶ παρὰ ἀγγέλων πρέπει αὐτὸν δοξάζεσθαι. Τοῦτο γὰρ βούλεται, ἡ πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις ἢ παρὰ πάντων, τῶν δοξάζειν

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ΄.

Σημασία τῆς ἱερουργίας ἐν κεφαλῇ.

Ἄναγκαῖον δὲ ἀνοθεῖν κατὰ μέρος ἐπελθεῖν τῶν ψαλμῶδων τὰ βήματα· ἐκεῖνον πρότερον εἰπόντας ὅτι τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ, σημαίνεται μὲν διὰ τῆς θυσίας αὐτῆς· σημαίνεται δὲ, καὶ διὰ τῶν πρὸ τῆς θυσίας, καὶ τῶν μετὰ τὴν θυσίαν, τελουμένων καὶ λεγομένων. Ἡ μὲν γὰρ θυσία τὴν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλει, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν, ὅτε τὰ τίμια δῶρα εἰς αὐτὸ τὸ Κυριακὸν μεταβάλλει σῶμα, τὸ ἀναστάν, τὸ εἰς οὐρανούς· ἀνεληλυθός. Τὰ δὲ πρὸ τῆς θυσίας, τὰ πρὸ τοῦ θανάτου, τὴν παρουσίαν, τὴν ἀνάδειξιν, τὴν ἐπαγγελίαν φανερώσιν, τὰ δὲ μετὰ τὴν θυσίαν, τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ὡς αὐτὸς εἶπε, τὴν τοῦ Πνεύματος εἰς τοὺς ἀποστόλους κάθοδον, τὴν τῶν ἐθνῶν δι' ἐκείνων πρὸς θεὸν ἐπιτροπήν τε καὶ κοινωνίαν. Καὶ ἔστιν ἡ πᾶσα μυστογωγία καθάπερ τι σῶμα ἐν ἱστορίᾳ, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους τὴν συμφωνίαν καὶ ὁλοκληρίαν φυλάττον· ὥστε ἕκαστον τῶν τελουμένων, ἢ λεγομένων ἰδίαν τινα συντέλειαν τῆ ὁλότης πρέχειν. Ὅθεν οἱ ψαλμοὶ, ὡς ἂν ἐν προομιαῖς τῆς μυσταγωγίας ἄδόμενοι, τὸν πρότερον καιρὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας σημαίνουσι· τὰ δὲ μετὰ τοῦτον, αὐτὴ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις, καὶ τὰ ἄλλα, τὸ ἐφεξῆς. Καὶ μὴν ἄλλη τις εἶναι εἰρηται ἢ αἰτία τῶν ψαλμῶδων, καὶ τῶν Γραφῶν· προκαθάρσιαν τινὰ πρὸς τὰ μυστήρια, καὶ παρασκευάς· ἀλλ' οὐδὲν κωλύει καὶ τοῦτο κἀκεῖνο δύνασθαι, καὶ τὰ αὐτὰ καὶ τοὺς πιστοὺς ἀγιάζειν, καὶ τὴν οἰκονομίαν σημαίνειν. Καθάπερ γὰρ τὰ ἱμάτια πληροῦσι μὲν τὴν χρεῖαν τῆς ἐνδοπίως, καὶ καλύπτουσι τὸ σῶμα, τῷ δὲ τοιαῦτε εἶναι ἢ τοιαῦτε, καὶ ἐπιτήδευμα σημαίνουσι, καὶ βίον, καὶ ἀξίαν τῶν περικειμένων· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦτον ἔχει. Ὅτι μὲν γὰρ ὅπως θεῖται Γραφῶν, καὶ θεόπνευστα βήματα τὰ ἀδόμενα καὶ ἀναγιγνωσκόμενα, τοὺς ἀναγιγνωσκοντας καὶ ἄδοντας ἀγιάζει· ὅτι δὲ τοιαῦτα ἐξελέγη, καὶ οὕτως ἐτάχθησαν, καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν ἔχουσι, καὶ ἀρκοῦσι πρὸς σημασίαν τοῦ Χριστοῦ παρουσίας; καὶ πολιτείας. Ἐπεὶ οὐ μόνον τὰ ἀδόμενα καὶ λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τελούμενα, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ γίνεται μὲν ἕκαστον τῆς χρεῖας ἕνεκα τῆς ἀνισταμένης. Σημαίνει δὲ καὶ τὴν τῶν τοῦ Χριστοῦ ἔργων ἰσχύον, ἢ παθῶν· οἷον ἔστιν, ἢ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσαγωγή τοῦ Εὐαγγελίου, ἢ εἰσαγωγή τῶν τιμίων δώρων. Γίνονται μὲν γὰρ κατὰ χρεῖαν ἕκαστα, ἢ μὲν ἵνα τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγνωσθῆ, ἢ δὲ ἵνα ἡ θυσία τελεσθῆ. Σημαίνουσι δὲ ἀμφότεραι τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάδειξιν ἢ φανέρωσιν ἢ μὲν ἀρχομένου φανεροῦσθαι τὴν ἀμυδρὰν ἔτι καὶ ἀτελῆ, ἢ δὲ τὴν τελειωτάτην καὶ τελειωτάτην. Εἰσὶ δὲ καὶ τῶν ἐν τῇ μυσταγωγίᾳ τελουμένων ἑνία, χρεῖαν μὲν οὐδεμίαν

καλυπνῶντα, σημασίας δὲ ἕνεκα μόνον τελούμενα, ὡς ἡ λόγχη, καὶ ἡ τοῦ ἄρτου κέντησις, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ γραφή τοῦ σταυροῦ, καὶ τὸ τελευταῖον ἡ εἰς τὰ ἅγια ἐκβολή. Καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ μυστηρίοις πολλὰ τοιαῦτα ἂν εὐροις, ὡςπερ ἐν τῷ βαπτίσματι τὸ λούεσθαι μέλλοντας, ὑποδύεσθαι δεῖ καὶ ἀποδύεσθαι, καὶ εἰς τὰς δεσμὰς βλέποντας τὰς χειράς τε ἀποτείνειν, καὶ ἐκφυσῆν. Ταῦτα γὰρ καὶ ἕτερα τοιαῦτα χρεῖαν μὲν οὐδεμίαν εἰς τὸ μυστήριον εἰσάγουσι· διδάσκουσι δὲ τὸν τεοῦόμενον, τὸ μίσος καὶ τὴν ἐχθρότητα τὸν πονηρὸν ἔχειν ἀνάγκη, καὶ ὅπως αὐτὸν ἐκτρέψουσι χρῆ, τὸν μέλλοντα Χριστιανὸν ἀληθῆ εἶναι. Τούτων οὕτως ἐχόντων θεωρῶμεν τὴν ἱεροουργίαν ἁ-ασαν κατὰ μέρος, καὶ ὅσον τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας εἰκόνα φέρει· καὶ πρῶτον τὰς ψαλμωδίας. B et quomodo oportet malignum aversari cum qui verus Christianus futurus est. His ita se habentibus, contemplemur sigillatim universum sacrificium, quatenus Servatoris incarnationis fert imaginem. Et primum psalmodias.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Ἐξηγήσις τῶν πρώτων ἀντιφώνων.

Ἡ μὲν οὖν πρώτη προτροπὴ ἐστὶν εἰς δοξολογίαν ἀρχομένους πρόπουσα· « Ἀγαθὸν, φησὶ, τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ » ὁ ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς· « Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ, καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματι σου, Ὑψίστα » Ὑψίστον Πατέρα λέγων, Κύριον τὸν Μονογενῆ· ἀγαθὸν τὸν Υἱὸν ὕμνεῖν, καὶ σε τὸν Πατέρα. Καὶ τί βούλεται ταῦτα; Πρὸς τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου προοιμιάζεται. Μέλλει γὰρ κοινὸν αὐτοῖς ποιεῖσθαι τὸν ὕμνον. Τίνα τρέπον; Τὰ τοῦ Υἱοῦ βοήσει, δι' ὧν καὶ ὁ Πατὴρ ἐδοξάσθη. Τίς γὰρ ἀφορμὴ τῆς ὕμνησεως; Ἡ τοῦ Υἱοῦ κένωσις καὶ πάροχα, τὰ δὲ τῆς σαρκὸς ἔργα καὶ πάθη· ταῦτα γὰρ ἔλεος καὶ ἀλήθεια. Ἔλεος μὲν, ὅτι πάντων ἀθλιώτατα διακειμένους, καὶ ἐχθροὺς ὄντας, καὶ πολεμίους αὐτῷ, διὰ πολλὴν χρηστότητα, καὶ φιλανθρωπίαν, οὐ περιεΐθε, καὶ οὐ συνήλγησε μόνου τῆς συμφορᾶς ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐκοινώνησε τῶν κακῶν, φόροϋ καὶ θανάτου, καὶ οὐδὲ ἀνέστησε μόνου ἐκείνου τοῦ χαλεποῦ πτώματος, ἀλλὰ καὶ βασιλείας, καὶ τῶν μεγίστων ἡξίωσεν ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο καὶ Πῦλος· « Ὅτε, φησὶν ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεράνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, » ὡς τηλικαῦτα πρῶτον φανερωθείσης ὁ τὴν τίς ἐστι. Καὶ ὁ Κύριος· « Οὕτω; ἡγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον » τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγάπης ἐκφαίνων τῷ ῥήματι τούτῳ. Ἔλεος μὲν τούτων ἕνεκα, τὴν οἰκονομίαν καλεῖ· ἀλήθειαν δὲ ὅτι καθάπερ σκιά καὶ τύποι πρὸς αὐτὴν τὰ παλαιὰ πάντα ἔωρων. Διὰ τοῦτο περὶ αὐτῆς ὁ προφήτης λέγων, « Ὁμοσε Κύριος, φησὶ, τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν. » Τίνα δὲ τὰ ὁμωμοσμένα; Ἡ τοῦ Κυρίου διὰ σαρκὸς ἐπιδημία, καὶ πολιτεία. « Ἐκ καρποῦ, φησὶ, τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου, » αὐτὸν ὄντων τὸν Σωτῆρα. Καὶ πόθεν ὄντων; Ὁ Γαβριὴλ ἐδίδαξεν ἐν οἷς τὸν ἀπρόβητον τόκον τῆ Παρθένου μηνύων, καὶ τὸν τεθησόμενον ἡλικίος ἐστὶν διδάσκων, « Δώσει αὐτῷ, φησὶ, Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. » Ἄλλ' αὐτὴ ἡ ἀλήθεια καὶ

exilemque et imperfectissimam, illa autem perfectissimam et ultimam. Sunt autem etiam eorum quae in mystica celebratione fiunt, quae nullum usum implent, significandi autem gratia tantum fiunt, ut lancea et panis punctio, et crucis inscriptio, et postremo aquae calidae in sancta injectio. Quin etiam in aliis sacramentis multa ejusmodi inveneris: quemadmodum in baptismo eos qui sint tingendi, se et calceis et vestibus exuere oportet, et ad Occidentem aspicientes, manus tendere et insufflare. Haec enim et alia ejusmodi nullum quidem usum ad sacramentum inducunt, sed docent eum qui initiat, odium et inimicitias, quas adversus malignum gerere necesse est, et quomodo oportet malignum aversari cum qui verus Christianus futurus est. His ita se habentibus, contemplemur sigillatim universum sacrificium, quatenus Servatoris incarnationis fert imaginem. Et primum psalmodias.

CAP. XVII.

Interpretatio primae antiphonae.

Prima ergo est adhortatio ad glorificationem, incipientibus conveniens: « Bonum, inquit, confiteri Domino. » Hymnus ad Deum et Patrem, et de Unigenito: « Bonum est confiteri Domino, et canere nomini tuo, Altissime: » Altissimum Patrem dicens, Dominum Unigenitum; bonum laudare Filium et Patrem. Et quid haec sibi volunt? Ad ea quae sunt deinceps dicenda exordium ducit. Est enim utriusque communem hymnum dicturus. Quomodo? Clamabit ea quae sunt Filii, per quae Pater quoque glorificatus est. Quoniam enim laudationis occasio? Filii exinanitio et paupertas, in carne opera et passiones; ea enim vocat misericordiam et veritatem. Misericordiam quidem, quod omnium miserrime affectos, cum ejus essemus inimici et hostes, propter multam suam benignitatem et clementiam non despexit: et non solum nostrae calamitatis misertus est, sed ipsorum etiam malorum fuit socius et particeps, interitus et mortis; et non solum non erexit a gravi illo casu, sed regno etiam et maximis bonis dignatus est. Quocirca Paulus quoque, « Quando, inquit, benignitas et humanitas apparuit Servatoris nostri Dei, » ut quae tunc primum ostensa et manifesta est quanta sit. Et Dominus: « Sic Deus dilexit mundum, » insignem dilectionem hoc verbo ostendens. Misericordiam ergo his de causis vocat susceptae carnis aconomiam. Veritatem autem, quia velut umbræ et figuræ vetera omnia ad eam respiciebant. Propterea de ea loquens propheta: « Juravit, inquit, Dominus David veritatem. » Quae sunt enim quae jurata sunt? Domini per carnem peregrinatio, et recta vitae institutio. « De fructu, inquit, ventris tui ponam super sedem tuam, » ipsum Servatorem significat. Et undenam hoc sciri potest? Gabriel docuit in iis in quibus arcanum partum significans, et quantus sit qui nasciturus est docens, « Dabit ei, inquit, Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit super domum Jacob in saecula, et regni ejus non erit finis. » Sed ipsa veritas est et iudicium et justitia. Quoniam

modo? Quia Servator in ea ejecto peccato et diabolo interfecto, non insigni aliquo robore, nec quod potentia vinceret, hoc fecit, sed iudicio et iustitia, sicut dictum est: «Iustitia et iudicium præparatio sedis tuæ;» sicut et nos in iudicis adversarios sententia iudicam vincemus. Propterea, «Nunc est, inquit, iudicium mundi huius; anne princeps mundi huius eicitur foras.» Hæc sciens bestias Dionysius divinæ bonitatis maxime infinitam dicit benignitatem, defœcicis multitudinis, dæmōnum scilicet, potentiam adversus nos dissolvere, non per potentiam, tanquam exsuperantem, sed ut mystice dicit traditum eloquium, in iudicio et iustitia. Quia ergo quod laudatur, non solum est misericordia et veritas, sed etiam iustitia et iudicium, propterea subiunxit Psalmographus: «Quoniam rectus Dominus noster, et non est iniquitas in eo.» — «Bonum est annuntiāre, inquit, mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem.» Die et noctu, inquit, oportet Deum laudare. Hoc enim est illud, «Mane,» et, «Per noctem.» Quod in alio dicit loco: «In omni temporis momento.» Et hæc quidem prima psalmodia.

CAP. XVIII.

Quid significant in principis sacrificii quæ canuntur prophetica.

Secunda autem psalmodia ipsum regnum laudat et decorem, et potentiam Filii Dei, quæ ex exinanitione et paupertate ei accessit. Sed quis est hic usus horum verborum prophetiarum, ei quidnam significant Servatoris susceptæ carnis œconomia? Principia ejus præsentis, quando aderat quidem, sed non cognoscebatur a multis, quando in mundo erat, et mundus ipsum non cognovit, tempus quod fuit ante Joannem, priusquam accensa esset lampas. Tunc enim et adhuc opus erat dicis propheticis. Postea autem apparuit ipse qui prædicabatur, et non erat amplius ipsi prophetis opus, sed præsentem ipsum ostendit Joannes, et ante Joannem ipse Pater. Propterea, «Omnes, inquit, prophetæ prophetarunt usque ad Joannem.» Hoc ergo tempus, quod fuit ante Joannem, significant prophetica quæ canuntur, quando etiam pretiosa dona, per quæ Christus significatur, nondum in medium adducuntur, sed seorsum cooperta reposita sunt. Et hæc quidem sic. Ipsa autem psalmi verba consideremus: «Dominus regnavit, decorem indutus est.» Cognitionem qua ipsum cognoverunt homines, et ei subjecti fuerunt, regnum appellavit, quando et decorum, et pulchrum, et potentem eum cognoverunt, ut nosse oportebat. Hoc est illud Servatoris: «Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra,» quia cum iis qui sunt in cælo, etiam si qui sunt in terra, veram Dominum agnoverunt. Nam et si quis ea quæ deinceps sequuntur, percurrat, eadem omnia inveniet. Regni itaque et potestatis modum narrans Propheta dicit: «Etenim firmavit orbem terræ qui non commovebitur,» fir-

A κρείς ἐστὶ καὶ δικαιοσύνη· τίνα λόγον; ὅτι ὁ Σωτήρ ἐν αὐτῇ τὴν ἀμαρτίαν ἐκβάλλων, καὶ τὴν δειδολογίαν ἀπικτείνων, οὐχ ὑπερβολῇ ἰσχύος, οὐδὲ τῶν κρείων δυνάμει τοῦτο ἐποίησεν· ἀλλὰ κρείς, καὶ δικαιοσύνη, κατὰ τὸ εἰρημένον, «δικαιοσύνη καὶ κρίμα ἰτοιμασία τοῦ θρόνου σου.» καθάπερ ἡμεῖς ἐν τοῖς δικαστηρίοις τοῖς ἀντιδικούς αἰρούμεν τῇ ψήφῳ τῶν δικαστῶν. Διὰ τοῦτο φησὶ· «Νῦν κρείς ἐστὶ τῷ κόσμῳ τούτῳ· νῦν ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου ἐκβλήθησεται ἔξω. Ταῦτα εἰδὼς ὁ μακάριος ἀνοήσιος, τὴν τῆς θαυραρχίης ἀγαθότητος ἀπειροτάτην φιλανθρωπίαν φησὶ τῇ· ἀποστατικῆς πλεθῆρας, τῶν θαυμένων δηλονότι, τὸ καθ' ἡμῶν καταλύσαι πρότος, οὐ κατὰ δύναμιν ὡς ὑπερισχύουσαν· κατὰ δὲ τὸ μυστικῶς ἡμῖν παραδοθὲν λόγιον, ἐν κρείσει, καὶ δικαιοσύνῃ. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ ὑμνοῦμενον οὐ μόνον εἶδος καὶ ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνη ἐστὶ καὶ κρείς, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν ὁ Ψαλμῶδης· «Ὅτι εὐθύς ὁ Κύριος ἡμῶν θεός, καὶ οὐκ ἐστὶν ἀδικία ἐν αὐτῷ.» — «Ἄγαθον τὸ ἀναγγέλλειν, φησὶ, τῷ πατρὶ τὸ εὐαγγέλιόν σου, καὶ τὴν ἀληθείάν σου κατὰ νύκτα.» Ἡμέρας καὶ νυκτὸς δεῖ, φησὶ, τὸν θεὸν ὑμνεῖν. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ «πρωὶ» καὶ «κατὰ νύκτα.» Ὅπερ ἀλλὰ γὰρ φησὶν, «Ἐν παντὶ καιρῷ.» Καὶ ταῦτα μὲν ἡ πρώτη ΚΕΦΑΛΑΙΑ. ΙΗ΄.

Τὶ σημαίνουσιν ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς λειτουργίας τὰ ἁόδμενα προφητῶν.

Ἡ δὲ δευτέρα ψαλμῶδία αὐτὴν ἀνομνεῖ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπὸ τῆς κενώσεως καὶ πτωχείας αὐτῷ περιγενομένης. Ἀλλὰ τίς ἐνταῦθα χρεια τῶν προφητικῶν τούτων βημάτων; καὶ τί σημαίνουσι διὰ τῆς τοῦ Σωτήρος ὁκονομίας; Τὰς ἀρχὰς τῆς αὐτοῦ παρουσίας, ὅτε παρεγένετο μὲν, οὕτω δ' ἐφαίνετο τοῖς πολλοῖς, ὅτε ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος αὐτὴν οὐκ ἐγίνωσκεν, τὸν πρὸ τοῦ Ἰωάννου καιρὸν, πρὶν ἀφοθῆναι τὸν λόγον. Τότε γὰρ χρεια ἦν αὐτῷ ἐν τῶν προφητικῶν λόγων. Μιὰ δὲ ταῦτα αὐτὸς ἐξάνη ὁ προφητεύμενος, καὶ οὐκ ἦν ἐτι αὐτῷ χρεια τῶν προφητῶν, ἀλλὰ παρόντα αὐτὸν ὁ Ἰωάννης εἰδείκνυ, καὶ πρὸ τοῦ Ἰωάννου ὁ πατήρ. Διὰ τοῦτο, «Πάντες οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου προσεφῆτεον.» Τοῦτον δὲ τὸν καιρὸν τὸν πρὸ Ἰωάννου σημαίνουσι τὰ προφητικὰ ἁόδμενα, ὅτι καὶ τὰ τίμια δῶρα, δι' ὧν ὁ Χριστὸς σημαίνεται, οὕτω εἰς μέσον ἀγεται, ἀλλ' ἰδίᾳ ἀπόκειται συγκαλυμμένα. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Θεωρῶμεν δὲ τοῦ ψαλμοῦ τὰ βήματα· «Ὁ Κύριος ἐθαύρασε, εὐπρέπειαν ἐνεθέσαστο,» τὴν ἐπίγνωσιν ἦν ἐπέγνωσαν αὐτῶν ἄνθρωποι, καὶ ὑπετάγησαν, βασιλείαν ἐκάλεσαν, ὅτι καὶ εὐπρεπῆ καὶ ὠραῖον καὶ δυνατὸν αὐτὸν ἐγνώσαν, ὡς εἶδει γινῶναι. Τοῦτο ἐστὶν ἐκαίνο τὸ τοῦ Σωτήρος· «Ἐδέθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.» Ἐτι μετὰ τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ οἱ ἐν τῇ γῆ τὸν Δεσπότην ἐπέγνωσαν τὸν ἀληθινόν· ἐπεὶ καὶ τὰ ἐξῆς εἴ τις ἐπέλθοι, τὰ αὐτὰ πάντα εὐρήσει. Καὶ τοίνυν τῆς βασιλείας ἐξηγουμένους τὸν τρόπον καὶ τῆς ἐξουσίας, ὁ μὲν Προφήτης· «Καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται.» στερέωμα τὴν πίστιν

λέγων. Ἐστῆσε τῆ πλάνῃ κλονουμένου, ἐκτυψὺ συν-
 ἔδρασε· τοιοῦτος γὰρ ὁ πλανώμενος· οὐδαμοῦ δύναται
 στήναι. Ὁ δὲ Κύριος, ἔ πορευθέντες, φησί, μαθη-
 τεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ
 ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος· ὁ περ ἐστὶν ἡ διδασκαλία τῆς πί-
 στεως. Ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο πρὸς τὴν βασιλείαν,
 ἡ πίστις· οὐδὲ ὑποτάγειν ἂν τελείω; τὰ ἔθνη τὸν
 τρόπον τοῦτον. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν φυλακὴν τῶν ἐν-
 τολῶν προσθεῖναι δεῖσαν, ὁ μὲν προφήτης, ἔ Τὰ
 μαρτύριά σου, φησὶν, ἐπιστάθησαν σφόδρα· ὁ δὲ
 Κύριος τῷ περὶ τοῦ βαπτίσματος λόγῳ, τῶν ἐντολῶν
 τὸν λόγον προστίθησι, λέγων, ἔ Διδάσκοντες αὐτοὺς
 τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. ἔ Ἄπερ γὰρ ὁ
 Σωτὴρ ἐντολῆς, ὁ Προφήτης μαρτύριά φησι. Καὶ
 τοῦτο πανταχοῦ τῆς Γραφῆς εὐρήσεις, μαρτύρια
 τοῦς τοῦ Θεοῦ νόμους καλοῦσης. Μετὰ ταῦτα· ἔ Τῷ
 εἰκῶ σου πρέπει ἅγιασμα, Κύριε· ἔ ἅγιασμα λέγων
 τὰς θυσίας· τὰ δῶρα, πᾶσαν λατρείαν τὴν ὀφειλο-
 μένην Θεῷ· ἔ πρέπει τῷ εἰκῶ τοῦ Θεοῦ φάσκων,
 δείκνυσιν οὐ κενὸν ἔντα τὸν οἶκον τοῦτον, οὐδὲ τοῦ
 Θεοῦ ἔρημον· ἀλλ' αὐτὸν ἐν ταυτῷ ἔχοντα τὸν σικο-
 ῦσπότην. Εἰ γὰρ κενὸς ἦν τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἂν ἔκρε-
 πον αὐτῷ τὰ τῷ Θεῷ πρέποντα μόνῳ· τοῦτο καὶ ὁ
 Κύριος τοῖς εἰρημένοις προσέθηκεν· ἐπαγγελιάμε-
 νος ἔσεσθαι μετὰ τῆς Ἐκκλησίας αἰεὶ. Τὴν δὲ Ἐκ-
 κλησίαν οἶκον Θεοῦ ζῶντος ὁ Παῦλος καλεῖ. Φησὶ
 γὰρ, ἔ Ἰνα γινῶς ὅπως δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέ-
 φεσθαι· ἦτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος· ἔ Ἰδοὺ
 ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι. ἔ Καὶ περ ἐκεῖνος, εἰς μακρό-
 τητα ἡμερῶν· εἶπεν, ὁ Κύριος ἔ Πάσας τὰς ἡμέρας,
 φησὶν, ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. ἔ Καὶ αὕτη μὲν
 ψαλμῶδία οὕτως ἀκριβῆς προφητεία ἐστὶ, τῶν διὰ τοῦ
 σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου τῷ Σωτῆρι κατορθωμένων.

ΚΕΦΑΛ. ΙΨ.

Ἐξήγησις τοῦ τρίτου ἀντιφώνου.

Ἡ δὲ ἐξῆς ἀπάντησις εἶναι δοκεῖ ὡς ἡδὴ τοῦ Κυ-
 ρίου παραγενομένου, καὶ φαινομένου· διὰ τοῦτο
 πρὸς τῆ εἰσόδῳ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀναδείξει τά-
 τεται καὶ ᾄδεται, δι' οὗ ὁ Χριστὸς σημαίνεται. Ὅτι
 δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπιφάνειαν ὁ προφήτης πρὸ τῶν
 ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς ἔχων ταύτην ἦσε τὴν ψαλμῶ-
 δίαν, δείκνυσται μάλιστα μὲν ἀπὸ τῆς ἐπ' αὐτῷ χα-
 ρᾶς καὶ εὐφροσύνης· ἦς αὐτὸς τε φαίνεται γέμων,
 καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας εἰς κοινωνίαν καλεῖ·
 ἔ Δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ· ὁ γὰρ ἦν χαί-
 ρων ἀνθρώπων μὴ τοῦ Κυρίου ἐπιδημήσαντος, ὅτι
 τὴν χαρὰν ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἐκόμισε μόνος, καὶ εἰ τις
 δὲ πρὶν ἐκεῖνον ἔλθειν εἰς τὴν γῆν ἔχαιρε, τὰ ἐκεῖ-
 νου μνηθεὶς ἔχαιρον. ἔ Ὅσπερ Ἀβραὰμ ἠγαλλιάσατο,
 φησὶν, ἔνα ἴθνη τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ εἶδε, καὶ
 ἐχάρη. ἔ Καὶ αὕτης ὁ Δαβὶδ, ἔ Ἀπόδος μοι τὴν
 ἀγαλλίαν τοῦ σωτηρίου σου. ἔ Ἦν γὰρ ἀγαλλία-
 σιν εἶχεν ἐν τῷ Χριστῷ πρὶν ἁμαρτεῖν, ταύτην δι'
 ὧν ἠμαρτεν ἀποβαλὼν, ἀπολαβεῖν ἰκέτους τὸν Θεόν.
 ἔ Ὅσπερ οὖν εἰ ἔλεγε, Δεῦτε καὶ φωτισθώμεν, φωτὸς
 ἂν ἐμήνυε παρουσίαν· οὕτως εἶπεν, Δεῦτε, ἀγαλ-
 λιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, ἔ δείκνυσιν αὐτὸν φανῆναι
 τὸν κομίζοντα τὴν χαρὰν. ἔ Ἐπειτα καὶ Σωτῆρα καὶ

mamentum fidem dicens. Stare fecit eos qui errore
 commovebantur, et sibi colligavit. Talis est enim
 qui errat : minime stare potest. Dominus autem,
 ἔ Euntēs, inquit, docete omnes gentes, baptizantes
 ipsos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ;
 ἔ quod est doctrina fidei. Sed non sufficit hoc ad
 regnum, fides ; neque perfecte subjectæ fuerint
 gentes hoc modo. Propterea cum eo etiam man-
 datorum observationem oporteret adjicere. Pro-
 pheta quidem, ἔ Testimonia, inquit, tua credibilia
 facta sunt valde ; ἔ Dominus autem ei quod de bap-
 tismo dixit, de mandatis quoque sermonem adjecit,
 dicens : ἔ Docentes eos servare quæcunque mandavi
 vobis. Quæ enim Servator mandata, Propheta vocat
 testimonia. Et hæc ubique in Scriptura invenies,
 testimonia Dei leges appellante. Post hæc, ἔ Domum
 tuam decet sanctificatio, Domine ; ἔ sanctificatio-
 nem vocans sacrificia, dona, omnem cultum qui
 Deo debetur : qui dicens decere domum Dei, ostendit
 non esse vacuum domum Dei neque Deo de-
 stitutam, sed ipsum in seipso habere domum Domini.
 Si enim ea Deo esset vacua, non decerent
 eam illa quæ soli Deo conveniunt. Hoc autem etiam
 Dominus his quæ dicta sunt adjecit, pollicitus se
 semper futurum cum Ecclesia. Ecclesiam autem
 domum Dei viventis vocat Paulus. Dicit enim : ἔ Ut
 scias quomodo oportet in domo Dei versari, quæ est
 Ecclesia Dei viventis ; ἔ Ecce ego vobiscum sum ;
 ἔ et quod ille, ἔ In longitudinem dierum, ἔ dixit,
 Dominus dicit, ἔ Omnibus diebus, usque ad con-
 summationem sæculi. ἔ Et hæc quidem psalmodia
 est adeo exacta prophetia eorum quæ per crucem
 et mortem a Servatore gesta sunt.

CAP. XIX.

Interpretatio tertiæ antiphonæ.

Quæ autem sequitur, videtur esse quidam occur-
 sus, tanquam Domino jam accedente et apprente ;
 et ideo in ingressu Evangelii et ostensione ponitur
 et canitur, per quam Christus significatur. Quod
 autem Christi apparitionem ante oculos animæ
 habens Propheta, hanc cecinit psalmodiam, ma-
 xime quidem ostenditur ex gaudio et lætitia, qua
 ea de causa ipse plenus videtur, et alios omnes
 vocat ad societatem : ἔ Venite, exsultemus Domino. ἔ
 Non poterat enim homo gaudere, nisi Dominus
 cum eis versaretur, quia solus Christus nobis gau-
 dium attulit ; et si quis antequam ille in terram
 veniret, gavisus est, in his, quæ ad illum pertinent,
 initiatus gavisus est. ἔ Sicut Abraham exsultavit,
 Inquit, ut videret diem meum, et vidit, et gavisus
 est. ἔ Et ipse David, ἔ Redde mihi lætitiā saluta-
 ris tui. Quam enim habebat lætitiā in Christo
 antequam peccaret, eam per peccatum amissam
 ut reciperet, Deum oravit. Quemadmodum ergo si
 dixisset, Venite et illuminemur, lucis præsentiam
 significasset, ita cum dixit : ἔ Venite, exsultemus
 Domino, ἔ ostendit cum apparuisse qui affert læ-
 titiam. Deinde etiam Servatorem hunc Dominum

appellat. Servatorem autem et salutem, et salutare Christum vocat Scriptura, et ex divinis personis solus Filius fuit nostræ salutis opifex, et per seipsum universum effecit, quemadmodum dixit Paulus: « Per seipsum purificationem faciens peccatorum nostrorum. » Quod etiam ipse ostendit exemplo boni pastoris, qui non misit qui ovem perditam quærerent, sed ipse quæsit, et invenit, et sustulit, et in humeris gestavit. Propterea etiam cognomen sortitus est, quod rei conveniret, appellatus Jesus: « Proceperimus faciem ejus in confessione; » faciem, apparitionem ejus dicens: ne expectemus eum videre cum domi fuerit, obviam eamus in confessione, scilicet glorificatione. « Et in psalmis jubilemus ei: » Deo convenientem ei reddamus honorem. Ipse quidem in servi forma esse elegit, nos autem Dominum ne ignoremus, et carne offendamus, ne eo abducamur, ut vilia et abjecta de excelso animo concipiamus, propter id quod apparet. « Quia Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnem terram, » qui in hac carne legitur. Et quæ deinceps sequuntur omnia Deo convenientia adjicit. Et sunt ejusmodi quidem prophetica, et opportune canuntur.

CAP. XX.

De ostensione Evangelii, et de hymno ter sancti.

His autem peractis, sacerdos stans super altare, in altum tollit Evangelium et ostendit, Domini ostensionem significans, quando cœpit multis apparere. Per Evangelium enim Christus significatur, quemadmodum et prophetici libri dicuntur *Prophete*, quemadmodum diviti ab Abraham dictum est: « Habent Mosem et prophetas; » dicebat autem libros. Quia autem eo qui prædicitur ostenso, et per seipsum apparente, verbis prophetarum nemo vult attendere, propterea ostenso Evangelio cessant prophetica. Capimus autem si quid est Novi Testamenti. Vel enim sanctissimam Dei Matrem, vel alios sanctos laudamus, vel ipsum Christum canticis celebramus, propterea quod nobiscum versatus est, vel ob ea quæ dum nobiscum versaretur, passus est vel fecit. Propter quæ Ecclesia diem festum semper celebrat. Deinde etiam ipsum ut Trinitatem Deum decantamus, qualem ipsum esse nos docuit Servatoris apparitio. Hic autem hymnus ab angelis quidem dictus est, acceptus est autem ex libro Psalmorum sanctorum Prophetæ. Collectus est autem a Christi Ecclesia, et Trinitati dedicatus: hoc enim, « Sanctus, » quod ter canitur, est angelorum; illud vero, « Deus et fortis et immortalis, » est beati David, ubi dicit: « Sitit anima mea ad Deum fontem vivum. » Hæc autem suscepisse et illis conjunxisse, et supplicationem adjecisse: dico autem illud, « Miserere nostri, » est Ecclesiæ eorum qui Trinitatem unum Deum et sciunt et prædicant, partim ut ostendatur Veteris Testamenti cum Novo convenientia: partim autem, ut angeli et homines fiant una Ecclesia et chorus unus, per Christi adventum, qui est supercælestis et terræ nus.

Κύριον τοῦτον καλεῖ. Σωτήρα δὲ καὶ σωτηρίαν ἡ Γραφή τὸν Χριστὸν καλεῖ· ὅτι τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων μόνος ὁ Υἱός· αὐτουργός ἐγένετο τῆς σωτηρίας ἡμῶν· καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸ πᾶν εἰργάσατο, καθάπερ εἶπε Παῦλος, « Δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν παυσάμενος τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν. » Ὁ καὶ αὐτὸς ἐδύλωσε, τῷ παραδείγματι τοῦ καλοῦ ποιμένος, ὃς οὐκ ἐπεμύχε τοὺς ζητήσοντας τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλὸς, ἀλλ' αὐτὸς ἐζητήσας· καὶ εὗρε καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκόμισσε. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν προφηγορίαν ἐδέξατο, τὴν τοῦτο δυναμένην, κληθεὶς Ἰησοῦς· ἐπροφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει· ἐπρόσωπον ἐπιφάνειαν αὐτοῦ λέγων· μὴ ἀναμείνωμεν οἴκοι γενόμενον ἰδεῖν αὐτὸν, ἀπαντήσωμεν ἐν ἐξομολογήσει, ἐν δοξολογίᾳ δηλονότι, « Καὶ ἐν ψαλμοῖς ἀλαλάξωμεν αὐτῷ, » Θεῷ πρέπουσαν ἀποδῶμεν αὐτῷ τιμὴν. Ὁ μὲν ἐν δούλῳ μορφῇ φανῆναι κατεδέξατο· ἡμεῖς δὲ τὴν Δεσπότην μὴ ἀγνοήσωμεν, μὴ προκρίψωμεν τῇ σαρκί, μὴ παρενεθώμεν ἐπὶ τὰ ταπεινὰ περὶ τοῦ ὑψηλοῦ φρονεῖν, διὰ τὸ φαινόμενον. « Ὅτι Θεὸς μέγας Κύριος καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάντων τῆν γῆν, » ὁ ἐν αὐτῇ καλυπτόμενος· τῇ σαρκί. Καὶ τὰ ἐξῆς· δὲ θεοπροπητῇ προστίθησι πάντα. Καὶ ταυῦτα μὲν τὰ προφητικὰ, καὶ οὕτω κατὰ καιρὸν ᾄδονται.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Περὶ τῆς ἀναδείξεως τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ τρισυαίου ὕμνου.

Τούτων δὲ ἄσθεντων, ὁ ἱερεὺς ἐν μέσῳ πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἰστάμενος ὑψοῦ τὸ Εὐαγγέλιον αἰρεῖ, καὶ ἀναδείκνυσι· τὴν ἀναδείξιν τοῦ Κυρίου σημαίνων, ὅτι ἤρξατο φαίνεσθαι. Διὰ γὰρ τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ Χριστὸς· δηλοῖται· ὡσπερ τὰ προφητικὰ βιβλία Προφητῶν λέγονται· κατὰ τὸ εἰρημένον ὅπρὸ τοῦ Ἀβραὰμ πρὸς τὸν πλούσιον, « Ἐχουσι Μωσῆα καὶ τοὺς προφῆτας, » τὰ βιβλία λέγοντος. Ἐπεὶ δὲ τοῦ προφητευομένου, ἀναδεικνυμένου, καὶ δι' ἑαυτοῦ φαινόμενου, τοῖς ῥήμασι τῶν προφητῶν οὐδεὶς ἀξίως προσέχειν, διὰ τοῦτο τοῦ Εὐαγγελίου ἀναδεικνυμένου, τὰ προφητικὰ παύονται. Ἄδομεν δὲ, εἴ τι τῆς κατῆς ἐστὶ Διαθήκης. Ἡ γὰρ τὴν παναγίαν τοῦ Θεοῦ Μητέρα, ἡ ἄλλου· τῶν ἁγίων ἐγκομιμάζομεν, ἡ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ὁμολοῦμεν, ὅπερ ὦν εἰς ἡμᾶς ἐπαδήμησεν, ἡ ἐπιδημήσας ἐπαθεν ἡ ἐποήσεν. Ἐφ' οἷς ἐκάστοτε ἡ Ἐκκλησία πανηγυρίζει Ἐπειτα καὶ αὐτὸν, ὦ· Τριάδα, τὸν Θεὸν ἀνομολοῦμεν, ὅσον αὐτὸν ἡμᾶς εἶναι ἐδίδαξεν ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Σωτήρος. Ὁ δὲ ὕμνος οὗτος εἰληπταὶ μὲν ἀπο τῶν ἀγγέλων, εἰληπταὶ δὲ καὶ ἀπὸ τῆς βίβλου τῶν ἱερῶν τοῦ Προφήτου ψαλμῶν. Συντίθεται δὲ παρὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ ἀνετέθη τῇ Τρ. ἀδ. Τὸ μὲν γὰρ, « Ἄγιος, » τρις βρώμενον, τῶν ἀγγέλων, τὸ δὲ, « Θεός· καὶ ἰσχυρός καὶ ἀθάνατος, » τοῦ μακαρίου Δαβὶδ, ἐν οἷς φησι, « Ἐβίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα· » τὸ δέξασθαι δὲ καὶ συνθεῖναι ταῦτα ἐκεῖνοις, καὶ προσθῆναι τὴν ἱεράσαν, λέγω δὴ τὸ, « Ἐλήθησον ἡμᾶς, » τῆς Ἐκκλησίας τῶν Τριάδα τὸν ἕνα Θεόν, καὶ εἰδόντων καὶ κρυπτόντων, ἵνα δειχθῇ· τοῦτο μὲν ἡ πρὸς τὴν Καινὴν Διαθήκην τῆς Παλαιᾶς συμφωνία· τοῦτο δὲ τὸ, ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους μίαν Ἐκκλησίαν γενέσθαι, καὶ χορὸν ἕνα, διὰ τὴν τοῦ Χρι-

στοῦ ἐπιφάνους, τοῦ ὑπερουρανοῦ, καὶ ἐπιγείου. Ἀπὸ τοῦτο μετὰ τὸ ἀναδειχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον καὶ εἰσενεχθῆναι, τὸν ὕμνον ἔδοξεν τοῦτον, μονοῦ βωῶντας, ὡς ὁ ἐπιδημήσας οὗτος μετὰ τῶν ἀγγέλων, ἡμᾶς ἔστησεν, εἰς ἐκείνον ἔταξε τὴν χορὴν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ΄.

Περὶ τῆς κατὰ τὸν ὕμνον εὐχῆς, καὶ τῶν ἐπιφωνημάτων ἱερῶν.

Ὁ ἱερεὺς πρὸ μὲν τῆς ὑμνήσεως ταύτης, ἱκετεύει τὸν Θεὸν δέξασθαι τὸν ὕμνον, καὶ χάριν δοῦναι τοῖς ὑμνηταῖς. Καὶ τίνα χάριν; τῷ ὕμνῳ κατὰλληλον, ἀγιάσαι αὐτὸν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, συγγνώμην παρασχόμενον τῶν ἁμαρτημάτων, ὥστε ἐν οὐσίῳ λατρεύειν αὐτῷ πάσα; τὰς ἡμέρας. Καὶ τὴν αἰτίαν προστίθουσιν, ἢ ὅτι καὶ ἄγιος εἶ καὶ ἁγίοις ἐπιναπαύῃ. Ἐγὼ γὰρ ἀληθῶς ἁγίου, τὸ χαίρειν ἐν τοῖς ἁγίοις καὶ ἀγιάζειν. Καὶ τοῦτο ἐκδοῦσας καὶ δοξολογίαν προσθεῖς, τῆς ὑμνήσεως τοῦ τρισαχίου πρὸς τὸν ἱερὸν λαόν, σύνθημα τοῦτο ποιεῖται ἢ καὶ αὐτοὶ τῆς δοξολογίας τὸ Ἄμήν, ἢ κατὰ τὸ εἰσθῆς, ἐπειπόντες, τοῦ ὕμνου ἀπάρχονται. Μετὰ δὲ τὸν ὕμνον, ὁ ἱερεὺς κελεύει πάντος μὴ βραβύμως καὶ ἀμελῶς, ἀλλὰ τοῖς τελουμένοις καὶ ἀδόμενοις προσέχειν τὸν νοῦν. τὸ γὰρ, *Πρόσχωμεν*, τοῦτο δύναται. Ἐἶτα τὴν εἰρήνην εὐχεται πᾶσι, καὶ σοφίαν ἀναμνησκει, μεθ' ἧς δεῖ τοῖς μυστηρίοις προσέχειν. Τίς δὲ ἡ σοφία; οἱ προσήκοντες τῇ τελειῇ λογισμῶν, μεθ' ὧν ἱερῶν δεῖ καὶ ἀκούειν τὰ τελούμενα καὶ λεγόμενα, οἱ πίστεως γέμοντες, οἱ μὴ δὲν ἀνθρώπων ἔχοντες. Τοῦτο γὰρ ἢ τῶν Χριστιανῶν σοφία, καὶ τοῦτο δύναται τὸ σοφία, πολλαχοῦ τῆς ἱερουργίας ἐκδοόμενον τοῖς πιστοῖς παρὰ τοῦ ἱερῶς, ἀνάμνησις τῶν λογισμῶν τούτων. Οὕτω γὰρ ἀλλήλοις ἀναμνησσκομεν, ὁλόκληρον ἔνοιαν ἐν ῥήματι πολλάκις. εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκούοντων ἀνανεοῦντες. Τίς δὲ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναμνήσεως; Πολλὴ τῆς λήθης ἢ τυραννίδος, καὶ οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, οὕτω συνεχῶς καὶ βραδίως ἀνατρέπει τὸν ἀνθρώπον, ὡς τοῦτο τὸ πάθος. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τῶν προσηκόντων λογισμῶν ἀναγκαῖον ἔπιδάει, καὶ μετέχειν τῆς τελειῆς, καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῆς ἀκουσμάτων, καὶ θεαμάτων, εἴ γε μέλλοιμεν μὴ μάτην μετέχειν αὐτῶν, καὶ τὸν χρόνον τρίβειν εἰς τὴν τοῦτο δὲ οὐ βραβύμως, ἀλλὰ μετὰ εὐσεβείας καὶ εὐσεβείας, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς καὶ πάσης αἰδοῦς τὴν τοιαύτην ὁμιλίαν ποιεῖσθαι, εἴτε ὁρᾶν, εἴτε λέγειν,

Πᾶσαν βιωτικὴν γὰρ, φησὶ, ἀποθώμεθα μέριμναν καὶ τοιαῦτα μὲν τοῦτο δύναται τὸ ῥῆμα. Ἔστι δὲ καὶ τὸ, ὁρθοί, ἐπιφώνημα παραίνεσιν ἔχον. Τίς δὲ ἡ παραίνεσις; Ἐν ἀγωνίᾳ ἡμᾶς εἶναι βούλεται τῷ Θεῷ καὶ τοῖς μυστηρίοις ἐντυγχάνοντας, καὶ μὴ βραβύμως, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς καὶ πάσης αἰδοῦς τὴν τοιαύτην ὁμιλίαν ποιεῖσθαι, εἴτε ὁρᾶν, εἴτε λέγειν,

Propterea, postquam est ostensum et allatum Evangelium, hunc hymnum canimus, propemodum clamantes, quod is nobiscum versatus, nos statuit cum angelis, et in illo choro posuit. Et hæc quidem hoc modo.

CAP. XXI.

De oratione in hymno, et de sacris acclamationibus.

Sacerdos autem, ante hanc laudationem, Deo supplicat ut hymnum suscipiat, et laudatoribus gratiam retribuatur. Et quamnam gratiam? hymno convenientem, ut sanctificet ipsorum animas et corpora, data peccatorum venia, ut eum in sanctitate colant omnibus diebus. Et causam adjicit: Quia sanctus es, et in sanctis requiescis. Verè enim sancti est delectari sanctis et sanctificare. Et cum hoc exclamavit, et glorificationem adjecit, canendi hymni ter sancti sacro populo hoc veluti signum proponit; et cum ipsi, ut mos est, glorificationi, Amen subjecerint, hymnum incipiunt. Post hymnum autem sacerdos jubet omnes non socorditer et negligenter stare, sed ea quæ fiunt et canuntur attendere: Πρόσχωμεν enim, quo vocabulo utuntur, idem est quod, Mentem adhibeamus. Deinde precatur pacem omnibus, et sapientiam in memoriam revocat, cum qua oportet ad mysteria accedere et mentem adhibere. Quænam est autem sapientia? Cogitationes mysterio convenientes, cum quibus oportet audire et videre ea quæ fiunt et dicuntur, eos qui fide pleni sunt, qui nihil habent humani. Hoc est enim Christianorum sapientia, et hoc sibi vult sapientia, quæ in multis locis sacrificii fidelibus acclamatur a sacerdote, harum scilicet cogitationum recordatio. Ita enim nos invicem admonemus et in memoriam revocamus, integram cogitationem uno verbo in auditorum animis renovantes. Quid autem hac in intentione revocatione opus est? Magna est oblivionis tyrannis, et nulla humana affectio frequenter et tam facile hominem subvertit, ut hæc affectio. Quia autem cum convenientibus cogitationibus necesse est stare et mysterii esse participes, et sacrarum ejus auditionum et contemplationum, nisi eis frustra sumus interfuturi et tempus consumpturi: hoc autem non sit facile; propterea opus est quidem ipsos a nobis ipsis excitari et esse sobrios; opus est autem externa admonitione, ut rostram mentem ab oblivione assidue surreptam, et ad vanas curas attractam possimus recipere. Hoc etiam sibi vult canticum quod canitur, cum pretiosa dona ad altare afferuntur.

Omnem, inquit, de victa sollicitudinem deponamus. Et hæc quidem hoc verbum significat. Hæc quoque acclamatio recti habet adhortationem. Quæ est autem adhortatio? Vult nos esse certissimi intentos, qui ad Deum et divina mysteria accedimus, et non socorditer, sed cum studio et diligentia, omnique reverentia in eis versari, sive videre,

sive dicere, sive audire aliquid ex sacris oportebit; et hoc primum signum ostendere hujus studii et reverentiæ, corporis erectionem, ut non sedentes, sed recti hoc agamus. Talis est enim habitus et figura supplicum, talis habitus servorum, qui ad nutum dominorum omnem mentem erectam habent, ut statim ad ministerium, postquam jussum arripuerint, recta currant; nos autem sumus Deo de maximis supplices et omni servituti genere servi. Et horum quidem verborum hæc est ratio.

CAP. XXII.

De lectione Scripturarum et ordine earum, et significatione.

Post ter sanctum hymnum, legitur liber apostolicus; deinde Evangelium, hymno prius Deo ab Ecclesia cantato. Cur autem ante lectiones sacram Scripturarum Deum laudamus? Quod in omnibus oportet hoc facere, quibus illo nos perpetuo donat, maxime autem propter assecutionem magni alicujus boni, quale est divinorum eloquiorum auditio. Sed in Apostolo quidem, hymnus eum supplicatione. Additur enim illud: « Miserrere. » In Evangelio autem puram a supplicatione facimus hymnodiam, ut sciamus quod Christus per Evangelium significatur; quem qui invenerint, iis omne quod quaeritur est in manibus. Etenim intus est Sponsus, et non opus est eis de ulla re supplicare, cum omnia habeant. Sicut nec consentaneum jejunare filios Sponsi, quandiu est cum eis Sponsus, sed eum tantum venerari et laudare, quandoquidem et angelorum hymnus, qualem ipsum prophetæ docent, propter eandem rationem, solum hymnus est ab omni supplicatione liber. Sed quid sibi vult hic sacram Litterarum lectio? Si vis quidem usum scire, dictum est. Nos enim præparant et præpurgant ante magnam mysteriorum sanctificationem. Sin autem quaeris significationem, Domini manifestationem significant, qua manifestatus est paulatim post ostensionem. Primum enim ostenditur complicatum Evangelium, quod Domini apparitionem significat, per quam ipsum tacentem Pater ostendit, quando ille nihil loquens prædicatoris voce opus habuit. Hæc autem perfectiorem manifestationem significant: per quam publice cum omnibus conversabatur, et seipsum ostendebat, non solum ex iis quæ ipse dicebat, sed etiam ex iis quæ docuit apostolos dicere, mittens eos ad oves quæ perierant domus Israel. Propterea leguntur quidem litteræ apostolicæ, legitur autem ipsum quoque Evangelium. Cur non ergo primum Evangelium? Quia perfectioris manifestationis signa sunt, quæ per ipsum Dominum, quam quæ per apostolos dicuntur. Quia autem non repente, et uno simul tempore apparuit hominibus Dominus quanto erat robore et quanta bonitate (hoc enim est secundi ejus adventus), sed via procedens, ab eo quod est minus apertum, ad id quod est manifestius processit: ea de causa eos qui ejus

είτε καὶ ἀκούουσιν τι δεήσει ἱερῶν· καὶ σημεῖον τοῦτο πρῶτον δεῖκνύναί τῆς σπουδῆς ταύτης, καὶ τῆς εὐλαβείας, τὴν ὀρθωσὶν τοῦ σώματος, τὴ μὴ καθήμενους, ἀλλ' ἐστῶτας τοῦτο ποιεῖν· τοιοῦτον γὰρ τὸ σχῆμα τῶν ἱκετευόντων, τοιοῦτον τὸ σχῆμα τῶν δοῦλων, οἱ πρὸς τὸ νεῦμα τῶν δεσποτῶν, ἅπαντα τὴν νοῦν ἔχουσιν, ἵνα πρὸς τὴν διακονίαν ἐτοιμῶς, ἐπειδὴν τὸ κελευσθὲν ἀρπάτῳσι, εὐθὺς δράμωσιν· ἡμεῖς δὲ καὶ ἱκέται τῷ Θεῷ περὶ τῶν μεγίστων, καὶ δοῦλοι καὶ δουλείαν παντοδαπὴν. Καὶ τῶν μὲν βῆματων τούτων οὗτος ὁ λόγος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Περὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν, καὶ τῆς τάξεως αὐτῶν, καὶ τῆς σημασίας.

Μετὰ δὲ τὸν τρισάξιον ὕμνον, ἀποστολικὸν ἀναγιγνώσκειται βιβλίον· εἶτα τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ, πρῶτον ὕμνου τῷ Θεῷ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας φθόντος. Διὰ τί δὲ πρὸ τῶν ἀναγνώσεων ἱερῶν Γραφῶν, τὸν θεὸν ὕμνοῦμεν; Ὅτι ἐπὶ πᾶσι τούτο δεῖ ποιεῖν, οἷς ἐκεῖνος ἡμᾶς ἐκάστοτε δωρούμενος διατελεῖ· μάλιστα δὲ ἐν ἐπιτευξεί μεγάλου τινὸς ἀγαθοῦ· οἷον ἐστὶ ἡ τῶν θεῶν λογίων ἀκρόασις· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ Ἀποστόλου μετὰ ἱκεσίας ὕμνος. Πρόσκειται γὰρ τὸ, « Ἐλέησον. » Ἐπὶ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου καθαρὰν ἱκεσίαν ποιοῦμεθα τὴν ὀρθωδίαν, ἵνα μάθωμεν ὡς ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου σημαίνεται· ὃν τοῖς εὐρουσίν, ἅπαν τὸ ζητούμενον ἐν χερσίν. Καὶ γὰρ ὁ Νυμφίος ἔνδον, καὶ οὐ χρεία ἱκετεύειν αὐτὸν περὶ οὐδενός, πάντα ἔχοντας. Ὅτι περὶ οὐδὲ νηστεύειν οὐδὲ τοῦ Νυμφῶνος εἰκὸς, ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστὶν ὁ Νυμφίος· ἀλλὰ τοῦτο μόνον, σέβειν αὐτὸν καὶ ὑμνεῖν· ἐπεὶ καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ὕμνος, οἷον αὐτὸν οἱ προφήται διδάσκουσι, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, τοῦτ' αὐτὸ μόνον ὕμνος ἐστὶν ἱκεσίας ἀπηλλαγμένος. Ἀλλὰ τί βούλεται ἐναυθῆσα ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἱερῶν Γραφῶν; Εἰ μὲν τὴν χρείαν βούλει μαθεῖν, εἴρηται· παρασκευάζουσι γὰρ ἡμᾶς, καὶ προκαθαίρουσι πρὸ τοῦ μεγάλου τῶν μυστηρίων ἀγιασμοῦ. Εἰ δὲ τὴν σημασίαν ζητεῖς, τὴν φανέρωσιν τοῦ Κυρίου δηλοῦσιν, ἣν ἐφανερῶτο κατὰ μικρὸν μετὰ τὴν ἀνάδειξιν. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ἀναδείκνυται συνεκτυγμένον, τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου σημαίνον· καθ' ἣν σιωπῶντα αὐτὸν ὁ Πατὴρ ἀναδείκνυ, ὅτε οὐδὲν ἐκεῖνος φεγγόμενος, τῆς τοῦ κήρυκος εἰδέτο φωνῆς. Ταῦτα δὲ τῆς φανερώσεως ἐστὶ σημαντικὰ τῆς τελειωτέρας· καθ' ἣν δημοσίᾳ πᾶσιν ὠμίλει, καὶ ἑαυτὸν ἐδείκνυεν, οὐ μόνον ἐξ ὧν ἔλεγεν αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ὄντας ἀποστόλους εἰδίδασκε λέγειν, πέμπων αὐτοὺς εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Διὰ τοῦτο ἀναγινώσκειται μὲν γράμματα ἀποστολικὰ, ἀναγινώσκειται δὲ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον. Τί οὖν μὴ πρῶτον τὸ Εὐαγγέλιον; Ὅτι τελειωτέρας ἐστὶ φανερώσεως σημαίνειν τὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, ἣ διὰ τῶν ἀποστόλων λεγόμενα. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἄρθρον ἐφάνη τοῖς ἀνθρώποις ὁ Κύριος ἡλικίος ἦν τὴν ἰσχὺν, καὶ οἷος τὴν ἀγαθότητα (τοῦτο γὰρ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας), ἀλλ' ὀδῶν προβαίνων ἀπὸ τοῦ ἀφανεστέρου ἐπὶ τὸ φανερώτερον προφηεῖ· τούτου χάριν τὴν ἀνάδειξιν αὐτοῦ κατὰ μικρὸν γενο-

μὲνην δεικνύουσι βουλομένοις, τὰ ἀποστολικά πρὸς τῶν Εὐαγγελίων ἀναγιγνώσκειν εἰκόσ. Διὰ τοῦτο γὰρ, καὶ τὰ τῆς τελείας ἀναδείξεως αὐτοῦ σημαντικὰ, τελευταία φυλάττεται, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἔσταθλον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τῶν μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον αἰτήσεων.

Μετὰ δὲ τὸ, τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγνώσθηναι, εὐξασθαι κελεύει τὸ πλῆθος ὁ διάκονος. Εὐχεῖται δὲ καὶ αὐτὸς ἱερεὺς ἔνδον καθ' ἑαυτὸν ἡσυχῆ, τὰς εὐχὰς ἐκείνων ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ προσδεχθῆναι. Εἶτα τὸν Θεὸν δοξολογήσας μεγάλη βοήθ, κοινωνοὺς καὶ αὐτοῦς τῆς δοξολογίας λαμβάνει. Τίς δὲ ἡ παρὰ πάντων εὐχή, μάλιστα ἡ μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον πρέπουσα; ἡ τῶν τηρούντων τὸ Εὐαγγέλιον, τῶν μιμησαμένων τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον σηματομένου Χριστοῦ. Καί τινες οὗτοι; Οἱ προστάται τῆς Ἐκκλησίας, οἱ λαῶν ποιμένες, οἱ τὴν πολιτείαν τάττοντες. Οὗτοι γάρ, εἰ σώζουσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὰ ἐκεῖ γεγραμμένα τηροῦσι καλῶς καὶ διδάσκουσι, καὶ τὸ ὑστερήματα τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἀναπληροῦσι μετ' ἐκείνων τὴν αὐτοῦ ποιμνὴν κατ' ἐκείνων ποιμαίνοντες. Ἔτι δὲ καὶ κτίσται ἱερῶν οἰκῶν, καὶ ἐπιμεληταί, καὶ ἀρετῆς διδάσκαλοι, καὶ εἰ τινες ὀψωσοῦν τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῖς ἱεροῖς λυσitelεῖς εἶσιν, εἰς ἐκείνων τάττουσι τὸν χορὸν, καὶ τῶν κοινῶν εἶσιν ἀξιοὶ τυγχάνειν εὐχῶν. Μέλλων δ' ἐπὶ τὴν θυσίαν ἤδη χωρεῖν, ἢ παρεῖναι τοὺς ἀμυήτους οὐ θέμις· οὐδ' ἀκατακρίτους ἐπιλαμβάνειν, ὅτι μέχρι ἀκοῆς, καὶ ὅσον διδασκαλία δύναται μόνον, τὸν Χριστιανισμὸν ὑπεδέξαντο· τοῦτους ἐκβάλλει τοῦ χοροῦ τῶν Χριστιανῶν πιστῶν, εὐχὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναγνοὺς πρότερον. Ἡ δὲ εὐχή, τελειωθῆναι αὐτοῦς τοῦ βαπτίσματος ἀξιοθέντας κατὰ καιρὸν· ἡ δὲ αἰτία τῆς εὐχῆς, ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα, « Ἴνα καὶ αὐτοί, φησί, σὺν ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου· » ἦν καὶ ὡς; δοξολογίαν ἀναβοήσας, καὶ κοινωνοὺς λαβὼν τῆς δοξολογίας. τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, ἄλλην εὐχὴν εὐχεταί, ἐν ἣ ἡ πρώτη μὲν εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ, ὅτι ὅλας ἡξιώθη ἐνώπιον αὐτοῦ στήναι, καὶ χεῖρας ἀρῆναι πρὸς αὐτὸν, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων· ἔπειτα ἱκετεύει ἀξιοθῆναι τοῦτο ποιεῖν ἀεὶ μετὰ καθαρῶν συνειδήτων. Ἡ δὲ αἰτία τῆς εὐχῆς ταύτης, ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα· « Ὅτι σοὶ πρέπει, φησί, πᾶσα δόξα, » καὶ οὕτω κατὰ τὸ εἰρηθὲς μετὰ τοῦ πλῆθους δοξολογήσας, πάλιν ἐφ' ἑαυτὸν ὁ ἱερεὺς εὐχεταί ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τοῦ πλῆθους, ὥστε αὐτὸν ἀκατάκριτον παραστῆναι τῇ ἀγίᾳ τραπέζῃ, καθαρὸν μολυσμοῦ σαρκοῦ καὶ πνεύματος· τοὺς δὲ συνευχομένους πιστοὺς τῶν μυστηρίων μετασχεῖν ἀξιοθῆναι, χωρὶς ἐνοχῆς καὶ κατακρίσεως, καὶ πρὸς τοῦτους τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κληρονομησαί· καὶ ἡ αἰτία τῆς εὐχῆς πάλιν ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα, εἰς ἣν ὁ Πάυλος ἐκέλευσε, λέγων· « Πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. » Τοῦτο ἡμῖν ἔστω πανταχοῦ σκοπὸς, φησί, τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι. Οἱ γεωργοὶ τέλος ποιοῦνται τῶν πόνων, τὴν φορὰν τῶν καρπῶν, ἐφ' οἷς αἰροῦνται πονεῖν· καὶ οἱ ἔμποροι τὸ κέρδος, καὶ ἄλλοι ἄλλοι· ὁμοίως

A ostensionem paulatin fuisse factam volunt ostendere, apostolica legere ante Evangelia est consentaneum. Propterea enim etiam quæ perfectam ejus ostensionem significant, ultima servantur, ut manifestum erit in iis quæ consequuntur.

CAP. XXIII.

De petitionibus post Evangelium.

Postquam autem lectum est Evangelium, jubet diaconus populum orare. Orat autem intus ipse sacerdos per se, ut preces illorum a Deo suscipiantur. Deinde cum Deum magna voce glorificavit, ipsos quoque socios et participes glorificationis accipit. Quamnam autem orationem ab omnibus fieri maxime convenit post Evangelium, nisi pro iis qui servant Evangelium, qui imitati sunt benignitatem et humanitatem Christi, qui per Evangelium significatur? Et qui sunt hi? Præsules Ecclesiae, populorum pastores, qui rempublicam ordinant. Hi enim, si servant quod professi sunt, quæ illic scripta sunt pulchre servant et docent, et quod deest Christo, ut censet Apostolus, adimplent, post illum, illius gregem convenienter pascentes. Præterea autem etiam sacrarum domorum exstructores et curatores, et virtutis doctores, et si ulli quomodocunque communi Ecclesiae et sacris sunt utiles, ad eum numerum referuntur, et communes preces assequi digni sunt. Ad sacrificium autem jam processurus, cui nefas est interesse eos qui non sunt mysteriis initiati, quos nos catechumenos adhuc vocamus, quod ad auditionem usque et quantum doctrina solium licuit. Christianismum susceperunt, eos ejicit ex choro fidelium, lecta prius pro eis oratione. Oratio autem est, ut ipsi perficiantur, tempus baptismi assecuti. Causa autem orationis est Dei gloria: « Ut et ipsi, inquit, nobiscum glorificentur omni ex parte venerandum et magnificentum nomen tuum. » Quam postquam etiam tanquam glorificationem inlcamavit, et fidelium populum glorificationis participem accepit, aliam facit orationem, in qua primum quidem Deo agit gratias, quod dignus omnino habitus sit coram eo stare, et manus ad eum tollere pro se et aliis; præterea orat, ut dignus semper habeatur hoc facere cum pura conscientia. Causa autem hujus quoque orationis est Dei gloria. « Quoniam te decet, inquit, omnis gloria; » et ita postquam pro more cum populo glorificavit, rursus apud se orat pro seipso et populo, ut seipsum quidem sanctæ mensæ non econdemmandum exhibeat, purum ab inquinamento carnis et spiritus: eos autem qui una precantur, fideles, ut esse mysteriorum participes digni habeantur, absque reatu et condemnatione, et præterea cælorum regno digni habeantur. Et orationis rursus causa est Dei gloria, in quam omnia facere jubet Paulus, dicens: « Omnia in gloriam Dei facite. » Hic sit, inquit, nobis semper scopus, Deum glorificare. Agricolarum laborum sibi finem proponunt fructuum productionem, propter quos libenter laborant; mercatores autem lucrum,

et alii aliud. Vos autem, in omnibus quæ facitis, gloriam Dei quærite. Servi enim sumus, hoc Domino debentes ministerium, ut qui pro ipso et ab initio conditi sumus, et postea empti; propterea invenies Ecclesiam Dei gloriæ ubique curam gerere, et hoc verbum susquedeque clamare, et eam per omnia laudare, et eam omnia existimare, et ad eam omnia facere, orationes, preces, mysteriorum seu sacramentorum celebrationes, adhortationes, quidquid sacrum. Et hæc quidem hoc modo.

CAP. XXIV.

De introductione sacrorum donorum ad altare.

Sacerdos autem, postquam cum clamore Deum glorificavit, venit ad dona, et cum ea in caput valde honeste et reverenter sustulit, egreditur; et sic ea ferens, ducit ad altare, de industria circumducens in templo propter populum, quiete et pedetentim. Ipsi autem canunt, et genua cum omni reverentia et religione inflectunt, rogantes ut eorum sit memor in donorum oblatione. Ipse autem procedit, comitatus lampadibus et suffitibus, et ita se habens, altare ingreditur. Hæc autem sunt quidem ad usum; oportebat enim afferri et in altari reponi dona quæ sunt sacrificanda, idque cum quam maximo fieri potest honore et reverentia. Ita enim introducebantur dona Dei quandoquidem et reges, cum oporteret ipsos Deo dona offerre, non aliis committebant, sed ipsi per seipsos ferentes, ea coronati introducebant.

Possunt autem hæc etiam habere significationem ultimæ Christi ostensionis, per quam maxime Hebræorum invidiam accendit, quando etiam profectus est via quæ ducit a patria in Jerusalem, in qua oportebat eum sacrificari, quando et in asino vectus urbem ingressus est, a multis deductus, et canticis celebratus. Oportet autem etiam tunc ad sacerdotis genua procidere, et orare ut illis orationibus nostri meminerit. Neque enim est alius modus supplicationis qui tantum possit, et qui magis firmam et stabilem nobis spem præbeat, quam qui sit per hoc venerandum sacrificium, quod impietates et iniquitates mundi gratis purgavit. Si qui autem eorum qui sacerdote cum donis ingrediente humi procumbunt, tanquam corpus et sanguinem Christi, dona quæ deferunt, adorant et alloquuntur, ab ingressu præsanctificatorum donorum decepti sunt, ignorantes differentiam hujus et illius sacrificii. Hoc enim in ipso ingressu non sacrificata habet dona, et nondum perfecta: illud autem, perfecta et sanctificata, et corpus et sanguinem Christi. Et hæc quidem sic habent.

CAP. XXV

De precibus post pretiosorum donorum introductionem, et præceptis sacerdotis ad populum.

Sacerdos autem dona quidem ponit super mensam; ipse autem, ut qui jam versetur in mysterii celebratione, et tenerandam sit hostiam contricia-

A δὲ ἐν ἅπαντι οἷς ποιεῖτε, τὴν ἔδξαν τοῦ Θεοῦ ζητεῖτε. Δούλοι γὰρ ἴσμεν, ταύτην ὀφείλοντες τῷ Δεσπότη τὴν διακονίαν, ὡς ἂν ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ κτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ, τὴν ἀρχὴν, καὶ ὑστερον ἀγορασθέντες. Διὰ τοῦτο τὴν Ἐκκλησίαν εὐρῆσαι; τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ φροντίζουσαν πανταχοῦ, καὶ τοῦτ' ἄνω καὶ κάτω βῶσαν τὸ ῥῆμα, καὶ ταύτην διὰ πάντων ὕμνουσαν, καὶ πάντα αὐτὴν ἠγουμένην, καὶ πρὸς ταύτην πάντα ποιούσαν, τὰς εὐχὰς, τὰς δεήσεις, τὰς μνηστεις, τὰς παραίνεσεις, πᾶν ἱερὸν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τῆς εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσαγωγῆς τῶν τιμῶν δώρων.

Ὁ δὲ ἱερεὺς βοῆ τὸν Θεὸν δοξολογήσας ἔρχεται ἐπὶ τὰ δῶρα, καὶ ἀνελθόμενος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κοσμίως, ἔξεισι· καὶ οὕτως αὐτὰ κομίζων, ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον εἰσάγει, περιάγων ἐπίτηδες ἐν τῷ ναῷ, σχολῆ καὶ βῆδρην. Καὶ αὐτοὶ ἤδουσι, καὶ προσπίπτουσιν αὐτῷ, σὺν αἰδοὶ πάση καὶ εὐλαβείᾳ, δέροντες μνήμης παρ' αὐτῷ τυχεῖν, ἐν τῇ τῶν δώρων προσαγωγῇ. Καὶ αὐτὸς χωρεῖ πεμπόμενος ὑπὸ λαμπάσι καὶ θυμιάμασι· καὶ οὕτως ἔχων, τὸ θυσιαστήριον εἰσέρχεται. Ταῦτα δὲ γίνεται μὲν κατὰ χρεῖαν· ἔδει γὰρ ἐνεχθῆναι, καὶ τῷ θυσιαστηρίῳ ἀποτεθῆναι τὰ θύεσθαι μέλλοντα δῶρα· καὶ τοῦτο σεμνῶς ὡς ἔξεσι καὶ κοσμίως. Οὕτως γὰρ εἰσῆγοντο τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ καὶ οἱ βασιλεῖς; δῶρα τῷ Θεῷ προσάγειν δεῖσαν αὐτοῖς, οὐκ ἄλλοις τὸ πρᾶγμα ἐπέτρπον, ἀλλ' αὐτοὶ δι' ἐαυτῶν κομίζοντες εἰσῆγον αὐτὰ, ἑστεφανωμένοι.

Δύναται δὲ ταῦτα καὶ σημασίαν ἔχειν τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναδείξεως, καθ' ἣν μάλιστα τὴν βιβλικὴν τῶν Ἑβραίων ἀνήψεν, ἠνίκα καὶ ἔδιν ἐστειλάτο τὴν ἀπὸ τῆς πατρίδος ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, ἐν ᾗ θύεσθαι ἔδει· ὅτε καὶ ὀχοῦμενος εἰσῆει τὴν πόλιν, ὑπὸ πολλῶν παραπεμπόμενος καὶ ὕμνουμενος. Δεῖ δὲ προσπίπτειν τῆνικαῦτα καὶ τῷ ἱερεῖ, καὶ θύεσθαι ἵνα ἡμῶν ἐν ταῖς εὐχαῖς ἐκείναις μνησθῆ. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλος τρόπος ἰκεσίας οὕτω μεγάλας δυνάμενος, καὶ βεβαίας παρσχομένο; ἡμῖν τὰς ἐλπιδας, ὡσπερ ὁ διὰ τῆς φρικτῆς ταύτης θυσίας, ἡ τὰς ἀσεβείας καὶ τὰς ἀνομίας ἐκαθάρισε δωρεάν. Εἰ δὲ τινες τῶν προσπιπτόντων εἰσὶν ἐν τῶν δώρων τῷ ἱερεῖ, ὡς σῶμα Χριστοῦ καὶ αἷμα τὰ κομιζόμενα δῶρα προσκυνοῦσι καὶ διαλέγονται, ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῶν προηγιασμένων δώρων ἠπατήθησαν, ἀγνοήσαντες τὴν διαφορὰν τῆς ἱερουργίας ταύτης κάκεινης. Αὐτὴ μὲν γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ εἰσόδῳ ἄθυστα ἔχει τὰ δῶρα, καὶ οὕτω τετελεσμένα· ἐκεῖνη δὲ ἄλεια, καὶ ἡγιασμένα, καὶ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τῶν μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν δώρων καὶ εὐχῶν, καὶ παραγγελιῶν τοῦ ἱερέως πρὸς τὸ πλῆθος.

Ὁ δὲ ἱερεὺς τὰ μὲν δῶρα τίθει ἐπὶ τῆς τριπέζης· αὐτὸς δὲ ὡς ἤδη πρὸς τῇ τελευτῇ γινόμενος, καὶ μέλλον τῆς φρικτῆς ἀπεσθαι θυσίας, ἐτι ἐαυ-

τὸν εὐτραπίζει, καὶ διὰ τῶν εὐχῶν καθαίρει, καὶ Ἀ πρὸς τὴν ἱερουργίαν παρασκευάζει, καὶ οὐχ ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ περιεστῶ; πῆθος καταρτίζει, καὶ διατίθει πρὸς τὴν χάριν, εὐχῆ καὶ τῆ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπῃ, καὶ τῆ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως. Ἐν τούτοις δὲ τὸ πᾶν τῆς ἐτοιμασίας ἐστὶ, καθ' ἣν ὁ Κύριος ἐκέλευσε λέγων· « Γίνεσθε ἐτοιμοί. » Ἐνταῦθα γὰρ ἡ πίστις, καὶ τὰ ἔργα· ἡ μὲν πίστις διὰ τῆς ὁμολογίας φαινομένη, τὰ δὲ ἔργα διὰ τῆς ἀγάπης, ἡ τις τέλος ἐστὶν ἔργου παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ ἀρετῆς πάσης κεφάλαιον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μετ' ὀλίγον. Πρὸ δὲ τούτων τοῦ περιεστῶτος πιστοῦς, εὐχεσθαι κελεύει ὑπὲρ ὧν εὐχεσθαι τότα δεῖ. « Ὑπὲρ τῶν προτεθέντων δώρων, φησὶ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. » Ὑπὲρ τοῦ προκειμένου τὸν Θεὸν ἱκετεύσωμεν, ἵνα ἀγιασθῶσι τὰ δῶρα, καὶ εἰς τέλος ἡμῖν ἡ ἐξ Ἄρχῆς πρόθεσις ἐλθῆ. Εἶτα καὶ ἄλλα προσθεῖς, ὑπὲρ ὧν δεῖ τὸν Θεὸν ἱκετεύειν, καὶ τελευταῖον παραθέσθαι κελεύσας ἑαυτοῦς, τῷ Θεῷ καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν, εἶτα καὶ αὐτοῦς, τὸ τῆς εὐχῆς ἀκροτελευτίον, ἣν ὑφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐποιήσατο, εἰς ἐπίκοον πάντων βοήσας κατὰ τὸ εἶδος καὶ δοξολογήσας, καὶ αὐτοῦς λαβὼν τῆς δοξολογίας καινωῦς, μετὰ τοῦτο εἰρήνην τῆς πρὸς ἀλλήλους, καὶ εὐχεται πᾶσι, καὶ παρακαλεῖ

Εἰπὼν γάρ, « Εἰρήνη πᾶσι, » ἐπάγει, « Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους. » Ἐπει δὲ εὐχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων ἐντολὴ ἐστὶν ἀποστολική, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λαὸς εὐχεται αὐτῷ τὴν αὐτὴν εἰρήνην, λέγοντες, « Καὶ τῷ πνεύματι σου. » Ἐπει δὲ τῆ πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν C ἀγάπῃ, καὶ πρὸς Θεὸν ἡ ἀγάπῃ ἀκολουθεῖ, τῆ δὲ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ καὶ ἡ πρὸς Θεὸν τελεία καὶ ζῶσα πίστις ἐπέται, διὰ τοῦτο μὲν ἀγάπην εἰπὼν, καὶ ἀγαπᾶν ἀλλήλους παραίνεσας, εὐθὺς τὴν ὁμολογίαν ἐπάγει τῆς πίστεως· « Ἴνα ἐν ὁμολογίᾳ, φησὶν, ὁμολογήσωμεν. » Καὶ οἱ πιστοὶ βοῶσιν, « Ὅν ὁμολογήσαι δεῖ Θεὸν, τὴν ἁγίαν Τριᾶδα. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ΄.

Περὶ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως, καὶ ὧν μετ' αὐτῆς ὁ ἱερεὺς τοῖς πιστοῖς παρακαλεῖ καὶ εὐχεται, καὶ ὧν ἐκείνοι πρὸς αὐτὸν ἀποκρίνονται.

Εἶτα ὁ ἱερεὺς ἐτι κελεύει πάντας ἀνεπεῖν ἃ περὶ Θεὸν μαθόντες πιστεύουσι· τὴν ἀληθινὴν σοφίαν· περὶ ἧς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις; » ἣν σοφίαν ὁ κόσμος οὐκ ἔγνω· δηλονότι οἱ ἀπὸ τοῦ κόσμου σοφοί, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν γνώσεως μεῖζον καὶ ὑψηλότερον, οὕτε εἰδότες, οὕτε ὄλωσ εἶναι πιστεύοντες. Ἐν ταύτῃ τῇ σοφίᾳ κελεύει πάσας ἀναπετάσαι τὰς θύρας, τὰ στόματα ἡμῶν, τὰ ὦτα ἡμῶν. Ἐν ταύτῃ, φησὶν, ἀνέξτε τῇ σοφίᾳ, ταῦτα διτνεκῶς καὶ λέγοντες καὶ ἀκούοντες, καὶ τοῦτο οὐ βιβύμως, ἀλλὰ σπουδαίως ποιεῖτε, καὶ προσέχοντες ὑμῖν αὐτοῖς. Καὶ αὐτοὶ πᾶσαν ἀναδοῶσι τὴν ὁμολογίαν τὸ τῆς πίστεως σύμβολον. Εἶτα ὁ ἱερεὺς, « Στώμεν καλῶς, στώμεν μετὰ φόβου. » Ἐπὶ τῆς ὁμολογίας, φησὶ, ταύτης στώμεν, μὴ διὰ πιθανολογίαν αἰρετικῶν σκελεύμενοι. « Στώμεν μετὰ φόβου, » ὅτι πολλὸς ὁ κίνδυνος;

turus, adhuc seipsum componit, et per preces purgat, et ad sacrificium præparat, et non solum seipsum, sed circumstantem etiam multitudinem præparat, et disponit ad gratiam, oratione et inter se invicem dilectione et fidei confessione. In his autem consistit universa præparatio, quam Dominus jussit, dicens : « Estote parati. » Hic enim fides et opera ; fides quidem quæ apparet per confessionem ; opera autem per charitatem, quæ finis omnis boni operis, et summa omnis virtutis. Sed hæc quidem paulo post. Ante hæc autem fideles qui circumstant, orare jubet pro iis pro quibus tunc orare oportet. « Pro propositis, inquit, donis orate Dominum. » Pro eo quod est propositum, Deo supplicemus, ut dona sanctificentur, et ad finem perducatur quæ fuit ab initio propositio. Deinde cum alia etiam adjecit pro quibus oportet Deum orare, et tandem cum seipsos et inter se invicem, et totam suam vitam jussit Deo commendare ; deinde cum ipse quoque ultimam orationis partem, quam apud se ad Deum fecit, audientibus omnibus, ut mos est, alta voce clamavit, et glorificavit, et ipsos glorificationis participes accepit, postea pacem omnibus inter se invicem precatur, et suadet.

Postquam enim dixit : « Pax omnibus, » subjungit, « Diligamus invicem. » Quoniam autem pro se invicem precari est præceptum apostolicum, propterea populus quoque et ipsam pacem precatur, dicens : « Et cum spiritu tuo. » Quia autem nostram inter nos invicem dilectionem, etiam amor Dei, Dei autem dilectionem, fides in eum perfecta et viva consequitur, propterea qui dixit dilectionem, et se invicem diligere hortatus est, statim introduxit confessionem fidei : « Ut in concordia, inquit, confiteamur. » Et fideles clamant : « Quem confiteri oportet Deum, sanctam Trinitatem. »

CAP. XXVI.

De confessione fidei, et de iis quæ post ipsam sacerdos fidelibus suadet et precatur, et de iis quæ illi ipsi respondent.

Deinde sacerdos adhuc jubet omnes dicere quæ de Deo didicerunt, et credunt, veram sapientiam, de qua dicit Apostolus : « Sapientiam autem loquimur inter perfectos ; » quam sapientiam mundus non cognovit, scilicet mundi sapientes, et qui sensibilibus cognitione nihil majus nec altius norunt, neque omnino esse credunt. In hac sapientia jubet omnes portas aperire, ora nostra, aures nostras. In hac, inquit, aperite sapientia, eadem assidue et dicentes et audientes, et hinc non socorditer, sed diligenter facite, et attendentes vobis ipsis. Ipsi autem omnem exclamant confessionem fidei Symbolum. Deinde sacerdos, « Stemus recte, stemus cum timore. » In hac, inquit, confessione stemus, nec propter aptum ad persuadendum hæreticorum sermonem moveamur. « Stemus cum timore, » quia magnum est periculum iis qui du-

bitationem aliquam de hac fide in anima susceperunt. Ita firmiter in fide stantibus, inquit, etiam donorum nostrorum ad Deum oblatio secundum rationem fiat. Quid autem secundum rationem? In pace. » Attendamus, inquit, sanctam oblationem in pace offerre. Recordemini enim verborum Domini: « Si offeras munus tuum, et recordatus fueris quod habet quispiam aliquid adversus te, primum reconciliare, deinde accedens, offer munus tuum. » Fideles autem respondent: « Offerimus non solum cum pace, sed etiam ipsam pacem loco muneris et alius sacrificii. » Misericordiam offerimus ei qui dixit: « Misericordiam volo, et non sacrificium. » Misericordia autem est fœtus firmæ et puræ pacis; quando enim animam nulla perturbat affectio, nihil vetat quominus ea sit plena misericordia, et sacrificio laudis. Hæc autem postquam dixerunt, precatur sacerdos quæ sunt omnium divinissima et maxima: « Gratia Domini nostri Jesu Christi, et dilectio Dei et Patris, et communicatio sancti Spiritus sit cum vobis omnibus. » Et ipsi etiam eadem pro sacerdote orantes, « Et cum spiritu tuo, » ad eum respondent, convenienter præcepto quod jubet pro se invicem orare. Hæc autem oratio sumpta quidem est ex Epistolis B. Pauli. Postulat autem nobis a sancta Trinitate bona, omne donum perfectum: et hæc ab unaquaque ex beatis Personis proprio quodam nomine appellat. A Filio quidem gratiam; a Patre vero, dilectionem; a sancto autem Spiritu, communicationem. Quia enim Filius iis qui nihil contulerant sed etiam adhuc debendi rei erant, seipsum nobis Servatorem præbuit: « Etenim cum impii adhuc essent, inquit, pro nobis mortuus est; » ejus nostri cura, gratia est. Quia autem Pater per passionem Filii humano generi reconciliatus est, et dilexit inimicos, propterea ea quæ ille in nos fecit, appellantur dilectio. Quia autem amicis ex inimicis effectis oportebat eum qui dives est in misericordia, propria bonæ communicare, hoc facit Spiritus sanctus qui venit ad apostolos. Propterea illius in homines benignitas communicatio dicitur. Sed dixerit quispiam, hæc omnia bona, cum adventi Servator, hominibus data esse: quid est ergo adhuc opus oratione pro bonis quæ jam data sunt? Clarum est, quod ne ea accepta amittamus, sed ea perpetuo habeamus; et ideo non dixit: Dentur vobis omnibus, ut ea quæ jam data erant; sed « Sint cum vobis omnibus. » Non recedat, inquit, a vobis gratia quæ data est. Postquam autem eos ejusmodi oratione dignatus est, et sic animas erexit, cogitationes eorum a terra extollit, et dicit, « Sursum corda habeamus: » quæ supra sunt cogitemus, non quæ in terra. Illi autem consentiunt, et dicunt se illic corda habere, ubi est thesaurus noster, ubi est Christus in dextera Patris sedens: « Habemus ad Dominum. »

Α τοῖς ἀμφιβόλοισιν τινὰ περὶ τῆς πίστεως ταυτῆς ἐν τῇ ψυχῇ δεξαμένοις. Οὕτω δὲ βεβαίως ἐστῶτων ἐν τῇ πίστει, φησὶ, καὶ ἡ τῶν δώρων ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν προσαγωγῆ, κατὰ λόγον γινέσθω. Τί δὲ κατὰ λόγον; τὸ « Ἐν εἰρήνῃ. » Πρόσχωμεν γάρ, φησὶ, τὴν ἀγίαν ἀναφορὰν, ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν· μέμνησθε, γάρ, φησὶ, τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, « Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ μνησθῆς ὅτι ἔχει τις κατὰ σοῦ, διαλλάγηθι πρῶτον, εἶτα ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. » Οἱ δὲ πιστοὶ ἀποκρίνονται, « Προσφέρομεν, οὐ μόνον μετ' εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν εἰρήνην ἀντὶ δώρου καὶ θυσίας ἐτέρας. » Ἐλεον γάρ, φησὶ, προσφέρομεν, τῷ εἰπόντι, « Ἐλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν. » Ὁ δὲ ἔλεος, γέννημά ἐστι τῆς βεβαίας καὶ καθαρᾶς εἰρήνης.

Β Ὅταν γὰρ τὴν ψυχὴν οὐδὲν ἐνοχλεῖ πάθος, οὐδὲν κωλύει ἑλέου γέμειν αὐτὴν· ἀλλὰ καὶ θυσίαν αἰνέσας. Ταῦτα δὲ εἰπόντων, ὁ ἱερεὺς ἐπιπέχεται τὰ θεϊότατα καὶ μέγιστα πάντων· « Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. » Καὶ αὐτοὶ δὲ τὰ αὐτὰ ὑπὲρ τοῦ ἱερέως εὐχόμενοι· « Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου, » πρὸς αὐτὸν ἀποκρίνονται, κατὰ τὴν εὐχθεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων καλεούσαν ἐντολήν. Ἡ δὲ εὐχὴ αὐτῆ ἐπιηπται μὲν ἀπὸ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ μακαρίου Παύλου. Προξενεῖ δὲ ἡμῖν τὰ ἀπὸ τῆς ἀγίας Τριάδος ἀγαθὰ, πᾶν δώρημα τέλειον, καὶ ταῦτα ἐφ' ἐκάστης τῶν μακαρίων Ἰποστάσεων, ἰδίῳ τινὶ ὀνόματι δομάζει· ἀπὸ μὲν τοῦ Υἱοῦ χάριν· ἀπὸ δὲ τοῦ Πατρὸς, ἀγάπην· ἀπὸ δὲ τοῦ Πνεύματος, κοινωνίαν. Ὅτι μὲν γὰρ Υἱὸς μηδὲν εἰσενεγκούσιν ἀλλὰ καὶ ὀφείλουσιν ἔτι δίκας, Σωτῆρα παρέσχεν ἡμῖν ἐκ τούτων· « Καὶ γὰρ ἀσεδῶν ὄντων ἐτι, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε· » ἡ περὶ ἡμῶν αὐτοῦ πρόνοιαν, χάρις ἐστίν. Ὅτι δὲ ὁ Πατὴρ διὰ τῶν τοῦ Υἱοῦ παθῶν, διηλλάγη τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡγάπησεν τοὺς ἐχθροὺς, διὰ τοῦτο τὰ ἐκείνου πρὸς ἡμᾶς ἀγάπη καλεῖται. Ἐπει δὲ τοῖς φιλιωθεῖσιν ἐχθροῖς ἔδει κοινωνῆσαι τὸν πλούσιον ἐν ἐλέει, τῶν οἰκείων ἀγαθῶν, τοῦτο ποιεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιδημήσαν τοῖς ἀποστόλοις. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκείνου πρὸς ἀνθρώπους χρηστότης κοινωνία λέγεται. Ἄλλ' εἰπο· τίς ἂν εἴη ταῦτα τὰ ἀγαθὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημήσαντος πάντα τοῖς ἀνθρώποις ἐδόθη· τίς οὖν ἦδη χρεῖα τῆς εὐχῆς, περὶ τῶν ἦδη δοθέντων ἡμῖν; Πρόδδλον ἵνα ταῦτα λαβόντες μὴ ἀπολέσωμεν· ἀλλὰ μένωμεν ἔχοντες διὰ τέλους. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, Δοθεῖη πᾶσιν ὑμῖν, ὡς ἦδη δοθέντων· ἀλλὰ, « Εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. » Μὴ ἀποσταίη, φησὶν, ἀφ' ὑμῶν, ἡ δοθεῖσα χάρις. Τοιαύτης δὲ αὐτοὺς ἀξιώσας εὐχῆς, καὶ οὕτω τὰς ψυχὰς ἀναστήσας ἀπὸ τῆς γῆς, αἶρει τὰ φρονήματα· καὶ φησὶν, « Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας, » τὰ ἄνω φρονώμεν, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ αὐτοὶ συντίθενται· καὶ φησὶν ἐκεῖ τὰς καρδίας ἔχειν, ὅπου ὁ θησαυρὸς ἡμῶν ἐστίν, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν, ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενος· « Ἐχόμεν πρὸς τὸν Κύριον. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ΄.

A

CAP. XXVII.

*Περὶ τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν δώρων, καὶ τῆς πρὸς τοῦ-
του εὐχαριστίας.*

ὤτως δὲ κάλλιστα καὶ ἱερώτατα διατεθέντα, τὴν
λοπὴν ἢ πρὸς εὐχαριστίαν τραπῆναι τοῦ χορηγοῦ
τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων Θεοῦ; ἕλως τε τὸν πρῶτον
ἱερέα μιμούμενος, εὐχαριστοῦντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ,
πρὸ τοῦ παραδοῦναι τὸ μυστήριον τῆς κοινωνίας. Καὶ
αὐτὸς πρὸ τῆς τελεστικῆς εὐχῆς, καθ' ἣν ἱεουργεῖ
τὰ ἅγια, τὴν εὐχαριστίαν ταύτην ποιεῖται, πρὸς τὸν
Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
« Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ » καὶ πάντων συνθε-
μένων, καὶ « Ἄξιον καὶ δίκαιον, » ἀνειπόντιω, αὐ-
τὸς ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν εὐχαριστίαν ἀναφέρει τῷ Θεῷ·
καὶ δοξολογήσας αὐτόν, καὶ μετὰ ἀγγέλων ὑμνήσας,
καὶ χάριτας ὁμολογήσας τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων, τῶν
ἐξ αἰῶνος ἡμῖν παρ' αὐτοῦ γενομένων· καὶ τελευταῖον
αὐτῆς τῆς ἀρρήτου, καὶ ὑπὲρ λόγον ἡμῶν ἕνεκα
τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας μνησθεὶς, εἶτα ἱεουργεῖ τὰ
τίμια δῶρα, καὶ ἡ θυσία πάντα τελεῖται. Καὶ τίνα
εἶπον; Τὸ φρικτὸν ἰκεῖνο διηγησαμένος δεῖπνον,
καὶ ὅπως αὐτῷ παρέδωκε πρὸ τοῦ πάθους τοῖς ἁγίοις
αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ ὡς ἐδέξατο ποτήριον, καὶ
ὡς ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστίαν ἤγειρε· καὶ ὡς
εἶπε δι' ὧν ἐδήλωσε τὸ μυστήριον, καὶ αὐτὰ τὰ ῥη-
ματα ἀνειπόν, εἶτα προσκίπτει, καὶ εὐχεταὶ καὶ
ἱκετεύει, τὰς θείας ἱκεσίας φωνᾶς τοῦ μονογενοῦς
Υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐφαρμόσας καὶ ἐπὶ
τῶν προκειμένων δώρων, καὶ δεξάμενα τὰ πανά-
γιον αὐτοῦ καὶ παντοδύναμον Πνεῦμα μετακληθῆ-
ναι, τὸν μὲν ἄρτον εἰς αὐτὸ τὸ τίμιον καὶ ἅγιον
αὐτοῦ σῶμα, τὸν δὲ οἶνον εἰς αὐτὸ τὸ ἀχραντὸν αὐ-
τοῦ καὶ ἅγιον αἷμα. Τοῦτον δὲ εἰρημένον, τὸ πᾶν
τῆς ἱεουργίας ἤνυσται καὶ τετέλεσται, καὶ τὰ δῶρα
ἠγιασθη, καὶ ἡ θυσία ἀπηρτίσθη, καὶ τὸ μέγα θῦμα
καὶ ἱερεῖον τὸ ὑπὲρ τοῦ κόσμου σφαγὴν ἐπὶ τῆς
ιερᾶς τραπέζης ὁρᾶται κείμενον· ἔ γάρ ἄρτος τοῦ
Κυριακοῦ σώματος οὐκ ἔτι τύπος, οὐδὲ δῶρον, εἰ-
κόνα φέρων τοῦ ἀληθινοῦ δώρου, οὐδὲ γραφὴν τινα
καμίζων ἐν ἑαυτῷ τῶν σωτηρίων παθῶν ὡσπερ
ἐν πίνακι, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν δῶρον· αὐτὸ τοῦ
Δεσπότου τοῦ παναγίου σῶμα, τὸ πάντα ἀληθῶς
ἱκεῖνα δεξάμενον τὰ οὐεῖδη, τὰς ὕδρεις, τοὺς μῶ-
λωπας· τὸ σταυρωθὲν, τὸ σφαγὴν, τὸ μαρτυρήσαν
ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τὸ ῥα-
πισθῆν, τὸ αἰκισθῆν, τὸ ἐμπυσμᾶτων ἀνασχόμενον,
τὸ χολῆς γευσάμενον. Ὅμοιος καὶ ὁ οἶνος, αὐτὸ τὸ
αἷμα τὸ ἐκπηδήσαν σφατιτομένου τοῦ σώματος, τοῦτο
τὸ σῶμα, τοῦτο τὸ αἷμα τὸ συστάν ἐκ Πνεύματος
ἀγίου, τὸ γεννηθὲν ἀπὸ τῆς ἁγίας Παρθένου, τὸ ταφέν,
τὸ ἀναστάν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, τὸ ἀναλθὼν εἰς τοὺς οὐ-
ρανοὺς, καὶ καθιζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ΄.

Πόθεν ἀσφαλῶς πιστεύομεν τὸ μυστήριον.

Καὶ τίς ἡ πίστις; Αὐτὸς εἶπε, « Τοῦτό ἐστι τὸ
σῶμά μου »· « Τοῦτο τὸ αἷμά μου. » Αὐτὸς καὶ τοῖς
ἀποστόλοις ἐκέλευσε, καὶ δι' ἐκείνων τῇ πάσῃ Ἐκ-
κλησίᾳ, τοῦτο ποιεῖν. « Τοῦτο γὰρ. φησὶ, ποιεῖτε

PATROL. GR. CL.

*De sanctificatione donorum, et quæ eam præcedit
gratiarum actio.*

Qui autem pulcherrime et sanctissime sic affe-
ctus est, quid restat nisi ut ad gratias agendas
convertatur Deo qui bona omnia suppeditat? ma-
xime primum sacerdotem imitans, Deo et Patri
gratias agentem, antequam daret sacramentum
communions. Ipse etiam ante orationem mysterii,
per quam sancta consecrat, hanc gratiarum actio-
nem fundit ad Deum et Patrem Domini nostri
Jesu Christi: « Gratias agamus Domino; » et cum
omnes consenserint, et, « Dignum et justum est, »
dixerint, ipse Deo offert gratiarum actionem; et
postquam ipsum glorificavit, et cum angelis lauda-
vit, et gratias pro bonis omnibus egit quæ ab
æterno in nos contulit, et postremo arcana ejus,
et quæ omnem sermonem et rationem excedit in-
carnationis meminit, dei de pretiosa dona con-
secrat, et totum sacrificium peragitur. Et quomodo?
Cum venerandam illam cœnam narravit, et quo-
modo ipsam ante passionem dedit sanctis suis
discipulis, et quod accepit calicem, et quod acce-
pit panem, et actis gratis sanctificavit, et quod
dixit ea per quæ significavit mysterium: et cum
ea ipsa verba dixit, deinde procidit, et orat, et
supplicat, divinas illas voces ipsius unigeniti Ser-
vatoris nostri etiam in donis propositis applicans,
ut suscepto ejus sanctissimo et omnipotente Spi-
ritu convertatur quidem panis in ipsum corpus, et
vinum in pretiosum et sanctum ejus sanguinem.
Hæc cum oravit, et dixit, universum sacrificium
peractum et perfectum est, et dona sunt sanctifi-
cata, et hostia integra et perfecta effecta est, et
magna hostia et victima, quæ pro mundo mactata
est, supra sacram mensam sita cernitur; pa-
nis enim non amplius figura Dominici corporis,
neque donum ferens imaginem veri doni, ne-
que ferens aliquam descriptionem ipsius Serva-
toris passionum tanquam in tabula: sed ipsum
verum donum, ipsum sanctissimum corpus Do-
mini, quod omnia illa vere suscepit, probra, con-
tumelias, vibices: quod crucifixum, quod interfec-
tum, quod sub Pontio Pilato pulchrum testimonium
confessum est, quod colaphis appetitum, contumel-
iis affectum, sputa passum est, et fel gustavit.
Similiter et vinum, ipse sanguis exsiliit occiso cor-
pore, hoc corpus, et sanguis qui ex Spiritu san-
cto constitutus est, natus ex Maria virgine, qui
sepultus est, qui resurrexit tercio die, qui ascen-
dit in cœlos, et sedet ad dexteram Patris.

CAP. XXVIII.

*Undenam sacramentum firmiter et secure credi-
mus.*

Et quænam est fides? Ipse dixit: « Hoc est cor-
pus meum; » « Hic est sanguis meus. » Ipse etiam
jussit apostolis, et per illos universæ Ecclesiæ, hoc
facere. « Hoc enim, inquit, facite in meam recole-
-

tionem.) Non jussisset autem facere, nisi esset potestatem daturus, ut possent hoc facere. Et quænam est potestas? Spiritus sanctus, qui ex alto apostolos armavit, sicut a Domino ipsis dictum est: «Sedete in civitate Jerusalem, donec induamini virtute ex alto.» Hoc est opus illius descensus. Non enim semel descendit, deinde nos reliquit, sed est et erit semper nobiscum. Propterea enim eum misit Servator, ut nobiscum maneat in æternum. Et alium, inquit, advocatum mittam vobis, ut maneat vobiscum in æternum, « Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt ipsum, nec cognoscit ipsum: vos autem cognoscitis ipsum, quia apud vos manet, et est in vobis. » Is per manum et linguam sacerdotum mysterium peragit. Neque vero Spiritum solum misit ad nos Dominus, ut maneat nobiscum: sed ipse etiam pollicitus est, se nobiscum mansurum usque ad consummationem sæculi: sed Paracletus quidem adest invisibiliter quia ipse corpus non gestavit. Dominus autem videtur et contractatur per veneranda et sacra mysteria, ut qui nostram naturam et suscepit, et ferat in æternum. Hæc est sacerdotii potestas, hic est sacerdos. Etenim qui seipsum semel obtulit et sacrificavit, a sacerdotio non cessavit, sed perpetuum hoc sacrificii munus nobis obit, per quod etiam est advocatus pro nobis ad Deum in æternum. Qua de causa ei dictum est: «Tu es sacerdos in æternum.» Propterea nulla est fidelibus de donorum sanctificatione dubitatio, nec de aliis mysteriis, si secundum propositum et sacerdotum preces peragantur. Et hæc quidem haecenus.

CAP. XXXIX (4).

De iis in quibus Latini nos reprehendunt, et ad reprehensionem responsio.

Hic autem Latini quidam nostra reprehendunt. Dicunt enim, post verbum Domini, «Accipite, comedite,» et quæ sequuntur, ad hoc ut sanctificentur dona, nulla amplius opus habere oratione, ut quæ a verbo Domini perfecta sint: propterea qui postquam hæc verba dixerint, panem et vinum nominant, et tanquam nondum sanctificatis precantur sanctificationem, præter id quod infidelitate laborant, inquit, vanam quamdam rem et supervacaneam faciunt. Quod autem hoc verbum est quod dona perficit, beatus, inquit, Chrysostomus testatur, dicens, quod quemadmodum opifex sermo, hic scilicet, «Crescite et multiplicamini,» aemul a Deo dictus est, semper autem operatur, ita etiam hoc verbum, semel a Servatore dictum, perpetuo operatur. Qui ergo suæ orationi magis confidunt, quam verbo Domini, primum quidem eum accu-

Α εις την ἐμὴν ἀνάμνησιν, ἵνα ὡς ἂν κελύσας τοῦτο ποιεῖν, εἰ μὴ δύναμιν ἐνθήσασιν ἐμαυτοῖς, ὥστε δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν. Καὶ τίς ἡ δύναμις; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ ἐξ ὕψους τοὺς ἀποστόλους ἐπέλασα δύναμις, κατὰ τὸ εἰρημένον πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου: Ἐγμεῖς δὲ καθίστατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσθητε δύναμιν ἐξ ὕψους. Ἐ τοῦτο τὸ ἔργον ἐκείνης τῆς καθόδου. Οὐ γὰρ κατελθὼν ἄπαξ, εἶτα ἀποπέλοιπεν ἡμᾶς, ἀλλὰ μεθ' ἡμῶν ἔστι, καὶ ἔσται μέχρι παντός. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐπεμψεν αὐτὸ ὁ Σωτὴρ, ἵνα μὲν μεθ' ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, ἡ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας: ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαθεῖν, ὅτι οὐ θεώρει αὐτὸ, οὐδὲ γινώσκει αὐτὸ, ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτὸ, ὅτι παρ' ὑμῶν μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἔστι. Ἐ τοῦτο διὰ τῆς χειρὸς καὶ τῆς γλώσσης τῶν ἱερέων τὰ μυστήρια τελεστούργει. Καὶ οὐ τὸ ἅγιον Πνεῦμα μόνον ἐπεμψεν ὁ Κύριος ἡμῖν, ὥστε μὲν μεθ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐπηγγελᾶτο μένειν μεθ' ἡμῶν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος: ἀλλ' ὁ μὲν Παράκλητος ἀοράτως πρόσσεσιν, ὅτι σῶμα αὐτὸς οὐκ ἐφόρεσεν. Ὁ δὲ Κύριος καὶ ὁραταί, καὶ ἀφῆς ἀνέχεται, διὰ τῶν φρικτῶν καὶ ἱερῶν μυστηρίων, ὡς ἂν τὴν ἡμετέραν φύσιν καὶ δεξιόμενος, καὶ φέρων εἰς τὸν αἰῶνα. Αὕτη τῆς ἱερωσύνης δύναμις, οὗτος ὁ ἱερεὺς. Οὐ γὰρ ἄπαξ ἑαυτὸν προσαγαγὼν καὶ θύσας, ἐπαύσατο τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ διηνεκῆ ταύτην λειτουργεῖ τὴν λειτουργίαν ἡμῖν. καθ' ἣν καὶ παράκλητος ἡμῖν ἔστι πρὸς τὸν Θεὸν δι' αἰῶνος, οὐ χάριν εἰρηται πρὸς αὐτὸν, Ἐσὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐ διὰ τοῦτο οὐδέμια τοῖς πιστοῖς περὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν δώρων ἀμφιβολία, οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλων τελειῶν, εἰ κατὰ τὴν πρόθεσιν καὶ τὰς εὐχὰς τῶν ἱερέων ἀποτελοῦνται. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ.

Περὶ ὧν ἡμῖν ἐνταυθὰ τινες Λατίνοι μέμφοται, καὶ πρὸς μέμψιν ἀπολογία.

Ἐνταυθὰ δὲ τινες Λατίνοι τῶν ἡμετέρων ἐπιλαμβάνονται. Φασὶ γὰρ, μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, τὸ «Λάβετε, φάγετε,» καὶ τὰ ἐξῆς, πρὸς τὸ ἁγιασθῆναι τὰ δῶρα, μηδεμίαν εὐχὴν εἶναι δεῖσθαι, ὡς ὑπὸ τοῦ Κυριακοῦ λόγου τελοῦμενα. Διὰ τοῦτο οἱ μετὰ τὸ ἀνεπιτεῖν ταῦτα τὰ ῥήματα, ἔρπον καὶ οἶνον κατανομάζοντες, καὶ ὡς μὴπω ἁγιασθεῖσιν εὐχόμενοι τὸν ἁγιασμόν, πρὸς τῷ ἀπιστίᾳ νοσεῖν, φασὶ, καὶ μάταιόν τι καὶ παρέλκον πρᾶγμα ποιοῦσιν. Ὅτι δὲ οὗτός ἐστιν ὁ λόγος, ὁ τὰ δῶρα τελειῶν, ὁ μακάριος, φασὶ, Χρυσόστομος μαρτυρεῖ λέγων ὅτι καθάπερ ὁ δημιουργικὸς λόγος, τὸ «Ἀβῆνεσθε καὶ πληθύνεσθε,» εἰρηται μὲν ἄπαξ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐνεργεῖται δὲ ἀεὶ οὕτω καὶ λόγος οὗτος ἄπαξ ῥηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, διὰ παντός ἐνεργεῖ. Οἱ τοίνυν τῆ ἑαυτῶν εὐχῇ θαρβύοντες μᾶλλον ἢ τῷ Κυριακῷ λόγῳ, πρῶτον μὲν ἀσθένειαν αὐτοῦ καταγινώσκουσιν, ἔπειτα

(1) Duo hæc integra capita, nempe 29 et 30, merito in totum essent expungenda; nam delirat Græcus iste schismaticus, existimans non solis verbis iæctius consecrationis confici Eucharistiam, sed aliis quoque, quæ ex Græcorum Liturgiis apponuntur.

Verum fœdum istarum Græcorum errorem egregie confutarunt Bessium Cardinalis Nicæensis, lib. *De verbis consecrationis*, et alii innumeri orthodoxi. Vide Bellarminum, lib. iv *De Eucharistia*, cap. 12, 13, 14.

εαυτοῖς θαρβρόντες φαίνονται μᾶλλον· καὶ τρίτον, ἀμφίβολου πράγματος τῆς ἀνθρωπίνης εὐχῆς τὸ μυστήριον ἐξαρθῶσι, πρᾶγμα τοσοῦτον, καὶ ᾧ δεῖ βεβαιότατα πιστεῦσιν, ἀμφιβολίας μεστὸν ἀποφαινοῦσιν. Οὐ γὰρ ἀνάγκη τὸν εὐχόμενον καὶ εἰσικουέσθαι, κἂν ἢ Παῦλος τὴν ἀρετὴν. Ταῦτα δὲ πάντα λύειν οὐ χαλεπὸν καὶ πρῶτον ἀπ' αὐτῶν τῶν τοῦ Θεοῦ Ἰωάννου ῥημάτων, οἷς διεχυρίζονται, ἀρκτεόν. Εἰ γὰρ κατὰ τὴν δημιουργικὸν λόγον καὶ οὗτος ὁ λόγος δύναται, σκοποῦμεν ἐκεῖνον. Εἰπεν ὁ Θεός· « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. » Τί οὖν; Μετὰ τὸν λόγον ἐκεῖνον, οὐδενὸς πρὸς τοῦτο δεόμεθα, καὶ χρεῖα ἡμῖν οὐδενὸς ἄλλου πρὸς τὴν ἀβύσσιν οὐδεμία; ἢ καὶ γάμου καὶ συναφείας δεῖ, καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας, καὶ τούτων χωρὶς, οὐ δυνατόν συσταῖναι τὸ γένος καὶ προχωρεῖν; Οὐκοῦν καθάπερ ἐκεῖ πρὸς παιδοποιεῖαν ἀναγκαῖον ἡγοῦμεθα τὸν γάμον καὶ μετὰ τὸν γάμον ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦτου πάλιν εὐχόμεθα, καὶ οὐ δοκοῦμεν ἀτιμάζειν τὸν δημιουργικὸν λόγον, εἰδότες αἴτιον αὐτὸν τῆς γενέσεως, ἀλλὰ τὸν τρόπον τοῦτον διὰ γάμου, διὰ τροφῆς, διὰ τῶν ἄλλων οὕτω καὶ ἐνταῦθα πιστεύομεν αὐτὸν εἶναι τὸν ἐνεργούντα τὸ μυστήριον, τὸν τοῦ Κυρίου λόγον· ἀλλ' οὕτω, διὰ ἱερέως, δι' ἐντεύξω; αὐτοῦ καὶ εὐχῆς. Οὐ γὰρ δεῖ πάντων ἐνεργεῖν ἀπλῶς, οἷδὲ ἐκωσθήποτε· ἀλλὰ πολλὰ τὰ ζητούμενα, ὧν χωρὶς οὐ ποιήσει πᾶ ἐαυτοῦ. Τὸν δὲ Χριστοῦ θάνατον τίς οὐκ οἶδεν, ὡς αὐτός ἐστι μόνος ὁ τὴν ἀρετὴν τῶν ἀμαρτιῶν εἰσενεγκῶν εἰς τὸν κόσμον; Ἀλλὰ κάκεινο γινώσκομεν, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνον, καὶ πίστεως χρεῖα, καὶ μετανοίας, καὶ ἐξομολογήσεως, καὶ τῆς τῶν ἱερῶν εὐχῆς· καὶ οὐκ ἐστι λυθῆναι τῶν ἀμαρτιῶν ἀνθρώπων, μὴ τούτων ἡγησαμένων. Τί οὖν; Ἀτιμάζομεν τὸν θάνατον ἐκεῖνον, καὶ ἀσθένειαν αὐτοῦ καταγινώσκομεν, ὅτι νομιζομεν μὴ ἀρκεῖν τὰ παρ' ἐκεῖνου, ἐὰν μὴ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν αὐτῶν εἰσενέγκωμεν; Οὐδαμῶς. Οὐκοῦν οὐδὲ τοῖς εὐχομένοις ὑπὲρ τοῦ τελειωθῆναι τὰ δῶρα τὰ τοιαῦτα ἐγκαλεῖν εὐλογον· ἐπεὶ οὐδὲ, τῇ εὐχῇ θαρβρόντες, ἑαυτοῖς θαρβρῶσιν, ἀλλὰ τῷ δώσειν ἐπαγγελιαμένῳ Θεῷ. Τούναντιον μὲν γὰρ ὁ τῆς εὐχῆς ἀπαιτεῖ λόγος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ποιοῦν τὴν εὐχὴν τοῖς εὐχομένοις, τὸ μὴ θαρβεῖν ἑαυτοῖς περὶ τῶν ζητούμενων, ἀλλὰ παρὰ τῷ Θεῷ μόνῳ πιστεύειν ἐδρῆσειν αὐτά. Καὶ τοῦτο βῶξ ὁ εὐχόμενος, δι' ὧν ἑαυτὸν ἀφείλ, εἰς τὸν Θεὸν καταφεύγει, ὡς τῆς ἑαυτοῦ κατέγνω δυνάμεως, καὶ διὰ τοῦτο τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέπει. Οὐκ ἐμὸν, φησὶ, τοῦτο, οὐδὲ τῆς ἐμῆς ἰσχύος, ἀλλὰ σοῦ δέεται, καὶ σοὶ τὸ πᾶν ἀνατίθημι, καὶ μάλιστα· ὅταν ὑπὲρ φύσιν καὶ πάντα νικῶντα λόγον εὐχόμεθα, οἷα τὰ τῶν μυστηρίων. Τότε γὰρ τῷ Θεῷ μόνῳ θαρβρῶσι τοὺς εὐχομένους πᾶσα ἀνάγκη. Ταῦτα γὰρ οὐτε ἐνθυμηθῆναι δυνατόν ἦν ἀνθρώπων, μὴ τοῦ Θεοῦ διδάξαντος, οὔτε ἐπιθυμῆσαι, μὴ ἐκεῖνου παραινέσαντος· οὔτε προσδοκῆσαι λάθειν, μὴ τοῦ ἀφευδούς τοῦτο ἐλπίσαντος. Ὅστε οὐδὲ εὐχασθαι περὶ τούτων, ἐτόλμησεν ἂν οὐδεὶς, εἰ μὴ αὐτὸς εἰδείξεν ἀσφαλῶς ὡς ἄρα αἰτεῖσθαι ταῦτα βούλεται, καὶ χορηγεῖν τοῖς αἰτουμένοις ἐτόλμως ἔχει. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀμφίβоло; ἐνταῦθα ἢ

A sant imbecillitatis. Deinde sibi ipsis magis videntur confidere: et tertio, rem tantam, nempe sacramentum, a re dubia, videlicet humana oratione, volunt pendere, et quod oportet firmissime credere, efficiunt plenum dubitatione. Non enim necesse est eum qui orat, exaudiri, etiamsi sit virtute Paulus. Hæc autem omnia non est solvere difficile: et primum ab ipsis verbis divi Joannis, quibus nituntur. Si enim hoc verbum id potest quod sermo opifex, illud consideremus. « Dixit Deus, Crescite et multiplicamini. » Quid ergo? Post illum sermonem nullo adhuc egemus, et nullo nobis alio opus est ad generis incrementum? an etiam matrimonio et conjunctione, et alia cura opus est, et sine his fieri non potest ut genus constet et propagetur? Ergo sicut illic ad liberorum procreationem matrimonium necessarium ducimus: et post matrimonium pro eo ipso rursus oramus, nec videmur opificem sermonem habere despiciatui, scientes ipsum qui dem esse causam generationis, sed hoc modo, per matrimonium, per nutrimentum, per alia: ita etiam credimus ipsum esse quod operatur mysterium, Domini scilicet verbum, sed sic per sacerdotem, per ejus interpellationem et orationem. Non enim per omnia simpliciter operatur, neque quomodocunque, sed multa sunt quæ requiruntur, sine quibus non faciet quæ sua sunt. De morte autem Christi, quis nescit eam esse solam, quæ peccatorum remissionem in mundum introduxerit? Sed illud etiam scimus, quod post mortem illam etiam fide et pœnitentia et confessione opus est, et sacerdotum oratione, nec potest homo solvi a peccatis, nisi hæc præcesserint. Quid igitur? mortem illam despiciamus, et eam impotentis condemnamus, quod existimamus non sufficere quæ ejus sunt, nisi etiam nostra ipsorum afferamus? Nequaquam. Neque ergo merito accusandi sunt qui orant ut dona perficiantur. Quandoquidem, nec orationi confidentes, sibi ipsis confidunt, sed Deo, qui se daturum est pollicitus. Contrarium enim postulat orationis ratio. Hoc est enim quod orationis causa est iis qui orant, quod sibi ipsis non fidant de iis quæ petuntur, sed credant se a Deo solo ea inventuros. Et hoc clamat is qui orat, dum seipso relicto ad Deum confugit, quod suam condemnavit potentiam, et propterea universum Deo permittit. Non est, inquit, hoc meum, neque mearum virium, sed te indiget, et tibi universum committo: et maxime quando quæ sunt super naturam et omnem vincunt rationem, oramus, ut quæ sunt mysteriorum. Tunc enim soli Deo confidere orantes omnino necesse est. Hæc enim neque potuisset homo cogitare, nisi Deus docuisset: nec desiderare, nisi ille sciaisset: neque expectasset accipere, nisi qui a mendacio est alienus, eam spem dedisset. Quare nec pro iis quidem orare ausus esset aliquis, nisi ipse certe ostendisset, quod ea vult peti et suppeditare iis qui ea prompte petunt. Propterea nec dubia est oratio, nec finem habet incertum,

cum ipse Dominus per omnia ostenderit se velle dare. Propterea mysteriorum sanctificationem orationi sacerdotis credimus, non tanquam alicui humanæ, sed tanquam Dei potentæ fidentes. Non enim propter orantem hominem, sed propter Deum exandientem, neque quod ille rogavit, sed quod veritas se esse daturum est pollicita. Quod autem Christus ostendit se hanc semper velle nobis gratiam dare, nec dicere quidem opus est. Propterea enim in terram venit, et sacrificatus est, et mortuus, et propterea altaria et sacerdotes et omnis purgatio, et omnia præcepta et doctrinæ et adhortationes, ut hæc nobis mensam apponat. Propterea illud etiam Pascha se desiderare dicebat, quod hoc verum Pascha erat discipulis traditurus; propterea jussit, « Hæc facite in meam recordationem, » quod vult semper a nobis sacrum fieri. Quæ ergo fuerit orantibus dubitatio de eo quod petitur, si accepturi sunt? quod hi quidem orant ut accipiant: qui autem dare potest, dare cupit. Ita qui sanctificationi donorum per orationem committunt, nec Servatoris voces despiciunt, nec a re dubia, humana sacrificet oratione, mysterium dependere oportere statuunt, ut Latini nos frustra criminantur. Nam etiam sanctissimum unguentum, quod ejusdem esse ordinis cum divina communione dicit beatus Dionysius, oratione peragitur et sanctificatur. Quod autem operando sacramento deserviat et sanctificet, nulla est piis dubitatio, et sacerdotis et pontificis ordinatio simili modo per orationem peragitur. « Oremus enim, inquit, pro ipso, ut veniat in ipsum gratia sanctissimi Spiritus; » post impositionem manus, is qui ordinat, ad clerum clamat; et in ea quæ sit in Latinorum Ecclesia pontificis ordinatione, postquam infudit unguentum in caput ejus qui ordinatur, qui ordinat, optat locupletem sancti Spiritus gratiam in eum descendere. Peccatorum quoque remissio poenitentibus datur per orationem sacerdotum, et ultimum olei sacramentum similiter perficit sacerdotum oratio: quod etiam corporalis morbi medelam et peccatorum remissionem dat iis quibus peragitur, ut habet apostolica traditio: « Infirmatur enim aliquis in vobis, inquit, accersat presbyteros Ecclesie, et orent pro ipso, ungentes eum oleo, et oratio fidei servabit laborantem, et suscitabit eum Dominus; et, si peccata fecerit, remittentur ei. » Qui ergo orationem in sacramentis reprobant, ad hæc quid dicent? Si enim est incertum quod sit a precibus, ut ipsi dicunt, incertum quidem est an id sit sacerdos quod esse dicitur; incertum autem an unguentum possit sanctificare; et ita nec sacramentum quidem constare potest sacræ communionis, cum neque sit vere sacerdos, nec altare. Neque enim verbum Domini, ab idiota private persone dictum, efficiendi sacramenti vim ipsi habere dixerint, neque sine altari. Altare enim supra quod panis ponendus est, unguento sanctificatur: quod quidem unguentum precibus

A εὐχῆ, οὐδὲ τὸ πέρας ἀθλον ἔχει, αὐτοῦ τοῦ δοῦναι Κυρίου, διὰ πάντων δείξαντος ὅτι βούλεται δοῦναι. Διὰ τοῦτο τῶν μυστηρίων τὸν ἀγιασμὸν τῇ εὐχῇ τοῦ ἱερέως πιστεύομεν, οὐχ ὡς ἀνθρωπίνη τινί, ἀλλ' ὡς Θεοῦ δυνάμει θαρβρόντες. Οὐ γὰρ διὰ τὴν εὐχόμενον ἀνθρώπον, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐπακούοντα Θεόν· οὐδ' ὅτι ἐκείνος ἐδεήθη, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀλήθεια ἐπηγγεῖλατο δώσειν. Ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς ἐδείξεν ὡς βούλεται ταύτην αἰεὶ δίδόναι τῇ χάριν; οὐδὲ λόγου δεῖται. Διὰ τοῦτο γὰρ εἰς τὴν γῆν ἦλθε, καὶ ἐτύθη, καὶ ἀπέθανε. Διὰ τοῦτο θυσιαστήσια καὶ ἱερεῖς, καὶ πᾶσα κἀθαρσίαι; καὶ πᾶσαι ἐντολαί, καὶ διδασκαλίαι; καὶ παραινέσεις; ἵνα τὴν τράπεζαν παραβῆ ταύτην ἡμῖν. Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ Πάσχα ἐπιθυμήσαι εἰσγεν ἐκείνου, ὅτι τοῦτο ἐμελλε τῆνικαῦτα παραδίδόναι τὸ ἀληθινόν Πάσχα τοῖς μαθηταῖς· διὰ τοῦτο ἐκέλευε ἰσοῦστο ποιεῖν εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, ὅτι τοῦτο βούλεται ἱεουργεῖσθαι αἰεὶ παρ' ἡμῶν. Τίς οὖν ἐστὶ περὶ τοῦ ζητουμένου τοῖς εὐχομένοις ἀμφιβολογία γένοίτ' ἂν, εἰ λήψονται μὲν ὃ δέονται οὗτοι λαβεῖν· ὃ δὲ δοῦναι δυνάμενο; δίδόναι ἐπιθυμεῖ; Οὕτως οἱ τὸν ἀγιασμὸν τῶν δώρων τῇ εὐχῇ πιστεύοντες, οὕτε τοῦ Σωτῆρος τὰς φωνὰς περιωρῶσιν [οὕτε λαυτοῖς θαρβρόουσιν], οὕτε ἀμφιβόλου πρώτους τὸ μυστήριον ἐξαρτῶσι τῆς ἀνθρωπίνης εὐχῆς; ὡς οἱ Λατῖνοι μάτην ἡμῖν ἐγκαλοῦσιν, ἐπεὶ καὶ τὸ πανάγιον μύρον, ὃ τῇ θεῖᾳ κοινωνίᾳ ὁ μακάριος Διονυσῖος φησὶν ὁμοταγὲς εἶναι, τῇ εὐχῇ τελείται καὶ ἀγιαζέται. Καὶ ὡς εἴη τελεστικὴ καὶ ἀγιαστικὴ, οὐδεμία τοῖς εὐσεβέσιν ἀμφιβολία· καὶ ἡ τοῦ ἱερέως χειροτονία τὸν ἴσον τρώσκει, καὶ ἡ τοῦ ἀρχιερέως, διὰ τῆς εὐχῆς ἱεουργεῖται. « Εὐξέμεθα γὰρ, φησὶν, ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθοι ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος; » μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς χειρὸς ὁ χειροτονῶν πρὸς τὸν κληρὸν βοᾷ. Καὶ ἐν τῇ τῶν Λατίνων δὲ Ἐκκλησίᾳ τελουμένη χειροτονία τοῦ ἱερέως, μετὰ τὸ ἐπιχέαι τὸ μύρον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου, ὁ τελῶν εὐχεταὶ τὴν χάριν τοῦ ἀγίου Πνεύματος; ἐπ' αὐτὸν κατελθεῖν πλοῦσαν· καὶ ἀφεσις ἀμαρτιῶν τοῖς μετανοοῦσι διὰ τῆς εὐχῆς τῶν ἱερέων δίδεται· καὶ τὸ τελευταῖον τοῦ ἑλαίου μυστήριον ὡσαύτως ἡ τῶν ἱερέων εὐχὴ τελεσιουργεῖ· ὃ καὶ ἴσασιν σωματικῆς νόσου καὶ ἀφροσύνης ἀμαρτιῶν τοῖς τελουμένοις δυνατόν, ὡς ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις ἔχει. « Ἀσθενεῖ γὰρ τις ἐν ὑμῖν, φησὶ, προσκαλέσασθε τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθεσαν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλείψαντες αὐτὸν ἑλαίῳ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν καμόντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος, κἂν ἀμαρτίας ἢ πεπονηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. » Οἱ τοίνυν τὴν εὐχὴν ἐν τοῖς μυστηρίοις ἀποδοκιμάζοντες, τί πρὸς ταῦτα ἐροῦσιν; Εἰ γὰρ ἀθλον τὸ παρὰ τῶν εὐχῶν, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἀθλον μὲν ὁ ἱερεὺς, εἰ τοῦτο ἔστιν ὃ καλεῖται· ἀθλον δὲ τὸ μύρον, εἰ δυνατόν; ἀγιαζέσθαι· καὶ οὕτως οὐδὲ τὸ μυστήριον συνεστάναι; δυνατόν τῆς ἱερᾶς κοινωνίας, οὕτε ἱερέως ἀληθῶς ὄντος, οὕτε θυσιαστήριου. Οὕτε γὰρ παρὰ ἰδιώτου λεγόμενον τὸν τοῦ Κυρίου λόγον τελεσιουργεῖν φαίεν ἂν οὐδ' αὐτοῖ, οὕτε χωρὶς τοῦ θυσιαστήριου. Καὶ γὰρ καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐν ᾧ εἶ

τιθέναι τὸν ἄρτον, τῷ ἰερωῖ ἀγιαζέται, ὃ δὲ μύρον δὲ τῶν εὐχῶν τελεσιουργεῖται. Ἐτι δὲ καὶ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν τίς ἡμῖν δώσει βεβαίως, τῶν ἱερέων καὶ τῆς αὐτῶν δεήσεως ἀμφιβαλλομένων; Καὶ οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν, ἢ πάντα τὸν Χριστιανισμὸν ἐκ μέσου ποιήσει, ταῖς καινοτομίαις ἀκολουθοῦντας αὐτῶν. Φαίνεται τοίνυν ὡς ἐκείνοις μᾶλλον οἱ ταῦτα ἀξιοῦσιν, ἐν ἀμφιβολίᾳ κεῖται τὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ πολὺν ἔχει τὴν πρᾶγμα κίνδυνον, ἀλλότρια τῶν πατρικῶν παραδίδωσκων καὶ τῆς ἐν αὐταῖς ἀσφαλείας ἐπινοοῦσιν. Ὅτι μὲν γὰρ ὁ Θεὸς εὐχόμενος ἐπινοεῖ, καὶ δίδωσι Πνεῦμα ὅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν, καὶ οὐδὲν ἀδυνατεῖ τοῖς μετὰ πίστεως αὐτοῦ δεομένοις, αὐτὸς εἶπεν ὁ Θεός· καὶ οὐδεμία μηχανὴ τοῦ μὴ ἀληθῆ ταῦτ' εἶναι. Ὅτι δὲ διηγουμένοις ἐτιοῦν τῶν λογίων συμβαίνει τι τοιοῦτον, οἰδαμὴ λέγεται. Καὶ τὸ μὲν εὐχὴ τὰ μυστικὰ τελεῖν οἱ Πατέρες παρέδωκαν, ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνους ἐκδιεξαμένων παραλαβόντες· τὰ τε ἄλλα, καθάπερ ἔφη, καὶ τὴν ἱερὰν εὐχαρίστησαν, μετὰ πολλοὺς ἄλλους καὶ μέγας Βασίλειος, καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, οἱ μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι· οἷς τοὺς ἀντιλέγοντας οὐδὲ λόγου τινὸς ἀξιοῦν χρή, τοὺς εὐσεβεῖν βουλομένους. Τὸν δὲ τοῦ Κυρίου περὶ τῶν μυστηρίων λόγον, ἐν εἰδῆ διηγῆσεως λεγόμενον, πρὸς τὸν ἁγιασμὸν τῶν δώρων ἄρχειν, οὐδεὶς, οὔτε τῶν ἀποστόλων οὔτε τῶν διδασκάλων εἰπὼν φαίνεται· ἀλλ' ὅτι μὲν ἅπαξ ὑπὸ τοῦ Κυρίου λαχθεῖς, αὐτῷ τῷ ὕπ' ἐκείνου λέγεσθαι, ὡς ὁ δημιουργικὸς λόγος αἶα ἐνεργεῖ, καὶ ὁ μακάριός· φησι Ἰωάννης. Ὅτι δὲ νῦν ὑπὸ τοῦ ἱερέως λεγόμενος, διὰ τὸ ὕπ' ἐκείνου λέγεσθαι, τοῦτο γίνεσθαι, οὐδαμῶθεν ἔστι μαθεῖν· ἐπει οὐδ' αὐτὸς ὁ δημιουργικὸς λόγος ἐνεργεῖ, ὅτι ἐφ' ἐκάστων γενόμενος, ὑπὸ τινος ἀνθρώπου λέγεται, ἀλλ' ὅτι ἔστιν ἅπαξ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένος.

ΚΕΦΑΛΑ. Α'.

Ὅτι καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ Λατίνων ἡ τελετὴ κατὰ τὸν αὐτὸν ἡμῖν τελεῖται τρόπον.

Ὁ δὲ παντελῶς αὐτοὺς ἐπιστομίζει, ὅτι καὶ ἡ Λατίνων Ἐκκλησία, εἰς ἣν ἀναφέρειν δοκοῦσι, μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, εὐχασθαι ὑπὲρ τῶν δώρων οὐ παραιτοῦνται. Λαθάνει δὲ αὐτοὺς, ὅτι οὐκ εὐθύς μετὰ τὸν λόγον εὐχονται, καὶ ὅτι οὐ σαφῶς ἁγιασμὸν αἰτοῦνται, καὶ μεταβολὴν εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα, ἀλλ' ἐτέροις χρωῦνται ὀνόμασι πρὸς τοῦτο φέρουσι, καὶ τὰ αὐτὰ δυναμένοις. Τίς δὲ εὐχὴ; ἢ Κέλυσον ἀνεχθῆναι τὰ δῶρα ταῦτα ἐν χειρὶ ἀγγέλου, εἰς τὸ ὑπερουράνιον σου θυσιαστήριον. ἢ Λεγέτωσαν γὰρ, τί ἔστιν αὐτὸ τὸ, ἢ ἀνεχθῆναι τὰ δῶρα ταῦτα; ἢ Ἡ γὰρ τοπικὴν μεταβάσειν αὐτοῖς εὐχονται, ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῶν κάτω τόπων εἰς τὸν οὐρανὸν, ἢ ἀξίαν τινα, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα μεταβολὴν. Ἄλλ' εἰ μὲν τὸ πρότερον, τί ὄφελος ταύτης ἡμῖν τῆς εὐχῆς ἀφ' ἡμῶν ἀρθῆναι τὰ ἅγια, ἢ παρ' ἡμῖν εἶναι, καὶ ἐν ἡμῖν μένειν, καὶ εὐχόμεθα καὶ πιστεύομεν, ὡς τοῦτο ἐν τῇ εἰναι τὸν Χριστὸν μεθ' ἡμῶν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος; Πῶς δὲ οὐ πιστεύουσιν, εἰ σῶμα Χριστοῦ τοῦτο γιγνώσκουσιν, ὅτι καὶ ἐν ἡμῖν ἔστι, καὶ ὑπερουράνιον ἔστι, καὶ ἐν δοξίᾳ τῷ Πατρὶς κάθηται, τρόπον ἐν οἴδεν αὐτός; Πῶς

A conficitur. Præterea autem peccatorum remissionem quis sacerdos nobis certo dabit, si de eorum oratione dubitetur? Et nihil omnino aliud restat quam ut omnem Christianismum de medio tollant qui eorum novitates sequuntur. Videtur ergo quod illis potius, si ita censent, in dubio virtus sita est, resque in magno periculo versatur iis qui a paternis traditionibus et quæ in iis est securitate, aliena excogitant. Quod enim orationibus Deus annuit, et dat Spiritum sanctum iis qui ipsum petunt, et nihil sit impossibile iis qui cum fide ipsum rogant, ipse dixit Deus; nec ulla ratione fieri potest quin hæc vera sint. Quod autem tale quid evenerit iis qui quidpiam ex cloquiis narrant, nusquam dicitur. Et oratione quidem sacramenta peragere, tradiderunt Patres, qui ab apostolis et qui eis successerunt, acceperunt, et alia sicut dixi; et sacramentum Eucharistiam, post multos alios et magnus Basilius et Iohannes Chrysostomus, magnæ Ecclesiæ doctores, quibus qui contradicunt, eorum nullam rationem ducere oportet eos qui pii esse volunt. Quod autem sermo Domini, qui de mysteriis in forma narrationis dicitur, sufficiat ad donorum sanctificationem, nullus neque apostolus, nec doctor dixisse ceruitur. Sed quod semel a Domino dictus, eo ipso quod ab illo dictus sit, sicut opifex sermo, semper operatur, et dicit etiam beatus Iohannes. Quod autem nunc dictus a sacerdote, eo quod ab ipso dicatur, hoc possit, nullo ex loco sciri potest; quandoquidem nec ipse sermo opifex operatur, quod in unoquoque eorum quæ sunt, ab aliquo homine dicatur, sed quod semel a Deo dictus sit.

CAP. XXX.

Quod etiam in Latinorum Ecclesia eodem quo apud nos modo sacrum celebratur mysterium.

Quod autem os eis omnino obstruit, est quod etiam Latinorum Ecclesia, ad quam se referre videntur, post verbum Domini, pro donis orare non recusat. Si autem ideo falluntur, quod Latini non statim post Domini prolatum sermonem orant, et quod non aperte petunt sanctificationem et mutationem in corpus Dominicum, sed aliis utuntur nominibus eo ferentibus, et quæ tantumdem valent. Quæ est autem oratio? « Jube sursum ferri dona hæc in manu angeli ad supercæleste tuum altare. » Dicent enim, quid hoc est, « Sursum dona deferri? » Vel enim localem eis translationem precantur a terra et inferioribus locis in cælum, vel dignam aliquam et ab humillioribus ad altiora mutationem. Sed si primum quidem, quid hac nobis oratione opus est ut a nobis tollantur sancta, quæ apud nos esset, et in nobis manere et oramus et credimus, tanquam hoc sit, esse Christum nobiscum usque ad consummationem sæculi? Quomodo autem non credunt, si hoc Christi corpus cognoscunt, quod et in nobis est, et est supercæleste, et sedet ad dexteram Patris, quo ipse novit modo? Quomodo au-

tem fuerit quod nondum est, supercœleste ipsum corpus Christi, quod est supercœleste? Quomodo autem etiam sursum feretur in manu angeli, quod super omnem principatum et potestatem et virtutem et omne nomen quod nominatur? Sin autem dignam aliquam et in melius mutationem orant, non video quomodo non sint insigni impietate futuri, si etiam ipsum esse Christi corpus cognoscant, et ad melius quid et sanctius id venturum esse credunt. Unde manifestum est eos omnino scire ea adhuc esse panem et vinum quæ sanctificationem nondum susceperunt, et propterea pro ipsis quidem orant, ut quæ oratione adhuc indigent. Orant autem ut ea sursum ferantur, ut quæ adhuc inferius sita sint, et ad altare, ut quæ nondum sint sacrificata, ut illie posita sacrificentur. Opus autem habent manu angeli, nempe quod secundæ humanæ hierarchiæ, ut vult divinus Dionysius, a prima angelorum hierarchia auxilium feratur. Hæc oratio nihil aliud confert donis quam mutationem in corpus et sanguinem Domini. Non enim locus super cœlos Deo separatus in quo oportet sacrificare, altare illud existimandum est. Ea enim ratione non multum differemus ab his qui in monte Samariæ dicunt esse locum ubi oportet adorare, vel Hierosolymis. Sed quoniam, ut ait beatus Paulus, « unus Deus, unus etiam intercessor Dei et hominum Jesus Christus, » omnia quæ intercedendi vim habent et sanctificationem nobis præbent, solus est ipse Servator. Quænam ergo sunt quæ intercedendi vim habent et sanctificant? Sacerdos, hostia, altare. Etenim et altare sanctificat, ut vult sermo Domini. « Altare enim, inquit, est quod donum sanctificat. » Ergo quoniam solus ipse est qui sanctificat, solus fuerit sacerdos et hostia et altare. Et quod sacerdos quidem et hostia, ipse dixit: « Pro ipsis enim, inquit, ego sanctifico melpsum. » Quod autem etiam altare, sanctissimus testatur Dionysius, dicens in libro *De unguento*: « Si enim est divinis nostrum altare Jesus, divina divinarum mentium consecratio, in quo, ut vult eloquium, consecrati et mystice tanquam holocaustum sacrificati oblationem habemus, supermundanis oculis aspiciamus ipsum divinis altare. » Ad hoc supercœleste altare orat sacerdos dona sursum ferri, quod est sanctificari, in ipsum supercœleste Christi corpus mutari: non locum mutantia, et a terra translata in cœlum: quoniam videmus ipsa adhuc apud nos esse, et post orationem nihilo secius. Quoniam enim altare sanctificat dona ei superimposita, idem est orare ut dona sanctificentur, et in altari posita esse. Quæ est autem sanctificatio, quæ altare sanctificat? Dona imposita et quo ipse sacerdos acipsum sanctificavit, oblata esse Deo dona et sacrificata. Quoniam enim idem est et sacerdos, et altare, et hostia, idem est et a sacerdote sacrificatum esse, et in hostiam illam mutatum esse, et in illo supercœlesti altari posita et dedicata esse. Propterea

A δ' ἂν εἴη ὑπερουράνιον τὸ μῆπω γινόμενον αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὑπερουράνιον; Πῶς δὲ καὶ ἀνευχθῆσεται ἐν χειρὶ ἀγγέλου, τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν, καὶ δύναμιν καὶ πᾶν ὄνομα ὀνομαζόμενον; Εἰ δὲ ἀξίαν τινὰ αὐτοῖς εὐχονται καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολὴν, οὐκ οἶδα εἴ τινα καταλείψουσιν ἀσεβείας ὑπερβολὴν, εἴ γε καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Χριστοῦ εἶναι ἀναγινώσκουσι, καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἀγιώτερον ἤξειν αὐτὰ πιστεύουσιν. Ὅθεν δῆλοι πάντως εἰσιν, ἄρτον εἶναι καὶ οἶνον μῆπω δεξάμενα τὸν ἁγιασμὸν, εἰδότες αὐτὰ καὶ διὰ τοῦτο εὐχονται μὲν ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς εἶναι δεομένον εὐχῆς, εὐχονται δὲ ἀνευχθῆναι, ὡς εἶναι κείμενα κάτω, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον ὡς μῆπω τεθυμένα, ἵνα ἐκεῖ τεθέντα τυθῶσι. Δεῖται γὰρ ἀγγέλου χειρὸς ὡς τῆς δευτέρας ἱεραρχίας τῆς ἀνθρωπίνης, κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, ὑπὸ τῆς πρώτης ἱεραρχίας τῶν ἀγγέλων βοηθουμένων· αὐτὴ ἡ εὐχὴ οὐδὲν ἑτερόν ἐστι δυναμένη τοῖς δούροις, ἢ τὴν εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα καὶ αἷμα μεταβολὴν. Οὐ γὰρ δὴ τόπον τινὰ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἐξηρημένον, ἐν ᾧ δεῖ θύειν, τὸ θυσιαστήριον ἐκεῖνο νομιστέον. Οὕτω γὰρ οὐ πολὺ διωισόμεθα τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις λεγόντων ἢ ἐν τῷ ὄρει τῆς Σαμαρείας τὸν τόπον εἶναι ὅπου δεῖ Θεὸν προσκυνεῖν. Ἄλλ' ἐπεὶ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, « εἰς Θεός, εἰς καὶ μεσότης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Ἰησοῦς Χριστός, » πάντα τὰ μεσιτεῖαν δυνάμενα, τὸν ἁγιασμὸν ἡμῶν ἔχοντα, μόνος ἐστὶν αὐτός ὁ Σωτήρ. Τίνα δὲ τὰ μεσιτεῖαν συνάγοντα, καὶ ἀγιάζειν δυνάμενα; Ἱερεῖς, ἱερεῖον, θυσιαστήριον. Καὶ γὰρ τὸ θυσιαστήριον ἀγιάζει, κατὰ τὸν Κυρίου λόγον, τὸ θυσιασθῆναι: « Τὸ θυσιαστήριον γὰρ, φησὶ, ἵδὲ ἀγιάζον τὸ ὄρωρον. » Οὐκοῦν ἐπεὶ μόνος αὐτός ἐστιν ὁ ἀγιάζων, μόνος ἂν εἴη ὁ ἱερεὺς, καὶ ἱερεῖον καὶ θυσιαστήριον. Καὶ ὅτι μὲν ὁ ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον, αὐτός εἶπεν: « Ὑπὲρ αὐτῶν γὰρ, φησὶν, ἐγὼ ἀγιάζω ἑμαυτὸν: » ὅτι δὲ καὶ θυσιαστήριον, ὁ ἱερώτατος μαρτυρεῖ Διονύσιος, λέγων ἐν τῷ *Περὶ τοῦ μύρου λόγῳ*: « Εἰ γὰρ ἐστὶ τὸ θεϊότατον ἡμῶν θυσιαστήριον ὁ Ἰησοῦς, ἡ θεαρχικὴ τῶν θεῶν νόων ἀφιέρωσις, ἐν ᾧ κατὰ τὸ λόγιον ἀφιερούμενοι, καὶ μυστικῶς ὀλοχαυτούμενοι, τὴν προσαγωγὴν ἔχομεν, ὑπερκοσμίοις ὀφθαλμοῖς ἐκοπτεύσωμεν τὸ θεϊότατον αὐτὸ θυσιαστήριον. » Εἰς τοῦτο τὸ θυσιαστήριον τὸ ὑπερουράνιον τὰ ὄρωρα εὐχεται ἀνευχθῆναι ὁ ἱερεὺς, ἕπερ ἐστὶν ἀγιασθῆναι, εἰς αὐτὸ τὸ ὑπερουράνιον σῶμα τοῦ Κυρίου μεταβληθῆναι· οὐ τόπον ἀμείψαντα, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς γενόμενα εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐπεὶ ὀρώμεν αὐτὰ παρ' ἡμῶν ὄντα εἶναι, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν οὐδὲν ἤτεον. Ἐπεὶ γὰρ τὸ θυσιαστήριον ἀγιάζει τὰ τεθέντα αὐτῷ ὄρωρα, ταῦτόν ἐστιν, εὐξασθαι τοῖς δούροις ἀγιασθῆναι, καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τεθῆναι. Τίς δὲ ὁ ἀγιασμός ἐν ἀγιάζει τὸ θυσιαστήριον; Τὰ τεθέντα αὐτῷ ὄρωρα· ἐν αὐτοῖς ὁ ἱερεὺς ἠγίασεν ἑαυτὸν, τῷ προσερχθῆναι τῷ Θεῷ καὶ τεθῆναι. Ἐπεὶ γὰρ ὁ αὐτός ἐστι καὶ ἱερεὺς, καὶ θυσιαστήριον καὶ ἱερεῖον, ταῦτόν ἐστιν, ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐκείνου ἱερουργηθῆναι, καὶ εἰς τὸ ἱερεῖον ἐκεῖνο μεταβληθῆναι, καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ἐκείνῳ

τῷ ὑπερουρανίῳ ἀνατεθῆναι. Διὰ τοῦτο εἴ τι τῶν Ἀ
 τριῶν ἀπολαβῶν εὐξαιο, τὸ πᾶν ἠδύω, τὸ ζητούμε-
 νον ἔχεις, τὴν θυσίαν ἐτέλεσας. Οἱ μὲν γὰρ παρ'
 ὑμῖν ἱερεῖς, ὡς ἱερεῖον τὸν Χριστὸν βλέποντες, τοῖς
 δώροις εὐχονται τὴν ἐν ἐκείνῳ θέσιν, ῥήμασι διαφο-
 ροῖς καὶ λόγοις, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εὐχόμενοι.
 Τοῦτου χάριν, οἱ παρ' ἡμῖν ἱερεῖς, μετὰ τὸ εὐξα-
 σθαι τοῖς δώροις τὴν εἰς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμα με-
 ταβολὴν, μνησθέντες τοῦ ὑπερουρανίου θυσιάστη-
 ριον, οὐκ εἴτι εὐχονται εἰς αὐτὸ ἀνενεχθῆναι τὰ δῶρα·
 ἀλλ' ὡς ἤδη ἀνενεχθέντων ἐκεῖ καὶ προσδεχθέντων
 εὐχονται καταπεμφθῆναι ἡμῖν τὴν χάριν καὶ τὴν
 δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. « Εὐξώμεθα γὰρ,
 φησὶ, ἐπὶ τῶν ἁγιασθέντων δώρων, » Ἴνα ἁγιασθῆ;
 Οὐδαμῶς ἠγίασται γὰρ· ἀλλ' Ἴνα ἁγιαστικὰ ἡμῖν
 γένωνται· Ἴνα ὁ ἁγίασας αὐτὰς Θεὸς καὶ ἡμᾶς δι-
 αὐτῶν ἁγιάσῃ. Φανερόν τοίνυν, οἷτι τὸ ἀτιμάζειν
 τὴν ὑπὲρ τῶν δώρων εὐχὴν μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου
 λόγον, οὐδὲ τῆς τῶν Λατίνων Ἐκκλησίας ἐστὶν
 ἀπλῶς, ἀλλ' ἐνίων ὀλίγων καὶ νεωτέρων, οἱ καὶ τὰ
 ἄλλα αὐτὴν ἐλυμῆσαντο· εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐχα-
 ροῦντες; ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον. Καὶ
 ταῦτα μὲν περὶ τῆς εὐχῆς.

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΑ'.

*Τίτος χάριτι ἱερέως εἰς τὸν ἁγιασμόν τῶν δώρων,
 οὐ τὸν Υἱόν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα καλεῖ;*

Ἄλλὰ τίτος χάριτι οὐ τὸν Υἱόν ἐπὶ τὸ ἁγίασαι τὰ
 δῶρα ὁ ἱερέως καλεῖ, ἱερέα ὄντα καὶ ἁγιάζοντα,
 καθάπερ εἴρηται, ἀλλὰ τὸν Πατέρα; Ἴνα μάθῃς
 οἷτι τὸ ἁγιάζειν ὁ Σωτὴρ, οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἔχει,
 ἀλλ' ὡς Θεός· καὶ διὰ τὴν δύναμιν τὴν θεῖαν, ἣν
 κινήσιν κέκτηται μετὰ τοῦ Πατρὸς.

Τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος δηλῶσαι βουλόμενος,
 οἷτι ἐτέλει τὸ μυστήριον, εἰς τὸν οὐρανὸν ἐβλεπε,
 καὶ τῷ Πατρὶ ἀνεδείκνυε τὸν ἄρτον. Διὰ τοῦτο καὶ
 ἐν ταῖς τῶν θαυμάτων οὕτω φαίνεται ποιῶν, ἐν σχή-
 ματι τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχῆς, Ἴνα δείξῃ ὡς οὐ φύ-
 σιω; ἀνθρωπίνης ἐστὶ τὰ τοιαῦτα, καθ' ἣν Μητέρα
 ἔτεχνε ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ τῆς ἑαυτοῦ θεοότητος,
 καθ' ἣν τὸν Θεὸν ἔσχε Πατέρα. Καὶ ὅτε δὲ ἐμελλε
 ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀναβαίνειν, βουλόμενος σημεῖναι
 τὰς δύο θελήσεις αὐτοῦ, τὴν θεῖαν καὶ τὴν ἀνθρω-
 πίνην, τὴν μὲν θέλησιν τῆς ἑαυτοῦ θεοότητος τῷ
 Πατρὶ ἀνεῖθαι, τὴν δὲ θέλησιν τῆς ἀνθρωπότητος;
 ἑαυτοῦ θέλησιν ἔλεγεν εἶναι· « Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω,
 φησὶν, ἀλλ' ὡς σύ· » καὶ, « Μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ
 σὸν γενέσθω. » Ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸς ταύτην ἤθελε τὴν
 θέλησιν, ἣν ἀπεπλήρου τῷ Πατρὶ, δῆλος ἦν καὶ ἀπ'
 αὐτῶν τούτων τῶν ῥημάτων, ἐν οἷς δοκεῖ διαρρίπειν
 τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν τῆς θελήσεως τοῦ Πατρὸς. Τὸ
 γὰρ· « Μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω, »
 συνειθεμένου ἦν καὶ τὰ αὐτὰ βουλομένου. Δῆλος δὲ
 ἦν, ὅτι ἐπιτίμα τῷ Πέτρῳ ἀπειχομένην τὸν σταυ-
 ρὸν αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον· καὶ εἴτι ἐν οἷς ἔλεγεν·
 « Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τούτο τὸ πάσχα φαγεῖν
 μεθ' ὑμῶν, πρὸ τοῦ με παθεῖν. » Τοῦ πρὸς τῷ πά-
 θει· πάσχα, φησὶν, ἐπεθύμησα, μονοῦ λέγων· Ἐπι-
 θυμία ἐπεθύμησα αὐτὰ τὰ πρῶτα τοῦ πάθους
 ἰδεῖν. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

cum aliquod horum trium receperis, ores, univer-
 sum oras, habes quod petis, perfecisti sacrificium.
 Vestri quidem sacerdotes tanquam hostiam Chri-
 stum aspicientes, orant ut dona in illo ponantur,
 verbis diversis et sermonibus unam et eandem
 rem orantes. Et ideo nostri sacerdotes, postquam
 oraverint ut dona in divinum corpus et sanguinem
 mutantur, recordantes supercoelestis altaris, non
 amplius orant ut dona ad ipsum sursum ferantur,
 sed tanquam iis jam sursum latis et susceptis,
 orant ut nobis dimittatur gratia et donum sancti
 Spiritus. « Oremus, inquit, pro sanctificatis donis. »
 Uti sanctificentur? Minime. Sunt enim sanctificata,
 sed ut nos sanctificent, ut Deus qui ea sanctifica-
 vit, nos quoque per ea sanctificet. Clarum est ergo,
 quod contemnere orationem pro donis post sermo-
 nem Domini, ne Latinorum quidem omnino est
 Ecclesiae, sed paucorum quorundam et recentio-
 rum, qui ei quoque in aliis detrimentum afferunt,
 ut qui ad nihil aliud se tam opportune gerunt,
 quam ad aliquid novum dicendum et audiendum.
 Et haec quidem de oratione.

CAP. XXXI.

*Quanam de causa sacerdos ad donorum sanctificatio-
 nem non Filium, sed Patrem invocet?*

Sed quamam de causa non Filium ad dona san-
 ctificanda vocat sacerdos, cum is sit et sacerdos,
 et sanctificet, sicut dictum est, sed Patrem? Ut
 scias quod Servator habet illud, nempe sanctifi-
 care, non ut homo, sed ut Deus, per divinam po-
 tentiam, quam habet communem cum Patre.

Hoc ipsum etiam volens Dominus significare,
 quando peregit mysterium, in caelum aspexit, et
 Patri panem ostendit. Ea de causa etiam nonnulla
 miracula ita videbatur facere specie orationis ad
 Deum, ut ostenderet non esse haec humanæ naturæ,
 per quam habuit Matrem in terra, sed suæ divini-
 tatis, per quam Deum habuit Patrem. Porro autem
 quando crucem erat ascensurus, volens significare
 duas voluntates, divinam scilicet et humanam,
 suæ quidem divinitatis voluntatem Patri attribuit,
 humanitatis autem voluntatem suam esse dixit.
 « Non sicut ego volo, inquit, sed sicut tu vis, » et :
 « Non mea voluntas, sed tua fiat. » Quod enim
 ipse etiam hanc habuit voluntatem, quam Patri
 implevit, ex his ipsis etiam verbis manifestum est,
 in quibus videtur separare voluntatem suam a vo-
 luntate Patris. Hoc enim, « Non voluntas mea
 sed tua fiat, » est ejus qui assentitur et vult eadem.
 Id etiam ostendit, quando Petrum increpavit, qui
 crucem ejus et mortem deprecabatur; et præterea
 quando dixit, « Desiderio desideravi hoc pascha
 manducare vobiscum, antequam ego patiar. »
 Pascha, inquit, ante passionem desideravi: prope-
 modum dicens: Desiderio desideravi ipsa passionis
 videre vestibula. Et haec quidem hactenus.

De sacrificio ipso, et quid est quod sacrificium suscipit.

De ipso autem sacrificio operæ pretium est illud quærere. Quia enim non figuræ sacrificii, neque sanguinis imago, sed vere est mactatio et sacrificium, quæramus quid est sacrificatum, panis an corpus Domini? videlicet quando dona sacrificantur, priusquam sint sanctificata, an postea. Et si panis quidem est quod sacrificatur, primum quidem quondam fuerit panis sacrificium: deinde non est hoc nobis mysterium, videre panem mactatum, sed Agnum Dei, qui sua morte tollit peccata mundi. Sin autem ipsum Dominicum corpus sacrificatur, hoc certe ne fieri quidem potest. Non enim amplius occidi vel percuti potest, cum jam ab interitu et corruptione alienum et immortale effectum sit. Quod si fieri posset ut adhuc aliquid tale pateretur, oporteret esse et qui crucifigerent, et omnia alia convenire quæ illud sacrificium effecerunt, siquidem non figura mactationis, sed vera mactatio esse ponitur. Deinde quo modo Christus semel est mortuus, et suscitatus, non amplius moritur, et semel passus est in consummatione sæculi, et semel dicitur oblatus, ut multorum peccata offerret? Si enim in unaquaque mysterii celebratione ipse sacrificatur, quotidie moritur. Quid ad hæc ergo dicendum est? Sacrificium neque antequam panis sanctificetur, neque postquam est sanctificatus, peragitur, sed eo ipso tempore quo sanctificatur. Sic enim necesse est omnia quæ de Deo creduntur, conservari, et nihil omnino excidere. Quænam autem ea sunt? Sacrificium hoc non esse imaginem et figuram sacrificii, sed verum sacrificium; non esse panem id quod sacrificatur, sed ipsum Christi corpus, et præterea unum esse Agni sacrificium, et quod semel factum est. Et primum videamus, an non figura, sed reipsa sacrificium sit mysterii celebratio. Quod enim est ovis sacrificium, quæ ab eo quod non est omnino occisum in occisum sit mutatio, hoc etiam hic fit. Panis enim qui est insacrificatus, mutatur tunc in id quod est sacrificatum. Mutatur enim a pane non mactato in ipsum corpus Christi, quod vere mactatum est. Unde quemadmodum in ove mutatio, vere sacrificium operatur: ita jam hic propter hanc mutationem id quod peragitur, verum est sacrificium; mutatur enim non in figuram, sed in rem mactationis, in ipsum corpus Christi quod sacrificatum est. Sed si panis quidem manens fuisset sacrificatus, panis esset qui mactationem suscepit, et fuisset mactatio tunc panis sacrificium. Quoniam autem utraque mutata sunt, et insacrificatum et panis, et factus est pro insacrificato quidem sacrificatus, pro pane autem corpus Christi, propterea mactatio illa non in pane, sed tanquam in subjecto considerata, corpore Christi, non panis, sed Agni Dei sacrificium et est et dicitur. Clarum est autem quod his positis, nihil necesse est multas fieri oblationes corporis Domini. Quia enim sit hoc sacri-

Περὶ τῆς θυσίας αὐτῆς, καὶ τί ἐστὶ τὸ δεχόμενον τὴν θυσίαν.

Περὶ δὲ τῆς θυσίας αὐτῆς ἄξιον ἐκεῖνο ζητεῖν Ἐπεὶ γὰρ οὐ τύπος θυσίας οὐδὲ αἵματος, εἰκῶν, ἀλλὰ ἀληθῶς σφαγὴ καὶ θυσία, ζητῶμεν τί τὸ θυόμενον, ὁ ἄρτος ἢ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα; δηλονότι τότε τὰ δῶρα οὐεται, πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι, ἢ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι; Καὶ εἰ μὲν ὁ ἄρτος τὸ θυόμενον, πρῶτον μὲν τίς ἄρτου θυσία γένοιτ' ἂν; Ἐπειτα, οὐ τοῦτο ἡμῖν ἐστὶ τὸ μυστήριον, ἄρτον ἰδεῖν σφαττόμενον, ἀλλὰ τὸν Ἄμνον τοῦ Θεοῦ, τὸν αἶροντα τῇ σφαγῇ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Εἰ δὲ αὐτὸ θύεται τὸ Κυριακὸν σῶμα, μάλιστα μὲν οὐδὲ δυνατόν· οὐδὲ γὰρ σφαγῆναι ἐτι ἢ πληγῆναι δύναται, ἀκήρατον ἦδη καὶ ἀθάνατον γενόμενον. Εἰ δὲ ἐξῆν τι τοιοῦτον αὐτὸ ἐνεγκαῖν, εἶδει καὶ τοὺς σταυροῦντας εἶναι, καὶ τάλλα συνελθεῖν ἅπαντα, ἃ τὴν θυσίαν ἐκείνην εἰργάσαντο· εἶγε οὐ τύπος σφαγῆς, ἀλλὰ σφαγὴ ἀληθῆς ὑπόκειται εἶναι. Ἐπειτα πῶς ὁ Χριστὸς ἅπαξ ἀπέθανε, καὶ ἔγερθεῖς, οὐκέτι ἀποθνήσκει, καὶ ἅπαξ ἔπαθεν ἐπὶ συντελεῖρα τοῦ αἰῶνος, καὶ ἅπαξ λέγεται προσενηχθεῖς, εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκαῖν ἁμαρτίας; Εἰ γὰρ καθ' ἐκάστην τελετὴν αὐτὸς οὐεται, καθ' ἐκάστην ἀποθνήσκει. Τί οὖν πρὸς ταῦτα ἐστιν εἰπεῖν; Ἡ θυσία οὐτε πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι τὸν ἄρτον, οὐτε μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι τελεῖται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἁγιόζεσθαι. Οὕτω γὰρ ἀνάγκη πάντας συντηρεῖσθαι τοὺς περὶ αὐτῆς πιστευομένους λόγους, καὶ μηδένα πῖπτειν. Τίνας δὲ λέγω λόγους; Τὸ τὴν θυσίαν ταύτην μὴ εἰκόνα καὶ τύπον εἶναι θυσίας, ἀλλὰ θυσίαν ἀληθινήν, τὸ μὴ ἄρτον εἶναι τὸ τεθυμένον, ἀλλ' αὐτὸ τὸ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα· καὶ πρὸς τοῦτοις, τὸ μίαν εἶναι τὴν τοῦ Ἄμνου τοῦ Θεοῦ θυσίαν, καὶ ἅπαξ γεγενημένην. Καὶ πρῶτον ἴδωμεν, εἰ μὴ τύπος, ἀλλὰ πρᾶγμα θυσίας ἢ τελετῆ. Τίς γὰρ ἢ τοῦ προβάτου θυσία, ἢ ἀπὸ τοῦ μὴ ἐσφαγμένου πάντως εἰς τὸ ἐσφαγμένου μεταβολή, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα, γίνεται. Ὁ γὰρ ἄρτος ἄθυτος ὢν μεταβάλλει τότε εἰς τὸ τεθυμένον. Μεταβάλλει γὰρ ἀπὸ ἄρτου μὴ ἐσφαγμένου εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τὸ σφαγὴν ἀληθῶς. Ὅθεν καθάπερ ἐπὶ τοῦ προβάτου ἢ μεταβολὴ θυσίαν ἀληθῶς ἐργάζεται, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, διὰ τὴν μεταβολήν, θυσία τὸ τελούμενον ἀληθές· μεταβάλλει γὰρ οὐκ εἰς τύπον, ἀλλ' εἰς πρᾶγμα σφαγῆς, εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τὸ τεθυμένον. Ἄλλ' εἰ μὲν ἄρτος μένων ἐγένετο τεθυμένος, ὁ ἄρτος ἂν ἦν ὁ δεξάμενος τὴν σφαγὴν, καὶ ἦν ἂν ἡ σφαγὴ τότε ἄρτου θυσία. Ἐπεὶ δὲ ἀμφότερα μετεβλήθη, καὶ τὸ ἄθυτον καὶ ὁ ἄρτος, καὶ γέγονεν ἀντὶ μὲν ἄθυτου τεθυμένος, ἀντὶ δὲ ἄρτου τὸ σῶμα Χριστοῦ, διὰ τοῦτο ἡ σφαγὴ ἐκείνη οὐκ ἐν τῷ ἄρτῳ, ἀλλ' ὡς ἐν ὑποκειμένῳ θεωρουμένη τῷ σῶματι τοῦ Χριστοῦ, οὐ τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ τοῦ Ἄμνου τοῦ Θεοῦ θυσία καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται. Φανερόν δὲ ἐτι τοῦτων ὑποκειμένων, οὐδὲν ἀναγκάζει πολλὰς γίνεσθαι τὰς προσαγωγὰς τοῦ Κυριακοῦ σώματος. Ἐπεὶ γὰρ ἡ θυσία αὐτὴ γίνεται, οὐ σφαττομένου τῆς καυτὰ τοῦ Ἄμνου, ἀλλὰ τοῦ ἄρτου μεταβαλλε-

μένου εις τὸν σφαγέντα Ἄμνυν, πρόδηλον ὡς ἡ μὲν μεταβολὴ γίνεται, ἡ δὲ σφαγὴ οὐ γίνεται τότε, καὶ οὕτω τὸ μὲν μεταβαλλόμενον, πολλὰ, καὶ ἡ μεταβολὴ πολλάκις· τὸ δὲ εἰς ὃ μεταβάλλεται, οὐδὲν κωλύει, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ εἶναι, καθάπερ σῶμα ἐν καὶ οὕτως τοῦ σώματος σφαγὴν μίαν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ΄.

Περὶ τῶν μετὰ τὴν θυσίαν εὐχῶν, καὶ τίς ὁ λόγος καθ' ὃν ἐνταῦθα μνημονεύει τῶν ἀγίων, καὶ τῆς Παραγίας ἐξαιρέτως.

Ὁ δὲ ἱερεὺς, τῆς θυσίας τελεσθείσης, καὶ τὸ ἐνέχυρον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας προκείμενον ὄρων, τὸν Ἄμνυν αὐτοῦ, ὡς ἦδη τοῦ μεσίτου λαβόμενος, καὶ μεθ' αὐτοῦ τὸν παράκλητον ἔχων, γνωρίζει τὰ ἑαυτοῦ αἰτήματα πρὸς τὸν Θεόν, ἐκχεῖ τὴν δέησιν μετὰ χρηστῆς ἦδῃ καὶ βεβαίας ἐλπίδος, καὶ ὦν προτιθεὶς τὸν ἄρτον ἐμψύθη, καὶ ὑπὲρ ὧν τὰς προτελείους εὐχὰς ἐποίησατο, καὶ τὰ δῶρα προτήνεγκε, καὶ προσδεχθῆναι ταῦτα ἰκέτασε, ταῦτα προσδεχθέντα εὐχεται εἰς ἔργον πρυθῆναι. Τίνα δὲ ταῦτα; Κοινὰ καὶ ζῶσι καὶ ἀπελθούσι, τὸ τὴν χάριν ἀντικαταπεμφθῆναι ἀνεὶ τῶν ἑσέρων παρὰ τοῦ δεξαμένου ταῦτα Θεοῦ· ἰδίᾳ δὲ τοῖς μὲν ἀπελθούσι, φυγῶν ἀνάπαυσιν, καὶ βασιλεία; κληρονομίαν μετὰ τῶν τετελειωμένων ἀγίων· τοῖς δὲ ζῶσι, τὸ μετασχεῖν τῆς ἱερᾶς τραπέζης, καὶ ἁγιασθῆναι, καὶ μὴδὲνα εἰς κρίμα μετασχεῖν· ἀφαισι ἀμαρτιῶν, εἰρήνην, εὐετηρίαν, χορηγίαν τῶν ἀναγκαίων, τὸ τελευταῖον, βασιλείας ἀξίους φανῆναι παρὰ τῷ Θεῷ. Ἐπει δὲ οὐ μόνον ἰκέσιος αὐτῆ ἡ προσαγωγὴ τῆς θυσίας, ἀλλὰ καὶ χαριστήριος, καθάπερ ἐν τοῖς προοιμίοις τῆς τελετῆς, ἠνίκα ὁ ἱερεὺς ὡς δῶρα ἀνατίθεισι τῷ Θεῷ προσαγόμενα, καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἐμφαίνει καὶ τὴν ἔκστασιν· οὕτω καὶ νῦν τυθέντων καὶ τελειωθέντων τῶν δῶρων, καὶ εὐχαριστεῖ δι' αὐτῶν τῷ Θεῷ καὶ ἔκστασιν προσάγει, καὶ τίθει μὲν τὰς ἀφορμὰς τῆς εὐχαριστίας, προστίθει δὲ καὶ τὰς ὑποθέσεις τῆς ἰκεσίας. Καὶ τίνας αἱ ἀφορμαὶ τῆς εὐχαριστίας; Οἱ ἄγιοι, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται. Ἐν τούτοις γὰρ ἡ Ἐκκλησία τὸ ζητούμενον εὔρει, καὶ τῆς εὐχῆς ἔτυχε τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Τίνας δὲ καὶ αἱ ὑποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας; Οἱ μὴπω τελειωθέντες, οἱ δεόμενοι εὐχῆς. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἀγίων ἔτι, εἰ Προσάγομέν σοι, φησὶ, τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει προαναπαυσασμένων, πατέρων, προπατόρων, πατριάρχων, προφητῶν, εὐαγγελιστῶν, ἀποστόλων, κηρύκων, ὁμολογητῶν, ἐγκρατευστῶν, καὶ παντὸς πνεύματος ἐν πίστει τετελειωμένου, ἐξαιρέτως τῆς παραγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου, Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ἐξῆς καταλέγει τὸν τῶν ἀγίων ἅπαντα σύλλογον. Οὗτοί εἰσιν ἀφορμαὶ τῆς πρὸς Θεὸν εὐχαριστίας τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὑπὲρ τούτων προσάγει τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν, ὡς χαριστήριον τῷ Θεῷ· καὶ πάντων ἐξαιρέτως τῶν ἄλλων, ὑπὲρ τῆς μακαρίας τοῦ Θεοῦ μητρὸς, ὡς οὐσης ἀγιοσύνης ἐπέκεινα πάσης. Διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτοῖς εὐχεται ὁ ἱερεὺς ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοῖς παρ' ἰκέτων εἰς τὰς

A *Victim, Agno non tunc occiso, sed i ane mutato in Agnum occisum, clarum est quod sit quidem mutatio, sed non tunc sit occisio : et sic id quod mutatur quidem, multa, et mutatio sæpe; id autem in quod mutatur nihil prohibet unum et idem esse, sicut unum corpus, his etiam occisionem corporis unam. Et hæc quidem de his.*

CAP. XXXIII.

De orationibus post sacrificium, et quænam est oratio, propter quam hic meminit sanctorum, et præcipue Sanctissimæ.

Sacerdos autem, peracto sacrificio, et pignus Dei benignitatis videns, Agnum ejus propositum, tanquam jam intercessore accepto, et secum habens advocatum, notas facit suas ad Deum petitiones; effundit preces cum bona jam et firma spe; et quorum, panes proponens, meminit, et pro quibus preces in celebrandi mysterii præparatione fecit, et dons obtulit, et ut ea susciperentur, supplicavit, ea his jam susceptis, ut in opus exant, orat. Quænam autem sunt hæc? Communia, et vivis, et iis qui excesserunt: ut pro donis gratia demittatur a Deo qui illa suscepit; separatim autem defunctis quidem animarum requiem, et regni hæreditatem cum sanctis consummatis; vivis autem, ut sint sanctæ mensæ participes, et sanctificentur, et nemo sit ejus in judicium vel condemnationem particeps: remissionem peccatorum, pacem, fertilitatem, rerum necessariarum suppeditionem: et postremo ut regno digni apud Deum appareant. Quia autem oblatio sacrificii non solum versatur in supplicatione, sed etiam gratiarum actione, quemadmodum in proæmio celebrationis mysterii, quando sacerdos tanquam dona Deo dedicat quæ offeruntur, et gratiarum actionem ostendit et supplicationem: ita etiam nunc sacrificatis et perfectis donis, et per ea Deo gratias agit et offert supplicationem, et ponit quidem gratiarum agendarum causas, adjicit autem etiam supplicationis materiam. Et quænam sunt causæ agendi gratias? Sancti, sicut prius dictum est. In iis enim Ecclesia invenit quod petebat, et quod orabat, assecuta est, nempe regnum cælorum. Quæ est autem materia supplicationis? Qui nondum sunt consummati, qui opus habent oratione. Et de sanctis quidem: « Eræterea offerimus tibi, inquit, rationabilem hunc cultum, pro his qui in fide prius requieverunt, avibus, patribus, patriarchis, apostolis, prophetis, evangelistis, martyribus, confessoribus, continentibus, et quolibet spiritu in pace consummato, præcipue autem sanctissima, intemerata, domina nostra Deipara et semper virgine Maria; » et deinceps enumerat omnem sanctorum cœtum. Hi sunt Ecclesie agendarum Deo gratiarum causæ. Pro iis offert rationabilem hunc cultum, tanquam Deo gratiarum actionem, et præ cæteris omnibus pro beata Dei Matre n. quæ omnem sanctitatem excedat. Propterea nihil pro eis orat sacerdos, sed potius eos orat, ut ab eis in orationibus adjuvetur. Quia non ad supplicatio-

nem, sed ad gratiarum actionem, ut dictum est, facit pro ipsis donorum oblationem. Post hæc affert etiam supplicationem, et enumerat ea pro quibus supplicat, et precatur omnibus salutem, et si quod bonum est unicuique congruens et conveniens. In quibus hæc etiam dicit : « Præterea offerimus tibi rationabilem hunc cultum, pro orbe terrarum, pro sancta catholica et apostolica Ecclesia, pro iis qui in veneranda reipublicæ administratione versantur, pro fidelissimis et Christi amantissimis imperatoribus nostris. » Et hæc orat. Et ita quidem beatus Joannes duplicem sacri hujus cultus habitum esse significans, gratiarum actionis et supplicationis, seorsum quidem ponit eos pro quibus agit gratias, seorsum autem pro quibus supplicat. Divinus autem Basilius admiscet supplicationi gratiarum actionem. Et ita facit ubique in sacri mysterii celebratione : et omnes fere ejus orationes invenieris, quæ utramque vim habent. Meminit autem etiam sanctorum, quorum et divus Joannes etiam in eodem loco sacrificii, sed non eodem modo. Postquam enim oravit ut omnes digni habeantur communionem sacramentorum, « non in iudicium, vel in condemnationem, » subjungit, « sed ut inveniamus gratiam cum omnibus sanctis, qui tibi a sæculo placuerunt, majoribus nostris, avis, patribus, patriarchis, » et quæ sequuntur ; deinde præcipue, sanctissima. Sed hæc quidem verba habent supplicationem ; ostendunt autem etiam gratiarum actionem, et Deum generis benefactorem prædicant, ubi meminit eorum hominum qui ab ipso sanctificati sunt et consummati ; propemodum dicens : Ut des nobis gratiam, quam sanctis prius dedisti ; ut nos sanctifices, sicut et alios prius sanctificasti, qui sunt ejusdem generis nobiscum. Et de his quidem hæc sufficient.

CAP. XXXIV.

De eis quæ sacerdos pro se orat, pro sacris donis, et de iis quæ jubet fideles orare.

Sacerdos autem postquam omnibus ea quæ par est oraverit, etiam pro se orat ut a donis sanctificetur. Quam sanctificationem ? Ut accipiat remissionem peccatorum. Hoc enim est donorum principale officium. Et undenam potest hoc sciri ? Ex iis quæ Dominus dixit, apostolis panem ostendens : « Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum. » Et in calice similiter : « Memento, inquit, Domine etiam meæ indignitatis, et condona mihi omne delictum voluntarium et involuntarium. Et ne propter mea peccata prohibueris gratiam sancti Spiritus a donis propositis. » Remissionem peccatorum dat sanctus Spiritus iis qui sunt donorum participes. « Hæc, inquit, gratia in me ne prohibeatur ex donis propter mea peccata. » Dupliciter enim dicitur gratis operari in pretiosis donis. Uno quidem modo, per quem ipsa sanctificantur, alio, per quem gratia nos per ipsa sanctificat. Primo ergo modo, in donis gratiam operari nullum potest humanum malum vetare. Sed, quemadmodum eorum

A εὐχὰς δέεται βοηθεῖσθαι. Ὅτι οὐχ ἰκέσιον, ἀλλὰ χαριστήριον ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς εἴρηται, ποιεῖται τὴν τῶν δώρων προσαγωγὴν. Μετὰ δὲ ταῦτα, καὶ τὴν ἰκεσίαν δείκνυσιν, καὶ καταλέγει περὶ ὧν ἰκετεύει, καὶ εὐχεται πᾶσι τὴν σωτηρίαν· καὶ εἰ τι προσήκον ἐστὶν ἐκάστῳ καὶ κατάλληλον ἀγαθόν· ἐν οἷς καὶ ταῦτα φησὶν· « Ἐτι προσάγομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ τῶν ἐν σεμνῇ πολιτείᾳ διαγόντων, ὑπὲρ τῶν πιστοτέρων καὶ φιλοχρίστων βασιλέων ἡμῶν. » Καὶ ταῦτα εὐχεται. Καὶ οὕτω μὲν ὁ μακάριος Ἰωάννης, διπλοῦν τὸ σχῆμα τῆς ἱερᾶς ταύτης λατρείας εἶναι σημαίνων, χαριστήριον καὶ ἰκέσιον, χωρὶς μὲν εἰθνην ὑπὲρ ὧν εὐχαριστεῖ, χωρὶς δὲ, ὑπὲρ ὧν ἰκετεύει. Ὁ δὲ θεὸς Βασιλεὺς τῇ ἰκεσίᾳ παραμύνησιν τὴν εὐχαριστίαν. Καὶ τοῦτο ποιεῖ πανταχοῦ τῆς ἱερουργίας· καὶ τὰς εὐχὰς ἂν εὐρησὶ σχεδὸν ἀπάσας, καὶ τοῦτο κάκεινο δυναμένης. Μέννηται δὲ καὶ τῶν ἁγίων, ὧν ὁ θεὸς Ἰωάννης, καὶ ταῦτόν τῆς ἱερουργίας τὸν τόπον, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον. Εὐξάμενος γὰρ ἀξιωθῆναι πάντας τῆς τῶν μυστηρίων κοινωνίας, « μὴ εἰς κρῖμα ἢ εἰς κατάκριμα, » ἐπάγει, « ἀλλ' ἵνα εὐρωμῶν χάριν μετὰ πάντων ἁγίων, τῶν ἀπ' αἰῶνος σοὶ εὐαρεστησάντων, προπατέρων, πατρῶν πατριαρχῶν. » καὶ τὰ ἐξῆς· εἶτα ἐξαιρέτως τῆς παναγίας. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα ἔχει μὲν ἰκεσίαν, ἐκφαίνει δὲ εὐχαριστίαν, καὶ εὐεργέτην τοῦ γένους κηρύττει τὸν Θεόν, ἐν οἷς μένηται τῶν παρ' αὐτοῦ τελειωθέντων καὶ ἁγιασθέντων ἀνθρώπων, μονοῦ λέγων· Ἴνα ὅπως ἡμῖν χάριν, ἣν τοῖς ἁγίοις κατέθευ πρότερον, ἵνα ἁγιάσῃς ὡσπερ καὶ ἄλλους φθάσας ἡγίασας τῶν ὁμογενῶν ἡμῖν. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἀρκεῖτω ταῦτα.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΔ.

Περὶ ὧν ὁ ἱερεὺς ἕνεκα θαντοῦ εὐχεται ὑπὲρ τῶν ἱερῶν δώρων, καὶ ὑπὲρ ὧν τοῖς πιστοῖς εὐχέσθαι κελεύει.

Ὁ δὲ ἱερεὺς, μετὰ τὸ πᾶσιν εὐξασθαι τὰ δέοντα, καὶ ὑπὲρ ἐαυτοῦ εὐχεται, ὑπὲρ τῶν δώρων ἁγιασθῆναι. Ἴνα ἁγιασμόν; Ἀφῆσιν λαβεῖν τῶν ἁμαρτιῶν. Τοῦτο γὰρ τὸ προηγούμενον τὸ ἔργον τούτων τῶν δώρων. Καὶ πόθεν δῆλον; Ἐξ ὧν ὁ Κύριος εἶπε τοῖς ἀποστόλοις, τὸν ἄρτον δεῖκνύς· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὧν κλῶμενον εἰς ἄφῆσιν ἁμαρτιῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ ποτηρίου ὁμοίως· Ἐμνήσθητι, Κύριε, φησὶ, καὶ τῆς ἐμῆς ἀνομιότητος, καὶ συγχώρησόν μοι πᾶν πλημμέλημα ἐκουσίον τε καὶ ἀκούσιον, καὶ μὴ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας κωλύσῃς τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπὸ τῶν προκειμένων δώρων. Ἀφῆσιν ἁμαρτιῶν δίδωσι τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον τοῖς τῶν δώρων κοινωνοῦσι. Ἐστὶ ἡ χάρις, φησὶ, μὴ κωλυθῆτω ἀπὸ τῶν δώρων, διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας. Διτῶς γὰρ λέγεται ἐνεργεῖν ἐν τοῖς τιμίαις δώροις ἡ χάρις· ἕνα μὲν τρόπον καθ' ὃν αὐτὰ ἀγιάζεται· ἕτερον δὲ, καθ' ὃν ἡ χάρις δι' αὐτῶν ἡμῶν ἀγιάζει. Τὸν μὲν οὖν πρῶτον ἐν τοῖς δώροις τὴν χάριν ἐνεργεῖν, οὐδὲν τι δύναται κωλύειν τῶν

ανθρωπίνων κακῶν. Ἄλλὰ καθάπερ ὁ ἁγιασμὸς αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνης ἀρετῆς· ἔργον οὕτως οὐδὲν κωλύεσθαι δυνατὸν αὐτῶν ὑπὸ κακιῶν ἀνθρωπίνων. Ὁ δεύτερος δὲ καὶ τῆς ἡμετέρας δέεται σπουδῆς διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τῆς ἡμῶν κωλύεται βραθυμίας. Ἀγιάζει γὰρ ἡ χάρις διὰ τῶν δώρων ἡμᾶς, ἐὰν πρὸς τὸν ἁγιασμὸν ἐπιτηδελῶς ἔχοντας λάβῃ ἐὰν δὲ ἀπαρσκευάστοις ἐμπέσῃ, οὔτε ὄφελος ἤνεγκεν οὐδὲν, καὶ μυρίαν ἡμῖν ἐπέθηκε βλάβην. Ταύτην τὴν χάριν, εἴτε ἀφροσύνη τῶν ἀμαρτιῶν ἔστι μόνον, εἴτε μετ' ἐκείνης καὶ ἄλλη δωρεὰ δεδομένη τοῖς μετὰ καθαρῶν συνειδότος τὸ ἱερὸν τοῦτο δεησάντων δεῖπνον, εὐχεται ὁ ἱερεὺς μὴ κωλυθῆναι ἀπὸ τῶν δώρων, ὡς δυναμένην κωλυθῆναι δι' ἀνθρωπίνην κακίαν. Ταύτην τὴν εὐχὴν εὐχεται καὶ μετ' ὀλίγα σὺν παντὶ τῷ πλήθει κοινῇ· εὐξάμενος γὰρ ἅπασιν ὁμόνοιαν, ὥστε ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν τὸν Θεόν, καὶ οὕτως διατεθεῖσιν ἐπαγγεϊλάμενος τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἴτα κελεύει δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰρημένην εὐχὴν, ἣν αὐτὸς ἠΐξαστο, πάντας τοὺς ἁγίους· εἰς ἐπικουρίαν καλέσας. Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ μνημονεύσαι πάντων τῶν ἁγίων, τὸ καλέσαι, τὸ δεηθῆναι· Καὶ τί φησι; « Δεηθῶμεν τοῦ Κυρίου ὑπὲρ τῶν ἁγιασθέντων δώρων, » οὐχ ἵνα αὐτὰ δέξωνται τὸν ἁγιασμὸν (διὰ τοῦτο γὰρ ἁγιασθέντα αὐτὰ εἶπον, ἵνα μὴ σὺ τοῦτο νομίσης)· ἀλλ' ἵνα ἡμῖν αὐτοῦ μεταδοῖεν· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸν φιλόανθρωπον Θεόν, τὸν προσδεξάμενον αὐτὰ, τὴν χάριν ἡμῖν ἀντικαταπέμψαι. « Εὐξώμεθα, φησὶν, ὑπὲρ τῶν δώρων, » ἵνα εἰς ἡμᾶς ἐνεργὰ γίνωνται, ἵνα μὴ ἀδυνατήσῃ πρὸς ταύτην τὴν χάριν, καθάπερ δὲ μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφαίνετο τὸ πᾶν τὸ δυνατόν αὐτοῦ σῶμα, ἔστιν ἐν αἷς τῶν πόλεων οὐκ ἐλύνατο σημεῖα ποιεῖν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Οὕτω δὲ ταῦτα πρὸς τὸ πλῆθος βοήσας, εἴτα καὶ αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἡσυχῇ εὐχεται, περὶ τῶν αὐτῶν τὸν Θεὸν ἱκετεύων, ὥστε μεταλαθεῖν μὲν τῶν φρικτῶν μυστηρίων, μετὰ καθαρῶν συνειδότος, ἀπολαῦσαι δὲ τῆς ἱερᾶς ταύτης τραπέζης· ἀμαρτιῶν ἀφροσύνην, Πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν, βασιλείας κληρονομίαν, καὶ μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα. Εἴτα εὐξάμενος ἅπασιν τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν καὶ φυλακὴν, κελεύει αὐτοὺς εὐχασθαι τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελεῖσθαι, ἀγίαν, εἰρηναίαν, καὶ ἀναμάρτητον διανεγκεῖν, φρουρῶν ἔχοντας ἄγγελον εἰρήνης πιστῶν, διὰ τὸν ἄγγελον τοῦ ψεύδους, ὃ τὰ αὐτῶν πιστεύειν οὐκ ἀσφαλές. Εὐξώμεθα δὲ περὶ τοῦ φύλακος ἀγγέλου, οὐχ ἵνα τότε ἡμῖν δοθῇ· δίδεται γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐκάστῳ τῶν πιστῶν ἄγγελος· ἀλλ' ἵνα ἐνεργὸς ᾖ, καὶ τὰ αὐτοῦ ποιῇ, καὶ φρουρῇ, καὶ πρὸς τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἡμᾶς ὁδηγῇ, καὶ μὴ ἀποστῇ μνησίας διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν· πρὸς τοῦτοίς ἀφροσύνην ἀμαρτιῶν, καὶ πάντα τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καὶ εἰρήνην τῷ κόσμῳ, καὶ ἔτι πρὸς τὸ μέλλον ἀσφάλειαν, ἐν εἰρήνῃ καὶ μετανοίᾳ διανεγκόντας τὸν ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς χρόνον, ὥστε εἶναι τὰ τέλη τοῦ βίου Χριστιανοῖς κρείοντα, εἴτα ἑαυτὰ παραθέσθαι τῷ Θεῷ καὶ ἀλλήλοις, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν, τὴν ἐνότητά τῆς πίστεως· καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἰτή-

A sanctificatio non est humanæ virtutis opus : ita nec fieri potest ut eam hominum vitium prohibeat. Secundus autem nostro etiam studio et diligentia indiget. Nos enim gratia per dona sanctificat, si nos ad sanctificationem aptos et accommodatos ceperit : sin autem in nos imparatos inciderit, nec ullam utilitatem attulerit, et plurimum etiam detrimentum damnunque dederit. Hanc gratiam, sive est solum remissio peccatorum, sive cum illa etiam aliud donum quod datur iis qui cum pura conscientia sacram hanc cœnam sumunt, orat sacerdos, ne a donis prohibeatur, ut quæ possit prohiberi per humanum vitium. Hanc facit orationem etiam paulo post cum universa communiter multitudinè ; postquam enim omnibus concordiam precatus est, ut uno ore et corde Deum glorificent, sic quoque dispositis annuntians misericordiam magni Dei et Servatoris nostri Jesu Christi, deinde jubet eos rogare Deum, et ad eum facere illam orationem, quam dixit, omnium sanctorum implorato auxilio : hoc enim, scilicet memoriam facere omnium sanctorum, est invocare, orare. Et quid dicit? « Oremus Dominum pro donis sanctificatis ; » non ut ea sanctificationem suscipiant (propterea enim dixi ea sanctificata, ne tu hoc putares), sed ut ipsam nobis impertiant : hoc enim est, benignum et clementem Deum, qui ea suscepit, gratiam nobis vicissim remittere. « Oremus, inquit, pro donis, » ut in nos operentur, ne ad hanc gratiam non sit potens : sicut quando cum hominibus versabatur hoc omnipotens corpus, in nonnullis civitatibus non poterat signa facere, propter eorum incredulitatem. Cum autem hæc ad populum sic clamavit, deinde ipse quoque per se submisso orat de iisdem Deum precans, ut sint venerabilium mysteriorum participes cum bona conscientia, fruantur autem sacra mensa, peccatorum remissione, Spiritus sancti participatione, regni hereditate, et non in iudicium vel in condemnationem. Deinde, postquam precatus est omnibus Dei auxilium et custodiam, jubet etiam eos orare ut totum diem, perfectum, sanctum, pacificum, et sine ullo peccato transigant, habentes custodem angelum pacis, fidelem, propter angelum mendacii, cui non est tutum sua credere. Oramus autem pro bono angelo, non ut tunc nobis detur : datus est enim ab initio unicuique fidelium angelus : sed ut operetur, et suo officio fungatur et custodiat, et nos ad viam divinam deducat, et non abscedat, succensens propter nostra peccata : ad hæc remissionem peccatorum, et omnia quæ sunt bona et utilia nostris animabus, et mundo pacem, et præterea in futurum securitatem, in pace et poenitentia transacto reliquo vitæ tempore, ut sit Christianis finis quæ eis convenit, deinde ut seipos et inter se invicem Deo commendent, et per totam eorum vitam unitatem fidei et sancti Spiritus communicationem petentes. Quid autem sibi vult fidei unitas, et sancti Spiritus communicatio, et quam ob causam iis indigemus, prolixè ante dictum est.

σαμένους. Τί δὲ βούλεται ἡ τῆς πίστεως ἐνότης, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνία, καὶ τίνος ἕνεκα τούτων ἐνταῦθα δεόμεθα, διὰ πολλῶν εἴρηται τρόπων.

CAP. XXXV.

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΕ΄.

De oratione a Deo tradita, et inclinatione capitum, et gratiarum postea actione ad Deum, et glorificatione.

Sed cum sic ipse ædificavit, et ad bonum omni ex parte instituit et comparavit, tanquam jam perfectos, et divina adoptione dignos, Deum rogat ut digni habeantur orationem illam cum ipso libere facere, in qua audemus ipsum Patrem vocare. Postquam autem omnes illam cum eo dixerint, ipse cum ultimam ejus partem ad Dei glorificationem exclamavit, orationem concludit. Post hoc pacem precatur omnibus. Cum autem eorum nobilitatem sic in mentem revocavit, et Patrem Deum vocavit, deinde etiam tanquam Dominum jubet agnoscere, et quæ sunt servorum in ipsum ostendere, et ei capita inclinare, et eo habitu servitutem consistere: et inclinant non solum tanquam natura Domino, et Opifici et Deo, sed etiam ut servi empti, ei qui emit pretioso sanguine Unigeniti, pro quo etiam duplices servos nos acquisivit, et filios suos fecit; etenim et servitutem auxit, et majorem reddidit, et adoptionem effecit unus et idem sanguis. Omnibus autem capita inclinantibus, sacerdos apud se Deo gratias agens pro eorum quæ sunt creatione, precatur ea quæ sunt utilia omnibus, mentionem faciens apud eum, et nominis Unigeniti, et gratiæ ejus et benignitatis, tanquam sic petita accepturus, ut ipse Servator professus est. « Omnia enim, inquit, quæcumque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. » Deinde adjecta glorificatione, audiente circumstante multitudine, laudat sanctissimam Trinitatem: et cum eos glorificationis participes accepit, deinde rursus ad seipsum convertitur, et submissa voce per se precatur. Orans autem vocat ipsum Christum, victimam, sacerdotem, panem, ut ipse per se servis seipsum communicelet.

CAP. XXXVI.

De iis quæ sacerdos clamat ad populum, sancta ele-rans: et de iis quæ illi vicissim ad eum clamant.

Et ad mensam et ipse accessurus, et alios vocaturus, quoniam non absolute omnibus sacramentorum communio est licita, ipse quoque non omnes vocat, sed vivifico pane accepto et ostense, eos qui digne sunt ipsius participes futuri, vocat. « Sancta, inquit, sanctis, » propemodum dicens: Ecce panis vitæ quem videtis. Accurrite ergo participes futuri, sed non omnes, sed si quis sanctus. Sancta enim sanctis solis permittuntur. Sanctos autem hic non dicit virtute perfectos, sed quicumque ad illam quidem tendunt perfectionem, sed nondum sunt assecuti: etenim eos nihil prohibet sanctorum effectos mysteriorum participes, sanctificari, et hanc partem esse sanctam, sicut et universa Ecclesia sancta esse dicitur; et beatus Apo-

Περὶ τῆς Θεοῦ παραδότου εὐχῆς, καὶ τῆς κλίσεως τῶν κεφαλῶν, καὶ τῆς μετὰ τοῦτο εὐχαριστίας καὶ δεήσεως πρὸς τὸν Θεόν, καὶ δεξολογίας.

Ἄλλ' οὕτως αὐτὸς οἰκοδομήσας, καὶ πανταχόθεν εἰς τὰ ἀγαθὰ συγκροτήσας, ὡς ἤδη τελείου; καὶ τῆς θείας υἰοθεσίας ἀξίους γενομένους, ἱκετεύει τὸν Θεὸν ἀξιωθῆναι τὴν εὐχὴν ἐκείνην εὐχεσθαι μετὰ παρρησίας, ἐν ἧ τολμῶμεν Πατέρα καλεῖν αὐτόν. Εὐξαμένων δὲ αὐτὴν μετ' αὐτοῦ πάντων, αὐτὸς τὸ ἄκρο τελευτήιον ἐκδοήσας εἰς δεξολογίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν εὐχὴν κατακλείει. Μετὰ τούτου τὴν εἰρήνην εὐχεται πᾶσιν. Οὕτω δὲ τῆς εὐγενείας διὰ τῆς εὐχῆς ἀναμνήσας, καὶ Πατέρα καλέσας τὸν Θεόν, εἶτα καὶ ὡς Δεσπότην ἐπιγινώσκειν κελεύει, καὶ τὰ δούλων πρὸς αὐτὸν ἐπιδεικνυσθαι, καὶ κλίνει τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ τούτω τῷ σχήματι τῆς δουλείας ὁμολογήσασθαι. Καὶ κλίνουσιν οὐ μόνον ὡς φύσει Δεσπότη καὶ Δημιουργῷ καὶ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ ὡς ὄντη τοῦ δούλου, τῷ κριταμένῳ δὲ αὐτοῦ αἵματος τοῦ Μονογενοῦς, ὑπὲρ οὗ καὶ διπλῶς δούλους ἡμᾶς ἐκτήσατο, καὶ υἱοὺς ἐποίησατο τοὺς αὐτοῦ. Καὶ γὰρ καὶ τὴν δουλείαν ἠβήτησεν ἡμῖν καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν εἰσεῖσε, καὶ τὴν υἰοθεσίαν εἰργάσατο τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ αἷμα. Πάντων δὲ κλινόντων τὰς κεφαλὰς, ὁ ἱερεὺς τῷ Θεῷ τὰς χάριτας ἀφ' ἑαυτοῦ τῆς τῶν ἄλων δημιουργίας ὁμολογήσας, εὐχεται τὰ συμφέροντα πᾶσι, μνησθεὶς πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Μονογενοῦς, καὶ τῆς αὐτοῦ χάριτος καὶ φιλανθρωπίας· ὡς οὕτω καὶ αἰτήματα ληψόμενος, κατὰ τὴν αὐτοῦ Σωτήρος θείαν ἐπαγγελίαν· « Πάντα γὰρ, φησὶν, ὅσα ἐν αἰτήσῃτε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν. » Εἶτα δεξολογίαν προσθεὶς εἰς ἐκλήκον τοῦ περιστώτος πλήθους, ὕμνει τὴν παναγίαν Τριάδα, καὶ λαβὼν κοινωνίους τῆς δεξολογίας, εἶτα πάλιν εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει, καὶ ἡσυχῇ καὶ καθ' ἑαυτὸν εὐχεται. Εὐχόμενος δὲ αὐτὸν καλεῖ τὸν Χριστὸν, τὸ σφάγιον, τὸν ἱερέα, τὸν ἄρτον ἵνα αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τοῖς δούλοις ἐκτενὲν μεταδῷ.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΓ΄.

Περὶ ὧν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸ πλῆθος βοᾷ, τὰ ἅγια ὑψῶν· καὶ ὧν ἐκείνοι πρὸς αὐτὸν ἀντιβοῶσιν.

Καὶ μέλλων ἐπὶ τὴν τράπεζαν καὶ αὐτὸς χωρεῖν, καὶ ἄλλους συγκαλεῖν, ἐπεὶ οὐ πᾶσιν ἀπλῶς ἐξεστὶν ἡ κοινωνία τῶν μυστηρίων, καὶ αὐτὸς οὐ πάντας καλεῖ· ἀλλὰ τὸν ζωοποιὸν ἄρτον λαβὼν, καὶ ἀποδείξας, τοὺς ἀξίους αὐτοῦ μετέχοντας, εἰς τὴν μετουσίαν καλεῖ. « Τὰ ἅγια, φησὶ, τοῖς ἁγίοις· » μονοῦ λέγων· Ἰδοὺ ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος ὃν ὄρατε. Οὐκοῦν δράμετε μεταληψόμενοι, ἀλλ' οὐ πάντες, ἀλλ' εἴ τις ἅγιος. Τὰ γὰρ ἅγια τοῖς ἁγίοις ἐφέται μόνως. Ἄγιος δὲ οὐ τοὺς τελείους τὴν ἀρετὴν μόνον ἐνταῦθα φησὶν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι πρὸς τὴν τελειότητα ἐκείνην ἐπαιγόνται μὲν, λείπονται δὲ ἔτι. Καὶ τούτου; γὰρ οὐδὲν κωλύει τῶν ἁγίων μυστηρίων ἐν μετέξει γενομένων ἀγιάζεσθαι, καὶ τοῦτο τὸ μέρος; ἁγίου; εἶναι· ὥστε καὶ ἡ Ἐκκλησία πάντα ἅγια λέγεται,

καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος πρὸς δῆμον ὁλόκληρον ἄ
γράφων· « Ἀδελφοὶ ἄγιοι, φησί, κλήσεως ἰπουρα-
νίου μέτοχοι. » Ἅγιοι καλοῦνται διὰ τὸν ἄγιον οὐ
μετέχουσι, καὶ ἕ σώματος καὶ αἵματος κοινωνοῦν-
ται. Μέλη γὰρ τοῦ σώματος ἐκείνου, σάρκες ἐκ τῶν
σαρκῶν αὐτοῦ, καὶ ὀστά ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἕως
οὖν ἴσμεν ἀδελφῶ συνημμένοι καὶ τὴν ἁρμονίαν φυλάτ-
τομεν, ζῶμεν ἅγιαν ζωὴν, τὸν ἁγιασμὸν ἔλκοντες διὰ
τῶν μυστηρίων, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης καὶ τῆς
καρδίας. Ἐπειδὴν ἐκ ἀποτμηθῶμεν, καὶ τῆς ὁλότητος
ἐκπέσωμεν τοῦ παναγίου σώματος, μάτην γευόμεθα
τῶν ἱερῶν μυστηρίων· οὐ γὰρ διαθήσεται ἡ ζωὴ
πρὸς τὰ νεκρὰ καὶ ἀποκοπέντα μέλη. Τί δὲ τὸ ἀπο-
κόπτον τοῦ ἁγίου σώματος ταῦτα τὰ μέλη; « Ἰὶ ἁμαρ-
τίαι ὑμῶν, φησί, διστῶσι ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ
ὑμῶν. » Τί οὖν; πᾶσα ἁμαρτία νεκρὸν ποιεῖ τὸν ἄν-
θρωπον; Οὐδὲ μὲν, ἀλλ' ἡ πρὸς θάνατον μόνον. Διὰ
τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς θάνατον λέγεται· ἔστι γὰρ
ἁμαρτία οὐ πρὸς θάνατον κατὰ τὸν μακάριον Ἰωάν-
νην. Διὰ τοῦτο τοὺς μεμνημένους, εἰ μὴ τοιαῦτα
πλημμελεῖεν, οἶα τοῦ Χριστοῦ διαστῆσαι, καὶ θάνα-
τον ἐνεγκεῖν, οὐδὲν τὸ κωλύον κοινωνοῦντα; τῶν
μυστηρίων, τοῦ ἁγιασμοῦ μετέχειν, καὶ πράγματος
ἐνεκα καὶ ὀνόματος, ὡς ἂν ἐπὶ ζῶντα μέλη, καὶ
συνημμένους τῇ κεφαλῇ. Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ ἱερέως
βοήσαντος, « Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, » οἱ πιστοὶ ἀντι-
βοῶσι, « Ἐὶς ἅγιος, εἶς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἶς
δόξαν τοῦ Πατρὸς. » Ὅτι οὐδεὶς οἰκοδεν ἔχει τὸν
ἁγιασμὸν· οὐδ' ἔργον ἀνθρωπίνης ἐστὶν ἀρετῆς·
ἀλλ' ἐξ ἐκείνου πάντες; καὶ δι' ἐκείνον. Καὶ καθάπερ
εἰ πολλὰ κάτοπτρα τεθεῖη ὑπὸ τὸν ἥλιον, πάντα μὲν
λάμπει, καὶ ἀκτίνα, ἀφίησι, καὶ δόξεις πολλοὺς ἥλιους
ὄραν, εἶς δὲ ἀληθῶς ὁ ἐν πᾶσιν ἀστράπτων ἥλιος·
οὕτω καὶ ὁ μόνος ὑπάρχων ἅγιος, εἰς τοὺς πιστοὺς
χεόμενος, ἐν πολλαῖς μὲν ψυχαῖς φαίνεται, καὶ πολ-
λοὺς δεικνύσιν ἁγίους, ἔστι δὲ εἶς καὶ μόνος ἅγιος·
οὐδὲν ἤτερον εἰς δόξαν τοῦ Πατρὸς. Τὸν γὰρ Θεὸν
οὐδεὶς ἐδόξασε τὴν αὐτῷ προσήκουσαν δόξαν. Ὅθεν
ἐνεδείξων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν, « Ἐγὼ Θεός
εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου; » Ἀλλὰ μόνος ὁ Μό-
νογενῆς ἀπέδωκεν αὐτῷ τὴν ὀφειλομένην δόξαν. Διὸ
καὶ πρὸς τῷ πάθει γενόμενος, ἔλεγεν πρὸς τὸν Πα-
τέρα, « Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς. » Πῶς γὰρ
ἐδόξασεν; Οὐκ ἄλλως ἢ τὸν ἁγιασμὸν ἐπιδεδόξασεν
τὸν ἐκείνου τοῖς ἀνθρώποις· ἅγιος φανεῖς, ὡς περ
αὐτὸς ἐστὶν ἅγιος ὁ Πατήρ. Ἐπεὶ γὰρ ὡς Πατέρα τοῦ
ἁγίου τοῦτου νοήσωμεν τὸν Θεὸν, δόξα τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ
Υἱοῦ λαμπρότης ἐστὶν· εἴτε ὡς Θεὸν διὰ τὴν
ἀνθρωπίνην, δόξα τοῦ δημιουργοῦ παντὸς, ἢ τοῦ δημιουργήματος ἁγία ἡ ἀρετή.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'.

Τί σημαίνει τὸ θερμὸν μὲν ὕδωρ ἐμβαλλόμενον
εἰς τὰ μυστήρια.

Οὕτω δὲ συγκαλέσας τοὺς πιστοὺς ἐπὶ τὸ ἱερὸν
δεικνόν, αὐτὸς πρῶτος αὐτοῦ μεταλαμβάνει, καὶ ὕσαι
τῶν ἑμποταγῶν, καὶ ὅσοι τῶν περὶ τὸ βῆμα· θερμὸν
ὑδωρ πρότερον εἰς τὸ ποτήριον ἐμβαλόν, σημασία;

(1) Ex usu Græcorum : quem etsi non usurpet Romana Ecclesia, tolerat, nihilominus, nec damnat in Græcis.

(a) Quædam hic in interpretatione Gentianus Herveti per homœoteleuton omissa sic e Græco restitue :
Ita etiam, cum solus sanctus sit, in multos fideles diffunditur, et in multis animabus videtur, et multos
sanctos illuminat; est autem unus et solus sanctus et nihilo secius in gloria Patris. Εἰ τ. ΠΑΤΡ.

stolus scribens ad universum populum : « Fratres
sancti, inquit, vocationis supercælestis participes. »
Sancti enim vocantur propter sanctum cuius sunt
participes, et quo corpori et sanguini communicant.
Membra enim illius corporis existentes, carnes ex
carnibus ejus, et ossa ex ossibus ejus, donec ei
conjuncti sumus, aptamque compagem et connexio-
nem servamus, vivimus, vitam et sanctificationem
per sacramenta ab illo capite et corde trahentes.
Postquam autem abscissi fuerimus, et a sanctissimi
corporis integritate exciderimus, frustra sacra
mysteria gustamus; nec enim transmittetur vita ad
membra mortua et abscissa. Quid autem quod mem-
bra abscindit ab illo sancto corpore? « Peccata
vestra, inquit, dividunt inter me et vos » Quid
igitur? Omne peccatum facit hominem mortuum?
Nequaquam; sed id solum quod est ad mortem;
et ideo ad mortem dicitur Est enim peccatum non ad
mortem, ut vult beatus Joannes : et ideo eos qui sunt
mysteriis initiati, si non ejusmodi peccata peccant,
quæ a Christo separant, et mortem afferunt, nihil
prohibet mysteriis communicantes, sanctificationis
esse participes, et propter rem et nomen, ut quæ
sint adhuc viva membra, et capiti conjuncti sint.
Et ideo cum clamavit sacerdos, « Sancta sanctis, »
fideles contra exclamant : « Unus sanctus, unus Do-
minus Jesus Christus, in gloria Dei Patris. » Nem-
enim ex se habet sanctificationem, nec est humanæ
virtutis opus, sed ex illo omnes, et per illum. Et
quemadmodum si multa specula sub sole posueris,
omnia quidem resplendent, et radios emittunt, et
videberis multos soles videre, vere autem est
unus sol, qui fulget in omnibus : ita etiam (a) unus
sanctus nihil secius in gloria Patris. Deum nemo
glorificavit ea quæ ipsi convenit gloria. Unde
Judæis exprobrans, dicebat : « Si Deus ego sum, ubi
est gloria mea? » Sed solus Unigenitus dedit (i
gloriam quæ debetur. Quamobrem etiam cum
esset in passione, dixit Patri : « Ego te glorificavi
in terra. » Quomodo enim glorificavit? Non alia
ratione quam illius sanctificatione hominibus osten-
sa, sanctus appaens, sicut ipse est sanctus Pater.
Sive enim tanquam hujus sancti Patrem Deum
intellexerimus, Filii splendor est gloria Patris :
sive tanquam Deum propter humanitatem, est
omnino gloria Opulcicis, opificii dignitas vel virtus.

CAP. XXXVII.

Quid significat aqua calida in mysteria injecta.

Ita autem convocatis ad sacram cœnam fidelibus,
ipse primum est ejus particeps, et quotquot sunt
ejusdem orlinis, et quicumque sunt ministri alta-
ris, aqua calida prius in calicem injecta (1), ad si-

gnificandum sancti Spiritus ad Ecclesiam descensum. Descendit enim tunc universa incarnatio Dominica peracta œconomia : nunc autem, oblato sacrificio, et consummatis donis, versatur cum iis qui digne fuerunt eorum participes. Universa enim humanæ a Christo susceptæ naturæ œconomia, in sacro Eucharistiæ mysterio, in pane, tanquam in tabula, inscripta (nam et infantem ipsum, tanquam in figura contemplamur : et ad mortem ductum et crucifixum, et in latere punctum ; deinde etiam ipsum panem, in illud sanctissimum corpus, quod hæc vere sustinuit, et resurrexit, et assumptum est, et sedet ad dexteram Patris, mutatum), oportebat etiam horum omnium finem post hæc significari, ut esset integra mysterii celebratio, universo negotio et incarnationis dispensationi sine affectuque adjecto. Quod est enim opus, et quis effectus Christi passionum et operum et dictorum ? Si quis ea, quod ad nos attinet, considerat, nihil aliud sunt quam sancti Spiritus in Ecclesiam adventus. Oportebat ergo eum post illa significari. Atque is quidem significatur aqua calida in mysteria infusa. Hæc enim aqua, cum et aqua sit, et ignis sit particeps, significat sanctum Spiritum, qui etiam aqua dicitur, et tanquam ignis apparuit in Christi discipulos dilapsus. Hoc autem tempus illud tempus significat ; tunc enim descendit, postquam omnia quæ ad Christum spectabant, peracta erant. Nunc autem perfectis et consummatis donis hæc aqua immittitur. Per mysteria autem significatur Ecclesia, quæ et tunc accepit Spiritum sanctum : et postquam Christus in cœlos assumptus est, etiam nunc accipit donum Spiritus, susceptis donis in altari supercœlesti, id nobis contra remittente Deo, qui illa accepit, ut antea dictum est, quod idem est intercessor et tunc, et nunc, et idem Spiritus.

CAP. XXXVIII.

Quanam ratione mysteria significant Ecclesiam.

Significatur autem Ecclesia in mysteriis, non tanquam in signis, sed tanquam in corde membra, et in arboris radice ramus, et sicut dixit Dominus, tanquam in vite palmites. Non enim est hic solum nominis communio, vel analogiæ similitudo, sed res eadem. Etenim corpus Christi et sanguis mysteria, sed Ecclesiæ hæc sunt cibus et verus potus, et eorum particeps effecta, non ea mutat in corpus humanum veluti aliquem alium cibum, sed ipsa in illa mutatur vincentibus iis quæ sunt præstantiora. Nam etiam ferrum cum igne habens consuetudinem, sit ignis, non autem dat igni ut sit ferrum ; et quemadmodum ferrum inflammatum, non ferrum, sed ignem aperte videmus, ferri proprietatibus omnino ab igne deletis : ita etiam Christi Ecclesiam si quis videre potuerit, eo ipso quod ei unita est, et est ejus carnis particeps, nihil aliud videbit quam ipsum corpus Domini. Propter hanc

A ἕνεκα τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπι τὴν Ἐκκλησίαν καθόλου. Κατήλθε γὰρ τότε τῆς οἰκονομίας τελεσθείσης τοῦ Σωτῆρος ἀπάσης· νῦν δὲ ἐπιδημιεῖ, τῆς θυσίας ἀνενεχθείσης, καὶ τελειωθέντων τῶν δώρων τοῖς γε ἀξίως κοινωνοῦσιν αὐτῶν. Τῆς γὰρ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας ἀπάσης κατὰ τὴν Ἰερὰν τῆς εὐχαριστίας τελετὴν, ἐν τῷ ἄρτῳ καθάπερ ἐν πίνακι γραφομένης (καὶ γὰρ καὶ βρέφος αὐτὸς ὡς ἐν τύτῳ θεωροῦμεν, καὶ εἰς θάνατον ἀγόμενον, καὶ σταυρούμενον, καὶ τὴν πλευράν κενεοῦμενον· εἶτα καὶ αὐτὸν τὸν ἄρτον εἰς ἐκεῖνο τὸ πανάγιον σῶμα, τὸ ταῦτα ἀληθῶς ὑπομείναν, καὶ ἀναστάν, καὶ ἀναληφθῆν, καὶ καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, μεταβαλλόμενον), εἶδε καὶ τὸ τέλος τούτων ἀπάντων μετὰ ταῦτα πάντα σημαίνεισθαι, ἵνα ὁλόκληρος ἡ μύησις γένηται τοῦ μυστηρίου· τῇ πραγματικῇ πίστῃ καὶ οἰκονομίᾳ τοῦ ἀποτελέσματος προστεθέντος. Τί γὰρ τὸ ἔργον καὶ ἀποτέλεσμα τῶν τοῦ Χριστοῦ παθῶν, καὶ λόγων καὶ ἔργων ; Εἴ τις πρὸς ἡμᾶς αὐτὰ θεωρεῖ, οὐκ ἐν ἑτερον ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιδημία. Οὐκοῦν εἶδει μετ' ἐκείνην σημανθῆναι καὶ αὐτὴν. Καὶ δὴ σημαίνεται τοῦ ζέοντος ὕδατος ἐκχεομένου τοῖς μυστηρίοις. Τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ, αὐτὸ τε τοῦτο ὕδωρ ὄν, καὶ πυρὸς μετέχον, τὸ Πνεῦμα σημαίνει τὸ ἅγιον, ὃ καὶ ὕδωρ λέγεται, καὶ ὡς πῦρ ἐφάνη τότε τοῖς τοῦ Χριστοῦ μαθηταῖς ἐμπροσθέν. Ὁ δὲ καιρὸς οὗτος τὸν καιρὸν ἐκεῖνον σημαίνει. Τότε μὲν γὰρ κατήλθε μετὰ τὸ πληρωθῆναι τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν ἅπαντα, νῦν δὲ, τελειωθέντων τῶν δώρων, τὸ ὕδωρ ἐπιπέσεται τοῦτο. Διὰ δὲ τῶν μυστηρίων καὶ ἡ Ἐκκλησία σημαίνεται, σῶμα οὖσα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους· ἦτις τότε ἐδέξατο Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μετὰ τὸ ἀναληφθῆναι τὸν Χριστὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς· καὶ νῦν δέχεται τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, προσδεχθέντων τῶν δώρων, εἰς τὸ ὑπερουράνιον θυσιαστήριον, ἀντικαταπέμποντος αὐτὴν ἡμῖν τοῦ προσδεξαμένου ταῦτα Θεοῦ, κατὰ τὰ προειρημένα, ὅτι μεσότης ὁ αὐτὸς, καὶ τότε καὶ νῦν, καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ΄.

Τίνα λόγον τὰ μυστήρια σημαντικὰ τῆ Ἐκκλησίας εἰσι.

Σημαίνεται δὲ ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς μυστηρίοις, οὐχ ὡς ἐν συμβόλοις, ἀλλ' ὡς ἐν καρδίᾳ μέλη, καὶ ὡς ἐν ῥίζῃ τοῦ φυτοῦ κλάδοι, καὶ καθάπερ ἔφη ὁ Κύριος, ὡς ἐν ἀμπέλῳ κλήματα. Οὐ γὰρ ὄνοματός ἐνταῦθα κοινωνία μόνον, ἢ ἀναλογια ὁμοιότητος, ἀλλὰ πράγματος ταυτοῦτης. Καὶ γὰρ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ τὰ μυστήρια· ἀλλὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ ταῦτα βρώσις ἐστὶ καὶ πόσις ἀληθινή· καὶ τούτων μετέχουσα, οὐ πρὸς ἀνθρώπινον αὐτὰ μεταβάλλει σῶμα, καθάπερ ἄλλο τι στίον, ἀλλ' αὐτὴ μεταβάλλεται εἰς ἐκεῖνα, τῶν κραιτέτων ὑπερνεκίωντων. Ἐπεὶ καὶ σιδήρος ὁμιλήσας πυρὶ, αὐτὸς γίνεται πῦρ, οὐ τῷ πυρὶ δίδωσιν εἶναι σιδήρον· καὶ καθάπερ τὴν πυρακτωθέντα σιδήρον, οὐ σιδήρον, ἀλλὰ πῦρ ἀτεχνῶς ὀρώμεν, τῶν τοῦ σιδήρου ἰδιωμάτων ὑπὸ τοῦ πυρὸς παντελῶς ἔφανισμένων, οὕτω καὶ τὴν Χριστῶς Ἐκκλησίαν εἴ τις εἶδεν δυνηθεῖν, κατ' αὐτὸ τοῦτο καλ' ὄσον αὐτῷ ἔγνωται, καὶ τῶν αὐτοῦ μετέχει σαρκῶν,

εὐδὲν ἔσπερον ἢ αὐτὸ μόνον τὸ Κυριακὸν ὄφεται σωμα. Διὰ τοῦτον τὴν λόγον, « Ὑμεῖς ἐστέ σῶμα Χριστοῦ, » γράφει Παῦλος, « καὶ μέλη ἐκ μέρους. » Οὐ γὰρ τὴν τοῦ Χριστοῦ περὶ ἡμᾶς πρόνοιαν, καὶ παιδαγωγίαν καὶ τὴν ἡμῶν ὑποταγὴν πρὸς αὐτὸν βουλομένους δηλώσαι, τὸν μὲν κεφαλὴν, ἡμᾶς δὲ σῶμα προσείπεν, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς τοὺς τῶν συγγενῶν ἢ φίλων μέλη καλοῦμεν, ὑπερβολῇ χρώμενοι, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐκεῖνο σημαίνων ὅπερ εἶπεν, οἱ τοὺς πιστοὺς ἦδη διὰ τὸ αἷμα τοῦτο ζώντας τὴν ἐν τῷ Χριστῷ ζωὴν, καὶ τῆς κεφαλῆς ὡς ἀληθῶς ἐκεῖνης ἐξηρητημένους, καὶ τοῦτο περικειμένους τὸ σῶμα, διὰ ταῦτα οὐδὲν ἀπεικὸς ἐνταῦθα διὰ τῶν μυστηρίων τὴν Ἐκκλησίαν σημαίνειται.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ.

Περὶ τῶν ἐπὶ τῆς κοινωρίας κλήσεων τῶν πιστῶν, καὶ ἃ προσφέρονται τοῖς ὁμοίως φανεῖσιν οἱ πιστοί.

Ὁ δὲ ἱερεὺς μετασχὼν τῶν ἁγιασμάτων, πρὸς τὸ πληθὸς ἐπιστρέφεται, καὶ δίδως τὰ ἅγια, καλεῖ τοὺς μετασχεῖν βουλομένους, καὶ προσείναι κελεύει μετὰ φόβου Θεοῦ, καὶ πίστεως, μήτε καταφθονοῦντας διὰ τὸ φαινόμενον, μήτε ἐνδοιάζοντας διὰ τὸ ὑπὲρ λόγον εἶναι τὸ πιστευόμενον, ἀλλ' ἐπιγινώσκοντας τὴν αἰτίαν αὐτῶν, ὡς εἰη ζωῆς αἰωνίου αἰτία τοῖς μεταλαμβάνουσι, πιστεύοντας προσείναι. Αὐτοὶ δὲ τὴν εὐλάβειαν ἐπιδεικνυμένοι καὶ τὴν πίστιν, καὶ προσκυνῶσιν, καὶ εὐλογοῦσι, καὶ θεολογοῦσι τὸν ἐν αὐτοῖς νοούμενον Ἰησοῦν, καὶ ἵνα λαμπρὰ γένηται ἡ δοξολογία, ἀπὸ τῶν προφητικῶν αὐτὴν ποιοῦνται βημάτων. « Εὐλο-
γημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. » « Ἐγὼ ἦλθον, φησὶν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετε μετὰν ἑλπίου ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψασθε. » Τοῦτο τοῦ γνησίου Δεσπότης, τοῦτο τοῦ Μονογενοῦς, τὸν Πατέρα ἐπιφροῖμιζειν. Ἐκεῖνο τοῦ δραπέτου δούλου τὸ αὐθαδές, ἢ ἀποστασία. Ταῦτα εἰδὼς ὁ Προφήτης, καὶ τὸ ἀπειδία πτέλλον τὸν καλὸν ποιμένα τοῦ λύκου μαθὼν, πρόβριθεν εὐλογοῖ τὸν ἐρχόμενον ἐν ὀνόματι Κυρίου, Κύριον τὸν Πατέρα λέγων, καὶ τὸν ἐπιφανέντα, τοῦτον αὐτὸν εἶναι φησὶ τὸν Θεόν. Τοῦτος καὶ αὐτοὶ τοῖς λόγοις χρώμενοι, ὡς νῦν αὐτοὺς τὸν Χριστὸν ἐρχόμενον καὶ φαινόμενον εὐλογοῦσιν.

ΚΕΦΑΛ. Μ΄.

Περὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν εὐχῆς τοῦ ἱερέως, ἣν ἐκφέρει μετὰ τὴν μετάληψιν αὐτῶν.

Εἶτα μετασχοῦσι τῶν μυστηρίων εὐχεταὶ ὁ ἱερεὺς τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ σωτηρίαν καὶ εὐλογίαν. Καὶ τίς εὐχή; « Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου. » Καὶ τοῦτο τὸ βῆμα προφητικόν· οἶον ὁ αὐτὸς Προφήτης καὶ ἀλλαχοῦ φησὶ· « Δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν πατρίδα σου τὰ πέματα τῆς γῆς, » ὡς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν εἰρημένον. Ὁ περὶ γὰρ ὡς Θεὸς εἶχεν ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἄνθρωπος ἐκκληρονόμησεν ὕστερον.

Τί οὖν, ἐπεὶ καὶ δημιουργὸς ἡμῶν ἐστὶν ὁ αὐτός, οὐ, « Τὰ ἔργα σου, φησὶν, εὐλόγησον, » ὡν αὐτὸς εἰποίητος, ἀλλὰ, « τὴν κληρονομίαν σου; » Ἴνα δυνά-

rationem: « Vos estis corpus Christi, » inquit Paulus, « et membra, ex parte. » Non enim Christi in nos curam et providentiam, instructionemque et admonitionem, et nostram in eum subjectionem significare volens, illum quidem caput, nos autem membra appellavit, sicut et nos cognatorum vel amicorum membra vocamus, hyperbole utentes: sed illud ipsum significans quod dicebat, fideles scilicet jam per hunc sanguinem viventes in Christo vitam, et vere ab illo capite dependentes, et hoc corpore indutos. Propterea non est a ratione alienum hic Ecclesiam per mysteria significari.

CAP. XXXIX.

De vocatione fidelium ad communionem, et quæ ostensis donis dicunt fideles.

Sacerdos autem, postquam particeps fuit sanctificationum, ad populum convertitur: et ostensis sanctis, vocat eos qui participare voluerint, et jubet accedere cum timore Dei et fide, neque contemnentes, propter id quod apparet, neque dubitantes, quod sit supra rationem id quod creditur, sed eorum dignitatem agnoscentes, et quod sunt vitæ æternæ causæ iis qui illorum sunt participes, credentes accedere. Ipsi autem pietatem ostendentes et fidem, et adorant et benedicunt, et Jesum qui in eis intelligitur, ut Deum celebrant; et ut sit splendida glorificatio, ex verbis prophetiis eam faciunt: « Benedictus qui venit in nomine Domini. Deus Dominus, et apparuit nobis. » « Ego veni, inquit, in nomine Patria, et non accipitis me. Si quis venerit in nomine proprio, illum accipietis. » Hoc germani Domini, hoc Unigeniti, Patrem laudibus afflicere. Illud autem est servi fugitivi arrogantia et defectio. Hæc cum scivisset Propheta, et intellexisset quidnam distinguit bonum pastorem a lupo, eminus benedicit venientem in nomine Domini, Dominum Patrem dicens, et eum qui apparuit, eundem Deum esse dicit. Iisdem ipsi quoque verbis utentes, tanquam nunc ad eos venientem et apparentem Christum benedicunt.

CAP. XL.

De sacerdotis pro eis oratione, quam effatur ipsi post communionem.

Deinde iis qui fuerunt participes posteriorum precatur sacerdos a Deo salutem et benedictionem. Et quæ est oratio? « Serva, Deus, populum tuum, et benedic hereditati tuæ. » Et hoc est verbum propheticum; quemadmodum ipse etiam Propheta alibi dicit: « Dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam fines terræ; » tanquam a Patre dictum Filio. Quod enim tanquam Deus habuit ab initio, ejus postea tanquam homo hæres factus est.

Cur ergo, cum idem etiam nobis est opifex, non dicit, « Benedic opera tua, » quorum tu es effector, sed, « hereditatem tuam? » Ut majorem eis reve-

rentiam exhiberet, paupertatem quam pro nobis sustinuit, ei in mentem revocans. Pro eo, inquit, te oro, quod ipse sustinuisti te esse cum servis, et maudatum accipere, et stare cum iis qui accipiunt, cum omnia habeas; et appellari haeres, cui nihil est acquisitum, maxime cum perfectioris meminisse nostrae cum Christo necessitudinis, magis ipsum movet ad misericordiam. Est autem haereditas, multo creatione perfectior necessitudo. Multo enim amplius et melius nos possedit haeres effectus, quam prius habuit cum est fabricatus. Ex creatione enim humanae solummodo naturae dominium obtinuit. Ex haereditate autem, rationis et voluntatis Dominus constitutus est, quod est vere hominibus imperare. Illud enim est commune et iis quae carent ratione, et iis quae sunt inanimata. Omnia enim natura Deo subjiciuntur, ut quae sint ejus opera. Sed quomodo per haereditatem rationis et voluntatis constitutus est Dominus? Quia cum in terram descendit, et crucifixus est, et resurrexit, ei nostram rationem subjecimus et voluntatem. Rationem quidem, quod eum Deum verum cognovimus et universae creaturae Dominum; voluntatem autem, quia eum dileximus et ejus dominium, et jugum ejus cum gaudio humeris sustulimus. Ita Deus homines perfecte accepit, ita vere possedit. Hanc possessionem Isaias propheta longe ante desiderans, dicebat, « Domine Deus noster, posside nos. » Haec est possessio et haereditas, quam dicitur Unigenitus a Patre accipere. Et talis quidem est oratio.

CAP. XLI.

De gratiarum actione et glorificatione quae fit postea.

Hic autem universum completur sacrificium, et divinae Eucharistiae mysterium finem accipit. Nam et dona sunt sanctificata et sacerdotem sanctificant, et omnem qui eum circumstans chorum; et per ipsos reliquum Ecclesiae caetum perfecit et sanctificavit. Propterea in Dei gratiarum actionem et glorificationem et ipse sacerdos desinit, et qui eum circumstant fideles. Et ille quidem, « Benedictus Deus, inquit, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen. »

Populus autem canit prooemium cantici acceptum ex dictis propheticis: « Impleatur os nostrum laude, Domine, ut celebremus gloriam tuam. » Non sumus, inquit, sufficientes, Domine, ne hymnum quidem et laudem tibi offerre, pro bonis quibus nos dignatus es; sed tu hoc quoque nobis dona. Quonam modo? Implens os nostrum laude; et quemadmodum das orationem orantibus, ut sciamus quanam oportet et quomodo petere: ita etiam ad laudem tuam da ori facultatem. Deinde orant, ut quam acceperunt sanctificationem habentes permanent, et gratiam non perdant, nec donum amittant, ab ejus manu adjuti. « Conserva nos in tua sanctificatione. » Quid agentes? (Etenim iis quoque quae a nobis proficiuntur, opus est.) « Toto die

πηση μᾶλλον, τῆς πτωχείας ἢν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπιώχουσαν, ἀναμνήσας αὐτόν. Ὑπὲρ τούτων ἱκετεύω. φησὶν, ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἠνέσχου μετὰ τῶν δούλων γενέσθαι, καὶ λαβεῖν ἐντολήν, καὶ στήναι μετὰ τῶν λαμβανόντων, ὃ πάντα ἔχων· καὶ ἀκούσαι κληρονομος ᾧ μηδὲν ἐπίκτητον· ἄλλως τε, τὸ μνησθῆναι τῆς ἀκριβεστέρως οἰκειώσεως ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, εἰς ἔλεον αὐτὸν ἐφέλικται μᾶλλον. Ἀκριβεστέρα δὲ οἰκειώσις, ἡ κληρονομία, τῆς δημιουργίας· πολλῶ τῷ μέσῳ καὶ πολὺ βέλτερον ἡμᾶς ἐκτήσατο κληρονομήσας, ἢ πρότερον ἔχε δημιουργήσας. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς δημιουργίας, τῆς φύσεως; ἀπλῶς τῶν ἀνθρώπων ἐκράτει, ἀπὸ δὲ τῆς κληρονομίας, τοῦ λόγου καὶ τῆς προαιρέσεως κατέστη Δεσπότης; ἕπερ ἐστὶν ἀνθρώπων ἀρχεῖν, ὡς ἀληθῶς. Ἐκεῖνο γὰρ κοινὸν ἐστὶ καὶ τοῖς ἀλόγοις καὶ τοῖς ἀψύχοις. Φύσει γὰρ πάντα ὑποτάσσεται τῷ Θεῷ, ὡς δημιουργήματα τῇ δημιουργῷ. Ἄλλὰ πῶς κατὰ τὴν κληρονομίαν τοῦ λόγου καὶ τῆς προαιρέσεως κατέστη Δεσπότης; Ὅτι κατελθόντι εἰς τὴν γῆν καὶ σταυρωθέντι, καὶ ἀναστάντι, τὸν λόγον τὸν ἡμέτερόν ὑπετάξαμεν αὐτῷ καὶ τὴν θέλησιν· τὸν μὲν λόγον, ὅτι ἐγνωμεν αὐτὸν Θεὸν ἀληθινόν καὶ τῆς κτίσεως ἀπάσης Δεσπότην· τὴν δὲ θέλησιν, ὅτι ἠγαπήσαμεν αὐτόν, καὶ τὴν αὐτοῦ δεσποταίαν καὶ τὸν αὐτοῦ ζυγὸν μετὰ χαρᾶς ἐπὶ τῶν αὐγένων ἠνέγκαμεν. Οὕτω τελείως τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεὸς ἔλαθεν, οὕτως ἀληθῶς ἐκτήσατο. Ταύτης τῆς κτίσεως Ἡσαίας ὁ προφήτης πόρρωθεν ἐπιθυμῶν ἔλεγε· Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, κτίσαι ἡμᾶς. » Τοῦτο ἡ κληρονομία ἦν λέγεται λαβεῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενῆς. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ εὐχή.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τῆς μετὰ ταῦτα εὐχαριστίας καὶ δοξολογίας.

Ἐνταῦθα δὲ ἡ ἱερωργία συμπληροῦται ἅπασα, καὶ ἡ τῆς θείας εὐχαριστίας τελετὴ πέρας λαμβάνει. Τότε γὰρ δῶρα ἡγιασται, καὶ τὸν ἱερέα ἡγίασε, καὶ πάντα τὸν περὶ αὐτὸν χορὸν, καὶ δι' αὐτῶν τὸ λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας ἐτέλεσε καὶ ἡγίασε πλήρωμα. Διὰ τοῦτο εἰς εὐχαριστίαν τοῦ Θεοῦ καὶ δοξολογίαν αὐτός τε ὁ ἱερεὺς καταλήγει καὶ οἱ περιστώτες πιστοί. Καὶ ὁ μὲν, « Εὐλόγητός ὁ Θεός, φησὶ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν. »

Τὸ δὲ πλήθος ἄδουσι τὸ προοίμιον τῆς ψδῆς, ἀπὸ τῶν προφητικῶν τοῦτο λαθόντες ῥημάτων, « Πληρωθήτω τὸ στόμα ἡμῶν αἰνέσεως, Κύριε, ὅπως ἂν ὑμνήσωμεν τὴν δόξαν σου. » Οὐκ ἐσμὲν ἱκανοί, φησὶ, Δέσποτα, οὐδὲ ὕμνον σοι προσενεγκεῖν, ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν ὧν ἡμᾶς ἠξίωσας, ἀλλὰ σὺ καὶ τοῦτο δὲ. Τίνα τρόπον; Πληρώσας τὸ στόμα ἡμῶν αἰνέσεως, καὶ ὡσπερ εὐχὴν δίδως τοῖς εὐχαρμένοις; ἢ ἐιδώμεν τίνα δεῖ; καὶ ὅπως αἰτεῖσθαι· οὕτω καὶ πρὸς τὸν ὕμνον τὸν σὺν δίδου δύναμιν τῷ στόματι. Εἶτα εὐχονται τὸν ἁγιασμόν, ὃν ἔλαβον ἔχοντες, μείναι, καὶ μὴ προδοῦναι τὴν χάριν, μηδὲ ἀπολέσαι τὴν δωρεάν, ὑπὸ τῆς ἐκεῖνου βοηθούμενοι χειρὸς· « Τήρησον ἡμᾶς ἐν τῷ σῶ ἁγιασμῷ. » εἰ ποιοῦντας; (Δεῖ γὰρ καὶ τῶν περ' ἡμῶν.) « Ὅλην τὴν ἡμέραν

μελετώντας τὴν δικαιοσύνην σου ὡς δικαιοσύνην λέγοντες, τὴν ἐλευθερωμένην τοῖς μυστηρίοις σοφίαν τοῦ Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίαν, ὡς περὶ ὁ Παῦλος ἐξέλαθεν· «Ὁὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι, φησὶ, τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ· δικαιοσύνη γὰρ ἐν αὐτῷ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεται, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας· ὡς ταύτης ἡ μελέτη τῆς δικαιοσύνης τὴν ἀγαπῶν ἐν ἡμῖν δύναται συντηρεῖν. Καὶ γὰρ καὶ τὴν εἰς Θεὸν πίστιν αὐξῆι, καὶ τὴν ἀγάπην ἀνάπτει, καὶ οὐδὲν ἐξ πονηρῶν ἐπιτελεθῆν τῇ ψυχῇ· οὐκ ἄρα μίτην ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐλέγομεν ὅτι χωρὶς τῶν προπότων τοῖς μυστηρίοις, λογισμῶν, οὐκ ἔστι τὴν ἀγιασμὸν συνεστῆναι καὶ παραμῆναι ἡμῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ'

Περὶ τῶν κεκοιμημένων, εἰ ἀγιαζονται ἀπὸ τῶν τῆς τραπέζης δώρων, ὁμοίως τοῖς ζῶσι.

Κακίαινον δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐξετάσαι, τῶν ἀναγκαίων. Διτῶς γὰρ ἀγιαζοῦσα φαίνεται ἡ θεία καὶ ἱερὰ τελετή. Ἐνα μὲν τρόπον τῇ μεριτεία· προσφερόμενα γὰρ τὰ δῶρα, αὐτῷ τῷ προσφέρεσθαι, ἀγιαζει τοὺς προσφέροντας, καὶ ὑπὲρ ὧν προσφέρουσι, καὶ ἄλλων αὐτοῖς ἐργάζονται τὸν Θεόν. Ἐτερον δὲ τῇ μεταλήψει, ὅτι βρῶσις ἡμῖν γίνεται καὶ πόσις, καὶ τὴν τοῦ Κυρίου λόγον, ἀληθινήν. Τοῦτων τῶν τρόπων ὁ μὲν πρῶτος κοινὸς γίνεται καὶ ζῶσι καὶ τεθνηκόσι· καὶ γὰρ καὶ ὑπὲρ ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ἡ θυσία προσφέρεται· ὁ δὲ δευτέρως μόνως ἐξεσι τοῖς ζῶσιν· οὐ γὰρ ἐσθίειν ἔτι καὶ πίνειν οἱ νεκροὶ δύναται. Τί οὖν; Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀγιαζονται τὸν ἀγιασμὸν τοῦτον ἀπὸ τῆς μεταλήψεως, καὶ ἑλαττον ἔχουσι ἐν ταῦτα τῶν ζώντων οἱ τεθνηκότες; Οὐδαμῶς. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς ἑαυτοῦ μεταδίδωσι τρόπον ὃν οὐδὲν αὐτός· καὶ ἔτι γένηται δῆλον, θεωρῶμεν τὰ αἰτία τοῦ ἀγιασμοῦ, εἰ μὴ καὶ αἱ ψυχὰς ἔχουσι τῶν τεθνηκότων, ὡς περ τῶν ζώντων. Τίνα δὲ τὰ αἰτία τοῦ ἀγιασμοῦ; ἄρα τὸ σῶμα ἔχειν; τὸ ποσὶ δραμεῖν ἐπὶ τὴν τραπέζαν; τὸ χερσὶ λαθεῖν τὰ ἄγια; τὸ δέξασθαι τῷ στόματι; τὸ φαγεῖν; τὸ πιεῖν; Οὐδαμῶς. Πολλοῖς γὰρ ταῦτα ἐπιδοξασμένοι, καὶ οὕτως προσελθούσιν τοῖς μυστηρίοις, οὐτε γέγονε πλεον οὐδὲν, καὶ ἀπῆλθον μειζόνων βίτες ὑπεύθυνοι κακῶν. Ἄλλὰ τίνα τοῦ ἀγιασμοῦ τὰ αἰτία τοῖς ἀγιαζομένοις; καὶ τίνα ἂν παρ' ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἀπατεῖ; Ψυχῆς κάθαρσις, ἀγάπη πρὸς Θεόν, πίστις, ἐπιθυμία τοῦ μυστηρίου, προθυμία πρὸς τὴν μεταλήψιν, ὄρμη ζέουσα, τὸ διψῶντας δραμεῖν.

Ταῦτά ἐστιν ἂν τὸν ἀγιασμὸν ἐφέλκεται τοῦτον· καὶ μεθ' ὧν τοὺς προσερχομένους ἀνάγκη τοῦ Χριστοῦ μετασεῖν, καὶ ὧν χωρὶς ἀδύνατον. Ἄλλὰ ταῦτα πάντα οὐ σωματικὰ, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ἐξίρηται μόνως. Οὐκοῦν οὐδὲν καλῶσι καὶ τὰς ψυχὰς ταῦτα δύνασθαι τῶν τεθνηκότων, ὡς περ τῶν ζώντων.

Εἰ τοίνυν αἱ μὲν ψυχὰς πρὸς τὸ μυστήριον ἐτοίμως ἔχουσι καὶ παρεσκευασμένοι; ὁ δὲ ἀγίασας καὶ τελέσας Κύριος ἀγιαζειν αὐτὸν θέλει, καὶ ἑαυτὸν ἐκάστοτε μεταδιδόναι ἐπιθυμεῖ, τί τὸ καλῶσον τὴν μετουσίαν; Πάντως οὐδὲν. Οὐκοῦν εἴποι τις ἂν, Εἰ

PATROL. GR. CL.

A meditantēs justitiā tuam, ὡς justitiā dicentes, quæ in mysteriis consideratur, Dei sapientiā et benignitatem; quemadmodum Paulus accepit: « Non enim erubescō, inquit, Evangelium Christi; justitiā enim Dei in ipso revelatur in omnes et super omnes credentes. » Hujus justitiæ meditatio potest in nobis sanctificationem conservare. Nam et fidem in Deum auget et charitatem accendit, et nihil mali animam subire permittit. Non ergo frustra ante diximus, quod sine cogitationibus quæ conveniunt mysteriis, fieri non potest ut in nobis constet et permaneat sanctificatio.

CAP. XLII.

De iis qui dormierint, an sanctificentur a mense donis, sicut et ii qui vivunt.

Hoc quoque præter ea quæ dicta sunt, necesse est examinare. Duobus enim modis sanctificare cernitur divinum hoc et sacrum mysterium. Uno quidem modo, intercessionē; oblata enim dona eo ipso quod offeruntur, eos qui offerunt sanctificant, et eos pro quibus offerunt, et Deum eis propitium efficiunt. Alio autem modo, participatione, quia fit nobis verus cibus et potus, ut dicit Dominus. Mortuorum modorum primus quidem est communis vivis et mortuis; etenim pro utrisque offertur sacrificium. Secundus autem modus solis viventibus permittitur; mortui enim non possunt amplius comedere nec bibere. Quid igitur? Propterea nec sanctificantur hac sanctificatione quæ provenit ex participatione, et deteriori sunt hac in parte conditione mortui quam viventes? Mirum. Nam et Christus ipsis seipsum communicat, eo modo quo ipse novit. Et ut id fiat apertum, consideremus causas sanctificationis, an non etiam animæ mortuorum se habent sicut et viventium. Quænam sunt autem causæ sanctificationis? nunquid corpus habere, pedibus ad mensam currere, manibus sancta accipere, ore sumere, comedere, bibere? Nequaquam. Ad multos enim qui hæc fecerunt, et ita ad mysteria accesserunt, nulla rediit utilitas, et pluribus malis obnoxii recesserunt. Sed quænam sunt causæ sanctificationis iis qui sanctificantur, et quæ sunt quæ Christus a nobis exigit? Animæ purgatio, in Deum dilectio, fides, desiderium mysterii, alacritas ad participationem, fervens appetitus, sitiētes currere.

Hæc sunt quæ hanc sanctificationem attrahunt, et cum quibus necesse est eos qui accedunt esse Christi participes, et sine quibus fieri non potest. Sed hæc omnia non sunt corporalia, sed dependent a sola anima. Nihil ergo prohibet etiam animas hoc posse mortuorum, sicut et vivorum.

Si ergo animæ quidem ad suscipiendum mysterium sunt paratæ et promptæ, is autem in cujus est potestate sanctificare et perficere, vult semper sanctificare, et seipsum semper impertiri desiderat, quid est prohibitorium hanc participationem?

Nihil omnino. Ergo dixerit quispiam: Si quis etiam vivorum bona quidem quæ dicta sunt in anima habeat, ad mysteria autem non accedat, habebit illinc nihilo secus sanctificationem? Non quilibet; sed si quis non potest corporaliter accedere, sicut defunctorum animæ, quales fuerunt illi qui in desertis errabant montibus seu speluncis et foraminibus terræ, qui altare aut sacerdotem nullo modo videre poterant. Eos enim Christus ipse hæc sanctificatione invisibiliter sanctificabat. Undenam potes scire? Quod vitam intra se habebant, non habituri nisi hujus essent sacramenti participes. Ipse enim Christus dixit, « Nisi comederitis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. » Et ut hoc significaret, multis hominum sanctorum misit angelos dona ferentes. Si quis autem cum posset, ad mensam non accesserit, fieri non potest ut quæ ex eis provenit sanctificationem assequatur; non quod non accessit solummodo, sed quod cum posset, non accessit; et propterea clarum est, quod bonis quæ debentur sacramentis, vacuum habet animam.

Quæ est enim ad mensam adeundam alacritas, et quod desiderium in eo qui cum facile potest ad eam accedere, non vult? Quænam est autem fides in Deum apud eum qui non timet minas quæ in Domini verbis sitæ sunt, adversus eos qui hanc cœnam contemnunt? Quomodo autem amare creditur, cui cum liceat accipere, non accepit? Propterea non est novum, si animis a corporibus liberatis, quæ nullius hujusmodi vitii insimulari possunt, hanc mensam Christus impertit. Illud enim novum est et admirabile, quod homo qui in corruptione et interitu versatur, ab interitu alienum corpus comedit: quod autem anima, quæ est immortalis substantia, sit ejus quod est immortale particeps, modo sibi conveniente, quid mirum? Si autem hoc novum et admirabile, per ineffabilem humanitatem et arcanam sapientiam invenit quomodo perficeret, id quod est probabile et consentaneum quomodo non facere creditur?

CAP. XLIII.

Quod animæ ejus qui communicat, fit principaliter sanctificatio.

Quoniam autem illis etiam qui adhuc vivunt cum corpore, datur quidem donum per corpus, sed primum pervadit in animæ substantiam, et per animam in corpus transmittitur, et hoc significans beatus Paulus, « Qui adhæret, inquit, Domino, unus est spiritus, » utpote quod in anima primo et principaliter hæc unio et conjunctio consistat.

Illuc enim proprie homo; illuc etiam sanctificatio quæ proficiscitur ex virtutibus et humano studio, et illud quod peccat. Corpori autem omnia sunt ex anima; et quemadmodum a malis cogitationibus quæ ex corde exeunt, inquinatur, ita etiam illuc est ei sanctificatio: sicut quæ a virtute, ita etiam quæ a sacramentis: nonnulli autem morbi etiam corporales, quorum causa fuit ani-

τις καὶ τῶν ζώντων τὰ μὲν ἐν τῇ ψυχῇ ἀγαθὰ ἔχοι τὰ εἰρημένα, μὴ προσέλθοι δὲ τοῖς μυστηρίοις, ἔξει τὸν ἐκείθεν ἁγιασμὸν οὐδὲν ἤττον; Οὐ πᾶς ἄλλ' ἐφ' ἑαυτοῦ οὐ δύναται προσεῖναι σωματικῶς, ὡσπερ αἱ τῶν τεθνηκότων ψυχαί· οἷον γεγόνασιν, οἱ ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ἕρπει, καὶ σπηλαιούς, καὶ ταῖς ὄπαις τῆς γῆς; οἷς θυσιαστήριον καὶ ἱερεῖα ἰδεῖν ἀμήχανον ἦν. Τούτους γὰρ αὐτοὺς ὁ Χριστὸς τὸν ἁγιασμὸν ἀφανῶς ἠγάγετο τούτων. Πῶθεν δὴλον; Ὅτι ζῶν ἔχον ἐν ἑαυτοῖς· οὐ γὰρ ἔχοντες, εἰ μὴ τοῦ μυστηρίου τούτου μετεῖχον. Αὐτοὺς γὰρ ὁ Χριστὸς εἶπεν· « Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. » Καὶ ἴνα τοῦτο σημάνη, πολλοῖς τῶν ἁγίων τούτων ἀγγέλους ἐπέμψεν τὰ δῶρα κομίζοντας. Εἰ δὲ τις δυνάμενος οὐ προσέλθοι τῇ τραπέζῃ, τοῦτον τοῦ παρ' αὐτοῖς ἁγιασμοῦ τυχεῖν παντελῶς ἀδύνατον· οὐχ ὅτι οὐ πρόσῃθην ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι δυνάμενος οὐ πρόσῃθι· καὶ διὰ τοῦτο δηλὸς ἐστίν, ὅτι τῶν ὀφειλομένων ἀγαθῶν τοῖς μυστηρίοις, ἐρημον ἔχει τὴν ψυχὴν.

Τίς γὰρ ὁρμὴ καὶ προθυμία περὶ τὴν τράπεζαν παρὰ τῶν δυναμένων βραδίως δραμεῖν ἐπ' αὐτήν, καὶ μὴ βουλομένων; Τίς δὲ πίστις πρὸς Θεὸν παρὰ τῶν μὴ φοβουμένων τὴν ἐν τοῖς ῥήμασι τοῦ Κυρίου κειμένην ἀπειλήν, τοῖς τὸ δεῖπνον τοῦτο περιερώσει; Πῶς δ' ἂν πιστευθεῖ φιλεῖν, δε λαθεῖν ἐξῆν, οὐ λαμβάνει; Διὰ τοῦτο οὐδὲν καινὸν, εἰ σωματικῶν ἀπολελυμέναις ψυχαῖς ὁ Χριστὸς, αἷς τυιαύτην πονηρίαν οὐδεμίαν ἐγκαλεῖν ἔχει, τῆς τραπέζης μεταδίωσι ταύτης. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ καινὸν καὶ ὑπερφυῖς, εἰ φορᾷ συζῶν ἀνθρώπος, ἀκηράτου σώματος φάγοι· τὸ δὲ οὐσίαν ἀθάνατον τὴν ψυχὴν ἀθανάτου μεταλαβεῖν, τὸν κατὰ τὴν αὐτῆς τρόπον, τί θαυμαστόν; Εἰ δὲ τὸ καινὸν τοῦτο καὶ ὑπερφυῖς διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον, καὶ σοφίαν ἀπόρρητον ἐξεύρειν ὅπως ἀνύσῃ, τὸ εἰκὸς καὶ τὸ ἀκόλουθον ποιεῖν, πῶς οὐ πιστευθήσεται;

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Ὅτι τῇ ψυχῇ τοῦ μεταλαμβάνοντος προηγουμένως ὁ ἁγιασμὸς ἐπίεται.

Ἐπεὶ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐπι μετὰ σώματος ζῶσι δίδονται μὲν τὸ δῶρον διὰ τοῦ σώματος, ἀλλ' εἰς τὴν οὐσίαν πρῶτον χωρεῖ τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὸ σῶμα διαβαίνει· καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ μακάριος Ἀπόστολος, « Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, φησὶν, ἐν πνευμά ἐστίν· » ὡς ἐν τῇ ψυχῇ προηγουμένως τῆς ἐνώσεως ταύτης, καὶ τῆς συναφείας συνισταμένης.

Ἐκεῖ γὰρ κυρίως ὁ ἀνθρώπος· ἐκεῖ καὶ ὁ ἁγιασμοῦ ὁ ἀπὸ τῶν ἀρετῶν, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σπουδῆς· καὶ τὸ ἁμαρτάνον ἐκεῖ, καὶ τὸ δεδόμενον τῆς θεραπείας ἀπὸ τῶν δῶρων, ἐκεῖνο. Τῷ σώματι δὲ πάντα ἀπὸ τῆς ψυχῆς γίνεται· καὶ ὡσπερ ἀπὸ τῶν πονηρῶν διαλογισμῶν, τῶν ἀπὸ τῆς καρδίας ἐξερχομένων μολύνεται, οὕτω καὶ ὁ ἁγιασμὸς ἐκείθεν αὐτῷ, καθάπερ ὁ ἀπὸ τῆς ὁρεῖης· οὕτω καὶ ἀπὸ

τῶν μυστηρίων, Ἐνίοι; δὲ σωματικὰ νόσοι συμβαίνουσιν, αἰτίαν ἔχουσαι τὴν κακοήθειαν τῆς ψυχῆ; δ σημεῖναι βουλόμενος ὁ Σωτὴρ, τῷ θεραπεύσει αὐτῶν τοῦ νοσοῦντος ψυχὴν, ὅπερ ἦν τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν ἀπολύσαι, τὸ σῶμα τῆς ἀβρωστίας ἀνέστησεν. Εἰ τοίνυν οὐδὲ πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ ἁγιασμοῦ δέχεται τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ ταύτης μᾶλλον ἐκείνο, εἰ πλεον τῆς τελετῆς ἔχουσιν αἱ μετέχουσαι σώματος ψυχὰς τῶν ἀπηλλαγμένων, οἷον τὸν ἱερεῖα ὁρῶσιν, καὶ πορ' αὐτοῦ τὰ δῶρα δέχονται; Ἀλλὰ κάκειναι τὴν αἰώνιον ἔχουσιν ἱερέα πάντα ταῦτα ταῦταις γινόμενον; δ; καὶ τῶν ἐπιζώντων τοῖς ὦ; ἀληθῶς λαμβάνουσι, μεταδίδωσιν. Οὐ γὰρ πάντες οἷς δίδωσιν ὁ ἱερεὺς ἀληθῶς μεταλαμβάνουσιν· ἀλλ' ἐκείνοι μόνοι πάντως, οἷς αὐτὸς δίδωσιν ὁ Χριστός. Ὁ μὲν γὰρ ἱερεὺς, πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς προσιοῦσιν· ὁ δὲ Χριστός, τοῖς ἀξίοις τοῦ μετασχεῖν. Ὅθεν δῆλον ὡς ὁ τελῶν τὰς ψυχὰς τὸ μυστήριον, καὶ ἀγιάζων, καὶ ζῶντας; καὶ τεθνηκότας, μόνος τις αὐτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων ἀπάντων ἐκείνο γίνεται δῆλον, οἷον πάντα ὅσα εἰς τὴν ἱερὰν ἔχει τελετὴν, κοινὰ ἐστὶ καὶ ζῶσι καὶ τεθνηκόσι. Καὶ γὰρ τὰ αἰτία τοῦ ἁγιασμοῦ, ψυχικὰ ὄντα ἀγαθὰ καὶ ἀμφοτέροις πρόσσεσι; καὶ τὸ προηγούμενως καὶ οικειῶς ἔχον πρὸς τὸν ἁγιασμὸν, τὸ αὐτό· καὶ ὁ ἀγιάζων ἱερεὺς, ὁ αὐτός. Τοῦτο μόνον τοῖς ἐν σώματι ζῶσι προσδόν, οὐ μέτεστι τοῖς ἀπελθοῦσι, τὸ καὶ τοῖς ἀναξίους τῶν μυστηρίων ἀγιάζεσθαι δοκεῖν, οἷον τὰ δῶρα τῷ σώματι δέχονται. Ἐκεῖ γὰρ οὐδὲ προσεῖναι δυνατόν, εἰ τις ἀπαρασκευάστως ἔχει, ἀλλὰ μόνους ἔξεστι τοῖς ἀξίοις ἡ μετουσία· τοῦτο δὲ οὐδὲ προστίθῃσιν ἁγιασμὸν τοῖς ζῶσιν ἀλλὰ τούναντι τὸν κόλασιν ἔχει τὴν ἐσχάτην. Καὶ διὰ τοῦτο τοῦ γένους τῶν ζώντων εἶναι πλεονέκτημα πολλοῦ δεῖ. Ἐπι δὲ καὶ δι' ἐκείνων τὸν λόγον φανερὸν γίνεται οἷον οὐ μόνον ἔξεστι, καὶ οὐδὲν ἔχει κώλυμα, ἀλλ' οἷον καὶ ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ ταῖς ψυχαῖς ἐκείναις ἡ τῶν ἱερῶν δώρων μετέληψις. Εἰ μὲν γὰρ καὶ τι ἕτερον ἦν τὸ τὰς ψυχὰς εὐφραίνον καὶ ἀναπαύον ἐκεῖ, ἦν ἂν ἐκείνο γέρας ταῖς ἀξίαις τῆς καθαρότητος, καὶ οὐκ ἂν ἐδέησε ταύτης τῆς τραπέζης ἐξ ἀνάγκης αὐταῖς. Νῦν δὲ τὸ πᾶσαν τρυφὴν καὶ μακαριότητα τοῖς ἐκεῖ γενομένοις ἐργαζόμενον, εἴτε παράδεισον εἴποις, εἴτε κόλπου Ἀβραάμ, εἴτε λύπησιν καὶ οὐδύνης ἀπάσης καθαρῶς καὶ φωτεινοῦς καὶ χλοερῶς καὶ ἀναψύχοντας τόπους, εἴτε τὴν βασιλείαν αὐτῆν· οὐδὲν

(1) Cante lege; etenim Græci, et hic Cæliasi'as recte sentiunt de vera et reali presentia corporis

A mæ improbitas. Quod volens significare Servator, in liberanda a morbo anima, quod est eam liberare a peccatis, a corpore infirmitatem depulit. Si ergo nec ad sanctificationis quidem susceptionem habet anima opus corpore, sed illud ea potius, cur sunt magis mysterii participes animæ quæ corpus habent, quam quæ ab eo sunt liberæ? Quod sacerdotem vident, et ab eo dona sumunt? Atqui illæ etiam habent æternum sacerdotem, qui omnia eis factus est, qui etiam iis qui ex vivis vere sumunt, imperat. Non enim omnes quibus dat sacerdos, vere (1) sumunt, sed illi omnino soli quibus dat ipse Christus. Sacerdos enim omnibus, ut semel dicam, qui accedunt, Christus autem dat iis solum qui participes esse digni sunt. Unde clarum est, quod qui animas sacramento perficit et sanctificat, et vivos et mortuos, solus est ipse servator. Ex dictis utique omnibus fit illud manifestum, quod quæcumque ad sacri mysterii celebrationem pertinent, sunt communia et vivis et mortuis. Causæ enim sanctificationis, cum ad animam pertineant, etiam utrisque insunt; et id quod primo et principaliter et proprie sanctificationem suscipit, idem, et sacerdos qui sanctificat, idem: quod solum adest iis qui vivunt in corpore, non est in iis qui ex vivis excesserunt, ut etiam qui mysteriis indigni sunt, videantur sanctificari, quoniam dona ore sumunt. Illic enim nec accedere quidem potest quispiam, si sit imparatus, sed solis iis qui digni sunt, datur participatio; hoc autem non tribuit vivis sanctificationem, sed contra habet ultimum supplicium, et propterea multum abest ut vivorum genus sit eis hac re superius. Propterea autem etiam propter illam rationem clarum est, quod non solum licet et quod nihil vetat, sed etiam quod illas animas necessario consequitur sanctorum donorum participatio. Si enim esset aliquid aliud, quod illic animis et delectationem et quietem præberet, esset illud præmium iis quæ puræ sunt et mundæ, et non eis hac mensa necessario opus esset; nunc autem hi quod omnem voluptatem et beatitudinem iis qui illic sunt, efficit, sive dicas paradisum, sive sinum Abraham, sive ab omni dolore et tristitia pura et lucida et viridia et refrigerantia loca, sive ipsum regnum, nihil est aliud quam hic calix et hic panis.

Ἐτερόν ἐστιν ἡ τοῦτο τὸ ποτήριον, καὶ οὗτος ὁ ἄρτος.

Hæc enim sunt intercessor, qui pro nobis in sancta fuit præcursor, qui solus ducit ad Patrem, qui solus sol animarum, qui nunc quidem apparet et participatur, ut ipse voluit, velata carne: tunc autem videbitur et participabitur sine velis, quando videbimus ipsum sicut est, quando ad cadaver convocabit aquilas, quando succingetur et eos faciet discumbere, et accedens ministrabit ipsis, quando fulgebit in nubibus, et per eum iusti resplendentur ut sol. Ut ei conjuncti, ut novit mensa con-

Domini in Eucharistia. Forsan, vere, intelligit digne et fructuose.

jungere, quietem assequantur, vel aliquid boni illie percipiant vel parvum vel magnum, absque eo fieri omnino non potest.

CAP. XLIV.

De Christi intercessione.

Est enim intercessor, per quem omnia assecuti sumus bona, quæ a Deo nobis data sunt, vel potius semper dantur. Non enim postquam semel fuit intercessor, et omnia nobis tradidit pro quibus intercesserat, recessit, sed semper intercedit, non verbis quibusdam et precibus, sicut solent legati, sed re ipsa. Quænam autem ea res est? Sibi jungere et proprias per se gratias impertiri, pro uniuscujusque dignitate et modo purgationis. Et quemadmodum lux quæ per se visum præbet videntibus, quibus defecerit, iis quoque visus defuit: ita etiam cum Christo consuetudinem esse perpetuam animis necesse est, si sint omnino victuræ et quieturæ. Neque enim sine luce potest videre oculus, neque fieri potest ut sine Christo vera vita et pax insit animis; quoniam ipse est qui solus Deo reconciliat, qui eam pacem facit, sine qua nulla spes est, ut qui Dei sunt inimici, sint ejus bonorum participes. Sive ergo ab initio quis Christo conjunctus non est, sive conjunctus non mansit, est inimicus et a divinis bonis alienus. Quid est enim quod humanæ naturæ Deum reconciliavit? Omnino quod hominem vidit Filium suum dilectum. Ita etiam unicuique homini reconciliatur, si quis gerat formam Unigeniti, et illius ferat corpus, et appareat unus cum eo spiritus. Sine his autem unusquisque ipse per se est homo vetus, qui Deo est invisus, qui cum eo nihil habet commune. Si ergo credendum est animis requiem procedere ex oratione sacerdotum et oblatione sacrarum donorum, antea credendum est hoc quoque eo modo fieri, quo solo fieri potest ut homo quiescat. Quis sit autem modus, dictum est, eo scilicet quod Deo sunt reconciliati et non sunt inimici. Hoc autem quomodo? Quod sunt contemperati, et unus facti sunt spiritus cum dilecto, in quo solo Pater complacuit. Sed hoc est sacræ mensæ opus, quod commune ostensum est per ea quæ dicta sunt vivis similiter et mortuis.

Ἰσραῆς τραπέζης τὸ ἔργον, ὃ κοινὸν ἐδείχθη διὰ τῶν εἰρημένων, καὶ ζῶσιν ὁμοίως καὶ τεθνηκόσι.

CAP. XLV.

Quod iis qui dormierunt perfectior sit sanctificatio.

Nudæ autem corporibus animæ plus habent commodi ad sanctificationem, quam eæ quæ vivunt in corporibus. Purgantur enim et peccatorum remissionem accipiunt per orationes sacerdotis et donorum intercessionem, nihil omnino quam eorum qui vivunt. Sed non peccant amplius, nec nova veteribus crimina adjiciunt, ut faciunt ut plurimum viventium animæ, sed tantummodo vel nulli sunt rationi reddendæ obnoxia, vel semper utique de criminibus detrahunt; et ita ad Servatoris participationem promptius et melius se ha-

Α τὸὺς μὴ συννημένους, ὡς περ οἶδε συνάπτειν ἡ τράπεζα, ἀναπαύσεως τυγχάνειν, ἢ τι λαβεῖν ἀγαθόν, ἢ μικρόν ἢ μέζον ἐκεῖ, πάντελῶς ἀδύνατον.

ΚΕΦΑΛΑ ΜΔ'

Περὶ τῆς Χριστοῦ μεσιτείας.

Μεσίτης γάρ ἐστι δι' οὗ πάντα γέγονε τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντα ἡμῖν ἀγαθὰ· μᾶλλον δὲ δίδοται· ἀεὶ. Οὐ γὰρ ἀπαξ μεσιτεύσας καὶ παραδοὺς ἅπαντα ἡμῖν, ὑπὲρ ὧν ἐμεσίτευσεν, ἀπηλλάγη, ἀλλ' ἀεὶ μεσιτεύει, οὐ λόγος· τίσι καὶ δεήσεις, ὡς περ οἱ προσεβουταί ποιοῦσιν, ἀλλὰ πράγματι. Τί δὲ τὸ πρᾶγμα; Τὸ συνάπτειν ἑαυτῷ καὶ δι' ἑαυτοῦ τῶν οἰκείων μετὰ δίδοναι χαρίτων, κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου, καὶ τὸ τῆς καθάρσεως μέτρον. Καὶ καθάπερ τὸ φῶς δι' ἑαυτοῦ τὸ ἔρῃν τοῖς ὀρώσιν παρέχον, οἷς ἂν ἐπιλείπει, καὶ τὸ ἔρῃν ἐπιλείπει· οὕτω καὶ τὴν μετὰ τοῦ Χριστοῦ συνουσίαν ἀνάγκη διηνεκῆ ταῖς ψυχαῖς εἶναι, εἴγε μέλλοιεν ζῆν ὅλως καὶ ἀναπαύεσθαι. Οὐτε γὰρ χωρὶς φωτὸς ὀφθαλμὸς δύναται βλέπειν, οὐτε χωρὶς τοῦ Χριστοῦ, ζῶν ἀληθινῇ ταῖς ψυχαῖς, καὶ εἰρήνην εἶναι δυνατόν· ὅτι αὐτὸς ἐστι τῷ Θεῷ καταλλάττων ὁ μόνος, ὃ τὴν εἰρήνην ταύτην ποιῶν· ἢ; χωρὶς, ἔχθρους ὄντας τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀγαθῶν τῶν αὐτοῦ μετέχει ὅπως οὐκ, οὐδέ μὴ ἐστὶν ἐλπίς. Εἴτε οὖν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν συνήφθη τις τῷ Χριστῷ, εἴτε συναφθεῖς, οὐκ ἔμεινε συννημένος, ἔχθρός ἐστιν ἐτι, καὶ τῶν θεῶν ἀλλότριος ἀγαθῶν. Τί γὰρ τὸ καταλλάξαν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τὸν Θεόν; Πάντως ὅτι ἄθρωπον εἶδε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαπητόν· οὕτω καὶ ἐκάστῳ σπένδεται τῶν ἀνθρώπων, εἴ τις τὴν μορφὴν κομίζει τοῦ Μονογενοῦς, καὶ τὸ ἐκεῖνου φορεῖ σῶμα, καὶ ἐν πνεῦμα μετ' αὐτοῦ φαίνεται. Τούτων δὲ χωρὶς, ἕκαστος αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ὁ πάλαιός, ὃ τῷ Θεῷ ἀπηχθὴμένος, ὃ πρὸς αὐτὸν οὐδὲν κοινὸν ἔχων. Εἰ τοίνυν χρὴ πιστεύειν γίνεσθαι τινα ταῖς ψυχαῖς ἀνάπαισιν ἀπὸ τῆς εὐχῆς τῶν ἱερέων, καὶ τῆς προσαγωγῆς τῶν ἱερῶν δώρων, πιστευτέον πρὸ τούτου, καὶ κατὰ τοῦτον αὐτὸ γίνεσθαι τὸν τρόπον, καθ' ὃν μόνον ἄνθρωπον ἀναπαύεσθαι δυνατόν. Τίς δὲ ὁ τρόπος; εἰρηται, τὸ διηλλάχθαι Θεῷ, καὶ μὴ ἔχθρους εἶναι. Τοῦτο δὲ πῶς; Τὸ ἀνακραθῆναι Θεῷ, καὶ ἐν πνεῦμα γενέσθαι μετὰ τοῦ ἡγαπημένου, ἐν ᾧ μόνῳ ἠὲ δόκησεν ὁ Πατήρ· ἀλλὰ τοῦτο μὲν τῆς

D

ΚΕΦΑΛΑ ΜΕ'

Ὅτι τελειότερος τοῖς κεκοιμημένοις ὁ ἁγιασμός γίνεται.

Ἐχουσι δὲ τι πλεον εἰς ἁγιασμόν τῶν ἐν σώματι ζώντων, αἱ γυναι τῶν σωμάτων ψυχαί· καθάπερ· αἱ μὲν γὰρ, καὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἄφεσιν λαμβάνουσι διὰ τῶν εὐχῶν τῶν ἱερέων, καὶ τῆς μεσιτείας τῶν δώρων, τῶν ἐπιζώντων οὐδὲν ἔλαττον. Ἀμαρτάνουσι δὲ οὐδὲν, οὐδὲ προστιθέασιν ἐγκλήματα νέα τοῖς παλαιοῖς, ὡς περ τὸ πλεῖστον ἔχει τῶν ζώντων, ἀλλὰ μόνον ἢ πάντελῶς ἀφίενται πάσης εὐθύνης, ἢ γούν ἀφαιροῦσι τῶν ἐγκλημάτων ἀεὶ· καὶ οὕτω πρὸς τὴν μετουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἐτοιμότερον ἔχουσι καὶ κάλλιον, οὐ μόνον τῶν πλειόνων ἐν σώματι ζώντων,

ἀλλὰ καὶ σφῶν αὐτῶν, εἰ μετὰ σώματος ἦσαν. Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο μόνον, τὸ γυμνάς εἶναι τοῦ σώματος, ἐπιτηδαιτέρας δίδωσιν εἶναι πολλῶν πρὸς τὴν μετουσίαν τῶν μυστηρίων, ἢ δυνατόν ἦν, τὸ σῶμα περιειμέναις. Πολλῶν γὰρ οὐσῶν καὶ διαφόρων ἐκεῖ τῶν μόνων, ἵνα πᾶν μέτρον ἀρετῆς τεμηθῆ, καὶ μηδὲν ἄμισθον ἢ παρὰ τῷ δικαίῳ καὶ φιλανθρώπῳ κριτῆ· καθάπερ οἱ τῶν μεγίστων ἄξιοι γερῶν, καὶ τέλειοι, καὶ τῆς τελείας μακαριότητος κληρονόμοι, Παῦλος, καὶ εἰ τις κατ' ἐκείνον, καθαρώτερον αὐτῆς ἀπολαύουσιν ἀναλύσαντες, ἢ ὅτε τῷ βίῳ τούτῳ παρῆσαν· οὕτω καὶ τῆς μετρίας τοῦς πρὸς τοιαύτην ἀνάπαυσιν τεταγμένους εἰκὸς ἄμεινον τυγχάνειν ἀπελθόντας ἐνθῆνδε, ἢ μετὰ σώματος ζῶντας. Ἐδειχθη δὲ ὡς πᾶσα ψυχῶν ἀνάπαυσις, καὶ πᾶν ἄθλον ἀρετῆς, καὶ μικρὸν καὶ μεῖζον, οὐδὲν ἐστὶν ἕτερον ἢ ὁ ἄρτος οὗτος, καὶ τοῦτο τὸ ποτήριον, καταλλήλως ἑκατέρῳ γένει, ζώντων λέγω καὶ νεκρῶν, μεταλαμβάνόμενα. Διὲ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος τὴν ἐν τῷ μέλλοντι τῶν ἁγίων ἀπολαυσιν δειπνον ἐκάλεσεν· ἵνα δείξῃ ταύτης τῆς τραπέζης μηδὲν εἶναι πλέον ἐκεῖ. Οὕτω καὶ ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων, ὡσπερ ὑπὲρ τῶν ζώντων ἐστὶν ἡ θεία τῆς εὐχαριστίας ἱερουργία· καὶ διττῶς ἁγιαζόμενον ἐκείνων, ὡς ἐρηται, διττῶς καὶ αὐτοὶ ἁγιάζονται, καὶ οὐδετέρως· ἔλαττον ἔχουσι τῶν ζώντων οἱ μεταστάντες, ἀλλ' ἐστὶν ὅπως καὶ μεῖζον.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΓ'.

Πῶς ἀλλὰ τὰ δῶρα ταῦτα δεκτὰ εἰσι τῷ Θεῷ. Ἐφεξῆς δὲ κάκεινο σκοποῦμεν· ὅτι μὲν ἀπὸ τῆς τελετῆς ἁγιάζονται πάντες οἱ πιστοὶ, δῆλον ἀπὸ τῶν εἰρημένων· εἰ δὲ καὶ πάντοτε, ζητεῖν δεξιόν. Ἐπεὶ γὰρ δῶρων ἐστὶν προσαγωγή ἢ ἱερουργία, τὰ δῶρα δὲ οὐ πάντοτε δεκτὰ παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἐστὶν ἢ διὰ τὴν πονηρίαν τῶν προσαγόντων, καὶ μισοῦνται, καὶ ἀποπέμπονται· καὶ τούτου πολλὰ μὲν παρὰ τοῖς παλαιοῖς, πολλὰ δὲ παρὰ τοῖς ἐν χάριτι ζῶσιν αἱ ἀποδείξεις, ζητῶμεν μὴ ποτε καὶ ταῦτα τὰ δῶρα ἐπίστω μάτην ἱερουργοῦνται, μὴ ἁγιαζόμενα, ὡς δεκτὰ, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς τελετῆς, ὡς ἂν οὐκ αἶε παρὰ ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐστὶν ὅτε καὶ πονηρῶν προσφερόμενα. Ὅτι γὰρ ὁ Θεὸς καὶ ταῦτα τὰ δῶρα ἀποστρέφεται, ὅταν ὁ προσάγων ἐναγῆς ἦ, δῆλον, ἐξ ὧν ἡ Ἐκκλησία τοῦτο ποιεῖ. Καὶ γὰρ οὐ οἶδε θανάσιμα ἀμάρτανοντας, οὐκ ἔφ' τὰ τοιαῦτα δωροφροεῖν· κἂν τοιμῆσων, οὐ παραδέχεται, ἀλλ' ὀποδιώκει μετὰ τῶν δῶρων. Ἀλλ' ἐπεὶ οὐ πάντας τοὺς τοιοῦτους ἡ Ἐκκλησία οἶδε καλῶς, ἀλλ' οἱ πλείους λανθάνουσι, καὶ τὰ δῶρα αὐτῶν ἢ θεία τράπεζα δέχεται, τί χρῆ περὶ ἐκείνων τῶν δῶρων γινώσκεις; Ἄρα ἀδεκτὰ παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἁγιασμοῦ παντὸς ἔρημα; Καὶ εἰ τοῦτο δοθεῖ, ἄθλον πότε ἄγια, τοῦ τρίπου τῶν προσαγόντων ὡς· ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀμφισβηλλόμενον, ἢ παντελῶς ἀγνωσμένου, καὶ οὕτως ἀμφιγινούσης καὶ χωρὶς πίστεως προσερχομένου τοῖς μυστηρίοις ἀνάγκη μηδὲν παρ' αὐτῶν τοὺς πιστοὺς ὠφελείσθαι. Τί οὖν πρὸς ταῦτα ἐστὶν εἰπεῖν; Ὅτι διττῆς εὐσῆς τῆς τῶν δῶρων προ-

bent pluribus in corpore viventibus, atque adeo etiam seipsis si essent cum corpore. Quin etiam hoc ipsum solum quod scilicet sunt nudæ corpore, efficit ut sint multo aptiores ad participationem mysteriorum, quam fieri posset si essent tectæ corpore. Cum enim sint illic multæ et diversæ mansiones, ut omnis virtutis modus honoretur, et nihil sit non remuneratum apud justum et clementem judicem: quemadmodum qui sunt maximis digni præmiis et perfecti perfectæque beatitudinis hæredes, Paulus, et si quis est ejusmodi, ea purius fruuntur dissoluti, quam cum in hac vita aderant: ita qui mediocres in hac quiete collocati, eos consentaneum est melius se habere, cum hinc recesserint, quam dum vivunt cum corpore. Ostensum est autem quod omnis quies animarum et omne præmium virtutis, sive parvum, sive magnum, non est aliud quam hic panis et hic calix, quæ ab utrisque, vivis inquam et mortuis, convenienter participantur. Propterea enim Christus quoque sanctorum in futuro fruitionem cœnam vocavit, ut ostenderet nihil illic esse præterquam mensam: ita etiam pro defunctis sicut et pro vivis, est divinum Eucharistiæ sacrificium; et cum dupliciter, ut dictum est, sanctificentur, ipsi quoque duobus modis sanctificantur, et neutro modo sunt ii qui migrarunt, deteriori conditione iis qui vivunt, sed aliquo modo etiam meliori.

CAP. XLVI.

C Quomodo eadem semper dona a Deo suscipi possunt.

Illud autem deinceps consideremus. Quod enim ex sacro mysterio omnes sacrificantur fideles, clarum est ex iis quæ dicta sunt. An autem etiam semper, operæ pretium est quærere. Quoniam enim donorum est oblatio sacrificium, dona autem non semper a Deo suscipiuntur, sed sunt nonnulla, quæ propter eorum qui offerunt improbitatem, et odio habentur, et repudiantur: et multæ sunt hujus rei et apud veteres, et apud eos qui vivunt in gratia, probationes: quæramus nunquid hæc dona nonnunquam frustra sanctificantur, non sacrificata, ut quæ non sint accepta, ut sacrum proficitur mysterium, ut quæ non semper a viris bonis, sed nonnunquam etiam a malis offerantur. Quod enim Deus etiam hæc dona averſatur, quando fuerit sceleratus is qui offert, clarum est ex eo quod fecit Ecclesia. Quando enim novit qui mortalia peccant, non sinit eos hæc dona offerre, et, si ausi fuerint, non suscipit, sed eos a donis repellit. Sed quoniam omnes tales recte non novit Ecclesia, sed plures latent, et eorum dona sacra mensa suscipit, quid de illis donis oportet statuere? an Deo non esse accepta, et omni esse sanctificatione destituta? Et si hoc datum fuerit, incertum quando sancta, cum de moribus eorum qui offerunt, vel ut plurimum dubitetur, vel ii omnino ignorentur: et ita hæsitantes, et sine fide ad sacramenta accedentes, necesse est fideles nihil ab eis juvari. Quid ad hæc ergo dicendum est? Quod cum sit duplex donorum

oblatio, prima quidem ejus qui ea dona de'ert in manus sacerdotum, secunda autem, Ecclesie ad Deum; prima quidem oblatio, quando est improbus qui offert, est inanis, et nihil confert offerenti, quoniam ipse est malus. Non enim ea quæ offeruntur, ipsa per se sunt Deo exsecranda (omnis enim Deo creatura bona est). Secunda autem quæ sit a bonis viris, et pro Dei gloria et sanctorum, et totius orbis salute, et omni, ut semel dicam, justa petitione, nihil vetat quominus sit accepta. Nulla enim donis inquinatio allata est a manibus ejus qui ab initio obtulit, sed pura manentia, etiam a sanctis oblata, et sanctificentur, et sanctificant eos qui accedunt. In nullo enim rationis expertum animantium vel animatorum, potest insidere aliqua peccati macula. Peccatum enim est morbus voluntatis, et solum est eorum quæ sunt ratione prædita, peccato inquinari. Cur ergo, si semper pura sunt dona quæ a malis offeruntur, ea lex Ecclesie non suscipit? Ut eos qui offerunt, admoveat, ut cognoscant maximam Dei iram quam ipse ostendit, qui etiam creaturas suas quibus non habet quod quidquam corporis obficiat, propter ipsos aversatur et habet odio: et cum hæc intellexerint, timeant, et vitam corrigant; ipsa autem dona nullius vitii condemnat. Propterea nihil prohibet quominus ea sint accepta et sanctificentur, cum secundam oblationem faciant boni viri. Sed dixerit quispiam: Atqui non omnes qui offerunt, sunt viri boni, sed nonnulli etiam laborant extremo vitii morbo: unde ad eandem dubitationem nostra redit oratio. Quando enim utrosque oblatores Deo esse invisos contigerit (contingit enim), tandem donis accedet ut Deo grata sint et accepta, et sancta et sanctificantia? Nusquam; sed tunc quidem vere accepta non sunt. Sunt autem dubia, eo quod de moribus eorum qui offerunt et sacrificant, dubitatur. « Nemo enim, inquit, certo novit quæ sunt hominis, nisi spiritus qui est in ipso; » et ita multa est circa sacrum mysterium infidelitas et dubitatio, certitudo autem nusquam, et sanctorum participatio nihil proderit fidelibus, qui sine fide participant. Hæc dixerit et dubitaverit, si quis putet ipsum sacerdotem esse dominum horum donorum oblationis, sed non est. Sed quod eorum quidem oblationem proprie efficit, est gratia sanctificans. Hoc enim est oblatum esse, esse sanctificatum. Qui autem quotidie sacrificat, est illius minister. Nihil enim domo affert, neque aliquid audet facere vel dicere ex suo iudicio vel ratione, sed illa solum quæ illinc accepit, sive res est, sive sermo, sive factum, eo quo jussus est modo offerens, Deo reddit; et ita dona, quæ prout ei placet, Deo semper offerunt, necesse est semper ei esse accepta. Quid tum enim, si is qui offert, in his quæ ad se pertinent malus est? Illius enim improbitas donis nihil adjicit, neque reddit oblationem deteriolem, sicut nec medicamentum salutare esse prohibetur, quod

αγωγῆς, τῆς μὲν πρώτης τοῦ οἰκοθεν αὐτὰ κομίζοντος εἰς τὰς τῶν ἱερῶν χεῖρας· τῆς δὲ δευτέρας τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεόν· ἢ μὲν πρώτη προσαγωγή, ὅταν πονηρὸς ὁ προσάγων ᾖ, ματαία, καὶ οὐδὲν αὐτῆς ὄφελος τῷ προσφέροντι, διὰ τὸ πονηρὸν αὐτὸν εἶναι· οὐ γὰρ δὴ τὰ προσαγόμενα αὐτὰ δι' ἐξυτὰ παρὰ τῷ Θεῷ βδελυκτά (ὅτι πᾶν κτίσμα τοῦ Θεοῦ καλόν)· τὴν δὲ δευτέραν παρὰ ἀγαθῶν ἀνδρῶν γινομένην, καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, καὶ τῶν ἀγίων, καὶ τῆς σωτηρίας τῆς οἰκουμένης καὶ πάσης ἀπλῶς δικαίας αἰτήσεως, οὐδὲν κωλύει εὐπρόσδεκτον εἶναι. Οὐ γὰρ ἐνετέθη τις μολυσμὸς τοῖς δώροις ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ προσενηγκόντος, ἀλλὰ καθαρὰ μένοντα, καὶ ὑπὸ καθαρῶν ἀναφερόμενα, καὶ ἀγιάζονται, καὶ ἀγιάζουσι τοὺς προσερχομένους. Ἐν οὐδενὶ γὰρ τῶν ἀλόγων ἢ τῶν ἀψύχων βυβαρία τις τῆς ἁμαρτίας ἐνετεθῆναι δύναται· ὅτι ἡ ἁμαρτία προαιρέσειώς ἐστὶ νόσημα, καὶ μόνον ἂν εἴη τῶν λογικῶν τὸ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας μολύνεσθαι. Τί οὖν, εἰ ἀεὶ καθαρὰ τὰ δώρα τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν προσαγόμενα, ὁ νόμος τῆς Ἐκκλησίας οὐ παραδέχεται; Ἴνα τοὺς προσάγοντας ἐντρέψῃ, ἵνα μάθωσι τῆς τοῦ Θεοῦ ὀργῆς, ἣν αὐτοῖς ἐμήνισεν, τὴν ὑπερβολὴν, ὅς καὶ τὰ αὐτοῦ κτίσματα οὐκ οὐδὲν ἰγκάλειν ἔχει, ἀποστρέφεται, καὶ μισεῖ· καὶ ταῦτα μαθόντες, φοβηθῶσι καὶ διορθώσονται τὸν βίον· αὐτῶν δὲ τῶν δώρων οὐδεμίαν καταγιγνώσκει κακίαν. Διὰ τοῦτο οὐδὲν κωλύει δεκτὰ γίνεσθαι ταῦτα καὶ ἀγιάζεσθαι τὴν δευτέραν προσαγωγὴν κοινομένην ἀνδρῶν ἀγαθῶν. Ἄλλ' εἴποι τις ἂν, Καὶ μὴν οὐ πάντες οἱ προσάγοντες ἱερεῖς ἀγαθοί, ἀλλ' ἔνιοι καὶ πονηρίαν νοσοῦσι τὴν ἐσχιστὴν· ὅθεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀπορίαν περιπίπτει ὁ λόγος; ἡμῖν. Ὅταν γὰρ τύχη καὶ ἀμφοτέρους τοὺς προσαγωγέας εἶναι θεοσυγεῖς (ἐνδέχεται γὰρ) πόθεν ὑπάρξει τοῖς δώροις τῷ εἶναι Θεῷ κεχαρισμένα, καὶ δεκτὰ, καὶ ἅγια, καὶ ἁγιαστικά; Οὐδαμόθεν· ἀλλὰ τότε μὲν ἀληθῶς ἀδεκτα. Ἄεὶ δὲ ἀμφίβολον, διὰ τὸ ἀμφιβάλλεσθαι τοὺς τρόπους τῶν δωροφορούντων αὐτὰ καὶ ἱεουργούντων. « Οὐδεὶς γὰρ βεβαίως, οἶδεν, φησί, τὸ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα· » καὶ οὕτω πολλὴ μὲν περὶ τὴν τελευτὴν ἀπιστία, καὶ ἀμφιβολία· τὸ δὲ βέβαιον οὐδαμῶς· καὶ ἡ μεταλήψις τῶν ἀγίων οὐδὲν ὄφελος ὀφείκει τοῖς πιστοῖς μεταλαμβάνουσι χωρὶς πίστεως. Ταῦτα εἴποι καὶ ἀπορήσειν ἂν, εἴη τις οἶεται τὸν ἱερέα αὐτὸν εἶναι τὸν κύριον τῆς τῶν δώρων τούτων προσαγωγῆς· οὐκ ἐστὶ δέ· ἀλλὰ τὸ μὲν τὴν προσαγωγὴν αὐτῶν κυρίως ἐργαζόμενον, ἡ χάρις ἐστὶν ἡ ἀγιάζουσα. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν προσενέχθηναὶ αὐτὰ, τὸ ἁγιασθῆναι· ὁ δ' ἐκάστοτε ἱεουργῶν, ὑπηρετῆς ἐστὶν ἐκείνης. Εἰσφέρει γὰρ οὐδὲν οἰκοθεν, οὐδέτις τολμᾷ ποιεῖν ἢ λέγειν ἀπὸ τῆς ἐαυτοῦ χρίσεως, καὶ τῶν λογισμῶν· ἀλλ' ἐκεῖνα μόνον ἀπαρέλαθεν ἐκεῖθεν, εἴτε πράγμα ἐστίν, εἴτε λόγος, εἴτε ἔργον, κατὰ τὸν τρόπον, ὃν ἐκελεύσθη, κομίσας ἀποδίδωσι τῷ Θεῷ· καὶ οὕτω τὰ δώρα κατὰ τὸ ἀρέσκον τῷ Θεῷ· ἀεὶ προσφερόμενα, ἀνάγκη ἀρεστὰ αὐτῷ καὶ ἀεὶ δεκτὰ εἶναι. Τί γὰρ εἰ τὰ καθ' ἑαυτὸν φαῦλός ἐστιν ὁ κομίζων; Οὐ γὰρ προστεθήσιν οὐδὲν

ἡ φαυλότης ἐκείνου τοῖς δώροις, οὐδὲ χεῖρω ποιεῖ τὴν προσαγωγὴν ὡσπερ οὐδὲ λατρικὸν φάρμακον καλύπτεται εἶναι ὑγιεινόν, ὅτι ἰδιώτης; ἄνθρωπος, καὶ τῆς τέχνης οὐδὲν ἔπαυον αὐτὸ συνέθηκεν, εἰ μόνον ἱετροῦ κελεύσαντος καὶ τὴν κατασκευὴν ἄκασαν ἐκδόντος αὐτῷ συνέθηκε. Γένοιτο γὰρ ἂν, οὐ διὰ τὴν ἀμάθειαν τοῦ ὑπηρετήσαντος μάταιον, ἀλλὰ διὰ τὴν τέχνην τοῦ ἐκδεδωκότος σωτήριον. Ἀπὸ μὲν γὰρ τοῦ ὑπηρετοῦ ἀνεπιστημοσύνης, οὐδὲν ἔλαθεν· ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ ἱετροῦ τέχνης πᾶσαν ἐδέξατο τὴν κατασκευὴν. Οὕτω κἀναυθὰ τὸ πᾶν ἡ χάρις ἐργάζεται. Ὁ δὲ ἱερεὺς ὑπηρετῆς ἐστὶ μόνον, οὐδ' αὐτὸς τὸ ὑπηρετεῖν οἰκοδεν ἔχων. Καὶ τοῦτο γὰρ παρὰ τῆς χάριτος αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ ἱερωσύνη, δύναμις ὑπηρετικὴ τις τῶν ἱερῶν. Ἄλλ' ὅτι μὲν πάντας τοὺς πιστοὺς ἀγιάζει ταῦτα τὰ δῶρα, καὶ πάντοτε, πάντοτε ὅντα δεκτὰ τῷ Θεῷ, ὅληρον ἀπὸ τῶν εἰρημέ-

A simplex et idiota, et qui artem nihil callat, hoc composuit, si modo jubente medico et eam compositionem tradente id composuit. Fuerit enim non propter ejus qui inseruit imperitiam vanum, sed propter artem ejus qui tradidit salutare. A ministri enim inscitia nihil accepit, ab arte autem medici omnem suscepit compositionem. Ita hic etiam gratia universorum efficit. Sacerdos autem solum est minister, nec ipsum quidem ministerium domo prolatum habens. Nam id etiam habet a gratia. Hoc est enim sacerdotium, potestas quaedam ministratrix sacrorum. Sed quod fideles quidem sancificant omnia dona et semper, ut quæ Deo semper accepta sint, clarum est ex iis quæ dicta sunt.

πάντοτε ὅντα δεκτὰ τῷ Θεῷ, ὅληρον ἀπὸ τῶν εἰρημέ-

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Ὅσον εἰσὶ δεκτὰ.

Ἐπόμενον δὲ θεωρῆσαι καὶ ὅσον εἰσὶ δεκτὰ· τί γὰρ τῷ δῶρῳ τὸ δεκτὸν εἶναι, καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων; Τί ποιοῦντες τὰ δῶρα, δεχέσθαι αὐτὰ λέγονται; Ἄρ' ὅτι ταῖς χερσὶ λαμβάνομεν καὶ κόποιν αὐτοῖς ὑπέχομεν; Οὐδαμῶς. Πολλὰ γὰρ, οὐδὲ κομίσει τοὺς λαμβάνοντας, οὐδὲ ὑποδέξασθαι δυνατόν ὡσπερ εἰ ἀγρὸς εἴη τὸ διδόμενον, ἢ οἶκία, ἢ τι τοιοῦτον. Ἀλλὰ εἰ ἂν εἴη τὸ δεχέσθαι ἐπὶ πάντων τῶν δῶρων; Τὸ μετὰ τῶν ἰδίων τάξει, τὸ οἰκειώσασθαι, ταῦτα δεκτὰ λέγονται. Ὁ δὲ Θεὸς ταῦτα τὰ δῶρα οὕτως οἰκειοῦται, ὥστε αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα ποιεῖται τοῦ Μονογενοῦς. Εἰ τοίνυν τῆς οἰκειώσεως ταύτης, οὐδὲν ἐστὶν ἴσον ἐνθυμηθῆναι, οὐδὲ ὅσον εἰσὶ δεκτὰ μέτρον εὐρεῖν δυνατόν. Ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἀντιδόσεως δῆλον γίνεταί, ὅσον ἀποδέχεται τὸ δοθὲν ὁ λαθῶν. Τίς οὖν ἐνταῦθα ἡ ἀντίδοσις; Αὐτὸ πάλιν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα· λαμβάνων γὰρ ἡμῶν ἄρτον καὶ οἶνον ὁ Θεὸς, αὐτὸν ἀντιδίδωσι τὸν Υἱόν. Καὶ πῶθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι ὡς δῶρα ταῦτα ἡμῖν ἀντὶ τῶν προσαγομένων παρὰ τοῦ Θεοῦ δίδονται· Ἐξ ὧν αὐτὸς ὁ ταῦτα περιχέμενός; φησι πρὸς ἡμᾶς, εἰ λάβετε, εἰ λέγων· οὕτω γὰρ μνηύεται τὸ δῶρον. Ταύτη τῇ φωνῇ, καὶ ὁ δίδους καὶ ὁ δεχόμενος καὶ τὸ διδόμενον σημαίνεται· ἐστὶ καὶ ἄλλως· τι λαβεῖν, ὡς παρακαταθήκην, ἢ χρῆσθαι τοῦ; λαθόντας οὐ θέμις. Σὺ δ' ἵνα μὴ τοῦτο νομίσης, ἀλλ' ἴδῃς ὅτι σὸν ἐστὶ, καὶ χρῆσθαι ἐκέλευσε, εἰ φάγετε, εἰ λέγων. Οὕτω δεκτὰ τῷ Θεῷ τὰ δῶρα καὶ μετὰ τσσαύτης ὑπερβολῆς. Διὰ τοῦτο ἀγιάζουσιν ἀεὶ πάσας Χριστιανῶν ψυχὰς, καὶ ζώντων καὶ τεθνῶτων τὰς ἀτελεῖς, ἐτι δεομένας ἀγιασμών. Οἱ γὰρ τελειωθέντες ἅγιοι μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐστῶτες, καὶ εἰς τὴν οὐράνιον ἱεραρχίαν ἤδη τελέσαντες, οὐκ εἰσι δέονταί τῆς ἐπιγείου ἱεραρχίας.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Τίς ὁ λόγος ταθ' ὄν καὶ τοὺς ἁγίους τοῦ δῶρον τούτου δεξιούμεθα καὶ ὀραπεύομεν.

Τούτῳ δὲ ἀκόλουθον ἐκείνο ζητήσα· Εἰ γὰρ ταῦτα

B

CAP. XLVII.

Quatenus sunt accepta.

Sequitur ut etiam consideremus quatenus sunt accepta. Quid enim hoc sibi vult, esse donum acceptum, etiam apud homines? Quidnam facientes, dicuntur ea dona suscipere? An quod manibus summimus et ea in sinum ponimus? Nequaquam. Multa enim sunt quæ nec qui accipiunt, ferre nec suscipere possunt: quemadmodum si sit ager quod datur, vel domus, vel quid tale. Sed quidnam fuerit accipere in omnibus donis? In propriis statuere, propria et domestica efficere, et ea ratione ea accepta esse dicuntur. Deus autem hæc dona ita propria et familiaria efficit, ut ea faciat esse corpus et sanguinem Unigeniti. Si ergo huic familiaritati nihil potest simile excogitari, nec quatenus sunt accepta, potest modus inveniri. Præterea autem etiam ex remuneratione facile sciri potest quam acceptum fuerit ei qui accepit id quod datur est. Quæ est ergo hic remuneratio? Ipsum rursus Christi corpus et sanguis. Accipiens enim a nobis panem et vinum Deus ipsum reddit Filium. Et undenam, inquit, sciemus quod hæc dona nobis pro his quæ offeruntur a Deo dantur? Ex his quæ is qui illis tectus est, dicit, nobis dicens, « Accipite. » Ita enim ostenditur donum. Hac voce et qui donat et qui accipit, et quod donatur, significatur. Potest etiam alias aliquid accipi, tanquam depositum, quo non fas est uti eos qui acceptum: tu autem ne hoc existimes, sed scias esse tuum, quo te etiam uti jussit, dicens: « Comedite. » Ita sunt dona Deo accepta et tam insigniter; propterea semper sancificant omnes Christianorum animas, et vivorum et mortuorum, quæ sunt adhuc imperfectæ et egent sanctificatione. Sancti enim perfecti ac consummati, stantes cum angelis, in cœlestem hierarchiam jam adoptati, non egent amplius hierarchia terrestri.

CAP. XLVIII.

Quoniam ratio propter quam sanctos his donis veneramus et colimus.

Huic autem consequens est illud quærere: Si

enim hæc sancta Deo quidem donantur, ens autem sanctificant qui sanctificatione indigent, quamnam ob causam etiam jam sanctificatos et omni ex parte perfectos, hæc donorum oblatione coli credimus? et quando eos aliquid orantes, in auxilium vocaverimus, horum donorum ministerium pollicemur, tanquam vel ipsis ea donaturi, vel pro ipsis, ut fiant meliores? Quod quidem est etiam alius modus donorum oblationis quam prius dixi, per quem hæc dona sunt etiam sanctorum, quando Deo tanquam pro gratiarum actione offeruntur, quod eis perfectionem et consummationem dederit; sunt enim Dei dona, ut quæ ei donantur. Sunt et fidelium, utpote iis qui auxilio indigent, ut auxilia; sunt etiam sanctorum, quod eorum gratia Deo donantur.

Quod enim mea gratia datum est, ego accipio, quicumque is sit qui accipit. Non enim omnia quæ nobis undecunque donantur, nostris manibus accipimus, sed etiam amicorum et familiarium, et, ut semel dicam, omnium quibus donator donat, ut nobis rem gratiam faciat. Propterea etiam Dominus, pauperibus accipientibus, quia qui eis suppeditant, ejus gratia hoc faciunt, ipse se dicit accipere. Ita etiam sancti hæc dona accipiunt, quod eorum gratia Deo donantur. Quemadmodum enim propter Christi dilectionem illud fit, ita hoc etiam propter dilectionem sanctorum. Quia enim valde eos diligimus, eadem bona nostra esse ducimus, et eis de felicitate gratulamur tanquam ipsi honorum participes. Ita etiam gaudentes donis ipsis a Domino datis, gratias agimus ei qui dedit, et pro gratiarum actione dona offerimus. Non propter hoc autem solum ii dona accipiunt, quod propter eorum dilectionem sit donorum oblatio, sed quod hoc etiam est eis jucundissimum et longe gratissimum, dico autem quod Deus per ipsos gratias accipit, et glorificatur. Queniadmodum enim est maximum peccatum malorum hominum, quod blasphematur nomen Dei per ipsos, ita sanctis est magnum beneficium, et magno studio appetendum, quod per ipsos Deus glorificatur. Hoc et cum corpore viventibus erat perpetuum certamen, postquam in cælum migrarunt, continuum est opus, et voluptas, et illius beatitudinis caput. Si enim quando bona eis in spe solum erant, Deo gratias perpetuo agebant, et omnia ad ejus gloriam faciebant; cujusmodi oportet eos in talibus existimare, quando multo major quidem est eis gratitudo et beneficii recordatio, cum omni jam virtute perfecti sunt, bona autem non sperant amplius, sed ipsa experientia discunt Domini benignitatem: quando vident quales ex qualibus facti sunt, pro terrenis solas, pro servis contemptis honorati filii et regni cœlestis hæredes, pro reis potentes vel alios e reis eximere, per eam quam habent apud Judicem dicendi libertatem? Propterea nulla est, inquam, eis Deum laudandi satietas. Unde nec existimant se ipsos solos suffi-

A τὰ ἅγια ἀνατίθεται μὲν τῷ Θεῷ, ἀγιάζεται δὲ τοῖς ἁγιασμοῦ δεομένοις, τίνος ἕνεκα καὶ τοὺς ἡγιασμένους: ἤδη καὶ πάντα τελείους, ταύτη τῇ δωροφορίᾳ δεξιούσθαι πιστεύομεν, καὶ ἰπειδὴν αὐτῶν τι δεηθέντες, εἰς ἐπικουρίαν καλέσωμεν, τὴν τῶν δώρων τούτων ὑπισχνόμεθα λειτουργίαν, ὡσπερ ἡ αὐτοῖς ταῦτα ἀναθήσειν μέλλοντες, ἢ ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα γένωνται βελτίους; Ὅτι καὶ ἕτερός ἐστι τρόπος τῆς δωροφορίας ταύτης, ἢ πρόσθεν εἶπην, καθ' ὃν τὰ δῶρα ταῦτα, καὶ τῶν ἁγίων γίνεται, ὅταν ὡς εὐχαριστήρια τῷ Θεῷ προσάγονται, ὑπὲρ τῆς αὐτῶν δόξης, ἧς αὐτοὺς ἐδόξεσε, καὶ ὑπὲρ τῆς τελειώσεως, ἧς αὐτοὺς ἐτελείωσεν. Ἔστι μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ τὰ δῶρα ὡς αὐτῷ ἀνατιθέμενα· ἔστι δὲ καὶ τῶν δεομένων βοηθείας πιστῶν ὡς βοηθήματα· Ἔστι δὲ καὶ τῶν ἁγίων, ὅτι αὐτῶν χάριν ἀνατίθεται τῷ Θεῷ.

B Τὸ γὰρ ἐμὴν χάριν δοθῆν, ἐγὼ λαμβάνω, καὶ ἄν ὅστισόν ὁ δεχόμενος ἢ οὐ γὰρ πάντα τὰ διδόμενα ἡμῖν ἔθενον ταῖς χερσὶ λαμβάνομεν ταῖς ἡμετέροις μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς τῶν φίλων, καὶ τῶν οικειῶν, καὶ ἀπλῶς πάντων οἷς ὁ δωρούμενος ἵνα ἡμᾶς εὐφράνη, δωρεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος, τῶν πτωχῶν λαμβανόντων, ὅτι οἱ χορηγοῦντες αὐτοῖς, αὐτοῦ χάριν τοῦτο ποιοῦσιν, αὐτοὺς λαμβάνειν φησίν. Οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι ταῦτα τὰ δῶρα λαμβάνουσιν, ὅτι αὐτῶν χάριν ἀνατίθεται τῷ Θεῷ. Ὡσπερ γὰρ διὰ τῆς αὐτοῦ Χριστοῦ ἀγάπην ἐκείνο γίνεται, οὕτω διὰ τὴν τῶν ἁγίων ἀγάπην τοῦτο. Ὅτι μὲν γὰρ σφόδρα φιλοῦμεν αὐτοὺς, τὰ αὐτῶν ἀγαθὰ ἡμέτερα λογιζόμεθα, καὶ συγχαίρομεν αὐτοῖς τῆς εὐδαιμονίας, ὡς καὶ αὐτοὶ μετέχοντες τῶν ἀγαθῶν. Οὕτω δὲ χαίροντες ταῖς παρὰ τοῦ Κυρίου δεδομέναις αὐτοῖς δωρεαῖς, εὐχαριστῶμεν τῷ δεδωκότι, καὶ τὰ χαριστήρια προσάγομεν δῶρα. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον αὐτοὶ τὰ δῶρα λαμβάνουσιν, ὅτι διὰ τὴν αὐτῶν ἀγάπην ἡ δωροφορία γίνεται, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦτο τῶν ἡδίστων καὶ σφόδρα κεχαρισμένων αὐτοῖς, λέγω δὴ τὸ, τὸν Θεὸν δι' αὐτοὺς χάριτας δέχεσθαι, καὶ δεξάζεσθαι. Ὡσπερ γὰρ μέγιστον ἀμάρτημα τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων τὸ βλασφημεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοὺς· οὕτω μέγα κατόρθωμα, καὶ περισπούδαστον τοῖς ἁγίοις, τὸ δι' αὐτοὺς τὸν Θεὸν δεξάζεσθαι. Τοῦτο καὶ μετὰ σώματος ζῶσι διηνεκῆς ἀγῶν ἦν, καὶ μεταστᾶσιν εἰς τὸν οὐρανὸν ἔργον ἐστὶν ἀληκτον καὶ τρυφή, καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης κεφάλαιον. Εἰ γὰρ ὅτε τὰ ἀγαθὰ ἐν ἐλπίσιν ἦν μόνον αὐτοῖς, διετίθον ἐν παντὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, καὶ πάντα εἰς δόξαν αὐτοῦ ποιοῦντες· ὅποιοι αὐτοὺς γενέσθαι τὰ τοιαῦτα χρῆ νομίζειν, ὅτε μελιζων μὲν αὐτοῖς ἡ εὐγνωμοσύνη πολλῶ τῷ μέσῳ, τελείοις ἤδη πᾶσαν ἀρετὴν γενομένοις, τὰ δὲ ἀγαθὰ οὐκέτι ἐλπίζουσι· ἀλλ' αὐτῇ πείρᾳ μανθάνουσι τὴν τοῦ Δεσπότου φιλοτιμίαν, ὅτε ὀρώσιν ἐκρυπτοῦς ἐξ ὧν οἷοι γεγονάσιν ἀντὶ πηλίνων ἡλιοι, ἀντὶ θούλων ἡτιμωμένων υἱοὶ τίμιοι, καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονόμοι ἀντὶ ὑπευθύνων, δυνατοὶ καὶ ἀλλοὺς λύειν εὐθύνης, τῇ πρὸς τὸν Δικαστὴν παρῆρσι; Διὰ τοῦτο οὐδὲ κόρος ἐστὶν αὐτοῖς οὐδεὶς τῶν εἰς Θεὸν ὕμνων οὐδὲ νομίζουσι αὐτοὶ μόνοι πρὸς τὴν εὐ-

χαριστίαν ἀρκεῖν. Ὅθεν βούλονται πάντα καὶ ἀγγελοῦς καὶ ἀνθρώπους ἔχειν τοῦτον αὐτοῖς συνεργαζομένους τὸν ὕμνον· ἵνα τὸ ἔφλημα αὐτῶν ἢ εὐχαριστία τῷ Θεῷ ἐγγυτέρω τῆς ἀξίας ἀποδοῦναι, πολλαπλασίον ἐπιτηγῆ γεννημένη, τῇ προσθήκῃ τῶν ὕμνητῶν. Καὶ τούτων μάρτυρες οἱ περὶ Ἀζαρίαν υἱοῦ παίδε, οἱ τοῦ πυρὸς κρατήσαντες, καὶ ταύτην παρὰ τοῦ Θεοῦ τότε λαβόντες τὴν χάριν· ἐπεὶ ἴδεν καὶ αὐτοὺς τῆς παραδόξου ταύτης σωτηρίας· χάριτας ὁμολογῆσαι τῷ σώσαντι, καὶ ὑμνεῖσαι οὐκ ἠγάπησαν, εἰ αὐτοὶ μόνον ὑμνήσουσιν, οὐδὲ τὴν ἐπιτηγῆ βοήθην ἀρκεῖν ἐνόμισαν, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλους συνακάλουον, καὶ ἀνθρώπων ἅπαντα γένη, καὶ οὐρανὸν αὐτῶν, καὶ τὸν ἥλιον, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ γῆν καὶ ὄρη, καὶ ἄλογα πάντα καὶ ἄψυχα· καὶ ἀπλῶς, πᾶσαν τὴν κτίσιν. Τοσαύτη τοῦ τὸν Θεὸν ὑμνεῖσθαι παρὰ τοῖς ἀγίοις ἐπιθυμία, καὶ μετὰ σώματος ἐπιζῶσι, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἀπαλλαγείσι τοῦ σώματος.

Ὅθεν εἰ τις αὐτῶν μεμνημένος καὶ τῆς εὐδοκίμησης αὐτῶν, καὶ τῆς μακαριότητος, καὶ τῆς δόξης, τὸν στεφανώσαντα Θεὸν ὑμνήσειε, χάριν αὐτοῖς κατατίθεται· χαρίτων ἀπασῶν τὴν τιμιωτέραν, καὶ μάλιστα· ἵνα ποιῆται τὴν ὕμνησιν, οὐ φωναῖς φιλαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ δώρων χαριστηρίων προσαγωγῆ, καὶ δώρων οὕτω σφόδρα δεκτῶν τῷ Θεῷ, καὶ τιμῶν τὴν ἀνωτάτω τιμῆν. Τηνικαῦτα γὰρ καὶ ἄλλοι αὐτὸς ἐ Σωτήρ, ὡς αὐτὰ δεχόμενος, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν νομικὴν λατρίαν τὸ σῶμα ἡμῶν ἀντιδίδωσι, καὶ τὸ αἷμα· οὗτω καὶ αὐτοὶ χαίροντες αὐτοῖς, ὡς οὐδενὶ τῶν ἄλλων, οἷς αὐτοὺς θεραπεύειν δοκοῦμεν, ὅλους παρέχουσιν ἡμῖν ἑαυτοὺς συντελεῖν πρὸς πᾶν ὃ τι ἡμῖν συμφέρει· πανταχοῦ γὰρ τὸν ἑαυτῶν μιμῶνται Δεσπότην.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ΄.

Πρὸς τοὺς λέγοντας τὴν ἐκ τῆ λειτουργίας τῶν ἁγίων μνήμην, ἱκεσίαν τοῦ ἱερέως πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν εἶναι.

Ἄλλ' ἐνταῦθ' αἰεὶ ἠπατήθησαν, οὐκ εὐχαριστίαν, ἀλλ' ἱκεσίαν ὑπὲρ τῶν ἁγίων πρὸς τὸν Θεὸν τὴν μνήμην αὐτῶν εἶναι νομίσαντες, οὐκ οἶδα πόθεν λαβόντες τῶν λογισμῶν τούτων τὰς ἀφορμάς. Οὕτω γὰρ ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ταῦτα πιστεύειν ἀκόλουθον, οὕτω ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα τῆς ἱερουργίας βημάτων. Καὶ τὸ μὲν εἰκὸς τῶν πραγμάτων, ὅτι πολλοῦ δεῖ τοιαῦτα συγχεῖν, δῆλον ἔκειθεν. Εἰ γὰρ εὐχεται ὑπὲρ τῶν ἁγίων ἢ Ἐκκλησία, ἢ κείνη πάντως εὐχεται· ἢ εἰθεὶς εὐχεσθαι πανταχοῦ. Τίνα δὲ εἶστιν ἃ εὐχεται τοῖς κεκοιμημένοις; Ἄρεσις ἀμαρτιῶν, βασιλεία κληρονομία, ἀνάπαυσις ἐν τῇ κόλπῳ; Ἀβραὰμ μετὰ τῶν τετελειωμένων ἁγίων. Ταῦτα τῆς Ἐκκλησίας εὐχῆ, παρὰ ταῦτα οὐδὲν ἂν εὐροις εὐχομένην τοῖς μεταστῆσιν. Ἐν τούτοις ὤριστα ἢ πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἱκεσία. Οὐ γὰρ πᾶν οὐκ ἂν τις ἐπιθυμήσειε, καὶ εὐχεσθαι ἔξεστιν· ἀλλὰ κἀνταῦθα νόμος· ἐστὶ, καὶ ὅρος, ὃν ὑπερβαίνειν ἀθέμιτον.

Τὸ γὰρ, « τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, φησὶν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ

cere ad agendas gratias. Unde volunt etiam omnes angelos et homines ad ejus laudem celebrandam habere auditores, ut eorum debitum, gratiarum scilicet Deo actio, eo propius pro dignitate solvatur, multiplicata per laudatorum additamentum. Et hoc testantur sancti Azariæ filii, qui cum ignem vicissent, et eam tunc gratiam a Deo accepissent, quandoquidem oportebat ipsos propter hanc admirabilem et inopinatam salutem Deo gratias agere, qui eos servaverat, et eum laudare, non satis habuerunt, si ipsi soli laudarent, nec suum auxilium sufficere existimarunt, sed etiam angelos convocarunt et omnia hominum genera: et cælum ipsum, et solem, et astra, et terram, et montes, et omnia rationis et animæ expertia, et omnem, ut semel dicam, creaturam. Tantum est Deo laudandi apud sanctos desiderium, etiam adhuc cum corpore viventes, et multo magis postquam a corpore discesserint.

Unde si quis eorum recordatus, eorumque honoris, beatitudinis et gloriæ, Deum qui eos coronavit, laudaverit, tribuit eis gratiam omnium gratiarum præstantissimam, et maxime quando non solis vocibus laudem celebrat, sed etiam donorum pro gratis agentis oblatione, et donorum Deo adeo acceptorum et pretiosorum supremo honore. Tunc enim, quemadmodum ipse Servator propitius ipsa suscipiens, et super omnem cultum legalem, suum corpus et sanguinem retribuit: ita etiam ipsi eis gaudentes, ut nullo aliorum, quibus ipsos colere videmur, totos seipsos nobis præbent ad ferendum auxilium in omni re quæ nobis conducit; Dominum enim suum omni ex parte imitantur.

CAP. XLIX.

Adversus eos qui dicunt sanctorum quæ sit in sacro mysterio, memoriam, esse sacerdotis pro eis ad Deum supplicationem.

Sed hic nonnulli decepti sunt, non gratiarum actionem, sed pro sanctis ad Deum supplicationem eorum memoriam esse putantes, nescio undenam accepta hac cogitandi occasione. Neque enim ex ipsis rebus est hæc credere consentaneum, nec ex ipsis verbis sacrificii. Et quod rerum quidem verisimilitudo multum abest ut hæc concedat, hinc apertum est. Si enim pro sanctis orat Ecclesia, illa omnino oraverit, quæ semper orare consuevit. Quænam autem sunt quæ orantur iis qui dormierunt? Remissio peccatorum, regni hæreditas, quies in sinu Abrahamæ cum consummatis sanctis. Hæc sunt oratio Ecclesiæ. Præter hæc nihil eam orantem inveneris iis qui emigraverunt. In his definita est nostra ad Deum supplicatio. Non enim quid desideraverit quispiam, id etiam fas est orare. Sed hic quoque lex est terminus quem non licet transgredi.

« Quid enim orabimus, ut oportet, nescimus, inquit, sed ipse Spiritus interpellat pro

nobis, » hoc est, quæ orare oportet nos docet; ita enim Ecclesiæ doctores acceperunt. Considera ergo, si præter ea quæ dicta sunt, in omnibus sacrorum mysteriorum celebrationibus inveniri possit orans Ecclesia, et non inveniatur. Ergo orabunt quidem iis qui rei non sunt, remissionem peccatorum, tanquam adhuc eis et obligatis: orabunt autem sanctis, tanquam non sanctificatis, cum sanctis requiem; orabunt perfectis consummationem, tanquam nondum consummatis, et sic necesse est eos alterutrum peccare. Vel enim confitentes beatitudinem et perfectionem sanctorum, libentes volunt apud Deum nugari, et inanem pro eis orationem contexere, quod est virorum divina ludibrio labentium, potius quam sacerdotum: vel serio facientes orationes, tanquam existimantes se sanctos per eas juvare, eorum gloriam inficiantur, quod est blasphemare non ipsos tantum, sed etiam Deum ipsum, ut qui promissa non servaverit quæ promissit, se eos glorificaturum, et regnum impertiturum. Vel potius utrumque est manifesta blasphemiam; hoc quidem, tanquam omnino negantium sanctorum beatitudinem, illud autem, tanquam facientium ea quæ faciunt qui negant. Quos enim beatos esse credunt, ut qui in filiorum ordinem relati sunt, et ipsius regni hæredes, eos nullo esse munere affectos et inhonoratos et reos, eo ipso quo pro eis talia precantur, testantur. Ita ergo harum rerum gratia absurdum esse videtur, si quis existimet Ecclesiæ pro sanctis ad Deum oblationem esse supplicatorem. Videamus autem etiam ipsa verba: « Præterea offerimus tibi rationabilem hunc cultum pro iis qui in fide requieverunt, majoribus, patribus, patriarchis, prophetis, apostolis, prædicatoribus, evangelistis, martyribus, confessoribus, continentibus, et omni spirita in fide consummato, præcipue sanctissima, intemerata, gloriosa Domina nostra, Deipara et semper virgine Maria, sancto propheta Præcursore et Baptista Joanne, sanctis et beatificis apostolis, et omnibus sanctis: quorum precibus respice nos, Deus, et memento omnium qui dormierunt in spe resurrectionis et vitæ æternæ, et fac illos quiescere ubi respicit lumen vultus tui. » Hæc sunt verba in quibus nulla continetur pro sanctis ad Deum supplicatio, nec eis sacerdos quidquam consuetum precatur. Sed aliorum quidem fidelium qui dormierunt, faciens memoriam, statim adjicit pro eis orationem. « Fac eos, inquit, requiescere, ubi respicit lumen vultus tui. » In sanctis autem totum est contrarium. Non enim pro eis facit intercessionem, sed ipsos potius intercessores statuit. Cum enim dixisset, et sanctos adnumerasset, adjicit: « Quorum intercessionibus visita nos, Deus. » Quod autem maxime ostendit non orationem aliquam et supplicationem, sed pro sanctis gratiarum actionem esse hæc verba, quod etiam Dei Mater in eo catalogo ponitur. Neque enim poneretur, si ischorus aliqua intercessione egeret, ut quæ est ultra omnem intercessionem, non solum humanæ hierar-

Α ἡμᾶς· ἰ τουτέστιν, ἃ δεῖ προσεύχεται, διδάσκει ἡμᾶς· οὕτω γὰρ οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἐξελήφασιν. Σκέψαι τοίνυν εἴτι πλέον τῶν εἰρημένων ἐν πάσαις τελεταῖς καὶ ἱερολογίαις ἔστιν εὐρεῖν εὐχομένην τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οὐκ ἂν εὐροις. Οὐκοῦν εὐχονται μὲν τοῖς ἀνευθύνοις ἄφρασι ἀμαρτιῶν, ὡς ὑπευθύνους ἔτι καὶ δίκαι· ὀφελουσιν· εὐχονται δὲ τοῖς ἁγίοις, ὡς μήπω ἡγιασμένοις, τὴν μετὰ τῶν ἁγίων ἀνάπαυσιν· εὐχονται δὲ τελειωσιν τοῖς τελείοις, ὡς μήπω τελειωθεῖσιν. Καὶ οὕτως ἀνάγκη δυοῖν θάτερον ἀμαρτάνειν αὐτούς· ἢ γὰρ ὁμολογούντες τὴν μακαριότητα, καὶ τὴν τελειότητα τῶν ἁγίων, ἐκόντες βούλονται πρὸς τὸν Θεὸν ληρεῖν, καὶ ματαίαν ὑπὲρ αὐτῶν συνείρειν εὐχὴν, ὅπερ ἔστιν ἀνδρῶν τὰ θεῖα παιζόντων μᾶλλον ἢ ἱερῶν. Β μετὰ σπουδῆς ποιούμενοι τὰς εὐχὰς, ὡς ἂν οὐόμενοι τοὺς ἁγίους δι' αὐτῶν ὠφελῆν, τὴν αὐτῶν ἀρνοῦνται δόξαν, ὅπερ ἔστι βλασφημίαν, οὐκ αὐτοὺς μόνον ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν αὐτῶν, ὡς ψευδάμενον τὰς ἐπαγγελίας· ὃς ἐπηγγελίαι τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς βασιλείας μεταδώσειν αὐτοῖς· μᾶλλον δὲ καὶ ἀμφω σαφῆς ἔστι βλασφημία· τοῦτο μὲν, ὡς παντελῶς ἀρνούμενων τὴν μακαριότητα τῶν ἁγίων· ἐκεῖνο δὲ, ὡς τὰ τῶν ἀρνούμενων, ποιούντων. Οὐς γὰρ εἶναι πιστεύουσι μακαρίους, ὡς ἐν υἱῶν μοίρᾳ τεταγμένους, καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς κληρονόμους, τούτους ἴσως ἂν ἀγεράστοις καὶ ἀτιμήτοις καὶ ὑπευθύνους, δι' ὧν τοιαῦτα ὑπὲρ αὐτῶν ἀξιοῦσιν εὐχέσθαι, μαρτυροῦσιν. Οὕτω μὲν οὖν αὐτῶν ἕνεκα τῶν C πραγμάτων, ἄποπον εἶναι φαίνεται, εἰ τις νομίζει τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων παρὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν Θεὸν προσφορὰν ἰκέσων εἶναι. Ἴδωμεν δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα. « Ἐτι προσάγομέν σοι λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων, προπατέρων, πατριάρχων, προφητῶν, ἀποστόλων, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἔγκρατευτῶν, καὶ παντὸς πνεύματος ἐν πίστει τετελειωμένων ἐξαιρέτως, τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξης Δεσποτῆς ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προφήτου καὶ Βαπτιστοῦ καὶ Προδρόμου, τῶν ἁγίων καὶ πανευφύμων ἀποστόλων, καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ὧν ταῖς ἰκεσίαις ἐπίσχεψαι ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ μνήσθητι πάντων τῶν κοιμημένων ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίου καὶ ἀνάπαυσον ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου. » Ταῦτα τὰ ῥήματα ἐν οἷς οὐδεμία περιέχεται περὶ τῶν ἁγίων πρὸς τὸν Θεὸν ἰκεσία, οὐδὲ εὐχεται ὁ ἱερεὺς τῶν εἰωθῶτων οὐδέν. Ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων κοιμημένων πιστῶν μεμνημένους, εὐθὺς προστίθησιν τὴν ὑπὲρ τούτων εὐχὴν. « Ἀνάπαυσον γὰρ αὐτούς, φησὶν, ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου. » Ἔστι δὲ τῶν ἁγίων τοῦναντίον ἄπαν. Οὐ γὰρ προσβῆλιν ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖται, ἀλλ' αὐτοὺς μᾶλλον προβάλλεται πρέσβεις. Εἰπὼν γὰρ καὶ ἀριθμήσας τοὺς ἁγίους, ἐπάγει, « Ὡν ταῖς πρεσβείαις ἐπίσχεψαι ἡμᾶς, ὁ Θεός. » Ὁ δὲ μάλιστα δείκνυσιν, οὐ δεισόν τινα καὶ ἰκεσίαν, ἀλλ' εὐχαριστίαν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἶναι ταῦτα τὰ ῥήματα, ὅτι καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ Μήτηρ

ἐν τούτῳ τῷ καταλόγῳ τάσσεται· οὐ γὰρ ἂν ἐτάσσεται, εἰ μεσιτείας τινὸς ὁ χορὸς οὗτος ἔδειτο, ἢ γε πάσης ἐστὶν ἐπέκεινα μεσιτείας, οὐ τῆς ἀνθρωπίνης μόνον ἱεραρχίας, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων, ὡς ἂν καὶ αὐτῶν οὕσα τῶν ἀνωτάτω νόων ἀσυγκρίτως ἀγιωτέρα. Καὶ μὴν ὁ Χριστὸς ἐστὶ, φησὶν, ὁ τούτην τελῶν ἱερουργίαν. Τί οὖν θαυμαστὸν εἰ καὶ τοῖς ἀγίοις καὶ αὐτῇ μεσιτεύσεις τῇ Μητρὶ; Ἄλλ' οὐδένα τοῦτο λόγον ἔχει. Οὐ γὰρ οὗτος ὁ τρόπος τῆς τοῦ Χριστοῦ μεσιτείας· μεσίτης μὲν γὰρ ἐγένετο Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· ἀλλ' οὐ λόγοις τισὶ καὶ εὐχαῖς, ἀλλ' ἑαυτῷ· ὅτι γὰρ Θεὸς ὁ αὐτὸς καὶ ἄνθρωπος ἦν, Θεὸν ἀνθρώποις συνῆψε, κοινὸν ὄρον ἑαυτὸν ἀμφοτέροις ταῖς φύσεσιν ἐμβαλὼν. Τὸ δὲ νομίζειν αὐτὸν διὰ

μίας ἀπάσης καὶ ἀτοπίας ἐστὶ μεστόν.
 Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ τελῶν τὴν ἱερουργίαν, ἀλλ' οὐ πάντα τὰ ἐκεῖ γινόμενα καὶ λεγόμενα αὐτῷ ἀναθῆσομεν. Τὸ μὲν γὰρ ἔργον τῆς μυσταγωγίας, καὶ τὸ τέλος, ἦτοι τὴ ἁγιασθῆναι τὰ δῶρα, καὶ ἀγιάσαι τοὺς πιστοὺς, αὐτὸς ἐστὶ μόνος ὁ τελῶν. Αἱ δὲ περὶ τούτων εὐχαὶ καὶ δεήσεις καὶ ἱκεταί, τοῦ ἱερέως· ἐκεῖνα μὲν γὰρ δεσπότου, ταῦτα δὲ δούλου· καὶ ὁ μὲν εὐχεται, ὁ δὲ τελειοῖ τὰς εὐχάς· καὶ ὁ μὲν Σωτὴρ διδωσιν, ὁ δὲ ἱερεὺς ὑπὲρ τῶν δοθέντων εὐχαριστεῖ· καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς προσάγει, ὁ δὲ Κύριος ἐκδέχεται τὰ δῶρα· προσφέρει μὲν γὰρ καὶ ὁ Κύριος, ἀλλ' ἑαυτὸν τῷ Πατρί, καὶ τὰ δῶρα ταῦτα, ὅταν αὐτὸς γένωνται, ὅταν εἰς τὸ αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα μεταβληθῶσιν. Ὅτι γὰρ ἑαυτὸν προσφέρει, διὰ τοῦτο εἶναι λέγεται ὁ αὐτὸς καὶ προσφέρων, καὶ προσφερόμενος, καὶ προσδεχόμενος· προσφερόμενος δὲ ὡς ἄνθρωπος· ἄρτον δὲ καὶ οἶνον ἐπιδύνατα τὰ δῶρα, προσφέρει μὲν ὁ ἱερεὺς, προσδέχεται δὲ ὁ Κύριος.

Καὶ τί ποιῶν τὰ δῶρα προσδέχεται; Ἀγιάζων αὐτὰ, εἰς τὸ αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα μεταβάλλων. Τοῦτο γὰρ τὸ δεχέσθαι, τὸ οικειοῦσθαι, κατὰ τὰ προειρημένα· οὗτος ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ Χριστὸς τὴν ἱερουργίαν ταύτην ἱεουργεῖ· ταῦτά ἐστιν ἂ τὴν ἱερωσύνην αὐτῷ ποιεῖ· εἰ δὲ πρὸς τοὺς ἐπισημένους, καὶ τὰς ἐν τῇ μυσταγωγίᾳ εὐχάς, ἢ πάσας ἢ τινὰς τοῦ Χριστοῦ θεῆς τις εἶναι φωνὰς, οὐδὲν κατὰ τοῦτο διοίσει τῶν ἀσεβῶν, οἳ τῆν δόξαν αὐτοῦ καθαιρεῖν ἐτόλμησαν. Ἀνάγνωθι τὰς εὐχάς ἀπάσας, καὶ εἴση τὰ ῥήματα ἐκεῖνα πάντα δούλων εἶναι ῥήματα· ἀνάγνωθι καὶ ταύτην ἢ μνημονεύει τῶν ἀγίων, ἢ τῷ Χριστῷ ἀνατιθεῖναι τολμῶσι, καὶ εὐρήσεις ἐκεῖ οὐδὲν μὲν υἱῷ πρέπον ὁμοτιμῶν, πάντα δὲ δούλων. Πρῶτον μὲν γὰρ, οὐκ ἀφ' ἐνὸς προσώπου, ἀλλὰ κοινῇ τοῦ γένους ἐστὶν ἡ εὐχαριστία, καὶ ὡς ἀμειψήσαντες, καὶ μὴ περιφθόντες ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, εὐχαριστοῦσι· καὶ ἡ εὐχαριστία οὐ πρὸς τὸν Πατέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Μητρὸς, ὡς Δεσποίνης δούλοι, μέμνηται· καὶ ταῖς πρεσβείαις αὐτῆς καὶ τῶν ἀγίων τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπιπέψως καὶ προνοίας αἰτοῦνται τυχεῖν. Ταῦτα δὲ τί κοινὸν ἔχει πρὸς τὸν ἕνα Κύ-

chia, sed etiam angelorum, cum sit ipsis etiam sanctissimis mentibus incomparabiliter sanctior. Atqui Christus est, inquit, qui hoc peragit sacrificium. Quid ergo mirum, si etiam pro sanctis et Matre intercesserit? Sed hoc nullam habet rationem. Non est enim hic modus intercessionis Christi. Fuit enim intercessor Dei et hominum, sed non verbis quibusdam et precibus, sed seipso, nempe quodcum Deus et homo esset, Deum hominibus conjunxit communem terminum seipsum utrisque naturis injiciens. Existimare autem ipsum, per preces quæ sunt in sacrificio, semper intercedere, est omni blasphemia et absurditate plenum.

ἑαυτῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ εὐχῶν ἀεὶ μεσιτεύειν, βλασφημία ἐστὶν.
 Etsi enim ipse est qui peragit sacrificium, non tamen omnia quæ illic dicuntur et fiunt, ei attribuentur. Mysteriorum enim opus et finem, sacrificari scilicet et sanctificari fideles, ipse est solus qui peragit. De his autem preces sunt orationes et supplicationes sacerdotis. Illa enim sunt Domini, hæc vero servi; et hic quidem precatur, ille vero preces perficit; et Dominus quidem donat, sacerdos vero pro iis quæ data sunt, agit gratias; et sacerdos quidem offert, Dominus vero dona accipit. Offert enim etiam Dominus, sed seipsum Patri, et dona hæc quando ipse facta fuerint, quando in ejus corpus et sanguinem conversa et mutata. Quia enim seipsum offert, ideo dicitur idem esse et qui offert, et qui offertur et suscipit, offerens quidem et suscipiens ut Deus. Oblatus autem ut homo. Panem autem et vinum, dum adhuc dona sunt, offert quidem sacerdos, suscipit autem Dominus. Et quid agens dona suscipit? Ea sanctificans, in suum corpus et sanguinem mutans. Hoc enim est suscipere, proprium et familiare efficere, ut dictum est. Hic est modus quo Christus hoc sacrificium celebrat. Hæc sunt quæ ei sacerdotium constituunt. Si autem præter ea quæ dicta sunt, etiam orationes quæ fiunt in mysterii celebratione, vel omnes vel aliquas Christi voces esse dixerit, nihil in hac re ab impiis differet, qui ejus gloriæ detrudere ausi sunt. Lege omnes orationes, et scies verba illa omnia esse servorum verba. Lege etiam eam in qua sanctorum meminit, quam audivit Christo tribuere, et invenies nihil illic convenire Filio, qui est Patri honore æqualis; omnia autem servorum. Primum enim non ab una persona, sed communis est generis gratularum actio; et ut qui peccarunt, et non sunt despecti a Dei misericordia et clementia, agunt gratias; et gratiarum actio non ad Patrem solum, sed etiam ad Filium ejus et sanctum Spiritum; et Dei matris tanquam dominæ servi, meminerunt, et ejus et sanctorum intercessionibus, ut a Deo visitentur, et eorum cura habeatur, petunt. Hæc autem quidnam commune habent cum uno Domino unigenito, Dei Filio, peccato non obnoxio, omnium Domino? «Gratias agimus, inquit, tibi, ei Filio tuo unigenito.» Christus ergo gratias agit Filio Dei unigenito, et

ecce, dudum erunt filii, ut voluit insania Nestorii : adeo est impium et stultum existimare Christum pro sanctis intercedere, ejusmodique legationis et intercessionis munus ei tribuere. Ostensum est autem hæc ne esse quidem sacerdotum. Restat ergo hæc verba non esse supplicationem, sed gratiarum actionem. « Certe, » inquit ; sed non permittit dictio , quæ aperte supplicationem indicat. Pro enim præpositio hoc vult significari.

ὅη μὴ ἰκεσίαν ἀλλ' εὐχαριστίαν εἶναι ταῦτα τὰ ῥήματα. « Ναί, » φησὶν, ἀλλ' ἡ λέξις οὐκ ἔξ τὴν ἰκεσίαν σαφῶς δυναμένην. Ἡ γὰρ ὑπερ πρόθεσις τοῦτο βούλεται σημαίνειν.

Non omnino ; non semper enim eum qui rogat, ostendit. Non enim solum quando supplicamus, sed etiam quando gratias agimus, hæc dictione utimur. Et hoc ex multis sciri potest, et ab ipsa etiam proposita oratione. « Pro his omnibus, » inquit, tibi gratias agimus, et unigenito tuo Filio et Spiritui sancto, » pro omnibus quæ scimus et quæ nescimus, tibi gratias agimus. Agimus tibi gratias etiam pro hoc sacrificio, quod ex nostris manibus suscipere dignatus es. Videmus hanc dictionem proponi etiam in gratiarum actione. Ad hunc itaque errorem nulla relinquitur excusatio. Ita ergo fieri non potest ut sit supplicatoria sanctorum commemoratio. Eam autem versari in gratiarum actione, hoc ipsum ostendit, quod non est supplicatoria. Duorum enim alterum necesse est, ea vel supplicari, vel gratias agi. Et hic duobus modis apud Deum commemorationem facimus honorum quæ nobis a Deo sunt, vel ut ea accipiamus, vel quod ea jam acceperimus. Et est illud quidem supplicatio, hoc vero gratiarum actio. Ostendit autem hoc etiam, quod Dei in homines donorum sit longe maximum sanctorum consummatio, et ideo non ipsi Ecclesiam hoc nomine gratias agere, esset nefarium. Et quid dico esse donorum maximum, sanctorum consummationem ? Hæc certe est universum Dei donum. Omnium enim honorum quæ in nostrum fecit genus, hic est finis, hic fructus, chori sanctorum, et hæc de causa cælum nobis est fabricatum, terra, et quidquid videtur ; propterea paradisi, propterea ipse Deus in carne, et Dei sermones et opera, et passionibus, et mors, ut a terra in cælum migrent homines, et regni quod illic est fiant hæredes. Si est ergo omnino gratiarum actio in sacro mysterio, et hæc dona tam in gratiarum actione quam in supplicatione versantur, omnino necesse est gratiarum agendum et summam et causam esse ipsos sanctos consummatos

Omnino autem quid in nobis causa est gratiarum actionis, an non quod acceperimus quod petimus ? Cuius hoc clarum est. Ergo idem est propter quod gratias agimus, et quod petimus. Quid ergo petit a Deo Ecclesia ? Quod ab ipso petere iussa est. ejus regnum, videlicet ut fideles ejus sint hæredes : ut fiant sancti, sicut is qui eos vocavit, sanctus est. Si hæc autem a Deo rogat et postulat, clarum est quod pro iis ipsis quoque agit gratias. Orat ut

ριον, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἀνυμάρτητον, τὸν πάντων Δεσπότην ; εὐχαριστοῦμέν σοι, φησὶ, καὶ τῷ Υἱῷ σου τῷ μονογενεῖ. Ὁ Ὑψίστος ὁ Χριστὸς εὐχαριστεῖ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τῷ μονογενεῖ ; καὶ ἰδοὺ δύο ἔσονται θεοί, κατὰ τὴν Νεστορίου μανίαν. οὕτως ἀσεβῆς καὶ ἀνόητος τὸν Χριστὸν νομίζειν ὑπὲρ τῶν ἁγίων πρεσβεύειν, καὶ τοιαύτην πρεσβείαν καὶ μεσεύειαν αὐτῷ περιάπτειν.

Ἐδείχθη δὲ ταῦτα μὴδὲ τῶν ἱερῶν εἶναι. Λέγεται

Ὁὐ πάντως. οὐ γὰρ πανταχοῦ τὸν δεόμενον δείκνυσι. Οὐ γὰρ ἐν οἷς ἰκετεύομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς εὐχαριστοῦμεν, ταύτη χρῶμεθα τῇ λέξει. Καὶ τοῦτο δηλονότι πολλαχόθεν, καὶ ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς προκειμένης εὐχῆς. « Ὑπὲρ τούτων, » φησὶν, ἀπάντων εὐχαριστοῦμέν σοι, καὶ τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ, καὶ τῷ Πνεύματι σου τῷ ἁγίῳ, » ὑπὲρ πάντων ὧν ἴσμεν καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν, εὐχαριστοῦμέν σοι. καὶ ὑπὲρ τῆς λειτουργίας ταύτης ; ἦν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν δέξασθαι κατηξίωσας. Ὅρξῃ τὴν (ὑπὲρ) καὶ ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας κειμένην ; Ὁὐκοῦν πρὸς τὴν πλάνην ταύτην οὐδέμια καταλείπειται πρόφασις. Οὕτω μὲν οὖν ἀδύνατον ἰκέσιον εἶναι τὴν περὶ τῶν ἁγίων μνήμην. Ὅτι δὲ χαριστήριός ἐστι, δείκνυσιν αὐτὸ τοῦτο τὸ μὴ εἶναι ἰκέσιον. Ἀνάγκη γὰρ δυεῖν ἴατερον. ἢ ἰκέσιον εἶναι, ἢ χαριστήριον. ὅτι κατὰ τοὺς δύο μόνον τούτους τρόπους μεμνήμεθα πρὸς τὸν Θεὸν τῶν παρ' ἐκείνου γενόμενων ἡμῖν ἀγαθῶν, ἢ ἵνα λάβωμεν αὐτὰ, ἢ ὅτι ἤδη ἐλάβομεν. Καὶ τὸ μὲν ἔστιν ἰκεσία, τὸ δὲ εὐχαριστία. Δείκνυσι δὲ καὶ τὰ πασῶν μεγίστην εἶναι τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν τῶν ἁγίων τελείωσιν. Καὶ διὰ τοῦτο μὴ χάριτας ὀμολογεῖν αὐτῷ τὴν Ἐκκλησίαν περὶ αὐτῶν, μὴ θεμιτὸν εἶναι. Καὶ τί λέγω μεγίστην τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν τὴν τῶν ἁγίων τελείωσιν ; Αὕτη μὲν οὖν ἐστὶν ἅπαντα ἡ τοῦ Θεοῦ δωρεά. Πάντων γὰρ ὧν εἰς τὴ γένος ἡμῶν ἐποίησεν ἀγαθῶν, τοῦτό ἐστι τὸ τέλος, τοῦτο καρπὸς οἱ χοροὶ τῶν ἁγίων. καὶ τούτου ἕνεκα οὐρανόθεν ἡμῖν ἐδημιουργήθη [γρ. ἐσπερέωθη], καὶ ἡ γῆ, καὶ τὸ ἐρώμενον ἅπαν. Διὰ τοῦτο παράδεισος. διὰ τοῦτο προφῆται. διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν σαρκί, καὶ Θεοῦ λόγος, καὶ ἔργα, καὶ πάθος, καὶ θάνατος. ἵνα ἀπὸ τῆς γῆς ἐκεῖ τὸν οὐρανὸν μετοικήσωσιν ἄνθρωποι, καὶ τῆς ἐκεῖ βασιλείας γένωνται κληρονόμοι. Εἰ τοίνυν ὅλως εὐχαριστία ἐστὶν ἐν τῇ τελειῇ, καὶ τὰ δῶρα ταῦτα χαριστήρια, καθάπερ ἰκέσια, πᾶσα ἀνάγκη τὸ κεφάλαιον τῆς εὐχαριστίας, καὶ τὴν ἀφορμὴν, αὐτοὺς εἶναι τοὺς τελειωθέντας ἁγίους.

Ὅλως δὲ τί ἐστὶ τὸ πιεῖν ἐν ἡμῖν τὴν εὐχαριστίαν. οὐ τὸ αἰτεῖν, καὶ λαθεῖν ὑπεραἰτούμεν ; Τί οὖν παρά τοῦ Θεοῦ ἡ Ἐκκλησία αἰτεῖται ; Ὅπερ αἰτεῖν παρὰ αὐτοῦ ἐκελεύσθη, τὴν βασιλείαν αὐτοῦ δηλονότι, ἵνα οἱ πιστοὶ ταύτης κληρονομήσωσιν ἵνα ἅγιοι γίνωνται, κατὰ τὴν κηλεύσαντα ἅγιον. Εἰ δὲ ταῦτα τοῦ Θεοῦ δεῖται καὶ ἰκετεύει, πρὸς ἡμῶν ὅτι καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τούτων εὐχαριστεῖ. εὐχεται τοὺς πιετοὺς ἐν ἀγνοσίῳ τελειωθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ἡδὴ

τελειωθέντων ἁγίων τῷ τελειώσαντι χάριτας ἐμολογεῖν ἀκλόουθόν ἐστιν ἐξ ἀνάγκης. Διὰ ταύτην τὴν ἰπέρ τῶν ἁγίων εὐχαριστίαν, ἡ αὐτὴ τελετὴ εὐχαριστία καλεῖται· εἰ γὰρ καὶ ἄλλων ἐνταῦθα πολλῶν μέμνηται, ἀλλ' οἱ ἄγιοι τὸ τέλος ἀπάντων, καὶ ὑπέρων ἐκεῖνα ζητεῖται· ὅθεν ὅταν ὑπέρ ἐκείνων εὐχαριστή, ὑπέρ τῆς τελειώσεως τῶν ἁγίων εὐχαριστεῖ. Καθ' ὅσον γὰρ ὁ Κύριος ὅσα ἐποίησεν, ἵνα συστήσῃ τὸν τῶν ἁγίων χορὸν, ἐποίησεν· οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐν οἷς αὐτὸν ὑπέρ ἐκείνων ἀπάντων ὕμνει, πρὸς τὸν χορὸν βλέπουσα τῶν ἁγίων τοῦτο ποιεῖ. Τοῦτου χάριν ὅτε παρεδίδου τοῦτο τὸ μυστήριον ὁ Σωτὴρ, εὐχαριστῶν τῷ Πατρὶ παρεδίδου, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐμελλεν ἡμῖν ἀνοίγειν τὸν οὐρανόν, καὶ ταύτην τὴν πανήγυριν τῷ πρωτοτόκῳ συνάγειν ἐκεῖ. Τοῦτον ἡ Ἐκκλησία μνησθεῖσα, οὐχ ἰκέσιον μόνον, ἀλλὰ καὶ χαριστήριον τὴν προσταγωγὴν ποιεῖται τῶν δώρων. Καὶ τοῦτο δείκνυσι μὲν ἐτέρωθεν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς εὐχῆς, ἐν ἧ ἢ πῶς ὁ σκοπὸς περιέχεται τῆς ἱερουργίας. Διηγησαμένη γὰρ ἅπαντα τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντα ὑμῖν, καὶ ὑπέρ πάντων εὐχαριστήσασα, καὶ τελευταίον προσθεῖσα τὴν τοῦ Κυρίου διὰ σαρκὸς παρουσίαν, καὶ τὴν τοῦ μυστηρίου παράδοσιν, καὶ ὡς ἐνετείλατο καὶ ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν, ἐπήγαγε, μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς, καὶ πάντων τῶν ὑπέρ ἡμῶν γενομένων, τοῦ σταυροῦ καὶ ἐξῆς· πάντα καταλέξασα μετὰ τὸν σταυρὸν, εἰτά φησι, « Τὰ σὰ ἐκ τῶν ὧν σοὶ προσφέρομεν [ἢ προσφέροντες] κατὰ πάντα, καὶ διὰ πάντα σε ὑμνούμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν, » Ὁρᾶς ; « Τῶν εὐεργεσιῶν, φησὶ, μεμνημένοι, ταύτην ποιούμεθα τὴν ζωοφορίαν. » Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ὑπέρων ἤδη ἀγαθῶν δοθέντων ἡμῖν, δώροις τὸν εὐεργέτην τιμᾶν. Εἶτα καὶ σαφέστερον δείκνυσα τὴν εὐχαριστίαν, φησὶ. « Προσφέροντες τὴν προσφορὰν ταύτην, σὲ ὑμνούμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν. »

Ὁ ἴστος ὁ νοῦς, φησὶ, τῆς προσταγωγῆς τῶν δώρων, τὸ ὑμνεῖν, τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ἰκετεύειν, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγομεν, ὥστε εἶναι καὶ εὐχαριστήριον καὶ ἰκέσιον τὴν αὐτὴν. Καὶ ταῦτα ποιούμεν, φησὶ, δύο τινῶν μεμνημένοι, τῆς ἐντολῆς, ἣν ἡμῖν ἐνετείλατο, λέγων· « Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· » καὶ πάντων τῶν ὑπέρ ἡμῶν γενομένων· ἡ μὲν γὰρ μνήμη τῶν εὐεργεσιῶν ἀπλῶς εἰς ἀμοιβὴν ἡμᾶς προτρέπεται, καὶ τὸ ὅλως τι προσενεγκεῖν τῷ οὕτω μυρίων ὑπάρξεναι αἰτία χαρίτων ἡμῖν· ἡ δὲ μνήμη τῆς ἐντολῆς, καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἀμοιβῆς διδάσκει ἡμᾶς, καὶ τίνα δεῖ δῶρα προσάγειν. Αὐτὴν ἐκείνην τὴν προσφορὰν προσίομεν, ἣν αὐτὸς ὁ Μονογενὴς ἀνέδειξέ σοι, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ εὐχαριστοῦμεν προσάγοντες, ὅτι καὶ αὐτὸς ἀναδεικνύς αὐτὴν ἠγάπησται. Διὰ ταῦτα οὐδὲν οἴχοθεν εἰσάγομεν εἰς ταύτην τὴν δωροφορίαν· οὔτε γὰρ ἔργα ἡμῶν τὰ δῶρα ἀλλὰ, σοῦ τοῦ πάντων δημιουργοῦ. Οὔτε ἡμετέρα ἐπίνοια τῆς λατρείας· ὁ τρίπος οὗτος, ἀλλ' οὐδὲ προσευμηθήμεν, οὐδ' οἴχοθεν καὶ παρ' ἑαυτῶν εἰς αὐτὴν ἐκινή-

A. fideles in sanctitate perficiantur, et propterea pro sanctis jam perfectis et consummatis, ei qui perfecit, gratias agere est necessario consentaneum. Propter hanc pro sanctis gratiarum actionem hoc sacrum mysterium Eucharistia dicitur. Etsi enim in aliorum quoque multorum hic mentionem faciat, sancti tamen sunt finis omnium, et pro quibus illa petuntur. Unde quando pro illis agit gratias, agit gratias pro sanctorum perfectione. Quemadmodum enim quæcumque fecit Dominus, ea fecit ut chorum sanctorum stateret, ita etiam Ecclesia, ubi illum laudat pro omnibus, ad sanctorum chorum respiciens hoc agit. Ea de causa quando tradidit Servator sacramentum, Patri gratias agens tradidit, quod per ipsum nobis cælum esset aperturus, et hunc primogenitorum cætum illic congregaturus. Eum imitans Ecclesia, non solum supplicentem, sed etiam gratias agentem facit donorum oblationem. Et hoc quidem aliunde ostendit, maxime autem ex oratione, in qua totius sacrificii scopus continetur. Cum enim recensuisset omnia quæ nobis a Deo data sunt et gratias egisset pro omnibus, et postremo addidisset Domini in carne adventum, et hujus sacramenti traditionem, et quod nobis quocumque hoc jussit facere, subiunxit : Recordantes ergo salutaris hujus præcepti, et omnium quæ pro nobis facta sunt, crucis, etc., et enumeratis deinceps omnibus quæ crucem consecuta sunt, deinde dicit : « Tua ex tuis tibi offerimus : de omnibus, et per omnia te laudamus, te benedicimus, tibi gratias agimus, Domine, et oramus te, Deus noster. » Vides ? « Beneficiorum, inquit, recordantes, hanc tibi donorum oblationem facimus ; » hoc attem est gratias agere, pro bonis jam nobis donatis, donis benefactorem honorare. Deinde etiam apertius ostendens gratiarum actionem ait : « Offerentes oblationem hanc, te laudamus, te benedicimus, tibi gratias agimus, Domine, et rogamus te, Deus noster. »

Hoc ergo est institutum donorum oblationis, laudare, gratias agere, supplicare, ut a primo diximus, ut eadem et in supplicatione et gratiarum actione versetur. Et hæc facimus, inquit, duorum recordantes, et præcepti quod nobis dedit, dicens : « Hoc facite in meam recordationem, » et omnium quæ pro nobis facta sunt. Beneficiorum enim, ut semel dicam, recordatio nos ad retributionem adhortatur, et ad aliquid omnino offerendum ei qui nos prior innumerabilibus beneficiis sic affecit. Præcepti autem memoria et ipsa forma retributionis nos docet, quænam ipsi dona offerre oporteat. Iam ipsam oblationem admittimus, quam ipse Unigenitus tibi ostendit Deo et Patri, et gratias agimus, quia ipse etiam eam ostendens egit gratias. Propterea ad hanc donorum oblationem nihil domo afferimus. Neque enim dona sunt nostra opera, sed tua omnium opificis. Nec nostrum est inventum hæc colendi formam, sed neque nostra sponte hoc volumus, neque domo et ex nobis ipsis ad eam

impulsi sumus, sed ipse docuisti, ipse adhortatus es per Unigenitum. Et ideo quæ tibi offerimus, ex vis quæ nobis dedisti, tua sunt in omnibus et per omnia. Ita etiam pro ipsa qua aguntur gratiæ oblatione, aliam rursus gratiarum actionem Deo debemus, quia nihil ejus nostrum est, sed tota est illius donum, et hoc ipsum quod id volumus et operamur, idem est qui in nobis operatur, ut ait divinus Apostolus. Propterea hoc quoque in orationibus dicitur: « Gratias agimus tibi pro sacrificio, quod e nostris manibus suscipere dignatus es. » Quæ ergo docent, sanctorum in sacrificio commemorationem non esse ad Deum pro ipsis supplicationem, sed gratiarum actionem, hæc sunt.

CAP. L.

Quot modis fit in sacrificio sanctorum commemoratio, et quæ differentia.

Videamus autem quoties et in quo sacrificii loco fit hæc commemoratio. Fit enim bis: primum quidem in ejus principio, quando dona offeruntur, secundo autem, quando sacrificantur.

Quia enim duplex est oblatio, hæc quidem tantquam solummodo donorum et munerum, ut antea dictum est, illa autem tantquam sacrificii; necesse est etiam eos pro quibus offeruntur, et primæ et secundæ oblationis meminisse. Itaque quemadmodum in prima, « In recordationem, inquit, Domini et Dei Servatoris nostri Jesu Christi; » ita etiam in secunda, « Recordantes ergo eorum quæ pro nobis facta sunt, crucis et aliorum quæ Christus pro nobis sustinuit. » Quæ enim hic sibi vult crucis memoria, et aliorum quæ crucem consecuta sunt, hoc illic est Domini commemoratio. Non enim, ut miracula facientis Servatoris, sed ut crucifixi et morientis, tunc sacerdos meminit, ut in illo loco per multa ostensum est. Et rursus sicut in prima, « Ad gloriam Sanctissimæ, ad intercessionem sanctorum, » dicit, ita etiam in secundo: « Pro sanctis omnibus, præcipue Sanctissimæ. » Sicut enim illic excellentiam ostendit, eam aliis omnibus præferens, ita hic quoniam post aliquos alios ejus meminit, illud præcipue adjicit: et quemadmodum in prima, post sanctos, eorum que agebant misericordiam, meminit, et pro quibus supplicat, vivorum et mortuorum, ita etiam in secunda. Est autem differentia; in secunda enim narrat oblationem; dicit enim: « Offerimus tibi hunc cultum rationalem; » et simul etiam ponit causas oblationis, vel prius dicens, vel subjungens memoriam passionum Servatoris, memoriam sanctorum.

In prima autem ponit solas causas oblationis: « In memoriam Domini, in gloriam Sanctissimæ, » et quæ sequuntur. In quibus meminit et eorum pro quibus agit gratias, et eorum pro quibus supplicat. Quæ est ergo ratio, quod in hoc quidem factose offerre ostendit? De pane enim detrahens, id Deo offert; et ideo non opus fuit verbis quæ hoc significarent; in

ὕμνην· ἀλλ' αὐτὸς εἰδαζας, αὐτὸς προτιθέτω δὲ αὐτὸ τοῦ Μονογενοῦς. Τοῦτου χάριν δὲ προσφερόμεν σοι ἐκ τῶν ὧν ἡμῖν δέδωκας, σὰ ἐστὶ κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα. Οὕτω καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς χαριστηρίου προσφοράς, ἄλλην πάλιν εὐχαριστίαν ὀφειλομένην τῷ Θεῷ, ὅτι οὐδὲν αὐτῆς ἡμέτερον, ἀλλὰ πάντα ἐκείνου δῶρον, καὶ αὐτὸ τὸ θέλειν αὐτὴν καὶ τὸ ἐνεργεῖν, αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν ἡμῖν, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. Διὰ τοῦτο ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ τοῦτο λέγεται· « Εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς λειτουργίας, ἣν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν διέξασθαί καταξίωσας. » Ἄ μὲν οὖν ἡμᾶς διδάσκει τὴν ἐν τῇ λειτουργίᾳ μνήμην τῶν ἁγίων, μὴ ἰκεσίαν εἶναι πρὸς τὸν θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ' εὐχαριστίαν, ταῦτά ἐστιν.

ΚΕΦΑΛ. Ν'.

Ποσάκις τῆς λειτουργίας τῶν ἁγίων ἡ μνήμη γίνεται, καὶ τίς ἡ διαφορὰ.

Ἴδωμεν δὲ ποσάκις καὶ ποῦ τῆς λειτουργίας ἡ μνήμη αὐτῆς γίνεται. Γίνεται γὰρ δις· πρῶτον μὲν ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτῆς, ὅτε ἀνατίθεται τὰ δῶρα· δευτέρον δὲ, ὅτε οὖεται.

Ἐπεὶ γὰρ διττὴ ἡ προσαγωγή, ἡ μὲν, ὡς δῶρων καὶ ἀναθημάτων ἀπλῶς, καθάπερ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρηται· ἡ δὲ, ὡς θυσίας· ἀνάγκη καὶ τούτους ὑπὲρ ὧν προσάγονται, καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης, καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας προσαγωγῆς μνημονεύεσθαι· καὶ τοίνυν καθάπερ ἐπὶ τῆς πρώτης, « Εἰς ἀνάμνησιν, φησὶ, τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας, « Μεμνημένοι τοίνυν τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γενομένων, τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν ἄλλων ὧν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν ὁ Χριστός. » Ὁ γὰρ ἐνταῦθα βούλεται ἡ τοῦ σταυροῦ μνήμη, καὶ τῶν ἄλλων τῶν μετὰ τὸν σταυρὸν, τοῦτο ἐκεῖ ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάμνησις. Οὐ γὰρ ὡς θαυματουργούντος τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ὡς σταυρουμένου, καὶ ἀποθνήσκοντος, τῆνικαῦτα ὁ ἱερεὺς μέμνηται, ὡς ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ διὰ πολλῶν ἀπεδείχθη. Καὶ πάλιν ὡσπερ ἐπὶ τῆς πρώτης, « Εἰς δόξαν τῆς Παναγίας, εἰς προσεβίαν τῶν ἁγίων, » φησὶν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας· « Ὑπὲρ τῶν ἁγίων πάντων, ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας. » ὡσπερ γὰρ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς εἰδείξα τῶν ἄλλων προτιθεὶς ἀπάντων, οὕτως ἐνταῦθα, ἐπεὶ μετὰ τινὰς ἄλλων αὐτῆς ἐμνημόνευσε, τὸ ἐξαιρέτως προσθεὶς, καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῆς πρώτης, μετὰ τοὺς ἁγίους, τῶν ἐλέους δεομένων μέμνηται, καὶ ὑπὲρ ὧν ἰκετεύει, καὶ ζώντων, καὶ τεθνηκότων· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας. Ἔχει δὲ διαφορὰν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς δευτέρας, καὶ διηγείται τὴν προσαγωγὴν· φησὶ γὰρ, « Προσάγομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν· » μεθ' ὧν τίθησι τὰς ἀφορμὰς τῆς προσαγωγῆς, ἡ προλέγων, ἡ ἐπιλέγων τὴν μνήμην τῶν τοῦ Σωτῆρος παθῶν, τὴν μνήμην τῶν ἁγίων.

Ἐπὶ δὲ τῆς πρώτης μόνως τίθησι τὰς ἀφορμὰς τῆς προσαγωγῆς, λέγων· « Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου, εἰς δόξαν τῆς Παναγίας· » καὶ τὰ ἐξῆς, « Ἐν οἷς μέμνηται καὶ ὑπὲρ ὧν εὐχαριστεῖ, καὶ ὑπὲρ ὧν ἰκετεύει. Τίς οὖν ὁ λόγος ὅτι ἐν ταύτῃ μὲν ἔργῳ δεικνύσιν ὅτι προσφέρει; καὶ γὰρ ἀραιῶν τοῦ ἁρτου ἀνατίθῃσι τῷ Θεῷ. Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἰδείθη τῶν

δηλούντων βημάτων· ἐπὶ δὲ τῆς· δευτέρας· προσαγωγῆς οὐδὲν φαίνεται ποιεῖν· ἀλλὰ γίνεται μὲν ἡ προσφορά, γίνεται δὲ ἀοράτως. Τὴν γὰρ θυσίαν ὁφινῶς ἡ χάρις ἐργάζεται διὰ τῶν τελεστικῶν εὐχῶν τοῦ ἱερέως. Οὐκοῦν ἔδει λόγων τῶν κηρυκτικῶν τῆν μὴ φαινομένην προσαγωγῆν.

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ΄.

Διὰ τί λογικὴν λατρείαν ὁ ἱερεὺς τὴν οὐσίαν καλεῖ.

Τούτου χάριν καὶ λογικὴν λατρείαν αὐτὴν καλεῖ, ὅτι οὐδὲν ἔργον εἰσάγει, μόνους δὲ τοὺς τελεστικοὺς βήμασι χρώμενος τὴν προσφορὰν ταύτην προσφέρει. Ἦ μὲν γὰρ πρώτη προσαγωγὴ ἔργον ἐστὶν ἀνθρώπῳ δυνατόν· καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἱερέως πραττομένη, πρακτικὴ ἂν εἴη λατεία· τὴν δὲ δευτέραν, τὴν εἰς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἱμᾶ μεταβολὴν τῶν δώρων, ἧς ἐστὶν ἡ θυσία, ὑπὲρ ἀνθρώπου δύναμιν οὐσαν, ἐργάζεται μὲν ἡ χάρις· εὐχεται δὲ μόνον ὁ ἱερεὺς. Ὅθεν εἰ καὶ ἔργον ἐστὶ καὶ πρᾶγμα ἀληθῶς ἡ θυσία, ἀλλ' αὐτὸς οὐδὲν εἰς αὐτὴν ἐργαζόμενος, ἀλλὰ λέγων μόνον, εἰκότως οὐ πραγματικῶς, ἀλλὰ λογικὴν λατρείαν προσάγειν φησὶ.

ΚΕΦΑΛ. ΝΒ΄.

Διὰ τί εὐχαριστία μόνον καλεῖται ἡ τελετή.

Κάκεινο δὲ ζητήσεως ἄξιον. Ἐπεὶ γὰρ καὶ χαριστήριός ἐστιν ἡ τελετή, καὶ ἰκέσιος, διὰ τί μὴ καὶ ἀμφότερα, ἀλλ' εὐχαριστία καλεῖται μόνον; Ἀπὸ τοῦ πλείονος. Πλείους γὰρ αἱ ἀφορμαὶ τῆς εὐχαριστίας, ἢ τῆς ἰκεσίας· πλείω γὰρ ἐλάβομεν, ἢ ὧν ἐτι δεόμεθα. Τὰ μὲν γὰρ μέρος, ἐκεῖνα δὲ ὅλον. Ἄ γὰρ ἰκετεύομεν λαθεῖν, μέρος εἰσὶν ὧν ἐλάβομεν. Ἐλάβομεν γὰρ ἅπαντα, τόγε εἰς τὸν θεῖον ἦκον, καὶ οὐδὲν παρήκον δὲ μὴ δέδωκεν· ἀλλὰ τῶν μὲν τυχεῖν εὐπῶν καιρῶν ἔχομεν, ὥσπερ ἡ ἀφθαρσία τῶν σωμάτων, καὶ ἡ ἀθανασία, καὶ ἡ ἐν οὐρανοῖς βασιλεία· τὰ δὲ λαθόντες οὐ κατέχομεν, ὥσπερ ἡ ἀρεσκία τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ διὰ τῶν μυστηρίων ἡμῖν χορηγούμενα δῶρα· τὰ δὲ ἀπεβάλομεν, ὅτι κακῶς ἐχρησάμεθα, ἵνα μὴ γενώμεθα χεῖρους, ὥσπερ ἀνεσιν, καὶ ὑγείαν, καὶ πλοῦτον, οἱ τρυφῆς ὕλην καὶ πονηρίας ποιησάμενοι ταῦτα· ἢ ἐπὶ κέρβει μείζονι, ὥσπερ ὁ Ἰώβ, τῶν ἀγαθῶν ἀποστερούμεθα τῶν παρόντων. Ὅθεν δῆλον ὡς ἰκεσία; μὲν οὐδένα τόπον ἀφήκεν ὁ θεὸς, εὐχαριστία; δὲ πάσαν ἀφορμὴν ἔδωκεν· ἡμεῖς δὲ τὴν ἐνδειαν ἡμῖν αὐτοῖς ὑπὸ βῆθυμίας κατασκευάζοντες τῆς ἰκεσίας δεόμεθα. Ἰδῶμεν γὰρ περὶ τίνων ἰκετεύομεν. Περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν; Ἀλλὰ ταύτην πλουσίαν ἐλάβομεν, καὶ μηδὲν ἀγωνισάμενοι διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Τί οὖν πάλιν αὐτὴν αἰτοῦμεν; ὅτι πάλιν ὑπεύθυνοι γεγονάμεν ἁμαρτίας. Ἀλλὰ τί τὸ αἴτιον ἡμῖν τῆς εὐθύνης ταύτης; ἡμεῖς αὐτοί. Οὐκοῦν καὶ τῆς ἰκεσίας; ἡμεῖς· ἐτι περὶ τῆς βασιλείας, ἵνα κληρονομήσωμεν αὐτῆς, ἰκετεύομεν; καὶ μὴν δέδοται ἡμῖν αὕτη ἡ κληρονομία. Καὶ γὰρ τέκνα θεοῦ γεγονάμεν αὐτοῦ τοῦ περιελαβένου τὴν βασιλείαν. Τίς γὰρ κληρονόμος, εἰ μὴ τὸ τέκνον; Τί δὲ τῶν πατρῶν διαφεύγει τὸν κληρονόμον; Οὐδέν. Πῶς οὖν αἰτοῦμεν τὸ ἕδη δοθέν; Ἀλλότρια τῆς υἰοθεσίας ἐτολήσαμεν, μετὰ τὸ ἐκ

A secunda autem oblatione nihil facere cernitur, sed sit quidem oblatio, sit autem invisibiliter. Gratia enim sacrificium latenter operatur per sacramentales orationes sacerdotis. Opus ergo fuit verbis, quæ prædicarent eam, quæ non apparebat, oblationem.

CAP. LI.

Cur sacerdos vocat sacrificium cultum rationalem.

Ea de causa eum etiam vocat cultum rationalem aut verbalem, quod nullum inducit factum, sed solis utens verbis sacramentalibus, banc offert oblationem. Prima enim oblatio est factum quod fieri potest ab homine, et ideo cum fiat ab homine, activus cultus fuerit. Secunda autem, mutatio B donorum in divinum corpus et sanguinem, quæ est sacrificium, cum sit supra vires humanas; operatur enim gratia, orat autem solum sacerdos. Unde etsi revera opus est et factum sacrificium, sed tamen quia ipse nihil agit, sed tantum dicit, merito non activum, sed rationalem aut verbalem cultum se offerre dicit.

CAP. LII.

Quare Eucharistia solum vocatur mysterium.

Illud quoque est operæ pretium quærere. Quoniam enim sacrum mysterium in gratiarum actione et supplicatione versatur, cur non etiam utrumque, sed Eucharistia, hoc est gratiarum actio, tantum dicitur? Ab eo quod est amplius. Plures enim sunt causæ gratiarum actionis quam supplicationis; plura enim accepimus, quam ea sunt quibus adhuc opus habemus. Hæc enim pars, illa vera totum. Quæ enim rogamus accipere, pars sunt eorum quæ accepimus. Omnia enim accepimus, quod ad Deum attinet, et nihil prætermisit quod non dederit, sed hæc quidem assequendi nondum tempus habemus, sicut est corporum incorruptibilitas et immortalitas et regnum in cælis; illa vero accepta non retinemus, sicut est remissio peccatorum et alia dona, quæ per sacramenta nobis suppeditantur; alia autem perdidimus, quia male usi sumus, ne reddamur deteriores, sicut consolationem et sanitatem et divitias, quibus tanquam deliciarum et nequitiae instrumentis usi, non ad lucrum majus, ut Job, præsentibus bonis privamur. Unde clarum est quod supplicationis nullum locum reliquit Deus, agendarum autem gratiarum occasionem omnem suppeditavit; sed nos nobis ipsis inopiam propter inobedientiam parantes, egemus supplicatione. Videamus enim de quibus supplicamus. De remissione peccatorum? Sed eam copiosam accepimus absque ullo nostro certamine et contentione, per sacrum baptismum; cur ergo eam rursus petimus? Quia rursus peccatis obnoxii facti sumus. Sed quænam causa est quod obnoxii sumus? Nos ipsi. Ergo nos etiam supplicationis causæ sumus. Præterea de regno, ut ejus heredes simus, supplicamus? atqui data est nobis hæreditas. Etenim filii Dei facti sumus, qui regno indu-

tus est. Quis enim hæres, nisi filius? Quid autem verum paternarum hæredem effugit? Nihil. Quomodo ergo petimus id quod jam datum est? Aliena a filiorum adoptione perpetravimus, postquam ex Deo nati sumus et ad eum honorem pervenimus; pro filiis mali servi facti sumus, et propterea tanquam de re aliena et quæ nihil ad nos pertinet, supplicamus. Ergo nos quoque hujus supplicationis nobis causæ sumus. De bonis autem corporalibus jussit Dominus: « Petite primum regnum Dei et justitiam, et hæc omnia adjicientur vobis; » et: « Ne sitis solliciti de nutrimento, et de indumentis, et Pater vester cælestis quidquid opus fuerit, suppeditabit. » Nos autem quando eis egemus, vel propter socordiam et infelicitatem nostram hoc patimur, et quod de eis præceptum non servamus; et tunc egestas nostrum est opus, et quæ propter eam sit supplicatio: vel propter Dei providentiam et benignitatem, sicut Job, ut majora et præstantiora bona consequamur. Et tunc illa egestas Dei opus est, non præbet autem orationis aut supplicationis, sed glorificationis et gratiarum actionis materiam. Quemadmodum Job dicebat: « Sit nomen Domini benedictum in sæculum sæculi. » Vides quod omnia quæ a Deo in nos proficiunt, nos ad glorificationem et gratiarum actionem tantum deducunt, orationum autem et supplicationum nos causæ sumus. Propterea omnium bonorum et corporis et animæ, in nostris ad Deum interpellationibus memoriam facientes, a gratiarum actionem omnium commemorationem facimus, sive ea nobis adsint sive non adsint. Ille enim semel dedit omnia, et apud se nihil reliquit. Et hoc sciens beatus Paulus jussit pro omnibus gratias agere, scribens: « Semper gaudete, in omnibus gratias agite. » Hac de causa perfectissimam et exactissimam nostram cum Deo colloctionem, mysterii communionis celebrationem, in quo mentionem facimus, non hujus vel illius gratiæ, sed omnium, ut semel dicam, Dei bonorum, et quæ actu nobis sunt et futura sunt, Eucharistiam, hoc est, gratiarum actionem, nominare erat consentaneum, non ex iis quæ in miseria versantes et clam implorantes rogamus, sed ex iis quæ Deus in nos confert beneficiis; nec ex nostra paupertate, sed ex divitiis illius benignitatis. Quia enim in ea Deo supplicamus, et gratias agimus: sed gratiarum quidem actio Dei opus est, ut dictum est; supplicatio vero humanæ imbecillitatis: et gratiarum quidem actio, propter plura; supplicatio vero, pro paucioribus. Illa enim propter omnia, ut semel dicam, bona: hæc vero, in nonnullis; propterea oportebat ex melioribus et pluribus ei nomine imposito, appellare Eucharistiam (ita enim etiam homo dicitur animal ratione præditum, licet sit alicujus particeps quod caret ratione, ut qui a meliori et majori ostendit, Dominus noster Jesus Christus, non supplicans, sed solum Patri agens gratias, hoc mysterium peregit et tradidit: et ea de causa, quod illud esse accepit, hoc vocat, Eucharistiam nominans. Et hæc quidem hactenus.

Α Θεοῦ γεννηθῆναι, καὶ εἰς ταύτην ἀναβῆναι τὴν τιμὴν ἀντὶ οὐρανῶν πονηροῖ δουλοὶ γεγονάμεν· καὶ διὰ τοῦτο εἰς περὶ ἄλλοτρίου πράγματος, καὶ οὐδὲν ἡμῖν διαφέροντος ἰκετεύομεν. Οὐκοῦν καὶ ταύτης ἡμεῖ; ἐσμὲν αἴτιοι τῆς ἰκεσίας ἡμῖν αὐτοῖς. Περὶ δὲ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν ὁ Κύριος ἐκελεύσεν· « Αἰτεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν, » καὶ· « Μὴ μεριμνᾶτε περὶ τῆς τροφῆς, καὶ ἐνδυμάτων· καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος πᾶσαν χορηγήσει τὴν χρεῖαν. » Ἡμεῖς δὲ ἐπεὶ δὴν αὐτῶν ἐνδεῶς ἔχομεν, ἢ διὰ ῥαθυμίαν καὶ ἀπίστιαν τοῦτο πάσχομεν, καὶ τὸ μὴ τηρῆσαι τὴν περὶ αὐτῶν ἐντολὴν· καὶ τότε ἢ ἐνδεῖα ἔργον ἡμέτερον, καὶ ἡ δι' αὐτὴν ἰκεσία· ἢ προνοία Θεοῦ, καὶ φιλανθρωπία, ὥσπερ ὁ Ἰωδ, ἵνα μειζρόνων τύχασμεν καὶ τιμιωτέρων. Β Καὶ τότε ἡ ἐνδεῖα ἐκεῖνη ἐστὶ μὲν τοῦ Θεοῦ ἔργον, ἐστὶ δὲ οὐ δεησιῶς τινος καὶ ἰκεσίας, ἀλλὰ δοξολογίας ἀφορμὴ καὶ εὐχαριστίας. Ὡσπερ ὁ Ἰωδ ἔλεγεν· « Ἐφ' ἃ τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ὁρᾷς ὅτι τὰ πρᾶ τῶν Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἅπαντα πρὸς δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν φέρει μόνον τῶν δὲ ἰκεσιῶν τούτων καὶ τῶν δεήσειων ἡμεῖς αἴτιοι. Διὰ τοῦτο πάντων τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῶν σωματικῶν, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς ἐν ταῖς πρὸς Θεὸν ἐμιλίαις μνημονεύοντες, ἐπ' εὐχαριστίαν πάντων μνημονεύομεν, εἴτε ἀρέσκειν ἡμῖν ἅπαντα, εἴτε μὴ. Ἐκεῖνος γὰρ ἅπασι ἔδωκεν ἅπαντα, καὶ οὐδὲν ἀφῆκε παρ' ἑαυτοῦ. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ μακάριος Ἀπόστολος ἐκέλευσε πάντων ἕνεκα εὐχαριστεῖν, γράφων· « Πάντοτε χαίρετε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. » Τούτου χάριν τὴν τελειωτάτην καὶ ἀκριβεστάτην πρὸς Θεὸν τὴν ἐμιλίαν, τὴν τῆς κοινωνίας τελετὴν, ἐν ἣ μνημονεύομεν, οὐ ταύτης, ἢ ἐκεῖνης τῆς χάριτος, ἀλλὰ πάντων ἀπλῶς τῶν ἐκ Θεοῦ ἀγαθῶν, καὶ ὄντων ἡμῖν ἐνεργεῖσθαι καὶ ἐσμενίον, Εὐχαριστίαν ὀνομάζειν εἰκὸς ἦν, οὐκ ἐξ ὧν ἡμεῖς δυστυχούμετες δεόμεθα, καλοῦντες αὐτὴν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἡμᾶς ὁ Θεὸς εὐεργετεῖ, οὐδ' ἀπὸ τῆς ἡμετέρας πενίας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πλοῦτος τῆς ἐκεῖνου χρηστότητος. Ἐπεὶ γὰρ καὶ ἰκετεύομεν ἐν αὐτῇ τὸν Θεὸν, καὶ εὐχαριστοῦμεν, ἀλλ' ἢ μὲν εὐχαριστία Θεοῦ ἔργον, ὡς εἴρηται· ἢ δὲ ἰκεσία τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας. Καὶ ἢ μὲν εὐχαριστία ἐπὶ πλείουσιν, ἢ δὲ ἰκεσία ὑπὲρ ἐλαττόνων· ἢ μὲν γὰρ ἐπὶ πᾶσιν ἀπλῶς ἀγαθοῖς, ἢ δὲ ἐπ' ἐνίων· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν κρείττωνων καὶ πλείονων ἔδει τοιοῦτα αὐτῇ θεμένου; εὐχαριστίαν ὀνομάζειν (οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἀνύρωπος λογικὸν ζῶον λέγεται, καὶ τοὶ καὶ ἀλόγου τινὸς μετέχων, ἀπὸ τοῦ κρείττονος καὶ μείζονος μέρους καλούμενος), ἄλλως ὅ' ὅτι ὁ πρῶτος αὐτὴν καταδείξας, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, οὐκ ἰκετεύων, ἀλλὰ μόνον εὐχαριστῶν τῷ Πατρὶ, ταύτην ἐτέλεσε καὶ παρέδωκε τὴν τελετὴν· καὶ τούτου χάριν ἢ Ἐκκλησία, ὅπερ οὕτως παρελάβεν αὐτὴν, τοῦτο καλεῖ, εὐχαριστίαν ὀνομάζουσα. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

parte vocetur), et maxime quia primus qui id esse accepit, hoc vocat, Eucharistiam nominans.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ΄.

A

CAP. LIU.

Περὶ τῆς ἐπὶ τῇ κοινῇ τῶν μυστηρίων κοινῆς εὐχαριστίας, καὶ τῶν πρὸς τῷ τέλει τῆς λειτουργίας εὐχῶν.

Ὁ δὲ ἱερεὺς τοὺς μεταλαβόντας τῶν μυστηρίων, ὑπὲρ τῆς μεταλήψεως, εὐχαριστῆσαι κελεύει τῷ μεταδόντι Θεῷ· καὶ τοῦτο οὐ παρέργως, οὐδὲ βραβύμως, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς. Τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ, « Ὅρθοι, » οὐκ ἀνακειμένους οὐδὲ καθημένους, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα πρὸς αὐτὸν ἀτενίζοντα. Εἶτα δὴ καὶ τὰλλα τὰ εἰωθότα τοῦ Θεοῦ δεηθῆναι παραίνεσας, ἐξεῖσι τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ στάς πρὸ τῶν θυρῶν, ἀναγινώσκει τὴν ὑπὲρ πάντων εὐχὴν. Ἐνταῦθα δὲ ἐκεῖνο ἐπισημῆνασθαι χρῆ, πῶς μετὰ τὴν λειτουργίαν, καὶ τὴν ἐπὶ ταύτῃ δοξολογίαν, ὡς δὴ τῶν εἰς τὸ Θεῖον ἀφιλομένων τελεσθέντων ἀπάντων, ὡσπερ ἀπολύων ἑαυτὸν τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ συνουσίας, καὶ τοῦ ὕψους ἐκείνου, εἰς τῶν ἀνθρώπων ὀμίλιαν φαίνεται κατὰ μικρὸν καταβαίνων· καὶ τοῦτο ἱεροπρεπῶς. Καὶ γὰρ εὐχόμενος τοῦτο ποιεῖ· καὶ ὁ τρόπος τῆς εὐχῆς καὶ ὁ τόπος· δείκνυσιν αὐτὸν καταβαίνοντα. Πρῶτερον μὲν γὰρ ἔνδον τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ, μηδενὸς ἀκούοντος, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποτεινόμενος, εὐχεταί· νῦν δὲ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξεληθὼν, καὶ τοῦ πλήθους μέσος γενόμενος, πάντων ἀκούοντων, τὴν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πάντων τῶν πιστῶν κοινὴν ποιεῖται δέησιν. Εἶτα καὶ τὸν προσαναχθέντα ἄρτον, ἐξ οὗ τὴν ἱερὴν ἀπίτεμεν ἄρτον, εἰς πολλὰ διελὼν, μεταδίδωσι τοῖς πιστοῖς, ὡς ἄγειον γενόμενον αὐτῷ τῷ ἀνατεθῆναι Θεῷ καὶ ἱερωθῆναι· οἱ δὲ σὺν εὐλαδείᾳ πάσῃ δέχονται, καὶ καταφιλοῦσι τὴν δεξιάν, ὡς ἂν προσφάτως ἀψαμένην τοῦ παναγίου σώματος τοῦ Χριστοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸν ἐκείθεν ἀγίτιστον, καὶ δεξιάμενον, καὶ μεταδόναι τοῖς ψαύουσι πιστευομένην. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ τὴν αἷτιον καὶ χορηγὸν αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν τούτων δοξολογοῦσι· καὶ ἡ δοξολογία τῆς Γραφῆς, « Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον, » καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ τοῦτο πολλάκις βοήσαντες, ψαλμὸν ἐπειτα ἀναγινώσκουσι, δοξολογίας καὶ εὐχαριστίας μεσῶν. Τίς δὲ ὁ ψαλμὸς; « Εὐλογῆσω τὸν Κύριον ἐν παντὶ καρδίᾳ. » Τοῦ δὲ ἄρτου δοθέντος, καὶ τοῦ ψαλμοῦ τελεσθέντος, εὐχεταί ὁ ἱερεὺς τῷ πλήθει τὴν τελευταίαν εὐχὴν, οὐ μόνον ἐξω τοῦ θυσιαστηρίου καὶ πάντων ἀκούοντων, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ πλήθος ἀποτεινόμενος· τὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς, μείζονα νῦν ἢ πρότερον ἐνδεικνύμενος τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς κοινωνίαν. Τίς δὲ ἡ εὐχὴ; « Ἴνα ἐλεηθῆντες; σωθῶμεν, ὡς οὐδὲν ἔχοντες οἰκοῦν εἰσεσκαεῖν σωτηρίας ἄς ον, ἀλλὰ πρὸς μόνην ἀφορῶντες τὴν τοῦ σώσασθαι δυναμένου φιλανθρωπίαν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πολλῶν ἐνταῦθα μέμνηται πρέσβειον, τῶν εἰς τοῦτο βοηθητόντων ἡμῖν· καὶ πρὸ πάντων, τῆς παναγίας τοῦ Θεοῦ Μητρός, δι' ἧς καὶ τὴν ἀρχὴν ἐλεήθημεν. Τὸ δὲ προῖμιον τῆς εὐχῆς, Χριστὸς ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν· οὐ τῶν νόθων εἰς καὶ τῶν ψευδωνύμων, οὓς πολλοὺς ποτε ἐσέβομεν, ἀλλ' ὁ ὕστερον μάλιστ' εὐρόμεθα, « Ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν. » Διὰ τοῦτο καὶ μόνον αὐτῷ πρέπει ὡς Θεῷ πάντα δέξασθαι, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνθρώπῳ αὐτοῦ Πατρὶ,

ΠΑΤΡΟΣ. GR. CL.

De communis propter sacramentorum communionem gratiarum actione, et ultima oratione.

Sacerdos autem eos qui sunt sacramentorum participes, pro participatione jubet agere gratias Deo qui impertit, idque non otiose, neque obiter et recorderiter, sed attente et diligenter. Hoc enim sibi vult illud, « recti: » non jacentes, nec sedentes, sed animam et corpus ad ipsum intendentes. Deinde cum alia quoque quæ consueverunt, Deum orare suasit, egreditur ab altari, et stans ante fores, legit quæ fit pro omnibus orationem. Hic autem illud notandum est, quomodo post sacrificium, et quæ fit propter ipsum glorificationem, tanquam omnibus quæ Deo debebantur peractis, cum Deo conversationem, et illam altitudinem veluti relinquens, ad hominum allocationem videtur paulatim descendere, idque sancte, et ut decet sacerdotem. Etenim orans hoc facit, et modus orationis et locus ostendit eum descendere. Prius enim ad altare, et apud se, et nullo audiente, et ad Deum intentus, orat; nunc autem, ab altari egredius, et in medio populi exsistens, omnibus audientibus, pro Ecclesia et omnibus fidelibus communem facit orationem. Deinde etiam oblatum panem, ex quo sacrum panem abscidit, in multa divisum tradit fidelibus, ut qui sanctus sit, eo quod Deo fuerit dedicatus et oblatus: illi autem cum omni reverentia suscipiant, et dexteram deosculantur, ut quæ sanctissimum Servatoris corpus recentiter tetigerit, et quæ ex eo procedit sanctificationem et suscipere, et iis qui attingunt, impertiri credatur. Interea autem eum quoque qui illis horum bonorum auctor est et suppetitor, glorificant; et glorificatio Scripture, « Sit nomen Domini benedictum, » et quæ sequuntur. Et cum hoc sæpe clamaverint, psalmum postea legunt, plenum glorificatione et gratiarum actione. Quis est autem psalmus? « Benedicam Dominum in omni tempore. » Hanc autem distribuit, et psalmo peracto, precatur sacerdos populo ultimam precationem, non solum ab altari disjunctus et omnibus audientibus, sed etiam ad ipsam multitudinem dirigens verba orationis, majorem nunc quam ante ostendens cum multis consuetudinem. Quæ est autem oratio? Ut misericordiam assecuti servemur, ut qui nihil proprium afferre possimus quod sit dignum salute, sed ad solam respicientes ejus qui servare potest benignitatem et clementiam. Propterea enim hic etiam multorum meminit intercessorum, qui ad hoc nobis latari sunt auxilium, et ante omnes, sanctissimæ Dei Matris, per quam et ab initio misericordiam sumus consecuti, Proœmium autem orationis, Christus verus Deus noster: non ex adulterinis et iis qui falso nomine appellantur, quos multos aliquando colimus, sed quem postea vix invenimus, « Verus Deus noster; » propterea etiam illi convenit tanquam Deo, omnis gloria, soli ho-

nor et adoratio , qui est cum Patre ejus principio A καὶ τῷ παναγῶ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ
 carente , et sanctissimo et bono et vivifico ejus Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶ-
 Spiritu , nunc et semper , et in sæcula sæculo- νων. Ἀμήν.
 rum. Amen.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ
 ΤΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ
 ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ
 ΛΟΓΟΙ ΕΠΤΑ.

NICOLAI CABASILÆ
 DE VITA IN CHRISTO
 LIBRI SEPTEM

*Ex Jacobi Pontani Societatis Jesu Præfatione ad Lectorem, in Philippi Solitarii
 Dioptram (a).*

Exstabat etiam in Bibliotheca Bavarica Nicolai Cabasilæ Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, *De vita in Christo*, opusculum sane doctum ac pium, et ad animos Dei amore inflammandos mire appositum, quod *Dioptra* adjungere propter rerum convenientiam placuit, speramusque pari fructu evolutum iri. Volebamus inscriptionem ita reddere, *De vita Christiana*. Sed cum ille non tam vitam Christianam præceptis formet, quam quemadmodum illa cum Christo in Deo abscondita sit, ostendat, idque trium sacramentorum vi et virtute potissimum, Baptismi, Unctionis sive Confirmationis, et Eucharistiæ, verius fuit simpliciter, *De vita in Christo*, inscribere, secundum verba Græca scilicet. Fuit Cabasilas vir illustris, cujus honorifica mentio in historia Joannis Cantacuzeni nostra, lib. III, cap. 75 et 99, ubi Sacelli curator sive Præfectus nominatur, qui a Curopalata libro *De officialibus palatii Constantinopolitani et officiis Magnæ Ecclesiæ* sic describitur: (ὁ σακελλίου, subaudi ἑρχων) κρατῶν τὰς καθολικὰς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ σακέλλιον, *cujus est potestas in Ecclesiis Catholicas, et res sacellorum*, id est, rerum ad sacras ædes et sacella pertinentes. Ejusdem oratio in sœneratores in eodem codice Bavarico sequebatur, multo emendatior profecto et longior, quam Augustæ superioribus annis est edita. Quam si legerint isti qui sœnerando homines occidunt (sic enim Cato Censorius, Interrogatus quid esset sœnerari, Quod hominem, inquit, occidere), quid amplius nefariæ improbitati suæ prætexant, non habebunt. Occurrit enim, et confutat illorum rationes universas.

(a) Vide tom. CXXVII.

INDEX LIBRORUM.

- Ἀόγος Α'. Ὅτι διὰ τῶν θείων συνίσταται μυστη-
 ρίων τοῦ βαπτισματος, τοῦ μύρου καὶ τῆς
 ἱερᾶς κοινωνίας.
 Ἀόγος Β'. Τίνα συντέλειαν τὸ θεῖον αὐτῇ παρέ-
 χεται· βάπτισμα.
 Ἀόγος Γ'. Τίνα συντέλειαν αὐτῇ παρέχεται τὸ
 θεῖον μύρον.
 Ἀόγος Δ'. Τίνα συντέλειαν αὐτῇ δίδωσιν ἡ ἱερὰ
 κοινωνία.
 Ἀόγος Ε'. Τίνα συντέλειαν αὐτῇ παρέχεται ἡ
 καθίερωσις τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου.
 Ἀόγος ΣΤ'. Πῶς αὐτὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων λυθόν-
 τες φυλάξομεν.
 Ἀόγος Ζ'. Ὅποιος γίνεται ὁ μεμνημένος τὴν ἀπὸ
 τῶν μυστηρίων χάριν φυλάξας τῇ παρ' ἐνυ-
 τοῦ σπουδῇ.
- A Liber I. Vitam in Christo per divina Baptismi, sacrae
 Unctionis et Communionis mysteria constitui.
 Liber II. Quem ei utilitatis fructum divinum Ba-
 ptisma conciliet.
 Liber III. Quam ei utilitatem sacrum unguentum,
 sive Chrisma conferat.
 Liber IV. Quam ei commoditatem pariat sacrosancta
 Communio.
 Liber V. Ad sacrarum divinorumque mysteriorum
 absolutionem altare etiam necessarium esse.
 Liber VI. Quo pacto eam a mysteriis, Sacramentisve
 acceptam conservare oporteat.
 Liber VII. Qualis fit initiatus qui mysteriorum gra-
 tiam studiose custodivit.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Ὅτι διὰ τῶν θείων συνίσταται μυστηρίων τοῦ βαπτισματος, τοῦ μύρου καὶ
 τῆς ἱερᾶς κοινωνίας.

NICOLAI CABASILÆ

DE VITA IN CHRISTO

LIBER PRIMUS.

*Vitam in Christo per divina Baptismi, sacrae Unctionis et Communionis
 mysteria constitui.*

Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ φύεται ἐν τῷδε τῷ βίῳ καὶ τὰς ἀρχὰς ἐντεῦθεν λαμβάνει, τελειοῦται δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, ἐπειδὴν εἰς ἐκείνην ἀφικώμεθα τὴν ἡμέραν· καὶ οὕτως ὁ βίος οὕτως τελειῶς δύναται ταύτην ἐνθεῖναι ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς, οὕτως ὁ μέλλων μὴ τὰς ἀρχὰς ἐντεῦθεν λαβῶν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ παρόντος τὸ σαρκίον ἐπισκοπεῖται, καὶ ἡ ἐκείθεν νεφέλη καὶ φθορὰ, μὴ δυναμένη τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖν· ὁ δὲ Παῦλος τὸ ἀναλύσαι πρὸς τὸ συνεῖναι Χριστῷ καὶ μάλα ἐνόμισε φέρειν· Ἐναλύσαι γὰρ, φησι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, πολλῶν μᾶλλον κρείσσον· ὁ δὲ μέλλων, οὗς ἂν μὴ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς αἰσθήσεις, ὧν ἂν δεῖ πρὸς τὸν βίον ἐκείνον, ἔχοντας λάβοι, τούτοις οὐδὲν ἔσται πλέον εἰς εὐδαιμονίαν,

Vita, quam in Christo traducimus, in hoc saeculo enascitur illa quidem, et hic inchoatur; verum in futuro perficitur absolviturque, cum nimirum ad illum extremum diem pervenerimus. Ac neque praesens hoc aevum, istuc de quo loquimur vitæ genus integre cumulateque in animos hominum introducere et inserere potest; nec futurum, nisi hinc principium duxerit. Nam nunc quidem caro tenebras offundit; et quæ inde nebula corruptioque existit, incorruptionem non possidebit. Unde Paulus hisce vinculis exsolvi, et esse cum Christo vehementer sibi conducere arbitratur: « Desiderium habens, inquit, dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius ». Ventura autem vita quos a

• Philipp. 1, 23.

facultatibus et sensibus ad ipsam necessariis desertos acceperit, iis beatitudinem nullam afferet : sed in felici illo immortalique mundo ipsi mortui et infelices habitabunt. Nam lumen quidem exoritur, et sol puros emittit radios, oculus autem tum non formatur. Et odoris fragrantia large copioseque effusa implet omnia ; at nares, sive olfactum qui non habuerit, non eum hinc accipiet. Ita mysteriis cum Filio Dei amicos illo die communicare licebit, et quæ audiverit a Patre suo, ea ab eodem cognoscere, sed ipsos amicos ejus etiam cum auribus eo advenire necesse est. Nec enim illic primum amicitiam dabitur conjungere, et aures tandem aperire, vestemque nuptialem conficere, et alia demum comparare, quæ sponsus ille requirit : verum istorum omnium officina est quod hic ætatis degimus. Quibus porro isthæc non suppeditaverint, antequam decedant, iis nihil cum vita illa commune erit. Testes sunt quinque virgines fatuæ, et vocatus ad nuptias ; qui quoniam instructi non venerunt, nec illæ oleum amplius, nec iste vestem acquirere potuerunt ¹.

Omnino interiorem hominem, novum, et qui secundum Deum creatus est ², mundus iste parturit, qui hic fictus formatusque et ita perfectus in illum perfectum et nullo senio fatiscentem mundum generatur. Quemadmodum enim fœtum, quandiu materno clausus utero, in tenebris et in nocte vivit, natura ad spiritum in hac luce duendum adornat, atque ad vitam quæ illum exceptura est, tanquam ad canonem, seu regulam quamdam conformat : ita sanctis quoque usu venit. Et hoc est, quod ait Paulus Apostolus ad Galatas scribens : « Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. » Veruntamen infantes nondum nati vitam hanc non cognoscunt : at beati de futuro sæculo multa etiam in hoc sæculo prænoscent. Hæc idem sit, quod illis vita hac frui nondum contingit, tametsi certo continget. Nec enim adhuc in locis illis ubi delitent, radius lucis cõspectus est : nec eorum aliud quidquam, quibus vita hæc nostra nititur ac sustentatur. At nobiscum aliter resse habet : quibus vita quam exspectamus, cum hac quasi colligata, et commista est, et illius sol etiam nobis bcaigne illuxit, cœlestique unguentum in regionibus graveolentibus effusum, et panis angelorum hominibus quoque impertitus est ³.

Quapropter non solum instrui ac præparari ad vitam illam, sed jam secundum eamdem etiam vivere, et agere sanctis hominibus in hac mortalitate conceditur. « Apprehende vitam æternam, » inquit Paulus Epistola ad Timotheum ⁴. Et alibi : « Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. » Et divinus Ignatius : « Aqua viva saliens in me, intus mihi dicit, Veni ad patrem. » Et alia complura, quibus refertæ sunt sacre Litteræ. Super

A ἀλλὰ νεκροὶ καὶ ἅγιαι τὸν μακάριον ἐκείνον καὶ ἀθάνατον οἰκίσσουσι κόσμον. Ὁ δὲ λόγος, ὅτι τὸ μὲν φῶς ἀνατέλλει, καὶ ὁ ἥλιος καθαρὰν τὴν ἀκείνα παρέχει, ὀφθαλμὸν δὲ οὐκ ἐνι τηρικαῦτα πλασθῆναι· καὶ ἡ μὲν τοῦ πνεύματος εὐωδία δαψιλῶς ἐκχεῖται καὶ τὰ πάντα κατέχει, δσφροσιν δὲ οὐκ ἂν τις λάθοι μὴ ἔχων. Καὶ τῶν μὲν μυστηρίων ἔξεστι κοινωνῆσαι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τοὺς φίλους κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ ἃ ἤκουσε παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκείνος, παρ' ἐκείνου μαθεῖν αὐτούς· ἀνάγκη δὲ φίλους ὄντας αὐτοῦ καὶ ὡτα ἔχοντας ἀφικέσθαι. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐνταῦθα φιλιαν συστήναι καὶ οὐδ' ἀνοιγῆναι καὶ ἰμάτιον νυμφικὸν κατασκευασθῆναι καὶ τὰλλα ἐτοιμασθῆναι, ὧν ἐκεῖνῳ δεῖ τῷ νυμφῶνι, ἀλλὰ τούτων ἀπάτων ἐργαστήριον οὗτος ὁ βίος· καὶ οἷς οὐκ ἐγένετο ταῦτα πρὶν ἀπελθεῖν, κοινὸν οὐδὲν εἰς ἐκείνην ἐστὶ τὴν ζωὴν. Καὶ μάρτυρες αἱ πέντε παρθέναι καὶ ὁ εἰς τὴν γάμον κληθεὶς, ἐπεὶ μὴ ἔχοντες ἤλθον, μὴ κτήσασθαι δυνήθεντες μήτε ἔλαιον μήτε ἰμάτιον.

C Ὁλιῶ, δὲ τὸν ἐντὸς ἀνθρώπων τὸν καινὸν, τὸν κατὰ Θεὸν κτιζόμενον, ὁ κόσμος οὗτος ὠδίνει, καὶ πλασθεῖ· ἐνταῦθα καὶ μορφωθεὶς οὕτω τέλειος εἰς τὴν τέλειον ἐκείνον καὶ ἀγῆνω τίκτεται κόσμον. Καθάπερ γὰρ τὸ ἐμβρυον, ἕως ἔστιν ἐν τῷ σκοτεινῷ καὶ νηκτῷ βίῳ, πρὸς τὴν ἐν φωτὶ ζωὴν ἢ φύσιν παρασκευάζει, καὶ πλάττεται καθάπερ εἰς κανὼνα τὸν ὑποβεβήμενον βίον, τὸν Ἰσον τρόπον καὶ τοῖς ἀγίοις συμβαίνει· καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ ὁ ἀπόστολος ἔφη Παῦλος, Γαλάταις γράφων· « Τεχνία μου, οὐδ' ἄλλιν ὠδίνω, ἀχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Οὐ μὴν ἀλλὰ τὰ μὲν ἐμβρυα ταυτησὶ τῆς ζωῆς οὐκ ἂν εἰς αἰσθησιν ἔλθοι ποτὲ, τοῖς δὲ μακαριοῖς πολλὰ τῶν μελλόντων ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐμφάσαις· τὸ δὲ αἰτιον, ὅτι τοῖς μὲν οὐ πάρεστιν οὗτος ὁ βίος, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐστὶ μέλλον. Οὐ γὰρ ἐγένετο ἀκτεῖς ἐν τοῖς χυρίοις ἐκείνοις, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδὲν, ἃ τὴν ζωὴν ὕψιστοι ταύτην. Ἐφ' ἡμῶν δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ἡ μέλλον ἐκείνος τῷ παρόντι τούτῳ καθάπερ ἐνεχέθη καὶ ἀνεμίγη, καὶ ὁ ἥλιος ἐκείνος καὶ ἡμῖν ἀνέτειλε φιλανθρώπως, καὶ τὸ ὑπερουράνιον μύρον ἐν τοῖς δυσώδεσι χωρίοις ἐξεκένωθη, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ἄρτος καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐδόθη.

Διὰ ταῦτα τοῖνον οὐ διατεθῆναι μόνον καὶ παρασκευασθῆναι πρὸς τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡδὴ καὶ ζῆν κατ' ἐκείνην καὶ ἐνεργεῖν ἔξεστι τοῖς ἀγίοις ἐν τῷ παρόντι. « Ἐπιλαβοῦ γάρ, φησὶ, τῆς αἰωνίου ζωῆς, » Θιμοθέφ γράφων ὁ Παῦλος, καὶ· « Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » καὶ ὁ θεὸς· Ἰγνάτιος, « Ἐστὶν ὕδωρ ζῶν καὶ λαλοῦν ἐν ἐμοί, » καὶ πολλῶν τοιοῦτων ἡ Γραφή γέμει. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα, ὅταν αὐτῆς ἡ ζωὴ συνειναι μέχρι παντὸς

¹ Matth. xxii, xxv. ² Ephes. iv, 42. ³ Galat. iv, 19. ⁴ Psal. lxxvii, 25. ⁵ I Tim. vi, 12. ⁶ Galat. ii, 20. ⁷ Epist. ad Rom.

ἐπαγγέλλεται τοῖς ἁγίοις· « Ἴδοὺ γὰρ, φησὶν, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· » τί προσῆκεν ἄλλο λογίζεσθαι; Οὐ γὰρ τὰ σπέρματα τῆς ζωῆς τῇ γῆ παρασχόντων καὶ τὸ πῦρ καὶ τὴν μάχαιραν βαλόντων ἀπήλθεν εὐθύς, τὸ φύσαι καὶ θρέψαι καὶ ἀνάψαι καὶ χρῆσασθαι καταλιπόντων τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' αὐτοὺς πάρεστιν ἀληθῶς ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος, καὶ τὸ πῦρ αὐτοῦ; ἀνάπτει καὶ προσάγει, καὶ τὴν μάχαιραν αὐτοῦ ἐστὶν ὁ κατέχων. Καὶ ὅλως, εὐτε ἀξίην δοξασθήσεται ἄνευ τοῦ αἵροντος αὐτήν, καὶ οἷς οὐ πάρεστιν ὁ ἀγαθός, γένοιτ' ἂν οὐδὲν ἀγαθόν. Καίτοι οὐ παρῆντι τοῖς ἁγίοις ὁ Κύριος ἐπηγγεῖλατο μόνον, ἀλλὰ καὶ μένειν παρ' αὐτοῖς καὶ, ὁ τούτου μεῖζον, μόνῃ ἐν αὐτοῖς ποιῆσαι. Καὶ τί λέγω; ὅπου γὰρ καὶ ἐνοῦσθαι λέγεται αὐτοῖς, οὕτω φιλανθρώπως ὥστε ἐν πνεῦμα μετ' αὐτῶν εἶναι· « Ὁ γὰρ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνευμά ἐστι, » καὶ, « Ἴνα ᾖτε ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς ἐκλήθητε, » Παύλου φωνῆ.

unus spiritus, est cum eo ¹². » Similiter Pauli vox est: « Ut sitis unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis ¹³. »

Καθάπερ γὰρ ἡ φιλανθρωπία ἀρρήτος καὶ ἡ περὶ τὸ ἡμέτερον γένος ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὸν λόγον τὸν ἀνθρώπινον ὑπερβαίνει καὶ τῇ θεῖα ἀγαθότητι μόνῃ προσῆκεν· αὐτὴ γὰρ ἐστὶν « ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν » τὸν Ἰσον τρέπων ἀκόλουθον καὶ τὴν πρὸς τοὺς φιλουμένους ἔνωσιν ὑπὲρ πάσαν ἔνωσιν εἶναι, ἣν ἂν τις δύναίτο λογίσασθαι, καὶ πρὸς οὐδὲν παράδειγμα φέρειν. Διὰ τοῦτο καὶ πολλῶν ἐδέησε τῇ Γραφῇ παραδειγματίων, ὥστε δυνηθῆναι τὴν συνάφειαν ἐκείνην μνηῦσαι ὡς οὐκ ἀρκαῦντος ἐνός, καὶ νῦν μὲν ἐνοικοῦν καὶ οἰκίαν εἰσάγει, νῦν δὲ ἄμπελον καὶ κλημα, καὶ νῦν μὲν γάμον, νῦν δὲ μέλη καὶ κεφαλὴν, ὧν οὐδὲν ἐστὶν ἴσον ἐκείνῃ οὐ γὰρ ἐστὶν ἀπὸ τούτων τῆς ἀληθείας ἀκριβῶς ἐπιφέσθαι. Μάλιστα μὲν γὰρ ἀνάγκη, τῇ φιλίᾳ καὶ τὴν συνάφειαν ἀκόλουθον εἶναι, τί δ' ἂν γένοιτο τῆς θείας ἀγάπης ἴσων; Ἐπειθ' ὅτι καὶ τὰ μάλιστα συνάφειαν καὶ ἐνότητα δεῖκνύουσι δοκοῦντα ὁ γάμος; ἐστὶ καὶ ἡ τῶν μελῶν πρὸς τὴν κεφαλὴν ἄρμονα, ταῦτα δὲ παμπλήθεις εἶσω πίπτει, καὶ πολλοῦ δεῖ τὰ θῆτα δηλωθῆναι. Καὶ γὰρ ὁ μὲν γάμος οὐκ ἂν οὕτω συνάφαι, ὡς ἐν ἀλλήλοις εἶναι καὶ ζῆν τοὺς συναπτομένους, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας συμβαίνει ὅθεν ὁ θεὸς Ἀπόστολος εἰπὼν περὶ τοῦ γάμου, « Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, » ἐπιφύαγε, « λέγω δὲ εἰς Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, » δεικνύς οὐ τοῦτον, ἀλλ' ἐκείνον τὸν γάμον διὰ θαύματος ἄγων. Τὰ δὲ μέλη συνῆπται μὲν τῇ κεφαλῇ, καὶ ζῆ τῷ συνῆψθαι, καὶ διαιρεθέντα ἀποθήσκει· φαίνεται δὲ καὶ ταῦτα τῷ Χριστῷ συνημμένα μᾶλλον ἢ τῇ ἑαυτῶν κεφαλῇ, καὶ τούτῳ ζῶντα μᾶλλον ἢ τῇ πρὸς αὐτὴν ἄρμονίᾳ. Καὶ τοῦτο ὅληρον ἀπὸ τῶν μακαρίων μαρτύρων, οἳ τὸ μὲν ὑπέμειναν ἡδέως, τὸ δὲ οὐδὲ ἀκοῦσαι ἐνέσχοντο, καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν

omnia vero, cum ipsa sanctis semper affutura promittitur: « Ecce, inquit, ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi ⁹; » quid aliud, nisi hoc ipsum nos cogitare et colligere convenit? Haud enim cum semina vitæ per terras sparsisset, ignemque et gladium misisset, statim accessit, hominibusque seminum ad frugem perducendorum et conservandorum, ignis accendendi, gladio utendi curam reliquit: sed ipsemet præsens adest, « operans in nobis velle et perficere, » ut Paulus ait ¹⁰. Et ignem ipsemet accendit et admovent; et gladium ipse tenet. Ad summam, « nec securis gloriabitur absque eo qui secat in ea ¹¹; » et quos deserit, qui solus est bonus, iis nihil boni evenire queat. Cæterum sanctis se non adfuturum tantummodo, sed etiam apud ipsos mansurum, et quod insignius est, mansionem apud eos facturum Dominus promisit ¹². Quid multa? etiam illis ita amanter copulari et uniri scribitur, ut unus cum ipsis spiritus efficiatur: « Qui enim adhæret Deo, » Ut sitis unum corpus, et unus spiritus, sicut vo-

Sicut autem benignitas Dei inexplicabilis est, et charitas ejus erga genus humanum omnem dicendi facultatem superat, soli divinæ bonitati congruens (ipsa siquidem est « pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum ¹³ »): ita consequitur, ut ejus unio cum iis quos diligit, quamlibet unionem quam quis cogitatione percipere potest, multis partibus vincat, nec aliqua comparatione pro dignitate declaretur. Quamobrem Scriptura pluribus exemplis opus habuit, quibus conjunctionem illam arctissimam exprimeret, quod unum minime satis esset. Et modo quidem habitatorem et domum inducit; modo vitem et palmitem: modo nuptias; modo membra et caput ¹⁴, quorum nullum plene respondet; nec enim per ullam horum veritatem exacte licet attingere. Amori et charitati parem esse et conjunctionem maxime oportet. Divinæ autem charitati quid tandem æquari potest? Deinde quæ copulationem et unionem inprimis significare videntur, nuptiæ sunt, et membrorum capitisque apta coagmentatio. Atque ista quam plurimum distant, multumque abest ut rem ante oculos ponant. Etenim conjugium nunquam adeo conjuges conjugabit, ut alter in altero sit et vivat, id quod in Christo et Ecclesia cernitur. Unde sanctus Apostolus, cum dixisset de matrimonio, « Sacramentum hoc magnum est, » adjecit continuo, « Ego autem dico in Christo, et in Ecclesia ¹⁵, » ostendens, non illas sese nuptias, verum hæc potius admirari. Membra autem connexa quidem sunt capiti, et per eam connexionem atque copulam vivunt, qua dirupta moriuntur. At vero ista membra Christo magis, quam suo capiti conjuncta videntur, magisque hæc, quam illa cum capite commissura et compage vi-

⁹ Matth. xxviii, 20. ¹⁰ Philipp. ii, 13. ¹¹ Isa. x, 15. ¹² Joan. xiv, 23. ¹³ I Cor. vi, 17. ¹⁴ Ephes. ii, 4. ¹⁵ Philipp. iv, 7. ¹⁶ Joan. xiv, 15; Matth. xxii; Coloss. i. ¹⁷ Ephes. v, 32.

vere; quod beati martyres demonstrant, qui illud iacunde pertulerunt, hoc ne audire quidem voluerunt. Nam caput quidem ipsosque artus cum voluptate posuerunt; a Christo autem ne voce quidem tenuis sejungi divellique potuerunt.

Nondum dixi, quod imprimis inusitatum et singulare est. Quid enim alteri magis conjungatur, quam ipsum sibimetipsi? Et tamen hæc ipsa conjunctio sive unio conjunctione illa inferior et imperfectior est. Beatorum quippe spirituum unusquisque unus et idem sibi ipsi est: Salvatori nihilominus magis quam sibimet copulatur: plus enim illum quam sese amat. Quod dicimus, Paulus confirmat¹⁸, optans anathema esse a Christo propter salutem Judæorum, quo illius gloria angeatur. Quod si humanus amor tantus est, divinus quantum sit æstimari non potest. Si enim qui mali sunt tantam bonitatem exhibuerunt, quid de illa bonitate memorabimus? Cum porro amor tam sit excellens et eximius, necesse est etiam conglutinationem, ad quam amantes adigit, humanum ingenium sic deprimere, ut se nec ad similitudinem quidem seu collationem inveniendam queat extollere. Sed rem ad hunc modum consideremus.

Cum multa sint, quibus per vitam egemus, aere inquam, lumine, alimento, vestibus, ipsis nature facultatibus, et membris, fit tamen, ut nullius usum ex omnibus semper et ad omnia desideremus, sed nunc istud, nunc aliud adhibeamus, alias alio ad presentem necessitatem inserviente vilescit. Vestem quippe induimus, quæ alimoniam non præbet; sed cibum appetentibus aliud quærendum est. Lumen ad animam ducendam non facit. Aer vicissim lumine vobis non radiat. Sensuum et membrorum officio non usque et usque fungimur; sed cum oculus, tum manus interdum otiosa est, cum auscultare quippiam oportet. Contingere seu tractare aliquid cupientibus manus sufficit, vel odorari, vel audire, vel intueri volentibus nihil commodat; sed ea missa ad aliam facultatem respicimus. At Salvator in ipso viventibus sic semper et omnimodus adest, ut quibuscunque eorum necessitatibus consulat, et ipsis sit omnia, nec alio prorsus se vertere, nec aliunde quærere quidquam sinat. Non enim egent aliquo sancti, quod ipse non sit. Generat nimirum ipsos, et educat, et alit, et lumen ipsis est, et habitus, et fingit ipsis oculum semetipso et illuminat semetipso, et se cernendum præbet. Et cum sit altor, simul est qui panem vitæ dat; ipse, inquam, est qui dat: et vita est viventibus, et unguentum spirantibus, et vestimentum operiri cupientibus. Nempe is est, per quem ambulare possumus, et ipsa via, et insuper terminus viæ, adeoque diversorium. Membra nos sumus, ipse caput. Certandum est? Una certat. Præclare certamus? Præses et arbiter certaminis est. Vincimus? Mox corona est. Sic undecunque mentem nostram ad seipsum advertit, nec ad aliud patitur

¹⁸ Rom. ix, 3

Α ἀπίθοντο καὶ τὰ μέλη σὺν ἡδονῇ, τοῦ Χριστοῦ δι-
οὐδὲ μέχρι φωνῆς ἐδυνήθησαν ἀποστήναι.

Καὶ οὕτω λέγω τὸ καινότερον. Τί γὰρ ἂν ἄλλω συνάπτοιτο μᾶλλον ἢ αὐτὸ ἑαυτῷ; ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἐνόησις τῆς συναφείας ἐκείνης ἔλαττον ἔχει. Τῶν γὰρ πνευμάτων τῶν μακαρίων ἕκαστον ἐστὶ μὲν ἐν καὶ ταῦτὸ ἑαυτῷ, συνήπται δὲ τῷ Σωτῆρι μᾶλλον ἢ ἑαυτῷ φιλεῖ γὰρ τὸν Σωτῆρα μᾶλλον ἢ ἑαυτὸ, καὶ μαρτυρῆσει τῷ λόγῳ Παύλου εὐχόμενος ἀνάθει· εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῆς σοφίας τῶν Ἰουδαίων, ἵν' ἐκεῖνῳ προσθήκη γένηται δόξης. Εἰ δὲ τὸ τῶν ἀνθρώπων φιλτρον τοσοῦτον, τὸ θεῖον οὐδ' ἐστὶ λογισασθαι. Εἰ γὰρ οἱ πονηροὶ τοσαύτην ἐπεδειξάντο τὴν ἐγνωμοσύνην, τί χρὴ περὶ τῆς ἀγαθότητος ἐκείνης εἰπεῖν; Οὕτω δὲ ὑπερφυοῦς ὄντος τοῦ ἔρωτος, ἀνάγκη καὶ τὴν συναφείαν, πρὸς ἣν συνήλασε τοὺς ἐρώντας, τὴν διάνοιαν τῆν ἀνθρώπειαν κἀνω τιθέσθαι, ὥστε μὴδὲ πρὸς παράδειγμα ἀνανεχθῆναι δυνατὴν εἶναι. Σκοπῶμεν δὲ καὶ τόνδε τὸν τρόπον.

Πολλῶν ὄντων, οἷς συνεῖναι κατὰ τὸν βίον ἀνάγκη, ἀέρος, φωτὸς, τροφῆς, ἱματίων, αὐτῶν τῶν ἐν τῇ φύσει δυνάμεων καὶ μελῶν, οὐδενὶ τῶν πάντων ἕκαστοτε καὶ πρὸς ἅπαντα κεχρησθαι καὶ συνεῖναι συμβαίνει, ἀλλὰ νῦν μὲν τούτῳ, νῦν δ' ἐκεῖνῳ, πρὸς τὴν αἰὲ παρούσιν χρείαν ἄλλοτε ἄλλου βοηθοῦντος. Τὸ γὰρ ἱμάτιον ἐνδύμεθα μὲν, τροφὴ δὲ οὐκ ἂν εἴη, ἀλλὰ τραπέζης δεηθεῖσιν ἄλλο τι ζητεῖν ἀνάγκη. Καὶ τὸ μὲν φῶς οὐ δίδωσιν ἀναπνεῦσαι, ὁ δὲ ἀήρ οὐκ ἂν γένοιτο ἡμῖν ἀντὶ τῆς ἀκτίως, καὶ τῶν αἰσθήσεων δὲ ταῖς ἐνεργείαις καὶ τῶν μελῶν οὐκ αἰὲ πάρεσμεν οὐδὲ χρώμεθα, ἀλλὰ καὶ ὁ ὀφθαλμὸς ἐνόησι καὶ χεῖρ ἀργός ἐστιν, ἀκοῦσαι δεῆσαν, καὶ ἔψασθαι μὲν βουλομένοις ἡ χεῖρ ἀρκεσεῖ, ὄσφραν θῆναι δὲ ἡ ἀκοῦσαι ἢ ἰδεῖν οὐκ ἂν εἴη, ἀλλὰ ταύτην ἀφέντες εἰς ἄλλην ὑρῶμεν δύναμιν. Ὁ δὲ Σωτῆρ τοῖς ἐν αὐτῷ ζῶσιν οὕτως· αἰὲ κατὰ πάντα σύνεστι τρόπον, ὥστε πᾶσαν χρείαν παρέχει καὶ πάντα αὐτοῖς; ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔῃ πρὸς; ἄλλο τι τῶν πάντων ἰδεῖν οὐδὲ ζητεῖν ἐπέρωθεν οὐδέν. Οὐ γὰρ ἐστὶν οὐ δεηθεῖσιν, ὅπερ οὐκ αὐτὸς ἐστὶ τοῖς ἀγίοις καὶ γενναῖ γὰρ καὶ αἰεῖ καὶ τρέφει καὶ φῶς ἐστὶ καὶ πνοή, καὶ πλάττει μὲν αὐτοῖς ὀφθαλμὸν ἑαυτῷ, φωτίζει δὲ ἑαυτῷ πάλιν, παρέχει δὲ ἔρῃν ἑαυτόν. Καὶ τροφεὺς ὢν καὶ τροφὴ ἐστὶ, καὶ αὐτὸς μὲν ἐστὶν ὁ παρέχων τὸν ἔρπον τῆς ζωῆς, αὐτὸς δὲ ἐστὶν ὁ παρέχει καὶ ζωὴ μὲν ἐστὶ ζωῖν, ἀναπνεύσει δὲ μύρον, ἱμάτιον δὲ ἐνδύσασθαι βουλομένοις. Καὶ μὴν αὐτὸς μὲν ἐστὶ, ᾧ δυνάμεθα βαδίξαι, αὐτὸς δὲ ἐστὶν ἡ ὁδὸς, καὶ πρὸς γε ἐστὶ τὸ κατάλυμα τῆς ὁδοῦ καὶ τὸ πέρας. Μίλη ἐσμέν, ἐκεῖνος κεφαλὴ· ἀγωνίζεσθαι ἕως συναγωνίζεται, εὐδοκίμοισιν ἀγνωστέτης ἐστί· νικῶμεν, στέφανος ἐκεῖνος; εὐθύς. Οὕτω πανταχόθεν πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει, καὶ οὐκ ἔῃ προσηεῖν

τὸν νοῦν οὐδενὶ τῶν ἄλλων οὐδὲ λαβεῖν ἱρωτά τῶν ἄ
 ἄλλων οὐδενός. Ἐάν γὰρ εἶδε κινήσωμεν τὴν ἐπιθυ-
 μίαν, αὐτὸς ἴσθησι καὶ ἀναπαύει, κἂν ἐκείσε, πάλιν
 αὐτὸς, κἂν ἐξέρωσσε, καὶ ταύτην κατέχει τὴν ὁδὸν
 καὶ παριόντας χειροῦται. Ἐάν ἀναβῶ εἰς τὸν
 οὐρανὸν, εὐ ἐκεῖ εἶ, φησὶν ἰδὼν καταβῶ εἰς τὸν
 ἔδην, πάρει ἰδὼν ἀναλάβω τὰς πτέρυγας μου κατ'
 ἔρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσ-
 σης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσαι με καὶ
 καθέξει με ἡ δεξιὰ σου ὁ ἀνάγκη τιμὴ θαυμαστῆ καὶ
 φιλανθρώπων τυραννίδε πρὸς ἑαυτὸν μόνον ἔλκων
 καὶ ἑαυτῷ μόνῳ συνάπτων. Καὶ ταύτην εἶναι οἴ-
 μαι τὴν ἀνάγκην, ἣ συνήλασε πρὸς τὴν οἰκίαν καὶ
 τὴν εὐχλίαν οὐς ἐκάλει, τῷ δούλῳ λέγων, Ἐνάγ-
 κασον εἰσελθεῖν, ὅπως γεμισθῆ ὁ οἶκος μου. »

Ἐλεν. Ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐν τῷ Χριστῷ ζωὴ ἕκαστον
 τοῦ μέλλοντος μόνον, ἀλλ' ἦδη καὶ ἐπὶ τοῦ παρόν-
 τος πάρεστι τοῖς ἀγίοις καὶ ζῶσι κατ' ἐκείνην καὶ
 ἐνεργοῦσι, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημίων. Ὅθεν εἰ
 ἔστιν οὕτω ζῆσαι καὶ, ὁ φησὶ Παῦλος, ἐν καινότη-
 τητι ζωῆς περιπατῆσαι, λέγω δὴ τί ποιοῦσιν ὁ
 Χριστὸς οὕτω συνάπτεται καὶ προσφύεται, καὶ οὐκ
 οἶδ' ὅ τι καὶ χρὴ καλεῖν, ἐξῆς ἂν εἴη ρητέον.

Ἔστι τοῦτον τὸ μὲν θεόθεν, τὸ δὲ τῆς ἡμετέ-
 ρας σπουδῆς, καὶ τὸ μὲν ἐκείνου καθαρῶς ἔργον,
 τὸ δὲ καὶ ἡμῖν ἔχει φιλοτιμίαν μᾶλλον δὲ τοσοῦ-
 τον παρ' ἡμῶν εἰσφέρεται μόνον, ὅσον ὑπομείναι
 τὴν χάριν καὶ μὴ περιδοῦναι τὸν θησαυρὸν, μηδὲ
 σέβειν τὴν λαμπράδα ἡμιμένην ἦδη. Λέγω δὴ μηδὲν
 ἐπειταγαγόντας ἐναντιον τῆ ζωῆ καὶ ἂ τὸν θάνατον
 τίεται πρὸς τοῦτο γὰρ πᾶν ἀνθρώπων ἀγαθὸν καὶ
 κατὰ ἀρετὴν φέρεται, μὴ καθ' ἑαυτοῦ τίνα τὸ εἶδος
 ὠθήσει, μηδὲ φυγεῖν τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τῆς κεφα-
 λῆς ἀποσελίσσασθαι τοὺς στεφάνους, ὡς τὴν γε οὐσίαν
 αὐτὴν τῆς ζωῆς αὐτὸς παρὼν ὁ Χριστὸς ἀρρήτων
 τίνα τρόπον φυτεύει ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς. Πάρε-
 στί γὰρ ἀληθῶς καὶ βοηθεῖ ταῖς ἀρχαῖς τῆς ζωῆς,
 αἷς αὐτὸς ἐπιδημήσας παρέσχε πάρεστι δὲ οὐκ
 ὥσπερ τὸ πρῶτον διαίτης καὶ συλλόγων καὶ διατρι-
 βῶν ἡμῖν καὶ κοινῶν, ἀλλ' ἔτερον ἐκείνων καὶ τε-
 λαυτέρον τρόπον, καθ' ὃν σύσπασμι αὐτῷ γινόμεθα
 καὶ σύζωοι καὶ μέλη, καὶ εἰ τι πρὸς τοῦτο φέρεται.
 Καθάπερ γὰρ ἡ φιλανθρωπία ἀγαθός, ὅθεν προ-
 ἤχθη τοὺς αἰσχιστοὺς οὕτω φιλήσας οὕτω μεγίστων
 ἀξιώσας χαρίτων, καὶ ἡ συνάφεια, καθ' ἣν σύνεστι
 τοῖς φιλομένοις, πᾶσαν εἰκόνα καὶ πᾶσαν ἔκτυπον
 ἀντιλαμβάνει, οὕτω καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν σύνεστι καὶ
 εὐποιεῖ, θαυμαστός, καὶ τῷ θαυμαστά ποιοῦντι μόνῳ
 προσήκων. Τὸν γὰρ θάνατον, ὃν ἀληθῶς ὑπὲρ τῆς
 ἡμετέρας ζωῆς ἀπέθανε, συμβόλοις τίσι καθάπερ
 ἐν γραφῇ μιμουμένους πράγμασιν αὐτοῖς ἀνακαινί-
 ζει καὶ ἀναπλάττει τὰ τῆς ἑαυτοῦ κοινῶνους ποιεί-
 ται ζωῆς.

Ἐπὶ γὰρ τῶν μυστηρίων τῶν ἱερῶν τὸν τάφον αὐ-
 τοῦ γράφοντες καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλον-
 τες, δι' αὐτῶν γεννώμεθα καὶ πλαττόμεθα καὶ ὑπερ-
 φῶς συναπτόμεθα τῷ Σωτῆρι ταῦτα γάρ ἐστι, δι'

A effundi nec ullius rei amore implicari. Etai enim
 hic cupiditates debellaverimus, ipse eas coerces
 ac sedat. Et seu illuc eas, seu alio, etiam aliam viam
 occupat, transeuntesque manu comprehendit : « Si
 ascendero in caelum, inquit, tu illic es; si descen-
 dero in infernum, ades. Si sumpsero penas meas
 dileculo, et habitavero in extrema maris; etenim
 illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera
 tua », coactu quodam admirando et suavi tyrannide
 ad se solum nos trahens, sibi que copulans et
 astringens. Atque hanc illam esse vim et necessita-
 tem opinor, qua in domum suam ad convivium
 compulit, quos convocavit, cum servo diceret
 « Compelle intrare, ut impleatur domus mea ».

B Vitam igitur in Christo non in venturo tantum
 saeculo adfuturam, sed in praesenti etiam adesse
 sanctis, et secundum illam eos vivere atque ope-
 rari, ex his quae dicta sunt perspicuum fit. Unde
 autem ita vivere liceat, et quod Paulus ait », in
 novitate vitae ambulare, quid, inquam, facientibus
 Christus ita conjungatur et adhaerescat, aut quo
 nomine res appellanda est, deinceps disteremus.

C Faciendorum itaque aliud a Deo, aliud a studio
 et diligentia nostra aptum est : et illud quidem opus
 ejus solius est, hoc nostram quoque contentionem
 desiderat, vel potius, a nobis tantum praestatur
 duntaxat, quantum gratiae ininitur, nec thesaurum
 prodit, nec lucernam jam accensam exstinguit ;
 cum scilicet nihil superinducimus, quod vitae ad-
 versetur, mortemque progignat. Huc enim bonum
 omne et omnis virtus humana collineat, ne quis
 gladium in semetipsum adigat, nec fugiat felicitate-
 tem, et coronam e capite excutiat ; quoniam es-
 sentiam ipsam vitae Christus ipsemet praesens, modo
 quodam, cui explanando verba non reperiuntur,
 animis nostris serit. Vere enim adest, et principiis
 vivendi opem fert, quae ipsemet adventu suo attu-
 lit. Adest autem, non ut primum victor, congressu,
 consuetudine nobiscum communicans : sed alla qua-
 dam ratione meliore perfectioreque, secundum
 quam concorpores, et ejusdem vitae participes, et
 membra illi evadimus, et si quid aliud eodem
 pertinet. Quemadmodum enim benignitatem, qua
 impulsus inimicos adeo dilexit, tantisque beneficiis
 cumulavit, nulla lingua consequatur : et ut proinde
 conjunctio ejus, qua amicis suis devincitur, om-
 nem quae animo informari aut nominari potest, con-
 junctionem post se reliquit ; sic item modus quo
 adest et benefacit, admiratione dignus, et facienti
 mirabilia soli conveniens est. Mortem enim, quam
 ipse pro vita nostra vere obiit, signis et notis quib-
 usdam, velut in pictura imitantes, rebus ipsis re-
 novat et instaurat, ac vitae suae consortes praestat.

In saeris namque mysteriis sepulturam ejus adum-
 brantes, et mortem annuntiantes, per ea generamur,
 et fingimur, et excellentissime cum Salvatore co-
 alescimus. Haec enim sunt, per quae in ipso, ut Pau-

12 Psal. cxxxviii, 8-10. 13 Luc. xiv, 23. 14 Rom. ix, 3.

lus ait ²², vivimus, movemur, et sumus; siquidem A
baptisma quidem esse et prorsus subsistere in
Christo largitur. Id enim mortuos perditosque
complexum, primum in vitam introducit. Sacra au-
tem unctio natum perficit et consummat, actionem
tali vitæ respondentem inserens. Divina deinde Eu-
charistia vitam hanc et sanitatem continet atque
conservat. Parta enim servare, et vitam retinere,
panis vitæ donum ac munus est. Idcirco hoc qui-
dem pane vivimus, unguento autem movemur, post-
quam a baptismo accepimus ut essemus. Et hoc
pacto vivimus vita mudo isto spectabili ad in-
spectabilem conversa, et non quidem loco, sed vita
et vivendi rationibus commutatis. Nec enim ipsi ad
Deum evecti sumus, nec ad illum ascendimus; quin
ille potius ad nos venit, et descendit, nec nos qua-
esivimus, sed quæsitum sumus, quia non ovis pastorem,
nec drachma patremfamilias quæsit, ast ipse de
cælo in terram prospexit, et invenit imaginem suam,
venitque in loca in quibus errabat ovis, (quam in
humeros sustulit, et ab errando cohibuit: non inde
homines transferendo, sed in terris manentes et cœ-
lestes reddidit, et vitam iis cælestem impertivit. Non
in cælum nos subduxit, sed cælum ad nos inclina-
vit et deduxit, sicut Propheta ait: «Inclinavit cælos,
et descendit ²³.») Prolunde per hæc sancta mysteria
tanquam per fenestras in tenebrosum hunc mun-
dum Sol justitiæ ingreditur, vitamque huic mundo
conformem morte afficit, ac cælestem excitat, et lux
mundi mundum vincit; quod his verbis insinuat:

«Ego vici mundum ²⁴.» In immortalis et fragili corpore
stabilem æternamque vitam intulit.

κόςμου, ὅπερ αὐνίττεται λέγων, «Ἐγὼ νενίκηκα
ἐστῆσαν καὶ ἀθάνατον εἰσάγων ζωὴν.
Sicut enim in domo quæpiam, illapso soli radio
lucerna cernentium oculos ad se amplius non adver-
tit, verum claritas radii eam longe vincens domi-
natur: consimiliter in hac vita per mysteria futuræ
vitæ splendor immisus, et animas inhabitans, vi-
tam quæ in carne degitur, vincit, pulchritudinem-
que et claritatem mundi hujus obcurat. Et hæc est
vita illa in spiritu, qua omnis concupiscentia carnis,
juxta Pauli vocem, triumphatur: «Spiritu ambulate,
inquit, et desideria carnis non perficiatis ²⁵.») Hanc
viam secuit Dominus noster, cum ad nos veniret, et
hanc portam in mundum ingressus aperuit, et ad
Patrem reversus, claudere non sustinuit, sed ex eo
per hanc ad sanctos accedit; quin potius omni tem-
pore adest et nobiscum est et erit semper, pro-
missum ac receptum illud suum efficiens. Quocirca,
«Non est hoc aliud, nisi domus Dei, et hæc est porta
cæli.» dixit Jacob patriarcha ²⁶, per quam non so-
lum angeli in terras descendunt (eniliter enim ini-
tialio adsunt), sed etiam ipsemet angelorum Domi-
nus. Hanc ob causam et Salvator quando bap-
tismum suum cum in tabula præmonstrans, baptismo
Joannis ipse quoque ablui non refugit, cælum ape-

ῶν ἐν αὐτῷ ζῶμεν, ἢ φησιν Παῦλος, καὶ κινούμεθα
καὶ ἐσμέν. Ἐπεὶ τὸ μὲν βάπτισμα τὸ εἶναι δίδωσι
καὶ ὅλως ὑποστῆναι κατὰ Χριστὸν τοῦτο γὰρ νε-
κρός καὶ διεφθαρμένους παραλαβὼν εἰς τὴν ζωὴν
πρώτον εἰσάγει. Ἡ δὲ τοῦ μύρου χρίσις τελειοὶ τὴν
γεγεννημένον τῇ τοιαύτῃ ζωῇ προῶθήκουσαν ἐνέργειαν
ἐντιθεῖσα ἡ δὲ θεῖα εὐχαριστία τὴν ζωὴν ταύτην
καὶ τὴν ὑγιάν συντηρεῖ καὶ συνέχει. Τὸ γὰρ σῶσαι
τὰ κτηθέντα καὶ διατελέσαι ζῶντας, ὁ τῆς ζωῆς
διδωσὶν ἄρτος διὰ ταῦτα τοῦτω μὲν τῷ ἄρτι ζῶ-
μεν, κινούμεθα δὲ τῷ μύρῳ ἀπὸ τοῦ λουτροῦ τὸ εἶναι
λαβόντες. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐν τῷ Θεῷ ζῶμεν.
μετατιθέμεν τὸν βίον ἀπὸ τοῦ ἐρωμένου τούτου
πρὸς τὸν μὴ βλεπόμενον κόσμον, οὐ τὸν εἰδὼν ἀμεί-
βοντες, ἀλλὰ τὸν βίον καὶ τὴν ζωὴν. Οὐ γὰρ αὐτοὶ
πρὸς τὸν Θεὸν ἐκινήθημεν οὐδὲ ἀνέβημεν, ἀλλ' αὐ-
τὸς πρὸς ἡμᾶς ἐλήλυθε καὶ κατήει. Οὐ γὰρ ἐξητή-
σαμεν, ἀλλ' ἐξητήθημεν, ὅτι οὐκ ἐξεζήτησε τὸ πρό-
βιτον τὸν ποιμένα, καὶ ἡ δραχμὴ τὸν οἰκοδεσπότην.
ἀλλ' αὐτὸς ἐκυβεν εἰς τὴν γῆν «καὶ εὔρε τὴν εἰκόνα»
καὶ ἐπὶ τῶν τόπων ἐγένετο, ἐπ' οἷς τὸ πρόβιτον
ἐπλανᾶτο, καὶ ἀνέβητο καὶ τῆς πλάνης ἐστησεν. οὐ
μεταστῆσας ἐνθένδε, ἀλλὰ μένοντας ἐπὶ τῆς γῆς
καὶ οὐρανῶν ἐποίησε καὶ τὴν ἐν οὐρανῷ ζωὴν
ἐνέβηκεν, οὐκ ἀναγαγὼν εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ τὸν
οὐρανὸν εἰς ἡμᾶς κλίνας καὶ καταγαγὼν. «Καὶ γὰρ,
ὁ φησὶν ὁ Προφήτης, ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη.»
Καὶ τοιοῦτον διὰ τῶν μυστηρίων τούτων τῶν ἐπι-
στῶν διὰ θυρίδων εἰς τὸν σκοτεινὸν τοῦτον κόσμον
ὁ ἦλιος εἰσέρχεται τῆς δικαιοσύνης, καὶ θανατοῖ μὲν
τὴν σύστασιν τῷ κόσμῳ τοῦτω ζωὴν, ἀνίσταται δὲ
τὴν ὑπερκόσμιον, καὶ νικᾷ τὸν κόσμον τὸ φῶς τοῦ
τὸν κόσμον, ἐν θνητῷ καὶ βέοντι σώματι τὴν

Καθὰπερ γὰρ ἐν οἰκίᾳ τῆς ἀκτίνας εἰσελθούσης
ὁ λύχνος οὐκέτι τὰς σφείας τῶν ἐρωόντων εἰς ἐκείν
ἐπιστρέφει, ἀλλ' ἡ τῆς ακτίνας λαμπρότης ὑπερ-
κίωσα κατέχει τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἐν τῷδε τῷ βίῳ
διὰ τῶν μυστηρίων ἡ τῆς μελλούσης ζωῆς λαμπρό-
της εἰσερχομένη καὶ ταῖς ψυχαῖς ἐνοικοῦσα νικᾷ τὴν
ἐν σαρκὶ ζωὴν καὶ τὸ κἄλλος τοῦ κόσμου τούτου, καὶ
τὴν λαμπρότητα ἀποκρύπτει, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν
πνεύματι ζωὴ, ἣς ἐπιθυμία πᾶσα σαρκὸς ἠτεῖσα,
κατὰ τὸν Παύλου λόγον «Πνεύματι περιπατεῖτε
καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε.» Ταύτην
τὴν ἔδδον ὁ Κύριος ἔτεμεν εἰς ἡμᾶς ἐρχόμενος, καὶ
ταύτην ἀνέβηκε τὴν πύλην, εἰσελθὼν εἰς τὸν κόσμον,
καὶ εἰς τὸν Πατέρα ἀνελθὼν οὐκ ἠνέχτετο κλείσθαι,
ἀλλ' ἐξ ἐκεῖνου διὰ ταύτης ἐπιδημεῖ τοῖς ἀνθρώποις·
μᾶλλον δὲ πάρεστιν αὐτὸ καὶ μεθ' ἡμῶν ἐστὶ καὶ
ἐστὶ μέγρι παντὸς τῆς ἐπαγγελίας σώζων ἐκείνας
οὐκὼν οὐκ ἐστὶ τοῦτος ἄλλο ἢ οἶκος Θεοῦ, καὶ αὕτη ἡ
πύλη τοῦ οὐρανοῦ, ὁ πατριάρχης ἂν εἶπε, δι' ἣς οὐ
μόνον ἀγγέλῳ καταβαίνουσιν εἰς τὴν γῆν (καὶ γὰρ
πάρειν ἐκαστῶ τῶν τελομένων), ἀλλὰ καὶ αὐτὸς
ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης. Διὰ τοῦτο καὶ ἡνίκα τὸ
βάπτισμα τὸ αὐτοῦ καθάπερ ἐν γραφῇ προχαράτι-

²² Act. xvii, 28.

²³ Psal. xviii, 10 sec. LXX.

²⁴ Joan. xvi, 33.

²⁵ Galat. v, 16.

²⁶ Gen. xxviii, 12.

των, τὸ βάπτισμα Ἰωάννου καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἠνέ-
σχετο βαπτισθῆναι, τὸν οὐρανὸν ἀνέφραξε, δεικνύς ὅτι
τοῦτό ἐστι, δι' οὗ τὸν οὐρανὸν ὀφόμεθα χωρὸν καὶ
μὴν καὶ δι' ὧν ἀπεφάνητο μὴ δύνασθαι εἰσελθεῖν εἰς
τὴν ζωὴν τὸν μὴ βαπτισθέντα, τοῦτο τὸ λουτρὸν
εἰσόδῳ τινι αὐτὸ ἀντίτεταται καὶ πύλην. « Ἀνοίξετέ
μοι πύλας δικαιοσύνης, » φησὶν ὁ Δαβὶδ, ταύτας,
οἰμαι, τὰς πύλας ἀνοίγηται ἐπιθυμῶν. Τοῦτο γὰρ
ἐστίν, ὃ πολλοὶ προφητῶν καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν
ἰδεῖν, ἀφικόμενον εἰς τὴν γῆν τὸν τεχνίτην τῶν θυ-
ρῶν τούτων διὰ τοῦτο καὶ εἰ γίνονται, φησὶν, αὐτῶ
τυχεῖν τῆς εἰσόδου καὶ διὰ τούτων ἔλθειν τῶν πυ-
λῶν, χάριτας ὁμολογήσειεν τῷ Θεῷ τῷ διελθόντι τὸ
τείχος. « Εἰσελθὼν γὰρ, φησὶν, ἐν αὐταῖς ἐξομολο-
γήσομαι τῷ Κυρίῳ, » ὡς ἀπὸ τούτων μάλιστα τῶν
πυλῶν εἰς τελευτάτην ἂν γῶσιν δυνήθεις ἀφικέσθαι
τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ γένος ἀγαθότητος καὶ φιλαν-
θρωπίας.

Τί γὰρ ἂν γίνοντο μείζον χρηστότητος καὶ φι-
λανθρωπίας σημεῖον, ἢ λούοντα μὲν ὕδατι ὕπου
τὴν ψυχὴν ἀπαλλάττειν, χρίοντα δὲ μύρῳ βασιλεύειν
τὴν ἐν οὐρανοῖς βασιλείαν, ἐστὶν δὲ τὸ σῶμα τὸ ἐνυ-
τοῦ καὶ τὸ αἷμα παρατιθέντα; Τὸ γε μὴν ἀνθρώ-
πους Θεοῦ καὶ υἱοῦ γενέσθαι Θεοῦ, καὶ τὴν φύσιν
τὴν ἡμετέραν Θεοῦ τιμῇ τιμηθῆναι, καὶ τὸν χόρον
εἰς τοῦτο ὄξης ἀνεχθῆναι, ὡς ὁμοίτητον καὶ ὁμό-
θειον ἤδη τῇ θεῷ φύσει γενέσθαι, τίνα γίνονται ἂν
ἐν; τίνα δ' ἂν καινότητος ὑπερβολὴν καταλίποι;
Τούτοι γὰρ ἐστὶν ἡ ἀρετὴ τοῦ Θεοῦ, ἧτις ἐκάλυψεν
ὕψανους οἰμαι, πάσαν (ὑπερέβη) κτίσιν καὶ πᾶν
ἔργον ἀπέκρυψε τοῦ Θεοῦ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει
νικήσαν. Τῶν γὰρ θεῶν ἔργων ἀπάντων οὕτω μὲν
πολλῶν ὄντων, οὕτω δὲ καλῶν καὶ μεγάλων, οὐκ
ἔστιν οὐδὲν, ὃ μὴ τῆς σοφίας τοῦ δημιουργοῦ καὶ
τῆς τέχνης ἑλαττον ἔχει, καὶ δύναται ἂν τῶν ὑπερ-
γμένων καὶ καλλίω καὶ μείζω παράγειν ὁμοειδῶς
οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἐξεῖναι. Εἰ δ' ἔνεστιν ἔργον Θεοῦ
γενέσθαι καλὸν, οὕτω; ἀγαθόν, ὥστε πρὸς τὴν σο-
φίαν ἐκείνην καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν τέχνην ἀμι-
ληθῆναι, καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, πρὸς τὴν ἀπειρίαν
ἐξισοθῆναι, καὶ καθάπερ ἔχου; τὸ μέγεθος ἔπαν τῆς
(ὁ. 12.) ἀγαθότητος ὁποδεῖξαι, τοῦτο οἰμαι εἶναι νι-
κήσαι. Εἰ γὰρ τοῦτό ἐστιν ἀεὶ τῷ Θεῷ τὸ ἔργον,
ἀγαθοῦ μεταδίδου, καὶ ὑπὲρ τούτου πάντα ποιεῖ,
καὶ τοῦτο τὸ τέλος τῶν τὰ θεῷ γεγονότων καὶ ἄ γέ-
νο; τ' ἂν τὴν ἔπειτα χρόνον (χρῆσθαι φησι τὸ ἀγαθόν
καὶ ὀφείσαι) ὃ ποιῶν τοῦ πάντων ὁ Θεὸς μεγίστου
μετέδωκεν ἀγαθοῦ καὶ οὐ μείζον οὐκ ἔχει δοῦναι,
τούτο ἂν εἴη τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον τῆς ἀγαθό-
τητος ἔργον καὶ ὁ τελευταῖος τῆς χρηστότητος ὁρος.
Τοιοῦτον δὲ τὸ τῆς οἰκονομίας ἔργον, ἢ περὶ τῶν
ἀνθρώπων οἰκονομηθῆ. Ἐνταῦθα γὰρ οὐ μετέδωκεν
ἀπλῶς ὅπου οὐδ' ἀγαθοῦ τῆ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὁ
Θεὸς πρὸ ἑαυτῶ τὰ πλείω τηρήσας, ἀλλ' αὐτὸ πᾶν
τὸ πλεῖρωμα τῆς θεότητος, ὅλον αὐτὸν τὸν φυσικὸν
ἐνέθηκε πλοῦτον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ καιστότην τοῦ
Θεοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διαφερῶντως ἀποκαλύπτεισθαι

Aruit, docens, hoc esse per quod caelestes illas re-
giones visuri simus. Quin etiam, quibus verbis
affirmavit, non posse qui sacro fonte ablutus non
sit, in vitam ingredi, iis ipsis lavacrum istuc in-
troitum et portam quamdam illius esse indicavit.
«Aperite mihi portas justitiæ 17,» exclamat David,
has, ut arbitror, portas aperiri desiderans. Hoc
enim est, quod multi reges et prophetae videre cu-
pierunt, delapsam scilicet in terras portarum ista-
rum artificem. Propterea item si ingressu isto po-
tatur, perque portas hasce introeat, gratias se Deo
acturum profiteatur, qui murum divisit: «Ingressus
enim in eas, inquit, confitebor Domino 18,» ut qui
ab hisce portis maxime ad perfectissimam divinae
bonitatis benignitatisque erga genus humanum co-
guitationem aspirare poterit.

Quod enim clementiae et benignitatis indicium
excellentius, quam lavantem aqua, a sordibus animae
purgari? unctum unguento regnare in regno coe-
lesti? convivio excipi ab eo, qui suum ipse corpus
et sanguinem apposuit? homines deos, et filios Dei
fieri? naturamque nostram divinis honoribus coli,
ac pulverem in tantum gloriae fastigium extolli, ut
jam divinae naturae, et honoris, et deitatis consors
sit? Cuiusmodi aliquid tale eveniat? quam, quaeso,
novitatis, et inusitatae rei magnitudinem praeter-
missi? Haec enim est virtus Dei, quae operuit caelos,
opinor, creaturam universam supergressa est, et
omne opus Dei praecelluit, majestate scilicet et
praestantia exsuperans. Omnium namque divinatorum
operum, tam multorum, honorum, magnorumque
nullum est, quod non infra sapientiam et artem
fabricatoris omnium videatur, potestque, si vult,
elitibus meliora et majora edere, quantum profecto
dicere nequimus. Quod si adeo bonum et eximium
Dei opus fieri potest, ut cum illius sapientia, po-
testate, et arte contendat, et, ut verbo dicam, ejus
infinitati exaequetur, et veluti vestigium totam ejus
majestatem amplitudinemque ostendat, hoc arbitror
esse vicisse. Nam si hoc Dei opus semper est,
bonum communicare, et ejus rei causa agit omnia,
et hic est finis atque scopus tum eorum quae hac-
tenus ab eo facta sunt, tum eorum quae in poste-
rum fieri ab eo possunt (bonum enim diffundi ac
propagari ait Dionysius 19), quod faciens Deus univer-
sorum, communicavit bonum omnium maximum, et
quo nobilior dare nequit, id fuerit supremum illud, et
pulcherrimum bonitatis opus, et extremum bonitatis
ejus. Hujusmodi porro aëconomiae opus est, quam
pro salute humana suscepit et administravit. Hic
enim non simpliciter quaecunq; bonum naturae
humanae communicavit, sibi potioribus reservatis;
sed ipsam totam plenitudinem divinitatis, omnes
divitias suas naturales in eam conegessit. Idcirco et
justitiam Dei in Evangelio praeclare revelari Paulus

17 Psal. xvii, 19. 18 ibid. 19 De divin. nom. c. 4.

scribit: «Justitia enim Dei in eo revelatur²⁰, » inquit. Si qua enim est justitia et virtus Dei, ea erit, omnibus affluentes bona sua impertiri, ipsaque communio beatitudinis. Hanc ob causam mysteria sacratissima portæ justitiæ merito nominentur, quoniam Dei erga genus nostrum suprema benignitas et bonitas, quæ est divina virtus et justitia, hunc nobis introitum in cælum patefecit.

Imo vero etiam alio modo, judicio quodam, et justitia hoc tropæum constituit Dominus, et hanc portam et hanc viam nobis est largitus. Non enim captivos rapuit, sed liberationis pretium persolvit, et sortem alligavit, quod esset potentior, et justa sententia eo condemnato, regnavit in domo Jacob, in animabus hominum tyrannidem evertens; non quia evertero potui, sed quia eam everti justum erat. Atque hoc David indicans, ait: «Justitia et judicium, præparatio sedis tuæ²¹.» Non solum autem justitia has portas aperuit, sed etiam justitia ipsa per eas ad genus nostrum venit. Prioribus enim temporibus, priusquam Deus ad homines delaberetur, justitia in orbe terrarum nusquam inveniebatur. Ipse enim Deus de cælo aspiciens quæsit, quem latere non potuisset, si ulla exstitisset, et tamen non invenit: «Omnes enim, inquit, declinaverunt, et inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum; non est usque ad unum²².» At postquam veritas de terra in tenebris atque umbra mendacii sedentibus exorta est, tunc etiam justitia de cælo prospexit, et tum primum vere perfecteque hominibus apparuit, et justificati sumus; primum quidem a vinculis, et a ratione reddenda liberati, eo qui nihil sceleris admiserat per mortem crucis pro nobis respondente; qua pœnas luit eorum, quæ nos nefarie ausi fueramus: deinde per mortem illam et amici Dei, et justiveasimus. Non enim tantummodo nos liberavit, et cum Patre in gratiam reduxit mortuus Salvator, sed insuper «dedit nobis potestatem filios Dei fieri²³.» Copulans quidem sibi naturam nostram, per carnem nobis comparatus est: nostrum autem unumquemque carni suæ copulans, virtute mysteriorum videlicet; hoc modo justitiam suam et vitam in animabus nostris exoriri facit. Ita veram justitiam per sacra mysteria et cognoscere

Etsi enim multi justii, et amici Dei in Scriptura memorentur, antequam adveniret, qui justificaret et reconciliaret, tamen illud in primis cogitantium est, quod primum ad sæculum ipsorum, post ad futurum attinebat, eos potuisse, et paratos fuisse ad justitiam, veluti ad sublaturum aliquod signum accedere, persolutoque pretio, quibus tenebantur vinculis levare, oblatumque lumen aspectare, et demonstrata jam veritate, a figuris et umbris recedere. Et hoc justii ab improbis differant, cum essent alioqui propemodum iisdem

Α Παῦλος εἶπε· εἰ γὰρ ἐστὶ τις ἀρετὴ Θεοῦ καὶ δικαιοσύνη, τοῦτο ἂν εἴη τὸ πᾶσιν ἀφθόνως τῶν ἀγαθῶν τῶν ἑαυτοῦ μεταδοῦναι καὶ ἡ τῆς μακαριότητος κοινωνία. Τοῦτου χάριν τὰ ἱερῶτατα μυστήρια πύλας ἂν εἰκότως καλοῦντο δικαιοσύνης, ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ γένος ἐσχάτη φιλανθρωπία καὶ ἀγαθότης, ἥτις ἐστὶν ἡ θεία ἀρετὴ καὶ δικαιοσύνη, ταύτας ἡμῖν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐποίησε τὰς εἰσόδους.

Καὶ μὴν καὶ ἕτερον τρόπον κρίσει τινὶ καὶ δικαιοσύνη τοῦτο τὸ τρόπιον ἐστῆσεν ὁ Κύριος, καὶ ταύτην ἡμῖν ἔβωκεν τὴν πύλην καὶ τὴν ὁδόν. Οὐ γὰρ ἤρπασε τοὺς αἰχμάλωτους, ἀλλὰ λύτρον ἔδωκε καὶ ἔδωκε τὸν ἰσχυρὸν, οὐ τῷ μείζω δύνάμιν ἔχειν, ψήφῳ δὲ δικαίᾳ κατακρίθéntα, καὶ ἔδρασε ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ, ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων τὴν τυραννίδα λύσας, οὐχ ὅτι ἐδύνατο λύσει, ἀλλ' ὅτι λυθῆναι δίκαιον ἦν. Καὶ τοῦτο ἐμήνυσεν ἐν οἷς εἶπε, «Δικαιοσύνη καὶ κρίμα ἐτοιμασία τοῦ θρόνου.» Ὁδὲ δικαιοσύνη δὲ μόνον ταύτας διαίτε τὰς πύλας, ἀλλὰ δικαιοσύνη δὲ αὐτῶν εἰς τὸ ἡμέτερον ἀφίκετο γένος. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν προτέρων χρόνων, πρὶν ἢ τὸν Θεὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐπιδημήσαι, οὐκ ἦν εὐρεῖν δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς. Αὐτὸς γὰρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψε καὶ ἐζήτησεν ὁ Θεός, ὅν λαθεῖν οὐκ ἐνῆν, εἰπερ ὄλωσ ἦν, καὶ ὁμως οὐκ εὐρε ἢ Πάντες γὰρ, φησὶν, ἐξέκλιαν, ἀμα ἠχρηώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. ἢ Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνέτειλε τοῖς ἐν τῷ σκότει τοῦ ψεύδους καὶ τῇ σκιᾷ καθημένοις, τῆνικαῦτα καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἄρτι πρώτως ἀληθῶς καὶ τελείως τοῖς ἀνθρώποις φανεῖσα καὶ ἐδικαιώθημεν, πρῶτον μὲν τῶν δεσμῶν καὶ τῆς εὐθύνης ἀπαλλαγέντες, τοῦ μὴδὲν ἀδικηκότος ὑπὲρ ἡμῶν φολογησαμένου τῷ διὰ σταυροῦ θανάτῳ, καὶ ὃν ἔδωκε δίκην ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς ἐτολήσαμεν, ἔπειτα καὶ φίλοι Θεοῦ καὶ δίκαιοι κατέστημεν διὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνον. Οὐ γὰρ ἔλυσε μόνον καὶ τῷ Πατρὶ κατήλλαξεν ἀποθανὼν ὁ Σωτὴρ, ἀλλὰ καὶ ἔδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, ἢ συνάψας μὲν ἑαυτῷ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν διὰ τῆς σαρκὸς, ἦν ἀνελετο, συνάπτων δὲ ἡμῶν ἕκαστον τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ τῇ δυνάμει τῶν μυστηρίων. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τὴν ἑαυτοῦ δικαιοσύνην καὶ τὴν ζωὴν ἐν ταῖς ἡμετέραις ἀνατέλλει ψυχαῖς οὕτω τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην διὰ τῶν μυστηρίων τῶν ἱερῶν ἐξεγένετο καὶ γινῶναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ κατορθῶσαι.

Εἰ γὰρ πολλοὶ δίκαιοι καὶ φίλοι Θεοῦ παρὰ τὴν Γραφὴν πρὶν ἀφῆχθαι τὸν δικαιοῦντα, ἐκεῖνο λογίζεσθαι χρὴ, μάλιστα μὲν ἐν τῷ γένει αὐτῶν, ἔπειτα καὶ διὰ τὸ μέλλον ἐγένοντο καὶ παρασκευάσθησαν ἀνασχουση προδραμεῖν τῇ δικαιοσύνῃ καὶ λυθῆναι μὲν τοῦ λύτρου καταβλήθέντος, ἰδεῖν δὲ τοῦ φωτὸς φανέντος, ἀναστῆναι δὲ τῶν τύπων τῆς ἀληθείας ἀναδειχθείσης. Καὶ τότε διήνεγκαν οἱ δίκαιοι τῶν πονηρῶν, ἐν τοῖς αὐτοῖς σχεδὸν ἐκείνοις ὄντες δεσμοῖς, καὶ τὴν αὐτὴν ὑφιστάμενοι τυραννίδα, ὅτι οἱ μὲν πρὸς τὸν

²⁰ Rom. 1, 17. ²¹ Psal. LXXXVIII, 15. ²² Psal. XIX, 5. ²³ Joan. 1, 12

ἀνδραποδισμὸν ἐκείνων καὶ τὴν δουλείαν δυσχερῶς ἄ
εἶχον, καὶ ἠθρογόντο τὸ δεσμοτῆριον καταστραφῆναι
καὶ τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα λυθῆναι, καὶ ἐπεθύμουσαν πα-
τουμένην ἰδεῖν ὑπὸ τῶν ἐδεδεμένων τὴν τοῦ τυράννου
κεφαλῆν, τοῖς δὲ οὕτε ἐδόκει δειλὸν οὐδὲν τὰ πρῶ-
ντα, καὶ ἤθουσαν δουλεύοντες. Οἷοι καὶ ἐπὶ τῶν
ἡμερῶν ἐκείνων ἐγένοντο τῶν μακαρίων, οἱ τὸν
ἥλιον ἐπ' αὐτῶν ἀνατελλαντα οὕτε ἐδέξαντο καὶ ἀπο-
σδέσασαι ἐπεχέρισαν οἷς ἐξῆν, δι' ὧν ὤψθησαν δυνη-
θῆναι ἀφαινεῖσαι τὴν ἀκτίνα πάντα ποιούντες. Ὅθεν
καὶ οἱ μὲν ἐλύθησαν τῆς ἐν ἔθου τυραννίδος τοῦ
βασιλέως φανέντος, οἱ δὲ ἔμειναν ἐπὶ τῶν δεσμῶν.

Καθὰπερ ἐπὶ τῶν νοσούντων? τὴν θεραπείαν ἐκ
παντὸς τρίπου ζητοῦσι καὶ τὸν ἱατρὴν ἡδέως ὀρώσι
τῶν μηδὲ εἰδῶτων ὅτι νοσοῦσι καὶ πρὸς τὰ φάρμακα
ἀποπηθῶντων ἀμείγους καὶ ἀνεκτο-έσους εἶναι συμ-
βαίνει· τοῦτους γὰρ ὁ ἱατρός, οἶμαι, καὶ ὑγιαίνον-
τας ἤδη προτερεῖ καὶ μήπω ὑγιᾶσας, εἰ γὰρ μὴ
σύνουθεν ἑαυτῷ τὴν τέχνην τῆς ἀρρώστιας ἐλάττω·
τοῦτων τὸν τρόπον καὶ δικαίους καὶ φίλους ἐνίους
ἐπὶ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐκάλεσεν ὁ Θεός. Τὰ γὰρ
πρῶτ' ἐπὶ τῶν εἰσέφερον πάντα καὶ τὴν δυνατὴν ἐπι-
δειξαντο δικαιοσύνην, ὅπερ λυθῆναι μὲν ἀξίους
ἐποίησε τοῦ λύσαι δυναμένου φανέντος, ἔλυσε δὲ οὐ-
δαμῶς. Καίτοι εἰ τοῦτο ἦν ἀληθὴς δικαιοσύνη, καὶ
αὐτοὶ ἂν ἦσαν « ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ, » Σο-
λομῶν εἶπε, τὸ σῶμα ἀνατιθέμενοι τοῦτο· νῦν δὲ
ἀπερχομένου· ἐνθόδε ἄδης ἐξεδεχετο. Τὴν γὰρ ἀληθῆ
δικαιοσύνην καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἐταρίαν οὐκ ὑπερό-
ριον οὕσαν κατήγαγεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν, ἀλλ' αὐτὴς
εἰσῆγαγεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ τὴν φέρουσαν εἰς
τὸν οὐρανὸν οὐκ οὕσαν εὔρεν, ἀλλ' αὐτὸς ἔτεμεν. Εἰ
γὰρ ἦν, καὶ ἄλλος ἂν ἔτεμε τῶν προτέρων· νῦν δὲ
« Οὐδαὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ
τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν
τῷ οὐρανῷ. » Ὅπου γὰρ ἀφῆσιν ἀμαρτιῶν καὶ δικῆς
ἀπαλλαγῆν οὐκ ἦν εὔρεν πρὸ τοῦ σταυροῦ, τί χρῆ
περὶ δικαιοσύνης νομίζεις; Οὐ γὰρ ἦν ἀκόλουθον,
οἶμαι, πρὶν καταλλαγῆναι μετὰ τοῦ χοροῦ τῶν φί-
λων ἐστάναι καὶ δεσμὰ περιχεμένους ἔτι ἐστεφα-
νωμένους ἀνακηρύττεσθαι ὄλω; δὲ εἰ τὸ πᾶν ἦν οὐσαν
ὁ ἀμάρτης ἐκείνος, τί τῶν δευτέρων ἔδει τούτων; Τῶν
γὰρ τύπων καὶ τῶν εἰκόνων τὴν ζητουμένην εὐδαι-
μονίαν εἰσνεγκόντων μάτην ἢ ἀλήθεια καὶ τὰ πρά-
γματα. Τὸ γὰρ μὴν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ τὴν
ἐχθρὴν καταλυθῆναι, καὶ τὸ μεσότοιχον ἐκ μέσου
γενέσθαι καὶ εἰρήνην καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῶν τοῦ
Σωτῆρος ἡμερῶν ἀνατεῖλαι καὶ πάντα ταῦτα, τίνα
ἂν ἔτι χώραν ἔχοι, εἰ φίλοι Θεοῦ καὶ δικαιοὶ πρὸ
τῆς θυσίας ἦσαν ἐκείνης; Τεκμήριον δὲ κάκεινο.
Τίτε μὲν γὰρ νόμος ἡμᾶς τῷ Θεῷ συνῆπτε, νῦν δὲ
πίστις καὶ χάρις καὶ εἰ τι τούτων ἔχετε. Δῆλον γὰρ
ἐντεῦθεν τὴν καυτὰ μὲν δουλείαν, νῦν δὲ ἰδέητα
καὶ φίλιαν τὴν ἀνθρώπων πρὸς Θεὸν κοινωνίαν
εἶναι· ὁ μὲν γὰρ νόμος τοῖς δούλοις, φίλων δὲ καὶ
υἱῶν ἢ χάρις; καὶ ἡ πίστις καὶ τὸ θαρρῆν. Ἐξ ὧν

compedibus irretiti, eamdemque tyrannidem pate-
rentur. Nam illi mancipium et servitutum illam
iniquo ferebant animo, optabantque carcerem
destrui, et vincula illa dirumpi, et tyranni caput
a vinculis conculcatum videre cupiebant. His autem
præsens rerum status nihil habere horribile vide-
batur, et servitute ipsa lætabantur. Quales et bea-
tis illis temporibus erant, qui solem super se ex-
ortum nec admittēbant, et quibus possent modis
extinguere moliebantur, nihil præmittentes, quo
se radium obscuraturos arbitrabantur. Unde et
illi, ubi rex apparuit, e tartareo dominatu erepti
sunt: hi vero in vinculis permanserunt.

Sicut enim inter ægrotos, qui curationem omni
diligentia exquirunt, et medicum minime aversantur,
iis qui ne sentiunt quidem se ægrotare, et a
medicina resiliunt, meliores et tolerabiliores esse
solent: his medicus medetur, opinor, et convales-
centes alloquitur, idque nihil dubitans; si uoverit
artem suam morbi sævitia non imparem esse; ad
eundem modum etiam justos et amicos quosdam
illis sæculis vocavit Deus. Quod enim in se erat,
id præstabant, et pro virili justitiam colebant,
quod eos solutione dignos reddebat, cum is in
medio esset, qui solvendi potestatem habebat. Ast
neutiquam solvit. Atqui si hæc erat vera justitia,
ipsi quoque corpore hoc deposito « in pace et in
manu Dei » esse debuerunt. Nunc autem ex hac luce
abeuntes, inferi excipiunt. Veram quippe
justitiam et cum Deo amicitiam Dominus noster
non e remotissimis et periculis locis tanquam
ab exilio reduxit; sed ipsemet primus in mun-
dum introduxit, et iter in cælum ferens, non quod
erat invenit, sed ipse illud munivit, et ambula-
vit. Nam si fuisset, utique alius prisorum illud
capessisset: « Atqui nemo ascendit in cælum,
nisi Filius hominis, qui est in cælo »²⁴. Quando
enim peccatorum veniam, pœnarumque immuni-
tatem ante Dominum in cruce suffragium adipisci
non licuit, quid de justitia existimabimus? Haud
enim consentaneum erat, ut arbitror, ante recon-
ciliationem in choro amicorum collocari, et adhuc
vinculis circumdatos pro coronatis promulgari.
Ut summam dicam, si agnus paschalis ille omnia
confecit, quid his posterioribus opus fuit²⁵?
Nam si typi et imagines quesitum felicitatem at-
tulerunt, veritas et res ipsa inania sunt. Per mor-
tem vero Christi inimicitias convelli, et medium
parietem e medio tolli²⁶, pacemque et justitiam
temporibus Salvatoris exoriri, et omnia denum
hujusmodi, quemnam adhuc locum habeant, si
ante sacrificium illud justis et amicis Dei erant?
Est et aliud in promptu argumentum. Tunc quidem
lex Deo nos consociavit: at nunc fides, et gra-
tia, et si quid his affine est. Manifestum enim
hinc, tum quidem communionem hominum cum
Deo meram servitutum, nunc vero filiorum adop-

²⁴ Joan. iii, 13. ²⁵ Exod. xii, seqq. ²⁶ Ephes. ii, 14, 16.

tionem et amicitiam esse. Lex etenim servis datur, amicorum autem filiorumque gratia, fides, fiducia est. Ex quibus omnibus patet, quemadmodum Salvator « primogenitus est mortuorum », nec poterat quisquam defunctorum ante ad vitam immortalem reviviscere, quam ille redivivus existeret; eodem modo etiam ad sanctitatem et justitiam hominibus ipsum solum prævisse; et Paulus confirmat, Christum præcursorem pro nobis in sancta introiisse scribens. Introivit enim postquam seipsum obtulit Patri, et volentes introducit, sepulchra ejus consortes; non sane perinde ut ille morientes, sed mortem illam in lavacro baptismi cogitationi subjicientes, et unctos, et in sacra mensa annuntiantes, modoque ineffabili pro epulis sumentes ipsum qui mortuus est et resurrexit. Et ita per has portas introductos ad regnum et ad coronas ducit.

Portæ istæ illis paradisi portis multo majorem venerationem et utilitatem habent. Illæ siquidem nulli aperientur qui per hæc prius non intraverit: hæc vero, quamvis clausis illis, patent. Et illæ quidem etiam educere potuerunt, intus versantes: hæc tantum introducunt, neminem educunt. Et illæ occludi poterant, occlusæque sunt; super his quod velum fuit, omnino disjectum, et medius paries sublatus est: nec datur amplius maceriam excitare, et portas illi aptare, et pariete intercedente mundos invicem, superiorem, inquam, inferiorioremque dirinere. Non enim simpliciter duntaxat aperti, sed et diducti, et quasi difflissi sunt cœli, ut Marcus ait ³⁸. Qua re ostensum est, non jam portam et postas, neque velamentum ullum relictum esse. Qui enim supernum mundum his qui infra sunt reconciliavit et conjunxit, et pacem fecit, parietemque medium maceriæ destruxit ³⁹, non potest negare semetipsum ⁴⁰, ut B. Paulus inquit. Portas enim illas propter Adamum apertas, eo non persistente, in quibus persistere oportebat, etiam claudi utique consentaneum erat. Has autem Christus ipsemet reseravit, qui peccatum non fecit, et in quem peccare non cadit ⁴¹. « Justitia enim ejus, inquit David, manet in æternum ». Unde eas patere semper prorsus necesse est, et ad vitam quidem intronittere, a vita autem nulli exitum dare. « Veni, inquit Salvator, ut vitam habeant ». Hæc est enim vita, quam Dominus secum attulit, mysteria ista usurpantes, ejus mortis et passionis participes et consortes fieri, sine quo mortem effugere non possumus. Neque enim non baptizatum in aqua et Spiritu sancto fas est in vitam ingredi ⁴²: neque qui non comederint carnem Filii hominis, et biberint ejus sanguinem, vitam in se ipsis habere queunt ⁴³.

Altius porro istuc discutiamus. Vivere Deo non licet, si peccatis non simus mortui. Posse autem

Ἀ πάντων γίνεται ὄλον, ὡσπερ ἡ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν ἡ ὁ Σωτὴρ, καὶ οὐκ ἦν ἀναδιῶναι τῶν τεθνηκότων οὐδένα τὴν ἀθάνατον ζωὴν μὴ ἀναστάντος ἐκείνου τὸν ἴσον τρόπον καὶ πρὸς τὴν ἀγιωσύνην καὶ δικαιοσύνην τοῖς ἀνθρώποις αὐτὸς ἠγάσαστο μόνος, καὶ τοῦτο Παῦλος εἶδειε γράφων, πρόδρομον ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τὰ ἅγια τὸν Χριστὸν εἰσεληλυθέναι. Εἰσῆλθε γάρ εἰς τὰ ἅγια, ἑαυτὸν ἀνεγενῶν τῷ Πατρὶ, καὶ τοὺς βουλομένους εἰσάγει τῆς ταφῆς αὐτῷ κοινωνοῦντας, οὐκ ἀποθνήσκοντας ὡσπερ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ λουτροῦ τὸν θάνατον ἐπιδεικνυμένους ἐκεῖνον, καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης καταγγέλλοντας τῆς ἱερᾶς καὶ χριστομένης καὶ εὐωχομένης ἄρροτόν τινα τρόπον αὐτὸν τὸν νεκρωθέντα καὶ ἀναστάντα. Καὶ οὕτω διὰ τῶν πυλῶν τούτων εἰσαγαγῶν εἰς τὴν βασιλείαν καὶ τοὺς στεφάνους ἡγείται.

Αὗται αἱ πύλαι τῶν τοῦ παραδείσου πυλῶν πολλῶν συμφυεῖται καὶ λυσιτελεῖσται. Αἱ μὲν γὰρ οὐκ ἂν ἀνοίγειεν οὐδὲ μὴ διὰ τούτων εἰσελθόντι πρότερον τῶν πυλῶν, αἱ δὲ κεκλεισμένων ἐκείνων ἠνοίγησαν καὶ αἱ μὲν καὶ ἐδύναντο ἐξάγειν τοὺς ἔνδον, αἱ δὲ εἰσάγουσι μόνον, ἐξάγουσι δὲ οὐδένα. Καὶ τὰς μὲν καὶ κλεισθῆναι δυνατὴν ἦν καὶ γε ἐκλεισθῆσαν, ἐπὶ δὲ τούτων παντάπασι τὸ παραπέτασμα καὶ τὸ μεσότοιχον ἐλύθη καὶ ἀνηρέθη καὶ οὐκ ἔνεστιν εἰτε φραγμὸν ἀναστῆναι καὶ πύλας ἀναρροσθῆναι καὶ τοὺς κόσμους ἀλλήλων τεχνίῳ διαρροθῆναι. Οὐ γὰρ ἀνεψάσιν ἀπλῶς μόνον, ἀλλ' ἐσχησθῆσαν οἱ οὐρανολ, ὁ θαυμάσιος Ἐφῆ Μάρκος, δεικνύς ὡς οὐκέτι θύρα καὶ παραστάδες οὐδὲ παραπέτασμα οὐδὲν ὑπελείφθη. Ὁ γὰρ καταλλάξας καὶ συνάψας καὶ εἰρηνοποιήσας τὸν ἄνω κόσμον τοῖς κάτω καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας οὐ δύναται ἀρνήσασθαι: ἑαυτὴν, ὁ μακίριος Ἐφῆ Παῦλος. Τὰς μὲν γὰρ πύλας ἐκείνας διὰ τὸν Ἀδὰμ ἀνεψάσας, ἐκείνου μὴ μείναντος, ἐφ' οἷς εἶδει μένειν, καὶ κλεισθῆναι δῆπουθεν εἰκότως ἦν. Ταύτας δὲ ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἀνέψαξεν, ὁ ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δύναται ἀμαρτάνειν ἢ γὰρ δικαιοσύνη αὐτοῦ, φησὶ, μένει εἰς τὸν αἰῶνα ὅθεν ἀνάγκη πάσα, μένειν ἀνεψάσας καὶ πρὸς μὲν τὴν ζωὴν εἰσάγειν, ἀπὸ δὲ τῆς ζωῆς ἔξοδον οὐδὲν παρέχειν. Ἡλλοὺν γὰρ, φησὶν ὁ Σωτὴρ, ἵνα ζωὴν ἔχωσι ἡ τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ ζωὴ, ἦν ὁ Κύριος ἦκε φέρων, τὸ διὰ τῶν μυστηρίων τούτων ἐλθόντας μετασχεῖν αὐτῷ τοῦ θανάτου καὶ κοινωνῆσαι τοῦ πάθους, καὶ τούτου χωρὶς τὸν θάνατον οὐκ ἔστι διαφυγεῖν. Οὕτε γὰρ μὴ βαπτισθέντα ἐν ὕδατι καὶ Πνεύματι δυνατὸν εἰς τὴν ζωὴν εἰσελεθεῖν, οὔτε οἱ μὴ φαγόντες τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ αἷμα, δύνανται ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν.

Καὶ σκοπῶμεν ἀνωθεν. Ζῆσαι μὲν γὰρ οὐκ ἦν τῷ Θεῷ μὴ ταῖς ἀμαρτίαις ἀποθανόντας, ἀποκτείναι δὲ

³⁸ Coloss. i. 20. ³⁹ Marc. i. 40. ⁴⁰ Ephes. ii. 14. 16. ⁴¹ II Tim. ii. 15. ⁴² I Petr. ii. 22; Isa. liii. 9. ⁴³ Psal. cx. 5. ⁴⁴ Joan. x. 10. ⁴⁵ Joan. iii. 5. ⁴⁶ Joan. vi. 51.

δουνηθῆναι τὴν ἁμαρτίαν μόνου Θεοῦ. Τοῖς γὰρ ἀνθρώποις ὠφέλειτο μὲν δίκαιοι γὰρ ἦμεν ἐκόντες ἡττηθέντες ἀναπαλαῖσα θαι τὴν ἡτταν, οὐκ ἔνῃν δὲ οὐδ' ἐγγύς δούλοις ἦδη γενομένοις τῆς ἁμαρτίας. Πῶς γὰρ ἂν ἐγενόμεθα κρείττους ἢ δουλεύοντες ἡμεν; Ἡ γὰρ ἂν καὶ μείζους ἦμεν, εἰ οὐκ ἔστι δούλους μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἐπεὶ τοίνυν ὁ μὲν τὸ χρέος τοῦτο καταλαθεῖν καὶ τὴν νίκην ἀρέσθαι ταύτην δίκαιος ὢν ἀνδράποδον ἦν, ὢν ἔδει τῷ πολέμῳ κρατεῖν, ὁ δὲ Θεὸς, ὧ ταῦτα ἐξῆν, οὐδενὸς ὑπόχρεως ἦν, καὶ διὰ ταῦτα τὸν ἀγῶνα οὐδέτερος; ἀνηρεῖτο, καὶ ἡ ἁμαρτία ἐξῆ, καὶ ἦν ἀμήχανον ἦδη τὴν ἀληθινήν ζωὴν ἡμῖν ἀνατεῖλαι, τὸ τρόπαιον ἄλλου μὲν ὀφείλοντος, ἄλλου δὲ δυναμένου τούτων ἕνεκα συνελθεῖν ἐδέησε τοῦτο κάκεινο, καὶ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρως εἶναι τὰς φύσεις, τοῦ τε προσήκοντος τῷ πολέμῳ, καὶ τοῦ ἐδύνατο νικῆσαι. Γίνεται τοίνυν καὶ Θεὸς μὲν οικειοῦται τὸν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων ἀγῶνα, ἀνθρωπος γὰρ ἀνθρωπος δὲ νικᾷ τὴν ἁμαρτίαν, καθαρὸς ἁμαρτίας ἀπάσης, Θεὸς γὰρ ἦν καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἢ φύσιν τῶν ὀνειδῶν ἀπαλάττεται καὶ ἀναδίδεται νίκης στεφάνῳ, τῆς ἁμαρτίας πεσοῦσης. Οὐπω δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος ἢ νενίκηκε τούτων ἕνεκα ἢ ἠγωνίσται. Ἦγουν τῶν δεσμῶν ἐκείνων ἐλύθη, καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸς ἐποίησε δι' ὧν προσέθηκεν ὁ Σωτὴρ, ἐν οἷς ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων ἔδωκεν ἐξουσίαν ἀποκτείνει τὴν ἁμαρτίαν καὶ κοινωνοῦς αὐτῷ γενέσθαι τῆς ἀριστείας. Ἐπεὶ γὰρ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐκείνο δέον στεφανοῦσθαι καὶ θριαμβεῦσθαι, ὁ δὲ πληγῶν καὶ σταυροῦ καὶ θανάτου καὶ τῶν τοιούτων εἰς πείραν ἦλθε, ὁ φησὶ Παῦλος, εἰ Ἄντι τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας, εἰ τί γίνεται; Ὁ μὲν οὐδὲν ἠδίκησεν, ὢν ἂν ταῦτα ἔδωκε δίκην, οὐδὲ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ εἶχεν οὐδὲν, ὅθεν ἂν ἐγκαλεῖν εἶχεν ὁ συκοφάντης καὶ σφέδρα ἀναισχυντῶν, πληγὴ δὲ καὶ ὀδύνη καὶ θάνατος ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῆς ἁμαρτίας ἐπενοήθη. Τί γὰρ καὶ συνεχώρει φιλόανθρωπο, ὢν ὁ Δεσπότης; Οὐ γὰρ εἰκός ἐστι, φοβερῶ καὶ θανάτῳ τὴν ἀγαθότητα χαλεπεῖν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἁμαρτίαν εὐθύς τὸν θάνατον καὶ τὴν ὀδύνην συνεχώρησεν ὁ Θεὸς, οὐ δίκην ἡμαρτηκότι μάλλον ἐπάγων ἢ φάρμακον νενοσηκότι παρέρχων. Ἐπεὶ τοίνυν τοῖς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ πεπραγμένοις οὐκ ἦν ἐφαρμόσαι ταύτην τὴν δίκην, καὶ ἀββρωστίας ἶχνος εἶχεν οὐδὲν ὁ Σωτὴρ, ἦν ἀνέλεον ὅπερ ἔλαβε φάρμακον, εἰ; ἡμᾶς ἢ τοῦ ποιηρίου δύναμις ἐκείνου διαβαίνει καὶ ἀποκτείνει τὴν ἐν ἡμῖν ἁμαρτίαν, καὶ ἡ τοῦ ἀνευθύνου πληγὴ γίνεται; εἶκη τοῖς πολλῶν ὑπόχρεως οὔσι. Καὶ ἐπεὶ μεγάλη τις ἦν ἡ δίκη καὶ θαυμαστὴ καὶ μείζων ἢ τῶν ἀνθρωπείων κακῶν ἀντίβροπος εἶναι, οὐ μέχρι τούτου μόνον ἔστι λύττασα τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τοσαύτην προσέθηκεν ὑπερθιλήν ἀγαθῶν, ὥστε καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ἀναβῆναι καὶ τῆς ἐνταῦθα βασιλείας τῷ Θεῷ κοινωνῆσαι τοὺς ἀπὸ γῆς, τοὺς ἐχθίστους, τοὺς δεδεδυμένους, τοὺς ἠνδραποδισμένους, τοὺς ἡτιμωμένους.

A peccatum interimere, solius Dei est. Debeatur id quidem hominibus. Nam cum volentes victi essemus, redintegrala saltem pugna, ut vinceremus æquitas postulabat. Non licebat autem et longe aberat, cum jam servi facti essemus peccati. Quo enim pacto eo cui serviebamus superiores discederemus? Certe etsi etiam majores eramus, tamen « Non est servus major domino suo⁶⁶. » Quoniam igitur quem debitum hoc complecti, et victoriam hanc reportare dignum erat, iis serviebat, quos armis subigere oportuerat, Deus autem, in cuius potestate ista sunt, nulli quidquam debebat, atque ideo certamen neuter aggrediebatur, et peccatum vivebat, et jam ut ex vera vita tropæum nobis exoriretur, fieri non poterat, cum alius deberet, B alius posset. Hanc ob causam, hoc et illud convenire conjungique necesse fuit, et unum eundemque naturam veram gerere, tum ejus qui certamini esset idoneus, tum ejus qui vincere posset. Fit, et Deus quidem agonem pro hominibus assumit, natus homo; et homo debellat peccatum, purus omnis peccati, quia Deus erat. Et hoc quidem pacto opprobrium cessat, et peccato prostrato, victoriæ corona redimitur. Ast nondum etiam homo quilibet aut propterea vicit, aut certavit, aut vinculis illis solutus est. Et hoc sane Salvator ipse fecit per ea quæ assumpsit, in quibus unicuique hominum potestatem dedit interficiendi peccatum, et societatem fortitudinis ejus consequendi. C Quoniam enim post victoriam illam coronari et triumphare oportebat, ipse autem plagas, crucem, mortem, et hujuscemodi mœla expertus est, et ut Paulus ait: « Proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta⁶⁷; » quid sit? Ille scelus nullum concevit, ob quod pœnas tam diras exsolveret, nullo se delicto obstrinxit, nec patravit quidpiam, unde illum vel inter sycophantas impudentissimus accusare potuisset. Plagæ autem et dolor et mors ab initio adversus peccatum excogitata sunt. Quid enim concederet illi, quanquam benignus Dominus? Haud enim æquum est, perditione et morte laxari bonitatem. Quocirca post peccatum continuo mortem et dolores immisit Deus, non magis ut reum supplicio multaret, quam ut ægroto medicinam admoveret. D Quia igitur actionibus Christi hujuscemodi animadversio non conveniebat, nec ullum morbi vestigium Salvator habebat, quod accepto medicamine tolleretur, ad nos illius potionis efficacitas transit, et peccatum in nobis harena enecat, verberaque innocentis flunt supplicium pro his qui multis criminibus sunt involtati: Et quoniam pœna ingens erat et singularis, majorque, quam ut eam hominum scelera adæquarent, non hic constitit, ut contracta crimina expiaret, sed tantum honorum cumulum adjecit, ut et in caelum ascenderent, et illic Deo consortes regni fierent, terreni, inimicissimi,

⁶⁶ Matth. x 24. ⁶⁷ Hebr. xii, 2.

vinculi, servitute oppressi atque despecti. Pretiosa enim erat mors illa, quantum mens humana comprehendere nequit, etsi ab homicidis illis parvo venditus est liber Salvator. Et hæc una pars illius summæ paupertatis et ignominie, ut quod omnino venditus esset, in eo servile quiddam sustinens, contumelias lucraretur; dedecus enim pro nobis et opprobrium in lucris numerabat; pretii autem exiguitate insinaretur, eum ad mortem pro mundo perpetiendam gratis venisse, et hoc illi munus dare. Sponte et ultro est mortuus, cum nemini nec facultatum, nec vitæ civilis atque communis gratia ullam imposuisset injuriam, et beneficii illos interfectores suos omni spe ac desiderio longe majoribus antevertisset.

Sed quid ego ista commemoro? Deus mortuus est: Dei sanguis in cruce effusus est. Quid hæc morte pretiosius? quid venerandum magis fieri queat? Quod tantum scelus hominum fuit, ut id eluere deberet ipsa justitia? Quale vulnus, quod tam nobile auxilium posceret? Oportebat enim supplicio aliquo peccatum aboleri, commissorumque adversus cum justa pœna expensa, accusatione liberari. Nam qui pœnas suscipit, super iis propter quæ suscipit in iudicium amplius non vocatur. Hominum vero reperiebatur nemo, qui ipse integer et a labe purus pateretur; quando nec sibi quidem ullus sufficiebat, neque genus humanum universum, si millicies mori licuisset, commeritum supplicium dare potuisset. Quid enim pro dignitate patiatur servus impurissimus, qui regiam imagine contrivit, et in tantam celsitudinem contumeliosus fuit? Idcirco Dominus ipse, ab omni peccato alienus, multa nefanda perpessus moritur; et homo hominum causam patrociniique suscipiens, cruciatus excipit, et genus suum piaculis absolvit; compeditis libertatem donat, qua ipse, ut Deus et Dominus, non egebat.

Quorum gratia igitur vera vita per necem Salvatoris ad nos dimanavit, hæc sunt. Modus, quo hæc vitam in animas nostras derivemus, est, ut mysteriis initiemur: nempe ut abluamur, et inungamur, ut sacrosancto convivio nos expleamus. Hæc qui faciunt, ad eos Christus venit, in illis habitat, illis copulatur et adhærescit, et peccatum elidit, vitamque suam et strenuitatem impertit, in partem victoriæ suæ admittit, (o bonitatem!) lotos coronat, et cœnantibus præconium tribuit. Quamobrem autem, et quam ratione sit, ut a latione, et unctione, et mensa victoria coronaque obveniat, quæ laborum, sudorum, periculorumque præmia sunt? Quia tametsi non certamus, nec laboramus ista obcentes, nihilominus illius agonem laudibus celebramus, victoriam suscipimus, trophæum adoramus, et erga bellatorem fortissimum, esimium, incredibilemque amorem ostendimus; vulneraque illa, et plagas, et mortem ad nos trahimus, et qua via possumus, nobis vindicamus, ipsamque carnem mortui et redivivi gustamus.

A Τιμιο; γὰρ ἦν ὁ θάνατος; ἐκεῖνος; οὐ μνοῦν οὐδ' ἔσον ἀνθρώποις λογίσασθα: δυνατὸν, καὶ εἰ ὀλίγου τινὸς ἐπράθη τοῖς φονευταῖς συγχωροῦντος τοῦ Σωτῆρος· ἵνα καὶ τοῦτο πτωχίας αὐτῷ γέμῃ καὶ ἀτιμίας, ὡσάν τῷ μὲν ὄλωσ πρᾶθῆναι τὰ δούλων ὑπομείνας τὸ ὑβρισθῆναι κερδάνῃ. Κέρδος γὰρ ἦγετο τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀτιμίαν τῇ δὲ ὀλίγου τινὸς αἰνιξήται προίκα καὶ δῶρον εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ κόσμου θάνατον ἀφειγμένως. Ἐκὼν ἀπέθανε, μηδένα μηδὲν ἀδικήσας, οὔτε τοῦ βίου ἕνεκα οὔτε τῆς εἰς τὸ κοινὸν πολιτείας, χαρίτων ὑπέρβας τοῖς φονευταῖς; τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἐλπιδῶν πολλῶ μετίζων.

B Καὶ τί δὴ ταῦτα λέγω; Θεὸς ἀπέθανεν αἴμα Θεοῦ τὸ χρεῖν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Τί τιμωτέρων τούτου γένοιτ' ἂν τοῦ θανάτου; τί φρικωδέστερον; Τί τοσοῦτον ἡμαρτεν ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις, ἔσον λύειν εἴχεν ἡ δίκη; Πηλίκον ἂν ἦν τὸ τραῦμα, ὡστε ἀντίβροπον γενέσθαι τῇ τοῦ φαρμάκου τούτου δυνάμει; Ἔδει μὲν γὰρ τιμωρῆσαι τὴν ἡμαρτίαν καταλυθῆναι, καὶ ὡν πρὸς Θεὸν ἐξημάρτομεν, τὴν ἀξίαν δόνας δίκην ἀπηλλάχθαι τῶν ἐγκλημάτων. Ὁ γὰρ τιμωρησάμενος οἷς ἐπήνεγκε δίκην, ἐγκαλοῖται περὶ τῶν αὐτῶν οὐκ ἂν ἐτι ἀνθρώπων ἀε οὐδεὶς ἦν, ὅς εὐθύνης καθαρὸς ὡν αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἔπαθεν ἂν, ὅπου γε οὐδὲ ἑαυτῷ τις ἤρασεν, οὐδὲ τὸ γένος ἅπαν, εἰ μὴ ἀνάξει; ἐξῆν ἀποθανεῖν, τὴν γενομένην ἀπέτιζε δίκην. Τί γὰρ ἂν ἄξιον καὶ πάθος δοῦλος **C** ἀσχιτοσ; τὴν εἰκόνα συντρίψας τὴν βασιλικὴν καὶ πρὸς τοσοῦτον ὕψος ὕβρις; Διὰ ταῦτα ὁ Δεσπότης ὁ ἀναμάρτητος, πολλῶν δεινῶν ἀνασχόμενος, ἀποθνήσκει καὶ φέρει μὲν τὴν πληγὴν, ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων ἀπολογούμενος ἀνθρωπος ὢν, λύει δὲ τὸ γένος τῶν ἐγκλημάτων καὶ δίδωσι τοῖς δεδεμένοις ἐλευθερίαν, ὅτι αὐτὸς οὐκ εἶδετο ταύτης, Θεὸς ὢν καὶ Δεσπότης.

Ἄνδ' ὢν μὲν οὖν ἡ ἀληθινὴ ζωὴ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος εἰς ἡμᾶς διαβαίνει, ταῦτά ἐστιν. Ὁ δὲ τρίτος. ὅπως ταύτην ἔλκομεν εἰς τὰς ἡμέτερας ψυχὰς, τοῦτό ἐστι τὸ τελεσθῆναι τὰ μυστήρια, τὸ λούσασθαι, τὸ χρυσοῦναι, τὸ τραπέζης ἀπολαῦσαι τῆς ἱερᾶς. Ταῦτα γὰρ ποιοῦσιν ὁ Χριστὸς ἐπιδημεῖ καὶ ἐνοικεῖ καὶ συναίτεται καὶ προσφύεται, καὶ τὴν ἡμαρτίαν ἐν ἡμῖν ἀποπνίγει καὶ τὴν ζωὴν ἐντίσει τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἀριστείαν, καὶ κοινωνοὺς ποιεῖται τῆς νίκης, (ὡ τῆς ἀγαθότητος!) λουομένους ἀναδεῖ καὶ δειπνοῦντας ἀνακηρύττει. Διὰ τί καὶ κατὰ τὴν τοῦ γινομένου λόγῳ ἀπὸ λουτροῦ καὶ μύρων καὶ τραπεζῆς νίκη καὶ στέφανος, ἃ πόνων καὶ ἰδρώτων ἐστὶ καρπός; Ὅτι εἰ καὶ μὴ ἀγωνιζόμεθα μηδὲ πονοῦμεν ταῦτα ποιοῦντες, ἀλλὰ τὸν γε ὁγῶνα ὑμνοῦμεν ἐκεῖνον καὶ θαυμάζομεν τὴν νίκην καὶ προσκυνοῦμεν τὸ τρόπαιον καὶ περὶ τὸν ἀριστεία σφοδρὸν τι καὶ ἀρόρητον ἐπιδεικνόμεθα φίλτρον. Καὶ τὰ τραύματα ἐκεῖνα καὶ τὴν πληγὴν καὶ τὸν θάνατον οἰκειούμεθα, καὶ δι' ὧν ἔξασιν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἔλκομεν, καὶ αὐτῶν γενόμεθα τῶν σαρκῶν

τοῦ νεκρωθέντος καὶ ἀναστάντος· ὁδὸν εἰκότως τῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῶν ἀγῶνων ἐκείνων ἀπολαύμεν ἀγαθῶν. Εἰ γὰρ τις τύραννον ἀλόγῳ καὶ (δικῆν) ἀπαιτούμενον παρελθὼν ἐξαίρεται καὶ στεφάνων ἀξιοὶ καὶ σεμνύνει τὴν τυραννίδα, καὶ αὐτὸς ἔγεται ἀποθνήσκων ἐκείνου πίπτοντος καὶ καταβῶ τῶν νόμων καὶ πρὸς τὰ δίκαια δυσχεραίνει, καὶ ταῦτα οὐδὲν αἰσχύνῃ οὐδὲ συγκαλύπτων τὴν πονηρίαν, ἀλλὰ παρρησιαζόμενος καὶ μαρτυρούμενος, καὶ ἐπιδεικνύμενος τοῦτον τίνων ἀξιώσομεν ψήφων; οὐ τῶν αὐτῶν τιμησόμεθα τῷ τυράννῳ; Παντὶ που δῆλον. Οὐκοῦν τούναντιον ἔπαν, εἰ τις ἀριστεὰ θαυμάζει καὶ χαίρει νενικηχότι καὶ στεφάνους αὐτῷ πλέκει καὶ θορύβους ἐγείρει καὶ οἰεῖ τὸ θεάτρον καὶ ῥιαμβεύοντι προσπίπτει σὺν ἡδονῇ καὶ κεφαλὴν καταφιλεῖ καὶ περιπτύσσεται δεξιάν, καὶ οὕτω σφόδρα μαίνεται περὶ τὸν στρατιώτην καὶ ἣν ἀνήρηται νίκη, ὥσπερ αὐτὸς ὢν ὁ τῆν κεφαλὴν τῷ στεφάνῳ κοσμήσαν τὴν ἑαυτοῦ. Οὗτος γὰρ μαρτύρησεν ἂν εἰ τῶν ἐκείνων τῷ νικητῇ παρά γε εὐγνώμοσι δικασταῖς, καθάπερ ἐκεῖνος, οἶμαι, κοινωνήσῃ τῷ τυράννῳ τῆς δίκης. Εἰ γὰρ περὶ τοὺς πονηροὺς ἂ προσῆκε, καὶ τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς γνώμης ἀπαιτητὸν εὐθύνας, σχολῇ γε εἰκόξ· ἔστι τοὺς ἀγαθοὺς τῶν γεγονότων ἀποστρεφῆν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο προστεθεῖ, καὶ ὁ τῆν νίκην εἰργασμένος ἐκείνην αὐτὸς μὲν οὐ δαίται τῶν ἀπὸ τῆς νίκης γερῶν, ἐκεῖνο δὲ ἀντὶ πάντων ἡγείται, λαμπρὸν ἰδεῖν ἐπὶ τοῦ θεάτρον τὸν ποσειδάστην, καὶ τοῦτο τῆς ἀγνίας ἄλλοι ἑαυτῷ νομίζει στεφανωθῆναι τὸν ἑταῖρον πῶς οὐ δικαίως ἐκεῖνος καὶ μάλα ἀκολούθως ἀνευ ἰδρωτῶν καὶ κινδύνων τὸν ἀπὸ τοῦ πολέμου κομίζεται στέφανον; Ταῦτα δὴ καὶ ἡμῖν τὸ λουτρὸν τοῦτο δύναται καὶ τὸ δαίπνον καὶ ἡ σῶφρων τοῦ μύρου τρωφῆ. Μυσόμενοι γὰρ τὸν μὲν τύραννον κακίζομεν καὶ καταπτύομεν καὶ ἀποστρεφόμεθα, τὸν ἀριστεὰ δὲ ἐπαινοῦμεν καὶ θαυμάζομεν καὶ προσκυνοῦμεν καὶ φιλοῦμεν ὁ:η ψυχῇ, ὥστε τῷ περιόντι τοῦ φίλτρον ὡς ἄρτον σιτούμεθα καὶ ὡς μύρον χριόμεθα καὶ ὡς ὕδωρ περιβαλλόμεθα, φανερὸν δὲ ὅτι τὸν πόλεμον ἑπὲρ ἡμῶν εἴλετο τοῦτον, καὶ ἵνα νικῆσωμεν ἡμεῖς, αὐτὸς ἀνέσχετο ἀποθνήσκων, ὥστε οὐδὲν ἀνακόλουθον οὐδὲ ἀπῶδον, ἀπὸ τῶν μυστηρίων τούτων ἐπὶ τοὺς στεφάνους ἐργεσθαι. Ἡμεῖς μὲν τὴν δυνατὴν ἐπιδεικνύμεθα προθυμίαν καὶ τὸ ὕδωρ ἀκούοντες τοῦτο τὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ καὶ τάφου δύνασθαι, καὶ πιστεύομεν εὖ μάλα καὶ πρόσμιεν ἡδέως καὶ καταδυόμεθα ὁ δὲ (οὐ γὰρ μικρὰ δίδωσιν, οὐδὲ μικρῶν ἀξιοί) τοὺς προσεθεμένους τοῖς μετὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν τζφην δεξιούται, οὐ στέφανόν τινα παρέχων, οὐ δόξης μεταδίδους, ἀλλ' αὐτὸν τὸν νικητῆν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐστεφανωμένον. Καὶ τὸ ὕδωρ ἀναδύντες αὐτὸν τὸν Σωτῆρα φέρομεν ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ἐν αὐτοῖς τοῖς σπλάγχνοις, ἐπὶ τῶν μελῶν ἀπάντων, ἀμαρτίας καθαρὸν, φθορᾶς ἀπάσης ἀπηλλαγμένον, οἷος ἀνέστη καὶ τοῖς μαθηταῖς ὤφθη καὶ ἀνελήφθη, οἷος ἀφιζεται πάλιν τοῦτον ἀπαιτήσαν τὸν θησαυρόν.

purum, ab omni corruptione liberum, qualis resurrexit, et discipulis apparuit, et in cœlum profectus est, qualis redibit, thesaurum hunc exacturus.

Unde non injuria honoris e morte et agonibus illis profluentibus perfrui-mur. Si quis enim tyrannum captum et pœnis addictum conveniens eximat, eorona condecorct, ob tyrannidem venerctar, et eo percunte moriendum sibi existimet, adversus leges exclamet, et contra jura indignetur, neque id cum pudore, ac improbitate dissimulata, sed proterve, ac deos testans, et se in eo ostentans, quam sententiam in hunc feremus? Nonne iisdem cum tyranno suppliciis multandum censebimus? Planum hoc quidem cuivis. Nonne igitur prorsus contrarium facit, qui regem bellicosissimum admiratur; ejus victoria exsultat; coronam ei plectit; plausum excitat; et theatrum totum commovet; ante triumphantem cum voluptate in genua procumbit; caput ejus deosculatur; dextram complectitur, atque adeo vehementer, et prope ad insaniam imperatorem, reportatamque ab eo victoriam diligit, quasi ab eodem caput suum corona ornandum sit? Nam hic partem quandam præmiorum a victore capiet, apud juste rem æstimantes, sicut ille alius, opinor, tyranno victoriæ socius erit. Si enim improbis quæ eos accipere decent concedemus, voluntatisque et animi habenda est ratio, neutiquam fas est bonos suis emolumentis privatum iri. Quod si hoc etiam accesserit, ut qui victoriam illam peperit, ipse victoriæ præniis non indigeat, et illud instar omnium ducat, sui amantem ac studiosum in theatrali multitudine conspiciendum cernere, et hoc certaminis sui honorarium reputet, coronari videlicet amicum, quomodo ille non jure, et convenienter admodum, sine sudoribus periculisque e bello coronam auferet? Hæc sane nobis conciliare possunt lavacrum istuc et cœna; sobria cœna, inquam, et modeste unctionis deliciae conciliare possunt; nam cum initiamur, tyrannum detestamur, conspuimus et aversamur. Fortissimum autem bellatorem collaudamus, admiramur, adoramus, et toto pectore diligimus, et abundantia amoris, tanquam pane pascimur, et veluti aqua circumfluimus. Liqueat porro etiam prælium hoc ab illo nostri causa susceptum esse: et ut nos vinceremus, ipsum mori non recusasse. Quocirca non est parum consequens, nec absurdum, ab hisce mysteriis nos ad coronas pervenire. Nos enim quam potuimus alacritatem studiumque demonstravimus, et audientes fontem istum habere mortis et sepulturæ, Christi efficiantiam, et credimus omnes, et libenter accedimus, et immergimur. Non enim exigua donat, nec mediocribus dignatur. At ille sese post mortem, et sepulturam suam ad ipsum applicantes amantier suscipit, non coronam aliquam porrigens, nec gloriam iis suam communicans: sed ipsum victorem, ipse semetipsum coronatum communicat, et e sacro fonte exeuntes, ipsum Salvatorem in animabus nostris portamus, in capite, in oculis, in ipsis visceribus, in membris omnibus, a peccato

Sic nati cum sumus, et veluti specie quadam atque forma Christo signati, ne aliam speciem admittamus, vitam aditum ipse occupat : et per quæ ad vitam sustentandam aerem spiritu ducimus, et alimoniam capimus, per eadem ipse in animas nostras ingreditur, et portas ambas sibi attribuit : illi quidem ut unguentum et suavis odor, huic ut cibus aptus et conveniens. Etenim illum et spiramus, et pro nutrimento habemus. Et cum ita semetipsum per omnia nobis implicuerit commiscueritque, suum corpus facit, et nobis idem sit, quod membris caput. Propter hoc enim, quia caput, etiam honorum ejus omnium participes ac socii sumus. Nam quæ capitis sunt in corpus transire necesse est; quod quis non immerito admiretur, quod cum nec cruciatus, nec mortem cum eo pertulerimus, sed solus decertaverit; tamen, postquam ad coronationem ventum est, tum nos sibi consortes esse voluerit. Est igitur hoc tiam ejusmodi humanitatis, ut verbis exprimi nequeat : nec procul autem a ratione rerumque consequentia. Post crucem enim Christo conglutinati sumus; quo nondum mortuo, nulla nobis cum eo communitas intercessit. Ille enim erat filius, et dilectus; nos scelesti, et servi, et animo hostes. At postquam necem pertulit, et pro libertate nostra pretium est impensum, et diaboli carcer destructus, tunc libertatem, et adoptionem filiorum recepimus, et beati illius capitis membra facti sumus. Ex eo igitur quæ capitis sunt, nostra quoque sunt. Et nunc quidem nullo peccato obligati ab æqua ista discedimus, et cum eo in eadem gratia consociamur, ac propter unguentum, et propter mensam eadem vita cum ipso vivimus; in futuro autem sæculo dii cum Deo, et eorundem cum illo hæredes, et eodem regno cum ipso regnantes vivemus, nisi nos ipsos sponte volentesque in hac vita excæcaverimus, ac vestem regiam diruperimus. Hoc enim solum super vitam acceptam de nostro addimus, ut dona contineamus, et gratiam custodiamus, nec coronam abjiciamus, quam multis sudoribus et laboribus Deus nobis contexit. Hæc est vita in Christo, quam conflant quidem mysteria, sed ad eandem præterea humana diligentia nonnihil confert. De qua disserere volenti, ubi de unoquoque mysterio seorsum prius disputaverit, tum demum de actione cum virtute conjuncta ordinatim tractatio succedet.

Ὁὕτω δὲ γεννηθέντες καὶ καθάπερ εἶναι τι καὶ μετῆ τῷ Χριστῷ τυπωθέντες, ἵνα μὴδὲν ἐπιεσαγόμεν ἄλλοτρον εἶδος, τῆς ζωῆς τὰς εἰσόδους αὐτὸς κατέχει. Καὶ δι' ὧν ἀέρα καὶ τροφήν εἰσάγοντες τῇ ζωῇ τοῦ σώματος βοηθοῦμεν, διὰ τούτων αὐτὸς εἰς τὰς ἡμετέρας εἰσδύεται ψυχὰς καὶ τὰς ὀφθαλμοὺς ἀμφοτέρως οἰκειοῦται, τῇ μὲν ὡς μύρον καὶ εὐωδία, τῇ δὲ ὡς τροφῇ προσήκων. Καὶ γὰρ καὶ ἀναπνέομεν αὐτόν, καὶ τροφή γίνεται ἡμῖν, καὶ οὕτως ἑαυτὸν διὰ πάντων ἡμῖν ἀνακεράσας καὶ ἀναμίξας ἑαυτοῦ ποιεῖται σῶμα, καὶ γίνεται ἡμῖν ὅπερ μέλεσι κεφαλῆς. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀγαθῶν ἀπάντων αὐτῷ κοινωνοῦμεν. Ἐτι κεφαλὴ τὰ γὰρ τῆς κεφαλῆς εἰς τὸ σῶμα διαβαίνειν ἀνάγκη. Ὑπὲρ οὗ καὶ θαυμάσαι τις ἂν, ὅτι μὴ καὶ τῶν πλεονῶν αὐτῷ μετέχομεν οὐδὲ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ βόνος μὲν ἰγώνεται, ἐπεὶ δὲ ἔδει στεφανωθῆναι, τῆνικαῦτα κοινωνοῦς ἡμᾶς ποιεῖται τῶν ἑαυτοῦ. Ἔστι μὲν οὖν καὶ τοῦτο τῆς ἀρβύτου φιλανθρωπίας, οὐ πρόβω δὲ λόγου καὶ τῆς γιγνομένης ἀκολουθίας. Μετὰ γὰρ τὴν σταυρὸν τῷ Χριστῷ συνήφθημεν ἡμῶν δὲ ἐκλυθῆναι οὐδὲν ἡμῖν πρὸς ἐκεῖνον. Ὁ μὲν γὰρ Ἰησοῦς καὶ ἀγαπητὸς, ἡμεῖς δὲ μισροὶ καὶ δοῦλοι καὶ ἐχθροὶ τῇ διανοίᾳ ἔπει δὲ ἀπέθανε καὶ τὸ λύτρον ἐδόθη καὶ τὸ τοῦ διαβόλου δεσμωτήριον κατεστράφη. τῆνικαῦτα τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν υἰοθεσίαν ἐκόμισάμεθα καὶ μέλη τῆς μακαρίας ἐκείνης κατέστημεν κεφαλῆς. Ἐξ ἐκεῖνου τολύου, ἃ τῆς κεφαλῆς ἔστι, καὶ ἡμῶν γίνεται. Καὶ νῦν μὲν ἀναμάρτητοι τὸ ὕδατος ἀπαλαττόμεθα τούτου, καὶ τῶν αὐτοῦ μετέχομεν χαρίτων διὰ τὸ μύρον, καὶ διὰ τὴν τράπεζαν τὴν αὐτὴν ἐκεῖνον ζῶμεν ζωῆν ἑπὶ δὲ τοῦ μέλλοντος Θεοῦ περὶ Θεὸν καὶ τῶν αὐτῶν αὐτῷ κληρονόμοι καὶ τὴν αὐτὴν αὐτῷ βασιλεύοντες βασιλείαν, εἰάν γε μὴ ἐκόντες ἡμᾶς αὐτοῦς ἀποτυφλώσῃ μὲν ἐν τῷδε τῷ βίῳ καὶ τὸν χιτῶνα διαρρήξωμεν τὸν βασιλικόν. Τοῦτο γὰρ ὑπὲρ τῆς ζωῆς εἰσάγομεν μόνον, τὰς δωρεὰς ὑπομείναι. καὶ τῶν χαρίτων ἀνασχέσθαι καὶ μὴ ρίψαι τὸν στέφανον, ὃν πολλοὶς ἰδρῶσι καὶ πόνοις ἐπλεξεν ἡμῖν ὁ Θεός. Τοῦτο ἔστιν ἡ ἐν τῷ Χριστῷ ζωῇ, ἣν συνίστησι μὲν τὰ μυστήρια, δοκεῖ δὲ τι δύνασθαι πρὸς ταύτην καὶ τὴν ἀνθρωπείαν σποδῆν ἡδὲν τῷ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν βουλευμένῳ, περὶ τῶν μυστηρίων ἐκάστου πρῶτον διαλαβόντι, εἶτα περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν ἐργασίας ἀκρίλουσθον ἂν εἶη σκοπεῖν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Tira συντέλειαν τὸ θεῖον αὐτῇ παρέχεται βάπτισμα.

DE VITA IN CHRISTO

LIBER SECUNDUS.

Quem ei utilitatis fructum divinum baptismum conciliet.

Τὸ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἱεροῖς μυστηρίοις τὴν ἱερὰν Ἀ ζωὴν συνεστάναι ἀπὸ τῶν προτέρων δέδεικται· Ἐκαστον δὲ τῶν μυστηρίων ὅπως εἰς τουτοῦ φέρει τὸν βίον, νοὺν σκοπῶμεν. Ἔστι μὲν γὰρ ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ αὐτὸ τὸ συναφθῆναι Χριστῷ· ὃν δ' ἄρα τρόπον ἐκάστη τελετὴ τοὺς τετελεσμένους τῷ Χριστῷ συνάπτει, λέγωμεν ἤδη.

Ἔστι δὲ Χριστῷ συναφθῆναι διὰ πάντων ἰλλοῦσι, δι' ὧν ὁ Σωτήρ ἦλθε, καὶ πάντα καὶ παθοῦσι καὶ γνομένοις ὅσα ἐκείνος. Ἐκείνος τοίνυν ἠνώθη μὲν αἵματι καὶ σαρκὶ πάσης καθαρῶς ἀμαρτίας· φύσει δὲ ὧν θεὸς αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς καὶ τοῦτο θεθέλωκεν, ὃ γέγονεν ὑστερον, τὴν ἀνθρωπιαν φύσιν, τελευτῶν δὲ καὶ ἀπέθανε τῆς σαρκὸς ἕνεκα καὶ ἀνέστη. Δεῖ τοίνυν καὶ τῆς σαρκὸς αὐτῷ μεταλαβεῖν καὶ τῆς θεώσεως μετασχεῖν καὶ τοῦ τάφου καὶ τῆς ἀναστάσεως· κοινωνῆσαι τὸν συναφθῆναι ζητούντα· καὶ δὲ βαπτίζόμεθα μὲν, ἵνα τὸν θάνατον ἀποθάνωμεν ἐκείνου καὶ τὴν ἀνάστασιν ἀναστῶμεν, χρισόμεθα δὲ ἵνα τοῦ χρισματος τοῦ βασιλικοῦ τῆς θεώσεως αὐτῷ γενώμεθα κοινωνοί. Σιτούμενοι δὲ τὸν ἱερῶτατον ἄρτον καὶ τοῦ θεοτάτου πίνοντας ποτηρίου αὐτῆς μετέχομεν τῆς σαρκὸς, αὐτοῦ τοῦ αἵματος, τῶν τῷ Σωτῆρι προσειλημμένων· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον συνάπτόμεθα τῷ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκωθέντι καὶ θεωθέντι καὶ ἀποθανόντι καὶ ἀναστάντι. Τί οὖν μὴ καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ σώζομεν τάξιν, ἀλλ' ὅθεν ἔληξεν, ἀρχόμενοι, ἐν οἷς ἐκείνος ἤρξατο, τελευτῶμεν; Ὅτι κατῆλθεν ἐν' ἡμεῖς ἀνέλθωμεν, καὶ τῆς αὐτῆς ὑποκειμένης ὁδοῦ τὸ μὲν ἐκείνου πρῶτον κάθοδος ἦν, ἡμεῖς δὲ ἀνέρχομεθα· οὐκοῦν ὡσπερ ἐπὶ κλιμακῶς ὑπερῆσαντο ἦν ἐκείνῳ κατερχομένῳ, τοῦτο ἡμῖν ἀνιούσαι γίνεται πρῶτον. Ἄλλως τε οὐδ' ἐξῆν ἑτέρως αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραγμάτων. Τὸ μὲν γὰρ βάπτισμα γέννησις, τὸ δὲ μύρον ἐνεργείας καὶ κινήσεως ἐν ἡμῖν ἔχει λόγον· ὃ δὲ τῆς ζωῆς ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον τῆς Εὐχαριστίας βρώσις· ἔστι καὶ πόσις ἀληθινή. Οὐκ ἔστι δὲ κινήθηναί ἢ ταφῆναι πρὶν γεννηθῆναι. Ἔτι δὲ τὸ μὲν βάπτισμα Θεῷ τὸν ἀνθρώπον καταλλάττει, τὸ δὲ μύρον τῶν ἐκείνου ἀξιοῦ δώρων, ἡ δὲ τραπέζης δύναμις τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα κοινὰ ποιεῖ· καὶ τῷ τελευτῶν. Ἀμήχανον

Sacris itaque mysteriis vitam sacram contineri et cohærere, libro proxime superiore demonstratum est. Quomodo autem unumquodque per se ad eam pertineat, sequitur ut indagemus. Vita in Christo non aliud est, quam conglutinari in Christo. Quo autem modo unaquæque initiatio initiatos cum Christo conglutinet, nunc explicabimus.

Licet igitur cum Christo conjungi eos qui pertransierunt omnia, per quæ ille transivit, factique sunt et perpassi omnia quæ ille. Christus itaque carne et sanguine omnis peccati expertibus conjunctus et unitus est. Cumque Deus esset ab initio, etiam hoc, quod postea factus est, divinitate affecit, humanam naturam videlicet. Tandem carnis gratia mortem quoque subivit, et in vitam sese revocavit. Oportet ergo et in carne illius consortem, et in divinitate participem, et in sepultura ac resurrectione socium esse, qui cum eodem colligari desiderat. Ideo in undam salutarem immergimur, ut illius morte moriamur et resurrectione resurgamus. Ungimur autem, ut regis unctioni et deitati illi consociemur. Edentes vero panem sacratissimum, et divinissimum poculum haurientes, carnis ipsius et sanguinis, quæ assumpsit, participes reddimur. Et ista via copulamur ei qui pro nobis incarnatus, et deificatus, et mortuus est, et resurrexit. Quid igitur? num et eundem cum illo ordinem tenemus? Nihil minus, sed ubi ille desiit, nos incipimus, et a quibus ille incepit, in ea nos desinimus. Descendit enim ut nos ascendamus, et cum eadem sit via proposita, illius negotium descensus fuit, nostrum ascensus est. Itaque ut in scalis, quod illi descendenti extremum erat, hoc nobis ascendentibus primum est: Deinde aliter etiam propter ipsarum rerum conditionem non licet. Baptismus enim est generatio, sive-ortus. Unguentum, sive chrisma actionis et motionis rationem habet. Panis autem vitæ, et poculum Eucharistiæ, verus est cibus, et verus potus⁶⁶. Atqui non datur motu cieri aut ali, priusquam natus sis. Adhæc baptismus hominem cum Deo in gratiam restituit; unguentum donis illic repositis dignum efficit;

⁶⁶ Joan. vi, 56.

virtus sacræ mensæ etiam carnem et sanguinem Christi cum initio communicat. Est autem impossibile, ante reconciliationem cum amicis habere consuetudinem, et ea promereri præmia quæ ipsorum sunt propria, malignosque et peccatis subditos de carne comedere, et de sanguine bibere eorum, qui nullo delicti genere implicantur. Quocirca primum lavamur, postea unguimur: ita jam mundos et suaveolentes mensa excipit.

Et hæc quidem hactenus. Jam de singulis mysteriis docere pergamus, quam utilitatem sacræ vitæ apponent. Ac primum de baptismo, quænam ad isthanc vitam commoda inde proxigni queant.

Est igitur baptizari id ipsum, quod secundum Christum nasci, ipsamque essentialiter et substantiam accipere, cum antea nihil fueris: id quod multis e locis perspicere licet. Principio ex ordine ipso; hoc enim est primum mysteriorum, quo consecramur, et hoc ante alia Christianos in vitam novam introducit. Deinde et ipsis nominibus, quibus id appellamus. Postremo ex ejus cæremoniis et precibus, quæ in eo conferendo usurpantur.

Ordo igitur ab initio hic est, abluī primum, post ungi, atque ita demum sacratis epulis accumbere; quod profecto evidens argumentum est, et principium vitæ ac fundamentum, et præstrationes hujusmodi penes lavacrum esse: siquidem et Christus cum iis omnibus quæ nostri causa toleravit, quoniam et baptismo lustrari oportebat, eum primo loco non detrectavit. Nomina autem quorsum tandem alio spectare possint? Generationem, et regenerationem et reformationem, et sigillum, sive signaculum nuncupamus; præterea baptismum, seu immersionem, indumentum, unctionem, donum, et illuminationem, et lavacrum: quæ omnia hoc unum valent et volunt, his qui secundum Deum sunt et vivunt, initiationem istam essentialiter primordium esse. « Generatio » quidem non aliud, quam istud ipsum haud absurde videtur significare. Similiter « regeneratio, » et « reformatio » tantum hoc significant, nunc demum natos formatosque, alios quoque natos fuisse, et forma perditam, nunc ista altera generatione ad pristinam speciem formamque revertisse: quemadmodum cum materiæ statuae alicujus formam amissam statuarii reponit, imaginem regenerat et reformat: siquidem et hoc ipsum, a quodunque tandem in nobis est baptismatis opus, species quædam et forma est: imaginem enim quamdam in animabus nostris depingit et insculpit, formamque inserit, morti et resurrectioni Salvatoris conformes efficiens. Hinc « sigillum, » sive « signaculum » quoque dicitur, quando nos ad regiam effigiem et ad beatam illam speciem fingit. Species autem materiæ complexa, informem de cætero esse non patitur. Insuper « indumenti, » et « baptismatis, » seu « immersionis » nomine afficimus hoc mysterium; diciturque qui initiatus est, et indutus, et baptizatus,

δὲ πρὶν κατηλλάχθαι μετὰ τῶν φίλων ἐστάναι, καὶ ὧν ἐκείνοις προσήκειν ἀξιοῦσθαι χαρίτων, καὶ τῶν πονηρῶν καὶ ταῖς ἀμαρτίαις ὑποκειμένους αἵματος πιεῖν καὶ σαρκὸς φαγεῖν τῶν ἀναμαρτήτων. Διὰ ταῦτα λούμεθα πρῶτον, εἶτα χρίομεθα, καὶ οὕτως καθαρὸς καὶ εὐώδεις ἡ τράπεζα δέχεται.

Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Περὶ δὲ τῶν μυστηρίων ἐκάστου σκοπούμεν εἶτι, τίνα συντέλειαν τῷ ἱερῶν παρέχεται βίω, καὶ περὶ τοῦ βαπτίσματος πρῶτου, ὅσα γ' εἰς τὴν ζωὴν ταύτην δύναται φέρειν.

Ἔστι τοίνυν τὸ βαπτισθῆναι αὐτὸ τὸ κατὰ Χριστὸν γεννηθῆναι καὶ λαθεῖν αὐτὸ τὸ εἶναι καὶ ὑποστῆναι μηδὲν ἄλλο. Τοῦτο δὲ καταμαθεῖν ἐστὶ πολυαχρόν. Πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς τάξεως αὐτῆς, ὅτι τοῦτο πρῶτον μουόμεθα μυστηρίων, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τοῦτο Χριστιανούς εἰς τὴν καινὴν εἰσάγει ζωὴν, δεῦτερον τῶν ὀνομάτων, ὅθεν αὐτὸ καλοῦμεν, καὶ τρίτον τῶν ἐπ' αὐτῷ τελεωμένων καὶ ἄδομένων.

Ἡ μὲν οὖν τάξις ἀνωθεν αὐτῆς, λούσασθαι πρῶτον, εἶτα μύρω χριστιμένους εἰς τὴν τράπεζαν ἀφικέσθαι τὴν ἱεράν ἢ δὴ τεκμήριόν ἐστιν ἐναργῆς, τοῦ τε ἀρχὴν βίου καὶ ζωῆς βάθρον καὶ τοιαύτας ὑποθέσεις τὸ λουτρὸν εἶναι, ἐπει καὶ Χριστὸς αὐτὸς, μεθ' ὧν ὑπὲρ ἡμῶν ἠνέσχετο πάντων, καὶ βαπτισθῆναι δεῖξασαν τοῦτο δέχεται πρὸ τῶν ἄλλων. Τὰ δὲ ὀνόματα πρὸς τί ἂν ἄλλο δύναται φέρειν; Γέννησιν καὶ ἀναγέννησιν καὶ ἀνάπλασιν καὶ σφραγίσαι αὐτὸ καλοῦμεν, εἶτι δὲ βάπτισμα καὶ ἔνδυμα καὶ χρίσμα, καὶ χάρισμα καὶ φῶτισμα καὶ λουτρὸν ἢ δὴ πάντα τὴν ἓνα τοῦτον δύναται λόγον, τοῖς κατὰ Θεὸν οὖσι καὶ ζῶσιν ἀρχὴν εἶναι τοῦ εἶναι τὴν τελετήν. Ἡ μὲν οὖν γέννησις ἐπεικῶς οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο δοκεῖ σημαίνειν καὶ ἡ ἀναγέννησις καὶ ἡ ἀνάπλασις ἐκείνου προσσημαίνουσι μόνον, τοὺς γενωμένους καὶ πλατωμένους καὶ ἄλλοτε γεννηθῆναι καὶ ἀπολέσαντας τὴν μορφήν νῦν δευτέρω γεννήσει πρὸς τὸ πρῶτον εἶδος αὐτὸς ἐπανεῖναι, καθάπερ ἀνοδριάντος ὕλην τὸ εἶδος ἀπολωλεκότος ἀποδιδούς ὁ τεχνίτης ἀναγεννᾷ τὴν εἰκόνα καὶ ἀναπλάττει, ἐπει καὶ αὐτὸ, ὃ τί ποτε ἐστὶν ἐν ἡμῖν τὸ τοῦ βαπτίσματος ἔργον, εἶδός ἐστι καὶ μορφή. Καὶ γὰρ τίνα εἰκόνα ἐγγράφει καὶ μορφὴν ἐντίθησι ταῖς ψυχαῖς συμμόρφους ἀπέφαινον τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, ὃν ἐρῶ καὶ σφραγὶς καλεῖται πρὸς τὴν βασιλείον πλάττον εἰκόνα καὶ τὸ μακάριον εἶδος. Ὅτι δὲ τὸ εἶδος τῆς ὕλης περιβάλλει καὶ ἀφανίζει τὴν ἀμορφίαν, καὶ ἔνδυμα καλοῦμεν καὶ βάπτισμα τὸ μυστήριον. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος, τὸ ἔνδυμα καὶ τὴν σφραγίδα πρὸς τοῦτε φέρειν, νῦν μὲν ἐγγραφῆναι καὶ μορφωθῆναι φησι τὸν Χριστὸν, νῦν δὲ περιτεθῆναι Χριστιανοῖς καθάπερ ἱμάτιον ἐνδεδύσθαι λέγεται ὁ μωμημένος καὶ ξεβαπτισθαι, τὸ μὲν Γαλάταις γράφων, « Τεχνία μου, οὗς πάλιν ὠδίνω, ἀχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, » καὶ, « Ἰησοῦς Χριστὸς

προσγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος · τὸ δὲ Κορινθίαις, « Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε. Χριστὸν ἐνεδύσασθε. » Καὶ γὰρ χρυσὸς καὶ ἀργυρὸς καὶ χαλκός, ἕως μὲν τῷ πυρὶ τακεῖ; διαβρῆθῆ, γυμνὴν παρέχει τὴν ὕλην ἕρῃ ὄθεν καὶ χρυσὸς μόνον ἢ χαλκὸς αὐτὸ τοῦτο καλεῖται τὸ τῆς ὕλης ὄνομα. Ἐπειδὴν δὲ ὑπὸ τῶν τυπουτικῶν σιδήρων εἰς τὸ εἶδος συνελαβῆ, οὐκέτι μὲν ἡ ὕλη, τὸ δὲ εἶδος φθάνον, καθάπερ τὰ ἱμάτια πρὸ τῶν σωμάτων ἀπαντᾷ τοῖς ὀρῶσιν, ὄθεν καὶ ὄνοματος; ἰδίου τινὸς τυγχάνει· ἀνδρείας γὰρ ἢ διακυβίου; ἢ ὁτιούν τῶν τοιούτων, ἀ τὴν μὲν ὕλην οὐκέτι, τὸ εἶδος δὲ μόνον σημαίνει καὶ τὴν μορφήν. Ἰσῶ; δὲ διὰ ταῦτα καὶ ὀνομαστήριός ἐστιν ἡ σωτήριος τοῦ βαπτίσματος ἡμέρα Χριστιανῶν; ὅτι τῆνικαῦτα πλαττόμεθα καὶ τυπούμεθα, καὶ εἶδος καὶ ὄρον ἢ ἀνεῖδαι; καὶ ἀόριστος; ἡμῶν λαμβάνει ζωὴ. Ἄλλως; τὸ τῷ γινώσκοντι τὰ ἴδια τότε γινωσκόμενοι; καὶ ἢ φησι Παῦλος, « Γινώσκεις Θεόν, μάλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, » τὴν σημαντικὴν φωνὴν τὴν ἐπινοουμένην κατὰ ταύτην ἀκούομεν τὴν ἡμέραν, ὡς ἂν τότε γινωσκόμενοι καθαρῶς · τὸ γὰρ τῷ Θεῷ γνωσθῆναι τοῦτό ἐστι; ὡς ἀληθῶς γινώρισμον εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ τῶν μηδὲν κοινὸν πρὸς τὴν ζωὴν ταύτην ἐχόντων ὁ Δαβὶδ εἶπεν, « Οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου. » ἄγνωστοι γὰρ καὶ ἀφανεῖ;· οἱ τοῦ φωτὸς ἐκείνου πόρρω κατέστησαν ἄετοῦς. Οὐτε γὰρ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ φωτὸς χωρὶς τῶν ὀρῶσθαι δυναμένων γένοιτ' ἂν οὐδὲν φανερὸν οὔτε τῷ Θεῷ γινώρισμον, ᾧ μὴ δέξασθαι συνέδη τὴν ἐκαίθην ἀκτίνα. Τὸ δὲ ἀκτιν, ὅτι μηδὲ ἐστιν ἔλας τῇ ἀληθείᾳ, ὃ μὴ δῆλον ἐκείνῳ γίνεται τῷ φωτί; καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον « Ἐγὼ Κύριος τοῦς ὄντας; αὐτοῦ, » καὶ αὐθις τῶν παρθένων τὰς μωρὰς οὐκ εἰδάναι λέγει.

A sive immersus. Significans vero Paulus, « indumentum » et « sigillum » eodem spectare, nunc quidem Christianis inscriptum et formatum, nunc quasi vestimentum circumdatum esse affirmat. Nam Galatis ita scribit : « Filii, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis », et : « Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis ». Etenim aurum, argentum et æs, donec igne colliquefacta fluant, materiam intuentibus nudam exhibent : unde et aurum tantummodo, aut argentum, aut æs ea ipsa materia nominatur. Ubi vero instrumento ferreo ad formam recipiendam compulsus fuerit, non jam materia, sed forma prius apparet, sicut vestes prius, quam corpora videntibus occurrunt. Ex quo etiam nomen aliquod proprium adipiscitur; statua enim, aut annulus, aut quodcunque tandem huiusmodi rerum, quæ jam non materiam, sed formam et speciem duntaxat significant, appellatur. Ac fortassis autem propterea salutaris baptismatis dies etiam Christianis est ὀνομαστήριος (id est, eo nomina baptizatis imponuntur), quoniam tunc fingimur et formamur, vitæque nostra informis et incircumscrip-ta faciem, et terminum, ac limitem certum accipit. Insuper ab eo qui suos cognoscit tunc primum cogniti (et ut Paulus ait : « Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cum cognovistis a Deo »), vocem illam significantem, cognomen nostrum illo die audimus, velut tunc plane cogniti. Deo enim cognitum esse, hoc est, vere notum esse. Quapropter et David de his quibus cum hac sancta vita nihil est rei, « Non ero, inquit, memor nominum illorum per labia mea ». Ignoti enim et obscuri sunt, qui semet a luminibus valentibus citra lumen quidquam est aspectabile, accepit. Causa est, quod reipsa ne est quidem

illo procul removerunt. Neque enim oculis aspicere neque Deo notum, quod inde radium lucis non omnino, quod illo lumine non manifestatur. Et hac ratione « Novit Dominus qui sunt ejus ». Et rursum fatuas virgines non se novisse ait.

Διὰ ταῦτα τὸ βάπτισμα φωτισμ, ὅτι τὸ ἀληθινὸν εἶναι παρέχον γινωρίμιος καθίστησε τῷ Θεῷ, καὶ ποδὸς τὸ φῶς ἄγον ἐκείνο τῆς ἀφανοῦς ἀπίστησι πονηρίας. Διὰ τοῦτο καὶ λουτρὸν διότι φωτισμα· οὕτω γὰρ παρέχει τῷ φωτὶ καθαρῶς ὀμιλῆσαι πάντα μολυσμῶν, ὅς τὴν θεῖαν ἀκτίνα τῶν ψυχῶν τῶν ἡμετέρων διείργει, καθάπερ τι μεσότοιχον ἐξελάδ. Χάρισμα δὲ ὅτι γέννησις· τῆς γὰρ γεννήσεως τῆς αὐτοῦ τί ἂν τις προσιπενέγκοι, ἐπεὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς γεννήσεως τῆ; φυσικῆς ἔχει, οὐδ' αὐτὸ τὸ βούλεσθαι προσιτάγομεν τῶν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἀγαθῶν, εἰ τις ἀκριβῶς ἐθέλοι σκοπεῖν; Βουλόμεθα γὰρ, ἀ καὶ ἐστὶν ἐνθυμηθῆναι ταῦτα δὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, οὐδὲ λογιῆσθαι δύναται ἂν πρὶν εἰς πέτρην ἐληλυθέναι. Ἐλευθερίαν γὰρ ἀκούοντες προκειμένην καὶ βασιλείαν, εὐδαίμονά τινα λογιζόμεθα ζωὴν, ἣν ἔξαστιν ἀνθρώπινους δέξασθαι λογισμούς· τὸ δὲ ἐστὶ παντάπασιν ἄλλο, μείζον καὶ τῆς διανοίας

Idcirco baptisma « illuminatio » dicitur, quoniam verum esse præstans, notos Deo facit, et in lumen illam producens, a caliginosa improbitate conjungit. Ob id ipsum etiam « lavacrum, » quia illuminatio. Sic enim dat cum luce defæctatum ac purum habere commercium, cum omne inquinamentum, quo divinus radius ab animabus nostris excluditur, velut medium parietem diruit. « Charisma » autem, sive « donum. » Nam ad generationem spirituales suam quid est, obsecro, quod prius quisquam confert? Etenim haud secus quam in generatione naturali se res habet : nec ipsam quidem voluntatem bonorum e baptismo existentium afferimus, si quis penitus rem introspererit. Libet enim ea que sunt cogitare; ast hæc « in cor hominis non ascenderunt », nec potest quisquam ea mente concipere, donec experiatur. Nam cum audimus libertatem et regnum esse proposita, vitam quamdam

Galat. iv, 19. Galat. iii, 17. Galat. iv, 9. Psal. xv, 4. Num. xvi, 5; II Tim. ii, 19. Matt. xxv, 12. I Cor. ii, 9.

felicem cogitamus, quam animus humanus complecti queat. Atqui istud omnimodis aliud est, ingenioque ac desiderio nostro superius. « Uinctio » autem sive « chrisma » appellatur, quia Christum propter nos unctum initiatis inscribit, et sigillum est, ipsum Salvatorem imprimens. Uinctio enim ubique, per totam formam corporis suscipientis perfecte penetrans, et illud adaptans, ipsum unctum ex ipso expressum et signatum facit, et formam ostendit, et sigillum est revera. Docuimus porro sigillum idem quod generationem posse, sicut idem quod sigillum, indumentum et immersio. Sed quoniam donum, et illuminatio, et lavacrum eodem quo formatio generatioque pertinent, patuit, omnem baptismatis appellationem unum illud significare, nempe hoc lavacrum generationem et vitæ in Christo principium vobis esse. Utrum autem cæremoniæ, et quæ recitantur in hoc mysterio, hanc vim habeant, clarebit iis, qui initiationem istam particulatim expenderit.

Cernitur enim qui ad mysterium hoc percipiendum accedit, antequam initiatur, nondum Deo reconciliatus, nondum a veteri dedecore ac turpitudine immunis. Precatur quippe initiator ante aliam cæremoniam, ut a quo occupatus est dæmone, liberetur. Ne: solum alloquitur Deum pro eo, sed et ipsum catechumenum adoriens, tyrannum increpat, et flagello insectatur. Flagellum est « nomen illud super omne nomen »⁶⁶. » Tantumque abest ut vivat, et filius atque hæres sit, ut adhuc in tyranni principio versetur. Nam qui cum maligno rationes habet, is a Deo penitus recedit. Hoc vero est pronus mortuum esse. Quare etiam veluti ad exanimum adhuc accedens initiator, in faciem ejus sufflat: quæ insufflatio vitæ coelitus inferendæ tecta significatio est. Quæ sequuntur, respondent. Omnia enim sunt quasi modo procreatorum, et præsentia quæque in manibus sunt despicientium, et ad moderamen aliud translatorum. Urgetur enim e duplici mundo hunc contemnere, illum honorare; et vitæ huic quidem valedicere, illam vivere; et vitæ ducein hunc velis remisque fugere, illum quam studiosissime sequi. Igitur quia præsentia deponit, satis indicat, quorum semet nondum adhuc reconciliatus condemnet. Quia autem visa pulchriora, et a se præsentibus anteposita, ab hoc mysterio accipit, ostendit, se quod baptizatus sit, vitam laudabilem exordiri. Templum quippe ingressus, vestem deponit, et calceamenta solvit, veste et calceis, quæ ad vitam sunt necessaria, priorem vendi rationem insinuans. Præterea ad occidentem conversus, spiritum ore emittit, vitæ in tenebris actæ indicium; manus extendit, et tanquam præsentem sibi quem incumbentem malignum repellit, et ceu impurum scelestumque abominatur, fœderique inimicissimo et infideli et causæ omnis exitii renuntiat, amicitiamque longe acerbissimam dissuit;

A και τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἡμετέρας. Χρίσμα δὲ οὗτιν δι' ἡμᾶς χρισθέντα, τὸν Χριστὸν, ἐγγράφει τοῖς τελουμένοις, καὶ σφραγίς ἐστὶν αὐτὸν ἐσημαίνουσα τὸν Σωτήρα. Τὸ γὰρ χρίσμα πανταχοῦ διὰ πάσης ἀκριδῶς τῆς μορφῆς ἀφιγμένον τοῦ σώματος τοῦ δεξαμένου καὶ προσαρμόσαν αὐτὸν ἐν αὐτῷ φέρει τὴν ἀτλημιμένον ἐνσημανθέντα, καὶ τὸ εἶδος δεικνύσκει καὶ σφραγίς ἐστὶν ἀτεχνῶς. Δέδεικται δὲ τοῖς εἰρημένοις, τῇ γεννήσει ταῦτ' εὐνάσθαι τὴν σφραγίδα, καθάπερ καὶ τῇ σφραγίδι τὸ ἐνδομα καὶ τὸ βῆπτισμα. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ χάρισμα καὶ τὸ φῶτισμα καὶ τὸ λουτρον τῇ πλάσει καὶ γεννήσει πρὸς ταῦτ' φέρει, δῆλον ἐγένετο, πᾶσαν τοῦ βῆπτισματος ἐπωνυμίαν τὸ ἐν ἐκείνῳ σημαίνειν, ὡς ἄρα γένησι; καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς ἡμῖν ἐστὶν ἀρχὴ τὸ λουτρον. Εἰ δὲ καὶ τὰ τελούμενα καὶ λεγόμενα τοῦ μυστηρίου τοῦτου δύναται τὸν λόγον, φανερόν θν εἶη κατὰ μέρος τὴν τελετὴν ἐπιούσι.

Φαίνεται γὰρ ὁ προσῶν τῷ μυστηρίῳ πρὶν τελεσθῆναι μήπω Θεῷ κατηλλαγμένος, μήπω τῆς ἀρχαίας αἰσχύνης ἀπηλλαγμένος· εὐχεται γὰρ αὐτῷ προσῶντι, πρὶν ἄλλο τι τελεσθῆναι, τὴν τοῦ κατέχοντος δαίμονος ἀπαλλαγὴν ὁ τελῶν, καὶ οὐ τῷ Θεῷ περὶ αὐτοῦ διαλέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ ἐπιπεσόντων ἐπιτιμᾷ τῷ τυράννῳ καὶ ἐλαύνει μαστιζῶν. Ἡ δὲ μάστιξ αὐτῷ « τὸ θυμᾶ ἐστὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν θυμᾶ. » Τοσοῦτον ἀπέχει ζῶν εἶναι καὶ υἱὸς καὶ κληρονόμος, ὅς γε ἐστὶ τῷ τυράννῳ δουλεύει· συμβαίνει γὰρ τῷ πονηρῷ συνόντα Θεοῦ παντελῶς ἀφιστάναι, τὸ δὲ ἐστὶ παντάπασι νεκρὸν εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἂν οὐπω ζωῆς μετεληφότος προσελθὼν ὁ τελεστής ἐπιφυσᾷ τῷ προσῶπῳ τὸ γὰρ ἐμφύσημα ἀνοθεν ζωῆς ἀνιγμα. Καὶ τὰ ἐξῆς δὲ ἀκολουθῶς ἔχει· πάντα γὰρ τῶν ἁρτι καθισταμένων, καὶ τῶν μὲν παρόντων καὶ ἐν χερσὶν ὑπερορώντων, ἐπ' ἄλλα δὲ μετατιθεμένων. Ἐπιέγεται γὰρ κόσμων τοῦ μὲν καταφρονῆσαι, τὴν δὲ τιμᾶσαι, καὶ βίον τὸν μὲν ἀποφγεγόναι, τὸν δὲ βῖοναι, καὶ ζωῆς ἡγούμενον τὸν μὲν ἐκ παντὸς τρόπου φευγεῖν, τὸν δὲ πάσης σπουδῆς διώκειν. Οὐκοῦν δι' ὧν μὲν ἀποτίθεται τὰ παρόντα, δῆλός ἐστιν ὧν κατεγνώκει μήπω καὶ νῦν ἀπηλλαγμένος· δι' ὧν δὲ τὰ δόξαντα καλλῶν καὶ ἀπροῦθηκε τῶν παρόντων ἀπὸ τοῦ μυστηρίου τούτου λαμβάνει, δείκνυσαι τῷ βαπτισθῆναι τῆς ἐπαινουμένης ἀρχόμενος ζωῆς. Τὸν γὰρ ἱερὸν εἰσελθὼν οἶκον τὸν χιτῶνα κατατίθει· καὶ τὰ ὑποδήματα ὑπολύει, τῷ ἱματίῳ καὶ τοῖς ὑποδήμασιν, ἃ πρὸς τὴν ζωὴν βοηθεῖ, τὸν πρότερον αἰνιττόμενος βίον. Ἐστὶ δὲ πρὸς δυσμᾶς ἀποβλέπων πνεῦμα τοῦ στόματος ἀποπνεῖ, τῆς ἐν σκότει ζωῆς σημεῖον, χεῖράς τε ἐκτείνει· καὶ ὡς παρόντα καὶ ἐπιχέμενον τὸν πονηρὸν ἀπαθροῖται καὶ ὡς ματρῶν καὶ βδελυροῦ καταπτύει, καὶ τὰς ἐχθίστας καὶ ἀπίστοις καὶ δόξαιον παντὸς αἰτίας ἀρνεῖται σπονδᾶς καὶ τὴν φιλίαν τὴν πικρὰν παντάπασι διαλύει καὶ τὴν ἐχθραν ἐπαινεῖ. Καὶ ἐπεὶ φύγει τὸ σκότος, ἐ..

⁶⁶ Philipp. ii, 9.

τὴν ἡμέραν τρέχει καὶ πρὸς τὴν ἕω στραφεὶς ζητεῖ ἅ
 τὸν ἥλιον, καὶ λυθεὶς τῶν τοῦ τυράννου χειρῶν τὸν
 βασιλέα προσκυνεῖ, καὶ τοῦ νόθου καταγούς τὸν
 γνήσιον ἐπιγινώσκει δεσπότην, καὶ εὐχεται ὑποτα-
 γῆσθαι αὐτῷ καὶ δουλεύσειν ὅλη ψυχῇ καὶ πρὸς γε
 τούτων ὡς Θεὸν εἰς αὐτὸν πιστεύειν καὶ ἅπερ αὐ-
 τοῦ προσέχε γινώσκειν. Καὶ τοῦτο γὰρ ἀρχὴ τῆς
 μακαρίας ζωῆς, ἡ ἀληθὴς περὶ Θεοῦ γνῶσις· « Τὸ
 γὰρ ἐπίστασθαι σε, φησὶ Σολομών, ρίζα ἀθανασίας, »
 ὡς περ τὸ ἀγνοῆσαι τὸν Θεὸν τὸν θάνατον εἰσηνεγκεν
 ἐξ ἀρχῆς. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Ἄδᾶμ τὴν θεῖαν ἀγνοήσας
 φιλανθρωπιαν βάσκανον εἶναι ψήθη τὸν ἀγαθόν, καὶ
 τῆς σοφίας ἐπιλαθόμενος λαθεῖν ἐνόμισε τὸν σοφόν,
 τῷ δραπέτῃ προσετέθη τὸν δεσπότην περιδιδῶν, καὶ
 διὰ τοῦτο τοῦ παραδείσου τε ἀπηλάθη καὶ τὴν ζωὴν
 ἀφῆρη καὶ ὠδυνήθη καὶ ἀπέθανεν ὅθεν τῷ πρὸς
 τὴν ζωὴν ἐπιγομένῳ καὶ τὸν Θεὸν ἠγείσθαι τὴν
 περὶ Θεοῦ γνῶσιν πᾶσα ἀνάγκη.

Καὶ τὸ γυμνωθῆναι δὲ καθάπαξ καὶ τὸν τελευταῖον
 καταθέσθαι χιτῶνα δείκνυμεν ἄρτι τῆς εἰς τὸν πα-
 ράδεισον φερούσης ἀπτόμενοι καὶ τὴν ἐνταῦθα ζωὴν.
 Ὁ μὲν γὰρ Ἄδᾶμ ἀπὸ τῆς εὐδαιμόνης ἐκείνης περι-
 βολῆς ἐπὶ τὴν γύμνωσιν ἐλθὼν, ἀπὸ ταύτης ἐπὶ τὴν
 ἀθλίαν ταύτην ἤκε σκευήν. Ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῶν δερ-
 ματῶν χιτῶνων ἐπὶ τὴν γύμνωσιν ἰόντες καὶ διὰ
 τοῦ αὐτοῦ βυθίζοντες μέσου δῆλοι καθέσταμεν τὴν
 αὐτὴν ἐπαινήσαντες ὁδὸν καὶ πρὸς τὸ ἰμάτιον ἐπιγύ-
 μενοι τὸ βασιλικόν, καὶ ὅθεν καὶ δι' ὧν ἐκεῖνος κατ-
 ἤλθεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἡμεῖς ἐνθένθεν ἐπαι-
 ῖντες. Ἐῖη δ' ἂν κάκεινον σημεῖον τὸ γυμνωθῆναι,
 τοῦ νῦν καθαρῶς τῷ ἀληθινῷ φωτὶ προσεῖναι μηδὲν
 ἐπιφερομένους· ὅθεν ἡ σκιά τοῦ θανάτου, καὶ ἡ τὴν
 μακαρίαν ἀκτίνα τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἀπο-
 τειχίζει, καθάπερ τὰ ἰμάτια τειχίον τί ἐστι μεταξὺ
 τοῦ φωτός τούτου καὶ τῶν σωμάτων.

Καὶ μὴν καὶ ἡ τοῦ ἐλαίου χρίσις γένοιτο μὲν ἂν
 καὶ ἄλλου τινὸς σημεῖον, καὶ πρὸς τοῦτο δὲ δύναται
 φέρειν. Ἐννοῶμεν γὰρ τὴν Ἰακώβ στήλην, ἣν τῷ
 ἐλαίῳ χρίσας προσήνεγκε τῷ Θεῷ, καὶ τοὺς βασιλέας
 καὶ τοὺς ἱερέας αὐτῷ τούτῳ τῷ κοινῷ καὶ τῷ Θεῷ
 καθιερούμενους, οἱ φησὶ μὲν αὐτοῖς οὐδαμῶς, τῷ
 Θεῷ δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ ζωῆς, πρὸς ἣν ἐτάχθησαν.
 Καὶ ἡμεῖς γὰρ τῆς οἰκείας ζωῆς καὶ ἡμῶν αὐτῶν
 ἐξιστάμεθα τῷ Θεῷ· τότε ἐστὶ τὸ παλαιὸν ἀποβαλόν-
 τας εἶδος ὁμοίους αὐτῷ γενέσθαι, καὶ τὸ σύμβολον
 οἰκεῖον καὶ τῆ τῶν Χριστιανῶν ἐπωνυμία πᾶνυ προσ-
 ῆγον. Χριστάμεθα γὰρ, καὶ ὅς ζητοῦμεν ποικίνας, Χρι-
 στός ἐστι τῆ θεότητι τὴν ἀνθρωπότητα χρίσας, ἐπὶ
 καὶ αὐτοῦ τοῦ χρίσματος αὐτῷ κοινωνοῦμεν· καὶ
 γὰρ τοῦ χρίσματος ἐκείνου τοῦτο τὸ χρίσμα σημεῖον,
 καὶ δείκνυσιν ὁ τελῶν, δι' ὧν ἐπάδει χριστομένη τῷ
 τελουμένῳ. Ταῦτα γὰρ ἔστιν ἐκεῖνα, δι' ὧν ὁ Δαβὶδ
 τὴν χρίσιν ἐκείνην ἐμήνυσε καὶ τὴν βασιλείαν ὁ
 μὲν γὰρ ἱερεὺς, « Χρίεται, φησὶν, οὗτος (τὸν τελοῦ-
 μενον λέγων) ἑλαῖον ἀγαλλιάσεως » ὁ δὲ Δαβὶδ,
 « Ἐχρίσέ σε (φησὶν πρὸς τὸν Σωτῆρα), ὁ Θεὸς ὁ

et odium amplectitur; et e tenebris a l diem pro-
 currit; atque ad orientem respiciens, solem quaerit;
 expeditusque e tyranni manibus, regem adorat, et
 contempto spurio, legitimum Dominum agnoscit,
 illi subijci et tota anima servire optat; et ante
 haec in eum, ut in Deum credere. Et ad eum per-
 tinentia cognoscit. Nam et hoc beatæ vitæ initium
 est, vera de Deo cognitio. « Scire enim justitiam
 tuam et virtutem tuam, ait Salomon, radix immor-
 talitatis »; sicut ignorare Deum, mortem inexit
 a principio. Postquam enim Adamus divinam beni-
 gnitatem ignorans, eum qui bonus est, invidium
 existimavit, et oblitus sapientiæ, se latere sapieu-
 tem est arbitratus, Dominum despiciatui ducens,
 fugitivo adhæsit. Atque ob id paradiso expulsus,
 et vita spoliatus, et doloribus cumulatus, mortem
 denique perpesus est. Itaque ad vitam et ad
 Deum properanti cognitionem de Deo præire pro-
 sus est necessarium.

Et dum denudamur, intimamque tunicam exui-
 mus, nos modo viam in paradysum ducentem, et quæ
 illic degitur vitam ingressos ostendimus. Adam
 enim cum a beatis illis septis in nuditatem inci-
 disset, ab ea ad hæc miseranda gestamina deve-
 nit. Nos contra a pelliceis tunicis ad nuditatem
 venientes, et per idem medium incedentes, nos eo-
 dem reverli itinere, et ad regiam vestem recupe-
 randam festinare demonstramus: et unde, et per
 quæ ille in hunc mundum descendit, nos hinc
 reverti. Sit autem et illud signum nuditatis, quod
 nunc pure ad verum lumen accedimus, nihil affe-
 rentes, unde umbra mortis et quæ beatum radium
 animarum humanarum intercipere queant; sicut
 vestimenta ut murulus quidam inter lumen hoc
 et corpora intercedunt.

Verumenimvero olei unctio et alius rei indi-
 cium esse, et aliorum spectare potest. Recordor
 enim lapidis Jacob, quem oleo delibutum obtulit
 Deo: et reges et sacerdotes hoc ipso, oleo in-
 quam, populo et Deo consecratos: qui sibi quidem
 neutiquam, sed Deo et reipublicæ vivunt, propter
 quam instituti sunt. Et nos quoque a vita propria,
 et a nobis ipsis, Deo desciscimus. Hoc autem est
 pristina forma recepta, illi similes fieri, et symbolum
 proprium Christianorumque cognominis in
 primis conveniens. Ungimur enim, et cujus simili-
 tudinem concupiscimus, Christus est, qui divini-
 tate humanam naturam unxit; siquidem et in un-
 ctione cum ipso communicamus; quandoquidem
 illius unctionis hæc unctio signum et nota est,
 idque initiator his quæ super initiatu et uncto
 recitare consuevit, significat. Sunt quippe eadem
 illa, per quæ David unctionem Christi regnumque
 indicat. Sacerdos enim, « Ungitur hic, inquit,
 (initiatu puta) oleo exultationis. » David au-
 tem, « Unxit te (alloquitur Salvatorem) Deus Deus

† Sap. xv. 3.

tunc oleo exultationis præ participiis tuis ⁸⁸, et participes vocans nos, quos propter benignitatem regni socios facit.

Hucusque igitur nondum vivimus. Signa enim sunt hæc initiando, et principia quædam, et præparationes vitæ. Postquam autem aquis coopertus erit emergerit. Trinitate super eo nominata, tunc totum quod desiderabatur accipit, et generatur, et formatur generatione et formatione dici, sicut inquit David ⁸⁹, suscipitque præclarum signaculum, et omni quam quærebat felicitate possitur, sitque lux, qui nuper erat tenebræ, et subsistit, qui nihil erat, etque a Deo in familiarem et filium cooptatur, a carcere et extrema servitute ad regium thronum provecus. Hæc enim aqua aliam quidem vitam tollit, aliam efficit, et veterem hominem occidens, novum exurgere facit. Hoc maxime intelligunt, qui reipsa experti sunt. Deinde et quæ in Ipso mysterio cernuntur, hoc dant per omnia conjicere. Nam quod aquam subiens semet occultat, videtur fugere vitam, quæ hoc cæli spiritu alitur. Fugere autem vitam, hoc est emori. Rursum, quod emergit, et in aere ac luce conspicitur, vitam consecrari et adipisci videtur. Propter hoc et Deum hic fabricatorem vocamus, quod isthæc vitæ primordia sunt, et fabricatio secunda, priore præstantior; imago enim exactius quam antea effingitur et statua in typum similitudinemque divinam expressius formatur. Idcirco et purius archetypum proponi nunc oportebat. Etenim qui baptizant, Deum ad sacrum fontem invocantes, non eum nomine Dei appellant, quod est Trinitati commune, nec eo saris theologice, hoc est, non perspicue et discrete divinitas indicatur: sed plenius et consummatius eum nominantes, proprietates uniuscujusque personæ celebrant.

Subest et alia causa. Etsi enim una benignitate generi nostro Trinitas salutem dedit, tamen quælibet sacrarum hypostáσεων proprium quiddam contulisse prædicatur. Pater enim reconciliatus est, Filius reconciliavit, Spiritus sanctus inter amicos jam ascriptis donum datus est. Et illo quidem liberavit; hic pretium factus est, quo liberati sumus; Spiritus ipsa libertas est: « Ubi enim Spiritus Domini, juxta Pauli vocem, ibi libertas ⁹⁰. » Et Pater quidem formavit, Filius reformavit: « Spiritus est qui vivificat ⁹¹. » Nam et prima fabricatione Trinitas adumbratur. Pater nempeungebat, Filius manus erat argenti, Paraclitus spiritus erat vitam inspiranti. Et quid ego istis immeror? In hoc divinorum operum solo Deus discretus est. Nam cum multa sint merita quibus omni ætate Deus creaturam est prosecutus, nullum invenias, quod ad Patrem solum, aut ad Filium solum, aut ad Spiritum sanctum solum referatur; sed omnia Trinitati communia sunt,

« ἐπὶ τοῦ σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, παρὰ τοὺς μετόχους σου. » μετόχους λέγων ἡμεῖς, οὗς διὰ φιλανθρωπίαν κοινωνοὺς ποιεῖται τῆς βασιλείας.

Μέχρι μὲν δὴ τούτων οὐπω ζῶμεν· σημεῖα γὰρ ἐστὶ ταῦτα τῆς τελομένης καὶ προτέλειαι· τινες καὶ προπαρασκευάζει τῆς ζωῆς. Ἐπειδὴν δὲ τῷ ὕδατι καλυφθεὶς τρισσῶς ἀναδύῃ τῆς Τριάδος ἐπαδομένης, τῆν·καῦτα τὸ ζητούμενον ἅπαν ὁ μεμυημένος λαφροθάνει καὶ γεννᾶται καὶ πλάττεται τὴν ἡμερὴν γέννησιν καὶ πλάσιν, ἢ Δαβὶδ εἶπε, καὶ δέχεται τὴν καλὴν σφραγίδα καὶ πᾶσαν ἔχει τὴν ζητουμένην εὐδαιμονίαν, καὶ γίνεταί φῶς σκότος ὧν πρότερον, καὶ ὑψίσταται μὴδὲν ὧν, καὶ οικειοῦται καὶ λιοθετεῖται Οεῶ ἀπὸ δεσποτικῆς καὶ δουλείας τῆς ἐσχάτης ἐπὶ τὸν βσιλείων ἀγόμενος θρόνον. Τὸ γὰρ ὕδωρ τοῦτο ζωὴν τὴν μὲν ἀπέλλουσι, τὴν δὲ ἀναδείκνυσσι, καὶ τὸν μὲν παλαιὸν ἀνθρώπων ἀποκινῆγει, τὸν δὲ νῦν ἀνίστησι. Τοῦτο δὲ μάλιστα μὲν τοῖς πειραμένοις ἀπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων γίνεται ἔηλον ἔπειτα δὲ καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ μυστηρίου τοῦτο δίδωσι διὰ πάντων εἰκάσειν. Τῷ γὰρ ὑπεδύντα τὸ ὕδωρ αὐτὸν ἀφανίζεται δοκῶν φεύγειν τὴν ἐν τῷ ἀέρι ζωὴν, τὸ δὲ φυγεῖν τὴν ζωὴν, τοῦτό ἐστιν ἀποθνήσκειν τῷ ὀφθαλμοῦ ἀναδύντα τῷ ἀέρι καὶ τῷ φωτὶ συγγενέσθαι ζωὴν εἶκοι διακίειν καὶ τυχεῖντα λαβεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν δημιουργὸν ἐν ταῦτα καλοῦμεν, ὅτι ζωῆς ἀρχὴ τὰ παρόντα καὶ δημιουργία δευτέρα πολλῶ τῆς πρώτης ἀμείνων. Γράφεται γὰρ ἀκριβέστερον ἢ πρότερον ἢ εἰκῶν, καὶ ἀνδρίας εἰς σαφέστερον τὸν θεὸν πλάττεται τύπον διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀρχέτυπον νῦν εἶδει καθαρώτερον προτεθῆναι. Τὸν γὰρ θεὸν ἐπὶ τὸ λουτρὸν οἱ βαπτίζονται καλοῦντες οὐ τὸ θεός· ὄνομα τὸ κοινὸν τῇ Τριάδι· βῶσις, ὅπερ οὐκ ἐστὶ σαφῶς καὶ διακεκριμένως θεολογούντων, ἀλλ' ἀκριβέστερον καὶ τελεώτερον τὰς ιδιότητας ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων ἀνυμνοῦσι.

Καὶ μὴν καὶ δι' ἐκείνων τὸν λόγον. Εἰ γὰρ μὴ φιλανθρωπία τὸ γένος ἔσωσεν ἡ Τριάς, ἀλλ' ὁμοῦ τῶν ὑποστάσεων ἐκάστη τῶν μακαρίων ἰδίαν τιὰ λέγεται συντέλειαν εἰσαπέχει. Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ διήλλαχται, ὁ δὲ Υἱὸς διήλλαξε, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅλοις ἤδη καταστάσει δῶρον ἐγένετο. Καὶ ὁ μὲν ἔσωσεν, ὁ δὲ τὸ λῦτρον ἦν ὃ λελύμεθα, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐλευθερία· « Οὐ γὰρ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία, » Παύλου φωνή. Καὶ ὁ μὲν ἀνέπλασε, τῷ δὲ ἀνεπλάσθημεν, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐστὶ ζωοποιούν· ἐκεῖ καὶ κατὰ τὴν πρώτην δημιουργίαν ἡ Τριάς ὡς ἐν σκιαῖς ἐγράφετο. Ὁ μὲν γὰρ ἐπλασεν, ὁ δὲ χεῖρ ἦν τῷ πλάττοντι, ὁ δὲ Παράκλητος· πνεῦμα τὴν ζωὴν ἐμψυσῶντι. Καὶ τί ταῦτα λέγω; Μόνον γὰρ ἐν τούτῳ τῶν θεῶν ἔργων ὁ θεός· διακρίθη. Πολλῶν γὰρ ὄντων, οὗς ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος· τὴν κτίσιν εὐποίηκεν ὁ θεός, οὐκ ἂν εὐροῖς οὐδὲν, ὁ πρὸς τὸν Πατέρα ἀναφέρεται μόνον, ἢ πρὸς τὸν Υἱόν, ἢ πρὸς τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ πάντα κοινὰ τῆς Τριάδος, ὅτι μὴ δυνάμει καὶ προνοίᾳ καὶ δημιουργίᾳ πάντα ποιεῖ. Ἐπὶ δὲ τῆς

⁸⁸ Psal. xlii, 8. ⁸⁹ Psal. cxxxiii, 16. ⁹⁰ II Cor. iii, 17. ⁹¹ Joan. vi, 64.

οικονομίας καὶ τὸ ἡμέτερον ἀνθρώπως γένος, καὶ αὐτοῦ καινὸν ἐγένετο, καὶ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν ἐβουλήθη μὲν ἡ Τριάς κοινῆ, καὶ ὅπως ἂν γένοιτο προύνοηθη ἐνεργεῖ δὲ οὐδέτι κοινῆ. Αὐτοῦργῳ; γὰρ οὕτως ὁ Πατήρ οὕτως τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ μόνος ὁ Λόγος, καὶ μόνος ὁ Μονογενὴς αἷματος ἠνέσχετο καὶ σαρκὸς καὶ ἐπλήγη καὶ ὠδυνήθη καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, δι' ὧν ἡ φύσις ἀνεβίω καὶ τὸ βάπτισμα συνέστη, ἡ καινὴ γέννησις καὶ ἀνάπλασις. Οὐκοῦν ταῖς ὑποστάσεσι διειροδύνας ἐπὶ τοῦ θεοῦ λουτροῦ τὸν Θεὸν ἔδει καλεῖν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν ἱερὰν πλάσιν κομιζομένους; ἢ διακεκριμένον τὸν Θεὸν ἀπέδειξε μόνη.

tebat (in nomine scilicet Patris, et Filii et Spiritus Deum discretum ostendit, reportarent.

Τί οὖν μὴ καὶ τὴν οἰκονομίαν καὶ μάλιστα ταύτην Β ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἀνυμνοῦμεν; Πάνυ μὲν οὖν οὐ δι' ὧν λέγομεν, ἀλλὰ δι' ὧν πράττομεν. Τὸ γὰρ καταδύοντα τρισσῶς ἀναδύναί, τίς οὐκ ἴδεν ἐπιτὸν τριήμερον θάνατον τοῦ Σωτῆρος εἰσάγει καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἃ τέλος ἐστὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας; Καὶ οὐ μάλιστα, αἶμα; τὴν μὲν θεολογίαν βοῶμεν, τὴν δὲ οἰκονομίαν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδεικνύμεθα σιωπῆ. Τὸ μὲν γὰρ ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ εἰς γνώσιν ἀνθρώποις διὰ τῆς φωνῆς ἀφίκετο μόνος, τὸ δὲ ἐγένετο καὶ ὠράθη τοῖς τῶν ἀνθρώπων ὀφθαλμοῖς, ἀφῆς ἠνέσχετο καὶ χειρῶν ὅθεν ὁ μακάριος Ἰωάννης καὶ ἄμφω ταῦτα τοῦτο κάκεινο περὶ τοῦ διπλοῦ Σωτῆρος γινώσκων εἶπε μὲν· «Ὁ ἦν ἀπαρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ἐπήγαγε δὲ· «Ὁ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς.» Ἐπι δὲ τὴν μὲν θεολογίαν πιστεῦσαι δεῖ μόνον, καὶ ἡ ἐπίδειξις τῆς πίστεως ἐπὶ τῆς φωνῆς (ἃ γὰρ εἰς δικαιοσύνην, φησὶ, πιστεύομεν τῆ καρδίᾳ, ταῦτα τῷ στόματι ὁμολογοῦμεν εἰς σωτηρίαν), τὴν δὲ οἰκονομίαν καὶ μιμήσασθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων δεῖξαι πᾶσα ἀνάγκη· δεῖ γὰρ, φησὶν, ἐξακολουθήσαι τοῖς ἔργοις τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἀναστάντος.

Διὰ ταῦτα τοῖνον ἡ μὲν Τριάς ἐπὶ τῆς φωνῆς, τὸ δὲ πάθος καὶ τὸν θάνατον διὰ τοῦ ὕδατος ἐν τῷ σώματι γράφομεν, τυποῦντες ἡμᾶς αὐτοὺς εἰς τὸ μακάριον εἶδος ἐκεῖνο καὶ τὴν μορφήν. Οὐκ ἄλλο μὲν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι πανταχόθεν τῶν περὶ τὸ βάπτισμα θεωρουμένων ἀπὸ τε τῆς τάξεως αὐτῆς τῶν τε ὀνομάτων, ὅθεν αὐτὸ καλοῦμεν, ἀπὸ τε τῶν ἐπ' αὐτῷ τελουμένων καὶ ἄδομένων ἐκεῖνο γινώσκομεν, τὴν ἐν τῷ Χριστῷ ζωὴν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαμβάνειν. Τί δὲ ἐστὶν αὐτὸ τὸ εἶναι τὴν ζωὴν, λοιπὸν ἂν εἴη σκοπεῖν. Ἐπεὶ γὰρ τὰ μὲν ἀπολλύμεθα, τὰ δὲ γινόμεθα, καὶ τὰ μὲν βίπτομεν, τὰ δὲ σώζομεν, εἰ τί ἐστὶν ἐκάτερον τούτων γένοιτο ὄφελον, ὄφελον ἂν εἴη τί ἐστὶν αὐτὸ τὸ «κατὰ Χριστὸν ὑποστῆναι.» Ἐστὶ τοῖνον τὸ μὲν ἁμαρτία, τὸ δὲ δικαιοσύνη, καὶ τὸ μὲν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, τὸ δὲ ὁ καινός. Μᾶλλον δὲ ἀκριβέστερον ἐπιτὸν τούτων σκοποῦμεν.

quia scilicet una potestate, providentia et fabricatione efficit omnia. In œconomia autem, qua genus humanum instauravit, etiam ista novitas contigit, et salutem meam voluit quidem Trinitas communiter, et ut restitueretur providit; non tamen etiam communiter eam operata est. Per se enim nec Pater, nec Spiritus, sed solum Verbum et solus Unigenitus operatus est, qui carnem sanguinemque assumere dignatus est, verbera, cruciatus, mortem excepit, et resurrexit, per quæ natura revixit, et quibus baptisma, nova generatio et reformatio constituta est. Itaque personis distinctum Deum in divino lavacro appellare oportet) eos, qui sacram formationem, quæ sola

Quid ergo? num etiam œconomiam et maxime in baptismate laudamus? Nos vero laudamus, non per ea quæ dicimus, sed quæ facimus. Tringem enim immersionem et emersionem, quis non videt triduanam Salvatoris mortem et resurrectionem, quæ totius œconomix finis est, exhibere, oculisque subjicere? Nec temere, opinor, quod theologicum est voce edimus; œconomiam autem rebus cum silentio exprimimus. Illud enim erat ab initio, et per vocem tantummodo in hominum notitiam intelligentiamque penetravit; hoc factum, et humanis oculis conspectum, et manibus contractatum est. Unde et beatus Joannes ambo hæc, hoc et illud de Salvatore gemino cognoscens, dixit quidem: «Quod erat ab initio, quod audivimus,» subiunxit tamen: «Quod vidimus oculis nostris, et manus nostræ contractaverunt de Verbo vitæ.» Præterea theologicum illud credere tantum oportet, et probatio fidei in voce consistit («Quæ enim, inquit Paulus, corde ad justitiam credimus, ea ore ad salutem confitemur.»), œconomia autem et imitanda omnino et operibus demonstranda est. Ejus enim vestigia sequi oportet, qui pro nobis mortuus est et resurrexit.

Idcirco Trinitas quidem in voce est; passionem autem et mortem per aquam repræsentamus, nos ipsos ad beatam illam speciem atque formam informantes. Ex dictis itaque patet, nos undique ex his quæ circa baptismum considerantur, et ex ordine ipso, et ex vocabulis, quibus afficitur, et ex cæremoniis, et verbis quæ in eo administrando adhibentur, illud discere, vitam in Christo a lavacro essentiæ suæ principium capere. Quid autem sit ipsum hoc, esse vitam, deinceps exsequamur. Quoniam enim alia perdimus, alia sumus, et alia projicimus, alia servamus; si constabit quid utrumque horum sit, constabit etiam, quid sit ipsum hoc, «secundum Christum subsistere.» Est igitur illud quidem peccatum, hoc justitia; et illud vetus homo, hoc novus. Sed accuratius hæc discipiamus.

¹¹ I Joan. 1, 1. ¹² Rom. 1, 10. ¹³ I Petr. 11, 21.

Cum peccatum duplex sit, et in utrumque cadat, A hoc est, et aliud in actione, aliud in habitu ver-
latur et hæreat, actio ipsa aliquando non adest,
neque manet, sed simul ac patrata est, esse desi-
nit, sicut telum mox ut vibratum est, præterit.
Reliquit autem vulnus peccatum actionis his qui
illud operati sunt, et vestigium improbitatis, con-
fusionem et reatum pœnæ. Habitus autem a per-
versis actionibus, veluti morbus quidam, corrupta
voluntate animabus inditus, stabilis est, et vinculis
insolubilibus animam astringit, sensusque et cogi-
tata in servitutem redigit, et captos tractat ut qui
pessime in actiones sceleratissimas eos inducens,
per quas ipse conflatus est, et quas semper parit,
generatus et generans secundum idem, et in orbem
quodammodo; unde nullus peccandi finis, dum
habitus actiones producit, accessione autem
actionum habitus augetur: et ita utrisque inanis
invicem perpetuo progredientibus, peccatum vivit,
ego vero mortuus sum: siquidem non heri, nec
nuper peccatum cepit initium, sed ex quo nati
sumus. Mox enim ut Adamus maligno sua concre-
didit, bonumque Dominum contempsit, et volun-
tate distortus ac perversus est, et anima sanitatem
illam ac bonum habitum perdidit, etiam corpus
cadem via incessit, sequæ illi accommodans, sicut
instrumentum in manu artificis, simul perversum
est. Anima namque cum corpore propter artissi-
mam conjunctionem conspirat. Signum hujus
rei: rubescit enim corpus cum illam pudet, et cum
illa angoribus obsidetur, contabescit. Procedente
autem natura, et genere nostro a primo illo cor-
pore latius se diffundente ac propagante per cor-
pora posteriorum, etiam pravitas, velut quidpiam
naturale, didita est.

Quia vero corpus non solum ex animæ motibus
simul afficitur, sed et suos cum ea communicat
(gaudet enim simul anima, et simul dolet: et
temperantes quidam sunt atque ingenui, quia cor-
pus sic est affectum et natum), ideo sequebatur,
etiam unusquisque animam primi Adami vitio-
sitate pro hæreditate adire, ab anima quidem
illius ad corpus, a corpore autem illius ad poste-
riorum corpora, et ab ipsis corporibus ad animas
dimanantem. Et sic est vetus homo, quem cum,
ut vitiositatis seminarium, a primis parentibus
acceperimus, et cum eo in lucem simus editi, nul-
lum diem peccato purum vidimus, nec a pravitate
liberi unquam spiravimus, sed ut Propheta ait,
« alienati sumus a vulva, erravimus ab utero »⁴⁵,
nec infelici illo patrimonio, peccato videlicet, ab
auctoribus generis nostri ad nos propagato, nec
hæreditate malorum contenti fuimus, sed adeo
vitiis nos insuper inservimus, et infandas diviti-
as exaggeravimus, ut posterioribus priora obrueri-
mus, imitatoresque ipsis exemplaribus multo dete-
riores evaserimus. Et quod maximum est omnium,

Τῆς ἀμαρτίας διττῆς οὐσῆς καὶ εἰς ἄμφω χωροῦ-
σης, καὶ τῆς μὲν ἐν ταῖς ἐνεργείαις γενομένης, τῆς
δὲ ἐν τῇ ἔξει συνισταμένης, ἡ ἐνέργεια αὐτὴ μὲν οὐ
πάρεστιν ἐνίοτε, οὐδὲ μένει, ἀλλ' εὐθύς τε ἐγένετο
καὶ οὐκ ἔστι, καθάπερ βέλος ἄμα τῷ πλήξει παρελ-
θὸν· καταλείπει δὲ τὸ τραῦμα τοῖς εἰργασμένοις.
τοῦς τύπους τῆς κακίας καὶ τὴν αἰσχύνην καὶ τὴν
ὕποχρεωσιν εἶναι δίκης. Ἡ δὲ ἔξι· ἀπὸ τῶν πονηρῶν
ἐνεργειῶν, καθάπερ νόσος ἐκ διεφθαρμένης διαίτης
ταῖς ψυχαῖς ἐντεθεῖσα, μόνιμός ἐστι καὶ δεσμοῖς
ἀλύτοις τὴν ψυχὴν καταβεῖ, καὶ δουλοῦται τὸ φρόνη-
μα, καὶ τὰ πάντων κακίστα ἐργάζεται, τοὺς ἀλόντας
εἰς τὰς πονηροτάτας ἐνεργείας ἐνάγουσα, δι' ὧν
συνέστη καὶ ἡς ἐκάστοτε τίχτει, γεννωμένη καὶ
γεννώσα κατὰ ταῦτόν ὡσπερ ἐν κύκλῳ. Ὅθεν συν-
έβαινε τὴν ἀμαρτίαν ἀτελεύτητον εἶναι, τῆς ἔξεως
μὲν τὰς ἐνεργείας ἀπογεννώσης, τῇ προσθήκῃ δὲ
τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἔξεως ἐπιδιδοῦσης· καὶ οὕτω δι'
ἀλλήλων τῶν κακῶν ἀμφοτέρων ἀεὶ προχωροῦντων
ἡ μὲν ἀμαρτία ἐξήσεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον, ἔπει μὴδὲ
χρὸς καὶ πρῶτην ἤρξατο τὸ κακὸν, ἀλλ' ἐξ οὗ γεγόνα-
μεν. Ἀφ' οὗ γὰρ τῷ πονηρῷ πιστεύσας ὁ Ἀδάμ τὰ
ἐκ τοῦ τὸν Δεσπότην περιεῖδε τὸν ἀγαθὸν καὶ τὴν
γνώμην διεστράφη, καὶ ἡ ψυχὴ τὴν ὕψιστην ἐκείνην
ἀπώλεσε καὶ τὴν εὐεξίαν, ἐξ ἐκείνου καὶ τὸ σῶμα
συνέθη τῇ ψυχῇ καὶ ἤρμωσε, καὶ συνδιεστράφη καθ-
άπερ ὄργανον τῇ τοῦ τεχνίτου χειρὶ. Κοινωνεῖ γὰρ
ἡ ψυχὴ τῷ σώματι τῶν παθῶν τῷ ἄκρω ἠνώσθαι·
σημεῖον δὲ· καὶ γὰρ ἐρυθριᾷ μὲν αἰσχυρομένης τὸ
σῶμα, τίχεται δὲ φρονεῖς τῆς ψυχῆς πολιορκο-
μένης. Ἐπεὶ δὲ ἡ φύσις ἐχώρει καὶ προφηεῖ τὸ γένος
ἀπὸ τοῦ πρώτου σώματος ἐκείνου προβαλόν, διεδόθη
καθάπερ ἄλλο τι τῶν φυσικῶν τοῖς ἐξ ἐκείνου σώ-
μασι καὶ ἡ πονηρία.

Ἐπεὶ δὲ οὐ παραπολαύει μόνον τὸ σῶμα τῶν τῆς
ψυχῆς παθῶν, ἀλλὰ καὶ μεταδίδωσι τῶν αὐτοῦ (καὶ
χαίρει γὰρ ἡ ψυχὴ καὶ ἀχθεταί, καὶ σωφρονικοὶ τι-
νὲς εἰσι καὶ ἐλευθέριοι τῷ διακείσθαι ὡδὶ τὸ σῶμα),
διὰ τοῦτο ἀκόλουθον ἦν, καὶ τὴν ἐκάστου ψυχῆν τῆς
τοῦ πρώτου Ἀδάμ κληρονομήσαι κακίαν, ἀπὸ μὲν τῆς
ψυχῆς ἐκείνου πρὸς τὸ σῶμα δοθείσης, ἀπὸ δὲ τοῦ
σώματος τοῖς ἐξ ἐκείνου σώμασιν, ἀπὸ δ' αὐτῶν σω-
μάτων ἐπὶ τὰς ψυχὰς ἐρχομένης. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ
παλαιὸς ἄνθρωπος, ἐν σπέρματι κακίας ἀπὸ τῶν προ-
γόνων λαβόντες ἅμα τῷ φῦναι οὐδὲ μιαν ἡμέραν
καθαρὰν εἰδόμεν ἀμαρτίας, οὐδ' ἀνεπνεύσαμεν ἐλευ-
θεροὶ πονηρίας, ἀλλ', ὅ φησιν ὁ Προφήτης, « ἀπλη-
λοτριώθημεν ἀπὸ μητέρας, ἐπλανήθημεν ἀπὸ γασ-
τρὸς, » οὐ μέχρι τοῦ δυστυχοῦς ἐκείνου κλήρου
στάντες τῆς προγονικῆς ἀμαρτίας, οὐδ' οἷς ἐκληρο-
νομήσαμεν ἀγαπήσαντες κακοῖς, ἀλλ' οὕτω σφόδρα
τῇ κακίᾳ προσθέντες καὶ τὸν πονηρὸν αὐξήσαντες
πλοῦτον, ὥστε τοῖς δευτέροις ἀποκρῦψαι τὰ πρότερα
καὶ τῶν παραδειγμάτων πολλῶν χεῖρους τοὺς μιμη-
σμένους ἀναδειχθῆναι. Καὶ τὸ μέγιστον ἀπάντων,
οὐ γὰρ τις ἐγένετο μεταξὺ διακωχῆ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ

⁴⁵ Psal. LVII, 4 sec. LXX,

συνεχῶς ἡ νόσος ἐχώρει· ἴσως δὲ καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀμήχανον ἦν, τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων αὐτὸ ἑαυτῷ πρὸς θεραπείαν ἀρκέσαι, μήτε, γεγευσμένον σχεδὸν οὐδὲ πώποτε τῆς ἐλευθερίας, μήτε ἐπεὶ μὴ ἐπιπειρατο, δυνάμενον εἰς πόθον ἐλθεῖν καὶ τυχεῖν ἰθελησῆαι καὶ κατὰ τῆς τυραννίδος ἐπινασθῆναι. Τούτων τῶν χαλεπωτάτων δεσμῶν, ταύτης τῆς δίκης, τῆς νόσου, τοῦ θανάτου τὸ λουτρὸν ἀπαλλάττει, οὕτω μὲν βραδίως, ὡς μηδὲ χρόνον δεηθῆναι, οὕτω δὲ παντάσῃ καὶ τελείως, ὥστε μηδὲ ἕγχοσ λειψθῆναι, καὶ οὐ πονηρίας ἀπαλλάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπινασίαν ἔξιν παρέχει. Αὐτὸς γὰρ ὁ Δεσπότης δι' ὧν ἀπέθανεν, ἔδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν ἀποκτείναι τὴν ἀμαρτίαν, δι' ὧν δὲ ἀνεβίω, τῆς καινῆς ζωῆς ἐποίησε κληρονόμους. Ὁ γὰρ θάνατος· ἐκεῖνος, κτεθῆσόν μὲν αὐτὸ τοῦτο θάνατος ἦν, τὴν πονηρὰν ζωὴν ἀποκτείνει, καθύσων δὲ ἐστὶ δίκη, τὴν εὐθύναν λύει τῶν ἀμαρτημάτων, ὧν διὰ τὰς πονηρὰς ἐνεργείας ἕκαστος· ὑπόχρεως ἤμεν.

Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τῆς ἔξεως καὶ τῆς ἐνεργείας συμπύσης ἀμαρτίας τὸ λουτρὸν καθαροῦς ἀποφαίνει, καθύσων κοινωνοὺς ποιεῖ τοῦ ζωοποιοῦ τούτου θανάτου. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς ἀναστάσεως μετέχομεν διὰ τὸ λουτρὸν, ζωὴν ἡμῖν ὁ Χριστὸς δίδωσιν ἄλλην καὶ μέλη πλάττει καὶ δυνάμεις ἐντίθησιν, ὧν δεήσει πρὸς τὸν μέλλοντα βίον ἀφικομένοις. Διὰ τοῦτο γὰρ τῶν ἐγκλημάτων ἄθροον λύομαι καὶ τὴν ὑγίαν αὐτίκα λαμβάνω, μάλιστα μὲν ὅτι Θεοῦ καθαρώς ἔργον, ὃν οὐκ ἐνὶ χρόνῳ δουλεύειν, ἔπειτα οὐδὲ νῦν εὖ ποιεῖ τὸ γένος, ἵνα καὶ χρόνον δεήσει, ἀλλ' εὖ πεποίηκεν. Οὐ γὰρ νῦν δίδωσι τὴν δίκην ὧν ἤμαρτον ὁ Δεσπότης, οὐδὲ νῦν κατασκευάζει τὴν ἰατρειάν καὶ μέλη πλάττει καὶ δυνάμεις ἐντίθησιν, ἀλλ' ἔπλασε καὶ ἐνέθηκε καὶ κατεσκευάσεν. Ἄφ' οὗ γὰρ εἰς τὸν σταυρὸν ἀνέβη καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἡ ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων κατεστή, καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ κάλλος συνέστη, καὶ τὰ νέα μέλη κατεσκευάσθη. Νῦν δὲ προσελθεῖν δεῖ μόνον καὶ προσαγαγεῖν ταῖς χάρισι· καὶ τοῦτο ἡμῖν δύναται τὸ λουτρὸν, συνάψαι τοὺς νεκροὺς τῆ ζωῆ, τῆ ἐλευθερίᾳ τοὺς δεδεμένους, τοὺς διεφθαρμένους τῆ μακαρίᾳ μορφῇ. Ἴδὲ λύτρον ἐδόθη, νῦν λύομεθα μόνον τὸ μύρον ἐχέθη, καὶ ἡ εὐωδία τὴ πᾶν κατέσχε πνεῦσαι· λείπεται μόνον, μᾶλλον δὲ οὐδὲ πνεῦμα. Καὶ γὰρ τὸ δύνασθαι πνεῦσαι παρὰ τοῦ Σωτῆρος· κατεσκευάσθη, καὶ τὸ δύνασθαι λυθῆναι καὶ τὸ δύνασθαι φωτισθῆναι. Καὶ γὰρ οὐ φῶς ἀνέτειλε μόνον εἰς τὸν κόσμον ἐλθὼν, ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμὸν κατεσκευάσθη, καὶ οὐ τὸ μύρον ἐξέχεε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσθῆσιν ἔδωκε· νῦν δὲ τὸ ἱερὸν τοῦτο λουτρὸν ταύταις ταῖς αἰσθήσεσι καὶ ταῖς δυνάμεισι τοὺς λελομμένους συνάπτει. Καθάπερ γὰρ ὅλη ἀνέβησεν καὶ ἄμορφος εἰς τὸ ὕδωρ καταδυόμενος τοῦτο, ἐν αὐτῷ τῷ καλῷ περιτυγχάνομεν εἶδει, ὡς materia specie carens et informis in aquam elegantem reperimus.

Διὰ ταῦτα πάντα ἡμῖν ἄθροον ἀνατέλλει τὰ ἀγαθὰ· προκατεσκευάσθη γάρ· Ἐτὶ ἄριστόν μου ἦτοίμα-

A nulla dantur mali hujus inductæ, sed morbus assidue serpit. Et fortasse propter hanc rationem genus humanum ipsum se curare nullo modo poterat, quod nunquam propemodum libertatem gustavisset, neque, cum expertum non esset, vel ad desiderium saltem illius pertingere, et voluntatem libertatis assequi, contraque tyrannidem exurgere posset. Ab hisce vinculis teterrimis, ab hoc supplicio, ab hoc morbo, ab hac morte fons iste liberat; et ita quidem facile atque expedite, ut nec tempore indigeat, tamque plene ac perfecte, ut ne vestigium quidem relinquatur. Nec solum a vitiositate liberat, sed habitum quoque contrarium ingenerat. Ipse enim Dominus per mortem suam peccati occidendi potestatem nobis dedit, et per resurrectionem vitæ novæ heredes instituit. Mors siquidem illa quatenus hoc ipsum est, mors videlicet, vitam peccatis obnoxium et peccandi habitum interimit. Quatenus supplicium est, pœnas peccatorum tollit, quibus propter actionum perversitatem debebamus.

Atque ad hunc modum ab omni habitus et actionis peccato lavacrum hoc purus præstat, quatenus nos hujus vivificæ mortis participes reddidit. Et quoniam per lavationem hanc etiam resurrectionis consortium obtinemus, vita nos alia Christus donat, et membra fingit, et facultates indit, quibus ad futuram vitam profectis opus erit. Idcirco enim et criminibus statim absolvor, et sanitatem mox adipiscor, maxime, quia Dei solius opus est, qui tempori et moræ non potest alligari. Deinde neque nunc generi nostro benefacit ita, ut tempore egeat, sed benefecit. Non enim nunc pœnas Dominus luit corum quæ peccavimus: neque nunc medicinam parat, et membra format, et vires addit, sed jam formavit, et addidit, et paravit. Ex quo enim in crucem ascendit, spiritumque efflavit, et redivivus prodiit, hominum libertas constituta, speciesque et pulchritudo conciliata, et nova membra adornata sunt. Tantum accedere et sese gratiæ offerre opus est. Et istud in nobis baptismus efficit, ut nimirum mortuos cum vita, et vincetos cum libertate, informes et corruptos cum beata forma conjungat. Persolutum est pretium: nunc tantum e vinculis eximus. Unguentum effusum est, et odoris fragrantia complevit loca omnia: solum ut id spirare possit, a Salvatore nobis comparatum est, sicut posse exsolvi, sicut posse illuminari. Etenim lux non solum orta et in mundum ingressa est, sed et oculum sui videndi creavit; nec unguentum tantummodo effudit, sed ejusdem quoque sensum donavit. Nunc sanctum istud lavacrum ablutos hujusmodi sensibus et facultatibus devincit. Nam hanc demergimur, et in ipsa formam quamdam

Ob hæc subito nobis enascuntur bona omnia; sunt enim prius præparata: • Fraudium meum

paratum est, tauri mei et alilia occisa sunt, inquit, et omnia parata; venite ad nuptias ⁶⁶ Hoc solum restat, ut vocati ad hoc festum occurrant. Occurrentibus autem quid tandem ad felicitatem adhuc deesse poterit? Nihil utique. In venturo quippe sæculo parati ad Christum accedimus; at nunc quidem cum accesserimus, præparamur. Tunc prorsus necessarium erit, omnibus rebus instructos accedere; in præsentī necesse est, ut postquam accesserimus, omnia quibus nos instrui oportet, accipiamus. Tunc fatuis virginibus ad sponsum aditus non patebit; hic autem ad convivium et propinationes vocat. Tunc enim non dabitur mortuum reviviscere, luminibus orbatum aspicere, deformatum ac perditum deo formari ac refingi. Ast in hoc avi curriculo tantum voluntas et animi alacritas requiritur, et hæc omnia consequuntur. Ait enim: «Ego veni in mundum, ut vitam habeant ⁶⁶, » et, «Lux venit in mundum ⁶⁷.» Atque hæc immensa Dei benignitas est, omnia ipsum præstitisse, per quæ e calamitatibus nostris erepti sumus: reliquisse tamen quidpiam, quod ad libertatem ipsi conferremus, nempe salutem nostram baptismo committere, vellicque accedere, ut hinc nobis totum imputetur, meritoremque suorum in nos collatorum gratiam nobis debeat. Proinde cum loti confestim forte de vita exierimus, nihil nobiscum præter sigillum afferentes, perinde ac si pro istoc regno certavissimus, ad coronas vocat.

Quibus igitur malis, quemadmodumque aniuas baptismus absolvat, ex dictis clarum est. Quandoquidem vero et vitam quamdam tribuit per eum qui resurrexit, age, quænam sit illa vita investigemus. Est igitur rationi consentaneum non esse eam quam prius vivebamus, sed ea meliorem naturæque propriam. Nam si priorem adhuc degeremus, quid amplius etiam mori opus esset? Sin aliam, idem valentem, hoc non erat resurgere. Si angelicam, quid nobis commune cum illis? Homo enim lapsus est; lapsum autem esse hominem, et resurgentem fieri angelum, hoc non esset hominem reformari. Quemadmodum statuæ contritæ non effigies humana, sed alia quædam facies imponitur: et hoc est in aliud quodcunque formare, non statuatam reformare. Quam ob causam sequitur, ut vita hæc et humana, et: nova, et antegressa honestior meliorque sit, quæ omnia in sola Salvatoris vita reperuntur. Est enim nova, quoniam veteri affine nihil habet. Melior, quantum comprehendi animo non potest; est enim vita Dei. Naturæ propria, quoniam erat vita hominis, et qui eam vivebat, sicut erat Deus, ita verus item homo, et propter humanam naturam omni peccato vacans. Quamobrem nobis renatis Christi vitam exoriri plane necessarium est. Ob id quoque peccati expertes ab aqua ista discedimus. Quod et hinc satis

σταί, οἱ ταῦτοί μου καὶ τὰ σιτιστὰ, φησί, τεθυμένα καὶ πάντα ἔτοιμα, δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. Ἐ τοῦτο τῆ ἑορτῆ λείπεται μόνον, ἀπαντῆσαι τοὺς κεκλημένους ἀπαντῆσαι δὲ τίνας ἔτι δεήσει πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν; Οὐδενὸς ἤδη. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος παρασκευασάμενοι προσερχόμεθα τῷ Χριστῷ, νῦν δὲ παρασκευαζόμεθα προσελθόντες· τότε μὲν γὰρ ἀνάγκη πάντα ἔχοντας προσελθεῖν, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἀνάγκη προσελθόντας πάντα λαβεῖν. Διὰ τοῦτο τῆνικαῦτα μὲν ταῖς μωραῖς τῶν παρθένων οὐκ εἰσιτητός ὁ νυμφῶν, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος αἰῶνος τοὺς ἄφρονας ἐπὶ τὴν εὐωχίαν καὶ τὴν φιλοτησίαν καλεῖ. Τότε μὲν γὰρ οὐκ ἔστι, νεκρὸν ἀναβῶναι καὶ τυφλὸν βλέπειν καὶ διεφθαρμένον ἀναπλασθῆναι, τῷ δὲ βίῳ τούτῳ θελήσειωσ δεῖ μόνον καὶ προθυμίας, καὶ τὰ πάντα ἀκολουθεῖν· Ἡλθον γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζωὴν ἔχωσι· καὶ, ἡ Φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθε. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς ἀβρότου φιλοφροσύνης, τὸ πάντα αὐτὸν εἰργασμένον, δι' ὧν ἐλύθη, καταλείπειν τι καὶ ἡμῖν εἰς τὴν ἐλευθερίαν εἰσενεγκεῖν, αὐτὸ τὸ πιστεῦσαι τῷ βαπτισματι τὴν σωτηρίαν καὶ θελήσει προσελθεῖν, ἵνα ἀπὸ τούτων ἡμῖν τὸ πᾶν λογισθῆ, καὶ ὧν αὐτὸς εὐπεποίηκε, καὶ τούτων ὀφείλῃ χάριν. Καὶ τοίνυν ἐπειδὴν συμβῆ ληλουμένους εὐθὺς ἀπελθεῖν, μηδὲν ἕτερον ἐπαγομένους ἢ τὴν σφραγίδα, ἐπὶ τοὺς στεφάνους καλεῖ καθάπερ ὑπὲρ τῆς βασιλείας ταύτης ἡγωνισμένους.

Ἦν μὲν οὖν τὸ βάπτισμα καὶ ὁπως τὰς ψυχὰς ἀπαλλάττει, ταῦτά ἐστιν ἐπεὶ δὲ καὶ ζωὴν τινα παρέχει διὰ τὸν ἀναστάντα, ζητῶμεν τίς ἐστὶν ἡ ζωὴ. Ἔστι μὲν οὖν εἶδος μὴ ταύτην εἶναι, καθ' ἣν πρότερον ἔζωμεν, καλλίω δὲ τῆς προτέρας, οἰκείαν δὲ τῇ φύσει. Εἰ μὲν γὰρ τὴν προτέραν καὶ νῦν ἔχομεν, τί ἔδει καὶ ἀποθνήσκειν; Εἰ δὲ ἄλλην τὰ αὐτὰ δυναμένην, τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἦν ἀναστῆναι· εἰ δὲ τὴν ἀγγελικὴν, τί κοινὸν ἡμῖν πρὸς ἐκείνους; Ἀνθρώπος γὰρ ὁ πεσὼν τὸ δὲ ἀνθρώπου πεσόντος ἀγγελον εἶναι τὸν ἀνιστάμενον, τὸν ἀνθρώπον οὐκ ἦν ἀναπλάττεσθαι. Παραπλήσιον γὰρ ὡσπερ εἰ συντριβέντος ἀνδριάντος οὐκ ἀνθρώπου μορφῆ, ἀλλ' εἶδος ἕτερον ἐπιτίθετο τῷ χαλκῷ· τοῦτο γὰρ ἦν οὖν ἄλλο πλάττειν, οὐ τὸν ἀνδριάντα ἀναπλάττειν. Διὰ ταῦτα ἀκόλουθὸν ἔστι τὴν ζωὴν ταύτην ἀνθρωπείαν τε εἶναι καὶ νέαν καὶ τῆς προτέρας καλλίω ταῦτα δὲ πάντα μόνῃ συμβαίνει τῇ τοῦ Σωτῆρος ζωῇ. Καινὴ μὲν γὰρ, ὅτι πρὸς τὴν παλαιάν οὐδὲν κοινὸν εἶχε, καλλίω δὲ οὐδ' ὅσον ἐνθυμηθῆναι· Θεοῦ γὰρ, τῇ φύσει δὲ οἰκεία. Καὶ γὰρ ἦν ἀνθρώπου ζωὴ, καὶ ὁ ταύτην βίως καθάπερ Θεός, οὕτω καὶ τῆς φύσεως ἕνεκα τῆς ἀνθρωπείας καθαρὸς ἀπάσης ἦν ἀμαρτίας· τούτων ἕνεκα πᾶσα ἀνάγκη τὴν τοῦ Χριστοῦ ζωὴν ἀναγεννωμένους ἡμῖν ἀνατέλλειν, διὰ τοῦτο καὶ ἀναμάρτητος τοῦ ὕδατος ἀπαλλακτόμεθα τούτου. Ἔτι δὲ καὶ ὡς γίνεται δῆλον. Ἡ γὰρ ἐν

⁶⁶ Matth. xvii, 4. ⁶⁷ Joan. i, 10. ⁶⁸ Joan. iii, 19.

τῷ βαπτίσματι γίννησις ἀρχὴ τῆς μελλούσης ἐστὶ ζωῆς, καὶ ἡ τῶν καινῶν μελῶν καὶ τῶν αἰσθησεῶν κομιδὴ τῆς ἐκεῖ διαίτης παρασκευάσασθαι δὲ πρὸς τὸ μέλλον οὐκ ἔστιν ἐτέρως, ἢ τὴν τοῦ Χριστοῦ ζωὴν ἐνθύνει ἤδη λαθόντας, ὅς πατήρ ἐγένετο τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ὡσπερ ὁ Ἀδὰμ τοῦ παρόντος· τῆς γὰρ ἐν φθορᾷ ζωῆς αὐτοῦ ἠγάσαστο τὰς ἀνθρώπους. Καθάπερ γὰρ οὐκ ἐν βιῶναι κόνδε τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον, μὴ τὰς αἰσθήσεις τοῦ Ἀδὰμ καὶ τὰς περὶ τὸ ζῆν δυνάμεις ταύτας· δὴ τὰς ἀνθρωπείας λαθόντα τὸν ἕτον τρόπον οὐδὲ πρὸς τὴν μακάριον ἐκείνον κόσμον ζῶντα χωρήσαι, μὴ τῆ τοῦ Χριστοῦ ζωῆ παρασκευασμένον καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα πλασθέντα. Καὶ δὲ γέννησις ἐστὶ τὸ λουτρόν, καὶ γεννᾷ μὲν ἐκεῖνος, γεννώμεθα δὲ ἡμεῖς· τῷ δὲ γεννωμένῳ παντί που εἴηλον, ὡς ἀρα τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἐντίθησιν ὁ γεννώ.

Ἐνταῦθα δὲ καὶ θαυμάσαι τις ἂν. Οὐ γὰρ οἱ λελομημένοι μόνον, ἀλλ' ἤδη οἷς οὐκ ἐξεγένετο παρασκευασθῆναι πρὸς τὸν ἀθάνατον βίον τῆς δυνάμει τῶν μυστηρίων, καὶ ἀπλῶς ἀνθρώποι πάντες ἀγῆρω κομιοῦνται τὰ σώματα καὶ ἀναστήσονται ἀφθαρτοί. Θαυμαστὸν γὰρ, εἰ μετέσται τῆς ἀναστάσεως, ἦν ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος· μόνος εἰσῆνεγκεν εἰς τὸν κόσμον, τοῖς μὴ τὸ λουτρόν δεξαμένοις, ᾧ κοινωνοῦμεν τοῦ ζωοποιούντος θανάτου. Εἰ γὰρ τὸν λατρὸν ἐψυγον, καὶ τὴν βοήθειαν οὐκ εἰδέξαντο, καὶ τὸ μόνον ἀπεκείσαντο φάρμακον, τί λοιπὸν ἦν, ὃ πρὸς τὴν ἀθανάσιαν αὐτοῖς ἀρκέσει; Καὶ δοξαί δυοῖν ἕταρον εἰκόσ· εἶναι συμβαίνειν, ἢ πίντων ἐξῆς ἀπολαύειν ἀπάντας, ὧν ὁ Χριστὸς ἡμῖν αἴτιος ἐγένετο ἀποθνήσκων, καὶ συναναστήναι καὶ συζῆν αὐτῷ καὶ συμβασιλεύειν καὶ τὴν ἀλλήν ἔχειν εὐδαιμονίαν, εἰ γε οἱ τῶν παρ' ἡμῶν οὐδενός, ἢ ἢ, εἰ πᾶσα ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς ὀτιοῦν εἰσφέρειν, τοῖς μὴ τὴν πίστιν εἰσνεγκόντας τῷ Σωτῆρι μηδὲ ἀναβιδῶναι.

Ἔστι τοίνυν ἐκεῖνο περὶ τούτων εἰπεῖν. Ἡ ἀνάστασις φύσεώς ἐστιν ἐπανόρθωσις· τὰ δὲ τοιαῦτα πρὶντα δίδωσι ὁ Θεός. Ὡσπερ γὰρ πλάττει μηδὲ βουλομένους, οὕτω ἀναπλάττει μηδὲν προεπισνεγκόντας· ἢ δὲ βασιλεία ἐκείνη καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ θεωρία καὶ τὸ συνέιναι Χριστῷ τρυφή ἐστὶ τῆς θελήσεως. Διὰ τοῦτο τοῖς θελήσασιν καὶ ἠγαπηκόσιν καὶ ποθήσασιν ἔξεστι μόνος τούτους μὲν γὰρ καὶ τρυφᾶν ἀκόλουθόν ἐστι τῶν ποθομένων παρόντων, τὸν δὲ μὴ βουλήθοντα ἀμήχανον. Πῶς γὰρ ἂν καὶ τρυφᾶν δύναίτο καὶ χαίρειν παρόντων, ὧν οὐκ ἔλαθε πόθον ἀπόντων, ἐπεὶ μηδὲ ἐπιθυμῆσαι τῆνικαῦτα δύναται· ἂν καὶ ζητήσας τυχεῖν, ὅτι οὐχ ὄρα τὸ κάλλος ἐκεῖνο, καὶ ὃ φησιν ὁ Κύριος, « οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ οὐδὲ γινώσκει αὐτὸ, » τυφλὸς ἐντεῦθεν εἰς τὸν βίον ἐκπεσῶν ἐκείνον καὶ πάσης αἰσθήσεως· καὶ δυνάμει ἀπεστρημένος, δι' ὧν ἔξεστι καὶ γινῶναι τὸν Σωτῆρα καὶ φιλεῖν καὶ θελεῖν συνέιναι καὶ

A perspicitur. Generatio enim in baptismo futuræ vitæ principium est, novorumque membrorum et sensuum acquisitio, et vitæ illius cælestis præparatio. Præparamur vero ad vitam illam futuram non aliter, quam si Christi vitam hic inchoemus, qui pater est futuri, sicut Adam præsentis sæculi: vitæ siquidem pereuntis ille hominibus caput et dux fuit. Sicut namque vita hæc humana traduci non potest, nisi quis sensus Adami et vitalis facultates istas humanas acceperit: pari modo nec ad beatum illum mundum quisquam vivorum pervenire potest, qui vitæ Christi traducenda non se ante eo comparaverit, et secundum ideam atque imaginem ejus formatus non fuerit. Aliter baptismus est generatio; ille generat, nos generamur. B Est autem in confesso, vitam generati vitæ generantis similem esse.

Hic porro quispiam miretur. Non enim abluti modo, sed jam etiam quibus non contigit sese virtute mysteriorum ad vitam immortalem præparare, et simpliciter homines universi corpora non senescentia recipient, resurgentque incorrupti. Dignum enim admiratione, resurrectionis, quam sola Christi mors in mundum innoxit, fore socios, qui baptismum non susceperint, per quem vivificæ mortis communionem acquirimus. Si enim medicum fugerunt, et opem aversati sunt, et medicinam quæ sola prodesse poterat repulerunt, quid restabat, quod eis ad immortalitatem opitularetur? C Sane ex duobus alterum evenire æquum et consentaneum videtur, aut ut omnes omnibus deinceps fruantur, quorum Christus nobis morte sua causa fuit, et simul resurgant, atque cum eo vivant et regnent, et reliqua felicitate circumfluant, siquidem et bonorum nostrorum non eget⁶⁶, aut si omnino oportebat, et nos quodcunque etiam conferre: qui fidem ad Salvatorem non attulissent, nec in vitam revocari.

Licet igitur illud ad hanc objectionem respondere. Resurrectio est naturæ instauratio. Ista autem gratis dat Deus. Sicut enim fingit id non volentes, ita quoque refingit nihil ad id commodantes. D Regnum porro illud, et Dei contemplatio, et cum Christo versari, voluntatis sunt deliciæ. Quocirca iis tantum qui voluerunt, et dilexerunt, et desiderarunt, eæ conceduntur. Hos enim par est delectari præsentibus, qui absentia concupierunt. Ast qui ea non voluit, hunc iis frui est impossibile. Quo enim pacto voluptatam capere et lætari queat jam præsentibus, quem absentiam nulla tetigit cupiditas? Cum tunc ne desiderare quidem, eorumque adeptioni studere possit, quia illam pulchritudinem non videt: et sicut Dominus ait, « quem mundus non potest accipere, quia non videt eum neque novit eum⁶⁷. » Cum cæcus hinc egressus in vitam illam devenerit, omnique vi

⁶⁶ Psal. xv, 2. ⁶⁷ Joan. xiv, 17.

sentiendi et facultate privatus, per quos et cognoscere Salvatorem, et amare, et velle cum eo et posse vivere licet, mirum accidere nemini debet, si omnes quidem immortaliter, non omnes autem beate feliciterque victuri sunt. Nam divinam circa naturam providentiam omnes nullo discrimine et æque sentiunt: ejus autem voluntatem donis ornandi soli experiuntur ex omnibus, qui Deum pie sancieque coluerint: quia nimirum Deus omnibus quidem omnia bona vult, et omnibus æque sua communicat, tum per quæ voluntate sua benefacit, tum per quæ naturam restituit et instaurat: nos vero Dei beneficia in naturam, quoniam ea effugere non possumus, iis, quanquam citra voluntatem, universi homines afficimur. Nam et de invitis bene ejus amoliri quidem a nobis volumus, non tamen

Α δυνήθηται. Διὰ τοῦτο οὐ χρὴ θαυμάζειν, εἰ ζήτουνται μὲν ἀθάνατα πάντες, οὐ πάντες δὲ μακαρῶς: ὅτι τῆς μὲν περὶ τὴν φύσιν ἀπλῶς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἀπολαύουσι πάντες ὁμοίως, τῶν δὲ τὴν θείαν κτισμῶντων δώρων μόνοι τῶν ἄλλων οἱ περὶ Θεὸν εὐσεβεῖς. Ὁ δὲ λόγος, ὅτι πᾶσι μὲν ὁ Θεὸς ἅπαντα βούλεται τὰγαθὰ, καὶ πάντων ὁμοίως μεταδίδωσι τῶν αὐτοῦ, καὶ ὅσα τὴν θείαν εὐποιεῖ καὶ ἅ τὴν φύσιν ἐκνοστοῖ, ἡμεῖς δὲ τῶν μὲν εἰς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ χαρίτων, ἐπεὶ μὴ δυνάμεθα φέυγειν, καὶ μὴ βουλόμενοι τυγχάνομεν πάντες. Καὶ γὰρ καὶ ἄκοντας εὐποιεῖ καὶ βιάζεται φιλανθρωπῶς, ἐπίσταν ἀποσεύσασθαι τὴν εὐεργεσίαν βουλώμεθα μὲν, οὐ δυνάμεθα δέ. μερεται, et humaniter cogit, quædam beneficentiam possumus.

In eo genere donum resurrectionis numeremus. B Haud enim in nostro situm est arbitrio, neque nasci a principio, neque a mortuis excitari, aut non excitari. Quæ autem a voluntate humana pendunt, puta, boni electio, peccatorum remissio, morum integritas, animæ puritas, erga Deum charitas, horum merces est suprema beatitudo. Atque ut vel hæc amplectamur, vel devitemus, penes nos est. Unde volentibus in promptu est iis frui; nolentes qui tandem frui queant? Nec enim nolentes volunt, nec volentes coguntur. Deinde propter illam rationem: quoniam Dominus solus naturam quidem a corruptione, animum vero a peccato exemit: illud primogenitus factus mortuorum, hoc pro nobis primus in Sancta sanctorum ingressus, utpote peccato jugulato, et Deo nobis reconciliato, et medio pariete dissoluto: et seipsum pro nobis sanctificavit, ut et nos sancti simus in veritate, liquet, solos et merito solutum iri et a corruptione et a peccato, qui et voluntate et natura ad eum fuerint aggregati: hoc, quatenus homines, illud, quatenus adventum ejus passionemque dilexerunt, et mandatis ejus paruerunt, eademque cum illo voluerunt. Illi alii unum habent: alterum non receperunt; et ut in hominibus essent, hoc quidem ipsis contigit; ut autem salutem suam Salvatori committerent, et cum eo qui animo voluntateque bonus est, communicarent, non contigit. Hos peccatorum condonatione et corona justitiæ, tanquam voluntate et sententia dissidentes, carere consentaneum est, et perire alteram libertatem: nec esse quidquam impedimenti, quominus, cum eadem cum Christo naturam obtineant, etiam redivi et sepulcris existant. Etenim baptisma solum beatæ vitæ in Christo, non etiam vitæ causa est, quandoquidem Christi mors et resurrectio omnibus æqualiter et simpliciter vitam immortalem conciliavit. Eapropter resurrectio universis mortalibus commune donum est: remissio autem peccatorum, et cælestes coronæ, et regnum cælorum iis tantummodo tribuuntur, quibus debitam consummationem addere licet tum fuit: qui hinc se instituunt, ut vitæ illi

Τοιοῦτον δὲ τὸ τῆς ἀναστάσεως δῶρον. Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν εὐτε τὸ γεννηθῆναι οὐτε τὸ ἀποθανόντα ἀναδίστασθαι πάλιν ἢ τούναντιον. Ἄ δὲ τῆς θελήσεως τῆς ἀνθρωπείας ἐξήρηται, λέγω δὴ τὸ ἐλθεῖν τὸ ἀγαθὸν, ἀμαρτιῶν ἄρεσις, ἡθους ὀρθότης, ψυχῆς καθαρότης, Θεοῦ φίλτρον, τὸ τούτων ἄθλον ἢ ἐσχάτη μακαριότης. Ταῦτα δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ λαβεῖν ἢ φυγεῖν, ὅθεν βουλομένοι μὲν ἔξεστι, μὴ βουλομένοι δὲ πῶς ἂν γένοιτο αὐτῶν ἀπολαύειν; Οὐ γὰρ ἐστὶν ἄκοντας ἐθέλειν, οὐδὲ βιάζεσθαι βουλομένους. Ἐτι δὲ δι' ἐκείνων τὸν λόγον ἐπεὶ γὰρ μόνοι ἔλυσεν ὁ Κύριος τὴν μὲν φύσιν τῆς φθορᾶς, τὴν δὲ γνώμην τῆς ἀμαρτίας, τὸ μὲν πρωτότοκος γενόμενος τῶν νεκρῶν, τὸ δὲ πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσελθὼν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἅτε τὴν ἀμορτίαν ἀποκτείναι; καὶ τὸν Θεὸν ἡμῖν διαλλάξας καὶ τὸ μεσοτεῖχον καταλύσας καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν αὐτῷ ἀγιάσας, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὡμεν ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ φανερόν ὅτι μόνοι λύοιντο ἂν εἰκότως καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀμαρτίας; οἱ καὶ θελήσεως αὐτῷ καὶ φύσεως μετασχόντες, τὸ μὲν ὡς ἄνθρωποι, ἐὸ δὲ ὡς ἡγαπητότερον τὴν ἐπιφανείαν αὐτοῦ καὶ τὸ πάθος καὶ τοῖς προσταγμασι πεπισθέντες καὶ θελήσαντες ἄπερ ἐκείνο; Οἱ δὲ τὸ μὲν εἶχον, τὸ δὲ οὐκ ἐδέξαντο καὶ τὸ μὲν ἀνθρώποις εἶναι σφισι συνέβη, πιστεύειν δὲ τῷ Σωτῆρι τὴν σωτηρίαν καὶ κοινωνεῖν τῷ ἀγάθῳ τῆς γνώμης οὐκέτι τούτους τῆς μὲν ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν καὶ τῶν ἐπὶ δικαιοσύνη στεφάνων ἐκπίπτειν ἀκλουθῶν ἐστὶ τῇ γνώμῃ διασταμένους, λυθῆναι δὲ τὴν ἑτέραν ἐλευθερίαν καὶ ἀναστῆναι τῆς φύσεως τῆς αὐτῆς τῷ Χριστῷ γενομένους οὐδὲν κωλύει. Τὴ γὰρ βάπτισμα τῆς ἐν Χριστῷ μακαρίας ζωῆς αἰτίον ἐστὶ μόνον, οὐ τῆς ζωῆς· ἀπλῶς γὰρ τὴν ἀθάνατον ζωὴν τὸ τὸν Χριστὸν θεθνάσαι καὶ ἀναδιδῶναι παρέσχεν ὁμοίως. Διὰ τοῦτο ἡ μὲν ἀνάστασις κοινὸν ἐστὶ δῶρον πᾶσιν ἀνθρώποις, ἄφεσις δὲ ἀμαρτιῶν καὶ οἱ ἐν οὐρανοῖς στέφανοι καὶ ἡ βασιλεία ἐκείνων γίνεται μόνον, οἱ: ὑπὲρ ἧς προεισενέγκαι τὴν ὀφειλομένην συντέλειαν, οἱ τάττουσιν ἑαυτοὺς ἐνθάνει, ὡς ἐστὶν οἰκείως ἔχειν πρὸς τὸν βίον ἐκείνον καὶ τὸν νυμφίον γεννώμενοι μὲν καινῶς, ὅτι καινῶς ἐκείνος Ἄδάμ,

κάλλει δὲ λάμπουτες καὶ τὴν ὄρην σώζοντες, ἦν αὐτοῖ· ἐνεποίησε τὸ λουτρὸν, ὅτι « ὥρατος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς ἀνθρώπων, » καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν ἐστῶσαν ἔχοντες, οἷαι τῶν ὀλυμπιονίκων, ὅτι στέφανος ἐστίν, ὧτα δὲ ὅτι λόγος, ὀφθαλμοὺς δὲ ὅτι ἥλιος, ὅσφρησιν δὲ ὅτι καὶ μύρον ἐστίν ὁ νυμφίος καὶ μύρον ἔκκενωθὲν, σεμνοὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων διὰ τὸν γάμον.

Ἐἴεν. Ταῦτα δὲ καὶ πρὸς ἕτερον φέρει ζήτημα διαίον ὃν μὴ περιῶφθαι. Εἰ γὰρ τὸ μὲν ἐθέλειν καὶ πιστεῦσαι καὶ προσελθεῖν τῶν τοῦ βαπτίσματος δώρων ἐπιτυχεῖς γεγενῆσθαι παρασκευάσει, τὸ δὲ ταῦτα φεύγειν καὶ τὴν μακαριότητα πᾶσαν ἐκείνην φεύγειν ἐστίν, τοὺς μετὰ τὸ λαβεῖν βίψαντας καὶ τῆς γνώμης τῆς προτέρας ἑαυτοὺς μεμφαμένους καὶ τὸν Χριστὸν ἠρηνημένους, ἐπειδὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐφ' οἷς ἠνώμησαν, μεταγίνοντες αὐτομολῶσιν, ὁ ἱερὸς θεσμός, ἀκόλουθον ὃν ἐπὶ τὸ λουτρὸν αὐτοὺς ἄγειν καὶ τὰ μυστικὰ τελεῖν ἐξ ἀρχῆς ὡσάν τὸ πᾶν ἀπολωλοκότα·, ὁ δὲ τῷ θεῷ μύρω τὰ σώματα αὐτοῖς ἀποσημνηάμενος καὶ μηδὲν πλέον προσθεῖς τοῦ κύκλου γράφεται τῶν πιστῶν τί οὖν πρὸς ταῦτα εἰποι τις ἄν; Ἦ δὲ οὖν τούτων ἡμῖν τὴν πρὸς Θεὸν εὐσέβειαν δυναμένων, τοῦ τε λαβεῖν ὀφθαλμὸν ἀπὸ τῶν μυστηρίων, τοῦ τε χρῆσθαι καὶ πρὸς τὴν ἀκτίνα ἐκείνην ὄρην, τοῖς προδεδωκόσι τὸν Χριστιανισμόν τὸ μὲν ἀπόλλυται τὸ δεύτερον, ἐκείνο δὲ μένει; λέγω δὴ τὴν πρὸς τὸ βλέπειν ἐπιτηδειότητα καὶ παρασκευήν. Αἴτιον δὲ ὅτι τὸ μὲν ἀποβαλεῖν ἔξασσι βουλομένοις, ἡμέτερον γὰρ ἢ στέρεξαι τὸν ἥλιον ἢ πρὸς τὴν ἀκτίνα μῦσαι τὸν ὀφθαλμὸν τὸ γε μὴν αὐτὸν ἐκκῆσαι τὸν ὀφθαλμὸν καὶ τὴν πλάσιν ἐκείνην παντάσῃ διαφθεῖραι τῶν ἀμηχάνων ἡμῖν. Εἰ γὰρ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ δυνάμεων, μεθ' ὧν ἡμεῖς ἢ φύσις ἐγέννησεν, οὐδ' ἠντινοῦν δυνάμεθα λύειν, ἤκιστα δὴ πάντων ἦν ἡμῖν ἀναγεννῶν αὐτὸς ἀμέσως· ἐνέθηκεν ὁ θεὸς ἐπὶ καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ἡμῖν ἠγούμενον, ὃ τί ποτε ἐστίν, πλάττει καὶ διατίθει τὸ λουτρὸν, εἴτε λόγου καὶ γνώμης αὐτονομίαν, εἴθ' ἕτερον ὅτιοῦν χρῆ τούτο νομίσαι, ἢ πᾶσα μὲν εἶκει δύναμις τῆς ψυχῆς καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου φέρεται κίνησιν, ἐπιτάττει δὲ οὐδὲν οὐδὲ δύναται μεταβάλλειν, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸ ἑαυτὸ κρεῖττον γὰρ οὐδὲν γένοιτ' ἄν ἑαυτοῦ, καὶ μὴ οὐδὲ τὸν Θεὸν εἰκόσ. Οὐ γὰρ ἀφέλοιτ' ἄν ὧν ἡμῖν κατέθετο δώρων οὐδέν· « Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα, φησὶ, τοῦ Θεοῦ, » καὶ ὅπως ἀπειρος ἀγαθότητος ὧν βούλεται πᾶν ἡμῖν ἀγαθόν, καὶ δίδωσὶ γε ἀλύτου τῆς τοῦ αὐτεξουσίου προεδρίας ὑποκειμένης. Τοιοῦτον δὲ τὸ τοῦ βαπτίσματος ἀγαθόν. Οὐ γὰρ ἄγχει τὴν γνώμην οὐδὲ κατέχει, ἀλλὰ δύναμις οὔσα τοὺς μὲν χρωμένους οὐδὲν ἐκώλυσε μέλαινα πονηροῦς, καθάπερ καὶ τὸ σὺν ἔχειν τὸν ὀφθαλμὸν οὐκ ἄν προσταίη τοῖς ἐν σκότει ζῆν βουλομένοις· καὶ δῆλον αὐτόθεν, αὐτοὶ γὰρ οὗτοι μάρτυρες σαφεῖς οἱ μετὰ τὸ λούσασθαι καὶ τὰ ἐκείθεν πάντα λαβεῖν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀσέβειαν καὶ μοχθηρίαν ἐξενεχθέντες. Διὰ ταῦτα τοῖνον τῷ μὴ τὰς

A sponsoque sint idonei, geniti quidem nova generatione, quoniam Adam ille novus est: decore fulgentes, et pulchritudinem a lavacro acceptam conservantes: « Quia speciosus forma est præ filiis hominum¹⁰; » et caput erectum habentes, ut olympionica; quia corona est; aures autem, ut verbum est; oculos, quia sol; nares, quia unguentum est sponsus ille, et unguentum effusum¹¹; habitu autem honesti, propter nuptias.

B Ethæc quidem hujusmodi sunt. Existit hoc loco alia questio, quam decet non negligere. Si enim velle, et committere sc, et accedere, donorum baptismi compotes efficit; et hæc fugere, est fugero omnem beatitudinem; qui abjecta communionē, et priore sententia apud se reprehensa, et Christo abnegato, ducti pœnitentiæ sceleris sui ad Ecclesiam redierint, cum consequens sit eos ad lavacrum statim adduci, et de integro mysticas cœremonias adhiberi, ut qui totum funditus perdidierint; sacerdos tamen auctoritate legis ecclesiasticæ sacro tantum oleo corpora inunctos, citra ritum alium, ordini fidelium restituit. Quid ad hoc respondendum? An cum hæc duo pietatem nostram erga Deum contineant, tum accepisse oculum a mysteriis, tum ejus usum habere, et radium illum intueri, Christianismi proditoribus unum periiit, alterum illud manet, habitus inquam, et facilitas ad videndum? Causa hæc est, quia hoc quidem volentibus perdere licet, quando in nostro arbitrio est, aut solis luce aspicienda delectari, aut adversus radium ejus claudere oculum: eruere autem ipsum oculum, structuramque illam penitus vitare, nobis est nimium quantum difficile. Si enim facultatum animæ, cum quibus nos natura genuit, disperdere nullam possumus, minime omnium illam poterimus, quam nobis regenerans ipse Deus per se indidit: siquidem et ipsum quod in nobis obtinet principatum, quodcumque tandem est, format et componit lavacrum: sive id rationis et mentis autonomia, sive aliud quodcumque existimandum est, cui omnis animæ virtus cedit, et ad motum illius sese accommodat, cui nihil imperat, quodque mutari a nulla re potest. Sed nec ipsa semetipsum mutat; nihil enim seipso melius fieri queat. Sed neque a Deo mutari æquum est. Haud enim de donis suis ullo nos spoliabit: « Dei enim dona sine pœnitentiâ sunt, » inquit Apostolus¹². In summa, infinitæ bonitatis cum sit, cupit et dat nobis omne bonum, ita tamen ut prærogativam suam libera voluntas nostra semper retineat. Tale est baptismatis bonum. Non enim nientem coarctat neque opprimit, sed cum sit vis et facultas, utentibus prodest; non utentes autem manere improbos non vetat: sicut et sanum habere oculum in tenebris ambulare volentibus impedimento non erit. Hujus rei testes sunt luculenti qui, postquam abluti et omnia illius mysterii adepti fuissent, in

¹⁰ Psal. xlv, 3. ¹¹ Cant. i, 2. ¹² Rom. xi, 29.

extremam impietatem perversitatemque se precipitarunt. Quamobrem, quia facultates inditas non deposuerunt, ut altera formatione non egentes sacerdos nequaquam lavat, sed unctione spiritualem illis gratiam immittit, pietatis, inquam, et timoris Dei, et charitatis, et virtutum hujusmodi, quæ ad voluntatem sensuumque pristinum revocandum valent. Hoc enim in his qui initiantur unguentum potest. Et hæc quidem hactenus; ad reliqua pergamus.

Constat igitur ex his quæ disseruimus, eos vitam Christi vivere, qui per baptismum denuo nati sunt. Quæ sit autem vita Christi, id est, quæ sit illa conditio, qua baptismo frui, et unda salutifera abluti, vitæ Christi communicant, nondum planum est factum. Quod pene totum excellentius est, quam ut hominum verbis declarari possit. Est enim virtus venturi sæculi, ut Paulus docet, et ad vitam aliam præparatio. Sicut ergo virtus oculorum, aut coloris lepos, nisi lumen accesserit, non perspicitur, nec possunt vigilantium res cognoscere qui dormiunt, quandiu dormiunt, similiter nec nova umbra et facultates, quæ sola ad futuram vitam requiruntur, in hac vita, quidnam plane sint, et quod illis deus insit, cognosci possunt; cognatio enim mundo et lumine conveniente opus est. Atqui Christi membra sumus, et hoc efficere baptismi est negotium. Splendor autem membrorum et elegantia in capite consistit. Haud enim pulchra videbuntur membra, capiti non consociata. Sed horum membrorum caput nunc latet, in futura vita apparebit: tunc etiam membra splendent et patebunt, cum capite existentia videlicet. Hoc significans Apostolus, « Mortui estis, inquit, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria ⁷³. » Et beatus Joannes: « Nondum apparuit quid erimus; cum autem apparuerit, similes illi erimus ⁷⁴. » His de causis virtutem vitæ hujus nunc perfecto ne sancti quidem ipsi cognoscunt, sed maximam partem se ignorare constituentur, in ænigmate autem, et in speculo, et ex parte se aiunt cognoscere. Et quæ cognoscere possunt, nec illa saltem consequi verbis possunt. Sentiant et noverunt ea puri corde. Quod autem impossibile est voces ad sermonem ad ea quæ cognita sunt exprimenda opportunum reperire, id ipsum beati status illius ignorantibus quoddam signum est. Sunt enim quæ audit Apostolus in paradysum et in tertium cælum raptus, « Arcana verba, inquit, quæ non licet homini loqui ⁷⁵. » Sed quæ de vita illa cognoscuntur, et dici possunt, et non apparentia demonstrant, sunt ea nimirum, quæ ab initiatis cum virtute perficiuntur: nova indoles ablutorum, qui stationem suam servant; inusitata virtus, et humanis legibus superior, cujus nec sapientiam, nec exercitationem, nec ingenium,

Α ἐνθεοίσις ἀποθέσθαι δυνάμεις πλάσεως δευτέρας οὐ δευμένους ὁ ἱεραὺς λούει μὲν οὐδαμῶς, χρίων δὲ πνευματικὴν ἐνίσει χάριτι εὐσεβείας, οἶμαι, καὶ φόβου Θεοῦ καὶ ἀγάπης καὶ τῶν τοιούτων, ἃ τὴν προτέρην αὐτοῖς ἀνακαλεῖσθαι δύναται γνώμη· τοιαῦτα γὰρ τοῖς ταλουμένοις ἔχει τὸ μύρον. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον· ἐπὶ δὲ τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου χωρῶμεν.

Φανερὸν μὲν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων ὡς ἄρα τὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ ζῶσιν οἱ διὰ τοῦ βαπτίσματος γεννηθέντες. Τί δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ ζωὴ; Λέγω δὲ, τί ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ πάθος, ὃ τοῦ βαπτίσματος ἀπολελυκότες οἱ λελουμένοι τοῦ βίου τῷ Χριστῷ κοινωνοῦσι, ὃ δὴλον οὐπω γέγονεν ἐτι· τούτου δὲ τὸ μὲν πλεῖστον ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων λόγον. Δύναμις γάρ ἐστι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἣ φησι Παῦλος, καὶ πρὸς βίον ἄλλου παρασκευὴ καθάπερ τοῖνον οὐκ ἐστὶ καταμαθεῖν ὀφθαλμῶν ἀρετὴν ἢ χρώματος χάριν μὴ τῷ φῶτι προσάγοντας καὶ τὰ τῶν ἐργηγορότων εἰλέναι τοὺς καθεύδοντας ζωὴν καθεύδουσι, τὸν ἴσον τρόπον οὐδὲ τὰ καινὰ μέλη καὶ τὰς δυνάμεις, οἷς καθαρῶς πρὸς τὸν μέλλοντα βίον ἔξασται χρῆσθαι, δυνατὸν συνιδεῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος, τίνα τέ ἐστιν ἀκριβῶς καὶ οἷον αὐτοῖ. σύνεστι κάλλος. Δεῖ γὰρ συγγενοῦς κάλλους καὶ φωτὸς καταλήλου. Καὶ μὴν μέλη Χριστοῦ ἐσμεν, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ βαπτίσματος ἔργον. Συνέστηκε δὲ ἡ λαμπρότης τῶν μελῶν καὶ τὸ κάλλος ἐν τῇ κεφαλῇ· φαίνονται γὰρ ἂν οὐ κατὰ τὰ μέλη μὴ τῇ κεφαλῇ συνημμένα. Τούτων δὲ τῶν μελῶν ἡ κεφαλή χρύπτεται μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος, φανέεται δὲ κατὰ τὸν μέλλοντα βίον· τότε δὲ καὶ τὰ μέλη λάμψει καὶ διεγερθήσεται, ἐπειδὴ μετὰ τῆς κεφαλῆς ἀναλάμψει· καὶ τοῦτο Παῦλος, δεικνύς, « Ἀπεθάνετε, φησὶ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν Θεῷ· ὅταν δὲ ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. » Καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης « Οὐπω ἐφανερώθη τί ἐσμεν· ὅταν ἐφανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα. » Διὰ ταῦτα νῦν τελείως μὲν τὴν δύναμιν τῆς ζωῆς ταύτης οὐκ ἐνεστι γινῶναι οὐδὲ αὐτοὺς δῆπου τοὺς μακαρίους, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ὁμολογοῦσιν ἀγνοεῖν καὶ ἐν αἰνίγματι καὶ ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐκ μέρους γινώσκειν, καὶ ἃ δὲ δύναται γινώσκειν, οὐδὲ ταῦτα ἐν λόγῳ φανῆναι. Ἄλλ' ἐστὶ μὲν ἀσθησις αὐτῶν καὶ γνώσις τοῖς γε καθαρῶς τὴν καρδίαν, βῆμα δὲ ἡ λόγον, ὅ; ἐφαρμύσει τοῖς ἐγνωσμένοις καὶ τοῦ μακαρίου πάθους γένοιτο· ἂν σημεῖον τοῖς ἀγνοοῦσιν, ἀμήχανον εὑρεῖν. Καὶ γὰρ ἐστὶν ὧν ἠκουσεν ὁ Ἀπόστολος εἰς τὸν παράδεισον καὶ τρίτον οὐρανὸν ἀρπύζεις, ἐδῆρταρῆματα, φησὶν, ἃ οὐκ ἔξδν ἀνθρώπων λαλῆσαι. » Ἄ δὲ καὶ γινώσκειται καὶ βῆθῆναι δύναται τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀφανῶν ἀποδειξὴν ἔχει, τὰ τοῖς μέμνημένοις κατορθωμένα· τὸ καινὸν ἦθος τῶν λουσαμένων οἱ τὴν τάξιν ἔσωσαν, ἡ ὑπερφυῆς ἀρετὴ καὶ τοὺς ἀνθρώπινους νικῶσα νίμους, ἣ; οὔτε σοφίαν, οὔτε γυμνασίαν, οὐ τὸ πεφυκό-

⁷³ Coloss. iii, 3. ⁷⁴ I Joan. iii, 2. ⁷⁵ II Cor. xii, 4.

γα οὔτε ἄλλο οὐτιῶν ἐστιν αἰτιᾶσθαι τῶν ἀνθρωπίνων. Ἡ τε γὰρ ψυχὴ πρὸς τοιαῦτα προθύμηθη, οἷα μὴδ' ἵνα πλάται βῆδιον ἦν ἀνθρώποις, τό τε σῶμα τὴν προθυμίαν οὐκ ἐπέσειεν, ἀλλὰ πόνων ἠνέσχετο τοσοῦτων, ὧν ἐπεθύμησεν ἡ ψυχὴ καίτοι καὶ ψυχῆς καὶ σώματος δύνამις ὤριστα, καὶ πρὸς πάντα πόνον οὔτε ταύτην οὔτε ἐκείνην ἐστάναι δυνατόν, ἀλλ' ἐστὶν οὗς δυνήσεια κηῆσαι ἐπὶ τῶν ἄλλων ἢ μὲν ἀπίπει, τὸ δὲ ἐλύθη. Τῶν δὲ μακαρίων ἐκείνων (ψυχῶν καὶ σωματίων) οὐδὲν ἐκράτησεν, ἀλλ' ὅσα περ ἂν ἀλγυθίωνων εἴδη καὶ πόσων οὐδ' αὐτονομία πλάται λογισμῶν, τοσοῦτων ἠνέσχοντο καὶ πρὸς τοσαῦτα ἐκαρτέρησαν. Καὶ οὕτω λέγω τὸ καινότερον· οἱ γε οὐδὲ ἠνέσχοντο οὐδὲ ἐκαρτέρησαν. Οὐ γὰρ ἐλπιδί μεγίστων ἄλλων καὶ ζωῆς ἀμείνωνος τὴν παραῦσαν περιεῖδον, λέγω χρίσει τινα καὶ λογισμῶ πρὸς ταύτην ἀφιγμένοι τὴν πόλμαν, καὶ ἐνέχοντες μὲν, ἀγῆδω; δὲ, καθάπερ οἱ νοσοῦντες λατροῦ πῦρ καὶ μάχαιραν ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ κοινώτατον, ὅτι τὰς πληγὰς αὐτὰς ἐφίλου, αὐτῶν ὠρέγοντο τῶν πόνων, αὐτῶν πεθεινὸν ἤγουντο τὸν θάνατον, καὶ εἰ μὴδὲν ἄλλο προέβητο. Οἱ μὲν γὰρ εἴψους ἐπεθύμησαν καὶ στρεβλώσαντες καὶ θανάτου, καὶ γενομένοις ἐπὶ τῆς πείρας μείζων ἦν ἡ προθυμία οἱ δὲ διὰ βίου κακοπαθεῖν καὶ πονεῖν καὶ πόρρω πάτης ἀνέσεως ζῆν καὶ τοῦτο τροφὴν νομίζειν τὸ καθ' ἡμέραν ἀποθύσκειν καὶ ἠκολούθησε τὸ σῶμα καὶ ἐβοήθησε κατὰ τῶν σωματικῶν ἀγωνιζομένοις νόμῳ. Καὶ ταῦτα οὐ δύο καὶ τρεῖς; καὶ εἰκοσι, οὐδὲ ἄνδρας μόνον οὐδ' οἱ ἐν ἡλικίᾳ μόνον, ἀλλὰ μυρίοι μὲν καὶ πλήθος ἀρίθμου κρεῖττον, ἡλικία δὲ πᾶσα ὁμοίως.

Τοῦτο δὲ μάλιστα δῆλον ἐγένετο ἐπὶ τῶν μαρτύρων. Τούτων γὰρ καὶ οἱ πρὸ τῶν διωγμῶν πιστοὶ καὶ οἷς ἐπ' αὐτῶν τῶν διωγμῶν τὴν ἀληθινὴν ζωὴν ὁ Χριστὸς ἐνέθεκεν, ἅμα τε ἐπεδείκνυτο τοῖς διώχταις τὴν εἰς τὸν Χριστὸν πίστιν καὶ ἀνείπον τούνημα καὶ ἐπεθύμου ἀποθύσκειν καὶ μίᾳ βοῇ τοὺς δημίους ἐξεκαλοῦντο καθάπερ ἐπὶ τι φαινόμενον ἀγαθόν, ὁμοίως φερόμενοι καὶ γυναῖκες καὶ κόραι καὶ ἄνδρες καὶ παῖδες καὶ πᾶν ἐπιτήδευμα καὶ πᾶς βίος. Δεῖ γὰρ καὶ τοῦτο προσθεῖναι, ὅτι μικρὰν οὐδὲ τοῦτο διαφορὰν εἰσάγει τῷ γένει. Καὶ γὰρ οὐχ ὁμοίως ἂν πρὸς ἀγῶνας ἔχοι καὶ πόνους ὁ τε ζῶν ἐν ἰδρωσὶ καὶ ὧ βίος ἐστὶν ἀνειμένος, καὶ εἴψος; καὶ θάνατον οὐ τοῖς αὐτοῖς ἂν ὀφθαλμοῖς ἴδοι στρατιώτης καὶ αὐλητῆς. Τούτων οὐδὲν ἐκώλυσε τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην φορὰν, οὐδὲ προσέστη τῷ μὴ πάντας ὁμοίως εἰς αὐτὴν ἀφικέσθαι τῆς φιλοσοφίας τὴν κορυφὴν, ἀλλ' ὅτι μία ἦν ἡ πάντα τίκτουσα καὶ πλάττουσα δύναμις, πάντες τὸν ἔσχατον τῆς ἀρετῆς κατελήφασιν ὄρον, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐτίμησαν καὶ ἐφίλησαν ὑπὲρ τὸ εἶδος τῆς φύσεως; οἱ γε ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ψυχῶν αὐτῶν ὑπερέβλον. Καὶ γὰρ καὶ γυναῖκες τῶν ἐπὶ σκηνῆς καὶ ἄνδρες διεφθαρμένοι καὶ τοιοῦτον πλήθος τὸν τε λόγον ἐδέχοντο τῆς κοινῆς ἡμῶν σωτηρίας καὶ μετασκευάζοντο τὴν καλὴν ἀρμονίαν ἀρμοζόμενοι, καὶ οὕτως ἀθρόον καὶ οὕτω βῆδιως, ὡς περ προσω-

A nec aliud quidpiam ut humanum accusare licet. Nam et anima ad talia prompta est, quæ nec fingere atque comminisci hominibus facile est; corpus autem alacritatem eam non comprimit, sed labores suffert tantos et tam multos, quam animæ collibuerit. Quamquam et corporis et animæ virtus circumscripta est, et ad quemvis laborem neque hæc neque illud durare potest, sed possunt quidam superari: in quibusdam hæc desperat, illud fatiscit. Cæterum heatas illas animas et corpora illa nihil subigit: sed quæcumque dolorum et laborum genera nec ipsa cogitatio libera conceperit, omnia perpetuuntur, et tam multa patienter sustinent. Nondum dico, quod est summe novum. Quidam nec sustinuerunt, nec tolerarunt. Non enim spe maximorum præmiorum et vitæ melioris præsentem vitam projecerunt, iudicio quodam et ratiocinatione ad hanc audaciam aggressi. Et passi quidem sunt, sed non libenter, sicut ægroti medicorum ignem et ferrum patiuntur. Sed istud est imprimis novum, quod quidam plagas ipsas dilexerunt, ipsos labores expectaverunt, ipsam mortem amabilem censuerunt, quauquam moriendi necessitas nulla esset proposita. Alii enim gladios, et tormenta, et mortem optarunt, et ea jam experientibus crescebant spiritus; alii per vitam dura agere et pati, proculque remissionibus ac voluptatibus degere, et has delicias arbitrari, quotidie mori. Et sequeretur corpus, et contra corporales legea dimicantibus auxilium affererat. Atque hæc non duo, tres, aut viginti, nec viri dumtaxat aut adolescentes, sed multa nullis, vel potius innumerabilis, sexus uterque, ætas omnis.

Hoc vero potissimum eluxit in martyribus, quorum alii et ante persecutiones erant fideles, alii in ipsis persecutionibus veram vitam Christus iniecit. Simul vero persecutoribus fidem in Christum ostendebant, et nomen ejus equitabant, et mori cupiebant, et uno eodemque clamore carnifices provocabant, quasi ad aliquod bonum oblatum properantes, et mulieres, et puellæ, et viri, et pueri, et cuiusque instituti ac status: nam et hoc apponendum est, quia non parvum discrimen affert. Etenim non similiter ad certamina et labores affectus est, qui in sudoribus et qui molliter atque in otio vivit; et gladium atque mortem non isdem oculis miles et aulædus aspiciunt. Morum nihil admirabilem illum impetum repressit, nec retardavit, quin omnes equaliter ad eundem philosophicæ apicem aspirarent. Sed quia una erat, quæ omnia parit et format virtus, omnes extremam virtutis metam contigerunt, et bonum illud (Deum) honorarunt et dilexerunt, supra quam naturæ conditus utaneum erat. Quidam pro eo etiam animas suas contempserunt. Etenim mulieres scenicæ, et viri perditissimi et huiusmodi hominum colubivies verbum communis nostræ salutis susceperunt, alienaque vitam et mores induerunt, ad pulchram harmoniam adaptati, atque istud ita repente et facile,

quam cito et levi negotio personam mutabant. Compluribus etiam non ablutis in chorum hunc referri contigit, quos ab Ecclesia aqua non baptizatos ipse sponsus Ecclesiae baptizavit. Multis itaque et nubem humidam de caelo, et aquam ultro e terra erumpentem dedit, et sic demum eos lustravit. Multos occulte reformavit. Sicut enim quæ desunt Christo, membra Ecclesiae Paulus, et si quis ei similis, supplet: sic nihil absurdum, quæ desunt Ecclesiae, ipsum caput Ecclesiae supplere. Si enim sunt, quibus membra caput videntur juvare, quanto justius est, quæ membris desunt, ipsum caput adjuvare? Et hæc quidem ad istum modum se habent. Ad priora redeundum est. Hujuscemodi igitur virtutem, qua istæc ausi sunt, et alacritatem tantam attulerunt, et magnanimos ausus ad finem perducere potuerunt, in natura hominum haud inveniri, verbis demonstrare nihil astat. Quia vero causa horum gratiæ baptismatis necessario ascribenda est, queramus jam modum, quomodo in ipsis lavacrum ista operatur.

Manifestum est igitur, labores illos et agones amantium fuisse, et Christi jacula atque philtia ipsos ad hanc rerum novitatem impulisse. Quæ porro causa amoris, et quid illis factum, ut adeo diligenter, et unde ignem tantum susceperint, age consideremus. Etenim cognitio amorem gignit et procreat: nec possis quidquam pulchrum amare, nisi ante didiceris quam pulchrum sit. Et quoniam hoc scire et perfecte cumulateque, et imperfecte contingit, par fuerit amorem quoque perinde se habere. Et pulchra quidem ac bona, quæ plene cognoscuntur, etiam plene diliguntur, et quemadmodum tantæ pulchritudini convenit. Quæ autem amantibus admodum nota non sunt, eorum quoque amor imbecillis est. Igitur illud fit perspicuum, cognitionem aliquam Dei, et sensum ipsis a baptisate immisum, et eos bonum liquido cognovisse, pulchritudinemque persensisse, et de bonitate ejus gustavisse, experientia, inquam, perfectiore, quam doctrina possit discentibus subijcere. Nam cum rerum cognitio bipartita sit, una quam quis auditione haurit, alia quam per se ipse consequitur, illo modo non ipsam rem attingimus, sed in verbis, ut in imagine quadam, non autem accurate, in ipsius speciei simulacro, seta effigie eum cernimus. Fieri enim nequit, ut ei per cuncta similem in rerum natura inveniamus, qui pro exemplo ad illius cognitionem sufficiat. Expertum vero esse, est in res ipsas incidisse. Unde hic ipsa species in animam incurrit, et desiderium excitat, veluti vestigium bono respondens. Illic ab idea ipsius rei propria deserti, per quæ autem cum aliis communicat, obscuram quamdam et exilem ejus imaginem nati, ea desiderium et amorem rei invenit. Quare non amamus, quantum est amandum, nec patimur, quantum illud potest facere, cum ipsam speciem non degustaverimus. Sicut

Α πεισὸν ἀμείβοντες. Συνίθη δὲ πολλοῖς καὶ μὴ λουσαμέ-
νοις εἰς τοῦτον τελέσαι τὴν χάριν, οὗς ὕδατι μὴ
βαπτισθέντας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸς ἐβάπτισεν
ὁ νομφίος τῆς Ἐκκλησίας. Πολλοὺς μὲν οὖν καὶ νε-
φέλην οὐρανὸθεν ἔδωκε καὶ ὕδωρ ἐκ γῆς αὐτόματον
καὶ οὕτως ἐβάπτισεν, τοὺς πλείους δὲ ἀφανῶς ἀνέπλα-
σεν. Ὅσπερ γάρ τὸ ὑστέρημα τοῦ Χριστοῦ τὰ μέλη
τῆς Ἐκκλησίας, Παῦλος καὶ εἰ τις κατ' ἐκείνους ἀνα-
πληροί, οὕτως οὐδὲν ἀπέδωκε, εἰ τὸ ὑστέρημα τῆς
Ἐκκλησίας ἢ κεφαλῆ τῆς Ἐκκλησίας ἀναπληρώσαι.
Εἰ γάρ ἐστιν ἄττα κεφαλῆ τῆ κεφαλῆ δοκεῖ βοηθεῖν,
πῶσφ δικαιότερον, ὡν ἐλλείπει τοῖς μέλεσιν, αὐτὴν
προσθεῖναι τὴν κεφαλὴν; Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἂν
ἔχοι τὸν τρόπον. Ἀναληπτέον δ' ἂν εἴη τὸν λόγον.
Ταύτην μὲν οὖν τὴν δύναμιν, ἢ τὴν τόλμαν ἐτόλμη-
σαν καὶ τὴν προθυμίαν προθύμηθησαν, καὶ εἰς τέ-
λος ἀγαγεῖν ἢ προθύμηθησαν ἐδυνήθησαν, ὡς οὐκ
ἐστιν εὐρεῖν ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἂν οὐδὲ
λόγου δεῖσι δεικνύναι· λοιποῦ δὲ θνητος ἐξ ἀνάγκης,
αἰτίαν τούτων τιθεῖναι τὴν τοῦ βαπτίσματος χάριν.
ζητῶμεν ἐτι τὸν τρόπον, ὅπως ταῦτα αὐτοὺς εἰργά-
σατο τὸ λουτρόν.

Φανερόν μὲν οὖν, ὡς ἄρα ἐρώντων ἦσαν οἱ πόνοι,
καὶ οἱ ἀγῶνες ἐκείνοι καὶ τὰ Χριστοῦ βέλη καὶ φίλτρα
πρὸς ταύτην αὐτοὺς ἐζηγάγε τὴν καινοτομίαν τί δὲ
τῶν ἐρώντων τὸ αἴτιον, καὶ τί παθόντες οὕτως ἐφίλη-
σαν, καὶ πόθεν τὸ πῦρ ἐδέξαντο, τοῦτο σκοπῶμεν ἤδη.
Καὶ γὰρ ἐστὶ μὲν τὸ εἰδέναι τοῦ φιλεῖν αἴτιον, καὶ
τοῦτο ἐκεῖνο τίττει, καὶ οὐκ ἐστὶ λαθεῖν ἔρωτα τῶν
καλῶν οὐδενός· μὴ καταμαθόντα ὡς ἔχει κάλλους·
ἐπεὶ δὲ τὸ εἰδέναι τοῦτο συμβαίνει μὲν μάλιστα καὶ
τελειῶς, συμβαίνει δὲ ἀτελῶς· ἔχειν, εἰκός· ἂν εἴη καὶ
τὸ φίλτρον ὁμοίως ἔχειν καὶ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν
ἢ μὲν γινώσκειται τελείως· καὶ φιλεῖται τελείως· καὶ
ὡσπερ τοσούδε κάλλει προσήκει, τῶν δὲ μὴ σφόδρα
φανερῶν τοῖς ἔρωσι καὶ ὁ ἔρωσι ἀσθενῶς ἔχει· οὐκοῦν
ἐκεῖνο γίνεται δῆλον, ὡς ἐπίγνωσιν τινα θεοῦ καὶ
αἰσθησιν αὐτοῖς ἐνέθηκε τὸ λουτρόν, καὶ τὸν καλὸν
σαφῶς ἔγνωσαν καὶ τῆς ὥρα· ἦσθησαν καὶ ἔγευσαν ο
τοῦ κάλλους ἐκεῖνου. Λέγω δὴ πείρα τιτὲ τελειώτερον
ἢ διδασκαλίᾳ δύνανται γνωρίσαι καταμαθόντες. Δι-
τῆς γὰρ ἡμῖν τῆς τῶν πραγμάτων γνώσεως οὕσης,
τῆς μὲν ἦν ἂν τις ἀκοῆ τύχοι λαθόν, τῆς δὲ ἦν δι'
ἑαυτοῦ καταμάθει, ἐκείνως μὲν οὐκ αὐτοῦ τοῦ
D πράγματος ἀπτόμεθα, ἀλλ' ὡσπερ ἐν εἰκόνι τιτὲ τοῖς
λόγοις ὀρώμεν, καὶ οὐδ' ἀκριβῶς αὐτοῦ τοῦ εἰδους
εἰκόνη. Καὶ γὰρ ἀμήχανον αὐτῶ πάντᾳ πᾶσιν ὅμοιον
εὐρεῖν ἐν τοῖς οὖσιν, ᾧ παρδείγματι χρησαμένοι·
εἰ τὴν ἐκεῖνου γνώσιν ἀρκέσει· τὸ δὲ πείρα λαθεῖν
αὐτοῖς ἐστὶ τοῖς πράγμασιν ἐντυχεῖν, ἔθεν ἐνταῦθα
μὲν αὐτὸ τὸ εἶδος τῆ ψυχῆ προσβάλλει καὶ τὴν ἐπι-
θυμίαν ἀνίστησι καθάπερ ἔχνος τῶ κάλλει σύμμετρον.
Ἐκεῖ δὲ τῆς μὲν ἰδέας αὐτῆς τῆς ἰδίας τοῦ πράγμα-
τος ἀπολειφθέντες, ἐξ ὧν δὲ κοινωνεῖ τοῖς ἄλλοις,
ἀσαφῆ τινα καὶ ἀμυδράν εἰκόνα λαθόντες αὐτοῦ,
ταύτη μετροῦμεν τὴν περὶ τὸ πρᾶγμα πόθον· ἔθεν οὐ
φιλοῦμεν ὅσον ἐκεῖνο φιλητὸν, οὐδὲ πάχνομεν ὅσον
ἐκεῖνο δύνανται ὀρᾶν (αὐτοῦ τοῦ εἰδους μὴ γεγευσμέ-
νοι). Καθάπερ γὰρ διάφορον εἶδος τῆς οὐσίας ἐκάστου

καὶ διάφορον ἐντίθησι τῆ ψυχῇ λόγον, οὕτω καὶ φιλο-
τρον οὐκοῦν ἢ τοῦ Σωτῆρος ἐν ἡμῖν ἀγάπη ὅταν
μὲν οὐδὲν ἐπιδείξηται καινὸν οὐδ' ὑπερφυῖς, δῆλοι
καθέσταμεν ὡς ἄρα μόναις ἐνετύχομεν ταῖς περὶ αὐ-
τοῦ φωναῖς, ἐξ ὧν πῶς μὲν ἂν γένοιτο γνῶναι καλῶς,
ἢ μὴδὲν ὅμοιον ἔστιν εὐρεῖν, οὐδ' ὁ κοινὸν αὐτῶ καὶ
ταῖς ἄλλοις οὐδὲ πρὸς ὃ παράδειγμα ἀναφέρεται, οὐδ'
οἷς ἑκείνος παράδειγμα; πῶς δὲ καταμαθεῖν μὲν τὴν
κάλως, φιλησάει δὲ τοῦ κάλλους ὀξίως; Οἷς δὲ τοιοῦ-
τος γέγνετο πόθος, ὥστε τῆς φύσεως μὲν ἑκστῆσαι,
μαίρω δὲ καὶ προθυμηθῆναι καὶ θυνηθῆναι ἢ προ-
σῆκεν ἀνθρώποις ἐνθυμηθῆναι, τούτους αὐτὴς ἔτρωσεν
ὁ νομφίος αὐτὴς ἐνήκεν ἀκτινὰ τινὰ τοῦ κάλλους
ταῖς ὀφθαλμοῖς. Τὸ γὰρ μέγεθος τοῦ τραύματος
μηνύει τὸ βέλος, καὶ ὁ πόθος τὸν τρώσαντα δείκνυσιν
καὶ τούτῳ διήνεγκε τῆς Παλαιᾶς ἢ Καινῆ Διαθήκης
καὶ τούτῳ ἄμεινον εἶχεν, ὅτι τότε μὲν λόγος ἦν ὁ
παιδείων, νῦν δὲ αὐτῆς πρῶτον ὁ Χριστὸς ἐβρίχον
τινα τρόπον διατίθησι καὶ πλάττει τὰς τῶν ἀνθρώ-
πων ψυχάς. Ἀδύνα γὰρ καὶ διδασκαλίᾳ καὶ νόμοις οὐκ
ἐνὶν ἀφικέσθαι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ ζητούμενον
τέλος. Εἰ γὰρ ἐντὴν λόγοις, οὐκ ἂν ἔδιδον ἔργων καὶ
τούτων ὑπερφυῖν, Θεοῦ σαρκουμένου καὶ σταυρου-
μένου καὶ ἀποθνήσκοντος. Τοῦτο δὲ δῆλον ἐγένετο
ἐξ ἀρχῆς ἐξ αὐτῶν τῶν πατρῶν ἡμῖν τῆς εὐσε-
θείας καὶ τῶν ἀποστόλων. Πάσης γὰρ ἀπολελαυ-
κότες διδισκαλλίας καὶ ταῦτα αὐτοῦ τοῦ Σωτῆ-
ρος καὶ θιατὰ γενόμενοι πάντων, καὶ ὧν κατ-
έβητο τῆ φύσει χαρίτων καὶ ὧν ἠνέσχετο ὑπὲρ
τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὡς ἀποθανῶν ἀνεβίον, καὶ ὡς
κατελήφει τὸν οὐρανὸν καὶ ταῦτα πάντα καταμα-
θόντες ὅμως οὐδὲν καινὸν οὐδὲ γενναῖον οὐδὲ πνευμα-
τικὸν οὐδὲ τοῦ παλαίου βέλτιον ἐπέδειξαν, ἕως
ἐβαπτίσαντο. Γενομένου δὲ αὐτοῖς τοῦ βαπτίσματος
καὶ τοῦ Παρακλήτου ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐμπεσόντος
αὐτοῖς τε ἐγένοντο καινοὶ καὶ ζωῆς ἐπελάβοντο καινῆς
καὶ τοῖς ἄλλοις ἠγήσαντο, καὶ τὸν περὶ Χριστὸν
πόθον καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνήψαν. Εἰ γὰρ
καὶ τῷ ἡλίῳ παρήσαν καὶ διαίτης ἑκοινώνουν καὶ
λόγων, ἀλλ' ἦν αἰσθησις αὐτοῖς τῆς ἀκτινὸς οὐκ
μὴ δεξαμένοις τὴν πνευματικὴν ἑκεῖνο λουτρόν, τὸν
ἴσον δὴ τρόπον καὶ τοὺς ἀγίους ἐξῆς ἅπαντας ἐτε-
λείωσεν ὁ Θεός καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν καὶ ἐφίλησαν,
οὐ λόγοις παρακληθέντες ψιλοῖς, ἀλλὰ τῆ τοῦ λου-
τροῦ δυνάμει διατεθέντες, αὐτοῦ πλάττοντος καὶ δια-
τιθέντος τοῦ φιλουμένου, ὃς κτίζει καρδίαν σαρκίαν,
τὴν ἀναισθησίαν ἐκβάλλων, καὶ γράφει μὲν, ἀλλ' ἢ
φῆσι Παῦλος· « οὐκ ἐν πλαστῇ λιθίνῃ, ἀλλ' ἐν πλαστῇ
καρδίᾳ σαρκίᾳ, » καὶ οὐ νόμον ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸν
νομοθέτην αὐτὸν, αὐτὸς ἑαυτὸν. Τοῦτο δὲ πολλοῖς τῶν
ἀγίων καὶ φανερώτατα διεδείχθη, οὐς μῆτε λόγοις
τῆλθὲς μαθεῖν θυνηθέντας, μῆτε θαύμασι τὴν τοῦ
κρυπτομένου δυνάμειν ἐπιγνόντας Χριστιανούς ἀκρι-
βεῖς ἀθρόον ἀπέδειξε δεξάμενον τὸ λουτρόν.

Πορφύρος γοῦν ὁ μακάριος ἐπὶ τῶν καιρῶν γενό-
μενος ἑκείνων, ἐν οἷς ὁ τοῦ Χριστοῦ νόμος πάσης
ἐκράτει τῆς οἰκουμένης, καὶ τῆς μὲν φωνῆς τῶν κη-

A enim diversa species naturæ cujuslibet etiam diver-
sam rationem in anima producit, sic et amorem.
Igitur si Salvatoris charitas in nobis nihil novum,
nec valde admirandum præ se tulerit, satis apparet,
nos solis de eo vocibus potitos : e quibus quonam
pacto bene liceat cognoscere, cui nihil est simile
reperire, neque quod illi et aliis commune sit, nec
exemplum ad quod comparetur, neque quibus ille
exemplo sit? Quomodo hinc bonitatem perspicie-
mus, et ut ejus bonitate dignum est, eum amabi-
mus? Qui porro adeo amat, ut naturæ finibus
egressi majora et studeant efficere, et possint, quam
homines fas est cogitare, hos ipse sponus vulne-
ravit, ipse radium pulchritudinis suæ oculis ipso-
rum immisit. Magnitudinem enim vulneris telum,
et vulneratorem amor declarat. Et hoc a Veteri Te-
stamento novum differt, et hoc melius habet, quod
tunc quidem verba erant, quæ erudirent : at nunc
præsens ipse Christus ineffabili quodam modo ani-
mas tractat. Sermone enim doctrina et legibus
homines finem exoptatum attingere non poterant.
Si enim verbis potuissent, operibus non egerissent,
et illis quidem excellentissimis, Deo incarnato,
crucifixo, et mortuo. Atque istuc apostolis, reli-
gionis nostræ parentibus ab initio claruit. Nam
cum omni doctrina, et quidem ipsius Salvatoris
imbuti ac pasti, ejus actionum miraculorumque,
et beneficiorum, quæ naturæ nostræ præstitit,
spectatores facti essent, quæque hominum causa
sustinuit, et illius in vitam reditum, in cælos
ascensum vidissent, cum inquam, hæc omnia di-
dicissent, nihil tamen novum, nihil generosum,
nihil spirituale, nec vetustate melius ostentarent :
donec baptismo tincti sunt, quo adepto, et Para-
cletō eorum animis illapso, et ipsi evaserunt novi,
et vitam novam apprehenderunt, et cæteris sese
duces in ea præbuerunt, Christique amorem sibi
et aliis implicuerunt. Quanquam enim cum sole
versabantur, non tamen, spiritualis lavacri adhuc
expertes, radium sentiebant. Ad eundem modum
et sanctos deinceps omnes perfecit Deus, et cogno-
verunt eum, et dilexerunt : non sermonibus nudis
allecti, sed lavacri virtute præparati, ipso formante
et aptante, qui diligitur, qui cor mundum creat,
et aufert lapideum, et reponit carnem, stuporem
ejiciens⁷⁵. Et scribit quidem, verum, ut Paulus
ait, « non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis
carnalibus⁷⁶, » et non legem simpliciter, sed le-
gislatorem ipsum, ipse semetipsum. Hoc in multis
sanctorum, manifestissimeque perspectum est, quos
cum neque verbis veritatem discere potuissent,
nec miraculis absconditi virtutem agnoscerent,
susceptum lavacrum Christianos præclarissimos
subito demonstravit.

Beatus itaque Porphyrius cum illis temporibus
viveret, quibus Christi lex totum orbem subigebat,
præ omnique sacrorum vocem mortales universi

⁷⁵ Ezech. xi, 19; Psal. l, 12. ⁷⁶ II Cor. iii, 3.

paratum est, tauri mei et alilia occisa sunt, inquit, et omnia parata; venite ad nuptias ⁶⁶ » Hoc solum restat, ut vocati ad hoc festum occurrant. Occurrentibus autem quid tandem ad felicitatem adhuc deesse poterit? Nihil utique. In venturo quippe sæculo parati ad Christum accedimus; at nunc quidem cum accesserimus, præparamur. Tunc prorsus necessarium erit, omnibus rebus instructos accedere; in præsentī necesse est, ut postquam accesserimus, omnia quibus nos instrui oportet, accipiamus. Tunc fatuis virginibus ad sponsum aditus non patebit; hic autem ad convivium et propinationes vocat. Tunc enim non dabitur mortuum reviviscere, luminibus orbatum aspicere, deformatum ac perditum denuo formari ac refingi. Ast in hoc avi curriculo tantum voluntas et animi alacritas requiritur, et hæc omnia consequuntur. Ait enim: « Ego veni in mundum, ut vitam habeant ⁶⁶, » et, « Lux venit in mundum ⁶⁷. » Atque hæc immensa Dei benignitas est, omnia ipsum præstitisse, per quæ e calamitatibus nostris erepti sumus: reliquisse tamen quidpiam, quod ad libertatem ipsi conferremus, nempe salutem nostram baptismo committere, velleque accedere, ut hinc nobis totum imputetur, meritorumque suorum in nos collatorum gratiam nobis debeat. Proinde cum loti confestim forte de vita exierimus, nihil nobiscum præter sigillum afferentes, perinde ac si pro istoc regno certavissimus, ad coronas vocat.

Quibus igitur malis, quemadmodumque animas baptismus absolvat, ex dictis clarum est. Quandoquidem vero et vitam quamdam tribuit per eum qui resurrexit, age, quænam sit illa vita investigemus. Est igitur rationi consentaneum non esse eam quam prius vivebamus, sed ea meliorem naturæque propriam. Nam si priorem adhuc dixeremus, quid amplius etiam mori opus esset? Sin aliam, idem valentem, hoc non erat resurgere. Si angelicam, quid nobis commune cum illis? Homo enim lapsus est; lapsum autem esse hominem, et resurgentem fieri angelum, hoc non esset hominem reformari. Quemadmodum statum contritæ non effigies humana, sed alia quædam facies imponitur: et hoc est in aliud quodcumque formare, non statum reformare. Quam ob causam sequitur, ut vita hæc et humana, et: nova, et antecessa honestior meliorque sit, quæ omnia in sola Salvatoris vita reperiuntur. Est enim nova, quoniam veteri affine nihil habet. Melior, quantum comprehendī animo non potest; est enim vita Dei. Naturæ propria, quoniam erat vita hominis, et qui eam vivebat, sicut erat Deus, ita verus item homo, et propter humanam naturam omni peccato vacans. Quamobrem nobis renatis Christi vitam exoriri plane necessarium est. Ob id quoque peccati expertes ab aqua ista discedimus. Quod et hinc satis

σταί, οἱ ταῦροι μου καὶ τὰ σιτιστά, φησί, θεθυμένα καὶ πάντα ἔτοιμα, δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. » Τοῦτο τῆ ἑορτῆ λείπεται μόνον, ἀπαντῆσαι τοὺς κεκλημένους ἀπαντῆσαι δὲ τίνας ἔτι δεήσει πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν; Οὐδενός ἤδη. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος παρασκευασάμενοι προσερχόμεθα τῷ Χριστῷ, νῦν δὲ παρασκευαζόμεθα προσελθόντες· τότε μὲν γὰρ ἀνάγκη πάντα ἔχοντας προσελθεῖν, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἀνάγκη προσελθόντας πάντα λαβεῖν. Διὰ τοῦτο τηλικαῦτα μὲν ταῖς μωραῖς τῶν παρθένων οὐκ εἰσιτηδὸς ὁ νυμφῶν, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος αἰῶνος τοὺς ἄφρονας ἐπὶ τὴν εὐωχίαν καὶ τὴν φιλοτησίαν καλεῖ. Τότε μὲν γὰρ οὐκ ἔστι, νεκρὸν ἀναβιώναι καὶ τυφλὸν βλέπειν καὶ διεσθαρμένον ἀναπλασθῆναι, τῷ δὲ βίῳ τοῦτῳ θελήσεως δεῖ μόνον καὶ προθυμίας, καὶ τὰ πάντα ἀκολουθεῖ· « Ἦλθον γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζωὴν ἔχωσι· » καὶ, « Φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθε. » Καὶ τοῦτο δὲ τῆς ἀρρήτου φιλοπορωπίας, τὸ πάντα αὐτὸν ἐργασμένον, δι' ὧν ἐλύθη, καταλείπειν τι καὶ ἡμῖν εἰς τὴν ἐλευθερίαν εἰσενεγκεῖν, αὐτὸ τὸ πιστεύσαι τῷ βαπτισματι τὴν σωτηρίαν καὶ θελήσαι προσελθεῖν, ἵνα ἀπὸ τούτων ἡμῖν τὸ πᾶν λογισθῆ, καὶ ὧν αὐτὸς εὐ πεποίηκε, καὶ τούτων ὀφείλῃ χάριν. Καὶ τοίνυν ἐπειδὴν συμβῆ ἡλεουμένους εὐθὺς ἀπαλθεῖν, μηδὲν ἕτερον ἐπαγομένους ἢ τὴν σφραγίδα, ἐπὶ τοὺς στεφάνους καλεῖ καθάπερ ὑπὲρ τῆς βασιλείας ταύτης ἡγωνισμένους.

Ἦν μὲν οὖν τὸ βάπτισμα καὶ ὅπως τὰς ψυχὰς ἀπαλλάττει, ταῦτά ἐστιν ἐπεὶ δὲ καὶ ζωὴν τινα παρέχει διὰ τὸν ἀναστάντα, ζητῶμεν τίς ἐστὶν ἡ ζωὴ. Ἔστι μὲν οὖν εἰκὸς μὴ ταύτην εἶναι, καθ' ἣν πρότερον ἔζωμεν, καλλίω δὲ τῆς προτέρας, οὐκ ἔλαττω δὲ τῆ φύσει. Εἰ μὲν γὰρ τὴν προτέραν καὶ νῦν ἔχομεν, τί ἔδει καὶ ἀποθνήσκειν; Εἰ δὲ ἄλλην τὰ αὐτὰ δυναμένην, τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἦν ἀναστῆναι· εἰ δὲ τὴν ἀγγελικὴν, τί κοινὸν ἡμῖν πρὸς ἐκεῖνους; Ἄνθρωπος γὰρ ὁ πεσὼν τὸ δὲ ἀνθρώπου πεσόντος ἀγγελον εἶναι τὸν ἀνιστάμενον, τὸν ἀνθρώπον οὐκ ἦν ἀναπλάττεσθαι. Παραπλήσιον γὰρ ὡσπερ εἰ συντριβέντος ἀνδριάντος οὐκ ἀνθρώπου μορφῆ, ἀλλ' εἶδος ἕτερον ἐπετίθειτο τῷ χαλκῷ· τοῦτο γὰρ ἦν ὅτι οὖν ἄλλο πλάττειν, οὐ τὸν ἀνδριάντα ἀναπλάττειν. Διὰ ταῦτα ἀκόλουθόν ἐστι τὴν ζωὴν ταύτην ἀνθρωπείαν τε εἶναι καὶ νέαν καὶ τῆς προτέρας καλλίω ταῦτα δὲ πάντα μόνῃ συμβαίνει τῇ τοῦ Σωτῆρος ζωῇ. Καινὴ μὲν γὰρ, ὅτι πρὸς τὴν παλαιὰν οὐδὲν κοινὸν εἶχε, καλλίω δὲ οὐδ' ὅσον ἐνθυμηθῆναι· Θεοῦ γὰρ, τῇ φύσει δὲ οὐκ ἔλαττω. Καὶ γὰρ ἦν ἀνθρώπου ζωὴ, καὶ ὁ ταύτην βίους καθάπερ Θεός, οὕτω καὶ τῆς φύσεως ἕνεκα τῆς ἀνθρωπείας καθαρὸς ἀπάσης ἦν ἁμαρτίας· τούτων ἕνεκα πᾶσα ἀνάγκη τὴν τοῦ Χριστοῦ ζωὴν ἀναγεννωμένους ἡμῖν ἀνατέλλειν, διὰ τοῦτο καὶ ἀναμάρτητος τοῦ ὕδατος ἀπαλλαττόμεθα τούτου. Ἔτι δὲ καὶ ὧδε γίνεται δῆλον. Ἡ γὰρ ἐν

⁶⁶ Matth. xvii, 4. ⁶⁷ Joan. x, 10. ⁶⁸ Joan. iii, 19.

τῷ βαπτίσματι γίννησις ἀρχὴ τῆς μελλούσης ἐστὶ ζωῆς, καὶ ἡ τῶν καινῶν μελῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων κομιδὴ τῆς ἐκεῖ διαίτης παρασκευὴ παρασκευασθαι δὲ πρὸς τὸ μέλλον οὐκ ἔστιν ἐτέρως, ἢ τὴν τοῦ Χριστοῦ ζωὴν ἐνθένδε ἤδη λαβόντας, ὅς πατήρ ἐγένετο τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ὡσπερ ὁ Ἀδὰμ τοῦ παρόντος· τῆς γὰρ ἐν φθορᾷ ζωῆς αὐτὸς ἠγάσαστο τοὺς ἀνθρώπους. Καθάπερ γὰρ οὐκ ἐνὶ βιῶναι κόνδε τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον, μὴ τὰς αἰσθήσεις τοῦ Ἀδὰμ καὶ τὰς περὶ τὸ ζῆν δυνάμεις ταῦτα· δὴ τὰς ἀνθρωπίαις λαβόντα τὸν ἴσον τρόπον οὐδὲ πρὸς τὸν μακάριον ἐκείνον κόσμον ζῶντα χωρῆσαι, μὴ τῆ τοῦ Χριστοῦ ζωῆ παρασκευασμένον καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα πλασθέντα. Καὶ δὲ γέννησις ἐστὶ τὸ λουτρὸν, καὶ γεννᾷ μὲν ἐκεῖνος, γεννώμεθα δὲ ἡμεῖς· τῷ δὲ γεννωμένῳ παντὶ που δῆλον, ὡς ἀρα τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἐντίθησιν ὁ γεννῶν.

Ἐνταῦθα δὲ καὶ θαυμάσαι τις ἂν. Οὐ γὰρ οἱ λελουμένοι μόνον, ἀλλ' ἤδη οἷς οὐκ ἐξεγένετο παρασκευασθῆναι πρὸς τὸν ἀθάνατον βίον τῆς δυνάμει τῶν μυστηρίων, καὶ ἀπλῶς ἀνθρώποι πάντες ἀγῆρω κομιούνται τὰ σώματα καὶ ἀναστήσονται ἀφθαρτοί. Θαυμαστὸν γὰρ, εἰ μετέσται τῆς ἀναστάσεως, ἦν ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος· μόνος ἐσθῆνεγεν ἐἰς τὸν κόσμον, τοῖς μὴ τὸ λουτρὸν δεξαμένοις, ᾧ κοινωνοῦμεν τοῦ ζωοποιούντος θανάτου. Εἰ γὰρ τὸν ἱατρὸν ἐψυγον, καὶ τὴν βοήθειαν οὐκ εἰδέσαντο, καὶ τὸ μόνον ἀπεσείσαντο φάρμακον, τί λοιπὸν ἦν, ὃ πρὸς τὴν ἀθανάσιαν αὐτοῖς ἀρξέσει; Καὶ δοκεῖ δυοῖν θάτερον εἶδος εἶναι συμβαίνειν, ἢ πίντων ἐξῆς ἀπολαύειν ἀπάντας, ὧν ὁ Χριστὸς ἡμῖν αἴτιος ἐγένετο ἀποθνήσκων, καὶ συνασθῆναι καὶ συζῆν αὐτῷ καὶ συμβασίλευειν καὶ τὴν ἄλλην ἔχειν εὐδαιμονίαν, εἴ γε εἰδὲ τῶν παρ' ἡμῶν οὐδενός, ἢ ἢ, εἰ πᾶσα ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς ὁτιοῦν εἰσφέρειν, τοῖς μὴ τὴν πίστιν εἰσνεγκόντας τῷ Σωτῆρι μηδὲ ἀναβιῶναι.

Ἔστι τοίνυν ἐκεῖνον περὶ τούτων εἰπεῖν. Ἡ ἀνάστασις φύσεως ἐστὶν ἐπανόρθωσις· τὰ δὲ τοιαῦτα προῖκα δίδωσιν ὁ Θεός. Ὅσπερ γὰρ πλάττει μηδὲ βουλομένους, οὕτω ἀναπλάττει μηδὲν προεσνεγκόντας· ἢ δὲ βασιλεία ἐκείνη καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ θεωρία καὶ τὸ συνεῖναι Χριστῷ τρυφὴ ἐστὶ τῆς θελήσεως. Διὰ τοῦτο τοῖς θελήσασιν καὶ ἠγαπηκόσιν καὶ ποθήσασιν ἔξεστι μόνους τούτους μὲν γὰρ καὶ τρυφᾶν ἀκόλουθόν ἐστὶ τῶν ποθουμένων παρόντων, τὸν δὲ μὴ βουλήσασιν ἀμήχανον. Πῶς γὰρ ἂν καὶ τρυφᾶν δύναίτο κατὰ χαίρειν παρόντων, ὧν οὐκ ἔλαβε πόθον ἀπόντων, ἢ καὶ μὴδὲ ἐπιθυμῆσαι τῆνικαῦτα δύναίτ' ἂν καὶ ζητῆσαι τυχεῖν, ὅτι οὐκ ὄρα τὸ κάλλος ἐκεῖνο, καὶ ὃ φησὶν ὁ Κύριος, « οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ οὐδὲ γινώσκει αὐτὸ, » τυφλὸς ἐντέθειν ἐἰς τὸν βίον ἐκπεσὼν ἐκείνων καὶ πάσης αἰσθήσεως· καὶ θυνάμειος ἀπεστερημένος, δι' ὧν ἔξεστι καὶ γινῶναι τὸν Σωτῆρα καὶ φιλεῖν καὶ θελεῖν συνεῖναι καὶ

A perspicitur. Generatio enim in baptismo futurae vitae principium est, novorumque membrorum et sensuum acquisitio, et vitae illius caelestis praeparatio. Praeparatur vero ad vitam illam futuram non aliter, quam si Christi vitam hic inchoemus, qui pater est futuri, sicut Adam praesentis saeculi: vitae siquidem pereuntis ille hominibus caput et dux fuit. Sicut namque vita haec humana traduci non potest, nisi quis sensus Adams et vitalis facultates istas humanas acceperit: pari modo nec ad beatum illum mundum quisquam vivorum pervenire potest, qui vita Christi traducenda non se ante eo comparaverit, et secundum ideam atque imaginem ejus formatus non fuerit. Aliter baptismus est generatio; ille generat, nos generamur. Est autem in confesso, vitam generati vitae generantis similem esse.

Hic porro quisquam miretur. Non enim abluti modo, sed jam etiam quibus non contigit sese virtute mysteriorum ad vitam immortalem praeparare, et simpliciter homines universi corpora non senescentia recipient, resurgentque incorrupti. Dignum enim admiratione, resurrectionis, quam sola Christi mors in mundum invexit, fore socios, qui baptismum non susceperint, per quem vivificationis mortis communionem acquirimus. Si enim medicum fugerunt, et opem aversati sunt, et medicinam quae sola prodesse poterat repulerunt, quid restabat, quod eis ad immortalitatem opitularetur? Sane ex duobus alterum evenire aequum et consentaneum videtur, aut ut omnes omnibus deinceps fruantur, quorum Christus nobis morte sua causa fuit, et simul resurgant, atque cum eo vivant et regnent, et reliqua felicitate circumfluant, siquidem « bonorum nostrorum non eget », aut si omnino oportebat, et nos quodcunque etiam conferre: qui fidem ad Salvatorem non attulissent, nec in vitam revocari.

Licet igitur illud ad hanc objectionem respondere. Resurrectio est naturae instauratio. Ista autem gratis dat Deus. Sicut enim fingit id non volentes, ita quoque refingit nihil ad id commodantes. Regnum porro illud, et Dei contemplatio, et cum Christo versari, voluntatis sunt deliciae. Quocirca iis tantum qui voluerunt, et dilexerunt, et desiderarunt, eae conceduntur. Hos enim par est delictari praesentibus, qui absentia concupierunt. Ast qui ea non voluit, hunc iis frui est impossibile. Quo enim pacto voluptatem capere et laetari queat iam praesentibus, quem absentiam nulla tetigit cupiditas? Cum tunc ne desiderare quidem, eorumque adeptioni studere possit, quia illam pulchritudinem non videt: et sicut Dominus ait, « quem mundus non potest accipere, quia non videt eum neque novit eum. » Cum caecus hinc egressus in vitam illam devenerit, omnique vi

⁶⁶ Psal. xv, 2. ⁶⁷ Joan. xiv, 17.

sentienti et facultate privatus, per quos et cognoscere Salvatorem, et amare, et velle cum eo et posse vivere licet, mirum accidere nemini debet, si omnes quidem immortaliter, non omnes autem beate feliciterque victuri sunt. Nam divinam circa naturam providentiam omnes nullo discrimine et æque sentiunt: ejus autem voluntatem donis ornaudi soli experiuntur ex omnibus, qui Deum pie sancteque coluerint: quia nimirum Deus omnibus quidem omnia bona vult, et omnibus æque sua communicat, tum per quæ voluntate sua benefacit, tum per quæ naturam restituit et instaurat: nos vero Dei beneficia in naturam, quoniam ea effugere non possumus, iis, quanquam citra voluntatem, universi homines afficimur. Nam et de invitis beneficentiam ejus amoliri quidem a nobis volumus, non tamen

Α δυνήθῃναι. Διὰ τοῦτο οὐ χρὴ θυμιάζειν, εἰ ζήτουνται μὲν ἀθάνατα πάντες, οὐ πάντες δὲ μακαρίως· ὅτι τῆς μὲν περὶ τὴν φύσιν ἀπλῶς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἀπολαύουσι πάντες ὁμοίως, τῶν δὲ τὴν θείαν κτισμῶντων δώρων μόνοι τῶν ἄλλων οἱ περὶ Θεὸν εὐσεβεῖς. Ὁ δὲ λόγος, ὅτι πᾶσι μὲν ὁ Θεὸς ἅπαντα βούλεται τὰγαθὰ, καὶ πάντων ὁμοίως μεταδίδωσι τῶν αὐτοῦ, καὶ ὅσα τὴν θείαν εὐποιεῖ καὶ ἅ τὴν φύσιν ἐπανορθοῖ, ἡμεῖς δὲ τῶν μὲν εἰς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ χαρίτων, ἐπεὶ μὴ δυνώμεθα φεύγειν, καὶ μὴ βουλώμενοι τυγχάνομεν πάντες. Καὶ γὰρ καὶ ἄκοντας εὐποιεῖ καὶ βιάζεται φιλανθρωπῶς, ἐπίσταν ἀποσεύσασθαι τὴν εὐεργεσίαν βουλώμεθα μὲν, οὐ δυνώμεθα δέ.

meretur, et humaniter cogit, quando beneficentiam

In eo genere donum resurrectionis numeremus. B Haud enim in nostro situm est arbitrio, neque nasci a principio, neque a mortuis excitari, aut non excitari. Quæ autem a voluntate humana pendunt, puta, boni electio, peccatorum remissio, morum integritas, animæ puritas, erga Deum charitas, horum merces est suprema beatitudo. Atque ut vel hæc amplectamur, vel devitemus, penes nos est. Unde volentibus in promptu est iis frui; nolentes qui tandem frui queant? Nec enim nolentes volunt, nec volentes coguntur. Deinde propter illam rationem: quoniam Dominus solus naturam quidem a corruptione, animum vero a peccato exemit: illud primogenitus factus mortuorum, hoc pro nobis primus in Sancta sanctorum ingressus, utpote peccato jugulato, et Deo nobis reconciliato, et medio pariete dissoluto: et seipsum pro nobis sanctificavit, ut et nos sancti simus in veritate, liquet, solos et merito solutum iri et a corruptione et a peccato, qui et voluntate et natura ad eum fuerint aggregati: hoc, quatenus homines, illud, quatenus adventum ejus passionemque dilexerunt, et mandatis ejus paruerunt, eademque cum illo voluerunt. Illi alii unum habent: alterum non receperunt; et ut in hominibus essent, hoc quidem ipsis contigit; ut autem salutem suam Salvatori committerent, et cum eo qui animo voluntateque bonus est, communicarent, non contigit. Hos peccatorum condonatione et corona justitiæ, tanquam voluntate et sententia dissidentes, carere consentaneum est, et perire alteram libertatem: nec esse quidquam impedimenti, quominus, cum eandem cum Christo naturam obtineant, etiam redivivi et sepulcris existant. Etenim baptismi solum beatæ vitæ in Christo, non etiam vitæ causa est, quandoquidem Christi mors et resurrectio omnibus æqualiter et simpliciter vitam immortalem conciliavit. Eapropter resurrectio universis mortalibus commune donum est: remissio autem peccatorum, et cælestes coronæ, et regnum cælorum iis tantummodo tribuuntur, quibus debitam consummationem addere licet tum fuit: qui hinc se instituunt, ut vitæ illi

Τοιοῦτον δὲ τὸ τῆς ἀναστάσεως δῶρον. Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν οὕτε τὸ γεννηθῆναι οὕτε τὸ ἀποθανόντα ἀναδίστασθαι πάλιν ἢ τούναντιον. Ἄ δὲ τῆς θελήσεως τῆς ἀνθρωπείας ἐξήρηται, λέγω δὴ τὸ ἐλθεῖν τὸ ἀγαθὸν, ἀμαρτιῶν ἄφεσις, ἥθους ὀρθότης, ψυχῆς καθαρότης, Θεοῦ φίλτρον, τὸ τούτων ἄθλων ἢ ἐσχάτη μακαριότης. Ταῦτα δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ λαβεῖν ἢ φυγεῖν, ὅθεν βουλομένοι μὲν ἔξεστι, μὴ βουλομένοι δὲ πῶς ἂν γένοιτο αὐτῶν ἀπολαύειν; Οὐ γὰρ ἐστὶν ἄκοντας ἐθέλειν, οὐδὲ βιάζεσθαι βουλομένους. Ἐτι δὲ δι' ἐκείνων τὸν λόγον ἐπεὶ γὰρ μόνος ἔλευσεν ὁ Κύριος τὴν μὲν φύσιν τῆς φθορᾶς, τὴν δὲ γνώμην τῆς ἀμαρτίας, τὸ μὲν πρωτότοκος γενόμενος τῶν νεκρῶν, τὸ δὲ πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσελθὼν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ἅτε τὴν ἀμορτίαν ἀποκτείναι; καὶ τὸν Θεὸν ἡμῖν διαλλάξας καὶ τὸ μεσότειχον καταλύσας καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν αὐτῆς ἀγιάσας, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὡσαν ἡγιασμένοι: ἐν ἀληθείᾳ φανερόν ὅτι μόνοι λύονται ἂν εἰκότως καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀμαρτίας οἱ καὶ θελήσεως αὐτῶ καὶ φύσεως μετασχόντες, τὸ μὲν ὡς ἄνθρωποι, ἐδὲ ὡς ἡγαπηχότες τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὸ πάθος καὶ τοῖς προσταγμασι πεισιθέτες καὶ θελήσαντες ἄπερ ἐκείνοι; Οἱ δὲ τὸ μὲν εἶχον, τὸ δὲ οὐκ ἐδέξαντο καὶ τὸ μὲν ἀνθρώποις εἶναι σφισι συνέβη, πιστεύειν δὲ τῷ Σωτῆρι τὴν σωτηρίαν καὶ κοινωνεῖν τῷ ἀγάθῳ τῆς γνώμης οὐκέτι τούτους τῆς μὲν ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν καὶ τῶν ἐπὶ δικαιοσύνη στεφάνων ἐκπίπτειν ἀκλόουθόν ἐστι τῇ γνώμῃ διασταμένους, λυθῆναι δὲ τὴν ἐτέραν ἐλευθερίαν καὶ ἀναστῆναι τῆς φύσεως τῆς αὐτῆς τῷ Χριστῷ γενομένους οὐδὲν κωλύει. Τῆ γὰρ βίαπισμα τῆς ἐν Χριστῷ μακαρίας ζωῆς αἰτίον ἐστὶ μόνον, οὐ τῆς ζωῆς· ἀπλῶς γὰρ τὴν ἀθάνατον ζῶην τὸ τὸν Χριστὸν θεθνᾶναι καὶ ἀναδιδῶναι παρέσχεν ὁμοίως. Διὰ τοῦτο ἡ μὲν ἀνάστασις κοινόν ἐστὶ δῶρον πᾶσιν ἀνθρώποις, ἄφεσις δὲ ἀμαρτιῶν καὶ οἱ ἐν οὐρανοῖς στέφανοι καὶ ἡ βασιλεῖα ἐκείνων γίνεται μόνον, οἷ· ὑπῆρθε προεισενέγκαι τὴν ὀφειλομένην συντέλειαν, οἱ τάττουσιν ἑαυτοὺς ἐνθάνθε, ὡς ἐστὶν οἰκείως· ἔχειν πρὸς τὸν βίον ἐκείνον καὶ τὸν νυμφίον γεννώμενοι μὲν καινῶς, ὅτι καινὸς ἐκείνος Ἄδαμ,

κάλλει δὲ λάμποντες καὶ τὴν ὄραν σώζοντες, ἦν αὐτοῖ; ἐνεποίησε τὸ λουτρὸν, ὅτι « ὠραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς ἀνθρώπων, » καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν ἐστῶσαν ἔχοντες, οἷαι τῶν ὀλυμπιονίκων, ὅτι στέφανός ἐστιν, ὧτα δὲ ὅτι λόγος, ὀφθαλμοὺς δὲ ὅτι ἥλιος, ὅσφρησιν δὲ ὅτι καὶ μύρον ἐστὶν ὁ νομφίος καὶ μύρον ἔκκενωθέν, σεμνοὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων διὰ τὸν γάμον.

Ἐἴεν. Ταῦτα δὲ καὶ πρὸς ἕτερον φέρει ζήτημα διακρίνον ὃν μὴ περιῶφθαι. Εἰ γὰρ τὸ μὲν ἐθέλειν καὶ πιστεῦσαι καὶ προσελθεῖν τῶν τοῦ βαπτίσματος δώρων ἐπιτυχεῖ; γεγενῆσθαι παρασκευάσει, τὸ δὲ ταῦτα φεῦγειν καὶ τὴν μακαριότητα πᾶσαν ἐκείνην φεῦγειν ἐστὶν, τοὺς μετὰ τὸ λαθεῖν βίψαντας καὶ τῆς γνώμης τῆς προτέρας ἑαυτοὺς μεμψιμένους καὶ τὸν Χριστὸν ἠρνημένους, ἐπειδὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐφ' οἷς ἠνέμησαν, μεταγίνοντες αὐτομολώσιν, ὁ ἱερεὺς θεσμός, ἀκόλουθον ὃν ἐπὶ τὸ λουτρὸν αὐτοὺς ἄγειν καὶ τὰ μυστικὰ τελεῖν ἐξ ἀρχῆς ὡσάν τὸ πᾶν ἀπολωλόκα;· ὁ δὲ τῷ θεῷ μύρω τὰ σώματα αὐτοῖ; ἀποσημνημένος καὶ μηδὲν πλέον προσθεῖς τοῦ κύκλου γράφεται τῶν πιστῶν τί οὖν πρὸς ταῦτα εἶποι τις ἄν; "Ἢ δυσὶν τούτων ἡμῖν τὴν πρὸς Θεὸν εὐσέθειαν δυνάμενον, τοῦ τε λαθεῖν ὀφθαλμῶν ἀπὸ τῶν μυστηρίων, τοῦ τε χρῆσθαι καὶ πρὸς τὴν ἀκτίνα ἐκείνην ὀφρῖν, τοῖ; προδεδωκόσι τὸν Χριστιανισμόν τὸ μὲν ἀπολλυταὶ τὸ δεύτερον, ἐκεῖνο δὲ μένει; λέγω δὴ τὴν πρὸς τὸ βλέπειν ἐπιτηδεύοντα καὶ παρασκευήν. Αἴτιον δὲ ὅτι τὸ μὲν ἀποβαλεῖν ἔξεστι βουλομένοι;· ἡμέτερον γὰρ ἢ στέρεξαι τὸν ἥλιον ἢ πρὸς τὴν ἀκτίνα μῦσαι τὸν ὀφθαλμὸν τὸ γε μὴν αὐτὸν ἐκκλῆσαι τὸν ὀφθαλμὸν καὶ τὴν πλάσιν ἐκείνην παντάπασι διαφθεῖραι τῶν ἀμηχάνων ἡμῖν. Εἰ γὰρ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ δυνάμεων, μεθ' ὧν ἡμᾶς ἡ φύσις ἐγέννησεν, οὐδ' ἠντινοῦν δυνάμεθα λύειν, ἥκιστα δὴ πάντων ἦν ἡμῖν ἀναγεννῶν αὐτοῖ; ἀμέσω; ἐνέθηκεν ὁ Θεός ἐπὶ καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ἡμῖν ἠγούμενον, ὃ τί ποτέ ἐστι, πλάττει καὶ διατίθεται τὸ λουτρὸν, εἴτε λόγος καὶ γνῶμης αὐτονομίαν, εἴθ' ἕτερον ὅτιοῦν χρῆ τοῦτο νομίσαι, ὃ πᾶσα μὲν εἶκει δύναμις τῆς ψυχῆς καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖνου φέρεται κίνησιν, ἐπιτετάττει δὲ οὐδὲν οὐδὲ δύναται μεταβάλλειν, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸ ἑαυτὸ κρεῖττον γὰρ οὐδὲν γένοιτ' ἄν ἑαυτοῦ, καὶ μὴν οὐδὲ τὸν Θεὸν εἰκό;· Ὁ γὰρ ἀφέλοιτ' ἄν ὧν ἡμῖν κατέθετο δώρων οὐδὲν· « Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα, φησὶ τοῦ Θεοῦ, » καὶ ὅλων ἀπειρος ἀγαθότητος; ὧν βούλεται πᾶν ἡμῖν ἀγαθόν, καὶ δίδωσί γε ἀλύτου τῆς τοῦ αὐτεξουσίου προεδρίας ὑποκειμένης. Τοιοῦτον δὲ τὸ τοῦ βαπτίσματος ἀγαθόν. Οὐ γὰρ ἄγχει τὴν γνῶμην οὐδὲ κατέχει, ἀλλὰ δύναμις οὕσα τοὺς μὲν χρωμένους οὐδὲν ἐκώλυσε μείναι πονηροῦς, καθάπερ καὶ τὸ σὺν ἔχειν τὸν ὀφθαλμὸν οὐκ ἄν προσταίη τοῖ; ἐν σκοτεινῇ βουλομένοι;· καὶ δῆλον αὐτόθεν, αὐτοὶ γὰρ οὗτοι μάρτυρες σαφεῖς οἱ μετὰ τὸ λούσασθαι καὶ τὰ ἐκείθεν πάντα λαθεῖν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀσέθειαν καὶ μοθηρίαν ἐξενεχθέντες. Διὰ ταῦτα τοίνυν τῷ μὴ τὰ;

A sponsoque sint idonei, geniti quidem nova generatione, quoniam Adam ille novus est: decore fulgentes, et pulchritudinem a lavacro acceptam conservantes: « Quia speciosus forma est præ illius hominum⁷⁰; » et caput erectum habentes, ut olympionice; quia corona est; aures autem, quia verbum est; oculos, quia sol; nares, quia unguentum est sponsus ille, et unguentum effusum⁷¹: habitu autem honesti, propter nuptias.

B Et hæc quidem hujusmodi sunt. Existit hoc loco alia questio, quam decet non negligere. Si enim velle, et committere se, et accedere, donorum baptismi compotes efficit; et hæc fugere, est fugero omnem beatitudinem; qui abjecta communionē, et priore sententia apud se reprehensa, et Christo abnegato, ducti poenitudinis sceleris sui ad Ecclesiam redierint, cum consequens sit vos ad lavacrum statim adduci, et de integro mysticas ceremonias adhiberi, ut qui totum funditus perdidierint; sacerdos tamen auctoritate legis ecclesiasticæ sacrosantum oleo corpora inunctos, citra ritum alium, ordini fidelium restituit. Quid ad hoc respondendum? An cum hæc duo pietatem nostram erga Deum contineant, tum accepisse oculum a mysteriis, tum ejus usum habere, et radium illum intueri, Christianismi proditoribus unum perit, alterum illud manet, habitus inquam, et facilitas ad videndum? Causa hæc est, quia hoc quidem volentibus perdere licet, quando in nostro arbitrio est, aut solis luce aspicienda delectari, aut adversus radium ejus claudere oculum: eruere autem ipsum oculum, structuramque illam penitus vitare, nobis est nimium quantum difficile. Si enim facultatum animæ, cum quibus nos natura genuit, disperdere nullam possumus, minime omnium illam poterimus, quam nobis regenerans ipse Deus per se indidit: siquidem et ipsum quod in nobis obtinet principatum, quodcumque tandem est, format et componit lavacrum: sive id rationis et mentis autonomia, sive aliud quodcumque existimandum est, cui omnis animæ virtus cedit, et ad motum illius sese accommodat, cui nihil imperat, quodque mutari a nulla re potest. Sed nec ipsum semetipsum mutat; nihil enim seipso melius fieri queat. Sed neque a Deo mutari æquum est. Haud enim de donis suis ullo nos spoliabit: « Dei enim dona sine poenitentia sunt, » inquit Apostolus⁷². In summa, infinitæ bonitatis cum sit, cupit et dat nobis omne bonum, ita tamen ut prærogativam suam libera voluntas nostra semper retineat. Tale est baptismatis bonum. Non enim mentem coarctat neque opprimit, sed cum sit vis et facultas, utentibus prodest; non utentes autem manere improbos non vetat: sicut et sanum habere oculum in tenebris ambulare volentibus impedimento non erit. Hujus rei testes sunt luculenti qui, postquam abluti et omnia illius mysterii adepti fuissent, in

⁷⁰ Psal. xlv, 3. ⁷¹ Cant. i, 2. ⁷² Rom. xi, 29.

extremam impietatem perversitatemque se precipitaverunt. Quamobrem, quia facultates inditas non deposuerunt, ut altera formatione non egentes sacerdos nequamquam lavat, sed unctione spirituali illis gratiam immittit, pietatis, inquam, et timoris Dei, et claritatis, et virtutum hujusmodi, quæ ad voluntatem seu sumique pristinum revocandum valent. Hoc enim in his qui initiantur unguentum potest. Et hæc quidem hactenus; ad reliqua pergamus.

Constat igitur ex his quæ disseruimus, eos vitam Christi vivere, qui per baptismum denuo nati sunt. Quæ sit autem vita Christi, id est, quæ sit illa conditio, qua baptismo frui, et unda salutifera abluti, vitæ Christi communicant, nondum planum est factum. Quod pene totum excellentius est, quam ut h. minum verbis declarari possit. Est enim virtus venturi sæculi, ut Paulus docet, et ad vitam aliam præparatio. Sicut ergo virtus oculorum, aut coloris lepos, nisi lumen accesserit, non perspicitur, nec possunt vigilantium res cognoscere qui dormiunt, quandiu dormiunt, similiter nec nova membra et facultates, quæ sola ad futuram vitam requiruntur, in hac vita, quidnam plane sint, et quod illis deus insit, cognosci possunt; cognatio enim mundo et lumine conveniente opus est. Atqui Christi membra sumus, et hoc efficere baptismi est negotium. Splendor autem membrorum et elegantia in capite consistit. Haud enim pulchra videbuntur membra, capiti non consociata. Sed horum membrorum caput nunc latet, in futura vita apparebit: tunc etiam membra splendent et patebunt, cum capite existentia videlicet. Hoc significans Apostolus, « Mortui estis, inquit, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria ⁷⁹. » Et beatus Joannes: « Nondum apparuit quid erimus; cum autem apparuerit, similes illi erimus ⁸⁰. » His de causis virtutem vitæ hujus nunc perfecte ne sancti quidem ipsi cognoscunt, sed maximam partem se ignorare confitentur, in ænigmate autem, et in speculo, et ex parte se aiunt cognoscere. Et quæ cognoscere possunt, nec illa saltem consequi verbis possunt. Sentiant et noverunt ea puri corde. Quod autem impossibile est voces aut sermonem ad ea quæ cognita sunt exprimenda opportunum reperire, id ipsum beati status illius ignorantibus quoddam signum est. Sunt enim quæ audit Apostolus in paradysum et in tertium cælum raptus, « Arcana verba, inquit, quæ non licet homini loqui ⁸¹. » Sed quæ de vita illa cognoscuntur, et dici possunt, et non apparentia demonstrant, sunt ea nimirum, quæ ab initiatis cum virtute perficiuntur: nova in dolores ablutorum, qui stationem suam servant; inusitata virtus, et humanis legibus superior, cujus nec sapientiam, nec exercitationem, nec ingenium,

ἐνθεθείας ἀποθέσθαι δυνάμεις πλάσεως δευτέρας οὐ δεομένους ὁ ἱερεὺς λούει μὲν οὐδαμῶς, χρίων δὲ πνευματικὴν ἐνέσει χάριτος ἐσεθείας, οἶμαι, καὶ φέδου Θεοῦ καὶ ἀγάπης καὶ τῶν τοιοῦτων, ἃ τὴν προτέραν αὐτοῖς ἀνακαλεῖσθαι δύνανται γνώμη· τοιαῦτα γὰρ τοῦ τελοῦμένου ἔχει τὸ μύρον. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον· ἐπὶ δὲ τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου χωρῶμεν.

Φανερὸν μὲν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων ὡς ἄρα τὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ ζῶσιν οἱ διὰ τοῦ βαπτίσματος γεννηθέντες. Τί δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ ζωὴ; Λέγω δὴ, τί ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ πάθος, ὃ τοῦ βαπτίσματος ἀπολελυκότες οἱ λελοῦμένοι τοῦ βίου τῷ Χριστῷ κοινωνοῦσι, δῆλον οὐπω γέγονεν ἐτι· τοῦτου δὲ τὸ μὲν πλεῖστον ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων λόγον. Δύναμις γάρ ἐστι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἣ φησι Παῦλος, καὶ πρὸς βίον ἄλλον παρασκευὴ καθάπερ τὸν οὐκ ἐστὶ καταμαθεῖν ὀφθαλμῶν ἀρετὴν ἢ χρώματος χάριν μὴ τῷ φωτὶ προσάγοντας καὶ τὰ τῶν ἐργαγορίων εἶέναι τοὺς καθέδοντας ζωῆς καθέδουσι, τὸν ἴσον τρόπον οὐδὲ τὰ καινὰ μέλη καὶ τὰς δυνάμεις, οἷς καθαρῶς πρὸς τὸν μέλλοντα βίον ἐξεῖσι χρῆσθαι, δυνατόν συνδεῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος, τίνα τὲ ἐστὶν ἀκριβῶς; καὶ οἷον αὐτοῖς, σύνεστι κάλλος. Δεῖ γὰρ συγγενοῦς κάλλους καὶ φωτὸς καταλλήλου. Καὶ μὴ μέλη Χριστοῦ ἴσμεν, καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ τοῦ βαπτίσματος ἔργον. Συνέστηκε δὲ ἡ λαμπρότης τῶν μελῶν καὶ τὸ κάλλος ἐν τῇ κεφαλῇ· φαίνονται γὰρ ἂν οὐ καλὰ τὰ μέλη μὴ τῇ κεφαλῇ συνημμένα. Τοῦτων δὲ τῶν μελῶν ἡ κεφαλὴ χρύπτεται μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος, φανέται δὲ κατὰ τὸ μέλλοντα βίον· τότε δὴ καὶ τὰ μέλη λάμψουσι καὶ διεδειχθήσονται, ἐπειδὴν μετὰ τῆς κεφαλῆς ἀναλάμψουσι· καὶ τοῦτο Παῦλος; δεικνύς, « Ἀπεθάνετε, φησὶ, ἐν τῇ ζωῇ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν Θεῷ· ὅταν δὲ ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. » Καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης· « Οὐπω ἐφανερώθη τί ἴσμεν· ὅταν ἐξ φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἴσμεθα. » Διὰ ταῦτα νῦν τελείως μὲν τὴν δύναμιν τῆς ζωῆς ταύτης οὐκ ἐνεῖσι γινῶναι οὐδὲ αὐτοὺς δῆπου τοὺς μακαρίους, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ὁμολογοῦσιν ἀγνοεῖν καὶ ἐν αἰνίγματι καὶ ἐν ἐσώπτηρι καὶ ἐκ μέρους γινώσκουσιν, καὶ ἃ δὲ δύνανται γινώσκουσιν, οὐδὲ ταῦτα ἐν λόγῳ φανῆναι. Ἀλλ' ἐστὶ μὲν ἀσθησις αὐτῶν καὶ γνώσις τοῖς γε καθαρῶς τὴν καρδίαν, ῥῆμα δὲ ἢ λόγον, ἃ; ἐφαρμόσει τοῖς ἐγνωσμένοις καὶ τοῦ μακαρίου πάθους γένοι· ἂν σημεῖον τοῖς ἀγνοοῦσιν, ἀμήχανον εὐρεῖν. Καὶ γὰρ ἐστὶν ὧν ἤκουσαν ὁ Ἀπόστολος εἰς τὸν παράδεισον καὶ τρίτον οὐρανὸν ἀρπύζει, « ἄρρητα ῥήματα, φησὶν, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. » Ἄ δὲ καὶ γινώσκονται καὶ ῥηθῆναι δύναται τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀφανῶν ἀποδειξὶν ἔχει, τὰ τοῖς μέμνημένοις κατορθωμένα, τὸ καινὸν ἦθος τῶν λουσαμένων οἱ τὴν τάξιν ἔσωσαν, ἢ ὑπερφύης ἀρετῆ καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους νικῶσα νύμους, ἢ; οὔτε σοφίαν, οὔτε γυμνασίαν, οὐ τὸ πεφυκά-

⁷⁹ Coloss. III, 3. ⁸⁰ I Joan. III, 2. ⁸¹ II Cor. XII, 4.

γαί οὐτε ἄλλο δτιοῦν ἔστιν αἰτιᾶσθαι τῶν ἀνθρωπίνων. Ἦ τε γὰρ ψυχὴ πρὸς τοιαῦτα προθύμηθη, οἷα μὴδ' ἀναπλάται βῆδιον ἢν ἀνθρώποις, τό τε σῶμα τὴν προθυμίαν οὐκ ἔτθεσεν, ἀλλὰ πόνων ἠνέσχετο τοσοῦτων, ὧσων ἐπεθύμησεν ἡ ψυχὴ καίτοι καὶ ψυχῆς καὶ σώματος δύναμις ὤρισται, καὶ πρὸς πάντα πόνον οὕτε ταύτην οὕτε ἐκείνην ἔσταναι δυνατόν, ἀλλ' ἔστιν οὗς δυνήθεισα κηῖσαι ἐπὶ τῶν ἄλλων ἢ μὲν ἀπαίπει, τὸ δὲ ἐλύθη. Τῶν δὲ μακαρίων ἐκείνων (ψυχῶν καὶ σωματίων) οὐδὲν ἐκράτησεν, ἀλλ' ὅσαπερ ἂν ἀλγυδίωνων εἴδη καὶ πόσων οὐδ' αὐτονομία πλάσαι λογισμῶν, τοσοῦτων ἠνέσχοτο καὶ πρὸς τοσαῦτα ἐκαρτέρησαν. Καὶ οὕτω λέγω τὸ καινότερον· οἱ γε οὐδὲ ἠνέσχοτο οὐδὲ ἐκαρτέρησαν. Οὐ γὰρ ἐλιπίει μεγίστων ἄλλων καὶ ζωῆς ἀμείνωνος τὴν παροῦσαν περιεῖδον, λέγω κρῖσει τινα καὶ λογισμῶ πρὸς ταύτην ἀφιγμένοι τὴν τόλμαν, καὶ ἐνέγκοντες μὲν, ἀηδῶς δὲ, καθάπερ οἱ νοσοῦντες ἰατροῦ πύρ καὶ μάχαιραν ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ κοινώτατον, ὅτι τὰς πληγὰς αὐτὰς ἐφίλου, αὐτῶν ὠρέγοντο τῶν πόνων, αὐτὸν ποθεινὸν ἔχουον τὸν θάνατον, καὶ εἰ μὴδὲν ἄλλο προὔκειτο. Οἱ μὲν γὰρ ἔξουος ἐπεθύμησαν καὶ στρεβλώσεων καὶ θανάτου, καὶ γενομένου ἐπὶ τῆς πείρας μειζίων ἢ ἡ προθυμία οἱ δὲ διὰ βίου κακοπαθεῖν καὶ πόνειν καὶ πόθρῳ πάτης ἀνέσεως ζῆν καὶ τοῦτο τροφὴν νομίζειν τὸ καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκειν καὶ ἠκολούθησι τὸ σῶμα καὶ ἐδοθήθησεν κατὰ τῶν σωματικῶν ἀγωνιζόμενοι νόμων. Καὶ ταῦτα οὐ δύο καὶ τρεῖς καὶ εἰκοσιν, οὐδὲ ἄνδρος μόνον οὐδ' οἱ ἐν ἡλικίᾳ μόνον, ἀλλὰ μυριοὶ μὲν καὶ πλήθος ἀρίθμου κρείττων, ἡλικία δὲ πᾶσα ὁμοίως.

Τοῦτο δὲ μάλιστα δῆλον ἐγένετο ἐπὶ τῶν μαρτύρων. Τούτων γὰρ καὶ οἱ πρὸ τῶν διωγμῶν πιστοὶ καὶ οἷς ἐπ' αὐτῶν τῶν διωγμῶν τὴν ἀληθινὴν ζωὴν ὁ Χριστὸς ἐνέθηκεν, ἅμα τε ἐπεδείκνυντο τοῖς διώχταις τὴν εἰς τὸν Χριστὸν πίστιν καὶ ἀνεῖπον τὸ νόημα καὶ ἐπεθύμου ἀποθνήσκειν καὶ μὴ βοῆ τοὺς δημίους ἐξεκαλοῦντο καθάπερ ἐπὶ τι φαινόμενον ἀγαθόν, ὁμοίως φερόμενοι καὶ γυναῖκες καὶ κόραι καὶ ἄνδρες καὶ παῖδες καὶ πᾶν ἐπιτήδευμα καὶ πᾶς βίος. Δεῖ γὰρ καὶ τοῦτο προσθεῖναι, ὅτι μικρὰν οὐδὲ τοῦτο διαφορὰν εἰσάγει τῷ γένει. Καὶ γὰρ οὐκ ὁμοίως ἂν πρὸς ἀγῶνας ἔχοι καὶ πόνοος ὁ τε ζῶν ἐν ἰδρώσει καὶ ὃ βίος ἐστὶν ἀνειμένος, καὶ ξίφος καὶ θάνατον οὐ τοῖς αὐτοῖς ἂν ὀφθαλμοῖς ἴδοι στρατιώτης καὶ αὐλητῆς. Τούτων οὐδὲν ἐκώλυσε τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην φορὰν, οὐδὲ προσέστη τῷ μὴ πάντας ὁμοίως εἰς αὐτὴν ἀφικέσθαι τῆς φιλοσοφίας τὴν κορυφὴν, ἀλλ' ὅτι μία ἦν ἡ πάντα τικτοῦσα καὶ πλάττουσα δύναμις, πάντες τὴν ἑσχατον τῆς ἀρετῆς κατεῖληψαν ὄρον, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐτίμησαν καὶ ἐφίλησαν ὑπὲρ τὸ εἶδος τῆς φύσεως· οἱ γε ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ψυχῶν αὐτῶν ὑπερέβηον. Καὶ γὰρ καὶ γυναῖκες τῶν ἐπὶ σκηπῆς καὶ ἄνδρες διεφθαρμένοι καὶ τοιοῦτον πλήθος τὸν τε λόγον ἐδέχοντο τῆς κοινῆς ἡμῶν σωτηρίας καὶ μετεσκευάζοντο τὴν καλὴν ἀρμονίαν ἀρμοζόμενοι, καὶ οὕτως ἄθρῳν καὶ οὕτω βῆδιως, ὡσπερ προσω-

A nec aliud quidpiam ut humanum accusare licet. Nam et anima ad talia prompta est, quæ nec fingere atque comminisci hominibus facile est; corpus autem alicritatem eam non comprimunt, sed labores suffert tantis et tam multos, quam animæ collibuerit. Quæquam et corporis et animæ virtus circumscripta est, et ad quemvis laborem neque hæc neque illud durare potest, sed possunt quidam superari: in quibusdam hæc desperat, illud fatiscit. Cæterum beatas illas animas et corpora illa nihil subigit: sed quæcumque dolorum et laborum genera nec ipsa cogitatione libera conceperit, omnia perpetuantur, et tam multa patienter sustinent. Noandum dico, quod est summe novum. Quidam nec sustinuerunt, nec tolerarunt. Non enim spe maximorum præmiorum et vitæ melioris præsentem vitam projecerunt, iudicio quodam et ratiocinatione ad hanc audaciam aggressi. Et passi quidem sunt, sed non libenter, sicut ægroti medicorum ignem et ferrum patiuntur. Sed istud est imprimis novum, quod quidam plagas ipsas dilexerunt, ipsos labores expectaverunt, ipsam mortem amabilem censuerunt, quæquam moriendi necessitas nulla esset proposita. Alii enim gladios, et tormenta, et mortem optarunt, et ea jam experientibus crescebant spiritus; alii per vitam dura agere et pati, proculque remissionibus ac voluptatibus degere, et has delicias arbitrari, quotidie mori. Et sequatur corpus, et contra corporales legea dimicantibus auxilium afferebat. Atque hæc non duo, tres, aut viginti, nec viri dumtaxat aut adolentes, sed multa millia, vel potius innumerabiles, ævus uterque, ætas omnis.

Hoc vero potissimum eluxit in martyribus, quorum ubi et ante persecutiones erant fideles, ab his in ipsis persecutionibus veram vitam Christus inruit. Similiter vero persecutoribus fidem in Christum ostendebant, et nomen ejus enuntiabant, et mori cupiebant, et uno eodemque clamore carnifices provocabant, quasi ad aliquod bonum oblatum properantes, et mulieres, et puellæ, et viri, et pueri, et cujusque instituti ac status: nam et hoc apponendum est, quia non parvum discrimen affert. Etenim non similiter ad certamina et labores affectus est, qui in sudoribus et qui molliter atque in otio vivit; et gladium atque mortem non iisdem oculis miles et aulædus aspiciunt. Horum nihil admirabilem illum impetum repressit, nec retardavit, quin omnes æqualiter ad eundem philosophiæ apicem aspirarent. Sed quia una erat, quæ omnia parit et format virtus, omnes extremam virtutis mesiam contigerunt, et bonum illud (Deum) honorarunt et dilexerunt, supra quam nature conditaneum erat. Quidam pro eorum etiam animas suas contempserunt. Etenim mulieres scenicæ, et viri perditissimi et hujusmodi hominum collivies verbum communis nostræ salutis susceperunt, aliamque vitam et mores induerunt, ad pulchram harmoniam adaptati, atque istud ita repente et facile,

quam cœlo et levi negotio personam mutabant. Compluribus etiam non ablutis in choram hunc referri contigit, quos ab Ecclesia aqua non baptizatos ipse sponsus Ecclesiæ baptizavit. Multis itaque et nubem humidam de cœlo, et aquam ulro e terra erumpentem dedit, et sic demum eos lustravit. Multos occulte reformavit. Sicut enim quæ desunt Christo, membra Ecclesiæ Paulus, et si quis ei similis, supplet: sic nihil absurdum, quæ desunt Ecclesiæ, ipsum caput Ecclesiæ supplere. Si enim sunt, quibus membra caput videntur juvare, quanto justius est, quæ membris desunt, ipsum caput adjuvare? Et hæc quidem ad istum modum se habeant. Ad priora redeundum est. Hujuscemodi igitur virtutem, qua istæ ausi sunt, et alacritatem tantam attulerunt, et magnanimos ausus ad finem perducere potuerunt, in natura hominum haud inveniri, verbis demonstrare nihil attinet. Quia vero causa horum gratiæ baptismatis necessario ascribenda est, queramus jam modum, quomodo in ipsis lavacrum ista operatur.

Manifestum est igitur, labores illos et agones amantium fuisse, et Christi jacula atque philtia ipsos ad hanc rerum novitatem impulisse. Quæ porro causa amoris, et quid illis factum, ut adeo diligenter, et unde ignem tantum susceperint, age consideremus. Etenim cognitio amore gignit et procreat: nec possis quidquam pulchrum amare, nisi ante didiceris quam pulchrum sit. Et quoniam hoc scire et perfecte cumulateque, et imperfecte contingit, par fuerit amorem quoque perinde se habere. Et pulchra quidem ac bona, quæ plene cognoscuntur, etiam plene diliguntur, et quemadmodum tantæ pulchritudini convenit. Quæ autem amantibus admodum nota non sunt, eorum quoque amor imbecillis est. Igitur illud fit perspicuum, cognitionem aliquam Dei, et sensum ipsis a baptisate immisum, et eos bonum liquido cognovisse, pulchritudinemque persensisse, et de bonitate ejus gustavisse, experientia, inquam, perfectiore, quam doctrina possit discipulis subijcere. Nam cum rerum cognitio bipartita sit, una quam quis auditione haurit, alia quam per se ipse consequitur, illo modo non ipsam rem attingimus, sed in verbis, ut in imagine quadam, non autem accurate, in ipsius speciei simulacro, seu effigie eum cervimus. Fieri enim nequit, ut ei per cuncta similem in rerum natura inveniamus, qui pro exemplo ad illius cognitionem sufficiat. Expertum vero esse, est in res ipsas incidisse. Unde hic ipsa species in animam incurrit, et desiderium excitat, veluti vestigium bono respondens. Illic ab idea ipsius rei propria deserti, per quæ autem cum aliis communicat, obscuram quamdam et exilem ejus imaginem nacti, ea desiderium et amorem rei meimur. Quare non amamus, quantum est amandum, nec patimur, quantum illud potest facere, cum ipsam speciem non degustaverimus. Sicut

Α πεινῶ ἀμείβοντες. Συνίθη δὲ πολλοῖς· καὶ μὴ λουσαμένοις εἰς τοῦτον τελέσαι τὴν χάριν, οὗς ὕδατι μὴ βαπτισθέντας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸς ἐβάπτισεν ὁ νομφίος τῆς Ἐκκλησίας. Πολλοὶς μὲν οὖν καὶ νεφέλην οὐρανὸθεν ἔδωκε καὶ ὕδωρ ἐκ γῆς αὐτόματον καὶ οὕτως ἐβάπτισεν, τοὺς πλείους δὲ ἀφανῶς ἀνεπλάσεν. Ὡς περὶ γὰρ τὸ ὑστέρημα τοῦ Χριστοῦ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, Παῦλος καὶ εἰ τις κατ' ἐκείνον ἀναπλήροι, οὕτως οὐδὲν ἀπαῖδον, εἰ τὸ ὑστέρημα τῆς Ἐκκλησίας ἢ κεφαλῆ τῆς Ἐκκλησίας ἀναπληρώσαι. Εἰ γὰρ ἐστὶν ἅττα μέλη τῆ κεφαλῆ δοκεῖ βοηθεῖν, πόσῳ δικαιοτέρον, ὧν ἐλλείπει τοῖς μέλεσιν, αὐτὴν προσδεῖναι τὴν κεφαλὴν; Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἂν ἔχοι τὸν τρόπον. Ἀναληπτέον δ' ἂν εἴη τὸν λόγον. Ταύτην μὲν οὖν τὴν δύναμιν, ἢ τὴν τόλμαν ἐτόλμησαν καὶ τὴν προθυμίαν προθύμηθησαν, καὶ εἰς τέλος ἀγαγεῖν ἢ προθύμηθησαν ἐδυνήθησαν, ὡς οὐκ ἐστὶν εὐρεῖν ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἂν οὐδὲ λόγου δεῖο δεικνύναι· λοιποὺ δὲ ὄντος ἐξ ἀνάγκης, αἰτίαν τούτων τιθέναι τὴν τοῦ βαπτίσματος χάριν, ζητῶμεν ἐν τῶν τρόπων, ὅπως ταῦτα αὐτοῦ εἰργάσαστο τὸ λουτρόν.

Φανερόν μὲν οὖν, ὡς ἄρα ἐρώντων ἦσαν οἱ πόνοι, καὶ οἱ ἀγῶνες ἐκείνοι καὶ τὰ Χριστοῦ βέλη καὶ φίλτρα πρὸς ταύτην αὐτοῦς ἐξήγαγε τὴν καινοτομίαν τί δὲ τῶν ἐρώντων τὸ αἴτιον, καὶ τί παθόντες οὕτως ἐφίλησαν, καὶ πόθεν τὸ πῦρ ἐδέξαντο, τοῦτο σκοπῶμεν ἡδῆ. Καὶ γὰρ ἐστὶ μὲν τὸ εἰδέναι τοῦ φιλεῖν αἴτιον, καὶ τοῦτο ἐκείνου τίχεται, καὶ οὐκ ἐστὶ λαθεῖν ἔρωτα τῶν καλῶν οὐδέν· μὴ καταμαθόντα ὡς ἔχει κάλλος· ἐπεὶ δὲ τὸ εἰδέναι τοῦτο συμβαίνει μὲν μάλιστα καὶ τελείως, συμβαίνει δὲ ἀτελῶς· ἔχειν, εἰκόσ· ἂν εἴη καὶ τὸ φίλτρον ὁμοίως ἔχειν καὶ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἃ μὲν γινώσκειται τελείως· καὶ φιλεῖται τελείως· καὶ ὡς περ τοσῶδες κάλλει προσήκει, τῶν δὲ μὴ σφόδρα φανερῶν τοῖς ἐρώσι καὶ ὁ ἔρωσ ἀσθενῶς· ἔχει οὐκοῦν ἐκείνο γίνεται δῆλον, ὡς ἐπίγνωσίν τινα θεοῦ καὶ αἰσθησίν αυτοῖς ἐνέθηκε τὸ λουτρόν, καὶ τὸν καλὸν σαφῶς ἔγνωσαν καὶ τῆς ὥρα· ἦσθηοντο καὶ ἔγευσαν ο τοῦ κάλλους ἐκείνου. Λέγω δὲ περὶ τιμὴν τελειώτερον ἢ διδασκαλίᾳ δύναται γνωρίσαι καταμαθόντες. Διττης γὰρ ἡμῖν τῆς τῶν πραγμάτων γνώσεως οὐσης, τῆς μὲν ἦν ἂν τις ἀκοῆ ἔχοι λαθῶν, τῆς δὲ ἦν δι' ἑαυτοῦ καταμάθει, ἐκείνος μὲν οὐκ αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἀπτόμεθα, ἀλλ' ὡς περ ἂν εἰκόνη τιμὴ τοῖς λόγοις ὁρώμεν, καὶ οὐδ' ἀκριτῶς αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἰκόνη. Καὶ γὰρ ἀμήχανον αὐτῷ παντάπασιν ὁμοιον εὐρεῖν ἐν τοῖς οὖσι, ᾧ παραδείγματι χρησαμένοις· εἰ τὴν ἐκείνου γνώσιν ἀρκέσει· τὸ δὲ περὶν λαθεῖν αὐτοῖς ἐστὶ τοῖς πράγμασιν ἐντυχεῖν, ὅθεν ἐναυθῆθαι μὲν αὐτὸ τὸ εἶδος τῆ ψυχῆ προσβάλλει καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀνίστησι καθάπερ ἔχουσ τῷ κάλλει σύμμετρον. Ἐκεῖ δὲ τῆς μὲν ἰδέας αὐτῆς· τῆς ἰδίας τοῦ πράγματος ἀπολειφθέντες, ἐξ ὧν δὲ κοινῶν τοῖς ἄλλοις, ἀσαφῆ τινα καὶ ἀμυδρὰν εἰκόνα λαθόντες αὐτοῦ. ταύτην μετροῦμεν τὴν περὶ τὸ πρᾶγμα πόθον· ὅθεν οὐ φιλοῦμεν ὅσον ἐκεῖνο φιλητόν, οὐδὲ πάσχομεν ὅσον ἐκεῖνο δύναται δορᾶν (αὐτοῦ τοῦ εἶδους μὴ γεγευσμένον); Καθάπερ γὰρ διαφορὴν εἶδος τῆς οὐσίας ἐκάστου

καὶ διάφορον ἐντίθησι τῇ ψυχῇ λόγον, οὕτω καὶ φίλτρον οὐκοῦν ἢ τοῦ Σωτῆρος ἐν ἡμῖν ἀγάπη ὅταν μὲν οὐδὲν ἐπιδείξεται καινὸν οὐδ' ὑπερφυεῖς, δῆλοι καθέσταμεν ὡς ἄρα μόναις ἐνετύχομεν ταῖς περὶ αὐτοῦ φωναῖς, ἐξ ὧν πῶς μὲν ἂν γένοιτο γυνῶναι καλῶς, ἢ μὴδὲν ὅμοιον ἔστιν εὐρεῖν, οὐδ' ὁ κοινὸν αὐτῷ καὶ ταῖς ἄλλοις οὐδὲ πρὸς ὃ παράδειγμα ἀναφέρεται, οὐδ' οἷς ἐκεῖνος παράδειγμα; πῶς δὲ καταμαθεῖν μὲν τὸ κάλλος, φιλήσαι δὲ τοῦ κάλλους ἀξίως; Οἷς δὲ τοιοῦτος ἐγένετο πόθος, ὥστε τῆς φύσεως μὲν ἐκστῆναι, μεῖζω δὲ καὶ προθυμηθῆναι καὶ δυνηθῆναι ἢ προσῆκεν ἀνθρώποις ἐνθυμηθῆναι, τοῦτους αὐτὸς ἔκρωσεν ὁ νομφίος αὐτὸς ἐνήκεν ἀκτινά τινα τοῦ κάλλους τοῖς ὀφθαλμοῖς. Τὸ γὰρ μέγεθος τοῦ τραύματος μὴνύει τὸ βέλος, καὶ ὁ πόθος τὸν τρώσαντα δείκνυσιν καὶ τοῦτ' ἀνήγαγε τῆς Παλαιᾶς ἢ Καινῆ Διαθήκης καὶ τοῦτ' ἀμεινον εἶχεν, ὅτι τότε μὲν λόγος ἦν ὁ παιδείων, νῦν δὲ αὐτὸς παρὼν ὁ Χριστὸς ἀρρήτων τινα τρόπον διατίθησι καὶ πιάττει τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς. Λόγῳ γὰρ καὶ διδασκαλίᾳ καὶ νόμοις οὐκ ἐνήν ἀφικέσθαι τοῦς ἀνθρώπους εἰς τὸ ζητούμενον τέλος. Εἰ γὰρ ἐνήν λόγοις, οὐκ ἂν ἐδέησεν ἔργων καὶ τούτων ὑπερφύων, Θεοῦ σαρκουμένου καὶ σταυρουμένου καὶ ἀποθνήσκοντος. Τοῦτο δὲ δῆλον ἐγένετο ἐξ ἀρχῆς ἐξ αὐτῶν τῶν πατρῶν ἡμῖν τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν ἀποστόλων. Πάσης γὰρ ἀπολειλυκότες διδασκαλίας καὶ ταῦτα αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος καὶ θεαταὶ γινόμενοι πάντων, καὶ ὧν κατέβητο τῇ φύσει χαρίτων καὶ ὧν ἠνέσχετο ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὡς ἀποθανῶν ἀνεβίου, καὶ ὡς κατέλιπε τὸν οὐρανὸν καὶ ταῦτα πάντα καταμαθόντες ὁμοῦ οὐδὲν καινὸν οὐδὲ γενναῖον οὐδὲ πνευματικὸν οὐδὲ τοῦ παλαιοῦ βέλτιον ἐπέδειξαντο, ἕως ἐβαπτίσαντο. Γενομένου δὲ αὐτοῖς τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ Παρακλήτου ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐμπεσόντος αὐτοῖ τε ἐγένοντο καινοὶ καὶ ζωῆς ἐπελάθοντο καινῆς καὶ τοῖς ἄλλοις ἠγήσαντο, καὶ τὸν περὶ Χριστὴν πόθον καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνῆψαν. Εἰ γὰρ καὶ τῷ ἡλίῳ παρῆσαν καὶ διαίτης ἐκοινῶνουν καὶ λόγων, ἀλλ' ἦν αἴσθησις αὐτοῖς τῆς ἀκτινὸς οὐρα, μὴ δεξαμένοις τὸ πνευματικὸν ἐκεῖνο λουτρὸν, τὸν ἔσον δὴ τρόπον καὶ τοῦς ἁγίους ἐξῆς ἅπαντας ἐτελείωσεν ὁ Θεός καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν καὶ ἐφίλησαν, οὐ λόγους παρακληθέντες φίλοις, ἀλλὰ τῇ τοῦ λουτροῦ δυνάμει διατεθέντες, αὐτοῦ πλάττοντος καὶ διατιθέντος τοῦ φιλουμένου, ὃς κτίζει καρδίαν σαρκίαν, τὴν ἀναισθησίαν ἐκβάλλων, καὶ γράφει μὲν, ἀλλ' ἢ φησι Παῦλος· « οὐκ ἐν πλαστῇ λιθίνῃ, ἀλλ' ἐν πλαστῇ καρδίας σαρκίνας, » καὶ οὐ νόμον ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸν νομοθέτην αὐτὸν, αὐτὸς ἑαυτὸν. Τοῦτο δὲ πολλοῖς τῶν ἁγίων καὶ φανερώτατα διεδείχθη, οὐς μῆτε λόγοις τέληθὲς μαθεῖν δυνηθέντας, μῆτε θαύμασι τὴν τοῦ κηρυττομένου δύναμιν ἐπιγνόντας Χριστιανούς· ἀκριβεῖς ἀθροῦν ἀπέδειξε δεξάμενον τὸ λουτρὸν.

Πορφύριος γοῦν ὁ μακάριος ἐπὶ τῶν καιρῶν γενόμενος ἐκεῖνων, ἐν οἷς ὁ τοῦ Χριστοῦ νόμος πάσης ἐκράτει τῆς οἰκουμένης, καὶ τῆς μὲν φωνῆς τῶν κη-

A enim diversa species naturæ cujuslibet etiam diversam rationem in anima producit, sic et amorem. Igitur si Salvatoris charitas in nobis nihil novum, nec valde admirandum præ se tulcrit, satis apparet, nos solis de eo vocibus potitos: e quibus quonam pacto bene liceat cognoscere, cui nihil est simile reperire, neque quod illi et aliis commune sit, nec exemplum ad quod comparetur, neque quibus ille exemplo sit? Quomodo hinc bonitatem perspicemus, et ut ejus bonitate dignum est, eum amabimus? Qui porro adeo amat, ut naturæ finibus egressi majora et studeant efficere, et possint, quam homines fas est cogitare, hos ipse sponsus vulneravit, ipse radium pulchritudinis suæ oculis ipsorum immisit. Magnitudinem enim vulneris telum, et vulneratiorem amor declarat. Et hoc a Veteri Testamento novum differt, et hoc melius habet, quod tunc quidem verba erant, quæ erudirent: at nunc præsens ipse Christus ineffabili quodam modo animas tractat. Sermone enim doctrina et legibus homines finem exoptatum attingere non poterant. Si enim verbis potuissent, operibus non eguissent, et illis quidem excellentissimis, Deo incarnato, crucifixo, et mortuo. Atque istuc apostolis, religionis nostræ parentibus ab initio claruit. Nam cum omni doctrina, et quidem ipsius Salvatoris imbuti ac pasti, ejus actionum miraculorumque, et beneficiorum, quæ naturæ nostræ præstitit, spectatores facti essent, quæque hominum causa sustinuit, et illius in vitam reditum, in cælos ascensum vidissent, cum inquam, hæc omnia didicissent, nihil tamen novum, nihil generosum, nihil spirituale, nec vetustate melius ostentant: donec baptismo tincti sunt, quo adepti, et Paracleto eorum animis illapso, et ipsi evaserunt novi, et vitam novam apprehenderunt, et cæteris sese duces in ea præbuerunt, Christique amorem sibi et aliis implicuerunt. Quanquam enim cum sole versabantur, non tamen, spiritualis lavacri adhuc expertes, radium sentiebant. Ad eundem modum et sanctos deinceps omnes perfecit Deus, et cognoverunt eum, et dilexerunt: non sermonibus nudis electi, sed lavacri virtute præparati, ipso formante et aptante, qui diligitur, qui cor mundum creat, et aufert lapideum, et reponit carneum, stuporem ejiciens⁷⁵. Et scribit quidem, verum, ut Paulus ait, « non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus⁷⁶, » et non legem simpliciter, sed legislatores ipsum, ipse semetipsum. Hoc in multis sanctorum, manifestissimeque perspectum est, quos cum neque verbis veritatem discere potuissent, nec miraculis absconditi virtutem agnoscerent, susceptum lavacrum Christianos præclarissimos subito demonstravit.

Beatus itaque Porphyrius cum illis temporibus viveret, quibus Christi lex totum orbem subigebat, præconumque sacrorum vocem mortales universi

⁷⁵ Ezech. xi, 19; Psal. l, 12. ⁷⁶ II Cor. iii, 3.

audirent, et martyricis certaminibus tropæa ubique statuerentur, quæ evidentius quam vox ipsa, Christo vere deitatis testimonium darent, cum Evangelium milles audivisset, totque fortissimorum militum, et miraculorum spectator fuisset, nihilominus in errore permanens, mendacium veritati anteponebat. Postquam vero, idque per ludum baptizatus est, non Christianus solum illico est redditus, sed ad ipsorum quoque martyrum societatem aggregatus. Mimus enim cum esset, et eam artem factitaret, non dubitavit hanc quoque audaciam audere, ut risum conciliaret. Et baptismo illudebat, seque in theatro in aquam immergens, Trinitatem exclamabat. Ac spectatores quidem, quibus drama dabatur, cachinnum tollebant: ast illi jam non ridiculum nec scenicum erat quod agebatur, sed generatio vera, et reformatio, et idipsum mysterium, quod alioqui est. Exivit enim pro mimo animam gerens martyricam, corpus præclarum, velut ad philosophiam et labores exercitatum, linguam, quæ pro risu tyranni iram provocaret. Et ita serius fuit ille, qui per vitam actitabat ludicra, tantamque propter Christum alacritatem adhibuit, ut multis cruciatibus exhaustis, libens moreretur, et nec lingua proderet, quem amabat.

Sic etiam Gelasius Christum dilexit, similiterque cognovit et, ut apparet, uterque animo inimico et hostili accessit. Sed postquam animæ oculum illi aperuit, qui oppugnabatur, suam pulchritudinem ei demonstravit, illico super bonitate obstupescens, longe diversissimum sensum præ se tulit, et pro hoste amicissimus evasit. Erat enim amor ille æstasis, quia a se captos extra fines humanas constituerebat. Et hoc docens propheta, « Sicut obstupuerunt, inquit, super te multi, (quando super cruce et morte Christum alloquitur), sic inglorius eras inter viros aspectus tuus, et forma tua inter filios hominum ». »

Ardalion autem insignis ille, ipse quoque pro alio ludicio, quo spectantes jucunde recreabat, baptizatus est. Erat siquidem ridiculus, et istiusmodi voluptates ad spectandum confluentibus præbebat. Baptizatus est autem, non symbolis, nec imaginibus Christum patientem imitatus, sed rebus ipsis. Etenim pulchram confessionem et martyrum tolerantiam fecte imitabatur, et in cruce nudus, ludens a ludentibus suspendebatur. Verum ubi Christum est professus, et plagas sensit, repentina mutatione anima cum voce conspiravit, quodque simulabatur, mens vere complexa est, eratque omnino, quod se per ludum vocabat, Christianus, plagasque ludentes, et vocem fictam opus tale sequebatur, et cum Christum se diligere affirmaret, eodem puncto temporis diligebat, amore ut flamma ab ore ipsi cor affluente. Cumque aliis bonum de bono thesauro cordis ad os veniat, Ardalionem the-

Α ῥύκιον ἤκουσαν ἄνθρωποι πάντες, τρέπαι δὲ μαρτυρικοί ἀγῶσιν ἐπήγγυτο πανταχοῦ φωνῆς λαμπρότερον τῷ Χριστῷ τὴν ἀληθῆ θεότητα μαρτυροῦντα, καὶ μυρίων μὲν ἀκούσας λόγων, τοσοῦτων δὲ ὀριστιῶν καὶ θυμῶν γενόμενος, θεατῆς, ὁμοῦ ἔμενε πλανώμενος καὶ τὸ ψεῦδος τῆς ἀληθείας ἐμπροσθεν ἄγων. Ἐπεὶ δὲ ἐβαπτίσθη, καὶ τοῦτο παίζων, οὐ Χριστιανὸς ἦν εὐθύς μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὴν τῶν μαρτύρων ἐτέλεσε χορὸν. Καὶ γὰρ μίμος ὢν καὶ τοῦτ' αὐτὸ ποιοῦμενος ἔργον, ἐτόλμησε καὶ ταύτην τὴν τόλμαν, ὡς ἦν γέλωτα κινήσων, καὶ προσέπειξε τὸ λουτήριον, καὶ ἐβάπτισεν ἑαυτὸν εἰς ὕδωρ, καθείς ἐπὶ τοῦ θεάτρου τὴν Τριάδα ἀναδοῆσας. Καὶ οἱ μὲν ἐγέλων, οἷς ἐπεδείκνυτο τὸ δράμα, τῷ δὲ οὐκέτι γέλωσ ἦν οὐδὲ σκηνῆ τὰ παρόντα, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς γέννησις καὶ ἀνάστασις καὶ τοῦτ' αὐτὸ, ὅπερ ἐστὶ τὸ μυστήριον. Ἐξῆλλε γὰρ ἀντὶ μίμου ψυχὴν ἔχων μαρτυρικὴν, σῶμα γενναῖον ὥσπερ εἰς φιλοσοφίαν ἠσκημένον καὶ πόνοσ, γλώσσαν ἐφελκομένην ἀντὶ γέλωτος τυράννου θυμόν· καὶ οὕτως ἐσπούδασεν ὁ διὰ βίου παίζων ἐκεῖνος, καὶ οὕτω περὶ τὸν Χριστὸν προύθυμήθη, ὥστε πολλῶν ἀνασχόμενος βασάνων ἠδέως ἀπέθνησκεν, ἵνα μηδὲ τῇ γλώττῃ προδῶ τὸ φίλτρον.

Οὕτω καὶ Γελάσιος τὸν Χριστὸν ἐφίλησε καὶ τοῦτον ἔγνω τὸν τρέπον. Καὶ ὡς εἶοικε, προσῆλθε μὲν ἐκότερος· ἐχθρῶς ἔχων καὶ πολεμῶς· ἐπεὶ δὲ τὸν ὀφθαλμὸν αὐτῷ τῆς ψυχῆς ἀνέφικεν ὁ πολεμούμενος καὶ τὴν οικεῖαν ἐδείξεν ὄραν, ἐξέστη τε εὐθύς ἐπὶ τῷ κάλλει καὶ τὴν ἐναντιωτάτην ἐπεδείξατο γνώμην καὶ ἦν ἐραστής ἀντὶ πολεμίου. Καὶ γὰρ ἐκστασις ἦν ὁ ἔρωσ ἐκεῖνος, ὅτι τοὺς ἀλόντας ἐκτὸς τῶν ἀνθρωπίνων ἠγαγεν ὄρων· καὶ τοῦτο δείκνυς ὁ προφήτης, « Ἐκστήσονται, φησί, πολλοὶ ἐπὶ σοὶ » (ἐν οἷς περὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου πρὸς τὸν Χριστὸν διαλεγόμενος ἐφη), « Ὅν τρέπον ἐκστήσονται πολλοὶ ἐπὶ σοὶ, οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ κάλλος σου ἀπὸ υἱῶν ἀνθρώπων. »

Ἀρδαλίω δὲ ὁ γενναῖος ἐβαπτίσθη μὲν καὶ αὐτὸς ἀντὶ παιδίδε ἀλλης τοῦτῃ χαριζόμενος τοῖς θεωμένοις· καὶ γὰρ ἦν γέλωτος τεχνίτης καὶ τοιοῦτων τινῶν ἡδονῶν τοῖς συνοῦσι δημιουργός. Ἐβαπτίσθη δὲ οὐ συμβόλοις οὐδὲ εἰκόσι τὸ πάθος μιμησάμενος τοῦ Σωτήρος, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς πράγμασι. Καὶ γὰρ τὴν καλὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν τῶν μαρτύρων ὑπεκρίνατο, καὶ ἀνηρέθη μὲν ἐπὶ τοῦ ξύλου γυμνός παίζων ὑπὸ παιζόντων ἑπεὶ δὲ ἀνέπεσε τὸν Χριστὸν καὶ ἤσθη τῶν πληγῶν, ἀόρθον μετέβαλε, καὶ ἡ ψυχὴ τῆ φωνῆ συνέθη, καὶ ἡ γνῶμη τοῖς πλάσμασιν ἠκολούθει. Καὶ ἦν ἀληθῶς ὁ παίζων ἑαυτὸν ἐκάλει, Χριστιανός, καὶ γίνεται πληγῶν παιζόντων καὶ φωνῆς πεπλασμένης ἔργον τοσοῦτον, καὶ τὸν Χριστὸν, ὅτι φιλεῖν εἶπεν, εὐθύς ἐφίλει τοῦ ἔρωτος· πυρὸς δίκην ἀπὸ τοῦ στόματος ἐπ' αὐτὴν εἰσπνεύσαντος τὴν καρδίαν. Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐπὶ τὸ στόμα χωρεῖ,

'' Is. l. II, 14.

Αρραϊσθῆναι δὲ ἐθησαυρὸς ἄνω ποταμῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν ἀπὸ τοῦ στόματος ἦλθεν. Ὡς τῆς ἀρρήτου τοῦ Χριστοῦ δυνάμει; ! Οὐ γὰρ εὐεργετήσα; οὐδὲ μεταδοῦς στεφάνων, οὐδὲ τοῦτο γοῦν χρηστῶν αὐτὸν ἐξαρτήσας ἠλπιδῶν, ἀλλὰ τῶν πληγῶν καὶ τῆς ἀτιμίας λαθῶν κοινωνῶν οὕτως εἶλε καὶ ἀνηρτήσατο, ὥστε ἐπεισε μὲν, ἀ πρότερον οὐδὲ ἀκούων ἀνεκτῶς εἶχεν. Ἐξέστησε δὲ συνηθεία; ἀθρόον, ἣν μακρὸς αὐτῷ συνέτηξε χρόνος, μετέστησε δὲ πρὸς τὴν ἐναντιωσάτην ἕξιν τὴν γνώμην, ἀπὸ τοῦ πάντων κακίστου καὶ πονηροτάτου πρὸς τὸ βέλτιστον ἀπάντων μεταγαγιῶν οὔτε γὰρ μίμω φαυλοτέρων γένοιτο' ἀν οὐδὲν οὔτε φιλοσοφώτερον μάρτυρος. Τούτοις τί κοινόν; καὶ τῷ φυσικῷ λόγῳ τίνα ἀκολουθίαν ἔχει, πληγὰς καὶ ἀτιμίαν ἔρωτα τίθειν, καὶ ὑπὲρ ὧν φεύγειν τὸν Χριστιανισμὸν τὸν πιστὸν ἀκόλουθον ἦν δια τούτων ἐλεῖν καὶ χειρῶσασθαι τὴν ἐχθρόν καὶ οὗς ἐχθρὸς ἦν; Τίς γὰρ ἀν ἔδυνάμενος χαίρει τοῦτοις πεισῆαι φίλεῖν τὴν μακαλιετηκότα μισεῖν, καὶ φίλον καὶ σπουδαστὴν ἀντι πολεμιοτάτου καὶ διώκτου παρασκευάσαι γενέσθαι;

Ἐλεν. Πρὸς ταῦτα τοίνυν ὁ μὲν λόγος τῆς διδασκαλίας οὐδὲν φαίνεται δυνηθεῖς; τὶ δὲ πᾶν ἢ τοῦ βαπτίσματος εἰργάσατο δύναμις. Καὶ γὰρ καὶ τῶν λόγων ἤκουσεν Ἀρδαλιῶν τῆς κοινῆς ἡμῶν σωτηρίας, καὶ θαυμάτων οὐκ ἦν ἀθέατος πολλῶν ἐπ' αὐτοῦ παρρησιασαμένων μαρτύρων ἀλλ' ἦν οὐδὲν ἤττον εἰς τυφλώτητων καὶ τῷ φωτὶ πολυμῶν, ἔω ἐδαπίσατο, τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ δεξάμενος, καὶ τὴν καλὴν ὁμολογίαν ὁμολογήσας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ τοῦ βαπτίσματος ὄρος; Χριστοῦ μιμησασθαι τὴν ἐπὶ τοῦ Πιλάτου μαρτυρίαν καὶ τὴν μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου περὶ αὐτῆς καρτερίαν μιμησασθαι δὲ ἔστι μὲν διὰ τῶν εἰκότων καὶ τῶν συμβόλων τούτων τῶν ἱερῶν, ἔστι δὲ αὐτοῖς τοῖς πράγμασι μετὰ κινδύνων τὴν θρησκείαν ἐπιδειξαμένοις, καιροῦ καλοῦντος. Πολλῶν γὰρ ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπινοηθέντων νοσοῦντι τῷ γένει φαρμάκων, μόνος ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τὴν ἀληθινὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐξίαν ἔδυνήθη χομίσαι. Καὶ τούτου χάριν αὐτὸ τὴν καιρὴν ἐνήνησιν γεννηθῆναι καὶ τὸν μακάριον βίον βίωσαι καὶ πρὸς ὑγίειαν διατεθῆναι, οὐδὲν ἐστὶν ἕτερον ἢ τὸ πειν τοῦ φαρμάκου τούτου, καὶ ὡς οἶόν τὲ ἐστὶν ἀνθρώποις ὁμολογήσαι τὴν ὁμολογίαν καὶ τοῦ πάθους ἀνασχέσθαι καὶ ἀποθανεῖν τὸν θάνατον. Δεῖτε ἐστὶν ἢ τοῦ καιροῦ νόμος δύναμις, οὗτε; γεννᾶται Χριστιανός τ. ὕτον τὸν τρόπον εἰς τὴν θαυμαστὴν ἀφικνεῖται φιλοσοφίαν, ἔργων μὲν τῶν ἀρίστων ἐπειλημμένος, πίστιν δὲ ἀκίνητον ἔχων, οὐ πειθοῦς ἀνάγκη πιστεύων, οὐδὲ νόμοις ἔχων τὸ ἦθος, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ καὶ τοῦτο κάκεινω δεχόμενος καὶ δι' αὐμοίον εἰς τὸ μακάριον τοῦ Χριστοῦ μορφούμενος εἶδος. « Οὐ γὰρ ἐν λόγοις, φησὶν, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει, » καὶ, « Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστὶ » διὰ ταῦτα καὶ πνευματικῶς μὲν οὗτος ὁ νόμος, ὅτι τὸ

saurus caelestis fluminis per os in cor venit. O virtutem Dei inexplicabilem ! Non enim benefactis, non coronarum communicatione, neque saltem bona spe sibi conciliatum, sed plagarum et ignominiae consortem ut accepit, sic eum cepit et occupavit, adeoque amicitia sua dignatus est, ut ei-persuaderet, quae prius vel auribus respuebat. Exemplo a consuetudine, temporis longinquitate inolita et confirmata discessit, animumque ad habitum penitus penitusque contrarium transtulit, et a re omnium pessima pravissimaque ad optimam omnium transiit. Nihil enim potest mimo inveniri scelestius, nec martyre sapientius. Quid his commune? et, si naturam spectemus, quomodo cohaeret, plagas et opprobrium parere amorem, et propter quae Christianismo nuntium mittere eisam fidem par videbatur, per ea captivum facere, et subigere inimicum, quibus ille hostis erat? Quis enim persecutionem passus delocari possit, his amorem persuadere, in quorum odio inimicus ante se exerceverit, ac pro inimicissimo et persecutore amicum et studiosum sibi parare?

De his igitur ita explicatum est. Ad haec sermo doctrinae nihil videtur contulisse quidem, totum vero baptismi virtus operata esse. Nam verba communis salutis nostrae etiam Ardalion audiverat, multorumque martyrum, aetate sua liberrime se Christianos praedicantium miracula viderat; nihilo secius caecus et lumini adversarius manebat, donec susceptis Christi stigmatibus, et bonam confessionem baptismatus est. Ille enim baptismi scriptus est, Christum apud Pilatum testificantem, quamque ad crucem et mortem usque patientiam egregiam adhibuit. Imitari; per imagines autem et symbola sacrarum istorum imitari. Licet nihilominus rebus ipsis cum discrimine capitis, tempore vocante, religionem palam ostendere. Multis etenim omni memoria excogitatis aegrotanti generi nostro medicinis, sola Christi mors veram vitam et bonam habitudinem afferre potuit. Quare hoc ipsum, nova generatione generari, beatam vitam vivere, et ad sanitatem disponi, nihil est aliud, quam pharmacum istuc bibere, et pro viribus conlteri confessionem, tormenta perpeti, et morte plecti. Haec novae legis efficacitas est; sic generatur Christianus; et hac via ad philosophiam admirabilem perducitur, operibus quidem optimis deditas, fidem autem immobilem conservans, non demonstrationibus ad fidem compulsus, neque legibus tactus mores instituens, sed virtute divina concitatus et huc et illuc ascipiens, et per utrumque-sacrosanctam Christi effigiem induens: « Non enim est regnum Dei in sermone, inquit, sed in virtute »; et, « Verbum crucis nobis qui salvamur Dei virtus est »; Idcirco et spiritualiter est lex ista, quia spiritus totum operatur: illa scripta, quoniam litterarum et vocum

⁷⁸ I Cor. iv, 20. ⁷⁹ I Cor. i, 18.

tenuis procedebat. Quocirca et umbra et imago fuit; res autem et veritas, quæ nunc sunt. Verba enim ad ipsum esse rerum imaginis proportionem habent; quas, priusquam apparerent, multis ante sæculis lingua prophetarum Deus significavit: « Feriam, inquit, sædus novam, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum⁸⁰. » Sed quod? « Hoc erit pactum, inquit, quod feriam cum domo Israel, in domo Juda. Dabo legem meam in visceribus eorum, et in cordibus eorum scribam eam⁸¹. » Non per voces compositam et concinnatam, sed ipse ego legislator per me, absque mediis: « Non enim amplius docebit unusquisque fratrem suum, et unusquisque proximum suum, dicens, Cognosce hominum; quoniam omnes cognoscent me, a minimo usque ad maximum⁸². » Hanc et David legem adeptus, beatam illam vocem emisit: « Quoniam ego cognovi, quod magnus est Dominus⁸³. » Ego cognovi, inquit, per experientiam, non ut qui aliis docentibus id audiverim. Quo et alios inducens: « Gustate, inquit, et videte, quoniam bonus est Dominus⁸⁴. » Quin etiam multis et variis sermonibus beatus ille Dei bonitatem collaudavit. Sed quasi verba rem ipsam æquare nequeant, ad experientiam eorum, quæ in Deo laudantur, audientes provocat.

Hanc experientiam baptizatorum animabus sacer fons inserit, et ex opificio opificem, menti veritatem, desiderio solum desiderabilem demonstrat. Ideo et magnum desiderium, et amor ineffabilis, et charitas prorsus singularis; quoniam non est quod ageat, et omnia conveniunt, et nihil dissonat, et in super est omnis excellentia. Sic enim rem dispiciamus. Desiderium animabus indidit Deus. Si bonum illud assequi debemus, et veritas intelligenda est, hæc duo utique pura omnino desideramus, bonum a malo, veritatem a mendacio. Nemo enim decipitur lætatur, nec delectatur in errorem inductus, et pro bono in malum incidens. Hæc concupiscentibus pure consequendi nunquam adhuc facta est copia: sed quod a nobis bonum et verum appellatur, non magis hoc est quod appellatur, quam contrarium. Unde apertum sit, hic neque charitatis neque gaudii in nobis tantam vim reperiri, quanta reperiretur, si quæ diligere, et quibus gaudere oportet, præsentia adessent. Neque amoris vinculum quantum sit, nec magnitudo illius incendii nota est; quia quod amatur, nusquam est. His autem qui Salvatorem gustaverunt, adest id ipsum quod desiderant, ad quem humanus amor velut ad canonem aliquem et finem ab initio comparatus est: velut thesaurus ita magnus, ita latus, ut Deum possit capere. Hac ratione et omnia bona in vita consequuntur. Nulla intercedit satietas, nec quidquam desiderium definit sed adhuc siti-

Α πνεῦμα τὸ πᾶν ἐργάζεται, γραπτὸς δὲ ἐκεῖνος, ὅτε μέγχι: τῶν γραμμάτων ἐστὶ καὶ τῶν φωνῶν, ἀνθ' ὧν καὶ οὐκ ἔστι μὴ καὶ εἰκὼν ἐκεῖνος, πρᾶγμα δὲ καὶ ἀλήθεια τὰ παρόντα. Οἱ γὰρ λόγοι καὶ τὰ γράμματα πρὸς αὐτὸ τὸ εἶναι τῶν πραγμάτων εἰκόνας ἔχουσι. λόγον ταῦτα πρὶν εἰς ἔργον ἐκθῆναι, πολλὰς πρότερον χρόνοις τῇ γλώττῃ τῶν προφητῶν ἐμήνυσεν ὁ Θεός. « Διαθήσομαι, φησί, διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν, » ἀλλὰ τίνα ταύτην; « Αὕτη, φησὶν, ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα· τίθεις τοὺς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐν καρδίαις αὐτῶν γράψω αὐτούς, » οὐ δὲ φωνῆς ῥηθμιζῶν, ἀλλ' αὐτὸς ἀμέσως ὁ νομοθέτης. « Οὐ γὰρ διδάξουσιν ἐτι, φησὶν, ἕκαστος (τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος) τὸν πλησίον αὐτοῦ, Γνωθὶ τὸν Κύριον, ὅτι πάντες εἰδῆσούσι με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν. » Τούτου τυχὼν τοῦ νόμου καὶ Δαβὶδ τὴν μακαρίαν ἐκεῖνην ἀφῆκε φωνὴν, ὅτι « Ἐγὼ ἔγνωκα, ὅτι μέγας ὁ Κύριος, » ἐγὼ ἔγνωκα, φησὶ, πείραν αὐτὸς λαθὼν, οὐ διδασκόντων δι' ἑλπίων ἀκούσας· ὅθεν ἐπὶ τὰ ἴσα καὶ τοὺς ἄλλους ἐνάγων, « Γεύσασθε, φησὶ, καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. » Καίτοι πολλοὶς τὴν χρηστότητα τοῦ Θεοῦ καὶ παντοδαποῖς ὁ μακάριος ἀνύμνησε λόγους ὁ δὲ, ὡς οὐ δυναμένους ἐνδείξασθαι τὰ ὄντα τῶν λόγων ἐπὶ τὴν πείραν τῶν ὑμνουμένων, αὐτοὺς καλεῖ τοὺς ἀκρωμένους.

Ταύτην τὴν πείραν τὸ λουτρὸν ἐντίθησι ταῖς τῶν βαπτιζομένων ψυχαῖς, καὶ γνωρίζει τῷ δημιουργημάτι τὸν δημιουργόν, ἐφ' ᾧ τὴν ἀλήθειαν, τῇ ἐπιθυμίᾳ τὸν μόνον ἐπιθυμητόν. Διὰ τοῦτο καὶ μέγας ὁ πόθος καὶ τὸ φιλεῖν αἰρήτην καὶ ὁ ἔρωσις ὑπερφύης, ὅτι οὐκ ἔστιν οὐ δεῖ, καὶ πάντα συμβαίνει, καὶ οὐδὲν ἀπέδει, καὶ πρὸς γε πᾶσά ἐστιν ὑπερβολή. Σκοπῶμεν γάρ. Ἐπιθυμίαν ταῖς ψυχαῖς ἐνέθηκεν ὁ Θεός, ἵνα μὲν τοῦ δεῖ, τυγχάνειν τοῦ ἀγαθοῦ, νοῆσαι δὲ θεῖσαι τῆς ἀληθείας, καὶ ταῦτα ποθοῦμεν καθαρὰ δῆπου, τὸ μὲν ἀγαθὸν τοῦ κακοῦ, τοῦ ψεύδους δὲ τὴν ἀλήθειαν οὐ γὰρ τις ἀπατώμενος χαίρει, οὐδ' ἂν ἡσθεῖη πλανώμενος καὶ κακῶ περιτυγχάνων ἀντ' ἀγαθοῦ. Τούτων ἐπιθυμοῦσιν οὐδὲ πώποτε ἐγένετο τυχεῖν καθαρῶς, ἀλλὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀληθὲς οὐ τοῦτό ἐστιν, ὁ καλεῖται μᾶλλον ἢ τοῦναντίον ὅθεν οὐδὲ ἡ τῆς ἀγάπης ἐνταῦθα δύναμις, οὐδὲ ἡ τῆς χαρᾶς ἐν ἡμῖν δῆλον ἦν ὑπόσθη τις ἦν, ἀ φιλεῖν ἔδει καὶ οἷς χεῖρειν ἦν μὴ παρόντων, οὐδὲ ὁ τοῦ πόθου δεσμός γινώριμος οὐδὲ τὸ πῦρ ἔσον. Ἦν γὰρ τὸ ποθοῦμενον οὐδαμῶς τοῖς δὲ γευσασμένοις τοῦ Σωτῆρος αὐτὸ πάρεστι τὸ ποθοῦμενον, πρὸς δὲ ὁ ἀνθρώπινος ἔρωσις ὡσπερ εἰς κανόνα τινὰ καὶ ὄρον κατεσκευάσθη τὸ ἐξ ἀρχῆς, καθάπερ θησαυρὸς ὅτω μέγας, ὅτω εὐρύς, ὡστε Θεὸν ὑποδέξασθαι δυναθῆναι. Ταῦτ' ἄρα καὶ πάντων τυγχάνουσι ἐν τῷ βίῳ καλῶν· οὐδεὶς ἐστι κόρος, οὐδ' ἴσθησιν οὐδὲν τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ἐτι διψῶμεν, ὡσπερ εἰ μηδὲν παρημῆν ὧν ἐποθοῦμεν.

⁸⁰ Jerem. xxxi, 31, 32. ⁸¹ ibid. 33. ⁸² ibid. 34.

⁸³ Psal. xxxiv, 4. ⁸⁴ Psal. xxxiii, 9.

Ἡ γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν δίψα ἀπειροῦ δεῖται· τιος ὕδατος ὁ δὲ κόσμος οὗτος πεπερασμένος ἀρκέσαι δὴ πῶς δύναται; Καὶ τοῦτο ἐστίν, ὅπερ ὁ Κύριος αἰνίττεται πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα λέγων· «Ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν ὡς ὁ ἀνὴρ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.» Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ὕδωρ, ὃ τὴν ἐπιθυμίαν ἰσχυροῦσιν τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν. «Χορτασθήσομαι γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ φροῦνηταί μοι τὴν δόξαν σου.» Καὶ γὰρ ὀφθαλμοὶ μὲν κατασκευασθῆ ὀλοὶ πρὸς τὸ φῶς ἀρκέσαι, καὶ ἀκοὴ πρὸς ἤχους, καὶ ἑκαστὸν οἷς ἀρμόττει ψυχῆς δὲ ἐπιθυμία πρὸς τὸν Χριστὸν λαταί μόνον. Καὶ τὸ κατάλυμα τοῦτο ἐστὶν αὐτῆ, ὅτι καὶ ἀγαθὸν καὶ ἀλήθεια καὶ ὀτιοῦν, ὧν ἐστὶν ἕως, μόνος ἐστὶ. Τούτων ἕνεκα καὶ κωλύει τοὺς τυχεύοντας οὐδὲν φιλεῖν, ὅσον ἔρωτος ἐξ ἀρχῆς ταῖς ψυχαῖς ἐνετίθη, καὶ χεῖρην, ὅσον δύναται χεῖρην ἢ φύσις, καὶ εἰ τι προσέθηκεν αὐτοῖς ἀρετὴ καὶ τὸ τῆς ἀναγεννήσεως ὕδωρ. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐν τῷ βίῳ καλῶν οὕτε τὸν ἔρωτα οὕτε τὴν χαρὰν ἐνεργῶν εἶναι δυνατόν ψευδομένων τὴν ἐπιθυμίαν εἰ γὰρ τι καὶ δοκεῖ καλόν, φαῦλόν ἐστὶν εἰδῶλον τοῦ ἀληθοῦς. Ἐνταῦθα δὲ, οὐδὲν ὄντος ἢ κωλύσει, θαυμαστὸν καὶ ἀρρήτον διαδείκνυται τὸ φίλτρον καὶ ἡ χαρὰ οὐδ' ὅση μνηύσαι μάλιστα μὲν ὅτι πρὸς ἑαυτὸν ἐκάτερον τῶν παθῶν τούτων ἕταξεν ὁ Θεός, ἵνα αὐτὸν μὲν φιλωμεν, αὐτῷ δὲ χεῖρην μόνῳ καὶ ἐστὶν ἀκλόουθον, οἶμαι, λόγον τινὰ πρὸς τὸ ἀπειροῦ ἀγαθὸν ἐκεῖνο σώζειν, καὶ τοῦτον ὡς εἶπειν τὸν τρόπον ἀμμετρον εἶναι.

Σκοπῶμεν δὴ τὸ μέγεθος ὅσον, ἔπειτα τῆς ὑπερβολῆς κἀκεῖνο σημειῶν. Πάντων γὰρ, ὧν ὑπῆρξεν εἰς ἡμᾶς ἀγαθὸν, μόνῳ ἀμοιβῆν ἤγειρο τὸ φίλτρον, καὶ τοῦτο παρ' ἡμῶν εἰ λάβοι, λύει τὸ χρεῖος· ὃ τοίνυν ἀπειρῶν ἐστὶν ἀντίρροπον ἀγαθῶν παρὰ γε Θεῷ δικαστῆ, πῶς οὐχ ὑπερφυεῖς; Πρόδηλον δὲ ὅτι τῆ τῆς ἀγάπης ὑπερβολῆ παντάσῃν ἐράμιλλος ἢ χαρὰ· καὶ τῷ φίλτρῳ συμβαίνει διὰ πάντων τὸ γάνωσ καὶ ἀκολουθεῖ μεγίστῳ μέγιστον. Φαίνεται τοίνυν ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς, ἀγάπης καὶ χαρᾶς μεγάλην τινὰ καὶ θαυμαστήν ἀποκεῖσθαι παρασκευῆν καὶ παρόντος τοῦ ὡς ἀληθῶς χαριέντος καὶ ἀγαπητοῦ τηρικαῦτα τελείως ἐνεργῶν εἶναι καὶ τοῦτο ἐστίν, ἔπερ χαρὰν ὁ Σωτὴρ πακλήρωμένην καλεῖ. Διὰ ταῦτα καὶ τοῦ Πνεύματος ἐπιδημήσαντος ὅπου ὡν καὶ τῶν αὐτοῦ μεταδόντος τῶν ἀνασχόντων ἐκείθεν καρπῶν, τὰ πρῶτην ἔχοντα τάξιν ἀγάπη ἐστὶ καὶ χαρὰ. «Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, φησὶν, ἀγάπη, χαρὰ» τὸ δὲ αἰτιον, ὅτι τοῦτο πρῶτον αἰσθησὶν ἑαυτοῦ παρέχει ταῖς ψυχαῖς ἐπιδημῶν ὁ Θεός. Αἰσθανόμενος δὲ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλεῖν καὶ χεῖρην ἀνάγκη, ἐπει καὶ σωματικῶς φανεῖς τοῖς ἀνθρώποις τοῦτο πρῶτον παρ' ἡμῶν ἀπῆται, τὴν ἐπίγνωσιν τὴν ἑαυτοῦ καὶ τοῦτο εἰδῶσθε, καὶ τοῦτο εἰσήγεν εὐθύς, μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο μέχρις αἰσθήσεως ἤλθε καὶ ὑπὲρ τοῦτο τὸ πᾶν εἰργάσατο. «Καὶ γὰρ εἰς τοῦτο, φησὶ, γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦ-

mus, ac si nihil desideratorum obtinuissemus. Animarum quippe humanarum sitis quadam aqua infinita indiget: cui mundus iste finitus qui possit sufficere? Et hoc est quod Dominus tectius Samaritanæ ait: «Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum». Hæc enim est aqua, quæ animarum humanarum appetentiam sedat. «Satiabor, inquit, cum apparuerit gloria tua». Etenim oculus comparatus est ille quidem, ut ad lumen percipiendum sufficiat, et auditio ad sonum, et unumquodque quibus congruit: animæ autem desiderium ad Christum fertur solum, et hoc illi diversorium; quia et bonum, et veritas, et quodcunque amabile, solus est. Quem qui assecuti sunt, eos nihil impedit amare, pro eo quantus amor ab initio animabus est insitus; et gaudere quantum natura gaudere potest; et si quid ipsis virtus et regenerationis aqua adjeicit. In bonis enim vitæ hujus, nomen mentientibus, neque amor neque gaudium vigere potest. Nam etsi quid bonum videtur, inane veri boni simulacrum est. Hic autem cum nihil sit quod obstat, admirabilis et ineffabilis amor, et charitas quantum verbis memo descriperit, ostenditur. Maxime cum ad se ipsum utrumque horum affectuum instituerit Deus, ut ipsum diligamus, eoque solo gaudeamus. Et est consequens, ut existimo, rationem quamdam ad bonum illud infinitum servare, et hunc, ut breviter dicam, modum esse.

Consideremus igitur, quanta sit ejus magnitudo. Deinde excellentiæ et illud signum est. Omnium enim honorum, quæ ultro nobis præbuit, solam compensationem ducit amorem, quem si a nobis retulerit, nomina expungit. Qui ergo bonis innumerabilibus pari velut pondere respondet, quomodo apud Deum judicem non sit excellentissimus? Certum est porro, gaudium æquare omnino charitatis magnitudinem, et amori conjunctam esse per omnia voluptatem, et maximum comitari maximam. Itaque humanis animabus charitatis et gaudii insignem quamdam et admirabilem materiam esse repositam, et præsentem vere pulchro et dilecto, efficacissimam esse patet. Et hoc est quod Salvator gaudium plenum vocat. «Petite,» inquit, «et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum». Quapropter cum Spiritus quoque venisset, suaque dona contulisset, fructum inde orientium primas charitas et gaudium tulerunt. «Fructus enim Spiritus,» inquit, «est gaudium, et caritas». Ideo videlicet, quod in his primum sensum sui ipsius animabus præbet adveniens Deus. Sentientes enim illud bonum et amare et gaudere necesse est. Quoniam et forma aspectabili hominibus apparens, hoc signum agnitionis suæ a nobis exigit. Et hoc docuit, et hoc statim induxit; vel potius propter hoc ad sensum usque se demisit, et hujus-

⁵⁵ Joan. iv, 14, 15. ⁵⁶ Psal. xvi, 15. ⁵⁷ Math. vii, 7. ⁵⁸ Galat. v, 22.

causa totum fecit. Etenim ob hoc se natum esse, et ob hoc venisse in mundum ait, « ut perhiberet testimonium veritati »¹⁹. » Atqui veritas ipse erat nitique, tantum non dicens, ut me ipsum ostenderem. Hoc etiam nunc baptizatis adveniens præstat, et testimonium perhibet veritati, bonum opinionis tantum efficiens, veritatem contra introducens, et præostendens, et quod ait ipse²⁰, ipse semet

Hoc autem esse verum, lotos hoc lavacro Deum quodammodo experiri, ex rebus ipsis, ut memoravi, evocet. Quod si etiam testimoniis est opus, cum multi sint, et Dei amantes, et qui apud eum plurimum potuerunt, qui testimonium dicant, sufficiet unus instar omnium Joannes²¹, qui animam in solis radiolucidiorem, et linguam auro splendidiorem habet. Sed enim verba ipsa hujus linguæ recitemus oportet. Sed quid est, « Gloriam Domini speculantes, secundum eandem imaginem transformamur »²²? » Evidentius quidem hoc declarabatur, cum signorum dona in apostolis operabantur. Quanquam haud erit difficile hoc ipsum perspicere et nunc, fideles habenti oculos. Simul enim ut baptizamur, etiam ultra solem refulget anima, Spiritu purgata; ac non solum intuemur in gloriam Dei, verum etiam inde recipimus splendorem quemdam, non aliter quam si argentum mundum ad radios solis expositum emittat et ipsum radios, non ex suapte natura tantummodo, verum insuper ex fulgore solis. Similiter et anima repurgata, et argento facta lucidior, accipit radii a gloria Spiritus, et hunc vicissim ex se remittit. Eoque dicit: « Speculantes secundum eandem imaginem transformamur, » a gloria Spiritus in gloriam nostram, quæ in nobis gignitur; et quidem talis, qualem convenit signi a Domini Spiritu. » Et post pauca: « Vis hoc tibi demonstrarem evidentius ab apostolis? Cogita Paulum; nonne vestes illius vim exerebant? Cogita Petrum; nonne et umbra illius habebat vim? Neque enim nisi regis imaginem gessissent, et splendor illorum submovisset ab accessu, tantum miraculorum vestes et umbræ illorum edidissent. Nam regis vestes etiam latronibus sunt formidabiles. Visne videre gloriam hanc etiam per corpus relucentem? » Intuentes, inquit, in faciem Stephani, viderunt tanquam vultum angeli²³. » Verum nihil hoc ad intus fulgurantem gloriam. Sicut enim Moses in facie velamen circumferebat: D

¹⁹ Joan. xviii, 37.

²⁰ Joan. xiv, 22.

²¹ Ex hom. 7, in II Epist. ad Cor. ii.

²² I Cor. iii, 18.

²³ Act. vi, 15. ²⁴ Exod. xxxiv, 29, 30.

το εὐχρησθῆαι εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ. » Ἀλήθεια δὲ ἄρα αὐτὸς ἦν, μονοῦ λέγων, ἵνα ἑμαυτὸν ἀναδείξω. Τοῦτο καὶ νῦν ποιεῖ τοῖς βαπτιζομένοις ἐπιδημῶν, καὶ μαρτυρεῖ τῇ ἀληθείᾳ, τὸ μὲν δοκοῦν ἀγαθὸν ἐκβάλλων, τὸ δὲ ἀληθὲς εἰσάγων καὶ προδεικνύς, καὶ, ὃ φησιν αὐτὸς, αὐτὸς ἑαυτὸν αὐτοῖς ἐμφανίζων. illis manifestans.

Ταῦτα δὲ ὡς ἀληθῆ καὶ τὸ λουτρὸν οἱ λούμενοι τοῦτο Θεοῦ τινα δέχονται πείρην, φαίνεται μὲν, ἤπερ ἔφη, ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Εἰ δὲ δεῖ καὶ μαρτυριῶν, πολλῶν καὶ θεολογῶν ὄντων καὶ τὰ μεγάλα παρ' αὐτῷ δυναθέντων, ᾧ μαρτυροῦσι, μάλιστα πάντων δὲ ἀντὶ πάντων παρελθῶν ἀρχισειν ἂν Ἰωάννης ὁ φαειροτέρων μὲν τῆς ἀκτίνας τῆν ψυχῆν ἔχων, λαμπροτέρων δὲ χρυσοῦ τῆν φωνήν. Δεῖ δὲ τῆς ἀγαθῆς γλώσσης ἀναγκῶναι τὰ ῥήματα. « Τί δὲ ἐστὶ, τὴν δόξαν Κυρίου κατοπεριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦμεθα; Σαφέστερον μὲν τοῦτο εἰδείνυτο, ἡλικα τῶν σημείων τὰ χαρίσματα ἐνήργει· πλήν οὐδὲ νῦν δύσκολον αὐτὸ κατιδεῖν τῷ πιστοῦς ὀφθαλμοῖς ἔχοντι. Ὅμοῦ τε γὰρ βαπτίζομεθα, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἡ ψυχὴ λάμπει τῷ Πνεύματι καθαιρομένη. Καὶ οὐ μόνον ἐρώμεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκείθεν δεχόμεθα τὴν ἀγλήν· ὡς περ ἂν εἰ ἄργυρος καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτίνας κείμενος καὶ αὐτὸς ἀκτίνας ἐκπέμπουεν, οὐκ ἀπὸ τῆς οικείας φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς λαμπρόδος τῆς ἡλιακῆς, οὕτω δὴ καὶ ἡ ψυχὴ καθαιρομένη καὶ ἀργύρου παντὸς λαμπροτέρα C γινομένη δέχεται ἀκτίνα ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος εἰς δόξαν τὴν ἐγγινομένην καὶ τοιαύτην, ὅταν εἰκὸς ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Βούλει: σὺ δεῖξω τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων αἰσθητικώτερον; » Ἐνόησον Παῦλον, ὃ τὰ ἱμάτια ἐνήργει. Πέτρον, ὃ καὶ αἰ σκιά ἴσχυον. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ βσιλιῶς ἔφερον εἰκόνα καὶ ἀπόροι: τοῖ ἦσαν αὐτῶν αἱ μαρμαρυγαί, τοσοῦτον τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ αἱ σκιά ἐνήργησαν· βασιλιῶς γὰρ ἱμάτια καὶ τοῖς λησταῖς φεβερά. Θέλει: ἰδεῖν καὶ διὰ τοῦ σώματος λάμπουσαν ταύτην; Ἀτενίσαντες, φησὶν, εἰς τὸ πρόσωπον Στεφάνου, εἶδον ὡς πρόσωπον ἀγγέλου. Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν ἐνδοθεν ἀστράπτουσαν δόξαν· ἔπερ γὰρ ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου τότε εἶχε, τοῦτο οὐτοῖ ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιέφερον, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλέον. Τὸ μὲν γὰρ Μωϋσεῶς αἰσθητικώτερον ἦν, τοῦτο δὲ ἀαώματον· καὶ καθάπερ κύρ αὐγῆ σώματα ἀπὸ τῶν λαμπρῶν σωμάτων ἐπὶ τὸ πλῆσιον ἀπορρέοντα καὶ ἐκείνοις μεταδίδωσι τῆς οικείας αὐγῆς, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν συμβαίνει. Διὰ δὴ τοῦτο τῆς γῆς ἀπαλλάττονται οἱ τοῦτο πάσχοντες, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὄνειροπολοῦσιν. Οἱμοι! Καλὸν γὰρ ἐνταῦθα καὶ στενάξαι πικρὸν, ὅτι τοσαύτης ἀπολαύοντες εὐγενείας οὐδὲ τὰ λεγόμενα ἴσμεν διὰ τὸ ταγέως ἀπολλύναται τὰ πράγματα καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐμποῆσθαι. Αὐτῆ γὰρ ἡ δόξα ἡ ἀπόλλυτος καὶ φρικώδης μέχρι μὲν μίαις καὶ

δευτέρας ἡμέρας ἐν ἡμῖν μένει λοιπὸν δὲ αὐτὴν Α κατασθένουμεν, τὸν χειμῶνα ἐπάγοντες τῶν βω-
τικῶν πραγμάτων καὶ τῇ πυκνότητι τῶν νεφῶν ἀποκοσούμενοι τὰς ἀκτίνας. »

Οὐκοῦν οὐ μέχρι τοῦ διανοηθῆναι καὶ λογίσασθαι καὶ πιστεῦσαι τὴν Θεὸν τοὺς βαπτιζομένους ἔξεστι γνῶναι, ἀλλὰ τι καὶ μείζον καὶ τοῦ πράγματος ἔγγιον ἐν τοῖς ὕδατι τοῦτοις ἔστιν εὐρεῖν. Τὴν γὰρ ἀστραπὴν ἐκείνην Θεοῦ τιθεῖναι γινώσκον ἐν διαβολῇ, καὶ λόγου τινὰ δαδουχίαν εἶναι νομίζον, οὐκ ἂν εἴη λόγον σωζόν, δεῖ τὴν μὲν ἀφανίζεσθαι σύμβαίνει μετὰ μίαν καὶ δευτέραν ἡμέραν ὄχλων καὶ θορύβων τοῖς μεμνημένοις περιχεθέντων, τὴν πίστιν δὲ οὐδεὶς ἔστιν ὃς ἔγνώσκει, μεριμνήσας ἐν οὕτω καὶ ταῦτα χρόνῳ βραχεῖ ἀλλ' ἔστι καὶ πράγματα ἔχειν Β καὶ θεολογεῖν εἶναι καλῶς, καὶ τὸ μείζον πάθει προσκειμένους εἶναι πονηροῖς, καὶ τὸν οὗκ σωτηρίας καὶ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας λόγον οὐκ ἀγνοεῖν. Ὅθεν δῆλον αἰσθησὶν ἄμεσον εἶναι τινὰ ταῦτα τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐκεῖθεν ἀκτίνας τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἀφανῶς ἀπτομένης. Ταύτης σύμβολα τῆς ἀκτίνας, ἃ τὸ λου- τρὸν ἐκδέχεται. Πάντα γὰρ λαμπρότητος γέμει, λαμπάδες, φῶσαι, χοροὶ, θρίαμβοι, οὐδὲν δ' τι μὴ παιδρὸν, ἐσθῆς πᾶσα μὲν λάμπουσα καὶ πρὸς φωτὸς θεῶν ἐσκευασμένη ἢ δὲ πρὸς τῇ κεφαλῇ καὶ αὐτὸ γράφει τὸ πνεῦμα καὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἀνιγμά φέρει τὸ σχῆμα. Καὶ γὰρ εἰς εἰκόνα γλώσσης πε- ποιῆται, καθάπερ οἶόν τε καὶ ἱμάτιον τῇ κεφαλῇ σῶζειν καὶ τὸ σχῆμα τοῦτο κομίζον, ἐν ᾧ τὸ πνεῦμα τοὺς ἀποστόλους ἐξ ἀρχῆς ἐφάνη βαπτίζον. Ἐπει C καὶ τοῦτο τοῦ σώματος αὐτῶν τηλικαῦτα κατέσχε τὸ μέρος, καὶ ἦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐκάστου πῦρ ἰδαῖν ἐν σχήματι γλώττης. Ἰν' οἶμαι, ἐφ' τῇ γλώττι εἶδει τῆς καθόδου μηνύσῃ τὴν πρόφασιν, ὅτι τὸν συγγενῆ λόγον ἐρμηνεύσαν ἐλήλυθε καὶ διδάσκον ἀγνοοῦσι. Τοῦτο γὰρ ἔστι γλώττης, ἢ τάνδον ἐκφέρει, τῶν ἀφανῶν τοῦ νοῦ κινήματων ἀγγελος ὄψα. Καὶ γὰρ ὁ μὲν τὸν γεγεννηκότα, τὸν δὲ τὸ πνεῦμα κηρύττει. « Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἐδόξασά σε, » πρὸς τὸν Πατέρα, « καὶ οὗτος ἐμὲ δοξάσει, » τὸν Παράκλητον λέγων· ἀντὶ τούτων μὲν ἐκεῖνοις ἐν τούτῳ φαίνε- ται ἐφ' ὅσῳ. Τὸ σύμβολον δὲ ἡμῖν εἰς ἐκεῖνο φέρει τὸ θαῦμα, τὸν λογισμὸν καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν καλὴν, ἢ τοῦ βαπτίσματος τὴν πρώτην εἶδε κατα- D θολὴν, ἢ εἰδῶμεν, ὡς οἱ μὲν, οἷς ἐπέληθε πρώτοις τὸ πνεῦμα, τοῖς ἐξῆς μετέδοσαν, καὶ οὗτοι τοῖς μετ' ἐκείνων, καὶ μέχρις ἡμῶν οὕτως ἤλθῃ βαδίζον· καὶ οὐκ ἐπιλείπει τὸ δῶρον, ἔω; ἂν ἡμῖν αὐτὸς ἐνερ- γῶς ὁ χορηγὸς ἐπιστῇ. Τότε μὲν οὖν τοῖς μακα- ρίοις ὁ Δεσπότης καθαρὰν αἰσθησὶν ἑαυτοῦ παρέξει τῶν ἐπιπροσθούτων ἀνηρημένων, νῦν δὲ ὡσπερ ἔξεστι τοῖς σαρκὶ παχείᾳ καλυπτομένοις. Ταύτης τῆς αἰσθήσεως ἢ ἀβήτου χαρὰ καὶ ἡ ὑπερφυῆς ἀγάπη καρπὸς τούτων δὲ τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμά- των, καὶ ἡ θαυμαστὴ τῶν ἔργων ἐπίβαιξις, καὶ τὸ διὰ πάντων νικῶντας καὶ στεφανηφοροῦντας ἰέναι. Τοῦ- τοῖς γὰρ ὠπλισμένους τοῖς ὀπλοῖς οὕτως τῶν δεινῶν οὕτε

mus. Siquidem hæc ineffabilis ac tremenda gloria ad unum usque alterumve diem in nobis manet. Jam vero etiam illam extinguimus, inducentes negotiorum sæcularium hiemem, nubiumque den- sitate depellentes radios. »

Non igitur usque ad cogitationem, et æstimationem, et fidem tantum baptizatis licet Deum cognoscere: sed et majus quiddam et rei vicinius in aquis istis est invenire. Fulgorem enim illum Dei cognitionem in animo collocare, et mentis lampadem esse existimare, non videtur aliqua ratione niti. Hunc enim post unum alterumve diem, turbis et tumultibus initiatos invadentibus evanescere contingit: ast fidem qui sollicitudine adhibita ignoraverit, et tam brevi tempore, nemo est. Sed licet et molestiis conflictari, et de divinis diaserere probe nosse, et quod majus est, perturbationibus addictum esse vitiosis, et salutis ac veræ philosophiæ rationem non nescire. Unde liquet, hæc Dei sensum esse quondam citra medium radio qui inde procedit animam ipsam occultius ferente. Hujus radii symbola sunt, quæ in baptismo cernuntur. Omnia enim plena sunt splendore, lampades, catus, chori, triumphi, nihil quod non sit hilare. Vestis tota fulgens, et ad speciem lucis parata. Quæ caput legit, et ipsum spiritum habet depictum, et figuram fert, qua adventus ejus obscurius indicatur. Etenim linguæ similis est, prout vestem gestare caput, et schema portare potest, quo Spiritus apostolos a principio baptizans visus est, exprimitur. Quoniam et hic partem corporis ipsorum tunc insedit, et erat super caput cujusque videre ignem in figura linguæ; ut, ni fallor, specie linguæ occasionem causamque descensus indicaret, et docturus ignorantes; hoc enim linguæ munus est, quæ intus cogitata effert, non apparentium animi motionum nuntia. Etenim hic quidem (λόγος) eum qui generavit, generatum Spiritus prædicat: « Ego, » inquit ad Patrem, « glorificavi te⁹⁹; » et « ille me glorificabit⁹⁹, » Paracletus nimirum. Propterea igitur in hac figura illis se objecit. Symbolum autem cogitationem nostram ad illud miraculum, et diem illum felicem deducit, quæ prima baptismatis promissi pensionem vidit: ut sciamus eos, in quos primum Spiritus venit, posteris communi- casse, et illos suis posteris, et ita progredientem ad nos venisse, nec defecturum donum, donec nobis id ipse suppeditator contrahat. Tunc igitur beatis Dominis purum sensum sui ipsius præbebit, cum interjecta et luminibus officientia sublata fuerint. Nunc autem, ut licet, carnis crassitie coopertis hujus sensus inexplicabilem lætitiâ, et insignem charitatis fructum percipiunt, penes quos est magnitudo recte factorum, et admirabilium operum demonstratio, quique cum victoriis et coronis peragravit omnia. His enim armis instructi, nec atrocibus, nec jucundis vincuntur. Etenim gaudium

⁹⁹ Juan. xvii, 4. ⁹⁹ Juan. xix, 11.

tristibus dominatur: jucunda autem nec trahere, nec dissolvere tanta vi amoris coagmentatos et constrictos possunt. Hoc est baptismatis opus, a peccatis absolvere, homini Deum reconciliare, Deo hominem adoptare, oculum aivnibus aperire, divinum radium degustare, et, ut simul dicam, ad futuram vitam præparare. Itaque recte facimus, dum ei generationis nomen, et eandem notionem habentia imponimus. Et demum Dei cognitionem in animabus initiatorum exoriri facit, quæ est vita, laxis, radix vitæ: partim ipso Salvatore affirmante, æternam vitam, in cognoscendo solum verum Deum, et quem misit Jesum Christum⁹⁷, sitam esse; partim ad Deum Salomone dicente: «Scire te, radix immortalitatis⁹⁸.» Quod si et ratio adjungenda est, quis nescit, veram essentiam excellentiamque hominum in hoc ipso, in ratiocinando scilicet et cognoscendo positam esse? Quod si ita est, in omnium optima cognitione utique, et a mendacio libera posita fuerit. Dei autem notitia (ipso oculum animæ aperiente et ad se convertente) quæ cognitio melior, et ab omni errore purior? Hic est fructus baptismatis.

Θεοῦ, τίς ἂν καλλίων γένοιτο γνώσις καὶ καθαρωτέρα πλάνης ἀπάσης; Ἡ δὲ ἐστὶ τοῦ βαπτίσματος καρπός.

Ostensum est porro hactenus, vitæ in Christo principium, essentiaque et vitæ hominum, et præstantiæ secundum veram vitam, mysterium baptismi causam esse. Quod si hæc non in omnibus baptizatis cernuntur, non continuo infirmitatis damnandum est mysterium: sed initiatis ejus culpa damni tribuenda est, qui aut non bene ad gratiam parati sint, aut thesaurum prodiderint. Quanto enim justus est, discrimen hoc ad ipsos referre initiatos, dissimili modo baptismate usos, quam initiationem unam eandemque in omnibus contra accusare? Certum est enim, neque naturæ, neque exercitationis dictorum honorum cumulum, sed baptismatis opus esse. Jam si et contrarium inde evenit, quomodo non est absurdum, id ipsum posse illuminare, et non posse? et cœlestes facere, et nihilo terrenis sublimiores? Sed neque solem reprehendimus, nec pro obscuro damnabimus, quia radium ejus non omnes aspiciunt; ab aspicientibus potius suffragia colligimus: Nec recte fecerimus, si illuminationem aliud posse arbitrabimur, quam id ipsum, unde appellatur.

⁹⁷ Joan. xvii, 3. ⁹⁸ Sap. xv, 3.

τῶν ἡδέων ἡσθηθῆνα· δυνατὸν ἦν· καὶ γὰρ ἢ μὲν χερσὶ τῶν ἀνιερῶν κατεκράτει, τὰ δὲ ἡδέα οὕτε ἐλκῦσαι εἴχεν οὕτε ἐκλύσαι τοσαύτη δυνάμει τῶν φίλων συνεστῶτας καὶ δεδεμένους. Τοῦτο τοῦ βαπτίσματος τὸ ἔργον· ἁμαρτιῶν ἀπολύσαι, ἀνθρώπῳ Θεὸν καταλλάξαι, Θεῷ τὸν ἀνθρώπον εἰσποιησάι, ὀφθαλμῶν ταῖς ψυχαῖς ἀνοῦσαι, τῆς θείας ἀκτίνας, τὸ σύμπαν εἰπεῖν, πρὸς τὸν μέλλοντα βίον παρασκευάσαι. Οὐδεὶν εἰκότα ποιούμεν, βρομα αὐτῷ τιθέμενοι γέννησιν καὶ ἃ τὸν Ἰσον δύναται λόγον, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅτι Θεοῦ γινώσκιν ταῖς ψυχαῖς ἀνατέλλει τῶν τελευτήτων. Τὸ δὲ ἐστὶ ζωὴ καὶ κρηπίς· καὶ ρίζα ζωῆς, τὸ μὲν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ὀρισσαμένου τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐν τῷ γινώσκαι τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ οὐκ ἀπίστευεν Τησοῦν Χριστὸν, τὸ δὲ πρὸς τὸν Οὐδὸν τοῦ Σολομῶντος εἰπόντος, «Τὸ ἐπίστασθα εὖ, ρίζα ἀθανασίας.» Εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι καὶ λογισμὸν, τίς οὐκ οἶδε, τὸ ἀληθινὸν εἶναι τῶν ἀνθρώπων καὶ περιεῖναι τοῦτο αὐτὸ εἶναι τὸ λογίζεσθαι καὶ γινώσκαι; Εἰ δὲ ἐν τῷ λογίζεσθαι καὶ γινώσκαι τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τὸ εἶναι, εἴη ἂν ἐν τῇ πασῶν βελτίστη γινώσκαι καὶ ψεύδους ἀπηλλαγμένη· τοῦ δὲ τὸν Θεὸν γινώσκαι, αὐτοῦ τὴν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς ἀνοίγοντος καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφοντος τοῦ

Ἀποδείκναιτα: ἄρα διὰ τῶν εἰρημένων ἀπάντων, τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς ἀρχὴν καὶ τοῦ εἶναι καὶ ζῆν τοὺς ἀνθρώπους καὶ περιεῖναι τὴν ἀληθῆ ζωὴν καὶ οὐσίαν τὸ μυστήριον αἰτιον εἶναι. Εἰ δὲ μὴ πᾶσι ταῦτα τοῖς βαπτιζομένοις ἀκολουθεῖ, ἀσθένειαν οὐ προσῆκε καταγωνῶναι τοῦ μυστηρίου· τοῖς δὲ τελευτήτοις λογιστέον ἐστὶ τὸ πάθος, ἢ μὴ παρεσκευασμένοι· εὖ πρὸς τὴν χάριν, ἢ προδοῦσι τὸν θησαυρὸν. Πόσω γὰρ ἀξιώτερον τὴν διαφοράν ταύτην εἰς αὐτοὺς ἀνάγειν τοὺς τελευτήτους· διάφορον τρόπον τῷ βαπτίσματι χρησαμένους, ἢ τὴν τελετὴν, «μίαν ἐν ἅπασιν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, τῶν ἐναντιῶν αἰτιᾶσθαι, Πρόδηλον μὲν γὰρ, ὡς οὕτε φύσεως οὕτε ἀσκήσεως ὁ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν σωρὸς, ἀλλὰ τοῦ βαπτίσματος ἔργον· εἰ δὲ καὶ τούναντιον ἐκείθεν, πῶς οὐκ ἔστον τὸ αὐτὸ καὶ δύνασθαι φωτίζειν καὶ μὴ, καὶ οὐρανίους ποιεῖν καὶ οὐδὲν τῶν γῆινων ὑψηλοτέρους; Ἄλλ' οὕτε τὸν ἥλιον μεμψόμεθα, οὐδ' ἂν ὡς ἀφανοῦς καταγωνίμεν, ὅτι μὴν τὴν ἀκτίνα πάντες ὀρώσιν, ἀπὸ δὲ τῶν ὀρώντων τὰς ψήφους ὀδοῦμεν, οὕτε τὸ φῶτισμα εἰκότα ἂν ποιοῦμεν, ἄλλο τι δύνασθαι νομίσαντες ἢ αὐτὸ τοῦτο θεῖον καλεῖται

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

Tiru συντέλειαν αὐτῇ παρέχεται τὸ θεῖον μύρον.

DE VITA IN CHRISTO

LIBER TERTIUS.

Quam ei utilitatem sacrum unguentum, sive chrisma conferat.

Ὁδεω δὲ πνευματικῶς συστάνας καὶ τοῦτον γε- A
γεννημένους τὸν τρόπον καὶ ἐνεργείας ἀκόλουθον ἂν
εἶη τυγχάνειν, ἢ τοιαῦτα γεννήσει προσήκει, καὶ κινή-
σως καταλλήλου. Καὶ τοῦτο ἡμῖν ἡ τελετὴ τοῦ
θειοτάτου δύναται μύρου· καὶ γὰρ ἐνεργούς ποιεῖ
τὰς πνευματικὰς ἐνεργείας, τὸν μὲν ταύτην, τὸν δὲ
ἐκείνην, τὸν δὲ πλείους, ὡς ἕκαστος πρὸς τὸ μυστή-
ριον ἔχει παρασκευῆς. Καὶ γίνεται νῦν τοῖς λελου-
μένοις, ὅπερ ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων αἱ τῶν ἀπο-
στόλων χεῖρες τοῖς ἐπ' ἐκείνων βαπτιζομένοις· καὶ
γὰρ ἐπιτιθέντων τὰς χεῖρας τῶν ἀποστόλων τοῖς
μαμυημένοις, φησὶ, τὸ Πνεῦμα ἐδίδοτο, καὶ νῦν ὁ Πα-
ράκλητος χριστομένοις ἐπιτίθηται. Τεκμήρια δὲ. Πρῶ-
τον μὲν τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ βασιλέως χριστοῦ
τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἱερέας, ὁ τῆς Ἐκκλησίας θε-
σμὸς ἐκείνου, τῷ μύρῳ βασιλεύων τοῖς ἱερεῦσιν
ἐπιτίθησι χεῖρας, καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος εὐχεταί
χάριν, ὅπερ ἐστὶ δεικνύντος, καὶ τοῦτο κάκεινο πρὸς
ταῦτα φέρειν καὶ τὴν αὐτὴν ἀμφω δύναμιν ἔχειν.
Ἔπειτα καὶ τῶν ὁνομάτων κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις,
καὶ χρίσμα μὲν ἐκείνο, πνεύματος δὲ κοινωνία τοῦτο·
τὴν τε γὰρ τῶν ἱερέων χειροτονίαν οἱ θεώτατοι τῶν
ἱερέων χριστοῦ καλοῦσι, καὶ ἐμπάλιν οὗς τὸ μυστή-
ριον τοῦ μύρου τελοῦσι, κοινωνοῦς τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος εἶναι καὶ εὐχονται καὶ πιστεύουσι, καὶ τὴν
τελετὴν, ὅτι τί ποτε ἐστὶ, τοῖς τελοῦμένοις δεικνύντες
πνευματικῆς δωρεᾶς σφραγίδα καλοῦσι. Τοῦτο γὰρ
ἐπέδουσι χριστομένοις.

Ἔτι δὲ καὶ Χριστὸς αὐτὸς ὁ Δεσπότης οὐ χεθὲν τῇ
κεφαλῇ δεξάμενος μύρον, ἀλλὰ διὰ τὸ Πνεῦμα ἅγιον,
ὅτι τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας ἀπάσης τῆς σαρκὸς,
ἕνεκα τῆς ἀναληφθείσης ἐγένετο θησαυρός· καὶ οὐ
Χριστὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ χρίσμα· ἢ μύρον γὰρ, φη-
σιν, ἐκκενωθὲν δομᾶ σοι, ὃ τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς, τὸ δ'
ὕστερον. Ἔως μὲν γὰρ οὐκ ἦν, ὃ τῶν αὐτοῦ μετ-
έδωκεν ἂν ὁ Θεὸς, μύρον ἦν ἐφ' ἑαυτοῦ μένον· ἐπεὶ
δὲ ἡ μακαρία συνέστη σὰρξ ἡ τῆς θεότητος ἅπαν τὸ
τέλειωμα δεξιμένη, ἢ, φησὶν Ἰωάννης, οὐκ ἐκ μέ-
τρου δέδωκεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα, πάντα δὲ τὸν ψυχι-
κὸν ἀνέθηκε πλοῦτον, τῆνικαὶ εἰς αὐτὴν ἐκκενω-

Sic porro spiritualiter fabrefactos jam, et ad hunc
modum generatos, etiam actionem, generationi
huic convenientem, et motum consentaneum sor-
tiri oportebit. Hoc nobis divinissimi unguenti usur-
patio conciliat quod in spiritualibus efficiendis
efficaces facit, hunc quidem in hac, alium in illa,
alium in pluribus, ut quisque ad mysterium para-
tus accesserit. Et nunc periunde, ut antiquis tem-
poribus, initiatus evenit. Manus enim apostolorum
baptizatis imponebantur. Nam cum imposuissent
manus apostoli initiatis, ait Scriptura **, Spiritus
dabatur. Et nunc in eos qui uncti sunt similiter
Paracletus venit. Cujus rei nota et signum est.
Cum vetus lex reges et sacerdotes æque ungeret,
Ecclesiæ lex illos ungens, his manus etiam impo-
nit, et Spiritus gratiam amobus precatur; quo
ostenditur, et hoc et illud eodem spectare, et
ambo eandem vim habere. Deinde et nominibus
inter se affinia sunt et illud chrisma, et hæc spiri-
tus communio. Nam et sacerdotum inaugurationem
sanctissimi sacerdotes χρίσταιν, « unctionem » ap-
pellant; et rursus, quibus mysterium unguenti
conferunt, eos Spiritus sancti participes esse et
precantur, et credunt. Et initiationem quid tan-
dem sit, initiandis exponentes, spiritualis doni
sigillum vocant; hoc enim super unguendis pronun-
tiant.

Præterea Christus ipse Dominus, qui non effu-
sum in caput unguentum accepit, sed per Spiritum
sanctum unctus est, quoniam spiritualis ope-
rationis omnium, propter assumptam carnem, thesau-
rus fuit, et non Christus solum, sed et chrisma:
« Unguentum effusum, inquit, nomen tuum », ὃ
illud a principio, hoc posterius. Quamdiu enim
non erat, cui Deus sua impertiret, unguentum erat,
in se ipso manens. Postquam autem beata illa caro
est condita, quæ omnem plenitudinem divinitatis
suscepit, ut Paulus ait ¹, et cui non ad mensuram
dedit Deus spiritum, ut Joannes testatur ², sed

^{**} Act. viii, 38, 39: x, 47, 48.

^{**} Cant. i, 3.

¹ Coloss. i, 19. ² Joan. iii, 34.

omnes naturæ suæ divitias in eam contulit, tunc in ipsam effusum jam unguentum, jur̄ chrisma et est, et nominatur. Nam communicari, hoc ipsi et chrisma, seu unguentum esse et effundi fuit. Nec enim mutavit locum, nec divisit murum, nec transcendit: sed quod ipsum a nobis arcebat, quodque ipsa mot fecerat, id nullum in medio reliquit. Deus enim ab hominibus non loco distabat, qui implet omnem locum, sed differentia distabat, et natura se ipsam sibi a Deo arcebat, differendo omnibus quæ habebat, et nulla cum eo communitate consociata. Nam ipse quidem Deus solum Deus, natura nostra homo tantum erat. Ubi vero caro delicata, et natura humana ipsum Deum hypostatice sortita est, murus seu paries jam unguentum exstitit, et discrimen illud locum de cætero non habet, quando una hypostasis, sive subsistentia, cum illud quidem esset, hoc facta est: quæ hypostasis intervallum diremptionemque inter divinam humanamque naturam tollit, communis naturæ utriusque terminus siquidem distantium haud possit communis terminus reperiri.

Sicut ergo, si atabastrum aliquo artificio queat in unguentum mutari, et in ipsum transferri, non ultra erit aliis incommunicabile, nec intra, nec in se ipso manens, eodem modo nostra natura in divino corpore divinitatem induta, quod a Deo genus humanam intercludat, nihil est. Unde quo minus beneficiorum ejus participes simus, re nulla nisi peccato impedimur. Quoniam autem murus duplex erat, naturæ et voluntatis perversitate corruptæ, illum Salvator incarnatus, hunc in crucem actus sustulit. Peccatum enim crux delevit. Hinc post baptismum, qui crucis illius et mortis vim habet, ad unguentum communionemque Spiritus accedimus. Obstaculis enim ambobus sublatis, Spiritum sanctum super omnem carnem effundendum nihil remorabitur, quantum, inquam, in præsentī vita conceditur. Nam ad continentem cum Deo cohabitationem, mortalitas tertium est impedimentum, et mortale adhuc corpus gestantes ænigma et speculum transcendere non sinit. Itaque hominibus tripliciter a Deo distantibus, per naturam simpliciter, per peccatum, per mortalitatem, ut eo pure potantur, et sine medio cum illo vivant, Salvator fecit, quæ adversabantur, omnia deinceps removens. Primum, quod naturæ humanæ factus consors; alterum, in cruce mortuus; extremum vero murum (mortis tyrannidem puta) omnino e naturæ finibus per resurrectionem profligavit. Ideo Paulus ait, « Novissime inimica destruetur mors ». Non eam inimicam appellasset nisi nobis ad veram felicitatem obstaret. Hæredes quippe immortalis Dei, a corruptione liberari necesse est: « Non enim corruptio, inquit, incorruptam possidebit ». Post communem namque hominum resurrectionem, cujus causa Salvator resurrexit, speculum et ænigma recedent, Deumque facie ad faciem videbunt qui quidem erant mundo corde.

¹ 1 Cor. xv, 26. ilid. 50.

Α θὲν ἦδη τὸ μῦρον εἰκότως χρίσμα καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται. Τὸ γὰρ μεταδοθῆναι τοῦτο ἦν αὐτῷ χρίσμα τὰ γενέσθαι καὶ κενωθῆναι· οὐ γὰρ ἡμεῖς τόπον, οὐδὲ διεῖλε τεῖχος, οὐδ' ὑπερέβη, ἀλλὰ τὸ διεῖργον τῶν ἡμετέρων αὐτὸν, ὅπερ αὐτῆς ἀποδείξας οὐδὲν ἀπέχε μέσον Ἀνθρώπων γὰρ ὁ Θεὸς οὐ τίπτε διέφραεν, εἰ γὰρ πάντα τόπον κατέχων, ἀλλὰ διαφορᾷ διίστατο, καὶ ἡ φύσις αὐτῆν αὐτῆ τοῦ Θεοῦ διεῖργε τῷ πᾶσιν οἷς εἶχε διαφέρειν καὶ πρὸς αὐτὸν μηδὲν κοινὸν ἔχειν· ἔτι Θεὸς μὲν αὐτὸς μόνον, ἡ δὲ φύσις Ἀνθρώπων μόνον. Ἐπεὶ δὲ εἰς εὐθείᾳ, καὶ φύσις Ἀνθρώπων ὑπόστασιν αὐτὸν ἔλαχε τὸν Θεόν, τὸ τειχιὸν μῦρον ὑπέβηεν ἦδη· καὶ ἡ διαφορὰ ἐκείνη χώραν οὐκ ἔχει τῆς μετὰ ὑποστάσεως τοῦτο μὲν οὐσης, ἐκεῖνο δὲ γενομένης; ἡ τὴν διάστασιν τῆς θεότητος καὶ Ἀνθρωπότητος ἀναίρει, κοινὸς ὅρος ἐκατέρας φύσεως οὔσα, ἐπὶ τῶν διεστῶτων οὐκ ἂν γένοιτο κοινὸς ὅρος.

Καθ' ἕπερ τοίνυν, εἰ τὸ ἀλάστρον μηχανῇ τινι γένοιτο μῦρον καὶ πρὸς αὐτὴ μετασταθῆ, ἀκοινωνήτων οὐκέτι τοῖς ἔξω τὸ μῦρον, οὐδ' ἐνδον οὐδ' ἐφ' ἑαυτοῦ μένον, τὴν ἴσον τρόπον τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐπὶ τοῦ σωτηρίου σώματος θεωθείσης τὸ διεῖργον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ τῶν Ἀνθρώπων γένος οὐδὲν, ὅθεν καὶ τῶν αὐτοῦ μετέχειν χαρίτων ἐμποδῶν ἡμῖν οὐδὲν ἦν πλην τῆς ἁμαρτίας. Ἐπεὶ δὲ διττὸν ἦν τὸ τεῖχος, τὸ μὲν τῆς φύσεως, τὸ δὲ τῆς γνώμης πονηρῆς διωφθαρείσης, τὸ μὲν ἀνέλε σαρκωθεῖς ὁ Σωτῆρ, τὸ δὲ σταυρωθεῖς. Τὴν γὰρ ἁμαρτίαν ὁ σταυρὸς ἔλυσε· διὰ τοῦτο μετὰ τὸ βάπτισμα τὰ τοῦ σταυροῦ δυνάμενον ἔκλεινον καὶ τοῦ θανάτου, ἐπὶ τὸ μῦρον χωροῦμεν τὴν τοῦ Πνεύματος κοινωνίαν. Τῶν γὰρ κωλυμάτων ἀμφοτέρων ἀνηρημένων τὸ ἐπισχητὸν οὐδὲν, χεθῆναι ἐπὶ πᾶσαν σάρκα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Λέγω δὲ ὅσον ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου. Πρὸς γὰρ τὴν ἀμεσον μετὰ Θεοῦ συναυλίαν καὶ τρίτον ὁ θάνατος, κώλυμα, καὶ τοὺς θνητὴν φέροντας ἔτι τὸ σῶμα τὸ αἰνίγμα καὶ τὸ ἐσοπτερον ὑπερβαίνειν οὐ συγχωρεῖ ὥστε τριχῶς τοῦ Θεοῦ τοὺς Ἀνθρώπους διίσταμένους, διὰ τὴν φύσιν, διὰ τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τὸν θάνατον, καθαρῶς τυχεῖν καὶ ἀμέσως αὐτῷ συνελθεῖν ἐποίησεν ὁ Σωτῆρ, ἃ προσίστατο πάντα ἐφεξῆς ἀνελῶν, τοῦτο μὲν Ἀνθρωπότητος μετασχῶν, ἐκεῖνο δὲ νεκρωθεῖς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. τὸ δὲ τελευταῖον τεῖχος, τὴν τοῦ θανάτου τυραννίδα, παντάπασι τῆς φύσεως ἐξέβαλεν ἀναστάς. Διὰ τοῦτο Παῦλος, « Ἐσχάτος ἐχθρὸς, φησὶ, καταργεῖται ὁ θάνατος; » οὐκ ἂν ἐχθρὸν αὐτὸν προσαιπῶν, εἰ μὴ πρὸς τὴν ἀληθινὴν ἡμῖν εὐδαιμονίαν ἐμποδῶν ἦν· τοὺς γὰρ τοῦ θανάτου Θεοῦ κληρονόμους ἀνάγκη δὴ φθορᾶς ἀπὸ πλάθῃαι. Ὁ γὰρ ἡ φθορᾶς, φησὶ, τὴν ἀφθαρείαν κληρονομεῖ· » μετὰ γὰρ τὴν κοινήν τῶν Ἀνθρώπων ἀνάστασιν, ἡς αἰτίον ἡ τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασις, τὸ μὲν ἐσοπτερον ὑποχωρεῖ καὶ τὸ αἰνίγμα, ἤφονται δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὸν Θεὸν οἷ γε τὴν καρδίαν κεκαθαρμένον.

Τὸ μὲν οὖν τῆς τελετῆς ἔργον τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀγαθροῦ Πνεύματος μεταδοῦναι· τὸ μύρον δὲ αὐτὸν εἰσάγει τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ἐν ᾧ πᾶσα μὲν ἀνθρώποις ἡ σωτηρία, πᾶσα δὲ ἐλπίς, ἀγαθῶν, καὶ ὄθεν μὲν ἡμῖν ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετουσία, δι' οὗ δὲ ἡ πρὸς τὸν Πατέρα προσαγωγή. Τῆς γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἀναπλάσεως κοινή μὲν ἡ Τριάς τεχνίτης, αὐτουργὸς δὲ μόνος ὁ Λόγος, οὐχ ὅτε διατρέθων ἀνθρώποις ἐκοινωνήσῃ μόνον καὶ ἡ προσηγήθη, φησὶ Παῦλος, εἰς τὸ πολλῶν ἀνεργεῖν ἁμαρτίας, ὁ ἀλλ' ἐξ ἐκεῖνου μέχρι παντός, ἕως τῆν φύσιν ἐπιφέρει τὴν ἡμετέραν, δι' ἣν παράκλητον αὐτὸν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν, δι' ἐκτου μὲν ἡ καθαρίζει τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, ὁ δι' αὐτοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα δίδωσι.

Τοῦτο τὸ μυστήριον ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων χρόνων χάρισματα λαμάτων καὶ προφητείας καὶ γλωσσῶν καὶ τοιαῦτα τοῖς βαπτιζομένοις παρεῖχεν, ἃ τῆς ὑπερφυοῦς τοῦ Χριστοῦ δυνάμει ἀνθρώποις ἅπασιν ἐπόδειξιν εἶχε προφανῆ· τούτων γὰρ ἔδει τῆν καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ πηγυμένον καὶ τῆς εὐσεβείας ἐπι καθισταμένης. Νῦν δὲ καὶ τοιαῦτα μὲν ἐνίοις ἐκείθεν ὑπέρξε, καὶ ἐφ' ἡμῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ὀλίγων προτέρων καὶ περὶ τῶν μελλόντων εἶπον, καὶ δαίμονας ἐξίβαλον καὶ νόσων ἀπέλλαξαν, εὐξάμενοι μόνον, καὶ οὐ περιόντες ἐν τῷ βίῳ μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τάφοι τὸ ἴσον ἐδουθήσαν τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας οὐδὲ νεκρῶν ἀφισταμένην τῶν μακαρίων. Ἄ δὲ Χριστιανὸς ἐκάστοτε προμνηστὴ τὸ μύρον, καὶ ὦν καιρὸς ἅπας ὁ χρόνος, χάρισμα εὐσεβείας καὶ εὐχῆς καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων, ἃ τοῖς δεχομένοις αὐτοῖς ἐστὶν ἐν καιρῷ· εἰ καὶ πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν ταυτὶ διαφεύγει, καὶ ὅση τις ἐστὶν ἡ τοῦ μυστηρίου δύναμις ἀέληθε, καὶ κατὰ τὸ ἐν ταῖς πράξεσιν εἰρημένον, ἡ οὐδ' ὅτι Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἔγνωσαν, ὡς παρ' αὐτὸ μὲν τὸ τελεῖσθαι τῷ πρὸ τῆς ἡλικίας τοῦ μυστηρίου τυγχάνειν τῶν δώρων ἀναισθητῶς διατεθέντες, ἐπὶ δὲ τῆς ἡλικίας ἐφ' ἃ μὴ δεῖ τετραμμένοι καὶ τὸν τῆς ψυχῆς ἀποτυφλωσαντες ὀφθαλμόν. Ὡς τὸ γε ἀληθές τὸ Πνεῦμα κοινωνεῖ τοῖς τελομένοις τῶν αὐτοῦ, ἡ διαίρου ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται, ὡς καὶ οὐκ ἐπέλειπεν ἡμεῖς ὁ Δεσπότης εὐεργετῶν, ὅς ἐπηγγεῖλατο συνεῖναι μέχρι παντός. Οὐ γὰρ ἡ τελετὴ μᾶτην, ἀλλὰ καθάπερ ἄφρασιν ἁμαρτιῶν ἀπὸ τοῦ Θεοσεπίου λουτροῦ καὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης Χριστοῦ κομιζόμεθα σῶμα, καὶ οὐκ ἂν παύσαιτο ταῦτα μέχρις ἂν αὐτὸς φανερώσῃ τούτων ὑπόθεσις ἐπιστῆ· τὸν ἴσον τρόπον καὶ τοῦ Θεοτάτου μύρου Χριστιανὸς ἀπολαύειν ἡ προσῆκε καὶ τῶν δωρῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετέχειν πᾶσα ἀνάγκη. Ποῦ γὰρ ἀκόλουθον, τῶν ἱερῶν τελετῶν τῆς μὲν ἐνεργούσης εἶναι, τῆς δὲ μηδὲν ὄφελος εἶναι, καὶ περὶ μὲν ἐκεῖνων κατὰ Παῦλον ἡγεῖσθαι τὸν ἐπαγγελάμενον εἶναι πιστόν, περὶ δὲ ταύτης ἀμφιγνοεῖ; Διὸν ἡ μηδεμιᾶς ἡ καὶ τῶν ἄλλων τὰ ἴσα καταψηφίσεσθαι, τῆς αὐτῆς δυνάμειος διὰ πασῶν ἐνεργούσης

Opus igitur initiationis hujus est, vim et efficientiam boni Spiritus impertiri, ipsaque unctio Dominum Jesum introducit, in quo tota hominum salus, omnis spes honorum, et unde nobis sancti Spiritus consortium, et per quem ad Patrem accessus. Reformatio enim humana Trinitati, ut communi effectrici ascribenda est; sed eam seipsa, et per se ὁ Λόγος (Verbum) operatus est: non solum quando eum hominibus commoratus, humana fecit ac tulit, et « oblatum est, » ut inquit Paulus, « ad multorum exhaurienda peccata »; sed ex eo tempore semper operatur, quandiu nostram naturam gerit, propter quam ipsum advocatum apud Deum habemus. Per seipsum vero « emundat conscientiam nostram ab operibus mortuis », et per semetipsum Spiritum dat.

Atque hoc sane mysterium superioribus statibus donis sanitatum, et prophetiæ, et linguarum, et hujusmodi, baptizatos exornabat, quæ immensam Christi potentiam universis hominibus inculenter testabantur; his enim tunc operatur, quando Christianismus adhuc fundabatur, et religio adhuc construebatur. Etiam talia quibusdam inde collata sunt et nostro et paulo superiore sæculo: nemo futura prædicere, et demones expellere, et solis precibus morbos depellere. Nec superstites modo, sed jam tumulis mædati eadem æque poterant, spirituali efficientia beatos ne mortuos quidem deserente. Quæ autem Christianis semper unguentum istuc conciliat, et quæ omni tempore opportuna sunt, ea sunt donum pietatis, precativis, charitatis, castitatis, et aliorum, quæ supercipientibus percommoda accidunt: etsi multos Christianos hæc fugiunt, et quanta sit hujus mysterii vis, latet, et juxta illud quod in Actis scribitur, « Neque si Spiritus sanctus sit, noverunt », quosdam in ipsa initiatione, quod ante matrem hoc mysterium adipiscuntur, ad dona intelligenda inepti: quosdam florentibus annis, quibus ad sagitta conversi, oculum animæ excæcant. Igitur revera Spiritus initiationis sua munera largitur, « dividens seorsum singulis prout vult ». Nec Dominus benefaciens nos relinquit, quibuscum usque ad consummationem sæculi futurum se est pollicitus. Non enim est inanis et supervacanea hæc initiatio, sed sicuti remissionem peccatorum a divino lavacro, et a sacra mensa Christi corpus accepimus, nec ista ante desinent, quam ipse horum fundamentum palam advenit: eodem modo et sacratissimo unguentum Christianis frui convenit, et donorum sancti Spiritus participes evadere prorsus oportet. Qui enim conspiciendum foret, sacrorum initiationum aliquid efficientiam suam complecti, istius fructum nullum esse? et in iis quidem secundum Paulum arbitrari promissorem fidelem esse, de hoc ambigere? cum aut de nullo bene, aut de aliis etiam paria sentire necesse sit, quando quidem ea-

• Hebr. ix, 14, 28. • Hebr. ix, 14. • Act. xix, 2. • I Cor. xii, 11.

dem virtus per omnia operatur, et una unius aghi im-
molatio, ejus mors et sanguis perfectionem omnibus
confert. Datus est igitur vere Spiritus sanctus, illis,
ut aliis queant benefacere, et ut Paulus loquitur*,
Ecclesiam ædificare, eventura prædicentes aut myste-
ria tradentes, aut morbos verbo profligantes: his, ut
ipsi fiant meliores, pietate, aut castitate, aut chari-
tate, aut præstanti humilitate illustres. Possumus
enim animo et moribus puritatem colere, et nos ad
justitiam exercere, et ad preces charitatemque in-
cumbere. Aliæ item prohibitas consecrandæ sunt.
Præterea possumus a Deo excitati perturbationibus
imperare, et humanitatem æquitateque colere, et in
reliqua philosophia Christiana versari. Quemadmo-
dum enim vitia quædam feralia sunt in hominibus,
qui a spiritibus malignis exagitantur: sic contra ipso
Deo movente, divinæ virtutes et supra humanum
captum reperiuntur. Qua ratione dilexit beatus Pau-
lus, mansuetus fuit David, et alius aliud eximium
se laudabile, et ultra modulum humanum habuit
ac demonstravit. Scribens enim Philippensibus,
ait se illos diligere « in visceribus Jesu Christi ¹⁰. »
De Davide Deus, « Inveni virum secundum cor me-
um ¹¹. » Imo etiam fides donum est: spirituale, quod
apostoli Salvatorem poscunt, « Adauge, inquit,
nobis fidem ¹². » Et ipsemet Salvator sanctifica-
tionem a Patre illis precatur: « Sanctifica eos, in-
quit, in veritate ¹³. » deditque Deus illi quod pre-
catur: « Et ipse Spiritus postulat pro nobis gemi-
ibus inenarrabilibus ¹⁴. » virtutem precandi
supplicants, uti reor. Et prorsus juxta hanc ra-
tionem Spiritus sanctus est spiritus sapientiæ, et
spiritus intellectus, et consilii et fortitudinis, et
pietatis, et aliorum, a quibus nomina sortiuntur,
quibuscum sua communicat ¹⁵.

Universis igitur initiatis, mysterium quod suum
est facit; quanquam cognitio donorum, et studium
divitiarum istarum utiliter collocandarum, non om-
nibus inest; aliis quidem propter immaturam
ætatem nondum id intelligentia assequentibus;
aliis quia præparati non sunt, nec debitam alacri-
tatem præ se ferentibus. Quorum quibusdam postea
delictorum penitentia et lacrymæ, et vita ad virtu-
tis amussim directa infusam animabus gratiam
monstravit. Unde et Paulus ad Timotheum, « Noli
negligere gratiam, inquit, quæ in te est ¹⁶. » quod
nilil proficiamus, quamvis donum acceperimus,
si socordes et ignavi simus, et quod labore vigi-
liisque opus sit his, qui animam istorum actricem
habere concupiscunt. Quocirca si quis bonus cha-
ritate, aut puritate castitatis, aut humilitate summa,
aut pietate eximia, aut aliquo demum horum excel-
lit, quæ hominis facultatem exsuperant, causa
unguento sacratissimo tribuenda est, credendum-
que ipsi quidem data esse, quando unctionis my-
sterio donatus est: postea vero illum ad actionem
se dedisse. Idem de his sentendum, qui exquisite

* I Cor. xiv, 5. ¹⁰ Philipp. i, 8; Act. xiii, 22.
xvii, 17. ¹¹ Rom. xiii, 24. ¹² Isa xi, 2. ¹³ I Tim. iv, 14.

και μίς σφαγῆς ἐνός ἀμνοῦ και ταύτου θανάτου και
αἵματος τὴν τελείωσιν ἀπάσαις παρεχομένων. Δίδο-
ται τοίνυν ἀληθῶς τὸ ἅγιον, τοῖς μὲν ἵνα τοῖς ἄλλοις
εὖ ποιῆσαι δυναθῶσι: και, ἥ φησι Παῦλος, Ἐκκλησίαν
οἰκοδομῆσαι, περὶ τοῦ μέλλοντος εἰπόντες, ἡ μυστή-
ρια διδάξαντες, ἡ νόσων ἀπαλλάξαντες: λόγῳ, τοῖς δὲ
ὅπως αὐτοὶ γίνονται βελτίους, εὐσεβεῖς λάμπαντες:
ἡ σωφροσύνης ἡ ἀγάπης ἡ ταπεινοφροσύνης ὑπερ-
βολῆ. Καὶ γὰρ ἐστὶ μὲν σωφρονησαὶ λογισμῶ και
ἐθει χρῆσάμενον, και τὸ ἦθος εἰς δικαιοσύνην ἀσκη-
σαι και εὐξαῖσθαι και ἀγαπήσαι και τἄλλα δὴ γενέ-
σθαι σπουδαῖον· ἐστὶ δὲ και παρὰ Θεοῦ κινούμενον
τὴν γνώμην κρατῶν κρατῆσαι και φιλανθρωπεύσα-
σθαι και δικαιοπραγῆσαι, και τὴν ἄλλην ἐπιδειξί-
χθαι φιλοσοφίαν. Καθάπερ γὰρ κακίαι θηρώδεις
εἰσὶν ἐν ἀνθρώποις: ὑπὸ τῶν πονηρῶν ἐνεργουμένοις
πνευμάτων, οὕτω και τούναντίον ἀρεταὶ θεῖαι και
ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων νόμον αὐτοῦ κινούσας τοῦ
Θεοῦ ἐν τρόπον ἠγάπησε μὲν ὁ μακάριος Παῦλος,
πρῶτος δὲ ἦν ὁ Δαβὶδ, και ἄλλοι ἄλλοι τῶν ἐπιανο-
μένων ὑπὲρ τὸν εἰκότα τοῖς ὀρθοῦσι ἐπιδειξάτο
λόγον. Ὁ μὲν γὰρ φιλεῖν ἔγραψε Φιλιππησίους: ἐν
σπλάγγνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ, » περὶ δὲ τοῦ Δαβὶδ,
« Εὐρον, φησὶν ὁ Θεός, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν
μου. » Καὶ μὴν και πίστις δῶρῶν ἐστὶ πνευματικῶν,
δεδόνται λαθεῖν οἱ ἀπόστολοι τοῦ Σωτῆρος, « Πρόσ-
θεος ἡμῖν, » λέγοντες, « πιστίν, » και αὐτὸς εὐχεται τῶ-
τοις ἀγασθῶν παρὰ τοῦ Πατρὸς, « Ἄγασσον αὐτοῖς, »
λέγων, « ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου » και δίδωσιν ὁ Θεός: εὐχὴν
τῷ εὐχόμενῳ, και αὐτὸς « τὸ Πνεῦμα ἐνεργᾷ ἐπὲρ
ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις, » δύναμις εὐχῆς οἴμα
παρέχον. Καὶ ὅπως τὴν λόγον τούτου πνεῦμα σοφίας
ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον και πνεῦμα συνέσεως και
βουλῆς και ἰσχύος και εὐσεβείας και τῶν ἄλλων, ὧν
ἐπιανόμενοι δείκνυσιν, οἷς μεταδίδωσι τῶν αὐτοῦ.

Πάντας μὲν οὖν τοὺς μεμνημένους τὰ ἑαυτοῦ
ποιεῖ τὸ μυστήριον ἀσθησις δὲ τῶν δῶρων και
σπουδὴ περὶ τὸν πλοῦτον, ὥστε χρῆσασθαι τοῖς δεδο-
μένοις, οὐ πᾶσι, τοῖς μὲν διὰ τὴν ἡλικίαν οὐκ ἔ-
λαθεῖν νοῦν δυναθῆσαι, τοῖς δὲ τῷ μὴ παρεσκευασθαι
μηδὲ τὴν γιγνομένην ἐπιδειξασθαι προθυμίαν, ὧν
ἐνίοις ὕστερον ὧν ἡμαρτον μετάνοια και δάκρυα
και βίος: κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τὴν ἐνεθεῖσαν ταῖς
ψυχαῖς: ὑπέδειξε χάριν. Ὅθεν και Παῦλος: Τιμωθῆ
γράφων, « Μη ἀμέλει, φησὶ, τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, »
ὡς οὐδὲν ἐν πλεον ἡμῖν και τὸ δῶρον δεξαμένοις ἂν
ραθυμώμεν, και ὅτι δεῖ πόνου και ἀγρυπνίας τοῖς
βουλομένοις ἐνεργῶν τὰ τοιαῦτα τὴν ψυχὴν ἔχειν
ὥστε εἴ τις τῶν σπουδαίων ἀγάπη φαίνεται διενεγ-
κῶν ἡ καθαρότητι σωφροσύνης ἡ ταπεινοφροσύνης
ὑπερβολῆ ἡ εὐσεβείας ἡ τῶν τοιούτων τινὸς ὑπὲρ τὸ
εἶκος τῶν ἀνθρώπων τούτων, αἰτιάζονται δεῖ τὸ θεϊό-
τατον μύρον και πιστεύουσιν αὐτῷ δεδῶσθαι μὲν, ὅτε
τοῦ μυστηρίου μεταίχε, τὸ δῶρον, γενέσθαι δὲ ἐνεργῶν
ὕστερον τὸν ἴσον τρόπον και περὶ τῶν ἀκριβῶς
μελλόντων λέγειν εἰδέναι, και τοῖς τὴν γνώμην
ἐλανομένοις και ἄλλως ἀσθενοῦσι σωτῆρας εἶναι

¹¹ I Reg. xvi, 12, 13. ¹² Luc. xvii, 5. ¹³ Joan.

πέρα μηχανῆς ἀπάσης, καὶ τᾶλλα τοῦ ἐπιδειξαμένους ἀπὸ τοῦ μυστηρίου λαθόντας ἔχειν. Εἰ γὰρ μήτε παρ' αὐτὸ τὸ τελεῖσθαι τὸ μυστήριον ἐνεργοῦς δεῖκνυσι τοὺς τελουμένους τὰς πνευματικὰς ἐνεργείας, μήτε ὦν χρόνῳ ὕστερον αὐτοὶ πνευματικῶς ἐνεργουσι, τὴν τελετὴν αἰτιᾶσθαι προσῆκε, τί δεῖ καὶ μυθῆναι; πρὸς τί δ' ἂν ἡμῖν ἡ τοῦ μύρου τοῦ θεοῦ μύησις ἔτι φέροι, χορηγεῖν ὑπὲρ οὗ ζητεῖται μὴ δυναμένη; Καὶ οὐδὲ ἐκεῖνο εἰκότως ἔστιν εἰπεῖν, ὡς εἰ μὴ ταῦτα ἀπολαύσομεν τοῦ χρίσματος, ἄλλο τι δύναιτ' ἂν ἡμῖν ἡ τελετὴ βοηθεῖν. Εἰ γὰρ ἄπερ ἐπαγγέλλεται, καὶ πρὸς ἃ πᾶσα φέρεται, καὶ περὶ ὧν ὁ τελεστής εὐχεται, καὶ ἃ πείθει τὸν τελούμενον ὡς αὐτίκα λήψεται, τούτων τυχεῖν οὐ δίδωσιν, ἄλλο τι τῶν ἀγαθῶν ἐκείθεν σχολῆ γε δεῖ προσδοκᾶν εἰ δ' οὐ μάτην τὸ μυστήριον, ὅτι μὴδὲ ἄλλο τῶν Χριστιανικῶν οὐδὲν, «Ὁὐ γὰρ κενόν, φησὶ, τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐδὲ ματαία ἡ πίστις ἡμῶν,» εἰ τινα πνευματικὴν ἐνεργεῖαν εὐρεῖν ἔστιν ἐν ἀνθρώποις καὶ τοῦ κύκλου τῶν ἐκείθεν χαρίτων, εἰς τὰς εὐχὰς ἀναφέρειν ἀνάγκη ταύτας καὶ τὸ χρίσμα τὸ ἱερόν.

Ὅπως γὰρ οὕτε ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἀγαθόν, ὃ τῷ Θεῷ διαλλαγεῖσιν ἐκείθεν ὑπῆρξεν ἀνθρώποις, ὃ μὴ διὰ τοῦ καταστάνατος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων παρεσβέθη μεσίτου, οὕτε τὸν μεσίτην εὐρεῖν καὶ λαβεῖν καὶ τῶν ἐκείνου τυχεῖν ἄλλο τι ἰδῶσιν ἡμῖν τῶν ἀπάντων ἢ τὰ μυστήρια ταῦτα γὰρ συγγενεὶς ἡμᾶς ποιεῖ τῶν αἰμάτων ἐκείνων, καὶ ὧν ἐληφε διὰ τὴν σάρκα χαρίτων καὶ ὧν παθεῖν ἠνέσχετο κοινωνοῦς. Ἐπεὶ γὰρ δύοιν ὄντων, ἃ τῷ Θεῷ συνίστησι καὶ ἐν οἷς πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία, τοῦ τε τὰ ἱερῶτατα μυτήρια μυθῆναι, καὶ τοῦ πρὸς ἀρετὴν ἀσπῆσαι τὴν γνῶμην, τοῦ δευτέρου, λέγω δὴ τῆς ἀνθρωπείας σπουδῆς, οὐδὲν ἄλλο γένοιτ' ἂν ἔργον ἢ τὰ δοθέντα σῶσαι καὶ μὴ προδοῦναι τὸν θησαυρόν λείπεται δὴ μόνην χορηγὸν ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων τὴν τῶν μυστηρίων δύναμιν εἶναι. Καὶ μὴ τῶν τελετῶν ἄλλης μὲν ἔργον ἄλλο τι, Πνεύματος δὲ καὶ τῶν ἐκείνου μετεληφέναι δώρων τοῦ παναγοῦς ἐξήρηται μύρον διὰ ταῦτα κἂν μὴ παρ' αὐτὸν τὸν τῆς τελετῆς χρόνον, ὕστερον δὲ πολλῶ πνευματικῆν δυνήθη τις ἐπιδειξασθαι δωρεάν, οὐ δεῖ τὴν αἰτίαν καὶ ὅθεν ἡ δύναμις ἀγνοεῖν. Ἐπεὶ καὶ ὁ τοῦ βαπτίσματος φωτισμὸς ἐνίεται μὲν εὐθύς λουσαζμένων ταῖς τῶν τελουμένων ψυχαῖς, ἔστι δὲ τῆνικαῦτα δηλὸς οὐ πᾶσιν, ἐνίοις δὲ τῶν σπουδαίων διὰ χρόνον φαίνεται ἰδρῶσι πολλοῖς καὶ πόνοις καὶ τῇ περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπῃ τὸν τῆς ψυχῆς καθάρασιν ὀφθαλμῶν, διὰ τοῦτο τὸ μύρον προσευχῆς μὲν οἴκοι πρὸς τὰς εὐχὰς ἡμῖν βοηθοῦσι. Χριστέμοι γὰρ τῷ μύρῳ τοῦτ' αὐτὸ γίνονται ἡμῖν ὃ καλοῦνται, διότι τὸ κενωθὲν μύρον παράκλητος ἡμῖν ἔστι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι κενώνεται καὶ χρίσμα γέγονε, καὶ μέχρι τῆς φύσεως ἐχέθη τῆς ἡμετέρας. Τὰ θυσιαστήρια δὲ τὴν τοῦ Σωτήρος μιμεῖται χεῖρα,

A dicturi, et animos impulsuri, et alioqui agros sine ullo molimine sanaturi sunt, et qui alia dona acceperunt, eos videlicet illa a mysterio accepta habere. Si enim nec ipsa mysterii collatio initiatos spiritualium operum executores reddat, nec quæ tempore procedente ipsi spiritualiter operantur, initiationi in acceptis referenda sunt, quid necesse est initiari? Quorsum porro nobis divina hæc inunctio conducet, cum, propter quod expetitur, suppeditare non possit? Nec illud merito responderi queat, quanquam unctio hunc nobis fructum non pariat, posse tamen nos adjuvare. Si enim quæ promittit, et ad quæ tota tendit, quæ initiator orat, et quæ initiando persuadet mox accepturum, si hæc consequi non dat, aliud inde bonum haudquaquam expectandum est. Quod si non est inane mysterium, quia nec aliud Christianum ullum, « Non enim inanis est, inquit, prædicatio nostra, neque inanis fides vestra! » si quam operationem spiritualem invenire est inter homines, et ex orbe illo spiritualium gratiarum, eam ad hæc preces et unctionem sacram referre necessario debemus.

Plane enim non est, non est, inquam, ullum bonum, inde hominibus Deo reconciliatis præstitum, quod non per mediatorem inter Deum et homines constitutum nobis sit collatum; neque ut mediatorem inveniamus, et apprehendamus, et illius bona assequamur, ab alio ex omnibus, quam a sacramentis ad piscimur. Nam hæc nos illi quasi consanguineos, et cruciatum quos sustinuit, et gratiarum, quas propter carnem accepit, participes efficiunt. Cum enim duo sint, quæ homines Deo commendent, et quibus tota salus humana fulcitur, alterum ut mysteriis sacratissimis initiemur, alterum, ut animum ad virtutem appellamus, humana, inquam, diligentia, nihil aliud opus fuerit, quam data servare, et thesaurum non prodere. Relinquitur ergo, solam mysteriorum virtutem omnium bonorum nobis largitricem esse. Atqui horum alius effectus et opus est, Spiritus illiusque donorum communio a sanctissima unctione penitet. Idcirco, tametsi non ipso initiationis tempore, sed multo post, spirituale donum ad rem conferre quis poterit, nihilominus causari, et unde robur illud, ignorare non convenit. Nam et baptismi illuminatio mox quidem ablutorum animabus immittitur; at non tunc ab omnibus cernitur, sed a quibusdam probis post intervallum cognoscitur, qui multis sudoribus et laboribus, et charitate erga Christum oculum animæ expurgarunt. Propter istam unctionem domus orationis ad preces nobis auxiliantur. Unctæ enim unguento hoc ipsum nobis fiunt, quod vocantur, quoniam effusum unguentum, advocatum est nobis apud Deum et Patrem, et ob hoc ipsum, quod effusum est, et christum factum, et usque ad animam nostram effusum est. Altaria autem

¹⁰ I Cor. xv, 14.

S I altaribus imitantur manus, et panem a mensa delibuta, velut ab incorrupta illa manu, Christi corpus accipimus, et sanguinem ejus bibimus, velut illi quos Dominus primos tali convivio accepit, poculum plene tremendum propinans. Quoniam enim ipse idem et sacerdos est, et altare, et hostia, et offerens, et quo offert, et quod offert; mysteriis rem divisit, et illud pani benedictionis, hoc unguento tribuit. Etenim altare quidem est Salvator, sacrificans propter chrisma. Altare enim inde ab initio institutum est, ut ungeretur; et sacerdotibus hoc erat sacerdotibus esse, inunctos esse. Sacrificium autem propter crucem et mortem, qua pro Dei et Patris gloria mortuus est: mortem porro et immolationem illam annuntiamus, quoties, inquit ¹⁷, panem hunc comedimus. Insuper et unguentum, et unctio est Dominus propter Spiritum sanctum. Idcirco facere quidem sanctissima omnium, et sanctificare, at sanctificari, et quidvis tandem pati non poterat. Hæc autem altaris, et sacrificantis, et offerentis, non oblatis et sacrificati erant. Nam et altare sanctificare dicitur: « Altare, inquit, quod sanctificatum est donum ¹⁸. » Panis vero propter carnem sanctificatam et deificatam, et quæ ambo hæc, tum unctionem, tum plagas accepit. Inquit enim, « Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo (videlicet sacrificans) pro mundi vita ¹⁹. » Ideo offertur quidem ut panis, offert autem ut unguentum, et semet carnem deificans, et nos unctionis consortes accipiens. Quorum typum Jacob subostendens, cum lapidem oleo unxisset, Domino dedicavit ²⁰, ei unguendo offerens: sive carnem Salvatoris summum angularem lapidem insinuans, quatenus divinitatis effudit unguentum verus Israel, mens quæ sola novit Patrem; sive nos, quos ex lapidibus excitavit filius Abraham, participes unctione faciens. Spiritus enim sanctus super unctos effusus, et alia nobis, et Spiritus adoptionis filiorum est: « Et testimonium, inquit, reddidit spiritui nostro, quod filii Dei sumus, in cordibus nostris clamans, Abba Pater ²¹. » Ad hæc prodest sanctissimum unguentum volentibus in Christo itam exigere.

Α καὶ τὸν ἄρτον ἀπὸ τῆς ἀτλιμμένης τραπέζης ὡσπερ ἀπὸ τῆς ἀκηράτου χειρὸς ἐκείνης Χριστοῦ κομιζόμεθα σῶμα, καὶ πίνομεν τοῦ αἵματος αὐτοῦ, καθάπερ οἱ πρῶτοις ὁ Δεσπότης τῆς ἱερᾶς ἐκκινήσεως τραπέζης, τὴν φρίκης γέμουσαν φιλοτησίαν προκίτων. Ἐπεὶ γὰρ ὁ αὐτὸς καὶ ἱερεὺς ἐστὶ καὶ θυσιαστήριον, καὶ θυσία καὶ προσάγων, καὶ δι' οὗ προσάγει καὶ ὁ προσάγει, τοὺς μυστηρίους διελέεν, ἐκεῖνο μὲν τῷ τῆς εὐλογίας ἄρτι, ταῦτα δὲ τῷ μύρῳ διδούς. Καὶ γὰρ θυσιαστήριον μὲν ἐστὶν ὁ Σωτὴρ, καὶ θύων διὰ τὸ χρίσμα τὸ τε γὰρ θυσιαστήριον ἐκώθεν οὕτω καθίστατο χριζόμενον, τοὺς τε ἱεραῦσι τοῦτο ἦν ἱεραῦσιν εἶναι τὸ χριστοῦ εἶναι, θυσία δὲ διὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον ἀν' ὧν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀπέθανε δόξης τὸν θάνατον δὲ καταγγέλλομεν καὶ τὴν σφαγὴν, ὅτις, φησὶ, τὸν ἄρτον τοῦτον ἐσθλομεν. Ἔτι δὲ μύρον μὲν ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ χρίσμα διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι' ὃ ἑρᾶσαι μὲν τὰ ἐρωτάτα πάντων καὶ ἀγιάσαι, ἀγιασθῆναι δὲ καὶ ὀτιοῦν παθεῖν οὐδὲν εἶχε. Ταῦτα δὲ θυσιαστηρίου τε ἦν καὶ θύοντος καὶ προσάγοντος, οὐ προσαγομένου καὶ θυομένου καὶ γὰρ καὶ τὸ θυσιαστηρίου ἀγιάζειν λέγεται, « Τὸ θυσιαστήριον γὰρ, φησὶ, τὸ ἀγιάζον τὸ δῶρον, » ἄρτος δὲ τῆς σαρκὸς ἕνεκα τῆς ἀγαθότητος καὶ θεωθεσίας καὶ ἀμφὶ ταῦτα, τὸ τε χρίσμα δεξαμένης καὶ τὴν πληγὴν. « Ὁ γὰρ ἄρτος, φησὶν, ὃν ἐγὼ δῶσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δῶσω, » δηλονότι θύων ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Διὰ ταῦτα προσάγεται μὲν ὡς ἄρτος, προσάγει δὲ ὡς μύρον, καὶ ἑαυτὸν τὴν σάρκα θεώσας καὶ ἡμᾶς λαμβάνων τοῦ χρίσματος κοινωνούς, ὧν Ἰακώβ ὑποφαίνων τὸν τύπον ἐλαίῳ λίθον ἀλείψας ἀνέβηκε τῷ Θεῷ, τοῦτω δὲ τῷ χρίσται προσαγαγῶν· εἶτε τὴν σάρκα τοῦ Σωτῆρος τὸν ἀκρογωνιαῖον αἰνετούμενος λίθον, ἢ τὸ τῆς θεότητος ἐπέχει μύρον ὁ ἀληθινὸς Ἰσραὴλ, ὁ νοῦς ὁ μόνος εἰδῶς τὸν Πατέρα, εἶτε ἡμᾶς, οὗς ἐκ τῶν λίθων αὐτὸς ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ τῷ μεταδοῦναι τοῦ χρίσματος. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιχεόμενον χριζόμενοις τὰ τε ἄλλα ἡμῖν καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας ἐστὶ καὶ ἐμαρτυρεῖ, φησὶ, « τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ, ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν κρᾶζον Ἄβελ ὁ Πατήρ. » Τοιαῦτα βοηθεῖ τὸ θεϊότατον μύρον τοῖς ζῆν ἐν Χριστῷ βουλομένοις.

¹⁷ I Cor. xi, 26. ¹⁸ Matth. xxiii, 19. ¹⁹ Joan. vi, 33-35. ²⁰ Gen. xxviii, 19. ²¹ Rom. viii, 15

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

Tiva συντέλειαν αὐτῆ διδωσιν ἢ ἰσρὰ κοινωρία.

DE VITA IN CHRISTO

LIBER QUARTUS.

Quam ei commoditatem pariat sacrosancta Communio.

Μετὰ δὲ τὸ μύρον ἐπὶ τὴν τράπεζαν εἶμεν, τοῦτο Α τῆς ζωῆς τὸ πέρας, οὗ γενομένοις οὐδενὸς ἤδη δεήσει πρὸς τὴν ζητουμένην εὐδαιμονίαν. Οὐκέτι γὰρ θάνατον καὶ τάφον καὶ ζωῆς ἀμείνονος κοινωσίαν, ἀλλ' αὐτὸν ἐντεῦθεν κομιζόμεθα τὸν ἀναστάντα, οὐδὲ τῶν τοῦ Πνεύματος δώρων, ὅσα λαβεῖν ἐξεστίν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν εὐεργέτην, τὸν ἐωὼν αὐτὸν, ᾧ πᾶς ὁ τῶν χαρίτων Ἰσραὺται κύκλος. Ἔστι μὲν γὰρ ἐφ' ἐκάστη τῶν μυστηρίων, καὶ τοῦτον αὐτὸν καὶ χρισόμεθα καὶ λεύμεθα, καὶ οὗτος ἡμῖν τὸ δεῖπνον· οὐνεστι ἐκ τοῖς τελουμένοις, καὶ τῶν αὐτοῦ μεταδίδωσιν, οὐ τὸν αὐτὸν ἐν ἅπασιν τρόπον, ἀλλὰ λούων μὲν κακίας τὸν πηλὸν ἀπαλλάττει καὶ τὴν μορφὴν ἐντίθεισιν αὐτῷ τὴν αὐτοῦ, χρίων δὲ ἐνεργὸν ποιεῖται τὰς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας, ὧν αὐτὸς ἐγένετο τῆς σαρκὸς ἐνεκα θησαυρός. Ἐπειδὴν δὲ ἐπὶ τὴν τράπεζαν ἀγά- Β γῃ καὶ δῶ φαγεῖν τοῦ σώματος, ὅλον ἀμείβει τὸν τελευθέντα καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν μετατίθεισιν ἔξιν, καὶ ὁ πηλὸς οὐκέτι πηλός, τὸ βασιλικὸν δεχόμενος εἶδος, ἀλλ' αὐτὸς ἤδη σῶμα τοῦ βασιλέως, τοῦτου μακαριώτερον οὐδὲ ἔστιν ἐνθυμηθῆναι. Διὰ τοῦτο καὶ τελευταῖον τὸ μυστήριον, ὅτι παραιτέρω προελθεῖν οὐκ ἔστιν οὐδὲ προσθεῖναι τὸ μὲν γὰρ πρῶτον δῆλόν ἐστι τοῦ μέσου δεόμενον καὶ τοῦτο τοῦ τελευταίου. Μετὰ δὲ τὴν εὐχαριστίαν οὐκ ἔστιν ἐφ' ὃ χωροῦμεν, ἀλλ' ἐνταῦθα δεῖ στάντας ἐκεῖνα κειρᾶσθαι σκοπεῖν, δι' ὧν ἂν γένοιτο σῶσαι διὰ τέλους τὸν θησαυρόν. Καὶ τοίνυν βαπτισαμένους τὸ μυστήριον μὲν τὰ αὐτοῦ ἡμᾶς εἰργάσατο πάντα· ἡμεῖς δὲ τελείως ἐτι δέομεν ἔχειν. Οὐπω γὰρ τὰ δῶρα τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἃ τοῦ παναγοῦς ἐξήρηται μύρον. C Τοῖς γὰρ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου βαπτισαμένοις οὐ προσῆν οὐδέπω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῶν χαρίτων ἐνεκα τούτων, ἀλλ' ἐδέησαν ὑπὲρ τούτου τῶν Ἰωάννου καὶ Πέτρου χειρῶν. « Οὐπω γὰρ ἦν, φησὶν, ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιτετακῆς, μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ἦσαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Τότε ἐπετίθουν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτούς καὶ ἐλάβανον Πνεῦμα ἅγιον. » Καὶ τούτου δὲ τυχόντες καὶ τῆς τελετῆς τὴν ἐαυτῆς δύναμιν ἐν ἡμῖν ἐπιδειξαμένης, τὴν μὲν δοθείσαν ἔχομεν χάριν, τᾶλλα δὲ οὐ πάνυ συμβεβῆεν ἀνάγκη

Post sacram unctionem ad sanctam mensam progredimur, quæ vitæ hujus, de qua agimus, finis ac meta est; quam cum attigerimus, nihil jam nobis ad quæsitam et optatam felicitatem deerit. Non amplius quippe mortem, et sepulcrum, et melioris vitæ communitatem, sed ipsum qui resurrexit; neque donorum Spiritus quantum capi potest, sed ipsum benefactorem, templum ipsum, in quo totus gratiarum orbis situs est, inde accipimus. Est enim in unoquoque mysterio, et in tunc ipsum, ut ita dicam, unguimur et abluihur: seu, unctio et ablutio nostra ipse est, et idem ipse nobis cœna est. Adest autem his qui initiantur, suaque in eos illis munera confert; non sane eodem modo in omnes, sed abluens lutum vitiorum tollit, et abluto formam suam imponit; unguens autem, in operibus Spiritus sancti actuosum ac strenuum facit, quorum ipse propter carnem factus est thesaurus. Postquam vero Initiatum ad mensam, ad corporis videlicet sui dona comedenda adduxerit, totum immutat, et in habitum suum transfert, ac lutum de cætero non lutum (regali nimirum effigie suscepta), sed jam ipsius regis corpus est, quo beatius cogitari nihil potest. Quamobrem et mysteriorum extremum est, quoniam ultra non proceditur: nec apponi quidquam potest. Clarum est enim, primum egere medio, et hoc, extremo. At vero post Eucharistiam haud superest quo tendamus, verum hic consistentes, illa dispicere oportet, per quæ thesaurum ad finem usque conservare possimus. Baptizatis igitur nobis sacramentum illud quæ debet præstare omnia: nos tamen perfecti nondum sumus. Nondum quippe dona sancti Spiritus habemus, quæ a sacratissimo unguento pendent. A Philippo enim baptizatis, propter beneficium istuc nondum Spiritus sanctus contigerat; sed insuper Petri et Joannis manibus opus erat. « Nondum enim, inquit, Spiritus sanctus in quemquam eorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum. » Eo ad p:

²² Act. viii, 16-17.

et initiatione suam in nobis virtutem exserente, gratiam quidem datam tenemus, cætera autem præstari a benefactore non admodum necesse est. Fieri enim potest, nos quorundam pœnas debere; nec prohibet quidquam, et data nos corrumpere, et officii numeros non explere.

Cujus rei multi sunt testes, et Corinthiis id apostolis etiamnum vivis, accidit. Nam ex his qui Spiritu erant pleni, qui prophetabant, qui linguis loquebantur, aliisque ornamentis conspicui erant, tantum tamen aberat, ut prorsus divini et spirituales essent, ut invidia, ambitione importuna, contentione, et hujuscemodi vitiis laborarent. Et hæc illis exprobrans Paulus, « Adhuc carnales, inquit, estis, et secundum hominem ambulatis ²². » At qui spirituales erant, quod ad partem aliquam gratiarum attinet; sed hoc eis ad omnem nequitiam ex anima efficiendam minime sufficiebat. In Eucharistia vero tale nihil est. In quibus enim panis vitæ ea operatus est, per quæ mortem evitarunt, et neque cœnantes ullo scolare obstricti sunt, neque ullum superinduxerunt, nemo tales accusaverit. Non enim potest, non potest, inquam, hoc mysterium per omnia operari, et initiatos a qualicumque imperfectione vindicare. Cur ita? Quoniam hoc est mysterium operari, quando eo affectos nihil eorum quæ adesse possunt, defecit. Mensæ enim promissio in Christo nos, et in nobis Christum habitare facit. Ait enim: « In me manet, et ego in eo ²³. » Christo in nobis manente, quid amplius requiratur? aut quod bonum nos effugiat? In Christo manentes quid aliud desiderabimus? Ille habitator noster, et ipse habitatio nostra est. O nos tali habitatione beatos. et beatos iterum, quia ejusmodi domus incolæ facti sumus. Quo namque bono egere poterunt sic affecti et constituti? Quid vitiositati, et in tanta charitate versantibus commune sit? Quid tandem mali tanto bonorum cumulo se opponat? Quid enim vel præsens subsistere, vel absens ingruere queat, quando Christus adeo familiariter nobiscum est, et nos totos penetrat, omnia interiora possidet, et nos cingit ac protegit? Nam tela extrinsecus jactata ne in nos incidant prohibet, undecunque se objiciens; est enim domus, et si quid intus vitiosum est, disjicit et expellit; est enim incola, et domum suam totam implet. Non enim aliquid ejus, sed eum ipsum continemus, nec radium aliquem ac lumen, sed solem ipsum in animas recipimus, ut inhabitemus et inhabitemur, ut induamur et induamur et permisceamur, et unus spiritus cum eo evadamus. Etenim anima et corpus, et facultates omnes repente spirituales existunt, quoniam anima animæ, corpus corpori, et sanguis sanguini coalescit. Quid inde? præstantiora prævalent humilioribus, et a divinis humana superantur, quodque de resurrectione Paulus scripsit: « Mortale absorbetur a vita ²⁴. » De cætero: « Vivo jam non ego, inquit, vivit vero in me Christus ²⁵. »

τῷ εὐεργέτῃ, ἀλλ' ἀδύνατον οὐδέν· ἔστιν ὢν καὶ δίκας ὑφείλειν, καὶ οὐδὲν κωλύει τὸ τε μυστήριον τελεσθῆναι καὶ τὰ δοθέντα μὴ διαφθεῖραι καὶ τῶν δόντων ἄλλειπας εἶναι.

Τούτων πολλοὶ μάρτυρες, καὶ Κορινθίοις δὲ ἐκ τῶν ἀποστόλων συνέβη τῶν γὰρ τοῦ Πνεύματος γέμοντες καὶ προφητεύοντες, καὶ γλώσσαις λαλοῦντες, καὶ ἄλλα ἐπιδεικνύμενοι τοσοῦτον ἀπίχον ἀμέλει, θείως καθάπαξ καὶ πνευματικῶς ἔχειν, ὥστε μὴ πόρρω βασκανίας καὶ φιλοτιμίας ἀκαίρου καὶ κριδος καὶ τῶν τοιούτων ἐστάναι κακῶν. Καὶ ταῦτα αὐτοῖς προφέρων ὁ Παῦλος, « Σαρκικοί, φησὶν, ἐστὲ καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε· καί τοι πνευματικοὶ ἦσαν, τὸ γε τῶν χαρίτων μέρος, ἀλλ' οὐδὲν ἤρκεσαν αὐτοῖς πρὸς τὸ πᾶν φαῦλον ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβαλεῖν. Ἐπὶ δὲ τῆς Εὐχαριστίας τούτων οὐδὲν ὡς γὰρ ὁ τῆ ζωῆς ἄρτος ἐνεργὸς ἐγένετο, δι' ὧν ἐφυλάξαντο τὸν θάνατον, καὶ οὐτε δειπνοῦντες πονηρὸν οὐδὲν εἶχον, οὐτ' ἐπεισήγαγον, οὐκ ἂν τις οὐδὲν ἐγκαλέσει τοιοῦτον. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι, τὴν τελετὴν ἐνεργὸν παντάπασιν εἶναι καὶ τοῖς μεμνημένοις ἡστυνοσούν μετεῖναι φαυλότητος· διὰ τί; Ὅτι τοῦτό ἐστι τὴν τελετὴν ἐνεργὸν εἶναι, τὸ τοὺς τελοῦμένους οὐδενὸς τῶν γιγνομένων ἄλλειπειν. Ἡ γὰρ τῆς τραπέζης ἐπαγγελία τῷ Χριστῷ μὲν ἡμᾶς, ἡμῖν δὲ τὸν Χριστὸν ἔνοικίσει. Ἐν ἔμοι γὰρ, φησὶ, μένει, κάγω ἐν αὐτῷ· τοῦ Χριστοῦ δὲ ἐν ἡμῖν μένοντος τίνος ἐτι δεήσει, τί δ' ἂν τῶν ἀγαθῶν διαφύγοι; Ἐν τῷ Χριστῷ δὲ μένοντες τίνος ἐπιθυμήσομεν ἄλλου; καὶ ἔνοικός ἐστιν ἡμῖν καὶ οἰκία, ὡς μακάριοι μὲν τῆς οἰκίας, μακάριοι δὲ ὅτι τοιοῦτω γεγονάμεν οἰκία. Τί γὰρ τῶν ἀγαθῶν οὐ πάρεστι τοῖς οὕτω διατεθειτοῖς; τί κοινὸν καὶ φαυλότητι τοῖς ἐνταῦθα γενομένοις λαμπρότητος; τί ποτ' ἂν σταίη πονηρὸν πρὸς τοσοῦτον σωρὸν ἀγαθῶν; τί μὲν παρὸν δύναται ἂν μένειν, τί δὲ ἀπὸν λογῶσαι προσαγαγεῖν, ὅταν ὁ Χριστὸς οὕτως ἀκριθῶς ἡμῖν συνῆ καὶ δι' ὧν ἡμῶν χωρῆ καὶ τάνδον πάντα κατέχων καὶ περὶ ἡμᾶς ἦ. Τὰ μὲν γὰρ ἔξωθεν ἐπιόντα βέλη κωλύει ψαύειν ἡμῶν πανταχόθεν προβαδλημένος, οἰκία γὰρ ἔστιν εἰ τι δ' ἔστιν (ἔνδον) φαῦλον, διωθόμενος ἀπελαύνει, ἔνοικος γὰρ ἔστι πᾶσαν ταυτοῦ πληρῶν τὴν οἰκίαν. Οὐ γὰρ τι τῶν αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν μετέχομεν, οὐδὲ ἀκτινά τινα καὶ φῶς, ἀλλὰ τὸν δίσκον αὐτὸν ταῖς ψυχαῖς δεχόμεθα, ὥστε καὶ οἰκῆσαι καὶ εἰσικίσασθαι καὶ ἐν πνεύμα γενέσθαι. Καὶ γὰρ ψυχὴ καὶ σῶμα καὶ πᾶσαι δυνάμεις αὐτίκα πνευματικά, ὅτι ψυχὴ μὲν ψυχῆ, σῶμα δὲ σώματι, καὶ αἷμα αἵματι μίγνυται· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; τὰ βελτίω κρείττω τῶν ἑλαττόνων καὶ τὰ θεῖα τῶν ἀνθρωπίνων ἐπικρατεῖ· καὶ ὅ φησι περὶ τῆς ἀναστάσεως Παῦλος, « Τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς καταπίνεται, τὸ δὲ ἔζησεν· Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, φησὶ, ζῆ δὲ ἐν ἔμοι Χριστός. »

²² I Cor. iii, 3. ²³ Joan. vi, 57. ²⁴ II Cor. v, 4. ²⁵ Galat. ii, 20.

Ἐστὶ τοῦ μεγέθους τῶν μυστηρίων! Οἷον γάρ Α ἔστι τὸν τοῦ Χριστοῦ νοῦν τῷ ἡμετέρῳ συμμί-
ξαι νῶ, καὶ θελήσει θελήσιν ἐκείνην καὶ σῶμα σῶ-
ματι καὶ αἷμα αἵματι κερασθῆναι· οἷος μὲν ὁ νοῦς
ἡμῖν τοῦ θεοῦ κατακρατήσαντος νοῦ, οἷα δὲ ἡ θέ-
λησις τῆς μακαρίας θελήσεως περιγενομένης, οἷος
δὲ χούς τοῦ πυρός υπερνευκῆτος ἐκείνου! Καὶ
μὴν οὐ ταῦτα οὕτω συμβαίνει δεικνύσι Παῦλος,
οὔτε νῦν αὐτῆς ἔχειν τὸν ἑαυτοῦ οὔτε θέλησιν φά-
σκων οὔτε ζωὴν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα αὐτῷ γενέσθαι
Χριστόν· καὶ γάρ, «Νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν,» καί,
«Δοκιμὴν ζητεῖτε, φησὶ, τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος·
Χριστοῦ,» καί, «Δοκῶ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν,» καί, «Φι-
λῶ ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ.» ὁθεν δηλὸς
ἦν τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ θέλησιν ἔχων· καὶ πάντα συν-
ελών, «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, φησὶ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χρι-
στός.» Οὕτω τελειόν ἐστι μυστήριον τελετῆς ἀπά-
σης διαφερόντως καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπ' αὐτὴν ἀγει-
τὴν κορυφὴν, ἐπει καὶ πάσης ἀνθρωπείας σπουδῆς
ἐνταῦθα δὴ τὸ ἔσχατον τέλος. Θεοῦ γὰρ αὐτοῦ τυγ-
χάνομεν ἐν αὐτῷ καὶ Θεὸς ἡμῖν ἐνοῦται τὴν ἔνωσιν
τὴν τελεωτάτην· τοῦ γὰρ ἐν πνεῦμα μετὰ τοῦ Θεοῦ
γενέσθαι, τίς ἂν ἀκριβοστέρα γένοιτο συναφή;

Διὰ ταῦτα καὶ τοῖς ἄλλοις μυστηρίοις τὸ τελείως
εἶναι παρέχεται μόνῃ τελετῶν ἡ Εὐχαριστία· καὶ
βοηθεῖ μὲν αὐτοῖς παρ' αὐτὸ τὸ τελείσθαι τελείσαι
μὴ δυναμένοις χωρὶς αὐτῆς, βοηθεῖ δὲ μετὰ τὴν
τελείωσιν ἐν τοῖς τελεσθεῖσιν, ἐπειδὴν ἀμαρτιῶν
σκότει τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων ἀκτίνα συγχεθεῖσαν
ἀνακαλεῖσθαι δεήσει. Τὸ γὰρ ἐκλείποντας καὶ
νεκρομένους ἀμαρτίας αὐθις ἀναβιώσκεισθαι, μόν-
ης τῆς τραπέζης ἔργον τῆς ἱερᾶς. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἀν-
θρωπεία δύναμις τὸν ἀνθρώπον ἀναστήναι πεσόντα,
οὐδὲ κακίαν ἀνθρώπων ἀνθρωπεία λυθῆναι δικαιο-
σύνην· τὸ γὰρ ἀμαρτάνειν εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν φέρει
τὴν ὕβριν· «Διὰ τῆς παραβάσεως γάρ, φησὶ, τοῦ
νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις,» καὶ «δεῖ μείζονος ἢ
κατὰ ἀνθρώπον ἀρετῆς, ἢ τὸ ἔγκλημα δυνήσεται
λύσαι. Τὸν γὰρ ἐλάχιστον εἰς τὸν μέγιστον ὕρσαι
μὲν μάλιστα καὶ διαφερόντως εὐχερῆς, ἀντιστηκῶ-
σαι δὲ τιμῇ τὴν ὕβριν ἀμήχανον, καὶ μάλιστα ὅταν
ἐκείνους πολλῶν μὲν ὀφειλέτην ἔχη τὸν ὀφειλόμενον
τοσοῦτον δὲ ὑπερέχη, ὡς μηδὲ μέτρον εἶναι τοῦ
μέσου. Καὶ γὰρ ἀνάγκη, τὸ ἔγκλημα λύοντα καὶ
τὴν ἀπενεχθεῖσαν τιμὴν ἀποκαταστήσαι τῷ πε-
παρρημημένῳ ζητοῦντα πλεῖω τῶν ὀφειλομένων εἰ-
σνεγκεῖν, τὰ μὲν ἀποδίδοντα, τὰ δ' ἐξ ἀντιβρόπου
περὶ ὧν ἡδίκησθ' προστιθέντα· ὅψ δὲ οὐκ ἐστὶν οὐδ'
ἔγγυς ἐφικέσθαι τῶν γινωμένων, τίς ἂν γένοιτο τὰ
μείζω διώκων;

Διὰ ταῦτα οὐκ ἦν οὐδένα ἀνθρώπων ἑαυτῷ τὸν
θεὸν καταλλάξαι τὴν ἑαυτοῦ δικαιοσύνην εἰσνεγκ-
κόντα, ὅθεν οὔτε ὁ παλαιὸς νόμος ἐδυνήθη λύσαι
τὴν ἔχθραν, οὔτε τοῖς ἐν χάριτι ζῶσι πρὸς τὴν εἰ-
ρήνην ταύτην ἀρκέσειεν ἂν ἡ σπουδὴ· καὶ γὰρ τοῦτο

O mysteriorum magnitudinem! Quantum est enim
Christi mentem ac sensum nostrae menti copulari,
et voluntati nostrae illius voluntatem, et corpus
illius nostro corpori admisceri! Qualis nostra mens,
divina mente obtinente imperium! Qualis voluntas,
beata illa voluntate superante. Qualis terra, ab
igne illo longe victa. Haec porro ita evenire Paulus
testificatur, dum se nec mentem ac sensum, nec
voluntatem, nec vitam suam habere, sed haec omnia
Christum sibi factum esse confirmat. Ait enim:
«Nos sensum Christi habemus»¹⁷; » et, «An experi-
mentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Chri-
stus»¹⁸? Et: «Puto autem quod et ego Spiritum Dei
habeam»¹⁹; » et: «Diligo vos in visceribus Jesu
Christi»²⁰; » ex quo patet, ei summam cum illo
voluntatem consensionemque fuisse in omnibus:
«Vivo autem jam non ego, inquit, vivit vero in me
Christus.» Adeo perfectum est hoc sacramentum
et omni sacramento excellentius, bonorum fasti-
gium et apicem complectens; siquidem et omnis
humanae industriae finis ultimus hic reperitur. Deo
enim ipso in seipso potimur, et Deus nobis con-
junctione absolutissima conjungitur. Unum enim
cum Deo spiritum effici, quid hac consociatione
possit esse perfectius?

Quare et aliis sacramentis perfectionem sola Eu-
charistia impertit, eaque adjuvat, dum initiant,
quandoquidem sine ea perfecte non initiant. Juvat
etiam secundum initiationem in ipsis initiatis, cum
radium e sacramentis emanantem, et peccatorum
tenebris oppressum recuperare opus est. Nam de-
ficientes et sceleribus extinctos ad vitam revo-
care, unius sacrae mensae munus est. Homo quippe
lapsus non potest humanis viribus erigi, nec im-
probitas hominum humana justitia expiari. Nam
peccare, res in ipsum Deum contumeliosa est:
«Per praevagationem enim legis, inquit, Deum
inhonoras»²¹. » Et major quaedam, quam pro ho-
mine virtus exigitur, quae crimen aboleat. Mini-
mum enim adversus maximum se injuriose ac pe-
tulanter gerere, immane quantum est facile. Sed
petulantiam hanc et injuriam pari honore compen-
sare, hoc vero nemo potest, praesertim si injuriosus
plurium illi debitor fuerit, et quidem tam insi-
gnium, ut ne dimidii quidem ulla mensura sit. Nec-
esse est enim, qui crimen piare studet, etiam de-
tractum honorem laeso reparare, et plus debitis re-
pendere aliaque restituere, alia quibus iniquior
fuit, velut aequali pondere superaddere. Quod si
neutiquam paria consequimur, majora quis con-
societur?

Quapropter hominum nullus sibi met Deum, suam
retribuendo justitiam reconciliare potest. Nec vero
vetus lex inimicitias istas componere valuit; nec in
gratiae lege viventibus, ad pacem hanc consequen-
dam studium et diligentia suffecerit. Nam et hoc

¹⁷ II Cor. II, 16. ¹⁸ II Cor. XIII, 3. ¹⁹ I Cor. VII, 40. ²⁰ Philipp. I, 8. ²¹ Rom. II, 23.

et illud virtutis humanæ opera et humana iustitia sunt; siquidem et legem ipsam B. Paulus hominum iustitiam appellat: « Iustitiæ enim Dei, inquit, non sunt subiecti, suam iustitiam constituere querentes »²². De veteri lege loquitur. Tantum quippe duntaxat contra vitia nostra valebat, quantum est ad sanitatem præparare, medicique manu dignos efficere: « Lex enim, inquit, pædagogus noster fuit in Christo Jesu »²³. Et sanctus Joannes in eum qui venturus erat post ipsum baptizabat²⁴, et universa philosophia humana, omnisque labor ad germanam iustitiam quasi initiamenta et præparationes quædam sunt. Quare quoniam per nos et a nobis ipsis iustitiam hanc præstare nequibamus, « Christus ipse nobis iustitia factus est a Deo Patre, et sanctificatio, et redemptio »²⁵, et inimicitias in carne sua dissolvit²⁶, et Deum nobis placat; non solum cum naturæ communicat, necne solum quando morte occubuit, sed semper, et unicuique hominum: tum ut cruci affixus, nunc ut epulum dans, « si respicientes veniam rogemus. Solus enim et universum honorem Parenti refundere, et de ablato satisfacere potuit; illud vita, hoc nece sua. Mortem siquidem, quam pro gloria Patris in cruce pertulit, contumeliam a nobis illatam æquantem, majore cumulo repouens, honorem, quem ei peccando nos abstulera- mus reparavit. Magnum utique pretium. Vita autem omnem honorem reddidit, et quo illum honorare et Patrem honorari consentaneum fuit. Etiam præter multa magnaque opera quæ exhibuit, quæ Patri gloriæ maximæ fuerunt, tum vitam totam ab omni peccato puram gessit; tum accuratissime et perfectissime leges sibi ab eo datas executus est, non tantum iis quas ipse servavit (etenim « Patris mei præcepta servavi, » inquit²⁷), sed etiam quas hominum vitæ præscripsit, solus cælestem philosophiam terræ prænonstrans et inserens, præterea miraculis ipsis, quorum causam et auctorem Patrem prædicavit.

Præter hæc omnia, quis non videt, hoc uno solo cum hominibus versatum esse, et adeo integre carni implicitum fuisse, quo clementiam et benignitatem mittentis se plenissime et manifestissime demonstravit, gloriam, quam omnes ei convenientes tribuere debebant, conciliatam esse? Si enim bonitas ejus benefactis motienda est, et generi humano per œconomiam Deus adeo benefecit, ut eo pertinentium nulli parceret, sed omnes divitias suas naturæ humanæ includeret (etenim, « In ipso habitat, inquit, omnis plenitudo divinitatis corporaliter »²⁸), peripletum est, nos in Salvatore supremam et extimam benignitatem ejus cognovisse; et per ea quæ præstitit, solus homines erudit, quanto- pere Deus mundum dilexerit, quantaque sit ejus

²² Rom. x, 5. ²³ Galat. iii, 24. ²⁴ Act. xix, 4, xv, 10. ²⁵ Coloss. ii, 19.

κακείνο δυνάμειος ἀνθρώπων ἔργα καὶ ἀνθρωπεία δικαιοσύνη. Καὶ γὰρ καὶ τὸν νόμον αὐτὸν ἀνθρώπων δικαιοσύνην ὁ μακάριος καλεῖ Παῦλος· « Οὐ γὰρ ὑπετάγησαν, φησὶ, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην στήσαι ζητοῦντες, » τὴν νόμον λέγων τὸν παλαιόν· τοσοῦτον γὰρ ἰδυνήθη μόνον κατὰ τῶν ἡμετέρων κακῶν, ὅσον παρασκευάσαι πρὸς τὴν ὑγίαν καὶ ἀξίους ποιῆσαι τῆς τοῦ ἱατροῦ χειρὸς. « Ὁ γὰρ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονε. φησὶν, εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, » καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης εἰς τὸν ἐρχόμενον ἐβάπτισε, καὶ πᾶσα φιλοσοφία ἀνθρώπων καὶ πόνος ἅπας πρὸς τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην προτέλειαι τινές εἰσι καὶ παρασκευαί. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὡς ἂν οἰκοθεν καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν ἐπιδείξασθαι μὴ δυναμένοις δικαιοσύνην αὐτῶν; ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἐγένετο δικαιοσύνη ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἁγιασμοῦ καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ λύει τὴν ἐχθρὰν ἐν τῇ σαρκὶ καὶ τὸν Θεὸν ἡμῖν καταλλάττει, οὐ τῇ φύσει κοινῶς οὐδ' ὅτε ἐπέθνηκε μόνον, ἀλλ' ἐκάστου καὶ ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων, ὡσπερ σταυρούμενος τότε, νῦν εὐωχῶν, ἐπειδὴν μεταγνόντες περὶ ὧν ἡμάρτομεν παραιτώμεθα. Μόνος γὰρ ἰδυνήθη καὶ τὴν ὀφειλομένην ἅπασαν ἀποδοῦναι τιμὴν τῷ γεγεννηκότι καὶ περὶ τῆς ἀπενεχθείσης ἀπολογῆσαι, τὸ μὲν τῷ βίῳ, τὸ δὲ τῇ τελευτῇ. Τὸν γὰρ θάνατον, ὃν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς ἀπέθιεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τῆς παρ' ἡμῶν ὕβρεως ἀντίρροπον εἰσενεγκῶν μετὰ μελίχου τῆς παρασκευῆς, ἣν ἡμεῖς ὀφειλόμεθα τιμὴν δι' ὧν ἐξημάρτομεν, ἀνακαλεῖται πολλῶ τῷ ὄντι τῷ δὲ βίῳ πᾶσαν ἀπέδωκε τιμὴν, καὶ ἦν εἰκὸς ἦν τιμησάμεν ἐκεῖνον, τιμηθῆναι δὲ τὸν Πατέρα. Ἄνευ γὰρ ὧν ἐπεδείξατο πολλῶν καὶ μεγάλων ἔργων, ἃ τῷ Πατρὶ τὴν μεγίστην εἶχε τιμὴν, τοῦτο μὲν ἁμαρτία· ἀπάσης καθάρων παρασχόμενος τὸν βίον, τοῦτο δὲ δι' ὧν ἀκριβέστατα καὶ τελειώτατα τοὺς ἐκεῖθεν ἔσωσε νόμους, οὐχ οἷς αὐτὸς εἰργάσατο μόνον (« Καὶ γὰρ τὰς ἐντολάς τοῦ Πατρὸς μου, φησὶ, τητήρηκα »), ἀλλὰ καὶ οἷς τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐνομοθέτει, μόνος τὴν οὐράνιον τῇ γῆ προδείξας καὶ φυτεύσας φιλοσοφίαν, εἶτι δὲ αὐτῶν τῶν θαυμάτων, ὧν αἰτίον ἐκήρυττε τὴν γεγεννηκότα.

Παρὰ πάντα δὴ ταῦτα τί; οὐκ οἶδεν, ὡς αὐτὸ τοῦτο μόνον τὸ μετὰ ἀνθρώπων γενέσθαι καὶ οὕτως ἀκριβῶς σαρκὶ συναφθῆναι, τὴν τοῦ κέμψαντος χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν ἀκριβέστατα καὶ φανερώτατα διαδείξας τὴν περὶ αὐτοῦ προσήκουσαν ἐνέθηκε δόξαν; Εἰ γὰρ τῷ εὐ ποιεῖν τὴν χρηστότητα δεῖ μετρεῖν, οὕτω δὲ τὸ γένος ἐπὶ τῆς οἰκονομίας εὐπεποίηκεν ὁ Θεὸς, ὡς μηδενὸς φείσασθαι τῶν εἰς τοῦτο φερόντων, ἀλλὰ πάντα τὸν πλοῦτον ἐνδελναι τῇ φύσει τὸν ἑαυτοῦ, καὶ γὰρ « Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ, φησὶ, πᾶν τὸ πλῆρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, » πρόδηλον ὅτι τὸν ἔσχατον τῆς θείας φιλανθρωπίας ὄρον ἐπὶ τοῦ Σωτήρος ἔγνωμεν, καὶ δι' ὧν εἰργάσατο μόνος ἰδιδάξεν ἀνθρώπους, ὅπως ἡγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον καὶ ὅτη τί; ἐστιν αὐτῷ περὶ τὸ

²⁶ I Cor. i, 30. ²⁷ Ephes. ii, 14, 16. ²⁸ Joan.

γένος κηδεμονία. Ὁθεν καὶ τὸν Νικόδημον ἐπὶ τὸ γινῶναι τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Πατρὸς ἐντεῦθεν ἐνάγει, καὶ τοῦτο σημεῖον ἱκανὸν ποιεῖται τῆς ἀπείρου χρηστότητος, καὶ ἔοϋτω, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἠγάπησεν, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Εἰ γὰρ ὦν κατέθετο τῇ φύσει χαρίτων ἐπὶ τῇ καθίδῳ τοῦ μονογενοῦς ὁ Πατήρ, μείζους ἢ καλλίους; οὐκ ἔχει δοῦναι, δῆλον ὡς οὐδὲ μείζω δέξαν ἂν παράσχοι χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας, ἧς ἐκεῖθεν ὑπέρχει λαβεῖν καὶ τοῦτου χάριν τὸν τρόπον αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ δι' ἑαυτοῦ ἀξίως ἑαυτοῦ καὶ τοῦ γεγεννηκότος τὸν Πατέρα τιμᾶ. Τιμῆ γὰρ Θεοῦ τί γένοιτο ἂν ἄλλο, ἢ τὸ διαδειχθῆναι διαφερόντως ἀγαθὸν ὄντα; Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ δόξα ἢ πόρρωθεν ὠφείλετο μὲν, οὐκ ἐνῆν δὲ παρ' οὐδενὸς ἀνθρώπων εἰσενεχθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο, « Εἰ Πατήρ, φησὶν, εἰμὶ ἐγὼ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου; » Μόνω γὰρ ἐξῆν τῷ Μονογενεῖ τὰ εἰκότα πάντα διασώσει πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τοῖνον αὐτὸ τοῦτο δεικνύς, ὡς ἄρα μόνος ἐδυνήθη τουτοῦ τὸν ἄθλον ἀνῆσαι, ἐπεὶ τὸ πᾶν ἐτέλεσεν ἔργον πρὸς τὸν τιμημένον Πατέρα, « Ἐγὼ, φησὶν, ἐδόξασά σε ἐπὶ τῆς γῆς, ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. » Εἰκότως. Λόγος γὰρ ἐστὶν ἀκριβὲς τοῦ γεγεννηκότος φέρων τὸ εἶδος, ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ καὶ ἐπεὶ δι' ὧν σαρκὶ συνήφθη, τοῖς ἐν αἰσθήσει ζῶσι συντετὸς ἐγένετο, πᾶσαν τοῦ προνεγκόντος νοῦ τὴν ἀγαθὴν ἐμήνυσε θέλησιν πρὸς ὃ κάλεινο φέρειν ἡγοῦμαι, ὃ πρὸς τὸν Φιλιππον, ἰδεῖν τὸν Πατέρα ζητοῦντα, φησὶν ὁ Σωτὴρ, « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα, » καὶ διὰ τοῦτο φησὶν Ἡσαίας, « Καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος. »

Οὔτω τοῖνον πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς οὐδὲν παραλιπὼν ὁ Μονογενὴς μόνος καθαιρεῖ τὸ μεσότοιχον τῆς ἔχθρας, καὶ λύει τῶν ἐγκλημάτων τὸν ἀνθρώπον. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν ἑτέραν τῶν φύσεων, τὴν ἡμετέραν λέγω τὴν ἀνθρωπιαν, ὁ διπλοῦς Ἰησοῦς τὸν Πατέρα ἐτίμησε καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος τὸν θαυμαστὸν ἐκείνον στέφανον τῆς δόξης ἐπέλαξε τῷ Πατρὶ διὰ ταῦτα μόνον μὲν ἐστὶ κατὰ τῆς ἀμαρτίας φάρμακον τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, μόνη δὲ ἡ λύσις ἀμαρτημάτων τὸ αἷμα. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο συνέστη τὴν ἀρχὴν, ἵνα τὸν Πατέρα δοξάσῃ, καὶ ὁ φησὶν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, εἰς τοῦτο γεγέννηται καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον, μόνον μὲν τὸ πρὸς τοῦτο φέρον ἅπαν ἐτέλεσεν ἔργον, μόνον δὲ τὸν ὑπὲρ τοῦτου διαφερόντως ὑπομεμένηκε πόνον. Καὶ γὰρ τοῦτο τὸ σῶμα τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος ἐγένετο θησαυρὸς καὶ πάσης μὲν ἦν ἄγευστον ἀμαρτίας, ἐπλήρωσε δὲ πᾶσαν δικαιοσύνην, ἐκήρυξε δὲ τοῖς ἔμμογενεῖσι ἀγνωσόμενον τὸν Πατέρα, καὶ οἷς ἔλεγε καὶ οἷς ἐπεδείκνυτο. Τοῦτό ἐστι τὸ σφαγὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ ὃ τῇ σφαγῇ προσάγον, ἰδεῖν καὶ ἡγωνία καὶ ἰδρωσὶ περιεβρέτο καὶ προῦδόθη καὶ

A erga genus nostrum cura et sollicitudo. Unde et Nicodemum ad Patris humanitatem agnoscendam hinc inducit, et istuc bonitatis ejus sufficiens indicium esse vult : « Sic Deus dilexit mundum, inquit, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam ³⁹. » Si enim Pater majora et meliora beneficia in naturam collocare non potuit, quam in Filii ad nos descensu collocavit, planum est, Filium ei majorem gloriam bonitatis et humanitatis parere non potuisse, quam hinc est consecutus. Hac de causa isto modo Salvator per seipsum, ut se et genitore dignum est, eum honorat. Quid enim aliud Dei honor sit, quam excellentem ejus bonitatem demonstrari? Atque hæc est gloria, quæ jam pridem ei debebatur, et a mortalium nemine persolvi poterat. Hinc, « Si Pater, ego sum, ubi est honor meus ⁴⁰? » Soli namque Filio omnia consentanea erga Patrem præstare licuit. Itaque hoc ipsum ostendens, se solum potuisse hoc negotium conficere, postquam opus omne absolvit, Patrem honore affectum his verbis alloquitur : « Ego te clarificavi super terram, manifestavi nomen tuum hominibus ⁴¹. » Recte. Est enim Verbum, et Genitoris expressam fert imaginem, « Splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus ⁴². » Et quoniam, quia carni copulatum est, cum sensu viventibus evasit intelligibile, omnem mentis quæ ipsum genuit, bonam voluntatem nuntiavit. Ad quod et illud spectare opinor, quod Philippo Patrem videre cupienti ait : « Qui videt me, videt et Patrem ⁴³. » Et hinc est apud Isaiam : « Vocabitur nomen ejus magni consilii Angelus ⁴⁴. »

Sic igitur nihil ad gloriam Patris prætermittens, solum medium parietem inimicitiarum destruit, et hominem criminibus absolvit. Quoniam vero secundum alteram naturam, nostram, inquam et humanam, duplici natura constans Jesus Patrem honoravit, et de corpore et sanguine suo admirabilem illam coronam ei nexuit, idcirco solum Christi corpus remedium adversus peccatum est, et unica peccatorum abolitio sanguis ejus. Nempe ob hanc quoque causam a principio conditus est, ut Patrem glorificaret, sicut ipse constitetur, se ad hoc natum esse, et ad hoc venisse in mundum : et per omne tempus deinceps, tantummodo quidquid huc faceret egit, hujus unius rei gratia etiam atque etiam majoremque in modum laboravit. Hoc namque corpus plenitudinis divinitatis thesaurus fuit, et omnis peccati expers erat, omnem justitiam implebat, generis consortibus (hominibus) Patrem quem ignorabant, promulgabat, tum per ea quæ loquebatur, tum per ea quæ patiebatur. Immolatum est nimirum in cruce, et quæ immolationem præcesserunt, pavidum, animum fuit, sudore diffluit proditum, comprehensum est, judicium iniquum subiit, sub Pontio

³⁹ Joan. iii, 16. ⁴⁰ Malach. i, 6. ⁴¹ Joan. xvii, 4. ⁴² Hebr. i, 3. ⁴³ Joan. xiv, 9. ⁴⁴ Isa. ii, 6.

Pilato testimonium perhibuit, bonam confessionem, ut Paulus inquit⁴⁴, pœnasque confessionis hujus in cruce moriens dedit; et flagella tergo, manibus et pedibus clavos, latere lanceam excepit. Flagris coopertum doluit, et confixum clavis cruciatum est. Hic sanguis e vulneribus erumpens solis lumen obscuravit, et terram concussit, et aerem sanctificavit, et mundum universum a peccati sordibus lavit. Itaque sicut scriptæ legi omnino spiritali lege opus fuit, imperfectæ perfectæ, ei quæ non potuit perfectum facere servientem, ea quæ potest: eodem modo qui post baptismum in gratiam peccaverunt, suppliciumque deprecantur, illorum laboribus, sudoribus et lacrymis sanguine Novi Testamenti, et immaculato corpore opus est, utpote citra hæc illis nihil valentibus.

καὶ τοῖς δάκρυσι τοῦ αἵματος δεῖ τῆς κοινῆς Διαθήκης ἐκείνων τούτων χωρὶς.

Divinus porro Dionysius et ipsas imitationes rite peragi, et munus suum facere posse negat, si sacra cœna non accesserit: multo minus laborem et justitiam hominum, peccata emaculare et alia efficerè posse credendum est. Deinde et hoc unum est de sacramentis, de peccatis pœnitentes, et seipsos sacerdotibus aperientes, ab omni pœna apud Deum judicem eximere, qua efficientia similiter potiri nequibunt, qui sacris epulis non accubuerint. Quocirca quamquam semel invitamur, sæpius tamen ad hæc mensam accedimus: quandoquidem homines natos semper Deum offendere contingit, noxis autem exire conantes, pœnitentia, laboribus et triumpho quodam de peccato indigent. Atque hoc contra peccatum facient, si, quod solum est adversus hominum peccata medicamentum, adhibitum fuerit.

Sicut enim oleastrum sibi insertum oliva hortensis mox in se convertit, et fractus postea neutiquam oleastro convenit, ita et humana justitia ipsa quidem per se ipsam ad nih. conducit; sed in his qui Christo copulati fuerint, carnique et sanguini ejus communicaverint, continuo bona amplissima progenerat, peccatorum remissionem et hæreditatem regni, qui justitiæ Christi fructus sunt. Ut enim a sacra mensa Christi corpus accipimus, et quod præstantius est, corpus nostrum longe vincit: ita sequitur hic, ut justitia nostra Christi justitiæ speciem vultumque in se capessat. Hæc enim, « Corpus Christi sumus, et membra ex parte⁴⁵, » non de corpore dici solum existimemus licet, multo autem justitiam animæ et actioni ejus hanc communionem tribuendam; quandoquidem « Qui adhæret Christo, unus spiritus est cum eo⁴⁶. » Quibus verbis declaratur, hanc communionem et coalescentiam in anima et mente potius consistere. Ideo non corpus solum, sed animam quoque, et mentem, et voluntatem, et quæcunque humana assumpsit, ut nobis totis uniri posset, nosque totos pervaderet, et in seipsum resolve-

συνελήφθη καὶ κριτῶν ἠνέσχετο παρανόμων καὶ ἐμαρτύρησε μὲν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ἐμολογίαν, ἣ φησι Παῦλος, ἔδωκε δὲ δίκην τῆς ὁμολογίας θάνατον, καὶ τοῦτον ἐπὶ σταυροῦ, καὶ μάστιγας μὲν ἐπὶ τῶν μεταφρένων, ἐπὶ δὲ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν ἦλους, τῇ πλευρᾷ δὲ τὴν λόγχην ἐδέξατο καὶ ἤλγησε μαστιγούμενον καὶ ὠδυνήθη προσηλούμενον, τοῦτο τὸ αἷμα τῶν πληγῶν ἐκπηδήσαν τὸν ἥλιον ἐσθεσε καὶ τὴν γῆν ἐσεισε καὶ τὸν ἀέρα ἠγίσασε καὶ πάντα τὸν κόσμον ἀπέκλυσε τοῦ βύπου τῆς ἁμαρτίας. Ὅθεν καθάπερ ἐδέησεν ἀπλῶς τῷ γραπτῷ νόμῳ τοῦ πνευματικοῦ νόμου, τῷ ἀτελῶς ἔχοντι τοῦ τελείου, τῷ τελείῳ ἀποφῆναι τὸν κατορθοῦντα μὴ δυναμένῳ τοῦ θυγαμένου τὸν ἴσον τρόπον καὶ τῶν μετὰ τὸ λουτρὸν, περὶ ὧν ἐξ-

ἤμαρτον, εἰς τὴν χάριν παραιτουμένων τοῖς πόνοις καὶ τοῦ σφαγέντος σώματος, ὡς οὐδὲν ὄφελος ἔ-

Διονύσιος δὲ ὁ θεὸς καὶ τὰς ἱερὰς αὐτὰς τελετὰς μὴ ἂν τελῆσαι φησὶ, μηδὲ τὰ αὐτῶν δυνηθῆναι μὴ τοῦ δεῖπνου προστεθέντος τοῦ ἱεροῦ, σχολῆ γε δὴ πόνον καὶ δικαιοσύνην ἀνθρώπων ἁμαρτίας δύνασθαι λύειν καὶ τὰ τοιαῦτα περαίνειν ἔχειν εἰκὸς ἔστιν ἄλλως τε τῶν ἱερῶν ἐν καὶ τοῦτο μυστηρίων τοὺς περὶ ὧν ἐξήμαρτον μεταγρόντες καὶ προσαγγελλαντας ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι πάσης ἀπολύεσθαι δίκης παρὰ Θεῷ δικαστῇ. Οὐκοῦν οὐδὲ τούτου γένοιτ' ἂν τυχεῖν ἐνεργού, μὴ τὸ ἱερὸν δειπνήσαντες δεῖπνον. Διὰ τοῦτο καὶ λούμεθα μὲν ἅπασι, πρόσμιεν δὲ τῇ τραπέζῃ πολλάκις, οἷσι συμβαίνει μὲν ἐκάστοτε Θεῷ προσκροῦειν ἀνθρώπους ὄντας, λύειν δὲ τὸ ἐγκλημα πειρωμένοις μετανοίας χρεῖα καὶ πόνων καὶ τοῦ θριαμβεῦσαι τὴν ἁμαρτίαν ταῦτα δὲ δράσειν ἂν κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ἦν τὸ μόνον τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν φάρμακον προστεθῆ.

Καθάπερ γὰρ τὴν ἀγρίελαιον ἢ καλλιέλαιος, ἐπειδὴν ἐγκεντρισεθῆ, πρὸς ἑαυτὴν καθάπαξ ἀμείβει καὶ ὁ καρπὸς οὐδαμῶθεν κοτινῶ προσήκων τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων δικαιοσύνη αὐτῇ μὲν πρὸς οὐδὲν φέρεται δι' ἐκείνην, τῷ δὲ Χριστῷ συναφέντων καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος; κεκοινωνηκίτων, τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν εὐθύς ἐδυνήθη, ἁμαρτιῶν ἀφῆσιν καὶ βασιλείας κληρονομίαν, ἃ τῆς τοῦ Χριστοῦ δικαιοσύνης ἐστὶ καρπός. Ὡς περὶ γὰρ ἀπὸ τῆς ἱερᾶς τράπεζης τὸ σῶμα Χριστοῦ κομιζόμεθα σῶμα τῶν κραιττόνων ὑπερνεκνόντων, οὕτως ἀκόλουθον ἐνταῦθα καὶ τὴν δικαιοσύνην ἡμῶν χριστοειδῆ γενέσθαι δικαιοσύνην. Τὸ γὰρ « Σῶμα Χριστοῦ ἐσμεν καὶ μέλη ἐκ μέρους, » οὐ κατὰ τὸ σῶμα μόνον νομιστέον εἰρηθεῖν, ἀλλὰ πολλῷ δικαιότερον τῇ ψυχῇ καὶ τῇ καρτ' αὐτῇ ἐνεργεῖα τὴν κοινωνίαν ἀποδοτέον ἐστίν· ἐπεὶ καὶ ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύμῳ ἐστίν, » τοῦτο ἐστὶ δεκνόντος, τὴν κοινωνίαν ταύτην καὶ συμφυῖαν ἐπὶ τοῦ νοῦ μάλιστα συνεστάναι καὶ τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐ σῶμα περιέθετο μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν ἔλαβε καὶ νοῦν καὶ θέλησιν καὶ πᾶν ὄτιον ἀνθρώπειον, ἵν' ὅλοις ἡμῖν ἐνωθῆναι δυνηθῆ

⁴⁴ I Tim. vi, 2. ⁴⁵ I Cor. xii, 27. ⁴⁶ I Cor. vi, 17.

καὶ δι' ἄλων ἡμῶν χωρήσῃ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἡμᾶς A ἀναλύσῃ, πᾶσι πάντα συνάψας τοῖς ἡμετέροις τὰ αὐτοῦ, ὅθεν ἀμαρτάνουσιν ἀνάρμωτός ἐστι καὶ ἀκόλλητος, ὅτι ταύτη μόνον κοινὸν ἡμῖν πρὸς ἐκεῖνον. Τὰ γὰρ ἄλλα πάντα καὶ ἐδέξατο παρ' ἡμῶν φιλανθρωπῶς· καὶ ἡμῖν συνάπτει φιλανθρωπότερον. Τὸ μὲν γὰρ ἦν τὸν Θεὸν εἰς τὴν γῆν καταλθεῖν, τὸ δὲ ἡμᾶς ἐνθένδε ἀναγαγεῖν καὶ τὸ μὲν αὐτὸν ἐνανθρωπήσαι, τὸ δὲ τὸν ἀνθρώπον θεωθῆναι· καὶ τὸ μὲν τὴν φύσιν ἀπλῶς τῶν ὄντων ἀπαλλάττει, ἐφ' ἐνὶ σώματι καὶ μιᾷ ψυχῇ τὴν ἀμαρτίαν νικῆσασα, τὸ δὲ ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτιῶν ἀπολύει καὶ Θεῷ συνίστησι ταῦτα δὲ ἐκείνων φιλανθρωπότερα. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἐνῆν ἡμᾶς ἀνελθόντας τῶν αὐτοῦ μετασχεῖν, αὐτὸς καταλθὼν εἰς ἡμᾶς τῶν ἡμετέρων μεταλαμβάνει, καὶ οὕτως· ἀκριβῶς οἷς ἔλαθε συνεζύη, ὥστε δι' ὧν ἡμῖν, ἅ παρ' ἡμῶν ἔλαθεν, ἰποδιδωσιν, αὐτοῦ μεταδίδωσι, καὶ σαρκὸς καὶ αἱματός μετέχοντες· ἀνθρωπιεῖου τὸν Θεὸν αὐτὸν ταῖς ψυχαῖς δεχόμεθα, καὶ σῶμα Θεοῦ καὶ αἷμα καὶ ψυχὴν Θεοῦ καὶ νοῦν καὶ θέλησιν οὐδὲν ἕλαττον ἢ ἀνθρώπινα. Ἔδει γὰρ καὶ τοῦτο εἶναι κακίον γενέσθαι τὸ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας φάρμακον εἰ μὲν γὰρ Θεὸς ἦν μόνον, οὐκ ἂν οὕτως ἠνώθη πῶς γὰρ ἂν ἡμῖν ἐγένετο δεῖπνον; Εἰ δ' ὅπερ ἡμεῖς μόνον, οὐκ ἂν οὕτως ἔβρασε. Νῦν δὲ τὸ συναμφοτέρον οὕτως μὲν ὡς ὁμογενεῖσιν ἐνοῦται καὶ συμφέεται τοῖς ἀνθρώποις, ἐκείνῳ δὲ τὴν φύσιν ἄρα δύναται καὶ νικῆσαι καὶ πρὸς αὐτὸν μεταστῆσαι. Τῶν γὰρ δυνάμεων τὰς ἐλάττους ἀμειζους· ἐπὶ τῶν αὐτῶν μένειν, ἐπειδὴν C αὐταῖς συνενεχθῶσιν, οὐ συγχωροῦσι, καὶ σίδηρος οὐδὲν σιδήρου φέρει πῦρ συνεθῶν, καὶ γῆ καὶ ὕδωρ τῶν οἰκείων τὰ τοῦ πυρὸς ἀλλάττονται πυρὸς ἀπολελαυκότες· εἰ δὲ τῶν ὁμογενῶν δυνάμεων αἰ κρείττους οὕτως δρῶσιν εἰς τὰς ἐλάττους, τί δεῖ περὶ τῆς ὑπερφυοῦς ἐκείνης νομίσει; Φανερὸν τοίνυν, ὡς ἐγγεῖται μὲν ἡμῖν ὁ Χριστὸς καὶ ἀναμίγνυσιν αὐτὸν, ἀμειβῆαι δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν μεταβάλλει καθάπερ ρανίδα μικρὰν ὕδατος ἐγγεθείσαν ἀπειρῶ μύρου πελάγει. Τσαῦτα γὰρ δύναται τοῖς ἐμπεσοῦσι τὸδε τὸ μύρον, ὥστε οὐκ εὐώδεις ἀποδείκνυσιν ἀπλῶς οὐδὲ μύρου πνέοντας μόνον, ἀλλ' εὐωδῖαν αὐτὴν τὴν ἔξιν αὐτοῦ τοῦ κενωθέντος δι' ἡμᾶς μύρου « Χριστοῦ γὰρ, φησὶν, εὐωδία ἐσμέν. »

Τοιαύτην ἔχει δύναμιν καὶ χάριν τοῖς τετελεσμέ- D νοις τὸ δεῖπνον· ἴαν γε καθαροὶ προσελθόντες κακίας ἀπάσης μηδὲν ἐπεισαγάγωμεν ἔπειτα ποτηρόν· οὕτως γὰρ ἔχουσι καὶ παρσκευασμένοι οὐδὲν κωλύσει τὸν Χριστὸν οὕτως ἀκριβῶς ἡμῖν ἐνωθῆναι· « Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶ, » τὴν ἔνωσιν ταύτην ἐξαίρων ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ γάμος ὁ πολυύμνητος, καθ' ἃν ὁ πανάγιος νομφίος τὴν Ἐκκλησίαν ὡς παρθένον ἀγεται νόμφην. Καὶ γὰρ ἐνταῦθα μὲν ὁ Χριστὸς ἐκτρέφει τὸν περὶ αὐτὴν χορὸν, τοῦτον δὲ μόνον τῶν μυστηρίων « σάρκες ἐτρέφει ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ, καὶ ὅσα ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ ἐστὶν, οἷς ὁ ἀπόστολος· ὀρίζομενος

rei, cum omnibus omnia, nostris sua congruitas- set. Unde peccantibus adaptari et cohærere non potest, quoniam hac tantum ratione nulla nobis cum illo consociatio. Nam cætera omnia et humaniter a nobis suscepit, et sua nobiscum humanius conjunxit. Illud erat Deum in terras descendisse, istud nos hinc in cælum subvexisse; illud ipsum hominem factum esse, hoc hominem Deum evasisse; et illud quidem naturam probis ac dedecore penitus liberat, quia in uno corpore et una anima peccatum devicit; hoc unumquemque hominem a peccato vindicat Deoque commendat. Hæc porro illis humanitate præstant. Quoniam enim nos ascendere, et bonorum ejus participes fieri non valebamus, ipse ad nos descendit, nostramque conditionem subiit, adeoque perfecte iis quæ assumpsit, coaduit, ut per quæ nobis, quæ a nobis sumpsit, reddit, per ea seipsum communicet, et carne sanguineque humano constans, Deum ipsum animabus suscipiamus, et corpus et sanguinem, et animam et mentem ac voluntatem Dei æque ut hominis. Oportebat siquidem et aliud esse, et aliud fieri ægritudine moræ medicinam. Si enim Deus esset tantum, non ita uniretur. Qui enim nobis cœna fieret? Si autem esset tantum quod nos sumus, nobiscum non sic egisset. Nunc cum utrumque sit, hoc quidem hominibus, ut homo jungitur, et coalescit· illo naturam extollere et excitare, et in seipsum transferre potest. Facultates enim potentiores, si in infirmiores inciderint, consistere eas in iisdem non patiuntur. Et ferrum igni impositum nihil ferri retinet. Terra item et aqua in ignem coniecta igni mutantur. Quod si facultatum cognatarum validiores sic in imbecilliores agunt, quid de illa singulari et admirabili facultate existimabimus? Constat igitur Christum infundere et miscere se nobis, mutare nos, et in se transmutare, tanquam aquæ guttam modicam infusam immenso unguenti pelago. Tantum quippe incidentibus in se unguentum, istuc præstat, ut non solum plane odoratos, nec unguentum spirantes tantummodo, sed fragrantiam ipsam habitu, et bonum odorem ipsius unguenti propter nos effusi reddat: « Christi enim bonus odor sumus »⁴⁶, » inquit.

Hanc vim et gratiam apud communicantes cœna habet, siquidem omni labe carentes cum accesserimus, nihil postea novi sceleris consciverimus. Sic enim affectis, et paratis nobis, nihil perfectam Christi conjunctionem nobiscum retardabit: « Sacramentum hoc magnum est »⁴⁷, » copulam istam efficiens, beatus Paulus ait. Hæc sunt enim nuptiæ laudatissimæ, quibus castissimus ille sponsus Ecclesiam ut virginem sponsam ducit. Hic enim Christus chorum sibi affixum alit. Hoc solo mysterio « caro sumus de carne ejus, et ossa de ossibus ejus »⁴⁸. Hæc sunt, quibus Apostolus nuptias definiens Christum esse sponsum docet, et eum sponsam habere Joannes, hujus conju-

⁴⁶ II Cor. II, 15. ⁴⁷ Ephes. V, 32. ⁴⁸ Gen. II, 21.

bii aspex et conciliator ait ⁹⁹. Hoc sacramentum lumen est jam purgatis; in his autem, qui etiamnum purgantur, purgandi facultatem habet contraque malignum et turbulentis animi motiones decertantes, sicut athletas in gymnasticis certaminibus ungit. Illis namque nihil restat aliud, quam velut pulso ab oculis vitio, lumen mundi admittere. Qui autem unde purgari queant, adhuc indigent, eos quidnam aliud, queso, purget? « Sanguis enim Filii Dei emundat nos ab omni peccato, » inquit Joannes ¹⁰⁰ Christo charissimus. Victoriā porro contra malignum, a Christo sole dependere quis nescit? cujus solius corpus tropæum adversus peccatum erexit, et per hoc oppugnatis asserre auxilium potest, in quo ipso passus est, et tentatus vicit. Quoniam enim carni cum vita spiritali nihil rei est quam etiam hostiliter odit: « Concupiscit enim, inquit, caro adversus spiritum ¹⁰¹; » ob id excogitata et inventa est caro contra carnem, contra terrenam spiritualis: et lex carnis abrogatur, et caro cedit spiritali, et adversus legem peccati fert subsidium. Quia namque caro ista beata nondum compacta et coagmentata erat, vitam spiritualem vivere nemini omnium concedebatur: quando nec ipsa lex servabatur, tametsi non admodum recondita et abstrusa; neessiciebat quidquam in hominibus, cum natura vostra deteriora sequeretur. Infirmabatur enim lex per carnem, et alia carne opus habebat, quæ robur ejus tueri posset. « Nam quod impossibile erat legi, » inquit, « in quo infirmabatur per carnem, Deus mittens Filium suum in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carnem ¹⁰². » Quam ob causam carne hac semper egemus, et crebro his dapiibus nos reficimus, ut lex spiritus in nobis opereatur, et vitæ carnis locus nullus relinquatur, neque occasionem inveniat in terram devergendi, sicut gravia corpora, adminiculis et sustentaculis destituta. Est enim sacramentum perfectum secundum omnia, neque requirunt aliquid qui eo impertiantur, quod non eximie suppeditet.

Quia vero materiæ nostræ vitiositas sigillum immotum manere non sinit: « Habemus enim thesaurum istum in vasis fœtilibus ¹⁰³; » ob id non semel, sed assiduo medicinam capissimus, sigulumque luto semper assidere oportet, et confusam effligiem iterum iterumque reparare, et frequenter sentire nos manum medici, qui materiam fatiscentem redintegret, et labantem voluntatem erigat, ne mors imprudentibus obrepāt. « Nam cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo ¹⁰⁴, » et « Sanguis Christi emundat conscientias nostras ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi ¹⁰⁵. » Veram namque vitam sacræ mensæ virtus a sacro illo corde in nos derivat; et ut Deo pariter serviamus, inde nobis conceditur. Si enim

⁹⁹ Joan. iii, 29. ¹⁰⁰ I Joan. i, 7. ¹⁰¹ Galat. v, 17. ¹⁰² Hebr. ix, 14.

τὸν γάμον, νυμφίον ἀποδείκνυσι τὸν Χριστὸν εἶνα: καὶ τὴν νύμφην ἔχειν, ὁ νυμφαγωγός φησιν Ἰωάννης. Τοῦτο τὸ μυστήριον φῶς μὲν ἐστὶ τοῖς ἡδὴ καθαρμένοις, καθάρσιον δὲ τοῖς ἐτι καθαιρουμένοις, ἀλείπτῃς δὲ κατὰ τοῦ ποτηροῦ καὶ τῶν παθῶν ἀγωνιζομένοις τοῖς μὲν γὰρ οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν ἢ καθάπερ ὀφθαλμῷ τὴν λύμην ἀποθεμένῳ τὸ φῶς τοῦ κόσμου δέξασθαι, τοῖς δὲ δεομένοις ἐτι τοῦ καθάραι δυναμένου, καθάρσιον τί γίνεται? ἂν ἄλλο; « Τὸ γὰρ αἷμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καθαρίζει ἡμᾶς, φησὶν, ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, » ὁ διαφερόντως τῷ Χριστῷ φιλούμενος Ἰωάννης τὴν δὲ κατὰ τοῦ ποτηροῦ νίκην τίς οὐκ οἶδεν, ὡς ὁ Χριστὸς ἀνήρηται μόνος, οὐ μόνον ἔσθη τρόπαιον κατὰ τῆς ἁμαρτίας τὸ σῶμα, καὶ τοῦτωφ δύναιτο βοηθῆσαι πολεμουμένοις, ἐν ᾧ πέπονθεν αὐτὸς καὶ νενίκηκε πειρασθεῖς; Ἐπεὶ γὰρ τῇ σαρκὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ζωὴν κοινὸν οὐδὲν ἦν, ἢ γε καὶ λῆαν ἀπειχθῶς ἔχει καὶ πολεμῶς, « Ἐπιθυμῶ γὰρ, φησὶ, κατὰ τοῦ πνεύματος, » διὰ ταῦτα σὰρξ ἐπεινήθη κατὰ τῆς σαρκὸς, τῆς χοικῆς, ἡ πνευματικῆ, καὶ λύεται σαρκὸς νόμῳ σαρκικῆς νόμος, καὶ σὰρξ εἶκει πνεύματι καὶ βοηθεῖ κατὰ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας. Διὰ ταῦτα γὰρ τὴν πνευματικὴν ζῆσαι ζωὴν οὐδὲν τῶν πάντων ἐξῆν, τῆς μακαρίας σαρκὸς ταύτης μήπω παγίσεως, ὅποτε μὴδ' αὐτὸς ὁ νόμος ἐσώζετο, καίτοι μὴδὲ σφόδρα φιλοσοφίας ἐπιλημμένοις, οὐδ' ἴσχυεν οὐδὲν ἐν ἀνθρώποις, τοῦ καθ' ἡμᾶς πεφυκότε τῇ χεῖρονι μοῖρα βοηθοῦντος. « Ἡσθάνει γὰρ, φησὶν, ὁ νόμος διὰ τῆς σαρκὸς, » καὶ σαρκὸς ἐτέρας ἰδεῖτο σῶσαι δυναμένης αὐτῷ τὴν ἰσχύν. « Τὸ γὰρ ἀδύνατον, φησὶ, τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθάνει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν αὐτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. » Τοῦτου ἕνεκα τῆς σαρκὸς ταύτης αἰεὶ δεόμεθα καὶ συνεχοῦς ἀπολαύομεν τῆς τραπέζης, ὡς ἂν ὁ νόμος τοῦ πνεύματος ἐν ἡμῖν ἐνεργῆς ἦ, καὶ τῇ ζωῇ τῆς σαρκὸς μηδεμίαν γένηται χώρα, μὴδὲ λάθῃ καιρὸν εἰς γῆν ἐνεχθῆναι, καθάπερ τὰ βαρέα τῶν σωμάτων διαλιπόντος τοῦ ὑπανέχοντος. Ἔστι μὲν γὰρ τὸ μυστήριον τέλειον ἕνεκα πάντων καὶ οὐκ ἔστιν ᾧ δεῖ τοῖς τελοῦμένοις, ὁ μὴ παρέχει διαφερόντως.

Ἐπεὶ δὲ ἡ τῆς ὕλης φαυλότης οὐκ ἐξ τὴν σφραγίδα μένειν ἀκίνητον (« Ἐχομεν γὰρ τὸν θησαυρὸν τούτων ἐν δοτηρακίους σκεῦεσι, »), διὰ τοῦτο οὐχ ἀπαξ ἀλλὰ διηνεκοῦς ἀπολαύομεν τοῦ φαρμάκου, καὶ τὸν πλάστην αἰεὶ ἐξόν τῷ πληρῷ παρακαθῆσθαι καὶ συγχεόμενον τὸ εἶδος αὐτοῖς ἀνακαλεῖσθαι, καὶ συνεχοῦς ἡμᾶς ἀπολαύειν τῆς τοῦ ἱατροῦ χειρὸς, χαυνουμένην ἰωμένου τὴν ὕλην καὶ κλινομένην ἐπανορθουμένου τὴν γνώμην, μὴ καὶ λάθῃ θάνατος παρελθῶν. « Μεκρούς γὰρ δυτας, φησὶ, τοῖς παραπτώμασι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ, » καὶ « Τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καθαρίζει τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι. » Τὴν τε γὰρ ἀληθινὴν ζωὴν εἰς ἡμᾶς ἡ τῆς ἱερᾶς τραπέζης δύναμις ἀπὸ τῆς μακαρίας ἐκείνης εἶκει καρδίας,

¹⁰³ Rom. viii, 3. ¹⁰⁴ II Cor. iv, 7. ¹⁰⁵ Ephes. ii 5.

το τε λατρεύειν Θεῷ καθαρῶς ἐντεῦθεν ἡμῖν. Εἰ γὰρ Α
 τοῦτο ἐστὶ καθαρὰ λατρεία Θεοῦ, τὸ ὑποτετάχθαι,
 τὸ ὑπακούειν, τὸ αὐτοῦ κινουόντος πάντα ποιεῖν, οὐκ
 οἶδα πότε ἂν μᾶλλον ὑποταγῆναι Θεῷ δυναθῆμεν, ἢ
 ἐπειδὴν αὐτοῦ γενώμεθα μέλη. Τίνι γὰρ ἂν ὄτιοῦν
 ἐπιτάττειν δύναιτο μᾶλλον, ἢ τοῖς μέλεσιν ἢ κεφαλῇ;
 Μῆλη γὰρ Χριστοῦ τοὺς τελουμένους καὶ πάσης ἄλ-
 λης ἱερᾶς τελετῆς ἀπεργαζομένης τελειώτερον ἡμῖν
 ὁ τῆς ζωῆς τοῦτο δίδωσιν ἄρτος. Καθάπερ γὰρ διὰ
 τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν καρδίαν τὰ μέλη, οὕτως « Ὁ
 τρώγων με, φησὶν, κἀκείνος ζήσεται δι' ἐμέ. » Ζῆ
 μὲν γὰρ καὶ διὰ τὴν τροφήν. Ἡ τελετὴ δὲ οὐ τοῦ-
 τον ἔχει τὸν τρόπον ἢ τροφήν μὲν γὰρ ἄτε μηδὲ αὐτῆ
 ζῶσα, ζῶν μὲν ἡμῖν παρ' ἑαυτῆς οὐκ ἂν εἰσενέγ-
 κῃ τῷ δὲ τῇ προσούση τῷ σώματι βοηθεῖν αἰτία
 ζωῆς τοῖς προσειμένους εἶναι δοκεῖ. Ὁ δὲ τῆς ζωῆς Β
 ἄρτος αὐτός τε ἐστὶ ζῶν, καὶ δι' ἐκεῖνον ὡς ἀληθῶς
 ζῶσιν, οἷς ἂν αὐτοῦ μεταδοῖη. Ἔθεν ἢ μὲν τροφή
 πρὸς τὸν σιτούμενον μεταβάλλει καὶ ἰχθύς καὶ ἄρτος
 καὶ ὄτιοῦν ἄλλο σιτίον αἷμα ἀνθρώπειον, ἐνταῦθα
 δὲ τούναντίον ἄπαν. Ὁ γὰρ τῆς ζωῆς ἄρτος αὐτός
 κινεῖ τὸν σιτούμενον καὶ μεθίστησι καὶ πρὸς ἑαυ-
 τὸν μεταβάλλει, καὶ ὁ τῆς καρδίας ἐπιεικῶς ἐστὶ
 καὶ τῆς κεφαλῆς, κινουόμεθα καὶ ζῶμεν τό γε εἰς
 αὐτὸν ἴκον, ὡς ἔχει ζωῆς ἐκεῖνος ὁ καὶ θηλῶν αὐ-
 τὸς ὁ Σωτὴρ, ὡς οὐ τὸν σιτίων τρόπον ἡμῖν ἀνέχει
 τὸν βίον, ἀλλ' αὐτὸς ἔχων οἰκοθεῖν ἐμπνεῖ, καὶ καθ-
 ἄπερ καρδία μέλεσιν ἢ κεφαλῇ διαδίδωσι τὴν ζωὴν,
 ζῶντα δὲ ἑαυτὸν ἐκλάσεν ἄρτον, καὶ, « Ὁ τρώγων
 με, φησὶ, κἀκείνος ζήσεται δι' ἐμέ. »

Φαίνεται τοίνυν τὸν Θεὸν προσκυνεῖν ἐν πνεύματι
 καὶ ἀληθείᾳ καὶ λατρεύειν καθαρῶς, τῆς ἱερᾶς ἔργον
 εἶναι τραπέζης οὐ μόνον Χριστοῦ μέλεσιν εἶναι
 καὶ τοῦτον εἶναι αὐτῷ τὸν τρόπον, ἀπὸ τῶν μυστη-
 ρίων περιγίνεται τούτων ἡμῖν, ἀλλ' ὅτι νεκροῦς
 μὲν ὄντας οὐκ ἂν γένοιτο ζῶντι λατρεύειν Θεῷ,
 ζῶντας δὲ εἶναι καὶ ἔργων ἀπηλλάχθαι νεκρῶν μὴ
 τοῦτο δεῖ δεῖπνον τὸ δεῖπνον. Καθάπερ γὰρ
 « Πνεῦμα τὸν Θεὸν ὄντα καὶ τοὺς προσκυνούντας
 αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν, »
 οὕτω καὶ ζῶντι ζῶντας εἶναι προσήκει τοὺς λα-
 τρεύειν προρηγμένους. « Οὐ γὰρ ἐστὶν ὁ Θεός,
 φησὶ, Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων. »

Ἔστι μὲν οὖν καὶ τὸ ζῆν κατὰ τὸν ὄρθον λόγον
 καὶ πρὸς ἀρετὴν ἔχειν, Θεῷ λατρεύειν ἀλλ' ἐκεῖνο D
 μὲν καὶ δοῦλων γένοιτ' ἂν ἔργον. « Ὅταν γὰρ ταῦτα
 πάντα ποιήσητε, φησὶ, λέγετε ὅτι Ἄχρητοι δοῦλοί
 ἐσμην. » Αὕτη δὲ ἡ λατρεία πρὸς τῶν υἱῶν γίνεται
 μόνων, ἡμεῖς δὲ οὐ τῶν δοῦλων, ἀλλ' εἰς τὸν τῶν
 παίδων καλούμεθα χορὸν. Διὰ τοῦτο σαρκὸς καὶ αἵ-
 ματος αὐτῷ κοινωνοῦμεν. « Τὰ γὰρ παιδία, φησὶ,
 κακοκινήθη σαρκὸς καὶ αἵματος. » Καθάπερ γὰρ
 ἐκεῖνος, ἵνα πατὴρ ἡμέτερος γένηται καὶ τὸν λόγον
 ἐκεῖνον δυναθῆ ἰλέγειν, « Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία,
 ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός, » σαρκὸς καὶ αἵματος ἡμῖν
 ἐγένετο κοινωνῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἵν' ἐκεῖνῳ γενώ-
 μεθα παῖδες, ἀνάγκη τῶν ἐκεῖνον μεταλαμβάνειν,

hæc est sincera Dei servitus, subjici, obtempe-
 rare, ipso movente et impellente facere omnia,
 non video quomodo magis Deo subjici possimus,
 quam si ejus membra sumus. Quid enim tandem
 magis cuipiam imperet, quam caput membris?
 Sane quidem, ut membra Christi simus, in hæc
 mysterio perfectius, quam in quovis alio, ipse panis
 vitæ nobis largitur. Quemadmodum enim propter
 caput et cor membra vivunt, sic « Qui manducat
 me, inquit, et ipse vivet propter me⁵⁴. » Vivit etiam
 propter alimentum; at vero sacramentum aliam
 rationem habet. Nam nutrimentum, utpote quod
 ipsum vitam caret, vitam nobis a seipso inserere non
 queat: sed qui vitam corporis quam invenit sustentat,
 comedentibus vitæ causa videtur. Ast panis vitæ ipse
 mei vivit, et propter illum vere vivunt, quibus illum
 communicavit. Unde alimentum in eum qui alitur,
 transmutatur, et piscis, et panis, et quidquid aliud
 cibariorum est, in sanguinem hominis convertitur.
 His prorsus sit contrarium. Panis enim vitæ ipse
 movet eum qui pascitur, et transfert, atque in se-
 ipsum mutat; quodque merito cordis et capitis
 est, movemur et vivimus, quantum in ipso est, ut
 ipse movetur et vivit. Hoc idem indicans, videlicet,
 non instar escarum se vitam nostram alere;
 sed quam ipse habeat, eam ultro nobis inspirare,
 et veluti cor aul caput membris vitam impertiri,
 et vivum panem sese appellavit, et: « Qui mandu-
 cat me, inquit, et ipse vivet propter me⁵⁵. »

Planum est igitur, Deum in spiritu et veritate
 adorare, et illi sincere servire, sæcæ mensæ
 deberi; non solum quia ut Christi membra si-
 mus, et hac ratione similitudinem quamdam
 illius consequamur, ab hisca mysteriis habemus,
 verum etiam, quia mortui servire viventi non
 possemus. Cæterum vivere, et ab operibus mor-
 tuis immunem esse impossibile est, nisi quis
 hanc cœnam frequentissime ineat. Sicut enim
 Deum, « cum sit spiritus, in spiritu et veritate
 oportet adorare⁵⁶, » ita vivos esse decet, qui vi-
 vum colere statuerunt: « Non est enim, inquit,
 Deus mortuorum, sed vivorum⁵⁷. »

Secundum rectam rationem porro vivere, et cum
 virtute commercium habere, etiam Deo servire est.
 Sed hoc servorum quoque officium atque opus cen-
 seatur. « Cum enim feceritis hæc omnia, inquit,
 adhuc dicite, quia servi inutilles sumus⁵⁸. » Hæc
 autem latria (servitus sive cultus) a filiis duntaxat
 præstat; et nos non in servorum, sed in filiorum
 ordinem et locum vocamur; ob id carnem et san-
 guinem ejus participamus: « Pueri enim, inquit,
 carni et sanguini communicaverunt⁵⁹. » Quemadmo-
 dum namque ipse, ut pater noster fiat, et verba
 illa promere queat, « Ecce ego et pueri mei, quos
 dedi mihi Deus⁶⁰, » carnis et sanguinis consors
 nobis factus est: sic et nos, ut illius filii evadamus,

⁵⁴ Joan. vi, 57. ⁵⁵ Joan. vi, 58. ⁵⁶ Joan. iv, 24.
 n, 14. ⁵⁷ Isa. viii, 18.

⁵⁸ Matth. xii, 32. ⁵⁹ Luc. xvii, 10. ⁶⁰ Hebr.

necesse ea' vicissim carnis et sanguinis ejus participes esse. Atque isto modo non solum ei per sacramentum hoc membra reddimur, sed insuper filii, ut libentes ei et animo volente instar filiorum pareamus. Diligenter item, quemadmodum membra scilicet. Sic enim servitus fit admirabilis, et eximia prorsus. Quocirca et hæc et illa, filiorum, inquam, et membrorum imago inducenda est, quando una ad rem ante oculos ponendam satis non est. Quid enim admirationis habet, nullo per se motu præditos, velut membra, a Deo ceu a capite moveri et incitari? Quid singulare, velut patribus carnis Patri spirituum subjici? Ast utrumque simul naturam excedit, cum arbitrii libertate retenta ut filii, subsesse possumus tanquam membra.

Et hæc est illa prædicanda filiorum adoptio, non in voce et appellatione consistens, ut in rebus humanis, nec usque eo honorabilis. Nam inter nos, adoptati cum adoptantibus nomine solo communicant, et eo usque illis communis est pater, nulla intercedit generatio, nulli partus; hic autem et generatio est vera, et communio cum Unigenito, non tantum nominis, sed rerum quoque ipsarum, sanguinis, corporis, vitæ. Quid enim præstantius, quam cum ipse Pater Unigeniti sui membra in nobis agnoscit? cum ipsam Filii formam in vultibus nostris intuetur? « Quos prædestinavit, inquit, conformes fieri imaginis Filii sui ⁶⁶. » Et quid ego istam humanam adoptionem enumero? cum hic ipsa naturali generatione astrictius quiddam magisque cognatum sit, et ita nati magis Dei filii sint, quam eorum qui ipsos secundum corpus procrearunt: idque eo amplius, quanto amplius illorum, quam materiæ ad conceptum suppositæ sunt. Quid enim est, quod veros patres nobis facit? Quod ex ipsorum carne carnem hanc habemus, et e sanguine illorum vita nobis conflata est. Hoc vero et in Salvatore acquirimus. Caro enim ex ejus carne et ossa ex ejus ossibus sumus. Sed utriusque communionis haud mediocriter intervallum est. Nam in naturalibus qui nunc est sanguis filiorum, parentum jam non est, sed illorum fuit priusquam filiorum esset. Atque hæc est origo generis, quia qui sanguis nunc est horum, ante illorum erat. Ex sacramento autem istoc, sanguis quo vivimus, etiam nunc sanguis Christi est. Et caro, quam nobis coagmentata, corpus Christi est, et communia insuper membra, communis vita.

Atque hæc est vera communio, cum ambobus idem eodem tempore adest. Nam si uterque habet, jam hic, jam ille, hoc non potius fuerit communicare, quam dis: idere ac discrepare. Non est enim quod conjungat, quoniam non habent secundum idem ambo, quod utervis solus habet. Quocirca nec vere mutuum in ullis communicant, nec communicarunt. Sed quia idem est, quod prius erat hujus, nunc est illius, species quædam com-

και τουτον τον τρόπον ου μέλη δια την τελευταην αυτη γινόμεθα μόνον, αλλά και παιδες, ωστε λατρεύειν υποταττομένους έκόντας μεν και μετ' εθελουσιου γνώμης, ωσπερ οι παιδες. 'Ακριβώς δε καθάπερ τα μέλη ουτω γάρ η λατρεία θαυμαστή και ουτως υπερφυής, ωστε και ταυτης κάκειλης δει της εικόνας και της των υιών και της των μελών, ως ουκ άρκούσης της έτερας το δε ενδειξασθαι. Τι' μεν γάρ τουτο θαυμαστέον, μηδεμίαν κίησιν οκκοθεν αυτούς κεκτημένους, ωσπερ η μέλη ως υπό κεφαλής του Θεου κινήθηαι; Τι δε εκείνο μέγα, καθάπερ τρις πατράσι της σαρκός τω πατρι των πνευματων υποταγήναι; Το δε συντιμότερον υπερφυές, όταν του λόγου την αυτονομίαν σώζοντες ωσπερ οι παιδες, υποταγήναι δυνηθώμεν ωσπερ τα μέλη.

Και τουτό εστι το χρήμα της ύνουμένης υιοθεσίας, ουκ επι της φωνής ισταμένης, ωσπερ επι των ανθρωπίων, ουδε μέχρι τουτου τιμώσης. 'Εφ' ημών μεν γάρ οι ποιητοι τοις γεγεννημένοις νόματος κοινωνουσι μόνον, και μέχρι τουτου κοινός αυτοις ο πατήρ, γέννησις δε ουδεμία ουδε ωδίνες· ενταυθα δε και γέννησις εστιν αληθώς και κοινωνία προς τον Μονογενη, ου της επωνυμίας μόνον, αλλά και πραγμάτων αυτών, του αιματος, του σώματος, της ζωής. Και τι γάρ μεζον η όταν αυτος ο Πατήρ του Μονογενοϋς εν ημίν επιγινώσκη τα μέλη, όταν αυτην εύρησκη την μορφήν του παιδός επι των προσώπων των ημετέρων. « Συμμόρφους; γάρ, φησι, προώρισε της εικόνας του Υιου αυτού. » Και τι λέγω την υιότητα την πεποιμένην, όταν της φυσικής προσφύεστερον και συγγενέστερον εχη, και οι ουτω γεννηθέντες υιοι Θεου μάλλον η των γεγεννηκότων αυτών, και τοσοϋτο μάλλον, όσον εκείνων μάλλον η των υποδαλλομένων εισι; Τι γάρ εστιν, ο τους αληθείς ημίν πατέρας ποιει; 'Εκ των σαρκών αυτών ταυτην εχομεν την σάρκα, και εκ των αιμάτων αυτών συνέστηκεν ημίν η ζωή. Τουτο και επι του Σωτήρος σάρκας εσμεν εκ των σαρκών αυτού, και όσα εκ των όστων αυτού, αλλά της κοινωνίας; εκάτερας πολυ το μέσον. 'Επι μεν γάρ των φυσικών το νυν αιμα των παιδων ουκέτι και των γεγεννηκότων εστιν, άλλ' ην εκείνων πρινη των παιδων είναι, και τουτο ποιει το γένος, οτι ο νυν τουτων, εκείνων πρότερον ην ο δε της τελευταης εργον, το αιμα ψ ζωμεν, νυν εστιν αιμα Χριστου, και η σαρξ, ην πήγγυσιν ημίν το μυστήριον, σωμα εστι του Χριστου, και κοινά ετι τα μέλη και κοινή η ζωή

Τουτο δε εστιν η αληθής κοινωνία, όταν άμφοι εν το αυτο κατά τον αυτών χρόνον παρη, ως επειδαν εκάτερος εχη, και νυν μεν ουτος, νυν δε εκείνος, ου κοινωνειν αν ειη μάλλον η διαστάναι. Ου γάρ εστι τι συνάπτον, οτι μη πάρεσαι κατά ταυτον άμφοτέροις, ο γε μόνος εκάτερος εχει· όθεν ουτε κοινωνουσι άλλήλοις, ουτινοσοϋν αληθώς ουτε κοινωνωήκασιν, άλλ' ο τι το αυτο εστιν, ο πρότερον ην τουτου, νυν δε εκείνου, είκόνα τινα κοινωνία; εχει. Καθάπερ γάρ

⁶⁶ Hebr. ii, 13.

οὐκ ἂν τις εἴη σύνοικος, ᾧ τὴν αὐτὴν οἴκησεν οἰκίαν, αἰ μετ' ἐκεῖνον οἰκοῖ· οὐδ' ἀρχῆς καὶ πραγμάτων καὶ φροντίδων κοινῶν· ὅτι οὐδὲν, ὃς ἐξεδέξατο τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ὃς ἂν πρὸς γε τῷ τὸν αὐτὸν οἰκῆσαι τόπον καὶ τῶν αὐτῶν προστήναι πραγμάτων, ἔτι καὶ χρόνοις χρήσασαι τοῖς αὐτοῖς· τὸν ἴσον κἀνταῦθα τρόπον ἂν ἔχοι καὶ σὰρκός καὶ αἵματος· τοῖς μὲν γεγεννηκόσιν οὐ πάνυ, μὴ τὸν αὐτὸν ἡμῖν αὐτὰ μετασχοῦσι χρόνον, τῷ Χριστῷ δὲ ὡς ἀληθῶς κοινω- νοῦμεν, πρὸς ὃν καὶ αἰ σῶμα καὶ αἷμα καὶ μέλη καὶ πάντα ταῦτα κοινά. Εἰ δὲ τοῦτο ποιεῖ τὰ παιδία, τὸ κοινωῆσαι σὰρκός καὶ αἵματος, ὅηλον καθέστα- μεν πρὸς τὸν Σωτῆρα συγγενέστερον ἔχοντες ἀπὸ τῆς τραπέζης ἢ τῆς φύσεως πρὸς τοὺς γεγεννηκότας αὐτοῦς· ἔτι τοίνυν οὐκ ἕπαξ ζωάσας ὥσπερ ἐκεῖνοι καὶ συστησάμενος ἀπηλλάγη, ἀλλ' αἰ παρέσσι καὶ ἤνωται, καὶ τούτῳ αὐτῷ ζωῷ καὶ συστήσῃ τῷ παρεῖναι. Καὶ τῶν μὲν γεγεννηκότων ἀφαστηκότας οὐδὲν κωλύει περιεῖναι, τοὺς δὲ τοῦ Χριστοῦ διστα- μένους οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν ἢ τεθνάναι. Καὶ τί μὴ λέγω τὸ μείζον; Συστήναι μὲν γὰρ αὐτοῦς ἐφ' ἑαυτῶν τοὺς υἱεῖς οὐκ ἔστι μὴ διαστάντας τῶν γεγεννηκότων, ἀλλὰ τοῦτο ποιεῖ τοὺς μὲν γεγεννη- κέναι· τοὺς δὲ γεγεννηθῆσαι τὴν ἀρχὴν τῷ διαίρειθῆ- ναι ἢ δ' ἐπὶ τῶν μυστηρίων υἱότης ἐν τῷ συνεῖναι καὶ κεινωεῖν ἔστι, καὶ τοῦτο ἔστι διεφθάρθαι καὶ μηκέτ' εἶναι.

prorsus dirimit, ac sejungit. Esse autem filios in

Οὐκοῦν εἰ κοινωῖαν τινὰ βούλεται ἐκ τῆς συγγε- νείας ὄνομα, καὶ τούτους οἶμαι μὴνύει τοὺς αἵματι κοινῷ συνημμένους, μόνῃ μὲν αἵματος ἂν εἴη κοι- νότης, μόνῃ δὲ συγγένεια καὶ υἱότης, καθ' ἣν τῷ Χριστῷ κοινωοῦμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν φυσικὴν γέννησιν ἀποκορύπτει, ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν γένων- ται· « Ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτὸν, φησὶν, αὐτοῖς ἔδωκεν ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, » καὶ τοὶ γεγέννηται καὶ σὰρκος ἦσαν οἱ γεγεννηκότες, καὶ τῆς γεννήσεως προτέρα ταύτης ἐκεῖνη· ἀλλὰ τοσοῦτον ἢ δευτέρα κατακράτησε τῆς πρεσβυτέρας, ὥστε μὴδὲ ἴχνος ἐκεῖνης· μὴδὲ ὄνομα λοιπὸν εἶναι, καὶ οὕτως ὁ ἱερεὺς ἄρτος τὸν νέον εἰσάγων ἀνθρώπων πρόβριζον ἐκβάλλει τὸν παλαιόν. Καὶ τοῦτο γὰρ τῆς ἱεράς ἔργον τραπέ- ζης· οἱ γὰρ λαβόντες αὐτὸν, φησὶν, οὐκ ἐγενήθησαν ἐξ αἱμάτων ποτε ἐκ αὐτὸν λαμβάνομεν, ἐπιγνώμεν τὸ ῥῆμα, καὶ παρ' ᾧ τῶν μυστηρίων εἴρηται τοῦτο, λέγω δὴ τὸ, « Λάβετε, » ὅηλον γὰρ, ὡς ἐπὶ τὸ δεῖπνον ταύτη καλούμεθα τῇ φωνῇ, καθ' ἣν τὸν Χριστὸν καὶ χερσὶ λαμβάνομεν ἀληθῶς καὶ στόματι δεχόμεθα καὶ ψυχῇ συμμίγνυμεν καὶ σώματι συνάπτομεν καὶ κεινώμεν αἵματι, καὶ πρόσσεσι τὸ δικαίως. Τοῖς γὰρ οὕτω τὸν Σωτῆρα καὶ λαβοῦσι καὶ κατασχοῦσι διατέλους ἐστὶ μὲν αὐτὸς ἀρμόζουσα κεφαλὴ, τούτῳ δὲ ἐκεῖνοι πρόποντα μέλη γέννησιν δὲ τὰ μέλη γεννηθῆναι τῇ κεφαλῇ τὴν αὐτὴν ἀκό- λουθον ἦν. Οὐκ ἐξ αἱμάτων ἢ σάρκος ἐκεῖνη οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός· ὡδὲ ἐκ θελήματος ἀνθρώπου, ἀλλ'

munionis et imago dicenda est magis, quam com- munitio. Sicut enim non esset quis contubernalis ei, cum quo eandem domum habitaret, si post illum habitaret, nec magistratus et reipublicæ curandæ socius alicui, qui magistratum post illum occu- pisset, sed qui, præterquam quod eodem modo ædes easdem incoleret, et iisdem quoque rebus cum imperio præset, etiam eodem tempore præ- esset: tali modo se res hic habet. Nam carne et sanguine non admodum cum parentibus nos, nec eodem tempore in his nobiscum ipsi communicant. Christo autem revera communicamus, cum quo æmper et corpus, et sanguinem, et membra, et omnia hæc habemus communia. Quod si hoc filios efficit, communicare carne et sanguine, nos ma- jore cognatione cum Salvatore per sacram mensam devinctos, quam per naturam cum parentibus ipsis, manifestum est. Jam vero non cum semel nos vivos procreasset forinassetque, ut illi, se re- movit: sed nunquam non adest, et unitus est, et hoc ipso quod adest, nos vivificat et format. Et sejunctos quidem a parentibus nihil vetat superesse, a Christo autem separatis, præter mortem nihil expectandum est. Sed cur majus quiddam non dico? Fingere ipsis in semetipsis filios, quia pa- rentibus non dirimantur, haud conceditur. Sed quia alii generarunt, alii generati sunt, hoc eos in mysteriis, in commercio et communicatione positum

Itaque si nomen cognationis communionem ali- quam significat, et eos indicat, opinor, qui com- munitate sanguinis copulati sunt, sola erit san- guinis communio, sola cognatio et filiatio, secun- dum quam cum Christo communicamus. Itaque et naturalis generatio in his obscuratur. « Quotquot autem eum receperunt, inquit, dedit eis potestatem filios Dei fieri ⁴⁵. » Non sunt nati ex sanguinibus, tametsi nati sunt, et qui eos genuerunt, carnem induti fuerunt, et partus ille hunc præcessit. Sed vetustiorum recentior tot partibus vicit, ut illius neque vestigium, neque nomen supersit. Et ita sacer panis novum hominem introducens, radicibus veterem ejicit; nam et istuc sacræ mensæ quod- dam munus est. Etenim qui receperunt eum, in- quit, non sunt nati ex sanguinibus. Quoties autem ipsum recipimus, toties verbum hoc experimur; et in quo mysterio dictum sit hoc, « Accipite, » inquam ⁴⁶. Certum est in cœna nos hac voce invi- tari, in qua Christum et manibus vere accipimus, et ore suscipimus, et animæ admiscemus, et cor- pori copulamur, et sanguini immergimus. Et jure quidem. Sic enim Salvatorem et accipientibus, et usque ad extremum vitæ retinentibus, ipse caput idoneum et conveniens est, et ipsi eidem membra decentia; eadem autem generatione membra capiti generari æquum erat. Non enim e sanguinibus caro illa, neque ex voluntate carnis, neque ex vo-

⁴⁵ Joan. i, 12. ⁴⁶ Matth. xxvi, 26-27.

luntate viri⁶⁶; sed ex Deo Spiritu sancto exstitit: A « Quod enim in ea natum est, inquit, de Spiritu sancto est⁶⁷. » Et membra isto modo nasci consentaneum est, quandoquidem et ipsa capitis generatio beatorum istorum membrorum generatio est. Hoc enim est constituta esse membra, natum esse caput. Quod si etiam cuique principium vitæ est generatio, et vitam inchoasse, est natum esse, quoniam vita ipsi adhaerentium Christus est, ipsi Christo vitam hanc ingresso, natoque nati sunt. Tantus honorum acervus e sacra mensa nobis exoritur. A pœna liberat, pudorem ex peccato orientem exterit, pulchritudinem reparat, Christo ipsi arctius alligat quam naturalia vincula queant alligare; ut simul et semel dicam, quovis mysterio excellentius vero Christianismo perfectos reddat.

Hic multis venit in mentem admirari super hoc sacramento quomodo, cum sit excellentissimum omnium, ipsoque baptismo majus, in criminibus tamen eluendis minus eo posse videatur. Ille enim nihil exigit laboris; hoc antecedere labores debent. Et purgatorum quidem ibi, ab iis qui maculam nullam prorsus contraxerunt, nullum est discrimen; ad cœnam autem ventitantium, multis peccatorum insunt vestigia. Et ut distinctius pleniusque dicamus, cum tria ista in peccatis considerentur: peccantis perversa actio, pœna ob eam luenda, inde injecta animæ proclivitas: ab actione peccatorem ipsum per se discedere oportet, factoque sine ad lavacrum venire; cætera baptismus nihil quoquam moliente, simul et semel e medio tollit, et pœnam videlicet, et morbum. Itaque et ipsum qui peccavit interimere quodammodo creditur. Etenim aquis immoritur, et novus homo est, quem lavacrum producit. Sacer autem panis, quem mœstum acceperit, et pro eo ac dignum est de peccatis dolentem, a crimine liberat, animæ pravum habitum abolet: non autem occidit, non enim de integro reformare solet, et hunc solum peccati terminum immobilem relinquit, et manere sinit, non quidem crimini obnoxium amplius, audacem tamen. Sunt porro qui notas adhuc morbi ferunt, vulnerumque pristinorum cicatrices, si minus quam par est eorum sanandorum ipsis cura fuerit, et virtuti medicinæ non æqualem animæ præparationem attulerint; et purgatio ista hoc ab illa differt, quod non mortificare et refingere dicitur peccatorem, et quod manentem peccatorem cum purget tantummodo, ne hoc quidem nobis citra laborem. Hæc autem nihil ad sacramentum, sed ad ipsam rei naturam pertinent, ut intelligamus, oportere criminibus irretitis hic quidem initiatos, illic sacram cœnam obeuntes purgari.

Et quidem de laboribus requisitis illud dico. Baptismus nondum formatos, nec ad bonum cursum

⁶⁶ Joan. 1, 13. ⁶⁷ Matth. 1, 20.

A ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀγίου Πνεύματος · εἰ τὸ γὰρ ἐν αὐτῷ γεννηθὲν, φησὶν, ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἀγίου, εἰκὸς ἦν καὶ τὰ μέλη τοῦτον γεννηθῆναι τὸν τρόπον, οὗ γε καὶ αὐτὴ ἡ γέννησις τῆς κεφαλῆς τῶν μελῶν τῶν μακαρίων γέννησις ἦν. Τοῦτο γὰρ ἦν συστῆναι τὰ μέλη, τὸ γεννηθῆναι τὴν κεφαλὴν εἰ δὲ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς γέννησις ἐστὶν ἐκάστῳ, καὶ τὸ τὴν ζωὴν ἀρξασθαι, τοῦτ' ἐστὶ γεννηθῆναι, δι' ὧν ζωῆ τῶν αὐτῷ προσκειμένων ἐστὶν ὁ Χριστὸς, αὐτοὶ γεγέννηνται τοῦ Χριστοῦ τὸν βίον τοῦτον εἰσεληλυθὸτος καὶ γεννηθέντος. Τοσοῦτος σωρὸς ἡμῖν ἀγαθῶν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἀνάσχει τραπέζης, ῥύεται δίκης, ἀποτρίβεται τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀσχύνην, ἀνακαλεῖται τὴν ὥραν, αὐτῷ προσδεῖ τῷ Χριστῷ τῶν φυσικῶν δεσμῶν ἀκριθέτερον, τὸ καθάπαι εἰπεῖν, τελείους ποιεῖ τὸν ἀληθῆ Χριστιανισμὸν τελετῆς ἀπάσης διαφερόντως.

Ἐνταῦθα δὲ περὶ τοῦ μυστηρίου πολλοὺς ἐπέπλεθαι θαυμάζειν, εἰ οὕτω τελειώτατα πάντων ἔχον, πρὸς τὸ λύειν εὐθύνης τοῦ βαπτίσματος ἐλάττω δοκεῖ δύνασθαι μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο μὲν γὰρ οὐδὲν ποιοῦντας, τὸ δὲ πόνων ἠγγισαμένων. Καὶ τῶν μὲν ἐκεῖ καθαρθέντων πρὸς τοὺς μηδὲ τὴν ἀρχὴν μολυσμῶν ὄντινων δεξαμένους οὐδεμίαν διαφορὰ, τῶν δὲ ἐπὶ τοῦ δεῖπνου πολλοὺς τῶν ἡμαρτημένων ἐνεῖσιν ἔχον καὶ διελόντας ἀκριθέτερον εἰπεῖν, τεττάρων τούτων ἐν τοῖς ἡμαρτημένοις θεωρουμένων, τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἐργασαμένου, τῆς πονηρᾶς ἐνεργείας, τῆς ἐπὶ ταύτῃ δίκης, τῆς ἐκεῖθεν ἐντεθείσης ἐπὶ ψυχῇ προτροπῆς, τῆς μὲν ἐνεργείας αὐτὸν οἰκοθεν ἀπῆλλάχθαι δεῖ τὸν ἐργασαμένον καὶ πεπαυμένον ἐπὶ τῷ λουτρῶν ἔχειν, τὰλλα δὲ τὸ βάπτισμα μὲν οὐδὲν οὐδενὸς πραγματευσαμένου καθάπαι ἐκ μέσου πάντα ποιεῖ, καὶ τὴν δίκην καὶ τὴν νόσον, ὥστε καὶ αὐτὸν ἀνατρεῖν πιστεύεται τὸν ἡμαρτηκότα. Καὶ γὰρ ἀναποθήσκει τοῖς ὕδασι καὶ νέος τίς ἐστὶν ἄνθρωπος, ἢ ἀναδίδωσι τὸ λουτρῶν · ὁ δὲ ἱερὸς ἄρτος, ἢ ἂν ἠνιασμένον λάβοι καὶ πεπονηκότα, τῶν ἡμαρτημένων ἀξίως ἀφίσει μὲν εὐθύνης, ἀπολύσει δὲ τῆς πονηρᾶς ἔξω τὴν ψυχὴν, ἀποκτείνει δὲ οὐδαμῶς, οὐ γὰρ ἀναπλάττειν ἄωθεν οἶδε· καὶ τοῦτον μόνον τῶν τῆς ἁμαρτίας ὄρων ἀκίνητον καταλείπει καὶ μένειν ἀφίσειν, ὑπεύθυνον μὲν οὐκέτι, αὐτὸν δὲ ὅμως τὸν τολμητὴν. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ σημεῖα τῆς ὀρθωστικῆς φέρουσιν ἔτι καὶ οὐκὰς τῶν πάλαι πληγῶν, ἢ ἤττον ἢ προσῆκον ἦν μελήσει περὶ τῶν τραυμάτων αὐτοῖς, καὶ πρὸς τὴν τοῦ φαρμάκου δύναμιν οὐκ ἐφάμιλλον εἰσενέγκωσι τῆς ψυχῆς τὴν παρασκευὴν καὶ τῆς καθάρσεως· τούτῳ διήνεγκε τὰύτης ἐκείνη, δεῖ τε οὐκ ὀπωπύγειν λέγεται τὸν ἡμαρτηκότα καὶ ἀναπλάττειν, καὶ ὅτι μένοντα καθαίρουσα μόνον, οὐδὲ τοῦθ' ἡμῖν ἔχει πόνων χωρὶς. Ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὴν τελετὴν οὐδὲν, ἀλλ' εἰς αὐτὴν ἔχει τὴν φύσιν τοῦ πράγματος καὶ τοῦ χρῆναι τοὺς ὑπευθύνους, ταύτῃ μὲν λουμένους, ἐκείνως δὲ δειπνοῦντας καθαίρεσθαι.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ δεῖσθαι πόνων ἐκεῖνο λέγω. Τὸ βάπτισμα μὲν μήπω οὐστάντας παραλαβὸν μηδὲ

δυναμιν ἡντινουῶν κεκτημένους ὑπὲρ τοῦ καλοῦ δρα-
 μείν, οὐ μάτην ἡμᾶς ταῦτα πάντα προίκα ἐργάζεται
 καὶ δέεται τῶν παρ' ἡμῶν οὐδενός, ὡς ἂν εἰσενεγκεῖν
 δυναμένους. Ἡ τράπεζα δὲ συσσετώσιν ἤδη καὶ
 ζῶσι καὶ δυναμένοι ἀρκεῖν ἡμῖν αὐτοῖς προκειμένη,
 χρῆσθαι τῇ δυνάμει καὶ τοῖς δοθεῖσιν ὄπλοις ἀφήσει,
 καὶ διώκειν τὰ γὰρ οὐκέτι κομιζομένους οὐδ' ἐλκο-
 μένους, ἀλλ' αὐτοὺς οἰκοθεν καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν
 ὀρμῶντας καὶ κινουμένους, ὡς ἂν ἤδη τρέχειν ἐπι-
 σταμένους. Τί μὲν γὰρ εἶδει καὶ ποιῆσαι λαθεῖν, οἷ-
 οὐκ εἶδει χρῆσασθαι; τί δὲ βωυνύνα καὶ καθοπι-
 ζεῖν τὸν οἶκον μέλλοντα καθεύδειν; Εἰ γὰρ μήτε τὴν
 ἀρχὴν γεννωμένοι μήθ' ὕστερον καθαίρεσθαι βου-
 λομένοις ἀγῶνων ἦν καὶ πόνων καιρὸς, οὐκ οἶδα
 ποῦ ἂν ἡμῖν αὐτοῖς ἐγενόμεθα χρήσιμοι, τί δ' ἂν ἦν
 ἔργον ἀνθρώπου τῶν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς δρῶντων
 ἀνηρημένων, μᾶλλον δὲ τί χεῖρον ἂν ἦν πράγματος,
 πραττόντων μὲν ἂν ἱπαινός ἐστιν οὐδὲ ἓν, πρὸς δὲ
 τὸ πονηρὸν ἐνεργῶν ἐχόντων ἐκάττοτε τὴν ψυχὴν;
 Διὰ ταῦτα εὐπορον ἔργων ἀνθρώπου εἶδει συγχωρηθῆ-
 ναι καὶ καιρὸν ἀγῶνων, τὸ γε τελείως ἀνδράσιν
 εἶναι παρὰ τῶν μυστηρίων ἤδη λαθοῦσι καὶ δυνα-
 μένοις τὸ τῇ φύσει προσῆκον ἔργον ἐργάζεσθαι. καὶ
 τῆς ἡμέρας φανεῖσης, ἣν ὁ Κύριος ἐποίησε, μετέτι
 καθεύδειν, ἀλλ' ἐπ' ἔργα χωρεῖν, καὶ ἦ φησι Δαβὶδ
 « Ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ
 τὸν ἀνθρώπον ἐξελεῖν ἕως ἑσπέρας. » Καθάπερ
 γὰρ μετὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἐρχεται νύξ, ὅτε οὐ-
 δαις δύναται ἐργάζεσθαι, οὕτω καὶ πρὸ ταύτης ἦν,
 ὅτε παντελῆς ἦν τοῦ πράττειν ἀδυναμία, καὶ οὐδεὶς
 ἦδει ποῦ δεῖ βαδίζειν, νυκτὸς ἐχούσης ἔτι τὴν γῆν,
 « ἐν ἧ. φησὶν, ὁ περιπατῶν οὐκ οἶδα ποῦ ὑπάγει »
 τοῦ ἡλίου δὲ ἀνασχόντος καὶ πανταχοῦ δεῖ τῶν μυ-
 στηρίων τῆς ἀκείνης χειροῦ, ἀνάγκη μηδεμίαν
 ἀνθρωπίνων ἔργων εἶναι καὶ πόνων ἀναβολὴν,
 ἀλλὰ σιτεῖσθαι τὸν ἄρτον τοῦτον ἐν ἰδρώτι τοῦ
 προσώπου τὸν ἡμέτερον ὡς ὑπὲρ ἡμῶν κλώμενον,
 ἕλλως θ' ὅτι τοῖς λογικοῖς ἀφώρισται μόνοις, καὶ ὁ
 φησὶν ὁ Κύριος, ἐργάζεσθαι τὴν « μένουσαν βρω-
 σιν, » ὅπερ ἐστὶ κελεύοντος, οὐκ ἀργούς οὐδ' ἀπρά-
 κτους, ἀλλ' ἐργαζομένους ἐπὶ τὸ δεῖπνον τοῦτο
 χωρεῖν. Εἰ γὰρ τοὺς ἀργούς καὶ τῆς ἀπολλυμένης
 τραπέζης ὁ τοῦ Παύλου νόμος ἀπάγει (« ὁ γὰρ
 ἀργός, φησὶ, μηδὲ ἐσθιέτω »), τίνων δεῖται τῶν ἔργων
 ὅτι μὲν οὖν οὕτως ἐχρῆν τῶν ἱερῶν ἄπτεσθαι
 δῶρων, καὶ τούτου χάριν πρὸ τῆς τελετῆς οἰκοθεν
 αὐτοὺς καθαίρεσθαι δεῖ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων
 ὅτι δὲ τοῦτο ἐστὶν οὐκ ἐλάττω μόνον τῶν ἄλλων μυ-
 στηρίων, ἀλλὰ καὶ μείζω δυναμένου, δῆλον ἐκεῖθεν.
 Πρῶτον μὲν γὰρ εἰ τοῖς βελτίοσιν ὁ Θεὸς τὰ μείζω
 δωρεῖται, ὅς τὸν ἔλεον ἴσθησι καὶ ζυγῶ τινι, τὸ τοῦ
 προφήτου, καὶ δικαιοσύνη πάντα ποιεῖ, πολλῶ δὲ
 καλλίους ἡμᾶς εὐποιεῖ, ἐτελεσμένους ἤδη καὶ που
 καὶ περὶ ἀρετῆς ἀγωνισαμένους, ἣ μηδὲ τὴν ἀρχὴν
 λουσαμένους, λείπεται καὶ τὴν χάριν ταύτην ἐκεῖνης
 εἶναι βελτίω καὶ τῶν δευτέρων ἀμεινόνων τοὺς
 μεμνημένους; συγγάγειν. Ἔστι δ' ἐκεῖνο μὲν τὸ βᾶ-

A currendum ulla virtute præditos accipiens, non
 temere in nobis hæc omnia gratis operatur, et a
 nobis nihil requirit, utpote qui conferre nihil
 possimus. Mensa autem proposita formatis jam,
 et viventibus, et valentibus nobis ipsis sufficere
 viribus, datique armis uti sinit, et bonum perse-
 qui, non jam portatos, neque tractos, sed ipsos
 sponte ac per nos concitatos atque commotos,
 velut jam gnaros currere. Quid enim referrebat
 facere ut acciperemus, quibus utendum non erat?
 Quid corroborare et armare domi dormiturum? Si
 enim neque primo nascentibus, neque postea
 purgari volentibus certandum et laborandum est,
 nescio quando nobis ipsis commendemus. Jam,
 quod hominis opus, si virtutis curriculum auferas?
 Immo vero quid opere nostro deterius, si nihil eorum
 quæ laudantur facientes, in improbitate animam
 continenter occupatam habeamus? Itaque locum
 operum hominibus, opportunitatemque certaminum
 concedere oportebat, qui quidem ut perfecti viri
 essent, a mysteriis jam accepissent, possenuque
 opus naturæ conveniens operari, et illucecente
 die, quem fecit Dominus⁶⁸, non dormire de cætero:
 sed ad opera incumbere, et ut David inquit: « Ad
 opus suum, et ad operationem suam exire usque
 ad vesperam⁶⁹. » Sicut enim post hunc diem venit
 nox, quando nemo potest operari⁷⁰, sic et ante
 hunc diem nox erat, quando summa erat operandi
 imbecillitas, et quo ambulandum esse, nemo
 sciebat, cum adhuc nox terras teneret, « in qua
 (ut est in Evangelio) qui ambulat, nescit quo
 vadat⁷¹. » Sole autem exorto, radiisque per
 sacramenta ubique diffusis, nullam operum labo-
 rumque humanorum dilationem perpeti par est:
 sed comedi panem hunc in sudore vultus nostrum,
 (quia pro nobis factum; præterea quia solie ratione
 utentibus destinatus est), et quod ait Dominus,
 operari cibum, qui permanet⁷²: quod est jubentis,
 ne otiosi nec inefficaces ad hanc cœnam venia-
 mus. Si enim otiosos Pauli lex etiam mensa
 intereunte excludit (« si quis laborare non vult,
 inquit, nec manducet⁷³ »), quibus operibus ad
 hanc mensam vocati egebunt?

D Sic igitur sacra dona attingenda, et ob hoc ante
 sacramentum per semet purgare se oportere, ex
 dictis liquet: quod non inferioris modo, sed etiam
 potentioris mysterii esse, iude apparet. Primum
 enim, si melioribus Deus majora donat, qui mise-
 ricordiam statuit, et juxta prophetam⁷⁴ in pondere
 et justitia omnia facit, multo magis melioribus
 nobis, utpote jam per sacramenta initiatis, et ob
 virtutem jam luctatis benefacit, quam prorsus
 non ablatis. Relinquitur ergo et gratiam hanc illi
 præstare, et initiatos donis secundis meliora
 consequi. Est autem illud baptismus, hoc cœna
 sacra, quam tanto perfectiorem existimare conve-

⁶⁸ Psal cxvii, 24. ⁶⁹ Psal. ciii, 25. ⁷⁰ Joan. ix, 4. ⁷¹ Joan. xii, 35. ⁷² Joan. vi, 27. ⁷³ II Thess. iii, 10. ⁷⁴ Isa. xlviii, 17.

nit, quanto eam obire valentibus majore præparatioe opus est. Haud enim æquum est, majus volenti cuilibet, minus per certamina aut sacramenta purgatis contingere : quin contrarium potius hinc conjectare fas est, putareque illud esse perfectius, quod nisi multis et generosis laboribus non emitur.

μη πολλῶν ἔργων καὶ γενναίων οὐκ ἔστιν ὠνήσασθαι.

Deinde et hoc sciendum, Christum, qui præbet epulum, certaminis nostri socium et adiutorem esse. Adjutor autem manum porrigit non jacentibus, non ægrotantibus, sed a robore et audacia firmis, et adversus adversarium animose beneque dimicantibus. Ipse enim Christus nobis operans, in unoquoque sacramento omnia fit, plastes, aliptes, opitulator, et abluens, et unguens, et nutriens. Ibi enim a principio membra fabricatur; hic spiritu corroborat; in mensa vero adest perfecte, et una certamen sustinet. Defunctis demum certamine munerator erit, et sanctis iudex sedebit laborum, quorum ipse pars magna fuit. Ad hæc cum viciores redimere oportebit, idem quoque corona erit. Ad agones igitur pro philosophia audendos, et ad excellentiam consequendam, flingens et unguens confert omnia simul certans, non omnia et tempore quidem certaminis nihil. Nec enim aliptem et plasten licitum quidquam prætermittere, quæ athletam parare ac disponere possunt, neque commilitonem communis ratio sinit in se omnia recipere, et alium quidem delicias facere perpeti, ipsum solum ad certamen aggredi. Atqui nec ipsum qui certaminis præmia proponit, aut qui ipsemet corona est, ungeri certatores, aut formare, aut medici partes agere decet : nec victoriæ, aut fortitudinis, aut roboris, aut virtutis cujuscunque alterius quidquam athletis apponere : sed solum quæ est, et enituit, eam condecorare nosse. Est autem fortibus melius coronari, quam certando vincere, et melius vincere, quam formari atque ungi. Hæc enim propter victoriam sunt, victoria propter coronas quaeritur. Quod si hoc signum est imperfectæ inferiorisque sortis, non ex omni parte purgare, nec præparare ac fugere, extremus beatitudinis terminus potiri, et sub velamine in sacra mensa ejus participem fieri, quasi mensa et præparationem quamdam, et purgationem haberet, coronarum vero ex his neutrum. Quæ cum ita sint, mirandum non est, si cœnæ mysterium, quamvis perfectius, minus tamen purget. Insuper etiam præmium est hoc donum. Hujusmodi autem præmia non constituunt neque faciunt fortissimos, sed ostendunt et ornant. Non enim in cœna purgatio tantum et auxiliator, sed et præmium est Christus, quod certamine perfunctis reportandum est. Quid enim aliud sanctis pro laboribus in hoc ævo toleratis dignius rependatur, quam Christum accipere et cum eo esse, Et Paulus emigrationem post cursum illum in hoc ex-

πτισμα, τοῦτο δὲ τὸ δειπνον τὸ ἱερὸν, ὃ τραπεζοῦτο τελειώτερον ἠγείσθαι προσήκειν, ὅση μείζονος δεῖ τοῖς προσελθεῖν βουλομένοις παρασκευῆς. Οὐ γὰρ εἰκός, τὸ μείζον μὲν τοῖς βουλομένοις ἅπασιν, τὸ δ' ἑλαττον τοῖς ἀγῶσιν ἢ μυστηρίοις καθηραμένοις εἶναι; τούναντίον μὲν οὖν ἐντεῦθεν εὐλογον τεκμαίρεσθαι καὶ τελειώτερον ἔχειν ἐκεῖνο νομίζειν, ὃ

Ἐπειτα κάκεινο χρῆ συνιδεῖν, ὅτι συναγωνιστῆς ἔστιν ἡμῖν ὁ Χριστὸς εὐωχῶν, ὃ δὲ συναγωνιστῆς χεῖρα δίδωσιν οὐ κειμένοις οὐδὲ νοσοῦσιν, ἀλλὰ βώμης μὲν καὶ τὸλμης ἔχουσιν εὖ, πρὸς δὲ τὸν ἀταγωνιστὴν γενναίως καὶ καλῶς ἰσταμένοις. Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἐνεργῶν ἐν ἐκάστῃ τῶν μυστηρίων πάντα γίνεται, πλάστης, ἀλείπτῃς, συναγωνιστῆς; τὸ μὲν λούων, τὸ δὲ χρίων, τὸ δὲ τρίψων. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τὰ μέλη δημιουργεῖ, ἐνταῦθα δὲ τῷ πνεύματι βρώνυσιν, ἐπὶ δὲ τῆς τραπέζης σύνεστιν ἀκριβῶς καὶ συνδιαφέρει τὸν ἄθλον, μετὰ δὲ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀθλοθέτης ἔσται καὶ καθ' εἰδέται τοῖς ἀγίοις κριτῆς ὧν ἐκοινωνήσε πόνων εἶτα καὶ νίκης, τοὺς ἀποδοειγμένους ἀναδῆσαι δεῖσαν, καὶ στέφανός ἐστιν ὁ αὐτός. Πρὸς τοίνυν τὸ θαρβῆσαι τοὺς ὑπὲρ φιλοσοφίας ἀγῶνας καὶ διενεγκεῖν δυνηθῆναι, πλάττων μὲν καὶ ἀλείφων πάντα δίδωσι, συναγωνιζόμενος δὲ οὐ πάντα, ἐπὶ δὲ τοῦ καιροῦ τῶν ἄθλων οὐδέν. Οὕτε γὰρ τὸν ἀλείπτῃν καὶ πλάστην εὐλογον παραλιπεῖν τι τῶν διαθεῖναι τὸν ἀγωνιστὴν δυναμένων, οὕτε τὸν συναγωνιστὴν ὃ τοῦ κοινοῦ διδωσι λόγος εἰς ἑαυτὸν τὸ πᾶν ἀνελέσθαι, καὶ τὸν μὲν ἐπιτρέπειν τρυφῶν, αὐτὸν δὲ μόνον ἀποδύεσθαι, καὶ μὴν οὐδὲ τὸν ἀθλοθέτην ἢ τὸν στέφανον αὐτὸν ἀλείφειν εἰκός, ἢ πλάττειν ἢ τὰ τοῦ ἱατροῦ ποιεῖν, οὐδέ τι προστιθέναι νίκης ἢ ἀνδρείας ἢ βώμης ἢ ἀρετῆς ἢ τινοσοῦν ἄλλης τοῖς ἀθληταῖς, ἀλλὰ τὴν οὖσαν μόνον καὶ φανεῖσαν εἰδέναι, κοσμεῖν. Ἔστι δὲ τοῖς ἀριστεύσιν ἄμεινον μὲν τὸ στεφανοῦσθαι τοῦ νικᾶν ἀγωνιζομένους, ἄμεινον δὲ τὸ νικητὰς εἶναι τοῦ πλάττεσθαι, τὸ μὲν γὰρ ὑπὲρ τοῦ νικᾶν, ἢ νίκης δὲ τῶν στεφάνων ἕνεκα ἀλλ' εἰ τοῦτο σημεῖον ἦν ἀταλοῦς καὶ τῆς ἐλάσσονος μοίρας, τὸ μὴ πάντῃ καθαίρειν μηδὲ παρασκευάζειν καὶ πλάττειν, ἤττον ἂν ἦν εἰς εὐδαιμονίαν ὃ τελευταῖος τῆς μακαριότητος ὁρος. Λέγω δὲ τὸ τυχεῖν Θεοῦ στεφανοῦντος τοῦ μετὰ παραπετασμάτων ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτοῦ μετέχειν, ὡς τῆς μὲν τραπέζης καὶ παρασκευῆς ἐχούσης τινα καὶ καθαρῆς, τῶν στεφάνων δὲ τούτων οὐδέτερον. Διὰ τὰ ταῦτα οὐ χρῆ θαυμάζειν, εἰ τελειότερον ἂν μυστήριον τὸ δειπνον ἤττον οἶδε καθαίρειν, ἄλλως τε πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ἄθλόν ἐστι τοῦτ' ἐπὶ τῶν τοιοῦτων δὲ τὸ χρῆμα τῶν ἄθλων οὐ καθίστησιν οὐδὲ ἐργάζεται τοὺς ἀριστούς, ἀλλ' ἀναδεικνύσι καὶ κοσμεῖ. Οὐ γὰρ καθάρσιον ἐν τῷ δειπνῷ καὶ συναγωνιστῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ γέρας ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὃ δεῖ λαβεῖν ἀγωνισαμένους τί γὰρ ἄλλο τοῖς μακαρίοις ἀπὲ τῶν ἐνταῦθα πόνων ἢ τὸ λαβεῖν Χριστὸν καὶ συνεῖναι; Καὶ Παῦλος μετὰ τὸν δρόμον ἐκείνον τὴν ἐνθῆνδε ἀνάλυσιν εἰς τοῦτο λήγειν ἔσχατον ἔφη τὸν τοῦ Χρι-

στοῦ συνουσίαν · « Ἀναλῦσαι γὰρ, φησί, καὶ οὖν Ἀ Χριστῷ εἶναι πολλῶ μᾶλλον κρείσσον » τοῦτο δὲ τὸ τῆς τραπέζης ἔργον διαφερόντως. Εἰ γὰρ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις μυστηρίοις ἔστιν εὐρεῖν τὸν Χριστὸν, ἀλλ' ὥστε τῷ λαβεῖν παρασκευασθῆναι πρὸς τὸ δουρῆθῆναι συνεῖναι, ἐνταῦθα δὲ ὥστε ἤδη καθαρῶς λαβεῖν καὶ συνεῖναι τοῦ γὰρ τῶν ἄλλων τὸ ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα καὶ τὸ μένειν μὲν ἐν αὐτῷ, μένοντα δὲ ἔχειν αὐτὸν, ὑπὲρ οὗ δοκῶ καὶ Χριστὸς αὐτὸς τὴν μακαριότητα τῶν δικαίων δεῖπνον εἶναι φησιν, αὐτὸν ἔχον διακονοῦντα.

Οὕτω μὲν οὖν ἄθλον ἔστιν ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος ἐπει δὲ οἱ τοῦτο δεχόμενοι τὸ δῶρον τὴν γῆν ἐτι πατοῦσι καὶ ὀδοποροῦσι, καὶ διὰ τοῦτο καὶ κονίζονται καὶ προσκόπτουσι καὶ ληστῶν δεδοικασί χεῖρας, πρὸς τὴν παρούσαν χρεῖαν αὐτοῖς εἰκότως ἀρκεῖ καὶ τὴν ἰσχὺν ἀνέχει καὶ ἡγεμῶν ἐστὶ καὶ καθαίρει, ἕως καταλύσουσιν, οὗ κατὰ τὸν Πέτρου λόγον καλὸν εἶναι τὸν ἀνθρώπον, ὅπου τῶν ἄλλων μὲν οὐδεμία χώρα, ἐν καθαρῷ πραγμάτων χωρίῳ μένουσιν ἤδη, μόνον δὲ στέφανός ἐστιν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς συνὼν καθαρῶς. Οὐκοῦν ὡς μὲν καθάρσιον καὶ πρὸς τοῦτο συστῆν ἐξ ἀρχῆς μολυσμοῦ παντὸς ἀπαλλάττει, ὡς δὲ κοινωνὸς ἡμῖν τῶν ἀγίων, ὧν ἡγεμῶν ὑπήρξε, πρωτότοκος εἰς τοὺτους ἀποδυσάμενος ἰσχὺν κατὰ τῶν πολεμούντων παρέχει ὅτι δὲ καὶ γέρας οὐκ ἀνευ πόνων, δ τὸίνυν ὡς ἄθλον ἔχει τὸ δεῖπνον καὶ ὡς ἐσχάτη μακαριότης, τίν' ἔχει λόγον, ὡς ἐλάττω δυναμένου ποιεῖσθαι τεκμήριον; Τὸν Ἰσον δὲ τρόπον χρῆ καὶ περὶ θατέρου ψηφίζεσθαι καὶ νομίζειν, τῇ C τελειότητι τοῦ μυστηρίου μὴ πολεμεῖν. Οὐ γὰρ ὅτι μέγα δύναται, τὴν ἀμαρτίας διεφθαρμένον οὐκ ἀναπλάττει, ἀλλ' αὐτὸν μὴ δυνάμενον ταῦτα δέξασθαι καὶ παθεῖν, ὅτε τὴν πρώτων ἐτι φέροντα πλάσιν, ἡπερ ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρηται λόγοις, ἦν ἀφανίσαι καὶ τῶν ψυχῶν ἐξελεῖν τῶν ἀπαξ βαπτισαμένων, οὐδὲ τῆς ἐσχάτης ἐστὶ πονηρίας οὐδ' ἂν αὐτὴν ἀρνησασθαι τολμήσωσιν, ἦν ὡμολόγησαν τῷ κοινῷ Δεσπότην δουλείαν, ὡς οὐδὲ τῆς ἄκρας φιλοσοφίας ἢ ψιλῆς τῆς ὁμολογίας δουρῆσις ἐνθεῖναι, ἐπειθ' ὅτι καὶ καθόλου κρείττων ἐστὶν ὁ ἀνθρώπος ἢ θεθνάαι καὶ συντετριφῆθαι, τοῦτο δὲ χωρὶς οὐκ ἦν ἀναπλάττεσθαι. Καὶ γὰρ ὁ μὲν θάνατος τοῦ παλαιοῦ κόμματος, καὶ οὗτος ὁ δυνάμενος ἀποθνήσκειν, ὃν ἀνέδωκεν ὁ χεῖς, « Ἡ γὰρ ἀξίτη, φησὶν Ἰωάννης, πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων καίεται » ὁ δὲ λελομμένος ἤδη τὸν νέον φορεῖ, οὐκοῦν πῶς μὲν ἀποθνήσκειται πρὸς τὸν Ἀδὰμ ἡρμωσμένους, ὃς οὐκέτι ἀποθνήσκει; Ἀνθ' ὅτου δ' ἂν ἀποθάναι, ὃν ὑπὲρ τοῦ λαβεῖν εἶδει θεθνάαι, τοῦτον ἐτι φέρον ἐν τῇ ψυχῇ; Τοῦτο δὲ οὐδ' ἀπ' αὐτοῦ λαβεῖν ἔξεστιν τοῦ λουτροῦ πῶς οὖν ἂν γένοιτο τῶν τελετῶν ταύτης ἐκείνη τούτῳ βελτίων, ὃ παρ' ἀμφοῖν ὁμοίως οὐκ ἐστὶν εὐρεῖν; Οὐ γὰρ οὐδ' αὐτὸ δύναται τὸ βάπτισμα τοῖς ἤδη περιόντας καὶ πεπλασμένους αὐτοῖς ἀναγεννῆν, ὃ τε ἑρδὸς θεσμὸς οὐδένα διὰ ταῦτα δι' ἔλουσιν ἀνθρώπον, οὐ τύπον τινὰ σώζων καὶ τάξιν, ἀλλ' ὅτι διὰ κατὰ ταῦτα γεννηθῆναι τῶν ἀμυγάνων.

tremum desinere ait, nempe cum Christo vivere et versari. « Dissolvi, inquit, et cum Christo esse, multo magis melius ». Quod hæc inensa præstat insigniter. Etsi enim in aliis quoque mysteriis Christum invenire licet, sed eatenus, ut præparationem inde feramus, quo cum eo esse possimus. Hic autem, ut jam pure eum accipiamus, et cum illo simus. Ubi enim in aliis reperias unum corpus et unum spiritum, et manere in ipso, manentemque vicissim habere in seipso? Propter hoc, ut arbitror, etiam Christus ipse beatitudinem justorum cœnam nuncupavit, in qua ipse ministraret.

Sic igitur panis vitæ præmiū est. Quoniam vero donum istuc suscipientes terram adhuc calcant, et ut viatores pulvere inquinantur, et pedibus offendunt, grassatorumque manus timent, pro præsentī necessitate ipsis plane sufficit hic panis, et vires sustentat, et dux est, et purgat, donec divertant, ubi secundum Petri verba ⁷⁶ bonum est hominem esse, ubi aliis nullus locus, in regione a negotiis molestis libera jam manentibus, solu autem corona ipsis Christus est, cum eis familiarissime versans. Igitur ut purgandi vim habens, et ad hoc a principio institutum, inquinamento omni liberat. Ut autem nos in certaminibus adjuvat, quorum ipse Christus dux fuit ante, primus ad ea aggressus, robur adversus oppugnantes largitur. Quia vero etiam præmiū est, labores quibus debeat postulat. Qui igitur cœnam ut præmiū, et ut supremam beatitudinem habet, quomodo cæteris minus posse nihilominus conijciat? Idem de altero discernendum, existendumque perfectioni mysterii non repugnare. Non enim quia non multum potest, peccatis perditum non refligit, sed quia cum primam formationem seu characterem adhuc ferat, alio insigniri nequit, sicut ante dictum est; quem delere et ex animabus semel baptizatorum eradere, nec extremæ quidem improbitatis est, nec id poterunt, quamvis pactam communi Domini servitute abnegare non dubitaverint, quem illis nec summa philosophia, nec nuda confessio imitari primere potuit. Deinde quia universe melius esse hominem esse, quam mortuum et contritum esse, sine quo nondatur reflectio. Etenim mors est veteris monetæ, et hic est qui mori potest, quem pulvis produxit: « Securis enim, inquit Evangelista, ad radicem arboris posita est », ablutus autem, jam novum hominem portat. Quomodo igitur morietur, Adamo adhuc conjunctus, qui amplius non moritur? Et pro quo tandem moreretur, cum pro quo accipiendo mori oportebat, eum adhuc in anima gestet? Hoc autem nec ab ipso lavacro consequi licet. Qui ergo hoc mysterio illud sit melius, in eo, quod æque in neutro invenitur? Nec enim ea baptismi vis est, ut jam exstantes et formatos denuo generare queat; et sacra lex neminem idcirco bis abluit, neque id disciplinæ et ordinis gratia, sed quod bis in eodem generari sit impossibile.

⁷⁵ Philipp. 1, 23. ⁷⁶ Matth. xvii, 4. ⁷⁷ Matth. iii, 10.

Atqui, occurreret aliquis, hic est baptismus, si religionem coram persecutoribus confessus moriari. Quid igitur multi aquis initiati, et hoc stadium decurrerunt, et alterum hoc lavacrum susceperunt? Huic quæstioni ita occurremus. Quid ad Christum se adungere, et una cum eo vivere instituerunt, eos commendat, quod illius manu præclare ficti formatique sunt. Commendat etiam, quod per virtutem ipsi per semetipsos, et per laudatos agones accesserunt. Aqua igitur baptizari, hominem singit, et id unum potest; mors pro Christo oppetita, sine dubio utrumque potest, et quod aqua dare valet, et quod a nobis præstandum est. Proinde nondum initiatis propositum est quidem baptismus, et fictio, testimonium de Christo, et sepultura cum Christo, in quibus baptismi finis et scopus est. Proposita est item virtus, sudoribus pro bono illo supremo adipiscendo, et extrema tolerantia laborum plena. Initiatis porro primum non contingit, qui jam ficti formatique sunt et vivunt: secundum contingit. Etenim exercitationem pietatis, et virtutem, et an Christum ioverimus et amemus super omnia quæ amari possunt, et firmissimam spem in illum, hæc, inquam, ferrum, et ignis, et gravissima quæque tormenta manifeste ostendunt. Horum causa baptismate semel initiatos eodem rursus uti minime fas est, cum donare non plus queat, quam quod inde acceptum retinemus. At martyrium subire etiam atque etiam fas, quod non solum generare et formare, sed etiam coronas ob facta generosa plectere novit: et propterea profanis adhuc ambo, initiatis alterum tribuitur. Nihil enim novum, cum quid ad utrumque est utile, eos qui utroque non indigent, propter alterum uti, et id solum quo egebant adipisci: siquidem et sacra mensæ dona purgare, qui ea nondum susceperunt, et jam purgatos illuminare consueverunt. Et tamen nihil obstat quin ob alterum ad mysterium accedant, qui prius obinuerunt. Et de his satis.

καὶ ὁμοῦ οὐδὲν κωλύει, περὶ τοῦ δευτέρου προσιέναι τῷ

Sed unde huc delapsa est oratio, quod perfectam hominum erga Deum communionem operatur, sive rem illam patriam, sive filiorum adoptionem, sive utrumque velimus appellare, sacra cœna est: quod nos Christo arctiore cognationis vinculo astringit, quam parentibus ex ipsis natos esse. Neque enim exile quoddam corporis initium, et modicam sanguinis materiam nobis præstruit, sed corpus sanguinemque perfecte nobis communicat. Neque tantum est vitæ causa, ut parentes, sed etiam vita ipsa. Neque ideo dicitur vita, quia vitæ causa sit, quomodo apostolos lucem nominavit, quia luminis duces auctoresque nobis fuerunt⁷⁸; sed quia quo vere vivere licet, ipsemet est, ipsa vita, quando et sibi adherentes ac deditos sanctos ac justos facit, non solum instituens ac docens, quæ oportet, et animam ad virtutem exercens, quamque illa facultatem ad veram rationem habet, in opus educens:

Καὶ μὴν εἴποι τις ἄν, τοῦτο ἐστὶ βάπτισμα τὸ τῆν ὀρθότατον τοῖς δὲ ὡκταῖς ἐπιδειξάμενον ἀποθνήσκειν τί οὖν πολλοὶ τῶν ἐπὶ τοῦ ὕδατος τετελεσμένων καὶ τοῦτον ἦλθον τὸν δρόμον, δεύτερον τοῦτο δεξάμενοι τὸ λουτρὸν; Ἄλλ' ἐκεῖνό γε πρὸς ταῦτα ἐστὶν εἰπεῖν. Ὡς ἄρα τῷ Χριστῷ τοὺς συνελθεῖν καὶ συζησαι προσηρημένους συνίστησι μὲν τὸ πρὸς τὴν καλὴν πλάσιν ὑπὸ τῆς χειρὸς ἐκείνης· πεπλαῖσθαι, συνίστησι δὲ τὸ δι' ἀρετῆς αὐτοὺς παρ' ἑαυτῶν ἀφικέσθαι καὶ τῶν ἐπαινουμένων ἀγῶνων, τὸ μὲν οὖν ὕδατι βάπτισθῆναι πλάττει τὸν ἀνθρώπον, καὶ τοῦτ' αὐτὸ δύναται μόνον, ὃ δ' ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατος δηλῶς ἐστὶν ἀμφοτέρων ἔχων, ὃ τε χορηγεῖν οἶδε τὸ ὕδωρ καὶ ὃ παρ' ἡμῶν ἐισφέρεισθαι δεῖ. Καὶ τοίνυν τοῖς μὲν μήπω μεμνημένοις ἐστὶ μὲν βάπτισμα καὶ πλάσι; τῷ Χριστῷ καὶ μετὰ Χριστοῦ καὶ μαρτυροῦσι καὶ θαπτομένοις, ἐν οἷς ὁ τοῦ βαπτίσματος ἐστῆκεν ὄρος, ἐστὶ δὲ ἀρετῆ τῶν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ γέμων ἰδρώτων καὶ καρτερίας τῆς ἐσχάτης· τοῖς δὲ τετελεσμένοις τὸ μὲν πρῶτον οὐ γίνεται πλασθεῖσιν ἤδη καὶ ζῶσι, τὸ δεύτερον δὲ, καὶ γὰρ γυμνάσιον εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς ἀπόδειξις, καὶ τοῦ τὸν Χριστὸν εἰδέναι καὶ φιλεῖν μὲν ὑπὲρ ὃ τι φιλητὸν ἅπαν, τῶν ὅ εἰς ἐκεῖνον ἑλπίδων μηδὲν ἀσφαλίστερον ἄγχι, πείρα σαφῆς σιδήρω καὶ πυρὶ καὶ τοῖς μὲν βρασιότατοις δοκιμασθεῖσα. Καὶ τοῦτων ἕνεκα τῷ βαπτίσματι τοὺς ἄπαξ μεμνημένους αὐτῆς θεμιτὸν ἦκιστα χρῆσθαι, δωρεῖσθαι μηδὲν πλέον, οὐ λαβόντες ἐκεῖθεν ἔχοντες, δυναμένω, τῇ μαρτυρίᾳ δὲ καὶ πάνυ μὴ μόνον γενῶν καὶ πλάττειν, ἀλλὰ καὶ στεφάνους αὐτοῖς ἀπὸ γενναίων ἔργων πλέκειν ἐπισταμένη, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς μὲν ἀμυήτοις ἀμφοτέρα κεκτημένη, τοῖς μεμνημένοις δὲ θάτερον. Καὶ τὸν γὰρ οὐδὲν, ἑαυτὴν συντελεῖ πρὸς ἄμφω παρεχομένη τοὺς ἀμφοτέρων μὴ δεομένους ὑπὲρ θατέρου χρωμένους τυγχάνειν, οὐ δέονται μόνου, ἐπει καὶ τὰ τῆς ἱερᾶς δώρα τραπέζης οἶδε μὲν καθαίρει τοὺς μήπω τοῦτο δεξαμένους, δύναται δὲ φωτίζειν τοὺς ἤδη κεκαθαρμένους μυστηρίω τοὺς τὸ πρῶτον ἔχοντας. Καὶ τοῦτων μὲν ἅλις.

Ἄλλ' ὅθεν ἡμῖν ὁ λόγος ἐπὶ ταῦτα προήχθη, τῆν παντελῆ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεόν, ὅπερ ἐργάζεται, κοινωνίαν, εἴτε λατρίαν τὸ πρῶτον χρῆ καλεῖν, εἴτε υἰοθεσίαν εἴτε καὶ ἄμφω ταῦτα, τὸ ἱερὸν ἐστὶν δεῖπνον, ὃ συγγενεῖς ἡμᾶς τῷ Χριστῷ ποιεῖ μᾶλλον ἢ τὸ παρ' αὐτῶν φῦναι τοῖς γεγεννημένοις αὐτοῖς. Οὕτε γὰρ ἀμυδρὰν τινα σώματος ἡμῖν καταβάλλεται κρηπίδα καὶ μικρὰς αἵματος ἀφορίας, ἀλλὰ τελείων αὐτῶν ἡμῖν κοινωνεῖ, οὕτε ζωῆς αἴτιος μόνον ὡσπερ οἱ γεγεννηκότες, ἀλλὰ καὶ ζωῆ, καὶ οὐ τούτῳ δὴ λέγεται ζωῆ τῷ ζωῆς αἴτιος εἶναι, ὅν τρόπον φῶς ἐκάλει τοὺς ἀποστόλους, ὅτι φωτὸς ἡμῖν κατέστησαν ἡγεμόνες, ἀλλ' ὅτι ᾧ ζῆν ἐστὶν ὡς ἀληθῶς, αὐτὸς ἐστὶν αὐτῆ ἡ ζωῆ, ἐπει καὶ ἁγίους τοὺς αὐτῷ προσκειμένους ἀπεργάζεται καὶ δικαίους, οὐ μόνον παιδεῶν καὶ διδάσκων ἂ δεῖ, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἀσκήων τὴν ψυχὴν, καὶ ἣν ἐκείνη πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον δύναμιν ἔχει, πρὸς ἐνέργειαν ἔχων, ἀλλὰ

⁷⁸ Matth. v, 14.

καὶ αὐτὸς γινόμενος αὐτοῖς δικαιοσύνη ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀγιασμός. Τοῦτον γὰρ μάλιστα τὸν τρόπον τοῖς ἁγίοις τοῦτ' αὐτὸ τὸ μακαρίους καὶ ἁγίους εἶναι συμβαίνει τοῦ συνόντος ἕνεκα μακαρίου, δι' ὃν ἀπὸ μὲν νεκρῶν ζῶσι, σοφοὶ δὲ ἀπὸ ἀνοήτων, ἅγιοι δὲ καὶ δίκαιοι καὶ υἱοὶ Θεοῦ ἀπὸ μιαρῶν καὶ πονηρῶν κατέστησαν δουλῶν. Οἴκοθεν γὰρ αὐτοῖς καὶ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως καὶ σπουδῆς, ἐξ ὧν ἂν κυρίως ταῦτα καλοῖντο, γέγονεν οὐδὲ ἐν, ἀλλὰ καὶ ἅγιοι διὰ τὸν ἅγιον, καὶ δίκαιοι καὶ σοφοὶ διὰ τὸν συνόντα δίκαιον καὶ σοφόν καὶ ὅλως εἰ τις ἀληθῶς ἐν ἀνθρώποις τὰ μεγάλα καὶ σεμνά ταῦτα δίκαιός ἐστιν ἀκούειν, τὴν ἐπωνυμίαν ἐκείθεν ἔχει μάλιστα μὲν, ὅτι τὰ γε οἴκοθεν καὶ παρ' αὐτῶν τοσοῦτον ἀπέχει, δίκαιος αὐτοῦς ἀπαργάζεσθαι καὶ σοφός, ὥστε πονηρία μὲν αὐτοῖς ἡ δικαιοσύνη, μωρία δὲ σαφής ἢ σοφία· ἔπειτα, εἰ καὶ τὰ μάλιστα σεμνοῦς ἐποίει καὶ κόσμον ἡμῖν εἶχεν ἡ ἀρετὴ, δι' ὧν πρὸς τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην καὶ τὴν σοφίαν οἰκειῶς ἔχομεν μᾶλλον ἢ τὴν ἀνθρωπείαν, καὶ ἦν ἡμῖν ἐνέθηκεν ἡ σπουδὴ, καλεῖσθαι μᾶλλον ἀπὸ ταύτης ἢ ἐκείνης εἰκὸς ἂν εἴη. Καθάπερ γὰρ οὐ τῶν ἐξωθέν ἐσμεν ἐπάνυμοι καὶ τῶν ἀλλοτριῶν, ἀπὸ δὲ τῶν οἰκειῶν, καὶ ἅπερ ἡμῶν ἐνεσι τῇ φύσει, καὶ διατίθεσθαι καὶ καλεῖσθαι συμβαίνει (οὐ γὰρ ἡ οἰκία καὶ τὸ ἱμάτιον πρὸς τοῦτο ἡ ἐκείνο τὸ ἦθος πλάσσειν ἂν, οὐδ' ἂν πονηρίας ἢ ἀρετῆς ὀνόματος μεταβολὴν)· οὕτω τῶν οἰκειῶν αὐτῶν ἐκεῖνα διατίθει μᾶλλον καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ποιεῖται κοινήν, ἢ μᾶλλον ἡμέτερα· τὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἡμέτερα μᾶλλον ἢ περὶ τὰ ἡμῶν αὐτῶν. Οἰκία μὲν γὰρ, ὅτι μέλη καὶ υἱοὶ καθέσταμεν καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ πνεύματος αὐτῷ κοινωνοῦμεν, ἔγγιον δὲ ἡμῖν οὐ τῶν ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν ἀπὸ τῆς φύσεως περιγενομένων, ὅτι συγγενέστερος ἡμῖν ἐδείχθη καὶ τὸ γεγεννηκότων αὐτῶν. Διὰ ταῦτα γὰρ οὐδὲ τὴν ἀνθρωπείαν εἰσενέγκαι φιλοσοφίαν, οὐδὲ μέχρι τούτων στήναι τῶν ἀθλῶν, ἀλλὰ ταύτην μὲν ζῆσαι τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν τὴν καινὴν, ἐκείνην δὲ ἐπιδείξασθαι τὴν δικαιοσύνην ὑπόχρεω καθέσταμεν πάντες. Οὐκ ἂν εἰ μὴ ταύτη προσήκομεν μᾶλλον καὶ διαφερόντως πρὸς ἡμῶν ἦν διὰ τοῦτο γὰρ « Τῷ Χριστῷ συνετάφημεν διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἵνα ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν, » καὶ πρὸς Τιμόθεον « Ἐπιλαβοῦ, φησὶ Παῦλος, τῆς αἰωνίου ζωῆς, » καὶ « Γίνεσθε ἅγιοι κατὰ τὸν καλέσαντα ἅγιον » καὶ « Γίνεσθε οἰκτίρμονες, οὐ τὸν ἔλεον τὸν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὁμῶν οἰκτίρμων ἐστὶ » καὶ « Ἀγαπάτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. » Ἡ φιλίᾳ Παῦλος ἐφίλει ἐν σπλάγγνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅθεν καὶ ὁ Σωτὴρ αὐτὸς τοὺς μαθητὰς εἰρήνην ἀγειν κελεύων αὐτὴν ἐντίθεισιν αὐτοῖς τὴν εἰρήνην τὴν ἑαυτοῦ· « Εἰρήνην γὰρ, φησὶ, τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, » καὶ πρὸς τὸν Πατέρα « Ἰνα, φησὶν, ἡ ἀγάπη, ἣν ἠγάπησάς με, ἐν αὐτοῖς ἦ. » Καὶ ὅλως καθάπερ ἡ γέν-

A sed et ipse illis factus a Deo justitia et sanctificatio⁷⁰. Tali enim maxime modo hoc ipsum sanctis, nempe beatos et sanctos esse, contingit, quod adest illis sanctus et beatus, propter quem ex mortuis viventes, ex stultis sapientes, ex servis improbis atque scelestis sancti et justii evadunt. A seipsis namque, et humana natura studioque nihil illis suppeditat, unde proprie sic appellantur, sed et sancti dicuntur propter sanctum, et justii et sapientes propter eum qui cum ipsis est justum et sapientem. Et absolute, si quis vere inter homines magna hæc et veneranda audire dignus est, inde hæc cognomenta adipiseitur : præsertim quando domestica, et quæ ab illis præstare possunt, tantum abest ut justos eos ac sapientes efficere queant, ut illorum justitia mera improbitas, et sapientia evidens stultitia sit. Deinde, etsi virtus inprimis venerabiles redderet et ornaret, quoniam tamen justitiam, et sapientiam quæ ex Deo est, familiarius et studiosius amplectimur quam humanam, ab illa potius quam ab ista nominari nos deest. Sicut enim non ab extraneis et alienis nomen trahimus, sed a propriis, et in natura nostra insitis, et afficimur et vocamur (non enim domus, aut vestis ad hos vel illos mores nos sinxerit; neque vitii aut virtutis nomen imponat) : ita illa divina magis animos nostros temperant, et nomen commune efficiunt, quæ magis nostra sunt. Quæ autem sunt Christi, nostra magis sunt, quam nostra ipsorum. Nostra sunt enim, quia membra, et filii facti sumus, eique carne, sanguine et spiritu communicamus. Propius autem nostra non iis tantum quæ ab exercitatione, sed jam etiam iis quæ a natura veniunt; quandoquidem, ut docuimus, interior nobis cum ipso quam cum parentibus cognatio est. Hac de causa nec humanam philosophiam invenit, nec istorum certaminum tenus nos progredi voluit, sed hanc in Christo vitam novam vivere, et illam exhibere justitiam obligamur omnes : quod non fecisset nisi hæc vita nobis foret aptior, officioque nostro præciare conveniret. Ob hoc enim : « Christo per baptismum consepulti sumus, ut novitate vitæ ambulemus⁷¹. » Et ad Timotheum : « Apprehendit vitam æternam⁷². » Et : « Estote sancti, juxta eum qui vocavit vos sanctus⁷³. » Et : « Misericordes, non misericordia humana, sed e sicut Pater vester cælestis misericors est⁷⁴. » Et : « Diligite invicem, sicut ego dilexi vos⁷⁵. » quo amore Paulus dilexit, « In visceribus Jesu Christi⁷⁶. » Unde et Salvator ipse discipulos pacem agitare jubens, suam ipsius pacem illis inmisit. Ait enim : « Pacem meam do vobis⁷⁷. » Et ad Patrem, « Ut, inquit, dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit⁷⁸. » Et plane sicut generatio divina quædam, et supra naturam est, sic et vita, et vivendi institutum, et philosophia, et omnia hæc, nova et spiritualia sunt. Atque hoc

⁷⁰ I Cor. 1, 30. ⁷¹ Rom. vi, 4. ⁷² I Tim. vi, 12. ⁷³ I Petr. 1, 15; Levit. xiv, 2. ⁷⁴ Luc. vi, 3. ⁷⁵ Joan. viii, 34. ⁷⁶ Philipp. 1, 8. ⁷⁷ Joan. xiv, 26. ⁷⁸ ibid. 27.

significans Salvator Nicodemo, « Quod natum est ex spiritu, inquit, spiritus est ⁸⁸. » Unde et Paulus, « Ut inveniar in illo, non habens meam justitiam, quæ ex lege est : sed quæ ex fide est Jesu Christi, quæ ex Deo est, justitia in fide ⁸⁹. » Docet autem Scriptura, hanc esse regiam vestem : nam nostra servilia sunt. Libertas porro et regnum, ad quod festinandum est, quomodo servorum præmia erunt? neque enim regno digni apparebunt, si nihil nisi servorum virtutem præstiterint. Sicut enim « corruptio incorruptionem non possidebit, oportet autem corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem ⁹⁰ : » ita nec servorum opera ad regnum illud nobis queant sufficere ; sed justitia ex Deo requiritur. Hæredem enim oportet esse filium, non servum : « Servus enim, inquit, non manet in domo in æternum ; filius autem manet in æternum ⁹¹. » Quamobrem unumquemque eorum qui ad hanc hæreditatem cernendam venerunt, prius abjecta conditione servi, filium se ostendere oportet ; quod est formam, et faciem Unigeniti indutos, cum hoc decore et elegantia Genitori nos sistere. Et hoc est a Filio Dei omni servitute liberari, vereque liberos esse ; quod Judæis Christum dicere voluisse intellige, cum dicit : « Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis ⁹². » Liberat enim, et qui servierant, filios Dei efficit ; quoniam ipse cum sit Filius, et omni peccato vacet, et corpus ipsis, et sanguinem, et spiritum, et sua omnia communia facit. Hac enim ratione nos et rediit, et liberavit, et deificavit, germanum, et liberum, et verum Deum seipsum nobis admiscens. Et sic Christum, qui vera est justitia, nostrum bonum, supra quam ipsa naturalia, sacra cœna nobis facit. Itaque et gloriamur bonis ejus, et quasi nostra essent recte facta, celebramus, indeque nominamur, si in commune permanemus. Et si quis vere sanctus et justus, et quodcumque tandem laudabilium audit, appellationem ex iis quæ a Christo sortitus est, accipit : « In Deo, inquit, laudabitur anima mea ⁹³. » Et : « Benedicentur in eo omnes gentes ⁹⁴. » Unde humanum nihil, sed quæ Christi sunt postimus : ut ea in animas nostras cum importaverimus, cum iis hinc discedamus, et ante coronas hanc philosophiam omni modo, et has novas divitias exhibeamus, nullo superaddito falso numismate, quoniam hanc solam ad promerendum regnum cœlorum apportare possumus. Quia enim præmium, quod pugna defuncti accipere debent, Deus ipse est, necessarium videtur sane præmio respondere, et divinos esse etiam agones, Deumque athleticis non solum alipten esse certaminumque auspicem, sed et ipsum in ipsis virtutis munere fungi. Et ita finem qui queritur cum præparatione, et præparationem cum fine congruere. Sicut enim in has terras nos mittens, nihil nobis fecit, nec exegit

Α νησις θεία τίς ἐστι καὶ ὑπερφυῆς, οὕτω καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ πάντα ταῦτα καινὰ καὶ πνευματικά. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Σωτὴρ Νικοδόμῳ, « Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, φησὶ, πνεῦμά ἐστι. » Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος, « Ἴνα εὐρεθῶ, φησὶν, ἐν αὐτῷ, μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην. » Ὁ δὲ λόγος οὗτοῦτο ἐστὶ τὸ βασιλικὸν ἱμάτιον· τὰ γὰρ ἡμέτερα δούλα, ἐλευθερία δὲ καὶ βασιλεία, πρὸς ἣν ἐπιγεσθαι δεῖ, πῶ; [ἂν γένοιτο δούλων; οὐ γὰρ] ἂν εἴη βασιλείας ἀξιῶς φανῆναι· κλέον οὐδὲν ἢ δούλων ἀρετὴν ἐπιδειξαμένους; Καθάπερ γὰρ « ἡ φόρα τῆς ἀφθαρσίας οὐκ ἂν γένοιτο κληρονόμος, δεῖ δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, » τὸν ἴσον τρόπον οὐδὲ τὰ τῶν δούλων ἔργα πρὸς τὴν βασιλείαν ἐκείνην ἀρκέσει δύναται· ἂν ἡμῖν, ἀλλὰ τῆς ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνης δεήσει. Ἰδὼν γὰρ εἶναι δεῖ τὸν κληρονόμον δούλον· « Ὁ γὰρ δούλος, φησὶν, οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ ὕἱος μένει εἰς τὸν αἰῶνα, » ἀνθ' ὧν ἕκαστον τῶν ἐπὶ τὸν κληρὸν τοῦτον ἀφ' ἑορμῶν πρότερον ἀποβαλόντα τὸν δούλον δεῖξαι δεῖ τὸν ὕἱον, ὅπερ ἐστὶ τὴν μορφήν· τοῦ Μονογενοῦς ἐπὶ τῶν προσώπων κομισαμένους μετὰ τούτου τοῦ κάλλους τῷ γεγεννηκότι φανῆναι· καὶ τοῦτο ἐστὶν ὑπὲρ τοῦ ὕἱου τοῦ Θεοῦ πάσης ἀφειθῆναι δουλείας καὶ ὡς ἀληθῶς ἐλευθέρους εἶναι, ὃ τῷ Χριστῷ νοεῖ τὸ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους εἰρημένον ἐκεῖνο, « Ἐὰν ὁ ὕἱος ὁμᾶς ἐλευθερώσῃ, οὕτως ἐλεύθεροι ἔσεσθε. » Ἄυσι γὰρ καὶ υἱοὺς Θεοῦ ποιεῖται τοὺς δούλους, ὅτι ὕἱος ὢν αὐτῶν καὶ πάσης ἐλευθέρους ἀμαρτίας καὶ σώμα αὐτοῖς καὶ αἷμα καὶ πνεῦμα καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα κοινὰ ποιεῖται· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον καὶ ἀνέπλασε καὶ ἐλευθέρωσε καὶ ἐθέωσε, τὸν ὑγιᾶ καὶ ἐλευθέρων καὶ ἀληθινῶν θεῶν ἐαυτὸν ἡμῖν ἀναμίξας, καὶ οὕτω τὴν ἀληθινὴν ὄντα δικαιοσύνην τὸν Χριστὸν, ἡμέτερον ἀγαθόν, καὶ πρὸ τῶν φυσικῶν αὐτῶν τὸ ἱερὸν ἐργάζετο δεῖπνον, ὥστε καὶ φιλοτιμούμεθα τοῖς αὐτοῦ καὶ ὡς ἂν αὐτοὶ κατωρθωκότες εὐδοκιμούμεν, καὶ καλοῦμεθ' ἃ γε ἐκεῖθεν, εἰ τὴν κοινωνίαν φυλάττομεν, καὶ εἴ τις ἀληθῶς ἄγιος καὶ δίκαιος καὶ ὁτιοῦν τῶν ἐπεινούμενων ἀκούσι, τὴν ἐπωνυμίαν ἐξ ὧν ἐκεῖνου τετύχηκεν, ἔλαβεν. « Ἐν τῷ Θεῷ γὰρ, φησὶν, ἐπεινεθῆσεται ἡ ψυχὴ μου, καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη »· ὅθεν τῶν ἀνθρωπίνων μὲν οὐδὲν, τὰ Χριστοῦ δὲ ἀπαιτούμεθα καὶ ἐνεργεῖν ἐπὶ τῶν ψυχῶν καὶ φέροντας ἀπέλθειν, καὶ ταῖσιν πρὸ τῶν στεφάνων ἐπιδειξασθαι τὴν φιλοσοφίαν ἐκ παντὸς τρόπου, καὶ τοῦτον τὸν καινὸν πλοῦτον, μηδὲν ἐπισαγαγόντας αὐτῷ τοῦ πονηροῦ κόμματος, ὡς μόνην ταῦτην οὖσαν ὑπὲρ τῆς ἐν οὐρανῷ βασιλείας ἀξιόχρεω φερόσαν. Ἐπεὶ γὰρ ἄθλον, ὃ δεῖ λαβεῖ ἀγωνισαμένους, ὁ Θεὸς ἐστὶν αὐτῶν, ἀνάγκη δὲ πρὸς τὸ γέρας ἀνάλογον ἔχειν, καὶ θεῖους εἶναι τοὺς ἀγῶνας, καὶ ὅθεν τοῖς ἀθληταῖς οὐ μόνον ἀλείπτῃν εἶναι καὶ τῶν

⁸⁸ Joan. iii, 6. ⁸⁹ Philipp. iii, 9. ⁹⁰ I Cor. xv, 50-53. ⁹¹ Joan. viii, 36. ⁹² Ibid. 36. ⁹³ Psal. xxi, 3. ⁹⁴ Gen. xii, 3.

ἀγώνων ἡγεμόνα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐν αὐτοῖς εἶναι τὸν κατορθοῦντα, ὥστε τὸν μὲν ζητούμενον τέλος τῆ παρασκευῆ, τῷ τέλει δὲ τὴν παρασκευὴν ἀκόλουθον εἶναι. Καθάπερ γὰρ εἰς τὴν γῆν πέμπων οὐδὲν ἡμᾶς ἐβρασεν οὐδ' ἀπήτησεν ὑπερφύλας, οὕτω πρὸς Θεὸν ἔγων καὶ τῆς γῆς ἀπαλλάττων οὐδὲν ἀφῆκεν ἔχειν ἀνθρώπινον, ἀλλ' ὡν ἡμῖν ἐδέξασε, πρὸς πάντα ἑαυτὴν ἤρμωσε, καὶ τῶν πρὸς τὸ τέλος ἐκεῖνο παρασκευάσαι δυναμένων οὐδὲν παρήκεν ἀργὴν ἑαυτοῦ. Ἔστε γὰρ ἀρβώστιαν εἴποι τις ἂν τὸ ἡμέτερον τοῦτο καὶ λατρεῖαν, οὐκ αὐτὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κάμνοντα μόνον καὶ ὀφθαλμῶν ἤξιωσε καὶ χειρὸς, καὶ ὡν ἔδει πρὸς τὴν θεραπείαν αὐτουργὸς ἦν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ φάρμακον καὶ ἡ δίαίτα καὶ ὅτιοῦν ἄλλο τῶν πρὸς ὕγιαν φερόντων αὐτὸς ἐγένετο, ἔστε ἀνάπλασις ἐστίν, ἐξ ἑαυτοῦ καὶ τῶν οικειῶν σαρκῶν τὸ ἐνδόξον ἀνακαλεῖται, καὶ ὁ τοῦ διασφαρέντος ἡμῖν ἀντεισῆγαγεν, αὐτὸς ἦν. Οὐ γὰρ, ὅθεν ἐπλασεν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀνέπλασεν ὕλης, ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἐποίησε χυῖν λαβῶν ἀπὸ τῆς γῆς, ὑπὲρ δὲ τοῦ δευτέρου τὸ οικεῖον ἔδωκε σῶμα, καὶ τὴν ζωὴν, ἀνακτώμενος οὐ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῆς φύσεως ἐστῶσαν ποιεῖ καλλίω, ἀλλὰ τὸ αἶμα ἐγγέγων ταῖς τῶν μεμυημένων καρδίαις τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν αὐτοῖς ἀνατέλλει. Τότε μὲν γὰρ ἐνεφύθησε, φησὶ, πνοὴν ζωῆς, νῦν δὲ τοῦ Πνεύματος ἡμῖν αὐτοῦ κοινώνει· καὶ γὰρ, « Ἐξαπέσταυλε, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν κρᾶζον· Ἄδδδ ὁ Πατήρ » ἐπεὶ καὶ φωτὶς δεῆσαν τότε μὲν, « Γενηθήτω φῶς, εἶπε, καὶ ἐγένετο φῶς, » τὸ δούλον τοῦτο, νῦν δὲ ὁ Δεσπότης αὐτῆς « ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ὁ τότε εἰπὼν ἐκ σκοτῶν φῶς λάμψαι, » Παύλου φωνῆ. Καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων χρόνων διὰ τῶν κτισμάτων τούτων τῶν ὀρωμένων εἰρηγέτει τὸ γένος καὶ προστάγμασι καὶ πρᾶσθαι· καὶ νόμοις ἦγε τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο μὲν χρώμενος· ἀγγέλοις, τοῦτο δὲ τῶν ἀνθρώπων τοῖς σεμνοτέροις, νῦν δὲ αὐτὸς ἀμέσως δι' ἑαυτοῦ καὶ πρὸς πάντα χρώμενος ἑαυτῷ.

Σκοπῶμεν γὰρ ἄνωθεν. Ἐπὶ τῷ σῶματι τὸ γένος οὐκ ἀγγελὸν ἐπέμψεν, ἀλλ' αὐτὸς ἐλήλυθεν ἔδει μαθεῖν τοὺς ἄνθρώπους, ὅπερ ὡν ἀφίκετο, καὶ οὐ κατὰ χόρον μένων μετεπέμπετο τοὺς ἀκουσομένους, ἀλλ' αὐτὸς ἐζήτηε περιῶν, οἷς ἂν μεταδοίη τῶν λόγων. Καὶ τὰ μέγιστα τῶν αγαθῶν ἐπὶ τῆς γλώττης· κομίζων ἐπὶ τὰς οὐρας ἐχώρει τῶν εὐπαθεῖν δεομένων, καὶ μὴν καὶ τοὺς νεσοῦντας οὕτως ἴδω παραγενόμενος· αὐτὸς καὶ χειρὸς ἀπέσενος, καὶ ὀφθαλμοῦς ἐδημιούργει γεγεννημένῳ τυφλῷ, τῷ προσώπῳ πηλὸν ἐπιβαλὼν, ὃν αὐτὸς οἴκοθεν ἐποίησε πύσσει εἰς τὴν γῆν καὶ τῷ δακτύλῳ μάξας, ἀνείλετο, « Καὶ προσέπλασε καὶ ἦψατο τῆς οροῦ, » φησὶ, καὶ ἐπίστη τῷ τάφῳ Λαζάρου, καὶ φωνὴν ἐγγύθεν ἀρῆχε, καίτοι καὶ πόρρωθεν εἶπερ ἐβούλετο λόγῳ καὶ νεύματι μόνῳ, καὶ ταῦτα καὶ τὰ τούτων ἐτι μείζω πάντα ἂν εἰργασμένος, ὃς γε καὶ τὸν τρόπον τοῦτον ἐποίησεν. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἂν ἦν τῆς αὐτοῦ δυνάμειος τεκμήριον ἐναργές, ἐκεῖνο δὲ τῆς

quod ultra naturam esset, ei ex his terris nos dimit- tens, atque ad Deum adducens, nihil nos huma- num habere permisit, sed ad omnia quibus nobis opus fuit, se accommodavit, et quæ ad finem illum commodare possent, nihil in se otiosum reliquit. Sive enim morbum quis hoc malum nostrum, et negotium medicum dicat, non solum ipse ad ægro- tantem venit, eumque aspectu suo et tactu digua- tus est, et quibus ad curationem egebat, per se illi ministravit, sed et ipsa medicina, et diæta, et quod- cunque aliud ad sanitatem recuperandam prodesset, ipse factus est. Sive refectio est, ex reipis et cor- pore proprio quod deerat resarsit, quodque pro perdito restituit, ipse est. Non enim unde fluxit, ab eadem materia refluit. Sed illud quidem fecit, pulverem e terra accipiens; pro altera autem suam ipsius corpus tradidit, vitamque reparans, non ani- mam in natura consistentem pulchriorem facit, sed sanguinem suum in corda initiatorum effun- dens, suam ipsius vitam ipse oriri facit. Tunc enim inspiravit spiritum vitæ, ut legimus⁹⁵: nunc autem Spiritum suum nobis communicat⁹⁶. Etenim, « Misit Deus, » inquit Paulus, « Spiritum Filii sui cordibus nostris, clamantem, Abba Pa- ter⁹⁷. » Siquidem et cum luce opus esset, tunc dixit, « Fiat lux, et facta est lux⁹⁸. » Sed ista tanquam servis. Nunc Dominus ipse « illuxit in cordibus nostris, qui tunc de tenebris dixit lumen splendescere, » Pauli vox est⁹⁹. Et ut simul dicam, prioribus temporibus per creaturas hasce specta- biles generi nostro bene faciebat, mandatisque et legationibus, et legibus hominem regebat, partim angelorum, partim hominum reverendorum usus opera. Nunc citra administrum ad omnia semetipso utitur.

Consideremus rem altius. Ad salvandum genus humanum non angelum misit, sed ipse venit. Dis- crete oportebat homines qua de causa venisset, non itaque in regione certa subsistens, audituros accer- sivit, sed ipse oras peragrans quæsit, quos ser- monum suorum participes faceret, amplissimaque bona in lingua portans, beneficiis egentium do- mos intravit. Quin et ægotantes sic ipse adiens, manuque contrectans, bonæ valetudini restituit¹. Et oculos fecit cæco nato, lutum illinens, quod ipse cum in terram spuisset, et digito subegisset, sustulit, et allevit. « Et accessit, inquit, et tetigit loculum². » Et venit ad monumentum La- zari, vocemque cominus emisit³. Quamquam et procul, si voluisset, et verbo, et nixu solo et hæc, et his majora omnia operatus esset, qui cælum quoque hoc modo condidit. Verum hoc ejus poten- tiæ argumentum evidens fuisset, illud benignitatis fuit indicium, quam demonstratus venerat. Atque

⁹⁵ Gen. ii, 7. ⁹⁶ Joan. xi, 22. ⁹⁷ Galat. iv, 6. ⁹⁸ Gen. i, 3. ⁹⁹ II Cor. iv, 6. ¹ Luc. vii, 14.

² Joan. ix, 6. ³ Joan. xi, 4 vers.

etiam apud inferos vinctos exsolvi cum oporteret, partes eas non angelis, aut archangelis commisit, sed ipsemet in carcerem descendit. Cumque captivos non gratis, sed pretio recipere libertatem æquitas postularret, sanguine persoluto eos eripuit. Hoc modo inde usque ad extremum diem a peccatis liberat, pœnam dimittit, et sordes animarum nostrarum eluit. Etenim ipse est qui purgat. Quod Paulus indicans, « Per seipsum, inquit, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dextram majestatis in excelsis ¹. » Propter hæc et ministrum cum appellat, et ipse semet ministrantem, et a Deo Patre missum in mundum, ut ministraret. Quodque præcipuum est omnium, non in hac vita dumtaxat, quando cum humana infirmitate visus est, et venit, non ut judicaret mundum, tum quæ servi sunt præstitit, et quæ Domini sunt, abscondit omnia, sed jam etiam in futuro, quando cum virtute adveniet, et cum paterna gloria apparebit, in ostensione, in regno suo : « Præcinget se, inquit, et faciet illos discumbere, et transiens ministravit illis ². » Merito, per quem reges regnant, et principes imperant. Hoc quippe modo germano veroque regno regnavit, ipse sibi ad regnum sufficiens, et sic rexit, quorum principatum obtinuit : hilarior quidem in amicos, severior in principes, et majore amore quam pater, et ut se magis cognatum quam membrum membris, et corde ipso magis necessarium declararet, non timori cedens, non mercede capi se patiens, sed ipsemet sibi potentia regni sui, et solus ipse sibi subditos obstringens. Timore enim, aut mercede accepta regnare, profecto non est ipsum regnare, : sed spes et minæ de exacta obedientia accusandæ sunt. Quemadmodum igitur non legitime regnat, cui regnare est aliunde, sic neque vere Deo servimus, si aliquo dictorum modorum subjecti sumus.

Quia vero necesse erat ipsum sincerissimo imperio regnare (nec enim erat fas alio), invenit quo pacto id perficeret. Et hic modus erat admiratione dignissimus. Contrariam quippe viam tenuit. Et ut verus Dominus esset, naturam servi suscepit, et servis ministravit, usque ad mortem crucis. Et sic animas servorum cepit, et voluntatem nullo adminiculo in potestatem redegit. Hujus rei gratia et Paulus, sciens hoc ministerium esse causam regni, « Quia humiliavit semetipsum, inquit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum ³. » Et Isaias : « Propter quod ipse hæreditabit multos, et fortium dividet spolia : pro eo quod tradidit in mortem animam suam, cum iniquis reputatus est ⁴. » Propter primam enim fabricationem Christus naturæ nostræ Dominus est. Propter novam autem creaturam voluntatem subegit ; quod vere est inter homines

φιλανθρωπίας σημεῖον, ἦν ἐπιδειξάμενος ἦλθεν. Ἐτι τοίνυν τοὺς ἐν Ἄδου δεσμώτας ἔδει λυθῆναι, καὶ τὸ ἔργον οὐκ ἐπέτρεψεν ἀγγέλοις ἢ τοῖς ἀρχαίοις τῶν ἀγγέλων, ἀλλ' αὐτὸς κατήλθεν εἰς τὸ δεσμοφυρίον. Τοὺς αἰχμαλώτους τὴν ἐλευθερίαν εἰκὸς ἦν οὐ πρότερον λαβεῖν, ἀλλ' ἰωνημένους, καὶ λύσει τὸ αἷμα καταβαλὼν τοῦτον τὸν τρόπον ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην ἡμέραν ἀπαλλάττει καὶ εὐθύνης ἀφίησι καὶ βύβου τὰς ψυχὰς ἀποκλύζει. Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐστιν, ᾧ καθαίρει, ὅπερ ὁ Παῦλος δηλῶν, « Δι' ἐαυτοῦ, φησὶ, καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλοσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Διὰ ταῦτα καὶ διάκονον αὐτὸν καλεῖ καὶ αὐτὸς ἐαυτὴν διακονοῦντα, καὶ ἐπὶ τῷ διακονῆσαι παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν κόσμον ἐληλυθῆναι, καὶ τὸ μέγιστον ἀπάντων, οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον, ὅτε μετὰ τῆς ἀνθρωπείας ἀσθενείας ἐφάνη καὶ ἦλθεν, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, καὶ τὰ τῶν δούλων ἐπεδείκνυτο καὶ τὰ τοῦ δεσπότητος πάντα ἀπέκρυπτεν, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, ὅτε μετὰ δυνάμει ἀφίξεται καὶ μετὰ τῆς πατρικῆς φανεῖται δόξης, ἐπὶ τῆς ἀναδείξεως, ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς. « Περιζώσεται, φησὶ, καὶ ἀνακλιεῖ αὐτοῦς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς. » εἰκότως δ' οὐ βασιλεὺς βασιλεύουσι καὶ τύραννοι κρατοῦσι γῆς. Τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον τὴν καθαρὰν καὶ ἀληθινὴν ἐβασίλευσε βασιλείαν, αὐτὸς ἐαυτῷ πρὸς τὴν βασιλείαν ἀρχέσας, καὶ οὕτως ἤγαγεν, ὧν ἐκράτησεν, ἰλαρότερον μὲν φίλων, ἀκροθέστερον δὲ τυράννων, πατρὸς φιλοστοργύτερον, μελῶν συμφυέστερον, καρδίας ἀναγκαιότερον, οὐ φόβῳ κλίνων, οὐ μισθῷ δουλοῦμενος, ἀλλ' αὐτὸς ὧν ἐαυτῷ δύναμις τῆς ἀρχῆς καὶ μόνος αὐτὸς ἐαυτῷ συνάπτων τοὺς ἀρχομένους. Ἰὸ γὰρ φόβῳ ἢ μισθοῦμενον βασιλεύειν οὐκ αὐτὸν ἐστὶν ὡς ἀληθῶς ἀρχεῖν, ἀλλὰ τῆς ὑπακοῆς τὰς ἐλπίδας αἰτιᾶσθαι δεῖ καὶ τὰς ἀπειλάς. ὡς περ τοίνυν οὐκ ἂν ἄρχοι κυρίως, ᾧ τὸ κρατεῖν ἐτέρωθεν, οὕτως οὐδὲ δουλεύειν ἐστὶν ὡς ἀληθῶς τῷ Θεῷ, ἐπειδὴν κατὰ τινα τῶν εἰρημένων ὑποταττώμενα τρόπον.

Ἐπεὶ δὲ ἔδει τὴν καθαρωτάτην ἀρχὴν αὐτὸν βασιλεύειν (οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς τὴν ἑτέραν), ἐξεῦρεν ὅπως ἀνύξει. Καὶ οὗτος ἦν ὁ τρόπος ὁ παραδοξότατος. Τοῖς γὰρ ἐναντίοις ἐχρήσατο, καὶ ἵνα δεσπότης ἀληθῆς ᾦ, δούλου δέχεται φύσιν καὶ διακονεῖ τοῖς δούλοις μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου, καὶ οὕτως τὰς ψυχὰς τῶν δούλων αἰρεῖ καὶ τὴν θέλῃσιν ἀμέσως χειροῦται. Τοῦτου χάριν καὶ Παῦλος ταύτην τὴν διακονίαν τὴν αἰτίαν εἰδὼς εἶναι τῆς βασιλείας, ὅτι « Ἐταπεινώσεν ἐαυτὸν, φησὶ, γενόμενος ὑπὸ ἡμῶν μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου σταυροῦ, διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέψωκε. » καὶ ὁ θαυμαστός Ἡσαίας : « Διὰ τοῦτο αὐτὸς, φησὶ, κληρονομήσει πολλοὺς καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ. ὡς ἂν, ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἢ ψυχὴ αὐτοῦ καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. » Διὰ μὲν γὰρ τὴν πρώτην δημιουργίαν τῆς φύσεως ἡμῶν ὁ Χριστὸς δεσπότης, διὰ δὲ τὴν καινὴν κτίσιν τῆς γνώμης ἐκράτησεν, ὅπερ ἐστὶν ἀνθρώπων ὡς

¹ Hebr. 1, 3. ² Luc. xii, 57. ³ Philipp. ii, 8. ⁴ Isa. lxxv, 12.

ἀληθῶς βασιλεύειν, ὅτε τὴν κατὰ τὸν λογισμὸν ἄξουσιν καὶ τὴν τῆς γνώμης αὐτονομίαν, ἃ ποιεῖ τὸν ἀνθρώπου, ἐνταῦθα καταδήσας καὶ δουλωσάμενος ἡγαγεν, ὑπὲρ οὗ καί, « Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, φησὶν, ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, » ὡς δὴ τὴν καὶ τὸν παθῶν ὁ πρὸ τῶν αἰώνων τοῦ κόσμου Δεσπότης, ὅτι μετὰ τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ τῶν ἀνθρώπων φύσις τὸν κοινὸν ἐπέγνω Δεσπότην. Καὶ μὴν καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ ἐκεῖνο, « Ἐβασίλευσιν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη, » ταύτην ἐστὶν αἰνιτισμένου τὴν βασιλείαν, καθ' ἣν τὰ ἔθνη εἰς σώματα τῷ Σωτῆρι καὶ συμμετοχῇ Παυλὸς φησὶ. Τῷ γὰρ οὕτω τοῖς σώματι καὶ ταῖς ψυχαῖς καθάπερ ἠνώσθη οὐ σωματικῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχῶν, καὶ προαιρέσεων κατέστη Δεσπότης, καὶ κρατεῖ τὴν ὡς ἀληθῶς αὐτάρκη καὶ καθάρην βασιλείαν, αὐτὸς ἄγων δι' ἑαυτοῦ καθάπερ ψυχῆ σῶμα καὶ μέλη κεφαλῆ. Ἄγονται γὰρ οἱ στέργειν τὴν ζυγὸν ἠψήθησαν τοῦτον, ὡς περ οὐκ αὐτοὶ λόγῳ συζῶντες, οὐδὲ προαιρέσεως συνόντες αὐτονομία. « Κτηνώδης γὰρ, φησὶν, ἐγενόμεν παρὰ σοί, » καὶ τοῦτο ἐστὶ τὴν ψυχὴν τινὰ τὴν ἑαυτοῦ μισῆσαι καὶ ἀπολέσαι καὶ δι' ὧν ἀπόλλυσι σώσαι, ὅταν οὕτως ἡ καὶ κινή κρατήση κτίσις, καὶ ὁ καινὸς Ἀδὰμ παντάπασιν ἀποκρύψῃ τὴν παλαιὴν, καὶ οὕτε γεννήσεως οὕτε ζωῆς οὕτε τελευτῆς οὐδὲν τῆς παλαιᾶς περιλειφθῆ ζύμης.

Καὶ γὰρ τῷ παλαιῷ μὲν ἀπὸ τῆς γῆς συνέστη τὸ σῶμα, ὁ δὲ νέος ἐκ Θεοῦ, φησὶν, ἐγεννήθη, καὶ τῆς ζωῆς δὲ ἑκατέρας ἡ τράπεζα μαρτύρων ἑκατέρα τὴν μὲν γὰρ ἀνῆκεν ἡ γῆ, τὴν δὲ καινὸν ἀνθρώπου ὁ ἐπουράνιος ἀπὸ τῶν οικείων τρέφει σαρκῶν. Διὰ ταῦτα καὶ ἀναλύοντες ὁ μὲν εἰς τὴν γῆν ἐπανήλθεν, ἐξ ἧς προήλθεν, ὁ δὲ εἰς τὸν Χριστὸν ἐχώρησεν, ὅθεν ἐλήφθη, καὶ τῇ τοῦ προενεγκόντος ἀρχῇ κατάλληλον ἐκάτερος πικεῖται τὴν τελευτήν. « Οἶος γὰρ, φησὶν, ὁ χοῖκος, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοῖκοι, καὶ οἶος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι, » καὶ οὐ τῆς ψυχῆς ἕνεκα μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸ γὰρ ἐπουράνιον, καθάπερ τὸ συναμφότερον ἐκεῖ χοῖκόν· ἦ τε γὰρ ψυχὴ τὰς χεῖρας οἰκεῖ τοῦ ἐπουρανίου τὸ τε σῶμα μέλος ἐκεῖνου, καὶ ψυχῆς μὲν οὐ μετέχει, τοῦ δὲ ζῶντος πνεύματος γέμει καὶ ζῆ μετὰ τὴν τελευτήν τῆς προτέρας; ζωῆς οὐδ' ὅσον εἰπεῖν καλλίω, ἐπεὶ μὴδ' ἀπέθανεν ἀληθῶς τὴν ἀρχήν. « Ἐδοξαν γὰρ, φησὶ Σολομῶν, τεθνάναι, » καὶ οὐ τοῖς εὖ φρονούσιν, « ἀλλ' ἐν ἀφρόνων ὀφθαλμοῖς. » Καθάπερ γὰρ « ὁ Χριστὸς ἐγεγέρθη ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι θεωρεῖται, » οὕτω τὰ Χριστοῦ μέλη θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα· πῶς γὰρ ἂν γεύσατο θανάτου τῆς ζωῆς αἰετῆς καρδίας ἐξηρητημένα;

Εἰ δὲ κόνις τὸ δρώμενον καὶ πλέον οὐδὲν, οὐ χρὴ θαυμάζειν. Ὁ μὲν γὰρ πλοῦτος ἔνδον « Ἡ ζωὴ γὰρ, φησὶν, ὑμῶν κειρῶται, » ὁ δὲ θησαυρὸς ὀσφρακτικὸν σκεῦος. « Ἐχομεν γὰρ τὸν πλοῦτον ἐν ὀσφρακτικῷ σκεύει, » Πάυλος εἶπεν· ὅθεν οἷς τὰ

A regnare, quando arbitrium rationis, et voluntatis libertatem, quæ hominem faciunt, hic vixit et subacta duxit. Illic, « Data est mihi omnis potestas, inquit, in cælo et in terra; » velut novum quiddam sibi accidisset ante sæcula mundi Domino, quoniam cum cælestibus etiam humana natura communem Dominum agnovit. Quin et illud Davidis : « Regnabit Deus super gentes », hoc regnum innuit, secundum quod gentes concorporales sunt, et comparticipes, ut Paulus ait. Nam quod corporibus et animabus simul et semel ita unitus est, hoc non corporum modo, sed animarum quoque et voluntatum Dominum fecit, obtinetque vere sufficiens et integrum regnum, ipse illud per se sicut anima corpus, et membra gubernans. Reguntur enim, qui hoc jugum complectendum existimaverunt, quasi non cum sua ratione viverent, nec voluntate libera uterentur. Ait enim : « Ut jumentum factus sum apud te. » Et hoc est aliquem odisse, et perdere animam suam, et quia perdit, servare, quando ita dominata fuerit nova creatura, et novus Adam omnimodis veterem oppresserit, nihilque generationis, nihil vitæ, nihil mortis, nihil veteris fermenti relictum fuerit.

Etenim veteri quidem Adamo e terra corpus coagmentatum est; novus autem ex Deo, inquit, natus est, utriusque vitæ utraque mensa testimonium est. Illam quidem tellus submittit; novum autem hominem cælestis de sua carne alit. Quare et cum dissolvuntur, ille in terram redit, ex qua proliit : hic ad Christum vadit, unde assumptus est, et uterque dignitati effectoris sui finem congruum facit. « Qualis enim inquit, terrenus, tales et terreni, et qualis cælestis, tales et cælestes; » nec propter animam tantum, sed etiam propter corpus ipsum; nam et ipsum cæleste, quomodo utrumque ibi simul terrenum. Et anima quippe in manibus habitat cælestis, et corpus est membrum illius. Et animam quidem non habet, at spiritu viventis plenum est; et post finem prioris vitæ feliciter vivit quam dici possit; siquidem nec vere mortuum est omnino. Ait enim Salomon, « Visi sunt mori, » nec id sapientibus, sed « insipientium oculis. » Sicut enim « Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur; » sic Christi membra mortem non videbunt in æternum. Quomodo enim gustarent mortem, quæ a corde semper vivente pendet?

Quod si nihil est præter pulverem quod videtur, nihil mirum; divitiæ enim sunt intus. « Vita enim vestra abscondita est, » inquit. Et thesaurus est in vase fictili. « Habemus enim, inquit, thesaurum hunc in vasibus fictilibus. » Unde quibus quæ foris

⁷ Ματθ. xxviii, 18. ⁸ Psal. xlvii, 9. ⁹ Ephes. iii, 6. ¹⁰ Psal. lxxiii, 22. ¹¹ I Cor. xv, 48. ¹² Sap. iii, 2. ¹³ Rom. vi, 9. ¹⁴ Coloss. iii, 3. ¹⁵ II Cor. iv, 7.

sunt apparent tantum, illi lutum tantummodo cernunt; Christus autem cum apparuerit, etiam ipse pulvis sua pulchritudine conspicuus erit, quando ut membrum illius fulguris conspicietur, et similis erit soli, parique claritate coruscabit. « Fulgebunt justi, inquit, sicut sol in regno Patris eorum ¹⁶; » regnum Patris vocans radius illos quibus ipse splendens visus est apostolis, ipsum regnum et quod venit in virtute, sicut ipse ait, his qui cum viderunt. Fulgebunt autem et justi in die illa una claritate et gloria, his quidem susceptione, ipso autem communicatione micantibus. Panis enim hic, corpus hoc, quod hinc ab hac mensa eo portantes venient, hoc est, quod super nubes tunc omnium oculis conspicietur, orientique et occidenti instar fulguris, puncto temporis, pulchritudinem suam demonstrabit. Cum hoc radio vivunt sancti, et a mortuis lux non recedit; lumen enim justis semper adest, et ad vitam illam hoc illustrati perveniunt, quocum semper fuerunt, ad illud tunc currentes. Quod enim cuique tunc resurgentium eveniet, ut ossa, et partes, et membra cum capite ad integritatem corpori illustrandam conveniant, hoc item Christo Salvatori, communi omnium capiti continget. Etenim super nubes tantum coruscans, propria undecunque membra recipiet, Deus in medio decorum, speciosus speciosorum agminis coryphaeus. Et quemadmodum onera elata, vinculis cohibentibus diruptis, in terram tendunt, mediumque locum seu centrum statim petunt; sic et corpora sanctorum terrae allixa sunt illa quidem, et corruptioni alligata tyrannidi subjecta manent; et idecirco ingemiscimus, inquit, in hoc habitaculo. Cum autem libertas affuerit, impetu incredibili ad Christum ferentur, ut proprium locum recipiant. Quare Paulus ostendens cursum illum cohiberi non posse, vocat raptum. « Rapiemur inquit, in nubibus obviam Christo in aera ¹⁷. » Et Salvator ait se illos suscepturum. « Tunc, inquit, duo erunt in agro, unus assumetur, et alter relinquetur ¹⁸; » illud significans, nihil esse humanum nec in ipsis situm, ut moræ locus sit aliquis; sed ipse trahet, ipse rapiet, qui non potest servire tempori.

Sicut enim ab initio non expectavit ut quæreretur, sed ipse aberrantes quæsit, demonstratoque itinere, deinde ambulare non valentes, ipse sublato in humeros portavit, et labentes reparat, et inertes corrigit, et abscedentes advocat, et omnino de salute illis instare non desinit: sic etiam tunc extremum cursum ad ipsum currentes ipse excitabit, et volentibus ipse alas faciet. Ideo et aquilas nos nominat ad corpus congregatas. « Ubiunque enim erit corpus, inquit, illic congregabuntur et aquilæ ¹⁹. » Etenim a mensa ad mensam venient, ab abscondita

A θύραζε φαίνεται μόνον, ὁ πηλὸς ἂν ὄρωτο μόνος τοῦ Χριστοῦ διαδειχθέντος, καὶ ἡ κόμη αὐτῆ τοῦ οἰκεῖον ἐπιδείξεται κάλλος, ὅτε τῆς ἀστραπῆς ἐκείνης μέλος οὕσα φανέται καὶ πρόσαρμῶσι τῷ ἡλίῳ καὶ τὴν ἀκτίνα κοινήν ἀφῆσι. « Λάμπουσι γὰρ φησὶν, οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν, » βασιλείαν τοῦ Πατρὸς τὴν ἀκτίνα καλῶν ἐκείνην, καθ' ἣν ὄφθη μὲν αὐτὸς λάμπων τοῖς ἀποστόλοις, αὐτὴν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καθάπερ αὐτὸς φησὶν, ἐληλυθῶσαν ἐν δυνάμει τεθεσμένοις· λάμπουσι δὲ καὶ οἱ δίκαιοι ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης μίαν λαμπρότητα καὶ ὁδόν, τῶν μὲν τῷ δέχεσθαι, τοῦ δὲ τῷ διαδόναί φαιδρυνόμενον. Ὁ γὰρ ἄρτος οὗτος, τὸ σῶμα τοῦτο, ὅπερ ἐνθένθεν ἀπὸ τῆς τραπεζῆς ταύτης ἐκεῖ κομίζοντες ἤξουσι, τοῦτό ἐστιν ὅπερ ἐπὶ τῶν νεφελῶν τότε φανέται πᾶσιν ὀφθαλμοῖς, καὶ δεῖξει τὴν ὄραν ἀνατολῆ καὶ δύσει δίκην ἀστραπῆς ἐν μᾶλλον χρόνῳ μετὰ ταύτης ζῶσιν ἂν μακάριοι τῆς ἀκτίνας καὶ τελευτώντων τὸ φῶς οὐκ ἀποχωρεῖ. Φῶς γὰρ δίκαιοις διαπαντός, καὶ πρὸς τὴν ζωὴν ἐκείνην τούτῳ λάμποντες ἀφικνοῦνται, ὡς τὸν ἀεὶ συνῆσαν χρόνον, ἐπ' ἐκεῖνο τηνικαῦτα τρέχοντες. Ὁ γὰρ ἐκάστῳ συμβῆσεται τότε τῶν ἀναδυσσομένων, ὅτ' αὐτὸ καὶ μέρη καὶ μέλη τῇ κεφαλῇ συνιόντα τὴν ὁλότητα τῷ σώματι διασώζειν, τοῦτο καὶ τῷ Σωτῆρι Χριστῷ, τῇ πάντων κοινῇ κεφαλῇ. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἀστράψασα μόνον τὰ οἰκία πανταχόθεν ἀπολήφεται μέλη, Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν, ὡραῖος ὡραῖος κροφφαῖος χοροῦ, καὶ καθάπερ τὰ μετέωρα βάρη τῶν δεσμῶν τῶν ἐπεχόντων βαγόντων ἐπὶ τὴν γῆν χωρεῖ καὶ τὸν μέσον εὐθὺς ἐξήτης τόπον, ὡς δὲ καὶ τὰ σώματα τοῖς ἀγίοις προσήλωται μὲν τῇ γῆ, τῇ φθορᾷ δεθέντα καὶ τυραννοῦμενα μένει, καὶ διὰ τοῦτο στενάζομεν, φησὶν, ἐν τῷ σκήνῳ, φανείσης δὲ τῆς ἐλευθερίας ἀκρατήτῳ φορῷ πρὸς τὸν Χριστὸν ἵεται τὸν οἰκεῖον κομίζόμενα τόπον. Ὅθεν ὁ Παῦλος ἀσχετον δεικνύς εἶναι τὸν δρόμον ἐκείνον, ἀρπαγὴν τὸ πρᾶγμα καλεῖ: « Ἀρπαγησόμεθα γὰρ, φησὶν, ἐν νεφελῶσι εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, » καὶ ὁ Σωτὴρ παραλαμβάνεσθαι φησὶν αὐτοὺς, « Τότε δύο, λέγων, ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ, ὁ εἰς παραλαμβάνεται καὶ ὁ εἰς ἀφίεται, » ἐκεῖνο σημαίνων, ὡς οὐδὲν ἀνθρώπων οὐδὲ παρ' αὐτῶν, ὥστε καὶ σχολῆ τινα

D ὄραν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸς ἐκλύσει, αὐτὸς ἀρπάσει, ὅν οὐκ ἐνὶ χρόνῳ δουλεύειν. Καθάπερ γὰρ ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἀνέμεινε ζητηθῆναι παρ' αὐτῶν, ἀλλ' αὐτὸς ἐξήτης πλανωμένους, καὶ τὴν ἔδον ὑποδείξας ἔπειτα βαδίζειν μὴ δυναμένους ἀνελόμενος; ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκόμισε καὶ πλεπόντες ἀνεκλείτο καὶ βῆθυσκόντας ἐπηρωροῦτο καὶ ὀποχωροῦντας παρεκάλει, καὶ ὅπως περὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ διετέλεσεν ἐνοχλᾶν οὕτω καὶ τότε τὸν τελευταῖον πρὸς αὐτὸν τρέχοντα δρόμον αὐτὸς ἀναστήσει καὶ πετομένοις αὐτὸς ἐργάσεται τὸ πτερὸν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀετοὺς ἀπεκάλει συνιόντας ἐπὶ τὸ πτώμα, « Ὅπου γὰρ, φησὶ, τὸ πτώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται

¹⁶ Matth. xiii, 43

¹⁷ I Thess. iv, 14.

¹⁸ Matth. xxiv, 28.

¹⁹ ibid.

οὐ ἀετοί. » Καὶ γὰρ ἀπὸ τραπέζης ἐπι τράπεζαν ἄφθουσι, τῆς ἐπι καλυπτομένης ἐπὶ τὴν ἤδη φανερομένην, ἀπὸ τοῦ ἄρτου ἐπὶ τὸ πτώμα. Νῦν μὲν γὰρ ἄρτος ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστός, τὴν ἀνθρωπείαν ἐπι ζῶσι ζωὴν, καὶ πάσχα, διαβαίνουσι γὰρ ἐνθρόνδεν ἐπὶ τὴν ἐν οὐρανῷ πόλιν ὅτε δὲ « ἀλλάξουσιν ἰσχύον, περροφυήσουσιν ὡς ἀετοί, » ὁ θαυμαστός φησιν Ἡσαΐας, τότε δὲ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πτώματος καθεδρῶνται καθαροῦ παραπετασμάτων. Ὁ καὶ δηλῶν ὁ μακάριός φησιν Ἰωάννης · « Ὁφόμεθα αὐτὸν καθῶς ἐστιν οὔτε γὰρ ἄρτος ἐστὶν αὐτοῖς τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς πεπαυμένης, οὔτε πάσχα μένουσιν ἤδη, τοῦ πτώματος δὲ πολλὰ φέρει· καὶ γὰρ μετὰ τῶν σιγμάτων αἱ χεῖρες καὶ τὰ ἰχνη τῶν ἡλῶν οὐ πῶς ἔχουσι, καὶ τὸν τύπον ἐπι φέρει τοῦ δόρατος ἡ πλευρά. Τοῦτο τὸ δεῖπνον ἐπ' ἐκεῖνο φέρει τὸ πτώμα, τούτου χωρὶς ἀμήχανον ἐκεῖνο λαβεῖν, οὐχ ἦτον ἢ τὸν ἐκκοπέοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ φωτός εἰς πείραν ἐλθεῖν. Εἰ γὰρ ἔχουσι ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς οὐ τοῦτο μὴ δειπνοῦντες τὸ δεῖπνον, μελῶν νεκρῶν ἀθάνατος πῶς ἂν γένοιτο κεφαλῆ; Μία μὲν γὰρ ἡ τῆς τραπέζης δύναμις, εἷς δὲ ἐστιῶν ἐν ἑκατέρῳ τῶν κόσμων, καὶ τοῦτο μὲν ἐστὶν ὁ νυμφῶν, τοῦτο δὲ ἡ πρὸς τὴν νυμφῶνα παρασκευῆ, τοῦτο δὲ αὐτῆς ὁ νυμφίος. Ὅθεν τοῖς μὴ μετὰ τούτων ἀπεληλυθόσι τῶν δώρων πρὸς τὴν ζωὴν ἔσται πλεονεξία οὐδὲν οἷς δὲ ὑπῆρξε καὶ λαβεῖν τὴν χάριν καὶ σώσαι, καὶ τὴν χάριν εἰσηλθόν τοῦ Κυρίου αὐτῶν καὶ τῷ νυμφίῳ συνεισῆλθον εἰς τὸν νυμφῶνα καὶ τῆς ἀλλῆς ἀπήλασαν τῆς ἐν τῷ δεῖπνῳ τρυφῆς, οὐ τηνικαῦτα τυχόντες, ἀλλ' ὁ κομίζοντες ἦλθον, τούτου διαδειχθέντος καθαρώτερον αἰσθανόμενοι. Καὶ οὗτος ὁ λόγος, καθ' ὃν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστίν.

adhuc ad manifestam, a pane ad corpus. Nunc enim panis illis est Christus, adhuc vitam humanam viventibus, et phase; transeunt enim hinc in cœlestem civitatem. Quando autem « mutabunt fortitudinem, et assument pennas, sicut aquilæ », juxta Isaiam, tunc ipsi corpori a velamentis nudo insidebunt. Quod significans et beatus Joannes ait : « Videbimus eum sicuti est ». Nec enim panis Christus est illis quando vita in carne jam finem habet, nec phase jam manentibus. Corporis autem passi signa multa fert. Etenim cum stigmatis cernuntur manus, et vestigia clavorum pedes habent, et nota infixæ in latus lanceæ adhuc exstat. Hæc cœna ad corpus illud fert, sine qua impossibile est illud adipisci, perinde atque erutis oculis intueri. Si enim non habent vitam in semetipsis, qui hanc cœnam non cœnant, qui immortalis est, mortuorum membrorum quomodo potest esse caput? Una est enim mensæ virtus; unus qui convivium in utroque mundo apparat. Et hoc partim quidem est thalamus, partim ad thalamum præparatio, partim sponsus ipsemet. Unde qui non cum his donis ad vitam hinc abierint, nihil consequentur. Quibus autem gratiam accipere et servare contigit, et in gaudium Domini sui intrarunt, et cum Sponso in cubiculum nuptiale convenerunt, et aliis perfructi sunt in cœna deliciis, non tunc ea adipiscuntur, sed quod apportantes venerunt, Christo conspecto liquidius sentient. Et hæc est ratio secundum quam regnum cœlorum intra nos est

¹⁰ Isa. xl, 31. ¹¹ I Joan. iii, 2. ¹² Luc. xvii, 21

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

Τίνα συντέλειαι αὐτῆ παρέχεται ἡ καθέρωσις τοῦ ἱεροῦ θουσιαστηρίου.

DE VITA IN CHRISTO

LIBER QUINTUS.

Ad sacrorum divinorumque mysteriorum absolutionem altare etiam necessarium esse.

Τῶν μὲν ἱερῶν μυστηρίων οὗτος ὁ λόγος, καὶ ταύτην ἡμῖν ἔχει πρὸς τὴν ἀληθῆ ζωὴν τὴν παρασκευῆν. Ἐπεὶ δὲ τὸ θουσιαστήριον πάσης ἐστὶν ἀρχὴ τελετῆς, ἂν τε δειπνῆσιν ἂν τε χρίσμα δέη λαμβάνειν, καὶ μὴν καὶ ἱεράσασθαι καὶ τοῦ λουτροῦ τὰ τελεώτατα μετασχεῖν, εἴ τι καὶ αὐτὸ πρὸς τοὺς εἰρημένους καὶ τὴν πηγῶν αὐτῶν τελετῆν, ὡς οἶσι τὴ ἔσμεν,

Sacrorum mysteriorum vis et ratio hæc est, et ad veram vitam hunc in modum nos excolunt præparantque. Cæterum quia altare omnis initiationis et consecrationis principium est, seu sacra cœna usurpanda, seu unctio accipienda, seu sacrificium faciendum, seu quæ in baptismo præcipua participanda sint; si insuper de ipso, et ritu quo conse-

cratur comparaturque, pro virili nostra egerimus, nihil nos vel curiosum, vel supervacaneum facturos equidem existimamus. Perfectius autem conditionem ejus explanabimus, si tanquam de mysteriorum basi, aut radice, aut quo alio nomine appellari debet, disseramus. Quare et quæ consecratoris manibus fiunt, et quibus altare constet, indicemus; omnibusque ordine expositis, singula deinde quid occultæ significationis habeant inquiramus.

Primum hierarcha, seu episcopus brachia, et corpus reliquum linteatus, et cinctus, Deo super humo (quancquam non nuda) se prosternit, precatusque uti studio suo propositum ac desideratum finem consequatur, ad operam resurgit, positamque mensamprehendens, eam apte locat ac stabililit; non id tantum aliis jubens, sed ipse quoque manus admovens. Ita sive locatam ubi calida abluit, cum precibus, ut ea non solum sordes apparentes, sed etiam contagionem a dæmonibus illi aspersam purgandi vim habeat, mox eandem vino notæ optimæ, et oleo rosaceo, ut arbitrator, perfundit. Secundum hæc sacrum unguentum adhibet, inungendoque crucis figuram tertium exprimit, ac Deo canticum illud propheticum et celeberrimum accinit. Postmodum candido illam linteo obvelat, et stragula veste pretiosa exornat, aliaque lintea super iis expandit, quæ quidem sacro unguento, quemadmodum mensa, delibuta, et ad extremum mensæ superinjecta, sacris tabulis proxime subesse oportet. Hac cærimonia functus linteo se exuit, indutusque stolam hierarchicam in vicinam aliquam sacram ædium egreditur; ubi acceptis sanctorum martyrum ossibus, ad hoc ipsum paratis, et super altera altaris tabellarum repositis, in quo venerabile donum collocat, et operiens, quibus illud operit, admodum reverenter tollit, supraque caput portans, ad domum quæ sanctificatur sive dedicatur inter lampades, cantus, suffimenta, quibus eum incendentem multi cohonestant, progreditur. Ita procedens, ubi templum attingit, ante januas clausas consistit, jubetque ipsis Davidis vocibus eos qui intus sunt, portas Regi gloriæ aperire ¹², et vicissim audit, quæ ille, Salvatore cælum conscendente angelos angelis contra respoñdentes introducit. Portis jam patentibus, ingreditur, sacrum vas illud coopertum supra caput habens. Simul ad altare, et ad ipsam mensam accessit, super ea deponit, legumentumque removet, jacentesque in vase divitiarum tollit, et thesæ, quæ capacitate respondeant, imponit. Post hæc unguento sacratissimo illis superfuso, sub sacra mensa condit. Illis ita confectis domus jam domus orationis, mensa vero ad sacrificium idonea et parata est, et sacrificatorium prorsus est.

ἀποτίθεται τὴν ἱερὸν. Τούτων δὲ οὕτω κατασκευασμένων ὁ μὲν οἶκος προσευχῆς οἶκος, ἢ τράπεζα δὲ πρὸς τὴν θυσίαν ἔχει καὶ παρεσκευάζεται καὶ θυσιαστήριον ἐστὶν ἀτεχνῶς.

θεωρησομεν. Μὴ ἂν οἶμαι περιεργον οὐδεν ποιῆσαι· μὴδὲ παρέλκον· τὸν λόγον μὲν οὖν τελειώτερον οὕτως ἂν εἴημεν ἀποδελωκότες, ὡς ἂν περὶ τῆς τῶν μυστηρίων κρηπίδος ἢ ῥίζης ἢ ὁ τι καὶ χρῆ καλέσαι διεξελθόντες. Καὶ τοίνυν ἃ παρὰ τῶν τοῦ τελούontos χειρῶν γίνεται, καὶ ἃ τὸ θυσιαστήριον καθίστησιν, ἐξῆς ἐκτεθέντων ἀπάντων, ἕκαστον ἐπειτα τίνος· ἐστὶν ἀνιγμα καὶ ὁ τι φέρει, σκοπῶμεν.

Πρῶτα μὲν τῶν ὀθόνων περιδύμενος ὁ ἱερέριος λευκῆς καὶ καταδήσας ἐπὶ τε τῶν χειρῶν καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος τῷ θεῷ προσπίπτει κατακλιθεὶς, οὐ κατὰ ψιλῶν τοῦ ἐδάφους, καὶ δεηθεὶς τὸ ζητούμενον πέρας λαβεῖν αὐτῷ τὴν σπουδὴν ἐπὶ τὸ ἔργον ἀνίσταται, καὶ τὴν τράπεζαν κειμένην ἀνελδόμενος καθιδρύει καὶ πῆγνυσιν, οὐ κελεύων μόνον, ἀλλὰ καὶ χεῖρας εἰσάγει. Τεθεῖσαν δὲ θερμοῖς ἀποκλυσάμενος ὕδασι, οἷς ἠῤῥατο μὴ ῥύπου φαινομένου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπὸ τῶν δαιμόνων προστροπῆς καθάρσιον δύναμιν ἔχειν· εἶτα μυρίζει οἶνον τε χέων αὐτῇ τοῦ καλλίστου καὶ μύρου στακτοῦ ῥόδων, ὀϊμαί, πεποιημένον, μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ἱερὸν μύρον ἐτάγει καὶ χροῖει, τρίτον γράφων ἐπ' αὐτῆς τὸν σταυρὸν καὶ τῷ θεῷ τὸ προφητικὸν ῥῆμα ἕσασμα τὸ πολυύμνητον. Εἶτα λευκῇ περικαλύφας ὀθόνη πέπλοις τε τιμίαις ἐπικοσμεῖ, καὶ τούτοις ὀθόνας ἄλλας ἐφαπλοῖ, τῷ θεῷ μύρω τὸν τῆς τραπέζης τρόπον ἀηλημμένας, ἃς ἐπιθεβλημένας ἔσχατον τῇ τραπέζῃ δει τοῖς πίναξιν ἀμίσγως ὑποκείσθαι τοῖς ἱεροῖς. Καὶ ταῦτα οὕτω τελείας, λύει μὲν καὶ περιδύεται τὰς ὀθόνας, αὐτὸς δὲ τὴν ἱεραρχικὴν ἔχων στολὴν ἐπὶ τινα γείτονα τῶν ἱερῶν ἐξείσιν οἰκῶν. Ὅθεν ἀγίων μαρτύρων ῥῆσιν λαθῶν εἰς τοῦτ' αὐτῷ παρεσκευασμένα καὶ θεῖς ἐπὶ θατέρου τῶν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου πινάκων, ἐν ᾧ τὸ φρικτὸν τίθησι δῶρον, καὶ καλύψας, οἷς ἐκεῖνο καλύπτει, μάλα τε σεμνῶς ἀναιρεῖται καὶ κομίσας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τὸν ἁγιαζόμενον πρόβεισιν οἶκον, λαμπάσι καὶ ἕσμασι καὶ θυώμασι καὶ μύροις τῆν πρόθεον πολλῶν κοσμοῦντων αὐτῷ, καὶ οὕτω χωρῶν, ἐπεὶ καταλάβοι τὸν νεῶν καὶ πρὸς αὐτῷ γένοιτο, ἵσταται μὲν πρὸ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, κελεύει δὲ τοῖς ἔνδοσιν πυλῶν τὰς πύλας ἀνοίγειν τῷ τῆς δόξης Βασιλεῖ, καὶ αὐτὸς τοῦ Δαβὶδ εἰπὼν τὰς φωνάς· καὶ παρὰ τῶν ἔνδοσιν ἀκούσας, ἃς ἐκεῖνος τοῖς ἀγγέλοις λέγοντας ἀλλήλοις εἰτάγει τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνίστους, τῶν θυρῶν ἀναπεταννυμένων ἐξείσιν τὸ ἱερὸν, σκεῦος ἐκεῖνο συγκεκαλυμμένον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων. Ἐπειδὴν δὲ εἰσῶ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ πρὸς αὐτῇ γένηται τῇ τραπέζῃ, κατατίθεται μὲν ἐπ' αὐτῆς καὶ ἀνακαλύπτει, τὸν δ' ἐγκείμενον αὐτῷ πλοῦτον ἀναιρεῖται μὲν ἐκεῖθεν, ἐντίθησι δὲ θησαυρῷ τῷ μεγέθει τῶν ἐντιθεμένων συμμέτρῳ, καὶ μετὰ τοῦτο τὸ μύρον αὐτοῖς τὸ παναγέστατον ἐπιχέας· ὑπὸ τὴν τράπεζαν

¹² Psal. xxiii, 7, 8.

Τὸν δὲ λόγον, ἀνθ' ἵτου τούτων τελουμένων ἐκεῖνο ἄγεται, καὶ τοῖς τῷ ἱερεὶ πεπραγμένοις τὸ τοιαῦτα δύνασθαι τὴν οἰκίαν καὶ τὴν τράπεζαν ἀπαντᾶν, λέγωμεν ἤδη, θεωροῦντες ἕκαστα.

Ἡ μὲν οὖν ἀναβολὴ καὶ τὸ οὕτως ἐσκευασμένον ἐπὶ τὴν τελετὴν ἀφίχθαι τὸν ἱεράρχην, τοῦ κατὰ τὸν ἀνθρώπων θυσιαστηρίου γράφει τὸν τύπον· τὴ γὰρ πᾶσαν ἀπονιψάμενον πονηρίαν καὶ ὑπὲρ χινοῦ λευκανθέντα Δαβὶδ εἶπε συνελεῖν ἑαυτὸν καὶ συμπύζει καὶ πρὸς ἑαυτὸν νεῦσαι τὸν ἀνθρώπον, Θεὸν ἐνοικίσει· καθαρῶς τῇ ψυχῇ καὶ θυσιαστήριον ἐργάζεται τὴν καρδίαν. Τούτων γὰρ σημεῖα, τοῦ μὲν, τὸ λευκὸν εἶνα· καὶ λάμπουσας αὐτῷ τὴν ἀναβολὴν, ἐκεῖνου δὲ, τὸ πανταχόθεν πρὸς ἑαυτὸν ἐπεστράφθαι καὶ συνεπτύχθαι τῷ σώματι· καὶ οὕτω δι' ὧν ἐξεστὶν ἐν ἑαυτῷ πρὸ τοῦ τεμένου· τὸ θυσιαστήριον δειξάς, ἔπειτα τῷ τεμένει τὴν τελοῦσαν δίδωσι χεῖρα, μάλιστα μὲν ἐπεὶ καὶ τεχνῶν τοῖς προϊσταμένοις καὶ ὅλως ἕτιοῦν ἐργάζεσθαι δυναμένοις· πρὸ τῶν χειρῶν ἐφ' ἑαυτοῦ συνέστησε τὸ ἔργον ὁ λογισμὸς· καὶ ὁ μὲν ὅ συνεστήσατο κανόνα ταῖς χερσὶν ἔδωκεν, αἱ δὲ ἐπὶ τῆς ὕλης ἐδείξαν. Καὶ μὴν καὶ ζωγράφους ἔστ· μὲν πρὸς τὸν ἀρχέτυπον γράφειν ἀπὸ τῶν πινάκων ποιουμένους τὴν τέχνην, ἔτι δὲ καὶ τῇ μνήμῃ τὰ τοιαῦτα χρωμένους καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν ὁρῶντας παράδειγμα καὶ οὐ ζωγράφους τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἀνδριαντοποιοῖς καὶ οἰκιῶν ἐργαταῖς δημιουργοῖς ἅπασι συμβαίοντες· οἱ τις ἄν. Καὶ τὴν τοῦ τεχνίτου ψυχὴν ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, εἴ τις ἦν μηχανή, αὐτὴν ἄν εἶδες τὴν οἰκίαν ἢ τὸν ἀνδριάντα, ἢ τῶν ἔργων ὁτιοῦν τῆς ὕλης χωρὶς.

Ἐπειτα παράδειγμα τοῦ θυσιαστηρίου τὸν ἱεράρχην οὐ τοῦτο ποιεῖ μόνον, ὅτι τῶν τοιοῦτων αὐτὸς τεχνίτης, ἀλλ' ὅτι ναὸς εἶναι Θεοῦ καὶ θυσιαστήριον ἀληθῶς μόνη τῶν ὀρωμένων ἢ τῶν ἀνθρώπων δύναται φύσει, ὡς τὸ γε χερσὶν ἀνθρώπων παγὲν εἰκόνα τούτου σώζει καὶ τύπον ὅθεν εἶδει τὸ πρᾶγμα πρὸ τῆς εἰκόνης ἐν τῷ σχήματι τούτῳ φανῆναι καὶ τάληθὲς τοῖς τύποις ἠγήσασθαι. Ὁ γὰρ εἰπὼν, « Ποῦλον οἶνον οἰκοδομήσατέ μοι; Ἐνοικήσω, φησὶν, ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω· » σημαίνει δ' ἂν εἶμαι κίχκειν, ὡς τὴν βουλόμενον ἄλλοις ὄφρα εἶναι, προσῆκε πρότερον ἑαυτῷ, καὶ τὴν ἀψύχους δύναμιν ἐνθεῖναι τοσαύτην ἡξιωμένον ἑαυτῷ πρὸ ἐκείνων τὰ τοιαῦτα λυσitelῆ καταστήναι, καθάπερ καὶ τὸν ἐπισκοπὸν Παῦλον; ἔξωσε πόλει καὶ δῆμοις ἐσόμενον ἀγαθὸν ἀφ' ἐστίας ἄρξασθαι, καὶ τὴν οἰκήσοντα καλῶς τὴν οἰκίαν ἑαυτὸν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πρότερον ἀγαγεῖν. Δεῖται δὲ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ ἔργον· καὶ γὰρ ἀνῆσαι μὲν δύναται ἂν οὐδεὶς μὴ τοῦ Θεοῦ τυχῶν, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδὲν, μάλιστα δὲ τῶν μυστηρίων, ἐν οἷς τὸ πᾶν ἐκεῖνου καθαρῶς ἔργον. Ἐπεὶ δὲ ὁ κοινὸς Δεσπότης τῶν δούλων οὐκ ἐξ ἐπιτάγματος προὔνοηθη, οὐδ' ἔπεμψε τοὺς ἐπιμελησομένους, ἀλλ' αὐτὸς ἤλθε, καὶ πάντων δι' ὧν ἔδει αἰσῶν αὐτοῦργὸς ἦν τοῦτου χάριν τὸν ἱεράρχην τὸν ἐκεῖνου δεικνόντα μαθητὴν αὐτοχειρίᾳ πηγγύνασι τὸ

Rationem autem propter quam his caeremoniis illa sunt, hisque a sacerdote peractis, quorum domus et mensa nos moneant. nunc singula considerantes doceamus.

Amictus igitur, et quod sic ad caerimoniam consecrationemque altaris obeundam accedit, altaris humani typum refert. Iniquitatem quippe omnem abluisse, et super nivem dealbatum esse, ut David loquitur ²⁴, sese contraxisse, in semet convolvuisse, in se descendisse, Deum perfecte habitare in anima, et cor altare facit. Horum indicia, hujus albus et nitidus amictus; illius, quod totus a Deum est conversus, et ei corpore prono supplicat. Et ita, cum, per quæ potest, in seipso altare prius effecerit, deinde templo manum ultimam imponit; maxime cum et in artificibus, et omnino in quibusvis opificibus, ante operam manuum cogitatio in seipsa opus componat, et quod composuit, illud pro regula manibus præscribat, quam illæ in materia subjecta expriment. Quin etiam pictores archetypum pingunt, artemque a tabulis, quas imitantur, ducunt. Possunt etiam memoria et simulacris quæ animo retinent pro exemplis uti. Hoc porro non pictoribus duntaxat, sed statuariis quoque, et architectis et opificibus demum universis usu venire certum est. Et si quo artificio posset anima artificis istis oculis videri, in ea aut domum, aut quodvis operum sine materia videremus.

Deinde hierarchiam exemplar altaris non hoc solum facit, quod harum rerum ipse actor est, sed quod vere templum Dei et altare esse, sola ex rebus quæ sub aspectum cadunt, humana natura potest. Itaque manibus hominum fixum et locatum imaginem et typum hujus servat. Ex quo oportebat rem ante imaginem in schemate hoc apparere, et veritatem formis antecedere. Qui enim dixit: « Nunquid domum tu ædificabis mihi ad habitandum? » — « Habitabo, inquit, inter vos, et inambulabo ²⁵. » Illud item significat, opinor, volentem aliis commodare, ante sibi debere prodesse; et rebus inanimis tantam virtutem immittere postulantem, sibi prius hæc utilia reddere (sicut et episcopum Paulus æquum censuit urbi et popullis profuturum, a domo sua incipere ²⁶) et bene administratam demum, seipsum secundum rectam rationem prius regere. Opus est autem Deo ad hoc opus, sine cujus ope nec aliud quiddquam, nedum mysteria, in quibus totum opus illius solius est, peragere queat. Quia vero communis est Dominus, non per subsidiarios consuluit servis suis, nec curatores misit, sed ipsemet venit, et omnia quæ salus nostra requirebat, per se ipsemet præstitit. Quam ob causam, hierarchiam illius se discipulum ostendentem, sua manu altare statuere

²⁴ 1^a Cor. I, 9. ²⁵ II Reg. VII, 5. ²⁶ Levit. XXVI, 12; II Cor. VI, 16. ²⁷ I Tim. III, 2-5.

et firmare conveniens est, unde omnes nobis salutis occasiones proficiunt. Et hæc agit psalmum in ore habens, « Exaltabo te, Deus meus, rex meus ²⁸, » qui gratiarum actionem erga Deum (et memoriam ejus mirabilium complectitur. Si enim Pauli lex gratias agere præcipit in omnibus, quanto justius in eo quod est bonorum summa et caput? Post hunc alium psalmum adjungit : « Dominus regit me, et nihil mihi deerit ²⁹, » in quo non simpliciter Dei benignitas laudatur, sed ejus ipsa hæc presentia beneficia attinguntur. Nam et baptismatis illie mentio, et divinæ unctionis, et poculi, et mensæ sacrum panem afferentis. Baptisma autem, et aquam requiei, et locum herbæ quietis vocat, atque a Deo bene pastus in hoc se habitaturum ad extremum affirmat. Et quoniam peccatum et labores audacibus peperit, et nobis terram spinis replevit, aqua peccatum ejiciens, adversus labores aqua requiei, adversus spinas et tribulos locus herbæ virentis haud absurde, ut puto, nominatur. Diversorium postremo, quia bonum ultimum quod quaerimus, et in quo quiescimus, Deum hic est accipere. Dici autem et illa de causa aqua requiei potest, quia concupiscentiam naturæ sedat et quiescere facit. Quod « multi prophetæ et reges voluerunt videre ³⁰, » inquit.

Cur porro Deo procidens, et preces concipiens templi solum non contingit? An quia consecrationem nondum adeptum nec ad mysterium est idoneum? Et nondum facta domus orationis, quomodo erantem immediate sustinet? Siquidem et contra, Moſen terram sanctam calcaturum, calcamenta solvere necesse erat, nihil medium ad colloquium afferentem ³¹; sicut et tunc Deo addictam populum Hebræorum terram Ægypti in calcamentis calcare oportebat ³². Hoc facto, aqua lustrali mensam abstergit. Quoniam enim hominem dominum omnium, quæ visu percipiuntur, communis tyrannus in servitutem redegit, postea in omnia sensibilia, ceu in palatium rege prostrato irruit et invasit. Quamobrem assumpta inde materia in unoquoque mysterio, quodam purgativo adversus maligni vires opus est, sicut et aquam, qua initiatorum necesse est baptizare, sacerdos ubi precibus ab omni diabolica malignitate purgavit, sic demum cæm rituale et initiatorium pronuntiat. Eadem ratione mensam prius aquis malorum depultricibus abluit, et simul modum demonstrat, quo ad bonum sit currendum, qui est declinare prius a malo. Itaque et super malis hominibus cantatum psalmum in hac expiatione recitat : « Asperges me hyssopo, et mundabor ³³; lavabis me, et super nivem dealbabor ³⁴. » Et post hoc Deo gratias agit, eum veneratur, quod in omnibus consecrationibus facit; omnia quippe ad Dei gloriam administranda sunt,

Α θυσιαστήριον εἰκὸς ἦν, ἔθεν ἡμῖν αἱ πᾶσαι τῆς σερτρίας εἰσὶν ἀφορμαὶ, καὶ ταῦτα ποιεῖ, τὸν ψαλμὸν ἐκείνον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχων, « Ὑψώσω σε, ὁ Θεός μου, ὁ βασιλεὺς μου, ὁ δὲ εὐχαριστήριον ἔχει τῷ Θεῷ καὶ μνήμην τῶν αὐτοῦ θαυμασίων. Εἰ γὰρ ἐν παντί εὐχαριστήριον ὁ τοῦ Παύλου καλεῖται νόμος, πόσῃ δίκαιότερον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου τῶν ἀγαθῶν; Μετὰ δὲ τοῦτον ἄλλον ἐπιτινάπτει ψαλμὸν, « Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδὲν με ὑστερήσει. » ταῦτα δὲ οὐχ ἀπλῶς τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ὑμνεῖ, ἀλλ' αὐτῶν ἀπτεται τῶν παρόντων. Καὶ γὰρ καὶ βαπτίσματος μέμνηται καὶ τῆς θείας αἰοιφῆς καὶ τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς φερουσης τῶν ἱερῶν ἄρτον τραπέζης, τὸ δὲ βάπτισμα καὶ ὕδωρ ἀναπαύσεως καὶ τόπον χλόης καλεῖ, καὶ ποιμαίνόμενος ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ καλῶς εἰς τοῦτο κατασκηνώσειν ἔσχατον ἔφη. Ἐπεὶ γὰρ ἡ ἀμαρτία καὶ πόνους τοῖς τολμῶσιν ἤγαγε καὶ τὴν γῆν ἐνέπλησεν ἡμῖν ἀκανθῶν, τὴν τὴν ἀμαρτίαν ἐκβάλλον ὕδωρ πρὸς μὲν τοὺς πόνους ὕδωρ ἀναπαύσεως, πρὸς δὲ τῆς ἀκάνθας τόπος χλόης δικαίως, οἶμαι, καλεῖται, κατάλυμα δὲ τελευταῖον, ὅτι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἐν ᾧ παυόμεθα ζητοῦντες τὸν Θεόν, ἔστιν ἐνταῦθα λαθεῖν. Εἴη δ' ἂν καὶ δι' ἐκείνον τὸν λόγον ἀναπαύσεως ὕδωρ, ὅτι τῆς φύσεως τὴν ἐπιθυμίαν ἀνεπαύσεν, ἧ ἐ πολλοὶ προφήται καὶ βασιλεῖς, φησὶν, ἰδεῖν ἐπιθυμοῦν. »

Τί δὲ προσπίπτοντα τῷ Θεῷ καὶ προσευχόμενον τὸ τοῦ τεμένου ἔδαφος; οὐ δέχεται τὸν ἱεράρχην ἀμέσως, ἢ τὴν τελετὴν εἰ μὴ δεδεγμένον οὐδέπω πρὸς τὴν τελετὴν ἤρμοσταί, καὶ μήπω προσευχῆς γινόμενος οἶκος πῶς ἂν λάβοι καθαρῶς τὸν εὐχόμενον; Ἐπεὶ καὶ τοῦναντίον τὸν Μωσῆα τῆς ἀγίας ἐπιβαίνειν μέλλοντα γῆς τὸ ὑπόδημα ἔχρησεν ὑπολύσαι, κομίζοντα πρὸς τὴν ὁμίαν μέσον οὐδὲν ὥσπερ καὶ τὸν τηρικαῦτα τῷ Θεῷ προσκεκείμενον δῆμον τῶν Ἑβραίων τὴν ἐν Αἰγύπτῳ γῆν μετὰ τῶν ὑποδημάτων ἔδει πατεῖν. Οὕτω δὲ δράσας ὕδατιν ἔπειτα σμήχει τράπεζαν ἱεροῖς. Ἐπεὶ γὰρ τὸν τῶν ὀρωμένων δεσπότην τὸν ἀνθρώπων ὁ κοινὸς δουλωσάμενος τύραννος ἔπειτα τοῖς αἰσθητοῖς ἐνέσκηψε πᾶσι, καθάπερ βασιλεῖοι; τοῦ βασιλέως πεσόντος, δὲ ταῦτα ταῖς παραΐαμβανόμεναις ἐντεῦθεν ὕλαις ἐφ' ἐκείνου τῶν μυστηρίων ἀνάγκη τινὸς καθαρσίῳ κατὰ τοῦ πονηροῦ δυναμένου. Καθάπερ καὶ τὸ ὕδωρ, καθ' οὗ δεῖ τελοῦντα βαπτίζειν, τῆς τῶν διτιμῶνων ἐπηρείας ἀπάσης εὐχαῖς καθάρσι; ὁ ἱερεὺς, οὕτω τὴν τελοῦσαν ἐπιλέγει φωνήν, κατὰ τὸν αὐτὸν δὴ τὴν τράπεζαν λόγον ἀλεξικάκους ἀποκλύζει; πρότερον ὕδασι, καὶ ἅμα τὴν τὴν τρόπον ὑπεδεικνύς, ὅπως δεῖ πρὸς τὰγαθὸν τρέχειν, ὅπερ ἐστὶν ἐκκλίνειν ἀπὸ τοῦ κακοῦ πρότερον· οὐ χάριν καὶ τὸν ἐπὶ κακοῖς ἀνθρωπίνους ἡσμέων ἔδει ψαλμὸν ταῦτα τελεῖν· « Ἰαντιεῖς με, λέγων, ὕσώπῳ, καὶ καθαρισθήσομαι· πλυνοῖς με, καὶ ὕπερ χιόνα λευκανθήσομαι· » καὶ μετὰ τοῦτο τῷ Θεῷ χάριν ἀπεδίδωσι καὶ γενάσσει. Καὶ τοῦτο καθ' ἑκα-

²⁸ Psal. cxtiv, f. ²⁹ Psal. xxi, f. ³⁰ Luc. x, 21. ³¹ Exod. iii, 5. ³² Exod. xii, f seqq. ³³ Psal. l, 9.

σ-ον τῶν ταλουμένων. Πάντα γὰρ εἶον εἰς δόξαν Θεοῦ A
 πνεύειν, τὰ μυστήρια μάλιστα πάντων, ὅσῳ καὶ πάν-
 των ἴσχυιτελέστερα καὶ Θεοῦ μόνου.

Ἐπει δὲ πρὸ τῶν θεῶν χαρίτων οὐ καθάρει-
 υθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς συστοίχους αὐταῖς ἀρετὰς,
 ὡς οἱότ' ἐσμὲν, ἐπιδεικνυσθαι χρῆ, ὡς οὐκ ἐνὸν
 ἄλλως τυγχάνειν τοῦ χορηγοῦ τῶν τοιούτων, (ὁ γὰρ
 Θεὸς εὐχὴν δίδωσι οὐ τοῖς καθυδούουσιν, ἀλλὰ τῶν εὐ-
 χομέων, καὶ τὸν ἀγωνιζόμενον ἀλείφει καὶ σωφροσύ-
 νης δίδωσι χάρισμα τῷ δι' ὧν ἔξεστι σωφρονούντι, καὶ
 ὅλως πανταχοῦ τὴν πρὸς τὸ ζητούμενον ἐπιθυμίαν
 οὐχ οἷς εὐχόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν
 ἔργων δεικνύσαι χρῆ) διὰ τοῦτο πρὸ τοῦ θεοτάτου
 μύρου, ὃ τῷ θυσιαστηρίῳ τὴν ἐκ Θεοῦ χάριν οἶδε κο-
 μίζειν, τοῖς παρ' ἡμῖν εὐώδεσι μυρίζει τὴν τράπε-
 ζαν οἴνω καὶ μύρῳ, ὧν τὸ μὲν ἡμῖν τέρψιν ἔχει μόνον, B
 τὸ δὲ καὶ τῇ ζωῇ βοηθεῖ, ἵνα δείξῃ τὰνθρώπινα
 εἰσενεγκῶν ἅπαντα ὅτι τοῦτων ἡμῖν τὸν βίον ἅπαντα
 συμπληροῦντων, τῶν τε πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων καὶ
 τῶν ἡδέων, ἀμφοτέρων ἀπάρχεται, ἐπει κάκεινο;
 ἔλθων καὶ ζωὴν ἔδωκε καὶ περισσὴν προσέθηκεν, οὐκ
 ἀναστήσας μόνον καὶ λύσας, ἀλλὰ καὶ βασιλεύσας,
 τῆς ἀκηράτου τρυφῆς ἡμῖν μεταδούς τοῦτοις ἐπι-
 φέρει τὸ μύρον, ὃ πᾶσαν τῇ τελετῇ τὴν δύναμιν ἔχον
 ἐπ' αὐτὴν τὴν θυσίαν ἀντικρὺς φέρει.

Ἐπει γὰρ τοῖς δυοῖς τοῦτοις αὐτὴν ἐτέλεσεν ὁ
 Σωτὴρ ἐξ ἀρχῆς, « λαθὼν, φησί, τὸν ἄρτον καὶ
 εὐλόγησας τὴν χεῖρα, » ζητοῦμεν ἐκείνην καὶ τὴν
 φωνήν. Τὴν μὲν οὖν φωνὴν οἱ ἱερεῖς ἀφίπαι, καὶ C
 ἔστιν ἐνεργὸς ὡς ἂν ἐκείνου κελεύσαντος. « Τοῦτ'
 γὰρ, φησί, ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » τὴν δὲ
 χεῖρα τὸ μύρον δύναται. Καὶ γὰρ, Ἄνδρ', φησὶν ὁ Θεὸς
 Διουσίσιος, τὸ μύρον εἰσάγει τὸν Ἰησοῦν. Ἄλλ' οἱ
 μὲν ἀπόστολοι καὶ τὴν χεῖρα παρ' ἑαυτῶν εἰσέφερον,
 καὶ γὰρ καὶ ταύτην εἶχον τὴν χάριν. οἱ δ' ἐκείνους
 ἐκδεξάμενοι ταυτησὶ τῆς τελετῆς ἐδεήθησαν, τὴν
 φωνὴν δύναμενοι μόνον. Τοῖς μὲν γὰρ πρῶτοις ἱε-
 ρεῦσι θυσιαστήριον ἦσαν αἱ χεῖρες, τοῖς δὲ μετ'
 ἐκείνους δι' ἐκείνων ὁ Χριστὸς τοὺς μυστοδόκους ἑκα-
 τὸμήσεν οἴκου. Ἐπιλέγει δὲ οὐδὲν οἶον πρότερον
 ἐπιπέσει τῇ τραπεζῇ τὸ μύρον, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ μόνον
 ἔδει τῷ Θεῷ ἄσμα φωνῆς μὲν Ἑβραίας συλλα-
 θαῖς ὠρισμένον ὀλίγαις, διανόιας δὲ πανσοῦς τοῦ
 τῶν ἱερῶν προφητῶν χοροῦ. Καὶ γὰρ ἔστι μὲν εὐφη-
 μεῖν μακρῶ λόγῳ τὰ-κατορθώμενα διεξιόντας, ἔστι
 δὲ ῥήμασιν ὀλίγοις τὴν ψῆδὴν ὀρίζοντας τὸν ὑμνοῦμε-
 νον ἀνάδειν. Προστίχει δ' ἂν, οἶμαι, τὸ μὲν πρῶτον
 παρρηχικότων ἢ μελλόντων ἔτι τῶν ἐπαινουμένων ἔρ-
 γων, ἵν' εἴεν ἀντὶ τούτων τοῖς θεωμένοις οἱ λόγοι
 ἐνισταμένῳν δὲ καὶ γινομένων οἶμαι τὸ δεύτερον, ὅτε
 τῶν πραγμάτων παρ' ἑαυτῶν φαινομένων ἀνάγκη
 τῶν κηρυκτότων λόγων οὐδ' ἤτιςσιν πλην τὴν ἡδο-
 νὴν ἔσον ἐνδεῖξασθαι καὶ τὸ θαῦμα, ὡσπερ καὶ οἱ
 προφήται ἔω; Ἰωάννου προφήτευσαν. Τὸ γὰρ ἐν-
 τεῦθεν εἰ τῶν ἀγγέλων ἔδει τοῦ μεμνημένου φανέν-
 τος; Ἐκεῖνον γὰρ οὐδὲν ἢ βοᾶν καὶ στεφανοῦν

A præcipueque mysteria, quando omnibus conduci-
 biliora et Dei solius sunt.

Cæterum quia ante divinam gratiam non solum
 deprimerem se, sed etiam virtutes ipsi consociabiles
 quantum possumus, præstare oportet, quod aliter
 suppeditatorem gratiæ non acquirimus (Deus enim
 optata largitur non dormientibus, sed precantibus,
 et certantem ungit, et castitatis donum dat, casti-
 tatem exercendi, per quæ exercenda est, et uni-
 verse ubique, desiderium ejus quod quæritur, non
 votis solum, sed etiam ipsis operibus demonstnan-
 dum est), ideo ante divinissimum unguentum, quod
 altari gratiam a Deo apportare consuevit, his quæ
 apud nos bene olent, mensam humectat, vipo et oleo
 rosarum, ex quibus hoc voluptatem tantum nobis ge-
 nerat, illud etiam vitæ prodest, ut humanis omnibus
 illatis doceat, quod cum vitam nostram repleant
 quorum alia necessaria, alia jucunda sunt, se am-
 borum offerre primitias. Nam et ipse cum venisset,
 et vitam dedit, et amplius addidit, non modo in
 vitam nos revocans, et vincula mortis abrumpens,
 sed et reges constituens, et immortales delicias
 nobis impertiens, et adhuc mysterium adjiciens,
 quod cum omnem mysterii vim contineat, ad ipsum
 quoque sacrificium plane pertinet.

Et quia his duobus ipsum ab initio Salvator
 confecit, « cum accepisset panem, inquit, et bene-
 dixisset », manum illam et vocem quærimus.
 Vocem igitur sacerdotes mittunt : ea est efficax,
 utpote illius jussu. Inquit enim, « Hoc facite in
 meam commemorationem ». Pro manu est unguen-
 tum. Etenim ipsum Jesum inducit unguentum, ait
 divinus Dionysius. Sed apostoli quidem etiam ma-
 nus suas addebant : etenim et hanc gratiam habe-
 bant. Eorum successores hac initiatione egebant,
 voce potentis tantum. Primis quippe sacerdotibus
 altare erant manus. Eorum successoribus per
 ipsum Christus domus mystas recipientes ædificavit.
 Dum autem unguentum mensæ affundit, nihil
 quale ante verborum adjicit, sed hoc ipsum tantum-
 modo carmen Deo canit, vocis Hebrææ syllabis
 paucis definitum, sensu autem sanctissimum, chori
 sanctorum prophetarum. Etenim licet laudare longo
 sermone, facta cum virtute enumerantes ; et licet
 verbis paucis inclusa laudatione, eum qui laudatur
 quasi coronare. Convenit autem, ut arbitror, pri-
 mum laudandis operibus vel præteritis, vel adhuc
 futuris, id contemplantibus eorum loco sint voces.
 Alterum puto esse instantium, et eorum quæ sunt,
 quando rebus per semet apparentibus, verborum
 prædicantium ulla est necessitas, nisi quantum ad
 voluptatem et admirabilitatem demonstrandam. fa-
 cit. Sicut et prophetæ usque ad Joannem propheta-
 runt. Nam tempus secutum, quid nuntiis indi-
 gebat, cum adesset, qui nuntiatus fuerat? Nihil
 enim nisi illum proclamare, et honorare reliquum

¹⁹ Matth. xxvi, 26. ²⁰ Luc. xxi, 49, 21. ²¹ Matth. xi, 15.

erat. Quod et angelis videbatur, quibus primum visus est, cum in terras venisset, quorum, « Gloria in altissimis Deo »²⁷, circum ipsum choro ducentium vox erat. Sic ergo hierarcha, postquam vocatum benefactorem in ipsis operibus agnovit, nec recitat quiddam priorum precum, nec opera benignitatis recessit, cum ante oculos versentur, sed hoc solum facit carmine mystico exsultat.

Quia vero altaris virtus unguentum est, huic virtuti et subjectam materiam congruere oportet. Sic enim ager melius : sicut et ignis, et lux, ut existimo, per idonea corpora. Quoniam et nomen ipsum Salvatoris, quod invocatum potest omnia, non in omnium ore, æque vim et potentiam suam ostendit. Proinde querens consecrator, quid corporis unguento congruum subjiciat, martyricis ossibus aptius nihil invenit. Hæc ubi unxit, et inuncta mensæ imposuit, mysterium perficit. Nihil enim Christi mysteriis propinquius et cognatius est, quam martyris, quibus cum illo et corpus, et spiritus et schema mortis, et omnia communia. Qui et vivis assistet, et morientium corpora non relinquit, sed animabus conjunctus, aliquo modo etiam surdo huic pulveri adest et commiscetur. Et si alicubi in hisce rebus, quæ oculorum sensum movent, Salvatore invenire et habere licet, in his ossibus licet. Ideo ad templum veniens, quo illa inferenda sunt, iisdem vocibus portas illis aperit, quibus si Christum ipsum inferret, et ad cætera quod attinet, æque ut sacra dona honorat. Præterea Dei templum verum et altare sunt ossa hæc, hoc autem manu constructum, veri templi imitatio. Igitur decebat illud huic apponi, et ad perfectionem hujus illud assumi, sicut in legibus novam, ad perficiendam veterem.

Postquam ritus omnes jam absolvit, et ad sacrificium atque ad preces domum paravit, lucerna super altare accensa, exit. Primum quidem, ut reor, tempus ostendens, quo a principio est editum, circa vespere scilicet, ad prima lumina. Deinde, ut hæc lucerna illam lucernam in memoriam nobis reducat, quam accendit, qui drachmam perdidit : quam terra multa et tenebris obrutam invenit, utpote sub terra apud inferos jacentem. Hoc enim sibi vult, credo, verrisse domum, omnia retexisse videlicet, et in lucem eduxisse qui et infernum ingressus lumine suo implevit.

²⁷ Luc. II, 14.

(1) In cod. Vindob. 266 sequentia adiunguntur alia manu et nigriore atramento scripta : Χρίσι δὲ τὸν οἶκον ἅπαντα τῷ μύρῳ περιούριον, ἵνα προσευχῆς οἴκον αὐτὸν ἐρῶσεται καὶ τοῦνομα ἐνεργὸν ἔχη καὶ πρὸς τὰς εὐχὰς ἡμῖν βοηθῆ. Ἡ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ἀνθρώπων παρουσία καὶ τὸ κατευθύνον τὴν προσευχὴν ἡμῶν ὡς θυμίαμα τὸ μύρον ἐστὶ τὸ ἐκκενωθὲν, ὃ Σωτὴρ παράκλητος ἡμῖν γενόμενος πρὸς

ἡ ὑπόλοιπον ἦν, ὃ καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἰδοῦναι, οἷς ἐφάνη πρῶτος ἐλθὼν εἰς τὴν γῆν, ὡν τὸ, « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, » περὶ αὐτῶν χορευόντων ἦν ἡ φωνή. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν λόγον ὁ ἱεράρχης, ἐπεὶ τὸν καλούμενον εὐεργετήν ἐπ' αὐτῶν οἶδα τῶν ἔργων, οὕτε εὐχαίται οὐδὲν τῶν ἐν ταῖς εὐχαῖς αὐτῷ προκεχωρηκότων, οὕτε καταλέγει τὰ τῆς φιλοφροσύνης ἑστώτα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἀγάλλει τῷ μέλει τῷ μυστικῷ.

« Οἱ δ' ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσιασθηρίου δυνάμις τὸ μύρον ἐστίν, ἐχρῆν τῇ δυνάμει ταύτῃ καὶ τὴν ὑποκειμένην ὕλην οἰκίαν· ἔχεται δὲ οὕτως βέλτερον, ὥστε πρὸ καὶ πῦρ καὶ φῶς διὰ τῶν ἐπιτηδείων, οἶμαι, σωμάτων, ἐπεὶ καὶ τοῦνομα αὐτὸ τοῦ Σωτῆρος, ὃ πάντα ἐδύνατο καλούμενον, οὐκ ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασι τὴν ἰσχύν ὁμοίως ἐπεδείκνυτο τὴν αὐτοῦ καὶ τοῖνον ζητήσας, ὃ τὶ ἐν τῶν σωμάτων κατάλληλον ὃ ταλεστής ὑποθέτη τῷ μύρῳ, τῶν μαρτυρικῶν ὀστέων δὲ προσήκει μᾶλλον εὑρεν οὐδὲν, καὶ ταῦτα μυρίσας καὶ ἀληθιμμένα τῇ τραπέζῃ προσθεῖς τὸ οὐσιασθηρίον ἀπαρτίζει. Μαρτύρων γὰρ συγγενέστερον τοῖς τοῦ Χριστοῦ μυστηρίοις οὐδὲν, οἷς πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστὸν καὶ σῶμα καὶ πνεῦμα καὶ θάνατον σχῆμα καὶ πάντα κινῆ, ὅς καὶ ζῶσι συνῆν καὶ τελευτώντων τοὺς νεκροὺς οὐκ ἀπολιμπάνει, ἀλλὰ ταῖς ψυχαῖς ἠνωμένους ἐστὶν ὅπως καὶ τῇ κωφῇ ταύτῃ σύνεστι καὶ ἀναμεικταὶ κίνει, καὶ εἰ που τῶν ἐρωμένων τούτων ἐστὶν εὑρεῖν τὸν Σωτῆρα καὶ κατασχέειν, ἐπὶ τῶν ὀστέων ἐξεστὶ τούτων. Διὰ ταῦτα πρὸς τῷ νεφῷ γενόμενος ἐκείναις ταῖς φωναῖς αὐτοῖς ἀνοίγει τὰς πύλας, αἷς ἂν εἰ τὸν Χριστὸν εἰσῆεν αὐτὸν, καὶ τὰλλα δὲ παρακλησίως τοῖς ἱεροῖς ἐτίμησε δούροις· ἄλλως τε Θεοῦ μὲν νεὶς ἀληθῆς καὶ οὐσιασθηρίον τὰ ὀστέα ταῦτα, ὃ δὲ χειροποιητὸς οὗτος τὰληθοῦς μίμημα. Οὐκ οὖν εἰκὸς ἦν τοῦτον ἐκεῖνον προστεθῆναι καὶ πρὸς τὴν τελείωσιν ἐκεῖνου τοῦτον εἰληφθαι, καθάπερ τῶν νόμων τοῦ παλαιοῦ τὸν καινόν.

Ἐπεὶ δὲ πάντα ἤδη τελείωσι καὶ πρὸς τὴν Θεσίαν καὶ τὰς εὐχὰς τὴν οἰκίαν παρασκευάσει, λύχνον ἐπὶ τὸ οὐσιασθηρίον ἄψως ἐξεῖσι, πρῶτον μὲν δεικνύς τὸν τῆς Θεσίας οἶμαι καιρὸν, πηνίκα τὴν ἀρχὴν ἐξεδόθη. Καὶ γὰρ περὶ τὴν ἐσπέραν καὶ τὰς τῶν λύχνων ἀψως ἔπειτα ὡς ἐν οἰκίᾳ τοῦ τὴν δραχμὴν ἀπολιπεκότος ὁ λύχνος οὗτος ἐκεῖνον ἡμῖν εἰσάγει τῇ μνήμῃ τὸν λύχνον, ὃν ἄψως καὶ ζητήσας τὴν πολλὴν γῆν καὶ σκότῳ συγκεκαλυμμένην εὑρε δραχμὴν, ὡς ἂν ὑπὸ γῆν ἐν Ἄδου κειμένην τοῦτο γὰρ, οἶμαι, δύναται τὸ σαρῶσαι τὴν οἰκίαν, τὸ πάντα ἀνακλιψάει καὶ ὑπὸ τὸ φῶς ἀγαγεῖν, ὅς καὶ τὸν Ἄδην φωτὶς ἐνέπληξεν εἰσελθὼν (1).

τὸν Θεὸν καὶ μεσίτης. Ἐπεὶ γὰρ μονογενὴς ὡν αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς τοὺς δούλους ἐξέχεεν, εἰκότως ὁ Πατὴρ διήλλακται καὶ ἕμερον εἰς ἡμᾶς βλέπει καὶ προσιόντας προσίσταται, ὡς ἂν αὐτὸν εὐρίσκων ἐν ἡμῖν τὸν Υἱὸν τὸν ἑγαπητόν. Ὁ Θεὸς ἀκόλουθον ἦν, εἰς τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ τὸν Θεὸν καλούμενον καὶ προσευχῆς ἐκκενωθῆναι μύρον, ἵνα τὸν αὐτόθι καλούμενον Θεὸν εἰς ἑαυτὴν ἐπιστρέψῃ, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Σολομῶνος

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ.

Πῶς αὐτὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων λαβόντες φυλάξομεν.

DE VITA IN CHRISTO

LIBER SEXTUS.

Quo pacto eam a mysteriis sacramentisque acceptam conservare oporteat.

Ἄ μὲν οὖν τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς εἰς αὐτὸν τὸν Ἀ Χριστὸν ἀναφέρει, καὶ ὧν ἐκείνῳ μόνῳ προσῆκε,

Quæ igitur vitæ in-Christo ad Christum ipsum referuntur, quæque ad illum duntaxat pertinent,

εὐχὴν οἱ ὄφθαλμοὶ αὐτοῦ νυκτὸς καὶ ἡμέρας εἰς τὴν οἶκον τοῦτον ὧν ἀνεωγμένον ἄλλως τε ναὸν Θεοῦ καλούμενον ἵνα πρὸς τὸν ἀληθῆ ναὸν ἀναφέρῃ καὶ πρὸ ἐκείνου ἔγη τι κοινὸν, εἶδει καθάπερ ἐκεῖνος ἐχρήσθη τῇ θεότητι, τὸν ἴσον τρόπον καὶ αὐτὸν γενέσθαι Χριστὸν τῷ μύρῳ ἀηλιμμένον. Λέγω δὲ ναὸν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα, ὡσπερ αὐτὸς ἐκάλεσεν αὐτὴ, « Ἄσαστε, λέγων, τὸν ναὸν τοῦτον. » Sequitur deinceps in eodem codice fol. 144 a, usque ad fol. 148 a, brevis quædam de libero arbitrio et prædestinatione disputatio tertia manu exarata, quæ sic se habet : Δοκεῖ ἐν τῷ λόγῳ εἶναι τοῦ αὐτεξουσίου τὴν ἐπ' ἄμφω δηλονότι τὴν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν ῥοπήν, ὥστε μὴ εὐσεύς τῆς ἐπ' ἄμφω ῥοπῆς μηδὲ τὸ αὐτεξούσιον συνεστάναι. Διὰ ταῦτα παντὸς νόμου τὸ δῖον ἔργον ἐστὶ, τὸ μὲν ἐπιτρέψαι, τὸ δὲ ἀποτρέψαι· ὅθεν ἀνάγκη κεῖσθαι τοὺς νόμους· ἐπὶ τῶν δυναμένων ἄλλοτε ἄλλως ἔχειν, ἐπὶ δὲ τῶν ὠρισμένων καὶ ὡσαύτως ἐχόντων μηδεμίαν εἶναι χώραν τοῖς νόμοις. Ἐφ' ὧν δὲ οὐκ ἔστι χώρα νόμου, οὐδὲ ὄργῃς ἐστὶ τόπος· οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἢ ἀρχὴ ἢ νόμος ἔγγραφος ἢ ἀγραφος. Ἐπεὶ δὲ τὸ αὐτεξούσιον ἀρχὴ τίς ἐστίν, οὐκ ἂν ἔχοι χώραν, ὅταν ἡ θέλησις ὠρισμένως ἐπὶ μόνον φέρηται τὸ ἀγαθόν. Εἴρηται δὲ καὶ περὶ τῶν σπουδῆ καὶ ἀσκήσεως γενόμενον ἀγαθῶν, ἢ τῷ δικαίῳ νόμῳ οὐ κεῖται. ἢ Καίτοι πᾶς δίκαιος, κἂν ὀπισθοῦν ἁγιοσύνη διαφέρῃ, ἔχει τινὰ δεῖ πρὸς τὸ κακὸν ῥοπήν καὶ δύναται μεταβάλλειν εἰς κακίαν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. Ὅταν δὲ οὐδὲ ῥοπή πρὸς τὸ κακὸν οὐδεμία ἢ, οὐδὲ δύναμις, ἐπ' ἐκείνου πῶς ἂν ἔχοι τόπον ὁ νόμος καὶ ἡ ἀρχὴ; Οὐκ ἄρα δυνατόν, ἄνευ τῆς ἐπ' ἄμφω ῥοπῆς· τὸ αὐτεξούσιον εἶναι. Ἐτι τὸ πρὸς ἕν ὠρισμένως ἔχειν τὴν ῥοπήν, ἐναντίον ἐστὶ τῷ λόγῳ τῆς ἀδείας καὶ τῆς ἐξουσίας. Τὸ γὰρ ἀφρονεῖν καὶ ἐλευθερον οὐ σώζεται καθαρῶς· τὸ δὲ αὐτεξούσιον οὐδὲν ἕτερον ἐστίν ἢ τὸ ἀρχειν ἑαυτοῦ καὶ χρῆσθαι ἑαυτῷ μετ' ἐξουσίας καὶ ἀκωλύτως κατὰ τὴν θέλησιν. Ὅυτε γὰρ κατὰ τὴν γνώσιν οὐτε κατὰ τὴν πράξιν ἀκωλύτως χρώμεθα ἡμῖν αὐτοῖς, οὐτε κατ' ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν θέλησιν, ὅτι πάντα δυνάμεθα θέλειν καὶ τὰ ἀδύνατα. Ὅταν τ. ἴνυ μόνον βουλώμεθα τὸ ἀγαθὸν ἢ κακὸν, καὶ πρὸς τὸ ἕτερον οὐδεμίαν ἔχωμεν ῥοπήν, κωλύεται κατὰ τοῦτο ἡ τῆς θελήσεως ἀδεία, ὅπερ ἐστὶ τὸ αὐτεξούσιον καὶ ἡ ἐξουσία. Ἐτι τὸ αὐτεξούσιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τὴν προαίρεσιν ἐντεθῆναι λέγεται, ἵνα αἰρούμενος τὸ ἀγαθὸν στεφάνως ἄξιος γένηται, ὡς ὁ Θεοῦ λόγος· ἐν τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ φησὶν· « Τῷ αὐτεξουσίῳ τ.μηρα;· ἐν ἢ τοῦ ἐλογμένου τὸ

ἀγαθὸν οὐκ ἤττον ἢ τοῦ παρασχόντος τὰ σπέρματα. » Ἡ δὲ προαίρεσις οὐ δύναται εἶναι ἄνευ τῆς ἐπ' ἄμφω ῥοπῆς, ὅθεν μάτην ἂν εἴη τὸ αὐτεξούσιον μὴ ὑποτεθείσης τῆς προαιρέσεως, μάτην δὲ οὐτε ἡ φύσις οὐτε ὁ Θεὸς ποιεῖ. Οὐκ ἄρα δύναται τὸ αὐτεξούσιον συνεστάναι μὴ ὑποτεθείσης τῆς ἐπὶ τὸ κακὸν ῥοπῆς. Εἰς τὸ ἐναντίον, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ λόγῳ τοῦ αὐτεξουσίου ἢ πρὸς τὸ κακὸν ῥοπή. Ἡ γὰρ θέλησις τὸ ἀγαθὸν μόνον ζητεῖ καθ' αὐτὸ, τὸ δὲ κακὸν κατὰ συμβεβηκός, γαθῶσον εὐρίσκει τινὰ καὶ ἐν αὐτῷ εἰκόνα τοῦ ἀγαθοῦ ὅθεν ὅταν τοῦ ἀγαθοῦ μόνον γέννηται ὡσάν πλάνης ἀπηλλαγμένη καὶ τυγχάνουσα ἀληθῶς τοῦ ἰδίου σκοποῦ, τότε ἑαυτῆς γίνεται καὶ ἑαυτῆς ἐξουσιάζει. Τὸ γὰρ ἀπατιόμενον δουλεῖε τρόπον τινὰ τὸ ἄγαν πρὸς τὸ ἀγαθὸν μόνον ῥέπειν τὴν θέλησιν οὐκ ἀναίρει τὸ αὐτεξούσιον, ἀλλὰ μᾶλλον συνίστησι. Ἐτι ἕκαστον τελειοῦται, ὅταν τελείῳ τύχῃ ἰδίου ἀντικειμένου, ὡσπερ ἡ ἔψις, ὅταν τελείῳ τύχῃ τοῦ φωτός. Τότε γὰρ ἐνεργεῖα ἐστὶν ὅπερ ἐστὶ τῆς δὲ θελήσεως ἀντικειμένον ἐστὶ τὸ ἀγαθόν. Ὅταν μὲν οὖν καὶ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ῥέπη καὶ πρὸς τὸ κακὸν, οὐ μᾶλλον τελειοῦται ἢ ἀτελῶς ἔχει ὅταν δὲ πρὸς μόνον ῥέπη τὸ ἀγαθόν, διὰ τοῦτο τοῦ κακοῦ ἀπήλλακται, ὅτι τελείως τυγχάνει τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ γὰρ ἑλλειψὶς τοῦ ἀγαθοῦ τεύξις τὴν πρὸς τὸ κακὸν ῥοπήν παριστάγει. Ἄλλ' ὅταν τελείῳ τυγχάνῃ τοῦ ἀγαθοῦ, τελείως ἔχει, καθὼς εἴρηται ὅταν δέ τι τελείον γέννηται, οὐ δύναται ἀπολέσαι τι τῶν προσόντων αὐτῷ ἀγαθῶν· τούναντίον μὲν οὖν προσάθει ἂν, ὃ μὴ πρότερον εἶχε. Τὸ δὲ αὐτεξούσιον ἀγαθόν ἐστὶ προσὸν τῇ θελήσει, καθ' ὃ καὶ εἰκέναι λέγεται ἄνθρωπος τῷ Θεῷ οὐκ ἄρα δυνατόν ἀπολέσαι τὸ αὐτεξούσιον ὑποτεθείσης τῆς θελήσεως πρὸς μόνον ῥοπήν ἔχειν τὸ ἀγαθόν. Ἐτι ἐν τῇ μελλούσῃ ἀποκαταστάσει μόνου τοῦ ἀγαθοῦ ἔσται ἡ τῶν ἀγίων θέλησις, τότε δὲ ἀπολέσαι αὐτοὺς τὸ αὐτεξούσιον παντελῶς ἐστὶ ἄτοπον. Ταῦτὸν γὰρ ἐστὶν εἰπεῖν ἀπολέσαι τὸ αὐτεξούριον καὶ ἀπολέσαι τὸν ἄνθρωπον. Τὸ γὰρ βελτιστον τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, ὡσπερ τὸ βέλτιστον τῆς πόλεως ἐστὶν ἡ πόλις κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην (Πολιτ. Δ, κεφ. ια'). Βέλτιστον δὲ τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ αὐτεξούσιον· οὐ γὰρ ἂν κατὰ τοῦτο ἔφκει τῷ Θεῷ, εἰ μὴ αὐτὸ ἦν τὸ βέλτιστον τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἀνάγκη δὲ ἐν τῇ ἀποκατάσει τὸ αὐτεξούσιον μεῖναι, πρῶτον μὲν, καθὼς εἴρηται, ὅτι οὐλόκληρον δεῖ ἀναστήναι τὸν ἄνθρωπον, δεύτερον δὲ ὃ καιρὸς ἐκείνος καιρὸς ἐστὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοιωσεως τῶν ἀγίων· Ὅταν γὰρ, φησὶ, φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσά-

hinc sunt. Quoniam vero prima vitæ istiusmodi A
 constitutio ab unica Salvatoris manu pendet, semel
 autem constitutam depactamque conservare, in
 eaque persistere, etiam studii ac diligentiae nostræ
 opus est, et omnino hic quoque humanæ partes
 omni iique nostri labor requiritur, ne acceptam
 gratiam corrumpamus sed ad exitum usque no-
 strum sariam tectam retineamus, et thesaurum inde
 comparatum in manibus habentes hinc abeamus,
 quibus rebus id effici possit, festat ut in hoc ne-
 gotio deinceps investigemus. Et merito sane dis-

ταυτά εστιν. Ἐπει δὲ τὸ μὴ συστῆναι τὴν ζωὴν ἐς
 ἀρχῆς τῆς τοῦ Σωτῆρος χειρὸς ἐξήρτηται μόνως, τό-
 γε μὴ φυλάξαι παγίσαν καὶ μείναι ζώντας καὶ τῆς
 ἡμετέρας ἔργου σπουδῆς, ἀνάγκη δὲ καὶ τῶν ἀνθρω-
 πίνων ἐνταῦθα καὶ τοῦ πρ᾽ ἡμῶν συντελοῦντος,
 ὥστε μὴ διαφθεῖραι λαθόντας· ὁλλὲ διὰ τέλους
 σῶσαι τὴν χάριν καὶ τὸν θησαυρὸν ἐνθεύδεν ἐν χεροῖν
 ἔχοντας ἀπελθεῖν καὶ τοῦτα σκοπεῖν, δι' ὧν ἐξεστὶν
 ἀνῶσαι, λοιπὸν ἂν εἴη τῶ νῦν ἀγῶνι. Καὶ τοῦ περὶ
 τῆς ζωῆς ἡμῖν λόγου γίνονται ἂν καὶ τοῦτο μέρος
 εἰκότως. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν

μεθὰ, ἡ καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον τότε λάμβπει τὸ αὐ-
 εξούσιον ὡς εἰκόνα φέρον ἐν ἡμῖν τοῦ Θεοῦ. Τρίτον δὲ
 καιρὸς ἐστὶν ἐπαθλίων ὁ μέλλων αἰὼν. ὅθεν ἀνάγκη τὸ
 μέρος ἐκεῖνο τῆς ψυχῆς καθ' ἡ ἡγωνίσαστο ὑπὲρ τῆς
 ἀρετῆς, τότε εἶναι, ἵνα στεφανωθῆ ἀγωνίζονται δὲ οἱ
 ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀγωνιζόμενοι κατὰ
 τὴ αὐτεξούσιον, κατὰ τὴν τῆς θελήσεως ἐξουσίαν.
 Κατὰ ταύτην γὰρ ἡ ἀγάθος τις γίνεται ἢ πονηρὸς
 οὐδὲν ἄρα κωλύει καὶ τὸ αὐτεξούσιον εἶναι, καὶ τὴν
 ἐπὶ τὸ κακὸν βροπὴν παντελῶς ἀπειναί. Ἐτι καὶ
 ἀπὸ τοῦ ὅρου τοῦ αὐτεξουσίου φανερόν γίνεται τὸ
 προκειμένον. Αὐτεξούσιον γὰρ ἐστὶ τὸ ἑαυτοῦ ἄρχον,
 ἄρχον δὲ ἑαυτοῦ τὸ γυόμενον ἑαυτῷ ἀκωλύτως·
 χρῆται δὲ τίς τινι πράγματι, ὅταν πρὸς τὸ προσῆκον
 αὐτῷ τέλος τάττη αὐτὸ δι' ὃ γέγονεν, ὅσον
 γρηφαί τις τῆ οἰκίᾳ, ὅταν οἰκῆ ἢ οἰκίῃ ἐν αὐτῇ
 ἔτερον. Τότε γὰρ τάττει αὐτὴν πρὸς τὸ προσῆκον
 αὐτῆς τέλος, καὶ ὡς οἰκία αὐτῆ γρηφαί καὶ καθ'
 αὐτὸ ὅταν δὲ ἡ ἐμπρήτη, φέρει εἰπεῖν, ἢ κατα-
 σκάφη, τότε οὐχ ὡς οἰκία οὐδὲ καθ' αὐτὸ, ἀλλὰ
 κατὰ συμβεβηκὸς αὐτῆ χρῆται. Ἐστὶ τοίνυν ἀρχὴ
 τοῦ πράγματος καθ' αὐτὸ, ὅταν τις αὐτῷ χρῆσται
 καθ' αὐτὸ, ἵππων ὅταν αὐτὸ, τάττη πρὸς τὸ προσῆκον
 αὐτῷ τέλος. Ἐπει δὲ τὸ κακὸν οὐδενὸς ἐστὶ τέλος,
 οὐδὲν γὰρ διὰ τὸ κακὸν ὑπέστη, πρόδηλον ὡς ὁ
 χρωμένός τινι πράγματι ἐπὶ κακῷ, οὐ χρῆται αὐτῷ
 τῷ πράγματι καθ' αὐτὸ οἷδ' ἄρχει αὐτὸ καθ' αὐτὸ.
 Οὐκ οὖν ἐταν ἡ θέλησις ἐπὶ μόνον βέπη τὸ ἀγαθόν,
 τότε χρῆται ἑαυτῆ καὶ ἄρχει ἑαυτῆ· ἀληθῶς, ὅτι
 πρὸς τὸ προσῆκον αὐτῆ τέλος τάττη ἑαυτὴν τὸ
 ἀγαθόν ὅταν δὲ καὶ πρὸς τὸ κακὸν βέπη, τότε
 οὐτε χρῆται ἑαυτῆ ἀληθῶς οὐτε ἄρχει τοῦ τέλους
 διαμαρτανόουσα. Φαίνεται τοίνυν ὅτι ἡ ἐπὶ τὸ
 κακὸν βροπὴ μᾶλλον ἐναντίον ἐστὶ τῷ λόγῳ τοῦ
 αὐτεξουσίου. Ἀύσις τῶν ἐκ τοῦ ἑναντίου. Πρὸς τὸ
 πρῶτον ἐν τοῖς κατὰ νόμον ζωῶν αἰεὶ καὶ ἐν
 τῷ ἀγαθῷ μόνω ἐστώσιν, εἰ καὶ οὐκ ἐστὶν ἡ ἀρχὴ ἐν
 τῷ γίνεσθαι, ἀλλ' ἐστὶν ἐν τῷ γεγενῆσθαι. Ἐως μὲν
 γὰρ ὁ ἄρχων νοουσιτίας δαίται καὶ νόμων καὶ πρῶ-
 ταγμάτων, οὐκ ἤρξεν οὐδ' ἐτελείωσεν ὅπερ ἐξή-
 ται, ὅτι μὴ πάντας τοὺς ἀρχομένους ἐν τοῖς αὐτοῖς
 νόμοις μένοντας ἔχει, ὅπερ ἐστὶν αὐτῷ σκοπὸς καὶ
 τότε οὐ γέγονεν αὐτῷ ἡ ἀρχή, ἀλλὰ γίνεται. Ὅταν
 δὲ οὐδενὸς δέηται προστάγματος, ὡσάν πάντων ἐν
 οἷς βούλεται βεβαίως μενόντων, τότε ἡ ἀρχὴ αὐτῷ
 γέγυνε καὶ τελειοῦται καὶ τότε ἀληθῶς ἄρχει,
 ὅταν ἡ οὐκ οὐ μὴδὲ μὲν ἐξ ἑαυτοῦ πρὸς τὸ κακὸν βροπῆν.
 Πρὸς τὸ δεῦτερον τότε κωλύεται ἡ ἐξουσία τῆς κιν-
 ῆσεως, ὅταν ἐξωθεν ἢ τὸ κωλύον τὴν κίνησιν·
 ὅταν δὲ παρ' ἑαυτοῦ τὸ κινῶμενον ἐπιτραχῆθῆ, τότε ἡ
 μὲν κίνησις κωλύεσθαι λέγεται, ἡ δὲ ἐξουσία τῆς
 κινήσεως οὐδαμῶς. Πρὸς τὸ τρίτον· τὸ αὐτεξούσιον
 ἐνεθέη τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τὴν προαίρεσιν προσεχῶς,
 ἕχαυτον δὲ διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν βροπῆν. Ἐν τῶν
 τῶν ἐν τῷ ἀγαθῷ μόνω μένουσιν, εἰ καὶ οὐ
 πρῶσιν ἢ προαίρεσις, ἀλλ' ἐστὶν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν
 βροπῆ, οὐ χάριν καὶ ἢ προαίρεσις, καὶ διὰ τοῦτο οὐ μα-
 τῆν. Εἰ ὁ θανάσιμα ἀμαρτανῶν δύναται ἐλεημοσύνα·
 ποιῶν ἢ ἄλλα τινὰ ἀρετῆς ἔργα ἀρέσαι Θεῷ, καὶ δοκ.ἰ
 δύνασθαι διὰ ταῦτα, τὸ ἀγαθόν, ἐπιπρατέτερον ἐστὶ
 τοῦ κακοῦ ὅθεν ἀκλόουτον καθάπερ ἐπὶ των σω-

ματικῶν ποιητήτων ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ μᾶλλον πει-
 θῆνα· τὸν ἀνθρώπου ὡς ἀπὸ δουρατικῆς ποσῆ-
 το ἢ ἀπὸ τοῦ κακοῦ Οὐκ οὖν σπουδῆς ἂν εἴη
 μᾶλλον διὰ τὴν ἀρετὴν ἢ μογηρῆς διὰ τὴν κοκῆν·
 εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἀγαθός· ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ τὸ θεῷ
 ἀρέσειεν ἂν. Ἐτι ὁ θεὸς ἐτοιμότηός ἐστι πρὸς τῆς
 κωλύσεως καὶ πρὸς τὰς κόλλασεις, ἀλλὰ φαίνεται κωλύ-
 ζων τὰς ἀμαρτανίας τῶν ἐπ' ἀρετῆς ζώντων ἂν γὰρ
 τ· μεταξὺ ἀμαρτανῶν οἱ σπουδῆσι καὶ ἀμαρτανῶν
 μὴ πρὸς θάνατον, οὐπεῖθυσιν εἰσι κατ' ἐκεῖνον κωλύ-
 σεως ἀναλόγου. Εἰ τοίνυν ἡ κώλασις τῶν ἀμαρταν-
 σάντων οὐ κωλύεται ὁ δὲ τῆς ἀρετῆς τῶν τολυ-
 σαντων, πολλῶ ἄρα μᾶλλον ἢ ἀμοιβῆ τῶν ἀγαθῶν
 ἔργων οὐ κωλύθησεται ὑπὸ τῆς κακίας τῶν κατω-
 βωκῆτων δυνατὸν ἄρα κατὰ τὸ θεῷ ἀρέσαι τὴν
 θανάσιμα ἀμαρτανόουσα. Ἐτι ἐν τῇ κατὰ τὴν Λάζα-
 ρον ἱστορία λέγεται περὶ τοῦ Ἀβραὰμ πρὸς τὸν
 πλοῦσιον, ἢ Ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῆ
 σου, ἢ Ἐνθα ἡ ἐξήγησις φησὶν ἔργα τινὰ ἀγαθὰ
 αὐτὸν ποιῆσαι, ὡν μισθὸν λαθεῖν τὴν ἐν τῷ παρῶν-
 βίῳ εὐημερίαν. Οὐκ ἂν δὲ ἔδοξεν τῷ θεῷ δεῖξαι μι-
 σθοῦ ποιεῖν ὁπωσδήποτε μὴ εὐαρεστήσας αὐτῷ κατ'
 ἐκεῖνα δυνατὸν ἄρα τὸν θανάσιμα ἀμαρτανόουσα
 κατὰ τὸ ἀρέσαι Θεῷ. Ἀλλὰ τοῦναντίον φησὶν ὁ
 Ἀπόστολος· ἢ Οἱ ἐν σαρκὶ ζῶντες Θεῷ ἀρέσαι οὐ
 δύναται, ἢ καὶ ὁ θεὸς ἴακωβός· ἢ Ἐάν τις ποιῆσῃ
 πάντα τὴν νόμον, πταίσῃ δὲ ἐν ἐλ, ἔσται πάντων
 ἔνοχος, ἢ Οἱ γὰρ πρὸς θάνατον ἀμαρτανόουτες οὐκ
 ἔγνωσαν ἐν ἑαυτοῖς τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην· διὰ τοῦτο
 γὰρ καὶ θεθνάται λέγονται. Ἡ μὲν γὰρ ζωὴ τῆς
 ψυχῆς ἐστὶν ἡ πρὸς Θεὸν ἔνωσις τὸ δὲ ἐνοῦν ἢ
 ἀγάπη ἐστὶν ὅθεν ἀνάγκη τὴν ἐν τοιοῦτω ὄντα
 θανάτω τῆς ἀγάπης· ἔρημον εἶναι. Χωρὶς δὲ τῆς
 ἀγάπης πᾶν ἔργον ἀρετῆς οὐδὲν εἶναι φησὶν ὁ
 Ἀπόστολος. Τὸ δὲ μὴ ὄν ἢ τὸ μάταιον οὐ δύναται
 ἀρέσαι Θεῷ. Πῶς οὖν, εἴποι τις ἀν, οἰ διὰ μισθὸν
 ἢ φόβον κωλύσων τὴν ἀρετὴν κατορθούουτες μῆπω
 τῆς ἀγάπης ἐπισημμένους τῆς μοίρας τῶν σωζομέ-
 νων εἰσιν, ὅτι τῆς ἀγάπης οὐδὲν ἐναντίον ποιούσιν,
 ἀλλὰ μᾶλλον τὰ ἔργα τῶν ἀγαπῶντων ἐργάζονται,
 καὶ διὰ τοῦτον πρὸς τὴν ἀγάπην ἐπιγόνται· καὶ
 τοῦτ' αὐτὸ τὸ ἀγαπῆν φιλοῦσι καὶ ἐπιθυμοῦσιν,
 ὅθεν οὐκ εἰσιν ἰλλότριον τῆς ἀγάπης οἱ δὲ θανά-
 σιμα ἀμαρτανόουτες οὐ μόνον οὐκ ἀγαπῶσιν, ἀλλὰ καὶ
 τὰ ἐναντία τὰ τῶν ἐχθρῶν τολμῶσι κατὰ τὸ γεγραμ-
 μένον· ἢ Τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἐχθρὸς εἰς Θεόν, ἢ Ἀύ-
 σις τῶν ἐκ τοῦ ἑναντίου. Τοῦ πρῶτου· τὴ γινόμενα
 ἔργα ὑπὸ τοῦ θανάσιμα ἀμαρτανόουτος οὐ σώζουσι
 τὸν τοῦ ἀγαθοῦ λόγον, ὡς δέδεικται, διὰ τοῦτο οὐδὲ
 δοῦσαι δύναται κατὰ τῆς κακίας. Πρὸς τὸ δεῦτερον·
 ἢ τοῦ σπουδαίου κακίας, εἰ τι μετὰ τῆς ἀρετῆς συμ-
 βαίη αὐτὸν ἀμαρτανῶν, ἀληθῶς ἐστὶ κακία ἢ δὲ τοῦ
 πρὸς θάνατον ἀμαρτανόουτος ἀρετῆ οὐκ ἐστὶν ἀλε-
 θῶς ἀρετῆ διὰ τὴ εἰρημῆνα. Ὅθεν ἐκεῖ μὲν οὐδὲν
 κωλύεται ἢ κώλασις, ἐνταῦθα δὲ κωλύεται ὁ μισθός.
 Πρὸς τὸ τρίτον· ὁ πλοῦσιος οὐκ ὡς Θεῷ ἀρέσαιεν
 παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔλαβε τὸν μισθὸν τὴν παρούσαν
 εὐημερίαν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ταύτην ἐξήρτησεν, ὅπερ
 οἱ κατ' ἐπίδειξιν νηστεύοντες ἢ ἐλεημοσύνας ποιού-
 ντες, ἀπέχουσι, φησὶ, τὸν μισθὸν αὐτῶν.

εικός ἐστι καὶ συμβαῖνον, τὴν ζωὴν οὐκ ἀγαπᾶν ἄ
 δεξιμένους οὐδὲ καθεύδειν, ὡς ἂν τὸ πᾶν ἔχοντα,
 ἀλλὰ καὶ δι' ὧν φυλάξομεν, προσῆκε ζητεῖν, τὸν
 ἴσον τρόπον καὶ τοῖς περὶ τῶν προτέρων τοῖς περὶ
 τῶν δευτέρων προσθεῖναι, καὶ θθεῖ. ἐξήσαμεν καὶ
 ὅπως καὶ τί παθόντες εἰπόντας, ἔπειτα τί ποιοῦντες
 οὐ προδώσομεν τὴν εὐδαιμονίαν, ἀκόλουθον ἂν εἴη
 διεξελεῖν. Καίτοι τοῦτο μὲν ἐστὶν ἀρετὴ καὶ τὸ ζῆν
 κατὰ τὸν ἑρῶν λόγον· τούτων δὲ περὶ πολλοῖς μὲν
 εἰρηται τῶν ἀρχαίων, πολλοῖς δὲ τῶν ἔπειτα, καὶ οὐκ
 ἐστὶν ὁ παρῆται δέον εἰρησθαι, καὶ κινδυνεύει ἐη
 περιεργον ἂν ἡμῖν τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἠγύσθαι. Ἐπει
 δ' ὧν ἐξ ἀρχῆς ἐνεστησάμεθα καὶ τὸ περὶ τούτων
 εἰπεῖν ἀπαιτούμεν, εἰ μὴν προσθεῖμεν, οὐκ ἐστι
 ὧν εἶναι τὸν λόγον, ῥητέον ὡς οἶόν τε, ἃ μὲν ἴδια
 τῶν ἀνθρωπίνων βίων ἐκάστω προσῆκε πολλῶν ὄντων
 παραλιπόντας, ὧν δ' ὑπόχρεω κοινῇ τῷ Θεῷ καθέ-
 σταμεν πάντες, ταῦτα σκοποῦντας. Οὕτε γὰρ τὴν
 αὐτὴν ἀρετὴν εἰποι τις ἂν εἶναι δεῖν τῶν τε τὰ κοινὰ
 πολιτευομένων, καὶ οἱ τὰ αὐτῶν πράττουσιν, οὔτε
 τὸν μετὰ τὸ λουτρον τῷ Θεῷ μηδὲν πλέον ὑπεσχη-
 μένων, καὶ οἱ ὁ βίος μονώτης, οἱ παρθενίαν πρού-
 στήσαντο καὶ τὸ μηδὲν ἔχειν, καὶ μὴ μόνον ἄλλου τοῦ
 κτήματος, ἀλλ' οὐδ' αὐτοὶ σφῶν αὐτῶν εἶναι κύριοι.

Ὁ δὲ κοινόν ἐστὶν ἅπασιν χρέος τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ
 καλουμένοις, ὥσπερ αὐτὸ δὴ τὸ πρόσημα, καὶ δεῖ
 πάντας ὁμοίως εἰσενεγκεῖν, ὑπὲρ οὗ πᾶν ὄτιοῦν
 προῖσχομένους οὐκ ἐστι παραιτήσασθαι τοὺς ἀπολι-
 κομένους οὐ τὴν ἡλικίαν, οὐ τέχνην, οὐ τύχην οὐδ'
 ἡγετινόν, οὐ τὴν ἐσχατιάν, οὐ τὴν ἐρημίαν, οὐ τὰς
 πόλεις, οὐ τοὺς λόφους, οὐκ ἄλλο τῶν πάντων οὐδὲ
 ἓν, ἐφ' ἃ συμβέβηκεν ἐγκαλούμενους ἀναχωρεῖν, ὡς
 οὐδενὸς αὐτῶν προῖσθαι δυνάμενον καὶ πᾶσιν
 ἐξῆν, τῇ τοῦ Χριστοῦ θελήσει μὴ πολεμεῖν, ἀλλὰ
 τοὺς ἐκείθεν ἐκ πινυδὸς τρόπου σώζοντας νόμους
 πρὸς τὰ κείνην δοκοῦντα διατιθέμεναι τὸν βίον. Ταῦτα
 γὰρ οὔτε κρείττω δυνάμει ἀνθρωπείας ἐστὶν εἰπεῖν,
 οὐ γὰρ ἂν τοῖς παρανομοῦσιν ἔκειτο δίκη, τῶν τε
 Χριστιανῶν οὐκ ἐστὶν οὐδαίς, θ; οὐκ εἰς ἔργον ἅπαντα
 ἀγαγεῖν ἑαυτῷ ὁνοῖδεν ὑπόχρεως ὧν. Οἱ γὰρ τὴν
 ἀρχὴν αὐτῷ προσίοντες ἢ μὴν διὰ πάντων ἀκολου-
 θήσαντες ἠῦξάντο πάντες ὁμοίως καὶ ταῦταις ταῖς
 συνθηκαῖς δησαντες ἑαυτοὺς οὕτω μετέσχον τῶν
 ἱερῶν. Οὕτω δ' ἔντα κοινὰ πᾶσιν ὀφλήματα τὰ τοῦ
 Σωτῆρος ἐπιτάγματα τοῖς πιστοῖς καὶ δυνατὰ τοῖς
 βουλομένοις ἀνύσει καὶ σφάδρα τῶν ἀναγκαίων, καὶ
 ὧν χωρὶς οὐκ ἂν γένοιτο Χριστῷ συναλοεῖν τῷ πλεῖ-
 στῷ καὶ καλλίστῳ μέρει διεστηχότας, τῇ θελήσει καὶ
 τῇ βουλήμασιν. Ἀνάγκη γὰρ κοινωνῆσαι γνώμης,
 ἢ κοινωνοῦμεν αἱμάτων, καὶ τὰ μὲν συνημμένους,
 τὰ δὲ διηρημένους; οὕτω μὲν φιλεῖν, ἐκείνως δὲ πολε-
 μεῖν, καὶ τέκνη μὲν εἶναι, μωμητὰ δὲ, καὶ μέλη μὲν,
 ἀλλὰ νεκρὰ, οἱ ὄφελος οὐδὲν τὸ συμφύσαι καὶ γεν-
 νηθῆναι, καθάπερ τὸ κλῆμα τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου

putationis nostrae de vita in Christo hanc quoque
 partem facimus. Sicut namque in rebus humanis
 rationi consentiens est, et fieri consuevit, ut vitam
 accipisse non satis habeamus, neque ideo inertiae
 ac somno nos dedamus, quasi jam omnia suppedi-
 tent, sed insuper quibus eam modis ac viis tueamur
 circumspiciamus; ita se in hac tractatione res
 habet, et quae prius a nobis disserendo tradita
 sunt, iis sequentia conjungenda. Cumque docuerimus
 unde, et quomodo, et quid nobis fieri susti-
 nentes, vitam adipiscamur, sequitur jam, ut quid
 agendum sit, ne adeptam felicitatem prodamus,
 demonstrandum videatur. Hoc vero aliud nihil est
 nisi virtutem colere, rectaeque rationi convenienter
 vivere. Quae argumenta veteres multi, non pauci
 item recentiores totis libris perseruti sunt, nec
 quidquam quod dicto opus fuisset praetermiserunt,
 et periculum est, ne inutiliter operam consumamus.
 Quia tamen quae ab initio nos ad scribendum exci-
 tarunt, eadem de his verba fieri postulant, et nisi
 ea adiamus, non est integra futura disputatio,
 omissis quae separatim cuique generi vitae humanae
 congruunt (multa autem sunt genera), iisque tan-
 tum consideratis, quae communiter omnes Deo de-
 bemus, pro facultate dicendum est. Neque enim eandem
 virtutem quispiam dixerit esse oportere
 rempublicam administrantium, et privatorum; neque eorum
 qui aquis tincti salutaribus nihil novum
 Deo promiserunt, et qui vitam in solitudine agitan-
 tes, castitatem et paupertatem sibi profitendas delegerunt,
 et in aliena usque adeo dominari nolunt, ut sua ipsorum
 abjiciant.

Quod autem omnium a Christo nomen trahenti-
 um commune debitum est, sicut ipsa appellatio,
 quodque omnes aequae praestare oportet, cujus negli-
 gentes, quidquid praetendant, non possunt supplicium
 deprecari, sive aetatem opponant, sive
 artem, sive fortunam et conditionem quancunque,
 sive morum, sive corporis habitudinem, sive ultimos
 locorum recessus, sive solitudinem, sive urbes, sive
 aliud quodvis rerum omnium, ad quae accusati per-
 fuggere solent, utpote cui obsistere nihil queat, quod
 demum universis licet, est Christi voluntati non
 repugnare, sed latas inde leges quam diligentissime
 servantes, ad arbitrium illius vitam moresque in-
 stituere. Neque istuc majus viribus humanis dicen-
 dum; non enim legirupis poena esset proposita,
 et Christianorum nemo est prorsus, qui ad omnia
 ipso opere exsequenda obligatum sese ex ipsa con-
 scientia sua non intelligat: quia a principio cum
 ad eum se adjungerent, polliciti sunt omnes aequae
 se plane per omnia ipsum imitaturus; et postquam
 semet hoc foedere obstrinxerunt, ita demum my-
 steriis sunt donati. Sic autem mandata Christi com-
 munita debita fidelibus omnibus eum sint, et jam
 volentibus servatu possibilia, et summo opere neces-
 saria sunt, et sine iis ad Christum non perveniri,
 quia ab eo maxima et pulcherrima parte, volun-
 tate nimirum consilioque discrepant. Necesse est
 enim voluntate cum eo conspirare, cum quo com-
 munem habemus sanguinem; non partim con-
 cordes, partim discordes illic anfare, hic bellum

contra gerere; et filios quidem esse, sed reprehensone dignos, et membra quidem, sed mortua, in quibus nihil conducit tanquam palmitem genitum esse, et coaluisse, cum in vera vite non manseris. Qualis palme tandem in ignem exteriorem mittitur.

Quapropter qui vitam in Christo traducere apud animum statuit, sequitur, ut a corde et capite illo aptus sit atque dependeat: non enim aliunde vivimus. Quod quia non possunt, qui non eadem volunt, [eademque nolunt (a)] ad Christi voluntatem nostra voluntas, quantus hominis captus est, assue facienda et exercenda est, et ita instituenda, ut eadem appetat, iisdemque gaudeat. Pugnancia siquidem inter se desideria ex uno corde exoriri nequeunt. Malus enim homo, inquit, de pravo corde suo non aliud quam pravum proferre novit, et bonus bonum²⁸. Et quemadmodum fidelibus in Palestina, propter consensionem voluntatum erat, cor unum et anima una²⁹: eodem modo, si quis una mente et sententia se cum Christo non conjunxerit, sed via preceptis ejus contraria accesserit, cor suum cum eo non eodem dirigit, sed ab alio corde suspensum esse liquet. Etenim e diverso secundum cor suum invenit David, quia, Legem tuam, inquit, non sum oblitus³⁰. Quod si vita destituuntur, qui a corde illo non pendunt, et pendere non possunt, qui non eadem volunt, ut vivere queamus, quo pacto eadem quæ Christus amare, iisdemque cum ipso gaudere possimus, age videamus.

Est igitur omnis actionis initium desiderium sive petitio, appetitionis autem cogitatio. Quare emittendum in primis ut oculum animæ a vanis rebus abducamus, et bonis cogitationibus cor semper plenum habeamus, ut ne aliquando vacuum, improbarum cogitationum sedes ac domicilium fiat. Cum sint porro multa, quibus meditandis animam occupari, et mentem cum voluptate studium impendere consentaneum est, omnium et ad loquendum, et ad cogitandum ratio mysteriorum jucundissima et fructuosissima videtur, indeque divitiæ rostræ manant. Cogitemus ergo licet quales eramus antequam initiaremur, quales post initiationem facti simus, et quales fuerit prius servitus, qualis qua nunc potimur libertas et regnum, quantaque nobis bona jam præstita, quanta sint reposita. Et ante hæc omnia, quis nobis cuncta isthæc largiatur, quanta ejus pulchritudo, quam bonus, quomodo genus humanum dilexerit, quam ingens etiamnum illius erga nos amor. Nam si hæc mentem præoccupaverint, animamque obtinuerint, non facile cogitatio aliorum respiciet, nec desiderium a tam bonis tamque delectabilibus rebus alio transferet. Beneficia enim Dei multitudine et magnitudine excellunt; et amor quo ad hæc tribuenda est

Sicut enim amor humanus, si modum excedat, et major sit quam ut capiatur, amantes de statu

²⁸ Luc. vi, 45. ²⁹ Act. iv, 52. ³⁰ Psal. cxviii, 16 et alibi.

(a) Inclusa desunt in Græco.

διαριθεΐσιν, οὐ τέλος ἐξω βληθῆναι καὶ ξηρανθῆναι καὶ προσριφῆναι πυρὶ.

et coaluisse, cum in vera vite non manseris. Qualis palme tandem in ignem exteriorem mittitur.

Διὰ ταῦτα τὴν ἐν Χριστῷ ζῆν προσηοτημένον ἀκόλουθον μὲν τῆς καρδίας καὶ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης ἐξήρηται (οὐ γὰρ ἐτέρωθεν ἤμιν ἡ ζωὴ), τοῦτο δὲ οὐκ ἐξὼν δυναθῆναι μὴ τὰ αὐτὰ βουλομένους· ἀνάγκη πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ θέλησιν τὴν γνώμην, καὶ θέσιν οἷον τε ἀνθρώπων, ἀσκήσαι καὶ τῶν αὐτῶν ἐπιθυμεῖν καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκείνω χαίρειν προσκευάσθαι. Τὰς γὰρ ἐναντίας ἐπιθυμίας μίξ· ἀνίστασθαι καρδίας τῶν ἀρχαίων. Ὁ γὰρ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θεσπεροῦ τῆς καρδίας οὐδὲν ἄλλο, φησὶ, προσφέρειν οἶδεν ἢ πονηρὸν, καὶ ὁ ἀγαθὸς ἀγαθόν καὶ καθάπερ τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ πιστοῖς, ὅτι τῶν αὐτῶν ἐπιθυμοῦν, εἴ ἢ ἡ καρδία, φησὶ, καὶ ἡ ψυχὴ μία, ἢ τὸν ἴσον τρόπον, εἴ τις τῷ Χριστῷ μὴ κοινωνῆς εἴη τῆς γνώμης, ἀλλ' οἷς ἐκείνος ἐπιτάττει πρὸς παλινοῦδιαν ἐξάγει, τὴν ἑαυτοῦ ζῶην οὐ πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνω τάττει καρδίαν, ἀλλὰ δῆλός ἐστι καρδίας ἐξηρητημένος ἐτέρας, ἐπαὶ καὶ τοῖναντίον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν εὖρε τὸν Δαβὶδ, ὅτι· εἰ Τὰς ἐναντίας σου, φησὶν, οὐκ ἐπέλαθον. Εἰ δὲ ζῆν μὲν οὐκ ἔστι μὴ τῆς καρδίας ἐξηρητημένους ἐκείνης, ἐξηρητήσθαι δὲ οὐκ ἂν εἴη μὴ τὰ αὐτὰ βουλομένους, ἵνα ζῆν δυναθῶμεν, σκοπῶμεν ὅπως τῶν αὐτῶν ἐρῶν τῷ Χριστῷ καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκείνω δυναθῶμεθα χαίρειν

Ἔστι τοίνυν πράξις μὲν ἐπιθυμία πάσης ἀρχῆς, ἐπιθυμίας δὲ λογισμὸς· οὐκοῦν πειρατέον πρὸ γε πάντων, τῶν μεταίων ἀπάγειν τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν, ἐννοιῶν ἀγαθῶν μεστήν ἔχοντα· ἐκάστοτε τὴν καρδίαν, ὥστε μηδαμῶ κενὴν οὖσαν χώραν εἶναι ταῖς πονηραῖς. Πολλῶν δὲ ὄντων, ἃ μελέτης ὕλην καὶ ψυχῆς ἔργον καὶ νοῦ τροφήν καὶ διατριβὴν ποιεῖσθαι προσῆκε, τὸ πάντων ἥδιστον καὶ λυσιτελέστατον καὶ φθέγγασθαι καὶ λογίσασθαι, τῶν μυστηρίων ὁ λόγος καὶ ὃν ἐνδένδεν ἔσχομεν πλοῦτον. Καὶ τίνες μὲν ἤμεν πρὶν μεμυῆσθαι, τίνες δὲ καθέσταμεν μυηθέντες, καὶ τίς μὲν ἢ προτέρα δουλεία, τίς δὲ ἢ νῦν ἐλευθερία καὶ βασιλεία, καὶ τίνα μὲν ἡμῖν ἦδη τῶν ἀγαθῶν παρεσχέθη, τίνα δὲ ἀπόκειται, καὶ πρὸ γε τούτων, τίς ἡμῖν ἀπάντων τούτων ὁ χορηγὸς καὶ οἷον μὲν αὐτῷ τὸ κάλλος, ὅποιος δὲ τὴν χρηστότητα καὶ ὅπως ἐφίλησε τὸ γένος καὶ ἡλικὸς ὁ ἔρωσ! Τούτων γὰρ τὴν διάνοιαν προκατελιγησῶν καὶ τὴν ψυχὴν κατασχόντων, οὐ βῆδιον ἐπ' ἄλλο βλέψαι τὴν λογισμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν μετενεγκεῖν ἐτέρωσ, οὕτω μὲν καλῶν ὄντων, οὕτω δὲ ἐπαγωγῶν αἴ τε γὰρ εὐεργεσία πλῆθει καὶ μεγέθει νικῶσι, τό τε φίλτρον, ὅθεν ἐπὶ ταύτας προήχθη, μείζον ἢ λογισμοῖς ἀνθρώπων ὑποπεσεῖν.

impulsus, humanum captium præstantia sua longè

Καθάπερ γὰρ τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἐρῶντας ἐξίστησι τὸ φίλτρον, ὅταν ὑπερβάλλῃ καὶ κρείσσον γένηται

τῶν δεξαμένων, τὸν Ἰσον πρόπον ὁ περὶ τοὺς ἀνθρώ-
 πους ἔρωσ τὸν Θεὸν ἐκέλευσεν. Οὐ γὰρ κατὰ χώραν
 μένων καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν ὃν ἐφίλησε δοῦλον, ἀλλ'
 αὐτὸς ζητεῖ κατελθῶν, καὶ πρὸς τὴν καταγωγὴν
 ἀφικνεῖται τοῦ πένητος ὁ πλουτῶν, καὶ προσελθῶν
 εἰ ἑαυτοῦ μηνύει τὸν πόθον, καὶ ζητεῖ τὸ Ἰσον καὶ
 ἀπαξιούντος οὐκ ἀφίσταται, καὶ πρὸς τὴν ὕδριν οὐ
 δυσχεραίνει, καὶ διωκόμενος προσεδρεύει ταῖς θύραις,
 καὶ ἵνα τὸν ἐρώντα δεῖξῃ πάντα ποιεῖ, καὶ ὀδυνώμενος
 φέρει καὶ ἀποθνήσκει. Ἐπεὶ γὰρ δυσὶν ὄντων, ἃ
 διῆλον καθίσταται καὶ θριαμβεύει τὸν ἔραστην, τοῦ τε
 πᾶσιν οἷς ἔξῃσιν εὖ ποιεῖν τὸν ἐρώμενον, τοῦ τε
 δεινὰ πάσχειν αἰρεῖσθαι περὶ αὐτοῦ καὶ ὀδυνᾶσθαι
 δεῖξάν, δεῖγμα μὲν φιλίας τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον
 γένοιτο ἂν πολλῶν τιμῶν μείζον. τῷ Θεῷ δὲ οὐκ ἐξῆν
 ἀπαθεῖ πάντων ὄντι κακῶν, ἀλλὰ φιλόανθρωπος ἦν
 εὐσπλαγχνὸς μὲν εἶχε τὸν ἀνθρώπον, ἀνέχεσθαι δὲ ὑπὲρ
 αὐτοῦ πληττόμενος οὐδ' ἐγγύς, καὶ τὸ μὲν φίλτρον
 ὑπερφυῖς ἦν, τὸ δὲ σημεῖον, ᾧ δῆλον ἂν ἦν, οὐ
 προσῆν, ἔδει δὲ μὴ λανθάνειν σφόδρα φιλῶν, ἀλλὰ
 τῆς μεγίστης ἀγάπης δοῦναι πείραν ἡμῖν καὶ δεῖξει
 τὸν ἔσχατον ἔρων ἔρωτα ταύτην μηχανᾶται τὴν
 κίνωσιν καὶ πραγματεύεται, καὶ ποιεῖ δι' ὧν οὗτος τε
 γένοιτο ἂν δεινὰ παθεῖν καὶ ὀδυνηθῆναι, καὶ οὕτως
 οἷς ἀνέσχετο πείσας, ὡς ἄρα φιλεῖ διαφερόντως, πρὸς
 ἑαυτὸν ἐπιστρέφει τὸν ἔτι πέπειστο μισεῖσθαι φυ-
 γόντα τὸν ἀγαθόν.

Τὸ δὲ πάντων καινότετον, οὐ γὰρ ἤνεγκε μόνον τὰ
 δαινότατα πάσχων καὶ ἐπὶ ταῖς πληγαῖς ἀποθνήσκων,
 ἀλλὰ καὶ ἀντιοῦς καὶ τῆς φθορᾶς ἀναστήσας τὸ σῶμα,
 τῶν πληγῶν ἔτι περιέχεται τούτων, καὶ τὰς οὐλάς
 ἐπὶ τοῦ σώματος φέρει, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀγγέ-
 λων μετὰ τούτων φαίνεται, καὶ τὸ πρᾶγμα κόσμον
 ἡγεῖται, καὶ χαίρει δεικνύς ὅτι δεινὰ πέπυθε, καὶ
 πάλλα μὲν ἐβρίψεν ἕνα τοῦ σώματος, καὶ ἔστιν αὐτῷ
 τὸ σῶμα πνευματικόν, καὶ οὔτε βάρους οὔτε πάχους
 οὐτ' ἄλλου πύθους αὐτῷ τῶν σωματικῶν οὐδὲν ὑπε-
 λείφθη, τὰς ὠτειλάς δὲ παντάπασιν οὐκ ἀπέβαλεν,
 οὐδὲ τελείως ἀπερίψατο τὰς πληγὰς, ἀλλὰ στέργειν
 ᾤκηθη διὰ τὸ περὶ τὸν ἀνθρώπον φίλτρον, ὅτι διὰ
 τούτων εὐρεν ἀπολωλότα, καὶ πληττόμενος εἶλε τὸν
 ἐρώμενον. Ἄλλως γὰρ ἔτι συνεστάναι τὰ πληγῶν
 ἔχνη πῶς ἂν ἀκόλουθον ἦν ἀθανάτου σώματος, ἃ
 θνητῶν ἐνίοτε καὶ φθαρτῶν καὶ τέχνη καὶ φύσις
 ἐξέβαλεν; Ἄλλ', ὡς εἶκαιεν, ἐπιθυμία μὲν ἦν αὐτῷ,
 περὶ ἡμῶν ἀγαθῶν πολλάκις ἔπει δὲ οὐκ ἐξῆν, τοῦ
 σώματος αὐτῷ τὴν φθορὰν καθάπαξ διαφυγόντος καὶ
 ἅμα τῶν πληξάντων φειδόμενος ἀνθρώπων, τὰ γούν
 σημεῖα τῆς σφαγῆς ἔγνω τῷ σώματι συντηρεῖν καὶ
 τοῖς τύποις ἀεὶ συνεῖναι τῶν τραυμάτων, ὧν ἅπαξ
 ἐνεγγράφατο σταυρωθεὶς, ἵνα δῆλος ὡς ἄρα περὶ τῶν
 δοῦλων ἐσταύρωται καὶ τὴν πλευρὰν ἐνόγη, πῶς ἴδω-
 θεν ἦ καὶ μετὰ τῆς ὀκτινῆς ἐκαίνης τῆς ἀπορρήτου,
 καὶ ταῦτα κόσμον ἔχη τῷ βασιλεῖ. Τί τοῦ φίλτρον
 τούτου γένοιτο ἂν Ἰσον; τί τοσοῦτον ἐφίλησεν ἀνθρω-

A mentis dejicit : ita amor erga homines Deum exi-
 nanivit⁴¹. Haud enim in loco suo manens, servum
 quem diligebat ad se vocavit⁴², sed ipsemet de-
 scendens devenit, accessit, amorem suum per semet
 indicavit, et redamari concupivit, contemptusque
 non recessit, et ad contumeliam non est indignatus,
 et repulsam passus, foribus assedit, et quo amorem
 suum demonstraret, nihil non egit, crucientia-
 que pertulit, et mortem denique obivit. Cum enim
 duo sint, quæ amentem produnt, et de eo quo-
 dammodo triumphant, omnibus rebus, quibus licet
 benefacere amato, et atrociam ejus causa perpeti,
 doloresque excipere, si res postulet, posterior longe
 majus amicitie indicium est, quam prius. Deo
 autem ab omnium malorum sensu remoto cum
 pati non liceret, posset vero ut humanus homini
 benefacere, sustinere pro eo verbera, tolerare cru-
 ciatus nequaquam, et charitas esset infinita, nec
 signum ad eam declarandam suppeteret nec tamen
 ignorari oporteret, quam vehementer amaret, sed
 summæ claritatis documentum nobis dandum esset,
 et supremus amor ostendendus : hujusmodi ex-
 inanitionem machinatur, et molitur, et efficit, per
 quæ dira pati, et dolores sentire posset, et ita ex
 iis quæ sustinuisset eximium amorem suum testa-
 tum reddens, ad se convertet eum qui quod se
 odio haberi crediderat, bonum illum Dominum
 fugiebat.

Quod autem omnium maxime novum est, non
 solum crudelissima passus, et ex plagis ac vulneri-
 bus mortuus est, sed etiam redivivus, et corpore
 incorrupto excitato vulnerum horum vestigia adhuc
 servat, et ea in corpore suo portans, cum iisdem
 ab angelis conspicitur, eaque sibi ornamento ducit,
 et lætatur cum se in mania pro nobis passum hæc
 ratione ostendit. Et alia quidem quæcumque sunt
 corporis hujus abjecit, habens corpus spirituale,
 in quo nec gravitatis, nec ponderis, nec crassitiei,
 nec ullius alterius hujusmodi affectus corporei
 relictum est; notas vulnerum nequaquam abjecit,
 nec ipsa prorsus extrivit, sed propter amorem erga
 hominem ea sibi amanda et retinenda existima-
 vit : quia per hæc perditum invenit, et vulneratus
 cepit quem amabat. Alia enim de causa adhuc
 constare vulnerum monumenta in corpore immor-
 tali quomodo consentaneum fuisset, cum ea ali-
 quando in mortalibus et interitui subjectis ars et
 natura obducant atque deleant? Verum, ut appareat
 pro nobis sæpius excruciaci cupiebat : quod quia
 non poterat, quod corpus ejus corruptionem semel
 effugisset, et simul percussuris se hominibus par-
 cere volens, saltem notas suæ necis in corpore ser-
 vandas, et vestigia vulnerum, quæ semel cruci
 affixus accepisset, perpetuis sæculis gestanda cen-
 suit : ut pateret omnibus, pro servis crucifixum,
 et lancea latus sibi eminus apertum esse, et cum

⁴¹ Philipp. II, 7. ⁴² II Cor. VIII, 9.

splendore illo ineffabili etiam hæc regem condecorarent. Quid cum hoc amore comparabimus? quid similiter aliquando dilexit homo? Quæ mater tam tunc, et ardentem ex se genitos; quis pater adeo complexus est filios? aut quis tandem quodeunque bonum tam insano amore est persecutus, ut propterea quod diligebat, id æquo animo non sustineret solum, et amorem suum erga ingratum non mutaret, si d ipsa quoque vulnera maximi faceret? Quamquam hæc non tantum impense amantis, sed mirabiliter etiam honorantis sunt, siquidem istuc summi honoris est, naturæ nostræ infirmitates non erubescere, sed cum ipsis vulnerum vestigiis, quæ ut homini et infirmo contigerunt, in regali throno considerare. Neque vero naturam universe tam eximie coonestavit, aut singulos neglectum dicit, sed ad hoc diadema omnes invitavit, servitute exemit, filios reddidit, cælum omnibus aperuit, viamque commonstrata, et quomodo eo subvolvere liceret, insuper alas dedit. Nec his contentus, ipse nihilominus præsit, et sustentat, et desides adhortatur. Nondum aucti quod majus est. Non tantum hominum tenus cum servis est Dominus, quæque eorum sunt participat, neque manum duntaxat, sed se ipsum nobis quantus quantus dedit. Quocirca templum sumus Dei viventis, et membra hæc Christi membra sunt. Membrorum istorum caput cherubim adorant. Hi pedes, hæc manus ab illo corde reguntur ac pendunt.

Hæc animo secum volutare tam utile, tamque jucundum est, ut nihil supra. Hæc enim nobis perpendicularibus, et hisce commentationibus in anima invalescentibus, primum quidem nulli pravæ cogitationi auctus patebit. Deinde perspectis beneficiis amorem erga bene meritum cumulare licebit. Cum sic mirifice dilexerimus, etiam mandatis ejus obtemperabimus, et velle nostrum ad illius arbitrium aggregabimus. Ait enim: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit⁴¹. » Ad hæc dignitatis nostræ excellentiam agnoscentes, eam difficulter prodigemus; nec servire servo fugitivo sustinebimus, utpote regni adepti nobis conscii. Os ad sermones cum scelere conjunctos non aperiemus, si mensæ recordabimur, et qualis sanguis linguam hanc purpuraverit. Oculos illicitis quænam adjiciemus, per quos mysteria tremenda hausimus? Ad malum pedes non movebimus, non manus extendemus, si in his mentem animi sese exercentem habebimus. Sicut igitur Christi membra, hæc et sancta sunt, et tanquam phiala illius sanguinem continent: vel potius totum ipsum Salvatorem induta sunt, non ut vestimentum, nec tanquam pellem agnatam, sed tanto penitens, quanto hoc indumentum indutus plus quam ipsæ compages, ipsa ossa coagmentatur et coalescit. Nam hæc vel nolentibus quis amputaverit? Christum autem semel indutos, nemo neque hominum, neque dæmonum invitos ac nolentes excurit: « Non instantia, inquit Paulus, non futura, non altitudo, neque profundum, neque aliqua alia

Α προς τίς οὕτω μήτηρ φιλόστοργος; ἢ πατήρ φιλότικνος; ἢ τίς τῶν καλῶν οὐκ ἐπινοοῦν οὕτως ἔλαβεν ἔρωτα μανθίν, ὥστε ὅτι φιλεῖ παρ' αὐτοῦ τοῦ φιλομένου πληγῆς οὐκ ἀνασχέσθαι μόνον οὐδέ τὸ ἐλλετρον εἶπε περὶ τῶν ἀγκύματα σώζειν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τοῦ παντὸς ἡγεῖσθαι τὰ τραύματα; Καίτοι ταῦτα γένοιτο; ἂν οὐ φιλοῦντος μόνον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τιμῶντος, εἰ δὲ τῆς ἐσχάτης τοῦτο τιμῆς, τὸ μὴ δὲ τοῖς ἀβόησθημασι τῆς φύσεως ἐπικαχύνεσθαι, ἀλλὰ μετὰ τῶν μωλώπων, ὧν τῆς ἀνθρωπίνης ἐκληρονομήσεν ἀσθενείας, ἐπὶ τοῦ βασιλείου καθῆσθαι θρόνου καὶ εὐ τὴν φύσιν μὲν τοσοῦτων ἡξίωσε, τοὺς καθ' ἓνα ἐξ περιεῖδεν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ διάδημα τοῦτο πάντα καλεῖ, δουλείας ἀφήκεν, υἱοὺς ἐποίησε, τὸν οὐρανὸν ἀνέωξε πᾶσι, καὶ τὴν δόξιν ὑποδείξας καὶ ὅπως ἔστιν ἀναπτῆναι, καὶ πτερὰ δέδωκε, καὶ οὐκ ἠγάπησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἡγεῖται καὶ ὑπανάγει καὶ παρακαλεῖ βραθυμούντας. Καὶ οὐκ ἔπειτα τὸ μείζον εἶπον οὐ γὰρ μέχρι τοσοῦτου τοῖς δούλοις σύνεστιν ὁ δεσπότης καὶ κοινωνεῖ τῶν αὐτοῦ οὐδὲ χεῖρα δίδωσι μόνον, ἀλλ' ἑαυτὸν ἡμῖν ὅλον παρέσχεν, ὑπὲρ οὗ νεῶς ἐσμεν θεοῦ ζῶντος· Χριστοῦ μέλη ταῦτα τὰ μέλη, τούτων τῶν μελῶν τὴν κεφαλὴν τὰ Χερουθιμ προσκυνεῖ, οἱ πόδες οὗτοι, αἱ χεῖρες αὐταὶ ἐκείνης ἐξήρτηται τῆς καρδίας.

Τίνων μὲν οὐ λυσitelίστερα, τίνων δὲ οὐχ ἡδῶ ταῦτα λογίζεσθε; Ταῦτα γὰρ σκοποῦντων καὶ τούτων ἐν τῇ ψυχῇ κρατοῦντων τῶν λογισμῶν πρῶτον μὲν οὐκ ἂν εἴη πάροδος ἐν ἡμῖν τῶν πονηρῶν οὐδεν', ἔπειτα περιέσται τῆς εὐεργεσίας καταμαθοῦσι, τῷ περὶ τῶν εὐεργετῶν προσθεῖναι πόθῳ, φιλοῦντες δὲ οὕτω σφόδρα καὶ τῶν ἐντολῶν ἐργάται τῶν αὐτοῦ καὶ τῆς γνώμης ἐσόμεθα κοινωνοί. « Ὁ γὰρ ἀγαπῶν με, φησὶ, τῆς ἐντολῆς μου τηρήσει. » Ἄλλως τε τὴν οὐκ εὐκαίαν ἀξίαν, ὅση τίς ἐστιν, ἐπιγνόντες, οὐκ ἀμυροῦμεν βλάβην, οὐδ' ἀνασχόμεθα δουλεῖσαι τῷ δραπέτῃ δούλῳ, βασιλείαν συνεγνωκότες ἡμῖν αὐτοῖς; οὐκ ἀνοίξομεν τὸ στόμα πονηρᾷ γλώσσει, ἂν ἐν νῷ τὴν τράπεζαν ἔχωμεν καὶ ὄλον τὸ τὴν γλῶσσαν ταύτην φοιῶσαν αἷμα. Πῶς χρησόμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐφ' ἃ μὴ δεῖ, μυστηρίων οὕτω φρικτῶν ἀποκλαυκῶσιν! Οὐ κινήσομεν τοὺς ποδας, οὐκ ἐκτενοῦμεν χεῖρας ἐπὶ τὴν πονηρὴν, ἂν ἐνεργὸν ἐν τῇ ψυχῇ τὸν περὶ τούτων ἔχωμεν λόγον, ὡς ἄρα Χριστοῦ μέλη ταῦτα καὶ ἐπεὶ καὶ καθάπερ φιάλη τὸ ἐκείνου φέρουσιν αἷμα, μάλλον δὲ ὅλον αὐτὸν ἐνδεδόνται τὸν Σωτήρα, οὐ καθάπερ ἱμάτιον οὐδ' ὡσπερ αὐτὸ τὸ σύμφυτον δέρμα, ἀκριβέστερον δὲ τοσοῦτον, ὅσον καὶ αὐτῶν, τῶν ὁστώων, τὸ ἐνθυμα τοῦτο τοῖς ἐνδεδυμένοις πολὺ συμπέφυκε μάλλον. Τὰ μὲν γὰρ δύναται ἂν τις καὶ μὴ βουλομένων ἀποτεμεῖν, τὸν Χριστὸν δὲ οὐδ' ἂν εἰς οὐ τῶν ἀνθρώπων οὐ τῶν δαιμόνων, « Οὐ τὰ ἐνεστώτα, φησὶ Παῦλος, οὐ τὰ μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βίβος, οὐδ' ἄλλη κτίσις ἑτέρα, » κἂν ὁπισσοῦν δυνάμει κρατῆ. Τῶν γὰρ τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων

⁴¹ Joan. vii, 21.

μὲν δορὸν ἀποσῦραι καὶ περιελεῖν ὁ Πονηρὸς Ἰσχυρῶς
ταῖς τῶν τυράννων χερσὶ, καὶ κατατεμεῖν τὰ μέλη
καὶ ὁστὰ συντρίβηαι καὶ τάνδον ἐκχέαι καὶ ἀνασπάσαι
τὰ σπλάγχνα· τὸ δ' ἱμάτιον τοῦτο συλῆσαι καὶ τοῦ
Χριστοῦ γυμνώσαι τοὺς μακαρίους, τοσοῦτον ἐδέησε
ταί: ἐπινοίαις, ὥστε πολὺ μᾶλλον ἢ πρόσθεν, δι' ὧν
ὥφθη περιδῦσαι, περιβαλῶν ἔλαθε.

Τί οὖν ἱερώτερον γένοιτ' ἂν τοῦ σώματος τούτου,
ᾧ φυσικῆς συμφυλας ἀπάσης ὁ Χριστὸς ἐντέθηκε
μᾶλλον; Οὐκ οὐκ αἰδεσόμεθα καὶ τηρήσομεν αὐτῷ τὸ
σεμνὸν, ἂν οὕτω θαυμαστὴν αὐτῷ λαμπρότητα συν-
εἴδωμεν, ἔπειτα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῆν ἔχωμεν
ἐκάστοτε τῆς ψυχῆς. Εἰ γὰρ τεμένη καὶ σκευὴ καὶ
δοιοῦν ἱερὸν, ὅτι τοῦτ' αὐτὸ γινώσκουμεν, ὡς ἄρ
ἐστὶν ἱερὸν, ἄστυλον τηροῦμεν ἐκ παντὸς τρόπου,
σχολῆ γὰρ τὰ μελῶν προδώσομεν οὐδὲν γὰρ ὅσον
ἄνθρωπος ἱερὸν, ᾧ καὶ φύσεως ἐκοινωνήσεν ὁ Θεός.
Ἐνθωμηθῶμεν γάρ, « τίνοι μὲν ἅπαν γόνου κάμψαι
ἐπορραίνων καὶ καταχθονίων, » τὶς δὲ ἐπὶ τῶν νεφε-
λῶν ἤξει « μετὰ δυνάμει καὶ δόξης πολλῆς, » ὑπὲρ
πάν παραδείγμα λάμπων, ἄνθρωπος; οὗτος ὡσπερ
ἔητα καὶ Θεός καὶ ἡμῶν δὲ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἕκαστος;
ὡς ἀληθῶς δύναται λάμψαι, ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἀρ-
θῆναι, τὸ σῶμα ἰδεῖν ἐκεῖνο τοῦ Θεοῦ, πρὸς αὐτὸν
ἀρθῆναι, πρὸς αὐτὸν πετάσασθαι προσελθεῖν, ἡμέρως
ὀφθῆναι. Φανέντα γὰρ τὸν Δεσπότην ὁ τῶν ἀγαθῶν
δούλων περιστήσεται χορδὸς, καὶ λάμπων; ἐκείνου
καὶ αὐτοὶ λάμψουσιν ὅσον τὸ θαλαμα, φωστῆρων πλη-
θος ἀριθμοῦ κρείττον ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἰδεῖν, ἄν-
θρώπους αἰρομένους πανήγυριν ἀνενεχθῆναι πρὸς
οὐδὲν παράδειγμα δυναμένην, δῆμον θεῶν περὶ τὸν
θεόν, καλοῦς περὶ τὸν ὥρατον, οἰκίτας περὶ τὸν Δε-
σπότην, οὐ βασιλεύοντα τοῖς δούλοις, εἰ τῆς λαμπρό-
τητος κοινωθήσεται, οὐδ' ἡγούμενον ἐλάττω τὴν δόξαν
ἐαυτῷ ποιήσειν, εἰ τῆς βασιλείας πολλοὺς λήψαιτο
μερίτας, καθάπερ τῶν ἀνθρώπων οἱ κρατῦντες τοῖς
ὀπὲ χεῖρα, κἂν πάντα δῶσι, τῶν σκῆπτρων οὐδ'
ὕψος ἀνέχονταί κοινωεῖν. Οὐ γὰρ ὡς δούλοις προσ-
έχει, οὐδὲ τιμῆ δούλων τιμαῖς, φίλους δὲ ἡγούμενος
καὶ νόμους αὐτοῖς φίλας σώζων ὃ γὰρ θεὸς ἐξ ἀρχῆς
κοινὰ τὰ πάντα ποιεῖται, καὶ οὐ τοῦτο ἢ ἐκείνο μόνον,
ἀλλὰ τὴν βασιλείαν αὐτὴν αὐτὸ δίδωσι τὸ διάδημα·
καὶ πρὸς τί γὰρ ἄλλο βλέπων ὁ μακάριος Παῦλος
« κληρονόμους μὲν εἶναι, φησὶ, Θεοῦ, συγκληρονό-
μους δὲ Χριστοῦ, » καὶ τῷ Χριστῷ συμβασιλεύειν
τοὺς μετασχόντας τῶν θυσιῶν; Τί τοσοῦτον τερ-
πνόν, ὥστε πρὸς τὴν θέαν ἐκείνην ἀμιλληθῆναι; Χο-
ρδὸς μακάρων, δῆμος χαίρωντων! Καὶ ὁ μὲν ἀστρά-
πτων εἰς τὴν γῆν ἐξ οὐρανοῦ καταβαίνει, γῆ δὲ
ἡλίου ἀλλοῦς ἀντανίσχαι τῷ τῆς δικαιοσύνης ἥλιω,
καὶ πάντα γέμει φωτός. Ἐνθεν οἱ μελέτη καὶ κακο-
παθεῖα καὶ πόνοις καὶ τῆ τῶν ὀμοφύλων κηδεμονίᾳ
τὴν περὶ τὸν Χριστὸν ἐπιδειξάμενοι προθυμίαν,
ἐκείθεν οἱ καὶ τὴν σφῆγην μιμησάμενοι τὴν αὐτοῦ
καὶ πρὸς ζήτη καὶ πῦρ καὶ θάνατον ἐκδεδωκότας

A creatura⁴⁶, » quantacunque virtute excelleret. Mar-
tyrum Christi pellem detrahere, et mutilare Mali-
gnus tyrannorum manibus, membra concidere,
ossa comminueret, intestina effundere, viscera dis-
trahere potuit ille quidem: hoc autem vestimen-
tum eripere, et Christi sanctos nudare, tantopere
ejus inventa sefellit, ut per quæ illos se arbitra-
tur posse exuere, per ea ipsa imprudens magis in-
dueret.

Quid igitur hoc corpore sanctius, cui Christus
magis quam ulla concretio naturalis inherescit?
Hanc ejus majestatem et sanctimoniam venera-
bimur, et custodiemus, si claritatis ejus tam
admirandæ conscii, animo eam omni tempore in-
tuebimur. Si enim templa, et vasa, et quodcumque
dedicatum, quando hoc ipsum (esse dedicatum
videlicet) cognoscimus, omnibus tutum a prælo-
nibus servamus, multo minus nobilitate prædæ
exponemus. Nihil enim sanctius homine, cujus
naturæ divinitas sese copulavit. Cogitemus enim
cui « flectatur omne genu cœlestium, terrestrium,
et infernorum⁴⁷. » Et quis venturus sit in nubibus
« cum virtute et majestate multa⁴⁸, » incompa-
rabili splendore præditus. Homo hic erit, perinde
ut Deus. Et unusquisque nostrum sole clarius
fulgere revera poterit, supra nubes tolli, spectare
corpus illud Dei ad se pansis brachiis accedere,
placideque intueri. Apparentem enim Dominum
honorum servorum corona circumfundet, illoque
fulgente, ipsi pariter fulgebunt. Quale spectacu-
lum, innumerabilis multitudo luminum supra nu-
bes, homines sublimis elati et volantes? celebri-
tas cujus, nullum exstat exemplum; populis
deorum circumdans Deum; pulchri circum spe-
ciosum; famuli circum Dominum, non invidentem
illis splendore communionem, nec arbitrantem
gloriam suam imminutum iri, si multos regni sui
socios accipiat, quod faciunt qui hominibus im-
petrant; qui subjectis, quanquam omnia dederint,
ne per somnium quidem sceptri societatem con-
cedunt. Non enim ut servos tractat, nec servorum
eos loco habet; sed amicos numerans, et ipsius
amicitiæ legem illis servans, quam ab initio ipsa
constituit, communia facit omnia, neque hoc aut
illud tantum, sed ipsum regnum et diadema eis
præmium dat. Quid enim aliud sibi volens beatus
Paulus⁴⁷, hæredes quidem Dei esse dicit, cohæ-
redes autem Christi, et regnare cum Christo, qui
cum eo gravia pertulerunt? Quid tam jucundum,
ut possit cum hujus spectaculi jucunditate con-
tendere? Cœtus est beatrum, populus lætantium.
Et ille quidem coruscans in terram et cœlo descen-
dit: terra vero soles alios solli justitiæ vicissim
producti, et omnia lumine complentur. Hinc, qui
exercitatione, afflictione, et laboribus, et contri-
bulium sollicitudine studium et alacritatem suam
Christo probaverunt; inde qui morientem imitati

⁴⁶ Rom. viii, 59. ⁴⁷ Philipp. ii, 10. ⁴⁸ Mat. xxiv, 50. ⁴⁷ Rom. viii, 17.

gladio, igni, morti sese tradiderunt, cicatricibus A in corporibus fulgidis conspicui, et vestigiis vulnerum, ut tropæorum quaedam inscriptione triumphantes, corona fortissimorum, vulneribus illustriam, juxta regem, qui, quod occisus est, vicit, et quod Paulus ait, «propter passionem mortis⁴⁸,» gloria et honore coronatum.

Hæc commentandi argumenta nobis sumentibus, et omni tempore cogitantibus, tum naturæ nostræ dignitas, tum Dei benignitas nota fiet Hoc maxime a pravitate nos arcebit, et si fortelabemur, facile reparabit. Cum enim multa sint quæ salutem nostram impedire queant, præcipuum est, quod peccato quocunque admissio, non illico ad Deum conversi veniam rogamus; sed erubescences, et metuentes, viam ad illum molestam ac difficilem, illumque iratum nobis et inimicum, et eum accedere volentibus singulari præparatione opus esse opinamur. Humanitas porro Dei hujusmodi cogitata ex anima funditus expellit. Nam qui probe cognovit quam mansuetus sit, et illud ignorat, «Adhuc te loquente, dicet, ecce adsum⁴⁹,» quid eum remoretur quin statim ut peccavit, eum adeat? Hæc enim communis hostis adversum nos machinatio, et dolus est, dum ad peccatum sollicitat, confidentiam et audaciam excitare: leterrima jam ausis, prolapsisque, pudorem ac timorem absurdum injicere, ut cum illo modo cauere fecerit, hoc resurgere non sinat; seu potius, illo a Deo adducat; hoc ad eum reverti non permittat, atque ita viis contrariis in unum barathrum pertrahat.

Sed hæc omni diligentia cavenda sunt, nempe ante peccatum audacia, et post peccatum pudor ac timor, nihil enim commoditatis habent. Non enim timor iste calcet, sed stupor quidam ac torpor animabus est: nec erubescimus vulneribus, ut auxiliis caritionemque inveniamus, sed ut oculos Salvatoris effugiamus; sicut Adam se abcondit, propter vulnus manuum medici fugiens (propter quod enim quærere debebat, ne peccatum de ipso triumpharet), uxorem autem obijciens, ut quantum in ipso erat, mollitiem animi sui tegetet ac velaret. Et sicut post illum Cain quærens latere quomodo se posse latere putabat eum cujus oculis patent omnia. Conducit enim et timere, et erubescere, et macerari animo, et corpus submittere, cum hæc ad Deum nos expedire potuerint. «A fructibus eorum, inquit, cognoscetis eos⁵⁰» Et quoniam non modo pudor ac timor, sed gravis item tristitia peccatum excipit, etiam hæc Dei humanitatem optime cognoscentibus nihil nocuerit. Nam etsi scelestissimorum facinorum sibi sint conscii, non idcirco openi ventis projicient, scientes nihil adeo indignum esse venia, ut Dei clementiam vincat. Tristitia autem afficiantur salutari, et curabunt, ut eam amplificent; illam aliam bonas spes labefactantem fugabunt.

⁴⁸ Hebr. II, 9. ⁴⁹ Isa. LVIII, 9. ⁵⁰ Matth. VII, 16.

αὐτοῖς, τὰς οὐλὰς ἐτι δεκνόντες; ἐπὶ τῶν λαμπρότων σωματίων καὶ θριαμβεύοντες τοῖς τῶν πληγῶν τύποις ὡς ἐπιγραφὴ τροπαίου, κύκλος ἀριστέων ἀπὸ τραυμάτων εὐδοκίμων παρὰ βασιλεὶ τῷ σφαγῆναι νενικηκότι, καὶ ὁ φησὶ Παῦλος; ἐὰν τὸ πάθημα τοῦ θανάτου βέβη καὶ τιμῆ ἑστεφανωμένῃ. »

Ταῦτα ποιούμενοι μελέτην καὶ τούτων οὖσιν ἔσσι ὤραι τῶν λογισμῶν, τὸ τε τῆς φύσεως ἡμῶν ἀξίωμα γινώσκον ἢ τε φιλανθρωπία δὴλη γένοιτ' ἂν ἡμῖν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ μάλιστα μὲν ἐπὶ τι πονηρὸν ἰδεῖν οὐκ ἔλασει, παύσοντας δὲ, εἰ συμβαίη, ἀναλήψαιτ' ἂν βραδίως. Πολλῶν γὰρ δυτων, ἅπερ ἂν ἡμῖν προσταίη τῆ σωτηρίας, μέγιστον ἀπάντων τὴ πλημμυλοῦντες ὀτιοῦν μὴ πρὸς τὸν Θεὸν εὐθύς ἐπιστρέφουσι παραιτουμένου; ἀλλ' αἰσχυνόμενοι καὶ θεοδοκίτας ἐργώδη τινα νομίζουσι τὴν εἰς ἐκεῖνον ὁδὸν, καὶ ὡς ὀργίως πρὸς ἡμᾶς καὶ δυσχερῶς ἔχει καὶ μεγάλης δεῖ τοῖς προσελθεῖν βουλομένοις Παρασκευῆς· ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία τῆς ψυχῆς παντάπασι τοῦτον ἐκβάλλει τὸν λογισμὸν. Τῷ γὰρ εἰδοῖσι σαφῶς, ὅτι ὡς ἡμερότητος ἔχει, καὶ ὡς ἐτι «λαλοῦντος ἐρεῖ, Ἰδοὺ πάρεμι, ἵτι γένοιτ' ἂν κώλυμα περὶ τῶν ἡμαρτημένων εὐθύς αὐτῷ προσελθεῖν; Τοῦτο γὰρ μηχανήμα καὶ ἡμῶν καὶ τέχνη τοῦ κοινου πολέμου, πρὸς μὲν τὴν ἁμαρτίαν ἀγοντα θρασυτέτη καὶ τόλμη κινεῖν, τολμήσασι δὲ τὰ δεικνόμενα καὶ πασοῦσιν αἰσχυνῆσθαι καὶ ἔδος ἄτοπον ἐπιθέσθαι, ὡς ἂν τῷ μὲν παρασκευάσει πεσεῖν, τῷ δ' ἀναστῆναι μὴ συγχωρήσει, μᾶλλον δὲ τῷ μὲν ἀπαγάγη Θεοῦ, τῷ δὲ πρὸς αὐτὸν ἐπανελεθεῖν οὐκ ἔλαση, καὶ οὕτω διὰ τῶν ἐναντιῶν ἐφ' ἐν ἐλκύση βάρβρον.

Ταῦτα δὲ πάση σπουδῇ φυλάττεσθαι δεῖ, καὶ φύγειν ὁμοίως τὴν τε πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἐδλμαν καὶ τὴν μετὰ ταύτην αἰσχύνην καὶ φόβον, ὧν οὐδὲν ὄφελος. Οὐ γὰρ δὴ κέντρον οὗτος ὁ φόβος, ἀλλὰ νάρκη τίς ἐστι ταῖς ψυχαῖς, οὐδ' αἰσχυνόμεθα τοῖς τραύμασιν, ἵν' ἐξεύρωμεν ᾧ θεραπεύσομεν, ἀλλ' ἵνα τοῦς τοῦ Σωτήρος φύγωμεν ὀφθαλμούς, καθάπερ Ἀδάμ ἐκρύβη, διὰ τὸ τραῦμα τὴν τοῦ ἱατροῦ χεῖρα φεύγων, ὅπερ οὐ ζητεῖν ἴδει, τῷ μὴ κατ' αὐτὸς αὐτοῦ θριαμβεῦσαι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ τὴν γυναῖκα προϊσχόμενος τὴν τῆς γνώμης ἀσθένειαν συγκαλύψει τὸ γ' ἐπ' αὐτῷ καὶ Κάτιν μετ' ἐκεῖνον λανθάνειν ζητῶν, οἷς ψήθηθι δυνήθηται λαθεῖν, ᾧ πάντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν. Ἔστι γὰρ λυσitelως κα δεῖται καὶ αἰσχυνθῆναι καὶ ψυχὴν τῆσαι καὶ σῶμα κατενεγκεῖν, ὅταν πρὸς τὸν Θεὸν ταῦτα δύνηται φέρειν. «Ἀπὸ γὰρ τῶν καρπῶν αὐτῶν, φησὶν, ἐπιγνώσεσθε αὐτούς.» ἐπεὶ δ' οὐχ ὅσον αἰσχύνη καὶ δέος, ἀλλὰ βαρεῖά τις ἀνία τὴν ἁμαρτίαν ἐκδέχεται, καὶ ταύτης οὐδεμία γένοιτ' ἂν βλάβη τοῖς ἀκριβῶς τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐπισταμένοις. Κἂν γὰρ τὰ ἔσχατα τῶν κακῶν αὐτοῖς συνειδῶσιν, οὐκ ἂν πρόειντο ἐς ἐλπίδας· εἰσονται δὲ μηδὲν οὕτω μείζον εἶναι συγγνώμης, ὥστε τῆς τοῦ Θεοῦ κρατῆσαι χρηστότητος, λύπην δὲ τὴν μὲν ὀλοοῦσι τὴν σωτήριον καὶ ζητήσοῦσιν, οἷς μείζω ποιήσοῦσι, τὴν ἐτέραν δὲ ἐκβαλοῦσι ταῖς ἀγαθαῖς ἐλπίσι λυμαινομένην.

Τῷ μὲν οὖν δι:τὴν εἶναι τὴν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτή- A
μασι λύπην, καὶ τὴν μὲν ἐπανορθοῦν, τὴν δὲ τοῖς
ἀνεχομένους δι:θρόν ἔχειν, μάρτυρες σαφεῖς ἐκατέ-
ρων, τοῦ μὲν Πέτρος ὁ μακάριος, θατέρου δὲ Ἰούδας
ὁ μισρός· ὧν τῷ μὲν διέσωσε τὴν γνώμην ἡ λύπη
καὶ τῷ Χριστῷ συνέστη, κλαύσας πικρῶς οὐδὲν
ἤττον ἢ πρὶν εἶς αὐτὸν ἐξαμαρτεῖν, τὸν δὲ ἐπὶ βρόχον
ἤγαγε τὸν Ἰούδαν. Καὶ ἀπῆλθε δεσμὰ φέρων ἐν τῷ
καρπῷ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, ὅτα τὸ καθάρσιον τοῦ
κόσμου παντός ἔχειτο, τὴν ἑαυτοῦ κάθαρσιν ἐνός
ἀνδρός· ἀπογνοῦς. Ὡς ἂν δὲ πόρρωθεν εἰδότες τὴν
μὲν εἰσδεχόμεθα, τὴν δὲ φευγόμεν, τῶν παθῶν ἐκα-
τέρου προσθεῖναι δεῖ τὴν διαφορὰν, καὶ ᾧ τὸ μὲν εὖ
ποιεῖν ἡμᾶς ἔχει, τὸ δὲ κακῶς. Ἐπεὶ γὰρ ἁμαρτάνο-
ντες τῷ τε θεῷ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς γινόμεθα πονηροί,
τὸ μὲν ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Δεσπότην ἀγνωμοσύνης B
ἀλγεῖν οὔτε βλάβος οὐδὲν ὀσει, καὶ μάλιστα γένοιτ'
ἂν ἡμῖν ἐν καιρῷ, τό γε μὴν περὶ ἡμῶν αὐτῶν θαυ-
μαστός τινας ψήφους ὑποδεμένους, ἔπειτ' ἐξεληλεγ-
μένους ὁρῶντες, δι' ὧν τῶν δεόντων ἡμαρτήκαμεν,
ἀνιδεῖσθαι καὶ κόπτεσθαι καὶ πικρῷ τινι μεταμέλῳ
τὴν καρδίαν πιέζειν, ὡς οὐκ ὄν βιωτὸν τηλικούτοις
κακοῖς τοιοῦδε περιπεσοῦσι. Ταύτην δὲ τὴν λύπην
ἀποτρέπεσθαι δεῖ θανάτου μητέρα φανερώς οὔσαν
καὶ τὸ πολλοῦ τινος ἡμᾶς αὐτοῦς ἀξιοῦν, τὴν ἐτέραν
δὲ τὸ περὶ τὸν Δεσπότην ἐγείρει φιλτρον καὶ τὸ σα-
φῶς εἰδέναι τὸν εὐεργέτην, καὶ ὧν ὀφείλεται, πάν-
τες αὐτῷ καταστάντες οὐτ' εἰσφέρομεν οὐδὲν καὶ
πρὸς γε κακοῖς ἀμειδόμεθα. Καθάπερ τοῖνον ἀλα-
ζονεῖα πονηρὸν, οὔτω καὶ τὸ διὰ ταύτην ταῖς ψυχαῖς C
γινόμενον ἄλγος καὶ ἀθίς ἐν περὶ τὸν Χριστὸν
ἀγάπη τῶν ἐσχάτως ἐπαινουμένων, τοῦ τε τοῖς ἐκεί-
θεν βέλσει καντουμένους ὀδυνᾶσθαι καὶ τήκεσθαι τὴν
ψυχὴν, μακαριώτερον τοῖς εὖ φρονούσιν οὐδέν.
susceptus, crimini affinis est. Et rursus tum charitas erga Christum summe prædicanda est; tum
ejus jaculis convulneratos dolere, macerari, et colliquescere, prudentes summæ beatitudinis loco
ducunt.

Ἐπεὶ δ' ἐξηρηται μὲν τῆς περὶ τὸν Χριστὸν ἀγά-
πης ἡ χαριῶν γέμουσα λύπη, ἀγάπη δὲ τῶν ἐν-
νοιῶν, αἱ τὸν Χριστὸν ἔχουσι καὶ τῆς ἐκείνου φιλαν-
θρωπιᾶν, ταύτας ἂν εἴη πρόβρου τῆ μνήμῃ κατ-
έχειν καὶ στρέφειν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τῆς διατριβῆς
ταυτησὶ μηδέποτε σχολὴν ἄγειν, ἀλλ' ἐπίτηδες τοῦτο
μὲν ἐφ' ἑαυτῶν αὐτοῦς ταυτὶ μελετᾶν καὶ λογίζε-
σθαι, τοῦτο δ' ἐν ταῖς ἀνωσῆσιν γλώσσης τρυφήν
καὶ συλλόγων ὄλην ποιεῖσθαι καὶ πρὸς γε πειρᾶσθαι D
μηδὲν διακοπτομένους συνεχῇ ταύτην ἐπιδεικνυσθαι
τὴν σπουδὴν, εἰ μὲν ὀδὸν τε διὰ βίου, εἰ δ' οὖν συχλὴν,
ὡς ἂν ἐνταξῆναι δυνήθῃ καὶ κατάσχη παντάπασι
τὴν καρδίαν. Οὔτε γὰρ πῦρ δράσειεν ἂν οὐδὲν, οἷς ἂν
ἐπέλθοι, μὴ συνεχῶς ἐμιλῆσαν, οὔτε λογισμὸς δια-
λείπων πρὸς ἵτιον πάθος ἂν διάθοιτο τὴν καρδίαν,
ἀλλὰ δεῖ χρόνου συχνοῦ τινος ἐφεξῆς.

Οἱ μὲν οὖν ἀπὸ τῶν ἐν αἰσθήσει καλῶν καὶ ἡδέων
τὴν ἐπιθυμίαν καλοντες λογισμοί, διότι τὰς μὲν αἰ-
σθήσεις ἐνεργεῖς ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς εἶναι συμβαίνει,
τοὺς δὲ ἐκείθεν ὀρμᾶσθαι, σύντροφοι καὶ ἡλικιωταί
καὶ πείθοντες ἄτ' ἂν βούλοιντο βλάβως, τῷ τε ἡδέϊς

Geminam itaque super peccato perpetrato tristi-
tiam et dolorem esse, et alteram ad emendationem
pertinere, alteram ea affectis exitium parere testes
luculenti sunt; prioris nimirum B. Petrus, poste-
rioris nefandus Judas, quorum illi bonam volunta-
tem mœstitudo servavit, Christoque amaræ lacry-
mæ æque commendatum et charum reddiderunt,
atque ante negationem fuerat; hunc ad laqueum
adegit, et abiit vincula portans, quando omnibus
libertas conciliabatur, sua unius hominis expiatione
desperata, quando quod mundum universum expia-
ret, effundebatur. Cæterum ut multo ante gnari
illam admittamus, hanc fugiamus, utriusque per-
turbationis discrimen consideremus: altera enim
hoc habet, ut nobis bene, altera, ut male faciat.
Quoniam enim quoties peccamus, et Deo, et nobis
ipsis nequam sumus, se offensa in Dominum dolo-
rem capero, nec ullum detrimentum afferet, et per
quam opportunum fuerit. De nobis vero ipsis im-
nimis gloriosa suffragia tulerimus, deinde ea re-
fata viderimus, quia quæ fas non erat consequi, iis
exciderimus, ideo contristari, et plangere, et acerb-
a pœnitundine in medullis cruciari, quasi jam vita
vitalis non sit, quoniam in talia mala incidimus,
hanc tristitiam, ut mortis matrem haud dubiam, et
ad inferos ducentem avorsari ac repellere oportet.
Istam quippe arrogantia, et quod nosmet magnis
quibusdam rebus dignos existimamus, -superiorem
amor singularis erga Dominum excitat, et evidens
cognitio, quanta ab eo beneficia acceperimus, et
quam multis nominibus cum illi obstricti simus,
nec unum tamen persolvamus, sed insuper malis
bona compensemus. Quemadmodum igitur arro-
gantia crimen est, ita et dolor ejus causa ab anima

Quoniam vero tristitia divinæ gratiæ plena a
charitate procedit, charitas autem in cogitationi-
bus Christum, illiusque benignitatem complectenti-
bus posita est, operæ pretium fuerit eas memoria
et animo versare, et ab hujusmodi opera nunquam
feriari; sed de industria et per semetipsos hæc
meditari, secumque reputare, et in conventibus
sermonis delicias, colloquiorumque materiam fa-
cere, et conari insuper ut nullo negotio distracti
ac districti studium istuc assiduo, quoad vita sup-
peditaverit, si fieri possit, tractemus; sin minus,
at longo tempore, ut animæ altissime imprimantur,
et cor penitus possideant. Neque enim ignis in
quæ incidit in ea quidquam agat, si ea continen-
ter non contingat, neque cogitatio intermitteret,
animam ad quamcunque affectionem aptaverit,
sed tempus multum continuatumque requiritur.

Cogitationes igitur a bonis et jucundis sensibili-
bus cupiditatem accedentes, quia sensus a princi-
pio in nobis operantur, et illas inde oriri contigit,
contubernales nostræ, et cœvæ sunt, et persua-
dent facile quæ voluerint; tum quia jucundæ sunt,

tum quia multo jam tempore nobiscum sunt. Qui autem mentis rationes, illiusque philosophiam serius attingunt, his multa diligentia est necessaria, ut in brevi tempore, et assidua consuetudine ad bonum afficiantur, quod repente arrepat, sed sero valde, multisque jam aliis plenos ingreditur. Vix enim contenta et acri exercitatione diuturnum cum illis aliis commercium præcedentes, vera opinatorum, et bona solida jucundorum loco inducere possimus. Unde nec mirandum, si cogitationes optimæ haud ubique malas superent, et melioribus deteriores nihil concedant apud eos, qui ratione utantur. Nam jure optimo sufficere sentio ut bonus esse possis, non hoc ipsum si didiceris, quid nobis bonitatem persuadeat; sed si, quod necesse est, in eo etiam meditando immoreris, et cogitando insistas: et cum rectam rationem cognoveris, non eam solum intra te habeas; sed ea quoque ubi opus est utare, sicut et cibus, et arma, et medicina, et vestis, non simpliciter quibus adsunt, quique ea possident, commodum ferunt utentibus ipse usus commodat. Quod si prævæ cogitationes ineamentes mentem detineant, bonæ tantummodo gustatæ sentiantur, deteriora vincunt, et prævæ quidem actuosæ cum sint, animæ regionem insident, aliæ ut victæ et otiosæ prorsus exturbantur. Nihil igitur novum, non ædificare architectum, aut medicum non sanare, aut opificem quemcumque non suum munus obire, quamdiu artem non adhibet nec illud iurum, si quis rectam rationem habens, acutem porro non habens, nullum diligentia fructum capit. Utatur enim quispiam armis contra invadentes, quatenus convenit eos interficiens, arte autem, secundum ipsam agens. Nos vero cogitationibus optimis sicut consiliariis utimur, mentem advertentia, non ut cum didicerit quæ oportet, nosserit, sed ut cum cognoverit, persuadeatur, vereque bonorum amorem concipiat; quod sedula meditatione eget, quando contra in malis occupari et immorari animæ exitiosum est; simpliciter autem eorum notiones, nihil habent mali. Quamobrem quomodo hic fugienda, ita illic consecranda est meditatio.

Velle igitur bonum difficultatem non habet, nec res ista studio creditur indigere. Ad accipiendum autem conservandumque cum labor sit necessarius, studio ac via quedam opus est, qua ad certamina hæc volentes aggrediamur, quandoquidem haud facile talis labor capessitur. Quod autem ubique ad certamina velut atletam ungit, amor est eorum, pro quibus certamus. Hic enim labores, etsi admodum crebrissimè suavitæ condit. Amorem autem honestorum nihil aliud accendit, quam attendere illis animum, et eorum elegantiam perspicere. Et hic est ignis, qui ex meditatione Dei in anima Prophetæ exarsit.⁴¹ « Et in meditatione mea, inquit, exardescet ignis. » Quia alibi ostendens, circa quid meditatio versetur, et cujus viri sit opus, hoc qui-

είναι τῷ τε πολὺν ἡμῖν χρόνον συνεχῆναι· πρὸς δὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν ἐκείνου φιλοσοφίαν χρόνῳ ὑστερον ἀφιγμένοις πολλῆς ἀνάγκῃ τῆς σπουδῆς, ὡς ἐν βραχείῃ χρόνῳ καὶ συνεχῶς συνουσίας, ὥστε παθεῖν τι πρὸς τὸ ἀγαθὸν οὔτε αὐτίκα τέρπον καὶ ὄψι μάλ᾽ ἀπολλῶν ἡδὴ πληρωθεῖσιν ἐπεισερχόμενον. Μόλις γὰρ ἂν τῷ συντόνῳ τῆς μελέτης τὸ μακρὸν τῆς ἐκείνων διακόψαντες συνηθείας τάληθῆ μὲν τῶν δοκούντων, τὰ γὰρ δὲ τῶν ἡδέων ἀντεισαγαγεῖν δυνηθεῖμεν· ὅθεν οὐδὲ χρῆθαι θαυμάζειν, εἰ τῶν λογισμῶν οἱ ἀριστοὶ τῶν πονηρῶν οὐ κρατῶσι πανταχοῦ, καὶ τῶν χειρόνων οὐ πλεον ἔχουσιν οἱ καλλοῦς παρὰ τοῖς ἐν λόγῳ ζῶσιν. Ἀρκέσαι γὰρ ἂν εἰκότως εἶμαι πρὸς τὸ δυνηθῆναι γενέσθαι χρηστῶν, οὐ τοῦτ' αὐτὴ μαθεῖν, ὅθεν ἂν γένοιτο πεισθῆναι γενέσθαι χρηστῶν, ἀνάγκη δὲ καὶ μελετῶντας διατρέψαι καὶ μείναι λογισμοῦ, καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον οὐ μαθόντα κτήσασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ χρῆσασθαι πρὸς ἃ δεῖ, καθάπερ καὶ στίβον καὶ ὄπλον καὶ φάρμακον καὶ ἰμάτιον οὐ τοῖς συνοῦσιν ἀπλῶς καὶ κεκτημένοις ὄφελος ἔχει, τοῖς χρωμένοις δὲ τὰ γινώμενα βοηθεῖ. Εἰ δὲ τῶν λογισμῶν οἱ μὲν φαῦλοι τὸν νοῦν εἰς ἑαυτοὺς ἀσχολοῖεν ἐγκαίμενοι, τῶν δ' ἀγαθῶν ὅσον αἰσθῆσθαι γεγευμένοι μόνον ἀποτηδῶμεν, τί καινὸν τὴ χεῖρῳ κρατεῖν, καὶ τοὺς μὲν πονηροὺς κατασχεῖν τὴν τῆς ψυχῆς χώραν ἐνεργοὺς ὄντας, τοὺς δ' ἐκβεβλητοὺς παντάπασιν ἡττημένους ὄντας ἀργούς; Οὔτε τοίνυν μὴ οἰκοδομεῖν εἰδὸτα, ἢ μὴ τὸν λατρὸν ὑγιάζειν ἢ τῶν δημιουργῶν ὄντινων μὴ τὰ αὐτοῦ ποιεῖν, ἢ; οὐ χρῆστο τῆ τέχνῃ καινὸν οὐδὲν, οὔτε ἐκεῖνο θαυμαστὸν, εἰ τις τὸν ὀρθὸν λόγον ἔχων, ἐνεργὸν δὲ οὐκ ἔχων οὐδὲν ἀπάνωτο τῆς σπουδῆς. Χρῆσαιτο γὰρ ἂν τις τοῖς μὲν ὄπλοις πρὸς τοὺς ἐπίοντας ἢ προσῆκε διαχειρίζων, τῆ τέχνῃ δὲ κατ' αὐτὴν ἐνεργῶν· τῶν δὲ λογισμῶν τοῖς ἀριστοῖς, καθάπερ τοῖς συμβούλοις χρώμεθα, προσέχων τὸν νοῦν, οὐχ ὅσον ἃ δεῖ μαθόντα γινώσκειν, ἀλλ' ὥστε γινόντα πεισθῆναι καὶ τῶν ὡς ἀληθῶς καλῶν ἔρωτα σχεῖν, ὃ περιέρχου δεῖται μελέτης· ἐπαι καὶ τοῦναντίον ἐπὶ τῶν φαύλων τὸ μὲν ἀσχολεῖσθαι καὶ διατρέψαι τῆ ψυχῆ τὸν δλεθρον, τὸ δ' ἀπλῶς οὐτως γινώσκειν δεινὸν οὐδὲν, ὅθεν ἀνάγκη τὴν μελέτην ὡσπερ ἐκεῖ φεύγειν, οὕτως ἐναυθῶτα διώκειν.

Τὸ μὲν οὖν ἐθέλειν τὰγαθὸν, οὐδὲν ἔργον, οὐδεμία γὰρ τοῦ πράγματος ἡγεῖται σπουδὴ πρὸς δὲ τὸ λαθεῖν καὶ σώσαι πόνου δεόμενον, πραγματείας καὶ μεθόδου χρεία τινός, πῶς ἂν ἐκόντες εἶναι τοὺς ἀγῶνας ἀναλαίμεθα τούτους, ὡς οὐκ ἂν ῥάδιον εἶσθαι πόνειν; Ἔστι δὲ τὸ μὲν ἀπανταχοῦ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀλείφον ὃ περὶ ὧν ἀγωνιζόμεθα πόθος· οὗτος γὰρ ἡδεῖς ποιεῖ τοὺς πίνους, κἀν ὡσι λαν ὀδυνηροῦ· τὸν ἔρωτα δὲ τῶν καλῶν τῶν ἄλλων μὲν οὐδὲν, τὸ προσχεῖν δὲ τὸν νοῦν αὐτοῖς καὶ καταμαθεῖν τὸ κάλλος ἀνάπτει καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πῦρ, ὅπερ ἀπὸ τῆς περὶ Θεὸν μελέτης ἀνήφθη τῆ τοῦ προφήτου ψυχῆ. Ἐκαὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου, φησὶν, ἐκκαυθήσεται πῦρ· ὃ; ἐτέρωθι δεικνύς, περὶ ὃ τε ἡ μελέτη καὶ τίνος ἔργον ἀνδρός, τὸν μὲν φησι τὸν μακαρίων ἀνθρωπίνων εἶναι, τ:

⁴¹ Psal. xxxviii, 4.

ὅς τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον ὁ γὰρ μακάριος ἀνὴρ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, φησὶ, μελετήσεται.

Εἰ δὲ ἡ περὶ τὸν γραπτὸν νόμον μελέτη τὸ πῦρ ἀνάπτειν δύναται τοῦτο, τί ποτε χρῆ δρᾶσαι νομίσαι τὸν νόμον τοῦ πνεύματος, ὃς τὸν ἀληθινὸν ἔρωτα τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐνέθηκε μόνος καὶ πῦρ ἀνῆψε πόθου σθεσθῆναι μηδενὶ δυναμένην, οὐ τῶν ἐτέρως ἐχόντων, οὐ τῶν ἐνεστώτων οὐ τῶν μελλόντων! Ὑπερ οὖ μοι δοκεῖ καὶ πυρίναίς φανῆναι γλώσσαις εἰσενεχθεῖς ἐστὶ τὴν πυρὸς δίκην πάντα τολμῶσαν ἀγάπην εἰσῆνεγκεν, ἐπεὶ καὶ πρῶτον αὐτὸν τοῦ νόμου νομοθέτην ἀγάπῃ κεκόμικεν εἰς τὴν γῆν, καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ νομοθέτου σῶμα φιλοανθρωπίας ἐστὶ καρπός, καὶ ἄλλως δὲ αὐτῷ ὁ νόμος ἄπα· ἔρωτος γέμει καὶ τοῦτον μὲν ἐπιδείκνυται πᾶσιν οἷς ἔχει, τοῦτον δὲ εἰσάγει, τοῦτῳ δὲ πεῖθει, τοῦτον δὲ παρ' ἡμῶν δῶρον, ὑπερ ὧν ἔδωκεν, ὁ ποχρῶν ἡγεῖται λαβῶν. Οὐ γὰρ ἐπιτάττει καθάπερ σφειλοῦσι δούλοις, ἀλλ' ὡσπερ πολλῶν μὲν παρ' ἡμῶν πρὸς αὐτὸν πόνων ἡγησαμένων, πολλῆς δὲ συνηθείας καὶ φίλων, ἐπὶ τὴν κοινωνίαν καλεῖ τῶν αὐτοῦ προσιόντας εὐθύς ἐξ ἀρχῆς· ἐγὼ μὲν ὑπερ τῆς βασιλείας ἡγωνίσαι καὶ πολλοί, φησιν. Ἐπλεξα τὸν στέφανον πόνους, ὑμεῖς δὲ ἀπογητὶ δέξεσθε, αὐτῷ δὲ παρ' ὑμῶν ἀντὶ τούτων, εἰ φιλεῖτε πλέον οὐδέν.

Ἡ τῆς ἀρρήτου χρηστότητος, εἰ μὴ φιλεῖ μόνον εὖτω σφοδρῶς ἀλλὰ καὶ τὸ φιλεῖσθαι παρ' ἡμῶν τοσοῦτου τιμᾶται καὶ ὑπερ τούτου πάντα ποιεῖ! Καὶ τίνο; γὰρ ἔνεκεν φηκόδομησε μὲν οὐρανὸν καὶ γῆν κατέλιον καὶ τὸν ὀρώμενον κόσμον, τοῦ δὲ μὴ ἔρωμένου τὸ κάλλος, οἶον καὶ ὅπως αὐτῷ συνέστη νεύματι μόνῳ, καὶ τὴν ἐνταῦθα πᾶσαν διδάσκει φιλοσοφίαν, ἣ τοῦ γε πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέψας πείσαι φιλεῖν; καὶ ἄλλως καθάπερ οἱ θερμοὶ τῶν ἐριστῶν τὴν σοφίαν ἡμῖν ἐπιδείκνυται καὶ τὴν χρηστότητα καὶ τὴν τέχνην, ἐν ἐνθεῖναι τὸν ἔρωτα τὸν αὐτοῦ δυνήθη. Καὶ τοίνυν ποιεῖται τοσοῦτον τοῦ πράγματος λόγον καὶ οὕτως ἀγεί πολλοῦ τίνο, ὡς ὑπερ τούτου πάντα πονήσας, ὁ Θεοῦ φύσει προσῆκεν, οὐκ ἀγαπήσεται, ἀλλὰ πρὸς ἐτέραν φύσιν ἰδεῖν, ὥστε καὶ ταύτη πρὸς τοῦτο χρήσασθαι, ἐν ἧσπερ οὐκ εἶχε πείθειν τῷ Θεῷ εἶναι, ταῦτα γενόμενος ἀνθρωπος δυνήθη, καὶ οἱ ἐκατέρων, ὧν τε οἰκοθεν ἦκε κομίζων, ὧν τε ἐξωθεν εἰλήφει, τὸν ἐρωόμενον ἀναρτήσεται. Οὕτως ὁ τοῦ πνεύματος νόμος φιλικῶς ἐστὶ νόμος καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην αὐτόθεν ἀσκει. Διὰ τοῦτο προσεκτέον αὐτῷ τὸν νοῦν πρῶτον μὲν ὅτι οὐδὲ ἰδρῶς ἐστὶν ἐνταῦθα οὐδεὶς, οὐδὲ δεῖ ποιεῖν οὐδὲ χρήματα ἀναλίσκειν, οὐδ' ἀδύξια γένοιτο· ἂν οὐδ' αἰσχύνῃ, οὐδ' ἄλλο γε οὐδὲν ἐσόμεθα χεῖρους, ἀλλὰ καὶ τέχναις ἐστὶ χρήσασθαι· οὐδὲν ἤττον, καὶ πρὸς ἐπιτήδευμα ὁτιοῦν ἔχειν οὐδὲν κώλυμα, καὶ στρατηγήσει μὲν ὁ στρατηγός, καὶ γεωργῆσει δὲ ὁ γεωργός, καὶ δημιουργοῦς προστήσεται τῶν ἔργων καὶ οὐ δεήσει γε οὐδενὶ τῶν γιγνομένων ἐκ τούτων τοῖς λόγοις. Οὐ γὰρ ἐλατύνει ἀνάγκη καταλαβεῖν, οὐδ' ἀθήσει τινα προσέσθαι τροφήν οὐδ'

A dem ait beati viri. illud Dei legem. Beatus vir, inquit, dies et noctes in lege Dei meditabitur⁶².

Jam vero si meditatio circa litteram legis hunc ignem accendere potest, quid facturam existimabimus legem spiritus, quæ sola verum Dei amorem hominibus inseruit, et rogam quemdam amoris inflammavit, quam nulla res poterit extinguere, non aspera, non jucunda, non instans, non futura! Quam ob causam cælo demissus linguis igneis apparuisse mihi videtur, quoniam charitatem instar ignis omnia depascentem intulit, siquidem et primum legislatorem ipsum charitas in terras apposuit, et ipsum legislatoris corpus, humanitatis ejus pignus ac fructus est; et præterea ipsius lex tota amore scatet; et hunc omnibus quibus potest modis ostendit, hunc introducit, hunc suadet, hunc a nobis si retulerit, sufficienti munere sibi sua in nos merita compensata arbitratur. Non enim quasi servus obligatis imperat, sed quasi multis propter ipsum defatigationibus perfunctos, longaque consuetudine et amore devinctos, statim ut ad eum se contulerint, ad communionem rerum suarum vocat. Ego quidem pro regno decertavi, inquit, multisque laboribus coronam nexui, quam vos citra laborem accipietis. Pro his aliud nil exigo, nisi ut me ametis.

O inexplicabilem bonitatem! non solum tam eximie diligit, sed etiam amari a nobis tanti æstimat, quod ut consequatur, nihil omittit. Nam quid aliud fuit cur cælum, terram, solem, et aspectabilem mundum conderet? Ejus vero qui non cernitur, qualis pulchritudo, et quomodo ab eo nutu solo constitutus sit, et omnem quam in hæc inferiora curam conferat, non alio fine docet, quam ut ad se conversis amorem sui suadeat. Et omnino, sicut in amore ferventes, sapientiam, bonitatem, et artem demonstrat, ut injicere nobis sui amorem possit. Proinde rei hujus tantam rationem ducit, et adeo magni eam æstimat, ut cum pro ea fecisset omnia, quæ Dei natura patiebatur, non quiesceret; sed ad aliam naturam se daret, qua ad eam æque uteretur, ut quæ persuadere non poterat, eo quod Deus esset, ea homo factus posset, et per utraque tum domestica, quæ veniens afferbat, tum extranea quæ assumpserat, clarum sibi ad amicitiam suam adjungeret. Sic lex spiritus, jure lex est amicitie, indeque ad beneficia agnoscenda nos exercet. Quare studiose in eam incumbendum est. Primum quidem, quoniam neque sudor hic ullus, nec labor est, nec sumptus, nec infamiam, aut probrum parit, nec ob aliud illius quippiam viliores sumus; sed et artes tractare nihilominus licitum est, et quodcumque studium sectari nihil vetat. Et dux exercitum ducet, et agricola terram colit, et orifex urget opus, et hæc quidem de causa nihil eorum quæ facere consuevit, prætermittet. Non in remotissima loca abeundum, nec insueta alimentis adhibenda, nec permutanda vestis, nec cor-

⁶² 1. Cor. 1, 2.

rumpenda valendo, nec aliud audeo dum facinus; sed licet domi suæ manentem, nihilque suarum facultatum amittentem, cum hæc cogitationibus quotidianum habere commercium. Quid ergo talia bona fieri prohibet, pro quibus etiam labores perferre æquum erat, si ita res tulisset? Si enim homines natos, et vi cogitandi præditus, quidquid tandem et qualecunque cogitare oportet, quomodo non optima quæque cogitanda sunt? Et, si inania abjectaque, et ex quibus cogitantes utilitatem nullam consequuntur, nunquam existimata sunt fortunam, aut artem, aut copias, aut quodcunque ad vitam conferens ulli deteriora effectura, minime omnium bonas cogitationes in hoc crimen vocare, et quod bonum est, pro malo accusare par est. Atqui isto modo bellare nemini expedit. Porro nihil prorsus insuavitatis, ac molestiæ habent, non magis quam ipsum gaudium, quod vere appellari possunt. Sive enim optimis letamur, nil melius fieri poterit cogitationibus, quæ Christum, et illius benignitatem complectuntur, quoniam neque ipsarum rerum, in quibus est ultimus bonorum finis, neque proprium quidquam suave et amicum, quamvis multo labore quæsitum invenias, quod nobis præ istis conveniat. Non enim secundum sanguinem tantummodo genitis, nec ipsis genitoribus simpliciter, sed jam etiam nobis ipsis cognatior Christus est, ut antea docuimus. Hinc anima cogitatriæ nihil peculiariter quam in ipso occupatam esse. Itaque et per quæ familiaris et cognatus nobis est, et quæ optima et omnium jucundior est consuetudo baptizatis animabus, quam alia quæcunque tandem; intelligo autem post lavacrum non valde squalentibus, sicut Hebræi, quos admirabilis ille Stephanus incircumcisus corde et auribus nominabat¹¹. Nec damnatum igitur ullum humanæ vitæ propter istas cogitationes importari, et in iis gaudium ac voluptatem inesse, ex dictis patet. An vero utilitas quoque insit, et juvent, contineantque pulcherrima et opportunissima omnium, id quoque jam patuit, et apparebit deinceps evidentius, cum accuratius de ipsis disseremus.

Primum enim bonis cogitationibus animam distineri, hoc ipsum malarum cogitationum cessationem et otium inducit. Huic consequens est radium, seu lucem mysteriorum a vitio purum ferre, quod nobis citra laborem bonorum omnium cumulum affert. Deinde necesse est et ipsas cogitationes medicinis a semet depromptis officium suum præstare, et cor quam optime afficere, sicut a pravæ cogitationibus male affectiones nascuntur; nam virtutem eodem modo ex bonis exoriri rationem habet. Plane enim in omni negotio ut hanc vel illam voluntatem suscipiamus, hoc illudve dicamus, aut faciamus, aut patiamur, aut quidquid tandem illud est, eligamus, cogitatio et ratio nobis auctores sunt. Et hoc modo magistri vir-

Α ἀμελεῖται θεομάτιον, οὐδ' ὑγειάν διασθεῖραι, οὐδ' ἄλλο τι τολμᾶται τόλμημα, ἀλλ' ἔστιν οἶκος μένοντα καὶ μηδὲν ἀπολλύοντα τῶν ὑπαρχόντων τούτους ἀλλ' συνεῖναι τοῖς λογισμοῖς; Τί οὖν κωλύει γενέσθαι τὰ τοιαῦτα χρηστῶν, ὑπὲρ ὧν καὶ πόρους εἰκὸς ἦν ἐνεργαίαι δεῖξαι; Εἰ γὰρ ἀνθρώπους ὄντας καὶ λογιζέσθαι δυναμένους ὅτιοῦν ἀνάγκη λογιζέσθαι, πῶς οὐ τὰ βέλτεστα χρῆ λογιζέσθαι; καὶ εἰ μάταια καὶ φαῦλα καὶ ὧν ὄφελος οὐδὲν τοῖς λογιζομένοις οὐδὲ πρόπιτε ἐνομοσθῆ, τύχην ἢ τέχνην ἢ τὴν οὐσίαν ἢ ὅτιοῦν τῶν κατὰ τὴν βίον οὐδενὶ χεῖρω, ποτίζειν ἤκιστα δὴ πάντων ταῖς ἀγαθαῖς ἐννοίαις ταῦτα μεμψόμεθα καὶ τάγαθον διώξομεν πονηρίας. Καὶ μὴ γούτω μὲν οὐδενὶ λυσιστελεῖ πολεμοῦσι, σίνεσι δὲ τις αὐταῖς ἀρχαῖα σχολῆ γε, οὐ μᾶλλον ἢ αὐτῆν ταῦτα ἂν εἴποι τις τὴν χεῖράν· εἴτε γὰρ τοῖς ἀρίστοις χεῖρομεν, βέλτερον γένοιτο· ἂν οὐδὲν τῶν ἐννοιωῶν, ἀλλ' τὸν Χριστὸν ἔχουσι καὶ τὴν ἐκείνου φιλασθημιπλίαν, ὅτι μὴδὲ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἐν οἷς αὐτός ἐστιν ὁ τελευταῖος τῆς χρηστότητος ὄρος, εἴτε τὸ οἰκεῖον ἤδῃ καὶ φίλον, τούτων ἡμῖν ὁ προσέχει μᾶλλον, οὐδ' ἂν εἰς εὖροι πολλὰ κινῶν. Οὐ γὰρ τῶν γιγνομένων κατ' αἷμα μόνον ἀπλῶς, οὐ τῶν γεγεννηκότων αὐτῶν, ἀλλ' ἤδη καὶ ἡμῶν αὐτῶν συγγενέστερος ὁ Χριστός ἀπὸ τῶν προτέρων δέδεικται· λόγων. Ὅθεν συμβαίνει, καὶ τῷ λογιζομένῳ τῆς ψυχῆς τῶν περὶ αὐτοῦ λόγων μὴδὲν οἰκειότερον εἶναι, ὥστε καὶ δι' ὧν οἰκειῶς ἡμῖν καὶ συγγενῶς ἔχει, καὶ οἷς ἀρίστη πικρῶν ἐστίν, ἠδῆ καὶ χαριέντος; ὅτω τις ἂν εἴποι, τὴν διατριβὴν ταύτην εἶναι βεβαπισμέναις ψυχαῖς. Λέγω γὰρ τοῖς μετὰ τὸ λουτρὸν μὴ λῖαν αὐχμῶσιν, ὥσπερ οὖς τῶν Ἑβραίων Στέφανος ὁ θαυμαστός ἀπεκάλει ἀπεριτεμήτους τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν. Ὡς μὲν οὖν οὕτε βλάβη τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ γένοιτο· ἂν οὐδεμία παρὰ τούτου τοῦς λογισμοῦς, καὶ ἤδεσθαι καὶ χαλεπὴν περιγίνεται τοῖς λογιζομένοις, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· εἰ δὲ καὶ ὄφελός ἐστι καὶ βοθηεῖ τῷ λυσιστελεῖ καὶ περὶ αὐτὰ τὰ κάλλιστα καὶ καιριώτατα πάντων, ἐδείχθη μὲν ἤδη, φανερὸν δ' ἐν τοῖς ἑξῆς ἐναργέστερον ἀκριβέστερον περὶ αὐτῶν σκεψάμενοις.

Πρῶτον μὲν γὰρ τῷ ταῖς ἀγαθαῖς ἐννοίαις τὴν ψυχὴν κατασχεθῆναι συμβαίνει μὲν τῶν πονηρῶν σχολῆν ἔχειν· τούτῳ δὲ ἀκόλουθον, καθαρὰν ἀβρῶσεία; τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων φέρειν ἀκτίνα. Τὸ δὲ ἡμῖν τὸν τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἔχει σωρὴν μὴδὲν πραγματευσαμένους, ἔπειτα καὶ αὐτοὺς ἀνάγκη τοῦς λογισμοῦς τοῖς παρ' ἑαυτῶν φαρμάκοις τὰ ἐκυτῶν ποιεῖν καὶ τὰ κάλλιστα πάντων ἐργάζεσθαι τὴν καρδίαν, καθάπερ ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἐννοιωῶν τὰ πονηρὰ πάθη φύεται. Τὸν γὰρ ἴσον τρόπον καὶ τὴν ἀρετὴν τῶν ἀγαθῶν ἀνίσχειν εἰκὸς ἐστίν. Ὅλος γὰρ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν γνώμην καὶ τι λέγειν ἢ πράττειν ἢ πάσχοντα φέρειν, ἢ ὅτιοῦν τῶν πάντων αἰρεῖσθαι, λογισμοὶ καὶ λόγοι; τὸ πεῖθόν εἰσι πανταχοῦ, καὶ τοῦτοι τὸν τρόπον οἱ διδασκαλοὶ τῆς ἀρε-

¹¹ Act. vii, 51.

τῆς ἐν καιρῷ τοῖς συνοῦσιν, ὅτι τοὺς ἀρίστους ἐν-
τιθενται λογισμοὺς, καὶ αὐ τοὺναντίον οἱ πονηροὶ
δαίμονες πονηροὺς εἰσάγοντες τύπους, ὡς οἱ μὲν
ταύτη τῶν ἀποπρωτάτων τεχνίταις, οἱ δὲ τῶν δεῦν-
των ἀπεργασόμενοι πρακτικοί.

Ἔστι μὲν οὖν ἀπάσης ἐπαινουμένης μελέτης,
πρὸς ἀρετὴν ἀπόνασθαι τὰ γινόμενα, Χριστοῦ δὲ
πέρι καὶ ὧν αὐτὸς φιλανθρωπῶς περὶ τῆς ἐμῆς
ἐμηχανήσατο σωτηρίας, διεξιέναι τοῖς λογισμοῖς,
αὐτὴν ἡμῖν ἀντικρυς ἔχει τὴν ζητουμένην ζωὴν, καὶ
διὰ πάντων ἀπαδείκνυσαι μακαρίους. Καὶ ὡς ἂν ἐν-
αργῶς εἰδῶμεν, θεωρήσωμεν, ἃ τοὺς κατορθοῦντας
ὁ Χριστὸς αὐτοὺς ἐκάλεσε μακαρίους, εἰ μὴ πάντα
τῶν λογισμῶν ἐξήρηται τούτων. Τίνας οὖν τούτους
ὁ μόνος ὡς ἀληθῶς μακάριος εὐδαίμωνίζει; τοὺς
πτωχοὺς τῷ πνεύματι, τοὺς πενθοῦντας, τοὺς
πρῶτους, τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιο-
σύνην, τοὺς ἐλεήμονας, τοὺς καθαρὸς τῆ καρδίας,
τοὺς εἰρηνοποιούς, τοὺς διωγμῶν καὶ παντὸς ὀνειδίου
περὶ δικαιοσύνης καὶ τῆς περὶ Χριστὸν προθυμίας
ἀνεχομένους. Οὗτοι μὲν οὖν οἱ τῆς μακαρίας ἐπει-
λημμένοι ζωῆς. Εἰ τοίνυν ἀπὸ τῶν λογισμῶν τούτων
τὴν καλὴν πλαττόμενον πλάσιν τούτων σκοποῦντες
εὐρήσομεν τὴν χορὴν καὶ τοὺς στεφάνους ἐκεῖθεν
πλεκομένους, ἅπασαι δὴλον ἂν γένοιτο πάντως, τὴν
περὶ τουτοῦσι τοὺς λόγους διατριβὴν καὶ μελέτην
ἔδδον ἀσφαλῆ καὶ διάβασιν καὶ κλίμακα καὶ ὁ τί τις
ἂν εἴποι, πρὸς τὴν μακαρίαν εἶναι ζωὴν.

Αὐτίκα γὰρ ἡ ἐν πνεύματι πτωχεία καὶ ἐτὸ μὴ φρο-
νεῖν, ἣ φησι Παῦλος, ὑπὲρ δὲ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν
εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἢ τίνων γένεσι? ἂν ἡ τῶν τῆν Ἰησοῦ
πτωχείαν ἐπιστρέμων; ὅς καὶ φύσεως καὶ διατρι-
βῶν μετέσχε τοῖς δούλοις Δεσπότης ὢν, καὶ σὰρξ
ἐγένετο Θεὸς ὢν, καὶ πεινίαν ὁ πλουτιζῶν εἶλετο
καὶ ἠνεγκεν ἀτιμίαν ὁ τῆς δόξης βασιλεὺς, καὶ πε-
ριήγετο μὲν δεδεμένος ὁ λύσας τὸ γένος, γραφὴν
δὲ ἐδέξατο παρανόμων, ὅς ἦλθεν ἐπὶ τὸ πληρῶσαι
τὸν νόμον, καὶ κριτῶν ἠνέσχετο δῆμψ μαινομένων
καὶ φωνῶντι χαρίζομένων, εἰ ᾧ τῆν κρίσιν πᾶσαν ἔδω-
κεν ὁ Πατὴρ. ἢ Ταῦτα τίνα οὐκ ἂν κατενέγκοι τυ-
φον! Ἄλλως τε τῆς ὑπερηφανίας ἀπὸ τῶν κατορ-
θωμάτων, ὅταν ὑπερβάλλειν δοκῶσιν, ἐγερομένης,
ὁ τὰ Χριστοῦ μελετήσας εἴσεται μὴ ὅτι μὴδὲν μέγα
κατωρθωκῶς, ἀλλ' οὐδ' ὑπὲρ τοῦ λοθῆναι τῆς αἰχμα-
λωσίας αὐτοὺς εἰσενεγκεῖν οὐδὲν δυνηθεὶς, ὅς γε οὐδὲ
μετὰ τὸ λυθῆναι σωῶσαι καθαρὰν τὴν ἐλευθερίαν.
Ὁ μὲν γὰρ τοῦ αἵματος ἡμᾶς ἐπρίετο καὶ παρ-
έσχεν ἡμῖν οὕτω μεγάλου κτησάμενος τὴν ἐλευθε-
ρίαν ἢ τίς δὲ τῶν λυθέντων ἐφ' οἷς ἐλιγφεν ἔμεινε καὶ
τὴν πνευματικὸν πλοῦτον διὰ τέλους ἄσυλον ἔσχεν,
ἀλλὰ μὴ τοῦτο μέγα κατωρθωκῶς ἐνομοίση τὰ μικρὰ
πρὸς τὴν χάριν ἐξαμαρτεῖν; Τί τοίνυν ἡμῖν αὐτοῖς
συνειδῶσιν ὑπάρξει μέγα φρονεῖν, οἷς ἡ μὲν οἰκοθ ν
ἀρετῆ δι' ἑαυτὴν αὐτὴ πρὸς οὐδὲν φέρει λυσιτελεῖς;
εἰ τι δ' ἔνεστιν ἀληθινὸν ἀγαθόν, ὁ Θεὸς ἐνέθηκε
μὴδὲν πραγματευσαμένοις, καὶ οὐδὲ αὐτὸν γοῦν τὴν
ἔξωθεν ἐνεσθέντα πλοῦτον ἀψύχου θησαυροῦ δίκην

tutis, discipulis suis opportune cogitation a opti-
mas ingenerant; et contra, mali daemones feda
simulacra intus excitant, ut ista via, hi ad turpis-
sima, illi ad honestissima agenda provocent.

Est igitur cujusque laudatæ meditationis videre,
quomodo actiones ex virtute proficiant; Christum
autem meditari, et quæ is pro mea salute amanter
laboravit, cogitationibus percurrere, aperte vitam
nobis quæsitam continet, perque omnia beatos
reddit. Et ut istuc manifeste cognoscamus, consi-
deremus, illæ sanctimonix, propter quas earum
cultores Christus ipse beatos prædicavit, annou
omnes ab hisce cogitationibus proficiantur. Quos
ergo tandem, qui solus et vere beatus est, beatos
judicat? Pauperes spiritu, lugentes, mites, esurien-
tes et sitiientes justitiam, misericordes, mundo
corde, pacificos, persecutiones et omne probrum
propter justitiam, et promptum Christi studium
sustinentes⁸⁴. Hi sunt qui beatam vitam apprehenderunt.
Si igitur ab his cogitationibus hunc chorum pulchre formatum, et coronas inde contextas invenimus, omnibus plane constabit, operam et meditationem in hisce rationibus collocatam, viam securam, et transitum et gradum, et quo quis nomine appellet, ad beatam vitam esse.

Paupertas in spiritu, et non sapere, ut Paulus ait, plus quam oportet: sed sapere ad sobrietatem⁸⁵, quorumnam sit, nisi Jesu paupertatem scientiam, qui et natura, et convictu cum servis communicavit, cum esset Dominus, et factus est caro, cum esset Deus; et dives elegit egestatem, pertulitque ignominiam rex gloriæ; et circumductus est vincetus, qui genus nostrum vinculis solvit; accusationem violatorum legis in se suscepit, qui legem impleturus venerat; et, judices passus est, insanienti populo ac cædis avido gratificantes, cui omne judicium dedit Pater⁸⁶. Hæc quem fastum non depriment? Ad hæc, superbia a bonis operibus (quando visæ fuerint excellere) excitata, actiones Christi meditata, sciet, non solum nihil se magnum cum virtute præstitisse; sed neque ad servitutis suæ jugum a cervicibus dejiciendum quidquam præstare potuisse, qui nec adeptam libertatem conservare sartam lectam potuerit. Ille enim sanguine suo nos emit, et ita magno acquisitam libertatem nobis donavit. Quis porro liberatorum in his quæ accepit permansit, spiritualesque divitias usque ad finem a prædonibus tutas retinuit, ac non hanc magnam sanctimoniam suam reputavit, levia adversus gratiam peccare? In quo igitur nobis male consciis licebit gloriari, quibus propria virtus ipsa propter seipsam ad nihil est utilis? In qua si quid inest boni, Deus id absque labore nostro indidit. Ac neque ipsas extrinsecus sal-

⁸⁴ Matth. v, 3-11. ⁸⁵ Rom. xii, 3. ⁸⁶ Joan. v, 22.

tem divitias nobis donatas, inanimati thesauri instar tuto servare contigit, adeo nequam sumus. Post novam enim creaturam, et sepulturam in aqua, et mensam ignis plenam usque eo ad virtutem imbecilles reperiuntur etiam sapientissimi homines et illis sacra mensa crebro sit opus, et sanguine purgatorio, et superna manu, ne in extremam improbitatem precipitent. Et horum testes sunt non obscuro, qui pro honesto et virtute quemvis laborem aggressi, postmodum omnia nefanda committere sunt ausi. Qui montibus se mandaverant, et omnem tumultum, vitamque communem ceu pestis fugerant, ut Deo soli vacarent, omnia sanctitatis officia (quantum in homine situm est) cum laude expleverant, ut et omnium maxima apud Deum possent, quia paulum de spe erga ipsum remiserant, nec amplius omnia illi sincere committebant, in primis nefanda perpetrarunt, et improbitati nihil reliqui fecerunt. In quo igitur effeceremur? In recte factis? atqui nihil eximium fecimus. In magnis nostris? Atqui nostra non sunt. An quia servavimus quæ accepimus? Imo prodidimus. Sed signaculum Christi ferimus. At hoc ipsum indicium est quod non ferimus; superbis enim nihil cum illo negotii, qui mittis est, et humilis corde.²⁷ Et contingit propter huiusmodi cogitationes superbiam ipsam in se corruiere, et utrinque morbum evanescere. Sive enim sapimus, quæ oportet, non magnum sapimus: sive magnum sapimus, hoc ipso Christum procul abesse a nobis sentientes, et nos nullius pretii esse, intelligentes, super nobis ipsis, ut abjectis, nihil egregium sapiemus.

Quin etiam sequitur ut lugeant et fleant, qui Christi acta meditantur. Si quis secum reputet videlicet, quæ pro salute nostra, novo et inaudito modo gessit, et quanta sit ignavia nostra, quique nos tenet somnus! Sive enim pretiosissimorum jactura nos contristat, et memoria eorum quæ animus lacrymas elicit, hic discimus quantas divitias cum in manibus habereimus, et liceret retinere, nos projecimus: sive conscientia multæ iniquitatis erga tam studiosum benefactorem animam mordet, et macerat, hinc maxime manifestum evadere queat, quam præclara ille erga nos mansuetudine, et humanitate usus sit, quam vicissim nos adversus illum socordes exstiterimus. Primum enim ex cælo descendit ut quaereret, et ut cognata nos voce alloqui, et oculis aspicere valeret, fecit: ut sine genere affluens diligimus, sive optimum, utrumque ipse sit, et duobus istis, quæ ubique amorem conciliant, in ipso coeuntibus, plurimum ad amorem nostrum afficiendum possit. Deinde amicitiam acturus, illud quoque adiecit. Quoniam enim unusquisque seipsum diligit, simul naturæ consortem diligit. Sed quanto quis sibi, quam cuivis homini est propinquior, tanto se quam illum amplius diligit. Ut ergo et hac ratione meliorem locum obtineret,

Α ἀτραπῶς ἐξεγένετο διασωσάμενος οὕτω φρούλιω; ἔχουμεν. Μετὰ γὰρ τὴν καινὴν κείσιν καὶ τὴν ἐν ὕδατι χύσειαν καὶ τὴν πυρὸς γέμουσαν τράπεζαν οὕτω πρὸς ἀρετῆν ἀσθενῶς ἔχουσιν οἱ γε φιλοσοφώτατοι τῶν ἀνθρώπων, ὥστε συνεχῶς: χρεια τῆς ἰσρίας τραπεζῆς καὶ τῶν καθαρῶν αἱμάτων καὶ τῆς ἀνωθεν χειρὸς, εἰ μὴ μέλλοιεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἐξενεχθῆσθαι κωνηρίαν. Καὶ τούτων μάρτυρες σαφεῖς οἱ πρὸς πάντα μὲν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς ἀποδυσάμενοι πόνον, πάντων δὲ κακῶν ἐπειτα γινόμενοι τολμηταί, οἱ τὰ ὄρη κατελιγηρότες καὶ πάντα θόρυβον καὶ τὴν κωνὴν ζωὴν ὡς περ κήρας διαφυγόντες, ὥστε Θεῷ μόνῳ προσέχειν, καὶ πάντα τὰ κάλλιστα, ὡς ἐξὴν ἀνθρώποις καταρωθῶστές ὡς καὶ τὰ πάντων μέγιστα παρὰ τῷ Θεῷ δυνηθῆναι, ὅτι τῆς πρὸς αὐτὸν ἐλπίδος μικρὸν ὑψήσαν καὶ τοῦ πάντα ἐκείνῳ πιστεῦειν, εὐθύς τὰ αἴσχιστα πάντων ἐτόλμησαν καὶ μοχθηρίας ἐπέλιπον οὐδὲ ἐν. Ἄντι τίνος τοίνυν; ὑπάρξει μέγα φρονεῖν; ὑπὲρ τῶν καταρωθῶμενων; ἀλλ' οὐδὲν μέγα ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἐν ἡμῖν μεγάλων; ἀλλ' οὐχ ἡμέτερα ἀλλ' ὅτι σεσώκαμεν ἄπερ ἐλάβομεν; ἀλλὰ προδεδώκαμεν· ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν σφραγίδα φέρομεν ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ τεκμήριον, ὡς οὐ φέρομεν· ποῖς γὰρ ὑπερηφάνοις οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἐκείνον, ὁ εἰς πρῶτος ἐστὶ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· καὶ συμβαίνει παρὰ τοὺς λογισμοὺς τούτους, τὴν ὑπερηφανίαν αὐτὴν ἑαυτῇ περιπίπτειν καὶ φροῦδον ἐκατέρωθεν εἶναι τὸ πάθος. Ἐπεὶ γὰρ ἂν δεῖ φρονεῖν, εἴτε μέγα φρονεῖν, τοῦτ' ἂν τῷ μέγα φρονεῖν ἡμῶν αὐτῶν ἠσθημένοι Χριστοῦ πόρρω φέροντες καὶ ὄντες φηδὲν ὕγιαι, ὡς ἐπὶ φράσι τοῖς αὐτοῖς οὐ μέγα φρονήσομεν.

Καὶ μὴν καὶ πενθεῖν ἀκόλουθον καὶ θαυμάσιον τοῖς τὰ Χριστοῦ μετέωσις εἰ τις λογίζοιτο, τίνα μὲν περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐκαινοτομήθη, τίς δὲ ἡ βραθυμία καὶ ὁ κατεχὼν ἡμᾶς βραχὺς! Ἐπεὶ γὰρ ἡ ζημία τῶν τιμωτάτων ἡμᾶς λυπαί, καὶ ὡν ἀποβώλικαμεν ἀγαθῶν ἡ μνημὴ παρασκευάζει θαυμάσιον, ἐνταυθα τὸν πλοῦτον μανθάνομεν, ὅσος, ὅν ἐν χερσίν ἔχοντες κατέχειν ἐξὴν, ἐπειτα ῥίπτομεν, εἴτε τὸ συνειδέναι πολλὴν ἡμῖν αὐτοῖς ἀγνωμοσύνην περὶ οὕτω φιλότιμον εὐεργέτην δάκνει καὶ τήκει τὴν ψυχὴν, ἐντεῦθεν ἂν μάλιστα γένοιτο ὄφελος, ὅση μὲν πρὸς ἡμᾶς ἐκείνος ἡμερότητι κέχρηται καὶ φιλοφρονεῖ, ὅση δὲ πρὸς αὐτὸν ἡμεῖς ἐπιδεικνύμεθα βραθυμία. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατήλθε ζῆτων, καὶ ὅπως συγγενῆ πρὸς ἡμᾶς ἀφήση φωνῆν καὶ βῆσιν δείξει, πεπονηκεν, ὡς ἂν, εἴτε τὸν ὁμόφυλον στέργομεν εἴτε τὸν ἑριστόν, ἀμφιτέρον αὐτὸς ἢ καὶ δυοῖν τούτων, ἂ πανταχοῦ ποιεῖ φιλεῖν, ἐπ' αὐτοῦ συνελθόντων τὰ μέγιστα πρὸς ἔρωτα δυνήθη· ἐπειτα τὴν φιλίαν αὐξῶν κάκειον προσέθηκεν. Ἐπεὶ γὰρ φιλεῖ μὲν ἑαυτὸν ἕκαστος, φιλεῖ δὲ τὸν ὁμόφυλον, ἀλλ' ὅσον ἑαυτῷ τις προσέχει μᾶλλον ἢ τοῖς ὁμοφύλοις, ἑαυτὸν στέργει μᾶλλον ἢ τὸν ὁμόφυλον, ὡς ἂν καὶ ταύτη τὴν βελτίω τοῦ φιλεῖσθαι κατάσχη τόπον, τὸ τῶν ἐφετῶν ἐσχάτον, καὶ μὴ καθάπερ τοῖς ὁμοφύλοις χαίρομεν,

²⁷ Matth. xi, 19,

ἀλλ' ὡσπερ ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν φιλοῦμεθα. τοῦτον τὸν ἄνθρωπον αὐτὸς ὑπὸ πάντων ἐξη φιλεῖτοαι, οὐκ ἠγάπησεν ἡμῖν ὁμόφυλος ὢν τῆ φύσεως μεταλαθεῖν τῆς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ταύτου σώματος καὶ αἵματος καὶ πνεύματος ἡμῖν κοινωήσας. ἵνα ὁ περὶ τῶν φίλων ἡ παροιμία φησὶν ὑπερβολῆ χρωμένη, τοῦτο πρὸς ἀλήθειαν αὐτὸς ἐκάστῳ γένηται τῶν προσκειμένων, ἄλλος αὐτός.

Εἰ δ' ἐκεῖνος μὲν οὕτως ἡμᾶς ἐζήτησε καὶ φιλίας οὐδένα παρήκε τόπον ἀργὸν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐεργέτην ἔδειξε καὶ τὸν ἰδέσθην καὶ ἡμῖν ὑπῆρξεν ἀντὶ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ ταῦτα οὐ θελήσας οὐδὲ νεύματι μόνον, ἢ τὴν οὐρανὸν ἐποίησε τοῦτον, ἀλλ' ἰδρῶσι καὶ πόνοι, οὐδ' ἀμόθεν αὐτῷ προσῆκον, καὶ ἀγωνία καὶ ἀτιμία καὶ πληγαὶ καὶ τὸ τελευταῖον θανάτῳ, ἡμεῖς δ' οὐ μόνον οὐδ' ἡστίνοσοῦν μεμνήμεθα χάριτος πρὸς τὸν οὕτω παντοδαπῶς ἡμῖν ἀγαθόν, οὐδὲ ζητοῦμεν οἷς ἀμειψόμεθα, ἀλλ' οὕτω σκαιῶς ἔχομεν, ὥστε οἷς ἀπεχθάνεται προσκειόμεθα, καὶ ὢν ἀπίγει, τοῦτων ἐχόμεθα, καὶ πρὸς ἃ προτρέπεται, ταῦτα φεύγομεν, καὶ οὕτως ἀπονομιεῖται δεικνύμεθα πονηρῶν· τίμων οὐ θρήνων ἕξιοι καὶ δακρυῶν, οἱ τῆλλα μὲν λόγου τινὸς ἐνομίσαμεν, τὸν Σωτῆρα δὲ καὶ τὰ κείνου περιορῶμεν, ὡσπερ ἄλλοι προσῆκον ζητεῖν, ἢ μὴ περὶ ἡμᾶς τῆς ἀφάτου γενομένης ἐκείνου προνοίας καὶ τοῖς μὲν ἐπιτηδείοις ἃ δεῖ χρῆσθαι πρὸς ἡμῶν ἡγούμεθα, καὶ μὴ καὶ λόγους καὶ ἔργους καὶ τέχνας ἀπάσαις καὶ πᾶσι τοῖς πρὸς τὸν βίον, κἂν γεωργῆσαι κἂν στρατηγῆσαι δεῖν, κἂν οἰοῦν εἰς τὸ κοινὸν πολιτεύσασαι, κἂν αὐτὸν τινα πράττειν ἐφ' ἑαυτοῦ, τὸ εἶδος ζητοῦμεν ἑκαταχοῦ, καὶ τοῦ χρόνου τὸν καιρὸν ἐκαινοῦμεν, καὶ ἔλωσι τὸ γιγνόμενον καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ δίκαιον καὶ τοῦτο δὴ τοῖνομα πανταχοῦ πολὺ παρ' ἡμῶν, μόνων ἐκ πέρι τῶν ὡς ἀληθῶς ἡμετέρων, ὅπως ἢ προσῆκε φυλάσσομεν, καὶ δι' ὧν ἂν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ δίκαιον ἀποδοῦμεν, ἥμιστα δὴ πάντων σκοποῦμεν, ὡσπερ τῶν ἄλλων ἀπάντων χεῖρους ἡμᾶς αὐτοῦς ἡγούμενοι; Εἰ μὴ τι ἄλλο, πρὸς γοῦν τὴν καινοτομίαν ἐπιστραφεῖντες, ἢ πάντα ἔσεισε καὶ μετήγαγεν, ἐν ἧ τὰ μὲν ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν οἱ πυθμένες τῆς γῆς ἴδον, γῆ δὲ αὐτὸν ὑπερέβη τὸν οὐρανόν, καὶ δεσμώτης μὲν ὁ κοινὸς τοῦ κόσμου ὑπάρωνος, οἱ δεδεμένοι δὲ τοῦ τυράννου πατοῦσι τὴν κεφαλὴν, καὶ τῶμα θεοῦ ἐωρᾶτο φέρων καὶ τοῦτο πληγαῖς εἶκον, καὶ αἷμα καὶ τοῦτο χέων ἐπὶ σταυροῦ, καὶ αὐ νεκρὸς ἀνθρώπου σείων τὴν γῆν καὶ νεκροῖς ζωὴν ἐπαγάγων, ὢν ἔργον οὐδὲν ἢ τὴν δεσπότην ἐπιγυῖναι καὶ τῆς γῆς ἀναστῆναι καὶ πρὸς οὐρανὸν βλεῖψαι τὸν ἀνθρώπων, οἱ δὴ τούτων συννεχθέντων ἐτι καθύδοντες καὶ καθάπερ ἀνδριάντες πρὸς βροντας παθόντες οὐδὲν, τίμων οὐκ ἀλλοῦτεροι;

Πῶς δὲ οὐ δίκαιοι τὸν ἔκταντα τοῦ βίου χρόνον πίνθους ἡγεῖσθαι καιρὸν; Τίνας γὰρ ἃ δακρυόμεν; τίς; ἡμῖν δὲ οὐ νοσεῖ τῶν ἐν ἡμῖν τὸ βέλτιστον; ἀλλὰ πενία; καὶ μὴν πολὺ χεῖρον ταύτη τῶν πενιτιῶν πράττομεν, ὅσον ἀναγκαῖότερος ἐνταῦθα καὶ καλὸν βελτίων ὁ πλοῦτος, καὶ πενίαν μὲν ἐπὶ τοῦ

quam est diligere (quod tamen est summe optabile), et ne quasi homophylo gauderemus: sed sicut a nobis ipsis diligimur, ita ipse ab omnibus diligere posset, non satis habuit homophylus noster esse eandemque naturam assumpsisse, sed et corpus idem, et sanguinem, et spiritum suum nobis communicat: et quod de amicis hyperbolica parœmia dicitur, hoc vere ipse unicuique sibi adhaerentium, fit, alter ego.

Jam vero si ille quidem tantopere nos quaesivit, nullumque amicitiae munus reliquit, sed et benefactorem, et fratrem se ostendit, nobisque pro nobis ipsis fuit, et hoc non voluntate, nec nutu solo quo caelum hoc fecit, sed sudoribus et laboribus, quod neutiquam illi conveniebat, et angore, et contemptu, et plagis, et ad extremum morte, nos autem non solum gratiae erga tam multis modis proptium nobis ac benevolum oblitum sumus, sed ita insuper stolidi sumus, ut iis inhæreamus, quae illa odit, et a quibus nos avocet, illa complectamur; et ad quae hortatur, hoc fugiamus, adeoque nefarie nos gerimus, quae non lamenta, quas non lacrymas meremur? Qui alia quidem aliquo numero et loco ducimus, Salvatorem autem, et beneficia ejus despiciamus, quasi ea ad alios pertineant, et non pro nobis ineffabilis illa providentia suscepta sit. Et familiaribus quidem, nostrique studiosis ut ad usum necessaria ne desint, ad officium spectare arbitramur. Quin etiam verbis, operibus et artibus omnibus in vita requisitis, seu arandum, seu militandum sit, seu aliquid per nos ipsos agendum, ubique aequitati consulimus, et oblatam occasionem libenter arripimus, et omnino consuetum aequum, justum, et hujusmodi nomina ubique et multum in ore nostro versantur: solum autem de iis quae vero nostra sunt, quo pacto ea ut decet custodiamus, et per quae nobismetipsis quod justum est reddamus, sollicitudine nulla tangimur, quodammodo caeteris omnibus indigniores nos ducentes. Si non aliud, saltem ad rerum novitatem converteremur, quae omnia concussit, et traduxit, in qua quae super caelos erant, ima terrae viderunt; terra autem supra ipsum caelum ascendit. Et vincetus quidem est communis mundi tyrannus: qui victi erant, ejus caput conculcant. Et Deus gestare corpus visus est, idque plagis et vulneribus cedens, et sanguineus, quem in cruce profudit. Praeterea, corpus mortuum hominis, terrae solum concussit, et mortuos excitavit. Quorum munus aliud nullum erat, nisi Dominum agnoscere, et e terra resurgere, et caelum respicere: qui postquam haec facta sunt, aliter dormiunt et tanquam statuae a tempestatibus nihil afficiuntur, quo non miseresiores?

Quomodo autem non justum est, universum vitam spatium luctus tempus existimare? Quae enim sumus, obsecro?—Morbum? An vero in nobis non aegrotat, quod est praestantissimum? Paupertatem? Atqui pejus ista, quam pauperes ipsi conculcantur, quanto hic magis necessariae, et multo meliores sunt

divitiæ. Et paupertas quidem necessario cum præsentia vita desinit, hanc autem calamitatem mors tollere non potest; quin potius, ut nobis longe ignominiosior sit in futuro, necesse est. Sed inania est miserabilis. Quid? annon malus dæmon animi nostrum furenter exagitat, in quem tantam amentię vim effundit? Si enim super enses ambulare, sese præcipitem dare, amicos præterire, et malevolentissimis supplicem fieri, si hæc, inquam, insanientium sunt, nonne amantem fugimus? nonne hostem asciscimus? nonne ad gehennam currimus, dum omnia, quæ eo impellunt, designamus? Quare omnium scelorum conscientia impeditos et oppresos, flere et lugere nos consentaneum est. Atque utinam horum conscientia nobis contingat, et quæ sunt, esse arbitrari: et non etiam in hoc infelices simus, ubi malorum versemur ignorantes si bonam animæ habitudinem, et divitias, et sanitatem nesciamus, quæ nobis a Christo præparata, citra laborem, nihil nisi voluntatem afferentibus consequi licet. Valde enim triste sit, cum felicitate perferri liceat, eligere miseriam, et cum possimus in luce vivere, non recusare in tenebris seclere. Hæc vero non solum inertibus lacrymas possunt elicere, sed probissimis etiam, et his maxime, quanto et majus sentiunt detrimentum. Etenim et his et gravioribus semet condemnant, et extremis se suppliciis multandos censent, cum cogitant, Deum nudum, cruce interemptum, cui omnia serviunt, et eum a nobis compensationem vicissim exigere; quia cum esset Deus, naturam hominis suscepit, ut nos ex hominibus dii fieremus: et cum terra quidem cælum, cum servitute regnum, cum ignominia, in qua eramus, veram gloriam permutasse, pro quibus cælorum conditor terram induit, et natura Dominus, in forma servi apparuit, et gloriæ rex sustinuit crucem, confusione contempta⁸⁸.

Cum multa sint, per quæ germanam philosophiam Salvator in mundum inexit, mansuetudinis, et moderationis in ira, lenitatisque adversus lædentes plurima omnia et maxima exempla dicendo, faciendo, patiundo, proposuit. Nam ne longe abeamus, pro iis a quibus erat læsus, carnem et sanguinem induere sustinuit, et eos solutum venit, quos atrocissimorum scelerum accusare poterat, et a quibus injuriose tractatus fuerat. Postea miraculis, quibus homines naturæ integritati restituebat, quanquam invidis oblatrantibus, non desinit benefacere: sed cum, quod dæmonas eiciebat e corporibus, Beelzebub, et princeps dæmoniorum et maledicentissima omnium audiret, eicere perseverabat, et unum de discipulis a se alienatum tantum absuit, ut choro expelleret, ut etiam non secus cum eo versaretur, quam versari amicam cum amico par est. Captus quoque cum homicida communicavit, et secretissima proditori, corpus et sanguinem ipsum præbuit: et tandem se complectendum, osculan-

α παρόντες ἀνάγκη πεπικύσθαι, τοῦτ' δὲ τὸ δεινὸν οὐ δύναται λύσειν ἡ τελευτή, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ πολλῶ μείζω πικρὴν ἡμῖν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τὴν αἰσχύνην· ἀλλ' ἂ μανία ἐλευθέρων. Τί οὖν; οὐκ ἔστιν ἡμῶν ἐλατύνει δαίμων τὴν γνώμην, ἥς τοσαύτην κατέχευεν ἄνοϊαν; Εἰ γὰρ ἐπὶ ξίφει χωρεῖν καὶ κατὰ κρημνῶν ἵεσθαι κατὰ τὸν φίλους ἀγαθοῖν καὶ τοῖς δυσμενεστάτοις προσπίπτειν, ταῦτα μαινομένων, οὐ τὴν φιλοῦντα φεύγομεν, οὐ τὴν ἐχθρὸν οἷς ποιοῦμεν ζητούμεν; οὐκ ἐπὶ τὴν γένεσιν ἀπευδομεν πάντα ποιούντες, οὐκ πρὸς ἐκείνην ὠθεῖ; Οὕτω μὲν τοίνυν ἡμῖν αὐτοῖς τὰ πάνδενα συνειδέοις δακρύειν ἀκόλουθον καὶ πενθεῖν· ταῦτα δὲ γένοιτ' ἂν ἡμῖν αὐτοῖς συνεγνωκέναι καὶ τὰ ὄντα δοξάζειν καὶ μὴ κατὰ τοῦτο δυστυχεῖν, ἢ κακῶν ἐστὲν ἀγνοοῦσιν, ἐὰν τὴν εὐεξίαν καὶ τὸν πρὸς αὐτὸν εἰδῶμεν καὶ τὸ σωφρονεῖν, ὧν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ μὴδὲν πονήσασιν κατεσκευασμένων τυγχάνειν ἐξέστιν εἰσάγοντας οὐδὲν πλέον ἢ βουλομένους. Τοῦτο γὰρ ἂν δάκοι μᾶλλον καρδίαν, ἐξὸν εὐδαιμονεῖν, αἰρεῖσθαι δυστυχεῖν, καὶ ζῆν ἐν φωτὶ δυναμένων ἐν σκοτεινῇ καθημένους ἀνέχεσθαι. Ταῦτα δὲ οὐ τοῖς βαθύμυα ἔχουσι μόνον ἐμβάλλει δάκρυον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σπουδαιωτάτοις καὶ μάλιστα τούτοις, ὅσῳ καὶ μείζονος ἀισθάνονται τῆς ζημίας. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα καὶ τὰ τοῦτων ἐστὶ χεῖρω καταψηφίζονται σφῶν αὐτῶν (καὶ τιμῶσιν αὐτοῖς τῶν ἐσχάτων), ἐπειδὴ ἐνθυμηθῶσι Θεὸν ἐπὶ σταυροῦ γυμνὸν σφαττόμενον, ὃ πάντα δουλεύει, καὶ τὴν ἀνίστροφον παρ' ἡμῶν εἰσπραττόμενον ὁμοίην, ἀνθ' ὧν ἀνθρώπου Θεοῦ ὧν αὐτὴ ἐδέξατο φύσιν, γενέσθαι Θεοῦ ἡμᾶς ἐξ ἀνθρώπων, καὶ τῆς μὲν γῆς τὸν οὐρανόν, τῆς δὲ δουλείας τὴν βασιλείαν, τῆς δὲ συνούσης ἀδοξίας τὴν ἀληθινήν ἀλλάξασθαι δόξαν, ὑπὲρ ὧν ὁ τῶν οὐρανῶν τεχνίτης ἐνεδύσατο γῆν, καὶ ὁ μὲν φύσει Δεσπότης ἐν δούλου μορφῇ, ὁ δὲ τῆς δόξης βασιλεὺς ἐπέμεινε σταυρῶν, αἰσχύνῃ καταφρονήσας.

Πράκτικος δὲ καὶ τοῦ θυμοῦ κρατεῖν καὶ μὴ πρὸς τοὺς λελυπηκότας χαλεπῶς ἔχειν, πολλῶν ὄντων, δι' ὧν τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ὁ Σωτὴρ εἰσήνεγκεν εἰς τὸν κόσμον, τὰ πλείεστα πάντων καὶ μέγιστα προστέθεικε παραδείγματα καὶ οἷς ἐποίησε καὶ ὧν ἠθέλησε πάσχω. Αὐτίκα γὰρ ὑπὲρ τῶν λελυπηκῶτων αἵματος ἠνέχετο καὶ σαρκος, καὶ τοῦτους ἔλαβε λύσαι ζητῶν, οἷς τὰ δεινότερα πάντων εἶχεν ἐγκλεῖν, καὶ παρ' ὧν ἔπειτα ταῖς εὐεργεσίαις, αἷς τὴν φύσιν ἐπηνώρθου, τῶν βασάνων ἐπιθεμένων οὐκ ἀνῆκεν εὐεργετῶν· ἀλλ' ὅτι τοὺς δαίμονας ἐξέβαλλε τῶν ἀνθρώπων Βεελζεβούλ καὶ δαιμονίων ἄρχων, καὶ τὰ δεινότερα πάντων ἀκούων εὐδὲν ἤστον ἤλαυσε, καὶ τῶν μαθητῶν ἕνα πρὸς αὐτὸν διαφθοραλέντα τοσοῦτον ἀπέσχετο ἐκβαλεῖν τοῦ χοροῦ, ὥστε καὶ συνῆν, ἃ συνεῖναι φίλοις εἰκός, καὶ ἄλλων ἐκινῶναι τῷ φονευτῇ, καὶ τῶν ἀπορρήτων τῷ προδότῃ, καὶ τῶν αἱμάτων αὐτῶν, καὶ τελευταῖον παρῆσχε περιβαλεῖν καὶ φιλεῖν, καὶ τὰ μὲν πάντων καινότητά ἐτολμάτο. Ὑπὲρ ὧν εὐ πεποίηκεν, ἀπέ-

⁸⁸ Hebr. xii, 2.

ὄνησκειν· αὐτοὺς τὸ ξίφος ὤθησαν οἱ παθόντες· εὖ, ὃ φίλος τοῦ φόνου τοῖς φονευταῖς ἤγησεν· τὸ φίλημα τῆν τοῦ φόνου σύνθημα, καὶ ὃ ταῦτα πάσγων οὕτως ἡμέρωσ' εἶχε καὶ φιλανθρώπως, ὥστε ὑπὸ τοῦ τῶν μαθητῶν πληγέντος τῶν κυνῶν ἐκείνων ἐνδὸς αὐτὸν τῆν πληγὴν μὴ παραδραμεῖν, ἀλλ' εὐθύς λάσασθαι τοῦ μέλους ἀψάμενον· καὶ οὕτω σημεῖον ἐξενεγκῶν τῆς τε ὑπερφουοῦς ἰσχύος καὶ ἡμερότητος· τῆς ἐσχάτης οὔτε ταύτην φοβηθέντας οὔτε ἐκείνην αἰδεσθέντας οὐκ ἀπόλωσαν οὐδὲ πῦρ ὕπερ τοῖς μισοῦσι· οὐδὲ κεραινοῖς ἔβαλε, δικαίους ὄντας καὶ τούτων καὶ εἰ τι χεῖρον.

Ἄλλ' ὁ μὲν τῶν ἀγγέλων χορὸς ἀδελῶς οὐδὲ προσέβλεπεν εἶχεν αὐτῷ, τοῖς δὲ ἔλκουσιν ἠκολούθει καὶ παρεῖχε συνδῆσαι χεῖρας, αἷς ὑπεχώρει δεσμὰ νόσου καὶ δαιμόνων ἐλύετο τυραννίς, καὶ παίσαντα κατὰ κάρβυ· αὐτὸν τὸν χάριστ' ἀπολλύμενον δοῦλον, ἐξῆν, οὐ διεφθειρεν, ἀλλ' ἠπίως μάλα καὶ φιλανθρώπως λόγων ἤξιον καὶ δωροδοτοῦ τὴν γνώμην τό γ' ἐπ' αὐτῷ. Ἐἶτα θανάτου τιμησάντων αὐτῷ τῶν μιαιῶν δικαστῶν σιωπῇ φέρει τὴν ψῆφον, καὶ δεξιάμενος τὸ τίμημα καὶ προσηλωθεὶς ἤδη τῷ ξύλῳ τὸ πρὸς τοὺς φονευτὰς οὕτως οὐ διέλυσε φίλτρον, ὥστε τοῦ γεγεννηκότος ἐδεῖτο τοῦ πρὸς τὸν Μονογενῆ τολμήματος· μηδεμίαν παρ' αὐτῶν εἰσπράξασθαι δίκην, καὶ ὃ παρητεῖτο περὶ αὐτῶν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἀπελογεῖτο, καὶ ἦν ἡ ψιωνὴ τῆς ἀπολογίας σφόδρα περιχαιομένου καὶ ἐλευθόντος. « Ἄφες γὰρ αὐτοῖς, ὦ τῆς, Πάτερ· οὐ γὰρ οἶδας τί ποιοῦσι· » καὶ καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος· ἀφραίνοντας διὰ τὴν ἡλικίαν παῖδας· οἰκτεῖρων, ἡμερον αὐτοῖς εἰργάζετο τὸν σωφρονιστῆν· καὶ τότε μὲν μετὰ τούτων ἀπέθνησκε τῶν φωνῶν· Ἐπεὶ δὲ ἀνεβίω καὶ τῆς ἑορτῆς ἔδει κοινωνοὺς λαβεῖν τῶν ἐπιτηδείων, οἷς ἐνέμεινεν ἡ γνώμη, μὴ μνησικαχίας ὑπὲρ ὧν ἔλεπον αὐτὸν φυγόντες, ἐν μεσημβρίᾳ κινδύνων, τοὺς μαθητὰς συνεχάλοι· καὶ μνηστας, οἳ δεῖ γονομένους αὐτῷ συνελθεῖν, ἐπεὶ συνῆλθε φανείς, οὐ προφέρει τὴν φυγὴν, οὐδὲ φαίνεται ποῦ πρὸς αὐτοὺς τοσούτου δὴ τινος μεμνημένος, καὶ ὡς ἰσχυρίσαντο μὲν αὐτῷ θανάτου πάντες· κοινωνήσεν καὶ τῶν ἐσχάτων, οἳ δ' οὐδὲ τὴν θέαν ἤνεγκαν, καὶ ταῦτα οὐδὲ παρόντων, ἀλλ' εἰ μελλόντων τῶν δεινῶν, ἀλλ' εἰρήνης καὶ Πνεύματος ἁγίου καὶ τῶν τοιούτων αὐτοῖς μεταβούς τὴν τῆς οἰκουμένης ἔπειτα πάσης ἐπιτρέπει κηδεμονίαν, καταστήσας αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.

Καὶ ταῦτα μὲν εἰργαστο κοινῇ τὸν χορὸν, τὸν δὲ κορυφαῖον αὐτὸν πολλάκις ἤδη τὸ πρὸς αὐτὸν προδεδωκότα φίλτρον καὶ τὴν στοργὴν ἠρνημένον ὁποῖα· Οὐ γὰρ μόνον τὴν ἄνοιαν οὐκ εἰς μέσον ἤγαγεν οὐδ' ἀνέμνησε τῶν συνθηκῶν, ἐν αἷς· ἀπόμοτον ἦν αὐτῷ, τὸ μὴ μετασχεῖν τοῦ θανάτου τῷ βίβιασκάλῳ, ὧν αὐτίκα παραδίτης ἦν οὐδὲ μικρὸν διαλειπὸν χρόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγγελοῦντας τὴν ἀνάστασιν πέμψας χωρὶς

Adumque ab eodem dedit. Miris modis mira, et nova audiebantur. Quibus benefecerat, pro illis mortuus est, et ipsi gladio cum confoderunt, qui beneficia acceperant. Cædis cupidus interfectoribus prævit. Osculum credis tessera fuit. Et dum ista pateretur, tam mitis erat et humanus, ut cum a discipulo quodam unus de canibus illis percussus esset, non negligeret plagam, sed auriculam tangeret, ac subito sanaret. Et cum ita signum edidisset immensæ virtutis, ac supremæ mansuetudinis, neque illam timentes, nec istam reverentes non perdidit. Neque ignem in scelestos pluit, neque fulminibus eos percussit, quævis ista, et si quid istis atrocius mererentur.

Quem angelorum chorus præ dolore intueri non poterat, trahentes sequebatur, et dabat vincendas manus, quibus se submittebant vincula morbi, et dæmonum tyrannidis solvebatur. Et qui percusserrat illum in maxillam, servum perditissimum, cum posset, non est ultus, sed mansuete admodum humaniterque responso dignatus, quantum in ipso erat, perversitatem ejus correxit. Deinde cum eum morte condemnasset scelerati judices, silentio sententiam tulit: suppliciumque subiens, et jam cruci affixus, erga interemptores usque eo amorem non deposuit, ut Patrem rogaret, ne scelerati facinoris in ejus unigenitum commissi pœnam ullam exigeret. Nec modo veniam eis rogavit, sed insuper defendit, ea voce, qua: flammantem charitate, et miseratione plenum animum facile indicaret. Ait enim: « Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt ». Et tanquam pater filios amans unice, et ob ætatem illorum imprudentiæ misertus correctorem illis mitigavit. Ac tunc quidem cum istis vocibus exspiravit; postquam autem resurrexit, et festi consortes accipere oporteret amicos, in quibus perdurabat bona voluntas, immemor injuriæ, qua se in mediis periculis turpi fuga deseruissent, discipulos convocavit, expressoque loco, quo profecti ipsum convenirent, ubi affuit, non fugam objecit, nec quippiam hujusmodi meminisse visus est. Et postquam ad communicandum morti ejus, et ad extrema quæque perferenda, quorum prius absentium adhuc nec speciem tolerant, eos confirmavit, pace et Spiritu sancto, et aliis hujusmodi donis impertitis toti orbī præfecit, et super omnem terram principes constituit.

Et hæc quidem toti choro communiter fecit. Coryphæo autem, qui, ejus amorem et charitatem singularem sæpius expertus fuerat, eum prodiderat, qualia præstitit? Non modo enim negationem ejus in medium non protulit, nec pacti commisit, quo se cum magistro in mortem iturum affirmarat (quod ille statim, nec brevī intermisso tempore violaverat), sed et nuntiis resurrectionis ad eum ante alios

¹⁰ Luc. xiiii, 34.

missis, sic eum honoravit, et congressus amanter appellavit, et num ab eo plus, quam ab aliis diligeretur percunctatus est. Cumque Petrus respondisset, se diligere, adhuc idem interrogat: au' itoque iterum, « Amo te ⁶⁰, » denuo quærit an ab ipso diligatur. Atque ut mihi videtur, quævisisset crebrius, nisi Petrus contristatus respondere recusasset, quod ⁶¹ qui nosset omnia, ad cognoscendum amorem sui multa verba exigeret. Quanquam ista nec amicum ignorantis, nec ignorantem se fingentis erant; quorum alterum fuisset errare, alterum decipere, neutrum sinceræ veritatis. Sed volebat sic ostendere, se injuriæ propter priora pacta contempta plane oblitum, non enim denuo ea postulasset: quod fuit amorem in Petro accendere, qui jam propemodum exstinguebatur. Talia enim sciscitari et ad talia respondenda provocare, ad amicitiam plus omnibus valet, et rerum ad amorem pertinetium memoria atque sermo non solum amicitiam augere, sed et nondum exstantem generare potuit. Atque hæc quidem hujusmodi sunt.

Salvator ergo hunc in modum in operibus suis ira vacavit: quo docente, et leges ferente, quid mitius ac lenius? Sane et preces ipsas, et sacrificium non se admissurum ait, si cum ira aut sacrificemus, aut precemur, et remissionem peccatorum, commune omnibus donum, quod secum de cælo apportavit, mutuo irascentibus nunquam daturum; tametsi omnem lapidem moveamus, et flumina sudorum lacrymarumque suadamus, nisi ipsum corpus gladio et igni objiciamus ⁶¹. Tanti fecit ille mansuetudinem; et qui ejus vitam meditantur, eos ita mitem animum erga eos a quibus offensi sunt, gerere æquum est. Quod etiam indicans: Si meam mansuetudinem nossetis, inquit, etiam cor vestrum mansuesceret. « Discite a me, ait, quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis quietem animabus vestris ⁶². »

Præterea sic meditationis de Christo mansuetudo materia fiet. Non potest enim sacræ mensæ desiderio, et amore non incendi, qui in hujusmodi cogitationibus vitam consumit: quam eum cullibet injuriarum memori contingere nefas sit, resistet iræ, et ab odio puram servabit animam. Hic enim sanguis ad reconciliationem a principio effusus, merito iracundiæ furorique servientes aversatur. Et quanquam ad Patrem clamavit super intersectoribus, sicut Abelis sanguis a Caino effusus, non tamen apud eum sceleratos accusavit, nec, ut ille, de fratre vindictam poposcit; quin contra absolvit, et vos occisi veniam occisoribus conciliavit.

Quin etiam excellentissime justitiam excolunt, qui in his commentationibus sunt assidui: ex quibus apparet mundi Dominum adeo honorasse

τῶν ἄλλων αὐτῆ, καὶ ταύτη τιμήσας· ὁ δὲ καὶ συνελθὼν τὰ φιλικὰ διελέθη καὶ πυνθάνεται τὸν ἑαυτοῦ πόνον, εἰ μελίζων ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις τῶν ἑταίρων ἐστὶν ἐν αὐτῷ. Καὶ τοῦ Πέτρου φιλεῖν εἰπόντος· ἔτι ταῦτ' ἐπυνθάνεται, καὶ τὸ, « Φιλῶ σε, » πάλιν ἀκούσας, ἀνέρετ' αὐθὺς εἰ φίλοῖτο, καὶ οὐκ ἂν ἐμοὶ δοκεῖν ἐρωτῶν ἀνῆκε πολλάκις, εἰ μὴ Πέτρος ἀπέκρινεν ἀναθεὶς, εἰ πρὸς τὸ μαθεῖν ὅτι φίλοῖτο, πολλῶν δέοιτο λόγων πάντα εἰδώς. Καίτοι ταῦτα ἦν οὕτε τὸν φίλον ἀγνοοῦντος οὕτε τὸν ἀγνοοῦντα πλαττομένου, τὴ μὲν γὰρ ἦν πλανᾶσθαι, τὸ δ' ἀπατᾶν, ὧν οὐδέτερον τῆς εἰλικρινοῦς ἀληθείας· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐκεῖνο δεῖκνύντος· ὡς οὐ μνησικακῶν⁶⁰ εἴη τῶν προτέρων ὁμοιοῦντων πεπατημένων, οὐ γὰρ ἂν ἐξήτει δευτέρας· τοῦτο δὲ τὸ φίλτρον ἀνάπτουτος τῷ Πέτρῳ κινδυνεύσαν ἤδη σθεσθῆναι μικροῦ. Τὸ γὰρ τοιαύτας μὲν πύσεις προσάγειν, πρὸς τοιαύτας δὲ παρακαλεῖν ἀποκρισεῖ, πρὸς ἑταιρίαν παντὸς δύναται μᾶλλον, καὶ μνήμη τῶν φιλικῶν καὶ τὸ περὶ τούτων τι λέγειν οὐχ ὅσον μελίζω πεποιήκειν οὔσαν, ἀλλὰ καὶ μήπω φύσαν ἐδυνήθη τεκεῖν. Ἐξεν.

Οὕτω μὲν οὖν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐκβάλλων φαίνεται τὴν ἐργίην· διδάσκοντι δὲ καὶ νομοθετοῦντι ἄρ' ἐστὶν ὁ πρὸς τῆς πράξεως ἔστιν αὐτῷ; Καὶ γὰρ καὶ προσευχὴν αὐτῆν καὶ θυσίαν μὴ ἂν προσέτθαι φησὶν, ἦν ὀργίως ἔχοντες, ἢ θύωμεν ἢ προσεύχωμεθα, καὶ ἀφῆσιν ἀμαρτιῶν, τὸ κοινὸν ἅπασιν δῶρον (ὃ κομιζῶν ἦκεν ἐξ οὐρανοῦ), τοῖς ὑπὲρ ἑαυτῶν ὀργιζομένοις οὐποτε δώσειν, κἂν ὑπὲρ τούτου πάντα ποιῶμεν, κἂν ποταμοὺς ἰδρώτων καὶ θαλάσσιων χέωμεν, κἂν αὐτὸ ξίφος καὶ πυρὶ προδῶμεν τὸ σῶμα. Τοσούτου τινὸς ἄγων φαίνεται πράξησα, καὶ οὕτως ἀκόλουθον τοῖς τὰ ἐκεῖνου λογιζομένοις τὴν καρδίαν πρὸς τοὺς ἀνιῶντας ἡμέρον ἔχειν, ἢ καὶ δεῖκνύς, « Ἄν ἐμὲ γνῶτε, φησὶν, ὅπως ἡμερότητος ἔχω, καὶ ὑμῖν κατασταίη ἡ καρδία· « Μάθετε γὰρ, φησὶν, ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. »

Ἔτι δὲ καὶ τόνδε τὸν τρόπον τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ μελέτης ἢ πράξεως γίνονται ἂν ἔργον. Τῆς μὲν γὰρ ἱερᾶς τραπέζης ἀνάγκη λιθεῖν ἔρωτα τὸν ἐν τούτοις ζῶντα τοῖς λογισμοῖς· ταύτης δὲ οὐκ ἐξὴν τυγχάνειν μνησικακούντα πρὸς πᾶσαν ὀργίην, οὗτος στήσεται καὶ μέσους τηρήσει καθαρὴν τὴν ψυχὴν. Τὸ γὰρ αἷμα τοῦτο πρὸς διαλλαγὰς χεθὲν ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἀάσχοιτ' ἂν δικαίως τῶν ὀργῆ καὶ θυμῷ δουλεύοντων· εἰ γὰρ καὶ φωνὴν πρὸς τὸν Πατέρα περὶ τῶν μισῶντων ἀφῆκε, καθάπερ τὸ « Ἄβελ αἷμα χεθὲν, ἀλλ' οὐκ ἐγράφατο παρ' αὐτῷ τοὺς ἡδικηκότας, οὐδὲ εἰκασὶ ἀπήτησεν, ὡσπερ ἐκεῖνος τὸν ἀδελφόν, καὶ γὰρ ἀπέλυτο, καὶ ἡ τοῦ σφαγέντος φωνὴ συγγνώμην εἶπε τοῖς φονευταῖς.

Ἔτι δὲ καὶ δικαιοσύνης ἐργάται διαφερόντως ἀπάντων οἱ μετὰ τούτων ζῶντες τῶν λογισμῶν, ἐν οἷς ὁ τοῦ κόσμου Δεσπότης οὕτω φαίνεται τιμήσας

⁶⁰ Joan. xxi, 15 seqq. ⁶¹ Matth. v, 23, 24, xviii, 21, 35. ⁶² Matth. xi, 29.

δικαιοσύνην, ὡςτε μετὰ τῶν δούλων ἦν (μετὰ τῶν κατακρίτων), μετὰ τῶν σφαττομένων, μετὰ τῶν νεκρῶν, ἵνα πᾶσι τὸ δίκαιον ἀποδῶ· καὶ τῷ μὲν Πατρὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν ὑπακοήν, ἣν πόρρωθεν προσῆκον οὐδεὶς εἰσενεγκεῖν εἶχε, τῷ τυράννῳ δὲ τὰ δεσμὰ καὶ τὸ περιορᾶσθαι 'καὶ τὴν αἰσχύνην, ἣ λύει τὴν δίκον ἀρχὴν καὶ νόθον ἀψάμενον τῶν ἡμετέρων ἐξήλασε χρίσει κατενεγκῶν καὶ δικαιοσύνην.

Ἐλεον δὲ καὶ τὸ κοινωεῖν ὀδύνης ἀλοῦσι καὶ τὰ δυσχερῆ τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ νομίζειν κακὰ, πῶθεν, εἰ ἐτέρωθεν μὴ τούτων ἂν τις λάθοι τῶν λογισμῶν, οἷς ἡμᾶς αὐτοὺς ἐρῶμεν ἥκιστα δικαίους ὄντας; ἐλέου, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐλεουμένους, τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκείνην, τὴν δουλείαν, τὰ δεσμὰ, τὴν τοῦ δουλωσαμένου μανίαν· καὶ ὡς τῷ μὲν ὄρος τῶν εἰς ἡμᾶς κακῶν οὐδεὶς ἦν, ἀλλ' οἷε χαλεπωτέρου καὶ χειρότερου ἐπειρώμεθα τοῦ τυράννου, ἡμῖν δὲ πανταχόθεν ἀμηχανία καὶ ἐρημία τοῦ δοῦναι χεῖρὰ τινα δυναμένου καὶ τῷ μὲν χρῆσθαι τῇ γνώμῃ καθ' ἡμῶν ἐξῆν καὶ ἡγόμεθα καθάπερ ἐκνημένῳ πεπερημένοι, ἡμῖν δὲ παραμυθία τῶν δεινῶν· οὐδὲ φάρμακον οὐδὲν ἦν, οὐκ οἴκοθεν, οὐχ ἐτέρωθεν, οὐ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, οὐ τῶν ὁμοφύλων, ἀλλ' ἐπίσης ἅπασιν ἐν καιρῷ γενέσθαι τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἔμπορον ἦν. Καὶ τί λέγω φάρμακον, οἷς οὐδὲ μνησθῆναι τοῦ Ιατροῦ καθαρῶς ἐξῆν οὐδὲ δεηθῆναι! Οὕτω τοίνυν ἀθλίως διακειμένους οὐ πρόσθεν οὐδὲ ἀγγελοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος, ἣ πολεμοῦντες ἦμεν, εἰς ἐν ὑβριζόμεν παρανομοῦντες, αὐτὸς ἠλέησεν οἴκον ἀήθην καὶ λόγου μελιῶς καὶ παρὰ πᾶν τὸ ἐπὶ τούτοις εἶκόσ. Οὐ γὰρ ἐβουλήθη τῶν κακῶν ἡμῖν τὴν ἀπαλλαγὴν μόνον, οὐδ' οἴκειον ἐνόμισε τὸ ἄλγος, ἀλλ' ἐποίησατο καὶ μετέστησεν ἀφ' ἡμῶν εἰς ἑαυτὴν τὰς ὀδύνας, δεξιόμενος αὐτὸς ἐλέου φανῆναι πράττων ἀξίως, ἵν' ἡμᾶς ἐργάσῃται μακαρίους. Καὶ γὰρ, « ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, » Παῦλος εἶπε, τῶν ἐλεουμένων πολλοὶς εἶδος ἐν εἶναι, καὶ ἤλεθη τὸν ἀδικον θάνατον ἀποθνήσκων. Καὶ, « Ἐκόπτοντο γὰρ, φησί, καὶ ἐθρήνον· » ἐπ' αὐτῷ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀγομῆν· καὶ οὐ τοῖς ἐπ' ἐκείνου μόνον καὶ θεωμένοι· τὸ πάθος, ἀλλ' ἦδη καὶ Ἰσαίας πόρρωθεν ἰδῶν, ἀδακρυῶν τὴν θίαν οὐκ ἤνεγκεν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ νεκρῶν μονωδῶν ἐλέου γέμουσαν ἀφῆκε φωνὴν « Εἶδομεν αὐτὸν, φησί, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄξιμον, ἐκλείπεν τὸ εἶδος αὐτοῦ παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. » Τί τῆς συμπαιθείας ταύτης γένοτ' ἂν ἴσον, εἰ μὴ λογισμοί; καὶ θαλήσει κοινωεῖ του πάθους τοῖς δυστυχέσι, ἀλλ' αὐτοῖς πράγμασι, καὶ οὐδ' ἀνέχεται μεσίτης εἶναι τῶν δυσχερῶν, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν τὸ πᾶν ἀναρτεῖται καὶ τὸν ἡμέτερον θάνατον ἀποθνήσκει; Τούτων τῶν λόγων εἰς τὸν τῶν ὁμοφύλων οἴκτον τί ἂν ἐπιπλάσαιο μέλλον; Εἰ γὰρ, τὸ φθάσαντας παθεῖν τῶν δυσχερῶν ὅτι οὐκ ἰλέως ἐργάζεται τοῖς ἄρτι τὰ ἴσα κακοπαθοῦσιν οἰκουμενούς; τὰς συμφορὰς, τί τῶν δεινῶν οὐ πεπνῶσμεν, οὐκ ἀπόπτωσιν πα-

Misericordiam autem et dolentium dolere vicem et aliena mala sua ducere, undenam potius, quam ex hujuscemodi cogitationibus quispiam adipiscatur, in quibus cernimus nos ipsos minime misericordia dignos, præter omnem expectationem misericordiam consecutos, et captivitatem, et servitutem illam, vincula illa, et furorem ejus, qui nos captivos duxit? Et illè quidem affigendi nos finem nullum faciebat, quem immittiozem, et immansiozem, semper experiebamur. Nos autem undique consilio egebamus, quique manum nobis dare posset, nullus reperiebatur. Ac illi quidem quæ volebat in nos licebat, velut empta mancipia raptabamur, nobis autem malorum nullum solatium, nec remedium vel a nobismetipsis, vel aliunde suppeditabat, non ab iis qui supra nos, non a naturæ sociis, sed æqualiter omnibus hominum generi commodare difficile erat. Et quid dico remedium, quibus nec meminisse medici prorsus, neque eum rogare licebat! In hac miseria constantias, non legatus, non nuntius, sed ipse Dominus, cui rebellabamus, et in quem frangendis imperiis ejus contumeliosi eramus, ipse est miseratus, misericordia insueta, et verbis inexplicabili, et supra quam conveniebat. Non enim tantum libertatem nobis cupivit, neque dolorem nostrum suum duxit, sed a nobis in se dolores nostros ascivit atque transtulit, et placuit eis sors miseranda, ut nos beatos efficeret. Etenim « in diebus carnis suæ », ut Paulus ait, multis visus est miserabilis. Et miserationi sane fuit iniqua morte moriens: « Plangebant enim, inquit, et lamentabantur eum », cum ad mortem duceretur. Nec id ii solum, qui tum vivebant, et spectabant, fecerunt; sed et Isaias, multo ante cum prævidisset illud spectaculum, non temperavit lacrymis, sed tanquam super mortuo lamentans, vocem miserabilem emisit: « Vidimus eum, inquit, et non habebat speciem, neque ducorem; sed species ejus inhonorata, et deficiens, præter filios hominum ». Quid cum hac compassione conferri potest? Si quidem non cogitatione et voluntate sola miserorum mala sentit, sed rebus ipsis, nec molestorum esse particeps satis habet, sed in se ipsum totum suscipit, nostraque morte moritur. His rationibus ad miserandos homines natura nobiscum conjunctos, quid magis nos impellat? Si enim prius asperum quidvis perpassum esse, recens eadem passis conciliat, dum in iis suas cala-

⁶⁵ Hebr. v, 7. ⁶⁶ Luc. xxiii, 27. ⁶⁷ Isa. Liii, 2.

mitates recognoscunt, quid non passi sumus? Nonne amissionem patriæ vere vestræ? nonne paupertatem? nonne morbum? nonne servitutum indignissimam? nonne insaniam extremam? Et his omnibus « per viscera misericordiae Dei nostri »⁶⁶, liberati sumus. Igitur et nos misereamur, si quis quocumque horum incommodorum jactatur, et misericordiam conservis rependamus, quam nobis communis Dominus ante præstitit. Et hoc monens Salvator, neipe erga proximum oportere nos includere mansuetudinem, pro exemplo divinam benignitatem intuentes: « Estote, inquit, misericordes, sicut et Pater vester cœlestis misericors est »⁶⁷.

Mundare autem cor, animamque ad sanctitudinem exercere, cujus contentionis aut diligentiae, aut quorum sudorum potius, aut cogitationum, et meditationis opus ac materia fuerit? Imo quod quis accuratius rem considerans, non opus meditationis de Christo, sed ipsam sine dubio meditationem dixerit. Primum enim in optimis cogitationibus versari, et a malis cogitationibus discedere, hoc autem est cor purum esse. Cum enim duplex sit nobis vita, dupliciterque nascamur, una spiritualis, altera corporea, et spiritus in his quæ concupiscit, adversus corpus pugnet, corpus adversus spiritum, cum contraria sedus inire et conspirare impossibile sit, omnibus est apertum, ultra concupiscentia per memoriam cogitationes obtinuerit, ab ea alteram prodigatam iri. Deinde, sicut carnalis vitæ, et generationis memoria, et occupatio animi in talibus perditissimam cupiditatem, et inde existentem contaminationem affert: eodem modo lavaeri generationem, et congruentem eidem alimoniam, et alia hujus novæ vitæ assidua memoria usurpantes, a terra in ipsam cœlum transferre fit consentaneum.

Quoniam autem « Christus est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceris solvit, inimicitias in carne sua »⁶⁸, qui pacis causa omnia molitus est, quid pace præstantius apud eos, quibus studio est res ejus animo volvere ac revolvere? Nam et ipsi sectantur, Pauli jussu, ut nihil æque, et in ea recolenda aliis præibunt, et odium inutile deponent, frustra que belligerare desinent, scientes pacem adeo pretiosam, ut Deus ipse dives, et omnium Dominus, cum in terras venisset ut eam hominibus compararet, nec inveniret quidquam dignum, sicut ipsius sanguinem pretii loco impenderit. Quia enim jam productorum, et exstantium nihil videbat quæsitæ pacis, et reconciliationi conferendum, aliam novam condidit naturam, sanguinem scilicet sibi suum, quo dato mox reconciliatur, et princeps pacis fuit. Sanguinem igitur illum adorantes, quid tandem aliud cum virtute conjunctum consecrantes rem suam se putabant agere, quam ut reconciliationis

τρίδος τῆς ὡς ἀληθῶς ἡμετέρας; οὐ πένταν, οὐ νόσον (οὐ τὴν χαλεπωτάτην δουλείαν), οὐ τὴν ἐσχάτην μανίαν; καὶ τούτων ἀπηλλάξαμεν πάντων ἡ δὲ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν. Ὁυκοῦν καὶ ἡμεῖς ἐλεοῦμεν ἕν, εἰ τις καθ' ὀτιοῦν τούτω, πράττει κακῶς καὶ τὸν ὀπίσθεν ἀποδοῦμεν τοῖς ὁμοδόμοις. οὐπερ ἡμῖν ὁ κρινὸς ὑπήρξε Δεσπότης. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Σωτὴρ, ὡς ἄρα δεῖ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἡμέρων ἔχειν εἰς παράδειγμα τὴν θείαν ἀφορώντα· φιλοθροπῆσαν, ἢ Γίνεσθε, φησὶν, οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστίν. »

Τὸ γε μὴν καθάρα καρδίαν καὶ πρὸς ἁγιασμὸν τὴν ψυχὴν ἀσκήσαι, τίνας ἀγῶνος ἢ σπουδῆς ἢ τίνων ἰδρώτων μᾶλλον ἢ τῶν ἐνωκίων τούτων καὶ τῆς μελέτης γίνεσθαι ἂν ἔργον; ὁ γε οὐδ' ἔργον ἂν τις εἴποι τῆς περὶ Χριστοῦ μελέτης, ἀλλ' αὐτὴν ἀντικρὺς εἶναι τὴν μελέτην, σκοπῶν ἀκριβῶς. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ συνεῖναι τῶν λογισμῶν τοῖς ἀρίστοις τῶν φαύλων ἐστὶν ἀφεστάναι· τοῦτο δὲ ἐστὶ τὴν καρδίαν καθαρὸν εἶναι. Διαιτῆς γὰρ ἡμῖν τῆς ζωῆς καὶ τῆς γεννήσεως οὐσης, τῆς μὲν πνευματικῆς, τῆς δὲ σαρκικῆς, καὶ ἄψ ἂν σώματι τοῦ πνεύματος οἷς ἐπιθυμῆι πολεμῶντος, τοῦ σώματος δὲ κατὰ τοῦ πνεύματος ἰσταμένου, τάναντία σπεύσασθα καὶ συνελθεῖν ἀμήχανον δι, ὁποτέρω τῶν ἐπιθυμιῶν τῆ μνήμη κρατήσῃ τῶν λογισμῶν, ὡς ἐκβαλεῖ τὴν ἑτέραν, παντὶ που δῆλον. Ἐπειτα καθάπερ τῆς σαρκικῆς ζωῆς καὶ τῆς γεννήσεως ἡ μνήμη καὶ τὸ τοιοῦτος τὸν νοῦν προσέχειν τὴν χάριστ' ἀπολουμένην ἐπιθυμίαν καὶ τὸν ἐκείθεν ἐντίθησι μόλυσμόν, τὸν ἴσον τρόπον τὴν τοῦ λουτροῦ γέννησιν καὶ τὴν κατάλληλον τῆ γεννήσει τροφήν καὶ τέλλα δὴ τὰ τῆς καινῆς ζωῆς τῆ συνεχεῖ μνήμη τὴν ψυχὴν κατασχόντα, τὴν ἐπιθυμίαν εἰκόσ ἐστιν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπ' αὐτὴν ἄγειν τὸν οὐρανόν.

Ἐπεὶ δὲ Χριστὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρω ἕν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκί, ἢ ἢ τῆς εἰρήνης ἕνεκα τὰ πάντα ἐπενοήθη, τί πρὸ τῆς εἰρήνης ἂν εἴη τοῖς μελέτην ψυχῆς καὶ τοῦ σπουδῆν τὰ κείνου ποιησάμενοις; Αὐτοὶ τε γὰρ διώξουσιν τὴν εἰρήνην, ἢ καλεῖται Παῦλος, ὡς οὐδὲν ἄλλο, καὶ τοῖς ἄλλοις ἠγγίζονται τοῦ πράγματος; καὶ λύσουσιν μίσος ἀνόνητον καὶ παύσουσιν εἰκὴ πολεμοῦντας, εἰδότες εἰρήνην οὕτω τίμιον, ὥστε τὸν Θεὸν αὐτὸν ἐπὶ τῷ ταύτην ἀνθρώπῳ ἐνήσασθαι καταλάβοντα τὴν γῆν, καὶ: πλοῦσιον δεῖτα καὶ πάντων Κύριον μηδὲν εὐρεῖν ἄξιον τοῦ χρηματός, ἀλλ' αὐτὸ τὸ αἷμα καταβαλεῖν. Ἐπεὶ γὰρ τῶν ἤδη γεγεννημένων καὶ ὄντων οὐδὲν ἕωρα τῆς ζητουμένης εἰρήνης καὶ τῶν διαλλαγῶν, ὅπερ ἂν ἀντιβρόπον ἦν, ἄλλην καινὴν ἔκτισε κτίσιν, αἷμα ἑαυτοῦ, καὶ τοῦτο δούς διαλλακτῆς ἦν εὐθύς καὶ ἄρχων εἰρήνης. Οἱ τοίνυν τὸ αἷμα ἐκεῖνο προσκυνοῦντες, τί ποτ' ἂν κατορθοῦν ἄλλο ζητοῦντες τὰ ἑαυτῶν ἠγγίζονται πράττειν ἢ διαλλαγῶν καὶ εἰρή-

⁶⁶ Luc. 1, 78. ⁶⁷ Luc. vi, 56. ⁶⁸ Ephes. ii, 14.

νης ἀνθρώποις ὄντες τεχνῖται; Εἰ δὲ τὴν καθόλου A
δικαιοσύνην, λέγω τὴν ἀρετὴν, ἤλικον ἐστὶν ἀγαθὸν
καὶ ὅσον αὐτῇ σύνεστι κάλλος, ἐπὶ τοῦ ἡθους μόνου
πάρεστιν ἰδεῖν τοῦ Σωτῆρος, ἅτε μόνου τῶν ἰναν-
τίων αὐτὸ καθαρὸν παντελῶς ἐπιδειξαμένου, (καὶ
γὰρ ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ ὁ τοῦ κόσμου ἀρ-
χῶν ἐλθὼν εἶπεν, οὐ διώξει δυνήσεται τὴν θεῖαν
ἐκείνην ψυχὴν, οὐδ' ἐν ᾧ μέμφαιτο τὴν ὥραν, βα-
σκανοῖς περισκοπῶν ὀφθαλμοί;) τὸν μὲν εἰς τὸν Χρι-
στον καὶ ἀρετὴν ἔρωτα δῆλον ὡς οὐδὲν ἄλλο ποι-
οῦντας ἢ μηχανωμένους ἢ τὰ τοῦ Χριστοῦ μελε-
τῶντας; ἔστι λαβεῖν. Οὕτω γὰρ περιέσται καὶ τὸ τῆς
ἀρετῆς καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος κάλλος καταμαθεῖν, κα-
ταμαθεῖσι δὲ καὶ φιλεῖν, ὡς αἰτιον ὄν πανταχοῦ
τοῦ φιλεῖν τὸ καταμαθεῖν, ἐπεὶ καὶ τὴν Εὐαν ὁ τοῦ
ξύλου καρπὸς καὶ ταῦτα ἀπειρημένου τοῦτον εἶλε B
τὸν τρόπον· «Κατενόησε γὰρ, φησὶν, ὡς ὠραῖος
ἦν εἰς ὄρασιν, καὶ καλὸς εἰς βρῶσιν.»

Ἐρωτα δὲ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς οὕτω λαβόντας
καὶ διωγμῶν ὑπὲρ αὐτῶν εἰκὸς ἀνασχέσθαι καὶ φυ-
γεῖν ἐλέσθαι δεῖσθαι καὶ τὰ δεινότερα πάντων ἀκού-
σαι, καὶ τοῦτο χαίροντας, ὡς δὴ μεγίστων καὶ καλ-
λίστων αὐτοῖς γερῶν ἀποκαίμενων ἐν οὐρανοῖς. Ο
γὰρ περὶ τὸν ἀθλοθέτην τῶν ἀγωνιζομένων ἔρωσ καὶ
τοῦτο δύναται, καὶ περὶ τῶν μήπω φαινομένων
ἀθλων ποιεῖ πιστεύειν αὐτῷ καὶ βεβαίως εἰς τὸ μέλ-
λον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχειν ἐλπίδας. Οὕτω τὰ Χρι-
στοῦ τοὺς ἐκάστοτε λογιζομένους καὶ μελετῶντας καὶ C
μετρίους εἶναι ποιεῖ καὶ τῆς ἀνθρωπιάς ἐπιγνώμο-
νας ἀσθενείας, ὥστε πειθεῖν, καὶ πρᾶους ἀποδείκνυσι
καὶ δικαίους καὶ φιλανθρώπους καὶ σώφρονας καὶ
εἰρήνην καὶ διαλλαγῶν ἀνθρώπους ἐργάτας, καὶ
οὕτω Χριστοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς περιεχομένους, ὥστε
ὑπὲρ αὐτῶν οὐκ ἀνέχεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ χαίρειν
ὑβρίζομένους καὶ ἡθεσθαὶ διωκομένους. Καὶ διὰ τὰ
μέγιστα τῶν ἀγαθῶν καὶ ὅθεν ἐστὶ μακαριοῦς γε-
νέσθαι, τῶν ἐννοιῶν ἀπολαύειν ἔξεισι τούτων καὶ
οὕτω τηρῆσαι μὲν ἐν τῷ ἀγαθῷ τὴν γνῶμην, τὴν δὲ
γιγνομένην ὥραν καλῆν ἐργάσασθαι τὴν ψυχὴν, καὶ
τὸν ἀπὸ τῶν μυστηρίων φυλάξει πλοῦτον, καὶ τὸν
βασιλικὸν μὴ ῥῆξαι μηδὲ ρυπάναι χιτῶνα. Διὰ τοῦτο
καθάπερ τὸ νοῦν ἔχειν καὶ λόγῳ χρῆσθαι. τῆς τῶν D
ἀνθρώπων φύσεως ἴδιον, οὕτω τὰ Χριστοῦ θεωρεῖν
ἔργον εἶναι χρὴ νομίζειν τοῦ λογισμοῦ, μάλιστα μὲν
ὅτι τὸ παράδειγμα, πρὸς ὃ δεῖ βλέπειν ἀνθρώπους,
ἀν τὲ τι δέη πράττειν ἐφ' αὐτῶν αὐτοῦς, ἀν τε τοῖς
ἄλλοις τῶν δούλων ἡγεῖσθαι, μόνος ἐστὶν Ἰησοῦς,
ὃς καὶ τῶν ἰδίων ἕνεκα καὶ τῆς πολιτείας πρῶτος
καὶ μέσος καὶ τελευταῖος τὴν ἀληθινήν ὑπέδειξεν ἀν-
θρώποις δικαιοσύνην. Ἐπειτα καὶ γέρας ἐστὶν ὁ
αὐτὸς καὶ στίφανος, ὃν δεῖ λαβεῖν ἀγωνισαμένου.
Οὐκοῦν εἰς ἐκεῖνον ὄρην δεῖ καὶ τάκεινου σκοπεῖν
ἀκριδῶς, καὶ ὡς ἔνεστι περιᾶσθαι καταμανθάνειν, ἐν'
εἰδῶμεν ὡς δεῖ ποιεῖν. Τὰ γὰρ ἀθλα τοῖς ἀθληταῖς
μετρεῖ τοὺς ἀγῶνας, καὶ ταῦτα ἀποσκοποῦντες τοὺς

et pacis hominibus auctores sint. Quod si uni-
versam justitiam, virtutem, inquam, quantum
sit bonum, et qualis ejus pulchritudo, in mor-
ibus et vita unius Salvatoris est videre, utpote
qui solus ipsam contrariorum puritatem perfecte
ostendit (etenim peccatum non fecit; nec princeps
hujus mundi veniens, et invidens oculos circum-
ferens invenit, in quo animam illam accusare pos-
set, nec in quo ejus pulchritudinem reprehende-
ret), certum est, amorem erga Christum, et erga
virtutem, ejus vitam meditantibus adepturos, quam-
vis aliud nihil faciant, aut incipient. Sic enim
abunde licebit et virtutis, et Salvatoris pulchritu-
dinem intelligere, et intellectam amare, quando in
omni re intelligentia sive cognitio amorem pro-
creare consuevit: siquidem et Evam fructus ligni,
idque vetuli, hoc modo pessum dedit. «Et animad-
vertit mulier, inquit, quod bonum esset lignum ad
vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque dele-
ctabile.»

Amorem Christi et virtutis sic adeptos, etiam
persecutiones propter hæc sustinere convenit, et
cum res postularit, fugam non recusare, et pro-
brosissima quæque audire, idque cum lætitia, ut-
pote maximis pulcherrimisque præmiis in cælo
repositis. Anior enim certantium erga præsidem,
remuneratoremque certaminis etiam hoc potest, et
de præmiis nondum visis, facit ei fidem habere, et
jam nunc futurorum spem solidam gerere. Sic
Christum semper cogitantes, meditantisque et mo-
deratos reddit, et humanæ infirmitatis gnaros, ut
lugeant, eordemque et mites, et justos, et huma-
nos, et modestos facit, et pacis concordiaque in-
terpretes, adeoque Christo, et virtute circumseptos;
ut pro iis non solum patiantur, sed gaudeant etiam
injuriiis multari, et in persecutionibus exsultent.
Et, ut summam dicam, bona amplissima, et qui-
bus beatitas constat, ex cogitationibus istis perci-
pere possumus; et ita in eo qui summe bonus est,
mentem custodire, solitam pulchritudinem servare,
animam meliorem reddere, acceptasque a mysteriis
opes tueri, et regalem tunicam non rumpere; nec
sordidare. Et idcirco quemadmodum mentis com-
potem esse, et ratione uti, humanæ natuæ pro-
prium est; sic res Christi contemplari opus esse
cogitationis existimandum est. Maxime, quia exem-
plar, ad quod hominibus respiciendum est, sive
opus est agere aliquid ipsos in seipsis, sive aliis in
officio præcundum, solus est Jesus, qui et qua
propria nostra, et qua in consuetudine convictu-
que posita, primus, medius, ultimus, veram homi-
nibus justitiam ostendit. Deinde et præmium ipse
est, et corona est certantibus offrenda. Itaque ille
ante oculos ponendus, et quæ illius sunt, accurate
perpendenda, et quatenus liceat, ad eorum intelli-
gentiam enitendum, ut sciamus, quomodo laboran-
dum. Præmia enim athletæ agones metantur, et in

⁶⁶ Gen. iii, 6.

us defixi, labores ferunt tantum tolerantia adhibentes. quantum illa pulchritudinis habere cognoverunt. Præter hæc omnia, quis nescit cur nos ipse solus sanguine suo emptos acquisierit? quia non est alius, cui serviendum, et propter quem nobis ipsis, qua corporibus qua animabus, qua amore, qua memoria, qua mentis actione uti debeamus. Ideo et Paulus: « Non estis vestri, inquit, empti enim estis pretio magno ⁷⁰ ».

Enim propter hominem novum hominis natura ab initio est condita, et mens et appetitus illius ergo parata sunt: et cogitationem accipimus, ut Christum cognoscamus, appetitum seu desiderium, ut ad illum curramus: memoriam habemus ut illum portemus, quoniam et dum fabricaremur, ipse nobis archetypum erat. Non enim vetus Adam novi, sed novum novus veteris exemplum esse debuit. Etsi enim dicitur ad similitudinem veteris esse genitum; sed propter corruptionem, quam ille cepit, hic hæreditavit, ut naturæ imbecillitatem medicina a semet deprompta tollat; et, ut Paulus ait, « absorbeatur quod mortale est a vita ⁷¹ : » ut propter naturam ipsam archetypum vetus Adam sit, priorem illum scientibus: cui autem omnia, antequam stant, in conspectu sunt, antiquior ille secundi exemplum ait. Et juxta proprietatem et imaginem quidem illius factus est; sed non mansit, vel potius ad illum tendit, sed non apprehendit. Unde et legem ille suscepit, hic servavit. Et obedientiam quidem vetus abiecit, novus restituit, « usque ad mortem, mortem autem crucis ⁷², » ut Paulus ait. Et ille quidem legem violans, visus est imperfectus in his quæ habere hominem oportet. Non enim erat supra naturam lex, cujus transgressorem punire fas erat; hic autem perfectus erat in omnibus, et, « Patris mei mandata servavi ⁷³, » inquit. Et ille quidem vitam imperfectam intulit, mille adjumentorum indigam; hic perfectissimæ, immortalis, inquam, parens hominibus factus est. Et ad immortalitatem natura sane ab initio impellebatur, quam serius attigit, in corpore Salvatoris, quod ipse in vitam nunquam desituram cum a mortuis excitasset, dux immortalitatis generi nostro evasit. Atque, ut totum eloquar, verum hominem, et perfectum, et morum, et vitæ, et aliorum gratia omnium, prius et solus Salvator ostendit.

Siquidem hic vere est hominis finis, et intuens extremum (vitam puta incorruptam) fluxit eum Deus. Siquidem et corpus a corruptione, et mens ab omni peccato libera fuit. In hoc enim perfecti ratio consistit, cum artifex ipse quæ putaverit oportere, omnia præstitit; quando et simulacri elegantia extrema artificis manu inducitur. Si igitur ille multum a perfectione abfuit, hic perfectus erat in omnibus, et de sua perfectione hominibus impertit, et genus totum humanum ad se aptavit,

⁷⁰ I Cor. vi, 20. ⁷¹ II Cor. v, 4. ⁷² Philipp. ii, 8. ⁷³ Joan. xv, 10.

Α πόρους φέρουσι, τοσούτον εἰσάγοντες καρτερίας, ὅσον ἐκεῖνα κάλλους ἔγνωσαν ἔχειν. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα τίς οὐκ οἶδεν, ἀνθ' ὧν ἡμεῖς αὐτὸς ἐκτίσαστο μόνος τοῦ αἵματος πριάμενος, ὧ; οὐκ ἔστιν ἄλλος, ὃ χρεὶ δουλεύειν καὶ πρὸς δὲ χρῆσασθαι ἡμῖν αὐτοῖ, καὶ σώμασι καὶ ψυχαῖς καὶ ἔρωτι καὶ μνήμῃ καὶ τῇ καρδίᾳ ἐνεργεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος, « Οὐκ ἐστὶ φη. λν. ἐαυτῶν τιμῆς γὰρ ἠγοράσθητε. »

Καὶ γὰρ διὰ τὸν καινὸν ἀνθρώπου ἀνθρώπου φύσις συνέστη τὸ ἐξ ἀρχῆς, καὶ νοῦς καὶ ἐπιθυμία πρὸς ἐκεῖνον κατεσκευάσθη, καὶ λογισμὸν ἐλάδομεν, ἵνα τὸν Χριστὸν γινώσκωμεν, ἐπιθυμῶμεν, ἵνα πρὸς ἐκεῖνον τρέχωμεν, μνήμην ἔσχομεν, ἵν' ἐκεῖνον φέρωμεν, ἐπεὶ καὶ δημιουργουμένοι αὐτὸς ἀρχέτυπον ἦν. Οὐ γὰρ ὁ παλαιὸς τοῦ καινοῦ, ἀλλ' ὁ νέος Ἀδάμ τοῦ παλαιοῦ παράδειγμα. Εἰ γὰρ καὶ καθ' ὁμοιότητα τοῦ παλαιοῦ τὸν νέον λέγεται γεγενῆσθαι, ἀλλὰ διὰ τὴν φθορὰν ἧ; ἀπῆρατο μὲν ἐκεῖνος, ἐκκληρονόμησε δὲ οὗτος, ὡς ἂν τὴν τῆς φύσεως ἀβρῶστίαν τοῖς παρ' ἐαυτῷ φαρμάκοις ἀνέλη, καὶ ἡ ψῆσι Παῦλος, « κατοποθῆ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς. » ὡς ἕνεκά γε τῆς φύσεως αὐτῆς ἀρχέτυπον ὁ παλαιὸς Ἀδάμ ἡμῖν ἂν εἴη τοῖς πρότερον ἐκεῖνον ἐπισταμένοις, ὃ δὲ πᾶ τα πρὶν εἶναι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ὁ πρεσβύτερος τοῦ δευτέρου μίμημα, καὶ κατὰ τὴν ἰδέαν ἐκεῖνου καὶ τὴν εἰκόνα τέπλασται μὲν, οὐκ ἔμεινε δὲ, μᾶλλον δὲ ὠρμήθη μὲν πρὸς ἐκείνην, οὐ κατελήφει δὲ. Ὅθεν καὶ τὸν νόμον ἐδέξατο μὲν ἐκεῖνος, ἔσωσε δὲ οὗτος, καὶ τὴν ὑπακοὴν ἀπητήθη μὲν ὁ παλαιός, ἀπέδωκε δὲ ὁ νέος ἔμέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, ἡ ψῆσι Παῦλος: καὶ ὁ μὲν πρᾶνομῶν δῆλος ἦν, ὧν δέον ἀνθρώπου ἔχειν, ἀτελῶς ἔχων (οὐ γὰρ παρῆς τὴν φύσιν ὁ νόμος, δὲν ὑπερβάντα κολάζειν δίκαιον ἦν), ὁ δὲ τέλειος ἐν ἅπασιν ἦν, καὶ, « Τετήρηκα, φησὶ, τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρὸς μου. » Καὶ ὁ μὲν τὴν ἀτελεῖ ζωὴν εἰσθιγέσκεν, ἡ μυρίων δέεται βοθημάτων· ὁ δὲ τῆς ἀθανάτου, πατήρ ἐγένετο τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἀθανάσιον ἢ φύσις ἠπειγέτο μὲν ἐξ ἀρχῆς, ἀφίκατο δὲ ὕστερον ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος σώματος, ὅπερ αὐτὸς εἰς τὴν ἀθάνατον ζωὴν ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστήσας ἡγεμῶν ὑπῆρξε τῆς ἀθανασίας τῷ γένει· καὶ ἵνα τὸ πᾶν εἴπω, τὸν ἀληθινὸν ἀνθρώπου καὶ τέλειον καὶ τρήπων καὶ ζωῆς καὶ τῶν ἄλλων ἕνεκα πάντων πρώτος καὶ μόνος ἐδείξεν ὁ Σωτῆρ.

D Εἰ γε τοῦτό ἐστιν ὧ; ἀληθὺς ὁρος ἀνθρώπου πρὸς ὃ βλέπων ἔσχατον ἐπλαττεν αὐτὸν ὁ Θεός, λέγω δὴ τὸν βίον τὸν ἀκήρατον, ἐπειδὴν φθορᾶς μὲν ἧ καθάρτην αὐτῷ τὸ σῶμα, γνώμη δὲ πάσης ἁμαρτίας; ἀπηλλαγμένη ἐνετύθη γὰρ τέλειον ἂν εἴη τὸ κατ' αὐτὸν, ὅταν ὁ δημιουργὸς αὐτὸν ἂ δαῖν ψήθη, πάντα ἐργάσθαι, ἐπεὶ καὶ ἀγάματος ἀποκαθίσταται κάλλος; τῇ τελευταίᾳ τοῦ τεχνίτου χειρὶ εἰ τοίνυν ὁ μὲν πολλοῦ τιнос ἐδέξαον εἶναι τέλειος, ὁ δ' ἦν ἐν ἅπασιν καὶ τῇ τελειότητι τοῖς ἀνθρώποις μετέδωκε, καὶ

τὸ γένος ἅπαν εἰς αὐτὸν ἤρμωσε, πῶς οὐ τὰ δευτέρα τῶν προτέρων παραδείγματα, καὶ τὸν μὲν ἀρχέτυπον εἶναι χρὴ νομίζειν, τὸν δὲ ἐκείθεν εἰληφθαι; Τῶν γὰρ ἀτοπωτάτων, πρὸς τὰ ἀτελῆ τὰ τελευτάτα πάντων ἐπιγεσθαι νομίζειν, καὶ τοῖς βελτίοσι παραδείγματα προκείσθαι τὰ χείρω, καὶ τοὺς τυφλοὺς ἠγεσθαι τοῖς βλέπουσιν. Οὐ γὰρ οὕτως τὸν χρόνον πρότερα ἐκεῖνα, δίκαιον ἂν εἴη θαυμάζειν, ἀλλ' ὅτι τέλεια ταῦτα τῶν ἀτελῶν ἀρχὴς εἶναι προσῆκε πιστεῦσιν ἐκεῖνο ἐνθυμουμένους, ὅτι καὶ πρὸς τὴν ἀνθρώπου χρείαν πολλὰ κατεσκευάσται μὲν πρότερα δὲ, καὶ ὁ πάντων τούτων κανὼν ἄνθρωπος ἕστατος ἀπάντων τῆς γῆς ἐξεληλύθει. Εἶεν. Ὑπὲρ τούτων τοίνυν ἀπάντων καὶ φύσει καὶ γνώμῃ καὶ λογισμοῖς ἄνθρωπος πρὸς τὸν Χριστὸν ἵεται, οὐ διὰ τὴν θεότητα μόνον, ἢ πάντων οὕσα τυγχάνει τέλος, ἀλλὰ καὶ τῆς φύσεως ἕνεκα τῆς ἐτέρας. καὶ οὗτος μὲν τὸ κατάλυμα τῶν ἀνθρωπίνων ἐρώτων, οὗτος δὲ τρυφή λογισμῶν, καὶ τὸ παρὰ τοῦτον ὅτι οὐκ ἦ φιλεῖν ἢ λογίζεσθαι περιφανῆς τοῦ δέοντος ἀμαρτία καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ὑποτεθέντων τῇ φύσει παρατροπή· ὡς ἂν δὲ πρὸς αὐτὸν ἔχειν ἀεὶ δυνάμεθα τὴν μελέτην καὶ ταύτης ὤμεν ἐκάστοτε τῆς σπουδῆς, αὐτὸν καλῶμεν ὅσαι ὥραι τῶν λογισμῶν τὴν ὑπόθεσιν. Πάντως δὲ οὐ παρασκευῆς πρὸς τὰς εὐχὰς δεῖ καὶ τόπων οὐδὲ βοῆς ἐκεῖνον καλοῦσιν· οὐ γὰρ ἔστιν οὐ μὴ πάρεστιν, οὐδ' ἔστιν ὅπως μὴ σύνεστιν ἡμῖν, ὅς γε τοὺς ζητοῦσι καὶ αὐτῆς Ἐγγιὸν ἔστι τῆς καρδίας. Ἀκόλουθον δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν εὐχῶν ἡμῖν ὡς ἀπαντήσει μάλα πιστεύειν, καὶ μὴ ἐνδοιάζειν, ὅτι πονηροὶ τὴν τρόπον ἡμεῖς, ἀλλὰ θαρραλεῖν, ὅτι χρηστὸς ὁ καλούμενος ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηροὺς, ὅς γε τοσοῦτον ἀπέχει, τοὺς προσκεκρουκώτας τῶν δούλων δεομένους περιορῆν, ὥστε μήπω καλέσαντας μὴδὲ λόγον ὄντιν οὐκ ἐκεῖνου ποιησαμένους αὐτὸς τὴν γῆν καταλαβῶν ἐκάλεσε πρῶτος. « Ἦλθον γάρ, φησι, καλέσαι ἀμαρτωλοὺς. » ὁ δὲ μὴδὲ βουλομένου; οὕτω ζητήσας, τίς ἂν εἴη καλούμενος; καὶ εἰ μισοῦμενος ἐφίλησε, πῶς ἀπόσεται φιλοῦμενος; « Ὁ καὶ δηλῶν ὁ Παῦλος, « Εἰ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, φησι, πολλῶν μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. » Καὶ μὴν καὶ τὸ σχῆμα τῆς ἰκεσίας ἐνθυμηθῶμεν· οὐ γὰρ ἀ φίλους εἰκὸς αἰτεῖσθαι καὶ λαμβάνειν, τούτων ἀξιούμεν τυγχάνειν, ἀλλ' ὡς καὶ τοῖς ὑπευθινοῖς καὶ προσκεκρουκώσιν ἐφέται δούλοις καὶ μάλιστα τούτοις. Οὐ γὰρ ἵνα στεφανώσῃ, τὸν δεσπότην καλοῦμεν, οὐδ' ἵνα ἄλλην τοιαύτην τινὰ καταθήται χάριν, ἀλλ' ἵνα ἐλεήσῃ· ἔλεον δὲ καὶ συγγνώμην καὶ χρεοῦς διάλυσιν καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ φιλανθρώπου δευθῆναι καὶ δευθέντας μὴ κενὰς χερσὶν ἀπελθεῖν, εἰ μὴ τοὺς ὑπευθύνους, τίνας εἰκὸς, εἰ γε ἢ μὴ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχυόντες ἰατροῦ; » Εἰ γὰρ ὄλως ἀνθρώπους γενόμενισται πρὸς τὸν Θεὸν ἔλεον ἐκκαλουμένην ἀφεῖναι φωνὴν, τῶν ἀξίως ἔλεον παραττόντων, τῶν ἡμαρτηκότων ἔστιν ἡ φωνή. Καλῶμεν δὲ τὸν Θεὸν καὶ γλώττῃ καὶ γνώ-

quomodo posteriora priorum non exempla, et hunc archetypum, illum vero inde sumptum et expressum non existimabimus? Absurdissimum quippe est putare omnium perfectissima ad imperfecta exigenda, et melioribus exempla deteriora præponenda, et a cæcis præeundum videntibus. Non enim quia illa tempore priora, adeo jure admiranda, sed quia hæc perfecta sunt, imperfectorum principia esse debere credendum est, et illud cogitandum, etiam ad hominis usum multa prius parata fuisse. Propter hæc omnia igitur et natura, et voluntate, et cogitationibus Christum homo desiderat, non propter deitatem tantum, quæ est omnium finis, sed et propter alteram naturam. Et hic quidem (Christus) diversorium est armorum humanorum, hic deliciæ cogitationum, et præter hunc quodcumque aut amare, aut cogitare, manifesta est ab officio aberratio, et a primis naturæ principii deflexio. Ut autem ipsum semper meditari queamus, et in hoc studio perseveremus, ipsum cogitationum argumentum horis omnibus innoxemus. Omnino autem non præparatione ad preces opus est, nec locis, nec clamoribus est invocandus: non enim est locus ubi præsens non sit, nec est ubi nobis non adsit, qui quærentibus se ipso corde propior est. Consequens autem est, etiam constanter credere, quæ precamur, nobis eventura, nec ideo dubitare, quia sumus improbi, sed fidere, quia Christus est qui super ingratos et malos invocatur. Quia tantum abest ut a quibus offensus est servos precantes velit negligere, ut nondum se invocantes neque ullam ipsius rationem ducentes, in terram delapsus, prior vocarit. « Veni enim, inquit, vocare peccatores ». Jam qui nec volentes ita quæsit, qualem se invocatus exhibebit? et si dilexit cum odio haberetur, quomodo nos repellet dilectus? Quod et Paulus significans, « Si cum inimici essemus, inquit, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius ». Quin formam quoque supplicationis cogitemus. Non enim quæ amicos æquum est petere et accipere, ea petimus consequi, scilicet quæ servi obnoxii, et maxime rei rogare permittuntur. Non enim ut nos coronet, Dominum invocamus, nec ut alia hujusmodi nos gratia dignetur, sed ut misereatur. Misericordiam autem, et veniam, et debiti dimissionem, et hujusmodi ab humano petere, et petentes non vacuis manibus abire, si non fas est reos, quos tandem fas est, siquidem « non est opus valentibus medicis ». « Si enim omnino moribus receptum est, homines ad Deum voces misericordiam elicientes mittere, utique peccatorum vox miserorum, et misericordia diguandorum vox est. Imploramus autem Deum et lingua, et mente, et cogitationibus, ut omnibus per quæ peccavimus, pharmacum solum salutare adhibea-

⁶⁶ Matth. ix, 13. ⁶⁷ Rom. v, 10. ⁶⁸ Matth. ix, 12.

mus : « Non enim est, inquit, aliud nomen in quo A nos oporteat salvos fieri ⁹⁹. »

Ad hæc porro omnia sufficet, et studium intendet, et adnascentem ex anima socordiam eximet, panis vere cor hominis confirmans, qui de cælo veniens, vitam nobis attulit, qui in pastum omnimodo querendus est, et hac cœna frequentanda fames fugienda, nec quia tanto mysterio parum simus idonei, diutius quam par est hac mensa abstinentia, tota anima reddenda imbecillior atque deterior, sed super peccatis confidendis accedendi sacerdotes, et bibendus sanguis, in quo purgandi vis est. Prorsus autem non ita magnis nos criminibus obligabimus, ut a sacra mensa excludamur, si in his cogitationibus simus quam creberrimi. Sicut enim nefandorum est, cum peccaverint peccatum ad mortem, tamen audere ad sancta accedere : sic iis, qui tam gravi morbo non laborant, panem hunc fugere non conducit. Illos enim animo cum carbonibus adhuc pugnantes, cavere oportet ignem, nec cum contubernalem, ante reconciliationem accipere : his animo bene constitutis, et aliter infirmis, medicina corroborante opus est, et accedendum ad magistrum sanitatis, qui « languores nostros tulit, et dolores nostros ipse portavit ⁹⁹; » nec morbo obtinendo (pro quo depellendo orandum est) medicus fugiendus. Sanguis enim hic sensibus nostris januas imponit, nihilque noxium transire sinit. Quin imo januas obsignans, exterminatorem repellit, et cor, cui infusus est, templum Dei efficiens, melius quam Salomonis muros sanguis ille typicus, in eo malum idolum constitui non permittit (abominationem desolationis, inquit, in loco sancto), sed spiritu principali animum confirmans, sicut precatur David, prudentiam carnis ei subjicit, et homo altissima tranquillate fruitur.

Et quid ego de mysterio pluribus dissero, cum pluribus ante dictum sit, quid eo impertitis bonorum afferat? Sed si sic cum Christo versemur, initiatione sive sacramentis, precibus, meditatione, cogitationibus, ad omnem virtutem animam exercibimus, depositum custodiemus, ut Paulus jubet ⁹⁹, et a mysteriis nobis collatam gratiam servabimus. Sicut enim ipse est initiatus, ipse mysteria, ita qui custodit in nobis quæ dedit, et qui manere in his quæ accepimus facit, idem solus est : « Quoniam sine me, inquit, nihil potestis facere ⁹⁹. »

⁹⁹ Act. iv, 12. ⁹⁹ Isa. lxxv, 4. ⁹⁹ I Tim. vi, 20. ⁹⁹ Joan. xv, 5.

(1) Post hæc in cod. Vindob. 210 sequitur doxologia, et in Monacensi 84, fol. 195 : Τέλος τοῦ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς βιβλίον κυρίου Νικολάου τοῦ Καβασίλα. Uterque igitur codex totius operis finem esse statuit. Librum septimum posterius scriptum operique ab auctore additum putat Editor Greifswaldensis. Hunc non habuit Pontanus et solus cod. Viadobonensis 262 suppeditat. Interpretationem nostram addidimus. EDIT. PATR.

μη καὶ λογισμοῖς, ἵνα πᾶσι, δι' ἃν ἁμαρτάνομεν, τὸ φάρμακον τὸ μόνον σωτήριον ἐπιθώμεν. « Οὐ γὰρ ἐστὶν, φησὶν, ἕτερον ὄνομα, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. »

Ἀρκίσει δὲ πρὸς ταῦτα πάντα καὶ τόνον παρέξει πρὸς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ἐπιφουμένην ἐξελεῖ τῆς ψυχῆς βίβυμιαν, ὃ τὴν ἀνθρώπου καρδίαν στηρίζων ἀληθῶς ἄριστος, ὃς τὴν ζωὴν ἡμῖν οὐρανόθεν ἔχε κομίζων, ὃν στείθεισθαι δεῖ ζητεῖν ἐκ παντὸς τρόπου, καὶ τὸ δαίπνον τοῦτο συνεχῶς ποιοούμενους ἔργον φυλάττεισθαι τὸν λιμὸν, καὶ μὴ τῷ μὴ σφόδρα προσήκειν τοῖς μυστηρίοις πλέον ἢ προσήκει τῆς τραπέζης ὁπερχομένους ἀσθενέστεραν καὶ χεῖρω τοῖς ἄλλοις ἐργάζασθαι τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἁμαρτημάτων περιστόντας τοῖς ἱεροῦσι τῶν καθαρῶν πίνειν αἱμάτων. Πίντως δὲ οὐχ οὕτω μεγάλων ὑπεύθυνοι γενόμεθ' ἂν, ὥστε τῆς ἱερᾶς ἀποκεκλείσθαι τραπέζης, ἂν τοῦτοις ὦμεν συντραφέμετες τοῖς λογισμοῖς. Καθάπερ γὰρ τῶν ἀθεμίτων, εἰ τις τὰ πρὸς θάνατον ἁμαρτάνων ἔπειτα κατατολμῶν τῶν ἱερῶν, οὕτω τοῖς μὴ τὰ τοιαῦτα νοσοῦσι τὸν ἄρτον φεύγειν, οὐκ ἐν καιρῷ. Τοὺς μὲν γὰρ εἰ τῇ γνώμῃ τοῖς ἀνθρώποις πολεμοῦντας εὐλαθεῖσθαι προσήκει τὸ πῦρ, καὶ μὴ σύνοικον αὐτοῖς λαμβάνειν πρὶν διηλλάχθαι, τοῖς δὲ τὴν μὲν γνώμην ἔρωθ' ἔχουσιν, ἑτέρως δὲ ἀβρωστοῦσι, τοῦ βωννύντος χρεῖα φαρμάκου, καὶ δεῖ βελίξειν παρὰ τὴν τῆς ὑγιείας τεχνίτην, « ὃς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε, » καὶ μὴ τὸ νοσεῖν προϊσχυρόμενος ὑπὲρ οὗ ζητεῖν ἔδει, φεύγειν τὸν ἰασόμενον. Τὸ γὰρ αἷμα τοῦτο ταῖς αἰσθήσεσιν ἡμῶν ἐπιτίθηται ὑβρας καὶ διαβαίνειν οὐδὲν ἐξ τῶν λυμαινέσθαι δυναμένων, μάλλον δὲ τὰς ὑβρας ἀποσημαίνόμενον τὸν θλοδρευτὴν ἀπωθεῖται, καὶ θεοῦ νέων ἀπεργαζόμενον, εἰς τὴν ἐχέθη καρδίαν, ἀμεινον ἢ τοὺς Σολομῶντος τοίχους, τὸ αἷμα τὸ τυπικὸν συστήναι παρ' αὐτῇ πονηρῶν εἰδῶλον οὐ συγχωρεῖ. « Τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, φησὶν, ἐν τόπῳ ἁγίῳ, » ἀλλὰ τῷ ἡγεμονικῷ πνεύματι στηρίζων τὸν λογισμὸν, ὥσπερ γύψιστο Δαβὶδ, τῆς σαρκὸς ὑπ' αὐτὸν ἄγει τὸ φρόνημα, καὶ ὁ ἄνθρωπος βαθείας ἀπολαύει γαλήνης.

Καὶ τί ταῦτα περὶ τοῦ μυστηρίου μηχανῶν, διὰ πολλῶν πρότερον εἰρημένον, οἷα ποιεῖ τοὺς τετελεσμένους; Ἄλλ' ἂν οὕτω Χριστῷ συνῶμεν, τῇ τελετῇ, ταῖς εὐχαῖς, τῇ μελέτῃ, τοῖς λογισμοῖς πρὸς πᾶσαν μὲν τὴν ψυχὴν ἀσκήσομεν ἀρετὴν, φυλάξομεν δὲ τὴν παρακταθίχην, ἣ κελεύει Παῦλος, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων ἡμῖν ἐντεθεῖσα, σώσομεν χάριν. Ὡσπερ γὰρ αὐτὸς μὲν ἐστὶν ὁ τελῶν, αὐτὸς δὲ τὰ μυστήρια, τὸν ἴσον τρόπον ὁ φυλάττων ἐν ἡμῖν, ἃ δίδωσι, καὶ μένειν, ἐφ' οἷς ἐλάβομεν, παρασκευάζων μόνος ἐστίν. « Ὅτι χωρὶς ἐμοῦ, φησὶν, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν (1). »

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ.

Οποιος γίνεται ο μεμνημένος την από των μυστηρίων χάριν φυλάξας τῆ παρ' εαυτοῦ σπουδῆ.

DE VITA IN CHRISTO

LIBER SEPTIMUS.

Qualis fit initiatus qui mysteriorum gratiam proprio studio custodivit.

Ἐπει δὲ εἰρηται, τίς γενόμενος ὁ μνηθεὶς καὶ ἄ
τίνα τὴν ἰδὼν ἐλθὼν, ἃ παρὰ τῶν μυστηρίων ἔλαβε,
σώσοι, σκοπεῖν ἀκόλουθον, τίς γένοιτο σεσωκώς,
καὶ ποταπὸς ἂν ἀποδαίη τοὺς τρόπους τοῖς τοῦ Θεοῦ
τὰ παρ' εαυτοῦ προσθεῖς. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ συνά-
γει τὴν ζωὴν, ἃ τῶν προτέρων λόγων ἡμῖν χωρὶς
ἐκάτερον ὑπόθεσις ἦν, τοῦτο μὲν ἢ παρὰ τῶν τελε-
τῶν χάρις, τοῦτο δὲ ἢ πρὸς τὸ συντηρῆσαι τὸ δῶρον
παρὰ τῶν δεξαμένων σπουδῆ. Νῦν δὲ συστάσαν αὐ-
τὴν ὑπόλοιπόν ἐστιν ὀλόκληρον θεωρῆσαι, καὶ τί τὸ
συναμφοτέρον δεῖξαι, καὶ οἷ ἐστι τὴν ἀνθρωπίνην
ἀρετὴν ἅπασαν τῆ χάριτι συνελθεῖν. Τοῦτο δὲ γέ-
νοιτ' ἂν, ἂν αὐτὸν τὸν ἐξ ἀμφοτέρων συγκεκροτη-
μένον σκεψόμεθα, καθάπερ οἶμαι, καὶ ὕγιαν, ὃ τί
ἐστι καὶ ὅσον αὐτῆς ὄφελος, εἴ τις δεικνύουσι θέλοιο,
τὸν μάλιστα αὐτῆς ἀπολαύοντα ἀγαγῶν εἰς μέσον
μάλιστα' ἂν ποιῆσαι καταφανές. Καὶ δὴ τὸν οὕτω
ζήσαντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν στήσαντες μανθάνωμεν
αὐτοῦ τὴν εὐεξίαν καὶ τὴν ὥραν πανταχόθεν περι-
σκοποῦντες· σκεψόμεθα δὲ τῶν μὲν ἄλλως αὐτὸν
κοσμούντων οὐδὲν, οὐδ' εἰ θαύμασι λάμπει καὶ τοι-
αύτην εἰληφε χάριν, ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον καθαρῶς καὶ
τὸν οἶκον κόσμον τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν. Ἐκεῖνοις
μὲν γὰρ εἰκάσαι τίς ἂν τὸν σπουδαῖον, καὶ τοῦτ'
αὐτὸ μόνον ἀρετῆς ἂν εἴη τεκμήριον· τὸ δ' αὐτῶν
πειρᾶσθαι τῶν τρόπων, αὐτὸν ἐστὶ γινώσκειν τὸν
ἀνθρωπον. Τί οὖν δεῖ, παρὸν αὐτόθεν μανθάνειν,
τεκμαίρεσθαι καὶ σημεῖα ζητεῖν, ὅταν αὐτῶν ἐξῆ
τῶν πραγμάτων ἄπτεσθαι; καίτοι οὐδὲ σημεῖον
τοῦτο γένοιτ' ἂν ἀποχρῶν ἀρετῆς. Οὕτε γὰρ πᾶσι
ταῦτα τοῖς σπουδαίοις ἀκολουθεῖ, οὐθ' οἷς ὑπῆρξεν,
ἐργάται πάντες εἰσὶν ἀρετῆς. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν
μεγάλων παρὰ Θεῷ δυνηθέντων οὐδὲν ἐπεδείξαντο
τοιοῦτον, καὶ αὖθις τῶν πονηρῶν ἐνίοις ἐδέησε τι-
αὐτὰ ποτε δυνηθῆναι, καὶ τὸν Χριστὸν καλοῦσιν
οὐδὲν ἀμήχανον ἦν, οὐ τῶν τρόπων τοῦτο διδόντων,
ἀλλ' ἴν' ὁ καλούμενος φανῆ. Καὶ διὰ τοῦτο τῆς μὲν
ἀρετῆς ἕνεκα καὶ τελεταὶ καὶ πᾶς πόνος, πρὸς δὲ
τὴν δύναμιν ἐκείνην οὐδεὶς οὐδὲν ἐμυχανήσατο τῶν
ἐπισταμένων, ὡς δεῖ πονεῖν. Καὶ τί λέγω; Μὴ πρ-

Quandoquidem dictum est qualis evasit qui fuit
initiatus, qualemque viam sequens ea quæ e my-
steriis percipit servare possit, jam quærendum est,
qualis factus sit qui servavit, qualibusque moribus
sit, qui eis quæ Dei sunt, propria adjecit. Hæc
enim vitæ in Christo summa : quæ nobis priorum
sermonum singulorum materiæ fuerunt, hinc qui-
dem ex mysteriis gratia, illinc autem in custodia
recepti doni sedulitas. Nunc vero integram hanc
summam considerando monstrabimus quid sit ex
utroque compositum, et quousque possit omnis
humana virtus cum gratia connivere. Hoc au-
tem fieri potest, si illum qui ex ambobus con-
stat, examinemus, quemadmodum, puto, et bonæ
valetudinis naturam atque utilitatem qui ostendere
vellet, illum qui ea gauderet in medium producens,
manifestum testem exhiberet. Eum porro qui ita
se habet, ante oculos constituentes, bonum ipsius
statum et florentem habitum oculis percipimus, nihil
autem eorum quæ aliunde illum exornant con-
siderabimus, neque si mirabiliter lucet et gratia
abundat, sed ipsum tantummodo, ac particularem
pulchritudinem, animæ virtutem dico. Ex illis enim
studiosum judicabis et hoc solum erit virtutis indi-
cium : mores autem alicujus nosse ipsum est co-
gnitum habere. Ad quid enim, cum licet jam
nunc scire, conjectare, signaque, ubi res ipsas
attingere datur, quærere? Cæterum nec istud signum
virtutis esset sufficiens. Hæc enim non omnibus
inhærent studiosis, nec illi, qui ea possident, virtu-
tem operando exercent. Multi namque prævalentium
apud Deum nihil ostenderunt tale; rursumque
pravorum quosdam aliquando oportuit talia posse;
nihilque Christum invocantibus impossibile erat,
non moribus hoc præstantibus, sed ut ille qui in-
vocabatur manifestus fieret. Et ideo propter virtu-
tem sunt mysteria omnisque labor; propter istam
vero potestatem nemo eorum qui sciunt factis
opus esse quidquam operatus est. Et quid dico?
Nec præsentium ullum desiderium habuerunt

aut inquisiverunt, de quibus presentibus gaudere non licet. « Nōs gaudere, inquit, quod spiritus vobis subiciantur, sed gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cælis. » Quod igitur neque facit virtutem, neque ejus presentiam demonstrare potest, hoc aliquis, cum quærens, sine commodo faceret. Sed nec si quis divina plane edoctus revelationibus frueretur cunctaque sciret mysteria, ex iis illum judicamus et miramur. Et enim quanquam ista quandoque viventibus in Christo præsto sint, non componunt nec efficiunt vitam, ita ut nihil ad virtutem magis conferre videatur ei qui ista solum respicit. Quod ostendit beatus Paulus ad Corinthios scribens: « Si noverim, inquit, omnia mysteria, omnemque habuero scientiam, charitatem autem non habuero, nihil sum, et factus sum velut æs sonans aut cymbalum tinniens. » Unde, cæteris prætermissis, ipsam animæ videamus voluntatem, in qua consistit hominis bonitas et malitia, sanitas et morbus, et omnino vita vel mors, quæque cum bona est et ad Deum solum tendit, vita beata est.

Hoc enim mysteriorum humanique studii opus est, quod illius quod vere bonum est tantummodo ratio habeatur. Nam totius erga homines divinæ curæ finis, ut videmus, hoc unum est, et ad hoc tendit omnis bonorum promissio omnisque comminatio malorum. Hujus etiam gratia Deus mundum nobis hunc ædificavit, legesque posuit, ac mille bonis cumulavit, multis autem rursum exterruit malis, ut ad semetipsum nos alliceret adduceretque ut ipsum solum velimus ac diligamus. Hoc autem manifestum est ex eo quod hanc solum a nobis, in quos beneficia contulit, reposcit mercedem, ut velimus bonum et quod honestum est mente recolamus. Hoc testantur omnia præcepta; hoc exhortationes et omnis sermo respiciens et producens hominum utilitatem. Homo enim cupiditatem condemnans, carnalia desideria reprimens, iracundiam refrenans malique memoriam abolens, nihil nisi voluntatis bonitatem et modestiam exposcit; rursumque paupertas in spiritu, luctus, misericordia, mansuetudo, et cætera cuncta, quorum æctatores Christus appellavit beatos, manifeste sunt opera voluntatis. Sed et rectis consentire dogmatibus et omnia ad Deum referre, bene moratorum est; ac omnino, propter charitatem Deus dicit omnem positam esse legem; charitas autem bonæ indolis est virtus. Cum igitur post omnem disciplinam ac providentiam voluntatis Deus a nobis requirat fructus, evidenter in illam cuncta seminat, et omnem in ea deponit ad bonum potentiam ac dispositionem. Itaque baptismum quoque ad hoc nobis dedit, et in cæteris nos initiavit, ut in nobis bonam efficeret voluntatem, ad quod pertinet omnis mysteriorum potestas et nova inde exorians vita. Cæterum quid tandem nobis potestatis conferunt mysteria? Ad futuram vitam præparant, ut ait Paulus, « virtutes sunt venturi sæculi. » Quid autem

Α ὄντων οὐδένα κόπον ἔλαβον οὐδ' ἐζητήσαν, ὡν παρ-
 ὄντων οὐδὲ χαιρεῖν ἔξεστι. « Μὴ χαιρετε γὰρ.
 φησὶν, ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῶν ὑποτάσσεται, χαιρετε
 δὲ, ὅτι τὰ δῶματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »
 Ὁ τοίνυν μήτε ποιεῖ τὴν ἀρετὴν, μήτε γοῦν δύναται
 μὴνῦσαι παροῦσαν, περιέργον εἰ τις ἐκείνην ζητῶν
 αὐτο κολυπραμονεῖ. Ἄλλ' οὐδ' εἰ θεωριῶν τινων
 ἀπυλαύει καὶ ἀποκαλύψεων τυγχάνει καὶ τὰ μυστή-
 ρια πάντα οἶδεν, ἀπὸ τούτων αὐτὸν ἐσόμεθα καὶ
 θαυμάσομεν. Καὶ ταῦτα γὰρ ἐνίοτε ἀκολουθεῖ τοῖς
 ἐν Χριστῷ ζῶσιν, οὐ συνίστησιν οὐδ' ἐργάζεται τὴν
 ζωὴν, ὥστε μὴδὲν πλέον εἰς ἀρετὴν εἶναι τῷ πρὸς
 ταῦτα μόνον ὁρῶντι καὶ τοῦτο δεικνυσὶν ὁ μακά-
 ριος Παῦλος, ἐν οἷς Κορινθίοις γράφων, « Ἐγὼ
 εἶδῶ, φησὶ, τὰ μυστήρια πάντα, καὶ ἔχω πᾶσαν τὴν
 γνῶσιν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι, καὶ γέγονα
 χαλκὸς ἰχθῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. » Ὅθεν τῆλλα
 παραλαραμόντα: εἰς αὐτὴν ἴθωμεν τὴν θέλησιν τῆς
 ψυχῆς, ἐν ἣ καὶ χρηστότης συνέστηκεν ἀνθρώπου
 καὶ πονηρία, καὶ τὸ ἀληθῶς ὑγιαίνειν καὶ τὸ νοσεῖν,
 καὶ καθόλου ζῆν ἢ τεθνᾶναι, ἢ τὴ ἀγαθὴν εἶναι καὶ
 πρὸς Θεὸν μόνον ἔχειν ἢ μακαρία ἐστὶ ζωὴ.

Τοῦτο γὰρ καὶ μυστηρίων καὶ μελέτης ἔργον
 ἀνθρώπου, τὴν γνῶμην μόνου γενέσθαι τοῦ ὡς
 ἀληθῶς ἀγαθοῦ. Καὶ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ γένος
 ἐπιμελείας ἀπάσης ἔχειν μόνον τέλος ἐστὶν ἰδεῖν,
 καὶ πρὸς τοῦτο πᾶσα μὲν ἀγαθῶν ἐπαγγελία φέρεται,
 πᾶσα δὲ κακῶν ἀπειλή· καὶ τούτου χάριν ὁ Θεὸς τὸν
 κόσμον ἡμῖν ἐκδοθήσασε τοῦτον, καὶ νόμους ἐθήκε,
 καὶ μυρίους μὲ ἦσεν ἀγαθοῖς, πολλοῖς δὲ μετῆλθεν
 ἀναροῖς, ἐν' εἰς αὐτὸν ἐπιστρέψῃ καὶ πείσῃ θέλειν
 αὐτὸν καὶ μόνον φιλεῖν. Τοῦτο δὲ δῆλον, ἐξ ὧν ταύ-
 τῃ μόνῃ παρ' ἡμῶν, ὑπὲρ ὧν εὐ πεποίηκεν, ἀπαι-
 τεῖ τὴν φορὰν, τὸ ἀγαθὸν βούλεσθαι καὶ τὴν γνῶμην
 εἶναι χρηστους· καὶ μαρτυροῦσι μὲν ἐντολαὶ πᾶσαι,
 μαρτυροῦσι δὲ παραινέσεις καὶ ἀπλῶς λόγος ἅπας
 ἀνθρώποις ὄρεται ἔχων, εἰς τοῦτο φέρων. Καὶ γὰρ
 πλεονεξίαν ἀναιρῶν καὶ σωματικὴν ἐπιθυμίαν κολά-
 ζων καὶ θυμὸν ἀγχνῶν καὶ μητρικακίαν ἐκβάλλων,
 οὐδὲν ἢ γνῶμης χρηστότητα καὶ ἐπιεικειαν ἀπαιτεῖ-
 καὶ αἰθῆς ἢ ἐν πνεύματι πτωχεία καὶ τὸ πενθεῖν
 καὶ τὸ ἐλεεῖν καὶ τὸ πρῶον εἶναι καὶ τῶν ἄλλων
 ἕκαστον, ἃ τοὺς κατορθοῦντα; ὁ Χριστὸς ἐδίδασκε
 μακαρίους, ἀτεχνῶς ἔργα θελήσεως. Ἔστι δὲ τὸ συν-
 θέσθαι τοῖς ὁρθοῖς τῶν δογματικῶν καὶ περὶ Θεοῦ τὰ
 ὄντα πιστεῦσαι, τῶν εὐγνωμόνων γίνεται· καὶ κα-
 θόλου τῆς ἀγάπης ἕνεκα πάντα φησὶν ὁ Θεὸς τεθῆναι
 τὸν νόμον, ἢ δὲ ἀγάπῃ τῆς γνῶμης ἐστὶν ἀρετὴ.
 Ὅτε τοίνυν μετὰ πᾶσαν παιδείαν καὶ πρόνοιαν θε-
 λήσεως ἡμᾶς; ὁ Θεὸς εἰσπράττει καρποὺς, δῆλός;
 ἐστὶν εἰς ἐκείνην ἅπαντα σπείρων καὶ πᾶσαν ἐν
 αὐτῇ καταβαλλόμενος τὴν εἰς τὰγαθὸν δύναμιν καὶ
 παρασκευὴν. Οὐκοῦν καὶ τὸ βάπτισμα διὰ τοῦτο
 δέδωκε καὶ τῆλλα ἡμᾶς; ἐτέλεσεν, ἵνα πρὸς ἡμῖν
 ἀγαθὴν ποιήσῃ τὴν γνῶμην, καὶ πᾶσα τῶν μυστη-
 ρίων ἢ δύναμις καὶ ἡ κινήσι ζωὴ παρ' αὐτῇ. Ὅπως
 δὲ τί ποτε ἡμῖν αἱ τελεταὶ δύνανται; Πρὸς τὸν μέ-
 λοντα βίον παρασκευάζουσι· « Δυνάμεις γὰρ εἰσι
 τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, » ἢ φησὶ Παῦλος· τί δὲ ἐστὶν

ἢ μόνῳ παρασκευασόμεθα ; Τὸ τηρῆσαι τὰς ἐντολάς τοῦ στεφανοῦν καὶ κολάζειν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος δου-
 ναμένου· τοῦτο γὰρ τὸν Θεὸν αὐτὸν ἡμῖν ἐνοικίξει.
 « Ὁ γὰρ ἀγαπῶν με, φησὶ, τὰς ἐντολάς μου τη-
 ρήσει, καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ ἐλευ-
 σόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. » Τὴ δὲ
 σῶσαι τοὺς νόμους τῆς γνώμης ἅπαν ἐστὶ. Καὶ γὰρ
 ἄθλα κεῖται τοῖς ἀδελθεῖσι τὸν νομοθέτην καθάπερ
 τιμωρῆσαι τοῖς ὑπερόπταις, τὸ δὲ τοιοῦτον ἰθελοῦ-
 σιον. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τῆς ψυχῆς τὸ τὰς εὐθύνας δε-
 χόμενον πανταχοῦ, καὶ τῶν παντάπασιν ἀκουσίων
 οὔτε στεφανὸν οὔτε τιμωρῆσαν εἴροι τις ἂν οὐκοῦν
 εἰ τὴν γνώμην ἀναπτύξομεν τοῦ κατὰ Θεὸν ζῶντος,
 ἐν αὐτῇ λάμπουσιν εὐρήσομεν τὴν μακαρίαν ζωὴν·
 ὡσαν δὲ πᾶσαν αὐτῆς εἰδόμεν τὴν δύναμιν, ἐπ' αὐ-
 τῆς αὐτὴν σκεψόμεθα τῆς ὑπερβολῆς, καθάπερ καὶ
 σώματος ἰσχύον ἐπὶ τῆς ἀκμῆς. Ὑπερβολὴ δὲ θελη-
 σιας ἡδονῆ καὶ λύπης, τὸ μὲν προσεμμένης ἐπίου,
 ἐκεῖνο δὲ ἐκτρεπομένης· ὅθεν ἐν τοῦτοις ἀνθρώποις
 ὅ τι ἐστὶ, φαίνεται, καὶ ταῦτα τὸν ἐκάστου διεκτυσι
 τρόπον καὶ τοὺς πονηροὺς διεκτυσι τῶν χρηστῶν.
 Καὶ οὕτω διττὸς ὁ τῶν ἀνθρώπων γίνεταί βίος, τῶν
 μὲν πονηρῶν ἀσχροῖς καὶ ματαίοις, τῶν δὲ ἀγαθῶν
 χιρρόντων τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ τῶν μὲν τοῖς δοκοῦσιν
 ἀγῶνι, τῶν δὲ τοῖς ὡς ἀληθῶς κακοῖς ἀχθομένων
 καὶ οὐ πονηρῶν καὶ χρηστοῦς μόνων, ἀλλὰ καὶ
 βεβαιῶν βίου καὶ δυσκολία καὶ τὸ δυστυχεῖν καὶ τὸ
 πρόπτειν εὐ ἀπὸ τούτων κρίνεται. Οἷς τοίνυν περὶ
 ζωῆς μακαρίας ὁ λόγος, πῶς οὐκ ἀναγκαῖα τούτων
 ἡ θεωρία, παρ' οἷς καὶ τὸ τῆς ζωῆς εἶδος ἀπλῶς καὶ
 τὴν εὐδαιμονίαν ἔστι μαθεῖν ! Ἐπεὶ δὲ ἡδονῆς ἢ
 λύπης προτέρα, καθάσον ἐκεῖνου τοῦτο καρπῆς, « Πα-
 ρακληθήσονται γὰρ, φησὶν, οἱ πενθοῦντες, » εἰκὸς
 ἐστὶ καὶ τὸν περὶ ταύτης λόγον ἠγγασθαι. Ἄλλως
 τε τὸ μὲν οἷς προσήκον ἐστὶν ἀχθεσθαι, φαύγειν ἐστὶ
 τὸ κακόν, τὸ γε μὴν χαίρειν δεύτερον ὁ πρὸς ἀγα-
 θόν ἐστὶ δρόμος, ἐκεῖνο δὲ τοῦτου τῆ πρόθεσι δεύτε-
 ρον, « Ἐκκλινον γὰρ, φησὶν, ἀπὸ κακοῦ καὶ ποιήσον
 ἀγαθόν. » Εἰρηται μὲν οὖν κἀν τοῖς ἐμπροσθεν λό-
 γοις περὶ τῆς κατὰ Θεὸν λύπης, ὡν ὑπόθεσις, ἢ
 λογιζομένοις ἐνὶ πένθει, ἀλλὰ ἐπ' ἄλλα βλέπουσι
 καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἅπαν, ὃ προσήκει τῷ πάθει, μὴ
 δυνηθεῖσι. Νῦν δὲ θεωρήσει δει, Θεὸς δὲ ἄγου τὴν
 λόγον, τί τὲ ἐστὶν ὃ λυπήσει τὸν σπουδαῖον καὶ τίνα
 τρόπον, καὶ ἄλλα δῆπουθεν, ἐν οἷς τῆς ἐπαινουμέ-
 νης λύπης πρὸς τὴν πονηρὰν ἢ διαφορά.

Ὅτι μὲν οὖν οἷς δει καὶ πῶς δει ἀκόλουθον τὸν
 ἐν Θεῷ ζῶντα λυπεῖσθαι, πᾶσιν ἐστὶ φανερόν· τίνα
 δὲ τὰ δέοντα, καὶ τίς ὁ τρόπος ὁ προσήκων καὶ τῶν
 τοιοῦτων οὐ πᾶσι δῆλων καθεσταμένων, ἢ σκέψις
 οὐ μάτην γένοιτ' ἂν ἡμῖν ὅση δυνατή. Ἡ μὲν οὖν
 λύπη τοῦ μίσους ἐξήρηται, τὸ δὲ μῖσος τοῦ λόγου τῆς
 πονηρίας. Καὶ γὰρ ἀποστρεφόμεθα μὲν ὃ δοκοῦμεν
 εἶναι πονηρὸν, οἷς δὲ τις ἐχθρῶς ἔχει καὶ πρὸς ἢ
 δυσχεραίνει, τούτοις ἀνίσταται παροῦσιν· ὅθεν ὁ ζῶν
 ὀρθῶς καὶ τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας ἐπιλημμένος
 εἶδε μὲν πρῶτον, ὅπερ ἐστὶ κακόν ἀληθῶς, εἶδε δὲ
 ὃ χρὴ μισεῖν, ἀνίσταται δὲ οἷς ἀχθεσθαι δει. Διὰ τοῦτο

A est ad quod unum disponimur? Ad illius custo-
 dienda praecepta, qui potest in futurum coronare
 vel punire; hoc enim Deum ipsum in nobis inha-
 bitare facit. « Qui enim, inquit, diligit me, prae-
 cepta mea servabit, et Pater meus diliget eum, et
 veniemus, et mansionem apud ipsum faciemus. »
 Haec autem observatio legum, ad voluntatem prorsus
 attinet. Etenim praemia praesto sunt legislatorum
 venerantibus, quemadmodum poenae despicientibus.
 et hoc voluntarium est. Hoc enim est animae, quod
 disciplinam ubique recipit; et illorum quae prorsus
 invite aguntur, nemo coronam nec poenam invenire
 possit. Itaque si voluntatem ejus qui secundum
 Deum vivit, expanderimus, in hac lucentem inveniemus
 beatam vitam; ut autem omnem illius videamus
 potentiam, hanc in ipsa speculabimur exsuperantia,
 quemadmodum corporis vires in juventute. Exsupe-
 rantia autem voluntatis est voluptas et luctus, hinc
 quidem quodcumque laetanter accipientis, illinc autem
 repellentis. Unde homo quid sit in his appareat;
 haec uniuscujusque mores ostendunt, ac pravos a
 bonis secerunt. Et ita duplex sit hominum vita,
 pravorum quidem qui de turpibus vanisque laetan-
 tur, honorum autem qui bonis congruunt; rursus
 illorum qui de rebus per speciem odiosius lugent, et
 istorum qui de rebus vere malis contristantur. Et
 non solum perversitas et bonitas, sed et vitae dul-
 cedo morositasque, calamitas ac prosperitas recte
 ex his judicantur. Quibus ergo de vita beata est
 sermo, quomodo necessaria non esset istorum spe-
 culatio, a quibus et vitae simplicem formam et felici-
 tatem discere datum est! Quoniam autem volu-
 ptate prior est luctus in quantum hujus illa fru-
 ctus est, « Consolabuntur enim, ait, qui lugent, »
 æquum est de isto inchoare sermonem. Revera,
 lugere de quibus oportet est fugere malum, et ite-
 rum gaudere, cursus ad bonum est; illud autem
 huic quoad tempus succedit: « Declina enim, inquit,
 a malo et fac bonum. » Dicta vero sunt de luctu
 secundum Deum in prioribus sermonibus, ea
 quorum est propositio de quibus sane lugere
 licet, sed ad alia respiciunt, et ideo omne quod
 passioni competit, praecavere nequeunt. Nunc
 autem videndum est Deo auspice, quid sit, quod
 potest contristare studiosum, et quo modo, de
 cetero in quibus laudati luctus a perverso stet diffe-
 rentia.

Quod quidem fideli in Deo viventi, de quibus
 oportet et quomodo oportet, sit lugendum, omni-
 bus manifestum est; quænam autem sint conve-
 nientia et quis modus convenientis, quidque sit
 judicandum de aliis similibus non profecto in loco
 positus, non frustra nobis pro facultate speculan-
 dum venit. Luctus igitur ab odio pendet, odium
 autem a rationis malitia. Etenim odimus quod
 nobis malum esse videtur; quæ autem aliquis odio
 habet, et quibus praesentibus contristatur: hinc qui
 recte vivit et veræ philosophiæ addictus est, novit
 primo quid vere sit malum, novit insuper quid

odiase oporteat, et de quibus lugere decet, contristatur. Idcirco queramus, quid homini vere malum sit. Multa porro cum sint ac diversa, quæ isto vocantur nomine; alia quidem cunctis communiter hominibus, alia vero quibusdam incommoda, gravis est animæ malitia et mentis morbus. Etenim asirorum defectus, temporum confusiones, locorum sterilitates, terræ divisiones, terræ motus ac pestis, egestas et morbus, injuria, carcer et verbera, et horum unumquodque potest in scipso quidem esse malum, homini vero minime malum est. Hæc namque quidem exterius vexant, nec ultra corpus et possessiones extenduntur: homo vero non est corpus, ut, hoc laborante, ipse ægrotet, neque a fortiori illis, quæ corpori necessaria suppeditant, ablati, in humanitate sua lædi poterit. Quin imo nec multitudinis iudicia hominem effingunt, ut sit deterior, si quis de ipso minus bene iudicat. Etenim si poneremus istud, oporteret et male agere quemdam et per se meliorem esse, pravum quidem esse simul ac bonum, miserum ac beatum, siquidem hæc alii, alii vero illa opinantur. Si autem homo vere sit voluntas et ratio, quod nihil aliud cum eo communicat, hoc quidem virtutem, illud vero malitiam hominis respicere potest; et in his infortunium et boni mores eodem redibunt; ægrotare et bene valere, in gemitibus vivere et in deliciis esse, quod in utramque partem inclinat. Quoniam autem error rationis est mendacium voluntatisque perversitas, querendum superest quonam indicio manifesto utriusque cognoscamus errorem. Ex multis autem ubique omnium rectissimum est Dei iudicium; bonum autem et verum est, quod illi placet, istud autem pravum ac falsum, quod ejusdem non obtinet suffragium; et illa quidem quæ utile censet homini discere vera sunt; quæ vero velle jubet, bona sunt; quæ autem his adversantur, errore et nequitia plena sunt. Inter divina porro oracula, quædam per homines in terram allata sunt, aliorum autem ipse Deus fuit nuntius, humanam iadatus naturam, et homo hominis lingua propria convenientia revelans. Quid autem utilius præceptis, aut dogmatibus verius est, de quibus Deus ipse legislator fuit et introductor, siquidem solus est veritas, unus

A ζητώμεν, τί τὸ ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπων κακόν. Πολλῶν τοίνυν καὶ παντοδαπῶν ὄντων, ἃ τοῦνομα δέχεται: τοῦτοι, καὶ τῶν μὲν ἀνθρώποις ἐν κοινῷ πᾶσι, τῶν δ' ἐνίοις ὄντων δυσχερῶν, οὐδὲν οἷον ἢ τῆς ψυχῆς: πονηρία καὶ τὸ τὴν γνώμην νοσεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ἀστρῶν φθοραὶ καὶ ὠρῶν ἀταξία καὶ χωρῶν ἀφορραὶ καὶ γῆς διαστάσεις καὶ σεισμοὶ καὶ λοιμοὶ, καὶ αἰθῆς πενία καὶ νόσος, καὶ ὑβρις καὶ δεσποτικῆριον καὶ πληγαί, καὶ τῶν τοιοῦτων ἕκαστον αὐτὸ μὲν ἐν εἰῆ κακόν, ἀνθρώπων δὲ κακὸν οὐδαμῶς. Ταῦτα μὲν γὰρ τοῖς ἔξω λυμáινεται, καὶ σώματος καὶ κτημάτων οὐδὲν παραιτέρω χωρεῖ· ὁ δὲ ἄνθρωπος οὕτε τὸ σῶμά ἐστιν, ἵνα νοσοῦντος αὐτοῦ νοσῆ, οὕτε πολλῷ μᾶλλον τῶν ἃ δεῖ τῷ σώματι χορηγούτων, ὧν ἀφηρημένων εἰς αὐτὴν βεβλάσθαι τὴν ἀνθρωπότητα δεήσει. Καὶ μὴν οὐδ' αἱ τῶν πολλῶν ψῆφοι τὴν ἀνθρώπων κλέπτουσιν, ὅπως ἢ χεῖρων, εἰ τις περὶ αὐτοῦ τὰ χεῖρα γινώσκει. Καὶ γὰρ εἰ τοῦτο θηρομενδεήσει καὶ κακῶς πράττειν, καὶ βέλτιον ἔχειν κατ' αὐτὸν, καὶ πονηρὸν μὲν εἶναι καὶ χρηστὸν, ἀβλίον δὲ καὶ μακάριον τὸν αὐτὸν, ἐστὶν ἐφ' ὧν τῶν μὲν ταῦτα, τῶν δ' ἐκείνα ψηφισομένων. Εἰ δ' ἐστὶν ὡς ἀληθῶς ἄνθρωπος ἡ γνώμη καὶ τὸ λογίζεσθαι, ὧν τῶν ἄλλων οὐδὲν αὐτῷ κοινωνεῖ, τοῦτο μὲν ἀρετὴν ἀνθρώπου, τοῦτο δὲ κακίαν δύναται φέρειν· καὶ τὸ δυστυχεῖν ἂν εἰῆ κατὰ ταῦτα καὶ τὸ πράττειν καλῶς, καὶ τὸ νοσεῖν καὶ τὸ ὑγιαίνειν, καὶ τὸ στένοντα ζῆν καὶ τὸ τρυφεῖν, τὰ μὲν παρατραπέωνται ἐκείνων, τὰ δ' ἐν οἷς ἴδαι μόνοντων. Ἐπεὶ δὲ παρατροπή μὲν λογισμοῦ τὸ ψεῦδος, τῆς δὲ γνώμης τὸ πονηρὸν, ζητεῖν ὑπόλοιπον, τίνοι τούτῳ σαφεῖ τακμηρίῳ ἑκατέρας εἰσόδμεθα τὴν παρατροπὴν; Πολλῶν δὲ γενομένων τὸ πάντων ἰκανώτατον ἢ χρεῖσι; αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀγαθῶν μὲν καὶ ἀληθῶς, ὅπερ ἐκεῖνον δοκεῖ, φαῦλον δὲ καὶ ψεῦδος ὃ μὴ τῶν ἐκείθεν ἔτυχε ψήφων· καὶ ἃ μὲν ἐκεῖνος μανθάνειν ἄριστοὶ τὸν ἄνθρωπον, ταῦτ' ἀληθῆ, ἃ δὲ βούλεσθαι κελεύει, ταῦτα χρηστά; τὰ δὲ τοῦτοις πολεμοῦντα γέμει μὲν ἀπάτης, γέμει δὲ πονηρίας. Τῶν δὲ θεῶν χρησμάτων εἰ μὲν ἀνθρώπων κομιζόμενοι εἰς τὴν γῆν ἦλθον, τῶν δὲ αὐτῶς ἦν ὁ Θεὸς ἄγγελος ἀνθρώπου φύσιν ἐνδύς καὶ ἄνθρωπος ἀνθρώπου φωνῆ συγγενεῖ τὰ δέοντα μηνύσας. Τί ἦν ἢ χρηστότερον τῶν παραγγελημάτων ἢ ἀληθέστερον τῶν δογμάτων, ἐφ' ὧν ὁ Θεὸς αὐτῶς μὲν νομοθέτης, αὐτῶς δὲ δημαγωγὸς ἦν, εἰ γε μόνος μὲν ἀλήθεια, μόνος δὲ ἐστὶν ἀγαθός; Εἰ τοίνυν χρὴ μαθεῖν, ἃ παρατροπὴ τῆς φύσεως ὄντα λυπεῖ τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον, τάναντι τούτων προσήκει λαθεῖν. Ἐκεῖνο γὰρ ἀληθῶς κακόν, ὃ πρὸς τὴν γνώμην ἐκείνην ἵσταται, πονηρὸν δὲ ὄν καὶ μισεῖν εἰκὸς ἐμέλησε τοῦ ἀγαθοῦ, μισοῦντας δὲ ἀπεύχεσθαι μὲν ἀπόντος, παρόντος δὲ ἀνιδεσθαι. Λυπηθεὶς δὲ αὐτοῦ παρὸν τὸ κακόν, ἢ σφίσις ἐστὶν οὐ τοῦ λόγου παρατραπέσιν, ἢ τοῖς ἄλλοις, οἷς αὐτοὶ ἐκ βελτίω συνεύχονται· συνεύχονται δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις τῷ τε πρὸς τὴν θεῖαν ἀμιλλᾶσθαι φιλοφροσύνην, τῷ τε τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐπιθυμεῖν ὀρεῖν ἑκασταχοῦ λάμπουσαν. Καὶ οὕτω μόνον ἀνιάρδον τοῖς ἐν Χριστῷ ζῶσιν ἡ ἀμαρτία, πρῶτον μὲν ὅτι το-

νηρὸν, αὐτοὶ δὲ τοὺς τρόπους χρηστοὶ δευτέρων
 ἔτι τοῖς τοῦ Θεοῦ μάχεται νόμοις, ᾧ τῆς γνώμης
 ἐπειγόνται κοινωνεῖν καὶ τρίτον ὅτι μάτην ἀνιδ-
 εῖσθαι κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ζῶντας ἥκιστα πρόπον·
 ἐνταῦθα μόνον οὐ μάτην ἐστὶν ἀνιδεῖσθαι τῆς λύπης
 εἰ πάντων λυσιτελέστατα καρπουμένους. Ἐπὶ μὲν
 γὰρ τῶν ἄλλων οὐδὲν ἔσται πλέον, εἰ τις ἀλγεῖ, καὶ
 πενία καὶ νόσος καὶ ὀνειδίον τῶν τοιοῦτων οὐδὲν μάλ-
 λον ἀποχωρήσει δακρύουσι· ψυχῆς δὲ πονηρῆς λύπη
 τὸ φάρμακον, ἢ καὶ μέλλουσαν προανελεῖ καὶ παρ-
 οὔσαν ἔπαυτος καὶ τολμηθεῖσας τὰς εὐθύναις δύνα-
 ται λύειν. Ἐπεὶ οὖν μοι δοκεῖ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐντε-
 θεῖναι τῇ φύσει, πρὸς οὐδὲν ἄλλο βοηθεῖν ἡμῖν δυ-
 ναμένη. Τὴν γὰρ ἀμαρτίαν οὐ προεῖκα, μισθοῦ δὲ
 τινος τολμῶντες τῆς ἡδονῆς καὶ τὸ τέρπον τοῦ κατὰ
 ψυχὴν εὖ ἔχοντος ἀλλαττόμενοι (οὐ γὰρ ἐφ' ἐαυτῆς
 αὐτὴν ἐλοιμεθ' ἂν ψυχῆς ὀλεθρον καὶ νοῦ πύρρωσιν),
 καὶ τοιαῦτα σαφῶς εἰδότες, ἐπειδὴν μεταγρόντες
 ἐφ' οἷς ἡμάρτομεν ἀνιωμαθῆ, τὴν ἐκεῖθεν ἀτιμά-
 ζοντες ἡδονὴν καὶ πάθει πάθει ἐκκρουόντες δῆλοι
 καθέσταμεν· τῷ βίπτειν ἄπερ ἐλάθομεν, λαμβάνον-
 τες ἄπερ ἐβρίψαμεν. Καὶ ἅμα τὸ ἀνιδεῖσθαι τίμημα
 γίνεται ἡμῖν ἐφ' οἷς ἐτολμήσαμεν, ᾧ καθηραμένοις
 οὐ πηλγῶν δεήσει δευτέρων· ᾧ καὶ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς
 τοῖς αὐτοῦ τιμωρεῖ νόμοις ἡδίκημένοις λύπης καὶ
 πόνων τῷ παρανομηκότι τιμήσας, οὐκ ἂν ταύτην
 εἰσπράττεσθαι νομίσας τὴν δίκην, εἰ μὴ τῶν ἐγκλη-
 μάτων ἀντικρυς ἦν καὶ λύειν εἶχεν εὐθύναις. Τοῦτω
 δὲ τῷ τρόπῳ καὶ αὐτὸς ὑστερον [κατὰ τῆς ἀμαρτίας
 ἐχρήσατο τὸν ἀνθρωπὸν εἰσελθὼν, καὶ δεῖσαν ἐκβα-
 λεῖν τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀμαρτίαν ἀλ-
 γήσας ἐξέβαλε. Καὶ μὴν οὐ τοῦτο δὲ μάταιον, εἰ τις
 ἐφ' ὄψωσιν ἀνιδεῖται τῶν εἰς σῶμα φερόντων, ἀλλὰ
 καὶ ζημία περιφανῆς τοῦτο γὰρ ἐστὶ, Θεοῦ τι τῶν
 ἄλλων ἐμπροσθεν ἀγαγεῖν! Ταύτης τῆς πονηρίας
 ἔσχατον μὲν ἢ τοῦ Ἰούδα μανία, μικρὸν ἀργύριον
 τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἀλλαξαμένου, ἀρχὴ δὲ καὶ
 σπέρμα τὸ πρὸς τὴν ἐκείνου μνήμην τοῦτο παθεῖν,
 καὶ τῆς ἐν αὐτῷ διατριβῆς ἐκκρουεσθῆναι τῷ φιλεῖν
 ἄλλο τι τῶν πάντων. Τοῦτου γὰρ, ἐπιτεδωκότος τοῦ
 πάθους, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λήθης τὴν χῶραν τῆς
 ψυχῆς κατασχούσης, ἢ περὶ αὐτὸν ἀγάπη μαραινέ-
 ται, ἐπεὶ καὶ τοῦναντίον τῇ συνεχεῖ μνήμῃ φέρεται,
 τοῦ δὲ φίλτερου σθεσθέντος ἢ περὶ τὰς ἐντολάς αὐ-
 τοῦ βίβημι καὶ τὸ παρανομεῖν εὐθὺς ἀπαντᾷ, « Κα-
 θάπερ ὁ ἀγαπῶν με, φησὶ, τὰς ἐντολάς μου τηρή-
 σει, » τοῖς δὲ τοῦ Θεοῦ νόμοις πατοῦσι καὶ τὰ
 τοιαῦτα τολμηταί; καὶ τὸν τῆς πίστεως προδοῦναι
 λόγον, ἂν τι δέη κερδαίνειν, οὐδὲν ἀπάδον. « Τῆς γὰρ
 συνειδήσεως τινες ἀστοχήσαντες περὶ τὴν πίστιν
 ἐναυάγησαν, » ὁ μακάριος ἐφη Παῦλος· « Νεκρὰ
 γὰρ ἐστί, φησὶν, ἡ πίστις, » οὐς τῶν καταλλήλων
 ὀκτὶ ἐμέλησεν ἔργων, ὅθεν εἰ διαφθείρωτο βιβλῶς,
 καὶ οὐδὲν. Τριῶν γὰρ ὄντων, ἃ τῷ Θεῷ παρ' ἡμῖν
 φυλάττει τὸ σέβας, τοῦ φόβου τῶν κειμένων τοῖς ἀσε-
 βέσι κακῶν, τῆς ἀγαθῆς τῶν εὐσεβοῦντων ἐλπίδος,
 τοῦ περὶ αὐτὸν Θεοῦ καὶ τὸ καλὸν ἔρωτος, ἐνεργῶν
 οὐδὲν ταῖς τῶν παρανομεῖν ἐγνωκότων καταλείπεται
 ψυχῆς· ἀλλὰ καθάπερ οἷς ὁ βίος τοῖς τοῦ Θεοῦ τὰτ-

bus bonis vivunt, secundo, quia Dei legibus adver-
 satur, cujus voluntati participare coguntur; tertio,
 quoniam eos contristari qui secundum rectam ra-
 tionem vivunt, minime convenit; hic autem solum
 non est in vanum contristari, ubi de luctu utilis-
 simos fructus colligunt. Super cæteris enim nihil
 amplius erit, si quis doleat, et paupertas et morbus
 et similia non magis recedent a lacrymantibus:
 animæ vero nequitia luctus est medicina, siqui-
 dem futuram præcidit, præsentem terminat, et ad-
 missæ pœnas luere potest. Propter quod mihi vi-
 detur a principio inditus esse naturæ, ea lege, ut
 nobis ad nihil aliud proficuus sit. Peccatum enim
 non gratuito, sed propter quamdam voluptatis
 mercedem committentes, et gaudium illius qui bene
 habet anima commutantes (non enim illam ani-
 mæ perniciem et mentis incendium ob ipsam
 eligeremus), et hæc probe scientes, postquam
 pœnitentes super his quæ commisimus affligi-
 mur, voluptatem quæ inde venit despicientes,
 passione passionem palam eliminamus: abjiciendo
 ea quæ sumpseramus, resumimus quæ rejccera-
 mus. Et simul pœnitentia peccatorum nostrorum
 fit expiatio, qua purificatis non aliis opus est
 pœnis. Hac etiam Deus ab initio læsas vindicat
 leges, luctu laboribusque puniendo; non autem
 hanc exigi pœnam statuisset, nisi criminibus es-
 set oppositus, et rationes solvere posset. Verum
 hoc modo contra peccatum ipse, homo factus, usus
 est, et cum ab hominum natura peccatum esset
 expellendum, passus expulsi. At hoc certe non est
 inane, si quis pro quocunque lugeat ad corpus at-
 tinente, sed et damnum ingens: hoc enim est præ
 Deo aliquid aliud ducere! Hujus quidem nequitia
 gradus ultimus est Judæ dementia, cum Deum et
 Salvatorem paucis nummis venderet: initium autem
 et semen est in illius memoriam hoc pati, atque ex ip-
 sius consortio ob alius rei amorem repelli. Ubi
 enim hæc nequitia crevit, oblivioque Dei locum
 animæ occupavit, erga ipsum charitas languescit,
 siquidem contrarium memoriæ se ingerit; ubi vero
 charitas exstincta est, brevi circa mandata ipsius
 negligentia et transgressio irrepunt. « Quemadmo-
 dum qui diligit me, inquit, præcepta mea serva-
 bit, » illis autem qui Dei leges conculcant audent-
 que talia, ut fidei verbum prodant, a nullo crimi-
 ne utili abhorrent. « Quidam enim a conscientia
 aberrantes, ait beatus Paulus, circa fidem nau-
 fragaverunt; » « Mortua namque fides est, » inquit,
 illorum quibus de operibus non est cura; unde si
 facile dissipetur, non est mirum. Cum enim tria
 sint quæ nostram erga Deum venerationem serv-
 vant, timor malorum Deum imminuentium, bona
 priorum spes, Dei et virtutis amor: animis eorum
 qui transgredi leges solent nihil efficax relinquitur.
 Sed quemadmodum illis, quorum vita Dei legibus
 ordinatur, erga ipsum augetur reverentia, ita de-
 spectores Scripturarum brevi deserit, et ii qui præ-
 grediuntur juxta pulchram hanc passionem nihil

habent commune; eo ipso autem quod e medio tollitur, cunctis quæ prohibere possent nequitiam ablati, et ratione quæ bonum inducit post multas refrenationes tacent, quod in mala extrema labuntur facile intelligitur.

ἀνηρημένων, καὶ τοῦ ἐπιγεῖν εἰσφέροντο; λογισμοῦ τῷ χωρεῖν αὐτοὺς τῶν κακῶν, οὐδὲν χαλεπόν.

Propterea sollicitudinem viri-probi retinent, et adversus radicem malorum ab initio resistunt, sicut liquet Deo eor custodiunt, tanquam aliud quoddam adytum memoriam ipsi seligentes. Sciunt enim sacrærum ædium plerasque ne tangere quidem licitum, ac supellectili velisque consecratis ad aliud quid uti fas non esse, aui nã vero Deo sanctificatæ nullum par esse sacrarium, unde oporteat multo magis adytum esse impenetrabile vendentibus atque ementibus, necnon mensis et cathedris vendentium columbas ac similibus immunem esse. Si enim orationis domum sic esse oportet, quid putandum est de ipso orante, propter quem locum istum turba vacuum esse coavenit? Et vero non pro tempore continuo. nomen erat efficax, nec semper erat orationis domus, aliquando precantibus vacua: ut Christiani autem Dei consociationi inhærent per omne tempus indesinenter precantes, Pauli lex jubet. Hoc autem quoque consideremus: aliis enim Salvator per verba criminibus abducens, hic utitur et lingua et ira, et manu, et flagello, ut meminerimus quanta res sollicitudine sit digna. Hæc enim non tam erant istud templum, quod prævidelat eversum, honorare volentis, quam ostendentis in quo teneat pretio unumquemque fidelium, apud quos manere promiserat, curis et anxietatibus esse liberum; et simul quam acris sit passio, quantumque sit opus animo spirituque constante ac ratione prudenti, et præsertim ipsa manu Salvatoris, quem qui non intus receperunt, animi agitationem ejicere nequeant. Idcirco sacrilegium morte puniendum lex statuerat, et Sanctis sanctorum velum necessarium fuit. Oza mortuus est, quod arcæ vacillanti profanam intulerat manum, et Ozias lepram e sacris lucrum accepit, quæ, sicut alia multa, baptizata animæ, tanquam vero Dei sacrario, purum asyllum esse decernunt. Ideo viventibus in Christo puram a sollicitudine habere animam in magno videtur esse pretio; et si quid eorum quæ videntur esse utilia voluntatem penetrat, non pervertit sensum, quemadmodum Petro, cum vocantem Salvatorem audivit, de rebus in manu habitis nulla cura fuit. Etenim et ipsi quadam vocatione perpetua vocantur per insculptam a mysteriis in anima gratiam, quæ, sicut ait Paulus, « est Spiritus Filii Dei clauans in corde ipsorum: Abba, Pater. » Et ita semper omnia despiciunt, ut semper Christum sequi possint; quoniam non est æquum, inquit, eos « verbum Dei derelinquere et ministrare mensis, » primo quidem quod nihil ipsis præ Deo est; deinde quoniam et cætera omnia ab ipso honorum omnium summo dispensatore re-

A τεται νόμοις, ἢ περὶ αὐτὸν αἰδῶς ἀβξεται, τὸν ἴσον τρόπον τοῦς τῶν λογίων ὑπερόπτας κατὰ μικρὸν ἐπιλείπει, καὶ προτοῦσι πρὸς τὸ καλὸν τοῦτο πάθος οὐδὲν κοινόν, τῷ δὲ ταύτην ἐκ μέσου γενέσθαι, πάντων τῶν ἐπισχεῖν ἀν δυνηθέντων τὴν πονηρίαν τῷ πολλακίς ἐπιστομισθῆναι σεσηγηκότος, ἐπ' ἔσχατα

Διὰ ταῦτα τὴν μέριμναν οἱ σπουδαῖοι φυλάττονται, καὶ πρὸς τὴν βίαν ἐξ ἀρχῆς ἴστανται τῶν κακῶν καὶ τὴν καρδίαν τῷ Θεῷ μόνω τηροῦσι, καθάπερ ἄλλο τι τέμενος τὴν μνήμην ἐξελόντες αὐτῷ. Καὶ γὰρ ἴσασι, τῶν μὲν ἱερῶν οἴκων τοῖς πολλοῖς οὐδὲ φάσειν ἐξεῖναι, καὶ σκευῶν καὶ πέπλων τοῖς οὐτως ἀφωρισμένοις πρὸς ἄλλο τι χρῆσθαι τῶν ὑμετέρων εἶναι, ψυχῆς δὲ Θεῷ καθιερωθείσης οὐδὲν ἴσον εἶναι τῶν ἱερῶν, ὅθεν καὶ χρῆναι παντὸς μᾶλλον ἐδουτοῦ εἶναι τοῖς πωλοῦσι καὶ ἀγοράζουσι, καὶ τραπέζων καὶ κολυβιστῶν καὶ τοιοῦτων ἀπηλλάχθαι πραγμάτων. Εἰ γὰρ τὸν τῆς προσευχῆς οἶκον οὕτω; ἔχειν ἔχρη, ὅπω; δεῖ νομίζειν αὐτὸν τὸν ἐσθόμενον, ὑπερ οὐ καὶ τὸ χωρίον ἐκεῖνο καθαρεύειν εἶδει θορύβων; Καίτοι τῷ μὲν ἐκάστοτε τοῦνομα οὐκ ἦν ἐνεργόν, οὐδ' ἦν αἰ προσευχῆς οἶκος, τῶν εὐχομένων ἐνίστε κανὸς ὧν Ἐκριστιανούς δὲ τῆ τοῦ Θεοῦ συνουσία προσκαίσθαι τὸν αἰ χρόνον ἀδιαλείπτως προσευχομένους, ὁ τοῦ Παύλου κελεύει νόμος. Κάκεινο δὲ συνορῶμεν τῶν γὰρ ἄλλων ὁ Σωτὴρ ἀμαρτημάτων λόγοις ἀπάγων ἐνταῦθα καὶ γλώσση κέχρηται καὶ ὄργῃ καὶ χειρὶ καὶ μαστίγῃ, λογιζέσθαι παρέχων, ὅσης ἀξιοὶ τὸ πρᾶγμα σπουδῆς. Ταῦτα γὰρ οὐ τὸν νεῶν τοσοῦτον ἐκεῖνον βουλομένου σεμνύνειν, ἐν κατασκαπτόμενον περιεῖδεν, ὅσον τῶν πιστῶν ἕκαστον, παρ' οἷς ἐπηγγεῖλιτο μένειν, μερίμνης ἀπηλλάχθαι καὶ φροντῖδων ὅσου τιμᾶται, δεικνύντος ἦν, καὶ ἅμα ὡς ἱταμὸν τὸ πάθος, καὶ χρεῖα θυμοῦ καὶ ψυχῆς ἐστῶσης καὶ νήφοντος λογισμοῦ, καὶ πρὸ γε τούτων αὐτῆς τῆς ἐκείνου τοῦ Σωτῆρος, ἐν ἔνδον μὴ λαβόντας τὸν θόρυβον ἀμήχανον ἐκβαλεῖν. Διὰ ταῦτα τὸ ἱερόσυλον θανάτῳ ζημιουῖσθαι νόμος ἐκεῖτο, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων Ἄγιοις παραπετάσματος ἐδέησε. Ὅζα ἀπέθνησκε τῆ κιδωτῷ περιτραπίσθη χεῖρα βέβηλον ὑποσχών, καὶ Ὅζας λέπραν τῶν ἱερῶν ἀπάνωτο, καὶ πολλὰ δὴ τοιαῦτα τῆ βεβαπτισμένη ψυχῇ τὸ καθαρώς ἄσυλον τῷ ἀληθινῷ Θεῷ τεμένει νομοθετεῖ. Διὰ ταῦτα τοῖς ἐν Χριστῷ ζῶσιν εἰλικρινῆ μερίμνης τὴν ψυχὴν ἔχειν πολλοῦ τινοσ εἶναι δοκεῖ κᾶν τι τὴν γνώμην εἰσέλθῃ τῶν εἶναι προδργου δοκούντων, οὐκ ἐπιστρέφει τὸν λογισμὸν, καθάπερ τῷ Πέτρῳ τῶν ἐν χερσὶν οὐδὲν ἐμέλλησεν, ἐπεὶ καλοῦντος τοῦ Σωτῆρος ἤκουσε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ καλοῦνται κλησίν τινα συνεχῆ καὶ διηνεκῆ διὰ τῆς ἐσημανωθείσης ἀπὸ τῶν μυστηρίων τῆ ψυχῇ χάριτος, ἥτις ἐστὶ, Παῦλος εἶπε, « τὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν κρᾶζον. Ἄδθα ὁ Πατήρ. » Καὶ οὕτως ἐκάστοτε πάντων ὑπερορῶσιν, ἐν' ἐκάστοτε τῷ Χριστῷ δυνηθῶσιν ἀκολουθεῖν, ὅτι οὐ καλὸν ἐστὶ, φησὶν, « ἀφέντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις, » πρῶτων μὲν ὅτι μὴδὲν αὐτοῖς πρὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπειθ' ὅτι καὶ πάντα παρ'

αὐτῶν ἄλλα προδοκῶσιν ἐθήσεις, τῶν ἀγαθῶν. ἄντι πάντων ταμίᾳ. Καὶ γὰρ αἰτοῦσι πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ψευδοῦς ἐπαγγελία, πάντα ἄλλα ἀκολουθήσειν. Ὑπὲρ τούτων μερίμνης τοὺς αὐτῶν προσκειμένους ὁ Σωτὴρ ἀπάγων ἀπίστης πῶλον τοῦ νόμου τούτου ποιεῖται λόγον, ἵνα τε μὴ τῶν μερίζωνων ἀποστερῶνται, καὶ ὅτι ράτην κόπτονται φροντίζοντες, ὧν πρὸ αὐτῶν ἐκείνῳ μελήσει. Εἰ δὲ τὸ μεριμνῆν ὑπὲρ τούτων ζημία, τὸ ἀνιδεῖσθαι ποῦ θησομεν, ὃ μὴ μόνον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ τῆς μνήμης τὴν ψυχὴν ἀφαιρῆσαι, ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἐσκοτῶσθαι καὶ τυφλὸν εἶναι τὸν λογισμὸν, ὡς καὶ πρὸς δλισθὸν παντοδαπὸν ἐντεῦθεν εὐχερῶς ἔχειν; Νοῦς γὰρ ἐπειδὴν ἀθυμία κάτοχος ἢ, τῷ σεσεῖσθαι τοῖς ἐκείθεν ἰλίγγιοις καὶ καταπεσεῖν, τὰ φαυλότατα πάντων ἐαυτῷ χρῆται, τὴν μὲν ἐνέργειαν τὴν ἐαυτοῦ καὶ τὴν ἀξίαν ἐτοιμῶς ἄγαν προέμενος καὶ ὃ πέφυκε, καθάπερ οἱ μακρῶν κάρῳ κατασχεθέντες τὰ ἐν χερσὶ, πάθει δὲ βραδίως εἰκων ἀνδραπόδων δίκην, οἷς ἐπιτάττει δίκαιος ἦν· καὶ οὕτως οὐδὲν κωλύει, τὴν ψυχὴν ἀποθάνειν, μυρία; λαβοῦσαν πληγὰς, τῶν μὲν ἀφ' ὕψους αὐτῆς πολεμούντων πολλῶν ὄντων. ἢ Δαβὶδ εἶπε, τοῦ δ' ἐπικουρῆσαι οὐ δυναμένου. Διὰ τοῦτο Παῦλος, « Ἡ λύπη, φησὶ, τοῦ κίσμου θάνατον κατεργάζεται· » πρὸς δὲ ταῦτα βλέποντες οἱ περιεῖναι καὶ ζῆν αὐτοῖς βούλονται τὴν ψυχὴν, οὐ λύπην φεύγουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ μερίμνη; ἀπέχονται; πόρρωθεν ἐκτρέπόμενοι τὸ κακόν. Εἰ δὲ πολλοὶ τῶν σπουδαίων, πόλεων καὶ συνοικίων ἐπιμελουμένων, καὶ πραγμάτων ἴψεσθαι φρονεῖν, ἀλλὰ μερίμναι οὐδὲν μᾶλλον προσέσχον, εὐδ' ἐξέστησεν αὐτῶν τοῦ καθεστηκότος τὸν λογισμὸν. Μεριμνῶμεν γὰρ, ἐπειδὴν, περὶ ὧν ζητοῦμεν καὶ ὧν ὅπως ἐστὶ τυχεῖν σκοποῦμεν, πρὸς ταῦτα πῶθον τιὰ κεκτημένοις ἔπειτα τυχεῖν, εἰ γένοιτ' ἂν ἡμῖν ὧν ἐπιθυμοῦμεν, ἀθῆλον ἦ. Ταῦτα γὰρ τὴν μερίμναν συνιστάναι καὶ κατατείνειν δύναται τὴν ψυχὴν, τό τε περὶ τὸ ζητοῦμενον φίλτρον τό τε περὶ τοῦ τέλους τῆς περὶ αὐτοῦ σπουδῆς μὴδὲν εἰδέναι σαφῶς· ἂν τε γὰρ ἢ περὶ ὧν φιλοῦμεν οὐδὲν εἰδῶμεν, ἢ περὶ ὧν φιλοῦμεν τὰ κατ' εὐχὴν εἰδῶμεν, οὐδὲν ἡμῖν δυσχερὲς; οὐδὲ μερίμνα, ἂν τε ζητοῦντες ὃ φιλοῦμεν, ὡς οὐ ληψόμεθα, σαφῶς εἰδῶμεν τοῦ μεριμνῆν οὐδεὶ; καταλείπεται τόπος. Οὐδεμία γὰρ ἐνταῦθα φροντίς οὐδὲ φόβος, ἐν οἷς ὁ τῆς μερίμνης ἐστῆκεν ὄρος, ἀλλ' ἀτεχνῶς ὡς ἦδη τοῦ κακοῦ παρόντος; λύπη τὸ πάθος· τῶν δὲ μεριμνῶν ποιούντων τῶν ἐν Χριστῷ ζώντων οὐδετέρου ταῖς ψυχαῖς ἐνοχλοῦντο; ἀνάγκη τῶν ἀπὸ τῆς μερίμνης αὐτοῦς ἀπηλλάχθαι κακῶν. Οὕτε γὰρ οὐδενὶ προστετήχασι τῶν παρόντων, καὶ εἰ τι πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐργάζονται χρεῖαν, τὸ τέλος ἐκάστοτε τῆς σπουδῆς ἴσασι τρόπον δὴ τινα· τὸ γὰρ τῷ Θεῷ δοκοῦν τοῖς πόντοις εὐχονται πέρας, καὶ ὡς ἀπατήσει τὰ παρὰ τῶν εὐχῶν αὐτίκα, μάλα σαφῶς γινώσκουσι. Μεριμνῶμεν γὰρ ἂν ἢ τῶν πενήτων οἱ τρωφῆς ἐπιθυμοῦντες μερίζοντες τῶν ὄντων τὴν πρὸς τὸν βίον ζητοῦσι παρασκευὴν, ἢ τῶν πλουτούντων οἱ; πρὸ τῶν χρημάτων οὐδὲν, οἱ μενόντων τε παρ' αὐτοῖς τρέμουσι, μὴ φυγόντα λάθωσι καὶ ἀναλουμένων ἀλογούσι, κλν

cepturos se exspectant. Nam quærentibus primum regnum Dei, vera est promissio cætera cuncta consequenter datum iri. Super his omni sollicitudine adherentes sibi Salvator exuens, multum huiusce legis facit locum, ne melioribus priventur, et quia frustra fatigantur solliciti de quibus ante ipsos illi cura est. Si vero de istis sollicitudinem habere damnosum est, ubi tristitiam ponemus, quod non solum est a Dei recordatione mentem alienari, sed omnino obscurari, cæcamque rationem habere, ita ut ad quamlibet ruinam exinde facilis sit descensus? Mens enim postquam animi dejectione laborat, si exinde vertigine vexetur atque decidat, miserrime se habet, vim suam et dignitatem et quidquid sibi innatum est, sicuti qui profundo captantur somno quæ in manibus tenent, prompte projiciens, facile vero cedens, servorum more, passionibus, quibus imperare æquum erat; et sic nihil prohibet, quominus anima, mille plagis acceptis, pereat, cum multi quidem sint, ut ait David, qui ex alto pugnam adversus eam, nullus vero sit qui auxilium ferre possit. Ideo Paulus, « Sæculi tristitia, inquit, mortem operatur. » Ad quæ prospicientes qui superesse vivereque sibi volunt animam, non solum tristitiam fugiunt, sed etiam procul avertentes malum a sollicitudine sibi præcavent. Si vero multis proborum, urbium societatumque curam habentibus, ad negotia manum admovere necesse fuerit, curis tamen non magis indulserunt, nec ipsis hoc causa fuit ut ab assueta ratione recederent. Solliciti namque sumus, cum circa ea quæ quærimus et modum obtinendi speculamur, quodam obtinendi desiderio postea adjecto, an nobis evenire possint quæ quærimus, incertum est. Hoc enim excitare sollicitudinem ac animam dilatare potest; quod circa quæsitum desiderium et finem de illo inquisitionis nihil manifeste noscatur: sive enim circa res amatas nihil videamus, aut amatas res iuxta vota succedere videamus, nihil nobis est onerosum, nec sollicitudo, sive quærentes quod amamus, nos non obtenturos manifeste sciamus, sollicitudini jam nullus relinquitur locus. Hic enim nulla cura nullusque timor, ubi stetit sollicitudinis terminus, sed simpliciter, quasi jam adesset malum, tristitia adest. Porro cum ex illis quæ sollicitudinem generant neutrum animis in Christo viventium turbam creat, necesse est ut a malorum sollicitudine liberentur. Nulli enim præsentium fortiter adherent, imo si quid ad corporis necessitatem operentur, studii finem semper aliquo saltem modo cognoscunt: quodenim Deo beneplacitum est, laboribus exoptant esse finem, et ea quæ sunt in votis deceptioni esse subjecta, probe norunt. Solliciti quippe forent circa pauperes, qui deliciis dediti majorem ad victum substantiam quærent, aut circa divites quibus nihil est majus divitiis, qui, his manentibus apud ipsos, tremunt, ne fugitivæ labantur, et consumptis, dolent, etiamsi ad ea quæ maxime necessaria sunt corpori, insumptæ sint, et præsertim

quia illarum adeo sunt amatores ut malint, exinde A nullum percipientes commodum, semper intus retinere, quam projicere thesauros ad acquirenda necessaria, deinde quod timent, ne ipsis in vanum sit expensum, de laborum sine minime confisi, siquidem e manu Dei spem pendere, stante firmaque re, non curant, sed in his quæ agunt, sibi metipsis suisque cogitationibus omnino fidunt; quæ, inquit Salomon, timidæ sunt et incertæ. Illis autem qui omnes oderunt delicias, omnia visibilia despiciunt, omnium quæ pro sibi metipsis vel aliis faciunt, lucerna mandatorum Dei, velut duce, utuntur, omnia postponunt spei, quam in ipso habent, quod utilia ipsis occurrant, quæ sollicitudinis necessitas? Ad quid anxii essent pro rebus quas jam bene compositas noscunt? Non enim finem suis studiis consequentem absolute quæerunt, sed illud quod possit utile esse, nec expectantes solliciti sunt, bene scientes se ad vota perventuros; quodque occurrit amant ut omnium utilissimum, hoc ipsum quod rogaverant esse credentes. Et omnino sicut viatoribus, postquam ductorem ipsis rectam vitam monstrantem invenerunt, nec errent nullus esse potest timor, nec ipsis est de deversorio ulla cura; ad eundem modum et ei qui omnia potest de ipso curas committentes, et eum solum vitæ victusque præsidem assumentes, a sollicitudine liberam ipsi habent animam; ut solius vere boni ratione habita, quæ Domini sunt curent, et timeant et e Domini sententia patientur. Hic C enim non sibi metipsis tantum, sed etiam aliis utiles constituti sunt; et in hoc aliquis mirari poterit Dei bonitatem, quod si nemo, alio medicinam sorbente, morbum vitare queat, a rationibus reddendis ille, patientibus aliis, solvi possit.

τοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις λυσιτελεῖς καθεστᾶσιν τοῖς, εἰ νόσον μὲν οὐδεὶς ἂν φύγοι τὸ φάρμακον ἄλλου

Quod quidem contristat in Christo vivere volentes, ex dictis manifestum est: quomodo vero et quibus adhibitis rationibus, nunc dicere restat. Non omnes propter eadem de peccato dolent, sed quosdam ad lacrymas inducit vanitas, quoniam se maximis donis dignos judicantes, præter spem agunt, et ipsis est deploranda præmiorum jactura; plerisque vero rationis reddendæ metus subest; D non unum autem optimis amor erga legislatorem miseram facit legum transgressionem. Quemadmodum enim inter rectos optimam habent ordinis partem illi quos nec malorum timor, nec spes præmiorum, sed solus Dei amor virtutem cum sudore exercere hortatur, sic inter peccatores propter peccata vexatos illi, quibus luctus Dei amorem exacuit, omnium sunt optimi. Isti namque sibi metipsis dolorem generant et ultro dolori indulgent, et quia semetipsos amant, lacrymantur: hos autem qui movet ipse Deus est: unde quia motori necessario motus accommodatur, tanto luctus ille præstat alio, quanto moventes majus intercedit lædium, sicut etiam telo cursus optimus et ad

εἰς ἃ δεῖ μάλιστα τῷ σώματι διαπανῶσι, καὶ μάλιστα μὲν ὡς ἂν ἀντῶν ἀτόπως ἐρῶντες, ὥστε βούλονται ἂν μᾶλλον μὴδὲν ἐκείθεν ὠφελουμένους τὸν δεῖ χρόνον ἔνδον κατέχειν, ἢ προλεμένους ἃ δεῖ κερδαίνειν τῶν θησαυρῶν. Ἐπειθ' ὅτι περὶ τῆς δαπάνης δεδοίκασι, μὴ μάτην αὐτοῖς ἦ, περὶ τοῦ τῶν πόνων τέλους ἥμισθα θαρβέειν δυναμένοις, ἐπεὶ μὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς τὰς ἐλπίδας ἐξῆψαν, ἐστῆτος καὶ βεβαίου πράγματος, ἀλλ' ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἑαυτῶν λογισμοῖς, ἐν οἷς πράττουσι, τὸ πᾶν ἐπιτρέπουσιν· οἱ εἰ δειλοὶ τε εἰσι καὶ ἐπισφαλεῖς, ὅφρησι Σολομών· ἐκείνοις δὲ πᾶσαν μὲν τρυφήν μισοῦσι, πάντων δὲ τῶν ὀρωμένων ὑπερωρῶσι, πάντων δὲ ὡν ἑαυτοῖς; ἢ περὶ τῶν ἄλλων ποιοῦσι, τῷ λύχνῳ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων ἡγεμόνι χρωμένοις, μετὰ δὲ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος πάντα ποιοῦσι, ὡς τὸ συνοίσον αὐτοῖς ἀπαντήσεται, τίς ἀνάγκη μερίμνης; ἀνθ' ὅτου δὲ ἀγρῶν πνήσουσι, περὶ ὧν ὡς ἡδη καταρωμένων γινώσκουσιν; Οὐ γὰρ τὸ ταῖς σπουδαῖς ἀκλόουθον τέλος ἐκ παντὸς τρόπου ζητοῦντες, ἀλλ' ὅπερ ἂν συνενέγκοι, οὔτε μέλλοντες μεριμνῶσι, μάλα σαφῶς εἰδότες ὅτι τεύζονται τῶν εὐχῶν, καὶ στέργουσιν ἀπαντήσεται τὸ πάντων λυσιτελέστατον καὶ ὅπερ ἠῆξαντο, τοῦτ' αὐτὸ πιστεύοντες εἶναι. Καὶ ὅλως καθάπερ ἔδοικέ μοι, ἐπειδὴν ἀγῶγῳ τύχῳσιν, ἡγεῖσθαι κλιῶς αὐτοῖς; οἱ δὲ βαδίζουσιν ἐπισταμένους, κλάνης οὐδεὶς ἂν γένοιτο φόβος, οὐδ' ἔστι περὶ τοῦ καταλύματος αὐτοῖς φρονεῖς οὐδεμία, τὸν ἴσον τρόπον καὶ αὐτοὶ τῷ πάντα δὲ δυναμένῳ τῶν περὶ αὐτοῦ φρονεῖδων ἐκστάντες καὶ τούτον βίου καὶ τῆς περὶ τούτου σπουδῆς προστησάμενοι μόνον, μερίμνης αὐτοὶ καθάραν ἔχουσι τὴν ψυχὴν· ἵνα τοῦ ὡς ἀληθῶς ἀγαθοῦ μόνου ποιούμενοι λόγον τὰ Κυρίου μεριμνῶσιν, ὡσθ' ὑπὲρ μόνων τῶν ἐκείνῳ δοκούστων, ἂν τι δέη, φοβηθῆναι καὶ ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον παθεῖν. Ἐνταῦθα γὰρ οὐχ ἑαυ-

δ καὶ θαυμάσαι τις ἂν τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότη- πίνοντες, εὐθύνης δὲ λύσει' ἂν ἀλογούτων ἐτέρων. Ὁ μὲν οὖν ἀνιᾶ τοὺς ἐν Χριστῷ ζῆν βουλομένους· φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων πῶς δὲ καὶ τίσι χρωμένοις τοῖς λογισμοῖς, προσθεῖναι λοιπόν. Οὐ μὲν τῶν αὐτῶν ἕνεκα πάντες περὶ τῆς ἀμαρτίας ἀλογοῦσιν, ἀλλὰ τοὺς μὲν δακρύουσιν ἀλαζονεία τὸ πείθον, ὅτι τῶν μεγίστων σφᾶς αὐτοῖς ἀξιοῦντες παρὰ τὰς ἐλπίδας πράττουσι, τοῖς δὲ ἀνιαρόν ἢ τῶν ἀθλῶν οἶμαι ζημία· τοῖς πλείοσι δὲ ὁ τῆς εὐθύνης φόβος, τοῖς δὲ γε πάντων ἀρίστοις ὁ περὶ τὴν νομοθέτην ἔρωσ ἀφόρητον ἐργάζεται τὸ παρανομεῖν. Καθάπερ γὰρ τῶν κατορθούων τὴν ἀρίστην ἔχουσι τάξιν, οἷς οὔτε φόβος κακῶν, οὔτε μισθῶν ἐλπίδες, ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ μόνον ἔρωσ τοὺς περὶ ἀρετῆς ἐργάσατο πόνους, οὕτω τῶν ἀμαρτανόντων καὶ διὰ τοῦτο κοπτομένων, οἷς τὸ πένθος τὸ περὶ τὸν Θεὸν ἐξέκλυσε φίλτρον, οἱ βέλτεστοι τῶν ἄλλων εἰσίν. Ἐκείνοι μὲν γὰρ ἑαυτοῖς τὸ πάθος ἐργάζονται, καὶ παρ' ἑαυτῶν ἐπὶ τὸ πένθειν ἔρχονται, καὶ ὅτι σφᾶς αὐτοῖς φιλοῦσι δακρύουσι, τούτους δὲ ὁ κινῶν αὐτὸς; ἔστι ὁ Θεός· ὅθεν ἐπεὶ τῷ κινῶντι τὴν φορὰν ἀνάγκη συμβαίνειν, τοσοῦτ' τῆς λύπης ἐκείνη ταύτης βελτίων, ὅση τῶν κινούντων τὸ μέσον, καθάπερ καὶ

βέλει δρόμος ἀριστος καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν ἀτέχνως ἄπο χειρῶν μάλιστα τοξοῦν ἐπιστατέμων. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐφ' οἷς δεῖ μόνον ἀντιδρᾶν καὶ ἕπας, ἀλλὰ καὶ ὄσον, εἰδέναι χρῆ (καὶ γὰρ ἔστι μὲν ἕλαττον ἢ τοῖς ἡμαρτημένοις ἔστι προσῆκον ἀλγεῖν, ἔστι δὲ τῷ πᾶθει μᾶλλον τοῦ δέοντος συγχωρεῖν), οἱ μετὰ τούτων πενθοῦντες τῶν λογισμῶν τὸ μέτρον τῶν δακρύων εἰσονται. Καθάπερ γὰρ ἐν πληγῇ σώματος, ἕως μὲν ἔτι νοσεῖ τὸ μέλος, τῆς ἐκτριβείσης σαρκὸς ἀντισημαίνει δύναιτ' ἂν ἢ τὸ παράπαν οὐδὲν, ἢ τοῦ φυσικοῦ καὶ τεταγμένου μείζω τὸν ὄγκον ἐπειδὴν δὲ ἢ φύσις ἑαυτῆς γένηται καὶ νόσου καθαρὰ, χωρεῖ πρὸς τὴν συμμετρίαν εὐθύς, εἶτα δὲ καὶ τῶν ἐκληφθέντων οὐδὲν πλῆον ἀναδοῦσα παύεται τὸν ἴσον τρόπον κατὰ τῶν τῆς ψυχῆς ἀβρώστημάτων ἂν ἔχοι. Τῆς γὰρ ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημαῖσι λύπης καὶ κακοπαθείας καὶ δακρύων καὶ τῶν τοιούτων ἀπάντων ἕκαστον ζητούντων, τὴν ἡμαρτίαν ἐξελείν, ἀποκαταστήσαι δὲ τῶν τῆς ψυχῆς καλῶν ὄσον ἀπενήνεκται, ἢ τῶν θείων ἐρώτων προϊούσα λύπη μόνη τῶν ἄλλων ὕγιης οὔσα, μόνη μὲν σὺν λόγῳ χωρεῖ, μόνη δὲ τῶν ἄλλων τὸ μέτρον ἐπίσταται. Εἰ γὰρ προσέκοψαν, ἀλλ' οὐκ ἕτεραν ἤλθον οὐδ' ἡμειψαν τὴν ὁρμὴν, οὐδ' ἠγνόησαν τοῦς ὁλοῦς καὶ ὅποι χρῆ καταλύειν, εἰ τὸ τοῦ Θεοῦ φίλτρον ἐνέμεινε. Τοῦτο γὰρ ἔστι πρὸς τὸν Θεὸν ὀρθῶς βαδίζειν τὸ σὺν ἀγάπῃ βαδίζειν· ἢ τῶν ἀμώμων ἔστιν ὁδὸς, ὁ Μελεψόδης εἶπεν, οἱ εἰ ἐν ὄλῃ γὰρ, φησὶ, καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτὸν, ἢ τὴν ἐπιτεταγμένην ἐπιθυμίαν διὰ τοῦτου δηλῶν. Οὗτοι γὰρ οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου, οἱ σὺν ἀγάπῃ ζῶντες, οἷς ὁ πᾶς ἐξήρηται νόμος, ἀλλ' ὥστε τὴν ἡμαρτίαν εὐθύς ἄπασαν ἀποδύειν, ἢ μόνη σκοτοὶ τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν, οὐδὲν ἐμποδῶν αὐτοῖς, κἂν ταῖς ἐπιθυμίαις πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον ὀρῶν, καὶ ὄσον δεῖ πενθεῖν εἰδέναι σαφῶς. Ἐπεὶ γὰρ τῆς ἀρετῆς ὁρος τῆς ἀνθρωπίνης, ἢ πρόσθεν ἔφην, Θεῷ κοινωησαί γνώμης, κακίας δὲ τὸνανθεν, καὶ τοῦτο μὲν ἔστι τοῦ σκοποῦ τυγχάνειν τὸν ἀνθρώπων, ἕκαστον δὲ ἡμαρτάνειν, οἱ μὲν μισθοῦ φιλοσοφοῦσιν, οὔτε κατορθοῦντες· αὐτὴν αὐτῆς ἕνεκα φιλοῦσι τὴν ἀρετὴν, οὔτε πταίσαντες αὐτὴν διὰ τὸν αὐτῆς λόγον ὀδύρονται τὴν κακίαν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὁ τῶν ἀθλῶν ἔρω· αὐτοῖς ἐποίησεν, ἕκαστον δὲ ἢ ζημία· ὅθεν τὴν οὐσίαν αὐτὴν ὡς εἰπεῖν τῆς ἡμαρτίας ἤκιστα μισοῦντες οὐ φεύγουσι καθαρῶς· ἐν γὰρ τῷ διακειμένῳ τῆς γνώμης, κἂν τῆς ἐνεργείας τύχῳσι πεπαυμένοι. Καθάπερ γὰρ τὸν τοῦς πονηροῦς τῶν ἀνθρώπων μισοῦντα διὰ τὸν τρόπον οὐκ ἔστι προσεῖπαι μισάνθρωπον, ὡς καὶ τὸ πρὸς τὴν ἡμαρτίαν δυσχερῶς ἔχειν, οὐκ ὅτι τοῖς τοῦ Θεοῦ πολεμεῖ νόμοις, ἀλλ' ὅτι ζημίαν ἔχει τοῖς τολμῶσι, τὴν ζημίαν ἔστι φευγόντων ἀληθῶς, οὐκ αὐτὴν ἀποστρεφόμενων τὴν πονηρίαν. Οἱ καὶ ἄλλοι πάντως εἰσὶν οὐκ ἂν φευξόμενοι τὴν κακίαν, εἰ χωρὶς κινδύνων ἡμαρτάνειν ἐξῆν οὐδ' δὲ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τὸ τοῦ Θεοῦ φίλτρον ἀνίστασεν, καὶ τιμῶσι τὸν νόμον, ὅτι τὸν νομοθέτην στέργουσι, ἐπειδὴν τῷ Θεῷ προσεκεκροκότες ἑαυτῶν καταγνώσιν, αὐτὴν τὴν ἡμαρτίαν ἑαυτοῖς μέμνονται καὶ δακρύουσι, οὐκ

scopum tute directus a manibus arcum tendere gnaris progreditur. Quoniam autem non solum de quibus oportet contristari, et quomodo, sed etiam quantum, scire necesse est (feri namque potest ut minus quam decet de commissis doleant, et magis quam oportet luctui indulgeant), qui cum hac ratione pœnitentiam faciunt, lacrymarum noscent mensuram. Sicut enim in plagis corporis, donec ægrotat membrum, fieri potest ut contritæ carnis loco nihil omnino substituat, aut magis quam natura et regulæ volunt, tumorem ostendat; postquam autem natura ad se reversa est et a morbo liberata, cito redit ad aptum corporis habitum, deinde pro ablatis nihil afferens, quiescit: idem prorsus in animæ morbis evenire potest. Cum enim in peccatis luctus et pœnitentia lacrymæque et similia ad hoc tendant, ut peccatum auferant, et de bonis animæ quantum ablatum est restituant, inter divina desideria præcedens luctus, qui solus inter alia sanus est, solus quidem cum ratione congruit, solus ex aliis mensuram noscit. Si enim offenderunt, sed non alio verterunt, nec cursum mutaverunt, nec ubi diversandum sit ignoraverunt, si Dei amor permansit. Hoc quippe ad Deum recte est ambulare, cum charitate ambulare: hæc, inquit Psalmista, via est insontium, qui in toto corde, ait, exquirent eum, et ordinatum desiderium per hoc palam ostendens. Isti namque ambulant in lege Domini, qui cum charitate vivunt, unde tota lex pendet, sed ita ut omnem brevi culpam exuant, quæ sola mentis obscurat oculum; nec sunt impedimento, quominus in desideriiis ad rectum verbum aspiciant, et quantum oportet dolere saltem probe sciant. Cum enim, ut antea dixi, virtutis humanæ meta, cum Deo est participare voluntatem, malitiæ vero contrarium, et illud quidem est pro homine scopum attingere, hoc autem peccare, qui philosophiam cauponantur, nec recte viventes ob ipsam amant virtutem, nec in peccatum lapsi de malitia propter ipsam dolent, sed illud quidem præmiorum amor in ipsis fecit, hoc autem damnum: unde substantiam ipsam nequitiae, ut ita dicam, minime recusantes, non mere fugiunt in rectitudine voluntatis, licet ab illa cessantes, vires obtinuerint. Sicut enim ille qui pravos homines odit recte nequit appellari misanthropus, sic et peccatum ægrè ferre, non quia Dei legibus adversatur, sed quia damnum audentibus infert, proprium est fugientium damnum, non ipsam avertentium iniquitatem. Qui sine dubio non fugerent nequitiam, si sine periculo peccare liceret. Quos autem ad philosophiam Dei amor erexit, quique legem honorant, quoniam amant legislatorem, postquam, Deo offenso, sese condemnant, ipsum peccatum accusant et lacrymantur, non quia virtutis exciderunt præmiis, sed quia non cum divina voluntate concordaverunt. Hinc illi quidem, de peccatis pœnitentes, a malitia non omnino puram habent animam, et ideo mœroris

ei lacrymarum et ærennarum super commissis A
necessariam a valentibus mensuram quærent : hi
vero toto morbo ejecto sibi sufficient. Duplex enim
cum peccatum sit, utramque devitant partem: ip-
sam enim vim abjecerunt pœnitentes, passio au-
tem mala aut dispositio non remansit, non per-
mittente quæ ipsorum animis ad bonum et ad
Deum indita est animi affectione.

ἀμαρτία· ἀμφοτέρως· φεύγουσι τὰς μερίδας· τῆς τε γὰρ ἐνεργείας αὐτῆς ἐπαύσαντο μεταμεληθέντες, καὶ
πάθος· πονηρὸν καὶ διάθεσις ἡτισοῦν οὐκ ἐνέμενε, τοῦ πρὸς τάγαθον καὶ τὸν θεὸν ταῖς ψυχαῖς
ἐντακέντος αὐτοῖς πάθους μὴ συγχωροῦντος.

Et hæc quidem de tristitia : gaudere vero convenit,
si quæ amamus nunc maxime adsunt aut saltem
sperantur. Etenim spe gaudemus, inquit Pau-
lus, tanquam eharitate cum gaudio super eadem
conveniente ; et certe gaudemus nobis ipsis, qua
tenus amamus, et aliis, nostrum ipsorum gratia. B
Sunt autem qui propter seipso jucundi sunt, cum
ipsi sint bonis moribus, benevolosque obvios habue-
rint animos. Itaque virtutis amans non diligit nisi
quod bonum est : propter hoc quidem sibimetipsi
gaudet, propter hoc autem etiam aliis, illud quide-
m, si mores convenient, hoc autem si ad bonum
auxilia præsent. Præter hæc vero alienis bonis
homo bonus gaudet, et ipsi votorum ac desiderii
quoque finis est, si quis bene agit. Et hoc volupta-
tis liberalissimus est modus, ubi communem facit
animæ, voluptatem, nec seipsum solum aut sua
commoda cupit, nec suis solum gloriatur, aut
amat lucrum, sed coronari præsumit, dum alii
vincunt. In hoc enim homo naturam superat, et
Deo fit similis, qui commune bonum est. Sed ali-
unde quoque manifeste elucet quod bonum propter
seipsum et non propter suam utilitatem amat, cum
etiam apud alios videns, non minus lætetur. Alius
quidem aliorum fructus est, honorum hominum
est, omnibus bene velle gaudereque de bona isto-
rum consideratione, hocque signum perfectæ boni-
tatis poni fas est, sicut arboris fertilis fructus
manifestum ostendit vigorem. Nec enim natura
ferre potest arborem ad similes producendos ap-
tam quæ in se prius non sit perfecta, nec inter ho-
mines ullus aliis esset utilis, qui prius non sibi
ipsi prodesset. Sibimetipsi enim præ cæteris est
intimus, sibi ipsi familiaris est, ac præ cæteris seipso
utitur, sibi que bona vult atque precatur. Quid
ergo prohibet quominus sibi prius inserviat, si-
quidem ex una parte bonis gaudet, ex alia vero,
natura prius ad ipsum illum illiusque cogitationem
inclinat, sicut unaquæque creatura ? Sibi ipsi enim
in totum est, sibi vero primum est bonum, et ut
unusquisque sit ipse, primum ac commune omni-
bus est desiderium.

Propterea manifestum est quod si bonam aliorum
æstimationem amat et cum obtinuerit gaudet, ipse
non est talium ex hæres nec egens : non enim se suam-
que rem negligens qua opus habet aliis studuit.
Quomodo enim in aliorum manibus cupiat illa vi-
dere, quibus propriam domum vacuum scit ? Si

οἱ τῶν ἐπ' ἀρετῇ μισθῶν ἐψεύσθησαν, ἀλλ' οἱ μὴ
τῷ θεῷ τῇ γνώμῃ συνέδρασαν. Ὅθεν ἐκείνοι μὲν
καὶ μετεγνωστότε; ἐφ' οἷς ἡμαρτον, κακίας οὐ παν-
τελῶς καθαρὰν ἔχουσι τὴν ψυχὴν, καὶ διὰ ταῦτο
ταλαιπωρίας τινὸς καὶ δακρῶν καὶ πόνων ὑπερ-
τῶν ἡμαρτημένων δεῖσαν παρὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐδ-
μέτρον ζητήσουσι· οὕτοι δὲ τὴν νόσον ἄπασαν ἐκ-
βαλόντες ἑαυτοῖς ἀρκέσουσι. Διττῆς γὰρ οὕσης· τῆς

ἀμαρτίας· ἀμφοτέρως· φεύγουσι τὰς μερίδας· τῆς τε γὰρ ἐνεργείας αὐτῆς ἐπαύσαντο μεταμεληθέντες, καὶ
πάθος· πονηρὸν καὶ διάθεσις ἡτισοῦν οὐκ ἐνέμενε, τοῦ πρὸς τάγαθον καὶ τὸν θεὸν ταῖς ψυχαῖς
ἐντακέντος αὐτοῖς πάθους μὴ συγχωροῦντος.

Kai peri mèn tēs lúptēs tosaúta· cháirein δὲ συμ-
βαίνει μὲν παρόντων ἡμῖν ἃ φιλοῦμεν, συμβαίνει δὲ
ἐπιζόμενων. Καὶ γὰρ τῇ ἐλπίδι χάριμεν, Παῦλος
εἶπεν, ὡς ἀν' τῆς ἀγάπης τῇ χαρᾷ περι τὰ αὐτὰ
συνεστῶσης· καὶ δὴ χάριμεν ἡμῖν αὐτοῖς καθόσον
φιλοῦμεν, καὶ ἄλλοις ἡμῶν αὐτῶν χάριν. Εἰσὶ δὲ
οἱ καὶ δι' ἑαυτοὺς ἡδέι; εἰσιν, ἐπειδὴν αὐτοῖ τε
ἀγαθοὶ ὡς τοὺς τρόπους καὶ εὐγνωμόνων τύχῃσι
τῶν ἐπιτηδελῶν. Ὁ τοίνυν σπουδαῖος, φιλητὸν μόν-
ον ἐπιστάμενος τάγαθον, δι' ἐκεῖνο μὲν ἑαυτῷ χάρειν,
δι' ἐκεῖνο δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, τοῦτο μὲν εἰ τοῦς
τρόπους εὐχασαι, τοῦτο δὲ εἰ πρὸς τάγαθον βοηθοῦσι.
Καὶ ἄλλως δὲ τούτων χωρὶς τοῖς ἄλλοτριῶς ἀγαθοῖς
ὁ ἀγαθὸς ἀνθρώπος χάρειν, καὶ τῶν εὐχῶν αὐτῷ καὶ
τῆς ἐπιθυμίας καὶ τοῦτο πέρας, εἰ τις εὐ πράττει.
Καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ ἐλευθεριώτατος τῆς ἡ' οἰκῆς τρόπος,
ὅταν κοινήν ποιῆται τὴν τῆς ψυχῆς ἡδονήν, καὶ οὐχ
ἑαυτὸν μόνον καὶ τὰ ἑαυτοῦ θέλη, οὐδὲ φιλοτιμῆται
τοῖς αὐτοῦ μόνον, οὐδ' ἀγαπᾷ κερδαίνων, ἀλλ' ἡγῆται
στεφανοῦσθαι, νικῶντων ἐτέρων. Ἐν τούτῳ γὰρ τῆς
φύσιν ὁ ἀνθρώπος ὑπερβαίνει καὶ θεῷ ἰσικεν, ἢ
κοινόν ἐστιν ἀγαθόν. Ἄλλως τε τοῦτον τρόπον δηλὸς
γίνεται δι' ἑαυτὸ φιλῶν τ' ἀγαθὸν καὶ οὐ διὰ τὴν
αὐτοῦ χρεῖαν, ὅταν καὶ παρ' ἄλλοις ὄρων οὐδὲν ἤτ-
τον ἡδῆται καὶ ἄλλου μὲν ἄλλο τι καρπὸς, τῶν δὲ
ἀγαθῶν ἀνθρώπων τὸ τάγαθὸν βούλεσθαι πᾶσι καὶ
χάρειν εὐδοκίμουτων, καὶ τοῦτο σημεῖον ἂν τις
θεῖτο τοῦ τελείως εἶναι χρηστοῦς, καθάπερ ἡ φορὰ
τοῦ προενεγκόντος· φυτοῦ δὴλην καθίστησι τὴν
ἀκμὴν. Οὕτε γὰρ ἂν ἡ φύσις ἐκεῖνο μὴ πρότερον
ἐφ' ἑαυτοῦ τελειωθὲν ἐπὶ τῶν ὁμοίων ἐνέγκοι τόκων,
ὅτε τῶν ἀνθρώπων οὐδεὶς ἄλλοις ἂν εἴη χρηστός,
μὴ τοῦτ' αὐτὸ πρότερον γενόμενος ἑαυτῷ. Ἐαυτῷ
D μὲν γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων σῦνεστιν, ἑαυτῷ δὲ συνήθης
ἐστὶ, καὶ πρὸ πάντων ἑαυτῷ χρῆται, καὶ τὰ χρῆστὰ
βούλεται καὶ εὐχεται. Τί οὖν κωλύει πρότερον ἑαυ-
τὸν ὠφελεῖν, εἴπερ ὁ μὲν τοῖς ἀγαθοῖς χάρειν, ἡ δὲ
φύσις εἰς ἑαυτὸν πρότερον αὐτὸν ἐπιστρέφει καὶ τὴν
αὐτοῦ πρόνοιαν καθάπερ καὶ τῶν ὄντων ἕκαστον ;
Ἐαυτῷ μὲν γὰρ ὅλως ἐστίν, ἑαυτῷ δὲ πρώτως
ἀγαθόν ἐστιν, καὶ τοῦ αὐτὸ ἕκαστον εἶναι, πρώτη
καὶ κοινοτάτη πᾶσιν ἐπιθυμία.

Διὰ ταῦτα δηλός ἐστιν, εἰ τῆς τῶν ἄλλων εὐδο-
κιμῆσεω; ἐρήψῃ καὶ χάρειν τυχόντων, οὐκ αὐτὸς τῶν
τοιούτων ἄμοιρος ὦν οὐδ' ἐλλιπῶς ἔχων· οὐδὲ γὰρ
αὐτὸν ὑπερβᾷ καὶ τὴν αὐτοῦ χρεῖαν, ὦν αὐτὸς ἐδέ-
ησε, περὶ τῶν ἄλλων ἐφρόντιζε. Πῶς γὰρ ἂν ἐν
ταῖς τῶν ἄλλων χερσὶν ἐπιθυμῆσειεν ἰδεῖν, ὦν τὴν

ἐαυτοῦ οἰκίαν ἔγνω κενὴν; Εἰ δ' ἐνοιῖ τῶν πρὸς ἄγαθὸν καὶ τὴν ἀρετὴν φαύλως ἐχόντων, τῶν ἀρίστων περιτιθέμενος ἑαυτοῖς προσωπεῖον πρὸς ἀρετὴν ἀλείφουσι, καὶ ὡς αὐτοὶ πανταλῶς ἠγνόησαν, ἄλλοις ἠγεῖσθαι ζητοῦσιν, ἀλλὰ φήμης τινὸς ἐπιέμενοι τυχεῖν αὐτοὶ καὶ δόξης ψευδοῦς, οὐ τῆς ἀρετῆς καὶ ἀγαθοῦ χάριν! ὡς τοῦ; γε κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τοῦτο ζητοῦντας ἀμήχανον τελείως εἶναι χρῆστούς. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ φθόνου μὲν καὶ βασκανίας ἀπάσης ἀπηλλαγμένων ἀνδρῶν, ἀγάπην δὲ πρὸς τὸ ὁμόφυλον εἰλικρινῆ καὶ τελείαν παρασημασμένων, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἐσχάτης ἐπιλαθέσθαι φιλοσοφίας ἀνάγκη τοῖνυν, οἷς μὲν ταύτης μέτεσι τῆς ἡδονῆς, τοὺς πάντων ἀρίστους εἶναι καὶ φιλοσοφωτάτους, τοῖς δὲ πάντων ἀρίστοις καὶ φιλοσοφωτάτοις καὶ ταύτης μετεῖναι τῆς ἡδονῆς. Ἀκόλουθον γάρ, τὸ ἀγαθοῦ μετασχόντας τὴν τοῦ ἀγαθοῦ δεικνύουσι φύσιν ἐν τῇ ψυχῇ· ἐκείνου δὲ τοῦ ἀγαθοῦ φύσις ἐκχεῖσθαι καὶ μεταδίδωσθαι. Καθάπερ γὰρ αὐτοῦ πάντα ἐφίεται, οὕτω καὶ αὐτὸ πέφυκε πρὸς πάντα χωρεῖν· οὐδὲ γὰρ ἂν πάντα αὐτοῦ τυγχάνειν ἐπιθυμῶν, εἰ μὴ πᾶσιν ἑαυτὸ παρεῖχεν ἐκεῖνο· ματαίαν γὰρ εἶναι τὴν ἐπιθυμίαν οὕτω κοινοτάτην οὖσαν, πῶς εὐλογον; Ὅθεν καὶ τὸν ἀγαθὸν ἀνθρωπῶν ὡς περ ἑαυτῷ, οὕτω καὶ πᾶσι παρέχειν ἑαυτὸν, ὃ τῆς χρηστότητος ἀπαιτεῖ λόγος, καὶ ἀνιᾶσθαι καὶ ἡδεσθαι καὶ ὀτιοῦν πάσχειν τὴν ψυχὴν, πρὸς τὰ τῶν ἄλλων οὐδὲν ἤτερον ἢ τὰ αὐτοῦ· καὶ ἄλλως δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ φίλτρον ταύτην αὐτὸν ἐργάζεται τὴν χαρὰν· αὐτὸς χαίρει, χαίρειν ἀνάγκη τὸν ἐραστὴν.

Ἦκομεν δὲ ἐπ' αὐτὴν τὴν τελειωτάτην καὶ καθαρὰν ἡδονήν. Ἐπεὶ γὰρ τὸν Θεὸν φιλεῖ πρὸ πάντων ὁ ζῶν ἐν αὐτῷ καὶ χαίρει τὴν ἀκόλουθον τοσῶδε φίλτρῳ χαρὰν, μᾶλλον δὲ ἀκριθέστερον ἂν εἴη θεωρητέον αὐτὴν, ἥλικη τις ἐστὶ καὶ ὅπως ἔχει σκοποῦντας. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐχ ἑαυτὸν αἰτίαν ποιεῖται τῆς ἐπ' ἐκείνῳ χαρᾶς, οὐδ' ἡδύς ἐστιν ὁ Θεὸς αὐτῷ, ὅτι αὐτῷ ἐστὶν ἀγαθός. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν οὐ τὸν Θεὸν αὐτὸν ἀληθῶς φιλοῦντος καὶ ἑαυτὸν μᾶλλον φιλοῦντος, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐν αἷς ποιεῖσθαι καθάπερ τέλος ὀρώμενος. Ποῦ δὲ εὐγνώμονος ἀνδρός, μὴ φιλεῖν αὐτὸν κυρίως τὸν εὐεργέτην; ποῦ δὲ δικαίου, τῷ μεγίστῳ τῶν ἐφετῶν τῆς ἀγάπης τὴν ἐλάττω νέμειν μερίδα; ποῦ δὲ σοφοῦ, τοῦ ἐσχάτου τέλους ἄλλο τι περαιτέρω τιθέναι; Ἐπεὶ δὲ καὶ εὐγνώμονα αὐτὸν εἰκὸς εἶναι καὶ δίκαιον καὶ σοφόν, ἀνάγκη καὶ φιλεῖν τὸν Θεόν, καὶ χαίρειν αὐτῷ τὴν ἀριστον τρόπον, ἔπειτα συνεχῆ καὶ βεβαίαν τὴν χαρὰν, ἔτι δὲ καὶ ὑπερῶν τινα καὶ θαυμαστὴν ἀκόλουθον εἶναι. Συνεχῆ μὲν, ὅτι τοῖς τοῦ ποθομένου συνέστιν ἐκαστοτε, καὶ οἷ; ἐντυγχάνει τὸν αἰεὶ χριστόν, καὶ ἂ τῷ σώματι χρῆται, καὶ ἂ λογίζεται, καὶ δι' ὧν ὑφέστηκε, καὶ οἷ; ζῆ καὶ περιεστὶ καὶ ἐνεργεῖ, καὶ ὅπως οὖν ἔχει καὶ γίνεται· πάντα μὲν οἷ; ὅθεν ἔργα Θεοῦ, πάντα δὲ αὐτῷ συνεχῆ, ὅθεν πάντα μὲν αὐτῷ τὴν ἐκείνου συντηρεῖ μνήμην, πάντα δὲ τὸ φίλτρον ἀσάβαστον φυλάττει, πάντα δὲ τέρπει, καὶ οὕτω αὐτὸς ἂν ἑαυτὸν ἀπολίποι, οὐδὲ παύσεται· ἂν ἑαυτῷ συνῶν, οὕτω τὴν χαρὰν ταύτην διακοπή-

A vero quidam de bono virtuteque perversi candidissimum vultum simulantes, ad virtutem inungunt, et quorum ipsi protinus ignari sunt, aliis imperare volunt, at summam quamdam falsamque gloriam obtinere cupientes, non virtutis nec boni gratia, sic agunt; atqui juxta rectum sermonem hoc querentes, impossibile est esse perfecte bonos. Hoc enim proprium est hominum qui omni invidia omnique odio sunt immunes, charitatem vero sinceram ac perfectam erga similes ostendunt, quod est summam attingisse philosophiam. Necesse proinde est illos, quibus istud contingit gaudium, omnium esse optimos ac sapientissimos, his autem omnium optimis et sapientissimis istud contingere gaudium. Consequens est enim boni participes boni monstrare naturam in anima; istius autem boni natura est effundi et communicari. Sicut enim illius cuncta desiderant, sic et ipsum natum est ad omnia amplectendum: nam omnia illius obtinere non desiderant, nisi cunctis seipsum præberet: vanum enim esse desiderium illud communissimum, num verisimile est? Unde frugi hominem sicut sibi ipsi, sic et omnibus se præbere, bonitatis ratio reposit, nec non dolere, lætari, aliamque quamlibet affectionem ad res aliorum non minus atque ad suas experiri. Aliunde Dei philtrum magnam illi suggerit lætitiā: non enim dilecto tantum, sed etiam quibus ipse gaudet, congaudere necesse est amicū.

οὐ γὰρ αὐτῷ τῷ φιλουμένῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἷ;

C Venimus jam ad perfectissimam ac puram voluptatem. Cum enim Deum præ cunctis diligit in ipso vivens, et gaudium huic amori consequenter annexum sentit, majori diligentia consideranda est ejus natura et connexio ad philosophos. Primo enim non seipsum ponit lætitiæ, quam habet in illo, causam, nec ipsi Deus est jucundus, quoniam est ipsi bonus. Hoc enim non est vere diligentis Deum, sed potius seipsum amantis, et omnes actiones ad se tanquam finem referentis. Quis autem homo bene moratus summum benefactorem non amet? Quis justus, maximo duci minorem charitatis tribuat partem? Quis sapiens aliud quiddam in ultimo sine ponat? Quoniam autem ipsum prudentem, justum et sapientem esse æquum est, necesse est ut diligat Deum et in majorem modum de ipso gaudeat, deinde continuam solidamque esse lætitiā, eamque quamdam supernaturalem ac miram esse consequenter. Continua quidem esse debet, quoniam semper rebus dilecti convivit, sive quibus incessanter occurrit, sive quibus utitur corpore, sive que recogitat, sive quibus consistit, sive quibus vivit, superest, et aliquid valet, et quo modo sese movet et agit. Hæc omnia quidem opera Dei novit, sed ipsi sunt continua; omnia igitur ipsi memoriam illius præstant, cuncta dilectionem inextinguibilem servant, cuncta lætificant; et neque semetipsum ipse derelinqueret, neque cessaret esse sibi conscius, neque fieri potest ut hæc

interdicat lætitiā. Non enim solum cum dilectis, quibuscum vivimus, gaudemus, sed etiam ipsorum operibus et omnibus, in quibus aliquid commune cum ipsis quocumque modo est. Aliunde vero qui magnam ex semetipsis carpunt lætitiā et ex propriis valde gaudere possunt, hi quoque firmam habent lætitiā. Nec enim gaudens huic jucunditati renuntiaret, nec quod jucundum est, cessaret esse jucundum. Nam ille quidem nihil passioni nec sibi metipsi exprobrare posset, a tali superatus voluptate, quæ nec illicita dici potest, nec extra rationis naturam, quæque rationem ipsam servat; jucundum autem possidet, nec timendum est in illo nec suspicandum aliquid mutationis aut mobilitatis. Voluptatis autem magnitudinem aliquis concipere poterit, qui jucundum ipsum intuetur: necesse est enim lætitiā rei jucundæ magnitudini convenire. Sicut illi nihil comparari potest, sic nihil hominibus fieri posset simile gaudio quod ex illo venit, siquidem vis desiderii rei desideratæ congruit. Non enim res desiderata est adeo quid magnum, quod vero desideratur infirmum, et quod non sufficit ad tantas bonitatis divitias; sed ad hanc immensitatem ex proportione est ac dispositum. Etenim si, nature congrua, limitatur, nihil tamen inter creata videmus illi plane adæquatam; cuncta sunt ipso inferiora et infra cadunt; omnibus quæ quis obtinere posset bonis, licet omnia possideret, ulterius examinat ac quærit quod non est præsens, quæ semper adsunt omittens, et desiderio non exinde desistit, nec sincere gavisus est, et in anima quæ residet gaudii magnitudine non admodum fruitur. Unde manifestum est quod ipsi limitatur desiderandi facultas, sed ad immensum disponitur bonum; natura quidem circumscribitur, non autem vis et impetus: quemadmodum omnino scimus omnem animæ vitam in re finita esse immortalem. Causa vero est, quod animæ vitam et lætitiā et omne quod in nobis est, Deus ad semetipsum aptavit; quod immortalis est, ut cum ipso morte vivamus; terminum nescit, ut de ipso solo plena lætitiā gaudere possimus. Cum igitur hæc ambo conveuerint, immensum dico bonum, cujus non est terminus et plenitudo desiderii immensi, quanta jucunditatis materia! Porro nec solum tantam sublimitatem aliquis concipere posset: non enim gaudet quod, quæ desideravit, obtinuerit. Etenim tantum gaudet quantum obtinere potuit, et quantum deficit, tantum jucunditatis ipse amittit. Nunc autem propter omnem in Deo felicitatem gaudet, et quidquid cum Deo noscit, hoc ipsi jucunditatem parit; non enim vult seipsum, sed illum. Sicut enim vitam simpliciter non ad seipsum, sic etiam voluntatem non ad proprium bonum, sed ad illum efficacem habet: unde divinis gaudet bonis, non quatenus istis ipse fruitur, sed quatenus Deus in illis est, seseque beatum existimat, non ob ea quæ ipse recepit, sed quia omnia, quæ desideratus habet. Et semetipsum quidem deserit, ad Deum autem tota voluntate abit; propriæ

Α ναί ποτε δυνατόν. Οὐ γὰρ τοῖς φιλουμένοις ἐπειδὴν συνῶμεν, χαίρομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις τοῖς ἐκείνων καὶ πᾶσιν, οἷς καθ' ἑντινοῦν τρόπον ἐστὶ τι κοινὸν πρὸς ἐκείνους· ἄλλως τε καὶ οἷς πρὸ ἑαυτῶν πολλή τι; ἔπεστι χάρις καὶ σφόδρα τίρπειν ὀκνοῦν δύναται καὶ βεβαία δέ. Οὐτε γὰρ ἂν ὁ χαίρων ἀπείποι τοιαύτη συνῶν ἡδονῇ, οὔτε τὸ χάρειν παύσαιτο χάρειν ὄν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐδὲν ἐγκαλέσει τῷ πάθει οὐδ' ἑαυτῷ μέμψαιτ' ἂν, ὅπῃ τοιαύτης κρατούμενος ἡδονῆς, ἦν οὔτε ἄδικον ἔστιν εἰπεῖν, οὔτε παρὰ τὴν τοῦ λόγου φύσιν, ἢ γε αὐτὸν σώζει τὸν λόγον· τὸ δὲ χάρειν ἔχει, καὶ οὐκ ἔστι δέισαι περὶ αὐτοῦ οὐδ' ὑποπτεῦσαι παραλλαγὴν ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. Τὸ δὲ μέγεθος τῆς ἡδονῆς συνίθι τις ἂν, εἰ πρὸς αὐτὸ τὸ χάρειν ἴσοι· Β ἀνάγκη γὰρ προσήκειν τὴν χαρὰν τοῦ ἡδέος τῷ τοσῶδε μεγέθει. Ὡσπερ ἐκείνῳ παραβαλεῖν οὐκ ἔστιν οὐδὲν, οὕτως οὐδὲ τῆς ἐπ' ἐκείνῳ χαρᾶς γένοιτ' ἂν ἀνθρώποις ὅμοιον, ἔπει καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας δύναμις τῷ ἔφετῷ συμβαίνει. Οὐ γὰρ τὸ μὲν ἐπιθυμητὸν οὕτω μέγα, τὸ δ' ἐπιθυμητικὸν φαύλως ἔχει, καὶ ὅλον μὴ πρὸς τοσοῦτον ἀρκέσαι πλοῦτον χρηστότητος· ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τὴν ἀπειρίαν ἐκείνην ἔχει καὶ παρεσκευάσται. Εἰ γὰρ καὶ ὠρίσται τῇ φύσει σύμμετρον ὄν, ἀλλ' ὀρώμεν ἐφαρμύζον αὐτῷ τῶν πεπραγμένων οὐδὲν, ἀλλ' ἔστιν αὐτοῦ πάντα ἐλάττω καὶ ἐσω πίπτει, καὶ πάντων, ὧν ἂν τις τύχοι καλῶν, κἂν πάντων τύχη, περαιτέρω βλέπει, καὶ ζητεῖ τὸ μὴ παρὸν τῶν ἀεὶ παρόντων ὕπερρωτῶν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν οὐδὲν μᾶλλον ἀνέπαυσεν οὐδ' ἤσθη καθαρῶς, καὶ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ δύναμιν τῆς χαρᾶς οὐ τελείως ἐνεργὸν ἔσχεν. Ὅθεν δῆλον, πεπεράσθαι μὲν αὐτῷ τὸ ἐπιθυμητικὸν, παρεσκευάσθαι δὲ πρὸς ἀπειρίαν ἀγαθῶν, καὶ τὴν μὲν φύσιν ὠρίσθαι, τὴν δὲ ἐνεργεῖαν οὐκέτι καὶ τὴν ὀρμήν· καθάπερ καὶ πᾶσαν ἀπλῶς ἴσμεν τὴν τῆς ψυχῆς ζωὴν ἀτελετέτητον οὖσαν πεπερασμένου πράγματος. Αἴτιον δὲ ὅτι καὶ τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς ὁ Θεὸς καὶ τὴν χαρὰν καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς ἔπαν εἰς ἑαυτὸν ἤρμοσε, καὶ ἡ μὲν ἀθάνατός ἐστιν, ἵνα θανάτῳ συζῶμεν αὐτῷ, ἡ δὲ θρον οὐκ οἶδεν, ἵν' ἐπ' αὐτῷ μόνῳ δυνάμεθα χαίρειν τὴν ὀλόκληρον ἡδονήν. Ὅτε τοίνυν ἄμφω ταῦτα συνελθῆθην, ἀπειρον ἀγαθῶν, οὐ μηδεὶς ὄρος, καὶ πλήρωσις ἐπιθυμίας; ἀπειρου, ἤλικον τι τὸ χρῆμα τῆς ἡδονῆς! Καίτοι οὐδὲ τοσαύτην ἴσοι τις ἂν τὴν ὑπερβολὴν μόνον· οὐ γὰρ χαίρει τῷ τυχεῖν, ὧν ἐπεθύμησεν. Ἡ γὰρ ἂν τοσοῦτον ἔχαρειν, ὅσον ἐδυσῆθη τυχεῖν, καὶ καθόσον ἀπελείπετο, τοσοῦτον ἀφῆρει τῆς ἡδονῆς· νῦν δὲ πάσης ἕνεκα τῆς περὶ Θεὸν μακαριότητος χαίρει, καὶ πᾶν ὃ τι σύνοιδε τῷ Θεῷ, τὴν ἡδονὴν αὐτῷ ποιεῖ, θέλει γὰρ οὐχ ἑαυτὸν, ἀλλ' ἐκείνον. Ὡσπερ γὰρ τὴν ζωὴν ἀπλῶς οὐκ εἰς ἑαυτὸν, οὕτω καὶ τὴν θάλασιν οὐ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀγαθόν, ἀλλ' εἰς ἐκείνον ἐνεργὸν ἔχων χαίρει τοῖς Θεοῖσι ἀγαθοῖς, οὐ καθὼ ἂν αὐτὸς αὐτῶν ἀπολαύοι, ἀλλὰ καθόσον ὁ Θεὸς ἐν τούτοις ἔστι, καὶ μακάριον ἑαυτὸν ἠγεῖται, οὐχ ὧν ἔλασθεν αὐτὸς, ἀλλὰ πάντων ὧν ὁ ποθοῦμενος ἔχει. Καὶ ἑαυτὸν μὲν ἀπολείπει, πρὸς δὲ τὸν Θεὸν ἐκδημεῖ πάση θελήσει,

καὶ τῆς μὲν πενίας ἐπιλαυθάνεται τῆς αὐτοῦ. πρὸς δὲ τὸν πλοῦτον κέχηεν ἐκείνον, καὶ τὴν μὲν ὡς ἀλοτριαν ὀρᾷ τύχην, τὴν δὲ ὡς οἰκεῖον ἡγεῖται κτήμα· οὐ δὲ ἐκείνην ἐνόμισε δυστυχεῖν, ἀλλὰ διὰ τοῦτον πλοῦσιον ἔργω καὶ μακάριον ἔκαστον. Ἡ γὰρ τῆς ἀγάπης δύναμις τοῖς ἔρωσι οἰκεῖα τὰ τῶν φιλομένων οἶδε ποιεῖν ἐπεὶ δὲ ἡ τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἐπιθυμίας δύναμις τοῖς ἀγίοις εἰς τὸν Θεὸν ἀνάλωται πᾶσα, μόνον ἐκείνον ἀγαθὸν οἰκεῖον ἡγρῶνται καὶ οὔτε σῶμα αὐτοῦ δύναται τέρπειν οὔτε ψυχὴ οὔτε τὰ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ, οὐκ ἄλλο τι τῶν φύσει συγγενῶν καὶ οἰκειῶν, οὔτε τούτων οὐδὲν αὐτοῖς· ἐστὶ δὲ ἑαυτὸ φιλιτόν· ἀλλ' ὡς ἂν καυάπαξ ἑαυτῶν ἐξηγηθῶσιν καὶ μετενεγκόντες ἐτέρωθι τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἔπασαν ἑαυτοῦς ἡγνόησαν. Καὶ οὐδὲν ἄπιστον ἔμην γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἔρωσι χρυμάτων καὶ σωματίων πεῖθει καταφρονεῖν, καὶ ἴδοις ἂν τοὺς μανικῶς φιλοῦντας οὐτ' ἂν εὐεκτήσι, τῆς ὕψους αἰσθανομένους, ἐπειδὴν χεῖρον ἔχοντας ταύτῃ τοῖς ἐπιτηδεύουσιν ὀρῶσιν, οὔτε νοσοῦντας πρὸς τὴν ὀρθωσίαν ἐπιστρεφόμενους, ἂν ἐκείνοις ἀμεινον ἔχη τὰ σώματα καὶ πολλοὶ τοῖς ἔρωμένοις ἀμύνοντες ἡδέως ἀπέθνησκον, ἐλόμενοι τὰ σώματα προδοῦναι μᾶλλον ἢ κατακοπτομένους ἐκείνους ἰδεῖν. Ὁ δὲ πρὸς Θεὸν ἔρωσι τοσοῦτον τοῦ τῶν ἀνθρώπων ἔρωσις μείζων, ὅσπερ τῶν φιλομένων τὸ μέσον.

Τί οὖν ὑπόλοιπον, ὃ δὲ αὐτὸν ἀναλώσωμεν, ἢ τί μείζων ἐκείνῳ δώσωμεν, εἰ μὴ καὶ ψυχῆς αὐτῆς ὁ κατασχεθεὶς ὑπερίδοι; Περιορᾷ δὲ τὴν ψυχὴν ἀληθῶς οὐχ ὁ τὸ σῶμα ἀποκτείνας, ἀλλ' ὅς αὐτὴν ἐκείνην προσίδωσι καὶ τὰ αὐτῆς ἀγαθὰ· προσίδωσι δὲ καθάπερ ὁ μοχθηρὸς πρὸς τὰς τοῦ σώματος ἡδονὰς πάντα ἑαυτὸν ἀναλίσκων, οὕτως ὁ φιλόθεος πᾶσαν ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ ἐπιθυμίαν εἰς τὸν Θεὸν ἐνεργῶν καὶ μηδὲν τῆ ψυχῆ καταλείψας. Εἰ γὰρ καὶ ὅπως εὖ ἔχει, ποιεῖται λόγον, ἀλλ' οὐ τῷ ζητεῖν ἐκείνην καὶ τὰ αὐτῆς ἀγαθὰ, ἀλλὰ τῷ φιλεῖν τὸν Θεὸν καὶ τῶν ἐκείνου κήδεσθαι νομον ἡγῶν σώζειν το καθάπερ καὶ ὀργάνου ποιούμενοι λόγον εἰς τὸ ἔργον, τῆς περιγρᾶς διὰ τὴν ἄμαξαν, οὐ τὴν περιγρᾶν, ἀλλὰ τὴν ἄμαξαν ζητοῦμεν. Καὶ μὲν καὶ ὕδω γένοιτο ἂν δῆλον. Τί γὰρ ὃ πειθεὶ περιέχεσθαι τῆς ψυχῆς καὶ σφόδρα φιλεῖν; Οὐδὲν ἢ τὸ εἶναι βούλεσθαι. Εἶναι δὲ βουλόμεθα διὰ τὸ εὖ εἶναι· οὐ γὰρ τις ἂν εἶναι ἀνάσχοιτο δυστυχῶς ὦν· καὶ πολλοὶ γε τούτου χάριν ἑαυτοὺς ἐξήνεγκαν, καὶ ὁ Σωτὴρ, « Καλὸν ἦν αὐτῷ, φησὶν, εἰ οὐκ ἐγεννήθη. » Ἐπεὶ δὲ τὸ εἶναι καλῶς οὐκ ἔστιν ἢ τὸ φιλεῖν τὸν Θεόν, δῆλοι πάντως ἐσμὲν διὰ τὸ φιλεῖν τὸν Θεόν φύσει· καὶ τῆς ψυχῆς ἔρωντες αὐτῆς τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς, ἀγνοοῦσιν ὅθεν ἂν αὐτοῦ γένοιτο τὸ εὖ εἶναι, ἄλλων ἄλλοις ἔρωσι ἐστὶ, καὶ ἐπὶ τὸν σκοπὸν φορᾶς ἀμυρτάνοντες αἰροῦνται πολλάκις, ἀφ' ὧν ἔσονται χεῖρους, καὶ τὴν ψυχὴν οὔτε τιμῶσιν οἷς ἔχρην, οὔτε κατὰ λόγον περιορῶσιν. Οἱ δὲ σπουδαῖοι πρὸς τὸν Θεὸν ἑαυτοὺς τάξαντες, ὡς ἂν εἰδότες, ὅποι τὸ εἶναι ζητήσουσι καὶ ὅπως ἑαυτοῖς χρῆσονται, μόνον μὲν ἔρωσις αἴτιον τίθενται τὸν Θεόν, μόνον δὲ δὲ ἑαυτὸν στέργουσι καὶ τὴν ψυχὴν δὲ ἐκείνον, καὶ τὸ εἶναι καὶ τὰ ἄλλα πάντα φιλοῦσιν, οὕτω δὲ φιλοῦντες τὴν ψυχὴν οὐκ αὐτὴν ὀληθῶς

A oblitus paupertatis, ad istas inhiat divitias; fortunam ut extraneam videt, illum autem ut propriam possessionem considerat. Non per illum se putavit miserum, sed per hunc sese divitem novit et beatum. Etenim charitatis potestas de propriis amantium scit bona facere dilectorum: cum autem voluntatis et desiderii potentia se totam ad Deum in sanctis consumpsit, hunc solum propriam aestimant bonum, et neque corpus, neque anima, neque animæ bona, nec aliud quid ex naturæ propinquis et propriis ipsos lætificare potest, quia nihil istorum est per se diligendum: sed tanquam semel ex semetipsis exiissent et alio vitam omneque desiderium transtulissent, sese ignoraverunt. Et non est mirum: hominum enim amor divitias et corpora contemnere suadet, videresque perditæ amantes neque si valeant; sentire valetudinem, cum amicos malo vident affectos, neque, si lingueant, ægritudinem animadvertere, cum bene ipsi valeant, pluresque amicis succurrentes libenter interierunt, corpora potius tradere consentientes, quam illos videre dilaceratos. Amor autem erga Deum hominum amore tanto præstat, quanto major est distantia dilectorum.

C Quid ergo superest, quod propter ipsum consumamus, aut quid majus illi dabimus, nisi animam ipsam qui charitate tenetur despiciat? Despiciat autem vere animam, non qui corpus occidit, sed qui illam ipsam ipsiusque bona prodit. Quemadmodum autem homo malus ob corporis voluptates omnia sese consumendo prodit, sic qui diligit Deum, omnem animæ virtutem omneque desiderium ad ipsum elevans et nihil animæ derelinquens. Nam, etsi ut se bene habeat, rationem semper sequitur, non autem illam nec illius bona quærens, sed diligens Deum, et illius mandata faciens ut salvi fiant: quemadmodum instrumenti rationem habentes propter opus, circini propter plastrum, non circinum, sed plastrum quærimus. Et quidem res hic quoque manifesta fieri potest. Quid tandem suadet ut anima aestimetur et valde diligatur? Nihil, nisi quia existere volumus. Esse vero volumus, ut bene simus: non enim quis miser esse sustineret; et ideo multi sese peremerunt, et Salvator ait: « Bonum erat ei, si non natus esset. » Cum autem esse bene non est nisi diligere Deum, manifestum sane est quod amando Deum, et animam ipsam amamus. Cum multi quidem ignorant unde fieri potest ut sint bene, alii alia amant, et de cursus scopo aberrantes sæpe eligunt ea quibus pejores fiunt, et animam nec honorant ut oportet, nec juxta rationem despiciunt. Pii vero secundum Deum semetipsos componentes, et quasi videntes quo esse quæsituri sint, et quomodo sibi inseryituri, solum quidem amoris causam Deum ponunt, solum autem propter ipsum diligunt et animam propter illum, sicut esse aliaque omnia amant, sic tamen diligentes animam, non ipsam vere diligunt, sed illum propter quem dili-

ὑπὲρ τῶν ἀπίντων ἢ τῶν παρόντων κακῶν, τοῖς δ' ἐν τῷ Θεῷ τὴν ζωὴν μεταβιβάζειν ἡδονὴ μὲν ἐστὶν εἰλικρινής, λύπη δὲ οὐδαμῶς, πολλῶν μὲν ὄντων τῶν ἐκείνου ποιούντων, ἀνίωτος δὲ οὐδένως. Ὅθεν γὰρ τῷ Θεῷ σύνεστιν οὐδὲν ἀηδέξ, ὡς ζῶσιν, οὕτε τῶν αὐτοῖς παρόντων ἀσθησίς ἐστιν, εἴ τι καὶ δύναται λυπεῖν καὶ γὰρ ἑαυτῶν ζητεῖν αὐτούς, ὁ τῆς τελείας ἀγάπης λόγος οὐ συγχωρεῖ, « Οὐ γὰρ ζητεῖ, φησὶ. τὰ αὐτῆς, » ἀλλ' ἀγαπῶσιν ὅτι μακάριος ὁ φιλούμενος, καὶ τὸ πάθος ἀτοπον καὶ ὑπερφυῖς, γῆ καὶ σποδὸς τὰ τοῦ Θεοῦ τῶν οικειῶν ἀλλάττονται καὶ γίνονται παρπλησίον, ὡσπερ εἰ πένητες ἄνδρες καὶ δυστυχεῖς εἰς βασιλικὴν εἰσπεπαικότες οἰκίαν ἀθρόον μὲν τὴν σύνοικον ἀποτρίψονται πέναν, περιθιέντο δὲ τὴν ἐκεῖ λαμπρότητα πᾶσαν. Ὑπὲρ οὖ καὶ νομιζῶ καὶ ριστάς αὐτοῦς λέγεσθαι καὶ τὴν βασιλείαν ἀρπαῖζειν, ὅτι μὴ τοὺς δώσαντας ἀναμένουσι οὐδὲ τοὺς αἴρησο μένους ἀπιστοκοποῦσιν, ἀλλ' αὐτόματοι τοῦ θρόνου δρᾶν-ονται καὶ ταῖς παρ' ἑαυτῶν ψήφοις περιτίθενται τὸ διάδημα. Εἰ γὰρ καὶ λαμβάνουσιν, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ νομιζοῦσιν εὐδαιμονεῖν, οὐδ' ἐνταῦθα τὴν ἡδονὴν ἔχουσι, ἀλλ' ἐν τῷ φιλούμένῳ συνεγνωκέναι τὴν βασιλείαν καὶ χαίρουσιν, οὐχ ὅτι αὐτοῖς κοινῶν-τι τῶν αγαθῶν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος ἐν ἀγαθοῖς, τοῦ δὲ παρ' ἑαυτῶν ἔχουσι καὶ τῆς οικείας εὐγνωμοσύνης· ὥστε εἰ μὴδὲν αὐτοῖς τῆ κοινῶν πρὸς βασιλείαν μὴδὲ μερίτας αὐτοῦς τῆς μακαριότητος ὁ φιλούμενος ἐποιεῖτο, μὴδὲν ἦτον εὐδαιμονεῖν καὶ βασιλεύειν καὶ στεφανοῦσθαι καὶ πάντας τῆς βασιλείας ἀπολαύειν ἐκείνης. Ὅθεν ἄρπαγες εἰκότως ἂν διὰ τοῦτο καλεῖντο καὶ βιασταὶ τῶν θεῶν αγαθῶν, εἰς τὴν ἀπολαύσιν αὐτῶν ἑαυτοῦς εἰσωθοῦντες. Οὗτοι εἰσι· οἱ τὰς ψυχὰς μισοῦντες καὶ ἀπολλύντες καὶ τούτων τὸν τῶν ψυχῶν Δεσπότην ἀντιλαμβάνοντες.

Τὶ οὖν τῆς χαρᾶς ταύτης ἢ μείζον ἢ βεβαιότερον; τοῖς μὲν γὰρ ἑαυτοῖς χαίρουσι τὸ χαρῆν ἀποβαλεῖν οὐ τῶν ἀδοκῆτων ἐν οὐδενὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος τυχθὲν ἀκίνητον, ὅθεν οὐ δι' ὧν ἀπολαύουσι, χαίρουσι μᾶλλον, ἢ δι' ὧν περὶ τοῦ πλοῦτου τρέμουσι, ἀνιώνται τοῖς δὲ καὶ ὁ θησαυρὸς τῶν αγαθῶν ἀσυλὸς καὶ ἡδονὴ λύπης ἀμικτος, καὶ φόβος οὐδεὶς ὑπὲρ ἐστῶτος καὶ βεβαίου πράγματος. Καὶ οἱ μὲν καὶ αὐτοὶ εἰκότως ὑποπεύουσι τὴν χαρὰν, μὴ πρὸς ὑπερηφανίαν αὐτοῦς ἐξάγη, σφόδρα πρὸς ἑαυτοῦς βλέποντας, ὃ τὸ πλείστον ἂν τῆς ἡδονῆς ὑποτέμῃ, τοῖς δὲ τοιοῦτον οὐδὲ ἐνοχλεῖ, ἑαυτῶν μὲν οὐκ ἐπιστρεφομένοις, ἐν τῷ Θεῷ δὲ τὴν δύναμιν ποιούμενοις, ἐν ἐκείνῳ δὲ καυχωμένοις, καὶ ὅλως οὐχ ὅσον αὐτοὶ χωροῦσιν, οὐδ' ὡσπερ ἀνθρώπους χαίρειν εἰκός, ἀλλ' ὑπερφυῖα τινα καὶ θέλειν καρποῦνται τὴν ἡδονὴν. Οἰκίαν μὲν γὰρ οἰκίας εἰ τις ἀλλάξαιτο, καλλίονα καὶ πολυτέρας καὶ ἡδονῆς ἀντελήφεν ἡδονῆς, ἢς ἦδετο ποιεῖν οἰκίαν, ἢν εἰκόξ ἦδεσθαι τὸν ἀπολαύοντα τῆς οἰκίας ὡς δὲ καὶ σώματος εἰ μηχανῆ τινα ἀλλόγου, τὴ παρὸν ἀποβαλὼν καὶ τὴν ἐπιπλέοντα ἡμεῖθεν, καὶ τοσοῦτο χαίρει μᾶλλον, ὡς ἡμεῖς. Οὐκοῦν ὅταν οὐ μόνον ὑπὲρ ἀπορίψα; τὴν Θεὸν ἢ καὶ σώματος καὶ ψυχῆς πάντων ἀντικαταστή, καὶ τὴν πᾶσαν τὴν τῶν οἰκίαν ἡρμαστῆται

A modi agunt, nullum autem contristat. Nec enim inest Deo, cui vivunt, aliquid injucundum, nec ipsis presentium est sensus, si quid contristare potest. Non enim ipsos sese quævere, perfecte charitatis ratio permittit; « Nam, inquit, non quærit quæ sua sunt; » sed amant dilectum esse beatum, et passio absurda et immodica, terra et pulvis, pro suis divinos commutant characteres hisque similes sunt; quemadmodum si homines pauperes et miseri in regiam irruentes domum, totam quidem suam exuerent penuriam, totamque fulgentem ibi magnificentiam induerent. Propter quod existimo eos vocari violentos rapereque regnum; quod daturus non exspectant nec eligentes respiciunt, sed ipsimet thronum occupant et propriis suffragiis sibi diadema circumponunt. Atqui si capiunt, non tamen in hoc se beatos esse credunt, nec exinde voluptatem habent, sed quod in dilecto regnum esse sentiunt, gaudentque, non quod ipsis bona communicat, sed quod ille in bonis est; ita ut si nihil ipsis esset commune cum regno, nec ipsos beatitudinis participes efficeret dilectus, nihilominus essent beati, regnarent, coronarentur, omnesque fruerentur hoc regno. Unde merito propterea raptores vocarentur et violenti divinorum bonorum possessores, in fruitionem eorum sese impellent. Isti sunt qui odio habent animas, eas perdunt, et earum lunc Dominum animarum recipiunt.

C Quid igitur hoc gaudio majus vel solidius? Quod enim illis qui gaudium in se ponunt, objectum gaudii rapiatur, non est ex improvisis; in nulla enim rerum presentium stabile reperitur bonum; unde non magis de quibus fruuntur gaudent, quam de illis pro quibus tremiscunt dolent. His autem thesaurus est bonorum securus, jucunditasque sine tristitia, nullusque timor pro firma stabilitque possessione. Illi quidem etiam ipsi merito suspiciunt gaudium, ne ipsos ad superbiam extollat, multum in se videntes, quod maximam partem gaudii rescindere potest; his autem nihil tale anxietatem affert, cum ipsi non in se confidunt, sed ad Deum suam potentiam referant, in illoque gloriantur ac omnino non quantum ipsi valent aut par est homines suscipere gaudium, sed supernaturalem ac divinam colligunt jucunditatem. Si quis porro domum pro domo, pulchriorem pro viliori, commutaret, jucunditatem etiam anticiparet pro jucunditate, illius loco, quam carpebat, priorem domum occupans, hanc quam sentire verisimile est posteriore fruentem. Pariter etiam si quadam machinatione pulchrius obtineret corpus, præsens exuendo, novum quoque super hoc participaret gaudium, tantoque magis gauderet, quanto meliore corpore frueretur. Cum igitur non solum corpus et domum, sed seipsum abjiciendo, Deum recepit, et hic ipsi in corporis, animæ, familiarium, amicorum omniumque locum suffectus est, latitiam ne-

esse est qualibet hominum lætitia præstare, illamque sumere quæ divinæ coaptatur beatitudini talique transformationi convenit. Idcirco Christi lætitia ipsi gaudere dicuntur : de quo enim ille gaudet, hoc ipse facit lætitiā. Seipso enim gaudet; cum autem ea quæ lætificare possunt, eadem sunt, hinc sequitur ut jucunditas eadem sit. Et hoc non solum conjectura ratiocinioque stat, sed ex ipso Salvatore manifeste loquente potest accurate disci. Postquam enim charitatis leges induxerat, discipulos hortans ut in finem ipsi dilectionem inconcussam custodirent, « hæc locutus sum vobis, inquit, ut gaudium meum in vobis maneat, et gaudium vestrum sit plenum. » Propter hoc, inquit, diligere præcipio, ut, dum amicitia omnia mea vobis communia facit, de me et de meis eadem ac ego lætitia gaudetis. Mortuæ enim estis, et vita vestra, inquit, abscondita est in Christo, in Deo, eodem modo et gaudium et cætera omnia; nihilque humani est apud ipsos. Et omnia brevi sermone manifestans beatus Paulus, « Non estis, inquit, vestri; pretio enim empti estis; » emptus autem non ad semetipsum, sed ad emptorem oculos dirigit, et secundum illius voluntatem vivit. Qui autem hominibus servit, corpore tantum juxta placitum domini vincitur; voluntate vero rationeque sicut libet utitur: quem vero Christus emit, non jam est suus, siquidem non est homo qui totum emit hominem, nec est pretium quo possit humanam emere animam: unde nemo solvit vel servum fecit hominem ultra corpus; Salvator autem totum hominem emit. Cum etiam homines propter servum pecuniam solummodo solvant, ille semetipsum dedit pretium; corpus et animam pro nostra libertate tradidit; illud quidem mori fecit, hanc autem a corpore liberavit; hoc quidem plagis fuit cruciatum, illa vero, non solum occiso corpore, sed etiam ante vulnera doluit: « Tristis est, inquit, anima mea usque ad mortem. » Et ita se totum tradens, totum emit hominem; ergo voluntatem et hanc præcipue comparavit. Etenim aliunde dominuserat universæque naturæ nostræ dominium habebat: quo vero servitutem fugiebamus hoc voluntas erat, et ut illa potiretur, nihil non est operatus. Quoniam enim voluntas erat quam quærebat, non violenter egit nec rapuit, sed emit: unde nullus emptorum utens voluntate pro semetipso, juste faciet, sed emptorem, orbatum possessione, jure lædet. Uteretur autem aliquis ad semetipsum voluntate, semetipsum volens suisque gaudens.

Restat ut nemo honorum ac justorum se diligit, sed solum emptorem, siquidem omnino necesse est tales esse quosdam emptorum, sinou omnes; frustra namque factam esse tremendam hanc emptio-nem, quomodo rationi consentaneum? Diligentes autem illum solum sequeretur puram ab omni tristitia jucunditatem habere, quia nihil præter ipsorum voluntates dilectus facit, maximam autem et supernaturalem ac divinam, utpote integram hic

A μάκαρότητα καὶ τρυφῆς προσήκει μετασκευῆ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ χαρὰν αὐτοὶ λέγονται χαίρειν· ὧ γὰρ ἐκεῖνος· χαίρει, τοῦτο καὶ αὐτὸς ποιεῖ τὴν χαρὰν. Χαίρει γὰρ ἑαυτῷ, τῶν δὲ τέρπειν ὄντα μένων τῶν αὐτῶν ὄντων ἀκόλουθον καὶ ἡδονὴν τῇ αὐτῇ εἶναι· καὶ τοῦτο οὐκ εἰκόσαι καὶ λογίσασθαι μόνον ἐστίν, ἀλλ' αὐτοῦ σαφῶς λέγοντος τοῦ Σωτῆρος μαθεῖν ἀκριδῶς. Ἐπεὶ γὰρ τοὺς περὶ τῆς ἀγάπης εἰσήγαγε νόμους καὶ παρήγει τοῖς μαθηταῖς φυλάττειν αὐτῷ διὰ τέλους τὸ φίλτρον ἀκίνητον, « Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, φησὶν, ἵνα ἡ χαρὰ ἣ ἐμὴ ὑμῖν μείνη, καὶ ἡ χαρὰ ὑμῖν πληρωθῆ » Διὰ τοῦτο, φησὶ, κελεύω φιλεῖν, ἵνα τῆς φιλίας πάντα τὰμὰ κοινὰ καὶ ὑμῶν ποιούσης, τὴν ἐπ' ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς τὴν αὐτὴν ἦτε χαίροντες ἡσυχῆν ἐμοί· « Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν, φησὶ, κέκρυπται ἐν τῷ Χριστῷ ἐν Θεῷ, » τὴν ἴσον τρύπην καὶ ἡ χαρὰ καὶ τὰλλα πᾶτα, καὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον παρ αὐτοῖς. Καὶ πάντα λόγῳ βραχέϊ δηλοῦν ὁ μακάριος Παῦλος, « Ὁκ ἐστε, φησὶν, ἑαυτῶν, ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς, » ὁ δὲ τεπραμένος οὐ πρὸς ἑαυτὴν, ἀλλὰ τὸν ἐωνημένον ὄρᾳ καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖνου ζῆ γνώμην. Καίτοι τοῖς μὲν ἀνθρώποις ὁ δουλεύων τὸ σῶμα δέδεται μόνον πρὸς τὸ τῷ δεσπότῃ δοκοῦν, τὴν δὲ γνώμην καὶ τὸν λογισμὸν ἐλευθερὸς ἐστίν, ὃ τι ἂν βούλοιο χρῆσθαι· ὃν δὲ ὁ Χριστὸς ἠγόρασεν, οὐκ ἐστίν ὅπως ἐστίν ἑαυτοῦ, ἐπεὶ καὶ τὸν ἀνθρώπον ὁλόκληρον ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς ὠνήσατο, οὐδ' ἐστίν οὐ τιμῆματος ψυχὴν λαβεῖν δυνατὸν ἀνθρωπίνην· ὅθεν οὐδεὶς ἔλυσεν ἀνθρώπον ἢ ἐδουλώσατο τοῦ σώματος, περαιτέρω, ὁ δὲ Σωτὴρ ἅπαντα τὸν ἀνθρώπον τυγχάνει προζήμενος ὅτι καὶ ἀνθρώποι μὲν ὑπὲρ ἀνδραπίδου χρήματα καταβάλλουσι μόνον, ἐκεῖνος δὲ ἑαυτὸν εἰσῆγαγε καὶ τὸ σῶμα προῦδωκε καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας, καὶ τὸ μὲν ἀποθανεῖν ἐποίησε, τὴν δὲ τὸ οἰκεῖον ἀφείλετο σῶμα, καὶ τὸ μὲν ὠδυνήθη πληττόμενον, ἐκεῖνη δὲ ἠγιάσθη οὐ σφαττομένου τοῦ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς πληγῆς. « Περιλυτῶς ἐστίν, φησὶν, ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου. » Καὶ οὕτως ὅλον δούς ἑαυτὸν ὅλον ὠνήσκει τὸν ἀνθρώπον, οὐκοῦν καὶ τὴν θέλησιν ἐπρατο καὶ μάλιστα ταύτην. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα δεσπότης ἦν καὶ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀπάσης· ἐκράτει· ὧ δὲ τὴν δουλείαν ἐφεύγομεν, ἡ θέλησις ἦν, καὶ ἵνα ταύτην ἔλοι, πάντα εἰργάσατο. Διὰ τοῦτο γὰρ ὅτι γνώμην ἐζήτει, βίαιον οὐδὲν ἐποίησεν οὐδ' ἠσπασεν, ἀλλ' ἠγόρασεν· ὅθεν τῶν πεπραμένων οὐδεὶς εἰς ἑαυτὸν χρώμενος τῇ θελήσει τὰ δίκαια ποιήσει, ἀλλὰ τὸν ἐωνημένον ἀδικήσει τοῦ κτήματος ἀποστερῶν· χρεῖτο δ' ἂν τις πρὸς ἑαυτὸν τῇ θελήσει ἑαυτὸν θέλων καὶ τοῖς ἐξουτοῦ χαίρων.

Λείπεται δὴ μηδένα τῶν χρηστῶν καὶ δικαίων ἑαυτὸν φιλεῖν, ἀλλὰ τὸν ἀγοράσαντα μόνον, ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἀνάγκη, τοιοῦτος εἶναι τῶν ἀγορασθέντων ἐνίους εἰ καὶ μὴ πάντας· μάτην γὰρ γενέσθαι τὴν ὠνὴν ἐκεῖνην τὴν φρικώδη, πῶς εὐλογον; φιλοῦντας δὲ ἐκεῖνον μόνον ἐπόμενον ἂν εἴη, καθαρὰν μὲν ἀνίας αὐτοῦ; ἀπάσης ἡδῆσθαι ἡδονὴν, ὅτι οὐδὲν παρὰ τὰς αὐτῶν ὁ φιλούμενος πράττει, μεγίστην δὲ καὶ ὑπερφῶ καὶ οἴειν, ὅτι τὸ ὁλόκληρον ἐνταῦθα κινῶσι

τὴν δύναμιν τῆς χαρᾶς, καὶ ὅτι τὸ ἐρπεον αὐτοῦ; A
 πᾶσαν ὑπερβαίνει χαριῶν ὑπερβολὴν. Καὶ ἄλλως
 δὲ καθάπερ ἀνάγκη τὸν ἀθρώποις δουλεύοντα
 λυπεῖσθαι, οὕτως ἀνάγκη τὸν τῷ Χριστῷ δουλεύοντα
 χαρίζειν. Οὐ γὰρ ἔτι τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ πρια-
 μένου χωρῶν ὁ μὲν διὰ πόνων ἐρχεται καὶ δδυνῶν τῷ
 καὶ λύπης καὶ πόνων ὑπευθύνῳ ἀκολουθῶν, ἐκείνος;
 δὲ πῶς ἀνιαθῆσεται τῆς ἀληθινῆς χαρᾶς ἡγουμένης;
 Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁ καταβαλὼν ὑπὲρ ἀνδραπόδου χρή-
 ματα οὐ τοῦτο ζητῶν κατέβαλεν, ἐν' εὐ ποιήσῃ
 τὸν πεπραμένον, ἀλλ' ἐν' αὐτῆς ἐκείθην εὐ πάθῃ
 καίτοι τῶν ἐκείνου κερδάνῃ πόνων, ὅθεν ὁ δου-
 λέων ὡς ἂν εἰς τὴν τῶν κεκτημένων ἀναλυόμενος
 χρεῖαν καὶ δι' ὧν αὐτὸς ταλαιπωρεῖται, συνάγων
 ἐκείνοις ἡδονάς, διηνεχέσι σύνεσι λύπαις. Ἐνταῦθα
 δὲ τὸναντίον· πάντα γὰρ πρὸς τὴν τῶν δούλων
 εὐδοκίμησιν ἐργασται, καὶ τὸ λῦτρον ἔδωκεν, οὐχ
 ἵνα αὐτὸς ἀπολαύῃ τι τῶν λυθέντων, ἀλλ' ἵνα αὐτῶν
 τάκεῖνον γένηται, καὶ κέρδος ὁ δεσπότης ἦ καὶ οἱ
 τοῦ δεσπότη πόνου τοῖς δούλοις, καὶ τὸν ἐωνημένον
 ἴλον αὐτὸς ὁ πεπραμένος ἔχη λαβῶν. Διὰ ταῦτα τοῖς
 μὴ πρὸς ταύτην ἀπιστηθήσαντας τὴν δουλείαν, ἀλλὰ
 πρὸ πάσης ἐλευθερίας τάκεῖνον ποιησαμένους δεσμὰ,
 χαίρειν ἀνάγκη, πλουτοῦν πενίας καὶ βασιλείαν δεσ-
 μωτηρίου καὶ δόξαν τὴν ἀνωτάτω τῆς ἐσχάτης ἀτι-
 μίας; ἀλλαχθήμενος ὅπερ γὰρ τῶν ἀθρώπων τοῖς
 δεσπότης ἐξέσσι ποιεῖν εἰς τοὺς δούλους παρὰ τῶν
 νόμων, τοῦτο τοῖς δούλοις ἐφέεται: πρὸς τὸν κοινὸν δεσ-
 πότην διὰ τὴν τοῦ δεσπότη ὠλανθρωπίαν. Ἐκείνους
 μὲν γὰρ τῶν δούλων καὶ τῶν θυτῶν τοῖς δούλοις ὁ νόμος
 κυρίου καθίστησιν, ἂν μὴ πρόωνται τὴν δεσποτείαν
 μὴδ' ἀπῶσιν αὐτοῦ τῆς δουλείας, οὗτοι δὲ τὴν
 ἑαυτῶν δεσπότην ἔχουσι καὶ τῶν ἐκείνου κληρο-
 νομοῦσιν, ἂν τὸν ζυγὸν ἐκείνου στέργωσι καὶ τῷ
 ὠνῆν ἐνδεσθῶσι. Καὶ τοῦτο ἔστιν ὁ Παῦλος ἐκέλευ-
 σεν, «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ,» λέγων, τὴν ἀγοράσαντα
 διὰ τοῦ Κυρίου δηλῶν, καὶ ὁ Σωτὴρ ἐνχρηγέστερον
 τὸ τῆς χαρᾶς αἴτιον σημαίων ἡμῖν, τὸν τῆς χαρᾶς
 αὐτῷ κοινωνήσαντα δούλου ἀγαθὸν ὀνομάζει καὶ
 Κύριον ἑαυτὸν, «Εἰσελθε, λέγων, ἀγαθὲ δούλε, εἰς τὴν
 χαρὰν τοῦ Κυρίου σου,» ὅτι δούλος ἔμενας καὶ τὸ τῆς
 ὠνῆς οὐ διεβήξας γραμματεῖον, αὐτὴν κομίζου τὴν
 τοῦ κτησαμένου χαρὰν. Ἔστι γὰρ ἡ αὐτὴ χαρὰ οὐ
 μόνον διὰ τὸ χαρῖεν ταῦτον ἐν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῆς
 εὐγνωμοσύνης ὁ αὐτὸς τρόπος· καθάπερ γὰρ ἐκείνος
 οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν, ἀλλὰ τοῖς δούλοις ἐξῆσε καὶ
 ἀπέθανε καὶ γεγέννηται τὴν ἀρχὴν, καὶ εἰς ἑαυτὴν
 ἐπανελθὼν καὶ τὸν θρόνον ἔχων τὸν πατρικόν, ἡμῖν
 ἐκεῖ κάθηται καὶ παράκλητός ἐστι πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ
 ἡμῶν δι' αἰῶνος, οὕτω καὶ τῶν δούλων, ὅς ὁ δεσπό-
 της πρὸ τῶν ψυχῶν ἐγένετο, ἑαυτῶν οὐκ ἐπιστρεφύ-
 μενοι μόνον φιλοῦσιν ἐκείνον. Τοιοῦτος ἦν Ἰωάννης,
 καὶ διὰ τοῦτο παρενοχληθεὶς ἐκείνου φανέντος το-
 σοῦτον ἀπέχευ δυσχεραίνειν, ὥστε αὐτὸς ἦν ὁ τοῖς
 ἀγνοοῦσι αὐτῶν κηρύττων καὶ τῆς γλώττης ἐκείνης,
 ἀφ' ἧς συνέβαιεν αὐτῷ, τὴν ἐλάττω φέρεσθαι δόξαν,
 ὡδὲν ἡδονὴν ἦν αὐτῷ· καὶ ἡξίου τὸν μὲν εἰς ἑαυτὸν
 ἀναρτήσασθαι τὸ θέατρον καὶ καταδημαγωγῆσαι τὸ
 γένος ἅπαν, καὶ πάντας αὐτῷ προσέχειν τὴν νοῦν,

lætitia potentiam exhauriunt, atque lætitia ipso-
 rum objectum maximas gratias exsuperat. Cæte-
 rum ut hominibus servientem dolere necesse est,
 sic necesse est Christo famulantem gaudere. Ete-
 nim non jam suam, sed emptoris gratiam adim-
 plens, unus quidem luctus et laborum tributario
 serviens, per labores et gemitus incedit; alter
 autem, vera lætitia duce, quomodo contristaretur?
 Ex una quidem parte, qui pro servo divitias
 solvit, non illas solvit querens, ut empti procur-
 raret bonum, sed ut ipse illic bene sit et de labo-
 ribus ejus lucretur: unde serviens, quasi con ump-
 tus ad computatorium utilitatem, et illis per quos
 ipse miser est, delicias astruens, continuis sub-
 jicitur ærumnis. Ex alia vero parte, contrarium
 est: nam ad servorum considerationem omnia
 facta sunt; pretium dedit, non ut ipse de solu-
 tis aliquid obtineret lucri, sed ut sua illorum pro-
 pria faceret, essetque dominus, ut domini labores,
 lucrum servis, ac totum emptorem emptus ipse
 possideret. Ideo qui non adversus hanc recalcit-
 trare servitatem, sed ante omnem libertatem
 fecerunt ipsius vincula, gaudere eos necesse est,
 cum divitiis pro paupertate, regnum pro carcere,
 summam gloriam pro ultima vilitate per commu-
 tatum acceperint. Quod enim hominum dominis
 per leges in servos facere licet, hoc servis in com-
 muni dominum per humanitatem Domini con-
 cessum est. Illos enim servorum et illorum quæ
 servis sunt, lex constituit dominos, nisi domina-
 tionem abjecerint illosque liberaverint a servitute;
 isti vero suum possident dominum et bonorum
 ejus hæredes sunt, si jugum ejus amant et redem-
 ptione sese obstrictos habent. Et hoc est quod Pau-
 lus hortatus est, dicens: «Gaudete in Domino:» ut
 Dominum, illum qui comparavit, ostendens; et Sal-
 vator evidentius gaudii causam nobis manifestans,
 illum qui suam participaturus est lætitiā, bu-
 nuni vocat servum, sese autem Dominum appel-
 lans: «Intra, bone serve, in gaudium Domini tui:»
 quia servus permansisti nec emptoris fregisti
 schedulam, ipsum emptoris accipe gaudium. Ea-
 dem enim est lætitia, non solum quia eadem est res
 lætificans, sed etiam quia benevolentia idem mo-
 dus est. Quemadmodum enim ille non sibi metip-
 si placuit, sed pro servis vixit et mortuus est, geni-
 tusque est ab initio, et ad se reversus, et paterno
 potitus throno, nobis ibi sedet, et pro nobis ad eum
 semper intercessor existit; sic est de servis, qui-
 bus Dominus est præ anima, quique ad sese non
 reversi illum solum diligunt. Talis erat Joannes,
 et ideo tentatus, illo apparente, tantum absfuit ut
 ægre ferret, ut ipse ignorantibus ipsos esset præco
 atque demonstrator. Hujus lingue, qua convenie-
 bat ei, minui gloriam, nihil ipsi jucundum erat;
 dignumque judicabat ut ille omnium in se conver-
 teret oculos, et omne sibi conciliaret genus, nec-
 non ut omnes illi præberent mentem, sicut sponsa
 sponso; ipse veru, si stans posset illum audire;

quod omni prosequeretur studio, dilecti vocem audiret. Paulus autem, quæ illius sunt querendo, non tantummodo semetipsum contempsit, sed etiam tradidit: in gehennam enim irruit propter eum, nam passionem auxit et quasi ænigma erat. Quod enim vehementer amarit eum, quem dilexit, læli cupiebat, et dixisses non solum amoris fervorem magis quam gehennam ipsum consumere, sed etiam illud ipsum gaudium ex dilecti convictu superare. Quemadmodum enim illam continere, sic istud facile despiciere suavitatis manifestam habuisset et gustavisset ejus pulchritudinis experientiam, quoniam esse cum illo, vivere, et conregnare, ob seipsum, sui que ipsius glorificationem erat, ipse vero non sua magis quam illius gloriam quærebat, illud etiam præponi desiderabat. Non igitur desiderans propter semetipsum desiderabat, sed propter illum in cuius gratiam, si fugiendum, fugisset. Si igitur nec solum desiderium in sui gratia volebat, quid tandem de cæteris? Etenim, si propter quem omnia fecit, omnia sustinuit, hunc, non ad se respiciens, quæsit, nec ut ipse frueretur, neglectis cæteris quæ contempsit. Unde patet illum omnino se lugisse, totamque sui ipsius opinionem abiecit, ad Christum solum advolasse. Quoniam autem nihil odiosum nec voluntati repugnans apud illum erat, accipit ut voluntas mira esset, qua semper fruebatur, nulla autem molestia in illa fuerit posita anima. Si enim de aliquibus generet et contristaretur, non tamen luctus vincebat jucunditatem, nec aliquid illum ex illa deturbabat, siquidem desolationis illius species gaudio replebatur: nam charitatis et magnanimitatis luctus erat fructus; nihil illi molestum vel asperum vel pusillanime in cor induxit. Quod enim semper gauderet, ex eo manifestum est, quod alios hortabatur ad semper gaudendum: « Gaudete enim, inquit, in Domino semper; iterum dico, gaudete; » certo non aliis præcepisset talia, quin ipse exemplum tradiderit.

Talis est sanctorum vita, sicque nunc quidem beata, sicut conveniens est, eos esse locutos qui ex fide speque beatitudinis percipiunt fructum; postquam autem abierunt, hæc est tanto melior, quanto rebus ipsis frui quam sperare perfectius est, et pura boni visio fide præstat. Illius autem vitæ bona sunt ex parte Dei spiritus adoptionis, unde perfecta est charitas, juxta quam est beata vita. Accipere enim mysteria Christi permittit, ipsum autem accipientibus dedit, inquit, potestatem filios Dei fieri; filiorum autem est perfecta charitas, a qua omnis excessus timor. Nec enim mercedum amissio, nec pœnæ metui possunt a taliter amante: hoc enim servorum, illud autem mercenariorum est. Candidus vero amor solum est filiorum. Et ita veram charitatem gratia animis initiatorum infundit. Quod quidem in illos operetur et quodnam præbeat experimentum scire possunt qui didicerunt: quod autem ge-

A καθάπερ τῷ νομίῳ τῆν νόμφην, αὐτὸς δὲ ἀγαπήν, εἰ παρῆτος ἀκούοι λίγοντος καὶ τοῦτο τῆς σπουδῆς ἀπόναίτο πάσης, τὴν τοῦ φιλουμένου φωνήν. Παῦλος δὲ τὰ κείνου ζητῶν οὐ περιείδεν ἑαυτὸν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ προῦδωκε καὶ γὰρ εἰς γένναν ἐπέβαλε τὸ γ' ἐπ' αὐτῷ. καὶ γὰρ ἤβρατο τὸ πάθος καὶ ἦν ὡσπερ ἀνίγμα, ὅτι γὰρ σφοδρῶς ἐφιλιήσεν αὐτὸν, ὃν ἐφιλήσεν, ἐπεθύμει ζημιωθῆναι, καὶ ἔοικεν, ὡς οὐ γένντης μόνον σφοδρότερον ἀνέφλεγεν αὐτὸν ὁ ἔριος κείνου, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἐν τῷ συνείναι τῷ φιλουμένῳ χαρᾶς ἐπικρατέστερον εἶχε. Καθάπερ γὰρ ταύτης καταφρονεῖν ἐπειθεν, οὕτως κείνην ῥαδίως περιόρῳ, καίτοι σαφῆ πείραν ἤδη τοῦ κάλλους αὐτοῦ λαβόντα καὶ γεγευμένον, ἀλλ' ὅτι τὸ μὲν κείνῳ συνείναι καὶ συζῆν καὶ συμβασιλεύειν πρὸς αὐτὸ καὶ τῆς εὐδοκίμησεως ἦν τῆς αὐτοῦ, ὃ δὲ οὐκ ἐζητεῖ τὰ ἑαυτοῦ ὑπὲρ τῆς κείνου δόξης, καὶ τοῦτο προσθαί πρόθυμος ἦν. Οὐλοῦν καὶ ἐπιθυμῶν οὐ δι' ἑαυτὸν ἐπεθύμησεν, ἀλλὰ δι' ἐκείνον, ὑπὲρ οὗ καὶ, φυχῆν διῆταν, ἐφυγεν ἂν εἰ τοίνυν τὸ μόνον θελητὸν οὐκ ἤθελεν ἑαυτοῦ χάριν, τί λοιπὸν ἄλλο τῶν πάντων; Εἰ γὰρ ὑπὲρ οὐ πάντα εἰργάσατο, πάντα δὲ ἠρέσχετο, οὐ πρὸς ἑαυτὸν βλέπων ἐζητήσεν, οὐδ' ἐν' αὐτὸς ἀπολαύσῃ σχολῇ γέ τι τῶν ἄλλων, ὡν κατεφρόνησεν ὁθενδῆλος ἦν ἑαυτὸν παντελῶς φυγῶν καὶ τὴν γνώμην ἅπασαν ἐξαγαγῶν μὲν ἑαυτοῦ, πρὸς τὸν Χριστὸν δὲ μόνον ἐνεργῶν ἔχων. Ἐπει δὲ οὐδὲν ἀπευκτὸν οὐδὲ τῇ θελήσει πολέμιον παρ' ἐκείνου, συνέβαιεν θαυμαστὴν μὲν εἶναι τὴν ἔδον, ἢ συνηθαί καὶ συνέζη, ἀηδίαν δὲ οὐδεμίαν τῆς ψυχῆς κείνης κρατεῖν. Εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ὑπὲρ ὧν ὠδυνᾶται καὶ ἔστενεν, ἀλλ' οὐκ ἐκράτει τῆς ἔδοντος τὸ λυποῦν, οὐδ' ἐξέκρυσεν αὐτὸν κείνης οὐδὲν, ἐπει καὶ τῆς ἀθυρίας ταύτης τὸ σχῆμα χαρᾶς ἔγεμε καὶ γὰρ ἀγάπης καὶ μεγαλοφυχίας ἦν ἡ λύπη καρπός, οὐδὲν οὐτῷ πικρὸν ἢ ἄγριον ἢ μικρόφυχον εἰς τὴν καρδίαν εἰστέγεν. Ὅτι γὰρ ἔχαιρεν ἐκάστοτε, δῆλος ἦν, ἐξ ὧν τοῖς ἄλλοις παρήγει πάντοτε χαίρειν « Χαίρειτε γὰρ, φησὶν, ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ, χαίρειτε, » οὐκ ἂν ἄλλοις ὑποτιθεῖς, ὃ μὲν πρότερον ἐδείξεν ἐπὶ τῶν ἐργῶν αὐτῶν.

Τοιαύτη τῶν ἀγίων ἡ ζωὴ καὶ οὕτω μακαρία νῦν μὲν, ὡσπερ ἀκόλουθον, τοὺς ἐλπίζει καὶ πιστεῖται τὴν μακαριότητα καρποῦμένους· ἐπειδὴν ἐὰν ἀπαλλαγῶσιν, οὕτως ἀμείνων, ὅσῳ τοῦ μὲν ἐλπίζον τελευτέρον αὐτῶν τῶν πραγμάτων λαβέσθαι, τοῦ δὲ πιστεύον ἢ καθαρὰ τοῦ ἀγαθοῦ θεωρεῖα· ταύτης τῆς ζωῆς τὰ μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα υλοθεσίας, ὅθεν ἡ τελεία ἀγάπη, καθ' ἣν ἡ μακαρία ζωὴ. Τὰ μὲν γὰρ μυστήρια τοῦ Χριστοῦ παρέσχε λαβέσθαι, τοῖς δὲ κείνον λαβῶσιν, « Ἔδωκε, φησὶν, ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, » τῶν τέκνων δὲ ἡ τελεία ἀγάπη, ἥς ἅπας ἀπελήλαται ὁδός. Οὕτε γὰρ μισθῶν ἀποτυχιᾶν οὐτε πληγὰς ἔστι δειδέσθαι ἐν κείνῳ ἐρῶντα· τὸ μὲν γὰρ δούλων, κείνο δὲ μισθῶν τὸ δ' οὕτω καθαρῶς φιλεῖν μόνων γίνεται τῶν υἱῶν. Καὶ οὕτω τὴν ἀγάπην τὴν ἀληθινήν ἢ χάρις ἐνεθῆσι ταῖς ψυχαῖς τῶν μεμνημένων ὃ τι μὲν εἰς αὐτοὺς δρώσα καὶ ἤνετα παρεχομένη πείραν, εἶδειν ἂν οἱ μαθόν-

τες· ὡς δ' ἐνεσθιν ὀλοσχερῶς εἰπεῖν, τῶν θεῶν ἀγα-
 θῶν αἰσθησὶν ἐντεῖσα, καὶ τῷ γεῦσαι μεγάλων περι-
 μειζήνων ἐλπίζουσα, καὶ βεβαίαν ἐντιθεῖσα πίστιν
 ἀπὸ τῶν ἤδη παρόντων περὶ τῶν μῆψω φαινομένων.
 Τὰ δὲ παρ' ἡμῶν τὸ διασῶσαι τὴν ἀγάπην· οὐ γὰρ
 ἀρκεῖ τὸ φιλεῖσθαι μόνον καὶ ἐξέσθαι τὸ πάθος, ἀλλὰ
 δεῖ καὶ συντηρεῖσθαι καὶ τῷ πυρὶ προσθεῖναι τὴν ὕλην
 ὥστε κατασχεῖν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ μένειν ἐν τῇ ἀγάπῃ,
 ἐν ᾧ πᾶσα μακαριότης, τὸ μένειν μὲν ἐν τῷ Θεῷ, μέ-
 νοντα δὲ ἔχειν αὐτόν· « Ο γὰρ μένων, φησὶν, ἐν τῇ
 ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ· »
 τοῦτο δὲ γίνεται, καὶ πεπηγυῖαν ἐν τῇ γνώμῃ τὴν
 ἀγάπην ἔχομεν. ἐπειδὴν διὰ τῶν ἐντολῶν ἀφικώμεθα
 καὶ τοὺς τοῦ φιλομένου σώσωμεν νόμους· Ἀπὸ μὲν
 γὰρ τῶν ἐνεργειῶν ἡ ψυχὴ διατίθεται πρὸς ταύτην
 ἢ ἐκείνην τὴν ἔξιν, ὅπως ἂν ἔχωσιν ἐκείναι χρυσό-
 τητος ἢ ποτηρίας, ἐπεὶ καὶ τῶν τεχνῶν ἐκείνας
 κτώμεθα καὶ μαθαίνομεν, ὧν ἂν ταῖς ἐνεργείαις
 συνεθισθώμεν. Οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ νόμοι περὶ τῶν
 ἐνεργειῶν κείμενοι τῶν ἀνθρωπίνων καὶ ταύτας
 ἐρρίζοντες καὶ πρὸς ἐκείνον τάττοντες μόνον τὴν
 ἀκλόουθον τοῖς κατορθοῦσιν ἐντιθέσασιν ἔξιν, ἐστὶ τὸ
 βούλεσθαι τὰ δοκούντα τῷ νομοθέτῃ καὶ μόνῳ πᾶσαν
 ὑποτάττειν τὴν γνώμην καὶ πλὴν ἐκείνου θέλειν οὐδὲν,
 ὅπερ ἐστὶ μόνον ἀκριβῶς εἰδέναί φιλεῖν· καὶ διὰ τοῦτο
 φησὶν ὁ Σωτὴρ· « Ἐάν τις ἐντολάς μου τηρήσῃτε,
 μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου. » Ταύτης δὲ τῆς ἀγάπης
 ἔργον ἡ μακαρία ζωὴ· τὴν γὰρ θέλησιν πανταχόθεν
 συναίγουσα καὶ τῶν ἄλλων ἀπάγουσα πάντων καὶ
 αὐτοῦ τοῦ θέλοντος τῷ Χριστῷ συνίστησι μόνῳ τῇ
 θελήσει δὲ τὰ ἡμέτερα πάντα ἀκολουθεῖ καὶ ὅποι
 φέρει ἄχωροῦσι, καὶ σώματος ὄρη καὶ λογισμοῦ
 κίνησις καὶ πᾶσα πρᾶξις καὶ πᾶν ὅτιοῦν ἀνθρωπί-
 νου· καὶ ὅλως ἡ θελήσις τὸ καθ' ἡμᾶς ἄγει καὶ φέ-
 ρει, καὶ ἐκείνη κατασχεθῆναι, πάντα ἐκεῖ δέδεται
 καὶ ταύτης κρατήσας ὀλόκληρον ἔχει τὸν νοῦν. Οὐ-
 κοῦν οἷς ἡ γνώμη τοῦ Χριστοῦ κατ' ἄρας ἔλιω
 καὶ μόνῳ πρόσκειται, καὶ πάντα ὅσα βούλονται καὶ
 ὧν ἔρωσι καὶ ἀζητοῦσιν, ἐκείνός ἐστι, τοῦτοις
 ὅλον τὸ εἶναι καὶ ἡ ζωὴ παρ' αὐτῷ, ἐπεὶ καὶ τὴν
 θελήσιν αὐτὴν οὐκ ἐστὶ ζῆν καὶ ἐνεργῆν εἶναι μὴ
 ἐν τῷ Χριστῷ μένουσαν, ὅτι πᾶν ἀγαθὸν ἐκεῖ, κα-
 θάπερ ὀφθαλμὸς τὰ αὐτοῦ ποιεῖν οὐκ ἂν ἔχη μὴ τῷ
 φωτὶ χρώμενος· Ἐκείνῳ τε γὰρ μόνον ἐργάζεται
 τὴν ἔψιν τὸ φῶς, ἢ τε θελήσις πρὸς ὃ δύναται ἐνερ-
 γεῖν, μόνον ἐστὶ τὰγαθόν· ὅθεν ἐπεὶ ταμίς τῶν
 ἀγαθῶν ἀπάντων ἐκείνος, εἰ μὴ πᾶσαν τὴν γνώμην
 ἐν αὐτῷ φέροντες θήσομεν, ἀλλὰ τι τῆς θελήσεως
 ἔξω τοῦ θησαυροῦ τούτου πέσοι, ἀργόν ἐστὶ καὶ νε-
 κρὸν· « Ἐάν μὴ τις μείνῃ γὰρ, φησὶν, ἐν ἐμοί, ἐσθήθη
 ἔξω ὡς τὸ κληῖμα καὶ ἐξηράνθη, καὶ συναρῶσιν
 αὐτὰ καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσι καὶ καλεῖται· » εἰ δὲ
 καὶ τὸν Χριστὸν μιμήσασθαι καὶ ζῆν κατ' ἐκείνον,
 ἐν Χριστῷ ζῆν ἐστὶ, καὶ τοῦτο τῆς γνώμης ἔργον,
 ὅταν ταῖς τοῦ Θεοῦ βουλήμασιν ὑπακούσῃ. Καθάπερ
 ἐκείνος τῶν ἑαυτοῦ θελήσεων ὑπέταξε τῇ θεῖᾳ τῇ
 ἀνθρωπίνῃ, καὶ ἵνα τοῦτο διδάξαι καὶ τῆς ὁρθῆς
 ζωῆς παράδειγμα ἡμῖν καταλείποι, τὸν ὑπὲρ τοῦ
 κόσμου θάνατον, ὅτε μὲν ἀποθανεῖν ἐβούλετο, οὐ παρ-

neraliter dici potest, divinatorum bonorum percep-
 tionem infundit, magnorum gustu de melioribus
 spem excitat, et a jam presentibus de nondum
 apparentibus firmam fidem induit. Penes nos autem est
 servare charitatem. Non enim dilexisse passionem-
 que recepisse sufficit, sed oportet etiam conservare
 materiamque igni præbere ut resineatur. Hoc enim
 est manere in charitate, in qua omnis est beatitudo,
 manere scilicet in Deo, illumque immanentem ha-
 bere. Nam « Qui manet, inquit, in charitate, in
 Deo manet et Deus in illo. » Hoc autem fit, et soli-
 datam in voluntate charitatem habemus, cum per
 manulata pervenimus et dilecti leges servavimus.
 Actionibus enim ad hunc vel istum habitum anima
 disponitur, prout illæ bonitatis vel malitiæ charac-
 terem habent, siquidem illas acquirimus et disci-
 mus artes, quibus per actiones assuevimus. Dei
 vero leges ad actus humanos attinentes illosque des-
 tinantes, et ad illum solum ordinantes, consequen-
 tem rectis injiciunt dispositionem, quod scilicet ea
 quæ bona videntur legislatori, velint illique soli
 totam submittant voluntatem, ac præter illum ni-
 hil ipsis placeat : quod solum est perfecte scire di-
 ligere. Ideo Salvator ait : « Si mandata mea serva-
 veritis, manebitis in dilectione mea. » Illius autem
 charitatis opus est beata vita. Voluntatem enim
 undique contrahens et ab omnibus aliis et ipso ve-
 lente segregans, soli Christo conciliat ; voluntatem
 vero cuncta nostra sequuntur, et quo ferat, ince-
 dunt et corporis motus, et rationis cursus, et omnis
 actus et aliud quodlibet humanum ; et prorsus
 voluntas quod ad nos attinet agit et gerit, et si illa
 retineatur, omnia nexa consistunt, et illa potius,
 totam habet mentem. Quibus igitur voluntas prorsus
 amore Christi detinetur et huic soli submittitur,
 quæcumque volunt, diligunt ac quærunt, ille est,
 illis totum est esse vitæque in ipso, siquidem ipsa
 voluntas non est vivere et vim habere, nisi maneat
 in Christo, quod ibi stat omne bonum, quemad-
 modum oculus nec suas facultates exercere sine
 lumine potest. Huic enim solum lumen visionem
 operatur, et voluntas non valet agere nisi in solum
 bonum. Unde cum ille sit omnium bonorum distri-
 butor, si totam in ipso non reponimus voluntatem,
 sed aliquid voluntatis extra thesaurum istum cadet,
 inane et mortuum est. « Nam, inquit, nisi quis in
 me manserit, mittitur foras sicut palmas, et arefcit
 et colligunt eum, et in ignem mittunt, et comburunt. »
 Si vero quoque Christum imitari vivereque
 secundum illum, in Christo vivere est, hoc etiam
 est opus voluntatis, quando Dei mandatis obedire.
 Quemadmodum ille suarum voluntatum divinarum
 subiecit humanam, utque nobis hoc ostenderet
 rectæ vitæ exemplar relinqueret, mortem pro
 mundo, cum oportuit mori, non abnuvit ; priusquam
 autem venisset tempus, deprecatus est, ostendens
 quod non sibi metipsi placeret in passionibus, sed
 ut ait Paulus, obediens factus ad crucem venit,
 quasi non unam voluntatem, aut ex duabus unam

sed duarum voluntatum concordiam habens: sic apparet per omnia in perfectione voluntatis beatam consistere vitam. Dico vero in presenti. Duo namque cum sint, quibus homo constat, mens et voluntas, necesse est, secundum ista duo, convenite coaptarique Deo, illum qui ex toto futurus est beatus, mente quidem pure videntem illum, voluntate vero perfecte diligentem. Nulli vero in corruptibili corpore viventium competit utinque beatificari, sed tales homines sola vita corruptione libera excipiet; in presenti vero, sub voluntatis quidem respectu perfecti sunt in his quæ sunt ad Deum beati, non autem sub respectu mentis efficaciter: charitatem quidem apud eos perfectam reperies, puram autem Dei visionem minime. Si enim ipsis cum corpore viventibus adest quod futurum est jamque certaminum experientiam habent, et non continenter, nec perpetuo, nec perfecte, vita presenti non permittente, et ideo, « Spe gaudemus, inquit Paulus, et per fidem ambulamus, non per speciem et ex parte cognoscimus; » attamen Christum vidit, sed non continuo tali assistit visioni. Hæc enim *semper* solum futurum videbit, et istud ipse demonstravit, si qui lem de presentia illa discurrit adficiens: « Et sic semper cum Domino eriuus. » Unde si quis in Christo cum corpore vivit, et vitam æternam, ut Paulus hortatus est, hinc valuit assumere, hanc in voluntate possidet, per charitatem lætitiã consequens inenarrabilem, ipsa mentis pura visione ipsi in futurum reservata, fideque manuali charitate ducente. Quod ostendens beatus Petrus, « In quem nunc, inquit, non videntes, sed credentes, exsultatis lætitiã inenarrabili et glorificata. » ἀφικνομενος τὴν ἀπόβλητον, τῆς μὲν τοῦ νοῦ φησὶ, πιστεύοντες δὲ ἀγαλλιάσθε χαρῆ ἀνεκλήρητη

In hac autem charitate lætitiãque constat beata vita. Hæc vita partim quidem absconditur juxta Pauli verbum: « Absconditur enim, inquit, vita nostra; » partim autem revelatur; et, sicut ait Dominus, « Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed non scis unde veniat nec quo vadit; sic est omnis qui natus est ex spiritu. » Qued enim ad ipsam gratiam generantem et formantem attinet, quid ipsa est et quomodo regenerat, abscondita est vita; manifestatur autem viventibus qui participes effecti sunt, quid sit ad Deum ineffabilis amor et immixa super eo lætitiã. Hæc enim ipsa manifesta sunt et gratiam invisibilem indicant, primo quidem quoniam hæc sunt gratiæ fructus; nam, inquit, « Fructus spiritus est charitas, gaudium; » a fructu vero arbor cognoscitur; deinde quoniam spiritus adoptionis est gratia, charitas autem quod propinquitatem hanc obtinuerint, et quod sint filii Dei, nihil servile nec mercenarium habentes testatur. Hæc autem etiam modo Salomon invenit matrem pueri viventis, sufficiensque quod peperisset, reputavit indicium, amorem vehementem: unde non est absurdum filios Dei viventis hoc etiam

A πῆρστο, πρὶν δὲ ἔχειν τὸν καιρὸν ἀπευρέατο, δεκτικὸς ὡς οὐχ ἑκαστὸν ἔμελλεν, ἐν οἷς ἐπασχόν, ἀλλ' ἐφθινὸν ὁ Παῦλος, ὑπὲρ τοῦ γενομένου ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἔβη, ὡς ἐν οὐ θέλημα ἔχων ἐν ἡ ἐκ θυοῖν ἐν, ἀλλὰ εὖς θελημάτων θεολογίαν οὕτω φαίνεται διὰ πάντων ἐν τῇ τελειότητι τῆς θελήσεως συνεστάναι τὴν μακαρίαν ζωὴν. λέγω δὲ ἐν τῷ παρόντι. Δυσὸν γὰρ δοτεῖν ἐν οἷς ὁ ἄνθρωπος, τοῦ νοῦ καὶ τῆς γνώμης, ἀνάγκη μὲν κατ' ἄμφω ταῦτα συνελθεῖν τῷ θεῷ καὶ συναφθῆναι τὸν ἐξ ὀλοκλήρου μέλλοντα μακαρίον εἶναι, τῷ μὲν νῷ καθαρῶς αὐτὸν θεωροῦντα, τῇ γνώμῃ δὲ τελειῶς φιλοῦντα. Συμβαίνει δὲ οὐδενὶ τῶν ἐν φθορῷ σῶματι ζώντων εἰ' ἑκατέρων εὐδαιμονεῖν, ἀλλὰ τοιούτους ἄνθρωπους μόνος ὁ φθορῆς ἀπὸ γλαυκόμενος δέξεται βίος, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος τῆς μὲν θελήσεως ἕνεκα τέλει οὐκ ἐπὶ τὸν θεὸν οἱ μακάριοι, τῆς δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργείας οὐκέτι ἀγάπην μὲν παρ' αὐτοῖς τελείαν εὐρήσει, θεοῦ δὲ θεωρίαν καθαρὴν οὐδαμῶς. Εἰ γὰρ καὶ τάρρατιν αὐτοῖς ἐστὶ καὶ μετὰ σώματος ζῶσι τὸ μέλλον, καὶ πείραν ἔσπον ἔδη τῶν ἔθλων, ἀλλ' οὐ συνεχῶς οὐδὲ διηγεκῶς οὐδὲ τελειῶς, τοῦ βίου τοῦτου μὴ συγχεροῦντος, καὶ διὰ τοῦτο, « Τῇ ἐλπίδι χαίρομεν, φησὶ Παῦλος, καὶ διὰ πίστεως περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἰδους, καὶ ἐκ μέρους γινώσκομεν; καίτοι τὸν Χριστὸν εἶδον ἀλλ' οὐχὶ ἐκάστοτε τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ συνῆν. Τὸ γὰρ δεῖ τοῦτο τὸ μέλλον ὕψεται μόνον, καὶ τοῦτο αὐτὸς εἰδείξεν, ἐπεὶ παρὰ τῆς παρουσίας ἐκείνης διεξῆλθεν ἐπαγαγῶν, « Καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα » ὅθεν εἰ τις ἐν Χριστῷ μετὰ τοῦ σώματος ζῆ καὶ τῆς σιωλίου ζωῆς, ἢ Παῦλος ἐκέλευσε, ἐνθὺνδα ἠδυνήθη λαβέσθαι, ἐν τῇ γνώμῃ ταύτῃ ἔχει δι' ἀγάπης ἐπὶ τὴν χαρὰν καθαρῶς ὄψεως εἰς τὸ μέλλον ταμιευομένης αὐτῷ, τῆς καὶ δεδοξισμένης. »

Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ χαρῇ ἡ μακαρία ἐστὶ ζωὴ αὕτη ἡ ζωὴ τὰ μὲν κρύπτεται κατὰ τὸν Παύλου λόγον, « Κέκρυπται γὰρ, φησὶν, ἡ ζωὴ ἡμῶν » τὰ δὲ φαίνεται καὶ ἢ φησὶν ὁ Κύριος, « Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει, οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος. » Ἄ μὲν γὰρ εἰς αὐτὴν τὴν γεννώσαν καὶ πλάττουσαν ἔχει χάριν, ὅτι τε ἐστὶν αὕτη καὶ ἐν ἀναπλάττει τροπον, ἀφανῆς ἐστὶν ἡ ζωὴ, φαίνεται δὲ τῶν μεριτῶν ζώντων, ὅπερ ἐστὶν ὁ πρὸς τὸν θεὸν ἀπόβλητος ἔρωσ καὶ ἡ ἐπ' αὐτῷ χαρὰ. Ταῦτα γὰρ αὐτὰ τε δῆλα κατέστρεχε καὶ τὴν ἀφανῆ μὲνυει χάριν, πρῶτον μὲν ὅτι καρπὸς ταῦτα τῆς χάριτος (« Ὁ καρπὸς γὰρ, φησὶ, τοῦ Πνεύματος ἀγάπη, χαρὰ. » ἀπὸ δὲ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκειται) ἔπειθ' ὅτι πνεῦμα μὲν νοθεοῖται ἢ χάρις, ἢ δὲ ἀγάπη τὴν συγγένειαν ταύτην αὐτοῖς μαρτυρεῖ, καὶ ὡς εἶν υἱοὶ θεοῦ μηδὲν ἔχοντες μισθαρνικὴν μετὰ δουλικόν. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ Σολομών εἶρε τὴν μητέρα τοῦ ζώντος παιδίου, καὶ σημεῖον ἐνμίσησιν ἰκανὴν παρασχεῖν αὐτὴν τοῦ τεκεῖν τὸ σφόδρα κτελεῖν ὅθεν οὐδὲν εἶν ὀπεικῆ καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ

ζῶντος· Θεοῦ τῷ τεκμηρίῳ τοῦτ᾽· μνησθάνειν. Καθὰ- A
περ ἐκείνην, ὡς οὐδὲν εἶχεν κοινὸν πρὸς τὸ τεθνη-
κὸς παιδίον, ἢ περὶ τὸ ζῶν φιλοστοργία καὶ πρόνοια
σαφῶς ἐδήλωσεν, οὕτω καὶ τοῦτοις ἢ περὶ τὸν ζῶντα
Θεὸν αἰδῶς καὶ τὸ φίλτρον ἀπέδειξις ἐστὶν ἐναρτήης,
ὅτι οὐ νεκρῶν ἐγένετο πατέρων, οὐδ᾽ οὐδὲ θάπτειν
τούς· οὕτω ζῶντας συνεχώρησεν ὁ Σωτὴρ (« Ἄφες
γὰρ, φησί, τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἐκυτῶν νε-
κροῦς ») ἐπεὶ οὐδὲ κατὰ τοῦτο μόνον ἀγάπης τὴν
υἴθητα βεβαιούσιν ἑαυτοίς, ὅτι ὡς πατρὶ τῷ Θεῷ
πρόσκαινεταί καὶ φιλοῦσιν, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ἔοικας διὰ
τὴν ἀγάπην αὐτῷ, ὅτι τοὶ οἱ μὲν ἀγαπητικοὶ εἰσιν,
ὁ δὲ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ἀγάπης ἕνεκα ζῶσιν.
Οἱ γὰρ ἀληθῶς ζῶντες οὗτοί εἰσι, παρ᾽ οἷς τὸ κα-
λὸν τοῦτο τρέφεται πάθος, καθάπερ ὧν ἄπεισιν
ἐκείνῳ, πάντα νεκρὰ. Διὰ τοῦτο γὰρ ὅτι υἱοί, δι᾽ ὧν
ποιούσι, τὸν πατέρα τιμῶσι, καὶ ζῶντες αὐτοὶ ζῶντα
κηρύττουσι τὸν Θεόν, παρ᾽ οὗ γαγέννητοι, καὶ τὴν
ἀνεκλήθητον γέννησιν, ἣν ἐκείθῳ ἐγεννήθησαν, τῇ
καινότητι τῆς ζωῆς, ἐν ἣ κατὰ τὸν Παύλου λόγον
περιπατοῦσι, πιστούμενοι τὴν ἐν οὐρανῶς Πατέρα
δοξάζουσι. Οὕτως ἀπορρήτως καὶ φιλανθρώπως
γεννῶνται, καὶ ὡς εἴκοι, διὰ τοῦτο Θεὸς· οὐ νεκρῶν,
ἀλλὰ ζῶντων ἐστὶν ὁ Θεός, ὅτι παρ᾽ ἐκείνοις τὴν
εἰκελίαν εὐρίσκει δόξαν· ὅθεν καὶ πρὸς τοὺς πονη-
ροὺς εἰλεγεν, « Εἰ Θεός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα
μου; » Τοῦτο δηλῶν ὁ Δαβὶδ, « Οὐχὶ οἱ νεκροὶ αἰνέ-
σουσί σε, Κύριε, φῆσιν, ἀλλ᾽ ἡμεῖς οἱ ζῶντες. »

Τοιαύτη ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ, καὶ οὕτω κρύπτεται
καὶ οὕτω φαίνεται· τῷ φωτὶ τῶν καλῶν ἔργων, ὅπερ C
ἐστὶν ἡ ἀγάπη. Ἐν ταυτῇ γὰρ ἡ λαμπρότης ἀπά-
ση· ἐστὶν ἀρετῆς, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν, ὅσον
εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φέρει σπουδὴν, ἐκείνη συνίστη-
σι. Ὅθεν οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι ζῶν αὐτὴν προσει-
πῶν· καὶ γὰρ ἐνωτίς ἐστὶ πρὸς τὸν Θεόν, τοῦτο δὲ
ζωὴ, καθάπερ θάνατον ἴσμεν τὸν ἀπὸ Θεοῦ χωρισ-
μῶν. Διὰ τοῦτο γὰρ, « Ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, φησί, ζωὴ αἰ-
ωνίος ἐστὶ, » τὴν ἀγάπην λέγων, καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, « Τὰ
βήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνευμᾶ ἐστὶ καὶ ζωὴ
ἐστὶν » ὧν τὸ κεφάλαιον ἡ ἀγάπη, καὶ. Ὁ μένων ἐν
τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεός ἐν αὐτῷ, ὅ
ᾧ ταῦτόν ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ μένειν καὶ τὴν ζωὴν ἐν
αὐτῷ· « Ἐγὼ γὰρ εἰμι, φησὶν, ἡ ζωὴ. » Εἰ δὲ καὶ ζωὴ
ἐστὶν ἡ κινουσα τὰ ζῶντα δύνამις, τί τὸ κινουῦν τοὺς
ὡς ἀληθῶς ζῶντας ἀνθρώπους ὧν Θεός ἐστὶν ὁ Θεός, D
ὅς οὐ νεκρῶν ἀλλὰ ζῶντων ἐστὶ Θεός, οὐδὲν ἂν εὐροις
ἢ τὴν ἀγάπην αὐτὴν, ἢ μὴ μόνον αὐτοὺς ἄγει καὶ
φέρει, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἐξάγει βράδως, καὶ οὕτω
ζωῆς μᾶλλον ἀπάσης εἰς αὐτοὺς δύναιται δρᾶν
ὥστε καὶ ζωῆς ἐπικρατέστερον ἔχει! Καὶ γὰρ ζωῆς
πεῖθει καταρροεῖν, οὐ τῆς ρεούσης μόνον, ἀλλ᾽ ἡδὴ
καὶ τῆς ἐστῶσης· τί οὖν δικαιότερον ἂν τῆς ἀγάπης
κλιότο ζωῇ; χωρὶς δὲ τούτων ὁ πάντων περιηρημέ-
νων μόνον πεφιλειφθὲν τοὺς ζῶντας ἀποθανεῖν οὐκ
ἐξ ταῦτό ἐστὶν ἡ ζωὴ, τοιοῦτον δὲ ἡ ἀγάπη. Πάν-
των γὰρ τῶν ἄλλων ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος κα-
ταργουμένων, ἢ φησι Παῦλος, ἡ ἀγάπη μένουσα
μόνον πρὸς τὸν βίον ἐκείνον ἀρκεῖ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ἢ πρόπει· πάντα δόξα αἰῶνιως. Ἀμήν

signo recognosci. Quemadmodum illam nihil habere
commune cum puero mortuo maternus amor et
solicitude clare demonstraverunt, sic et in illis
erga Deum viventem veneratio et charitas viva
sua demonstratio, quod non ex mortuis enati sunt
patribus, quos nec sepelire taliter vivos permisit
Salvator : « Sine, inquit, mortuos suos sepelire
mortuos. » Non enim ex hoc charitatis solo filio-
rum adoptionem sibi firman, quod Deo velut patri
adhærent reverentia et amore, sed quod per chari-
tatem habent cum illo similitudinem, quatenus ip-
i diligentes sunt, Deus autem est dilectio, et propter
charitatem vivunt. Nam vere viventes isti sunt,
apud quos nobilis ista passio nutritur, sicut illis a
quibus abest, omnia sunt mortua. Ex hoc enim
quod filii, per ea que faciunt, patrem honorant, et
ipsi vivos viventem prædicant Deum, a quo ge-
nerati sunt ; et ineffabilem generationem, quam
exinde contraxerunt, novitate vitæ in qua, juxta
Pauli verba, ambulanti, fide pleni, Patrem qui in
cælis est glorificant. Sic mystice humaneque gene-
rantur, et, ut æquum est, Deus non est mortuo-
rum, sed vivorum, quod propriam in ipsis invenit
gloriam. Et ideo ad iniquos dixit : « Si Deus ego
sum, ubi est gloria mea? » Hoc ostendens David,
« Non mortui laudabunt te, Domine, inquit, sed nos
qui vivimus. »

Talis est in Christo vita ; sic absconditur, et sic
manifestatur lumine bonorum operum, quid sit
charitas. In hac enim omnis est virtutis splendor,
et vitam in Christo, quantum ad humanam attinet
activitatem, illa componit. Unde non erraret qui
ipsam vocaverit vitam : unit enim Deo : hæc autem
societas est vita, sicuti mortem esse scimus a Deo
separationem. Ideo, « Mandatum ejus inquit, vita
æterna est, » de charitate loquens ; et ipse Salva-
tor : « Quæ ego vobis loquor, spiritus et vita
sunt, » quorum caput est charitas ; et, « Qui manet
in charitate, in Deo manet, et Deus in illo ; » ubi
idem est in vita manere et vitam in ipso esse.
« Ego enim, inquit, sum vita. » Si vero quoque
vita est potentia quæ viventia movet, quid est quod
movet vere viventes homines, quorum Deus est
Deus, qui non mortuorum, sed vivorum est Deus?
Nihil invenies nisi charitatem ipsam, quæ non so-
lum eos ducit et agit, sed etiam ex ipsis facilliter
exigit, et ita magis quam omnis vita potest in ip-
sos agere, ita ut vita potentior sit! Etenim vitam
contemnere suadet, non tantum effluentem sed
etiam stantem. Quid ergo justius quam charitas vo-
caretur vita? Sine iis quod omnibus ablati solum
superstes viventes mori non sinit, hoc est vita : hu-
jusmodi autem est charitas. Omnibus enim aliis ad
vitam futuram deficientibus, ut ait Paulus, sola
charitas manens, ad hanc vitam sufficit in Christo
Jesu Domino nostro, quem decet omnis gloria in
 sæcula. Amen.

gunt. Si vero quoque tanquam aliquid proprium diligimus animam, magis nobis proprius est quam ipsa anima Salvator, et qui hoc solum per vitam attendunt, sciunt Salvatorem ad omnes ipsos affinitatem contraxisse, et per illum ipsis animam et ipsum esse aliquid charum et propinquum. Namque satagit aliquis in seipsum, quoniam agitur, et quietem invenire non potest, nisi Deum inveniat, præter istos autem rectos rerum arbitros, quos esse putandum est in Christo viventes, non autem Deum rebus ad ipsum pertinentibus exuere. Hoc autem fit, si cum bonum sit perfectum imperfecta charitate diligimus; imperfecte vero diligimus, si quid aliud diligimus, amorem sic dividentes. Nam lex ait: « Ex tota anima et ex tota mente Deum diliges. » Cum igitur omnem dilectionem in ipsum ferentes reponunt, nec ullam amoris partem aliis aut sibi metipsis relinquunt, a proprio communicare sensu abeunt. Quod enim undique conjunctum est, hoc est amor. Sic autem ad solum Deum sese undequaque transferentes, soli quidem Deo vivunt, solum Deum diligunt, eoque solo gaudent: siquidem his quæ nobis sunt maxime propria, studere, inherere et gaudere, non hoc ipsum facit quod nostra sunt, sed quoniam ista diligimus, tanquam hoc non sit, hac proprietate per ipsam nos ipsis consociare vel facere gaudere non valente. Multa sunt enim ex nostris quæ nos fastidiunt et quæ nobis ipsis exprobramus: quidam autem semetipsos manifeste oderunt, et fugere et mori cupiunt. Sunt autem qui fatum prævenerunt, mortem ense vel suspendio sibi asciscentes. Unde manifestum est quod omnibus, cum quibus vivimus et gaudemus, animæ, affinitibus et nobis ipsis, convivere gaudereque facit amor. Itaque si quis aliorum bona velit et amet non minus quam propria, necesse est ut ille non minus voluntate consentiat et de bonis gaudeat cum aliis quam sibi ipsi de propriis, bonis congaudeat. Ideo Deum amanti, natura quidem ad divina non mutata aut transformata, ita ut ista naturaliter ipsi eveniant, sed voluntate ac dilectione ad Deum ex propriis translata, nihil prohibet quin sit de ipso gaudium plenum, ac si transmutatus esset. Si enim humanam adhuc fert naturam et naturaliter in divinis ut propriis non ut libet vivit, illic tamen totam tendit voluntatem, quæ potest gaudere nobisque hanc aut illam dare jucunditatem. Ideo sicut qui seipsum amat gaudet præsentia secum reputans bona, sic qui Deum solum amat ex illius bonis sibi jucunditatem colligit, et rebus illius ditescunt et gloriantur, de gloria ejus superbiunt, de ipso triumphant adorato magnificatoque. Qui vero sibi metipsis vivunt, etsi de veris gaudeant bonis, integram nequeant carere lætitiâ, sed sicut de bonis gaudent præsentibus, sic ipsos de absentibus aut præsentibus malis dolere par est; iis autem qui vitam in Deo reposuerunt, ubi quidem est jucunditas, tristitia vero nulla, cum multa quidem sint quæ hujus-

A φιλοῦσιν, ἀλλ' ἐκείνον, δι' ἃν φιλοῦσιν. Εἰ δὲ καὶ ὡς οἰκειὸν τι τὴν ψυχὴν φιλοῦμεν, οἰκειότερος ἡμῖν καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς ὁ Σωτὴρ, καὶ οἱ τοῦτο διὰ βίου σκοποῦσι μόνον, ἴσασιν τὸν Σωτῆρα πρὸς πᾶσιν αὐτοῖς συγγένειαν ἠρροσμένον, καὶ δι' ἐκείνον αὐτοῖς καὶ τὴν ψυχὴν καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι φίλον καὶ συγγενὲς ἢν· καὶ γὰρ σπεύδεται τις πρὸς ἑαυτὴν, ὅτι καὶ στασιάζει, καὶ οὐκ ἂν τύχοι γαλήνης, εἰ μὴ τοῦ Θεοῦ τύχοι, χωρὶς δὲ τούτων τοὺς ὀρθοὺς τῶν πραγμάτων διακτιτὰς, οὗς εἶναι χρὴ νομίσαι τοὺς ἐν Χριστῷ ζῶντας, μὴ τὸν Θεὸν τῶν αὐτῶ προσηκόντων ἀποστρεφῖν. Τοῦτο δὲ ἐστίν, εἰ τέλειον ἀγαθὸν ἢν ἀτελεῖ τῆ παρ' ἡμῖν φιλοῦμεν ἀγάπῃ, ἀτελῶς δ' ἂν φιλοῦμεν, εἰ τι καὶ ἄλλο φιλοῦμεν, τὸ φίλτρον μερίζοντες· ἐπεὶ καὶ ὁ νόμος, « Ἐξ ὅλης, φησί, τῆς ψυχῆς » καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας τὸν Θεὸν ἀγαπήσεις. » Ἐπεὶ τοίνυν πᾶσαν εἰς ἐκείνον φέροντες τιθέασι τὴν ἀγάπην, καὶ φιλίας μέρους οὐδὲν οὕτε ἄλλοις καταλείπουσιν οὕτε σφῆσιν αὐτοῖς, τῆ γνώμῃ σφῶν αὐτῶν καὶ πάντων ἀποθιμούσι. Τὸ γὰρ συνάπττον ἑκασταχοῦ τὸ φίλτρον ἐστίν· οὕτω δὲ πρὸς τὸν Θεὸν μόνον ἑαυτοὺς πανταχόθεν μετενεγκόντες μόνῳ μὲν ζῶσι, μόνον δὲ φιλοῦσι, μόνῳ δὲ χαίρουσιν· ἐπεὶ καὶ τοῖς ἡμῶν αὐτῶν τοῖς οἰκειοτάτοις βούλεσθαι καὶ συνεῖναι καὶ χαίρειν, οὐ τοῦτ' αὐτὸ ποιεῖ τὸ ἡμέτερα εἶναι, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὰ φιλοῦμεν, ὡς ἂν μὴ τοῦτο ἦ, τῆς οἰκειότητος ταύτης δι' ἑαυτὴν συνάγειν ἡμᾶς αὐτοῖς ἢ ποιῆσαι χαίρειν μὴ δυναμένης. Πολλὰ γὰρ τῶν ἡμετέρων ἡμᾶς ἀνίστα, καὶ δὴ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐστίν ἢν ἐπιτιμῶμεν· ἔνιοι δὲ ἐπιθυμοῦσι ἤδη καὶ μισοῦσι λαμπρῶς καὶ φεύγειν ἐπιθυμοῦσι καὶ θανατῶσιν. Εἰσι δὲ οἱ καὶ ἐτόλμησαν καὶ πρὸ μοίρας ἀπῆλθον, βιασάμενοι ἕξιφασιν ἢ βρόχῳ τὴν τελευταίην· ὄθεν δὴλον ὅτι πᾶσιν, οἷς σύνεσμεν καὶ χαίρομεν, καὶ τῆ ψυχῇ καὶ τοῖς οἰκειοτάτοις καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τὸ φιλεῖν ποιεῖ καὶ συνεῖναι καὶ χαίρειν. Οὐκοῦν εἰ τις τάγαθὰ τῶν ἄλλων ἐθέλοι καὶ φιλοῖη μηδὲν ἤτιον ἢ τὰ αὐτοῦ, τοῦτον ἀνάγκη καὶ συνεῖναι τῆ γνώμῃ καὶ συχαίρειν τῶν ἀγαθῶν τοῖς ἄλλοις ἢ ἑαυτῶ τῶν αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα τῷ φιλοθέῳ, τῆς μὲν φύσεως πρὸς τὰ θεῖα μὴ μετασκευασθείσης, μηδ' ἀμειψθείσης, ὥστε αὐτῷ φύσει ταῦτα προσγενέσθαι, τῆς δὲ θελήσεως καὶ τῆς ἀγάπης εἰς τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν οἰκειῶν μετενεχθείσης, οὐδὲν κωλύει τὴν ἐπ' αὐτῷ χαρὰν ἐλόκληρον εἶναι, καὶ ὡσπερ εἰ μετεσκευάστο· εἰ γὰρ καὶ τὴν φύσιν εἰ φέρει τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ φύσει τοῖς θεοῖς ὡς οἰκειοῖς οὐ σύνεσσει, ἀλλὰ τὴν γε θέλησιν ἔχει πᾶσαν ἔχει, ἢ κυρία ἐστίν οὕτως ἢ ἐκείνως χαίρειν, καὶ ταύτην ἐν ἡμῖν κρατεῖν ἢ ἐκείνην τὴν ἡδονήν. Καὶ τοίνυν καθάπερ ὁ φίλῶν ἑαυτὸν χαίρει τὰ παρόντα αὐτῷ λογισόμενος ἀγαθὰ, οὕτως οἱ τὸν Θεὸν μόνον φιλοῦντες ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐκείνου τὴν ἡδονὴν ἑαυτοῖς συνάγουσι, καὶ τοῖς ἐκείνου πλουτοῦσι καὶ φιλοτιμοῦνται, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου μεγαλαυχοῦσι δόξαν, καὶ στεφανοῦνται προσκυνουμένοι καὶ θαυμαζόμενοι σεμνύνονται. Καὶ οἱ μὲν αὐτοῖς ζῶντες, κἂν ἐπὶ τοῖς ἀληθεῖσι χαίρωσιν ἀγαθοῖς, ἀμικτον οὐκ ἂν καρποῖντο τὴν ἡδονήν, ἀλλ' ὡσπερ χαίρουσι τῶν ἀγαθῶν τοῖς παροῦσιν, οὕτως ἀλγεῖν αὐτοῖς εἰδὼς

ὑπὲρ τῶν ἀπάντων ἢ τῶν παρόντων κακῶν, τοῖς δ' ἄνθρωποις ἐν τῷ Θεῷ τὴν ζωὴν μεταθεῖσιν ἡδονὴ μὲν ἐστὶν εὐκρινῆς, λύπη δὲ οὐδεμία, πολλῶν μὲν ὄντων τῶν ἐκεῖνου ποιούντων, ἀνιώντος δὲ οὐδενοῦ. Οὐτε γὰρ τῷ Θεῷ σύνεστιν οὐδὲν ἀηδῆς, ὃ ζῶσιν, οὔτε τῶν αὐτοῖς παρόντων ἀσθησίς ἐστιν, εἰ τι καὶ δύναται λυπεῖν καὶ γὰρ ἑαυτῶν ζητεῖν αὐτοὺς, ὁ τῆς τελείας ἀγάπης λόγος· οὐ συγχωρεῖ, « Οὐ γὰρ ζητεῖ, φησὶ, τὰ αὐτῆς, » ἀλλ' ἀγαπῶσιν ὅτι μακάριοι ὁ φιλούμενος, καὶ τὸ πάθος ἀτοπον καὶ ὑπερφυῆς, γῆ καὶ σποδὸς τὰ τοῦ Θεοῦ τῶν οἰκείων ἀλλάττονται καὶ γίνονται παραπλήσιον, ὡσπερ εἰ πένητες ἄνδρες καὶ δυστυχεῖς εἰς βασιλικὴν εἰσπαικίκοτες οἰκίαν ἀθρόον μὲν τὴν αὐνοικον ἀποτρίψονται πενίαν, περιθιβεῖνο δὲ τὴν ἐκεῖ λαμπρότητα πᾶσαν. Ὑπὲρ οὗ καὶ νομίζω καὶ βιστάς αὐτοῦ; λέγεσθαι καὶ τὴν βασιλείαν ἀρπάζειν, ὅτι μὴ τοὺς δῶσοντας ἀναμένουσιν οὐδὲ τοὺς αἰρησομένους ἀπισκοποῦσιν, ἀλλ' αὐτοῖσιν τοῦ θρόνου δρᾶττονται καὶ ταῖς παρ' ἑαυτῶν ψήφοις περιτίθενται τὸ διάδημα. Εἰ γὰρ καὶ λαμβάνουσιν, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ νομίζουσιν εὐδαιμονεῖν, οὐδ' ἐνταῦθα τὴν ἡδονὴν ἔχουσιν, ἀλλ' ἐν τῷ φιλούμένῳ συνεγνωκέναι τὴν βασιλείαν καὶ χαίρουσιν, οὐχ ὅτι αὐτοῖς κοινώνῃ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος ἐν ἀγαθοῖς, τοῦ δὲ παρ' ἑαυτῶν ἔχουσι καὶ τῆς οἰκείας εὐγνωμοσύνης· ὥστε εἰ μὴδὲν αὐτοῖς ἦν κοινὸν πρὸς βασιλείαν μὴδὲ μερίτας αὐτοῦ τῆς μακαριότητος ὁ φιλούμενος ἐποικεῖτο, μὴδὲν ἤττον εὐδαιμονεῖν καὶ βασιλεύειν καὶ στεφανοῦσθαι καὶ πάντας τῆς βασιλείας ἀπολαύειν ἐκείνης. Ὅθεν ἄρπαγες εἰκότως ἂν διὰ τοῦτο καλεῖντο καὶ βίασται τῶν θείων ἀγαθῶν, εἰς τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν ἑαυτοὺς εἰσκαθόντες. Οὗτοι εἰσὶν οἱ τὰς ψυχὰς μισοῦντες καὶ ἀπολλύντες καὶ τούτων τὸν τῶν ψυχῶν Δεσπότην ἀντιλαμβάνοντες.

Τί οὖν τῆς χαρᾶς ταύτης ἢ μεῖζον ἢ βεβαιότερον; τοῖς μὲν γὰρ ἑαυτοῖς χαίρουσι τὸ χαρῆν ἀποβαλεῖν οὐ τῶν ἀδοκῆτων ἐν οὐδενὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ γὰρ ἀκρίβητον, ὅθεν οὐ δι' ὧν ἀπολαύουσι, χαίρουσι μᾶλλον, ἢ δι' ὧν περὶ τοῦ πλοῦτου τρέμουσι, ἀνιώνται τοῖς δὲ καὶ ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν ἄτυλος καὶ ἡδονὴ λύπης ἀμικτος, καὶ φόβος οὐδεὶς ὑπὲρ ἐστῶτος καὶ βεβαίου πράγματος. Καὶ οἱ μὲν καὶ αὐτοὶ εἰκότως ὑποπέσουσι τὴν χαρὰν, μὴ πρὸς ὑπερηφανίαν αὐτοῦς ἐξέγῃ, σφόδρα πρὸς ἑαυτοῦς βλέποντας, ὁ τὸ πλεῖστον ἂν τῆς ἡδονῆς ὑποτέμοι, τοῖς δὲ τοιοῦτον οὐδὲ ἐνοχλεῖ, ἑαυτῶν μὲν οὐκ ἐπιστρεφόμενοι, ἐν τῷ Θεῷ δὲ τὴν δύναμιν ποιούμενοι, ἐν ἐκείνῳ δὲ καυχώμενοι, καὶ ὅπως οὐχ ὅσον αὐτοὶ χιόρουσιν, οὐδ' ὡσπερ ἀνθρώπους χαίρειν εἰκός, ἀλλ' ὑπερφυᾶ τινὰ καὶ θείαν καρποῦνται τὴν ἡδονήν. Οἰκίαν μὲν γὰρ οἰκίαν εἰ τις ἀλλάξειτο, καλλίονα φαυλοτέρας καὶ ἡδονῆς ἀντελήφειν ἡδονήν, ἥς ἤδετο τὴν προτέραν οἰκίαν, ἦν εἰκός ἤδεσθαι τὸν ἀπολαύοντα τῆς δευτέρας ὡς δὲ καὶ σώματος εἰ μὴχανῆ τινὶ τύγῃ καλλίονος, τὴ παρὸν ἀποβαλὼν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ χαρὰν ἤμειψεν, καὶ τοσοῦτο χαίρει μᾶλλον, ὅσον ἀμείνονι χρῆται σώματι. Οὐκοῦν ὅταν οὐ μόνον σῶμα καὶ οἰκίαν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἀποβρίψας τὸν Θεὸν κομίσῃται, καὶ οὗτος αὐτῷ καὶ σώματος καὶ ψυχῆς καὶ οἰκείων καὶ φίλων καὶ πάντων ἀντικαταστῆ, καὶ ἡδονὴν ἀνάγκη τὴν μὲν ὑπερβῆναι πᾶσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων, τὴν δὲ λαβεῖν, ἢ πρὸς τὴν ψεῖαν ἤρμωσται

A modi agunt, nullum autem contristat. Nec enim inest Deo, cui vivunt, aliquid injucundum, nec ipsis præsentium est sensus, si quid contristare potest. Non enim ipsos sese querere, perfecte charitatis ratio permittit; « Nam, inquit, non querit quæ sua sunt; » sed amant dilectum esse beatum, et passio absurda et immodica, terra et pulvis, pro suis divinos commutant characteres hisque similes sunt; quemadmodum si homines pauperes et miseri in regiam irruentes domum, totam quidem suam exuerent penuriam, totamque fulgentem ibi magnificenciam induerent. Propter quod existimo eos vocari violentos rapereque regnum; quod daturus non exspectant nec eligentes respiciunt, sed ipsimet thronum occupant et propriis suffragiis sibi diadema circumponunt. Atqui si capiunt, non tamen in hoc se beatos esse credunt, nec exinde voluptatem habent, sed quod in dilecto regnum esse sentiunt, gaudentque, non quod ipsis bona communicat, sed quod ille in bonis est; ita ut si nihil ipsis esset commune cum regno, nec ipsos beatitudinis participes efficeret dilectus, nihilominus essent beati, regnarent, coronarentur, omnesque fruerentur hoc regno. Unde merito propterea raptos vocarentur et violenti divinorum bonorum possessores, in fruitionem eorum sese impellerentes. Isti sunt qui odio habent animas, eas perdunt, et earum loco Dominum animarum recipiunt.

Quid igitur hoc gaudium majus vel solidius? Quod enim illis qui gaudium in se ponunt, objectum gaudii rapiatur, non est ex improvisis; in nulla enim rerum præsentium stabile reperitur bonum; unde non magis de quibus fruuntur gaudent, quam de illis pro quibus tremiscunt dolent. His autem thesaurus est bonorum securus, jucundiasque sine insidiis, nullusque timor pro firma stabilique possessione. Illi quidem etiam ipsi merito suspiciunt gaudium, ne ipsos ad superbiam extollat, multum in se videntes, quod maximam partem gaudii rescindere potest; his autem nihil tale anxietatem affert, cum ipsi non in se confidunt, sed ad Deum suam potentiam referant, in illoque gloriantur ac omnino non quantum ipsi valent aut par est homines suscipere gaudium, sed supernaturalem ac divinam colligunt jucunditatem. Si quis porro domum pro domo, pulchriorem pro viliori, commutaret, jucunditatem etiam anticiparet pro jucunditate, illius loco, quam carcebat, priorem domum occupans, hanc quam sentire verisimile est posteriore fruentem. Pariter etiam si quadam machinatione pulchrius ostineret corpus, præsens exuendo, novum quoque super hoc participaret gaudium, tantoque magis gauderet, quanto meliore corpore frueretur. Cum igitur non solum corpus et domum, sed seipsum abjiciendo, Deum recipit, et hic ipsi in corporis, animæ, familiarium, amicorum omniumque locum suffectus est, lætitiæ ne-

esse est qualibet hominum lætitia præstare, illamque sumere quæ divinæ coaptatur beatitudini talique transformationi convenit. Idcirco Christi lætitia ipsi gaudere dicuntur : de quo enim ille gaudet, hoc ipse facit lætitiā. Seipso enim gaudet; cum autem ea quæ lætificare possunt, eadem sunt, hinc sequitur ut jucunditas eadem sit. Et hoc non solum conjectura ratiocinioque stat, sed ex ipso Salvatore manifeste loquente potest accurate disci. Postquam enim charitatis læges induxerat, discipulos hortans ut in finem ipsi dilectionem inconcussam custodirent, « hæc locutus sum vobis, inquit, ut gaudium meum in vobis maneat, et gaudium vestrum sit plenum. » Propter hoc, inquit, diligere præcipio, ut, dum amicitia omnia mea vobis communia facit, de me et de meis eadem ac ego lætitia gauderem. Mortui enim estis, et vita vestra, inquit, abscondita est in Christo, in Deo, eodem modo et gaudium et cætera omnia; nihilque homini est apud ipsos. Et omnia brevi sermone manifestans beatus Paulus, « Non estis, inquit, vestri; pretio enim empti estis; » emptus autem non ad semetipsum, sed ad emptorem oculos dirigit, et secundum illius voluntatem vivit. Qui autem hominibus servit, corpore tantum juxta placitum domini vincitur; voluntate vero rationeque sicut libet utitur: quem vero Christus emit, non jam est suus, siquidem non est homo qui totum emit hominem, nec est pretium quo possit humanam emere animam: unde nemo solvit vel servum fecit hominem ultra corpus; Salvatore autem totum hominem emit. Cum etiam homines propter servum pecuniam solummodo solvant, ille semetipsum dedit pretium; corpus et animam pro nostra libertate tradidit; illud quidem mori fecit, hanc autem a corpore liberavit; hoc quidem plagis fuit cruciatum, illa vero, non solum occiso corpore, sed etiam ante vulnera doluit: « Tristis est, inquit, anima mea usque ad mortem. » Et ita se totum tradens, totum emit hominem; ergo voluntatem et hanc præcipue comparavit. Etenim aliunde dominuserat universæque naturæ nostræ dominium habebat: quo vero servitutem fugiebamus hoc voluntas erat, et ut illa potiretur, nihil non est operatus. Quoniam enim voluntas erat quam quærebat, non violenter egit nec rapuit, sed emit: unde nullus emptorum utens voluntate pro semetipso, juste faciet, sed emptorem, orbatum possessione, jure lædet. Uteretur autem aliquis ad semetipsum voluntate, semetipsum volens suisque gaudens.

Restat ut nemo bonorum ac justorum se diligit, sed solum emptorem, siquidem omnino necesse est tales esse quosdam emptorum, sinou omnes; frustra namque factam esse tremendam hanc emptiōnem, quomodo rationi consentaneum? Diligentes autem illum solum sequeretur puram ab omni tristitia jucunditatem habere, quia nihil præter ipsorum voluntates dilectus facit, maximam autem et supernaturalem ac divinam, utpote integram hic

Α μάκαριότητα καὶ τιμῆς προσήκει μετασκευῆ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ χαρὰν αὐτοὶ λέγονται χαίρειν· ὃ γὰρ ἐκεῖνος χαίρει, τοῦτο καὶ αὐτὸς ποιῆ τὴν χαρὰν. Χαίρει γὰρ ἑαυτῷ, τῶν δὲ τέρπειν δυναμένων τῶν αὐτῶν βυτων ἀπόλουθον καὶ ἔδουλην τὴν αὐτὴν εἶναι· καὶ τοῦτο οὐκ εἰκάσαι καὶ λογίσασθαι μόνον ἐστιν, ἀλλ' αὐτοῦ σαφῶς λέγοντος τοῦ Σωτῆρος μαθεῖν ἀκριβῶς. Ἐπεὶ γὰρ τοὺς περὶ τῆς ἀγάπης εἰσήγαγε νόμους καὶ παρήγει τοῖς μαθηταῖς φυλάττειν αὐτῷ διὰ τέλους τὸ φιλετρὸν ἀκίνητον, « Ταῦτα λέλαλθα ὑμῖν, φησὶν, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ ὑμῖν μείνη, καὶ ἡ χαρὰ ὑμῖν πληρωθῆ. » Διὰ τοῦτο, φησὶ, κελεύω φιλεῖν, ἵνα τῆς φιλίας πάντα τὰμὰ κοινὰ καὶ ὑμῶν ποιούσης, τὴν ἐπ' ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς τὴν αὐτὴν ἦτε χαίροντες ἠσπῶν ἐμοί· « Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν, φησὶ, κίρρῳπται ἐν τῷ Χριστῷ ἐν Θεῷ, ὡς τὸν Ἰσον τρόπον καὶ ἡ χαρὰ καὶ τὰλλα πὰ τα, καὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον παρ αὐτοῖς. Καὶ πάντα λόγῳ βραχεῖ δηλῶν ὁ μακάριος Παῦλος, « Οὐκ ἐστε, φησὶν, ἑαυτῶν, ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς, » ὁ δὲ πεπραμένος οὐ πρὸς ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸν ἐωνημένον ὀρᾶ καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖνον ζῆ γνώμην. Καίτοι τοῖς μὲν ἀνθρώποις ὁ δουλεύων τὸ σῶμα δέδεται μόνον πρὸς τὸ τῷ δεσπότη δοκοῦν, τὴν δὲ γνώμην καὶ τὸν λογισμὸν ἐλευθερὸς ἐστιν, ὁ τι ἂν βούλοιο χρῆσθαι· ὃν δὲ ὁ Χριστὸς ἠγόρασεν, οὐκ ἐστιν ὅπως ἐστιν ἑαυτοῦ, ἐπεὶ καὶ τὸν ἀνθρώπον ὀλόκληρον ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς ὠνήσατο, οὐδ' ἐστιν οὐ τιμῆματος ψυχὴν λαβεῖν δυνατὸν ἀνθρωπίνην· ὅθεν οὐδεὶς ἔλυσεν ἀνθρώπον ἢ ἐδουλώσατο τοῦ σώματος περαιτέρω, ὃ δὲ Σωτῆρ ἅπαντα τὸν ἀνθρώπον τυγχάνει πριζόμενος ὅτι καὶ ἀνθρώποι μὲν ὑπὲρ ἀνθρώπου χρήματα καταβάλλουσι μόνον, ἐκεῖνος δὲ ἑαυτὸν εἰσάγει καὶ τὸ σῶμα προδῶκε καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας, καὶ τὸ μὲν ἀποθανεῖν ἐποίησε, τὴν δὲ τὸ οἰκεῖον ἀφείλετο σῶμα, καὶ τὸ μὲν ὠδυνήθη πληττόμενον, ἐκεῖνη δὲ ἠγάσθη οὐ σφαττομένου τοῦ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς πλῆγῆς. « Περίλυπός ἐστι, φησὶν, ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου. » Καὶ οὕτως ὅλον δούς ἑαυτὸν ὅλον ὠνεῖται τὸν ἀνθρώπον, οὐκοῦν καὶ τὴν θέλησιν ἐπράτο καὶ μάλιστα ταύτην. Τὴ μὲν γὰρ ἄλλα δεσπότης ἦν καὶ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀπάσης· ἐκράτει· ὃ δὲ τὴν δουλείαν ἀφείργουεν, ἡ θέλησις ἦν, καὶ ἵνα ταύτην ἔλοι, πάντα εἰργάσατο. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐ γνώμην ἐξήτει, βίαιον οὐδὲν ἐποίησεν οὐδ' ἠρπασεν, ἀλλ' ἠγόρασεν· ὅθεν τῶν πεπραμένων οὐδεὶς εἰς ἑαυτὸν χρώμενος τῆ θέλησει τὰ δίκαια ποιήσει, ἀλλὰ τὸν ἐωνημένον ἀδικήσει τοῦ κτήματος ἀποστεριῶν· χρῆτο δ' ἂν τις πρὸς ἑαυτὸν τῆ θέλησει ἑαυτὸν θέλων καὶ τοῖς ἑαυτοῦ χαίρων.

Λαίπεται δὲ μηδένα τῶν χρηστῶν καὶ δικαίων ἑαυτὸν φιλεῖν, ἀλλὰ τὸν ἀγοράσαντα μόνον, ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἀνάγκη, τοιούτους εἶναι τῶν ἀγορασθέντων ἐνίους εἰ καὶ μὴ πάντας· μάτην γὰρ γενέσθαι τὴν ὠνὴν ἐκεῖνην τὴν φρικώδη, πῶς εὐλογον; φιλοῦντας δὲ ἐκεῖνον μόνον ἐπόμενον ἂν εἶη, καθαρὰν μὲν ἀνίας αὐτοῦ ἀπάσης ἠδεσθαι ἠδουήν, ὅτι οὐδὲν παρὰ τὰς αὐτῶν ὀφιλόμενος πράττει, μεγίστην δὲ καὶ ὑπερφῶ καὶ θεῖαν, ὅτι τὸ ὀλόκληρον ἐνταῦθα κινῶσι

τὴν δύναμιν τῆς χαρᾶς, καὶ οὐ τὸ τέρπον αὐτοῦ; πᾶσαν ὑπερβαίνει χαρίτως ὑπερβολῆν. Καὶ ἄλλως δὲ καθάπερ ἀνάγκη τὸν ἀνθρώποις δουλεύοντα λυπεῖσθαι, οὕτως ἀνάγκη τὸν τῷ Χριστῷ δουλεύοντα χεῖρην. Οὐ γὰρ εἶτι τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ πριαμένου χωρῶν ὁ μὲν διὰ πόνων ἐργεταὶ καὶ ὀδυνῶν τῷ καὶ λύπης καὶ πόνων ὑπευθύνῃ ἀκολουθῶν, ἐκεῖνος δὲ πῶς ἀνιαθῆσεται τῆς ἀληθινῆς χαρᾶς ἡγουμένης; Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁ καταβαλὼν ὑπὲρ ἀνδραπόδου χρήματα οὐ τοῦτο ζῆτιον κατέβαλεν, ἐν' εὐ ποιήσῃ τὸν πεπραμένον, ἀλλ' ἐν' αὐτῆς ἐκεῖθεν εὐ πάθῃ καίτοι τῶν ἐκεῖνου κερδάνῃ πόνων, ὅθεν ὁ δουλεύων ὡς ἂν εἰς τὴν τῶν κεκτημένων ἀναλούμενος χρεῖαν καὶ δι' ὧν αὐτὸς τάλαιπυρεῖται, συναγωγῶν ἐκεῖνος ἡδονᾶς, διηνεκείσι σὺνεσι λύπαις. Ἐνταῦθα δὲ τὸναντίον· πάντα γὰρ πρὸς τὴν τῶν δούλων εὐδοκίμησιν ἐργασταὶ, καὶ τὸ λύτρον ἔδωκεν, οὐχ ἵνα αὐτὸς ἀπολαύῃ τι τῶν λυθέντων, ἀλλ' ἵνα αὐτῶν τάκεῖνον γένηται, καὶ κέρδος ὁ δεσπότης ἦ καὶ οἱ τοῦ δεσπότη πόνου τοῖς δούλοις, καὶ τὸν ἐωνημένον ἴλον αὐτὸς ὁ πεπραμένος ἔχη λαθῶν. Διὰ ταῦτα τοῖς μὴ πρὸς ταύτην ἀπειρησάντας τὴν δουλείαν, ἀλλὰ πρὸ πάσης ἐλευθερίας τάκεῖνον ποιησαμένους δεσπᾶ, χαίρειν ἀνάγκη, πλουτοῦν πενίας καὶ βασιλείαν δεσποματηρίου καὶ δόξαν τὴν ἀνωτάτω τῆς ἐσχάτης ἀτιμίας; ἀλαξάμενος ὅπερ γὰρ τῶν ἀνθρώπων τοῖς δεσπότησις ἔστι ποιεῖν εἰς τοὺς δούλους παρὰ τῶν νόμων, τοῦτο τοῖς δούλοις ἐφέεται πρὸς τὴν κοινὴν δεσπότην διὰ τὴν τοῦ δεσπότης ὠλανθρωπίαν. Ἐκεῖνους μὲν γὰρ τῶν δούλων καὶ τῶν ὄντων τοῖς δούλοις ὁ νόμος κυρίου καθίστησιν, ἂν μὴ πρόωνται τὴν δεσποτείαν μὴδ' ἀπῶσιν αὐτοῖς τῆς δουλείας, οὗτοι δὲ τὸν ἑαυτῶν δεσπότην ἔχουσι καὶ τῶν ἐκεῖνου κληρονομοῦσιν, ἂν τὸν ζυγὸν ἐκεῖνου στέργουσι καὶ τῆν ὠνὴν ἠδεσθῶσι. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὁ Παῦλος ἐκέλευσεν, «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ,» λέγων, ἀγοράσαντα διὰ τοῦ Κυρίου δηλῶν, καὶ ὁ Σωτὴρ ἐναργέστερον τὸ τῆς χαρᾶς αἰτιον σημαίων ἡμῖν, τὸν τῆς χαρᾶς αὐτῷ κοινωνήσοντα δούλον ἀγαθὸν ὀνομάζει καὶ Κύριον ἑαυτὸν, «Ἐῖσελθε, λέγων, ἀγαθὴ δούλε, εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου,» ὅτι δούλος ἔμεινας καὶ τὸ τῆς ὠνῆς οὐ διέβρηξας γραμματεῖον, αὐτὴν κομίζου τὴν τοῦ κτησαμένου χαρὰν. Ἔστι γὰρ ἡ αὐτὴ χαρὰ οὐ μόνον διὰ τὸ χαίρειν ταῦτον ἐν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης ὁ αὐτὸς τρόπος· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος οὐχ ἑαυτῷ ἤρσεν, ἀλλὰ τοῖς δούλοις ἔζησε καὶ ἀπέθανε καὶ γεγέννηται τὴν ἀρχὴν, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐπανελθὼν καὶ τὸν θρόνον ἔχων τὸν πατρικόν, ἡμῖν ἐκεῖ καθῆται καὶ παράκλητός ἐστι πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν δι' αἰῶνος, οὕτω καὶ τῶν δούλων, οἷς ὁ δεσπότης πρὸ τῶν ψυχῶν ἐγένετο, ἑαυτῶν οὐκ ἐπιστραφεύμενοι μόνον φιλοῦσιν ἐκεῖνον. Τοιοῦτος ἦν Ἰωάννης, καὶ διὰ τοῦτο παρενδοκίμηθεὶς ἐκεῖνον φανέντος τοσοῦτον ἀπέχει δυσχεραίνειν, ὥστε αὐτὸς ἦν ὁ τοῖς ἀγνωστοῖς αὐτῶν κηρύττων καὶ τῆς γλώττης ἐκεῖνης, ἀφ' ἧς συνέβαιεν αὐτῷ, τὴν ἰλάττω φέρεσθαι δόξαν, ὁδὸν ἡβῆον ἦν αὐτῷ· καὶ ἤξιον τὸν μὲν εἰς ἑαυτὸν ἀναρτήσασθαι τὸ θέατρον καὶ καταδημαγωγῆσαι τὸ γένος ἅπαν, καὶ πάντας αὐτῷ προσέχειν τὸν νοῦν,

A lœtitiæ potentiam exhauriunt, atque lœtitiæ ipsorum objectum maximas gratias exsuperat. Cœlerum ut hominibus servientem dolere necesse est, sic necesse est Christo famulantem gaudere. Etenim non jam suam, sed emptoris gratiam adimplens, unns quidem luctus et laborum tributario seruiens, per labores et gemitus incedit; alter autem, vera lœtitiæ duce, quomodo contristaretur? Ex una quidem parte, qui pro seruo divitias solvit, non illas solvit querens, ut empti procuraret bonum, sed ut ipse illic bene sit et de laboribus ejus lucretur: unde seruiens, quasi con emptus ad comparatorum utilitatem, et illis per quos ipse miser est, deliciis astruens, continuis subijcitur ærumnis. Ex alia vero parte, contrarium est: nam ad servorum considerationem omnia facta sunt; pretium dedit, non ut ipse de solutis aliquid obtineret lucri, sed ut sua illorum propria faceret, essetque dominus, ut domini labores, lucrum servis, ac totum emptorem emptus ipse p̄sideret. Ideo qui non adversus hanc recalcitrare servitutem, sed ante omnem libertatem fecerunt ipsius vincula, gaudere eos necesse est, cum divitiis pro paupertate, regnum pro carcere, summam gloriam pro ultima vilitate per commutatum acceperint. Quod enim hominum dominis per leges in servos facere licet, hoc servis in communem dominum per humanitatem Domini concessum est. Illos enim servorum et illorum quæ servis sunt, lex constituit dominos, nisi dominationem abjecerint illosque liberaverint a servitute; isti vero suum possident dominum et bonorum ejus hæredes sunt, si jugum ejus amant et redemptione sese obstrictos habent. Et hoc est quod Paulus hortatus est, dicens: «Gaudete in Domino:» ut Dominum, illum qui comparavit, ostendens; et Salvator evidentius gaudii causam nobis manifestans, illum qui suam participaturus est lœtitiæ, bonum vocat servum, sese autem Dominum appellans: «Intra, bone serve, in gaudium Domini tui:» quia servus permansisti nec emptoris fregisti schedulam, ipsum emptoris accipe gaudium. Eadem enim est lœtitiæ, non solum quia eadem est res lœtificans, sed etiam quia benevolentia idem modus est. Quemadmodum enim ille non sibi metipsum placuit, sed pro servis vixit et mortuus est, genitusque est ab initio, et ad se reversus, et paterno potitus throno, nobis ibi sedet, et pro nobis ad eum semper intercessor existit; sic est de servis, quibus Dominus est præ anima, quique ad sese non reversi illum solum diligunt. Talis erat Joannes, et ideo tentatus, illo apparente, tantum abfuit ut ægre ferret, ut ipse ignorantibus ipsos esset præco atque demonstrator. Hujus linguæ, qua conveniebat ei, minni gloriam, nihil ipsi jucundum erat; dignumque judicabat ut ille omnium in se converteret oculos, et omne sibi conciliaret genus, necnon ut omnes illi præberent mentem, sicut sponsa sponso; ipse vero, si stans posset illum audire;

quod omni prosequeretur studio, dilecti vocem audiret. Paulus autem, quæ illius sunt querendo, non tantummodo semetipsum contempsit, sed etiam tradidit: in gehennam enim irruit propter eum, nam passionem auxit et quasi ænigma erat. Quod enim vehementer amarit eum, quem dilexit, lædi cupiebat, et dixisses non solum amoris fervorem magis quam gehennam ipsum consumere, sed etiam illud ipsum gaudium ex dilecti convictu superare. Quemadmodum enim illum contemnere, sic istud facile despiciere suavit, licet manifestam habuisset et gustavisset ejus pulchritudinis experientiam, quoniam esse cum illo, vivere, et conregnare, ob seipsum, et siquæ ipsius glorificationem erat, ipse vero non sua magis quam illius gloriam quærebat, illud etiam præponi desiderabat. Non igitur desiderans propter semetipsum desiderabat, sed propter illum in cuius gratiam, si fugiendum, fugisset. Si igitur nec solum desiderium in sui gratia volebat, quid tandem de cæteris? Etenim, si propter quem omnia fecit, omnia sustinuit, hunc, non ad se respiciens, quæsit, nec ut ipse frueretur, neglectis cæteris quæ contempsit. Unde patet illum omnino se fugisse, totamque sui ipsius opinionem abiecit, ad Christum solum advolasse. Quoniam autem nihil odiosum nec voluntati repugnans apud illum erat, accidit ut voluntas mira esset, qua semper fruebatur, nulla autem molestia in illa fuerit petita anima. Si enim de aliquibus gemeret et contristaretur, non tamen luctus vincebat jucunditatem, nec aliquid illum ex illa deturbabat, siquidem desolationis illius species gaudio replebatur: nam charitatis et magnanimitatis luctus erat fructus; nihil illi molestum vel asperum vel pusillanime in cor induxit. Quod enim semper gauderet, ex eo manifestum est, quod alios hortabatur ad semper gaudendum: « Gaudete enim, inquit, in Domino semper; iterum dico, gaudete; » certo non aliis præcepisset talia, quin ipse exemplum tradiderit.

Talis est sanctorum vita, sicque nunc quidem beata, sicut conveniens est, eos esse locutos qui ex fide speque beatitudinis percipiunt fructum; postquam autem abierunt, hæc est tanto melior, quanto rebus ipsis frui quam sperare perfectius est, et pura boni visio fide præstat. Hujus autem vitæ bona sunt ex parte Dei spiritus adoptionis, unde perfecta est charitas, juxta quam est beata vita. Accipere enim mysteria Christi permisit, ipsum autem accipientibus dedit, inquit, potestatem filios Dei fieri; filiorum autem est perfecta charitas, a qua omnis excessus amor. Nec enim mercerum amissio, nec pœnæ metui possunt a taliter amante: hoc enim servorum, illud autem mercenariorum est. Candidus vero amor solum est filiorum. Et ita veram charitatem gratia animis initiatorum infundit. Quod quidem in illos operetur et quodnam præbeat experimentum scire possunt qui didicerunt: quod autem ge-

A καθάπερ τῷ νομίῳ τὴν νόμῳ, αὐτὸς δὲ ἀγαπᾷ. εἰ παρεστὸς ἀκούοι λέγοντος καὶ τοῦτο τῆς σπουδῆς ἀπόνατο πάσης, τὴν τοῦ φιλομένου φωνήν. Παῦλος δὲ τὰ κείνου ζητῶν οὐ περιεῖδεν ἑαυτὸν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ προῦδωκε καὶ γὰρ εἰς γένναν ἐπέβαλε τὸ γ' ἐπ' αὐτῷ. καὶ γὰρ ἤρξατο τὸ πάθος καὶ ἦν ὡσπερ ἀνίγμα, οὗ γὰρ σφοδρῶς ἐφίλησεν αὐτὸν, ὃν ἐφίλησεν, ἐπιθύμει ζημιωθῆναι, καὶ ἔοικεν, ὡς οὐ γέννυς μόνον σφοδρότερον ἀνέφλεγεν αὐτὸν ὁ ἔρωσ κείνους, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἐν τῷ συνείναι τῷ φιλομένου χαρᾶς ἐπικρατέστερον εἶχε. Καθάπερ γὰρ ταύτης καταφρονεῖν ἐπειθεν, οὕτως κείνην ῥαδίως περιόρῳ, καίτοι σαφῆ πείραν ἤδη τοῦ κάλλους αὐτοῦ λαθόντα καὶ γεγευμένον, ἀλλ' ὅτι τὸ μὲν κείνῳ συνείναι καὶ συζῆν καὶ συμβασιλεύειν πρὸς αὐτοῦ καὶ τῆς εὐδοκίμησεως ἦν τῆς αὐτοῦ, ὃ δὲ οὐκ ἐζήτει τὰ ἑαυτοῦ ὑπὲρ τῆς κείνου δόξης, καὶ τοῦτο προσέθει πρόθυμος ἦν. Οὐλοῦν καὶ ἐπιθυμῶν οὐ δι' ἑαυτὸν ἐπιθυμῶσεν, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον, ὑπὲρ οὗ καὶ, φygεῖν δεῖσταν, ἐφυγεν ἂν εἰ τοῖνον τὸ μόνον θελητὸν οὐκ ἤθελεν ἑαυτοῦ χάριν, τί λοιπὸν ἄλλο τὸν πάντων; Εἰ γὰρ ὑπὲρ οὐ πάντα εἰργάσατο, πάντα δὲ ἠγάγετο, οὐ πρὸς ἑαυτὸν βλέπων ἐζήτησεν, οὐδ' ἐν' αὐτὸς ἀπολαύσῃ σχολῇ γέ τι τῶν ἄλλων, ὧν κατεφρόνησεν ὁθενδῆλος ἦν ἑαυτὸν παντελῶς φυγῶν καὶ τὴν γνώμην ἅπασαν ἐξαγαγῶν μὲν ἑαυτοῦ, πρὸς τὸν Χριστὸν δὲ μόνον ἐνεργῶν ἔχων. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἀπευκτὸν οὐδὲ τῇ θελήσει πολέμιον παρ' ἐκείνῳ, συνέβαιεν θαυμαστὴν μὲν εἶναι τὴν τῶν ἄλλων, ἢ συνῆν αἰεὶ καὶ συνέζη, ἀρῆδιαν δὲ οὐδεμίαν τῆς ψυχῆς ἐκείνης κρατεῖν. Εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ὑπὲρ ὧν ὠδυνᾶται καὶ ἔστενεν, ἀλλ' οὐκ ἐκράτει τῆς τῶν ἄλλων τὸ λυποῦν, οὐδ' ἐξέκρουεν αὐτὸν ἐκείνης οὐδὲν, ἐπεὶ καὶ τῆς ἀθυρίας ταύτης τὸ σχῆμα χαρᾶς ἔγεμε καὶ γὰρ ἀγάπης καὶ μεγαλοφυχίας ἦν ἡ λύπη καρπὸς, οὐδὲν οὐτῶ πικρὸν ἢ ἄγριον ἢ μικρόφυχον εἰς τὴν καρδίαν εἰσῆγεν. Ὅτι γὰρ ἔχαιρεν ἐκάστοτε, δῆλος ἦν, ἐξ ὧν τοῖς ἄλλοις παρῆναι πάντοτε χαίρειν « Χαίρειτε γὰρ, φησὶν, ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ, χαίρειτε, » οὐκ ἂν ἄλλοις ὑποτιθεῖς, ὃ μὲν πρότερον ἐδείξεν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῶν.

Τοιαύτη τῶν ἀγίων ἡ ζωὴ καὶ οὕτω μακαρία νῦν μὲν, ὡσπερ ἀκόλουθον, τοὺς ἐλπίζει καὶ πιστεῖ τὴν μακαριότητα καρπομένους· ἐπειδὴν δὲ ἀπαλλαγῶσιν, οὕτως ἀμείνων, ὅσῳ τοῦ μὲν ἐλπίζον τελεώτερον αὐτῶν τῶν πραγμάτων λαβέσθαι, τοῦ δὲ πιστεύειν ἢ καθαρά τοῦ ἀγαθοῦ θεωρεῖν ταύτης τῆς ζωῆς τὰ μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα υἱοθεσίας, ὅθεν ἡ τελεία ἀγάπη, καθ' ἣν ἡ μακαρία ζωὴ. Τὰ μὲν γὰρ μυστήρια τοῦ Χριστοῦ παρέσχε λαβέσθαι, τοῖς δὲ κείνους λαβαῖσιν, « Ἐδωκε, φησὶν, ἑξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, » τῶν τέκνων δὲ ἡ τελεία ἀγάπη, ἥς ἅπας ἀπελήλυθα: τὸν πῶδες. Οὕτε γὰρ μισθῶν ἀποτυχίαν οὐτε πληγὰς ἔστι δεδιέναι τὸν κείνους ἐρῶντα· τὸ μὲν γὰρ δούλων, κείνῳ δὲ μισθῶν τὸ δ' οὕτω καθαρῶς φιλεῖν μόνων γίνεται τῶν υἱῶν. Καὶ οὕτω τὴν ἀγάπην τὴν ἀληθινήν ἢ χάρις ἐντεθῆσι ταῖς ψυχαῖς τῶν μεμνημένων ὃ τι μὲν εἰς αὐτοὺς δρῶσα καὶ ἤντινα παρεχομένη πείραν, εἶδειεν ἂν οἱ μαθόν-

τες· ὡς δ' ἔνεστιν ὀλοσχερῶς εἰπεῖν, τῶν θεῶν ἀγα-
θῶν ἀσθησὶν ἐνιείσα, καὶ τῆ γεῦσαι μεγάλων περὶ
μειζόνων ἐλπίζουσα, καὶ βεβαίαν ἐντιθεῖσα πίστιν
ἀπὸ τῶν ἡδὴ παρόντων περὶ τῶν μῆπω φαινομένων.
Τὰ δὲ παρ' ἡμῶν τὸ διατώσαι τὴν ἀγάπην· οὐ γὰρ
ἀρκεῖ τὸ φιλεῖναι μόνον καὶ ἐδέξασθαι τὸ πάθος, ἀλλὰ
δεῖ καὶ συντηροῦναι καὶ τῷ πυρὶ προσθεῖναι τὴν ὕλην
ὥστε κατασχεῖν. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μένειν ἐν τῇ ἀγάπῃ,
ἐν ᾧ πᾶσα μακαριότης, τὸ μένειν μὲν ἐν τῷ Θεῷ, μέ-
νοντα δὲ ἔχειν αὐτόν· «Ὁ γὰρ μένων, φησὶν, ἐν τῇ
ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ·»
τοῦτο δὲ γίνεται, καὶ πεπηγυῖαν ἐν τῇ γνώμῃ τὴν
ἀγάπην ἔχομεν. ἐπειδὴν διὰ τῶν ἐντολῶν ἀφικώμεθα
καὶ τοὺς τοῦ φιλομένου σώσωμεν νόμους· Ἀπὸ μὲν
γὰρ τῶν ἐνεργειῶν ἡ ψυχὴ διατίθεται πρὸς ταύτην
ἢ ἐκείνην τὴν ἕξιν, ὅπως ἂν ἔχωσιν ἐκεῖναι χρηστό-
τητος ἢ πονηρίας, ἐπεὶ καὶ τῶν τεχνῶν ἐκεῖνας
κτώμεθα καὶ μαθητόμεν, ὧν ἂν ταῖς ἐνεργείαις
συνεβισθῶμεν. Οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ νόμοι περὶ τῶν
ἐνεργειῶν κείμενοι τῶν ἀνθρωπίνων καὶ ταύτας
ἐρίζοντες καὶ πρὸς ἐκεῖνον τάττοντες μόνον τὴν
ἀκρόβουλον τοῖς κατορθούσι ἐντιθεῖσιν ἕξιν, ἐστὶ τὸ
βούλεσθαι τὰ δοκούντα τῷ νομοθέτῃ καὶ μόνῳ πᾶσαν
ὑποτάττειν τὴν γνώμην καὶ πλὴν ἐκεῖνου θέλειν οὐδὲν,
ὑπερέσθαι μόνον ἀκριβῶς εἰδέναι· φιλεῖν· καὶ διὰ τοῦτο
φησὶν ὁ Σωτήρ· «Ἐάν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε,
μεινέτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου.» Ταύτης δὲ τῆς ἀγάπης
ἔργον ἡ μακαρία ζωὴ· τὴν γὰρ θέλησιν πανταχόθεν
συνάγουσα καὶ τῶν ἄλλων ἀπάγουσα πάντων καὶ
αὐτῶ τοῦ θέλοντος τῷ Χριστῷ συνίστησι μόνῳ τῇ
θελήσει δὲ τὰ ἡμέτερα πάντα ἀκολουθεῖ καὶ ὅποι
φέρει χωροῦσι, καὶ σώματος ὁρμῇ καὶ λογισμοῦ
κίνησις καὶ πᾶσα πράξις καὶ πᾶν ὅτιοῦν ἀνθρώπι-
νον· καὶ ὅπως ἢ θέλησις τὸ καθ' ἡμᾶς ἄγει καὶ φέ-
ρει, καὶ ἐκεῖνη κατασχεθῆναι, πάντα ἐκεῖ δίδεται
καὶ ταύτης κρατήσας ὀλοκλήρον ἔχει τὸν νοῦν. Οὐ-
κοῦν οἷς ἢ γνώμῃ τοῦ Χριστοῦ κατ' ἄκρας ἐάλω
καὶ μόνῳ πρόσκειται, καὶ πάντα ὅσα βούλονται καὶ
ὧν ἔρωσι καὶ ἂ ζήτουσι, ἐκεῖνός ἐστι, τοῦτοις
ὅλον τὸ εἶναι καὶ ἢ ζῶναι παρ' αὐτῷ, ἐπεὶ καὶ τὴν
θέλησιν αὐτὴν οὐκ ἐστὶ ζῆν καὶ ἐνεργῆν εἶναι μὴ
ἐν τῷ Χριστῷ μένουσαν, ὅτι πᾶν ἀγαθὸν ἐκεῖ, κα-
θ' ἅπερ ὀφθαλμὸς τὰ αὐτοῦ ποιεῖν οὐκ ἂν ἔχη μὴ τῷ
φινὲ χρώμενος. Ἐκεῖνον τε γὰρ μόνον ἐργάζεται
τὴν ἐψιν τὸ φῶς, ἢ τὴ θέλησις πρὸς ὃ δύναται ἐνερ-
γεῖν, μόνον ἐστὶ τὰγαθόν· ὅθεν ἐπεὶ ταμίαις τῶν
ἀγαθῶν ἀπάντων ἐκεῖνος, εἰ μὴ πᾶσαν τὴν γνώμην
ἐν αὐτῷ φέροντες θέσομεν, ἀλλὰ τι τῆς θελήσεως
ἕξιν τοῦ θησαυροῦ τούτου πέσοι, ἀργόν ἐστι καὶ νε-
κρόν· «Ἐάν μὴ τις μένη γὰρ, φησὶν, ἐν ἐμοί, ἐθλήθη
ἔξω ὡς τὸ κλήμα καὶ ἐξηράνηθη, καὶ συναγοῦσιν
αὐτὸ καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσι καὶ καίεται·» εἰ δὲ
καὶ τὸν Χριστὸν μεμῆρασθαι καὶ ζῆν κατ' ἐκεῖνον,
ἐν Χριστῷ ζῆν ἐστὶ, καὶ τοῦτο τῆς γνώμης ἔργον,
ὅταν τοῖς τοῦ Θεοῦ βουλήμασιν ὑπακούσῃ. Καθ' ἅπερ
ἐκεῖνος τῶν ἑαυτοῦ θελήσεων ὑπέταξε τῇ θεῷ τὴν
ἀνθρωπίνην, καὶ ἵνα τοῦτο διδάξαι καὶ τῆς ὀρθῆς
ζωῆς παραδείγμα ἡμῖν καταλίποι, τὸν ὑπὲρ τοῦ
κόσμου θάνατον, ὅτε μὲν ἀποθανεῖν ἐβόλησεν, οὐ παρ

neraliter dici potest, divinorum bonorum percep-
tionem infundit, magnorum gustu de melioribus
spem excitat, et a jam praesentibus de nondum
apparentibus firmam fidem indit. Penes nos autem est
servare charitatem. Non enim dilexisse passionem-
que recepisse sufficit, sed oportet etiam conservare
materiamque igni praebere ut retineatur. Hoc enim
est manere in charitate, in qua omnis est beatitudo,
manere scilicet in Deo, illumque immanentem ha-
bere. Nam « Qui manet, inquit, in charitate, in
Deo manet et Deus in illo. » Hoc autem fit, et soli-
datam in voluntate charitatem habemus, cum per
mandata pervenimus et dilecti leges servavimus.
Actionibus enim ad hunc vel istum habitum anima
disponitur, prout illae bonitatis vel malitiae charac-
terem habent, siquidem illas acquirimus et disci-
mus artes, quibus per actiones assuevimus. Dei-
vero leges ad actus humanos attinentes illosque de-
finientes, et ad illum solum ordinantes, consequen-
tem rectis injiciunt dispositionem, quod scilicet ex
quae bona videntur legislatori, velint illique soli
totam submittant voluntatem, ac praeter illum ni-
hil ipsis placeat : quod solum est perfecte scire di-
ligere. Ideo Salvator ait : « Si mandata mea serva-
veritis, manebitis in dilectione mea. » Illius autem
charitatis opus est beata vita. Voluntatem enim
undique contrahens et ab omnibus aliis et ipso ve-
lente segregans, soli Christo conciliat ; voluntatem
vero cuncta nostra sequuntur, et quo ferat, ince-
dunt et corporis motus, et rationis cursus, et omnis
actus et aliud quodlibet humanum ; et prout
voluntas quod ad nos attinet agit et gerit, et si illa
retineatur, omnia nexa consistunt, et illa potius,
totam habet mentem. Quibus igitur voluntas prout
suis amore Christi detinetur et huic soli submittitur,
quaeunque volunt, diligunt ac quaerunt, ille est,
illis totum est esse vitaeque in ipso, siquidem ipsa
voluntas non est vivere et vim habere, nisi maneat
in Christo, quod ibi stat omne bonum, quemad-
modum oculus nec suas facultates exercere sine
lumine potest. Huic enim solum lumen visionem
operatur, et voluntas non valet agere nisi in solum
bonum. Unde cum ille sit omnium bonorum distri-
butor, si totam in ipso non reponimus voluntatem,
sed aliquid voluntatis extra thesaurum istum cadat,
inane et mortuum est. « Nam, inquit, nisi quis hu-
me manserit, mittitur foras sicut palmas, et aresecit
et colligunt eum, et in ignem mittunt, et comburunt. »
Si vero quoque Christum imitari vivereque
secundum illum, in Christo vivere est, hoc etiam
est opus voluntatis, quando Dei mandatis obediat.
Quemadmodum ille suarum voluntatum divinae
subiecit humanam, utque nobis hoc ostenderet
rectae vitae exemplar relinqueret, mortem pro
mundo, cum oportuit mori, non abnuvit ; priusquam
autem venisset tempus, deprecatus est, ostendens
quod non sibi metipsi placeret in passionibus, sed
ut ait Paulus, obediens factus ad crucem veni,
quasi non unam voluntatem, aut ex duabus unam

sed duarum voluntatum concordiam habens: sic apparet per omnia in perfectione voluntatis beatam consistere vitam. Dico vero in presenti. Duo namque cum sint, quibus homo constat, mens et voluntas, necesse est, secundum ista duo, convenire coaptarique Deo, illum qui ex toto futurus est beatus, mente quidem pure videntem illum, voluntate vero perfecte diligentem. Nulli vero in corruptibili corpore viventium competit utriusque beatificari, sed tales homines sola vita corruptione libera excipiet; in presenti vero, sub voluntatis quidem respectu perfecti sunt in his quæ sunt ad Deum beati, non autem sub respectu mentis efficacis: charitatem quidem apud eos perfectam reperies, puram autem Dei visionem minime. Si enim ipsis cum corpore viventibus adest quod futurum est jamque certaminum experientiam habent, at non continenter, nec perpetuo, nec perfecte, vita presenti non permittente, et ideo, « Spe gaudemus, inquit Paulus, et per fidem ambulamus, non per speciem et ex parte cognoscimus; » attamen Christum vidit, sed non continuo tali astiluit visioni. Hæc enim semper solum futurum videbit, et istud ipse demonstravit, si qui lelem de presentia illa discurrat adjiciens: « Et sic semper cum Domino erimus. » Unde si quis in Christo cum corpore vivit, et vitam æternam, ut Paulus hortatus est, hinc valuit assumere, hanc in voluntate possidet, per charitatem lætitiâ consecutus inenarrabilem, ipsa mentis pura visione ipsi in futurum reservata, fideque manu ad charitatem ducente. Quod ostendens beatus Petrus, « In quem nunc, inquit, non videntes, sed credentes, exultatis lætitiâ inenarrabili et glorificatâ. » ἀφικνούμενος τὴν ἀπόρρητον, τῆς μὲν τοῦ νοῦ καθαρῶς ὄψεως εἰς τὸ μέλλον τριμνησμένης αὐτῷ, τῆς δὲ πίστεως, ἐπὶ τὴν ἀγάπην χειραγωγούσης· ὁ δαικνὺς ὁ μακάριος Πέτρος, « Εἰς ὃν ἄρει ῥῆ ἔρωτες, φησὶ, πιστεύοντες δὲ ἀγαλλιάσθε χαρῆ ἀνεκλήρητο

In hac autem charitate lætitiâque constat beata vita. Hæc vita partim quidem absconditur juxta Pauli verbum: « Absconditur enim, inquit, vita nostra; » partim autem revelatur; et, sicut ait Dominus, « Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed non scis unde veniat nec quo vadet; sic est omnis qui natus est ex spiritu. » Qued enim ad ipsam gratiam generantem et formantem attinet, quid ipsa est et quomodo regenerat, abscondita est vita; manifestatur autem viventibus qui participes effecti sunt, quid sit ad Deum ineffabilis amor et innixa super eo lætitiâ. Hæc enim ipsa manifesta sunt et gratiam invisibilem indicant, primo quidem quoniam hæc sunt gratiæ fructus; nam, inquit, « Fructus spiritus est charitas, gaudium; » a fructu vero arbor cognoscitur; deinde quoniam spiritus adoptionis est gratia, charitas autem quod propinquitatem hanc obtinuerint, et quod sint filii Dei, nihil seivile nec mercenarium habentes testatur. Hoc autem etiam modo Salomon invenit matrem pueri viventis, sufficiensque quod peperisset, reputavit indicium, amorem vehementem: unde non est absurdum filios Dei viventis hoc etiam

ἠτήσατο, πρὶν δὲ ἔχειν τὴν καιρὸν ἀπήρξαστο, δαικνὺς ὡς οὐχ ἐκαστῷ ἔφρασεν, ἐν οἷς ἔπασχον, ἀλλ', ἐφρασεν ὁ Παῦλος, ὑπήκοος γενόμενος ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἤθου, ὡς ἐν οὐ· ὁ δὲ ἔλημα ἔχων ἐν ἡ ἐκ δυοῖν ἐν, ἀλλὰ δύο θελημάτων ὁμολογῶν· οὕτω φαίνεται διὰ πάντων ἐν τῇ τελειότητι τῆς θελήσεως συνεστάναι τὴν μακαρίαν ζωὴν. Λέγω δὲ ἐν τῷ παρόντι. Δυσὶν γὰρ ὄντων ἐν οἷς ὁ ἄνθρωπος, τοῦ νοῦ καὶ τῆς γνώμης, ἀνάγκη μὲν κατ' ἄμφω ταῦτα συνελθεῖν τῷ θεῷ καὶ συναφῆναι τὸν ἐξ ὀλοκλήρου μέλλοντα μακάριον εἶναι, τῷ μὲν νῷ καθαρῶς αὐτὸν θεωροῦντα, τῇ γνώμῃ δὲ τελείως φιλοῦντα. Συμβαίνει δὲ οὐδενὶ τῶν ἐν φθορῶν σωματι ζώντων εἰ ἑκατέρων εὐδαιμονεῖν, ἀλλὰ τοιοῦτους ἀνθρώπους μόνος ὁ φθορῆς ἀπὸ γλαυκόμενος δέξεται βίος, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος τῆς μὲν θελήσεως ἕνεκα τέλεισι τὰ πρὸς τὸν θεὸν οἱ μακάριοι, τῆς δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργείας οὐκ εἶναι ἀγάπην μὲν παρ' αὐτοῖς τελείαν εὐρήσεται, θεοῦ δὲ θεωρεῖν καθαρὸν οὐδὲ μὴ. Εἰ γὰρ καὶ τὰ φραστὶν αὐτοῖς ἐστὶ καὶ μετὰ σώματος ζῶσι τὸ μέλλον, καὶ πείραν ἔσχον ἤδη τῶν ἄλλων, ἀλλ' οὐ συνεχῶς οὐδὲ διηγεκῶς οὐδὲ τελείως, τοῦ βίου τούτου μὴ συγχωροῦντος, καὶ διὰ τούτο, « Τῇ ἐλπίδι χαίρομεν, φησὶ Παῦλος, καὶ διὰ πίστεως περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἰδους, καὶ ἐκ μέρους γινώσκουμεν; » καίτοι τὸν Χριστὸν εἶδεν ἀλλ' οὐκ ἑκάστοτε τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ συνῆν. Τὸ γὰρ ἀεὶ τούτο τὸ μέλλον ὄψεται μόνον, καὶ τούτο αὐτὸς εἶδειξεν, ἐπεὶ παρὰ τῆς παρουσίας ἐκείνης διεξῆλθεν ἐπιγαγῶν, « Καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα » ὅθεν εἰ τις ἐν Χριστῷ μετὰ τὸ σώματος ζῆ καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἢ Παῦλος ἐκέλευσε, ἐνθένδε ἠδυνήθη λαβεῖσθαι, ἐν τῇ γνώμῃ ταύτῃ χειρὶ δι' ἀγάπης ἐπὶ τὴν χάριν αὐτῆς ὄψεως εἰς τὸ μέλλον τριμνησμένης αὐτῷ, τῆς δὲ πίστεως, ἐπὶ τὴν ἀγάπην χειραγωγούσης· ὁ δαικνὺς ὁ μακάριος Πέτρος, « Εἰς ὃν ἄρει ῥῆ ἔρωτες, φησὶ, πιστεύοντες δὲ ἀγαλλιάσθε χαρῆ ἀνεκλήρητο καὶ δευδοξισμένη. »

Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ χαρῇ ἡ μακαρία ἐστὶ ζωὴ αὕτη ἡ ζωὴ τὰ μὲν κρύπτεται κατὰ τὸν Παύλου λόγον, « Κέκρυπται γὰρ, φησὶν, ἡ ζωὴ ἡμῶν » τὰ δὲ φαίνεται καὶ ἢ φησιν ὁ Κύριος, « Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει, οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος. » Ἄ μὲν γὰρ εἰς αὐτὴν τὴν γεννώσαν καὶ πλάττουσαν ἔχει χάριν, ὅτι τέ ἐστιν αὕτη καὶ ἐν ἀναπλάττει τροπον, ἀφανῆς ἐστὶν ἡ ζωὴ, φαίνεται δὲ τῶν μερτιῶν ζώντων, ὅπερ ἐστὶν ὁ πρὸς τὸν θεὸν ἀπόρρητος ἔρωτος καὶ ἡ ἐπ' αὐτῷ χαρὰ. Ταῦτα γὰρ αὐτὰ τε δὴλα καθέστηκε καὶ τὴν ἀφανῆ μινυεὶ χάριν, πρῶτον μὲν ἐτι καρπὸς ταῦτα τῆς χάριτος (« Ὁ καρπὸς γὰρ, φησὶ, τοῦ πνεύματος ἀγάπη, χαρὰ, » ἀπὸ δὲ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται)· ἔπειθ' ἐτι πνεῦμα μὲν υἰοθεσίας ἢ χάρις, ἢ δὲ ἀγάπη τὴν συγγένειαν ταύτην αὐτοῖς μαρτυρεῖ, καὶ ὡς εἶεν υἱὸς θεοῦ μὴδὲ ἔχοντες μισθαρικὸν μηδὲ δουλικόν. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ Σολομὼν εὔρε τὴν μητέρα τοῦ ζῶντος παιδίου, καὶ σημειῶν ἐνίμισεν ἰκανὸν παρασχέιν αὐτὴν τοῦ τεκεῖν τὸ σφόδρα αἰετῶν ἔλεον οὐδὲν εἶναι ὑπερῆκα καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ

ζώντος Θεοῦ τῷ τεκμηρίῳ τοῦτο· μανθάνειν. Καθά-
περ ἐκείνην, ὡς οὐδὲν εἶχεν κοινὸν πρὸς τὸ τεθνη-
κὸς παιδίον, ἢ περὶ τὸ ζῶν φιλοστοργία καὶ πρόνοια
σαφῶς ἐδήλωσεν, οὕτω καὶ τούτοις ἢ περὶ τὸν ζῶντα
Θεὸν αἰδῶς καὶ τὸ φίλτρον ἀπόδειξις ἐστὶν ἐναρτήρης,
ὅτι· οὐ νεκρῶν ἐγένετο πατέρων, οὐ; οὐδὲ θάπτειν
τούς οὕτω ζῶντας συνεχώρησεν ὁ Σωτήρ (« Ἀφες
γὰρ, φησί, τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἐκωτῶν νε-
κροῦς ») ἐπεὶ οὐδὲ κατὰ τοῦτο μόνον ἀγάπης τὴν
εὐσέβεια βεβαιούσιν ἐαυτοῖς, ὅτι ὡς πατρὶ τῷ Θεῷ
πρόσκαιται καὶ φιλοῦσιν, ἀλλ' ὅτι καὶ εὐκαίαι διὰ
τὴν ἀγάπην αὐτῷ, ὅτι τοὶ μὲν ἀγαπητικοὶ εἰσιν,
ὁ δὲ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ἀγάπης ἕνεκα ζῶσιν.
Οἱ γὰρ ἀληθῶς ζῶντες οὗτοί εἰσι, παρ' οἷς τὸ κα-
λλὸν τοῦτο τρέφεται πάθος, καθάπερ ὧν ἄπειρον
ἐκείνο, πάντα νεκρά. Διὰ τοῦτο γὰρ ὅτι υἱοί, δι' ὧν
ποιούσι, τὸν πατέρα τιμῶσι, καὶ ζῶντας αὐτοὺς ζῶντα
κηρύττουσι τὸν Θεόν, παρ' οὗ γαγέννηται, καὶ τὴν
ἀνεκλήθητον γέννησιν, ἣν ἐκείθεν ἐγεννήθησαν, τῇ
καινότητι τῆς ζωῆς, ἐν ἣ κατὰ τὸν Παύλου λόγον
περιπατοῦσι, πιστούμενοι τὸν ἐν οὐρανῶν Πατέρα
δοξάζουσι. Οὕτως ἀπερόβητος καὶ φιλανθρώπως
γεννῶνται, καὶ ὡς εἶκοι, διὰ τοῦτο Θεὸς οὐ νεκρῶν,
ἀλλὰ ζῶντων ἐστὶν ὁ Θεός, ὅτι παρ' ἐκείνοις τὴν
εἰκελίαν εὐρίσκει δόξαν· ὅθεν καὶ πρὸς τοὺς πονη-
ροὺς εἰλεγεν, « Εἰ Θεός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα
μου; » Τοῦτο δηλῶν ὁ Δαβὶδ, « Οὐχὶ οἱ νεκροὶ αἰνέ-
σουσίν σε, Κύριε, φησὶν, ἀλλ' ἡμεῖς αἱ ζῶντες. »

Τοιαύτη ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ, καὶ οὕτω κρύπτεται
καὶ οὕτω φαίνεται τῷ φωτὶ τῶν καλῶν ἔργων, ὅπερ
ἐστὶν ἡ ἀγάπη. Ἐν ταυτῇ γὰρ ἡ λαμπρότης ἀπά-
ση· ἐστὶν ἀρετῆς, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν, ὅσον
εἰς τὴν ἀνθρώπινην φέρει σπουδὴν, ἐκείνη συνίστη-
σι. « Ὅθεν οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι ζῶν ἀυτὴν προσει-
πῶν· καὶ γὰρ ἔνωσις ἐστὶ πρὸς τὸν Θεόν, τοῦτο δὲ
ζωὴ, καθάπερ θάνατον ἴσμεν τὸν ἀπὸ Θεοῦ χωρισ-
μὸν. Διὰ τοῦτο γὰρ, « Ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, φησί, ζωὴ αἰ-
ώνιος ἐστὶ, » τὴν ἀγάπην λέγων, καὶ αὐτὸς ὁ Σωτήρ, « Τὰ
βήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πενυμῖα ἐστὶ καὶ ζωὴ
ἐστὶν » ὡς τὸ κεφάλαιον ἡ ἀγάπη, καὶ, « Ὁ μόνος ἐν
τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεός ἐν αὐτῷ, »
ἢ ταῦτόν ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ μένειν καὶ τὴν ζωὴν ἐν
αὐτῷ· « Ἐγὼ γὰρ εἰμι, φησὶν, ἡ ζωὴ. » Εἰ δὲ καὶ ζωὴ
ἐστὶν ἡ κινουσα τὰ ζῶντα δύναμις, τί τὸ κινεῖν τοὺς
ὡς ἀληθῶς ζῶντας ἀνθρώπους ὧν Θεός ἐστὶν ὁ Θεός,
ὅς οὐ νεκρῶν ἀλλὰ ζῶντων ἐστὶ Θεός, οὐδὲν ἂν εὐροις
ἢ τὴν ἀγάπην αὐτὴν, ἢ μὴ μόνον αὐτοὺς ἀγει καὶ
φέρει, ἀλλὰ καὶ ἐαυτῶν ἐξάγει βραδίως, καὶ οὕτω
ζωῆς μᾶλλον ἀπάσης εἰς αὐτοὺς δύναται ὄραϊν
ᾧσιν καὶ ζωῆς ἐπικρατέστερον ἔχει! Καὶ γὰρ ζωῆς
πειθεὶ καταφρονεῖν, οὐ τῆς βεσότητος μόνον, ἀλλ' ἤδη
καὶ τῆς ἐσωσῆς· τί οὐκ δικαιοτέρον ἂν τῆς ἀγάπης
κλιότο ζωῇ; χωρὶς δὲ τούτων ὁ πάντων περιηρημέ-
ων μόνον πεφικεῖσθαι τοὺς ζῶντας ἀποθανεῖν οὐκ
ἐξ τοῦτο ἐστὶν ἡ ζωὴ, τοιοῦτον δὲ ἡ ἀγάπη. Πάν-
των γὰρ τῶν ἄλλων ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος κα-
ταργουμένων, ἢ φησὶ Παῦλος, ἡ ἀγάπη μένουσα
μόνον πρὸς τὸν βίον ἐκείνον ἀρκεῖ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ἢ πρέπει πάντα δόξα αἰώνιος. Ἀμήν

signo recognosci. Quemadmodum illam nihil habere
commune cum puero mortuo maternas amor et
solicitude clare demonstraverunt, sic et in illis
erga Deum viventem veneratio et charitas viva
sunt demonstratio, quod non ex mortuis enati sunt
patribus, quos nec sepelire taliter viventes permisit
Salvator : « Sine, inquit, mortuos suos sepelire
mortuos. » Non enim ex hoc charitatis solo filio-
rum adoptionem sibi firman, quod Deo velut patri
adhærent reverentia et amore, sed quod per chari-
tatem habent cum illo similitudinem, quatenus ip-
i diligentos sunt, Deus autem est dilectio, et propter
charitatem vivunt. Nam vere viventes isti sunt,
apud quos nobilis ista passio nutritur, sicut illis a
quibus abest, omnia sunt mortua. Ex hoc enim
quod filii, per ea quæ faciunt, patrem honorant, et
ipsi viventes viventem prædicant Deum, a quo ge-
nerati sunt; et ineffabilem generationem, quam
exinde contraxerunt, novitate vitæ in qua, juxta
Pauli verba, ambulanti, fide pleni, Patrem qui in
cælis est glorificant. Sic mystice humaneque gene-
rantur, et, ut æquum est, Deus non est mortuo-
rum, sed vivorum, quod propriam in ipsis invenit
gloriam. Et ideo ad iniquos dixit : « Si Deus ego
sum, ubi est gloria mea? » Hoc ostendens David,
« Non mortui laudabunt te, Domine, inquit, sed nos
qui vivimus. »

Talis est in Christo vita; sic absconditur, et sic
manifestatur lumine bonorum operum, quid sit
charitas. In hac enim omnis est virtutis splendor,
et vitam in Christo, quantum ad humanam attinet
activitatem, illa componit. Unde non erraret qui
ipsam vocaverit vitam : unit enim Deo : hæc autem
societas est vita, sicuti mortem esse scimus a Deo
separationem. Ideo, « Mandatum ejus inquit, vita
æterna est, » de charitate loquens; et ipse Salva-
tor : « Quæ ego vobis loquor, spiritus et vita
sunt, » quorum caput est charitas; et, « Qui manet
in charitate, in Deo manet, et Deus in illo; » ubi
idem est in vita manere et vitam in ipso esse.
« Ego enim, inquit, sum vita. » Si vero quoque
vita est potentia quæ viventia movet, quid est quod
moveret vere viventes homines, quorum Deus est
Deus, qui non mortuorum, sed vivorum est Deus?
Nihil invenies nisi charitatem ipsam, quæ non so-
lumi eos ducit et agit, sed etiam ex ipsis facilius
exigit, et ita magis quam omnis vita potest in ip-
sos agere, ita ut vita potentior sit! Etenim vitam
contemnere suadet, non tantum effluentem sed
etiam stantem. Quid ergo justius quam charitas vo-
cetur vita? Sine iis quod omnibus ablati solum
superstes viventes mori non sinit, hoc est vita : hu-
jusmodi autem est charitas. Omnibus enim aliis ad
vitam futuram deficientibus, ut ait Paulus, sola
charitas manens, ad hanc vitam sufficit in Christo
Jesu Domino nostro, quem decet omnis gloria in
 sæcula. Amen.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΚΑΒΑΣΙΑ
ΛΟΓΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΚΙΖΟΝΤΩΝ.

NICOLAI CABASILÆ
SERMO
CONTRA FENERATORES.

Græce edidit David Henschelius Anz. Vindel. 1592 4°. sed minus integre: eadem, ut aiunt, integra prodit Samoscii 1664, 4°, cum Eriphanii oratione in Sepulturam Christi; at in duobus exemplaribus Samoscianæ editionis quæ evolimus, uno Mazarinæo, altero Regio, nihil amplius inest quam Eriphanii oratio. Henschelianæ tamen editionis lacunas supplevimus ope codd. mss. Paris. 970 et 1215.

Sunt qui male docti, et nescio quibus rationibus A nixi autument, legem, qua feneratio interdicitur, servare, nullo modo necessarium esse, verum servantes eam mereri laudem, transgredientes reprehensionem non mereri. Primum, nullam legum antiquarum ita positam ac latam videas, ut eam volentibus proterere licitum sit, sed omnis transgressio et inobediencia mercedem suam acceperunt. Deinde feneratio inter crimina haud numeraretur, nec fenerantes probris incesserentur, si ista ratione lucrum facere liceret; concessa enim nemo jure vituperet. Nunc autem David ipse factum istuc in crimine ponit, et in iis quæ sceleris arguuntur aperte numerat. Et partim quidem, dum flagitiosam civitatem reddit notam omnibus, in ejus accusatione et hæc non tacet: « Et labor, inquit, in medio ejus, et injustitia: et non defecit de placis ejus usura et dolus ¹; » partim dum super Salvatoris adventu latum affert nuntium, et quantis genus humanum dignaturus sit bonis, quantis erepturus malis, explicat, usuram et malorum comulatum insectatur: « Ex usura, inquit, et iniquitate liberabit animas eorum ². » Et dum vituperat, et dum iniquitati, dolo et injustitiæ eam copulat, magnitudinem sceleris demonstrat.

Ad hæc videamus, quare in gente Hebræorum adeo magna et e tot tribubus commista, in qua multum erat vitiorum, parum probitatis, lex ista obtinuerit in omnes communiter, et usura, una cum cæde, furto, aliisque vitiiis e republica pulsa sit. C Si enim criminis expers erat, unde legi tanta potestas? Nec enim excelsitas quædam animi multitudinem sub legem subjiciebat, quoniam non om-

Ei δὲ οἱ φασι τὴν ἀναιροῦντα τὴν τόκων νόμον. μὴδ' ἠντιοῦν ἀνάγκην εἶναι φυλάττειν ἀλλ' ὅσον τοῖς αἰζοῦσι μὲν ἐν ἐπαίῳ εἶναι, ὑπερβαίνειν δὲ βουλομένοις ἐξείναι κακῶς εἰδότες, καὶ οὐκ οἶδα τίσι χρώμενοι λογισμοῖς. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδένα τις ἂν ἴδοι τῶν πολιτῶν νόμων οὕτω νεύμενον, ὥστε ἐξείναι τοῖς βουλομένοις πατεῖν, ἀλλὰ πᾶσα παράθεσις καὶ παρανοχὴ ἐλαθεν ἐνδικον μισθοποροσίαν. Ἐπειτα μετὰ τῶν ἐγκλημάτων οὐκ ἂν ὁ τόκος ἐτάττετο, οὐδ' ἂν ἔδει διασύρειν εἰ τις ἐχρήσατο, εἴγε οὕτω κερδαίνειν ἐξῆν· περὶ γὰρ τῶν συγκαχωρημένων οὐδ' ἂν εἰς ἐγκαλοῖτο. Νῦν δὲ Δαβὶδ αὐτὸς ἐγκλημα τὸ πρᾶγμα ποιεῖται, καὶ μετὰ τῶν διαβαλλομένων τίθησι φανερώς καὶ τοῦτο μὲν τὴν πονηρὰν στηλιτευῶν πόλιν, σὺν ἅπασιν, ὑπὲρ ὧν ἐλαύνει, καὶ τοῦτο μέμφεται. B « Καὶ ἀνομία καὶ κόπος ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ ἀδικία, καὶ οὐκ ἐξέλιπεν ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς τόκος καὶ δόλος » τοῦτο δ' ἐν οἷς τὴν Σωτήρος εὐαγγελίζεται παρουσίαν, καὶ οἶων μὲν ἀξιώσει, οἶων δὲ ἀπαλλάξει τὸ γένος, τὸν τόκον τοῦ κύκλου γράφεται τῶν κακῶν, « Καὶ ἐκ τόκου, φησι, καὶ ἐξ ἀδικίας λυτρώσεται τὰς ψυχὰς αὐτῶν » καὶ οἷς διασύρει, καὶ οἷς ἀνομιᾶ, καὶ δόλῳ, καὶ ἀδικίᾳ συντάττει, τὸ μέγεθος τῆς πονηρίας ἐκφαίνων.

Ἄλλως τε σκοπῶμεν, ἀνθ' ὅτου τῶν Ἑβραίων, γένους τοσοῦτου καὶ οὕτω συμμιγῶς, ἐν οἷς πολὺ μὲν τὸ φαῦλον, λίγον δὲ τὸ χρηστὸν, πάντων ὁ νόμος οὗτος ἐκράτει κοινῇ, καὶ τῆς πολιτείας ὁ τόκος ἀπελήλατο, μετὰ φόνου καὶ κλοπῆς καὶ τῶν ἀπειρημένων. Eἰ γὰρ ἀνεύθυνος ὁ τόκος ἦν, πῶθεν τῷ νόμῳ τὸ κρατεῖν; Οὐ γὰρ εἰς μεγαλοψυχία τὸ πλήθος ἤγεν ἐπὶ τὴν νόμον, ὅτι μὴ πάντας ἐλευθερίους εἶναι

¹ Psal. LIV, 11, 12. ² Psal. LXXI, 14.

δώσωμεν καὶ μεγαλοψύχους, ὧν φειδωλίᾳ καὶ φιλαρ- A
γυρίᾳ καὶ μικρολογία καὶ γλισχρότης ἐγκλήματα
[Ἰσ. φειδωλίας κ. τ. λ. καὶ γλισχρότητος ἐγκλήματα]
πανταχοῦ. Καίτοι μοιχείας μὲν καὶ φόνου καὶ τοῦ
τοιχωρυχεῖν, καὶ εἰ μὴ δίκας ὁ νόμος ἐτίθει, κἄν
ἀπήγον οἱ κίνδυνοι, μεθ' ὧν ἀνάγκη τὰ τοιαῦτα τολ-
μᾶσθαι· τόκου δὲ οὐδεὶς ἡγεῖται πόνος, οὐδὲ κινδύνων
γέμει τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ δεῖ τοῦτ' αὐτὸ μόνον κερδαί-
νειν πραγματευσαμένους οὐδέν. Τί τοίνυν τὸ πείθον
ἄνδρας ἀνελευθέρους, κέρδους οὕτω πραγμάτων
ἀπηλλαγμένου καταφρονεῖν, εἰ μὴ σφόδρα τις ἔκειτο
κόλλασις; Ὅτι δὲ οὕτως ἤδυνοντο τὸν νόμον Ἑβραῖοι,
δῆλον ἐξ ὧν καὶ νῦν ἐστὶ τὴν γνώμην σώζουσι, καὶ
κοινῇ τιμῶσι τὸν νόμον, καίτοι πολλῶν ἕνεκα πολὺ
τῶν παλαιῶν φασιοτέρω; περὶ τὴν θρησκείαν διατε-
θέντες.

Ὅτε τοίνυν Ἑβραίοις τὸ χρῆσθαι τόκων εὐθύνας
εἶγεν, οἷς πολλὰ τῶν ἀπειρημένων συνεχωρεῖτο
Χριστιανοὶ τίνα τοῦ κέρδους τούτου δώσουσι δίκην,
οἷς καὶ τὸ μέναι μέχρι τῶν παλαιῶν, ἐγκλημα, καὶ
τὸ μὴ παρελθεῖν τὸ πρᾶγμα δικαιοσύνη, βασιλείας
ἐστὶν ἐκπασεῖν καὶ γὰρ πορνεία μὲν ἐκείνοις οὐδὲν
ἐδόκει δεινὴν, καὶ καθαρὸν ἦν εὐθύνης τοσοῦτον ἄγος·
« Παρ' ἡμῖν μὴ δὲ ὀνομαζέσθω, » φησὶν· ἀλλὰ καὶ
ὀφθαλμῶν ἀκολάστων εἰσὶν εὐθύνας. Καὶ τοῖς μὲν
ὀμνύουσι καὶ νόμος ἦν νῦν δὲ ὑποκριτῶν καὶ φαύ-
λων καὶ τοιοῦτου κόμματος. Καὶ τοῖς μὲν ἐξῆν μισεῖν
τὸν ἐχθρὸν, νῦν δὲ τοῦτ' αὐτὸ κολάζεται, καὶ οὕτω
πέρι συγγνώμης, ὥστε ἐνισχημένον τῷ κακῷ, μὴδὲ
περὶ τῶν ἄλλω; ἡμαρτημένων παραιτεῖσθαι τολμᾷν
ὡς οὐκ ἐνδὲν τῆς συγγνώμης τυγχάνειν, μὴ πρὸς
τοῦ; λελοπηκότα; διηλλαγμένους; κἄν μυριάκις περὶ
αὐτῶν μεταγνώμεν, κἄν ποταμοῦ; δακρυῶν ἐκχέω-
μεν. Καὶ οὕτω τὸ μόνον τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν
φάρμακον, ἐδυνήθη πρὸς τὴν νόσον ταύτην οὐδὲν,
ἀλλὰ κρεῖττον μὲν ἐστὶ τῆς πολυμνηστου μετανοίας,
καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἰδρώτων κρεῖττον δὲ θουσιῶν
ἰλαστηρίων ἀπόνασθαι δὲ τῶν κατορθωμάτων οὐ
συγχωρεῖ, κἄν ὑπερφῶν τινα τύχῃσιν ἔντα, πόρρω
καὶ τῆς ἐσχάτης τῶν ἐπιανομένων μερίδος ἄλλ'
ὥσπερ φίλδῃ ἢ ἀχλύ; ἐπιχειθεῖσα, πάντα διέφθειρεν,
οὕτω τὸ μνησικαχεῖν, ἔσχατον κακόν. Ἑβραίοις δὲ
ἐξῆν, τὸ δὲ τόκον δανεῖζειν ἠλαύνετο. Ποῦ τοίνυν
κακίας τὸν τόκον τάξομεν, ὅταν ἀτόπου πονηρίας
χειρὸν ὀρώμεν κακόν; Τὸ γὰρ, τὴν μὲν ἐπιτρέψαι, D
τὸ δὲ, κωλύσαι, τί ἂν εἴη δεικνύντο; ἕτερον;
nefando scelere nihil videmus improbius? Nam illa
dixi ostendit?

Εἶτα τολμήσει τις εὐθύνης ἐστὶ καθαρὴν τιθεῖναι τὸν
τόκον, οὗ μισανθρωπία καὶ ἀκολασία καὶ τὰ μέγιστα
τῶν κακῶν ἀνεκτότερα δοκεῖ παρὰ θεῶν νομοθέτη;
καὶ τοῦτό ἐστι μαίνεσθαι, ἢ τὴν τοῦ κεινοῦ νόμου
παιδείαν χεῖρω νομίζειν τοῦ παλαιοῦ· καὶ τὴν
Χριστὴν εἰς τὸν κόσμον ἔλθεῖν, οὐκ ἐφ' ᾧ πληρῶσαι
τὸν νόμον, ἀλλ' ἵνα κενώσῃ. Εἰ δὲ τοῦτο περιφανῆς
ἀθεότης, καὶ πληρωμα τοῦ νόμου Χριστός δεικνύ-
τωσαν βέλτιον εἶναι καὶ φιλοσοφώτερον, πατεῖν τὸν

ues liberales et alta mente praeditos fuisse certum
est, inter quos tenacitas, avaritia, sordes passim
vigebant. Porro ab adulterio, a caede, a perfossione
parietum, tametsi lex poenam non sanciret, tamen
pericula, cum quibus ejusmodi facinora necessario
perpetrantur, inde avocarent; fenerari autem nul-
lus putatur labor, nec est periculosum negotium,
sed id solum augere quaestum nihil laborantibus
oportet. Quid igitur homines minime ingenuos ad
lucrum adeo molestiis vacuum contemnendum in-
duceret, si tam grave supplicium propositum non
esset? Hebraeos autem hanc legem sic reveritos, ex
eo patet, quod etiam hodie eadem sunt opinione ac
sententia, et eam honore prosequuntur, tametsi in
multis longe quam majores ipsorum ignavus reli-
gionis instituta colunt.

Quoniam igitur senori dare Hebraeis crimini fuit,
quibus multa nobis vetita indulgebantur, quae poenae
ob istiusmodi lucrum Christianos manebunt, qui-
bus et consistere in vetustis culpa est; et scriptam
legem justitia non exsuperare, est regno caelorum
excidere? Etenim fornicatio illis non videbatur tam
absurda, et istiusmodi flagitium dedecori non erat.
Apud nos autem « nec nominetur, » inquit. Quin
etiam aspectus lascivus cum peccato conjunctus
est. Atque illi quidem jurare etiam lege jubeban-
tur, quod nunc hypocritarum, et improborum, et
hujusmodi farinae hominum est. Et illis quidem ini-
micum cdisse permittebatur: nunc ipsum istuc
punnitur, adeoque non ignoscitur, ut hac noxa irre-
titus, nec aliorum peccatorum veniam rogare au-
deat; quod veniam nullo modo consequantur, qui
a quibus laesi sunt, cum iis in gratiam non redie-
rint, etsi millies illorum poeniteat, etsi summa la-
crymarum profundant. Atque ita quod unicum ma-
lorum humanorum remedium erat, ad morbum
hunc depellendum nihil valet; sed laudatissima
poenitentia, et sudoribus ejus, et sacrificiis propitia-
toris est potentius. Fructum quoque bonorum ope-
rum capere non sinit, quantumvis eximia et sum-
mis digna laudibus fuerint: sed quemadmodum
nebula superfusa omnia corrumpit, sic malignitas
animi propter veterem injuriam malum teterrimum
omnia vitat. Hebraeis tamen licebat. Commodare
autem fenus neuiquam licebat. Quo igitur loco
inter piacula usuram constituemus, quando tam
permississe, hoc vetuisse, quid aliud quam quod

Et adhuc audebit quis usuram a crimine immu-
nem statuere, qua odium in homines, et libido, et
peccata maxima tolerabiliora apud Deum legisla-
torem judicantur? Et quid est insanire, nisi novae legis
disciplinam veteri inferiorem arbitrari, et Christum
in mundum venisse, non ut legem impleret, sed ut
evacuaret atque everteret? Quod si haec est mani-
festa impietas, et plenitudo legis Christus est, do-
ceant illi melius ac sapientius esse contemnere le-

* Ephes. v, 5.

gem quam servare, et usuram humanitatem admini-
rabilem, et fraudatores istos compilatoresque hu-
maniores esse iis qui gratis dant mutuum. Necesse
est enim, qui hoc non possunt, in alterum e duo-
bus incidere, aut cum Judæis novæ legi obsistere,
eorumque insanix quasi quaedam hæreditatem
adire: aut si hoc fugiunt, fundamentum quod a
principio constitutum est, non convellere, et usu-
ram extremo supplicio addicere: quod amplecto-
rentur, si vel tantillum saperent.

Sic enim se res habet. Oportebat hominibus iu-
gam contingere sapientiore et meliorem: et ade-
rat legislator (cui enim id potius committeretur?)
litteram illam loco movens. Quoniam autem a cha-
ritate Dei et proximi universa lex pendet, homi-
cidam morte multans, et adulterum, et furem, et
falsum testem reum faciens, et usuram tollens, et
odium adversus proximum propulsans, et tales
quædam leges ad mutuam charitatem homines in-
vitantes, solum poterant facere, ut bene meritus
amaretur, et ut qui non incommodasset, ei vicis-
sim nihil incommodaretur; in quorum neutro vera
hæret humanitas. Nam et non odisse, nondum est
amare; bene meritum autem diligere, non homi-
nem, sed beneficium amantis est. Cum hoc modo
charitatem, quæ a veteribus illis litteris aberat,
inducere oporteret (hoc enim erat impleri legen-
ti), quem alium huic provinciæ, quam ipsius legis con-
summatorum præponere æquum erat? Itaque indu-
xit. Non enim testamentum aliquod tertium exspe-
ctamus, nec alium populi ductorem moderatorem-
que, qui meliores leges ferat. Proinde opus fuit legi-
bus, non solum, «Non habebis odio proximum,⁴» sed
etiam, «Diliges proximum⁵.» Quod si diliges etiam
bene de illo mereberis non tantum ut remunereris,
sed etiam ut beneficiis antevertas. Atque ita non
solum non dabis fenori argentum tuum fratri tuo,
id est, nihil ab illo lucraberis, sed quod his majus
quiddam est, cum indigente tua facies communia.
Hæc perfectissime præstanda sunt; quorum negli-
gentes decantatam illam gehennam circa impedi-
mentum experiuntur: «Hoc enim est mandatum
meum, inquit, ut diligatis invicem⁶;» non unum
de mandatis, sed ipsum mandatum. Ergo si hæc
est universa lex Christi, hæc est quæ coronas ha-
bet; et propter eam nobis gehenna, et tenebræ, et
mala omnium gravissima intentantur. Si enim to-
tam legem violare non est nefas, nescio quorum
tandem peccatorum pœnas simus luituri, aut quis
vapulaturus sit multis.

Et quid his opus est, cum ipsam legislatoris
sententiam legere, eaque propositum confirmare
liceat? «Discedite a me, maledicti, inquit, in ignem
æternum⁷;» non quia fenus acceperitis, sed quia
de vestris facultatibus his qui egebant nihil tribui-
stis, Audin? Jam si sua non projicientes tam gra-
viter multat, emunctores istos et compilatores

νόμον, ἢ σώζειν καὶ τόκον, φιλοθροπίαν θαυμα-
στήν, καὶ τοὺς ἀποστερητάς τουτοῦσι καὶ λωποδύτας,
φιλοθροποτέρους τῶν προῖκα χρηστῶν. Ἀνάγκη
γὰρ τοῦτο μὴ δυναμένους, ἐτέρω δυοῖν περιπέπτειν
ἢ μετὰ τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ καινοῦ στήναι νόμου,
καὶ τῆς ἐκείνων κληρονομηῆσαι μανίας ἢ τοῦτο
φεύγοντας τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπόθεσιν σαφῶς εἰδέναι,
καὶ δίκαις τὸν τόκον ταῖς ἐσχάταις ὑπαγαγεῖν, ὅπερ
ἔλοιπε ἂν ἦν ὁπωσούν σιφρονωῶν.

Ἐχει γὰρ οὕτως. Ἐδειξε τοίνυν ἐν ἀνθρώποις
γενέσθαι φιλοσοφώτερον, καὶ καλλίω, καὶ παρῶν ὁ
νομοθέτης. Τίς γὰρ ἂν ἐπιστεῖετο τὰ γράμματα, ἢ
ὁ ταῦτα δοῦς, Ἐπειτα δὲ, εἰ τῆς πρὸς τὸν θεὸν καὶ
τοὺς ὁμοδούλους ἀγάπης ἐξέστηται νόμος, ὁ τὸν
ἀνδροφρόνον ἀποτινύς, καὶ τὸν μοιχόν, καὶ τὸν τοιχω-
ρύχον, καὶ τὴν ψευδῆ μαρτυρίαν ἐλαύνων, καὶ τὸν
τόκον ἀναιρῶν, καὶ τὸ πρὸς τὸν πλησίον μίτος ἐκ-
θίλων, καὶ τοιοῦτοι δὲ τινες νόμοι πρὸς τὴν εἰς
ἀλλήλους ἀγάπην τοὺς ἀνθρώπους διατιθέμενους, τοσοῦ-
τον ἰδυνήθησαν μόνον, ὅσον τὸν μὲν εὐεργετήν
ποιεῖται φιλεῖν, ἔρῃται δὲ μηδὲν κακὸν τὸν ἰδικητέον
μηδὲν ὄν οὐδέτερον ἀληθῶς φιλοθροπία· τὸ τε
γὰρ μὴ μισεῖν, οὐπω φιλεῖν ἐστι, τὸ τε τὸν πεποι-
κότα φιλεῖν, οὐ τὸν ἀνθρωπὸν ἐστὶ φιλοῦντος, ἀλλ'
αὐτὸ δὴ τὸ εὐ πεποιθέναι. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον τῆν
ἀγάπην τῶν παλαιῶν γραμμάτων ἀποῦσαν δέον
εἰσαγεῖν τοῦτο γὰρ ἦν πληρωθῆναι τὸν νόμον
τελειωτήν; οὐκοῦν εἰσηνεγκεν. Οὐ γὰρ δὴ διαθήκην
τρίτην τινὰ προσδοκῶμεν, οὐδὲ δημαγωγὸν ἕτερον,
ὃς καλλίω νομοθετήσῃ. Καὶ τοίνυν ἀνάγκη νόμων
οὐ μόνον *Οὐ μισήσεις*, ἀλλὰ καὶ *Φιλήσεις τὸν ὁμο-
γυλον*. Εἰ δὲ φιλήσεις; καὶ εὐ ποιήσεις, οὐκ ἀμειβό-
μενος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπάρχων χρηστός. Εἰ δὲ
τοῦτο, οὐχ ὅπως οὐκ ἐκτοικεῖ; τὸ ἀργύρεόν σου τῷ
ἀδελφῷ σου, ὅπερ ἐστίν, οὐ τῶν ἐκείνου τι κερδα-
νεῖς; ἀλλὰ καὶ τούτου πλεον τι τῶν σαυτοῦ κοινω-
νήσεις. Ταῦτα δὲ φυλάσσειν ἐκ παντὸς τρόπου, καὶ
τοὺς περιορῶντας οὐδὲν κωλύει τῆς ὑμνουμένης ἀν
πειραθῆναι γέννης. «Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ
ἐμὴ, φησὶν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους;» οὐ μία τῶν
ἐντολῶν, ἀλλ' αὕτη ἡ ἐντολή. Εἰ δὲ τοῦτο πᾶς ὁ τοῦ
Χριστοῦ νόμος, οὗτος μὲν ὁ τοὺς στεφάνους ἔχων,
ὅπερ τοῦτον δὲ γέννηα καὶ σκότος ἀπειλεῖται καὶ τὰ
ἐσχάτα τῶν κακῶν. Εἰ γὰρ τὸν ἅπαντα νόμον οὐδὲν
δεινὸν ὑπερβαίνειν, οὐκ οἶδα τίτων ἀμαρτημάτων
τίσομεν δίκας, ἢ τίς δαρήσεται πολλάς.

Καὶ τί δεῖ τούτων, ὅταν αὐτὴν ἐξῆ τὴν ψῆφον ἀναγ-
νόντα τοῦ νομοθέτου διαδειξάι τὸ προκειμένον; «Πορεύ-
εσθε, φησὶν, ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ
αἰώνιον,» οὐχ ὅτι τόκους ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν ἐλάβετε,
ἀλλ' ὅτι τῶν οἰκείων οὐ μετεδώκατε τοῖς δεηθεῖσιν.
Ἄκουεῖς; εἰ δὲ τοὺς μὴ τὰ οἰκεία ῥίπτοντας τοσοῦ-
των τιμᾶται κακῶν, τοὺς ἀποστερητάς τουτοῦσι καὶ

⁴ Levit. xix, 17, 18; Matth. xxii, 39. ⁵ Joan. xiii, 34. ⁶ Matth. xxv, 41.

λωποδύτας· ποῦ παραπέμψεις; Σὺ δὲ τόκους ἔχων, ἅ νομιζεις τὴν γέενναν φυγεῖν ἄν; καὶ οἷε σωφρονεῖν; καὶ πῶς οὐ μᾶλλον ἀτοπώτερος εἶ, καὶ τοσοῦτον ἀζιώτερος τῶν ἐσχάτων, ὅσον οὐδ' ἔγνωσ' οἱ κακῶν εἶ; οὐδ' αἰσχρὴν πονηρὸς ὢν, οὐδ' ἐρυθριαῖς, οὐδὲ ζῆταις βάραθρον, ἀλλ' ἐπιῶσιν ὀφθαλμοῖς ὀρᾶς τὴν ἀκτίνα;

Καὶ τί λέγω; τὸ γὰρ χεῖριστον ἀπάντων, ὅτι καὶ τῶν γενναίων τούτων ἐνίοις, καὶ ἐλεημοσύνη τὸ πρᾶγμα δοκεῖ, καὶ τῶν δανείων, ὡς δὴ τινων κατορθωμάτων μεμυημένοι σεμνύνονται, καὶ καταλέγουσιν, οἷς ἔχρησαν, ὡς περ ἐκέρδαινον, ὡς εὖ πεπονητάς τῆς σκαίδετης. Σεμνὸς εἶ τοκογλυφῶν, δέον κατορῦντασθαι; καὶ διδοῦς ἐφ' ᾧ κερδαίνειν, ἐλεῆμων; Οὐκοῦν καὶ τὸν γεωργὸν εἰποις ἂν τρέφειν τὴν γῆν, ὅτι ῥίπτει τὴν σίτον, ἵνα κομίσῃται πλείω ἄλλων δὲ τὴν ἐστίασιν ἀνθρωποφάγου καλέσεις, ὀμμαι, φιλοφροσύνην δὲ εὖ καὶ καλῶς τρέφει τὸν ἀνθρώπον, ἵνα καταφάγῃ πτόνα, καὶ σὺ τοίνυν δίδως, ἵνα τοὺς ἄλλοτριούς· καρπωσάμενος πτόνους, πλείον ποιήσῃς τὸ ἀργύριον εἶτα ἐλεῆμων εἶ; καὶ οὐκ αἰσχρὴν, τῷ πάντων αἰσχίστῳ πράγματι τὸ κάλλιστον ὀνομάτων περιτιθεῖς;

Ἄλλὰ πολλοῖς ἔλυσα πενίαν, φησίν. Οὐ προσηρμῆνος, ἀλλ' οὕτω συμβάν. Σὺ μὲν γὰρ πρὸς τὸ κερδαίνειν μόνον ἐώρας, καὶ τοῦτ' αὐτὸ δανείζων ἐσκοπεῖς. ὅπως τὰ δντα τῷ πένητι πρὸς σεαυτὸν μεταστήσῃς, τῷ τῶν τόκων ὀνόματι. Εἰ δὲ τὸ δάνειον γεωργῶν ἐκείνος, καλλίω πεποίηκε τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν πενίαν τῆς οἰκίας ἐξέβαλεν, οὐ σὺν ἔργον. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο δώσομεν, δι' ὧν ἔχρησας, οὐ δι' ὧν ἀπεστέρησας. Νῦν δὲ ἡμῖν φεύγεις οὐ τῶν δανείων, οὐδ' ὅτι μὴ τῶν ἀρχαίων ἀπέστῃς, ἀλλ' ὅτι τόκους προσπαπαιτεῖς. Τοῦτο δὲ οὐχ ὑπερόριον ποιεῖ τὴν πενίαν, ἀλλὰ κατάγει. Οὐδ' ἐξέβαλέ τι τῶν σῶν εἰς τὸν πένητα, τῶν ἐκείνου δὲ τὰς σὰς ἐνέπλησε χεῖρας. Καὶ σοὶ μὲν πλείον ἐποίησε ἀργύριον· ἐκείνῳ δὲ κενὴν τὴν οἰκίαν. Ταῦτα φιλανθρωπία καὶ πενήτων πρόνοια; καὶ τί κωλύει καὶ τὸ ἀποκτείνειν σώζειν εἶσθαι, καὶ τὸ ἀποστερεῖν χορηγεῖν, καὶ τὸ λιμῷ τιέζειν τρέφειν, καὶ τὸ πληγὰς ἐκτείνειν φιλοφρονεῖσθαι; καὶ οὕτω πάντα συγκυκῆσεις χρήματα. Γέλιος ταῦτα καὶ λῆρος, καὶ οὐδὲν ὑγιές. Μᾶλλον δὲ, εἰ γέλιος ἦν, ἀνεκτὴν ἂν ἦν· νῦν δὲ ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων ὁ τῶν τόκων ἐστὶ καρπός, καὶ τὸ μετὰ δαιμόνων καὶ τούτου δὴ τοῦ δεστυχοῦς κύκλου κληρονομεῖν. « Πορεύεσθε γὰρ, φησίν, ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. »

Ἄλλ' οὐδὲν πρὸς με ταῦτα, φησίν, δὲ ἀργυρίου μετέδωκα τῷ πένητι, καὶ τραπέζης, καὶ λιματίων· ἀλλ' οὐ τῶν οἰκείων, ἕως τόκους αἱ χεῖρες ἔχουσιν. Ὁ δὲ νόμος, τῶν σεαυτοῦ, φησὶ, μεταδώσεις, οὐδὲ εἰ μὲν τοὺς τόκους ἅπαντας εἰς τοὺς πένητας ῥίπτεις; ἔπειτα τί καὶ λαμβάνεις; καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λύεις νόμον, τοσαύτην τὸλμαν τολμῶν ὅθεν οὐκ ἐστὶ κερδαίνειν οὐδέν. Εἰ δ' ὧν λαμβάνεις ἐλάττω δίδως καὶ

quonam mittet? Tu autem cum quaestu tuo feneratio te gehennam effugitivum censes? Et sanæ mentis esse putas? et quomodo non potius stolidior, et tanto extremis suppliciis dignior, quanto nec nosti ubi malorum sis: nec cum improbus sis, verecundaris, nec erubescis, nec vitare barathrum quaeris, sed fixis oculis radium intueris?

Quid? quod pessimum est omnium, quibusdam virorum istorum insignium usura etiam elemosyna videtur, et senore velut quibusdam virtutibus initiati gloriantur, enumerantque tanquam beneficiis a se affectos, quibus commodarint, et a quibus eadem opera lucris aucti sint. Heu stultitiam! Tu honestus, qui tabulis nomina eorum, quibus pecunia feneratori data est inscribis, quas humo oporteret obruere? Et qui das ut lucrere, es misericors? Ita et agricolam dixeris terram alere, quia scriit frumentum, ut plus recipiat; vel potius epulationem anthropophagi vocabis. opinor, benevolentiam, quia bene et pulchre saginat hominem, ut eum pinguefactum devoret. Et tu igitur das, ut fructu ex alienis laboribus percepto, pecuniam tuam cumules. Itane vero misericors es? Et non te pudet rei omnium turpissimæ sceleratissimæque pulcherrimum nomen imponere?

Sed multas a paupertate vindicavi, inquit. Non quia tu id deliberares, sed ita evenit. Tu enim tantummodo compendia tua cogitabas, hoc ipsum mutuum dando spectabas, ut mutui nomine bona pauperis ad te transferres. Quod si ille mutuo bene collocato rem suam amplificavit, paupertatemque domo sua eiecit, non tuum hoc opus est. Quod si etiam isthuc dederimus, certe, quatenus commodasti, non quatenus enim fraudasti, profuisti. Nunc non accusaris a nobis quod das mutuum, nec quod sortem repetis, sed quod insuper usuram exigis. Hoc non profligat paupertatem, sed inducit; nec aliquis tuorum in pauperem confert, sed ejus res manus tuas implet; ac tibi quidem pecuniam exaggerat, illi domum exinanit. Hoccine humanitas et cura pauperum? Et quid obstat quin occidere putetur servare, et defraudare, suppeditare, et fame cruciari, pascere, et plagas incutere, favore prosequi? Sic res omnes permiscebis. Ridiculum, nugæ, nihil simplex hic et sincerum. Imo vero si ridiculum, sustineri posset: nunc ploratus et stridor dentium usurarum fructus est, et cum dæmonibus et damnatorum infelici turba perpeti atrocissima At enim: « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. »

Nihil ad me ista, ait fenerator, qui pauperi argentum, et victum, et vestes commodavi. At non de propriis, quandiu in manibus est usura. Lex autem jubet de suis communicare. Si tu vero usuras omnes in pauperes effundas, primum nondum tua prodigis. Deinde cur accipis, tantaque audacia suscipienda, unde tibi nihil prodes, Dei legem violas? Quod si minus das, quam accepisti, neque tua

das, et adhuc aliena retinere deprehenderis, et tanto deterior es iis qui in gehennam mittantur, quanto tolerabilius est nec bene cuiquam, nec male facere, quam malefacere.

Sed lex, inquit, communi bono adversatur; oportet enim in civitatibus creditores esse. Atqui sublato fenore nulli sint necesse est qui dent mutuum. Deus quidem quod conducere censuit, hoc lege præscripsit. Tu legem antiquas, et meliorem ferendam putas, quam Deus tulerit, et communi hominum consulendum sapientius, prospiciendumque humanius. Sane si Athenis, progressus in medium, Solonis leges abrogandas suadere institucres, moriendum tibi foret, antequam vocem ederes: nunc Dei legem accusans, et quidem injuriæ publicæ, non hanc temeritatem putas injuriam; non amentiam extremam, nec fulmen metuis. Quin imo non erant nobis verba facienda ad tam insipientes æque ac temerarios. Ne tamen existimentur aliquid dicere et quosdam in errorem deducant, omnium sæculorum republicas bene temperatas consideremus, in quibus fenori exercendo locus nullus fuit.

Primum, Hebrei quo infeliciores fuerunt, quia legem servarunt? nonne felicissimi? nonne tropæis floruerunt? nonne hostium regiones occuparunt? Qui porro nonne Palæstinam habitant Barbari, et gens tam frequens Latinorum, tantum legem non adorantes, nonne bene habent? Solis nobis nescio quid intelligentibus sapiens hoc genus creditorum, novam quamdam reipublicæ salutem, iniquitatem scilicet invenit, et student persuadere hominibus, quæ primo homini primus impostor persuasit, mandatis Dei suam sententiam antepone, et illa negligenda, suis autem adhaerendum, ut omnium optimis, et violare legem, nihil esse piaculare, et insuper id audentibus, utile; quemadmodum veterator ille: « Non, inquit, morte mortemini, sed eritis sicut dii? » An non tales sunt horum voces? Et hæc sentientes non contremiscunt, nec erubescunt, sed in quibus ipsi reipublicæ detrimentosi sunt, et propter quæ ultimis mactandi essent cruciatibus, horum legem divinam accusant. Deus enim utrumque præcepit, et creditores esse in urbibus, et usuras abesse ab urbibus. Hi vero, quia non liceat fenerari, ideo nec mutuum dandum putantes ipsi creditores ex urbibus tollunt, et ea de re legem reprehendunt.

Quaquam si mutuum non poterat purum esse ab usura et natura aliter non sinebat, sed necessitate eveniebat, ut sublatis usuris neque creditores esse possent, æquum erat culpam tribuere legi, quæ non exegisset feneratores, induxisset autem per eos, quos necessario non exegisset. Quod si fenerandi necessitas nulla prorsus est, nec natura quidquam vetat gratis commodare, et testantur id omnes mortales, cum tuam sententiam despiciunt; tu

Α πρὸς γε ἔτι τὰλλότρια κατέχων ἀλίσκε· καὶ τοσούτω χείρων εἶ. τῶν εἰς τὴν γέενναν ἀποπεμπομένων, ὅσον ἀνεκτότερον, τὸ μῆτε εὖ ποιῆσαι, μῆτε κακῶς τοῦ δρᾶσαι κακῶς.

Ἄλλ' ὁ νόμος τῷ κοινῷ λυσιτελεῖ πολεμεῖ, φησί· δεῖ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσι χρήστας εἶναι. Τόκων δὲ ἀναιρουμένων, ἀνάγκη χρήστας μὴ εἶναι. Καὶ ὁ μὲν Θεός, ὃ τι συμφέρει ἐνόμισεν ἔθηκε· σὺ δὲ διαγράφεις, καὶ οἶε δὴ τοῦ Θεοῦ καλλίω νομοθετεῖν; καὶ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων προνοεῖσθαι μὲν σφαιρότερον, κήδεσθαι δὲ φιλοanthρωπότερον; Καὶ εἰ μὲν Σίλωνος ἢ Λυκούργου νόμον ἔλυσες, Ἄθῆνῃσι παρεθῶν, κἂν ἀπέθνησκες πρὶν ἀφεῖναι φωνήν· νῦν δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ νόμον γραφόμενος, καὶ ταῦτα δημοσίων ἀδικημάτων, οὐ παράνοιαν ἤγῃ τὴν ἰδίαν, οὐδὲ μανίαν τὴν ἐσχάτην, οὐδὲ σκηπτὸς προσδοκᾷς; μᾶλλον δὲ εἶμι μὲν ἡμῖν οὐδενὸς ἤδη λόγου πρὸς τοὺς ἀνοήτους τούτους, οὐχ ἤττον ἢ τολμηροῦς, ὡς ἂν δὲ μὴ λέγειν τι δοκοῦντες, ἐνίους ἐξαπατῶσι, σκοπῶμεν τὰς ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος πολιτείας, αἱ καλῶς ἐπολιτεύσαν, ὧν τόκος ἦν οὐδαμοῦ.

Καὶ πρῶτον Ἑβραῖοι τί χείρον ἐπραξαν, ὅτι τὸν νόμον ἔσωσαν; οὐ πάντα εὐτύχουν; οὐ τροπαίους ἤνθησαν; οὐ τὴν πολεμίων ἐκαρπώσαντο γῆν; οἱ δὲ νῦν Παλαιστίνην οἰκοῦντες βάρβαροι, τοσαῦτα δὲ γένη Λατίνων, οὐ μόνον οὐ τὸν νόμον προσκυνοῦντες εὖ πράττουσι; Μόνους δὲ ἡμῖν οὐκ οἶδ' ὃ τι μαθοῦσι, τὸ σοφὸν τοῦτο τῶν τοκογλύφων γένος, καινὴν τινα σωτηρίαν τοῦ κοινοῦ, τὴν παρανομίαν ἐξεύρε, καὶ ζητοῦσι πείθειν ἀνθρώπους, ἃ τὸν πρῶτον ἀνθρώπων ὁ πρῶτος ἐπέισε συκοφάντης, τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ τὴν αὐτῶν ἀλλάττεσθαι γνώμην, καὶ τὰς μὲν περιορᾷν, αὐτοῖς δὲ προστίθεσθαι δεῖν, ὡς δὴ τὰ βέλτεστα πάντων εἰσάγουσι, καὶ τὸ παρανομεῖν οὐτε δεῖναι οὐδὲν εἶναι, καὶ πρὸς γε τοῖς τολμῶταις ὄφελος εἶναι, καθάπερ ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος, « Οὐ θανάτιον ἀποθανεῖσθε, φησὶν, ἀλλ' ἔσωσθε, ὡς θεοί. » Οὐ τοιαῦτα γὰρ τῶν ἀνδρῶν τὰ βήματα; καὶ ταῦτα τιθέντες, οὐτε φρίττουσιν, οὐτε αἰσχύνονται, ἀλλὰ καὶ ὧν αὐτοὶ τῷ κοινῷ λυμάλινονται, καὶ ὑπὲρ ὧν ἂν τὰς ἐσχάτας ἔδωσαν δίκας, τούτων αἰτιῶνται τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον. Ὁ μὲν γὰρ ἀμφω κελεύει, καὶ χρήστας ἐν ταῖς πόλεσιν εἶναι, καὶ τόκους ἀπειναι. Οἱ δὲ, τῷ μὴ τοκίζεῖν ἐξεῖναι, μὴδὲ δανείζειν ἀξιοῦντες, αὐτοὶ μὲν ἀναίρουσι δῆπου τὸ χρήστας ἐν ταῖς πόλεσιν εἶναι, τῷ νόμῳ δὲ τὸ πρᾶγμα μέμφονται.

Καίτοι, εἰ μὲν οὐκ ἐξῆν καθαρὸν εἶναι τόκων τὸ δάνειον, καὶ ἡ φύσις ἄλλως οὐ συνεχώρει, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης ἀπῆγα, τόκων ἀναιρουμένων, μὴδὲ δανειστάς εἶναι δύνασθαι, κἂν εἰκὸς ἦν τὴν αἰτίαν ἀγειν ἐπὶ τὸν νόμον, ὅς οὐκ ἀπίλασε μὲν δανειστάς, εἰσῆγεγε δὲ δι' ὧν ἐξ ἀνάγκης ἀπῆλασεν. Εἰ δ' ἀνάγκη μὲν τοκίζεῖν οὐδ' ἤτισσῶν, ἢ τε φύσις; οὐδὲν ἐκώλυσε προῖκα γενέσθαι, καὶ μαρτυροῦσιν ἀνθρώποι πάντες, οἱ τὴν σὴν ἀτιμάζουσι ψῆφον, σὺ δὲ γνώμης μοχλο-

7 Gen. III, 4, 5.

ρίζ κέρβους χωρίς οὐ χρήσαι τολμᾶς· τί τὴν προαίρεσιν ἀφελίς τῆς αἰτίας, ὡν ἔδει κακῶν στυγνῶν, τὸν νόμον ἐγκαλεῖς; καὶ δημοσιῶν ἀδικημάτων διώξεις, ὡν αὐτὸς αἴτιος εἶ; Εἰ μὲν γὰρ ἀμαχόν τινα κεκώλυκε χρήστην εἶναι καὶ πρὸς τοιοῦτους λόγους εἶχεν ἀναχωρεῖν, ὅθεν ἂν ἐδείκνυς, οὐχ ἐκὼν ἀμαρτάνει, εἰκότως ἂν παρητού, μετατιθεὶς ἀπὸ σαυτοῦ τῆν μέμψιν ἐτέρωσε. Nūn δὲ τὴν προαίρεσιν προσιχόμενος, καὶ τὸ πρὸς κέρβας δανείζειν βούλεσθαι μὲν, οὐ συγχωρεῖσθαι δὲ κομιδῇ γελοῖον, εἰ νομίζεις ἀπολογεῖσθαι, τὰ ἐγκαλήματα λῦσον αὐτοῖς τοῖς ἐγκαλήμασι, καὶ ὑπὲρ οὗ διώκη τοῦ γνώμη πονηρῆς εἶναι, τοῦθ' ἡμῖν ἀντ' ἄλλης ἀπολογίας προβάλλεσθαι. Οὐ γάρ, ὅτι δανείζειν μὴ δύνασαι, λέγειν ἔχεις, ἀλλ' ὅτι μὴ βούλει τόκου χωρίς. Οὕτω δὲ καὶ τὸν μοιχὸν ἐροῦμεν, καὶ τὸν ἀνδροφόνον, ὅτι πονηρᾷ γνώμῃ τὰ τοιαῦτα τολμῶσι, καὶ οὐδεμία παραίτησις, τὸ μὴ κρηρῆσθαι γενέσθαι γρηστοῦ.

Ἄλλως τε εἰ μὲν τῶν ἐπαινουμένων ὁ τόκος, ὁ μὲν νόμος ἐν αἰτίαις, ἐκβάλλων δ' τιθέναι ἐχρήνησολ, δ' οὐκ ἂν τις ἐπιτιμήσαι περιεχομένην χρηστοῦ πράγματος. Εἰ δ' ἀπάνθρωπόν τι καὶ πονηρὸν, ὁ μὲν, τῶν αἰσχυρῶν ἀπάγων, κἂν ἐπαινοῖτο σὺ δ' ἐκεῖθεν ἐπ' ἄλλο τρέγων κακὸν, καὶ κακοῦ κακὸν ἀλλαττόμενος, τοῦ τοκίζειν τὸ μὴ δανείζειν, δῆλος οἴκοθεν καὶ παρὰ σαυτοῦ γίνῃ πονηρῆς ὢν. Εἰ γάρ, ὅτι τῶνδε τῶν κακῶν ἀποκουσθεὶς ἐπ' ἄλλα μεταχωρεῖς, τὸν ἐκκεκρουκότα τῶν προτέρων αἰτιᾶ τῶν δευτέρων, κἄκαῖνος δὴ συγχωρήσεις, τῆς λωποδύτου καὶ τοιχωρύχου φαυλότητος τοὺς νόμους κληρονομεῖν, οἱ φανερώς αὐτοὺς οὐκ ἔωτες ἐμπορεῖσθαι τῶν ἀλλοτρίων, ἐπι τὴν νυκτερινὴν συναλεύουσι πονηρίαν. Καὶ λησται γὰρ οὐκ ἂν τὴν ἐσχατιάν καὶ τὰ ὄρη κατελιγφότες τοῖς παριοῦσιν ἐθηζαν ξίφη, εἴγε ἐξῆν αὐτοῖς τὰς πόλεις οἰκοῦσι καὶ τῇ γνώμῃ χρωμένοις, κρείττους εἶναι δικαστηρίων καὶ νόμων. Τὸν ἴσον τρόπον καὶ τυμβωρύχοις τί νυκτὸς ἔδει καὶ τῆς κατὰ οἰχομένων μανίας, εἰ τοὺς ζῶντας ὁ νόμος ἡμέρας ἐδίδου πολιορκεῖν, καὶ περιδύειν οὐς τ' εὐλοῦντο, μὴδὲν δεδοικότας; Καὶ ὄλωσ' οὐδένα ἂν εὐρύος τῶν ὀλέθρων τούτων καὶ πονηρῶν, ὃς οὐ τῶν μὲν ἀνετράπη τῇ τῶν παρανόμων ἀνάγκῃ, τοῖς δὲ γνώμῃ προσεχώρησε τῶν κακῶν [ἀπὸ καλῶν]. Τί οὖν; τοὺς μὲν ἀφῶμεν αἰτίας, τοὺς νόμους δὲ τάκαίνων μεμφώμεθα; καὶ τοὺς μὲν κακῶν ἀπαθεῖς ἐώμεν περινοστεῖν, δικαστὰς δὲ καὶ νόμους καὶ εἰκας, καὶ τὰ βέλτεστα δὴ τῶν ἐν ἀνθρώποις, ὡς ἀγῆ τῶν πόλεων ἀπελάσσομεν; Εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐδ' ἂν μανεῖς εἴποι τις· ὄγε οὐδ' αὐτοῖς ἀρέσειεν ἂν, οἶμαι, τοῖς τῶν κακῶν τολμηταῖς. Ἄλλ' οἱ μὲν νόμοι τοῖς ἀνθρώποις κακῶν ἀναίτιοι πανταχοῦ· οἱ δ' ὡν ἀμαρτάνουσι ἀπολαύσουσι ἅ προσήκε, καὶ τὴν γιγνομένην δώσουσι δίκην· τί σὺ σαυτὸν ἀπολογία ἐξαιρεῖσθαι νομίζεις, ὡν οὐδεὶς ἀπώνατο πονηρῆς; οὕτε τοίνυν τοκίζων ἐκφεύξῃ τὴν δίκην, οὕτε τῷ μὴ τοκίζειν ἐξεῖναι τὸ δανείζειν ἀρνούμενος, καὶ τὴν κοινωνίαν ἀναίρων, ἢ συνήκῃς τὸ γένος, καὶ ἡμερον ποιεῖ τὸν ἀνθρώπον, καὶ ταύτη τὸ κοινὸν ἀδικῶν, ἀπολο-

A autem pravitate animi absque spe lucri non audeo dare mutuum; quid voluntatem tuam crimine absolvis, et quorum te ipsum debebas, eorum legem accusas, publicorumque malorum accessis, quorum tu ipse reus es? Si enim aliquid inexpugnabile prohiberet creditorem esse, et eo posses confugere, unde ostenderes te non volentem peccare, merito veniam impetrares, et reprehensionem amolireris. Nunc voluntatem prætexens, et absque lucro velle te quidem dare mutuum profitens, non autem permitti, rem ridiculam admodum facis, si crimina criminibus tuendo te defendis, et in quo accusaris, quod animo sis improbo, id nobis pro responsione objici posse existimas. Non enim potes dicere, te non posse dare mutuum, sed non velle absque fenore. Sic porro et adulterum et homicidam appellabimus, quoniam perversa voluntate talia non reformidant, et quominus bonus esse velit, excusari nemo potest.

Adhæc, siquidem laudi danda esset feneratio, in vituperatione caderet lex, quæ, quod sancire oportebat, id rejiceret: ac te rem non malam complectentem haud quisquam in vitio poneret. Si autem quiddam ab humanitate alienum atque improbum est, qui a turpibus te abducit, laudem ferat etiam. Cæterum tu inde ad aliud facinus currens, malumque malo commutans, fenerari scilicet cum eo quod est non dare mutuum, a te metipso apertæ nequitæ coargueris. Nam si, quod ab istis sceleribus depulsus es, ad alia transis, quique te a prioribus cohibuit, eum ut causam posteriorum accusas, etiam illud concedes, improbitatis, grassatorum, et effractorum leges causam esse, quæ dum palam alienis facultatibus ditari non patiuntur, ad nocturnam pravitatem eos compellant. Neque enim latrones solitudinibus et montibus se credentes, gladium in viatores stringent, si ipsi urbes habitantibus, et cupiditati indulgentibus, judicia et legum jura liceret contemnere. Consimili modo parietum perfossoribus quid nocte opus erat, et insania adversum mortuos, si vivos per diem obsidere, et quos liberet suis rebus citra metum exuere ac spoliare lex permetteret? Et plane nullum perniciosorum ac sceleratorum invenias, qui non lege coactus, ab illis maleficiis abstinerit, ad hæc autem sponte ac volens aggressus sit. Quod ergo? illosne ut insontes dimitemus, in leges vero ab illis nefarie commissorum culpam conferemus? Et illos quidem pœnarum immunes vagari libere sinemus, judices autem, et leges, et jura, quibus nihil est in hominum vita salutaris, tanquam piacula e civitatibus expellemus? Quod si hoc nec mente captus dixerit, nec ipsismet talia audentibus, credo, placuerit; sed leges ubique gentium hominibus scelerate agendi causa non sunt, et qui peccant, præmia condigna referunt et conflatam sibi pœnam luunt, cur tu ejusmodi defensione innoxium te fore confidis, quæ nulli improbo unquam profuit? Neque igitur ad fenore fa-

μούντων ἀλλήλοις τῶν νόμων, αἰῶντα τὸν ἕτερον ἂν ἀνάγκη θατέρου καταφρονεῖν, πότερον ὑπερβαίων ἀπολογία ἐξεῖς τὸν ἕτερον, οὐ τὸν ἀνθρώπιον, Τοῦτο μὲν γὰρ ἀπολογία τῶν ἡττόνων, εἰ τις φαίη διὰ τοὺς κρείττους καταφρονεῖν, ὡς τό γε τοὺς χειρῶνας αἰδουμένους προδοῦναι τοῦ; κρείττους, πῶς ἂν ἔχοι τοῖς παραιτούμενοις συγγνώμην, ὅποτε τὸ ἔγκλημα χειρῶν γίνεται; καθάπερ εἰτις βσιλεύς ἐπιτάττοντος ὑπερέωρα, ἐτι τῶν στρατιωτῶν εἰς ἡ τῶν σκευοφόρων ἐκέλευσε. Πολλοῦ μὲν γὰρ ἂν ἐδέησε μὴ καὶ τῆς ἀπολογίας δίκας ὀφλήσειν, καὶ προσῆν τοῖς δικαίαις ὅτε μὴ ἀγνοήσας ἢ λήθης ἤττων γενόμενος, ἀλλ' οὕτω κρίνας; καὶ τὸν σκευοφόρον τοῦ βασιλέως ἔμπροσθεν ἀγαθῶν σὺ δὲ τίνων σαυτὸν ἀζήωσαις ἂν, εἰ τὰ δίκαια ποιήσεις; ἐπειδὴ « Πλέον Σολομῶνας ὤδε, » φησί, καὶ τοσοῦτο μὲν τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἐλάττων ἢ τοῦ σκευοφόρου βελτίων ὁ βασιλεὺς, ὅσον οὐδὲ βῆτον οὐδ' ἐπιστητῶν εἶναι τὸ μέσον, σὺ δὲ τοσοῦτον ἀδικεῖς; μαζόν ὅσον ἐκείνων τὸ μέσον, καὶ οὐκ αἰσχρὴν μετὰ τῶν μιαρῶν Φαρισαίων τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ λύων, εἰς τὴν παράδοξιν τῶν ἀνθρώπων, καίτοι οὐδὲ πᾶσι ταῦτα τοῖς νομοθέταις δοκεῖ, ἀλλ' οἱ μὲν τοὺς τόκους εἰσηνεγχαν, οἱ δ' ἐξέβαλον, ὥστε εἰ δεῖ τ' ἄλλα ἀφέντας περὶ τούτου σκέψασθαι, ἦν ἐντεῦθεν συγγνώμην ἔλαθες ἂν, ἐκεῖθεν ἀπώλεσας, καὶ οὐ διὰ τούτους λύη μᾶλλον, ἢ δι' ἐκείνους ὑπεύθυνος εἶ.

Ναί, φησὶν, ἀλλ' οἱ συγχωροῦντες; παλαιότεροι, Μάλιστα μὲν ἀτοπον εἶ τοῦτο ἀπολογία ἡγῆ, καθάπερ φαυλοτέρων ὄντων δεῖ τῶν νεωτέρων. Ἐπειτα πῶς οὐ νοεῖς καὶ τούτων ἐτι νεώτερος ὢν αὐτὸς δ; τοὺς μὲν ἐγκρίνεις; τοὺς δ' ἐκβάλλεις τῶν νομοθετῶν; Σκέψαι γὰρ ὡς ἀρχαιότερος; μὲν τοῦ τιθέντο; ὁ τοὺς τόκους ἐξαρχῆς ἀνελὼν νομοθέτης, σοῦ δὲ καὶ τῶν σῶν ψήφων, ὁ τῷ θεῷ νόμῳ συνηγορῶν, ὥστε εἰ δεῖ τι τῷ νόμῳ καὶ τὴν ἀρχαιότητα προστιθέναι νομίζειν αἰδούς, καὶ ταύτη δίκας ἂν ὀφείλοισ τῶν ἀρχαιοτέρων καταφρονῶν.

Ἄλλως τε οὐδὲ τοὺς συγχωροῦντας αὐτοὺς εἰποι τις ἂν ἀκριβῶς σκοπῶν τῶν τόκων μὴ οὐ πολλὴν αἰσχρότητα καταγῶναι, καὶ δὴ πολλοῖς τεκμηρίοις ὀηλοῖ καθεστᾶσι τὸ πρᾶγμα φαῦλον ἡγούμενοι. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἐξεῖναι φησὶν οὐδενὶ τῶν ἀρίστων οὐδὲ τῶν ἱερῶν, καὶ οἷς δὲ ἐπέτρεψαν τοῖς χείροσι μὲν πλείω, τοῖς βελτίοσι δὲ ἐλάττω λαμβάνειν. Ἄρ' οὐν καλὸν ἡγοῦντο τοὺς τόκους; (αἱ νόμοις) καὶ δίκαιον, ὅπως δὲ νόμον ἢ τῶν οὐ λαν αἰσχυρῶν ὢν ἀπάγουσι τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἀγαθοὺς; νόμων γὰρ οἶμαι, καὶ εἰ τι σεμνὸν ἐν ταῖς πόλεσι μᾶλλον μὲν προσήκειν τῶν πολιτῶν τοῖς ἀρίστοις, ἤττων δὲ τοῖς χείροσι, καὶ τοῖς μὲν πρῶτοις οἱ νομοθέται διαλέγονται, δευτέροις δὲ τοῖς ἐλάττοις τῷ τοὺς μὲν ἡγεμόνας τοῦ θεόντος εἶναι, τοὺς δὲ ἐπομένους φυλάττειν, ἐνταῦθα δὲ τοῦναντίον ἅπαν ἐστὶ, καὶ τόκων ἡγῆσαντο μὲν οἱ μοχθηρότατοι τῶν ἀνθρώπων, ἔπονται δὲ οἷς ἐνεστί τι τῶν τρέπων τούτων, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον ἔσῳ τῆς ἐσχάτης κακοηθείας εἰσὶν ἔγγυτέρω. Διὰ ταῦτα καὶ τοῖς νομοθέταις οὕτω γράψαι; περὶ τούτων

gnantibus alteram servando necesse est alteram nocipendere, utram violans, per alteram te defendes? Ce te non per humanam. Est enim imbecilla defensio, si quis dicat, ideo se divinam legem contempsisse. Nam inferiores revereri, ut superiores prodas, quam veniam mereatur, quando crimen majus est? Perinde ut si quis mandatum regis posthabeat, quia miles aliquis, aut calo secus mandavit. Parum abest, quin talis etiam defensionis hujus suæ pœnas debeat. Et jure quidem, quia non ex ignorantia aut oblivione, sed consulto id fecit. At tu, si recte facias, quibus te supplicii dignum deputes, quandoquidem « Plus quam Salomon hic » inquit et tu tanto intervallo minor es Deo, quam rex calone nobilior, quantum dici aut credi nequit. Ac proinde tanto es injuriosior, quanto majus inter Deum ac regem discrimen. Cur te non pudet cum scelestis Pharisæis mandatum Dei solvere propter traditionem hominum? Et tamen non omnium legislatorum est idem hac in re judicium, idemque sensus. Sunt qui usuras introduxerunt; sunt qui profligarunt: ut si cætera eorum instituta omittentes istuc solum inspiciamus, veniam aliunde accipi, aliunde admitteri, et non magis propter unos te crimine solvi, quam propter alteros astringi videamus.

Etiam, inquit. Sed qui permittunt, antiqui sunt. Hoc tu absurdissime ad patrocinium assumis, quasi minores seu posterius semper deteriores sint. Deum quo modo non animadvertis, te ipsum quoque juniorem illis esse, qui legislatorum alios seligis, alios repudias? Considera, amabo, quanto antiquior legislatore tuo ille legislator, qui a principio usuras interdixit, te vero tuisque calculis divine legis suffragator. Quare si legi addenda est antiquitas, et eam ad reverentiam illius pertinere existimandum, hoc quoque pœnam commoveristi, qui quod antiquissimum est, despicias.

Præterea qui penitus rem intuebitur, fatebitur eos ipsos qui usuram concedunt, eandem ut longe probrosissimam condemnare. Multis sane in iudiciis et clare demonstrant, se de illa male sentire. Primum omnium non licere ait lex ulli optinatum, neque sacerdotum fenerari. Quibus autem permittatur, in his licere vilioribus ac plebeis majorem usuram, melioribus et honoratioribus minorem accipere. An illi, obsecro, hanc legem omnino legem, et fenus bonum ac justum, an turpe potius credebant, a quo viros bonos excipiunt? Opinor enim leges, etsi quid honestum ac sanctum est in civitate, magis decere optimos civium, quam læcem vulgi. Ac de illis quidem in primis legislatores loquuntur, de infimis secundo loco, quod illi nimirum in legibus servandis aliorum duces esse debeant, quos ipsorum vestigiis convenit insistere. Hic autem plane secus evenit, et in usura improbiissimi mortalium præcedunt; sequuntur, quibus quiddam morum istorum adhæret, et tanto

magis, quanto supremæ pravitati sunt viciniore. A Idcirco, cum legislatoribus visum sit ita decernere, rei perversitas inde apparet. Pessimis plurimum fenerari, optimis nequaquam aiunt convenire; reliquis, quo sint meliores, eo a fenore magis temperare; quo vitiosiores, eo se in id magis effundere. Quinam usuras quispiam strictius vetet, et e republica proscribat, quam istiusmodi legibus? Feneratores quippe per homines improbos quibus banc licentiam impertiunt, dedecorant; et hoc illis supplicium irrogatur apud eos qui patrocinari videntur. Etenim ignominia quoque criminibus nonnullis quondam pro pœna infligebatur, et ea Græci multos scelestissimos prosequabantur, ambulabantque infames, et quæ vel in rempublicam vel in privatum admisissent, tali animadversione piabant. Nec inepte infames reddunt, dum quæ melioribus interdicta sunt, eorum illis potestatem largiuntur. Paridem fabulæ narrant pomi adjudicatione dearum pulcherrimam offendisse: hi vero lucro impio permittendo, homines inhonestos atque improbos declarant. Et ut indumentum vile putridumque dives nullis aspexerit, mendicus contra illud accipiat, et eo se contegat: sic lucrum ex usura partum, velut e cordace (saltationis impudicæ genus est) aut e stuprorum perpeffione, aut e re aliqua impura mercedem, boni malis dimitunt. Qua pœna quæ tandem acerbior, si vere homo sis, et quæ hominem decent appetis, et non in humana figura suam imitaris? Perspicuum est igitur usuram nec ipsos qui eam concedunt extra crimen ponere.

Quid ergo ita sanciant? inquit. Improbis terminis circumscribunt, ne ipsi sorti æquale, aut paulo minus accipias, sed discas, quanquam invitus, mediocriter esse nequam: quomodo item petulantibus femine meritorie permittuntur, nec urbibus exturbantur, ad majus malum cavendum videlicet, ne nuptiarum pudicitia insidiosè attentetur. Quod inde claret. Etenim concessi fenoris modum transilire vetuerunt, intra modum se tenere minime vetuerunt. Et danista plus quam constitutum est non accipiet, etiamsi syngrapham exhibeat, et obæratu id valde sponderit. Idem hinc manifestus liquet, quod minus non est expressum, nec ut fenus maximum, ita etiam minimum est decretum: sed integrum est semper mutuuum dare, quamvis delictor nihil se usuræ nomine daturum paciscatur, nec dedit. Quid paciscatur? Si cum silentio mutuatus fuerit, et creditor fenoris non meminerit, ac postea cum sorte id poposcerit, nugas aget.

Jamne perspicis legem istam super usuris non esse usuras volentium, sed usuras evertentium? Quod si id tam libere aperteque non faciunt, ut in sacrilegiis, aut latrociniiis, nihil mirum, cum in multos præterea improbos, legislatores non animadvertant, a quibus tamen Deus pœnas reposit acerbissimas. Tabulis eorum lectis, nemo invidium

ἔδωκε δειν, δεικνύσαι τὴν τοιήριαν τοῦ πράγματος: καὶ τοῖς μὲν φαυλοτάτοις τῶν ἀνδρῶν πλεῖστα δὴ προσήκειν φασὶ τόκων, ἤκιστα δὲ τοῖς ἀρίστοις, τῶν δ' ἄλλων ὅσῃ μὲν χρηστότητος περίεστι τρόπων, τοσοῦτο καλτοκῶν ἀπειναι, ὅσῃ δὲ μέτεστι μοχθηρίας, τοσοῦτο καὶ τόκων μεταίναι. Καὶ πῶς ἂν τις μάλλον ἀπέπει τόκους καὶ τῆς πολιτείας ἐξέβαλεν ἢ τοιαῦτα νομοθετῶν; Δι' ὧν γὰρ φαύλων ἀνδρῶν τίθινται τὰ οὕτω κερδαίνειν τοὺς τοκιστὰς ἀτιμάζουσι (αἱ ἀτιμοῦσι) καὶ τοῦτο κόλασις ἐστὶν αὐτοῖς· παρὰ τοῖς δοκοῦσι συνηγορεῖν· καὶ γὰρ καὶ ἀτιμία τὸ ἀρχαῖον ἐννοίει τῶν ἐγκλημάτων ἐκεῖτο δίκη, καὶ τούτου τῶν πονηροτάτων πολλοὶς ἐτίμησαν Ἕλληνας, καὶ περιήσαν ἀτιμοὶ δίκην τοῦτ' αὐτὸ διδόντες, ὧν εἰς τὴν πόλιν ἢ τινα τῶν ἰδιωτῶν ἐξήμαρτον· καὶ τοῦτους γὰρ ἀτιμοὺς ἐπιεικῶς ἀποφαίνουσι δι' ὧν ἂ τοῖς τιμίαις ἀπείρητο τῶν ἀνδρῶν αὐτοῖς συγχωροῦσι, καὶ τὸν μὲν Ἀλέξανδρον ὁ μῦθος εἶπε τῇ τοῦ μήλου δωρεᾷ δεῖξαι τὴν καλὴν. Οἱ δὲ τοὺς αἰσχροὺς καὶ φαύλους τῷ κακῶς κερδαίνειν ἐφείναι, καὶ καθάπερ ἰμάτιον εὐτελεῖς· καὶ σαπρῶν τῶν μὲν εὐπόρων ἰδεῖν οὐδ' ἀνάσχοιτ' ἂν οὐδεὶς, πένητος δ' ἂν εἴη δυστυχοῦς καὶ ἀνελέσθαι καὶ περιβαλέσθαι. τὸν ἑσὸν τρόπον καὶ τὸ παρὰ τῶν τόκων κέρδος, ὥσπερ ἀπὸ κόρδακος ἢ μίσθωμα ἢ ἄλλο τι τῶν αἰσχροῦν τοῖς φαύλοις ἀπέβριψαν, καὶ τίς ἂν δίκη γένοιτο χεῖρων εἰ τις ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπος καὶ τὰς ἀνθρώπῳ πρεπούσας ἐπιθυμίας ἔχει, καὶ μὴ πρὸς τὴν ὕψιν ἀρμονίαν ἤρμωσται; Φανερὸν τοίνυν ὡς οὐδ' οἱ συγχωροῦντες αὐτοὶ τοὺς τόκους αἰτίας ἀφίαισι.

Τί οὖν νομοθετοῦσι; φησὶν. Ὅρους τιθέντες τῇ πονηρίᾳ ἵνα οὐ μὴ τῶν ἀρχαίων ἴσουσ, ἢ μικρὸν ἐλάττους λαμβάνης, ἀλλ' εἰδῆς καὶ ἄκων μετρίως εἶναι μοχθηροῦς· καθάπερ καὶ τὰς ἐταίρας συγχωροῦσι τοῖς ἀκολάστοις, καὶ τῶν πόλεων οὐκ ἐκβάλλουσι τὸ χεῖρον φυλαττόμενοι κακῶν, ἵν' οἱ γάμοι μὴ πολεμῶνται. Δῆλον δὲ· καὶ γὰρ τῶν τεθέντων τόκων, τὸ μέτρον ὕπερβαίνειν μὲν ἐκόλυσαν, εἶσω δὲ χωρεῖν, οὐδαμῶς, καὶ τῶν ὠρισμένων μεῖζω μὲν οὐκ ἂν λάθοι δανειστῆ, κἂν τὰ γραμματεῖα φέρῃ, κἂν σφόδρα καθομολογήσας ὁ χρησάμενος τύχη, ἐλάττω δὲ καὶ μάλα ἔξῃσι καὶ συνθέσθαι δὴ καὶ λαβεῖν, καὶ τὸ φανερώτερον ἐτι καὶ γὰρ οὐδ' ὠρισταὶ τοῦ λαττον, οὐδ' ὥσπερ μέγιστον τόκον οὕτω καὶ ἐλάχιστον ἐστὶν εὐρεῖν, ἀλλ' ἔξῃσι: τὸν αἰ μισοῦν, κἂν σύνθηται δοῦνα: μηδὲν ὁ χρησάμενος οὐδὲν ἔδωκε. Καὶ τί λέγω συνθέμενον; Καὶ γὰρ ἂν σιωπῇ δέξεται τὸ δάνειον, καὶ ὁ γρήσας μὴ μνησθῆ τόκων, ὕστερον μετὰ τῶν ἀρχαίων ἂν τόκους ἀπαιτήσῃ, ληρήσει.

Ὅρᾳ; ὡς ὁ περὶ τόκων οὐτοσὶν νόμος οὐκ ἐστὶ τόκους βουλομένων, ἀλλ' ἀναιρούντων; Εἰ δὲ μὴ σαφῶς οὕτω, καθάπερ τοὺς ἱεροσύλους ἢ τοὺς ληστὰς οὐ χρὴ θαυμάζειν, ἐπεὶ καὶ πολλοὶς ἑτέροις οὐκ ἐπιτιμῶσιν οἱ νομοθέται: τῶν πονηρῶν, καὶ παρ' ὧν τὰς ἐσχάτας ὁ θεὸς εἰσπράττετα: δίκας, καὶ βάσανον οὐδεὶς ἂν εἰσαγαγῶν ἔλοι, τὰ γράμματα αὐτῶν ἀνα-

γυούς, καὶ τὸ μνησικακεῖν ἐνταῦθα πραγμάτων ἀπὸ
λακται καὶ πολλῶν ἄλλων κακῶν ἅ τὴν γένναν αὐ-
τὴν προμνᾶται τοῖς τολμηταῖς παρὰ τοῖς νόμοις οὐκ
εἰσι δίκαι· τὸ δ' αἴτιον, ὅτι διττὸς μὲν ὁ βίος ἀνθρώ-
ποις, διττὸν δὲ δικαστήριον, οἱ δὲ οὐ τὴν μέλλουσαν
ἡμῖν καθιστάσι ζωὴν, οὐδὲ πρὸς τὸ δικαστήριον
ἐκείνο γράφουσιν, ἀλλὰ καθάπερ τοῖς κυβερ-
νήταις δῆπου μέλει τῶν πλεόντων, ἕως ἔτι πλέ-
ουσι καὶ περαιτέρω τῶν λιμένων ὃ συνολοίσι ζη-
τεῖν, οὐ πρὸς αὐτῶν ἐνόμισαν, οὐδ' ἂν αὐτοῖς περὶ
τῶν οἴκων διαλεχθεῖεν οὐδὲν, τὸν ἴσον τρόπον καὶ
τοὺς νομοθέτας ἴσοι τις ἂν, τὸν μὲν ἐνταῦθα τῶν
ἀνθρώπων τάττοντας βίον, εἰς δὲ τὸ μέλλον ὅπως εὖ
πράξουσιν, καὶ τὰς ἐκεῖ φυλάσσονται δίκας λόγον ποι-
ομένους οὐδ' ὄντιοῦν, ἀνθ' ὧν οὐδὲν ἐκώλυσε τοὺς
τὰ πολιτικὰ μόνον χρηστοὺς μυρίων κακῶν γέμον-
τας ἀπελθεῖν, καὶ δόξαν ἐπεικειας ἐνταῦθα καὶ δι-
καιοσύνης λαθόντας εἰς τοὺς πονηροτάτους· ἐκεῖ τε-
λέσαι καὶ τῶν χειρόνων ψήφων τυχεῖν.

Εἰ δ' οὕτω ταῦτα, καὶ χωρὶς μὲν αἱ παροῦσαι δι-
και, χωρὶς δὲ τὸ μέλλον ἐστὶ δικαστήριον, μὴ περὶ
τῶν μελλόντων ἀπὸ τῶν παρόντων τεκμαίρου, μηδ'
οἴου τοῦ Θεοῦ τυχεῖν ἂν εὐμενοῦς οὐ νομοθετούν-
τος ὑπερῆτης ἐφάνης, ὅτι παρὰ δικασταῖς τοῖς
ὁμοφύλοις εὐδοκίμεις, ἐκεῖνο πρὸς γε πολλοὺς ἄλλοις
ἐνθυμηθεῖς, ὡς ἀνελευθεριότητος καὶ φιλαργυρίας
καὶ τῆς πρὸς τοὺς δεομένους ἀπανθρωπίας, οὐδενὶ
τῶν τὰ τοιαῦτα πονηρῶν οὐδεὶς ἐμέμψατο νομοθέτης,
κἂν τις γράφηται παρ' αὐτοῖς, χείρων ἔσται τοῦ φε-
ύγοντος καὶ τὴν ἐλάττω ψῆφον οἰχθήσεται λαθῶν, τοῦ
Θεοῦ δὲ δικάζοντος περὶ τῶν αὐτῶν τούτων ἐγκλη-
μάτων ἢ γέεννα γίνεται δίκη. Καθάπερ τοίνυν βαρβαρι-
ων, καὶ μνησικακῶν. Καὶ μισῶν τὸν ὁμόφυλον, καὶ
μηδένα μηδὲν εὖ ποιῶν καὶ τὰ τοιαῦτα πονηρευόμε-
νος οὐδὲν ἂν ἐπίσης ἀμεινον, περὶ τῶν ἐξ οὐρανοῦ ψή-
φων, εἰ παρὰ τοῖς ἐν γῆ κριταῖς ἀνεύθυνος· εἰ τὸν
ἴσον τρόπον καπὶ τῶν τόκων λογίζου.

Πόθεν οὖν ὁ βίος ἡμῖν, φησὶ, μήτε τὰ γεωργῶν
εἰδῶσι, μήτε ἐμπορευέσθαι δυναμένοις, μήτε πρὸς
ἄλλην ἡντιοῦν ἔχουσι τέχνην; Τί δ' ἂν καὶ ἱερῶ-
σολοὶ τὰ αὐτὰ δὴ ταῦτα προτιγῶνται καὶ λησταί;
Συγχωρήσεις αὐτοῖς τὴν κακίαν; Οὐκοῦν τῶν διορυ-
τόντων τὴν αἰκίαν ἀνέξῃ, κἂν ληστής περιδύσῃ σε
κατασχῶν, καὶ πληγὰς ἐντείλῃ, δεῖνδον οὐδὲν, κἂν
μαστρωπὸς πολιορκήσῃ τὸν γάμον, οὐδὲν ἠδίκησεν;
Ἄλλην γὰρ οὐδ' ἡντιοῦν ἴσασι τέχνην. Ἄρ' οὖν ἠδέως
ἀπολαύσεις τῶν σαυτοῦ ψήφων; Ἄλλ', οἴμαι, δεῖ, μάλλον
δὲ πᾶσα ἀνάγκη μὴ μόνον ὦν τῷ βίῳ δεῖ τυγχάνειν
ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ ὅθεν δεῖ λαμβάνειν ζητεῖν, ὡς ἐν-
ταῦθα πᾶσαν συνεστύσαν τὴν ἐν ταῖς πόλεσι δικαιο-
σύνην. Εἰ γὰρ χρημάτων ἀλλήλοισι καὶ κτημάτων
καὶ δόξης ἐκάστοτε καὶ τῶν τοιοῦτων ἀμφισθητοῦ-
μεν, τούτων δὲ οὐκ ἔστιν οὐδὲν ὃ μὴ παρ' ἐτέρων
ἡμῖν, ὅτι μηδὲν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸν βίον εἰσεληλυθῶσι
συνεισελήλυθεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄγρῳ λαθόντας ἔχομεν,
καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ τὸν ἵππον καὶ τῶν ὄντων ἕκαστον
φανερῶν, τοῦτω διενέγκαι τοῦ δικαίου τῶν πονηρῶν,
τῷ τοῦς μὲν, παρ' ὧν ἔδει, τοὺς δὲ, παρ' ὧν οὐκ ἔδει.

ad tribunal accersitam coarguet; et memores
injuriarum per eos omni carent molestia: complu-
ribus item sceleribus, quorum reis gehenna præ-
mium est, legibus supplicia nulla decernuntur. Ideo
nimirum, quia cum gemina vita sit hominibus,
geminum similiter est iudicium. Legislatores futu-
ram vitam nobis non faciunt, nec apud iudicem
illum nos accusant: sed ut gubernatoribus in mar-
tibus sunt vectores, dum durat navigatio, ultra
portum quid iis conducat, quærere, suarum par-
tium non censent, nec de domesticis quidquam
cum iis agitur; ita et conditores legum videas
vitam hominum quæ hic degitur moderantes et
constituentes, quid in futurum illis fiat, et qua
ratione pœnis sempiternis elabantur, nihil pensi
habere. Quamobrem nihil vetat in civili consue-
tudine tantummodo bonos, peccatis obrutos hinc
emigrare: et hic clementiæ ac justitiæ opinionem
adeptos, ibi referri inter scelestissimos, deterio-
remque calculum sorti.

Quæ cum ita habeant, et aliud sint præsentis
pœnæ, aliud quod nos manet iudicium, noli præ-
sentibus futura metiri; nec spera te Deo usurum be-
nevolò, cujus leges despicerè es ausus, etiamsi iudi-
ces tuæ naturæ consortes non male de te existiment;
illud inter multa cogitans, legislatorem neminem
sordes et avaritiam, et adversus egentes inhumani-
tatem in quoquam horum reo persecutum, et
qui quemquam horum apud illos accuset, deteriore
loco ipso accusato futurum, et causa casurum;
Deo autem de his ipsis criminibus iudicium
exercente, gehennam supplicium fore. Itaque
ut invidus, et injuriarum non potis oblivisci, et
odio proximi imbutus, et nulli quidquam bene-
faciens, et similia perpetrans, quauquam apud
terrenos iudices insons, meliorem e cælo senten-
tiam non habet cur exspectet: idem tu de fenera-
tore cogitatio.

Unde ergo victus nobis, inquit, qui nec agricul-
turam didicimus, nec mercaturam facere scimus,
nec ad ullam artem quæstuariam sumus idonei?
Quod si et sacrilegi, et latrones idem prætexant,
num eis sceleris facultatem dabis? Igitur effractores
patieris? et si latro captum te vestibus exuerit,
et plagas imposuerit, nihil injuriæ intulit? et si
leno uxoris castitatem corruperit, nihil nocuit?
nullam enim quamcumque artem norunt. Fructum
ergo iudicii tui capies. At enim puto oportere,
imo tam est necessarium, quam quod maxime,
non solum quibus vita indiget quærere, sed etiam
circumspicere unde accipiendum sit, utpote tota
civili justitia hic consistente. Si enim de pecunia,
possessionibus, gloria, similibusque semper contro-
versamur, et horum nihil est, quod non ab aliis
ad nos perveniat, quoniam a principio in vitam
ingressi nihil horum nobiscum simul ingressum
est, sed et agrum accepimus, et vestem, et equum,
et quidquid facultatum habemus: clarum est, hoc
distare justos ab improbis, quod illi a quibus oportet.

tet, hi a quibus haud oportet, accipiunt. Si difficultatem hanc sustuleris, et pecuniarum possessionumque dominos non iustitia, sed vis et necessitas creaverit, actum est de iustitia universa, huc autem iudices, et legum tabulae inanes erunt ac supervacaneæ, et tu potentiorum lucrum eris, et tu fortunis tuis a nullam artem scientibus, et suas ipsorum leges sequentibus spoliaberis. Ne ergo necessitate nitere, nec dicas opus esse: sed hoc ostende, te iuste adeptum esse quod habes.

Cui vero injuriam inferimus inquit, si a volentibus accipimus? Deo ipsi maxime, in quem, ejus legem frangens, contumeliosus reperiris: «Per prævaricationem enim legis Deum inhonoras,» ait Paulus. Deinde ipsis quoque, quibus detrimentum es, et qui te nihil offenderunt. Non enim consilio ac sponte argentum suum abjiciunt, sed eo abs te privari patiuntur, et jacturam jactura sarciant, graviolem leviolem. Quia enim chirographo eos obligasti, et ne, cum mutuo iterum egebunt, abs te repellantur, te ipsorum bona depascentem perficiunt. Insuper et ipsi reipublicæ officis, et legem a Deo latam impugnas, caelestemque vindictam provocas.

Ac ne tam gravem affirmationem meam vilipendas, testem dabo Basilium, quem submovere non audebis, ejus celebre est nomen apud omnes. Cum enim quodam tempore fames et siccitas regionem ejus obsiderent, querens ille, unde calamitas, et quid faceret nubes tam steriles, terram tam infundam, radicem et principium mali hujus apud generatores invenit. Quod ut credas, en tibi verba ipsius: Scinde libellum aeris alieni injustum, ut sic peccatum solvatur, dele gravissimorum fenorum nomina, ut terra solitum tibi fenus reddat. Ære namque, et auro, ac similibus fecundis metallis præter naturam foetus edentibus, jure gemina quæ naturaliter pariunt, sterilia fiunt, et ad habitantium multam fructibus carent. Hæc ille.

Viden' quot malis urbes cumulas? Quid tantum incommodi importavit homicida, aut fur nocturnus, quos capite punimus, ut et terram corrumperet, et aerem vitaret, et civitates communibus hominum utilitatibus spoliaret? Tantum abes, ut aut nullum injuste lædas, aut ignoscenda audeas, aut culpæ minutæ affinis sis. Tu interim et conventum, et institutorum vitæ, et victus humani es particeps, hominum pernicies; credisque Salvatore, et ejus mysteriis ac legibus salutiferi, quibus leges fers contrarias. Quæso te; non pudet communicare illius mensæ, cui tantopere adversaris? nec, antequam cum eo in gratiam restitutus sis, horres te illi contubernalem jungere, et donis ita susceptis fructuose te accubuisse existimas? Atqui sanguis hic pretium redemptionis est; tu vero proximum in servitutem redigis. Et ille quidem, ut tu nihil debeas, effusus est; tu fratrem etiam reddentem

λαμβάνειν. Εἰ δὲ ταύτην ἀνέλοις τὴν διαφορὰν, καὶ δεσπόταις χρημάτων καὶ κτημάτων οὐ τὸ δίκαιον, ἀλλὰ τὸ δεῖσθαι χειροτονήσεις, φροῦδα πάντα, καὶ ληρήσουσι μὲν δικασταί, μάλιστα δὲ τοῦ νόμου τὰ γράμματα, σὺ δὲ κέρδος ἔσθι τῶν ἰσχυροτέρων, καὶ τῶν ἔντων ἐκστήσῃ τοῖς οὐδεμίαν εἰδῶσι τέχνην, τοῖς σαυτοῦ νόμοις ἀκολουθῶν. Ἀλλὰ ταῦτα ἄτοπα μὴ τοῖνον ἰσχυροῦς τῇ χρεῖα, μηδ' ὅτι δεῖοιο λέγῃς, ἀλλὰ τοῦτο θεῖζον, εἰ δικαίως ἔχεις, λαθῶν.

Καὶ τίνα, φησὶν, ἀδικοῦμεν, εἰ παρ' ἐκόντων λαμβάνομεν; Μάλιστα μὲν τὸν Θεὸν αὐτὸν, εἰς δὲ ὑβρίζεις παρανομῶν. Διὰ τῆς παραβάσεως γὰρ, φησὶ, τοῦ νόμου, τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις. Ἐπειτα καὶ αὐτοῦ, οἷς τὴν ζημίαν ἐπάγεις ἡδικηκόσιν οὐδέν. Οὐ γὰρ ἀπὸ γνώμης ἐθελοουσίῳ προσενταὶ τὰργύριον, ἀλλὰ φέρουσιν ἀποστεροῦμενοι καὶ ζημίαις ἀλλάττονται ζημίαν, τῆς χειρόνος τὴν κουφοτέραν. Ὅτι γὰρ γραμματεῖσις κατέδρασας, καὶ ἵνα μὴ, χρήσασθαι δετηθέντος, αἰθῆς ἀποστραφῆς, καταδοσκομένου τὴν οὐσίαν ἀνέχονται χωρὶς δὲ τούτων, αὐτὸ τὸ κοινὸν ἀδινεῖς, ὧ τὸν Θεόν, δι' ὧν τὸν ἐκεῖθεν νόμον ἔπειθαίνεις, ἐκπολεμεῖς, καὶ τὰς ἐξ οὐρανοῦ πληγὰς ἔλκεεις.

Καὶ ὅπως μὴ καταγνῶς τῶν λόγων ὑπερβολὴν, καὶ γὰρ σοὶ παρῆξομαι μάρτυρα Βασιλείου, καὶ οὐ παραγράφεσθαι τὸν ἄνδρα τολμήσεις, οὐ μέγα παρὰ πάντων ὄνομα Αἰμοῦ γὰρ καὶ ἀύχμου κατασχόντος ποτὲ τὴν αὐτοῦ, ζῆτων ὄθεν τὸ κακόν, καὶ τί τὸ παρασκευάσαν ἀγόνους μὲν τὰς νεφέλας, ἀγονον δὲ γενέσθαι τὴν γῆν, εὐρίσκει τὴν βίβαν τῆς ἀβρωσίας παρὰ τοῖς τοκογύφοις ὕμιν, καὶ τόκους ἀπειλάται τῶν συμφορῶν. Καὶ ἵνα πιστεύσης, αὐτοῦ τῶν βημάτων ἀκούεις ἄν· Ἐξάλειψον, φησὶ, βαρυτάτων τόκων ὁμολογίαν, ἵνα τέχνη τὰ συνήθη ἢ γῆ Χαλκοῦ γὰρ καὶ χρυσοῦ καὶ τῶν ἀγόνων παρὰ φύσιν γενώντων ἢ κατὰ φύσιν τίνουσα γίνεται στείρα, καὶ πρὸς τὴν τιμωρίαν τῶν ἐνοικοῦντων κατεδικάσθη τὴν ἀκαρπίαν.

Ἐγὼς, ὅσοις τὰς πόλεις περιβάλλεις κακοῖς; Τί τοσοῦτον ἡδίκησεν ἀνδροφόνος ἢ τοιχωρύχος, οὐ θανάτου τιμώμεθα, ὥστε καὶ τὴν γῆν διαφθεῖραι, καὶ τῷ ἀέρι λυμῆνασθαι, καὶ τῶν κοινῶν τούτων ἐνθρώποις τὰς πόλεις ἀποστερεῖν; Τοσοῦτ' ἢ ἀπέχει, ἢ μηδὲνα μηδὲν ἀδικεῖν, ἢ συγγνώμης ἄξια τολμῆν ἢ μικρῶν ὑπεύθυνος εἶναι. Σὺ δὲ συλλόγων μὲν, καὶ διαίτης, καὶ βίου μετέχεις ἀνθρώποις, ἀνθρώπων ἐλεθρος ὢν. Πιστεύεις δὲ τῷ Σωτῆρι καὶ τοῖς ἐκείνου μυστηρίοις καὶ νόμοις τὴν σωτηρίαν, ἐναντία νομοθετῶν, καὶ οὐτε ἀσχύνη κοινῶν τραπέζης, ὧ πολεμεῖς, οὔτε φρίττεις σαυτὸν αὐτῷ συνοικίσιον πρὶν διηλλάχθαι, καὶ νομίζεις ἀπόνασθαι τῆς τραπέζης, οὕτω τὰ δῶρα δεξάμενος καίτοι τὸ μὲν αἷμα τοῦτο λύτρον ἔσθι, σὺ δὲ ἀνδραποδίστη τὸν ὁμόφυλον· καὶ τὸ μὲν ἵνα σὺ μηδὲν ὀφείλῃς, ἐχέθῃ σὺ δὲ καὶ ἀποδιδόντα τὸ δάνειον τοῦ χρέους; οὕτω λύεις τὸν ἀδελφόν. Οὕτω τοῖνον ἐναντίως ἔχοντα, πόσων γέμει

* Rom. II, 25.

κινδύνων, τῆς τραπέζης κατατολμῶν ; « Ἡ παραζη-
λοῦμεν τὸν Κύριον ; φησὶ Παῦλος· μὴ ἰσχυρότεροι
αὐτοῦ ἔσμεν ; »

Παρά πάντα δὲ ταῦτα προσῆκεν ἐκεῖνο λογισίμου-
νον σκοπεῖν, ὅτι δέον ἀπολογεῖσθαι. Τοὺς γὰρ ὑπὸ
τῷ Χριστῷ τεταγμένους ἀδικίας πάσης ἀπηλλάχθαι
φησὶν ὁ Προφήτης, καὶ τῆς περι τὸν τόκον μανίας.
« Ἐκ τόκου γὰρ, φησὶ, καὶ ἐξ ἀδικίας λυτρώσεται
τὰς ψυχὰς αὐτῶν. » Σὲ δὲ μήπω λελυμένον, ἀλλ' ἔτι
τὰ δεσμὰ φέροντα καὶ τόκων ἀνδράποδον ὄντα, ποῦ
τάξομεν ; Ἀνάγκη γὰρ θάτερον, ἢ τὸν Προφήτην
ἐν οἷς εὐαγγελίζεται διαπίπτειν, ἢ σὲ μὴ τοῦτων
εἶναι τῶν ὑπὸ Χριστοῦ κοσμουμένων. Εἰ δὲ τὸ πρῶ-
τον ἄτοπον συγχωρεῖν, σκέψαι σὺ περὶ τοῦ δευτέρου,
καὶ εἰ σοὶ καλῶς ἔχει ταύτην κατὰ σαυτοῦ τὴν ψη-
φὸν ἐξενεγκεῖν. Εἰ δὲ Χριστιανὸς εἶ, καὶ τοῦτου
γράφεις σαυτὸν τοῦ χοροῦ, ρίψει τοὺς τόκους, οὐχ
ὑπὲρ οὕτω φαύλων λημμάτων τοὺς μὲν θεοὺς κα-
ταπατήσεις ; νόμους, τὴν ἐξ ἐμὲ κατὰ τοῦ Χριστοῦ ζωὴν
περιόψει, γέννης δὲ καὶ σκότους ; καὶ κλαυθμοῦ καὶ
βρυγμοῦ ὀδόντων, καὶ τῶν δεινοτάτων καταφρονή-
σεις.

Ἄλλὰ τὸν μὲν λόγον τοὺς προτεθεῖσιν ἀρκεῖν
ἔγωγε, καὶ οὐκ οἶδ' ὅ τι δεῖ προσθεῖναι τοῖς εἰ-
ρημένοις. Σὺ δὲ, ἢ πεισθεὶς, τοὺς τρόπους μεταδα-
λεῖς, ἢ τοῦτο γοῦν ἀπὸ τῶν λόγων ἔση μαθῶν, τὰ
δεινότατα πάντων τολμῶν, καὶ Θεῶν καὶ τῶ κοινῶ
τῶν ἀνθρώπων πολλῶν ὑπεύθυνος ὢν.

A mutuum, nondum debito solvis. Adeo igitur adver-
santem Deo audere sacras inire epulas, quantis
plenum est periculis ? « An æmulamur Dominum ?
inquit Paulus, nunquid illo fortiores sumus ¹⁰ ? »

Post hæc omnia illud cogitando versare convenit,
rationem reddere oportere ; sub rege enim Christo
constitutos omni iniquitate et amentia senoris
liberatos esse testatur Propheta : « Ex usura, in-
quit, et iniquitate liberabit animas eorum ¹¹. »
Te autem nondum solutum, sed etiamnum vinculis
implicatum, et usuræ mancipium ubi collocabimus ?
Alterum siquidem necessarium est : aut Propheta
bonum nuntium nullo effectu evanescere ; aut te
unum de his non esse, qui a Christo colonestantur.
Quod si absurdum est prius concedere, tu de
altero videris, et an ex re tua sententiam tuleris.
Si vero Christianus es, et te isti populo annumeras,
usuras abjicies, nec propter quæstum adeo infan-
dum divinas leges aspernabere, vitamque cum
Christo contemnes, nec gehennam, et vermem, et
fletum, et stridorem dentium, et horribiles tene-
bras parvifacies.

Sed jam pro re proposita satis dictum opinor,
nec video quid amplius dicendum sit. Tu, aut per-
suasus his mores immutabis, aut saltem ex hac
oratione mea te omnium gravissima audendo, et
Deo, et communi hominum de multis obnoxium
esse cognosces.

¹⁰ I Cor. x, 22. ¹¹ Psal. Lxxi, 14.

DE SANCTA THEODORA VIDUA

SANCTIMONIALI THESSALONICENSI

DANIELIS PAPEBROCHII COMMENTARIUS PRÆVIUS.

(Acta SS., April. die 4, tom. I.)

1. Quod exstat... in collegio Maronitarum, atque a Gratia
Simonio ex Arabica in linguam Latinam transferri nobis curavit Athanasius Kircherus noster, celebrat
ad diem quintum... quæ verba in Menæis excusis et
manuscriptis... egeruntur, ἢ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Θεοδώρας, τῆς ἐν Θεσσαλονίκη ;
quæ scilicet Thessaloniciæ, urbe Macedoniae notissima, vixit : et illud additur distichon :

Εἰ καλοὶς πολλοὶς ἀγχαί, Θεσσαλονίκη,
Ἔχεις καὶ σεπτὸν ἔθρον τὴν Θεοδώραν
Thessalonica, multa si jactas bona,
Hæc inier etiam possides Theodoram.

Dein vitæ ejus encomium illustre hujusmodi sequitur :

2. « Sancta hæc Theodora a tenera ætate Christum desideravit : et rebus mundanis abdicatis in
cœnobium ingressa, in monacham est attonsa : et omnes virtutes amplexa simul ut unam, in iis con-
summata evasit. Adeo vero obedientiam et venerationem excoluit erga omnes cœnobii sorores, et præ-
sertim antistitam, ut post mortem etiam ostenderet virtutem, quam exercuerat viva. Nam vitam suam
adeo puram et ab omni prorsus macula intaminatam custodivit, ut eam pro viva imagine suis soror-
ibus reliquerit. Post mortem vero, cum jam longo fuisset tempore sepulta, contigit etiam magistram

seu præsidem cœnobii ex hac vita ad Christum proficisci : et quia hæc admodum sancte, caste et religiose vixerat, factus est ad hujus funus concursus multorum hominum, inter quos erant illustres viri, religiosi monachi et laici complures. Cum ergo sacra carmina et hymni decantarentur ; et hypogeum, in quo S. Theodora jam pridem antea sita erat, ad antistitam illic collocandam aperiretur, admirandum acciit prodigium, quod spectatores præsentem quidem in stuporem dedit, auditores vero postea absentes ad salutarem peccatorum pœnitundinem commovit. Loco enim opportuno ad spectaculum præsentibus dato, videntibus cunctis, Theodora, quæ jam diu in tumulo jacuerat, sese in arctum contraxit, tanquam viva, Matri suæ religiosæ locum datura, honoremque debitum exhibitura. Quod ubi omnes, qui aderant, spectabant, attoniti exclamabant solemne illud, *Kyrie eleison, Domine, miserere*. A quo tempore huc usque multa Deus per hanc sanctam Theodoram miracula patravit : nam et insensos a dæmonibus liberavit, et captos oculis ad lumen reduxit, et ægros innumeros sanavit. »

3. Hæc Menæa, ex quibus eandem narrationem edidit Maximus episcopus Cytherorum, ἐν βλοῖς δὲ τῶν sæpius excusis. Dedimus Kalendis Februarii Vitam S. Severi episcopi Ravennatis, qui, ut traditur n. 23, « corpusculo defunctæ longe ante conjugis suæ jussit, quatenus se dictu citius in latu declinaret, et filix spatium sepeliendi præberet, » quod et factum est. Similia plura in hoc opere nostro occurrunt. Plenam de vita hujus S. Theodoræ historiam aliquando existisse, satis utique est credibile : sed ejus nullum hactenus indicium reperimus. Leo Allatus in sua de Simeonum scriptis Diatriba, ea quæ verò Metaphrastis sunt, ab aliis certorum vel incertorum auctorum lucubrationibus secernens, pag. 88, primus nos docuit Nicolaum Cabasilam, circa ann. 1350 archiepiscopum Thessalonicensem, aliquod ejusdem sanctæ scripsisse encomium, quod ubique querentes tandem reperimus in Cæsarea Viennensi Bibliotheca, et favore eruditissimi nobisque amicissimi viri Petri Lambecii, eidem Bibliothecæ nunc præfecti, descriptum accepimus, idque Latine redditum hic damus.

4. Est illud quidem, cum exaggeratione multa et facundix rhetoricæ affectatione scriptum, verbis quam rebus copiosius : multa tamen nos docuit ad historiam pertinentia, patriam scilicet Æginam ; Antonium atque Chrysantham parentes, quorum constantiam hæresis Ecclesiam obscurans probarit ; utique iconoclastica, iis temporibus grasata, quibus sub Michaelæ Balbo, circa annum imperii ejus 5, Christi 823, ipso « adversus rebellem Thomam occupato, et aliam omnem curam, » ut scribit Leo Grammaticus, « huic unico posthabente, Creta, Sicilia et insulæ vocatæ Cyclades (a quibus non longe distabat Ægina) a Romano imperio rescissæ sunt ab Afris et Arabibus. » Etenim hujus irruptionis occasione, sive vim ejus reipsa senserint Æginetæ, seu vicinum periculum eos coegerit suæ salutis consulere atque ad tutiora abire, Thessalonicam profugit non ita pridem juncta matrimonio Theodora ; ibique, post oblatam Deo filiam, tandem sui juris effecta per mariti mortem, monasticum amplexa est institutum jam grandævæ : in quo ad profundissimam usque senectutem perseverans, videtur usque ad sæculi ix annum circiter 80 pervenisse aut etiam ultra. Atque hæc omnia vobis ex hoc Cabasilæ encomio cognoscenda præbentur, una cum titulo Μυροβλύτης, Unguentifluxæ, et testimonio saluliferi olei ex ejus sepulcro scaturientis, quemadmodum de sanctis Nicolao, Demetrio, Catharina legimus, et hoc nono sequentibusque sæculis invenimus factum, ad plurimum aliarum sanctitate illustrium personarum venerationem in Ecclesiis Orientalibus comprobandum.

ΕΓΚΩΜΙΟΝ

ΕΙΣ

ΤΗΝ ΟΣΙΑΝ ΜΗΤΕΡΑ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΜΥΡΟΒΛΥΤΙΔΑ

ΘΕΟΔΩΡΑΝ.

—
LAUDATIO

SANCTÆ MATRIS NOSTRÆ ET MYROBLYTIDÆ

THEODORÆ

Auctore Nicolao Cabasila Thessalonicensi metropolitā.

Ex ms. Cesareo bibliothecæ Viennensis (a).—
PROLOGUS.

α'. Ἐμὲ δὲ, πολλῶν τὰ σὲ θαυμαζόντων, ὦ Μυροβλύτις, καὶ τοῦτο μὲν τὰ εἰκότα ἀποδιδόντων καὶ Ἰππαντος μᾶλλον προσῆκε, τοῦτο δὲ καὶ σφῆς αὐτοῦς ἐντεῦθεν κοσμοῦντων, ἀτὰρ ὑπὲρ σοῦ λόγος καὶ τοῖς λέγουσιν ἐν καιρῷ εἰκός γε ἰδοῦμαι, μὴ (b) μόνον ἐμὲ τῶν περὶ λόγους ἐχόντων ὧν ὧν χαρίτων ἀτέλεστον φανῆναι, ἀλλὰ τοῖς σοῖς ἐγκωμοῖς ἐπιβαλόντα κοσμηῆσαι μὲν ἑμαυτὸν, κοσμηῆσαι δὲ καὶ λόγους αὐτοῦς ἅμα δὲ καὶ οἷς πολλὰκις εὐπεποίηκας ἐκ πολλῶν ὑπάρξας εἰς, μισθὸν (c) χαρίτων καὶ παντοδαπὸν χρεὸς οἷς ἔνεστιν ἀποδοῦναι. Ὁ μὲν οὖν παρῶν ἡμῖν ἀγῶν ὑπὲρ τούτων ἐργώδη δὲ ἤντα καὶ χαλεπὸν διενέγκαι τίς ἀγνοεῖ; ὡλλὰ μάλιστα μὲν οὐ χρὴ δεδιέναι τῆς μεγάλης οὐ μόνον μεγαλοφυλίαν κεχηρημένης περὶ τοὺς λόγους, εἰ τις ἐλάττων γίνωτο τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ τούτους εὖ μάλα συναιρομένης. Ἐπειτα εἰ καὶ πάντας τοὺς εἰπόντας εἴρων, ἢ μηδὲν ἐλλείποντας τῶν γινομένων, ἢ τοῦτο γοῦν σπουδὴν ποιούμενους ὅπως ἂν ἐφίκοιντο ἢ ἂν τι προύργου, καὶ ἡμᾶς ἢ τὸ προσῆκον ἐν τοῖς λόγοις διώκειν, ἢ μὴ τοῦτο ποιοῦντα; ἡσυχίαν ἀίειν. Ἐπεὶ δ' οὐχ ὅσον ἐκαίνοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν (d) ἀπλῶς τοῖς ἐν λόγοις ζῶσιν, ἐπιβαλοῦσι τοῖς ὑπὲρ τῆς Μυροβλύτιδος λόγοις, οὐχ ἂν ἐπέλθοι, μὴ μόνον οὐδὲν εἰπεῖν ἔγγυς τῶν πραγμάτων, ἀλλ' οὐδ' ἐλπίσαι περισσῶν ἂν εἶη. μόνον ἐμὲ τῶν εἰπόντων ταῦτα περιεργάζεσθαι

1. Multis tua decora admirantibus, o Unguentiflua, et hinc quidem quæ maxime congrua rationi sunt atque in primis necessaria tibi reddentibus, inde vero seipsos hoc dum faciunt exornantibus, præcipue quando sermonem de te opportune institunt; æquum mihi quoque videbatur, ne solus exors apparerem tuarum gratiarum, eloquentiam omnem vincentium; sed et ipse tua ingressus encomia, meque et orationem meam iisdem exornarem; simul etiam, ut qui unus sum ex multis tuo sæpe beneficio fruitis, quam possum debitæ gratitudinis partem tibi exsolverem. In his igitur præsens nobis labor consistit: quom quidem gravem atque difficilem portatu esse quis non videt? nihil tamen formidandum est; quandoquidem magna hæc Sancta non solum magnanimitatem in dicendo præstare solet, si quis forte pertractandis rebus inferior fuerit, sed etiam per ipsas illas quam maxime auxiliari. Deinde licet videam omnes qui de illa disseruerunt, vel nihil prætermisisse eorum quæ gesta sunt, vel saltem in eo studium magnum posuisse ut ipsa assequerentur: operæ tamen pretium fuit, me quoque vel similem dicendo utilitatem sectari, vel saltem non omnino manere otiosum. Quoniam vero non solum illis, sed omnibus omnino oratoriam artem profitentibus, si sermonem

(a) Perplexam omnino oportet fuisse scripturam, vel mendosam admodum, unde tam imperfectum ad nos venit ecgraphum, ut pluribus locis conjectura opus fuerit ad versionem qualemcumque producendam: quod hic præfandum fuit, si quis forte in meliorem codicem incidat, tunc hic edita

emendari certius possint, quam per eam, qua non libenter utimur, conjectantur licentiam.

(b) Deerat in ecgrapho Viennensi negatio μὴ, quam addendam iudicavi.

(c) Ecgraphum μᾶς τῶν.

(d) Idem παῦσιν.

de Unguentiflua hac instituere aggrediantur, necessario usuvenit, ut non modo non dicant quidquam quod ad rerum ipsarum accedat magnitudinem, sed nec dicturos se sperent; absurdum omnino fuerit, solum me ex omnibus qui hæc tractarunt, sollicitiorem esse circa illa omnia, si post illos me quoque sermo deficiat, nec possim tot certaminibus respondere.

2. Equidem non ignoro quod oratoribus omnibus lex hæc sit posita, ut aut eloquentiam parem argumento afferant, aut silentium teneant; et quod res laudibus humanis majores omnemque comparationem transcendentem a seipsis habeant ut sibi congrua nunquam consequantur encomia, non ex insufficientia laudatoris; ideoque contingit illis veluti ænigma quoddam, ut propter quæ necesse est eas præ aliis admirari, propter eadem nullus ipsas dicendo tractet. Attamen verè rationi magis congruum esse censeo, ut volentes de talibus rebus agere, quibus omnis sermo succumbat necesse est, serio profiteantur, scire se talia aggressos minime parem afferre dictionis excellentiam, nec indignari tamquam invidios eorum quæ sunt laudanda magnitudini, cum nihil præter suam opinionem accidat, siquidem non se, sed ipsas res voluerint prædicare. Imo vero potius convenit ea tractanda suscipere, quorum hoc ipso clarius elucescet dignitas, quod iis inferior nostra sit oratio. Quod si de omnibus istiusmodi rebus hæc necesse est dicere; manum mihi, sicut in aliis omnibus, hic quoque porrigat Theodora, neque permittat sermones multum inferiores videri iis, quos alii de ipsa protulere; quamvis omnino oporteat illos superari ab iis, quibus ipsa cumulata est, gratiis.

A παρά πάντα δὲ ταῦτα εἰ μετὰ τούτων δεῖσθαι τῶν λογισμῶν, ἢ ἀπαντᾶν εἰς τοῦτους τοὺς ἀγῶνας.

β'. Καὶ οὗτος εἰ τοῖς λέγουσι κείσεται νόμος, ἢ παρέχεσθαι τὴν γλῶτταν τῶν ὑποθέσεων ἀξίαν (ε). ἢ σιωπᾶν τάγε μείζω τῶν ἐπαινῶν καὶ πᾶσαν ἀντεξέτασιν ὑπερβάντα, ἐντεῦθεν οὐ τῶν εἰκότων τεύξονται, τοῦ ἐπαινοῦντος ἀποχρώντως οὐκ ὄντος καὶ συμβήσεται καθάπερ αἰνίγμα τοῖς πράγμασι· ἀνθ' ὧν γὰρ ἀνάγκη θαυμάζεσθαι τῶν ἄλλων διαφερόντως, ἀντὶ τούτων οὐδεὶς περὶ αὐτῶν ἐρεῖ· ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο λέγω παντὸς μᾶλλον ἀληθείας μετέχων, ὡς ἄρα οἷς ὑπὲρ τῶν πραγμάτων ἐστὶ, τὸ πάντας τοὺς ὑπὲρ τούτων λόγους κάτω πεσεῖν, ἀνάγκη πᾶσα τούτους, λέγειν ὡς ἀληθῶς, ὅπερ τούτων ἐπιχειροῦντας, καὶ συνήδεσθαι τῆς ἀξίας ἀποτυγχάνοντες, μὴ δεῖ γε δυσχεραίνειν τῷ μεγέθει τῶν ἐπαινομένων ὡσπερ φθονοῦντας τὰ γὰρ παρὰ τῆς γνώμης συμπίπτει, εἴπερ οὐχ ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πραγμάτων ὁ λόγος αὐτοῖς. Εἰ γὰρ χρὴ τᾶληθές εἰπεῖν, ἐκείνοις ἐγχειρεῖν μάλιστα τῶν ἄλλων προσήκει, ἅπερ ἂν ἡττωμένοις τοῖς λόγοις ἐξελέγη φανερώς. Ἐπεὶ δὲ οὕτω ταῦτα καὶ λέγειν διὰ πάντων ἀνάγκη, Θεοδώρα μὲν, καθάπερ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις, οὕτως ἡμῖν κἀνταῦθα χεῖρα ὀρέξοι, καὶ οὐκ ἐάσοι τοὺς λόγους ἡττους πολλῶ φανῆναι τῶν ἄλλων περὶ αὐτῆς εἰρημένων, κἀν εἰ τῶν αὐτῆς ἡττηθῆναι πᾶσα ἀνάγκη.

CAPUT I.

Patria, natales, conjugium S. Theodoræ.

3. Juxta normam, laudationem aggredientibus tenendam, convenit ante omnia meminisse patriæ, ut inde nimirum exorsis, aptus deinde sit ad cætera progressus. Est igitur illa, earum quæ sunt in Græcia insularum (1) caput: nam magnitudine quidem, pulchritudine ac situ cæteras (2) omnes circumjectas exsuperat, et usque adeo mediocritatem excedit, ut videantur aliæ (tanquam nec conferri quidem cum Ægina valentes) eidem hilariter primas concedere: aeris vero annique temperie, et quæ hinc provenit commoditate, tanta fruitur, ut sola censeri possit tum omnis circa hæc felicitatis promptuarium esse, tum suppeditare cæteris undè ipsam habeant cum multa abundantia; quo fit ut urbes (3) in ea sint plurimæ. Si vero his amplius

γ'. Ἡμῖν δὲ, (κατὰ) νόμον πᾶσι κείμενον τοῖς ἐγκωμιάζειν ἐπιχειροῦσι, πατρίδος πρῶτα μνησθῆναι εἰκὸς ἂν εἴη, δῆπουθεν ἐκείθεν ἀρξαμένοις, ἔπειτ' ἀκολουθῶν ἐπὶ τὰλλα προβαίνειν. Ἔστι τολῶν αὐτῆ νῆσος ἴσων ἐν Ἑλλάδι κεφάλαιον, ὡς εἰνεκα μὲν μεγέθους καὶ κάλλους καὶ θέσεως μείζω καθάπαξ τῶν προσοίκων ἀναφανῆναι, καὶ οὕτω μεγίστην παραλλάττειν τῷ μέσῳ, ὡς καὶ δοκεῖν πάσας τὰς νήσους, ὡσπερ οὐκ ἀνταίρειν ἐχούσας Αἰγίνην, μεθ' ἡδονῆς τῶν πρεσβείων παραχωρεῖν ὧρῶν δὲ καὶ ἀέρων καὶ τοῦ κατ' ἀμφοτέρω γινόμενου οὕτω τετυχηκέναι λαμπρῶς, ὥστε μόνην ταύτην δοκεῖν καὶ τῆς περὶ πάντα ταῦτα συμπάσης εὐδαιμονίας ὡσπερ εἰ (g) πρυτανεῖον εἶναι ταῖς ἄλλαις, καὶ χορηγεῖν ἔχειν ἐντεῦθεν μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος, δι' ὧν αἱ πόλεις

(e) Idem ἀνέξλων.

(f) Malim sic Latine legi: Sed res a seipsis habent.

(g) Prytanæum proprie fuit locus urbis Atheniensis, ubi victus de publico præbebatur; unde hic pro promptuario publico usurpari videtur: sunt qui dici putent quasi πύρου ταμίον, quæ si non est vera etymologia, congrua est ad nomēn allusio.

(1) Medium fere tenet Ægina ejus pelagi quod Atticam ab Achaia dividit, stadiorum circiter 50 in

D circuitu, de maris imperio olim contendere ausa: in sinus Saronici veluti umbelico.

(2) Versus Isthmum, Salamis, Pharmacusæ duæ, Atalanta et aliæ minores quædam: Belbina, in Æginam et littus Atticum; versus Archipelagum vero pleno mari, nullæ; sed circa utrumque littus, et ab Ægina remotiores, varix.

(3) Nominantur in ea ipsa Ægina, insulæ nomen faciens, quod in Engiam vertit hodiernus usus: *Apheæ sanum, Jovis Panhellenii mons.*

ἀμείνους. Εἰ δὲ καὶ μείζον ὄτου τις ἂν εἴποι πρὸς ἄλλοις περιττῶς φιλοτιμουμένη, καὶ κατὰ πασῶν τὸ κράτος ἔχουσα, καὶ τὴν νικῶσαν ἐν ἄπαισι φερομένη, μείζων εἰς δόξαν ἢ θαυμαστὴ τῶν οἰκούντων ἐπιτυχία, καὶ τὸ διὰ πάντων ἐλθοῦσα, ὡς μηδενὸς ἐνδεῖν ὧν γε πόλεσι μάλιστα δεῖ καὶ τοὺς πολίτας καταλλήλους κεκτηθῆσαι· οὕτω γὰρ χρηστότητι τρόπων καὶ ἡθῶν εὐκοσμία, καὶ πᾶσιν οἷς ἀνθρώπων πρὸς τρόπον πάντας νικῶσιν ὡς ἐπιεικῶς τῇ πατρίδι προσήκοντας καὶ τοῖς ἐκείθεν ἐπαίνοις ὡς οἰκείοις σεμνουμένους, οὕτως αὐτῇ συναύξειν εἰς μάλιστα τὴν εὐφροσύνην, ὡς ἐκατέρου· ἀλλήλοισι κοσμεῖν, καὶ δι' ἀλλήλων ἐκατέρους εὐδαιμονεῖν.

8. Τούτων δὲ τὸ μέγιστον μέρος οἱ θαυμαστοὶ τῆς μεγάλης πρόγονοι, καὶ οἱ αἰτιοὶ γεγονότες αὐτῇ τῆς εἰς τὸν βίον προόδου· τοσοῦτον γὰρ καὶ πλοῦτω καὶ δόξῃ καὶ τῷ τοῦ γένους εὖ ἔχειν καὶ τρόποις χρηστοῖς καὶ τῷ Θεῷ φιλεῖς εἶναι, καὶ πᾶσιν ὡς εἰπεῖν τοῖς βελτίστοις πρὸς τῶν πολιτῶν τὸ σύγκειχωρηκὸς ἔσχον, ὅσον οὗτοι καὶ τούτοις καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις τῶν ἄλλων ἐκράτησαν. Τίς οὐκ οἶδεν Ἀντώνιον, ὃς εἰς τοὺς ἱερᾶσθαι λαχόντας τελέτας, καὶ πάντας ἐν πᾶσιν ὑπερνικήσας, ἐδείξεν ἐναργῶς ὅποια εἶναι χρὴ νῦν τοῖς ἔργοις τὴν τοιαύτην ἐπιχειρόμενα πρὸς ἄρῃαν· ὃς γε τῶν αἰρετιζόντων ἐπιχειρόμενων καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀχλύος ἐπισκοπούσης τῇ Ἐκκλησίᾳ, μόνος τῶν πάντων, ὡσπερ ἀετὸς ἐν νεφέλαις, τοῦ κλύδωνος ὑπερσχών, ἀνώτερος ὤφθη τῶν ἐκείθεν διαύλων; Καὶ μὲν καὶ Χρυσάνθη τὴν οὐκ ἐν ἀγάσαιο, οὐκ εὐσεβείας εἶνεκα μόνον καὶ ἧς εἶχε περὶ ταύτην σπουδῆς, ὥστε τοῦτο μὲν αὐτῇ πάντα παθεῖν ἔσχεν ἐτοιμῶς ἢ ταύτης καὶ μικρὸν ἀποστῆναι, τοῦτο δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, ὡσπερ τις κοινὸς μελιδωνὸς εὐσεβείας, καθίστασθαι, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν τρόπων μουσικῆς καὶ κατ' ἀρετὴν ἐργασίας· ἐξ ὧν γε προσήκειν εἶχεν Ἀντωνίω, καὶ τῆς μεγάλης ταυτησὶ συζυγίας ἀξιοχρεῶς εἶναι.

9. Οὕτω δὲ ἔχουσι, καὶ οὕτω πάντα τὰ βέλτεστα συνελούσι, τὸ πάντων μέγιστον καὶ οἰονεὶ κολορῶν, καὶ μάλιστα πάντων ὧν εἶχον ἐκείνους κοσμοῦν, ἢ μεγάλη καὶ θαυμαστὴ Θεοδώρα, τεκμήριον ἐναργῆς ἀναφανείσα σφίσι θεοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς εὖ διακειμένον (h) καὶ ἡλεω, ὡσπερ ἐντεῦθεν ἐπιεικῶς ἐπιδειξαμένου, ὅσου τινὸς ἀγει τάχεινων, καὶ ὡς ἀντ' ἄλλου τινὸς ἢ πρὸ πάντων ἄλλου γέροντος δέδωκε σφίσι, τῶν παιδῶν, ἐπὶ τοσοῦτον ἤκουσι καλοκαγαθίας καὶ τοῦ διὰ πάντων ἐλάσαι. Οὕτω δὲ γυναικῶν βελτίστη, διὰ πάντων τυγχάνει, καὶ πάντα καταλλήλως ἔσχησασα, τὴν τε πατρίδα, τοὺς τε τοκίας, ἵνα σοι πανταχόθεν εἴη τὸ εὐδαιμον καὶ διὰ πάντων νικῶς. Εἰ δὲ καὶ τούτων οὐ μόνον ἀξιοχρεῶς ἀνεσφάνης αὐτῇ.

(h) Scriptum erat, τοῦ πρὸς αὐτοὺς αὐτοῦ διακειμένου.

A aliquid addi possit ad gloriam, inde etiam accedit haud parum, quod optima incolarum complexione cunctis vel maxime sit superior, et ejus hac in parte prærogativa palam demonstretur. Id enim unde præ aliis singulariter gloriatur, tanquam imperium in omnes habens et primas in cunctis ferens, quodque revera est ad commendationem maximum, est prosperitas incolarum admirabilis et omnibus numeris tam absoluta, ut nihil eorum indigeat, quæ præcipue urbibus sunt necessaria, et cives inter se quamoptime habeat convenientes. Nam bonitate indolis morumque ornatu, et quibuscunque homini opus est ad vitæ honestatem, superant reliquos, veluti qui suæ patriæ apte congruant, et sicut illius laudibus tanquam propriis decorantur, sic ipsi commendationis addant plurimum, mutuoque se ornent et mutuam impleant felicitatem.

4. Horum autem pars non minima magnæ hujus sanctæ fuere admirandi parentes, per quos ingressum ipsa in hanc vitam habuit: adeo enim inter cives omnes excelluerunt opibus, gloria, claritate generis, morum præstantia, Dei dilectione, et rebus quibuscunque (ut verbo uno absolvam) optimis, quantum illi et his quæ dixi, et aliis bonis cunctis antestabant cæteris. Quis Antonium ignorat inter sacerdotes ordinatum, et ante cunctos in rebus omnibus ordini suo congruè excellentem? qui reipsa demonstrans qualem operibus esse oporteat ejusmodi sortitum vocationem, cum satores hæreson Ecclesiæ incumberent, eamque offusa caligine obtenebrarent, tanquam aquila nubes procellosas transcendens, eorum concertationibus solus apparuit altior. Chrysantham porro quis non admiratur? Non tantum propter religionem ipsius, et tam insigne erga eandem studium, ut ipsa quidem levius duceret omnia perpeti quam ab ea vel tantillum recedere, aliis vero tanquam communis curatrix pietatis præsideret; sed etiam propter compositionem suavissimam morum, et virtutum omnigenarum exercitationem, quarum causa merebatur frui Antonio, et magnæ hujus conjunctionis digna videri.

5. Ita se habentibus illis et optima quæque in unum conferentibus, omnium maximum, ac veluti coronis, et præ cæteris eorum ornamentis longe præcellentissimum, magna atque admirabilis Theodora obtigit; signum eis manifestum præhens divinæ erga se misericordiam, abunde demonstrantis, quanti ipsos faceret, et quod pro alia quacunque et præ omni mercede diducere virtutem colentibus et per omnia proficere cupientibus filiam dederit. Sicque, o mulierum præstantissima, omni ex parte effecta es optima, et cuncta tibi convenientia habuisti, patriam, inquam, atque parentes, ut undequaque beata fores, et omnibus per omnia longe superior. Utrum vero non solum digna illis fueris

ipsa, sed multo etiam admirabilior majorem melio-
remque te probaveris iis per quæ exornaberis, quis
denique potest ignorare?

6. Illustria igitur tua certamina, et magnos circa
philosophiam agones, quibus multos in eadem cum
laude versatos, victos a te longeque infra relictos
clarissime demonstrasti, jam dicere aggredimur.
Et ea quidem quæ his iustarum fundamenti sub-
strata, ac veluti maximarum rerum tuere præmissa,
quomodo non in admirationem stuporemque deducant
aliquem, et futurorum faciant minime salu-
vatem? Instituebatur quidem inter pueros, sed mi-
nime puerilem gerebat sensum, neque ad res ludi-
cias convertebatur, voluptatem exinde captandam
virtutis loco æstimans, sed divinis oblectabatur
exercitationibus, sacris erudienda litteris. Æmula-
batur autem, et socias habere expetebat, non assue-
tas illis contraria amare et malis in rebus versari,
quod vitii est, sed adjuungebatur solisque convive-
bat iis, quas amor philosophiæ divinæque conversa-
tionis tenebat; utpote quæ felicitatem constitueret
in illis dumtaxat rebus, quæ Deo placent, atque
ad virtutem ducunt, et ineffabilium honorum partici-
pationem conciliant. Sic igitur animo compa-
rata, conjugio quidem usa est, sed usa est tantum,
et nihil amplius, quantum scilicet opus erat, ali-
quam ad optima quæque tendentem etiam conju-
gio subesse: ut quæ totam se dedisset philosophiæ,
non respiciens in deliciis aut voluptates, animique
remissionem per eas captandam, neque gloria aut
divitiis vinceretur. Soli enim Deo rebusque divinis
desiderium, suaque omnia ad illius dirigebat arbitrium.

7. Vera me dicere, vel hinc patebit, quod post-
quam propter graves Barbarorum incursus patriam
deserens, Macedoniam habitare cœpit, materque
effecta est, prinogenitam prolem, juxta Pauli leges,
dilecto sibi Deo obtulit, sanctoque piarum vir-
ginum contubernio filiam tradidit. Etenim si pos-
sessionum partem dare Numini magni est meriti
animæque Deum diligentis; quomodo non omnem
laudis humanæ excessum transcendens magnæ hujus
sanctæ encomia, quæ non suarum fortunarum por-
tionem aliquam vel simile quidpiam, sed proprio-
rum viscerum genituram consecravit Deo? Sic ergo
uni, ut dixi, Deo rebusque divinis inhærebat, et ad
eum animi sui extendebat desiderium, suaque omnia
ad illius dirigebat arbitrium; sic honorabile san-
ctumque conjugium et torum immaculatum secun-
dum Pauli vocem exhibuit, eumque totum Deo re-
servavit.

Α ἀλλὰ καὶ πολλῶ θαυμαστοτέρα καὶ μείζων, καὶ
κρείττονας σφῶν αὐτῶν ἀνέδειξας οἱ ἐκίστησας, τίς
οὐκ οἶδε τῶν πάντων;

ζ'. Τοὺς μὲν οὖν ὑπερφύεις ἐκείνους ἀγῶνας καὶ
τὰ μεγάλα ἐπὶ φιλοσοφίᾳ σκάμματα, ἐν οἷς πολλοὺς
ἐπὶ φιλοσοφίᾳ θαυμαζομένους ἠττωμένους καὶ κάτω
χωροῦντας ἔδειξα; περιφανῶς, αὐτίκα ἐροῦμεν. Ἄ
δὲ τοῦτων ὡσπερ πρὸς τελείας ὑπέθου καὶ τῶν με-
γάλων προοίμια, πῶς οὐ πρὸς ἐκπλήξιν πάντας ἐνά-
γει; καὶ θαῦμα καὶ τῶν εἰς ἐπιτ' ἐσομένων μάν-
τεις σαφεῖς ἀναδεικνυσιν; Εἰς παιδας μὲν οὖν ἐτέλει,
ἀλλ' οὐ κατὰ παιδας εἶχε τὸ φρόνημα, οὐδ' εἰς παι-
διδάξωρα, καὶ τὴν ἐκεῖθεν τέρψιν τῆς ἀρετῆς ἐτι-
μᾶτο· ἀλλ' ἔχαριε μὲν ταῖς θείαις διατριβαῖς τὰ θεῖα
παιδευομένη, ἡμιλλᾶτο δὲ καὶ συνῆν οὐ ταῖς τῶν
ἐναντίων ἐρώσαι εἰδυίας καὶ τὸ κακοῖς συνοικεῖν,
πρὸς ἐλαττώματος; ὅν· ἐκείνων δ' ἐξήρητο καὶ ταῖ-
ταις μόναις συνέζη, ἃς ὁ φιλοσοφίας ἔρωσ καταέσχε
καὶ τοῦ συνεῖναι Ὁσφ'· μόνην γὰρ εὐδαιμονίαν ἠγάετο
ἃ κεχαρισμένα τυγχάνει Θεῷ, καὶ πρὸς ἀρετὴν φέ-
ρει, καὶ τῶν ἀβήητων κοινωνοὺς ἐργάζεται. Οὕτω
τοῖνον τὴν ψυχὴν παρεσκευακυία ὠμίλησε μὲν γάμῳ,
ὠμίλησε δὲ, οὐδὲν μᾶλλον· ἀλλὰ τοσοῦτον ἐδέησεν
ὑφεῖναι τι παρὰ τὸν γάμον τοῦ περὶ τὰ βέλτεστα
τόνου, ὥστε καὶ πολλῶ μείζων ἦν εἰς φιλοσοφίαν·
οὐκ εἰς τρυφὰς ὀρώσα καὶ ἡδονὰς καὶ τὴν ἀνευθε-
βῆτων, οὐδὲ δόξης ἠττωμένη καὶ πλοῦτου. Μόνην
γὰρ Θεῷ καὶ τοῖς ἐκείνου προσεῖχε, καὶ τὴν ἐπιθυ-
μίαν πρὸς ἐκεῖνον ἔτεινε μόνον, καὶ πάντα τὰ καθ'
αὐτὴν ἐκείνου γνώμην διώκει (i).

Β inhærebat, et ad eum solum animi sui extendebat

ζ'. Καὶ ὡς ἀληθῆ λέγω, δῆλον ἐκεῖθεν· ἐπει γὰρ
τῆς πατρίδος ἀπαναστάσα, τῶν Βαρβάρων σφοδρῶς
ἐπιτιθεμένων, τὴν Μακεδονίαν ἔκει, καὶ μήτηρ
ἐγένετο, τὸ πρῶτα τεχθὲν, κατὰ τοὺς Παύλου
θεσμοὺς, πρὸς τὸν ποθοῦμενον ἀγει Θεόν, καὶ ἱερῆ
συνοικίᾳ παρθένων ἁγίων φέρουσα τὸν παῖδα δίδωσιν.
Εἰ τοῖνον τὸ κτημάτων ἀπονεῖμαι μοῖραν Θεῷ πολ-
λοῦ τινας ἀξίον καὶ θεοφιλοῦσης εἶη ψυχῆς· πῶς
οὐχὶ πᾶσαν ἐπαίνων ὑπερβολὴν ὑπερβαίνει τὰ τῆς
μεγάλης, οὐ κτημάτων μοῖραν οὐδ' ἄλλο τι τῶν τοιοῦ-
των, ἀλλὰ τὸ μέγιστον πάντων, τὰς τῶν οικείων
σπλάγγνων γονὸς προσαγαγούσης Θεῷ; Οὕτως, ὡς
ἔφην, μόνην Θεῷ καὶ τοῖς ἐκείνου προσεῖχε, καὶ τὴν
ἐπιθυμίαν πρὸς ἐκεῖνον ἔτεινε μόνον, καὶ πάντα τὰ
καθ' αὐτὴν κατὰ τὴν ἐκείνου γνώμην διώκει. Οὕτω
τίμιον καὶ ἅγιον καὶ ἀμίαντον κατὰ τὴν Παύλου φω-
νήν τὸν γάμον ἀνέδειξεν, ὅλον καθάπαξ ἀναθεῖσα
Θεῷ.

CAPUT II.

Vita monastica et virtutes S. Theodoræ.

8. Postquam autem vir ejus e vivis excessit,
statim illa non jam filiam suam, non extraneum
aliquid, sed semetipsam obtulit Deo, hostiam vi-

(i) Addit ms. καὶ ὅλως ἐκεῖθεν τὰ τῆς σωτηρίας
ἐξῆ πιστάσασα, quæ nequivimus ad sanum illum
sensum adducere, ideoque omisimus.

η'. Ἐἴεν ταῦτα μὲν δὴ τοιαῦτα (k). Τοῦ δὲ ἀνδρὸς
ἀπελθόντος ἐξ ἀνθρώπων, εὐθύς ἐκεῖνη οὐκέτι παῖδα
οὐδ' ἄλλο τι τῶν ἐξωθεν, ἀλλ' αὐτὴν θυσίαν ζῶσαν

(k) Et hæc quidem talia fuerint. Est enim eien
particula permissiva et ad alia festinantis.

προσάγει, ἄγιαν, εὐάρεστον, ἢ καὶ πρόσθεν οὐδὲν ἤττον ἀνειμένη θεῶ, καὶ μετὰ τῆς παιδὸς γίνεται, καὶ τριῶν εἶμναι, καὶ τὰ τῆς θείας φιλοσοφίας διὰ πάντων τελείται, χαίρουσα μὲν καὶ συγχαίρουσα ἑαυτῇ τῆς περὶ πάντα τὰ κάλλιστα εὐδρομίας, τῷ δὲ Θεῷ χάριν εἰδυία τῆς θαυμαστῆς ταυτησὶ κηδεμονίας, ἣν περὶ αὐτὴν μεγαλοπρεπῶς ἐπεδείξατο, ὧν ἐξ ἀρχῆς ἦρα, καὶ δι' εὐχῆς ἐποιεῖτο, καὶ περὶ πλείων; ἦγε τῶν ἀπάντων, τούτων ἀπολαύειν παρασκευάσας. Ἡ μὲν οὖν ὑπογενναίως ἀποδυσασμένη πρὸς τοὺς κατὰ φιλοσοφίαν ἀγῶνας, καὶ οὕτως ἑαυτὴν παρασκευασασμένη, ὡς οὐχ ὅσον πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀρχὰς καὶ πρὸς ἐξουσίας ἀνταγωνίσασθαι, ἐφ' οὗτος τοι προέβη τῆς τύχης, καὶ οὕτω τῷ τῶν ἀγῶνων ὑπερφυεὶ πάντας ἐξέπληξεν, καὶ πρὸς τοσοῦτον ἤγαγε θαύματος, ὥστε ἔδοξε μικροῦ καὶ τὸν ἄνθρωπον ὑπερβαίνειν. Πρῶτον μὲν οὖν ταπεινοφροσύνην καὶ ἀγάπην (διώκει [I]), τὰς τῶν ἀγαθῶν πάντων αἰτίας ἂς ἐπειπερ οὐ μόνον πασῶν ὑπερκειμέναις ἑώρα, ἀλλὰ καὶ κρηπίδας συμπάσης ταυτησὶ τῆς θείας φιλοσοφίας, τοῦτο μὲν τῶν θείων ἐπιταγμάτων νομοθετούντων, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς αὐτῆς αὐτῇ τοῦτο πεισθεῖσα, ὡς ἀρ' οὐκ ἔστιν οἰκοδομεῖν μὴ τῶν κρηπίδων ὑποκειμένων.

θ'. Ἐπει τοίνυν ταύτας οὕτω μεγίστας καὶ πολλοῦ τιος ἀξίας ἑώρα, οὕτως ὑπερφυῶς ἀπέθετο τῶν ἀγῶνων καὶ οὕτω κατέρωθεν, ὡς μηδὲν ἐλλείπειν τῶν γινομένων. Καὶ πρῶτον μὲν οὖν τὸ τοιαύτην οὖσαν καὶ οὕτω πᾶσι τοῖς καλλίστοις σεμνομένην καὶ συνέσει καὶ ἀγχινοίᾳ παρὰ πασῶν φερομένην τὸ κράτος, ἐπειθ' ὑφ' ἐτέρᾳ τάττειν ἐλεῖσθαι, καὶ ταύτη μόνῃ τὰ τῆς σωτηρίας πιστεύειν. Δῆλον δὲ λέγω ποιεῖ Ἐπειτα τὸ τοῖς νεύμασιν ἐκείνης ἀκολουθοῦσα μηδὲ τῶν εὐτελεστάτων ἔργων ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ τοσοῦτον καὶ τοῦτοις προσέχειν, ὅσον οὐδεὶς τοῖς ὡς ἐτέρως ἔχουσι· καὶ μὴ μόνον εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλειν, καὶ διατίθεσθαι, καὶ ὠνεῖσθαι ὧν ἴδει τῇ συνοικίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἀχθος φέρειν δεῖσαν, καὶ πῦρ ἀναπάλλειν, καὶ χύτραν ἔψαι, καὶ ἔλως τὰ πάντα πράττειν ἂ τοῖς εὐτελεστάτοις ἐρεῖται. Ἐπειτ' ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις μὴ μόνον τὸ μηδὲν ἑαυτὴν ἡγεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ σκώληκα καὶ δνείδος ἀνθρώπων καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγερεύειν, πῶς οὐ ταπεινοφροσύνης μελίζονος ἢ παραβάλλεσθαι; Ἡ γὰρ, τῆς ἀρετῆς προκαλουμένης ἐπὶ τῷ καὶ ἐτέρων ἐπὶ φιλοσοφία προστάειν, καὶ πάντων εἰς τοῦτο παρακαλούντων, οὐδ' ἄκροισ ὡσὶ τὸ πρᾶγμα ἐδέξατο, ὑπὲρ ἑαυτὴν εἶναι νομίσασα· τοσοῦτος ἦν ἐκείνη τῷ μετρίου λόγος.

ε'. Τῆς δὲ περὶ τὸ θεῖον ἀγάπης καὶ τοῦτο μὲν ἀπόδειξις ἐναργῆς, τὸ πάντα ταῦτα φέρειν διὰ τὸν περὶ αὐτὸν ἔρωτα, καὶ μὴ ὅτι γὰρ δυσχεραίνειν τοῖς δυσχερέειν, ἀλλὰ καὶ δυσχεραίνειν ὅτι μὴ πλείω τὰ δυσχερῆ· καὶ πρὸ γὰρ τούτων καὶ μετὰ τούτων τὸ τοῖς ὑπερφυέειν ἐπιβάλλειν ἀγῶσι τοῦ πρὸς αὐτὸν εἶνεκα πόθου, καὶ νῦν μὲν νηστειαῖς καὶ ἀγρυπνίαις, νῦν δὲ

ventem, sanctam, bene placentem (quanquam minus antea obtulerat), filiaque se jungens, et comam deponens, totam sese divinæ tradidit philosophiæ, gaudens quidem sibi que gratulans de tam felici ad quæque pulcherrima cursu, Deo vero gratias agens, pro tam admirabili providentia, quam erga ipsam magnifice demonstrarat, iis frui concedens, quæ a principio amaverat, et in votis habuerat, atque rebus omnibus aliis pluris fecerat. Sic igitur animo comparata, atque agones philosophicos ingressa, non tanquam adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates tenebrarum harum certatura, eum habuit successum, et sic labores superavit, ut omnes in stuporem verteret admirationemque, velut quæ pene hominis conditionem esset supergressa. Et primum quidem humilitatem atque dilectionem, velut bonorum omnium conciliatrices sectata est; quas videbat non solum cunctis esse præstantiores, sed et fundamenta totius hujus divinæ philosophiæ: tum quia sic Dei mandata præcipiebant, tum quia persuasa erat sibi convenire non nisi fundamentis jactis ædificare.

9. Has ergo maximas longeque dignissimas virtutes esse considerans, adeo generose subivit labores exercitationis, adeoque recte egit, ut in nulla suarum actionum deficeret. Nam cum talis tantaque esset, et cunctis ornamentis usque adeo decorata, præcelleret omnes ingenii perspicuitate atque capacitate; sibi ipsi persuasit alteri sese sponte subjicere, eique soli credere salutem suam. Quare et minimos magistræ nutus observabat, et ne vilissima quidem opera subterfugiebat; sed his quoque tantum afficiebatur, quantum aliis nemo dignioribus: neque solum non dedignabatur ad forum deferre, vel venum exponere, aut emere ea quibus esset opus communitati, sed neque ligna ferre, focum struere, cibos coquere, aut aliquid omnino eorum facere, quæ infimo cuique possent imponi. Ad hæc quæ non tantum seipsam faciebat nihil, sed vermem atque opprobrium hominum aliaque hujusmodi appellabat sese, quomodo non æstimetur majoris fuisse humilitatis, quam cui possit comparatio digna inveniri? Eadem vero cum virtutis merito provocaretur ad aliarum in philosophico stadio præfecturam suscipiendam, et omnes illam ad hoc invitarent, ne summis quidem auribus ejus rei admisit mentionem, supra sese id esse rata; tanta ei erat mediocritatis cura.

10. Quanta erga Deum ferret dilectione, evidenti apparet demonstratione per hoc, quod omnia ista pro illius amore ferret, neque in ipsius molestiis zentiret molestiam, nisi quæ a non plura et magis molesta patiebatur: quodque præter ista et cum istis, sese attereret laboribus immodicis, propter eam qua erga ipsum ferebatur charitatem. Etenim

(I) Deesse hoc autem simile verbum, ex sensu liquet.

nunc quidem vigiliis atque jejuniis, nunc incommodis omnimodis corpus suum ultra mensuram addicebat, omniaque illa sponte suscipiebat, quibus ipsum quidem domari, animum vero confirmari contingit. Neque levius hoc, si non et majus ejusdem dilectionis argumentum est, et quod erga omnes homines sic afficeretur, ut quæ ipsorum commoda attinebant præferret omnino suis: qui enim fratrem diligit, diligit et Deum, neque alterum sine altero potest consistere; sed necesse est cum Deo conversantem etiam versari cum proximo, et eum qui homines diligit, Deum quoque ipsum diligere. Hinc ei familiare erat omnibus omnia ministrare, neque pati ut sibi ministraret aliquis; in eoque Christum imitabatur, illius vestigia subsequens.

11. Sic igitur virtutum præstantissimas in fundamento locans, ad aliarum quoque fastigium pervenit, ut neque in illis cuiquam primas concederet. Nihil autem melius est generalissimis quatuor. Et de prudentia quidem ejus hoc possum dicere quod si maximæ sapientiæ terminus est nosse, utrum ea quæ sunt revera sint, et circa hæc imperitum non esse: quomodo non omnem sapientiæ terminum magna hæc sancta supergrassa est, tantam rerum habens notitiam, ut non solum intelligeret an essent singula ut esse videbantur, sed etiam utrum e duobus esset; præstantioribus autem ac melioribus se traderet, pro iis pati quilibet et facere parata; ab aliis vero usque adeo abstinens, ut non solum iis nollet quomodolibet uti, sed nec in cogitationem quidem eorum venire. Quod porro in omnibus gratiose, ut convenit, sese haberet; et rationem quidem præesse affectibus, hos vero eidem subesse faceret; carnem quoque suppressere, et in servitutem redigere, atque affligere, mentem e contra subtiliorem reddere atque extollere satageret; universa denique in pondere et statera poneret, atque in cunctis utcumque accidebant se servaret indemnem, quomodo non arguat justitiam in illa absolutissimam?

12. De prudentia igitur atque justitia, non quantæ ipsi aderant, sed quomodo potui, elocutus, ad alias progredior. In his igitur, temperantia inquam et fortitudine, haud sane minima Theodora fuit: sed usque adeo etiam hoc nomine laudari meruit et coronari, ut nemo id valeat sufficienter explicare dicendo. Hæc enim vere admirabilis per omnem vitam adeo fortem se præbuit, animumque sic habuit exercitatum, ut non solum superior esset cunctis que hominibus solent læta tristitiae accidere; sed ipsis naturæ legibus videretur usque magis major, labores quidem corporis secundum philosophiam quantum alius quispiam recte ordinans, animum vero ubique erectum ac generosum conservans. Testatur hoc primo egregium silentium, et quam in ipso tenendo monstravit constantiam; totis enim quindecim annis filiam suam allocuta non est,

δυσχερεῖαι ἀπάσαις ὑπὲρ τὸ μέτρον τὸ σῶμα διδόναι, καὶ ὅλως ἐκείνους πᾶσιν ἐγχειρεῖν, ἐξ ὧν τὸ μὲν ὑποπίπτειν, τὴν δὲ ψυχὴν αὐξεῖν περιγίνεται. Οὐχ ἥττον δὲ τοῦτο εἰ μὴ καὶ μείζον, τὸ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις οὕτω κεχρησθαι ὡς καὶ τῶν καθ' αὐτὴν τάκείνων, περὶ πλείονος ἄγειν καὶ προτιθέσθαι τοῖς ἑλοῖς· ὁ γὰρ τὸν ἀδελφόν, φησὶν, ἀγαπῶν καὶ τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ· καὶ οὐδέτερον χωρὶς ἑτέρου ευσταθεῖ ποτ' ἂν, ἀλλὰ τὸν τῷ Θεῷ κεχρημένον καὶ τοῖς ἀνθρώποις κεχρησθαι, τὸν δ' αὖ τοὺς ἀνθρώπους φιλοῦντα, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν. Ἐντεῦθεν αὐτῇ τὸ πᾶσαις πάντα διακονεῖν, ἵνα μὴ διακονοῖτο Χριστὸν μιμουμένη καὶ κατ' ἴχνος ἐκείνου βαίνουσα.

B

ια'. Οὕτω τοίνυν τὰς μεγίστας ὑποθεμένη τῶν ἀρετῶν, οὕτω καὶ τῶν ἄλλων εἰς ἄκρον ἤλασεν, ὡς μηδ' ἐν ταύταις μηδενὶ τῶν ἀπάντων ὑπερβολὴν λελοίπεναι· ὅλους γὰρ τεσσάρων οὐδὲν θνείον (m) τῶν γενικωτάτων φρονήσεως μὲν περὶ ἐκείνο λέγω, ὡς εἶγε γνώσεως ὅρος ἐστί τῆς μεγίστης, τὸ ἦ ὅντα ἐστὶ τὰ ὄντα εἰδέναι, καὶ μὴ ἀσύνετον εἶναι περὶ ταυτί πῶς οὐ πάντα φρονήσεως ὅρον ὑπερβαίνει τὰ τῆς μεγάλης οὕτω τὴν ἀκριβεστάτην ἐπιστήμην ἑκατέρωθεν σγούσης τῶν ὄντων, ὡς μὴ μόνον ἦ ὄντα ἐστὶ τὰ ὄντα εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ ὄντων ἑκατέρωθεν ἀντιληπτέον ἂν εἶη, ὡς τοῖς μὲν ἐστῶσι καὶ μείζονσι θέσθαι, καὶ πάνθ' ὑπὲρ τούτων καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν αἰρεῖσθαι· τῶν δ' ἀποσχέσθαι τοσοῦτον καὶ χαίρειν ἕσσει, ὡς μὴ μόνον μηδ' ὀπωσοῦν ἐθέλειν κεχρησθαι, ἀλλὰ μηδ' ἔννοιαν τούτων ἐσχηκέναι ποτὲ. Τὸ δὲ πάντα τὰ καθ' αὐτὴν δημαγωγεῖν, καὶ διοικεῖν, καὶ διαιτῆν ἢ προσῆκε καὶ λογισμὸν μὲν τοῖς πάθεσιν ἐπιστάναί, τὰ δ' ὑποπίπτειν παρασκευάζειν καὶ τὴν μὲν σάρκα κατατρέχειν καὶ δουλαγωγεῖν καὶ πιέζειν, τὴν δὲ ψυχὴν καθαίρειν τε καὶ λεπτύειν· καὶ ὅλως τὸ πίνε' ἐν ζυγῷ καὶ σταθμῷ τεθῆναι· καὶ περὶ πάντα τὰ γινόμενα σῴζειν, πῶς οὐκ ἐνι μεγίστη δικαιοσύνη κεχρησθαι;

C

ιβ'. Φρονήσεως μὲν οὐκ εἶνεκα καὶ δικαιοσύνης, οὐχ ὅσα τῇ μεγάλῃ προσῆν, ἀλλ' ὅσα ἐξῆν, εἰπῶν, ἐπὶ τὰς ἄλλας καὶ δὴ βαδιοῦμαι. Καὶ μὴν τούτων μὲν τοσαῦτα περιῆν Θεοδώρα σωφροσύνης τε καὶ ἀνδρείας καὶ τῆς ἐν ἅπασιν καρτερίας ἐλάττω· ἀλλὰ τοσοῦτον κἀντεῦθεν στεφανεῖν αὐτῇ προσῆκε, καὶ οὕτω μετέσχε καὶ τῶν ἐντεῦθεν παιάνων, ὡς μηδ' ἀποχρώντως ἔχειν διεξελθεῖν. Θεοδώρα γὰρ ἡ θαυμαστῆ, καρτερίᾳ διὰ βίου παντὸς κεχρημένη, καὶ οὕτω τὴν ψυχὴν παρασκευασκυῖα, ὡς μὴ μόνον ἀνωτέραν τυγχάνειν τῶν τε κατὰ τὸν βίον ἀνιάρων, τῶν θ' ὡς ἑτέρως ἐχόντων, ἀλλὰ καὶ τῶν φυσικῶς θεσμῶν παντάπασιν ὑπερσχεῖν, καὶ τοὺς μὲν τοῦ σώματος πόνους καὶ πᾶσαν τὴν περὶ ταῦτα φιλοσοφίαν ὡς οὐκ οἶδ' εἰ τις κατωρθωκυῖα, τὴν δὲ ψυχὴν ἀκλινῆ καὶ γενναίαν καθάπασ ἐν πᾶσι τετηρηκυῖα. Καὶ μαρτυρεῖ ταῦτα πρῶτον μὲν τὸ τῆς σιωπῆς ἐκείνης ὑπερφυῆς καὶ ἦν ἔσχε περὶ ταυτην

(m) Ita. per conjecturam corrigimus, pro οὐ δῶν, quod nihil visum significare.

καρτερίαν ἐπὶ γὰρ πάντα καὶ δέκα ἐνιαυτοῖς καὶ πρὸς ἄ-
 τὸν παῖδα τὸ σιγῆν ἐκέχρητο, καὶ ταῦτα ταῖς αὐταῖς
 ἐκείνη χρωμένῃ διατριβαῖς ἔπειτα καὶ ὁ μέγιστος
 ἐκείνος καὶ πᾶσαν ἀντεξέτασιν ὑπερβαίνων πρὸς τὴν
 χειμῶνα τῶν στοιχείων ἀγών. Οὕτω διὰ πάντων
 ὑπέταξε τὴν σάρκα τῷ πνεύματι, καὶ μὴ μόνον ἄρ-
 γον καθάπαξ ἀπέφηνεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴ φρόνημα
 τοῦ πνεύματος ἦγε τοῦ κατὰ φύσιν ἐκστήσασα. Καὶ
 τοῖς μὲν ἄλλοις ἀγαπητὸν τὸ μὴ ταῖς σαρκὸς ἐπιθυ-
 μίαις τὴν ψυχὴν ὑπάγεσθαι· Θεοδώρῳ δὲ οὐκέτι, ἀλλ'
 εἰ μὴ καὶ τὴν σάρκα μεταβάλλοι τὴν φύσιν, καὶ ταῖς
 ἐπιθυμίαις τοῦ κρείττονος ἔπεσθαι παρασκευάσοι.
 οὐκ ἀνεκτὸν οὐδὲ πρὸς αὐτῆς ἦγειτο.

ἱγ'. Ἐντεῦθεν καὶ σωφροσύνης οὕτω μετὰ πολλοῦ
 περιόντος εἰς ἄκρον ἤλασε τὸ γὰρ τὸν μὲν νοῦν
 τῶν παθῶν αὐτοκράτορα καταστήσαι, αἰσθήσεις δὲ
 καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀνάγκην οὕτω ρυθμίσαι καὶ κατα-
 σταίλαι, ὡς μήτε τοῖς ὀφθαλμοῖς εἰς ἃ μὴ προσῆκε
 κεχρηθῆσαι, μήτε ἀκοὴν ἑτέροις, μόνους δὲ τοῖς λυσι-
 τελεστάτοις ἀνοίγειν, καὶ ὅπως πάσας τὰς αἰσθήσεις
 κατὰ τὸ δοκοῦν ἄγειν τῷ νῷ, ὃ τῆς μεγίστης σωφρο-
 σύνης ὄρον ἅπαντες ἴσμεν, τίνοι τῶν ἄλλων καὶ πάντα
 καὶ μεθ' ὑπερβολῆς οὕτω κατώρθωται; Οὕτω τοίνυν
 τελείως ἀποστάση τῶν σαρκικῶν, καὶ τὸν περὶ ταῦτα
 πᾶσαν προσπάθειαν ἀφ' ἑαυτῆς καθάπαξ ποιησα-
 μένη, καὶ τοῦτ' εἰκότως ἐξ ἀνάγκης ἀπήντα, μόνων
 μὲν γενέσθαι τῶν περὶ τὸ Θεῖον ἐρώτων, καὶ μόνης
 ἐξηρητηθῆσαι τῆς ἐκείθεν ἀκτίως, ἐρῶσαν δὲ αἰεὶ τοῖς
 λογισμοῖς συντυγχάνειν, καὶ καθαρὰν τῷ καθαρῷ
 συγγίνεσθαι, καὶ τῶν ἐκείθεν ἀγαθῶν ἀπολαύειν,
 ἀπολαύουσαν δὲ διπλασιάζειν αὐτῆς τὸ περὶ αὐτὸν
 φιλεῖν, ὡς περ ἐν κύκλῳ.

CAPUT III.

Laudum S. Theodoræ synopsis et cum aliis sanctis comparatio.

12. Οὕτω, ὡς θεῖα κεφαλὴ! δια πάντων τῶν βελ-
 τίστων, καὶ παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις μεγάλων
 ἄξιωμένων πραγμάτων, μετὰ πολλοῦ τοῦ μείζονος
 ἤκει, καὶ κατὰ πασῶν ἐν τούτοις τὸ κράτος εἰληφας·
 οὔτε γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἀρετῆς εἶδος οὐδὲν, οὐ μὴ
 μετεῖχες διαφερόντως, καὶ πάντας τοὺς ἀκολουθή-
 σαντας, καὶ μόνῃ συνειληφας ἃ τοῖς ἄλλοις ἰδίᾳ
 κόσμος καθέστηκεν ἐξ ὧν γε πάντων μοναδικὴν
 τινα καὶ ξένην οὐσίαν καλοῦ, συμπάσης ἀρετῆς
 ἔστιαν, τὸν σωτῆς ἀποδείξασα βίον πᾶσι παρά-
 δεῖγμα προύθηκας, ἐκ κεφαλῆς εἰς πόδας τὸ περὶ
 πάντα γινόμενον σώζοντα. Οὐ γὰρ νῦν μὲν, νῦν δ'
 οὐδὲ νῦν μὲν μᾶλλον, νῦν δ' ἤττον (καθάπερ ἄλ-
 λους τίσιν ἐξεγένετο) λόγον ἔσχες τῆς ἀρετῆς καὶ
 τοῦ κατ' αὐτὴν πολιτεῦειν οὐδὲ τῶν μὲν ταύτης
 εἰδῶν, τῶν δ' οὐ οὐδὲ τῶν μὲν μᾶλλον, τῶν δ' ἤτ-
 τον ἀλλ' ἐξ ἄρα πρώτης, ὡς εἰπεῖν, τῆς τριχῶς καὶ
 προσιμίῶν αὐτῶν, μέχρι καὶ μυχοῦ γήρως καὶ τῶν
 ἐπιλόγων τοῦ βίου, πάντων καθάπαξ καὶ μεθ' ὑπερ-
 βολῆς τῶν βελτίστων ἀκριβῆς ἐφάνης ἐργάτης, καὶ
 μόνῃ παρὰ πασῶν ἐν πᾶσιν ἔσχες τὸ συγκεχωρηκὸς,
 οὕτω διὰ πάντων ἀνεφάνης νικῶσα.

13. Οὐ γὰρ εὐθύς μὲν ἐκ παιδῶς τσοῦτος ἦν ἐκείνη
 λόγος τῆς ἐν ψυχῇ κατ' ἀρετὴν ἐργασίας, ἐπειδ' ὡ-

quantis in eodem cum ipsa virtutis stadio exerce-
 retur. Idem testatur maxima et omni comparatione
 maior lucta adver-us intemperiem elementorum :
 carnis namque spiritui omnimodis subiecti, neque
 promptam duntaxat habuit et obsequentem, sed
 etiam spiritui consentientem, tanquam naturæ con-
 ditionem egressa. Nam aliis quidem optabile est
 concupiscentiis carnis non subijci spiritum; Theo-
 doræ autem nequaquam sufficere visum est. nisi
 ipsius carnis immutaret naturam, et ipsam faceret
 ultro ad meliora ferri.

13. Hoc ergo modo ad temperantiæ culmen per-
 venit: cui enim aliarum contigit sibi comparare
 tam absolutum affectionum imperium; sensus vero
 eorum, que violentiam sic coercere, ut neque oculis
 neque auribus permittatur, aliis rebus, quam qui-
 bus convenit, interesse; sed solis utilibus congruis-
 que patere, neque aliter omnino quam quomodo
 mens constituerit agi, quod esse supremum tempe-
 rantiaæ apicem omnes novimus? Ipsa autem adeo
 perfecte carnalem omnem affectionem exiit, adeo
 longe a se naturalem ad eas propensionem removit,
 ut sponte ultroque ei occurreret, solis quidem erga
 res divinas amoribus occupari, et earum corusco
 lumini hæerere affixam, amantem vero cum amato
 Deo semper conversari mente, seque puram puro
 applicare, et bonis ejus frui; fruentem porro rur-
 sum duplicare, velut per circulum, sui erga eum
 amoris ardorem.

14. Per omnia itaque, o charum Deo caput, cœ-
 litibus hominibusque æstimabilia, et in omnibus
 longe primas obtinuisti: neque enim fuit ulla vir-
 tutis species, quam non acquisieris, idque diverso
 ab aliis modo, et ultra quam aliquis post sequen-
 tiam. Sola quippe complexa es, quæ singula po-
 tuissent aliis pro ornatu sufficere; ex illisque pro-
 priam quamdam admirabilemque substantiam, et
 omnig-næ virtutis habitaculum effecisti; vitam,
 inquam, tuam, cunctis in exemplum propositam,
 cunctaque membra a capite usque ad pedes servan-
 tem. Nec enim modo quidem sic, modo autem non:
 vel modo minus, modo magis (ut quibusdam aliis
 solet contingere) virtuti consequendæ impendisti
 te; neque unis quidem illius speciebus inhæsisisti,
 aliis autem neglexisti; aut unis contentius, aliis
 remissius te applicuisti; sed a teneris, ut sic loquar,
 unguiculis ipsisque vitæ primordiis, usque ad epi-
 logum ejus et extremam senectutem, omnium simul
 bonorum, idque excellentissimo quodam modo,
 operatrix fuisti, et sola in omnibus atque ab om-
 nibus primas tulisti.

15. Non enim hic tibi ab infantia quidem exer-
 cendæ fuit virtutis ratio, postquam autem alligata

matrimonio es ejusque incommodis circumcincta, ad modicum saltem laxasti studii contentionem; neque rursum sic matrimonio usa es, ut universim omnia, liberos, possessiones, divitias, ipsamque te obtuleris Deo, in religiosæ autem vitæ laboribus langueris; sed ut omnia quorum particulatim meministi, paucis complectar, cum optima esse ipsa et videreris omnibus, tantam tamen humilitatem tenuisti, quam nemo eorum qui nullius boni sibi conscii sunt: sic Deum dilexisti, ut in iis quæ placita ipsi esse scires, animam quoque tuam effunderes; tam prudens fuisti, ut non solum dimissis aliis sola utilia sectarere, sed etiam cognosceres quomodo ea aggredi et prosequi oporteret.

16. Cui vero ex aliis omnibus contigit tam exactam in tota vita servare justitiam, ut semper inlæreretur melioribus, animique judicium semper rectum teneret, et illud adeo immotum generosumque in casu quocunq̄ue custodiret, ut ostenderet mentem, non tantum molestiis incidentibus, sed etiam naturæ legibus superiorem, nunc quidem diuturnum ac pene immodicum erga filiam tenendo silentium, nunc vero nimium frigoris algorem tolerando? Quænam sic sensus suos coordinavit, ut eos spiritui faceret subseruire; spiritum autem humi repere dedignatum supra terram efferens, soli Deo sic ut illa fecit adherere ejusque illustrationibus perfrui? Quænam optima quæque intra seipsam in gradu tam perfecto complexa est? Sola enim, ut sic loquar, prævaluit, cunctas cunctosque a sæculo virtutis causa dominatos partim imitari, partim superare certando.

17. Annam quidem illam magnam audimus multis decoratam fuisse ornamentis, maximum vero ejus ac velut colophon cæterorum fuit, obtulisse Samuelem, temploque deserviturum dedicasse. Hanc vero Theodora multis prægressa est parasangis: quia non tantum prolem suam, sed pecunias, possessiones, ac se denique ipsam Deo consecravit. Quo autem loco magnæ hujus sanctæ agones collocabis et certamina egregia maximaque, quæ minime pauca exantlabat, et in iis etiam Abrahamum superabat? Quippe quæ non coacta Dei imperio, sicut ille, filiam suam obtulit, sed sponte sua ac proprio motu; neque divinam legem suscepit in tabulis lapideis mox contractis, sed in anima purificata, omnibus omnis boni exemplar proposuit, non solum Dei gloriam annuntians, sed universos ad cælum traducens: in quo Moysem quoque illa vici, siquidem non divisit mare, aut elementa mutavit (hoc enim ad propositum nostram non facit), sed quod illo multo majus est, dversus horridas eorum tempestates exindeque existentes ærumnas plurimum

Α μιλησας γάμω και τοῖς ἐκείθεν δυσχερεῖσι, και μικρὸν ὑφῆκας τοῦ περὶ τὴν σπουδὴν τόνου οὐδ' αὖ τὸν μὲν γάμον οὕτω διέθετο, ὡς πάντα καθάπαξ και παῖδας και κτήματα και χρήματα και ἐαυτὴν ἀναθῆναι θεῷ, ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσιν οὐ συνδίδαιεν ἐαυτῇ ἄλλ' ἵνα κατὰ μέρος ὧν ἐμνήσθη ἄριστως ἐν βραχεὶ διεξέλθω, τίς μὲν οὕτω τὰ βέλτεστα πᾶσι και δοκοῦσα και οὕσα ἔπειτα τοσοῦτον τοῦ ταπεινοφρονεῖν ἐποιήσατο λόγον, ὡς οὐδεὶς τῶν οὐδὲν τῶν βελτίστων ἐαυτοῖς συνιδότων; Τίς δ' οὕτω θεὸν ἠγαπήκει, ὡς και τὴν ψυχὴν αὐτὴν ἐκχεῖν ὑπὲρ τῶν ἐκείνω θακούντων; Τίς δ' οὕτω φρενῶν εὖ ἤκεν, ὡς μὴ μόνον ἀ προσῆκον ἐλέσθαι τοῖς ἄλλοις χαίρειν εἰποῦσαν, ἀλλὰ και παρὰ πάντας εἰδέναι ὅπως δεῖ ταυτὶ μετείναι;

Β ις'. Τὸ δ' εἰς πάντα μὲν δικαιοσύνη κεχρησθαι, και διαιτεῖν τοῖς καθ' αὐτὴν πράγμασι τὰ εἰκότα, ὡς δεῖ τοῖς κρείττοσι τίθεσθαι, τότε και ψυχῆς ἐν ἅπασιν φρόνημα σώζειν, και οὕτως ἄκλινές και γυναλον περὶ πάντα δεικνύσαι, ὡς μὴ μόνον τῶν συμπαικτόντων ἀνιστῶν ἀνωτέραν εἶναι τοῖς ὀλοῖς, ἀλλὰ και τῶν φυσικῶν θεσμῶν παντάπασιν ὑπερσεχεῖν, και νῦν μὲν ἀτόπω και ὑπερφρεῖ σιωπῇ πρὸς τὴν θυγατέρα κεχρησθαι, νῦν δὲ τοσαύτην ὑπομεμενηκίαι ψυχῆς ὑπερβολὴν, τίτι τῶν ἄλλων ταῦτα προσῆν; Τίς μὲν οὖν οὕτω τὰς αἰσθήσεις ρυθμήσασα τῷ νῦ συμβαίνειν παρεσκευάκει, και πόρρω πίπτειν τοῦτοις βουλομένου; Τίς δ' οὕτως αὐτὸν τοῦτον ἀνώτερον ἕλης τιθείσα, θεῷ μόνω προσέχειν παρέσχε, και τούτου (n) κάκρας ἀντιποιεῖσθαι, και τὰς ἐκείθεν ἀκτίσιν ἐντροφῆν (o); Τίς πάντα τὰ κάλλιστα ὁμοῦ και μεθ' ὑπερβολῆς ἐαυτῇ συλλαβοῦσα ἔσχε; μόνη γὰρ ὡς εἰπεῖν διαγέγονεν πάντας και πάσας τοὺς ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπ' ἀρετῇ θαυμασθέντας, τοὺς μὲν μιμήσασθαι, τοὺς δ' ὑπερβαλέσθαι φιλονεικοῦσα.

ις'. Ἀἴθλον δέ. Ἄνναν μὲν οὖν ἐκείνην τὴν μεγάλην ἀκούομεν πολλοῖς τοῖς καλλίστοις σεμνυνομένην, ὃ δὲ μέγιστον πάντων και ὀλοῦν κολοφῶν τὸ προσενηνοχέιναι τὸν Σαμουὴλ, και τῷ νεῷ προσαναθῆναι τῷ θεῷ ἢ δὲ τοσοῦτον ταύτην κατὰ πολλὴν τὴν περιουσίαν νικᾷ, ὅσον οὐ μόνον παῖδα, ἀλλὰ και κτήματα και χρήματα, ἔπειτα ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις τὸ μέγιστον και ἐαυτὴν προσάγει θεῷ. Ποῦ δὲ θῆσεις τοὺς τῆς μεγάλης ἀγῶνας και τὰ μεγάλα και ὑπερφρεῖ σκαμματα, ὧν (οὐκ) ὀλίγων ἐκείνη μετῆν, τοῖς αὐτοῖς δὲ τοῦτοις και τὸν Ἄβρααμ ἐκείνον ὑπερεβάλλετο, εἰ μὴ μάχα εἰπεῖν, και πρὸ γε τούτων και μετὰ τούτων, οἷς οὐ πρὸς ἀνάγκην προσενηνόχει τὸν παῖδα, καθάπερ ἐκεῖνος, τοῦ Θεοῦ κελεύοντο; ἀλλ' ἀπὸ γνώμης ἐθελοῦσιον και πρὸς αὐτῆς αὐτῇ κινήσεισα. Και μὴν οὐ πλαξὶ λιθίνας αὐτίκα συντριβομέναις, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ καθαρθεῖση τὸν νόμον Θεοῦ δεξαμένη, και πᾶσι παράδειγμα καλοῦ παντὸς και τύπον προθεῖσα, ὡς μὴ μόνην τὴν ὄξαν αὐτοῦ διηγείσθαι, ἀλλὰ και πάντας πρὸς οὐρανὸν μεθιστάναι, και Μωσῆα νενίκηκεν. Εἰ δ' οὐ θάλασσαν διέσχε, και στοιχεῖα κεκαινοτόμη-

(n) Eumque perfectissime desiderare. Torsit nos hæc vox, κάκρας nusquam alibi lecta: demum judicavi contracte poni quasi κατὰ ἄκρας.

(o) Alidebatur, ὅσαι ὄραι και συνελόντα φά- ναι: cujus phrasis vimi necdum assequor.

κεν, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον δ' γὰρ τούτου πολλῶν μετ' αὐτὸν. πρὸς ἄγριον τούτων χειμῶνα καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀνάγκην μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἀπεμαχέσατο. Καὶ σωπῶ τὴν ὑπερφυῆ σωπὴν, καὶ μετ' αὐτὴν τεράστια.

τη'. Ἰὼδ τὴν περὶ τὰ θειὰ καρτερίαν θαυμάσασα τοσοῦτον ὑπερεβάλλετο, ὅσον ὁ μὲν ἐπὶ σμικρὸν χρόνον, ἢ δὲ διὰ βίου παντός ταύτην κατώρθωσε, καὶ προσέτι καὶ ὦν ἐκεῖνος οὐκ ἐκὼν ἐγυμνώθη, τούτων ἀπέστη τοῖς πένησι Θεοδώρα, μηδενὸς ὄντος τοῦ βιαζομένου. Ἐλίου τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἐντεῦθεν φιλοσοφίαν μεταξὺ πολλῶν κατωρθῶκει, ὡς καὶ κατὰ τὸν Δαβὶδ λέγειν ἔχειν, « Καταμόνας εἰμι ἐγώ. » Ἄλλ' οὐ κεκήρυξε μὲν Ἀμὸν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Ἰωάννην τὴν δὲ ἐκείνου φιλοσοφίαν (p) εἰ τις μιμησαμένη ἐδέξατο τούτου, καὶ θεῶς ἐγένετο θεός, ὁ τοῦ κηρύξαι οὐδὲν ἔλαττον ὡς γ' ἐγὼ νομίζω. Ἐἰ δὲ μή καὶ κατὰ τοὺς ἀποστόλους πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διήμι, τὰ σωτήρια πᾶσιν ὑποτιθεῖσα ἀλλ' οἷς καὶ λόγοις μὲν ἔστι, ὅτε, πολλῶν δὲ πλέον ἐν ἔργοις καὶ τῇ ἐκείθεν παιθεῖ (ἢ τῆς ἐκ τῶν λόγων πολλῶν τοῖς ὄλοις ἀμείνων πρὸς τὸ συμφέρον πάντας ἐδήγει) εἰς πᾶσαν τὴν γῆν κατ' αὐτοὺς τὸν φθόγγον ἐξηγεύκεν. Οὕτω μεγίστη πασῶν (q)... τοὺς προύχοντας καὶ τὰ μεγάλα παρὰ Θεῷ δυναμένους, τοὺς μὲν κάκρας μιμησαμένη, τοὺς δὲ οἷς ἔφη παρενεγκούσα. Σὺ δ' ἔπειτα καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην ἐποικήσω τὴν ἀμιλλαν, συσταυρωθεῖσα καὶ συνταφείσα, ἵνα καὶ συναναστής, καὶ συνδοξασθῆς, καὶ συμβασιλεύσῃς.

ιβ'. Ἡ μὲν οὖν οὕτω μεγίστη, Θεοῦ πρὸς ἀνθρώποις φιλευμίᾳ, φανεῖσα, καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς ὄρον σαφῶς ἐπιδείξαμένη, καὶ οἷον εἶναι χρὴ κἂν τοῖς ἔργοις τὸν (νοῦν) κατ' εἰκόνα γεγονότα θεῖαν (r) ἐπεὶ γε οὐκ ἀπὸ γῆς τὴν γένεσιν ἔσχεν, οὐδ' ἐντεῦθεν εἴλακε τὸ γένος, ἀλλ' ἐκ (Θεοῦ τοῦ β') ἄρα Θεοῦ καὶ τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων ἐποθεῖτο, καὶ καθαρῶς ἀπαλλάξαι τὴν κάτω, ὣν καὶ πρόσθεν οὐδὲν ἦσσαν μετηρε, λαβέσθαι δὲ τῶν ἄνω καὶ αὐτῇ προσηκόντων. Καὶ τοῖνον ἐν βαθυτάτῃ καὶ μάλα πρὸς γῆρα καταλαύει τὸν βίον, καὶ νῦν ἐστὶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τῷ καθαρωτάτῃ καὶ ἀκραίφνεστάτῃ καὶ τρισηλίῳ συνουῶσα φωτὶ, καὶ ταῖς ἐκείθεν ἀκτίσιν ὅλη γενομένη φωτειοδῆς, ἐναργεῖς ἀποδείξει, ἐκφαίνει ταυτησὶ τῆς μακαριότητος, τὸ σῶμα τὸ θεῖον μύρων ἀναδεικνύσα πηγῆν.

κ'. Ἄλλ', ὧ διὰ πάντων βελτίστη πασῶν, καὶ μὴ μόνον πάσας ὑπερβαλλομένη τοῖς ὄλοις, ἀλλὰ καὶ διαφερόντως κοσμήσασα! ὡ τῶν ἀσκητικῶν ἰδρώτων ὄρος καὶ τύπος πᾶσιν ἀναφανείσα, καὶ διὰ ταῦτα ἀξιοχρεως τῆς Τριάδος ἐστίν, καὶ τῶν ταύτης πρὸς

¹ Psal. cviii, 8.

(p) Hic quoque non sine mendo, interponebatur aliquid ὡς x ὁ δ'.

(q) Omnino videntur hic aliqua desiderari: sit enim ad ipsam sanctam apostrophe, quam omisi Latine exprimere, quia non satis definire poteram quid potissimum supplendo sensui adde-rem.

decertavit, ut admirabile ipsius silentium ipsumque comitata prologia taceam.

18. Jobi in adversis mirata constantiam, eadem videtur supergressa: quia non ad modicum, sed per omnem vitam in ea perseveravit; et quibus ille non sua sponte exutus est, hæc Theodora dimisit pauperibus, nemine eam ad id cogente. Eliæ solitudinem eique propriam philosophiam, etiam in consortio plurium, sic coluit, ut posset cum Davide dicere, *Solitaria sum ego* *. Quamvis autem non prædicaverit, velut Joannes, Dei Agnum; ipsius tamen exercitationem si quis alius imitata, cum suscepit, ejusque divinum facta est templum; quod, ut ego quidem existimo, nihilo est prædicandi munere inferius. Non illa quidem orbem universum obivit cum apostolis, cunctis salutaria suggerens: sed verbis quidem aliquando, multo autem magis operibus, et suasionem ex his quam illis longe efficaciori, omnes deducens in viam salutis, in universam terram, quemadmodum et ipsi, emisit sonum, itaque omnium maxima, excellentissimos quosque et magna apud Deum gratia valentes, partim quidem perfectissime imitata est, partim iis quas dixi virtutibus prætergressa. Quoniam vero ipsam quoque Dominum æmulabatur, cruci confixa cum eo et conspulta est, ut cum eo resurgeret in gloriam et conglorificata cum eodem regnaret.

19. Quæ igitur hoc modo prorsus eximia inter omnes, per divinam erga homines dignationem, effulsit, et virtutis culmen tam manifeste tenuit, ostenditque ipsis, sicut oportebat, operibus, habere spiritum ad divinam creatum imaginem (nec enim ex terra generationis suæ principium habet, sed ex Deo), caelestia adamavit opera, sequæ studuit puram servare ab infimis hisce, quibus nec antea quidem se permiserat, et apprehendere superna atque ad salutem proficua. Itaque in profunda atque uberi senectute e visis abiit, et nunc in caelis coexistit purissimo ac perfectissimo trisolari lumini; manantibusque ex eo radiis tota effecta luciformis, claras demonstrationes præbet illius suæ beatitatis, corpus suum sacrum efficiens fontem unguentorum.

20. Verum, o mulierum præstantissima, et non solum omnes supergressa quoad omnia, sed omnes etiam diversimode exornans! O laborum asceticorum exemplar, et norma cunctis proposita, perque ipsas effecta dignum Trinitatis habitaculum, et

(r) Malle nunc Latine sic legi, « summamque perfectionem præferens, ostendit, qualem esse oporteat eum, qui secundum divinam imaginem factus est; quoniam a terra originem non habet, neque inde genus traxit sed ex Deo; ideoque Deum et res caelestes desiderabat. »

divinarum erga homines gratiarum pretiosissimum atque commune pignus! O Deum majore quam cæteræ omnes amore prosecuta, et propterea omnibus cumulata ipsius favoribus! O naturalibus passionibus superior, earumque necessitatibus valentior præ nimia erga Christum dilectione! O pulcherrimas quasque res simul atque excellenter complexa, et idcirco humana omni laude major, cunctosque de te sermones omnino infra te despicens! Tu quidem quam suspirasti Trinitatem, et in quam fixos ut plurimum tenuisti obtutus, nunc immediate possides; mihi vero tua quam qui maxime admiranti, magnisque et multis beneficiis a te cumulo ac pro iis tenuem hanc verborum compositionem reddenti, vitam quidem præsentem dirige, et ad id quod melius est dispone, animi motus omnes semper ad utilia impellens; salutaremque ad omnia manum habens, ubicunque usus postulaverit, adesto: et bona bonis accumulans, prioribus beneficiis tuis alia quædam, pluraque et majora atque præstantiora superadde; in futuro autem impertiaris nos ineffabilibus omnemque cogitatum superantibus bonis, per indulgentiam et gratiam Domini nostri Jesu Christi, cum quo sit gloria Patri atque vivifico Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ἄνθρωπος χάριτων μεγίστη καὶ κοινωφελεστάτη φιλοτιμία! ὦ θεὸν μάλιστα τῶν ἄλλων ἡγαπητοῦ, καὶ διὰ ταῦτα μάλιστα πάντων πλήρης γενομένη τῷ ὄντι τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων! ὦ καὶ τῶν φυσικῶν ὑπερσχούσα καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀνάγκης τῷ περὶ Χριστὸν πόθῳ πολλῶν βαιοτέρα φανεῖσα! ὦ πάντα τὰ βέλτιστα καὶ ἑμοῦ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς συλλαβοῦσα, καὶ διὰ ταῦτα μείζων τῶν ἐπαίνων ἀναφανείσα, καὶ πάντας τοὺς ὑπὲρ σοῦ λόγους καθάπαξ κάτω τιθεῖσα! Σὺ μὲν, ἣν ἔπνευς Τριάδα καὶ πρὸς ἣν ἐκ πλείονος ἔβλεπες, ταύτης νῦν ἀμέσως μετέχεις ἑμοὶ δὲ μάλιστα πάντων τὰ σὴ καὶ πνέονται καὶ θαυμάζονται, καὶ πολλῶν μὲν καὶ μεγάλων ἀπολελαυκότε παρὰ σοῦ τῶν χαρίτων ἀντὶ ὧν τούτων, ταυτηνὴ τὴν τῶν λόγων ἀποδίδόντι ξυντέλειαν, τὴν μὲν βίον ἐπὶ τοῦ παρόντος διέποις, καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἀπευθύεις, τὰ τῆς ψυχῆς αἰεὶ κινήματα πρὸς τὸ συμφέρον ἐνάγουσα, καὶ τοῖς πᾶσι χεῖρα σώζουσαν ὑπερίσχουσα, καὶ ἐν ἅπαντι τῷ χρεῖας ἰσταμένη προϊσταμένη, καὶ ἀγαθὰ τοῖς ἀγαθοῖς ἐπιπέμπουσα, καὶ ταῖς ὑπηργμέναις εὐεργεσίαις ἐτέρας δὴ τινὰς καὶ πλείους καὶ μείζους καὶ καλλίους ἐπάγουσα, ἐπὶ δὲ τοῦ μέλλοντος τῶν ἀρρήτων καὶ λογισμῶν πάντα νικῶντων ἀγαθῶν ἀξιώσας, τῇ φιλανθρωπίᾳ καὶ χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ANNO DOMINI MCCCL.

GREGORIUS PALAMAS

THESSALONICENSIS METROPOLITA.

NOTITIA EX BIBLIOTHECA FABRICII

(Ed. Harles, t. XI.)

Gregorius Palamas, genere Asiaticus, (a) cum duobus fratribus opulentum patrimonium et honores ab imperatore promissos reliquit, atque inter monachos montis Atho nomen professus est suum: deinde in Scete Berrhœæ multos annos transegit. Delatus inde Thessalonicam, graves adversarios habuit Larlaamum, Gregorium Acindynum itidem ac Niceph. Gregoram, a quibus non modo ut Hesycharum et Massalianorum Omphalopsychorum patronus reprehensus est, sed etiam diætas postulatus, ac si statueret duas Θεότητας, unam lucem Thaboriam, (b) visibilem ac comprehensibilem, alteram invisibilem (c) incomprehensibilemque: duas item causas et duo principia, unam Filii et Spiritus

(a) Cantacuzen. II, 39, *Hist.* p. 330 seq.

(b) *Mosquæ* in cod. synod. 267. quo continentur acta synodi sub imp. Cantacuzeno ac Pateologo, et alia scripta quædam contra Barlaam. et Acindynum, legitur quoque Περὶ τοῦ ἐν τῷ Θωβωρίῳ δεσποτικῷ φωτὸς καὶ περὶ θείας ἐνεργείας πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας ἀπολογητικῶς. V. Matthæi Notit. codd. Gr. Mosq. p. 178, n. 5. (HARLES.)

(c) Confer Allatum, *De consensu*, p. 837 seq. et de Simeonum scriptis, pag. 474; Petavium, *Dogm. theol. de Deo*, lib. I, c. 12; Natalem Alex. sæc. xiii et xiv, tom. VII, p. 40 sq. edit. in fol; Jac. Pontanum ad Cantacuzen. lib. II, c. 40; Altumuræ Panopliam, pag. 381 sqq; Dorscheum in *Apologia judicii Argentoratensis in causa Latemannii*, p. 80 seq.; G. Calixtum, *De S. Trinitatis*

sancti Patrem, alteramque divinæ operationis Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Etiam velut iconomachus perstringitur a Nicephoro Gregora (*d*) XIX, 3, pag. 591, 593, et XXIV, pag. 714 aliisque in locis. Habitæ super Palamiticis controversiis Synodi complures, prima ann. 1341, adversus Barlaamum; (*e*) secunda ann. 1345, adversus Palamam; tertia ann. 1347, adversus Joannem Calecam patriarcham; quarta denique ann. 1351, Maio mense (*f*), adversus Nicephorum Gregoram, Palamæ adversarium et alios Acindynianos. Joannes Cyparissiotas (*g*) meminit τελευταίας συνόδου, quam ait fuisse coactam ab Eplesii metropolitâ. Tomi vero promulgati sunt multo plures, nempe tomus Hagiographicus, in monte Atho promulgatus, (*h*) de quo Palamas, cod. reg. 2409, fol. 267, tomus synodicus in Barlaamum et Acindynum editus mense Augusto ann. 1341, de quo Lambecius VI, pag. 30 [p. 64, Koll. add. vol. V, 424 seq. et not. antec. Harl.]; (*i*) tomus Ignatii, patriarchæ Antiocheni, contra Isidorum nondum patriarcham CPol., editus ann. 1344, Novembri mense, productus ab Allatio in Diss. de libris Eccles. Græc., p. 188. Incipit: Ἐλαλήθη περὶ τοῦ ὑποψηφίου. Tomi contra Palamam varii, variis temporibus a Joanne Caleca patriarcha editi, id quod ipse Palamas testatur his verbis: Ὅσπερ εἶστι Χριστὸς ἀληθινὸς ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς, ἀντίχριστοὶ δὲ πολλοὶ γεγόνασιν... οὕτω καὶ συνοδικὸς τόμος κατ' εὐσέβειαν ἐφ' ἡμῶν τῆς ἀληθείας συνήγορος εἶς, ἀντίτοιμοὶ δὲ καὶ νῦν γεγόνασι πολλοί - τρίτος οὖν ἔστιν οὗτος τῶν παρὰ τοῦ τῷ Βαρλααμίτῃ συναινεῖν Ἀκινδύνῳ προελομένου νῦν ἐξηνηνεγμένων, καὶ πρὸ ἡμῶν ἐξεληλεγμένων. cod. reg. 2409, fol. 287. Ex his unum brevem dat Allatius, *De libris eccles. Græcorum*, p. 197, et tom. I *Græciæ orthodoxæ*, p. 772, qui incipit . Τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς ἐμύφρονας αὐτοῦ. Alter fortasse est sermo patriarchalis productus ab eodem Allatio, *De consensu*, pag. 817, et tom. I *Græciæ orthodoxæ*, p. 803. Incipit: Ἡ μετριότης ἡμῶν ἀναδειχθεῖσα παρὰ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν. His addatur tomus contra Joannem patriarcham, editus mense Februario ann. 1347, de quo Lambecius, VI, p. 28 [p. 61 sqq. n. 12, Koll. et hujus not. v. p. 65 seq. Harl.] ubi subscribunt metropolitæ Athanasius Cyzici, itemque Hellesponti exarchus, Macarius Philadelphicæ, Laurentius totius Alanixæ et Soteropoleos, Theoleptus Didymotichi, Malachias Methymnes, Apero Charitum et vicem gerens

mysterio e V. Test. § 24; Hottingerum Facise. diss. p. 332 etc. (FABR.) De Palama præterea consules Oudin. Comm. de SS. eccl. tom. III, col. 843 sqq. ad a. 1330 (qui præter alios provocat ad Henr. Spondan. in continuatione *Annal. Baron.* ad ann. 1274, n. 16, 1337, n. II, et ad ann. 1350, n. 20.) Du Pin, *Hist. eccl.* vol. XII, p. 84 sqq. — Henr. Warthon ac Rob. Gerium in Appenlice ad Guil. Cavei *Hist. litt. SS. eccl.* tom. II, p. 54 seq. ad ann. 1352 et 1354. — Mich. le Quien, *Orient. christ.* tom. II, p. 55 seq. — Hamberger in *Zuverläss. Nachr.* part. IV, p. 564 sqq. add. Saxii *Onom. litt.* part. II, p. 359 seq. ad a. 1337, et *Græciæ orthodoxæ* tom. I, cui accedunt de Gregorio Palama, archiepisc. Thessal. Græcorum sententiæ, ed. Leon. Allatii, Romæ 1652, 4; Schroeckh. in *Hist. eccl. christ.* part. xxiv, libr. III, sect. 8, p. 451-451 fusius enarrat fata et controversias Hesycharum, Barlaami et Palamæ. (HARL.)

(*d*) J. Boivin. ad Niceph. Gregoram, p. 790.

(*e*) V. ad cap. anteced. § 22; et de Caleca, § 16. — In cod. Coistin. 101, sunt acta synodi, ann. Ch. 1341, habitæ contra Barlaam. et Acindynum. Vid. Montfauc. *Bibl. Coistin.* p. 276. — Vindobon. in cod. Cæs. 6, nr. 15, Acta synodi CP. ann. Chr. 1341, tomus condemnationis errorum Barlaami Calabri et Gregorii Acindyni, cum subscriptionibus Jo. Calecæ et aliorum. V. Lambec. VI, part. 1, pag. 64 sqq. ibique not. Kollarii, qui laudavit Petavium in opere *De theologicis dogmatibus*, tom. I, lib. 1, capp. 12 et 13 (qui Gregorii Palamæ, Barlaami, Gregorii Acindyni aliorumque, illius adversariorum, catholicum dogma propugnantium, conflictus et synodos, in eorum causa, CPoli habitas, exponit), atque Harduinum in *Collect. concil. tom. VII*, pag. 1639. [Mansi, tom. XXV, pag. 1147. seq.] Calecas tamen postea Barlaami et Acindyni partium sectator et defensor condemnatus est et exauctoratus. Atque in eod. cod. Cæsar. n. 11, exstant septem archiepiscoporum orientalem epistolæ ad Annam imperatricem CP. contra Jo. Calecam, tanquam errorum Barlaami et Gregorii Acindyni sectatorem, et ob alia crimina cœtu Christiano excludendum, atque throno patriarchali dejiciendum, scripta ann. Chr. 1346, —

n. autem 12 synodi CPolit. sub Anna, imperatrice, tomus excommunicationis atque exauctorationis patriarchæ CP. Calecæ, promulgatus m. Febr. ann. C. 1347. — n. 13 Jo. Cantacuzeni, imperatoris, decretum quo tomus memoratum confirmavit in. Martio ann. Chr. 1347, ac n. 14 monachorum *Hesycharum* tomus apologeticus contra Barlaami et Acindyni sectatores. V. plura de illis apud Lambec. I, c. p. 58 sqq. — Florent. in cod. maximæ molis VIII, plat. 8, inscripto, *Tomus factus a patriarcha Joanne et synodo contra falsam opinionem Barlaam*, comprehenduntur Joan. Cantacuzeni scripta contra Palamam, Barlaam et Acindynum; ejusque partes singulas copiosius recenset Bandin. de codd. Gr. Laurent. 1, p. 342 sqq., inseritur p. 7 eod. relato archiepiscoporum ad imperatricem Annam, contra Joan. Calecam, qui vocatus est patriarcha; p. 41 sqq. cod. s. n. 3 sqq. contra Palamam ejusque sectatores de luce Thaboria opinionem insurgit auctor. — Romæ in cod. bibl. Vatic. est *tomus synodicus pro Palama*, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 12, D. — Mosquæ cod. synodalis continet acta synodi CPoli ann. Ch. 1341 contra Barlaam et Acindynum habitæ, et cod. 277 in nota anteced. jam memoratus partem illorum actorum. V. Matthæi Notit. cit. pag. 130 et 177 seq. (HARL.)

(*f*) V. cod. Cæsar. 266 n. 15, et Lambec. V, p. 419 et cod. Coisl. C. fin. V. not. ad § 1, ac not. antec. (HARL.)

(*g*) Joan. Cyparissiotas, lib. 1, Palamiticarum transgressionum. serm. 4, cap. 10 extremo.

(*h*) Ἀγορευτικὸς τόμος pro monachis Hesycharis adversus Barlaami et Acindyni sectatores, ins. Lambec. VI, p. 30 [p. 64, n. 14, ed. Kollar.] incipit: Τὰ μὲν ἀριτῶς καθωμίλημένα. Confer Allatium, *De consensu*, p. 830, seq et tom. I *Græciæ Orthodoxæ*, p. 812 seq.

(*i*) Incipit: Ἐπαινετὸς ἀληθῶς εἰπὼν. Subscribunt Joannes Calecas, œcumenicus patriarcha novæ Romæ sine CPoleos, Athanasius Cyzici, Gregorius Sardium, Gregorius Dyrrhachii, Nilus Lacedæmonis, Isaacus Madytarum, Malachias Methymnes et Bizenes episcopi.

metropolitæ Euchaitarum: Isaac Madytarum, Theodulus Rosil (Ῥωσίου), Esaias Selybrizæ et Gregorius Pompeiopolis. Incipit: Ὅντως οὐδαὶς οὐτως ἀρχιτέκτων. Item tomus et anathematismi in Palamam, editi mensæ Julio ejusdem anni, quos exhibet Græce et Latine Allatius, *Græc. orthodox.* tom. I, p. 788-803; et *De consensu*, p. 803. Incipit: Ἀκούσατε, φύλαί τῆς γῆς. Denique tomus contra Nicephorum Gregoram et alios Barlaami et Acindyni propugnatores, editus mensæ Augusto ann. 1351, qui quidem tomus sub titulo pseudo-synodi Palamiticæ Græce et Latine exstat in Auctario novissimo Bibl. Græcorum Patrum Combessiano, parte altera, p. 135-176 [Mansi tom. XXVI, p. 127, sq.], additis etiam notis: et in vol. ultimo conciliorum edit. Harduini, p. 283, qui notat, hujus tomi meminisse Cantacuzenum, IV, 23 *Hist.* Incipit: Οὕτε τὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ κοινοῦ πόλεμον. Subscribunt post imperatorem Joannem Cantacuzenum et patriarcham CPol. Callistum, metropolitæ 3, et episcopi 3.

Archiepiscopus Thessalonicensis ordinatus est Palama jussu Cantacuzeni imp. apud quem singulariter gratosus fuit, ab Isidoro CP. circa ann. 1349, sed a præfectis urbis haud admissus (j) in Lemnum insulam secessit, atque inde reversus CPolin, synodo ann. 1351, de qua jam dixi, interfuit. Defuncti laudes panegyrica oratione celebravit Philotheus patriarcha CPol. Incipit: Γρηγόριος μὲν ὁ μέγας πανηγύρεως ὑπόθεσις. Bibl. Coislinianæ. p. 167, Cantica ejusdem Philothei duo στιχηρά in laudem Palamæ thaumaturgi, una cum ἀκολουθίᾳ sive officio in eundem ms. in bibl. Cæsarea. Canticum primum incipit: Εὐφραίνου ἐν Κυρίῳ, πόλις Θεσσαλονίκης. Alterum: Χαίροις, τῆς εὐσεβείας φωστῆρ. Officium: Ἰλάερ ἱερὸ Γρηγόριε, σὺ τὸν Θεὸν ἐκ παιδὸς ἀγαπήσας ἐξέφυγες ὀλιγὴν προσπάθειαν. Vide Lambec. V, p. 195 seq. [p. 406 sqq. 440 et 600, ed. Koll.]

Nicephorus Gregoras lib. xliii, p. 699, testatur Palamam ultra sexaginta λόγους composuisse, ad quem locum Joan. Boivinus in notis, p. 805, observat, in uno codice (regio 2404) homilias variaeque opuscula Palamæ contineri plus quam septuaginta. [V. pauli, post, ad n. 21.] Alia non pauca exstare obvia in aliis codicibus. Itaque putat, Gregoram tantum loqui de iis, quæ de rebus controversis scripta a Palama erant, quorum multa continet codex regio 2409. In iis sunt:

I. *Libri contra Acindynum decem continui*, qui omnes exceptis tribus Ἀντιβήρητικοί inscribuntur. In codice Segueriano [s. Coislin. XCVIII] septem ἀντιβήρητικοί præmittuntur duo, unus ad Albanasium Cyzici archiepiscopum, de scriptis Acindyni, num cum Barlaamo concordarent. Incipit: Πυθάνη περὶ τῶν τοῦ Ἀκινδύνου συγγραμμάτων. Alter de distinctionibus in Deo secundum hypostases et secundum operationes. Incipit: Διονύσιος ὁ μέγας αὐτήκοος γεγονός τῆς τῶν Ἀποστόλων φωνῆς. Tertius ultimo loco subjicitur de multis impietatibus Barlaami et Acindyni, Ἐκθεσις τῆς τῶν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου δυσσεβημάτων ἀλλοκότου πληθύος. Incipit: Ἀποβαλλόμεθα τὴν ἀσεβειάτην ἀλλοκοτον πληθύν. Septem librorum ἀντιβήρητικῶν, qui in capita singuli divisi sunt, accuratam recensionem et singulorum capitum argumenta exhibet Montfauconus in *Bibl. Coisliniana*, p. 156-167. (FABR.) Plures Coislinianæ bibl. codices, qui continent Palamæ opp. recensentur et singulorum argumenta diligenter indicantur a Montfauc. l. c., a nobis vero h. l. non potest singulorum mentio repeti; n. p. 150 — 157, cod. 97 in quo reperiuntur Palamæ homilias sexta usque ad LXI^{am} (quinque enim priores abscissæ sunt) sequitur n. 62, libellus moralis ἀπέφαλος cui præfixa est epistola ad virginem quamdam; et n. 66, epistola, quam ex Asia, captivus, cum esset, ad Ecclesiam suam scripsit; tum p. 153-177, in cod. 98 in quo habentur Palamæ opp. permulta, tomus primus (qui est cod. Seguerianus, a Fabricio laudatus) ultimo capiti adnexæ sunt duæ Gregorii epistolæ; altera ad Damianum philosophum; altera ad Dionysium, quæ paulo post, § 6, etiam adduntur. Sequitur *Expositio stupendæ multitudinis impietatum Barlaami et Acindyni*; inc. Ἀποβαλλόμεθα, τὴν ἀσεβειάτην ἀλλοκοτον πληθύν. — Denique *Gregorii Vita per Philotheum patriarcham*: init. Γρηγόριος μὲν ὁ μέγας etc. — Postea p. 167-171, in cod. 99 est tomus alter opp. Gregorii XI Palamæ contra Acindynum, quorum Indicem plenum dedit Montfauc. In illis opp. sunt quoque epistolæ Palamæ, a Fabricio § VI laudatæ. — Dein p. 171-173, in cod. C, exstat tomus tertius opp. Palamæ. Agmen claudit Synodicus tomus contra eos, qui Barlaami et Acindyni errorem secuti sunt, Ephesi nempe et Gani episcop. Gregoram et Dexium, et alios, ab iis secum adductos. Acta est hæc synodus ann. Cb. 1351, eique multi subscripserunt. — Idem tomus est in cod. 101. V. Montfauc. p. 276 seq. Fabric. infra in vol. XIII, p. 843, de hisce codd. Coislin. ita scripsit: « Hypotheses et argumenta operum omnium Gregorii Palamæ in quinque amplissimis Coisl. bibliothecæ voll. in fol. continentur, n. 97, 98, 99, 100 et 101. Illa porro argumenta in quatuor posterioribus codd. totam Palamæ circa lumen Thaborjeum et lumen Dei doctrinam complectuntur, nec non disceptationes ejusdem contra Acindynum et Barlaamum adversarios suos. Totam itaque illam in Græcia celeberr. quæstionem in his argumentis perspicuus. Incipiunt argumenta p. 155, clauduntur vero p. 177. In ultimo autem cod. habentur Philothei patriarchæ C. P. circa eandem quæstionem contra Gregoram Barlaamum et Acindynum: nec non Synodici tomi tres contra eosdem. Initio cod. 101 duo folia ad compingendum adhibita sunt, decimo sæculo exarata, ubi fragmentum *Vitonis*, Βίτωνος, ex libro, cui titulus, Κατασκευή πολεμικῶν ὀργάνων καὶ καταπελτικῶν. In illo fragmento representatur figura gruis, instrumenti bellici aliquantum diversa

(j) Nicephorus Gregoras, XII, 3, *Hist.*

ab ea quæ exhibetur in collectione regia Mathematicorum, ubi hic Vitonis liber cursus habetur. Hæctenus Fabricius.— Paris. in bibl. publ. cod. 1238, n. 3, in illo quoque sunt, quæ a Fabricio designantur n. 2, 5, 4, 5, 7, 10, 14, 18 et 19, et plures epistolæ. — Romæ in Bibl. Vaticanâ, tabula eorum, quæ Palamas addidit ἀντιρρητικούς, et alia ejusdem. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. miss.* p. 10 C, qui p. 1508 C. tantum citat Gregorii Pal. cod. 122 in bibl. Mazarin. — Mosquæ in cod. synod. 71 Gregorii Pal. scripta 26. V. Matthæi Not. codd. gr. Mosq. p. 61. Add. ad n. 3 et Bandin. cat. codd. gr. Laurent. tom. I, p. 342 not. (HARL.)

II. *Libri duo Apologetici*, primus longior: Περὶ θεῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς μεθέξεως. Incipit: Εἰ μὲν τίς ἐστιν ὁ πρὸς τοσαύτην ἐκτραπέλι πόλμαν. Alter Περὶ θεῶν καὶ θεοποιῶ μεθέξεως ἢ περὶ τῆς θείας καὶ ὑπερφουῦς ἀπλότητος. Incipit: Φέρε δὴ προθύμων νῦν τὸ ὑπ' ἀμφοτέρων φανερῶς λεγόμενον. (FABR.) Paris. in bibl. publ. cod. 1238 et 970, n. 35, in eodem plura sunt Gregorii Pal. scripta. — In bibl. Escorial est cod. quem Puer in *Itiner. per Hispan.* p. 172, his verbis designat: « Pal. Apologia brevis adversus eos qui existimant duos deos ostendī, ex eo quod sancti vocent non solum deationem nullam generationem habentem, sed divinitatem sancti Spiritus donum, cui Deus inest. » Et alia notatu digna et contra Barlaam et Acindynum. » (HARL.)

III. *Liber singularis*, quod Barlaam et Acindynus sint, qui divinitatem unam discernunt in duas: Ὅτι Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνος εἰσιν οἱ διχοτομοῦντες, κακῶς δυνως καὶ ἀθέως εἰς δύο ἀνίσους θεότητας τὴν μίαν. Incipit: Τοῖς πνευματικινήτοις τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπόμενοι φήγοις. (FABR.) Mosquæ in cod. 278 sunt varii Gregorii Thessal. libelli contra Barlaam et Acindynum, de quibus v. Matthæi Notit. cit. p. 179. — Ibid. p. 197, in cod. 302, n. 58 et 60. Barlaam ad Gregor. Palamam. Paris. in bibl. publ. codd. 1238 et 970. (HARL.)

IV. *Dialogi duo*, unus orthodoxi cum Barlaamita. Incipit: Ὁρθόδοξος. Μαθεῖν ἐβουλόμην παρ' ὑμῶν τῶν ζητούντων καὶ ἐπεδικούντων τὰ λείψανα. Alter Theophanis orthodoxi cum Theotimo, qui ex Barlaamitis conversus fuerat. *Theophanis, sive de deitate, et de eo, quod non participari vel participari ex illu potest.* Incipit: Ἐπεσκέψω κατὰ σεαυτὸν γενομένους, ἀδελφὲ θεότιμε. (FABR.) Paris. in bibl. publ. codd. citatis. — Mosquæ in codd. synod. bibl. 70, 324, n. 7, et bibl. typogr. cod. 364 dialogus posterior, quem ex cod. 70 edidit cl. Matthæi in *Leet. Mosquens.* vol. II, Lips. 1779, p. 7 sqq. add. ejusdem Notit. cit. p. 60, cod. 70, 213; cod. 324, et 240 cod. 364. (HARL.)

V. *Ἀντίλοσις* sive *Refutatio eorum, quæ Acindynus contra Palamam composuit.* In hoc opusculo proponuntur primum Palamæ verba, deinde ea quæ Acindynus contra objicit, tum denique ea quæ Palamas contra opposuit. Distinguitur in capita 19, quorum argumenta exponit laudatus Montfaucouus, p. 168-170. [V. ad n. 1, et Paris. in duob. codd. citatis.]

VI. *Epistola ut ad Acindynum*, missa Thessalonica ante synodicam Barlaamiti et Acindyni condemnationem. Incipit: Τὸ δεῖσται ἡμεῖς, ms. id. p. 170. (FABR.) Monaci in cod. Bavar. 223 septemdecim ep. quæ Palamæ et Acindyni esse dicuntur. V. Hardt. in *Aretini Beyträgen*, etc., ann. 1805, part. v, p. 560 sqq. In cod. cod. sunt multi libelli, Palamæ oppositi. — Paris. in bibl. publ. cod. 1238 sunt plures Palamæ epistolæ. — Martini in cod. reg. 77 epistola ad Acindynum de Barlaamiti in sententiis ἀθέοτητα; inc. Ὁ μὲν τῆς ἐκείνου περὶ τὸ κατηγορεῖν ἐτοιμότητος, etc. Hæc episc., ait Iriarte in *Cat. codd. Gr. Martii.* p. 280. neque inter recensitas a Fabricio (nostro loco), neque inter memoratas a Montfaucouo *Cat. Coislin.* p. 170 et 171, usquam apparet. Add. supra ad n. 1. (HARL.)

Ad Annam Palæologinam, Augustam. Incipit: Οὐδὲν οὕτως ἀναγκασιότατον. Edidit integram clariss. Boivinus notis ad Gregoram p. 787.

Ad Arsenium, monachum Studitæm. Incipit: Εἰδέναι σε βούλομαι, pag. 170.

Ad monachos in monte Atho. Incipit: Ὑμεῖς μὲν εὐποιούντες, p. 170.

Ad Bessarionem monachum. Incipit: Εὐλογημένη τῷ Θεῷ, pag. 170; altera incipit. Τοῦτο κόπος ἐστίν, pag. 171.

Ad Damianum philosophum. Incipit: Ἦνέχθη πολλαχόθεν τὰ τοῦ Ἀκινδύνου, p. 167. 171.

Ad Danieleum Æni metropolitam. Incipit: Ὅντως αἰδοῦς οἰχομένης ἐκ ψυχῆς, p. 170.

Ad Dionysium monachum. Incipit: Τριῶν δυντων τῆς ἀθείας. bibl. Coislinian, pag. 167.

Ad Joannem Gabram. Incipit: Φησὶ που τῶν παροικιῶν, p. 170

Ad Macarium hieromonachum. Incipit: Οὕτω μοι δοκεῖτε καταλαβεῖν, pag. 170

Ad Niconem natum. citat Nic. Comnenus d. 193, *Prænot. mgalagog.*

Ad Nomophylacem. Incipit: Τὰ νοάματα πρώην ἐπεμψας, ms. bibl. Coislin; pag. 170.

Ad Palæologinam, p. 171. Vide supra, ad Annam

Ad Paulum Asanum, hieromonachum. Incipit: Ἐναγχος ἡμῖν ἐντυχῶν, p. 170.

Ad Philotheum hieromonachum. Incipit: Ὁ εἰδὼν πολὺ, p. 170.

Ad Thessalonicensis, de laboribus suis. Meminit Combefis.

Ad quemdam innominatum de dicto Basilii allatum in Synodico, quod Gregoras velut haud genuinum, guerat. Incipit: Δεῖ καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ασαφες. p. 173.

[Ad suam Ecclesiam ex Asia, dum servus esset, missa, Paris. in bibl. publ. cod. 1239, n. 65.]

VII. Diatribæ duæ contra scriptum, quod Ignatius Antiocenus patriarcha, Barlaamitis suffraganeus,

Palamæ obicit : 1) quod Synodico et Hagiori ico tomo in omnibus sit oppositum. Incipit : Εἰς κριρὶν ἄρα τῆς Τερεμίου μνησθήσομαι φωνῆς. 2) quod sit toni illius non expositio, sed prava detorsio et aperta oppugnatio. Incipit : Ὡςπερ εἰς ἐστὶ Χριστὸς ἀληθινὸς ὁ ἐπὶ πάντων Θεός. Ms. in bibl. Coisliniiana p. 170. [Paris. in bibl. publ. cod. 1238 n. 26. HARL.]

VIII. *Libri πρότεροι* et *ὕστεροι* ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἱσχυζόντων, *pro iis, qui sacram quietem colunt, libri III priores, et triidem posteriores.* Priorum lib. 1, Quousque studium litterarum sit utile. Incipit : Ἀδελφεῖ, καλὸν χρέτι βεβαιουῦσθαι τὴν καρδίαν. Lib. 11, Quod mens intra corpus possit continere mentem, si quis sibi ipsi in quiete attendit. Incipit : Ἀδελφε, οὐκ ἀκούσεις τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος. Lib. 111, De lumine et illuminatione divina, de sacra felicitate et perfectione in Christo. Incipit : Οὐκ ἄρα μόνον ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι παραπεπήγασιν. Posteriorum contra Barlaamum lib. 1, Contra eos qui dicunt, scientiam externarum disciplinarum esse vere salutarem. Incipit : Οὐδὲν ψευδὸς δεινότερον. Lib. 11, De oratione. Incipit : Τῶν μὲν οὖν οὐδὲν μέγα τιθεμένων τὴν ἀπὸ τῆς ἔξω παιδείας ὄνησιν. Lib. 111, de sacro lumine. Incipit : Ὁ δὴ τῆς νοεράς προσευχῆς. Ms. in bibl. Coisliniiana, p. 172.

IX. *Libri III refutationis absurdorum*, quæ sequuntur ex secundis Barlaami scriptis, protasisibus et conclusionibus. Incipit lib. 1 : Ἀλλ' εἰ μὲν κατὰ Μισσαλιανῶν, καθάπερ καὶ ἐπιγράφεται οἱ τὸ βιβλίον, πεπλήγαι. Lib. 11 : Ἡρετό τις τῶν εἰσαγομένων. Lib. 111 : Ἄ μὲν οὖν προσκρούει τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῷ τῆς ἀληθείας Θεῷ, p. 172.

X. Ἐπίτομος διήγησις, *compensiosa narratio dialogi*, qui in palatio coram imperatore habitus est inter Gregorium Palamam archiepisc. Thessalonicae et Nicophorum Gregoram philosophum, scripta a quodam ex senatoribus, qui præsens interfuit. Incipit : Ὁρισθεὶς παρὰ τοῦ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως. p. 175. (FABR.) *Taurini* in cod. reg. 516. V. cat. codd. gr. Taur. p. 396. — Paris. in bibl. codd. 970, n. 52, et 1238, n. 2. (HARL.)

XI. Περὶ τῆς τοῦ Γρηγορᾶ ψευδογραφίας ἑμοῦ καὶ δυσσεβείας, *De Gregoræ in scribendo mendaciis et impietate libri II.* Libri 1 initium : Μεταλαγελν ἀθλῶς τὸν Γρηγορᾶν, Βαρλάμ καὶ Ἀκινδύνου τῶν κακοδόξων. Libri 11 : Ἐξ ὀνόχων, φασὶ, τὸν λείοντα, καὶ ἐκ τοῦ κραιπέθου τὸ ὕψισμα. p. 173. (FABR.) *Taurini* in cod. cit. fol. 95. V. Cat. laud. p. 396. (HARL.)

XII. Ἐλεγχος, *refutatio duplex Gregoræ de lumine transfigurationis Domini*, una brevior ad patriarcham œcumenicum, incipit : Οὐδὲν οἶον, ὃ εἶλε δέσποτα, εἰ μὴ λαὸν ἐντέχνου ποιούμαι τοὺς λόγους. Altera copiosior demonstratio, quod illud vere increatum sit et æternum, non autem divina natura, quæ omnibus omnino invisibilis est, sed pulchritudo illa vera et amabilissima, quæ ipsam circumdat secundum theologos, solis sanctis et nunc quasi pignoris ac prægustus loco, at in futuro sæculo incessanter participabilis et visibilis. Incipit : Ὅτι μὲν οὖν καὶ ἦν καὶ ἐστὶ καὶ ἔσται, p. 173. (FABR.) Ms. in bibl. Sfortiana, bis. V. Montfauc. Bibl. biblioth. Mss. p. 697 C. et 703. E. (HARL.)

XIII. *Capita centum et quinquaginta physica et theologica, ethica et practica καὶ καθαρτικὰ τῆς Βαρλααμτιδος λύμης*, purgantia a Barlaamitica labe, incip. : Ἦρχθαι τὸν κόσμον καὶ ἡ φύσις διδάσκει καὶ ἡ ἱστορία πιστοῦται, p. 173. [Paris. in bibl. publ. 2381, n. 4.]

XIV. *Delectus testimoniorum* ex sancta Scriptura et ex Patrum libris excerptorum, et in capita seu hypotheses sexdecim distributorum MS. in bibl. Regia Paris. teste Boivino ad Gregoram, p. 805. (FABR.) In cod. Paris. 970, n. 31. In illo opusc. præcipue de divinis operationibus disputatur. Occurrit præterea Nicolai Pëpagoieni epistola ad Gregoram Thessalonicensem ; v. cat. Mss. bibl. Regiæ, vol. II, p. 191. — In cod. Coisl. C. V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 171. (HARL.)

XV. *Interrogationes et responiones* de iis qui propriam mentem intra corpus conantur perspicere, an recte agant, id. p. 806.

XVI. *Κεφάλαια περὶ προσευχῆς καὶ καρδίας καθαρότητος.* Capita de oratione et cordis puritate. Mss. in bibl. Regia, [cod. 1239, n. 52, sec. catal. Mss. bibl. Regiæ, tom. II, p. 262. (HARL.)] ex quibus primum cum versione Claudii Capperonerii exhibet laudatus Boivinus p. 776. Incip. Ἐπειδὴ τὸ θεῖον αὐτοαγαθότης ἐστὶ.

XVII. *Orationes duæ in transfigurationem Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi*, quibus probatur lumen in ea increatum esse, nec tamen Dei essentiam. [Mss. Paris. in bibl. publ. cod. 1239, n. 33 et 54, ac 1220, n. 10, in Append.] Prior incipit : Ἐπαινοῦμεν καὶ ἡμεῖς καὶ θαυμάζομεν. Posterior : Ἡσαῖας ὁ προφήτης. Utramque Græce ex cod. Mazariniano primus produxit Latinamque addidit versionem Combelsius Auctario noviss. parte II, p. 106, 112. Latine ex Combelsii versione leguntur in Bibl. Patrum edit. Lugd. tom. XXVI. [V. supra, vol. X, p. 243, add. ad n. XXIX.]

XVIII. *Oratio adversus Jo. Calecam, patriarcham CPol.* ex qua locum Græce profert Boivinus ad Gregoram, p. 789. [V. supra, vol. VII, p. 656. — Paris. in bibl. publ. cod. 1238, n. 15.]

XIX. *Iambi adversus Acindyui carmina* edita Græce ab Allatio ad calcem toni I *Græciæ orthodoxæ.* [Paris. in cod. mem. n. 4.]

XX. *Prosopœia*, sive orationes II, judiciales, mentis corpus accusantis, et corporis se defendentis, una cum iudicium sententia. Græce viderunt lucem edente Adr. Turnebo, Paris. 1553, 4, et Latine in Bibliotheca Patrum, Paris. 1589, tomo IX, ubi Palamas sanctissimus appellatur, quemadmodum et in Triodio edit. Venetæ, quod factum indignatur Allatius, *De consensu*, p. 824, et Combelsius tom. I,

Bibl. concionator., p. 15. Eadem Prosopopœia Latine occurrit etiam in aliis Bibliothecis Patrum, ut Paris. 1654, tom. IX; et Colon. 1648, tom. XI; et Lugd. 1677, tom. XXVI. Sed et Gallice vertit vulgavitque Claudius Espencæus, Paris. 1570, 8. (FABR.) Conf. Cat. biblioth. Lugd. p. 47 et 250, atque Oudin. l. cit. p. 845, qui adnotat, illas oratt. exstare in bibl. Augustana, cod. 75. — Leguntur quoque in cod. Vindobon. 117, n. 3, qui tamen caret *judicum sententia*. V. Kollar. Supplem. ad Lambecii comm. tom. I, col. 686, seq. (HARL.)

XXI. *Orationes sacræ*, sive *Homiliæ* binæ eis t̄n πρὸς τὰ ἅγια τῶν ἀγίων εἰσοδόν. Prior incipit: Εἰ ἐκ τοῦ κρητοῦ τὴ δένδρον γινώσκεται. Posterior: Ἐπὶ τῶν μειζόνων ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην δύναμιν, Mss. in bibl. Vaticana. (FABR.) V. supra, vol. X, p. 284, bis. — Ms. Paris. in bibl. publ. cod. 970, n. 25 et 24, et 1259, n. 51. In binis illis codd sunt præter homiliam *De præmiis bonorum ac suppliciis malorum*, aliæ homiliæ, a Fabricio non memoratæ: æmpe in priore:

In crucem Domini (etiam in poster. cod.).

In festum Purificationis.

In Annuntiationem (in posterior quoque et in cod. 1220, n. 5 et 7, in Append

In Ascensionem, duæ (etiam in poster.)

In posteriore autem 73 orationes, in his quædam a Fabricio citatæ, earum tamen omnium commemoratione vereor, ne tempore, charta et lectorum patientia abutar. Insuper in posteriore cod. exstant:

Precatio ad Deum, cum pontificatum capesseret.

Decalogus Novi Testamenti,

Precatio, cum populos inviseret,

Alia, tempore pluviali facta,

Alia coram regibus post unctionem recitata,

Capita de oratione et animi puritate; denique alia capita.

In cod. 1054, n. 12, *De pace, dicta tertio post suum adventum in urbem Thessalon.* inedita et inc. Ἐμοὶ δὲ λίαν (est homilia *De concordia* etiam in cod. Nan. postea mem. quæ tamen incip. Ἄδελφοί μὲν ἡμεῖς πάντες), atque aliæ, a me memoratæ. — Præterea in eodem reperitur opusc. Gregorii Palamæ ineditum:

De affectibus et virtutibus, ad Xenam monialem. Inc. Τοῖς μοναδικῶς ζῆν προθυμοῦσι.

In cod. 1185, n. 1, in appendice cat. Mss. Paris. pag. 618.

Homilia *In ingressum B. Virginis in Sancta sanctorum*, et n. 12, hom: *in laudem Georgii martyris.* — In cod. 1220, in Append. præter citatas reperiuntur:

Hom. *in Dominicam Palmarum, in Christi nativitate, in Christi baptismum.*

Mosquæ in cod. synod. 70, sunt Palamæ homiliæ et alia scripta 65. V. Matthæi not. codd. Gr. Mosq. p. 60, et cl. Matthæi ex illo cod. decem edidit homilias, Mosquæ, 1776, 8. Ibid. in eod. typogr. 9 tres Greg. Pal. oratt. quarum prima inc. Ἡ τῶν ἀγίων ἐκάστου μνήμη, altera: Εἰ τίμιος ὁ θάνατος, et tertia inc. Καίρῳ δεκτῷ ἐπέκρουσά σου. V. Matthæi l. c. p. 335, n. 17, 19 et 23, nec non p. 159, n. 6. In cod. 246, n. 6, duæ orationes. Prior inc. Ὅτηνίκα ὁ νοῦς αἰσθητοῦ παντὸς ἀπαναστῆ posterior: Ἐπειδὴ τὸ θεῖον αὐτοαγαθότης ἐστίν. — Ibid. p. 179. cod. 279, n. 1, oratio: inc. Ἐπὶ τῶν μειζόνων ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην. — Romæ in bibl. Vatic. sermones quidam, ac Mediolani in bibl. Ambros. oratt. 11. Item Responsio ad epistolam Arsenii, cum aliis nonnullis epistolis. V. Montfauc. Bibl. biblioth. Mss. p. 12, D, ac p. 498, C. Item, p. 1521 E. in cod. Mazarin. 121, homiliæ in Dominicos dies et festa per annum; it. p. 53 D, n. 904, Romæ in bibl. Vatic. reginæ Sueciæ cod. Palamæ Fragm. et Homilia *in S. Petrum et Paulum.* (HARL.)

Alia eis t̄n ἐνανθρώπησιν, incipit: Ὁ τοῦ θεοῦ προαγωνίως, meminit Allatius lib. *De Simeonibus* pag. 103. [Conf. supra, vol. X, p. 239.]

Video præterea memorari: Eis t̄n ἀπάντησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Περὶ νηστείας καὶ προσευχῆς.

De secundo adventu Christi. [Paris. in bibl. publ. cod. 1054, n. 15.]

De passionibus et virtutibus, et de iis quæ per otium cogitatio parit.

Πῶς ἀνύσιμός τε καὶ ἄμωμος ἢ ἀρετὴ τελεῖται.

In Demetrium martyrem. [Paris. in bibl. publ. cod. 1054, n. 11, V. supra, vol. X, p. 218.]

De mutua concordia. [Venet. in cod. Nanian. 126, n. 14, V. catal. codd. Gr. Nan. p. 279.]

In Publicanum. [Hæc et seq. Paris. in cit. cod. 1054, n. 13 et 14.]

In Prodigum.

De præmiis bonorum et suppliciis impiorum, Dominica πρὸς τοὺς τῶν προπατέρων (ante festum natiuitatis) solita recitari [in utroque cod. Paris.].

De misericordia et beneficentia.

In bibl. Bodleiana, n. 637, inter codices Guil. Laudi 156. exstant Gregorii archiepiscopi Thessalonicensis Sermones, Græce, fol.

XXII. *Expositio orthodoxæ fidei* Ms. in bibl. Augustana, fortasse haud diversa ab ea, quæ exstat in tomo Palamitarum synodico a Combessio edito, p. 172. Et incipit: Εἰς θεὸς πρὸ πάντων. (FABR.) —

Ms. Romæ in bibl. Vatic. V. Montfauc. l. c. p. 10 C. — Augustæ Vindel. in bibl. publ. V. Reiseri inodic. Mss. illius bibl. p. 27. — Florent. in cod. Laurent. 17, n. 13, plut. 59. V. Bandini, Cat. cod. Gr. tom. II, p. 532. (HARL.)

XXIII. *Disputatio adversus infideles et atheos Chionas*, memoratur a Combesio et Rob. Gero. [Paris. in bibl. publ. cod. 1289.]

XXIV. *Vita S. Petri*, monachi Hagioritæ sive in monte Atho ex Ms. Mazariniano [V. Montfauc. *Bibl. bibliothec. Mss.* p. 1322. (HARL.)] Græce edita in *Actis SS.* 12 Junii, tom. II, pag. 538 556, cum versione Conradi Janningi. S. I. (FABRIC.) [Conf. supra, vol. X, p. 312, Ms. Paris. in bibl. publ. cod. 1239, n. 63.]

In cod. Barocc. 25. (secund. cat. Mss. Angliæ etc. I, p. 2.) *Metropolitæ Thessalonice. responsum ad quærentem, quis finis sit incarnationis divinæ*: inc. Ἡρώτιδας, τίς ὁ σκόπος. — In cod. Barocc. 295, n. 7, ex capitulis excerpta. (HARL.)

Contra Latinos.

XXV. *Libri II Ἀποδεικτικοί, quod non ex Filio, sed ex solo Patre procedat Spiritus Sanctus*. Prior incipit: Πάλιν ἐδεικνύς καὶ ὀρχέλακος βρις. Posterior adversus ea quæ e sacris litteris Latini afferunt, incipit: Ὃν μὲν οὖν ἔδει καὶ αὐτῷ τῷ τῶν εὐσεβοῦντων καταλόγῳ, Ms. in bibl. Coisliniana, p. 171. Ambrosio prodierunt Græce Loudini 1624, 4, cum abis aliorum scriptis, de qua collectione infra, p. 784, 790. [vet. ed. Venet. in cod. Naniano 75, n. 80, exstat prior liber. V. Cat. codd. Gr. Nan. p. 157.] — In cod. Georg. Wheleri 49. Gregorii Thessal. Contra Latinos de Spiritu Sancto, et varia ex variis Patribus de Spiritu Sancto. V. Cat. Mss. Angliæ, etc. vol. II, n. 9120. — Mariti, in bibl. Reg. cod. 77, exstat uterque liber. — In cod. cod. sunt Palamæ Ἀντεπιγραφαὶ contra Jo. Beccum, etc. ac sec. ordinem Fabric. n. 26, 27, 28, 29, et sequuntur Barlaami et aliorum scripta pro Latinis. — Paris. in bibl. publ. cod. 1247, n. 7, liber prior, et in cod. 1234, n. 7. (HARL.)

XXVI. Ἀντεπιγραφαὶ contra Joannem Beccum, patriarcham C'Pol. seu *Consultatio ἐπιγραφῶν XI* quæ Joannes Beccus pro Latinis proposuit, id *De Becci ἐπιγραφαί* dictum supra p. 347 seq. ed. vet. (p. 335 seq.). Palamæ ἀντεπιγραφάς cum Bessationis consultatione (de qua p. 402 ed. vet., p. 427. ed. nov.) edidit Petrus Arcudius in *Opusculis aureis* editis, Romæ 1630, 1671, [al. 1670. V. supra ad p. 345, n. 7.] 4. Confer Lanulæcium, V, p. 150 seq. (FABR.) 4. p. 317 seq. ed. Kollar. Paris. in bibl. publ. cod. 1270, Palamæ, Becci, Bessationis et Max. Planudæ scripta. — Eorumdem Opp. quæ ad hanc controversam pertinent, Monac. in cod. 27. V. cl. Hardt. in Aretini *Beyträge*n, etc. ann. 1803, part. IV, pag. 5 sqq. — Mosquæ in cod. synod. 394, Becci et Palamæ scripta eristica. V. Matthæi Notit. cit. p. 252, n. 13. — Eadem Florentiæ in cod. Laurent. 14, n. 4, plut. 10; et cod. 12, n. 19, plut. 4, vid. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 483 et p. 535. (HARL.)

XXVII. *Quod Latini unius Spiritus sancti duo principia doceant*; ad Acindynum adhuc amicum: et theologica argumenta esse potius demonstrativa appellanda quam dialectica. Incipit: Σὺ μὲν ἡμᾶς ἴσω χροῖν, id. p. 171. (FABR.) In cod. Coislin. C. (HARL.)

XXVIII. *Contra Barlaamum de duobus principiis*, et contra speculationem Græcanicam. Incipit: Ὁ θεῖμα τῆς ἀνωτατω περὶ λόγου παιδείας. Id. p. 171 seq.

XXIX. *Contra eundem, quod in theologicis dentur veræ demonstrationes*, et Aristotelicam demonstrationem esse incertam et instabilem. Incipit: Τὰ μὲν τῆς διαρχίας ἐκ μέσου γέγονεν. Id. p. 172. (FABR.) Ms. Taurin. in cod. Beg. 315. V. Cat. codd. Gr. Taur. p. 397, ibid. p. 281 seq. ex cod. 186. Græce cum vers. Lat. in lucem editum est Greg. Palamæ opuscul. *Adversus Latinorum confessionem*: inc. Εἰπέ μοι, ὦ ἐταῖρε etc. — In cod. bibl. Sfortianæ est *Palamas contra Barlaam et ejus sectatores, qui lumen transfigurationis Domini creatum esse contendebant*, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. Mss.* p. 703 E. (HARL.)

XXX. *Disputatio*, in qua Palamas cum *Manuele Chrysolora* (qui diu post vixit), *De processione Spiritus sancti*, contendens inducitur Ms. Venetiis in bibl. S. Antonii, teste Possevino.

XXXI. Gregorii Palamæ *Prophetia de Ecclesia Romana scindenda in multas partes*, Γινώσκετε, τέχνα μου, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης μέλλει διατρεθῆναι εἰ; πολλὰ τμήματα, etc. quam impletam post illius mortem miratur Metrophanes Critopolus in Confessione, p. 41.

XXXII. *In epist. Pauli ad Thessalonicensis* citatur a Nic. Comneno, p. 23, 24, 26, 32, 42, et pluribus locis. Idem Comnenu Alatiu exemplo vehementer in Palamam et contumeliosissime invehitur, utpote Latinorum improbatores morum acerrimorum, p. 193; itaque non contentus consuetis maledictis, etiam hæreticum, polytheum, Turcarumque catamitum antistitem appellat p. 387, scelestissimumque atheum p. 210, ubi omnibus onerat probris, Photianorum scilicet Thaumaturgum, p. 14, sed cujus miracula Bessariu oppugnaverit, p. 244 b. Etiam Altimuræ, p. 381, est fanaticus homo, ubi Nectarium Hierosol. a quo pro sancto habetur et miraculis conspicuus celebratur, oppugnat. Nectarii (k) verba ad papæ asseclas hæc sunt: Ἐὼ νῦν λέγειν Γρηγόριον, τὸν σοφώτατον καὶ ἀγιώτατον, τὸν Θεσσαλονίκης, τὸν Παλαμᾶν, ὅτι τοῦτω ὁμοῖς ὡς ἀντιδικῶ φέρεσθε, ἀλλ' εἰ Θεῷ κατ' ἀκρονεὐχρόεστητε, μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἀσίφλον καὶ τὰ θαύματα. Οἶδα ὅτι οὐ μόνον ἠγγείθε τὸν ἀνὴρα πολέμιον, ἰσχυρῶς ταῖ; ὁμῶν καινο-

{6} P. 202.: Ἀντιβήσεως περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πνεύματος.

τορλαῖς ἀντιταξάμενον, καὶ τοῖς ἁγίοις ἐντεταγμένον ἀκούοντας ἀποστρέψασθε. Ἄλλ' οὐδὲν παραβλάπτεται παρ' ὁμῶν ἢ τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς καὶ ἀγιότης. *Omitto dicere de Gregorio sapientissimo sanctissimoque Palama, Thessalonicensium præsulæ; quippe quem vos tanquam adversarium insectamini. Quam vero acceptus Deo sit, hoc ejus reliquæ et miracula contestantur. — Non nos fugit, vos non magis facere virum, qui vobis bellum indixit, novitatibus vestris fortiter obastens: et cum illum in sanctos relaturn autilis, indigne fertis. Cæterum nihil ex vobis detrimenti accipit virtus illius et sanctitas.* (FABR.)

[Paris. in bibl. publ. cod. 3105. Greg. Pal. opuscul. *Adversus primatum papæ et concilium Florentin.* Ibid. in codd. 364, n. 21; 970 et 1238; in quo et seq. cod. multa Palamæ scripta reperiuntur, sunt ejusd. Eclogæ ex variis capp. etc. (HARL.)]

PALAMÆ ADVERSARII.

ἈΠΟΚΤΗΜΙ ΔΙΔΑΧΕΙΣ ΤΙΝΟΣ ΛΟΓΙΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΦΟΥ ΑΠὸ ΤῶΝ ΘΕΙΩΝ ΓΡΑΦῶΝ, apud Allatium, *De libris ecclesiasticis Græcorum*, p. 199; et tom. I *Græciæ orthodoxæ*, p. 773-780. Incipit: Εἶδες τὴν ἀναπόδοσιν τοῦ πολλέμου. (FABR.) Romæ in cod. bibl. Vatican. quædam opera contra Palaman et Palamitas, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. Mss.* p. 12 D. — Acc. Christolulus s. Joan. Cantacuzen., *Contra Palamam*, et alia ejus pia opuscula, *ibid.*, p. 234 A. in cod. Neapolit. bibl. monasterii S. Severini. (add. Bandur. in *Cat. codd. Gr. Laurent.* I, p. 342 sqq. et supra, not. ad sect. 1, hujus cap.). — H. p. 349 C. lib. *De process. Spir. sancti ad Alexium Philanthropenum*: item *Adversus Gregorium Palamam, De process. Spir. sancti.* (HARL.)

CONSTANTINI HARMENOPOLI scriptam, quod sine auctoris nomine exhibet idem Allatius, *De libris ecclesiasticis*, p. 209, et tom. I *Græciæ orthodoxæ*, p. 780-785. Incipit: Ἡ μὲν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων μαθητῶν. Vide supra, p. 266, n. 6.

GRÆCORUM ACINDYNUS monachus, Barlaami sectator, et in Palama insectando socius, postea diversa etiam ab illo sentire cœpit, unde non minus Barlaamum quam Palamam scriptis oppugnavit. Itaque apud Allatium, II, 16, 3, p. 802, *De consensu*, et tom. I *Græciæ orthodoxæ*, p. 786: Ἐμοί, inquit, λόγοι πεποίηται καὶ ἐπιστολαὶ διὰ πάντες τμημάτων πρὸς Βαρλαάμ ἐκείνου. Ejus iam 509 adversus hæreses Gregorii Palamæ, Græce editi ab Allatio, tom. I *Græciæ orthodoxæ*, p. 756-769. Incipit: Σπουδῆ Παλαμῶν εὐσεβῆς πὰς φευγέτω. Librum III *adversus errores Palamæ* citat Nie. Comnenus, p. 188 *Prænot. mystagog. Librorum duorum de essentia et operatione Dei*, adversus Palamam, Gregoram et Philotheum, quos Mss. in bibl. Bavaria reperit Jac. Gretserus, argumenta quædam capitum exposuit in notis ad Cantacuzeni II, 40, pag. 931 seq. et ex eo Bzovius ad a. 1337, § 8, p. 781. Integri editi sunt a Gretsero Ingolstad. 1616, 4, cum decem epistolis variorum pontificum ad Petrum Cnaphæum (I). Acinlynium et Barlaamum oppugnavit præter Palamam (de quo supra, pag. 456 ed. vet.) etiam Marcus monachus Mss. in bibl. Cönsoliniana, pag. 404.

Barlaamus adversus Palamam multa egit scriptisque, licet ex hujus argumenti lucubrationibus Barlaamii nihil meminerim exstare. De aliis ejus scriptis dictum supra, p. 427 seq. ed. vet. p. 427 sq. nov. ed.

JOHANNES Cyparissiota, cognomine Sapiens, Palamæ ipsi suppar, post ann. 1360 scripsit Παλαμικῶν παραδόσεων, *Palamiticarum transgressionum* libros 4, ex quibus primum et quartum vulgavit Condeffisius Græce et Latine in Auctario novissimo, parte secunda, p. 68 et 85-105. [Inde Latine in *Bibl. max. Patr. Lugd.* tom. 21, p. 476-489.] Liber secundus et tertius adhuc inediti latent, sicut et alia spissa ejus opera quatuor adversus eundem Palamam, ut 1) Λόγοι 8, adversus Palamæ tomum ejusque novam fidem: 2) alii λόγοι 8 criminationibus Palamæ in adversarios de Lumine increato respondentes, ac aliquot quæstionibus omnem de illo considerationem complectentes. 3) Λόγοι tres (quorum primus in capita 75 dispescitur) contra Palamitarum anniversarias in adversarios diras et exauctorationes, sive contra illorum ἀποστασίαν. 4) opus Anti-Palamiticum, unum cætera fere omnia æquans magnitudine, et ante illa etiam ad Cyparissiotæ publicatum.

Exstat et aliud istius Cyparissiotæ huc spectans, et simul mysticam tradens theologiā, opus subtilis et eruditum, quod inseribitur Ἐκθεσις στοιχειώδης βήσεων θεολογικῶν, *Expositio elementaria eorum, quæ de Deo a theologis dicuntur*, in decem decades tribeta, 1) de theologia symbolica; 2) de theologia demonstrativa; 3) de divinis enarrationibus; 4) de divinis nominibus eorumque origine et informatione; 5) de proprietatibus divinorum nominum; 6) de apparitionibus divini luminis; 7) de divina participatione; 8) de infinitate Dei in creaturis; 9) de infinitate in Deo; 10) de divina simplicitate. Hoc opus Græce repertum Messanæ in Sicilia in bibliotheca D. Joannis Lascaris, Franciscus Turrianus Latine cum scholiis editum dedicavit Antonio Augustino, archiep. Tarracoenensi, Rom. 1581, 4; unde recusum Latine in Bibliothecis Patrum Coloniensi, tom. XI, et Lugdunensi, tom. XXI, p. 377. (FABR.)

(1) Ex cod. Bavar. 214, teste Hardio, in Aretini Bytrægen, etc. ann. 1805, part. IV, p. 358, edidit Gretserus. In cod. tamen libr. II, lacuna duorum foliorum occurrit: Ed. Gretseri rec. est in ejus opp. tom. XV p. 474 sqq. Ratisbon. 1741 fol. — Conf. de Gregorio Acindynio Oudin. in *Comm. de SS. Eccl.* tom. III, col. 915 sqq. qui laudat quoque Jac. Pontan. in *Notis ad Cantacuzeni Historiam*

Jib. II, cap. 40; et Henr. Spondan. in *Annal. ecclesiasticæ*, etc. ann. 1337, n. 2, et ad ann. 1356, n. 20. Quædam de eo prodidit H. Wharton. in *Appen. I. ad Cavei Histor. lit. SS. eccl.* tom. II, p. 39, ad ann. 1340 add. Schræckh. *Hist. Eccl. Christ.* tom. XXXIV, p. 440; Saxii *Onom. lit. part. II*, p. 366, ad ann. 1337 et supra, vol. VII, p. 663. (HARL.)

Paris. in bibl. publ. cod. 1246, sunt Joan. Cyparissiotæ 1) Palamitarum transgressionum libri 4. Secundus ineditus; inc: Πρὸς ἄλλοις μὲν οὖν; tertius etiam inedit. Ὅσα μὲν οὖν. 2) Libri octo adversus Palamam, ejusque novam fidem; inc. Ὡς ἀνδὲ καὶ δι' ὧν. 3) Libri octo, criminationibus Palamæ respondentibus; init. Τὸ τρίτον βιβλίον πρὸς τὰς καθ' ἡμῶν. 4) Libri tres contra Palamitarum ἀποστασίαν; init. Τὸ τέταρτον βιβλίον πρὸς τὰς. 5) Adversus Nilum Thessalonicens. Antirrheticorum libri quinque; inc. Τῶν μὲν ἡγερσμένων βιβλίων τὸ τε πρότερον. Add. Montfauc. *Bibl. biblioth. Mss.* p. 752 E et 776 C de codd. Paris. (HARL.)

Scipsit Cyparissiota post Nicephori Gregoræ obitum, cujus cadaver Palamitis ludibrio habitum indignatur libro IV *Palamitarum transgressionum*, ubi statum miserum Ecclesiæ CPolitanae sub patriarchis Palamiticis per decem quaestiones depingit. Natus Gregoras ann. 1295, non ante ann. 1360 obiit, cum historiae telam usque ad ann. 1359 pertexam ab eo habeamus. (FLABR.) V. Saxii *Onom. lit.* II, p. 380, ad ann. Chr. 1570. — Guilin. *Comm. de SS. Eccl. tom. II*, col. 1062 seq. ad ann. 1360, qui adnotat, *Expositionem elementariam*, s. *materiarum* libri Graece in bibl. regis Hispan. et Romæ inter libros, quos Turrianus dedit societati; et Henr. Wharton. in *Append. ad Cavei Hist. litt. SS. Eccl.* II, p. 65, ad ann. 1360. (HARL.)

De Nicephori Gregoræ Antirrheticis adversus Palamam dixi vol. VI, p. 301 seq. (m) De *Manuelis Caleca* libro, in hoc ipso volumine p. 421. sq. ed. vet. p. 455 nov. ed. De Demetrii Cylones, p. 388 (p. 402, nov. ed.) et de Davidis monachi narratione, p. 501, et Dionysii Acindyni *Historia victoriarum Gregorii Acindyni* patris sui, p. 502; Marci Ephesii capita 68 contra hæresin Acindynistarum Ms. in bibl. Cæsarea; Lambec. V, p. 226 (n). Georgii Scholarii ad Joannem Basilicum, qui interrogaverat de Theodori Grapti dicto, cujus causa Acindynistæ turbas moveant; itemque de iis quæ iidem ipsi de Spiritu Sancto sophisticè disputant; Ms. in bibl. Coisliniana p. 177, incip. Χίρι; πολλή σοι τῆς εἰς ἡμᾶς εὐνοίας, ἀριστε φιλῶν.

Index Scriptorum in Decadibus Cyparissiotæ citatorum.

(Major numerus Decadem, minor caput denotat.)

Abucara sive Carrarum episcopus. Vide infra. synodus contra Manichæos

Anastasio Sinaitæ oratio de transfiguratione, VI, 4, 5, 7.

Anastasius Antiochenus libro, quod Deus est incircumscribitus, X, 4. In primo libro de nostris dogmatibus veritatis, VII, 9; IX, 4; contra Monophysitas, VIII, 10. Confutans opinionem Manichæorum Dionysium Alex. citat. id.

Andreas Cretensis in magno canone, VI, 6.

Athanasius, I, 8 (Quæst. ad Antiochum, VIII, 8); II, 8; IX, 1, 2. Contra Arianos, VII, 1; IX, 7; libro primo, X, 4; secundo, VI, 8; VII, 5; IX, 6; tertio, III, 6, 7; VII, 4; quarto, IX, 8, 9; quinto, IX, 6, 8. Disp. Nicæna contra Arianos, III, 6. Λόγος κηρυκτικῶς in Annuntiatione B. Virginis, X, 8. Oratione, cujus initium: *Omni vobis, qui in unum convenistis*; quo Patres Nicæni recte usi sunt voce *homousii*, X, 1. Apologetico pro synodo Nicæna, IV, 8; X, 1. De adventu Dei in carne, IX, 7. De Incarnatione Verbi, V, 9; IX, 3. Epist. ad Serapionem, VII, 3, 4, 9; VIII, 2; IX, 5, 6, 9. Dialogo Orthodoxi et Anomæi, IX, 4, 7; X, 4, 7; in Expositione fidei in prima synodo (symbolum intelligit.), IX, 3. Disp. contra Arian. IX, 6. Contra eos, qui serviunt verbis et non nominibus sacrarum litterarum, IX, 6.

Bartholomæus, apostolus, VI, 10, ex Dionysii c. 1, *De mystica theol.*

Basilii, II, 3; III, 4; IV, 8; V, 10; VI, 6; IX, 2; 1, X, 2. De Spiritu sancto, VII, 3. Capitibus de Spiritu sancto, IX, 7. Contra Eunomium, secundo, III, 5; IX, 5; X, 5; tertio, VII, 5; quarto, III, 5; IV, 4, 5, 6; IX, 5; quinto ἀντιβητικῶν, X, 9, capite 31; X, 5; quinto, ἀντιβητικῶν, X, 4. In Hexæmeron, VI, 1; VII, 8. Sermone de fide, IX, 4. In Psalmum XLIV, VI, 4. Orat. de principio Proverbiorum, III, 4. In moralibus, III, 7. Epist. ad Eustathium, IV, 7. Ad Gregorium fratrem, VII, 4, 5. Psalmo XXVIII in homilia moralium, VII, 8. In Psal. XXII, VII, 5; libro quinto ad Amphilochoium, VII, 9. In illud: *Attende tibi*, VIII, 8. Epistola ad Terentium comitem, IX, 4. Ad Cæsarienses, IX, 7.

Chrysostomus, I, 3; III, 4; VI, 6, 9; VII, 1. Homilia 64, in Mathæum, III, 4. Homilia 56, VI, 4. In illud, *In ipso vita erat*, IX, 7. Homil. 15. In Joannem, VIII, 8. Homil. 42, VI, 5, 6. In Epist. ad Corinth. hom. 29, VII, 5. Ad Ephesios hom. 13, VII, 5. Homilia de Eutropio, I, 6. Ad Theodorum lapsam VI, 4, 5; VIII, 8. Homilia de cruce, cujus initium, *Quid dicam*, X, 8. Explanans illud: *Vidimus gloriam*, VI, 6. Orat. de incomprehensio, VIII, 8. De transfiguratione, VI, 6. Oratione contra hæreticos et in petitionem filiorum Zehedai, VI, 8. In illud: *Ex plenitudine ejus omnes accepimus*, VII, 4. Oratione in laudem S. Joannis theologi, VIII, 6.

(m) S. vol. VII, p. 632. sqq. edit. nov. Adde, *Niceph. Gregoræ* Disp. contra Palamam, præsentem imperatore, Joan. Palæologo. exstare in cod. bibl. *August. Vinlet.* V. Reiseri iudic. Mss. illius bibl. p. 41, n. 58. — In cod. Coislin 101. V. Montfauc. *Bibl. Coislin.* p. 174 seq. — Mosquæ in codd. synod. pag. 529 ed. vet. — *Georgii contra Palamam de Spir. sancto.* Mediolani, in *Bibl. Ambros. V. Mon-*

fauc. Bibl. bibl. mss. p. 749 B. (HARL.)

(n) Sive pag. 466, ed. Kollar. in cod. 279, n. 1; dil. pag. 467 de cod. 280. V. infra in hoc vol. 502, n. 75 seq. — 524, n. 8, et 593, n. 6. V. *Mathæi notit.* cit. p. 198, 215 et 249. Monac. in cod. Bavar. X. V. Hardt. in *Aretini Beyragen*, etc., ann. 1803, part. I, pag. 81; et part. II, pag. 5 seq. et 7 seq. (HARL.)

Clemens philosophus, V, 4.

Divinus Cosmas, VI, 4. Canone festi transfigurationis, VI, 6, 7. In iis quæ in mediam Pentecosten canuntur, VI, 6.

Cyrillus Alex. III, 3; VIII, 10. In thesauris, IV, 9; VII, 2, 3; IX, 6. Libro primo, IX, 2; libro III, capite quarto, X, 9; libro XIV, IX, 6, 8, 10; libro XV, IX, 6; libro XIX, IX, 8; libro XXVI, X, 2; libro XXXII, X, 7, capite 33, IX, 5, 7; libro XXXIV, X, 7. Disserens de Spiritu sancto, VII, 2, 3, 5; IX, 6, 7. Explanatio in Lucam, VI, 4. Libro primo ad Hermiam, IX, 7. Libro quinto Dialogor. ad Hermiam, IX, 7. Libro septimo eorum quos more dialogi scripsit, VI, 7. Libro septimo Dialogorum ad Hermiam, VII, 4; IX, 6; X, 5.

Cyrillus Hierosol. in Catechesibus, VII, 1, decima Catechesi, VI, 4.

Divinus Diadochus et silentii magister, VIII, 8. (*Libro de perfectione spirituali citatur a Turriano scholiis ad X, 2. Episcopus Photices in Epiro, quem S. Maximus citare et sequi solet, libro aureo quæstionum de anima separata et angelis, quem inscripsit Apocalypsin, id.*)

Dionysius Areopagita passim per totum opus. Theologus, VIII, 10.

Dionysius Alex. scholiis ad Dionysium Areopagitam, I, 1; II, 2.

B. Ephræm oratione in transfigurationem, VI, 4.

S. Epiphanius panaria, III, 4; V, 2. contra hæresin Marciorum, VII, 10. Hæresis contra Ptolemætas, X, 9.

Eunomius in iis quæ contra Basilium magnum scribit, X, 4.

Eusebius Cæsariensis, III, 4.

Euthymii dogmatica panoplia, III, 2.

Sanctus ac divinus Germanus in Expositione fidei, VIII, 10.

Gregorius, theologus, I, 3; IV, 8; VI, 7, 9. Libro primo de Filio, VIII, 1; IX, 5; X, 2, 3. Libro secundo, VI, 6. Orat. de Spiritu sancto, III, 4; VII, 5. Secundo de theologia libro, I, 6; II, 4, 5, 7, 8, 9; III, 4; VI, 6, 9; VIII, 8; IX, 3. Libro tertio theologiæ suæ, X, 10. Disputans contra Eunomium, III, 1. De divinitate ad Evagrium monachum, IV, 8; VII, 4. Oratione cum factus est presbyter, V, 9. De baptismo, VI, 3, 10; IX, 3. Ad Heronem, VI, 5. In sermone Epiphaniæ, IV, 1. Libro de statu episcoporum, III, 6. De constituendis episcopis, IX, 2, 5. In Natalem Domini, VI, 7; VIII. Oratione de bono ordine disserendi, VI, 5, 6. Secunda de pace, VII, 9. Tertia IX, 3. In Pentecosten, VII, 9. In laudem Gregorii Nysseni, IX, 7.

Gregorius Nyssenus, II, 5; IV, 8, 9; VII, 8, 10; IX, 1, 2, 4, 5. Orat. ad Pulcheriam, IX, 6. Contra Eunomium, IV, 5; V, 9; VIII, 6. Libro qui incipit *Prima quidem*, I, 6. Libro primo, V, 9; VII, 8; IX, 3, 6; X, 4, 5; capite XLII, X, 9; libro secundo, III, 5; V, 9. Contra Eunomium nono, IX, 4; decimo tertio, IV, 6; X, 4. Libro de Abrahamo, IX, 3. De vita Mosis, II, 8; VIII, 8. Explanatio Cantici canticor. IV, 3; VII, 4; IX, 7, X, 7. In illud, *Adveniat regnum tuum*, IX, 7, 9. Epist. ad Theophilum Alex. contra Apollinarium, VI, 6. Libro primo in Ecclesiasten, VI, 7. Explanatio beatitudinum, VIII, 8. Libro inscripto, quæ sit Christiani professio, IX, 2. In Catechetico, IX, 5; X, 8.

S. Hierothei divina principia, VII, 2 (ex Dionysio Areopag.); hymni amatorii, VIII, 1.

Joannes Damascenus, III, 3; V, 9; VI, 6; VII, 1; VIII, 10; IX, 1; X, 1, 2, 3. Theologus, III, 7; IV, 8; VIII, 2. Divinissimus, VI, 4. In transfigurationem, VI, 4. Capite de Trinitate, IX, 9. Libri III de orthodoxa fide, caput 12, V, 9; caput 62, III, 4; caput 63, IX, 4. Canone in transfigurationem, VI, 7. Sermone inscripto de proprietatibus Christi, X, 4.

S. Justinus, philosophus et martyr, VIII, 10. Oratione de recta confessione, VIII, 1, 8. In iis quæ Photius patriarcha ex eo recitat, IX, 4.

Sanctus Justus, V, 8. Ex Dionysio c. 11, *De divinis nominibus*.

(*Leontius Byz. contra Aphthartodocetas, citatur in scholiis Turriani ad VIII, 9, auctor eruditiss. lib. Contra Nestorium et Eutychen, ad IX, 9.*)

(*Manuel Calecas, libro De Trinitate citatur in Turriani scholiis, ad X, 10.*)

S. Maximus ad Dionys. Areopagitam, I, 1; III, 8, 9, etc. Explanatio subtili precepcionis, *Pater noster*, IX, 3. In theologicis, II, 3, 4, 6, 7, 9; VI, 9. Centuriæ I, capite septimo, X, 9. Capite 38 et 39 centuriæ quintæ, VII, 5. Disp. contra Pyrrhum, III, 3; V, 9; X, 4. In sententiis Gregorii theologi, III, 2; VIII, 1. Speculatione magis dilatata de transfiguratione, VI, 5. Basilii adnotatis a S. Maximo de energia contra Monothelitas, III, 4. Libro, quod in Christo est rerum, id est substantiarum, differentia, X, 8. Capite 9 centuriæ quartæ de charitate, VII, 9. In centuriis theologicis, centur. III, capite tertio, X, 8; quarto, X, 7; septimo, VII, 10; cap. 42, *ibid.*; centuria prima, cap. 2, VIII, 1; cap. 55, VIII, 4; cap. 6 tertie centuriæ, VIII, 2. Octava Centuria, cap. 83, VIII, 4; cap. 87, VIII, 5. Centur. III de charitate, cap. 21, VIII, 5; cap. 27, VIII, 7; cap. 29, VIII, 9. Centuria VI, cap. 84, VIII, 6. Centuria IV, cap. 1 et 4, IX, 10; cap. 8, X, 1; adnotatione extrinsecus posita ad caput 2 Centuriæ primæ, X, 4.

Phædo philosophus, infra in synodo.

- Photus patriarcha quæstionibus ad Amphilochem quæst. 75, VII, 1. Easdem citat Turrianus in scholiis ad VIII, 4.
- Sadducei, X, 1.
- Sextus ecclesiasticus philosophus, X, 10.
- Sophronius, Hierosolymitanus, IX, 2.
- Synodus œcumenica ex responsione Patrum ad philosophum, quam Eusebius litteris mandavit, III, 4. Disputatio contra Phædonem philosophum, quæ est in prima synodo, IX, 2.
- Synodus habita contra Manichæos ab Alucara sive episcopo Carrarum (S. Archelao) ex pæpariis (S. Epiphani), III, 4; V, 2.
- Synodus a Theodoro Abucara contra Manichæos habita, quæ fertur in iis quæ contra omnes hæreses scripta sunt, III, 5. *Suspicio, Theodori nomen adjectum esse ab aliena manu, et eundem Archelæum a que Epiphani pæparia intelligi.*
- Æstio sanctæ et œcumenicæ tertiæ synodi, IX, 2.
- Confessio sanctæ et œcumenicæ sextæ synodi IX, 2.
- Teuthes antiquissimus, qui nomina rebus imposuit, IV, 6.
- Theodorus Abucara, supra in synodo contra Manichæos.
- Theodorus Graptus, III, 7. Oratione contra Eusebium, VI, 4. Adversus Iconomachos, VI, 5; X, 4.
- Tractans dictum Basilii, X, 4.
- Dictum est a theologis in quinta et quarta decade initiæ expositionis divinorum nominum, VII, 6.
- Divinus Theophanes, X, 3. In canticis suis, VII, 2.
- Valentinus hæreticus, IX, 7.
- Cum Palama fecit, præter imperatorem, Jo. Cantacuzenum, Isidorus, Monembasiensis a Cantacuzeno in p. in Jo. Catechæ locum ad patriarchæ CPol. dignitatem ann. 1347, evectus, et Cabilas jam senex, qui prius cum Palamæ adversariis senserat; Josephus Bryennius, oratione de transfiguratione, et præcipue Philotheus, monachus primo Sinaitæ, deinde præpositus monachorum in monte Atho, denique ex Heracleæ episcopo patriarcha CP. ann. 1351, et 1362-1376, obiit ann. 1376, qui pluribus etiam scriptis et Palamæ memoriam coluit, et adversus ejus adversarios depugnavit, ex quibus paucissima lacem viderunt (o). Juvabit tamen præsentī loco brevem scriptorum Philothei notitiā, editorum ineditorumque subungere.
1. Præcipuum opus est librorum 15 *Antirrheticorum* pro defensione tomi Palamitici, quibus mortuū jam Nicephori Gregoræ scripta, hortante Cantacuzeno, oppugnavit. Exstat adhuc ineditum in variis bibliothecis, ut Vaticana, Regia Paris. cod. 1996 [secundum catal. mss. bibl. Paris. Reg. tom. II, in codd. 421, n. 2, et 1244, n. 1. (HARL.)] et regis catholici. Servantur etiam in codice insigni, quem manu Sylvestri Syropuli, diaconi et magni ecclesiarchæ, scriptum servat bibliotheca Constantiniana, et accurate recenset Montfaucouus, p. 173-176. Loca ex regio codice Parisiensi producit Boivinus notis ad Gregoram, p. 792, 798, etc. Idem ex libro duodecimo somnium propheticum Nicephoro Gregoræ tributum Græce et Latine edidit in Gregoræ Vita. Ex libro quinto excerpta ms. Lambec. V, p. 206. (FARR.) Sive p. 426, Kollar. in cod. Cæsar. 243, n. 17. — Augustæ Vindel. in cod. bibl. publ. est Gregorii Palamæ *Expositio fidei orthodoxæ et Philothei confessio fidei*, etc., sec. Reiseri indic. mss. illius bibl. p. 27. — Monaci in cod. Bavar. 57 sunt 15 Philothei Sermones antirrhethici. Vid. Hardt. in Aretini Beytrâgen, etc., ann. 1804, part. 1, p. 32 sq. — Oxon in bibl. Bodlei. in cod. Guil. Laud. 59 s. n. 714, Cat. mss. Angliæ, etc. I. — Conf. supra, vol. VII, p. 634 et 655 bis. — Mosquæ in cod. synod. 165, n. 9, tum excerpta ex Theodoriti Historia philothea, n. 7; n. autem 12, *Confessio orthodoxæ fidei*. V. Matthæi Notit. cod. Gr. Mosq. p. 97 seq. — Citatur in cod. Laurent. 16, plut. 8, qui continet Sermones theologicos incerti auctoris, Palamam insectantis, qui videtur Bandin. in C. t. codd. Gr. Laur. 1, pag. 357 seq. fuisse Nicephorus Gregoræ. HARE
- Ad magnam domesticum Palæologum de dicto S. Basilii in Antirrhethicis adversus Eunomium, Ὁ γὰρ τετοιχὸς βῶλους δρόσου κατὰ τὴν ἰὼδ λόγον, οὐχ ὁμοίω: τὰς τε βῶλους καὶ τὸν ἴδον ὕπεσθηστω. Et de divinitate. Incipit: Ἄγε δὴ καὶ πάλιν, φίλων ἀνδρῶν εὐγενέστατε. Ms. Lambec. ibid. [s. p. 410, n. 5, 6, Koll.] Hic est liber Antirrheticorum contra Gregoram decimus tertius. (FARR.) Paris. in bibl. publ. cod. 421, n. 3. (HARE.)
- Ad eundem de divina Christi transfiguratione in monte Thabor, et de lumine, quod ibi discipulis apparuit, nec essentiam Dei nec rem creatam fuisse, etc. Incipit: Ἐπεὶ δὲ τὰς λέξεις καθ' ἡμῶν
- (o) Confer de Philotheo Henr. Wharton et Rob. Gerium, (qui plura atque codd. notitiā adjecit) in Append. ad Cavei *Hist. litt. SS. Eccl.* vol. II, p. 68 sqq. ad ann. 1362. Multo plura dedit et codd. mentionem fecit uberiores Oudin. in Comm. de SS. Eccl. tom. III, col. 1049, sqq. ad ann. 1350. Add. Saxii *Onom. lit.* part. II, p. 372, ad ann. 1351.
- Secundum Jo. Baptist. Riccioli, S. I. Chronologiam reformatam ab ann. Chr. 1362, usque ad ann. 1375, annos 13, et menses sex sedem illam patriarchalem tenuit. Add. Lambec. VIII, p. 1097, Koll. ex Phil. Labbei Protreptico corporis *Hist. Byzantinæ*, p. 36 seq. (HARL.)

συκπαρνελας τε καὶ κρινοτομιας, ms. ibid. Hic est liber Antirrheticorum decimus quartus. (FABR.) Mosquæ in cod. synod. 165, n. 10 et 13. V. Matthæi not. cit. p. 98, et p. 178 de cod. 277. — Oxon. in bibl. Bodlei. cod. 59, a. n. 711, cat. mss. Angliæ, etc. l. — Paris. in cod. cit. n. 4. Item in cod. 1244, n. 2. (Ubi v. confectorem cat. mss. vol. II, p. 263), et cod. 1276, n. 1. — In cod. Coisl. Cl. V. Montfauc. bibl. Coisl. p. 176. — Florent. in col. Laurent. V II, n. 15 sqq. de quo cod. præstanti Bandin. Ia cat. codl. Gr. Laurent. I, p. 342-349. copiose disserit. — Venet. in bibl. Marc. cod. 582. V. Cat. eodl. Gr. Marc. p. 306. Add. ad. n. 12. (HARL.)

2. *Consulatio capitum 14 Acindyni et Barlaami.* Incipit: Δέγουσιν ἐναντιούμενοι τῇ θεῷ Γραφή: Ms. in codice bibl. Coisl. in. (FABR.) V. Montfauc. l. cit. p. 176. ms. Augustæ Viudel. V. Reiser. indic. cit. p. 27. Mosquæ in cod. 165, n. 11. V. Matthæi-l. c. (HARL.)

3. *Ad Petriotam, Barlaami sectatorem,* "Ὅτι ὡς περ εἶ; Θεὸς ἡ ἀγία Τριάς, οὕτω καὶ μία Θεότης, καὶ περὶ θελας ἐνεργελας. Incipit: Χθὲς καὶ πρότερά μοι τις, ms. ad calcem Antirrheticorum in bibl. Coisl. in. Exstat etiam in bibliotheca Cæsarea Lambec. V. p. 197 (FABR.), s. pag. 410, Koll. n. 4, cod. 265. — Paris. in bibl. publ. cod. 1276, n. 2. (HARL.)

4. *De oratione panegyrica in Gregorium Palamam a Philotheo scripta, et Canticis duobus atque ἄκολουθια sive officio ejusdem consecrata laudibus, quod Græci Tridiodio inseruere, dixi supra, p. 456, ed. vet. Vide etiam Lambecium V, p. 284. (p) et Philotheo indignantem Allatium, p. 193 seq. de libris Eccles. Græcor. et contra Hottinger. p. 215.*

5. *De oratione encomiastica in tres hierarchas, Basilium M., Gregorium Naz. et Jo. Chrysostomum, Græce et Latine recusa tom. XII Bibl. Patrum Paris. ann. 1641, 1654, dixi volum. VII, pag. 558 (q); et ad Allat. de Nilis p. 76. [Vid. vol. X, p. 27 seq. nov. ed.]*

6. *Homiliæ. mss. in Evangelia et Dominicas totius anni, et aliæ, ex S. Joanne Chrysostomo potissimum desumptæ, Mss. in bibl. Sereniss. Bavariz electoris (r) et in bibl. regis catholici, teste Bandurio, p. 988, ad Antiquitates CPol. pars etiam in Cæsarea. Vide Lambecium V, p. 65 seq. [s. p. 142, n. 7, cod. 232 ed. Kollar.] Διδασκαλία ἀπὸ διαφόρων ἔλλογιμων ἀνδρῶν ἀπὸ τε τοῦ Χρυσόστομου καὶ ἑτέρων εἰς τὰ τοῦ Κυρίου ἀναγινωσκόμενα ἄγια Εὐαγγέλια. Ibid. In *Publicanum et Pharisæum.**

7. *In Demetrium martyrem.* Incipit, Δημήτριος ἡμῖν τοῦ τε συλλόγου καὶ τῶν λόγων ἀφορμὴ πρόκειται σήμερον. Ms. in bibl. Cæsarea Lambec. V, p. 193 (s). Citatur ab Allatio de purgatorio p. 774, et contra Hœuingerum, p. 217.

8. *De beatitudinibus evangelicis, orationes III, ad Helenam, Jo. Cantacuzeni filiam, Joannis Palæologi uxorem. Mss. ibid. Lamb. V, pag. 195 (FABR.), s. p. 406 seq. ed. Koll. n. 2, cod. 265. — Mediolani in bibl. Ambros. de octo beatitudinibus et alia quædam super dicta S. Basilii cum commentario, teste Montfauc. in Bibl. biblioth. Mss. p. 503 E. (HARL.)*

9. *Oratio in exaltationem crucis Græce et Lat. apud Gretserum de cruce, tom. II, p. 174. Incipit: Ἐπειδὴ τῆς πρώτης καὶ θελας. Et altera in tertiam jejuniorum Dominicam, de crucis adoratione id. p. 360. Incipit: Προσηπῶν καὶ διαγράφων. (FABR.) Altera, quæ Gr. et Lat. exstat in tom. II, syntagmatis Jac. Greiseri de sancta cruce, cod. 1477. Ingolstadt. 1616 fol. attribuitur Philotheo, in cod. autem Cæsar. 263 et 264 ascribitur Jo. Calicæ. V. Lambec. tom. V, p. 393, not. 2; et p. 401, not. 2. Add. supra vol. X, p. 246 et 247. (HARL.)*

10. *Ἀνατροπή sive Deestatio anathematismorum, a nomophylace, Parmenopulo, in epitome juris adscriptorum, et quod ex Chrysostomi sententia non temere anathemati subjiciendi sint Christiani. Exstat Græca et Latine in Freheri jure Græco-Romano lib. IV, pag. 288-290; Francof. 1596. fol. (FABR.) Conf. supra in h. vol. p. 264, ms.; Vindobon. in cod. Cæs. 53 n. 14. V. Lambec. VIII, p. 1008 seq.—*

(p) Sive p. 487, Kollar. n. 3, cod. 235 de canticis una cum Acoluthia: — p. 440, n. 29, cod. 268, Canon in Gregor. Palamam acrostichis: — Philothei Officium in eundem, una cum inserto Synaxario vite ipsius, ibid. p. 600, in cod. cæs. 324. Conf. supra in hoc cap. § 1, sub fin. (HARL.)

(q) Sive vol. VIII, p. 459, ed. nov. Adj. supra ad vol. X, p. 206, Romæ in bibl. Vatic. teste Montfauc. in Bibl. biblioth. mss. p. 12 D, et ib. p. 703 B, de cod. bibl. Sfortianæ. (HARL.)

(r) In cod. 61, qui incipit ab homilia in *Publican. et Pharis.* et singularium, quæ multæ sunt, homiliarum indicem dedit cl. Hardt in *Aretini Beytragen*, etc. ann. 1804, part. 1, p. 44 sqq. et part. II, p. 3, sqq., et p. 7 seq. cum his quæ indicantur in Cat. codl. Naniæ. ac Taurin. confert, idemque alias 32 homilias Philothei ex eodem cod. enumerat atque colligit, p. 15. — In cod. 199 ingens ejusm. homiliarum numerus reperitur, eaque diligenter recensentur ab Hardt. l. c. ann. 1805, part. II, p. 117 sqq. — Pariter Venetiis in codl.

Naniæ 109, 118, 119 quæ singulas recenset (Mungarell.) in cat. codl. Gr. Nan. 209 sqq., 239 sqq., 245 sqq., ad quæ ablegamus lectorem, et cod. 129 aliquot continet homilias, n. in Dominicis in Matthæum, Lucam, et in dies festos SS. V. ibid. p. 248 sqq. (Homiliæ II in *Evangel. Lucae* sunt quoque Venet. in cod. Marc. 532.) — Taurin. in codl. bibl. reg. 51 et 154. V. Cat. codl. Gr. Taur. p. 155, in primis p. 247 sqq., ubi singule 52 homiliæ s. *Institutiones* (διδασκαλίαι) enumerantur, subjecto cujusque initio. In Petri Possini *Thezaur. ascetico*, n. 15, est Philothei Sermo de mandatis Domini nostri Jesu Christi. V. infra vol. XIII, p. 755. De Græcis Dominicorum dierum nominibus, v. Kollar. ad Lambec. Comment. vol. III, p. 168 seq. not. B et A; isque provocat ad Allatium, *De Dominicis et hebdomadibus Græcor.* p. 1463. — (HARL.)

(s) Sive p. 403 seq. n. 1, cod. 265 ed. Koll. vol. VI, part. 1, pag. 82, n. 11, cod. 10. (HARL.)

Paris. in bibl. publ. 1361, n. 3, et 1363, n. 3 et 4; Taurin. in cod. Reg. 278. V. Cat. codic. Gr. Taur. p. 381, In cod. Meerinann. quem hic in Supplemento Novi thesauri juris civ. et canon. Hagæ Com. 1780, fol. p. 374, laudat, comparat cum ed. Leuclav. tom. I, p. 288, et præcipuas varr. lectt. enorat. (HARL.)

11. *Ordo instituendi diaconum*, Latine in *Bibl. Patrum*, tom. IV, Paris. 1575; et tom. VI, Paris. 1589; et tom. XIV, edit. Colon. ann. 1678; et tom. XXVI, edit. Lugd. 1677, p. 214-216. Græce vero et Latine cum notis Jac. Goari exstat in limine Euchologii vulgati Paris. 1617, fol. [f. p. 1-28, ed. Venet. 1730, fol.] sub titulo Διάταξις ἱεροδιακονίας, *Ordo sacri ministerii, quomodo sacerdotii diaconus ministrat in celebribus vesperis, Matutino et Missa.* (FABR.) Conf. Catal. bibl. Leidens. p. 64 seq. (HARL.)

12. *In Anyisiam Thessalonicensem sermo.* Incipit: Οὐδὲν ἀρετῆς τιμώτερον, ms. meminit Allatius de Simeon. p. 105; et locum ex eo profert, p. 416, contra Hottingerum. (FABR.) Mss. Romæ in bibl. Vaticana, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 13 C. — Mosquæ in bibl. synod. cod. 165, in quo etiam exstant:

In S. S. omnium Dominicam. (Vid. n. 13.)

Vita et martyrium. s. Φερωρίας (alibi legitur Φεθρωρίας), inc. Τυραννικὸν τι καὶ βλαίον ἔρωσ. Est quoque in cod. mox memorando bibl. Marc. *Vita Febronii martyris et Vita Anysiæ Thessalonice.*

Vita Sabæ jun. inc. Σάβας ὁ θαυμαστὸς, ὑπέλοισις ἰγώνων. Eodem in cod. Marc. mox laudando. — V. supra, vol. X, p. 319.

Orat. in S. Onuphrium. inl. Τοῦς τῶν ἀνδρῶν ἀριστοῖς. Ed. in cod. Marc. cit.

Orati. dogmaticæ contra Acindynum et ejus sectatores. Inc. Καὶ πάλαι μὲν ὁ τῆς ἀληθείας, et

In Dormitionem B. Mariæ. inl. Ἦκω τήμερον, ὦ φίλοι, κατὰ δύναμιν ἀποδώσω. V. Matthæi Notit. cit. p. 97 seq. et p. 177, de orati. dogmaticis in cod. 277.

In Anyisiam, Venet. in bibl. Marc. cod. 582, in quo exstant *Vitæ et elogia SS.* præmissa protheoria, ejus initium: Τῷ παρόντι λόγῳ σκοπὸς ἔστιν. Sequuntur *Sanctorum omnium Vitæ.* inl. Καὶ τὸ λόγους μὲν ἄλλως. Tum, præter memoratas, *Vitæ:*

Germani Hagioritæ. Inc. Ἀλλὰ πῶς ἂν τις τὸ καθ' ἡμᾶς.

Isidori patr. CPolit. inl. Ἰσίδωρον δὲ ἔρα τὸν μέγαν.

Phocæ martyris. Inc. Εἰ δὲ καὶ τοὺς λαμπροὺς. *Philothet* homiliam in illius laudem continet quoque eod. 1185, n. 15, bibl. Paris. publ. V. Append. ad Cat. Mss. bibl. Par. tom. II, p. 618.

In SS. omnes ἀκολουθία. inl. Ποιοῖς εὐφημιῶν μέλεσιν.

In SS. apostolos. Inc. Ἔδει μὲν ὡς ἀληθῶς.

Postea sequuntur Sermones varii, scil.

De lumine Dominico in monte Thabor, et de divina operatione adversus contradicentes, apologeticus I. Inc. Καὶ πάλαι μὲν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος. II. Adversus eundem *de divinitate, et divino lumine, de spiritualibus visionibus et de sacra perfectiorum oratione.* Inc. Περὶ μὲν δὴ τούτων ἱκανῶς ἔχειν οἶμαι. (Legitur in cod. Mosquensi synod. 356, n. 5. V. Matthæi Notit. cit. p. 218, add. supra, ad n. 1, fin.)

Ad Ignatium episcopum in dictum Proverbiorum: Sapientia ædificavit sibi domum. inl. Σὺ μὲν, ἐπεὶ τοῦ θεοῦ ἀνθρωπῆ. Opus dividitur in tres sermones. (Exstat quoque in cod. Mosquensi cit. 356, n. 8.)

Sermo historicus *in obsidionem et captivitatem Heracleæ, a Latinis factam*, sub imperio Cantacuzeni et Palæologi. inl. Ἔτος μὲν ἦν ἐξηκοστὸν ἀπὸ κτίσεως κόσμου.

Epistola, s. homilia missa CPoli *ad Heracleotas, per urbes et oppida Thraciæ et Macedoniæ dispersos.* Inc. Φιλῶθεος ταπεινὸς μητροπολίτη;. V. Cat. codic. Gr. Marc. p. 305 seq. (HARL.)

13. *In SS. omnium Dominicam.* Incip. Καὶ τὸ λόγους μὲν ἄλλως τὰ τῶν ἀγίων ἐκείτους διεξέ-
vai. MS. Lambec. IV, p. 60. (FABR.) Sive p. 131, n. 4 ed. Kollar. cod. 111. V. supra ad vol. X, p. 320, quibus add. cod. bibl. Marc. citat. et cod. Mosquens. 356, n. 2. V. Matthæi not. cit. p. 218. (HARL.)

14. *Canon in S. Gregorium martyrem*, ms. Lambec. V, p. 282. Incipit: Ἀναστάσεως ἡμερῶν κατιδόντες λαμπρῶν. (FABR.) Sive p. 599, ed. Koll. in cod. Cæs. 324. — Venet. in cod. Marc. 14 qui continet *Horologium magnum*, exstant *Canones Philothei* et aliorum *paracletici* in Deiparam Virginem, Christum et angelos custodes. V. cel. Morelli bibl. ms. Gr. et Lat., tom. I, p. 29. — Paris. in bibl. publ. cod. 13, n. 3, et (teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 1525 C, in cod. Mazar. 198.) *Philothei Troparia* in form. dialogi inter Christum et S. Deiparam. (HARL.)

15. *Canon in Joannem Damascenum* citatur ab Allatio contra Hottingerum, p. 216.

16. *Synodicam de baptismo* laudat Nic. Comnenus, p. 310 Prænot. mystagog. Aliud *Synodicon, Ne excommunicatio fiat sine judicio*, p. 245; et *De non mutilanda vel interpolanda S. Chrysostomi liturgia*, p. 352

17. *Orationem secundam de pace Christi*, id. p. 144.

18. *De veteri circumcissione*, ad magnos domesticos Palæologos responsum, ms. in bibl. Coislina

p. 176. Incipit: Ἐγὼ μὲν ὕμᾶς ὄψατον ἐκ μακρᾶς ἀποδημίας. (FABR.) Paris. in bibl. publ. cod. 1276, n. 3. (HARL.)

19. *Theoremata Ethica, Physica, Theologica atque excerpta e variis auctoribus.* Labbe, p. 29, bibl. novæ mss.

20. Περὶ ἐπισημασιῶν ἐγκυκλίων *Interpretatio significationum circumvolutionis siderum*, ms., in codice mutilo Lambec. V, pag. 97. (FABRIC.) S. p. 207, Kollar. n. II, col. 238. (HARL.)

21. *Capita Ascetica* 40 Philothei, monachi Sinaitæ ms. in bibl. Cæsarea et regis Gallor. Lambec. IV, pag. 145; V, pag. 69 (t) Labbeus, pag. 95 bibl. novæ mss. *Fragmenta sermonum asceticorum*, Lambec. V, pag. 99. (FABR.) Sive p. 210, Koll. n. 20, cod. 238. — Paris. in bibl. publ. codd. 1091, n. 8 (ac n. 9 exstat sequens sermo), atque 1144, n. 3, capita nonnulla. Sequens sermo, et alius *de bello spirituali* (f. intellectuali) leguntur quoque in bibl. Bodlei. cod. Oliver. Cromwelli 111, n. 25 et 26, sive 290. Cat. ms. Angliæ etc. sub nomine Philothei monachi. (HARL.)

22. *De præceptis Domini capitula 21*, sive sermo Περὶ τῶν ἐντολῶν, *quod custodia cordis observantur præcepta D. N. Jesu Christi*, ms. id. V, pag. 69. [s. p. 150, n. 14, Koll.] Hunc Græce et Latine edidit et præter rem antiquiori, nescio cui, Philotheo velut ex codice 500 annorum tribuit Petrus Possinus in *Thesuro ascetico*, pag. 316, Paris. 1684, 4. (FABR.) In diss. I tamen subjecta Cavei *Hist. litt. SS. Eccl.* p. 17, tribuitur ille sermo cum Possino alii antiquiori Philotheo, *Sancti* nomine insignito, quoniam ipse codex ms. unde desumptus est sermo, annorum saltem 500 ætatem præ se ferat. (HARL.)

[Philothei CPol. *parerga*, scripta per Joannem Jonam, Græcum, in bibl. regis Galliæ a. D. 1729; in cod. Harlei. V. Cat. libror. mss. bibl. Harlei. n. 5616. (HARL.)

[*Adversus Lutinios; Tau. in.* in cod. Regio 151 fin., inc. Ἡγοῦμεθα δεῖν πρὸς Λατίνους ποιουμένους τὸν λόγον. V. cat. codd. Gr. Taur. p. 242. (HARL.)]

[*Epistola* ad illos, qui in aliqua potestate constituti, nulla legum ratione habita, in alienas possessiones involabant. Inc. Τοὺς μὲν πονηροὺς τῶν ἀρχόντων. Paris. in bibl. publ. cod. 1276, n. 4. (HARL.)]

[Philotheus alius Achillinus, consiliarius regius, cujus somnium viridarii de jurisdictione regia et sacerdotali scriptum anno 1374 Latine vulgavit Goldastus in *Monarchia S. Romani imperii*, tomo I, Hanov. 1612 fol. (u) (FABR.) [In Montfauc. Bibl. biblioth. mss. p. 1400 E, memoratur cod. bibl. Taurin. qui continet scriptum Philothei Alexandrini. Num is fuerit *patriarcha* Alexandrinus, cujus sit mentio infra in vol. XI, p. 680, vet. ed. definire non audeo. De hoc autem homine, luxurie dedito, conf. Cavei *Hist. litt. SS. Eccl.* II, p. 145, ad a. 995. Ejus quatuor voll. quorum inscriptiones, ex arabico translatae, posuit Caveus, dudum periisse videntur. Idem pro certo affirmare non audeo, num sermo *Philothei, de mandatis Domini nostri J. Chr.* illum Alexandrinum habuerit parentem. Edidit cum P. Possinus Gr. et Lat. in *Asceticis*. (HARL.)]

[Philotheus, medicus. V. infra vol. XII, p. 647 et 649; et XII, p. 369. — Adl. Lambec. VI, part. II, p. 357 seq. — Philotheus *De urinis* in cod. Mediol. bibl. Ambros. teste Montfauc. in *Bibl. bibl. mss.* p. 503 E. (HARL.)]

[Philotheus, monachus. Mosquæ in bibl. typographæi synod. cod. 30 exstat, docente Matthæi in *Not. codd. Gr. Mosq.* p. 317, n. 28: Φιλοθέου, μοναχοῦ μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς βάρου ἐν Σινδῆ, περὶ τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς καὶ περὶ νήψεως καὶ εὐχῆς. Inc. Ὁ μακάριος ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Et n. 29, ejusdem Περὶ τρησεως νοῦ καὶ ταπεινοφροσύνης' init.: Βλέπετε καὶ ὄρατε, φησὶν ὁ Κύριος; μήπως βαρυνθῶσιν. — In cod. Naniano 95 sunt quoque *Ascetica Philothei, monachi monasterii Sanctissimæ Deiparæ Bati* s. rubi. Inc. Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον tum sequuntur tres alii ejusdem sermones. V. Cat. codd. Gr. Nan. p. 185. Atque Mingarellus ibid. ex primo sermone longiorem locum exscripsit, et provocavit ad Lambec. paulo ante ad n. 21 jam citatum. Auctorem igitur illi sermones habere videntur Philotheum, patriarcham CPolit. qui in aliquot codd. *monachus Sinaita* etiam vocatur. (HARL.)]

[Philotheus, archiepiscopus Selymbriensis, cujus Oratio in S. Agathonicum legitur Venet. in cod. Naniano 309, n. 99, ex eaque Mingarellus in *Cat. Codd. Gr. Nan.* p. 531 sqq. perlongum locum publicavit. Conf. supra, vol. X, p. 190, ubi illa oratio reliquis addi debet. (HARL.)]

Palamæ vitam præter Philotheum, patriarcham, scripsit Hierotheus, sacellarius, que n. laudari video a Nicol. Comneno pag. 74 Prænot. mystagog.

De Nilo, metropolitâ Rhodio, Allatius in libro *De Nilis*, p. 79 seq. edit. a me curatæ volum. V hujus bibl. (FABR.) In nova hac ed. supra, vol. X, p. 30, ubi v. not. t. (HARL.)

Capiti huic inponat Joannes Glycis, Byzantinus, e Logotheta dromi sive cursus publici, patriarcha CP. ab ann. 1316 ad 1320, quo abdicavit patriarchatum, et in Cyriotissæ monasterium se abdidit. Hoc Joanne magistro Atticæ eloquentiæ usum se esse fatetur Nicephorus Gregoras, qui lib. VIII *Hist.* c. 14, ejus *Testamentum* sive *Testamenti* potius *proœmium* asserit, cujus se auctorem non obscure

(t) Sive IV, p. 329; Koll. n. 13, cod. 156. — et vol. V, p. 150, ed. Kollar. n. 13, cod. 234. — Romæ in bibl. Vaticanæ. V. Montfauc. Bibl. bibl. mss. p. 12 B. (HARL.)

(u) Plura de eo dabunt Fabr. noster in *Bibl. med. et inf. latin.*, tom. V, p. 2, ed. Mansi, et H. Wharton. in *Append. ad Cavei Hist. litt. SS. Eccl.* p. 74, ad a. 1370. (HARL.)

prodit. *Synodicon, ne recipiatur ad iudicium excommunicatus*, citatur a Nic. Comneno, pag. 285 Præ-ot mystagog. In codice regio Paris. 3229, teste Boivino, pag. 767, notis ad Gregoram exstant opuscula duo ejusdem fere et argumenti et styli, quorum prius inscribitur: Τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος ἡ παρατηρῆσις τοῦ πατριαρχεῖου, *patriarchatus abdicatio*. Alterum: Τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου ὑπομνηστικὸν εἰς τὸν βασιλέα τὸν ἅγιον. *Commonitorium ad sanctum imperatorem*, Michaellem Palæologum (v). De *Grammatica* ejus, quæ ms. servatur in variis bibliothecis, jam feci mentionem volum. VII, pag. 45. [s. vol. VI, pag. 344 nov. ed. Add. cod. Monac. 101, sub cujus finem comparat Jo. Glycæ (Γλυκέος) *De recta constructione*. V. Hardt. in *Arelini Beyträge*, etc., ann. 1804, part. vi, p. 42. (HARL.)] *Narrationem legationis in Armeniam susceptæ* quam laudat idem Gregoras lib. VI, p. 120, intercidisse dolendum est. Joannem Glycam *De vanitate vitæ*, quam inter editos scriptores Græcos Cangius in *Glossario Græco* commemorat, haud vidi.

(v) Duo hæc opuscula sunt Paris. in bibl. publ. (sec. Catal. mss. bibl. Reg. vol. II, p. 522) in cod. 2562, n. 3 et 4. In eod. cod. sunt præterea n. 1 et 2 ejusd., Jo. Glycis *De orationis constructione* opus ineditum. Inc. Ἡ τοῦ λόγου χρῆσις, et *Pro Andronico imperatore precatio*. In ejusdem bibliothecæ cod. 1210 asservantur Jo. Glycei s. Glycis *Homiliæ e variis Patrum aliorumque auctorum scriptis collectæ*. Hujusce codicis initio reperiuntur epistolæ, in quibus nihil memoratu dignum occurrit, observante auctore catalogi dicti, p. 254, et e Auctoris, inquit, nomen nusquam comparat, ut nec illorum, ad quos scribit. Recentiorum esse, illud argumento est, quod Georgii Coressii meminerit, theologi magni inter schismaticos Græcos nominis, qui que non multis abhinc annis floruit.

— Ibid. in cod. 222, n. 12, reperiuntur anonymi. fortasse Joannis Glycis (suspiciente auctore catal. citati II, p. 455) *Epistolæ* ad Gabram, ad præfectum canicleo, ad imperatorem, ad Chatzian, ad Cleidam, ad Logothetam, ad anonymos complures. Atqui Florentiæ in bibl. Laurent. cod. 21, plut. 57, disertis verbis ei ascribuntur duæ epistolæ, Τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος n. 18. Epistola ad imperatorem (scil. Michaellem Palæologum, inc. Ἐμοὶ τὸν βίον ἀνῦσαι γέγονε, etc. : n. 19. Epistola ad logothetam ærarii, init. Ὁ σοφώτατε, σὺ μετὰ τῆς ἀληθείας. Vid. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. II, p. 369. — Conf. Rob. Gerium in append. ad Cavei *Hist. lit. SS. Eccl.* p. 21, ad ann. 1316. (HARL.)

OPERUM GREGORII PALAMÆ

ARGUMENTA EX CODICIBUS COISLINIANIS.

Montfaucon, *Bibl. Coisl.* p. 150)

Codex XCVII, olim CXXXI, bombycinus, XV circiter sæculi, initio et fine mutilus. Supersunt folia 233, quæ continent homilias auctoris nomen non præferentes : sed eas epistola ultimo loco posita docet esse Gregorii Palamæ, Thessalonicensis archiepiscopi. Hujus porro scriptoris perampla quinque volumina in hac bibliotheca consequenter posita habentur, quæ excepto primo de quo nunc agimus, polemica omnia sunt. Horum omnium non levem notitiam dabit capitulum et argumentorum omnium collectio quam subjicimus, addita interpretatione Latina. Quinque priores homilia abscessæ sunt. Earum quæ supersunt, catalogum damus.

VI. De jejunio dicta videtur, sed initio ac inscriptione caret.

VII. Ὁμιλία ἑτέρα περὶ νηστείας· ἐξεφωνήθη καὶ αὕτη κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς τετράδος. *Homilia altera de jejunio : habita est et ista vespere ejusdem seris tetradis*. Hujus initium est : Ἡδὺ μὲν ὀφθαλμοῖς θέαμα γαληνῶσα θάλασσα.

VIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία περὶ πίστεως, ἐν ᾗ καὶ τῆς κατ' εὐσέβειαν ὁμολογίας ἐκθεσις. Ἐξεφωνήθη κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας. *Homilia de fide, in qua priæ confessionis (fidei) expositio. Habita Dominica Orthodoxiæ*. Initium, Πιστεύομεν εἰς τὸν Θεόν etc.

IX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία τῆ δευτέρᾳ Κυριακῇ τῆς ἀγίας

Τεσσαρακοστῆς, ὑπόθεσιν ἔχουσα τὸν ἐν Καπερναοῦμ λαθόντα παρὰ τοῦ Κυρίου παράλυτον, etc. *Homilia in Dominica secunda S. Quadragesimæ, argumentum habens de paralytico per Dominum in Capernaum sanato* etc. Initium, Αὐτὰς τὰς Δεσποτικὰς φωνάξ, etc.

X. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Homilia in venerandam et vivificam crucem Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi*. Initium : Ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς προανεκτιρῶν

XI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τῆς τε-

τάτης ἐν τῇ ἀγίᾳ Τεσσαρακοστῇ Κυριακῇ, ἐν ἣ καὶ περὶ ἐπιμελείας τοῦ ἐνδον λογισμοῦ. *Homilia in Evangelium Quartæ in sancta Quadragesima die Dominica, ubi et de cura interioris cogitationis.* Initium : Πολλὰκις πρὸς τὴν ὁμετέραν ἀγάπην.

XII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν Εὐαγγελισμὸν τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. *Homilia in Annuntiationem castissimæ Dominæ nostræ Deiparæ et semper Virginis Mariæ.* Init. : Ὁ μὲν ψαλμῶδὸς Προφήτης.

XIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα τῇ Κυριακῇ τῶν Βαθῶν. *Homilia habita Dominica Palmarum.* Init. : Καίρῳ δεκτῷ ἐπήκουσά σου.

XIV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία δεικνύσασα τὸ τοῦ Σαββάτου καὶ τῆς Κυριακῆς μυστήριον καὶ εἰς τὸ τῆς καινῆς Κυριακῆς Εὐαγγέλιον. *Homilia, quæ Sabbati et Dominicæ mysterium declarat; et in Evangelium novæ Dominicæ.* Init. : Καὶ νῦν Κυριακὴν ἐορτάζομεν. *Hæc homilia scholia habet textui interposita.*

XV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία τῇ Κυριακῇ τῶν Μυροφόρων, ἐν ἣ καὶ ὅτι πρώτη τῶν Κύριον ἢ Θεοτόκος εἶδεν ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα. *Homilia in Dominica Myrophoron, id est, eorum quæ corpus Domini unctum venerunt in monumentum; et quod Deipara Dominum ex mortuis suscitatum prima viderit.* Init. : Ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις.

XVI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ τὴν Σαμαρείτιδα τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον, καὶ ὅτι δεῖ καταφρονεῖν τῶν παρόντων. *Homilia in Evangelium Samaritanæ, et quod oporteat præsentia despiciere.* Init. : Διὰ πρῶτων τῶν νῦν διερχομένων ἡμερῶν.

XVII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἐωθινὸν ὄρθρον, ἐν ἣ καὶ ὅτι μετὰ τὸν ὄρθρον ἀξιωθήσονται οἱ μέχρι τέλους μετ' εὐλαβίας ἐν ταῖς ἱεραῖς συνάξεσι παραμένοντες. *Homilia in matutinum octavium secundum Evangelistam Joannem, et quod magnis numeribus digni habebuntur, quotquot usque ad finem cum pietate in sacris synaxibus permanserint.* Init. : Ἰωάννης ὁ παρθένος.

XVIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ἣ καὶ πῶς ἀναπληροῦται τὸ νομικὸν Σάββατον. *Homilia in Assumptionem Domini, Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi; ubi etiam quomodo adimpletur et consummatur Sabbatum legale.* Init. : Ἐώρταρον Ἰουδαῖοι τὸ Πάσχα τὸ νομικόν.

XIX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν αὐτὴν ἐορτὴν, ἐν ἣ καὶ περὶ παθῶν καὶ ἀρετῶν. *Homilia in eandem ipsam solemnitatem, ubi etiam de passionibus et virtutibus.* Init. : Βλέπετε τὴν κοινήν ἡμῖν ἐορτὴν.

XX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς δέκατον ἐωθινὸν Εὐαγγέλιον, ἐν ἣ καὶ τοῦ κατὰ ἀσθηαίν τε καὶ ἰουδαίους πρὸς τὸν ἀντικείμενον ἡμῖν πολέμου. *Homilia in decimum matutinum, ubi etiam de bello contra adversarium nostrum tam secundum sensum, quam secundum mentem gerendo.* Init. : Τὰ ἐωθινὰ τῶν βασιλῶν Εὐαγγελίων οὐ πάντα εἰσὶν ἐωθινὰ.

XXI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν τελεσθεῖσαν φανέρωσιν καὶ διανομήν τοῦ Θείου Πνεύματος, ἐν ἣ καὶ περὶ μετανοίας. *Homilia in manifestationem et dispensationem Spiritus divini in Pentecoste factam; in qua etiam de pœnitentia.* Initium : Ἐθεασάμεθα πρὸ μικροῦ.

XXII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα κατὰ τὴν Κυριακὴν τῶν Ἁγίων πάντων. *Homilia habita in Dominica Sanctorum omnium.* Initium : Θαυμαστὸς ὄντως ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.

XXIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θέρους, ἐν ἣ καὶ περὶ τοῦ πνευματικοῦ θέρους. *Homilia habita tempore messis, ubi et de messe spiritali.* Initium : Ὁ τῶν ἀπάντων Ποιητῆς.

XXIV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα καὶ αὕτη ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θέρους, ἐν ἣ καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος ἡμῖν λογικοῦ θέρους. *Homilia item habita in tempore messis, ubi et de futuro nobis rationali messe.* Initium : Ὁ λόγος ὃν ἐλάλησα, ἐκείνος κρινεῖ ὁμᾶς, ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίῳ φησίν.

XXV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν ἁγίων καὶ κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. *Homilia habita in festo sanctorum coryphæorum apostolorum Petri et Pauli.* Init. : Ἡ τῶν ἁγίων ἐκάστου μνήμη.

XXVI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ὑπόθεσιν ἔχουσα τὸν, κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον, ἐν Καπερναοῦμ λαθόντα παράλυτον ἐν ἣ καὶ περὶ τῆς κατὰ Θεὸν λήθης. *Homilia, cujus argumentum est Paralyticus, qui secundum evangelistam Mattheum in Capernaum sanatus est; ubi etiam de ea, quæ secundum Deum est, tristitia.* Init. : Μελιτοσίῃ κηρίῳ ἔοικεν.

XXVII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ὑπόθεσιν ἔχουσα τοὺς κατὰ Ματθαῖον ἐν οἰκίᾳ ἀναβλέψαντας τυφλοὺς, ἐν ἣ καὶ ὅτι οὐκ ἔστι πίστιν ἔχειν ἀληθῶς χωρὶς τῶν ἔργων τῆς μετανοίας. *Homilia argumentum habens cæcos illos, qui secundum Mattheum in domo visum receperunt; ubi etiam probatur fidem non posse vere haberi sine operibus pœnitentiæ.* Init. : Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

XXVIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα ἐν λιτῇ τελουμένη κατὰ τὴν πρώτην τοῦ Αὐγούστου μηνός. *Homilia habita in processione, quæ celebratur prima die mensis Augusti.* Init. : Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν.

XXIX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον τῆς ἐνάτης Κυριακῆς. Εὐαγγέλιον, ἐν ἣ καὶ περὶ πειρασμῶν. *Homilia in Evangelium secundum Mattheum novæ Dominicæ, ubi etiam de tentationibus.* Init. : Ἰάκωβος ὁ ἀδελφός.

XXX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία περὶ ἀρετῶν καὶ τῶν ἐντιθέτων αὐταῖς παθῶν καὶ ὅτι κόσμος οὐ κοσμοκράτωρ ὁ διάβολός ἐστιν, οὐ τὰ κτισμάτα ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οἱ διὰ τῆς παραχρήσεως τῶν κτισμάτων ὑποταγέντες αὐτῷ. *Ἐκφωνηθῆ καὶ αὕτη ἐν λιτῇ. Homilia de virtutibus et de vitis ipsis oppositis: et quod mundus cujus princeps est diabolus, non creature Dei sunt, sed ii qui per abusum creaturarum ei*

subditi sunt. Habita est et hæc in processione. Init. : Ὡσπερ ἐπὶ γαργουμένης γῆς.

XXXI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν σεπτὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ἣ παραστάσις ὅτι τὸ κατ' αὐτὴν φῶς ἀκτιστόν ἐστιν. Ἐξεφωνήθη πρῶτ' ἀπὸ τῆν ἑορτῆν. *Homilia in venerandam Transfigurationem Domini nostri Jesu Christi, ubi demonstratur lumen, quod in ea luxit, fuisse increatum. Habita est matutinis festi horis.* Init. : Ἐπαυοῦμεν καὶ ἡμεῖς καὶ θαυμάζομεν. Edita est latine tom. 26 Biblioth. Patr. Lugdun ex interpretatione Combefisii.

XXXII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Κυρίου σεπτὴν Μεταμόρφωσιν, ἐν ἣ παραστάσις ὡς εἰ καὶ ἀκτιστόν ἐστι τὸ κατ' αὐτὴν θεϊότατον φῶς, ἀλλ' οὐκ ἐστιν οὐσία Θεοῦ. Ἐξεφωνήθη κατὰ τὴν ἑορτὴν λειτουργίαν. *Homilia in eandem venerandam Transfigurationem : ubi demonstratur lumen divinisimum quod in ea splenduit, etiamsi increatum sit, non esse tamen essentiam Dei. Habita est in sancta Liturgia.* Init. : Ἡσαίας ὁ προφήτης. Edita ibidem eodem interprete.

XXXIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ῥηθεῖσα κατὰ ἑνδεκάτην τοῦ Ματθαίου Κυριακὴν, ὑπόθεσιν ἔχουσα τὴν παραβολὴν ἃ Ὁμοιωθῆσεται βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὃς ἤθελσε συναρᾶν λόγον ἃ ἐν ἣ καὶ περὶ ἀνεξιχώσις καὶ συμπαθείας. *Homilia habita undecima Dominica secundum Matthæum, argumentum habens parabolam illam : ἃ Simile erit regnum caelorum homini regi, qui voluit rationem ponere : ἃ ubi de tolerantia et compassione.* Init. : Ὁ Θεὸς αὐτεξούσιον πλάττων τὸν ἄνθρωπον.

XXXIV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν πάνσεπτον Κοιμησιν τῆς πανυπεράγου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀει Παρθένου Μαρίας. *Homilia in venerandam dormitionem castissimæ Dominæ nostræ Deiparæ ac semper Virginis Mariæ.* Init. : Τὴν ἐμὴν ὁμιλίαν σήμερον

XXXV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ πρῶτον ἑωθινόν, ἐν ἣ καὶ ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ θεῖον βάπτισμα σώσαι τὸν ἄνθρωπον, εἰ μὴ καὶ τὴν τήρησιν ἔχειν σπεύδει τῶν θεῶν ἐντολῶν. *Homilia in primum matutinum, in qua docetur non sufficere divinum baptismum ad salutem hominis, nisi is sollicitus sit ad observationem divinatorum præceptorum.* Init. : Ὁ πρὸ τῶν ἑν-
των ὦν.

XXXVI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ῥηθεῖσα ἐν λιτῇ γενομένη διὰ τὴν ἀθήνη καὶ ἀόρβαν τοῦ θανάτου τηρηκαῦτα πληγῆν. *Homilia habita in processione, quæ facta est ob insolitam et frequentem, quæ tunc accidit, mortalitatem.* Initium : Ἰωάννης ὁ ἡγαπημένος.

XXXVII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν ἀποτομὴν τοῦ τιμίου προφήτου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου. *Homilia in decollationem venerandi prophete præcursoris et baptiste Joannis.* Init. : Εἰ τίμος ὁ θάνατος τῶν ὁσίων.

XXXVIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία τῇ τεσσαρτεκαδεκάτῃ τοῦ Ματθαίου Κυριακῇ εἰς τὴν παραβολὴν τὴν

καλοῦσιν εἰς τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ, ἐν ἣ καὶ πρὸ τῶν λέγοντας ἃ Διὰτὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς εἰδῶς τοὺς μηδαμῶς ἢ μὴ (sic) δι' ἔργων ὑπακούοντας, καὶ διὰτὶ ἐποίησε τοὺς κολασθησομένους ; *Homilia in decima quarta Matthæi Dominica, in parabolam ero- cantem ad nuptias Filii, ubi et adversus eos quæ dicitur : Quare vocavit Deus, cum probe nosset eos quæ nullatenus per opera obedituri erant, et cur super-
dignos effecit ?* Init. : Τῆς σήμερον ἀναγνωσθησομένης.

XXXIX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν σωτήριον γεννησιν τῆς πανυπεράγου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος ἀει Παρθένου Μαρίας. *Homilia in salutarem natiuitatem castissimæ Dominæ et Dei Matris semper Virginis Mariæ.* Initium : Πᾶς μὲν καιρὸς ἐπιτήδειός ἐστι.

XL. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ τῆς ἐπτακαίδεκάτης τοῦ Ματθαίου Εὐαγγέλιον τὸ περὶ τῆς Χαναανίας, ἐν ἣ καὶ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου εὐτελείας καὶ τῆς ἐπιαιετῆς ταπεινώσεως. *Homilia in Matthæi Evangelium decimæ et septimæ Dominicæ de Chananæa, in qua de hominis vilitate, et de laudabili humilitate.* Init. : Ὅτι Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται.

XLI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν καὶ τῷ Χριστῷ ἐξόχως ἡγαπημένον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον, ἐν ἣ καὶ περὶ τῆς εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπης. *Homilia in sanctum apostolum et evangelistam, atque a Christo eximie dilectum Joannem Theologum ; in qua de charitate erga Deum et proximum.* Init. : Ἐορτὴν ἄγομεν σήμερον.

XLII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ τῆς δευτέρας Κυριακῆς τοῦ Λουκᾶ Εὐαγγέλιον τὸ λέγον ἃ Ὡς ἂν θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποι-
εῖτε αὐτοῖς ὁμοίως. Ἐν ἣ καὶ κατὰ τοικιζόντων. *Homilia in Evangelium Lucæ in secunda Dominica, ubi dicitur : ἃ Quomodo vultis ut faciant vobis ho- mines, et vos facite illis similiter. ἃ In hæc etiam est in-
vectio in generatores.* Init. : Ὁ πλάτας κατιμῶνας τὰς καρδίας ἡμῶν.

XLIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ τῆς τρίτης Κυριακῆς τοῦ Λουκᾶ Εὐαγγέλιον, ὑπόθεσιν ἔχον τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐγεθθέντα τῆς χήρας παιδᾶ ἐν ἣ καὶ περὶ τοῦ συγγνωμονικῶς ἡμᾶς καὶ συμπαθεῖς πρὸς ἀλλήλους εἶναι. *Homilia in Evangelium Lucæ tertie Dominicæ, argumentum habens puerum viduæ a Domino suscitatum ; ubi docetur nos ad condonandum et miserandum pronos esse debere.* Init. : Τὸ θεῖον καὶ κοινωφελές.

XLIV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ τῆς τετάρτης Κυριακῆς τοῦ Λουκᾶ Εὐαγγέλιον τὸ λέγον ἃ Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τὸ σπείρει τὸν σπόρον αὐτοῦ, ἃ ἐν ἣ καὶ περὶ τῆς ὀφειλομένης πρὸ τοῦ σπόρου τοῦτου παρ' ἡμῶν τελείσθαι καλλιέργιας. *Homilia in Evangelium Lucæ Dominicæ quartæ, ubi dicitur : ἃ Exiit qui seminat, seminare semen suum. ἃ In qua etiam agitur de bonis operibus, quæ antequam semen spar-
gatur, complere debemus.* Init. : Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

XLV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴ τῆς πέμπτης Κυ-

ριακῆς τοῦ Λουκᾶ Εὐαγγέλιον λέγον· « Ἄνθρωπος τις ἦν πλούσιος καὶ ἐνεδιδύσκειτο πορφύραν καὶ βύσσον· » ἐν ἧ καὶ περὶ πλουσίων τε καὶ πενήτων, τίς ὁ σωζόμενος. *Homilia in Evangelium Lucæ quintæ Dominicæ, ubi dicitur : « Homo quidam erat dives et induebatur purpura et bysso : » in qua de divitibus et pauperibus, quis salvus fiat.* Init. : Τῶν κατὰ σῶμα χρεσίων.

XLVI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία, εἰς τὸν ἐν ἀγίοις μεγαλομάρτυρα καὶ θαυματουργὸν καὶ μυροβλύτην Δημήτριον. *Homilia in S. magnum martyrem miraculorum patratorem, et unguenta effundentem Demetrium* Init. : Ἐμοὶ δὲ λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός.

XLVII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ τῆς ἕκτης τοῦ Λουκᾶ Κυριακῆς Εὐαγγέλιον τὸ λέγον· « Ἐξελθόντι πῶ Ἰησοῦ εἰς τὴν γῆν ὑπήντησεν αὐτῷ ἀνὴρ ἐκ τῆς πόλεως, ὃς εἶχε δαιμόνια ἐκ χρόνων ἰκανῶν. » *Homilia in evangelium Lucæ sextæ Dominicæ, cujus verba sunt : « Eredienti Jesu in terram occurrit vir de civitate, qui habebat demonia a temporibus multis. »* Init. : Ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ ἀκούει.

XLVIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία, ὅτι ἡ πρὸς τὸν Θεὸν συνεχῆς διὰ προσευχῆς καὶ ψαλμωδίας ἐντευξις ἔδρα ἐστὶ καὶ ἀσφάλεια παντὸς καλοῦ, καὶ ἀποτροπὴ καὶ λύτρωσις πάσης χακίας τε καὶ δυσχερείας. *Homilia, quod frequens cum Deo colloquium per orationem et psalmodium, sit firmamentum et tutamen omnium boni, et aversio atque liberatio ab omni malo et infortunio.* Init. : Ἐπὶ νοῦν λαβὼν ὁ Δαβὶδ καὶ ἀναλογισάμενος.

XLIX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν πρὸς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσοδον, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς θεοειδῆ βίον τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀπὸ Παρθένου Μαρίας. *Homilia in ingressum in Sancta sanctorum, et inibi vita divina castissimæ Dominæ nostræ Deiparæ ac semper Virginis Mariæ.* Init. : Ἐπὶ τῶν μειζόνων.

L. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα κατὰ τὴν αὐτὴν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσοδον ἑορτὴν πανυπεράγνου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου. *Homilia habita in eadem solemnitate ingressus in Sancta sanctorum castissimæ Dominæ nostræ Deiparæ.* Init. : Εἰ ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκειται.

LI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία, ὅτι μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν καὶ τοῖς . . . μείζων ἀμοιβῆ, καὶ τοῖς ἀπειθοῦσι πλεῖων ἢ κόλασις, καὶ περὶ διαφορῶν παθῶν καὶ ἀρετῶν. Ἐξεφωνήθη κατὰ δεκάτην τοῦ Λουκᾶ Κυριακῆν, ἧτις ἐστὶ τῆς τῶν προπατόρων. *Homilia, quod post Domini adventum et credentibus major retributio, et non obsequentibus majus supplicium paretur; ac de diversis vitiis virtutibusque.* *Habita est decima Lucæ Dominica, quæ est primorum Patrum.* Init. : Ἐκρήρυτε μὲν καὶ ὁ παλαιὸς νόμος.

LII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία, ἐκφωνηθεῖσα τῇ Κυριακῇ τῶν προπατόρων, ἐν ἧ καὶ πρὸς τοὺς βαθύρως ἔχοντας εἰς τὴν ἀκρόασιν τῆς διδασκαλίας διὰ τὴν τοῦ καιροῦ δυσχέρειαν καὶ τῶν σωματικῶν χρεσίων ἐνδείαν.

Homilia habita Dominica primorum Patrum, in qua adversus eos agitur qui segnitè se habent in audienda doctrina, tum ob difficultatem temporis seu calamitatem, tum ob penuriam corporalium necessitatum. Init. : Τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. *Hæc magna ex parte mutilata est.*

LIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία περὶ τῶν ἁγίων καὶ φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, ἐκφωνηθεῖσα πρὸς τετάρτων ἡμερῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. *Homilia de sanctis et horrendis Christi mysteriis. Habita quatuor diebus ante Christi ortum.* Init. : Ὁ λόγος ὁ συντελῶν πρὸς σωτηρίαν. *Bis descripta occurrit num. 53 et 64.*

LIV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία τῇ Κυριακῇ πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως τῶν ἁγίων Πατέρων περὶ τῆς κατὰ σάρκα γενεαλογίας τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς αὐτὸν ἐν παρθενίᾳ τεκούσης ἀπὸ παρθένου Θεοτόκου. *Homilia in Dominica ante Christi nativitatem ex SS. Patribus de genealogia secundum carnem Domini, et Dei nostri Jesu Christi, necnon ejus qui ipsum in virginitate genuit, semper Virginis Mariæ.* Init. : Ἀγενεαλόγητον εἶναί τὸν Κύριον.

LV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν κατὰ σάρκα θείαν καὶ σωτήριον γέννησιν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Homilia in divinam et salutarem secundum carnem nativitatem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi.* Init. : Τῆς παρθενικῆς λοχείας ἡ νῦν τελετή.

LVI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία περὶ τῶν κατὰ τὸ θεῖον βάπτισμα τελουμένων, καὶ περὶ μετανοίας, καὶ περὶ τῶν περὶ αὐτῆς εἰρημένων παρὰ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Ἐξεφωνήθη τῇ παραμονῇ τῶν φωτῶν. *Homilia de iis qui secundum divinum baptismum initiati sunt, ac de pœnitentiâ, deque iis quæ a Joanne Baptista circa illam dicta sunt. Habita est in expectatione luminum.* Init. : Ἡ μετάνοια καὶ ἀρχὴ ἐστὶ καὶ μεσότης καὶ τέλος.

LVII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ῥηθεῖσα τῇ ἀγίᾳ καὶ σεβασμίᾳ ἑορτῇ τῶν Φώτων, ἐν ἧ κατὰ τὸ ἐγγχωρῶν ἐκφανσις τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ βαπτίσματος. *Homilia habita in sancto et venerando festo Luminum, ubi pro facultate expositio mysterii baptismatis Christi.* Init. : Χθὲς συνεκκλησιάσων καὶ συνεορτάζων ὑμῖν.

LVIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία τῇ ιβ' Κυριακῇ τοῦ Λουκᾶ, ὑπόθεσιν ἔχουσα τῶν δέκα λεπρῶν παράδοξον ἱασιν· ἐν ἧ περὶ τῆς πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς τε καὶ ἀλλήλους εἰρήνης. *Homilia in duodecima Dominica Lucæ, cujus argumentum est decem leprosorum mirabilis curatio; ubi de pace cum Deo inter nos mutuo habenda.* Init. : Ἐὰ τοῦ παλαιοῦ νόμου πάντα συμβολικά.

LIX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία τῇ ιε' Κυριακῇ τοῦ Λουκᾶ, ὑπόθεσιν ἔχουσα τὴν τοῦ ἀρχιελεῖου Ζακχαίου διόρθωσιν καὶ σωτηρίαν, ἐν ἧ καὶ κατὰ φιλαργυρίας. *Homilia in decima quinta Dominica Lucæ, argumentum habens : « Zacchæi principis teloni pœnitentiâ et salus. » In qua etiam contra avaritiam.* Init. : Πρῶτον μὲν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ.

LX. Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν θυμικιστὴν καὶ ἱσάγγελον βίον τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Πέτρου τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ βραί. Ἄθω ἀσκήσαντος. *Sermo in admirandam et angelicæ prætem vitam S. Petri nostri Petri, qui in sancto monte Atho asceticam vitam duxit.* Initium: Οὐ δίκαιόν ἐστιν ὧς γέ μοι δοκεῖ. *Hæc oratio hæc mutila est, uno videlicet exciso folio.*

LXII. Libellus moralis ἑκέφαλος. Hæc præfata erat præfationeula seu epistola, ut videtur, occupatoria ad virginem, cuius initium eam præcedenti folio abscissum est. Pauca supererunt ex fine que sic incipiunt: Θυγατέρα; τοῦ μεγάλου βσιλέως, καὶ μάλιστα τὴν σύνεσιν ἦν ἐκ τοῦ σοῦ γένους τῷ χρηρῆ τῆς ἀφάρτιας; ἠμφεῦσαθαί ποθεῖς. *Hic liber dividitur in capita quæ sequuntur:*

Ἵτι ἐστὶ τις καὶ ψυχῆς θάνατος τῆς ἀθανάτου φύσεως. *Quod animæ natura immortalis quædam mors sit.*

Τίς οὗτός ἐστιν ὁ θάνατος; *Quenam hæc mors?*

Ἵτι οὗτος ὁ κατὰ ψυχὴν θάνατος καὶ τὸν σωματικὸν προξένησε θάνατον. *Quod illa mors animæ præteritam etiam corporis procuraverit.*

Ἵτι καὶ τοῦ αἰωνίου θανάτου πρόξενος οὗτος γίνεται. *Quod illa mors, æternæ quoque mortis causam sit.*

Τίς ἡ ὄντως τῆς ψυχῆς ζωὴ. *Quenam vere sit animæ vita.*

Ἵτι ἡ ζωὴ αὐτῆ καὶ τὸ σῶμα ἀπαθανατίζει. *Quod hæc vita corpus etiam immortale faciat.*

Ἵτι καὶ ἀναληφθῆσαντα, καθάπερ καὶ ὁ Κύριος οἱ κατὰ Χριστὸν πολιτευσάμενοι. *Quod sicut Dominus, sic etiam ii qui secundum Christum vixerint, assumpturi sint.*

Ἵτι ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα λαμβάνει τὴν ἀρχὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ αἰωνία ζωὴ. *Quod æterna vita ex hoc sæculo in homine initium habeat.*

Ἵτι οὐδ' ἕως ἔχει χώραν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ἀπόγνωσις. *Nullum in homine esse despectationis locum.* Περὶ φιλοθρηπίας βασιλῆος. *De amore Dei erga homines.*

Codex XCVI olim CCII, bombycinus, XV, sæculi, foliorum 292. Fuit olim τῶν κατηχομένων τῆς ἐπαρῆς λαύρας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Ita initio libri. In eohabentur Gregorii Palamæ opera, ejusque Vita. Index initio præfixus dicitur τοῦ πρώτου βιβλίου, *tomii primi*, quem sequitur secundus in cod. sequenti. In hoc autem primo continentur ea quorum argumenta sequuntur.

Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν ἑλλογιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον ἀρχιεπίσκοπον Κυζικίου Ἀθανάσιον, ἐρωτήσαντα περὶ τῶν Ἀκινδύνου συγγραμμάτων, εἰ τοῖς τοῦ Βαρλαάμ ἐκείνου συμφωνεῖ περὶ τοῦ Θεοῦ φωτὸς καὶ τῆς θεοῦ χάριτος. *Gregorii archiepiscopi Thessalonicensis ad eruditissimum et religiosissimum archiepiscopum Cyzicenum Athanasium, qui de scriptis Acindyne sciscitatus erat, utrum scilicet concordarent cum scriptis Barlaami de lumine et de divina gratia.* Initium: Πυρθάνη περὶ τῶν Ἀκινδύνου συγγραμμάτων.

Fol. 18 verso, Λόγος δεύτερος. Ποσαχῶς ἡ θεία ἔνωσις καὶ διάκρισις· καὶ ὅτι μὴ κατὰ τὰς ὑπο-

Περὶ παρθενίας. *De virginitate.*

Ἵτι δεῖ τὴν παρθένον φεύγειν τοὺς κατὰ σάρκα συγγενεῖς. *Quod oporteat virginem fugere cognatos secundum carnem.*

Διατί τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι μακαρίζει ὁ Κύριος. *Cur pauperes spiritu beatus prædicet Dominus.*

Περὶ φιλοκτημοσύνης. *De avaritia seu possessionum amore.*

Περὶ τῶν ἐπερχομένων πειρασμῶν. *De tentationibus irruentibus.*

Πῶς ἐκ τῆς κατὰ νοῦν σχολῆς τὸ πένθος τίκτεται. *Quomodo ex otio secundum mentem luctus gignatur.*

Περὶ φωτισμοῦ θεοῦ, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν θεωρίας. *De illuminatione divina, et de contemplatione inde proveniente.*

Homilia 63 deest. Homilia 64 eadem est ac Homilia 53.

LXV. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιτομὴ περὶ τῆς κατὰ σάρκα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας, καὶ τῶν δι' αὐτῆς κεχρισμένων τοῖς ὡς ἀληθῶς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι, εἰς. *Homilia de economia secundum carnem, Domini nostri Jesu Christi, et de bonis quæ per eam vere credentibus concessa sunt.* Initium: Ὁ τοῦ Θεοῦ προαιώνιος καὶ ἀπερίληπτος.

LXVI. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ἦν ἐξ Ἀσίας αἰχμάλωτος ὢν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν ἐγραψεν. *Ejusdem epistola quam ex Asia, captivus cum esset, ad Ecclesiam suam scripsit.* Initium: . . .

Ταπεινὸς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης πᾶσι τοῖς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Hujus postrema pars abscissis aliquot foliis desideratur. Et insuper tam epistolæ quam homiliæ præcedentis exesa in inferiori margine folia ad litteras usque rescidit nuperas Codicis compactor, et nova charta agglutinata scripturam magna ex parte obtulit. Fere integra inseritur in Gregorii Vita per Philotheum scripta Cod. seq. fol. 263 et seqq. Postrema pars quæ hic desideratur fere tota est fol. 264 verso, col. 1, lin. ult. et fol. seqq.

στάσεις μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς κοινὰς προόδους καὶ ἐνεργείας; διάκρισιν ἰδιόδηχθῆμεν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ ὅτι καθ' ἑκατέραν ἔνωσιν τε καὶ διάκρισιν ἀκτιστον φρονεῖν παρελάβομεν αὐτὸν, καὶ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνος ἀπαρτίσκωνται. *Sermo secundus. Quotuplici modo divina unio et distinctio intelligantur, et quod non secundum hypostases tantum, sed etiam secundum communes emissiones et operationes distinctionem esse in Deo didicerimus; et quod secundum utramque unionem et distinctionem ipsum esse increatum accepimus, quantumvis id Barlaamo et Acindyne displiceat.* Init.: Διονύσιος ὁ μέγας αὐτήκοος γεγονῶς τῆς τῶν ἀποστόλων φωνῆς.

Fol. 29 et deinceps. Antirrhethici libri septem contra Acindynum. Singulorum librorum ac capitulum argumenta, ut in Codice prædixi Jacent, proferemus.

Τῶν πρῶτος Ἀκίνδυνον ἀντιρρητικὸς πρῶτος, κατὰ λόγον ἔχων τῶν αἰρέσεων, αἷς περιπίπτειν ἐκινδύνουσεν αὐτό; τὰ καὶ ὅσοι κατ' αὐτὸν, ἐν καὶ ἀδιάφορον παντάπασι ἐπὶ Θεοῦ λέγοντες οὐσίαν καλὴν ἐργασίαν. *Antirrheticus primus contra Acindynum. Catalogus hæresium, in quas incidere periclitantur tam ipse tum quoique ut ille unam et indistinctam omnino in Deo esse dicunt essentiam et operationem.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ πρώτου λόγου κεφάλαια. *Primi libri capita singula.*

Κεφ. α'. Ὅτι δέοντες γράφειν ἐπιχειρήσαμεν αὐθις. *Cap. 1. Quod merito rursus scribere aggrediamur.*

Κεφ. β'. Τίς ὁ τοῦ λόγου σκοπὸς, καὶ τί λεγόντων ἡμῶν διθεῖται οἱ ἀντίθεοι καταψεύδονται. *Cap. 2. Qui sit sermonis scopus, et quod illi Dei inimici nos duos esse deos dicere mentiantur.*

Κεφ. γ'. Περὶ τῶν κοινῶν τῆς ἀνωτάτω Τριάδος ἀκρίστων ἐνεργειῶν, ἃς ἀναίρειν ἐπιχειρεῖ πολυειδῶς ὁ Ἀκίνδυνος. *Cap. 3. De communibus supernæ Trinitatis increatisque operationibus, quas de medio tollere multipliciter conatur Acindynus.*

δ'. Παράστασις διὰ πλειόνων, ὅτι δυσσεβῶς οὗτος τοιαύτας ἐνεργεῖας εἶναι λέγει τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Cap. 4. Pluribus demonstratur ipsum impie dicere hujusmodi operationes esse Filium et Spiritum sanctum.*

ε'. Ἐτι παράστασις, ὅτι δυσσεβῶς ὁ αὐτὸς μόνην ἀκρίστον εἶναι θεότητά φησι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. *5. Demonstratio altera, quod idem impie dicat solam increatam divinitatem esse substantiam Dei.*

ς'. Ὅτι καὶ τοῦ θείου Μαξίμου, περὶ τοῦ εἰμῆτε τῶν νοούντων μῆτε τῶν νοουμένων εἶναι τὸν Θεόν, ἢ κατὰ τὸν κατ' αὐτοῦ προβάλλεται. *6. Quod divi Maximi capud illud, « Deum neque cogitantium, neque cogitatorum esse, » contra seipsum afferat.*

ζ'. Ὅτι ἐξ ὧν περὶ θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἔδογματίσαν Ἀκίνδυνος καὶ ὅσοι κατ' αὐτὸν, πλείον ἢ πενήκοντα κακοδοξίαις περιπίπτουσι· καὶ πίσταις ἀπλῶς ταῖς ἀπ' αἰώνων πονηραῖς αἰρέσεσι θύραν ἀνοίξαντες εἰσόδον παρέχουσιν. *7. Quod ex iis quæ de divina essentia et operatione docuerunt Acindynus et assecle ejus, in errores plures quinquaginta incidant, et quod omnibus omnino quæ a sæculo fuerunt hæresibus januam aperiant, ingressumque præbeant.*

η'. Περὶ τοῦ κατ' ἐπιβουλήν τούτων ἤθους, καὶ ὡς προσηκόντως τοῖς αὐτῶν τρόποις τὸν κατὰ τὴν ἐμφύλιον στάσιν λαβόμενοι καιρὸν, καίτοι δις πρότερον κατὰ κράτος ἠττηθέντες, πάλιν ὑπ' ἀναίδειας ἐπανίστανται τῇ εὐσεβείᾳ. *8. De corruptis eorum moribus, et quod ut viros, ita moratus decebat, arrepto popularis seditionis tempore, etiamsi bis antehac fortiter consultati et prostrati fuerint, rursus insipienter contra pietatem insurgant.*

θ'. Ὅτι μὴδ' αὐτοὺς ὀκλύθαοὶ τοιοῦτοι φθέγγονται, μᾶλλον δὲ εἰς τ' ἐναντιώτατα περιτρέπονται

PATROL. GR. CL.

κατὰ διὸ καὶ ταῖς ἐκ διαμέτρου δυσσεβείαις καθεστᾶσιν ἔνοχοι. *9. Quod-ne sibi quidem consequente loquamur, imo potius in omnino contraria mala incidant, quamobrem impietatum ex diametro oppositarum rei sunt.*

ι'. Ὅτι κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς καὶ τὸν συνοδικὸν ἐπιχειροῦσι παρεξηγεῖσθαι τόμον, καὶ ὡς τοῖς ἐκεί φρικώδεσι ἀφορισμοῖς καὶ ταῖς ἐγγράφοις ἀποκηρύξεισι πολλαχῶς ἀναφαίνονται διατελοῦντες ἔνοχοι.

10. Quod etiam contra caput suum, synodicum totum detorquere satagent, et quod horrendis excommunicationibus et proscriptionibus in eo contentis in multis obnoxii appareant.

ια'. Ὅτι περὶ πάντων ὧν ὁ Βαρλαάμ πρότερος καὶ μετ' αὐτὸν Ἀκίνδυνος κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐπιχειρήσει λέγειν, διαλαμβάνει καὶ ἀποφαίνεται ὁ πρόβας ἐπὶ ταῖς αὐτῶν καταψηφισαμέναις μεγίσταις συνόδοις τόμος. *11. Quod tomus ille, proferens ea quæ in maximis synodis adversus illos decreta sunt, de omnibus quæ primo Barlaam, deinde Acindynus contra pietatem dicere ausi sunt, edisserat et sententiam contra proferat.*

ιβ'. Μετρία προτροπὴ ταῖς Βαρλααμίταις πρὸς ἐπιστροφὴν, καὶ τοῖς εὐσεβεῖν αἰρουμένοις πρὸς τὴν τούτων ἀνεπιστρόφω· ἐχόντων ἀποτροπήν. *12. Moderata admonitio Barlaamitis ut resipiscant, et pietatem amplexantibus ut eos in errore pertinaces averentur.*

ιγ'. Ὅτι καιρῶς καὶ ἀκολούθως τοῖς ἑαυτοῦ πονηρῶμασιν ἔ ἀρχέκακος, τῇ τοῦ Θεοῦ θεῖᾳ χάριτι διὰ τῶν αὐτῶν πειθόμενων νῦν ἐπεστράτευσεν. *13. Quod opportunè et consequenter secundum nequitiam suam princeps mali, per assecles suos contra divinam Dei gratiam bellum gerat.*

ιδ'. Ὅτι πρὸς ὁ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος σκανδαλιζεσθαι πλάττονται, καὶ ταῦτ' ἐλεγχῶς ἐστὶ τῆς αὐτῶν κακοδοξίας. *14. Quod ea ipsa quæ Barlaam et Acindynus sibi offensionem esse simulant, eorum prævæ doctrinæ confutatio sint.*

πρὸς τὸν αὐτὸν αἰρεσιώτην τῆς τοῦ Βαρλαάμ κακοδοξίας Ἀκίνδυνον, μετὰ τὴν ἐκείνου φυγὴν καὶ τὴν αὐτοῦ συνοδικὴν καταδίχην ὑπὲρ αὐτῆς συγγραψάμενον, λόγος ἀντιρρητικὸς δευτέρος. *Adversus eundem hæreticum Acindynum Barlaam prævæ doctrinæ sequacem, qui post ejus fugam, et suam in synodo condemnationem, pro ea (hæresi) scripsit, sermo antirrheticus secundus.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ δευτέρου λόγου κεφάλαια. *Secundi libri capita per ordinem.*

α'. Ὅτι κοινὸν πᾶσι τοῖς αἰρετικοῖς τὸ, προφάσει τῆς τοῦ Θεοῦ ἀπλότητος διθεῖται ἢ τριθεῖτας ὀνομάζειν τοὺς ὀρθοδόξους ὧν κατὰ ζῆλον καὶ ὁ Ἀκίνδυνος διθεῖται τοῦ Παλαμά κατ' ἐξουσίαν. *1. Quod commune sit omnibus hæreticis, Dei simplicitatis obtentu orthodoxos ditheitas et tritheitas nominare, quorum imitatione Acindynus Palamam ditheitam, seu duos asserentem deos esse mentitur.*

β'. Ὅτι τῶν Ἀκινδύνων πᾶς ὁ τῶν λόγων ἄγων, κτιστὴν δεῖξαι τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως,

καθ' ἣν καὶ τοὺς μαθητὰς περιέσραψεν ἐν θαβώρ ὁ Κύριος. 2. *Quod Acindynus vi ratiociniorum nitatur ostendere, splendorem divinæ naturæ, quo in Thabor discipulos illuminavit Dominus, creatum esse.*

γ'. Ὅτι ἄθεος ἀναφάνεται ὁ Ἀκινδύνος, ἐξ ὧν κατασκευάζεται δὴθεν τὴν τῆς διθεΐας κατηγορίαν· ἐν ᾧ συντομωτάτη ἐκθεσις τῆς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς τοῦ Βαρλαάμ δυσσεβείας καὶ συνοδικῆς καταδικῆς. 3. *Quod Acindynus atheus esse comprobetur, vel ex iis quibus ditheie accusationem concinnat : ubi brevissima Expositio Barlaami impietatis circa res easdem, et synodice condemnationis.*

δ'. Ὅτι καὶ δόλῳ πρὸς ἀθεΐαν ἐφέλκεσθαι πειράται πάντας Ἀκινδύνους. 4. *Quod Acindynus omnes ad atheiam, seu nullitatem deorum dolo pertrahere conatur.*

ε'. Ὅτι οὐ δύο φύσιν ὁ Παλαμᾶς θεότητος, ἐξαιρεῖται δὲ μᾶλλον τῆς Ἀκινδύνου καὶ Βαρλαάμ ἀθεΐας ὁμοῦ καὶ διθεΐας τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἐκτραπέντας· δεΐξαι ὡς οὐδὲν κροσίσταται πρὸς τὸ μίαν εἶναι καὶ ἀπλὴν θεότητα ἢ τῆς θεΐας φύσεως λαμπρότης ἄκτιστός τε οὐσα καὶ θεότης ὀνομαζομένη. 5. *Quod Palamas non duas deitates dicat, sed potius ab Acindyni et Barlaami atheia simul et ditheia eximat eos qui ab ipsis circumventi sunt, ostendens nihil ob stare, quominus una et simplex deitas sit, divinæ naturæ splendorem qui increatus est et deitas appellatur.*

ς'. Ὅτι ἀδύνατόν ἐστι καὶ προφητικῶς ἀπηγόρευται, τινὰ τῶν μετὰ Χριστὸν διθεΐα περιπεσεῖν· οἱ δὲ συκοφαντικῶς τοῦτο κατὰ τῶν ὀρθοδόξων προφέροντες, ὑπὸ τῆς σφῶν κακίας εἰς αὐτὸ περιτρέπονται. 6. *Quod fieri nequeat, et propheticæ prænuntiatum est, ut quispiam eorum qui post Christum futuri sunt, in ditheiam incidat; qui autem id per calumniam orthodoxis exprobrant, a malitia sua in hoc ipsum proruant.*

ζ'. Ὅτι δι' ἑτέρας ὁ Ἀκινδύνος ὁδοῦ εἰς τὸ αὐτὸ φέρεται βάραθρον, ποτὲ μὲν τῷ Ἀρείῳ, ποτὲ δὲ τῷ Σαβελλίῳ. 7. *Quod per aliam viam Acindynus in barathrum incidat, modo cum Ario, modo cum Sabellio.*

η'. Ὅτι καὶ τρίτην ἄλλην παρὰ ταῦτα οὗτος δυσσεβείαν ἐκαυτοτόμησε, καὶ τίς αὐτῆς. 8. *Quod præter has aliam tertiam impietatem de novo protulerit, et quænam illa sit.*

θ'. Ἐπανάληψις καὶ κατάμερος ἑλεγχος τῶν εἰρημένων Ἀκινδύνῳ περὶ θεότητος, καὶ παράστασις τῶν περὶ αὐτῆς τοῦ Παλαμᾶ λόγων, ὡς ἀσφαλεῖς (sic). 9. *Resumptio et confutatio per partes dictorum Acindyni circa deitatem, et declaratio eorum quæ Palamas circa eandem dixit, et quam tuto illa prolata sint.*

ι'. Μαρτυρεῖται τῶν ἁγίων, ὅτι ἡ θεΐα φύσις πηγὴ θεῶν ἐνεργειῶν ἐστίν· ἐν ᾧ παράστασις σαφῆς, ὅτι Ἀρειανός ἐστιν ὁ Ἀκινδύνος. 10. *Testimonia sanctorum, quod divina natura fons divinarum ope-*

rationum sit, ubi probatio perspicua quod Acindynus sit Arianus.

ια'. Μαρτυρεῖται τῶν ἁγίων, ὅτι ὑπέρκειται ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία τῆς οὐκείας ἀκτίστου ἐνεργείας, καὶ τῆς ἀπλότητος οὐκ ἐξίσταται τὸ θεῖον παρὰ τοῦτο· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν αὐτομετόχων. 11. *Testimonia sanctorum quod Dei essentia superjaceat suæ increate operationi, et quod divinum numen non ideo a sua simplicitate excidat; ubi ei de participibus.*

ιβ'. Παράστασις σαφῆς διὰ πλειόνων, ὅτι Ἀρειανός ὁ Ἀκινδύνος· ἐκθεσις καὶ ἀνατροπὴ τῆς αὐτοῦ δόξης, κτιστὰ κατασκευάζοντος εἶναι πάντα τὰ κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον οὐσιωδῶς περὶ τὸν θεὸν θεωρούμενα. 12. *Demonstratio clara pluribus exhibita, quod Acindynus sit Arianus. Expositio et eversio illius sententiæ, qua creata constituit ea omnia esse, quæ secundum divum Maximum essentialiter circa Deum considerantur.*

ιγ'. Παράστασις πάλιν, ὅτι διαφέρει τῆς ἀκτίστου οὐσίας ἢ ἀκτιστοῦ ἐνεργεία καὶ περὶ θεότητος. 13. *Demonstratio rursus, quod increata essentia differat ab increata operatione. Et de divinitate.*

ιδ'. Ὅτι βῆσιν τοῦ Νύσσης ἐνθέου Γρηγορίου ὡς τοῦ Παλαμᾶ προβαλλόμενος ὁ Ἀκινδύνος, φρενοβλαβῶς ἀντιλέγει ταύτην. 14. *Quod dictum divi Gregorii Nysseni, quasi Palamæ esset proferens, stulte refutet Acindynus.*

ιε'. Ἐκθεσις τῆς κατὰ τοῦ θειοτάτου φωτὸς ἐφεξῆς Ἀκινδύνου βήσεως, καὶ σαφῆς παράστασις ἐκ τοῦ ἐλέγχου ταύτης, ὅτι αὐτὴν ἐφ' ἑαυτὴν ἐγείρει τὴν θεόπνευστον Γραφὴν, καὶ ἔτι μηδεμίαν οὕτω πρεσβεύει θεότητα. 15. *Expositio sequentis ab Acindyno prolata contra divinissimum lumen sententiæ, ac demonstratio clara ex refutatione illius, quod ille divinam Scripturam adversus seipsam committat, et quod nullam ille deitatem propugnet.*

ις'. Ἔτι περὶ τοῦ θειοτάτου φωτὸς, ὡς εἰ καὶ ἄκτιστόν ἐστιν, ἀλλ' οὐκ οὐσία καὶ ὦ· οὐ κτιστῆτινι δυνάμει, ἀλλ' ἀποβρόχως ὄραται, εἰ καὶ ὀφθαλμοῖς ὄρασθαι γέγραπται. 16. *Iterum agitur de divinissimo lumine, quomodo etiam in increatum sit, non tamen substantia sit; et quod non creata quædam facultate, sed arcano modo videatur, etiam in oculis conspici scriptum sit.*

ιζ'. Ὅτι καὶ ἄς προφέρει παρὰ τῶν θεῶν Πατρῶν μαρτυρίας ὁ Ἀκινδύνος, καθ' ἑαυτοῦ προσφέρει· διὸ καὶ παρ' αὐτῶν ἐξελέγχεται διατελῶν ὁμολογος τῷ Εὐνομίῳ. 17. *Quod ea quæ Acindynus ex sanctis Patribus profert testimonia, contra seipsum proferat : quomobrem ab iis evincitur eandem sentire quæ Eunomius.*

ιη'. Ὅτι ἐξ ὧν ὁ Ἀκινδύνος γράφει καὶ φρονεῖ, ὄρατῆν καθ' ἑαυτὴν εἶναι κατασκευάζει τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. 18. *Quod ex his quæ Acindynus scribit et sentit, essentiam Dei secundum se visibilem esse astruat.*

ιβ'. Μαρτυρεῖται τῶν ἁγίων, ὅτι ἡ θεΐα ἐνεργεία ἢ καὶ ἡ θεότης ἐστὶ προσήγορα, καὶ τῆς θεΐας οὐσίας διενήνοχε καὶ ὑπόστασις οὐκ ἐστὶ καὶ ἄκτιστός ἐστι·

καὶ ὡς ὁ συνῆλον ἐκ τούτου συνθέτου εἶναι τὸν Θεόν, ὑπόθεσις ἐστὶ τῷ Εὐνομίῳ. 19. *Testimonia sanctorum, quod divina operatio, cuius et deitas appellatio est, et a divina essentia differat et hypostasis non sit et increata sit; et quod qui inde colligit compositum esse Deum, cum Eunomio doctrina conveniat.*

κ'. "Ὅτι καὶ τοῖς Ἑλλησιν ὑπόθεσις ἐστὶν ὁ Ἀκίνδυνος, καὶ αὐτῷ τῷ Ἐπικόρῳ· καὶ ὡς ἐξ ὧν ὁ Παλαμᾶς ἔφη, εἰς ἀναφαίνεται Θεὸς ἀπλοῦς καὶ ἀσύνθετος ἐν μιᾷ θεότητι. 20. *Quod cum Græcis consentiat Acindynus, imo cum ipso Epicuro; et quod ex iis quæ Palamas dixit, unus declaretur Deus incompositus in una deitate.*

κα'. "Ἐτι παράστασις, ὅτι ἡ ἄκτιστος δύναμις ἦς καὶ ἡ θεότης προσηγορία καθέστηκε, οὕτε οὐσία ἐστὶν οὐθ' ὑπόστασις, καὶ πρὸς τὴ μίαν εἶναι θεότητα οὐκ ἐμποδίζει. 21. *Demonstratio alia, quod increata virtus, cuius deitas est appellatio, neque essentia sit neque hypostasis, et nihil impediat auominus uno sit deitas.*

Πρὸς τὰ τῷ Ἀκινδύνῳ κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ θείας χάριτος; καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς κεχαριτωμένων θείας συγγεγραμμένα, λόγος ἀντιρήρητικὸς τρίτος. *Adversus ea quæ Acindynus contra divinam Dei gratiam ejusque munera dixit, liber antirrheticus tertius.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ τρίτου λόγου κεφάλαια. *Tertii libri capita minutatim.*

α'. "Ὅτι οὐκ ἀπεικίτως παρήλας τὸν Βαρλαάμ ὁ Ἀκινδύνος τῷ ἀνακολούθῳ τῶν λόγων, καὶ τῇ ποικίλῃ κατ' αὐτοὺς ἀπάτη καὶ συκοφαντίᾳ. 1. *Quod Acindynus non leviter prætereat Barlaamum, in eo quod non consequenter loquatur, et in vario fallaciæ et sycophantiæ genere.*

β'. "Ὅτι καὶ ὁ Βαρλαάμ ἐκ τοῦ τοῖς τῶν ἀποστόλων ὀφθαλμοῖς ὀφθῆναι, κτιστὸν ἐπιχειρεῖ δεικνύναι τὸ θεϊκότατον φῶς καὶ ὅπως ἐξηλέγχθη. 2. *Quod etiam Barlaam, ex eo quod apostolis visum sit, creatum demonstrare conetur divinissimum lumen, et quomodo confutatus fuerit.*

γ'. Μαρτυρίαι τῶν ἁγίων δεικνύσαι, ὡς οἱ τῆς θείας χάριτος ἐν μεθέξει γεγονότες ἄναρχοι καὶ ἀτελεύτητοι κατ' αὐτὴν εἶναι λέγονται. 3. *Testimonia sanctorum quibus demonstratur eos, qui divinæ gratiæ participes fuere, secundum ipsam sine principio et sine fine dici.*

δ'. Ῥήσεις τοῦ Ἀκινδύνου ἀντικείμεναι ταῖς τῶν ἁγίων ῥήσεσι ταύταις καὶ διαβολαὶ πρὸς τοὺς ἁγίους, ὡς εἰς τὸν Παλαμᾶν οὐ πάλιν ἀντιθεσις τῶν ἁγίων ὑπεραπολογουμένη, καὶ τὸ εὐσεβὲς παριστάσα. 4. *Dicta Acindyni opposita dictis sanctorum; et calumniæ ejusdem adversus sanctos, dum Palamam vult impetere; rursusque antithesis, qua ex sanctis Patribus Palamas defenditur, ejusque sententia pia esse comprobatur.*

ε'. "Ὅτι τὴν προγεγονυῖαν ἀξίαν τῷ παρ' ἡμῶν Δεσποτικῷ προσλήμματι, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰρημένην, καὶ παρὰ Παύλου κεκηρυγμένην καὶ τῶν μετ' αὐτὸν θεοειδῶν ἁθελῶν ἐξ ὧν, φησὶν, ὁ Ἀκινδύνος ἄθεος ἀναφαίνεται πάλιν. 5. *Quod*

dignitatem Dominici assumpti, a nobis facit, ab ipso Domino prolati, a Paulo prædicati, necnon a divinis viris qui post ipsum fuere, despiciens et dictis suis vilipendens Acindynus, atheus rursusm deprehendatur.

ς'. Ἐμφανίς ἐν ἐπιτόμῳ τοῦ μυστηρίου κατὰ τὴ ἐγγωροῦν, πῶς εἰς μὲν Χριστὸς, πολλοὶ δὲ χριστοποιεῖς· καὶ πῶς οὗτοι νῦν μὲν καινὴ κτίσις καλοῦνται, νῦν δὲ ἄναρχοι καὶ ἀίδιοι· καὶ ὅτι γεννώμεθα κατὰ τὴν χάριν ταύτην, ἀλλ' οὐ κτιζόμεθα. 6. *Declaratio compendiosa mysterii pro facultate, quomodo unus sit Christus, multi autem Christiformes; et quomodo isti modo nova creatura vocentur, modo sine principio et æterni; et quod secundum hanc gratiam generemur, non vero creemur.*

ζ'. "Ὅτι ὡς ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς εἰληφέναι λέγεται τὴν ἄκτιστον χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ ὅτι ταύτης τῆς ἄκτιστου χάριτος, ἰκαὶ τοῖς οἰκείοις μετέδωκε τε καὶ μεταδίδωσι. 7. *Quod Christus ut homo dicatur increatam Spiritus gratiam accepisse, et quod increatam illam gratiam suis communicaverit et communicet.*

η'. "Ὅτι τὴν παρὰ Θεοῦ δεδομένην καὶ παρὰ τῶν ἁγίων λαμβανομένην Θεοποιὸν χάριν τοῦ Πνεύματος, νῦν μὲν κτίσμα φησὶν ὁ Ἀκίνδυνος, νῦν δ' αὐτὸν εἶναι τὸν Θεόν, αὐτὴν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν· ἐν ᾧ καὶ πολλοῖς ἀτόποις περιπίπτων ἐλέγχεται.... 8. *Quod Spiritus gratiam illam divinos facientem, a Deo datam, et a sanctis acceptam, modo creaturam esse dicat Acindynus, modo ipsum esse Deum, ipsamque Dei essentiam, unde in multas absurditates cadere arguitur....*

θ'. Ποταχῶς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦνομα τῆς χάριτος, καὶ ὡς ἡ θεία λαμπρότης ἐν τῶν ὑπ' αὐτῆς σηματονομένων, καὶ ὡς αὕτη τῆς θείας φύσεως διενήνοχεν. 9. *Quotupliciter nomen gratiæ apud Deum intelligitur, et quod divinus splendor sit unum ex significatis per eam, quodque ille a divina natura differat.*

ι'. Ἐχθρῆσι καὶ ἀνασκευῇ τῶν Ἀκινδύνου ῥήσεων, δι' ὧν κατασκευάζει τὴν χάριν αὐτὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καθ' ἑαυτὸν καὶ τοῦ Εὐνομίου δυσσεβέστερος τελῶν, ἄθεός τε ἅμα καὶ πολυθεὸς ἐξελέγχεται τό τε Θεῖον συντιθεῖς. 10. *Expositio et refutatio dictorum Acindyni, quibus astruit gratiam ipsam esse Dei essentiam, quibus etiam Eunomium impietate superans, atheus simul et polytheus sive multorum deorum cultor, atque Deum compositum faciens deprehenditur.*

ια'. Ἐστραὶ ῥήσεις Ἀκινδύνου, ἐν αἷς καὶ μαρτυρία ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου Βασιλείου παρακεκομμένη μέντοι, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀντικειμένη διὰ πάντων, δεικνύται τῇ τούτου πολυδρασφίμῳ κἀνταῦθα δεικνυμένη δόξῃ. 11. *Alia Acyndini dicta, in quibus est testimonium ex magno Basilio detruncatum, sed quod nihilominus ejus blasphemæ sententiæ hic expositæ omnino oppositum demonstratur.*

ιβ'. Ἐτέραι ῥήσεις Ἀκινδύνου μετὰ τῆς αὐτῆς μαρτυρίας, παρ' ὧν ἀναφαίνεται διατεινόμενος μηδὲ δύνασθαι τοῖς ἁγίοις ἁμορφροῦσθαι ποτε. 12. *Aliud*

dictum Acindyni cum illo ipso testimonio, ubi ostenditur illum conantem licet, nunquam posse cum sanctis concordare.

ιγ'. Παράστασις, ὅτι τὰ τὸν αὐτὸν ἐπιδειχόμενα λόγον οὐ πάντῃ τε καὶ πάντως ἐν καὶ ὅτι μὴ μόνον τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον τῆ ἀκτίστῃ ἐνεργείᾳ ἢ ἀκτιστος οὐσία, ἀλλὰ καὶ οὐ τὸν αὐτὸν κατὰ τὸν μέγαν Βασιλείον ἐν ᾧ καὶ πολυειδῆς ἀνασκευὴ πάσης τῆς Ἀκινδύνου κακονολίας. 13. *Demonstratio, quod ea quæ eandem rationem admittunt, non semper prorsus unum sint, et quod increata essentia non modo non eandem solam rationem admittat quam divina operatio, sed ne eandem quidem, secundum magnam Basilium, ubi et refutatio totius Acindyni pravæ doctrinæ.*

ιδ'. Ἰσχυρὰ παράστασις διὰ πλειόνων, ὅτι τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐκί τῆς οὐσίας μετέχουσιν οἱ ἅγιοι. 14. *Præfatida et sua demonstratio, quod sancti increatæ operationis Dei, non ejus essentia participes sint.*

ιε'. Ἐκθεσις ἑτέρα τοῦ Ἀκινδύνου βήσεως, ἀφ' ἧς ὁμολογῶν ἐλέγχεται, καὶ τὸ τῆς θείας μεταμορφώσεως φῶς ἀκτίστον θεότητα λέγειν τοὺς ἁγίους, αὐτὸς δὲ πραινῶν μὴ προσέχειν αὐτοῖς ὡς διθεῖται καὶ ψευδομάρτυσιν οὖσιν. 15. *Expositio alterius dicti Acindyni, quo arguitur confiteri sanctos Patres dixisse lumen divinæ Transfigurationis increatam deitatem fuisse, ac monere ne ipsis ipse diuinitatis et falsis testibus fides habeatur.*

ις'. Ὅτι ὁ κτιστὸν εἶναι λέγων τοῦτο τὸ φῶς, οὐ δύναται μὴν λέγειν θεότητα, καὶ ὡς ἐξ ὧν φησιν ὁ Παλαμᾶς, μία δυνάμις κτιστὴται θεότης. 16. *Quod is qui hoc lumen creatum esse dicit, non possit unam dicere deitatem, et quod ex Palamæ dictis una vere deitas prædicetur.*

ιζ'. Ἐφεξῆς ἑτέρα τοῦ Ἀκινδύνου βήσις, ἧς ἐλεγχομένης ἀκτίστον μὲν αὐθις ἀναφαίνεται τὸ θεῖον φῶς αὐτὸς δὲ τὰ τῶν θεῶν ἡρώων Πατρῶν πολυειδῶς ἐξουθενῶν συγγράμματα καὶ ὁδοκίμα λέγων φανερώς. 17. *Aliud insuper Acindyni dictum, quo refutato increatum rursus ostenditur divinum lumen, ipse vero sanctorum Patrum nostrorum doctrinam multis modis despiciere et nefarie loqui comprobatur.*

ιη'. Ἐφεξῆς τοῦ αὐτοῦ βήσις, ἧς ἐλεγχομένης ἀντινομοθετῶν δεικνύνται τῷ τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγελίῳ Βαβλαάμ τε καὶ τοῖς αἰρετικοῖς ἅπασιν συνηγορῶν, αἰετός τε καὶ τοῖς ἁγίοις ἀντίθετος καὶ δις κατασκευάζων ἔχειν οὐσίαν τὸν Θεὸν ἀλλήλαις ἐναντίας. 18. *Aliud ejus dictum, quo refutato, Christi Evangelio contrarias leges dare convincitur: quod Barlaam quoque qui hæreticis omnibus patrocinatur, atheus sit et sanctis oppositus, qui bis adstruit Deum habere essentias mutuo oppositas.*

ιθ'. Ὅτι ἐξ ὧν φησιν ὁ Παλαμᾶς, εἰς δεικνύνται Θεὸς ἐν μιᾷ καὶ ἀπλῇ καὶ ἰσῆ ἀκτίστῃ θεότητι ἐξ ὧν δὲ ὁ Ἀκινδύνος φησι, δύο Θεοὶ καὶ δύο δεικνύνται θεότητες ὑπερκειμένοι καὶ ὑφαιμένοι (mel. ὑπερκειμένη καὶ ὑφαιμένη). 19. *Quod ex iis quæ*

Palamas dicit, unus ostendatur esse Deus in una et simplici et æquali increata deitate: ex iis vero quæ Acindynus ait, duo dii et duæ deitates esse probentur, quorum alia supereminet, alia demissior sit.

κ'. Παράστασις, ὅτι τὰ ἡτοιμασμένα πρὸς Θεοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ἃ ὀφθαλμοῖς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἀκτιστά ἐστι, καὶ ἐλεγχοῦ τῶν κτιστῶν ταῦτα κατασκευαζόντων Ἀκινδύνου βήτων. 20. *Demonstratio, quod ea quæ præparata sunt a Deo diligentibus ipsum, quæ nec oculis vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, increata sint; et refutatio dictorum Acindyni, quæ illa esse creata adstruit.*

κα'. Ἐτι παράστασις, ὅτι τοὺς ἁγίους αὐτοὺς ὁ Ἀκινδύνος πολυθέους καὶ καινοῦς φησι θεολόγους, ὡς τῆς ἀνωτέρου βήθελος; ἀκτίστου κληρονομίας ἄνω καὶ ὑψηλότερον εἶναι τὸ θεῖον κατ' οὐσίαν διδάσκοντας. 21. *Demonstratio iterum, quod ipsos sanctos Acindynus dicat esse polytheos et novos theologos, ipse qui docuerunt Deum secundum substantiam superiorem et excelsoiorem esse supra dicta increata hæreditate.*

κβ'. Ἐτι παράστασις, ὡς οὐκ ἔστιν ἄλλως εἶναι τὸν Θεὸν ἐν μιᾷ θεότητι, εἰ μὴ ὡς ὁ Παλαμᾶς φησι τοῖς Πατράσιν ἐπόμενος ἐν ἧ καὶ τινων ἀντιθέσεων λύσις. 22. *Demonstratio iterum, quod non possit Deus alio modo in una deitate esse, nisi ut Palamas Patres secutus dixit; ubi et quarundam objectionum solutio.*

κγ'. Ὡς ἐν ἐπιλόγῳ σχήματι σύνοψις τῶν Ἀκινδύνου δυσσεβήματων, εἰ καὶ μὴ πάντων καὶ περὶ τῆς ἐπὶ τῷ εὐφῆμῳ τοῦ ὀνόματος μεγαλαυχίας οὐτοῦ. 23. *Quasi in Epilogo Synopsis impietatum Acindyni, etiamsi non omnium, ac de ejus super bono nominis sui omine jaclantia.*

Πρὸς τὰ τῷ Ἀκινδύνῳ κατὰ τοῦ φωτὸς τῆς θείας χάριτος συγγεγραμμένα, ἀντιρήτικὸς τέταρτος. *Adversus ea quæ Acindynus contra lumen divinæ gratiæ scripsit, antirrheticus quartus.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ τετάρτου λόγου κεφάλαια.

Quarti libri capita minutatim descripta.

α'. Ὅτι πολλοῖς τεχνάσμασι προκαταλαβὼν τὴν ἀπροατὴν ὁ Ἀκινδύνος, εἶτα φανερώς ὑπερορίζει τῆς ἀκτίστου θεότητος τὸ τῆς θείας μεταμορφώσεως φῶς. 1. *Quod multis artibus auditorem captans Acindynus, deinde manifeste eliminat ab increata deitate divinæ Transfigurationis lumen.*

β'. Ὅτι περιπετῆς οὗτος ἐκτυπῶ γενόμενος, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ διθεῖτης ἀναφαίνεται. 2. *Quod in suam perniciousam temerarius, præter alia etiam ditheita ostendatur.*

γ'. Δειξίς, ὅτι τῶν παρ' ἑαυτοῦ εἰρημένων ἀναφῶν (sic) αὐτὸς ἅπτεται, καὶ πολυπραγμονεῖ κακῶ. 3. *Demonstratio quod ea quæ attingi non posse dicit, ipse attingat, et curiose perperamque disquirat.*

δ'. Ἐλεγχοῦ τῆς Ἀκινδύνου βήσεως, παρ' οὗ δεικνύνται τοῖς ἁγίοις οὐκ ἄνακλινον φρονεῖν ἑαυτοῖς τε καὶ ἀλλήλοις. 4. *Refutato dicti illius*

Acindyni, quo putasse comprobatur sanctos nec sibi ipsi, nec inter se mutuo congruentia et consequentia sentire.

ε'. "Οτι τὸ κατὰ τὸ Θεῶριον τοὺς μαθητὰς περιαστράψαν φῶς, ἀχώριστόν ἐστι τῆς θεότητος ἅτε φυσικῶς αὐτῇ προσόν, καὶ τῆς θείας φύσεως λαμπρότης ὄν. 5. *Quod lumen in Thaborio discipulos illustrans, inseparabile fuerit a deitate, ut ipse quod ipsi naturaliter adesset, et divinæ naturæ splendor esset.*

ς'. "Οτι ἀνέκφαντος καθ' ἑαυτὴν ἡ θεία φύσις, καὶ αὐτοῖς ἐκαίνοις οἷς ἀπορόδητος ἐπιφαίνεται τὸ θεῖον τοῦτο φῶς. 6. *Quod divina natura per se apparere nequeat etiam iis ipsis, quibus divinum hoc lumen arcano modo apparet.*

ζ'. "Οτι οὐχ οἱ λέγοντες ὑπερκεῖσθαι πάσης ἐκφάνσεως τὴν θεῖαν φύσιν, ἀλλ' οἱ μὴ τοῦτο λέγοντες εἰ; πολυθεῖαν περιπίπτουσιν ὡς ἀληθῶς. 7. *Quod non ii qui dicunt divinam naturam omni apparitione supereminere, sed qui hoc negant in polytheiam sive multipliciter deorum incidant.*

η'. "Οτι οὐχ οἱ ἄκτιστον, ἀλλ' οἱ κτιστὸν λέγοντες τὸ θεῖον φῶς, τὸ θεῖον φυσιολογοῦσιν. 8. *Quod non ii qui increatum, sed qui creatum dicunt divinum lumen, dum rebus naturalibus annumerent.*

θ'. "Οτι τὸ μὴ γινώσκεισθαι τὸν Θεὸν ἐκ φυσικῆς ἐμφάσεως οὐκ ἀναιρεῖ τὸ γινώσκεισθαι αὐτὸν ἐκ τῶν θεῶν αὐτοῦ προσόνων καὶ ἐνεργειῶν ἐν ᾧ κτιστὴν τὴν θεῖαν πρόνοιαν καὶ καταληπτὴν τὴν θεῖαν φύσιν ὁ Ἀκίνδυνος ἐλέγχεται ποιῶν. 9. *Quod ex eo quod Deus per naturalem apparitionem non cognoscatur, non tollatur cognitio ejus per divinas emissiones et operationes; ubi convincitur Acindynus, quod divinam providentiam creatam, divinamque naturam comprehensibilem faciat.*

ι'. "Ἐτεροι ῥῆσις Ἀκινδύνου καὶ μαρτυραὶ τῶν ἁγίων παρ' αὐτοῦ κακῶς ἐκλαβανόμενοι, παριστᾶν ἐπιχειροῦντος, μὴ εἶναι τὸν Θεὸν κατ' οὐσίαν μὲν ἀκατάληπτον, ἀπὸ δὲ τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν ἐπιγνωσκόμενον. 10. *Alia Acindyni dicta et testimonia sanctorum ab ipso male usurpata, quibus demonstrare conatur Deum non esse incomprehensibilem secundum substantiam, sed ex propriis operationibus cognosci.*

ια'. "Οτι καὶ τῆς παρ' ἑαυτοῦ προβεβλημένης ἐκ τῶν τοῦ θεοῦ Μαξίμου μαρτυρίας, πάντων ἀντικεινῶν εἰσηγείται ὁ Ἀκίνδυνος, καὶ ὑπερναντία τοῖς περὶ αὐτοῦ θεολόγοις δείκνυσιν λέγοντα τὸν ἅγιον, καὶ τοὺς θεοῦ ἡμῶν ἅπαντας Πατέρας παραινέει φεύγειν καὶ ἀποτρέπεσθαι. 11. *Quod Acindynus ex testimonio divi Maximi ab se prolato, omnino contraria inducat; ut sanctum virum adversantia theologis qui ante se fuerunt, dicere ostendat, omnesque sanctos Patres nostros fugere et aversari moneat.*

ιβ'. Παράστασις, ὅτι καλῶς ὁ θεῖος ἔφη Μαξίμος ὑπὲρ ἀπειρίαν εἶναι τὸν Θεόν, εἰ καὶ ἄκτιστος ἢ ἀπειρία ἐστίν· ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ Ἀκίνδυνος; δυσσεβῶς διαστρέψαι ἐξεδέξατο. 12. *Demonstratio, quod probe dixerit divus Maximus Deum esse supra infinitatem,*

etiamsi increata sit infinitas; sed non quo sensu Acindynus impie detorquere conatus est.

ιγ'. "Οτι ἐκ τῶν κτισμάτων οὐ τῆς θείας οὐσίας· ἀλλὰ τῶν θεῶν ἐνεργειῶν, ἐν περινοίᾳ γινόμεθα. Τοῦτο δ' ἀθετῶν ὁ Ἀκίνδυνος συναθῆα τῷ Θεῷ τὰ κτισματα δοξάζων, "Ἐλλοί τε καὶ τῷ Εὐνομίῳ συμφωνῶν ἐλέγχεται. 13. *Quod ex creaturis non divinæ essentiæ, sed divinarum operationum cognitionem assequamur. Hoc cum neget Acindynus, creaturas esse Deo coæternas existimans, cum Græcis et cum Eunomio consentire deprehenditur.*

ιδ'. "Ἐλεγχος ἐστὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἀπαγορευόντος πνευματικῶς ὁρᾶσθαι τὸ θεῖοτατον φῶς, ἐν ᾧ παράστασις, ὡς οὐ τὸ φῶς μόνον ἄκτιστον, ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις καθ' ἣν ὁρᾶται. 14. *Refutatio ejus sententiæ, qua negot divinissimum lumen spiritualiter videri; ubi etiam demonstratur non modo lumen increatum esse, sed etiam facultatem per quam videtur.*

ιε'. "Ἐχθεσις καὶ ἀνασκευὴ ῥήσεως ἄλλης τοῦ αὐτοῦ, ἀδιάφορον πάλιν πειρωμένου δεικνύναι τῇ θεῖα οὐσίᾳ τὴν ἐνεργεῖαν, καὶ κτιστὴν τὴν ἐπιφανέσθαι ἐν Θεῶι τοῖς ἀποστόλοις τοῦ Θεοῦ λαμπρότητα. 15. *Expositio et refutatio alterius ejusdem dicti, quo probare nititur divinam essentiam non distinctam esse a divina operatione, et splendorem Dei qui in Thabore apostolis apparuit fuisse creatum.*

ις'. "Οτι εἰ καὶ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ θεῖον ὤφθη φῶς, ἀλλὰ μετασκευασθεῖσι τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος. 16. *Quod etiamsi corporeis oculis divinum lumen visum sit, sed transformatis virtute Spiritus.*

ιζ'. "Ἐτέρα ῥῆσις Ἀκινδύνου, παρ' ἧς ἄθεο; τελῶς ἐλέγχεται τὸ εἶναι τὸν Χριστὸν Θεὸν ἀνελεῖν ἐπιχειρῶν, καὶ δεικνύναι τοὺς ἁγίους πάντας αὐτῷ τε τῷ Κυρίῳ καὶ ἀλλήλοις ἐναντίους. 17. *Alterum Acindyni dictum, quo convincitur perfecte atheus esse, utpote qui conetur Christum Deum non esse probare, et ostendere sanctos omnes et ipsi Domino et sibi invicem repugnare.*

ιη'. Παράστασις διὰ πλειόνων, ὅτι σύμφωνος τῷ Βαρθολαῖμ ὁ Ἀκίνδυνος· καὶ μεταξὺ διὰ βραχείων ἀνασκευῆ τῶν ἀμφοτέρων δογμάτων. 18. *Demonstratio pluribus facta, quod Acindynus cum Bartholamo consensit, et paucis inter hæc refutatio dogmatum utriusque.*

ιβ'. "Οτι τὸ μὴ κτιστὴ δυνάμει καθορᾶσθαι πεφυκόδς, οὐδὲ κτιστόν· καὶ ὡς ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ὁρῶσι τὸν Θεὸν καὶ οἱ τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ὁρῶντες. 19. *Quod illud quod a creata facultate videri non potest, creatum non sicut et quod ii qui virtute Spiritus Deum vident, ex iis quæ circa illum sunt ipsum vident.*

κ'. "Οτι οὐδὲν τῶν αἰσθητῶν τὸ περιλάμψαν ἐν Θεῶι τοὺς ἀποστόλους φῶς. 20. *Quod lumen apostolos illustrans in Thabor non ex rerum sensibilibus numero fuerit.*

κα'. Ὑμνος εἰς αὐτὸ τὸ φῶς, καὶ ὡς ἀνύψοι τοῦτο καὶ τὰ ταπεινῶς γεγράφθαι περὶ αὐτοῦ δοκῶντα. 21. *Hymnus in illud ipsum lumen, et quod ipsum*

erigat en quæ videntur humiliiori modo de illo dicta fuisse.

κδ'. Ἐτερος ὕμνος εἰς αὐτὸ τὸ φῶς, καὶ μετρία τροτροπή τοῖς ἀπιστοῦσι πρὸς ἐπιστροφὴν 22. *Alius hymnus in illud ipsum lumen, et moderata adhortatio incredulis ad resipiscentiam.*

Ἔτι πρὸς τὰ τῷ Ἀκινδύνῳ κατὰ τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος καὶ τῶν πατρικῶν χαρισμάτων συγγεγραμμένα λόγος ἀντιβῆτικὸς πέμπτος. *Iterum adversus ea quæ ab Acindyno contra lumen gratiæ et paternæ dona scripta sunt, liber Antirrheticus quintus.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ πέμπτου λόγου κεφάλαια. *Quinti libri capito minutatim.*

α'. Ὅτι τῶν τυφλῶν τὴν κατ' ἀσθητικὴν ὄψιν τυφλότερος ὁ Ἀκινδύνος τὴν διάνοιαν, ὡς οὐκ ἀγνοῶν ἀπλῶς, ἀλλ' ἄμφω ταναυτὰ περὶ τοῦ θεοῦ διατινόμενος φωτὶς. 1. *Quod iis qui secundum sensibilem visum cæci sunt, excæcior mente sit Acindynus, utpole qui non modo ignarus sit, sed etiam duo contraria de divino lumine proferat.*

β'. Ῥήσεις Ἀκινδύνου, ὧν ἐξεταζομένων ἀναφαίνεται διὰ πολλῶν τὸ αὐτὸ φῶς κτίσμα κατασκευάζων εἶναι καὶ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. 2. *Dicta Acindyni, quibus examinatis comprobatur illud idem lumen et creaturam et essentialiam Dei esse adstruere.*

γ'. Ὅτι διὰ τὸ πολυστήμαντον τῆς τοῦ Θεοῦ φωνῆς, ἔστι μὲν ὡς εἰδῆξαν, ἔστι δ' ὡς ἀπηγόρευσαν οἱ Πατέρες ἐρᾶσθαι τὸν Θεόν· ὁ μὴ συνείδῃ ὁ Ἀκινδύνος ἐκπολεμῶν πρὸς ἐαυτὸς κατ' ἀλλήλων χρῆται τῆς τῶν ἁγίων φωνῆς. 3. *Quod propter diversas vocis Dei significationes, Patres modo docuerint, modo negaverint videri posse Deum; quod cum intelligeret Acindynus, sanctorum vocibus ita utitur, ut eas contra se invicem pugnare faciat.*

δ'. Ὅτι τοῦτ' αὐτὸ ποιῶν καὶ ἀπὸ τοῦ ἰδαῖν διπλῆν ἔχοντο; τὴν σημασίαν, ἅμα καὶ τὴν θεῖαν πρόνοιαν ἐξελέγχεται κτιστὸν φρονῶν. 4. *Quod idipsum faciat circa verbum videre, quod duplicem habet significationem, et quod simul divinam providentiam creatam sentire arguatur.*

ε'. Ἀπόδειξις καὶ παρ' ὧν αὐτὸς φησιν, ὡς τὸ ἐν Θεωρίῳ λάμψαν φῶς ἄκτιστόν ἐστι καὶ οὐκ οὐσία θεῖα, κτλ αὐτὸς μὴ βούληται. 5. *Demonstratio ex ejus etiam dictis petita, quod lumen in Thaborio fulgens increatum fuerit, non autem divina essentia, licet id ipsi minime placeat.*

ς'. Ἐπανάληψις τῆς αὐτοῦ ῥήσεως, ἥς πάλιν ἐξελεγχομένης, τὸ μὲν θελον τοῦτο φῶς ἀναφαίνεται τῶν ἁγίων ὃν ἐερῶν θέαμα κοινόν, αὐτὸς δὲ μηδὲνα τούτων ἀληθῆ θεολόγον ἡγοῦμενος καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσματιν ἀντιταττόμενος. 6. *Resumptio illius dicti, quo rursus consultato, apparet divinum illud lumen esse sanctorum sacrum et commune spectaculum, ipsum autem nullum eorum vere theologum existimare. ac evangelicis oraculis contradicere.*

ζ'. Ὅτι μὴ μόνον νῦν μὲν κτίσμα, νῦν δὲ τοῦ Θεοῦ οὐσίαν τοῦτον δείκνυσιν οἰόμενος τῷ φῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς τρισὶν ἄθετον, οἷς μόνως πρότερον Θεα-

τὸν ἀπεφάνετο γενέσθαι. 7. *Quod non tantum modo creaturam, modo substantiam Dei lumen illud existimare arguatur, sed etiam a tribus illis non visum, a quibus solis visum fuisse prius pronuntiaverat.*

η'. Ὅτι δύο προβαλλόμενος μάρτυρας τὸν Χρυσόστομον καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, τὸν μὲν καθ' ἑαυτοῦ προβάλλεται, τὸν δὲ χρυσοβόημονα Πατέρα καὶ συκοφαντεῖ. 8. *Quod duos proferens testes Chrysostomum et Gregorium Theologum, hunc quietem contra se proferat; patrem autem illum aureæ eloquentiæ calumniatur.*

θ'. Ὅτι ὡς ἀποστρεφεί τῆς τοῦ ἱεροῦ φωτὸς ἐκείνου θέας καὶ τοῦ τῷ Κυρίῳ συναναβάντις ἐπὶ τὸ Θαβώριον. 9. *Quod ab illius sacri luminis visione privaverit etiam eos, qui cum Domino ascenderant in Thaborium.*

ι'. Ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ ὧν φησι, κτίσμα δείκνυσιν ὑπάρχον. 10. *Quod dictis ille suis etiam Spiritum sanctum creaturam esse declarat.*

ια'. Ἐτέρα ῥῆσις Ἀκινδύνου, παρ' ἧς ἐλέγχεται τὸν μὲν Θεὸν ἀβέλητον λέγων καὶ ἀνεύρητον, τὰ δὲ κτίσματα τοῦτω συνατῖα. 11. *Aliud Acindyni dictum, quo convincitur dicere Deum sine voluntate et sine operatione esse: creaturus vero ipsi coæternas.*

ιβ'. Ἐτεροι ῥήσεις τοῦ αὐτοῦ. παρ' ὧν ἐλέγχεται πάντας τοὺς ἐν Θεοῦ λόγους καὶ τοὺς αὐτοῖς ὁμολογούντας πολυθεοὺς ἀποφανόμενος εἶναι. 12. *Alia ejusdem dicta, quibus arguitur illum declarare omnes divinos sermones, et qui ipsos profitentur polytheos esse.*

ιγ'. Ἐτεροι τοῦ αὐτοῦ ῥήσεις, ἐν αἷς καὶ μαρτυρία ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου Διονυσίου, καθ' ἧς ἐλέγχεται τὴν μὲν καὶ παραχαράττων καὶ παρεξηγούμενος, αὐτὸς δὲ πολλοὺς θεοὺς καὶ πολλὰς θεότητας προσεβύων. 13. *Alia ejusdem dicta, inter quæ est testimonium magni Dionysii, quibus evincitur illum præfatum quidem testimonium adulterare et detorquere, ipsum vero multos deos et multas deitates prædicare.*

ιδ'. Ἐτέρα ῥῆσις τοῦ αὐτοῦ, καθ' ἣν ἐξελέγχεται κατασκευάζων μὴ ἀληθῶς ἡμεῖν τὸν Θεὸν ἐπαγγελιασθαι τὸ Πνεῦμα, εὐσεβῶν τε καὶ ἀσεβῶν μεταξὺ μὴ διακρίων. 14. *Aliud ejusdem dictum, quo demonstratur eum adstruere Deum non vere nobis promississe Spiritum sanctum, ac inter pios et impios non discernere.*

ιε'. Παράστασις, ὅτι τὰ ἐπαναπεπαιμμένα τῷ Χριστῷ κατὰ τὴν προφητείαν ἐπὶ τὰ πνεύματα, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶν καὶ ὡς τοῦτο κτίσμα λέγει ὁ Ἀκινδύνος, ταῦτα λέγων κτίσματα. 15. *Demonstratio, septem spiritus qui secundum prophetiam in Christo requieverunt, esse ipsum Spiritum sanctum; et quod Acindynus hunc dicat esse creaturam, cum illos dicit esse creaturas.*

ις'. Περὶ τοῦ φόβου τοῦ Πνεύματος, τί τέ ἐστι, καὶ πῶς ἐγγίνεται τοῖς καταξιοῦμένοις. 16. *De timore Spiritus, quidnam sit, et quomodo adveniat in eos, qui ipso digni habentur.*

ιζ'. Ἐτι περὶ τῶν ἐπὶ τὰ πνευμάτων τούτων, ὅσα

δκτιστα, καὶ μαρτυρίας διασάφεις παρ' Ἀκινδύνου κατ' αὐτοῦ κακῶς προαγομένης· ἐν ἧ καὶ περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν. 17. *Item de septem his spiritibus, quod increati sint; et testimonii illius declaratio, quod Acindynus contra seipsum male protulit, ubi etiam quid sit facere et operari.*

ιη'. Ὅτι καὶ ῥήσιν παραχαράξας τοῦ Χρυσοστόμου Πατρὸς, κατὰ τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος προήνεγκεν ὁ Ἀκινδύνος. 18. *Quod dictum Patris Chrysostomi depravans Acindynus, in sum contra dona Spiritus protulerit.*

ιθ'. Ἐκθεσις καὶ διασάφεις ἀσφαλῆς τῆς τοῦ Χρυσοστόμου ῥήσεως ταύτης. 19. *Expositio et explicatio certa hujus Chrysostomi dicti.*

κ'. Ἐτι διασάφεις, τίς καὶ πρὸς τίνας, καὶ παρὰ τίνας, ἦν φησὶν ἐν ταύτῃ τῇ ῥήσει παραμυθίαν. 20. *Explicatio iterum, quis, ad quos, et a quo consolationem in hoc dicto expressam mittat.*

κα'. Παράστασις ἐκ ταύτης, ὅτι καὶ τοῦ; ἀπίστους καὶ τὰ ἄλογα τῶν ζώων καὶ αὐτοῦ; (βαβα!) τοὺς δαίμονας μέλη κατασκευάζει τοῦ Χριστοῦ τελεῖν Ἀκινδύνος, κατὰ τῶν πιστῶν τεύξεσθαι τῆς μελλούσης ἐπαγγελίας. 21. *Demonstratio inde, quod infideles et bruta animalia, et ipsos (παρὰ!) daemones membra Christi faciat Acindynus, statuatque ipsos prius quam fideles futuram promissionem consequuturos esse.*

κβ'. Παράστασις ἐκ διαιρίσεως, τίνα τὰ πνευματικά χαρίσματα, καὶ τίνα τὰ μὴ πνευματικά. 22. *Demonstratio per distinctionem, quæ sint spiritualia dona, et quæ non spiritualia.*

κγ'. Ὅτι οὐκ ἄκτιστα πάντα τὰ πνευματικά χαρίσματα, καὶ τί τὸ ἄκτιστον ἐν τούτοις. 23. *Quod omnia spiritualia dona non sint increata, et quodnam increatum sit in illis.*

κδ'. Παράστασις διὰ πλειόνων, οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία τοῦ Πνεύματος, ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια καὶ χάρις τοῦ Πνεύματος. 24. *Demonstratio proliza, quod increata operatio et gratia Spiritus non sit essentia Spiritus*

κε'. Ὅτι κακῶς ἐκλαμβάνων ὁ Ἀκινδύνος τὸ ὄνομα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὑπέρτερον ἑαυτὸν δεικνύσει (βαβα τῆς ἀπονείας!) καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. 25. *Quod Acindynus prave accipiens illam vocem univrsus in Deo, seipsum Christo superiorem (proh insaniam!) ostendat.*

κς'. Ὅτι διαφόρως τὸ ὄνομα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ παρὰ τῶν ἁγίων ἐκλαμβάνεται, καὶ ποσαχῶς, ἐν ᾧ ῥήσεις Ἀκινδύνου φανερωῦ; ἀντιλέγουται πρὸς τοῦ; ἁγίου; καὶ βλασφημίας ἀλλοκότοις περιπίπτουσι. 26. *Quod illa vox univrsus in Deo a sanctis varie accipiatur, et quotuplici modo; ubi dicta Acindyni afferuntur, quæ cum sanctis viris pugnant et in absurdas blasphemias incidunt.*

κζ'. Ὅτι διττῆς οὐσίας τῆς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ διακρίσεως ἐδείχθη παρὰ τῶν θεολόγων, ὅταν περὶ τῆς μιᾶς ἀπείρων λέγηται τὸ ὄνομα οὐ συμπεριβάλλει; καὶ τὴν ἐτέραν καὶ ὅτι τῆς οὐσίας ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ τῆς

θελας οὐσίας μετέχει τὰ τοῦ Θεοῦ μετέχοντα. 27. *Quod cum duplex sit in Deo distinctio, demonstratum sij a theologis, quod cum illud univrsus de una dicitur, altera non simul accipitur, et quod ea quæ Deo participant, divinæ operationi, non divinæ essentiæ participant.*

κη'. Ὅτι καὶ ἡ τοῦ; ἐνθέοις παρὰ Χριστοῦ χορηγούμενη σοφία καὶ ἀρετὴ, θελα τοῦ θελοῦ Πνεύματος ἐστὶν ἐνέργεια. 28. *Quod sapientia et virtus a Christo divinis hominibus data, divina divini Spiritus operatio sit.*

Ἔτι πρὸς τὰς τῶν Ἀκινδύνων κατὰ τοῦ θελοῦ φωτῆ; καὶ τῶν θελῶν κοινῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος συγγεγραμμένα, λόγος ἀντιῤῥητικῶ; ἔκτος. *Iterum adversus ea quæ ab Acindyno contra divinum lumen, et communes operationes Patris et Filii et Spiritus sancti scripta sunt, liber Antirrheticus sextus.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ ἔκτου λόγου κεφάλαια. *Sexti libri capita minutatim.*

α'. Τί τὸ τέλος ἐκατέρου εἶδους ἐκατέρας φιλοσοφίας, τῆς τε κατὰ κόσμον καὶ τῆς κατὰ Χριστόν καὶ ὅτι περὶ λόγους ἐκατέρα, τὸ ζητούμενον ἡ ἀλήθεια ἦ; οἱ ἐκπεσόντες ἐξ ἀνάγκης τῶν ψεύδει περιπίπτουσι. 1. *Quis sit finis utriusque speciei philosophiæ, ejus scilicet quæ secundum mundum est et ejus quæ secundum Christum; et quod utraque circa ratiocinia versetur et quærat veritatem, a qua qui exciderint necessarie in mendacio complicantur.*

β'. Περὶ τῆς ἐντεῦθεν Ἀκινδύνου ψευδογραφίας. 2. *De pravus et falsis Acyndini scriptis inde ductis.*

γ'. Ὅτι ἐξ ὧν οὗτος γράφει περὶ τοῦ ἐν τῇ μεταμορφώσει τοῦ Κυρίου φωτῆ; ἀνυπόστατόν τι φάσμα καὶ κτιστὸν καὶ αἰσθητὸν δεικνύμενον οἰόμενος αὐτό καὶ τρεῖς μὲν φύσεις ἔχειν κατασκευάζει τὸν Χριστόν, δύο δὲ θεότητες, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην κατὰ πάντα τρόπον. 3. *Quod ex iis quæ scribit de lumine Christi in Transfigurationem, spectrum quoddam sine hypostasi creatum et sensibile ipsum putare convincitur: actres naturas Christum habere, astruit, duasque deitates, aliam supereminentem, aliam demissiozem secundum omnem modum.*

δ'. Παράστασις, ὡς εἰ καὶ ὑποκρίνεται τῇ μίξῃ συνηγορεῖν, ἀλλ' οὐδεμίαν ἄκτιστον ὁ Ἀκινδύνος πρεσβεύει θεότητα. 4. *Demonstratio, quod etiamsi se uni patrocinari simulet Acindynus, nullam tamen deitatem incretam prædicet.*

ε'. Ὅτι τὸ ὑπερουράνιον καὶ προκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον φῶς κτίσμα εἶναι κατασκευάζει καὶ φανερωῦ; ἀποφαίνεται. 5. *Quod supercaeleste et quod ante mundum et supra mundum est lumen, creaturam esse astruat et aperte declaret.*

ς'. Παράστασις ὅτι διθεῖτας ὁ Ἀκινδύνος; οὐχ ἡμᾶς καλεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεοφόρους Πατέρας καὶ τὴν καταψηφισμένην τοῦ Βασιλέως Ἐκκλησίαν τε καὶ βασιλείαν. 6. *Demonstratio, quod Acindynus non nos tantum ditheitas vocet, sed etiam deiferos Patres, et Ecclesiam et imperium a quibus Variam damnatus fuit.*

ζ'. Ὅτι τῶν θεοφόρων ἀκούσας τὸ αὐτὴ λεγοντῶν εἶναι φῶς, τὸ τε προκόσμιον καὶ τὸ φανὲν ἐν θαλάσῳ, δόν τῆς πλάνης ἀπηλλάχθαι, καὶ μὴ νομίζειν ἐκ τοῦ θροῦ λαβεῖν τοῦτο τὴν ἀρχὴν, ὃ δὲ δόλιω παρεὶς ἐκαίνοσ, ὡς τοῦθ' ἡμῶν λεγόντων ὑπερκόσμιον κατηγορεῖ. 7. *Quod deiferos Patres audiens dicentes, idipsum esse lumen quod ante mundum fuit et quod in Thaborio apparuit, cum oporteret eum ab errore se expedire, nec putare lumen illud ex monte principium accepisse, ille dolo tacitis Patribus nos insinulet, quod dicamus ipsum esse supra mundum.*

η'. Ὅτι τὸ προκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον καὶ τῶν αἰθίων ἀγγέλων φῶς ὁ Θεὸς ἐστὶν αὐτὸς, καὶ τοῦτον κτιστὴν εἶναι δείκνυσιν Ἀκινδύνος ἐκαίνο κτιστὴν ἀποφαινόμενος. 8. *Quod angelorum lumen ante mundum et supra mundum, Deus ipse sit; ideoque Deum creatum esse dicit, qui lumen illud creatum declarat.*

θ'. Παράστασις, ὅτι οὐχ ἡμεῖς, ἀλλὰ Βαρθολαίμ καὶ Ἀκινδύνος ἐστὶν οἱ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων εἶναι δογματίζοντες φῶς δὲ μήτε Θεός, μήτ' ἀγγελός ἐστὶν ἐν φῶ καὶ ὅτι φῶς ὁ Θεός οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατ' ἐνέργειαν λέγεται. 9. *Demonstratio, quod non nos, sed Barlaam et Acindynus inter Deum et angelos lumen esse doceant, quod neque Deus, neque angelus sit; ubi etiam Deus lumen dicitur non secundum substantiam, sed secundum operationem.*

ι'. Παράστασις, ὅτι τὸ ὑπερουράνιον φῶς διακοπῆναι ὑπὸ τῆς οὐρανόου περιφερείας ὁ μέγας ἔφη Γλαβριεῖος, οὐχ ὡς ὕλικον ὑπάρχον καὶ διὰ τοῦτο μὴ δι' ἐκείνης δυνάμενος χωρεῖν, καθάπερ ὁ Ἀκινδύνος ἐξεδέξατο φρενοδρασίως, ἀλλ' ὡς τῶν αἰσθητῶν μὴ δεκτικῶν ὄντων ἐκείνης τῆς λαμπρότητος, μηδὲ δι' ἐκείνης ὁρᾶσθαι πεφυκότων. 10. *Demonstratio, quod supercaeleste lumen a caelesti circumferentia praescindi dixerit magnus Basiliius, non quod materiale sit ideoque non possit eam penetrare, ut stulle Acindynus id accepit, sed quod sensibilia splendorem illum non admittant ac per illum videri non possint.*

ια'. Παράστασις ἐξ ὧν ὁ Ἀκινδύνος προήνεγκε τοῦ μεγάλου Διονυσίου καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς, παρ' ἐαυτοῦ γέγραπεν, ὅτι μίαν μὲν ἡμεῖς, θεότητα πρεσβεύομεν, δύο δὲ αὐτὸς ἐκτύλους καὶ ἀνίστους καὶ ἀπεσχονισμένους πιντελῶς ἀλλήλων. 11. *Demonstratio ex iis quae Acindynus protulit magni Dionysii dictis et ex iis quae ipse suo Marte scripsit, quod nos quidem unam deitatem praedicemus, ille vero duas extraneas, inaequales, et a se invicem omnino separatas.*

ιβ'. Ὅτι καὶ ῥῆσιν παραχαράζονας τοῦ σεπτοῦ Μαξιμου προεβάλετο, καθ' ἣν πολλοῖς ἀλλοκότοις περιπίπτων ἐξελέγχεται, σάρκα τε κατασκευάζων τῆς μεταμορφώσεως φῶς, καὶ διὰ πολλῶν πολυθεῶς τε ἄγα καὶ ἄθεος δεικνύμενος. 12. *Quod dictum venerandi Maximi protulerit ab se detortum, quo posito in multa absurda labitur, carnem asserens esse lumen transfigurationis, et multis modis polytheus simul et atheus comprobatur.*

ιγ'. Ὅτι πλοαὶ μὲν ὁ σοφιστῆς τῆς κακίας διατῆς πολυθείας ἀπατῶν ἐπεχίρει: οὐν δὲ τῷ ἐνιαυτῷ

δῆθεν συνηγορῶν τοῦ ἐνδὸς δολίως ἀφιστάναί Θεοῦ. 13. *Quod olim quidem improbus ille sophista per multipliciter deorum fallere conatus sit; nunc autem unitati patrocinans ab uno Deo abstinet.*

ιδ'. Ὅτι λῆρος τὴ παρ' Ἀκινδύνου λεγόμενον, ὡς διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς ἡμετέρας γνώσεως πολλὰς καὶ διαφόρους λέγομεν τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. 14. *Quod nunc sint haec dicta Acindyni, nos scilicet ὃ ἐν ἡμετέρας cognitionis nostrae multas et varias dicere operationes Dei.*

ιε'. Ὅτι ὡς αὐτὸς ἐνέργειαν εἶναι λέγει τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῷ Σαβελλίῳ συμφωνεῖ. 15. *Quod cum dicit Filium et Spiritum sanctum esse operationem, cum Sabellio sentiat.*

ις'. Ὅτι κακῶς ἐκλαμβάνει τὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς λέγεσθαι μόνον τὸν Υἱὸν καὶ ὅτι τοῦτο κακῶς ἐκλαμβανόμενον, ἀκτιστον εἶναι παρίστησι τὴν κοινήν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῆς κοινῆς οὐσίας διαφέρουσαν. 16. *Quod male accipiat illud: virtutem et operationem Patris dici solum Filium, et quod, illud si recte accipitur, incretam esse declarat communem virtutem et operationem Patris et Filii et Spiritus sancti, et a communi essentia distinctam.*

ιζ'. Τίς ἡ εὐσεβῆς διάνοια καθ' ἣν ἕκαστον τῶν τριῶν προσκνητῶν προσώπων δύναμις καὶ ἐνέργεια καλεῖται ἐν φῶ πάλιν περὶ τῆς κοινῆς τῶν τριῶν ἐνστάσεως καὶ ἐνεργείας. 17. *Quaenam sit pia sententia secundum quam singulae tres adorandae personae virtus et operatio vocantur; ubi rursum de communium trium virtute et operatione.*

ιη'. Ὅτι τῶν θεολόγων καὶ μὴ εἶναι καὶ εἶναι τὸν Θεὸν ἐνέργειαν λεγόντων καὶ τούτων ἐκάτερον διχῶς, πρὸς δὲ καὶ κοινήν τῶν τριῶν προσώπων εἶναι δεκνόντων ἀκτιστον δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν, ὁ Ἀκινδύνος πλὴν τοῦ λέγεσθαι δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν τᾶλλα πάντα ἀθετεῖ. 18. *Quod cum theologo Deum et esse et non esse operationem dicant, et utrumque seorsim: cum declarent etiam communem esse trium personarum incretam virtutem et operationem, Acindynus tantum dicat virtutem et operationem, caeteraque omnia negat.*

ιβ'. Παράστασις, ὅτι ἡ ἐνθεωρουμένη τῇ οὐσίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, κατὰ τὸν θεολόγον, ἐνέργεια ἀκτιστός ἐστι, καὶ σύνθεσιν οὐδεμίαν ἐμποιεῖ, καὶ εἰ τῆς οὐσίας διενήσοχεν. 19. *Demonstratio, quod operatio in essentia Spiritus sancti, secundum Theologum considerata, increta sit, et compositionem nullam faciat, etiamsi ab essentia distinguatur.*

κ'. Ὅτι ταύτην κτιστὴν εἶναι φανερῶς δογματίζων ὁ Ἀκινδύνος, τὴν πέμπτην καὶ τὴν ἕκτην τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων τελῶς ἀθετεῖ. 20. *Quod cum illam esse creatam aperte doceat Acindynus, quintam et sextam aecumenicas synodos omnino vili pendat.*

κα'. Παράστασις, ὅτι καὶ συμβεβηκός πως λέγηται ἡ ἐνέργεια αὐτῆ, ἀλλ' οὐχ ὅσον μὴ προσεῖναι τῷ

Θεῶν ἐν ᾗ διὰ πολλῶν ἀπόδειξις, ὅτι διαφέρει τῆς ἀκτίτου οὐσίας ἄκτιστος ἐνέργεια. 21. *Demonstratio, quod etiam si hæc operatio accidens esse quodammodo dicatur, non tamen ita ut Deo non adsit; ubi etiam demonstratio prælixæ offertur, quod increata operatio differat ab increata essentia.*

κβ'. Ὅτι ἡ ἐνέργεια αὕτη καὶ οὐσιωδῶς προσεῖναι τῷ Θεῷ καὶ ἐνεργοῦσα παρὰ τῶν θεολόγων μαρτυρεῖται, καὶ ὡς ταύτην κτίσμα φανερωῶς λέγων ὁ Ἀκίνδυνος, κτίσμα τὸν Θεὸν ποιεῖ. 22. *Quod hæc operatio et essentialiter adesse Deo et operari a theologis asseratur; et quod cum illam esse creaturam operis dicat Acindynus, Deum ipsam creaturam faciat.*

κγ'. Ὅτι τὸ λέγειν, καθάπερ οὗτος, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ, πολὺ μὲν ἔχει τὸ ἄλογον, πλεῖον δὲ τὸ δυσσεβές· ἐν ᾧ κεφαλαίῳ πάλιν παράστασις, ὅτι καὶ ἀναρχὸς ἐστὶν ἡ διαφέρουσα τῆς θείας οὐσίας θεία ἐνέργεια. 23. *Quod dicere, ut ille dicit, Filium et Spiritum Dei essentiam Dei esse, magnam præferat absurditatem, majorem vero impietatem. In quo capite rursus demonstratur divinam operationem, a divina essentia distinctam, esse sine principio.*

κδ'. Παράστασις, ὅτι οὐχ ἡμεῖς, ἀλλὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος εἰσιν οἱ ἄριστον καὶ ἀνόμοιον εἶναι δογματίζοντες τὴν θεῖαν οὐσίαν καὶ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, καὶ δύο θεότητας λέγοντες ἐντεῦθεν, ὑπεκκειμένην καὶ ὑφεϊμένην. 24. *Demonstratio, quod non nos sed Barlaam et Acindynus doceant inæqualem et dissimilem divinæ essentiæ esse divinam operationem, et quod hinc duas deitates dicant, aliam supereminentem, aliam demissorem.*

κε'. Ὅτι πρὸς πολλὰς ἐτέραις δυσσεβείαις, καὶ τὰς θείας ὑποστάσεις ἀνίστους πρὸς ἀλλήλας εἶναι δείκνυσιν ὁ Ἀκίνδυνος, καὶ ὡς πολλαχῶς τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ τῆς ἀγίας Τριάδος ἀναίρει μυστήριον ὁ δὲ Παλαμᾶς ὡς ἀληθῶς ἐστὶ προσθεῖον ἕνα τρισυπόστατον Θεὸν ἐν μιᾷ θεότητι. 25. *Quod præter alias multas impietates, divinas hypostases inæquales inter se esse dicit Acindynus, et quod multis modis unitatem Dei et mysterium S. Trinitatis de medio tollat, contra vero Palamas unum prædicat in tribus hypostasibus et in una deitate Deum.*

Πρὸς τὰ τῷ Ἀκινδύνῳ κατὰ τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ διαφόρους καιροὺς πεφωτισμένον συγγεγραμμένα λόγοι· ἀντιρρητικὸς ἔβδωμος. *Adversus ea que Acindynus contra lumen gratiæ et contra eos qui per lumen illud variis temporibus illuminati sunt scripsit, liber Antirrheticus septimus.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ ἔβδωμου λόγου κεφάλαια. *Septimi libri capita minutatim.*

α'. Ὅτι εὐλόγως ὁ λόγος καθ' ἑδὸν προϊῶν, ἐν τοῖς περὶ θεωρίας λόγοις τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων ἐληξεν. 1. *Quod sermo recte et rationabiliter procedens, in eorum verba de contemplatione qui sacræ cjesmodi quieti vacant, desinit.*

β'. Ὅτι ἡ θεωρητικὴ χάρις καὶ τὸ θεῖον φῶς, οὐ δὲ

ἔτερον τι θεῖον καὶ ἄκτιστόν ἐστιν. 2. *Quod deifica gratia et divinum lumen non per aliud quidpiam divina et increata sint.*

γ'. Ὅτι θυμηρεῖ μὲν ἡμῖν τὸ κακῶς ἀκούειν μετὰ τῆς ἀσεβείας (sic), ἔλαειν δὲ οἱ κακῶς λέγοντες ἡμᾶς διὰ ταύτην. 5. *Quod nobis quidem voluptati sit cum pietate male audire; quodque miseri sint ii qui nobis ob illam maledicunt.*

δ'. Ὅτι οὐκ ἄλλως δύναται ὁ Ἀκίνδυνος καθ' ἡμῶν λέγειν, ἢ διὰ τοῦ τῶν ἡμῶν πολυτρόπως ὑποκρῦπτειν καὶ συκοφαντεῖν διάνοιαν. 4. *Quod non alio modo possit nobis Acindynus maledicere, quam mentem nostram vase occultando utque calumniando.*

ε'. Ὅτι κατὰ μίμησιν Ἀρειανῶν τε καὶ Σευηριανῶν γυναικὸς πλουτούσης ὑποδῶς προστασίαν Ἀκίνδυνος, ταύτης αὐτῷ συναιρομένης χρήμασι, τὴν τε ἱερὰν Ἐκκλησίαν πρὸς ἑαυτὴν καὶ τοὺς ἐκ παλαιῦ ἀγίου πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕκαστον ἐσπούδακεν ἐκπολεμῶσαι. 5. *Quod ad imitationem Arianorum et Severianorum Acindynus ad mulieris divitis præsidium confugiens, illa pecunias subministrante, sacram Ecclesiam contra seipsam et eos qui ab antiquo sancti erant contra se mutuo et unumquemque contra seipsum committere conatus sit.*

ς'. Πῆσεως τοῦτου περὶ θεωρητικῆς δράσεως ἔλεγχος. 6. *Refutatio dicti ejus circa visionem contemplativam.*

ζ'. Ἐτέρας τοῦ αὐτοῦ ῥήσεως ἔλεγχος ἀπατηλαῖς συμβουλαῖς καταργεῖν ἐπιχειροῦντος τὴν ἐπὶ τοὺς ἀγίους τῆς θείας χάριτος ἐπιφάνειαν. 7. *Refutatio alterius ejusdem dicti, quo sal'acibus consiliis apparitiones ad homines gratia dignos factas tollere satagit.*

η'. Ἐτέριον τοῦ αὐτοῦ ῥήσεων ἀνασκευῆ, τὴν γινώσιν μόνην δογματίζοντος ἀπλανὲς ὑπάρχειν φῶς καὶ τὸν εἰς ἀγγελον φωτὸς μετασηματιζόμενον κατὰ τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος ἐπιστρατεύοντος. 8. *Refutatio aliorum ejus verborum, quibus solam cognitionem erroris expers lumen esse docet; et eum qui in angelum lucis transformatur, ad bellum contra lumen gratiæ suscipiendum concitat.*

θ'. Καθ' Ἑλληνικῆς ἐποφίας, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν πεπλανωμένης θεωρίας, καὶ περὶ τοῦ ἀπλανοῦς καὶ θείου φωτισμοῦ, καὶ τῶν τοῦτου τεκμηρίων καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ ὑπερβάλλον τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ παρίσταται. 9. *Contra speculationem a Græcis et gentilibus inductam, et contra erroneam hujusmodi contemplationem, ac de erroris experite divina illuminatione, deque illius signis: quodque ex illa re supereminens Dei erga nos charitas demonstratur.*

ι'. Κεφάλαιον τοῦ ἀγίου Διαδόχου περὶ τοῦ φωτὸς τῆς θεωρίας, ὃ παρ' Ἀκινδύνου κατὰ τοῦ φωτὸς τούτου προσηνεγμένον, παρ' ἡμῶν ἐξεταζόμενον, ὑπέρ τε τοῦ φωτὸς αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ κακῶς αὐτὸ προβαλλομένου γεγραμμένον ἀναφαίνεται. 10. *Caput S. Diadochi de lumine contemplationis, quod ab Acindyno contra hoc lumen adductum est, a nobis autem examinatum, pro hoc lumine et contra eum qui ipsum protulit, scriptum esse deprehenditur.*

ια. Περὶ τῆς κατὰ νοῦν σχολῆς, καὶ τῶν ἀπὸ ταύτης τικτημένων· ἐν ᾧ καὶ περὶ θεοῦ πάλιν φωτισμοῦ, καὶ ὅθεν ἂν τις τεκμηριώσασαι τοὺς κεκτημένους. 11. *De otio mentali, et de iis quæ inde proficiuntur: ubi iterum de divina illuminatione, et unde cognosci possint qui illam obtinent.*

ιβ'. Ὅτι καὶ πονηρὸν εἶναι πειράται δεικνύναι ὁ Ἀκινδύνος τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, καὶ τοὺς μὴ τοῦτο τοιοῦτον οιομένους ἀπίρους εἰναι φησι τῆς ἀπλανοῦς φωτοφανεῖας καὶ παρακλήσεως· ὁ δ' ἡμέτερος λόγος θελόντε ὡς ἀληθῶς· καὶ ὑπὲρ τὴν ἀπλανῆν (sic) κλήσιν εἶναι δεικνύσι τὸ θεῖον φῶς. 12. *Quod Acindynus lumen transfigurationis Domini malum esse demonstrare conetur, et eos qui illud non tale esse putant, imperitos esse dicat errore vacuæ illustrationis. At vice versa sermo nos ter vere divinum et plusquam errore vacuum ejusmodi divinum esse demonstrat.*

ιγ'. Ὅτι ἀφρόνως ὁ Ἀκινδύνος καὶ τὸ ἰδιαιτάτον ἑαυτοῦ φῶς ὀρῶν φησι τὸν δι' ἀρετῆς κεκαθαρμένον νοῦν χωρὶς θεοῦ φωτισμοῦ, καὶ κκοδοῦλως μᾶλλον τὴν ἄλλην τῆς ψυχῆς παράκλησιν ἐκφεύγειν τοῦτο παραινεί. 13. *Quod stulte Acindynus eum qui per virtutem purgatam habet mentem, proprium sibi lumen videre ait sine divina illuminatione; quin etiam pravo consilio omnem aliam animæ consolationem fugere hortatur.*

ιδ'. Ὅτι ἐξ ὧν νῦν αὐθις ὁ αὐτός φησι, πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος καὶ προφήτας καὶ ἀποστόλους καὶ Πατέρας, καὶ μάρτυρας πεπλανημένους εἶναι καὶ μνηστῆρας ὁ τάλας ἀποφαίνει. 14. *Quod ex iis quæ rursus dicit, omnes a sæculo prophetas, apostolos, Patres et martyres in errore et furiosos fuisse miser illa declarat.*

ιε'. Ὅτι καὶ τὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως μυστήριον διαβάλλει, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ σύμβολον εἶναι λέγων φωτός, ὡς τὴν ἑωραμένην τῷ Βαπτιστῇ περιστερᾶν σύμβολον τοῦ Πνεύματος· ἐν ᾧ καὶ ὅτι

Codex XCIX, olim CCXV, bombycinus, XV sæculi, foliorum 182. Initio hanc notam præfert: Βιβλίον τῶν κατηγουμένων τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λαύρας τοῦ ἁγίου ἕρους καὶ Ἀθανασίου Πατρὸς ἡμῶν. Id est, *Liber catechumenorum divinæ ac sacræ lauræ sancti montis (Atho) et Patris nostri Athanasii.* Et in fine: Ὡδε εἰληφετέρα τὸ παρὸν βιβλίον διὰ χειρὸς Φιλοθέου μοναχοῦ τοῦ ἐκ Κωνσταντινίου πόλεως. Id est: *Hic finem accepit iste liber per manum Philothei monachi ex urbe Constantinopoli.* Est autem tomus alius operum Gregorii Palamæ contra Acindynum, quorum Index habetur initio: Πίνυξ τοῦ δευτέρου βιβλίου etc. In quo sequentia Gregorii opera exhibentur.

α'. Ἀπολογία διεξοδικιωτέρα πρὸς τοὺς οιομένους δύο δεικνυσθαι θεοὺς, ἐκ τοῦ τῆν θεοποιὸν ὄρωρᾶν τοῦ Πνεύματος ἧς ὑπέρχεται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός, οὐκ ἀγένητον μόνον θέωσιν, ἀλλὰ καὶ θεότητα ὑπὸ τῶν ἁγίων ὀνομάζεσθαι ἢ περὶ θεῶν ἐνεργειῶν, καὶ τῆς κατ' αὐτὰς μεθέξεως. 1. *Apologia prolixior adversus eos qui putant duos ostendi deos, si deificum donum Spiritus, cui secundum substantiam supereminet Deus, non solum non facta deificatio, sed etiam deitas a sanctis nominetur; aut de divinis operationibus, et de participatione secundum ipsas.* Initium: *Et μέν τις ἐστὶν ὁ πρὸς τσσαύτην ἐκτραπείς τόλιαν etc.* Fol. 2.

πίστεως, ἀλλ' οὐκ ἀποδείξεως· εἰσι ῥήματα, ὅσα παρ' ἡμῶν περὶ τῶν προφητικῶν θεαμάτων καὶ τοῦ θεοῦ λέγεται φωτός. 15. *Quod etiam ipsum divinæ Incarnationis mysterium calumniatur, Corpus Christi symbolum luminis esse dicens, quemadmodum et columbam Baptistæ visam symbolum Spiritus.* Item docetur, *quæcumque verba a nobis dicuntur circa propheticas visiones et divinum lumen, fidei esse et non demonstrationis.*

ις'. Ὅτι μανιώδεις πλάνη κάτοχος ἐστὶν εἰκότως αὐτῆς, ἣν ἀνωτέρω τῶν θεοφύρων κατεψεύσατο. 16. *Quod furiosi erroris vere reus ille sit, quem deiferis Patribus supra mendaciter ascripsit.*

Huic ultimo capiti adnexæ sunt duæ Gregorii epistolæ. Prima est τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχῶι Δαμιανῷ τῷ φιλοσόφῳ. Hujus initium est: Ἦνέχθη πολλαχῶθεν τὰ τοῦ Ἀκινδύνου πρὸς ἡμᾶς συγγράμματα etc. fol. 196. verso. Altera πρὸς τὸν εὐσεβέστατον ἐν μοναχῶι κυρὸν Διονύσιον, Initium: Τριῶν ὄντων τῶν τῆς ἀθείας ὡς εἰπεῖν γενῶν etc. fol. 204.

Sequitur deinde ἔκθεσις τοῦ τῶν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου δυσσεβημάτων ἀλλοκότου πληθῆος. Id est: *Expositio stupendæ multitudinis impietatum Barlaami et Acindyni.* Ibi videlicet errores Barlaamo et Acindyno adscripti capitibus 41 exponuntur sigillatimque rejiciuntur. Initium est: Ἀποβαλλόμεθα τὴν ἀσεβεστάτην ἀλλοκότον πληθύν τῶν τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου κακοδόξων δογμάτων etc. fol. 211.

Codicem denique claudit ejusdem Gregorii vita per Philotheum patriarcham. Φιλοθέου τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου λόγος· ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν βλον τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης. Initium: Γρηγόριος μὲν ὁ μέγας· κατηγγύρεως ὑπέθεσις etc. fol. 213.

β. Περὶ θείας καὶ θεοποιῦ μεθέξεως, ἢ περὶ τῆς θείας καὶ ὑπερφουῦς ἀπλότητος. 2. *De divina et deifica participatione, seu de divina et supernaturali simplicitate.* Initium: Φέρε δὴ προῶμεν νῦν τὸ ὑπὸ ἀμφοτέρων φανερῶς λεγόμενον etc. Fol. 19 verso.

Τοῦ αὐτοῦ λόγος· τρίτος, ὅτι Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνος εἰσιν οἱ διχοτομοῦντες κακῶς ὄντως καὶ ἀθῶως εἰς δύο ἀνίσους θεότητας τὴν ἑαυτῶν. 3. *Ejusdem liber tertius, quod Barlaam et Acindynus ii sint, qui unam deitatem in duas vere inæquales reveram et impie diviserunt.* Initium: Ταῖς πνευ-

ματοκινήτοις τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπόμενοι ψήφοις etc. Fol. 29, verso.

δ. Διάλεξις ὀρθοδόξου μετὰ Βαρλααμίτου, κατὰ μέρος ἀνασκευάζουσα τὴν Βαρλααμίτιδα πλάνην. 4. *Dialogus orthodoxi cum Barlaamita, quo Barlaamiticus error minutatim refutatur.* Initium: 'Ὁρθόδοξος. Μαθεῖν ἐβουλόμεν παρ' ὑμῶν τῶν ζητούντων καὶ ἐπεκδικούντων τὰ λείψανα etc. Fol. 37.

ε'. Τοῦ αὐτοῦ ὀρθοδόξου Θεοφάνους διάλεξις πρὸς τὸν ἀπὸ Βηρλακμιτῶν ἐπιστρέψαντα Θεότιμον. Θεοφάνης, ἡ περὶ θεότητος καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ἀμεθέκτου τε καὶ μεθέκτου. 5. *Ejusdem orthodoxi Theophanis dialogus cum eo qui ex Barlaamitis conversus fuerat Theotimo. Theophanes sive de deitate, et de eo quod non participari vel participari ex illa potest.* Initium: 'Ἐπισκέψω κατὰ σεαυτὸν γενόμενος, ἀδελφὲ Θεότιμε etc. Fol. 58 verso.

ς'. 'Αντίθεσις πρὸς ἃ συνέθηκεν ὁ Ἀκινδύνος κατὰ τοῦ Παλαμᾶ δῆθεν, ὡς ἄληθῶς δὲ κατὰ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς καὶ τῶν εὐσεβῶν ἀπάντων ἐκληρωθεῖσα παρὰ διαφόρων τοῦ Παλαμᾶ λόγων καὶ περιστεῖσα σαφῶς, ὅτι τὰ παρὰ τοῦ Ἀκινδύνου πρὸς συνηγορίαν οἰκείαν ἐκ τῶν πατρικῶν λόγων καὶ παρ' ἑαυτοῦ προβαλλόμενα οὐ συνηγοροῦσιν, ἀλλὰ κατηγοροῦσιν αὐτοῦ. 6. *Antithesis contra ea quæ Acindynus composuit adversus Palamam, sed revera contra pietatem ipsam ei contra pios omnes, excerpta ex diversis Palamæ libris, et clare demonstrans ea quæ ab Acindyno ad sui defensionem prolata sunt tum ex SS. PP. tum ex seipso non illum purgare, sed in crimen vocare. Huic libro præmittuntur singulorum capitum argumenta, quæ hic exscribenda duximus.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ λόγου κεφάλαια. *Libri capita per partes.*

α'. Ὅτι ἐξ ἀμνηχανίας, κατὰ τῆς ἐπιγραφῆς μόνης ὁ Ἀκινδύνος ἐπεχείρησε· καὶ ὡς ἐξ ὧν ἐνταῦθ' οὗτος γράφει, διθετῆς ὧν καὶ Ἀρειανὸς ὑποφαίνεται. 1. *Quod cum aliud non posset, inscriptionem et titulum solum Acindynus aggressus sit; et quod ex iis quæ hoc loco scribit, ditheita et Arianus comprobetur esse.*

β'. Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ προβεβλημένων μαρτυριῶν ἃς πλῆσας παρέλιπεν ὁ Ἀκινδύνος, ὄλιγα, παρ' ὧν εὐσεβῆ τὰ τοῦ Παλαμᾶ δεικνύται καὶ τὰ τοῦ Ἀκινδύνου κακοδόξως ἔχοντα. 2. *Ex testimoniis quæ Palamas protulerat et quæ per dissimulationem prætermiserat Acindynus, pauca afferuntur, quibus pia Palamam sentire, Acindynum vero pravam lueri doctrinam demonstratur.*

γ'. Ῥήσεις τοῦ Ἀκινδύνου δεικνύσαι τὴν αὐτοῦ δόξαν, καὶ ἀντιθέσεις πρὸς ταύτας Εὐνομιανὸν τοῦτον ἐξελέγχουσαι· καὶ ὅτι προσωπίῳ χρησάμενος τῷ Παλαμᾶ, κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων κειχώρηκεν. 3. *Dicta Acindyni, quibus ejus doctrina ostenditur, et ad ea responsiones, quibus Eunomianus esse arguitur. Et quod personam præterdendens Palamæ, contra Deum et sanctos procedat.*

δ'. Ὅτι ὁ πλῆσας ἐτέρων ἐπιγραφῆν ἐπὶ τῷ αὐ-

τοῦ λόγου, κατ' αὐτῆς πάλιν αὐτὸς χωρεῖ, καὶ δι' αὐτῆς κατὰ τῶν ἐνθέων θεολόγων. 4. *Quod alteram inscriptionem seu titulum in eumdem librum fingens, contra illam procedat, et per illam contra divinos theologos.*

ε'. Ὅτι τὰ γενναιότερα πλεῖστα παραλιπῶν, ῥηματίου τινὸς ἔπειτα τοῦ Παλαμᾶ μνημονεύει· ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοῦ καλῶς νοουμένου πᾶν Ἀκινδύνου καθαιρεῖται: τὸ φρύαγμα, καθαιρεῖν ἐγγειροῦντος αὐτοῦ φρενοδραβῶς τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος. 5. *Quod multis præstantioribus prætermisissis, voculam quamdam Palamæ memoret, qua etiam probe intellecta totius Acindyni fremitus de medio tollitur, quo trinam deitatis hypostasim evertere insane conatur.*

ς'. Ἀντιῤῥησις Ἀκινδύνου πρὸς τὸ ῥηματίον ἐκεῖνο, ἧς ἐλεγχομένης νῦν μὲν Ἀρειος, νῦν δὲ Σαβέλλιος οὗτος ἀναφαίνεται, πολλοὺς δ' ἄλλοτε λέγων υἱοὺς Θεοῦ καὶ πνεύματα τὰ πολλά. 6. *Objectio Acindyni contra voculam illam, qua refutata modo Arius ipse, modo Sabellius esse demonstratur, cum etiam aliunde multos filios Dei et multos spiritus esse dicat.*

ζ'. Μαρτυρία παρὰ τοῦ Ἀκινδύνου προβεβλημένα τῶν ἁγίων κατὰ τοῦ Παλαμᾶ δῆθεν, αἵτινες ἐξεταζόμεναι καὶ νοούμεναι καλῶς πρὸς-μὲν τὰ τοῦ Παλαμᾶ οὐδαμῶς ἀντικείμενα δεικνύονται, τὴν δὲ Ἀκινδύνον ἐλέγχουσι πολλαῖς καὶ δειναῖς αἰρέσεσι περιπίπτοντα. 7. *Testimonia sanctorum ab Acindyno contra Palamam prolata, quæ si examinentur et probe intelligantur, sententiæ quidem Palamæ nullatenus repugnare probantur, Acindynum vero arguunt in multas gravesque hæreses incidisse.*

η'. Ἀντίθεσις παρ' Ἀκινδύνου, τὰς ἐνυποστάτους μόνας εἶναι λέγοντος ἀκτίστους ἐνεργείας, ἧς ἐλεγχομένης καὶ Ἀρειοῦ χείρων δεικνύται τελῶν, ὡς τὴν μίαν τῶν τριῶν προσώπων θεότητα κτιστὴν ποιῶν. 8. *Objectio Acindyni, qua dicit hypostaticas solum operationes increatas esse; illa vero refutata, Ario pejor ostenditur, utpote qui unam ex tribus personis deitatem creatam faciat.*

θ'. Παράστασις ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ὅπ' Ἀκινδύνου προβεβλημένων μαρτυριῶν, ὅτι διαφέρει τῆς θείας οὐσίας ἢ θεία ἐνέργεια ἐν ἧ πάλιν Σαβέλλιος ἄλλος ὧν ἀποδεικνύεται. 9. *Demonstratio ex ipsis testimoniis ab Acindyno prolatis, quod divina operatio differat a divina essentia; ubi rursus alius Sabellius esse probatur.*

ι. Ἐτέρα μαρτυρία τῷ αὐτῷ προβεβλημένη παρὰ τῶν τοῦ ἁγίου Μαξίμου κεφαλαίων, ἧς ἐξεταζομένης Σαβέλλιος πάλιν οὗτος ἀναφαίνεται. 10. *Aliud testimonium ab eodem allatum ex capitibus S. Maximi, quo examinato Sabellius rursus esse convincitur.*

ια'. Παράστασις καὶ ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου τούτου, ὅτι διαφέρει τῆς θείας οὐσίας ἢ ἐνέργεια, παρ' ἧς εἰς καταγελάστους ἐκπίπτων δόξα ἐλέγχεται ὁ τοῦτο κακῶς προβαλλόμενος. 11. *Demonstratio ex eodem capite, quod divina operatio differat a divina essentia.*

ta, ubi qui illud protulit, in ridiculas sententias delapsus esse comprobatur.

ιδ'. Ἐτέρα μαρτυρία ἐκ τῶν εἰς τὸν μέγαν Διονύσιον σχολίων προβεβλημένη παρ' Ἀκινδύνου, ἥς ἐξεταζομένης κτίσμα λέγων οὗτος δεικνύται τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. 12. *Aliud testimonium ex scholiis in magnum Dionysium ab Acindyno prolatum, quo expenso essentiam Dei creaturam dicere convincitur.*

ιγ'. Διασάφεις τοῦ σχολίου τούτου, καὶ παράστασις κἀνεῦθεν, ὅτι διαφέρει τῆς ἀκτίστου οὐσίας ἡ ἀκτιστος ἐνέργεια. 13. *Explicatio Scholii huius et demonstratio ex illo sumpta, quod increata operatio differat ab increata essentia.*

ιδ'. Ἀπορία καὶ λύσις, πῶς ὁ μέγας Διονύσιος, τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν τὴν μὲν πρώτην φησὶ καὶ πρεσβυτέραν, τὰς δ' ἄλλας μετ' ἐκείνην καὶ παράστασις ἐνεῦθεν, ὅτι τῆς θείας οὐσίας αὐταὶ διενηνόησαν. 14. *Quæstio et solutio, quomodo magnus Dionysius increatarum operationum primam dicat et seniore, alias autem post illam: et demonstratio inde petita, quod illæ ab essentia divina differant.*

ιε'. Ὅτι τὸ ὄλον εἶναι τὸν Θεὸν οὐσίαν καὶ ὄλον ἐνέργειαν οὐδὲν ἐμποδίζει πρὸς τὸ διαφέρειν τῆς θείας οὐσίας τὴν ἐνέργειαν. 15. *Quod etsi Deus totus sit essentia et totus operatio, hoc nihil impedit quominus operatio differat ab essentia.*

ισ'. Ἐτεροι μαρτυρίαι τῷ Ἀκινδύνῳ προβεβλημένα παρὰ τῶν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου λόγων, αἵτινες ἐξεταζόμεναι μὴ μόνον οὐκ ἀντικείμεναι τοῖς τοῦ Παλαμᾶ λόγοις, ἀλλὰ καὶ συνάψουσαι δεικνύνται. 16. *Alia testimonia ab Acindyno prolata ex libris sancti Cyrilli, quæ cum examinantur non modo Palamæ verbis non repugnare, sed etiam illis suffragari deprehenduntur.*

ιζ'. Ἐτέρα ῥήσις Ἀκινδύνου λέγουσα, « Τίς ἡ ἄλλη παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια; » καθ' ἣν ἐλέγχεται καὶ κατ' αὐτὰ δυσσεβῶν τὰ ῥήματα. 17. *Aliud Acindyni dictum sic habens: « Quænam alia præter essentiam operatio Dei? » Ubi convincitur impie loqui.*

ιη'. Παράστασις, ὅτι ἦν ἔφη τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἐτέρην καὶ κτιστήν, φυσικὴ ἔστιν αὐτῆ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ἣν πρότερον οὗτος ἀκτίστον εἶναι διετέλενετο καὶ μηδὲν τῆς θείας οὐσίας διαφέρειν. 18. *Demonstratio, quod eam quam dixerat aliam ab essentia Dei et creatam, naturalis sit hæc Dei operatio, quam prius incretam et ab essentia Dei non differre dicebat.*

ιθ'. Ὅτι καὶ ἐκ τῶν παρ' αὐτοῦ προβαλλομένων ἀντιθεῶς ἀναφαίνεται ὁ Ἀκίνδυνος, καὶ τῶν πώποτε ἑθελῶν ἀθεώτατος. 19. *Quod ex dictis a se prolatis Acindynus comprobetur esse inimicus Dei, et atheorum omnium qui unquam fuerant atheissimus.* Initium huius sexti libri illud est: « Ὁρᾶτε τὸ τῆς Ἀκινδύνου μνῆρα ἀκάθεκτον.

ζ'. Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ καὶ ἐμοὶ ἐν Κυρίῳ ποθεινοτάτῳ Ἰωάννῃ τῷ Γ' αὐρᾶ. 7. *Sapientissimo, eruditissimo, mihi que charissimo Joanni Ca-*

bræ. Initium: Φησὶ που τῶν Παροιμιῶν ὁ Σολομών· « Δίδου σοφῶ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται » etc. Fol. 77, verso.

η'. Πρὸς τὸν ἱερώτατον καὶ τὰ θεῖα σοφὸν μητροπολίτην Αἰνῶν κυρὸν Δανιήλ. 8. *Ad Danielelem Æni metropolitam.* Initium: « Ὀντως αἰδοῦς οἰχομένης ἐκ ψυχῆς ὀρμαθὸς ἅπας ἀνταισάγεται κακῶν etc. Fol. 94.

θ'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἀκίνδυνον ἐπιστολῆ· ἐστάλη δ' ἀπὸ Θεσσαλονίκης πρὸς τῆς τοῦ Βαρλαάμ καὶ αὐτοῦ συνοδικῆς καταδίκης. 9. *Ejusdem epistola ad Acindynum: missa est Thessalonica ante Barlaami et Acindyni synodicam condemnationem.* Initium: Τὸ διθαῖτας ἡμᾶς, τὸν κακόφρονα Βαρλαάμ λέγειν etc. Fol. 102 verso.

ι'. Τῷ πάντα καλῶ κλέαθῶ καὶ σοφῶ νομοφύλακι. 10. *Optimo et sapientissimo nomophylaci.* Initium: Τὰ γράμματα πρώην ἐπεμψας etc. Fol. 110.

ια'. Πρὸς τὸν ἱερώτατον ἐν ἱερομονάχοις κύριον (sic) Παῦλον τὸν Ἀσάνην. 11. *Ad sanctissimum Paulum Asanum hieromonachum.* Initium: Ἐναγχοῦς ἡμῖν ἐντυχῶν, ὁ καθ' αἷμα μὲν τοῖς βασιλεύουσι προσήχων σύ etc. Fol. 116 verso.

ιβ'. Πρὸς τὸν τὰ θεῖα σοφὸν Ἀρσένιον μοναχὸν τὸν Στουδίτην. 12. *Ad Arsenium in divinis sapientem, monachum Studitam.* Initium: Εἰδέναι σε βούλομαι, θεοκίετις Πάτερ, ὡς ὁ νῦν αἰτεῖς παρ' ἡμῶν etc. Fol. 122.

ιγ'. Ὅτι καὶ τὸ τοῦ Ἀντιοχείας κατὰ τοῦ Παλαμᾶ γράμμα ψευδὸς· ἔστιν αὐτόχρημα, καὶ τῷ συνοδικῶ τε καὶ ἁγιορειτικῶ τόμῳ διὰ πάντων ἀντίθετον· διὰ καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἔστι πάντων, καὶ τοῦ τῶν εὐσεβῶν βασιλέως καὶ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς, καὶ αὐτοῦ δὲ μάλλον ἄλλοθῶς τοῦ γράφαι τοῦτο παρὰ τῶν Βαρλααμιτῶν ἐξηπατημένου. 13. *Quod Antiocheni patriarchæ contra Palamam scriptum vere mendacium sit, et synodico et hagioritico tomo in omnibus oppositum: quare et contra pios omnes est, contra piosque imperatorem et ipsam pietatem, imò etiam contra eum qui ad hæc scribenda Barlaamitarum fraude inductus est.* Initium: Εἰς καιρὸν ἄρα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἡμεῖς φωνῆς etc. Fol. 143.

ιδ'. Ὅτι παρεξήγησις ἔστι καὶ ἀνασκευῆ τοῦ τόμου σαφῆς, ἦν ὁ τοῖς Βαρλααμίταις προσθήμενος πατριάρχης γράφας ἐξήγησιν τοῦ τόμου πρὸς ἀπάτην καλεῖ. 14. *Quod scriptum illud sit pravi interpretatio et refutatio clara tomi illius, quod patriarcha Barlaamitis adjunctus expositionem tomi per fraudem vocat.* Initium: Ὡσπερ εἰς ἔστι Χριστοῦ ἀληθινὸς ὁ ἐπὶ πάντων, Θεὸς, ἀντίχριστοι δὲ πολλοὶ γεγέννησαν etc. Fol. 153.

ιε'. Τῷ ὁσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις καὶ ἐμοὶ ἐν Κυρίῳ φιλάτῳ καὶ ἀδελφῶ καὶ πατρὶ καὶ δεσπότῃ, τῷ ὄντως Φιλοθέῳ. 15. *Sanctissimo in hieromonachis mihi que in Domino charissimo, fratri et patri et domino vere Philotheo.* Initium: Ὁ ἐδόθη πολὺ, πολὺ καὶ ἀπαιτήσουσιν, αὐτὸν κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον etc. Fol. 162 verso.

ισ'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει σκε-

σμετώτατος; γεροντας. 16. *Ejusdem ad venerabilissimos senes qui in sancto monte (Atho) sunt.* Initium: Ὑμεῖς μὲν εὐποιούντες καὶ ὑμῖν αὐτοῖς περπωδέστατα etc. Fol. 173.

ιζ'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν τὸν τιμωτάτον ἱερομόναχον κυρὸν Μακάριον. 17. *Ejusdem ad fratrem suum venerabilissimum hieromonachum dominum Macarium.* Initium: Οὕτω μοι δοκεῖτε καταλαβεῖν, ὅτι πῦρ καίεται καὶ κατισχύει φλόξ etc. Fol. 176.

ιη'. Τοῦ αὐτοῦ τῷ τιμωτάτῳ ἐν μοναχοῖς τῷ ἀσκητικωτάτῳ κυρὸ Βησαρίωνι. 18. *Ejusdem venerabilissimo et exercitatissimo monacho domino Besarioni.*

Codex C, olim CCLXI, bombycinus; ejusdem ætatis et manus ac præcedens, constans foliis 342. Fol. 12 verso scriptum est: Βιβλίον τῶν κατηγουμένων τῆς ἱερᾶς λαύρας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ. i. *Liber catechumenorum sacræ lauræ S. Athanasii in monte Atho.* Tertius tomus est Operum Gregorii Palamæ.

Primo loco ponitur [ejusdem] epistola ad Damianum præeunte hoc monito: Ὁ λόγος οὗτος ἐκ τῶν πρὸς Ἀκύνδρον ἀντιρρητικῶν ἐστὶ τοῦ πρώτου βιβλίου δέκατος· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐγγράφη (sic) εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον ἐν τοῖς βιβλίοις ἐκείνοις, προσετέθη ἐνταῦθα. Id est: *Hic sermo ex Antirrheticis est adversus Acindynum decimus tomi I. Quoniam autem suo loco scriptus non fuit in his libris, hic additus est.* In codice CXVIII, qui primus tomus inscribitur Operum Gregorii, sed non ejusdem manus est ac duo sequentes, hæc epistola ad Damianum decimo loco scripta est.

Sequitur deinde in hoc centesimo codice fol. 11 Index accuratus aliorum operum quæ in eo continentur, ut sequitur.

Τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Γρηγορίου λόγος ἀποδεικτικὸς πρῶτος, ὅτι οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Sanctissimi archiepiscopi Thessalonicae Gregorii liber demonstrationum primus, quod non ex Filio, sed ex solo Patre procedat Spiritus sanctus.* Initium: Πάλιν ὁ δεινὸς καὶ ἀρχέακος ὄφρις τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν καθ' ἡμῶν, etc. Fol. 13.

Τοῦ αὐτοῦ λόγος δεύτερος περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· καὶ πρὸς τὰ παρὰ Λατίνων ἐκ τῆς θείας Γραφῆς εἰς συνηγορίαν αὐτῶν δῆθεν προτεινόμενα. *Ejusdem liber secundus de processione sancti Spiritus, quod non ex Filio quoque procedat. Item adversus ea quæ a Latinis ex divina Scriptura ad sui patrocinium afferuntur.* Initium: Ὡν μὲν οὖν ἔδει καὶ αὐτῷ τῷ τῶν εὐσεβούντων καταλόγῳ, etc. Fol. 55 verso.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς παρὰ τοῦ Βέκκου ὑπὲρ Λατίνων ἐπὶ ταῖς συλλεγείσας παρ' αὐτοῦ γραφικὰς χρήσεις ἀντεπιγραφαί, δεικνύσαι δυσσεβῶς ἐχούσας τὰ τοιαύτας ἐπιγραφάς, καὶ ἀντιθέτους οὖσας ταῖς συναλεγμέναις τῶν ἁγίων ῥήσεσιν. *Ejusdem in inscriptiones quas Veccus pro Latinis, congregatis a se scriptis locis præposuit appositæ inscriptiones, quibus ostenditur illas inscriptiones impie se habere, et collectis sanctorum locis adversari.*

Initium: Εὐλογημένη τῷ Θεῷ, καὶ ἐμοὶ ἐκ ψυχῆς ἠγαπημένη κυρὸ Βησαρίων etc. Fol. 177 verso. ιθ'. Τοῦ αὐτοῦ ἐτέρω πρὸς τὸν ἀνωτέρω εἰρημένον θιον ἀδελφόν. 19. *Ejusdem altera ad supra memoratum fratrem suum.* Initium: Τοῦτο κόπος ἐστὶν ἐνφύσιόν μου, φησὶν ὁ ψαλμωδὸς Προφήτης etc. Fol. 178 verso

κ'. Τῇ κρατίστῃ καὶ εὐσεβεστάτῃ δεσποίνῃ, τῇ Παλαιολογίνῃ. 20. *Potentissimæ et piissimæ dominæ Palæologinæ.* Initium: Οὐδὲν οὕτως ἀναγκαϊότατον οὐδὲ λυσιτελέστατόν τε ἅμα καὶ περπωδέστατον, etc. Fol. 181.

Ἐπιγραφή Λατίνων πρώτη. *Inscriptio prima Latinorum.*

Χρήσεις διάφοροι γραφικὰ συλλεγεῖσαι εἰς ἀπόδειξιν τοῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, etc. *Loca diversa Scripturæ collecta ad demonstrandum, quod Spiritus etiam ex Filio, etc.*

Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ἀντεπιγραφή πρώτη. *Gregorii archiepiscopi Thessalonicae adversaria inscriptio prima.*

Ὅταν ἐπὶ τῆς θεολογίας ἰσχυνομῶσιν ἀλλήλαις ἡ ἐκ καὶ ἡ διὰ, etc. Fol. 64. Sicque deinceps præmissis Latinorum propositionibus respondet articulis undecim.

Τοῦ αὐτοῦ, ὅτι Λατῖνοι λέγοντες καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἔχουσι διαφυγεῖν τοὺς ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς, ὅτι τοῦ ἐνὸς Πνεύματος δύο λέγουσιν ἀρχάς, καὶ ὅτι τοὺς θεολογικοὺς συλλογισμοὺς ἀποδεικτικούς μᾶλλον δεῖ καλεῖν, ἢ διαλεκτικούς. Ἐγγράφη δὲ πρὸς Ἀκύνδρον ἐπὶ τοῖς εὐσεβέσι καὶ φίλοις ἐναριθμούμενον. *Ejusdem, quod Latini dicentes ex Filio quoque esse Spiritum, non possint effugere ab accusantibus se, quod unius Spiritus duo principia dicant: et quod theologicos syllogismos potius demonstrativos oporteat dicere, quam dialecticos. Scriptum est autem ad Acindynum, qui adhuc cum piis et amicis tunc numerabatur.* Initium: Σὺ μὲν ἡμᾶς ἴσως χρῆν εἶναι λόγον ἀπεδύνααι δοκεῖς, etc. Fol. 63).

Τοῦ αὐτοῦ τῷ φιλοσόφῳ Βαρλαάμ, οὐ κελῶς ἀπολογησαμένῳ περὶ ὧν ἔφη δύο ἀρχῶν ἢ καθ' Ἑλληνικῆς· ἐποφίας. *Ejusdem philosopho Barlaamo, qui non recte se defenderat circa duo principia; sive contra speculationem Græcanicam.* Initium: Ὁ θρέμμα τῆς ἀνωτάτω περὶ λόγους παιδείας, etc. Fol. 77.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν Βαρλαάμ γράζοντα ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπόδειξις ἐπ' οὐδενὸς τῶν θείων, ἐλεγχος, ὅτι ἔστιν ἐφ' ὧν καὶ ὅτι κυρίως ἀπόδειξις αὐτῆ, ἢ δὲ κατ' Ἀριστοτέλην ἀπόδειξις ἀσύστατον καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτὴν ἀχρεῖον. *Ejusdem adversus Barlaam, qui scripserat super nulla divinarum rerum demon-*

strationem haberi, refutatio, quod sit demonstratio super quibusdam: et quod illa vere sit demonstratio, Aristotelica vero demonstratio sit incerta et instabilis... Initium: Τὰ μὲν τῆς διαρχίας ἐκ μέσου γέγονεν· ἔξεκότη γὰρ τῶν λόγων τοῦ φιλοσόφου, etc. Fol. 90.

Τοῦ αὐτοῦ λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, τῶν προτέρων ὁ πρῶτος, κατὰ τί καὶ μέχρι τίνος λυσιτελής ἢ περὶ λόγους τρίτῃ Ἀπόκρισις πρώτη. *Ejusdem liber priorum primus pro iis qui in sacra quiete degunt, in quo et usque ad quam meliam studium litterarum sit utile. Responsio prima. Initium: Ἀδελφε, καλὸν χάριτι βεβαιῶσθαι τὴν καρδίαν, etc. Fol. 103, verso.*

Τοῦ αὐτοῦ λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, τῶν προτέρων ὁ δεύτερος· ὅτι τοῖς προηρημένοις ἐν ἡσυχίᾳ προσέχει ἑαυτοῖς, οὐκ ἀσυντελεῖς ἔνθεον τοῦ σώματος περιρῶσαι κατέχειν τὸν οἰκεῖον νοῦν. Ἀπόκρισις δεύτερα. *Ejusdem liber priorum secundus pro iis qui in sacra quiete degunt, quod iis qui ctegerunt in quiete sibi ipsis attendere, non sit impossibile intra corpus propriam mentem continere. Responsio secunda. Initium: Ἀδελφε, οὐκ ἀκούσεις τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι τὰ σώματα, etc. Fol. 115.*

Τοῦ αὐτοῦ λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, τῶν προτέρων ὁ τρίτος περὶ φωτὸς καὶ φωτισμοῦ θείου, καὶ ἱερᾶς εὐδαιμονίας καὶ τῆς ἐν Χριστῷ τελειότητος. Ἀπόκρισις τρίτη. *Ejusdem liber priorum tertius de iis qui in sacra quiete degunt, de lumine et illuminatione divina, de sacra felicitate et de perfectione in Christo. Initium: Οὐκ ἄρα μόνον ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι παραπεπηγασιν etc. Fol. 120.*

Τοῦ αὐτοῦ λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, τῶν ὑστέρων ὁ πρῶτος, ἔστι διήγησις καὶ ἀνατροπὴ τῶν ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου Βαρλαάμ συγγραφέντων κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων. Τίς ἢ ὄντως σωτήριος γνῶσις καὶ τοῖς ὄντως μοναχοῖς περισπούδατος, ἢ κατὰ τῶν λεγόντων τὴν ἐκ τῆς ἔξω παιδείας γνῶσιν ὄντως σωτήριον. *Ejusdem liber posteriorum primus pro iis qui in sacra quiete degunt, sive enarratio et eversio eorum quæ a philosopho Barlaam scripta sunt contra eos qui in sacra quiete degunt. Quænam sit vere salutaris scientia a veris monachis culta; seu contra eos qui dicunt scientiam externæ illius disciplinæ esse vere salutarem Initium: Οὐδὲν ψεύδους δεινότερον, οὐδὲν συκοφαντίας ἀχθους βαρύτερον, etc. Fol. 140, verso.*

Τοῦ αὐτοῦ λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, τῶν ὑστέρων ὁ δεύτερος περὶ προσευχῆς. *Ejusdem liber posteriorum secundus pro iis qui sacram quietem agunt, de Oratione. Initium: Τῶν μὲν οὖν οὐδὲν μέγα τιθεμένων τὴν ἀπὸ τῆς ἔξω παιδείας ὄνησιν, etc. Fol. 156, verso.*

Τοῦ αὐτοῦ λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, τῶν ὑστέρων ὁ τρίτος περὶ φωτὸς ἱεροῦ. *Ejusdem liber posteriorum tertius, pro iis qui in sacra quiete degunt, de sacro lumine. Initium: Ὁ δὴ τῆς νε-*

ρᾶς προσευχῆς κατὰ τῶν διὰ τοῦ ταύτης προσευχόντων, etc. Fol. 168, verso.

Τοῦ αὐτοῦ ἔλεγχος τῶν συμβαινόντων, ἐκ τῶν δευτέρων τοῦ φιλοσόφου Βαρλαάμ συγγραμμάτων, ἢ περὶ θεώσεως. *Ejusdem refutatio absurdorum quæ sequuntur ex secundis Barlaami philosophi scriptis; sive de deificatione. Initium: Ἄλλ' εἰ μὲν κατὰ Μασσαλιανῶν καθάπερ καὶ ἐπιτέγραπται οἱ τὸ βιβλίον πεποίηται, etc. Fol. 197, verso.*

Τοῦ αὐτοῦ κατάλογος τῶν ἐκβαινόντων ἀτόπων ἐκ τῶν τοῦ φιλοσόφου Βαρλαάμ προτάσεων, λόγος δεύτερος κατὰ δευτέρων. *Ejusdem catalogus absurdorum quæ sequuntur ex Barlaami philosophi protasibus, liber secundus contra secunda scripta. Initium: Ἦρατὸ τις τῶν εἰσαγομένων εἰ δυνατόν ἀνθρώπων, etc. Fol. 211, verso.*

Τοῦ αὐτοῦ κατάλογος τῶν ἐκβαινόντων ἀτόπων ἐκ τῶν τοῦ φιλοσόφου Βαρλαάμ συμπερασμάτων, κατὰ τῶν δευτέρων ὁ τρίτος. *Ejusdem catalogus absurdorum quæ sequuntur ex philosophi Barlaami conclusionibus, liber tertius contra secunda scripta. Initium: Ἄ μὲν οὖν προσκρούει τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῷ τῆς ἀληθείας Θεῷ, etc. Fol. 220.*

Ἐπιτομος κατὰ τὸ δυνατόν διήγησις τῆς ἐπὶ τοῦ παλατιοῦ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως γενομένης διαλέξεως τοῦ Θεσσαλονίκης κυροῦ Γρηγορίου καὶ Γρηγορίου τοῦ φιλοσόφου, συγγραφεῖσα παρὰ τίνος τῶν τῆς συγκλήτου λογάδων παρόντος καὶ αὐτηκόου γεγονότος. *Compendiosa pro facultate narratio dialogi, qui in palatio coram imperatore habitus est inter D. Gregorium archiepiscopum Thessalonicæ et Gregorium philosophum, scriptum a quodam ex illustrioribus senatoribus, qui hæc præsens audierat. Initium: Ὅρισθεὶς παρὰ τοῦ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, etc. Fol. 226.*

Τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Γρηγορίου ὡς ἀπὸ τίνος ἑτέρου συγγραφεῖς, περὶ τῆς τοῦ Γρηγορίου ψευδογραφίας ὁμοῦ καὶ δυσσεβείας λόγος πρῶτος. *Beatissimi Gregorii archiepiscopi Thessalonicensis de Gregoræ in scribendo mendacis et impietate liber primus, ab alio quodam descriptus. Initium: Μεταλαχεῖν ἀθλίως τὸν Γρηγοριαν, Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου τῶν κακοδόξων, etc. Fol. 232.*

Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς τοῦ Γρηγορίου ψευδογραφίας ὁμοῦ καὶ δυσσεβείας λόγος δεύτερος. *Ejusdem de Gregoræ in scribendo mendacis et impietate liber secundus. Initium: Ἐξ ὀνύχων φασὶ τὸν λέοντα, καὶ ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕψωμα, etc. Fol. 244.*

Ἐλεγχος τῆς εἰς τὸ θεοῦτατον φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, παντοδαπῆς τοῦ Γρηγορίου βλασφημίας καὶ παράστασις ἐξ ἀντιθέσεως, ὅτι ἀκτιστον τοῦτο ἐστιν ὡς ἀληθῶς καὶ αἰδίον. Ἐγράφη καὶ ἀπεστάλη τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχη. *Refutatio omnimodæ blasphemie Gregoræ circa divinisimum lumen transfigurationis Domini; ac demonstratio ex antithesi, quod illud increatum vere sit et æternum. Scripta et missa est ad sanctissimum et œcumenicum patriarcham. Initium:*

Οὐδὲν οἶον, ὡς φίλε δέσποτα, εἰ μὴ λίαν ἐντέχνους ποιοῦμαι τοὺς λόγους, etc. Fol. 266.

"Ελεγχοῦ ἔτι τῆς εἰς τὸ θεϊκότατον φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, παντοδαπῆς τοῦ Γρηγοῦ βλασφημίας καὶ παράστασις ἔτι διὰ πλειόνων, ὅτι ἄκτιστον τοῦτό ἐστιν ὡς ἀληθῶς καὶ ἀίδιον, οὐχί θεία φύσις, ἢ πᾶσι παντάπασιν ἀνέκφαντος ὄν (sic) ἀλλὰ τὸ περὶ αὐτὴν κατὰ τοὺς θεηγόρους ἀληθινὸν καὶ ἔρασμιώτατον κάλλος, μόνοις τοῖς ἁγίοις καὶ νῦν ὡς ἐν ἀρραβῶνος μέρει κἀπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀδιαλείπτως ὑπάρχον, μεθεκτόν τε καὶ θεωρητόν. *Refutatio iterum omnimodæ blasphemie Gregoræ circa divinissimum lumen transfigurationis Domini; et demonstratio prolaxior, quod illud vere increatum sit et æternum, non autem divina natura, quæ omnibus omnino invisibilis est: sed pulchritudo illa vera et amabilissima quæ ipsam circumdat secundum theologos, solis sanctis et nunc quasi pignoris loco et in futuro sæculo incessanter participabilis et visibilis.* Initium: "Ὅτι μὲν οὖν καὶ ἦν καὶ ἔστι, καὶ ἔσται, τὸ τοῖς ἔκκρητοις τῶν μαθητῶν, etc. Fol. 273, verso.

Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆ, πρὸς τὴν ἐρωτήσαντα περὶ τῆς ἐγκειμένης τῷ συνοδικῷ τόμῳ τοῦ μεγάλου Βασίλειου ῥήσεως, καὶ παρὰ τοῦ Γρηγοῦ συκοφαντούμενης ὡς μὴ γνησίας. *Ejusdem epistola ad quemdam interrogantem circa dictum Basilii magni in synodico tomo allatum, et a Gregora calumniis*

Codex CI, olim CCCVII, bombycinus, cujus folia numerantur 298. Maxima ex parte scriptus est manu Sylvestri Syropuli qui hanc notam in fine scripsit. 'Ἐτελειώθη τὸ παρὸν βιβλίον διὰ χειρὸς τοῦ μεγάλου ἐκκλησιαρχοῦ τῆς ἀγιοτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας διακόνου Σιλδέστρου τοῦ Συροπούλου, ἐν ἔτει ςϞνγ', μηνὶ Ἀυγούστῳ, ἰνδικτ. η'. Id est: *Absolutus est hic liber manu magni ecclesiarchæ sanctissimæ Dei Magnæ ecclesiæ diaconi Sylvestri Syropuli, anno (mundi) 6953 (Christi 1445), mense Augusto indictione 8*

Fol. 3, inscribitur hic codex, τῶν κατηγουμένων τῆς ἱερᾶς λαύρας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, id est: *Catechumenorum sacrae lauræ S. Athanasii* (in monte Atho.) In eo continentur Philothei patriarchæ CP opera adversus Gregoram philosophum (1). Estat initio duplex eorumdem Protheoria, quas accuratus index hujusmodi sequitur.

Τοῦ ἀγιοτάτου καὶ σοφωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Φιλθέου, πρὸς τὰ συγγραζέοντα τῷ φιλοσόφῳ. *Sanctissimi et sapientissimi archiepiscopi Constantinopolitani novæ Romæ, œcumenici patriarchæ D. Philothei, adversus ea quæ a philosopho scripta sunt.*

Γρηγοῦ κατὰ τε τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐκκλησίας τόμου καὶ θείας ἐνεργείας καὶ θεοποιῦ χάριτος, καὶ δὴ καὶ τῆς ὀραθείσης ἐν θαυρωφῷ ὑπερφυῶς θεοφανεῖας; τε καὶ θεότητος, πρὸς τὸν πρῶτον αὐτοῦ λόγον ἀντιβῆτικὸς πρῶτος. *Gregoræ contra sacrum Ecclesiæ tomum et divinam operationem, et visam in Thaborio apparitionem Dei et deitatem primus liber hic rejuiatur, Antirrheticus primus.* Initium: 'Ἐδεξάμην τὰ καθ' ἡμῶν τε καὶ τῆς εὐσεβείας τῷ φιλοσόφῳ Γρηγοῦ πονηθέντα συγγράμματα, κράτιστε βασιλεῦ, etc. Fol. 5.

(1) Edidit Dositheus in ΤΟΜΩ ΑΓΑΠΗΣ. Vide tomum sequentem.

impetitum quasi non genuinum. Initium: Δεῖ καὶ ἀναγκαστὸν εἶσιν, ἀδελφε, τοὺς παραδεδομένους ὑπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, etc. Fol. 287, verso.

Τοῦ αὐτοῦ κεφάλαια ἑκατὸν πενήκοντα φυσικὰ καὶ θεολογικὰ, ἠθικὰ τε καὶ πρακτικὰ, καὶ καθορτικὰ τῆς Βαρλααμῆτιδος λύμης. *Ejusdem capita centum quinquaginta physica et theologica, ethica et practica, et purgantia a Barlaamici lue.* Initium: Ἐρχομαι τὸν κόσμον καὶ ἡ φύσις διδάσκει καὶ ἡ ἱστορία πιστοῦται, etc. Fol. 290.

Συνοδικὸς τόμος κατὰ τῆς Βαζιλαῖα καὶ Ακινδύνου πλάνης τοῖς προτέροις κατ' αὐτῶν τόμοις ἑμὸς λόγος. Ἐγένετο δὲ διὰ τοὺς ὑστερον ἀκολουθήσαντας τῇ τούτων πλάνῃ τὸν τε χρηματίσαντα Ἐφέσου καὶ τὴν Γάνου, Γρηγοῦν τε καὶ Δεξιόν, καὶ τοὺς αὐτοῖς συνοπαχθέντας. *Synodicus tomus contra Barlaamici et Acindyni errorem, qui tomus cum prioribus contra eos editis tomis consentit. Factus est autem contra eos qui postremo ipsorum errorem secuti sunt: Ephesi nempe et Gani episcopum, Gregoram et Dexium, et alios ab iis secum adductos.* Initium: Οὕτε τὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ κεινοῦ πολέμου μανίαν ἀγνοεῖν οὐδένα νομίζομεν, etc. Fol. 321, verso. Acta est hæc synodus anno ςϞωνθ' id est mundi 6859. Christi 1351, cui subscribunt post imperatorem, Joannem Cantacuzenum et patriarcham C. P. Callistum, metropolitæ 23 et episcopi 3.

Πρὸς τὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ ἱεροῦ ταύτης τόμου δεύτερον διάλογον τοῦ φιλοσόφου Γρηγοῦ λόγος ἀντιβῆτικὸς δεύτερος, περὶ διαφορᾶς οὐσίας θείας καὶ ἐνεργείας. *Adversus secundum Gregoræ philosophi dialogum contra piam fidem et ejus sacrum tomum Antirrheticus secundus, de differentia essentiæ divinæ ab operatione.* Initium: Ὅτι ἐργῶδες μὲν τι πάνυ καὶ χαλεπὸν, ὡ σοφώτατε καὶ φιλόδοξοι βασιλεῦ, etc. Fol. 15.

Πρὸς τὸν αὐτὸν φιλόσοφον Γρηγοῦν λόγος ἀντιβῆτικὸς τρίτος περὶ τε διαφορᾶς ἔτι θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας, καὶ περὶ θείας δυνάμεως ἦν ὁ Θεὸς φυσικῶς ἔχει κατὰ τοὺς ἱεροῦς θεολόγους. *Adversus eundem philosophum Gregoram liber Antirrheticus tertius, rursus de differentia divinæ essentiæ ab operatione, et de divina virtute quam Deus naturaliter habet secundum sacros theologos.* Initium: Λέγε δὴ οὖν, ὦ καλὲ Γρηγοῦ, τὰ κατὰ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης συνόδου τε καὶ τοῦ τόμου γυμνά, etc. Fol. 22, verso.

Πρὸς τὸν αὐτὸν Γρηγοῦν λόγος ἀντιβῆτικὸς τέταρτος ἔτι περὶ διαφορᾶς οὐσίας θείας καὶ ἐνεργείας, καὶ περὶ δυνάμεως Θεοῦ φυσικῆς· ἐρμηνεία τε τῶν ῥητῶν Κυρίλλου καὶ Ἰωάννου τῶν ἱερῶν θεολόγων, ἀπὸ Ἐρηγοῦ καὶ ἡμῶν ὡς ἡμέτερα δῆθεν κατατεμῶν

καὶ διαστρέψας κακῶς προήνευχε καὶ περ αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ, καὶ ὅπως οἱ ἄγιοι ἐχρήσαντο ταῖς τοιαύταις φωναῖς θεολογοῦντε. *Adversus eundem Gregoram liber Antirrheticus quartus rursus de differentia divinæ essentiali et operationis, et de virtute Dei naturali. Interpretatio item dictorum Cyrilli et Joannis sacrorum theologorum, quæ Gregoras truncata et detorta contra nos ac si nostra essent protulit, et de causa et causato, et quomodo sancti theologice loquentes his vocibus sint usi.* Initium: Ἀλλὰ πρὸν εἰς τοὺς ἱεροῦς ἐμβαλεῖν λόγους ἐκείνου, etc. Fol. 34.

Πρὸς τὸν αὐτὸν φιλόσοφον Γρηγορᾶν λόγος ἀντιρρητικὸς πέμπτος, περὶ ἠνωμένης καὶ διακεκριμένης θεολογίας, καὶ περὶ διεφορᾶ ἰδικῶς αὐθις θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας καὶ ὅῃ καὶ περὶ τοῦ αὐτῶν ἠνωμένου καὶ ὅτι ἡ μὲν ἔνωσις αὐτῶν πράγματι θεωρεῖται κατὰ τοὺς θεολόγους, ἢ ἐξ διαφορᾶ ἐπινοῖα αἰδὲ τούτων ἀποδείξεις ἐκ τῆς Διουυσίου καὶ Ἰεροθέου, τῶν διαδόχων τῶν ἀποστόλων, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ἀπὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τινῶν ἀπὸ μέρου θεολόγων διδασκάλων. *Ad eundem philosophum Gregoram liber Antirrheticus quintus de unica et distincta theologia; et rursus specialiter de differentia inter divinam essentiali et operationem, ac de eo quod in ipsis unitum est; et quod unio eorum respiciatur secundum theologos, differentia vero respiciatur. Porro porro demonstrationes ex Dionysio et Hierotheo successoribus apostolorum, ex divinis Scripturis, ex œcumenicis synodis, ex quibusdam magistris theologis.* Initium: Νῦν δ' ἐπὶ τὴν θεῖαν καὶ ὑπερφῶδ (sic) τῆς θεότητος; ἔνωσιν τε καὶ διάκρισιν ἰόντες τῷ λόγῳ, etc. Fol. 55.

Πρὸς τὸν τρίτον καὶ τὸν τέταρτον λόγον τοῦ αὐτοῦ Γρηγορᾶ περὶ μετοχῆς θείας καὶ ἐνεργείας καὶ χάριτος, λόγος ἀντιρρητικὸς ἕκτος. *Ad tertium et quartum librum ipsius Gregoræ de participatione divina et operatione et gratia, Antirrheticus sextus.* Initium: Ἄ μὲν οὖν ὁ τὴν μεμωραμένην σοφίαν περιεργασίας οὐκ ὀνόμαζεν εἶναι φιλόσοφος οὕτως, etc. Fol. 78.

Ἔτι πρὸς τὸν τέταρτον λόγον τοῦ αὐτοῦ φιλόσοφου Γρηγορᾶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φυσικῆς καὶ οὐσιώδους θείας ἐνεργείας, ὅτι ἄκτιστος, λόγος ἀντιρρητικὸς ἕβδομος. *Ad quartum librum ejusdem philosophi Gregoræ de Dei naturali et essentiali divina operatione, quod sit increata, Antirrheticus liber septimus.* Initium: Ἐπεὶ δὲ τὸν περὶ μετοχῆς ἱερᾶς Θεοῦ καὶ θεοῦ Πνεύματος ἀπορρήτου κοινωνίας τε καὶ θεώσεως λόγος, etc. Fol. 104, verso.

Ἔτι πρὸς τὸν τέταρτον καὶ δὴ καὶ τὸν πέμπτον λόγον τοῦ αὐτοῦ Γρηγορᾶ λόγος ὄγδος περὶ θείας ἐνεργείας, ὅτι ἄκτιστος, καὶ ὅτι οὐ σύνθετον διὰ ταύτην τὸ θεῖον, ἀλλ' ἀπλόον κατὰ φύσιν. *Item ad quartum et insuper ad quintum ipsius Gregoræ librum. Liber octavus de divina operatione, quod sit increata, et quod Deus non sit ideo compositus, sed simplex secundum naturam.* Initium: Ὁ τοίνυν ἐκ Δαμασκῶ θεός Ἰωάννης; περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν

Ἰησοῦ Χριστοῦ φιλοσοφῶν, ὡς φησι Γρηγορᾶς etc. Fol. 117.

Πρὸς τὸν πέμπτον καὶ τὸν ἕκτον λόγον τοῦ αὐτοῦ φιλόσοφου Γρηγορᾶ λόγος ἀντιρρητικὸς ἑνατος, περὶ θεότητος καὶ Θεοῦ καὶ θείας αὐθις ἐνεργείας καὶ θεώσεως, ὅτι ἄκτιστος. *Ad quintum et sextum philosophi Gregoræ librum liber Antirrheticus nonus de deitate et Deo, ac rursus de divina operatione et deificatione, quod sit increata.* Initium: Ἦκει δὴ λοιπὸν ὁ ἡμῖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοῦ λόγου κεφάλαιον etc. Fol. 140.

Πρὸς τὸν αὐτὸν φιλόσοφον Γρηγορᾶν ὅτι ἄσχετος καὶ ἀμίμητος ἢ θεῖα χάρις καὶ θέωσις ἀνθρωπιᾶ φύσει, εἰ καὶ Πνεύματι ἁγίῳ ἐν σχέσει καὶ μιμήσει γίνεται ἢ αὐτῇ καὶ πῶς καὶ κατὰ τίνες τοὺς λόγους, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐνεργεῖαι λέγονται τοῦ Πατρὸς παρὰ τῶν θεολόγων, καὶ αὐθις οὐκ ἐνεργεῖται οἱ αὐτοὶ λόγοι; δέκατος. *Adversus eundem philosophum Gregoram, quod divina gratia et deificatio sit incomprehensibilis humanæ naturæ. . . . et quomodo ac secundum quas rationes Filius Dei et Spiritus sanctus, operationes Patris dicantur a theologis. Rursus quod iidem ipsi non sint operationes. Liber decimus.* Initium: Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κατὰ τῆς μιᾶς παντοδυναμίας καὶ ἄκτιστου θεότητος etc. Fol. 155.

Πρὸς τὸν αὐτὸν φιλόσοφον Γρηγορᾶν λόγος ἀντιρρητικὸς ἐνδέκατος περὶ τῆς Χριστοῦ θείας μεταμορφώσεως καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν φυσικοῦ τῆς θεότητος φωτός, περὶ τῆς θεώσεως ὑπερφύσους αὐθις καὶ μετοχῆς τῆς θεοποιῦ καὶ φυσικῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος. Ἐν τῷ λόγῳ τοῦτ' Ἰρηγορᾶς ἐξελέγχεται ἢ μηδὲ γενέσθαι τὴν μεταμόρφωσιν ὅπως τοῦ Χριστοῦ λέγων, ἢ τραπῆναι καὶ μεταβληθῆναι τὴν ἀνθρωπιᾶν μορφήν ἢ τὸ εἶδος τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν Εἰκονομάχων καὶ προσέτι βρῆτην καὶ ὄρατην τὴν τοῦ Θεοῦ δοξάζων οὐσίαν ἅμα ταῖς ὑποστάσεσι μετ' Εὐσεβίου καὶ τῶν Ἀριανῶν, καὶ κτιστὸν καὶ ὄρατον εισάγων σὺν ἐκείνοις Θεὸν δὴ δῆπου καὶ κατ' οὐσίαν ἰδεῖν ἐκδέχονται καὶ προσκυνῆσαι ταῦτα καὶ γὰρ ὁ τῆς ὁμολογίας αὐτοῦ ἐξελέγχει φίλος Θεόδωρος ὁ Γραπτός ὑπὸ Γρηγορᾶ προενοχθεὶς καθ' ἡμῶν δῆθεν. *Adversus eundem philosophum Gregoram liber Antirrheticus undecimus de divina Christi transfiguratione, deque naturali secundum ipsam deitatis lumine, de deificatione supernaturali, et de participatione deificæ et naturalis Spiritus gratiæ. In hoc libro Gregoras arguitur aut dicere nullam omnino fuisse Christi transfigurationem, aut dicere versam mutamque fuisse humanam formam speciemque Christi, idque cum Iconomachiis; atque insuper cum Eusebio et Arianis putare Dei essentiali cum hypostasibus esse effabilem et visibilem, ac cum illis creatum et visibilem inducere Deum, quem scilicet secundum essentiali et videri et adorari admittunt. Siquidem ille confessione clarus Theodoros Graptus a Gregora contra nos adductus illos ita sentire conarguit.* Initium: Ἐ μὴ ἀποκρίνου ἄφρονι κατὰ τὴν

εφροσύνην αὐτῶν, ἡ φησὶν ὁ σοφὸς Σολομῶν etc. Fol. 171. verso.

Τοῦ αὐτοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου πρὸς τὸν αὐτὸν φιλόσοφον Γρηγοριᾶν λόγος ἀντιρρήτικὸς ἐβ' ὑπὲρ τῶν τῷ ἁγίῳ ὄρει τῷ Ἄθῳ μοναστῶν (sic) καὶ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων ἐκεῖ καὶ δὴ καὶ τῶν ἐν-ταῦθα ὑπὲρ τε τῶν κατὰ τῶν θειοτάτων βασιλέων κακῶς εἰρημένων αὐτῷ ἀπολογία, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν κατὰ τοῦ θείου Γρηγορίου καὶ τῶν ἱερῶν, αὐτοῦ θαυμαμάτων πρὸς γε μὴν τῷ λόγῳ τέλει καὶ ἀνακεφαλαίωσις τῶν προειρημένων. *Ejusdem sanctissimi patriarchæ adversus eundem philosophum Gregoram liber antirrheticus 12, pro monachis in sancto monte Atho degentibus, et iis qui ibidem ut ei hic in sacra quiete vivunt (i. Hesychastiis) defensio divinitissimorum imperatorum contra ejusdem dicta; similiterque D. Gregorii et miraculorum ejus apologia. Insuperque in fine libri recapitulatio eorum quæ supra dicta sunt.* Init.: 'Ἐνταῦθά με βουλούμενον στήσαι τὸν λόγον ὃ δὴ κἀν τοῖς φθάσαι προύφην etc. Fol. 197.

Τοῦ αὐτοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Φιλοθέου τῷ εὐγενεστάτῳ μεγάλῳ δομestικῷ τῷ Παλαιολόγῳ περὶ τοῦ ἐν τοῖς πρὸς Ἐὐνὸμιον ἀντιρρήτικοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥητοῦ τοῦ λέγοντος· ἡ Ὁ γὰρ τετοκῶς βῶλους δρόσου, ἡ κατὰ τὸν Ἰωβ λόγον, οὐχ ἑμὸς τὰς τε βῶλους καὶ τὸν Ἰὸν ὑπεστήσατο καὶ περὶ θεότητος λόγος γ' *Ejusdem sanctissimi et œcumenici patriarchæ domini Philothei nobilissimo magno domestico Palæologo, de dicto S. Basilii in Antirrheticis contra Eunomiam, qui ait in huic Jobi locum, Qui enim peperit glebas toris, non similiter glebas et Filium constituisse, et de deitate liber decimus tertius.* Init.: 'Ἄγε δὴ καὶ πάλιν, φίλων ἀνδρῶν εὐγενέστατα καὶ φιλομαθέστατα, πρὸς τὰς λύσεις ἡμεν τῶν σῶν ζητημάτων etc. Fol. 212.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν περὶ τῆς ἐν Θαβωρίῳ θείας τοῦ Χριστοῦ μεταμορφώσεως, ὅτι οὕτε οὐσία Θεοῦ τὸ κατ' αὐτὴν φῶς οὕτε κτῆμα καὶ ὅτι εἶδον αὐτὸ οἱ ἀπόστολοι, καὶ πῶς εἶδον καὶ ὅτι οὐ σιωπᾶσθαι τοὺς περὶ τούτων λόγους κατὰ τινὰς χρῆ, ἀλλὰ καὶ κηρύττεσθαι, καὶ πρὸς τὴν μετοχὴν μάλιστα σπεύδειν πάντας τοῦ θείου φωτὸς ἐκείνου. *Ejusdem ad eundem de divina Transfiguratione in Thaborio, quod lumen in ea exhibitum neque substantia Dei sit neque creatura, et quod apostoli ipsam viderint ac quomodo viderint; quod hæc tacere non oporteat, ut quidam volunt, sed potius prædicare. Et quod ad illius divinæ lucis participationem omnes festinare debeant.* Init.: 'Ἐπεὶ δὲ τὰς περὶ τὰς λέξεις καθ' ἡμῶν συκοφαντίας τε καὶ καινοτομίας etc. Fol. 221.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν περὶ τῶν αὐτῶν λόγος ε'. *Ejusdem ad eundem de re eadem liber 15.* Init.: 'Ἀλλὰ καιρὸς ἂν εἴη λοιπὸν, καὶ τὸν οἰνοεὶ τέλος τε καὶ σφραγίδα etc. Fol. 227 verso.

Μέχρι μὲν τούτων συμπληροῦται τὸ βιβλίον, κθῶς ἐν ταῖς προθεωρίαις διαλαμβάνεται. Προσετέ-
PATROL. GR. CL.

θησαν δὲ ἐν τῷ παρόντι καὶ τὰ ἐφεξῆς. *Hæc desinit liber, ut in protheoriis indicatur. In hoc autem exemplari addita sunt quæ sequuntur: 'Ο αὐτὸς τῷ Πετριώτῃ, ὅτι ὡσπερ εἰς Θεὸς ἡ ἅγια Τριάς, οὕτω καὶ μία ἡ θεότης· καὶ περὶ θείας ἐνεργείας. Idem Petriota, quod sicut S. Trinitas unus est Deus, sic una sit deitas: et de divina operatione.* Init.: Χθὲς καὶ πρότριτά μοι τις τῶν συνήθων ἀγγελίαν ἤκε κομιζων etc. Fol. 237.

Τοῦ αὐτοῦ τοῖς ἐνδοξοτάτοις καὶ περιφανεστάτοις μεγάλοις δομestικοῖς περὶ τῆς παλαιᾶς περιτομῆς ἐρωτήσασιν. *Ejusdem gloriosissimis et illustrissimis magnis domesticis de veteri circumcissione.* Initium: 'Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς ὤμην ἐκ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας etc. Fol. 243. verso.

Τὰ κεφάλαια (ιδ') τῆς αἰρέσεως Ἀκινδύνου καὶ Βαρλαάμ καὶ τῶν ὁμοφρονῶν αὐτοῖς, τελέντα μὲν ὡς αὐτοὶ συνεγράψαντο, ἐφεξῆς δὲ ἀνατρεπόμενα παρὰ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου. 14 *Capita hæreseos Acindyni et Barlaami ac sequacium eorum, posita quidem, ut ipsi scripserunt, deinde vero eversa ab eodem patriarcha.* Initium: Propositio Acyndini. Λέγουσιν ἐναντιούμενοι τῇ ἑστῇ Γραφῇ etc. Fol. 249.

Συνοδικὸς τόμος γεγραμμένος ἐπὶ ταῖς ἐξελεγχάσαις καὶ ἀποβαλομέναις τὴν τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου δυσσέθειαν μεγάλας συνόδοις, ἐν αἷς οὐχ ἡ Ἐκκλησία πᾶσα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ σύγκλητος καὶ οἱ καθολικοὶ πέρησαν τῶν Ῥωμαίων κριταί, προκαθημένον καὶ τοῦ θειοτάτου βασιλέως ἕως οὗ περιτῆν. *Synodicus tomus scriptus in magnis synodis quæ Barlaami et Acindyni impietatem confutarunt et proscripserunt, quibus non tota solum Ecclesia, sed etiam senatus et catholici Romanorum iudices aderant, præside divinitissimo imperatore, quandiu superstes fuit.* Initium: 'Ἐπαινετὸς ἀληθῶς ὁ εἰπῶν τὴν ταπεινῶσιν ἀληθείας εἶναι ἐπίγνωσιν etc. Fol. 258. Acta est hæc synodus mense Augusto, indicatione 9, anno mundi 6819, id est Christi 1341. Subscribit Joannes patr. C. P. cum metropolitibus octo. Jam sequitur Ἴσον τοῦ παρὰ τῶν ἀρχιερέων (ς') γεγονότος γράμματος κατὰ τὴν πεντεκαίδεκάτην Ἰνδικτον περὶ τοῦ συνοδικοῦ τούτου τόμου. Illud nempe approbant, Barlaamique in hac synodo damnatum se quoque damnare profitentur.

Συνοδικὸς τρίτος τόμος κατὰ τῆς Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου πλάνης, τοῖς προτέροις ὁμολογός. 'Ἐγένετο δὲ διὰ τοὺς ὑπερτον ἀκολουθήσαντας τῇ τούτων πλάνῃ, τὸν τε χρηματίσαντα Ἐφέσου καὶ τὸν Γάβνου, Γρηγοριᾶν τε καὶ Δέξιον καὶ αὐτοῖς συνυπαχθέντας. Idem synodicus liber jam notatus fuit codice C. variantibus tantum subscriptionibus. Insuper post subscriptiones ita in hoc codice legitur, Εἶχε καὶ ἑτέραν ὑπογραφὴν μετὰ καὶ προγράμματος τοῦδε i. *Habet et aliam subscriptionem cum hoc proæmio.*

Proæmii initium: Ἡ βασιλεία μου μέλλουσα ὑπογράψειν ἐν τῷ παρόντι τόμῳ, προγεγονότι παρὰ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου μου αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ πατρὸς τῆς βασιλείας μου, καὶ τῆς θείας καὶ

ἱερῆς συνέδου etc. Sic vero desinit : Τάυτα δὲ τάττει ἡ βασιλεῖα μου, ὡς ἐκ Θεοῦ καταστᾶσα διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος διφένστιωρ (sic) καὶ ἐκδικητῆ; τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, ὥστε δὲ μὲνειν τὸν παρόντα ὀρισμὸν τῆς βασιλείας μου βέβαιον καὶ ἀκίνητον εἰς αἰῶνα τὸν ἄπαντα, καὶ ὑπογέγραπται παρ αὐτῆς καὶ τῷ ἁγίῳ Οὐσιαστικῷ ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶν ὡς περ ἱερὸν ἀνάθημα, παρουσίᾳ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου μου αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ πατρὸς τῆς ἐπισκοπίας μου, καὶ τοῦ παναγιωτάτου μου δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Φιλοθέου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερῆς συνέδου. Μηνὶ Φεβρ., ἰνδ. ζ'.

Ματθαῖος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων. Ἀσάνης ὁ Καντακωζηνός.

Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου καὶ διδασκάλου

τῆς ἱερῆς Θεολογίας κυροῦ Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου π.δ; κυρὸν Ἰωάννην τὸν Βασιλικὸν ἐρωτήσαντα περὶ τῆς τοῦ μακαρίου Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ ῥήσεως, ἀφ' ἧς οἱ ματαιόφρονες Ἀκινδυνισταὶ θορούουσι· ἔτι δὲ καὶ περὶ ὧν οἱ αὐτοὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου σοφίζονται. *Sapientissimi et eruditissimi sacrae theologiae magistri domini Georgii Scholarii ad dominum Joannem Basilicum, qui interrogaverat de Theodori Graepi dicto, cuius causa tunc sentientes Acindynistae turbas movent. Itemque de his quae iidem ipsi de Spiritu sophilice disputant.* Initium : Χάρις πολλὴ σοι τῆς εἰ; ἡμᾶς εὐνοίας, ἄριστε φίλων etc. F. l. 284.

Exstant in Codice Caesareo CCLXXIX. Marci Ephesini capita 68, contra haeresim Acindynistarum. Vide P. Lambec. Bibliothecae Caesareae lib. 5. p. 226.

DE GREGORIO PALAMA

ARCHIEPISCOPO THESSALONICENSI

A NONNULLIS GRÆCORUM IN NUMERUM SANCTORUM ASCITO,

GRÆCORUM SENTENTIÆ.

(EX ALLATI *Græcia orthodoxa*, tom. I.)

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΙΡΕΣΕΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΙΑΜΒΟΙ.

GREGORII ACINDYNI

ADVERSUS HÆRESSES GREGORII PALAMÆ, ARCHIEPISCOPI THESSALONICENSIS, IAMBÌ.

Σπουδῇ Παλαμῶν εὐσεβῆς πᾶς φευγέτω. Οὐδὲν γὰρ ὀκνεῖ δυσσεβῆς παρεισάγειν, τοῦς τοῦ φρονεῖν εἰς ἀσφαλεστάτους ὄρους, ὡς περ χαλινούς ἐξαποπτόσας ἄπαξ, καὶ τῶν πατρῶων ἐκτραπέλις διδαγμάτων Κίνδυνος οὐδεὶς, ἀλλὰ καὶ φῶς νοῦ μόνον τῷ κοινῷ ἀγαῖσματι τῆς Ἐκκλησίας.

Sedulo Palamam pius quisque fugiat; omnis impietatis enim audax est doctor, qui tutissimis cogitandi regulis, ut frenis, semel abjectis, et Patrum dogmatibus omissis (in quo periculum non est), lucem ipsam menti abstulit, commune Ecclesie

Α Οἱ πᾶσιν ἀπλῶς ἐμφανεῖς πιστοὶ ἔσσι τῆς εὐσεβείας τῶν φεραυγῶν δογμάτων, ὡς ἀσφαλῶς μὲνωμεν ἐν τῶς μηδόλω. Οὐς ἐνδιδόντες τοῖς Παλαμναίοις ὕλοις, οὐς οὐ σιωπῇ δεῖ κεκρυμμένους μένειν. Καὶ λανθανόντας τοῦς ἀπλουστέρους δάκνει, καὶ φαρμακεύειν, καὶ διαφθεῖρειν ἔφρων

ornamentum. Cunctis fidelibus aperte patent regulæ pietatis illustrisimæque dogmatum quibus minime adhaerent, qui Palamæ nugæ amplectuntur, quas sub silentio pressas manere ac sic incautos secreto lacerare, nec non, veluta fraude, imbecilles animas

Ύψους ἀραιῆς συμπαγεῖ πανουργίη.
 Ἄλλ' ἐκκαλύπτειν τὸν τῆς ἐχίδνης γόνον
 Ὡς ἐμφανῆς ὢν, ἢ φοαρῆ πᾶς ὁ φθόρος,
 Ἢ γούν φυλάτῃται τις ἐκ τῶν δογμάτων.
 Δεῖ δὲ προβέσθαι καὶ τὸ τῶν ὄλων σέβας
 Ὅ πᾶσιν ἴσμεν καὶ φρονοῦσαν, καὶ λόγους
 Ὑμνοῦσαν ὡς ἀληκτα τὴν Ἐκκλησίαν
 Τίκτουςαν, ἐκτρέφουσαν εἰς ὕψος μέγα
 Τοὺς παῖδας ἐξείρουσαν ἀγνὴν μητέρα.
 Τοῦτο προτείνει τῶν ἐχιδναίων ἐδει,
 Ἄν πρὸς αὐτὸ τὸ συχνὰ βλέπειν ἔχειν,
 Τὸ τῆς ἐχίδνης μὴ φοβούμεθα βλάβος.
 Ἀναίρεθὲν γὰρ οὐκ ἀναιρήσει πάλιν.
 Ἀναίρεσις δὲ τοῦ νόθου τὸ γνήσιον.
 Καὶ τὸ σταθιρὸν ἐκ μακροῦ τοῦ προσφάτου.
 Καὶ μυρίαν πρὶν ἐκτεμὸν ψεύδους πλάνην
 Τοῦ πολλάκις φύντος τε, καὶ τετμημένου.
 Τί τοῖον ἐστὶ τὸ κρατοῦ πάλαι σέβας;
 Καὶ τί φρονεῖτε ἔγνωμεν ἐκ πρώτου λόγου
 Ἐκ τῶν φεραυγῶν πατρικῶν μαθημάτων;
 Τί δ' ἢ μόνον τρίφωτον εὐσεβεῖν κράτος;
 Αἶδου δὲ μοι νόησιν ἡκριτωμένην,
 Καὶ γλωτταν εἰς ἐκφανσιν ἡσφαλισμένην,
 Πανουργεῖ Χριστὲ τῶν θεηγούρων λόγων,
 Πρὸς οὐσπερ οὐκ εὐτολμος, οὐδ' ἄττειν ἔφυν.
 Πλὴν τῆς παρούσης, ὡς ὄρεξ, Λόγε, βλάβης,
 Ὑφ' ἧς καθειρχθεὶς εἰς ἀνάγκην τοῦ λέγειν,
 Οὐ καρτερῶς ἤνεγκα μὴ ταῦτα γράφειν.
 Εἰ γ' εὐσεβεῖν μοι καὶ γραφῇ λόγων λόγος.
 Λόγος δὲ μοι πᾶς εὐσεβεῖν πάντα τρόπον.
 Σέβας Θεοῦ γὰρ καὶ Θεοῦ βλασφημίαν
 Οὐ δεῖ σιωπᾶν ἐντολῇ τοῦ Δεσπότου.

A Τὸ μὲν γὰρ ὕμνεῖν, τὴν δ' ἀνατρέπειν λόγους.

Ἀπανταχοῦ δὲ τῶν ἐμῶν λέγω λόγων,
 Ὡς ὅστις εὐσεβῆς τε, καὶ ναίκους ξένος
 Εἰς ἐξέασμόν τῶν ἐμῶν ἔλθοι λόγων,
 Καὶ που δοκῶ τι μὴ καλῶς εἰρηκέναι,
 Καὶ τῶν πατέρων εὐσεβῶν ξένως ἔρων,
 Εὐεργετεῖτω τοὺς ἐλέγχοντας λόγους.
 Οὐκ ἀγνοῶ γὰρ, ὅστις εἰμὶ τὴν φύσιν.
 Βροτός, πενιχρός, πλημμελής, κατηγμένος;
 Ἐξίσταμαι δὴ γνωμικῶς τῶν σφαλμάτων.
 Καὶ προγινώσκω τοῖς ἐλέγχουσιν χάριν.
 Αὐτῇ γὰρ δρθότητος ἡμῖν αἰτία,
 Ὡσπερ πονηρῶν κ' ἀσεβῶν φρονημάτων,
 Οἱ μισέλεγχοι τῶν ὑπερφρόνων τρόποι.
 Καὶ δὴ λέγοιμ' ἂν, ὧνπερ ἠρξάμην χάριν.

B Τὸ μὲν γὰρ ἡμῖν εὐσεβοῦμενον κράτος

Τριλαμπές ἐστι, καὶ μονὰς πάλιν ξένη,
 Παντουργόν, ἀπλοῦν, πανθενές, πᾶσιν πέλας,
 Μᾶλλον δὲ πᾶσιν ἐγκατοικοῦν ἐξ ἰσοῦ,
 Κἂν ἄλλος ἄλλον μᾶλλον οἰκείως ἔχη
 Σχέσει πρὸς αὐτὸ καὶ μιμῆσει, καὶ τάσει,
 Ἐλλαμψὲν ὡς ἕκαστος αὐτοῦ λαμβάνει.
 Οὐ γὰρ τὰ βάρη τῆς θεώσεως ἴσα.
 Βαθμοὶ δὲ πολλοὶ πρὸς τὰ τῶν ἀθλων μέτρα,
 Ἄληπτον, ἀπρόσαπτον αὐτοῖς ἀγγέλοις,
 Ἀρήρητον. Οὐ γὰρ ἐστὶν οὐδὲν τῶν ὄλων
 Οὐκ εἶδος οὐδὲν, ἀδὲ μορφῇ, καὶ φύσει,
 Ἦς ἂν βροτός τις, ἢ βροτῶν ὑπὲρ φύσιν
 Λάδοιτο, καὶ γένοιτο τῆς ἀγρας πέρας.

C Εἰ φῶς γὰρ ἐσθ' ὧ; φασιν, ἀλλὰ καὶ σκοτός,

Ἦς οὔτε φῶς ὢν, οὔτε δ' αὐ πάλιν σκότος,
 Ἄλλ' ὡς μὲν ἀγνὸν, ὡς δὲ καὶ φωτεργάτην,

veneno interimere et subito perdere nefas, sed e
 contra viperæ prolem notam reddere ut sic omnis
 noxa removeatur, ac dogmatum pernicies evite-
 tur. Ante omnia communis religio requiritur,
 quam, ut omnes scimus, Ecclesia meditat et sermo-
 nibus celebrat et exultat ut mater sancta, quæ
 liberos suos in altum tollit. Hæc in primis ser-
 penti remonstrandum est ut ipsi sæpius oculos
 intendentes, viperæ morsus non metuantur. Ubi enim
 interemptum malum est, non ultra nocebit; spurii
 autem cædes et legitimum et æquum ex recenti dicto
 et mendacii labem semper renascentis præcidit.
 Quisnam igitur antiquus cultus? Quid ex primo ser-
 mone, e splendida Patrum doctrina didicimus?
 Ubi autem fortitudo nisi in triplice luce? Da mihi
 igitur intellectum purum, da linguam elocutioni
 paratam, Christe, divinorum sermonum condi-
 tor, quos comprehendere et proloqui non potis-
 sum, præter præsentem, ut vides, Verbum, labem
 ad pronuntiandum quæ sentio coactus, hæc non
 scribere haud potui. Da ergo mihi donum pieta-
 tis, sermoni rationem omnibusque vocibus pietatem
 indito; Dei etenim timorem et Dei blasphemiam,
 jubente Domino, tacere non decet; sed laudare il-
 lum, hanc argumentis refutare oportet. Undique
 jan. sermones meos pronuntio, ut pius quisque et

jurgii immunis, sermones examinando ubi viderit
 me aliquid a regulis piorum Patrum abio reus
 dixisse, corrigendo errores meos bene faciat. Novi
 enim qualem me natura genuit, mortalem, egenum,
 peccatorem, imbecillimum. Peccatis autem meis
 solemniter renuntio et me reprehendentibus gratias
 ago; ipsa enim ad justitiam culpa prodest, prava-
 rum nec non impiarum cogitationum instar, quæ
 sæpe sæpius mentem a superbia avertunt. Me
 olim talia auspicia cepisse nunc fateri possem; illa
 enim via quæ nobis ad virtutem datur, triplici

D hac luce clarescit, sola eadem atque extranea om-
 nia peragit, simplex in fortitudine sua omnibus præ-
 sto est, imo in omnibus habitat ex æquo; et li-
 cet aliquis præ cæteris ejus familiaritate utatur,
 quilibet tamen pro habitu, imitatione, extensione,
 ab ipsa illustratur. Varii enim sunt inter se
 gradus, quibus ad divinitatem accedimus; nam
 multis sedibus præmia mensurantur; est autem
 absconditum quoddam et captivi impervium
 etiam angelis, ineffabile, præ quo alia quæque
 tanquam nihil sunt; nihil enim novi, nec formam,
 nec naturam, qua mortalis quidam ceu mortalibus
 præstans induceretur secretaque intimius perciperet.
 Si lux saltem, ut aiunt, sive tenebræ forent,
 sed dum lux abest, non idcirco tenebræ, purum

Φωτιστικὸν τε τῶν ἐν ἀγνοίας σκότιν,
 Φέγγος προσίπον, ὡς δ' ἀμόρφωτον σκότος
 Ἄποκρυφὴν δ' αὖ τῆς θεαρχίας σκότος.
 Ὅρᾳ γὰρ οὐδεὶς, κἄν δοκῆ πάνυ βλέπειν.
 Ὅρῶμενος γὰρ οὐδαμῶς τοῖς ἐνθέοις
 Πάντων ὄρᾶται παμφαίστατος πάλιν,
 Αὐτῷ γε τούτῳ θαῦμα θαυμάτων ἄνω,
 Τῆ μηδ' ὅλως ἐκφανοῖν εἰς ὄψιν φέρειν
 Ὡς συμφοῦ μὲν ὁρῶσιν ἀφράστῳ φύσει,
 Ὡς ταυτὸ μορφὴν φασί, ταυτὸ καὶ φύσιν,
 Τὴν οὐ θεατὴν, καὶ θεουργὸν οὐσίαν,
 Οἱ τῶν ἀληθῶν μυσταγωγῶι δογματικῶν
 Μὴ σύμβητον λέγουσι τὴν ἀπλουσιτάτην.
 Καὶ δὴ σοφῶς ἔδοξε τοῖς ἀκριβοῦσι
 Αὐτῇ θεοῦ δέδορκεν ἀκραιφνεστάτην,
 Ὅ μηδ' ὅλως μὲν ὁρῶσιν, ἢ σχῆμα βλέπειν
 Ἐν τῇ προσευχῇ καὶ θεοῦ θεωρίᾳ,
 Σκότος ὁρῶν ἀκτίνας, φωτίζον σκότος,
 Γνώμον πῶδας κρύπτουνα τοῦ προτοῦ γνόφου.
 Κἄν ποικιλίας πέφνητα μορφαῖς πολλαῖς
 Ἐν συμβόλοις ἀνωθεν εἰς ὀμίλιαν,
 Αἰνιγματικῶς ἐντυχῶν τοῖς Πατράταιν,
 Ἡ καὶ προδήλῳ σαρκικῇ παρουσίᾳ
 Φανείς ἀληθῶς ὁ κρατῶν πάντων λόγος,
 Καθ' ἣν θεουργεῖ τὴν κακωθεῖσαν φύσιν,
 Λαθῶν παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν.
 Ἄλλ' ἀθῆσι αὐ μέτειμι, κάκεινῳ γράφω
 Ἐφ' ᾧ προσελθεῖν τοῖς τοῖς λόγοις ἔγνωον.
 Τὸ δ' ἦν ἀνειπεῖν, τίς μὲν ἡμῶν ἢ βῆσις,
 Τίς δ' ἢ Πλασμὰ τοῦ σοφοῦ τῶν δογματικῶν.
 Αὐτοῦ περ πάντων τάγαθῶν μόνου πέρι.
 Κινητικὸν γοῦν, οὐ κινήτων, ὡς λόγος.

A Κινήσειω; γὰρ οὐδαμῶς ἔχει φύσιν,
 Ἐν τῷ κινεῖσθαι μηδαμῶς ὑπὲρ φύσιν.
 Καὶ γὰρ μένων πίπηγε, καὶ πάντα φθάσει.
 Κινεῖ δὲ πάντα, μὴ κινούμενος μόνος.
 Ὅλως παρ' ἡμῖν, καὶ παρ' ἡμῖν οὐδ' ὅλως.
 Καὶ πανταχοῦ πᾶς, καὶ κατ' οὐδὲν οὐδέποτε.
 Δοκεῖ κρατεῖσθαι, καὶ κρατεῖται μὴδ' ὅλως.
 Σύγκρατος; ἀγνοῖς, κἀναφῆς αὐτοῖ: πῆλιν.
 Οὐδὲν γὰρ αὐτῷ τῶν ἀνωτίων συντρέχει.
 Οὐδ' ἐμποδῶν οἱ πρὸς τὸ χωρεῖν εἰσάπαξ,
 Ἐστῆκεν οὐδὲν εἰς ὅλως ὄλον φύσεις.
 Πέφουγε ποιδν, συμβεθεκός; οὐκ ἔχει.
 Ἄπειρός; ἐστὶ, πᾶν ὑπὲρ πληθος μένει.
 Ἐν ἐστὶν ὄμμα παντεποπτικώτατον,
 Ἐν φῶς, ἐν ὕψος, ἐν πανάλτιον σθένος.
 B Μεριζεταὶ γὰρ οὐδαμῶς, πλὴν ὡς θέμις
 θέμις δὲ τριττῶς εἰς ἀγνά; ὑποστάσεις.
 Οὐ γὰρ μέρος πέφουγε, εἶπερ οὐδ' ὄλον.
 Ὅλου δὲ παντός; ἐστὶ καὶ μέρος ἄνω.
 Καὶ τοῦτο δ' αὐ κάκεινο, καὶ πᾶνθ' ὡς κτίστωρ.
 Οὐ γὰρ φύσει πρόσσεστιν αὐτῷ τῶνδέ τι.
 Οὐδ' ὦν φύσει πρόσσεστιν οὐδὲν, οἷς φύσεις.
 Πᾶσαν γὰρ αὐτός; ἐστὶν ὁ κτίσας φύσιν.
 Εἰ γὰρ φύσις λέγοιτο τοῖς θεηγόροις
 Οὐχ ὡς; φύσις δὴ ποιδν, ἀλλ' ὡς ἐργάτης,
 Ὡς ἴσμεν αὐτὴν καὶ τὰ λοιπὰ χρησίμως
 Κατωνομάσθαι τοῖς σοφοῖς θεηγόροις.
 Μᾶλλον θὲ πᾶντ' ἔχει μὲν, ἀλλ' ἠνωμένως
 Πάντων τε παντάπασιν ἐξηρημένως,
 C Καὶ μηδὲν ὡς ἔνεστι τοῖς ἐκτισμένοις.
 Μονὰς δὲ τίς πέφουγε ἐν τοῖς γνωρίμοις,
 Ἦν οὐχ ὑπερβέθηκεν ὡς παντουργέτης.

vero veluti aliquod cum luciferum, in tenebris nescientiae ambulans lucescens : fulgorem vero, informibus tenebris similem dico ceu arcana tenebrarum supremae majestatis. Nemo enim vidit unquam, tametsi clare perspicere, videatur, siquidem in divinis nullo modo perspicax, omnium etiam visu maxime conspicuus, cum ipsi mirum de mirandis desuper appareat. Claram enim manifestationem oculis exhibere non valet, qui velatae naturae formam ita connectit, ut formam hoc, istud vero naturam dicant, necnon indivisibilem essentiam, divinaeque agentem; inconcussorum vero dogmatum initiatores simplex sub composito minime pronuntiant, sapientissime etenim praestantibus visum est quod Dei lumen purissimum splenderet. Qui vero non omnino formam, sive figuram, in oratione ac Dei contemplatione cernit, tenebrosam fulgorem, sive lucentes tenebras videt, nubem primae nubis pedes velantem. Etsi enim multoties variis sub formis apparuerit, in symbolis etiam desuper per coetus, Patribus in aenigmate sese praeberit, sensibili vero, corporeaue praesentia nobis Verbum cunctorum dominator vere apparuit, divini optificis sub specie, contaminatam naturam apud nos indutus, praepotentem vero naturam. Sed iterum longe discedo, ad hunc enim

scribo, ad eumque cum his sermonibus accedere statui. Nunc mihi dicendum in quonam fundamento nostra quidem, in quonam vero sapientis Palamae dogmata nituntur, Palamae praee omnibus solusque optimi circum. Mobile quoddam, non motum veluti verbum agnovimus, mutationis enim naturam minime induit, quod natura sua mutari nequit. Fixum enim statutum est et omnia vincit; omnia movet, ipso solo immoto permanente, totum apud nos, non tantum apud nos totum, sed ubique totum, nullaque ex parte nullum. Vinci videtur, nec omnino vincitur; ignavis pervium, iterumque ipsis impervium; ipsi etenim nihil tractabile miscetur. Ipsi ad progrediendum semel nihil obstat, nec per omnem naturam nihil unquam restitit. Tempus evadit, fortuitis minime subjacet; aeterno permanente omnia saecula vincit. Inest ipsi oculus unus undique perlustrans, lux et celsitudo una, una virtus omnium causa. Minime autem scinditur, nisi in quantum licet, licita est enim triplicitas, quoad divinas hypostases. Natura vero non dividitur, etsi pluralitas adsit, sed totum est omnino quod desuper partibus constat. Quod hic autem, iste iterum valet, utpote omnium Conditor, cujus naturae nihil horum convenit. Quibus vero ipse naturam confert, hi aliquid de eo participantem,

Εἰ γὰρ μόνος πέφυκεν, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν.
 Καὶ γὰρ τριὰς πέφυκεν, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν.
 Ζωὴ τε, καὶ νοῦς, καὶ τρισόδιον σθένος.
 Καὶ γνῶσις αὐτῆ, καὶ πανάκχης ἀξία.
 Φῶς, κάλλος, αὐτὸ τάγαθόν, δόξα, κράτος.
 Καὶ πᾶν ὃ τι φράζουσιν αὐτὸν οἱ λόγοι.
 Πλὴν ἀλλ' ἀνεξάλλακτον, ὡς ἐν καὶ μόνον.
 Ἰσραλλαγῆς γὰρ οὐδαμοῦ δήπου τόπος
 Ἐν τῷ τριφεγγεῖ τῆς ἀναρχίας κράτει.
 Τριάς μόνος, σῶσόν με, σοῦ μόνης λάτριν
 Ἥ; τᾶλλα πάντα δημιουργία μόνης;
 Καὶ κτίσμα πᾶν ὃν τῆς ὑφειμένης ἔδρας.
 Οὐχ ἤττονος γὰρ δυσσεβείας ἐστὶ που
 Τοῦ κτίσμα φάσκειν τὴν ἀνωτάτω φύσιν,
 Τό τι φρονεῖν ἄκτιστον ἠλαττωμένον,
 Ἥ τί φρονεῖν ἔλαττον οὐκ ἐκτισμένον.
 Αὐτῆ μὲν οὖν ἀρήκτος ἢ πάντων βίσις
 Καθ' ἣν τὸ θεῖον εὐσεβῶμεν ἐμφρόνως,
 Τοὺς πατρικοὺς στέγοντες εὐπήκτους ἔρους.
 Ἐχεις τὸ κοινὸν ἐξ Ἀκινδύνου δόγμα
 Καὶ καινὸν οὐδὲν, οὐδ' ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα.
 Ὅρα τὸ καινὸν τοῦ Παλαμναίου βόθρου
 Καὶ κοινὸν οὐδὲν, οὐδὲ τῶν ἐσκαμμένω
 Ἀπλῶ μὲν εἰπεῖν, καὶ συνημμένῳ λόγῳ,
 Τοῦναντίον πᾶν τοῖς λελεγμένοις λέγει,
 Ἀντιστρατεύων τῷ καθεστῶτι κράτει,
 Κινῶν τε πάντα, καὶ κυκῶν, κ' ἀναστρέφων,
 Αφῆκεν οὐδὲν εὐσταθῆς τῶν δογμάτων.
 Τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πολυσερόφου πλάνου
 Ἐλληνικὸν μάλιστα, καὶ τούτου πέρας.
 Μιρίζεται γὰρ ἡ μόνος μετρουμένη,
 Οὐχὶ προσώποις ἀλλὰ βαθμοῖς πραγμάτων.

A Καὶ τέμνεται δὴ τὰ μερῆς πολυτρόπως
 Οὐκ εἰς μέρη μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ μέρη,
 Ως ἐξ ἀπειρῶν συνθεθειμένων ξένων.
 Δημοκρίτου τὸ πλῆθος ἐνταῦθα βλέπει,
 Καὶ νεῖκος ἐξάγιστον Ἐμπεδοκλέους,
 Πλάτωνος εἶδη, καὶ θεοὺς τῆς Ἑλλάδος.
 Ἄρσιον ἀθρόν, τὴν Σαβαλλίου πλάνην.
 Ἄμφω Παλαμᾶν ἐν τι σύνθετον τέρας
 Ἐξ ἀντιφώνων καὶ κακίστων δογμάτων,
 Πῆ μὲν Θεοῦ τέμνοντα τὴν ἀπειρίαν
 Εἰς οὐκ ἴσας πλάσειγγας, εἰς ἄκραν μάχην
 Πῆ δ' εἰς ἀνοσιώσιν, οὐδ' ὑποστάσεις
 Ἄγοντα, καὶ φέροντα τὰς ὑποστάσεις,
 Αἷς πᾶν ὑπέστη δημιουργίας γένος.
 B Ἐπειτα τὴν ἀναρχον ἠγεῖται χάριν,
 Ἦν εἶδεν οὐδεὶς, οὐδ' ἰδεῖν ἔχει φύσιν,
 Κᾶν ἀγγέλου χάρισμα προσλάβῃ φύσιν,
 Ὅρᾶν ἀληθῶς σαρκικαῖς ἀγναῖς κόραις
 Μασσαλιανοῖς ἔμμανῶς αὐ συντρέχων.
 Εἰ δ' ἀγγέλων πέφυγεν αἰσθήσεις φύσις,
 Πῶς οὐ πλάνης δείκνυσιν ἐσχάτης γέμων,
 Ἄκτιστον δε φῶς, φησὶν, αἰσθήσει βλέπειν,
 Τὸ δημιουργόν, τὰς ἀσωμάτους φύσεις,
 Ὅ μὴ βλέπειν πέφυκεν ἀνθρώπων φύσις,
 Εἰ μὴ θεατῆ τῇ βροτῶν αὐθις φύσει;
 Καὶ δογματίζει τοῖς πολυσίτοις λόγοις
 Καὶ δυσσεβεῖν κέκραγε τοὺς σεβασμίως
 Ὡς εὐσεβῆ ταῦτ' ἐστὶν οὐ κεκραγότας.
 Πῶς οὕτως εἶδεν, οὐ Θεοῦ δόξαν λέγων,
 C Ἄλλ' αὐτὸς αὐτοῦ τὴν ἀσωμάτων φύσιν;
 Οὐδεὶς γὰρ, οὐδεὶς εἶδεν ἀγγέλου φύσιν,
 Οὐ ψυχικὴν ἔβρεφε γυμνὴν οὐσίαν,

ipse enim omnem naturam condidit. Quod si a Dei ministris natura ejus prædicetur, minime ut natura, sed veluti naturæ Conditor, qualem eum novimus et aliunde merito a sapientibus Dei ministris nuncupatur. Magis autem continet in se omnia conjunctim, cuncta etenim undique ipse colligit, nihil vero in quantum creaturis convenit. Unitas quædam notas inter personas existit, quam nullus superavit unquam, utpote omnium Conditor : si enim unitas existit, supra naturam existit. Trinitas insuper ipsa supra naturam existit : vita quidem, et intellectus et ter felix virtus, quibus idem honor ac præstantior dignitas, splendor, decus, omne bonum, gloria, potestas, uno verbo, quæcunque ipsis lingua concinit. Aliunde vero, veluti quid unum et solum, immutabile permanet. Nullus enim sane mutationis locus in hac ter splendenti majestatis virtute, datur. Trinitas, quæ es etiam unitas, salva me, tui solius adoratorem, a te sola universa facta sunt, et omnis creatura præ te humilis sedis instar. Non autem minus impium aliquo modo videretur supremæ Deitatis naturam creatam reputari, sive attenuatum quoddam increatum haberi, sive imbecilliolem aliquam creatorarum infirmitatem ipsi tribui. Ipsa enim firmum omnium principium manet, quo salvo, de divinis recte sapientes,

Patrum regulas inconcussas tuemur. Eū commune Gregorii Acindyni dogma, nihil ipsi novum, nec fines excedit. Juxta vero, novum aspice Palamæ abyssum : nihil ipsi commune, nec intra fines clauditur, sed ut clara accurate dicam, ex dictis contrarium omnino docet; statuta potestati palam ex adverso stat, cuncta mutans, cuncta movens, cuncta perturbans, nullum demum dogmatum inviolatum reliquit. Etenim sive mobilis Protei formas, sive paganorum potius mores ipse induit, personis quidem mensurandam unitatem, non personis, sed rerum gradibus, metatur. Indivisibile etiam multis ex partibus dividit, non tantum per partes, sed etiam partes dividit, veluti extranea quædam infinita inter se commista, Democriti numeros hic aspicio, infandamque Empedoclis pugnam, Platonis ideas, necnon Græcorum deos, mollem Arium, Sabellique errores : utrumque Palamas in monstrum aliquod componens, ex repugnantibus perversisque dogmatibus, modo Dei immensitatem, per inæquales lances, sese fortiter impugnantem, partitur; modo in insubstantiale aliquod, non personas generans, sed personas ferens, quibus totum creationis genus producit. Æternam deinde æstimat gratiam, quam nemo vidit, nec videre naturaliter potest, etsi angeli na-

Σαρῶς δεδορκῶς ταῖς βολαῖς, τῶν ὀμμάτων,
 Κῖν εἰς το μαιζον ἢ κατ' ἀνθρωπον φάσθη.
 Καὶ γὰρ τυπούτα: σχηματισμοῖς καὶ τάξει.
 Καὶ συμβόλων εἰωθε λαμβάνειν πλάσεις.
 Ὅταν γὰρ ἡμῖν ἐμφανῶς ὤρθαι δέη,
 Ἐπειπερ ἔρχεν οὐδὲ ταῦτα σχημάτων
 Κατ' οὐσίαν ὑπαρξίν, οὐ γὰρ σωμάτων
 Ὡς οὐ γε σῶμα τῆδε καὶ σχῆμα πρέπει.
 Ἄλλ' οὐτος, ὡς ἔοικεν, ἄλλην οὐκ ἔγνω,
 Πλὴν ἦν βλέπειν δύναίτο σωμάτων φύσιν.
 Ἀσώματον γὰρ οὐδαμῶς ἔστι βλέπειν,
 Γυμνὸν καθ' αὐτὸ σαρκικῆ θεωρίας,
 Οὐκ ἦσθητ', οὐκ ἤκουσε τῶν θεοφρόνων
 Ἀνδρῶν θεωρῶν ἀπλανῶν θεαμάτων,
 Ἐρωτικῶν μὲν τῆς ἀμορφώτου θέας,
 Πρῶτερον τε πρὸς τὸ μὴ κεχωρτισμένον.
 Τούναντιον δὲ τῆς τούτοις ἐναντίας
 Ἀποτριπόντων ἐκφανοῦς θεωρίας,
 Κῖν Παῦλος ἤδη, κῖν Ἰωάννης χάρις,
 Κῖν Μωϋσῆς ἀνωθεν ἐκκεκραγότες,
 Ἡ μᾶλλον αὐτὸ κῖν τὸ τῶν ἔλων κράτος
 Βοᾶ παρ' αὐτοῖς, ὡς Ἰδεῖν οὐδαὶς ἔχει
 Οὐκ εἶδος, οὐ πρόσωπον, οὐ μόρφωμά μου
 Οὐ ζήσεται γὰρ, ὅς με τολμήσει βλέπειν,
 Ἐπηρμένος πένητι νῶπι καὶ τρόπῳ.
 Ἄλλ' οὐ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα φησὶ τοὺς πάντῃ,
 Τοὺς ἀγγέλων ὑπερθευ ἐξηρημένους,
 Τοὺς φῶς ἀκραφνῆς, καὶ θεοῦς οὐκ ἠργμένους,
 Τοὺς πνεῦμα, τοὺς πῦρ, τοὺς ὑπὲρ πάντων κτίσιν,
 Τοὺς ἀμφιγράφτους, οὐδαμοῦ τοὺς ἀκλίτους,
 Ὡς ἀκλίτως ἔχοντα, ἀλλὰ τῆς πλάνης,
 Ἄλλὰ πρὸς ἡμᾶς τοὺς χαμαρπεῖς ὡς κτίσιν,

turam sortitus sit. Eam vero mundis carnis oculis
 cernere dicit, qui Massalianis furore ardens obviam
 eurrat. Sin autem angelorum naturam perceptio
 fugit, quonam modo nulli erroris vacuus habebit-
 tur qui increatum lumen perceptione videri dicit,
 et creaturas, et incorporeas naturas, quæque ho-
 minum natura videre nequit, si quidem mortalium
 oculis minime conspiciuntur? Præterea multiplex
 ratiocinatione dogmatizat, et impietatis accusat eos
 qui non eadem incriminantur. Quomodo vero
 ipse, non Dei gloriam dico, sed ipse ipsius incorpo-
 ream naturam viderit? Nullus enim unquam angelo-
 rum naturam vidit, nec spiritalem essentiam nudam
 conspexit, oculorum tractu aperte etiam perlus-
 tando, tametsi plus quam humanas res iustret;
 illa etenim nobis non nisi figuris innotescunt,
 symbolorumque imagines adhibere consueverunt,
 cum nec apertius videri opus est, siquidem et
 quoad essentiam, et quoad corpora, formæ talibus
 desunt, namque illa nec corpus, nec forma decet.
 At hic, ni fallor, nullam aliam novit, corporali
 natura excepta, quæ conspici possit. Incorporale
 etenim nullo modo conspici valet, cum visibili
 carne omnino careat; ille, inquam, inspiratorum
 hominum, spectaculorum deinceps infallibilium,

Α Τοῦς ἀγγέλων μένοντα; ὑστάτους κατω,
 Τοὺς λαμπρὴν οὐδὲν ἐκ θεοῦ δεδιγμένους,
 Τοὺς τοῖς πατρῷσι; ἐμπριγράφτους ὄροις.
 Εἰ δ' οὐ προχωρεῖν ταῦτα κομπάζων ἔχει,
 Χωρεῖ πρὸς ἄλλους δυσσεβεστέρους λόγους
 Καὶ πάντα χωρῶν πλὴν ἀληθῶν δογμάτων
 Τέμνει τὸ θεῖον εἰδοποιῶν ἐκτόπως,
 Τῆν εἰδοποιῶν, ἀλλ' ἀμόρφωτων φύσιν.
 Τουτὶ μὲν εἶδος, τοῦτο δ' οὐσίαν λέγων,
 Ζωὴν δὲ τοῦτο, τοῦτο δ' ἰσχὺν οὐσίας,
 Καὶ γνῶσιν ἄλλο, καὶ σοφὸν Θεοῦ κράτος,
 Καὶ πᾶσαν ἄλλην τοῦ Θεοῦ κλήσιν φέρων,
 Τίθησι θειοτήτας οὐκ ἴσων βάρθρον,
 Θεῶν ἀτεχνῶς δχλον, ὡς ἔφην ἄνω,
 Μεθεκτόν, οὐ μεθεκτόν. Ἐργον, ἐργάτην,
 Θεατὴν, οὐ θεατὴν, εἶτα συνδρόμους,
 Καὶ δημιουργοῦς, τῶν μὲν ἡλαττωμένων
 Θεοῦ μεγίστου τὴν ὑπεράττην φύσιν.
 Τούτους δὲ τοῦ σύμπαντος ἐν μέρει κόσμου
 Ἐργων ἐτ' ἔργα τοῦ Θεοῦ, φεῦ τῆς πλάνης
 Εἰς οὐσπερ ἐξήκειλε κρημνοῦς, καὶ βόθρους
 Ἄνθρ δοκῶν εἶναι τις οὐ φανύλη φάσις
 Ἐπειπερ ἐξήνεγκεν αὐτὸν τοῦ μέτρου,
 Μείζω φρονήσας, ἢ καθ' αὐτὸν εἰδέναί,
 Καὶ μὴ μένων εὐβρίζον ἐντὸς τῶν ὄρων.
 Οἶ: πάντας ἐγκλείουσιν αἱ θεῖαι φρένες.
 Οὕτω φθορὰ νοῦ τὸ φρονεῖν ὑπὲρ μέτρον,
 Καὶ Γνωθὶ σαυτὴν οὐ λαλεῖν ἔγκαρδίως,
 Ὅθεν προδίνων εἰς κακῶν ἀπειρίαν,
 C Ἀκτιστος εἶναι, φησὶν, ἀρχὴν οὐκ ἔχων,
 Ὅ τῆς ὑπὲρ νοῦν ἴσμεν ἀξίας μόνης.
 Αὐτὸς Παλαμᾶς ὁ βροτὸς κἂν μὴ θεῖν,

eroticæque contemplationis studiosorum; adhor-
 tationes easque minime fucatas, nec percipit, nec
 audit. Sed e contra in adversum surgens, etsi
 claram visionem ei dissuadeant, etsi Paulus
 jam olim, etsi Joannis gratia, etsi Moyse, desuper
 exclament, quin imo, etsi eunctorum cœtus clamet:
 « Nemo vidit speciem, aut personam aut simu-
 lacrum meum. Non vivet amplius enim qui
 nec conspiciere ausus fuerit, » miserabili intel-
 lectu ac conceptu superbus. Minime vero apud
 nos, non apud doctos talia prædicat, non apud
 nos supra angelorum naturam sublato, non
 apud nos, nec purum lumen, nec Deitatem asper-
 nantes, non apud nos, spiritum et ignem supra om-
 nem creaturam extollentes, non apud firmos homi-
 nes, quorum inconcussa fides, apud erroris socios,
 nobis etiam ceruentibus, apud infandos viros, apud
 quoscunque angelorum ultimo ordine sedentes, apud
 viros, nihil de Deo recte sentientes, qui paternas
 jamdiu regulas longius abjecerunt. Si vero, talibus
 jactatis, fines assequi nequit, execrabiliores alios
 sermones inchoat, cunctisque diligenter perlustratis,
 præter verâ dogmata, Divinitatem per figuras sin-
 gulariter partiendo, figuratam quidem, sed informem
 naturam ipsi tribuit. Illic quidem speciem, Illic vero

Ἄδρα̃ μετασχὼν τῆς ἀνοσίτου πλάνης,
 Καὶ τῆς ταπεινῆς ἐσπακῶς ἄγαν Ἰέας,
 Καὶ γὰρ καταβρεῖν τὰς ὑφειμένας λέγει
 Ἐκ τῆς βεούσης οὐδαμῶς ἐξουσία·
 Ἄς οὐσιώδης τοῦ Θεοῦ μοίρας λέγει,
 Ἐκείπερ οὐκ ἄποιον οὐσίαν ἄγει,
 Οὐδ' αὐτ' ἐνεργῆ τὴν ὑπερτάτην φύσιν.
 Ὁ δ' αὐτὸς αὐτὸν ἐκφραῶς οὕτω γράφων,
 Ἄκτιστον ὡς δ' ἀναρχον ἀνθρώπου σπύρον,
 Καὶ σπέρμα νυκτὶς, καὶ φθορᾶς ἔργον φύσει,
 Καὶ βρῶσιν οἰκτρὰν τῶν δόδωντῶν τοῦ χροῦου
 Εἰ καὶ μέρους ἐσχῆκε μὴ τεθηκέναι,
 Κἂν ἐξαναστῆ καὶ τὸ νῦν διαρρέον,
 Τῆς ἐσχάτης ἀλπιγγος ἐκκαλουμένης
 Τοῦτον τίς εἰπὼν εὐσεβῆ φρένας φέρει;
 Οὐκ ἔστι τοῦτο, πῶς γὰρ οὐκ ἔστι; πέθεν;
 Οὕτω κατῆλθεν εἰς τὸ πᾶν κακοῦ βᾶθος.
 Εἰθ' ὁ φρονήσας οὐχ ἁμαρτεῖν, καὶ φράσας·
 Θεὸν παρ' αὐτῷ προσκυνητὸν οὐκ ἔχει,
 Ὡς ἀν τὸ βροντῆς ἐκραγὲν ῥῆμα φράσαι,
 Καίτοι καταβρεῖν φησι τὰς ὑφειμένας
 Ἀνδρῶν θαυγῶν οἱ θεηγόροι λόγοι,
 Ὡς καὶ μεθεκτὰς οὐ τὸν αὐτὸν γε τρέπον,
 Ὅνπερ μεθεκτὴν φασὶ τὴν πρώτην φύσιν,
 Τῆν οὐ μεθεκτὴν, τοὺς ὑφειμένους τρέπους.
 Ἄλλ' οὖν γενετὰ; φασὶ τῶν δώρων δόσεις.
 Ἄλλ' οὐχὶ θεϊότητας ἀκτίστους. Πόθεν;
 Οὐ γὰρ κινήτῶν μὴ γενετῆ θεϊότης.
 Πού γάρ κινήθη; ποῦ γὰρ οὐκ ἔστι; φράζον.
 Οὐδ' εἰς Ἰσην ἀνθρώπος ἄξιαν φθάσει
 Τῷ δημιουργῷ, καὶ πανταίῳ κράτει,

A Κἂν ἡ Παλαμᾶ δυσσεβεστάτῃ πλάνῃ
 Μανείσα λεινῶς οὐδὲ τοῦθ' ὑπεστάλη.
 Ἄκτιστον ἢ φῶς φησὶν οὐ βλέπειν μόνον,
 Ἄλλ' αὐτὴν εἶναι καὶ θεὸν παρὰ κτίσιν.
 Εἰ δ' αὖ καταβρεῖν φασὶ, καὶ χεισθαι κάτω
 Θεοῦ λόγον πάνταρχον, ἢ πνεῦμα κράτους,
 Οὐ προσφυῶς λέγουσιν, οὐδὲ κυρίως.
 Ἄλλ' ὡς ἔθος ἔχουσιν ἡμῖν πανσόφους
 Ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν καὶ γεννητῶν πραγμάτων
 Τῶν οὐ γεννητῶν ἐξομιλοῦσι πέρι.
 Ἐπείπερ οὐκ ἦν οὐδαμῶς ἄλλως λέγειν
 Αὐτῆς ἐκείνης τῆς θαρραλίας πέρι.
 Ὅλως γὰρ φασὶν αὐτὴν ἐξηρημένην
 Εἶδους, ἀφῆς, νοῦ, μυσταγωγῶντος λόγου,
 Τὸ γοῦν καθ' αὐτὴν οἱ σοφοὶ μυστοπόλοι,
 Β Καίτοι παραινῶν πανταχοῦ ταίτην λόγος
 Οὐκ ἐκ μέρους δῆπουθεν, ἀλλ' ὅλην ὀλοῖς.
 Οὕτως ὑπερθαύμαστον ἢ θεία φύσις,
 Καὶ πάνθ' ὑπὲρ νοῦν, καὶ λογισμῶν, καὶ λόγον,
 Μᾶλλον σιωπῆ τοῦ λόγου τιμωμένη,
 Εἰ δ' αὖ δοκεῖ νοεῖν τις, οὐ νοουμένη.
 Γνώσις γὰρ αὐτῆς ἔστιν ἀγνοίας βᾶθος,
 Ἦν ἀκριβοῦν τις τὴν θεοπτεῖαν οἰεῖ.
 Οὐ γὰρ εἰδῶσιν οὐδαμῶς οὕτως ἴχνος
 Ἐν τῷ νοεῖσθαι τῷ νοεῖν πειρωμένῳ.
 Ὁ νῦν δὲ καινός, καὶ κενός θεηγόρος
 Ἐκ τῶν κατ' αὐτὴν φησὶν αὐτὴν εἰδέναι
 Τῶν οὐσιωδῶν, ὡς ὑπερχόμενος λέγει,
 Τὰ γὰρ κατ' αὐτὴν, εἴγε ταυτὶ μοι λέγης;
 C Τί ταῦτ' ἔρεις τε, καὶ προσειπίης, γεννάδα,
 Ταῦτας δ' ὑφείσθαι, καὶ καταβρεῖν κυρίως,

essentiam dicit, illud qui lem vitam, istud vero es-
 sentie virtutem, et aliunde scientiam sapientemque
 Dei potentiam, sive alia quæque Dei attributa pro-
 ferens, per inæquales gradus Divinitatem recenset,
 promiscuum deorum genus, ut supra dixi, parti-
 tum, non partitum, opus, operarium, visibile, invi-
 sibile, ac deinde concurrentes etiam fundatores,
 attentiorum quoque numero magni Dei præ-
 stantiorum naturam præbet, et hæc orbemque
 totum partim, præstantiora insuper Dei opera (heu,
 lamentabilis error!) in tot et tantos abyssos gur-
 gitesque demersit! virum se natura haud imbeci-
 llem putans, sequæ jam supra modum extollens, D
 majora de se sentiens, quæ ex ipso patent, nec
 intra regulas inclusus manens, quibus, Dei placitis
 omnes diriguntur. Sic mentis error extra modos
 cogitare, ac Nosce teipsum non amplius corde
 recogitare, uude, per infinitam malorum seriem
 delapsus, se nec creatum, nec initium habentem
 dicit, quod sane soli superspirituales auderent.
 Ipse vero Palama vir mortalis quidem, tametsi no-
 lit, impii erroris particeps effectus, quo mise-
 rantiam hanc terram late premit, si quidem in-
 scriores personas ex emanatione, minime vero ex
 substantia, procedere dicit, quas tamen essentielles
 Dei partes constituitur, tametsi harum substantiam
 sensibilem ducat, iosisque supreme nature virtu-

tem minime tribuat. Hic vero, ipse scripsit aperte
 talem prædicans, increatum quidem ac veluti pri-
 mam hominis sementem; et noctis fons, et mortis
 opus naturæ, et triste pabulum temporis odacis
 dentibus videtur, etsi immortalitatis donum sorti-
 tus sit, etsi superbire audeat mox dissolvendus,
 ultima vocante tuba. Quis talia dicens recte sapere
 videatur? Nonne ita hæc? Quare non ita? Quo-
 modo? Ita cunctorum malorum in profundum deven-
 nit; imo, se non peccare putans ac dicens, Deum
 a se adorari minime indigere, tonitrua voce cla-
 mitare ausus est. Attamen divinis inspiratorum
 hominum sermonibus humiles spiritu madidos dicit,
 et horum etiam participes fieri, minime vero eodem
 modo quo primam naturam participem dicunt; ea-
 enim minime particeps quoad humiles partes. Sin
 autem gratiarum dona generata dicunt, minime
 vero increatam Deitatem. Quare? Immota nanque
 permanet non generata Deitas. Quo enim moveret-
 tur? Ubinam absit? Loqueretur. Non eadem sane di-
 gnitate præstat homo, qua creator ac omnium
 fundatrix potentia, etsi Palamæ scelestissimus er-
 ror, rabiei impati illud assere non erubuerit.
 Increatum enim lumen non tantum se cernere dicit,
 sed etiam ipsum esse et Deum juxta creaturam;
 si aliunde procedere, infraque defluere dicunt Dei
 verbum, supremum Dominum, sive virtutis spiri-

Και πάντ' ἐνεργεῖν, ὡς μεθεκτὰς τοῖς κατω
 Ἔθηκε θεϊότητος ἐν πλήθει λέγων,
 Ἦσας κατ' οὐδὲν τῆ παναίτιω φύσει,
 Ἄπειράκις δ' ἀπειρον ἡλαττωμένας,
 Τοῖς κτίσμασι δὲ συντεταγμένας κάτω.
 (Οὕτω γὰρ οὖν ὑπεσθιν ἔργον ἐργάτη,
 Καὶ βρεῖ παρ' ἡμᾶς οὐ ρυτῆς ἐξουσίας.
 Οὐ γὰρ παρεῖναι πανταχοῦ τὸν ἡρμόνον,
 Ὅς πάντα πληροῦν μαρτυρεῖ κατ' οὐσίαν.
 Οὐδ' ἔγκατοικεῖν τοῖς θεοῦμένοις ὄλον,
 Θεὸν θεοῖς ἀκτιστον, ἀλλ' ἐκτισμένους.
 Ἄλλ' ἀντ' ἐκείνου τοὺς ὑφειμένους δχλους
 Θεοῖς ἀνάρχοις ἔργα τοῦ πρωτεργάτου.)
 Οὕτω δὲ παμπόνηρόν ἐστιν ἡ πλάνη,
 Ὡς ταῦτα κρυύτουσα λαμπρῶς ἐν λόγοις,
 Καὶ πᾶσιν ἐξάγιστος ἐμφανουμένη,
 Δ κας τε δὴ τίσασα λαμπρὰς, οἷς ἔδει,
 Τομὴν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀγνῆς Ἐκκλησίας,
 Εἰς ἡνπερ ἠξέθησε δογματῶν ὕβρις,
 Στυγαστικῶς ἔσχηκε τοῦ κληθέναι,
 Ἰπουλον ὡς νόσημα, καὶ χαμαίλειον.
 Οὐκοῦν ὅταν μὲν τὰς ἀλωσίμους ἴθῃ,
 Ἦπτον καλύπτει τὴν πολυπλοκὸν πλάνην
 Ὅταν δὲ τοὺς εἰδησιν ἠκριβωμένους,
 Οὐδ' εὐαλότους τοῖς προκειμένοις βρόχοις,
 Μάλιστα κρύπτειν μηχανάται τὴν πλάνην,
 Ἀρνούμενος μὲν τὰς προδήλους αἰρέσεις,
 Ὅν θ' οἱ λόγοι γέμουσιν αὐτῶν βημάτων,
 Κύκλους δὲ πάντας, καὶ περιδρόμους ὄλους
 Στρέφων, ἐλαύνων πρὸς τὸν αὐτὸν γε βρόχον.

tum, nec omnino recte nec stricte loquuntur, sed
 ex quadam apud nos consuetudine, qua sapientis-
 sime, cunctis nostris et aliunde creatis rebus, non
 creata etiam sermone componere solent. Si qui-
 dem, de hac suprema majestate nullo alio modo rite
 dicere valeamus : ita, omnino specie, tactu, aspectu,
 sermonisque doctrina, eam carere dicunt sapienter,
 mysteria de ea tractantes ; ac tamen eam un-
 dique sermonibus non ex parte tantum, sed totam,
 ubique præesse fatentur. Adeo nobis miranda Dei
 natura supra mentem, et cogitationes, et sermo-
 nem elata, magis silentiæ quam voce colitur. Quod
 si eam quis scrutari videatur, intelligi nequit, hujus
 enim scientia ignorantia cumulus, si intuitivam
 Dei visionem aliquis scrutari conaretur ; nullum
 enim omnino vestigium præbet, quo eam scrutetur,
 qui scrutari voluerit. Ille vero nunc novus imperitus,
 que divinorum interpres, ex ipsa ipsam cognosci
 dicit, videlicet ex ejus substantialibus, quod super-
 be vociferatur ; quæ vero ad ipsam spectant,
 cum mihi talia dicas, illa nobilia dicis, voceque
 confiteris, ista vero desuere riteque procedere, et
 cuncta agere, veluti mortalium participem deitatem
 statuisst, in vulgum spargens eam nature primariæ
 minime æqualem, multis etiam modis errori obno-
 xiam, creaturis vero infra commistam. Ita ergo
 opus operanti subjacet, atque apud nos ex pote-
 state non subjecta præcedit. Non enim ubique præ-

A Καὶ γὰρ τελευτᾷ πρὸς θεῶν δῆμον πάλιν,
 Καὶ πάντα τὰ πρὶν, ὡς ἔφην, εἰρημένα -
 Μῆλλον δὲ τῷ πρὶν δυσσεβεῖ τῶν δογματῶν
 Ἄει κακῷ πέφηνε χειρὸν συμπλέκων.
 Ἄπαξ γὰρ εἰ τις ἐμπέδεται που πλάνης,
 Οὐς φαῦλος νοῦς ἔφυσεν ἐξ οἰδημάτων,
 Ὡςπερ βεράθροις οὐκ ἐπισκοπουμένοις,
 Τῷ τῶν ἀπάντων ἀκριβῶς ἐπισκόπου,
 Οὐκ ἔστιν αὐτῷ τάσφαλοῦς ἔφθαι πάλιν.
 Οὐκ οὐσίας γὰρ, ἀλλ' ἐνεργείας λέγων,
 Τὸ πλῆθος αὐτοῦ τῶν ὑφειμένων θεῶν,
 Ἦ θειοτήτων οὐ γὰρ ἔττον ἢ πλάνη,
 Χάριν τε, καὶ φῶς, καὶ χαρισμάτων γένη,
 Γ' ὦσιν Θεοῦ, μόρφωσιν, ἰσχὺν, ὡς ἔφην,
 Ἦπτον νομίζει δυσσεβεῖν ὁ γεννάδας,
 B Πᾶν ἄλλιν οὐκ ἐστὶς πλῆθος, ὡς προῦφην ἄνω,
 Ἐλληνικῶν τοι δαισιδιμονημάτων.
 Δίον γὰρ εἰς ἐν τάχαθὸν μόνον βλέπειν,
 Τριλαμπές, ἀπλοῦν, οὐ μεριστὸν, οὐ μίγμα.
 Οὐδὲ σταθμητὸν, οὐ μετρητὸν βαθμίτιν,
 Οὐτ' ἔνδοσ, οὐτ' ἐξωθεν ἐξηρητημένον,
 Ἄνωμάτων ἀθροισμα τμημάτων περίξ,
 Οὐ θειοτήτων, οὐ θεῶν, οὐ συνδρόμων.
 Οὐκ οὐσιωδῶν, οὐκ ἀνουσίαν δχλον,
 Οὐδ' ὠνηνοῦν, ὡς ἅπαν εἰπεῖν ἔπος,
 Ὡςπερ πεσπιδεύκασιν ἡμᾶς οἱ πάλαι
 Ἄνδρες θεωροὶ τῶν ἀληθῶν δογματῶν -
 Ὅ δ' εἰς ἐναντίωσιν ἐξηνεγμένος
 Τούτων ὁρᾶται, καὶ σαφεστάτην μάχην,
 C Μερισμόν εἰς ἀτμητον εἰσάγων φύσιν,

esse creatum, quod cuncta adimplere testatur se-
 cundum substantiam, nec cohabitare cum contem-
 plantibus omnia, Deum non a Deis creatum, sed a
 creaturis, sed ejus loco submissas turhas diis æter-
 nis opera primi operantis. Adeo vero infandus ejus
 est error, ut hæc clare in sermonibus spargere, et
 scelestas quæque palam profiteri non erubuerit : ju-
 stas autem, ut decebat, sceleris pœnas dedit, sepa-
 rationem dico ab ipsa impolluta Ecclesia, quam
 impiis dogmatibus tam indigne laceravit. Omni ope
 tamen errores celare studens, fallax veluti species,
 sive cameleonis arte, si viros deceptu faciles ipsi
 obviam occurrunt, callidum errorem minus velatum
 præbet, secus vero, si scientiæ peritiores adsint,
 qui paratis insidias haud facile capiuntur, errorem
 tunc omnino velare conatur. Apertam sane hære-
 sim palam non confitetur, etsi singulæ fere sermo-
 nis voces eam redoleant, at non nisi cunctis sini-
 bus, cunctisque recessibus perlustratis, deceptos
 in ipsas insidias demergit. Ad deorum pluralitatem
 igitur concludit, et ad cuncta prius relata, veluti
 dixi, imo vero, impiis dogmatibus supra emissis,
 tametsi infandis, præjora adhuc admiscere videtur.
 Cum aliquis enim errorem semel amplexus est,
 quo scelestæ mentis est superbia delapsus, veluti
 per inexploratos abyssos, omnium etiam explorato-
 rum peritissimo abreptus, ipse se vinculis eruere
 non amplius valet ; etenim non jam substantias, sed

Καὶ συντιθεὶς πρὸς τὰ τὴν ἀπλουστάτην
 Ἡ κτισμάτων ἐξωθεν ἀνελημμένος,
 Ἡ μᾶλλον ἄμφω βραδουργῶν εἰσάπτει,
 Τὸ πλήθος εἰσήνεγκε τῶν σεβασμάτων,
 Ὑψιστικῶς Ἑλληνας ἐξήρων πάλιν,
 Ἄνω τὰ τῆδε, καὶ τὸ πᾶν ὕψος κάτω,
 Ἄκτιστα ταῦτα, καὶ τὸ μὴ κτίσμα κτίσμα,
 Καὶ δυσσεβεὶ πᾶς, φησὶν, ὅς ταῦτ' οὐ σέβει.
 Οὐ δυσσεβεῖν μόνον δὲ τῷ λόγῳ λέγων,
 Ἄρκειν νομίζει πρὸς τὸ τῆς μάχης κράτος·
 Ἄλλ' ὡσπερ ὄπλοις καὶ ξιφῶν ἀκμαῖς ὕλαις
 Δέον τελεῖσθαι τὰς ὁπῆρ τούτων κρίσεις.
 Ὅκνῶ δ' ὀριθμῆναι τὰς ἀμυθήτους ὕβρεις.
 Οὕτω συνεκρήτησε δεῖν ὅς τὴν μάχην
 Πρὸς τοὺς ἀπειθεῖς τοῖς θεοῖς; τῆς Ἑλλάδος
 Οὕτως ἀναρχός ἐστι καὶ πάντων ἄνω,
 Καὶ τὴν ἀναικόνιστον ὄξϊαν βλέπει
 Αὐταῖς ἀληθῶς ταῖς ἀφαῖς τῶν ὀμμάτων.
 Ὅθεν τὸν ἄχλον εἶδε τῶν σεβασμάτων
 Ἐν τῇ ταπεινῇ τῶν ὑφειμένων βίσει.
 Ὅν εἰς τὸ πλῆθος, ὡς δοκεῖ, βλέψας ὄδε,
 Ἐνὸς κατεφρόνησε τοῦ πάντων κράτους.
 Ἄλλ' οὐ γὰρ αὐτὸν ὠφέλησει τὸ στέφος.
 Ὅταν περ οἰκτρῶς ἐκ μιᾶς θεαρχίας;
 Τριοὶ μοναπλῶς συγκυαθαλάττει λίθους,
 Πρὸς κέντρα δὲ γυνῶ τραυματουργὰ λακτίσας.
 Καὶ κτιστὸν οὐκ ἀκτιστὸν αὐτὸν μανθάνη.

A Λαμπρὰν καθ' αὐτοῦ φῆγον αὐτὸς ἐκφέρων,
 Εἰς τὴν ἀπάντων ἐξηρνημένην φύσιν,
 Ἦς πάντα δοῦλα, καὶ τὰ κρείττω βλεμμάτων,
 Καὶ νοῦ πρὸς ἀκρίθειαν ἐπιτερωμένου,
 Ἄφεις κάτω πέπτωκεν ἐκ φαντασμάτων;
 Εἰς νοῦ ματαιότητας εἰς ἔργων σέβας,
 Ἡ μᾶλλον εἰπεῖν, εἰς ἀνοουσίαν σέβας,
 Τουτέστιν ἀπλῶς οὐδαμῶς θεοῦ σέβας.
 Οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν τῶν ἀνοουσίαν σέβας,
 Ὅπου περ οὐδὲ τῶν ὑφειμένων ὄλων,
 Τῆς παντανάσσης καὶ τριπλῆς ἐναρχίας
 Τελουμέν οὐδὲν δουλικὴν τινα τρόπον
 Πλὴν γ' ὡς ἐλάττους τὰς ὑπετέρους φύσεις,
 Ἡ τάξεις, ὅς ἐδωκεν ἀνδράσιν πόνος,
 Καὶ τῶν ἐς ἡμᾶς συστικῶν συνεργάτας,
 B Τιμῶμεν ὡς ἐνθεσμον ἐν συμμετρίαις,
 Ἄλλ' οὐκ ἀνάρχους ὡς θεοὺς, καὶ δεσπότας.
 Ὡς πῶς τοσαύτην εἰσιῶν τόλμαν μόνος,
 Ἦκιστα νοῦν εἰληφας ἅ πράττειν θέλεις!
 Κατὰ θρόνου σὺ τοῦ θεοδμήτου στόμα,
 Ἐφ' οὐπερ αὐτὸς ἐγκαθήμενος θρόνου,
 Κρινεῖν ἀπειλεῖ τοὺς βεβλασφημηκότας,
 Ησῶν ἀπαιτῶν τὴν ὑπερτάτην δίκην,
 Σὺ τοὺς ὄρους, ἀνθρώπε, τοὺς αἰωνίους,
 Κινεῖν ἐπήρθης, ὅς θεὸς πῆξας ἔχει;
 Σὺ τοῦ θεμέθλου τὴν βαθύρριζον πέτραν,
 Ὡς ἐκμοχλεύσων συγκινεῖς πάντα λίθους;

virtutes sermone dicens. attenuatorum deorum
 sive deitatum numerum in infinitum statuit: minor
 enim non relinquitur errori locus. Et gratiam, et
 lumen, et chrismatum dona, Dei scientiam, formas,
 virtutem, veluti dixi, iterum inter se promiscua
 præbens, inquam, minori impietate qua superstitio-
 si Græci, vir ille ingenuus sese laborare prædica-
 t. Unum tamen et solum optimum confiteri ne-
 cesse est, triplici luce splendens, simplex, indivisi-
 bile, non mistum, nec ponderatum, nec gradibus
 mensuratum, nec intra, nec extra partibus conflu-
 tum, veluti quædam inæqualium sectionum coagu-
 latio circum, nec deitatum, nec deorum, nec æmu-
 latorum, nec substantialium, nec insubstantialium
 turbam, nec aliorum omnium, ut cuncta paucis
 absolvam, veluti nos olim docuerunt inspirati ho-
 mines, verorum dogmatum ministri. Ipse vero in
 adversum surgere, evidentissimamque pugnam
 committere videtur, indivisibilem naturam parti-
 ti non erubescens, simplicissimum etiam sub compo-
 sito aperte præbens, vel illud extra creaturas collo-
 care ausus est, sive potius, duplicem semel nequi-
 tiam agens, venerandorum numerum in infinitum
 auxit, ac sic iterum Græcis longius progressus, quæ
 infra sunt desuper, quæ vero desuper infra, in-
 creata hæc, non creata vero, cæca prædicat, im-
 pieque se gerere, dicit, qui illa non veneratur, nec
 si illum voce tantum impie se gerere dixeris ad cer-
 taminis victoriam satis esse putabit, sed veluti ar-
 mis sive omni gladiorum strepitu, de his litem ab-
 solvi oporteret. Jam vero infinitas ejus stultitias an-

numerare horrescō: adeo funeste pugnae strepitum
 resonare ausus est apud ipsos Græciæ numinis in-
 credulos; adeo cunctorum desuper se præpotentem
 præbet, dignitatemque omnino figura nudatam
 ipso oculorum tractu vere contemplari contendit.
 Unde, humilem inter hunc attenuatorum numerum,
 infinita venerandorum multitudine agnita, ipse, ut
 mihi videtur, turbam contemplatus, unum tantum,
 cæterorum omnium virtutem, sprevit. At corona illi
 sanè minime proderit, cum miserandum in mo-
 dum, una suprema potestas, triplici lapide mise-
 rabilliter frangitur, se adversus calcar calcitrare
 noscat, ac tandem se creatum, non vero increatum
 discat, ipse clarum in se testimonium præfert,
 erga præstantissimam omnium naturam, cui omnia
 subsunt, et oculorum perspicaciores, et ad sublimiora
 mente magis elati, ipse enim terrena respuens ex
 phantasiis in mentis vanitates, in operum ad oratio-
 nem, sive, ut accuratius dicam, in insubstantia-
 lium adorationem delapsus est, quod sane nunquam
 Dei adoratio fuit. Nihil enim, nihil insubstantialium
 adoratio, nihil pariter, omnino nihil attenuatorum
 ejus cultus; supremæ enim ac triplicis majestatis
 debitos honores, nemini tribuendos merito puta-
 mus, nisi, veluti inferiores, præstantes naturas,
 sive ordines, quos viri labore meruerunt, sive de-
 mum apud nos salutis operarios, merito veneremur,
 servatis tamen servandis, eos enim præpotentes vel-
 uti Deos et Dominos, non colimus. Cum autem
 tali superbia tu solus accensus, quæ agere cupis tam
 repente statueris, tunc, juxta thronum Deo ere-

Σὺ τοῦ φυτουργοῦ τὴν φραγμὸν τῆς ἀμπέλου,
 Τίνος φυτουργοῦ, καὶ τίνος τῆς ἀμπέλου ;
 Τίνα φραγμὸν δὲ, καὶ τίς αὐτὸς ὦν φράσον
 Ἄνεπτέρωθός ὡς διασπάζων ὄλωσ ;
 Ὀκνηρὸν οὐδὲν ἐμπέδων πρὸς τὸ θράσος
 Εἰ καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐκ γένους κτηνοτρόφου,
 Καὶ χωρικῶς ἔχοντος ὡς κτηνοτρόφου,
 Ὡς λοιδορῶν σὺ καὶ καθυβρίζων λέγεις.
 Ἡμῶν ὁ λαμπρὸς τῆς ἀφορμᾶς τοῦ γένους,
 Ὡ καὶ τὸν εἰς Αἴγυπτον ἐκ Παλαιστίνης
 Ἐλθόντα τιμῶν εὐπρεπῶς κτηνοτρόφον,
 Οὐκ ἀλλὰ καὶ πρὶν Ἀβραάμ καὶ τὸν γόνον.
 Ἄλλ' οὐδὲ Μωσῆς εὐκλεῆς κτήνη τρέφων,
 Βόσκων, ἀμέλγων, ἐξάγων, καθαιργύων,
 Καὶ πάνθ' ὁ ποιμὴν ἐκτελῶν τοῖς θρέμμασι
 Δαυὶδ, Ἄμώς τε σοὶ βδελυκτοὶ ποιμένες,
 Ὡς οὐδὲ τοῖς Αἴγυπτον οἰκοῦσι πάλαι,
 Οἱ ζῶντες ὡς ἦν χωρικῶς ἐκ θρεμμάτων.
 Ταῦθ' ἤτυχασθής, καὶ παθῶν αὐτοκράτωρ,
 Ὅ τῶν μεγίστων τοῦ Θεοῦ χαρισμάτων.
 Τί ταῦτα φάσκων ἀγορεύει βραχέως,
 Ὅ τὴν ὑπὲρ νοῦν ἐμφανῶς δόξαν βλέπων ;
 Τί δρῶ δὲ καὶ νῦν, ἀλλὰ μὴ λέγω τὸ πᾶν,
 Ὡς ἂν φθονῶν σοὶ τοῦ Θεοῦ τῆς ἀξίας.
 Ὅ μὴ γενητὸς, ὁ σπαρεὶς ὑπὲρ φύσιν,
 Ἐξ οὐ φυγῶν γέννησιν εὐρέθης μόνος,
 Ἡ μὴδ' ὀπωσοῦν ἐκ σπορᾶς ὄλωσ ἔφους ;
 Ἡ πωποτοῦν ἀκτιστος εὐρέθης μόνος ;
 Τοῦ γὰρ γενέσθαι μηδαμῶς φάσις τόδε.

ctum, juxta hunc thronum in quo ipse sedens, blasphematoribus poenam, jam minaris, poenam vero poenarum omnium acerbissimam, tunc, inquam, vir mortalis, aeternas leges, quas statuit Deus, mutare decrevisti? Tunc fundamenti inconcussam petram, veluti vecte subleyando, cunctas lapides una movebis? Tu sepem vineæ cultoris, cuiusnam vero cultoris, ac cuiusnam vineæ? Quamnam demum sepem, ac qualis ipse, veluti omnino avulsurus occurristi? Responde mihi. Effrenatæ tandem tuæ audaciæ nihil obstare valet, si quidem nos ex genere pastorum gregis, ac rustice, veluti gregis pastores, nosmetipsos gerere injuriose ac ludibriter passim accusas, nobis vero claram originem tribuis, cum gregum pastorem ex Palæstina Ægyptium petentem digno honore prosequi didicimus: secus enim et Abraham et ejus posterum olim, secus Moys et clarus olim gregum pastor, armenta pascens, mulgens, deducens, sive ad stabula recludens, David, et Amos, gregibus omnia pastoris officia præbentes, fastidiosi pastores tibi videntur. Non ita visum est olim Ægypti incolis, qui gregum fructibus more agræti vescabantur, sic monachus, sic passionum Dominus, præstantissimum præstantiorum Dei honorum. Te vero illa dicente, in ignorantia sedere ac sane gloriam supra mentem prosequi mihi videris. Præstanti sermone aliquid sane egerim, etsi cuncta dicenda non dicam, etsi te Dei gloriæ invidere taceam, tu increatus, tu supra natu-

A Πλὴν οὐδὲ τῶν σῶν εὐγενῶν οἶμαι σπαριον.
 Ἡ μὴδὲ τῆς σῆς δυστυχουῶς ἀκτισίας
 Κινεῖν, διασπᾶν, εὐχερῶς ἀνατρέπειν
 Τὴν θριγγὸν, ὃν χεὶρ ἡ πανακῆς ἐν κύκλῳ
 Ἔστρεψεν ἐξαιργουσα θηρίων βλάβδας,
 Ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ φυτευμάτων,
 Ὅς ἂν προσάπτεις τῇ Θεοῦ φύσει μόνος.
 Καὶ πάντας ἀπλῶς τοῦ Θεοῦ κινεῖς νόμους
 Ἐβουλόμην μὲν ἐμβαλεῖν εἰς εὐθύνας,
 Ὡς ἂν με μηδεὶς τῶν κακῶν φύγη τόκων
 Ἄλλ' οὐ γὰρ εὐχέρεια τοῦ πάντα γράφειν.
 Καὶ γὰρ τὸ δεινὸν εἰς ἀπειρίαν τρέχει.
 Φύσις γὰρ αὐτῆ τῶ κακῶ πάντως ἔφου,
 Ὡ μὴ φύσις πάρεστιν οὐσίας ἔχου,
 Συνεκτικὸν γε τῆς κακῆς ἀπειρίας.
 B Καὶ τμητικῆς μάλιστα τῶν ἠνωμένων.
 Πρὸς ἐν τὸ τρίτην τῆς θεαρχίας κράτος,
 Εἰ γὰρ συνῆκτο, καὶν τέτακτο πρὸς λόγον
 Τεταγμένον δὲ πᾶν παφικὸς τυγχάνει.
 (Οὐκ ἔστι δ' οὐδὲν οὐ καλὸν φύσιν φέρον,
 Ἄλλως τε καὶ πέφυκεν ἡ συνουσία
 Ἰσχύς τις εἶναι τῶν ὄλων συνημμένων.
 Ἄλλ' ἀδρανὲς πέφυκεν ἡ ποτηρία,
 Ἐπεὶ περ ἔστιν οὐδαμῶς ἠνωμένον.
 Οὕτω γὰρ οὕτως ἔστιν ἑσπερημένον,
 Τῆς τοῦ καλοῦ τε κάγαθοῦ μετουσίαις.
 Ἰσχύς γὰρ εἴ τις τῶ κακῶ προσῆν ὄλωσ,
 Αὐτῶ πρὸ παντὸς ἂν βοηθὸν εὐρέθη.)
 Καὶ ταῦτα μὲν δὴ τῶν ἀναγκαιῶν πέτρα.

C ram sublatus, unde, generationis expertus solus inveniris, sive nullo omnino genere ortus sis. sive aliquo modo increatus solus haberis. Illic enim de generatione nulla unquam vox habita est. Nihil quidem de clara tua origine, nihil de infelicitua generatione movere vel detrudere cogito, etsi munitionem istam perfacile eruere manus illa valeret, quæ prope stans, bestiarum morsus ab electis Dei plantis sæpius avertit. Tu solus Dei naturam aggredi ausus es; tu solus cuncta Dei statuta omnino subvertis. Equidem rationem abs te poposcerim, namque prava omnia consilia aperte nosco; mihi vero deest tempus, quo cuncta referam. Jamjam enim per infinitum ruina festinat. Natura enim ipsa omni malo infecta, heu! nullum jam substantiæ vestigium ipsa præbet, sed veluti quoddam totius nequitie commistum, quod imprimis ordinata quæque perturbat. In unum enim triplicem supremæ majestatis virtutem commiscuit, etsi ordines in ipsa ratione servantur, ac sic ordinata cuncta procreasse crejatur. Est enim, est sane bonum aliquod naturam procreans, secus, eam commistio produxit; est aliqua totius ordinis virtus, secus, imbecillis nequitia produxit, nihil enim absque principio omnino ordinatum. Ita vero, ita honesti nec non boni coadunatione, omnia haud difficile componuntur. Quod si enim malo virtus quædam reipsa foret, in omnibus ipsi auxiliatrix saltem adesset. Et hæc quidem satis et ultra mihi videntur. Tu vero

Σὺ δ' ἔξελοῦ με τῆς Παλαμναίας πλάνης,
Κάκεινον αὐτοῦ τῆς μεθ' αὐτοῦ, Χριστέ μου,
Τριάς μονᾶς πρόσου με σοῦ μόνης λάτρην,

Ἄ Ἡ πᾶσα προσκύνησις ἐκ πάντων μόνῃ
Καὶ δόξα, καὶ λάτρευσις εἰς ἅπαν πρέπει

de Palamæ errore educ me, Palamam ipsum,
Christemi, a nequitia erue. Trinitas in unitate salva

me, tui solius adoratore: te solam omnis adoratio
deceat, et gloria, et adoratio in sæcula.

EX LEONIS ALLATII

DISSERTATIONE II

DE LIBRIS ECCLESIASTICIS GRÆCORUM.

Plura in hoc synodico notari poterant. Quia tamen omnia eo respiciunt, ut illius Ecclesiæ fautores contra Romanam Ecclesiam, tanquam viri probi, et orthodoxi omnibus Christi fidelibus, et laudandi, et imitandi proponantur, non est in illis recensendis diutius immorandum: eoque præcipue quod in hæc novem capita omnia referri possunt. Quare cætera prosequamur.

Sextus itaque error est, quem Philotheus patriarcha Constantinopolitanus, ut factionis suæ hominem laudando opinionibus quoque suis, ac hæresibus auctoritatem adderet, in Ecclesiam Græcorum intravit. Ipsa enim exemplo novo hominem hæresion propugnatorem, proptereaque accusatum etiam et condemnatum a plerisque, in Spiritum sanctum, ac Ecclesiam Latinam injuriam, cum scriptis editis contra catholicos viros, illius ex Patre solo processionem defenderit, ut ex ejus ad Væcc inscriptiones confutationibus, quibus abunde satisfecit Bessario cardinalis, et aliis duabus Orationibus, quas ipse Ἀποδεικτικὸς λόγος: contra Latinos nuncupavit, Londini Græce publicatis, manifestum est, inter divos retulit, et ejus memoriam officio de novo conscripto, quod in Ecclesiis cani, quemadmodum et in aliorum sanctorum solemnitatibus voluit, celebravit, pag. 96 a. e. m. et ss. Palamæ vero laudes ita prosecutus est, ut jam Nazianzenus, Nysenus, Basiliius, Chrysostomus, Athanasius, cæteraque Ecclesiæ Græcæ culmina, quibus cum tantum scelus committit, nihil sint, nihil in Ecclesiæ utilitatem egerint. Pag. enim 96. et infra vocat eum θαυματουργόν, miraculorum effectorem, θεολογίας σάλπιγγα, Theologiæ tubam, πυρίπνοον στόμα τῆς χάριτος; ignem spirans os gratiæ, πνεύματος δοχεῖον, spiritus receptaculum, στῦλον τῆς Ἐκκλησίας ἀχράδαντον, columnam Ecclesiæ inconcussam, εὐσεβείας ὑπέρμαχον, καὶ ἀσεβείας ἀντίπαλον, pietatis propugnatorem, impietatis oppugnatorem, πίσταω; προστάτην, fidei defensorem, μέγαν καθηγεμόνα καὶ διδάσκαλον, magnam ducem et magistrum, λύραν παναρμόνιον πνεύματος; spiritus lyram omni harmoniarum ge-

nere compactam, πηγὴν βρύουσαν λαμάτωννάματα πιστοῖς fontem scaturientem sanitatum fluentia fidelibus, Ἐκκλησίας διδάσκαλον, Ecclesiæ magistrum, φωτὸς θεοῦ κήρυκα, luminis divini buccinatorem, οὐρανομύστην τῆς Τριάδος, cœlestem Triadis mystem, φωστῆρα ὀρθοδοξίας, rectæ fidei splendorem, Ἐκκλησίας στήριγμα καὶ διδάσκαλον, Ecclesiæ fulcrum et magistrum, κήρυκα τῆς χάριτος, præconem gratiæ, στῦλον τῆς πίστεως, fidei columnam, καύχημα καὶ στήριγμα μέγιστον τῶν ὀρθοδόξων, gloriam et maximum orthodoxorum firmitermentum, Θεολόγον δεύτερον, Theologum secundum, τῶν διδασκάλων ἀκρότητα, Magistrorum apicem, θεολόγων τὸ στόμα, Theologorum os. Et quid non? omnia laudationis capita, quæ aliis Patribus divisim ab aliis tribuuntur, in hunc solum Philotheus iste congressit. Et ne videretur etiam divæ Virgini inferior, hymnum illi sacrum, et recitari solitum in officio Acathisti sic dicti, quod nunquam in eo sedeatur, ob reverentiam Deiparæ, cujus laudes pro beneficiis acceptis recitantur pag. 158 b, c. 1, f. inde avulsum, et paucis immutatis, per parodiam, in hunc Palamam, non sine maxima temeritatis nota transvexit. Præterea in ejus Synaxario, ubi Palamæ vitam compendiose exsequitur, inter alia, dum ejus in hæresibus oppugnandis, ac fide catholica propaganda studium narrat, nihil aliud, nisi illius in Romanam Ecclesiam machinas, in Latinos odia, pro asserendis Græcorum erroribus, ac illis confirmandis, evertendis Latinorum veritatibus, et præcipue de processione Spiritus sancti ex Patre et Filio operam, etsi subdole nomina et circumstantias taceat, proponit pag. 98, per totam. Palamæ præterea, quæ ipse in Latinos de Spiritus sancti processione effutiit, alias in Theologia hæreses et ineptias, easque quamplurimas ex ejus scriptis collectas late prosequitur libello de hac re edito Demetrius Cydonius. Quare hic plura referre supersedeo. Andreas etiam Colossensis Dialogo in Marci Ephesini epistolam, contra ritus Latinorum nonnullas hujusce Palamæ in unum collegit pravas et a fide catholica alienas sententias, quas hic trans-

cribam, quia liber non omnibus patet. « Præterea cum Patres tui te Ephesiis in præsullem præficere vellent, non prius pontificis dignitate ornaverunt, quam jurejurando pollicitus fueris, ut quæ Gregorius Palama in sua editione quam Tomon nominavit, edocet indubitata fide susciperes, ac defensas. Ille autem inter cæteras blasphemias differentias, quas essentiali divinæ, et suis energiis fabricavit, has etiam addidit, ut divina essentia creaturæ minimæ appropinquet, quod energia facit. Nam si divina majestas, ut ait, creaturæ jungeretur, ipsam omnino absumeret. Energia vero proxime facta quoddam temperamentum facit, propterea et ipsam inhabitat, illuminat, docet, sanctificat, atque deificat, quæ a divina essentia, ut ipse fingit, proficisci minime possunt. Item energiam dicit, extremum hominis finem, hæreditatem Sanctorum, summamque felicitatem. Hæc a divina essentia prorsus adimit. Solum Deitatis nomen dicit ipsis esse commune. Si igitur illa summa Deitas ex se inter non entia numeratur: si omnem entitatem et excellentiam ab aliis accipit; si creaturæ inaccessibleis, si propinquare nobis sine nostro interitu nequeat; si non docet, nec illuminat, aut sanctificat, si finis non est, quem omnibus hominibus natura indixit, vana sunt igitur sacrificia, quæ illi offerimus, nil prosunt preces, nil lacrymæ, nullæ religiosæ observantiæ Christianis populis proficere possunt. Unde et aliam fidem quærere oportebit, et novam religionem videre. Quæ omnia etiam ipsos demones terrent, cum ipsi illum Deum unum et solum credant, et contremiscant. » Quomodo ergo hominem nefarium, impium, hæreticum, Turcicæ libidini expositum, infamæque passum, si vera nobis narrat Gregoras, et ab universali Græcorum Ecclesia, etiam dum viveret, frustra conantibus imperatoribus Constantinopolitanis, coacta synodo a patriarchis Antiocheno Ignatio, et Constantinopolitano Joanne, non propter in Latinos dicta, sed quamplurimos alios in fide errores anathemati et excommunicationi subjectum, adeo pium nobis illius sectatores proponunt. Tomum Ignatii in Palamam, quia prolixior est, prætereo: breviorum Joannis hic habeto: Τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς ὁμόφρονάς αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ἀσεβῆ αὐτῶν δόγματα, οἰκειότερον δὲ εἰπεῖν παραλήρηματα, τοὺς τε ἐδικουῦντας, καὶ ἐκλαμβάνοντας, καὶ ἐκδεχομένους: τὰ ἐν τῷ Τόμῳ κατὰ τὴν αὐτῶν ἐξήγησιν, μᾶλλον δὲ φ' ἄρτιαν, καὶ οὐ κατ' ἔννοιαν θεοπροπῆ, καὶ ὀρθόδοξον, καὶ καθὼς οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι, οἷς καὶ ἡμεῖς, ἐπόμενοι, καὶ ἀκολουθοῦντες τὰ τῶν ἁγίων ῥητὰ ἐνεγράψαμεν ἐν τῷ Τόμῳ, καὶ πάντα τοὺς δι' αὐτὸ τοῦτο, ἤγουν δεῖ μη παραδεχόμεθα τὰ τοιαῦτα αὐτῶν παραλήρηματα, ὧν τὰ μὲν ἀπεστάλησαν ἡμῖν παρ' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ παρ' ἑτέρων ἐνεφανίσθησαν, τολμήσαντας ἀκωνοῖστω; καὶ ἀκριτῶς ἀποκόψαι τὸ μνημόσυνόν μου, τῷ ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς καὶ ἁγίας Τριάδος δεσμῷ καθυποβάλλομεν, καὶ τῷ ἀναθέματι παραπέμπομεν. Π ὁμοφρον

φή· Ἰωάννης ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμανικὸς πατριάρχης. « Palamam et illius sectatores, et omnia eorum impia dogmata, vel verius nugamenta, necnon defensores, propugnatores, exceptioresque eorum, quæ in toro digeruntur, secundum eorum expositionem, imo vaniloquentiam, et non secundum sensum divinum, et orthodoxum, et ut Ecclesiæ lumina, et magistri, quorum nos vestigiis insistentes, et sententias sequentes, sanctorum dicta in tomo digessimus: et omnes propter hoc, quod eorum nugamenta non acceptamus, quorum partem ipsi nobis transmiserunt, pars ab aliis nuntiata est, qui ausi sunt contra canones, et sine judicio commemorationem meam excindere, vivificæ, et divinæ Triadis vinculo subijcimus, et anathemate ferimus. Subscriptio: Joannes miseratione divina archiepiscopus Constantinopolitanus, novæ Romæ, et œcumenicus patriarcha. » Et hæc satis videri poterunt ad eos ipsos refellendos, qui adeo inverecunde Palamam inter sanctos collocant, et ejus laudes ab ejusdem notæ hominibus, summo fastu mendaciorque conscriptas, in Ecclesia recitant. Cum vero ejus hæreses, quod illius et sectariorum libri præ manibus non sint, non omnibus pateant, ne nos tali viro injuste hæreses appingere videamur, earum partem, ex illius ævi scriptoribus, nondum editis, nec ita in promptu, hic apponemus. Nomina nondum reperi: acuti tamen sunt, et argumentis ad probandum firmissimis adversarium jugulant. Primus est: Διάλεξις τινος λογίου καὶ φιλοσόφου ἀπὸ τῶν θεῶν Γραφῶν. Εἶδες τὴν ἀναπόδοσιν τοῦ πολλέμου, καὶ τῶν ἁγίωνων. Εἶδες καὶ τὰς ὁδογενομένας ἐμφάσεις ἐκ τῆς μακαρίας Τριάδος, οὐκ ἐκ τῆς ἐνεργείας. Αὕτη ἡ δόξα τῆς Ἐκκλησίας, αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων, τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, τῶν Πατέρων τὰ δόγματα, τῶν μαρτύρων τὰ σφάγια, τῶν ὁσίων τὰ κατορθώματα, τῶν ἱερῶν ἡ εὐπρέπεια, τῶν διδασκάλων ἡ θεολογία. Κατέπεσε τῶν ὁσίων δογμάτων ὁ ὄροφος. Συνετρίθη ἡ οἰκία. Ὁ θεμέλιος ἀνετράπη. Ὁ φραγμὸς κατεκαύθη. Ὡς χοῦς, ὡς κίνης ὑπὸ λαίλαπος: τὰ σὰ γέγονε καταφύγια. Τὰ τεῖχη κατεχαλάσθησαν. Αἱ ἐπάλξεις ἠφανίσθησαν. Εἰς τέλος ἀπόλωτο. Τί λέγεις λοιπόν; Πείθομεν τοῖς λόγοις τούτοις, καὶ ταῖς ἐκ τῆς Γραφῆς μαρτυρίαις; Εἰ μὲν πείθομεν, τῷ Θεῷ χάρις, τῷ τοῖς ἀπεγνωσμένους ἐκ πλάνης ἐπιστρέφοντι, καὶ μὴ βουλομένῳ τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψει καὶ ζῆν αὐτόν. Εἰ δ' οὐ πείθομεν, ὅρα λοιπὸν ἐν σοαῖς: καὶ οἷαίς ἐμπίπτεις αἰρέσεις, ὁ ψυχῶν προστάτης καὶ Ἐκκλησίας Θεοῦ γενόμενος κρῖμασιν, οἷς οἶδεν ἐκεῖνος ὁ ἀπόρρητος, κἢ καὶ μὴ παρεδόθη σοι: διὰ πολλὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν ἡ Ἐκκλησία, καὶ αἰ ψυχαί. Πᾶσαι μὲν οὖν αἱ αἰρέσεις παρὰ τῶν ἁγίων θανατωθεῖσαι, καὶ διαφθαρεῖσαι, ἔγρὰ γεγονάσιν ὅστια σαρκῶν ἀνευ, νεύρων, καὶ ἀρμονιῶν. Σὺ δὲ ταύτας ἀναγεννήσας, καὶ ἀνακλίσσας, καὶ τὰ μάταια δόγματα, πνεῦμα, σὰρξ, ἀρμονίαι, καὶ νεῦρα ταύταις γενόμενα ζῶν, ὑποφύγον καὶ

κινουμένον ἐδημιούργησας σῶμα, ψυχὴν ἔχον τὴν πολυθεΐαν, καὶ πῦρ πνέον κατὰ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἥς θεμέλιος ὁ ἀρβραγῆς Χριστοῦ Πέτρος, καὶ μαθητῆς κορυφαῖος. Ἄλλ' οὐκ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχός. Πτωχολὸς γὰρ ἐγεννήθημεν καὶ τῆς βεΐας χάριτος ἐπίδειξις, εἴπερ ποτὲ διὰ τὸς πολλὰς ἡμῶν ἀμαρτίας. Ἄκουσον οὖν. α'. Ἐν τῷ λέγειν σὲ θεότητος ἀπέλους ἀπειράκις, κοινωνεῖς πᾶσι τοῖς Ἑλλήσι. β'. Ἐν τῷ λέγειν σε δύο θεότητες, ὄρατὴν καὶ ὄρατον, ληπτὴν καὶ ἀληπτον, κοινωνεῖς τῷ Πλάτῳ, τῷ λέγοντι δύο θεούς, βῆτον καὶ ἀβῆτον, ὄρατον καὶ ἀόρατον. γ'. Ἐν τῷ λέγειν σε δύο θεότητες, μεθεκτὴν καὶ ἀμεθεκτον, κοινωνεῖς τοῖς Μανιχαίοις, τοῖς λέγουσι δύο θεότητας, ἀγαθὴν καὶ πονηράν. δ'. Ἐν τῷ λέγειν σε τέσσαρά τινα ἐπὶ τῆς θεότητος, Πατέρα, Υἱόν, Πνεῦμα, ἐνέργειαν, κοινωνεῖς τῷ Πυθαγόρῃ, τῷ λέγοντι καὶ δοξάζοντι Θεὸν τὰ τέσσαρα, καὶ τὴν τετρακτὴν παγὰν ἀνυάνου φύσεως λέγοντι. ε'. Ἐν τῷ λέγειν σε τὸν ἄνθρωπον ἄκτιστον, ἀναρχον, καὶ ἀτελεύτητον, κοινωνεῖς Ἀριστοτέλει, τῷ λέγοντι τὸν κόσμον ἀναρχον εἶναι, καὶ ἀτελεύτητον. ς'. Ἐν τῷ διαιρεῖν σε τὴν μίαν Θεότητα εἰς ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην, κοινωνεῖς Ἀρείῳ τῷ ἄφρονι, τῷ λέγοντι τὴν ὁμοτιμον ἀρχὴν τῆς μιᾶς καὶ ἰσοτίμου θεότητος εἰς διαιρέσεις ὑπερκειμένας καὶ ὑφειμένας. ζ'. Ἐν τῷ λαμβάνειν σε πάσας τὰς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας εἰς τὴν ἐνέργειαν τὴν ὑφειμένην θεότητα, καὶ τὸ Πνεῦμα ποιεῖν ἀνεέργητον ὡς κτίσμα, κοινωνεῖς τῷ Πνευματομάχῳ Μακεδονίῳ, τῷ λέγοντι τὸ πανάγιον Πνεῦμα κτίσμα ἀνεέργητον δοῦλον. Ἰσοδύναμον τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ. η'. Ἐν τῷ τὰ ἀνόμοια εἰσάγειν ἐν τῇ θεότητι, τῇ ἀπλῇ καὶ μιᾷ, καὶ ἐναίῃ τὸ ἀόρατον, καὶ ὄρατον, τὸ ληπτὸν καὶ ἀληπτον, τὸ μεθεκτὸν καὶ ἀμεθεκτον, τὸ μείζον καὶ ἔλαττον, κοινωνεῖς Εὐνομίῳ, τῷ λέγοντι τὸν ἕνα τῆς Τριάδος Χριστὸν τὸν Κύριον ἀνόμοιον τῷ Πατρὶ. θ'. Ἐν τῷ συναίρειν, καὶ συναλείφειν τὰ τρία πρόσωπα τῆς θεότητος εἰς ἓν, καὶ λέγειν ἐξ αὐτῶν τὴν ἐνέργειαν, κοινωνεῖς τῷ Σαβελλίῳ, τῷ συναλείφοντι τὰ τρία πρόσωπα Πατρός, Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος εἰς ἓν πρόσωπον ἀσεβώς. ι'. Ἐν τῷ λέγειν μείζονα καὶ ἔλαττονα θεότητα πρώτην καὶ δευτέραν, κοινωνεῖς Ἀπολλιναρίῳ, τῷ καταριθμοῦντι τὴν ἀδιαίρετον καὶ ἀσύγχυτον εἰς πρῶτον, καὶ δευτέρον, καὶ τρίτον πρόσωπον μείζον, ἔλαττον, καὶ ἔτι ἔλαττον. ια'. Ἐν τῷ ποιεῖν σε τὸν Θεὸν σύνθετον, ἐξ ἐναντίων τινῶν ὄρατῶν, καὶ ἀόρατων, ληπτῶν καὶ ἀληπτων, μεθεκτῶν καὶ ἀμεθεκτων, μείζονων καὶ ἔλαττόνων, κοινωνεῖς Πιύλῳ τῷ Σαρματαεῖ, τῷ λέγοντι τὸν Θεὸν σύνθετον ιβ'. Ἐν τῷ λέγειν σε μὴ λαβεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ τελείαν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς Θεολογίας, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ, κοινωνεῖς τῷ Μάνεντι, τῷ λέγοντι ἑαυτὸν παράκλητον. Εἰ γὰρ Χριστοῦ σαρκωθέντος οὐκ ἐλάβομεν δι' αὐτοῦ τελείαν τὴν γνῶσιν τῆς Θεολογίας, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ, φαίνεται λοιπὸν τὸν ἕνα τῆς Τριάδος εἶναι σε τὸν παράκλητον, καὶ τὸ ἐλλείπον τῷ Υἱῷ ἀναπληρῶσαι. ιγ'. Ἐν τῷ λέγειν τὸν ἄνθρω-

πον ἄκτιστον, κοινωνεῖς τοῖς Μονοθελήταις. Εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἄκτιστος ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου, καὶ κατ' ἀμφοτέρα ἄκτιστος καὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἓν θέλημα. ιδ'. Ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Μονοφυσίταις. Εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ Κύριος, ὡς ἡ θρωπός, ἄκτιστος, καὶ Θεὸς ἄκτιστος, καὶ κατ' ἀμφοτέρα μιᾶς φύσεως τῆς ἀκτίστου. ιε'. Ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Θεοπασχίταις. Εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ Κύριος ὡς ἄνθρωπος, καὶ μία φύσις ἐν αὐτῷ ἡ ἄκτιστος, ἡ αὐτὴ φύσις ἡ ἄκτιστος ἐπαθεν ἐν τῷ σταυρῷ. ις'. Ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Ἀφθαρτοδοκῆταις. Εἰ γὰρ ἡ αὐτὴ φύσις καὶ μία ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡ ἄκτιστος καὶ ἀφθαρτος ἐπὶ τοῦ πάθους καὶ τοῦ σταυροῦ. ιζ'. Ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Εἰκονομάχοις. Εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ Κύριος, ὡς ἄνθρωπος καὶ ἀπερίγραπτος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐν εἰκόνι δεῖ περιγράφεσθαι κατὰ σὲ, ἀπὸ τούτου καταλύεις καὶ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησιν, ιη'. Ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Μασσαλιανοῖς, τοῖς λέγουσιν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς ὄλην τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν. Εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος καὶ πάντα κατὰ χάριν γίνεται τῷ ἀκτίστῳ ἐπόμενος, καὶ τῇ θεῖᾳ φύσει, καὶ κατὰ σὲ γίνεται οὐσία Θεοῦ. ιθ'. Ἐν τῷ λέγειν σε δύο αἷτια ἐπὶ τῆς Θεότητος καὶ δύο ἀρχάς, αἷτιον μὲν τὸν Πατέρα Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, καὶ ἀρχὴν, τὰ τρία δὲ αἷτιον καὶ ἀρχὴν τῆς ἐνεργείας, κοινωνεῖς τοῖς Λατίνοις, τοῖς λέγουσιν ἐπὶ τῆς Θεότητος δύο αἷτια, καὶ δύο ἀρχάς, ἓν μὲν αἷτιον Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος τὸν Πατέρα, ἀρχὴν, καὶ αἷτιον τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Τοιαῦτα τὸν δογματίζων, καὶ βάρβαρα διδάσκων, ταράττεις τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἐιρηνικὸς ἀρχιερεὺς, καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ μαθητῆς, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἀναμοχλεύσεις αὐτήν. Πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγεϊλάμενος μηδὲ πύλαι ἄβου κατισχύουσιν αὐτῆς, μηδὲ τὰ τῶν αἰρετικῶν ἀπύλωτα στόματα. Μὴ ὑφούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς οἱ παραπιχραίνοντες τοῖς τῶν ἄλλων κακοῖς παιδευέσθωσαν, καὶ μὴ θανέτωσαν, ὁ Θεολόγος φησίν. Οὐδὲ γὰρ ἀνέξεται μὴ διακῶσαι τὰς κεντρὰς τῶν αἰρετικῶν δυντων καὶ ταραττόντων τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ τὴν διθεΐαν δογματίζοντων, ἡ διακοπτομένη Θεότης, καὶ διαρρομένη κακῶς εἰς τὸ μείζον καὶ ἔλαττον, τὸ ὄρατον καὶ ἀόρατον, τὸ μεθεκτὸν καὶ ἀμεθεκτον. Εἰ γὰρ καὶ παρεδόθημεν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, παρεδόθημεν γὰρ ὡς καὶ ἐν ἄλλοις· ἀλλ' οὖν οὐκ εἰς τέλος ἐγκαταλειφθήσεται ἡ νέα Σιών, ἡ νύμφη Χριστοῦ, ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ἡ τῷ αἵματι τούτου φοινηχθεῖσα καὶ καθαρθεῖσα. « Ἰδοὺ γὰρ, φησίν, ἐγὼ παρέδωκά σε, καὶ ἐγὼ βοηθήσω σοι. Ἐν θυμῷ μικρῷ ἐπάταξά σε, καὶ ἐν ἐλέῳ αἰωνίῳ δοξάσω σε. » Μείζον τὸ μέτρον τῆς φιλανθρωπίας ὑπὲρ τὸ μέτρον τῆς παιδαγωγίας. « Μέχρι γὰρ τίνος, φησὶ, κληρονομήτετε τὸ ἔθνος, τὸ ἅγιόν μου; Μέχρι τίνος ἡ κιδωτὸς παρὰ τοῖς ἄλλοφύλοις. Νῦν οὖν μικρὸν ἐτρέψθησον τοῖς ἄλλοτρίοις, καὶ τοῦ βούλεσθαι ἀπολαύσον. Ὅτι ὃν τρόπον ἀπόστασθαι με ἐβουλεύσαθε, καὶ ἐγὼ ἀπόσωμαι ὑμᾶς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Περὶ μὲν οὖν τῶν σῶν δογμάτων καὶ τῆς σῆς ἱεραρχίας οὕτω γινώσκω, καὶ οὕτω, ἐλπίζω,

μάλιστα δὲ καὶ καλῶς οἶδα, καὶ τεθάρρηκα, καὶ πεπίστευκα, ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαις πιστούμενος. Ἡμεῖς δὲ τῷ κηρύγματι τῶν ἀποστόλων, καὶ τοῖς δόγμασι τῶν Πατέρων ἐπόμνητοι, καὶ πάντων ἀγιῶν, οὐ θεολογοῦμεν, ἀλλ' ἀναγκασάμενοι τὰ βδελυρὰ δόγματα, κηρύττομεν καὶ λέγομεν οὕτως· Πιστεύομεν εἰς Πατέρα, Υἱόν, καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, τρεῖς ἰδιότητες, μίαν Θεότητα, τρεῖς ὑποστάσεις, μίαν Θεότητα, τρία πρόσωπα, μίαν Θεότητα, μίαν οὐσίαν, μίαν φύσιν ἀπλήν, ἑνὴν, ἀδιαίρετον, ἀσύγχυτον, ἐνείκιαν, Τριάδα ἐν μονάδι, καὶ μονάδα ἐν Τριάδι προσκυνουμένην καὶ σεβομένην. Ἄλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσομεν. Οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν τὴν φύσιν τῶν ἄλλοτρίων ἀκολουθεῖν οὐδὲ σοὶ τῷ ληστρῶς ἀλλαγθῆν ἀναβαλόντι, καὶ μὴ διὰ τῆς ὕψους εἰς τὴν αὐτὴν εἰσερχομένῳ τῶν προβάτων. Οὕτω δὲ προσκυνούντες, οὕτω δοξάζοντες, καὶ οὕτω σεβόμενοι τὴν μίαν ἐν τρισὶ προσώποις Θεότητα, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν πιστὰ; ἔχομεν, ἔψεσθαὶ ταύτην τελειωτέρον τε καὶ καθαρώτερον, οὐκ ἐν αἰνίγμασι, πρόσωπον δὲ πρὸς πρόσωπον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀθανάτῳ βρασιλείᾳ, καὶ ἀπολαύσει τῶν δικαίων, ἧς ἔψεως γένοιτο πάντας ἡμᾶς; ἐπιτυχεῖν, καὶ σὲ μετανοήσαντα, χάριτι καὶ σκετικμοῖς, καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πάντα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ τῷ μόνῳ αἰτεῖ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωογονῷ αὐτοῦ Πνεύματι, τῇ μετὰ καὶ ἀδ. αἰρέτῳ Θεότητι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Disceptatio cuiusdam viri eruditi, et philosophi e sacris litteris. Vidisti pugnae ac certaminum remunerationem. Vidisti quae hic factae sunt ex beata Triade, non ex operatione demonstrationes. Hic est sensus Ecclesiae, haec recte sentientium fides, Apostolorum praedicationis, Patrum dogmata, martyrum caedes, confessorum facinora, sacerdotum decor, praceptorum de Deo scientia. Cecidit tuorum dogmatum culmen, domus collisa, fundamentum eversum, sepes exusta, velui cinis, et pulvis a turbine tua subterfuga dissipata, muri disjecti, propugnacula abolita, funditusque convulsa sunt. Quid tu interinis? num verbis hisce, et divinae Scripturae testimoniis suaderis? si suademus, Deo gratiae habendae sunt, qui desperatos ab errore convertit, et non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat: si non suaderis, tuum erit animo volvere, in quot, et quantas haereses incidas qui animabus et Dei Ecclesiae praesse institutus es, iudicium, quae instabilis ille novit, licet propter illius nimiam tolerantiam, Ecclesia, animaeque tibi concredita non sint. Omnes itaque haereses per sanctos Patres morti traditae, abolitaeque, sicca ossa redditae sunt, absque carnibus, nervis, reliquaque compage, ecce tu ipse regeneratus, instauratusque stultis tuis dogmatibus, spiritum, carnem, atque compaginem impertiens, vivens, animatum, et se movens corpus effecisti: pro anima deorum multitudinem habens, et ignem adversus Dei Ecclesiam spirans, cuius fundamentum

A est infragilis Christi Petrus, et discipulorum apex: sed non obliviscetur in suum pauperis, pauperes enim facti sumus, et divinae gratiae, si usquam alias, propter nostra peccata, indigi. Audi itaque: 1. Cum dicis Deitates infinite infinitas, cum gentilibus omnibus consociaris. 2. Cum dicis, duas Deitates, visibilem et invisibilem, comprehensibilem et incomprehensibilem Deum, in eadem cum Platone sententia es, qui asserit duos deos, fandum nefandumque, visibilem et invisibilem. 3. Cum dicis duas Deitates, communicabilem, et incommunicabilem, in eadem cum Manichaeis opinione es, qui duas Deitates, bonam et malam adstruunt. 4. Cum in Divinitate quatuor ponas, Patrem, Filium, Spiritum, et operationem, cum Pythagora sentis, qui quatuor Deum esse asseverat, enunciatque quaternionem perennis naturae fontem. 5. Cum ais hominem increatum, et sine principio et fine, Aristotelem praeter te fers, qui mundum statuit sine principio et fine. 6. Dum unam Deitatem in superiorem et inferiorem dividis, cum insensato Ario affirmas, compar principium unius, aequalisque Deitatis, in superius inferiusque discernis. 7. Cum omnes Spiritus operationes, in operationem inferiorem, nempe Deitatem accipis, et Spiritum operatione, aequae ac creaturam privas, non absimilis es Spiritus hosti Macedonio affirmanti, sanctissimum Spiritum sine operatione esse scrvum ejusdem cum Patre et Filio facultatis. 8. Cum dissimilla in simplici, una, ac sola Deitate introducis, visibile et invisibile, comprehensibile et incomprehensibile, communicabile et incommunicabile, magis et minus, asseris cum Eunomio unum Triadis Christum Dominum Patri inaequalem. 9. Cum contrahis, et decurtas in unam tres Divinitatis personas, ab eisque asseris operationem, non alienus es a Sabellio qui tres Patris, Filii, et Spiritus sancti personas, in unam impie coarctat. 10. Cum majorem minoremque Deitatem, primam ac secundam prosteris, cum Apollinario es, qui inconfusam, atque incorruptibilem naturam, in primam, et secundam, et tertiam personam, majorem, minorem, et adhuc minorem subdividit. 11. Cum Deum ex contrariis quibusdam visibilibus et invisibilibus, comprehensibilibus et incomprehensibilibus, communi acailibus et incommunicabilibus, superioribus et inferioribus componis, cum Paulo Samosateno convenis, Deum compositum astruente. 12. Cum ais Dei Ecclesiam in Christi Incarnatione perfectam rerum theologiarum cognitionem non habuisse, sed nunc postmodum tua zelate, cum Manete concordas, seipsam Paraclitum asserente; etenim si Christo incarnato per eum perfecte theologica non sumus assecuti, sed tuo hoc aevo, manifestum apparet unum Trinitatis te esse, Paraclitum scilicet, et quae deerant Filio adimplese. 13. Cum hominem increatum esse contendis, eadem quae et Monothelitae dicis: siquidem si homo increatus est, et caro Domini increata, et secundum utrumque increatus, et eadem, et una voluntas.

14. In eo sane concorditer congruis cum Monophysitis; nam si homo increatus, et Dominus veluti homo increatus, et Deus increatus secundum utrumque unius naturæ increatæ. 15. In hoc ad sententiam Theopaschitarum accedis; nam si increatus Dominus ut homo, et una natura in eo increata, ipsa natura increata in cruce passa est. 16. Es et in Aphthartodocitarum hæresi; etenim si eadem natura, et una in Domino increata, et incorruptibilis in passione et cruce. 17. Neque in eo differs ab Iconoclastis; nam si increatus est Dominus, ut homo, et incircumscribitus, proptereaque per te neque imagine exprimens est, hoc venerationum imaginum cultum destruis. 18. Facis cum Massalianis in seipsis universam Dei essentiam habere clamitantibus; etenim, si increatus est homo et quæcunque divinam naturam consequuntur, omnia per gratiam increato accedunt, sit et per te essentia Dei. 19. Cum in Deitate duas causas, et duo principia adstruas, causam quidem et principium Filii, et Spiritus Patrem, tria vero causam et principium operationis, non abhorres a Latinis, in Divinitate duas causas, et duo principia ponentibus; unam causam Filii, et Spiritus Patrem, et aliam causam Spiritus Patrem, et Filium, causam et principium Patrem et Filium. Hæc itaque veluti dogmata astruens, et palam edocens Dei Ecclesiam perturbas pacificis præsul et pacifici auditor: verumtamen funditus non evertes. Fide enim dignus est, qui promisit, neque portas inferi prævalituras adversus eam, neque hæreticorum ora effrænata. Ne exaltentur in semetipsis, qui exasperant. Aliorum infortunis discant, nec mortem subcant, dictum est Gregorii Theologi; neque enim moras ponet ad abscindenda hæreticorum capita, Ecclesias Dei inturbantium, et unam Deitatem in duas dividendum, abscissa Deitas, pessimeque divisa in majus et minus, visibile et invisibile, communicabile et incommunicabile. Licet enim propter iniquitates nostras tradamur, namque quemadmodum rebus etiam in aliis traditi sumus, nihilominus non ad finem usque nova Sion deseretur, Christi sponsa, Dei Ecclesia, illius sanguine rubefacta, et expurgata: « Ecce enim, ait, ego tradidi te, et ego opem feram tibi: in parvo furore percussiste, et in sempiterna misericordia glorificabo te. » Incredibile est, quanto punitionis mensuram antecel humanitas. « Modicum enim, ait, hæreditabitis montem sanctum meum; modicum apud alienigenas arca: nunc paululum in aliena insolentius te gere, et placita exple; quemadmodum enim me ejicere conati estis, ita et ipse ejiciam vos, dicit Dominus omnipotens. » De tuis itaque dogmatibus, et summo occupato sacerdotio ita ipse sentio, et spes me tenet ita futurum. Quin imo apprime novi, et confido, et firmiter teneo, Salvatoris promissionibus indubie confirmatus. Nos vero apostolorum prædicationem, et dogmata Patrum, sanctorumque omnium sequentes, non de Deo decernimus, sed execranda dogma

ta refellentes, hunc in modum prædicamus, sed et profitemur. Credimus in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, tres proprietates, unam Deitatem; tres hypostases, unam Deitatem; tres personas, unam Deitatem, unam essentiam, unam naturam, simplicem, æqualem, indivisam, inconfusam, unicam, Trinitatem in unitate, et unitatem in Trinitate adoratum, et cultam. Alieno vero non animum intendimus; neque enim vocem alienorum sequi novimus; neque te, qui prædonum instar aliunde intruderis, et non per portam in ovium caulam ingrederis. Sic porro adorantes, sic tenentes, et sic venerantes unicam in tribus personis Deitatem, promissis certis constabilimur, eam nos perfectius, et purius visuros, non in ænigmate, sed facie ad faciem, in illo immortalis regno, et justorum fruitione: cujus visionis utinam ipsi participes efficiamur, et te aliquando poeniteat, gratia, et misericordia, et humanitate Domini nostri Jesu Christi, cui addebet omnis gloria, honor, et adoratio, cum ejusdem sine principio Patre, sola causa, et sanctissimo, et bono, et vivifico illius Spiritu, uni et indivisæ Deitati, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. »

Alter est: Ἡ μὲν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἁγίων μαθητῶν, καὶ ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν προφητῶν, καὶ τῶν θεῶν συνόδων, καὶ πάντων τῶν θεοφίρων Πατέρων, καὶ ἐπισκόπων παραδοθεῖσα πίστις ἡμῖν καὶ εὐσέβεια πίστις ἐστὶν: πρέβηλος καὶ φανερὰ τοῖς μετέχουσιν αὐτῆς. Πανταχοῦ γὰρ ὁμολογεῖται εἰς Θεὸς τρισωπώστατος, καὶ ποιητὴς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀόρατων, ὡς ἐν τῷ ἁγίῳ τῆς πίστεως σὺμβόλιῳ ὁμολογεῖται. Πατὴρ, Υἱὸς, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, τρεῖς ὑποστάσεις, μίαν θεότης ἀπλή, ἀράτος, ἀειδαίμων, ἀσχημάτιστος, ἀμέριστος, ἀδιάρητος, πανταχοῦ τε παρούσα καὶ τὰ πάντα πληροῦσα, καὶ πάντα ἐνεργοῦσα. Οὐ μικρὸν ἐν ἐκείνῃ καὶ μέγα, οὐδὲ ἀνίστητος καὶ ἀνομοίωτος, ἀλλὰ πᾶσα ἰσότης καὶ ὁμοίωτος. Αὕτη οὖν ἡ πίστις τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας διὰ μὲν τὸ τρισωπώστατος τῆς θεότητος τὸ φρόνημα τῶν Ἰουδαίων κατέβαλεν, ὅτινες πιστεύουσι καὶ ὁμολογοῦσι Θεὸν, οὐ τρισωπώστατον δὲ, ἀλλὰ μονοπρόσωπον διὰ δὲ τὸ μοναδικὸν αὐτῆς καὶ ὁμείριστον τὴν τῶν Ἑλλήνων πολυθεϊαν ἀπέηλεσε, καὶ τὴν Ἄρελου, καὶ Εὐνομίου τῶν ἀθέτων αἰρετικῶν κατομήν τῆς θεότητος. Ὁ δὲ νῦν αἰρεσιάρχης ὁ λεγόμενος Παλαμάς πάντα τὰ δόγματα τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ πᾶσαν τὴν πίστιν ἡμῶν καταλύει τοῖς ἑαυτοῦ μικροῖς καὶ ἀσεβεστάτοις δόγμασι καὶ διδόγμασι, καὶ πάντων ἐστὶν αἰρετικῶν ἀσεβήστατος. Ὡς ἀνεφάνη μὲν προδήλως ἐν ταύτῃ πάσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπερρίφηε πρὸς καθάρου, ὡς μέλος σεσηπὸς, καὶ ἀνάτατον ὑπὲρ αὐτῆς ἐξέκρινε δὲ νῦν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, μᾶλλον δὲ ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γέωνται, ὡς φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Μία γὰρ, ὡς εἴρηται, τρισωπώστατος θεότητος ὁμολογουμένης ἡμῖν ἀπλής τε καὶ ἀμερίστου, αὐτὸς πολλὰς κηρύττει θεότητες, μικρὰς καὶ μεγάλας, καὶ διαίρει τὴν μίαν ἑστένην εἰς τὰς πολλάς.

Και μίαν μὲν υπερκειμένην λέγει, τὰς δὲ ἄλλας ὑφειμένας, ἢ ὡς ἐλάττωνας ἐκείνης, ὡς περ τὰ κτίσματα. Καὶ τὴν μὲν υπερκειμένην οὐσίαν λέγει τοῦ Θεοῦ, τὰς δὲ ὑφειμένας οὐσιώδεις ἐνεργείας, καὶ δυνάμεις αὐτῆς, καὶ χάριτας ἐνεργουμένας, ἤγουν κτιστάς, καὶ πάλιν ἄκτιστους. Ὅπερ οὐ μόνον ἐστὶ τολύθειον καὶ Ἑλληνικόν διασπᾶ γὰρ τὴν μοναδικὴν Θεότητα εἰς πολυθεϊαν, ἀλλ' ἐστὶ καὶ μωρὴν καὶ ἀνήθον παντελῶς. Λέγει καὶ ὁρατὴν σωματικοῦς ὀφθαλμοῖς τὴν φυσικὴν μορφήν τοῦ Θεοῦ, καὶ θεότρητα, ἣν καὶ ὑφειμένην δογματίζει θεότητα, καὶ Θεὸν δεύτερον καὶ μικρὸν μέχρις ἡμῶν καταβαίνοντα, καὶ ὁρῶμενον ἡμῖν. Ὅτι ὁ ὑπερκεῖμενος, φησὶν, ὑψηλὸς ἐστὶ καὶ ἀθεώρητος. Οὗτος δὲ ὁ ὑφειμένος Θεός, καὶ ὀρώμενος, καὶ ἄλλαι θεότητες ἰσοδύναμοι αὐτῷ, ἃς ὀνομάζει καὶ πνεύματα ἅγια, καὶ ἄκτιστα, ἕτερα τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ὑφειμένα αὐτῆς ἀπειράκις ἀπειρώς, ἤγουν ἀσυγκρίτως ἐλάττωνα αὐτῆς, ὡς περ τὰ κτίσματα. Αὐτὰ οὖν αἱ θεότητες, καὶ ταῦτα τὰ πνεύματα, καὶ ἡ ὁρατὴ θεότης φησὶν ὅτι ἐν τοῖς κτίσμασι θεικῶς ἐνεργοῦσιν ἄλλη φωτίζει, καὶ ἄλλη καθαιρεῖ, καὶ ἄλλη ζωογονεῖ, καὶ ἄλλη φωτίζει, καὶ ἄλλη ἄλλως προνοεῖται τῶν ὄντων. Καὶ ἐκίστη ἔργον ἔχει ἴδιον, καὶ ἐνεργεῖ. Ὅστε οὐ μόνον τὴν Ἑλληνικὴν πολυθεϊαν εἰσάγει, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀρείου, καὶ Εὐνομίου, καὶ Μακεδονίου, καὶ τῶν Μασσαλιανῶν, καὶ Βογομίλων τὰ δόγματα περιέχει. Φανερώς γὰρ ὁ Σατανᾶς ἐσκότισεν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, καὶ ἐφάντασεν αὐτῷ τὸν νοῦν, καὶ διεμέρισεν εἰς τὰς πολλὰς, ἃς βλέπει θεότητας, καὶ πολλὰ πνεύματα. Καὶ τὸ φῶς ὃ βλέπει σκότος, ἐστὶ μετασχηματιζομένου πρὸς αὐτὸν τοῦ Σατανᾶ εἰς ἄγγελον φωτός, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, καὶ ἄπερ αὐτὸς βλέπει σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ λέγει εἶναι ὑφειμένα τοῦ Θεοῦ ἀπειράκις ἀπειρώς ὡς περ τὰ κτίσματα, ταῦτα προσάπτει τῷ Θεῷ, καὶ λέγει οὐσιώδη καὶ φυσικά τοῦ Θεοῦ, καὶ κελεύει ταῦτα ἡμῖν προτιθεῖν ὡς ἄκτιστους θεοὺς, καὶ θεότητας, καὶ οὕτως οὐ μόνον εἰς πλῆθος ἀλλοκότων, καὶ διάστασιν τοσούτην διασπᾶ τὸ θεῖον τοῖς δόγμασιν, ἀλλὰ καὶ σύνθετον τὸ ἀπλόον, καὶ ἀμερῆς, καὶ ἀποιον, καὶ ἀνείδον ποιεῖ, ὡς περ τὰ κτίσματα, καὶ ἐλάτρευσε τῇ κτίσει παρὰ τὴν κτίσαντα, ἐπέκεινα καὶ τῶν Ἑλλήνων παραφρονήσας. Οὐ γὰρ μόνον οὕτως ἠσέθησε τῷ πλήθει τῶν θεοτήτων, καὶ τῷ τῇ κτίσει ὁμοιωσαὶ τὸ Θεῖον, καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἁγίων οὐσίας, καὶ τῶν ψυχῶν χεῖρον δογματίσαι, καὶ ὑφειμένον ἢ μὲν γὰρ φύσις τῶν ἀγγέλων ἀόρατός ἐστι, καὶ αἱ ψυχαὶ ὁ δὲ Παλαμᾶς ὁρατὸν εἶδος λέγει τὸν Θεὸν φυσικῶν αὐτοῦ, καὶ οὐσιώδεις ἔχειν τὸ δὲ ἀόρατον τοῦ ὁρατοῦ κρείττον ἐστὶ πάντως καὶ τιμιώτερον οὐ μόνον τοῖνον οὕτως εἰς τὸ θεῖον ἠσέθησεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἄκτιστον Θεὸν, καὶ ἀναρχὸν ἐδογματίσεν εἶναι. Λέγει γὰρ ὅτι οἱ μετέχοντες ἄνθρωποι τῆς ὑφειμένης θεότητος, ἦτις αὐτοὺς θεοποιεῖ, καὶ ὀρώντες τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸν ὑφειμένον Θεὸν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, οὗτοι γίνονται θεοὶ ἄκτιστοι καὶ ἀναρχοί. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐλαττόν ἐστι τοῦ τολμηθέντος πάλαι τῷ διαβόλῳ, ὅτε εἶπε, εἰ θίξω τὸν ὄρον μου ἐπὶ

τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὁμοῖος τῷ Ὑψίστῳ. Ὁ Ἀδύνατον γὰρ μίξονα ῥηθῆναι ἀπέδειξεν, ἢ ὅτι ἄνθρωπος Θεός ἄκτιστος καὶ ἀναρχὸς γίνεται. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ πάλαι προείπεν ὁ Κύριος, εἰ Ἐλεύσονται ψευδοχριστοί, καὶ ψευδοπροφήται, καὶ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ. Καὶ ἐὰν ὑμῖν εἰπωσιν, Ἰδοὺ Ὡδε ὁ Χριστός, ἢ ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε αὐτοῖς. Ἐλογουσιν οὖν καὶ οὗτοι τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι γυμνὴ θεότης ἐστὶ παρ' αὐτοῖς, ὁρωμένη σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ αὐτοὶ θεοὶ εἶναι ἄκτιστοι. Τοῦτο δὲ ὁ Θεός Παῦλος ἐφη περὶ τοῦ Ἀντιχριστοῦ, εἰ Ὅτι ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος ὑπεραιρόμενος ὑπὲρ πάντων σέβασμα, καὶ καθεδεῖται ἐν τῷ ναῷ λέγων ἑαυτὸν Θεόν. Ἐπεὶ γὰρ πλέον κομπάσαι, ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος; καὶ τὸ ἐπινοηθήσεται εἰς τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ, καὶ βλασφημηθήσεται μίξον τοῦ λέγειν, ὅτι ἐστὶ Θεός ἄκτιστος καὶ ἀναρχὸς, ὅπερ νῦν ὁ Παλαμᾶς ἐδογματίσεν, καὶ παρῶσις διδάσκει; Ὅστε ἡ οὐδὲς ἐστὶν ὁ Σατανᾶς, ἢ πρόδρομος αὐτοῦ ἐστὶν. Ἐπειδὴ καὶ τέλος ἐστὶ τῶν αἰώνων, ὡς οἶμαι, ἔγγυς ἔσθι τοῦ παυτοῦ ἐστὶν ἡ ἀλλοίωσις. Καὶ μακάριος, ὃς τηρήσει τὰς τοῦ Χριστοῦ παραγγεῖλαις, καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ τὰ δόγματα τῶν Πατέρων τῆς εὐσεβείας ἀκέραια, καὶ φυλάξεται ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν Παλαμιτῶν, ὡς ἀπὸ πυρὸς καὶ ὄφειος. Ὅτι αὕτη ἐστὶ τὸ ἔσχατον τῆς Ἐκκλησίας κακῆς, καὶ πάντων τῶν προγεγονότων τῶ ἀθεώτατον. Καὶ τοῦτό ἐστιν, οἶμαι, ὅπερ πλανήσει καὶ τοὺς ἐκλεκτούς, ὡς ἀκούομεν τοῦ Κυρίου προειρηκότος. Καλὸν οὖν ἀρτίως ὑπομιμηθῆσθαι πάντα τὸν βουλούμενον ζῆν εὐσεβῶς, καὶ ἀνάλυτον εἶναι ταύτῃ τῇ ὀρθρωτῇ πλάνῃ τῶν ἀποστολικῶν λογίων. Ποῶν τούτων; εἰ Κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσθαι ὑμῖν, παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, εἰ τὰς βεβήλους νενομωνίας περιίστασθε. Ἐπὶ πλείον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν, ὡς γάγγραινα νομῆν ἔξει. Διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε, καὶ ἔσται, φησὶ, καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται ἄνθρωποι, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύουσιν διδασκαλίαν κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀποστρέφουσιν, ἐπὶ δὲ τοῦς μύθους ἐκτραπήσονται. καὶ ἔσονται ἐν ὑμῖν ψευδοδιδάσκαλοι, ὡς καὶ πάλαι ψευδοπροφήται ἐγένοντο, οἵτινες ἐπεισάξουσιν ἀπείσεις ἀπωλείας, δι' οὓς ἡ ἔδξς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται, καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλάστοις λόγοις ἡμᾶς ἐμπορεύσονται, ὧν τὸ κρίμα ἔκπαισι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπίστεια αὐτῶν οὐ νυστάξει. Στήκετε οὖν ἐν τῇ πίστει, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς παρελάβετε, καὶ ἐπαγωνίζεσθε τῇ ἀπαξ παραδοθείσῃ πίστει τοῖς ἁγίοις. Τοιαῦτα καὶ ὅσα τοιαῦτα δεῖ προτιθεσθαι ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν, μάλιστα ἐν τῷ παρόντι καιρῷ πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἐπελθούσης πλάνης. Πάντα γὰρ εἰς νοουσίαν ἡμῶν ἐγγράφη, ὡς γέγραπται, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθοποιῷ, καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, τῇ μετ' ἐμοῦ καὶ ὄξξ, καὶ βασιλεία εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ἐ A Domino nostro Jesu Christo, et sanctis disci-

pulis, et apostolis illius, necnon sacris prophetis, A
divinisque synodis, et omnibus deiferis Patribus,
et magistris nobis tradita fides, et pietas omnibus
eam possidentibus, manifesta est et aperta. Ubi que
enim omnes profitentur Deum unum in tribus per-
sonis, visibilium omnium et invisibilium factorem,
quemadmodum in sacro fidei symbolo astruitur :
Pater, Filius, et Spiritus sanctus, tres hypostases,
una Deitas, simplex, invisibilis, informis, nullam
figuram recipiens, individua, indivisa, ubique præ-
sens, omnia explens, et omnia efficiens : in ea
neque magnum est, neque parvum, inæqualitas et
dissimilitudo nulla, sed æqua omnia et similia.
Hæc itaque sanctæ Dei catholicæ et apostolicæ
Ecclesiæ fides, per tres Deitatis hypostases Judæo- B
rum opiuationes convellit, qui credunt fatenturque
Deum, at non in tribus hypostasibus, sed una ;
per unitatem ipsius individua, plura gentiliū
numina profligat : necnon Arii, Eupomiique im-
piorum hæreticorum Deitatis concisionem. Recens
verò hæresiarcha nomine Palamas, universa sanctæ
Dei Ecclesiæ dogmata, et fidem nostram univer-
sam, suis execrandis ac fidiissimis dogmatibus
et doctrinis confundit, hæreticorum omnium ne-
quissimus. Qui palam hic in Ecclesia Dei compa-
rens, paulo ante tanquam membrum marcidum, et
medicinam non admittens, ab eadem ejectus est.
Commovit autem ipse multa propter peccata no-
stra, quin imo, ut probati manifesti fiant, quemad-
modum divinus ait Apostolus. Nam cum unam ipsi C
Deitatem in tribus hypostasibus consuecamur sim-
plicem atque indivisam, ille multas Deitates palam
prædicat parvas et magnas, et hanc unam in mul-
tas discerpit, et unam quidem superiorem, reliquas
inferiores, sive ea minores, sicuti creaturas facit,
et superiorem essentiam Dei appellat, inferiores
essentiales operationes, et facultates illius, et cha-
rismata, quæ operatur, creata nempe, et rursus
increata, quod non tantum gentiliū est, et multos
deos inducit : unicam enim Deitatem in multos
deos concidit : sed etiam variatum plenum est, et
a mente consilio que plane diductum. Ait corporeo-
rum oculorum obtutui subiecti naturalem Dei for-
mam, et Deitatem, quam inferiorem Deitatem enun-
tiat, et Deum secundum, et parvum, ad nos usque D
pervenientem, et nobis visibilem. Quod superior,
inquit, excelsus est, nec visui patet. Hic vero in-
ferior Deus, qui videtur, et aliæ Deitates, æqualis
cum eo facultatis, quas nuncupat, et Spiritus sanc-
tos, et increata alia sanctæ Triadis, eaque in-
feriora infinite infinita, hoc est absque ulla com-
paratione ad ea, quemadmodum et reliquæ creaturæ
descendentia. Has itaque Deitates, et hos Spiritus,
et visibilem Deitatem ait in creaturis æque atque
ipsum Deum operari, aliam illuminare, aliam ex-
purgare, aliam vivificare, aliam alio modo rerum
curam gerere, et unamquamque proprium opus sibi
vivificare, et operari : ut non tantum gentiliū
plurima numina introducat, sed et Arii, et Eunomii,

et Macedonni, et Massalianorum, et Bogomilorum
decreta stabiliat. Plane enim Satanas menti illius
tenebras offudit, et variis imaginibus obsedit, et in
multas, quas intuetur Deitates, et plures spiritus
dispartitus est. Et lumen, quod ipse videt, tenebræ
sunt, cum Satanas apud ipsum in angelum lucis
transformatur, ut ait Apostolus. Et quæ ipse con-
spicit corporeis oculis ; fateturque esse Deo in-
feriora infinite infinites, quemadmodum et creaturæ
Dei tribuit, vocatque essentialia, et naturalia Dei.
præcipitque nobis, ut ea veneremur, tanquam deos
increatos, et Deitates : et sic non tantum in im-
manem multitudinem, et prodigiosam partitionem
Numen dictis suis discerpit, verum etiam simplex,
indivisum, sequale atque informe, compositum, ut
sunt aliæ creaturæ, facit. Et cultum exhibuit crea-
turæ, et non Creatori, multo immanius, quam gen-
tiles ipsi, insaniens. Neque enim eo impietatis ada-
cti sunt numinum multitudine, ut Deum creaturæ
assimilarent, et angelorum, sanctorum, atque ani-
marum essentia inferiorem pejoremque statuerent.
Namque natura angelorum peripici non valet, quem-
admodum neque animarum. Palamas vero ait, Deum
speciem habere visibilem, naturalem ipsi et essen-
tialem. Invisibile porro multo est visibili melius
ac præstabilius. Neque hac ratione solum in Deum
impious fuit, sed et seipsum Deum increatum, et
absque principio esse decrevit ; nam asserit, in-
ferioris Deitatis homines participes, quæ eos deificat,
cernentes lumen illud Deum inferiorem oculis cor-
poreis, fieri deos increatos et sine principio. Hoc
autem non longe abest ab eo, quod aliquando dia-
bolus ausus est, cum dixit : « Ponam sedem meam
super nubes, et ero similis Altissimo. » Sane hac
impietate nulla potest excogitari atrocior, quam
cum se homo Deum increatum et sine principio
fieri jactat. Et id est quod olim Dominus prædix-
erat, « Venient pseudochristi et pseudoprophetæ,
et dabunt signa et prodigia in populo : et si vobis
dixerint, Ecco hic Christus est, vel ecce ibi, ne cre-
datis illis. » Hi itaque tantum non hoc dicunt, ve-
rum Deitatem esse apud ipsos corporeis oculis vi-
sam, seque ipsos esse deos increatos. Hoc vero
Paulus de Antichristo enuntiavit. « Cum reve-
labitur rex, seipsum super omnem cultum extol-
lens, et sedebit in templo, dicens se ipsum Deum. »
Quid enim magis jactabit, cum ille venerit ? et quid
in sublimitate Dei insaniet, et blasphemabit atro-
cius, quam cum se dicit Deum increatum et sine
principio ? quod nunc Palamas affirmavit, et coram
omnibus docuit. Quare aut hic Satanas est, aut
præcursor illius, cum jam et finis sæculi, et, ut
ipse opinor, immutatio universi prope sit, et bea-
tus, qui mandata Christi, et illius discipulorum, et
Patrum decreta sacra tecta servabit, et ab errore
Palamarum, ut ab igne et colubro intacta tuebitur,
quod hæc sit pessima Ecclesiæ noxa, et omni-
num qui unquam antea fuerint, error impiissimus.
Idque est, ut reor, quod in errore inducet etiam

electos, sicuti a Domino predicante audimus. Op-
timum itaque nunc fuerit, ut quicumque pie vitam
agere avel ab errore isto perniciosissimo immunis,
apostolicorum verborum memor sit. Quorum?
« Licet angelus de cœlo evangelizaverit vobis præ-
ter id quod accepistis, anathema sit. » Profanas
nevasque voces contundito, in ingentiolem enim
impietatem exerescent, et sermo ipsorum, ut gan-
grena, pasuum labibit; doctrinis variis et pere-
grinis ne perperam moveamini. « Et erit, ait, tem-
pus, cum sanam doctrinam non sustinebunt homi-
nes, sed secundum propria desideria, sibi ipsis
coacervabunt magistros, prurientes auribus, et a
veritate quidem aures avertent, ad fabulas vero
convertentur, et erunt inter vos pseudomagistri,
quemadmodum et olim pseudoprophetae fuerant, **B**
qui introducent sectas perditionis, per quos via
puritatis blasphemabitur, et in avara fraudatione
fictis sermonibus de vobis negotiabuntur, quibus
iudicium jam olim non cessat, et perditio eorum
non mutabit cor. Permanete itaque in fide, et tenete
traditiones, quas accepistis et certate pro semel
concredita fide sanctis. » Hæc et similia propo-
nenda sunt e sacris Litteris, præsertim hoc tem-
pore, ad desævientem errorem propellendum. Om-
nia ad instructionem nostram scripta sunt, ut tra-
ditum est in Christo Jesu Domino nostro, cui glo-
ria, et potestas cum Patre ipsius sine principio, et
sanctissimo, et munifico, vivificoque Spiritu, uni
Deitati et gloria, et regnum in sæcula sæculorum.

Amen. » Et licet de Palamæ erroribus hæresibus-
que nunc satis sint: reliquas alio loco opportunius
asseremus. Philotheum vero patriarcham, qui ita in
Palamæ laudes effusus est, Palamæ in omnibus
hæreses, quasi hæreditario jure secutum esse, non
minus eo in Latinos odio infectum, satis prolati
libri ejus quindecim, quos adversus Nicæphorum
Gregoram Palamæ adversarium conscripsit. Ille
patriarchatum rexit anno Domini 1362, sub Joanne
Palæologo, annos triginta circiter post Palamam
cum ipse dicat Palamam sub Andronico ex Pa-
læologis quarto floruisse, pag. 98, a. c. 1. f
Τὸ θεοτάτου τῶν βασιλέων τοῦ Ἀνδρονίκου τῆ.
εὐσεβείας πρᾶσιζοντος τοῦ τῶν Παλαιολόγων τε-
τάρτου, τὸ σὸς ἐπὶ σ γκροτεῖται, καὶ τοῦ Βαρλαάμ
παράγοντος, καὶ τῶν αὐτοῦ προβεβλημένων κα-
κοδόξων δογμάτων, καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν κατ-
γορημάτων Πνεύματος θείου πλησθεὶς ὁ μέγας
Γρηγόριος, καὶ δύναμιν ἔμαχον περιβαλλόμενος ἀπο-
θεν τὸ κατὰ Θεοῦ ἀνοιχθὲν ἐκείνο στόμα ἐφίμωσε,
x. τ. λ. « Divinissimo itaque imperatore Andronico,
pietatem propugnante, qui erat quartus e Palæologis,
sacra synodus convocatur. In eam cum accessisset
Barlaamus, illius male sentientis enormibus dogmati-
bus, nec non contra pios viros accusationibus pro-
positis, divino Spiritu repletus magnus Gregorius,
et robore cœlitus sibi concesso inexpugnabili cir-
cumvallatus, os illud contra Deum adaperit ob-
duxit » etc. Vide etiam, quæ de Palama habet Gre-
goras lib. xi, cap. 15, *Histor. Rom.*

DE EODEM PALAMA

Ex ejusdem Leonis Allatii opere *De Ecclesiæ Occidentalis et Orientalis perpetua
consensione*, lib. II, cap. 16, num. 3, p. 802.

III. Sub Joanne Palæologo et Joanne Cantacuzeno,
Barlaamus monachus, et Gregorius Acindynus, mul-
torum errorum et hæreseon convicti, cum suis scri-
ptis condemnati et proscripti sunt; qui licet acerrime
infamem Palamam persequerentur, non inter se
tamen conveniebant, sed unus alium exagitans hæ-
reseos insinulabat. De iis pleni sunt recentiorum
Græcorum libri. Ipse tamen, quæ non omnibus
obvia sunt, addam. Et primum audiatur Acindynus:
'Ἐμοὶ λόγοι πεποιήνται καὶ ἐπιστολαὶ δὲ πάντα
τμημάτων πρὸς Βαρλαάμ ἐκείνου, καὶ κατ' αὐτοῦ
προθύμως, ἐφ' οἷς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς μοναδικὴν ὀρ-
θότητα ἐξημέρασαν. Ὅστις οὖν ἀκούει με παρὰ
τινῶν φιλαίτιων καὶ ὕβριστῶν ἀνθρώπων τῆς ἀλη-
θείας διαβαλλόμενον, ὡς ἀρχὴ ὑπὲρ τοῦ Βαρλαάμ
πρὸς τὸν Παλαμῶν δ' ἀφέρομαι, καὶ ἔστιν ἐπιεικῆς
καὶ ἀσφαλῆς τῆ ἀληθείας ἐξεταστὴς, ἀλλὰ μὴ ἄλλως
φιλαίτιος, ζητησάτω τοὺς εἰρημένους λόγους μου,

C καὶ ἀναγνώτω, καὶ εἰσεται χάριτι Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ.
ὡς οὐ θεῖνος, ἢ τοῦ θεῖνος ἐγὼ χάριν, ὡς ἀν οἱ δια-
βάλλοντες εἴποιεν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς τῶν δογμάτων
ἀκριθείας ἐνίσταμαι, καὶ ὀρθῶς δειλῶ, καὶ οὐ τολμῶ
παρὰδεχέσθαι τὴν ἐτέρως ἐκφερομένην θεολογίαν, ἢ
οἱ Πιτέρες ἡμῶν οἱ θεοφόροι παρέδοσαν, καὶ Παλα-
μᾶς αὐτὴν φράζει, καὶ Βαρλαάμ ὁ κακόςχολος, καὶ
δοκίμοι τῶν ἀπάντων, καὶ ἐπὶ τούτοις πάντα
παθεῖν ἀναδέχομαι, καὶ δέη με ἀποθανεῖν, τῆς θεῖας
χάριτος ἐνδυναμούσης τὴν φυσικὴν μου ἀσθένειαν.
« Oraciones atque epistolæ conscriptæ sunt a me,
quinque voluminibus comprehensæ, ad Barlaamum
illum, et non sine studio, adversus illius dicta,
quibus nostram monasticam rectitudinem male
pertractabat. Quicumque igitur audit, me ab aliqui-
bus querulis et veritatis calumniatoribus homini-
bus accusari, quod aversus Palamam pro Barlaamo
contenderim, et est æquus ac sanus veritatis et æui-

inator, et non querulus, dictas meas orationes conquirat et perlegat, et cognoscet, Christi Dei gratia, me non ipsius aut illius causa, quem admodum calumniatores dicerent, sed pro veritate dogmatum contentiones sovere, recteque timere, nec audere theologiam admittere, traditam aliter ac Patres nostri deiferi tradiderunt, licet Palamas eam enuntiet, licet Barlaamus, malis deditus artibus, licet quicumque alius sit. Et pro his omnia me passurum promitto, etiam si mors ipsa subeunda sit, divina gratia meam naturalem infirmitatem corroborante. **ΕΙ:** Μηδέ τις ἀκούων συγκαταβῆναί με εἰς συμφωνίαν τῷ Παλαμῶ, ἄλλο τι νομιζέτω φρονῆσαι παρά τὰ παραδοθέντα ἡμῖν παρά τῆς ὑγιεστάτης καὶ πᾶσι φανερῆς καὶ ὠμολογημένης θεολογίας· ἐπὶ γὰρ τῷ στέργειν αὐτὰ τὰ τῶν θεολόγων ῥήματα, ὡς ἔχουσι κείμενα, συνεφώνησα, οὐκ ἐπὶ τῷ ἑτέραν τινα φωνὴν καὶ προσθήκην ἢ τοῦ καλοῦ Παλαμᾶ, ἢ τοῦ Βαρλαάμ παραδέξασθαι· οὐδέ ὅπως τινὸς δι' ἄλλων ῥημάτων καὶ συλλαβῶν θεολογίαν, ἢ πίστεως ὁμολογίαν, παρ' ἣν παρέλαβον ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ τοῦ κοινῆ καὶ θείου συμβόλου τῆς πίστεως. **Κἄν** ἄγγελος ἢ ὁ τὴν ἑτέραν ταύτην συνάγων οικειῆς συνθέσειν, οὐ παραδέχομαι, τῷ μεγάλῳ Παύλῳ πεθόμενος. Σιωπομένων οὖν τῶν τοῦ Παλαμᾶ οικειῶν αὐτοῦ ῥημάτων περὶ τῆς θεολογίας, καὶ ὁμολογουμένων ἀπλῶς καὶ ἀκατασκευάστως τῶν ἔκθετον ἡμῖν παραδοθέντων ῥημάτων τῆς πίστεως· συμφωνῶ τῷ Παλαμῶ, ἑτέρως δὲ οὐδαμῶς. **Nullus** audiens me consensisse cum Palama, aliquid aliud existimet me sentire præter ea quæ nobis a sanctissima, omnibus nota et ab omnibus accepta theologia, tradita sunt. Namque ipsa theologorum verba, ut jacent, amplecti consensu; non aliam vocem, et additionem, vel pulchri Palamæ, vel Barlaami accipere, nec alterius simpliciter per alia verba aut syllabas theologiam, aut fidei professionem, præter eam quam accepi a sacra Scriptura et communi divini fidei Symbolo. Licet angelus sit, qui aliam colligit propria scriptione, non admitto, qui magnum Paulum audio. Dum itaque propria Palamæ de theologia verba silentur, et simpliciter ac sine ulla arte verba Fidei, quæ desuper nobis tradita sunt, pronuntiantur, cum Palama ipso sentio, alia vero ratione nequaquam.

IV. De Gregorii Palamæ erroribus et hæresibus multa a nobis in aliis allata sunt; sed, ne in diffamatissimo homine nos videamus esse infacundissimi, habeto tibi, lector, ejusdemmet condemnationis totum: Ἀκούσατε, φύλαξ τῆς γῆς, καὶ γλῶσσαι, ἔθνη πάντα κατοικοῦντα τὴν ὑπ' οὐρανόν, ὅσοι δηλονότι Θεὸν τὸν ἕνα προσεβούουσι, καὶ μίαν θεότητα τὴν ἐν τρισὶ προσώποις δοξαζομένην ἀκούσατε οἱ τῷ ἁγίῳ χρισθέντες αἵματι τοῦ τιμίου ἁμνοῦ, τοῦ τὴν πολυθεῶν πλάνην τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας καταλαλκώτος, ἐν εἰς Θεὸς καὶ μία θεότης τὸ λατρευόμενον εἴη τοῖς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν πεπιστευκόσι Χριστῶν ἀκούσατε ὅπως χειμῶν, οἷον κλύδων,

ἢ ὅσα σκοτόμαινα τὴν τῶν Ῥωμαίων κατέλαβεν Ἐκκλησίαν πολὺ χείρων τῆς Αἰγυπτίας. Οὐ γὰρ ἤρκεσε τῷ διαβόλῳ ἢ κατὰ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου πικρολεηρία, ἢ ἀνθρωποκτόνος; ὣν ἐξ ἀρχῆς προὔξηνεν ἐκ στάσεως καὶ ἀνταρσίας τῶν ἰδίων ὀργάνων οὐδ' ἱκανὸν ἀπλῶς ἔδοξε χωρῶν τοσούτων καὶ πόνων προδοσίαν, ἔτι τε Χριστιανῶν σφαγαί, καὶ ἀνδραποδισμοί, καὶ λεηλασίαι πικρῶς γένους καὶ ηλικίας, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ σιδηροῖς τισὶ μοχλοῖς διαπαλεύσειε τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ὡς ὁ μοῦ πάντες κατὰ κρημοῦ καὶ βαράθρων ὠθήσαι, δόγματά τε καὶ νόμους τοὺς ἱεροῦς, καὶ Πατέρων ὄρους βραχύ τι πρὸς δύναμιν ὁ δεινὸς οὐτοσὶ σοφιστῆς, πολέμιος ἤγηται. Τί γὰρ ποιεῖ; Ἀνίσταται πρὸ καιροῦ τινος, ὡς ἴστε πάντες, ἄνδρες τινὰς ψευδομένους τὰ μαγαλῶν, ἀλλήλοισ ἐπαναστάτας; μᾶλλον δ' εἰπέτε, τοῖς ὀρθοῖς δόγμασι τῆς εὐσεβείας, ὡς τινα ζιζάνια ἐπιφύεντας, καὶ τὸ καλὸν τῆς πίστεως σπέρμα λυμαινομένους, οἷτινες, εἰ καὶ σύμφωνα ἑαυτοῖς, καὶ πολὺ διαφέροντα, σύμφωνα δ' οὖν ὁμῶς τῷ κινήσαντι τούτου; πονηρῷ δαίμονι ἔλεγον καὶ ἐφρόνουν. Ἐτόλμησαν γὰρ οἱ μὲν αὐτῶν ἢ ταυτὸν τε νομίζεον οὐσίαν Θεοῦ καὶ ἐνέργειαν, ἢ εἰ δεῖ τι ἕτερον ἐνέργειαν οἰεσθαι, οὐ συναΐδιον ταύτην δοξάζειν οὐδέ μέντοι συνάναρχον τῷ ἀνάρχῳ καὶ ἀδίδῳ Θεῷ, κτιστὴν δὲ καὶ δη καὶ φθαρτὴν κατὰ τὰ κοινὰ ταῦτα δημιουργήματα, ἴσον τὴν ἐν Θαβωρίῳ φανείσαν τῆς Θεότητος ἀγλήν, ἢ τὴν ποιμένας περιστάσασαν, ἢ τινα ἑτέραν τῶν πολλῶν θεοφανειῶν. Καὶ οἱ μὲν οὐτως οἱ δ' ἕτεροι ὡς περ ἐξ Ἰσοῦ διαμετρήσαντες τὰ τῆς πλάνης, ἢ μᾶλλον ὑπερβαλέσθαι καὶ τοὺς πρώτους φιλονεικήσαντες, ὡ ψυχῆς τε, καὶ γλώττης, καὶ χειρὸς ἀκρατοῦς! λογογραφοῦσιν οἱ τάλανες, οὐκ ἀπ' οὐρανοῦ φωνοῦντες, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γῆς κατὰ τὰς ἐγγαστριμῶθους, ὡς Ἡσαΐας φησὶν, ἐκφυλά τινα καὶ παρέγχευτα δόγματα, ἅπερ οὐτε οἱ Πατέρες ἡμῶν ἤδεισαν, ἵνα τὸ τῆς Γραφῆς εἰποιμεν, οὐδ' ἡμῖν ὄκως παρέδωκαν. Καὶ οὐτ' ἀκούουσι Παύλῳ πεθεσθαι τῷ μεγάλῳ, τὰς βεβήλους ἐκτρέπεσθαι καινοφωνίας διακλεισομένῳ, οὐτε δὲ τῷ σοφῷ Σολομῶντι, μὴ σοφίζεσθαι περιττὰ, καὶ πόρρω τῆς χρείας. Τὴν γὰρ ὑπερούσιον μίαν θεότητα, εἴπουσιν τὸν ἕνα Θεὸν διαιρούμενον εἰς Τριάδα ἀδιαίρετως, νέφαι διαιρέσει ὑποδιαιροῦντες οἱ τολμηταί, πολλὰς τινὰς θεότητας εἶναι, καὶ πολλοὺς θεοὺς παραδογματίζουσιν ἀνευθριάστως καὶ ἀδεῶς. Κοινωνεῖν γὰρ φασὶν οὐχ ἥττον καὶ τὰς φυσικὰς τε καὶ οὐσιώδεις ἐνεργείας Θεοῦ τῶν θεοπροπῶν τούτων καὶ θαυμασῶν δυνάμετων. Καὶ οὐδ' ἐκεῖνο παρά τῆς θείας Γραφῆς ἢ ἔγνωσαν, ἢ ἐδιδάχθησαν ὡς θεοὶ μὲν καὶ κύριοι ἄγγελοι τε ὁμοίως καὶ ἄνθρωποι λέγονται, καὶ κυριότης αὐτοῖς ἔνεστι, καὶ θεότης καθ' ὁμουνυμίαν Θεοῦ σεμνύνοντος κατὰ χάριν τὰ ἴδια ἔργα, ἀλλ' οὐχὶ πολλοὶ θεοί. Διὰ τοῦτο οὐδὲ κύριοι, οὐδὲ θεότητες ἀπειροὶ κατ' αὐτοὺς συμμετροῦμεναι ταῖς ἐνεργείαις, ἀλλ' εἰς Θεός, εἰς Κύριος, μὴ θεότης, ὡς φησὶν ὁ θεός; Ἀπόστολος, φεύγων τὸν πληθυσμὸν, μήπως εἰς Ἑλληνισμὸν ἀποκλίνωμεν. Οὕτως ἐξ ὑποθέσεως; σαφρῶς ὀρμηθέντες, αὐτίκα συγκρί

σεων ὑπεροχάς, καὶ ἑλλείψεις, καὶ ὑπερθέσεις, καὶ ὑφέσεις συλλογίζονται ἀτυλολόγητος τῶν προσφάτων τουτωνὶ θεοτήτων πρὸς τὴν πάσης Ἐκκλησίας, καὶ σκέσεως, καὶ συγκρίσεως ἀνωτέραν θεότητα, ὡς περ ἄνωθεν ἐμβοῶσι θεοὶ λόγοι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος, οὐδ' εἰς πέρας αὐθις αἰῶνος ἑτέρως φρονῆσαι ἢ οὕτως. Οὐ μὴν ἄλλ' ὁ πάντων ἔστιν ἀτοπώτατον, ὡς περ οἱ προφητικοὶ φασὶ λόγοι: « Εἶπε Θεός. Ἐλάλησε Κύριος. » Καὶ τὸ, « Διακελεύεται παντοκράτωρ. » Καὶ καθ' ὅλου προσάπτουσι φωνὴν καὶ λόγον τῷ ὑπὲρ λόγον Θεῷ. Οὕτω δῆτα καὶ οὕτω προσωποποιοῦσι, καὶ εἰς οὐσίαν ἄγουσιν ἀντικρὺς τὰς φυσικὰς ταύτας τοῦ Θεοῦ ἑνεργείας ἀνοουσιου; οὐσας τὸ καθ' ἑαυτῶν, καὶ λαλεῖν, καὶ ὁμιλεῖν ὡς περ ἐμφύχους τοῖς τὰ αὐτῶν μεμυημένοις καθυπισχοῦνται, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄκτιστον φύσιν ἐξαλλοιοῦν τοῦς τοῦτων μετέχοντας. Καὶ δὴ καὶ εὐεργετικὰς φασὶ τὰς τοιαύτας θεότητας, καὶ ἀγαθοποιούς, ὡς βούλονται ἰδιοτρόπως, τὴν δ' ὑπεροσίον θεότητα ὀλίγα, ἢ οὐδὲν συλλαμβάνεσθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα. Ταῦτα καὶ πλείω τούτων, τὰ μὲν λαλοῦσιν εἰς προὔπτον, καὶ λογογραφοῦσι, τὰ δὲ καὶ μυστικώτερον ὑποφωνοῦσι, πρὸς οὐστίνας καὶ ἄστίνας τὰς ἐαυτῶν ὁμιλίας πεποιήτων, ἀνδράρια πάντως καὶ γυναῖκα σεσωρευμένα. Μαρτυροῦσιν οὐκ ὀλίγοι τῶν ὄσοι πνευματικῆν ἐπιστάσιαν ψυχῶν εἰλήφασιν, ἐξερευνησαντες τοὺς ἠπατημένους, εἶτα καὶ πρὸς ἡμᾶς καταμεμνησκότες. Ἄλλ' οἱ μὲν πρῶτοι ἐκεῖνοι οἴοσαν ἦσαν οἱ περὶ τὸν Βαρλαάμ τὸν εἰς Ἰταλούς τελοῦντα, καὶ τὰ ἐκεῖνων θρησκείοντα, συμβαλόντες, τοῦτοι; ἐπὶ δικαστηρίου τοῦ ἱεροῦ τὴν ἤταν εἰλήφασιν οἱ δὲ γε δεύτεροι νενικηκότες οὗτοι μέχρι τινὸς ὑπερθεθέντες ἐξετασθῆναι, τῶς μὲν ἐπεκρύπτοντο εἰς φῶς τὴν ὠδίνα ἐκρήξαι τῶν ἰδίων βλασφημιῶν, μήπως φρονεῖν δόξαντες τὰ τῆς πολυθείας τῆς Ἑλληνικῆς, λίθοι; αὐτίκα ἐμπραγῶσι τὰ στόματα τὸ δὲ μετὰ τοῦτο τί; Ἐπειδή περ τὸ ἀντίπαλον μέρος ἔδοξαν καταβεβληκίνας, καὶ σύμβολα νίκης συνοδικὰ εἰλήφασιν γράμματα, αὐτίκα ἐπαρθέντες τῇ νίκῃ, πρῶτα μὲν κρυφίως, εἶτα καὶ φανερώς ἄγαν διδάσκαλοι ἀποχειροτόνηται τῆς πόλεως ἀναδείκνυνται, καὶ τὰς νέας πλάνας, οἷά τινα πονηρὰ σπέρματα ταιλαιπύρων ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐνσπεύρουσι, καὶ ταῦτα παρὰ τῆς Ἐκκλησίας κατασφαλισθέντες μήτε τοῦ λοιποῦ δογματίζουσιν, μήτε διδάσκουσιν, ἢ γινώσκουσιν καὶ αὐτοὺς ὄντας ὑπ' ἀραῖς καὶ ἀφορισμοῖς. Προχωροῦντες δ' ἔπειτα καὶ ἐπιπλέον τῆς ποιητικῆς, ὡς τῆς ἀναιδείας! ἐγχειροῦσι καὶ γάμοις ἀνθρώπων νέας γυναῖκας ἀνδρῶν τε καὶ παιδῶν ἀδεῶς ἀπιστῶντες ταῖς ξέναις αὐτῶν καὶ ἀλλοκότοις διδασκαλίαι; προστιθέασιν τῷ τοιμηματι κουράς ἀλόγους καὶ ἀπερισκέπτους νέων παιδῶν, τοῦ πρώτου δηλαδὴ γένους τῶν καθ' ἡμῶν. Δρῶσι δὲ καὶ ταῦτα ὡσανεὶ κατὰ ποιμένας προσοικότες τῆς πόλεως, καὶ ἐξὸν αὐτοῖς ὁ τι βούλοιντο κατ' ἐξουσίαν ποιεῖν. Ἄλλ' ὁ γε τῆνικαῦτα πατριαρχῶν, πρῶτα μὲν αὐτοὺς ὑπεσταλμένως ὄρων ταῦτα πράττοντας, εἶτα καὶ εἰς φῶς ἐκφέροντας, νοουθετεῖ καὶ συμβουλεύει εἰς ἑαυτοὺς συσταλῆναι, ἀτοπα

Α ταῦτ' εἶναι λέγων, καὶ πόρρω κανονικῆς εὐταξίας καὶ συγχύσεως, καὶ πολέμων παραίτια τῆ τε Ἐκκλησίᾳ κοινῇ, καὶ ἰδίᾳ τοῖς ὄλοις. Ὡς δὲ πολλὰ καὶ πολλὰκις τοῦτο ποιήσας, οὐδαμῶς ἑώρα σωφρονούντας τοὺς ἀνδρας, οὐδ' ἀφειμένους τῆς συντροφῆς ἀπαιδευσίας, οὐκ οὐδὲ ἐνοουμουμένους ἀπιέναι εἰς τὰς λαχοῦσας καταμονάς, ἐνθα ἀποκαιράμενοι ἐστεῖλαντο διακρίνειν ὡς ἀγύρτας λοιπῶν, καὶ στασιαστὰς, καὶ καινοτόμους ἄλλοτρίων καὶ δογμάτων καὶ ἔργων ἐλαύνειν ἐπιχειρεῖ τῆς πόλεως. Ἄλλ' οὗτοι προαιθροῦς οἶα πείσονται, προσφεύγουσι τῷ μεγάλῳ τεμένει τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας, ἐνθα καὶ μικροῦ ἀν ἐκινδύνουσαν καταλευσθήναι, εἰ μὴ ὁ ἱερὸς ὀδοσι τόπος ἀπίοξε τὰ τῆς ἐγχειρήσεως. Ἄλλ' ἐπὶ χρόνον ἐνταῦθα διαμενάντες ἐμφροῦροι, ὁμῶς ἐκείθεν ἐξελευσθέντες, οἱ μὲν αὐτῶν ὄσοι καὶ προστάται τῆς καινοτομίας ὑπῆρχον κατατίθενται φυλακῇ, οἱ δὲ ἄλλοι; ἄλλοι; διασπείρονται. Τὸ δ' ἐντεῦθεν ὁμολογίαν πίστεως παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἐν τέλει ἀπαιτηθέντες τοσοῦτον τὸ εὐσεβεῖν ὁμολογήσαι φεύγουσιν, ὅσον τὸ ἴσασι ἑτέροις. Ἄλλ' καὶ αὐθις καὶ πολλὰκις προτραπέντες εἰς τοῦτο, ὡς οὐδὲν μετετίθεντο τοῦ φρονήματος, κελεύονται ἐπὶ δικαστηρίων ἀπαντῆσαι, καὶ δοῦναι λόγον τῶν ἐγχελημένων. Ἄλλ' οὐχ ὑπέκρινον εἰς τοῦτο, οὐδ' ἀρχὴν τοιμῶσι παρήρησασθαι. Ὁ τοίνυν ἔξει ποιῆσαι τὸ ἀπ' ἐκείνου τὴν Ἐκκλησίαν μετ' ἐξουσίας πνευματικῆς, ἐκεῖνο δὴ καὶ ποιεῖ. Καὶ πρῶτον αὐτίκα τὸν εἰς ὑποψήφιον τελοῦντα τῆ ἀγνωστῆς μητροπόλεϊ Μονεμβασίας Ἰσιδώρον πειρῶνται τῶν τοῦ Παλαμά καὶ τῆς ἐκείνου συμμορίας ἀποστῆσαι δογμάτων. Ἐλέγετο γὰρ καὶ αὐτὸς εἰς εἶναι τῶν τὰ ἐκείνου φρονούντων, εἰ καὶ λαθῶν ταῖς ἀρχιερατικαῖς ὑπέπεσε ψήφοις. Ἀντίτυπον δὲ καὶ τοῦτον εὐρόντες καὶ παντελῶς ἀνένδοτον τοῦ ἱεροῦ ἐκβάλλουσι βήματος παρεσκευασμένον ἤδη συλλειτουργῆσαι τῷ πατριάρχῳ. Εἶτα καὶ εἰς κρίσιν καλοῦσιν. Ὁ δὲ φανερώς ὁμολογήσας, οὐκ ἄν ἀπαρνησασθαι τὰ ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν προδοῦναι μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἀσύμφωνος γενέσθαι τῷ Παλαμᾷ, εἰ τις βιάσατο; ἀπαρνεῖται καὶ ἀρχιερωσύνην, καὶ Ἐκκλησίαν, ἣς ἐπεκρύβθη ἐπίσκοπος. Οὐκοῦν καὶ καθαιρέσει συνοδικῶς ὑποβάλλεται, ὡς καὶ μετὰ μικρὸν χειροτονηθῆναι τῆς λαχοῦσης αὐτὴν ἑτερον. Ὁ δὲ γε ἀρχηγὸς καὶ προστάτης τῶν βλασφημιῶν Παλαμάς, τὰ ἴσα καὶ αὐτὸς μετὰ τῆς ἐταιρίας αὐτοῦ καταψηφισθεὶς (οὔτε γὰρ τῆς ἐνοστάσεως; ἐνεδίδου, οὐδ' ὀπωσοῦν καθυφίαι; τῆς ἀλόγου ἀδολεσχίας); ἐκκήρυκτος καὶ Ἐκκλησίας Θεοῦ καὶ ἱερωσύνης γίνεται, ὡς γε διέξεισι τὰ κατ' αὐτὸν ὑπομνήματα, σεσημασμένα ὑπὸ τε τοῦ τότε πατριαρχοῦντος τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, ὑπὸ τε τοῦ Θεουπέλειος Ἀντιοχείας, καὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἀρχιερέων, τῶν τε ἡν ἐνθάδε παρόντων, καὶ τῶν εἰς τὰς λαχοῦσας ἰόντων. Γίνεται μὲν οὕτως ἢ τοῦτων ἐπίσχεσις καὶ ἀργία, εἰ καὶ, μηδὲν ἠγγασάμενοι τὴν ἐπιτίμησιν, ἀντεῖοντο τῆς ἱερωσύνης, τοιμηρῶς ἀναφέροντες τὰς μυστικὰς θυσίας ἐν ἀποκρύφῳ. Τὸ δ' ἐξῆς; εἰρήνης οὐσης τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ τῷ μέρει

τούτω τῶν πραγμάτων ἡσυχάζοντων, σφοδρά τις ἀντίπειν λαβιάψ ἐκ τῶν τοῦ Σατανᾶ πνευμάτων ἐμφυσηθεῖσα, καὶ πάντ' ἀνατρέπει, καὶ μετατίθεισιν εἰς κλύδωνα χαλεπὸν, καὶ τοὺς οὕτω βλασφήμου; ἀναφανέντας, τοὺς οὕτως ἀληθείας ἐχθροὺς ἐπὶ τῶν πρώτων οὐρανῶν καθίζει, καὶ ἱερουργοὺς τοὺς ἀρρήτουργοὺς ἀποδείκνυσι, καὶ δογματῶν προστάτας τοὺς ἀποστάτας, καὶ ψυχῶν οἰκονόμους τοὺς αὐτόνομους. Ἔσχε δ' οὕτω τὰς αἰτίας. Τοῦ νῦν τῆς αυτοκρατορίας Ῥωμαίων Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ ἄρτι τὴν μεγίστην τῶν πόλεων κατασχόντος, καὶ τελεώτερον δραξαμένου τῆς βασιλείας, ἐπειδὴ καὶ πατριάρχην ἔδει ἐνιδρυθῆναι τῷ μεγάλῳ θρόνῳ τῶν ἱερῶν, διὰ τὴν τηνικαῦτα ὄντα ἐκ μέσου γενέσθαι, γίνεται τι καινοτομίας πρᾶγμα πόρρω θεσμῶν Ἐκκλησίας καὶ νόμων τῶν καθεστῶτων, οὗς οἱ θεοὶ ἀπόστολοι καὶ προαίμας τῶν ἐκκλησιῶν οἷον τινὰς πεπηγῶτας ὄρους προκατεβάλλοντο. Καὶ γὰρ προτραπέντες ἀρχαιρείαν ποιήσασθαι ἐξαιρέθημεθα ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας μὴ ἂν ποτε ποιῆσαι, ἢ ἂν ἡ θεία χάρις μετὰ τῆς ἀδελφικῆς συμπορίας ἐκλέξῃται, ἀλλ' ἢ ἂν προτραπείημεν. Πρὸς ταῦτα ἀντιβαίνουσαν μονοουχί πάντες, καὶ ἀνθιστάμεθα τῇ ἀκανονίστῳ ταύτῃ καὶ ἀπερισκέπτῳ κελεύσει πλὴν ὀλίγων τῶν θεραπευτικῶν, καὶ κατὰ τὰ ἀνδράποδα ἐλκομένων. Ὁ δὲ ὡσπερ δόγματος ἔχεται τοῦ φρονήματος, νῦν μὲν τοῦτον σχεδιάζων εἰς τὴν τοῦ πατριάρχου ἀξίαν, νῦν δ' ἐκείνον. Καὶ τί δὲ τὰ πλείω λέγειν τῆς στάσεως; Τελευτῶν εἰς Παλαμᾶν καὶ Ἰσιδώρον τοὺς ἐκκηρύκτους καὶ ἀποβλήτους τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα περιέστησι. Καὶ χρόνος ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἐτρέβετο, τοῦ μὲν αὐθεντικῶς τοῦ πράγματος ἀπομένου, ἡμῶν δὲ αὐ ἐνισταμένων σφοδρῶς ὡς ἐχομεν, καὶ ἀδικεῖσθαι φασκόντων θεσμούς Ἐκκλησίας καὶ νόμων ἀκρίβειαν. Ὅμως νικᾷ θάλημα, σαρκός τε καὶ αἵματος, καὶ οἷα τὰ Θεοῦ κρίματα, καὶ τῶν πλειόνων ἀποβλαγόντων, καὶ διαστάντων ἀρχιερέων, γίνεται πατριάρχης, ὃ Θεοῦ νόμοι καὶ δικαστήρια! Ἰσιώωρος, ὃ πάσαις ψήφοις πατριάρχων καὶ ἀρχιερέων καθάρεθεις, καὶ καθίζει ἐπὶ τοῦ μεγάλου θρόνου ὁ μὴδὲ σμικροῦ γούιν κρηθὲς; ἄξιος ἀνθρώπου, ὡς οἱ τούτων ἀκριβῶς εἰδότες, καὶ πάλαι καὶ νῦν λέγουσιν, ἀβέλτερος πρὸς τοῖς ἄλλοις, κοῦφος, ἀφελῆς τὸ φρόνημα. οὐχ ὀμιλήσαι εἰδὼς, οὐ διελεῖν τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χειρόνος, οἷον προσήκει τοῖς ἀρχουσιν, τοσοῦτον ἀπτόμενος τῶν πραγμάτων, ὅσα καὶ μύρμηκες, κατὰ τῆς γῆς ἔρποντες, παιδιὰ τις ἀντικρὺς κοινῇ τοῖς καταπράξιν αὐτὸν βουλομένοις. Ὁ δὲ τούτου χεῖρον, οὐδ' ὑποταγῆς νόμους μαθῶν, οὐδ' ἐν κοινῷ τραφεῖς, ἀλλ' ἄσπεσι καὶ πολιτείαις συμπεφυρμένος, καὶ παιδαγωγεῖν καὶ παιδοτριβεῖν παιδοτριχὲς ἐλόμενος, ἐνθα καὶ ἀποστήσαι φασιν, ὡς εἴρηται. γύναιον τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν παίδων ἐν τῆ Θεσσαλονίκῃ; ὡσπερ καὶ ἐν Βυζαντίῳ ἔτερον, οἷα ἡ τοῦ Κυδωνίου θυγάτηρ, οἷα ἡ τοῦ Τζυράκη. Ὅσα δὲ καὶ διδάσκειν αὐταῖς φασὶ λαθραίας ὀμιλίαις ἀποβλήτους τινὰς καὶ ἀτόπους διδασκαλίας, παρείσθαι τοῖς πνευματικῶς αὐτὰ ἐξετάσασιν, μὴ καὶ τὴν ἀέρα ἐμπλήσωμεν βλασφημίας. Τί γὰρ ἂν καὶ δι-

δίξεις χρηστὸν ὁ πικτελῶς ἀγνοήσας νηστείας καιροῦς, καὶ βρωμάτων ἀποχῆς καὶ πομάτων, δε τοῦτο προσήκει, καὶ πάσαις ἡμέραις ἀδιαφόρως χρώμενος, οἷον ποιούσιν οἱ τὸν βάρβαρον πολιτεύμενοι τρόπον, οὐ δυνάμεθα λόγῳ διεξιέναι ὅποσα φασὶν ἔτερα οἱ τὰ αὐτοῦ διακωμωδοῦντες. Ἀλλὰ γὰρ τῷ τοιοῦτῳ σαθρῷ θεμελίῳ καὶ ἔτερον κακὸν ἐποικοδομεῖται, καὶ ἀνομία προστίθεται ἀνομίᾳ κατὰ τὸν θεῖον Δαβίδ. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς κακίας ἐξωλέστατος Παλαμᾶς, Παλαμᾶς δὲ καὶ μόνον ἐνθυμηθέντες καθαγνίσασθαι χρὴ ψυχὴν ἑμοῦ καὶ διάνοιαν, καὶ ὁ τοιοῦτος ἔχθιστος ἀνθρώπος τῆς τῶν Θεταλῶν προκαθοζομένων χειροτονεῖται ἀρχιερεὺς, ὃ καὶ πρώην μὲν καθαιρεθεῖς, ἐφ' οἷς καθήρηθη, εἶτα καὶ χθῆς ἱεροσυλίας περιπεσὼν ἐγκλήματι, κατὰ γε τὴν τῆς περιδλέπτου μονῆν, εἰκόνας λωποδύτης ἀπογυμνώσας, συντρίψας δὲ καὶ τὰ ἐλαιοδόχα τῶν ἱερῶν σκευή, ἔν' ὡς Ἰούδας ἀργύριον κτήσηται, καὶ οὐδ' ὁ τρισάθλιος αἰδεσθεῖς τὴν τοῦ σωτηρίου πάθους ἡμέραν, τῆς μεγίστης τῶν νηστειῶν ἑβδομάδος, λουτροῖς θεραπεύειν τὸ σῶμα, καὶ τροφαῖς, καὶ πόσεσιν, εἰς κατάλυσιν μὲν τοῦ κανόνος, πρόσκομμα δὲ καὶ σκάνδαλον τῆς τῶν μοναχῶν συνειδήσεως, καὶ τῶν ἀκουόντων μὲν ἴσως, τῶν δὲ παρόντων καὶ ὄρωντων μάλιστα ἐν τῇ τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ βίβλῳ μονῇ. Αὐτοῦ γὰρ καὶ τοῖς καταποντιστηριοῖς μᾶλλον ἢ καθαρτηριοῖς θερμοῖς ἐχρήσατο. Οὗτοι τῶν ὡσπερ ἀνομίας κρηπίδες ὑποβληθέντες τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἢ φαύλης συμμορίας προβληθέντες τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἡγεμόνες φαυλοῦντες παρὲς αὐτοὺς τὸς τὰ αὐτῶν πάλαι φρονούτας, ἢ καὶ νῦν φρονεῖν ἐπαγγελιομένους τοῖς ἱεροῖς τῶν Ἐκκλησιῶν θρόνοις, ἀνθρώπους μὴθ' ὄθεν εἰσι, μὴθ' ὅτι προεστήσαντο ἐπιτήθευμα παρὰ τὸν βίον γινωσκομένους τοῖς πλείοσι. Καὶ πληροῦται λοιπὸν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία αἰσχύνης καὶ ἀδοξίας, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὀπόσης καὶ οἴας. Καὶ οἱ μὲν οὕτως. Ἡμεῖς δὲ ἅπαξ τῆς αὐτῶν κοινωνίας ἀποβλαγέντες μόνον ἡσυχάζοντες ἐφ' ἑαυτῶν, Θεῷ μόνῳ τὰ τῆς ἀδικίας ἀνατιθέμετες, κάκειθεν τὴν κρίσιν τῶν γινωμένων ἤξουν ἐλπίζοντες. Ἀλλ' οὐχὶ καὶ οἱ οὕτως ἡμεῖς, ἀδικήσαντες ἤρμεῖν ἀγαπῶν, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ἑαυτοῖς βάρβαρον συγκατασπάσαιεν, ἐπιτιθέμενοι, καὶ καθέλκοντες ἑαυτοῖς κοινωνεῖν, οὐκ ἀνεκτὸν ἡγηγῆται. Οὐκοῦν νῦν μὲν πρεσβεύουσι, καὶ καθυπισχοῦνται μεγάλα, νῦν δὲ μεταβαλόντες, ποιοῦσι τὰ διωκτῶν καὶ τυράννων, καὶ καθειργνύουσιν ἀσφαλῶς, ὡστ' ἀθεάτους εἶναι καὶ ἀπροῖτους, ὅποια καὶ ληστὰς ποιοῦσι τοὺς εἰς χεῖρας ἰόντας, καὶ πιέζουσιν ὅποσα δύναται. Νῦν δ' ἀπειλοῦσιν ἐπιπλέον ἐξάγειν τὰ τῆς ἀπανθρωπίας. Εἶτα καὶ Γραφὰς καθ' ἡμῶν σκαιωροῦσιν, ἐγκλήματ ποιοῦμενοι τὴν ἀκωνωνήσαν, ἄλλο δ' οὐδέν. Ἀφαιροῦνται πρὸς τοῦτοις τὰς ἐκκλησίας καὶ τοὺς τοῦ ζῆν ἡμᾶς πόρους, ἵνα θάνατος ἡμῖν βίαιος ἐπιστῇ. Ἀλλ' ἡμεῖς μέχρι τινὸς ἀνεχόμενοι τῆς τούτων παραπληξίας, ὡς οὐδὲν ἐπιεικέστερον εἶδομεν αὐτοὺς διατιθέμενους, δρώμεν ὃ καὶ τοῦ κακῶς αὐτοῦ ἀξείασθαι ποιεῖν ἡμᾶς ἔδει, καὶ κοινῇ πρὸς αὐτοῦς

συντάττομεν ὑπόμνησιν, τὰ μὲν ἀξιούμεντες, ἔστι δ' ἅ καὶ συμβουλευόντες σύνοδον συγκροτηθῆναι καὶ εἰ μὴ πάντων ἀρχιερέων, τῶν γούν ἑγγύς ὄντων, ἔπειτα τὰ κακῶς δογματισθέντα τε καὶ παραχθόντα ἔξετασθῆ, καὶ οὕτω συναφθῆ τὰ διεστῶτα μέρη τῆς Ἐκκλησίας. Προτεβήκαμεν δὲ τῇ ὑπομνήσει καὶ τῶν ἐφ' ἑκάστοις τῶν παρ' αὐτοῖς πραττομένων ἱερῶς καὶ θεῖους κανόνας, ὑφ' ὧν κωλυόμενοι, τῆς αὐτῶν ἀπέχουσαν κοινωνίας διακρυβόμενοι καὶ τούτο, ὡς εἰ μὴ μετὰ κρίσεως ἀκριβοῦς τὴν προσήκουσαν θεραπείαν λάβοι τὰ πράγματα, οὐτ' αὐτοῖς ποτε κοινωνήσομεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἀναγεγραμμένους κανόνας τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων ταῖς αὐταῖς αὐτοῖς ὑποβάλλομεν τιμωρίας, καθαιρούμεντες, ὡς ἐκεῖνοι, καὶ ἀναθεματίζοντες. Καὶ ἡμεῖς μὲν οὕτως ἐποίησαμεν. Οἱ δὲ ἅπασι τῆς εὐθείας ἀποπλανηθέντες· χειρὶ τῆς μόνῃ καὶ δυναστείᾳ ἐπιβαλόντες τῇ Ἐξουσίᾳ, ὁποποιῶσι νόμους καὶ δικαιοσύνην Θεοῦ, καὶ ἐξηγήσεις καὶ ἡμῶν ἀντικρὺς ἑκάστοτε ἐξομώσῃ, πᾶν ὅ τι ἂν ἐπίκεινον εἰς ὕβριν καὶ ἀτιμίαν διανοοῦμενοι, οὐκ εἰδότες οἱ τάλαντες, ποίου καὶ τίνος ἐσμὲν πνεύματος ἀμφοτέροι, οὐδ' ἀρχὴν ἐνούμεμενοι τὰ τῆς δικαιοσύνης τάλαντα, ὅπως ἑκάστοις ἐπιμετρῆ τῶν πεπραγμένων τὰς ἀμοιβάς. Ἐδοξε τοίνυν ἡμῖν, ἐπὶ τοῖς ἀλόγοις αὐτῶν ἔργοις καὶ λόγοις τρῶνοτέρων τὴν ἀποκλήρυξιν ποιήσασθαι, ἐντάξει τε τῷ πορῶντι γράμματι καὶ ὀλίγα τῶν παρ' αὐτοῖς πεπραγμένων. Καὶ δὴ συνελθόντες οἱ τε τῇ βασιλείᾳ ταύτῃ παρόντες ἄρχιερεῖς ὡσεὶ δέκα τῶν ἁριθμῶν, οἱ τε ἐξῴθεν ὁ δὲ γνωμῶν καὶ γραμμάτων ὑπὲρ εἰκοσιν ὄντες, προσλαβόντες δὲ καὶ τὰς καθαιρετικὰς σημειώσεις τῶν ἠνωτέρω εἰρημένων πατριαρχῶν, καὶ πρὸ τούτων τοὺς ἀποστολικούς τε καὶ πατρικούς ἔρους, ἤγουν περὶ τῆς ἀκανόνιστου χειροτονίας τῶν τῶν ἀποστόλων τριακοστῶν, τῶν τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς πρώτης συνόδου τέταρτον, καὶ αὐθις τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς δευτέρας τρίτον περὶ δὲ τῶν Ἐκκλησίας καθαιρουμένων, εἶτα τολμηρῶς ἀπτομένους τῆς λειτουργίας, τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ τέταρτον, καὶ αὐθις τῶν αὐτῶν ἕκτον, τὴν τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἰκοστὴν ὄγδοον, καὶ τῶν αὐτῶν αὐθις δέκατον ἔτι περὶ τοῦ μὴ ἀρίστασθαι τοὺς πατέρας τῶν ἰδίων τέκνων δι' ἄσκησιν τῶν τῶν ἐν Γάγγρᾳ πεντεκαιδέκατον· περὶ δὲ γε τῶν νέα δόγματα καινοτομοῦντων, πρὸς δὲ καὶ βεβηλοῦντων ἁγία σκευή, καὶ ἄλλα τινὰ καθιερωμένα Θεῷ, τὴν ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον ἄκροτελευτίον διαταγὴν πρὸς δὲ τοῖς καὶ ἑσα φασὶν οἱ θεοὶ Πατέρες ἐπιτίμια κείσθαι τοῖς τὰς ὀρισμένας νηστείας ἀνευλαθεῶς καταλύουσι ταύτας δὲ τὰς ἱερὰς ἀποφάσεις, ὡς τινα παντευχίαν ἰσχυρὰν ἐνδυσάμενοι, λέγομεν οὕτω μετὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ σοφισθέντων ἱερῶν ἀποστόλων καὶ ἁγίων συνόδων Ἰσίδωρον τὸν ἐκ γένους ἐπινομαζόμενον Βούχειρα ἀναξίως ἐπιδάντα τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, καὶ μήτε τὴν συνοδικῶς ἐξενεχθεῖσαν κατ' αὐτοῦ καθαιρέσιν ἐπὶ κακοδοξίᾳ εὐλαθηθέντα, μήτε εἰς νόον λαβόντα τὰ ἀναγεγραμμένα ἐγκλήματα, οἷς περ ἔπεσον, ἀλλ' ὑπὸ κοσμικῆς ἐξουσίας καθωπλισμένον

ορια Πατέρων μη μεταίρειν τροπαιουμένοις. Ἐγράφη ὁ παρῶν Τόμος μὴν Ἰουλίῳ, Ἰνδικτιῶνος ιε. «Audite, tribus terræ et linguæ, gentes omnes quæ habitatis sub cælo, quicunque scilicet Deum verum colunt, et unam Deitatem in tribus personis glorificatam. Audite, qui sancto peruncti estis sanguine pretiosi Agni, qui ethnicæ religionis errorem, multos deos astruentem, dissolvit, ut unus Deus unaque deitas coleretur ab iis qui in Christum Dominum nostrum crediderunt. Audite, quæ tempestas, quis turbo, quæ tenebræ, multo Ægyptiis illis immaniores, Græcorum Ecclesiam oppresserunt. Neque enim suffecit diabolo generis nostri ad interfectionem eversio, quam, cum homicida esset ab initio procuravit per defectionem et rebellionem propriorum instrumentorum; nec satis illi visum est, tot urbium et regionum proditio, nec non Christianorum cædes et captivitates, et generis universi ac ætatis direptiones, nisi etiam ferreis vectibus Ecclesiam Dei concuteret, adeo ut simul omnia in precipitium ageret, et in profundum demergeret, dogmata, leges sacras et Patrum sancta, parum quid ad tantas vires dirus iste Sophista et hostis existimat. Quid enim facit? Paulo ante, ut omnes nostis, exsuscitavit homines quosdam, monachorum res eminentes et multo decertantes, et ut aptius dicam, in rectis pietatis dogmatibus, veluti zizania, enatos, et probum fidei semen lædentes; qui licet sibi metipsis discrepantia et longe diversa, consonantia nihilominus eorum motori impio dæmoni prædicabant ac sentiebant. Namque ex ipsis quidam ausi sunt, idem essentiam Dei et operationem existimare, aut, si operationem aliud esse tenendum est, non cœternam illam dicere, neque ejusdem principii cum sempiterno et principio carente Deo, sed creatam et corruptibilem, ut res omnes creatæ qualis in Thaborio divinitatis splendor apparuit, aut illa, quæ pastoribus illuxit, vel quæcunque alia Dei apparitio fuit. Et hi quidem hæc ratione. Alii æquo errore implicati, imo primos superare contententes, o animam et linguam et manum intemperitiis actam! scripto miseri tradunt, non e cælo fabulantes, sed ex terra, ut ventri loquæ, velut Isaias tradit, spuria quædam nec germana dogmata, quæ neque Patres nostri novērunt, ut divino eloquio utamur, neque nobis tradiderunt: nec audiunt magnum Paulum profanas vocum novitates abjicere præcipientem, neque sapientem Salomonem: «Noli sapere supervacanea et præter usum.» Namque supersubstantialem unam Deitatem, sive unum Deum in Triade sine divisione divisum, nova divisione subdividentes audaces isti, multas quasdam deitates esse, et multos deos, præter vera dogmata, impudenter et temerarie sanciant. Aiunt quippe, naturales et essentielles Dei operationes divinarum horum et admirandorum nominum non minus participes esse. Nec illud a divina Scriptura intellexerunt, aut edocti sunt, deos et dominos, angelos simul et homines dici, et potestatem

illis inesse a deitate Dei, qui per gratiam suas creaturas sibi cognomines facit, neque propterea multi dii, neque Domini, neque deitates infinitæ secundum ipsos operationibus commensurate, sed unus Deus, unus Dominus, una Deitas, ut divinus Paulus inquit, pluralitatem vitans; ne in gentilismum abeamus. Sic ex supposito futili moti, statim comparationum eminentias, et defectus, et suppositiones, et depressiones, sine ulla ratione, recentiorum harum Deitatum concludunt, referentes ad Deitatem, quæ analogia omni et habitudine et comparatione superior est; quemadmodum superne divini sermones intonant; neque fieri potuit, ex quo nata sunt sæcula donec ipsa rursus deperant, alia ratione sentire. Necnon, quod omnium absurdissimum est, quemadmodum prophetarum eloquia enuntiant: «Dixit Deus, locutus est Dominus, et hoc et illud præcipit Omnipotens,» et vocem atque sermonem, qui supra sermonem est, Deo prorsus appingunt, ita et hi personas effingunt, et in substantiam palam agunt naturales has Dei operationes, quæ extra substantiam secundum se sunt, et loqui, et consuescere, ac si vita præditæ essent, cum illis quorum sacris initiati sunt spondent, et in incrementum naturam eorum participes immutare. Quin imo et benefactrices vocant similes deitates, beneficas, cuicunque illæ voluerint, proprio quodam modo. Supersubstantialem vero Deitatem parum aut nihil ad similia dicunt conferre. Hæc et pleraque alia partim palam recitant et commentariis mandant, partim clanculum loquuntur, cum quibus in colloquium veniunt, homuncionibus et mulierculis, temere hinc inde collectis. Testimonium exhibent non pauci eorum qui spiritualem curam animarum gerunt, a delusis per ipsos rem extorquentes, tum demum ad nos referentes. Sed primi illi, quales erant Barlaami sequaces, qui ad Italos genus referebat, et, quæ Itatorum sunt, fovebat, congressi cum istis in iudicio sacro, uti par erat, victi discesserunt. Secundi autem hi victores, cum ad tempus eorum examen differretur, interim sese retinebant, nec in publicum suarum blasphemiarum partum elebant, ne gentilium superstitione, quæ multos deos colebat, infecti ac iudicati, lapidibus ora obstruerentur. Quid porro inde subsequetur? Cum partem adversantem debellare nisi fuissent, et signa victoriæ synodales litteras deportassent, statim victoria elati, primum quidem clam, postmodum propalam, præceptores per se creati civitatis ostenduntur, et novos errores, veluti semina prava, miserorum hominum animis inseminant. Et hæc, postquam ab Ecclesia illis injunctum, neque in posterum dogmata ferre, neque docere; sin minus, execrationibus atque excommunicationibus futuri essent obnoxii. Tum magis ac magis in malitia proficientes, o inverecundiam! nuptiis hominum manus injiciunt; juvenes mulieres a viris et filiis intrepide, peregrinis suis atque absurdis doctrinis, separantes, facinori addunt tonsuras temerarias et

inconsideratas, ex pruno nostro genere juvenum. Peragunt vero hæc, ac si pastores urbi præessent, liceretque ipsis, quidquid libitum fuerit, committere. Verumtamen, qui tunc præerat patriarcha, primum quidem eos similia clam facere perspiciens, postea in lucem exserere, adhortatur, et consulit, ut sese contineant, absurda hæc esse dicens, et a canonico ordine aliena, et confusionis ac tumultuum causas Ecclesiæ communiter, et privatim omnibus. Cum vero enixe sæp usque id repetens nullo modo homines in mentem redire intueretur, neque ab inita sibi inscientia removeri, nec de relictu ad propria monasteria, ubi comam detonsi permanere promiserant, cogitare, tanquam circulatorum, et seditiosos, et dogmatum ac operum novatores, urbe pellere conatur. Sed hi persentientes, quæ erant perpessuri, ad magnum templum Dei Verbi Sapientiæ confugiunt, ubi parum abfuit quin lapidibus obruerentur; et obruti fuissent, nisi sacer ille locus conatus interrupisset. Ibi ad tempus, veluti in custodia, permanserunt, sed inde postea extracti, qui primas in novatione obtinebant carceri mancipantur; alii hæc atque illac dissipantur. Deinceps professio fidei, tum ab ecclesiasticis, tum ab aliis qui in dignitate erant, exposcitur. Hi tantum a pietate asserenda refugerunt, quantum impietatem alii oderunt. Inno rursus et sæpius in hoc idem compulsi, cum de fastu non remitterent, ad tribunal vocantur, ut de iis quorum insimulantur rationem reddant. Sed neque hæc ratione obediunt, neque comparere audent. Quod itaque faciendum propterea erat Ecclesia cum spirituali auctoritate efficit, et primum statim, qui hypopsephius erat sanctissimæ metropoleos Monembasiæ, Isidorum, conatur a Palama et illius factionis dogmatibus avellere. Namque dicebatur et ipse unus esse ex iis qui eadem ac ille sentirent, licet imprudenter antistitum calculis obnoxius fuerit; verum, ubi eundem prædurum et plane obstinatum invenissent, sancto beate pellunt, præparatum jam ad sacrum cum patriarcha faciendum; tum in iudicium vocant, qui palam enuntiat, nunquam se ea abnegaturum, sed animam potius traditurum cum Ecclesia, quam non cum Palama opinaturum. Si quis vim inferat, renuntiat præsulatui et Ecclesiæ, cujus electus fuerat episcopus. Propter id synodali sententia deponitur, et alius non multum post tempus illi Ecclesiæ præficitur. Auctor vero et propugnator blasphemiarum Palamas, simili et ipse calculo cum universa sua factione condemnatus; neque enim de contentione aliquid remittebat, neque in quocumque a temeraria illa loquacitate cedebat; ab Ecclesia Dei proscribitur, et sacerdotio spoliatur, ut Acta de hac re gesta commemorant, a patriarcha tunc temporis regnæ urbium obsignata, et ab Antiocheno, et omnibus antistitibus tum nunc hic præsentibus, tum in proprias sedes regressis. Et sic facta est eorum privatio et depositio, licet ipsi nihili facientes pœnam, sacerdotio

inhererent, audacter mystica sacrificia in latebris offerentes. Sed cum jam parata esset Ecclesia, et res tranquillatæ, immanis quidam turbo exoritur, a Satanæ ventis excitatus, qui evertit omnia, immutatque in immanem procellam, et eos qui adeo blasphemi fuerunt, adeo veritatis hostes, ad primæ gubernacula sedere facit, sacrorumque administratores, nefandorum operum opifices, et rebelles, dogmatum propugnatores, ac adversarios legum, animarum moderatores. Causa ea fuit: qui nunc imperio Græcorum potitur, Joannes Cantacuzenus, jam maxima urbium occupata, et imperio absolutius arrepto, cum patriarcha in magnum sacerdotum solium promovendus esset, quod, qui tum erat, e medio exserat, nova res audetur, præter sanctiones ecclesiasticas, et leges alias, quas divini Apostoli et Ecclesiarum pastores, quasi stabiles quosdam terminos præfixerunt; namque, ad eligendum patriarcham vocati, a sæculari facultate impellibamur, ne eum promoveremus quem divina gratia una cum consensu fraterno elegisset, sed quem nobis proposuissent. Nos omnes hisce opponimur, et præter canones, et inconsideratæ jussioni, paucis assentatoribus exceptis, et more mancipiorum pertractis, adversamur. Ille, tanquam dogmati, sententiæ suæ insistit, nunc hunc, nunc illum in patriarchicam dignitatem immediate et insubide promovens. Et quid opus est plura de dissidio illo dicere? Tandem ad Palamam atque Isidorum, proscriptos atque ejectos, patriarchicam desert dignitatem. Et tempus in his consumebatur, eo quidem cum auctoritate rem pertractante, nobis contra pro viribus resistentibus, opponentibusque, injuriam fieri sanctionibus ecclesiasticis et legum sinceritati. Vicit tandem voluntas carnis et sanguinis, et, qualia solent esse iudicia Dei, pluribus abscissis et separatis præsulibus, patriarcha fit, o Dei leges et tribunalia! Isidorus, omnibus patriarcharum et antistitum calculis depositus; et sedet in magno throno, qui nec pusilli cujusdam dignus iudicatus est homo, quemadmodum qui bene eum et olim et nunc norunt, præ aliis stultior, vanus, mente nulla cum aliis consuescere nescius, non melius a pejori discernere, ut aliorum præfectos addecat: ita res pertractans, veluti et fornicas per terram repentes, ludicrus plane universis, qui de eo ludos facere cupiunt; et quod pejus est, neque obedientiæ legum gnarus, neque in cœnobio enutritus, sed in urbibus et rebus publicis commistus, et pædagogus, et puerorum pædotriba; hinc et separasse aiunt, ut diximus, mulierculam a consorte et filiis apud Thessalonicam, quemadmodum et apud Byzantium aliam, qualis fuerat Cydonii filia, qualis Tzyracæ; quantos vero easdem doceat in occultis colloquiis nefandas et absurdas doctrinas, relinquimus iis qui spiritaliter ea examinarunt, ne aerem ipsum blasphemis impleamus. Quid enim recti docere poterit, qui penitus jejunii diès non discernit, et a cibis ac potibus abstinentias, cum opus fuerit, et

males dies indifferentes usurpat, ut lacere amant, A qui barbaram vitam ducunt. Non possumus verbo exprimere, quæcunque alii in medium afferunt, qui res illius traducunt. Sed super hoc putridum fundamentum, malum aliud exædificatur, et iniquitas additur iniquitati, secundum divinum David. Auctor improbitatis perditissimus Palamas; Palamas, cujus vel sola recordatione animus simul et mens expianda est. Hic nequissimus hominum, Thessaliæ metropolis antistes creatur, qui prius et positus fuerat propter ea, quorum causa depositus est non multum ante, sacrilegii crimine in Periblepti monasterio obstrictus, cum imagines grassator expoliasset, et sacra vasa, quæ oleum recipiebant, contrivisset, veluti Judas, argentum sibi comparans: cum neque his ter miser reveritus fuisset salutaris Passionis dies, maximæ jejuniorum hebdomadis, lavacris et alimentis et potibus corpus fovere, ad destructionem regulæ, offensionem et scandalum conscientiæ monachorum, et audientium quoque fortasse, nec non præsentium ac intuentium in Resurrectionis Christi Dei divino monasterio; ibi enim suffocatoriis potius, quam expurgatoriis lavacris usus est. Illi itaque veluti impietatis fundamenta Christi Ecclesiæ submissi aut improbæ factionis Christi Ecclesiæ præpositi duces improbissimi introducunt eos qui olim eadem ac ipsi sentiebant, aut nunc sentire profitentur, in sacras Ecclesiæ sedes; homines, quos neque unde originem trahant, neque quod vitæ institutum sectentur, complures norunt. Et impletur propterea Dei Ecclesia dedecore et infamia, cujus nec modum nec qualitatem dicere novimus. Et de his quidem res ita se habet. Nos vero semel ab eorum commercio separati, quiete egimus, et nisi nos impetentes in eorum unionem attraxerint, haud tolerandum esse ducunt. Quare, nunc legatos mittunt, et maxima spondent; nunc, mutato instituto, quæ persecutorum sunt ac tyrannorum, efficiunt, et carceribus tutis includunt, ut neque videri neque visitari ab ullo possimus: quemadmodum latrones eos tractant, qui ad eorum manus pervenerint, et depriment, quantum possunt: nunc minantur augmenta inhumanitatis; tum et litteras adversus nos malitiose componunt, crimen nobis opposentes, quod cum illis non communicamus nec aliud præterea. Præterea adimunt nobis ecclesias, et ad vitam sustinendam reditus, ut mors violenta abripiat. Nos porro, per aliquod tempus, eorum insaniam sustinentes, cum nihilo moderatiores factos videamus, facimus, quod, cum illi male agere cœperant, nos facere debebamus, et communem ad ipsos dirigimus admonitionem, partim rogantes, partim synodum cogi consiliantes, et si non omnium, saltem eorum qui aderant, præsulum, ut male constituta factaque examinarentur, sicque divini Ecclesiæ partes in unum coalescerent. Addidimus adhortationi, de iis quæ ipsi agerent, tractantes sacros divinosque canones, quibus nos

præpediti, ab eorum communione abstinemus; id quoque protestantes, nisi exquisito iudicio peroptunoque remedio rebus provisum fuisset, nunquam nos cum illis communicaturos, sed, juxta præscriptos canones apostolorum et sanctarum atque œcumenicarum synodorum, pœnis eosdem subjecturos, deponentes et excommunicantes, quemadmodum illi decernunt. Et nos ista pertentavimus. Illi vero, cum semel a recta via aberrassent, vi soli et potestati exteriori confidentes, leges respuunt et justitiam Dei, et armata manu adversus nos singulis diebus irrumpunt, omnia conantes, quæ illis ad injuriam et infamiam mens suggererit; nescientes miseri, qualis et cujus spiritus utriusque simus, neque vix animo volventes justitiæ lances, et ut in singulis mensurantur rerum gestarum hostimenta. Visum itaque nobis fuit, res eorundem temerarias et sermones clarius proscribere. Quare, cum convenissent, qui in hac regia urbe aderant antistites, numero decem, et qui longe erant, per decreta ac litteras, viginti et amplius; accepissentque depositionis sententiam prædictorum patriarcharum, et ante omnia apostolicas et paternas constitutiones, nempe de ordinatione contra canones facta, apostolorum tricesimum, Nicænæ primæ synodi quartum, et Nicænæ secundæ tertium; de illis, qui, ab Ecclesia depositi, rursus audacter administrandum manus imponunt, Antiochenæ quartum et sextum, sanctorum apostolorum vicesimum octavum et decimum: de non aliis propriis illis a patribus, propter exercitationem, Gangrensis decimum quintum; de nova dogmata inferentibus, nec non sacra vasa aliaque Deo dicata profanantibus, Nicænæ secundæ extremum decretum; ad hæc, quas divini Patres pœnas imponunt iis qui præscripta jejunia impie violant, his sacris decretis, velut armatura valida, fulti, ita pronuntiamus cum sancto Spiritu, et ab eo edoctis sacris apostolis sacrisque synodis, Isidorum, cognomento Buchiram, qui indigne ad patriarchale solium ascendit, neque depositionem, adversus se a synodo, quod impia sentiret, prolatam, reveritus est, neque crimina, quibus sese immerserat, consideravit, sed sæculari potentia armatus patriarchatum occupavit, et postea depositionibus et pœnis et persecutionibus communionem sacerdotum, monachorum, nec non antistitem, per vim procurantem et depositiones, has quidem sine iudicio et probatione intimantem, has vero machinantem; hunc Christianis omnibus offendiculum factum, per quem communione mysteriorum Dei et sanctificatione, præsules, sacerdotes, monachi, et laici se privarunt, toto animo et conatu deponimus, et patriarchali potestate indigne a laicali potentia circumvestitum, spoliamus: simulque cum eo Palamam pavorum dogmatum auctorem, qui multas orationes ad putridos inanesque propriæ mentis sætus corroborandos, et Dei Ecclesiam deitatibus supereminentibus et directis evertendam composuit,

et deos atque deitates effinxit visibiles et invisibiles et a sanctis Patribus, in Nicæa congregatis, sacrum fidei Christianorum symbolum obsignatum in unum Deum et in unam Deitatem credere præcipiens, et alias œcumenicas synodos contempsit, et novam edidit theologiam; et pro iis qui cum eo una sentiunt contra sacras imagines et sacra vasa, et reliquum Christianum ordinem, animis contravit, ut post depositionem ipsam Missas celebrare ausus fuerit. Hunc execrabilem Palamam, et si quis alius est ejusdem cum eo farinae, perfractæque conditionis, qui nunc præsulatum surripuerit, non eos tantummodo sacerdotio spoliavimus, et perpetuæ depositioni subjicimus, sed et igne ferroque dignos censemus, tanquam filios vituperabiles, et generationem pravam et adulteram, et similia Deo retribuendam. Et hæc quidem legibus ac canonibus consona sancimus contra indignos animarum cura et pontificali dignitate, sacerrimos præsules; quæ stabilia perseverabunt, canonicis et pontificalibus decretis suffulta, nunc et ab antiquo firmitatem habentia, nunquam a piis Christianis violanda. Nos porro, quod reliquum est, prævidentes, ne similes lupi clanculum irrepant in Christi gregem, et simplicium animas discerpant, hoc quasi necessarium non omitemus: et monemus omnes qui in Dominum nostrum Christum crediderunt, et unum Deum unamque confitentur deitatem, et ut modis omnibus similibus commercium fugiant, et eas quas nefarie ad animarum perditionem doctrinas disseminant, nihil a pestifera luce differentes; et ad germanos Ecclesiæ viros recurrant, qui, veluti a fonte, a Spiritu sancto irrigati, doctrinæ fluentia effundunt, quorum fructus pax est in præsentibus, gaudium, et exultatio, et in futuro luminis sempiterni participatio, superioris primogenitorum Ecclesiæ hereditas, regni celorum possessio. Hæc paternas traditiones ad extremum usque spiritum servare contendentium præmia sunt: hæc hereditates Patrum limites amovere detrectantium. Tomus hic scriptus est M. Jul. ind. 15.

V. Est etiam patriarchalis sermo, in quo de Barlaamo, Palama, et Isidoro Hypothesiphio Thessalonicensi, historia brevissime recensetur, quem libet hic exscribere, ut futuris etiam temporibus ad Palamitarum os obstruendum conservetur: Πατριαρχικὸς λόγος, δι' οὗ ἀποκηρύττει τὸν Παλαμᾶν, καὶ τοὺς αὐτοῦ σπουδαστὰς. καὶ ὁμόφρονας, καὶ τοὺς πειθομένους αὐτοῖς, καὶ ἀποκόπτει αὐτοὺς τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ὡς καινοτόμους τῆς πίστεως. Ἡ μετριότης ἡμῶν ἀναδεχγμένη παρὰ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν καὶ φροντίδα τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, καὶ ὀφειλοῦσα ἐκ παντὸς τρόπου περιποιεῖσθαι ὑμῖν τὰ πρὸς σωτηρίαν, ἐπειδὴ περ ἐγνωρίζετε, ὡς θορυβοῦσιν τινες ἐξ ὑμῶν οἱ τοῦ Παλαμᾶ ἀπαῖδοι, καὶ σπουδαστᾶι, καὶ ὁμόφρονες, ἀναγκαῖον ἔκριεν ἐγχαράξαι πρὸς ὑμᾶς τὰ παρόντα γράμματα, ὡς ἂν μὴ τοῦ ἀληθοῦς ἀγνοία συλαγωγῆσῃσιν αἰνας ἀπ' ὑμῶν. Προσέχειν δὲ ἄξιον τοῖς ἡγῆθη-

σμένοις πάλιν γὰρ ὑμῖν τὸ ἐντεῦθεν ὀφειλωμεν. Τοῖς δὲ ἐπιβούλοις τοῦτοισι, καὶ τὸ φρόνημα, καὶ τὸ σέβας ἀμφιβόλοις, ἐστὶ τε ἀνυποτάκτοις, καὶ ἀπειθέσι, καὶ ξένοις, διὰ τοῦτο καὶ ἄλλοις τῆς Ἐκκλησίας, ἢ Ὅ μὴ ὦν γὰρ μεθ' ἡμῶν καθ' ἡμῶν ἐστι, ἢ φησὶ, καὶ, ἢ Ὅ μὴ συνάγων μεθ' ἡμῶν ἔοικε σκορπίζοντι ἢ τοῦτοις τοῖς οἰηματίαις, καὶ ἀλαζόσι, καὶ πάντα ἑαυτοῖς θαρρόουσιν οὐκ εὐεπιχείρητα, σὺν Θεῷ ἐβήσθω, ἔσται τὰ καθ' ὑμᾶς. Ποιήσεται δὲ τὴν ἀρχὴν ἡμῖν ὁ λόγος ἀπ' αὐτοῦ τοῦτου, εἰς ὃν ἐρεῖθονται καὶ αὐτοὶ, καὶ ἐφ' ᾧ μέγα ἐγκαυχῶνται προδόλῳ καὶ προαγωγιστῇ τοῦ ἰδίου αὐτῶν συστήματος. Τοῦτου γὰρ κατασεισθέντος καὶ τραχηθέντος, πείσεται ταυτὰ καὶ τὸ τοῦτου πίντως σύστημα. Καὶ δὴ ἀκούετε. Ὁ Παλαμᾶς οὗτος καὶ ὁ Βαρλαάμ ἄλλήλοισι διαμαχόμενοι, καὶ ἀσεβείας ἐγκλημα ἐπιγράφοντες, ἐξετάσει συνοδικῇ παρεπέμφθησαν. Οἴδατε σχεδὸν ἀπαξάπαντες, καὶ οὐκ ἀγνοεῖτε τὴν μεγίστην ἐπ' ἐκκλησίας ἐκείνην συνέλευσιν, ἐν ἣ προλάμπων ἦν φωστῆρος δίκην ὁ τῆς εὐσεβείας προαγωγιστῆς ἡμῶν βασιλεὺς, ὁ ἀσπίδος καὶ μακαρίτης πατήρ τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος σύναμα τοῖς ἀρχουσι τῆς συγκλήτου. Καὶ πρῶτος μὲν ὁ Βαρλαάμ καταψηφισθεὶς οἶα κακοδόξως καὶ φρονῶν καὶ λέγων περὶ τοῦ ἀπροσίτου φωτῆς τῆς μεταμορφώσεως, καὶ περὶ τῆς εὐχῆς, τῆς, ἢ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Ἰὴ τοῦ Θεοῦ, ἐλήθησιν ἡμᾶς, ἢ ἐντεῦθεν καὶ εἰς κατηγορίαν ἀδεκτος ἐκρίθη κανονικῶς. Ἐπεὶ δὲ ἀμφιγνοῦντες εὐθὺς ἦμεν ἡμεῖς, καὶ περὶ τοῦ Παλαμᾶ, ὡς ἐν ἄλλοις ἔως καὶ αὐτοῦ ἀλίσκομένου, πειθόμενοι κατανύθθα τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσι μὴ δεῖν ἀνευ κατηγοροῦ καὶ ἐλέγχου καταγινώσκειν τινὸς ἕριζουσι, θεραπεύσαι τρόπον ἕτερον ἐκρίναμεν τὰ τοῦ πράγματός. Καὶ γε τὴν μὲν περὶ αὐτοῦ ἐξέτασιν ὑπερέβηθα, πλὴν οὐχ ὥστε καὶ ἐλεύθερον εἶναι χρῆσθαι πάλιν τοῖς αὐτοῖς. Οὐδὲ γὰρ καλὸν οὐδὲ συμφέρον τοῦτ' ἐδόκει τῷ παντὶ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματι, ἐξ-εἶναι αὐτῷ τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρεῖν, ἀμφιβαλλομένῳ καὶ μηδὲ παρὰ τῶν κανόνων κακτημένῳ τὸ ἐνδόξιμον. Μόνον γὰρ οὗτοι τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐφίασι τὸν λαὸν τὰ τῆς θεοσεβείας ἐκδιδάσκειν, καὶ τις ἀνακινήθη λόγος γραφικὸς, φασίν, ὡς οἱ θεοφόροι Πατέρες τοῦτον σαφηνίζουσιν. Περὶ ὧν καὶ ὁ διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦτοις ἐκτεθέντος Τόμου συνοδικῶς ἐξεφωνήθη ἀφορισμὸς. Οὐ καὶ αὐτοῦ κατασφρονήσας ἐπέτεινε τοῦτο πλεόν, γραφαῖς πάλιν ταῖς αὐταῖς καὶ διαλέξει χροόμενος, ὦν ὁποχὴν τελείαν ἔχειν παρηγγέλη. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἀμφιβόλοις ἔκτοτε ἦν. Προῶν μέντοι καὶ ἐτι πλεόν ἀμφιβόλος τὸ σέβας καταφαίνεται, μηδὲ ὁμολογίαν, ἦν ἐγγραφον ἀπηρείτο παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιδοῦναι θελήσας. Πῶς οὖν ἐμελλε παραθεωρηθῆναι τὰ παρ' αὐτοῦ ἰσχυρογνωμονοῦντος, καὶ μήτε τῶν τοιοῦτων συγγραμμάτων ἀποσχέσθαι θέλοντος, καὶ τοὺς πολλοὺς ἀνασειλόντος, τοῖς διερμηνευομένοις παρ' αὐτοῦ προσέχειν πειθόντος, παρερμηνεύοντος δὲ καὶ τοῦ Τόμου ἐνια, καὶ ἀνυποτάκτως πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἔχοντος; Ἀμέλει οὐδὲ παρεθεωρήθη, ἀλλ' ὡς τὸ φρόνημα καὶ τὸ σέβας ἀμφι-

βολον, ὡς ὁμολογίαν ἔγγραφον δεδοκέναι μὴ θελήσαντα, ὡς ἀπειθῆ καὶ ἀνοπότακτον τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὡς θορύβου καὶ ταραχῆς αὐτῇ αἰτιώτατον, ὡς νεοφανῆ καὶ ξένα δόγματα παρεισάγειν φιλονεικοῦντα, ἀπόβλητον διὰ ταῦτα ἑαυτῆς ἐποίησατο ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, δίκαια πάντως ποιοῦσα, τοὺς μὲν νεοφανεῖς δογματιστάς, μᾶλλον δὲ παρερμηνευτὰς κατασχόνουσα, ἑαυτῇ δὲ περιποιουμένη τὴν ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς καὶ πατρικαῖς παραδόσεσι βίβειαν γαλήνην καὶ εὐστάθειαν, περὶ ἧς πολλῆ καὶ μεγάλη γέγονεν ἡ φροντίς καὶ τῇ θεοσεφεῖ, κρατίστῃ καὶ ἀγίᾳ μου δεσποίνῃ, καὶ τῷ θεοδωρῆτῳ καὶ κοιροπολίτῳ ταύτης βλαστῷ, τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι, ὡς καὶ σεπτὰ τούτου χάριν ἀπολυθῆναι προστάγματα τῆς ἀγίας βασιλείας αὐτῶν. Καὶ χάρις τῷ Θεῷ, τῷ τοιοῦτους ἡμῖν δωρησαμένῳ ὀρθοδόξου ἀνακταί, καὶ προμάχου, καὶ πρῶτασιτάς τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Τούτων καὶ ἡμεῖς τὴν θεοφιλῆ ζῆλον καὶ τὴν εὐσέβειαν εἰδότες, χεῖρας ἀεὶ πρὸς Θεὸν ἰκέτιδας αἴρομεν, καὶ εὐχόμεθα γαλήνην αὐτοῖς καὶ εὐθυμον τὴν βασιλείαν γαρίσσασθαι, ἐπὶ χρόνον μῆκιστον λείπεται τοιγαροῦν αἰσχύνῃς καὶ ἐντροπῆς ἀναπίμπλασθαι αὐτὸν τε καὶ τοὺς αὐτοῦ ὀπαδοὺς, καὶ σπουδαστάς, καὶ ἀμφρόνας, ὡς δὴ τι σεμνὸν, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ συναγαγῶν τὰς ἐκείνου συγγραφὰς καὶ φωνὰς, ἵνα μὴ λέγωμεν καινοφωνίας προβαλλομένους ἐπὶ τοῖς προσήκουσι λαχόντος τὴν δίκην ἐφ' ἑαυτὸν, καὶ τοῦ ὁμοφροῦ Μονεμβασίας, ὡς τὰ αὐτὰ τῷ Παλαμᾷ καὶ τούτου φρονουontos ἐπὶ ταῖς γραφικαῖς παρεξηγήσει καὶ καθαιρέσει καθυποβληθέντος, διὰ τὸ μὴ θέλεισθαι ἀποσχίσθαι τούτου, μηδὲ ὁμολογίαν δοῦναι, ἢ ἀπηρεῖτο τοῦ οικείου φρονήθειαι καὶ σεβάτματος. Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ οὗς ὅπως ἂν τηρηθεῖεν ἀτρωτοί τῷ ὀρχελάκῳ δαίμονι μέλει, οὗτοι πάση φυλακῇ τηρεῖν δεύλουσι πανταχόθεν ἑαυτοῦς. Τρόπος δὲ οὗτος αἰτοῦ, καὶ ἀγὼν μέγιστος, ἐξεγείρειν ἀεὶ σκανδαλινοὺς ἀνθρώπους τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἄλλ' ὑμεῖς ὡς τῶν εὐαγγελικῶν, καὶ ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων ἰθάδης καὶ τρέφσιμοι, καὶ γνήσιοι τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ τῇ παντελεῖ τῶν ὁμοφρόων τῷ Παλαμᾷ ἀποχῆ καὶ ἀνεπιμείξισ, ἀβλαβεῖς ἑαυτοῦς τηροῦσαι σπουδάσατε. Τίς γὰρ καὶ χρεια τῆς αὐτῶν ἐπίλειας καὶ ἀκροάσεως; Τίνος δὲ καὶ χάριν οἱ φώρος τῆς μὲν Ἐκκλησίας ἀφηνιάζουσιν, ἀρχιερατικῶν δὲ ἔργῳ ἐπιτίθενται, καὶ φιλοῦσι διδάσκειν, καὶ ἀναπειθεῖν φιλονεικοῦσιν, ὡς δὴ καλῶς παρ' αὐτῶν λεγόμενα; Ἡμῖν δὲ καὶ δακρῦσαι πολλάκις ἐπ' αὐτοῖς ἐγένετο, πιστεύσατε, ἐνθυμουμένοις οἷον ἀρετῆς ὄδῳ λιπόντες, εἰς ὅσον ἐξεκυλισθησαν βάραθρον φιλέρδι πάθει ἠττηθέντες, λιπόντες τε τὴν ἐν γαλήνῃ τῶν λογισμῶν κυβέρνησιν, καὶ γε θορύβου μὲν ἑαυτῶν τὴν καρδίαν, θορύβου δὲ καὶ αὐτὴν ἔχοντες τὴν ψυχὴν, φιλέχθρως τε καὶ φιλονεικῶς διακείμενοι. ἐπὶ τὸ συστήσαι τὸ παρεστάμενον αὐτοῖς. Καὶ οὐδὲ ἐκεῖνο συνιδεῖν ἔχουσι, ὡς οὐ καλὸν, οὐδὲ ὄσιον, ὄσια Πατέρων κινεῖν, καὶ ἀντιφέρεισθαι, καὶ μὴ ὑπέκειναι, μηδὲ πειθαρχεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τοῖς δεδομένοις αὐτῇ καλῶς Θεοῦ χάριτι καὶ κανονικῶς.

ἄλλα καὶ αὐτονομία χρῶνται καὶ ἀνήκοντα ἑτέροις ἀνευρυριάστως πράττουσι, καὶ μοναχοὺς ἀποκείρουσι, μηδὲν ὄν αὐτοῖς ἐνδεδομένον. Τετομῆκασι δὲ τοῦτο καὶ εἰς παῖδα εὐγενῆ πολλῇ τῇ πρὸς αὐτὸν ἀπάτῃ χρῆσάμενοι. Ἀπέχεσθε τοίνυν τῶν τοιούτων ἀπὸ ψυχῆς, ἐξεχόμενοι τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεὶ γὰρ διὰ τὰς εἰρημνὰς αἰτίας ἀδεκτό; ἐστὶ προφανῶς καὶ ἀπόβλητος τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ Παλαμᾶς, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἀπόβλητοί εἰσιν αὐτῷ καὶ οἱ τὰ αὐτοῦ φρονούντες, καὶ οἱ τούτω πεσθόμενοι, καὶ οὐκ ἐστὶ τοῖς τοιοῦτοις μερὶς τις οὐδὲ κληρος, ἕως τῆς αὐτῆς ἔχονται γνώμης. Ἀπέχεσθε τοίνυν τούτων πειθαρχοῦντες τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ στέργοντες, καὶ ἐμμένοντες ἐν ταῖς εὐαγγελικαῖς καὶ ἀποστολικαῖς παραδόσεσιν. Ἐπεὶ γὰρ ὅτε καὶ μὴ τοιοῦτοι ἦσαν τὸ σέβας, δηλονότι ἀμφίβολοι, καὶ προδότης ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀπόβλητοί, οὐδ' οὕτως ἐπὶ τοῖς δόγμασι καὶ τῇ τῆς θεοσεβείας διδασκαλίᾳ ὑπακούειν αὐτῶν ὀφείλετε, ὡς τοῖς ἀρχιερεῦσι, καθὰ καὶ φθάσαντες εἴπομεν, τοῦ τοιοῦτου ἔργου ἀνήκοντος, οἷς καὶ ἀπειρητῆτως πειθαρχεῖν ὀφείλετε, καὶ μηδαμῶς ἀντιτείνειν. Οἷα παρὰ Θεοῦ οἰκονόμοις δεδομένοις ἡμῖν τῆς σωτηρίας καὶ λόγον ὑπέξειν ὄπερ ὑμῶν μέλουσι. Τίς ὁ λόγος δοχὴν τοῖς τοιοῦτοις ἀμφιδόλους ἐν ὑμῖν εὐρίσκειν, καὶ κίνδυνον ὑμᾶς ἐντεῦθεν ἔχειν ψυχῆς καὶ ἀπίστευαν; Καὶ γε μηδεὶς οἰείσθω δι' ἄλλο τι τῶν ἀπάντων τῶν τε Παλαμᾶν καὶ τοὺς τοῦ Παλαμᾶ τῆς Ἐκκλησίας ἀποβαλεῖν τοῦ ἀκιδόθλου δὲ χάριν αὐτῆς τῶν δογμάτων, ἐπεὶ ἐάλωσαν οὗτοι καὶ ἐπ' ἐνίοις τῶν τοῦ Τόμου, ὡς ἤδη εἴρηται, παραχαράττοντες, καὶ μεθερμηνεύοντες αὐτὰ, καὶ εἰ γε τῆς ἑαυτῶν ὑμῖν μέλει ὠφελείας καὶ ἀσφαλείας, τελείως τούτων ἀπέχεσθε, εἰρηνακῶς καὶ ἀταράχως πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους ἔχειν σπουδάζοντες, καὶ κατεργάζεσθαι τὰς πρὸς τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν ἧς καὶ πάντας ὑμᾶς ἐπιτευχεῖν γένοιτο ἐν Χριστῷ, οὗ καὶ ἡ χάρις εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

« Sermo patriarchalis, quo proscribuntur Palamas, et illius fautores, concordies, auditores, et a sancta Dei Ecclesia, tanquam fidei innovatores, extruduntur. Mediocritas nostra, cui administratio est cura animarum vestrarum a Deo concedita ac, cum modis omnibus vestram salutem procurare debeat, et jam audiverit, nonnullos ex vobis perturbari a Palamæ sequacibus, fautoribus, et concordibus, necessarium esse duxit, has ad vos litteras exarare, ne veri ignoratione aliqui ex vobis abriplantur. Quare attendite, quæ dicemus: multa enim in dæ sequentur commoda; et insidiatoribus hisce, et sententia et culta ambiguis, nec non refractariis, contumaciibus, et alienis propicea ab Ecclesia; qui enim vobiscum non est, contra vos est; et qui vobiscum non colligit, dispergenti similis est; his inquam, insolentibus, ac superbis, et omnia sibi promittentibus, res vestræ, quod cum Deo dicatur, non ita invasus faciles erunt. Sermo ab hoc eodem ordietur, cui ipsi adhærent, et pro quo multa sibi jactant, propugnatores proprii cæli nacti: eo

namque confusso et perturbato, calet omnino et A
 universa illius congregatio. Et jam intelligite. Pa-
 lamas hic atque Barlaam, mutuo decertantes, et
 de impietatis crimine alius alium insimulantes,
 disquisitioni synodali demandati sunt. Nostis fore
 omnes, neque ignoratis maximum illum in Ecclesia
 congressum, in quo, stellæ instar, præfulgebat pi-
 etatis propugnator imperator noster, celebris ac
 beatæ memoriæ, pater potentissimi et sancti mei
 imperatoris, cum senatus principibus. Et primus
 quidem Barlaam, tanquam prava sentiens et elo-
 quens, tum de inaccessibili Transfigurationis lu-
 mine, tum de oratione illa: « Domine Jesu Christe,
 Fili Dei, miserere nostri, » condemnatur, et sic
 secundum canones ad accusandum ineptus judica-
 tur. Cum vero statim nos in varias etiam senten-
 tias divideremur, de Palama, tanquam qui forte in
 aliis errasse quoque deprehenderetur, in hoc etiam
 sacras divinasque leges audientes, quæ sine accu-
 satore et probatione neminem condemnare præci-
 piunt, alio modo rem esse dirigendam decrevimus.
 Quare illius examen in aliud tempus distulimus;
 non ita tamen, ut ille liber esset, iisdemque uter-
 tur; neque enim probum neque utile universæ Ec-
 clesiæ visum est, licere illi eadem aggredi, de qui-
 bus dubitabatur, cum neque a canonibus potesta-
 tem habuisset. Solis enim canones præsulibus illa,
 quæ pietatis sunt, populum instruere permittunt:
 etsi in Scripturæ verbis controversia quæpiam nata
 sit, quemadmodum a deiferis Patribus exponatur. C
 Pro quibus, tomo digesto ex synodali sententia, ex-
 communicatio lata est; qua ille neglecta, malum
 adauxit, scriptiones rursus easdem et disputationes
 usurpans, a quibus, ut omnino abstineret, jussum
 fuerat. Proptereaque ex eo tempore in ambiguo res
 erat, et succedente tempore magis ac magis circa
 pietatem Palamas ambiguus videbatur, cum nec
 professionem fidei inscriptis, ab Ecclesia postulatam
 exhiberet. Quomodo itaque res illius negligi poterant,
 dum ille pervicacius inhæreret proposito, nec a simi-
 libus commentariis abstineret, et multos pertur-
 bans, ad expositiones suas amplectendas compell-
 eret, male etiam Tomi nonnulla exponeret, neque
 Ecclesiæ se submitteret? ideoque non neglectus est,
 sed ut sententia et pietate ambiguum, et professionem
 scriptam tradere renuentem, ut pervicacem et Ec-
 clesiæ Dei subdi nescium, ut tumultus et contem-
 tionis potissimam causam, ut novorum peregrino-
 rumque dogmatum assertorem, Dei Ecclesia virum
 a se ipsa proscripsit; juste equidem, novorum dog-
 matum auctores, imo in alias atque alias sententias
 scripta Ecclesiæ detorquentes, contumelia probro-
 que afficiens, et sibi ipsi in apostolicis et paternis
 traditionibus profundam tranquillitatem ac stabili-
 tatem procurans. De qua magna et ingens sollici-
 tudo invaserat, a Deo coronatam potentissimam et
 sanctam meam dominam, et a Deo datum ac
 mundo desiderabilem illius sumentium, potentissi-
 mum et sanctum meum imperatorem; ut et vene-

randæ propterea sancti eorum imperii sacræ ex-
 peditiæ sint. Et gratiæ sint Deo, qui nobis impe-
 ratores orthodoxos, et Ecclesiæ propugnatores ac
 defensores, elargitur. Horum etiam nos divinum
 zelum et pietatem considerantes, manus semper ad
 Deum supplices tendimus, precamurque, quietum
 illis et pacatum imperium ad annos plurimos con-
 cedi. Reliquum itaque est, ut verecundia et confu-
 sione ipse et sequaces et fautores et concordēs im-
 pleantur, qui tanquam venerandum quidpiam, et
 Ecclesiæ necessarium, illius, qui commeritis pen-
 nis, et iis quas sibi ipsi antea indixerat, mulctatus,
 et propter jam dicta in iudicium vocatus fuerat una
 cum hypopsephio Monembasiæ, commentaria et
 voces, ne dicamus recens nata dogmata, aliis pro-
 ponunt. Damnatus præterea est dictus Monembasiæ
 hypopsephius, qui eadem ac Palamas sentiebat in
 pravis divinorum Eloquiorum expositionibus, et
 quod ab eo se disjungere, et professionem propria
 sententiæ et cultus tradere nollet. Verumtamen,
 quibus id in animo est, ut malorum omnium au-
 ctoris dæmonis telis impenetrabiles fiant, omni
 studio se quacunque ex parte defendere debent. Mo-
 dus quippe illius est, et ingens certamen, semper
 scandala serentes in Ecclesia homines excitare.
 Sed vos in evangelicis et apostolicis et paternis
 traditionibus assueti, et exulti, et legitimi Eccle-
 siæ filii, omnimoda ab iis qui Palamam sequuntur,
 separatione, immunes vosmetipsos conservare stu-
 dete. Quis enim eorum commercii et auditorii
 usus? Cujus vero gratiæ fures Ecclesiæ quidem
 imperium detrectant, archieratica vero opera ag-
 grediuntur, amantque docere, et persuadere con-
 tendunt, bona esse quæ ab ipsis enuntiantur? No-
 bis porro sæpius eos illacrymare contigit, mihi
 credite, considerantibus, quali veritatis via relicta,
 in quantum se barathrum præcipitarint, contem-
 tioni obnoxii, qui negligentes in tranquillitate cogi-
 tationum gubernationem, licet tumultu suum cor,
 tumultu suam animam oppletam obtineant, odiose
 atque contentiose, quod ipsi proponunt, confirmare
 satagunt, nec illud animo capere possunt, neque
 probum neque justum esse, Patrum terminos di-
 movere, et adversari, et non cedere neque obedire
 Ecclesiæ in iis quæ ab ipsa probe et secundum ca-
 nones divina gratia decreta sunt; sed et liberta-
 tem, ac si sui essent juris, usurpant quæ ad alios
 pertinent, ipsi inverecunde operantur, et cum fa-
 cultatem nullam habeant, monachos detondent,
 idque etiam in juvenem nobilem, multis plectum
 fraudibus, non sine audacia præstiterunt. Ab his
 itaque toto vos animo semovete, orthodoxis Eccle-
 siæ dogmatibus adhærentes. Cum itaque propter jam
 dictas causas proscriptus sit ab Ecclesia Palamas,
 eodem ac ille modo proscripti sunt omnes, qui
 æque ac ille sentiunt; quippe illis credunt; neque
 est similibus pars ulla sive hæreditas, quoad eandem
 sententiam sectantur. Separate itaque vos ab istis,
 Ecclesiæ obediētes, acquiescentes perseverantes-

que in Evangelicis et apostolicis traditionibus. Etenim, licet non tales essent pietate, ambigui scilicet et palam hostes et adversarii, et ab Ecclesia ejecti, nihilominus neque hac ratione in dogmatibus et doctrina de pietate illis credere debetis, cum id ministerii, ut jam diximus, ad antistites pertineat, quibus sine ulla exceptione obedire debetis, nec ullo modo adversari; cum sint a Deo tanquam œconomi vobis traditi salutis, et rationem pro vobis reddituri. Quæ ratio fuerit, hosce ambiguos locum apud vos possidere, quo periculum animæ subeatis et excidium? Nemo interim existinet, propter aliam causam Palamam, illiusque socios ab Ecclesia ejectos, quam ob adulterata ipsius Ecclesiæ dogmata: cum et ipsi deprelensi sint in nonnullis, toni verba, ut jam diximus, adulterantes, et in pravam expositionem trahentes. Quare, si nobis vestra utilitas et securitas cordi est, omnino eos vitate, pacifice et tranquille inter vos ipsos, nec non et alios, viventes, complete opera, quæ ad vestram salutem necessaria sunt: cujus utilitatem compotes statis in Christo, cujus gratia sit cum vobis omnibus. » Et hæc de Palama illiusque hæresibus in præsentia satis sint; reliqua opportuniore tempore prosequemur. Palamas itaque Gregorius, ut vides, non proprias hæreses tantum, ob quas etiam ab ipsis Græcis, plurimarum synodorum calculo, damnatus est, fovit et propagavit; sed Græcorum etiam errores adversus Latinos, scriptis editis. Editæ sunt Londini Orationes demonstrativæ duæ, *De processione Spiritus sancti contra Latinos*, Græce tantum. Scripsit etiam *Refutationes ad Joannis Vecci Epigraphas*, de eodem argumento, editas Græce et Latine, interprete Arcudio, cum Responsionibus Bessarionis. Alia quoque scripsisse non dubito hominem nugacissimum

et procacissimum, qui semper scriptorum mole et multiloquentia, non argumentorum robore, adversarios opprimere conatur: nullas habet veneres, nullum ingenii acumen: satis illi est, si, quæ alii ante ipsum dixerant, luteolentiore calamo percurrat, et chartis illinat; sub pietatis specie, ubique venenum spirat. Et tamen hunc improbissimum hominem, ac si unus et præcipuus ex sanctis et doctoribus foret, nonnulli ex Græcis inter sanctos collocarunt, et, hymnis ac aliis canticis editis, in Ecclesia celebrarunt, et nunc quoque celebrant. Quæ in Triodio de illo afferuntur, a Philotheo patriarcha Constantinopolitano male assuta, alibi examinavimus. Collectoris etiam, sive editoris incogitantia factum est, ut in Tomo IX *Bibliothecæ Patrum*, in duarum orationum titulo, quarum ipse auctor fuerat, *sanctissimus* nuncupetur. Quod maxime improbavit Gennadius patriarcha, Græcos alloquens pro concilio Florentino: « Vos, Græcos, quamvis flagitiosissimos et stultissimos, si solum adversus Latinos dicant, omnium sanctissimos arbitramini; inter alios quidem multos, quemdam qui vocatur Palamas, et Ephesi Marcum, hominem nec satis mentis compotem, sed tumidum sapientiæ ostentatorem; nulla virtute vel sanctitate subnixos, quia loquuntur et scribunt solum contra Latinos, extollitis et celebratis, eorumque imagines exornatis, festinque agentes diem colitis, et veluti sanctos adoratis. » Quod, pace tanti viri liceat dixisse, falsum est. Excepta enim Thessalonica, et nonnullis in monte Atho monasteriis, nullus ex Græcis hoc ævi, jam prædictos dignos tanta commemoratione existimat; imo etiam decreto vetitum est, ne quis in posterum de iis officia in Ecclesia celebret, licet de Palama officium ab illius sectæ aliquo per summum vetas in Triodio editum fuerit.

DE EODEM PALAMA

Ex ejusdem Allatii opere *De Ecclesiæ Occidentalis et Orientalis perpetua consensione*, lib. II, cap. 17, num. 2, pag. 828.

II. Sed cum viveam, in harum rerum narratione non omnes convenire, neque, quid senserit Barlaamus, quid Acindynus, et quid denique Palamas, aperte dicere, sed veritatem mendaciis contaminare, immorandum est paululum referendo negotio, minime incurioso, nec omnibus obvio. Accessit itaque Byzantium Barlaamus Calaber, non rebus ecclesiasticis tantum, sed philosophicis etiam scientiis nobilis; inquit in monachorum, eorum potissimum, qui se Ἠσυχαστάς a quiete, et animo imperturbato nuncupabant, vitam, instituta examinat, orandi etiam modum perpendit, et, cum quædam observasset, quæ ipsi non usque adeo placerent,

scriptis etiam editis, eorum aliorumque plurimorum insimulat. Namque eos, ut Euchitas et Massalianos, veterum hæreticorum appellatione, et nova Ὀμφαλόψυχοι, *Umbilicanimos*, condemnavit. Quod Euchitæ Massalianique fuerint, veterum scriptorum libri satis tibi suggerent. De Omphalopsychis, quod non ita se habet, aliquid dicemus. Neque enim ita eos vocavit Barlaamus, veluti ventri deditos, et quasi animam in ventre ferentes, eo modo quo olim Tertullianus, ad Montanum transgressus, appellare solebat orthodoxos *psychicos*, animales, voluptuarios, etc. ut ὀμφαλόψυχοι sint *gastrimargi*, et quod Apostolus ait, *Ventres pigri*. Licet enim Gregoras cos-

dem monachos veluti crapulae et violentiae deditos, A ut Cantacuzenus, lib. iv, scribit, arguit; non inde tamen id sibi nomen obtinuerunt; nam ita dicti sunt a modo, quo preces Deo effundebant, non tum recens nato, sed multa ante a Simeone Xerocerci monasterii abbate invento, et Hesychastis, scripto etiam, tradito. Is in opere, quod *De sobrietate et attentione scripsit*, haec praecipit: *Καθίστας ἐν μιᾷ γωνίᾳ κατὰ μόνους πρόσθεν ποιήσαι τὸ λέγει σοι. Κλείσον τὴν θύραν, καὶ ἔπαρον τὸν νοῦν σου ἀπὸ παντὸς ματαίου, ἤγουν προσκαίρου. Ἐἴτα ἐρείσας τῷ στήθει σὸν πώγωνα, κινῶν τὸν αἰσθητὸν ὀφθαλμὸν σὺν ἔλψιν ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας, ἤγουν κατὰ τὸν ὀμφαλὸν, ἄγξον καὶ τὴν τῆς βίβης τοῦ πνεύματος ὁλκὴν, τοῦ μὴ ἀδαῶς πνεῖν. Ἐρεύνησον ἑσθὸν ἐν τοῖς ἐγκάτοις εὐρεῖν τὸν τόπον τῆς καρδίας, ἔνθα ἐμφυλοχωρεῖν πεφύκασι πᾶσαι αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις. Καὶ πρῶτον μὲν σκότος εὐρήσεις, καὶ πάχος ἀνένδοτον ἐπιμένοντα; ἐξ σοῦ, καὶ τούτου τοῦ ἐργοῦ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ποιουμένου, εὐρήσεις, ὡς τοῦ θαύματος ἰδὲν ἀληκτον εὐφροσύνην. Ἄμα γὰρ εὐρήσῃς τὸ νοῦς τὸν τόπον τῆς καρδίας, βλέπει παρευθὺς ἃ οὐδέποτε ἠπίστατο. Βλέπει γὰρ τὸν μεταξὺ τῆς καρδίας ἀέρα, καὶ ἐαυτὸν φωτεινὸν ὄλον καὶ διακρίσεως ἐμπλεον. « Attende, ut facias quod tibi dico; clausis foribus sedeas in uno aliquo angulo seorsim, mentemque tuam abstrahas ab omni vanitate, onini re fragili et caduca. Deinde mentum tuum pectori innexum inhaereat, moveasque sensibilem oculum cum tota mente tua in medio ventris, in umbilicum scilicet: quin etiam constringe attractionem spiritus narium, ut non facile spires; et inquire intus in visceribus, ut reperias locum cordis, ubi animi facultates morari solent. Et primum quidem invenies tenebras, et crassitudinem minime cedentem: ubi vero persistiteris, ac dies noctesque in hoc opere consumpseris, o rem admirandam! percipies laetitiam, quae nullo puncto temporis intermittit. Quam primum enim mens locum cordis repererit, statim aspicit, quae nunquam sciebat. Siquidem viso aere, qui inter spatium cordis exstat, se ipsa totam lucidam et discernendam praebet. » Vides, eos in medium ventrem, umbilicum nempe, oculos dirigere, ibique facultates animae commorantes intueri? Id etiam Palamas plurimis locis confirmat; ut adversus Palamam Demetrius Cydonius probat. Quare recte *Umbilicani* dicti sunt, quod in umbilico animam, illiusque facultates quaererent et inveni-
rent, tum demum lumine implerentur. Si petas ab ipsis, lumen illud, quo ita dispositi homines circumfundebantur, quid esset, post multas verborum ambages respondent, esse gloriam deitatis increatam; et eam tamen humano visui subijci. Ad quae confirmanda, lumen, quod in Transfiguratione Domini apparuit, adducitur. Cum itaque Barlaamius Hesychastas ob haec ipsa aliaque perstringeret, et praecipue lumen transfigurationis; Byzantium ac-*

Cum autem cernerent imperator et patriarcha, si de dogmate quaestio mota fuisset, multas in le turbas in Ecclesia excitatum iri, quaestiones similes prohibent, et Barlaamum, tanquam proccacem, et monachis injuriam condemnant, condemnanti paulo post etiam Palamam, si mors ipsa Andronici iudicium non interrupisset. Et mentitor palam Cantacuzenus, qui narrat, Barlaamum venim ob stulte dicta petiisse, fassumque fuisse quod in Thabor lumen discipulis circumfulsit, gloriam Dei, principii expertem, et aeternum esse lumen, rediisseque in gratiam Palamae; tacens, contra eundem Palamam poenas a synodo constitutas, ne etiam in posterum aliquid de dogmate pertractaret. Sed Cantacuzenus, dummodo suum tueatur Palamam, omnia invertit. Quod praesumebant, sed temere, Palamitae ex condemnatione Barlaami, non tantum antea in publicum edita dogmata, sed etiam quae post synodum ab ipsis de novo addita fuerant, ab eadem synodo approbata fuisse; idque eum ad aures patriarchae pervenisset, ne minus cauti fraudibus Palamitarum seducerentur, quid in ea synodo actum fuerat, ita declarat: *Πατριάρχου περὶ τοῦ Τόμου. Ἔστι μὲν ἀπὸ τοῦ Τόμου καταγανὴς τῷ μὴ πρὸς ἀπέχθειαν κρίνειν ἰθὺλλον: ὡς ἐπιμόνος τοῖς δυσὶ κεφαλαίοις ἐγένετο ἡ κρίσις; καὶ ἡ ἀπόφασις τῷ περὶ τοῦ ἐν τῷ θαβωρίῳ, λέγω, θείου φωτός, καὶ τῷ περὶ τῆς εὐχῆς, ὡς δηλώσομεν πρότερον. Καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς δυσὶ κεφαλαίοις κατεδικάσθη τὸ ἀπεπέμφθη τὸ Βαρλαάμ καὶ τὸ ἐν τῷ Τόμῳ θεθὸν τοῦ ἐπιτιμίου βάρους ἐπὶ δεφενδεύσαι τῶν μοναχῶν τῶν δύο τούτων ἕνεκα μόνων κεφαλαίων ἐπέθθ. Ἄκουσθε δὲ νῦν, ὡς ἰσχυρίζονται λαχεῖν τὴν δικαίωσιν ἐπὶ πᾶσι τοῖς πρότερον καὶ ὕστερον δογματιζομένοις παρ' αὐτῶν. Τοῦτο ψευδὸς ἐστὶ προφανὴς, καὶ διαβολή. Πῶς γὰρ δεφενδεύειν καὶ διεκδικεῖν αὐτοὺς ἐμῆλλον ἐπὶ τοῖς μήπω λαληθεῖσιν εἰ; τὸ μέσον τῆς συνόδου, μηδὲ κριθεῖσιν; Ἐπὶ γὰρ τῇ συνοδικῇ τῆς ὑποθέσεως ἐξετάσει, εἰς ἣν καὶ ὁ αἰοιδιμος καὶ μακαρίτης βασιλεὺς παρουσιάσας εὐδόκησε πρόμαχος εἶναι καὶ προαγωνιστῆς τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, ὡς ὀρθοδοξότατος καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς, ἀπητήθη ὁ Βαρλαάμ εἰπεῖν παρῶσθα περὶ τῶν μοναχῶν. ἐφ' οἷς αὐτῶν καθαπτόμενος ἦν. Ὁ δὲ ἐτέραν τραπεὶς προτέτεινε, ἃς δὴ καὶ προτέτεινε ἀπορίας περὶ δογμάτων, καὶ ἐζήτησε λυθῆναι αὐτῷ παρ' ἡμῶν τὰς τοιαύτας αὐτοῦ ἀπορίας. Ἀπεκρούσθη δὲ οὐ μόνον ἐκεῖνος περὶ δογμάτων λέγειν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Παλαμάς, προκομισθέντων καὶ ἀναγνωσθέντων ἐπὶ τούτῳ ἀπὸ τῶν ἱερῶν καὶ θεῶν κανόνων, ὅσοι δῆτα καὶ ἀναγνώσθησαν. Μὴ περὶ τοῦ μόνου δὲ μὴδ' οὕτω τοῦ Βαρλαάμ, προκομισθῆσαν καὶ ἀναγνώσθησαν καὶ ἀπὸ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τὸ περὶ τοῦ φωτός, καὶ τὸ περὶ τῆς εὐχῆς, καὶ κατεψηφίσθη ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ οικείου συγγραμματος, ἐλεγχθεὶς καὶ συγγνώμην αἰτήσας ἀναγνωσθέντος καὶ τοῦ λόγου τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Δεσμασκηνοῦ, καὶ τοῦ λόγου τοῦ ἀγίου Ἀνδρόνου Κρήτης, οὗς ἐπὶ τῇ Δεσποτικῇ τῆς ἁγίας Μεταμορ-*

φύστωρ τοῦ Χριστοῦ ἐπιτεῖ συνγράφαντο. Κάντεῦ-
 Οεν οὐδὲ παρεχωρήθη εἰπεῖν τι κατὰ τῶν μοναχῶν.
 Ἐφ' οἷς οὖν οὐτ' ἐκείνων κατήγορον ἐδεξάμεθα, οὐτε
 αὐτοὶ ἀπολογίαν ἤνευον δεδώκασι, πῶς καθολικὴν
 ἔσχον τὴν δικαιοσύνην; καὶ ταῦτα ἐπὶ τοῖς δογματισθεῖσι
 παρ' αὐτῶν, μαχομένων τῷ Βαρλαάμ, καὶ ἐπὶ τοῖς
 ὕστερον μετὰ τὸν Τόμον περὶ αὐτῶν θυλλουμένοις.
 Ἐπειράθησαν μὲν καὶ δευτέραν συγκροτηθῆναι σύν-
 οδον, ποιούμενοι πρόσφασιν τὸν Ἀκίνδυνον, ὥστε
 καὶ ἐκρήσαντο τῆ κοσμικῆ ἐξουσίᾳ, καὶ συνήλθον
 εἰς τὰ κατηχομενεῖα τοῦ οὐρανοῦ τεμένους τῆς τοῦ
 Θεοῦ λόγου Σοφίας οἷ τε ἀρχιερεῖ; καὶ οἱ τῆς συγκλή-
 του ἐπ' αὐτῷ τούτῳ παρὰ γνώμην ἡμετέραν ἐξ οἰκονο-
 μίας αὐτῶν ἄλλ' οὐδαμῶς παρεχωρήθη παρ' ἡμῶν
 τοῦτο διὰ δύο ταῦτα, ἓν μὲν, διότι οὕτε πρότερον
 οὐτε ὕστερον, οὐτε ὅλως ποτὲ ἀποδοχὴ καὶ θέλεις ἦν
 ἡμῶν ζητήσεις δογματικὰς κινήθηεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ
 Θεοῦ διὰ τὸ ἐντεῦθεν ἐπισημῶς καὶ ἐπικινδύνου.
 Ἄστερον δὲ, διότι κατενοήσαμεν τὴν εἰς τοῦτο παρ'
 αὐτῶν προσκληθέντα, καὶ ἡμᾶς συνουσιούμενον ἐαυτῷ
 ἐπιγράφασθαι βουλόμενον τὴν ἐντεῦθεν τιμὴν
 ὅπερ ὕφασιν ἐκρίναμεν τῆ; βασιλικῆς τιμῆς; καὶ
 μεγαλειότητος. Διὸ οὐδὲ ἐδεξάμεθα, ἀλλ' ἀπεκρου-
 σάμεθα τὸν τοιοῦτον αὐτοῦ σκοπὸν διὰ τὰς εἰρημέ-
 νας δύο αἰτίας. Ἐξήτησε δὲ ἔπειτα καὶ ἠνάγκασεν,
 ἵνα ποιήσωμεν γράμμα τοῖς μοναχοῖ; χάριν τῶν
 λαληθέντων πρότερον, καὶ ἐπενεύσαμεν εἰς τοῦτο.
 Ὅθεν καὶ ἐξετίθη ὁ Τόμος ἀρχὴν καὶ τέλος οὐδὲν
 ἄλλο ποιούμενος ἄλλ' ἢ μόνον τὸ ἐν αὐτῷ διαλαμ-
 βανόμενα δύο κεφάλαια τοῦ θεοῦ λέγω φωτὸς τῆς
 Μεταμορφώσεως, καὶ τῆς Εὐχῆς, ὡς ἤδη ἡμῖν εἴ-
 ρηται. Ἰπὲρ ὧν δὴ κεφαλαίων καὶ τὰ βῆτα τῶν ἁγίων
 ἐτέθησαν ἐπεξεργασίας πάσης χωρὶς καὶ ἐπεξηγή-
 σεως, ὡς ἁγίων βῆτα, καὶ ἁγίως λεγόμενα καὶ νοοῦ-
 μενα τοῖς εὐσεβῶς αὐτὰ δεχομένοις. Ἐν τοῖς δυοῖ
 γούν τοῦτοις κεφαλαίοις τομὴν λαβούσης τῆς ὑπο-
 θέσεως, τὸ ἀτάραχον ἡμεῖς περιποιούμενοι τῇ Ἐκ-
 κλησίᾳ Θεοῦ, βάρος ἐπανεινόμεθα, καὶ κατὰ τῶν
 ἐπ' αὐτοῖς τοῦ λοιποῦ κατηγορησῆαι τῶν μοναχῶν
 πειρασθέντων, καὶ κατὰ τῶν λέγειν ἢ γράφειν τὸ
 ἀπ' ἐκείνου περὶ δογμάτων. Οἱ δὲ, ὡς ἀκούομεν,
 εἰ τις μὲν εἰς τὰ συγγραφέντα παρ' αὐτῶν μαχο-
 μένων τῷ Βαρλαάμ, ἄτινα καὶ ζητηθέντα πολλάκις
 κρύπτονται, καὶ οὐ φανεροῦνται, καὶ εἰς τὰ ἐν ὕστε-
 ροῖς καὶ λεγόμενα καὶ γραφόμενα παρ' αὐτῶν ἀν-

A καὶ διορθώσασθαι. Ὁ δὲ οὐκ ἐπέθετο, ἀλλ' ἐξέ-
 φευγεν. Ὡς δὲ δῆλον ἡμῖν ἐγένετο δι' ἀναφορὰς
 αὐτοῦ ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἐκινήθη, καὶ λέγει, καὶ γράφει
 περὶ τοιούτων, ὡς ἔλεγε, καὶ ἐὰν κατασιγασθῶσιν οἱ
 κατηγοροῦντες, παύσεται καὶ αὐτῆς, μετεκαλεσάμεθα
 οὓς προσβάλλετο, καὶ εἵπομεν, καὶ ἐπετάξαμεν αὐ-
 τοῖς, ὅσα δῆτα καὶ ἐπετάξαμεν, καὶ κατεπαίσθησαν,
 καὶ δεδώκασιν ὁμολογίαν, ὡς ἀκητήθησαν, δ' ἦς
 ἔσα ἡσφαλίσαντο ἔστι μαθεῖν ἐξ αὐτῆς. Ἀρ' οὖν
 κατεπαίσθη ποσῶς καὶ ὁ Παλαμᾶς; Οὐδαμῶς· ἀλλ'
 ἔμενε καὶ αὐθις ὁ αὐτός. Καὶ οὕτε πρὸς ἡμᾶς ἐθέ-
 λησεν ἔλθειν μετακαλούμενος, οὐτε παύσασθαι τοῦ
 λέγειν περὶ δογμάτων. Κρατηθεὶς δὲ, ὡς ἐκρατήθη,
 οὐδ' οὕτως ἐπαύσατο, ἀλλ' ἔτι πλέον ἐκτίθεται τὰ
 τῆς οικείας δόξης, μικρὰ τοῦ ἐκφωνηθέντος βάρους
 φροντίζων. Ὡςτε καὶ ἔστιν ἐξ ἀπάντων συνιδεῖν καὶ
 συλλογίσασθαι τὸν θέλοντα εἰδέναι τὸ ἀληθές, ὡς
 ἀρχῆθεν τὸ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως, καὶ τὸ τῆς αὐ-
 τνομίας; καὶ ἀπειθείας νόσημα, πάντολμός τις
 ἀνθρωπος; ὧν, καὶ πολὺ τὸ ἐφ' ἑαυτοῦ φρονεῖν ἔχων
 εἰς τὰ τοιαῦτα διήγειρε. Καὶ οὐδὲ νῦν τῆς γνώμης;
 ταύτης ἴσχει μεταβολὴν, ἀλλ' ἔχεται ἀπρὸς τῶν δε-
 δογμῶν ἐπισπᾶσθαι πρὸς ἑαυτὸν, καὶ μεθέλκειν
 πειρώμενος καὶ οὐς ἂν δυνηθεῖ ἐντὸς; τοῦ τοιοῦτου
 αὐτοῦ φρονήματος; λαθεῖν. Περὶ οὗ οὐ μέγα, εἰ ἀν-
 θρωπος γνώμης τοιαύτης ἀνάτος διαμείνει, ἀλλὰ
 μέγα καὶ τέρατι σχεδὸν ἐοικὸς, εἰ τις οὕτως, ἂν οὕ-
 τως ἔχη γνώμης, συνεργεῖν αὐτῷ βούλοιοτο, καὶ
 ὁμοφρονεῖν ἀπ' ἐναντίας τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ. Ἡμεῖς
 C γὰρ ὅπως ποτὲ ἔχη τὰ πρὸ τοῦ Τόμου συγγραφέντα
 παρ' αὐτοῦ μαχομένου τῷ Βαρλαάμ, καὶ μετὰ τὸν
 Τόμον, ἐκτὸς τῶν ἐξετασθέντων δύο κεφαλαίων οὕτε
 βουλόμεθα, οὐτε ἀνεχόμεθα ἀκούειν αὐτῶν ἄλλ'
 ἀκούμεθα τοῖς παρὰ τῶν ἁγίων, ὡς κρατοῦνται καὶ
 δοξάζονται παρὰ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, δεδιότες τὰ
 σχίσματα, ὡς φιλεῖ γίνεσθαι ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Εἴρη-
 ται ἡμῖν τοίνυν διὰ βραχέων τὸ ὅλον ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ
 ὑποθέσει τῆς ἀληθείας ὅτι τε ἐπὶ μόνοις τοῖς διαλη-
 φθεῖσι δύο κεφαλαίοις, καὶ ἐπ' οὐδενὶ ἑτέρῳ τὸ πέρασ ἢ
 ἐξέτασις εἴληφεν ἢ συνοδική, καὶ ὅτι ἐπ' αὐτοῖς
 τοῦτοις κατεβλήθη καὶ κατεδικάσθη ὁ ἀποπώτατος
 Βαρλαάμ, καὶ τοσοῦτον βάρος ἐξεφωνήθη κατ' αὐ-
 τοῦ παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, αὐτοῦ; δὲ τού-
 τος καὶ τοὺς ἄλλους μετ' ἐμβριθείας καὶ ἐπιτιμῆ-
 σεως καὶ αὐστηρίας; πνευματικῆς ἐκωλύσαμεν
 κινεῖν ὅλως, καὶ λέγειν περὶ δογμάτων, καὶ ταρα-
 χᾶς, καὶ θορύβους, καὶ σχίσματα προξενεῖν τῇ
 Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, καὶ εἰς τὰ πρότερον δὲ συγγρα-
 φέντα παρ' αὐτῶν μαχομένων τῷ Βαρλαάμ οὐδεμίαν
 τότε, ἢ καὶ μετὰ ταῦτα ἐξέτασις γέγονεν, ἀλλὰ καὶ
 ζητηθέντα κατὰ πολὺ τὰ τοιαῦτα, οὐ μόνον οὐκ
 ἐδόθησαν, ἀλλὰ καὶ ἕτερα δογματίζειν μετὰ τὴν
 Τόμον ἀναρυθριάστως; οὐκ ἐπαύσαντο. Τὰ μέντοι
 βῆτα τῶν ἁγίων ἡμῖν μὲν ὡς ἀνόθευτα εἰδείχθησαν
 εἰς σύστασιν τῶν τοιούτων δύο κεφαλαίων, καὶ χω-
 ρίς ἐπεξεργασίας καὶ ἐξηγήσεως; εἰ εἰ τις πρὸς τὸν
 οικεῖον ταῦτα σκοπὸν ἐθέλει βιάζεσθαι, καὶ ἐκρημη-
 νεῖν, καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐδράζεσθαι, καὶ ἐν ἄλλοις,
 ἐφ' οἷς εἴρηται, οὐ παρὰ τοῦτο πάντως; κακῶς οἱ

ταῦτα δεξάμενοι ἀπερίεργω. Τὰ γὰρ τῶν ἀγίων τοῖς ἀγίως μὲν καὶ εὐσεβῶς νοοῦσι καὶ δεχομένοις φῶς ἐστὶν ἀληθείας πρὸς τὴν Θεὸν, τοῖς δ' ἑτέρως ἐλεγχος καὶ κατάκριμα. Πλὴν οὐδὲ ἰσχυρογνωμονούμεν, εἰ τι καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς ἀγίων ῥητοῖς εἰπεῖν ἔχει τις, ἅτινα ἀπλῶς καὶ ἀνεξετάστως ἐδεξάμεθα ὡς ἀγίων. Ἐν γὰρ ἐστὶν ἡμῖν τὸ ζητούμενον, ἵνα τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ τὰ οὐκ αἰετὰ δόγματα ἀκραιφνῆ διατηρηθῆ, καὶ καθὼς ἡμεῖς ἐν τούτοις διεδεξάμεθα αὐτήν, οὕτω καὶ πρὸς τοὺς μεθ' ἡμᾶς παραπέμφωμεν, ἀμιγῆ παντὸς νόθου καὶ ἐκφύλου δόγματος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ τοῦ ὁποψηφίου Μονεμβασίας συνοδικῆ πράξις ἀρκέσει τοὺς ἐνδοξάζουσι, κάκεινα μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ἐπὶ τῇ καταδίκῃ αὐτοῦ φέρουσα, οἷτις δύνουσι περὶ τὸ βασιλεῖον ὕψος παύωραται, καὶ οἷτις χαίρει καὶ πρόσκειται τοῖς, οἷς δογματίζῃ ὁ Παλαμῆς μετὰ τὴν τοῦ Τόμου ἔκθεσιν καὶ τὴν δι' αὐτοῦ κατὰ τῶν τοιούτων ἐπιτίμησιν. «Patriarchas de Tomo. Palam est ex ipso Tomo, nisi quis ex invidia atque odio res dijudicare velit, de duobus tamen capitulis iudicium actum esse et determinationem; de divino lumine in monte Thaborio, et de oratione, ut infra exponemus; et pro duobus hisce capitulis condemnatum, ejectionemque Barlaamum, pœnasque in Tomo appositas, ad defensionem monachorum ob hæc duo solummodo capita indictas esse. Nunc vero audio, contendere eos iudicio se absolutos fuisse de omnibus, quæ et ante et postea decreverant. Hoc purum putum est mendacium et calumnia. Quamquam autem ratione eos defendere et propugnare conaremur pro his, quæ nondum erant enuntiata in synodo, neque examinata? Nam in synodali de hæc re examine, in quo celeberrimus et beatæ memoriæ imperator sua præsentia voluit propugnator esse, atque advocatus Ecclesiæ Dei, tanquam rectorum dogmatum ante alios sectatur et plissimus, missus est Barlaamus, ut publice de monachis ediceret ea omnia quorum eisdem insimulabat: ille aliam ingressus viam, proponebat, quæ sibi adhibebant, de dogmatibus quæstiones, quas sibi solvi a nobis poscebat, qui repulsam passus, non tantum ipse, sed et hic ipse Palamas, inhibitusque, ne de dogmatibus disserteret, allatis lectisque de hoc ex sacris divinisque canonibus, quæcunque lecta sunt. Cum vero nec hisce cederet Barlaamus, ex ipsius Commentariis allata et lecta sunt, quæ de lumine et oratione pertractabat; et hæc sua scriptione condemnatus est, in errore deprehensus, et veniam petit. Lectæ fuere quoque oratio sancti Joannis Damasceni, et oratio sancti Andreæ Cretensis; quas illi in Dominicam sanctæ Christi Transfigurationis celebritatem composuerunt. Neque inde postea concessum est illi, ut aliquid adversus monachos diceret. De iis itaque pro quibus neque eum accusatorem admisi-mus, neque ipsi responsionem aliquam dederunt, quemodo universalem absolutionem consecuti sunt, et potissimum de iis quæ tanquam dogmata protulerunt, Barlaamo contraria, de iis etiam, quæ

A post Tomum editum circumferuntur? Conati sunt etiam secundam synodum cogere sub prætextu Acindyni, sæculari potestate suffulti, et conveni-runt in catechumenia celestis templi Dei Verbi Sapientiæ præsules, et senatus pro hac re præter voluntatem nostram, ita illis procurantibus: sed nullo modo id est a nobis permissum: tum quod neque prius neque posterius neque unquam omnino consensus et voluntas nostra fuerit, quæstiones de dogmatibus moveri in Ecclesia Dei, propter quæ inde sequuntur discrimina et pericula; tum quod intellexerimus, eum qui ad hoc accitus fuerat, et in nos sese inuicinat, sibi vindicare, qui inde ortus fuisset, honorem, quod imminutionem imperialis gloriæ ac majestatis iudicabamus. Ideoque rem non admisimus, sed ob jam dictas duas causas conatus illius repressimus. Postulavit vero deinde et compulit, ut scriptum de iis quæ prius dicta fuerant, monachis concederemus, et morem ges-simus. Quare editus est tomus, nullum aliud neque principium neque finem habens, nisi tantum duo illa, quæ in eo continentur, capitula, divini inquam Transfigurationis luminis, et orationis, ut jam diximus. De quibus capitulis et dicta Patrum apposita sunt, nulla addita neque expositione neque enar-ratione, tanquam quæ sanctorum dicta sint, et sancte enuntiata ac intellecta ab iis qui pie ea excipiunt. Cum itaque in his duobus capitulis causæ finis impositus fuisset, nos quietem Ecclesiæ Dei procurantes, gravioribus pœnis obstrinximus, tum eos qui in posterum monachos accusare niterentur, tum eos qui vel bre vel scripto de dogmatibus aliquid tradidissent. Hi vero, ut nos audimus, si quis ea, quæ ipsi cum Barlaamo decertantes ser-pserunt, et sæpius perquisita absconduntur, nec producuntur, ea quoque, quæ illi postea dixerunt, aut scripserunt, adversatus fuerit, et eos reprehenderit, ad Tomi iudicium confugiant, et pœnas proponunt, ac si hæc ipsa prius ab iisdem composita, et quæ nunc exponunt et publicant, in examine synodali proposita fuissent: ipsos vero prohiberi ab iisdem pœnis similia eloqui, et talibus pœnis fieri obnoxios, tanquam inobedientes, de quibus neque prius, neque nunc, neque ipsis, neque eorum D propugnatoribus curæ fuit. Nos ergo, post Tomum expeditum, scriptiones et responsiones de dogmatibus Palamæ cum vidissemus, vix induci potuimus, ut fidem adhiberemus. Quare pluribus modis eum ad nos accivimus, ut, si quid tale acciderat, aut factum fuerat, curaremus et corrigeremus. Ille non obtemperavit, sed mandata detrectavit. Ubi vero nobis innotuit, ita eodem referente, necessitate coactum, ut ipse aiebat, et loqui et scribere si. illa; et, si accusatoribus silentium imponeretur, ipse quoque scribendis loquendique finem faceret; accersivimus quos ipse proposuerat, et imperavimus ipsis, quæcunque nobis visa sunt: et obdiderunt, dederuntque professionem, uti postulatum fuerat; qua facile dignosci potest, quot ipsi sua spon-sione

promiserant An propterea etiam aliquo modo sua deri sibi passus est Palamas? Nequaquam. Sed idem, qui prius erat, permansit; neque ad nos accedere voluit, licet accersitus, neque de dogmatibus disserendi finem facere; detentus vero ea ratione, qua fieri potuit, nec ita quievit, sed adhuc magis ac magis proprias sententias promulgat de penis sibi injunctis parum sollicitus, ut ex omnibus conspici colligique potest a veritatis amatore, a principio propriæ electionis et audaciæ et contumaciæ morbum, Palamam in similia excitasse cum omnia vir audeat, qui nedum sententiam permutarit, sed modicus sibi visis adhærens, ad seipsum compellere trahereque conatur quoscunque hac sua opinione irretitos animadverterit. De quo nil mirum est, si homo talis pervicaciæ, sine ullo remedio, perseveret: sed magnum et fere ostento non dissimile, si quis, donec ille ita sentit, opem ferre voluerit, unaque ac ille sentire, Ecclesiæ Dei adversans. Nos enim, utut se habeant, quæ ab eodem cum Barlaamo decertante ante Tomum conscripta fuerant, et post Tomum, præter jam dicta duo capita examinata, neque volumus neque sustinemus audire, sed abunde nobis sufficiunt dicta Patrum, ut tenentur, et ab Ecclesia Dei exponuntur, schismata reveriti, qualia in similibus nasci consuescunt. Breviter ergo nos exposuimus summam in hac veritatis causa de duobus solummodo capitibus, nec de ullo alio synodale examen finitum, et propter hæc sola ejectum damnatumque absurdissimum Barlaamum, et tantam pœnam illi a De Ecclesia inflictam fuisse. Hos autem et alios cum vehementia, increpatione, et austeritate spirituali, impedivimus, ne quid omnino moverent, aut loquerentur de dogmatibus, et turbas ac tumultus, nec non schismata Dei Ecclesiæ conciliarent; et eorum quæ prius ab ipsis, dum cum Barlaamo disputarent, aut postea conscripserunt, nullum examen factum fuisse asserimus. Imo sedulo similia postulata, tantum abfuit, ut tradita fuerint, ut etiam post Tomum alia inverecunde sanciverint et decreverint. Dicta porro Patrum non adulterata ad dictorum duorum capitum firmitatem absque ulla enarratione et expositione amplexati sumus. Quod si quis ea ad proprium scopum atrahere voluerit, et interpretari, et super illis firmari, aliisque de quibus dictum est, non propterea omnino mali censendi sunt, qui ea ita sine alio examine acceperunt. Dicta enim sanctorum iis qui sancte et pie intelligunt et exosculantur, lumen sunt veritatis erga Deum; qui alio modo accipiunt, iis sunt reprehensio et condemnatio. Nec etiam obstinate prohibemus, ne super ipsis sanctorum dictis aliquid quispiam dicat, quæ simpliciter et sine prævio examine, tanquam sanctorum, amplectimur. Unum enim est, quod a nobis procuratur, Dei Ecclesiæ propria dogmata sarta tecta conservari, et, quemadmodum nos eam accepimus, ita et ad posteros ab omni adulterio et alieno dogmate immunem transmittere.

PATROL. GR. CL.

A Inno adversus Monembasiæ Hypopsephium synodalis actio hæsitantibus satis fuerit, illa etiam præter alia in condemnatione præferens, majestati imperialis infensum fuisse, et gaudere et addictissimum esse sententiis Palamæ post Tomum editum, et pœnas per eum contra hosce publicatas. His, ut jam vides, lector, Barlaamus condemnatus asseritur de duobus capitibus. Palamas absolutus non est, tum Barlaamo tum Palamæ silentium de dogmatibus imponitur. Condemnatio illa quomodo se habuerit, non liquet. Quid ergo nobis Cantacuzenus tam de Barlaamo quam de Palama adeo diversa obtrudit. Nicophorus Gregoras, oculatus etiam ipse testis, refert, de dogmate nihil actum esse, ob præsentium imperitiæ multitudinis; tum, ne theologiæ mysteria profanis vulgi auribus ingerebantur; tum, ne Palamas, contra disputante Barlaamo, blasphemæ doctrinæ convinceretur; synodum vero, lumen in Thaborio, increatum, et ipsum naturale Dei lumen fuisse, difficile adducor ut credam, decrevisse, cum falsum omnino decrevisset. Quidquid enim adversarii asserant, quod corporeis oculis videtur, increatum non est: lumen Thaborium corporeis oculis discipulis visum est: tum, quidquid corporeis oculis videtur creatum est, lumen Thaborium visum est, ergo creatum est, et nullo modo increatum. Plura Philotheus patriarcha, et alii de hoc lumine, pro Palamæ sententia, editis etiam libris, disseruerunt: sed neque dictis argumentis respondent; firmumque et inconcussum stat. Quidquid est, aut Deus est, aut creatura; si Deus, ergo non conspicitur oculis corporeis; si creatura, non ergo increatum. Et dicta Patrum, quæ pro Palamæ opinione agglomerant, Barlaam potius sententiam firmare, latissime probat Joannes Cyparissiatæ, cap. 4 et 5 Decadis sextæ. Quemadmodum ex alia parte Josephus Bryennius, orat. de Transfiguratione Domini, eorundem dictis Palamæ sententiam corroborat. Quid ergo dicendum est? Patresne sibi invicem contraria tradidisse? Nequaquam. Quare, uti in rebus aliis, ita in hac quoque, media via progrediendum est, ne a veritate aberremus. Id cum non assecuti fuissent neque Barlaamus neque Palamas, in varios errores lapsi sunt. Error itaque fuerit, asserere, lumen illud in monte Thaborio non fuisse deitatis illius gloriam, et lumen proprium, lumenque ab essentia divina emanans, quod unum et idem cum essentia divina erat nec aliud, ut asserunt apertissime Patres, Ephræm Syrus, Joannes Damascenus, Dionysius Areopagita, Andreas Cretensis, Cosmas Melodus, Maximus confessor, Cyrius Alexandrinus, Joannes Chrysostomus, Gregorius Nazianzenus, Basilus Magnus et Athanasius Synadenus. Splendor enim ille, et lumen, ipsa Christi deitas beati fuit, quæ per miraculum ad illud tempus tecta, ne oculis humanis sua majestate officeret, eo die cessante dicto miraculo apparuit, et apostolorum oculos circumfulsit. Et argumentum de creato et increato nihil concludit. Verum enim est, oculis corporeis

increatedam conspici non posse, at dum oculi in statu A et conditione naturæ manent, sed si, diviniore vi corroborati, ad altiora eleventur, nil impedit, corporeis hisce oculis in eminentiorem statum sublevatis, deitatem ipsam, et gloriam deitatis, quæ una cum Deo est, videri. Idque expertissima ratione confirmatur. Nam beata Virgo, quam modo assumptam canit Ecclesia cum corpore ipso, Deum et divinitatem ipsissimis oculis corporeis, sublevata tamen et divina vi confirmatis, intuetur. Et, post judicium universale, beati, resumptis corporibus, corporeis oculis gloriam deitatis deitatemque ipsam conspicient. Sic et die Transfigurationis duplex miraculum cernimus; alterum, cum cessat esse in corpore Christi; alterum, quod apostolorum oculos ad diviniorem aspectum excitat. De aliis divinis visionibus et splendoribus quid asserendum sit, alibi dicemus. Damnatus itaque est Barlaamus, quod lumen illud neque ex divina essentia neque divinam essentiam esse affirmabat, et præterea corporeos oculos per nullam diviniorem potentiam adeo elevari posse, ut deitatem conspiciant. Ex quo multa absurda sequi in doctrina ecclesiastica, manifestum est. Sic enim tolleretur visio beatifica post judicium, et aliorum sanctorum gloria, qui nunc in cœlo dicuntur degere, divinam Dei naturam corporeis oculis aspicientes. Damnatus est etiam ex alia parte, et jure merito, Palamas, dum lumen illud, et operationem Dei, diversum quid ab ipso Deo, quamvis increatum, constitueret; et, cum illi duo increata, et duæ deitates objicerentur, respondebat, id minime obstare; dari enim plura increata, et plures deitates, imo ἀπελραxις ἀπελραουs, quasi diceret, infinitas infinitas, modo superiores, modo inferiores, et quæ oculis conspicerentur; quod plane nugari est et ad gentiliū inceptias, majori etiam mensura, in tanta veritatis luce, referri. Quare jure etiam ipse, tanquam hæreticus et deorum plurimorum cultum introducens, condemnatur. Qui vero media insistit via, ut supra diximus, cum Ecclesia et sanctis Patribus sentit. Sic enim deitas ipsa, illiusque lumen increatum, corporeis oculis, sublevatis tamen, videri poterit. Idque cum ipsi non perciperent, non tantum Palamas ipse, sed alii præterea qui eum secuti sunt, dum seipso a difficultate extricare conantur, in alios atque alios errores prolapsi sunt. Audiatur David monachus, in Relatione de dissidio Barlaami et Palamæ: Ὅτι θεῖον μὲν ἔστι καὶ ἀκτιστον τὸ φῶs ἐκεῖνο καὶ θεότηs παρὰ τῶν ἁγίων ὀνομάζεται, οὐκ ἔστι καὶ οὐσία Θεοῦ, ἀλλ' ἐνέργεια, καὶ χάρις, καὶ δόξα, καὶ λαμπρότης ἐκ τῆs θείας οὐσίας εἰς τοὺs ἁγίους πεμπομένη. Οἱ γὰρ ἄγιοι πάντες καὶ ἄνθρωποι, καὶ ἄγγελοι δόξαν μὲν ἀχρονον ὁρῶσι τοῦ Θεοῦ, καὶ χάριν αἰδιον δέχονται, καὶ δωρεάν, οὐσίαν δὲ Θεοῦ οὐδεὶs ποτε ἄνθρωπος, οὔτε ἄγγελος, οὔτε εἶδε, οὔτε ἰδεῖν δύναται. Et quidem lumen illud, divinum et increatum et deitas a sanctis nominatur, sed non est substantia Dei, sed operatio et gratia et gloria, et splendor ex divina s

stantia in sanctos missus. Omnes enim sancti, tam homines quam angeli, vident quidem Dei gloriam, temporis expertem, substantiam vero Dei nullus neque homo neque angelus vidit, aut videre potest. Quis in tam paucis verbis tot errata, præter unum Palamam, congerere potuisset? Similia sunt, quæ narrant, Philotheus, patriarcha Constantinopolitanus, Callistus Angelicus de spiritali participatione. Damascenus Thessalonicensis in fine concionis de Transfiguratione Domini. Et nota, Dei essentiam beatis non videri, sed nescio quam claritatem; errore antiquo Armenorum, cujus meminit sanctus Gregorius, lib. xviii *Moralium*, cap. 37. Damnatur itaque Barlaamus, damnatur et Palamas. Ergo tunc temporis Græci alia via difficultatem evaserunt; neque enim approbare poterant quod condemnarent. Quare necesse est, eos defuisse, divinam essentiam, licet incretam, et Deum, oculis corporeis, vi tamen divina sublevatis, ut jam diximus, videri posse; quod in montis Thaborii lumine accidit; illud enim increatum cum esset, visum tamen est ab apostolis. Hic immerito redarguuntur a nonnimine, ac si operationem Dei esse quid a substantia Dei diversum existimassent. Neque enim considerandum est in ea natione, quid unus aut alter tenuerit, sed quid omnes uno ore profiteantur. Et sane profiterentur nunc omnes, si Palamas ab his tem Græcis, veluti hæreticos damnatos, excipias, beatos, post judicium, Deum ipsum oculis corporeis visuros. Ideo multa in Prateolo corrigunt: Adversus Barlaamum et Acindynum nonum generale concilium coactum fuit, et celebratum in præsentia illius beati et celeberrimi imperatoris Michaelis Andronici, cognomento Palæologi, imperatoris Græcorum, et Joannis ejus filii. Nullum ex dictis conciliis generale fuit; nullum sub Michaele habitum. Joannes Palæologus, qui subscripsit, non Michaelis Palæologi, sed Andronici junioris filius fuit: qui cum in schismate vixerit et obierit, frustra beatus nominatur. Prateolus: Genesant isti, modo, nullum esse discrimen in divina natura, substantia, et effectu; sed idem esse, nec diversum: modo differentiam esse profitebantur, substantiam tamen incretam; ejus autem essentielles actiones, et naturales, sentiebant esse diversas, non tamen increatas, sed creatas. Nihil horum Barlaamo et Acindyno in mentem venit, et aliud illos affirmasse, ex eorum Commentariis planum est. Quidquid tamen sit, pulso Joanne patriarcha, subrogatoque Isidoro, Palamitis addictissimo, favore etiam imperatoris Cantacuzeni, qui imperium administrabat, adeo Byzantii Palamitarum factio invaluit, ut nihil ad corroborandos proprios errores intendantur reliquerint, et coactis synodis, et Tomis editis, Barlaami et Acindyni omnia anathemati subjecerint, sua, uti pia et catholica, promulgarent, quæ postea etiam propugnarunt Callistus et Philotheus patriarchæ, ejusdem instituti cum Palama. Et hæc pro Barlaami, Acindyni, et Palamæ hæresi, satis sunt.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

ΘΕΟΦΑΝΗΣ

Η

ΠΕΡΙ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΤ' ΑΥΤΗΝ ΔΜΕΘΕΚΤΟΥ ΤΕ ΚΑΙ ΜΕΘΕΚΤΟΥ.

GREGORII PALAMÆ

THESSALONICENSIS ARCHIEPISCOPI

DIALOGUS QUI INSCRIBITUR

THEOPHANES

SIVE

DE DIVINITATIS ET RERUM DIVINARUM COMMUNICABILITATE
ET INCOMMUNICABILITATE.

(Matthæi, *Lectiones Mosquenses*, t. II.)

Θεοφάνης. Ἐπεσχεψω κατα σεαυτον γενόμενος, Ἄ
ἀδελφὲ Θεότιμε, τὰ ὠμιλημένα Ἐναγχος, ἢ καθάπερ
τινὰ περιττὴν ἀδολεσχίαν ἀμελέτητον ἀφελς, καὶ
λεληθότως ὑπεκπνεῖν κατὰ μικρὸν ἑάσας, τῶν τῆς
σῆς ψυχῆς ἐξεφόρησας τελέως λογισμῶν;

Θεότιμος. Τί τοῦθ' ὁ λέγεις, ἀγαθὲ Θεόφανες;

Theophanes. Considerastine tecum, frater Theo-
time, recens colloquium, an superflue instar nu-
gationis neglectum et cita oblivione sopitum a
mentis tue cogitationibus omnino abstulisti?

Theotimus. Quid dicis, optime Theophanes? Sic-

Hunc dialogum edidi ex cod. bibliothecæ SS. sy-
nodi in fol. num. 70. Ex eodem jam edidi ejusdem
Gregorii aliquot homilias Mosquæ, 1776, in 8. Ille

Dialogus legitur etiam in codd. ejusdem bibliothe-
cæ 524, fol. 260 seqq. et 344, fol. 1 seqq. ex qui-
bus alio tempore varietates adijiciant.

cine putas mea memoria excidisse bonum illud beneficentissimumque mihi colloquium quod me tanto liberavit errore? errore, inquam, quem peperit Italus iste Barlaam et propter quem periit in exsilio, et ipse illiſis nescio quomodo socius factus Acindynus, sibi suisque ſectatoribus certissimum periculum (κίνδυνος).

Theoph. Scio te multis implicitum negotiis, et nuper illapsam omnibus perturbationem, propter quam tuos amicos nunc imprimis tuſ indigere scio prudentia : itaque huic illa accomodavi.

Theot. Verum ego cunctis negotiis, scito, tantarum rerum anteposui considerationem, ita ut ille, ob assiduam meditationem, quasi characterem in anima mea imprimerent, nec me dormientem dimitterent, et expergefatto statim quales erant apparerent menti singulas examinanti, mihiſque viderer in quodam lucido veritatum divinarum contuitu firmiter stans, ubi sermonibus tuis constitutus eram, et unde velut ex aliquo prospectu aspicebam infra jacentem profundum quemdam vorticem obscuramque abyssum caligine plenam, voraginosum scilicet errorem illorum qui, spem in mendacio reponentes, eo tantum delectantur tamque copiosam prodigunt fallaciam, ut sibiſmet mentiantur et seipsos decipiant. Modo enim deificam Spiritus gratiam, qua sancti participes Dei vel potius unus cum Deo spiritus ſunt, esse creatam audacter affirmant, et argumentis Scripturæque testimoniis omnes convincere maxima conantur industria; modo vero dicunt nos ipsius essentialis Dei esse participes. Nonne sic in duas partes claudicant, et sibi suisque sermonibus contradicentes utrinque videntur et semetipsos fallunt? Nam quomodo qui essentialis divinæ (juxta ipsos) ſit particeps, non increatum, sed creatum participat? Quomodo vero qui creata (juxta ipsos) gratia deificatur, divinæ particeps est essentialis?

Theoph. Theotime, non dissonant eorum sermones cupiditati animæ istos parientis, ex quo in tam absurda elati sunt : talia enim invidia suggerere solet. Illorum quidem loquela loquentibus contradicit, ostendens eos a quibus profertur non semiimprobos, sed nequissimos esse : qui enim omnino malus est, ne sibi quidem est bonus. Cæterum isti semet destruant. Tu vero, si nondum omni extricatus es difficultate, confidenter sciscitare quicquid volueris : nam cum eo qui non contentionis, sed veritatis studio percontatur, amolloqui.

Theot. Dic mihi, quæso, ante omnia, Theophilanes, quis absurdam hanc auspicatus sit doctrinam, qua deceptus Barlaam perpetuo se probrose multavit exsilio. Dicebat enim se quædam nactum esse scripta, e quibus selectos ostendebat multiplices textus, quos ægro a se animo ferri asserebat. Non ipse, aiebat, ullum subiecit damnum; sed in

Α Οὕτως οἶέ με βλάβως τῆς μνήμης ἐκβαλεῖν ὁμιλίαν ἐκείνην, τὴν καλὴν ἐμοὶ καὶ τῶν καλλίστων πρόξενον, δι' ἧς τσαούτης πλάνης ἀπηλλάγη; πλάνης, ἣν ἔτεκε μὲν ὁ Ἰταλὸς ἐκεῖνος Βαρλαάμ, καὶ ὅφ' ἧς διόλωλε φυγαδευθεὶς, εἰσποιησάμενος; δὲ οὐκ οἶδ' ἕως ὅ Ἀκίνδυνος κίνδυνος σαφῆς ἐαυτῷ καὶ τοῖς αὐτῷ πεποιθμένοις γέγονε μάλιστα ἀγύρτης.

Θεοφ. Οἶδα πολλοῖς περιστοιχιζόμενον σε πράγμασι, καὶ τὸν περιστόντι θόρυβον ἀρτίως πάντας, δι' ἧν εἶπερ ποτὲ τοὺς φίλους δεῖσθαι σου τῆς ἀγχινολίας οἶμαι. Ταῦτ' ἄρα ταύτη ἰρόμην.

Θεοτ. Ἄλλ' ἐγὼ καὶ ἀσχαλία; ἀπίστος ὑπερτέρων, εὐ ἴσθι, πεποίημαι τὴν περὶ τηλικούτων σκέψιν, ὥστε μοι καὶ ἀπὸ τῆς συνεχοῦς μελέτης οἶόν τινα τύπον ἐνδύναει; τὴν ψυχῆν, καὶ μηδὲ κθεύδοντα ἵνεναί, ἐξεγειρομένῳ τε εὐθὺς παρεῖναι ὡς ἐπὶ ἕκαστα βασανίζοντι τῷ λογισμῷ. Καὶ μοι ἐδόκει καθάπερ ἐπὶ σκοπιᾶς τινοῦ ἀμφιφαοῦς τῆς ἀληθείας τῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων ἐστηκότι βεβαιῶς, ἐφ' ἣν ἐτύγγανον ὑπὲρ τῶν σῶν λόγων ἀναδιδασθεὶς, ἐκείθιν ὡς ἐξ ἀπόπτου τινὸς κάτω που διακειμένην φάραγγά τινα βαθεῖαν καὶ διασφάγα ἐπίσκιον διάπλων ζῶντος, δι' ἡλόντι ψεύδους ἀμφιφαοῦς, τὰ ἐκείνων ὄρα, οἱ ψεύδους ἀντικρυς θέμενοι τὴν ἐλπίδα, τοσοῦτον ἐπεντροφῶσιν αὐτῷ, καὶ τοσαύτην ἐπίδα φιλεύονται τὴν ἀπάτην, ὡς καὶ σῶν αὐτῶν ἐθελοντά; καταψεύδεσθαι, καὶ ἐξαπατᾶν ἑαυτοῦς. Οἱ γὰρ νῦν μὲν τὴν θεοποιὸν δωρεάν τοῦ Πνεύματος δι' ἧς μέτοχοι Θεοῦ, μᾶλλον δὲ ἐν πνεύμα μετὰ τοῦ Θεοῦ γίνονται οἱ ἀγιοί, κτίσμα διαβήδην λέγοντες καὶ δι' ἐπιχειρημάτων καὶ Γραφικῶν μαρτυριῶν πάντας πείθειν διὰ μεγίστης ποιούμενοι σπουδῆς, νῦν δ' αὖθις ὡς αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μέτοχοι ἔσμεν, ἄρ' οὐχὶ πρὸς τῶν κατ' ἀμρότερα ταυτε, καὶ καθ' ἑαυτῶν καὶ τῶν οἰκείων λόγων ἐφ' ἑκατέρου μέρους ψεύδονται, καὶ ὅφ' ἑαυτῶν ἀπατῶνται; Πῶς γὰρ ἂν ὁ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετέχων κατ' αὐτοῦς οὐκ ἀκρίστου ἀλλὰ κτιστοῦ μετέχων εἴη; Πῶς δ' αὖθις ὁ κτιστῆ κατ' αὐτοῦς χάριτι θεοποιούμενος τῆς οὐσίας μετέχει τοῦ Θεοῦ;

Θεοφ. Θεότιμε, οὐκ ἀπεκότως οἱ σῶν λόγοι τῆ πάθει τῆς αὐτοῦς τικτούσης ἰοίκασι ψυχῆς, ἀφ' οὗ πρὸς τὴν λογιολογίαν ταύτην ἐπήρθησαν σφισί γὰρ ἐμποιεῖν τοῖς φηρονούσιν ὁ φθόνο; πέφυκε καὶ οἱ τούτων λόγοι τοῖς λέγουσιν ἀντιλέγουσιν, οὐκ ἡμιμοχθῆρος τινὰς τοὺς προτεμένους, ἀλλὰ παμπονήρου; δεικνύντες ὁ γὰρ τελῶς κακὸς οὐδ' ἑαυτῷ ἐστὶν ἀγαθός. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἑαυτοῦς καταστρεφόντων σὺ δ' εἰ μὴ τῶν ἀποριῶν ἀπολέλυσαι τελῶς, πυκνῶν ἀδελῶς, ὅπερ ἂν ἦ σοι βουλομένῳ τῷ γὰρ μὴ πρὸς ἔρον, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν ζητητικῶν διαφερόντως, εὐ ἴσθι, χρίρω διαλεγόμενος.

Θεοτ. Τοῦτό μοι πρὸς Θεοῦ πρὸ τῶν ἄλλων φράσου, Θεόφανες, τίς ποτ' ἄρα τῆς ἀντιλογίας ταύτης ἦρξε, καθ' ἣν ἠτηθηθεὶς ὁ Βαρλαάμ ἀσιφυγίαν ὑπ' αἰσχύνης ἑαυτοῦ κατεψήφισατο; Γράμμασι γὰρ ἐντυχεῖν ἔλεγον ἐκείνος, ἀφ' ὧν καὶ πολυστίχους ὑπεδεικνυ βίσεις ἐκλεξάμενος, δι' ἧς παθεῖν διεβεβαίουτο τὴν ψυχῆν, οὐκ αὐτός τι βλάβος ὑποστάς ἀλλὰ

κατὰ τῶν συγγραφεμένων ὀνόνοιαν δεξάμενος οὐκ ἀγαθὴν, μᾶλλον δὲ καὶ λίαν κακὴν. Δυσσεβῆ γὰρ ἔχειν δόξαν ὀπέλαθεν αὐτοῦς, ἣν δὴ καὶ ἀνασκευάζων, ἀντιβῆρτικὸς λόγους συνεγράψατο. Τοιγαροῦν οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν αὐτὸν τῆς ἀντιλογίας καταβάλλεσθαι τὴν ἀρχὴν.

Θεοφ. Καλῶς εἰπέ τις τῶν παλαιῶν Καισάρων, ὡς οὐχ ὑπέχειν ἀμφω δεῖ τὰ ὡτα τοῖς κατηγοροῦσιν, ἀλλὰ τῷ ἀπολογησομένῳ θάτερον ἀκῆρατον φυλάττειν οὐς, ὥστε μηδαμῆ μηδὲν στέργειν μηδὲ ἀποφρίνεσθαι πρὶν ἂν διακούσῃ ἀμφοτέρων. Ταῦτα γὰρ αὐτὰ κατὰ τῆς συνόδου διεξῆλθε μικροῦ καὶ ἐπὶ λέξεως ὁ Βαβυλαῖος καὶ πολλοὶ τῶν ἐκείνου λόγων μεταξὺ τῶ, Τετραυματίσται καὶ πάντων τὴν ψυχὴν, ὅφ' ὦν ἔφησιν συγγραμμάτων δηλαδὴ. Πρὸς ταῦτα δὲ ἡμῖν ὀλίγων ἐδέξατο λόγων ἔχομεν γὰρ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀνεξέλεκτον ἀντίθεσιν. Ἐξενεγκόντες γὰρ ὑπεδείξαμεν συγγράμματα ἐκείνου πολλῶν πρότερα τῶν ἡμετέρων, τείνοντα κάκεινα πρὸς τὴν προκειμένην δίκην, πρὸς δὲ καὶ ἀντέκειτο τὰ ἡμέτερα. Ταῦτα δὲ ἐκεῖνος τῆς Θεσσαλονικῆς ἀπαίρων ἀφανίσας, ὡς γε ἔφατο, καὶ τὰ μετ' ἐνιαυτὸν συγγραμμένα οἱ πρὸς τὰς ὅφ' ἡμῶν γενοῦσας ἀντιβῆρσεις προδεικνύει ἐνθάδε, τοὺς οὐκ εἰδότες, ὡς οὐκ ἔφησεν, ἔβαν ἔπειθεν. Ἄλλὰ γὰρ ἀναπεφηγότες οὕτω βῆσται δολίου κατὰ τοῦτο καὶ ψευδοῦς, ἐπεὶ καὶ Θεσσαλονικεῖς ἄνδρες παρήσαν οἱ συνειδότες ἐξεταζομένης τῆς ἀρχῆς ὄθεν ἀνεφάνη πρὸς ἐνιαυτῶν τεττάρων, ὅτε μηδὲ ἦδει πως σχεδόν, ποῦ γῆς ἡμεῖς ἔομεν, μηδὲ διὰ γραμμάτων ἐτύγχανεν ὀμιλητικῶς ἡμῖν, τότε πρὸ τοσοῦτου χρόνου πρὸς τινὰ τῶν ἐν ἀπλότῃ μοναζόντων ὕπακοῆν αὐτὸν ὀποκρινάμενον, ἐκ τούτου τὰς λαβὰς εὐρέσθαι τῶν κατηγορημάτων, ὡς καὶ ὁ συνοδικὸς τόμος καταφανὲς τίθεται τοῖς βουλομένοις. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις τίς ὁ τῶν λόγων ἀρχῶν; οὐχ ὁ κατηγορῶν, οὐχ ὁ ἐγκαλῶν, ὅς ἦν φανερώς αὐτός; ἡμεῖς δ' οὐ μετὰ μῆνας ἔχομεν ἐπτά, πατριαρχικοῖς γράμμασι μετὰτεμπτοι; Πῶς οὖν οὐ παντὸς μᾶλλον ἐκφανὲς, ὡς οὐχ ἡμεῖς οἱ τὴν ἀρχὴν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀντιλογίας καταβαλλόμενοι, οὐ μὴν ἀλλ' εἰς ἐκεῖνος ἤρξεν εἰθ' ἡμεῖς, ὁ δυσσεβὴς τρόποις, ἀλλ' οὐκ ἀπλῶς ὁ ἀρξας;

Θεοφ. Εὖ λέγεις. Τοῦτο μὲν δὴ καὶ προῦργιατερον ἂν εἴη καὶ δυσχερέστερον μαθεῖν ἔμολε δὲ οὐκ ἐτ' ἀμφισβητήσιμον οὐδὲν καὶ γὰρ ἔγνω ἀκριβῶς τὴν τοῦ ἀνδρὸς κακοδοξίαν ὄση. Μακρὰς δὲ ὄσης καὶ πολυσχιδοῦς καὶ ὑπὸ τῶν διαβεβαμένων αὐξηθείσης ἐς τὴν μάλιστα, μεθόδου τινὸς ἔδομαι, καθ' ὅσον οἶόντε συντατμημένης, οὐκ εἰς κατάληψιν, ἀλλ' εἰς διασφρασίαν τε καὶ ἔλεγχον αὐτῆς καὶ σοῦ δέδομαι μὴ ἀνεῖναι κατὰ τὸ ἐγγωροῦν, ὀδὸν ὕψηγησασθαι τοιαύτην, ὅπως δι' αὐτῆς ἡμεῖς ἴοντες, καὶ ὡς ὀπλωκυκλούμενοι τῇ ἀληθείᾳ, πιπτούσας ὀρώμεν τὰς ἐκείνων λεισηγίας, ψαλμικῶς εἰπεῖν, ἐκ τε τοῦ κλιτούς καὶ ἐκ δεξιῶν, ἡμῖν δὲ μὴ ἐγγιζούσας.

Θεοφ. Οὐ μικρὸν ἐστὶ τὸ αἰτήμα, ὃ βέλτεστε, ἐγὼ τε τοιαῦτα ἄττα οὕτε συνιδεῖν ὀξὺς οὕτε ἐξεῖπεῖν δεῖνός. Σὴν δ' ὀμως χάριν, ἐπεὶ καὶ τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἡ ἀγάπη πείθει, ἐγχειρεῖν, σῆρσειν ἐλπίσας

A scriptores suspicionem conceperat non bonam, sed potius valde malam : suspicatus est enim eos impiam profiteri doctrinam, ad quam refellendum refutationem composuit. Itaque a nemine dici posset ipse disputationis fundamenta jecisse.

neoph. Recte dixit quidam veterum Cæsarium non præhendas esse ambas aures accusatoribus, sed et se defensuro unam aurem integram esse servandam, ita ut nihil admittatur aut rejiciatur quin utraque pars audita fuerit. Non eadem fere ad verbum in synodo enarravit Barlaam; et dum loqueretur, multa saucio passus sum animo pro illis videlicet quæ dicebas scriptis. Sed ad refellendum quæ asserebat paucis nobis sermone opus fuit : nam res ipsæ irrefutabilem nobis suppediabant refutationem. Produximus enim et ostendimus scripta illius nostris multo anteriora, quæ ad præsentem litem atinebant, et quibus nostra oblietabantur. Sed illis a Thessalonica ablatis et e conspectu, ut putabat, subductis, alia ibidem substituit quæ uno post anno contra refutationem nostram composuerat, et ignaris facile persuasit se controversiam non exorsum esse. Sed non minus facile detecta est fraus et fallacia, quia Thessalonicenses adcrant viri scientes quæsitam originem patuisse quatuor ante annis, quando ille forsitan nesciebat ubi nos essemus nec litteris unquam nobiscum collocutus erat : tunc enim, tam longe antèrius, simulans se simplici cuidam monacho morem gerere, eâ inchoavit quorum accusatur, ut in Actis synodi clare videbit quisquis voluerit. Præterea, quis controversiæ auctor ? nonne accusator, nonne insimulator ? quod ipse evidenter erat. Nos vero nonne post septem menses venimus, patriarchæ litteris accersiti ? Nonne igitur clarissime ante omnia liquet non nobis tribuendum esse initium disputationis ad illum spectantis ? Ceteroquin, sive ab eo, sive a nobis exorta sit, nonne ille magis inculpandus est vel potius execrandus qui impia loquitur quam qui duntaxat inchoavit ?

λέγων μάλιστα μεμπτεός, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποθεοί. Bene loqueris. Id quidem melius esset ac difficilium discere; mihi vero minime dubium est: percalleo enim quantus sit istius viri error. Qui cum sit multus ac multiplex et a successoribus in deteriora auctus, methodo aliqua indigeo, quoad fieri potest præcisa, non ad hunc intelligendum quidem, sed elucidandum et refellendum; teque oro ut non omittas, quantum potes, talem ostendere viam, qua nos ambulantes, et quasi scuta veritatis circumdati, eorum deliria videamus, ut fert psalmus, cadentia a latere et a dextris, ad nos autem non appropinquantia.

Theoph. Haud parum est quod postulas, charissime, neque ego tam perspicax qui tanta conspiciam, neque tam disertus qui talia eloquar. Attamen, cum supra vires aggredi quædeat charitas,

esperans auxiliaturum mihi Deum charitatis, quem- A dam dogmatum indicem elaborare conabor quo vera a falsis discerni possint. Hic tibi tam conveniens erit, ut adducens quascunque volueris, non solum ex nuper agitatís, sed etiam ex fere omnis ævi quæstionibus, discas in omnibus veritatem. Haud parvum ille esset signum, vel potius demonstratio prædicatæ a nobis veritatis, et erroris quo detinentur qui nobis contradicere audent. Si enim hujusmodi canoní repugnare ostendantur sive veteres hæretici, sive qui nobis hodie contradicunt, consonare vero tum quæ omni tempore, tum quæ a nobis recenter pie dicta sunt, nonne igitur manifestum est in qua parte utrumque sit collocandum. Quæ enim sunt eadem eidem, sunt necessario eadem inter se: quæ autem dissimilia sunt alterutro horum, sunt et sibi invicem dissimilia. Non mirum autem quod, quæ dicturus sum, multis aliis extendam sermonibus; velut enim ímam radicem et causam omnium quæ vera sunt vel falsa circa res divinas, nunc eloqui breviter volo.

Theot. Quam jucundum quod nuntias; he amplius tardes: longum enim odit exordium qui vehementer optat discere.

Theoph. Incipio. Num intelligis res divinas aliqua esse per se credibiles, et aliqua discipuli animum excitantes ad examen et investigationem?

Theot. Eadem sunt credibilia et non? Haud intelligo quid dicas.

Theoph. Equidem quod dico elucidabo.

Theot. Explana, et tunc amplectar quod verum videbitur.

Theoph. Dixit Moyses a Deo edoctus: « Audi, Israel: Dominus Deus unus est; » nonne hoc per se est credibile?

Theot. Ita est, si dicis per se credibile quod sine demonstratione creditur. Itaque Moyses, postquam audire jussit, nullam addidit circa hoc demonstrationem.

Theoph. Bene quidem fecit. Ut enim sensus in sensibilibus rationali non indiget argumento, ita nec fides in hujusmodi indiget ratiocinio. Quare non nisi adversus incredulos proluxi super illo textu proferrentur sermones. Sed idem Moyses, Deo pariter docente, ait: « Dominus pluit super Sodomam et Gomorrhham ignem a Domino de caelo⁴; » et cum simul ipsi Loth in Sodomis appareret Dominus, sic in dualibus conspiciebatur personis. Fide igitur id pariter accipimus.

Theot. Cur non? Quid ergo?

Theoph. Credimus igitur unum et non unum esse Dominum. Non ergo ipsa fides nos cogit et omnibus præcipit poscere et dare rationem, si quis præcipue in his offendat quærendo quomodo unus sit et non

συλληπτορα τὴν τῆς ἀγάπης Θεὸν, γινώσκοντά τινα δογμάτων ἐξεργάσασθαι πειράσομαι, δι' οὗ τὰ εὖ ἔχοντα, καὶ μὴ διακριθεῖν ἂν. Ὅς μόντοι καὶ σοὶ συνδέξει οὕτως ἔχειν, ἵνα προσάγων ἅττα βούλω, μὴ μόνον τῶν ἀρτι κινήθέντων, ἀλλὰ μικροῦ καὶ τῶν ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος, μαθηταῖς ἐν πᾶσι τάληθές. Οὐ μικρόν δ' ἂν εἴη καὶ τοῦτο τεκμήριον μάλλον δὲ ἀπόδειξις τῆς τε ὑφ' ἡμῶν κηρυττομένης ἀληθείας καὶ τῆς ἐπιχωριαζούσης πλάνης τοῖς ἀντιλέγειν ἡμῖν προαιρουμένοις. Εἰ γὰρ ἀναδειχθεῖεν τῷ ὁμοίως ἔχοντι κανόνι τὰ τε τῶν πάλαι κατοδόξων καὶ τὰ τῶν νῦν ἡμῖν ἀντιλεγόντων μηδαμῶς ἑναρμοζόμενα, ἑναρμόνια δὲ τὰ ἐξ αἰῶνος εὐσεβῆ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν λεγόμενα ἀρτίως, ἄρ' οὐκ εὐδελον, ἐν ποίᾳ μοίρᾳ τετάξεται ἑκάτερα; Τὰ γὰρ τῷ αὐτῷ τὰ αὐτὰ, καὶ ἀλλήλοις ἐστὶν ἀναγκαίως τὰ αὐτὰ τὰ ὁποτέρῳ τούτων ἔταρα καὶ ἀμφοτέρως ἄρα. Οὐ θαυμαστὸν δὲ, εἰ τὰ μέλλοντα ῥηθῆσθεσθαι διὰ πάντων μοι τέταται τῶν ἄλλων λόγων ὁμοί γὰρ τὴν ἐν τῷ βῆθει ῥίζαν καὶ τὸ αἴτιον πάντων τῶν ἔχόντων εἶ τε καὶ μὴ περὶ Θεοῦ δογμάτων, νῦν ἐκφῆναι προήρημαι συνθεπτυμένως.

Θεός. Ὅς ἐπόρισμον τὸ ἐπάγγελμα μηκέτ' οὖν μέλλε πολλῶν γὰρ ἀνέραστος προοιμίω ὁ σφόδρα εἰ ποθῶν μαθεῖν.

Θεοφ. Καὶ δὴ λέγω. Συνορᾷς ὡς τὰ τῆς θεολογίας ἐστὶ μὲν ὡς αὐτόπιστα ἐστὶ δ' ὡς παρακαλεῖ τὴν τοῦ διδασκομένου νοῦν εἰς ἐπίσκεψίν τε καὶ ἐξέτασιν;

Θεός. Τὰ αὐτὰ καὶ πιστά ἐστὶ καὶ μὴ; Οὐ μαθάνω ὅ τι λέγεις.

Θεοφ. Ἐγὼ δὲ λέγω ποιήσω φανερόν.

Θεός. Ποίησον, καὶ τότε συνερῶ τῷ δοκοῦντι ἀληθεῖ.

Θεοφ. Ἐφ' Μωϋσῆς, ὑπὸ Θεοῦ μαθῶν, « Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἰς ἐστὶν οὐκ αὐτόπιστόν ἐστὶ τοῦτο;

Θεός. Ναί εἰπερ φῆς αὐτόπιστον τὸ πιστευόμενον ἄνευ ἀποδείξεως. Διὸ καὶ Μωϋσῆς ἀκούειν ἐγκλεισάμενος, εἶτ' ἀποφηνάμενος οὐδὲν ἔπειτα περὶ αὐτοῦ προσέθηκε.

Θεοφ. Καλῶς γε ποιῶν. Ὅς γὰρ ἀσθησις ἐν τοῖς ὑπ' ἀσθησιν λογικῆς οὐ δαίται δείξεως, οὕτως οὐδὲ πίστις ἐν τοῖς τοιούτοις ἀποδείξεως. Διὸ καὶ πρὸς τοὺς ἀπίστους μόνους ὑπὲρ τοῦ τοιούτου μακροῦς ἂν τις ἐξενέγκω λόγους. Ἄλλ' ὁ αὐτὸς Μωϋσῆς καὶ τοῦτο μαθῶν ὑπὸ Θεοῦ φησὶν ὡς ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα παρὰ Κυρίου πῦρ ἔβρεξεν ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ, » καὶ ὁ θνηταῖτα τῷ Ἄωτ ἐπιφαινόμενος ἐν Σιδόμοις Κύριος ἐν δυνὶ ἐφαίνετο προσώποις. Πίστις οὖν καὶ τοῦτο δεχόμεθα ὁμοίως.

Θεός. Πῶς γὰρ οὐ; Τί μὴν;

Θεοφ. Πιστεύομεν δὴ καὶ ὅτι εἰς καὶ ὅτι οὐκ εἰς ὁ Κύριος. Οὐκ αὐτὴ οὖν ἡ πίστις βιάζεται ἡμᾶς, καὶ παντάπασι διακελεύεται ζητεῖν καὶ διδύμει λόγον, εἰ τις μάλιστα παρὰ τὰ τοιαῦτ' ἐπηρέαζει, πῶς εἰς

⁴ Gen. vii, 4.

καὶ πῶς οὐχ εἶς, ἵνα μὴ ἀποποιήσιν τινες ὧμεν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς οὕτως ἀνακόλουθα δοξάζοντες; καὶ φθειρόμενοι.

Θεός. Πάνυ μὲν οὖν. Οὐ γὰρ τοὺς περὶ ἀκαταλήπτου λόγους ἀνθυπενέγκαι τις ἀν τῶν εὐφρονούντων τῷ πυθθανομένῳ πῶς τοῦτ' ἐστὶν ὁπότερον· ἐπεὶ μὴ τὴν ἑκατέρου πολυπραγμονεῖ αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως, ἀλλὰ τὴν θατέρου πρὸς θάτερον διαφορὰν.

Θεοφ. Ἀγαθαί σε τῆς συνέσεως. Ἐν γοῦν ταῖς τοιαύταις διπλοῖαις τῆς θεολογίας μικροῦ πάσαν ποιητὴν αἴρεσιν κινήθεισαν ἴδοις ἄν. Ἄλλ' ὁ μὲν ἀποδίδους τὴν λόγον οὕτως, ὡς ἀμφοτέρω πιστὰ, μηδὲν ἤτιον ἢ πρότερον σῶζεσθαι τὰ μέρη, εὐσεβῆς ὁ δὲ τῷ ἑτέρῳ κατὰ τοῦ ἑτέρου χρώμενος, ὁποιοῦν καὶ ὀπηδητοῦν, δυσσεβῆς ἢ καὶ ἀσεβῆς, κατὰ λόγον τῆς προκειμένης ἑκάστης ὑποθέσεως.

Θεός. Ποίησον καὶ τοῦθ' ὃ λέγεις, πρὸς Θεοῦ, σάεστερον.

Θεοφ. Καὶ δὴ ποιῶ. Πᾶς μὲν ὁ τῶν ἁγίων ὁμιλος Πατέρων ἕνα εἶπον τὸν Θεὸν κατὰ τὴν οὐσίαν, τρεῖς τὸν ἕνα κατὰ τὰς ὑποστάσεις· ἄλλο μὲν οὐσης τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἄλλο τῆς οὐσίας, ὡς ἄλλο καὶ ἄλλο σημαινούσης ἑκατέρας, ἀκτίστου δὲ καὶ ἀχωρίστου οὐσῶν ἀλλήλων ἀμφοτέρων καὶ τῶν ὑποστάσεων καὶ τῆς οὐσίας, οὕτω τηρήσαντες ἀσάλευτον καὶ τὴν εἰς Τριάδα καὶ τὴν εἰς μοναρχίαν πίστιν. Σαβέλλιος δὲ τριθεῖαν κατηγορήσας τῶν οὕτω δοξαζόντων, αὐτὸς εἰς ἕν τὰ τρία συναλείψας διὰ τοῦ ἑνιαίου τὸ τριαδικὸν ἀνέλε τῆς θεότητος καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν Γραφῶν τοὺς περὶ μονάδος λόγους συλλεξάμενος, ὅσων « Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα λέγει Κύριος, καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐν Εὐαγγελίοις εἰρημένον· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν, » καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, προῦβάλλετο πρὸς μαρτυρίαν εἰς ἀναίρεσιν τοῦ τριαδικοῦ τῶν ὑποστάσεων. Οὐχ οὕτω ποιεῖ Σαβέλλιος καὶ ἄλλοι κατ' αὐτόν;

Θεός. Τοῦθ' οὕτω πάντες ἴσμεν.

Θεοφ. Κάγω διὰ τὸ πᾶσιν εἶναι τοῦτο φανερὸν σαφηνείας ἕνεκα προήνεγκα. Σὺ γὰρ τοὺς αὐτοῦ τοιοῦτους λόγους προσαγαγὼν τῷ γνώμονι τῆς πίστεως, ὅς καὶ ἕνα καὶ τρία λέγει τὸν αὐτὸν Θεόν, ἐξελέγξεις ἀπιστόν τε καὶ κακόδοξον, ὡς τὸ τριαδικὸν ἀναίρουσα τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνου παρὰ τοῦτο πολυθέους λεγομένους ὡς εὐσεβεῖς ἀνακτρυξέεις καὶ πιστοὺς. Ἄρειος δὲ καὶ αὐτὸς πολυθέους λέγων τοὺς τρία λέγοντας τὰ ἄκτιστα, ἐν ἄκτιστον εἶναι διεβεβαίουτο τὸν Πατέρα, τὰς ἄλλας ὑποστάσεις εἰς κτίσμα κατασπῶν, καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυρίαις, ὅσαι παριστάσι τὴν διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων, ὅσων « ὁ Πατὴρ μου μέζων μου ἐστίν, » καὶ, « Ἡ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ταῦτα λαλῶ, » καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, διαστρέλλοντα καὶ δεικνύοντα τὴν μίαν τῆς θεότητος πηγὴν, ταῦταις τοῖνον ἀπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἐρανισάμενος ἐχρήτη κατὰ τῶν εὐσεβῶς τὴν ἁγίαν Τριάδα προσκυνοῦντων. Σὺ οὖν καὶ τοὺς Ἄρειου λόγους τῷ αὐτῷ

A unus: ne stulti simus et nobismetipsis in sentiendo ac dicendo contraeuntes.

Theot. Optime. Noq enim incomprehensibilibus verbis responderet aliquis benesanus interroganti quomodo illorum alterutrum sit, quippe non sciscitanti cur utrumque sit, sed in quo differat alterum ab altero.

Theoph. Miror tuam intelligentiam. In hujusmodi enim ambiguis fere omnem siliam esse hæresim videas. Sed qui rationem ita reddit, ut duorum credendorum utraque pars nec plus nec minus asservetur, pius est; qui vero unam contra alteram usurpat qualicumque et quolibet modo, irreligiosus est et impius respectu utriusque propositæ quæstionis.

Theot. Quod ais, fac, quæso, clarius.

Theoph. Facio. Universa sanctorum Patrum turba dixerunt Deum esse unum essentia, et tres in uno personas: cum aliud sit persona, aliud essentia, siquidem aliud et aliud utraque significat; quanquam increata et immensa sunt ambo, personæ videlicet ac essentia. Et sic inconcussam tenuerunt fidem in trinitatem fidemque in unitatem. Sabellius vero hanc Trinitatis doctrinam reprehendens, et tria in unum confundens, divinitatis trinitatem per unitatem abstulit; e Scripturisque sacris textus unitatem inuenientes colligens, ut hunc: « Ego Deus primus, et ego post hæc et in æternum, dicit Dominus »; et istud ipsius Domini in Evangelio effatum: « Ego et Pater unum sumus; » et quælibet his similia objiciebat in testimonium ad auferendam personarum trinitatem. Nonne sic facit Sabellius et ejus sectatores?

Theot. Id omnes scimus.

Theoph. Id equidem, utpote omnibus manifestum, claritatis causa protuli. Tu enim tales illius sermones confereus cum fidei indice, qui unum ac trinum dicit eundem Deum, agnosces eum a fide sanaque doctrina esse alienum, quippe qui tollat Dei trinitatem, eos vero quos ideo polytheos vocat, pius et orthodoxos predicabis. Arius autem et ipse polytheos dicens qui tres asserbant increatos, unum increatum esse affirmabat Patrem, alias personæ creaturis annunians; et Scripturarum testimonia distinctionem personarum statuente, ut: « Pater meus major me est », et: « Quæ audiui a Patre meo, hæc loquor », et alia hujusmodi quæ unicum designant ostenduntque deitatis fontem, hæc, inquam, e sacris Scripturis emendicata usurpabat adversus pios sanctæ Trinitatis cultores. Tu igitur Arii quoque sermones indicii fidei comparans qui unum trinumque dicit eundem Deum, demonstrabis illum potius vere polytheum esse, qui eundem

¹ Isa. xli, 4. ² Joan. xiv, 28. ³ Joan. xv, 15.

Deum creatum simul et increatum dicit, quæ ambo in unam convenire naturam repugnat.

Theot. Optima quidem regula : nec enim tantum demonstrat, sed quasi concidit ac repellit ambages. Possuntne vero tali regula refelli qui errant super Domini incarnatione ?

Theoph. Optime.

Theot. Quis igitur canon ?

Theoph. Hic est, Credimus in unum Jesum Christum, scilicet in unicum Dei Filium, hominem factum, eundemque quasi duplicem. Si igitur dicat Nestorius alium esse de Patre genitum, et alium ex Matre Virgine natum ; si unam e contra Eutyches agnoscat naturam : tu eorum sermones fidei confer indices, qui unum duplicemque ut Hominem-Deum dicit eundem Christum : et statim evincetur Eutyches duplicem negans naturam, et Nestorius tollens hypostaseon unitatem et naturæ dualitate unitatem personæ evertere aggrediens.

Theot. Ipsiusne Barlaam et eorum qui cum eo pene corruerunt, errores indigitare et eodem modo refellere possis ?

Theoph. Perfecto.

Theot. Ergo et hoc nobis amplius verbis explica.

Theoph. En explanabo. Et sicut primum illum indicem ex Mosaicis textibus deprompsi, ita hunc ex Patrum testimoniis eruam. Hi quidem omnes unum sunt, juxta Domini votum, et ex uno eorum eadem conficeretur regula ; pluribus tamen opus est ob nimiam adversariorum pertinaciam.

Theot. Dic, quæso, Theophanes, ea quæ asseris et quis locutus sit et ubi operum dixerit, ut possint qui voluerint in ipsis eorum libris singula legere.

Theoph. Sic faciam, et potissimum citabo utilisima ad propositum recenter finem. Basilius Magnus, quadragesimum quartum explicans Davidis psalmum, ait : « Pulchritudo Omnipotentis est intelligibilis ejus et visibilis divinitas. » — Gregorius Theologus, ad intelligentiam impellens divini baptismatis, dicit : « Lumen est divinitas quæ in monte apparuit paulo vividior visu. » Rursus ad Cleodionum scribens : « Veniet quidem, ait, juxta meum sermonem, talis vero qualis apparuit et visus est discipulis, superante eminentèr humanitatem divinitate. » — Macarius Magnus, spiritualesm visionem, quoad fieri potest, explicans, et de lumine revelationis disserens : « Quia, inquit, omnis cogitatio per sensibillum quorumdam representationem intrat in animam, hanc beatum divinitatis lumen tunc illustrat, quum eam illæ evacuarunt et informare desierunt : siquidem requiritur hæc omnium cogitationum privatio ut talis

γνωμον: της πίστεως προσαγαγών, δ: εν και τρία λέγει τὸν αὐτὸν Θεὸν, ἐκείνον μᾶλλον δείξεις πολυ-

θεον ὡς ἀληθῶς, κτιστὸν τε καὶ ἀκτιστον λέγοντα τὸν αὐτὸν Θεὸν, ἃ συμβῆναι πρὸς μίαν φύσιν ἀδύ-

νατον.
Θεότ. Ἄριστός γε ὁ κανὼν· οὐ γὰρ μόνον δείκνυσιν, ἀλλ' οἶον καὶ ἐκτέμνει καὶ ἀποδιοπομπεύεται τὰς στρεβλότητας. Ἔστι δ' ἄρα καὶ τοὺς σφαλλομένους περὶ τὴν Δεσποτικὴν οἰκονομίαν δι' ἑμοῦ κανόνος ἐξελέγχειν ;

Θεοφ. Μάλιστα.

Θεότ. Τίς οὖν ὁ κανὼν ;

Θεοφ. Ὅτι πιστεύομεν εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τοῦτέστιν εἰς ἓνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐνανθρωπήσαντα, ταῦτ' ἐν δ' ἕνα διπλοῦν. Ἐὰν οὖν λέγῃ Νεστόριος ἄλλον τὸν ἐκ Θεοῦ, καὶ ἄλλον τὸν ἐκ τῆς Μητρὸς παρθένου, μίαν δὲ Χριστοῦ φύσιν ἀντιστρέφω ; ὁ Εὐτυχῆς, προσάγαγε σὶ τοὺς αὐτῶν λόγους τῷ γνωμον: της πίστεως, δ: ἓνα διπλοῦν ὡς θεάνθρωπον λέγει τὸν αὐτὸν Χριστόν· εὐθύς γὰρ Εὐτυχῆς ἐξελεγχθήσεται, τὸ διπλοῦν ἀρνούμενος ὁ δὲ Νεστόριος ἀθετῶν τὸ τῆς ὑποστάσεως μοναδικόν, καὶ τῷ δουκῷ τῆς φύσεως ἀνατρέπειν τὸ ἕνιαίον τοῦ προσώπου ἐγχειρῶν.

Θεότ. Ἡ μὴν καὶ τῆς τοῦ Βαρλαάμ καὶ τῶν αὐτῶ κινδυνευσάντων προσορυῆναι δείξας τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπελέγξαι σχολῆς ἄν ;

Θεοφ. Πάνυ γε.

Θεότ. Σαφήνισον οὖν καὶ τοῦθ' ἡμῖν διὰ τῶν λόγων ἐπιπλέον.

Θεοφ. Καὶ δὴ σαφηνῶ καθάπερ τὸν πρώτον ἐκείνον ἀπὸ τῶν Μωσαϊκῶν φωνῶν κατεσκευάσα σοι γνώμονα, οὕτω τοῦτον ἀπὸ τῶν πατρικῶν ἐξεργασμένος· ἐν γὰρ οὗτοι πάντες κατὰ τὴν Δεσποτικὴν εὐχὴν, ἣν δ' ἄν καὶ ἐξ ἑνὸς αὐτῶν κατασκευάσαι τὸν αὐτόν. Πλειόνων μέντοι δεῖ διὰ τοὺς ἐπιεικῶς ἰσχυρογνώμονας.

Θεότ. Λέγε πρὸς Θεοῦ, Θεόφανες, ἐφ' ἐκάστου τῶν ὑπὸ σοῦ προβαλλομένων καὶ τὸν εἰρηκότα, καὶ οὐ τῶν λόγων εἶπεν, ἴν' εἴη τῷ βουλομένῳ ἐν ταῖς αὐτῶν ἐκείναις βίβλοις ἀναγινώσκειν ἕκαστα.

Θεοφ. Οὕτω δὴ ποιήσω μάλιστα ἐπὶ τῶν ἀναγκασιωτάτων πρὸς τὸ προκειμενον ἀρτίως σκέμμα. Βασίλειος οὖν ὁ Μέγας, τὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον διασαφῶν Δαδτικὸν ψαλμὸν, « Κάλλος, φησὶ, τοῦ δντος δυνατοῦ, ἡ νοητὴ αὐτοῦ καὶ θεωρητὴ θεότης. » Γρηγόριος δὲ ὁ Θεολόγος, εἰς ἀνάληψιν τοῦ θαλου προτρεπόμενος βαπτίσματος, « Φῶς, φησὶν, ἡ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ δρους τοῖς μαθηταῖς μικροῦ στερρότερα καὶ ὕψους. » Καὶ αὐθις πρὸς Κληδόνιον γράφων, « Ἦξει μὲν, φησὶν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, τοιοῦτος δὲ οὗτος ὡφθη τοῖς μαθηταῖς ἡ παρεδείχθη, ὑπερνωκίωσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος. » Μακάριος δὲ ὁ Μέγας, ὡς ἐνὸν τὴν πνευματικὴν θεωρίαν ἐκκαλύπτων, καὶ περὶ τοῦ τῆς ἀποκαλύψεως διατραπῶν φωτός, « Ἐπειδὴ, φησὶ, πᾶς λογισμὸς διὰ φαντασίας αἰσθητῶν τιῶν εἰσέρχεται ἐν τῇ καρδίᾳ, τότε ἀυγάξει αὐτὴν τὸ μακάριον φῶς τῆς θεότητος, ὅταν πάντῃ εὐκαιρήσῃ ἀπὸ πάντων καὶ ἀσχημάτιστος ἐκ τούτων γέννηται, εἴπερ ἡ λαμπρῆ-

της ἐκέλην κατὰ στέρησιν πάντων τῶν νοημάτων παραφαίνεται τῷ καθαρῷ νοῦ. » Μητροζάνης δὲ ὁ θεῖος, πρὸς μέλος συντιθεὶς τοὺς λόγους, « Ὁ κατ' οὐσίαν ἀθεώρητος Λόγος, ἀνθρωπος ὡφθης, τὸν ἀνθρωπον ἀνακαλούμενος πρὸς μετουσίαν τῆς σῆς θεότητος. » Γρηγόριος δὲ ὁ Νύσσης τὰ τῶν Πνευματομάχων ἀνατρέπων, « Οὐ τὴν φύσιν, φησὶν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος ἢ τῆς θεότητος προσηγορία παρίστησι. Εἰ τι γὰρ λέγεται περὶ αὐτῆς, τῶν περὶ αὐτῆν τὴν ἀποσημαίνει. Αὐτὴ δὲ ἡ θεία φύσις ἀφραστῆς τε καὶ ἀνεκφρίντης· μένει, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τὴν διὰ τῆς φωνῆς σημασίαν. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς πρὸς Ἀδελφίον γράφων, « Θεὸς, φησὶν, ἐνεργοῦντα ὄντων, θεότης δὲ ἐνεργεῖαν· οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ἐνέργεια, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργοῦν ἕκαστον αὐτῶν. » Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος κατὰ Μακκεδονίου γράφων, « Τὸ θεὸς εἶναι, φησὶ, δευτέρον ἐστὶ τῆς φύσεως καὶ ἡμεῖς γὰρ θεοὶ μὲν γινόμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ δυνάμεθα. » Ὁ δὲ μέγας αὐθις Βασίλειος πρὸς τὸν λατρὸν Εὐστάθιον γράφων, φησὶν, « Οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τῆς φύσεως ἐνδείξιν τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος φέρουσιν αἱ πάντα κατασκευάζοντες ἐξουσίας γὰρ τινος εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς ἐνδείξιν ἢ προσηγορία φέρει ἢ δὲ θεία φύσις ἐν πᾶσι τοῖς ἐπινοουμένοις ὀνόμασι καλὸ ἐστὶ, μένει ἀσφμαντος, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος. Δι' αὐτῶν γὰρ ἐνεργειῶν διαφορὰς ἐδιδάχθημεν, τοῦ δὲ ἐνεργοῦντος τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγνώνας δυνάμεθα. Ὅταν γὰρ ἀποδιδῷ τις λόγον ἕκαστου τούτων τῶν ὀνομάτων καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως περὶ ἣν τὰ ὀνόματα, οὐ τὴν αὐτὸν ἀμφοτέρων ἀποδῶται λόγον. Ὅν δὲ ὁ λόγος ἕτερος τούτων καὶ ἡ φύσις διάφορος· Ὅλον ἄλλο μὲν ἐστὶν ἡ οὐσία, ἣς οὕτω λόγος μνηστικῆς ἐξευρέθη, ἑτέρα δὲ τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἡ σημασία, ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἢ ἀξίας ὀνομαζόμενων. Τὸ μὲν οὖν ἐν ταῖς ἐνεργείαις μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν τῶν προσώπων ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων κοινωνίας εὐρίσκομεν· τῆς δὲ κατὰ τὴν φύσιν παραλλαγῆς οὐδεμίαν καταλαμβάνομεν ἑναργῆ τὴν ἀποδειξίν, καθὼς ἐλρηται τῆς τῶν ἐνεργειῶν ταυτότητος, ἐδὲ κοινὸν τῆς φύσεως ὑποσημαινούσης. » Ὁ δὲ μέγας Διονύσιος τὴν θεϊὰν καὶ ἀρχισυνάγωγον εἰρήνην ἐξυμνῶν, « Αὐτοθεότητα, φησὶ, φησὶν ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν ὑπερουσίαν καὶ ὑπεράρχιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν μεθετικῶς δὲ τὴν ἐκδιδομένην ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προνοητικὴν δύναμιν, τὴν αὐτοθέωσιν, ἣς τὰ ὄντα οἰκείω· ἑαυτοῖς μετέχοντά, ἐνθεὸς ἐστὶ τε καὶ λέγεται. » Τὴν δὲ τοῦ ὄντος θεωνυμίαν ἀναπτύσσων, « Οὐ γὰρ ἐκφράσαι, φησὶ, τὴν αὐτοπερουσίαν ἀγαθότητα τῆς αὐτοπερουσίας θεότητος ὁ λόγος ἐπαγγέλλεται, τὴν ὑπὲρ πᾶσαν οὐσαν ἀγαθότητα καὶ θεότητα, καὶ ἐν ἀποκρύφοις, ὡς τὰ λόγια φησὶν, ὑπεριδρυμένην, ἀλλὰ τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα, καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν ὕμνεϊ. » Γράφων δὲ πρὸς Γάτιον, « Εἰ θεότητα, φησὶ, νοήσαις τὸ χρῆμα τοῦ θεοποιῶ ὄντος, τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ὁ πάσης

illuminatio puræ menti affulgeat. »—Divus Metrophanes, qui versibus sermones composuit, dicit: « O Verbum essentia invisibile, homo apparuisti, ut hominem revocares ad divinitatis tuæ participationem. »—Gregorius Nyssenus, Spiritus sancti adversarios refellens: « Non naturam, ait, sed divinam Spiritus virtutem designat divinitatis nomen: quidquid enim de hac dicitur, ea quæ ad ipsam spectant significat, ipsa vero natura divina ineffabilis est et inenarrabilis, omnem excedens vocis expressionem. » Rursus idem ad Ablavium scribens: « Deus, inquit, agentem indicat, deitas vero virtutem: porro nullus trium est virtus, sed potius unusquisque eorum agens est. » —Magnus Athanasius contra Macedonium scribens dicit: « Esse Deum est secundaria naturæ proprietates: nam et nos dii efficiuntur, ejusdem vero esse naturæ non possumus. » —Magnus iterum Basilius, ad medicum Eustathium scribens: « Nescio, ait, quomodo ad designandam naturam nomen divinitatis adhibeant qui omnia struunt: potentiam enim sive speculativam sive practicam hoc nomen significat; divinam vero naturam, quæcunque excogitentur nomina, quid sit definire nequit sermo noster. Ipsarum enim operationum discrimen cognoscimus, agentis autem naturam ne per operationum quidem notitiam scire possumus. Nam cum quis rationem dat cujusque illorum nominum, et naturæ ipsius quam hæc nomina designant, non eandem utrorumque reddet rationem: porro quorum diversa est ratio, horum et natura discrepat, proindeque aliud est natura cujus nondum reperta est definitio interpretis, aliud significatio nominum eam ex operatione quadam vel dignitate designantium Ergo inter personas nullum reperitur operationum discrimen, cum hæc communibus designentur nominibus, nec ulla detegitur et indicatur naturæ differentia, cum, ut dictum est, operationum identitas unitatem naturæ significet. » —Magnus Dionysius divinam cœlestis hierarchiæ felicitatem celebrans: « Divinitas, ait, quatenus in Deo ut principio et causa consideratur, unum designat supersubstantiale et absque initio principium et causam; quatenus vero ut participata spectatur, incommunicabile Dei Providentiæ effluviium dicimus deitatem: cujus factæ, prout sibi convenit, participes creaturæ divinæ sunt ac dicuntur. » Alibi, divina explicans Entis nomina, dicit: « Neque enim sermo exprimere valet supersubstantialem supersubstantialis divinitatis bonitatem, quæ est supra omnem bonitatem ac divinitatem, et in abscondito, ut ait Scriptura, sedet; sed manifestatam eminentem beneficiæ Providentiæ bonitatem, quæ est omnium bonorum causa, celebrat. » Et scribens ad Caium, dicit: « Si per divinitatem intelligas deificam gratiam, divinitati sic spectatæ ut deitatis et bonitatis fonti præstat qui omne principium antecedit. » Idem adhuc de Deo disserens, postquam divinitatem dixit hanc divinitatem

quæ est omnino bonorum causa, ne ipse audientibus videatur putare banc causam esse per se subsistentem; non vero providam virtutem et effusionem supersubstantialis absconditaque naturæ, et sic plures hujusmodi præter unicam admittere essentias, subdit: « Haud plura principia, nec plures dico divinitates, superiores et inferiores, sed varia ex uno Deo bonorum effluvia. » Magnus Basilus ad Eustathium medicum scribens, ait sibi displicere qui Dei naturæ nomen divinitatis imposuerunt. « Attamen, inquit, sive natura divina dicatur divinitas, una erit trium natura, sive operatio divinitas vocetur, una erit trium operatio. » Magnus item Gregorius Theologus: « Uno lumine, ait, illuminati estis, ob unitatem naturæ seu divinitatis. » Et in secundo sermone de Filio ait: « Essentiæ nomina sunt potissimum Ens et Deus, et ex his præcipue Ens: nam Deus, Θεός a θέειν, currere, vel ab αθείν, urere, derivatur, ac proinde est nomen relativum, non absolutum. » Et illustris Maximus: « Unus est Deus, quia una est divinitas simplex, indivisa, inseparabilis, invisibilis et intelligibilis. » Et Sophronimus, qui patriarchalem nobilitavit Hierosolymorum cathedram: « Sicut unum Deum didicimus agnoscere, ita unam divinitatem confiteri edocti sumus. » — Nonne igitur unius Dei modo unam, modo non unam esse divinitatem a Patribus accepimus? Num tamen in eo situm est discrimen, quod aliqua sit increata, et aliqua creata? Quis enim eorum qui pii dicuntur, creatam asseret beneficam bonorumque omnium fontem Providentiam, interserens theologum Arsopagi Dionysium de hac loqui, haud vero de prorsus ineffabili supersubstantialique Dei natura; vel divinam potentiam, eo quod, juxta magnam Basilium, hæc, non vero Dei essentia nomine divinitatis significatur; vel speculativam Spiritus virtutem, cum hanc superet Spiritus natura quatenus ineffabilis est et supra omne nomen, ut divinus docuit Nyssa antistes Gregorius? Nonne igitur unam et altero modo non unam docemur divinitatem?

ὁπερὼνυμον ἢ τοῦ Πνεύματος φύσις, ὡς ὁ Νύσσης μίαν καὶ τρόπον ἕτερον οὐ μίαν τοῦ ἐνός διδασκόμεθα

Theot. Clarissime.

Theoph. Cur igitur non a Deo necessaria concedente querimus quomodo illa sit una et non una, et quomodo licet unus sit Spiritus sanctus, Isaias septem spiritus praveriderit requieturos super Domini humanitate, quos et Zacharias ab angelo edoctus septem Domini oculos vocat?

Theot. Excellentius quam nos, ne nobismet contradicamus, arbitramur Patres idipsum sensisse de hoc utilissimo piæ doctrinæ puncto. Dic igitur quomodo una et non una sit ejusdem Dei divinitas.

Theoph. Dico et hoc sicut ipsis Patrum scriptis demonstratur. Cum enim pro nomine ineffabilis essentiæ nomen divinitatis usurpatur, una est Dei

Ἀ ἀρχῆς υπεράρχιος ἐστὶν ἐπέκεινα. » Ἄλλ' αὐτὸς δ' αὐτὸς ἐστὶ περὶ τοῦ ὄντος θεολογῶν, « Ἐπειδὴ κερ, Ἐρη, θεότητα ὑπὲρ τὴν πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν θεότητα ἴνα μὴ καὶ αὐτὸς δόξη τοῖς ἀκούουσι τὴν αἰτίαν ταύτην νομίζειν αὐθυπόστατον ὑπάρχειν, ἀλλὰ μὴ προνοητικὴν δύναμιν τε καὶ πρόθεον τῆς ἐν ἀποκρύφοις ὑπερουσιότητος καὶ οὕτω τοιαύτας οὐσίας εἶναι φάσκειν πλείους τῆς μιᾶς, « Οὐ πολλά, φησί, λέγω τὰ αἰτία, οὐδὲ πολλὰς θεότητας, ὑπερεχούσας καὶ ὑπερέχουσας, ἀλλ' ἐνός Θεοῦ τὰς ὅλας ἀγαθὰς προόδους. » Καὶ ὁ μέγας οὖν Βασίλειος τῷ Ιστροῦ ἐπιστελλῶν Εὐσταθίῳ, « Μὴ λίαν ἀποδέχεσθαι, φησί, τοὺς ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐκλαμβάνοντας τὸ τῆς θεότητος ὄνομα. Οὐ μὴν ἀλλ' εἴτε τῆς φύσιν τοῦ Θεοῦ φατὴ τις θεότητα, μίαν τῶν τριῶν ἢ φύσις, εἴτε τὴν ἐνέργειαν ὀνομάσει τις θεότητα, μία τῶν τριῶν προσώπων ἢ ἐνέργεια. » Καὶ Γρηγόριος πάλιν ὁ μέγας Θεολόγος, « Ἐνὶ φωνῇ, φησί, περιαστράφητε κατὰ τὴν τῆς οὐσίας λόγον, εἴπου θεότητα. » Καὶ ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ δευτέρῳ λόγῳ, « Ὁ ὢν καὶ ὁ θεὸς μᾶλλον πῶς τῆς οὐσίας ὀνόματα καὶ τούτων μᾶλλον ὁ ὢν. Ἢ γὰρ τοῦ Θεοῦ κτλ ἀπὸ τοῦ θέειν ἢ αθείν ἡτυμολογῆται, ἀλλ' οὖν τῶν πρὸς τι λεγομένων ἐστὶ, καὶ οἷα ἄρετος. » Καὶ ὁ μέγας Μάξιμος, « Εἰς Θεός, ὅτι μία θεότης, ἀπλῆ καὶ ἀμερῆς καὶ ἀδιάρητος, ἀόρατος καὶ ἀπειρόνοτος. » Καὶ Σωφρόνιος δὲ τὴν Ἱεροσολύμων πατριαρχικὴν ὠραῖσας περιωπῆν, « Ὅσπερ ἓνα Θεὸν φρονεῖν ἐδιδάχθημεν, οὕτω καὶ μίαν θεότητα ὁμολογεῖν παρεῖληφαμεν. » Ἄρ' οὖν οὐ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ ποτὲ μίαν, ποτὲ δ' οὐ μίαν εἶναι πρὸς τῶν Πατέρων διδασκόμεθα θεότητα; Μὴ μέντοι κατὰ τὸ ἄκτιστον εἶναι τὴν διαφορὰν; Τίς γὰρ τῶν ἡρημένων εὐσεβεῖν κτιστὴν ἐρεῖ τὴν ἀγαθοποιὴν καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν πρόνοιαν, προφάσει τοῦ περὶ ταύτης εἶναι φάνας τὸν λόγον, τὸν Ἄρειου πάγου θεοφάντορα Διονύσιον, ἀλλ' οὐχὶ περὶ τῆς ἀνεκφράστου πάντη καὶ θαλάς ὑπερουσιότητος, ἢ τὴν θείαν ἐξουσίαν ὅτι ταύτης ἐνδείξειν ἢ προσχηθῆσα φέρει τῆς θεότητος κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἀλλ' οὐ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας· ἢ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος, ἐπεὶ ταύτης ὑπερέχει κατὰ τὸ ἀφραστὸν τε καὶ θεῖος πρόεδρος ἠεολόγησε Γρηγόριος; Ἄρα οὖν θεότητα;

D Θεός. Σαφέστατα.

Θεοφ. Τί οὖν, οὐ τοῦ ἐπικρινούοντος ἀναγκαῖστα δεόμεθα πῶς μία καὶ οὐ μία, καὶ πῶς ἐνός ὄντος τοῦ θεοῦ Πνεύματος. ἐπεὶ πνεύματα προαῖδεν Ἡσαίας ἐπαναπαυσόμενα τῷ Δεσποτικῷ προσλήμματι, ἃ καὶ Ζαχαρίας ἐδιδάχθη παρ' ἀγγέλου ἐπὶ τοῦ Κυρίου ὀφθαλμοῦ; καλεῖν;

Θεός. Διαφερόντως, ἵνα μὴ αὐτοὶ ταυτοῖς ὑπενωτοῖσι ὤμεν, καὶ πρὸς ἡμῶν οἰόμεθα τοὺς Πατέρας τοῦτ' αὐτὸ πάσχειν ἐπὶ τοῦ καιρωτάτου τῆς κατ' εὐσέβειαν ὁμολογίας. Λέγε τοίνυν πῶς μία καὶ οὐ μία τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ θεότης.

Θεοφ. Φημί δὴ καὶ τοῦτο, καθάπερ ὑπ' αὐτῶν τῶν πατρικῶν ἐκφαίνεται λογίων. Ὅταν γὰρ ὡς ἐπιωνυμίαν τῆς ὑπερῶνυμου οὐσίας τὸ τῆς θεότητος

ὄνομα προφέρωμεν, μία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ θεότης, ἀπλή, ἀμερής, ἀδιαιρέτος, ἀπερινόητος· καὶ τοῦτ' ἔδειξεν ὁ εἰπών, « Ἐνὶ φωτὶ περιστράφητε κατὰ τὴν τῆς οὐσίας λόγον, ἔβrouν θεότητος. » Ἄλλὰ καὶ τῶν τριῶν προσώπων μία θεότης, χωρὶς τῶν προσωπικῶν ἰδιωμάτων, ἀπαρραλλάκτως, κατὰ τὰλλα πάντ' ἔχόντων. Ἦν γὰρ ἂν ὀνομάσῃ θεότητα, εἴτε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, εἴτε τὴν οὐσίαν, μία τῶν τριῶν ἐστίν, ὡς καὶ τοῦτο μικρὸν ἀνωτέρω τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπὶ λέξω; προηγήκαμεν εἰπόντα καὶ τὸ ἄθροισμα πάντων τῶν τοιούτων συμπεριλαμβῶν θεότητα προσείποι τις, μία καὶ οὕτω τῶν τριῶν προσώπων ἢ θεότης, ἢ οὐσία δηλαδὴ, καὶ τὰ περὶ τῆν οὐσίαν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα, ὡς καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος εἰς τὴν ἐπέτειον τοῦ θεοῦ εὐαγγελισμοῦ πανήγυριν κηρυκτικὸν λόγον συντιθεὶς, φησὶν. Ὅταν δὲ θεῖαν τινὰ δύναμιν ἢ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ λέγωμεν θεότητα, πολλαὶ εἰσὶν ἐνέργειαι θεῖαι, ταύτην τὴν ἐπωνυμίαν κεκτημέναι καὶ γὰρ ἡ θεατικὴ καὶ ἡ καθαρτικὴ καὶ ἡ θεουργικὴ καὶ ἡ ἱερωτικὴ καὶ τὸ πανταχοῦ εἶναι καὶ τὸ μηδαμοῦ, ταυτὸν δ' εἰπεῖν τὸ ἀεικίνητον καὶ τὸ ἐν τῷ θαυμάσιῳ περιλάμπαν τοὺς τῶν μαθητῶν ἐκκρίτους φῶς, ὡς καὶ ταῦτα παρὰ τῶν ἁγίων μικρὸν ἀνωτέρω δεδιδάχμεθα τρανῶς, ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἄλλοις; καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἀλλαχοῦ τε πολλαχοῦ παρίστησι τῶν λόγων ἔστι δ' ἐφ' ὧν καὶ τοῦτο λέγει· σαφῶς, ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπλοῦν τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον ταῖς δυνάμεσι καὶ πάλιν· « Αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή. » Τίνας λέγων ἐνεργείας; Ὅν καὶ αὐτὸς ἐμνημόνευσεν ἐκεῖ, τὴν πρόνοιαν, τὴν δύναμιν, τὴν ἀγαθότητα, τὸ προγνωστικόν, τὸ θεουργικόν, τὸ δημιουργικόν, τὸ ἀνταποδοτικόν καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸς ἃ βλέπων καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, τῶν ἐπὶ τὰ παρ' Ἡσαΐα μνησθεὶς πνευμάτων, « Τὰς γὰρ ἐνεργείας, φησὶ, τοῦ Πνεύματος πνεύματα φίλον τῷ Ἡσαΐα καλεῖν. » Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Θεοφόρος, « Λέγονται, φησὶ, πνεύματα καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ Πνεύματος, οὐ μὴν ἀλλὰ πρὸς δυνῶν ἡμῖν ὁ λόγος μάλιστα, καὶ τῆς οὐσίας· εἰ καὶ μὴ κυριωδύμως καὶ τῆς ἐνεργείας. » Κυριῶς μέντοι ταύτη· ὀνομαζομένης τοῦ Θεοῦ θεότητος, νοητὴ ἐστὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἀπερινόητος θεότης, μία οὐσα ὡς ἐνός Θεοῦ, ἵνα τῷ ληπτῶ μὲν ἕκκλη πρὸς ἑαυτὴν κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, τῷ δὲ ἀλήπτῳ σαυμάσῃται. « Σοφίας γὰρ, φησὶ, καὶ δυνάμεως καὶ τέχνης, ἀλλ' οὐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἰνδεικτικά ἐστι τὰ ποιήματα. » Καὶ οὐδὲ αὐτὴν πᾶσαν τοῦ δημιουργοῦ τὴν δύναμιν ἀναγκαίως παρίστησι σμείνον καὶ τὸν τῆς εὐσεβείας τούτου γνῶμονα;

Θεός. Κάλλιστα καὶ τελειώτατα, ὡς γέ μοι φαίνεται. Λείπεται δὲ σοι διὰ τοῦ τοιούτου τὸν Βαρλαάμ ἐκεῖνον ἀπελέγξει καὶ τὸν τῆς ἐκεῖνου κακοδοξίας μαθητὴν καὶ διάδοχον Ἀκίνδυνον.

Θεός. Βαρλαάμ οὗτος καὶ ὁ μετ' ἐκεῖνον ἄλλο; ἐκεῖνος ἡμῖν καὶ τῇ εὐσεβείᾳ γενέσθαι κινδυνεύσας οὐ τὸν Ἄρειον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκ Λιβύης Σαβίλλιον ζηλώσαντες τοὺς ἁγίους καὶ πάντας τοὺς ὀρθοδόξους ἐστὶ μὲν ὡς μίαν, καὶ τοῦτο πολλαχῶς, ἔστι δ' ὡς οὐ μίαν καὶ μόνην τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ

divinitas, simplex, indivisa, inseparabilis, incomprehensibilis; idque ostendit qui dixit: « Uno lumine illuminati estis, ob unitatem essentiae seu divinitatis. » Est etiam una divinitas trium personarum, quæ, exceptis personalibus attributis, cætera omnia habent consimillima. Sive enim virtutem et operationem, sive essentiam appelles divinitatem, una est trium, sicut paulo superius dicentem ad verbum induimus magnum Basilium; et si quis complexionem horum omnium dixerit divinitatem, sic etiam una est trium personarum divinitas, essentia videlicet: item de his quæ de essentia considerantur, ac docentur, ut ait magnus Athanasius pro anniversario evangelicæ prædicationis festo concionem habens. Cum vero quamdam Dei virtutem aut operationem dicimus divinitatem, plures sunt operationes divinæ hoc nomine gaudentes, nempe vis contemplandi, purgandi, miracula patranti, existendi ubique et nullibi, et, ut idem dicam, lux illa quæ semper movetur et quæ in monte Thabor discipulorum delectos illustravit: quemadmodum paulo ante didicimus a sanctis Patribus, inter quos præsertim magnus Basilius alibi et sæpe docet et in nonnullis clare dicit Spiritum sanctum, essentia simplicem, varium esse virtutibus; et iterum: operationes Dei esse varias, essentiam vero simplicem. Quasnam autem dicit operationes? Quas ipse ibidem memorat: providentiam, potentiam, bonitatem, præscientiam, potestatem miraculorum, facultatem creandi, remunerandi vim, et alia hujusmodi. Quæ considerans Gregorius Theologus, septem Isaïæ spirituum memor, ait: « Operationes enim Spiritus spiritus vocare Isaïæ placet. » Et Damascenus Theophorus: « Dicuntur, inquit, spiritus virtutes Spiritus, et imo (ad quod præcipue fermo tendit) essentia etiam improprie dicæ et operationis. » Cum autem hæc essentia proprie dicatur Dei divinitas, intelligibilis est et inintelligibilis ejusdem divinitas; ut qua est comprehensibilis ad se trahat, juxta Gregorium Theologum; qua vero incomprehensibilis, admirationem moveat, « Sapientiæ enim, ait, potentiæque et operationis, non autem ipsius essentia demonstrabilia sunt opera. » Nec ipsam totam creatoris virtutem necessario ostendunt, juxta magnum Basilium. Habesne igitur recte compositum piæ doctrinæ indicem?

κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον. Ἄρ' ἔχεις καλῶς ἐσκερα-

Theol. Optimum ac perfectissimum, ut mihi videtur. Unum tibi restat, ut ope hujus indicis Barlaam illum revincas ejusque erroris discipulum et assecclam Acyndinum.

Theoph. Iste Barlaam, et ille ipsius sectator periclitatus ne nobis religionique fieret non Arius tantum, sed et Lybicus Sabellius, invidentes omnibus sanctis et orthodoxis modo unam (et quidem sæpe) admittentibus divinitatem, modo non unam solamque essentiam, sed increatam quousque

potentiam et operationem (ut supra ostensum est) dicentibus esse ejusdem divinitatem, hos appellarunt polytheos. Ipei autem nunc unam dicunt increatam esse illam supersubstantialiē Dei divinitatem, cæteras vero esse creatas, quotquot videlicet divinæ operationes a Patribus vocantur divinitates, sicut Arius unam increatam asseruit Patris personam, creatas autem alias; nunc ab essentia non discriminant operationem, sicut nec Sabellius a substantia personam. Et sic unitate divinitatis divinitatum pugnantes distinctionem, sacræ Scripturæ textus unam astruentes divinitatem adversus orthodoxos utrumque profidentes congerunt et male objiciunt. Tu vero eorum sermones comparans piæ doctrinæ indici, qui statuit ejusdem Dei divinitatem altero sensu esse unam et altero non unam, illos ipsos demonstrabis vere polytheos, quippe qui creatam simul et increatam esse Dei divinitatem prave contendunt, solam ejus essentiam tenentes esse increatam divinitatem, facultatem vero ejus speculativam, vim omnia ante creationem sciendi, et auctoritatem ipsius potentiamque et providentiam inter creata annumerant. Sic illis Deus aliqua creatus et aliqua erit increatus, et in contraria discerptus. Sed nec Filium, nec Spiritum sanctum creaturis adscribere possunt, nam uterque est ineffabilis haud secus ac Pater. Quod si rursus dicant nullum esse discrimen essentiam inter et operationem, hasque in unam coalescere; tu iterum juxta eundem fidei judicem dic quomodo traditum sit comprehensibilem esse et incomprehensibilem ejusdem divinitatem, visibilemque iis quos interior Spiritus virtus dignos facit, et omnibus cæteris invisibilem, communicabilem atque incommunicabilem. Neque enim recte censeretur intelligi participative aut videri posse a creaturis Dei essentiam, sicut in præcedenti dissertatione demonstravimus. Videsne ut optime talia inter se collisa lumen pietatis eliciant fidelibus, et in hæreticos ignem damnationis emittant?

Theot. Optime; nam ego ab ipsa experientia didici, animo jam ex his elucidato, acutius videre religionis veritatem. Sic enim unum individuumque Spiritum dicimus honorari, quando essentiam personamque ipsam appellamus Spiritum; multiplicem vero alias eundem dicimus, septemque unum esse docemur, et huic diversimode communicabilem esse per sacras effusiones et operationes divi Spiritus profitemur. Incommunicabilem igitur tu dicis Dei essentiam ac naturam.

Theoph. Profecto, hanc scilicet quæ est sine nomine et supra omne nomen.

Theot. Communicabilem vero et comprehensibilem asseris virtutem et potentiam, quam magnus Basilius dixit ex operibus intelligi.

Theoph. Ita est. Multæ autem sunt varix Dei communicationes, ut diximus in libro de divinis

τὴν ἄκτιστον δυνάμιν τε καὶ ἐνέργειαν, ὡς ἀνωτέρω δέδεικται, τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ λέγοντας θεότητα, πολυθεοῦς ἔφησαν. Αὐτοὶ ποτὲ μὲν μίαν λέγοντες ἄκτιστον τοῦ Θεοῦ θεότητα τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην, κτιστὰς δὲ τὰς ὑπολοίπους, ὅσαι δηλονότι τῶν θεῶν ἐνεργεῖων θεωνοῦνται παρὰ τῶν ἁγίων, ὡς Ἄρειος μίαν ἄκτιστον ὑπόστασιν τὴν τοῦ Πατρὸς, κτιστὰς δὲ τὰς ὑπολοίπους· νῦν δὲ ἀδιάφορον τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν, ὡς ὁ Σαβέλλιος τῇ οὐσίᾳ τὴν ὑπόστασιν, καὶ οὕτω τὸ ἐνιαῖον τῆς θεότητος ἐπιστρατεύσαντας τῷ διακεκριμένῳ τὰς ἀπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν περὶ μιᾶς θεότητος ῥήσεις συμφορήσαντας κατὰ τῶν ὀρθόδοξως ἀμφοτέρω φρονούντων, προβάλλονται κακῶς. Σὺ δὲ προσαγαγὼν τοὺς ἐκείνων λόγους τῷ τῆς εὐσεβείας γνώμονι, ὅς τοῦ αὐτοῦ θεότητά φησιν, ἔστι μὲν ὡς μίαν, ἔστι δ' ὡς οὐ μίαν, ἐκείνους αὐτοῖς δείξει πολυθεοῦς ὄντας, ὡς κτιστὴν καὶ ἄκτιστον τοῦ Θεοῦ θεότητα φάσκοντάς κακῶς, τὴν μὲν αὐτοῦ οὐσίαν μόνην ἄκτιστον εἶναι διδάσκοντας θεότητα, τὴν δὲ θεατικὴν δυνάμιν τε καὶ ἐνέργειαν τοῦ πάντα πρὶν γενέσεως εἰδότης καὶ τὴν αὐτοῦ ἀξίαν, καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν πρόνοιαν εἰς κτίσμα κατασπώντας. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Θεὸς αὐτοῖς τῇ μὲν κτιστῶ, πῆ δ' ἄκτιστος ὑπάρξει καὶ εἰς τάναντιώτατα διηρημένος. Οὐδὲ γὰρ τὸν Υἱὸν ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχουσιν ὑπολογίζεσθαι· τούτων γὰρ ἕκαστον ἄρραστον ἐπίσης τῷ Πατρὶ. Εἰ δ' αὖθις λέγοιεν ἀδιάφορον εἶναι τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν, εἰς μίαν ταύτας συναλείφοντες, πάλιν κατὰ τὸν αὐτὸν γνώμονα τῆς εὐσεβείας εἰπέ καὶ πῶς ἢ μὲν νοητῆ, ἢ δὲ ἀπερινόητος ἀναγέγραπται τοῦ αὐτοῦ θεότης, ὁρατῆ τε τοῖς ἅγιαις ἀπορρήτως ἐν δυνάμει πνεύματος καὶ πᾶσι παντάπασιν ἄρατος μεθεκτῆ τε καὶ ἀμέθεκτος· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο εὐσεβὲς ἀπὸ τῶν κτισμάτων νοεῖσθαι ὀφθαί ἢ μετέχεσθαι ἢ ὁρᾶσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, καθάπερ ἐν τῇ πρὸ ταύτης διαλέξει προαπεδείξαμεν. Ἄλλ' ὄρθ; ὅπως καλῶς τὰ τοιαῦτα συγκρούμενα πρὸς ἀλλήλα φῶς μὲν εὐσεβείας ἐκλάμπει τοῖς πιστοῖς, πῦρ δὲ καταδίκης κατὰ τῶν ἀπειθῶν ἀψήγῃ;

Θεότ. Εὖ μάλα καὶ γὰρ ἔγωγε δι' αὐτῆς τῆς πείρας ἔμαθον διαυγέστερον ἢ δὲ κτησάμενος τὸν νοῦν ἐκ τῶν τοιούτων, καὶ δεῦτερον συνορᾶν τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν Πνεῦμα ἀμερῆς προσθεῖν λέγομεν, ὅταν τὴν οὐσίαν ἢ τὴν ὑπόστασιν αὐτὴν καλῶμεν πνεῦμα πολυμερῆς δ' ἄλλοτὲ φαμεν αὐτὸ, καὶ ἐπτά εἶναι διδασκόμεθα τὸ ἐν, καὶ μεθεκτὸν τοῦτο διαφῶρας περὶ τῶν θεῶν προοδῶν καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἐνὸς θεοῦ Πνεύματος ποιούμενοι τὸν λόγον. Ἀμέθεκτον οὖν σὺ τὴν οὐσίαν φησὶ καὶ φύσιν τοῦ Θεοῦ.

Θεοφ. Ναί, τὴν ἀνώνημον ἐκείνην καὶ ὑπερώνημον.

Θεότ. Μεθεκτὴν δὲ καὶ νοητὴν τὴν δυνάμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἣν καὶ ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος ἐκ τῶν ποιημάτων καταλαμβάνεσθαι.

Θεοφ. Τοῦτ' αὐτό. Μεθέξεως μέντοι τοῦ Θεοῦ διαφοραὶ πολλαί, ὡς ἐν τῷ περὶ θεῶν ἐνεργειῶν καὶ

τῆς κατ' αὐτὰς μετέξωσ κἀν τῇ πρὸ ταύτης διαλέ-
ξει προεῖρηται ἡμῖν.

Θεότ. Τὴν δὲ ἐνέργειαν ἄλλο λέγει· τῆς οὐσίας, ὡς
διαφέρουσαν ἐκείνης, ταύτης δὲ ἀχώριστον;

Θεοφ. Ὡς καὶ τῆς οὐσίας τὴν ὑπόστασιν· τῷ γὰρ
ἀπὸ τοῦ ὀνόματος σημαينوμένῳ διενήνοχεν ἐκάτερον
αὐτῆς.

Θεότ. Μὴ οὖν καὶ τὴν ἐνέργειαν ὑπόστασιν δοξάζ-
σεις;

Θεοφ. Ἄπαξ οὐδεμία γὰρ τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν
ἐνυπόστατος, τουτέστιν αὐθυπόστατος, κατὰ
τὸν μέγαν φάνα· Βασίλειον.

Θεότ. Ἀλλὰ μὴν καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης
τὸν Θεὸν ψῆς μετέχεσθαι παρὰ τῶν μετεχόντων.

Θεοφ. Κατὰ τὸ ἐγγυρωθῆναι.

Θεότ. Καὶ διὰ τῆς οὐσίας τὸν αὐτὸν Θεὸν ἀμέθ-
ετον.

Θεοφ. Μάλιστα.

Θεότ. Ὅπως ἄλλοι τὰ καθ' ὁμῶν ἐκείνων φθέγ-
ματα. Πῶς γὰρ ἄλλος ἔσται ὁ αὐτός, πῶς δ' αὖθις
ἔσται κατὰ πάντα τὰ αὐτὸ, τῇ ἀκίνησίᾳ πρόοδος, καὶ
τῷ ἀμεθίετῳ μέθεξις καὶ τῇ κρυφιώτητι ἡ ἐκφαν-
σις. Ἀλλήλων μὲν γὰρ ταῦτα διαφέρειν ἀναγκαῖον,
ἀλλ' οὐ διαφόρων δύναται ὑπάρχειν, εἰ γε ἄκτιστα.

Θεοφ. Εἰ δὲ τὰ μὲν αὐτῶν κτιστὰ, τὰ δ' ἄκτιστα,
ὡ χρῆστέ Θεότιμε, ὑπάρχει, καὶ διαφόρων οὐσιῶν
ἔστι.

Θεότ. Πῶς γὰρ οὐ;

Θεοφ. Πολύθεοι ἄρ' ὡς ἀληθῶς οἱ ταυθ' οὕτω διαι-
ροῦντες οὗτοι. Ὅταν δ' αὖθις ταυτὴν παντάπασι
τιθῶνται τῇ κρυφιώτητι τὴν ἐκφάνσιν καὶ τῇ ἀκι-
νησίᾳ καὶ μονιμότητι τὴν πρόοδον, καὶ τῇ ἀμεθίεξι
τὴν θείαν μέθεξιν τε καὶ μετάληψιν, ταυτὸν δ' εἰ-
πεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ τὴν θείαν χάριν καὶ ἐνέρ-
γειαν, καταληπτὸν σαφῶς παντάπασι τίθενται τὸ
θεῖον, ὃ τῆς πολυθεΐας οὐκ ἔλαττόν ἐστι κακόν· ἀλλὰ
ταῦτα μὲν ἀποχρώντως νῦν ἡμῖν εἰρηθῆσαι καὶ αὐ-
τὸς ἂν, οἶμαι, φάιης.

Θεότ. Οὐχ ἥκιστα μὲν οὖν καὶ πρὸς ἀκριβείαν
ἀσαφῶς καὶ εὐσεβῶς.

Θεοφ. Ἐκεῖνο δ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένοις
διευκρινῆσαι ἀναγκαῖον.

Θεότ. Ποῖον δὴ ποτ' ἄρ' ἐκεῖνο;

Θεοφ. Πῶς φησιν ὁ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος ἐν
τῇ δευτέρᾳ τῶν Ἐπιστολῶν, « Ἴνα γένησθε θεῖα·
κοινωνοὶ φύσεως. » Ἀλλὰ καὶ ὁ σοφὸς τὰ ὄσια Μά-
ξιμος· « Εἰς τοῦτο ἡμᾶς πεποιήκεν ὁ Θεός, ἵνα
γενώμεθα θεῖα κοινωνοὶ φύσεως καὶ τῆς αὐτοῦ αἰδιό-
τητος μέτοχοι. » Ὁ δὲ Νύσσης θεῖος πρόεδρος Γρη-
γόριος, « Σκεῦος, φησὶ, τῆς ἐκλογῆς ἅπαξ γενόμε-
νος ὁ θεῖος Παῦλος, οἶκος περιληπτικὸς τῆς ἀπερι-
λήπτου γέγονε φύσεως. »

Θεότ. Εὖ σοι γένοιτο, Θεόφανες, μὴ πρὸς ἐπίδει-
ξιν ἀπλῶς μὴδὲ πρὸς τὸ πείθειν τοὺς ἀκρωμένους
ποιουμένῳ τὴν διάλεξιν, ἀλλὰ πρὸς ἀκριβῆ τῆς

A operationibus et communicationibus et in præce-
denti dissertatione.

Theot. Dicisne operationem aliud esse quam
essentiam, tanquam ab ipsa diversam, ab ea vero
inseparabilem?

Theoph. Sicut persona discrepat ab essentia: ab
hac enim utrumque tantum differt quantum disso-
nat nominis significatio.

Theot. Num igitur et operationem esse personam
arbitraris?

Theoph. Absit: nulla enim talium operationum
est hypostasis, id est, per se subsistens, ut dixit
magnus Basilius.

Theot. At per hanc operationem dicis Deum
communicari participationibus.

B **Theoph.** Quomodo fieri potest.

Theot. Et essentia eundem Deum esse incommu-
nicabilem.

Theoph. Optime.

Theot. Vere deliria sunt eorum contra vos ser-
mones. Quomodo enim alius erit idem, et quomodo
iterum omnino consimilis erit immobilitati pro-
cessio, incommunicabilitati participatio, et impe-
netrabilitati manifestatio? Hæc enim inter se dis-
crepare necesse est, sed nequeunt diversa simul
existere, si sint increata.

Theoph. Si autem eorum alia sunt creata et alia
increata, charissime Theotime, existunt, ac diver-
sas habent essentias.

Theot. Cur non?

C **Theoph.** Polythei sunt igitur isti qui hæc ita dis-
cerpunt. Cum contra omnino assimilant manifes-
tationem impenetrabilitati, immobilitati ac perman-
entiæ processionem, atque incommunicabilitati
divinam communicationem et participationem,
idemque pariter faciunt Dei essentiam ac divinam
gratiam et operationem, comprehensibilem eviden-
tissime faciunt Deum, quod non est minus malum
quam polytheismus; sed hæc sufficienter a nobis
explinata tu ipse, puto, dicis.

Theot. Et quidem cum maxima et accuratissima
fidelitate ac pietate.

Theoph. Id autem huc sermonis devenientibus
diligenter est examinandum.

D **Theot.** Quidnam igitur?

Theoph. Quod dicit princeps apostolorum in se-
cunda Epistola: « Ut efficiamini divinæ consortes
naturæ ». Et sapiens in divinis Maximus: « Ideo
nos fecit Deus, ut efficiamur divinæ consortes na-
turæ et ejus æternitatis participes. » Ac divus
Nysæe antistes Gregorius: « Vas electionis semel
factus divus Paulus, domus comprehensibilis incom-
prehensibilis naturæ effectus est. »

Theot. Bene tibi sit, Theophanes, qui non ad
arguendum solummodo nec ad convincendum au-
ditores disseris, sed ad accuratam veritatis inda-

gationem ac demonstrationem. Nunc enim equidem a te instructus intelligo illos, præfatos textus pro magno exemplo allegantes, communicabilem dicere essentiam et naturam Dei: hoc igitur, utpote ad propositum finem omnibus utilius, explana quoad facere poteris.

Theoph. Id quoque, sicut et prædicta, duplici pariter accipitur sensu, o charissime. Audi enim rursus eundem Maximum dicentem: « Qui entibus non est essentia communicabilis, alio tamen modo vult capax us communicari, ex impenetrabilitate suæ essentiæ non exit. » Et iterum: « Toti propterea efficiuntur dii, præter essentiæ identitatem. » Et iterum: « Beata divinitas essentia omnem locutionem notitiamque et infinitatem infinite superat, nec ullum comprehensionis vestigium vel minimum creaturis relinquit. » Et Athanasius Magnus ait: « Deifica gratia participatur et videtur a dignis Deus, essentia vero incommunicabilis est. » Et iterum: « Esse Deum est secundaria naturæ proprietates, nam et nos dii efficiuntur; sed ejusdem esse naturæ non possumus. » Et iterum: « Liqueat non essentiam Dei, sed gloriam a sanctis visam fuisse, sicut de apostolis scriptum est expeperfactos Petrum et qui cum eo erant vidisse gloriam ejus. » Et Basilus Magnus: « Operationes ejus ad nos descendunt, essentia vero manet inaccessible. » Et rursus: « Nos ex operationibus suis dicimus innotescere nobis Deum nostrum, ad ejus autem essentiam accedere non valeamus. » Et Pater Chrysostomus: « Spiritus gratiam Scriptura modo ignem, modo aquam vocat, ostendens non ad essentiam hæc nomina spectare, sed ad operationem. » Et iterum: « Non ad mensuram dat Deus Spiritum: nempe vult ostendere Christi præcursor et baptista ab omnibus nobis Spiritus operationem ad mensuram accipi. Nam hic per spiritum designat operationem: hæc est enim divisibilis, ille vero, scilicet Christus, omnem operationem habet integram et indivisibilem. » Si autem hujus operatio mensuram non patitur, multo minus essentia. Vides duo nobis a venerabilibus theologis tradita, videlicet aliqua incommunicabilem esse Dei essentiam, et aliqua communicabilem, atque participari a nobis divinam naturam et minime participari? Utrumque igitur nobis tenendum est ac ponendum ut piæ fidei regula; et qui alterutrum usurpant ad pugnandum alterum, illi ut impij insanique rejiciendi, quippe qui nemini ullatenus consentiunt et sibimet ipsis aut sibi invicem contradicunt, quamvis ceteroquin sciant iuxta sanctos propriam angusti ingenii esse istam contradictionis doctrinam, viro autem intelligenti et sane divina meditantem omnia esse consona et concordia.

γνωμόνων ὃν ὡς ἀληθῶς τὴν δόξαν ταύτην τῆς σκοποῦντι: πάντα συνφῶς καὶ φιλία.

Theol. Quomodo igitur, o sapiens Theophanes, per veritatem quæso, illa ambo sunt vera?

Theoph. Hoc etiam tua gratia explanabo. Primum

Ἀ ἀληθείας ἔρουναν τε καὶ ἀπόδειξιν. Νῦν γὰρ ἐγωγε σοῦ ἀναμνήσαντος ἐνεθυμήθην ὡς τὰ τοιαῦτ' ἐκείνο μέγα δαίγμα προβαλλόμενοι μεθεκτὴν φασιν εἶναι τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ. Ὡς οὖν προέργου ὃν παντὸς μᾶλλον εἰς τὴν προκειμένην σάβην, διασάφησον ὁπόσῃ δύναιμις.

Θεοφ. Καὶ τοῦτο παραπλησίως τοῖς ἀνωτέρω εἰρημένοις τῆς αὐτῆς ἔχεται διπλῶς, ὡ φιλότης. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ τοῦ αὐτοῦ Μαξίμου λέγοντος, « Ὁ τοῖς οὐσι μὴ κατ' οὐσίαν ὑπάρχων μεθεκτός, ἕτερον δὲ τρόπον μετέχεται τοῖς δυναμένοις βουλόμενος, τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίως παντελῶς οὐκ ἐξίσταται. » Καὶ πάλιν· « Ὅλοι διόλου γινόμεθα θεοὶ χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος. » Καὶ πάλιν· « Ἡ μακαρία θεότης κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὑπεράβητος καὶ ὑπεράγνωστο; καὶ πάσης ἀπειρίας ἀπειράκις ἐξηρημένη, μὴδ' ἴχνος ὄλης καταλήψασα, καὶ ψιλὸν, τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασα. » Καὶ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου· « Κατὰ τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ μετέχεται καὶ ὁρᾶται τοῖς ἀξίοις ὁ Θεός, κατ' οὐσίαν δὲ ἀμέθεκτός ἐστι. » Καὶ πάλιν· « Τὸ Θεὸς εἶναι δευτέρῳ ἐστὶ τῆς φύσεως καὶ ἡμεῖς γὰρ θεοὶ μὲν γινόμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐκ ἐδυνάμεθα. » Καὶ πάλιν· « Ἐπρόδηλον ἐστὶ οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἔδωκεν οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν, ὡς καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων γέγραπται, ὅτι διαγρηγορήσαντες ὁ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ. » Καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλίου· « Αἱ μὲν ἐνεργεῖαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσβλητος. » Καὶ πάλιν· « Ἡμεῖς ἐκ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ γνωρίζομεν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν· τῆ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζομεν οὐκ ὑπισχνούμεθα. » Καὶ τοῦ Χρυσοστόμου Πατρὸς· « Τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἡ Γραφή ποτὲ μὲν πῦρ, ποτὲ ὕδωρ καλεῖ, δεικνύσασα ὅτι οὐκ οὐσίας ἐστὶ ταῦτα ὀνόματα, ἀλλ' ἐνεργείας. » Καὶ πάλιν· « Οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα θέλει δεῖξαι ὀηλονότι ὁ τοῦ Χριστοῦ πρόδρομος καὶ βαπτιστής, ὅτι πάντες ἡμεῖς μέτρον τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖαν λαμβάνομεν. Πνεῦμα γὰρ ἐναυθὰ τὴν ἐνεργεῖαν λέγει αὐτὴ γὰρ ἐστὶν ἡ μεριζομένη οὗτος δὲ, τοῦτέστιν, ὁ Χριστός, ἀμέτρητον καὶ ὀλόκληρον ἔχει πᾶσαν τὴν ἐνεργεῖαν. » Εἰ δὲ ἡ ἐνεργεῖα αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῶ μᾶλλον ἡ οὐσία. Ὅρθως ἀμφότερ' ἡμῖν ὑπὸ τῶν σεπτῶν θεολόγων παραδεδομένα; καὶ ὡς ἀμέθεκτός ἐστὶν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, καὶ μεθεκτὴ πως, καὶ κοινωνοῦμεν τῆς θείας φύσεως, καὶ οὐ κοινωνοῦμεν οὐδαμῶς; Δεῖ οὖν ἀμφότερα ἡμᾶς τηρεῖν, καὶ τίθεσθαι ὡς εὐσεβείας γνώμονα καὶ τοῖς τῷ ἐνὶ χρωμένους κατὰ τὸ ἐνέτρον, καὶ ταῦτ' οἰημένους τὸ αὐτὸ ἐκίτηρον, ὡς δυσσεβεῖς τε καὶ ἀφρονες ἀποβραπίζουσιν, μηδὲν κατὰ μέθρα τρόπον συγχωροῦντας, ὅπως ἀντίους ἐαυτοῖς ἢ ἀλλήλοις, καὶ ταῦτ' ἐπὶ τῶν τοιοῦτων νομίζουσιν τοὺς ἀγίους εἰδότας, ἀνδρῶν μικροἐναντιώσεως· νοῦν δ' ἔχοντι καὶ σὺν νῷ μετὰ Θεοῦ

Θεότ. Πῶς οὖν, ὦ σοφὲ Θεόφανε, πρὸς τῆς ἀληθείας ἀμφῶ ἐκείνῃ ἀληθῆ;

Θεοφ. Σὴν καὶ τοῦτο χάριν θήσομαι σαφές. Πρὸ

τερον δὲ δεῖξομεν ὡς ἀνοήτως παντάπασι τὴν ἀποστολικὴν καὶ τὰς πατρικὰς ἐκείνοι ῥήσεις διατελοῦσι προβαλλόμενοι, τὰς κοινωνοὺς ἡμᾶς λεγούσας γίνεσθαι φύσεως Θεοῦ, μὴ μόνον ὅτι πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ ἀκοινωνήτων εἶναι καὶ ἀμέθεκτον τοῖς κτίσμασι· πᾶσι τὴν θεῖαν καὶ φύσιν καὶ οὐσίαν, ὅπερ διὰ πάσης τῆς θεοπνεύστου κηρύττεται Γραφῆς, ἀλλ' ὅτι καὶ ὡς αὐτοὶ ταύταις κεχρημένοι διετέλεσαν, αὐτὴν τὴν ἐκείνων ἀνασκευάζει δόξαν. Σὺ γὰρ, ὅτι ποτε δοξάζουσιν, ὁσθα τῶν ἄλλων ἀκριβέστερον. Εἰπέ τοίνυν, πρὸς τῆς ἀληθείας, οὐ πάντα μὲν λέγουσι μετέχειν τοῦ Θεοῦ, πάντα δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ μετέχοντα τῆς οὐσίας μετέχειν τοῦ Θεοῦ; ὡς μηδὲν ἕτερον ὄντος τοῦ Θεοῦ πλην οὐσίας μόνης, ἵνα μὴ σύνθεος αὐτοῖς εἴη, μηδὲ πολλὰ τὰ ἄκτιστα;

Θεστ. Τοῦτ' ἀντικρὺς αὐτὸ καὶ δοξάζουσι καὶ λέγουσι.

Θεοφ. Ἄλλ' αἱ ῥήσεις, ἃς πρὸς ἡμᾶς οἱ ἀντικείμενοι προάγουσιν, ὡς αὐτοῖς δῆθεν συνηγόρους, οὐ μόνον τᾶλλα πᾶνθ' ἀπλῶς ἀλλ' οὐδὲ πάντας τοὺς ἀνθρώπους κοινωνοὺς τελεῖν φασὶ τῆς θείας φύσεως, καὶ τούτους γίνεσθαι καθ' ἕτερον, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχειν κοινωνοὺς. Πέτρος μὲν γὰρ ὁ τοῦ κορυφαίου χοροῦ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος γράφων τοῖς ἰστέμιμον λαχοῦσι πίστιν, πρὸς εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν παρακαλεῖ· « Δι' ὧν, φησὶ, « τὰ τίμια ὑμῖν ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως. » Ὁρᾷς ὅτι δωρεὰ ἐστὶν ἐν ἐπαγγελίαις κειμένη τοῖς κατὰ Χριστὸν βιοῦσι; Τίς οὖν ἐπαγγέλλεται τινὶ τὰ προσόντα πᾶσιν ἐκ γενέσεως; Ὁ δὲ θεὸς Μάξιμος, « Εἰς τοῦτο, φησὶ, πεποίηκεν ἡμᾶς ὁ Θεός, ἵνα γενώμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως. » Ὡς οὐκ ὄντες ἄρα πρότερον, οὐδ' ἄμα τῇ γενέσει καὶ κοινωνοὶ πεποιημένοι ταύτης. Ὁ δὲ θεὸς Παῦλος οὐκ ὅτε μὴ πιστὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ μιμητὴς γέγονε Χριστοῦ, τῆς ἀπεριλήπτου φύσεως οἶκος ἐχημάτισε; Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τὰ ὄντα πάντα κοινωνεῖν λέγοντες αὐτῆς, ἵνα πάντα μετέχει τοῦ Θεοῦ;

Θεστ. Ἐρρότῳσαν οὗτοι παιδαρῳθεῖς γὰρ ὄντες τὴν διάνοιαν, νεανίχοι δὲ τὴν ἀπειθειαν καὶ τὴν ἀναλδειαν, ταῖς φρεσὶν, ὡς ἔοικεν, ἀλλ' οὐ τῇ κακίᾳ, νηπιάζουσιν Ἐγὼ δ' οἶμαι συνορᾶν ἐκ τῶν εἰρημῶνων νῦν, ὅπως καὶ μεθεκτὸς καὶ ἀμέθεκτος εἶναι λέγεται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός.

Θεοφ. Ἐξήγησαι τοίνυν, ὃ τυγχάνεις διανοοῦμενος.

Θεστ. Ἐπειδὴ τοῖς ἁγίοις μόνους δέδοται κοινωνοὺς τῆς θείας φύσεως τελεῖν, τοῖς μὲν ἄλλοις ἀμέθεκτον ἐροῦμεν τὴν οὐσίαν τε καὶ φύσιν τοῦ Θεοῦ τοῖς δὲ εὐηρεστηκόσι τούτῳ μεθεκτὴν, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἐκείνην λῆξιν, καὶ πρὸς τοῦτ' ἄρ' αὐτὸ κάκεῖνο φέρει τὸ εἰρημένον Γρηγορίῳ τῷ τῆς Θεολογίας ἐπωνύμῳ· « Ἔσται δὲ ὁ Θεός, τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀποκαταστάσεως, ὅταν μηκέτι πολλὰ ὦμεν, ὡς περ νῦν, τοῖς κινήμασι καὶ τοῖς πάθεσιν, οὐδὲν ὄλωσθε ἢ ὄλιγον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέροντες, ἀλλ' ὅλοι θεοειδεῖς, ὄλου Θεοῦ χωρητικοὶ καὶ μόνου τοῦτο γὰρ ἡ τελείωσις πρὸς ἣν

A demonstrabimus quam insane illi semper præfata Apostoli et Patrum verba obicere pergant quæ asserunt nos fieri divinæ consortes naturæ. Nedum hæc asserant non esse incommunicabilem inparticipabilemque omnibus creaturis divinam naturam et essentiam, imo etiã quæ indesinenter illi usurpant, ipsam eorum destruit sententiam. Tu enim quid isti opinentur scis accuratius quam alii. Dic igitur, per veritatem obsecro, nonne dicunt omnia esse Dei consortia, ab omnibus autem Dei participibus divinam participari essentiam? tanquam si nihil esset in Deo præter essentiam; nisi forte unus sit cum illis Deus nec plura sint increata?

Theot. Hoc ipsum palam docent ac profitentur.

Theoph. At verba quæ nobis adversarii opponunt, tanquam sibi faventia, non modo non cætera omnia, sed ne omnes quidem homines asserunt effici divinæ consortes naturæ, et hos etiam postremum, haud ab initio fieri participes. Nam Petrus regalis apostolorum chori princeps, scribens iis qui coæqualem sortiti sunt fidem, ad pietatem et virtutem eos hortatur: « Propter quæ, » ait, « pretiosa vobis promissa donata sunt, ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ. » Vides præmium esse promissum iis qui secundum Christum vivunt? Quis autem alicui pollicetur quod inest omnibus ab ipsa origine? Divus autem Maximus: « Ideo, inquit, nos fecit Deus, ut efficiamur divinæ consortes naturæ. » Proinde nec eramus prius, nec simul cum creatione facti sumus illius participes. Et divus Paulus nonne quando non discipulus tantum, sed imitator factus est Christi, incomprehensibilis naturæ domus effectus est? Ubi igitur sunt qui res omnes dicunt esse hujus consortes. quia omnia Deum participant?

Theot. Abeant isti, pueriles intelligentia, juveniles incredulitate et audacia, ut menti meæ videtur, ac nequitia non parvuli. Equidem nunc, ut arbitrator, ex dictis intelligo quomodo communicabilis et incommunicabilis essentia dicatur Deus.

Theoph. Dic igitur quid intelligas.

Theot. Cum sanctis duntaxat datum sit consortes fieri naturæ divinæ, aliis quidem incommunicabilem dicemus essentiam naturamque Dei, communicabilem vero iis quos hic diligit, præsertim quoad futuram beatitudinem, idque ipsum inveniunt hæc verba Gregorii cui cognomen Theologus: « Erit autem Deus omnia in omnibus instaurationis tempore, quum jam non erimus sicut nunc discepti commotionibus et cupiditatibus, minime aut perpaululum in nobis Deum ferentes, sed totaliter similes Deo, omnis ac totius Dei capaces: hæc est enim requis in quam ingredi festinamus. An recte

argumentari vidcor? an ita se res habet, nihil-
que consentis et convenis rem se non aliter
habere?

Theoph. Absit. Cum enim Messaliani idipsum
tenerent, dicentes eos quos habebant ut purgatos,
indui persona sacrosancti Spiritus ejusque in natu-
ram intrare, divi Patres eos omnino rejecerunt,
dicentes quodammodo venire Patrem Filiumque et
Spiritum sanctum ad eos qui sunt sicut oportet
purgati, et mansionem apud eos facere juxta evan-
gelicam promissionem. Hic vero ne consideres di-
vinitatem quatenus est natura, nec animum tuum
rursus perturbet illud quod ait Theologus, nempe
totius Dei capaces fore sanctos; sed memento ver-
borum quæ recenter diximus, ostendentes essen-
tiæ incommunicabilitatem minime obstare, quin per
unamquamque operationem totus participari et
intelligi dicatur Deus (non enim corporaliter divi-
duntur incorporalia), ac proinde ob unitatem sub-
stantiæ immutabiliter totus toti mihi unitur. Qui
igitur capaces divini deificæque sunt operationis,
totius Dei redduntur capaces. Ubi vero, naturam
puritate supergressi, requieverunt ab omnibus
operibus animæ et corporis, utpote solam adepti
divinam operationem, tunc efficiuntur totius et
unius Dei capaces: hæc est enim requies in quam
ingredi festinamus, ut ait Apostolus, deponentes
desideria carnis et cogitationum. Dicit etiam Maxi-
mus, talium certissimus ante alios interpretes:
« Omnis divina operatio per seipsam totum Deum
sine divisione repræsentat. » Dicens « omnis, »
ostendit eas esse plures, non vero essentias. Insu-
per sanctis non communicari divinam essentiam
idem Maximus in paulo superius dictis demonstrat
dicens: « Deus ex impenetrabilitate essentiae non
exit, » et rursus: « Toti omnino efficiuntur dii,
præter essentiae identitatem. » Et magnus Athana-
sius: « Deifica gratia participatur et videtur a
dignis Deus, essentia vero communicari nequit. »
Et iterum: « Dii quidem efficiuntur, ejusdem vero
naturæ fieri non possumus. » Et Pater Chrysosto-
mus, non ad mensuram dari Spiritum edoctus a
Baptista: « Vult, inquit, ostendere ab omnibus
nobis ad mensuram recipi Spiritus sancti operatio-
nem: hæc est enim quæ dividi potest, quum essen-
tia sit indivisibilis. » Unde hic etiam non vult
ipsum Spiritum participes haberi ut consortes essen-
tiæ Spiritus. Præter documenta illis theologis divi-
nitus inspirata, imo regulæ fidei paulo superius a
nobis expositæ repugnat sanctos esse consortes
divinæ essentiae: hanc enim ille statuit simplicitate
communicabilem esse et incommunicabilem, non
vero quibusdam incommunicabilem et quibusdam
communicabilem.

Theot. Si ergo neque per partes hanc distinctio-
nem admittit, neque aliis quidem communicatur,
aliis vero non communicatur, quomodo utrumque
illud verum est?

σπεύδομεν. Κολῶς ἄρ' ἐπιβαλεῖν δεκῶ, Θεόφανες.
καὶ ταῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ σοὶ συνδοκᾷ, καὶ συμφῆ-
σαι; ἂν ἐπιζητιζόμενος μὴ ἄλλως ἔχειν;

Θεοφ. Ἄπασι! Μεσσαλιανούς γὰρ τοῦτ' αὐτὸ
φρονούντας, ὡς οἱ κατ' αὐτοὺς κεκαθαρμένοι τὴν
ὑπόστασιν δέχονται τοῦ πανηγίου Πνεύματος, καὶ
εἰς ἐκείνην ἀνέρχονται τὴν φύσιν, οἱ θεοὶ Πατέρες,
τελείως ἀπεκέρυξαν, εἰπόντες ὡς γίνεται τις ἐπιδη-
μία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος τοῖς ὡς χρῆσιν κεκαθαρμένοις, καὶ ἐνοικεῖ
αὐτοῖς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἐπαγγελίαν. Ἄλλ' οὐχ
ὡς ἔχει φύσεως ἡ θεότης, ἀλλὰ μηδὲ τὸ θεολογικὸν
ἐκείνο θορυβεῖται σου πάλιν τὴν διάλογον, ὡς ἄλλο
θεοῦ χωρητικοὶ ἔσονται οἱ ἅγιοι. τῶν λόγων ἐκείνων
μεμνημένοι, ὧν ἐναγχος ἐποιήσαμεθα, δεικνύντες
μηδαμῆ μηδὲν λυμαινέσθαι τῷ ἀμεθέκτῳ τῆς οὐ-
σίας τὸ δι' ἐκάστης τῶν ἐνεργειῶν ὅλον τὸν θεὸν
μετέχουσαι τε καὶ νοστήσαι λέγεσθαι οὐ γὰρ σωμα-
τικῶς μερίζεται τὰ ἀσώματα διὰ καὶ διὰ τῆς μετῆς
ὑποστάσεως ὅλη μοι ὁπρέτως ὅλος φωταί. Οἱ
χωρητικοὶ τοίνυν θεοὶ καὶ θεοὶ τοῦ γεγονότες ἐνε-
ργείας, ὅλου θεοῦ καθεστήκασι χωρητικοί. Ὅταν
δὲ τὴν φύσιν ὑπερανάβαντες καθαρῶς, πᾶσαν ἀπο-
παύσῃν ἐνεργεῖαν ψυχῆς καὶ σώματος, ὡς μόνη-
τῆς θείας ἐνεργείας ἐπελήτμημένοι, τῆνικαῦτα τελε-
σθεῖεν ἂν ὅλου καὶ μόνου θεοῦ χωρητικοὶ τοῦτο
γὰρ ἡ τελείωσις πρὸς τὴν σπεύδομεν, ἀποστολικῶς
εἰπεῖν, ἀποτιθέμενοι τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ
τῶν διανοῶν. Φησὶ γὰρ καὶ Μάξιμος ὁ τῶν τοιού-
των, εἶπερ τις, ἐρμηνεύς, ὅτι « Πᾶσα θεία ἐνεργεῖα
δι' ἐαυτῆς ὅλον τὸν θεὸν ἀμερῶς ὑποσημαίνει. »
πᾶσαν δὲ εἰπὼν, πολλὰ; εἰδείξε καὶ οὐκ οὐσίας οὐσαι.
Ὅτι δὲ οὐδὲ τοῖς ἁγίοις μεθεκτὴ ἔστιν ἡ οὐσία τοῦ
θεοῦ, ὁ αὐτὸς Μάξιμος διὰ τῶν μικρῶν ἀνωτέρω
προηγμένων εἰδείξε, ἡμῖν, εἰπὼν, ὡς « Ὁ θεὸς τοῦ
κατ' οὐσίαν κρυφίου παντελῶς οὐκ ἐξίσταται. » Καὶ
πάλιν « Ὅλοι διόλου γινόμεθα θεοὶ, χωρὶς τῆς
κατ' οὐσίαν ταυτότητος. » Καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος,
« Κατὰ τὴν θεοποιὴν χάριν καὶ μετέχεται καὶ ὁρᾷ-
ται τοῖς ἁγίοις ὁ θεός, κατ' οὐσίαν δὲ ἀμεθεκτός
ἐστι. » Καὶ πάλιν « Θεοὶ μὲν γινόμεθα τῆς δὲ
αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ δυνάμεθα. » Καὶ ὁ Χρυ-
σόστομος Πατὴρ, οὐκ ἐκ μέτρου διδοσθαι τὸ Πνεῦμα
παρὰ τοῦ Βαπτιστοῦ ἀκηχώς, « Θέλει, φησὶ, δείξει
ὅτι πάντες ἡμεῖς μέτρῳ τὴν ἐνεργεῖαν τοῦ Πνεύμα-
τος λαμβάνομεν αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ μερίζομένη, ὡς
τῆς οὐσίας οὐσης ἀμερῶς. » Ὅτι οὐδ' οὕτως
συγχωρεῖ, οὐδ' αὐτοῦ; τοὺς μετέχοντας τοῦ Πνεύ-
ματος μετέχειν οἴεσθαι τῆς οὐσίας τοῦ Πνεύματος.
Πρὸς δὲ τοῖς ἐνθεοῖς διδάγμασι τῶν θεοσόφων τού-
των οὐδὲ τῷ ἀνωτέρω μικρῶν ἡμῖν ἐκτεθειμένων
γνώμονι τῆς εὐσεβείας ἐναρμόνιον ἐστὶ τὸ τοὺς
ἁγίους μετόχους εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ· ἐκεῖνος
γὰρ μεθεκτὴν ἀπλῶς καὶ ἀμεθεκτον ἐτίθει ταύτην,
ἀλλ' οὐχί τισὶ μὲν ἀμεθεκτον, τισὶ δὲ μεθεκτὴν.

Θεοφ. Εἰ τοίνυν μήτε κατὰ μέρη ταύτην τὴν δια-
φορὰν προσέεται καὶ γὰρ ὑπάρχει ἀμερῆς μήτε
τισὶ μὲν μέτεστιν αὐτῆς, τισὶ δ' οὐ μέτεστι, πῶς
ἐκάτερον ἐκείνο ἀληθές;

Θεοφ. Ἄκουε καὶ μάθανε. Τὴν ὑπερουσίτητα τῆν θεϊαν οὕτε εἰπεῖν ἔστιν οὕτε ἐνοῆσαι, οὕτε δῶς πως θεωρῆσαι, διὰ τὸ πάντων αὐτὴν ἐξηρημένην εἶναι καὶ ὑπεράνωστον, ἀπεριλήπτω δυνάμει καὶ τῶν ὑπερουρανίων νόων ὑπεριδρυμένην, καὶ πᾶσι πάντη ἐληπτὸν τε καὶ ἀρρήτον αἰεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἐνομά ἐστιν αὐτῆς κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα ἢ κατὰ τὸν μέλλοντα ὀνομαζόμενον, οὐδὲ λόγος ἐν ψυχῇ συνιστάμενος; ἢ διὰ γλώττης προσφερόμενος, οὐκ ἐπαφῆ τις αἰσθητῆς ἢ νοερά· ἀλλ' οὐδὲ φαντασία ὄλων, εἰ μὴ τις φαίη τὴν ἐξ ἀποφάσεων τελευτάτην ἀκαταλήψιαν, ὡς πάντα, ὅσα ἐστὶν ἢ ὄλων λέγεται ὑπεροχικῶς ἀφαιρουμένην. Καὶ τοίνυν οὐδ' οὐσίαν αὐτὴν ἢ φύσιν ὀνομάσαι θεμιτὸν ὀνομάζοντα κυρίως, ὅτι; τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἀλήθειαν ἀληθείας βιγνῶμων. Ἐπεὶ δ' αὐθις πάντων ἔστιν αἰτία καὶ περὶ αὐτὴν πάντα καὶ αὐτῆς ἕνεκα, καὶ αὐτὴ ἐστὶ πρὸ πάντων καὶ ἀπλῶς καὶ ἀπεριορίτως ἐν ἑαυτῇ ἅπαντα προεληφέν, ἐκ πάντων αὐτὴν ὀνομαστῆον, καταχρηστικῶς, ἀλλ' οὐ κυρίως. Οὐκοῦν καὶ οὐσίαν αὐτὴν καὶ φύσιν προσρητέον· κυρίως δὲ τὴν οὐσιοποιὸν τοῦ θεοῦ πρόδοδόν τε καὶ ἐνέργειαν. Ὅτι δὲ καὶ αὕτη οὐσιωνυμεῖται καὶ κυρίως αὕτη, τοῦ μεγάλου ἀκουσον Διονυσίου, ἡ Μετιτέον, λέγοντος, ἐπὶ τὴν ὄντως οὐσαν τοῦ ὄντως ὄντος θεολογικὴν οὐσιωνυμίαν· τοσοῦτον δὲ ὀνομαζόμενον, ὅτι τῷ λόγῳ σκοπὸς οὐ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν, ἢ ὑπερούσιος, ἐκφράσκειν (ἀρρήτον γὰρ τοῦτο καὶ ἀγνωστον καὶ παντελῶς ἀνεκφαντον, καὶ αὐτὴν ὑπεραῖρον τὴν ἕνωσιν), ἀλλὰ τὴν οὐσιοποιὸν εἰς τὰ ὄντα πάντα τῆς θεαρχικῆς οὐσαρχίας πρόδοδον ὀνομαζοῦσαι. Ὁρᾷ; ἔτι ὄντως οὐσαν οὐσιωνυμίαν τὴν θεϊαν λέγει πρόδοδον; καλεῖ μέντοι οὕτω κἀνευθῆ καὶ τὸ κρύφιον πάντη καὶ ἀνεκφοίτητον καὶ ἀνεκφαντον ἐκεῖνο. Εὐροις δ' ἂν παραπλησίως καὶ τὴν τῆς φύσεως προσηγορίαν κἀπὶ τῶν φυσικῶς προσόντων τιθεμένην, ὡς καὶ ὁ τῶν Γρηγορίων θεολογικώτατος φησὶ πού τῶν ἐπιῶν. Ἦδε γὰρ ἀνακτος ἐμοῦ φύσις ὄλβον ὀπάξει. Οὐδὲ γὰρ τὸ δίδόναι φύσις ὀνομαζοῦν, ἀλλὰ φυσικῶς τοῦτο πρόσεστι τῷ εὐεργετικῷ. Κἀπὶ τοῦ πυρὸς φαίη τις ἂν φύσιν ἔχειν ἀνωφερὲς εἶναι, καὶ φῶς ἐνείναι τοῖς ὀρῶσιν· ἀλλ' οὐχ ἢ κίνησις αὐτῷ φύσις, οὐδὲ τὸ ἐμποιεῖν ἀπλῶς, ἀλλ' ἢ τῆς κινήσεως ἀρχή. Λέγεται τοιγαροῦν καὶ τὰ φυσικὰ φύσις, ὡς καὶ αὐτὸ ὁ μέγας Διονύσιος ἀλλασχοῦ φησι, «Φύσις, γράφων, τῷ ἀγαθῷ τὸ παράγειν καὶ σώζειν»· δηλονότι φυσικῶς τοῦτο πρόσεστιν αὐτῷ. Καὶ τοίνυν ἔταν ἀκούσῃ; τῶν Πατέρων ἀμέθεκτον λεγόντων τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ, ἐκείνην μοι νόει τὴν ἀνεκφοίτητόν τε καὶ ἀνεκφαντον. Ὅταν δ' αὐθις μεθεκτὴν, νόει μοι τὴν φυσικῶς προσούσῃ τῷ θεῷ πρόδοδον, καὶ τὴν ἐκφανσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν· καὶ οὕτω στέργων ἀμφότερα, διόλογος ἔση τοῖς Πατράσιν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐκείνην αὐτὴν, εἰ καὶ μὴ καθ' ἑαυτὴν τὴν θεϊαν φύσιν, λέγων μεθεκτὴν, ἐν τοῖς ὄροις μενεῖς τῆς εὐσεβείας· συντηρεῖται γὰρ καὶ οὕτω τὸ ἀμέθεκτόν τε καὶ ἀνεκφαντον τῆς ἀνεκφοίτητου φύσεως; ἐκείνην. Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ τοὺς ἔξουθεν σοφοὺς οὐσίαν οὐ τὴν ἐκᾶπτοῦ μόνον φύσιν

Theoph. Audi ac disce. Supersubstantialis Dei essentia nec dici nec intelligi nec ullatenus videri potest, quia res omnes et omnem cognitionem supereminet, supra incomprehensibilem etiam celestium spirituum virtutem sedens, omnibusque omnino inintelligibilis semper et inenarrabilis. Nec enim ullo nomine sive in ævo præsentis sive in futuro potest nuncupari, nec ullo exprimi verbo quod mens excogitet vel lingua proferat, nec sensibus vel intellectu attingi, nec ulla representari imaginatione, nisi forsitan ut quædam omnium negationum perfectissime incomprehensibilis summa, et suprema ab omnibus quæcunque sunt vel dicuntur abstractio. Itaque ipsam essentiam aut naturam nominare proprio nomine haud potest quisquam: veritatem omni veritate superiorem scrutatur. Quia tamen illa est omnium causa, omniaque ad eam pertinent ac propter eam existunt, et est ante omnia et simpliciter infiniteque cuncta præcedit, ex omnibus nominanda est, figurate, non proprie. Nuncupanda igitur est ipsa essentia et natura, et etiam proprio nomine creatrix Dei processio et operatio. Porro hanc quoque proprie vocari essentiam magne docet Dionysius dicens: «Inquirendum est verum veri Dei essentia nomen: memorabimus tantum sermonem non huc tendere, ut supersubstantialis essentia qua ille supersubstantialis est, designetur (hæc enim dici cognoscive aut indicari nequit et ipsam supereminet beatificam unionem), sed et significetur effusum in res omnes creatricis Dei potentia effluviium.» Vides ab eo verum essentia nomen imponi divinæ processioni? et item pariter nuncupat illam absconditam ineffabilemque et inenarrabilem naturam. Similiter reperies naturæ nomen rebus quæ natura insunt, impositum, sicut maxime inter Gregorios theologos alibi dicit: «Hæc Regis mei natura felicitatem largitur.» Non dare non est natura cuilibet, sed naturaliter inest benefactori. Item de igne aliquis dicere posset ejus naturam sursum tendere et illuminare oculos, quanquam ejus natura non sit motus nec illuminatio, sed motus principium. Ideo ipsi naturæ actus dicuntur natura, sicut iterum magnus Dionysius alibi scribit: «Natura boni est producere et conservare, id est, hoc illi natura insitum est. Itaque si Patres audieris dicentes incommunicabilem esse Dei essentiam, illam intellige quæ dici et manifestari nequit; si vero communicabilem, intellige naturalem Dei processionem, manifestationem et operationem: et sic utrumque amplectens, Patribus consenties. Imo dicens tali operatione ipsam Dei naturam, non tamen in seipsa, esse communicabilem, non transibis veræ fidei limites: nam sic etiam servatur incommunicabilitas et impenetrabilitas illius ineffabilis naturæ. Videre est et profanos philosophos essentiam appellantes, non solum ejusque naturam, sed etiam naturalia et essentialia: quæ quidem abstrahunt ab essentia eique subjiciunt. Nos vero adhuc in-

inofantes in demonstranda ejus incommunicabilitate, absconditum et inapertum, qua nobis facta est, manifestemus nature divinæ fastigium. Tu ergo mihi responde interroganti, charissime Theotime: nonne pars essentiæ vel minima omnes habet et ipsius virtutes?

Theot. Omnes, arbitrator, id tibi concedunt, sensuum experientia scientes scintillæ ignis vel tenuissimæ inesse vim fulgendi et illuminandi, dissolvendique et urendi res propinquas, sese ultro movendi ac naturaliter sursum tendendi, atque simpliciter cunctas proprietates ignis, cujus est particula: eadem pariter inesse guttæ quam aquæ cujus est stilla, et massæ quam metallo cujus est fragmentum.

Theoph. Ideo, si essentiæ divinæ simus participes, sive tota sive partim alicui communicetur, is erit omnipotens, et sic unaquæque creatura erit omnipotens, quod ne omnes quidem simul non habemus, etiamsi universam creationem una complectaris. Hoc Paulus demonstrans iis etiam quos copiose dicitur deificæ Spiritus gratiæ, non omnia singulis inesse testatur dona Spiritus, sed: « Alii quidem, ait, datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ, alii vero aliquid, aliud secundum eundem Spiritum ». Et Pater Chrysostomus, clare hinc prævertens Barlaami et Acyndini errorem, dicit: « Non omnia quisque habet, ne gratiam putet esse naturam. »

Theot. Hoc penitus eluit imminentem nunc religioni pestem. Nam divinæ gratiæ adversarii persuadere nequeunt ut creata existimetur gratia que a natura divina sic distinguitur: quis enim unquam timuerit ne quis pro creatura habeat Dei gratiam?

Theoph. Miseri isti hanc distinctionem pro divisione reputant. Non intelligentes igitur Spiritus gratiam, etsi distincta sit a natura, non tamen ab ea discrepare, sed potius attrahere eos qui diguli habentur, ad comunionem divini Spiritus, non advertunt se blasphemare in ipsam Patris et Filii et Spiritus sancti naturam, talem gratiam impugnando, nec audiunt divum Gregorium Nyssanum dicentem in libris contra Macedonium: « Sicut gratia sine detractioe a Patre per Filium et Spiritum sanctum in dignos delabitur, sic blasphemiam contrario transmissa fluxu, a Spiritu per Filium in omnium Deum transit. » Insuper essentia, per quod participatur, tot habet personas: quod enim lampades ex una accenduntur, tot sunt ignita supposita.

ἔχει. Καὶ γὰρ ὁπόσας ἂν ἀνάψαι τις λαμπάδας ἐπὶ ἐπιτησῶ.

Theot. Inde sequitur, o sapiens Theophanes, si (ut illi contendunt) essentia Dei participetur: et

* 1 Cor. xii. 8.

ἄνομάζοντα, ἀλλὰ καὶ τὰ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη θεωροῦντες γὰρ ὑπὲρ τὴν οὐσίαν ταῦτα πάντα τάττουσιν. Ἡμεῖς δ' ἔτι προσδιακρίψαντες τῇ τοῦ ἀμεθέκτου θεωρίᾳ, τὸ κρύφιόν τε καὶ ἀνέκφαντον τῆς θείας φύσεως, ἐφ' ὅσων ἡμῖν ἔξεστιν ἀναφῆνωμεν ὄψος. Ἐρομένῳ μοι τοίνυν ἀπόκριναι, χρηστὲ Θεότιμε, οὗ τὸ μέρος τῆς οὐσίας καὶ τὸ βραχύτατον πάσας ἔχει τὰς αὐτῆς δυνάμεις;

Θεός. Πάντας οἶμαι σοὶ τοῦτο συνερεῖν, καὶ διακρίσεισ εἰδόμενος, ὡς καὶ ὁ σπινθήρ ἐλάχιστον ὑπάρχον τοῦ πυρὸς, λαμπρὸν τε καὶ φωτιστικὸν ἔστι, διακριτικὸν τε καὶ καυστικὸν τῶν ἐγγεζόντων, ἀποκινήσει τε φύσει καὶ ἀνωφερῆς, καὶ ἀπλῶς ὅσα καὶ τὸ πῦρ, οὐ μόνον ἔστι, καὶ ἡ σταγὼν, ὅσα καὶ τὸ ὕδωρ, οὐ ἔστι σταγὼν καὶ ἡ βῶλος ὅσα καὶ τὸ μέταλλον, ὅτουδὲ ποτ' ἂν ἀπορρώξ διατελοῖη.

Θεός. Τοιγαροῦν εἴπερ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετέχομεν, κἂν εἰ πάσης κἂν εἰ μορίου μετέχη τις αὐτῆς, παντοδύναμος ἔσται· καὶ οὕτω τῶν ὄντων ἕκαστος ἔσται παντοδύναμος, ὃ μὴδὲ πάντες ἔχομεν ὁμοῦ, κἂν πᾶσαν τὴν κτίσιν συμπεριλαβὼν εἴη. Τοῦτο δεικνύς ὁ Παῦλος ἐκ περιουσίας καὶ αὐτοῖς εὐμοιρηξοῖ τῶν θεοποιῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, οὐ πάνθ' ἕκαστω προσεῖναι μαρτυρεῖ τὰ χαρακτηρισματα τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ, « τῶ μὲν, φησὶ, δίδεται λόγος σοφίας, τῶ δὲ λόγος γνώσεως· ἄλλο δ' ἄλλο τι κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. » Ὁ δὲ Χρυσόστομος Πατὴρ, φανερώς ἐντεῦθεν προαναστῆλων τὴν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου πλάνην, « Οὐ πάντα τις ἔχει, φησὶν, ἵνα μὴ φύσιν εἶναι τὴν χάριν νομίση. »

Θεός. Σαφῆς ὄντως ἀνασκευὴ τοῦτο τῆς νῦν ἐπαναστάσεως τῇ εὐσεβείᾳ λύμης. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοιεν κτίστην νομίσει πείσαι τὴν τῆς θείας φύσεως ἀντιδιασταμένην ὡς χάριν οἱ τῆς θείας χάριτος πολέμοιοι. Τίς γὰρ ἂν ποτε δέξοιτο μὴ τὸ κτίσμα νομίση τὸ Θεοῦ φύσιν;

Θεός. Μερικὸν οἱ τάλανες οὗτοι, Θεότιμε, τὴν διαστολὴν ὑπνοοῦσι ταύτην. Μὴ συνορῶντες οὐκ ὡς εἰ καὶ διενήνοχε τῆς φύσεως, οὐ διασπᾶται ταύτης ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἐπισπᾶται δὲ μᾶλλον τοῖς ἠξιωμένοις πρὸς τὴν συνάρειαν τοῦ θεοῦ Πνεύματος, εἰς αὐτὴν τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος φύσιν βλασφημοῦντες οὐκ αἰσθάνονται, κατὰ τῆς τοιαύτης χάριτος χωροῦντες· μὴδὲ τοῦ Νύσσης ἐνθέου Γρηγορίου λέγοντος ἀκούοντες ἐν τοῖς κατὰ Μακεδονίου λόγοις, « Ὁσπερ ἡ χάρις ἀδιασπᾶται ἀπὸ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀξίους· ῥέουσα φέρεται, οὕτω καὶ ἡ βλασφημία εἰς τὸ ἔμπαιον κατὰ διέδωσαν ἀναλούουσα, ἀπὸ τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐπὶ τὴν τῶν ὄλων Θεὸν διέρχεται. » Ἡ γὰρ μὴ οὐσία παρ' ὅσων ἔστι μετεχομένη, τοσαύτας καὶ τὰς ὑποστάσεις;

Θεός. Συμβαίνει τοίνυν ἐντεῦθεν, ὡς σοφὲ Θεότιμε, εἰ κατὰ τοὺς ἡμῖν ἀντικειμένους ἡ οὐσία τοῦ

Θεοῦ μερέχεται καὶ ταῦτα παρὰ πάντων, μήκει ἂν
τρισηπτάτατον αὐτὴν, ἀλλὰ μυριοῦπόστατον ὑπάρ-
χειν.

Θεοφ. Μάλιστα. Τὸ γὰρ ἀκόλουθον εὖ μάλα συν-
ήγαγες, ἀγχίνους ὦν. Τὸ δ' ἔτι χειρὸν ἄρα καὶ πα-
ραδοξότερον, ὅτι μυριοῦπόστατον ἐντεῦθεν ποιοῦντες
οἱ ἀντιλέγοντες ἡμῖν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τὰς τρεῖς
θείας ὑποστάσεις εἰς μίαν συναλείφουσι, κατὰ Σα-
βέλλιον. Ἐν ἐνὶ γὰρ ἑκάστῳ τῶν μετεχόντων τὰς
τρεῖς εἰς μίαν συνάγουσιν ὑπόστασιν, ὡς ἕκαστον
τῶν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μεθεκτὴν δογματιζόντων
μυριάκις ἄλλον Σαβέλλιον διατελεῖν. Ἐθεὶ δὲ τῷ
πονηρῷ μὴ δὲ ἐνδὸς ἰσχύσαντι κατὰ τῆς εὐσεβείας,
διὰ μυρίων, μᾶλλον δὲ καὶ σὺν πολλαῖς ταῖς τῶν
κακοφρόνων μυριάσιν, αὐθις προσβαλεῖν. Ἄλλ' οὐδ'
οὕτω τῆς ἀληθείας περιέσται. Τὴν δὲ τῶν αὐτῷ
παιδομνήων ἀφροσύνην ἐκδηλοτέραν ἐίργασμένο
ἔσται. Πρὸς γὰρ ταῖς ἄλλαις δυσσεβείαις καὶ τοῦ
μόνου Χριστοῦ, βαβαὶ τῆς ἀπονοίας! ὑπέρτερον ἔκυ-
τὸν ὁ Ἀκίνδυνος παρίστησιν ὄλω λέγων ἐνοῦσθαι
τῷ Θεῷ, καὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ ταῖς ἐνεργείαις καὶ ταῖς
τρισὶ θεαῖς ὑποστάσεσιν. Εἰ δ' ἄρα κατὰ μίαν τῶν
ὑποστάσεων ὄλω τῷ Θεῷ ἐνοῦσθαι λέγει, καὶ τῇ
θεῖᾳ οὐσίᾳ καὶ πάσαις ταῖς θεαῖς ἐνεργείαις, τοῦ
μόνου Χριστοῦ διεννοχῆναι φησὶν οὐδέν. Ἄλλ' ὁ
πολύς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος τοὺς φρενοβλαβεῖς
τούτους φληνάφους πόρρωθεν ἀνασκευάζων, «Χρι-
τὸς, φησὶ, διὰ τὴν θεότητα· χριστὸς γὰρ αὕτη τῆς
ἀνθρωπότητος· οὐκ ἐνεργεῖα κατὰ τοὺς ἄλλους
Χριστοὺς ἀγιάζουσα, παρουνεῖα δὲ ὅλου τοῦ χριστοῦ.»
Τοῦτο καὶ κοινή συνελθόντες οἱ θεόσοφοι Πατέρες
ἔεργσαν, καθάπερ ἐφθήμεν εἰπόντες, ἐνοικεῖν ἀπο-
φηνάμενοι τὴν θεότητα τοῖς ὡς χρῆζὼν κεκαθαρμέ-
νοις, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως. Οὐτε τοίνυν κατὰ
τὴν οὐσίαν, οὐτε καθ' ὑπόστασιν τινα, μέτοχός τις
γίνεται Θεοῦ. Μεριζεῖται γὰρ τούτων ἑκάτερον οὐδ'
ὀπωσοῦν, οὐδὲ μεταδίδοται τοπαράπαν οὐδενί. Διὸ
καὶ πᾶσι παντάπασιν ἀχώρητος κατὰ ταῦτα ὁ Θεός,
εἰ καὶ πανταχοῦ κατὰ ταῦτα πάρεστι. Ἡ δὲ κοινή
τῆς τρισυποστάτου φύσεως θεία δύναμις τε καὶ
ἐνέργεια ἀπεργαστικὴ τε τῶν ἐκτός ἐστι, καὶ εἰς
μυρία μερίζεται. Παντοδύναμον γὰρ τὸ Θεῖον.
Ταῦτ' ἄρα καὶ πολλοὶ κατὰ ταύτην ἐνοῦνται Θεῷ,
ποικίλως καὶ διαφόρως αὐτοῦ μετέχοντες. Καὶ τὸ
μέρος γὰρ τῆς ἐνεργείας πάλιν μερίζεται κατὰ τὸν
Χρυσόστομον Πατέρα. Καὶ κατὰ τὸν μέγαν Βασι-
λειον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐχ ἐνὶ μέτρῳ τοῖς ἀξίοις
μετεχόμενον ἐστίν, ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστεως διαίρει τὴν ἐνέργειαν, ἀπλοῦν μὲν ὅν τῇ οὐ-
σίᾳ, ποικίλον δὲ ταῖς δυνάμεσιν.

Θεοτ. Ἄγαμαί σε τῆς θεολογικωτάτης διανοίας,
ὦ Θεόφανες. Θεοπρεπῆς τε γὰρ ἐς τὰ μάλιστα ἐστίν,
ἀμερῆ μὲν δεικνύουσα πάντη τὴν ὑπερουσίαν οὐσίαν,
ἀμερίστως δὲ μερίζουσα τὴν θεῖαν τοῦ Θεοῦ ἐνέρ-
γειαν. Καὶ τὸ εὐπαράδεκτον οὐδὲν ἤττον πρόσεστι
αὐτῇ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ χωρητὸν γίνεται κατ'
ἐνέργειαν τοῖς κεχαριτωμένοις, ἀνθρώποις μέντοι
τὴν φύσιν οὐσίαν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπεὶ κατὰ τὴν
τῆς οὐσίας καὶ μερίζεται· κατ' οὐσίαν δὲ καὶ ὑπόστα-

A quidem ab omnibus, hanc jam non tribus tantum,
sed innumeris constare personis.

Theoph. Profecto. Consecrarium optime edu-
xisti, utpote acuto præditus ingenio. Quod autem
pejus adhuc et absurdius est, non solum exhibere in
innumeras personas Dei essentiam dividunt adver-
sarii nostri, sed etiam tres divinas personas in unam
confundunt, ut Sabellius; nam in unoquoque par-
ticipantium tres personas in unam contrahunt: ita
ut quisquis communicabilem Dei essentiam profi-
tetur, millies alter fiat Sabellius. Ergo oportuit
dæmonem non per unum tantum in religionem in-
vehi, sed per millia, vel potius cum multis vesano-
rum millibus iterum irruere! At ne sic quidem ven-
ritatem superabit, sed assecularum suorum demen-
tiam reddet evidentiorem. Etenim præter alia impiæ
dicta, ipsi Christo (proh stultitiam!) superiorum
sese facit Acindynus, dicens se uniri toti Deo, et
essentiæ, et operationibus, et tribus divinis perso-
nis. Quod si dixerit se per unam duntaxat perso-
narum uniri toti Deo divinæque essentiæ et omni-
bus divinis operationibus, ipsi Christo se non ab-
similem asserit. Verum multus in theologia Grego-
rius istos amentes ineptosque in antecessum refel-
lens, dicit: «Christus unctus est per divinitatem: hæc enim unctio humanitatis non operatione sanc-
tificata, sicut alios christos, sed præsentia totius
ungentis.» Idipsum congressi in concilio Patres
divinitus docuerunt, ut antea diximus, ostendendo
in iis qui sunt sicut oportet purgati, inhabitare di-
vinitatem, non tamen quatenus est natura: nec
proinde secundum essentiam aut secundum unam
personam sit aliqua Dei participatio; harum enim
utraq; nullatenus disperitur nec ulli communi-
catur, ideoque secundum ipsas nullibi Deus contineri
potest, licet secundum easdem sit ubique præsens.
Econtra communis tribus divinæ naturæ personis
potentia et operatio facit exteriora et millies divi-
ditur, cum Deus sit omnipotens; et secundum eam
multi Deo uniuntur, varie ac diverse eam partici-
pantes. Pars enim operationis rursus dividitur jux-
ta Patrem Chrysostomum, et juxta magnum Basi-
lium, Spiritus sanctus non ad unam mensuram di-
gnis communicatur, sed pro ratione fidei partitur
operationem, cum sit simplex quidem essentia,
varius autem virtutibus.

Theot. Admiror tuam divinorum sagacitatem, o
Theophanes: nam in prîmis digna Deo loqueris, et
indivisibilem esse ostendens supersubstantialiæ
essentiam, et indivise dividens Dei operationem.
Et quod communicat, nihilominus in ea remanet.
Ideo contineri secundum operationem potest Spiritus
sanctus in iis quos gratia dicit. Ili tamen sunt
natura homines: nam ille secundum operationem
quidem dividitur: secundum essentiam vero et

personam cum sit indivisus, quomodo in quopiam A
contineri possit?

σιν ὑπέρχων ἄμερος, πῶς ἔν τινι χωρηθεῖ τὸ πα-
ράπαν;

Theot. Insuper, quod participat, o admirabilis
Theotinc, partem habet participati: alioquin si non
partem, sed totum participaret, proprie diceretur
hoc habere, non autem hoc participare. Divisibile
est igitur participatum, cum pars ejus necessariò
communicanda sit participanti. Atqui essentia
Dei est prorsus indivisibilis: ergo est etiam
prorsus incommunicabilis. Econtra dividi posse
divinam operationem demonstrat Pater Chrysosto-
mus: hæc est enim quæ hominibus deifica gratia
preparata communicatur. Et, juxta peritissimum
theologiæ Maximus, est divinæ gratiæ largiri crea-
turis, prout ipsis convenit, deificationem, illu-
strando naturam supernaturali lumine eamque supra
proprius fines superabundantiam gloriæ traducendo.
Audi rursus Chrysostomum duo docentem, nempe
operationem, non essentiam participari, et illam
dividit et communicari, non vero hanc incommuni-
cabilem essentiam ex qua divina profuit operatio.
Et citans illud Apostoli: «De plenitudine ejus nos
omnes accepimus», dicit: «Si ignis, cuius essen-
tia est divisibile corpus, simul dividitur et non di-
viditur, quanto magis operatio, et quidem operatio
incorporea essentia? Præterea, quod alicujus parti-
cipat essentiam, communem cum participato es-
sentiam habere debet, et quodammodo eandem. At
quis unquam audivit unam quodammodo esse Deo
et nobis essentiam? Præsertim cum dicat magnus
Basilius: «Operationes Dei ad nos descendunt, es-
sentia vero ejus manet inaccessa.» Et divus Maxi-
mus: «Quidquid est Deus, hoc erit homo gratia dei-
ficatus, præter essentia identitatem.» Non igitur di-
vina essentia participari potest, ne ab iis quidem
quos divina gratia deificavit. Sed divina operatio
communicari potest; nam «Subobscurum in hac vita
lumen veritatis me adducit ad videndam et susce-
piendam Dei illuminationem,» ait Gregorius Theo-
logus; et «Illuminatio Dei nostri super nos,» in-
quit psalmistes Propheta; et annumerandus illis Ma-
ximus clare scribit unam esse Dei et sanctorum ope-
rationem, hosque vivas esse Christi imagines, vel po-
tius gratia cum eo idem aut saltem simillimos fieri.
μίαν εἶναι Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων τὴν ἐνεργεῖαν ὁ
ζώσας εἰκόνας εἶναι τούτους Χριστοῦ, καὶ ταυτὸ

Θεοφ. Καὶ τὸ μετέχον, ὡ θαυμάσιε Θεότιμ
μέρος ἔχει τοῦ μετεχομένου. Κἔν γὰρ εἰ μὴ μέρους,
ἀλλὰ τοῦ παντός μετέχει, ἔχειν ἂν κυρίως τοῦτο
λέγοι: ἂν, ἀλλ' οὐχὶ μετέχειν τούτου. Μεριστὸν
ἄρα τὸ μετεχόμενόν ἐστιν, εἴπερ μέρους μετέχειν
ἀνάγκη τὸ μετέχον. Ἡ δὲ οὐσία τοῦ Θεοῦ παντά-
πασίν ἐστιν ἀμερίστος· οὐκ οὖν καὶ παντάπασιν
ἐστιν ἀμέθεκτος. Τὸ δὲ μερίζεσθαι τῆς θείας ἐνερ-
γείας εἶναι πολλάκις ὁ Χρυσόστομος ἀποφαίνεται
Πατήρ. Αὐτὴ τοιγαροῦν ἐστὶν ἡ καὶ παρὰ τῶν
ἡξιωμένων τῆς Θεουργοῦ χάριτος μετεχομένη. Καὶ
τοῦτο γὰρ εἶναι τῆς θείας χάριτος ἴδιον ὁ πολὺς τῆ
θεία Μάξιμος φησὶ, τὸ ἀναλόγως τοῖς οὐσι χαρίζε-
σθαι θέωσιν, λαμπρυνούσης τὴν φύσιν τῶ ὑπὲρ
φύσιν φωτὶ, καὶ τῶν οικείων ὄρων ὑπερίνω κατὰ
τὴν ὑπερβολὴν τῆς δόξης ποιουμένης. Ἀκούσον πάλιν
τοῦ χρυσοῦ τὴν γλυτταν ἀμφοτέρω διδάσκοντος,
τὸ τε τὴν ἐνεργεῖαν, ἀλλ' οὐ τὴν οὐσίαν εἶναι τὴν
μετεχομένην, καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι τὴν μεριζομένην
ἀμερίστως, τὴν καὶ μετεχομένην, ἀλλ' οὐχὶ τὴν
ἀμέθεκτον οὐσίαν, ἐξ ἧς ἡ θεία πρόεισιν ἐνεργεῖαι.
Προθεῖς γὰρ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο, «Ἐκ τοῦ κλη-
ρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν,» Εἰ γὰρ
ἐπὶ τοῦ πυρός, φησὶν, ἔνθα οὐσία ἐστὶ τὸ μερίζο-
μενον σῶμα, καὶ μερίζομεν καὶ οὐ μερίζομεν αὐτὴν,
πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ ἐνεργείας τῆς
ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας, ἐστὶ τὸ τινὸς μετέχον κατ' οὐ-
σίαν, κοινήν ἀνάγκη μετὰ τοῦ μετεχομένου τὴν οὐ-
σίαν ἔχειν, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν; Τίς οὖν ποι-
ῆκουσε μίαν εἶναι Θεοῦ καὶ ἡμῶν κατὰ τὴν οὐ-
σίαν; καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλεῖου λέγοντες,
«Αἱ μὲν ἐνεργεῖαι τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνου-
σιν· ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος.» καὶ τοῦ
θεοῦ Μαξίμου, «Πάντα ὅσα ὁ Θεὸς, καὶ ὁ δεῖ τῆς
χάριτος τεθεωμένον; ἐστὶν, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν
ταυτότητος.» Οὐκ ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἐνεσσι μετέ-
χειν, οὐδ' αὐτοὺς τοὺς τῆς θείας χάριτος τεθεωμέ-
νους. Τῆς δὲ θείας ἐνεργείας ἐνεσσι μετέχειν. Εἰ
τοῦτο γὰρ με φέρει τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγος τῆς
ἀληθείας λαμπρότητα Θεοῦ ἰδεῖν καὶ παθεῖν, φησὶν
ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Καὶ, «Ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ
ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς,» κατὰ τὸν ψαλμωδὸν Προφήτην. Κα-
μᾶλλον αὐτῶ κατὰ τὴν χάριν ἢ ἀφομοίωμα.

Θεοφ. Πάνν μὲν ὀγιῶς ἔχει, καὶ τοῖς ἁγίοις ἐς
τὰ μάλιστα συνάδει τὰ περὶ τῆς θείας ἀμεθεξίας
τεθεωρημένα σοι, Θεόφανες. Ἄλλ' εἰσὶν, οἱ λέγουσι
καὶ ἀπειροσύνειον εἶναι καὶ ἀμέθεκτον, καὶ νοεῖσθαι
καὶ μετέχεσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καθ' αὐτὴν
ὑπερφῶς, καὶ νομίζουσιν ὁτῶ μᾶλλον εὐσεβεῖν,
τὸ ὑπερφῶς τοῖς θεοῖς ἐναρμόζοντες.

Θεοφ. Ἄλλ' οὐχ ὑπερφῶς τοῦ ἐστίν, οὐδὲ θεο-
πρεπὲς, ἀπαγε, παρὰ φύσιν δὲ μᾶλλον καὶ τῶν
ἀδυνάτων πάντη. Τὸ γὰρ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ με-
εκτὸν εἶναι καὶ ἀμέθεκτον, νοητὸν τε καὶ ἀπει-

Joan. 1, 16. * Psal. XLIII, 4.

νόητον, τελείως ἀσύμβάτον ἔστι· καὶ ἀσύστατον, καὶ ὡς κορφατώτατος τοῦ ὄντως ὄντος διὰ τὴν ἀκραν ἕναν τίσωσιν. Ἐπει καὶ κατὰ τὸν Νύσσης θεῖον Γρηγόριον τοιοῦτόν ἐστιν ἕκαστον τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων, ὥστε καὶ διαφέρει τῷ σημασιωμένῳ, μηδεμίαν ἔχειν πρὸς τὸ συνονομαζόμενον ἑναντίωσιν. Ὁ δὲ τοῦτο λέγων, τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ συντιθέμενος καὶ ἀνανεύων, τοῖς οἰκείοις τε λόγοις αὐτοῖς· πάλιν ἀντίθεός ἐστι, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ὑπερφυεὶς εἰς τὸ παρὰ φύσιν κατασπᾶ, καὶ δι' ἄλλήλων ὧν φησὶν ἀναίρων ἑκάτερον, ἀθετεῖ τελείως τὸ εἶναι τὸν Θεόν· καὶ τοῖς εὐθείαις ἑαυτὸν συντάττει. Διὰ τοῦτο Γρηγόριος, ὁ τῆς Θεολογίας ἐπώνυμος, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν φησὶ νοεῖσθαι τὴν Θεόν· ὁ δὲ μέγας Διονύσιος πάντα μετέχειν προνοίας ἐκ τῆς παναιτίου θεότητος· ἐκδιυσομένης. Ὁ δὲ θεὸς Μάξιμος, « Ἐν τῷ Θεῷ, φησὶ, γενόμενος ὁ νοῦς, τοὺς περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πρώτους λόγους ἐπιζητεῖ μὲν ὑπὸ τοῦ πύθου φλεγόμενος, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὴν δὲ τὴν πρᾶμυθίαν εὐρίσκει. Ἀμήχανον γὰρ τοῦτο καὶ ἀνέκδεκτον πάση γενετῇ φύσει ἐξίσου. Ἐκ δὲ τῶν περὶ αὐτὴν παραμυθεῖται, λέγων δὴ τῶν περὶ αἰδιότητος ἀπειρίας τε καὶ ἀοριστίας, ἀγαθότητός τε καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως, δημιουργικῆς τε καὶ προνοητικῆς καὶ κριτικῆς τῶν ὄντων. » Τὸ μέντοι ἀπειρόητον καὶ ἀκατονόμαστον καὶ ἀκοινωνήτον ἐκεῖνο χρῆμα τῆς θείας ὑπερουσιότητος οὐκ οὐσίαν μόνον εἰ θεοβρήμονες εἰ καὶ μὴ κυρίως, ὡς εἰρήκαμεν, ὀνομαζόμενός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ θεότητες καὶ ἀγαθότητες καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν· καὶ ἀπλῶς ὅποσα καὶ τὰς θεοπροφειὰς προόδους τε καὶ ἐνεργείας ὀνομαζοῦσιν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ οὐκ ἐκφράσαι, φησὶ, τὴν αὐτοῦπερούσιον ἀγαθότητα καὶ οὐσίαν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν τῆς αὐτοῦπερούσιου θεότητος ὁ λόγος ἐπαγγέλλεται, τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἀγαθότητα καὶ θεότητα καὶ οὐσίαν καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν, τὴν ἐν ἀποκρύφοις ὑπερδρυμένην, ἀλλὰ τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιῶν πρόνοιαν ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν ὕμνει, καὶ ὄν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν τὴν οὐσιοποιῶν καὶ ζωοποιῶν καὶ σοφροδότην αἰτίαν τῶν οὐσιῶν καὶ ζωῆς καὶ νοῦ καὶ λόγου καὶ αἰσθήσεως μετεληφθῶν. Ποῦ εἰσιν οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τῶν κτίστων ὑπερτιθέσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Ἴδου γὰρ ὁ μέγας Διονύσιος καὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν αἰτίας καὶ ἀπλῶς πασῶν τῶν μετοχῶν σαφῶς ὑπερτίθεισιν αὐτὴν, οὐχ ὡς ὑπεστηκνυῶν καθ' ἑαυτὴν, ἀλλ' ὡς ἐνεργειῶν αὐτῆς μεθεκνυῶν ἡμῖν ὑπαρχουσῶν. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ κατ' ἐνεργείαν ἐπὶ πάντων μετεχόμενος. Ὅτι δ' ἀκτιστοὶ εἰσιν εἰ μετοχαὶ ὧν ὑπέρκειται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός, τοῦ αὐτοῦ πάλιν ἀκουσον, μικρὸν ἀνωτέρω φάσκοντος, καὶ θὰ καὶ προειρήκαμεν, ὅτι τῷ λόγῳ σκοπὸς οὐ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν, ἢ ὑπερούσιος, ἐκφαίνειν, ἀνεκφαντός γάρ, ἀλλὰ τὴν οὐσιοποιῶν εἰς τὰ ὄντα πρόοον ὕμνησαι. Καὶ γὰρ ἡ τ' ἀγαθὸν Θεωνομῆα εἰς πάντα τὰ ὄντα ἐκτείνεται, καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα ἐστίν. Ἡ δὲ τῆς ζωῆς εἰς πάντα τὰ ζῶντα ἐκτείνεται, καὶ ὑπὲρ τὰ ζῶντά ἐστίν. Ἡ δὲ τῆς σοφίας· εἰς πάντα τὰ νοεῖα καὶ λογικὰ καὶ αἰσθητικὰ ἐκτείνεται, καὶ

hensibile et incomprehensibile, est prorsus inconueniens, et incohaerens, et remotissimum a vero, tanquam summe contradictorium, quia, juxta diuum Gregorium Nyssenum, ea sunt quaelibet de Deo dicta, ut, etiamsi differant significatione, nullam habeant cum nomine simul adhibito contradictionem. Qui sic loquitur, idem sub eodem respectu affirmans, suis ipse verbis Deo aduersatur, confundit in eo quæ sunt supra et quæ contra naturam, et suâ dicta alia aliis destruens, penitus abolet Dei existentiam et atheis sese aseribit. Itaque Gregorius cognomine Theologus dicit: « Deus non ex his quæ in eo sunt, sed ex his quæ eum circumstant, intelligitur. » Et magnus Dionysius: « Omnia participant providentiam ex creatrice omnium diuinitate manantem. » Item diuus Maximus: « Cogitans mens de Deo, primum ardentem cupit ea cognoscere quæ ad essentiam pertinent, non vero de ipsa essentia ratiocinari quærit: hoc enim impossibile est et supra vires cuiuslibet naturæ creatæ. De his tantum quæ illam circumstant ratiocinatur, scilicet de aternitate, immensitate, infinitate, bonitate, sapientia et facultate creandi providendique et iudicandi creaturas. » Ergo non solum illam diuinam supersubstantialiam, incomprehensibilem ineffabilemque et incommunicabilem naturam theologi, ut supra dictum est, essentiam vocant, sed etiam, licet improprie, diuinitatem, bonitatem, sapientiam et vitam, uno verbo quidquid diuinas processiones et operationes designant. Nam, inquirunt, non valet sermo exprimere supersubstantialiam essentiam vitamque et sapientiam supersubstantialis diuinitatis, quæ omnem bonitatem, essentiam, vitam ac sapientiam superat, et in abscondito supersedet; sed manifestatam benefaciendo providentiam, quæ est eminenter bonitas et omnium bonorum fons, celebrat, necnon essentiam vitamque et sapientiam, quæ essentia, vita et sapientia donat eos qui existentie, vitæ, intelligentiæ, locutionis et sensationis sunt participes. Ubi sunt qui negant increatis superiorem esse Dei essentiam? Ecce enim magnus Dionysius clare dicit hæc inferiores esse diuinitatem, bonorumque causam et simpliciter omnes processiones, quæ in seipsis non subsistunt, sed sunt operationes nobis communicatæ. Ipse enim Deus operatione omnibus communicatur. Increatas autem esse has processiones quas superat essentia Dei idem testatur paulo superius dicens, ut præfatum est, non tendere sermonem ad manifestandam supersubstantialiam essentiam, qua supersubstantialis est Deus, quippe quæ revelari nequit, sed ad celebrandum existentie in creaturas effluuium: hæc enim dicta de Deo bonitas ad res omnes extenditur et omnes superat; hæc vita ad omnia extenditur viventia, et omnibus his antecellit; hæc sapientia ad omnia extenditur intelligentia, rationaliaque et sensibilia, et omnia hæc supergreditur. Vides illas processiones esse creaturis superiores. Ipsæ tamen prædicari possunt, non vero ineffabilis et impenetrabilis essentia. Sed

eundem audi clare docentem hos superiores creaturis processus esse tamen Deo inferiores; dicit enim in duodecimo capite libri de divinis Nominibus: «Quanto præstant non existentibus creaturæ sanctæ, aut dominatrices, aut divinæ, aut regales, et quanto participata antecellunt participantibus; tanto supergreditur omnia participantia et participata incommunicabile principium.» Cum enim participata omnibus præsent participantibus, participantes autem sint ipsi angeli, ea quæ angelos ut participantes superant, creata non sunt, sed etiam hæc participata, ut audivisti, supersedet qui essentia incommunicabilis est. Iluc vero nunc tendit oratio. Cum ineffabilis Deus non essentia tantum dicatur, sed etiam divinitas, bonitas, sapientia, vita, omnia demum quæ communicabilia vocantur; si unquam de Deo auditis ejus essentiam esse bonitatem, et naturam esse sanctificationem (nec est alia apud eum sanctitas), et divinitatem non dividi, nec effundis, nec emitti, et alia quælibet his similia: ne putes unquamque operationum posse dici essentiam, sed scito hanc, licet nominari nequeat, ex illis per analogiam nuncupari quæ ipsi naturaliter insunt. Item si audias theologos dicentes innotescere nobis Dei nostri bonitatem et sapientiam, non vero essentiam, et nos quidem deos fieri, ejusdem vero effici naturæ non posse, et alia his similia: per bonitatem ac divinitatem ne intelligas incomprehensam inaccessamque omnino essentiam, quod ipsi clare negant, sed hujus divinam operationem, cujus intelligentiam et consortium nobis, pro ratione puritatis nostræ, distribuentis æquitas salutaris multimode ac varie dispertitur. Quare divus Maximus, ubi dixit: «Meo nos fecit Deus, ut efficiamur divinæ consortes naturæ ejusque æternitatis participes,» addit: «Per deificationem productam gratia, tanquam natura effectæ cum Deo unionis.» Itaque alibi identitatem naturæ cum Deo secundum essentiam negavit, secundum operationem vero et gratiam affirmavit. Bonitatem igitur ac deitatem, quæ variatur, dividitur, participatur, quæ, licet obscure, intelligitur, quæ proprio nuncupatur nomine, quomodo non supergreditur illa simplicissima, et indivisa, et omni nomine, communicatione, intellectu vel tactu superior bonitas ac divinitas? Recte igitur dixit Caio interroganti theologus idem Dionysius: «Non tantum eos qui sunt gratiæ dii, sed et ipsam potestatem supremam ac divinitatem, deificum scilicet donum et gratiam, supereminet qui omne præcedit principium Deus.» Quod si, juxta eundem, non participantium duntaxat, sed et participationum causa Deus est, nonne igitur major est his causatis, et ipse causa? Si autem oportet per nos velut per obscuram Dei imaginem demonstrare quæ diximus, nonne intellectus sapientia est intellectus? nonne his velut illa dividitur, discriminatur, procedit, ratiocinatur, varie unitur et participatur, versatur circa intelligibilia et inintelligibilia? Et quædam sibi assimilata, ita ut secundum operationem habeant

A ὑπὲρ πάντα ταῦτα ἐστίν. Ὁρᾷς τὰς μετοχὰς ταύτας; ὑπὲρ τὰ θντα εἰσας; Ταύτας γὰρ ὑμνήσαι ἐπηγεῖλατο, ἀλλ' οὐ τὴν ἀνέκφραστον τε καὶ ἀνέκφρατον φύσιν. Ἄλλ' αὐθις ἄκουσον τοῦ αὐτοῦ, καὶ τῶν ὑπὲρ τὰ θντα τούτων μετοχῶν ἐπέκεινα εἶναι τὸν Θεὸν φανερῶς; θεολογοῦντος. Φησὶ γὰρ ἐν δωδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ τῆς θεωνυμίας ὕμνου· «Καθ' ὅσον ὑπερέχουσι τῶν οὐκ ὄντων τὰ θντα ἅγια ἢ κύρια ἢ θεῖα ἢ βασιλικὰ, καὶ αὐτῶν μετεχόντων οἱ αὐτομετοχαί, κατὰ τοσοῦτον ὑπερίδρυνται πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μετοχῶν ὁ ἀμέθεκτος αἰτίας.» Ἐπει γὰρ αἱ αὐτομετοχαὶ πάντων τῶν μετεχόντων ὑπερέχουσι, μετέχοντα δ' εἶσι καὶ οἱ ἄγγελοι, τὰ καὶ τῶν ἀγγέλων ὡς μετεχόντων ὑπερέχοντα κτιστὰ οὐκ ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν μετοχῶν τούτων, ὡς ἀκήκοας, ὁ κατ' οὐσίαν ἀμέθεκτος ὑπερανίδρυνται. Πρὸς δ' ὁ ἡμῖν ὁ λόγος νῦν. Ἐπειδὴ περ ἐκεῖνο τὸ ἀνώνυμον οὐκ οὐσία μόνον, ἀλλὰ καὶ θεότης καὶ ἀγαθότης; καὶ σοφία καὶ ζωὴ, καὶ πάνθ' ἀπλῶς, ὅποσα καὶ τὰ μεθεκτὰ κολεῖται, εἴποτε περὶ Θεοῦ ἀκούσεις ὡς οὐσίαν εἶναι τὴν ἀγαθότητα, καὶ φύσιν τὸν ἁγίασμα, καὶ οὐκ ἄλλῃ παρ' αὐτὸν ἡ ἀγιότης, καὶ ὡς ἡ θεότης οὐ μερίζεται, οὐδ' ἐκχεῖται, οὐδ' ἀποστέλλεται, καὶ τὰλλα ὅσα τούτοις παραπλήσια· μὴ τῶν ἐνεργειῶν ἐκάστην θεῖαν ὑπολάβῃς εἶναι λέγεσθαι οὐσίαν, ἀλλ' ἀπὸ τούτων ὁμωνύμως τὴν ὑπερίονυμον ἐκείνην ὀνομαζομένην ἴσθι, ἅτε φυσικῶς αὐτῇ προσόντων. Ὁπινηῖα δ' αὐθις λεγόντων τῶν θεολόγων τυγχάνεις ἀκροώμενος, ὡς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν εἶδέναι λέγομεν καὶ τὴν σοφίαν, ἀλλ' οὐ τὴν οὐσίαν, καὶ ὡς θεὸς μὲν γινώμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς οὐσίας γε μέθεσθαι οὐ δυνατόμεθα, καὶ ὅσα τούτοις ἐμπερῆ, θεότητὰ τε καὶ ἀγαθότητα, μὴ τὴν ἀληπτον ἐκείνην καὶ ἀπρόσιτον παντάπασιν οὐσίαν ὑπολάμβανε, καὶ γὰρ αὐτοὶ τοῦτο σαφῶς ἀπαγορεύουσιν, ἀλλὰ τὴν ἐκείνης θεῖαν ἐνεργείαν, ἥς ἐν περινοίᾳ γινώμεθα καὶ μετουσίᾳ κατὰ λόγον τῆς ἑαυτοῦ καθάρσεως ἕκαστος, καθ' ὃν αὐτὴ πολυτρόπως σιωστικῆ δικαιοσύνης τοῦ μεταδιδόντος μερίζεται τε καὶ ποικιλλεται. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος εἰπὼν, «Εἰς τοῦτο ἡμᾶς πεποιήκεν ὁ Θεός, ἵνα γινώμεθα θεῖα κοινωνοὶ φύσεως καὶ τῆς αὐτοῦ ἀδιδότῃς μέτοχοι.» ἐπήγαγε, «Κατὰ τὴν ἐκ χάριτος θέωσιν, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτελουμένης κοινωνίας.»

B Διὸ καὶ ἀλλαχού τὴν μὲν κατ' οὐσίαν πρὸς Θεὸν ταυτότητα τελείως ἀπηγόρευσε, τὴν δὲ κατ' ἐνεργείαν καὶ χάριν ἀνεκχέυε. Τῆς οὖν ἀγαθότητός τε καὶ θεότητος, τῆς ποικιλλομένης, τῆς μεριζομένης, τῆς μετεχομένης, τῆς καταλαμβανομένης εἰ καὶ ἀμυδρῶς, τῆς κυρίως ὀνομαζομένης, ἡ ἀπλουστάτη καὶ ἀμέριστος καὶ ὑπὲρ ἐπωνυμίαν πάσαν οὐσα, καὶ μέθεξιν καὶ νόησιν, καὶ παντοίαν ἐπαρῆν, ἀγαθότης καὶ θεότης, πῶς οὐκ ἂν ὑπερκειμένη εἴη; Καλῶς δρ' εἶπε πρὸς Γάϊον ἐρόμενον ὁ αὐτὸς θεοφάντωρ Διονύσιος, ὡς, «Οὐ μόνων τῶν χάριτι θεῶν, μικρὸν γὰρ ἂν εἴη τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς θεαρχίας καὶ θεότητος, διπλασθῆ τῆς θεοποιου ὁμοειδῆ; καὶ χάριτος ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος Θεός ὑπέρεκται.»

C Εἰ δὲ καὶ κατ' αὐτὸν αὐθις οὐ τῶν μετεχόντων μό-

νον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετοχῶν αἴτιος; ὁ Θεός ἐστι, πῶς
οὐκ ἂν εἴη μίζων καὶ τῶνδε τῶν αἰτιατῶν, ὡς αἰ-
τιος; Εἰ δὲ δεῖ καὶ δεῖ ἡμῶν ὡς δεῖ ἑμυδρᾶς εἰκό-
νος τοῦ Θεοῦ τῶν εἰρημένων ἐμμανετέραν πορίσα-
σθαι παράστασιν, οὐχὶ νοῦς ἐστι καὶ ἡ τοῦ σοφία;
οὐχὶ κατ' αὐτὴν καὶ μερίζεται καὶ ποικίλλεται, καὶ
πρίζεται καὶ σοφίζει πολυτρόπως ἐνούμενος καὶ μετ
εχόμενος, ἐγγινόμενος τε νοσροῖς καὶ ἀνοήτοις; καὶ
τὰ μὲν ἑαυτῷ ἐξομοίων ὡς κατ' ἐνέργειαν νοῦν
ἔχειν τὸν αὐτὸν αὐτῷ, τῶν δ' αἰσθητῶν τε καὶ ἀλό-
γων ἔστιν ἃ μὴ προάγων ἐκ μὴ ὄντων, οὐ γὰρ πέ-
φυκε Θεός, μετασηματίζων δὲ καὶ τῆς δυνατῆς
ἐπιμελείας ἀξίων, ἐξομοίων δὴ ἥμισυ, καὶ γὰρ
ἀνεπίδεκτα φρονῶν. Κατ' οὐσίαν δὲ ἀμετάθετός ἐστι
πρὸς ὑπόστασιν ἑτέραν, ἀμέριστός τε καὶ ἀπλούς
καὶ τοῖς κοινωνοῦσιν ἀμιγής. Οὐκ ἀνώνυμος ἔ-
στιν ὁ ἡμέτερος νοῦς, οὐδ' ὑπερώνυμος, οὐδ' ἀπε-
ρινήτος τοῖς πᾶσιν, εἰ καὶ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ
γενόμενος, ἐπεὶ μὴδ' ἀπαράλλακτός ἐστιν εἰκὼν, ἢ
μείντοι τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλακτος εἰκὼν ὁ τοῦ Θεοῦ
μονογενῆς Υἱός. Ὁ δ' αὐτῶς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ
Θεοῦ πάνθ' ὅσα ὁ Πατήρ οὐκοῦν καὶ τὰς αὐτὰς
ὁ παραλλάκτως ἔχει ἐνεργείας. Ἄλλ' οὐκ αὐτὸ, ὡς
ὁ τῶν κακοφρόνων τούτων λόγος, τοιαύτη ἐνεργεία
ἐστὶ, ἀλλὰ κατ' αὐτὰ; καὶ οὗτος ἀναλόγως ἐκάστη
τῶν ὄντων μετεχόμενος κατ' οὐσίαν ἀμέθετός ἐστιν.
Ἐἴ γὰρ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς κατὰ τὸν θεηγόρον Νόσ-
στις φάναι Γρηγόριον διὰ πολλῶν ἐπιστημῶν τε καὶ
ἐπιτηδευμάτων καὶ ὀνομάτων τῶν περὶ αὐτὴν λεγο-
μένων οὐδὲν εἰς τὴν ἀπλοότητα παραδύλαπται. πῶς
ἂν τις οὐθεῖν τὸν Θεόν, εἰ σοφὸς καὶ δίκαιος καὶ
ἐγαθὸς; καὶ αἰθίος καὶ πάντα τὰ θεοπεπῆ καλεῖται
ὀνόματα, εἰ μὴ μία πᾶσι νομιθεῖ τοῖς ὀνόμασι,
ἢ πολυμερῆ γίνεσθαι ἢ ἐκ μετουσίαις τούτων τὴ τέ-
λειον αὐτῷ συναγεῖναι τῆς φύσεως; Ὁ αὐτὸς δὲ
καὶ μικρὸν ἔπειτα τοῦ λόγου προῶν, « Πάντα δὲ,
φῆσ', τὰ ὀνόματα, ὧν ἡ σημασία θεσπῶς τινός ἐστιν
ἐνδεικτικὴ καὶ ὑπάρξαις, οὐκ αὐτῆς τῆς θείας φύ-
σεως, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὴν εὐσεβῶς νοουμένων τὴν
ἐνδειξίν ἔχει. » Πῶς ἄρα κοινωνήσαιμεν ἂν τοῖς κα-
κοτρόχοις τούτοις, κτιστὰ φρονοῦσι καὶ διδάσκουσι
πάντα τὰ περὶ Θεόν, καὶ τὰς ἀκρίτους καὶ θείας
ἐνεργείας οὐ κοινὰς εἶναι τοῖς τριῖν προσκυνητοῖς
προσώποις ὡς θεωρουμένας περὶ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ
τὴν Υἱὸν εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Καίτοι τοῦ
αὐτοῦ Θεοῦ ὁμοῦ ἐν τῷ αὐτῷ πρὸς Εὐνόμιον δευ-
τέρῳ λόγῳ φάσκοντος, « Πᾶν ὁ τί πέρ ἐστι περὶ τὸν
Θεόν νοούμενον, τοῦτο πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστά-
σεως ἦν ἀλλ' ὀνομάζεσθαι τοῦτο φαμεν μετὰ τὸ
γενέσθαι τὸν ὀνομάζοντα. » Καὶ μὲν δὴ ὡς ὁ Υἱός τε
καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ὁμοῦ εἰς τὰ χάρις, καὶ
τοιαύτη ἐνεργεία κατ' οὐσίαν ἥμισυ ἐστὶ, δείκνυσιν
ὁ τὴν ἐκφαντορικὴν τῶν ὄλων ἑαυτῆς ἀγαθωτάτων
προνοίαν ἐπικαλούμενος Τριάδα, καὶ χρῆναι διδάσκων ἡμᾶς ταῖς ἐχθαῖς αὐτῆ προσάγεσθαι καὶ πη-
σιάζειν, ὡς ἐν τούτῳ μείσθαι τὰ πανάγαθα δῶρα τὰ περὶ αὐτὴν ἰδρυμένα. Τίς γὰρ ἂν τῶν νοῦν ἔχόν-
των οὐσίαν ἀμέθεκτον φαίη τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκείνου πρόνοιαν, ἢ κτιστὴν, ὅτι μὴ οὐσία; Τίς δὲ τὰ περὶ
τῆν ὑπεράγαθον Τριάδα πανάγαθα δῶρα ἰδρυμένα τὸν Υἱὸν εἶναι δοξάσειε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς;
ἢ τί; ταῦτα τοῖς κτισμασιν ἐναριθμια ποιῆσαι, ὅτι τούτων ὁ Υἱός τε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς
ὑπέρεκται, καθὰ καὶ ὁ Πατήρ, ὡς ὑπὲρ πᾶν ὄνομα καὶ πᾶσαν μετοχὴν, καὶ ὡς ζῶν τε καὶ αἰετός τῶν
ὑπερφύων τούτων ὄντων;

Theot. Hoc igitur modo, o sapiens Theophanes, A faciem Dei etiam nunc a dignis videri declarat Divina Scriptura : « Angeli enim nostri vident faciem Patris nostri, qui in caelis est ». Eandem gratiam habuit Moyses; et nosmet illum ad faciem visurus promittitur; sed nunc est prorsus invisibilis omnibus et semper : « Nemo enim, » iterum dicit idem eidem Moysi Deus, « videbit faciem meam, et vi-
vet¹⁰. »

Theoph. Non dissonant istud : « Deum nemo vidit unquam¹¹; » et istud : « Mundi corde Deum vident¹². » ut unigenitus Dei Filius nobis revelavit. Nam ille ipse, invisibilis essentia, operatione et gratia visibilis est iis qui Deo similes facti sunt. Sed in eo visibile non est diversum ab invisibili, nec est creatum, ut Barlaam et Acindynus pessime opinantur. Sic enim ubique præsens, invisibilis, indivisus et nunquam ex unitate sua exiens Spiritus, infunditur, supervenit, immititur et inhabitat, non tamen omnibus, videturque et mensuratur ac dividitur, datur et accipitur. Ita Chrysostomus theologus, ut supra dictum est, Baptistam audiens de Domino nostro Jesu Christo dicentem : « Non ad mensuram accepit Spiritum¹³, » ait : « Spiritum hic dicit operationem; hæc est enim quæ dividitur. » Et Basilius, dicens ex operibus Deum agnosci : « Potentiæ, inquit, sapientiæ et industriæ argumenta sunt opera. » Sic dicit Deum cognosci secundum potentiam, haud vero secundum essentiam. Cæti vero dementes, ubi audiunt Deum Spiritumve sanctum manifestari, communicari, supervenire aut mentionem facere, vel creaturam hoc dicunt, vel Dei essentiam esse affirmant. Et eos qui non ipsorum instar blasphemare audent, quasi duos agnoscant Deos incusant. Non animadvertunt miserii apud eandem Matrem et Virginem mansisse Spiritum sanctum et Filium, sed hunc secundum personam, illum vero secundum solam operationem : ideoque Filius tantum, at non Spiritus sanctus homo factus est. Ac proinde, cum Deum dicimus aut Spiritum aut divinitatem, haud semper idem intelligimus; sed vel divinam essentiam, vel unam personarum sanctissimæ Trinitatis, vel communes earum operationes, modo universas, modo plures, modo unam duntaxat. Cum enim magnus Berysius divinitatem deiparam et fuitigeram dicit divinitatem, nonne intelligimus sic ab eo appellari solam Patris personam?

τῆς θεογόνου καὶ πηγῆς τῆς θεότητος, οὐ συνορῶμεν κτλ ὑπόστασιν;

Theot. Per ipsum igitur facilius quam ipsi attolunt supercilium deprimimus etiam Latinorum, quibus consentire videntur isti omnia ambiguitate permiscetas, vel potius in unum confundentes.

Theoph. Cum vero alibi rursus idem dicit : « Illa suprema beatitudo, quæ est natura divinitas, fons

θεός. Τοῦτον ἄρα τὴν τρόπον, ὡς σοφὸς Θεόφρανης, καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ νῦν μὲν ὁρᾶσθαι ὑπὸ τῶν ἀξίων διὰ τῆς ἐπιθέου καταγγέλλεται Γραφῆς, καὶ : « Οἱ ἄγγελοι γὰρ ἡμῶν βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, » ὡν καὶ Μωϋσῆς ἐντυχεῖν ἤξλωται καὶ ἡμεῖς δὲ τὴν πρὸς πρόσωπον ὁσίαν ἐν ἐπαγγελίαις ἔχομεν· νῦν δ' ἀθέλων ἐκίνητη τε καὶ πᾶσι καὶ ἀεί· « Οὐδεὶς γάρ, » φησὶν ἀβθίς· ὁ αὐτὸς τῷ αὐτῷ Μωϋσεὶ Θεός, « ὄψεται τὸ πρόσω-
πὸν μου, καὶ ζήσεται. »

θεοφ. Ἠκιστα γὰρ ἕτερον. « Καὶ γὰρ Θεὸν οὐδεὶς ἐώρακέ ποτε » καὶ « Οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ τὸν Θεὸν ὁρῶσιν, » ὡς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐφανέρωσεν ἡμῖν, αὐτὸν ἔκείνον, ἀόρατον κατὰ τὴν οὐσίαν, ὁρατὸν καὶ μάλιστα τοῖς θεοσιδέσι γινόμενοι; κατ' ἐνέργειαν καὶ χάριν, ἀλλ' οὐκ ἄλλον ἀντ' αὐτοῦ, καὶ ταῦτα κτίσμα, ὡς Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνος κακοδοξότατά φασιν. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ πανταχοῦ παρὼν καὶ ἀόρατον καὶ ἀμερὲς καὶ τῆς ἑαυτοῦ ἐνότητος ἐγόμενον ἀνεκφοιτήτως Πνεῦμα ἐκχεῖται, καὶ ἐργάζεται, καὶ πέμπεται, καὶ ἐνοικίζεται, καὶ ταῦτ' οὐ πᾶσι, καὶ ὁρᾶται καὶ μετρίζεται, καὶ μερίζεται, λαμβανόμενον τε καὶ διδόμενον. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Χρυσόστομος θεολόγος, ὡς ἀνωτέρω ἐφημεν, τοῦ Βαπτιστοῦ λέγοντος ἀκηκῶς περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς « Οὐκ ἐκ μέτρου ἐλαβε τὸ Πνεῦμα. » Πνεῦμα, φησὶν, ἐν ταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει, αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ μεριζομένη. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγων ἐκ τῶν ποιημάτων τὸν Θεὸν γινώσκασθαι, « Δυνάμει, » φησὶ, καὶ σοφίᾳ καὶ τέχνῃ, ἀλλ' οὐχ' ἐτῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδεικτικὰ ἐστὶ τὰ ποιήματα. « Ὅστε τὸν Θεὸν ἐκεῖ γινωσκόμενον κατὰ τὴν δύναμιν φησιν, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν. Οἱ δὲ μικρογνώμονες οὗτοι, οὐ ἂν ἀκούσασθαι τὸν Θεὸν, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιφανόμενον ἢ μετεγόμενον ἢ ἐργόμενον καὶ μόνῃ ποιούμενον, ἢ κτίσμα τοῦτο λέγουσιν, ἢ τὴν οὐσίαν εἶναι διαθεβαιοῦνται τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοῦς μὴ κατ' αὐτοὺς βλασφημεῖν ἀνεχομένους· διθεῖς περιπίπτειν λέγουσι, μηδ' ἐκεῖνο ἐπὶ νοῦν λαμβάνοντες, οἱ τάλανες, ὡς ἐπὶ τὴν μόνην Μητέρα καὶ Παρθένον καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παραγέγονε καὶ ὁ Υἱός· ἀλλ' ὁ μὲν κατ' ὑπόστασιν, τὸ δὲ κατὰ μόνῃ τὴν ἐνέργειαν θεὸς καὶ ὁ Υἱός μόνος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐνθηθρώπησε. Καὶ ταῖνον δταν λέγωμεν Θεὸν ἢ Πνεῦμα ἢ θεότητα, οὐκ ἀεί νοοῦμεν τὸ αὐτὸ, τὴν θεῖαν οὐσίαν δηλαδὴ ἢ τινὰ τῶν τῆς ἁγίας Τριάδος ἰδίως ὑποστάσεων, ἢ τὴν κοινὴν ἐνέργειαν αὐτῶν, ἀλλ' ἐστὶ μὲν ὅτε πάντα, ἐστὶ δ' ὅτε πλεῖον, ἐστὶ δ' ὅτε τούτων ἓν. Ὅταν γὰρ ὁ μέγας Διονύσιος θεό-
τούτο, οὕτω μόνῃν προσαγορεύοντα τὴν πατρι-

θεός. Δι' αὐτοῦ μὲν οὖν καὶ τῶν Λατίνων ῥῆθον ἢ ἐκεῖνοι· ἀπρῶσι κατασπῶμεν τὴν ὄφρυν, οἷς εὐλαστικῶν ὁμοφρονεῖν οἱ διὰ τὴν ὁμονυμίαν οὗτοι τινὰ φύροντες, μᾶλλον δὲ συναλείφοντες εἰς ἓν.

θεοφ. Ὅτε δ' ἀλλοχοῦ πάλιν ὁ αὐτός φησιν, « Ἡ Θεορχική μακαρότης, ἢ φύσει θεότης, ἢ ἀρχὴ τῆς

¹⁰ Matth. xviii. 10. ¹¹ Exod. xxxiii. 20. ¹² Joan. i. 18. ¹³ Matth. v. 8. ¹⁴ Joan. iii. 34.

θεώσεως, ἐξ ἧ: τὸ Θεοῦσθαι τοῖς Θεουμένοις ἐστίν, » A ille deitatis unde divinitas influit his qui deifican-

tur, » nonne essentiam designat tribus personis communem ?

Θεός. Καὶ γὰρ ὁ Πατήρ δι' Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι θεοὶ τοῖς Θεουμένοις.

Theot. Et enim Pater per Filium in sancto Spiritu deificat eos qui deificantur.

Θεοφ. Ὅτε δὲ αὐτὴν τὴν θέωσιν ἀρχὴν εἶναι λέγει τοῖς Θεουμένοις τοῦ Θεοῦσθαι, καὶ θεότητα καλεῖ καὶ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν ὡς δωρεὰν θεοποιῶν, ἧ: καὶ ὑπερκεῖσθαι λέγει τὸν Θεόν, ὡς πάσης ἀρχῆς ὑπερίσχιον, οὐ τὴν θεωργῶν ἐνέργειαν καὶ χάριν ἐνομάζει θεότητα ;

Theoph. Cum autem ipsam deificationem dicit esse principium unde dii deificantur, eamque vocat divinitatem supremamque potentiam et honorum fontem, donum nempe deificum, cui præstare dicit Deum, tanquam omni principio superiorem, nonne deificam solummodo operationem et gratiam vocat divinitatem ?

Θεός. Πῶς γὰρ καὶ ὑπερκεῖμενος εἴη ταύτης ὁ ἐν τρισὶν ὑποστάσει προκινουόμενος Θεός, εἰ μὴ μόνη αὕτη εἴη ;

Theot. Quomodo enim hæc superemineret adoratus in tribus personis Deus, si non hæc tantummodo esset ?

Θεοφ. Κάκεινο μέντοι δεῖ προσδιανοήσασθαι ἐν- B
τιῦθα.

Theoph. Id etiam hic intelligendum est.

Θεός. Τὸ πῶς ;

Theot. Quidnam ?

Θεοφ. Ὡς εἰ καὶ μὴθ' ὑπέσταται, μὴτ' οὐσία θεία ἢ θεότης αὕτη πέφυκεν ἀλλ' οὐδὲν ἦττον ἀκτιστός ἐστι καὶ ἀίδιος, ὡς δύναμις θεοπρεπῆς περὶ τὴν θεῖν οὐσα καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως. Ἐπειδὴ καὶ αἰτία καὶ ἀρχὴ ἐστὶ τῶν Θεουμένων πάντων, ὑπ' αὐτῆς βελτιουμένων δῆπουθεν, ὡς ὑπὲρ φύσιν γινόμενων, ἡ δὲ ἀρχὴ καὶ τὸ αἷτιον τῶν ἐξ αὐτῆς οὕτω διέστηκεν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀναγκαίως, καὶ τὸ βελτιοῦν τῶν βελτιουμένων βέλτιον, καὶ τὸ ὑπὲρ φύσιν ἕτερα ποιοῦν αὐτὸ καθ' αὐτὸ ὑπερφύετ, Θεοῦνται δὲ καὶ ἄγγελοι τὸ καὶ τῶν ἀγγέλων κρεῖττον, καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν ὧν αὐτῶν καθ' αὐτὸ ὑπερφύετ ὑπάρχον, πῶς ἂν εἴη κτίσμα ;

Theoph. Nempe si hæc divinitas, neque persona, neque essentia divina est, et nihilominus est increata et æterna, cum sit potentia divina in Deo ante mundi constitutionem existens, quippe quæ fons est et causa omnium quæ deificavit, seu meliora effecit, utpote supra naturam elevata ; si aliunde causa est necessario alia et melior quam effectus, et meliorans meliorato melius, et quod alia supra naturam elevat, est ipsum per se supernaturale : cum ipsi deificentur angeli, quod angelis est melius eorumque naturam excedit et est per se supernaturalis, quomodo esset creatura ?

Θεός. Καὶ αὐτός γε μὴν οὕτως ἔχω περὶ τοῦτου. Πῶς γὰρ ἂν τι τῶν κτιστῶν καὶ θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία καὶ θεοποιός κληθεῖη δωρεά ; Μίμησιν μέντοι καὶ θεομιμησίαν τὴν θεῖαν Ἐλλαμψιν ὁ μέγας οὕτος εἶπλε καλεῖν, ὡς ἑξομοιοῦσαν πρὸς Θεόν, καὶ μὲν δὴ καὶ σχέσιν, ὡς ἑνωσίν τε καὶ σύνδεσμον ὑπερφύετ, Θεοῦ καὶ τῶν εἰς ἔχόντων λογικῶν.

Theot. Idipsum ego de his sentio. Quomodo enim quid creatum diceretur fons divinitatis bonorumque origo et deificæ gratia ? Imo divinam illuminationem magnus ille Pater vocare solet imitationem et assimilationem Dei, utpote similes Deo efficientem, et etiam habitum divinum, tanquam unionem et conjunctionem Dei cum creaturis rationalibus beatificatis.

Θεοφ. Ἀλλὰ γὰρ ὅτε πάλιν οὗτος, θεότητα, φησὶ, φαμὲν ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἷτιαν, μεθεκτικῶς δὲ τὴν ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προιοῦσαν δύναμιν τὴν αὐτοθέωσιν, » ἄρ' οὐκ ἀμφω, τὴν τε θεῖαν φύσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ὁμοίως δῆλός ἐστι καλῶν ; Καὶ μὴ οὐδ' ἂν καινόν τι δοῦναι τῷ ἐπιστήσαντι καλῶς. Ὅτε γὰρ ἐλέγομεν ὡς τὴν πρῶην ὁμιλίαν διεκπνεύσαι πρῆξας τῆς ψυχῆς ἀμελέτητον ἀφαις, τίνα ποτ' ἐλέγομεν ψυχὴν, οὐχὶ τὴν μνήμην ; Αὕτη γὰρ ἡ μὴ τὸ σκέμμα παρακατασχοῦσα μόνιμον, εἰ διαφύγη. Προτρεπόμενοι δὲ φοβέσθαι μᾶλλον τὸν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα δυνάμενον ἀπολέσει ἐν γεένῃ, τί ποτὲ φαμεν ψυχὴν, οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς ;

Theoph. Præterea, cum idem iterum dicit : « Divinitas, quatenus in Deo ut principio et causa consideratur, unum designat supersubstantiale et absque initio principium et causam ; quatenus vero ut participata spectatur, incommunicabilis Dei Providentiæ effluviū dicimus divinitatem, » nonne ambo, divinam nempe naturam et operationem, eodem evidenter vocat nomine ? Et certe nil novum videretur bene scienti. Quando enim a nobis dicebaris pridianum colloquium defectu meditationis ex anima effluisse, de qua loquebamur anima, nisi de memoria ? Hæc enim cogitationem acquiri retinere fixam, si effugiat. Cum vero exhortamur ad potius timendum enim qui potest et animam et corpus perdere in gehennam, quid animam dicimus, nonne ipsam animæ essentiam ?

Θεός. Ταῦθ' οὕτω ; ἐκλήπτειν καὶ ἀποδοτέον, οὐκ ἐκ τοῦ ἀκόλουθου μό.ον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς πνευματοκινήτου τῶν θεολόγων δυνάμεως ἀπρὸς κινῶσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ ἡ οὐσιωτικῆς δυνάμεις φυσικῆς ἐστίν

Theot. Hæc ita interpretanda et exponenda esso non ratio tantum, sed et auctoritas theologorum Spiritu afflatorum demonstrat. Sed cum potentia creatrix sit naturalis Dei operatio (nam Deus na-

tura vim habet creandi), illius autem participatione sint quæcumque facta sunt, ergo omnia participant naturales Dei potentias/et operationes?

Theoph. Revera non solum creatricem Deo potentiam, sed et ipsius providentiam omnia participant. *Profecto.*

Theot. Quomodo etenim sine hac permanent?

Theoph. Hæc igitur providentia est naturalis et essentialis operatio Dei. Dicit enim magnus Athanasius: « Non alia et alia providentia Pater et Filius agit, sed una et eadem divinitatis operatione. » Participant igitur omnia creatricem ac providam Dei potentiam, sed sicuti domus intelligentiam architecti et domini providentiam, si quidem duratura sit. Rationales autem creaturæ ratione vident ex creaturis insitam naturæ Creatoris bonitatem et potentiam, soli vero sancti proprie vident et participant, Spiritus communicatione similes Deo facti, divinaque virtute lumen Dei videntes et percipientes, ac supernaturali repleti splendore, atque ipsi hac claritate ineffabiliter fulgidi apparentes. Nam Spiritus sanctus, ut magnus ait Basillus, concia replet sua virtute, solis vero dignis communicatur; et non capitur mundo, sed a sanctis tantum per cordis munditiam videtur; et omnibus adest, sed cupiditatum experibus suam manifestat virtutem, minime vero iis quorum cor peccati foeditate sordet. Ut enim vultus effigies non in omnibus exprimitur materiis, sed iis tantum quæ aliqua levitate præditæ sunt ac pelluciditatis, sic non in omnibus animis Spiritus sancti operatio, sed in iis tantum quæ nihil obliqui habent vel asperi. Vides igitur Spiritum sanctum omnibus adesse quidem essentia, vel si vis, virtute et operatione, communicari autem et manifestari essentia nemini, operatione vero solis pravæ cupiditatum sorde purgatis.

ei dè βούλει καὶ κατὰ δυνάμιν τε καὶ ἐνέργειαν, οὐδενί, κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν μόνοις τοῖς τὸν ἀπὸ

Theot. Vere fallacibus sese irretiant argutiolis quicunque vobis contradicere satagunt. Cum enim ambo in sacrorum scriptorum libris clare affirmantur, ipsi nunc alterutrum duntaxat velut solum dictum propugnant, nunc invehuntur contra alterum, quasi non utrumque distincte diceretur. Et sic iidem idem astruunt ac destruunt: cum enim communicari omnibus supersubstantiali essentiam contendant, necessario increatum communicari cunctis participantibus fatentur; cum autem creatam dicunt gratiam, increatum ne ipsis quidem cælitibus communicari agnoscunt.

Theoph. Oppositionem, o amice, quærunto quoad nomen, haud quoad rem nomine significatam. At si ad significatum advertant mentem, non species duntaxat significatorum dividerunt, sed eo pervenerunt ut discernerent rem ipsam de qua est quæstio. In his igitur sibimet inviti contradicunt, eorumque cogitationes et sermones velut in alca circumvol-

ἐνέργεια Θεοῦ, φύσει γὰρ ἐστὶ δημιουργικὸν τὸ θεῖον, τῇ δὲ ταύτης μετοχῇ πάνθ' ὅσα γέγονεν ἐστίν, πάντα μετέχει τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ δυνάμεων τε καὶ ἐνεργειῶν;

Θεοφ. Καὶ γὰρ οὐ μόνος τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοῦ προνοίας ἀπαντα μετέχει. Ἡ γὰρ;

Θεότ. Πῶς γὰρ ἂν καὶ συνίσταντο χωρὶς αὐτῆς;

Θεοφ. Ἡ τοίνυν πρόνοια φυσικὴ ἐστὶ καὶ οὐσιώδης ἐνέργεια Θεοῦ. Φησὶ γὰρ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, « Οὐ κατὰ ἄλλην καὶ ἄλλην πρόνοιαν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐργάζεται, ἀλλὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσιώδη τῆς θεότητος ἐνέργειαν. » Μετέχουσι οὐκοῦν πάντα τῆς δημιουργικῆς τε καὶ προνοητικῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμει, ἀλλ' ὡς ἡ οἰκία τῆς τοῦ οἰκοδόμου διανοίας, καὶ τῆς τοῦ οἰκοδομοῦ δυνατῆς προνοίας, εἰ ἄρα μέλλει συνεστάναι. Τὶ δὲ λογικὰ καὶ ὁρώσι· ἐκ τῶν κτισμάτων, λογισμῶ μείντοι, τὴν τῷ κτίστῃ φύσει προσούσαν ἀγαθότητα καὶ δύναμιν. Μόνος δὲ καὶ μετέχουσι καὶ ἑρῶσιν ἐὶ ἅγιοι κυρίως, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος μεθίξεως θεοειδαῖς γενοῦστας, καὶ θεοειδεὶ δυνάμει λαμπρότητα Θεοῦ ἰδόντες καὶ παθόντες; καὶ ὑπερφουοῦς ἀγλαίας πληρωθέντες, καὶ αὐτοὶ ἐ' αὐτῆς ἀπορόρητος αἰγλίζοντες ἀναφανέντες. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὴν μέγαν φάνα· Βασίλειον, πάντα μὲν πληροὶ τῇ δυνάμει, μόνοις δὲ ἐστὶ μεθεκτὴν τοῖς ἁγίοις καὶ ὀχώρητον μὲν τῷ κόσμῳ, τοῖς ἁγίοις δὲ μόνοις διὰ καθαρότητα καρδίας θεωρητὸν καὶ πᾶσι μὲν πάρεστιν, ἀλλὰ τοῖς μὲν καθαρεύουσι τῶν παθῶν τὴν ἰδίαν ἐμφάνει δύναμιν, τοῖς δὲ τὸ ἡγέμονικὸν συγκεχυμένον ἔχουσι ἀπὸ τῶν τῆς ἁμαρτίας στίλων οὐκέτι. Ὅσπερ γὰρ αἱ τῶν προσώπων ἐμφάσεις οὐκ ἐν κίσεισι ταῖς ὕλαις γίνονται, ἀλλ' ἐν ταῖς λεϊότητά τινα καὶ διαφάνειαν κεκτημέναις οὕτως οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ψυχαῖς ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια, ἀλλ' ἐν ταῖς μηδὲν σχολίων ἐχούσαις μηδὲ στραγγαλιωδῆς. Ὅσῳ ὡς πᾶσι μὲν πάρεστι τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατ' οὐσίαν, μετέχεται δὲ καὶ ἐπιφανεται κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν τῶν ποιητῶν παθῶν ἀποθεμένοις σπλον.

Θεότ. Ὅπως σφῶς αὐτοὺς περὶ φρουρῶνται τε καὶ κατασοφίζονται πάντες οἱ ἀντιλέγειν στεύδοτες ὑμῖν. Ἀμφοτέρων γὰρ ἐν ταῖς ἀγιογράφους δέλοις σαφῶς ὑπαγορευομένων, αὐτοὶ νῦν μὲν τοῦ ἐνὸς ὡς αὐτοῦ μόνου εἰρημένου διθεῖν ὑπεραγωνίζονται, νῦν δὲ χωροῦσι κατὰ τοῦ ἑτέρου, ὡς μὴ εἰρημένου καὶ οὐδ' ἑκατέρου ὠρισμένως· ὡς εἶναι τοὺς αὐτοὺς τὸ αὐτὸ κατασκευάζοντας καὶ ἀναιρουντας. Ὅτε μὲν γὰρ μεθεκτὴν ἅπασιν τὴν ὑπερουσιότητα ἐκαίην λέγουσιν, ἐξ ἀνάγκης ἀκρίστου διδοῦσαι μετέχειν πάντας τοὺς μετέχοντας ὅτε δὲ κτιστὴν τὴν χάριν, οὐκ ἀκρίστου οὐδ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ὑπερκοσμίους.

Θεοφ. Τὴν κατὰ τὸ ὄνομα μόνον ἀντίθεσιν, ὡ βέλτιστε, ζητοῦσιν, οὐ τὴν κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος δηλούμενον. Εἰ δὲ που καὶ πρὸς τὸ σημαίνόμενον ἐπιστρέψουσι τὸν νοῦν, οὐ τὰ εἶδη τῶν σημαينوμένων διαροῦσιν, ὡς ἀπολαθόντες ἀκριθῶς ἐφίκοντο, οὐ ἕνεκα ἡ ζήτησις. Ταῦτ' ἄρα καὶ αὐτοὶ ἑαυτοῖς οὐχ ἔκοντες εἶναι περιπίπτουσι, καθάπερ ἐν κυβερῆ τῆς

διανοίας σφ'τι καὶ τῶν λόγων κυλιδουμένων τε καὶ Α μεταρρίπτουμένων καὶ ἀεὶ παραφαινότων ἑτεροῖα. Τοῦτο δὲ μοι δοκοῦσι καὶ αὐτοὶ συνιδόντες οἱ τὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπεκδικῶντες σαφῆ προτιθέειν τὰ ὑπ' αὐτῶν καὶ διὰ γραμμάτων κρατυνόμενα, μηκέτ' ἔπειτα τολμᾶν. Οὐ γὰρ ἂν ὑπολογίσαιτο τὴν συνοδὴν ἀπόφασιν, ἢ μὴ τοῖς γράφοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς λέγουσιν ἐπήρηται, καὶ τούτων ἀμφοτέροις, αὐτοῖς τοῖς κινουσι καὶ κτηγοροῦσιν, ἀλλ' οὐχ ἦν τοῖς ἀναγκαίως πρὸς ἀπολογίαν ἐρχομένοις.

Θεός. Ἄλλ' ἐπειδὴ σὺ, Θεόφανες, δικαίως καὶ καλῶς ἀπολογούμενος τῇ τῆς οὐσίας ἄνομα διείλες, μᾶλλον δὲ ἀπίδειξας διττῶς παρὰ τῆς Γραφῆς ἐκλαμβάνομενον, νῦν μὲν ἐπὶ τῆς ἀμεθέκτου ὑπερουσιότητος ἐκείνης, νῦν δ' ἐπὶ τῶν φυσικῶν τε καὶ οὐσιωδῶν, ἃ ἴσται τοῖς ἁγίοις μόνοις κυρίως μεθεκτά, κατ' αὐτὰ γὰρ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἕνωσις τελεῖται· ἄρ' ἔχεις αὐτοὺς τοὺς ἁγίους συμμαρτυροῦντάς σοι τῷ λόγῳ δεῖξαι, ὡς αὐτῶν τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ μεταλαγχάνουσι καὶ δι' αὐτῶν αὐτὴν ὁρῶσιν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν κεισμάτων μόνον, ὡς ἡμεῖς ;

Θεός. Καὶ τίς ἂν τοῦτ' εἰπεῖν ἐτόλμησε μὴ τῶν περὶ μαθόντων ἐξεπόντων ; Ὁ γὰρ περὶ μαθῶν, οὗτος οἶδε μόνος τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος.

Θεός. Τίς οὖν ὁ ἐξεπών ;

Θεός. Ἄπαντες οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς πράγμασι καὶ θαύμασι, ὅσοι μένει τῶν ἐνθόνδε μεταστάντων, διὰ τῶν ἐξηνηγεμένων σφίσι ἐνθέων συγγραμμάτων ἔτι σύνεισιν ἡμῖν, οὐδὲ μέχρι νῦν ἀνήκαν, οὐδ' ἀνήσουσιν ἀπαγγέλλοντες τρανῶς. C

Θεός. Τρεῖς ἔμοιγε πρὸς βεβαίωσιν ἀποχρησοῦσι, Θεόφανες· ἐπιδείξινυ τοῖνον μὴδὲν ἀναβαλλόμενος.

Θεός. Δείκνυμι δὴ. Καὶ γὰρ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ οὐεὶος Ἰωάννης τὸ λάμψαν ἐπ' ἕρου ἀπὸ τοῦ Σωτήρος φῶς, ὃ ἰδόντες Πέτρος καὶ οἱ τῆς βροντῆς υἱοὶ τὰ προοίμια τῆς μελλούσης αὐτοῦ παρουσίας, κατὰ τὴν μέγαν Βασιλείον, ὀφθαλμοῖς λαθεῖν κατηξιώθησαν, οὗ πλήρεις ἔσονται κατὰ τὴν μέγαν Διονύσιον πάντες οἱ Χριστοειδεῖς, καθ' ὃ καὶ λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, κατὰ τὴν μέγαν αὐθις Βασιλείον, ὃς κἀν τῷ παρόντι ψυχῶν ἁγίων φωτισμὸν προσείρηκεν αὐτό. τοῦτο τοῖνον φυσικὴν ἀκτίνα τῆς θεότητος ὃ ἐκ Δαμασκοῦ οὐεὶος Ἰωάννης εἶπεν· ὃ δὲ μελιπδὸς Κοσμάς οὐσιωδῆ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ εὐπρέπειαν· κατὰ φύσιν δὲ τοῦτο ἔχειν τὸν Θεὸν ὃ μέγας Ἀθανάσιος· « Ἀνελθὼν γὰρ, φησὶν, ὃ Κύριος εἰς τὸν οὐρανὸν ἤξει ἐν δόξῃ φυσικῇ καὶ οὐκ ἐν χάριτι, ἐν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι, ἐκλάμπων ἐκ τοῦ ἐκ Μαρίας σώματος αὐτοῦ τοῦ ἁγίου τὴν δόξαν τὴν ἀπόβροτον, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἕρου ἐδειξεν ἀπὸ μέρους. » Ἐχεις ὁπόσους ἀποχρήσειν εἰς παράστασιν ἐνόμισας. Ἡμεῖς δ' ἐπιδαψιλευσάμενοι τοὺς τῆς ἀληθείας αὐξήσομέν σοι μάρτυρας. Φησὶ γὰρ ὁ οὐεὶος Μάξιμος· « Πάντα ἕσα ὃ θεός καὶ ὁ διὰ τῆς χάριτος τεθεωμένος ἔσται χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτέτητος. » Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· « Ἐτοιμοὺς ὁ Λόγος δι' ἐλπίδος καθίστησι τῇ παραδοχῇ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀρχετυπίας ψυχωθῆναι, καὶ γινέσθαι ζώας εἰκόνας Χριστοῦ, καὶ ταυτὴν αὐτῷ

vuntur, jaclantur passim, et semper diversam cursum ostendunt faciem. Mibi autem videtur eos qui Barlaam defendunt, id jam non ausuros, quia clare divulgata vident quæ voce et scriptis stabiliunt : nam parvipenderent synodi decretum, quæ non scribentibus tantum, sed etiam dicentibus impedit, et horum utrisque, nempe promoventibus et accusantibus, non vero nobis, quos necessitas ad defensionem cogit.

Theot. Sed quia tu, Theophanes, te juste et bene defendens, essentia nomen distinxisti, vel potius ostendisti duplici sensu accipi in Scriptura, nunc pro incommunicabili supersubstantialique natura, nunc pro naturalibus et essentialibus, quæ sunt solis sanctis proprie communicabilia, per hæc enim fit Dei et hominum unio : potesne demonstrare ipsos sanctos tecum verbo testari ipsa Dei naturalia sibi communicari, eumque per hæc a se videri, non vero per creaturas, sicut a nobis videtur ?

Theoph. Et quis hoc dicere auderet quod non revelarunt qui experientia sciunt ? Qui enim experientia didicit, hæc solus novit operationes Spiritus.

Theot. Quis igitur revelavit ?

Theoph. Omnes qui ex his terris transierunt ; qui per sua scripta divinitus edita nobiscum adhuc conversantur, illi non sermonibus tantum sed et actionibus et miraculis neque hactenus desierunt, neque unquam desinent id clare nobis manifestare.

Theot. Tres mihi ad probationem sufficient, Theophanes : demonstra igitur sine ulla mora.

Theoph. Demonstro. Divus Joannes Damascenus, quod in monte refulsit a Salvatore lumen, quod videntes Petrus et tonitru filii primitias future ipsius visionis, juxta magnum Basilium, oculis percipere meruerunt, quo erunt repleti, juxta magnum Dionysium, quicumque similes erunt Christo, et quo fulgebunt sicut sol, juxta magnum eundem Basilium, juxta quem adhuc est etiam in presenti vita sanctarum illuminatio animarum : illud, inquam, naturalem esse divinitatis radium dixit divus Joannes Damascenus. Et poeta Cosmas id vocat essentialem Verbi Dei splendorem. Et in natura istud habet Deus, ut ait magnus Athanasius : « Nam, inquit, qui ascendit in cælum Dominus, venit in gloria naturali et non in gratia, nempe in sua divinitate, coruscans ex corpore suo a Maria sumpto gloriam ineffabilem, sicut in monte partim ostendit. » Jam tot habes quot sufficere ad demonstrationem existimasti ; sed nos abunde veritatis testes tibi augehimus. Dicit divus Maximus : « Quidquid est Deus, erit et qui gratia deificabitur, præter essentia identitatem. » Et alibi rursus : « Spe Verbum parat vivificari impresso honorum archetypo, et fieri vivas imagines Christi, vel potius idem cum eo, vel saltem ei similes. » Et in theologicis capitulis clare dicit : « Regnum Dei

est bonorum in Deo naturaliter insidentium per gratiam trafilito. » Sanctus autem Cyrillus citans hanc Domini verbum : « Pacem meam relinquo vobis; » ait : « Hanc pacem dicit suam, ut proprium bonum sibi inaitum. » Et in decimo quarto sermone Thesaurorum, pariter istud afferens : « Qui credit in me, habet vitam æternam, » — « Tanquam natura sibi insitam, inquit, et essentialiter immmanentem vitam se daturum credentibus in se perficitur; procedens enim a Patre, omnia hujus naturalia possidet, vita autem est una ex Dei naturalibus. » Vides dignis datam esse hanc vitam eamque esse Deo natura insitam, haud vero esse ipsam naturam : una est enim natura divina, illa autem vita est una ex Dei naturalibus. Et tanquam in natura insidens, est ipsa increata; et qui dixit eam esse unam ex Dei naturalibus, sic et plura in Deo naturalia et esse pariter increata indicavit. Ideo, juxta eundem, Filius omnia Dei naturalia possidet. Ubi sunt qui dicunt unum esse increatum, non Deum aut res divinas vocantes simpliciter, tum naturam divinam et ejus personas, tum cuncta altissime Trinitatis naturalia et personalia, sed eam es-entiam a creaturis separantes? Tanquam si affirmarent solem esse fulgidum, sed caligine plenos ejus radios, vel plures esse soles, quia et hi sunt lucidi.

οὐσίαν μόνην τῶν κτιστῶν ἐξείροντες; ὡς περ ἂν εἰ τῷ μὲν ἡλίῳ μετεῖναι διεβεβαίουντο τῆς λαμπρότητος, ἡ λήρεις δ' εἶναι σκίτους τὰς περὶ αὐτὸν ἀκτίνας, ἢ πολλοὺς ἡλίους, ἐπεί ὡς εἰσι καὶ αὐτί.

Theot. Recte, ο Theophanes, talia dicere pro veritate non dubitasti, nihili æstimans te multis displicere, verum congruam tibi ducens laudem non ab hominibus, sed a Deo venturam et nunc et in futuro sæculo, propter hujusmodi sermones.

Theoph. Deum decet laus, frater Theotime, nunc et in sæcula, qui dedit sermonem in apertione oris nostri.

ἄλλοι κατὰ τὴν χάριν ἢ ἀφομοίωμα. » Ἐν δὲ τοῖς θεολογικοῖς κεφαλαίοις φανερῶς φησιν « Ἡ τοῦ Θεοῦ βσιλεία τῶν προσόντων τῷ Θεῷ φυσικῶς ἀγαθῶν κατὰ χάριν ἐστὶ μετὰδοσις. » Ὁ δὲ ἅγιος Κύριλλος, τὸ τοῦ Κυρίου προνεγκῶν, « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν. » — « Ἐαυτοῦ τὴν εἰρήνην ταύτην εἶπεν εἶναι, φησὶ, ὡς ἴδιον ἀγαθὸν ἐμπέρχον αὐτῷ. » Ἐν δὲ τῷ ἰδ' λόγῳ τῶν Θησαυρῶν, ἐκεῖνο πάλιν προνεγκῶν, « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον, » — « Ὡς φύσει, φησὶ, προσοῦσαν αὐτῷ τὴν ζωὴν κατ' οὐσιωδῶς ὑπάρχουσαν δώσειν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἐπαγγέλλεται. Προσβῶν γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς, πάντι τὰ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐπάγεται, ἐν δὲ τῶν προσόντων τῷ Πατρὶ καὶ ἡ ζωὴ. » Ὅρα; καὶ τοῖς ἄλλοις δεδομένην τὴν τοιαύτην ζωὴν; καὶ κατὰ φύσιν προσοῦσαν τῷ Θεῷ, ἀλλ' οὐχὶ φύσιν οὔσαν; Μὴ γὰρ ἡ θεία φύσις. Ἡ δὲ τοιαύτη ζωὴ ἐν τῶν κατὰ φύσιν τῷ Θεῷ προσόντων. Καὶ ὡς κατὰ φύσιν οὔσα, ἀκτιστός ἐστι καὶ αὕτη. Τῶν δὲ κατὰ φύσιν προσόντων τῷ Θεῷ ταύτην ἐν εἰπῶν καὶ πολλὰ προτεῖναι κατὰ φύσιν τῷ Θεῷ καὶ ὁμοίως ἀκτιστα ἐδήλωσε. Διὸ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ φησὶ, Πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς κατὰ φύσιν ἐπάγεται. Ποῦ οἱ ἀσυνέτως λέγοντες, Ἐν ἐστὶ τὸ ἀκτιστον, οὐ τὸν Θεὸν ἢ τὸ θεῖον λέγοντες ἀπλῶς, δηλονότι τὴν τε θεῖαν φύσιν καὶ τὰς κατ' ἐκείνην ὑποστάσεις, τὰ τε φυσικὰ καὶ ὑποστατικὰ τῆς ἀνωτάτω Τριάδος ἅπαντα, ἀλλὰ τὴν

Θεοφ. Τῷ Θεῷ πρέπει ἀνεσις, ἀδελφε Θεότιμ, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, τῷ δόντι λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν.

GREGORII PALAMÆ

ARCHIEPISCOPI THESSALONICENSIS

PROSOPOPCEIÆ,

ID EST

Ex habitis per fictionem personarum orationibus, stylo misto, dialogico et maxime judiciali, confirmatio, quid mens in judicio contra corpus contendens, coram iudicibus dicere possit.

PROTHEORIA SEU PRÆMEDITATIO CAUSÆ.

Animi parus utentis ratione discrimen, quo a ratione carente et patibili differt, veterum aliter

alii declararunt : quidam equorum ferocium bigis irascentem et concupiscentem animi partem simi

l-m facientes, aurigæ ratiocinantem : quidam venatori viro ratiocinantem, equo cui insidet concupiscentem, cani adjutori irascentem comparantes : quin etiam locorum discriminibus sejungentes, rationem ut principem in cerebro, tanquam in arce summa, e propinquo quasi satellitio sensuum muniam ac defensam : fram in corde, cupiditatem in jecinore collocant. Eximie vero sapientiæ Apostolus, evidentius animi partem, rationis participem ab experte distinguens, illam spiritum et interiorem hominem, hanc carnem et exteriorem hominem appellat ; deinde contrarietatem earum patefaciens, « Cerno, inquit, alteram legem quæ in membris meis est, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me sub legem peccati¹. » Orationes autem quas corpus et mens seu ratio utens ; et patiens animi pars, vicissim habuerunt, exiliter admodum stoicus Cleanthes est commentus, sic eas faciens loquens : Quid, anime, vis factum tibi, mihi indica. Quidquid fieri, o ratio, desidero : id regium plane est. Quidam etiam Ecclesiæ sapientum doctorum, iamborum scriptor, ait alibi : Tibi quid exoptas fieri : mentem meam soleo rogare ; visne Gygis res has et illas ? Nos vero in juveniliiori quodam

A dicendi genere hujusmodi insistentes, ad judicialem formam dialogi rationem protendimus, et ut rei species honestior et æquior esset, iudices assidentes constituimus, ac partes accusatoris animus rationis participes, defensoris corpus tenet : hæc enim cum dicta quedam describenda sunt permittuntur. Nec quisquam novitatis crimen inferat orationi, haud nescius quo pacto, et ad imaginum et ad personarum signa, sophistarum ac declamantium meditatione protractæ sunt. Quod autem assumptivus status sit, agnitu non est ei difficile qui in civilibus quæstionibus exercendis et meditando aliquandiu versatus est ; potius intelligendum est, cum argumentum gravem sententiarum materiam suppeditaret (sæpe enim motum rerumque nature contemplationem attingit), nos tamen quoad licuit, via rationeque artificiosa, re ad civilem stilum revocata ad judicialium orationum speciem accommodasse. Quod si per omnia assumptivi generis capita hæc non procedant orationes, nihil mirum ; nam nec in omnibus aliis argumentis omnia incidant necesse est ; hæc quæ præmeditari oportuit, hoc modo præmeditata sint.

DECLARATIO ASSUMPTIVA.

Si apud alios qui non intelligerent accurate quam patior contumeliam ab hoc mecum conjugato corpore, hoc præsens certamen instituerem, mihi ipse facerem, illisque confarem negotia : nimirum ad rem pertinere ducens, si singulatim ea quibus me malis onerat hæc mihi contubernatis calamitas, exponerem. Verum cum apud vos, omnium virtutum cultiores, mihi quantam passus sim injuriam divina Providentia ut id facerem concessum sit, qui hoc ipso quod cum eo luctati periculum fecistis, manifestum dicendorum argumentum præceptis, non admodum mihi videor operosum aut alioqui molestum futurum vobis tale certamen aggressa. Satis enim est brevi quadam oratione percurrisse, et duntaxat in memoriam vobis revocasse, quas mihi solet vitiorum impressiones et occasiones exhibere, indeque ut suffragia feratis postulare. Itaque paululum vestro in rebus divinis contemplandis intermisso studio, audite me, per vestros vos obtestor, virtutis ergo et multos et magnos sudores, et jure meum corpus reprehendam, necne, ut arbitri iudices judicate, ne posthac inter nos dissideamus atque discordemus : sed intelligamus utrum nostrum alterum afficiat injuria. Nam, quod miserabilissimum est, præter convicia quibus insolentius in me debacchatur, etiam eorum quæ immerito indigneque patior, me auctorem causamque facere non veretur. Jam vero progres-

C sura ad ea oratione explicanda quæ contumeliæ contra me audeat, nihil incommodius factura mihi videor, si paulo altius initium sumam.

Ego, viri beatissimi, genere divina sum, et e superna illa nobili prosapia originem duxi, ut quæ sim Dei spiraculum et imago primaria, omniumque terrenorum regina ; non enim de me hæc magnifice prædicare verebor, tantum ne ostentare mea videar apud vos alioqui magniloqua, qui probe nostis ac in honore meam habuistis coluistisque dignitatem amplitudinem. Postquam enim illa quæ nostræ primarium exemplar est bonitas, ad bene faciendum suo ingenio apta, mundum intelligentem et sub intelligentiam cadentem, hocque cælum universum, et quorum capax cælum est, procreavit, tandem in compendium contulit, in unamque temperationem et molitionem velut in craterem quemdam contraxit rem unam omni genere rerum mistam, et multipotentem, id nimirum quod et dicitur, et est homo. Hinc ego intelligens et immortalis cum sensibili et mortali colligata sum, et cælestis cum terreno copulata, et cum ancilla hera ; quibusnam rationibus ita Deo visum nescio ; fortassis ut ambo simul eodem ad officia virtutis exercenda iugo hærentia conspirantiaque, alterius alterum natura frueremur ; illud, ut præstantissimæ conspiratione nobilitatum, et communicatione cum immortali degustata, immortalitatem superindueret : ego hanc

¹ Rom. vii, 55.

cum deteriori copulatione, tanquam cippo reflexa, modice de me sentiendo, et gloriatione de iuginis dignitate cohibenda remittendaque, et non superbiendo, et a Deo, ut primus Lucifer, deliciendo, sed potius humiliter et demisso sub ejus manu validam me subjiendo, ita Deo adhærerem ego, mihi corpus; neque pusillum quidem aut ego a vitam præstante causa, aut hoc a me animante abduceretur. Iatæ rationes opificis reputantes, non linum lino, sed semper se moventem cum aliunde moto, et simplicem cum juncto permiscet et implicat, quid enim ab illis innumerarum rerum potentibus connecti nequeat? Ac quæ ab ipso statim ortu incommoda subivi, non est hujus temporis de his tragedias excitasse; tantum date mihi ut ea paucis depleam.

Simul ac cum hoc mortali coalui, ac antequam fetus vitam accepit, in utero cum sepulto una sepelita, et velut in duplici spelunca. Saræ mortuæ cadaver Abraham sepelivit, ita et ipsa duplici monumento infodior; nam ex sapientum sententia, si corpus est meum sepulcrum, id vero in utero tumulatur, quidni duplici loculo, fetu quem embryon viciant, et utero consepelior? Talibus me complexu suo primum receptam et amplexatam amicum corpus excipit humanitatis officiis; talibus hospitii et sœderibus prehensam accipit. Quæ vero posthac succedunt? germana, ut aiunt, et eodem colore contacta, ex eademque arte figlina, sive natura fugente. Illinc enim quasi e tumulo prodentes una sepulti, uterino quidem sepulcro defungimur: ego vero in corporeo etiamnum insisto hæreoque. Atque veluti ejusdem vitæ facta inter miseris coemptione, calamitosam vitam inchoamus; nec lætamur quasi a tenebris in lucem eruperimus, et auram vitalem trahamus, et alium solem amplexemur; neque circum genitricem exultantes lascivimus, ut ægni, vituli, hinnuli circum matres, sed illud, cum ex locis calentibus repente in aerem frigidum incurrat, ex commutatione angitur, et acriori dolore conflictatur: ego vero ægritudinum acerbarum consensu ipsa quoque crucior. Hinc et ejulatus natalitii cantibus ex adverso respondentes, et undique devincientes fasciæ et cunabulorum vincula, sepulcralibus ligamentis cognata, et lectuli seu cunæ, evidens imago monumenti, ut hinc etiam mihi molestiæ conduplicentur, secundis his mihi post prima vinculis impositis; non enim a sapientibus illepidè multis appellationibus et conjugatis id vocatur, sepulcrum, custodia, amictus, monumentum, δέμας παρὰ τὸν δεσµόν (a vinciendo), et tabernaculum; quod in eo tanquam in taberna de via diversetur: deinde sic illud colligatum, lacte nutritur, et sensim augetur; ego vero, tanquam flavo sæculento cuidam illigata, huic invalido debili que, et fluxu perpetuo influenti a que efflanti, veluti submersa corripior, et in extrema dementiæ fundum præceps devolvor, nec potis sum

quâpiam mente dignum, mihi que proprium efficere, humido gurgite immersa.

Verum enimvero hæc, tametsi alioqui misera, tolerabilia tamen, et qualia nemo jure reprehendat, ut quæ naturæ legibus, et originis immutabili serie connexionem gubernetur: illud miserius, quod ex amentis fundo epatans aliquando, et lumine rationis inclivans circumfundi, corporeis membris ad perfectiorem statum procelentibus, neque tam plane pure dementia defungor: quemadmodum nec ex ebriitate, vel sopore gravi, vel veterno convalescentes vertigine, aut ob oculos offusis tenebris illic natis in totum statim repurgantur. Cæterum hæc dementiae malas sortes et tempus, et perceptio disciplinarum abradat a mente, et scientiam ac prudentiam inculpat, sed imperiosam altricem facultatem, et perpetua ciborum et potuum quotidianorum quasi tributorum pensa, quæque inde mihi adversæ facultates ab illa nutriuntur, concupiscentem et irascentem, quodnam tempus aut quæ doctrina omnino remittere evertere possit? harum servitium quis excussisse gloriatur? Quis voracem inexplibilemque ventrem, et gulam furentem, jejunii lupato et frenq continentia sine vobis cohibeat, qui naturæ contemptores inusitata prudentia estis? et qui collatione cum angelis, mortalibus corporeis induti, et jam divorum natura superiores vos palam præstantes, nihil novi est, si longe supra corpus evolaveritis: ut hæc mihi sint oratione vestræ res eximendæ. Cæterorum autem qui nunc mortales vitam degunt, quis a cupiditatibus alioquin alienis irascentis animi fremitum compescat? quis vel sapientiæ sapientior ita sit, ut cupiditati nihilominus quam aspis, mortiferum venenum jaculanti, et ad præcancricem vocem obstinatius obsurdescenti medeatur? aut quasi vas illud electionis, ut viperam adhærescentem excutiat? quis evangelicæ progenitus et educatus, quemadmodum Azarias et socii puelli, non coluit corporearum voluptatum assectam locupletem et pecuniosum, ut illi nunc coluerint ex auro et argento, ære et ferro manufactum simulacrum? Quis, ut paucis absolvam, ventris ingluviei, scortationis, avaritiæ catenam divulsit, nec iis inter se funiculo triplici longoque, et cætera vitia contrahente nexis constrictus teneatur. Eæ sunt enim, opinor, apud Salomonem amata filia tres hirudinis sanguinaria, id est carnis, quæ sugendo quidquid animale, quidquid in me vitale sit exhauriant. Horum corpus incuso, hæc criminor: horum nomine hanc accusationem factito, reus contumeliæ et injuriæ postulans: quis natura, ut nostrum genus conservaretur, moliente, permiscen-teque et alimento, et generis propagationi, voluntatem, ut hæc tanquam esca pellectus homo, ad ciborum perceptionem, et legitimum cubilis mulieris usum conciliaretur vivus, et vita functus non perret: harum rerum nemini accusabilem, et naturalium, quasi legum non scriptarum, sed jam more

usitarem captata facile occasione, corpus ad quorum voluptatum licentiam non effertur? cuiusnam satiandæ libidinis terminos non exsuperat? Nunc esculentorum satietates exigit, nunc rursus suavissimis et magna difficultate parabilibus-cibus infartum, facere non potest quin satietur, iterumque rebus quibus abundat obrutum deglutit; et præsentia improbat, absentia desiderat; neque vina quæ patria tulit, cordi sunt, sed ut aqua quæ vicinos agros alluit, nihili æstimatur, et peregrinorum sitis accenditur; neque vestimenta quæ ad æstum et frigus arcendum sufficient, solum quærentur, sed quæ sint ex materia vix parabili, et arte supervaranea curiosius et delicatius elaborata, ad ea me vi cogit, ut per ancillas cibariorum, obsoniorum, et textilium administras sibi obsequar, et infinitis suis serviam libidinibus suppeditandis, et veluti tributis conferendis iis quæ præter necessarium usum exiguntur; non ut ea decore, et in rem suam assumat, sed ad libidines voluptuosas præceps abutatur.

Quam igitur me vitam trahere putatis, viri Deo dicati, cum eo ita misere dementante oberrantem et subservientem? aut quibus absurdis sceleribus turpissime non impingentem? istane mediocria videntur? aut ego frustra temereque alioqui indignor? Nam si quotidiana, eaque sine quibus non constaret, exigeret, non quiritarer: si nuditatis operimentum simul et ab aeris immensis injuriis præsidium postularet, libens equidem præberem; si vulgaribus abuteretur, si solum modicam et frugalem vitam rectam censeret, non injuriæ loco ducerem, talia suppeditare, neque actionem postularem, neque diem iudicii dicerem, ut hoc certe tempore jure facio, quippe quod cum impetu suis cupiditatibus contra mandatum Apostoli, provideat; semel enim a naturali necessitate commodissimam nactum occasionem, omnem pervagare nefandam voluptatem non desinit. Plangit enim quod ait divus Paulus de peccato: Per legem scriptam peperit in me omnem cupiditatem; captata enim per mandatum occasione, decepit me, et occidit: idem etiam in nos incurrit; inventa enim occasione ex lege naturali, id est, alimenti et fermenti usu, mea caruncula, omnem in me excitavit cupiditatem, et propter rerum necessariorum indigentiam, primum me ad eorum legitimum usum trahit, deinde ab usu naturali ad alienum et contrarium naturæ abusum pertrahit, tum a continuo et frequenti abusu ad ingurgitandi et deliciandi habitum: tandem me prorsus decipiens, interficit. Nam deliciis irretita sive femina est sive mens, vivens mortua est; mea enim mors est, oblitam propriarum mihi actionum, in pecuariis voluptatibus corporis percipiendis versari: quando, ut alter apostolus scribit, attrahor et inescor a carnis cupiditate; cupiditas autem concipit et gignit peccatum, peccatum autem absolutum procreat mortem. Ab uberibus enim ipsis in more positum est, ut cum ad jucundum quidvis

profundatur, ad id autem quod sensum exasperat indignetur, iis exerceatur affectionibus quæ ex voluptate et dolore nascuntur. Hinc et ira vires et potentiam in corde, in jecunoreque voluptas exercet: qui principes affectus ita diuturna commutatione corroborantur, ut et mei partem rationis participem consentientem habeant, abducantque morigeram, una quadam ratione; aut enim dolo, aut violentia trahunt. O quoties intelligentiam mihi voluptas suffurata est! quoties, quæ faciam ego non sum malorum nescia, consilium at iratus meum impedit animus. Iracundiam quoque et voluptatem universa perturbationum turba consequitur. Equidem conor uni mihi principatum debitum asciscere; verum ab hac populari dominatione avertor, idemque mihi accidit, ut si qua nobilis puella parentibus orba relinquatur: quæ cum multarum ancillarum domina sit, nondum autem imperare didicerit, contemnitur, aut etiam colludere docetur: at serius agnoscens quæ quibuscum corrumpatur, familiæ capiscit imperium, et illas in ordinem servilem reducit et castigat; illæ vero pristina licentia herili lasciviaque refertæ, erubescunt, et in heram insurgunt; ut etiam quidam servi feruntur, heris peregre profectis morantibusque, et familiæ heri, et uxorum viri successisse; deinde in reversos heros insurrexisse et armis decertasse; quemadmodum item alii postea Roma fugitivi magnis præliis cum persequentibus et fugitivariis dimicarunt. Tale quoddam contra me servile bellum concitat natura mihi servum corpus, aut etiam acrius, quod illorum partim armis, quanquam difficulter, tamen perierunt, una cum servitute vitam quoque posuerunt, partim interea pugnano restiterunt, dum heros ferro dimicantes viderunt, et in se pariter irruentes; ubi autem illi depouenda censuerunt arma, et inermes flagrantat tanquam servis incusserunt, itaque revocarunt in memoriam, qui quibuscum auderent gerere bellum, tum ad se denique redierunt, et pristinam dominationem agnoverunt. Hoc vero meum servile hostileque malum est indomabile, seditiosum, fugitivum, quod nullo pacto in servitutem adducas. Nec rationem ullam teneo, qua superior evadam; nam neque jure belli, neque lege justæ servitutis expugnare possum, sed quoquo modo congregiar omnibus proverbii obnoxia teneor, lapidem coquens, aerem verberans, Æthiopem dealbans, flammam cædens, in aquis scribens, ex arena funiculum necens. O factum incredibile! duarum rerum rationis expertium potestas meæ fidei credita est: alterius mecum intrinsecus et e propinquo, alterius remotius et extrinsecus conjunctæ. Verum hæc exterior servitutem passa est et subjiciendi legibus acquirit; nullum enim animantium ratione destitutorum, idoneum obsequium præstare recusat, sed jugum impositum cervici los tollit, ac terræ crassitudinem aratro perfringit, idque facit, cervicibus cornuum acies quasi alteras hastas prætensas habens; neque levipes equus ministerium fugit, sed etis .. fe-

rex et petulans, ore tamen frena recipit, sessorem et pacem agitantem et pugnantem veliit. Paret asinus, licet natura tardus sit, ad onus portandum vocatus; et quemadmodum ferocitate exultantem equum coercui, itidem tardissimum asinum adhibito puello et fuste celeriores feci. Quid hæc mansuetæ pecora et subjugalia dico? Non ursus, non pardalis, ferarum imitissimæ, non ipse elephanta, magnitudine aggeres terræ superans, non leo, rex agrestium animalium, nostrum detrectant imperium: sed et in urbibus per forum et theatra ducti, spectatoribus otiosis voluptatem cum stupore et miraculo præbent. Neque sublimibus avibus ad fugam satis fuit aeris ingens altitudo: ut neque piscibus ad latebras profundissimum maris fundum, ac hoc rationis expers, ferinum et belluinum, ita mansuetæ ut res tert, et domamus; alterum vero genus domesticum et cui continenter insidere nobis præscriptum est idque moderari, nescimus quonam pacto mitigemus, et ad obediendum clementer adducamus; et tamen genus illud natura prorsus ad rationem obsurdescit: hoc auscultat, et modo quodam ad eam convertitur, at quod a ratione alienum est omnino, rationi magis obsequitur, quam quod natura insignitur et ducitur ratione. Illud quoque suppeditat et labore suo parat corpori profutura: corpus vero auxilio mihi datum ad obedienda præclarissima virtutis munera, contrarium et magis renitens deprehenditur: potiusque ut secum aberrem a ratione, quam ut mecum ipsum una ratione utatur, vi cogit. Ac superius explicata causa est: quod cum esset mihi honorificus ortus, non intellexi primum, scilicet cum fatua caruncula una juveniliter desipiens, sive cum materiæ sordibus, ut Chaldæorum verbis utar, et quisquiliis simul demersa, et velut ostreato indumento circumdata, comparatione similitudineque pecudes et amentes naturas refero, seriùs tamen intelligere demens, et stolidi aliquando sapere incipiens, adnitor mihi primordium conveniens vindicare, corpori ejusque membris imperare cum ratione, et ad munus cuique congruens revocare. Illa tamen ipsa sermonem etiam præoccupantia, plane factis proclamarunt quæ cives nobili viro, ut est in evangelica parabola, per legatos quos miserat, nuntiaverunt: «Nolumus ut tu regnes in nobis;» ducunt enim citius quam ducuntur, renitunturque familiaribus et amicis potius quam asciscuntur quæ sunt optima: magisque retrahunt quam trahuntur. Atque mihi considerate, quæso, primum aures et oculos: illæ, ut Ecclesiastæ verbis utar, audiendo, hi videndo non satiantur; quoniam illis semper patentibus fores occludere non liceat; his quanquam palpebrarum tegumentum vallum est, et aversio, ex sententia magni Job, dispositione vana videant, quid tamen hæc ad eorum momentum promptissimum et celerrimum supra modum, et inexplebilem curiositatem? Deindeque linguam, notabile malum, mundum iniquitatis, ut Jacobus frater Dei loquitur: quæ etiam prius quam ratio:

A liceat dicenda, considerare, præcepta ad nuntiaudum sua sponte præsilire, foris effutens, quæ non oportet: tametsi tot septis naturæ circumvallata sit. Quid vero gula canalis quidam omnium capax? quid insanienis furensque tangendi sensus? ratione auscultare novit, et appetitioni modum constituere? Quid vero cor, cum effervescens et ad ultionem incitatum tumultuatur? quod quamobrem canino ritu latrans Homeri poema fecerit, ac non potius leonino more rugiens, a miror; postremo animosa particula cupiendi cui rite comparari possit? Scyllæne, immortalis perniciæ, an renascenti hydræ? an Typhoni capitibus centum prædito? Tot instrumentorum barathris, et artuum vallis, undique mea concepta est altius habitatio: in quibus absurde et rationis expertes facultates, velut omnimodæ serpentes in ferinis Libyæ speluncis, latitant: quas circumare mansuetæque pollicetur illa quidem dignitas imaginis; at si qua sursum emergunt, deorsum una convolvuntur, nam illa magis ferocium sæpeque numero efferantur. Quod vos quoque sub sentientes, et ne quid inde mali vobis accideret caventes, ex hominum omni consortio, ferarum altricibus lucis occupatis, vos adducendos censuistis, antræ suis tegumentis munita, terræque penetrantia solis radiis impervia subeuntes, per deserta vasta sub dio vagatis, ut corporis sensibus ad malorum ingressus obstructis, pars illa ratione caretis animi ferociens, alimentis destituta quiescat, et rationis compositæ pars intelligens, a rerum sub sensum cadentium perturbationibus vacans, otiosis rebus intelligentia sola percipiendis incumbat.

Esto sic sane: equidem his paucis demonstravi palam, quanta servile corpus in me juveniliter mollior: quod tametsi talium injuriarum auctor manifeste revincatur, non tamen abstinebit quominus contra etiamnum dicat, qualia sæpenumero liberime dicendo, non mutiando ritu servorum, insolentius audet: ita nimirum omnibus in rebus, quasi natura hostile mihi renititur, factis dictisque repugnans, et omnino, nullum in pactum, nullum in fœdus coiens. Itaque quidquam eorum quorum nunc accusatur, ac in primis illos ciborum pereuntium malignos quæstus, et perpetuam exactionem se vel agere vel pati negaturum est. Nam cum sit natura compositum et semper fluens, meatibus tum additis, tum apertis, necessario respondentem inanitioni repletionem requirit, quam cum non aliter quam per cibos et potus natura molita sit, idcirco nihil se peccare dicet, naturæ legibus sequendis, et quæ statum conservent appetendis, si ad tempus legitimum sufficere, nec male habere, egere medico, omnino defessum concidere, jacturamque earum actionum facere quas mentis causa cum labore susceperit, velit. Hi vero, hi, inquam, beati iudices usitati corpori meo prætextus sunt, si quando delabens aut irruens ad lasciviam freno vitæ durioris revocem. Ut enim lactantes infantes a mamma depulsi plorant, itidem et hoc ab iis quibus fami-

hariter assuetum erat, avulsam luget, et indignans A
 obtupescit; morbos et vinculi quo inter nos colliga-
 mur dissolutionem, excessum e vita injustum, et
 ab agendarum rerum studiis cessationem cogitans.
 Nam quod hæc manifesta ironia, dissimulatio, ter-
 giversatio et versuta recusatio sit, vobis non est
 ignotum qui experiundo didicistis, et edocti estis,
 naturam corporis, in rebus honestis operam et la-
 borem impendendo, in naturam impatibilem quasi
 ferrum et adamantem indurescere; quod vero non
 pro foribus hæc contentio sit, id quoque perspicuum
 tametsi est, argumentis revincam expositumque et
 plenum faciam. Non sane prorsus quod nutritaris
 neque quod nutriendo læteris, o stupidum corpus,
 criminamur: ea criminamur quibus malis aut
 afficimur, aut deteriores simus. Quis enim mente B
 præditus, et naturæ rationes vel mediocriter con-
 templatus, maledictis impetat cum alias facultates,
 tum maxime altrices? Alimenti abusum exlegem in
 deliciis et inexplebilitate reprehendimus. Non au-
 tem idem est τροφή quod τροφή, deliciæ quod ali-
 mentum, sed alterum ab altero longioribus intersti-
 tiis differt quam Mysorum et Phrygum fines differunt,
 tametsi vicinitate nominum ea propemodum con-
 veniant; in vero aut stupidis, aut malignis moribus
 præditum, accusationem abusus ad naturalis usus
 calumniam traduxisti: idemque aut nescisti, aut
 te nescire versute simulasti, veluti nos adulterii
 vel ebrietatis accusantes quempiam, calumniareri
 quasi conviciis nuptias cupidas et sobrium vini C
 potum insectemur. Itaque neque te, o mea crux, in
 iudicium vocamus, ob rerum necessariarum usum,
 sed quia tu hanc nactum speciosam occasionem,
 non desinis, ut iterum illud apostolicum usurpem,
 omnem in me cupiditatem efficere: primum qui-
 dem utens alimento sicco humidoque, deinde præ-
 ter et contra quam par sit abutens, eo incumbens,
 ad universam omnemque voluptatis illecebram de-
 labens et irruens, et una me corripens, et exhibens
 negotia. Nam duplici et gulæ et ventris intempe-
 rantia flatu exagitatam, vel potius triplici (in satietatibus enim, aiunt, Venus est, prætereo enim
 tunc horum comitem malorum legionem), quid non
 mihi difficultatum et miseriarum inferis? Nam dum
 es inane, repleti desideras; vix plenum es, deuo D
 laboras inanitate, ac iterum exquiris compleri;
 quanto item fame divexaris, ad satietatem te cibis
 oblectas; cum exsaturatum es, voluptatis illecebras
 quaris; quin potius, et esuriens, et plenum, neque
 satietatis modum, neque voluptatis satietatem no-
 sti; in quo ego misera sum, pari poena damnata
 qua illæ fabulosæ Danaides, ut in infinitum, ut illæ,
 tibi exhauriam, dolio pertuso; aut etiam eadem
 patiens quæ divinus ille David, huic profundo cœno,
 in quo nusquam subsistas, illigata, ad innum per-
 petuo delabens fundique nescium, quod enim ex-
 tremum profundum tuarum appetitionum inventum
 est, quod tandem postremum subsistat, et tuo ul-
 terius progredienti obsistat impetui? non est aliud

quidquam, nisi quis mortem malorum omnium do-
 mitricem dicat; miserior vero multo sum alioqui,
 quod imprudens nesciaque te malam bestiam in
 sinu foveam, et pullum petulantem meo malo pin-
 guefaciam. Nonne nutritum et folum malam mihi
 gratiam refers? mordens, ut serpens, calcitrosus,
 contumaciter ignominiam inurens, nec amplius
 domabile: non persuasionis blanditiis deliniris,
 non vi frenaris, non prohibitatis ergo labores attingis.
 Quid aio, labores non attingis? Præclare mecum
 ageretur, si contra non nitereris; si ad tibi grata
 charaque, mihi autem ingrattissimâ inimicissimaque,
 non violenter tecum corripere; si meam pulchri-
 tudinem amabilem luto, ut apud Salomonem illa
 sus auream in aurem, non obvolveres. Ne mihi,
 quæso, beate cœtus, succensearis, si invelar in hanc
 indomitam malamque pecudem tam acerbe, cuius
 tyrannicam rebellionem, ille quoque tantus Paulus
 mundo crucifixus, non jam vivens, sed in se vi-
 ventem et loquentem Christum gestans, circumsp-
 ctius observabat, et indignans veluti deplorabat, mi-
 serum se vocans hominem, et anxius quærens a
 corpore mortis hujus liberatorem: in quod etiam
 tanquam generosus athleta, coronamque merens,
 vehementius irruens, non prius desiit ferire calci-
 bus et crebris sugillationibus notare, quam in ser-
 vilitatem adduxerit, morigerumque fecerit.

Esto sane, inquit, at tibi licebat natura subdito
 mihi servitatem imponere, quæ notas inurere vel-
 les, apostolicam secuta formam, illudque sapiens
 præceptum: Asino sœnum et baculus, servo panis
 et flagra. O ludibrium! quibus me dissimulationibus
 deludit, nunc fateris te mihi subditum esse na-
 tura: nunc mihi verbis adblandiris, quod subjicere
 liceat; factis perpetuo repugnans. Ego vero quod
 tu velut asinus petulans, fustibus cædendum sis,
 et ut malus servus, verberibus lacerandum sis, intel-
 ligere ipsa sero cœpi. Verum agendum mihi percon-
 tanti responde: quando, quæso, quaque ætate mihi
 datur te subjiciendi potestas, cum nunquam cum
 Apostolo dicere possis, te legi Dei subjectum esse?
 utrumne puerili et adulta? At tum mentis impo-
 tentia desipiens, me ipsa non possum uti intellige-
 reque quanto tibi præstem. An vero juvenili, an
 virili? At tum omne malum erupit, et inde bellum
 vehementius inchoatur, me jam meipsam agnoscente,
 et conveniens primordium asciscente, et alio vitæ
 victusque genere meliori utendum, et legi Dei
 acquiescendum esse censente: hoc autem
 se a grata et cœva consuetudine divelli non pa-
 tiente, cum ab ortu ad vicesimum usque annum
 juventutem in omni libertate licentiaque contrive-
 rit, et ventris ingluviei studuerit, et solam volup-
 tatem exercuerit; nec dictum facile est, quam
 robustis impetibus mihi quasi res novas molienti,
 et præter æquum dominantem, renitatur; ac mihi
 diuturnam consuetudinem, et naturalem legem
 quasi murum quemdam objicit; idque potissimum,
 quia recens socium epitulatorem ventris affectum

eo tempore vehementem nactum, et resuper avaritiam, ambitionem, et si quid aliud horum comes cum tali tantoque catu coit, mihi adversatur, astutia bellica fallit, et sub peccati legem captivam abducit, persuadetque ut et ipsa faciam, facientique consentiam, quod neque probo, neque volo. Ita parere didicit; ita leges obediendi colit. Illic operæ pretium fuerit, amici Dei iudices, ut non cædam fustibus, ut asellum agaso solet, ita præter naturam superbiens, et effrenate lasciviens, et non amplius pecuario fastu tumescens, sed belluino fremitu rugiens, nec rebellans, et manifeste tyrannidem occupans, flagris et pugnīs, ut heri solent mancipia, scædem: sed ferro, quod aiunt, igneque animadvertam, et illustris semel pugnam conseram, cominus hostem aggressa, et aut ipsum honestam degens vitam exhibeam, aut idem quod generosus Samson faciam patiarque, convellam, inquam, quod injuriam faciat: et cum hoste cadente læta simul excedam. In me igitur illud quoque quadrabat, quod proverbio quiritur. Ah! quam grave est id hominibus malum? cum quis bonis non utitur his quæ noverit. Nam ego certo sciens in tam rebelle non esse verberibus animadvertendum, sed ut hostile odio prosequendum, non tamen bono hoc animi consilio utor; ab innumeris enim affectionibus depulsa impediō. Quæ sunt hæ? non enim vos celabo. Pudor, parcitas, misericordia, metus non intrepidus, sed lethalis. Pudet me hujus, ut conservi, et ut aliquando me adjuvantis, si non hoc tempore, fortassis in futurum, et ut sodalis, amici, socii, coequalis. Parco abstineoque tanquam ab ærumnoso, infelici, misero. Ac me vicem ejus graviter miseret, nescollo quonam modo cum afflicto condolesco, cum oppresso una molestiam capio, cum dolente colæresco. Præterea caveo ne offensionibus acceptis imprudens ruat, et mihi causam carum rerum quas ipsum attentaverit, aut vincit custodiam perfodientibus ac elabentibus aut servos corrumpentibus inquisitionibus et tormentis vehementioribus, attribuat. Quantum enim audax et temerarium est, quando lautius nutritur, tantum ab ærumna qualibet occurrente vexatum, commoritur; non modo enim morbo laborans, sed et frigore, vigiliis, esurie, siti que labascens ac deficiens humi provolvitur, concitatque ad misericordiam hostes, nedum me nascendi ac viviscendi, et profecto renascendi atque reviviscendi sociam et participem.

Me miseram! quid patiar aut faciam, cum tam multiplicibus malis prædito socio conjuncta, iisdemque affecta, cum quo a pueris in eundem ignorationis fundum depellor, et cum quo juvenitèr ad contumelias prolabenti corripior? cum ipsum membris viget suis, equidem indigne fero, cumque me ad nefanda facinora rapit; cum rursus affligitur misere, reflexa distortor, et mansuesco.

A Quo supplicio, qua pœna non est dignum tam vercors et ingratum, et in me contumeliosum, ita elementem et miserabili commiserescens, ut ne liberorum quidem amans mater in sua ipsius viscera esset affecta? At ita sane adolescens, ita juvenescens et virilem ætatem attingens, me non solet auscultare. At senescens mite ductileque et tractabile est ad ea quæ decent instrumentum? Undentem? Quod certe membrorum vigore nexuque soluto, et iugento calore extincto, immobili torpore tabefactum veluti compeditum est, et veteris arboris exarescenti trunco simile, scilicet tales possit res agredi serias et honestas, quod sustentantium et senescenti succurrentium indiget, præclare vero mecum ageretur, nisi etiam suas mihi calamitates B inureret, et quibus abundat, senilibus malis me refereret, delirio inquam, errore et veterno. Nam si verum est, mentem Tithono consenescere, et bis pueros senes fieri, ad repuerascendum profecto ætatum conversione revertimur: ac corpus quidem videt et odit obtusius, ego vero senis delirantis lippitudine cæcitateque tanquam tenebris offundor, nec acutius jam cernere possum. Et illud cum aliarum rerum obliviscat, alimenti tamen in perpetuum meminit, et genuinis non amplius dentibus in alveolis infixis, tamen maxillis molaribus destitutis molit ut potest, quas etiam proverbium quoddam ut et Scipionem, seni largitur: ego vero non jam disciplina et memoria utens, neque sane denuo ut didici, præcepta recordans, solum ingurgitor oblivionis poculo, itaque paulatim e sublimi ad puerilem regredior ætatem. Tametsi enim C temperationibus adversis affecti sunt et pueri et decrepiti senes, quod illi humidi sint et calidi, hi sicci et frigidi, utraque tamen atas sapientiæ usum ac prudentiæ mihi negat; nimirum, quando puerile corpus sub perhumido sincipite cerebrum gestat aquosum, ut nihil intelligens infans sapio: quando vera calvaria senio eminens patet, nihil ab ura passa, ut in proverbio est, absinillis, rursus ut infans reputor. Affectiones enim exsuperantes et corporum naturam, nec minus mei partem rationem labefactare vehementer possunt. Omitto reliqua recensere quæ has ætates, primam et postremam dico sorores germanas consequuntur excrementa superflua, calvam depilatam; accedit huc os salivosum et edentulum, lacrymosi et humentes oculi, nares mucosæ, pedes partim nondum, partim non amplius ad ingrediendum habiles et apti: membrorum item tremula inconstantia, et totius corporis conquassatio. Sed quousque recitare: contendo corporis omnia tristia mala quibus affectum, aut me misere ad condolescendum attrahit, aut miserius ad collatandum corripit? Igitur multis prætermissis, ac morborum examiniibus præteritis, a quibus, dum fovetur, riget, artubus torquetur, et, ut paucis absolvam, dum male habet, conerucior; summatim colligam infestiora mala quibus immerito afflictor. Ut naturalibus facultati-

bus ab usum ad vitiosam satietatem et delicias fuerit, demonstravi: utque mihi conanti providere, et ad moderatius vitæ genus revocare, restiterit et insurrexerit, liberam vivendi consuetudinem ut legem immobilem præstendens, et ut indomitus quispiam vitulus, jugum servitutis ignominiose despiciens et injuriam spirans, et taurino more sæviens: quodque gravius, ut naturæ fixas et certas leges transiliat. Nam cum statutum sit, ut me ducem, quæ rationis sum particeps, et ad imperandum habilior et aptior, sequatur, ipsum potius imperare mihi contendit, ut velim, nolim, ad una suppeditanda voluptatis efficientia pertrahar, et indecore me cum eo geram, veluti quadam duplici telo manu armata, violentissima captivitate, et inpostura nihil non alliciente pertracta. Molestiarum etiam quas aspergit mihi, tum in puerili, tum in ætate senili, etsi natura inculpabilium, miseriam tamen multiplicantium, tragœdiam obiter attingi. Quasi enim non sufficerent ætatis vigentis et fervescentis ad res turpissimas mala, etiam quæ huic interfacent, suas quoque calamitates huc conferunt. Et omnibus in rebus quantas quotiesque mihi contumeliosas ærumnas hoc lene corpus infundat, leviter aperui. Ne posthac igitur tam inhoneste imago Dei ab hac lutea conjugate turpetur, et domina mancipati dominationi subiciatur, vestrum est et reliquum, iudices, suffragia ferre, injuriæque reo pœnam constituere, nec ut ego posthac

A injuriam patiar, permittere. Si enim evangelicus ille iudex, neque Deum formidans, neque homines reveritus, vindicationem aggressus est, quanto magis vos vindicabitis me, qui et religione sancti estis, et rerum humanarum providi? Nam ei merito ne parcat, si ejus naturæ quod est luctuosum et miserabile convertatur ad supplicandum: sed ab ejus seditione manifesta que tyrannide vos abhorrentes, a duobus alterum juste faciendum statuatis: aut ut mihi detur ita meo tractandum arbitrio, torquendum, flagris cædendum, inedia suffocandum, omni tormentorum genere cruciandum, ut a me gestorum ratio nulla repositur, etiam si mutilavero et omnino confecero: aut apostolica æmulatione, Satanz communi, diro et publico tortori tradam. Quorum enim vasa fere terrenæ incolent, ut est in oraculo (incolunt autem perturbationibus incidentibus) eorum et pœnæ sint mortalium suffocatrices. Ita verberatum, demens mentem feret seque tandem agnoscet, et a petulantia cessabit, ex eoque quod erat armatura injustitiæ, ad justitiæ commodum instrumentum convertetur. Itaque in posterum seditionibus non agitabimur, nec altero alterum jugo nitentur; sed concordia conspiratione et consensu junctas operas in rebus honestis et seriis collocabimus, et conjugatorem nostrum colimus, ac nobis ipsis promissam illam beatitudinem, intercedentibus vobis arbitris et legatis, comparaturi sumus.

ALTERA DECLAMATIO, QUÆ ET IPSA EST ASSUMPTIVA REFUTATIO.

Quibus verbis cornus

contra mentem in judicio contendens coram iudicibus uti possit.

In me quot convicia, quot contumelias, quanta cavilla congesta niens ista gravis effuderit, quasi comœdiam ageret in theatro, non accusaret in foro, audistis sane, divinis iudices; soluta enim et libera lingua, ne quid plus dixerim, large effuseque usa est, non tanquam conservo, aut, ut ipsa loquitur, conjugato parcens, sed ut in mancipium argento redemptum invehens, et tantum non pugnos crebros impingens. Ego vero postquam vestra mihi æquitas dicendi locum dat, nihil sum levis momenti vitiosive dicturum; bona enim verba dicantur necesse est, sed quæ crimina intentavit mihi, ea ut potero dissolvere conabor, sæmel autem hoc tempore mihi concessa ex æquo dicendi facultate, vos orabo obtestaborque, ut meam dominam interea mitigetis, siquidem indigna se pati censens, irata meam audit orationem, idque aliam contumeliam interpretatur, quod initio sim ausum contradicere: atque vobis veniat in mentem quemadmodum neque Job ille divinus suorum ipsius famulorum de se

judicium vilipendebat, ut alicubi ipse inquit; nec profecto mentitur; nam præter alia bona et honesta, etiam hominis veracis testimonium accepit. Neque certe Deus ab ipso Job in judicium vocatus, ut conviciatorem reprehendit. Quidni? qui apud divinum Isaiam, « Venite, inquit, et disceptemus cum viris delinquentibus; » et apud magnum Davidem inducitur justificatus, et vincens cum judicatur. Igitur et hæc quæ Dei refert imaginem, exemplis bonitatem illam imitetur, et magno prædita animo patienter hanc sive judicationem appellare, sive etiam disputationem oportet, sustineat, eisdemque rationibus animi quibus ille, fortitudinis adamantina aureaque statua, famulares contra se juris actiones ferebat. Utrumne, siebat quousque ille, non, sicut et ego in utero sui, illi quoque fuerint? Quod si forte periande ratiocinari dicereque ac ille justus Job, recuset, ut ego saltem vice versa dicam, concedite, quanquam dissimiliter similia: qua illic herus erga famulos æquali animo ute-

batur; hic erga dominam ego servum libertate A particeps ejusdem dignitatis cum mente conficiente, Imaginis exemplo, et honestarum actionum adjuvans causa sum. Nixum enim fretumque naturæ hominis ratione atque descriptione, confirmaverim, non mentem solam neque corpus solum hominem dici, sed utrumque simul, quem ad imaginem suam fecisse Deus dicitur. Nimirum, quemadmodum cum homine communico, ita et ab humana dignitate participo. At tale cum sim, me tamen optima mens e catalogo tantæ nobilitatis expungit, et veluti spurium abdicat, me servum, se divinam inspirationem, reginam et meam dominam appellans. Ac potuissem equidem operosius et efficacius hunc tractare locum, suadereque ne amplius servum vocaret me conservum et imperii consors, virtutisque particeps et vitæ tum præsentis, tum speratæ: sufficiant tamen quæ dixi hactenus apud vos, quibus ad obeunda certamina hæc generosa corpora exposita sunt, ut ne dum in hoc sæculo spiritalibus donis, ut socia et consortia laborum, fruantur, verum etiam in expectata regeneratione, simul cum beatis suis spiritibus regnent, et ut sol colliceant. Cæterum non admodum hæc de re contendam. Appellet ut sibi fas visum fuerit; potentia referciatur, suo quidvis arbitrio ferat, agat; utatur me quemadmodum volet, duntaxat ne vitio mihi vertat innoxia, neque me culpa vacans culpet. Audistis enim quibus de rebus accuset me, quod ali, quod indui velim animale manens adhuc, et dum ab animalibus facultatibus gubernor, necdum in spiritale transformatum. Aliam enim vitam id, aliamque victus rationem, ut in proverbio est, desiderat; nunc vero fluidum cum sim, et sine facultatibus appetentibus constare non possim, quidnam, quæso, delinquo, si naturæ instinctu ciborum et potuum cupiditate teneor? Quam sibi contumeliæ notam mens inurit, quæ hæc eadem mihi suppeditat? Quasi non audierit Apostolum clamantem: « Nemo suam carnem odit, sed enurit et fovet ». Quo pacto enim aut initio substitisset, aut postea constitisset, nisi sufficienter aleretur? Quippe statim ac in utero formor, quasi planta vel inter plantam et animal medium quid, per eas secundas quas appellant, sive per umbilicum, alor sanguine menstruali: D illinc autem progressum lactis rivulo per mammam nutricor, adtisque dentium ortum. Ubi vero animandi natura cupida mihi dentibus os acutis et latis instruxit, ut et secare et conficere facile cibum potuerim, tum denique mensam solidioribus esculentis exstruxit; ita sane naturis corporum congenitum est alimentum, eaque naturæ cognatio est, etsi non est eorum verbis fides habenda, qui lapidibus nonnullos ali aiunt, facto tamen credendum est, quod animatorum nullum careat alimento, ut arbores et herbae et quicquid radicibus fultum terra parit, et omnimoda animantia. An vero dæmones et sidera libamentis illis et odoribus, exhalationibus terræ

* Ephes. v, 29.

hæc enutriantur, id Græcæ ac profanis poetis et philosophis dicentibus, haud facile assentiar. Nam illi cœtum dæmonum opinabantur esse corporeum et materiæ voluptatisque avidum, et astris animos tribuebant. Itaque cum animatum corpus omne sit alimentarium, quidquid animatum est naturæ lege nutriatur et vivat necesse est: quod autem non nutritur neque vivit, id ne animatum quidem est. Quamobrem Servator noster non modo quos mortuos ad vitam revocavit edere jussit, sed et ipse mortuus ac jam reviviscens comedit et bibit, argumentum insolubile repetitæ vitæ alimenti perceptionem proponens. Et natura quidem servatrix ita corporis sanguinem procreans, sanguine materno fetus ore nondum præditos, infantes edentulos, lacte perfectos et absolutos, omni genere varietateque ciborum alit; nec, dum crescit, nutritur et educit, adultum vero et jam inhabilem crescendo ætatem attingens dereliquit: sed ad senectutem et decrepitam ætatem usque, tanquam bona nutrix ducenti spiritum adest, nunquam discedens, non noctu, non interdiu. Dormientium etenim non quiescit alitrix facultas, sed insomnis et pervigil bonæ nutricis instar, inspiranti præsto est, nunquid non bona faciens? ea certe quæ per os molita in ventrem demittuntur, concoquens ac digerens, primumque in succos convertens, deinde ad jecur attrahens et in sanguinem mutans; illinque per venas omnibus suam cuique portionem distribuens, et cuique congruum et proprium conglutinans; ac multam gratiam Providentiæ huic quæ nos administratur, debemus, per quam quæ peperit initio, eadem et in posterum claritate complectitur, nec sinit disperdi dissiparique, alimentis excogitatis ac paratis.

Et natura quidem, ut dictum est, ita format, conformat, coagmentat. Mens autem rationis compos, et corpus incolens, naturæ contrarias leges constituit, ut alia quæpiam imperiosa domina: et quia quotidianum semper alimentum quæro, me gulosum et inexplebile dolium: quia nutrimento lætor, luxuriosum et voluptuosum nuncupat, deliciarum enim finibus alimentum metitur, quod iis quæ comedimus et bibimus natura dulcedinem junxerit, ut suavitate quadam ad gratius et avidius percipiendum cibum alliciamur, nec tristes quotidianis alimentis advehendis condoleamus. Novas enim leges, nova nomina fingit, aliena quædam et absurda, tum legibus ferendis, tum nominibus imponendis decernens, quasi nefas sit, ali cum voluptate, quod talis τροφή τροφή, id est alimentum deliciæ sint. Ego vero quod natura naturæque legibus gubernor, ut alar mihi licere, ex omni necessitate consequentibus et animi hilaritate et voluptate, censeo: nec deliciæ criminabiles exsunt, sed clarum alimentum et naturæ congruens. Quod si quis oppressus mœrore, vel pane vesci prorsus oblitus fuerit, vel cinerem tanquam panem comedit, et potum cum fletu miscuerit, alia ratio hæc

A est, quæ ad propositam vobis quam planiorem agimus, controversiam non pertinet. Si vero naturalem quæ nutriendo percipitur, voluptatem, luxuriam definit, multo prius quæ in procreandis liberis est, flagitiosam nominabit. At neque nuptialis, neque etiam alitrix voluptas ullis mente præditis crimini datur, quin potius admirationi est. Nam illa de genere quod sensim effluit, successione; hæc corporis inanitatem, alimento supplet ac reparat; itaque neque divina mens a sua decidit ipsius dignitate, neque prorsus contumelia divexatur, ea concedens quæ a natura decreta sunt et sancita; et operam conferens, ac una suppedans ea quæ sunt præcipua, et maxime corpori necessaria; etsi de talibus hæc erecta fremit, quibusque criminibus aliorum taxat delicias, iisdem ipsa magis delicians revincitur. Considerate enim, quæso, quanta jactet; contumeliam et servitutem ignobilissimam censet quod initio mei curam gerat, et ad vivendum necessaria comparet; ac dissimulanter cavillatur se præstantioribus adhærescendi non esse compotem, et deterioris curam habere, idcirco cujusdam ancillæ opsonatricis et panificis speciem induit, quæ alioqui domina est, et suam studet inviolatam felicitatem conservare.

B Atqui si hæc apud alios desidens sermonibus jactaret, fortassis his præstigiis imponeret; non vero cum apud vos nihil recti, nihil sani dissimulet, manifesto indecore facit. Vos etenim qui hic sedetis tacentes, tergiversationes hujus perspicere revincetis, qui nobilitatis imaginis illius, si qui alii bonam vobis partem vindicastis, et absque perturbationibus ac veluti citra materiæ contagionem in corpusculis mortalibus vitam egistis: tamen et corporum ex parte curam geritis, apostolica æmulatione vobis ipsi comparantes et administrantes idonea; neque corporum talem aversionem tam indigne tulistis, quam animorum a statu meliori lapsum, neque verborum nexus et series vos tam ad commiserationem trahit, quam auræ catenæ virtutum alia solutio, sed ut per omnia justis, juste, beatissimi iudices, et corporum jura divino præcepto persecuti estis, nec ob id vos deteriores evasisse censuistis, nec ad conditionem coquorum et mensæ structorum descendisse, ut ex mea mente nunc audistis. Etenim equidem, amici Dei iudices, neque conspicio quænam ex mei cura menti contumeliæ nota inuratur. An vero hera curans ancillas, hac ratione fuerit ignominiosa? aut gubernator navem onerariam instruens, ex hoc periculosius navigabit; aut miles arma recudens et repugnans ac bellatorem alens equum, imperitiæ rei militaris, idcirco damnabitur, aut inter milites desertores enumerabitur? Quid non ad hos respicis qui in corporibus sine corporis contagione vitam duxerunt, et corpora non oderunt, quin potius accurarunt quantum oportuit, o frustra corpus exosa, contentionisque vanæ ac inutilis amans? Quid non magis illius recordaris Apostoli, qui in para-

diuum usque ad tertium cœlum raptus est, et verba que non licet eloqui hominibus audivisti; et tamen usque denuo progressus, contumeliæ loco non putavit, suis ipsius manibus coriaceam artem exercere, et suis ac sociorum necessitatibus inserviendo subvenire. Oratione supergrediamur ipsam Paulum, et ejus tertium cœlum; num Deus in suo statu semper consistens ad sese reflectitur, et supra hanc universitatem erectus sedet? Utrumne rerum que post eum subjacent nulla cura, nulla providentia tangitur, neque etiam infirmarum rerum nostrarum procuracionem habet? an vero accurans providenter, de sua ipsius ob id dignitate et gloria quidquam mittit? Quonam igitur modo corpori conjugata mens curam congeniti corporis, indignum se studium reputat, et hanc rebus secundis providentem solertiam repudiat, supra vos efflorens sese, quorum etiamnum humi gradientium conversatio in cœlis est? supra jam cœlum corporibus appetentes apostolos: supra bonitatis ipsius exemplar illud, quod omni carni largitur alimentum: cujus ex similitudine nobilitatem magnificæ jactans, non similiter ad inferiorum dignitate providentiam convertitur; et tamen agrorum illud bonum plusquam plenum et nullius omnino indigens, nullius opus usquam habet eorum quibus providet: hæc vero æpenumero me et ut instrumento famulari eget, et ut adjuvante causa ac adminiculo, et quo absente nihil generosum in primis perficiet.

Sed fortassis ab his rationibus repressa, se non injuriam dicet ex necessariarum mihi rerum suppeditione passam, sed quod longe supra necessitatem et usum partim insatiabili cupiditate, partim voluptatis aviditate progressum, hanc mecum corripiam, et invitam præcipitem; hoc enim fere dicebat, quando se voluptatibus absurdis mancipari, et meis decipi præstigiis asseverabat. Id vero refutare quoque facile est, ac docere audaxne facinus et temerarium sit, ita sive fastu, sive contendendi studio incitatam, ea in me accusare se nescire, quorum ipsa rea sit, cum oportuisset integere hæc: sed infaustum nihil dicam, admiratione vero dignum est, qui fiat ut sibi contraria loquatur imprudens. Numquid non sursum deorsum versans orationem, Christi famuli judices, primariam dignitatem præ-

lis et prudens administra familiaræ, ut des escam in tempore? Qui sit igitur ut non fideliter et prudenter assignatum munus administres, desque tempore et modo cibum, et ut fidelis increpes infidelis, ut prudens castiga et emendes imprudens, et omnino potestatem in tibi credits administratione liberam exerces, et ornes optime? At te corripit violentia tibi subditi diris, et ad easdem ad quas ipsum ineptias te transversam agi. Talibusne prætextibus censes te, quam male suum munus obeanti minatus est ille, membrorum divulsionem evasuram? Atqui talis opinio vana est et inanis; a principata culum omni eorum que subditi peccant poenæ exiguntur: sive imperatorem, sive pedagogum, sive parentem, sive doctorem dicas, etsi alioqui probi sint, eorundem criminum rei sunt, ut si vel imperator cum exercitu deserat aciem, aut pedagogus cum puero collodat, aut pater cum filio lasciviat, aut cum discipulo magister inertis et otio indulgeat, duplici poenâ, censeo, horum unusquisque punietur: altera, quod clanculum eum corrumpt, quem potius se meliorem redditarum pollicebatur; altera quod eorundem reus quorum ille deprehendatur; ut vice versa duplici venia digni subditi censori debent apud eos qui plus summo jure quam clementer rem dijudicant; altera propter eorum naturam que semper ducem et ad honestatem promoventem requirit; altera quod quem ad bonum præfectum acceperat, in contrarium depravantem et provocantem invenit. Nihil vero tam ad virtutem et vitium allicit, quam princeps ea faciens que ad alterutrum exhortantur, et exemplo suo ad similia perpetranda trahens; quemadmodum et chara mihi mens duplices dabit poenas, ut que neque quod in homine fuerit inordinatum corripit, queque collata fuerit, et voluptatis illecebras simul exertarit. Si vero suffocant aquæ, aiunt, quid opus est prohibere? Mihi autem fortassis venia quepiam dabitur, quod heram consequar, que ut ista delinquam me doceat. Qualis enim, aiunt, hera, talis et canis. Ut autem clarius demonstratum sit, quod a me non ipsa corripatur ad turpissima queque, sed ipsa magis ad voluptates abripiat, meque secum pertrahat, me queso patienter audiatis, ab orationis cursu paulum digredientem, et ad tragœdiarum omnium causam, quam explicare mens erubescit, recurrentem.

Non sinceram, viri judices, intelligentem vitam, et a corporeo sensu ablegatam noster animus sortitus est, sed utriusque vitæ ei subjectæ insidet, tum plantariæ, tum vitali, a quibus constitutio nostra corporea gubernata conservatur. Nam dolore et voluptate quasi gubernaculo temperamur; dolore cum inanitate laboramus, aut aliter angimur; voluptate, cum explemur, et nulla perturbatione vexamur, ex opificis naturæ providentia, affectionibus ejusmodi nobis ad salutem ingeneratis. Si enim dum deluimus et corrumpimur, non angemur, neque dum satiatur lætaremur, ita ut neque con-

ficientia, neque conservantia sentiremus, subito periremus imprudentia. Nunc vero provida natura quasi manibus duabus utens, fatigatione atque delectatione, illa pungens, hac inescans, ad edendum et bibendum exsuscitat fugientes esuriendi dolorem, et edendi voluptatem, quod est alimentum, persequentes: verum primario loco, ut qui ex esurie miser nascitur, amoveatur; secundario, ut saturandi licentia detur. Animus autem rationis compos aliter se nutrire per se novit, et præstantiori quadam ambrosia frui. Verum cum, ut diximus, erga sibi subjectas facultates non intoleranter nec implacabiliter affectum sit, consensu quodam etiam iis patientibus condolescit, et sane cum anguntur simul angitur, et cum lætantur collætatur: vel potius, si rem accuratius definire placeat, et ut aiunt artis medicinæ studiosi, primum ipsa rationis consensione patitur, propterea et prima ad amovendum dolorem exsurgit, sui causa maxime: deinde, ut est dictum, subditorum juvenidorum gratia. In eo igitur sapientis naturæ providentia fuit, ne maxime principalis animus, supra mala positus emineret impatibilis, et sensibus nullas difficultates quæ secundis et inferioribus interveniunt, hauriret; ad eorum enim nulla prorsus curanda converteretur. Si enim ita stimulata, condolescens, et consensu laborans, videtis quomodo pigrescat, delicias faciat, et quæ revera communis est fortuna, ut infortunium deploret, multo minus profecto corpus respexisset, si corporis adversitates eam naturæ decreto non attigissent. Nunc vero, si quidem aliud quidpiam, et hoc quoque constitutum est optime, ut consensione dolorum agatur, et eo simul adducatur, ut, quemadmodum ait quispiam, vicissim et ex parte labores capessat, et molestiarum liberationem communiter conquirit. Quibus enim quorumlibet incommodorum communio est, iisdem communiter et ab iis liberatio curæ est.

His ita demonstratis, in eundem locum iterum recidit oratio: ac superius expositæ memores estote parabole, in qua fidelem et prudentem dispensatorem unum dominus constituit, ut sibi obsequatur, dando suo tempore cibo, nunquid non ad animi partem rationis participem accommodate fidelem et prudentem œconomum assumpsimus, ut quæ præclare possit ex abundantî prudentia gubernare patibilem et amentem vitam? quam etiam in eo munere constitutam dominus beatam prædicat, si prudenter et fideliter administret, ac plura se commissurum ejus fidei pollicetur: sin autem domini ut moram facientis oblita, consertos pulsare contumeliose, non providenter, cœperit, totanique se comedendo ac bibendo fruendis voluptatibus dederit, cum ebriosis, partes dico tum quæ alere, tum quæ ali possunt, quæ extrinsecus allapsis satiætatibus semper referciuntur, utrumne, cum redierit dominus, qualia nunc coram vobis, prætexet, ac hujus insolentis contumeliæ causam in nos trans-

A ferens, quasi decipiamus, et eos vi corripiamus, perversi servi supplicia defugiet? Nonne discerpetur, et sors ei cum hypocritis constituetur, ut quæ tanquam in theatro, hæc vita, personam cujusdam matronæ sanctæ et divinæ induta fuerit, et omnem incuriam ac dementia in initio dissimulata, libero vero omnibus nefandis voluptatibus servierit, et ut Intemperans ancilla, indecore se gesserit et turpius inebriarit? quod puto. Nam ei cunctis facultatibus præfectæ hæc cura demandata est, ut et sagaciter molestiam exhibentia provideret, et idoneam medicinam adliberet, ut illinc perspicuum est: si quando enim mens in curandis rebus divinis excessu nimio, vel, me nescio, morbo corripitur, qui cogitationis non movendas chordas moveat, nec esurie, nec alimenti, nec alius voluptatis memor sit, tum ego quoque nulla harum rerum cura, nulla sollicitudine tangor: quoniam igitur modo primas ego partes teneo, et procurandi et dandi cibos, et tempus eorum ac modum defluendi munus sortientis voluptates præripio, deindeque ipsam, quod est magis ridiculum, ad eas corripio? Ita mollis ipsa est et delicata, ego vero robustum ac violentum.

Verum enimvero ne singulis partibus renitens defensio contentiosa videatur et pertinax, tua gratia conceto me primum voluptatibus inhiare et compleri, insuper te quoque ad voluptates fruendas a me corripere: tu postea domina, et rebus nostris imperans, cum oportet puniendo cohibere, et infensam esse ligurationi, vehementiusque increpare, potius ad eandem turpitudinem suscipiendam ut mancipium una provolveris, et illa gravi, sancta rigidaque dignitate humi prostrata, de qua gloriaris et magnifice sentis, mecum voluptati captiva servaque voluntaria constringeris. Nec te pudet pati proflentem eadem, quæ fabulosus ille serpens, cujus caudam de capite aiunt conquestam esse, quod motionis repetitæ dux semper esset, ipsa totius molis se convolventis attraheretur extrema. Tandem vero ad persuadendum aggressam, ut in hoc serpendi munere principatus sibi deferretur: deinde per præcipitia saxaque cum cæca ferretur, ipsum caput et reliquum serpentem cum eo labefactatum fuisse. At quemadmodum illic, siquidem de cauda caput conquestum fuisset, eam accusans injuriæ, ridiculum et stolidum videretur: ita etiam tu quoque in hac causa, ut quæ animi parti rationis experti, caudam trahenti et cæcæ (nam mens, ait quispiam, videt), ductandi cedas imperium, et teipsum ejus fidei committas, quod ad perniciem pertrahat. Videntes enim cæcorum, non cæci videntium duces sunt; et bos currum, non bovem currus trahit, et lapis ad perpendiculum, non perpendiculum ad lapidem componitur. Quid vero puero, contra proverbii præceptum, gladium committis? quis venenum propinatum comibens, majus quippiam ad se excusandum vel defendendum habuit, quam mortis deprecationem? An primus

homo a muliere prima quæ de pernicioſa gustaverat arbore, poſterior accepto cibo comedens, veniam apud Deum meritus eſt: aut ut vi correptus mortem effugit? Cupiditas enim et ira ſub animum rationis participem ſubjectæ ſunt; non ut ad voluptatis ſuavitatem illa delabens, ſecum ipſa contrahat, hæc vero ad ferinam sævitiam erumpens, ſecum abducat, ſed ut ad captandam et habendam honeſtatem conveniant et conſpirent: cupiditas, ut equus frenis bene moderatus, ſublimem efferens, et ad vere deſiderabilia concitans; ira, veluti generoſus canis, una pro iis et adverſus ea quæ oportet belligerans et propugnans; utraque nimirum a ratione per diuturnam conſuetudinem ad bene parendum et obediendum domita atque cicurata. Verum mens alioqui temulenta facta, et valde ſuæ ſtrenuitatis negligens, effeminatur quaſi vircors, et deteritur, ac quantum a conſtanti immobilique concentu decedit, tantumdem ad curram perturbationum accedit: quantumque paulatim ab imperando deſciſcit, tantum illa ſervituti mancipatur. Itaque nulla vi cogitur, nec ad peccandum et delinquendum invita rapitur, ſed quod Herculem paſſum fuiſſe feciſſeque Græci ac profani ſcriptores teſtantur (ferunt enim illum poſt belluas et ſceleratos homines perdomitos, poſtea volentem Lydæ feminæ, Omphalæ nomine, ſerviſſe), idem mihi videtur mentis ratio perpeti. Nam quæ ſunt in homine belluinæ malignæque perturbationes, cum eas ſub ſuam poteſtatem ſubjicere poſſet, libens tamen voluptati animique appetitionibus ſervit: vel etiam ut aliter primas, magnus ille Samſon ab inſidiatrice muliercula, eadem voluptate decepta, ſuum magnum robur ridicule prodiit et nuda, ac non jam ipſum veluti comam jactans, facile a perturbationibus alienigenis captiva ducitur, et excæcatur oculis ad honeſtas res et bonas perſpicacibus, piſtrinoque illigatur, et circum eundem voluptatum orbem, quorum initium eſt et veluti ſtimulus ventris ingluviens, innumeras ærumnas perpetiens convolvitur, et quaſi laſcivis pueris, cupiditati et iracundiæ ludibrio eſt. Ita mens aponte ſe malis immergens, ipſa ſibi contumeliæ genus intorquet, et undique cooperta miſeriis, indecora laſcivit: deinde ob hoc voluntarium infortunium de ſe conqueſta, ſuæque deploratione calamitatis defuncta, mihi crimen intentat et malorum cauſam attribuit, et, ut videtis, pœnas exigit; ac conviciis aſpergens, quid non in me cavillatur, quid non irridet? Sepulcrum me vocat, catenam, fœcæ imam, et ex Chaldaicis nugis, materiæ ſordes et quiſquilias, dolium pertuſum, crucem. Atqui ſi vere ſum ego monumentum, qui ſit ut non huic perſuadeam ad Dei ſimilitudinem effictam mortem ſtudioſe meditari, ſed ad delicias, quod æt, pertraham? ſi catena, qui ſit ut non comprimens a peccando colibeam, ſed ad nefandam inertiam licentiam corripiam? Quæ catena non arcet ab injuria et maleficio, ſed eo vinctum vel invitum

A compellit? Quod monumentum non membra quæ ſunt ſuper terram mortificat, et animæ vitam omni ex parte beatam largitur, ſed potius vivificat et adverſus animam exſuſcitat? Aut igitur ego neque ſepulcrum, neque catena ſum, ſiquidem ad delicias corripior, et una pertrahor: inconsiderate et inaniter talibus cavillis illudor; aut monumentum revera et catena ſim, ac magnæ hinc incontinentiæ ſeipſam mens ream facit, quod et illigata mihi et conſepulta delicietur, et vivens mortua ſit, ac ſupra modum extollitur, tametia crux ego ſim ei data: hoc enim nomen me quoque libens appellat, ut etiam dolium pertuſum, diſſimulatis quot et quatorum bonorum ego ſim conceptaculum, ut non multo poſt de multis pauca deguſtans ſum demonstraturum. Si vero pertuſum quoque ſum, at certe ſenſuum meatibus omnino ſpecularibus, luciferis et nuntiis comprehensionis rerum, ut id etiam ſtatim apparebit, quod per hos hauriens et ſeſe referens in me veluti temulentiæ priſtinæ vomitum effundat, et turpiſſime debacchetur. Tu meos ſenſus, et eorum facultates maledictis vexas, speluncas et luſtra ſerina cognominans, quorum opera maximis affecta beneficiis ita ingrato et immemori animo es? Nonne diſcendi artibus tanquam pontibus, ut ad res contemplandas quæ ſub intelligentiam duntaxat cadunt trajiciaris, uſa eſ? Quonam pacto eas initio ſine meis ſenſibus compararſſes? Arithmeticamne aut harmonicam diſciplinam habuiſſes unquam, niſi auris exiſtiſſet; an numerorum proportionales, aut geometriam, aut aſtrologiam, niſi lumen oculorum eluxiſſet? an doctrinam de pulſibus et medendi ſcientiam, niſi tangendi et guſtandi ſenſus tibi viam patefecerſſet? Meis igitur ſenſibus ablatis, tuis convulſis pontibus, quid tibi reliquum aliud ſupereſt, quam humi, et inter res ſenſibiles volutari, vel ne has quidem in totum attingere, neque quantum terræ meditullium eſt, vita ſentiendi compote frui, ſed ſola ſi res ita ſerat, plantaria; et tum vere ſub monumentum carceremque cæcum deſoſa, materiæ ſordibus ſubmersa, et profundæ illigatæ faci, cæcam talpæ aut cujuſpiam plantaminis vitam trahas, me ſolum, ut ipſa comice perſtringis, oſtreato indumento circumdata? Nunc vero te certe cæcutientem ab ortu ad cognoscendum oculatam feci, ad philoſophiam admovi, et deguſtato lumine, per ipſum ut terræ concretionem, maris reſuſionem, cœli conglobationem, et omnia quæ ſunt in cœlo miracula tanquam in ſpeculo intuereris, conſeſſi: utque partibus omnibus concordem concentum, qui ineffabilibus ſonis opificem conſeſſat exaudieris, et ex rerum creaturæ magnitudine, pulchritudine, concinna motione, movens illud immobile, et primum et ipſiſſimum bonum informavi, et ad cujuſ exemplaris primarii imaginem facta fueris, memoriæ renovavi. Atqui hoc præclarior quid menti poſſit accidere, quam ex iis quæ meis ſenſibus hauriua-

tur, Deum reperire? Nec solum ita per me A primum ad Deum ascendit, sed etiam a Deo delabens, eo per me rursus redit. Nam per me pœnitendi et veniam impetraudi locum invenit; si enim a me disjuncta et extra corpus fuerit, ne pœnitere quidem peccati primum potuerit, ut neque qui deciderunt angeli; nunc vero mea conjugatio hoc quoque bonum ei largita est. Quantas enim et quotcunque turpitudines asperserit, eæ meis sudoribus eluuntur, et nive candidius clarificantur; nam supra herbam omnem abluentium, et præter hyssopi quamvis aspersio-nem exstat ea quæ diffuit e meis, ut ipsa dixerit, speluncis, ut ego, fontibus pellucidis, lacryma, inedia, humi cubitus prædurus, flexis genibus deprecatio, in precibus defixa immobili- B ter constanterque intentio, pectoris percussio, e pectore prodiens gravis fumus, interioris inflam-mationis indicium, aliaque ex quibus multipotens pœnitendi miscetur medicamentum. Tot numero bonorum novi recondere thesaurus ego, ex men-tis meæ sententia pertusum, et nihil continens dolium.

Sed inepte fortassis et præter decorum apud vos quibus talia trita sunt, singula dicendo perse- quor: itaque summam et paucis ostendendum, quod quæ mihi a mente vitio vertuntur, ea potius passus sim quam fecerim; quæ autem facio natura duce, quæque conficio hæc sunt. Philosophia enim per quam ad Deum attollimur, in contem- plationem et actionem secta, siquidem contem- platricem ea vitam amplectetur, per me naturæ opera perspicit, et per disciplinarum pontes ad eas res quæ ratione intelliguntur transmittitur, et postremo, quod aiunt, ad ipsum theologiæ lineam volando conquiescit: sin præ contemplandi pon- tibus, agendi scalam malit, hic etiam magis me laboribus propriis ædificans, omnes actionum gradus invenit. Dicam, quod omnibus eminet, per me ab angelis paululum diminutus homo, mul- tum supra angelos excellit (quis enim angelorum possit quæ Deus passus est, et ut homo mortem imitari potuit?) per me utique cæsum, tortum, laniatum, et postremo morti traditum, et divino corpori Servatoris conformatum: in quo et pec- catum condemnavit, ut in nobis Dei justitia com- pletetur. Quoniam autem et mens sciscitatur ex me, quando quaque ætate sibi subjectum esse possim, ego nihil cunctatum ita simpliciter res- pondebo: Ecquando non possum, quaque ætate sum inobsequens, ipsa sive bonum, sive pravum sit, me ducendo vocet? ut ex artibus perspicue liquet. Nactum litterarum studiosam et amantem honestatis mentem, pædagogos sequor; magistris pareo, in scholis et auditoriis assideo, et de liberalibus disciplinis et doctrinis quid inculcatum non exprimo? Rursus sum ego mentem exercen- dis artibus illiberalibus aptam sortitum? Doceor iterum ædificare, aut lapidibus struere, aut stans

subjectis invidibus obstrepentibus fabricare: aut guttulis a terra exsulantibus collectis stagna colligere, aut contra sævos ventos, furentes fluctus obluari, nonnunquam etiam in profundum de- orsum verso capite, natans terro, et militariter disjectum et scissum ictibus omnibus obsto, ne dicam ad quas exercendas artes vanas et inanes vi coactum instiuor, cum præstigiatoribus exe- crandis subjicior, doceorque funem extremis pedi- bus scandere et ambulare, subjectis pugionibus tripudiare, capite demisso salire, lapillos et ferri particulas devorare; atque rerum ita difficilium atque miserabilium, et alioqui operosarum quam non a puero exercitationem conficio? Vigentem attingens ætatem me pertinax et ambitiosum præsto; eam excedens ætatem, nihilo minori co- natu elaboro; corroboratum et senescens, addi- scere non cesso etiam quod excogitatu sapientius sit quam quæ juvenes moliantur; et ut in universum dicam, nihil est quod arte parari, quod doctrina tradi possit, ad quod non adducar, nihil factis, nihil dictis menti volenti repugnans, ut neque animantium subjugalium et inanimatorum instru- mentorum obsequentissima quæque. An etiam ad obeunda virtutis munia, illis longe jucundiora, facilia, naturæ congruentia, ineptum et adversa- rium, et veluti repugnans, seditiosum, hostiliter sum affectum? At id tibi dicenti non crederent egregii victores illi martyres et hi iudices virtutum cultores, qui corporum certaminibus incorporeo- rum naturas exsuperant. Verum tempus est, ut eorum quæ diximus summa capita recenseamus, et opportuniore congruentioraque percurramus.

Accusatrix mea mens convicta est, nihil sani vitio vertere, sed frustra insurgere mihi, et quæ inculcata sunt accusandi studio et calumniose, quæque mihi permittuntur a natura, culpæ. De- fensione mea comprobavi, nullam aut injuriam aut contumeliã me dominæ famulum, imperatrici obsequens, instrumentum ei quæ suo me arbitrio utatur, inferre potuisse: sed ipsam potius sua socordia torpescentem, et imbecillitate mollescen- tem, malam evauere; et cum oportuisset integere, hanc etiam pœnas exigere. O calamitosum et mi- serum me! Quis parcat, quis miserebitur, cum etiam cognata mens et mecum conjugata non miseretur, neque meis afflictationibus referta satietur? sed præter ea quæ nunc patior, et in po- aterum patiar ejus opera, insuper aliud recentius excogitat, inquisitiones, lites et contentiones; tribunalia, diros tortores, quasi non ex quæ mise- rum patior ipsa peccante sufficiant. Dei æqualitatem fastuosa concupivit, et statim ego mortalitate sum interceptum, et ad pulverem matrem reversurum: ne quæ mediæ interveniunt calamitates et obsce- nitates memorem, nuditatem, sicut velamenta, et coriacea indumenta, aculeatarum spinarum et tribulorum acies. Invidia rursus conflagravit, et mihi tæbe liquefactus vultus concidit: ubi vero

fratrem exosa fratrem est ausa trucidare, ego statim tremulum et queribundum ac imposito signo notatum et convictum vagabar. Impegit mens in legislationem, vel prophetiam, vel sacerdotii dignitatem, et mihi maledictiæ supplicia firmiter inhibentur, ac statim leprosum efficior. Ipsa angelo fausta nuntianti diffidit, et mea lingua silentio compeditur; hæc astu feminae male decepta est, et ego excæcor, et in pistrinum detrudor. In pauca multa contrabam: aut sum cum mente colligatum humili ac illiberali, et nocte dieque sustinco continuos labores, ad quotidianum cibum eumque parcum et tenuem, ad lænam, vel substrictam quamdam et brevem tunicam, vel legendis humeris penulam comparandam: aut cum vitam voluptuosam amplexante, et multo deterioribus malis affligor, dum singulis horis inexplebiliter in ventrem infercior, et immodicis cibus, potibus, rebus venereis distendor et rumpor; hincque quot morborum agminibus obductor! Aut enim ad lectum decumbens, aut ut attonita quædam ruina languesco, aut febre colliquesco, aut articularibus morbis pedum et manuum torqueor: tum et carnificibus medicis mercenariis curandum medicamentis et laniandum, nonnunquam etiam tortoribus

A inhumanis dæmonibus, exponer. Mecum hanc vitiorum tragœdiam agat ille vocalissimus Apostolus, quæ, mente omnes habenas et frena laxante, in me peccando conferunt scortatores inimanes, et quotquot contra naturales usus accenduntur, ut me ignominia notent insolenti: quoque uno pessime corrumpendi, me templum Dei corrumpuat, meaque membra quæ sunt Christi membra, scortatorum membra faciunt. Cæterum non his mens nullorum non malorum memor contenta est, sed vos supplex rogat et obtestatur, ut sibi licentiam deus utendi me suo arbitrio, torquendi, fame necandi, in exitium Satanae tradendi. Nescit enim sapiens, se plane desipientem in ea incidere quæ sunt in proverbio: Capram ferre non possum, B mihi bovem imponite. Nam si quæ in nobis ex inordinata materia ægritudines adnascuntur, eas ut decet philosophum non fert, indignatur, et gravia se pati censet, quid non esset passa, si mecum ira divina calamitates illatas accepisset, in fastu inflata superbit. Verum hæc ex vestro dependent arbitrio, et quidquid visum vobis fuerit, in eo tanquam in divina sententia, tum quæ facienda, tum quæ non faciendæ sint definiente, nos quoque acquiescemus.

JUDICUM SENTENTIA.

Vestras utriusque vicissim cum orationes audiverimus, tuam, mens rationis particeps, quod tibi subditum est, ut intemperatum et inobediens accusantis: tuam rursus, pars animi ratione carens, defendentis te nihil delinquere ut animus intelligens temere calumniatur: nobis autem de utriusque orationibus arbitria faciendæ sunt, et controversiæ sedandæ, ne frustra nostram et contemplandi studio debitam vitam interruperimus, hic sedentes, jam dicimus quæ ex longis experimentis et a divinis Scripturis accurate didicimus. Hanc itaque sententiam ferimus: Si carnis sensum, o mens, accuses, ut rebus honestis ac virtuti consentaneis adversarium, et tibi obediendi impotem, imprudens in Manichæorum opinionem delaberis; existimaverunt enim execrandi illi, intelligentem animum opificium esse boni, rationis expertem, mali: et ideo neque virtutem capessere, aut grata et opifacio bono convenientia sentire posse. Sin ipsa hoc non ais, sed effrenem et obsequentem ejus intem-

perantiam accusas, ut ne teipsam quasi non insipienter modereris, sed divino tibi munere concessum administrum perpetuo criminareris, culpas quod merito culpandum non est. Au non imperator doctor, magister cujuscuque is fuerit, ipsi rationem reddunt, et pœnas luunt eorum quæ, qui ab ipsis ducuntur, magistrorum incuria atque negligentia peccant? Id ne sapientes quidem exteros latuit: siquidem philosophorum apud illos quidam, adolescentem conspicatus lascivientem et flagitiosum, nullum in eum maledictum contulit, sed pedagogum percussit, inquires: Quid enim talia doces? Sin autem dicas, magnum illum Paulum, in Epistola quam ad Romanos scripsit, carnem accusare, audi quid velit, et ad quid hæc Apostolus loquatur. Nam ante Domini adventum et mors terribilis erat, terribilis, et mortis imperium habens: propterea et apud Isaiam aiebant: *Erlamus et libamus, cras enim moriemur* ¹.

¹ Isa. xlii, 13.

VITA SANCTI PETRI

ANACHORETÆ IN MONTE ATHO

AUCTORE GREGOBIO THESSALONICENSI.

C. JANNINGI COMMENTARIUS PRÆVIUS.

(Acta SS. Bolland. Junii, t. II, die 12.)

§ 1. *Cultus sacer. Palæstra. Mons Athos. Tempus A minus omni ex parte nobis probari Acta Onuphrii*
in eo actum. Iter Romanum.

1. Egimus hoc ipso die 12 de sancto Onuphrio, qui in quadam solitudine Ægypti vitam solus et ignotus omnibus diutissime protraxit, paulo ante mortem a non femine divinitus inventus, et post mortem sepultus, cum inventori suo seriem rerum a se gestarum antea retulisset. Typicum Sancti Sabæ, Venetiis anno 1602 impressum, Onuphrio conjungit eodem die (crediderim ob similitudinem anachoreseos) Petrum, a monte Atho, quem longissimo incoluit tempore, Athonitam appellatum: conjungit autem utrumque his verbis: *Εἰς τὰς 12' τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ὀνουφρίου, καὶ τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Πέτρου τοῦ Ἀθωνίτου. Die 12 Junii, sancti Patris nostri Onuphrii, et sancti Patris nostri Petri Athonitæ.* Consentit Horologium Græcum, quod eadem totidem verbis refert; et Molanus, unicus quod sciam apud Latinos martyrologus, qui ejus mentionem facit. Cum autem hic eadem omnino Latine proferat, quæ Mænæa et Horologium Græcæ, ex alterutro illorum sua transtulerit. Martyrologium quoque Moscorum Onuphrii simul et Petri meminit, eodemque die et in una tabella utrumque proponit, figuratum eodem prorsus modo, id est erecte stantes, capillis non admodum promissis, herba ampla per pectus defluente crurum tenus, circum verenda frondibus cinctos, cæterum nudos: uti videre est in Calendario Moscorum, antea tomum primum Maii. Adde, templo a fidelibus structo honoratum, annuo festo ac populi concursu celebratum, nec non miraculis in vita atque post mortem clarum fuisse Petrum, uti constat ex Vita num. 49.

2. Hisce permoti, proponimus et nos hoc ipso die Petrum, et quidem Onuphrio (quamvis illo multo junior esse debeat) proxime conjunctum: quia dum nihil certi de tempore quo vixerit, nobis constat: cui potius eum jungamus, quam cui institute vitæ perquam similis, ac propterea abs ritualibus libris conjunctus etiam, ut vidimus, fuit? Ex hac tamen similitudine vitæ et conjunctione Actorum nemini suspicio debet oriri, quasi par etiam fides utriusque Actis adhibenda sit. Nam argumenta cur

diximus, pleraque hic non obtinent. Notus est enim auctor Vitæ Petri, vir eruditus atque archiepiscopus, qui et aliam olim scriptam Vitam testatur se vidisse et habuisse: notus locus anachoreseos, mons Athos, nihil in Vita audacius aut insolentius dictum scriptumve: nihil insolitum aut inauditum: nihil ex variis consarcinatum: nihil alteri contrarium, nisi forte in numero per errorem tale quid reperiatur. Convenit quidem Vita hæc cum Vita sancti Onuphrii, de quo modo, et sanctæ Mariæ Ægyptiacæ, de qua 11 Aprilis egimus; quod omnes nitantur unius duntaxat hominis auctoritate ac relatione. Sed Onuphriana aliis duabus fide multum cedit; quod certiores circumstantias, certioresque auctores hæc habeant quam illa. Quod Maria et Petrus bis inventi fuerint diversis temporibus, semel vivi, iterum mortui, et Petrus quidem jam mortuus a testibus quatuor; non item Onuphrius. Quod illorum reliquæ legantur antiquitus translatae, ac certis locis honorifice reconditæ fuisse: quod de Onuphriana minus constat

3. Celeberrimus et olim fuit et nunc est mons Athos, palæstra viri sancti, in sinibus Macedoniae situs, ubi inter sinum Strymonicum ad aquilonem, et Singiticum ad meridiem, et non promontorio, ut illi, verum totus exstat, totoque longe dorso procedit in pelagus, ut Mela loquitur, paucorum stadiorum isthmo continenti junctus; quo etiam a Xerxe, bellum Græcis inferente, olim perfosso; *velificatus Athos*, uti canit Juvenalis, et mons ex veniinsula, insula tantisper factus fuit. Describitur dem Athos in Mænæis die 5 Julii, ubi de sancto Athanasio, *Ὅρος ὀψηλόν τε καὶ ἐπίμηκες, ἐπὶ πολλῆς θαλάσσης διήκων, ὡς ἀρχὴν τῆς ὑπὸ σταυροῦ. Mons altus et prægrandis, longo spatio in mare exporretus, veluti angustum solum, quæ parte scilicet continenti committitur.*

4. De eodem monte religiosisque ejus incolis multa laudabiliter memorat sub initium sæculi XIII Innocentius III papa, scribens ad Sancti Athanasi (cujus nominis præcipuum illic monasterium est) cæterosque abbates et monachos Montis sancti sive Athi, eosque sub beati Petri et sua protectione

suscipiens ac privilegia confirmans. Sic enim ait epistola 168 libri XVI : « Relatione illustrium et magnorum virorum nostro est apostolatui declaratum, quod ille qui est mons domus Domini, præparatus in vertice montium, ut ad eum confluant omnes gentes, Sanctus videlicet sanctorum, qui Ecclesiæ fundamenta in sanctis montibus collocavit; montem vestrum, super mare situm, ad inhabitandum suis fidelibus prælegit, qui effectum sui nominis et numinis in se habens, licet aridus sit et asper, et fertilitatis gratia destitutus, est tamen inter alios mundi montes maxima spiritualium ubertate mirabiliter fecundatus. Nam cum trecentis monasteriis et gloriosa religiosorum virorum multitudo, arctam et pauperem vitam ducentium, decoratur; tanta vaque modo refloruit excellentia honestatis, tanta religionis eximie claritate refulsit, ut de ipso cum Jacob recte possit quis dicere admirando. Vere sanctus est iste locus, quia hic est domus Dei, et quædam quodammodo porta cæli; ubi multitudo cælestis exercitus, tanquam castrorum acies ordinata et parata suscitare Leviathan, victorioso pugnat jugiter cum dracone, psallens Domino sapienter. Propter quod jam dudum fama vestri nominis, quæ fuerat effusa sicut oleum circumquaque, multos populos ad se traxerit in odorem unguentorum vestrorum, ipsos currere faciens a remotis; Ecclesiarum prælati et imperatores Constantinopolitani pluresque principes sæculares, per privilegia sua multa, olim tantæ libertatis præminentia vos dotarunt, ut post Deum, cui volebant vos libere famulari, nullius unquam essetis jurisdictioni subjecti. » Ita pontifex, alia deinde proseguens de violento prælone, qui monachorum quietem turbavit, expilavit ecclesias, quosdam crudeliter etiam interemit; nec non suscipiens tum monachos, tum montem ipsum sub sua et sancti Petri protectione.

5. Alia subinde montis facies existit secutis temporibus, monasteriorum præsertim numero, forte in schismatis pœnæ, incredibiliter immunito. Nam qui sæculo superiori montem perambulavit, accurate lustrans omnia pluribusque describens Petrus Bellonius, ait libro suo I, cap. 10, trium dierum itinere in longitudinem, dimidii vero in latitudinem patere: a solis Calogeris (sunt ii monachi cœlibes apud Græcos) inhabitari: viginti tria vel quatuor non amplius monasteria, variis locis sita, numerari. Monasteria ipsa habere in adjunctis sibi templis sacras reliquias, ad easque frequentem fieri concursum. Tempia quoque ipsa egregie ornata et exstructa esse, atque inibi Calogeros singulis diebus liturgias canere, omnia Græco sermone proferentes. Sed de Calogeris, qui illic ad sex millia dicuntur degere, uti et de aliis huc pertinentibus videsis Bellonium ipsum, et quæ Joannes Langus ad lib. XI Nicephori, cap. 38, sic notat: « Hodie in Atho monte 22 insignia sunt monasteria Græcorum monachorum ordinis sancti Basilii, quæ tributi

A nomine Turcarum tyranno quotannis ex vineis et olivæ suis pendunt vi millia obolorum Turcarum. Mons is a Christianis Ἁγίων ὄρος, hoc est Mons sanctus dicitur, a Ἁγίων Σὺνὰ [Siviata] ἵορα. »

6. Prædictum nomen Ἁγίων ὄρος ab illo virorum religiosorum cœtu et sanctis exercitationibus adhaesisse Atho putat Bellonius; cum potius sanctitati Petri ascribendum, ab ipsaque Deipara ei inditum sit, uti num. 11 in Vita legitur. Quando autem sic cœperit appellari tum constare poterit, quando de tempore, quo conversus est Petrus, constabit. Floruit in eo monte, præter Petrum nostrum, notus nobis sanctimonia vitæ Athanasius quidam, patria Trapezuntius, Constantinopoli litteris probe eruditus, montis Cyninæ in Asia primum, deinde Athi in Macedonia sacer ascetes: qui in hujus interiora ex divina revelatione tandem secessit, « ibidemque, rogatus a Nicephoro Phoca, militiæ pariter ac domi in palatio imperatoris claro, ipsique sancto jam ante familiariter noto et amicitie vinculo conjuncto, Dei Matri magnificum sane templum condidit, cellasque plurimas et maximas ad usum ac habitationem fratrum a fundamentis excitavit, et lauram denique multorum capacem molitus, migravit ad Dominum, » uti Menæa loquuntur ad diem 5 Julii.

7. Conclies porro ex ætate Nicephori prædicti, anno 963 imperium suum orsi, Athanasium istum sub annum 950 floruisse in monte Atho; atque adeo jam antea ibidem alios vitam duxisse solitariam, cum et ipse legatur in Menæis loco citato, seniori Anachoretæ illic se discipulum tradidisse. Potest tamen ab Athanasii temporibus celebrior factus et magis frequentatus fuisse mons iste, tum propter sanctitatem ipsius Athanasii, tum propter auctoritatem Nicephori, viri opulenti, deinde imperatoris, tum etiam propter monasterium et lauram utriusque ope constructam. Quam lauram si dixerò etiamnum existere, eandemque esse quam Bellonius describit, lib. I, cap. 37, fortassis erit, qui consideratis Bellonii verbis mihi assentiat. « Monasterium, inquit ille, Agia Laura nuncupatum, inter reliqua totius montis monasteria facile principatum obtinet, atque ad radices celsissimi jugi (quod verus mons Athos est) situm est, qua parte Lemnon spectat. » Gerit enim monasterium hoc, solum inter omnia a Bellonio enumerata, nomen Laura: cui additum deinde potest fuisse Ἁγία seu sancta, vel a fundatoris Athanasii sanctitate, vel a sanctitate ipsius monasterii, quod et situ particulari venerabilis est aliis, et cui alia forte omnia originem suam atque adeo etiam venerationem debeant. Est præterea monasterium hoc, uti illud Athanasianum, in montis parte interiori et magis alta quam reliqua, fere in littoribus sitæ aut parum inde remota, uti testatur Bellonius.

8. Sed redeamus ad Petrum, qui omnino prior Athanasio Athum incoluisse debet. Quo enim pacto per annos fere quinquaginta, quos illic exegisse dicitur, latere omnium omnino oculos potuisset, si

tam frequens habitatoribus tunc fuisset *mons*, quàm esse post Athanasium cœpit? Quid etiam sibi vult, quod primus athleta illic degerit Petrus, uti Prologus; et quod Deipara locum illum Petro constituerit, ut sibi electum pro instituto monastico, uti Vita ipsa num. 11 narrat? Sane isthæc aperte docent, priorem Athanasio Athum incoluisse Petrum: atque utinam tempus quoque intermedium docerent! Sed illud hinc sperandum non est, nullum indicium præbentibus Actis, unde in notitiam sæculi, quo floruit Petrus, veniri possit. Imo nec sciri satis certo, quandiu in Atho vixerit, ex Actis potest, aliter atque aliter subinde loquentibus. Nam num. 5 assignant anachoresi ejus in monte annos amplius quinquaginta, qui num. 42 extenduntur ad annos 53: at num. 36, annis 46 dumtaxat in eremo transactis, dicitur inventus fuisse a venatore, vivus; et anno post uno, mortuus, sic ut 47 illic tantum expleverit. Verum cum duo priores numeri non male inter se concordent, cedere illis posteriorem unicum par est, dicitur debebit, aut errorem in numerum irrepsisse, aut longius quam anni spatium (quod tamen Acta negant) inter abitum venatoris e monte ac reditum effluxisse. Posset fortassis etiam sustineri, quod Sanctus annos 47 determinate vixerit in monte: sex vero, qui superadduntur, intelligendos esse, ex mente primi Vitæ scriptoris, de annis illis qui ab initio conversionis in itu, mora redituque Romano, usque ad initium habitationis montanæ, effluerint; sic ut totum melioris C vitæ spatium anni 53 numerandi sint.

9. Nihil certiora nobis de Petri loco natali tradunt Acta, quam de sæculo quo vixerit. Num. 6 legitur excitatum in patria ejus bellum fuisse contra Arabes; quod indicio quidem esse possit, in illorum confiniis natum alicubi fuisse Petrum; sed quibus? Occidentalibusne an septentrionalibus, an aliis? Est Arabiæ contermina Palæstina: parte sui eandem attingit Syria: Arabum incursiones subinde et Asia minor sensit. Suspiciemur igitur ex aliqua istarum regionum, ac præcipue ex alterutra duarum primarum, oriundum fuisse Petrum, donec aliunde clarior fortasse lux affulgeat aliquando. Excitato (ut diximus) bello, in campum cum aliis processit Petrus, captusque in Arabiam abducitur, et carceri mancipatur. Inde vero divinitus ereptus, Romam iter instituit; camque ingressus, a pontifice monasticum induit habitum et docetur institutum. Utinam hic auctor pontificis nomen expressisset! Certiora inde temporis indicia nacti fuissimus, ac certius distinxissemus, Romamne novam, an veterem profectus fuerit Petrus. Quavis sine illo indicio ausim asserere, Romam hic intelligendam esse veterem, idque ex ipso navigationis cursu ostendo.

10. Nam ubi Roma discessum meditatatur, inquitur locus, proposito sibi instituto opportunum; et incidit in nautas, jam paratos discedere ex urbe, nec multo post e portu soluturos, atque per Cre-

A tam in Asiam vela facturos, uti narrator num. 10. Ut commode isthæc verba intelligantur, separandus hic est portus ab urbe, ac spatium inter utrumque aliquod interjectum concipi debet: quod Romæ novæ seu Constantinopoli, ubi portus pars urbis est, convenire non potest; potest autem Romæ veteri, cujus portus duodecim fere mille passus ab urbe semotus est, sive per illum Ostia Tiberina, sive Portus Augusti, etiam Romanus appellatus, intelligatur. Rursum, hinc solventibus in Asiam, iter per Cretam institui recta potest; non item solventibus Constantinopoli, ab Asia solo Bosphoro Thracico dirempta. Denique num. 15, cum navis cursum relicta Creta prosequeretur, atque ex improvise immobilis consisteret, jubetur sinistrorsum flecti versus Athum montem. Est autem Athus Roma in Asiam navigantibus a parte sinistra, cum eodem navigantibus Constantinopoli necessario relinquatur a dextra.

§ II. Vitæ auctor, inventor, nova versio nostra.

11. Ex eo quod Romam veterem profectus sit Petrus, uti vidimus, ibique habitum acceperit monasticum, omni schismatis suspitione, quam aliquis objicere posset, eximitur; tametsi schismaticus atque hæreticus fuerit is, qui Vitam quam edimus sua paraphrasi ornavit. Est autem is Gregorius Palamas, archiepiscopus Thessalonicensis, scriptione sua, quam contra Beccum patriarcham CP. Spiritum sanctum a Patre atque Filio simul procedere, cum Latinis fortiter tuentem, publicavit, sæculo XIV famosus; nec non famosior illa, qua confutatus ipse postea fuit a cardinali Bessarione, Becci atque catholicæ doctrinæ de Spiritu sancti processione egregio defensore. Incoluisse autem et ipse Palamas videtur montem Athum, priusquam archiepiscopus crearetur; ibique Vitam hanc scripsisse, et pro concione ad monachos ibidem habitantes dixisse. Colligitur id ex Prologo, ubi Athum, huncce montem, et Petrum, nostratem atque indigenam appellat, qui hic terrarum, nempe in monte hoc Atho, habitavit atque ibidem primum tropæum de victo dæmone erexit. Ut vero magis eximitur suspitione schismatis Petrus, notandum est, ipsum Roma profectum, in Creta miracula operatum esse, nec cum ullo exinde, præter vectores, collocatum fuisse usque ad penultimum vitæ suæ annum; adeoque cum nemine egisse, qui eum ad schisma pertrahere potuerit. Ut nihil dicam, quod incolæ ejusdem montis monachi, uniti fuerint adhuc Romanæ Ecclesiæ sæculo XIII; quando humiliter supplicarunt Innocentio III. papæ ut libertates sibi suas confirmaret, seque sub beati Petri ac sua ipsius papæ protectione suscipere dignaretur: uti et factum est per rescriptum ejusdem pontificis, Epistolarum ejus libro XVI, epist. 168 insertum. Quod si deinde schismatici facti sunt monachi illi, uti fuit ipse Palamas, quid id faciat, ut etiam schismaticus judicetur fuisse Petrus, tanto prius mortuus, cum nihil omnino quod schisma sapiat

in hujusce Vita reperiat? imo cum reperiantur etiam quæ schismati plane adversentur, uti sunt, iter Romanum, reverentia erga pontificem summum atque universalem, habitus monasticus ab eo susceptus, miracula patrata. Ut non dicam, quod non primus auctor vitæ sit Palamas; sed pridem a Catholico (ut persuadere Acta possint) paucis scriptæ, ornata atque amplificata tantam, uti colligitur ex num. 4.

12. Ipsa Vita, quæ Græce exstabat in bibliotheca Emin. Card. Mazarini, pridem Latine submissa fuit decessoribus nostris a P. Francisco Combefisio, libris editis notissimo. Eandem deinde Græce poscentibus nobis benigne subministravit Combefisii

successor, P. Jacobus Quetif: ex qua novam versionem ipsi concinnavimus, eandem cum textu Græco mox edituri, posteaquam titulum Vitæ, et epistolam Combefisii, anno 1655 die 10 Julii Parisiis datam ad PP. Bollandum atque Henschenium proposuerimus. Titulus Vitæ præfixus hic est: Τῶν ἐν ἁγίοις Πατρὲς ἡμῶν Γρηγορίου, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, λόγος εἰς τὸν θαυμαστὸν καὶ ἱσχυρόν βίον τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Πέτρου, τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τῷ Ἄθῳ ἀσκήσαντος. Sancti Patris nostri Gregorii, archiepiscopi Thessalonicensis, Oratio in admirabilem et angelicæ parem vitam sancti ac divini Patris nostri Petri, qui in sancto monte Atho anachoretam egit.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΑΥΜΑΣΤΟΝ ΚΑΙ ΙΣΑΓΓΕΛΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΠΕΤΡΟΥ

ΤΟΥ ΕΝ Τῷ ΑΓΙῳ ΟΡΕΙ Τῷ ΑΘῳ ΑΣΚΗΣΑΝΤΟΣ.

S. P. N. GREGORII

ARCHIEPISCOPI THESSALONICENSIS

ORATIO IN ADMIRABLEM ET ANGELICÆ PAREM VITAM SANCTI AC
DIVINI PATRIS NOSTRI

PETRI

QUI IN SANCTO MONTE ATHO ANACHORETAM EGIT.

(Interprete Conrado Jauningo.)

PROLOGUS.

1. Haud equidem, ut mea fert sententia, par est, A illos qui alibi terrarum quidpiam memoria dignum gessere, a nobis magnifice laudari, cum eorum audimus scripta, accurate pariter ac eleganter edita, summumque animæ ad amplexandam virtutem ingerentia ardorem; illud vero, quod domi nostræ habemus, omnis honestatis exemplar, vitam videlicet Petri, rerum gestarum laude nulli antiquorum, omnibus retro sæculis virtutum fama celebrium cedentis, negligenter curari. Nostis omnes, quem velim; nisi cupiam fortassis ignotus sit hicce clarissimus Athos, et qui inde cognomen nactus est Petrus. Petrus, inquam, ille nostras, indigena, primus athleta, qui hic terrarum degens, omnium

α'. Οὐ δίκαιόν ἐστιν, ὡς γέ μοι δοκεῖ, τοὺς μὲν ἀλλαχοῦ γῆς ἄξιόν τι μνήμης εἰργασμένους, φιλοτιμῶς εὐφημεῖσθαι παρ' ἡμῶν, τῶν ὑπὲρ αὐτῶν ἀκρωμένων συγγραμμάτων πρὸς ἀκρίβειαν ὁμοῦ καὶ κάλλος ἐξηγηγεμένων, καὶ μεγίστην ἐμποιούντων τῇ ψυχῇ παράκλησιν πρὸς ἀρετῆς ἀνάληψιν· ὃ δὲ οἰκοθεν ἔχομεν παράδειγμα παντὸς καλοῦ, τὸν Πέτρου δηλονότι βίον, περὶ τοῦτον ἀμελῶς καὶ ἔχειν, καὶ ταῦτα μηδεὶς ἀποδίδοντα σχεδὸν τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπ' ἀρετῇ περιβεβημένων. Ἴστε πάντες ὃν λέγω, εἰ μὴ τὸν περιώνυμον τοῦτον Ἄθῳ τι; ἀγνοεῖ, καὶ τὸν ἐπώνυμον αὐτοῦ Πέτρον, τὸν ἡμεδαπὸν καὶ αὐτόχθονα καὶ πρωταγωνιστὴν, τὸν ἐνταῦθα γῆς, τὸν πάσης γῆς ἀντίπαλον

κατακαλαίσαντα, καὶ τρόπαιον ἔνταυθοι πρώτων τῆς ἐκείνου καὶ ἡμῶν στήσαντα μανίας, καὶ τὸν τοῦ καλοῦ σπύρον εἰς καιρὸν ἄρα καταβαλόμενον, ἐπεὶ καὶ ἀνεφύη καὶ τέθραπται καὶ εὐφύρησεν, ὡς νῦν ἐκ τῶν ὀρωμένων ἕξεστι πάντι συνορᾶν.

β'. Ὡς μὲν οὖν τὸν τηλικούτον ἀρχηγὸν καὶ ἡμῶν πρὸς τὰ τοιαῦτα ὁδηγόν, τῆς ἐκ τῶν ἐπαίνων γιγνωμένης ἀμοιβῆς δίκαιόν ἐστιν εἶπερ τινα τυγχάνειν, πάντες ἂν συμφαίην· ἐμοὶ δὲ πάντα τε ἐξείπειν τὰ τοῦ ἀνδρός, καὶ τὰ πρὸς ἄξιαν ἐκάστω τούτων ἀποδοῦναι ἢ ἐγγύς τῶν πάντ' ἀδυνάτων. Ἄγων γὰρ ὡς ἔοικεν ἐκείνω γέγονε, προεισενεγκεῖν ταῖς πρὸς Θεοῦ τοῖς δικαίοις ἐπαγγελμέναις ἀμοιβαίς, οἷόν τινα βίον σύμμετρον ὑπερβολῆν, κρείττω δηλαδὴ καὶ λόγου καὶ ἀκροάσεως. Ἄλλ' οὐ παρὰ τοῦτ' ἀποστατέον εἶναι μοι δοκεῖ, σιωπῆν ἐπὶ πάντων ἡσυχασί. Καὶ γὰρ οὐδὲ τῶν τῆς γῆς τε καὶ θαλάττης ἐν οἷς τελεῖν τε καὶ βοδίζεῖν ἔχομεν ἀπιστάμεθα μερῶν, ὅτι μὴ πλούσιος ἢ πορῦσιμος ἐξωτέρω διὰ πάντων ἐστίν· οὐδὲ τοῖς περὶ αὐτῶν ἰστορηκόσιν, ὅτι μὴ πάντα δι' ἀκριβείας εἶχον ἐξείπειν, ἅπαντα παρῆται· διεξηγητέον δὲ κάκεινοῖς ἔδοξεν εἰκαστως, ὅσα τε τούτων καὶ ἐφ' ὅσον ἦν.

elisserere, omnia prætermittunt; sed operæ pretium licuerit.

γ'. Τὸν ἴσον τοίνυν τρόπον χίμοι νῦν ἐγγεσητέον. Ἄλλ' οὐ καρποτέον, ὅτι τὰ τῆς ὑποθέσεως ἀνυπερβλήτα τῷ λόγῳ· καὶ οὐχ ὅπως ἐμοίγε, προσέτι δὲ καὶ πᾶσιν ὅσοις λόγου μέτεστιν· οὕτω γὰρ ἐκ πάντων γένοιτ' ἂν ἴσως ἔρανος, προσήκων τῷ τῆς ὑποθέσεως μεγέθει. Καὶ τοῦθ' οὕτως ἔχον, ὅσοι τοῦ καταλόγου τῶν ἐλλογιμῶν ἐπὶ νοῦν βλλόμενοι, συγγνώμην νεμοῦνται εὐχερῶς ἐμοὶ· δεήσονται γὰρ δῆπου ταύτης καὶ αὐτοὶ, κοινῶ τοῦ χρέους ὄντος, καὶ κοινῆ καθ' ἓνα πάντων ἀπολειπομένων. Ἐγὼ δ', ὡ θεάτρον ἱερὸν, καὶ παντὸς οὐτινοσοῦν, καὶ τὴν ἐξ ὑμῶν δι' εὐχῶν τεθάρρηκα βοήθειαν. Εἰ γὰρ καὶ δυσχερῆ; ὁ προκειμένος ἄγων, ἀλλὰ ταῖς ὑμῶν ἐπικλήσεσιν ὧως ἡμῶν ἀνωθεν ἀρτίως ἐποπτεύσας, ὁ καὶ τῷ προκειμένῳ πρὸς τὸν ὑπερφυῆ βίον συναράμενος Θεός, πᾶν σκῶλον ἐκπεδῶν καταστῆσαι, καὶ συνδιαθέντα λόγῳ πόρον ἐν ἀπύροις διδοῦς.

A terrarum adversarium profligavit, ejusque furore quo in nos bacchabatur frenato, primum ibidem de illo tropæum erexit, ac virtutum semina tempore opportuno terræ mandavit: quandoquidem et enata sint, et adoleverint, et uberes protulerint fructus; uti nunc cuivis ex iis quæ oculis usurpat, manifestum est.

2. Quamobrem consenserint, puto, omnes et æquum judicarint, ut tantus vir, qui nos ad tam sublimia ducit, præmium quod ex laudatione promanai, si quis alius, consequatur. Ego vero ut cuncta quæ ipsam commendant, prosequar, eaque prout merentur singula præferam, fieri vix aut ne vix quidem poterit (nam contentio ejus illuc, uti par est, omnis tendebat, ut antequam promissum B justis a Deo præmium consequeretur, quamdam veluti convenientem vitæ præstantiam, illamque majorem, quam ut quis eloqui verbis aut percipere auditu possit, eo conferret); non continuo tamen laudatione mihi abstinendum puto, aut omnia silentio involvenda. Et enim neque ea terrarum marisque spatia, in quibus incedimus ac navigamus, non adeunda putamus, propterea quod terra non ubique permeabilis, mare non ubique navigabile sit: neque ii, qui talia describere instituerunt, propterea quod non omnia accuratissime valeant ducunt enarrare, quantum per vires et inge-

3. Pari modo hocce mihi nunc aggrediendum est opus; non autem omnino negligendum, propterea quod argumenti excellentia, non modo a me, verum etiam a disertissimo quovis, explicari oratione non possit: ita enim fortassis fiet, ut ex omnibus collectio conficiatur, argumenti conveniens magnitudini. Illis itaque sic se habentibus, quotquot seriem præclare gestorum ejus in animum revocaverint, facile veniam dabunt tenuitati nostræ, quæ utique et ipsi indigerent; cum hoc commune sit debitum, et communiter ad unum omnes hic declamamus. Ego vero, o sacri auditores, rem aggredior, tum cujusvis alterius, tum vestra ope ac orationibus fretus. Si enim periculosæ me commit o palæstræ, vestris supplicationibus motus, jam nobis e cælo propitius respiciens Deus, qui et virum quo de agemus ad tam sublimem vitæ sanctitatem D perduxit, omne impedimentum procul amovebit, atque orationi nostræ viam per invia pandet.

CAPUT

Petri patria, militia, captivitas, votum, liberatio.

δ. Γονέας μὲν οὖν καὶ τὴν ἐκ παιδὸς πατρίδα τοῦ μεγάλου τούτου καὶ θαυμασίου Πατρὸς, καὶ οὐ πρέπουσα πατρὸς ἢ τῶν ἐπουρανίων σκηπῆ, καλῶς ποιῶν ὁ χρόνος ἀδύσσωπ λήθης καθήκεν. Ἄ γὰρ ἐτι ζῶντι τῷ γενναίῳ περιώπεται, ὡς ἄρα τῆς οἰκειᾶς ἀρετῆς ἀνάξια, τούτων εἰκότως οὐδὲ οἱ τὴν ἀρχὴν τὰ κατ' αὐτὸν συγγεγραφέας δεῖν φηθήσαν μεμνησθαι. Εἰς ὃ δὲ φέρων ἑαυτὸν, μᾶλλον δὲ ὑπὸ Θεοῦ φερόμενος, κατ' ὀπίστανται, καὶ οὐ τοὺς θελοῦς

4. Quos parentes, quam patriam infans habuerit magnus hic et admirabilis Pater, cui patriam conveniebat esse tabernaculum cœlestis, alta oblivionis abyso tempus non incongrue sepelivit. Quæ enim vivens ille, ut digna virtute sua, despicienda, eadem neque commemoranda sibi esse, merito existimarent ii, qui res ab illo gestas primum litteris mandaverunt. At vero, in quem habitatio nis locus ipse transivit, aut potius divino nutu

translatus es., ubi certamina sua Deo digne certavit, ac unde tamen in cœlos avolavit; hunc, inquam, celeberrimum venerandumque locum; hunc, virtutum sedem; hunc omnis honestatis domicilium; hunc, caelestium simile, non manufactum tabernaculum; huc, omnis celeris purum, omni execrabili affectione animi superiorem, a sanctitate sua congrue cognominatum montem; hunc, in parte patriæ habuit vir ille: cujus nulla mentio sit usquam, nisi et montis fiat; nulla gesta audiantur, nisi et mons intelligatur; ex quo videlicet ipse dignoscitur, ab aliisque ejusdem nominis distinguitur, cum Athontes merito appellatur.

5. Si enim Athenis lege receptum fuit, ut advenæ post trienni moram, pro patria sua haberent urbem, in illamque scripti censerentur; quomodo non merito hunc sibi montem vindicet, ut suum, vir sanctus, ubi annos amplius quinquaginta exegit, idque in tanta virtutis acquirendæ contentione? Præterea si illa cuique patria habenda sit, ubi felicem quis agit vitam (quemadmodum gentilium quidam sapiens pronuntiavit), quis, quæso, usquam aut felicius egit aliquando, aut in posterum retur est quam hic vir in hocce monte? ubi cum Deo frequenter conferebat, ac divina visione dignabatur; imo (ut totum compendio dicam) ubi humanam transgressus naturam, inque verè divinam commutatus (quæ vero eloquentiæ vis tantum eloquatur miraculum!) excellentiam plus quam naturalem, Altissimi cooperante dextera, acquisivit. Spreta igitur patria sua, in hunc montem, commodum ad caelestem patriam comparandam, conscendit, ibique et multorum annorum ætatem duxit, et institutum vivendi, quod oculos humanos lateret, secutus est.

6. Equidem considerare vos velim incomprehensibilem sapientiæ divinæ præstantiam, ejusdem erga homines providentiæ excessum, et salutem eorum promovendi desiderium insatiabile. Excitatur in patria admirabilis hujusce Patris bellum adversus Arabes. Ipse, bellicæ artis, ut videtur, non omnino rudis, cum suis gentilibus in campum procedit; capitur ab hostibus, et procul a patria captivus abducitur; alienæ, ejusque hostilis terræ interiora coactus adit, arcto carceri mancipatur, cippi pedibus injiciuntur, ipse cibi inedia maceratur, intolerabilia multa patitur, despondet animum, vitam desperat; denique ad Deum confugit, et que soli impoſterum se victurum promittit, si modo liberorem æra conspiceret aliquando, ac mala quibus premitur evadere contingat. Quid igitur hic, celer ad exaudiendum, et providus ad consulendum rebus miseris Deus? Moras tantisper nequit, et cunctando miserias ejus longiuscule protendi permittit; idque prudentissime, ut videlicet sic magis tuta foret supplicanti libertas; quandoquidem ita cum hominibus comparatum sit, ut posteaquam liberati sunt iis quibus premebantur adversis, vota prius facta facile negligent, ni ea probe confirmaverint.

7. Quid porro? Per quietem promissa ejus rata

ἄλλοις ἤγουν, καὶ οὐκ ἀνέπη πρὸς οὐρανὸν, τὴν περιφανῆ τουτοῦ λέγω καὶ σεβάσιμον χώρον, τὴν τῶν ἀρετῶν ἐστίαν, τὸ καλοῦ παντὸς ἐνδιαίτημα, τὴν τῶν ἐπουρανίων ἀντίτυπὸν τε καὶ ἀχειροποίητον σκηνὴν, τὸ παντὸς ἀγῶνος εὐεθύθρον καὶ παντὸς πάθους ἐναγοῦς ἀνώτερον, τὸ τῆς ἀγῶνιότητος φερωνύμως ἐπώνυμον ὄρος· τοῦτό ἐστιν ἐν πατρίδος μοίρᾳ τῷ προκειμένῳ, καὶ τούτῳ συλλαβεῖται καὶ συνάκουσται, κἀντεῦθεν οὗτος ἐπιγενώσκειται, καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἑμυνύμους φέρει διαστο. Ἀθωνίτης δικαίως ὠνομασμένος.

ε'. Εἰ γὰρ ἔν Ἀθήναις, μετὰ τριετῆ προσεδρίαν, ἀντι πατρίδος χρῆσθαι τῇ πόλει τοὺς προσεγγύτους νομιζόμενον ἦν, πῶς οὐ δικαίως ἀντιποιεῖται τῷ ὄρους ὁ ἅγιος, πλεῖον ἢ πεντήκοντα περιόδους ἐπὶ ἐνταυθ' ἀνύσας, καὶ ταυθ' οὕτω ἐναγωνίως; Εἰ δὲ καὶ πατρὶς ἐκάστῳ καθ' ἑν ἂν τις εὐτυχῆ (καθόσπερ τις τῶν ἐξωθεν ἀπεφῆνατο σοφῶν), τίς ἂν που τῶν ἀπάντων βέλτιον ἢ πράξιεν, ἢ μέλει πράξιεν, τῆς ὡδὲ τοῦ ἀνδρός εὐκληρίας· οὐ θεῶ συνῆλθε καὶ θεὰς θεὰς ἐπέτυχε, μᾶλλον δὲ, ἵνα τὸ πᾶν εἶπω συνελών, οὐ τὴν ἀνθρωπιαν ὑπερναβὰς φύσιν, καὶ τὴν θεϊαν ὄντως ἠλλοιωμένως ἀλλοίωσιν (τίς ἂν ἀποχρήσται λόγος παραστῆσαι τὸ θαῦμα;) πρὸς τὸ τῆς ἀξίας ὑπερφυεῖ, τῆ τοῦ Ὑψίστου δεξιᾶ μετεβύθηται; Ἀλλ' ὁμως τῆς πατρίδος μὲν ὑπερείθε, τῷ δὲ τῆς ἀνω προξένῳ πατρίδος ἔρει τούτῳ προσέδραμεν, οὐ δὴ καὶ τὴν πολυετῆ βίον, καὶ τὴν ἀόρατον ἀνθρώποις δίαταν ἤγουν.

ς'. Καὶ σκοπεῖτε τὸ τῆς θεῆς σοφίης ἀμύχρινον, καὶ τὴν πρὸς ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ κτδεμονίαν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν οὐκ ἐπὶ τὸ σῶζειν ἀνυπέροβλητον ἐφεσιν. Ἀναβρίβεται πόλεμος τῆ τοῦ θαυμασιῶν τούτου Πατρὸς πατρίδι πρὸς Ἀραβας· ὁ δὲ, συστρατιωτικῆς (ὡς εἰκεν) οὐκ ἀμελέτητος ὢν, συμπολεμεῖ τοῖς ὀμοφύλοισι· ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων ἀλίσκεται· πόρρω τῆς ἐνεγκούσης αἰχμάλωτος ἀποικίζεται· τῆς ἀλλοτρίας ἐνδοτέρω καὶ πολεμίας ποσὶν ἀδούλγτος προβαίνει· φρουρίοις ἀφύκτοις καθεῖργνυται· τῷ ποδὶ πέδαις δεσμεῖται, τρυφῆς ἐνδείᾳ πιέζεται, πολλὰ πάσχει τῶν ἀφορητῶν, ἐξαπορεῖται, τὴν οἰκίαν ζωὴν ἀπολέγεται, τέλος ἐπὶ Θεὸν καταφεύγει, τούτῳ μόνῳ ζῶσιν ἐπιγέλλεται, μόνον εἰ φῶς ἐλευθέρων ἴσοι, καὶ τῶν συνεχόντων ἀπαλλάξῃ θεῶν. Τί οὐκ ὁ ταχύς θεοῦ καὶ προμηθῆς Θεός; Ἀναβάλλεται τῶς τὴν ταχύτητα, καὶ τῷ μέλλειν τὰς ὀδύνας ἐπιτείνεσθαι συγχωρεῖ· προμηθόμενος δὴπου τὸν ἐκίτην ἀσφαλίστερον ἐξείν, ἐπειδὴ πεφύκασιν ἀνθρώποι μετὰ τὴν τοῦ πιέζοντος ἀπαλλαγὴν, τῶν ἐν αὐτῷ συνθηκῶν ὑπερφρονεῖν βῆδως, ἂν μὴ ταύτας ἀκριβῶς λαχυρίσωνται.

ζ'. Τί τὸ ἐντεῦθεν; Δι' ὀνειρων αὐτῷ τὰ τῆς

ὕποσχεζέως ἐμπεδοί, καὶ αὐτὸν ὄναρ ἐπιπέμπει ἅ
 τούτω, τὴν μέγαν ἐν ἱεράρχειαι καὶ Πατρᾷν ἀγίοις
 Νικόλαον, ὃν καὶ αὐτὸς ἐπεδοᾶτο θερμότερον, ἃ τε
 τῆς πρὸς Θεὸν αὐτοῦ παρῆρησίας πεπειραμένους, καὶ
 διὰ θαύματος αὐτὸν ἄγων, πολλοὺς καὶ πρότερον
 κερηρημένους ὑπὲρ αὐτοῦ θαύμασιν. Ὅς δὴ καὶ φη-
 νεὶς οὐχ ἄπαξ, ἀλλ' ἤδη καὶ δις, πολὺν κατερέμφετο
 τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀβουλίαν, πολλὰκις μὲν δὴ καὶ πρό-
 τερον εὐξαμένου τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου φυγὴν, ὠρμη-
 μένου δὲ μηδ' ὅπως οὖν ἔργῳ τὴν εὐχὴν ἀποδοῦναι.
 Ταύτη τοι δικαίως ἀρτίως ἔφασκεν, οὐτ' αὐτὸς
 εἰσακούη καγὼ πείθειν ἤκιστα δύναμαι, προσεδίαν
 ὑπὲρ τῶν σοι συνοίσειν μελλόντων πρὸς Θεὸν
 ποιούμενος. Ἀλλὰ γὰρ, εἰ μοι πειθῆ, καὶ ἄλλον δὴ
 τινὰ τῶν μέγα παρὰ Θεῷ δυναμένων ἐπιπέμπω σοι
 βοήθην, ὥστε μοι συμβαλέσθαι σπουδῆν, ὅτι πλεί-
 στην ὑπὲρ σοῦ ποιούμενῳ.

ἦ'. Πέτρου δὲ ἀνθυπενεγκόντος· Καὶ τίς ἄρα με-
 ζον ἢ σὺ δύναται; Συμείωνης, τὸν εἰπεῖν· Συμείωνης
 ἐκεῖνος, ὃς εὖ μάλα πρεσβυτικᾶς πάλαι ποθ' ὑπ-
 ἀνῆκε χεῖρας, καὶ τεσσαρακονθήμερον ὑπανάστρε τὴν
 ποδ' τῶν ἀνθρώπων Θεόν. Ἀλλ' ὁ μὲν, μετὰ τὴν
 εἰσιτήρησιν, ἀπίων ἤχετο. Πέτρου δὲ παραυτὰ τὴν
 ὕπνον ἀποσεισαμένου, πολλὸς ἐπὶ στόμα Συμείωνης
 ἦν· καὶ βοῶν οὐκ ἀνήκεν, ἀντιβολῶν οὐκ ἐπέδωκεν,
 ἔως ἔπεισε τῇ γὰρ ὑστεραία πάλιν ἐφίσταται ὁ
 Νικόλαος, καὶ ἀνατείνει πρὸς Συμείωνην ἐπιτίττει
 τὰς ὄψεις. Ὁ δὲ ταχύς ἐπεστραμμένος, ἐπιτερπὲς
 ἔρξ' ἔθαμα σεμνὸν ὅτι μάλιστα καὶ πολλὸν ἄνδρα,
 κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος ἀρχιερατικῶς ἐσταλμένον,
 χρυσοῦ τε ῥάβδῳ κοσμίως ἐπηρειδόμενον, καὶ πρὸς
 αὐτὴν ἐπίχαρι τι καὶ προσηγὲς ἐνορῶντα, καὶ τὴν
 ἀφροσύναν εὐαγγελιζόμενον, εἶπερ ἄρα καὶ τὰς πρὸς
 Θεὸν συνθήκας εἰς ἔργον ἀγαγεῖν προθυμεῖται. Τοῦ
 δὲ Πέτρου συνθεμένου προθύμως, ἐκεῖνος ὅποι ἔη
 βούλοιο βιάζεσθαι ἀδέως ὑπαγορεύει, ἐξίσταται τῆς
 εἰρηκτῆς. Τοῦ δὲ τὸν περὶ τοὺς πόδας αὐθις ἐπιδει-
 κνύοντος δεσμὸν, καὶ τὸ ἐπίταγμα τῶν ἀδυνάτων
 εἶναι διατειομένον παντάπασιν, ἡρέμα μεταωρίσας
 ὁ Θεοδόχος, τὴν καλὴν ἀπαστράπτουσαν ἐκείνην
 ῥάβδον ἄκρα ταύτη ψαύει τῶν δεσμῶν, καὶ χρυσῷ
 τὸν σιδήρον ὡς ἀράχνης (ὡς φασιν) ἰσθὸν, ἀπονητὶ
 διατίμνει καὶ ὁ Πέτρος· εὐθύς, οὐχ ὅπως τῶν πε-
 δῶν ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἐκτὸς περιτειχίσμα-
 τος (ὡ τοῦ θαύματος!) ἐν ἀκαρεῖ χρόνῳ γίνεται,
 καὶ Νικόλαον μόνον συμπαρομαρτοῦντά οἱ βλέπει,
 καὶ πείθοντα μηκέτ' ὄναρ, ἀλλ' ὕπαρ εἶναι τὴν
 ἔσδομένην ἐλευθερίαν· πρὸς δὲ καὶ πόρον ἐφοδίων
 ὑποδεικνύοντα, κῆπον δὴ τινα πολυειδέσι τεθηλότα
 δένδροις, καὶ πολλοῖς τῶν ἐδωδίων βριθουσιν.
 Ἐν τούτοις, ὁ μὲν συλῆν εὐλαβοῦμενος, οὐδ' ἄκρω
 δακτύλῳ, τὸ τοῦ λόγου, ψαύειν τῶν καρπῶν ἐκε-
 ἴνων ἠνάειχετο. Νικόλαος δὲ τοῦτον αὐθις θαρρύνει,
 καὶ ἀδεῶς ἐγκλειύεται δρέπεσθαι· εἴτ' ἐξενεγκῶν
 ἐπὶ τὴν φιλὴν ὀδιπορίαν, καὶ τῶν ὑποσημένων
 ὑπομνήτας ἐκείνων, ἐξ ὀφθαλμῶν γίνεται τοῦ ἀν-
 δρὸς, καὶ ἀπολιπὼν ἔδοξε τοῦτον, κἂν ἀοράτως,
 αἰετὸν συνῆν.

habet Deum, objecta visione, quæ ipsi representet
 magnum episcopium et Patrem, sanctum Nicolaum ;
 quem etiam ferventer invocabat , utpote ejus apud
 Deum intercessionem expertus ; eundemque jam
 pridem plura in se mirabilia operatum, miraculi
 loco habebat. Neque vero semel tantum, sed et ite-
 rum se viro videndum præbuit sanctus, multum in-
 crepans temeritatem ejus, quod jam pridem sæpe
 novisset fugam a sæculo, et nihil dum voti sui opere
 ipso complere curasset. Quamobrem, inquit, erat,
 merito neque tu nunc exaudiris, neque ego, qui
 pro rebus tibi profuturis apud Deum intercedo,
 impetrare queo. Verumtamen, si me audis, alium
 quoque ex eorum numero, qui multum apud
 Deum valent, adiutorem ac patronum invoca , ut
 in illo operam suam meæ adjungente, amplius tibi
 proficiam.

8. Opponente autem Petro : Ecquis , amabo, po-
 tentius optulari quam tu, potest? Simeon, ait sanctus.
 Videlicet iste Simeon , qui seniles admodum
 lacertos olim aliquando submitit , iisque dies qua-
 draginta natum, eundem , qui ante conditos homines
 exsistit , Deum suscepit. Et Nicolaus quidem
 hisce dictis recedens evanuit. Petrus vero mox
 excusso somno Simeonem frequens ore versabat,
 ac indesinenter inelamabat, nec instare cessavit,
 donec quod petebat impetraret. Postera namque
 die denuo ei astans Nicolaus, intendere in Simeo-
 nem oculos jubet. Ipse vero mox eo conversus,
 jucundum conspicatur spectaculum, nempe senem
 quam maxime venerandum et canum, instar pon-
 tificis more antiquorum vestitum, aureo decenter
 innitentem baculo, in ipsumque gratioso ac blando
 vultu intuentem, ac nuntiantem , fore ut brevi li-
 bertatem consequatur, dummodo quæ Deo voverat
 prompto animo effecta daret : et promptissime se
 daturum, annuenti Petro suaviter imperat, quocumque
 velit, carcere egressus abeat. Cumque ille
 denuo, quibus vinculus erat, catenas monstrans,
 quod jubebatur fieri omnino non posse, diceret :
 sanctus, Dei hominis susceptor, Simeon, leniter
 attollens quem tenebat pulchre radiantem baculum,
 extremo ejus contingit vincula ; et auro ferrum,
 quemadmodum aranei telam, quod dici solet , nullo
 negotio dissecat : et continuo Petrus, non modo
 vinculis solutum, sed etiam extra septa (o miracu-
 lum!) momento temporis plaue eductum se mira-
 tur, solumque videt Nicolaum sibi comitem adesse,
 ac facile persuadentem, non jam per somnium, sed
 re ipsa concessam esse libertatem. Ad hæc etiam iter
 ei ostendit opportunum, pomarium scilicet varii
 generis arboribus, interque eas multis, esui hu-
 mano aptos fructus ferentibus, consitum. Sed inter
 hæc omnia Petrus non modo decerpere quidpiam
 illorum verebatur, sed ne extremo quidem, quod
 aiunt, digito fructus illos contingere audebat. Nico-
 laus vero animos ei denuo addens posito metu car-
 pere fructus imperat ; tum ad desideratam ipsum

educens viam, renovata promissorum factorum memoria, oculis ejus se subtraxit; atque sic illum dereliquisse vius est, quamvis invisibili modo constanter adisset eunti.

CAPUT II.

Iter Romam, inde in Cretam. Miracula ibidem patrata.

9. Etenim, cum hoc modo Petrus præter expe- A ctationem liberum aspexisset cœlum, continuo oculis in magnum Paulum, tanquam in imaginem, convertens, neque ipse sibi committendum putavit, ut carni et sanguini acquiesceret; sed meliora sequens, Deo, cujus melliori providentia res sæpe ita dispositæ fuerant, se totum addicit, ipsi quoque a quo tam mirabiliter vocabatur, mirabili promptitudine pone sequitur, ne modicum quidem ab ipso separari, aut a vestigiis ejus declinare sustinere. Quemadmodum enim, si quis solem fixis intuitus est oculis, simul atque eos deflexerit ad inferiora, omnia obscura ac tenebrosa conspiciunt; ita ille, cum antea oculum, intellectum, inquam, irretitum intendisset in cœlos, non invitus despexit cuncta alia, domum, patriam, parentes, propinquos ac familiares quoscunque, ac omnibus vale dicto, aut potius ne dicto quidem, in id unum incubuit, ut seculum Deum vitam institueret, illamque cæteris occupationibus potiorum duceret, qua medietur omnimodam divinæ voluntatis executionem, sicque omnia Christo fiat, ac pro omnibus

10. Ita divini amoris sagitta vulneratus Petrus, continuo Romam versus iter arripit; illic victurum vitam perfectiorem, sub veste monastica, etiam palam ferenda, sicque vota sua soluturus. Interea magnus Nicolaus, denuo iter ei præstitit invisibili modo; ipsumque antevertens, prior ad urbem accedit, ac Dominum papam intelligibili alloquitur voce: sedebat enim, ut tunc temporis moris erat, in sublimi throno, et ipse sublimibus vir doctibus effulgens, ac spiritualium visionum non inane. Huic itaque Petrum, nondum oculis ab eo usurpatum, commendat sanctus; serieque rerum ejus enarrata, imperat ut cum advenierit, ei præstat quidquid hominibus, qui cælibem vitam elegerint, præstari consuevit: et vero signa addit, unde digno cere queat designatum virum ac nomen indicat. Hisce colloquio dum finem imponit Nicolaus; Ingressus erat urbem Petrus, nihil quidquam eorum quæ a sancto patrono acta fuerant, sciens; et continuo ad eundem sibi metropolim putavit. Cumque jam sacris portis appropinquaret, ac positus genibus divinas adoraret imagines; nec ornato accersitur a papa, monasticum docetur institutum, et congruentem instituto vestem induit. Hinc, attonito similitudinis rei novitate (quid enim potius?) gratias persolvit Deo, elatisque sublimi manibus, voces emittit gratitudinis indices. Neque hic finis: verum etiam intendit laudabilem pulchramque alacritatem suam; et æstuante sancti Spiritus amore flagrans, in locum inquiri, sancto proposito faventem. Descendens igitur ad litus maris, incidit, Deo videlicet ita providè disponente, in nautas, jam para-

Θ'. Ἀλλὰ γὰρ οὕτως φῶς; εὐθεροῦν ὁ Πέτρος; πρὸς δόξαν θεοσεβέμενος, Παῦλον εὐθύς τὴν μέγα ὡς πρὸς ἀρχέτυπον βλέπων, οὐδ' αὐτῆς ἔγνω προσαναθίσθαι σιρκὶ καὶ αἵματι· εὐ δὲ ποιῶν, ὄλο; γίνεται τοῦ προνοῖα μείζονι τὰ κατ' αὐτὸν δυνακῆτος Θεοῦ, καὶ τοῦ θαυμασιῶς οὕτως κατέσαντος, σὺν θαυμαστῇ προθυμίᾳ κατόπιον ἔπειται, μηδὲ προσθραχὺ διαστῆναι, μηδ' ἀποσχίσθαι τῶν ἰχνῶν ἀνεγόμενος. Ὡς γὰρ εἰ τις ἠλίψῃ τῆς ὄψεως ἀτενῶς ἐπιθαλῶν, εἴτ' ἐνωρῶν τοῖς κάτω, πάντα σκότος; ἀταχῶς ὄρξ' οὕτως ἐκείνος, τὸ τῆς ψυχῆς ἄμμα τὸν νοῦν ἀκλίνας εἰς οὐρανὸν ἐδράσας, πάντα παρ- εἶδε βῆδῶς, οἶκον, πατρῖδα, γονέας, τοὺς καθ' αἷμα προσφικνωμένους, τοὺς καθ' ἑταιρίαν ἦντινα οὖν· καὶ πᾶς χαίρειν φράσας, μᾶλλον δ' οὐδὲ χαίρειν φράσας, ἐνδ; γίνεται: τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας, καὶ ἐν πάσης ἀσχολίας ὑπέριπτον αὐτῷ μελέτεμα, τοῦ θεοῦ θελήματος ἀπρὶς ἔχεσθαι, καὶ οὕτω πάντα γενέσθαι Χριστῷ, καὶ ἀντὶ πάντων ἐσχηκέναι Χριστὸν, κατὰ τὴν θεοσεβίαν ἐκείνου ψῆρον.

Christum habent, juxta divinam Apostoli sententiam.

ι'. Οὕτω δὲ θεῶν βέλει ἑτερωμένως, τῆς πρὸς Ῥώμην φεροῦσης ἤψατο, μηδὲν ὑπερθέμενος· ἐκεῖ τελεσθῆσόμενος τελευτέρον, καὶ τὸ κατὰ μοναχῶς κατὰ τοῦ φανεροῦ σχῆμα περιθησόμενος, καὶ τὴν εὐχὴν ἀποδώσων. Νικόλαος δὲ ὁ μέγας αὐθις ἀφανῶς προὔπεμπε· καὶ δὴ προφθάσας, καὶ προεπιστάς τῇ πύλει, νοερῶς συντυγχάνει τῷ πάπῃ· κατέστητο γὰρ ἐπὶ τὸν ὄψηλιν, ὡς ἔοικε τὸ τρηκαῦτα, ὀρόνον ἐκείνος ὄψηλός, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀνὴρ καὶ νοερῶν θεαμάτων οὐκ ἄμοιρος. Συνίστησι τοιγαροῦν αὐτῷ, καὶ πρὸ τῆς θείας τὸν Πέτρον, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν διηγείται, καὶ προστάσσει τελέσειν ἐπ' αὐτὸν ἀφιγμένον, ὅσα τοὺς τὸν ἄζυγον βίον ἐλομένους ἐνανελέσθαι νομίζεται· σημεῖα τε προσθαῖς, ὅθεν ἂν ἐπιγνοῖη τὸν εἰρημένον, καὶ τοῦνομα ἐπειπῶν. Ὁ μὲν τῇ συντυχίᾳ δίδωσι πέρας· Πέτρος δὲ ἤδη τὴν πόλιν εἰσῆει, μηδὲν τῶν παρὰ τοῦ προστατοῦντος ὑπεργμῶν εἰδῶς, καὶ τῆς μητροπόλεως εὐθὺς χωρεῖν δόξων. Ὁ μὲν ταῖς Ἰσραῖτ; ἤντη προσέβαινε πύλαις, κατὰ γόνυ κλιθεῖς, ταῖς θείαις εἰκόσι τὴν προσκύνησιν διετέλει νέμων. Ὁ δὲ πάπας εὐθύς αὐτὸν μεταπέμπεται, καὶ μουσὶ τούτῳ τὴν μονῆρην δίκαιται, καὶ μεταφιένουσι τὴν τῇ δικιτῆ προσήκουσαν στολήν· καὶ ὡς ἐκπλαγεῖς τῷ γεγεννημένῳ (πῶς γὰρ οὐ;) χάριν ἀνωμολόγησι Θεῷ, καὶ χεῖρας ἀνασχηθῶν εὐχαρστηρίους ἀνῆει φωνῆς. Οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ τῇ καλῇ κάγαθῇ προθυμίᾳ προσπεσθεῖ, καὶ ζῆντοι Πνεύματι τόπον ἐζητεῖ; βοηθήσοντα τῇ προθέσει. Καταθῆς οὖν ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν, ἐντυγχάνει πλωτῆρσι Θεοῦ δηλαδὴ προνοῖα, τῆς πόλεως ἤδη παρεσκευασμένους ἀπαίρειν, καὶ μετ' οὐ πολὺ τοῦ λιμένος ἀνάγεσθαι μίλλουσι, καὶ ἰά

τῆς Κρήτης πρὸς Ἀσίαν ἀποπλεῖν ἡρημένοις. Αὐτοὶς τοῖνον καὶ αὐτὸς συνεπαίρει, τῶν κητῶν ἰσως ἐπιτευξόμενός που, διὰ τοῦ μακροῦ ποῦδε πλοῦ μᾶλλον δὲ Θεῶ κἂν τούτω πιστεύσας, δὲ πᾶν ὅτι λυσιτελεῖς ἀνθρώποις ἀνύει μύνη.

ια'. Οὕτω τοῖνον ἔχων ἐλπίδος, ὕναρ ὀρᾷ τὴν ἀειπαρθένον Μητέρα Θεοῦ ταύτη δὲ τὸν ἐξουτοῦ προμηθεῖα Νικόλαον ἐν οἰκέτου σχήματι παρεστῶτα, καὶ Ποῦ καταλύσει Πέτρος, ὧ Δέσποινα; πρὸς αὐτὴν ἡρμαίξ φωνῇ φεγγόμενον τὴν δ' ὕπολαβ Ἰσαν φαιδρῶς τε καὶ κοσμίας ἀποκριναμένην· Ἔστιν ὁρος ἐπ' Εὐρώπης, κάλλιστον ὄμοιο καὶ μέγιστον, πρὸς Λιβύην τετραμμένον, ἐπὶ πολὺ τε τῆς θαλάττης εἰσω προῖόν· τοῦτο τῆς γῆς ἀπάτης ἀπολεξάμενον, τῷ μοναχικῷ πρέπον καταγώγιον προσκληρῶσαι διέγων ἔγωγε ταῦτ' ἄρα καὶ ἰδιαίτατον ἐνδίατημα τοῦτ' ἀφίρωτα ἐμαυτῆ, καὶ Ἄγιον τοῦντεῦθεν καλήσεται καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ τε τὴν πρὸς τὸν κοινὸν ἀνθρώποις πολέμιον ἐπναυρομένων ἀγῶνα, προπολεμήσω διὰ βίου πικρῶς, καὶ πάντως; ἔσομαι τούτοις ἀμαχος σύμμαχος τῶν πρακτέων ὑψηγητῆς, τῶν μὴ πρακτέων ἐρμηνευτῆς, κηδεμῶν, ἱατρῶς, τροφεῦς, ἦν ἄρα βούλει τροφήν τε καὶ ἱατρειάν, ὅση τε πρὸς σῶμα τείνει, καὶ τοῦτο συνιστᾷ τε καὶ λυσιτελεῖ, καὶ ὅση τὸ πνεῦμα ἔξανιστᾷ τε καὶ ῥώννυσι, καὶ μὴ τοῦ καλοῦ διαπισεῖν συγχωρεῖ συστήσω δὲ ἄρα καὶ τῷ Υἱῷ καὶ Θεῷ μου, οἷ; ἀν γένοιτο καλῶς καταλύσαι τῆδε τὸν βίον. τῶν αὐτοῖς ἡμαρτημένων τελείαν ἐξαιτησαμένη παρ' αὐτοῦ τὴν ἄφρασιν.

ιβ'. Οἶδ' ὅτι πᾶσιν ἐνήκεν ἡδονὴν ὁ λόγος εἰκότως, ὅτι τὴν περισπούδαστον ἡμῖν τε καὶ τοῖς εὐφρονοῦσιν ἄσαι κατὰ ψυχὴν σωτηρίαν ἀναμφιέκτως ἐπαγγελλόμενος· ὅσον γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ Μητῆρ, ἣ καὶ τὰ ἀδύνατα δυνατὰ καθέστηκεν, ἐπισχεῖται βοηθεῖν, καὶ οὐκ ἐνταυθοῖ μόνον, οὐδὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος, πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ οὐκ ἐπὶ μικροῖς, ἀπαλλαγὴν δὲ προξενούσα τῶν ἀρρήτων ἐκείνων εὐθυῶν, καὶ τῶν ἀκηράτων ἀγαθῶν ἀπλάυσιν, τίς οὐκ οὖν ὑπερβαλλόντως ἡδοῖτο νοῦν ἔχων; Ἄλλ' ἐπὶ τὰ ἐξῆς ἰτέον· ταῦτα τῆς Θεοτόκου περὶ τοῦ ἡρους διελεγμένης, καὶ τέλος ἐπειπούσης, ὡς καὶ Πέτρος ἐκεῖ βιώσεται, τοῦ καθεῦθεν οὗτος ἀνεῖται, καὶ πρὸς εὐχὴν χαρίεις εἴπερ ποτὲ διανίσταται, καὶ τὴν ψυχὴν ὡσπερ ἐπερωμένους οἶα τὸν τοιούτων μὲν θαυμάτων, τοιούτων δὲ ἀπροκατῶν ἤξιωμένων εἰκόσ.

ιγ. Μικρὸν ὄσον, καὶ τῆς νεῶς τῆ Κρήτη παραπλοῦσης, οἷς ἔδει σίτων τε καὶ πομάτων (οὐδὲ γὰρ ἐκείνω, τὴν σάρκα τηναρχὴν εὐθύς ὑπέσποδον καταστῆσαι προνοουμένω, καὶ διημερεύοντι μὲν ἀποσίτω, πίνοντι δὲ τῆς θαλάττης, καὶ ταύτης μετρωτάτης) οἷς οὖν ἔδει τῶν ἐπιτηδεῶν, δεῖν ἔγνωσαν τῷ λιμένι προσοκεῖλαι καὶ ἀποθάντες, ἐπ' ἀλφίτων τε καὶ ποτίμων ὑδάτων κομιδῆ πονεῖσθαι

tos discedere ex urbe, nec multo post e portu soluturos, atque per Cretam in Asiam vela facturos. Cum hisce igitur et ipse solvit, visurus, si forte in tam longinqua navigatione occurreret alicubi locus, qui ex animi ejus sententia foret: magis vero in hoc quoque fidebat Deo, qui solus, quidquid utile est hominibus, percipit.

11. Hac spe fretus, spectabilem in somnis habet Matrem Dei semper virginem, eique astantem famulantis specie sanctum Nicolaum, providum suum curatorem; qui ad Deiparam leni voce: Ubi tandem, o Domina, commorabor Petrus? Et ipsa, blande ac modeste respondens; subjicit: Est in Europa pulcherrimus juxta atque summus mons, qui versus Libyam longe in mare procurrit. Hunc ego e toto terrarum orbe elegi, atque decoram et aptam monastico instituto habitationem fieri decrevi; quinimo ipsum mihi proprium consecravi domicilium, atque imposterum vocabitur Sanctus. Quotquot istic adversus communem hominum hostem susceperint certamen, propugnabo ego quoad vixerint, ac omnino me illis præstabo invincibilem adjutricem; quid agendum sit. docebo; quid omittendum, exponam; agam eorum curatricem, medicam, nutricem; provisura ipsis de quovis cibo ac medicina, sive illa ad corpus attineat ipsumque consolidet corroboretque; sive illa spiritum excitet, ac confirmet, impediaturque ne virtute spoliatur. Commendabo illos insuper Filio ac Deo meo, quibus illic contigerit finem vitæ imponere; ab eoque omnimodam illis exorabo delictorum suorum remissionem.

12 Oratio isthæc, scio, voluptatem attulit omnibus, nec immerito; cum maxime expetendam, non nobis solum, sed cunctis recte sentientibus, animæ salutem citra ambiguitatem promittat. Quando enim Dei Mater, quæ quod fieri non potest effectum dat, suam addicit operam; neque nunc solum et in præsentis sæculo, sed etiam in futuro, et non tantum in rebus parvis præstat, sed arcanis quoque illis pænis liberat suos, atque æternorum honorum voluptate donat; quis, quæso, mentis compos non gaudeat supra modum? At vero ad ea que supersunt procedendum est. Cum talia de monte prolucula esset Deipara, ac tandem subjunxisset, fore ut et Petrus istic loci vitam ageret; expergiscit hic e somno, atque ad orationem, lætus si unquam alias, se confert, totaque anima (diceret alas ei additis esse) advolat: quemadmodum par est illum facere, qui talia videre spectacula talesque audire sermones promeruit.

13. Interea navis Cretæ appropinquabat, atque vectores illi, quibus cibo potuque opus erat (neque enim Petrus, qui statim a principio carnem rationi prudenter subjecerat, diesque totos sine cibo transigebat, marinam vero eamque modicam potabat, illis indigebat) illi, inquam, vectores judicant portum sibi intrandum, ac descendendibus in terram victum atque potabilem aquam studioso

comparandam esse. Cum igitur ita faciendum iudicasset ac re ipsa fecissent, gubernator quoque, qui aliquem istis sibi admodum familiarem habebat, eunumque non procul a portu habentem, ut eundem conveniret, e navi et ipse descendit. Ecce autem inopinato conspicatur amicum suum e morbo decumbentem, non uxore, non filiis lecto a sistentibus, aut solatium agro pro virili sua afflictionibus; quin potius ipsi quoque cum longa agritudine luctantes, et prope ab illo decumbentes, dolores ejus augebant. Quamobrem Petri rationem vivendi animo recolens gubernator (erat nempe ilionensis qui ex modica conversatione virtutem viri conjiceret) alloquitur infirmum, et: laveni, inquit, amicorum dilectissime, remedium, quo quod te tuosque premit malum dispellam. Moxque domo egressus, quanta poterat celeritate navim repetit; ac Petrum, omnibus Christi causa obsequentissimum, se ut sequatur, rogat. Is vero statim obedit, a Deo interiori motu stimulat.

14. Confert se igitur ad domum illam, incolarum suorum infirmitate affictam, cumque dicto citius erigit roboratque. Ubi enim pater familias, gravi morbo detentus, primum conspexit admirabilem huncce Patrem; continuo nitius habuit, ad se reversus est, surrexit, ad pedes medici sui procidit, ac sanus exiit; mox inde quam citissime surgens, deduxit Petrum ad liberos atque uxorem; quibus omnibus sanitatem, ac si illam revera manibus ferret, integerrime restituit. Illico namque circumiecti, morbo ac doloribus quos patiebantur liberati, incolumes surrexerunt, nescii quid facerent, quidve loquerentur Petro, quo tantum beneficium sufficienter compensarent. At ille, quam alienissimus a laude sua reditum urgebat, nihilque omnino motus ad eorum plausus, quicquid gestum erat, Deo auctori referere acceptum. Cumque etiam pecuniam reverso jam ad navim sancto afferrent, nihil quidquam admisit: Æquum non esse, inquit, ut pro beneficiis, a Deo sibi collatis, homini gratias agant; sed ipsi Deo casta ac temperanti vita probatisque moribus adhaereant, secundum Deum vitam instituant, nihil eorum que fieri vult contemnant, nihil quod ei displicet usquam parent. Ita namque futurum est, inquit, ut juvante Deo non amplius, uti paulo ante medicina indigeatis, imo nec in morbum denuo incidatis.

Α και τοίνον οὕτω ὄρξην τε και γυρονημένον, ἐπει τῶν τῆς ἐγγυρίων ἐς τὰ μάλιστα τῷ κυβερνήτῃ συνήθη; ἦν, αὐτοῦ που πρὸς τῷ λιμένι και μὴ πέρβρω κατωρισμένου, ὡς αὐτὴν ἀπῆει και αὐτὸς ἀποβάς ἐ; κλινοπιτῆ τὸν ἐταῖρον ἐξ ἀπροσδοκῆτου τεθεσασμένο, τὴν τε σύζυγον αὐτοῦ και τοὺς παῖδας; οὐ παρακαθημένους, και μηχανωμένους παραψυχῆν ὄση δὲναμις τῷ νοσοῦντι, μακρᾶ δὲ και αὐτοὺς προσπαλαίοντας νόσῳ, και τῷ παρακείσθαι τὸ δεινὸν ἐπιτείνοντας, τὴν Πέτρου πολιτείαν ἐπὶ νοῦν ἀναλαβῶν (δεινὸς γὰρ ἦν, ὡς ἔοικεν, ἐξ ὀλίγου συμβαλεῖν ἀνδρὸς ἀρετῆν). Εὐροταί μοι τοῦ πανοικί σε πιέζοντος φάρμακον, ὃ φίλε ἐταῖρε, προσεφώνησε τῷ νοσοῦντι· και τῆς οἰκίας εὐθὺς αὐθὺς ἀπεπῆδησεν. Β Ἢ δὲ ποδῶν εἶχεν εἰς τὴν ναῦν ἐπανήκων, ἐπεσθαί οἱ τὸν διὰ Χριστὸν καταπειθῆ παῖσι Πέτρον αἰτεῖται και ὁ; εὐθὺς ὑπακούει, και τοῦ Θεοῦ δι; που νορῶς παρρημήσαντος.

ιδ'. Ἐπὶ τὴν ὑπ' ἀρρώστια; τοιγαροῦν ἀνατετριμμένην ἐκεῖνην ἀφικνεῖται οἰκίαν, και ὁπτον ἦ λόγος ἀνεγείρει ταύτην και ἐπ. ρώνουσι. Ὡς γὰρ μόνον εἰς θέαν ἦλθε τοῦ θαυμασίου τοῦδε Πατρὸς, ὁ βραβεῖα νόσῳ κατεσχημένο; ἐκεῖνος, ῥῆμων τε ἦν, και ἀνέφερε, και ἀνίστατο, και τοῖς ποσὶ προσπίπτων τοῦ θεραπευκότος, ἐρῶμενος, ἐτύγγαεν· εἶθ' οὕτω ταχὺς ἐκείθεν διαναστάς, ἐπὶ τοὺς παῖδας; τε και τὴν σύζυγον διεκίνηε τὸν Πέτρον, και τὴν ὕγιειν ὡσπερ αὐτόχρομα ταῦν χερσὶν φέρων, παῖσι δαφυλῶς ἔνεμεν. Ἐκ τοῦ εὐθέως γὰρ ἅπαντες ἐξάνειες τῆς νόσου, και τῶν συνεχόντων δεινῶν κρείττονοι; ἀνηγείροντο, και οὐχ ὁ τι δράσειαν εἶχον, οὐχ ὁ τι λέξειαν Πέτρω, πρὸς τὸ τῆς εὐεργεσίας ἀποχρὸν μέγεθος; ὅν δὴ και τὸ λίαν ἀφιλόδοξον, πρὸς τὴν ἐπάνοδον ἤπειγε, πρὸς τὸν ὑπ' ἐκείνων κρότον ἀνεπίστροφον παντάπασιν ὄντα, και πρὸς Θεὸν ἀναφέροντα τὴν τῶν γενομένων αἰτίαν· ᾧ δὴ και χρήματα τούτων προσανεχόντων, μετὰ τὴν πρὸς ναῦν ἐπανάλυσιν, αὐτὸς οὐ προσήκατο. Μὴ δεῖν, αὐτοῖς λέγων, ὑπὲρ τῶν ὑπὸ Θεοῦ τούτοις ἀγαθῶν ὑπηργμένων, ἀνθρώπων τὴν χάριν ὁμολογεῖν, ἀλλ' ἐκείνῳ διὰ καθαροῦ τε βίου και σώφρονος, και τρώπων προσανέγειν ἐλευθερίων, και κατὰ Θεὸν δῶν, μηδὲν ὑπερρῶντας τῶν αὐτοῦ θελημάτων, μηδὲ τῶν ἀπαρσιχόντων ὄλω; ἐκείνῳ ποτὲ γενομένου οὕτω γὰρ ὁμαίς, φησὶν, οὐδὲ λατρείας ἐτι σὺν Θεῷ δεήσεσθε ἄτε τὴν ἀρχὴν, μηδὲ νόσῳ περιπεσόντες.

CAPUT III.

Iter in montem Athum, et vita illie dure sancteque acta.

15. Cum talibus Petrus dictis animum quoque hominum istorum recte composuisset, jussit illos domum reverti; ipse vero e portu solvit cum reliquis vectoribus, qui et felicem navigationem suam viri sancti virtutibus referebant acceptam. Toto quippe eatenus tempore, diu nocturne, vento secundo navigaverant; ac eundem imposterum quo-

ιδ'. Οὕτως ἐκεῖνος και τὸν ἐντὸς αὐτοῖς ἀνθρώπων εὐ διατιθέμενος, τοὺς μὲν οἰκαδὲς ἐπίτρεπεν ἐπανιέναι, τὰς συμπλοῦσαι δὲ αὐτὸς συνανήγετο, οἱ και τῆς σφῶν εὐπλοίας, τάνδρὸς ἠτιῶντο τὴν ἀρετῆν, ἐξ οὐρίας και γὰρ διὰ πάσης ἡμέρας τε και νυκτὸς, τὸν μέχρι τοῦδε πλοῦν ἦνυσαν, και περὶ τοῦ μέλλοντος ὑπῆρχον θαρρόντες. Ἄλλὰ γὰρ οὕτως

ἔχόντων τε καὶ διανοουμένων, ἐκ τοῦ ἀπροσδοκῆτου ἅπαντάσιν, ἔτ' ὄντος τοῦ πνεύματος ἐπιφόρου, καὶ λαμπροῦ κατὰ πρῦμαν προσβάλλοντος, τοῦ πρῶσω προβαίνεσιν ἢ ναῦς ἀρείται, καὶ ἀκίνητος ἔμενε. Πάντα δὲ κάλιον ἐκείνων κινούντων, ὡς καὶ ἡ παρομία φησὶ, τὰ τῆς ἀκινήσεως οὐδαμῶς ἐνεδίδου. Καὶ δὴ τῶν ναυτῶν ἐξηπορημένων, καὶ μικροῦ τῆς ἰσῆς μετασχόντων ἀκινήσεως, τούτο μὲν ὑπὲρ ἐκπλήξεως, τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ μηδὲν ἔχειν πράττειν. Οὕτως ἐκ τόπου τοῦ πράγματος ὄντος, ὁ Θεὸς· Πέτρος τῆς ἡσυχίου καθέδρας ἐξαναστὰς, καὶ περιβλεψάμενος, τὸ τοῦ διαφανομένου ἔρωτος ὄνομα ἔρωτος· ὁ δὲ τὸν Ἄθω πυθόμενος εἶναι, συνῆκε τε καὶ ὁπαγγέλλει τὸ κατέχον ἀτρεμῆ τὴν ναῦν. Ἐν τούτῳ, φησὶν, ἐν τῷ Θεῷ βουλομένη, τὸν ὑπόλυπον διακονοῦσα με βλον· καὶ τῷ τῶν οὐρανῶν ἐπικαθεζομένων, τῆς γῆς εὐθὺς πρὸς τὸ εὐδύναμον ἰθὺνα· τὴν ναῦν ἐγκελεύεται· καὶ ὅς, ὡς οὐδὲν μελλήσας τὴν κελευσθὲν ἤνυσεν, ἡ ναῦς τῶν δεσμῶν ἀνεῖται, καὶ πὶ τὸ εὐκίνητον εὐθέως μάλα μετέβαλεν.

15'. Ἄρ' οὐκ ἐκπλήξει· ἐπὶ τούτοις πᾶσιν ἐγγίνονται· Πῶς ἡ πλώμος φύσις, ἡ τῆς θαλάττης εὐδάρβυτος ἰδιότης, ποῖ μὲν ὑποχωρεῖ καὶ πάροδον δίδωσι τῇ νηϊ, τῇ προσβολῇ τῶν πνευμάτων ἐλαυνομένη· ποῖ δ' ἀρνησαμένη τὴν φύσιν, τὴν ἀντιπῆραν μεταλαμβάνει, καὶ χέρσου δίκην ἐπὶ γύρῳ παρακατέχει τὴν ναῦν; Πῶς δὲ καὶ τὸ τοῦ πνεύματος εὐδάρβυτον ἐν μέρει συστέλλεται, καὶ μὴ συναρπάξει ταύτην τῷ περιφανεῖ τῆς ῥύμης, μηδὲν ἐπιτελεῖστος σφοδροτέρου σώματος; Τῷ γὰρ εὐκίνητῳ τῶν ὑδάτων τὸ πνεῦμα πλεονεκτεῖ. Καὶ τοῦ φανῆναι τὴν ἐν τῷ πυθμένι τῆς θαλάττης ἡπειρῶν ταύτης διαστάσης, τὸ θαλάττης ῥυτὴν ἐπιφάνειαν, στερέμνιον ὅσα καὶ ἡπειρῶν γενέσθαι, ὀξύματος οὐκ ἐλάττω φέρεται ὄξυν· οὐκοῦν προσθετέον τούτο τοῖς παλαίοις θαυμαστοῖς, καὶ διηγητέον οὐχ ἥττον ἐκείνων, καὶ ὑμνητέον ἐπὶ τούτῳ Θεῶν, ὃ μηδὲν ὧν ἂν βούλοιο, τὸ παράπαν ἀνένυτον.

16'. Ἄλλ' οὕτως ὁ τῷ Πέτρῳ σύμπλους ὁμιλος τῇ γῆ προσπελάσαντες, πρὸς τὴν ὑπώρειαν ἀποδιδάξουσιν οὐκ ἀδικρυτὶ τὸν γεννάδα· ὅς καὶ ἀνέλαθεν ἤδη καταπεπτωκῶτας ὑπὸ ἀνοίας αὐτοῦς, προειπὼν αὐτοῖς τὸν τε πλοῦν ἀκίνδυνον, καὶ τὴν πρόθεσιν ἀνύσιμον ἔξειν. Οἱ μὲν οὖν ἐστέλλοντο μετ' ἀγαθῶν τῶν ἐλπιδῶν· ὁ δὲ βίᾳ μὲν, ἐπέβαινε δὲ ὁμοῦ τῶν ἀδάτων, καὶ ἀνέβη τὸ ὄρος, καὶ εἰσέδυ τὰ ἄδυτα, Θεῷ μόνῳ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπιτρέψας, ὃ καὶ μόνῳ προεθυμήθη τε καὶ ὑπέστη χῆσειν, ὃ καὶ εἰς τέλος ἀγαγεῖν ἐσπούδασεν, οὐ μόνον ἀπόσιτος ὧν σχεδὸν, τῶν ὅσα πέφυκεν ἀνθρώπων συνέχειν φύσιν, καὶ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένος τυττὶ τὸ μέρος, ἀλλὰ καὶ ψύχει καὶ καύσωνι καὶ παγετοῖς καὶ χιόσι καὶ δμβροῖς, γυμνός τε καὶ ὑπαίθριος, ὃ τῆς καρτερίας! ταλαιπωρούμενος. Ἀνὴρ γὰρ ἐκεῖνος, εἴπερ τις, νοῦν ἔχων, καὶ συνείδησιν τοῦ γῆτου ποῦδε συγκρίματος φύσιν, ὡς καὶ αὐτὸν βρῖθει· τὸν νοῦν, καὶ πρὸς γῆν κατασπῶσα,

que afflaturum filenter sperabant. Verum taliter iis animatis et cogitantibus, ecce nec opinato plane eventu, secundo etiam perseverante vento et vehementer in puppim incumbente, desiit navigium porro progredi, et immobile in loco stetit. Ispis autem omnem, quod dicitur, rudentem moventibus, nihil quidquam profectum est; nautæ vero mentis inopes, pari fere cum navi immobilitate hærebant, partim præ stupore animi, partim quod nescirent quid consilii caperent. Cum loco tam malo res esset, divinus Petrus e sede ubi quiescebat surgens, oculosque circumferens, montis qui forte sub aspectum cadebat, sciscitatur nomen: quem ubi Athum appellari didicit, simul intellexit atque alios docuit causam, cur ita moveri nescia consisteret navis. In hocce, inquit, monte Deo volente reliquum meæ vitæ transigendum mihi est: et clamum recta imperat, ut sinistrorsum navim ad terram recta dirigat: quod ubi is, nihil cunctatus, effectum dedit, illico navis, solutis vinculis facillime ut prius moveri cœpit.

16. Nonne hinc admiratio cunctis vectoribus suborta fuerit; quo pacto navigabile elementum, fluida maris proprietates, modo cedat iterque præbeat navi, impetu ventorum impulsæ; modo naturam quodammodo suam exuta, contrariam assumat, ac terræ instar affixam navim eodem loco defineat? Quo pacto item fluidissimæ naturæ ventus parte sui contrahatur, ac navim manifesto impetu suo nabripiat, nullo ipsi validiore corpore obsisteret; ventus enim facilitate motus aquam antecedit. Neque vero minoris miraculi gloriam habet, quod fluida maris superficies, firma ad instar continentis facta sit; quam quod divisis aquis, in fundo maris, continens apparuerit aliquando. Quamobrem hocce etiam antiquis annumerandum, nec minus quam illa divulgandum venit miraculum: in eoque Deus, qui quidquid libuerit tam facile perficit, laudari præcipue debet.

17. Itaque qui cum Petro navigabant vectores, navi terræ adnata, ad radicem montis generosum virum non sine lacrymis dimiserunt: quos ipse, præ tristitia animis concidentibus, blande erexit; prædicens fore ut imposterum secure navigent, atque ad terminum feliciter perveniant. Illi igitur, spe bona pleni, cœptum iter prosequuntur: ipse vero, magno quidem labore, sed tamen contendit per invia locorum, conscendit montem, inaccessa penetrat, soli Deo se suaque committens; cui pariter soli vivere inagnopere cupiebat, ac victurum pollicitus fuerat. Hoc autem ipsum studiose ad exitum perduxit, non modo abstinens ab omnibus fere cibis, qui humanam sustentare naturam consueverunt, factus hac parte paulo inferior angelis; verum etiam frigus, æstum, glaciem, nives ac imbres nudus, sub dio (o tolerantiam!) constantè tulit. Vir quippe erat, si quis alius, perspicax; atque intelligebat, quomodo terrenæ hujus concretionis ua-

tura animum aggravet, eumque in terram depri-
mens, suam in cœlo conservationem habere non
sinat. Hæc, inquam, probe intelligens, tum aliis
modis, tum moderato admodum usu obviarum her-
barum, mirifice macerabat corpusculum, vigorem
animo præclarum afferebat, atque cor summi vere
divinum vehiculum, et alterum cœlum, imo et
clarissimum habitaculum Deo, diligentem quietis
conservandæ studio, efficiebat. Hoc vero, ut com-
pendio dicam, consistit in propensione animi et
conversione ejus in se ipsum, aut potius in omnium
animæ facultatum (etsi dictum mirabile sit) conver-
sione in mentem, atque in constanti eorum. quæ
ratio Deusque dictant, executione.

18. Quæ porro hic ab illo gesta sunt, pro merito
suo explicari omnino non possunt. Quando enim
mens omnibus sub sensum cadentibus superior
evaserit; et turbationem, quas talia afferre solent,
pelago emergerit, atque interiorem hominem probe
perspexerit, considerata prius turpi larva qua mor-
talium errata obtegi consueverunt, hanc doloris
admiriculo tollere festinat: posteaquam verò abs-
interit sudum hocce tegumentum; tum plane cum
anima variis affectionibus non amplius indecorum
in modum distrahitur, vix tandem consequitur pa-
cem, veramque attingit quietem, et Deum propter
quem existit, quantum fieri potest cognoscit. Tunc
etiam superat naturam propriam, ac participatione
quadam divinam induit, semperque ad meliora pro-
greditur, si modo omni ex parte probe muniat, et
ex nulla aditum quemicumque præbeat veteri ma-
lorum artifici, qua irreat; animamque scopis mæn-
datam inveniens, ibidem cum assecis suis habilet,
pessimæque suæ legioni, heu! castra metetur;
atque ita secundum sententiam illam evangelici-
cam, « Novissima hominis istius pejora prioribus,
sunt! »

19. Sed hoc quidem omnino absit ab illo. Quando
vero mens, uti jam explicare cœpit oratio, omnes
animæ insidentes affectus eliminaverit, in eamque
tranquillitatem summam induxerit, jamque non so-
lum ipsa se, sed alias etiam facultates animæ ex
integro in se converterit, et quidquid larvatum est
a se amoverit, prius quidem quidquid deterioris
notæ est, deinde progrediens ad id quod perfectius,
imo quod perfectissimum est, atque ad superiorem
animæ partem attinet, non modo duas materiales
potentias transiens, sed etiam ad spirituales atque
illusionis expertes intelligentias transcendens, om-
niumque pie simul ac religiose in Deum referens,
surdæ et mutæ, prout scriptum est, Deo astiterit:
tunc conditionem materiæ coerces, exprimitque
in se formam cœlestem summa cum tranquillitate,
utpote nullo pulsata pravo affectu, tota vero per
infusam gratiam in melius commutata. Talibus
igitur dotata mens, transiit etiam ad conjun-

¹ Matth. xii, 35.

τὸ πολίτευμα ἔχειν ἐν οὐρανοῖς οὐκ ἔξ, διὰ τίν-
των· καὶ τῶν ἐνότων βροτανῶν πάνυ μετρίων μετα-
λαμβάνων, δεινῶς συνέτρεξε τὸ σαρκίον· καὶ τῷ νῷ
τόνον ἀξίολογον ἐνεργάσατο, καὶ θεῖον ἀτεχνῶς
δχημα τὴν καρδίαν, καὶ οὐρανὸν ἄλλον, καὶ τοῦ
οὐρανοῦ φίλτερον ἐνδιαίτημα τῷ θεῷ, τῇ καθ' ἡσυ-
χίαν ἀκριβεῖ σχολῇ συνέστησε· τοῦτο δὲ ἐστίν, ὡς
συναλόγητα φάναι, τοῦ νοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστροφή
καὶ σύνευσις· μᾶλλον δὲ, πασῶν τῶν τῆς ψυχῆς
δυνάμεων, εἰ καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, πρὸς τὸν
νοῦν ἐπιστροφή, καὶ ἡ καθ' αὐτὸν τι καὶ θεῶν
ἐνέργεια.

19. Τὰ δὲ ἐντεῦθεν πρὸς ἀκριβείαν ἐξεῖπεν,
ἀδύνατον. Ὅταν γὰρ ὁ νοῦς αἰσθητοῦ παντὸς ἀπανα-
στῆ, καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς περὶ ταῦτα τύρβης
ἀνακύψῃ, καὶ κατοπτεῖται τὸν ἐντὸς ἀνθρώπου, τῶς
μὲν ἐνιδῶν τὸ προσγεγνημένον εἰδεχθῆς, προσωπεῖον
ἐκ τῆς κάτω περιπλανήσεως, τοῦτο διὰ πένθους
ἀποτίφασθαι σπύδει· κάπειδὴν περιέλῃ τὸ δουρι-
δὲς, τοῦτο κάλυμμα, τότε δὴ, τότε μὴ ποικιλίας
σχέσεσι τῆς ψυχῆς ἀγεννῶς διασπωμένης, μόγις
εἰρήνην ἀγει, καὶ τῆς δυνατῆς ἡσυχίας ἀπτεται, καὶ
[γινώσκει] καθ' ὅσον ἐγγραφεῖ, τὸν θεῶν, δι' ὃν ἐστίν.
Ὁ τε καὶ τὴν ἰδίαν ὑπεβάλλει φύσιν, καὶ θεοῦται
τῇ μετουσίᾳ, προκόπτων ἐπὶ τὸν κρείττον ἀεὶ,
μόνον εἰ φράττειτο πανταχόθεν εὐφυῶς, καὶ μηδα-
μόθεν ἔχει πάροδον, ἦντινοῦν ὁ τῆς κακίας ἀρχῆ-
θεν ἀσκητής, ἵνα μὴ παρεϊσθῆ, καὶ σεσαρωμένον
εἰρών, μετὰ τῶν ὁπαδῶν τῇ ψυχῇ παραμείνῃ, καὶ
τῆς οἰκείας πονηρῆς φάλαγγος στρατόπεδον, φεῦ!
αὐτὴν ἀπεργάσεται, καὶ ἐ γίνηται τὰ ἔσχατα τοῦ
ἀνθρώπου ἐκείνου χεῖρονα τῶν πρώτων, ἢ κατὰ τὴν
εὐαγγελικὴν ἐκείνην φωνήν.

19. Ἄλλὰ μὲν τοῦτο μὲν ἀπέλη πάντως. Ὅταν
δὲ ὁ νοῦς, ὡς ἦδη φθάσας εἰδήλωσεν ὁ λόγος, ἀπαν
ἐνοικον πάθος ἀπολέσας, τὴν ἀπροσπάθειαν περι-
ποιήσῃ τῇ ψυχῇ, καὶ μὴ μόνον αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν,
ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας τῆς ψυχῆς δυνάμεις ὁλοκλήρως
ἐπιστρέψας, ἀπαν ἐπίκτητον ἐκ μέσου ποιήσεται
τῶς μὲν ὁ εἰ ποτε τοῦ πονηροῦ κόμματος, προῖεν
δὲ ἐπὶ τὸ τελειώτερον, μᾶλλον δὲ τὸ τελειώτατον, καὶ
τὰ τῆς χρηστοτέρας μερίδος, οὐχ ὅπως τὴν ὕλικὴν
δυάδα διαδῖς, πρὸς δὲ καὶ νοητῶν καὶ τῶν οὐκ
ἀφαντάτων νοημάτων ὑπεραναδῖς, καὶ πάντα
θεοφιλῶς· ὁμοῦ καὶ φιλοθῶς ἀποθέμενος, κωφῶς τε
καὶ ἀλαλος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, παραστῆ θεῷ,
τηνικαῦτα λόγον ὕλης ἴσχει, καὶ πλάττεται τὴν
ἄνω πλάσιν ἐπὶ πάσης ἀδέας, ἅτε μηδενὸς θυρα-
κοποῦντος τῶν παθῶν, τῆς ἐκτὸς χάριτος ἐπὶ τὸ
κρείττον μεταρρυθμιζούσης ὄλον· ὁ μόντοι τούτων
εὐμοιρῆσας νοῦς, καὶ πρὸς τὸ συνημμένον σῶμα
πολλὰ διαπορθμεύει τοῦ θεῶν κάλλους τεκμήρια·

γάρ τι τε θεία και σαρκός παχύτητι μεσιτεύων, και δύναμιν τῶν ἰσχυρῶν ἐντιθείς.

κ'. Ἐντεῦθεν ἡ κατ' ἀρεθὴν θεοσιδῆς και ἀπαρμίλλος ἕξις, και τὸ πρὸς κακίαν ὅλως οὐ κινήτων ἢ δυσκίνητων αἶ τε θαυματοποιαί, και τὸ διορθῶν τε και προορθῶν, και περὶ τῶν πύργων που συμβαινόντων, ὡς ὑπ' ὀφθαλμοῦς διαλέγεσθαι και τὸ διημέριστον, ὡς οὐδὲ περὶ ταῦθ' ὁ σκοπὸς τείνει τῶν μακαρίων ἐκείνων, ἀλλ' ὡσπερ εἰ τις ὄρμη πρὸς ἡλιακὴν ἀκτίνα, και τῶν ἐναερίων ἀτόμων αἰσθάνεται κἂν μὴ τοῦτο τῷ προσορῶντι σκοπὸς οὕτως ἐκείναις ταῖς θείαις ἀκτίσι καθαρώς ὀμιλοῦσιν, αἶς φύσει πρόσεστιν ἡ πάντων ἀποκάλυψις, οὐχὶ τῶν ὄντων μόνον ἢ και γεγενημένων, ἀλλὰ και τῶν ἔπειτ' ἰσομένων, ὁδοῦ πάρεργον ὡς ἀληθῶς ἡ τούτων προσγίνεται γνῶσις. Σκοπὸς δὲ αὐτοῖς, ἡ κατὰ μοναχούς ὑπερτελής τελειότης, ἡ ἀληθῆς ἡσυχία, μᾶλλον δὲ ὁ τῆς ἀληθοῦς ἡσυχίας, ὃν ἐφημεν, καρπὸς τὸ δυστέμαρτον και δυσεκλάλητον και δυσεπίτευκτον χρῆμα, κἂν ἡμᾶς τὸ τῆς ὑποθέσεως ὑπερβάλλον, και περὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἐπήρε διὰ βραχέων ὑποσημῆναι τανῶν.

Actum sibi corpus indicia pulchritudinis divinæ. inter gratiam ejus et carnis molem interposita, et tribuit ei facultatem efficiendi quæ fieri alias non possunt.

20. Hinc fit ut quidem divinus et sine repugnantiâ operans virtutis habitus nascatur; ut animus in malum aut nullo prorsus modo, aut non facile inclinetur; ut miracula patrandi virtus acquiratur; ut quis præsentia perspiciat, et prospiciat futura; atque de rebus, quæ locis procul remotis contingunt, non aliter quam si sub oculis fierent, sermonejnetur; et, quod præcipuum est, in illa aciem suam non intendant beati illi; sed veluti si quis in solares radios obtutum converterit, etiam aereos atomos delegit, tametsi id non intenderit is qui inhietur; ita illi, qui divinis radiis, natura sua revelantibus omnia, clare illustrari consueverint, rerum non modo quæ nunc sunt quæque fuerunt, sed etiam quæ futuræ sunt, cognitionem pro quisquiliis, ut vere sunt, reputent: habeant vero pro scopo suo absolutam monastici status perfectionem, id est, veram animi quietem, aut potius ipsum veræ quietis, quem diximus, fructum; rem utique difficilem captu, difficiliorem dictu, difficillimam acquisitum; licet nos excellentia argumenti ex eltaverit, ad prodeandum nunc paucis, etiam illa quæ vires nostras excedunt.

CAPUT IV.

Semel atque iterum tentatus a dæmone per orationem superior evadit.

κα'. Ὁ μέντοι μεγάλους ὄντως οὐτοσὶ Πέτρος, και ἐφ' ὃ προσεκλήθη συνείδω, ὅλα, κατὰ τὴν παροιμίαν, προσεχώρει ποδί τοῦτο δὲ ἦν, οὐχ ὁ τῶν χαρισμάτων ὄγκος· ἀπαγε! οὐδὲ γὰρ ἐδεδεάσθη ποτὲ λιχνεία τούτων ὁ μέγας, ἐπεὶ μὴδὲ προύργου τοῦτ' εἶναι τοῖς ὑπελθεῖν ἐγνωκόσι τὴν ἡσύχιον ἀγωγὴν, ὁ λόγος ἔχει δηλώσας· ἀλλ' ὡστα τῇ χάριτι δυναθῆναι ὁ ἴνα χωρῶν, ἐπισκευάσαι τὸν ἐντὸς ἀνθρώπων, και πρὸς τὸ πρωτότυπον εὐδιαθεῖναι τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο και ἀμήχανον ἐπανθῆναι κάλλος. Ἄλλ' ὁ μὲν οὕτως ὠρμημένο:, ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ, κατὰ τὸν Ψαλμῶδην εἰπεῖν, διέθετο. Τί δ' ὁ τοῦ φθόνου πατήρ, τὸ τοῦ δόλου πλήρωμα, ὁ καιοῦ παντὸς αὐθαίρετος φυγᾶς, ὁ κακοῦ παντὸς ἐργάτης ἢ προστάτης, μᾶλλον δὲ τὸ συναμφοτέρον· ὁ πρῶτος ἀποστάτης, και τὸν πρῶτον ἀνθρώπων ἀποστήσας τοῦ Θεοῦ, εἰ συσκευάζει; Και πῶ; ἐαυτῷ χρῆται κατὰ τῆς τοῦ δικαίου ψυχῆς; Κακούργος μὲν, ἐπεικῶς δ' ὁμως, ἀξίως ἐαυτοῦ. Ὅρων γὰρ ἐξω βελῶν, ὁ φασί, γεγονότα τὸν μέγαν, τῇ τοῦ κόσμου και τῶν κατ' αὐτὸν ἡδέων φυγῇ, δι' ὧν ἐκεῖνος συλαῖν εἴθε τις ἀγενεστέρους ψυχᾶς, κἂν-εὔθεν οὐκ ἔναρ μόνον διὰ τοῦ φανταστικοῦ πνεύματος, ὁ νοεράς ὕψημα ψυχῆς ἢ φιλοσοφία φησὶ, θειοτέρων θεαμάτων ἡξυωμένον και προσηγμένον ἐπὶ τὸ βέλτιον, ἀλλ' ἤδη και τῆς φαντασίας αὐτῆς ὑπερκύψαντα, και τῇ τῶν ἀδύλων ἐπαφῇ καθαρώς προσχωροῦντα, και θαυμαστικῶς φωτισόμενον, ὁ φησὶ Δαβὶδ ἀπὸ ὀρέων

21. Vere igitur magnanimus hicce Petrus, quo vocatus esset intelligens, manibus pedibusque, ut proverbium habet, eo festiavit. Id vero erat, non amplitudo donorum; absit, horum namque cupidine nunquam captus fuit magnus ille vir; quoniam talia illis qui solitariam vitam statuerunt aggredi, laud magni facienda esse, nihil attinet declarari oratione nostra: verum eo festinavit ut gratiæ præberet locum, ut interiorem poliret hominem, ut juxta prototypum suum rite efformaret antiquum illud et vix reparabile animi decus. Enimvero sic ille incitatus, ascensiones, secundum Psalmsistæ dictum², in corde suo disponebat. At vero quid parens invidiæ, plenus doli, omnis boni ultroneus deservitor, omnis mali artifex aut patronus, imo utrumque simul; ille primus Dei deservitor, qui que primo homini, ut et ipse Deum desereret, auctor fuit; quid ille machinator? Quomodo se gerit adversus animam justî? Maligne quidem; sed tamen moderatione se digna usus. Conspiciens namque virum extra teli jactum, ut loquimur, positum per fugam qua mundum et quæ in mundo sunt voluptates, quibus malignus ille enervare consuevit degeneres animas, dereliquerat; atque hinc non modo in somnis per imaginarios spiritus (quos philosophia animæ rationalis vehiculum vocat) divinis visionibus dignatum, iisque ad præclaram virtutem progressum esse; verum jam ipsam quo-

² 1'sal. LXXIII, 6

que imaginandi facultatem supergressum, ad claram eorum, quæ materia nulla constant, intelligentiam pervenisse; ac mirabiliter a montibus æternis, quod ait David¹, illuminatum, huic etiam monti splendorum luminis impertivisse, depulsis iude, quod prius ipse fuerat, tenebris; hæc, inquam, conspiciens malignus dæmon, ferre non potuit, intolerabile ducens, eo Petrum, etiamnum corporis sarcina gravatum, ex imo elevatum esse; unde ipse consilii sui malignitate exciderat: Petrum supernam ac meliorem partem adeptum esse sibi vero ne inflamam quidem permitti.

22. Taliter ille invidia æstuans, terrere atque loco pellere sanctum violenter aggreditur. Ac primis quidem insultus, quam ridiculus, imo quam fneptus! In virum quippe unum, eumque non tantum armis, sed necessariis quoque vestimentis destitutum, diutina confectum inedia, perque varias afflictationes membris omnibus miserabiliter contabescentem; in nudum, inquam, nudum, inermem, debilem, ipse ducis formam atque habitum indutus, sagittariorum turmam secum trahere visus, inconditis vociferationibus clamoribusque personans, ferox impetum facit; inque specum, ubi tunc temporis habitabat Sanctus, sese infert, ac ipsum ad consereudas secum manus provocat: foris autem larvata sociorum cohors omnia late complebant fragore, prægrandia quæ circum, iacebant saxa inter se collidebant; arbores quoque, alias quidem radicibus evellebant, alias vero confringebant; omnia denique veluti adversus speluncam machinabantur.

23. Ubi vero magnus ille vir, talibus pavefactus, per orationem se ad Deum ex animo convertit, mentisque oculos ad eum fixos intendit; ne momento quidem amplius persistere illic valens nequam iste, continuo disparuit. Non tamen diu post, in serpentes denuo se ipse cum toto exercitu suo convertit; hisque ipse, reptando præcedens, ducem præstabat se, nequaquam similis aliis, aut re ipsa existens, aut apparens, sed magnitudine immensus visuque terribilis (referbat enim omni ex parte draconem) insurgebat de terra; ac sublime erigens collum, videbatur ex oculis scintillas vibrare, inflatis vero buccis passim flammis spirabat, cruentam movens linguam, longe ultra mentum extensam, præsentique veneno aut scatentem aut scatere visam. Quando vero cum Petro congressi parabat, eminens minitabatur, fore, ut spiritus sui impetu impavidum virum abriperet sibi in prædam.

24. Interea Petrus ne quidem aspectu dignabatur adversarium; manibusque indefesse in collum elevatis, spirituales Antiecb denuo superavit atque expulsi, velocius recedentem quam accesserat. Carpebat etiam prænitudo scelostissimum caput, cum omnia secus evenirent, atque ipse meditatus fuerat. Semper enim pugilis generosi acta considerans, ejusque intensum ac sublimem orandi modum

αἰωνίων, καὶ τῷ ὄρει τούτῳ τῆς αἰγλῆς μεταβδόντα τοῦ φωτὸς, καὶ οὕτως ποιοῦντα τὰ σκότα; ὑπερόριον, ὅπερ ἦν ἀντικρυς αὐτὸς, οὐχ οὐδὲ; τὸ φέρειν ἐτύγγανεν ὡν τῶν ἀνυπολόστῳ ἡγούμενο; ὄθεν αὐτὸς ἀπερρύθη κακοβουλία, τὴν Πέτρον κάτωθεν ἀνηγγέμον, ἐν καὶ τὸ τοῦ σώματος ἐφώλιον ἐπαγόμενον, τοῦτον μὲν τῆς ἀνω καὶ κρείττονος ἐπειληφθαὶ μερίδος, ἐκείνῳ δὲ, μηδὲ γούν τῆς κάτω παραχωρεῖν.

κβ'. Οὕτω δὲ τῇ βασκανίᾳ διατεθεὶς, δεδῖτεσθαί τε καὶ ἐξουθεῖν τοῦτον ἐπεχειρεῖ ταῖς ἐπιπρῆαις. Καὶ ἡ πρώτη τῶν ἐπιπρῆαιῶν, ὡς γέλοισιν, μᾶλλον δὲ καταγέλαστον; Πρὸς ἕνα γὰρ, καὶ τοῦτον οὐχ ὅπως ὅπλων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἀναγκαίων περικαλυμμάτων ἐστερημένον, καὶ τῷ μακρῷ τῆς αἰστέρας κατεργασμένον, καὶ δεινὴν τινα σύντηξιν ταῖς ποικίλαις; ταλαιπωρίαις κατὰ πᾶν ὑποστάντα μέλος, πρὸς ἕνα γυμνόν, δοκλον, ἐκνευρισμένον, στρατηγῶ μορφήν αὐτὸς; καὶ σχῆμα περιβαλλόμενος, καὶ τοξοτῶν ὡσπερ ἐπισυρόμενος πλῆθος. παρακαλούμαί τε καὶ βοαῖς χρώμενος, θρασὺς ἐπέη; καὶ τὸ σπῆλαιον, διτηνικαῦτα τὴν ἅγιον ἐνψυχισμένον εἶχεν, εἰσῆει, πρὸς συμπλοκὴν ἐκκαλούμενος; τὲ ἐ; ἐκτὸς πάντα πατάγῳ περιηγούντες, καὶ τοῦς εὐμεγέθους τῶν παρακειμένων λίθων ἀλλήλοις προσαρσάσαντες, δένδρων τε τὰ μὲν ἀνασπῶντες, τὰ δὲ διακλῶντες, πάντ' ὡσπερ ἐπὶ τὸ σπῆλαιον ἢ τῶν ὀπαδῶν ματαῖα ἐκείνη συνεχίνει φάλαγγ.

κγ'. Ὡς δ' ὁ μέγας ἐκείνος ὑποδειλιάσας, ἐκ ψυχῆς δι' εὐχῆς τῷ Θεῷ προσέδραμε, καὶ νεοτὴν ἀτενὲς ἀνέσχε πρὸς αὐτὸν ὄμμα; μηδὲ πρὸς μικρὸν παραμένειν ἔ; ἔχων ὁ πονηρὸς, ἀφανὲς εὐθὺς ἐγεγόνει. Μετ' οὐ πολὺ δ' αὖθις, εἰς ἕρεις πανστραταὶ μεταβαλὼν, ἡγείτο προέρπων αὐτὸς, οὐ κατὰ τοῦς ἄλλους ὡν ἡ φαινόμενος, ἀλλ' ὑπερφυτῆς τὸ μέγεθος; καὶ φοβερός; ἰδεῖν (δράκοντι γὰρ ἀτεχνῶς ἐφίκει) διανίστατό τε δῆθεν, καὶ μετέωρον αὐχένα φέρων, ἀποσπινθηριάζειν ἰδοῦσι τῷ ὀφθαλμῷ, γνάθους δὲ φουσῶν πῦρ ἀντικρυς ἔπνει, καὶ φόνιον ἐκίνει γλῶσσαν τῶν γενεῶν πολὺ προχεομένην, καὶ μεστὴν οὖσαν ἢ δοκοῦσαν τοῦ θανατοφόρου; ὁμοσε δὲ κατὰ τοῦ Πέτρον χωρῶν, πόρρωθεν ὡσπερ τῇ τοῦ πνεύματος ἡπείλει ῥύμη, τὴν ἀπτόρητον ἐκείνον ἀναρπᾶσιν τε καὶ λαφύρεσθαι.

κδ'. Τοῦ δὲ μηδὲ πρὸς θέαν γούν ὄλωσ ἐπεστρέφθαι ἀξιοῦντος, ἀκλινῶς ἐκ πρὸς οὐρανὸν τὰς χεῖρας ἀνιτεταμένα; ἔχοντας, ὁ νοητὸς πάλιν Ἀμαλίχ ἤττατο καὶ συνηλαύνατο, καὶ ταχύτερος ἦν ἀποχωρῶν ἢ προσάγων; ἐλάμβανε δὲ ἄρα καὶ μετᾶμοσ; τὴν ἀλάστορα, τούνατιόν ἅπαν ἢ διανοεῖτο διαπραττόμενον; τὸ γὰρ αἰετὸν σύννοος τοῦ γενναίου, καὶ τὸ τῆ; εὐχῆς σύντηξιν τε καὶ μετάρσιον χαλάσαι πει;

¹ Γε. I. LXXV, 5.

ρώμενος, καὶ λαθεῖν ἐντεῦθεν ἡτυνησὺν λαθῆν, αὐτὸς ἄκμαιοτέρην ἐνεποιεῖ τούτῳ τὴν σπουδὴν, καὶ καλλίστους ἄκων προῦξένοι τοὺς στεφάνους. Ὡς ἔμοιγε τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐνστασιν ἀναλογιζομένην νῦν, οὐδὲ τῶν μαρτυρικῶς δθλοῦς ὑπελθόντων ἀποδεῖν ἡγεῖσθαι τοῦτον ἐπεισεν. Οἱ μὲν γὰρ, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ πρὸς θεὸν σέβας ἐξομῶσθαι, πάντα ἐξ ἀνάγκης ἔφερον· ὁ δὲ, τὴν καρτερίαν ἐκείνων οὐκ ἐλάττων ὤντος, ὑπὲρ τοῦ μηδὲ πρὸς βραχὺ τὴν νοῦν ἀποστήσαι τοῦ Θεοῦ, πᾶσαν ἐπαγωγὴν πρόθυμος ὑπέμεινεν. Ἐπὶ δὲ μείοσιν οὗτος ἀφορμαῖς, τοῖς μεγάλους δεῖν ἐγνωκῶς ὑπενεγκεῖν ἀγῶνας· τί οὐκ ἂν ἄστυμος; ἐπαθεν, εἴπερ τῶν μεγίστων προκινδυνεύειν ἐντῆν;

lavare tentans; aliquam ex virtutibus occasione sumpta, acuebat potius ejusdem diligentiam, et invitus pulcherrimas ei parabat coronas. Mibi vero, viri constantiam nunc consideranti, persuasum est, nihilo minus ipsum præstitisse, quam qui martyrii certamen subierunt. Hi namque, ut ne divino cultui remitterent nuntium, necessario omnia perferrebant: noster vero, nihil illis constantia cedens, vim omnem alacer lætusque sustinuit, ut ne vel tantillum a Deo mentem separaret. Qui vero propter minores causas credebat subienda sibi esse magna certamina; quid non libens passus fuisset, si res majoris momenti in periculum fuissent adductæ?

CAPUT V.

Fertium impugnatur a dæmone, famulum ejus simulante, ac reditum in patriam suadente.

κς'. Ἄλλ' ὁ μὲν οὕτω τῆ τῶν εὐχῶν προσεδρεῖα, μικροῦ τοῖς περὶ θεὸν ἀκαμάτοις ὑμνηταῖς ἡμιλλᾷτο, καὶ εἰρήνην ἄγων καὶ πολεμοῦμενος. Ὁ δ' ἀκάματος τῆς ἀρετῆς ἀντίπαλος, τῆ μὲν ἀποτυχάνειν ἐπιτιθέμενος, ἀνιώνεος, ὀξυτέρους δὲ ὁμῶς φθίνου κέντροις βαλλόμενος (ζηλοτυπία γὰρ οἶδε μᾶλλον αὐξάνειν ἀποτυχάνουσα) σφοδρότερον αὐθις πρὸς ἄμυναν διανίσταται, ταῖς ἐκ τοῦ φανεροῦ δ' ὁμῶς ἀποδοκιμασθεῖς προσβολαῖς, πρὸς δόλους ἐγνω τραπέσθαι. Καὶ δὴ διανοεῖται στήσα: τῆ γενναίῳ τὴν λόχον, ὅθεν οἶδε ποτε κατ' ἀνθρώπων μέγα δυσνηθείς, καὶ τῆ πρὸς τοὺς προπάτορας φανακισμῶ, πρὶρβρίζον ὡσπερ ἅπαν (φεῦ!) ἀνασπίσας τὸ γένο; καὶ κατενεγκῶν. Ἐπεὶ δὲ νῦν Εὐα προσνυχεῖν οὐκ ἔην, γυναικὸς ἔψει καθάπαξ ἀποταξάμενον πρὸς ὃν ὁ πόλεμος· οὐδ' αὐτὸς ὄφιν ὑποδύς προσέρπει, σκίλων τε καὶ θέλων, καὶ οὕτω παρατείνων τὴν κακίως ἀπολουμένην συμβουλήν· ἀλλὰ τινα τῶν κατὰ τὴν βίον οἰκετῶν ὑποκριθεὶς τοῦ ἀνδρὸς, ἐν ἑξῆ τινὰ πίστιν τὸ δράμα, πρόσσεισιν ἀπολοφωρόμενος, καὶ γονέας εἰς μνήμην ἄγων καὶ ἀδελφοὺς, καὶ τὸ τῆς ἀγχιστείας πᾶν αὐτῷ σύστημα, φίλων τε τοὺς ἀρίστους, καὶ ὅσοι συνήθει; ἐκ γειτόνων ἦσαν, ἐκ παντὸς εἶδους ἡλικίας πλέκων τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ συσχόντα τὴν πατρίδα θρήνον, οἷος ἐκείνο; ἀριστος ἀλιτήριος, καὶ τὰ τοιαῦτα πλάσασθαι δεξιώτατος.

25. Atque ita quidem ille assiduitate precandi vix aut ne vix quidem cedebat indefessis illis Dei laudatoribus, seu quætam ageret vitam, s u tentationibus infestam. Infatigabilis vero virtutis impugnatur, quod voto suo excidisset, gravi quidem affliciebatur dolore; atamen acrioribus invidiæ stimulis agitatus (solet namque æmulatione, cum voti compos facta non fuerit, magis angere) vehementius denuo ad vindictam insurgit. Verumtamen aperto Marte repulsus, ad dolos sibi putavit confugiendum, planeque constituit insidias struere generoso pugili, quibus olim humano generi noverrat se plurimum nocuisse; illudque, primis parentibus delusis, radicibus (ehem!) quodammodo totum exstirpasset ac obrivisse. Quoniam vero nunc primo loco fallere Evam non poterat, cum is qui impugnabatur, omnis omnino femine aspectum subterfugeret, neque ipse indutus serpentem adreptit, mulcendo ac blandiendo perniciosum consilium suum simulans: verum cujusdam e servis, quibus in sæculo usus fuerat Petrus, persona assumpta, ut aliquam fidem reperiret fabula, accedit sanctum, lugubri plane forma; eique parentes, fratres ac turbam sanguine junctorum omnem, nec non amicorum optimos quosque, et quotquot ex vicinis ei magis familiares fuerant omni ætate, in memoriam revocans (ut est insigniter scelestus, atque omnem ipsius causa etiamnum lugere, sic eum appellans:

κς'. Ἠλικιώτην μὲν, λέγων, ὁμιλον καὶ ὅσοι τῶν ἐξώρων, οὐτ' ἔλαθε; οὐτε λήθη, πάσης μὲν εὐθυμίας ἀφορμή, καὶ καλοῦ παντὸς εἰκὼν προκείμενο; ἐπηνίκα δὴ συνίσθα τοῦτοις, ἀλήχτου δὲ νῦν ἀθυμίας ὑπόθεσις, διὰ τῆς μακρᾶς ταύτης ἀπουσίας καταστάς· παῖδας δὲ δῆπου, τὸ μηδὲλλως ἀπολαῦσαι φθάσαι τῆς σῆς καλοκαγαθίας, οὐκ ἀπεικώτως ἀνισθαι δεινῶς, καὶ ταῦθ' ὅτι τὸν ἐπίσης ἀρετῆς σοι κομῶντα τῷ βίῳ, μὴ καταλλέλοιπας πυνθανομένους. Τί δ' ἄρα, φησί, καὶ παραγατευόμενος, φίλε δέσποτα, φιλέρημο; οὕτω γέγονας, καὶ τοὺς ἀνθρώπου, ἀνεπιστρέπτει φυχῶν, τὴν μετὰ θηρίων ἀνθερῆ διατριβὴν, καὶ περινοστεῖς τὰς ἀφίλους

26. Neque obliti sunt, neque obliviscuntur unquam coætanei tui et majores natu omnes, te, cum apud ipsos versatus es, cunctis lætitiæ causam omnisque honestatis exemplum fuisse; nunc vero iisdem, per diutinam hanc absentiam tuam, incessabilis tristitiæ argumentum esse. Juniores autem natu non immerito afficiuntur summo dolore, quod nullatenus sibi liceat frui præclara virtutum tuarum exercitatione; eoque majori afficiuntur, quod intelligant neminem paribus fulgentem virtutibus post te in vivis superfuturum. Quid porro, optine here, utilitatis tibi contulerit tam ardentem solitudinem amasse? homines, interdicto tibi ad eos re-

ditu, fugisse? prætulisse iis vitam inter feras agentium? salus inhospitalis oberrasse? sperus hasce valefudini noxias subiisse? latibula ferarum incoluisse et serpentibus colobitasse venenatis? An iniquus? Ut secundum Deum religiose vivam. At quomodo Abraham religiose inter homines vitam instituit? quid porro ejus nepotes ac posterii? quid etiam, si ita vis, ejusdem majores, qui honestam vitam voluptuariæ præhabuerunt: numquid illos vita inter homines acta corruptit? Nonne etiam tunc multos spectaculo sui ad virtutem allexerunt? Nonne coram testibus præclara facinora operati, nihilominus invicti perstiterunt longissimo tempore, desiderium honestatis omnium animis immittebant, atque apud ipsos zelo suos per sæcula vigentes, immortalis quotidie successione etiamnum, nec senio nec morte subacti, perennant? Tu vero sine arbitris hic vitam finis, exercitationibus tuis nihil propemodum tibi, nihil autem omnino aliis, seu nunc viventibus, seu imposterum victuris, commodi afferentibus. Quisquis enim præclare quidpiam operatur, illudque in lucem non profert, juxta dictum evangelicum, «*Lucaat lux vestra coram hominibus*»; » perinde ac si operatus non fuisset, nihil proficit, neminem excitat ad imitandum; posteros vero honeste victuros clamno afficit, persolvit.

27. Quod si putes, vivere te conformiter legi novæ gratiæ, eaque fortasse in proposito confirmatus, reditum tibi interdicas; ego ex hac quoque lege, quid expediat tibi in medium proferam, et expositæ modo sententiæ monstrabo utilitatem; quippe qui non recenter in domum tuam admissus sim, sed a temporibus majorum tuorum inter fidelissimos tibi famulos serviam, ardentemque te amem, ac rerum tuarum satagam. Age igitur, mi here, dic, cuinam tuorum tuus hic vivendi modus placet? quomodo non regnare censendus es mandatum illud, «*Unusquisque placeat proximo suo*»? » Quo pacto etiam persuades tibi, te Deo hic gratum præstare obsequium, qui quæ tua solius sunt hic quæris, immemor illius: «*Nemo quod suum, sed quod alterius, querat*»? » Quam vero etiam afferas excusationem quod nihil facias, non solum quam tu conferre aliis posses, sed etiam, quæ inde ad te veluti per orbem rediret, salutem, juxta quod scriptum est: «*Qui educit pretiosum a vili, quasi os meum erit*». » Et, «*Qui peccatorem ab errore converti fecerit, cooperiet multitudinem peccatorum*». »

28. Hactenus quidem malignus ille, quippe etiam Scripturarum intelligens, tam longa oratione undequaque se muniens, etiam nunc monstrare lignum boni et mali generoso pugili videbatur, ipsumque a paradiso quietis suæ malitiose tentabat expellere. Pugili vero ipsi, qui sub verbis ejus latentem deprehenderat dolum, ejusque apparatus ac malitiam utique perspectam habebat, brevis sufficiebat

λόχμας, καὶ ὑπέρχη τὰ νοσοποιὰ ταῦτα σπῆλαια, καὶ γειτνιαζέεις χηραμοῖς, καὶ συναυλιζῆ τοῖς ἰοδόλοις; ὑπὲρ τοῦ κατὰ θεὸν ἄρα φείας βίωσιν; Καὶ πῶς Ἀβραάμ θεοφιλῶς ἤνυσεν ἐπ' ἀνθρώπων τὸ βίωσιν; εἰ δὲ καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ τε καὶ μετ' αὐτόν; εἰ δὲ βούλει καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ, τὸ κατὰ θεὸν ζῆν τοῦ καθ' ἡδονὴν προελομένουσ, ἢ μετ' ἀνθρώπων ἐλυμῆνατο δίαιτα; οὐχί· καὶ τότε τοῖ- λού; ἐπῆραν τῇ θεῶ πρὸς ἀρετὴν, καὶ μάρτυρας παραλαβόντες τῶν καλῶς ἠγωνισμένων, ἀκαταγώνιστοὶ διέμειναν τῷ τοῦ χρόνου μήκει, τοῦ καλοῦ πᾶσιν ἐνιέντες πόθον, καὶ τῷ πρὸς αὐτοὺς ζῆλῳ δι' αἰῶνός νεάζοντες, ἀθάνατοι; ὁσημέραι διαδοχαῖς, ἀγῆρω; κένταυθα καὶ ἀθάνατοι διαμένουσι; Σὺ δὲ, ἀμάρτυρον ἐνταῦθα καταλύσεις τὸν βίον, καὶ πρὸς οὐδέν σοι πάνυ χρησίμων αἰ σπουδαὶ τελευτήσουσι, μηδενὸς αὐτῶν ἀπαναμένου τῶν νῦν, ἢ τῶν ἔπειτα. Ἡξ γὰρ ὁ καταπράξας τι τῶν ἀρίστων, καὶ μὴ τοῦτ' εἰς φῶς ἐνεγκῶν κατὰ τὴν θεοπίζουσαν ἐκείνην φωνήν, «*Ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ὑμῶν λαμπράτω φῶς, » ἐν ἴσα καὶ εἰ μὴ κατέπραξεν, οὐδὲν ὀνήνησιν οὐδ' ἐπιχειρεῖ πρὸς ζῆλον οὐδένα, καὶ ζημιῶ τοὺς ἐντεῦθεν ἐσομένους βελτίους, καὶ τίσει δῆπου προπρόντως τὴν δίκην ἐπὶ τοῦ μελλόντος.*

ac propterea debitas aliquando, ut par est, penas

αἰ. Εἰ δὲ θεσμοὶ δοκεῖς εἰκεῖν τῆς νέας χάριτος, καὶ τούτους ἴσω; στηρίζων σαυτὸν τὴν ἐπάνοδον ἀπαγορεύεις· ἐγὼ σοὶ καὶ ἀπὸ τούτων παροίσωμαι τὸ συνοῖσον, καὶ δεῖξω τὸ λυσιτελεῖς ἦν ἀρετίως ἦκω γνώμην εἰσηγησόμενος, ἅτε μὴ προσφάτως εἰσφικισμένος, ἀλλ' ἐκ προγόνων σοὶ τελῶν εἰς τοὺς πιστοτάτους τῶν δούλων, καὶ περικλιῶ πῶς ἂν εἴποις καὶ φιλῶν καὶ κηδόμενος. Φέρε τοίνυν φράσον, ὡ δέσποτα, τίτι τῶν ἀπάντων ἀρείσκει; ἐν ἰαδί; πῶ; δ' οὐχί τῆς ἐντολῆς ὑπερφρονεῖς, «*Ἐκαστος τῷ πλησίον ἀρεσάτω, λεγοῦσας; πῶ; δὲ καὶ τῷ θεῷ σαυτὸν ἐνταῦθα πείθει; ἀρεσκεῖν, τὸ σαυτοῦ μόνον ἐνταῦθ' ἐπιζητῶν, μηδ' ἐκείνου μεμνημένος, ὡς «*Μὴ τὸ ἑαυτοῦ ἕκαστος, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ζητεῖτω.*» Τίνα δὲ καὶ σχολῆς ἂν ἀπολογία, ἐν οὐδενὶ τίθε- μενος, οὐ μόνον τὴν ἀπὸ σοῦ τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀναστρεφομένην ὡσπερ ἐν κύκλῳ πρὸς σὲ σωτηρίαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· «*Ὁ ἐξάγων ἄξιον ἐξ ἀναξίου, ὡς τὸ στόμα μου ἔσται.*» Καὶ «*Ὁ ἂν ἀμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ἐπιστρέψῃ, καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν.*»*

κη'. Ἀλλ' ὁ μὲν πονηρὸς ἅτε καὶ Ἰραφῶν ἔμπειρος, οὕτω μακρηγορῶν, καὶ κύκλῳ περιβαλλόμενος, τὸ καλοῦ τε καὶ πονηροῦ ξύλον ὡσπερ ὑπέδεικνυ καὶ νῦν τῷ γενναίῳ, καὶ τοῦ τῆς ἡσυχίας παραδείσου κακούργως ἐξωθεῖν ἐσπευδα τῷ ἐκ τὸν ἐπιζάνοντα φωράσαντι δόλον, καὶ τῆς σκευῆς τε καὶ σκαιωρίας οὐκ ἀνεγνωσθη γεγονότι, μικρὸς ἀπέρχη λόγος, καὶ τὸ κράτος αὐτόθεν κατα-

• Matth. v, 16. • Rom. xv, 2. • 1 Cor. x, 24.

• Jerem. xv, 16. • Jac. v, 20.

κράτος ἀνήηται. Γεγωνότερξ γὰρ κατὰ τοῦ δολίου A oratio, qua ei adversarii vim vi replnit. Nam elata contra doli architectum usus voce, causam nostrī ad meliorem statum reditus, Delparam dico, In-clamat : et continuo ille, ut vidit se agnitum esse, evanescit ; exutus larvata persona, et confusione (ut par erat) plenus. Quisquis enim aperto Marte con-gredi metuit, ac sibi clam per dolum parare victo-riam conatur ; ubi deinde deprehensus, primo sta-tim congressu vincitur ; invitus cum dedecore ex arena recedit, ac fuga sua adversariis, sola pruden-tia facilem de ipso victoriam reportantibus, tro-pæum erigit.

κθ'. Οὕτως ὁ νοῦ καὶ φρενῶν ἐπιβολώτατος οὐτοσί Πέτρος, διὰ βραχείας τῷ πονηρῷ δοῦς πείρα B ἐκμαθεῖν, ὡς οὐκ ἀνεπιγνώμων τῶν αὐτοῦ τεχνα-σμάτων, δι' ἐνὸς ἄθλου πάσης ἀρετῆς ἀποδείξας ἐναργεῖς ἐξήνεγκε. Τῷ μὲν γὰρ συνεωρακίνοι τὸν λόχον, ἤκιστα δὲ τῷ τῆς κακοουργίας εὐπρεπεῖ πα-ρασυρῆναι, δηλὸς ἐστὶν εἶπερ τις καὶ φρονήσιω; ἐπιληγμένους. Ἐπει δὲ διὰ τῶν τῆδε μὲν ἡδέων ὡσπερ συνεσκεύασται τὸ δέλεαρ, τῆς ἐπ' ἐρημίας διαίτης τὴ σκληρὸν ὑπομαλάττων, καὶ πρὸς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ βῆσιώνην ἐκκαλούμενον, ὁ δὲ, τῆς μὲν ὑπερόπτης ἀκριβῆς; ἐφάνη, τὸν δ' ἐπίπονον καὶ τεθλιμμένον ἀνθελόμενος βίον, ὁμοῦ τε σωφρο-σύνην ἐδειξεν ἀσκήν, καὶ τὴν ψυχὴν ἀνδρείως ἀναπέτηξε. Τὸν μὲντοι πονηρὸν, πονηρῶς τὴν ἄθεσμον ὑποτιθέμενον ἐκείνην γνώμην ἀπωσάμενος, Θεῷ δὲ τῷ φύσει Δεσπότη καὶ Δημιουργῷ πειθῆ-νιον νεῖμας ἑαυτοῦ, δικαιοσύνης φέροισ' ἂν οὐκ ἀπεικώτως δόξαν.

29. Ita Petrus animi mentisque compos, brevi tempore nequam adversarium compulit experientia discere, non se nescire illius versutias; et unico certamine virtutum omnium præclarum specimen effudit. Nam quod insidias detexerit, ac malitiæ decora, ut proponebatur, specie nequaquam delusus sit, manifeste ostendit ipsum, si quis alius, pru-dentia prælitum fuisse. Quod vero hinc illecebæ, viro sancto propositæ, ex hujus sæculi voluptatibus veluti concretæ essent, possentque asperum eremi-ticæ vitæ institutum lenire et ad felicitatem mun-danam evocare; inde sanctus illarum quidem egre-gius contemptor apparuerit, laboriosam vero ac miseram vitam his prætulit; indicium est, eum simul et temperantia excelluisse, et animi fortitu-dine enituisse. Quod denique nequissimum, im-pium illum mentem suggerere nequiter conantem, repulerit; Deo autem, quem natura tota Dominum atque Creatorem clamat, obsequentem sese præ-stiterit; ei laudem justitiæ non immerito tribuit.

CAPUT VI.

Quartam tentationem dæmonis, angelum mentiti, vincit humilitate; ac donis cælestibus cumulatur.

λ'. Ἀλλὰ γὰρ οὐδ' οὕτως, ὁ πρὸς ὅ τι τῶν κα-λῶν διηνεκῶς ἀσπόνδως ἔχων, ἡσυχάζειν ᾤθηθῃ δεῖν· ὡ τῆς μωρίας! ὅς οὐδ' ὡ; κήπιος, ὃ φασιν, ἔγνω παθῶν· μάλλον δ' ὡ τῆς ἀπονοίας! αὕτη γὰρ ὅταν ἀπὸ τῶν ἐκθάντων ἐλεγχθῆ, κενάως ἐλπίσι φουστῆται, τὴν ἔπειτ' ἐσομένην ὄνειροπολοῦσα νίκη. Ἀλλ' οὐχ ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων Πέτρος οὕτως, ὁ καὶ τηλικούτων ἀρετῶν τε καὶ τροπαίων στεφανίτης φανείς· ἀλλ' ἐπὶ Θεόν τὸ πᾶν ἀναφέρων, καὶ τὴν ἐκείθεν ὑπὲρ τῶν μελλόντων θαρρόντως βοήθειαν ἐξεκαλεῖτο. Καὶ οὕτω ταπεινώσει μὲν ἐρητισμέ- D νος, οὐδὲν ὑπὸ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλθοῦσης νίκης παραδλάπτεται τὸν λογισμόν· ἐλπίδι δὲ χρώμενος ἀκατασχύντω, πρὸς τὴν ἐπιφερομένην ἀποδύε-ται πείραν· ἔθθεν τοι καὶ ταύτης ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντου; ἀναδείκνυσται κρείττων, ὡς ὁ λόγος ἔχει δ. λῶσων.

λα'. Ὁ γὰρ Πρωτεύς πολυμορφότερος, ἢ πολυ-κέφαλος ὕδρα, ὁ πρὸς τὴ παράγειν ἀμηχάνως; εὐμήχανως, τοῦτο μὲν πρὸς ἄλλο πᾶν εἶδος ἐπι-ρεια; ἀπειρηκῶς, τοῦτο δὲ τὴν τοῦ ἀνδρός διὰ πάσης ἀρετῆς; ἀγωγήν, καὶ τὸ τῆς πολιτείας ἡχο-ρωμένον, καὶ διαφερόντως ὑψηλόν τε καὶ παρην-

30. Ille, qui quidquid honestum est irreconcilia-bili prosequitur odio, neque post ista quidem ces-sandum sibi putavit. O insaniam! quod ne quidem ut puer, sicut aiunt, malo doctus est; aut potius, o. insolentiam! Hæc enim, cum optato rerum suarum eventu frustrata est, inani spe immescens, obven-turam sibi deinde victoriam vane imaginatur. Non sic Dei famulus Petrus, qui tantarum virtutum ac victoriarum coronis conspicuus, omnia sua in Deum referebat; et hinc ejusdem operam in futurum fi-denter implorabat. Atque ita factum est, ut humi-litate quidem fulus, ex reportata victoria nullum animi detrimentum faceret: spe vero, quæ non confundit, erectus, ad imminentem porro tentatio-nem accingeretur; eaque longissime superior appa-ruerit, uti sequens oratio palam faciet.

31. Nam nequam ille, multiformior Proteo, illæ multiceps hydra, ille ad seducendum etiam ea quæ seduci non possunt, promptus; tum quod cæteræ omnes nocendi artes desperaret valituras, tum quia conspiceret viri sancti conjunctum cum omni vir-tutum genere institutum, et exquisitam viveendi ra-

tionem, nec non denissa in summa perfectione humilitatem; hinc spem concepit auferendi inuolabilem ejus thesaurum. Ille igitur, qui ex olim a luce depulsus recesserat, et in tenebras misere commutatus fuerat, ut Petrum in similem calamitatem pertrahat, lucis speciem assumit, angelum lucis simulans, sicque sanctum adit, mendaci suo lumine lucernam, ex veræ primæque lucis participatione accensam, extincturum. Illic autem accedens, eorum in faciem illum alloqui non audeat, gravissimum ejus vultum veritus; sed specui foris accensus adstans, per ostiolum vocem intra immittit, blando sermone suo sisus. Inde igitur sanctum salutans: Viriliter age, inquebat, et confortare, Petre. Hoc autem considerante atque adeo interrogante quisnam iste esset, ac unde talia loquens veniret? Subjuxit ille continuo: Princeps militiæ sum ego Domini gloriæ: venio autem significaturus, quam in cælis tibi pro toleratis huc usque laboribus mercedem comparaveris; et simul docturus quid deinceps agendum tibi supersit.

32. Scias igitur velim, exercitatione sancta atque tolerantia te omnibus qui hactenus fuerunt antecellere, a que adeo majora tibi præmia jure merito manere. Jejunat quidem Elias, sed quadraginta tantum dierum curriculo: tu vero septimum jam annum hic agens sine cibis humanæ vitæ propriis perstas. Daniel cum feris mirabiliter versatus est; altamen cum paucis, et tempore non longo: tu vero a longo tempore et cum multis cohabitatis. Si tolerantiam quoque Jobi miretur quispiam; cogites autem non sua sponte sustinuisse malorum incursum: tu vero inhospita loca tanto tempore voluntarie incolis, varii generis pluribusque tentationibus exagitatus; et nondum animum despondisti. Unum nunc desideratur, ut homines conseruatione tua meliores reddas, eosque a rebus terrenis abstractos in numerum transferas cælestium civium, aspiciens in exemplum, quod Christus est; a quo et ego nunc missus celeri volatu adsum. Illic post illam in monte athleticam moram reversus, homines frequententer convenit, ac leges eis præscripsit salutaris. Si vero etiam suspiceris, huc me advenisse non ex numine divino: manifesto tibi comprobabo argumento, a Deo missum esse. David namque, mirabilium divinatorum præco, sic Deum ipsum alloquitur: « Tu siccasti fluvios Ethan⁹; » illos videlicet fluvios, qui jugiter manarunt, non qui torrentis adinstar recenter proruperunt. Et alio Psalmorum loco: « Posuit fontes aquarum in desertum, et exitus aquarum in sitim, a malitia habitantium in eis¹⁰. » Quapropter in signum, te quoque non amplius Deo propitio cominorari hic posse, quæ præterfluit aqua, ipso per me jubente, defecit. Curaverat autem fertilis ille talium commentorum, per alium nequam spiritum, aquam illam prius retro

⁹ Psal. LXXIII, 15. ¹⁰ Psal. CVI, 33.

Α λατωμένον τεθεαμένος, ἐντεῦθεν ἤλπισε συλῆσαι τὸν ἄστυλον ἐκείνου θησαυρόν. Ὁ τοίνυν ἐπούρει φωτὸς ἠλλοτριωμένος, καὶ πρὸς σκότος ἀθλίως μεταβαλὼν, ὑπὲρ τοῦ τὸν ὁμοιον τῷ Ἡέτρῳ προστριψαθαι μῶμον, φωτὸς ἀναλαμβάνει σχῆμα, καὶ φωτὸς ἀγγελον ὑποκρίνεται, καὶ πρόσσεισι τῷ ἀγίῳ, τῷ κατεψευσμένῳ παρ' αὐτῷ φωτὶ, τὴν ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ πρώτου φωτὸς ἡμμέντην ἐντως λυχνίαν ἀποσβέσαι πειρώμενος. Καὶ δὴ προστελῶν, τὴν μὲν κατὰ πρόσωπον ἑμίλιαν ἀπαγορεύει, τὴν κριτικωτάτην ἐκείνην δὲ ψὴν ὑφορώμενος· τῷ σπηλαίῳ δὲ ἐξωθεν ἐφαστάς, διὰ τῆς θυρίδος ὠμίλει τῷ τῶν λόγων εὐπροσώπῳ θαρβύῳ. Ἐπειθεν τοίνυν τὸν ὄσον ἀσπατάμενος, Ἀνδρίῳ καὶ Ἰσχυε προσεφώνησε, Πέτρε. Τοῦ δὲ διασκευαμένου τε καὶ ἐρομένου τίς εἶη, καὶ ὅθεν ὁ τὴ πρόσωπη δοῦς; ἐκείνος εὐθύς ὑποτυχῶν· Ἀρχιστράτηγός εἰμι, φησὶ, Κυρίου δόξης· ἦκω δὲ σοι ἐτηλώσαν τὴν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις τεθησαυρισμένην ὑπὲρ τῶν ἀκρι τήμερον πεπονημένων ἀροιδίῃν· ἀμα δὲ σοι καὶ διδάξω, ὃ τί ποτε τοῦντεῦθεν σοι πρακτέον.

33. Εὖ ἴσθι τοιγαροῦν, ἀσκήσει τε καὶ καρτερίῃ, τοὺς πρὸ σοῦ πάντας ὑπερενεγκῶν, καὶ μειζόσων προστηκόντως τευξόμενος βραδείων. Νηστεύει μὲν γὰρ Ἥλιος, ἀλλὰ τεσσαράκοντά που ἡμερῶν περιόδον· σὺ δ' ἐνταῦθ' ἑβδομον ἔτος ἔλκων, ἀνθρωπίνης ἀγευστος διατελεῖς τροφῆς. Δανιὴλ θηρῶν συνῆθε θαυμασίως· ἀλλ' ὀλίγοις δὴ τισι, καὶ ἐπ' ὀλίγον· σὺ δ' ἐπὶ πολὺ τε, καὶ πολλοῖς. Εἰ δὲ καὶ τοῦ Ἰῶθ θαυμάζοι τις τὴν καρτερίαν, ἀλλ' ἀκούσιο; ἦν ἐπιφορά· σὺ δ' ἐκὼν τοῖς ἀόικιοις ἐπὶ τοσούτων ἐπιχωριάζων, πολυειδίαι καὶ ποικιλοτέρους περιπίπτων πειρασμοῖς, οὐκ ἀπείρηκαί. Ἐν ἡδὴ σοι λείπεται· τοῖς ἀνθρώποις συγγενόμενον, βελτίου; αὐτοὺς ἀπεργάτασθαι, καὶ τῆς γῆς ὄνυσπάσαντα, τῶν οὐρανῶν ἀποδείξει πολίτας, πρὸς παράδειγμα βλέποντα, παρ' οὗ καὶ αὐτὸς ἀρτίως τυγχάνω καταπατάμενος, Χριστόν, ὃς μετὰ τὴν ἐπ' ὄρους ἐκείνην ἐνγώνιον διατριβὴν, ἐπανήκων τῷ πλῆθει τῶν ἀνθρώπων συνεγένετο, νόμου; σωτηρίου ἐκτελεῖς. Εἰ δ' ὑποπτεύεις μου τὴν παρουσίαν, ὡς ἀθεεὶ γεγεννημένην, ἐγὼ σοι τεκμήριον ἐναργεῖς ἐπιδείξω τοῦ πεμφθῆναι πρὸς Θεοῦ. Δαδὶδ μὲν γὰρ ὁ τῶν αὐτοῦ θαυμάσιων ὑφηγητῆς, πρὸς τὸν Θεὸν αὐτὸν φησι, « Σὺ ἐξήρανας ποταμούς Ἡθαν, » δηλονότι τοὺς ἀενάτους, καὶ μὴ προσφάτως χειμάρρου τρόπον ἀναδεδομένους. Ἀλλαχοῦ δὲ πού τῶν ψαλμῶν, « Ἔθετο πηγὰς ὑδάτων εἰς Ἐρημον, καὶ διεξέδους ὑδάτων εἰς δίψαν, ἀπὸ κακίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτοῖς. » Καὶ σὲ τοίνυν, πρὸς τὸ θεοφιλὲς μηκέτ' εἶναι κατοικεῖν ἐνταῦθα, τὸ παραβρέον ὑδωρ, αὐτοῦ δι' ἐμοῦ κελεύσαντος, ἀπέλιπε. Τοῦτο δ' ἦν ὁ περιττός τὰς τοιαύτας ἐπινοίας προαναχατίσας, ἐτέρῳ πονηρῷ πνεύματι.

λγ'. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ τῆς ἀρετῆς ἕκων ἐπι-
 νέτης ἦν ὁ τῆς κκιῆς σοφιστῆς, καὶ πιθανῶς ὅτι
 μάλιστα προσῆγε τὸν λόγον, ἐν οὕτως εἶπω, πολὺ τὸ
 μέλι τῷ δηλητηριῷ παραμιγνύς, καὶ σημεῖον εἰς
 πίστιν ἐπεδείκνυ, τὴν πρὸς τὸ μὴ ὄν δοκοῦσαν
 ἐκχωρῆσαι πηγῆν. Ἄλλ' ὅστις ἦν, ἥκιστα τὸν
 μέγαν ἐλάνθανεν; Οὐκοῦν· οὐδὲ χαλκὸς χρυσοειδοῦς
 περιτακέντος ἄνθους, εἶτα τῇ Λυδίᾳ προσαγόμενος
 λήσει· βάσανον γὰρ ὁ θεὸς Πέτρος εἶχεν ἀκριβῆ
 τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, τῇ πρὸς θεὸν νεύσει κακααρ-
 μένον. Καὶ τοῖσιν συνελθὺς τὸ ἔρασμα, μετριότητι
 τῶν ἐπηρμένων ἐκείνων ὁστέον καθαιρεῖ, καὶ μι-
 κροῖς μακρὰν ἰποδιοπομπεῖ τὸν φένακα λόγοις·
 Ἄνάξ ὁς εἰμι, λέγων, ἀγγελικῆς θεᾶς ἐγώ γε πῶς
 δ' οὐ; φησὶν, ὅς παρὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἀνθρώπους
 ἔφυγόν τε καὶ φεύξομαι διὰ τέλους, ἀνάξιον ἐμαυ-
 τὸν γνοῦς τῆς μετ' αὐτῶν διατριβῆς, ὡς εὐτελέστε-
 ρον ἢ κατ' αὐτοὺς ὄντα, καὶ τὸ τοῦ Προφήτου φάναι,
 οὐκ ἄνθρωπον.

λδ'. Ὁ μὲν οὖν, ἰδιαίτατόν τι κρίμα, κατὰ τὸν
 Ἀπόστολον, τὸν τύπον ἔχων, τὴν ἐναντιοτάτην τοῦ
 ἀγίου μετριότητι μετὰ μὴδ' ἄλλως φέρων, ἢ τάχους εἶχεν,
 ἡλλοιοῦτο καὶ ἀπεδιδρασκε· Θεὸς δὲ, ὁ τοῖς ταπει-
 νοῖς διδοὺς χάριν, ἐπεμέτρει τῷ Πέτρῳ θαψιλῆ τὴν
 χάριν, οὐκ ἐν τῷ μέλλοντι μόνον αὐτὴν αὐτῷ τα-
 μειούμενος, ἀλλὰ τῆς ἀποκειμένης; ἐγγύθου ὡσπερ
 ἀρραβῶνα κἀνταῦθα προδεικνύς· τοῦντεῦθεν γὰρ,
 ἀνεπηρέαστος δικαίως ὁ μέγας διετέλει τὸν βίον
 ἀνύπτων. Ὡς γὰρ αἱ τῶν ὑψηλοτάτων ὁρέων κορυ-
 φαὶ πνεύμασιν ἤττον περιπνέονται, τῇ τοῦ οὐρανοῦ
 περιφορᾷ συγκινουμένου τοῦ περὶ αὐτάς ἀέρος,
 ἢ μέχρι καὶ ἐς αὐτάς διὰ τῶν συνεχῶν καθικνου-
 μένης, τῆς κάτωθεν τῶν ἀνέμων ὁρμῆς τε καὶ γε-
 νέσεως; ἐπικρατετέτρα δεικνύται τὴν αὐτὸν δὴ
 τοῦτον τρόπον, καὶ τοῦ Πέτρος νῦν ἐπὶ τὴν ἄσπτον
 ὡσπερ σκοπιὰν πάσης ἀρετῆς, δηλονότι τὴν ταπει-
 νωσιν ἀναδεδραμηκέντος, καὶ τοῦ ἀνωτάτου πνεύ-
 ματος ἐμπνεουμένου τε καὶ περιπνεομένου χάρισιν,
 ἢ τῶν πονηρῶν πνευμάτων φάλαγγ' κάτω που
 παρῆται προστηκόντως, καὶ ἀπελήλαται, τῶν πε-
 ριῶν αὐτοῖς, ὡς τῆκεται κηρὸς, ὑπὸ τοῦ θεοῦ διαλυ-
 θέντων πυρὸς, ὡσπερ φασὶ καὶ ταῖς ὑφ' ἡλίου θερ-
 μοτέροις προσβολαῖς, τὴν κατὰ τοὺς μύθους Ἰκάρου
 μετὰ τῆν.

λε'. Ἀλλὰ γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐπιπνοια,
 τὰς κακούργους ἀπώσαμένη δυνάμεις, καὶ τοὺς
 ἀγαθοῦρους ἀντεπιφέρει λειτουργοὺς, καὶ ἄρτω
 τρέφει, τὸν ἐπὶ γῆς αὐτῆς οὐκ ἤττω τῶν ἄνω λει-
 ουργῶν, ταχταῖς ἡμερῶν περιόδοις δι' ἀγγέλου
 κομιζομένην. Ἡλιὰ μὲν γὰρ κῶραξ τὸ μισότεκνον
 ὑπηρετεῖτο ζῶον, σύμβολόν φασὶ τοῦ πρὸς τὸ ὁμό-
 φυλον ἀσυμπαθοῦς· Πέτρον δὲ, τῆς κατ' ἀγγέλου
 πολιτείας, ὁ δικαιοσιτῆς ἀγγέλος, ἀγγέλος σαφῆς·
 ὧς καὶ τὸ μάννα τῷ γενναίῳ ἐπιδεικνύσιν, αὐτοφθὲς
 ἡμοῦ τε καὶ πολυειδὲς ὄψιν, ἅτε τῇ τοῦ μεταλαμβά-
 νοντος ὀρίζεται, τὴν γευστὴν ποιότητα συμμετεβάλλ-

33. Verum enim vero tametsi malorum artifex,
 vel invitus fuerit laudator virtutis, et quam aptis-
 simam ad persuadendum orationem protulerit, mul-
 tum mellis, ut ita loquar, veneno miscens, insuper
 et signum ad fidem faciendam addiderit, efficiendo
 ut fons evanuisse sit visus; an ideo, quis esset,
 magnum virum latuit? Minime vero; nec enim
 latere poterit aes, circumfuso auri flore illitum,
 posteaquam Lydio lapidi admotum, fuerit: Lydium
 namque lapidem præstantissimum habebat divinus
 Petrus oculum mentis, recta in Deum intentione
 purgatum. Fabulam itaque intelligens, molestia sua
 superbium illum subito confundit, paucisque verbis
 impostorem procul anandat: Indignus, inquit,
 ego sum angelica visione (qui enim aliter fieri pos-
 sit?) ego qui etiam hominum conspectum fugi et
 fugere nunquam desinam: cum me indignum co-
 gnoscam conversatione ipsorum, ut pote vilio-
 rem conditione humana, atque (ut verbis Prophetæ lo-
 quar¹¹) non hominem.

34. Ille igitur, qui propriissimum aliquod judi-
 cium, ut Apostolus ait, superbiam habet, contra-
 riam sibi modestiam viri sancti nullatenus ferens,
 quam celerrime potuit, deposita larva fugam cap-
 passivit. Deus autem, qui humilibus dat gratiam,
 uberem ejus mensuram etiam Petro contulit, non
 tantum in futuro sæculo repositam, sed illic repo-
 sitæ securitatem, velut arrhabonem ei in hoc sæ-
 culo præstans. Ex illo namque tempore contumeliis
 diabolicis liber, juste perfecteque vir magnus vi-
 tium peregit. Quemadmodum enim summorum mon-
 tium cacumina ventis minus obnoxia sunt, quod
 aer illis circumfusus una cum cæli circuitu moveat-
 ur (circuitum autem illum, per continuationem
 usque ad ipsa cacumina pertingentem, validiorem
 esse, quam impetum ventorum inferne ortorum,
 manifestum est); eodem plane modo, cum Petrus
 jam in invisibilem omnium virtutum, ut ita loquar,
 speculam, videlicet humilitatem, evasisset, ac
 cælestis spiritus gratia afflatus perfususque esset;
 nequam spirituum cohortis merito in inferiorem
 quemdam locum dimissa abactaque est, alis eorum
 dissolutis ab igne divino, non secus ac cera liquescit;
 et, ut fabulæ referent, dissolutæ fuerunt Icaipi per-
 nix ardentioribus solis radiis.

35. Nempe divini spiritus favos, spiritibus ma-
 lorum machinatoribus repulsis, eorum loco bene-
 ficos submitit, ministros; ac virum, etiam dum in
 terris versabatur ministris cælestibus non inferio-
 rem certis dierum intervallis enutrivit, pane ab
 angelo delato. Eliæ quidem ministravit corvus,
 quæ volueris pullos suos odio prosequitur, quod
 symbolum notasse, aiunt, immisericordem ejus in
 contribules animum: Petro vero, angelicæ con-
 versationis viro, minister angelus, et quidem ma-
 nifeste angelus, adest, qui illi etiam monna exhibet,
 sponte natum et varii saporis opsonium, utpote

¹¹ Ps. lxxi, 7.

quod pro vario manducantis appetitu variam saporis speciem semper ingerebat. Versabatur itaque magnus Petrus, velut in paradiso ac terris altiore loco tenuia quaedam indicia retinens suæ cum rebus inferioribus ac terrenis communionis; vitam, re familiari, curis, negotiis, et (quod caput est) turbidis cogitationibus vacuam agens; atque puris animi moribus ac visionibus spiritualibus quotidie gaudens, et deliciis affluens.

CAPUT VII.

A venatore inventus, ei seriem vitæ suæ exponit; et cupientem illic manere, domum remittit.

36. Cum hoc modo annos sex et quadraginta feliciter peregisset, soli Deo vivens, solumque contemplanus, ab eoque solo vicissim contemplatus et enutritus, tandem, sub ipsum vitæ, quod aivat, occasum, uni soli homini, eum videre, superna providentia contigit. Venator is erat, qui dum venationi operam dans, per saltum oberrat, eumque prædæ diligentius indagandæ causa late circumspicit, prodit ante oculos cerva, visu pulchra, atque ejusmodi tum magnitudine, tum pinguedine, ut allicere atque adeo trahere a l persequendum se possit cupidinè venatoris. Talis igitur illic cerva alicunde e luco prosiliens progrediebatur, atque admodum lente, veluti de industria, semper fugitans, præcurrebat venatori, prædæ iuhianti; sicut nec in manibus, nec intra teli jactum veniret, neque vero ita procul subduceret, ut capi non posse videretur. Hoc modo in multam diem cerva fugiet at, fugabat venator; aut verius dicam, illa ducebat, iste sequebatur. Illa enim venatorem ad sanctum perduxit, iste concitato cursu antrorsum properans, oculis animoque e præda pendebat. Deinde videns repente hominem, perquam canum, squalentem, sordentemque, corrugatum, et omni operimento nudum, continuo in fugam repente se coniecit, metu correptus. Inexpectata enim visio, tametsi non admodum terrificata sit, nata est animum viri fortis in deserto percillere ac dejicere.

37. Cum ergo ille, timoris stimulo actus, pedem retro ferret, elata voce exclamans vir Dei: O homo, et ego homo sum, inquit: confide igitur, et omnia fuga, redire ad nos nullus dubita. Fortassis enim te hodie huc misit Deus, ut rerum a me gestarum auditor sis. Venator, tali voce percepta, primum quidem ad se ipse, deinde ad sanctum rediit; ejusque gesta diligenter ac suppliciter exquirens, a capite ad calcem perdidicit omnia: quæ causa ad meliorem vitam instituendam stimulaverit, quis exitus secutus sit, qualiter vitam in monte instituerit, quomodo ad perfectionem ascenderit, quas dæmoniis tentationes sustinuerit, quæ illo devicto tropæa crexerit, quam multis a Deo donis ac gratiis cumulatus fuerit. Hæc ille omnia cum audivisset, ac domum reversus esset, salutaris hujusce narrationis alios quoque participes facit: quæ etiam a parentibus ad filios, tanquam præclara hæreditas, transmissa descendit, et tandem ab aliquo

Α λουσαν ἀεὶ παρέχον. Ἐξή τοίνυν ὁ μέγας ὡς ἐν παραδείσῳ, καὶ τῆς γῆς ἐξηρημένῳ χωρῖφ. μικρὰ τινα σύμβολα φέρων τῆς πρὸς τὰ κάτω καὶ τὴν γῆν κοινωνίας· ἄσκειον, ἀπεριμέριμον, ἀπραγμάτευτον, καὶ, τὸ μέγιστον, ἀφάνταστον ἔργον ζωῆν ἀπλαῖς ἐπιβολαῖς τοῦ νοῦ, νοεροῖς δσημέραι θεάμασιν ἐντροφῶν καὶ γαννύμενος.

λς'. Ἀλλ' ἐν τούτοις οὕτως εὐδαιμόνως ἔξ ἐπιβιούς ἐτή πρὸς τοὺς τεσσαράκοντα, Θεῷ μόνῳ καὶ ζῶν καὶ ὄρῳν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μόνου καὶ τρεφόμενος καὶ ὀρώμενος, ὕστερον ἐπ' αὐτάς, ὁ φασί, τὰς τοῦ βίου δυσμὰς, ἐνὶ μόνῳ τῶν ἀνθρώπων κρείττονι προνοίᾳ Θεοῦ ἐγγέγει. Κυνηγέτης οὗτος ἦν ᾧ δὴ θηρωμένῳ, καὶ τὰς λόχμας περινοστοῦντι καὶ κατ' ἄγρην ἀκριθέστερον περισκοποῦντι τὴν ὕλην, πείραν ἀρπάσαι, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἑλαφος ὑπεκδύσα, καλὴ μὴ ἰδεῖν, ἰκανὴ δὲ θέλξει τε καὶ πρὸς τὸ μεταδιώκειν ἐπάραι θηρατοῦ ψυχὴν, τοῦτο μὲν εὐμεγέθης, τοῦτο δὲ κατάταχος οὔσα. Τοιαύτη τοίνυν ἐκεῖθεν πόθεν τοῦ ἄλλου προαλλομένη, προῆει καὶ καταθραχὺ λίαν ἐπίτηδες ἀεὶ διαφεύγουσα, προῆγε τὴν θῆραν ἐραστὴν, μὴτ' εἰσω γινομένη χειρῶν ἢ βελῶν, μὴτ' ἐκτὸς οὕτως, ὡς δοξάει μὴ θηράσιμος εἶναι. Καὶ οὕτως ἐπιπολὺ τῆς ἡμέρας ἢ μὲν ἔπευγεν, ὁ δὲ ἐδίωκε μᾶλλον δὲ, ἢ εἰσω ταληθὲς, ἢ μὲν ἤγειτο, ὁ δ' εἶπετο τῷ γῆρ ὄσφω φέρων τὸν ἄνδρα παρῆστοσεν, ὃς ἀκρατῶς ἐπὶ τὸ πρόσω σπεύδων, ἤμα τε καὶ νοῦν τοῦ θηράματος ἐξηρητημένως. Εἶτε' ἐξελίφνης ἀνθρωπον εὐ μάλα πολὺν ἰδὼν, ἀχμῶντα, ρυπῶντα, κατεββικωμένον, παντὸς περικαλύμματος ἐστερημένον, πρὸς φυγὴν εὐθύ; ἐτίραπετο περιδίζης γεγονῆς ἀπρυσδόκητος γὰρ ἐπ' ἐρημία; θεῖ, κἔν μικρὸν δεῖμα φέρη, δύναται πατάξει ψυχὴν ἀνδρός; καὶ δουλώσασθαι.

λς'. Ὡς οὖν ἐκεῖνος, φόβου νένηρω νυγείς, ες τοῦμπάλιν ἐπεστραμμένος ἦει, γεγωνὸν ἀναβοήσας ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος· Ἄνθρωπός; εἶμι καὶ αὐτὸς, φησὶν, ἄνθρωπος. Θαρῶν οὖν, καὶ τῆς φυγῆς ἀφέμενος, ἐπανήκων πρὸς ἡμᾶς προθυμῆθητι· Θεός γάρ ἴσως ᾧδὲ σε. τῶν κατ' ἐμὲ τῆμέρον ἀκρατῆν ἐσόμενον, ἐπεμψε. Τῆς φωνῆς οὖν ὁ κυνηγέτης αἰσθόμενος, καὶ πρῶτον μὲν εἰς ἑαυτὸν, εἶτα καὶ τὸν ὄσιν ἐπανελθὼν, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν πρὸς ἀκριθείαν μεθ' ἑκτελείαν ἐξετάσας, καὶ οὕτως ἔξ ἀρχῆς ἄγρι τάλους ἐκμαθὼν, τὴν αἰτίαν τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὀρμῆς, αὐτῆς τῆς ὀρμῆς τὴν ἐκβασιν, τὴν ἐπὶ τὸ ὄρος ἀγωγὴν καὶ ἀνάδασιν, τὰς ἐκ τοῦ πονηροῦ πείρας, τὰ κατ' αὐτοῦ τρόποις, τῶν ἐκ Θεοῦ χρισμάτων τὸ πλῆθος, πάντων ἐλθὼν εἰς ἀκοήν, εἴη' οὕτως οἶκαδ' ἀναλύσας, τοῦ σωτηρίου τοῦδε καὶ τοῖς ἄλλοις μεταξὶδωτι διηγῆματος ὁ δὴ παρὰ πατέρων οἰείσιν, ὡσπερ ἀγαθοῦ τινος κλήρου, παραπιμπομένου τε καὶ κατ' ὄντος, ἦδη δὲ τινος καὶ

ἀνάγραφτον ποιησαμένου, μέχρι καὶ πρὸς ἡμᾶς εὖ ποιούν ἔδη φθάνει· τῇ τε μνήμῃ νεάζον, καὶ τῆς ὀνησίμου δυνάμεως οὐχ ὑφειμένως ἔχων, πᾶσι παντὸς ἀγαθοῦ παράδειγμα προκείμενον, καὶ βίου τοπαράπαν ἀπλανοῦς ἀρχέτυπος· εἰκῶν, καὶ πάσης ἀρετῆς ἰδέα, πάσης κακίας ἀμιγής.

λη'. Ἄλλ' ὁ μὲν λόγος ἐπιείγεται πρὸς τὸ τέλος· ἐγὼ δ' αἰσθάνομαι πολλὰ τὰ τῶν ἀναγκαίων εἰρηθεῖσαι παραλιπῶν, ὧν ὀλίγα προσθεῖς, καὶ ταῦτα τῶν μετὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἐκδημίαν ὑπηρεγμένων τῷ θαυμασίῳ, προσήκον ποιῆσω τῷ λόγῳ τέλος. Μιχρὸν οὖν αὐθις ἀναληπτέον. Τεθεαμένους γὰρ ὁ κυνηγέτης ἐκεῖνος τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον, καὶ εἰς λόγους ἔλθων, καὶ γνοὺς αὐτὸ τοῦθ' ὡς ἀληθῶς ὄντα Θεοῦ ἄνθρωπον, μᾶλλον δ' ὑπὲρ ἡμᾶς φάναι, καὶ ἀγγελὸν ἀτεχνῶς Θεοῦ, καὶ μύστην τῶν ἄνω καὶ θεωρὸν· οὐ δεκάτης ἀπὸ τῶν ἐνόνητων ἐδίδου, καθάπερ Ἀβραάμ πάλαι τῷ Μελχισεδέκ ἐντυχῶν· οὐδ' ἀπὸ τῶν οἴκοι τεθησαυρισμένων ὑπεσχνεῖτο κομίσειν, ἢ τὸ ἡμισυ τῶν ὑπαρχόντων πτωχεῖ· διδόναι κατὰ Ζαχαῖον· ἀλλ' ὄλον ἐαυτὴν Θεῷ, καὶ τῷ κατὰ Θεὸν ἀνδρὶ παρέξειν ἥρειτο, ζημίαν ἡγούμενος τὴν ἐπάνοδον, καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ διάζευξιν οὐκ ἐπὶ νοῦν ἔχων. Ἐντεῦθεν, ταύτην ἐπαγγέλλω σοι χάριν, ἔλεγε, θειοτάτη μοι κορυφή, παραδέξασθαι μου τὴν συνοικίαν, ἵν' ὑπὸ σοὶ διδασκάλῳ ταττόμενος, τὸ λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἀσαλῶς κατὰ Θεὸν βιώσω, δυνηθεὶς διαδρᾶναι τὰς ποικιλίας τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων ἐνέδρας, καὶ πρὸς αὐτὴν φθάσαι Θεὸν, τὴν κοινήν τῶν εὖ βεδιωκότων ἀνάπαυλαν· ὃς καὶ προσδραμεῖν αὐτῷ πάντας διακελεύεται, καὶ προσιόντας προσίεται φιλοφρόνως, καὶ τῶν μειζόνων ἢ κατ' ἐλλείδας ἀξιοῖ. Γενοῦ τολύον κἄν τούτῳ μιμητῆς τοῦ Δεσπότη, καὶ τὴν ἐμὴν μηδαμῶς ἀπαξιώσης εὐτέλειαν. Οὐ γὰρ ἔτ' ἀνέχομαι σου τῆς θείας ἀποσχέσθαι, τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε· σοῦ γὰρ εἰ διασταίην, ἀδίωτον οὐκ ἀπεικίτως ἐλύσω βίον· ὡσπερ εἰ θησαυροῦ μετέχειν ἔξην, καὶ θησαυροῦ τῆς γῆς ἀπάσης τιμιωτέρου, εἴτ' αὐτὸς ἐκὼν ἐμαυτὸν ἀπήγαγον, στερήσας τῆς καλῆς μετουσίας.

λθ'. Ἄλλ', Οὐχί, φησὶν ὁ καὶ τὰ πρόβριον προβλέπων οὕτως Πέτρος· μὴ δ' οὕτως, ὡ οὕτως, ἀρτίως διανοοῦ. Σοὶ γὰρ δὴ καὶ σύζυγος οἴκος κἀθηται, καὶ προσήκοντες κατὰ γένος ἐπιτετράφεται, καὶ προσέτι πρόσσεσιν οὐσία πολλή, πολλῶν πενήτων ἐμπλήσαι δυναμένη γαστέρα. Ἄγε δὴ μοι, φίλον τέκνον, βοηθὸς ἐπανελθὼν γενοῦ κατὰ τῆς ἐνδείας, τοὺς ὀπὸ ταύτης ἀπειδίως πιεζόμενοι, καὶ μὴ ἀντήσης ἐπικρυκεῖν αὐτοῖς, ἄχρι καὶ σαυτὴν ἐν ἴσῃ καταστάσει· μοίρα. Τότε γὰρ ἴσως εὖ ποιῶν ἐπὶ τὸν αὐχένα τὸν Χριστοῦ ζυγὸν ἀναθήσῃ· « Πτωχοὶ γὰρ, ὡς αὐτὸς εἶπεν, εὐαγγελίζονται· » προσέχη δὲ σαυτῷ, καὶ ταῖς γυναικῶν ὁπόση δύναμις ἔδουαίς τε καὶ μερίμναις ἀποταξάμενος, παράμενον τρεῖς ἐν τῇ σῇ καρδίᾳ τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, τὴν ἐπ' ὀνόματι τούτου μελέτην, τοῖς ἐν κρυπτῷ τῆς ψυχῆς ταμεῖσι· ἀνάγραφτον ὡσπερ ἐνθέμενος· ὁλοῖς τε βίβλοις καὶ

A litteris quoque mandata, non sine multa utili ac ad nos usque pervenit; ac memoria sui renovata, non parum virtutis proficuae continens, exemplum omnis boni cunctis proponitur, principalis imago vitæ undequaque innocentis, forma omnimodæ virtutis, omnimodæ libis expert.

38. Sed oratio nostra finem spectat: quamvis existimem multa, quæ dici deberent, præmissa esse; quorum pauca, quæ post mirabilis viri ad superos transitum contigerunt, nunc referens, aptum orationi finem imponam. Quamobrem paulo altius repetenda mihi oratio est. Postquam venator ille famulum Dei viderat, allocutus fuerat, ac vere cognoverat, hominem sanctum esse; aut potius majorem hominibus, angelum revera Dei, cælestem sacerdotem, ac Deitatis contemplatorem videri; non decimas eorum quæ possidebat, uti olim Abraham Melchisedeco occurrens, largitus est; neque thesauros domi reconditos allaturum, aut dimidium honorum suorum, exemplo Zachæi, pauperibus daturum se promisit; verum sese Deo divinoque viro totum addicere statuit, reditum supplicio sibi ducens, et omnino cogitans nunquam se ab illo dividendum. Qua de causa hanc a te gratiam peto, inquebat, vir sanctissime, ut in societatem tuam me recipias, quo te magistro reliquum vitæ meæ, curarum expert, Deo impendam; varias malignorum spirituum insidias caveam; atque ad Deum, communem omnium, qui beato fine vitam clauserunt, requiem perveniam; Deum, inquam, qui omnes ad se jubet venire, venientes benigne excipit, ac majoribus quam speraverant præmiis remuneratur. Fac igitur in hoc quoque Dominum tuum imiteris; atque exiguitatem meam, quæso, ne repudies; nondum enim ab aspectu tuo, vir Dei, possum avelli. Quod si avelli me omnino velis, miserabilem impasterum, nec injuria, tractorus sum vitam: veluti si thesaurum in potestate mea haberem, et quidem omnibus mundi divitiis præstantiorem, cujus ego possessione me postea mea sponte exuerem.

39. Non sic, inquit qui futura prævidebat Petrus, non sic modo cogita, bone vir. Sedet namque tibi uxor domi, et propinqui tuæ curæ commissi sunt; D accedit quod res familiaris tibi lauta suppetat, quæ plurimum egenorum latrantes stomachos possit sedare. Age igitur, dilecte fili, revertere, et inopia graviter laborantium optulere, nec prius desine illis erogare quæ habes, quam ad parem iis redactus fueris conditionem. Tunc enim fortasse bene faciendo mereberis ut Christi jugo collum subdas: « Pauperes quippe, ut ipse ait, evangelizantur »¹². Attende vero tibi ipse; voluptatibus curisque terrenis nuntium quantum fieri potest remitte; perpetuam in animo tuo serva memoriam Dei, ejusque nomen in secreto cordis tui meditando veluti inscribens, sacras paginas atque eloquia singulis diebus horisque singulis studioso lectita,

¹² Matth. xi, 5.

Cumque in his anni spatium exegeris, si ad nos reverti animo collubitum sit tuo, quid te fieri velit Deus, manifestius cognosces.

λογίους ἐντυγχάνη ἔσαι ἡμέραι τε καὶ ὥραι. Κον τοῦτοις ἐνταυταῖον χρόνον ἡγουκίως, ἦν πρὸς ἡμῖς αὐθις ἀπὸ λχθαι προθυμηθῆς, εἰση τὸ περὶ τοῦ θελήμα τοῦ Κυρίου τρανότερον.

CAPUT VIII.

Mortui cadaver dæmonem expellit, ac navi impostum auferitur.

40. Cum hæc effatus precatusque esset, sermonem abruptit, atque a venatore recessit. Hic vero domum revertitur: jamque determinato tempore præterlapso, fratrem quem habebat a malo dæmone insessum, cum duobus monachis conducens, scapha ad sanctum proficiscitur: et impulsus qua parte se memineral recto in montem itinere progressum, interiori ejus loco sanctum reperisse, una cum sociis vectoribus navi exscendit, atque iter quod per montis latus ad virum sanctum ducebat ingreditur, citatiore passu quam alii properans. Anima quippe, quæ stimulis impellitur amoris, tametsi alis instructa sit, non satis cito desideria sua attigerit. Ita ille fervido impetu, secum ascendentes longe præcurrrens, ad locum desideratum primus pertingit; atque oculis accuratius pervestigans omnia, conspicit viri sancti cadaver, admodium decenter jacens, cum spiritus inde excessisset, atque ad spirituum Dominium provolasset.

μ'. Ταῦτα ὁ μέγας εἰρηκῶς τε καὶ ἐπευξάμενος, παύει τε ὁμιλῶν, καὶ τοῦ κυνηγέτου δίσταται δὲ οἰκᾶδα ἐπαυθῶν, ἦδη τοῦ ὠρισμένου χρόνου παρρῶνεντος, ἀδελφῶν ἔχων δαιμονίῳ ποτηρῶ κάτοχον, μοναχοῖς τισι δύο τοῦτον συμπαρλαθῶν, δι' ἀκατίου στέλλεται πρὸς τὸν ὄσιον καὶ δὴ προσορμίσας, οὐ κατ' εὐθὺ τοῦ ἔρους ἐνδοτέρῳ τῷ γενναίῳ ἐνταυχῆκῶς ἠπίστατο, συναποβαίνει τοῖς κεκοινωνηκίσι ἐκεῖνοις τοῦ πλοῦ καὶ διὰ τῆς ὑπωρείας, τῆς πρὸς αὐτὸν ἠψατο φερούσης. Συντονωτέρῳ δὲ οὗτος τῶν ἄλλων πορεῖα χρώμενος (ψυχῆ γὰρ ἀγάπης κέντροις ἐλαυνομένη, τάχ' ἂν οὐδ' εἰ πετερὰ σχοίη, κόρον σχοίη τῆς πρὸς τὰ παιδικὰ ταχύτητος) οὕτως οὖν ἐκεῖνος ὁρμῆ ζεούση, τοὺς συναυίνοντας πολὺ παραδραμῶν, καὶ τῷ ποθυμένῳ τῶν τόπων ἐπιστάς, ὀξύτερόν τε τὴν ὄψιν ἐπιβάλλων, τὸν νεκρὸν ὁρᾷ τοῦ μεγάλου, κοσμίως εὐ μάλα κείμενον, τοῦ πνεύματος ἀποδεδημηκίτος, καὶ πρὸς τὸν τῶν πνευμάτων ἐπιδεδημηκίτος Δεσπότην.

41. Tam acerbo ille spectaculo, veluti sagitta quadam confixus, lugubrem edidit clamorem, petus percussit, lacrymas fudit, ingemuit, ejulavit; Quid, inquiens, de misero me fiet? Spe excidi, thesaurus ablatus est, salute privatus sum, et quas exspectabam animas divitias omnino misere perdidit. Ita inquebat, nondum experientia doctus, mortuum illum non exiguas esse divitias, et esse thesaurum qui possessores suos non parum juvare possit. Paulo post etiam dæmoniacus illa una cum monachis advenit. Is continuo conclamare, contorqueri, ac toto conturbari corpore; manus indecore protendere, ac pedes pari modo movere; horrendum et non humano more oculos distortere, atque dentes inter se collidendo indecorum strepitum et absurdum sonum emittere, et multam demique spumam ore protrudere, ortam ex eo, quod crebro expiraturus exspirare non posset, tum propter inordinatum organorum motum, tum propter phlegmatum profluvium, ex turbatione cerebri natum, tum quod insidens spiritus se quoque admisceret.

μα'. Τῇ πικρᾷ τῶντων ἐκεῖνη θέξ, καθάπερ τινὲ βέλει πληγείς, πικρῆς ἠρίει φωνᾶς, τὰ στέρνα τύπτων, δακρύων, οἰμώζων, δλοφουρῶμενος· Τίς γένωμαι, λεγων, ὁ τάλας ἐγώ; τῶν ἐλπίδων ἐψεύσθη, τὸν θησαυρὸν ἀφῆρῶθη, τῆς σωτηρίας ἐστερηθῆν τῆς ἑμαυτοῦ, καὶ τοῦ κατὰ ψυχὴν μοι προσδοκίμου πλοῦτου τελῶς ἀθλίως ἡμάρτηκα μῆ-ω πείρῳ μαθῶν, ὡς καὶ νεκρὸς ἐκεῖνος ἦκιστα μικρὸς τις πλοῦτος, οὐδὲ θησαυρὸς μικρὰ τοὺς εὐμοιρικότας ὄνηται δυνάμενος. Μικρὸν ὄσον, καὶ δαιμονῶν ἐκεῖνος συνανῆλθε τοῖς μοναχοῖς· ὅς δὴ καὶ ὑπὸ φωνος εὐθὺς ἦν, ἐστροβοῦτό τε, καὶ τὸ πᾶν συνεκλονεῖτο τὸ σῶμα, τῷ τε χεῖρε προὔτεινεν ἀκόσμως, καὶ τῷ πῶδε τὸν ὅμοιον διεκίνει τρόπον, δεινὸν τε, καὶ οὐ κατ' ἀνθρώπους τῷ ὀφθαλμῷ διέστραψε· καὶ τοὺς ἐδόντας ἀλλήλοισ προσαράσων, ἀπερεπῆ προέπειπε ψόρον, καὶ ἀπηχῆ τινα ἤχῃν τῆς δὲ οἱ ἐκπνοῆς ἀθρόας μῆ διεκπνεῖσθαι δυναμέντις, διὰ τὴν τῶν ὀργάνων ἀτακτον συγκίνησιν, καὶ τῇ διὰ τὸν ἐν ἐγκεφάλῳ κυκεῶνα συβρόλα γινωμένη τῶν φλεγμάτων, τοῦ ἐνισχομένου συναναμιγνυμένου πνεύματος, πολὺς προὔχετο τοῦ στόματος ἀφρός.

42. In homine, ita miserabiliter affecto, inhabitans spiritus per os ejus sermonem promebat, quo ipsum sancti cadaver, veluti si adhuc beatæ animæ conjunctum esset, alloquebatur: Nondum satietas te cepit, inquiens, erectorum in dedecus meum tropicorum, homo insatiabilis? Tres et quinquaginta anni sunt, ex quo me crudeliter jactare, percui, exterminare non desinis. Ad meas vero sagittas, quas non unius generis in te ego jaculatus sum, tu non secus ac adamas petra, ex nominis tui

μβ'. Ἄλλ' οὕτω, φεῖ! ἔλειπνῶς ἔχοντος, καὶ λόγους ἐτράνου δι' ἐκεῖνου, τὸ ἐνοικον ἐν ἐκείνῳ πνεῦμα, καὶ τῷ τοῦ ὁσίου νεκρῶ καθάπερ ἐτι συνημμένῳ τῇ μακαρίῳ τούτου ψυχῇ, διελέγετο· Οὐκ ἔλαδὲς πω, λέγων, κόρον πῶν κατ' ἐμοῦ τροπαίων, ἀκόρεστες; τρεῖς; ἦδη καὶ πεντηκόντα ἐνεπατοὺς οὐκ ἀνῆκες βάλλων, διώκων, ὑπερορίζων ἀφειδῶς ἡμᾶς σὺ δὲ πρὸς τὰς παρ' ἡμῶν παντοίας τῶν βελῶν ἀφίσει; ἴσα καὶ πέτρος ἀδάμας φερωνύμως δέχαισο, καὶ οὐδὲ νῦν γ:ῦν ἀποχρῶν

εἶναι σοι δοκεῖ, καὶ ταῦτ' ἐξ ἀνθρώπων γέγονε, ἄ
εἰ μὴ καὶ τούτων με προσαπελάσεις τοῦ ἀνθρώ-
που, καθ' ὃ πολλὰς μὲν πρότερον τεμῶν ἔδοξ',
μόγις δὲ ὅμως πάροδον εὗρον καὶ εἰσρῆν εἰκῶ·
ἀλλ' ὀβριμῶν οὐ πείσομαι, οὐδ' ἐξελεύσομαι, τὸ
μόνον εὐφρῆς ἐμοὶ σχεδὸν καταγώγιον ἀπολιπόν.

μγ'. Ἐπὶ τούτοις, ὃ τοῦ θαύματος! τοῦ κειμένου
τὴν νεκροπρεπῆ τε καὶ ὑποχρὸν ὄψιν, ὅπ' ἔψιν
ἀποθεμένου τῶν παρεστώτων, κατὰ τὸ φαεινότερον
ἀμειψαμένου, τὴν χροιάν, τοῦ δαιμονώοντος ἀπλη-
λάττετο τὸ δειμόνιον, καπνοῦ δίκην διὰ τοῦ στό-
ματος ἐκφερόμενον· ὡς εἶναι φάσαι μικρὴν ὑπαλ-
λάξαντα τὸ τοῦ Δαβὶδ, Εὐφρανθέντος τοῦ δικαίου
(τούτου γὰρ ἄγγελος ἢ τῆς χροίας ἀλλοίωσις) ἐξέλι-
πον ὡσεὶ καπνὸς ὁ τοῦ Θεοῦ ἔχθρός. Τί τούτου
πολλῶ μείζον εἰς θαύματος λόγον, τῶν νῦν ἢ τῶν
πρώτων; Νεκροῦ; ἀνέστησαν ἤδη τῶν πάσαι τινας,
Ἡλίας ἐκεῖνος, Ἐλισσαῖος μετ' ἐκεῖνον, ὃ καὶ δι'
ἐκεῖνου τῆς διπλασίονος μετείληχός χάριτος· ἐκυ-
την δὲ οὐδεὶς, ὅτι μὴ Χριστός, ἐπὶ τὸ ζῆν ἐπανή-
γαγεν· οὐ δὴ καὶ οὗτος ἐγγύς, ὡσπερ ἐπὶ τῆς
ἀπαθοῦς διαγωγῆς, οὕτω κατὰ τῶν θαυμάτων
ἀψιχθαι, διὰ τῆς ἐκεῖνου χάριτος· ἤξιώθη. Εἰ δὲ
καὶ τοὺς εὐ παθόντας· ἐξετάζοι τις, τοσοῦτον εὐ-
χραιότερον ἀναδύσεως, δαίμονος· ἀπαλλαγῆναι,
ὁπόσον τὸ δαιμόνιον τοῦ τεθνάναι ἀπευχραιότερον
εἶεν.

μδ'. Ὁ μέντοι θηρατῆς· ἐκεῖνος, ἐπὶ τὸ χαίρειν
ὑπὸ τοῦ πνεύματος μεταβαλὼν, ἅμα τ' ἀδελφῶ σω-
φρονῶντι, καὶ τῇ συνεκδήμῳ τῶν μοναχῶν συνω-
ρῆθι, τὴν σορὸν ἀνελάμενος, καὶ τῷ πλοίῳ κοσμίως
ἐνθάμενος, τὸν ἀνάπλουον διὰ τοῦ πρὸς βορὰν τε-
τραμμένον τοῦ ὄρους ἐποικεῖτο μέρους. Τέως μὲν
οὖν, ἐξ οὐρίας ἢ ναῦς ἐφέρετο· σεμνείου δὲ τις
ἀντικρὺς γεγονόςια, μὴθ' ἑτέρου πνεύματος ἀν-
τιπνεύσαντος, μήτε τοῦ φέροντος ἀπολιπόντος,
ἀλλ' οὐδ' ὑφειμένου, τοῖς σκοπέλοις ἐπίσης ἀμετά-
βατος ἦν. Οἱ μὲν οὖν προτεπετίθουν τὴν ἀπ' αὐ-
τῶν συνέργειαν τῇ ρύμῃ τοῦ πνεύματος, ἢ δυνά-
μειος εἶχον ἐρέττοντες· ὃ δ' ἐγκείμενος, οὐ τοῦ
πνεύματος ἄρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ζώντων ἐκεί-
νων ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος κρείττων ἦν, μᾶλλον
δὲ, ὃ καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων Κύριος, παρ' οὐ
πάνθ' ὑπερφυῶς ἐτελείτο... τοῦ μὴ καταλιπεῖν
τοῦτο τὸ θεῖον ὄρος, τῆς ἐναγωγίου βιοτῆς ἀνήκουον,
τοῦ κατὰ Δανιὴλ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνδρός, τοῦ θεοῦ
τούτου Πέτρου δηλαδὴ. Τοῦ πρὸσω τοίνυν κοινηῇ
πάντας ἀπογόντες, ἔκρουσαν τότε πρῦμναν, καὶ
οὕτω πειθηνίῳ τῷ πλοίῳ χρητάμενοι καταίρουσιν
ἐπὶ τὸ καταντικρὺ σεμνεῖον ἐκεῖνο, κἀνταῦθα τὴν
ἐπέραστον ἐκεῖνην ἀκουσίως ἐναπιτίθενται· σορὸν.
Ἄλλὰ γὰρ τῶν ἐνταῦθα γενομένων θαυμάτων
καταλέγειν τὸ πλῆθος, ἐπίσης οὐτ' εὐκαιρον, οὐτε
δυνατόν.

¹³ Psal. LXXII, 3.

etyma restitisti; et ne nunc quidem, postquam e
vivi excessisti, sat s tibi egisse videris, nisi hocce
etiam homuncione me expuleris; in quem, postea-
quam multum prius confecissem itineris, vix tan-
dem invento aditu irrepsi ac habito. Verumtamen
non tibi parebo, non hinc excedam: cum hoc tan-
solum, genio meo aptum, supersit hospitium.

43. Ad hæc, o miraculum! quod jacebat cadaver,
exortuam pallidamque faciem in astantes ol-
vertit, eamque latiori colore induit: tum illico
recedit ab encergumeno dæmon, per os ejus adin-
star fumi elatus, ut modice mutato Davidico illi
uti liceat: Latante justo (lætitie quippe index erat
coloris mutatio) defecit sicut fumus inimicus
Dei¹³. Quodnam hoc factu majus miraculum dī i
potest, aut nostra aut majorum memoria, conti-
gisse? Nonnulli jam pridem revocarunt mortuo-
ad vitam, videlicet Elias et post hunc Elissæus, qui
per illum etiam duplicem gratiam adeptus est; sed
nemo unus, si Christum excipias, seipsam vitam
restituit. Ad Christum autem, gratia ejus adju-
vante, Petrus, uti vita perturbationibus superiore,
ita etiam gloria miraculorum, propius accedere
meruit. Si quis vero etiam, quinam ejus benefi-
centiam experti sint, exquirat, noverit is tanto
optabilius esse liberari dæmonio, quam resuscitari
a mortuis, quanto morte ipsa tristius est a dæmonio
vexari.

44. Venator porro ille, verso in gaudium luctu,
una cum fratre sibi jam restituto, binisque mona-
chis viæ comitibus, cadaver tollit, navigio decenter
imponit, ac versus borealem a monte plagam rena-
vigat. Et secundo quidem ferebatur vento navis,
donec e regione ejusdem cœnobii provecta, nullo
alio in contrarium flante vento, et secundo illo
non ponente, imo nec imminente, non aliter quam
scorpula, locis eodem immota hæsit. Vectores igitur
suam cœni in proventu vento conferebant operam,
toto conate remis incumbentes. Sed mortuus ille
qui jacebat in navi, non modo ventis, sed ipsis
etiam vivis hominibus immensum viribus præ-
stabat; aut potius præstabat ille, qui mortuorum
æque ac vivorum Dominus est, a quo cuncta perfici-
ebantur egregie, ut ne sacer hic mons perderet
inauditam laboriosæ vitæ memoriam viri, uti Daniel
ait, desideriorum, divini videlicet Petri nostri. U-
teriore in itaque progressum omnes simul despe-
rantes, puppim antrosum pepulerunt; atque ita
obsequens sibi navigium nacti, appulerunt ad mo-
nasterium illud quod e regione positum erat, ibique
amatam impense cadaver illubentes deponunt.
Multitudinem vero miraculorum, eo in loco patra-
torum, deinceps enumerare æque importunum ac
impossibile foret.

CAPUT IX

Depositum Photocomi sacrum corpus dæmoniacos sanat, ac templo festoque honoratur.

45. Illi autem, quos supra in licavit oratio nostra A
inia cum venatore vecios fuisse, neutiquam ferendum putantes, sese a sacro illo thesauro avelli, simulanter rogant quidem ut recipiantur atque annumerentur in illic feliciter commorantium numerum, ibidem vitam et ipsi finituri: post moram vero non diutinam auferentes thaumaturgum illud corpus, in Thraciam trajiciunt, ibidemque illud denuo deponunt inviti. Dum enim iter faciunt, instante prandii tempore, locus, qui prope tunc aberat, ad illud parandum aptissimus eis forte visus est. Fons quippe inde manabat, aspectu pulcher et gustu suavis: circum autem ipsum mollis virebat herba, gratum præbens recubium ac diversorium; ibidemque non deerant arbores, ad aquæ decursum plantatæ.

46. Ex altis itaque ramis linteum, quo pretiosum cadaver, ipsi viventibus vigore præstantius, involutum erat, suspendunt, ejusque umbram ipsi subeunt, ac assidentes fonti proferunt quos penes se habebant cibos, atque manducant. Cum repente innumerabilis multitudo omnis ætatis, concurrentes altamque vociferantes, et manus horrendum contorquentes, impetu in ipsos invadunt, summa se injuria affici a Petro et male torqueri lamentantes. Lamentationis autem hæc summa erat, quod a Petro tum aliis pluribus e loris, tum ex hoc ipso expellerentur.

47. Prope enim a fonte aberat, pagus, Photocomis nomine, in cujus vicinia olim porticus constructa fuerat, ubi ingens multitudo dæmoniorum morabatur; quæ Petrum adesse sentientes, manere loco illo nequiverunt. Quo enim pacto dæmonia, quæ meræ tenebræ sunt, virum cælestis luminis indeque promanantis gratiæ plenum, ferrent præsentem? Quemadmodum enim adorandum illud Christi corpus, quod eandem cum subsistente Verbo divino personam habebat, etiam tum cum triduo ab anima separatum fuit, non item separabatur a Deitate; ita pariter corpora illorum, qui dum vivebant Spiritum sanctum conseruti fuerunt, ne quidem post mortem, ab eodem inhabitante Spiritu divino deseruntur. Idem sane Spiritus qui etiam illic tunc aderat, adventu suo obstacula diffians, inimicorum spirituum terrefaciebat fugabatque agmina, quæ universam Photocomin impudenter invaserant, ejusque incolas omnes in furorem egerant atque commoverant: sed nihil quidquam omnino lucri inde retulerunt, quam ut aperta fuga sua se victos testarentur.

48. Nam turba illa hominum furore percitorum, illico sanæ menti modestiæque restituta, prius etiam quam ad suspensum, quod diximus, beati Petris linteum contingeret, inconditos antea cla-

μα'. Οὐδ' ἀποτέρω φθάσας ἐδῆλωσεν ὁ λόγος σύμπλους γεγενησθαι τῷ κυνηγέτῃ, μηκέτ' ἀνεκτὸν ἡγεῖσθαι διαστῆναι τῆς ἀγίας ἐκείνης σοροῦ, σαρψάμενοι, δέονται μὲν ὑποδεέσθαι τε καὶ συντεταχῆναι μετὰ τῶν αὐτῆς εὐμοιρηκότων ἐκεῖνων, ὡς διὰ τέλους ἐκεῖ βιώσοντας· προσολύγον δὲ παραμνηκότες, ὑφαιρούνται τὸ θαυματοποιεῖν ἐκεῖνο σῶμα, κατὰ τῆς Θράκης διαπόντιοι μεταβαλόντων· οὐδὲ πού καὶ κατατιθέασιν αὐθις οὐχ ἐκόντες εἶναι. Μετ' οὗ γὰρ παρεουμένων, ὁ τοῦ ἀρίστου καὶ ἐ; ἐφεστῆκει· καὶ ὁ παρακαλιμένος σοισι τῆνικαὶ τὰ τόπος οὗτω τυχῶν, πρὸς ἀρίστον ἀρίστος ἐτύγχανεν ὢν· πηγῆ μὲν γὰρ ἐκεῖθεν ἀνεβήγγυστο, διε:δῆ; μὲν ἰδεῖν, ἠδὲ τὰ δὲ πλεῖν· κύκλω δὲ περὶ αὐτὴν μαλακῆ τις ἐτεθήλει πᾶσα, διαίτη τε καὶ καταλύσει B
χαριεν· καὶ που καὶ φυτὰ τῇ διεξόδῳ παραπεφύκει τοῦ ὕδατος

μα'. Ὑψοῦ τοιγαροῦν τῶν πτόρθων ἐξαρτήσαντες τὴν δόξην, ἣ τις ἐνεθεταυρισμένον εἶχε τὸν τῶν ζῶντων ἐνεργέστερον νεκρὸν, ὑπελθόντες αὐτοὶ τὴν σικάν, καὶ τῇ πηγῇ παρακαθίσαντες, παρέβαλον τε τῶν ἐνόντων ἐδωδύμων, καὶ ἤπτοντο τροφῆς· ἐξαίφνης δὲ πλῆθος ἀριθμοῦ κρείττον, ἐκ πάσης ἡλικίας συγκεκροτημένον, μέγα ἀνακράζοντες προσήλαυον, ὄρμηι τε χρώμενοι, καὶ περιδινήσει τῶν χειρῶν ἀσχημονί, τὰ μέγιστα τε ἀδικεῖσθαι λέγοντες, καὶ κακῶς ὑπὸ τοῦ Πέτρου πάσχειν· οὗτος γὰρ ἦν ἡ πᾶσα τῆς κραυγῆς ὑπόθεσις, ἐγκαλούμενος ὅτι πολλαχόθεν τε ἀλλοθεν, κάκειθεν ἀπήλαυεν αὐτούς. C

μα'. Τῇ γὰρ πηγῇ παρῴκει κώμη, Φωτοκώμης ταύτῃ τὸ ἐπώνυμον· πλησίον τοίνυν παρ' αὐτῆ; ἐκ παλαιοῦ στοά τις ἦν ἀνωκοδομημένη. Ταύτῃ σύστημα δαιμονίων παμπληθὲς ἐπεχωρίαζε· ταῦτα τῆς τοῦ Πέτρου παρουσίας ἡσθημένα, μένειν ἐπιχώραν οὐκ ἐδύναντο· πῶς γὰρ ἂν, σκότος ἀτεχνῶς ὄντα, τὸ φωτὸς τοῦ ἀνωτάτω μέτοχον καὶ τῆς ἐκεῖθεν χάριτος δοχεῖον, ἔσχεν ὑπομείναι παρῆν; Ὡσπερ γὰρ τὸ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως εὐμοιρηκῆ; τῷ ἐνυποστάτῃ Λόγῳ προσκυνητὸν ἐκεῖνο σῶμα, καὶ τῇ τριημέρῳ διαζεύξει τῆς ψυχῆς, ἤκιστα διέστη τῆς θεότητος· οὕτω κατὰ τῶν ἀγίου Πνεύματος ἐν τῷ ζῆν τετευχότων, εἶτα τεθνηκότων, τὸ ἐνφωτισμένον ἐκεῖνο θεῖον Πνεῦμα, τῶν νεκρῶν σωματίων οὐκ ἀπίπταται. Τοῦτ' ἄρα κάκει τῆνικαὶ διὰ τῆς ἐπιδημίας ἀντιπνεύσαν, τὰς τῶν ἀντικειμένων πνευμάτων ἐξωθοῦν διαταράττει φάλαγγας, αἱ δὲ πανδημει τῷ Φωτοκώμῃ τεισκόμασαν, καὶ πάντας ἐκβακχέουσαι, συγκινοῦσαι ἤσαν· μηδὲν πάντως ἐκ τούτου κερδάναι διυνηθεῖσαι πλείων ἢ τὸ φανερὰν τὴν σφετέραν ἐκ τῆς ἡττης· καταστῆσαι φυγῆν.

μη'. Ὁ γὰρ μεμηνῶς ἐκεῖνος τῶν ἀνθρώπων δῆμος, φθάνει μεταβδληκῶς ἐπὶ τὸ σῶφρον τε καὶ εὐσχημον (καὶ πρὶν ἢ φθάσαι προσεγγίσει τῇ ἀπηωρημένη τοῦ Βατρὸς σορῶ) καὶ δὴ τὰς ἀπρεπει;

φρονᾶς παραυτίκα μεταποίησαν εἰς εὐπροσπεῖς ὡδᾶς. Αὐτοὶ δὲ βραδίως ἀπηλλαγμένοι τῆς μανίας ἀδύωτον ζήοντο τὴν βίον, εἰ συμφραζή τοῦ κοινού τούτοις σωτήρος ἀπόσχίσθαι περὶ σφίσιν αὐτοῖς εἰκότως δεδιότες, μήποτε καὶ σχετικώτερόν τι τῶν προτέρων ὑποσταίεν, τὸ ἀλεξίκακον ἐκεῖνο σῶμα παρακατέχοντες· βία μὲν οὖν, πείσαντες δ' ὅμως τοὺς διακομιστάς· ἐκεῖνους μοναχοὺς, τοῖς μὲν χρήματα ἐπέδωκαν, αὐτοὶ δὲ τὸ θεῖον ἐκεῖνο σκήνος ἀνελόμειοι, ψαλμοῖς τε καὶ ὡδαῖς πνευματικαῖς πομπῇ τε δημοσίᾳ καὶ ἄλλω· φιλοτιμωτάτῃ χρώμενοι, προσεπεμπόν τε καὶ ἀντίθεοντο τῇ κώμῃ, μᾶλλον δὲ αὐτῷ ταύτην ἀντίθεον.

μθ'. Ἀλλὰ γὰρ εἰς ἐνταῦθα λόγος, τῶν ἐπιδατηρίων θαυμάτων τὴν πληθὺν ἀπαριθμήσαντ' ἄν; ὁ μὲν γὰρ ἐξῆτορον λιγγὸς ἔδλεπε, πρότερον τῆς ὄψεως πονηρῶς ἔχων ὁ δὲ τὰ ὡτα ψόφρων εἶχεν ἀντιληπτικῆ, χθῆς καὶ πρὸ ταύτης ἐκκεκωφημένος γλώτταν ἕτερος εὐλαλον ἐκίνει, τῶν ἰχθύων σχεδὸν ἀφρονότερος τυγχάνων πρώην καὶ ἄλλο; ἄλλου τοῦ πονηρῶ; ἔχων τῶν μελῶν, παραχρῆμα πάντες ἀνεβζώνοντο ἔστι δ' ὧν τὸ σῶμα πᾶν, θεϊκῆς νόσου παρανόημα κινδυνεύον ἔσεσθαι, πρὸς ὑγείαν ἐν ἀκαρεῖ μεταποιεῖτο. Καὶ πάντες ἔχαιρον, ἐκρότου, ἐπαιάνιζον καὶ τῶν οὐσιῶν δὲ συμφέροντες ἦσαν ἕκαστος οὐ μικρὴν ἀπόμοιραν, ἀφιέρωσάν τε μέρος αὐτῷ γῆς τὸ χαριστάτονον, καὶ νεῶν νευρογῆσαντες ἀνήγειριν περικαλλῆ καὶ πολυτιμήτους ἀναθήμασι κεκοσμημένον. Ἐπίγειοι δὲ αὐτῆς οὐκ ἐκείνον ἄρα κέκοσμον, ἀλλὰ καὶ τουτοῖν τὸν χώρον μάλιστα, σὺν οὐκ ὀλίγοις ἄλλοις, ἐφ' ὧν ἄρεται τε καὶ θαυμάζεται, καὶ ταῖς ἐτησίαις τιμᾶται τελεταῖς· ἐπαινώ γὰρ τὸν εἰπίντα, τοὺς ἀγαθοὺς τῶν τεθνηκότων ἐπιπάσης γῆς τεθάφθαι, τῷ διὰ πάσης τᾶς σφίσιν ὀπηρημέναις ἀριστεταῖς ἀνακηρύττεσθαι.

ν'. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις, μικροῦ δέω λέγειν ἅπασιν, συντέθηκε τὸ ἀριστευεῖν ὁ δ' ἡμῶν μέγας ἐν Πατράσιν οὗτος Πέτρος, καὶ μετὰ θάνατον ἀθάνατός ἐστι δι' αἰῶνος ἀριστεύς καὶ ὁ πάντων ἐστὶ μέγιστος, ὡς οὐκ ἐνταυθαί μόνον τούτου μέγα κλέος ἐστίν οὐ δ' ἐπὶ τῆς γῆς ἀπάσης ὅση τῷ νόμῳ τῆς χάριτος ἰθύνεται, καὶ τοῖς τῶν εὐαγγελικῶν λογίων εἴκει θεσμοῖς· ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν οὐρανόν, καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῦ περὶ Θεὸν δυνάμεις, αἷς καὶ αὐτῆς ἐνδιατῆ νῦν. Ὁ γὰρ μόνος τῆς θείας δὴ τυγχάνει φύσεως, τὸ παντεχοῦ παρῆναι, τοῦτ' ἐκεῖνος κατὰ τὴν ὑπὸ Θεοῦ δεδομένην αὐτῷ χάριν ἀπηνέγκιστο, παρῶν μὲν τοῖς ἐπὶ γῆς, δι' εὐφρομῶν καὶ ἀνεπιλήφατου μνήμης, ἐν δ' οὐρανῷ τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἁγίοις ἐναριθμοῖς διατελῶν, καὶ τὴν μετ' ἀγγέλων περὶ Θεὸν συνεξελέτων ἄληχτων χορείαν.

να'. Οὗτω ζῶν μὲν πάντα ἀπεκτίσαστο, θανὼν δὲ πάντα ἐκλήρωσαστο καὶ τὴν οἰκουμένην φυγῶν ἔτι περιῶν, τὸν οὐρανὸν ἀποδοῦς ἀντίλαθε. μᾶλλον δὲ πρὸς τῇ γῆ κακείνον προσεκτίσαστο καὶ τὴν

mores in cantica decora commutarant. Atque hoc pacto sui compotes celeriter redditi, miseram potestatem se victuros vitam arbitrabantur, si contingeret, communem salutis suae vindictam a se avelli: et sibi ipsis merito timentes, ne illo ablato, miserabiliter aliquid prioribus miseris ferendum foret; avortuncum illud malorum corpus sibi retinuerunt; non tamen vi, sed inductis ad hoc, qui corpus attulerant, monachis; quibus pecuniam insuper dantes, et sibi divinum illud corpus cum psalmis et canticis spiritualibus auferentes, nec non publica ac celeberrima pompa deducentes, in pagum suum transtulerunt, aut potius pagum eidem dicarunt.

49. Jam vero quænam oratio miraculorum ejus, quæ hic iucrobuerunt, multitudinem enumeret? Qui enim prius affectos male oculis habuerat fuerat acutius videbat: qui heri ac pridie surdus fuerat, quemlibet auribus sonum percipiebat; aliis oñium magis fero mutus quam piscis, expeditè movebat linguam; alii aliorum membrorum capti usu, eundem statim recipiebant corroborati. Erant, qui toto corpore ita affecti essent, ut gravi malo periclitarentur de vita; sed momento temporis sanitati restituti sunt, gaudentibus omnibus, plaudentibusque et præna canentibus. Insuper bonorum suorum partem non exiguam quisque conferebant, consecrabant ei partem agri sui charissimam, atque ædem pulchritudine eximiam construebant, eamque pretiosissimis donis adornabant. Obtinet autem vir sanctus non istam solam ædem, sed ipsam quam maxime regionem illam cum aliis non paucis, ubi laudibus effertur, miraculis inlarescit, atque annua colitur celebritate. Placeat nimirum mihi qui ait, probos viros, cum mortui fuerint, ubique terrarum sepulcrum obtinere, quia ubique opera iis præclare gesta in ore omnium versantur.

50. Alii quidem, parum abest quin dicam omnes, cum morte cessant laudabiliter operari: hicce vero magnus Pater noster Petrus, etiam post mortem immortalis mirabilia patrat per sæcula: quodque omnium caput est, non hic modo ac toto terrarum orbe, qua gratiæ dirigitur legibus atque evangelicorum oraculorum obedit scitis, summa Petri elucet gloria; sed ipsum quoque cælum penetras, angelicis Potestatibus, quibuscum nunc ipse versatur, in æstimatione est. Quod enim soli divini naturæ competit, ubique presentem adesse, id Petrus per collatam sibi divinitus gratiam consequi meruit: utpote qui in terris cum hominibus versetur, per clarum atque indelebilem memoriam sui; et in cælis sanctis qui a seculo sunt annumeratus, cum angelis circum Dei thronum choras sine intermissione ducit.

51. Ita ille, cum vivebat, omnia abdicavit; cum mortuus fuit, omnia consecutus est; cum vita supererat, mundum fugit; cum illam morte clausit, cælum recepit aut potius terræ cælum adjunxit

sibi possidendum. In vita olim sua sensus latebat omnium; nunc vita functus, omnes omnium sensus delectat et juvat. Nam linguæ propemodum omnium cum admiratione de ipso loquuntur; similiter ad omnium ferme auditum laudes ejus perveniunt; proponitur ipse oculis spectaculum adorabile, et contractatione sui perutile. Neque sensus tantummodo afficit, verum etiam animæ facultates ad virtutem recte componit; omnes vitæ suæ exemplis docens, ubi, et quo modo, et quantum facultatibus illis utendum sit. Atque ita omnimode omnibus bene faciens, factus est bonorum omnium communis apotheca, virtutis magister, expulsor vitiorum, bonorum omnis generis provisor, facilis in rebus angustis suppetitor; et verbo ut dicam, in necessitatibus cunctis adjutor paratissimus. Præcipue tamen erga quamlibet ratione præditam naturam conformiter Deo se gerebat, fugator dæmonum, benefactor hominum, contubernalis angelorum.

52. Ita ille quidem se ipsam nobis præbuit thesaurum magnum ac medicinam, omnis generis morbos egregie curantem. Præbuit item se omnibus, sancte vitam instituere volentibus philosophiæ Christianæ exemplar; nec non iis qui dicendi facultate excellunt, optimum argumentum, non minus aptum ad commendationem laudati, quam fãudantis ipsius. Nostrum vero omnium nemo unus ipsum aut perfecte imitari, aut pro meritis laudare quiverit: quod si quis tamen facultate imitandi atque laudandi polleat, præclare profecto fecerit, glorificans per ipsum, quem recte sentientes credimus trinum in personis, unum in essentia Deum, qui mirabilis est in Sanctis suis, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

Α πάντων αἰσθησὶν λαθὼν κατὰ τὸν βίον, νῦν ἐξ ἀθρώπων γεγονώς, πᾶσαν πάντων αἰσθησὶν καὶ τέλει καὶ δύνησι. Κεῖται μὲν γὰρ ὀλίγου δεῖν, ἐπὶ τῆς ἀπάντων σὺν θαύματι γλώττιας, φθάνει δὲ μικροῦ παραπλησίως, ἐπὶ τὰς ἀπάντων ἀποδοῦ, καὶ θέαμα πρόκειται προσκυνητῶν, καὶ δι' ἀφῆς λυσιτελέστατον οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μαθαυρόζει δυνάμεις, τοῖς κατὰ τὸν οἰκεῖον βίον ὑποδείγμασι πάντας ἐκδιδάσκων, οὐ δεῖ ταύταις, καὶ ὅπως, καὶ ἐφ' ὅσον χρηστῆον. Καὶ οὕτω παντοίως πάντας εὐποιῶν, καὶ κοινῶν προκαίμενος ἀγαθῶν ἀπάντων πρυτανεῖον, ἀρετῆς ἡγεμῶν, φυγαδευτῆς κακίας, ἀπάντων παντοῖοις προμηθεύς, ποριστῆς ἐν ἀπορίαις εὐμήχανος, καὶ συνελόντα φάναι, πρὸς πᾶν ὅτου τις ἂν δεῖοτο βροηθὸς ἐτοιμότατος, μᾶλλον δὲ πρὸς πᾶσαν λογικῆν φύσιν, ἀρμοζόντως ἑαυτὸν σὺν Θεῷ μεταποιῶν, καὶ διώκτης μὲν δαιμόνων, εὐεργέτης δὲ ἀνθρώπων, συμπόλιτης δὲ ἀγγέλων ὢν.

Β
 γβ'. Ἄλλ' ὁ μὲν οὕτως ἑαυτὸν προῦθηκεν ἡμῖν χρημᾶ τε μέγα, καὶ φάρμακον πρὸς πᾶν εἶδος θεραπείαι; διαρκῆς, ὑπόδειγμά τε φιλοσοφίας ἀληθοῦς, τοῖς κατ' ἀρετὴν βιοῦν προελομένοις, καὶ τοῖς περὶ λόγους μέγα δυναμένοις ὑπόθεσιν ἀρίστην, καὶ κοσμεῖν οὐδὲν ἤττον, ἢ κοσμεῖσθαι πεφυκυῖαν. Ἡμῶν δ' οὐδεὶς ἀπάντων, οὔτε μιμήσασθαι τοῦτον διὰ τέλους, οὔτε πρὸς ἀξίαν ἐπαινεῖσθαι δύναται ἂν. Εἰ δ' ὅπως ἂν ἕκαστος ἔχοι δυνάμειος ζηλοῖη τε καὶ εὐφημοῖη, κρεπόντως ἂν δὴ πᾶσι δρῶν δοξάζων διὰ τούτου τὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἓνα κατ' οὐσίαν, τοῖς εὐφρονοῦσι πιστεύομεν Θεὸν, ὃς ἐστὶ Θεομαστός ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

GREGORII THESSALONICENSIS

ET

GREGORII SINAITÆ *

ASCETICA.

(Εκ Φιλολογίας τῶν ἱερῶν Νηπιτικῶν. Venetiis 1782. Cum post absolutam impressionem libri hujus exemplaria omnia in Orientem fuerint translata, nullum jam in partibus nostris reperire est. Exemplari usi sumus Athenis per virum de nobis benemerentissimum J. Sgouta transmissio. Interpretationem Latinam (quantus labor!) adornandam in se suscepit vir doctus J. Lecomte, Balneaci in diocesi Aurelianeusi parochus.)

Ὁ ἐν ἁγίοις Πατῆρ ἡμῶν Γρηγόριος ὁ Θεσσαλονίκης, ἦν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου τῶν Παλαιολόγων, περὶ τὸ χιλιοστὸν τριακοσιοστὸν τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς σωτηρίας. Πάντα δὲ τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν κόσμῳ καταλιπὼν, καὶ ἀπὸ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τὸν ἀγιώνυμον Ἄθω μεταναστεύσας, τὸν μοναστικὸν ὑπέρχεται βίον, ἐν ᾧ καὶ πόνοις ἀσκητικωτάτοις χρηστὰς, καὶ μόνος μόνῳ τῷ Θεῷ προσανέχων, δι' ἄκρας ἡσυχίας, θεοειδέστατον ἔσοπτρον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐχημάτισε, πράξεως καὶ θεωρίας, εἴπερ τι; ἄλλος, εἰς τὸ ἀκρότατον ἀνελθὼν. Οὐ καὶ ταῖς θεοπτικαῖς ἐλλάμψεσι καταγαζόμενος τὴν διάνοιαν, σοφώτατα καὶ θεολογικώτατα συγγράμματα, οἷόν τινα στήλην ὀρθοδοξίας τῆ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ καταλείπει. Τούτων δ' ἀποσπάσματα τυγχάνει καὶ τὰ τῆ παρούσῃ ἐμφερόμενα βιβλία, θησαυροὺς τῷ ἐντελείας γνώσεως, καὶ πνευματικῆς σοφίας, καὶ τελειότητος τοῖς ἀναγινώσκουσι προμνηστεύοντα. Οὐ μόνον γὰρ τὰ παρὰ τῶν παλαιωτέρων ἁγίων εἰρημένα ὁ θεοπτικὸς ἐκεῖνος καὶ οὐράνιος συνελέχτο νοῦς, ἀλλ' ὅσα καὶ παρ' αὐτοῦ διὰ μακρᾶς πείρας καὶ μακαρίου πάθους ὑπερφωῶς διεγνώσθη προσθεῖς, καλλιστεῖον ἀντικρυς τῶν νηπιτικῶν αὐτὰ ἀπειργάσατο, ὡς μηδένα τῶν πάντων νομίζειν ἀνθρωπίνης ποτὲ διανοίας εἶναι ταῦτα γεννήματα, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τῆ δ' ἀληθείᾳ νοῦν Χριστοῦ, καὶ Θεοῦ φωνᾶς πᾶσαν ἐξιστώσας καὶ ἀκοὴν καὶ διάνοιαν, δι' ὧν τῶν μὲν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, καὶ τῆ νοερᾶ ἠψεί καὶ προσευχῆ σχολάζοντων γενναίως ὑπερμαχεῖ, τὰς δ' ἀντιθέτους τῶν ἐνανθῶν κενωσῶνας ταῖς γραφικαῖς ἀποδείξεσι ὡς τῆς ἀληθείας ἀναιρετικᾶς ἐπιστημονικώτατα διελέγχει.

A Sanctæ memoriæ Pater noster Gregorius Thessalonicensis inter vivos degebat imperante Andronico Palæologorum secundo, circa millesimum trecentessimum quadragesimum salutis annum. Toto mundo et omnibus quæ mundi sunt relictis, et ex patria sua Constantinopoli ad sanctum montem Atho transgressus, monasticam amplexus est vitam, in qua laboriosis vacans exercitiis, et solus soli Deo se applicans divina quietudine, divinissimum factus est Spiritus sancti speculum, ita ut in vita activa et contemplativa nemo alter altius ascenderit. Unde divinis fulgoribus illuminata mente, sapientissima piissimæque reliquit opera, in Ecclesia Dei quasi quædam veritatis columna.

B Horum fragmenta præsens liber offert, quæ thesaurus veræ Dei scientiæ spiritualisque sapientiæ ac perfectionis lectoribus aperiant. Non solum enim veterum sanctorum sermones assueta divinx cælestique visioni mens collegit, sed et quæ longa ipsemet experientia et felici gratiæ instinctu didicerat, addens, ea pulcherrimum quasi præmium coram vigilantibus proposuit; ita ut nemo omnium cogitare possit hæc esse humani intellectus opera, et quidem multum abest, nam reipsa mente Christi et Dei sermonibus totum repleverat auditum et intellectum. Illis porro scriptis sacræ vacantes quieti spiritalique vigilantix et orationi generose defendit, inanes vero adversariorum ineptias Scripturæ argumentis esse veritati contrarias doctissime convincit.

* Vide Notitiam ejus scriptis præmissam, infra col. 1205.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ

ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΕΜΝΟΤΑΤΗΝ ΕΝ ΜΟΝΑΖΟΥΣΙΑΙΣ ΣΕΝΙΝ

ΠΕΡΙ ΠΑΘΩΝ ΚΑΙ ΑΡΕΤΩΝ

ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΙΚΤΟΜΕΝΩΝ ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΝΟΥΝ ΣΧΟΛΗΣ.

S. P. N. GREGORII

THESSALONICENSIS METROPOLITÆ

AD REVERENDISSIMAM IN SANCTIMONIALIBUS XENAM,

DE PASSIONIBUS, VIRTUTIBUS

ET MENTALIS QUIETUDINIS FRUCTIBUS.

Quia vere cupiunt in solitudine vivere, his displicet, non modo cum secularibus, sed et cum ipsis contemplativis conversatio. Disturbat enim contumacitatem dulcissimam cum Deo conversationis et mentis solitudinem, quatenus interior et vere moriens in duas et aliquando in multas partes dividitur. Ideo quidam Patrum interrogatus cur homines fugeret : « Quia, inquit, non possum esse cum Deo quamdiu cum hominibus sum. » Alius vero aliquid, experientia edoctus, non conversationem modo, sed et aspectum hominum reprobat, ut vivere valentem stabilitati mentalis monachorum quietis. Si quis autem sedulo perscrutari, memoria conversationis et expectatio congressus et colloquii in eo habendi, perfecte quietas haud relinquit animæ cogitationes. Qui etiam litteris sermones mandati, molestiore suam mentem implicat cura : et si est progressus et animæ fortitudine adeptus loci charitatem, hæc quidem cum scribente operatur, sed non pure ac sincere, si vero sit ex iis qui multis laborant animæ morbis et passionibus, qualis vere sum ego, et quos oportet jugiter clamare ad Deum : « Sana me, quia peccavi tibi, » illi non convenit ut ante sanationem desinat orare aut ad aliquid aliud se applicare. Insuper, etiam cum absentibus per litteras confabulatur, et multis temporibus hominibusque, et interdum quibus non vult, colloquium transmittit, cum scripta permanere queant post scriptoris obitum. Ideo multi in quiete per-

Τοις μοναδικῶς ζῆν προθυμουμένοις ἀληθῶς ἀρετῆς ἔστιν οὐ μόνον ἡ πρὸς τοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ὁμοτρόπους ὁμιλία. Τὸ γὰρ συνεχῆς διακόπτει τῆς πρὸς τὸν Θεὸν θυμηρεστάτης ἐπιλείας καὶ τὸ μοναδικὸν τοῦ νοῦ, καθ' ὃ συνίσταται ἡ ἐνδοξία καὶ ὁσιος μοναχῶς, διαδικῶν, ἔστι δ' ὅτε καὶ πολυσχιδῆς ποιεῖται· διὸ καὶ τις τῶν Πατέρων ἐρωτώμενος, τίνας ἐνεκα φεύγει τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι μὴ δύναμαι μετὰ Θεοῦ εἶναι, τοὺς ἀνθρώπους συντυγχάνων, ἀπεκρίνατο. Ἄλλος δὲ τις, ἐκ τῆς κείρας τὰ τοιαῦτα ἐξηγούμενος, οὐ τὴν ὁμιλίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν θέαν τῶν ἀνθρώπων αἰτιάζει, ὡς δυναμῶν λυμφασθαι τὸ εὐσταθὲς τῆς κατὰ διάνοιαν τῶν ἡσυχάζοντων ἡρεμίας. Εἰ δὲ τις ἐκ' ἀκριθείας ἐξετάξῃ, καὶ ἡ μνήμη τοῦ πλησιασμοῦ, καὶ ἡ προσδοκία τῆς ἐπιδημίας, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν συντυχίας, ἀτρεμεῖν τελῶς οὐκ ἀφήσῃ τὸ τῆς ψυχῆς διανοούμενον· ὃ δὲ καὶ γραφῆ τοὺς λόγους διδύς, ἐπιστραφεστέρα μαρίμνη περιβάλλει τὸν οἰκεῖον νοῦν· κεν μὲν ἢ τῶν προκοφάντων καὶ ἐπεληγμένων, δι' ἐρωστίαν ψυχῆς, τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. ἔχει μὲν ταύτην, καὶ γράφων, ἐνεργῶν, ἀλλ' οὐκ ἀμέσως καὶ εὐλερινῶς. Ἄν δὲ τῶν ἐπι πολλοῖς νοσήμασι περιπεπτόντων, ἢ παθήμασι ψυχῆς, οἷος ἀληθῶς ἐγὼ, καὶ ξεομένου συνεχῶς βοᾶν πρὸς τὸν Θεόν· « Ἰασαί με, ὅτι ἤμαρτὸν σοι. » τοῦτον οὐκ εὐλογον, πρὸ τῆς ἰδέσεως, ἀφεῖσθαι τῆς κηΐσεως, καὶ πρὸς ἄλλα τι τῶν ἀπάντων ἐκουσίως ἀσχολεῖσθαι· πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τοὺς μὴ παροῦσι τῶν ἀνθρώπων διὰ τῶν γραμμάτων τῶν νοσημάτων κεφυκότων παραμένειν, μετὰ τὴν ἀποδύωσιν τοῦ γράφαντος. Διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν κατ'

τηνυχαν ἀκρων Πατέρων γράψαι τι ὅπως οὐκ ἔσχοντο, καίτοι μεγάλα καὶ πολυωφελῆ δυνάμενοι ἐκθίσθαι. Κατὰ πάντα δὲ τῆς ἐκείνων ἀκριβείας ἀπολαύόμενος ἐγὼ, καὶ γράφειν ἔθος εἶχον, ἀλλ' ἀναγκαιῶς ἐπειγούσης χρείας· νῦν δὲ με καὶ πρὸς τοῦτο ἐλυτρώτερον ἐποίησαν οἱ βασιχάνοις ὀφθαλμοῖς ἔνια τῶν ἐμῶν γραμμάτων κατιδόντες, καὶ κακουργίας ἐκ τούτων ζητοῦντες ἀφορμάς· οἷ, κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, προσπάσχουσι· στοιχείοις καὶ γραμμαῖς ὀνομήτοις, καὶ συλλαβαῖς, καὶ λέξεσιν ἀγνώστοις, μὴ διαβαινούσαις εἰς τὸ τῆς ψυχῆς αὐτῶν νοερόν· καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς ἄλογον καὶ σκεπτόν, καὶ τῶν τὰ θεῖα νοεῖν ἐθελόντων οὐδαμῶς ἴδιον, μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσιν· οἶδα δὲ ἐγὼ δικαίως ὑπὲρ ἐκείνων τὰς μέμφεις ὑποστάς· οὐχ ὅτι μὴ συμφέρωνας τοῖς Πατέριον ἔγραψον· τοῦτο γὰρ χάριτι Χριστοῦ, συνετρηθῆ μοι τοῖς γράμμασιν· ἀλλ' ὅτι συνεγραψάμην, περὶ ὧν ἄξιός οὐκ ἦν· ἄλλος τις, ὁ Ζᾶν ἱσως, τὸ τῆς ἀληθείας ὀχλήματι λόγῳ, περιτρεπομένῳ βοηθεῖν ἐπιχειρήσας· πλήν ἔσται, ὅτι οὐκ ὀργῆς, ἀλλὰ συμμετρου παιδείας ἡμῖν ἦν ἐπιφορὰ· διὸ οὐδὲ ἰσχύσαι καθ' ἡμῶν ἐξεγένετο ταῖς ἐπιτεθειμένοις. Τάχα δὲ καὶ τοῦτο τῆς ἐμῆς ἦν ἀναξιώτης· οὐ γὰρ ἦν ἐγὼ ἄξιός, οὐδὲ ἱκανός. ὡς ἔη καὶ παθεῖν τι ὑπὲρ ἀληθείας, καὶ οὕτω κοινωνῆσαι ταῖς τῶν ἁγίων παθήμασι μετὰ χαρᾶς. Τί γάρ; οὐχὶ καὶ ὁ Χρυσόστομος Πατὴρ, ὁ καὶ σῶμα περικείμενος ἔτι τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν πρωτοτόκων ἐν οὐρανίῳς συντηρούμενος, εἶπερ τις, ἀσφαλῶς ἄμα, καὶ σαφῶς, καὶ μελιχρῶς, λογογραφῶν τὴν εὐσέβειαν, οὐχ οὕτως τοίνυν ὁ τηλικούτος, ὡς τὰ Ὀριγένης γράφων καὶ φρονῶν, ἐξεκόπη τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὑπερορίαν κατεδικάσθη; Φησὶ δὲ καὶ Πέτρος ὁ κορυφαῖος τοῦ κορυφαίου χοροῦ τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν, ὅτι καὶ τὰ ἐν ἐπιστολαῖς τοῦ μεγάλου Παύλου δυσνόητα, οἱ τότε ἀναθεῖς ἐστρέβλου, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν. Ἐγὼ δὲ διὰ τὴν μικρὰν ἐπιφροσιν τῶν ἐπιχειρησάντων, καίτοι συνοδικῶς καταβληθέντων, ὅμως τοῦ γράφειν διενουόμενῳ ἀποσχέσθαι τελέωσ. Εἰ μὴ σὺ νῦν, ὦ ἱερὰ πρεσβυτέρ, οὐκ ἀνήκας; δεομένη, καὶ παρακλητικῶς γράμμασι χρωμένη, καὶ μηνύμασιν εἰς ἐπίστασ παραινετικῶς λόγοις αὐθις ἐγγχειρήσαι. Καίτοι σοι τῶν παραινήσεων οὐ πᾶν χρεῖα· κέκτεσαι γάρ, χάριτι Χριστοῦ, μετὰ τοῦ καθ' ἡλικίαν γέγραυς, καὶ τὸ ἐν συνέσει γεραρὸν, καὶ τὸν νόμον τῶν ἱερῶν παραγγελμάτων, διὰ πολυετοῦς ἀνέγνωσ πρᾶξιως, ὑπακοῇ καὶ ἡσυχίᾳ κατὰ καιρὸν μερῖσαμένη σου τὸν βίον· δι' ὧν καταλάνασσα τὸ τῆς ψυχῆς πυκτόν, ἐπιτήδειον πεποίησαι, πρὸς τὸ δέξασθαι καὶ συνετρηθῆσαι τοὺς θεῖους χαρακτῆρας. Ἀλλὰ γὰρ τοιοῦτόν ἐστι· ψυχὴ κατάρκας ἄλοῦσα πνευματικῆς διδασκαλίας πόθῳ· κόρον αὐτῆς οὐδέποτε λαμβάνει. Διὸ καὶ ἡ σοφία περὶ ἐαυτῆς φησιν, Οἱ τρώγοντές με ἔτι πεινάτουσι· καὶ ὁ ἐνιεύς τῇ ψυχῇ τὸν ὄσιν πόθον τοῦτον Κύριος, περὶ Μαρίας φησὶ, τῆς τὴν ἀγαθὴν μερίδα ταύτην ἐπιλεξαμένης, ὅτι οὐκ ἀφαιρηθήσεται ἀπ' αὐτῆς. Σὺ δ' ἱσως τῶν τοιοῦτων λόγων δεῖ, καὶ διὰ τὰς ὑπὲρ σοὶ παιδαγωγῶν ζωῆς οὐ-

A fecissimi Patres nihil omnino scribere voluerunt licet maximam inde utilitatem asferre potuissent. Prorsus ab horum austeritate ego deficiens, vel scribere solebam, nonnisi tamen urgente necessitate; nunc vero me minus ad hoc diligentem fecerunt qui invidis oculis scriptorum aliqua eorum despiciunt, in eisque irritamenta quærent nequitia: qui, ut ait magnus Dionysius, concinunt elementis litterisque vesanis et syllabis verbisque ignotis non penetrantibus animæ suæ intellectum. Est enim stultum ineptumque vere et intelligere divina volentibus indignum, non intentæ sententiæ, sed verbis attendere. Scio equidem illos merito mihi exprobrare, non quod Patribus contradixerim (id enim, Christi gratia, scriptis meis cautum est), sed quod disseruerim de quibus dignos non eram. Alius quidam dignus erat, Zan fortasse, qui veridico sermone eversum adjuvare conatus est. Cæterequin non ob iram, sed ad congruam correctionem eos impugnavimus, et ideo contra nos prævalere non potuerunt aggressores. Forsan quoque hoc evenit propter meam indignitatem: neque enim dignus eram et idoneus qui, ut decet, aliquid pro veritate paterer, et ita sanctorum persecutiones lætus participarem. Quid enim? nonne Chrysostomus Pater, qui adhuc corpore indutus Ecclesiæ primitivorum in cælis jam cōnsociabatur, qui magis quam quivis alius tuto simul et sapienter atone suaviter de pietate scripsit, nonne hic, inquam, tantus vir, tanquam errores Origenis tenens ac docens, a sua Ecclesia pulsus est et exsilio multatus?

Dicit Petrus regii discipulorum Domini senatus princeps in epistolis magni Pauli esse quædam difficultia intellectu, quæ tunc indocti depravabant ad suam ipsorum perditionem¹. Et ego propter acerbam aggressorum malitiam, pariter a scribendo volebam prorsus abstinere, nisi tu nunc, o veneranda Mater, indesinenter rogasses et hortatoriis usâ fuisses litteris atque documentis, donec lucitamentis mihi persuasisti ut hoc opus iterum susciperem. Nec tibi multis opus fuit exhortationibus; pulles enim haud sola ætatis canitie, sed etiam prudentiæ senio, et sacrorum legem mæditorum ex longæva praxi percalles, obedientia et quietudine vitam tuam opportune partita, quibus polivisti animæ tuæ tabulam, ut idonea fieret recipiendis conservandisque divinis characteribus. Nam sic se res habet: anima omnino capta doctrinæ spiritualis amore, satietatem ejus nunquam habet. Ideo sapientia de seipsa dicit: « Qui edunt me, adhuc esurient². » Et qui animæ indit desiderium hoc divinum, Dominus de Maria dicit³: « Optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. » Tibi autem forsân hujusmodi sermonibus opus est, et propter magni regis filias sub tuo magisterio viventes; et potissimum ab sponsas quas ex tua familia duci incorruptionis conjungere cupis: quæra-

¹ II Petr. III, 16. ² Eccli. XLIV, 20. ³ Luc. X, 42.

imitans, quemadmodum hic nostram formam pro vobis verissime assumpsit, sic et ipsa personam nunc induisti eorum qui incipiunt et disciplina indigent. Quare ego, licet ad sermones, et quidem ad tales sermones minime aptus, per obedientiam tamen, ut præceptum impleam dandi petentibus, quæ nunc habeo exhibens et proferens, debitum solvam christianæ charitatis.

Scito igitur, veneranda mater, vel potius per te discant puellæ secundum Deum vivere volentes, mortem esse etiam animæ, quævis hæc sit natura immortalis. Sic enim loquitur dilectus Christo Theologus ; « Est peccatum ad mortem, et est peccatum non ad mortem ¹ : » mortem hic animæ profecto dicens. Et magnus Paulus : « Sæculi tristitia mortem operatur ; » mortem animæ certo intelligens. Et iterum ² : « Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus. » Ex quibusnam mortuis exsurgere jubet ? Profecto ex iis qui enecti sunt carnalibus desideriis quæ militant adversus animam ³. Ideo ipse Dominus mortuos dicit qui in futuri hoc mundo vivunt. Nam cuidam e discipulis petenti ut abiret ad sepeliendum patrem suum, non concessit, sed præcepit ut sequeretur, dimitte mortuos sepelire mortuos suos ⁴. Illos hic Dominus enisi viventes appellat mortuos, utpote mortuos animæ.

Ut enim separatio animæ a corpore, mors est corporis, sic separatio Dei ab anima mors est animæ. Et hæc est vera mors, animæ mors. Hanc enim ostendebat, quando præceptum dans in paradiso, dixit Deus ad Adam : « In quocunque die comederis ex prohibito ligno, morte morieris ⁵. » Nam tunc mortua est ejus anima, per transgressionem a Deo separata. Etenim corpore vivere perrexit ab hinc et deinceps usque ad triginta et nongentos annos. At per prævaricationem animam ingressa mors, non solum enecat animam, et maledictum facit hominem, sed vel ipsum corpus multis laboribus et corruptioni subjicit, et demum morte tradit : tunc enim, post interioris hominis ex peccato mortem, hæc audivit terrenus Adam : « Maledicta terra in opere tuo : spinas et tribulos germinabit tibi, et in sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram de qua sumptus es, quia pulvis es, et in pulverem revertaris ⁶. »

In futura quidem inauguratione, in resurrectione iustorum, resurgent etiam iniustorum et peccatorum corpora, sed ut tradantur secundæ morti, id est, supplicii æternis, vermi qui non moritur, stridori dentium, exterioribus et tractabilibus tenebris, caliginosæ et inextinguibili ignis gehennæ, juxta prophetam dicentem : « Succendetur utrumque simul (injusti et peccatores), et non erit qui extinguat ⁷. » Hæc est enim secunda mors, sicut Joannes in Apocalypsi nos docet. Audi etiam magnum Paulum dicentem : « Si secundum carnem vixeritis,

γατέρας τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ μάλιστα τὴν σύνεσιν, ἣν ἐκ τοῦ σοῦ γένους τῷ χορηγῷ τῆς ἀφθαρσίας συμπεύσασθαι ποθεῖς ὃν δὴ καὶ μιμουμένῳ, καθάπερ ἐκεῖ οἱ τὴν ἡμετέραν μορφήν ὑπὲρ ἡμῶν ὡς ἀληθῶς ἀνάλαβεν, οὕτω καὶ αὐτὴ τὸ πρόσωπον ὑπέδους νῦν τῶν εἰσαγομένων καὶ διδασκαλίας δεομένων Δὲ καὶ γὰρ, εἰ καὶ μὴ περὶ λόγους, καὶ τοιοῦτους λόγους εὐποροῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπακοήν, καὶ τὴν ἐντολήν τοῦ διδοῦναι τῷ αἰτοῦντι, ἐξ ὧν ἔχω νῦν ἐνδεικνύμενος τὴν πρόθεσιν, τὸ χρέος ἀποτίσω τῆς κατὰ Χριστὸν ἀγάπης. Ἰσθι τοίνυν, ἱερὰ κρεσθῦτις, μῆλλον δὲ διὰ σοῦ μανθανέτωσαν αἱ κατὰ Θεὸν προηρημέται ζῆν νεάνιδες, ὅτι καὶ ψυχῆς ἐστὶ θάνατος τῆς ἀθανατοφύσεως. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἡγαπημένος Θεολόγος λέγει : « Ἔστιν ἀμαρτία πρὸς θάνατον, καὶ ἔστιν ἀμαρτία μὴ πρὸς θάνατον ὁ θάνατος ἐνταῦθα τὸν τῆς ψυχῆς πάντως ; λέγων. Καὶ ὁ μέγας Παῦλος, « Ἡ λύπη, φησὶν, ἡ κατὰ κόσμον, θάνατον κατεργάζεται : » ὁ θάνατος πάντως τῆς ψυχῆς. Καὶ πάλιν « Ἐγείραι, ὁ καθέδων, καὶ ἄναστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφράσεις σοὶ ὁ Χριστός. » Ἐκ πολλῶν νεκρῶν ἐγερθῆναι ἐγκλεῖσεται ; Πάντως ἐκ τῶν τεθανατωμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις, αἱ τινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς. Διὸ καὶ ὁ Κύριος νεκροὺς εἶπε τοῖς ἐν τῷ ματαίῳ τούτῳ κόσμῳ ζῶντας. Τῷ γὰρ αἰτήσαντι τὸν μαθητῶν, ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸ θάψαι τὸν Ἰδοὺ πατέρα, οὐκ ἐνέδωκεν ἀλλ' ἐπέταξεν ἀκολουθεῖν, ἀφέντα τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἐαυτῶν νεκροὺς. Νεκροὺς ἐνταῦθα καὶ τοὺς ζῶντας ἐκείνους ὠνόμασεν ὁ Κύριος, πάντως ὡς κατὰ ψυχὴν νεκρωμένους. Καθάπερ γὰρ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, θάνατός ἐστι τοῦ σώματος, οὕτως ὁ χωρισμὸς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς ψυχῆς, θάνατός ἐστι τῆς ψυχῆς. Καὶ οὗτός ἐστι κυρίως θάνατος, ὁ τῆς ψυχῆς. Τοῦτον γὰρ ἐδήλου καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ ἐντολῆς, ὅτε ἔλεγεν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ἀδὰμ : « Ἡ δ' ἀνήμερα φάγης ἀπὸ τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου, θανάτῳ ἀποθανῆ. » Τότε γὰρ ἐθανατώθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ διὰ τῆς παραβάσεως, χωρισθεῖσα τοῦ Θεοῦ. Κατὰ σῶμα γὰρ ζῶν διετέλεσε ἀπὸ τότε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, μέχρι τριάκοντα καὶ ἑννακοσίων ἐνιαυτῶν. Ἄλλ' ὁ διὰ τὴν παράβασιν τῆς ψυχῆς προσγενομένος θάνατος, οὐ τὴν ψυχὴν ἀχρεῖσι μόνον, καὶ ἐπικατάρατον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα πολύμοχθον, καὶ πολυπαθὲς, καὶ φαρτὸν ἀπεργασάμενος, τέλος τῷ θανάτῳ παραδίδωσι : τότε γὰρ μετὰ τὴν ἐκ παραβάσεως τοῦ ἐντὸς ἀνθρώπου νέκρωσιν, ἤκουσεν ὁ χοιρὸς Ἀδὰμ, ὅτι « Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. Ἀκάνθιας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι, καὶ ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγῆ τὸν ἄρτον σου, ἕως τοῦ ἐπιστρέψαι σε εἰς γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπαλευθή. » Εἶ δὲ καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἐκείνην πηλιγγεσίαν, ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων, καὶ τὰ τῶν ἀνόμων καὶ ἀμαρτωλῶν ἀνίσταται σώματα, ἀλλ' εἰς τὸ παραδοθῆναι τῷ δευτέρῳ θανάτῳ, τῇ κολάσει ἐκείνῃ τῇ αἰωνίῳ, τῷ ἀκοιμήτῳ σκόλωματι, τῷ τῶν ὀδόντων βρυγμῷ, τῷ ἐξωτέρῳ καὶ ψηλαφῆτῳ

¹ 1 Joan. 5, 16. ² 1 Cor. vii, 10. ³ Ephes. v, 14. ⁴ 1 Petr. ii, 11. ⁵ Math. viii, 22. ⁶ Gen. ii, 17. ⁷ Gen. iii, 17. ⁸ Isa. i, 31.

οκίται, τῇ σκοτεινῇ καὶ ἀσβέστῳ τοῦ πυρὸς γεέννης, κατὰ τὸν λέγοντα Προφήτην, ὅτι Ἐκκαυθήσονται οἱ ἄομοι, καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἅμα, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσιων. Τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ δευτέρως θάνατος· καθάπερ Ἰωάννης διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως ἐδίδαξεν ἡμᾶς· Ἄκουε δὲ καὶ τοῦ μεγάλου Παύλου λέγοντος· Ἐκκατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε. Ἡ ζωὴ γὰρ ἐνταῦθα καὶ θάνατον, τὸν ἐπιτοῦ μέλλοντος αἰῶνος λέγει· ζωὴν μὲν τὴν ἀπόλαυσιν τῆς αἰθέριου βασιλείας θάνατον δὲ, τὴν διαιωρίζουσαν ἐκείνην κόλασιν. Ἡ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ τοιγαροῦν παράβασις πρόξενος γίνεται παντὸς θανάτου τῆ ψυχῆ καὶ σώματι καὶ τοῦ κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ τοῦ κατὰ τὴν ἀτελεύτητον ἐκείνην κόλασιν. Καὶ οὗτος ἔστιν ὁ κυρίως θάνατος, τὸ διαζευχθῆναι τὴν ψυχὴν τῆς θείας χάριτος, καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ συζυγῆναι οὗτος τοῖς νοῦν ἔχουσι φευκτὸς ὄντως καὶ φρικτὸς ὁ θάνατος οὗτος τοῖς εὐφρονουσί καὶ τῆς ἐν γεέννῃ κλίσεως φρικωδέστερος. Τοῦτον καὶ ἡμεῖς φύγωμεν πάσῃ δυνάμει· πάντα βίβωμεν πάντα πρόωμεθα· πᾶσιν ἀποταξώμεθα, καὶ σκέψασιν, καὶ πράξασιν, καὶ βουλήσασιν ὅσα κατασούρει καὶ δίστασι Θεοῦ, καὶ τὸν τοιοῦτον συνίστασι θάνατον. Ὁ γὰρ τοῦτον φοβούμεθα· τε καὶ φυλαξόμενοι, σαρκὸς οὐ δεῖσαι προσερχόμενον θάνατον, ἑνοικον ἔχων τὴν ὄντως ζωὴν ἥτις τῷ θανάτῳ μᾶλλον προσκτάται τὸ ἀναφαίρετον. Ὡς γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς θάνατος ὁ κυρίως θάνατός ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ ζωὴ τῆς ψυχῆς κυρίως ὑπάρχει ζωὴ· ζωὴ δὲ ἐστὶ τῆς ψυχῆς ἢ πρὸς Θεὸν ἔνωσις, ὡς περ καὶ τοῦ σώματος ἢ πρὸς ψυχὴν ἔνωσις. Ὡς γὰρ διὰ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς, τοῦ Θεοῦ διαιρεθεῖσα, ἡ ψυχὴ τεθανάτωται, οὕτω δι' ὑπακοῆς τῆς ἐντολῆς, τῷ Θεῷ αὐθις ἐνωθεῖσα, ζωοποιεῖται. Διὰ τοῦτο φησὶν ἐν Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος, ὅτι Ἐγὼ λαλῶ, πνευμά εἰσι, καὶ ζωὴ εἰσι. Ἡ τοῦτο δὲ καὶ ὁ πείρα μαθὼν Πέτρος, πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν, ὅτι Ἡ ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. Ἡ ἄλλὰ ῥήματα ζωῆς αἰωνίου τοῖς ὑπακούουσιν τοῖς δὲ παρακούουσιν ἡ ἐντολὴ τῆς ζωῆς αὕτη γίνεται εἰς θάνατον. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἀπόστολοι, Χριστοῦ εὐδία ὄντες, τοῖς μέλησαν ὁσμῇ θανάτου εἰς θάνατον, τοῖς δὲ ζωῆς ὁσμῇ εἰς ζωὴν. Ἡ δὲ ζωὴ πάλιν αὕτη οὐ τῆς ψυχῆς ἐστὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος ἀπαθανατίζει γὰρ καὶ τοῦτο διὰ τῆς ἀναστάσεως, οὐ τῆς θνητότητος μόνον ἀπολυτρομένη, πρὸς δὲ ταύτην, καὶ τοῦ μηδέποτε ληγοντος θανάτου, τῆς μελλούσης κολάσεως ἐκείνης. Χαρίζεται γὰρ καὶ αὐτῶ τὴν ἐν Χριστῷ αἰδίον ζωὴν, τὴν ἀπονον, τὴν ἄνοσον, τὴν ἄλυπον, τὴν ὄντως ἀθάνατον. Ὡς γὰρ τῷ τῆς ψυχῆς θανάτῳ, τούτεστι τῇ παραβάσει, καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ, ὁ θάνατος τοῦ σώματος, ὑστερον ἐπικολούθησε, καὶ τὸ εἰς γῆν ἀναλυθῆναι, καὶ γενέσθαι χθὺν, καὶ σωματικῶ θανάτῳ πάλιν ἡ ἐν τῷ φθῆ καταδικῆ τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ τῇ ἀναστάσει τῆς ψυχῆς, ὅ ἐστιν ἡ δι' ὑπακοῆς τῶν θείων ἐντολῶν πρὸς αὐτὴν ἐπιστροφή, ἡ τοῦ σώματος ὑστερον ἔσεται ἀνάστασις, ἐνωθέντες αὐθις τῇ ψυχῇ·

A moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis¹¹. » Vitam hinc et mortem dicit futuri sæculi : vitam quidem, æterni regni possessionem : mortem vero, sempiterna supplicia. Igitur mandatorum Dei transgressio omnem dat animæ et corpori mortem, tum in præsentis sæculo, tum in futura interminabili damnatione.

Et hæc est vera mors, cum anima a divina gratia disjungitur, et peccato conjungitur. Hæc est sapientibus vere fugienda et timenda mors, hæc est bene sentientibus infernali etiam pœna horridior. Illam nos fugiamus totis viribus ; omnia abjiciamus, omnia relinquamus, omnibus renuntiemus, habitibus actibusque et voluntatibus : quæcumque distrahunt et separant a Deo, et istam adducunt mortem. Nam qui hanc timerit et evertit, corporalis non metuet adventum mortis, inhabitantem in se habens. veram vitam, quæ morte auferri nequit. Ut enim animæ mors vera mors est, sic et vita animæ vera est vita : vita autem animæ est unio cum Deo, sicut vita corporis est unio cum anima. Nam quemadmodum per mandatorum transgressionem separata a Deo anima mortua est, ita per legis obedientiam Deo rursus conjuncta vivificatur. Propter hoc dicit in Evangelio Dominus : « Verba quæ ego loquer, spiritus et vita sunt¹². » Id etiam doctus experientia Petrus dicebat ad eum : « Verba vitæ æternæ habes¹³. » Sed verba vitæ æternæ, obedientibus sunt ; inobedientibus vero. C lex vitæ hæc fit in mortem. Sic apostoli, cum Christi bonus odor essent, aliis quidem erant odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam¹⁴.

Rursus hæc vita non est animæ tantum, sed etiam corporis : hoc enim facit immortale per resurrectionem, non modo a mortalitate liberatum, sed insuper a sempiterna morte, seu futura inferni pœna ; eique largitur vitam in Christo æternam, quietam, morbi dolorisque nesciam, et vere immortalem. Quemadmodum enim mortem animæ, id est, pravariationem et peccatum, mors deinceps secuta est, et in pulverem dissolutio, et in terram resolutio, et rursus corporis mortem consecuta est animæ in inferis damnatio : sic animæ resurrectionem, quæ est ad Deum per legis obedientiam reditus, postea sequetur resurrectio corporis iterum cum anima conjuncti, et resurrectionem hanc consequetur vera incorruptibilitas, et æterna cum Deo gloria eorum qui, spirituales ex carnalibus facti, ut angeli Dei vivent in cælo. « Rapiemur enim, ait Apostolus, in nubibus obviam Christo in æera, et sic semper cum Domino erimus¹⁵. » Nam sicut Filius Dei, homo charitate factus, mortuus est carne, separata quidem a corpore anima, haud separata vero divinitate, ideoque corpus suum suscitatum in cælos assumpsit in gloria ; item qui

¹¹ Rom. viii, 13. ¹² Joan. vi, 61. ¹³ Ibid. 69. ¹⁴ II Cor. ii, 15, 16. ¹⁵ I Thess. iv, 16.

secundo a Deum nunc vivunt, separati a corpore, A sed non a Deo disjuncti, in resurrectione ipsam corpus assumunt ad Deum, cocuntes cum gaudio ineffabili ubi præcursor pro nobis introivit Jesus¹¹, et revelanda in Christo gloria una fruentes. Neque enim resurrectionis tantum, sed et assumptionis dominicæ ac totius vitæ divinæ consortes sicut. At non sic, qui secundum carnem in terra vixerint, et in hora exitus nullam habere cum Deo unionem inventi fuerint. Nam omnes qui lem resurgent, ut ait apostolus, sed non eodem modo: qui hic spiritu facta carnis mortificaverit, illic cum Christo divinam et vere æternam vivet vitam; qui vero hęc carnis desideria et passionibus mortificaverit spiritum, illic, eheu! cum artifice et auctore mali condemnabitur, et intolerabili interminabilique tradetur supplicio, quod est secunda et sempiterna mors.

Ubinam principium habuit vera mors, quæ creat et offert animæ et corpori temporalem et æternam mortem? Nonne in regione vitæ? propterea confestim, heu! a paradiso Dei homo pulsus est in exilium ut mortiferam et divino paradiso incongruentem habens vitam; sicut et vera vita, quæ animæ et corpori vitam offert vera immortalis, in hæc regione mortis initium habebit. Ne tamen, qui non festinat vitam animæ hic nancisci, vana spe se decipiat, tanquam illic eam adepturus, nec speret Dei misericordiam sibi consequendam in futuro sæculo, tunc enim tempus erit retributionis et damnationis, non vero compassionis et misericordiae; tempus revelandæ offensæ iræque Dei justitiæ; tempus ostendendi manum validam, et brachium excelsum movendi in infidelium ultionem. Væ illi qui incidit in manus Dei viventis! Væ illi qui illic experitur vindictam Dei, et neque hic ex timore Dei agnovit iræ ejus potentiam, nec operibus sibi conceitavit ejus misericordiam! Hujus enim nunc tempus est, et propter hoc præsentis vitæ nos donavit Deus, locum dans poenitentiae. Quod si non esset, statim ac peccasset homo, hac vitæ privaretur. Quid enim hac opus esset? Itaque nunquam desperationi locus est apud homines, licet eam multimode spiritus nequam suggerat, non solum negligenter viventibus sed etiam pugnantibus. Quia enim tempus poenitentiae est vitæ tempus, ipse etiam qui vivit in peccato si velit ad Deum converti, proinde ab eo suscipiatur. Namque in præsentis vitæ liberum arbitrium semper remanet; libero autem arbitrio subjacet ut materia, via ad superius ostensam vitam aut mortem, electio vel fuga; quarum utram velit capessere potest. Ubi igitur erit desperationi locus, cum omnes semper possint, ubi voluerint, æternam consequi vitam?

Vides magnitudinem misericordiae Dei. Non statim justa utitur justitia in nos infideles, sed patiens concedit conversionis tempus. Tempore hoc

¹¹ K. br. vi. 20

καὶ τῇ ἀναστάσει ταύτῃ ἔψεται ἡ ὄντως ἐφθαρτία, καὶ τὸ συνδικαιωνίζειν τοὺς ἰξιωμένους τῷ Θεῷ, πνευματικοὺς γενομένους ἀντὶ σαρκικῶν, καὶ ὡς ἀγγέλου Θεοῦ διατιτωμένους, ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἄρπαγρομέτριά γὰρ, φησὶν, ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. Καθάπερ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἀνθρώπος γενόμενος διὰ φιλανθρωπίαν, ἀπέθανε σαρκί, χωρὶσθείσης μὲν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, μὴ χωρισθείσης δὲ τῆς θεότητος· διὸ καὶ τὸ σῶμα ἀναστήσας ἑαυτοῦ, ἀνέλαθεν εἰς οὐρανὸν ἐν δόξῃ· οὕτω καὶ οἱ κατὰ Θεὸν ἐνταῦθα ζήσαντες· ἐν γὰρ τῷ χωρίζεσθαι τοῦ σώματος, τοῦ Θεοῦ μὴ χωριζόμενοι, ἐν τῇ ἀναστάσει, καὶ τὸ σῶμα ἀναλήψονται πρὸς τὸν Θεόν, συνεισιόντες ἐν χάριτι ἀνεκκαλήπτου, ὅπου πρῶτορος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς· καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης ἐν Χριστῷ συναπολαύοντες. Οὐ γὰρ δὴ τῆς ἀναστάσεως μόντης, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναλήψεως κοινωνοὶ γενήσονται, καὶ πάσης τῆς Θεοειδοῦς ζωῆς· ἀλλ' οὐχὶ καὶ οἱ κατὰ σάρκα ζήσαντες ἐνταῦθα, καὶ μηδεμίαν εὐρεθέντες κοινωνίαν ἔχοντες πρὸς τὸν Θεόν, ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἐξόδου· εἰ γὰρ καὶ πάντες ἀναστήσονται, ἀλλ' ἕκαστος, φησὶν, ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ὁ μὲν πνεύματι τῆς πράξεως τοῦ σώματος ἐνταῦθα θανατώσας, ἐκεῖ ζήσεται τὴν μετὰ Χριστοῦ θέλαν καὶ ὄντως αἰδιόνως ζῶν· ὁ δὲ σαρκὸς ἐπιθυμίας καὶ παθήμασι τὸ πνεῦμα ἐνταῦθα θανατώσας, μέλλει, φεῦ, τῷ δημιουργῷ καὶ προξένῳ τῆς κακίας ἐκεῖ συγκαταδικάζεσθαι, καὶ τῇ ἀνυποσίτῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ κολάτῃ· παραδίδοσθαι· ὃ ἐστὶν ὁ δεύτερος θάνατος· καὶ ἀδιάδοχος. Ποῦ γὰρ ἔσχε τὴν ἀρχὴν ὁ ὄντως θάνατος, ὁ ποιητικὸς καὶ πρόξενος, καὶ ψυχῆ καὶ σώματος, τοῦ τε προσκαίρου θανάτου καὶ τοῦ αἰωνίου; Οὐχ ἐν τῇ χώρᾳ τῆς ζωῆς; Διὰ τοῦτο καὶ παραυτὰ, φεῦ, ὁ ἀνθρώπος· τὴν ἐκ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ καταδεδίκασαι ὑπερορίαν· ὡς θανατηφόρον καὶ ἀκατάλληλον τῷ θεῷ παραδείσῳ κτησάμενος ζῆν· ὥστε καὶ ἡ ὄντως ζωὴ, ἡ καὶ ψυχῆ καὶ σώματι πρόξενος τῆς ἀθανάτου καὶ ὄντως ζωῆς, ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τοῦ θανάτου ἔξει τὴν ἀρχὴν· καὶ ὁ μὴ σπεύδων κτήσασθαι αὐτὴν κατὰ ψυχὴν ἐνταῦθα, μὴ κεναὶ ἐλπίσιν ἀπατάτω ἑαυτὸν, ὡς λήψεται αὐτὴν ἐκεῖ· μηδὲ ἐλπίζετω λήψεσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ. Τότε γὰρ καιρὸς ἀντιποθέσεως καὶ ἐκδικήσεως· ἀλλ' οὐ συμπαθείας καὶ φιλανθρωπίας· καιρὸς ἀποκαλύψεως θυμοῦ καὶ ἔργης καὶ δικαιοκρισίας Θεοῦ· καιρὸς ἐπιδείξεως τῆς κραταίης καὶ ὑψηλῆς χειρὸς, κινουμένης εἰς κόλασιν τῶν ἀπειθῶν. Οὐαὶ τῷ ἐμπεσόντι εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος! Οὐαὶ τῷ ἐκεῖ πειρωμένῳ τοῦ θυμοῦ Κυρίου, καὶ μὴ ἐντεθεῖν ἐκ τοῦ φόβου τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν γνωρίσαντι τὸ κράτος τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, καὶ δι' ἔργων προσηνητευσασμένῳ τὸ φιλάνθρωπον αὐτοῦ! Τούτου γὰρ ὁ παρῶν καιρὸς· δι' αὐτὸ μέντοι, καὶ τὴν ζῶντα ταύτην ὁ Θεὸς συνεχίωρσεν ἡμῖν, τόπον μετανοίας παρεχόμενος. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, εὐθύς ἀμαρτῶν ὁ ἄθροιστος, καὶ τῆς ζωῆς ταύτης ἐστέρητε

ἔν. Τί γάρ ἦν ὄφελος αὐτῆς; οὐδὲ οὐδὲ ἡ ἀπόγνωσις ἔλας ἔχει χώραν ἐν ἀνθρώποις· εἰ καὶ ὁ πονηρὸς ποικίλως ὑποβάλλει ταύτην· οὐ τοῖς ἀδικήτοις ζωὴ μόνον, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τοῖς ἀγνοήτοις. Ἐπειδὴ γὰρ καιρὸς μετανοίας ὁ τῆς ζωῆς ἐστὶ καιρὸς. αὐτὸ τοῦτο τὸ ζῆν ἐστὶ τὸν ἡμαρτηκότα, τῷ βουλομένῳ ἐπιστρέφειν πρὸς Θεὸν, ἐγγυδαί τὴν πρὸ αὐτοῦ ὑποδοχὴν. Τῆ γ' ῥ ἐναυθα ζωῆ, τὴ αὐτεφύσιον σύνεστιν αἰεὶ· τῷ δὲ αὐτεφύσιον ὑπόκειται ὡς ὕλη, ἡ ὁδὸς τῆς ἀνωτέρου δεδιχημένης ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἐλέσθαι ἢ φυγεῖν· ὡς θανάτου ὄν κτήσασθαι ὀπίσθινον θέλει. Ποῦ οὖν ἔξει χώραν ἡ ἀπόγνωσις, πάντοτε καὶ πάντων δυναμένων, ὁπνίκα βούλωντο, τὴν αἰώνιον κτήσασθαι ζωὴν; Ἀλλ' ὄρα; τί μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Τὴν ἀρχὴν οὐ θίγη δικαίη κρήνη καθ' ἡμῶν ἀπειθησάντων· ἀλλὰ μακροθυμῶν, παρέχει τὸν τῆς ἐπιστροφῆς καιρὸν. Ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ τῆς μακροθυμίας, ἐξουσίαν δίδωσιν ἡμῶν, ἔάν θελήσωμεν, υλοποιηθῆναι τούτῳ· τί λέγω υλοποιηθῆναι; ἐκωθῆναι τούτῳ, καὶ ἐν πνεῦμα γενέσθαι μετ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ τῆς μακροθυμίας, ἔάν τὴν ἐναντίαν ἡμεῖς βαδίσωμεν, καὶ ἀγαπήσωμεν τὸν θάνατον μᾶλλον τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, αὐτὴ τὴν δεδομένην ἐξουσίαν οὐκ ἀφαιρεῖται· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀφαιρεῖται, ἀλλὰ καὶ ἀνακαλεῖται, καὶ περιέρχεται ζητούν καὶ ἐπιστρέφων πρὸς τὰ ἔργα τῆς ζωῆς· κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ ἀμπέλωνος, ἀπ' αὐτῆς μέχρι καὶ αὐτῆς τοῦ βίου τῆς ἑσπέρας. Ἀλλὰ τίς ὁ καλῶν τε καὶ μισθούμενος; Ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως. Τίς, εἰς ἣν καλεῖ πρὸς ἔργασίαν ἀμπέλου, Ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ὁ εἰπίων· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπέλος. » Καὶ γὰρ οὐδεὶς δύναται πρὸς τὸν Χριστὸν ἰθὺς, ὡς αὐτὸς εἶπεν ἐν Εὐαγγελίῳ, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ ἐλύσει αὐτόν. Τίνας δὲ τὰ κλήματα; Ἡμεῖς. Αὐτοῦ γὰρ αὐτὸς ἀκούσων λέγοντο; « Ἔμεῖς ἐστε τὰ κλήματα, ὁ Πατὴρ μου ὁ γεωργὸς ἐστίν. » Ὁ γοῦν Πατὴρ, διὰ τοῦ Υἱοῦ, καταλλάσσων ἑαυτῷ ἡμᾶς, μὴ λογιζόμενος τὰ παραπτώματα ἡμῶν, οὐχ ὡς προσκειμένους τοῖς ἔργοις τοῖς ἀπίστοις, ἀλλ' ὡς ἀργαῖος καλεῖ· κατὸ ἡ ἀργία ἡμαρτία ἐστίν. Καὶ ὑπερ' ἀργεῖο γὰρ λόγον δώσωμεν.

Ἄλλ' ὅπερ ἔργον, τὰς προύπηργμένους ἐκάστη ἀμαρτίας ὁ Θεὸς ὑπεροπῶν, πάλιν καὶ πάλιν ἐκκαλεῖται. Καλεῖ δὲ, τί ποιήσοντας; Ἐργασσομένους εἰς τὸν ἀμπέλωνα. Τοῦτο δὲ ἐστὶ, ποιεῖν ὑπερ' τῶν κλημάτων· δηλονότι ὑπερ' ἑαυτῶν. Ἔτα, βαθαῖ τοῦ ἀνεκτάτου μεγέθους; τῆς φιλανθρωπίας! καὶ μισθὸν ἡμῶν ἐπαγγέλλεται καὶ δίδωσιν, ὑπερ' ἑαυτῶν πονουσιν. Ἐλθετε, φησί, λάθετε ζωὴν αἰώνιον, ὑπ' ἐμοῦ θαψιλῶς χορηγούμενῃ· καὶ τοῦ καμάτου τῆς ὀκνορίας, καὶ αὐτοῦ τοῦ θελήσαι ταύτην παρ' ἐμοῦ λαθεῖν, ὡς αὐτὸς ὄφελον ἐκτίσω τὸν μισθόν. Τίς οὐκ ὄφελει λύτρα τῷ τοῦ θανάτου λυτρωτῇ; τίς οὐκ ἐρολογεῖ χάριτας τῷ δοτῆρι τῆς ζωῆς; Ὁ δὲ καὶ προσκαταβαλεῖν ἐπαγγέλλεται μισθόν, καὶ μισθὸν ἀπόρρητον. Ἐγὼ γὰρ ἦλθον, φησὶν, ἵνα ζωὴν ἔχωσι· καὶ περισσὸν ἔχωσι; Τί τὸ περισσόν; Τὸ μὴ συνεῖναι μόνον καὶ συζῆν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀδελφοὺς αὐτῶν τελέσαι, καὶ συγχληρονόμους. Τοῦτο δὲ τὸ περισσόν, ὡς εἰκεν, ὁ δίδόμενος ἐστὶ μισθὸς τοῖς προσορμαῖσι τῆ ζωοποιῶ ἀμπέλω, καὶ κλήμα χρηματιστῶν αὐτῆς, καὶ ὑπερ' ἑαυτῶν καμουσι, καὶ εἰς ἑαυτοὺς καλλιεργήσασιν. Τί πράξασιν; Πρῶτον μὲν περιτομοῦσι πᾶν ὁ τι περιττόν, καὶ μὴ συντελέει ἐστίν, ἀλλὰ καὶ προσιστάμενον, εἰς τὸ ἐνεγκεῖν καρποὺς ἀξίους τῆς θείας ἀποθήκης. Τίνα ταῦτα; Πλοῦτον, τρυφήν, ἐξέχον τὴν ματαίαν, πάντα τὰ βέοντα καὶ

patientiae dat nobis potestatem filios Dei fieri; quid dico? filios fieri? imo ipsi adunari. et unus fieri cum eo spiritus; sed hoc longanimitatis tempore. si perperam abeamus, et mortem malimus quam veram vitam, ille istam potestatem non aufert, imo eum revocat, et circum quærens et reducens ad vitæ opera, secundum parabolam vineæ¹⁶, a primo mane usque ad vitæ vesperam. Et quis est vocans et mercedem datus? Pater Domini nostri Jesu Christi, et Deus totius consolationis. Et quæ est vinea in quam vocat ad operandum? Dei Filius, qui dixit¹⁷: « Ego sum vitis. » Nemo enim potest ad Christum venire, ut ipse ait in Evangelio, nisi Pater traxerit eum¹⁷. Et quinam sunt palmites? Nos. Eum enim audi rursus dicentem: « Vos estis palmites, Pater meus agricola est¹⁸. » Pater igitur per Filium nos reconcilians sibi, non reputans nobis delicta nostra¹⁹, non ut operios malis operibus, sed ut otiosos vocet, quamvis ipsa otiositas sit peccatum, quoniam de verbo otioso redlemus rationem²⁰.

Sicut dixi, prateri a cuiusque peccata Deus parvi habens, iterum iterumque vocat. Ad quid autem operarios vocat? ad operandum in vineam suam: id est, ad laborandum pro palmitibus, nempe pro seipsis. Deinde, prohi incomprehensibilem misericordiae magnitudinem! mercedem nobis pollicetur et dat, qui pro nobis laboramus. Venite, inquit, percipite vitam æternam, a me vobis magno pretio emptam; laborem vitæ, ipsamque voluntatem ejus a me suscipiendæ, tanquam ipse debitor mercede muneretur. Quis non debet pretium redemptionis et a quo morte redemptus est? quis non gratias agit vitæ datori? Ille autem insuper solvendam promittit mercedem, et mercedem ineffabilem. Nam: « Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant²¹. » Quomodo abundantius? In eo quod non solum enim eo sint et vivanti, sed etiam filii ejus fiant et cohæredes. Hæc superabundantia, ut videtur, est merces data iis qui confugerunt ad vivificam vitam, et facti sunt ejus palmites, et operati sunt pro seipsis, et semet elaboraverunt. Et quid fecerunt? Primo abscederunt omne quod est superfluum, et inutile, imo noxium, ad ferendam fructus divino dignos heredes. Quæ sunt ista? Divitiæ, voluptas, vana gloria, omnia fugitiva et transitoria, omnis animæ et corporis passio turpis et

¹⁶ Matth. xx. ¹⁷ Joan. xv, 1. ¹⁸ Joan. vi, 41. ¹⁹ Joan. xv, 1, 5. ²⁰ II Cor. v, 10. ²¹ Matth. xii, 36. ²² Joan. x, 10.

quana, omnis inordinata mentis elatio, omnis auditus, visus et sermo detrimentum animæ inferre valens. Nisi quis enim hæc rescindere et animæ surculos rescicare diligenter curaverit, fructum ad vitam æternam nunquam proferet.

Possible autem est, iis etiam qui in conjugio vivunt, hanc acquirere puritatem, sed cum maxima difficultate. Ideo quicumque a juventute Deum propitium nacti, acriori mentis oculo illam intuiti sunt vitam, et bonorum ejus facti sunt studiosi, cupiditas sapienter fugiunt, quia in resurrectione, ut Dominus ait, neque nubunt neque ducunt uxores, sed æquales angelis Dei sunt ²². Quisquis igitur sicut angelus Dei vult esse, jam nunc, ut illi resurrectionis filii, commistione corporum superiorum se merito constituit. Cæteroquin ab uxore peccatam causam occasionemque et originem habuit. Dissuadendum igitur conjugium iis qui nullam unquam adversario a seipsis dare ansam volunt. Quod si hoc corpus difficile reprimatur et ad virtutem revocetur, vel potius ut naturalis adversarius nobis obstat, quid faciemus? et in quantum difficultatem ad bonum augebimus, multis et variis alligati corporibus? quomodo libertatem habebit, ad quam festinare jubetur, mulier naturæ nexibus ad virum, ad liberos, ad consanguineos omnes devincta? quomodo secunda Domino assidebit, quæ de lam multam curam susceperit? Quomodo erit sine turba, multitudinem implicata?

Propterea vere virgo, et similis virgini, et virginis filio animarum in virginitate decenter viventium sponso, non solum carnale conjugium, sed etiam sæculare commercium fugit, cognatis omnibus valedicens, ita ut possit confidenter cum Petro dicere ad Christum: « Nos reliquimus omnia, et secuti sumus te ²³. » Quid ergo mirum faciat, si, quemadmodum terrena sponsa patrem et matrem derelinquit ut mortali sponso adhæreat, ut ait Scriptura, item et ipsa suos pro cœlesti thalamo et sponso abrenuntiet? Quomodo cognitionem habere possit in terris, quæ conversationem habet in cœlis? Quomodo, quæ non est filia carnis, sed spiritus, carnales habebit patrem, aut matrem, aut consanguineos? Quomodo, cum proprium corpus fugerit, et semper quantum potest fugiat, utpote carnalem deponens vitam, ullum habebit respectum ad corpora non sua? Quod si, ut aiunt, similitudo est amicitia, et quodlibet simili delectatur, similis fiet dilectis virgo, et in morbum recidet amoris sæculi: porro « amicitia hujus mundi est inimica Dei, » ait Paulus ²⁴, spiritualium nuptiarum paranymphus. Itaque non modo divortium incurret, sed et cœlestis sponsi inimicitiam.

Neque mireris aut doleas quod conjugatis in Scriptura crimini non vertatur rerum sæcularium cura, iis vero quæ virginitatem Deo voverunt, ne melibare quidem sæcularia remittatur, nec ulla vitæ

A παρίντα, πᾶν πάθος ψυχῆς τε καὶ σώματος βδελυκτὸν καὶ πονηρὸν, πάντα τὸν ἐν μεταωρισμῷ τῆς διανοίας συρφετὸν, πᾶν ἄκουσμα, καὶ θέαμα, καὶ πάντα λόγον, βλάβην παραπέμφαι δυνάμενον εἰς τὴν ψυχὴν. Ἐὰν γὰρ μὴ ταῦτά τις ἐκκόπτειν καὶ περικαθαίρει τὴν βλάβην τῆς καρδίας διὰ μεγίστης κοιῆται τῆς σπουδῆς, καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον οὐ μήποτε ἐνέγκη. Δυνατὸν μὲν οὖν, καὶ τοῖς ἐν συζυγίᾳ ζῶσι, τῆς καθαρότητος ἀντιποιεῖσθαι ταύτης, ἀλλὰ μετὰ πλείστης ὀσῆς δυσκολίας. Διὰ τοῦτο πίντες ὅσοι ἐκ νεότητος ὤλω θεοῦ τυχόντες, ὀξυτέρῳ διανοίας ἡμᾶτι πρὸς ἐκείνην εἶδον τὴν ζωὴν, καὶ τῶν κατ' ἐκείνην ἀγαθῶν ἐρασταὶ γεγόνασι, καὶ τὸν γάμον προσηκόντως φεύγουσιν, ἐπὶ καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει, καθάπερ ὁ Κύριος εἶπεν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐγκαμίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ εἰσιν. B Ὅστις οὖν ὡς ἄγγελος εἶναι βούλεται θεοῦ, κενταῦθα κατὰ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀναστάσεως ἐκείνης, ἐπιμειξίας σωμάτων ἀνώτερον ἑαυτὸν δικαίως καθίστησιν. Ἄλλως τε καὶ ἡ πρόφασις τῆς ἀμαρτίας, ἐκ τῆς συζυγίου τὴν λαθὴν ἔσχε τὴν ἀρχὴν. Παρατηρόντων οὖν τὴν συζυγίαν, τοῖς βουλομένοις μηδεμίαν μηδέποτε τῷ ἀντικειμένῳ παρασχέιν οἴκοθεν λαθῆν. Εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα τοῦτο δυσήμιον καὶ δυσανάκλητον πρὸς ἀρετὴν, μᾶλλον δὲ καὶ ὡς ἐμφυτον ἀντίθετον περιφερόμενον αὐτὸ, τί ποτ' ἄρα πεισόμεθα, καὶ ἐφ' ὅσον τὴν πρὸς ἀρετὴν δυσχέρειαν αὐξήσομεν, πολλοῖς καὶ διαφόροις συνθεθέντες σώμασι; Πῶς δ' ἔξει τὴν ἐλευθερίαν, πρὸς ἣν σπεύδειν ἐπαγγέλλεται, ἢ φύσει δέσμοις πρὸς ἄνδρα, καὶ παῖδας, καὶ τοὺς καθ' αἷμα συνδουμένη πάντα; Πῶς δὲ ἀμερίμως προσεδρεύσει τῷ Κυρίῳ, τὰς ὑπὲρ τοσούτων φροντίδας ἀναδεξαμένη; Πῶς δ' ἔξει τὸ ἀθόρυβον, πλήθειν ἐνεσχήμενη; Διὰ τοῦτο ἡ δυνατὴ παρθένος, καὶ ἀφωμοιωμένη τῇ παρθένῳ καὶ ἐκ παρθένου, καὶ τῶν ἐν παρθενίᾳ δεόντως ζησάντων ψυχῶν νυμφίῳ, οὐ τὴν κατὰ σάρκα συζυγίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ κόσμον συνοδίαν φεύγει, συγγενέσι πᾶσιν ἀποταξαμένη ὡς ἂν ἐξ ἡ πεπαρθήσασμένης λέγειν μετὰ Πέτρου πρὸς Χριστόν: « Ἡμεῖς ἀφῆκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. » Τί δ' ἄρα καὶ κεινοπρεπέως ποιήσειεν, εἰ τῆς ἐπιγείου νύμφης πατέρα καὶ μητέρα ἀφίεσθαι, ἕνεκα φθαρτοῦ νυμφίου, καὶ προσκολλημένης ἐκείνῳ, κατὰ τὴν Γραφήν. αὐτὴ τοῦτο δράσειεν, ὑπερκοσμίῳ νυμφῶνος καὶ νυμφίου ἕνεκα, τοῦτους καταλείψασα; Πῶς δὲ καὶ συγγενεῖαν ἔξῃ εἶναι ἐπὶ γῆς, οἷς [ἐν ἀλλ. ἡς] τὸ πολιτεύμα ἐν οὐρανοῖς; Πῶς δ' ἡ μὴ σαρκὸς οὕσα τέχνη, ἀλλὰ πνεύματος, σαρκικὸν ἔξει πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ τοὺς καθ' αἷμα προσήκοντας; Πῶς δ' ἡ καὶ τὸ οὐκ εἶναι σῶμα φύγοῦσα, καὶ ἀεὶ φύγοῦσα κατὰ τὸ δυνατὸν, ὡς τὸν κατὰ σάρκα βίον ἀποτιθεμένη, σχέσιν ὄλω; ἔξει πρὸς τὰ μὴ οἰκεῖα σώματα; Εἰ δὲ καὶ ἡ ὁμοιότης, ὡς φασί, φιλότης, καὶ τὸ ὅμοιον ἀσπάζεται πᾶν, ἐξομοιωθήσεται τοῖς φιλοῦμένοις ἢ παρθένος καὶ περιπεσεῖται τῇ νόσῳ τῆς φιλοκοσμίας αὐθις: ἡ δὲ φύσις τοῦ κόσμου, ἔχθρα εἰς θεὸν, φησὶ Παῦλος, ὁ

²² Luc. xx, 35. ²³ Matth. xix, 27. ²⁴ Jac. iv, 4.

νυμφοστέλης τοῦ πνευματικοῦ νυμφῶνος. Οὐκοῦν οὐ διαζυγῆται κινδυνεύσει μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔχθραν τοῦ ὑπερκοσμίου νυμφίου καταστήται. Καὶ μὴ θαυμάσης, μηδ' ἀνιαθῆς, εἰ ταῖς μὲν ἐν συζυγίᾳ παρὰ τῆς Γραφῆς μέμψις οὐ προσγίνεται μεριμνώσαις τὰ τοῦ κόσμου, ἀλλ' οὐ τὰ τοῦ Κυρίου. Ταῖς δὲ τὴν παρθενίαν ἐπαγγεिलाμένας τῷ Θεῷ, καὶ ψαύειν διως τῶν ἐν κόσμῳ ἀπηγγόρευται, καὶ ζῆν διως; ἐν ἀνέσει οὐκ ἐφεύται. Καίτοι καὶ τοῖς ἐν συζυγίᾳ προσφωνεῖ Παῦλος· « Ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπὸν ἐστίν, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι, καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι. » Ὁ τοῦ κατὰ τὴν παρθενίαν ἀγῶνος

τῆς περὶ τρυφήν καὶ πόσιν ἐγκρατείας, εὐχερσεστέραν ὡς εἰ μὲν μὴ ἔλοιτό τις σώζεσθαι, λόγος πρὸς αὐτὸν οὕτως ἴστω τὸν ἐν παρθενίᾳ βίον πολλῷ τοῦ μιγάδος

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἀφώμεν, ἐκείνο δὲ ἐπὶ νοῦν λάβε μοι, παρθένε, νόμῳ Χριστοῦ, κλήμα τῆς ἀμπέλου τῆς ζωῆς, ὅπερ ἀνωτέρω εἴρηται. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπέλος, ὑμεῖς τὰ κλήματα, ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργὸς ἐστίν. Πᾶν κλήμα ἐν ἐμοὶ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτὸ, ἵνα πλείονα καρπὸν φέρῃ. » Δείγμα τοίνυν ποιοῦ τὴν περὶ σὲ ταύτην ἐπιμέλειαν, τοῦ τῆς παρθενίας σου καρποῦ, καὶ τοῦ πρὸς σὲ φίλτρου τοῦ νυμφίου. Καὶ χαίρε μᾶλλον, καὶ ἀντιφίλοτιμῷ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐπέθειαν. Ἄλλως τε καὶ χρυσὸς μὲν χαλοῦν τι συμμιγῆς δεξάμενος, κίθδηλος καλεῖται, χαλκὸς δὲ περιτακὲν ψήγμα δεξάμενος χρυσοῦ, λαμπρότερος ἑαυτοῦ φανεῖται καὶ στιλπνότερος οὕτω σὲ μὲν καὶ τὰ σὰ ποθεῖν ἐκείναις, ὧ παρθένε, ταῖς μὴ παρθένοις, δόξα σοὶ δὲ ἀτιμίαν φέρει ποθεῖν ἐκείνας ἐπιστρέφει γὰρ σὲ πάλιν ὁ πόθος εἰς τὸν κόσμον τοῦτο μὲν, ὡς πρὸς τοὺς ἐν κόσμῳ ζῶντας σχέσιν ἔχουσαν, καὶ συζῶσαν ἐκείνοις τὴν τῷ κόσμῳ θανοῦσαν τοῦτο δὲ, ὡς προσεῖναι τούτοις βουλομένην, ἃ καὶ αὐτοὶ βούλονται· ἂν, ἑαυτοῖς, καὶ τοῖς συγγενέσιν ἑαυτῶν· εὐθηνίαν παντοίων τῶν κατὰ τὸν βίον, πλοῦτον, περιφάνειαν, δόξαν, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις εὐθυμίαν καὶ οὕτω συμβήσεται σοι, τοῦ βουλήματος τοῦ σοῦ νυμφίου ἐκπεσεῖν. Ταῦτα γὰρ πάντα τρανῶς ἐκεῖνος ἐν Εὐαγγελίοις ταλανίζει, λέγων· « Οὐαὶ οἱ πλουτοῦντες! οὐαὶ οἱ γελῶντες! οὐαὶ οἱ ἐμπεπλησμένοι! οὐαὶ ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι! » Πῶς οὖν ταλανίζει τούτους; Οὐχ ὡς τὴν ψυχὴν νεκρωμένους; Τίς οὖν τῇ νόμῳ τῆς ζωῆς συγγένεια πρὸς τοὺς νεκρούς; τίς συνάφεια τοῖς τὰς ἐναντίας βαδίζουσιν ὁδοῦς; Πλατεῖα γὰρ καὶ εὐρύχωρος, δι' ἧς ἐκεῖνοι φέρονται κἂν μὴ παρακατάσχουσιν ἑαυτοῦς, τῶν αἰν τὴν μίξαντες, ἐκπεσοῦνται τελῶς εἰς ἀπώλειαν οὐ δὲ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης πύλης καὶ ὁδοῦ πρὸς τὴν ζωὴν εἰσέρχῃ. Διὰ στενῆς δὲ πύλης καὶ ὁδοῦ, οὐκ ἔγκον δόξης, οὐκ ἠδονῆς διάχουσιν, οὐ φόρτον χρημάτων καὶ κτημάτων ἀναθέμενός τις, διέναι δύναται· ἂν ἀλλὰ μὴ πλατεῖαν ἀκούσασα, ἐκείνην τὴν ὁδὸν τοῦ βίου, ἄλυπον ἦγοῦ· πολυσυμφορωτάτη γὰρ ἐστὶ καὶ βαρυσυμφορωτάτη. Πλα-

A remissio concedatur. Verumtamen et conjugatos sic affatur Paulus : « Tempus breve est : reliquum est, ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint, et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur »²⁵. » Quod difficilius ego arbitror quam servare virginitatem. Nam jejunium facilius esse quam cibi potusque temperantiam docet experientia. Forsan aliquis recte et vere dixerit, si quis nolit salvari, nullum nos ad hunc habere sermonem, si cui vero cura est de sua salute, sciat hic statum virginitatis conjugali multo utiliorem esse et faciliorem.

δυσανυστότερον ἔγω νομίζω. Καὶ τὴν νηστείαν γὰρ, δείκνυσιν ἡ πείρα. Καὶ φαίη ἂν τις δίκαια, καὶ ἀληθῆς ἡμῖν οὐδέξ. Εἰ δὲ τινι μέλει τῆς οικείας σωτηρίας, ἀνυσσιμώτερον οὐτα καὶ ἀπονώτερον.

Sed hæc relinquamus. Illud autem in mentem B infige, virgo Christi sponsa, quod supra dictum est. Ait enim Dominus : « Ego sum vitis, vos palmites, et Pater meus agricola est. Omnem palmitem, in me ferentem fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat »²⁶. » fang de te curam habe ut speciem fructus tuæ virginitatis, et sponsi erga te amoris ; et exsulta magis, et retribue in eum confidentiam. Aliud dicam : aurum quidem ære ascito mistum, adulterium vocatur ; æs vero circumfusa lamina bracteatum, nitidius seipso videtur et fulgidius. Sic te quidem, virgo, et tua desiderare ; iis quæ non sunt virgines, gloria est ; has vero desiderare, tibi dedecus offert : nam te desiderium re-

C trahit ad mundum, tum quia respectum habes ad viventes in mundo, et cum eis vivis, licet mundo mortua ; tum quia eadem eis optas, quæ ipsi sibi met suisque cognatis optant, nempe omnimodam vitæ prosperitatem, divitias, honorem, gloriam, et in his lætitiā, et sic tibi accidet ut voluntatæ sponsi excidas. Hæc enim omnia ille in Evangelio clare infelicitat, dicens : « Væ vobis divitibus ! væ vobis qui videtis ! væ vobis qui saturati estis ! væ cum benedixerint vobis omnes homines ! » Quomodo igitur hos dicit infelices ? Nonne tanquam animæ mortuos ? Quæ igitur sponsæ participatio vitæ cum mortuis ? Aut quæ societas ad contraria ambulantes via »²⁷ ? Nam lata et spatiosa via est »²⁸, quæ incedunt ; et nisi pedem sistant, et quid de tuis sibi admisceant, incident profecto in perditionem, tum vero per angustam portam et arctam viam intras ad vitam. Per angustam autem portam et viam nemo tumens gloria, aut voluptate diffluens, aut opum divitiarumque ferens onus, transire possit. Quod autem lata dicatur ista mundi via, non tamen eam sine molestia esse reputes : nam multis et gravibus plena est calamitatibus. Sed lata et spatiosa vocatur, quia multi sunt qui intrant per eam, et quisque illorum ingenti onustus est caducæ materiæ acervo. Tua autem, virgo, arctissima est via : nam duos simul transeuntes haud capit.

D

²⁵ I Cor. viii, 29, 31. ²⁶ Joan. xv, 1, 2, 5. ²⁷ II Cor. vi, 14. ²⁸ Matth. vii, 13.

Propterea multe etiam earum quae mundo
 preoccupatae fuerant, postquam a conjugibus
 viduatae sunt, prae aemulatione tuæ caelestis vitae
 mundum abrenuntiantes, tuam elegerunt viam,
 ut et coronarum essent consortes : quas Paulus
 jubet honorari, utpote sperantes in Deum, et
 instantes obsecrationibus et orationibus ²⁰. Si
 quid triste in hac vita inest, idipsum affert conso-
 lationem, et quod triste, dat mortem : nam, dicitur,
 a saeculi tristitia mortem operatur ; quæ autem
 secundum Deum, tristitia est, poenitentiam in salu-
 tem stabilem ²¹. Ideo contraria mundanis bonis
 beatificatio Domini dicens : « Beati pauperes spiritu,
 quoniam ipsorum est regnum caelorum ²². » Ad
 quid autem, postquam dixit : « Beati pauperes ; »
 subdidit « spiritu ? » Ut ostenderet animæ moder-
 ationem a se beari et laudari. Et quid non dixit :
 « Beati pauperes spiritus » (sic enim significasset
 mentis moderationem), sed : « Beati pauperes spi-
 ritu ? » Ut nos doceret beatam esse ipsam corporis
 paupertatem et ad regnum caelorum ducere, sed
 cum animæ humilitate perficitur, eique est con-
 juncta, et ab ea ducit originem. Etenim beatos di-
 cens pauperes spiritu, mirabiliter ostendit quæ-
 riam sit sanctis radix et causa præfata beatitudinis,
 scilicet illorum spiritus. Hic enim prædicationis
 evangelicæ complexus gratiam, fontem paupertatis
 e seipso emittit, irrigantem universam superficiem
 terræ ²³, scilicet exteriorem nostrum hominem,
 et perficientem ipsum virtutum paradisum. Nam
 hujusmodi paupertas est a Deo beatificata. Ver-
 bum autem concisum, juxta prophetam, dans Do-
 minus super terram, voluntariæ et multiformis pau-
 pertatis causam, et quidem solam causam ostendit et
 beatificavit, cumque sint multi effectus, omnes brevi
 comprehendit indicio. Potest enim aliquis pauper
 esse, imo parcus et temperans, et quidem volun-
 taria, sed propter gloriam humanam. Hujusmodi vir
 non est pauper spiritu : nam hypocrisis ex superbia
 nascitur, quæ est opposita paupertati spirituali. Qui
 autem contritum habet moderatumque et humilem
 spiritum, non potest non gaudere prædicta frugalitate
 et humilitate ; gloria enim, delictis, opibus, et om-
 nibus hujusmodi, indignum se ducit. Et is est beati-
 ficatus a Deo pauper qui se his indignum arbitratur.
 Et is est vere pauper, qui hoc nomen non dimidiato
 meretur. Itaque divus Lucas dixit : « Beati pauperes
²⁴, non subdens, « spiritu. » Illi sunt auditores,
 et discipuli, et similes Filii Dei dicentis : « Dis-
 cite a me, quia mitis sum et humilis corde, et inve-
 nietis requiem animabus vestris ²⁵. » Ideo ipsorum
 est regnum caelorum : coheredes enim sunt Christi.

καὶ ταπεινώσει. Δόξης γὰρ. καὶ εὐπρέπειας, εὐπορίας
 καὶ εὐτυχίας. Καὶ οὗτος ὁ Θεὸς μακαριστὸς πτωχῶν, ὁ ἀνάξιος
 τούτων ἑαυτὸν ἠγοῦμενος. Καὶ οὗτος ὁ κατὰ ἀλή-
 θειαν πτωχὸς, μὴ ἐξ ἡμισείας τοῦ δυνάματος ἀντιπαιού-
 ντος. Αἰὶ καὶ Λουκᾶς ὁ θεῖος, ὁ Μακάριος, εἶ-
 πεν, οἱ πτωχοί, « μὴ προσθεῖς, τῷ πνεύματι. Καὶ οὗτοι εἰ-
 σὶν ὁ ἀκούοντες, καὶ ἀκολουθήσαντες ; καὶ
 ἀφωμότωμένοι τῷ τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ, λέγοντι « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ,
 ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. ²⁰ Luc. vi, 20. ²¹ Matth.
 xi, 29.

ταῖς ἐν ἐφ' ἑστέον καὶ εὐρύχωρον αὐτήν, ὅτι πολλοὶ
 εἰσὶν οἱ διερχόμενοι δι' αὐτῆς ; καὶ τούτων ἕκαστος,
 πολλὸν συρφετὸν τῆς βροῦσης περιχοίμενος ὄντας.
 Ἡ σὴ δὲ μάλιστα στενὴ, παρθένα ; σύνδυο γὰρ ἐφρο-
 μένους εὐ χωρεῖ. Ταῦτ' ἄρα καὶ πολλοὶ τῶν ὑπὸ τῷ
 κόσμῳ προκατελιημμένων, μετὰ τὸ μονωθῆναι τῶν
 συζύγων, κατὰ ζῆλον τῆς σῆς ὑπερκοσμίου πολι-
 τείας, ἀρνησάμενοι τὸν κόσμον, τὴν σὴν εἰλόντο βα-
 διζειν, ὡς καὶ τῶν στεφάνων κοινωθήσαντες. Ἐκ καὶ
 τιμᾶσθαι παραγγέλλει ὁ Παῦλος, ὡς προσκαρτεροῦ-
 σαι ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς, μετὰ τῆς εἰ-
 Θεοῦ ἐλπίδος. Εἰ γὰρ τί καὶ τῆ τοιαύτη πολιτεία
 πρόσθετον ἀναρῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο παρακλήσεως
 πρὸς τὸν καὶ βασιλείας οὐρανῶν παρεκτικῶν, καὶ
 σωτηρίας πρόξενον ἐκείνης δὲ καὶ τὸ τερπνῶν καὶ
 τὸ ἀναρῶν, θανατηφόρον. Ἡ γὰρ λύπη, φησὶν, ἢ
 κατὰ κόσμον, θάνατον κατεργάζεται ἢ δὲ λύπη ἢ
 κατὰ Θεόν, μετάνοιαν ἀμεταμέλητον εἰς σωτηρίαν.

Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἐναντία τῶν ἐν τῷ κόσμῳ καλῶν
 μακαρίζει ὁ Κύριος λέγων « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ
 τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρα-
 νῶν. » Διὰ τὴν δὲ εἰπόντων : « Μακάριοι οἱ πτωχοί, » προσ-
 ἔθηκε « τῷ πνεύματι ; » ἵνα δείξῃ τὴν μετριότητα
 τῆς ψυχῆς μακαρίζων καὶ ἀποδεχόμενος. Διὰ τὴν δὲ
 οὐκ εἶπεν, Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τὸ πνεῦμα, καὶ οὕτως
 γὰρ ἂν ἐδηλοῦτο τὸ τοῦ φρονήματος μέτριον, ἀλλὰ,
 « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι ; » Ὡς, ἂν ἡμᾶς
 διδάξῃ, μακαριστὴν εἶναι καὶ τὴν ἐν σώματι πτω-
 χείαν, καὶ παρεκτικὴν τῆς οὐρανοῦ βασιλείας, ἀλλ'

ὅταν διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ταπεινώσιν τελῆται, καὶ
 ταύτη συνημμένη ἢ, καὶ ἀπὸ ταύτης ἔχη τὴν ἀρχὴν
 Μακαρίας γὰρ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, θαυμα-
 σίως ὑπέδειξε, ποῖόν ἐστιν ὡσανεὶ ρίζα καὶ πρόξενον
 τῆς ἐπιφανομένης πτωχείας τοῖς ἁγίοις, δηλονότι
 τὸ ἐκείνων πνεῦμα. Τοῦτο γὰρ τὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ
 κηρύγματος ἐγκολπωσάμενον χάριν, πηγὴν πτωχείας
 ἀναδιδόντιν ἀπ' ἐαυτοῦ, ποτίζουσιν πᾶν τὸ πρόσωπον
 τῆς γῆς, ἡμῶν, τὸν ἐξω δηλονότι ἀνθρώπων, καὶ πα-
 ράδουσιν αὐτὸν ὀρετῶν ἀποτελοῦσαν. Ἡ τοιαύτη γὰρ
 πτωχεία, παρὰ Θεοῦ μακαριστὴ. Ἀλόγον δὲ συντεταμη-
 μένον, κατὰ τὸν προφήτην, διδοῦς ὁ Κύριος ἐπὶ τῆς
 γῆς, τὸ αἴτιον τῆς ἐθελουσίου καὶ πολυειδοῦς πτω-
 χείας, καὶ ὅτι ταύτης αἴτιον δείξας τε καὶ μακαρί-
 στας, πολλὰ ὄντα τὰ αἰτιατὰ, συμπεριεῖληφεν, ἐν
 βραχεῖ διδάξας περὶ πάντων. Δύναται γὰρ τις ἀκτη-
 μων εἶναι, ἀλλὰ καὶ εὐτελής ἐγκρατής, καὶ ταῦτα
 ἐκουσίως, ἀλλὰ διὰ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ
 τοιοῦτος, τοῦνον οὐκ ἐστὶ τῷ πνεύματι πτωχός. Ἡ
 γὰρ ὑπόκρισις ἐξ οἰήσεως γεννᾶται αὐτὴ δὲ τῆς
 ἐν πνεύματι πτωχείας ἐναντία τῷ δὲ συντετριμμέ-
 νον ἔχοντι, καὶ μέτριον, καὶ ταπεινὸν τὸ πνεῦμα, τῶν
 ἀδυνάτων, μὴ καὶ τῆ φαινομένη χείρειν εὐτελείᾳ τε
 καὶ πάντων τῶν τοιοῦτων, ἀνάξιον οὗτος ἡγεῖται

καὶ εὐρήσατε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχῆς ὑμῶν. » Δὲ καὶ αὐτῶν ἔστιν ἡ βουλή τῶν οὐρανῶν· συγκληρ- νόμοι γὰρ εἰσι Χριστοῦ.

Τριμεροῦς δὲ οὖσης τῆς ψυχῆς, καὶ ἐν τρισὶ δυνά- μεσι θεωρουμένης, λογιστικῆ, θυμικῆ τε καὶ ἐπι- θυμητικῆ, καὶ νοσοῦσης κατὰ ταῦτα πάντα, εἰκότως ὁ ταύτην ἰάμενος Χριστὸς ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου τῆς ἐπι- θυμίας ἤρξατο τῆς θεραπείας. Ὑγίη μὲν γὰρ θυμοῦ, ἐπιθυμία ἀποτυγχάνουσα· τοῦ δὲ μετεωρισμοῦ τῆς διανοίας, ἄμφω ταῦτα διακείμενα κακῶς· καὶ οὐκ ἂν πῶθ' ὕγιες ὀφθῆναι, οὔτε τὸ τῆς ψυχῆς θυμοῦμε- νον, μὴ τῆς ἐπιθυμίας προτέρας ἰαθείης; οὔτε τὸ λογιζόμενον, μὴ ἄμφω τούτων προτεθεραπευμένων.

Τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ πρώτων πονηρὸν γέννημα, τὴν φιλοκτημοσύνην ἐξέστατας εὐροῖς ἂν. Αἱ γὰρ πρός τὸ ζῆν συντελοῦσαι τοῖς ἀνθρώποις ἐπιθυμίαι, οὐχ ὑπάτιοι· διὸ καὶ ἐξ ἀπαλῶν οὐχῶν συμπέφυκασι ἡμῖν. Ἡ δὲ φιλαργυρία, μικρὸν ὑστερον προσφύεται πασι ἐν τῷ οὖσιν. Ὅθεν φαίνεται, ὡς οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως ἔχει τὴν ἀρχήν. Πρῶτον δὲ αὐ- τὴν πάντων τῶν κακῶν δικαίως ὠνόμαται ὁ θεσπέ- σιος Παῦλος. Τὰ μὲν γὰρ τῶν κακῶν αὐτῆ πεφύκε γενεῶν· φειδωλίας, καπηλείας, ἀρπαγῆς, κλοπῆς, καὶ ἀπλῶς πᾶν εἶδος πλεονεξίας, ἣν δευτέραν ἐλω- λοατρεῖαν ὁ αὐτὸς προσηγόρευσε. Τοῖς δὲ μὴ φουμέ- νοις ἐξ αὐτῆς, σχεδὸν πᾶσι χρηγεῖ τὴν ὕλην τῆς συστάσεως. Ταῦτα δὲ πάντα, ὅσα ἐκ φιλοῦλιας τίκτε- ται, ψυχῆς εἰσι πάθη, ζέσιν οὐκ ἐχούσης πρός ἀγα- θοεργίαν. Τῶν γὰρ ἀπὸ φύσεως ἐχόντων τὴν ἀρχὴν παθῶν, τὰ ἐκ προαιρέσεως εὐπαλλακτικότερά εἰσι· δυσασπόμενα δὲ τὰ ἐκ φιλαργυρίας πάθη κατεργάζε- ται· ἡ ἀπιστία τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας. Ταύτη γὰρ ὁ μὴ πιστεύων ἐπὶ χρήμασι πέποιθε. Καὶ τὸ Κυρίου λέγοντος ἀκούων, ὡς ἔ Ευκοπιώτερόν ἐστι, κάμηλον διὰ τρυπήματος βραφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, » αὐτὸς παρ' οὐδὲν θέμενος βασιλείαν, καὶ βασιλείαν οὐράνιον, καὶ ἀίδιον, ποθεῖ πλοῦτον, γῆνόν τε καὶ διαβρέοντα πλοῦτον, ὃς κἂν μὴ παρῆ τοῖς ποθοῦσιν, αὐτῷ τῷ ποθεῖσθαι ζημιοῖ τὰ μέγιστα. Ἐμπίπτουσι γὰρ εἰς πειρασμούς καὶ παγίδας τοῦ διαβόλου, καθά φησι Παῦλος, οἱ ἐπιθυ- μοῦντες πλουτεῖν. Ἄλλὰ καὶ παραγενόμενος οἴκοθεν, ἔδειξε μηδὲν ἂν· εἶθ' ὡς [ἐν ἀλλ. ἔθ' ὡς] μὴ παρὼν δεψώμενος, ὑπὸ τῶν μηδὲ τῆ πείρα νοῦν εἰληφότων. Οὐ γὰρ ἐξ ἐνδοείας ὁ δύσερος οὗτος ἔρω; αὐτῆ δὲ ἐξ αὐτοῦ μᾶλλον· ἐξ ἀφροσύνης δ' αὐτός· ἀφ' ἧς καὶ ὁ καθαιρῶν τὰς ἀποθήκας ἐκείνος, καὶ μεζίζοντας οἰκο- δομῶν, παρὰ τοῦ κοινου Δεσπότης Χριστοῦ δικαιοσύνην καλεῖται. Πῶς γὰρ οὐκ ἄφρων, ὃς τῶν μηδὲν ὁ ἦρα: δυναμένων ἕνεκα (οὐδενὶ γὰρ ἐκ τοῦ περισσοῦ ἐστιν ἡ ζωὴ αὐτῷ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ), τούτων οὐν χάριν, τὰ λυσιτελέστατα προδίδωσι, καὶ οὐ σοφὸς γίνεται πραγματευτῆς, καὶ τῶν ἀναγκαίων αὐτῶν, κατὰ τὸ δυνατόν ὑφαιρῶν, καὶ προστιθεῖς τῷ κερα- λαίῳ τῆς θυτικῆς πολυφθόρου καὶ πολυκερδοῦς ἐμπορίας, ἢ γεωργίας; γεωργίας, ἢ, καὶ πρὶν ἐφεστάναι τὸν τοῦ ἀμητοῦ κερδόν, εἰς ἑκατὸν πολυπλασιάζει τὸ καταβληθέν· οἷον προδεικνύσα τὸ μέλλον κέρδος, καὶ

A Cum autem anima tripartita sit et in tres divisa facultates, nempe in rationabilem, irascibilem et concupiscibilem, cumque his omnibus aegrotet, merito medicus ejus Christus ab ultima, nempe a concupiscentia, curationem coepit. Namque alii concupiscentia iram, hæ autem duæ mentem superbia inficiunt: neque unquam sanaretur animæ ira, nisi sanata prius concupiscentia; neque intellectus, nisi ambabus illis antea curatis.

Primam autem concupiscentiæ pravam sobolem si quæras, invenies amorem esse divitiarum. Desideria ad vivendum conferentia, vitiosa non sunt, ideoque a teneris unguibus nobis sunt insita. Pecuniæ autem cupiditas paulo post, nobis adhuc pueris innascitur: unde liquet eam hand a natura, sed a voluntate oriri. Atqui illam omnium malorum radicem merito appellavit divus Paulus 25. Quædam enim malorum ipsa parit, nempe parcimoniam, mangonium, rapinæ, furta, uno verbo omne genus avaritiæ, quæ altera simulacrorum servitus ab eodem nuncupatur 26. Et quæ non generat, fere omnia nutrit et sustentat. Quæcunque autem ex pecuniæ studio nascuntur, sunt passionis animæ fervorem non habentis ad bona opera. Oritur enim a voluntate passionis facilius pelluntur, quam natura insitæ; sed difficile ejiciuntur vitia ex auri cupiditate nata, ob diffidentiam diviniæ Providentiæ. Qui enim huic non credit, in divitiis confidit. Et quamvis Dominum audiat dicentem: « Facilius est pauperem, et foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum 27, » ipse pro nihilo repatans regnum et quidem regnum cælestis et æternum, appetit divitiis, terrestres et fluxas divitiis, quæ si non adsint desiderantibus, ipso desiderio maxime nocent. « Naur qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, ut ait Paulus 28. » Imo qui ex seipsis divitiis habent, tanquam nihil habentes sibi videntur, ac proiade, quæ non habent, sitiunt, ne experientia quidem sapientes facti. Neque enim venit ab egestate misericordius iste amor, sed potius hæc ab illo, ipsa vero ex insania, unde ille destruens horrea sua et majora faciens, stultus rectissime a Domino nostro Jesu Christo vocatur. Quomodo enim non insanus, qui pro rebus nihil prodesse valentibus (nam minima abundantiorē habet vitam ex his quæ possidet), pro istis, inquam, pretiosissima tradit, nec sapientem imitatur negotiatorem, ab ipsis necessariis quantum potest detrahentem, quod addat summæ lucrosissimi feracissimique mercatus et prædii? prædii scilicet, quod antequam advenerit tempus messis, centesima frugæ semen multiplicat, velut præmonstrans futurum lucrum, et colligentem in tempore tritici mensuram ineffabilem et incompre-

25 I T.m. vi, 10. 26 Coloss. iii, 5. 27 Matth. xix, 24. 28 I Tim. vi, 9.

hensibilem, et hoc mirabilissimum, quod tanta e A tantulis prodeat cellariis seges.

Ita ne in divitiis quidem homines deficit amoris opum causa, sed egestatem timent, promittentem omnia hicce adjicienda quærentibus regnum Dei 39, minime credentes, et has tantum æstimantes divitiis, etiamsi omnibus circumfluant, ab ista morbifica et exitiali cupiditate nunquam resipiscunt, sed semper congerentes, sibi imponunt onus inutile, vel potius novissimum sibi adhuc vivis tumultum circumponunt. In meram enim terram homines mortui infodiuntur, in aurea autem humo, viventis avari animus. Et fetidum est hoc istius sepulcrum iis qui sanos habent sensus, et tanto magis, quanto plus adjiciet terræ. Namque ingravescit sepulcrorum illorum infelicium ulcus, et ejus putor usque ad cælum fertur, et ad angelos Dei, et ad Deum. Et sic execrabilis facti, et abominationis vere homines, putruerunt, ut Davidicum loquar, a facie insipientiæ sue 40.

Liberat autem homines ab hac fetida lethiferaque tabe, electa voluntarie et non ad hominum laudem inopia, id est, spiritualis paupertas quam Dominus beatam prædicavit.

Monachus vitio illo laborans, non potest esse subditus. Si autem perseveret maxima cum perti- raria, valde timendum est ne irremediabilibus vel corporis incidat malis. Giesi et Judas, ex Veteri et Novo Testamento, apta sunt exempla. Alteri enim succurrit lepra, imago animæ insanabilis, alter in agro sanguinis, ex laqueo detractus, præceps erupit medius, et diffusa sunt viscera ejus 41.

Sed si paupertas antecedit obedientiam, quomodo præcurrerit antecedenti consequens? Si autem illa vitæ monachicæ est velut elementare quoddam principium, quomodo aliquam aliam luctarum vitæ hujus bene suserat, qui non prius divitiis abrenuntiaverit? Quid enim? etiam si ad obedientiam ille sit reprobus, attamen requiescet solus in cella, seorsum quiescens et orationi vacans? At: « Ubi est thesaurus tuus, ait Dominus, ibi est et cor tuum 42. » Quomodo igitur mentaliter intuebitur sedentem ad dexteram majestatis in cælis, in terra thesaurizans? D Aut quomodo regnum hæreditabit, quod ne concipere quidem mundo corde passio permittit? Et quidem propter illud: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. »

Vides quam multas per unam beatitudinem circumcidit Dominus passiones. Quia imo, non illas tantummodo, cum dixerimus divitiarum amorem esse primum pravæ concupiscentiæ filium. Est enim huic et secundus horridior, et tertius haud minus nequam.

Quis est igitur secundus? Amor gloriæ. Nobis enim proficientibus ætate et adhuc juvenibus,

την ἐπὶ τοῦ καιροῦ φορὰν, ὡς ἀνεκλάλητόν τε καὶ ἀνευρόνητον· καὶ τὸ παραδοξότατον, ὅσον ἂν ἀπὸ στενωτέρων ἢ ταμείων τὰ σπέρματα· οὕτως οὐδὲ ἐπ' ἀγαθῷ τοῖς ἀνθρώποις πρόσφαις ἐφέσεως τοῦ κινουμένου ὑπολέλειπται· ἀλλὰ τὴν ἐνδειαν ὑφορῶνται, τῷ προσθήσειν ὑπεσχημένῳ τὰ τῆδε πάντα, τοῖς ζήτοῦσι τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, μὴ πάντως πιστεύοντες, καὶ ταύτην μόνην ἔχοντες ἀφορμὴν, κἀν πάντα περιβάλλονται, τῆς νοσερᾶς καὶ ἀπολουμένης ἐπιθυμίας οὐδέποτε ἀναφέρουσιν· ἀλλ' αἰεὶ συλλέγοντες, ἑαυτοῖς ἀνατιθέασιν φόρτον ἀνόνητον, μᾶλλον δὲ καινότερον ἔτι ζῶσι τάφον περιτιθέασιν. Τῇ μὲν γὰρ ἀπλῶς γῆ τῶν ἀνθρώπων οἱ νεκροὶ κατορῦττονται· τῷ δὲ κατὰ χρυσὸν χ' ἰ τοῦ ὠϊντος φιλαργύρου νοῦς. Καὶ δυσώδετερος οὗτος ὁ τάφος· ἐκείνου, τοῖς ὑγιῶς ἔχουσι τῶν αἰσθησεων· καὶ τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσον πᾶσι ἐπιθήσει τὴν χοῦν. Νικᾷ γὰρ τὸ τῶν κατακεχωστρένων ἐκείνων ἀθλίων ἔλακος· καὶ μέχρι οὐρανοῦ τὰ τῆς ὀσμῆς φέρεται, καὶ τῶν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ Θεοῦ. Καὶ βδελυκτοὶ ταύτη γίνονται, καὶ τῆς ἀποστροφῆς ὄντως ἄνθρωποι, Δαυϊτικῶς εἰπεῖν, ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης αὐτῶν προσοξέσαντες. Ἀπαλλάττει δὲ τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ δυσώδους καὶ νεκροποιῦ τούτου πάθους, ἢ μὴ πρὸς ἀνθρωπαρέσκειαν ἐθελούσης ἀκτιμοσύνη· ταυτὸν δ' εἰπεῖν ἢ ἐν πνεύματι πτωχεῖν, ἢ ὁ Κύριος μακαρίσει. Μοναχὸν τὸ πάθος τοῦ ἔχοντα ὑποταγῆναι ἀδύνατον. Ἄν δὲ παραμῆνη περιέπων ὅτι μάλιστα, πολὺ τὸ δέος, μὴ καὶ ἀνηκέστως κατὰ σῶμα περιπέση κακοῖς. Γιεζῆ καὶ Ἰούδας, ἐκ Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, ἰκανὰ ὑποδείγματα. Τῷ μὲν γὰρ λέπρα ἐξήνηθη, δείγμα τῆς ἀθεραπείου ψυχῆς· ὁ δὲ ἐν πῶ χωρίῳ τοῦ αἵματος, ἐξ ἀγχόνης χωρισθεὶς [ἐν ἀλλ. χωρήσις], πρηνῆς ἐλάκησε μέσος, καὶ ἐξεχύθη τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ.

Εἰ δὲ ἡ ἀποταγή προηγείται τῆς ὑποταγῆς, πῶς ἔσται πρὸ τοῦ ἡγουμένου τὸ ἐπόμενον; Εἰ δὲ καὶ τῆς κατὰ μοναχοῦς πολιτείας, οἷον τις στοιχειώδης ἀρχὴ καθέστηκεν αὐτῇ, πῶς ἂν ἑτερόν τινα διενέγκῃ καλῶς τῶν κατ' αὐτὴν ἀγώνων, ὁ μὴ χρήμασιν ἀποταξάμενος πρότερον; Τί γὰρ, εἰ καὶ πρὸς ὑποταγὴν ὁ τοιοῦτος ἀδίκιμος, ἀλλ' ἡσυχάσει καθ' ἑαυτὸν τῇ κελλίῳ, καταρμόνας σχολάζων, καὶ προσευχῇ πρὸς ἀνέχων: Ἄλλ', « Ὅπου ὁ θησαυρός σου, φησὶν ὁ Κύριος, ἐκεῖ καὶ ὁ νοῦς σου. » Πῶς οὖν νοερώς ἀτενίσει πρὸς τὴν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς καθήμενον, ἐπὶ γῆς θησαυρίζων; Πῶς δὲ κληρονομήσει τὴν βασιλείαν, ἢν οὐδ' ἐπὶ νοῦν λαβεῖν, ὑπὸ τοῦ πάθους καθαρῶς συγχωρεῖται; Διὰ τοῦτο· « Μακαριοὶ οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. »

Ὅρᾳς ὅσα δι' ἐνὸς μακαρισμοῦ περιέκοψεν ὁ Κύριος πάθη. Ἀλλὰ γὰρ οὐ ταῦτα μόνον, ἐπεὶ καὶ πρῶτον γέννημα τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας τὴν φιλοδουλίαν εἰρήκαμεν. Ἔστι γὰρ αὐτὴ καὶ δεύτερον φευκτότερον, καὶ τρίτον, τῇ κακίᾳ οὐχ ἦττον.

Ποῖον δὲ τὸ δεύτερον; Ἡ φιλοδοξία. Προϊούσης γὰρ τῆς ἡλικίας, πρότερον τῆς φιλοσαρκίας ὑπανῆ

39 Matth. vi, 33. 40 Psal. xxxvii, 6. 41 Act. i, 18. 42 Matth. vi, 21.

τοῦτ' ἐν πάθος, ἐτι νέος οὔσι, καθάπερ προοίμιον κακῶν ἐκείνης. Φιλοδοξίας δὲ εἶδος, ἐναίνο λέγω νῦν, ὃ πρὸς καλλωπισμοῦς βλέπει σωμάτων, καὶ πολυτελείας ἐνδυμάτων ἦν καὶ κοσμικὴν κενοδοξίαν οἱ Πατέρες λέγουσι. Τὸ γὰρ ἕτερον εἶδος τῆς κενοδοξίας, τοῖς ἀρετῇ [ἐν ἀλλ. ἀρετῇ] διενεγκοῦσιν ἐπιτίθεται, συνεπαγόμενον οἰήσιν τε καὶ ὑπόκρισιν, δι' ὧν συληθεῖται καὶ διασκεδάσεται τὸν πνευματικὸν πλοῦτον ὁ ἐχθρὸς μηχανάται. Ταῦτα δὲ πάντα, τελείας τεύξεται τῆς Θεραπείας αἰσθήσει τε καὶ πόθῳ τῆς ἄνωθεν τιμῆς, μετὰ τοῦ ἀνάξιον ἐκείνης ἐαυτὴν ἠγεῖσθαι τὴν ποθοῦσαν· καὶ τῆς ἐπ' ἀνθρώπον εὐτελείας καρτερίᾳ, μετὰ τοῦ ἄξιον αὐτῆς ἠγεῖσθαι. Πρὸς δὲ, καὶ τῷ τῆς οἰκείας δόξης, προτιμωτέραν ἠγεῖσθαι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν λέγοντα « Μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ ἡμῖν, ἀλλ' ἡ τῷ ὀνόματί σου δὸς δόξαν. » Κἀν τι τῶν ἐπεινετῶν ἐξείργασμένον οἶδεν ἑαυτὸν, τῷ Θεῷ λογιζέσθαι τὴν αἰτίαν τοῦ κατορθώματος, καὶ τούτῳ χεῖρην καὶ ὑπὲρ τούτου δόξαν εὐγνωμόνας ἀναπέμπειν, ἀλλ' οὐχ ἑαυτῷ. Ὁθῶ γὰρ χαιρήσει μὲν ὡς δῶρον λαβὼν τὴν ἀρετὴν· οὐκ ἐπαρθήσεται δὲ, τὸς ὀφθαλμοῦς μὴδὲν ἔχων· ἀλλὰ καὶ ταπεινωθήσεται, τοῖς ὀφθαλμοῦς τῆς διαυγείας ἔχων ἐπὶ τὸν Θεὸν ἡμέρας καὶ νυκτῶν, ὡς τοῖς ὀφθαλμοῦς παιδείᾳ, ψαλμικῶς εἰπεῖν, ἐπὶ τὰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς· δεδιώς μὴ τοῦ μόνου· καὶ δόντος καὶ συνέχοντος ἐν τῷ καλῷ διαστυγθεῖς, εἰς τὸ τῆς κακίας βάραθρον κατενεχθῆ. Τοῦτο γὰρ πάσχει ὁ οἰήσει δουλεύων καὶ κενοδοξία. Συνεργεῖ δὲ πρὸς τὴν τούτων ἰσιν διαφερόντως καὶ ἡ ἀναχώρησις· καὶ τὸ καταμόνας πολιτεύεσθαι, καὶ τῇ κέλλῃ παραμένειν ἐπησθημένον μέντοι τῆς προαιρέσεως τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, καὶ οὐχ ἰκανὸν λογιζόμενον ἑαυτὸν συναναμίγνυσθαι ἀνθρώποις. Ταῦτα δὲ τι ἄλλο ἐστίν, ἢ ἡ ἐν πνεύματι πτωχεία, ἣν ὁ Κύριος ἐμακάρισεν, « Ἄν δὲ τι· ἐπὶ νοῦν λάβῃ καὶ τὰ πεφυκότα προσγινεσθαι παρ' αὐτοῦ τοῦ πάθους αἴσχη, φεύζεται τὴν κενοδοξίαν ἢ δυνάμειος ἔχει. Προθῶν γὰρ τὴν παρ' ἀνθρώπων δόξαν, ἐξ αὐτῶν τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἔργων, ἀδοξία περιτυγγάνει. » Ὅρας γὰρ ἐπιμελούμενος, καὶ μέγα φρονῶν ἐπὶ προγόνων εὐκλείᾳ, καὶ ἐπ' εὐχροίᾳ περιβολαίων, καὶ τοιούτοις ἄλλοις σεμνυόμενος, δηλοῦν ἑαυτὸν ποιεῖ, νηπιώδους· ἐτι φρονήματος ἐπιλημμένον. Καὶ γὰρ ταῦθ' ὁμοῦ πάντα, χροῦς τι δὲ χροῦς ἀτιμότερον; ἢ δὲ μὴ πρὸς σκέπην, ἢ θάλαψιν χρωμένη τῇ περιβολῇ τοῦ σώματος, ἀλλ' ἐποτημένη πρὸς μαλακότητάς τε καὶ στείλνότητάς, οὐ μόνον τὴν ἀκαρπείαν τῆς οἰκείας ψυχῆς, τοῖς ὀρθοῖς καταγγέλλει, πρὸς δὲ τούτῳ, καὶ τὴν τῶν ἐταιριζομένων ἀσχημοσύνην ἐπιτίθεται. Παντὸς δὲ μᾶλλον ἀκούετω τοῦ λέγοντος, ὅτι· « Οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλείων εἰσὶν ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς εἶναι, » φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος. Μὴ οὖν διὰ τὴν ἐν ἐνθύμασι βλακείαν, εἰς τὰς σκηναὶς ἀπ' οὐρανοῦ ριφῶμεν τοῦ κοσμοκράτορος τοῦ σκοτεινοῦ τοῦ αἰῶνος τούτου. Τοῦτ' αὐτὸ πάσχουσι καὶ οἱ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων δόξαν τὴν ἀρετὴν μετιόντες. Οἱ γὰρ λαχόντες τὸ πολίτευμα ἔχειν ἐν οὐρανοῖς κα-

A ante amorem carnalem subrepat istud vitium, tanquam malum ejus præludium. Hoc dico nunc genus gloriæ, quod pulchritudinem considerat corporum, et vestium sumptuositatem, et quod vanam mundi gloriam Patres nuncupant. Alterum inanis gloriæ genus virtute excellentes subit, superbiam suggerens et hypocrisim, quibus subripere ac dissipare spirituales divitias inimicus machinatur.

Hæc autem omnia perfecte sanabit, qui æstimat et appetit cœlestem gloriam, ea simul cum desiderio se habens indignum, et hominum suffert contemptum, eo simul se dignum existimans, et in super propriæ gloriæ præponit gloriam Dei, juxta illud Psalmistæ : « Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam »⁴³. » Et si cujus laudabilis actionis sibi est conscius, scit Deum esse habendum ut auctorem boni hujus operis, et de hoc illi gloriam merito, non sibi vindicandum. Sic lætabitur quod virtutem dono acceperit, sed non effretur cum a se nihil habeat, imo humiliabitur, oculos mentis ad Deum levans die ac nocte, sicut oculos ancillæ, ait psalmista, in manibus dominæ suæ⁴⁴, quia timet ne, a solo datore et conservatore boni separatus, in mali abyssum detrudatur; quod ei accidit qui superbix inservit et inani gloriæ.

Ad illas passiones sanandas confert etiam et utile est seorsim secedere, et in solitudine vivere, et in cella permanere, sentiendo tamen propriæ voluntatis infirmitatem, seque indignum reputando conversatione hominum. Hoc autem quid aliud est quam spiritualis paupertas, quam Dominus beatam dixit ?

Si quis autem mente concipiat profuentia ex ipsa passione dedecora, vanam gloriam totis viribus fugiet. Nam quærens hominum existimationem, ex ipsis operibus ad eam intentis ducit ignominiam, Siquidem de pulchritudine curans, et superbiens de proavorum nobilitate, ac de fulgidis vestium coloribus, et de aliis hujusmodi gloriis; ostendit se puerili adhuc spiritu inflatum. Etenim hæc universa pulvis sunt, quid autem pulvere villius ? Quæ porro non ad legendum vel calefaciendum corpus vestimentis utitur, sed ad mollitiem et splendorem advolat, non solum sterilitatem animæ suæ videntibus annuntiat, sed præterea meretricum impudentiam superinduit. Ante omnia audiat dicentem « Qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt »⁴⁵. » At nostram conversationem esse in cœlis divus ait Paulus. Ne igitur indumentorum mollitie nos de cœlo detrudamus in tabernacula principis tenebrarum hujus sæculi.

Idem accidit virtutem colentibus propter hominum existimationem. Quibus enim obtigerat conversationem habere in cœlis, deducunt, heu ! in pulverem suam gloriam, Davidicam⁴⁶ maledictionem in se trahentes. Nam eorum oratio non ascendit in cœlum, sed omne opus deorsum ruit, non circum-

⁴³ Psal. cxiii. ⁴⁴ Psal. cxii. ⁴⁵ Matth. xi, 8 ⁴⁶ Psal. vii, 6.

datam pennis divinæ charitatis terrenos actus nostras sursum rapiens: ita ut labores subeant, et mercedem non lucrentur. Quid dico, *μεροειδὴν* *ἡρ* *lustrantur?* *Lucrifaciunt* quidem, sed ignominiam, et cogitationem inconstantiam, et animi aervitutum ac perturbationem. « Quoniam Deus dissipavit oasa eorum qui hominibus placent: confusi sunt, quoniam Deus sprexit eos »

καὶ λογισμῶν ἀστασίαν, καὶ διανοίας ἀγματοσίαν, καὶ παραχῆν. Ἐ Κύριος γὰρ, φησὶ, δισσάραπισεν ὁσεὶ ἀνθρώπων ἀρέσκων. Κατησχύνθησαν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξουδύνωσεν αὐτούς.

l'assio hæc est omnium passionum subtilissima. Ideo virtutis sibieta debet, haud quidem auxilium querere aut consensum fugere, sed tentationem ut consensum habere et cavere. Vix enim vel sic celebratam lapsus præcurreret, et etiamsi tantam adhibeat cautionem, tentatio est compunctionis causa.

Si vero non sic agatur, superbie locus paratur. Hac autem laborans difficile resipiscit, vel potius insanabilis est: diabolicum enim est peccatum. Sed etiam ante hoc, placendi hominibus cupiditas tantum servis suis affert domum, ut vel circa fidem naufragent *47* *juxta eum qui dicit: « Quomodo vos potestis credere in me, qui gloriam ab hominibus accipitis, et gloriam quæ a solo Deo est, non queritis »?* » Quid tibi, o homo, et hominum gloriæ, vel potius vano gloriæ nomini, quod ipsa re non caret modo, sed et privat, et præterea generat in alios invidiam, invidiam quidem istam cædis magistram, et causam priui homicidii, imo postea decidii?

Numquid ac naturam confert, quod eam conservet, aut custodiat, aut lapsam aliquatenus suscitaret, atque sanat. Nemo prorsus dicere possit quid conferat. Imo equidem arbitror etiam hoc esse malum in causa. Et si quis diligenter indagare velit, eandem inveniet subtiliter causam plerumque turpissima suadentem et exprobrantem, atque nunc larva se impudenter exuentem, nunc libidinosos pudore suffundentem.

Et quidem ethicæ doctrinæ magistri nullum sine illa opus in vita fieri putant. Proh errorem, quem ne erubescunt quidem dicere! At nos sic edocti sumus, qui præclaro nuncupamur nomine illius qui nostram naturam de seipso misericorditer unxit, sed eum ipsum habemus actionum spectatorem, ad quem intendentes, per ipsum et propter ipsum omne quod est optimum operantur, omnia ad Dei gloriam facientes, et hominibus placere nullatenus cupientes: vel potius non placentes, ut ait Paulus, summus interpres legislatoris, legifer ipse noster: « Si hominibus placere, Christi servus non essem ». » Verum videamus an tertius etiam pravæ concupiscentiæ filius beatificata perimatur paupertate.

Tertius porro filius animæ concupiscentiæ ægrolantis, est ventris servitus, a qua omnis est carnalis

τασκηνοῦσι, φεῦ! εἰς χεῖρ τὴν ἑαυτῶν δόξαν, τὴν Δαδτικὴν ἀρὰν ἐφ' ἑαυτοὺς ἔλκοντες. Οὕτω γὰρ ἡ προσευχὴ αὐτῶν ἀνεῖσι πρὸς οὐρανὸν, καὶ πᾶν σπουδασμα κάτω πίπτει, τὰ περὰ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐπὶ γῆς πράξεις ἡμῶν ποιούσης θείας ἀγάπης οὐ παρκαίμενον· ὥστε καὶ πόνους ὑφίστανται, καὶ τοὺς μισθοὺς οὐ καρποῦνται. Καὶ εἰ λέγω τὴν τῶν μισθῶν ἀκαρπίαν; Καρποφοροῦσι μὲν οὖν, ἀλλ' αἰσχύνην, ἀκαρπίαν·

Τοῦτο τὸ πάθος λεπτότατόν ἐστι παθῶν ἀπάντων. Διὸ δεῖ τὸν προσκαλιόμενον, μὴ τὸν συνδυασμὸν ἐτάζειν, ἢ τὴν συγκατάθεσιν φεύγειν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν προσβολὴν, ὡς συγκατάθεσιν λογιζομέναι τε καὶ φυλάττεσθαι. Μόλις γὰρ ἂν οὕτω τὸ τάχος τῆς ἡττις παραδράμη· κἂν μὲν οὕτω πράττη νήφων, ἡ προσβολὴ γίνεται κατανύξεως πρόξενος. Εἰ δὲ μὴ, τῇ ὑπερηφανίᾳ τόπος ἐτοιμάζεται. Ταύτην δὲ ὁ προσλαβόμενος, δυσανακλήτως, μᾶλλον δὲ καὶ ἀνιάτως ἔχει. Διαβολικὸν γὰρ ἐστὶ τὸ πτώμα· ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου, τὸ τῆς ἀνθρώπου ἀρεσκείας κίθος, τοσαύτην ἐκαντιεῖ τοῖς κεκτημένοις βλάβην, ὡς καὶ περὶ αὐτὴν τὴν πίστιν νουαγεῖν, κατὰ τὸν εἰπόντα· « Πῶς δύνασθε πιστεῦσαι εἰς ἐμὲ, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες; » Τί δὲ σοὶ καὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων δόξῃ, ὃ ἀνθρώπε, μᾶλλον ἢ τῷ κενῷ τῆς δόξης ὄνοματι, καὶ οὐκ ἐστερημένῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ στερητικῷ τῷ πράγματι, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ γεννητικῷ τοῦ φθόνου; φθόνου, τοῦ δυνάμει φθόνου, καὶ προξένου τῆς πρώτης μαιφονίας, καὶ τῆς ὑστερον θεοκτονίας; Ἄρα εἰ συντέλει τῇ φύσει, συνέχον, ἢ φυλάττον, ἢ σφάλουσαν ἀναλαμβάνον ἔπασσον αὐτὴν καὶ ἰώμενον; Πάντως οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν ὅτι. Ἄλλ' οἶμαι καὶ τοῦτ' εἶναι καὶ τῶν ἐν προφάσει παραχρήσεων ἐλεγχον. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς ἐξετάσαι θελήσει, τὴν αὐτὴν βαλερῶς εὐρήσει καὶ προξενούσαν τῶν αἰσχίστων ἐκ πλεῖστα, καὶ ἀπελέγχουσαν· καὶ τὸ προσωπεῖον ἀναιδῶς ἀποτιθεμένην ἐσθότε κἀνασθα, καὶ τοὺς ἐραστὰς κατασχύνουσαν· κἂν οἱ τῶν Ἑλληνικῶν δογματῶν καθηγεμόνας, οὐδὲν αὐτῆς ἀνευ τῶν ἐν τῷ βίῳ κατορθωμάτων οἴωνται. Φεῦ τῆς πλάνης, ὅτι μὴδ' αἰσχύνονται λέγοντες! Ἄλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως ἐδιδάχθημεν, οἱ φερωνύμως ἐπάνωμοι, τοῦ δι' ἑαυτοῦ φιλανθρώπως τὸ ἡμέτερον χρίσαντος· ἀλλ' αὐτὸν ἔχομεν τῶν πραττομένων ἐπόπτην· πρὸς δὲ οἱ βλέποντες, δι' αὐτοῦ τε καὶ δι' αὐτὸν πᾶν ὅ τι κάλλιστον κατορθοῦσι, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιῶντες, καὶ ἀνθρώποις ὄλων ἀρέσκων οὐκ ἐπιέμενοι· μᾶλλον δὲ οὐδ' ἀρέσκοντες, κατὰ Παῦλον τὸν ἄκρον μύστην τοῦ νομοθέτου, καὶ νομοδότην ἡμῶν· « Εἰ γὰρ ἔτι, φησὶν, ἀνθρώποις ἠρεσκο, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην. » Ἄλλὰ γὰρ ἰδόμεν, εἰ καὶ τὸ τρίτον ἔχομεν, τῆς κακῶς ἐχούσης ἐπιθυμίας, διὰ τῆς μακαριζομένης ἀναίρειται πτωχείας.

Τρίτος τοίνυν τόκος, κατ' ἐπιθυμίαν νοσοῦσης τῆς ψυχῆς, γαστριμαργία· παρ' ἧς ἀκαθαρσία πᾶσα

⁴⁷ Psal. lxx, 6. ⁴⁸ I Tim. i, 19. ⁴⁹ Joan. v 44. ⁵⁰ Galat. i, 10.

σαρκική Πῶ, δὲ αὐτὴν τρίτην καὶ ὑστέραν λέγομεν, καίτοι ἐμφυτον ἡμῖν οὖσαν ἐξ αὐτῆς γενέσεως ; οὐ γὰρ μόνον αὐτὴ, ἀλλὰ καὶ αἱ πρὸς τεκνογονίαν φυσικὰ καὶ κινήσεις ἐπισημαίνουσιν ὑπομαζίοις ἔσ' οὔσι τοῖς παισὶ. Πῶς οὖν ἡμεῖς ὑστέραν τίθεμεν τὴν τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας νόσον ; ἐπειδὴ περ ἔχεινα φύσει πρόβηται ἡμῖν ἀνέγκλητα δὲ τὰ φυσικὰ, παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ πεποιημένα ἵνα δι' αὐτῶν ἐν ἔργοις ἀγαθῶς περιπατήσωμεν. Τοιγαροῦν οὐκ ἔστι δειγματὰ ψυχῆς νοσοῦσης. Τοῖς δὲ παραχρωμένοις τοιαῦτα ταῦτα γίνεται. Καὶ τοίνυν ὁπνηίκα τῆς σαρκὸς πρόνοιαν ποιούμεθα πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, τότε δὴ κακὸν τὸ πάθος, καὶ σαρκικῶν παθῶν ἀρχή, καὶ ψυχῆς νόσος ἢ φιληδονία, ὥστε ἐπὶ τῶν τοιούτων, πρωτοπαθῆς ἔστιν ὁ νοῦς. Διὸ καὶ ἀπὸ τῆς διανοίας πρώτης ὁρμημένων τῶν πονηρῶν παθῶν, φησὶν ὁ Κύριος, ὅτι ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, κακάιννοι εἰσιν οἱ κοινοῦντες τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ὁ πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου νόμος φησὶ : « Πρόσεχε σεαυτῷ, μήποτε γένηται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμιμα. » Ἐἴ γὰρ καὶ πρώτος ὁ νοῦς ἔστιν ὁ διατεθειὸς κακῶς, ἀλλὰ κάτωθεν διὰ τῶν αἰσθησῶν, ἀνταρξέμενος τὴν φαντασίαν τῶν αἰσθητῶν σωμάτων, ὅθτι πρὸς ἔκείνα διετέθη καὶ μάλιστα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν πρῶτων, δυναμένων καὶ πόρρωθεν τὸ μῦθος ἐπιπάσασθαι, πρὸς τὴν παράρησιν ἐπαίρεται καὶ τούτου σαφὲς μαρτύριον, ἢ προμήτωρ καθέστηκεν Εὔα. Πρῶτον γὰρ εἶδεν οὐ καλὸν εἰς ὄρασιν, καὶ ὠραῖον τοῦ κατανοῆσαι, καὶ τότε συγκαταθεῖσα τῇ καρδίᾳ, ἤψατο καὶ ἐγεύσατο τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου. Καλῶς ἄρ' ἐλέγομεν, ὅτι προτερεῖ, καὶ προτιμῶν ἔστιν ἢ πρὸς τὰ κάλλη τῶν σωμάτων ἤττα τῶν αἰσθητῶν παθῶν. Διὸ καὶ πατρικὸν ἔστι παράγγελμα, κέλλος ἀλλοτριῶν σωμάτων μὴ καταμανθάνειν, καὶ ἐπὶ ἰδίῳ μὴ τέρπεσθαι. Πρὸ μόνου τῆς ἐμπαθοῦς διανοίας, εἰ καὶ φυσικῶς ἐνθεωροῦνται τοῖς παισὶ τὰ πάθη, ἀλλ' οὐ συνεργεῖ πρὸς ἁμαρτίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς φύσεως σύστασιν διόπερ, οὐδὲ πονηρὰ τὴν καὶ αὐτὰ ταῦτ' ἔστιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τὰ σαρκικὰ πάθη, παρὰ τοῦ ἐμπαθοῦς νοῦ λαμβάνει τὴν ἀρχὴν, ἐξ αὐτοῦ δέον καὶ τῆς θεραπείας ἀρχεσθαι. Ὡς γὰρ ἐπὶ πυρκαϊῆς, ὁ σβέσται ταύτην προθυμούμενος, εἰ τὴν φλόγα διατέμνει ἀνωθεν, ἤνυσεν οὐδὲν εἰ δὲ τὴν ὕλην ἀποσπάσειεν [ἴσ. ὑποσπάσειεν], εὐθύς ἢ πυρκαϊὰ κατεμαράθη οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πορνικῶν παθῶν. Εἰ μὴ τὴν πηγὴν τῶν λογισμῶν ἐνδον ἤστανεῖς δι' εὐχῆς καὶ ταπεινώσεως, μόνη δὲ νηστεία καὶ κακοπαθεῖς σώματος ὁπίσθη κατ' αὐτῶν, ἀνήνυσται πονεῖ ; εἰ δὲ τὴν ῥίζαν ἀγιάσεις, διὰ ταπεινώσεως καὶ προσευχῆς, ὡς ἔφημεν, ἔξεις καὶ τοῖς ἐξω τὸν ἁγιασμόν. Καὶ τοῦτό μοι δοκεῖ καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἐκείνο ὑψηλεῖσθαι λόγιον, τὸ λέγον, περιζώνουσθαι τὴν ὀσφύν ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ καθὰ καὶ τινι τῶν Πατέρων κάλλιστα πεφιλοσόφηται, ὡς τοῦ θεωρητικοῦ τὸ ἐπιθυμητικὸν περισφίγγοντος, καὶ συστέλλοντος τὰ ὑπ' ὀσφύν τε καὶ γαστέρα πάθη. Δεῖ μόνου καὶ τῷ σώματι κακοπαθεῖας, καὶ τῆς συμμετροῦ τῶν βρω-

A immunditia. Cur autem eam tertiam ultimamque dicimus, licet nobis insita sit ab ipsa nativitate? Non solum enim ipsa, sed etiam genitales naturalium motus manifestantur in lactentibus adhuc parvulis. Quare igitur nos ultimum ponimus carnalis concupiscentiæ morbum? Quia illa sunt natura nobis indita; res porro naturales non sunt culpabiles, ab optimo Deo factæ, ut per eas in bonis operibus ambulemus: nec igitur indicant ægotantem animam, sed in aludentibus hujusmodi indices sunt. Cum igitur prudentiam carnis adhibemus ad concupiscentias, tunc mala passio, et carnalium passionum fons, et animæ morbus amor voluptatum, ita ut illis passionibus prima adficiatur mens. Ideo cum ab animo primum incipient pravæ passionēs, dicit B Dominus de corde exire cogitationes malas, et hæc esse quæ coinquant hominem ⁵¹. Et antequam Evangelio lex fert. « Cave ne forte subrepat tibi mala cogitatio et dicas in corde tuo. » ⁵² Si autem animus primus est qui male afficitur, hos tamen affectus habet ab infra, per sensus impressis in eo imaginibus sensibilibus corporum, et præcipue a primario per oculos, qui possunt vel a longe nefas attrahere, ad abutendum adducitur: cujus rei manifestum dedit testimonium prima parens Eva. Primum enim vidit pulchrum esse oculis aspectuque delectabile, et tunc consentiens corde, tulit et comedit fructum vitium. Recte igitur diximus ortum e corporum pulchritudine peccatum præcedere et ante turpibus cupiditatibus. Ideo Patr. s præcipiunt ne quis C aliorum corporum decorem indaget, nec propriam delectetur. Cæterum quamvis libidinosas cogitationes, naturales cernantur in parvulis passionum motus, non tamen pertinent ad peccatum, sed ad naturæ constitutionem, nec proinde tunc mali sunt.

Sed, cum carnales passionēs ab animi affectibus originem ducant, ab hoc etiam certationem incipere oportet. Sicut enim qui incendium extinguere vult, si flammam dividit desuper, nihil proficit, si vero materiam subtrahat, statim ignem imminuit: item de immundis cupiditatibus, si non fontem cogitationum intus siccaveris oratione et humilitate, sed Jejunio tantum et maceratione corporis contra illas pugnaveris, frustra laboras; si vero radicem sanctificabis humilitate et oratione, ut diximus, habebis etiam exterius sanctitatem. Atque id mihi videtur doceri oraculo Apostoli jubentis nos succingere lumbos nostros in veritate ⁵³, quod quidam Patrum sic interpretatur, ut contemplatio concupiscentiam reprimat, et compescat lumborum et ventris passionēs.

Opus est tamen corpori maceratione et convenienti ciborum temperantia, ne infrenum aut et ratione validius. Etenim omnibus carnis passionibus nihil aliud medetur quam cruciatus corporis et oratio ex humilitate cordis effervens: quod est spiritualis paupertas quam beatam dixit Dominus.

⁵¹ Matth. xv, 19, 20. ⁵² Deut. xv, 9. ⁵³ Ephes. vi, 4.

Si quis igitur ditari cupit sanctitate, sine qua nemo videbit Dominum, remaneat in sua cella, afflictus et orans in humilitate: boni enim monachi est sapientiam limen; sed quæcunque foris sunt, ac præsertim in plateis et cælibus, plena sunt fornicationis mistura, ex immundis auditibus et aspectibus coacta, et miseram appropriantis monachi animam, immergente. Recte adhuc assimilaveris igni urenti mundum iniquitatis, qui in lignum vorat congregantes, et omnimodas eorum virtutes in cinerem vertit. At non urens ignis in deserto invenitur. Tu pro deserto cellulæ immane, et abscondere aliquantulum, donec transierit libidinis hiems: eo enim elapso, sub dio vivere non nocet. Tunc vere pauper eris spiritu, et passionum victor regnum possidebis, et beatus clare prædicaberis a dicente: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum²⁵. »

Et cur non beati merito dicerentur, qui minime in divitiis, sed in eo confidunt, qui non alii quam ei cupiunt placere, qui præterea in humilitate vivunt in conspectu illius? Fiamus igitur et nos pauperes et humiles spiritu, et carne mortificati, et rerum vitæ inopes, ut nostrum sit regnum cælorum, et speratam consequamur beatitudinem, cæleste regnum hæreditantes.

Tauquam summarium quoddam compendium Evangelio salutis nostræ præmittens Dominus, non solum tam multas virtutes uno verbo comprehendit tam multaque mala una beatitudine repudiavit, et iis qui a malo resipiscentes animæ vitia aspicientes rescindunt, benedixit, verum etiam multa alia complexus est, quæ congruentiam non habent cum rescisione, sed cum frigore et gelu, cum nive et pruina, cum ventorum impetu, et uno verbo, cum hieme et æstate, quarum savitias subeunt plantæ, frigori et calori obnoxie, et sine quibus nihil in terra plantatum fructus unquam dabit maturos. Quanam igitur illa sunt? Varii tentationum impetus, quos grato animo ferre debet, qui vult fructum reddere animarum agricolæ. Si quis enim terræ plantas inclementia temporis vastatas miseratus, eas muris circumcingat, et tegumento defendat, et nihil sævi perferre permittat quamvis amputet, quamvis purget, omnia diligentissime taciens, fructum ab iis colliget nullum; sed sinere debet omnia sufferant: sic enim, post hiemis asperitatem, veris tempore gemmant, florent, foliis coronantur, et sic pulchris aucti surculis, emittunt fructus novellos; qui paulisper foli calidioribus solis radiis, crescunt et maturescunt, et idonei sunt qui colligantur et comedantur. Ita qui gravissimum tentationum pondus generose non suffert, quamvis cæterarum virtutum nulla deficiat, fructum divinis torcularibus æternoque horreo dignus nunquam proferet. Omnis enim studiosus perficitur tolerando voluntarios involuntariosque labores, hos deforis impositos, illos deintus susceptos. Nam quæ terre-

μάτων εγκρατείας, ἵνα μὴ δυσήνιον ἦ, καὶ τοῦ λογισμοῦ βιαιότερον. Τοιγαροῦν καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάντα πάθη, οὐδὲν ἕτερον ἴσται, ἢ κακοπάθεια σώματος, καὶ προσευχὴ ἐκ τεταπεινωμένης καρδίας ἐνεργουμένη· ὁ ἐστὶν ἢ ἐν πνεύματι πτωχεῖα, ἢ ἐμακάρισεν ὁ Κύριος. Εἰ γοῦν ἐπιθυμῆι τις τὴν ἀγιασμὸν πλουτῆσαι, οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον, παραμέντω τῇ ἰδίᾳ κέλλῃ, κακοπαθῶν καὶ προσευχόμενος ἐν ταπεινώσει· τὸ γὰρ τοῦ καλιῶς μονάζοντος· κέλλων λιμῆν ἐστὶ σωφροσύνης· τὰ δ' ἐξῆς πάντα, καὶ μάλιστα τὰ κατ' ἀγορᾶς καὶ πανηγύρεις, κωκυῶως πορνικοῦ πεπληθῆνται, ἐξ ἀδόκμων ἀκουσμάτων τε καὶ θεαμάτων ἐπεχειρομένου, καὶ τὴν ἀθλίαν τοῦ παραβαλόντος μοναχοῦ ψυχὴν καταδακτύζοντος. Ἄλλὰ καὶ πῦρ ἀν εἰποις καϊόμενον, τὸν κόσμον τῆς κακίας, ὕλην ποιούμενον τοὺς ὁμιλοῦντας, καὶ πᾶν εἶδος τῆς αὐτῶν ἀρετῆς ἀποτεφροῦν. Τὸ δὲ μὴ καλὸν πῦρ ἐν ἐρήμῳ εὐρέθη. Σὺ δ' ἀντὶ τῆς ἐρήμου, παράμενε τῇ κέλλῃ, καὶ ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως ἂν σοι παρέλθοι ὁ χειμὼν τῆς ἐμπαθείας· αὐτοῦ γὰρ παραβρύετος, ἢ ὑπαιθρος οὐ λυμαίνεται δαίαιτα. Τότε γὰρ καὶ πτωχὴ ὡς ἀληθῶς ἔσῃ τῷ πνεύματι, καὶ τὴν κατὰ παθῶν κτήση βασιλείαν, καὶ μακαρισθῆσθαι λαμπρῶς ὑπὸ τοῦ λέγοντος· « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Πῶς δ' οὐ μακαρίζονται δικαίως ἀν, οἱ μὴ ποιοῦντες ὄλωσ' ἐπὶ χρήμασιν, ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ, οἱ μὴ ποθοῦντες ἀρέσκειν ἄλλω, πλὴν αὐτοῦ, οἱ ἐν ταπεινώσει μετὰ τούτων ζῶντες ἐνώπιον αὐτοῦ; Πτωχεύσωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα ταπεινωθέντες, καὶ τὴν σάρκα κακοπαθήσαντες, καὶ τὸν βίον ἀκτημονήσαντες, ἐν ἡμῶν γένηται ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία, καὶ τῶν μακαρίων ἐπιτύχωμεν ἐλπιδῶν, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν κληρονομήσαντας. Οἶά δὲ τινὰς λόγους περιετικτικούς τε καὶ κεφαλαιώδεις, τοῦ τῆς σωτηρίας ἡμῶν εὐαγγελίου προθεῖς ὁ Κύριος, οὐ τοσαύτας μόνον ἀρετὰς ἐνὶ λόγῳ περιέλαβε, καὶ τοσαύτας κακίας τοῦ οἴκελου ἐξέβαλε μακαρισμοῦ· καὶ τοὺς διὰ μετανοίας κατ' αὐτὰς καλῶς περιτεμόντας, τὸ τῆς οἴκαις ψυχῆς παθητικόν, εὐλόγησεν· ἀλλὰ καὶ ἕτερ' ἄλλα κλείετα· οὐκ ἀναλογίαν ἔχοντα περιτομῆς, ἀλλὰ τῆς ἐκ κρυμοῦ καὶ παγετοῦ, χιόνος τε καὶ πάχνης, καὶ τῆς ἐξ ἀνέμων βίας· καὶ ἀπλῶς ἦς χειμῶνός τε καὶ θέρους, ὕριστανται τὰ φυτὰ ταλαιπωρίας, ἐκκεῖμενα τῷ φύχει καὶ τῷ καύσῳ· ὦν χωρὶς οὐδὲν οὐδαμῶς τῶν ἐπὶ γῆς φουόμενων τελεσσορῆσαι ποτε δύνασται. Τίνα δὲ ταῦτα ἐστίν; Αἱ ποικιλίαι τῶν πειρασμῶν ἐπιφοραὶ, ἃς φέρειν εὐχαρίστως ἀνάγκη, τὸν μίλλοντα καρπὸν ὀφείν τῷ τῶν πνευμάτων γωργῶν. Καθάπερ γὰρ εἰ τις ἐλεήσας, ταλαιπωρούμενα τὰ γῆθεν φύόμενα, περιτείχισμα περιθήσει, καὶ ὑπὸ στέγῃν ποιήσεται, καὶ μὴ πρὸς ἐκεῖνα διακαρτερεῖν ἐάσει τὰ δεινὰ, κἂν περιτέμνη. κἂν περικαθαίρη, πάντα πράττων τμηλῶς, καρπώσεται παρὰ τούτων οὐδὲν· ἀλλὰ δεῖ πάνθ' ὑπενεγκεῖν ἀρεῖναι· καὶ γὰρ οὕτω, μετὰ τὴν τοῦ χειμῶνος δυσκολίαν, ἔσρος ὦρα

²⁵ Matth. v, 3.

Θάλλει καὶ ἀνθεὶ καὶ κομᾶ φύλλοις, καὶ προβάλλει· αὐτὴ μετὰ τῶν καλῶν ἐκαίνων τεθηλότων βλαστῶν, καὶ τοὺς ὄψακας· οἱ, κατὰ μικρὸν ὀμιλοῦντες ταῖς ἡλίου σφοδρτέρας βολαῖς, ἀκμάζουσι καὶ πεπαινοῦνται, καὶ πρὸς τροφήν εὐπρεπεῖς ἀποκαθίστανται καὶ συγκομιδὴν· οὕτως ὁ μὴ τὸ δύσοιστον τῶν πειρασμῶν ἄχθος γενναίως ὑποφέρειν, κἀν τῶν ἄλλων ἀπασῶν ἀρετῶν μηδεμιᾶς λειφθῆ, καρπὸν θείων ληνῶν, καλὰ ποθέτης αἰωνίας δέξιοι, οὐ μὴ ποτε ἐνέγκη. Δι' ὑπομονῆς γάρ, ἐκουσίων τε καὶ ἀκουσίων πόνων, πᾶς σπουδαῖος τελειοῦται, τῶν μὲν ἐπιτιθεμένων ἐξωθεν, τῶν δὲ ἐπιφερομένων ὀκθοῦν. Ἄ γὰρ τοῖς τῆς γῆς φυτοῖς ἐκ φύσεως προσγίνεται, γεωργικαῖς τε ἐπινοίαις, καὶ ταῖς τῶν ὠρῶν περιτροπαῖς, ταῦθ' ἡμῖν τοῖς λογικοῖς κλήμασι Χριστοῦ, πειθομένοις τῶν τῶν ψυχῶν τοῦτω γεωργῶ, πρόσεστιν ἐκ προαιρέσεως αὐτέξουσιως ζῶσι· χωρὶς δὲ τῆς ὑπομονῆς, τῶν ἀκουσίως ἡμῖν ἐπιφερομένων, οὐδὲ τὰ ἐκουσίως πεπραγμένα τεύχεται τῆς θείας εὐλογίας. Ἡ γὰρ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, διὰ τῆς τῶν πειρασμῶν θλίψεως, μάλιστα κομίζεται τὸ δοκίμιον. Δεῖ μέντοι προκατορθωθῆναι τῇ ψυχῇ τὰ ἐκούσια, καὶ δι' αὐτῶν ἡδονῆς καὶ δόξης ἐθισθίνετας καταφρονεῖν, βράβειος καὶ τὰς ἀκουσίους ὀφσομεν ἐπιφορὰς. Ὁ δὲ διὰ τὴν ἐν πνεύματι πτωχείαν ἐκαίνων τε καταφρονῶν, καὶ ὑπεύθυνον τοῖς δραστηκωτέροις φαρμάκοις τῆς μετανόιας ἑαυτὸν ἠγούμενος, προσδοκίμιον ἔχει διηνεκῶς θλίψιν ἅπασαν· καὶ καταδέχεται πάντα πειρασμῶν, ὡς οἰκεῖον ἑαυτῷ προσήκοντα· καὶ χαίρει περιπεσῶν, ὡς περιτυχῶν τῆς τῆς ψυχῆς καθαρῶν καὶ ὕλην τοῦτο ποιεῖται τῆς πρὸς Θεὸν πεπονημένης τε καὶ ἀνυσιμωτέτης δεήσεως, καὶ παρεκτικὸν ἔμα καὶ φυλακτικὸν ἠγεῖται τῆς κατὰ ψυχὴν εὐεξίας· καὶ οὐκ ἀφίησι μόνον ἀμνησικακῶς ἔχων, ἀλλὰ καὶ χάριτας ὁμολογεῖ τοῖς πειράζουσι, καὶ ὡς εὐεργετησάντων ὑπερέχεται· διὸ καὶ αὐτὸς οὐ τὴν τῶν ἡμαρτημάτων μόνον συγχώρησιν λαμβάνει κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, καὶ τῆς θείας εὐλογίας ἐπιτυχάνει, μακαρισθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυρίου, διὰ τὴν ἐν πνεύματι ταπεινώσεως εἰς τέλος μακροθυμίαν. Ἡμεῖς δὲ δι' ἁλίγων ὀλίγα τῆς πνευματικῆς ὑποδείξαντες περιτομῆς, καὶ τινα προθῶμεν ἡδὴ τῆς διὰ ταύτην εὐφορίας. Ἐφεξῆς τοίνυν τοῖς διὰ τὴν ἐν πνεύματι πτωχείαν, τὸν ἀναφαίρετον πλοῦτον κτησαμένους, ὁ μόνος μακάριος, τοὺς πενθοῦντας κοινωνοὺς ποιεῖται τῆς οἰκείας μακαριότητος, « Μακάριοι, λέγων, οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. » Διὰ τὴν δὲ συνῆψεν ὁ Χριστὸς τὸ πένθος τῇ πτωχείᾳ; ἐπειδὴ καὶ ταύτη ὕνεστιν ἀεὶ. Ἄλλ', « Ἡ μὲν ἐπὶ τῇ κατὰ κόσμον πτωχείᾳ λύπη, θάνατος ψυχῆς καταργάζεται, φησὶν ὁ Ἀπόστολος· ἡ δὲ ἐπὶ τῇ κατὰ Θεὸν πτωχείᾳ λύπη, μετένοιαν ἀμεταμέλητον εἰς ψυχῆς σωτηρίαν. » Καὶ τῇ μὲν ἀκουσίῳ οὐσίᾳ τὸ ἀκούσιον, τῇ δὲ ἐκουσίῳ τὸ ἐκούσιον ἐξ ἀνάγκης ἔπεται πένθος. Ἐπεὶ δὲ τὸ μακαριζόμενον πένθος ἐνταυθαί τῇ κατὰ Θεὸν συνῆψεται πτωχείᾳ, καὶ δι' ἐκείνην ἐξ ἀνάγκης τε γίνεται, χάρις ὡς αἰτίας ὄλων

atribus plantis, tum ex natura, tum ex industria agricolæ, tum ex tempestatum vicissitudinibus adveniunt, hæc nobis rationalibus Christi palmitibus, credentibus huic animarum agricolæ, contingunt ex liberi arbitrii quo gaudemus, electione. At sine patientia eorum quæ præter voluntatem nobis superveniunt, ne sponte quidem facta divinam consequuntur benedictionem. Amor enim Dei præsertim ex tentationum tribulatione probationem accipit.

Oporet tamen vel voluntariis animam operibus dare, et sic voluptati et gloriæ despiciendis consueti, facile involuntarios etiam patientur aggressus. Qui porro per spiritualem paupertatem illas aspernatur, et dignum efficaci poenitentiae medicina seipsum ducit, expectatam semper habet cunctam tribulationem, omnemque tentationem accipit tanquam proprie sibi debitam; et in eam incidens gaudet, ut animæ nactus purgatorium; atque illam ut instrumentum ducit et adhibet quo ad Deum ascendat laboriosis et efficacissimis precibus, et quo adipiscatur et conservet animæ sanitatem; nec tantum injurias dimittit et obliviscitur, sed persequentibus gratias agit ac pro eis velut benefactoribus precatur. Propterea ipse quoque non modo peccatorum remissionem promissam recipit, verum etiam regnum cælorum et divinam benedictionem consequitur, beatus a Domino prædicatus, utpote in spiritu humilitatis usque ad finem persecutionem patiens.

Nos vero paucis pauca fati de spirituali circumcissione, nonnullos jam præloquamur ejus fructus. Post consecutos spirituali paupertate inamissibiles divitias, solus beatus lugentes facit suæ felicitatis participes, dicens: « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur ». Cur autem conjunxit Christus luctum paupertatis? quia cum ipsa est semper. Sed, juxta Apostolum, tristitia de paupertate quæ est secundum mundum, mortem operatur; tristitia vero de paupertate quæ est secundum Deum, poenitentiam operatur in animæ salutem. Et involuntariam quidem paupertatem involuntarius, voluntariam vero voluntarius sequitur luctus. Quia vero beatificatus hic luctus conjungitur paupertati quæ est secundum Deum, propter hanc necessario contingit, ex eaque velut ex causa omnino dependet, et non nisi una cum hac spiritualis est et voluntaria. Sed videamus quomodo beata paupertas beatum pariat luctum.

Cum igitur quatuor spiritualis paupertatis species sermone paulo superiori ostenderimus, quæ scilicet in cogitatione est; quæ in corpore, quæ in vitæ divitiis, et quæ in exterioribus tentationibus, nemo audiens has divise proponentes, earum praxim esse divisam existimet. Nam una omnes observari solent; ideoque una comprehensæ sunt beatitudine, quæ mirabiliter simul ostendit qualis sit velut radix et fons aliorum, nempe spiritus noster. Hic

⁸⁸ Matth. v, 5. ⁸⁹ II Cor. vii, 10.

enim evangelici præcepti complexus, ut dictum est, gratiam, flumen paupertatis a seipso emittit, irrigans universam faciem terræ nostræ, exteriorem videlicet hominem, et hunc virtutum faciens paradisi.

Quatuor igitur specierum spiritualis paupertatis unaquæque proprium generat luctum, simul cum congrua consolatione. Ex voluntaria quidem corporis paupertate et humilitate, quæ est fames, sitis, insomnia, et generatim corporis invaletudo et ærumna, et insuper meditata sensuum repressio : ex his, inquam, non luctus solummodo, sed et felix nascitur. Sicut enim stupiditas stoliditasque et durities cordis ex quiete voluptateque ac deliciis oriri solent, ita ex temperate et abstinate vita contritio cordis et compunctio, quæ omnem aufert amaritudinem, et suavitatis affert hilaritatem. Est enim absque contrito corde impossibile est, ut dicatur, liberari a nequitia; conterit autem cor triplex temperantia : somni, cibi, et corporalis quietis. Liberata porro anima per illam contritionem a nequitia et amaritudine, omnino consequitur spiritualæ suavitatem, et hæc est consolatio propter quam beatos dicit Dominus qui lugent. At etiam Joannes ille qui Clinacem nobis spirituales sermonibus edificavit : « Sitis et insomnia conterunt cor, corde autem contrito effluunt lacrymæ. Qui vero est expertus, in his videbit risum scilicet beatam, quæ est consolatio a Domino promissa. » Ita ex grata Deo corporis paupertate beata consolatio lugentibus oritur. Ex paupertate vero mentis et divina animæ humilitate, quomodo?

Humilitatem animæ comitatur semper sui contemptio : hæc autem ab initio in penæ timore multum extenditur, oculis exhibens adversariorum horribilem ad unius tormentum concertationem, et adhuc formidinem augens ex eo quod sciat penam illam esse ineffabilem et dicto terribiliorem; et insuper ejus æternitas quantum addit ejus horrori! Calor enim et frigus, caligo et ignis, motus et stas, vincula et terricula, et ferarum immortalium morsus, in unum coguntur ad ista supplicia. Et sic ne adumbratur quidem horribilis illa pena, cum, ut scriptum est ¹⁷, « Nec in cor hominis ascendit » quid sit inutilis inconsolabilisque et interminabilis ille luctus. His enim qui in Deum peccaverunt, ex offensarum notitia luctus excitatur. Illis igitur reprobis, dulci spe ablata et desperata salute, invitum quemque remordens conscientia luctus ingravat urgentem dolorem. Et hic rursus et semper luctus, utpote nunquam cessaturus, novj luctus fit brigo, et alia terra caligo, et calor sine refrigerio, et abyssus desperationis infinita.

Nunc vero luctus maximi est pretii : propitius enim exaudit Deus, qui ad nos visitandos descendit, et sic lugentibus promisit consolationem, scilicet seipsum, qui Paraclitus est et vocatur. Vidisti

Α εἰρηται, καὶ ἀπὸ ταύτης ἔχει συνυπακουόμενον τὸ πνευματικὸν καὶ ἐκούσιον. Ἄλλὰ γὰρ ἴδωμεν, πῶς; ἡ μακαριστὴ πτωχεῖα τὸ μακάριον ἀπογεννᾷ πένθος.

Τετάρτων οὖν εἰδὼν τῆς πνευματικῆς πτωχεῖα. ὑπὸ τοῦ λόγου μικρὸν ἀνωτέρω πεφνηότων, τῆς ἐν τῷ φρονήματι, τῆς ἐν τῷ σώματι, τῆς ἐν τῇ κατὰ τὸν βίον περιουσίᾳ, καὶ τῆς ἐν τοῖς ἐξωθεν ἐπιγεγομένους πειρασμοῖς, μηδεὶς δὲ ὑμῶν ἀπούων μεμερισμένως ταῦτα προστιθέντων, καὶ τὴν κατὰ ταῦτα πρόξιν μεμερισμένην ὑπολάβῃ. Σὺν ἄλλοις γὰρ πεφύχασαι τελειοῦσαι· διὸ καὶ μακαρισμῷ περιεκλείσθησαν ἐνι, ἅμα θαυμασιῶς ὑποδείξαντι, καὶ ποτὸν ἐστὶν ὡσανεὶ βίβλα καὶ πρόξενον τῶν ἄλλων, δηλαδὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἡμέτερον. Τοῦτο γὰρ τὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐγκολπωσάμενον, ὡς εἴρηται, χάριν,

Β πηγὴν πτωχεῖας ἀναδίδωσιν ἀπ' αὐτοῦ, ποτίζουσιν πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἡμῶν· τὸν ἐξω δηλονότι ἄνθρωπον· καὶ παράδεισον ἀρετῶν ἀποτελῶν αὐτόν. Τετάρτων οὖν εἰδὼν τῆς πνευματικῆς πτωχεῖας ὑπαρχόντων, ἀπ' ἐκάστου τούτων τὸ κατάλληλον γενεῖται πένθος, μετὰ τῆς προσηκούσης παρακλήσεως, αὐτίκα· διὰ μὲν τῆς ἐκουσίου σωματικῆς πτωχεῖας καὶ ταπεινώσεως, ἥτις ἐστὶ καῖνα, καὶ δίψα, καὶ ἀγρυπνία, καὶ ἀπλῶς κακουχία, καὶ κακοπάθεια σώματος· καὶ πρὸς τούτοις ἡ σὺν λόγῳ συστολή τῶν αἰσθησῶν· ἐκ τούτων τοῖνον, οὐ πένθος ἀπλῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ δάκρυα τίκονται. Καθάπερ γὰρ ἀναληγία, καὶ κύρωσις, καὶ σκληρότης καρδίας, ἐξ ἀνέσιως, καὶ τρυφῆς, καὶ εὐπαθείας τίκεσθαι πεφύχασιν, οὕτως ἐξ ἐγκρα-

Γ τοῦς καὶ συνεσταλμένης διαίτη· συντριβὴ καρδίας καὶ κατάνυξις, πικρίας πάσης ἀποτρεπτικῆ, καὶ γλυκειῆς ἰλαρότητος παρεκτικῆ. Καὶ γὰρ ἀνευ συντριμμοῦ καρδίας ἀδύνατον, φησὶν, ἀπαλλαγῆναι κακίας· συντριβεί δὲ καρδίαν ἡ τρυμερῆς ἐγκρατεῖα· ὕπνου, καὶ τροφῆς, καὶ σωματικῆς ἀνέσεως. Ἀπαλλαγείσα δὲ ψυχὴ διὰ τῆς συντριβῆς ταύτης κακίας καὶ πικρίας, ἀντιλαμβάνει πάντως τὴν πνευματικὴν θυμῆδαν· καὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ παράκλησις, δι' ἣν τοὺς πενθοῦντας μακαρίζει ὁ Κύριος. Φησὶ δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ τὴν διὰ λόγων πνευματικὴν ἡμῶν δειμάμενος Κλίμακα· Δίψα καὶ ἀγρυπνία ἐξέθλιψαν καρδίαν· καρδίας δὲ θλιθεῖσης, ἐξεπήδησαν δάκρυα.

Δ Ὁ δὲ δοκιμάσας, φησὶ, γελᾶσει ἐν τούτοις, τὸν μακάριον δηλονότι γέλωτα, παρακληθεὶς, ὡς ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἐν σώματι θεοφιλοῦς πτωχεῖας, τὸ μακαριστῶς παρακαλοῦν τοῦς κεκτημένους πένθος, οὕτως ἔχει τὴν γένεσιν. Ἀπὸ δὲ τοῦ κατεπηχότος φρονήματος, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἐνθέου ταπεινώσεως, πῶς; Ἡ αὐτομεψία σύνεστιν αἰὲ τῇ ταπεινώσει τῆς ψυχῆς· αὕτη δὲ τὸν τῆς κολάσεως φόβον τὴν ἀρχὴν ἐπανατείνεται σφοδρῶς πρὸ ὀφθαλμῶν ποιούσα, τὴν ἐξ ἐναντίας ἐκείνην, εἰς ἐνὸς κολαστηρίου φρικωδέστατην συνδρομήν· καὶ ἐτι προσθήκην τοῦ δέους ἐμπειούσα, ἐκ τοῦ μαρτυρεῖν ἄρρητον ἐκείνην οὔσαν, ὡς καὶ τῶν εἰρημίων ἐπινοσέραν· τὸ δὲ ἀτελεύτητον ἐκείνης

¹⁷ I Cor. II, 9.

αἰοί, ὅση προσθήκη τοῖς δεινοῖς! Καύσων γάρ, καὶ ψύχος, καὶ σκότος, καὶ πῦρ, καὶ φορὰ, καὶ στάσις, θεσμὰ τε καὶ δαίματα, καὶ θηρίων ἀειζῶων δῆγματα, κατ' ἐκείνην εἰς ἐν συνάγεται τὴν καταδικήν. Καὶ οὐδ' οὕτως οἷον ἐκείνο τὸ δεινὸν παρίσταται, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπὶ νοῦν οὐκ ἀναβεβηκὸς ἀνθρώπου. Τί δὴ τὸ ἀνόητον καὶ ἀπαράκλητον καὶ ἀληκτον ἐκεῖνο πένθος; Τοῖς γὰρ εἰς Θεὸν ἁμαρτοῦσιν, ἐκ τῆς τῶν ἐπαισεμένων, ἐπιγνώσεως κινεῖται πένθος; Ἐκεῖ τοίνυν ἀηλεγμένοις, καὶ τῆς χρηματούρας ἐλπίδος ἀνηρημένης, καὶ τῆς σωτηρίας ἀπεγνωσμένης, ὁ τοῦ συνειδέτος τότε ἀκούσιος ἔλεγχος, ἐκάστω κυλιπλάσιάζει τῷ πένθει, τὴν ἐπικαιμένην ὀδύνην· καὶ τοῦτ' αὖθις καὶ αἰεὶ τὸ πένθος, ὡς μηκέτι παυσόμενον, ἐτέρου πένθους ἀφορμὴ γίνεται· καὶ σκότος ἄλλο δεινὸν, καὶ καύσων ἀψυχαγωγῆτος, καὶ βυθὸς ἀθυμίας ἀμήχανος. Ἐνταῦθα δὴ τὸ πένθος τοῦτο λυσίτελεσται. Ἰλαως γὰρ ἐπακούει Θεός· ὡς καὶ μέγχις ἡμῶν κατῆλθεν ἐπισκεψόμενος, καὶ τοῖς οὕτω πενθοῦσιν ἐπηγγεῖλατο τὴν παράκλησιν· ἥπερ ἐστὶν αὐτὸς Παράκλητός τε ὢν καὶ καλούμενος. Εἶδες καὶ τὸ παρὰ τεταπεινωμένης ψυχῆς πένθος, καὶ τὴν ἐπιγινομένην παράκλησιν; Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἡ αὐτομυμία μόνη καθ' αὐτήν, ὥσπερ τι βάρος νοητὸν τῷ λογιζομένῳ τῆς ψυχῆς ἐπιτεθεῖσα καὶ χρονίσασα, συντριβεί καὶ πιέζει, καὶ τὸν οἶνον ἐκθλίβει τὸν σωτήριον, τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου, τοῦτοῦ ἐστὶν τὸν ἐντὸς ἡμῶν ἀνθρώπον. Οἶνος δὲ τοιοῦτός ἐστιν ἡ κατάνυξις συνεχθλίβει γὰρ τῷ πένθει καὶ τὰ πάθη καὶ χαρὰς τὴν ψυχὴν πληροὶ μακαριστῆς, τοῦ κατὰ ταῦτα δεινοῦ βάρους ἀπαλλάξασα. Διὰ τοῦτο « Μικαριοὶ οἱ πενθοῦντες, οἱ αὐτοὶ παρακληθήσονται. » Παρὰ δὲ τῆς ἀκτημοσύνης, ταυτὴν δ' εἰπεῖν τῆς κατὰ τὴν περιουσίαν, καὶ τὰ περὶ ἡμᾶς ὑπάρχοντα πτωχεῖα· συνημμένης μέντοι τῇ πτωχείᾳ τοῦ πνεύματος, ὡς ἀνωτέρω ἐφημεν. Συνάλληλοις γὰρ ταῦθ' ἅπαντα τελούμενα τέλειά τε καὶ εὐάρεστα Θεῷ. Παρὰ τοιαύτης τοιγαροῦν πτωχείας, ὅπως ἡμῶν ἐγγίνεται τὸ πένθος, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ παράκλησις, συνετῶς ἀκούων εἴη. Καὶ γὰρ ἐπειδὴν ὁ ἀνθρώπος πάσι χαίρειν εἰπὼν, τοῖς τε χρήμασι, καὶ τοῖς κτήμασιν ἀποτάξεται, ταῦτα βίψας ἢ σκορπίσας, κατὰ τὴν ἐντολήν τῆς περὶ αὐτὰ μερίμνης τὴν ψυχὴν ἀπαναστήσας, ἐπιστρέφεται πρὸς τὴν αὐτῆς ἐπισκοπὴν ἐφίησιν, ἐλευθέραν τῶν πραγματικῶς περισπώντων ἐξωθεν αὐτήν. Ὅσπηνα δ' ἂν ὁ νοῦς αἰσθητοῦ παντὸς ἀπαναστῆ, καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς περὶ ταῦτα τύρβης ἀνακύψῃ, καὶ κατοπτεύσῃ τὸν ἐντὸς ἀνθρώπον, πρῶτον μὲν ἐνιδῶν τὸ προσγεγεννημένον εἰδεχθῆς προσωπεῖον ἐκ τῆς κάτω περιπλανήσεως, τοῦτο διὰ πένθους ἀπανίψασθαι σπεύδει ἐπιτεῖ· ἐπειδὴν τὸ δυσειδὲς τοῦτο περιέλη κάλυμμα, τότε μὴ προικιλαις σκέπσει τῆς ψυχῆς ἀγεννῶς διασπαμμένης, εἰσω τῶν ἔντων ταμείων ἀταράχως χυρεῖ, καὶ τῷ ἐν κρυπτῷ Πατρὶ προσεύχεται ὅς αὐτῷ καὶ τὸ χωρητικὸν τῶν χαρισμάτων ὄρον, τὴν τῶν λογισμῶν εἰρήνην τὰ πρῶτα χορηγεί μεθ' ἧς τὴν

A ortum ex anima humiliata luctum, et subortam ei consolationem. Etenim sui despectio sola per se ipsam, quasi torcular spirituale intellectui animæ instans et incumbens, conterit ac premit, et vinum exprimit salutare quod lætificat cor hominis, id est, interiorem uostrum hominem. Hoc autem vinum est compunctio, quæ comprimit luctu passiones, et animam lætitia replet beata, diro cupiditatum pondere liberatam. Propterea et Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. »

B Ex inopia vero, seu quod idem est, ex pecuniæ et substantiarum paupertate, quæ est conjuncta paupertati spiritus, ut supra diximus, hæc enim omnia se invicem perficiunt et absolunt ut sint Deo grata : ex illa igitur paupertate quomodo nobis innascatur luctus et ea quam affert consolatio, intelligenter audies. Etenim postquam homo cunctis vale dicto, res et opes abrenuntiata abiecit, juxta præceptum, curam de istis supergressa anima, convertere se ad summi ipsius curam potest, libera jam a negotiis ipsam exterius distrahentibus. Cum autem omni mens sensibili superior, laboriosi diluvium turbinis despicit, et respicit interiorem hominem, primo quidem intuens turpem larvam a misero lapsu sibi applicatam, luctu eam detergere studet, deinde ubi scdum illud eluit operimentum, tunc jam non variis habitibus anima ignave distracta, in ipsam penetrare secunda ingreditur, et in secreto Patrem orat, et hic illi capacem gratiarum gratiam, pacem cogitationum largitur, qua matrem, nutricemque omnis virtutis humilitatem perficit, non eam quæ facilibus cuique volenti verbis et habitibus constat, sed quam bonus ac divinus testatur spiritus, et quam parit idem spiritus in visceribus innovatus⁶⁶. Intra has virtutes, velut intra tutos paradisi spiritualis parietes, veræ perfectionis variæ pullulant arbores, in ipso autem medio assurgit sacra charitatis regia, pro cuius foribus, futuri præsentia sæculi, ineffabilis et inamissibilis lætitia fleret. Nam inopia mater est securitatis, securitas autem attentionis et orationis; hæc vero, luctus atque fletus; et hi præsumptionem delent; hæc autem ablata, facilius virtutis via efficitur, obicibus de medio sublatiis, et conscientia irreprehensibilis fit : hæc porro scaturiunt lætitiâ et beatum animæ risum. Et tunc lacrymæ doloris in suavitatem mutantur, et Dei eloquia dulcissima gutturi super mel ori fiunt, et orationis efflagitatio in gratiarum actionem convertitur, et meditatio divinorum testimoniorum exultatio cordis est, cum spe quæ non confundit⁶⁷, et quæ illis quasi præludio libatis et hujusmodi experientia prægustatis aduærens superabundantes suavitatis divitias partium dicit, sicut dicitur⁶⁸ : « Gustate et videte quoniam suavis est Dominus, nempe exultatio justorum, rectorum lætitia, humilium delicia, et consolatio humiliter lugentium.

⁶⁶ Psal. L.

Quid igitur? Num hoc usque tantum consolatio? **Δ** hęcenne sola sacri dos conjugii? Nec majoris se puritatis datorem prębet illarum animarum sponsus iis qui sunt beato lectu perfecti, mundatique et virtutibus ut sponsa ornati? Non sic: nunc enim nos parati sumus ad vituperationem eorum qui ad nos dicunt: Ne prophetes in nomine Domini; secus, projiciemus nomen tuum ut malum, mendacium et calumnias contra te componentes et prophetantes.

τούτων δ' ἐν προθύροις, τὸ προοίμιον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἢ ἀνεκλάλητός τε καὶ ἀναφαίρετος ἀνθεὶ χαρὰ μήτηρ γὰρ ἀκτημοσύνη μὲν ἀμεριμνίας ἀμεριμνία δὲ προσοχῆς; καὶ προσευχῆς; αἱ δὲ, κένθους καὶ δακρύων ταῦτα δὲ τὰς προλήψεις ἀπαλείφει τούτων δὲ ἀποβεβλημένων, ῥῶν ἢ κατ' ἀρετῆν ἔδδ; τελείται τῶν προσισταμένων ἐκ μέσου γεγονότων, καὶ συνειδὸς ἀκατάγνωστον προσγίναται. Ταῦτα ἐπιπηγάσει τὴν χαρὰν, καὶ τὸν τῆς ψυχῆς μακέριον γέλωτα. Τότε δὴ καὶ τὸ κατώδυνον δάκρυον εἰς ἡδὴ μεταποιεῖται, καὶ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ ὡς γλυκία τῷ λάρυγγι, καὶ ὑπὲρ μέλι τῷ στόματι γίνεται, καὶ ἡ ἐν προσευχῇ δίησις, εἰς εὐχαριστίαν μετασχιζάσεται, καὶ ἡ μελέτη τῶν οἰών μαρτυρίων, ἀγγαλλίαμα τῆς καρδίας ἐστὶ, μετ' ἐλπίδος ἀκατασχόντου, καὶ οἶον ὕψιστοῦ ἐν προοίμιον μοῖρα, τῆ τοῦ γεύματος ταύτη πείρα προσομιλοῦσιν αὐτοῖς, καὶ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος μανθανούσης ἐκ μέρους, κατὰ τὸν λόγοντα: «Γεύσαθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς; ὁ Κύριος;» τὸ ἀγαλλίαμα τῶν δικαίων, ἡ χαρὰ τῶν εὐθέων, ἡ θυμηδία τῶν τεταπεινωμένων, ἡ τῶν δι' αὐτὸν πενθούτων παράκλησις. Τί οὖν; μέχρι τούτου τὰ τῆς παρακλήσεως, καὶ ταῦτα μόνα τὰ τῆς ἱερᾶς μνηστείας δῶρα, καὶ καθαρῶτερον τούτων οὐδαμῶς ἐμφανίζει ἑαυτὸν, τοῖς διὰ τοῦ μακαρίου πένθους ἐπιλούμενοις, καθηραμένοις, καὶ διὰ τῶν ἀρετῶν ἐσταλμένοις νυμφικῶς, ὁ τῶν τοιούτων ψυχῶν νυμφίος; ὁ ὕμνου· καὶ νῦν γὰρ ἡμεῖς τῶν ἐτοίμων εἰς κατηγορίαν ὑπὸ βασκανίας; καὶ οἰοῖται λεγόντων πρὸς ἡμᾶς: Ὁὐ μὴ ἀλλήσης ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου εἰ δὲ μὴ, ἐκβαλομέν σου τὸ θνομα ὡς πονηρὸν, συκοφαντίας καὶ ψευδηγορίας κατὰ σοῦ συντιθέντες καὶ φημίζοντες;.

istis autem unuc prætermissis, ulterius sermonem producamus, sanctorum Patrum effata credentes, dicentes, instruentesque et aliis suadentes, nam, ut ait propheta ⁶¹: «Credidi, propter quod locutus sum;» et nos quia credimus, ideo loquimur. Cum enim cuncta turpis passio ab intus expulsa est, et mens, ut anterior ostendit sermo, ad se et semetipsam et alias animas potentias convertens omnes, cultura virtutum animam decoravit; ad perfectius procedens, et practicas adhuc ascensiones disponens, et amplius, auxiliante Deo, se lavans, non solum mali sordes detergit, sed omne adventitium de medio tollit, etiamsi utile sit possessu ac cogitatu. Et cum intelligibilia et non invisibiles de his cogitationes supergressus animus, et omnia deponeas ex Dei amore et propter Dei amorem, surdus et mutus, ut scriptum est, Deo astitit; tunc pro materia habetur, et supremo plasmate conformatur in omni securitate, quia nihil exterius ad januam pulsat, sed interior gratia in melius reformatur, et ineffabili vixque credibili luce intima illustrat, atque interiorem perficit hominem. Et cum dies elucescit et lucifer ortus est in cordibus nostris, ut ait princeps apostolorum ⁶², exit verus homo ad verum opus suum, ut psallit propheta ⁶³, et luce utens ascendit, et educitur in montes æternos, et celestium rerum in hoc lumine (o res mirabilis!) speculator fit, non disjunctus aut separatus a materia in principio, ad quam ducit illa via: non

Τούτων τοίνυν, καὶ τὸ νῦν ἔχον, ἀλογήσαντες ἡμεῖς, παραιτέρω προάγωμεν τὸν λόγον, τὰ τῶν ἀγίων ἡμῶν Πατέρων καὶ πιστεύοντες, καὶ λέγοντες, καὶ πρὸς ἐκεῖνα βλέποντες, καὶ τοὺς ἄλλους πείθοντες. «Ἐπίστευσα γὰρ, φησι, διὸ ἐλάλησα;» καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν. Ὅταν γὰρ ἅπαν αἰσχρὸν πάθος ἔνοικον ἀπελαθῆ, καὶ ὁ νῦς, ὡς ἡδὴ φθάσας ἐδῆλωσεν ὁ λόγος, αὐτὸς τε πρὸς ἑαυτὸν, καὶ τὰς ἄλλας τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐπιστρέψα; δλοκλήρως, τῆ γεωργία τῶν ἀρετῶν φιλοκαλήσῃ τὴν ψυχὴν προϊὼν ἐπὶ τὸ τελώτερον, καὶ πρακτικὰς ἐτ' ἀναβάσεις διατιθέμενος, καὶ ἐπὶ τλέον, Θεοῦ συναίρομένου, πλύων ἑαυτὸν οὐ τὰ τοῦ πονηροῦ μόνον ἀποσμήχει κόμματος, ἀλλὰ πᾶν ἐπίκτητον ἐκ μέσου ποιεῖται, κἄν τῆς χρηστοτέρας; ἢ μοῖρας καὶ διανοίας; ἤνικα δὴ νοητῶν, καὶ τῶν οὐκ ἀφανδράστων περὶ ταῦτα νοημάτων ὑπερναβᾶς, καὶ πάντα θεοφιλῶς; ὁμοῦ καὶ φιλοθέως ἀποθέμενος, κωφῆς; τε καὶ ἄλλος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, παραστῆ Θεῷ, τηρικαῦτα λόγον ὕλης ἔσχει, καὶ κλάσσεται τὴν ἀνωτάτω πλάσιν ἐπὶ πάσης ἀβείας; ἔτε μηδεὸς τῶν θύραθεν θυροκοπούντος τῆς ἐντὸς χάριτος ἐπὶ τὸ κρείττον μεταρρυθμιζούσης, καὶ ἀπορρήτω, τὸ παραδοξότατον, φωτὶ καταλαμπούσης; τὰ ἔνδον, καὶ τελειούσης τὸν ἐντὸς ἀνθρωπον ἡμέρας; δὲ διαυγασάσης, καὶ φωσφόρου ἀνατελλαντος ἐν ταῖς; καρδίαις ἡμῶν, κατὰ τὸν ἐν ἀποστόλοις κορυφαῖον, ἔξισι κατὰ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον, ὁ δντως ἀνθρώπος, ἐπὶ τὴν δντως ἐργασίαν αὐτοῦ,

⁶¹ Rom. v, 5. ⁶² Psal. xxxiii, 9. ⁶³ Psal. cxv. ⁶⁴ II Petr. i, 19. ⁶⁵ Psal. ciii, 25.

καὶ τῷ φωτὶ χρώμενος ὁδῶ ἀνεισιν, ἢ ἀνάγεται ἐπ' Ἐρη αἰώνια, καὶ τῶν ὑπερκosμίων ἐν τούτῳ τῷ φωτὶ πραγμάτων (ὡ τοῦ θαύματος!) ἐπόπτης καθίσταται, μὴ διαζευγνύμενος, ἢ διαζευγνύμενος τῆς τῆν ἀρχὴν συμπροηγμένης ὕλης, ὡς οἶδεν ἡ ὁδός· οὐ γὰρ διανοίας φανταστικαῖς ἀνεισι περοῖς, ἢ πάντα καθάπερ τυφλῆ περιπολεῖ, μήτ' ἐπὶ τῶν ἀπόντων αἰσθητῶν, μήτ' ἐπὶ τῶν ὑπερανθεθηκότων νοητῶν τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀνευδοκίαστου καταλήψεως ἀντιλαμβανομένη ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας ἀνεισιν, ἀρρήτων Πνεύματος δυνάμει, καὶ πνευματικῇ καὶ ἀρρήτῳ ἀντιλήψει, τῶν ἀρρήτων ῥημάτων διακούει, καὶ ὁρᾷ τὰ ἀθέατα καὶ τοῦ θαύματος ὅλος τὸν τεύθεν ἔστι τε καὶ γίνεται, κἀν ἐκεῖθεν ἀπῆ, καὶ τοῖς ἀκαμάτοις ὕμνοις ἀμιλλᾷται, ἄγγελος ὡς ἀληθῶς ἄλλος ἐπὶ τῆς Θεοῦ γεγωνῶς, καὶ δι' ἑαυτοῦ πᾶν εἶδος κτίσεως· αὐτῷ προσαγαγῶν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἐν μετοχῇ τῶν πάντων, καὶ τοῦ ὑπὲρ τὰ πάντα δὲ μεταλαγχάνει νῦν, ἵνα καὶ τὸ τῆς εἰκόνος ἀπικριδωμένον ἦ. Διὸ φησιν ὁ θεὸς Νεῖλος, ὅτι νοῦ κατάστασις ἔστιν, ὕψος νοητῶν, οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερῆς, ὧ καὶ τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς ἐπιγίνεται φῶς καὶ πάλιν· Ἐἰ τις βούλοιο ἰδεῖν τὴν τοῦ νοῦ κατάστασιν, στερησάτω ἑαυτὸν πάντων τῶν νοημάτων, καὶ τότε ὄψεται αὐτὸν σαφείρῳ ἢ οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερῇ. Τοῦτο δὲ ποιῆσαι ἄνευ ἀπαθείας τῶν ἀδυνάτων ἔστι· Θεοῦ γὰρ χρεῖα συνεργούντος, καὶ ἀναπνέοντος αὐτῷ τὸ συγγενὲς φῶς. Καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος, Δύο, φησιν, ἡμῖν ἡ χάρις ἡ ἅγια διὰ τοῦ βαπτίσματος περιποιεῖται, ὡς τὸ ἐν ἀπέριψος τοῦ ἐνδὸς ὑπερβάλλει· ἀνακαινίζει γὰρ ἡμᾶς ἐν τῷ ὕδατι, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα λαμπρύνει, πᾶσαν τὴν ρυτίδα τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀπορρύπτουσα τὸ δὲ ἕτερον ἐκδέχεται, ἵνα σὺν ἡμῖν ἐργάσῃται. Ὅτε οὖν ἀρξῆται ὁ νοῦς ἐν πολλῇ αἰσθήσει γεύεσθαι τῆς χρηστότητος τοῦ παναγίου Πνεύματος, τότε ὀφειλομεν, εἰδέναι, ὅτι ἀρχεται ἡ χάρις ὡς περ ἐπιζωγραφεῖν εἰς τὸ «κατ' εἰκόνα,» ἐλ' καθ' ὁμοίωσιν,» ὡς τε ἡ μὲν αἰσθησις αὕτη, δηλοῖ ἡμᾶς μορφοῦσθαι τὸ καθ' ὁμοίωσιν· τὸ δὲ τέλειον τῆς ὁμοιώσεως, ἐκ τοῦ φωτισμοῦ γνωσόμεθα.

Καὶ πάλιν, τὴν πνευματικὴν οὐ δύναται τις ἀγάπην κήσασθαι, εἰ μὴ ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ φωτισθῆι παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἐὰν γὰρ μὴ τελείως τὸ καθ' ὁμοίωσιν,» διὰ τοῦ θεοῦ φωτὸς ἀπολάβῃ ὁ νοῦς, πάσας μὲν τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἔχειν δύναται, τῆς δὲ τελείας ἀγάπης ἔτι ἀμοιρος μένει. Ὅσαυτως δὲ καὶ τοῦ ἁγίου Ἰσαὰκ ἀκούομεν λέγοντος, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, ὁρᾷ τὴν ἑαυτοῦ καθαρότητα τὸν κεχαριτωμένον νοῦν, ὁμοίαν τῇ ἐπουρανίῳ χροιά· ἦτις, Θεοῦ, ὑπὸ τῆς γερωσίας τοῦ Ἰσραὴλ ὠνόμασται, τόπος, ἡνίκα ὤφθη αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει καὶ πάλιν, καθαρότης ἔστι νόος, ἐφ' ἣ διαυγάζει ἐν τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς, τὸ φῶς τῆς ἁγίας Τριάδος. Ἄλλ' ὁ κατηξιωμένος τοῦ φωτὸς ἐκείνου νοῦς, καὶ πρὸς τὸ συντημμένον σῶμα πολλὰ διαπορθεύει τοῦ θεοῦ κάλλους τεκμήρια, χάριτι τε θείᾳ, καὶ σαρκὸς παχύτητι μεσιτεῶν, καὶ δυνάμει τῶν ἀδυνάτων ἐγκλιθείς. Ἐντεῦθεν ἡ

enim alis ascendit mentalis imaginationis, quæ omnia velut cæca circueiens, nec de absentibus sensibilibus, nec de superioribus intelligibilibus accuratam et indubiam accipit perceptionem; sed ad veritatem evolat ineffabili spiritus virtute, et spirituali ac inenarrabili conceptione secreta verba audit, et invisibilia videt, ac totus abhinc miraculum efficitur, etiamsi hinc recedat, atque infatigabilibus amulatur hymnicidis, alius verissime Dei angelus in terra factus, et per se omne creaturarum genus ad eum efflerens, quia ipse omnium particeps, et ejus qui est super omnia, consors est, ut imago Dei sit perfecta.

Propterea divus ait Nilus: «Mentis instauratio est fastigium intelligibile cœli colori simile, cui sanctæ Trinitatis lumen tempore orationis affulget.» Et rursus: «Si quis velit videre mentis resaurationem, viduet se omnibus cogitationibus, et tunc videbit eam sapphirino seu cœlesti colori similem. Id autem fieri absque impassibilitate nequit; nam eget Deo adjuvante et congenerem affante lucem.» Et sanctus Diadochus: «Duo, inquit, in nobis gratia sancta per baptismum efficit, quorum unum alteri infinite præstat: nam renovat nos in aqua, et imaginem Dei in nobis illustrat, omnem peccati maculam a nobis extergens; alterum vero virtutem habet nobiscum operandi. Cum igitur cœpit animus multum sentire ac gustare suavitatem sanctissimi Spiritus, tunc, ut sciendum est, incipit gratia quasi pingere divinæ imaginis similitudinem, et sic gustus ille ostendit nos ad configurationem informari, at perfectionem similitudinis ex illuminatione cognoscemus.» Et iterum: «Spiritualis nemo consequi potest charitatem, quin certissime illuminetur a sancto Spiritu: nisi enim perfectam similitudinem divinæ luce acceperit animus, omnes quidem cæteras virtutes habere potest, perfectæ vero charitatis adhuc impositio manet.» Pariter sanctum Isaac audimus dicentem: «Tempore orationis videt mens gratia dives suam puritatem, coloris cœli similem, quæ a senibus Israel in sedes vocata est, cum eis in monte affulsit.» Et rursus: «Est mentis puritas, in qua tempore orationis fulget sanctæ Trinitatis lumen. Porro lucem hanc videre merita mens, ad conjunctum corpus multa transmittit: divinæ pulchritudinis signa, et mediâ intercedens gratiam inter divinam et carnis adipem, hanc reddit impossibilium capacem. Hinc deiformis et superexcellens Dei habitus, ad malum maxime aut vix mobilis; hinc sermo rationes rerum dilucidans, et ex interiore munditia revelans naturæ mysteria, per quæ ex analogia mens dociliter auditorium elevatur ad supernaturalium conceptionem, quam ipse Verbi Pater immaterialibus unxit illecebris; hinc varia prodigia, ut transpicere, ac prævidere, et de procul remotis tanquam ante oculos subjectis disserere. Et quod est maximum, non hunc sibi finem illi beatissimi proponunt, sed perinde ac si quis, colarem intuentis radium, aerias perciperet atomos,

licet non sit ludentes ipsi finis : item qui divinos A pure spectant radios, quorum est omnia manifestare, illi non solum quæ sunt et fuerunt, sed et posterius futura quasi obiter prospiciunt, pro ratione suæ puritatis. At necessaria eis est animi ad seipsum attentio et reflexio, vel potius omnium animarum virium (licet hoc sit dictu mirabile) ad animum conversio, et secundum hunc et Deum operatio, per quam instaurati in prototypum operantur, pristinum illud et inestimabile decus reducente gratia. » Ad tantum epicorum elevat beatus luctus humiles corde et pauperes spiritus.

ἐκείνων, ἀλλ' ὡσπερ εἰ τις ὁρῶν πρὸς ἡλιακὴν ἀκτίνα, καὶ τῶν ἀέριων ἀτόμων αἰσθάνεται, κἂν μὴ τοῦ ἀεὶ τῷ τυγχάνῃ σκοπῆς, οὕτως ἐκεῖνοι ταῖς θεαταῖς ἀκτίσι καθαρώς ὁμιλοῦσιν, αἷς φύσει πρόσσεστιν ἢ πάντων ἀποκάλυψις, οὐχὶ τῶν ὄντων μόνον, ἢ καὶ γεγεννημένων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔπειτ' ἐσομένων, θοοῦ πάρεργου, ὡς ἀληθῶς ἢ τοῦτων προσγίνεται γνῶσις, κατὰ ἀναλογίαν τῆς καθαρότητος. προῦργου δὲ αὐτοῦ ἢ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἐπιστροφή καὶ σύννευσις· μᾶλλον δὲ πασῶν τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, εἰ καὶ θαυμαστὸν εἰπαῖν, πρὸς τὸν νοῦν ἐπιστροφή, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν τε καὶ Ὁεὸν ἐέργεια, δι' ἧς ἐπεκτετασμένο, πρὸς τὴν πρωτότυπον αὐ διατίθεται, τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο καὶ ἀμήχανον κάλλος ἐπαναγωγῆς τῆς χάριτος. Ἐπι τοσοῦτον ὄψος ἀναφέρει τὸ μακάριον πένθος τοὺς ταπεινοὺς τῆ καρδίας, καὶ πτωχοὺς τῷ πνεύματι.

Quia autem hæc ob inositam nobis mollitiem nos excedunt, age ad eorum fundamenta reversi, adhuc de luctu pauca quædam disseramus. Consequitur hic etiam omne genus paupertatis quæ est præter voluntatem et secundum mundum. Quomodo enim non lugeret, qui rerum est inops, qui invitus esurit, qui labore et opprobrio saturatur? Sic autem lugens est inconsolabilis, eoque magis quo pauperior est, et quo longius a vera scientia distat. Nam iste, non rationi subjiciens sensuum delectationes atque dolores, sed potius eis astutia rationis abutens, non solum illa nullo auget lucro, ita ut non prosint, sed etiam ad maximum trahit detrimentum. Signum enim et manifestum contra se præbet argumentum, se non firmiter credere Evangelio Dei, et præmissis ei prophetis, et doctis ab eo et post eum missis apostolis ad evangelizandum ex paupertate inexhaustas divitias, ex ignominia inenarrabilem gloriam, et ex ingruentium tentationum patientia liberationem ab æterna angustia et afflictione illos manente qui pigram nunc animi vitam, nec per augustam arctamque portam ad vitam intrare volunt. Recte igitur dixit Paulus Apostolus : « Sæculi tristitia mortem operatur. » Nam superiori sermone ostensum est esse peccatum ad mortem. Si autem vera vita est lumen animæ divinum a luctu qui est secundum Deum affulgens, ut a Patribus supra dictum est, ipsa etiam animæ mors erit tetra caligo a sæculi tristitia in animam inducta, caligo nempe ista de qua dicit magnus Basilus : « Peccatum, a defectu boni orionis, tenebras menti ex delicto offundit. » Item divinus Marcus : « Qui pravus, inquit, versat cogitationes, quomodo velatum his et substratum videat peccatum, quod est caligo et nubes in animam ex malis cogitationibus, verbis et operibus illapsa? Et qui non viderit istud capitale peccatum, quando nam precibus ab eo mundabitur? Et non purus quomodo inveniet purissimæ naturæ sedem? et

κατ' ἀρετὴν θεοειδῆς καὶ ἀπεράμιλλος ἔστι, καὶ πρὸς κακίαν ὄλιγος ἀκίνητος, ἢ δυσκίνητος· ἐντεῦθεν ὁ διατρανῶν τοὺς τῶν ὄντων λόγους λόγος, καὶ ἀνακαλύπτειν ὁκοθεν τὴν καθαρότητα τὰ τῆς φύσεως μυστήρια δι' ὧν ἀναλογίας λόγους, πρὸς κατάληψιν τῶν ὑπὲρ φύσιν, τὸ διανοούμενον ἀνιμάται τῶν πιστῶς ἀκρωμένων, ἦν αὐτὸς ὁ τοῦ λόγου Πατὴρ, ὄλιγος ἐπαφαῖς κατεβήκεν· ἐντεῦθεν αἱ τ' ἄλλαι ποικιλίαι θαυματοποιαί, καὶ τὸ διορῶν τε καὶ προορῶν, καὶ περὶ τῶν πόρρω που συμβαινόντων, ὡς ὑπ' ὀφθαλμοὺς διαλέγεσθαι, καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ὡς οὐ περὶ ταῦθ' ὁ σκοπὸς τείνει τῶν μακαριστάτων· ἐπεὶ δὲ ταῦτα διὰ τὴν ἔνοικον ἡμῖν βραθυμίαν ὑπὲρ ἡμᾶς, φέρε πρὸς τὴν κρηπίδα ταύτων αὐτῆς ἐπανελθόντες, ἔτι περὶ πένθους ὀλίγα τιτὰ διαλέξωμεν. Ἐπειτα δὲ τοῦτο καὶ πᾶσι τοῖς εἰθεσι τῆς ἀκουσίας καὶ κατὰ κόσμον πτωχείας. Πῶς γὰρ οὐκ ἂν λυποῖτο, καὶ ὁ χαρμάμων ἐνδοξία, καὶ ὁ λαμπρότων ἀκουσίας, καὶ ὁ κατακοννούμενός τε καὶ ἀτιμαζόμενος; Ἀλλὰ τοῦτ' ἀπαράκλητόν ἐστι τὸ πένθος, καὶ μάλιστα ἐφ' ὅσον ἐπιτελεῖται τὰ τῆς πτωχείας,

μᾶλλον δὲ ἐφ' ὅσον ἀπέχει τῆς ἀληθινῆς γνῶσεως ὁ πάσχων. Οὐκ ἔστι γὰρ, μὴ τῷ λόγῳ τὰς ἐκ τῆς αἰσθησεως ἡδονάς; τε καὶ θύνας ὑποτάττων, ἀλλὰ μᾶλλον αὐταῖς ἐκεῖνος τῆ τοῦ λόγου παρεχόμενος δεινότητι, καὶ αὐτὰς ἐκ' οὐδενὶ κέρδει αἰθεῖ, ὡς μὴ ὠφέλι, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπιζημία τῆ μεγίστη· σημεῖον γὰρ καὶ εὐλογητὸν καθ' ἑαυτοῦ προσβάλλεται σφῆρ, τοῦ μὴ βεβαίω; τῷ τοῦ Θεοῦ Εὐαγγελίῳ, καὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ προφηταῖς, καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν δι' αὐτοῦ μαθητευθεῖσι, καὶ ἀποσταλείσιν εὐαγγελίσασθαι διὰ πτωχείας τὸν ἀδοκίμητον πλοῦτον, δι' εὐτελείας τὴν ἀπρόβητον δόξαν, δι' ἐγκρατείας τὴν ἀνιδύονον τρυφήν, διὰ καρτερίας τῶν ἐπαρρημένων πειρασμῶν, τὴν ἀκαλλαγὴν τῆς ἀποκειμένης αἰωνίου στενοχωρίας τε καὶ θλίψεως, τοῖς τὸν ἀνεπιμένον ἡγαπηκόσιν ἐνταῦθα βίον, καὶ μὴ διὰ τῆς στενῆς καὶ ταθλιμμένης πύλης καὶ ὁδοῦ κροαθεῖν εἰς ζωὴν προσηρημένους. Καλῶς ἔρ' εἶπεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὅτι « Ἡ λύπη ἢ κατὰ κόσμον, θάνατον ἀπεργάζεται. » καὶ διὰ τοῦ λόγου γὰρ ἐφάνη, ἁμαρτία οὐσα πρὸς θάνατον. Εἰ δὲ ἢ ὄντως ζωῆ, τῆς ψυχῆς φῶς ἐστὶ θεῖον, ἀπὸ τοῦ κατὰ θεὸν πένθους προσγιγόμενον, ὡς ἀνωτέρω ὑπὸ τῶν Πατέρων εἰρηται, καὶ ὁ τῆς ψυχῆς θάνατος, σκοτός ἐστὶ πονηρὸν, ὡπὸ τῆς κατὰ κόσμον λύπης τῆ ψυχῆ προσγιγόμενον, σκοτός ἐκεῖνο, περὶ οὗ φησι ὁ μέγας Βασίλειος, ὅτι « Ἡ ἁμαρτία, ἐν τῇ ἀπολείψει τοῦ καλοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔχουσα, σκοτός τυποῦται τοῖς ἀδικήμασι νοερόν. Ἀλλὰ καὶ Μάρκος ὁ θεῖος, Ὁ τοῖς πονηροῖς λογισμοῖς, φησι, περιεχόμενος, πῶς Γα

την ὑπὸ τούτων καλυπτομένην ἀμαρτίαν ἐνουπόστα- A
των, ἥτις ἐστὶ σκότος, καὶ ὀμίχλη ψυχῆς, ἐξ ἐνοπιῶν
Christi habitaculum?
πονηρῶν, καὶ λόγων, καὶ πράξεων ἐμπεσοῦσα; Ὁ δὲ
ταύτην μὴ θεασάμενος τὴν περι κτικὴν ἀμαρτίαν,
ποῦτε δεηθεὶς περὶ αὐτῆς καθαρισθήσεται; ὁ δὲ μὴ καθαρισθεὶς, πῶς εὕρη τὸν τόπον τῆς καθαρᾶς φύσεως;
ὁ δὲ τοῦτον μὴ εὕρων, πῶς βῆ τὸν ἐνδότερον οἶκον τοῦ Χριστοῦ;

Χρὴ τοίνυν κρούσαι διὰ προσευχῆς παραμένοντας,
καὶ ζητῆσαι τὸν οἶκον τοῦτον, οὐ μόνον κτήσασθαι,
ἀλλὰ καὶ φυλάξαι· εἰσεὶ γὰρ οἱ καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν
ἀποδόσαντες· ψιλὴν γὰρ αὐτῆς γινῶσιν, ἡ συμβατικὴν
πειραν, ἴσως καὶ φθιμαθεὶς καὶ νέοι κατέχουσιν· τὴν
δὲ μεθ' ὑπομονῆς παραμόνον ἐργασίαν, μόλις τῶν
γερόντων οἱ εὐλαθεῖς καὶ πολὺπειροὶ· τοῦτοις ὀμό-
λογος καὶ Μακάριος, ὁ τὴν γινῶσιν οὐράνιος, καὶ
πᾶς ὁ τῶν ὁσίων χορὸς. Ἄλλ' ὡσπερ τὸ σκότος
τοῦτο ἐκ τῶν παραπτωμάτων πάντων λαμβάνει
τὴν ὑπαρξίν, οὕτω τὴν κατὰ κόσμον λύπην ἐξετάσας,
εὕρησιν ἐκ τῶν παθῶν πάντων, καὶ γεννωμένην,
καὶ κρατυνομένην. Οὐκοῦν εἰκόνα φέρει, καὶ οἶον
ἀπαρχή, καὶ προσοίμιον, καὶ ἀρραβῶν ἐστὶ τοῦ
προσγενήσεσθαι μέλλοντος ἀήκτου πένθους, τοῖς
τὸ μακαρισθῆν ὑπὸ τοῦ Κυρίου πένθος μὴ προελ-
μένους· ὁ μὴ μόνον φέρει κέρδος τὴν παράκλησιν,
καρποφοροῦν τὸν ἀρραβῶνα τῆς αἰωνίου εὐφροσύνης,
ἀλλὰ καὶ ἀσφαλίζεται τὴν ἀρετὴν, ἀτρεπτον ἐπὶ τῷ
χειρῶ τὴν ψυχὴν ἀπεργαζόμενον. Πτωχεύσας γὰρ
τις καὶ ταπεινωθεὶς, καὶ τῆς κατὰ Θεὸν εὐτελείας
ἀντιπεποιημένος, ἂν μὴ προκόψας ἐπὶ τὸ βέλτιον
προσκτήσεται τὸ πένθος, εὐπερίτρεπτος ἐστὶ, καὶ
εὐχερῆς πρὸς τὸ καταλείπειν ἐπαναθεῖν τῇ γνώμῃ·
ποθῶν αὐθις τὸ παρῆκε τὴν ἀρχὴν, καὶ συνιστᾶς
παραδάτην ἑαυτοῦ. Ἄν δὲ ἀραβίαν καὶ προσέχων
τῇ πρὸς τὴν μακαριστὴν πτωχείαν διαθέσει, τὸ πέν-
θος ἐμποίησιν ἑαυτῷ, ἀκλινῆς πρὸς τὰ ὀπίσω γίνε-
ται, μὴ παλινδρομῶν κακῶς, ἔθεν ἐφυγε, καλῶς
ποιῶν. Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη, καθά φησιν ὁ Ἀπό-
στολος, μετάνοιαν ἀμεταμέλητον ἀπεργάζεται τῇ
ψυχῇ πρὸς σωτηρίαν. Διὸ καὶ τῶν Πατέρων
ἔλεγεν, ὅτι τὸ πένθος ἐργάζεται καὶ φυλάσσει· καὶ
οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ ἀπὸ τοῦ πένθους κέρδος, ὅτι
σχεδὸν ὁ ἄνθρωπος ἀκίνητος γίνεται πρὸς τὸ κακόν,
καὶ πρὸς τὰ προημαρτημένα ἀπερίτρεπτος, ἀλλὰ
καὶ ἐκεῖνα, ὡς μὴ γεγονότα διατίθηναι· ἐπεὶ γὰρ
δὲ ἐκεῖνα τὴν ἀρχὴν πενθεῖ ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἀκού-
σια τούτων ταῦτα λογίζεται παρὰ τῷ Θεῷ, τὰ δὲ
ἀκούσια οὐχ ὑπεύθυνα. Καθάπερ γὰρ ὁ ἐπὶ πενίᾳ
πενθῶν, οὐχ ἑκούσιον ταύτην ἑαυτῷ προσμαρτυρεῖ,
δὲ καὶ μετὰ τῶν πλουτεῖν ποθοῦντων ἢ πλουτούν-
των, ταῖς τοῦ διαβόλου παγίσιν ἐμπεσεῖται, κἂν μὴ
μεταβαλὼν διαδραῖναι σπεύσῃ τὰς παγίδας ταύτας,
τῇ αἰωνίῳ κολάζει τούτων συμπαρπεμφθήσεται· οὐ-
τως, ὁ ἀμαρτῶν εἰς τὸν Θεόν, ἂν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι
διατελῇ πενθῶν, ὡς οὐχ ἑκούσια δικαίως αὐτῷ λογι-
σθήσεται τὰ ἀμαρτήματα, καὶ μετὰ τῶν μὴ ὠσχύτως
ἀμαρτόντων ἀπροσκόπως βαδίζει τὴν πρὸς ζωὴν
εὐφροσύαν αἰώνιον.

Τῆς μὲν οὖν ἀρχῆς τοῦ πένθους, ἥτις κατῶδυνός
ἐστίν, ὡς καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον συνημμένον
κεκτημένην, τοῦτό ἐστι τὸ κέρδος. Ποσῶν δὲ, τῇ

Oportet igitur domum hanc oratione pulsare
constanter, eamque conari haud solum ad-
pisci, sed et retinere. Sunt enim qui repertam
amittunt, quia meram ejus cognitionem temora-
riamque experientiam, quasi ad discendum tardiores
simul et juniores, habent: sed in operum perse-
verantia permanere vix possunt seniorum pruden-
tissimi et expertissimi. Illis coelestis scientia Maca-
rijus, necnon universus sanctorum concinit chorus.

At non solum ad id confert luctus ut homo fiat
fere immobilis ad malum et ad priora peccata inde-
clinabilis, sed haec quasi non facta reddit. Cum enim
ista lugere coepit homo, apud Deum tanquam non
volita reputantur; at non volita non sunt culpabilia.
Nam, quemadmodum de inopia dolens, hanc sibi
praeter voluntatem esse testatur, ac proinde cum
divitiarum cupidus aut divitiibus in laqueos diaboli
inciderit, atque, si non resipiscens effugere stu-
duerit laqueos istos, aeternis inferni poenis reser-
vabitur: sic et qui peccavit in Deum, si in luctu
perseveraverit, quasi non volita ipsi merito re-
putabuntur peccata, et cum iis qui non ita pecca-
verunt, sine offencilo ambulabit in via ducente
ad vitam aeternam.

Sed sicut illic tenebrae ab omnibus peccatis ortum
ducunt, ita, saeculi tristitiam scrutatus, reperies
eas a cunctis passionibus enasci et nutriri. Ergo
imaginem fert et est quasi initium praeludiumque
et pignus futuri indesinentis luctus, his qui beati-
ficatum a Domino luctum non elegerint, qui non
solum lucrifacit consolationem, fructificans aeternae
arrham laetitiae, sed et virtutem stabili; immobi-
lem ad deteriora animam reddens. Pauper enim
quisquam humilisque et ante Deum vilis factus,
nisi insuper ad melius proficiens acquisierit luctum,
adhuc proclivis et pronus est ad illa quae deseruit
mente repetendum, rursus desiderans ea quae prius
reliquit, et seipsum reddens praevicatorum. Si
vero immanens et haecens affectu honestae pauper-
tati, luctum sibi indiderit, indeclinabilis fit ad re-
trorsum, non eo resiliens, unde fugit bonum faciens.
Quae enim secundum Deum tristitia est, poeniten-
tiam ad salutem stabilem operatur, ut divus ait
Paulus⁶⁶. Et propterea, ut quidam Patrum dixit:
Luctus operatur et conservat.

Quae enim secundum Deum tristitia est, poeniten-
tiam ad salutem stabilem operatur, ut divus ait
Paulus⁶⁶. Et propterea, ut quidam Patrum dixit:
Luctus operatur et conservat.

Luctus igitur, initium, quod dolorosum est, upote
timorem Dei comitem habens, illud operatur lu-
crum. Progrediens autem, Dei amori mirabiliter

conjugitur, et dulcem ac sacram fructificat consolationem spiritus suavitatis, quam gustat luctus consors, et quæ non expertis fore incomprehensibilis est, utpote inenarrabilis. Nam si dulcedinem mellis nemo nuntiare potest his qui non gustaverunt, quis igitur sacræ ex Deo lætitiæ ac gratiæ delicias non expertis enarrabit? Nemo certe, sed videtur luctum luctus esse quasi quædam petitio conjugii cum Deo, quod fere inaccessum habetur. Ideo quasi institutiva verba proferuntur ad conjugii nescientem sponsum, ab his qui ob desiderium lagent, plangentes salsos, et eum plorantibus invocantes ut non præsentem et nunquam fortasse asititurum. Perfectio denique luctus est consummata casti conjugii copula. Itaque Paulus, magnum sacramentum vocans conjugum in unam carnem coitum, subdit⁶⁶: « Ego autem dico in Christo et in Ecclesia. » Ut enim hi sunt una caro, sic unus cum Deo spiritus sunt Dei conjuges, quemadmodum idem alibi dicit⁶⁷: « Qui adhæret Domino, unus est spiritus. » Ubi sunt igitur qui contendunt, creatam esse gratiam inhabitantem sanctis Dei? Sciant se blasphemare adversus ipsum spiritum, cujus participes sunt illi sancti.

Nos vero propositi aliud manifestius proferamus exemplum. Initium quippe luctus est simile conversionis prodigi, ac proinde eum qui sic lugeat, pudore suffundit et hortatur ad verba hæc dicenda: « Pater, peccavi in cælum et coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus⁶⁸. » Perfectio autem illius item similis est occursui et osculo supremi Patris, cujus ineffabilis misericordiæ divitias consecutus, et propter hanc multa lætitia et fiducia repletus filius, ab eo amatur eumque redamat, et cum eo intrat et epulatur, coeleste combibens gaudium.

Eia ergo venite, et nos in beata paupertate procidamus et ploremus coram Domino⁶⁹, Deo nostro, ut nostra diluamus peccata, et ad malum immobiles stamus, et Paracleti simus participes, gloriam ei dantes, cum ingenito Patre, et Unigenito Filio, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. τὸς ποιήσωμεν, καὶ τοῦ Παρακλήτου ἐπιτύχωμεν, πέμποντες, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ μονογένει

Α τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ θαυμαστῶς συνάπτεται, καὶ τὴν γλυκερὰν καὶ ἱερὰν παράκλησιν καρποῦται τῆς τοῦ Παρακλήτου χρηστότητος, γευσμένου τοῦ τῷ πένθει κοιωθέντος· ἢ τοῖς μὴ [πε]πειραμένοις σχεδὸν ἀνήκουστός ἐστιν, ὡς ἀόρητος. Εἰ γὰρ γλυκύτητα μέλιτος· οὐδεὶς ἀναγγελεῖ τοῖς μὴ γευσάμενοις, πῶς ἄρα τῆς ἱερᾶς ἐκ Θεοῦ χαρᾶς καὶ χάριτος τὴν ἡθονὴν τοῖς μὴ πεπειραμένοις διηγήσεται τις; οὐ μὲν, ἀλλ' εἰκεν ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ πένθους, ὁδὸν τις εἶναι Θεοῦ μνηστειᾶς ζήτησις, σχεδὸν δοκούσης ἀνεφίχτου. Αἰδ. κα. τινες οἶον προμνηστεικοὶ κινῶνται λόγοι, παρὰ τῶν διὰ τὴν ἐπιπέθειν πενθούτων, πρὸς τὸν ἀσυνδύαστον νυμφίον, κοπιούτων ἑαυτοῦς, καὶ σὺν ὀλολυγῇ καλούντων, ὡς οὐ παρόντα, μηδὲ παρᾶσόμενον ἰσως. Τὸ δὲ τοῦ πένθους τέλος, νυμφικὴ ἐν ἀγνείᾳ συνάφεια τελεία. Διόπερ ὁ Παῦλος, μέγα μυστήριον ἀποκαλέσας τὴν πρὸς μίαν σάρκα τῶν ὁμοζύγων συνδρομὴν « Ἐγὼ δὲ τοῦτο λέγω, φησὶν, εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν » ὡς γὰρ ἐκεῖνοι μία σὰρξ, οὕτω πνεῦμα ἐν μετὰ τοῦ Θεοῦ οἱ τοῦ Θεοῦ εἰσιν· ὡς ἀλλαγῶ σαφὸς πάλιν εἶπεν ὁ αὐτὸς, ὅτι ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν πνεύμα ἐστι. Πῶς εἰσιν οἱ λέγοντες κτιστὴν χάριν τὴν ἐνοικῶσαν τοῖς ἁγίοις τοῦ Θεοῦ; Γνωσάσαν εἰς αὐτὸ τὸ πνεῦμα βλασφημοῦντες, τὸ μετὰ τῶν ἁγίων ἐν τῇ μεταδόσει γεγονός. Ἡμεῖς δὲ τοῦ προκειμένου καὶ ἕτερον ἐμφαντικώτερον παράδειγμα προθώμεν· ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ τοῦ πένθους, τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ ἀσώτου εἴκει, διδ. καὶ κατηφείας ἐμπιπᾶ τὸν ἐργάτην ἑαυτῆς, καὶ τοὺς λόγους ἐκείνους ἀναπέθει λέγειν· « Πάτερ, ἡμαρτὸν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ ἐτι εἰμι ἄξιος κληθῆναι υἱός σου. » Τὸ δὲ τέλος αὐθις εἴκει τῇ τοῦ ἀνωτάτω Πατρὸς προὔπαντήσει καὶ καὶ συμπλοκῇ, ἐν ἣ τῷ πλούτῳ τῆς ἀνεκιάστου εὐσπλαχνίας ἐντυχῶν, καὶ πολλῆς χαρᾶς καὶ παρρησίας δι' αὐτὴν ὁ υἱὸς ἐπιτυχῶν, ἐφιλείτῳ τε καὶ ἀντεφίλει, καὶ συνεισελθῶν, συνεισιτάτω τῷ Πατρὶ, τῆς οὐρανόου συναπολαύων εὐφροσύνης. Ἀλλὰ δεῦτε καὶ ἡμεῖς ἐν μακαριστῇ πίπῳ, προσπέσωμεν, καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἵνα καὶ τὰ προημαρτημένα ἀπαλείψωμεν, καὶ πρὸς τὴν κακίαν ἀκινήτους ἑαυτῶν ἐν αὐτῷ παρακαλούμενοι, καὶ αὐτῷ τὴν δόξαν ἀναπέσωμεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ μονογένει Υἱῷ, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

⁶⁶ Ephes. vi, 32. ⁶⁷ I Cor. vi, 17. ⁶⁸ Luc. xv, 21. ⁶⁹ Psal. xciv.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ.

EJUSDEM

DECALOGUS CHRISTIANÆ LEGIS.

Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστιν, ὁ ἐν Πατρὶ, **A** « Dominus Deus tuus Dominus unus est, » in Patre et in Filio et in Spiritu sancto cognitus : in Patre ingenito; in Filio genito, qui est sine principio, æternus, et impassibilis, ut Verbum, qui naturam nostram de seipso unxit, unde vocatus est Christus; et in Spiritu sancto, qui est ipse de Patre, non per filiationem, sed per spirationem procedit. Hic est unus Deus, et hęc est Deus verus, et in trinitate personarum Dominus unus : natura, voluntate, gloria, potestate, operatione, et omnibus divinitatis proprietatibus non divisus. Illum solum diliges, et illi soli servies ex tota mente tua, et ex toto corde tuo, et ex tota fortitudine tua; eruntque verba ejus et præcepta ejus in corde tuo, et facias ea, et mediteris in eis sedens et ambulans, dominans atque consurgens ⁶⁵. Et recordaberis semper Domini Dei tui, et timebis eum solum, nec oblivisceris ejus et mandatorum ejus : sic enim dabit tibi vim faciendi voluntatem ipsius; nihil enim petit a te, nisi ut timeas et diligas eum, et ambules in omnibus viis ejus ⁶⁶. Hic est gloria tua, et hic Deus tuus. Ne a stimes superiorum angelorum impassibilitatem, et delapsi illinc nequitiam, doli peritam callidamque et artificiosam, nec ullum eorum eodem quo Deum honore glorifices. Ne consideres cœli magnitudinem, multiformes ejus motus, splendorem solis, nitorem lunæ, aliorumque siderum fulgorem, nec utilitatem aspirati aeris, nec maris ac terræ fecunditatem, nec aliquid horum deifices. Nam cunctæ res unius Dei sunt famulæ ac creaturæ, verbo ejus e nihilo productæ. « Quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt ⁶⁷. » Hunc igitur solum Dominum et Creatorem universorum ut Deum coles, eique charitate conjungeris, ὅτι ἀπ' ὧν die noctuque veniam petes offensarum sponte aut præter voluntatem commissarum : ipse enim est miserator et misericors ⁶⁸, patiens et multe miserationis ⁶⁹, et benefactor sempiternus; promittens et dans regnum cœlestē et æternum, et vitam doloris ac mortis insciam et lucis sine vespera possessionem, verentibus

^{65.} Marc. xii, 19. ⁶⁶ Deut. vi, 5-7. ⁶⁷ Deut. x, 12. ⁶⁸ Psal. xxxii, 9. ⁶⁹ Psal. lxxv, 15. ⁷⁰ Jcn. iv, 2.

coerentibusque ac diligentibus ipsam, et servantibus A præcepta ipsius. Sed idem Deus est etiam zelotes, et justus iudex, et metuendus ultor, retribuens non timentibus se, et sibi non obedientibus, et sua spernentibus mandata. pyras æternas, ignem inextinguibilem, dolorem inadulmentem, tribulationem sine solatio, indumentum tetrae caliginis, regionem tenebrarum et oppressionis, stridorem dentium sine ulla miseratione, veneficos et irrequietos vermes : quæ præparavit primo nequam apostatæ, et simul omnibus ab eo seductis eique servientibus, et serpente nobis faciliorem suum, in opere, verbo et cogitatione.

σκώληκας, ἃ ἠτοίμαται τῷ πρώτῳ ἀποστάτῃ πονηρῷ, καὶ σὺν αὐτῷ πᾶσι τοῖς πεπλανημένοις ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσαντι αὐτῷ, καὶ ἀθετήσαντι τὸν ποιητὴν αὐτῶν, ἐν ἔργοις, καὶ λόγοις, καὶ διανοήματι.

« Non facies omnem similitudinem, quæ est in celo deus, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis, ad adorandum ea et colendum ut dicitur 70. » Omnia enim sunt creaturæ anis Dei, qui in novissimis temporibus ex virginali utero carne assumpta, in terra visus est, et cum hominibus habitavit, et pro salute hominum passus et mortuus, resurrexit, et in cælos cum corpore ascendit, et sedit ad dexteram maiestatis in excelsis, in quo corpore venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos. Huius igitur qui propter nos homo factus est, imaginem pro tuo erga eum amore facies, et per hanc illius recordaberis, et per hanc illum adorabis, et per hanc animum levabis ad illud adorabile Salvatoris corpus sedens ad dexteram Patris in cælo. Item imagines sanctorum facies et coles, non ut deos, quod vetatur, sed propter tuum erga eos respectum adfectumque et eximiam reverentiam, per imaginem mentem ad eos erigens, sicut et Moyses fecit imagines Cherubim intra Sancta sanctorum, ipsa autem sancta sanctorum erant supercelestium figura, et sanctum, ubi populus stabat, imaginem gerebat totius mundi, et illa Moyses vocavit sancta, non creaturas honorans, sed per eas Creatorem mundi Deum. Et tu igitur facies Domini Jesu Christi et sanctorum imagines, sed per eas coles illum qui ad imaginem suam prius fecit nos, ac deinde hanc suam imaginem, seu naturam nostram, ob ineffabilem misericordiam, assumere dignatus est, eaque circumscribi. Nec tantum divinam imaginem adorabis, sed et ipsius crucis figuram : signum enim magnum est, et tropæum Christi contra diabolum et universam adversariorum cohortem. Itaque isti fremunt et fugantur, ejus imaginem videntes. Imago hæc, vel antequam existeret prototypus, maxime in prophetis laudata est, et maxima fecit miracula, imo in secundo adventu suspensi in ea Domini Jesu Christi, quando veniet iudicare vivos et mortuos, ipsi præcedet magnum illud et tremendum ejus signum, cum virtute et maiestate multa. Eam igitur nunc honora, ut cum fiducia tunc in eam aspicias,

καὶ ἐλεῆμων, μακρόθυμος καὶ κούελεος, καὶ ἀγαθοποιὸς αἰώνιος ὑπασχόμενος καὶ δεοῦς οὐράνῃ βασιλείαν, καὶ ἀδιάδοχον, καὶ βίον ἀνώδυνον, καὶ ζωὴν ἀθάνατον, καὶ φῶς εἰς ἀπόλαυσιν ἀέσπερον, τοῖς σεβομένοις καὶ προσκυνῶσιν αὐτὸν, καὶ ἀγαπῶσι, καὶ φυλάσσωσι τὰ προστάγματα αὐτοῦ. Ἄλλι καὶ θεὸς ζῆλωτὴς, καὶ δίκαιος κριτὴς, καὶ φρακτὸς ἐκδικητὴς αὐτὸς ἐστίν, ἐπάγων τοῖς ἀσεβοῦσιν εἰς αὐτὸν, καὶ ἀπειθοῦσιν αὐτῷ, καὶ ἀθετοῦσι τὰ προστάγματα αὐτοῦ, κόλασιν αἰώνιων, κύρ ἔσθεσται, ἰδύνην ἀπαιστον, θλίψιν ἀπαραμύθητον, ἔνδυμα ζέφου ἀφεγγέου, χώραν σκοτεινὴν καὶ τεθλιμμένην, βρυγμὸν ἑλευσίνων ὀδόντων, ἰοδύλους ἀκοιμήτους.

Οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι, εἰς τὸ λατρεύειν αὐτοῖς, ἢ δοξάζειν ὡς θεοῦ· πάντα γὰρ εἰσι κτίσματα τοῦ μόνου θεοῦ, ὃς ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων, ἐκ παρθενικῆς νεότητος σάρκα λαβὼν, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας σταθῶν, καὶ θανὼν, καὶ ἀναστὰς, εἰς οὐρανοὺς μετὰ σώματος ἀνήλθε, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης ἐν ὑψηλοῖς μεθ' οὗ σώματος κλίην ἐλευσεται ἐν δόξῃ, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροῖς. Τοῦτου τοίνυν τοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος, ποιήσεις τὴν εἰκόνα, διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην, καὶ μνησθήσῃ δι' αὐτῆς ἐκείνου, καὶ προσκυνήσεις ἐκ αὐτῆς ἐκείνον, ἀνάγων τὸν νοῦν σου δι' αὐτῆς ἐπὶ τὸ προσκυνητὸν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ Σωτῆρος, τὸ καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐν οὐρανῷ. Ὡσαύτως καὶ τῶν ἁγίων τοὺς τύπους καὶ ποιήσεις καὶ προσκυνήσεις, οὐχ ὡς θεοῦ (τοῦτο γὰρ ἀπηγόρευται), ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς ἐκείνους σχέσιν καὶ διάθεσιν, καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν τιμὴν, ἀναφερομένου διὰ τῶν εἰκόνων ἐπ' αὐτοὺς τοῦ νοῦ καθάπερ καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐποίησε τὰς τῶν Χερουθὶμ εἰκόνας ἐνδοῦ τῶν ἁγίων, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τῶν ἁγίων Ἅγια τῶν ὑπερουρανίων τύπος ἦν, καὶ τὸ ἅγιον κοσμικὸν εἰκόνα ἔφερε παντὸς τοῦ κόσμου, καὶ ἅγια αὐτὰ ἐκάλεσεν ὁ Μωϋσῆς, οὐ τὰ κτίσματα φοξάζων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τὴν κοσμοποιεῖν θεὸν καὶ σὺ τοίνυν οὐ θεοποιήσεις τὰς εἰκόνας τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, καὶ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν προσκυνήσεις τὸν κατ' εἰκόνα κλεινὸν πρότερον ποιήσαντα ἡμᾶς, καὶ ὑστερον τὴν κατ' ἡμᾶς αὐτοῦ εἰκόνα, διὰ φιλανθρωπιᾶν ἀφατον ἀνεληφέναι εὐδοκήσαντα, καὶ κατ' αὐτὴν περιγραπτὸν γενόμενον. Οὐ μόνον δὲ τὴν θείαν εἰκόνα προσκυνήσεις, ἀλλὰ καὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ τὸν τύπον· σημεῖον γὰρ ἐστὶ μέγιστον, καὶ τρόπαιον Χριστοῦ, κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ πάσης τῆς ἀντικειμένης φάλαγγος· διὸ καὶ φρίττουσι καὶ φυγαδεύονται, τοῦτον τυπούμενον ὀρῶντες· οὗτος ὁ τύπος καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸ πρωτότυπον, μέγας ἐν τοῖς προφήταις ἐδόξασθη, καὶ τὰ μέγιστα ἑτεροτούργησεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ κρεμασθέντος ἐν αὐτῷ

70 Exod. xx, 4.

Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέλλοντος ἔρχεσθαι κρίναι ἅς ζῶντας καὶ νεκρούς, ἐλεύσεται ἔμπροσθεν τοῦτο τὸ μέγα καὶ φρικτὸν αὐτοῦ σημεῖον, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. Δόξασον οὖν αὐτὸν νῦν, ἵνα μετὰ παρβήσας προσβλήψῃς τότε, καὶ συνδοξασθῆς αὐτῷ. Καὶ τὰς τῶν ἁγίων δὲ εἰκόνας, ὡς συσταυρωθέντων τῷ Κυρίῳ, προσκυνήσεις, τὸν σταυρὸν προτυπῶν σου τῷ προσώπῳ, καὶ εἰς μνήμην ἔρχόμενος τῆς ἐνεργασμένης ἐκεῖνοις κοινωνίας τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ ὠσαύτως καὶ τὰς σορούς τούτων τὰς ἁγίας, καὶ εἰ τι τῶν ὀστέων λείψανον ὃ γὰρ διέστη τούτων ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ, ὡσπερ οὐδὲ τοῦ προσκυνητοῦ σώματος Χριστοῦ διέστη ἢ θεότης, ἐπὶ τοῦ ζωοποιοῦ θανάτου. Τοῦτο δὲ ποιῶν, καὶ δοξάζων τὸν Θεὸν δοξάσαντας, ὡς τελείους δι' ἔργων φανέντας ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ, καὶ συνδοξασθήσῃ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Δαβὶδ φαλεῖς, « Ἐμοί, λέγων, λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός. »

« Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ διὰ τι τῶν γῆινων, ἢ διὰ φόβον ἀνθρώπων, ἢ αἰσχύνην, ἢ κέρδος οἰκείου, ἐπὶ ψεύδει ὀμνύων. Ἐπιορκία γὰρ ἄρησις ἐστὶ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἔμωσῃς ὄλωσ, ἀλλὰ φεύξῃ τὸν ὄρκον τελείως, ὡς διὰ τοῦ ὄρκου τῆς ἐπιορκίας ἐρχομένης, καὶ ἀπαλλοτριούσης τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῖς ἀνόμοις συγκαταριθμούσης τὸν τῇ ἐπιορκίᾳ χρώμενον, ἀληθεύων δὲ ἐν πᾶσι τοῖς σοῖς λόγοις, ὄρκου βεβαιότητα παρέξεις. Εἰ δὲ ποτε συμβαίῃ ὄρκῳ σεαυτὸν ὑποβαλεῖν, ὃ τῶν ἀπειρηταίων, εἰ μὲν ἐπὶ τινι τῶν κατὰ νόμον θεῶν. πᾶσι μὲν ὡς νόμιμον ἐκεῖνο ἑαυτὸν δὲ ἀπειτήσεις τὰς εὐθύναι, ὅτι ὄλωσ ὄμωσας ἔλεημοσύνη, καὶ ἰκεσία, καὶ πένθει, καὶ κακώτερον σώματος ἐξ- C
ε εὐόμενος Χριστὸν, τὸν εἰπόντα, « Μὴ ὀμώσῃς » εἰ δὲ ἐπὶ τινι τῶν παρανόμων, ὅρα μὴ διὰ τὸν ὄρκον πληρώσῃς τὸ παράνομον, ἵνα μὴ τῷ προφητοκτόνῳ Ἡρώδῃ σαναριθμηθῆς ἄθετῆσας δὲ τὸν παράνομον ἐκεῖνον ὄρκον, ὅρον θεῶν σεαυτῷ τοῦ μηκέτι ποτὲ ὀμώσαι, καὶ ἐξίλεου σεαυτῷ τὸν Θεόν, χρώμενος ἐπιπονώτερον σὺν δάκρυσι τοῖς προειρημένοις φαρμάκοις.

Ἡμέραν μίαν τῆς ἑβδομάδος, ἥτις καὶ Κυριακὴ καλεῖται, διὰ τὸ ἀνατεθειμένην εἶναι τῷ Κυρίῳ, κατ' αὐτὴν ἀναστάντι ἐκ νεκρῶν, καὶ προῦποδείξαντι, καὶ προσπιτωσαμένῳ τὴν κοινήν ἀνάστασιν ἐν ἧ πᾶν γῆϊνον ἀργήσῃ ἔργον ἑαυτὴν τοῖνον τὴν ἡμέραν ἁγιάσεις, καὶ βιωτικὸν πᾶν ἔργον οὐ ποιήσεις, D
χωρὶς τῶν ἀναγκαίων καὶ τοῖς ὑπὸ σὲ καὶ μετὰ σου πᾶσιν ἄνεσιν παρέξεις, ἐν ὁμοῦ δοξάσητε τὸν τῷ οἰκείῳ θανάτῳ κτησάμενον ἡμᾶς, καὶ ἀναστάντα καὶ συναναστήσαντα τὴν ἡμετέραν φύσιν. Καὶ μνηοθήσῃ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ μελετήσῃς ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιομασίαις Κυρίου, καὶ ἐξετάσεις σεαυτὸν, μὴ τι παρέβῃς, ἢ παρέλειψας, καὶ διορθώσεις σεαυτὸν ἐν πᾶσι καὶ προσκαρτερήσεις ἐν αὐτῇ τῷ Θεοῦ νεφῶ, καὶ ταῖς ἐν αὐτῷ συνάξεις παραμνεῖς καὶ μεταλήψῃ ἐν εὐχριστῶν πίστει, καὶ ἀκατακρίτῳ συνεδότι τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ καὶ ἀρχὴν ἀκριβεστέρου βίου ἀρξῇ καὶ ἀνακαινίσεις σεαυτὸν, καὶ ἐτοιμά-

et cum ea conglorificeris. Imagines quoque sanctorum, quippe qui cum Christo crucifixi sunt, coles, crucem coram te imaginans, et in memoriam revocans inditam illis participationem passionum Christi. Item sepulcra eorum sancta, et si qua ossium reliquiae: non enim ab his separata est gratia Dei, sicut nec ab adorabili corpore Christi separata est divinitas in ejus vivifica morte. Hoc faciens, et eos glorificans qui Deum honorificaverunt et perfecti operibus visi sunt in amore Dei, ipse a Deo conglorificaberis, et cum Davide psalles, dicens: « Mibi nimis honorificati sunt amici tui, Deus. »

« Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum ⁷¹, » propter aliquid terrestre, aut propter timorem hominum, aut pudorem, aut lucrum proprium, mendaciter jurans. Perjurium enim est negatio Dei. Propterea, ne jures unquam, sed fuge omnino sacramentum, quia per juramentum venit perjurium, quod a Deo alienat, et inter sceleratos adscribit falso utentem sacramento; sed verum in cunctis sermonibus tuis dicens, jurisjurandi firmitatem praestabis. Quod si unquam tibi contigerit aliquid sub sacramento polliceri (quod est nefas), si promissum est aliquid conforme legi divinae, illud facies, utpote licitum, a te vero poenas repetes praestitum juramenti, elemosyna, precibus, lactu, et corporis afflictatione placans Christum, qui dixit: « Non jurabis; » si autem est aliquid lege vetitum, vide ne propter sacramentum facias quod illicitum, ut non ascribaris cum Herode prophetae occisore, et abrogans impium illud jusjurandum, propositum tibi impone nunquam amplius jurandi, ac Deum tibi propitia, laboriosius cum lacrymis utens praefatis remediis.

Unam hebdomadis diem, quae Dominica vocatur, utpote Domino reservatam, qui in ea resurrexit, et praemonstravit, et certam reddidit universalem resurrectionem, in qua omne terrenum evacuabitur opus: hanc, inquam, diem sanctificabis, nullum opus ad victum in ea facies ⁷², praeter necessaria, et omnibus qui sub te et tecum sunt, requiem concedes, ut simul glorificetis eum qui nos sua morte acquisivit, et resurgens conremuscavit nostram naturam. Et recordaberis futuri saeculi, et meditaberis in omnibus mandatis et justificationibus Domini, et teipsum examinabis de offensis et defectibus, et tu ab omni lapsu relevabis; et inhærebis ipsi Dei templo, et in ejus caetibus permanebis; et participabis in sincera fide et innocua conscientia corpus et sanguinem Christi; et initium perfectionis vitae inchoabis; et renovabis teipsum, et praeparabis ad suscipiendum futura bona aeterna, propter quae rebus terrenis, ne aliis quidem diebus,

⁷¹ Exod. xx, 7. ⁷² Deut. xx, 10.

auteris, dominicæ autem ab omnibus, ad assidendam Deum, abstinere, præter necessaria et sine quibus vivi nequit. Sic enim Deum habens confugium, non transgredieris, nec cupiditatum accenderis igne, nec peccati mole gravaberis; et sic diem sanctificabis sabbatorum, sabbatizans a malis requiescendo. Dominicæ autem magnas festivitates lege præceptas adjunges, eadem faciens et ab iisdem abstinens.

« Honora patrem tuum et matrem tuam ⁷⁵, » per hos enim te adduxit in vitam Deus, et illi sunt tibi post Deum existentie auctores. Ergo et tu, post Deum, eos honorabis et diliges, si ad Dei amorem amor illorum confert; si vero non conferat, fugies ab eis confestim; et si vel impedimentum tibi sinit, præsertim ad veram et salutarem fidem, quia hæresi alicui in hærent, non solum fugies, sed et odio habebis, haud illos tantum, at omnes etiam aliunde amicos et conjunctos, et ipsa tua membra, et horum affectus, ipsumque totum corpus tuum, et huius libidinosos habitus. Nam « si quis non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, adhuc autem et animam suam, et non habet crucem suam, et venit post me, non est me dignus, » ait Christus ⁷⁶. Et quidem sic erga patres et amicos et fratres secundum carnem; conjunctos autem fide nec salutis obstantes honorabis et amabis. Si porro sic parentes secundum carnem, quanto magis honorabis ac diliges eos qui secundum spiritum facti sunt tibi parentes? qui te a vita in bonam vitam transtulerunt, et communicaverunt tibi lumen scientiæ, et docuerunt manifestationem veritatis, et regeneraverunt te per lavacrum renovationis, et inseverunt tibi spem resurrectionis, immortalitatis, interminabilisque regni et hæreditatis, et fecerunt te ex indigno dignum æternis bonis, et cœlestem ex terrestri, et ex temporali æternum, et filium ac discipulum, jam non hominis, sed Hominis-Dei Jesu Christi, qui te unxit adoptionis spiritu, et qui dixit: « Patrem nolite vocare vobis super terram, nec magistrum; unus est enim Pater vester, et Magister Christus ⁷⁷. » Omnem igitur honorem et amorem debes spiritualibus patribus, quia illorum honor ascendit ad Christum et ad sanctissimum Spiritum, in quo adoptionem recepisti, et ad cœlestem Patrem, « ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur ⁷⁸. » Studebis autem per totam vitam patrem habere spiritualem, et ei manifestare omne peccatum et omnem cogitationem, et ab eo accipere sanationem et veniam: illis enim data est potestas solvendi et ligandi animas, et « quæcumque alligaverint super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcumque solverint super terram, erunt soluta et in cœlo ⁷⁹. » Hanc quippe gratiam et potestatem a Christo acceperunt: itaque obediens illis, nec eis contradicens, ne perniciem afferas animæ tuæ. Nam si contradicens carnalibus parentibus, in his quæ

σεις πρὸς ὑποσχὴν τῶν μελλόντων αἰωνίων ἀγαθῶν, δι' ἂ τὸς γηϊνοὺς, οὐδὲ ταῖς ἀλλοδαφαῖς ἡμέραις καταχρησθῆναι ἐν δὲ τῇ Κυριακῇ πάντων, διὰ τὸ προσεδρεύειν τῷ Θεῷ, ἀπέβη, πλὴν τῶν ἀναγκαιοτάτων, καὶ ὧν ἀνευ ζῆν ἄδύνατον. Οὕτω γὰρ τὸν Θεὸν ἔχων τόπον καταφυγῆς, οὐ μεταθήσῃ· τὸ τε πῦρ τῶν παθῶν οὐκ ἔκκαύσεις, καὶ τὸ βῆσταιγμα τῆς ἀμαρτίας οὐκ ἀρείς· καὶ οὕτω τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιάσεις, σαββατίζων τὴν τῶν κακῶν ἀπραξίαν. Τῇ Κυριακῇ δὲ τὰς νενομισμένας μεγάλας ἐκδοτὰς συνάψεις, τὰ αὐτὰ πράττων, καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀπαχόμενος. Ἐτίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου ὁ δὲ αὐτῶν γὰρ σε προήγαγεν εἰς τὸν βίον ὁ Θεός, καὶ αὐτοὶ σοὶ μετὰ Θεὸν αἵτιοι τοῦ εἶναι. Οὐκοῦν καὶ σὺ, μετὰ Θεὸν, αὐτοὺς καὶ τιμῆσεις, καὶ ἀγαπήσεις εἰ καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην ἢ πρὸς ἐκείνους συνεργεῖ· εἰ δὲ μὴ συνεργεῖ, φεύξῃ ἀπ' αὐτῶν ἀμέσως. Ἄν δὲ σοὶ καὶ ἐμπόδιον ᾖσι, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ σωτηρίαν πίστιν, ἐπερὶδοξοί τινες ὄντες, οὐ μόνον φεύξῃ, ἀλλὰ καὶ μισήσεις οὐκ ἐκείνους μόνους, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς πρὸς γένους, καὶ τοὺς κατὰ πᾶσαν ἄλλην φιλίαν καὶ συνάφειαν καὶ αὐτὰ σου τὰ μέλη, καὶ τὰς τούτων ὀρέξεις, καὶ αὐτὸ σου πᾶν τὸ σῶμα καὶ τὴν ἐκ τούτου πρὸς τὰ πάθη σχέσιν· εἰ τις γὰρ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφούς, προσέτι καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ ἀφίρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, » εἶπεν ὁ Χριστός. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας, καὶ φίλους, καὶ ἀδελφούς, οὕτω τοὺς ἐκ οἰκείου τῆς πίστεως, καὶ μὴ ἐμποδίζοντας πρὸς σωτηρίαν, καὶ τιμήσεις, καὶ ἀγαπήσεις. Εἰ δὲ τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας οὕτω, πᾶσιν πλείον τιμήσεις καὶ ἀγαπήσεις τοὺς κατὰ πνεῦμά σοι γεγονότας πατέρας; οἱ σε ἀπὸ τοῦ εἶναι εἰς τὸ εἶναι μετεποίησαν, καὶ μετέδωκάν σοι τοῦ φωτισμοῦ τῆς γνώσεως, καὶ ἐδίδαξαν τὴν φανέρωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἀνεγέννησάν σε διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, καὶ ἐνέθηκάν σοι τὴν ἐπιθήκα τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἀθανασίας, καὶ τῆς ἀδιαδόχου βασιλείας καὶ κληρονομίας, καὶ ἐποίησάν σε ἐξ ἀναξίου ἄξιον τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, καὶ οὐράνιον ἀντ' ἐπιγείου, καὶ αἰώνιον ἀντὶ προσκελίτου, καὶ υἱὸν καὶ διδασκτὸν, οὐκέτι ἀνθρώπου, ἀλλὰ τοῦ θεοανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ χαρισαμένου σοι τὸ πνεῦμα τῆς υιοθεσίας, ὃς εἶπε· « Μὴ καλέσητε πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς, μηδὲ καθηγητὴν εἰς γὰρ ὁμῶν ἐστὶ Πατὴρ, καὶ καθηγητῆς ὁ Χριστός. » Πᾶσαν οὖν τιμὴν καὶ ἀγάπην ὀφείλεις τοῖς πνευματικοῖς πατέρας, ὡς τῆς εἰς αὐτοὺς τιμῆς ἀναφερομένης ἐπὶ τὸν Χριστὸν, καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα, ἐν ᾧ τὴν υιοθεσίαν ἔλαβες, καὶ τὸν ἐπουράνιον Πατέρα, παρ' οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. Σπεύσεις δὲ διὰ παντός τοῦ βίου πνευματικῶν πατέρα ἔχειν, καὶ ἐξαγγέλλειν αὐτῷ πᾶν ἀμάρτημα, καὶ πάντα λογισμὸν, καὶ λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ τὴν ἰατρειάν καὶ τὴν ἀφεσίν· αὐτοῖς γὰρ ἐδόθη λύειν

⁷⁵ Exod. xx, 12. ⁷⁶ Luc. xiv, 26 27. ⁷⁷ Matth. xxiii, 9. ⁷⁸ Ephes. iii, 15. ⁷⁹ Matth. xviii, 18.

καὶ δεσμεῖν ψυχᾶς, καὶ πάντα ὅσα ἂν δῶσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ πάντα ὅσα ἂν λύσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· ταύτην γὰρ τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν ἔλαθον παρὰ Χριστοῦ· διὸ καὶ ὑπακούετε αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀντιλέξετε αὐτοῖς, ἵνα μὴ προξενήσῃς ἀπώλειαν τῆ σεαυτοῦ ψυχῆ. Εἰ γὰρ ὁ ἀντιλέγων τοῖς κατὰ σάρκα γονεῦσιν, εἰς ἃ μὴ ἀπηγόρευται τῷ θεῷ νόμῳ, θανατοῦται, κατὰ τὸν νόμον, πῶς ὁ ἀντιλέγων τοῖς κατὰ πνεῦμα πατράσιν, οὐ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ διώκει ἀπ' αὐτοῦ, καὶ τὴν οἰκίαν ἀπώλλυσι ψυχῆν; Διὰ τοῦτο καὶ συμβούλευσαι καὶ ἐπάκουσον διὰ τέλους τοῖς σοῖς ἐν πνεύματι πατράσιν, ἵνα σωθῇ σου ἡ ψυχὴ, καὶ κληρονόμος γένη τῶν αἰωνίων καὶ ἀκηράτων ἀγαθῶν.

« Οὐ πορνεύσεις, » ἵνα μὴ ἀντὶ τοῦ εἶναι μέλος τοῦ Χριστοῦ, ὑπάρξης πόρνης μέλος, καὶ ἐκκοπῆς τοῦ θείου σώματος, καὶ βίβης εἰς γένναν· εἰ γὰρ θυγάτηρ ἱερέως, ἂν ἀλλῷ πορνευομένη, ἐνόμως κατακαίεται, ὅς τὸν πατέρα καταισχύνουσα, πόσῳ μᾶλλον ὁ τῷ Χριστοῦ σώματι τοιοῦτον μίσημα προστριψας, ὁ ὑπόδικος ἔσται καλᾶτως αἰωνιζούσης; Ἄλλ' εἰ μὲν χωρεῖς, καὶ παρθενίαν ἀσκησον, ἵνα δυνηθῆς ὄλος γενέσθαι τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' ἀγάπης τελείας αὐτῷ προσκολληθῆναι, αὐτῷ προσεδρεύων διὰ βίου, καὶ μεριμνῶν ἀπερισπάστως δεῖ τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ προκαταλαμβάνων τὴν μέλλουσιν ζωὴν, καὶ ὡς ἄγγελος Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς πολιτευόμενος· αὐτῶν γὰρ ἔστιν ἡ παρθενία, καὶ αὐτοῖς ὁμοιοῦται μετὰ σώματος, κατὰ τὸ ἐγγωρῶν, ὁ κολλώμενος τῇ παρθενίᾳ· μᾶλλον δὲ πρὸ τούτων, τῷ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐν παρθενίᾳ γεννησαντι Πατρὶ, καὶ τῷ παρθένῳ καὶ ἐκ παρθένου Πατρὸς ἐν ἀρχῇ προελθόντι γεννητῶς, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων ἐκ Παρθένου Μητρὸς σαρκὶ γεγεννημένῳ, καὶ τῷ ἐκ μόνου Πατρὸς, οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς προτόντι ἀπορρήτως Πνεύματι· ᾧ Θεῷ ἕξομοιοῦται, καὶ ἐν ἀφάρτῳ γάμῳ συναβμόζεται, ὁ ἀληθῆ παρθενίαν ἐπανηρημένος, καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα παρθενεύων, αἰσθησὶν τε πάσαν, καὶ λόγον, καὶ διάνοιαν, τοῖς τῆς παρθενίας κάλλεσιν ὠραϊζόμενος· εἰ δὲ μὴ παρθενεύειν προαιρήσῃ, μηδὲ καθωμολόγησας τοῦτο τῷ Θεῷ, ἔξεστί σοι μίαν γυναῖκα κατὰ νόμον ἐν Κυρίῳ ἀγαγίσθαι, καὶ ταύτη μόνῃ συνοικεῖν, καὶ ὡς ἰδίῳ σκευῶς κτᾶσθαι ἐν ἁγιασμῷ, τῶν ἄλλοτριῶν πάσῃ δυνάμει ἀπεχόμενος. Δυνήσῃ δὲ τούτων τελείως ἀποσχέσθαι, ἐὰν φυλάξῃ τὰς πρὸς αὐτὰς ἀκαίρους συντυχίας, καὶ τοῖς πορνικοῖς λόγοις καὶ ἀκούσμασι μὴ ἐπιτέρπη· καὶ αὐτὴν τὴν σὴν ὄψιν τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἀποστρέψῃ ἀπ' αὐτῶν, ἐφ' ἕσον δυνατόν· καὶ συνθέσης μὴ περιέργως τῷ κάλλει τῶν προσώπων ἐνορᾶν. « Ὁ γὰρ ἐμβλέψας γυναῖκι, πρὸς τὸ ἐπιθυμήσας αὐτήν, ἤδη ἔμοιχευεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· » καὶ κατὰ τοῦτο μὲν ἀκάθαρτός ἐστι τῷ εἰς καρδίαν βλέποντι Χριστῷ· ἀπὸ τούτου δὲ καὶ ἐπὶ τὴν διὰ σώματος αἰτχροργίαν κατανατᾷ ὁ δαίμων. Καὶ τί λέγω πορνείας καὶ μοιχείας, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει μύση; καὶ γὰρ καὶ εἰς τὰς παρὰ πάσαν φύσιν ἀσελγείας, ἀπὸ τοῦ περιέργως ἐνορᾶν τοῖς τῶν σωμάτων κάλλεσιν, ἀκολάστως κατασύρεται ὁ ἄνθρωπος. Σὺ τοίνυν τὰς πικρὰς ἐκκόπτων βίβας ἀπὸ σεαυτοῦ, θανατηφόρους οὐκ οἴζεις καρπούς· ἀλλὰ καρπῶσιν τὴν ἀγνείαν, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ἁγιασμόν· ὃ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον.

⁷⁰ Exod. xx, 14. ⁷¹ Levit. xxv, 9. ⁷² Matth. v, 28.

non sunt divina lege prohibita, morte afficitur, juxta legem, quomodo contradicens spiritualibus patribus non eiecit a se spiritum Dei, et suam pessumdat animam? Propterea consule semper patres tuos spirituales, et eis morem gere, ut salvetur anima tua, et hæredites æterna et incorruptibilia bona.

« Non mœchaberis ⁷⁰, » ut non, necdum sis membrum Christi, fias meretricis membrum, et abscindaris a divino corpore, et dejecturus in gehennam: si enim filia sacerdotis, deprehensa in stupre, juxta legem flammis exurenda erat, ut violans nomen patris sui ⁷¹, quanto magis qui corpori Christi dedecus inussit, reus erit æterni supplicii? Et, si valeas, virginitatem serva, ut possis totus esse Dei, eique perfecta uniri charitate, ipsi tota vita assidens, et indesinenter de Domino sollicitus, et prægustans vitam æternam, atque in terra vivens sicut angeli Dei: horum siquidem est virginitas, et ipsis etiam cum corpore, quoad valet, similis est qui virginitati adhæret, vel potius quam illorum, similis est Patris qui ante omnia sæcula in virginitate generavit, et Filii qui virgo ex virgine Patre in principio per generationem processit et in novissimis temporibus ex virgine Matre carnaliter genitus est, et Spiritus qui ex solo Patre, non per generationem, sed per processionem ineffabiliter exit: cui Deo assimilatur, et incorruptibili jungitur conjugio ille qui veram elegit virginitatem, virgo anima et corpore, et cunctos sensus, sermonesque et cogitationes decore virginitatis exornans. Si vero non eligas virginitatem, neque hanc Deo despondas, licet tibi unam uxorem juxta leges in Domino ducere, eique soli cohabitare, et ut proprium tibi vas in sanctitate possidere, ab alienis in virtute abstinere, si caveas intempestivos cum eis congressus, et turpia dicere vel audire non aures, et ipsos corporis et animæ oculos ab eis avertas, quantum poteris, et assuescas non curiose vultuum pulchritudinem aspicere: nam « qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo ⁷², » et propter hoc immundus est coram inspiciente corda Christo, et in corporis turpitudinem infelix discedit. Et cur refero fornicationes et adulteria, et quæcumque sunt in ipsa natura abominabiles? Nam et in contrariam naturæ luxuriam curiose formarum corporalium aspectu trahitur homo. Tu igitur amarus a te ressecans radices, mortiferos non feres fructus, sed fructificabis puritatem, et ejus sanctitatem, sine qua nemo Dominum videbit.

« Non occides ⁸¹, » ne desinas esse filius ejus qui et mortuos vivificat, et operibus fias filius ejus qui ab initio est homicida; sed quia homicidium a plaga incipit, hæc vero a contumelia, et hæc ab ira, ira autem nobis ingruit ex illata nobis ab aliis injuria, vel plaga, vel contumelia, idcirco « ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere, » ut ait Christus ⁸². Et percutientem ne repercutias, et convicianti ne conviciaris. Sic enim et te et nocentem tibi a mortali lapsu liberabis, et tibi commissa in se peccata Deus condonabit: nam « dimittite, inquit, et dimittimini ⁸³. » Illa vero maledictus et maleficus pœna mulctabitur æterna. « Qui autem dixerit fratri suo: Fatuo, reus erit gehennæ ignis, » dixit Christus ⁸⁴. Si igitur poteris malum radicibus evellere, mansuetudinis beatitudinem animæ tuæ procurans Christum magnifica magistrum et auctorem virtutum, siquæ quo, ut didicisti, non possumus aliquid boni; si vero non poteris iræ expers manere, iratum te reprehende, et veniam pete a Deo, et ab eo cui male dixisti vel fecisti. Quem enim in exordio peccati prænitet, hic usque ad ejus exitum haud pervenit: qui vero de medicis non dolet, per hæc in magna decidet ⁸⁵.

ἢ παθόντι πρὸς σοῦ. Ὁ γὰρ ἐπὶ ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἀμαρτίας μεταμελόμενος, εἰς τέλος αὐτῆς οὐκ ἔρχεται. Ὁ δὲ ἀναλήγτως ἐν τοῖς μικροῖς διακαίμενος, δι' αὐτῶν καὶ τοὺς μεγάλους περιπεσοῖται.

« Non furtum facies ⁸⁶, » ne absconditorum cogitor ⁸⁷, utpote a te despectus, multiplices a te repetat pœnas. Potius igitur de substantia tua occulte dabis petentibus, ut qui videt in abscondito Deus, reddat tibi centuplum et in futuro sæculo vitam æternam.

« Non loqueris falsum testimonium ⁸⁸, » ne assimileris illi qui ab initio Deum apud Evam calumniatus est, et sis cum eo maledictus. Potius igitur, nisi quod multis sit damnum, teges proximi peccatum, ut non imiteris Cham, at Sem et Japheth, et benedictionem consequaris.

« Non concupisces quid proximi tui, non possessiones, non divitias, non famam, nec omnia quæ proximi sunt ⁸⁹. » Concupiscentia enim in anima concepta parit peccatum, peccatum vero perpetratum parturit mortem. Tu autem aliena non concupiscens, ne avaritia quidem rapiaris cavebis. Potius igitur, de tuis dabis petenti, et misereberis, quantum copia aderit, cui misericordija opus est, et non avertes mutuari volentem, et si quid amissum juvenias, conservabis domino, quamvis hic unus sit ex inimicis tuis: sic enim lucraberis eum, et vinces in bono malum, sicut Christus tibi præcipit. Hæc totis viribus servans, et in his vivens, in anima tua recondes thesaurum, et placebis Deo et a Deo accipies divitias quæ secundum Deum sunt, et æterna hæreditabis bona: quæ utinam omnes nos consequamur, gratia et charitate Domini et Dei salvatoris nostri Jesu Christi, cui debetur omnis gloria,

⁸¹ Exod. xx, 13. ⁸² Luc. vi, 29. ⁸³ Luc. vi, 37. ⁸⁴ Dan. xiii, 42. ⁸⁵ Exod. xx, 16. ⁸⁶ Ibid. 17.

« Οὐ φονεύσεις, » ἵνα μὴ τῆς υἰοθεσίας ἐκπέσῃς τοῦ καὶ τοῦ νεκροῦ ζωοποιούντος, καὶ υἱοποιηθῆς δι' ἔργων τῶν ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου. Ἐπεὶ δὲ ὁ φόνος ἐκ πληγῆς προβαίνει, ἡ δὲ ἐξ ὕβρεως, αὐτῆ δὲ ἐξ ὀργῆς: ἡ δὲ ὀργὴ ἡμῖν προσγίνεται ἐκ τῆς παρ' ἐτέρων ἐπιπερομένης ἡμῖν ζημίας, ἢ πληγῆς. ἢ ὕβρεως, διὰ τοῦτο, « Ἀπὸ τοῦ αἵρηντ' σου τὴν ἱμάτιον, καὶ τὴν χιτῶνα μὴ κωλύτῃς, » εἶπεν ὁ Χριστός. Καὶ τὸν πληττοντα μὴ ἀντιπλήξῃς: καὶ μὴ ἀνθυβρίστῃς τὸν ὑβρίζοντα. Οὕτω γὰρ καὶ σεαυτὸν καὶ τὸν κακοῦντά σε τοῦ φονικοῦ πνίωματος; ἐλευθερώσεις. Σὺ μέντοι καὶ τῶν πρὸς Θεὸν ἡμαρτημένων ἕξεις συγχώρησιν. « Ἄφετε γὰρ, φησὶ, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. » Ὁ δὲ κακολογῶν καὶ κακοποιῶν, ἐκεῖνος δίκην τίσει, κόλασιν αἰώνιον. « Ὁ γὰρ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Μωρὸς, ἔνοχος ἐστὶν εἰς τὴν γένναν τοῦ πυρὸς, » εἶπεν ὁ Χριστός. Εἰ μὲν οὖν δυναθῆς πρὸβρίξον ἀνασπάσαι τὸ κακὸν, τὴν τῆς πράξεως μακαριότητα περιποιήσας τῇ ψυχῇ, δόξασον Χριστὸν, τὸν διδάσκαλον καὶ συνεργὸν τῶν ἀρετῶν: οὐ χωρὶς, καθάπερ ἐδιδάχθης, οὐ δυνάμεθα ποιεῖν τῶν ἀγαθῶν οὐδὲν: εἰ δὲ μὴ δυναθῆς ἀόργητος διαμεινῆναι, μέμρου σεαυτὸν ὀργιζόμενον, καὶ μετανοεῖ τῷ Θεῷ, καὶ τῷ ὑπὲρ σοῦ κακῶς ἀκούσαντι.

« Οὐ κλέψεις, » ἵνα μὴ ὁ τῶν κρυφίων γνώστης, ὡς καταρροήσαντι αὐτοῦ, ἀποδώ σοι πολυπλασίονα τὴν τιμωρίαν. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τῶν προσόντων σοι, κρυφίως παρέξει; τοὺς δεομένους, ἵνα ἀπολάβῃς; παρὰ τοῦ ἐν κρυπτῷ βλέποντος Θεοῦ, ἑκατονταπλασίονα, καὶ ζῶην αἰώνιον ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

« Οὐ συκοφαντήσεις, » ἵνα μὴ ἐξομοιωθῆς τῷ τὴν ἀρχὴν πρὸς τὴν ἔξω τὸν Θεὸν συκοφαντήσαντι, καὶ ἐπικατάρατος κατ' ἐκεῖνον γένη. Μᾶλλον μὲν οὖν, εἰ μὴ τῶν πολλῶν εἴη τις βλάβη, καὶ σκεπάσεις τὸ τοῦ πέλας πτώμα, ἵνα μὴ τῷ Χάμ ἐμοιωθῆς, ἀλλὰ τῷ Σὴμ, καὶ τῷ Ἰάφεθ, καὶ τῆς εὐλογίας ἐπιτύχῃς.

« Οὐκ ἐπιθυμήσεις τι τῶν πλησίον σου: οὐ κτήμα, οὐ χρήμα, οὐ δόξαν, οὐδὲν ὅσα τοῦ πλησίον σου ἐστίν. » Ἡ γὰρ ἐπιθυμία ἐν τῇ ψυχῇ συλληφθεῖσα, τίχται ἀμαρτίαν, ἡ δὲ ἀμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκτείνει θάνατον. Σὺ δὲ τῶν ἀλλοτρίων οὐκ ἐπιθυμῶν, καὶ τῆς ἐν πλεονεξίᾳ ἀρπαγῆς, εἰ δύνασαι, ἀφέξῃ. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τῶν ὧν παρέξεις τῷ αἰτοῦντι, καὶ ἐλεήσεις καθ' ὅσον ἐφικτὸν τὸν χρῆζοντα ἐλεῶς: καὶ οὐκ ἀποστραφήσῃ τὸν θέλοντα δανείσασθαι: κἀν τι τῶν ἀπολλομένων εὐρης, ἀνασώσεις τῷ δεσπότη, κἀν τῶν ἐχθρωδῶς πρὸς σὲ διακειμένων οὕτως ἢ: οὕτω γὰρ κἀκεῖνον καταλλάξεις, καὶ νικῆσεις ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν, καθάπερ ὁ Χριστὸς διακελεύεται σοι. Ταῦτα πάση δυνάμει φυλάττων, καὶ ἐν τούτοις ζῶν, ἐναποθήσεις σου τῇ ψυχῇ τὸν τῆς εὐσεβείας θησαυρὸν, καὶ εὐαρεστήσεις τῷ Θεῷ, καὶ ἀγαθοποιηθήσῃ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν κατὰ Θεόν: καὶ κληρονόμος γενήσῃ τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν: ὧν

⁸⁷ Matth. v, 22. ⁸⁸ Ecc. i, 1. ⁸⁹ Exod. xv, 13.

γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-
 Θρωπία τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πάσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσ-
 κύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ,
 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A et honor, et adoratio, cum ingenito ejus Patre, et
 sanctissimo, optimo et vivifico Spiritu, nunc, et
 semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

EK ΤΩΝ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΛΟΓΩΝ

ΤΩΝ

ΤΩΝ ΙΕΡΩΣ ΗΣΥΧΑΖΟΝΤΩΝ.

EX EJUSDEM SERMONIBUS

DE 118

QUI SACRÆ INDULGENT QUIETUDINI.

Ἐρωτησις πρὸς αὐτόν.

Καλῶς ἐποίησας, Πάτερ, καὶ τοὺς τῶν ἁγίων περὶ
 τοῦ ζητήματός μοι λόγους προθέμενος. Σοῦ γὰρ
 ἀκούων λύοντός μοι τὰ διηπορημένα, ἐθαύμαζον μὲν
 τῆς ἀληθείας τὸ ἐμφανές· ἐκεῖνο δὲ μοι ὑπεσίγησε
 τῆ διανοίᾳ, ὡς ἐπέπερ λόγῳ παλαίει πᾶς λόγος· ὡς
 καὶ αὐτὸς εἴρηκας· μὴ καὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις,
 αὐθις εἴη τις ἀντιλογία· ἐπεὶ δὲ τὴν διὰ τῶν ἔργων
 μαρτυρίαν μόνην ἔργων οὖσαν ἀναμφλεκτον, καὶ
 τοὺς ἁγίους τὰ αὐτὰ σοὶ λέγοντας ἀκήκοα, οὐδὲν τοι-
 οὔτον ἔτι δέδοικα· ὁ γὰρ τούτοις μὴ παιθόμενος,
 πῶς ἂν αὐτὸς ἀξιόπιστος εἴη; πῶς δ' οὐκ ἂν ἀθετοίη
 τὸν τῶν ἁγίων Θεόν; Αὐτοῦ γὰρ ἐστὶ λόγος πρὸς τοὺς
 ἀποστόλους, καὶ δι' αὐτῶν πρὸς τοὺς μετ' αὐτοὺς
 ἁγίους εἰρημένος, ὅτι· «Ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθε-
 τεῖ·» ταυτὸν δ' εἰπεῖν, αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν. Πῶς
 οὖν ἀποδεχθεῖη παρὰ τῶν ζητούντων τὴν ἀλήθειαν ὁ
 ἀντικείμενος τῇ ἀληθείᾳ; Διὸ παρακαλῶ σε, Πάτερ,
 ἀκοῦσαί μου καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον διεξιόντος, ὧν
 παρὰ τῶν διὰ βίου τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν μετιόν-
 των ἀνδρῶν, ἀκήκοα ἐκείνων, καὶ εἰπεῖν μὲν μοι
 καὶ τι τῶν δοκούντων παρὰ σεαυτοῦ πρὸς ταῦτα·
 προσθεῖναι δὲ καὶ τὰς τῶν ἁγίων περὶ τούτων δόξας.
 Λέγουσι γὰρ ἡμᾶς κακῶς ποιεῖν, ἔνθον τὸ σῶματος
 σπεύδοντας, τὸν ἡμέτερον ἐμπερικλείειν νοῦν· ἔξω
 γὰρ τοῦ σώματος, φασί, μᾶλλον χρῆναι, παντὶ τρόπῳ
 τοῦτον ἐξωθεῖν· διὸ καὶ διασύρουσι σφόδρα τινὲς
 τῶν ἡμέτερων, κατ' αὐτῶν γράφοντες, ὡς τοῖς ἀρ-
 χαρίοις παρααινῶντας ἐφ' ἑαυτοὺς βλέπειν, καὶ διὰ
 τῆς ἀναπνοῆς εἰσω πέμπειν τὸν οἰκτεῖον νοῦν, φά-
 σκοντες μὴ κεχωρισμένον εἶναι τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν.
 Τὸν οὖν μὴ κεχωρισμένον, ἀλλ' ἐνόητα, πῶς ἂν αὐ-
 θις εἰσω πέμποι τις; Φασὶ δὲ, καὶ τὴν θείαν χάριν

B

Quæstio ad illum.

Bene fecisti, Pater, sanctorum quærenti mihi ser-
 mones proponens. Nam te audiens mea dubia re-
 solventem, mirabar veritatis evidentiam. Mihi ta-
 men timor animum subierat ne, quia verbo verbum
 semper opponitur, ut ipse confessus es, sermoni-
 bus tuis aliquid rursus contradiceretur. Sed quoniam
 solum ex operibus testimonium scio indubium esse,
 et sanctos eadem ac te dicentes audivi, jam nihil
 hujusmodi metuo. Qui enim hos non credit, quomodo
 ipse dignus fide esset? Nonne spernit sancto-
 rum Deum? Ille enim ad apostolos, et per eos
 ad posteriores eis sanctos dixit: « Qui vos spernit
 me spernit⁸⁸; » vel, quod idem est, ipsam ver-
 ritatem. Quomodo ergo reciperetur a veritatem
 quærentibus qui contradicit veritati? Ideo pre-
 cor te, Pater, ut audias me singula percur-
 rentem alia quæ audivi a viris illis qui vitam in
 ethnica disciplina peragunt, utque mihi dicas quid
 ista videantur et addas sanctorum de his sententias.
 Nam dicunt nos male facere intra corpus studendo
 nostram includere mentem: siquidem extra corpus,
 inquit, potius oportet eam omni modo expellere.
 Itaque quosdam nostrorum acriter dilacerant et
 scriptis arguunt suadere incipientibus ut in seipsis
 inspiciant, et per respirationem intromittant suam
 mentem, dicentes non separatam esse mentem ab
 anima: non separatam igitur, sed adunatam, quo-
 modo quis intro mitteret? Eos etiam accusant tan-
 quam dicentes divinam gratiam per nares introduci.
 Sed scio ego hæc ab illis calumniose asserti (nam a
 nullo nostrorum audivi talia), et proinde hæc quo-
 que ali

⁸⁸ Luc. x, 16

sunt contra homines excogitare, et ea quæ sunt A maligne interpretari. Tu vero doce me, Pater, cur intromittere omni cura studeamus, nec malum cogitemus in corpore mentem includere.

αὐτῶν ἐστὶ, τὰ τε μὴ ὄντα κατ' ἀνθρώπων πλάθεται, καὶ τὰ ὄντα κακουργεῖν. Σὺ δὲ εἰδείξόν με, Πάτερ, πῶς εἶσω πέμπειν σπουδῇ πάσῃ προαρούμεθα, καὶ μὴ κακὸν οἰόμεθα, τῷ σώματι τὸν νοῦν ἁμπερικλείειν.

Responsio. Volentibus quieti se applicare, inutile non est conari intra corpus continere mentem suam.

Frater, nonne audis Apostolum dicentem : « Membra nostra templum sunt Spiritus sancti qui in nobis est⁹⁹ ? » Et iterum : « Nos sumus templum Dei vivi, sicut dicit Deus : Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus¹⁰⁰. » Quod ergo donus meruit esse Dei, quis sapiens dedignabitur mentis suæ habitaculum ? Et cur Deus in principio incusit corpore animum ? Ergo et ipse mala fecit. Huiusmodi sermones, frater, assimila hæreticis, qui contendunt corpus esse malum et mali principii opus. Nos autem in corporalibus quidem cogitationibus inesse mentem, malum arbitramur : in corpore vero esse, non malum, quia nec corpus malum est. Itaque cum David unusquisque consertrantium Deo vitam clamat ad Deum : « Sitivit in te anima mea : quam multipliciter tibi caro mea¹⁰¹. » Et : « Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum¹⁰². » Et cum Isaia : « Venter meus quasi cithara sonabit, et viscera mea ad murum¹⁰³, æreum quem instaurasti. Et : « Propter timorem tuum, Domine, in ventre suscepimus spiritum salutaris tui. » Cui confideutes non cademus, sed cadent qui de terra loquuntur, et terrestria esse mentiuntur cœlestia dicendi et vivendi genera. Mortem quidem Apostolus vocat corpus, dicens : « Quis me liberabit de corpore mortis huius¹⁰⁴ ? » At loquitur de materiali et corporali cogitatione, quæ formam corporis vere habet ; unde cum spirituali et divina eam conferens, merito corpus appellavit, non tamen simpliciter corpus, sed mortem corporis ; idque paulo supra clarius ostendit, quia non carnem incusat, sed superingressum ex transgressione peccatum : « Venundatus sum, inquit, sub peccato¹⁰⁵ ; » qui porro venundatus est, non est natura servus. Et iterum : « Scio quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum¹⁰⁶. » Ut vides, non carnem, sed quod habitat in ea dicit malum. Hanc igitur legem quæ est in membris nostris, et repugnat legi mentis nostræ¹⁰⁷, Inhabitare in corpore nostro, est malum, non vero mentem nostram. Propterea nos pugnantes illam legem peccati, expellimus eam a corpore, et huic præsidem inducimus animum, per quem legem damus cuique animæ facultati, et cuique membrorum corporis congruentem : Et quidem sensibus præscri-

διὰ τῶν μυκτηρῶν εἰσοικίζειν λέγειν. Ἄλλ' εἰδῶς ἐγὼ συκοφαντικῶς τοῦτο λέγοντα : αὐτοῦ; (πῆρ' οὐδενός γὰρ τοῦτ' ἤκουσα τῶν ἡμετέρων), ἐκ τοῦτου καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπέκνησα κακούργως ἐπιτίθεσθαι · τῶν γὰρ

Ἀπόκρισις, οἱ τοῖς προσηρημένοις ἐν ἡσυχίᾳ προσέγειν ἑαυτοῖς, οὐκ ἀσυντελέες ἔνδοξο τοῦ σώματος περιῶσθαι κατέχειν τὸν οἰκείον τοῦν.

Ἄδελφὲ, οὐκ ἀκούεις τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι : Ἐὰν τὰ σώματα ἡμῶν ναὸς τοῦ ἑν ἡμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐσὶν · ὁ καὶ πάλιν, ὅτι : Οἶκος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐσμεν · ὁ ὡς καὶ ὁ Θεὸς λέγει, ὅτι : Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός ; ὁ Ὁ τοίνυν οἰκητήριον πέφυκε γίνεσθαι Θεοῦ, πῶς ἂν ἀναξιοπαθῆσαι τις νοῦν ἔχων, ἐνοικίσει τὸν οἰκείον νοῦν αὐτοῦ ; Πῶς δὲ καὶ ὁ Θεὸς τὴν ἀρχὴν ἐνόησε τῷ σώματι τὸν νοῦν ; ἄρα καὶ αὐτὸς κακῶς ἐποίησε ; τοὺς τοιοῦτους λόγους, ἀδελφε, τοῖς αἰρετικοῖς ἀρμόσει λέγειν, οἱ πονηρὴν καὶ τοῦ πονηροῦ πλάσμα τὸ σῶμα λέγουσιν. Ἡμεῖς δὲ ἐν τοῖς σωματικοῖς φρονήμασιν εἶναι τὸν νοῦν οἰόμεθα κακὸν · ἐν τῷ σώματι δὲ οὐχὶ κακὸν, ἐπεὶ μηδὲ τὸ σῶμα πονηρόν. Διὸ μετὰ τοῦ Δαβὶδ, τῶν διὰ βίου τῷ Θεῷ προσανεχόντων ἕκαστος βοᾷ πρὸς τὸν Θεόν · Ἐδίψησέ σε ἡ ψυχὴ μου· ποσιπλῶς σὰρξ ἡ σὰρξ μου, καὶ ἡ καρδία μου, καὶ ἡ σὰρξ μου ἠγαλλιάσαντο ἐπὶ Θεοῦ ζῶντα ! ὁ καὶ μετὰ τοῦ Ἠσαίου · Ἡ κοιλία μου ἤχησεν ὡς κιθάρα, καὶ τὰ ἐντός μου ὡσεὶ τείχος χαλκοῦν, ὃ ἐνεκαίνισας · ὁ καὶ, Ἐὰν τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν πνεῦμα Σωτηρίου σου · ὁ ὃ ἄσβεστοι οὐ πεσοῦμεθα, ἀλλὰ πεσοῦνται οἱ ἀπὸ τῆς γῆς φωκῶντες, καὶ ὡς γίνων τῶν ἐπουρανίων ῥημάτων, καὶ πολιτειῶν καταψευδόμενοι. Εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος θάνατον τὸ σῶμα λέγει · Ἐὰν γὰρ με, φησὶ, ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τοῦτου ; ἀλλ' ὡς τοῦ προσούλου καὶ σωματικοῦ φρονήματος, σωματικοῦ δυνος ἀτεχνῶς. Διὸ πρὸς τὸ πνευματικὸν καὶ θεῖον παραβάλλον τοῦτο, σῶμα δεικαίως ἐκάλεσε · καὶ οὐχ ἀπλῶς σῶμα, ἀλλὰ θάνατον σώματος · καὶ τοῦτο μικρὸν ἀνωτέρω τρανότερον δηλῶν, ὡς οὐχὶ τὴν σάρκα αἰτιαῖται, ἀλλὰ τὴν ἐπεσε ελθοῦσαν ἁμαρτητικὴν ὁρμὴν ἐκ παραβάσεως, Ἐπεπραμένος, φησὶν, εἰμι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν ; ὁ πεπραμένος δὲ, οὐ φύσει δούλος. ὁ καὶ πάλιν · Οἶδα ὅτι οὐκ οἰκέει ἐν ἐμοί, τούτῳ ἐστιν ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν. ὁ Ὅρξ ; ὅτι οὐ τὴν σάρκα, ἀλλὰ τὸ ἐνοικεῖον αὐτῆς φησὶ κακόν · τοῦτον τοίνυν τὸν ὄντα ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, καὶ τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ ἀντιστρατευόμενον νόμον, ἐνοικεῖν τῷ σώματι κακόν, ἀλλ' οὐχὶ τὸν νοῦν. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἀντιπαρτατόμενοι τούτῳ τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, ἐξοικίζομεν αὐτὸν τοῦ σώματος, καὶ ἐνοικίζομεν τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ νοῦ · καὶ νομοθετοῦμεν δι' αὐτῆς, ἐκαστῆ τε δυνάμει τῆς ψυχῆς, καὶ τοῖς τοῦ σώματος μέλεσιν,

⁹⁹ I Cor. vi, 19. ¹⁰⁰ II Cor. vi, 16. ¹⁰¹ Psal. lxxii, 2. ¹⁰² Psal. lxxviii, 3. ¹⁰³ Isa. xvi, 11. ¹⁰⁴ Rom. vii, 24. ¹⁰⁵ Ibid. 14. ¹⁰⁶ Ibid. 18. ¹⁰⁷ Ibid. 25.

ἐκάστῳ τὸ προσήκον· ταῖς μὲν αἰσθήσασιν, ὧν τε καὶ ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἀντιληπτόν· τὸ ἔργον δὲ τοῦ νόμου, τοῦτο προσαγορεύεται ἐγκράτεια· τῷ δὲ παθητικῷ μέρει τῆς ψυχῆς, τὴν ἀρίστην ἐμποιοῦμεν ἔξιν. Ἀγάπη δ' ἔσχεν αὕτη τὴν ἐπωνυμίαν· ἀλλὰ καὶ τὸ λογιστικόν, διὰ τοῦτου βελτιοῦμεν, ἀποσιμώμενοι πᾶν ὃ τι προσίσταται τῇ διανοίᾳ, πρὸς τὴν εἰς Θεὸν ἀνάευσιν. Καλοῦμεν δὲ τοῦτ' ἐν μύριον τοῦ νόμου τοῦτου, νῆψιν. Ἐγκρατεῖα δὲ τις τὸ σῶμα καθάρας ἑαυτοῦ, θυμὸν τε καὶ ἐπιθυμίαν ἀφορμηγῶν ἀρετῶν δι' ἀγάπης θείας ποιησάμενος, καὶ νοῦν ἀπειλικρινημένον δι' εὐχῆς παραστήσας τῷ Θεῷ, κτάται καὶ ὄρα ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐπιγγελημένην χάριν τοῖς καθαρμένοις τὴν καρδίαν· καὶ τότε ἂν δυνηθεῖη μετὰ Παύλου λέγειν, ὅτι «Ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως, τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.» Ἐχομεν δὲ, φησὶ, τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀσφρακίνοις σκεύεσι, τοῖς σώμασιν· εἰ τὸν νοῦν ἡμῶν αὐτῶν ἐνδον τοῦ σώματος καθέξομεν, ἀναξίως; τῆς μεγαλοφυίας πράξομεν τοῦ νοῦ; καὶ τί; ἂν τοῦτ' εἴποι, μὴ ὅτι πνευματικῆς, ἀλλὰ καὶ νοῦν γεγυμνωμένον θείας χάριτος, ἀνθρώπου δ' ὄμω; ἔχων; Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν ἐστί πολυούναμον πρᾶγμα ἡ καθ' ἡμᾶς ψυχή, χρῆται δ' ὡς ὄργανῳ, τῷ ζῆν κατ' αὐτὴν πεφυκότι σώματι, τισιν ὡς ὄργανοις χωρμένη ἐνεργεῖ ἡ δύναμις αὐτῆς; αὕτη, ζῆν καλοῦμεν νοῦν· καὶ ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς ποθ' ὑπενήρησεν, οὐδ' ἐπὶ τοῖς θυξίν, οὐδ' ἐν τοῖς βλεφάροις, οὐδὲ μενοῦν ἐν τοῖς μυκτήρσιν, ἢ τοῖς χεῖλεσιν, ἐνφυκισμένην εἶναι τὴν διάνοιαν· ἐντὸς δ' ἡμῶν ἐνεῖναι, πᾶσιν αὕτη συνδοκεῖ. Διηνέχθησαν δὲ τινες, τίνι τρῖπῳ ὡς ὄργανῳ χρῆται τῷ ἐντὸς. Οἱ μὲν γάρ, ὡς ἐπ' ἀκροπόλει τινι, τῷ ἐγκεφάλῳ ταύτην ἐνιδρύουσιν· αἱ δὲ τῆς καρδίας; τὸ μεσαίτατον, καὶ τὸ κατ' αὐτὸ τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος ἀπειλικρινημένον, ὄργανον διδόσασιν αὐτῇ. Ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτοὶ, εἰ καὶ μήτε ἐνδον ὡς ἐν ἀγγείῳ, καὶ γὰρ ἀσώματος, μήτ' ἔξω, καὶ γὰρ συνημμένον, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ ὡς ἐν ὄργανῳ, τὸ λογιστικὸν ἡμῶν εἶναι ἐπιστάμεθ' ἀκριβῶς· οὐ παρ' ἀνθρώπου τοῦτο διδασκόμεντες, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος τὸν ἄνθρωπον, ὃς φησιν ἐν Βυαγγελίοις, ὅπως «Ὁὐ τὰ εἰσερχόμενα, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα διὰ τοῦ στόματος κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον· ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξερχόμενα, φησὶν, οἱ λογισμοί.» Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ μέγας Μακάριος· «Ἡ καρδία, φησὶν, ἡγεμονεῖ δλου τοῦ ὄργανου· καὶ ἐπ' αὐτὴν κατὰ στήθεα νομᾶς τῆς καρδίας ἡ χάρις, βασιλεύει ὅλων τῶν λογισμῶν, καὶ τῶν μελῶν· ἐκεῖ γὰρ ἐστὶν ὁ νοῦς, καὶ πάντες οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς. Οὐκοῦν ἡ καρδία ἡμῶν ἐστὶ τὸ τοῦ λογισμοῦ ταμείον, καὶ πρῶτον σαρκικὸν ὄργανον λογιστικόν. Τὸ τοῖνον λογιστικὸν ἡμῶν ἐν ἐκρίβει νήψει σπυδόντες ἐπισκέπτεσθαι καὶ εἰσρθεῖν, τίνι ἄλλῳ ἐπισκεψαίμεθα, εἰ μὴ τὸν ἐκκεχυμένον διὰ τῶν αἰσθήσεων νοῦν ἡμῶν ἔξωθεν συναγαγόντες, πρὸς τὰ ἐντὸς ἐπαναγαγοίμεν, καὶ πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν καρδίαν, τὸ τῶν λογισμῶν

A binus quid et quantum apprehendere debeant, et hoc opus legis vocatur temperantia; parti autem animæ affectibili optimum inferimus habitum, qui amor unncupatur; vim denique rationalem hac lege melioramus, rejicientes quodcumque intellectui obstat quominus ad Deum ascendat, et hanc illius legis partem appellamus vigilantiam.

Temperantia porro qui corpus suum purgat; iraque et concupiscentiam in virtutum fomitem divina charitate convertit, et intellectum oratione mundatum Deo offert, ille potitur et videt in seipso gratiam mundis corde promissam, et tunc potest dicere cum Paulo⁹⁹: «Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, id est in corporibus. Ergo ipsam mentem nostram intra corpus tenebimus, num quid faciemus sublimi mentis dignitate indignum? Qui hoc diceret, haud solum non esset spiritualis, sed animum gratia divina, imo et humana nudatum haberet.

Cum autem una res sit multis pollens facultatibus anima nostra, et velut instrumento utatur corpore quod vivificat, quamnam ut organa ad operationem adhibet illa ejus potentia, quam vocamus intellectum. Etenim nemo unquam suspicatus est in unguibus, aut in pupillis, nec etiam in naribus aut in labiis inhabitare intelligentiam; eam vero intra nos esse omnes consentiunt, sed quidam disputant quo interiori utatur organo. Alii enim eam velut in arce quadam in cerebro ponunt; alii vero partem ventris mediam, et quod est in eo ab animali spiritu purum, ut sedem ei assignant. Nos autem ipsi, ne intus velut in vase, quia est spiritualis, nec foris, quia est unita, sed in corde quasi in organo mentem esse nostram certo novimus, non ab homine id edocti, sed ab ipso creatore hominis dicente in Evangelio! : «Non quod intrat in os, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem; de corde enim, inquit, exeunt cogitationes.» Sic etiam magnus Macarius : «Cor, ait, regit totum organum, et, si habenas cordis teneat charitas, regnat in cunctis cogitationibus et membris: hic enim intellectus et omnes sunt animæ cogitationes.» Cor igitur nostrum est rationis sedes, et primum carnale mentis organum.

Proinde mentem nostram diligenti studentes vigilantia examinare ac regere, quo modo discutiamus, nisi intellectum nostrum ad exteriora sensibus diffusum recolligentes, ad interiora reduxerimus, et ad ipsum cor illud, quod est cogitationum thesaurus? Propterea dignus suo nomine Macarius, post verba paulo superius allata, dicit : «Illic igitur oportet intueri, an inscripserit gratia leges Spiritus.» Illic, ubi? in principe organo, in cha-

⁹⁹ Ii Cor. iv, 6, 7. ¹ Math. xv, 11, 19.

colentibusque ac diligentibus ipsum, et servantibus A præcepta ipsius. Sed idem Deus est etiam zelotes, et justus iudex, et metuentius ultor, retribuens non timentibus se, et sibi non obedientibus, et sua serpentibus mandata, pernas æternas, ignem inexstinguibilem, dolorem indelentem, tribulationem sine solatio, indumentum tetræ caliginis, regionem tenebrarum et oppressionis, stridorem dentium sine ulla miseratione, veneficus et irrequietos vermes : quæ præparavit primo nequam apostate, et simul omnibus ab eo seductis eique servantibus, et serpentibus factorem suum, in opere, verbo et cogitatione.

σκόληκας, ἃ ἠτοίμασε τῷ πρώτῳ ἀποστάτῃ πονηρῷ, καὶ ἀκολοθήσασιν αὐτῷ, καὶ ἀθετήσασιν τὸν ποιητὴν

« Non facies omnem similitudinem, quæ est in celo desuper, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis, ad adorandum ea et colendum ut dicitur 70. » Omnia enim sunt creaturae unius Dei, qui in novissimis temporibus ex virginali utero carne assumpta, in terra visus est, et cum hominibus habitavit, et pro salute hominum passus et mortuus, resurrexit, et in caelis cum corpore ascendit, et sedit ad dexteram maiestatis in excelis, in quo corpore venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos, Huius igitur qui propter nos homo factus est, imaginem pro tuo erga eum amore facies, et per hanc illius recordaberis, et per hanc illum adorabis, et per hanc animum levabis ad illum adorabile Salvatoris corpus sedens ad dexteram Patris in celo. Item imagines sanctorum facies et coles, non ut deos, quod vetatur, sed propter tuum erga eos respectum affectumque et eximiam reverentiam, per imagines mentem ad eos erigens, sicut et Moyses fecit imagines Cherubim intra Sancta sanctorum, ipsa autem sancta sanctorum erant supercaelestium figura, et sanctum, ubi populus stabat, imaginem gerebat totius mundi, et illa Moyses vocavit sancta, non creaturas honorans, sed per eas Creatorem mundi Deum. Et tu igitur facies Domini Jesu Christi et sanctorum imagines, sed per eas coles illum qui ad imaginem suam prius fecit nos, ac deinde hanc suam imaginem, seu naturam nostram, ob ineffabilem misericordiam, assumere dignatus est, eaque circumscribi. Nec tantum divinam imaginem adorabis, sed et ipsius crucis figuram : signum enim magnum est, et tropæum Christi contra diabolum et universam adversariorum cohortem. Itaque isti fremunt et fugantur, ejus imaginem videntes. Imago hæc, vel antequam existeret prototypus, maxime in prophetis laudata est, et maxima fecit miracula, imo in secundo adventu suspensi in ea Domini Jesu Christi, quando veniet iudicare vivos et mortuos, ipsi præcedet magnum illud et tremendum ejus signum, cum virtute et majestate multa. Eam igitur nunc honora, ut cum fiducia tunc in eam aspicias,

καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀγαθοποιὸς αἰώνιος ὑποσχρημένος καὶ διδοὺς οὐράνιον βασιλείαν, καὶ ἀδιάδοχον, καὶ βίον ἀνώδυνον, καὶ ζωὴν ἀθάνατον, καὶ φῶς εἰς ἀπόλαυσιν ἀνέσπερον, τοῖς σεβομένοις καὶ προσκυνούσιν αὐτὸν, καὶ ἀγαπῶσι, καὶ φυλάσσουσιν τὰ προστάγματα αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ Θεὸς ζηλωτὴς, καὶ δίκαιος κριτὴς, καὶ φρικτὸς ἐκάκρητῆς αὐτὸς ἐστίν, ἐπάγων τοὺς ἀσεβοῦσιν εἰς αὐτὸν, καὶ ἀπειθοῦσιν αὐτῷ, καὶ ἀθετοῦσι τὰ προστάγματα αὐτοῦ, κόλασιν αἰώνιον, πῦρ ἐσβεστον, ἄδύνην ἀπαστοῦν, θλίψιν ἀπαραμύθητον, ἐνδυμα ζέου ἀφεγγούς, χώραν σκοτεινὴν καὶ τεθλιμμένην, βρυγμὸν ἐλαεινὸν ὀδόντων, λοβόλους ἀκοιμήτους, καὶ σὺν αὐτῷ πᾶσι τοῖς πεπλανημένοις ὑπ' αὐτοῦ, αὐτῶν, ἐν ἔργοις, καὶ λόγοις, καὶ διανοήμασιν.

Οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι, εἰς τὸ λατρεύειν αὐτοῖς, ἢ δοξάζειν ὡς θεοῦς πάντα γὰρ εἰσι κτίσματα τοῦ μόνου Θεοῦ, ὃς ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων, ἐκ παρθενικῆς νηθούς σάρκα λαβὼν, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφη, καὶ ὄπισθ' τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας παθὼν, καὶ θανὼν, καὶ ἀναστὰς, εἰς οὐρανούς μετὰ σώματος ἀνῆλθε, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς μεθ' οὗ σώματος πάλιν ἐλευθεῖται ἐν δόξῃ, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Τοῦτου τοίνυν τοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος, ποιήσεις τὴν εἰκόνα, διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην, καὶ μνησθήσῃ δι' αὐτῆς ἐκείνου, καὶ προσκυνήσεις δι' αὐτῆς ἐκείνου, ἀνάγων τὸν νοῦν σου δι' αὐτῆς ἐπὶ τὸ προσκυνητὸν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ Σωτῆρος, τὸ καθ' ἡμέμον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐν οὐρανῷ. Ὡσαύτως, καὶ τῶν ἁγίων τοὺς τύπους καὶ ποιήσεις καὶ προσκυνήσεις, οὐχ ὡς θεοῦς (τοῦτο γὰρ ἀπηγόρευται), ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς ἐκείνους σχέσιν καὶ διάθεσιν, καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν τιμὴν, ἀναφερομένου διὰ τῶν εἰκόνων ἐπ' αὐτοὺς τοῦ νοῦ καθάπερ καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐποίησε τὰς τῶν Χερουβὶμ εἰκόνας ἐνδοῦ τῶν ἁγίων, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τῶν ἁγίων Ἅγια τῶν ὑπερουρανίων τύπος ἦν, καὶ τὸ ἅγιον κοσμικὸν εἰκόνα ἔφερε παντὸς τοῦ κόσμου, καὶ ἅγια αὐτὰ ἐκάλεσεν ὁ Μωϋσῆς, οὐ τὰ κτίσματα δοξάζων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τὸν κοσμοποιὸν Θεὸν καὶ σὺ τοίνυν οὐ θεοποιήσεις τὰς εἰκόνας τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, καὶ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν προσκυνήσεις τὸν κατ' εἰκόνα κτεῖναι πρότερον ποιήσαντα ἡμᾶς, καὶ ὕστερον τὴν καθ' ἡμᾶς αὐτοῦ εἰκόνα, διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον ἀνείληφέναι εὐδοκῆσαντα, καὶ κατ' αὐτὴν περιγραπτὸν γεόμενον. Οὐ μόνον δὲ τὴν θείαν εἰκόνα προσκυνήσεις, ἀλλὰ καὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ τὸν τύπον σημεῖον γὰρ ἐστὶ μέγιστον, καὶ τρόπαιον Χριστοῦ, κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ πάσης τῆς ἀντικειμένης φάλαγγος· διὸ καὶ φέρτεται καὶ φυγαδεύονται, τοῦτον τυπούμενον ὀρώντες· οὗτος ὁ τύπος καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸ πρωτότυπον, μεγάλως ἐν τοῖς προφήταις ἐδοξάσθη, καὶ τὰ μέγιστα ἑερατούργησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ κρεμασθέντος ἐν αὐτῷ

70 Exod. xx, 4.

Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέλλοντος ἔρχεσθαι κρίναι ἅς ζῶντας καὶ νεκρούς, ἐλευσεται ἔμπροσθεν τοῦτο τὸ μέγα καὶ φοβερὸν αὐτοῦ σημεῖον, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. Δόξασον οὖν αὐτὸν νῦν, ἵνα μετὰ παύσεως προσδέψῃς τότε, καὶ συνοδοσασθῆς αὐτῷ. Καὶ τὰς τῶν ἁγίων δὲ εἰκόνας, ὡς συσταυρωθέντων τῷ Κυρίῳ, προσκυνήσεις, τὸν σταυρὸν προτοπῶν σου τῷ προσώπῳ, καὶ εἰς μνήμην ἐρχόμενος τῆς ἐνεργασμένης ἐκείνοις κοινωνίας τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ ὡσαύτως καὶ τὰς σορῶς τούτων τὰς ἁγίας, καὶ εἰ τι τῶν ὀστέων λείψον· οὐ γὰρ δέσπῃ τούτων ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ὡσπερ οὐδὲ τοῦ προσκυνητοῦ σώματος Χριστοῦ δέσπῃ ἡ θεότης, ἐπὶ τοῦ ζωοποιοῦ θανάτου. Τοῦτο δὲ ποιῶν, καὶ δοξάζων τὸν Θεὸν δοξάσαντας, ὡς τελείους δι' ἔργων φανίντας ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ, καὶ συνοδοσασθήσῃ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Δαβὶδ ψαλμοῦ, εἶ Ἔμοι, λέγων, λαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός. »

« Ὁ ἡλψῆ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ » διὰ τι τῶν γῆινων. ἢ διὰ φόβον ἀνθρώπινον, ἢ αἰσχύνην, ἢ κέρδος οἰκεῖον, ἐπὶ ψεύδει ὀμνῶν. Ἐπιρκία γὰρ ἄρνησις ἐστὶ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἄρνησις ὄλω, ἀλλὰ φεύξῃ τὸν ὄρκον τελείως, ὡς διὰ τοῦ ὄρκου τῆς ἐπιρκίας ἐρχομένης, καὶ ἀπαλλοτριούσης τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῖς ἀνόμοις συγκαταριθμούσης τὸν τῇ ἐπιρκίᾳ χρώμενον, ἀληθεύων δὲ ἐν πᾶσι τοῖς σοῖς λόγοις, ὄρκου βεβαιότητα παρέχεις. Εἰ δὲ ποτε συμβαίῃ ὄρκου σεαυτὸν ὑποβαλεῖν, ὃ τῶν ἀπειταίων, εἰ μὲν ἐπὶ τινι τῶν κατὰ νόμον θεῶν. πᾶσι μὲν ὡς νόμιμον ἐκεῖνο· σεαυτὸν δὲ ἀπειτήσεις τὰς εὐθύναι, ὅτι ὄλω ὡμοσας· ἐλεημοσύνη, καὶ ἰκεσία, καὶ πένθει, καὶ κακῶσει σώματος ἐξ- C εὐόμενος Χριστὸν, τὸν εἰπόντα, « Μὴ ὀμώσῃς »· εἰ δὲ ἐπὶ τινι τῶν παρανόμων, ὅρα μὴ διὰ τὸν ὄρκον πληρώσῃς τὸ παράνομον, ἵνα μὴ τῷ προφητοκτόνῳ Ἡρώδῃ санаριθμηθῆς· ἀθετήσας δὲ τὸν παράνομον ἐκεῖνον ὄρκον, ὄρον θὲς σεαυτῷ τοῦ μηκέτι ποτὲ ὀμώσαι, καὶ ἐξιλίωσας σεαυτῷ τὸν Θεὸν, χρώμενος· ἐπιπονώτερον οὖν δάκρυσι τοῖς προειρημένοις φαρμάκοις.

Ἡμέραν μίαν τῆς ἑβδομάδος, ἣτις καὶ Κυριακῆ καλεῖται, διὰ τὸ ἀνατεθειμένην εἶναι τῷ Κυρίῳ, κατ' αὐτὴν ἀναστάντι ἐκ νεκρῶν, καὶ προὑποδείξαντι, καὶ προσπιστωσαμένῃ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν, ἐν ἣ πᾶν γῆϊνον ἀργήσῃ ἔργον· ταύτην τοίνυν τὴν ἡμέραν ἁγιάσεις, καὶ βιωτικὸν πᾶν ἔργον οὐ ποιήσεις, D χωρὶς τῶν ἀναγκαίων· καὶ τοῖς ὑπὸ σὲ καὶ μετὰ σοῦ πᾶσιν ἄνεσιν παρέχεις, ἐν ὁμοῦ δοξάσητε τὸν τῷ οἰκείῳ θανάτῳ κτησάμενον ἡμᾶς, καὶ ἀναστάντα καὶ συναναστήσαντα τὴν ἡμετέραν φύσιν. Καὶ μνησθήσῃ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ μελετήσεις ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιομασίαις Κυρίου, καὶ ἐξετάσεις σεαυτὸν, μὴ τι παρέβῃς, ἢ παρέλειψας, καὶ διορθώσεις σεαυτὸν ἐν πᾶσι· καὶ προσκαρτερήσεις ἐν αὐτῇ τῷ Θεῷ ναῦ, καὶ ταῖς ἐν αὐτῷ συνάξεις παραμενεῖς· καὶ μεταλήψῃ ἐν εὐκρίνει πιστεῖ, καὶ ἀκατακρίτω συνειδότητι τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ· καὶ ἀρχὴν ἀκριβεστέρου βίου ἀρῆς· καὶ ἀνακαινίσεις σεαυτὸν, καὶ ἐτοιμά-

« Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum », propter aliquid terrestre, aut propter timorem hominum, aut pudorem, aut lucrum proprium, mendaciter jurans. Perjurium enim est negatio Dei. Propterea, ne jures unquam, sed fuge omnino sacramentum, quia per juramentum venit perjurium, quod a Deo alienat, et inter sceleratos adscribit falso utentem sacramento; sed verum in cunctis sermonibus tuis dicens, jurisjurandi firmitatem præstabis. Quod si unquam tibi contigerit aliquid sub sacramento polliceri (quod est nefas), si promissum est aliquid conforme legi divinæ, illud facies, utpote licitum, a te vero pœnas repetes præstiti juramenti, elemosyna, precibus, luctu, et corporis afflictatione placans Christum, qui dixit: « Non jurabis; » si autem est aliquid lege vetitum, vide ne propter sacramentum facias quid illicitum, ut non ascribaris cum Herode propheta occisore, et abrogans impium illud jusjurandum, occisum tibi impone nunquam amplius jurandi, ac Deum tibi propitia, laboriosius cum lacrymis utens præfatis remediis.

Unam hebdomadis diem, quæ Dominica vocatur, utpote Domino reservatam, qui in ea resurrexit, et præmonstravit, et certam reddidit universalem resurrectionem, in qua omne terrenum evacuabitur opus: hanc, inquam, diem sanctificabis, nullum opus ad victum in ea facies⁷¹, præter necessaria, et omnibus qui sub te et tecum sunt, requiem concedes, ut simul glorificetis eum qui nos sua morte acquisivit, et resurgens conresuscitavit nostram naturam. Et recordaberis futuri sæculi, et meditaberis in omnibus mandatis et justificationibus Domini, et teipsum examinabis de offensis et defectibus, et te ab omni lapsu relevabis; et inhærebis ipsi Dei templo, et in ejus cœtibus permanebis; et participabis in sincera fide et innocua conscientia corpus et sanguinem Christi; et initium perfectionis vitæ inchoabis; et renovabis teipsum, et præparabis ad suscipiendum futura bona æterni, propter quæ rebus terrenis, ne aliis quidem diebus,

⁷¹ Exod. xx, 7. ⁷² Deut. xx, 10.

auferis, dominica autem ab omnibus, ad assiden-
dum Deo, abstinēbis, præter necessaria et sine
quibus vivi nequit. Sic enim Deum habens confu-
gium, non transgredieris, nec cupiditatum accen-
deris igne, nec peccati mole gravaberis; et sic diem
sanctificabis sabbatorum, sabbatizans a malis requie-
scendo. Dominicæ autem magnas festivitates lege
præceptas adjunges, eadem faciens et ab illadem
abstinens.

« Honora patrem tuum et matrem tuam ⁷⁰, » per
hos enim te adduxit in vitam Deus, et illi sunt tibi
post Deum existentie auctores. Ergo et tu, post
Deum, eos honorabis et diliges, si ad Dei amorem
amor illorum confert; si vero non conferat, fugies
ab eis confestim; et si vel impedimentum tibi sinit,
præsertim ad veram et salutarem fidem, quia hæ-
resi alicui inhaerent, non solum fugies, sed et odio
habebis, haud illos tantum, at omnes etiam aliunde
amicos et conjunctos, et ipsa tua membra, et ho-
rum affectus, ipsumque totum corpus tuum, et hu-
jus libidinosos habitus. Nam « si quis non odit
patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et
fratres, adhuc autem et animam suam, et non ha-
bitat crucem suam, et venit post me, non est me
dignus, » ait Christus ⁷¹. Et quidem sic erga patres
et amicos et fratres secundum carnem; conjunctos
autem fide nec saluti obstantes honorabis et ama-
bis. Si porro sic parentes secundum carnem, quanto
magis honorabis ac diliges eos qui secundum spi-
ritum facti sunt tibi parentes? qui te a vita in bo-
nam vitam transtulerunt, et communicaverunt tibi
lumen scientiæ, et docuerunt manifestationem veri-
tatis, et regeneraverunt te per lavacrum renova-
tionis, et inseverunt tibi spem resurrectionis,
immortalitatis, interminabilisque regni et hære-
ditatis, et fecerunt te ex indigno dignum æternis
bonis, et cœlestem ex terrestri, et ex temporali
æternum, et filium ac discipulum, jam non homi-
nis, sed Hominis-Dei Jesu Christi, qui te unxit
adoptionis spiritu, et qui dixit: « Patrem nolite
vocare vobis super terram, nec magistrum: unus
est enim Pater vester, et Magister Christus ⁷². »
« Omnem igitur honorem et amorem debes spiritua-
libus patribus, quia illorum honor ascendit ad
Christum et ad sanctissimum Spiritum, in quo
adoptionem recepisti, et ad cœlestem Patrem, « ex
quo omnis paternitas in cœlis et in terra nomina-
tur ⁷³. » Studebis autem per totam vitam patrem
habere spiritualem, et ei manifestare omne pecca-
tum et omnem cogitationem, et ab eo accipere
sanationem et veniam: illis enim data est potestas
solvendi et ligandi animas, et « quæcumque alliga-
verint super terram, erunt ligata et in cælo, et
quæcumque solverint super terram, erunt soluta et
in cælo ⁷⁴. » Hanc quippe gratiam et potestatem a
Christo acceperunt: itaque obedies illis, nec eis
contradices, ne perniciem afferas animæ tuæ. Nam
ei contradicens carnalibus parentibus, in his quæ

⁷⁰ Exod. xx, 12. ⁷¹ Luc. xiv, 26 27. ⁷² Matth. xxiii, 9. ⁷³ Ephes. iii, 15. ⁷⁴ Matth. xviii, 18.

σεις πρὸς ὑποσχὴν τῶν μελλόντων αἰωνίων ἀγαθῶν,
δι' ἃ τοῖς γένοις, οὐδὲ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις κατα-
χρήσῃ ἐν δὲ τῇ Κυριακῇ πάντων, διὰ τὸ προσ-
εδρεύειν τῷ Θεῷ, ἀφῆξῃ, πλην τῶν ἀναγκαιοτάτων,
καὶ ὧν ἀνευ ζῆν ὑδύνατον. Οὕτω γὰρ τὸν Θεὸν
ἔχων τόπον καταφυγῆς, οὐ μεταθήσῃ· τὸ τε πῦρ
τῶν παθῶν οὐκ ἐκκαύσεις, καὶ τὸ βάσταγμα τῆς
ἀμαρτίας οὐκ ἀρείς· καὶ οὕτω τὴν ἡμέραν τῶν
Σαββάτων ἀγιάσεις, σαββατίζων τὴν τῶν καρπῶ
ἀπραξίαν. Τῇ Κυριακῇ δὲ τὰς νενομισμένας μεγá-
λας ἑορτὰς συνάψεις, τὰ αὐτὰ πράττων, καὶ ἀπὸ
τῶν αὐτῶν ἀπαρχόμενος. « Τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ
τὴν μητέρα σου » δι' αὐτῶν γὰρ σε προήγαγεν εἰς
τὴν βίον ὁ Θεός, καὶ αὐτοὶ σοὶ μετὰ Θεὸν αἴτιοι τοῦ
εἶναι. Οὐκοῦν καὶ σὺ, μετὰ Θεὸν, αὐτοὺς καὶ τιμή-
σεις, καὶ ἀγαπήσεις· εἰ καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ
ἀγάπην ἢ πρὸς ἐκείνους συναργεῖ· εἰ δὲ μὴ συν-
εργεῖ, φεύξῃ ἀπ' αὐτῶν ἀμέσως. ἂν δὲ σοὶ καὶ
ἐμπόδιον ᾖσι, καὶ μάστιγα πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ
σωτήριον πίστιν, ἑταρῶδοιοί τινες ὄντες, οὐ μόνον
φεύξῃ, ἀλλὰ καὶ μισήσεις οὐκ ἐκείνους μόνους,
ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς πρὸς γένους, καὶ τοὺς κατὰ
πᾶσαν ἄλλην φιλίαν καὶ συνάφειαν καὶ αὐτὰ σου
τὰ μέλη, καὶ τὰς τούτων ὀρέξεις, καὶ αὐτὸ σου πᾶν
τὸ σῶμα καὶ τὴν ἐκ τούτου πρὸς τὰ πάθη σχέσιν
« Εἰ τις γὰρ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν
μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς
ἀδελφούς, προσέτι καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ ἄρ-
ρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου,
οὐκ ἔστι μου ἄξιος, » εἶπεν ὁ Χριστός. Καὶ πρὸς
μὲν τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας, καὶ φίλους, καὶ
ἀδελφούς, οὕτω τοὺς δὲ οικείους τῆς πίστεως, καὶ
μὴ ἐμποδίζοντας πρὸς σωτηρίαν, καὶ τιμήσεις, καὶ
ἀγαπήσεις. Εἰ δὲ τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας οὕτω,
πόσω πλέον τιμήσεις καὶ ἀγαπήσεις τοὺς κατὰ
πνεῦμά σοι γεγονότας πατέρας; οἱ σε ἀπὸ τοῦ εἶναι
εἰς τὸ εἶναι μετεποίησαν, καὶ μετέδωκάν σοι τοῦ
φωτισμοῦ τῆς γνώσεως, καὶ ἐδίδαξαν τὴν φανέρω-
σιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἀνεγέννησάν σε διὰ τοῦ λου-
τροῦ τῆς παλιγγενεσίας, καὶ ἐνέθηκάν σοι τὴν ἐλ-
πίδα τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἀθανάσεως, καὶ τῆς
ἀδιαδόχου βασιλείας καὶ κληρονομίας, καὶ ἐποίησάν
σε ἐξ ἀναξίου ἄξιον τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, καὶ αὐρά-
νιον ἀντ' ἐπιγείου, καὶ αἰώνιον ἀντὶ προσκλίρου,
καὶ υἱὸν καὶ διδάκτον, οὐκέτι ἀνθρώπου, ἀλλὰ τοῦ
θεοῦ ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ χαρισμένου σοι
τὸ πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας, ὃς εἶπε· « Μὴ καλέσητε
πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς, μηδὲ καθηγητὴν εἰς γὰρ
ὁμῶν ἐστι Πατήρ, καὶ καθηγητῆς ὁ Χριστός. » Πᾶ-
σαν οὖν τιμὴν καὶ ἀγάπην ὀφείλεις τοῖς πνευματι-
κοῖς πατέρας, ὡς τῆς εἰς αὐτοὺς τιμῆς ἀναφερο-
μένης ἐπὶ τὸν Χριστόν, καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα, ἐν
ᾧ τὴν υἰοθεσίαν ἔλαβες, καὶ τὸν ἐπουράνιον Πατέρα,
παρ' οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομά-
ζεται. Σπεύσεις δὲ διὰ παντός τοῦ βίου πνευματικῶν
πατέρα ἔχειν, καὶ ἐξαγγέλλειν αὐτῷ πᾶν ἁμάρτημα,
καὶ πάντα λογισμὸν, καὶ λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ τὴν
ἰατροίαν καὶ τὴν ἄφεσιν· αὐτοῖς γὰρ ἐδόθη λυεῖν

καὶ δεσμεῖν ψυχάς, καὶ πάντα ὅσα ἂν δῆσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ πάντα ὅσα ἂν λύσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· ταύτην γὰρ τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν ἔλαβον παρὰ Χριστοῦ· διὸ καὶ ὑπακούετε αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀντιλέγετε αὐτοῖς, ἵνα μὴ προξενήσῃς ἀπώλειαν τῇ σεαυτοῦ ψυχῇ. Εἰ γὰρ ὁ ἀντιλέγων τοῖς κατὰ σάρκα γονεῦσιν, εἰς ἃ μὴ ἀπηγόρευται τῷ Θεῷ νόμῳ, θανατοῦται, κατὰ τὸν νόμον, πῶς ὁ ἀντιλέγων τοῖς κατὰ πνεῦμα πατράσιν, οὐ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ διώκει ἀπ' αὐτοῦ, καὶ τὴν οἰκείαν ἀπόλλυσι ψυχὴν; Διὰ τοῦτο καὶ συμβούλευσαι καὶ ἐπάκουσον διὰ πέλους τοῖς σοῖς ἐν πνεύματι πατράσιν, ἵνα σωθῇ σου ἡ ψυχὴ, καὶ κληρονόμος γένη τῶν αἰωνίων καὶ ἀκηράτων ἀγαθῶν.

«Οὐ πορνεύσεις,» ἵνα μὴ ἀπὸ τοῦ εἶναι μέλος τοῦ Χριστοῦ, ὑπάρξης πόρνης μέλος, καὶ ἐκκοπῆς τοῦ θείου σώματος, καὶ ριφῆς εἰς γέενναν· εἰ γὰρ θυγάτηρ ἱερέως, ἂν ἀλῶ πορνευομένη, ἐννόμως κατακαίεται, ὡς τὸν πατέρα καταισχύνουσα, πόσω μᾶλλον ὁ τῷ Χριστοῦ σώματι τοιοῦτον μiasma προστρέψας, ὑπόδικος ἔσται καλᾶτως αἰωνιζούσης; Ἄλλ' εἰ μὲν χωρεῖς, καὶ παρθενίαν ἀσκησον, ἵνα δυνηθῆς ὄλος γενέσθαι τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' ἀγάπης τελείας αὐτῷ προσκολληθῆναι, αὐτῷ προσεδρεύων διὰ βίου, καὶ μερικῶν ἀπερισπάστως ἀεὶ τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ προκαταλαμβάνων τὴν μέλλουσαν ζήτην, καὶ ὡς ἀγγελος Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς πολιτευόμενος· αὐτῶν γὰρ ἔστιν ἡ παρθενία, καὶ αὐτοῖς ὁμοιοῦται μετὰ σώματος, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, ὁ κολλώμενος τῇ παρθενίᾳ· μᾶλλον δὲ πρὸ τούτων, τῷ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐν παρθενίᾳ γεννησαντι Πατρὶ, καὶ τῷ παρθένῳ καὶ ἐκ παρθένου Πατρὸς ἐν ἀρχῇ προελθόντι γεννητῶς, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων ἐκ Παρθένου Μητρὸς σαρκὶ γεγεννημένῳ, καὶ τῷ ἐκ μόνου Πατρὸς, οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς προϊόντι ἀπορρήτως Πνεύματι· ᾧ Θεῷ ἕξομοιοῦται, καὶ ἐν ἀθάρατῳ γὰρ μὴ συναβρμόζεται, ὁ ἀληθῆ παρθενίαν ἐπανηρημένος, καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα παρθενοῦν, ἀσθησίν τε πᾶσαν, καὶ λόγον, καὶ διάνοιαν, τοῖς τῆς παρθενίας κάλλεσιν ὠραιζόμενος· εἰ δὲ μὴ παρθενεύειν προαιρῆ, μὴδὲ καθωμολόγησας τοῦτο τῷ Θεῷ, ἔξεστὶ σοὶ μίαν γυναῖκα κατὰ νόμους ἐν Κυρίῳ ἀγαγεῖσθαι, καὶ ταύτῃ μόνῃ συνοικεῖν, καὶ ὡς ἱδίον σοὶ σκεῦος κτᾶσθαι ἐν ἀγιασμῷ, τῶν ἀλλοτρίων πάσῃ δυνάμει ἀπεχόμενος. Δυσήση δὲ τούτων τελείως ἀποσχέσθαι, ἐὰν φυλάξῃ τὰς πρὸς αὐτὰς ἀκαίρους συντυχίας, καὶ τοῖς πορνικοῖς λόγοις καὶ ἀκούσμασι μὴ ἐπιτρέπη· καὶ αὐτὴν τὴν σὴν ἔβην τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἀποστρέψῃς ἀπ' αὐτῶν, ἐφ' ἕξου δυνατόν· καὶ συνθέσῃ μὴ περιέρχως τῷ κάλλει τῶν προσώπων ἐνορᾶν. «Ὁ γὰρ ἐμβλέψας γυναίκα, πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἔδη ἐμοίχευσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ·» καὶ κατὰ τοῦτο μὲν ἀκάθαρτός ἐστι τῷ εἰς καρδίαν βλέποντι Χριστῷ· ἀπὸ τούτου δὲ καὶ ἐπὶ τὴν διὰ σώματος αἰσχουργίαν κατανατᾷ ὁ δεῖλαιος. Καὶ τί λέγω πορνείας καὶ μοιχείας, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει μύση; καὶ γὰρ καὶ εἰς τὰς παρὰ πᾶσαν φύσιν ἀσελγείας, ἀπὸ τοῦ περιέρχως ἐνορᾶν τοῖς τῶν σωμάτων κάλλεσιν, ἀκολάστως κατασύρεται ὁ ἄνθρωπος. Σὺ τοίνυν τὰς πικρὰς ἐκκόπτων βίβας ἀπὸ σεαυτοῦ, θανατηφόρους οὐκ οἶσται καρπούς· ἀλλὰ καρπῶσιν τὴν ἀγνείαν, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ἀγιασμόν· ὃ χωρὶς οὐδεὶς ὀφείλει τὸν Κύριον.

⁷⁸ Exod. xi, 14. ⁷⁹ Levit. xiv, 9. ⁸⁰ Matth. v, 28.

non sunt divina lege prohibita, morte afficitur, juxta legem, quomodo contradicens spiritualibus patribus non eiecit a se spiritum Dei, et suam pessumdat animam? Propterea consule semper patres tuos spirituales, et eis morem gere, ut salvetur anima tua, et hæredites æterna et incorruptibilia bona.

« Non mœchaberis ⁷⁸, » ut non, necdum sis membrum Christi, fias meretricis membrum, et abscindaris a divino corpore, et dejiciaris in gehennam: si enim filia sacerdotis, deprehensa in stupro, juxta legem flammis exurenda erat, ut violans nomen patris sui ⁷⁹, quanto magis qui corpori Christi dedecus inussit, reus erit æterni supplicii? Et, si valeas, virginitatem serva, ut possis totus esse Dei, eique perfecta uniri charitate, ipsi tota vita assidens, et indesinenter de Domino sollicitus, et prægustans vitam æternam, atque in terra vivens sicut angeli Dei: horum siquidem est virginitas, et ipsis etiam cum corpore, quoad valet, similis est qui virginitati adhæret, vel potius quam illorum, similis est Patris qui ante omnia sæcula in virginitate generavit, et Filii qui virgo ex virgine Patre in principio per generationem processit et in novissimis temporibus ex virgine Matre carnaliter genitus est, et Spiritus qui ex solo Patre, non per generationem, sed per processionem ineffabiliter exit: cui Deo assimilatur, et incorruptibili jungitur.

conjugio ille qui veram elegit virginitatem, virgo anima et corpore, et cunctos sensus, sermonesque et cogitationes decore virginitatis exornans. Si vero non eligas virginitatem, neque hanc Deo despondeas, licet tibi unam uxorem juxta leges in Domino ducere, eique soli cohabitare, et ut proprium tibi vas in sanctitate possidere, ab alienis tota virtute abstinens. Poteris autem ab his perfecte abstinere, si caveas intempestivos cum eis congressus, et turpia dicere vel audire non aures, et ipsos corporis et animæ oculos ab eis avertas, quantum poteris, et assuescas non curiose vultuum pulchritudinem aspicere: nam « qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo ⁸⁰, » et propter hoc immundus est coram inspiciente coram Christo, et in corporis turpitudinem infelix discedit. Et cur refero fornicationes et adulteria, et quæcumque sunt in ipsa natura abominationes? Nam et in contrariam naturæ luxuriam curioso formarum corporalium aspectu trahitur homo. Tu igitur amarus a te rescans radices, mortiferos non feres fructus, sed fructificabis puritatem, et ejus sanctitatem, sine qua nemo Dominum videbit.

« Non occides ⁸¹, » ne desinas esse filius ejus qui et mortuos vivificat, et operibus suis filius ejus qui ab initio est homicida; sed quia homicidium a plaga incipit, hæc vero a contumelia, et hæc ab ira, ira autem nobis ingruit ex illata nobis ab aliis injuria, vel plaga, vel contumelia, idcirco « ab eo qui auferit tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere, » ut ait Christus ⁸². Et percutientem ne repercutias, et convicianti ne conviciaris. Sic enim et te et nocentem tibi a mortali lapsu liberabis, et tibi commissa in se peccata Deus condonabit: nam « dimitte, inquit, et dimittemini ⁸³. » Illa vero maledicus et maleficus pœna mulctabitur æterna. « Qui autem dixerit fratri suo: Fatae, reus erit gehennæ ignis, » dixit Christus ⁸⁴. Si igitur potueris malum radicibus evellere, mansuetudinis beatitudinem animæ tuæ procurans Christum magnifica, magistrum et auctorem virtutum, sius quo, ut didicisti, non possumus aliquid boni: si vero non potueris iræ expers manere, iratum te reprehende, et veniam pete a Deo, et ab eo cui male dixisti vel fecisti. Quem enim in exordio peccati prænitet, hic usque ad ejus exitum haud pervenit: qui vero de modicis non dolet, per hæc in magna decidet ⁸⁵.

ἢ παθόντι παρὰ σοῦ. Ὁ γὰρ ἐπὶ ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἀμαρτίας μεταμελόμενος, εἰς τέλος αὐτῆς οὐκ ἔρχεται. Ὁ δὲ ἀναγγέλιος ἐν τοῖς μικροῖς διακείμενος, δι' αὐτῶν καὶ τοὺς μεγάλους περιπεσιταί.

« Non furtum facies ⁸⁶, » ne absconditorum cognitor ⁸⁷, utpote a te despectus, multiplices a te repetat pœnas. Potius igitur de substantia tua occulte dabis potentibus, ut qui videt in abscondito Deus, reddat tibi centuplum et in futuro sæculo vitam æternam.

« Non loqueris falsum testimonium ⁸⁸, » ne assimileris illi qui ab initio Deum apud Evam calumniatus est, et sis cum eo maledictus. Potius igitur, nisi quod multis sit damnum, teges proximi peccatum, ut non imiteris Cham, at Sem et Japheth, et benedictionem consequaris.

« Non concupisces quid proximi tui, non possessiones, non divitias, non famam, nec omnia quæ proximi sunt ⁸⁹. » Concupiscentia enim in anima concepta parit peccatum, peccatum vero perpetratum parturit mortem. Tu autem aliena non concupiscentes, ne avaritia quidem rapiaris cavebis. Potius igitur, de tuis dabis petenti, et misereberis, quantum copia aderit, cui misericordiam opus est, et non avertes mutuari volentem, et si quid amissum juvenias, conservabis domino, quamvis hic unus sit ex inimicis tuis: sic enim lucraberis eum, et vinces in bono malum, sicut Christus tibi præcipit. Hæc totis viribus servans, et in his vivens, in anima tua recondes thesaurum, et placabis Deo et a Deo accipies divitias quæ secundum Deum sunt, et æterna hereditabis bona: quæ utinam omnes nos consequamur, gratia et claritate Domini et Dei salvatoris nostri Jesu Christi, cui debetur omnis gloria,

⁸¹ Exod. xx, 13. ⁸² Luc. vi, 29. ⁸³ Luc. vi, 57. ⁸⁴ Dan. xiii, 42. ⁸⁵ Exod. xx, 16. ⁸⁶ Ibid. 17.

« Οὐ φονεύσεις, » ἵνα μὴ τῆς υἰοθεσίας ἐκπέσῃς τοῦ καὶ τοὺς νεκροὺς ζωοποιούντος, καὶ υλοποιηθῆς δι' ἔργων τῶν ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου. Ἐπεὶ δὲ ὁ φόνος ἐκ πληγῆς προβαίνει, ἡ δὲ ἐξ ὕβρεως, αὐτὴ δὲ ἐξ ὀργῆς: ἡ δὲ ὀργὴ ἡμῖν προσγίνεται ἐκ τῆς παρ' ἐτέρων ἐπιφερομένης ἡμῖν ζημίας, ἢ πληγῆς. ἢ ὕβρεως, διὰ τοῦτο, « Ἀπὸ τοῦ αἵματος σου τὸ ἱμάτιον, καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσῃς, » εἶπεν ὁ Χριστός. Καὶ τὸν πληττόντα μὴ ἀντιπλήξῃς: καὶ μὴ ἀνθυβρίσῃς τὸν ὑβρίζοντα. Οὕτω γὰρ καὶ σαυτὸν καὶ τὸν κακοῦντά σε τοῦ φονικοῦ πτώματος ἐλευθερώσεις. Σὺ μέντοι καὶ τῶν πρὸς Θεὸν ἡμαρτημένων ἔξεις συγχώρησιν. « Ἀφετε γὰρ, φησὶ, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. » Ὁ δὲ κικολογῶν καὶ κακοποιῶν, ἐκεῖνος δίκην τίσει, κόλασιν αἰώνιον. Ὁ γὰρ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Μωρὲ, ἔνοχος ἔστιν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός, » εἶπεν ὁ Χριστός. Εἰ μὲν οὖν δυνήθῃς πρῆρόβιον ἀνασπάσαι τὸ κακόν, τὴν τῆς πράξεως μακαριότητα περιποιήσας τῇ ψυχῇ, δόξασον Χριστὸν, τὸν διδάσκαλον καὶ συνεργὸν τῶν ἀρετῶν· οὐ χωρὶς, καθάπερ ἐδιδάχθης, οὐ δυνάμεθα ποιεῖν τῶν ἀγαθῶν οὐδέν· εἰ δὲ μὴ δυνήθῃς ἀόργητος διαμείναι, μέμρου σαυτὸν ὀργιζόμενον, καὶ μετανοεῖ τῷ Θεῷ, καὶ τῷ ὑπὸ σοῦ κακῶς ἀκούσαντι.

« Οὐ κλέψεις: » ἵνα μὴ ὁ τῶν κρυφίων γνώστης, ὡς καταφρονήσαντι αὐτοῦ, ἀποδώ σοι πολυπλασίον τὴν τιμωρίαν. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τῶν προσόντων σοι, κρυφίως παρήξεις τοὺς δευμένους, ἵνα ἀπολάβῃς, πρὸς τοῦ ἐν κρυπτῷ βλέποντος Θεοῦ, ἑκατονταπλασίονα, καὶ ζωὴν αἰώνιον ἐν τῷ μέλλοντι αἰώνι.

« Οὐ συκοφαντήσεις: » ἵνα μὴ ἐξομοιωθῇς τῷ τὴν ἀρχὴν πρὸς τὴν ἔσταν τὸν Θεὸν συκοφαντήσαντι, καὶ ἐπικατάρατος κατ' ἐκεῖνον γένη. Μᾶλλον μὲν οὖν, εἰ μὴ τὴν πολλῶν εἴη τις βλάβη, καὶ σκεπάσεις τὸ τοῦ πέλας πτώμα, ἵνα μὴ τῷ Χάμ ὁμοιωθῆς, ἀλλὰ τῷ Σὴμ, καὶ τῷ Ἰάφεθ, καὶ τῆς εὐλογίας ἐπιτύχῃς.

« Οὐκ ἐπιθυμήσεις τι τῶν πλησίων σου· οὐ κτήμα, οὐ χρῆμα, οὐ δόξαν, οὐδὲν ὅσα τοῦ πλησίου σοῦ ἔστιν. » Ἡ γὰρ ἐπιθυμία ἐν τῇ ψυχῇ συλληφθεῖσα, τίθει ἀμαρτίαν, ἡ δὲ ἀμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀπικύει θάνατον. Σὺ δὲ τῶν ἀλλοτρίων οὐκ ἐπιθυμῶν, καὶ τῆς ἐν πλεονεξίᾳ ἀρπαγῆς, εἰ δύνασαι, ἀφέξῃ. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τῶν ὧν παρέξεις τῷ αἰτούντι, καὶ ἐλεήσεις καθ' ὅσον ἐρικτὸν τὸν χρῆζοντα ἐλέους· καὶ οὐκ ἀποστραφήσῃ τὸν θέλοντα δακτυλοθεῖν· κἀν τι τῶν ἀπολλομένων εὐρηγῆς, ἀνασώσεις τῷ δεσπότη, κἀν τῶν ἐχθρῶδῶς πρὸς σὲ διακαιμένων οὕτως ἢ· οὕτω γὰρ κἀκεῖνον καταλλάξεις, καὶ νικῆσεις ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν, καθάπερ ὁ Χριστὸς διακλυεῖται σοι. Ταῦτα πάση δυνάμει φυλάττων, καὶ ἐν τούτοις ζῶν, ἐναποθήσεις σου τῇ ψυχῇ τὸν τῆς εὐσεβείας θησαυρὸν, καὶ εὐαρεστήσεις τῷ Θεῷ, καὶ ἀγαθοποιήθησιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν κατὰ Θεὸν· καὶ κληρονόμος γενήσῃ τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν· ὧν

⁸⁷ Matth. v, 22. ⁸⁸ Eccl. i, 1. ⁸⁹ Exod. xx, 13.

γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχῆν, χάριτι καὶ φιλαν- A et honor, et adoratio, cum ingenito ejus Patre, et
 Θρωπίῳ τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν sanctissimo, optimo et vivifico Spiritu, nunc, et
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πάσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσ- semper, et in sæcula sæculorum. Amen.
 κύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ,
 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

EK TON

TOY AYTOY AGIOY AOFON

TIBP

TON IEPΩS HSYXAZONTΩN.

EX EJUSDEM SERMONIBUS

DE 118

QUI SACRÆ INDULGENT QUIETUDINI.

Ἐρωτησις πρὸς αὐτόν.

B

Quæstio ad illum.

Καλῶς ἐποίησας, Πάτερ, καὶ τοὺς τῶν ἁγίων περὶ
 τοῦ ζητήματός μοι λόγους προθέμενος. Σοῦ γὰρ
 ἀκούων λύντός μοι τὰ διηγορημένα, ἐθαύμαζον μὲν
 τῆς ἀληθείας τὸ ἐμφανές· ἐκεῖνο δέ μου ὑπεισῆται
 τῇ διανοίᾳ, ὡς ἐπέπερ λόγῳ παλαιῆ πᾶς λόγος· ὡς
 καὶ αὐτὸς εἴρηκας· μὴ καὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις,
 αὐθις εἴη τις ἀντιλογία· ἐπεὶ δὲ τὴν διὰ τῶν ἔργων
 μαρτυρίαν μόνην ἔγνωσαν ἀναμφίλεκτον, καὶ
 τοὺς ἁγίους τὰ αὐτὰ σοὶ λέγοντας ἀκήκοα, οὐδὲν τοι-
 οῦτον ἐτι δέδοικα· ὁ γὰρ τούτοις μὴ πειθόμενος,
 πῶς ἂν αὐτὸς ἀξιόπιστος εἴη; πῶς δ' οὐκ ἂν ἀθετοίη
 τὸν τῶν ἁγίων Θεόν; Αὐτοῦ γάρ ἐστι λόγος πρὸς τοὺς
 ἀποστόλους, καὶ δι' αὐτῶν πρὸς τοὺς μετ' αὐτοὺς
 ἁγίους εἰρημένος, ὅτι « Ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθε-
 τεῖ· » ταυτὸν δ' εἶπεν, αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν. Πῶς
 οὖν ἀποδεχθῆτε παρὰ τῶν ζητούντων τὴν ἀλήθειαν ὁ
 ἀντικείμενος τῇ ἀληθείᾳ; Διὸ παρακαλῶ σε, Πάτερ,
 ἀκοῦσαί μου καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον διεξιόντος, ὧν
 παρὰ τῶν διὰ βίου τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν μετιόν-
 των ἀνδρῶν, ἀκήκοα ἐκείνων, καὶ εἶπεν μὲν μοι
 καὶ τι τῶν δοκούντων παρὰ σεαυτοῦ πρὸς ταῦτα·
 προσθεῖναι δὲ καὶ τὰς τῶν ἁγίων περὶ τούτων δόξας.
 Λέγουσι γὰρ ἡμᾶς κακῶς ποιεῖν, ἔνδον τοῦ σώματος
 σπεύδοντας, τὸν ἡμέτερον ἐμπερικλείειν νοῦν· ἔξω
 γὰρ τοῦ σώματος, φασὶ, μᾶλλον χρῆναι, παντὶ τρόπῳ
 τούτου ἐξωθεῖν· διὸ καὶ διασύρουσι σφόδρα τινὰς
 τῶν ἡμέτερων, κατ' αὐτῶν γράφοντες, ὡς τοῖς ἀρ-
 χαρίοις παραινούντας ἐφ' ἑαυτοὺς βλάπτειν, καὶ διὰ
 τῆς ἀναπνοῆς εἶσω πέμπειν τὸν οἰκεῖον νοῦν, φά-
 σκοντες μὴ κεχωρισμένον εἶναι τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν.
 Τὸν οὖν μὴ κεχωρισμένον, ἀλλ' ἐνόητν, πῶς ἂν αὐ-
 θις εἶσω πέμποι τις; Φασὶ δὲ, καὶ τὴν θείαν χάριν

C

D

Bene fecisti, Pater, sanctorum quærenti mihi ser-
 mones proponens. Nam te audiens mea dubia re-
 solventem, mirabar veritatis evidentiam. Mihi ta-
 men timor animum subierat ne, quia verbo verbum
 semper opponitur, ut ipse confessus es, sermoni-
 bus tuis aliquid rursus contradiceretur. Sed quoniam
 solum ex operibus testimonium scio indubium esse,
 et sanctos eadem ac te dicentes audivi, jam nihil
 hujusmodi metuo. Qui enim hos non credit, quomodo
 ipse dignus fide esset? Nonne spernit sancto-
 rum Deum? Hic enim ad apostolos, et per eos
 ad posteriores eis sanctos dixit: « Qui vos spernit
 me spernit⁸⁸; » vel, quod idem est, ipsam ve-
 ritatem. Quomodo ergo reciperetur a veritatem
 quærentibus qui contradicit veritati? Ideo pre-
 cor te, Pater, ut audias me singula percor-
 rentem alia quæ audivi a viris illis qui vitam in
 ethnica disciplina peragunt, utque mihi dicas quid
 ista videantur et addas sanctorum de his sententias.
 Nam dicunt nos male facere intra corpus studendo
 nostram includere mentem: siquidem extra corpus,
 inquirunt, potius oportet eam omni modo expellere.
 Itaque quosdam nostrorum acriter dilacerant et
 scriptis arguunt suadere incipientibus ut in seipso
 inspiciant, et per respirationem intromittant suam
 mentem, dicentes non separatam esse mentem ab
 anima: non separatam igitur, sed adunatam, quo-
 modo quis intro mitteret? Eos etiam accusant tan-
 quam dicentes divinam gratiam per nares introduci.
 Sed scio ego hæc ab illis calumniose asseri (nam a
 nullo nostrorum audivi talia), et proinde hæc quo-
 que alii dicunt: Hic: idem enim est ea quæ non

⁸⁸ Luc. x, 16

sunt contra homines cogitare, et ea quæ sunt maligne interpretari. Tu vero doce me, Pater, cur intrinsece omni cura studeamus, nec malum cogitemus in corpore mentem includere.

αὐτῶν ἐστι, τὰ τε μὴ ὄντα κατ' ἀνθρώπων πλάττειν, καὶ τὰ ὄντα κακουργεῖν. Σὺ δὲ εἰδίδξόν με, Πάτερ, πῶς εἶσω πέμπειν σπουδὴ πάσῃ προαρούμεθα, καὶ μὴ κακὸν οἰόμεθα, τῷ σώματι τὸν νοῦν ἐμπερικλείειν.

Responsio. Volentibus quieti se applicare, inutile non est conari intra corpus coninere mentem suam.

Frater, nonne audis Apostolum dicentem : « Membra nostra templum sunt Spiritus sancti qui in nobis est⁹⁹ ? » Et iterum : « Nos sumus templum Dei vivi, sicut dicit Deus : Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus¹⁰⁰. » Quod ergo domus meruit esse Dei, quis sapiens dedignabitur mentis suæ habitaculum? Et cur Deus in principio inciusit corpore animum? Ergo et ipse male fecit. Illiusmodi sermones, frater, assimila hæreticis, qui contendunt corpus esse malum et mali principii opus. Nos autem in corporalibus quidem cogitationibus inesse mentem, malum arbitramur : in corpore vero esse, non malum, quia nec corpus malum est. Itaque cum David unusquisque consecrantium Deo vitam clamat ad Deum : « Sitivit in te anima mea : quam multipliciter tibi caro mea¹⁰¹. » Et : « Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum¹⁰². » Et cum Isaiā : « Venter meus quasi cithara sonabit, et viscera mea ad murum¹⁰³, » æreum quem instaurasti. Et : « Propter timorem tuum, Domine, in ventre suscepimus spiritum salutaris tui. » Cui confidentes non cademus, sed cadent qui de terra loquuntur, et terrestria esse mentiuntur cælestia dicendi et vivendi genera. Mortem quidem Apostolus vocat corpus, dicens : « Quis me liberabit de corpore mortis huius¹⁰⁴ ? » At loquitur de materiali et corporali cogitatione, quæ formam corporis vere habet ; unde cum spiri-

tuali et divina eam conferens, merito corpus appellavit, non tamen simpliciter corpus, sed mortem corporis ; idque paulo supra clarius ostendit, quia non carnem incusat, sed superingressum ex transgressione peccatum : « Venundatus sum, inquit, sub peccato¹⁰⁵ ; » qui porro venundatus est, non est natura servus. Et iterum : « Scio quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum¹⁰⁶. » Ut vides, non carnem, sed quod habitat in ea dicit malum. Hanc igitur legem quæ est in membris nostris, et repugnat legi mentis nostræ¹⁰⁷, inhabitare in corpore nostro, est malum, non vero mentem nostram. Propterea nos pugnantes illam legem peccati, expellimus eam a corpore, et huic præsidem inducimus animum, per quem legem damus cuique animæ facultati, et cuique membrorum corporis congruentem : Et quidem sensibus præscri-

ἰὰ τῶν μυκτηρῶν εἰσοικίζειν λέγειν. Ἄλλ' εἰδώς ἐγὼ συκοφαντικῶς τοῦτο λέγοντα; αὐτοῦ; (πρ' οὐδενός; γὰρ τοῦτ' ἤκουσα τῶν ἡμετέρων), ἐκ τούτου καὶ τοῖ; ἄλλοι; ὑπένοησα κακουργῶ; ἐπιτιθεσθαι · τῶν γὰρ αὐτῶν ἐστὶ, τὰ τε μὴ ὄντα κατ' ἀνθρώπων πλάττειν, καὶ τὰ ὄντα κακουργεῖν. Σὺ δὲ εἰδίδξόν με, Πάτερ, πῶς εἶσω πέμπειν σπουδὴ πάσῃ προαρούμεθα, καὶ μὴ κακὸν οἰόμεθα, τῷ σώματι τὸν νοῦν ἐμπερικλείειν.

Ἀποκρίσις, ὅτι τοῖ; προσηρημένοι; ἐν ἡσυχίᾳ προσέχειν ἑαυτοῖ;, οὐκ ἀσυντελέ; ἐνδον τοῦ σώματος κειρῶσθαι κατέχειν τὸν οἰκεῖον τοῦτ'.

Ἄελλ' οὐκ ἀκούεις τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι : « Τὰ σώματα ἡμῶν ναὸ; τοῦ ἐν ἡμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστὶν · » καὶ πάλιν, ὅτι : « Οἶκος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐσμεν · » ὡς καὶ ὁ Θεὸ; λέγει, ὅτι : « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖ;, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἐσομαι αὐτῶν Θεὸ; ; » Ὁ τοίνυν οἰκητήριον πέφυκε γίνεσθαι Θεοῦ, πῶ; ἀν ἀναξιοπαθῆσαι τὸ; νοῦν ἔχων, ἐνοικίσει τὸν οἰκεῖον νοῦν αὐτῷ; Πῶ; δὲ καὶ ὁ Θεὸ; τὴν ἀρχὴν ἐνώκησε τῷ σώματι τὸν νοῦν; ἄρα καὶ αὐτὸ; κακῶ; ἐποίησε; τοῖ; τοιοῦτους λόγου;, ἀδελφε;, τοῖ; ἀρετικῶ; ἀρμόσει λέγειν, οἱ πονηρὸν καὶ τὸ πονηροῦ πλάσμα τὸ σῶμα λέγουσιν. Ἡμεῖ; δὲ ἐν τοῖ; σωματικῶ; φρονήμασιν εἶναι τὸν νοῦν οἰόμεθα κακόν · ἐν τῷ σώματι δὲ οὐχὶ κακόν, ἐπεὶ μηδὲ τὸ σῶμα πονηρόν. Διὸ μετὰ τοῦ Δαβὶδ, τῶν διὰ βίου τῷ Θεῷ προσαναχόντων ἕκαστος βοᾷ πρὸ; τὸν Θεόν · « Ἐδίψησέ σε ἡ ψυχὴ μου· ποσάπλῶ; σε ἡ σὰρξ μου, καὶ ἡ καρδία μου, καὶ ἡ σὰρξ μου ἠγαλλιάσαντο ἐπὶ Θεοῦ ζῶντα ! » καὶ μετὰ τοῦ Ἡσαίου · « Ἡ κοιλία μου ἤχησε ὡ; κιθάρα, καὶ τὰ ἐντό; μου ὡσεὶ τείχος χελκοῦν, ὃ ἐνεκαίνισας · » καὶ, « Διὰ τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν πνεῦμα σωτηρίου σου · » ὃ θάρβουντες οὐ πεσοῦμεθα, ἀλλὰ πεσοῦνται οἱ ἀπὸ τῆ; γῆ; φωνούντες, καὶ ὡ; γίνων τῶν ἐπουρανίων ρημάτων, καὶ πολιτειῶν καταψευδόμενοι. Εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος θάνατον τὸ σῶμα λέγει · « Τί; γὰρ με, φησὶ, βύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; ; ἀλλ' ὡ; τοῦ προσούλου καὶ σωματικοῦ φρονήματος, σωματοειδοῦ; ὄντος ἀτεχνῶ;. Διὸ πρὸ; τὸ πνευματικόν καὶ θεῖον παραβάλλον τοῦτο, σῶμα δικαίῶ; ἐκάλεσε · καὶ οὐχ ἀπλῶ; σῶμα, ἀλλὰ θάνατον σώματος · καὶ τοῦτο μικρὸν ἠνωτέρω τρανότερον δηλῶν, ὡ; οὐχὶ τὴν σάρκα αἰτιᾶται, ἀλλὰ τὴν ἐπεσε ελθοῦσαν ἀμαρτητικὴν ὄρμην ἐκ παραβάσειω;, « Πηπραμένος, φησὶν, εἰμὶ ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν · » ὁ πεπραμένος δὲ, οὐ φύσει δούλος. » Καὶ πάλιν · Ὁ!δα ὅτι οὐκ οἰκέει ἐν ἐμοί, τούτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ μου, ἀγαθόν. » Ὁρᾷ; ὅτι οὐ τὴν σάρκα, ἀλλὰ τὸ ἐνοικῶν αὐτῇ φησὶ κακόν · τοῦτον τοίνυν τὸν ὄντα ἐν τοῖ; μέλεσιν ἡμῶν, καὶ τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ; ἀντιστρατεύομενον νόμον, ἐνοικεῖν τῷ σώματι κακόν, ἀλλ' οὐχὶ τὸν νοῦν. Διὰ τοῦτο ἡμεῖ; ἀντιπαρατατόμενοι τούτῳ τῷ νόμῳ τῆ; ἀμαρτίας, ἐξοικίζομεν αὐτὸν τοῦ σώματος, καὶ ἐνοικίζομεν τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ νοῦ · καὶ νομοθετοῦμεν δι' αὐτῆ;, ἐκάστη τε δυνάμει τῆ; ψυχῆ;, καὶ τοῖ; τοῦ σώματος; μέλεσιν,

⁹⁹ I Cor. vi, 19. ¹⁰⁰ II Cor. vi, 16. ¹⁰¹ Psal. lxxii, 2. ¹⁰² Ibid. 14. ¹⁰³ Ibid. 18. ¹⁰⁴ ib. d. 25.

¹⁰⁵ Psal. lxxviii, 3. ¹⁰⁶ Isa. xvi, 11. ¹⁰⁷ Rom.

ἐκάστῳ τὸ προσήκον· ταῖς μὲν αἰσθήσεις, ὧν τε καὶ ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἀντιληπτόν· τὸ ἔργον δὲ τοῦ νόμου, τοῦτο προσαγορεύεται ἐγκράτεια· τῷ δὲ παθητικῷ μέρει τῆς ψυχῆς, τὴν ἀρίστην ἐμπροσθέν ἐξίν. Ἀγάπη δ' ἔσχεν αὕτη τὴν ἐπινομίαν· ἀλλὰ καὶ τὸ λογιστικόν, διὰ τούτου βελτιούμεν, ἀποπεμπόμενοι πᾶν ὃ τι προσίσταται τῇ διανοίᾳ, πρὸς τὴν εἰς Θεὸν ἀνάγειν. Καλοῦμεν δὲ τοῦτ' τὸ μόριον τοῦ νόμου τούτου, νῆψιν. Ἐγκρατεία δὲ τις τὸ σῶμα καθάρας ἐξυτοῦ, θυμὸν τε καὶ ἐπιθυμίαν ἀφορμητῶν δι' ἀγάπης θείας ποιησάμενος, καὶ νοῦν ἀπειλικρινημένον δι' εὐχῆς παραστήσας τῷ Θεῷ, κτᾶται καὶ ὁρᾷ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐπηγγελμένην χάριν τοῖς καθαρμένοις τὴν καρδίαν· καὶ τότε ἂν δυναθῆι μετὰ Παύλου λέγειν, ὅτι· «Ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.» Ἐρχομεν δὲ, φησὶ, τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀσφρακίνοις σκεύεσι, τοῖς σώμασιν· εἰ τὸν νοῦν ἡμῶν αὐτῶν ἔνδον τοῦ σώματος καθέξομεν, ἀναξίως· τῆς μεγαλοφυίας πράξομεν τοῦ νοῦ; Καὶ τί; ἂν τοῦτ' εἴποι, μὴ ὅτι πνευματικῆς, ἀλλὰ καὶ νοῦν γεγυμνωμένον θείας χάριτος, ἀνθρώπου δ' ὅμοι; ἔχων; Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν ἐστί πολυδύναμον πρᾶγμα ἡ καθ' ἡμᾶς ψυχὴ, χρῆται δ' ὡς ὄργάνῳ, τῷ ζῆν κατ' αὐτὴν πεφυκότι σώματι, τισιν ὡς ὄργάνοις χρωμένη ἐνεργεῖ ἡ δύναμις αὐτῆς; αὕτη, ἣν καλοῦμεν νοῦν· καὶ ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς ποτ' ὑπενόησεν, οὐδ' ἐπὶ τοῖς οὐκισιν, οὐτ' ἐν τοῖς βλεφαρίοις, οὐδὲ μνησθῆναι ἐν τοῖς μυκτῆρσιν, ἢ τοῖς χεῖλεσιν, ἐμφικισμένην εἶναι τὴν διάνοιαν· ἐντὸς δ' ἡμῶν ἐνεῖναι, πᾶσιν αὕτη συνδοκεῖ. Διηνέχθησαν δὲ τινες, τίνι τρῖπῳ ὡς ὄργάνῳ χρῆται τῷ ἐντὸς. Οἱ μὲν γὰρ, ὡς ἐπ' ἀκρόπολι τινί, τῷ ἐγκεφάλῳ ταύτην ἐνιδρύουσιν· αἱ δὲ τῆς καρδίας τὸ μεταίτατον, καὶ τὸ κατ' αὐτὸ τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος ἀπειλικρινημένον, ὄχημα διδασκῶν αὐτῆ. Ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτοί, εἰ καὶ μήτε ἔνδον ὡς ἐν ἀγγείῳ, καὶ γὰρ ἀσώματον, μήτε ἔξω, καὶ γὰρ συνημμένον, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ ὡς ἐν ὄργάνῳ, τὸ λογιστικὸν ἡμῶν εἶναι ἐπιστάμεθ' ἀκριβῶς· οὐ παρ' ἀνθρώπου τοῦτο διδαχθέντες, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος τὸν ἄνθρωπον, ὃς φησὶν ἐν Εὐαγγελίοις, ὅπως· «Οὐ τὰ εἰσερχόμενα, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα διὰ τοῦ στόματος κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξερχόνται, φησὶν, οἱ λογισμοί.» Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ μέγας Μακάριος· «Ἡ καρδία, φησὶν, ἡγεμονεύει ὅλου τοῦ ὄργανου· καὶ ἐπὶ κατὰσχῆ ἐκς νομᾶς τῆς καρδίας ἡ χάρις, βασιλεύει ὅλων τῶν λογισμῶν, καὶ τῶν μελῶν· ἐκεῖ γὰρ ἐστὶν ὁ νοῦς, καὶ πάντες οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς. Οὐκοῦν ἡ καρδία ἡμῶν ἐστὶ τὸ τοῦ λογισμοῦ ταμίον, καὶ πρῶτον σαρκικὸν ὄργανον λογιστικόν. Τὸ τοίνυν λογιστικὸν ἡμῶν ἐν ἀκριβεῖ νήψει σπευδόντες ἐπισκέπτεσθαι καὶ ἐσθλοῦν, τίνι ἄλλῳ ἐπισκεψάμεθα, εἰ μὴ τὸν ἐκκεχυμένον διὰ τῶν αἰσθήσεων νοῦν ἡμῶν ἐξωθεν συναγαγόντες, πρὸς τὰ ἐντὸς ἐπαναγάγομεν, καὶ πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν καρδίαν, τὸ τῶν λογισμῶν

A bimus quid et quantum apprehendere debeant, et hoc opus legis vocatur temperantia; parti autem animæ affectibili optimum inferimus habitum, qui animor nuncupatur; vim denique rationalem hac lege melioramus, rejicientes quodcumque intellectui obstat quominus ad Deum ascendat, et hanc illius legis partem appellamus vigilantiam.

Temperantia porro qui corpus suum purgat, iramque et concupiscentiam in virtutum fomitem divina charitate convertit, et intellectum oratione mundatum Deo offert, ille potitur et videt in seipso gratiam mundis corde promissam, et tunc potest dicere cum Paulo⁹⁹: «Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, id est in corporibus. Ergo ipsam mentem nostram intra corpus tenebimus, num quid faciemus sublimi mentis dignitate indignum? Qui hoc diceret, haud solum non esset spiritualis, sed animam gratia divina, imo et humana nudatum haberet.

Cum autem una res sit multis pollens facultatibus anima nostra, et velut instrumento utatur corpore quod vivificat, quænam ut organa ad operationem adhibet illa ejus potentia, quam vocamus intellectum. Etenim nemo unquam suspicatus est in unguibus, aut in pupillis, nec etiam in naribus aut in labiis inhabitare intelligentiam; eam verò intra nos esse omnes consentiunt, sed quidam disputant quo interiori utatur organo. Alii enim eam velut in arce quadam in cerebro ponunt; alii vero partem ventris mediam, et quod est in eo ab animali spiritu purum, ut sedem ei assignant. Nos autem ipsi, ne intus velut in vase, quia est spiritualis, nec foris, quia est unita, sed in corde quasi in organo mentem esse nostram certo novimus, non ab homine id edocti, sed ab ipso creatore hominis dicente in Evangelio! : «Non quod intrat in os, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem; de corde enim, inquit, exeunt cogitationes.» Sic etiam magnus Macarius : «Cor, ait, regit totum organum, et, si habenas cordis teneat charitas, regnat in cunctis cogitationibus et membris : hic enim intellectus et omnes sunt animæ cogitationes.» Cor igitur nostrum est rationis sedes, et primum carnale mentis organum.

Proinde mentem nostram diligenti studentes vigilantia examinare ac regere, quo modo discutiamus, nisi intellectum nostrum ad exteriora sensibus diffusum recolligentes, ad interiora reduxerimus, et ad ipsum cor illud, quod est cogitationum thesaurus? Propterea dignus suo nomine Macarius, post verba paulo superius allata, dicit : «Illic igitur oportet intueri, an inscripserit gratia leges Spiritus.» Illic, ubi? in principe organo, in cha-

⁹⁹ 1^a Cor. iv, 6, 7. ¹ Matth. xv, 11, 19.

ritatis throno, ubi intellectus et omnes sunt cordis cogitationes, in corde videlicet.

Quæritur quomodo penitus sit necesse ut qui volent in quiete sibi met attendere, reducant et includant intra corpus mentem, ac præsertim intra illud quod est maxime intimum in corpore corpus, quod nempe cor nuncupatur. Quod si, juxta Psalmistam ¹, « Omnis gloria filiae regis ab intus, » quomodo nos illam foris quaeramus? Et si, juxta Apostolum ², « Misit Deus Spiritum suum in cordibus nostris clamantem: Abba, Pater, » cur non et nos in cordibus nostris cum Spiritu precabimur? Si adhuc, ut ait prophetarum et apostolorum Dominus ³, « Regnum caelorum intra nos est, » nonne extra regnum caelorum est qui ex intima sui parte intellectum expellere diligenter studet? « Cor nostrum, ait Salomon ⁴, inquiri scientiam, » quam idem intelligibilem et divinam appellavit. Et ad hanc Patres cunctos exhortantes, « Intellectus, inquit, perfecte spiritualis spirituali induitur scientia; quam in nobis, licet in nobis non sit, quaerere ne desinamus. »

Vides, si quis peccato resistere velit, et virtutem consequi, ac boni certaminis bravium, vel potius virtutis bravii pignus, nempe sensum spiritualem invenire, intra suum corpus et in seipsum mentem reducat necesse est. Sed mentem, non dico extra corporeas cogitationes, sed extra ipsi corpus educere, ut illic spiritualibus gaudeat contemplationibus, hoc est summum ethnici erroris, et omnis malae doctrinae fons atque radix, daemone inventum ac documentum, ignorantiae mater et insaniae filia. Ideo qui loquuntur ex daemonum instinctu, ex seipsis excedunt, ne id quidem intelligentes quod dicunt. Nos vero non solum intra corpus et cor, sed et intra seipsam reducimus mentem.

Respondeant igitur qui dicunt hanc non esse distinctam, sed unitam animae, quomodo quis intra se mentem reflectat. Ignorant, ut videtur, aliam esse mentis essentialiam, et aliam ejus operationem. Vel potius id scientes, deceptoribus ultro sese addiderunt, e verborum consimilitudine captivunculas eruentes; qui enim ex dialectica ad contradictiones exacuuntur, juxta magnum Basilium, rejiciunt spiritualis doctrinae simplicitatem, et everunt vim veritatis, ei opponendo falsam scientiam et sophismatum argutiunculas. Et sic agant necesse est qui non sunt spirituales, et se dignos tamen ducunt qui spiritualia judicent ac doceant. Neque enim ignorant mentem non esse oculi similem, qui caetera visibilia videns, seipsum non videt. Sed intellectus ad alia quidem quae inspicere debet, directo se movet motu, ut ait magnus Dionysius; in seipsam autem revertitur, cum sese mens respicit, quod motum reflexum idem ibidem vocat.

Hæc porro intellectus operatio melior est et magis propria, per quam supra seipsum aliquando

ταμειον; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ φερωνόμος Μακάριος ἐφεξῆς τῆς ἀνωτέρου μικρῶν εἰρημένους παρ' αὐτοῦ γησιν· Ἐκεῖ τοίνυν δεῖ σκοπεῖν, εἰ ἐνέγραψεν ἡ χάρις τοὺς τοῦ πνεύματος νόμους· Ἐκεῖ, ποῦ; Ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ὄργανῳ· ἐν τῷ τῆς χάριτος ὄργανῳ ὅπου ὁ νοῦς καὶ οἱ λογισμοὶ πάντες τῆς ψυχῆς· ἐν τῇ καρδίᾳ δηλαδὴ. Ὅραξ πῶς ἀναγκαιότατον ταῖς προσηγμένους ἐν ἡσυχίᾳ προσέχειν ἑαυτοῖς, ἐπανάγειν καὶ ἐμπερικλείειν τῷ σώματι τὸν νοῦν, καὶ μάλιστα τῷ ἐν τῷ σώματι ἐνδοτάτῳ σώματι, ὃ καρδίαν ὀνομάζομεν. Εἰ δὲ καὶ [κατὰ] τὸν Γαλμαζόν· « Πᾶσα ἡ ἐξὲα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν, » πῶς ἡμεῖς αὐτὴν ἔξω πρὸς ζητήσωμεν; Εἰ καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « Ὁ Θεὸς ἔδωκεν αὐτοῦ τὸ πνεῦμα κρῖνον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· Ἀββὰ ὁ Πατήρ, » πῶς ἡμεῖς οὐκ ἐν αὐταῖς συνευξόμεθα τῷ Πνεύματι; Εἰ δὲ κατὰ τὸν προφητῶν καὶ ἀποστόλων Κύριον, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστίν, πῶς οὐκ ἔξω καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας γένοικ' ἂν, ὃ τῶν ἐντὸς ἑαυτοῦ τὸν νοῦν ἐξάγειν διὰ σκοπιῆς ποιοῦμενος; « Καρδία ὀρθή, φησὶ ὁ Σολομών, ζητεῖ αἰσθήσιν· » ἦν ὁ αὐτὸς νοεράν καὶ θεῖαν ἀλλαχῶ προσεῖρηκε· πρὸς ἦν οἱ Πατέρες πάντας προτροπεύομενοι, Νοῦς, φασὶ, νοερῶ πάντως, καὶ νοεράν αἰσθήσιν περιέβληται· ἦν ἐν ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐν ἡμῖν οὖσαν ἐκζητοῦντες μὴ παυσώμεθα. Ὅραξ ὅτι· κἂν πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀντικαταστήται τις προθυμηθεῖ, κἂν τὴν ἀρετὴν προσκησασθαι, κἂν τοῦ κατ' ἀρετὴν ἀθλοῦ τὸ βραβεῖον, μᾶλλον δὲ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ κατ' ἀρετὴν βραβεῖου τὴν αἰσθήσιν τὴν νοεράν, εὐρεῖν ἐντὸς τοῦ τε σώματος, καὶ ἑαυτοῦ τὸν νοῦν ἐπαναγαγεῖν ἀνάγκη; Τὸ δ' ἔξω τὸν νοῦν οὐ τοῦ σωματικῆς φρονήματος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ σώματος ποιεῖν, ὡς ἐκεῖ νοεροῖς θεάμασιν ἐντύχοι, τῆς Ἑλληνικῆς ἐστὶ πλάνης αὐτὴ τὸ κράτιστον, καὶ πάσης κακοδοξίας βίβλα καὶ πηγή· δαιμόνων εὐρημα καὶ παῖδευμα γεννητικῶν ἀνοίας, καὶ γέννημα τῆς ἀπονοίας. Διὸ καὶ οἱ λαλοῦντες ἐκ τῆς τῶν δαιμόνων ἐπιπονοίας, ἐξεστηχότες ἑαυτῶν εἰσι· μηδ' αὐτὸ τοῦτο συνειντες ὅ τι λέγουσιν. Ἡμεῖς δὲ, μὴ μόνον εἰσω τοῦ σώματος καὶ τῆς καρδίας, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτὸν, αὐτοῦ πάλιν πέμπομεν τὸν νοῦν. Κατηγορεῖτοσαν οὐκοῦν οἱ λέγοντες μὴ κεχωρισμένον, ἀλλ' ἐνόντα τῇ ψυχῇ πῶς ἂν αὐθὶς εἰσω πέμποι τις τὸν νοῦν; Ἄγνοοσι γὰρ, ὡς εἰσικεν, ὅτι ἄλλο μὲν οὐσία νοῦς, ἄλλο δὲ ἐνέργεια. Μᾶλλον δὲ εἰδότες, τοῖς ἀπατεῶσιν ἑαυτοὺς συνέταξαν ἐκόντες, διὰ τῆς ὁμωνυμίας σοφισζόμενοι· μὴ καταδεχόμενοι γὰρ τὸ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας ἀπλοῦν, οἱ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς πρὸς τὰς ἀντιλογίας ἠκονημένοι, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, περιτρέπουσι τὴν ἰσχὴν τῆς ἀληθείας ἐκ τῶν ἀντιθέσεων τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, τῇ πιθανολογίᾳ τῶν σοφισμάτων. Τοιοῦτους γὰρ δεῖ εἶναι τοὺς μὴ πνευματικούς· καὶ τὰ πνευματικὰ κρίνειν καὶ διδάσκειν ἀξιοῦντας ἑαυτοὺς. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο λέληθεν αὐτοὺς, ὅτι οὐκ ὡς ἡ φύσις τᾶλλα μὲν ὄρα τῶν ὄρατων, ἑαυτὴν δὲ οὐκ ὄρα, οὕτω καὶ ὁ νοῦς. Ἀλλ'

¹ Psal. xlii, 14. ² Galat. iv, 6. ³ Luc. xvii, 21. ⁴ Prov. xxvii, 21.

ενεργεῖ μὲν καὶ τὰλλα ὧν ἂν ὀείτο περισκοπεῖν· ὁ φησι κατ' εὐθειαν κίνησιν τοῦ νοῦ Διονύσιος ὁ μέγας. Εἰς ἑαυτὸν δ' ἐπάνεισι, καὶ ἐνεργεῖ καθ' ἑαυτὸν, ὅταν ἑαυτὸν ὁ νοῦς ὀρᾷ. Τοῦτο δ' αὖθις κυκλικὴν εἶναι κίνησιν ὁ αὐτὸς αὐτοῦ φησιν. Αὐτὴ δ' ἡ τοῦ νοῦ ἐστιν ἐνέργεια, κρείττων καὶ ἰδιαιτάτη· δι' ἧς καὶ ὑπὲρ ἑαυτὴν γινόμενος ἔσθ' ὅτε, τῷ Θεῷ συγγίνεται. Νοῦς γάρ, φησὶ ὁ μέγας Βασίλειος, μὴ σκεδανόμενος· ἐπιτὰ ἔξω (ὀρᾷς ὅτι ἔξεις; Ἐξῶν αὖν, ἐπανόδοιο δεῖται. Διὸ φησιν), ἐπάνεισι πρὸς ἑαυτὸν· δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν, ὡς δι' ἀπλανοῦς ἀναβαίνει τῆς ὁδοῦ. Τὴν τοιαύτην γὰρ κίνησιν τοῦ νοῦ, καὶ ὁ τῶν νοσῶν ἀπλανῆς ἐπὶ πτερυγίων ἐκείνος Διονύσιος, ἀδύνατον εἶναι φησὶ πλάνη τινὶ περιπεσεῖν. Ταύτης οὖν ἀπάγειν ὁ τῆς πλάνης πατὴρ ἐπιθυμῶν ἀεὶ τὸν ἀνθρώπον, καὶ πρὸς τὴν χωροῦσαν αὐτὸς τὰς πλάνας ἄγειν, οὐδέποτε καὶ τήμερον, ὅσα γε ἡμεῖς ἴσμεν, εὖρε συνεργὸν διὰ χρηστολογίᾳς ἀγωνιζόμενον ἐφελεύσασθαι πρὸς ταύτην. Νῦν δ' ὡς εἰκεν, εὖρε τοὺς συλλαβανομένους, εἶπερ, ὡς αὐτὸς εἶπας, εἰσὶν οἱ καὶ λόγους συντιθέασιν ἐνάγοντας πρὸς ταῦτα· καὶ τοὺς πολλοὺς πεῖθειν ἐγχειροῦσιν, ὡς κάλλιον ἔξω κατέχειν τοῦ σώματος προσεχόμενον τὸν νοῦν, καὶ αὐτοὺς τοὺς τὸν ὑπερανθεβηκότα, καὶ ἡσύχιον ἀσπαζομένους βίον· μὴδ' ἐκεῖνο αἰδεσθέντες, ὅπερ Ἰωάννης ὁ τὴν πρὸς οὐρανὸν φέρουσαν κλίμακα διὰ λόγων τεκτινόμενος ἡμῖν, ὀριστικῶς καὶ ἀποφαντικῶς ἐξείπεν, ὡς ἡσυχαστῆς ἐστιν, ὁ τὸ ἀσώματον ἐν σώματι περιορίζειν σπεύδων. Ὁ συνωδὸς καὶ οἱ πνευματικοὶ πατέρες ἡμῶν διδάξαν ἡμᾶς εἰκότως. Εἰ γὰρ μὴ ἔνδον τοῦ σώματος περιόρισε, πῶς ἂν ἐν ἑαυτῷ τὸν τὸ σῶμα ἐνημέμενον, καὶ ὡς εἶδος φυσικὸν διὰ πάσης χωροῦντα τῆς μεμορφωμένης ὕλης; ἢ τὸ ἔξω καὶ διωρισμένον οὐκ ἂν ἐπιδέξαιτο οὐσίαν νοῦ, μέχρις ἂν ἐκεῖνη ζῶη, ζωῆς εἶδος κατὰλληλον τῇ συναφείᾳ σπῶτα. Βλέπεις, ἀδελφε, πῶς οὐ πνευματικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνθρωπίνως ἐξετάζουσιν, εἶσω τοῦ σώματος πέμπειν, ἢ κατέχειν τὸν νοῦν ἀναπέφηνεν ἀναγκαιότατον τοὺς προσηρημένους ἑαυτῶν ὡς ἀληθῶς γενέσθαι, καὶ κατὰ τὸν ἔσω ἀνθρώπον φερωνύμους μοναχοὺς, τὸ δ' εἰς ἑαυτοὺς μάλιστα τοὺς εἰσαγομένους βλέπειν εἰσηγήσθαι, καὶ διὰ τῆς ἀνανοῆς εἰσω πέμπειν τὸν οἰκεῖον νοῦν, οὐκ ἀπὸ τρόπου. Τὸν γὰρ μῆπω Θεωρητικὸν ἑαυτοῦ, μηχαναῖς τισὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπισυνάγειν τὸν νοῦν, οὐκ ἀποτρέψει τις εὐφρονῶν. Ἐπεὶ οὖν τοῖς ἄρτι πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀποδυσασμένοις, καὶ συναγόμενος συνεχῶς ἀποπηδᾷ· δεῖ δὲ καὶ συνεχῶς αὐτοὺς αὖθις τοῦτον ἐπανάγειν· λαμβάνει δ' ἀγυμνάστους δυνατὰς δυσθεωρητότατος, καὶ εὐκίνητότατος ἀπάντων ὧν· διὰ τοῦτο τῇ πυκνᾷ διαχεομένη καὶ ἐπαναγομένη εἰσπνοῇ προσέχειν, εἰσὶν οἱ παραινῶσι, καὶ ἐπέχειν τι μικρὸν, ὡς κάκεινον συνεπίσχοιεν τηροῦντες ἐν αὐτῇ· μέχρις ἂν, σὺν Θεῷ, ἐπὶ τὸ κρείττον προῖόντες, ἀπρόβιτον πρὸς τὰ περὶ αὐτὸν, καὶ ἀμιγῆ τὸν οἰκεῖον νοῦν ποιήσαντες, δυνήθωσιν ἀκριβῶς εἰς ἐνοειδῆ συνελίξιν τυναγαγεῖν. Τοῦτο δ' ἴδρι τις ἂν καὶ αὐτομάτως ἐπόμεινον τῇ προσοχῇ τοῦ νοῦ. Ἡρόμα γὰρ εἰσεῖσεῖ τε καὶ

elevatus, cum Deo conjungitur. « Na. que, ut ait magnus Basilius, intellectus ad exteriora dispersus, a se, ut vides, exit. Egressus igitur reditu indiget. Ideo, inquit, revertitur ad semetipsum, et per se ad Deum ascendit quasi via non erratica. » Hunc enim mentis motum non posse ulli incidere errori, dicit ille adhuc non erroneus spiritualium speculator Dionysius. Ab illa igitur via hominem divertere pater erroris semper cupiens, et inducere in viam erroribus suis intricatam, nunquam hactenus, quantum nos scimus, cooperatorem invenerat pulchris sermonibus conantem in illam attrahere. Nunc vero adjutores reperit, cum, ut ipse dixisti, sint qui componunt sermones ad hoc ducentes, et multitudini persuadere moliantur melius esse extra corpus mentem in oratione contineri ab his etiam qui egregiam et quietam amplexi sunt vitam, neque hanc venientur definitionem ac demonstrationem Joannis illius qui scalam ad cælum ferentem sermonibus fabricatus est! « Quietus, ait, ille est qui incorporeum in corporeo includere studet. Cui consona spirituales nostri Patres merito nos docuerunt. Nam si non intus corporis, quomodo in nobis includeremus intellectum corpore indutum et velut formam naturalem toti infusum informata: materiæ? a qua quidquid esset extraneum ac separatum, non reciperet substantiam intellectus, quoad illa vivit, vitæ genus conjunctioni conformem ducens.

Vides, frater, non spiritualiter modo, sed et humane indagantibus valde necessarium patere, ut illi intra corpus ducant ac teneant mentem, qui volunt vere sui esse et digni secundum hominem interiorem monachi. Hortari autem, præcipue elementarios, ut in semet inspiciant et per respirationem intro mittant intellectum, non est incongruens. Eum enim qui nondum sibi attendit, ab animo ad se quibusdam artibus reducendo, quis bene sanus averteret? Quia igitur certamen illud nuper ingressis, mens vel recollecta jugiter exsilit, et jugiter est revocanda, et nondum bene exercitos fallit utpote difficillima visu et mobilissima omnium, ideo nonnulli eos hortantur ut a crebra emissa et reducta respiratione caveant, eamque suspendant paulisper, ad mentem cum ea retinendam, donec, adjuvante Deo, in melius progressi, jam non ad circumstantia discedentem, sed puram prorsus factam mentem suam possint perfecte in unum globum conferre. Id autem, ut videre est, ultro sequitur attentionem mentis. Nam leniter intrat et exit hic spiritus, in omni studiosa meditatione, et imprimis apud frucentes corporis et animi quietudine. Illi enim spiritali gaudentes sabbatismo, et ab omnibus suis actibus, quantum possunt, cessantes, suspendunt omnia facultatum animæ opera quibus it exitque et varia cognoscit, ac cunctas sensuum perceptiones, atque universam prorsus corporis operationem quæ penes nos est, eam vero quæ non omnino a nobis pendet, ut re-

parationem, tollunt quatenus sub nostra est potestate.

Hæc quidem omnia iis competunt qui jam in il-laboriosa et non sollicita profecerunt quiete : cum enim hanc penitus ingressa est anima, illa exinde omnia necessario sequi oportet. At incipientibus nihil supradictorum sine labore contingere videas. Quamvis enim charitatem sequatur patientia, charitas enim suffert, nos tamen docemur vi acquirere patientiam, ut per eam ad charitatem promoveamur. Item de præfatis. Et quid amplius de his dicendum? Omnes enim experti eos vident qui ob inexperiencem contradicunt, illos quippe non sermo, sed labor et laborum experientia docuit, que utiles profert fructus, et steriles jurgiosorum et jactatorum sermones abhorret.

Quia autem, sicut quidam magnorum Doctorum circa hæc dicit, formis exterioribus interior hominis assimilari solet post peccatum, cur non homini animum in se convertere, et non directo, sed reflexo et certissimo motu movere studentem, multum prodesset oculum haud huc illucque circumagere, sed quasi fulcro cuidam indigere suo pectori vel umbilico? Nam simul ac in circulum se quasi ab extrinsecus pro viribus reflectit, reflexe pariter in seipsum studens movere mentem, vim intellectus visu exterius diffusam intra cor refundet hujusmodi habitu corporis. Quod si intelligibilis beatitudinis potestas residet in ventris umbilico, quia hic viget peccati lex qua illa alitur, cur non isti repugnantem mentis legem oratione armatam opponamus? ne per lavacrum regenerationis expulsus nequam spiritus, cum septem spiritibus nequioribus seipso rediens iterum inhabitet, et fiant novissima pejora prioribus *.

« Attende tibi, » ait Moyses; scilicet tibi toti, haud alii quidem tui parti, alii vero non. Per quid? Per mentem profecto : nam per nihil aliud potest quis sibi toti attendere. Hanc igitur institue corpori et animæ custodiam, per hanc enim a pravis animæ et corporis passionibus facile liberaberis. Tibi ergo asta, tibi instia, tibi invigila, vel potius te custodi, intueere et examina. Sic enim carnem rebellem subjicies spiritui, et verbum absconditum in corde tuo nunquam erit.

« Si spiritus potestatem habentis (malorum scilicet spirituum ac cupiditatum) ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, » dicit Ecclesiastes †, nullam animæ partem, nullum membrum incustoditum dimittas. Sic enim spiritibus ab intra nocentibus superior flos, et scrutatori cordium et renium, hæc ipse præscrutatus, jam non scrutandus astabis cum fiducia. Nam « si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur, » ipse Paulus dicit †. Et beatus expertus illos Davidis affectus, dices † : « Tenebræ non obscurabuntur a te, et nox sicut dies illuminabitur mihi, quia tu posse-

A εξεσις τουτὶ τὸ πνεῦμα, καὶ πᾶσι ἐναγωνίως ἀσκήσεις· μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν ἡσυχάζοντων σώματος καὶ διανοή. Οὕτω γὰρ πνευματικῶς σάββατιζόντες, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν οικειῶν ἔργων καταπαύοντες, ὡς ἐφικτὸν, πᾶν μὲν τὸ μεταβατικόν, καὶ ἀεξοδικόν, καὶ πεποικιλμένον περὶ τὰς γνώσεις τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, περιαιροῦσιν ἔργον· καὶ τὸς αἰσθητικὰς πάσας ἀντιλήψεις, καὶ πᾶσιν ἀπίως σώματος ἐνεργεῖαν, ἤτις ἐφ' ἡμῖν· ἡ δ' οὐκ ἐφ' ἡμῖν τελείως, ὡς περὶ καὶ τὸ ἀναπνεῖν, ἐφ' ὅσον ἐφ' ἡμῖν. Ταῦτα δὲ πάντα τοῖς προκόψασι καθ' ἡσυχίαν ἀπόνως καὶ ἀπεριμερίμως ἔπασι· τῇ γὰρ τελείᾳ πρὸς ἐαυτὴν εἰσὼδῷ τῆς ψυχῆς, αὐτόματα ταυτὶ πάντα ἐπιγίνεσθαι ἀνάγκη. Τοῖς δ' ἀρχομένοις, [ἐν] οὖν τῶν εἰρημένων ἰδοὺς ἂν ἀμογήτῃ περιγινώμενον·

B ὡς οὖν τῇ ἀγάπῃ ἔπασι τὸ ὑπομένειν· ἡ γὰρ ἀγάπη πάντα στέγει· ἡμεῖς δὲ διδρακόμεθα κατορθοῦν βίαν τὴν ὑπομονὴν, ὡς δι' αὐτῆς πρὸς τὴν ἀγάπην φθάσωμεν. Οὕτω καὶ τούτων ἔχει· καὶ τί δεῖ πλείων περὶ τούτων λέγειν; πάντες γὰρ οἱ πεπειραμένοι γελῶσι τοὺς ἐξ ἀπειρίας ἀντινομοθετοῦντας· τῶν γὰρ τοιούτων, οὐ λόγος, ἀλλὰ πόνοσ, καὶ ἡ εἰς πόνοσ πεῖρα διδρακάλος· αὐτὴ τε καρπούμενη τὴν συμπερον, καὶ τῶν φιλονεικῶν τε καὶ φιλονεικῶν τοὺς ἀκάρπους ἀποστρεφόμενη λόγους. Ἐπεὶ δὲ καὶ καθάπερ τις τῶν μεγάλων περὶ ταῦτα λέγει, τοῖς ἐξῶ σχήμασι πέφυκεν ὁ ἔσω ἄνθρωπος συνεξομοῦσθαι μετὰ τὴν παράδασιν, πῶς οὐκ ἂν συντελέσειε τι μέγα τῷ σπεύδοντι συστρέφειν τὸν νοῦν εἰς ἐαυτὸν, ὡς μὴ τὴν κατ' εὐθείαν, ἀλλὰ τὴν κυκλικὴν καὶ ἀπλανῆ κινεῖσθαι κίνησιν, τῷ μὴ τὸν ἐσθαλάμην ὡδε κάκεῖτε περιάγειν, ἀλλ' οἷον ἐρσίματι τιτι τοῦτον προσερεθίδειν, τῷ οἰκίῳ στήθει, ἢ τῷ ὄμφαλῳ.

C Πρὸς γὰρ τῷ εἰς κύκλον ὡς περὶ ἐξῶθεν ἐφ' ὅσον ἐφικτὸν συνελίττειν ἐαυτὸν, παραπλησίως τῇ σπουδαζομένῃ ἐν αὐτῷ τοῦ νοῦ κινήσει, καὶ τὴν εἰς ὄψεως ἐξῶ χρομένην δύναμιν τοῦ νοῦ, τῆς καρδίας εἰσω πέμψει διὰ τοῦ τοιούτου σχήματος τοῦ σώματος. Εἰ δὲ καὶ ἡ τοῦ νοητοῦ θηρῆς δύναμις ἐπ' ὄμφαλου γαστρὸς, ὡς τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας ἐκεῖ τὸ κράτος ἔγοντος, καὶ νομῆν αὐτῷ διδόντος, διατί μὴ τὴν ἀντιστρατευόμενον ἐκείνῳ τοῦ νόμου νόμον, αὐτοῦ δι' εὐχῆς ὠπλισμένον ἐπιστήσωμεν; ὡς ἂν μὴ τὸ διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας πνεῦμα πονηρὸν ἀπελαθῆν, μεθ' ἐτέρων ἐπτὰ πονηροτέρων πνευμάτων ἐπιστρέψαν, αὐτῆς ἐγκατοικισθῆ, καὶ γένηται ἐξ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων. Πρόσχευ σεαυτοῦ, φησὶν ὁ Μωϋσῆς, παντὶ δηλαδὴ· οὐ τι μὲν τῶν σῶν, τι δ' οὐ. Διὰ τίνοσ; Τοῦ νοῦ πάντως· οὐδενὶ γὰρ ἄλλῳ δυνατὸν προσέχειν ἐαυτῷ παντί. Ταύτην οὖν ἐπίστησον καὶ ψυχῇ καὶ σώματι τὴν φυλακὴν· εἰ αὐτῆς γὰρ καὶ σωματικῶν καὶ ψυχικῶν πονηρῶν παθημάτων ἀπαλλαγῆσθαι βούλῃσ. Σεαυτοῦ τοῖνον πρόστηθι, σεαυτῷ ἐπίστηθι· σεαυτὸν ἐπίσκεψαι, μᾶλλον δὲ προστάσαι, καὶ ἐπισκέπτου, καὶ ἐταῖς. Καὶ γὰρ οὕτω τὴν σάρκα ἀφηνιάζουσαν ὑποτάξεις τῷ πνεύματι, καὶ ῥῆμα κρυπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου οὐ μὴ ποτε γένηται. « Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζον-

* Luc. xi, 26. † Eccle. x, 4. † Cor. xi, 31. † Psal. cxxviii 12.

τος, τῶν πονηρῶν δηλαδὴ καὶ πνευμάτων, καὶ πα-
 Οημάτων, ἀναβῆ ἐπὶ σέ, φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστής,
 τὸ πόν σου μὴ ἀφῆς· » τοῦτέστι μὴ ψυχῆς μέρος,
 μὴ μέλος σώματος· ἀνεπίσκοπον ἕσσης. Οὕτω γὰρ
 καὶ τῶν κάτωθεν ἐπηραζόντων πνευμάτων ἀνώτε-
 ρος διαγενήσῃ καὶ τῶ ἐτάζοντι καρδίας καὶ νεφροῦς,
 ὡς αὐτὸς ταῦτα προετάσας, ἀνεξετάτως παραστή-
 σῃ μετὰ παρόρησις. «Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν,
 οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα, » Παῦλος ἐστὶν ὁ λέγων. Καὶ τὸ
 τοῦ Δαβὶδ παθῶν μακρόριον ἐκεῖνο πάθος, καὶ αὐτὸς
 πρὸς τὸν Θεὸν ἔρειξ, ὅτι «Σκότος οὐ σκοτισθήσεται
 ἀπὸ σοῦ, καὶ νῦξ ὡς ἡμέρα φωτισθήσεται μοι, ὅτι
 σὺ ἐκτίσω τοὺς νεφρούς μου.» Οὐ τὸ τῆς ἐμῆς, φησὶ,
 ψυχῆς μόνον ἐπιθυμητικὸν ὄλον σὸν εἰργάσω, ἀλλὰ
 καὶ εἰ τι ἐν τῷ σώματι ταύτης τῆς ἐπιθυμίας ζώ-
 πυρον, κέρως τὴν ἐμποιοῦσαν ἐπιστρέψαν, δι' αὐτῆς
 πρὸς σε ἀνέπη, καὶ σοῦ ἐξηρτηται, καὶ σοῦ κολλᾷ-
 ται. Ἡ γὰρ τοῖς τῶν αἰσθητῶν, καὶ φθορῶν ἡδον-
 ῶν ἀνεχομένοις, τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμοῦν ὄλον κε-
 νοῦται πρὸς τὴν σάρκα, καὶ διὰ τοῦτο ὄλοι σάρκες
 γίνονται, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐν καταμέ-
 νειν ἐν αὐτοῖς, οὕτω τοῖς ἀνυψώσασι τὸν νοῦν πρὸς
 τὸν Θεόν, καὶ τοῦ Θεοῦ πόθου τὴν ψυχὴν ἐξηρτημέ-
 νοις, καὶ ἡ σὰρξ μετασκευαζομένη συνανυψοῦται τε
 καὶ συναπολαύει τῆς θείας κοινωνίας· καὶ κτήμα
 καὶ αὐτὴ γίνεταί, καὶ οἶκημα Θεοῦ, μηκέτ' ἐνοικου-
 ροῦσαν ἔχουσα τὴν πρὸς Θεὸν ἔχθραν, μηδὲ κατὰ
 τοῦ πνεύματος ἐπιθυμοῦσα. Τίς δὲ καὶ ὁ μᾶλλον
 ἐπιτηδαιὸς τόπος τῷ κάτωθεν ἐφ' ἡμᾶς ἀνιόντι πνεύ-
 ματι σαρκὸς, καὶ νοῦς οὐκ ἡ σὰρξ, ἐν ἧ καὶ ὁ
 Ἄποστολὸς φησὶ μηδὲν ἀγαθόν, πρὸ τοῦ ἐγκατοι-
 κισθῆναι τὸν νόμον τῆς ζωῆς, οἰκεῖν; Ταύτην οὐ-
 κοῦν καὶ μᾶλλον δεῖ μηδέποτε ἀφείσθαι προσοχῆς.
 Πῶς γὰρ ἡμῶν εἶη; πῶς δ' ἂν ἀφῶμεν ταύτην;
 Πῶς δ' ἂν ἀποκρουσάμεθα τὴν πρὸς αὐτὴν ἀνοδὸν
 τοῦ πονηροῦ, καὶ μάλιστα οἱ μήπω πνευματικῶς
 εἰδότες ἀντεπιέναι τοῖς πνευματικοῖς τῆς πονηρίας,
 εἰ μὴ καὶ διὰ τοῦ ἔξω σχήματος ἡμᾶς αὐτοὺς παι-
 δεύομεν προσέχειν ἑαυτοῖς; Καὶ τί λέγω τοὺς ἄρτι
 ἐπιβαλλομένους, ὅτε καὶ τῶν τελευτέρων εἰσὶν οἱ,
 τούτω χρησάμενοι τῷ σχήματι κατὰ τὴν προσευχὴν,
 εὐήκοον τὸ Θεῖον ἔσπον· οὐ μόνον τῶν μετὰ Χριστὸν,
 ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸ τῆς αὐτοῦ πρὸς ὑμᾶς ἐπιδημίας.
 Καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ τὴν θεοπίαν τελευτάτος Ἡλίας
 τὴν κεφαλὴν τοῖς γόνασιν ἔρεισας, καὶ οὕτω τὸν
 νοῦν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὸν Θεὸν φιλοπονώτερον συν-
 αγαγών, τὸν πολυετῆ ἐκεῖνον ἔλυσεν αὐχμόν. Οὗτοι
 δὲ μοι δοκοῦσιν, ἀδελφε, παρ' ὧν ἀκηκοέναι ταῦτα
 λέγεις, νοσεῖν τὴν τῶν Φαρισαίων νόσον· διὸ καὶ τὸ
 ἔσωθεν τοῦ πωτηρίου, δηλαδὴ τὴν ἐστυθὴν καρδίαν,
 ἐπισκέπτεσθαι καὶ καθαίρειν οὐκ ἐθέλουσι· καὶ
 ταῖς πατρικαῖς μὴ στοιχοῦντες παραδόξαι, σπεύ-
 λουσι αὐτοὶ προκαθῆσθαι πάντων, ὡς καινοὶ νομο-
 διδάσκαλοι· τὸ τε σχῆμα τῆς δεδικαιωμένης τελω-
 νικῆς εὐχῆς ἐκεῖνης, αὐτοὶ τε ἀπαξιοῦσι, καὶ τοὺς
 ἄλλους τῶν εὐχομένων παραινοῦσι μὴ προσεσθαι.
 Κατάπερ γὰρ ἐν Εὐαγγέλιος φησὶν ὁ Κύριος·

A disti renes meos. » Non solum concupiscibilem ani-
 ma: partem totam tuam efficiam; sed et si quis in
 corpore est concupiscentiæ hujus fomes, illuc unde
 elicitur, conversus, hæc ad te volat, et tibi appen-
 det, et tecum agglutinatur. Sicut enim qui sensibilia
 et corruptibilia amplectuntur, totum animæ appeti-
 tum effundunt ad carnem, ideoque toti carnales
 fiunt, et spiritum Dei non habent in se immanen-
 tem: ita his qui mentem elevant ad Deum, et di-
 vino amori animam devincunt, ipsa caro transmu-
 tata simul erigitur, ac divino fruitur consortio, et
 fit etiam res et domus Dei, jam non inhabitantem
 habens Dei inimicitiam, nec adversus spiritum concu-
 piscens.

B Ultra autem aptior est spiritui nos deorsum in-
 vadenti? carone an meus? nonne caro, in qua
 Apostolus nihil bonum dicit habitare antequam le-
 gem vitæ conceperit? Eam igitur potius oportet
 nunquam dimitti incustoditam. Secus enim quid
 fieremus? Et cur eam derelinqueremus? Et quo-
 modo repellamus maligni ad eam reditum, qui
 præsertim repugnare spiritualiter contra spiritua-
 lia nequitie nondum scimus, si non exteriori ha-
 bitu nobismetipsis discamus invigilare? Nec solos
 dico recenter incipientes, cum et perfectiorum
 nonnulli, hoc situ in oratione usi, exauditi sunt a
 Deo, non tantummodo post Christum, sed etiam
 ante ejus ad nos adventum. Ipse enim contemplatione
 perfectissimus Elias, ponens faciem suam in-
 ter genua sua¹⁰, et sic mentem in se et in Deum
 diligentius reducens, illam multorum annorum dilu-
 lit siccitatem.

Isti autem a quibus, frater, illa tibi audita fuisse
 dicis, mihi videntur ægrotare Pharisæorum morbo;
 itaque quod est intus calicis, cor scilicet suum,
 inspicere et mundare nolunt; et patrum non stan-
 tes traditionibus, amant supra omnes sedere, ut
 novi legis doctores; et situm justificati publicani
 in oratione ipsi dedignantur, et alii orantibus ad-
 mittendum dissuadent. Sicut enim Dominus dicit:
 « Ille volebat nec oculos ad cælum levare¹¹. » Etiam
 porro imitantur, qui in seipsos visum orando in-
 tendunt; qui vero eos vocant *omphalopsychos*;
 non solum evidenter calumniantur quos accusant
 (quis enim horum in umbilico reponit animam?),
 non solum, inquam, fiunt manifeste calumniosi
 impostores, sed et ostendunt seipsos laudabilium
 conviciatores virorum, haud vero errantium esse
 correctores, nec propter quietudinem et veritatem,
 at propter vanam gloriam scribere, neque ut ad
 vigilantiam inducant, sed ut a vigilantia advertant.
 Ipsum enim illud opus, et omnes ei studiose in-
 cumbentes, omni modo student ob actum quo illud
 exercetur, contemnere. Et isti eum qui dixit¹²:
 « Venter meus quasi cithara sonabit, et viscera
 mea ad murum æreum quem instauras: » *cælio-
 psychos* facile appellarent, et simul universos incu-

¹⁰ III Reg. xviii, 42. ¹¹ Luc. xviii, 43. ¹² Isa. xvi, 11.

sarent quicunque corporeis imaginibus intelligibilia divinaque et spiritualia figurant, nuncupant et investigant. Sed eis nullum idcirco inferent detrimentum, at potius causa beatitudinis erunt et plures addent in cœlis coronas; ipsi vero extra sanctuarii velum manebunt, nec ipsam veritatis umbram poterunt intueri; imo valde timendum est ne vel pœna multentur æterna, quia non solum a sanctis discesserunt, sed etiam contra eos verbo incesserunt.

Nam Simeonis junioris theologi vitam cognoscere fere in omnibus mirabilem et supernaturalibus miraculis a Deo glorificatam, et scripta ejus scripta vitæ dicens aliquis non a recto erraret. Et venerandum illum Nicephorum, qui multis annis in solitudine et in quiete peractis, deinde magis solitarias præferens sancti Montis partes, sese ad laborem exercuit, et ex collectis omnibus Patrum sermonibus erutam nobis tradidit vigilantis præxim. Ibi ergo illud quod a quibusdam refelli dicis, perfectionis amantibus clare suadent.

Et quid referam veteres sanctos? Viri paulo nobis anteriores, in quibus manifesta enituit virtus Spiritus sancti, omnia hæc nobis proprio ore tradiderunt, et illum theologum esse verissime theologum et veritatis mysteriorum Dei certissimum speculatorem nobis prædicaverunt. Audis illum Theoleptum optime vocatum, qui Philadelphicæ fuit antistes, seu potius ex ea velut ex Incerna mundum illustravit, qui Athanasius alter annos non paucos patriarchalem nobilitavit cathedram, et ejus sepulcrum Deus fecit gloriosum. Et illum Nilum Italicum, Nili Magni æmulum, et Siliotem et Eliam, ei minime cedentes, et Gabriel, et Athanasium, prophetiæ dono ditatos. Illos omnes audis, et multos alios eis anteriores, aut cœvos, aut posteriores, laudantes et commendantes servare volentes illam traditionem quam novi doctores quietis, hujus ne vestigium quidem cognoscentes, nec propter experientiam, sed ineptiam vituperantes eam, abolere ac dedocere et deturpare conantur, ad nullam auditorum utilitatem. Nos vero sanctorum illorum nonnullos facie ad faciem vidimus et magistros habuimus. Quomodo igitur illos pro nihilo reputantes quos experientia et gratia docuit, istis qui a superbia et verborum concertatione ad docendum procedunt, cederemus? Non erit hoc, non erit.

Et tu igitur ab istis abhorre, cum David sapienter tibi met dicens: «Benedic, anima mea, Domino, et omnia quæ intra me sunt, nomini sancto ejus¹³;» et te Patribus docilem præbens, audi quomodo ad intro mittendam semper mentem exhortentur.

Ἰταλῶν, τὸν τοῦ μεγάλου ζηλωτῆν Νεΐλου, τὸν ἐκείνου, Γαβριήλ, καὶ Ἀθανάσιον, τοὺς καὶ προφητικοῦ χαρίσματος ἡξιωμένους. Τούτους πάντως ἀκούεις, καὶ πολλοὺς ἄλλους; πρὸ αὐτῶν τε καὶ σὺν αὐτοῖς, καὶ μετ' αὐτοὺς γεγονότας, ἐπαινοῦντας, καὶ παραινούντας κατέχειν τοὺς βουλομένους τὴν

Ἐκεῖνος οὐκ ἠθέλην οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀραι· ἰ τοῦτον δὲ ζηλοῦσιν, οἱ ἑαυτοῖς ἐν τῷ εὐχεσθαι προσέχοντες τὴν ἔψιν· οἱ δ' ὀμφαλοφύχους τούτους ὀνομάζοντες, πρὸς τῷ συκοφαντεῖν σοφῶν ὡν κατηγοροῦσι· τίς γάρ ποτε τούτων ἐπ' ὀμφαλοῦ λέγει τὴν ψυχὴν; Πρὸς γοῦν τῷ γενέσθαι δόλους συκοφαντικῶς ἐπιθεμένους, καὶ ὑβριστάς, τῶν ἐπαινουμένων σφᾶς αὐτοὺς ἔδειξαν ὄντας, ἀλλ' ἐπὶ διορθωτάς τῶν σφαλλομένων· οὐδ' ἡσυχίας ἕνεκεν, καὶ ἀληθείας, ἀλλὰ κενοδοξίας χάριν γράφοντας· οὐδ' ἵνα πρὸς νῆψιν ἐνάγωσιν, ἀλλ' ἵνα τῆς νῆψεως ἀπαγάγωσιν. Αὐτὸ γὰρ τὸ ἔργον, καὶ τοὺς ἐμμελῶς ἐπιλημμένους τούτου, παντὶ τρόπῳ σπεύδουσιν ἐξ αὐτῆς τῆς καταλλήλου πράξεως ἐξουθενεῖν· οἱ τοιοῦτοι δὲ βραδίως καὶ τὸν εἰπόντα, ὡς ἰ Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου· καὶ τὸν εἰρηκῶτα πρὸς Θεόν, ὅτι ἰ Ἡ κοιλία μου ἠχήσει ὡς κιθάρα, καὶ τὰ ἐντός μου ὡσεὶ τείχος· χαλκοῦν δ' ἐνεκκίνισας, ἰ κοιλιοφύχους ἂν προσαγορεύσειαν, καὶ κοινῇ πάντας διαβάλλοιεν, τοὺς διὰ σωματικῶν συμβόλων, τὰ νοερά, καὶ θεῖα, καὶ πνευματικὰ τυποῦντας, καὶ καλοῦντας, καὶ ἀνιχνεύοντας. Ἄλλ' ἐκεῖνοις μὲν, παρὰ τοῦτο βλάβος ἐπιόσουσιν οὐδέν· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ μακαρισμῶν πρόξενοι γενήσονται, καὶ μείζονος προσθήκης τῶν ἐν οὐρανοῖς στεφάνων· αὐτοὶ δὲ καὶ τῶν ἱερῶν παραπιστοσμάτων ἔξω μενοῦσι, καὶ οὐδὲ πρὸς τὰς σκιάς ἔξουσιν ἀτενίζεῖν τῆς ἀληθείας· πολὺ δὲ τὸ δέος, μὴ καὶ δίκην τίσουσιν αἰώνιον, οὐκ ἀποδιαστελλαντες μόνον ἑαυτοῦ; τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν τῷ λόγῳ χωρήσαντες. Συμῶνος γὰρ τοῦ νέου Θεολόγου τὸν βίον οἶσθα· θαυμά τε ὄντα πάντα σχεδόν, καὶ δι' ὑπερφῶν θαυμάτων ὑπὸ Θεοῦ δεδοξασμένον, τὰ τε συγγράμματα αὐτοῦ, συγγράμματα ζωῆς εἰκῶν τις, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ προσήκοντος, καὶ Νικηφόρον δὲ τὸν ὄσιον ἐκεῖνον, ὃς πολυετὴ χρόνον ἐν ἡρεμίᾳ καὶ ἡσυχίᾳ διενεγκῶν, ἔπειτα τοῖς ἔρημικωτέροις μέρεσι τοῦ ἁγίου ὄρους ἐμφολοχωρήσας, καὶ ἀπασχολήσας ἑαυτὸν, ἐκ πασῶν τῶν Πατρικῶν φωνῶν συνειλοχῶς, τὴν νηπτικὴν ἡμῖν αὐτῶν παρέδωκε πράξιν. Οὗτοι τοίνυν, τοῦδ' ὄπερ ἀνεκρέπειν φῆς τινας, σαφῶς τοῖς προαιρουμένοις εἰσηγοῦνται. Καὶ τί λέγω τοὺς παλαιοὺς τῶν ἁγίων; ἄνδρες γὰρ μικρῷ πρὸ ἡμῶν μεμαρτυρημένοι, καὶ ἀποδοεδειγμένοι ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου, πάνθ' ἡμῖν διὰ στόματος οἰκείου παρέδωκαν, τὸν τε Θεολόγον τοῦτον ὡς ἀληθῶς Θεολόγον, καὶ τῆς ἀληθείας τῶν Θεοῦ μυστηρίων ἐπόπτην ἀσφαλίστατον, ἐφ' ἡμῶν ἀνεκλήρυτον. Τὴν φερωνύμως Θεώληπτον ἐκείνον ἀκούεις τὸν Φιλαδελφίας πρόεδρον, μᾶλλον δ' ἀπὸ ταύτης, ὡς ἀπὸ λυχνίας τὸν κόσμον φωτίσαντα, τὸν Ἀθανάσιον ἐκεῖνον, ὃς ἐπ' ἐνιαυτοὺς οὐκ ἔλιγους τὸν πατριαρχικὸν ἐκόσμησε Ὄρθρον· οὐ καὶ τὴν σοφὴν δ' Θεὸς ἐτίμησε, Νεΐλον ἐκείνον τὸν ἐξ Ἐσλιώτην, καὶ τὸν Ἰλίαν τοῦ; μηδὲν ἀποδόντα; τὴν παράδοσιν ταύτην, ἣν οἱ νέοι διδασκαλοὶ τῆς ἡσ-

¹³ Psal. cii, f.

χίας οἱ μὴδ' ἔχνο; ἡσυχίας εἰδότες, μὴδ' ἀπὸ πείρας, ἀλλ' ἀπὸ λογοεσχίας νοουθετοῦντες, ἀθετεῖν· καὶ μεταδιδάσκειν, καὶ ἐξουθενεῖν περιῶνται, πρὸς οὐδὲν χρήσιμον τῶν ἀκούοντων· ἡμεῖς δὲ καὶ τῶν ἁγίων ἐκείνων ἔστιν οἷς αὐτοπροσώπως ὠμιλήσαμεν, καὶ διδασκάλοι; ἐχρησάμεθα. Πῶς οὖν τούτους παρ' οὐδὲν θέμενοι, τοὺς καὶ πείρα, καὶ χάριτι δεδιδαγμένους, τοῖς ἀπὸ τύφου καὶ λογομαχίας ἐπὶ τὸ διδάσκειν χωρήσασιν εἰζώμεν; Οὐκ ἔσται τοῦτο, οὐκ ἔσται. Καὶ σὺ τοίνυν τοὺς τοιοῦτους ἀποτρέπου, μετὰ τοῦ Δαβὶδ συνετῶς σεαυτῷ προσλαλῶν· « Εὐλόγησι, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ, ἡ σαυτὸν τε πειθήνιον παρέχων τοῖς Πατράτιν, ἄκουε, πῶς εἰσω πέμπειν ἀεὶ τὸν νοῦν προτρέπονται.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΠΕΡΙ

ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΚΑὶ ΚΑΘΑΡΟΤΗΤΟΣ ΚΑΡΔΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ Γ'.

EJUSDEM GREGORII

DE ORATIONE ET PURITATE CORDIS

CAPITA TRIA.

α' Ἐπειδὴ τὸ Θεῖον αὐτοαγαθότης ἐστὶ, καὶ ἕλεος **B** αὐτόχρημα, καὶ ἀβυσσος χρηστότητος, μᾶλλον δὲ καὶ τῆς ἀβύσσου ταύτης περιληπτικὸν, ὡς ὑπερέχον παντός τε ὀνόματος ὀνομαζομένου, καὶ νοουμένου πράγματος· τῇ πρὸς αὐτὸ ἐνώσει μόνῃ, τύχοι ἂν τις τοῦ ἔλεους· ἐνοῦται δέ τις τούτω, τῇ κοινωνίᾳ, κατὰ τὸ ἐγγυροῦν, τῶν ὁμοίων ἀρετῶν, καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῆς κατὰ τὴν εὐχὴν πρὸς τὸν Θεὸν δεησεώς τε καὶ ἐνώσεως. Ἄλλ' ἡ μὲν δι' ἀρετῶν κοινωνία, δι' ὁμοιότητα, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Θεοῦ ἐπιτηδειον τὸν σπουδαῖον πέφυκε κατασκευάζειν, οὐ μὲντοι καὶ ἐνοῦν· ἡ δὲ τῆς εὐχῆς δύναμις, αὐτὴν ἱερουργεῖ, καὶ τελεσιουργεῖ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεῖον ἀνάτασιν τε καὶ ἐνωσιν, σύνδεσμος οὖσα τῶν λογικῶν πρὸς τὸν κτίσαντα κτισμάτων· ὅταν μέντοι **C** τῶν παθῶν καὶ λογισμῶν δι' ἐμπύρου κατανύξεως ὑπεράναβῃ τὰ τῆς εὐχῆς. Τῷ γὰρ ἐμπαθεῖ νῶ ἐνωθῆναι τὸν Θεόν, ἀδύνατον. Ὡσθ' ὁ νοῦς μέχρις ἂν τοιοῦτος ἢ εὐχόμενος, οὐδὲ τοῦ ἔλεους ἔτυχε· καθόσον δὲ τῶν λογισμῶν ἀνανεῦειν δύναται, κατὰ τοσοῦτον καὶ τοῦ πένθους γίνεται. Ἀναλόγως δὲ τῷ πένθει, καὶ τοῦ ἔλεους τῆς παρακλήσεως μεταλαγχάνει· καὶ τούτοις ἐγγυρόσας μετὰ ταπεινώσεως, καὶ τὸ παθητικὸν ἅπαν μετασκευάζει τῆς ψυχῆς.

β'. Ὅταν τὸ ἔνιαῖον τοῦ νοῦ γένηται τρισδόν, μέων ἐνιαῖον, τότε συνάπτεται τῇ θεαρχικῇ τριαδικῇ μονάδι, πᾶσαν ἀποκλείσαν πλάνης εἴσοδον καὶ ὑπεράνω καθέστω; σαρκῆς, καὶ κόσμου, καὶ κοσμοκράτορος. Καὶ οὕτω τὰς ἐξ αὐτῶν λαβῆς διαφυγὴν παν-

1. Quia Deus est ipsa bonitas, et ipsa misericordia, et abyssus benignitatis, vel potius abyssum hanc comprehendit, quia superat omne nomen quod nominavi et omnem rem quæ intelligi potest, sola cum eo unione misericordiam aliquis consequitur: conjungitur autem cum eo aliquis similium virtutum consortio, quantum capax est, et precibus divinam orationem et communionem, participando. Atqui communitas quæ est per virtutum similitudinem, asceten aptum efficere potest recipiendæ unioni divinæ, non vero eum unire; at orationis efficacia sacram et perfectam operatur hominis ad Deum elevationem atque unionem, rationales creaturas ad Creatorem devinciens, postquam passiones ac cogitationes malas fervida compunctione superavit oratio. Namque dedito cupiditatibus animo conjungi Deus nequit. Itaque misericordiam non consequitur mens, quin tali vacet orationi; sed quantum passiones respicere potest, tantum contritionem acquirit; et pro ratione contritionis, misericordiæ sortitur solatium, et non nisi cum in his perseveravit, totam quoque transformat animæ concupiscentiam.

2. Cum unitas mentis facta est trina, una simul remanens, tunc supremæ conjungitur Trinitatis unitati, omnemque recludit erroris viam, et superior sit carne, et mundi principe. Et ita omnes ex his subortas mali occasiones fugiens; in seipsa et in

Deo manet, internum combibens spiritualis exultationis fontem, donec sic una fiat. Fit autem una simul et trina mens, se ad seipsam convertendo et per se ad Deum ascendendo. At conversio mentis ad seipsam est sui custodia; ejus autem ad Deum ascensus originem ducit ab oratione, et oratione quidem qua in se reflectitur, vel qua interdum a seipsa exit, quod est difficilium. Si quis autem purificetur hac mentis reflexione et elevatione ad Deum, vi valida proprii divitias animi stringens, intellectu ad Deum accedit, et ineffabilia dona percipit, et sensu mentali cognoscit quam suavis sit Dominus, sicut dicit Psalmista ¹⁴: « Gustate et videte quoniam suavis est Dominus. » Invenire igitur mentem quam trina sit ac simul una maneat et conservetur, et in hac custodia orietur, non est admodum difficile; sed diu perseverare in hoc statu ineffabilia dona largiente, est difficilissimum. Omnis enim alius virtutis labor, huic comparatus, parvus est et facile tolerabilis. Ideo multi orationis virtuti ob ejus angustiam renuntiantes, latitudinem charismatum haud consequuntur; sed eos qui perseverant, majores Dei gratiæ manent, quæ gravia patienter ferentes, cum gaudio ad perfectiora progrediuntur, difficilia reddentes facilliora, et animæ nostræ angelicam, ut ita dixerim, dantes aptitudinem supernaturales participandi vires, juxta illud Prophetæ oraculum: « Qui sperant, assumentes pennas, mutabunt fortitudinem ¹⁵. »

ἐπιθεῖσαι ἐπιτηδεύματα, τὴν ἡμῶν φύσιν τοῖς ὑπὲρ τοῦ προφήτου, οἱ ὑπομένοντες περὸ φουήσουσιν, ἀλλάξουσιν ἰσχύον. »

5. Mens dicitur et mentis operatio constare in ideis ac cogitationibus; et mens est etiam has operans virtutes, quæ et cor dicitur a Scriptura. Secundum hanc congruentissimam facultatum mentis nostræ divisionem, pars rationalis est operatio mentis in ratiociniis seu cogitationibus consistens, quæ sunt in oratione, præsertim soliloquii. Et quidem mens facile purificatur; at generans cogitationes potentia mundari nequit, nisi et aliæ omnes purgentur animæ vires. Namque anima est una res multis prædita facultatibus: tota igitur maculatur, a qualibet potentiarum ejus inoritur malum, et universæ in unam coalescunt ob unitatem animæ. Quia vero unaquæque facultas diversam habet operationem, potest interdum diligentia quacumque mundari ad tempus operationem, at non ideo pura erit ipsa potentia, quæ potius munda est vel immunda quatenus cum aliis communicat. Propterea qui orationis studio mundavit operationem mentis, et cui ad mensuram adfulget vel scientiæ lux vel intellectualis illustratio, si se ideo purum esse arbitretur, errat, et seipsam decipit, et sua superbia illi qui fallere semper molitur, latam aperit contra se januam. Si vero sciens propriam immunditiam, non superbiat modica illa purgatione, hæc ei proleat, et aliarum animæ

Ἀπάσιον, ἐν ἐαυτῷ ἐστὶ, καὶ τῷ Θεῷ, τῆς πηγαζούσης ἐνδοθεν πνευματικῆς ἀγαλλιάσεως καταπλαυῶν, μέχρις ἂν τοιοῦτον ἦ. Γίνεται δὲ τὸ ἐνιαῖον τοῦ νοῦ τριστὸν μένον ἐνιαῖον ἐν τῇ πρὸς ἑαυτὴν στροφῇ, καὶ τῇ δι' ἑαυτοῦ πρὸς Θεὸν ἀνάθεσι. Ἡ δὲ πρὸς ἑαυτὴν στροφή τοῦ νοῦ, ἑαυτοῦ τήρησις ἐστίν, ἡ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἀνοδος αὐτοῦ, δι' εὐχῆς μὲν ἐνεργεῖται τήναρχῃν, εὐχῆς δὲ συνεπτυγμένης, ἐστὶ δ' ὅτε καὶ διεξοικωτέρας, ὃ καὶ ἐργωδέστερον. Ἄν δὲ διακαρτερῇ τις ἐν τῇ τοῦ νοῦ ταύτης συνελίξει, καὶ τῇ πρὸς τὸ Θεὸν ἀνατάσει, βίᾳ ἰσχυρᾷ τὸ πολυπόρευτον τῆς διανοίας ἀγχον τῆς οἰκείας, νοερῶς πλησιάζει τῷ Θεῷ, καὶ τυγχάνει τῶν ὀρθῶν, καὶ γεύεται τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ αἰσθῆσαι νοερᾷ γινώσκει, ὅτι χρηστός ὁ Κύριος, καθάπερ καὶ ὁ Ψαλμῶδης φησι: « Γεύσασθε, καὶ ἴδετε ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος. » Τῆ μὲν οὖν τριστὸν εὐρεῖν τὸν νοῦν, τὸν αὐτὸν ὄντα μόνον τηροῦντα καὶ τηρούμενον, καὶ εὐχόμενον ἐν τῇ τήρησει, οὐ λίαν ἴσως δυσχερές, τὸ δὲ μακρὸν χρόνον ἐν ταύτῃ τῇ καταστάσει καρτερῆσαι τῇ γεννητικῇ τῶν ἀποβήτων, δυσχερέστατον ὡς μάλιστα. Πᾶς γὰρ πόνος ἄλλης ἀρετῆς, μικρὸς, καὶ φορητότατος συγκρινόμενος πρὸς τοῦτον. Διὸ καὶ πολλοὶ πρὸς τὴν εὐκτικῆς ἀρετῆς ἐστεινωμένοι ἀπειπόντες, τοῦ πλάτους τῶν χαρισμάτων οὐκ ἐπιτυγχάνουσιν, ἀλλὰ τοὺς ὑπομένοντάς, μείζους ἀντιλήψεις θεῖαι ὑποδέχονται, καὶ διαδυστάζουσαι καὶ ὑπανάχουσαι, μετ' ἡδονῆς ἐπὶ τὰ πρόσω προδιθάξουσιν, ἀνυσιμωτέρην τὴν δυσάνυστον ποιοῦσαι, καὶ ἀγγελικὴν, ὡς εἰπεῖν, φύσιν ὀμιλεῖν ἐνδυναμοῦσι κατὰ τὸ εἰρημένον ὅπερ ἀλλάξουσιν ἰσχύον. »

γ'. Νοῦς λέγεται καὶ ἡ τοῦ νοῦ ἐνέργεια ἐν λογισμοῖς· σφινσταμένη, καὶ νοήμασι· νοῦς ἐστὶ καὶ ἡ ἐνεργοῦσα ταῦτα δύναμις, ἥτις καὶ καρδία καλεῖται παρὰ τῆς Γραφῆς. Καθ' ἣν κυριωτάτην ὄψαν τῶν ἐν ἡμῖν δυνάμεων, λογικὴ ἐστὶν ἡ ἐν ἡμῖν ψυχῇ, ἥγουν ἐν λογισμοῖς ἐνέργεια τοῦ νοῦ, τοῖς σχολάζουσιν ἐν προσευχῇ, καὶ μάλιστα μονολογίστῳ, καθίσταται, καὶ καθαίρεται βλάβος, ἡ δὲ γεννώσα ταύτην δύναμις, οὐκ ἂν καθαρθεῖ, εἰ μὴ καὶ αἱ ἄλλαι τῆς ψυχῆς δυνάμεις πᾶσαι· καὶ γὰρ ἐν ἐστὶ πολυδύναμον πρᾶγμα ἡ ψυχῇ· μαλόμεται τοῖνον ὄλη, κακίας ἐγγενημένης ἀφ' ἥστινοσούν τῶν ἐν αὐτῇ δυνάμεων, καὶ κοινονοῦσι πᾶσαι τῆς μιᾶς τῷ ἐνιαίῳ τῆς ψυχῆς. Ἐπεὶ δὲ ἐκάστη τῶν δυνάμεων διάφορον παρέχει τὴν ἐνέργειαν, ἐνὶ δὲ ἐπιμελείας μίαν ἤνεργειαν καθαρθεῖται πρὸς καιρὸν ἐνέργειαν· ἀλλ' οὐχὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ δύναμις ἐστὶ καθάρᾳ· κοινονοῦσα γὰρ ταῖς ἄλλαις, μᾶλλον ἂν εἴη ἀκάθαρτος, ἢ καθάρᾳ. Διὸ, ὁ διὰ τῆς κατὰ τὴν προσευχὴν ἐπιμελείας καθάρᾳ· τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ, καὶ φωτισθεῖς μετρίως, ἢ φωτὶ γνώσεως, ἢ καὶ νοερᾷ ἐλλάμψει· ἐάν μὲν διὰ τοῦτο κκαθαρόμενος ἑαυτὸν λογιῆται, πλανᾶται ἑαυτοῦ καταψευδόμενος, καὶ διὰ τῆς οἰήσεως, τῷ πλανᾷ ἀεὶ ἐπιχειροῦντι οὐρανὸν ἀνοίγνυσαι κατ' ἐλασῶν μεγάλην. Ἄν ἐξ εἰδῶς τὴν οἰκείαν καρδρικὴν ἀκαθαρσίαν, μὴ ἐπαρθείη τῇ μετρίᾳ

¹⁴ Ps. l. xxxiii, 9. ¹⁵ Isa. xl, 31.

ἐκείνη καθαρότητι, βοηθῶ χρώμενος αὐτῇ, καὶ τῶν ἄλλων τῆς ψυχῆς δυνάμεων τὴν ἀκαθαρσίαν καθαρῶτερον ὄρξ, καὶ προκόπτει εἰς ταπεινώσιν, καὶ προστίθῃσι τῷ πένθει, καὶ καταλλήλους ἐφευρίσκει θεραπείας ἐκείτῃ δυνάμει τῆς ψυχῆς· πράξει μὲν τὸ πρακτικόν, γινώσκει δὲ τὸ γνωστικόν, προσευχῇ δὲ τὸ θεωρητικόν καθάρων ἑαυτοῦ, καὶ διὰ τούτων, εἰς τὴν τῆς καρδίας, καὶ τοῦ νοῦ τελείαν, καὶ ἀληθῆ, καὶ μονιμωτάτην φθάνει καθαρότητα, ἥτις οὐκ ἂν γένοιτό ποτέ τινι, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐν πράξει τελειότητος, καὶ τῆς ἐπιμόνου τριβῆς, θεωρίας τε καὶ τῆς ἐν θεωρίᾳ προσευχῆς·

A virium purificatam videt immunditiam, et proficit in humilitate, et in contritione crescit, et remedia invenit cuique animæ facultati congrua, praxi practicam, scientia intellectualem, et oratione contemplativam sui partem purgans; atque per hæc ad cordis et intellectus perfectam veramque ac firmissimam pervenit munditiam, quam nemo unquam adipiscitur nisi perfectione operum, et contritione perpetua, contemplationeque et contemplativa oratione.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΦΥΣΙΚΑ, ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ,

ΜΗΘΙΚΑ ΤΕ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΝ'

EJUSDEM GREGORII

THESSALONICENSIS

PHYSICA, THEOLOGICA, MORALIA ET PRACTICA CAPITA CL.

α'. Ἦρχθαι τὸν κόσμον, καὶ ἡ φύσις διδάσκει, καὶ ἡ ἱστορία πιστοῦται· καὶ τῶν τεχνῶν αἱ εὐρέσεις, καὶ τῶν νόμων αἱ θέσεις, καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ χρήσεις ἐναργῶς παρίστασι. Σχεδὸν γὰρ τεχνῶν ἀπασῶν ἴσμεν τοὺς εὐρετάς, καὶ τοὺς νομοθέτας τῶν νόμων, καὶ τοὺς τὴν ἀρχὴν κεκρημένους ταῖς πολιτείας, ἔτι γε μὴν καὶ τῶν συγγραφεύων περὶ οὗτου δήποτε τὴν ἀρχὴν ἀπάντων, καὶ οὐδένα τούτων ἔρωμεν Ἰεραδαίνοντα τὴν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ χρόνου γένεσιν, ἣν ἱστόρησεν ὁ Μωϋσῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ Μωϋσῆς, ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως συγγραφεύμενος, διὰ τοσοῦτων ἔργων καὶ λόγων ἐξιστάων ἀναντιρρήτους παρέσχετο πίστει τῆς καθ' ἑαυτὸν ἀληθείας, ὡς σχεδὸν ἅπαν γένος ἀνθρώπων καταπεισθεὶς· ἐξεργασθαι, καὶ καταγελῆν ἀναπεισείαι τῶν τάναντία σοφισαμένων. Ἐπεὶ καὶ ἡ τοῦ κόσμου τοῦτου φύσις, αἰεὶ προσφάτου τῆς καθ' ἑαυτὸν ἀρχῆς δεομένη, καὶ χωρὶς αὐτῆς μηδαμῆ συνίστασθαι δυναμένη, τὴν πρώτην ἑαυτῆς, ἥτις οὐκ ἐξ ἄλλης ἦν, ἀρχὴν, δι' αὐτῶν παρίστησι τῶν πραγμάτων.

β'. Οὐκ ἤρχθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τέλος ἐξείν τὸν κόσμον, ἡ μὲν φύσις αὐτοῦ τῶν ἐνδοχρῶμένων εἶναι παρίστησιν· οἷον ἐκτὸς μέρους διηνεκῶς τελευτῶντα. Βεβαίαν δὲ καὶ ἀναντιρρήτην παρέχει τὴν πίστιν ἡ προφητεία τῶν τε ἄλλων ἐνθέων, καὶ Χριστοῦ τοῦ

1. Incepisse mundum, et natura docet, et historia affirmat, et artium inventiones, et institutiones legum, et imperiorum constitutiones clare testantur. Nam fere omnes novimus inventores artium, et legum conditores, et primos regnorum institutores, et initium omnium qui de quacunque re scripserunt, et horum neminem videmus qui præcedat mundi et temporis exordium a Moyse assignatum. Et ipse Moses, qui primam mundi originem descripsit, tam multis operibus et sermonibus extraordinariis indubia tradidit suæ veracitatis argumenta, ut fere universum genus hominum ad sibi credendum et ad ridendum suos contradictores incitarit. Quia autem ea est mundi hujus natura ut quodcumque aliam semper requirat causam, et sine causa nihil prorsus existere possit, ex ipsis rebus patet primam illius fuisse causam, quæ ipsa non fuerit ex alia causa.

2. Non incepisse tantummodo, sed et finem habiturum esse mundum, ostendit ipsamet rerum in eo contentarum natura; quæ quodammodo per partes jugiter finitur. Cui rei indubiam quoque præbent fidem, et aliorum sacrorum verba scripto-

rum, et ipsius Christi Dei nostri, quibus credant necesse est non pii modo, sed et impii, cætera omnia quæ illi prædixerunt, vere evenisse videntes. Imo, ut ab illis etiam disci potest, non tantum universus hic mundus minime in nihilum rediit, sed corporum instar nostrorum immutabitur, in formam diviniorem resolutus ac conversus, ut nobis consimilis sit, per divini Spiritus virtutem.

3. Cælum, juxta ethnicos philosophos, vertitur natura animæ mundi, et justum ac rationem docet. Quodnam rectum, quam rationem? Nam si non sua ipsius natura, sed natura mundanæ quam dicunt animæ, cælum vertitur, et mundi totius est mundana anima, cur non vertuntur etiam terra, et aqua, et aer? Sed, quamvis, juxta illos, semper moveatur illa anima, sua tamen natura stant terra, et aqua inferiorem nacta locum; sic et cælum suapte natura semper movetur motu circulari, superiorem occupans regionem. Qualis autem est ista mundi anima cujus natura cælum movetur? Num rationalis? ergo libera esset, nec iisdem semper motibus ageretur cæleste corpus: libera enim aliter alias moventur. Et quodnam vestigium animæ rationalis videmus in infima hac sphaera, in terra scilicet, vel in proximis ejus aqua et aere, vel et in ipso igne? nam et hæc informantur mundi anima. Cur iterum alia sunt animata, alia vero inanimata? et juxta illos, hujusmodi non sunt omnia quævis, sed omnis lapis, omne metallum, omnis terra, unda, æther, ignis: ipsum enim ignem iidem dicunt propria moveri nature, sed non anima. Cum igitur communis sit anima, cur unum cælum natura hujus, non sua moveretur? At non est rationalis, juxta ipsos, movens cælicum corpus anima; et cur? Num, juxta eos, illa fons est animarum nostrarum, quamvis non sit rationalis, nec sensitiva, nec physica? Sed ne unam quidem harum videmus corpus moventem absque organis; nullum porro organicum inesse membrum videmus, nec terræ, nec cælo, nec ulli alii eorum elemento, quia omne organum diversis coalescit naturis, elementorum autem unumquodque simplicis est naturæ, ac præsertim cælum. Insuper, anima est perfectio corporis organici vitam in potentia habentis. Cælum autem nullum membrum aut partem organicam habens, non potest vivere: quo igitur forte modo haberet animam, quod vitam habere nequit? Sed qui evanuerunt in cogitationibus suis, ex insipienti corde animam excogitaverunt quæ neque est, neque fuit, neque erit unquam, et hanc quidem universi sensibilis mundi creatricem rectricemque et gubernatricem. Eandem animarum nostrarum, vel potius cunctarum quasi radicem et fontem esse dixerunt, ortum et ipsam habentem ab intelligentia, quam quidem intelligentiam aliam esse contendunt substantiam præter summam quem ipsi admittunt Deum. Et istiusmodi doctrinam tenent prius apud illos doctores et theologos: qui non

ἐπὶ πάντων Θεοῦ, ὅς πιστεύειν ὡς ἀληθείαν, οὐ τοῖς εὐσεβέσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀσεβέσι ἀνάγκη, καὶ πῶς τῶν ἄλλων ὧν οὕτως προείπον ἀπάντων ἀληθεύοντας αὐτοὺς ὀρώσιν. Ἔστι δὲ μαθεῖν παρ' αὐτῶν, ὡς οὐχὶ πρὸς τὸ μὴ ὂν ὁ κόσμος οὕτως ἄπας χωρήσει παντάσῃ, ἀλλ' ὡς καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα μετασκευασθήσεται, πρὸς τὸ θεϊότερον λυθεῖς τε καὶ μεταστοιχειωθείς, ὡς ἀνάλογος ἑμὴν εἶη, τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ Πνεύματος.

γ'. Τὸν οὐρανὸν, φασὶν οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, στρέφεσθαι τῇ φύσει τῆς κοσμικῆς ψυχῆς, καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸν λόγον διδάσκειν. Ποῖον δίκαιον; τίνα λόγον; Εἰ γὰρ μὴ τῇ ἑαυτοῦ φύσει, ἀλλὰ τῇ φύσει τῆς κοσμικῆς, ἣν φασι ψυχὴν, ὁ οὐρανὸς στρέφεται, τοῦ κόσμου δὲ παντὸς ἐστὶν ἡ κοσμικὴ ψυχή, πῶς οὐχὶ στρέφεται καὶ ἡ γῆ, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ ὁ ἀήρ; καίτοι κατ' αὐτοὺς ἀεικινήτου τῆς ψυχῆς οὕσης, ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ φύσει ἡ γῆ τε ἴσταται καὶ τὸ ὕδωρ, τὴν κάτω χώραν λαβόν; οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς, τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἀεὶ κινεῖται, καὶ κύκλῳ κινεῖται, τὴν ἄνω κατέχων χώραν. Ποῖα δὲ τίς ἐστὶ καὶ ἡ κοσμικὴ ψυχή, ἣς τῇ φύσει ὁ οὐρανὸς κινεῖται; ἀρὰ λογικῆ; οὐκ οὖν αὐθαίρετος ἂν εἶη, καὶ οὐκ ἂν τὰς αὐτὰς ἀεὶ κινήσεις ἐκίνηει τὸ οὐράνιον σῶμα; τὰ γὰρ αὐθαίρετα ἀλλοτε ἄλλως κινεῖται. Τί δὲ καὶ ἔχνος λογικῆς ψυχῆς ὀρώμεν ἐπὶ τῆς κατωτάτω ταύτης σφαίρας, τῆς γῆς, πάλιν λέγω. ἢ τῶν ἐγγυτάτω περὶ αὐτὴν, ὕδατος τε καὶ ἀέρος, ἢ καὶ τοῦ πυρὸς αὐτοῦ; καὶ τούτων γὰρ ἐστὶν ἡ κοσμικὴ ψυχή. Πῶς δὲ αὐτὸς καὶ τὰ μὲν ἐμψυχα, τὰ δὲ ἄψυχα; καὶ τοῦτο κατ' αὐτοὺς, καὶ ταῦτα οὐ τὰ τυχεύοντα, ἀλλὰ λίθος ἄπας, μέταλλον ἅπαν, χοῦς ἄπας, ὕδωρ, ἀήρ, πῦρ· καὶ τὸ πῦρ γὰρ οἱ αὐτοὶ τῇ ἑαυτοῦ φύσει φασὶ κινεῖσθαι, ἀλλ' οὐ τῇ ψυχῇ· κοινῆς οὖν οὕσης τῆς ψυχῆς, πῶς ὁ οὐρανὸς μόνος τῇ φύσει ταύτης, ἀλλ' οὐχὶ τῇ ἑαυτοῦ κινεῖται; ἀλλ' οὐκ ἔστι λογικὴ ἢ κατ' αὐτοὺς κινουσα τὸ οὐράνιον σῶμα ψυχή, καὶ πῶς; εἴπερ πηγὴ ἐστὶν αὕτη κατ' αὐτοὺς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν; ὁμοῦς εἰ μὴ λογικῆ, αἰσθητικῆ, ἢ φυσικῆ ἂν εἶη. Ἄλλ' οὐδὲ μίαν τούτων ὀρώμεν σῶμα κινουσαν χωρὶς ὀργάνων, ὀργανικῶν δὲ μέλος οὐδὲν ὀρώμεν, οὔτε γῆς, οὔτε οὐρανοῦ, οὔτε τινὸς ἄλλου τῶν ἐν αὐτοῖς στοιχείων, ἐπεὶ καὶ πᾶν ὄργανον, ἐκ διαφόρων ἐστὶ συντεθειμένον φύσεων, τῶν δὲ στοιχείων ἕκαστον, φύσεως ἀπλῆς ἐστὶ, καὶ μάλιστα ὁ οὐρανός. Ἡ γοῦν ψυχή, ἐντελέχεια σώματος ἐστὶν ὀργανικοῦ, δυνάμει ζωῆν ἔχοντος· ὁ δὲ οὐρανός, μηδὲν ὀργανικὸν μέλος ἢ μέρος ἔχων, οὐδὲ δύναται ζῆν· πῶς οὖν ἂν ὅπως ἔχοι ψυχὴν, ὃ ζῆν ἀδύνατως ἔχει; Ἄλλ' οἱ ματαιωθέντες ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, ἐξ ἀσυνέτου καρδίας ψυχὴν ἀνέπλασαν, τὴν μήτε οὔσαν, μήθ' ὑπάρξασαν, μήτε ἐσομένην, καὶ ταύτην τοῦ μὲν αἰσθητοῦ παντὸς κόσμου δημιουργὸν, καὶ κυβερνήτην, καὶ προνοητήν. Τῶν δὲ ἡμετέρων ψυχῶν, μᾶλλον δὲ πασῶν, οἶόν τινα ῥίζαν, καὶ πηγὴν ἀνεῖπον, αὐτὴν ἔχουσαν τὴν γένεσιν ἐκ νοῦ· ὃν δὴποτε ἐκείνον νοῦν, ἄλλον τὴν οὐσίαν εἶναι λέγουσι, παρὰ τὸν ἀκρον ὃν φασὶν αὐτοὶ Θεόν· καὶ ταῦτα τοιαῦτα ὄντα δογματίζουσι, οἱ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν θεολογίαν ἀπροὶ κατ'

αυτοῦς· τῶν κνώδαλα, καὶ λίθους θεοποιούντων οὐδὲν ἄμεινον, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ χειρόν περὶ τὸ σέβας διακαίμενοι. Κνώδαλα γάρ, καὶ χρυσοῦς, καὶ λίθος, καὶ χαλκὸς ἔστι· τι, καὶ τῶν ἐν τοῖς κτιστοῖς ἐσχάτων· κοσμικὴ δὲ ψυχὴ, καὶ ἀστροφόρος, οὕτε ἔστιν οὕτε τί ἐστι μηδαμῆ οὐσα μηδαμῶς, ὅτι μὴ ἀνάπλασμα διανοίας κακοδαίμονος.

8. Ἐπειδὴ, φασίν, ἀνάγκη κινεῖσθαι τὸ οὐράνιον σῶμα, περαιτέρω δὲ τόπος οὐδεὶς, εἰς ὃν ἂν προέλῃ, ἐπαναστρέφει πρὸς ἑαυτὸ, καὶ τὸ προϊέναι τούτου στρέφεσθαι ἔστιν, εὐγε· εἰ γοῦν εἶχε τόπον, ἂν ἂν ἐφέρετο, καθάπερ καὶ τὸ πῦρ, καὶ αὐτοῦ δὲ μᾶλλον τοῦ πυρὸς, ἔπει καὶ κοῦρον τὴν φύσιν τοῦ πυρὸς μᾶλλον. Αὕτη δὲ οὐ φύσεως ψυχῆς ἢ κινήσεως, ἀλλὰ φύσεως κωφότητος· εἰ οὖν τὸ προϊέναι τοῦ οὐρανοῦ στρέφεσθαι ἔστι, τὸ δὲ τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἔχει, ἀλλ' οὐ τῇ τῆς ψυχῆς, στρέφεται ἄρα τὸ οὐράνιον σῶμα, οὐ τῇ φύσει τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ, οὐκοῦν οὐδὲ ψυχὴν ἔχει. Οὐδ' ἔστι τις οὐράνιος, ἢ παγκόσμιος ψυχὴ, ἀλλὰ μόνῃ λογικῇ ψυχῇ ἔστιν ἡ ἀνθρωπίνη· οὐκ οὐράνιος, ἀλλ' ὑπερουράνιος, οὐ τόπιον, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῆς φύσει, ἅτε νοερὰ ὑπάρχουσα οὐσία.

9. Καὶ τὸ προϊέναι δὲ, καὶ πρὸς τὸ ἄνω ἐπεκτείνεσθαι τὸ οὐράνιον οὐκ ἔχει σῶμα· οὐχ ὅτι περαιτέρω τόπος οὐκ ἔστι (καὶ ἡ μετὰ τοῦτο γὰρ σφαῖρα τοῦ αἰθέρος ἐμπεριελημμένη) τούτῳ, οὐ πρόβεισιν ἐπὶ τὸ ἄνω· οὐχ ὅτι τόπος οὐδεὶς εἰς ὃν ἂν προίτοι· περιέχεται γὰρ ταύτῃ τὸ οὐράνιον πλάτος· οὐκ ἐπεκτείνεται δὲ ἀνωτέρω, ἔπει τὸ ἀνωτέρω ταύτης τοῦτο, λεπτότερον αὐτῆς ἔστι· διὸ καὶ ἀνωτέρω ταύτης ἔστι τῇ φύσει ἑαυτοῦ. Οὐκ ἄρα ὅτι μὴ ἔχει τόπον ἀνωτέρω ἑαυτοῦ πρὸς τὰ ἄνω οὐ προέρχεται ὁ οὐρανός, ἀλλ' ὅτι μηδὲν αὐτοῦ σῶμα λεπτότερόν τε καὶ κοφότερόν ἔστιν.

10. Οὐδὲν σῶμα τοῦ οὐρανοῦ σῶματος ὑψηλότερόν ἔστιν· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο δεκτικὸν οὐκ ἔστι σῶματος τὸ ἀνωτέρω, ἀλλ' ὅτι πᾶν σῶμα συμπεριελήφεν ὁ οὐρανός, καὶ μηδὲν ἑτερόν ἔστιν ἐπέκεινα σῶμα. Εἰ δ' ἦν διελθεῖν, ὡς περ ἡμῖν τοῖς εὐσεβέσι καὶ πιστεύεται, οὐκ ἂν ἦν ἀπαράδεκτον τὸ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἔκειναι. Ὁ γὰρ τὰ πάντα πληρῶν Θεός, καὶ πρὸς τὰ ἐπέκεινα τοῦ οὐρανοῦ ἐπεκτεινόμενος ἐπ' ἀπειρον, ἦν καὶ πρὸ τοῦ κόσμου πληρῶν ὡς καὶ νῦν· πληροὶ τὸν ἐν τῷ κόσμῳ τόπον ἅπαντα· καὶ οὐδὲν προσέστη τοῦτο, ὡς τε σῶμα ἐν αὐτῷ γενέσθαι. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐκτὸς τοῦ οὐρανοῦ ἐμποδίων ἔσται τι, μὴ εἶναι τόπον, οἷος ὁ περικόσμιος, ἢ ὁ γεγονῶς ἐκτὸς τοῦ κόσμου, πρὸς τὸ εἶναι σῶμα ἐν αὐτῷ.

11. Πῶς οὖν, ἔπει μηδὲν ἐμποδίων ἔστιν, οὐ πρὸς τὸ ἄνω φέρεται ἢ κίνησις τοῦ οὐρανοῦ σῶματος, ἀλλ' ἐπαναστρέφον εἰς ἑαυτὸ κινεῖται κύκλῳ; διότι περ ἐπιπολάζον ὡς λεπτότατον ἀπάντων, παντὸς σῶματος ἀνωτάτον ἔστιν, ἀλλὰ καὶ κινητικώτατον· ὡς γὰρ τὸ συμπεπιλημένον ἄκρως, καὶ βαρέτατον, κατώτατόν τε καὶ κοφώτατον, ἀνωτάτόν τε ἅμα καὶ κινητικώτατον· ἔπει οὖν κινεῖσθαι πέφυκεν ἐπιπολάζον ἄνω φύσει, τὸ δὲ οὕτως ἐπιπολάζον, χωρισθῆναι τῇ ἑαυτοῦ φύσει ὡς ἐπιπολάζει· ἀπυκνῶς ἔχει, σφαιρικὰ δὲ ἔστιν, οἷος τὸ οὐράνιον ἐπιπολάζει σῶμα, κατ' ἀνάγκην θεὶ περὶ αὐτὰ ἀπαύστως, οὐ

A meliorem, sed potius multo pejorem cultum profitentur, quam qui bestias aut lapides deificant. Nam bestia, aurum, aes et lapis sunt aliquid, licet creaturarum infimæ; anima vero mundana et stellifera neque existit neque aliquid prorsus aliud est quam mentis misere aberrantis inventum.

4. Cum, inquit, necesse sit moveri cœleste corpus, nec ulterior locus sit in quem procedat, convertitur in seipsum, et processus ejus conversio optime est; si ergo haberet spatium, sursum ferretur, sicut et ignis, et magis quam ignis ipse, quia natura levius igne est. — Hic autem motus non pertinet ad naturam animæ, sed ad naturam levitatis; si igitur processus cœli est ejus conversio, illum autem habet a sua natura, non a natura animæ, ergo vertitur cœleste corpus, non natura animæ, sed suapte natura, nec proinde animam habet. Neque est aliqua cœlestis et universalis anima, sed sola est anima rationalis humana, non cœlestis, sed supercœlestis, non loco, sed suapte natura, quatenus intellectualis substantia est.

5. Non ideo non procedit nec sursum fertur cœleste corpus, quia ulterior locus non est. Nam ipsa ætheris sphaera illo inferior et in eo circumscripta, nec idcirco sursum non procedit, quia nullus est locus in quem procedat, cum circumcingat eam cœlestis amplitudo; sed ideo non superius tendit, quia superius hoc spatium levius ea est, ac proinde supra illam est suapte natura. Non igitur quia superiorem seipso locum non habet, idcirco sursum hanc fertur cœlum, sed quia nullum corpus eo subtilius ac levius est.

6. Nullum corpus corpore cœlesti sublimius est, non quia nullum est superius spatium alicujus corporis capax, sed quia omne corpus cœlo comprehenditur, nec aliud est ulterius corpus. Si autem transiri posset, sicut nos pie credimus, non esset inadmissibile illud superius cœlo spatium. Nam replens omnia Deus, et ultra cœlum extensus in infinitum, erat etiam ante mundum expleus, sicut et nunc implet omnem mundi locum, neque id obstitit quin corpus in eo collocaretur. Ergo nec quidquam impedit quin sit extra cœlum locus, qualis circa mundum et iatus mundi est, ut sit in eo corpus.

7. Quare igitur, cum nullus sit obex, non sursum fertur motus cœlestis corporis, sed in seipsum circumlatim convertitur? Quia supra omne corpus quasi supernat, quia tenuissimum omnium est, et etiam mobilissimum: est enim velut involucrum circumtegens omne gravissimum, infimum et levissimum, altissimum simul et mobilissimum. Cum igitur naturaliter moveatur supernatando, quod autem ita superfluit, sua natura separari nequeat ab his quæ superfluitur, cumque sphaerica sint quibus cœleste corpus superfluctuat, necessario circum e. currit indolisenter, non tanquam anima-

tum, sed vi corporali et propria, quia locum loco A mutat per partes, quod est proprius corporum motus, sicut opposita quies corporum ex opposito stantium.

8. Videre est ipso quoque proximos nobis ventos, ab his quæ perlabuntur motu suo non discedere, nec superius unquam ascendere, non quia spatium non habent, sed quia levis minus sunt quasi superiora. Manent vero supra ea quibus superlabuntur, utpote his naturaliter leviores; moventur autem et ipsi circum hæc, non natura animæ, sed suapte natura. Et congruam hanc similitudinem volens, ut puto, exhibere sapiens in omnibus Salomon, ventis comparavit cœlesti corpus, de hoc dicens ¹⁰: « Gyra et in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos revertitur spiritus. » Differt autem natura propiorum nobis ventorum a sublimioribus corporibus ac velocissimo eorum motu, in quantum distat ab eorum levitate.

9. Duas ex opposito terræ zonas habet temperatas et habitabiles, juxta gentiles philosophos, et cum utraque in duas partes habitatas dividatur, quatuor proinde statuunt. Itaque quatuor hominum species in terra esse affirmant, quæ ad sese invicem transire nequeant. Sunt enim, juxta eos, temperatæ partis ex obliquo nobis oppositæ habitatores, quos a nobis torrida zona terræ separat. His autem oppositi sunt incolæ, qui, ut illis videtur, subter ea zona temperata habitant, sicut et nobis subsunt qui eodem modo erga nos jacent, et quorum alios quidem oppositos, alios autem ex diametro adversos nobis esse dicunt. Ignorant enim, excepta decima parte sphaeræ terrestri, reliquum fere totum abyssos aquarum circumcludi.

10. Sciret aliquis, præter eam quam incolimus, nullam aliam terræ partem habitabilem esse, utpote abyssos circumdatam, si animadverteret proportionem dari inter quatuor elementa quibus coalescit mundus. Et pro ratione propriæ subtilitatis, horum unumquodque latius alio in sphaera spatium occupat, ut ipsi Aristoteli videtur. Quinque enim sunt, ait, elementa, in quinque sphaeræ partibus ita disposita, ut semper minus majori circumcingatur, terra scilicet undis, aere aqua, aer igne, ignis æthere: et hic est mundus.

11. Ergo pellucidissimus æther extensior est igne, qui et succensio vocatur, et ignis aëria sphaera amplior est, et rursus aer aqua, et aqua terra, quæ maxime omnium circumcludit, minime patet inter quatuor quæ sub cœlo sunt. Major igitur quam terra spatium tenens aquæ sphaera, si totum ambiat terræ circuitum, ita ut circa unum centrum circumageretur utraque sphaera, aquæ scilicet ac terræ, nullam hujus partem a terrestribus animalibus habitari sineret unda, operiens totum eus

φύσει ψυχικῆ, ἀλλὰ σωματοειδῆ τε καὶ οἰκείᾳ· ἐπεὶ καὶ τόπον ἐκ τόπων ἀμείβει κατὰ μέρη, ἢ κίνησις ἰδιαιτάτη ἐστὶ σωμάτων, ὡσπερ καὶ ἡ ἀντικειμένη στάσις, τῶν ἐχόντων σωμάτων ἀντιτίθεται.

γ'. Ἴθι τις ἂν κεν τοῖς ἐγγύς περὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνέμους, οἷς πεφύκασιν ἐπιπολάζειν, μὴ χωριζομένων περὶ ταῦτα κινουμένων, ἀνωτέρω δὲ μηδαμῶς προσερχομένων, οὐ τῷ μὴ εἶναι τόπον, ἀλλὰ τῷ κοῦφα μᾶλλον αὐτῶν εἶναι τὰ ὑπὲρ αὐτούς. Μένουσι δὲ ἐφ' ὧν ἐπιπολάζουσιν, ἅτε κουφότεροι τούτων τὴν φύσιν ὄντες· κινούνται δὲ καὶ οὗτοι περὶ ταῦτα, οὐ φύσει ψυχικῆ, ἀλλὰ τῇ φύσει ἑαυτῶν. Καὶ ταύτην οἶμαι τὴν μετρίαν ἐμφέρειαν, καὶ ὅ τὰ πάντα σφὸς Σολομῶν ἐνδείξασθαι βουλόμενος, τοῖς ἀνέμοις ὁμωνύμως ἐκάλεσε τὸ οὐράνιον σῶμα, περὶ τούτου B γράφων· « Κυκλῶν κυκλῶν πορεύεται τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα. » Ἀπέχει δὲ τῶν ἀνωτάτων ἡ τῶν περὶ ἡμᾶς ἀνέμων φύσις, καὶ τῆς ταχυτάτης κινήσεως ἐκείνων, καθόσον ἀποδείξει καὶ τῆς κουφότητος αὐτῶν.

θ'. Δύο ζῶναι τῆς γῆς εἰσὶν ἀντεῦκρατοι καὶ οἰκησιμοί, κατὰ τοὺς τῶν Ἑλλήνων σοφοῦς, ὧν ἑκατέρω εἰς δύο οἰκουμένας μεριζομένη, τέσσαρας εἶναι ταύτας παρασκευάζουσι. Αἰδὲ καὶ τέσσαρα γένη τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι δισχυρίζονται, πρὸς ἄλληλα διαβαίνειν ἀδυνάτως ἔχοντα· εἰαὶ γὰρ κατ' αὐτούς, οἱ τὴν ἐκ πλαγίου οἰκούντες ἡμῖν ἀντεῦκρατοι, οἵτινες ἡμῶν τῇ διακεκαυμένη ζῶνῃ τῆς γῆς διορίζονται· τούτοις δὲ εἰσὶν ἀντικειμένοις οἰκούντες, οἱ C πρὸς αὐτούς δοκοῦν, ὑποκάτω τῆς ζώνης ταύτης οἰκούντες· ὡσπερ καὶ ἡμῖν οἱ τὸν αὐτὸν τρόπον πρὸς ἡμᾶς ἔχοντες, ὧν τοὺς μὲν ἀντικειμένους, τοὺς δὲ ἀντίποδας, καὶ ἀντεστραμμένους, πρὸς ἡμᾶς φασιν· ἠγνόησαν γὰρ, ὅτι πλὴν τοῦ δεκάτου μέρους τῆς κατὰ τὴν γῆν σφαιρας, τ' ἄλλο σχεδὸν ἅπαν τῇ ἀθύσῳ περικλύζεται τῶν ὑδάτων.

ι'. Γνόη τις ἂν, πλὴν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, μηδὲν ἕτερον τῆς γῆς μέρος οἰκήσιμον εἶναι, ὡς τῇ ἀθύσῳ περικλυζόμενον, ἐπὶ νῦν λαθῶν, ὡς ἰσομοιραν μὲν ἔχει τὰ τέσσαρα στοιχεία, ἐξ ὧν ὁ κόσμος. Κατὰ λόγον δὲ τῆς οἰκείας ἀραιότητος, τούτων ἑκαστον ἕτερου πολυπλάσιον ἔχει τὸ τῆς σφαιρας οἰκείον μέγεθος, ὡς καὶ τῷ Ἀριστοτέλει συνδοκεῖ. Πέντε γὰρ εἰσι, φησὶ, στοιχεῖα, ἐν πέντε χώραις σφαιρικῶς D ἐγκείμενα· περιεχομένης αἰ τῆς ἐλάττονος τῇ μέτρῳ, γῆς τὴν ὕδατι, ὕδατος δὲ ἀέρι, ἀέρος δὲ πυρὶ, πυρὸς δὲ αἰθέρι, καὶ οὗτος ἐστὶν ὁ κόσμος.

ια'. Αἰθὴρ μὲν οὖν περιφανέστατα τοῦ πυρὸς, ὃ καὶ ὑπέκκαυμα καλεῖται, καὶ τῆς ἀερώδους σφαιρας τὴν πῦρ, πολλαπλάσιον ἔχει τὸν ὄγκον, καὶ ἄρ πάλιν ὕδατος, καὶ τὸ ὕδωρ τῆς γῆς, ἥτις ἄκριος συμπεπιλημένη, ἐλαχίστη τὸν ὄγκον ἐν τοῖς ὑπ' οὐρανὸν τέσσαρσιν ἐστὶ. Πολλαπλάσιος γοῦν τῆς γῆς ἔχουσα τὸ μέγεθος ἡ τοῦ ὕδατος σφαῖρα, εἰ περιεχέυτο τὴν περιφέρειαν τῆς γῆς πάσαν, ὡς περὶ ἐν κέντρον τὰς ἀμφοτέρως περιάγουσαι σφαῖρας, τῆς γῆς, λέγω, καὶ τοῦ ὕδατος, οὐδὲν ταύτης ἂν μέρος, χειρσαίος ζῶος

¹⁰ Eccle. 1, 16.

τὸ ὕδωρ ἤφι: χρῆσθαι, κατακαλύπτου ἅπαν ἔδαφος· αὐτῆς, καὶ πάσης τῆς κατ' αὐτὴν ἐπιφανείας ὑπερ-
εκτεινόμενον πολλῶ τῷ μέτρῳ. Ἐπει δὲ μὴ πᾶσαν τὴν τῆς γῆς ἐπιφάνειαν περιλαμβάνει· ἔστι γὰρ ἡ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης χέρσος ἀκατακάλυπτος· ἔκκεντρος οὐκοῦν ἔστι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἢ τοῦ ὕδατος σφαῖρα. Δεῖ οὖν ζητεῖν πόσον ἂν ἔκκεντρος εἴη· καὶ τοῦ τὸ κέντρον, ἄρ' ὡς πρὸς ἡμᾶς κατωτέρω, ἢ ἀνωτέρω; ἀλλ' ἀνωτέρω μὲν εἶναι, τῶν ἀδυνάτων· ὅφ' ἡμᾶς γὰρ ὀρώμεν οὖσαν ἐκ μέρους τὴν τοῦ ὕδατος ἐπιφάνειαν· κατωτέρω δὲ ὡς πρὸς ἡμᾶς ἔστι καὶ αὐτοῦ τοῦ τῆς γῆς κέντρον, τὸ κέντρον τῆς τοῦ ὕδατος σφαίρας. Λέπεται δὲ ζητεῖν, πόσον ἀπέχει τοῦ τῆς γῆς κέντρον τὸ κέντρον τοῦτο.

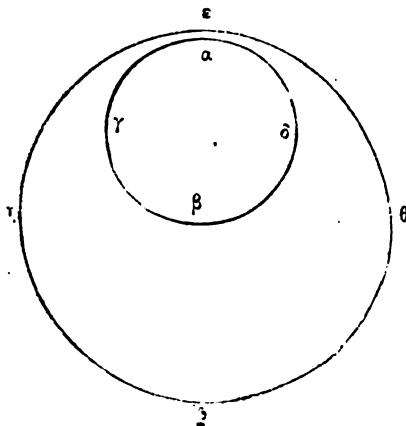
ιβ'. Γινώσκει τις ἂν πόσον ἐπὶ τὸ δοκοῦν πρὸς ἡμᾶς κἄτω, τοῦ κέντρον τῆς γῆς ἀπέχει τὸ τῆς σφαίρας τοῦ ὕδατος κέντρον, λαβὼν ἐπὶ νοῦν, ὡς εἴη ἐπιφανείᾳ τῆς γῆτινος σφαίρας, ἥτις ἔστιν ἡ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένη, ἐφαρμόζεται σχεδὸν ἢ παρ' ἡμῶν ὀρωμένη, καὶ ὅφ' ἡμᾶς, καθάπερ τὸ πατούμενον ὅφ' ἡμῶν τῆς γῆς ἔδαφος, οὖσα τοῦ ὕδατος ἐπιφάνεια. Ἔστι δὲ τὸ καθ' ἡμᾶς τῆς γῆς οἰκήσιμον, ὡσεὶ δέκατον τοῦ τῆς κατ' αὐτὴν περιμέτρου. Πέντε γὰρ ἢ γῆ ζώνας ἔχει· μίᾳ δὲ τῶν πέντε τούτων, τὸ ἡμισυ παρ' ἡμῶν κατοικεῖται. Εἴ τις οὖν τῷ δεκάτῳ τούτῳ τῆς ἐπιφανείας μέρει ἐφαρμόσαι θελήσει σφαῖραν περὶ τὴν γῆν, τὴν ἐναρμοζομένην εὐρήσει σφαῖραν, διπλασίως μὲν σχεδὸν ἔχουσαν τὴν διάμετρον τῆς ἐξωθεν ἐφαρμοζομένης, καὶ ταύτην περιεχούσης σφαίρας, ὀκταπλασίως δὲ τὸ μέγεθος οὖσαν, καὶ τὸ κέντρον ἔχουσαν ἐπὶ τοῦ κατωτάτου δοκοῦντος ἡμῖν πέρατος τῆς γῆς· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ διαγράμματος.

ιγ'. Ἔστω σφαῖρα τῆς γῆς κύκλος, ᾧ ἔνδον ὑπογεγραπται, α, β, γ, δ, καὶ περὶ αὐτὸν ἔστω περιηγμένος, ἀντὶ τῆς σφαίρας τοῦ ὕδατος, ἕτερος κύκλος, συναρμοζόμενος κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, τῷ ἀνωδεκάτῳ τοῦ ἐν αὐτῷ κύκλου, ᾧ ἐπιγέγραπται, ε, ζ, η, θ· εὐρεθήσεται γὰρ τὸ μὲν ὡς πρὸς ἡμᾶς κἄτω, πέρας τοῦ ἐν αὐτῷ κύκλου, κέντρον τοῦ ἐξωθεν περιηγμένου. Διπλασίως δὲ ὑπάρχων οὗτος τὴν διάμετρον, ἀναφαίνεται γεωμετρικαῖς ἀποδείξεσιν, ὀκταπλασίαν εἶναι τὴν σφαῖραν, ἢ ἡ διάμετρος διπλασία τῆς ἐχούσης τὴν ἡμισίαν διάμετρον σφαίρας· συμβάλειν γε μὴν τὸ ὕψος τῆς ὕγρᾳς ταύτης σφαίρας, ἀναμειξέμεναι τῇ γῆ,

solum, et universam ejus superficiem multa mensura supereminens. Quia vero non totam terræ faciem cingit, exstat enim quem incolimus continens inopertus, prorsus ergo necesse est concentricam non esse cum terra aquam. Oportet igitur querere quantum sit excentrica, et ubi sit ejus centrum, utrum infra nos, an supra. Sed superius esse nequit, nam videmus subter nobis esse partem superficiem aquæ : inferius ergo nobis est et ipsi terræ centro centrum sphaeræ aquariæ. At querendum superest quantum hoc centrum a centro terræ distet.

12. Sciret aliquis quanto inferius sit, ut nobis videtur, terræ centro centrum sphaeræ aquariæ, si animadverteret cum superficie sphaeræ terrestris, quam habitamus, fere ad amussim quadrare undæ superficiem, quam videmus juxta et infra nos, et quæ est velut subtriturum nobis terræ solum. Est autem paris terræ nobis habitabilis quasi decima ejus circuitus. Nam quinque terra zonas habet ; unius autem ex his quinque dimidium a nonis incolitur. Si quis igitur decimæ huic superficiem parti aptare velit sphaeram qua terra includatur, invenietur sphaeræ exterius circumscripta et terram ambiens esse diametro fere duplam sphaeræ inscriptæ, et octuplam extensione, ac centrum habere in infimo erga nos terræ termino. Quod clarè demonstrat figura hæc geometrica :

13. Sit terrestris sphaera circulus, intra quem scriptæ sunt litteræ A, B, C, D ; sitque circa eum circumductus, pro sphaera aquæ, alter circulus, e cujus superficie decima pars superior circuli inclusi emergat, et cui superscriptæ sint E, F, G, H ; reperietur infimus ergo terminus circuli inclusi esse centrum orbis exterius circumducti. Cum autem hic illius sit diametro duplus, cumque geometricis demonstrationibus liqueat sphaeram cujus diameter est dupla, esse octuplam sphaeræ cujus diameter est dimidia, sic contingit octavam sphaeræ liquidæ partem includi terræ ac commisceri : quapropter

multi ex hac fonte erumpunt, et omnium scatent uberrima et jugia fluentia, et multorum marium infunduntur in eam sinus, et lacuum copia abundat, ita ut nullus forsitan sit locus, ubi fodiens aliquis, subsilientem haud reperiat aquam.

14. Præter eam quam incolimus, nullam aliam terræ partem habitari et obvia figura et ratio docet. Sicut enim, si idem esset centrum terræ et aquæ, terra esset cunctis omnino inhabitabilis; item et multo magis, si centrum habet æqua terminum terræ erga nos infimum, præter habitata a nobis plagam, quæ superiori sphaeræ liquidæ parti respondet, cætera omnia multis circumfusa undis habitari nequeunt. Quia autem in sola parte terræ habitata animam rationalem corporis inesse antea demonstratum est, eamque unam esse, nempe solam hanc nostram, modo est ostensum, consequens est in illa tantum regione etiam terrestria habitare animalia ratione carentia.

15. Ex coloribus et formis multimode dispositis formatur visus, odoratus autem ex vaporibus, et gustus ex humoribus, et auditus ex sonis, et tactus ex asperis vel lævibus secundum positionem. Porro formæ sensibus perceptæ e corporibus quidem sunt, at corpora non sunt, quamvis sint corporales: non simpliciter enim ex corporibus sunt, sed ex corporum speciebus; nec etiam sunt ipsæ corporum species, sed harum impressiones, et velut quædam imagines indivise distractæ a corporibus speciebus: et id magis ex visu, et præsertim ex rebus spectio inspectis.

16. Has igitur sensuum impressiones imaginatio animæ a sensibus sibi approprians, non ipsas sensationes, sed præfas imagines in his impressas perfecte detrahit a corporibus et a corporum speciebus, easque reconditas habet quasi thesaurus, modo unam, modo aliam vicissim, etiam absente corpore, ad suum usum intus exhibens, et sibi omnia representans jam visa, audita, gustata, olfacta atque tacta.

17. Illa animæ imaginatio, in rationali animali, media est intellectum inter et sensum. Itaque in ea receptas a sensibus imagines, tanquam separatas a corporibus et incorporales jam factas intuens ac circumversans intellectus, varias elaborat cogitationes, disputans, reputans et multimode computans, cum cupiditate, sine cupiditate, indifferenter, cum errore et absque errore: unde pleræque virtutes ac nequitiae, et bonæ malæque doctrinæ oriuntur. Cum enim non omnis cogitatio intellectus ex his et de illis sit, sed quædam aliquando excogitentur quæ sub sensum cadere nequeunt, ab ipso intellectu cogitati tradita, ideo dixi non omnem veritatem vel errorem, et virtutem vel nequitiam in cogitationibus ab imaginatione ortum ducere.

A δι' ὅ καὶ πηγαὶ παρ' αὐτῆς ἀναβρέθονται πλείσται, καὶ ποταμῶν ἀναβίβεται θαψιλέστατα καὶ ἀέννα φεύματα, καὶ θαλασσῶν οὐκ ὀλίγων ἐγγέονται ταύτῃ κόλποι, καὶ λιμναίων ὑδάτων ἀναχέονται πλήθη. Καὶ οὐκ ἔστι σχεδὸν οὐ τῆς γῆς ὀρύξας τις, οὐχ ὑπόβριον ὕδωρ εὐρήσει.

ιδ'. Πλὴν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης μηδεμίαν ἐτέραν εἶναι, καὶ τὸ διάγραμμα καὶ ὁ λόγος διδάσκει. Καθάπερ γὰρ εἰ τὸ αὐτὸ κέντρον γῆς τε καὶ ὕδατος ὑπῆρχεν, ἦν ἂν ἡ γῆ πᾶσι παντάπασιν ἀόκιτος, οὕτω καὶ πολλῶ μᾶλλον, εἰ κέντρον ἔχει τὸ ὕδωρ τὸ τῆς γῆς ὡς πρὸς ἡμᾶς κατώτατον πέρας, πλὴν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, ἢ τῷ ἀνω τῆς ἐκείνου σφαίρας ἐναρμόζεται· τ' ἄλλα πάντα πολλῶ τῷ ὕδατι περικλυζόμενα, κατοικεῖσθαι ἀδυνάτως ἔχει. Ἐπει μόνος δι' τῆς κατὰ τὴν γῆν οἰκουμένης, λογικῆν ψυχὴν ἐνοώματον εἶναι προαναπέφηνεν, ἥτις μία οὔσα, νῦν ἡ καὶ' ἡμᾶς αὐτῆ μόνῃ προαναπέφηνεν ἀκόλουθον οὖν ἐν ταύτῃ μόνῃ, καὶ τῶν ἀλόγων ζώων κατοικεῖν τὰ χερσαία.

ιε'. Ἐκ τῶν χρωμάτων, καὶ τῶν σχημάτων πολυειδῶς διακειμένων, μορφούται ἡ ἤψις· ἡ δὲ ὄσφρησις ἐκ τῶν ἀτμῶν· γεῦσι· δὲ ἐκ τῶν χυμῶν, ἐκ δὲ τῶν ψόφων ἡ ἀκοή· ἡ δὲ ἀφή ἐκ τῶν τραχέων, ἢ λείων κατὰ τὴν θέσιν. Αἱ δὲ κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐγγινόμεναι μορφώσεις, ἐκ σώματων μὲν εἰσιν, ἀλλ' οὐ σώματά εἰσιν, εἰ καὶ σωματικά· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐκ σωμάτων εἰσιν, ἀλλ' ἐκ τῶν κατὰ τὰ σώματα εἰδῶν. Ἄλλ' οὐδ' αὐτὰ εἰσι τὰ τῶν σωμάτων εἶδη, ἀλλὰ τὰ ἐκτυπώματα αὐτῶν, καὶ οἷον τινες εἰκόνας ἀχωρίστως χωριζόμεναι τῶν κατὰ τὰ σώματα εἰδῶν· καὶ τοῦτο δῆλον μᾶλλον ἐκ τῆς ὀψείας, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν δι' ἐσόπτρων ὁραμένων.

ις'. Τὰ γοῦν κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐκμαγεῖα ταῦτα, τὸ τῆς ψυχῆς φανταστικὸν ἐκ τῶν αἰσθήσεων αὐ προσοικειούμενον, οὐκ αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ τὰς ἐν αὐτοῖς [Ἰσ. αὐταῖς], ὡς ἔφημεν, εἰκόνας, τελῶς χωρίζει τῶν σωμάτων, καὶ τῶν κατ' αὐτὰ εἰδῶν· καὶ ἐναποκειμένας ἔχει καθάπερ θησαυροῦς, ἄλλο τε ἄλλην καὶ μὴ παρόντος σώματος, πρὸς χρῆσιν οικίαν ἐνδοθεν καταλλήλως προβαλλόμενον, ὁρατὰ τε καθιστῶν ἑαυτὰ [Ἰσ. ἑαυτῷ] ἅπαντα, καὶ τὰ ἀκουστὰ, καὶ τὰ γευστὰ, καὶ τὰ ὄσφραντὰ, καὶ τὰ ἀπτά.

ιζ'. Τοῦτο δὴ τὸ τῆς ψυχῆς φανταστικόν, ἐν τῷ λογικῷ ζῳῳ, νοῦ καὶ αἰσθήσεως μεθῆριον γίνεταί. Τὰς γοῦν ἐν αὐτῷ παρὰ τῶν αἰσθήσεων προσειλημμένας εἰκόνας, ὡς κειχωρισμένας σωμάτων, καὶ ἀσωμάτους ἢ τῆ γεγεννημένας καθῶρον, καὶ περιστρέψων ὁ νοῦς, ποικίλους καὶ τοὺς λογισμοὺς ἀπεργάζεται, διαλογιζόμενός τε καὶ ἀναλογιζόμενος; καὶ συλλογιζόμενος πολυειδῶς, ἐμπαθῶς, ἀπαθῶς, μέσως, πεπλανημένως τε καὶ ἀπλανῶς, ἀφ' ὧν αἱ πλείσται ἀρεταὶ καὶ κακίαι, εὐδοξίαι τε καὶ κακοδοξίαι τίκτονται. Ἐπει γὰρ οὐ πᾶς τῷ νῷ λογισμὸς ἐκ τούτων κατὰ πρὸς τούτων, ἀλλ' ἔστιν ἄ τις ἂν εὐροὶ καὶ τῶν αἰσθήσει μὴ δυναμένων ὑποκίπτειν, ὑπὸ τοῦ νοῦ τῷ λογισμῷ διδόμενα, διὰ τοῦτ' ἔφην μὴ πᾶσαν ἀληθειάν ἢ πλάνην, καὶ ἀρετὴν ἢ κακίαν ἐν τοῖς λογισμοῖς ἀπὸ φαντασίας ἔχειν τὴν ἀρχήν.

ιγ'. Σφόδρον υπερμάζειν ἄξιον· καὶ κατασκοπεῖν πῶς ἀπὸ τῶν προσκαίρων καὶ αἰσθητῶν μόνιμον ἐγγίνε-
ται τῇ ψυχῇ κάλλος ἢ αἰσχος, πλοῦτος ἢ πενία, δόξα
ἢ ἀδοξία· καὶ ἀπλῶς ἢ νοητὸν φῶς, ζωῆς αἰωνίου
παρεκτικόν, ἢ νοητὸν καὶ κολαστήριον σκότος.

ιβ'. Τῷ φανταστικῷ τῆς ψυχῆς ἐποχοῦμενος ὁ
νοῦς, καὶ ταῖς αἰσθήσεσι διὰ τούτου συγγινόμενος,
σύμμιχτον ἀπογεννᾷ τὴν γνῶσιν. Εἰ γάρ τις αἰσθη-
τῶς προσέθωι δυομένῳ τῷ ἡλίῳ, τηνικαῦτα δὲ καὶ τὴν
σελήνην παρεπομένην μέρει τῷ τετραμένῳ πρὸς
τὸν ἥλιον, εἶτα κατὰ μικρὸν τε ἀφισταμένην ἐν ταῖς
ἑφεξῆς ἡμέραις, καὶ φωτιζομένην μᾶλλον, μέχρις
ὅν γένοιτο καταντικρῶ· πάλιν δὲ κατὰ μικρὸν ἐν-
δοῦσαν θατέρῳ μέρει, καὶ τὸ φῶς μᾶλλον καὶ μᾶλ-
λον μειουμένην, καὶ ἀποτιθεμένην, ἔθεν τὴν ἀρχὴν
ἔλαθε τοῦ φωτισμοῦ, ταύτας διὰ τοῦ νοῦ σημειωσά-
μενος τὰς θέας, ὡς τὰς μὲν προλαβούσας ἐν τῇ φαν-
τασίᾳ ἔχων, τὴν δ' ἀεὶ παρούσαν ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως·
συνήκην ἐξ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας καὶ νοήσεως,
ἐξ ἡλίου μὲν τὸ φῶς, ἔχειν τὴν σελήνην, προσγειότε-
ρον δὲ τὸν ταύτης εἶναι πόλον, καὶ πολλῷ τοῦ ἡλια-
κοῦ κατώτερον.

κ'. Οὐ τὰ κατὰ τὴν σελήνην μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ
κατὰ τὸν ἥλιον, τὰς τε κατ' αὐτὸν ἐκλείψεις; καὶ
τοὺς κατ' αὐτάς συνδέσμους, τῶν τε ἄλλων κατ' οὐρανὸν
πλανήτων τὰς παραλλάξεις; τε καὶ διαστάσεις, καὶ
τοὺς κατ' αὐτάς πολυειδεῖς σχηματισμοὺς, καὶ
ἀπλῶς ὅσα τῶν κατ' οὐρανὸν ἴσμεν, πρὸς δὲ, καὶ φύ-
σεως λόγους, μεθόδους τε καὶ τέχνας πάσας, καὶ
ἀπλῶς, πάντων πᾶσαν γνῶσιν τὴν ἐκ μερικῶν συν-
ηγμένην κατατάξω, ἐξ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας
συνειλόχαμεν διὰ τοῦ νοῦ, καὶ οὐδεμίαν ποτ' ἀνκί-
θειν πνευματικῇ, φυσικῇ δὲ μᾶλλον, ἢ μὴδὲ χωρεῖ
τὰ τοῦ πνεύματος.

κα'. Πόθεν ἐμάθομεν περὶ Θεοῦ; πόθεν περὶ τοῦ
κόσμου παντός; πόθεν περὶ ἡμῶν αὐτῶν βέβαιόν τι
καὶ ἀψευδές; Οὐκ ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος διδασκαλίας;
αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἐδίδαξε Θεὸν εἶναι μόνον τὸν ὄντως
ὄντα, καὶ αἰεὶ ὄντα, καὶ ἀμετάβλητον ὄντα, μήτε
ἐκ μὴ ὄντων τὸ εἶναι λαβόντα, μήτε πρὸς τὸ μὴ ὄν
ἀπιόντα· καὶ τοῦτον τρισυπόστατον εἶναι καὶ παν-
τοδύναμον· ὅς ἐν ἑξ ἡμέραις, λόγῳ, ἐκ μὴ ὄντων
τὰ ὄντα παρήγαγεν· ἄθεοι δὲ μᾶλλον, ὡς ὁ
Μωϋσῆς φησιν, ὑπεστήσατο. « Ἐν ἀρχῇ γὰρ
ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, » τοῦτου
λέγοντος ἀκηκόαμεν· οὐ διάκεινον πάντως, οὐδ' ἄνευ
πάντη τῶν μεταξὺ πάντων. Ἰδαὶ μὲν γὰρ ἀνα-
μιξ ἦν ἡ γῆ, κωφόρον δ' ἐκάτερον, ἄερος τε καὶ
τῶν κατ' εἶδος ζῶων τε καὶ φυτῶν· ὁ δὲ οὐρανὸς
τῶν διαφόρων φώτων τε καὶ πυρῶν [Ἰσ. πυρῶν] ἐν
οἷς καὶ τὸ σύμπαν ὑρέσθηκεν. Οὕτως οὖν ὁ Θεὸς
ἐποίησεν ἐν ἀρχῇ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, οἶόν
τινα ὕλην πανδοχῆ, καὶ δυνάμει τὰ πάντα φέρουσαν,
καλῶς πόρρωθεν ἀπορραπίζων τοὺς καὶ ἑαυτὴν
προὑφροσθημένα τὴν ὕλην κακῶς νομίζοντας.

κβ'. Μετὰ τοῦτο καλλισφύων ὡς περ, καὶ τ' ἢ κό-

A 18. Congruentissimum est mirari ac considerare
quomodo ex temporariis cogitationibus perpetuum
in anima insideat decus vel dedecus, opulencia vel
inopia, gloria vel ignominia, uno verbo vel intel-
ligibilis lux vitam præstans æternam, vel intelli-
gibilis suppliciorum caligo.

B 19. Imaginationi animæ immorans intellectus, et
per eam cum sensibus coiens, mistam congenerat
notionem. Si quis enim sensibus intuetur occiden-
tem solem, et tunc quoque lunam subsequentem e
regione solem versus sita, deinde paulatim digre-
dientem in sequentibus diebus et fulgidius splenden-
tem, donec in oppositum observetur, ac rursus al-
teri parti sensim appropinquantem, et lumen magis
magisque imminuentem ac deponentem ubi lucis ini-
tium cepit: i-tos intuitus mentis adnotans, ut alios
quidem præsensos in imaginatione representans,
alios vero semper præsentem sensibus habens, concipit
ex sensu imaginationeque et intellectu, ex
sole quidem lumen mutuari lunam, sed hujus solum
esse terræ propiorum et multo inferiorem solari polo.

C 20. Non solum quæ ad lunam spectant, sed etiam
quæ ad solem, et hujus eclipses, et conjunctiones
quæ sunt harum causæ, et aliorum cœlestium pla-
netarum parallaxesque ac multiformes
figuras, uno verbo quæcumque cœlestium scēm̄is,
et insuper nature rationes legesque et cunctis ar-
tes, ac generatim, universalem scientiam ex parti-
cularibus congestam perceptionibus, ex sensibus et
imaginatione colligimus per intellectum, et nulla-
tēus vocari potest spiritualis, sed potius physica,
quæ non percipit ea quæ sunt spiritus.

D 21. Qui de Deo, qui de universo mundo, qui de
nobismetipsis didicimus fixum aliquid et certum?
Nunc ex spiritus disciplina? hæc enim nos docuit
Deum esse unum vere existentem, sempiternum,
immutabilem, non ex nihilo egressum, nec ad ni-
hilum abeuntem, cumque esse trinum personis et
omnipotentem: qui intra sex dies verbo creaturas
ex nihilo eduxit, vel potius illico, ut ait Moyses,
produxit, hunc enim dicentem audivimus¹⁷: « In
principio creavit Deus cœlum et terram, » hanc
vacua profecto nec rebus carentia intermediis. Nam
terra erat aquæ commista, et utraque feta aere ac
animalium et plantarum formis, cœlum autem variis
luminibus ignibusque quibus universum constat.
Sic igitur in principio creavit Deus cœlum et
terram velut materiam aliquam omnium capacem,
et omnia virtualiter continentem, procul sane re-
jiciens eos qui materiam prius per seipsam substi-
tute insaniant.

22. Postquam omnia e nihilo eduxit, deinde quasi

¹⁷ Gen. 1, 1.

ornans et concinnans mundum, rebus quæ in ea sunt et decorem ejus conficiunt, suum cuique congruum ordinem intra sex dies distribuit, discernans unumquodque solo mandato, et quasi ex thesauris sepositis recondita in formam educens, ac componens et accommodans convenienter, apprime et eleganter aliud ad aliud, et unumquodque ad universa, et universa ad unumquodque, et immobili terræ, velut cuidam centro sublimissimum circum, circumponens et intermediorum vinculo sapientissime concatenans mobile semper cælum, ut idem mundus permaneat quietis simul atque motus. Nam cunctis corporibus jugiter ac citissime mobilibus circulatione compositis, immobile corpus necessario medium obtinuit locum, oppositam motui quietem habens ut non cylindri instar transvolvatur universi mundi sphaera.

23. Postquam igitur talem optimus artifex utriusque orbis termino partitus positionem, universum hunc mundum munde, ut ita dicam, fixit atque movit, rebus terminos inter illos interjacentibus dispersit item cuique congruum. Et superiora primum ordinat ac per sublimes ferri jubet regiones ac summo universi termino scilicet et elegantissime indesinenter circumagi: qualia sunt levia actiuosaque corpora quæ subjacentia ad eorum utilitatem transmutant, et quæ sapientissime tanto supereminens corpus medium, ut hujus immodicum frigus sufficienter frangere possint ac suspendere, et propriam caloris intemperiem suo retinere loco, et mcrari quodammodo nimiam summorum terminorum velocitatem, proprio ipsa motu obviam occurrentia, et hos cohibere in loco per adversam conversionem, et præstare nobis utilissimas tempestatum anni vices et temporalium spatiorum mensoras, et sapientibus dare scientiam Dei qui omnia creavit, ordinavitque et exornavit. Quædam igitur in sublimibus superioribusque regionibus vario motu circumagi voluit duplicem ob finem, nempe propter universi decus, et propter multimodam utilitatem. Alia vero deorsum et circa medium collocavit quæ scilicet gravitatem habent, et natura sunt possibilis, et generari ac alterari, disjungi ac conjungi, seu potius mutari pro utilitate possunt; et hæc et alternos eorum ad invicem respectus munde concinnans, ut mundus recte vocari queat rerum universitas.

24. Sic primum aliquid in rerum creatione productum est, et primo successit alterum, et huic rursus aliud, et ita deinceps, et post omnia homo. Quem tanto Deus honore ac tanta dignatus est providentia, ut totum hunc sensibilem mundum ante illum fecerit, et cælorum regnum statim a constitutione mundi fuerit ei præparatum, et consilium de ipso præhabuit, et Dei manu et ad Dei imaginem sit formatus, et ex materia ista sensibilibus mundo non totum, et cætera animalibus, sed solum corpus, animam vero ex supermundialibus, seu potius ab ipso Deo per spiraculum ineffabile et

Α σμον ἐπικοσμῶν, ὃ τὰ πάντα ἐκ μὴ ὄντων παραγαγῶν, τὴν οἰκείην ἐκάστην καὶ κατάλληλον τάξιν τῶν προσόντων αὐτῷ, καὶ συμπληρουμένων τὸν αὐτοῦ κόσμον, ἐν ἑξ ἡμέραις διένειμε, διακρίνων ἕκαστον προστάγματι μόνῳ, καὶ καθάπερ ἐκ θησαυρῶν ἀποθέτων ἐξάγων εἰς εἶδος τὰ ἐντεθέντα, διατιθεὶς τε καὶ συντιθεὶς ἐναρμονίως, ἀκρως, καὶ προσφυῶς ἄλλο πρὸς ἄλλο τούτων, ἕκαστόν τε πρὸς πάντα, καὶ πρὸς ἕκαστον ἅπαντα, καὶ τῇ μὲν ἀκινήτῳ γῆ καθάπερ τινὶ κέντρῳ, περιτιθεὶς ἀνωτάτω κύκλῳ, καὶ συνδῶν πανσφῶς διὰ τῶν μέσων τὸν ἀεικίνητον οὐρανόν· ἢ ὁ αὐτὸς διαμένην κόσμος ἐστὼς ὁμοῦ καὶ κινούμενος. Πάντη γὰρ κύκλῳ τῶν ἀεικινήτων καὶ ταχυκινήτων ἄγαν σωμάτων περιτεθέντων, τὸ ἀκίνητον ἐξ ἀνάγκης τὴν μέσῃν ἔλαχε χώραν, ἀντιῤῥοπὸν τῇ κινήσει τὴν στάσιν ἔχον, ὡς μὴ μεταχωρεῖν κυλίνδρου δίκην τὴν παγκόσμιον σφαῖραν.

Β γ'. Τριαύτην τοίνυν ὁ ἀριστοτέλης, τῶν τοῦ παντὸς περάτων ἕκατέρῳ νείμας τὴν θέσιν, τὸν σύμπαντα τοῦτον εὐκόσμως, ὡς εἶπεῖν, κόσμον, καὶ ἐπιγῆ καὶ ἐκίνησε· τῶν δὲ μεταξύ τῶν περάτων τούτων, διανέμει· πάλιν τὸ προσήκον ἐκάστην. Καὶ τὰ μὲν ἄνω τάττει, καὶ μεταωροπολεῖν ἐπιτάττει, καὶ συμπεριπολεῖν τῷ ἀνωτάτῳ τοῦ παντὸς ὄρω, συνेतῶς καὶ κοσμίως εὐ μάλα τὸν αἰεὶ χρόνον· ὅσα κοῦφα καὶ δραστηκὰ, καὶ μετασκευαστικὰ πρὸς τὸ χρήσιμον τῶν ὑποκειμένων ἐστὶ. Τοσούτον ὑπερανεστηκότα τοῦ μέσου συνेतῶς ἄγαν, ὡς καὶ τὴν ἐν τούτῳ τοῦ φύχους ἀμετρίαν ἀποχρίνῳτως θραύειν ἔχειν περιημμένα, καὶ τὴν οἰκείαν τῆς θερμότητος ἀμετρίαν ἐπὶ χώρας κατέχειν· ἐπέχειν δὲ πως καὶ τὴν ἀμετρίαν τῆς φορᾶς τῶν ἀνωτάτῳ περάτων, ἀντιστρέφως ἰδίως αὐτὰ κινούμενα, καὶ κατέχειν ἐπὶ χώρας κάκεινα διὰ τῆς ἀντιστρόφου περιστροφῆς, ἡμῖν τε παρέχειν ἐνιαυσιαίων πολυωφελείας διαφορὰς ὤρων, χρονικῶν τε διαστημάτων μέτρα, καὶ τοῦ κτίσαντος καὶ τάξαντος καὶ κοσμήσαντος Θεοῦ τοῖς συνείσοι γνώσιν. Τὰ μὲν οὖν ἐν μετεώρῳ καὶ ἀνωτέρῳ πολυστροφῶς οὕτω περιγορεύειν διττῶς ἀφήκε, κάλλους τε παγκοσμίου χάριν, καὶ ὠφελείας πολυειδοῦς· τὰ δ' ἄλλα κάτω καὶ περὶ τὸ μέσον ἔθηκεν, ὅσα βάρος ἔχει καὶ παθητὰ τὴν φύσιν ἐστὶ, γίνεσθαι τε καὶ μεταγίνεσθαι πέφυκε, διακρινόμενά τε καὶ συγκρινόμενα, καὶ πάσχοντα μᾶλλον μεταβάλλειν πρὸς εὐχρησιότητα, κατὰ κόσμον ὑποτιθεὶς καὶ ταῦτα καὶ τὸν πρὸς ἄλληλα λόγον, ἢ ἑτόμως ἔχη καλεῖσθαι κόσμος τὸ πᾶν.

Κδ'. Οὕτω δὴ πρῶτον τι τῶν ὄντων ἐν τῇ κτίσει παρήχθη, καὶ μετὰ τὸ πρῶτον ἕτερον· καὶ μετ' αὐτὸ πάλιν ἄλλο, καὶ ἐφεξῆς, καὶ μετὰ πάντα ὁ ἄνθρωπος. Ὅς τιμῆς τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ προμηθείας τοσαύτης ἡξίωται, ὡς καὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦτον ἅπαντα κόσμον πρὸ αὐτοῦ γενέσθαι δι' αὐτόν. Καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, εὐθὺς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου δι' αὐτὸν ἐτοιμασθῆναι, πρὸ αὐτοῦ, καὶ βουλήν περὶ αὐτοῦ προηγῆσθαι, καὶ χεῖρ Θεοῦ, καὶ κατ' εἰκόνα πλασθῆναι Θεοῦ, καὶ μὴ τὸ πᾶν σχεῖν ἐκ τῆς ὕλης ταύτης καὶ τοῦ κατ' αἰσθησιν κόσμου, κχιόπιρ τ' ἄλα τῶν ζώων· ἀλλὰ τὸ σῶμα

μόνον τὴν δὲ ψυχὴν, ἐκ τῶν ὑπερκοσμίων, μᾶλλον δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δι' ἐμφυσήματος ἀπορόρητου, ὡς μέγα τι καὶ θαυμαστόν, καὶ τοῦ παντός ὑπερέχον, καὶ τὸ πᾶν ἐποπτεύον, καὶ τοῖς πᾶσιν ἐπιστατοῦν, καὶ Θεοῦ γνωστικὸν ἔμα καὶ δεκτικὸν, καὶ δεκτικὸν παντός μᾶλλον τῆς ὑπερανψισμένης τοῦ νεγλήτου μεγαλειότητος ἀποτέλεσμα, καὶ μὴ ὅτι Θεοῦ δεκτικὸν δι' ἀγῶνος καὶ χάριτος, ἀλλὰ καὶ δυνατὸν ἐνωθῆναι τούτῳ κατὰ μίαν ὑπόστασιν.

κβ'. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν οἷς ἐστὶν ἡ ἀληθὴς σοφία καὶ ἡ σωτήριος γνώσις ἡ τῆς ἀνω μακαριότητος πρόξενος. Τίς δ' Εὐκλείδης; τίς Μαρῖνος; τίς Πτολεμαῖος συνιδεῖν ἔδυνάθη; τίνας Ἐμπεδοκλείς, καὶ Σωκράται, καὶ Ἀριστοτέλεις, καὶ Πλάτωνες, λογικαῖς μεθόδοις, ἢ μαθηματικαῖς ἀποδείξεσι; μᾶλλον δὲ ποία αἰσθησις ἀντελάβετο τῶν τοιούτων; ποῖος ἐπέβαλε νοῦς; Εἰ δὲ ἐκείνοις τοῖς φύσει φιλοσοφοῦσι, καὶ τοῖς κατ' ἐκείνους, χαμαιζήλος ἔδοξεν ἡ κατὰ πνεῦμα σοφία, κἀντεῦθεν τὸ καθ' ὑπερβολὴν ὑπερέχον αὐτῆς παρίσταται· σχεδὸν γὰρ, ὡς τὰ ἄλογα τῶν ζώων, πρὸς τὴν ἐκείνων σοφίαν ἔχουσιν (εἰ δὲ βούλει, καθάπερ τὰ παιδάρια, οἷς κρείττονες δόξαιεν ἂν οἱ μετὰ χεῖρας πιακούντες τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος), ἢ καὶ τοῖς [Ἰσ. τῶν] ἐκείνοις ἐγνωσμένων ἀπάντων· οὕτως ἔχουσιν οὗτοι πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ ὑπερανψισμένην σοφίαν καὶ διδασκαλίαν τοῦ Πνεύματος.

κγ'. Οὐ μόνον δὲ τὸ γινώσκειν κατὰ τὸ ἐγγωροῦν ἐν ἀληθείᾳ θεόν, ἀσυγκρίτως κρείττον τῆς καθ' Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐστίν, ἀλλὰ καὶ μόνον τὸ εἰδέναι τίνα τόπον ἔχει ὁ ἄνθρωπος παρὰ τῷ Θεῷ, πᾶσαν ὑπερβαίνει τὴν κατ' ἐκείνους σοφίαν· μόνος γὰρ ἀπάντων ἐπιγελῶν τε καὶ ὀρανῶν ἐκτίσθη κατ' εἰκόνα τοῦ πλάσαντος, ὡς πρὸς ἐκείνον ὄρωι, καὶ αὐτὸν ἀγαπᾷ, κακείνου μόνου μύστης καὶ προσκυνητῆς εἶη, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν πίστει καὶ νεύσει καὶ διαθέσει, τὴν οἰκειαν καλλομένη συντηροῖ, πάντα δὲ τ' ἄλλα ὅσα γῆ καὶ οὐρανὸς ἔδε φέρει, κατώτερα ἑαυτοῦ εἶδει, καὶ νοῦ παντάσῃν ἄμοιρα. Ὅπερ οἱ καθ' Ἑλληνικῆς σοφίᾳ μηδὲπωσοῦν συνιδεῖν δυνάθέντες, ἠτίμωσαν τὴν καθ' ἡμᾶς φύσιν, ἠσέβησαν εἰς Θεόν, ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κρίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ἀναισθητοῖς ἀστρασι νοῦν περιθέοντες, καὶ τοῦτον ἐκάστῳ τοῦ κατὰ σῶμα μεγέθους ἀνάλογον ἐν δυνάμει καὶ ἀξιώματι· καὶ ταῦτα ἀθλίως σεβόμενοι, καὶ θεοῦς μείζους τε καὶ ἐλάττους προσαγορεύσαντες, τὴν κυριότητα τοῦ πᾶντός ἐπέτρεψαν. Ἄρ' οὐκ ἐκ τῶν αἰσθητῶν οὗτοι, καὶ τῆς κατὰ ταῦτα φιλοσοφίας, αἰσχος καὶ ἀδοξίαν, καὶ πέναν ἐσχάτην ταῖς οἰκείαις ψυχαῖς προσετίθεισαν, καὶ νοητὸν δυνατὸς καὶ κολαστήριον σκότος;

κδ'. Τὸ κατ' εἰκόνα γεγονότας ἡμᾶς αὐτοὺς εἰδέναι τοῦ κτίσαντος, οὐδὲ τὸν νοητὸν κόσμον θεοποιεῖν συγχωρεῖ. Τὸ γὰρ κατ' εἰκόνα τοῦτο, οὐχ ἡ τοῦ σώματος ἔχει θέσις, ἀλλ' ἡ τοῦ νοῦ πάντως φύσις, οὐ μὲν δὲν κατὰ φύσιν κρείττον. Εἰ γὰρ ἦν τι κρείττον, ἐν ἐκείνῳ ἂν ὑπῆρχε τὸ κατ' εἰκόνα. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἐν ἡμῖν κρείττον ὁ νοῦς, τοῦτο δὲ εἰ καὶ κατ' εἰκόνα θεῖον, ἐκτίσθη δ' οὖν ὁμοῦ· ὑπὸ Θεοῦ· τί ποτ' ἄρα δυσχερὲς συνιδεῖν, μᾶλλον δὲ, πῶς οὐκ αὐτόθεν κατὰ-

A admodum mirabile, universum supereminens, omnia perscrutans, cunctis præsidens, Dei cognoscendi simul ac recipiendi capax, et magis quam cætera opera manifestans superexcellens artificis magnificentiam, atque non solummodo Deum recipere virtute ac gratia, sed et uniri cum eo valens in una persona.

25. Hæc et hujusmodi sunt in quibus vera est sapientia et salutaris scientia summam procurans beatitudinem. Quis autem Euclides, quis Marinus, quis Ptolemæus eadem scire potuit? Quinam Empedocles, et Socræ, et Aristoteles, et Platonēs logica methodo aut mathematicis demonstrationibus, vel potius quis sensus talia percepit, quis intellectus penetravit? Si autem illis naturæ philosophis eorumque discipulis terrena visa est spiritualis sapientia, ac proinde supereminens ejus excellentia: nos enim intuitu suæ sapientiæ fere habent ut animalia ratione destituta, vel si mavis, ut parvulos quibus meliores in manibus videantur placentiæ quam regia dialemata vel omnia ipsis nota. Ita sese illi habent erga veram et superexcellentem sapientiam et doctrinam Spiritus.

26. Non solum cognoscere pro viribus in veritate Deum, longe multoque melius ethnica philosophia est, sed etiam scire duntaxat quem locum habeat homo coram Deo, omnem antecedit gentium sapientiam. Solus enim omnium terrestrium ac cælestium creatus est ad imaginem Creatoris, ut ad eum intueatur, eumque diligit, et ejus solius mystes et adorator sit, et fide ac pietate in eum affectus suam servaret pulchritudinem, et cætera omnia quæcumque terra et cælum hoc ferunt, inferiora seipso putaret et intelligentia prorsus destituta. Quod ethnici philosophi minime scire valentes, nostram dedecoraverunt naturam, Deum inhonoraverunt, et colerunt veneratique sunt creaturam potius quam Creatorem, sensitivis rebus et inanimatis sideribus, intelligentiam tribuentes quæ in singulis respondentem corporis magnitudini virtutem et dignitatem haberet, et ista misere reveriti, et deos majores ac minores confessi, deitatem omnibus concesserunt. Nonne igitur illi ex sensibilibus et ex sua de his philosophia, dedecus ignominiamque et extremam miseriam suis animis inusserunt, et spirituales vere ac pœnales tenebras?

27. Quod sciamus nosmet ad imaginem Creatoris esse factos, non ideo mundum intelligibilem deificare licet. Nam hanc imaginem, non corporis constitutio, sed natura plane habet intellectus, quo nihil naturalium melius est. Si quid enim esset melius, in illo non esset Dei imago. Quia vero quod est in nobis melius, intellectus est, hic autem, licet ad imaginem sit divinam, creatus est tamen à Deo, num igitur conceptu difficile est, vel potius nonnum

eo ipso patet hunc esse factorem nostrae intelligentiae, et omnium intellectualium auctorem? Conservi igitur nobis sunt omnes spiritus ad imaginem Creatoris facti, etiamsi nobis sint excellentiores, quia sunt extra corpora, et increata proisus et increata naturae propiores. Vel potius, qui inter illos summum servaverunt ordinem, et illud ad quod facti sunt amant, licet nobis conservi, sunt tamen honorabiles, et dignitate nobis multo superiores. Qui vero summum non servaverunt ordinem, sed rebellati illud rejecerunt ad quod creati erant, ab appropinquationibus Deo recesserunt quam maxime, et honore suo exciderunt. Et si etiam nos simul trahere in lapsum aggrediuntur, non inutiles tantum sunt atque viles, sed et Deo infensi et generi humano perniciosi et inimicissimi.

28. Sed physiologi et astronomi, cum, licet omnia sibi nota gloriantes, nihil praetorum ex philosophia intelligere possent, principem spiritualium tenentium et cunctas potestates eo duce rebellatas, non superiores tantum seipsis, sed et deos voraverunt, et coluerunt templis, et obtulerunt eis victimas, et se subjecerunt stissimis eorum oraculis, in quibus merito plerumque illusi sunt a sacerdotibus non sacris, lustrationibusque contaminantibus et scelestissimam inspirantibus superbiam, atque prophetis ac prophetissis ab ipsa veritate quam longissime remouentibus.

29. Non solum in eo quod homo Deum sciat et seipsum suumque cognoscat ordinem (quod apud Christianos sciunt etiam qui dicuntur idiotae), scientia adest sublimior physiologia et astronomia et omni de his philosophia, sed etiam nosse intellectus nostri imbecillitatem, et huic mederi quaerere, est incomparabiliter multo satius quam scire et perscrutari siderum magnitudinem et naturarum rationes, origines inferiorum et circuitus superiorum, conversiones et ortus, stationes et retrogressus, discessus et congressus, et generatim omnes eorum motus varios et multiformes habitus. Sciens enim suam infirmitatem, reperit qua inest ad salutem, et accedat ad lumen scientiae, et accipiat sapientiam veram nec cum hoc saeculo dissolvendam.

30. Quaelibet rationalis intellectualisque natura, sive angelicam dixeris sive humanam, essentialiter habet vitam, per quam remanet existentia immortalis ac corruptionis incapax. At quae nobis inest intellectualis et rationalis natura, non solum habet essentialiter vitam, sed et operationem. Vivificat enim conjunctum corpus, unde hujus dicitur vita. Haec porro vita dicitur relative ad aliud, et ea est operatio. Quod enim est ad aliud, dici nequit subsistere in seipso. Angelorum vero intellectualis natura non sic ut operationem habet vitam: non enim conjunctum accepit a Deo de terra corpus, ad quod vivificationem acciperet virtutem. Capax tamen et ipsa est contrariorum, bonitatis scilicet ac mali-

Α δὲ λόγος, ὡς ὁ ποιητὴς τοῦ καθ' ἡμᾶς νοερού, ἐκεῖνος καὶ παντὸς νοεροῦ ποιητὴς ἐστὶ; Σύνδουλός οὐκ οὖν ἡμῖν πᾶσα νοερά φύσις, καὶ καθ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος· εἰ καὶ ἡμῶν τιμιώτερος, ὡς σωμάτων ὄντας ἐκτός, καὶ τῆ ἀσωμάτου παντάπασιν καὶ ἀκτίστη φύσει μᾶλλον ἐγγίζοντες· μᾶλλον δὲ, οἱ μὲν φυλάξαντες τούτων τὴν ἐκτεῶν τάξιν, καὶ τὸ πρὸς ὃ γέγοναι στέργοντες, εἰ καὶ ἐμδούλοι, ἀλλ' ἡμῖν τίμιος, καὶ ἡμῶν τῇ τάξει πολλῶν τιμιώτερος. Οἱ δὲ μὴ φυλάξαντες τὴν ἐκτεῶν τάξιν, ἀλλ' ἀποστατήσαντες, καὶ τὸ πρὸς ὃ γέγοναι, ἀθετήσαντες, τῶν ἐγγιζόντων θεῷ γεγονότες ὡς πορρωτάτω, καὶ τῆς τιμῆς ἐκπεπτώκασι. Εἰ δὲ καὶ ἡμᾶς συνεπισπῶν ἐπιχειροῦσι πρὸς ἐκπτώσιν, οὐκ ἀχρεῖοι καὶ ἀτιμοί μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀντιθεοὶ, καὶ ἡμῶν τῷ γένει λυμαντικοὶ καὶ

Β πολεμιώτατοι.

κτ'. Ἀλλ' οἱ φυσιολόγοι τε καὶ ἀστροθεάμονες, καὶ τὰ πάντα εἰδέναι καυχώμενοι, μηδὲν τῶν προειρημένων ἐκ τῆς φιλοσοφίας συνιδεῖν δυνηθέντες, καὶ τὸν ἀρχοντα τοῦ νοεροῦ σκότους, καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν ἀποστατικὰς δυνάμεις, πάσας, οὐκ ὑπὲρ ἐαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ θεοῦ ἐνώμασαν, καὶ ναοῖς ἐτίμισαν, καὶ θυσίας αὐτοῖς προσήνεγκαν, καὶ ἐαυτοὺς ὑπέταξαν τοῖς πανωλέθοις ἐκείνων θεοσιμασίν, ὑπὸν ἐνεπαίχθησαν εἰκότων ἐπὶ πολὺ, δι' ἱερῶν ἀνιέρων, καὶ καθαρμῶν μολυνόντων, καὶ προστιθέντων τὴν ἐξάγιστον οἴησιν, καὶ προφητῶν καὶ προφητιδῶν, τῆς ὄντως ἀληθείας ἀποδοουκούντων ὡς πορρωτάτω.

κθ'. Οὐ τὸ εἰδέναι μόνον θεόν, οὐδὲ τὸ γινώσκειν τὸν ἄνθρωπον ἐαυτὸν, καὶ τὴν ἐαυτοῦ τάξιν (ἃ καὶ οἱ νομιζομένοις ἰδιώταις, Χριστιανοῖς οὐσι πρόσσειν ὄν), ὑψηλοτέρα γινώσις ἐστὶ φυσιολογίας καὶ ἀστρολογίας, καὶ πάσης τῆς περὶ αὐτὰς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ τὸ εἰδέναι τὸν καθ' ἡμᾶς νοῦν τὴν ἐαυτοῦ ἀσθένειαν, καὶ ταύτην ἴασασθαι ζητεῖν, πολλῶν κρείττον ἀσχυρῶτος ἂν εἴη τοῦ εἰδέναι καὶ διερευνῆν ἀστρων μεγέθη, καὶ φύσεων λόγους, γενέσεις τε τῶν κάπτω, καὶ περιόδους τῶν ἀνω, τροπὰς τε καὶ ἐπιτολὰς, στήριγμούς καὶ ἀναποδισμούς, ἀποστάσεις τε καὶ συναλεύσεις, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς τὴν ἐκ πολυκινησίας ἐκεῖ πολυειδεστάτην σχεῖν. Ὅ γὰρ γνοῦς τὴν ἐαυτοῦ ἀσθένειαν νοῦς, εὖρεν θῶεν ἂν εἰσέλθῃ πρὸς σωτηρίαν, καὶ ἐγγίσει τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως, καὶ λάθῃ σοφίαν ἀληθῆ, καὶ τῷ αἰῶνι τούτῳ μὴ συγκαταλυμένην.

λ'. Πᾶσα λογικὴ καὶ νοερά φύσις, εἴτ' ἀγγελικὴν εἴποι τις, εἴτ' ἀνθρωπίνην, οὐσίαν ἔχει ζωὴν, δι' ἣν καὶ διαμένει ἐπίσης καθ' ὑπαρξίν ἀθάνατος, διαφθορᾶν οὐκ ἐπιδεχομένη. Ἀλλ' ἡ μὲν ἐν ἡμῖν νοερά καὶ λογικὴ φύσις οὐ μόνον οὐσίαν ἔχει τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνέργειαν. Ζωοποιεῖ γὰρ τὸ συνημμένον σῶμα· δι' ὃ καὶ τούτου λέγεται ζωὴ. Πρὸς ἕτερον ἡ ζωὴ λέγεται, καὶ ἐνέργεια ἐστὶν αὐτῆς. Πρὸς γὰρ ἕτερον, οὐδέποτε ἂν λέγοιτο οὐσία καθ' αὐτήν. Ἢ δὲ τῶν ἀγγέλων νοερά φύσις, οὐχὶ καὶ ἐνέργειαν τοιαύτην ἔχει τὴν ζωὴν· οὐ γὰρ συνημμένον ἔλαβεν ἐκ γῆς παρὰ θεοῦ σῶμα, ἵνα καὶ ζωοποιὸν λάθῃ πρὸς τοῦτο δύναμιν. Δεκτικὴ μέντοι καὶ αὐτὴ τῶν ἐναντιῶν ἐστὶ, κακίας δηλονότι καὶ ἀγαθότητος. Καὶ

τούτο παριστάνει οί πονηροί τῶν ἀγγέλων. ἐκπτώσιν ὑποστάντες διὰ τὴν ἑπάρσιν· σύνθετοί πως τῶν γαρ-
οῦν εἰσι καὶ οἱ ἄγγελοι, ἐκ τῆς τῆς καθ' ἑαυτοὺς
οὐσίας, καὶ μιᾶς τῶν ἐναντίων ποιότητων, ἀρετῆς,
φημί, καὶ πονηρίας. Ὅθεν δείκνυσαι [Ἰσ. δείκνυν-
ται], μὴδ' οὗτοι οὐσίαν ἔχοντες τὴν ἀγαθότητα.

λα'. Ἡ τῶν ἀλόγων ζῶων ἐκάστου ψυχῆ, ζωὴ ἐστὶ
τοῦ κατ' αὐτὴν ἐμφύχου σώματος, καὶ οὐκ οὐσίαν,
ἀλλ' ἐνέργειαν ἔχει ταῦτα τὴν ζωὴν, ὡς πρὸς ἕτερον
οὐσίαν, ἀλλ' οὐ καθ' αὐτήν. Αὕτη γὰρ οὐδὲν ἕτερον
ἔχουσα ὁράται, ὅτι μὴ τὰ ἐνεργούμενα διὰ τοῦ σώ-
ματος, δι' ὃ καὶ λυομένῳ τούτῳ, συνδιαλύσθαι
ἀνίγκη· θνητὴ γάρ ἐστὶ τοῦ σώματος οὐχ ἦττον,
ἐπεὶ πᾶν ὄπερ ἐστὶ, πρὸς τὸ θνητὸν ἐστὶ τε καὶ λεί-
γεται· δι' ὃ καὶ θανόντι συναποθνήσκει.

λβ'. Ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐκάστου ψυχῆ, ἐστὶ μὲν καὶ
τοῦ κατ' αὐτὴν ἐμφύχου σώματος ζωὴ, καὶ ζωοποιὸν
ἔχει τὴν ἐνέργειαν πρὸς ἕτερον, ὀρωμένῃν πρὸς
αὐτὸ, δηλαδὴ τὸ παρ' αὐτῆς ζωοποιούμενον. Ἀλλ' οὐ
μόνον ἐνέργειαν, ἀλλὰ καὶ οὐσίαν ἔχει τὴν ζωὴν
ὡς ζωὴα καθ' αὐτήν. Ἐχουσα γὰρ ὁρᾷται τὴν λογι-
κὴν καὶ νοερὰν ζωὴν, φανερώς ἑτέραν οὐσίαν παρὰ
τὴν τοῦ σώματος, καὶ τῶν, ὅσα διὰ τοῦ σώματος·
δι' ὃ καὶ λυομένου τοῦ σώματος, αὕτη οὐ συνδιαλύεται.
Πρὸς δὲ τὸ [Ἰσ. τῷ] μὴ συνδιαλύεσθαι, καὶ ἀθάνατος
δ' ἀρέσει, ὡς μὴ πρὸς ἕτερον ὀρωμένῃν, ἀλλ' οὐσίαν
ἔχουσα τὴν καθ' αὐτὴν ζωὴν.

λγ'. Ἡ λογικὴ καὶ νοερὰ ψυχὴ οὐσίαν μὲν ἔχει
τὴν ζωὴν, ἀλλὰ δεκτικὴν τῶν ἐναντίων, κακίας
δηλονότι καὶ ἀγαθότητος. Ὅθεν δείκνυσται μὴ οὐσίαν
ἔχουσα τὴν ἀγαθότητα, ὡς περ οὐδὲ τὴν κακίαν,
ἀλλ' ὅλον τινα ποιότητα, καθ' ἑκατέραν, ὁπότε παρῆ
[Ἰσ. παρῆ], διατιθεμένη. Πάρεστι δὲ οὐ τοπικῶς·
ἀλλ' ἡνίκ' ἂν ἡ νοερὰ ψυχὴ, τὸ αὐτεξούσιον λαβοῦσα
παρὰ τοῦ κτίσαντος, νεύσῃ πρὸς αὐτὴν, καὶ ζῆν
ἑθελήσῃ κατ' αὐτήν· δι' ὃ καὶ σύνθετός ἐστὶ πως ἡ
λογικὴ καὶ νοερὰ ψυχὴ, οὐκ ἐκ τῆς ἀνωτέρω εἰρημέ-
νης ἐνεργείας. Αὕτη γὰρ πρὸς ἕτερον οὐσα, σύνθεσιν
ἐμποιεῖν οὐ πέφυκεν· ἀλλ' ἐκ τῆς κατ' αὐτὴν οὐσίας,
καὶ μιᾶς ἡστυνοσοῦν τῶν εἰρημένων ἐναντίων ποιότη-
των, ἀρετῆς τε, φημί, καὶ πονηρίας (*).

λδ'. Ὁ ἀνωτάτω νοῦς, τὸ ἄκρον ἀγαθόν, ἡ ὑπέρ-
ζωος καὶ ὑπέρθεος φύσις, πάντη τε καὶ πάντως
ἀνεπίδεκτος οὐσα τῶν ἐναντίων, φανερώς οὐ ποιότητα,
ἀλλ' οὐσίαν ἔχει τὴν ἀγαθότητα· δι' ὃ καὶ πᾶν
ὄπερ ἂν ἐννοήσῃ τις ἀγαθόν, ἐν ἐκείνῳ ἐστὶ. Μᾶλλον
δὲ ἐκεῖνός ἐστι, καὶ ὑπὲρ ἐκεῖνός ἐστι. Καὶ πᾶν ὄπερ
ἐν ἐκείνῳ τις ἐννοήσῃ, ἀγαθόν ἐστὶ, μᾶλλον δὲ
ἀγαθότης, καὶ ὑπεράγαθος ἀγαθότης ἐστὶ. Καὶ ἡ ζωὴ
ἐν αὐτῷ ἐστὶ, μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστὶν ἡ ζωὴ· ἀγαθόν
γὰρ ἡ ζωὴ, καὶ ἀγαθότης ἐν αὐτῷ ἡ ζωὴ. Καὶ ἡ
σοφία ἐν αὐτῷ ἐστὶ, μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστὶν ἡ ἀγαθόν
γὰρ ἡ σοφία, καὶ ἀγαθότης ἐν αὐτῷ ἡ σοφία [ἐν ἄλλ.
οὐσία], καὶ ἡ ἀϊδιότης, καὶ μακαριότης, καὶ ἀπλῶς
ἅπαν ὃ τις ἂν ἐννοήσῃ ἀγαθόν. Καὶ οὐκ ἐστὶν
ἐκεῖ διαφορὰ ζωῆς, καὶ σοφίας, καὶ ἀγαθότητος,
καὶ τῶν τοιούτων. Πάντα γὰρ ἡ ἀγαθότης ἐκείνη

* II Petr. 1, 19. * P. al. x, 3, 25.

* Ἐως οὐδέ εἰσι τὰ φυσικά· ἀπ' ἐνταῦθ' ἐν δὲ τὰ θεολογικά κεφάλαια.

tia: quod testantur angeli nequam, ob elationem
delapsi. Sunt igitur ipsimet angeli quodammodo com-
positi, nempe ex sua substantia, et ex una contra-
riarum qualitatum; virtutis, inquam, et pravitatis.
Unde liquet eos non essentialem habere boni-
tatem.

31. Irrationalem animalium uniuscujusque anima
est vita corporis ab ea animati: at vita hæc non
est ejus essentia, sed operatio. Illa enim nihil aliud
habere videtur quam corporis operationes: unde
hoc pereunte ipsa necessario simul dissolvitur;
mortalis enim est haud secus ac corpus, quia quid-
quid est, refertur ad mortale, cui proinde morienti
commoritur.

B 32. Hominum ejusque anima est quidem vel
corporis a se animati vita, et vivificantem habet ope-
rationem, relatam ad aliud, scilicet ad quod ab ipsa
vivificatur. At non solum ut operationem, sed ut
essentiam quoque habet vitam, quatenus in seipsa
vivens. Nam patet in ea rationalis et intellectualis
vita, quæ evidenter alia est quam vita corporis et
quæcumque per corpus sunt: unde, cum dis-
solvitur corpus, ipsa non dissolvitur, nec solum non
commoritur, sed et immortalis permanet, ut pote
non relatam ad aliud, sed essentialem habens in
seipsa vitam.

33. Rationalis et intellectualis anima essentialem
quidem habet vitam, sed capacem contrariorum,
tali scilicet ac boni. Unde liquet non essentialem
ei esse bonitatem, sicut nec pravitatem, has vero
esse velut quasdam qualitates, quarum alterutra
illam, ubi adest, afficit. Adest autem non localiter,
sed quando intellectualis anima, quæ libertatem a
Creatore accepit, ad se incurvatur, et suo vivere
vult arbitrio; quapropter est quodammodo compo-
sita rationalis et intellectualis anima, non ex su-
pradicta quidem operatione, quæ, cum sit ad aliud,
in compositionem venire nequit, sed ex sua ip-
sæ essentia et ex alterutra præfatorum contrariorum,
virtutis, inquam, et nequitiaæ.

34. Supremus intellectus, summum bonum, vivi-
dissima atque divinissima natura, cum sit contra-
riorum omnino et penitus incapax, evidenter non
ut qualitatem, sed ut substantiam habet vitam.
Unde quidquid excogitari potest bonum, in illo
est, vel potius ille id est et supra id est. Et
quidquid in eo excogitari potest, bonum est,
seu potius ipsa bonitas, et superexcellens boni-
tas. Et vita in eo est, seu potius ipse est vita: nam
bonum est vita, et bonitas in eo est vita. Et sa-
pientia in eo est, seu potius ipse est sapientia: nam
bonum est sapientia, et bonitas in eo est sapientia,
et æternitas, et beatitudo, et generatim quidquid
excogitari potest bonum. Et nil in eo differunt vita,
et sapientia, et bonitas, et alia hujusmodi. Omnia
enim bonitas illa collective, unite ac ditissime com-

prehendit, et intelligitur vocaturque omnium complexio bonorum. Et simul et verissimo continet quodcumque excogitari ac dici potest de ipsa bonum. Nec id tantum illa est quidquid vere cogitatur ab ipsis theologis quibus animus inest Dei sagacissimus et lingua spiritu instincta; sed, utpote ineffabilis et incomprehensibilis, supra illud est, nec ab unitate ac supernaturali simplicitate deficit, sed una est et superexcellens bonitas. Sic enim duntaxat intelligitur et vocatur, et sic ex solis competentibus creationi operationibus opifex et Dominus creationis cognoscitur aut ostenditur, tanquam scilicet optima et superexcellens bonitas, essentialiam habens bonitatem. Quapropter contrarium sibi nihil prorsus unquam capere potest: nulla enim essentia contrarium sibi quid patitur.

35. Optima illa et superexcellens bonitas est etiam fons bonitatis. Namque id est bonum, et bonorum summum, nec deesse potest perfecte bonitati. Quia autem intellectus est perfecta et perfectissima bonitas, quid melius ex ea velut ex fonte manaret, quam verbum? et quidem non simile verbi quod nos proferimus, hoc enim non est intellectus, sed corporis intellectu moti; nec simile verbi quod nos intus componimus, hoc enim vocem quasi typis in nobis efformat; nec simile verbi quod nos cogitamus, licet sine voce sit ac motibus omnino incorporeis excitatum; hoc enim est nobis posterius, et requirit intervalla et non pauca temporum spatia, discursu procedens et ex principio imperfecto ad perfectum progrediens consecrarium; sed simile verbi naturaliter, ex quo nos creator ad suam fecit imaginem, intellectui nostro insiti, nempe immanentis semper huic cognitionis. Quæ maxime est in supremo intellectu perfectæ ac perfectissimæ bonitatis, apud quam omnia minime sunt imperfecta, excepto quod ab ea sint, sed sunt indiscriminatim quidquid ipsa est. Itaque Filius supremum Verbum est et a nobis vocatur, ut sciamus eum esse perfectum, in perfecta et propria persona, quia ex Patre est, et nihil a paterna substantia differt, sed est indiscriminatio idem ac ipse, non tamen persona, quæ docet ab eo divine genitum esse Verbum.

36. Bonitas ex bonitate intellectuali tanquam ex fonte per generationem manans, cum Verbum sit, verbum autem sine Spiritu nemo intellectum habens concipere possit, ideo et Spiritum sanctum Deus Dei Verbum habet secum ex Patre procedentem: spiritus porro non similem spiritus comitantia verbum nostris labiis prolatum, nec similem spiritus vel incorporalis conjuncti verbo quod intus componimus aut quod cogitamus, nam iste etiam est conatus quidam intellectus cum verbo nostro collaborans temporaliter, iisdemque indigens intervallis, et ex imperfecto ad perfectum progrediens.

Α συνειλημμένως, καὶ ἐνιαίως, καὶ ἀπλοῦς τῶν, συμπεριβάλλει· καὶ ἐκ πάντων νοεῖται καὶ καλεῖται τῶν ἀγαθῶν. Καὶ ἐν καὶ ἀληθές ἐστιν, ὅπερ ἂν τὴ ἐννοήσῃτε καὶ εἴητε περὶ αὐτῆς ἀγαθόν. Ἐκεῖνη ἢ οὐ τοῦτο ἐστὶ μόνον, ὅπερ ἀληθῶς νοεῖται, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν θεοσόφῳ νῶ νοούντων, καὶ πνευματοκινήτῳ γλώσσῃ θεολογοῦντων· ἀλλ' ὡς ἀβήρητός τε καὶ ἀπερινόητος, καὶ ὑπὲρ ταῦτά ἐστι, καὶ τοῦ ἐνιαίου καὶ τῆς ὑπερρουῦς ἀπλότητος οὐκ ἀπολείπεται· μία οὕσα πανάγαθος καὶ ὑπεράγαθος ἀγαθότης· κατὰ τοῦτο γὰρ μόνον καὶ νοεῖται καὶ καλεῖται, καὶ κατὰ τοῦτο παρὰ μόνων τῶν πρὸς τὴν χτίσιν οἰκείων ἐνεργειῶν ὁ Ποιητῆς καὶ Δεσπότης τῆς κτίσεως [Ἰσ. λέλειπει, γνωρίζεται, ἦ, φαίνεται, ἦτοι τοιοῦτος] ὅτι ἐστὶ πανάγαθος, καὶ ὑπεράγαθος ἀγαθότης, οὐσίαν ἔχων τὴν ἀγαθότητα. Δι' ὃ καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν ἐναντιότητος, πάντῃ τε καὶ πάντως ἐστὶν ἀνεπίδεκτος· οὐδὲ γὰρ οὐδεμιὰ ἐναντίον οὐσία ἐστίν.

λε'. Ἡ πανάγαθος αὐτῆ καὶ ὑπεράγαθος ἀγαθότης, καὶ πηγὴ ἐστὶν ἀγαθότητος. Καὶ τοῦτο γὰρ ἀγαθόν, καὶ ἀγαθῶν τὸ ἀκρότατον· καὶ οὐκ ἦν ἀπίσιναι τῆς παντελοῦς ἀγαθότητος. Ἐπεὶ δὲ νοῦς ἐστὶν ἡ ὑπερτελής καὶ παντελής ἀγαθότης, τί ποτ' ἂν ἕτερον εἴη τὸ παρ' αὐτῆς ὡς ἐκ πηγῆς προῖον, ἢ λόγος, καὶ λόγος οὐ κατὰ τὴν ἡμέτερον προρορικὸν λόγον; Οὐ νοῦ γὰρ οὗτος, ἀλλὰ σώματος νῶ κινουμένου· οὐ κατὰ τὴν ἡμέτερον ἐνδιάθετον λόγον· φθόγγον γὰρ ὁλοῦν τύποις κάκεινος ἐν ἡμῖν διατιθέμενος γίνεται· ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὴν ἡμέτερον ἐν διανοίᾳ λόγον, κἂν χωρὶς φθόγγων ἦ, ἐπιβολαῖς ἀσωμάτοις πάντῃ συμπερασιούμενος· κάκεινος γὰρ μεθ' ἡμᾶς ἐστὶ, καὶ διαλειμμάτων δεῖται, καὶ χρονικῶν οὐκ ὀλίγων διαστημάτων, διεξοδικῶς προῖον, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἀτελοῦς, πρὸς τὸ ἐντελές συμπέρασμα προαγόμενος· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐμφύτως ἡμῖν, ἐξ οὗ γεγόναμεν παρὰ τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς κατ' εἰκόνα οἰκείαν, ἐναποκείμενον τῷ νῶ λόγον, τὴν αἰεὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ γνῶσιν, ἥτις καὶ μάλιστα ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ ἀνωτάτω νοῦ τῆς παντελοῦς καὶ ὑπερτελοῦς ἀγαθότητος, παρ' ἣ μηδὲν ἀτελές, πληθὸν ἐξ αὐτῆς εἶναι, πάντα ἐστὶν ἀπαρallάκτως ὅσα ἐκεῖνη. Δι' ὃ καὶ ὕψος ὁ ἀνωτάτω Λόγος ἐστὶ τε καὶ παρ' ἡμῶν καλεῖται· ἵν' ἐπιγνώμεν αὐτὴν ὄντα τέλειον, ἐν ὑποστάσει τελεία τε καὶ ἰδίᾳ, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὄντα, καὶ κατὰ μηδὲν λειπόμενον τῆς πατρικῆς οὐσίας, ἀλλ' ἀπαρallάκτως τὸν αὐτὸν ἐκείνην ὄντα, εἰ καὶ μὴ καθ' ὑπόστασιν, ἢ τὸ ἐξ ἐκείνου γεννητῶς θεοπερπῶς εἶναι παρστῆσι τὸν Λόγον.

λς'. Ἡ ἀγαθότης, ἡ ὡς πηγῆς τῆς νοεραῖς ἀγαθότητος προϊούσα γεννητῶς, ἐπεὶ λόγος ἐστὶ, λόγον δὲ πνεύματος χωρὶς οὐκ ἂν τις νοῦν ἔχων ἐννοήσῃεν· διὰ τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ ἐκ Θεοῦ Θεός Λόγος συμπεροῖν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει. Πνεῦμα δὲ, οὐ κατὰ δὲ συνὸν τῷ ἡμετέρῳ διὰ τῶν χειλέων λόγῳ, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὸ συνὸν, εἰ καὶ ἀσωμάτως, τῷ καθ' ἡμᾶς ἐνδιάθετῳ καὶ κατὰ διάνοιαν λόγῳ· κάκεινο γὰρ ὄρημ τίς ἐστὶ τοῦ νοῦ, τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ συνδιατινομένη χρονικῶς, καὶ διαστημάτων δεομένη τῶν αὐτῶν, καὶ ἐξ ἀτελοῦς προϊούσα εἰς τελείωσιν. Ἐκεῖνο δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἀνωτάτω Λόγου, οἷον

εις Ἐρω; ἐστὶ ἀπορρήτος τοῦ Γεννήτορος πρὸς οὐ
 τὸν τὸν ἀπορρήτως γεννηθέντα Λόγον· ᾧ καὶ αὐτὸς
 ὁ τοῦ Πατρὸς ἐπέραστος λόγος καὶ Υἱὸς χρῆται πρὸς
 τὸν Γεννήτορα· ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχων αὐτὸν
 συμπροσθόντα, καὶ συμφυῶς ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμε-
 νον. Παρ' οὗ Λόγου διὰ σαρκὸς ὁμιλήσαντος ἡμῖν,
 καὶ τὸ ὄνομα τῆς διαφορῆς παρὰ τοῦ Πατρὸς ὑπά-
 ρξεως ἐδιδάχθημεν τοῦ Πνεύματος· καὶ μὴ τοῦ Πα-
 τρὸς εἶναι τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ. Τὸ Πνεῦμα
 ἄρ, φησὶ, τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπο-
 ρεύεται, ἐν ἡμεῖς ἐπιγνώμεν οὐ Λόγον μόνον, ἀλλὰ
 καὶ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐ γεννώμενον, ἀλλ'
 ἐκπορευόμενον, ὃν δὲ τοῦ Υἱοῦ, παρὰ τοῦ Πατρὸς
 τοῦτ' ἔχοντος, ὡς ἀληθείας, καὶ σοφίας, καὶ λόγου
 Πνεύμα. Λόγος γὰρ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ σοφία τῷ Γεν-
 νήτορι κατάλληλος, ὃς τῷ Πατρὶ ἐπ' αὐτῷ χαίροντι,
 συγκαίρει, κατὰ τὸ παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Σολομώντος
 εἰρημένον· « Ἐγὼ ἡμην, ἡ συνέχαιρον αὐτῷ. »
 Οὐκ ἔχαιρον, εἶπεν, ἀλλὰ συνέχαιρον· αὕτη γὰρ ἡ
 Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ προαιώνιος χαρὰ, τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἁγιόν ἐστιν, ὡς κοινὸν μὲν αὐτοῖς κατὰ τὴν χρῆσιν
 (δι' ὃ παρ' ἀμφοτέρων καὶ πρὸς τοὺς ἀγίους πέμπε-
 ται)· μόνου δὲ τοῦ Πατρὸς καθ' ὑπαρξιν ὑπάρχον, δι'
 ὃ καὶ παρ' αὐτοῦ μόνου ἐκπορεύεται καθ' ὑπαρξιν.

λζ'. Τοῦτου τοῦ ἀνωτάτου ἔρωτος τὴν εἰκόνα, καὶ ὃ
 κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ κτισθεὶς ἡμῶν ἔχει νοῦς, πρὸς
 τὴν παρ' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ διτνεκῶς ὑπάρχουσαν
 γνώσιν. Παρ' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ καὶ τοῦτον ὄντα,
 καὶ συμπροθόντα παρ' αὐτοῦ τῷ ἐνδοτάτῳ λόγῳ.
 Καὶ τοῦτου δεῖγμα ἐναργέστατον, καὶ τοῖς μὴ τὰ
 ἐνδοτάτῳ ἑαυτῶν δυναμένοις καθορᾶν, ἡ πρὸς τὸ
 εἰδέναι τῶν ἀνθρώπων ἀκόρεστος ἔφεσις· ἀλλ' ἐν
 ἐκείνῳ τῷ ἀρχετύπῳ· ἐν ἐκείνῃ τῇ παντελείῳ καὶ
 ὑπερτελεῖ ἀγαθότητι, παρ' ἧς μὴδὲν ὀστελές· πλὴν
 τοῦ ἐξ αὐτῆς εἶναι, πάντα ἐστὶν ἀπαρallάκτως ὁ
 Θεὸς ἔρωσ ὅσα ἐκείνη· δι' ὃ καὶ Πνεῦμα ἁγιον, καὶ
 Παράκλητος ἄλλος, οὗτος ἐστὶ τε καὶ παρ' ἡμῶν κα-
 λεῖται, ὡς τῷ Λόγῳ συμπαραμορτῶν· ἐν ἡμεῖς
 ἐπιγνώμεν ὄντα τέλειον, ἐν ὑποστάσει τελείῳ τε καὶ
 ἰσῳ, κατὰ μὴδὲν καὶ αὐτὸν λειπόμενον τῆς τοῦ Πα-
 τρὸς οὐσίας· ἀλλ' ἀπαρallάκτως ὄντα τὸν αὐτὸν τῷ
 τῷ καὶ τῷ Πατρὶ, εἰ καὶ μὴ καθ' ὑπόστασιν, ἡ-
 τις ἐκ τοῦ Θεοῦ θεοπροπῶς ἐκπορευτῶς εἶναι τοῦτον
 παρίστησιν ἡμῖν· καὶ σεφθῶμεν ἕνα Θεὸν ἀληθῆ τε
 καὶ τέλειον, ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἀληθιναῖς καὶ
 τελείαις· οὐ τριπλοῦν· ἀπαγε· ἀλλ' ἀπλοῦν. Οὐ
 γὰρ τριπλῆ τις ἐστὶν ἡ ἀγαθότης, οὐδὲ τριάς ἀγα-
 θοτήτων· ἀλλὰ Τριάς ἀγία καὶ σεβασμία καὶ προσ-
 κυνητῆ, ἡ ἀνωτάτω ἀγαθότης ἐστὶν, ἐξ ἑαυτῆς
 εἰς ἑαυτὴν χεομένη ἀρρῶσεως, καὶ ἐφ' ἑαυτῆς
 ἐστῶσα πρὸ αἰώνων θεοπροπῶς, ἀόριστός τε εἶσα
 καὶ παρὰ-μόνης ἑαυτῆς ὀρισμένη, καὶ τὰ πάντα ὀρίζουσα,
 καὶ πάντων ὑπερκετινομένη, καὶ μὴδὲν τῶν
 ὄντων ἐκτὸς ἑαυτῆς εἶσα.

λη'. Ἐχει μὲν οὖν καὶ ἡ τῶν ἀγγέλων νοερα καὶ
 λογικὴ φύσις νοῦν τε καὶ λόγον ἐκ τοῦ νοῦ, καὶ πρὸς
 τὸν λόγον ἔρωτα τοῦ νοῦ· ὃς καὶ αὐτός ἐστιν ἐκ
 τοῦ νοῦ, καὶ σύνεστιν αἰετῶν τε λόγῳ καὶ τῷ νῷ,
 καὶ πνεῦμα ἂν καλοῖτο, ὡς τῷ λόγῳ φύσει συμπαρ-
 μορτῶν. Ἄλλ' οὐκ ἔχει καὶ ζωοποιὸν τὸ πνεῦμα

¹⁰ Joan. xv, 26.

A Ille autem spiritus supremi verbi est velut ineffabilis
 quidam Genitoris erga ineffabiliter genitum illuc
 Verbum amor, quo ipsum Patris amabile Verbum
 et Filius genitorem redamat, et quem habet ut
 secum ex Patre procedentem et intime in seipso
 requiescentem. Quod quidem Verbum carnaliter
 nobis conversatum nos docuit nomen alterius per-
 sonæ illius a Patre procedentis, scilicet Spiritus,
 et hunc esse non solum Patris, sed et suiipsius.
 Dicit enim ¹⁰ : « Spiritum veritatis, qui a Patre
 procedit, » ut noscamus non Verbum duntaxat,
 verum etiam Spiritum, qui ex Patre non est geni-
 tus, sed procedit, et qui est etiam Filii, ipsum a
 Patre habentis, ut veritatis sapientiaque et Verbi
 Spiritum. Nam veritas sapientiaque est Verbum
 B Genitori consimillimum, quod Patri de ipso gau-
 denti congraudet, juxta illud ab ipso per Salomonem
 dictum : « Ego eram quæ cum eo congraudēbam. »
 Non ait *gaudebam*, sed *congraudēbam* ; hoc enim
 Patris et Filii ante sæcula gaudium, est Spiritus
 sanctus, quo illi communiter continentur, unde
 ab utroque mittitur ad dignos ; sed ab uno Patre
 originem ducit, ideoque ab eo solo personaliter
 procedit.

37. Illius supremi amoris imaginem creatus ad
 imaginem Dei intellectus noster habet, erga cogni-
 tionem a se et in se jugiter conceptam. Et hic amor
 ab eo et in eo est, ab eoque procedit simul cum
 intimo verbo. Eundem clare manifestat iis qui
 interiora sua inspicere nequeunt, insatiabilis ho-
 minum ad sciendum appetitus. Sed in illo archety-
 po, in illa perfecta et perfectissima bonitate, apud
 quam nihil imperfectum, excepto quod ab ea sit,
 indiscriminatim est divinus amor quidquid ipsa
 est. Propterea sanctus hic Spiritus alter Para-
 clitus est et a nobis vocatur, tanquam Verbi comes ;
 ut nos sciamus eum esse perfectum et in perfecta
 et propria persona, ac nihil et ipsum differre a
 Patris substantia, sed idem indiscriminatim esse
 quam Patrem et Filium, non tamen secundum
 personam, quæ ipsum a Patre procedere nobis de-
 monstrat ; utque colamus unum Deum verum atque
 perfectum, in tribus personis veris ac perfectis,
 non triplicem, absit, sed simplicem. Neque enim
 D triplex est bonitas, neque trias bonitatum, sed
 sancta venerandaque et adoranda Trinitas est
 summa bonitas ex seipsa in seipsam jugiter illa-
 bens, et in seipsa ante sæcula divine subsistens, in-
 finita et a se una circumscripta, et omnia circum-
 scribens, et super omnibus extensa, et nihil extra
 semetipsum esse patiens.

38. Habet quidem angelorum quoque intellectua-
 lis et rationalis natura intellectum, et ex intellectu
 verbum, et intellectus in verbum amorem, qui et
 ipse ex intellectu est, et adhæret semper intelle-
 ctui et verbo, et spiritus vocari posset, ut verbi
 naturaliter comes. Sed vivificus non est hic spiri-

ius, quia conjunctum hand accepit a Deo de terra corpus, cujus vivificandi et conservandi virtute polleret. Econtra intellectualis et rationalis natura animæ, quia terreno concreata est corpori, vivificum a Deo accepit spiritum, quo conservat et vivificat conjunctum corpus; unde sagacibus liquet intellectualem amorem esse hominis spiritum corpus vivificantem, qui est ex intellectu et ex verbo, et intellectui inest, et in se habet verbum et intellectum. Per ipsum enim anima tanto ad suum corpus devincitur amore, ut nunquam istud relinquere nec ullatenus deserere velit, nisi vim exterioris inferente gravissimo quodam morbo aut vulnere.

39. Intellectualia et rationalis natura animæ, cum sola habeat intellectum, verbum et spiritum vivificantem, sola et potius quam incorporales angeli ad imaginem Dei ab ipso creata est, et hoc amittere nequit, etiamsi suam non agnoscat dignitatem, nec digne illo qui ipsam ad suam imaginem creavit, sentiat et agat. Quin in eo post avitam illam in paradiso per lignum prævaricationem, et postquam ante mortem corporis nos animæ incurrimus mortem, quæ est animæ a Deo separatio, quamvis divinam amiserimus similitudinem, non tamen ad imaginem Dei esse desinimus. Quare si anima repudiet habitum mali, et charitate bono adhæreat, et huic se subdat operibus et exercitio virtutis, ab eo illuminatur et decoratur, et ad meliorem frugem obediendo ejus consiliis et exhortationibus, se recipiens, veram æternamque consequitur vitam, et per hanc etiam conjunctum corpus facit immortalæ, promissæ resurrectionis in tempore particeps, et æternæ gloriæ consors. Si vero non rejiciat suos in malum habitus et lapsus, quibus sædum inurit dedecus Dei imaginis, abalienatur ac repellitur a vera veracque beata Dei vita, et quia hunc ipsa prior dereliquit, merito a bono derelinquitur.

40. Altera a summa Trinitate trinitas, utpote ab ea magis quam quidvis aliud ad ipsius imaginem facta cum intellectu, verbo et spiritu, scilicet anima humana servare debet suum ordinem, et soli Deo subjacere, et huic tantum subjungi, subdi et obedire, eumque unum intueri, et ornare seipsam ejus memoria contemplationeque ac fervidissima et ardentissima charitate: quibus mirabiliter in seipsam attrahitur, seu potius ad se aliquando attrahit naturæ illius mysticum ineffabilemque splendorem; et tunc imaginem et similitudinem habet, quam verissime gratiosa, sapiens atque divina per eam facta. Ea enim, sive visibiliter præsentem, sive invisibiliter, ut plerumque nunc contingit, appropinquante, docetur Deum supra semetipsam, proximum vero ut seipsam amare, ac deinde, sui ipsius dignitatem et ordinem cognoscendo et conservando, verissime seipsam diligere. Nam

Α τοῦτο· οὐδὲ γὰρ συνημμένον εἰληφεν ἐκ γῆς παρὰ Θεοῦ σῶμα, ἵνα καὶ ζωοποιῶν τε καὶ συνεκτικτὴν λάβῃ πρὸς τοῦτο δύναμιν. Ἡ δὲ νοερά καὶ λογικὴ φύσις τῆς ψυχῆς, ἐπεὶ γῆινω συνεκτίσθη σώματι, καὶ ζωοποιῶν ἔλαβε τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ συνέχει καὶ ζωοποιεῖ τὸ συνημμένον σῶμα, παρ' οὗ καὶ δείκνυται τοῖς συνιούσιν, ὅτι νοερός ἐστιν ἕως τῆ τοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα, τὸ τοῦ σώματος ζωοποιῶν· ὅπερ ἐκ τοῦ νοῦ ἐστὶ καὶ τοῦ λόγου ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ λόγῳ καὶ τῷ νῷ ἐστὶ, καὶ ἐν αὐτῷ ἔχει τὸν τε λόγον καὶ τὴν νοῦν. Τοσοῦτον γὰρ ἐρασμίαν ἔχει δι' αὐτοῦ φυσικῶς τὴν πρὸς τὸ οἰκεῖον σῶμα ἢ ψυχὴ συνάφειαν, ὡς μηδέποτε ἀπολιπεῖν τοῦτο ἐθέλει, μηδ' ἀπολείπειν ὅλως, ἢ βίας ἐπινεχθεῖστος ἐκ νόσου δὴ τινος μεγίστης, ἢ πληγῆς ἐξωθεν.

Β λό'. Ἡ νοερά καὶ λογικὴ φύσις τῆς ψυχῆς, μόνη νοῦν ἔχουσα καὶ λόγον, καὶ πνεῦμα ζωοποιῶν, μόνη καὶ τῶν ἀσωμάτων ἀγγέλων μᾶλλον κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, παρ' αὐτοῦ δεδιημιούρηται· καὶ τοῦτ' ἔχει ἀμεταποίητον, κἄν μὴ ἐπιγνῶ τὴν ἑαυτῆς ἀξίαν, καὶ τοῦ κτισσαντος κατ' εἰκόνα οἰκεῖαν, ἀξίως φρονῆτε καὶ πολιτεύεται. Ταῦτ' ἄρα καὶ μετὰ τὴν προγοικὴν ἐκείνην ἐν τῇ παραδείσῳ διὰ τοῦ ξύλου παράβαται, καὶ πρὸ τοῦ σωματικοῦ τὸν τῆς ψυχῆς ἡμεῖς ὑποστάντες ὄνατον, ὅς ἐστιν ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ταύτης χωρισμός, τὸ καθ' ὁμοίωσιν εἶναι θεῖαν ἀποβαλόντες, τὸ κατ' εἰκόνα οὐκ ἀπωλέσαμεν· ἀποστέργουσα μὲν οὖν ἡ ψυχὴ τὴν πρὸς τὰ χεῖρω σχέσιν, καὶ προσκολωμένη δι' ἀγάπης τῷ κρείττονι, καὶ ὑποταττομένη τούτῳ διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν τρόπων τῆς ἀρετῆς, φωτίζεται παρ' αὐτοῦ καὶ καλλύνεται βελτιουμένη, καὶ πειθομένη ταῖς ἐκείνου βουλαῖς καὶ παραινήσεσι, παρ' ὧν καὶ τὴν ὄντως ζωὴν τῆς αἰώνιον ἀπολαμβάνει· δι' αὐτῆς καὶ τὸ συνημμένον ἀπαθανατίζει σῶμα τῆς ἐπηγγελμένης ἐξαναστάσεως κατὰ καιρὸν, τυχὸν, καὶ δόξης αἰδίου μετασχόν· μὴ ἀποποιουμένη δὲ τὴν πρὸς τὰ χεῖρω σχέσιν καὶ ὑπέπτωσιν, παρ' ἧς ἀσχος ἀτιμοποιῶν ἐμποιεῖ τῇ τοῦ Θεοῦ εἰκόνι· ἀλλοτριούται καὶ ἀποικίζεται Θεοῦ τῆς ὄντως μακαρίας καὶ ἀληθινῆς ζωῆς, ὡς ἐγκαταλιπούσα τοῦτον αὐτῇ πρότερον, ἐγκαταλιμπανομένη δικαίως παρὰ κρείττονος.

Γ μ'. Ἡ μετὰ τὴν ἀνωτάτω Τριάδα τριαδικὴ φύσις, ὡς παρ' ἐκείνης εἰκόνα ἐκείνης πεποιημένη μᾶλλον τῶν ἄλλων, νοερά, λογικὴ τε καὶ πνευματικὴ (τοιαύτη δὲ ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ), φυλάττειν ὀφείλει τὴν ἑαυτῆς τάξιν, καὶ μετὰ Θεοῦ εἶναι μόνον, καὶ τούτῳ ὑπέχειν καὶ ὑποκεισθαι καὶ πείθεσθαι, καὶ πρὸς αὐτὸν ὄραν μόνον, καὶ κοσμεῖν ἑαυτὴν τῇ δικαιοκεί τούτου μνήμῃ καὶ θεωρίᾳ, καὶ τῇ θερμοτάτῃ πρὸς αὐτὸν καὶ διαπύρῳ ἀγάπῃ· δι' ὧν θαυμαστῶς πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπάται, μᾶλλον δὲ, ἐπισπάτο ἦν ὅτε τὴν τῆς φύσεως ἐκείνης μουσικὴν καὶ ἀπόδρῃτον αἰγλήν· καὶ τηλικαῦτα τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν ἔχει ὡς ἀληθῶς ἐπίχαρις, καὶ σοφὴ, καὶ θεῖα διὰ ταύτης ἐτελουμένη. Διδάσκειται γὰρ δι' αὐτῆς ἡ παρούσης ἐμφανῶς, ἢ ἐγγιζούσης ἀφανῶς ὡς ἐπὶ μᾶλλον νῦν, τὸν μὲν Θεὸν, ὑπὲρ ἑαυτὴν, τὸν δὲ πλησίον, ὡς ἑαυτὴν, ἀγαπᾶν, κἀντεῦθεν καὶ τὴν ἑαυτῆς ἀξίαν τε καὶ τάξιν εἰδέναι καὶ συντηρεῖν, καὶ

εαυτήν ὡς ἀληθῶς ἀγαπᾶν. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὴν
 ἀδικίαν, μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα
 εἶναι τοῦ Θεοῦ διασπῶν τε καὶ ἀρχαίων παραπλή-
 σιον ὑφίσταται πάθος, τοῖς ὑπὸ μανίας ἀναιτισθῆ-
 τως τὰς ἑαυτῶν ἔλσεινῶς διασπαράττουσι σάρκας.
 Ἀναιτιθῆτω; γὰρ καὶ αὐτὸς λυμάνεται καὶ
 ἀθλιώτατα διασπαράττει τὴν ἔμφυτον ἑαυτοῦ καλ-
 λονήν, διαβίβηστων ἀφρόνως τὸν ὑπὸ τῆς ἀγάπης
 ἔχον συμπληρούμενον τριαδικὸν καὶ ὑπερκόσμιον
 κόσμον τῆς ἰδίας ψυχῆς. Τί γὰρ ἀδικώτερον; τί
 δὲ ἐλεηριώτερον, τοῦ τὸν κρίσαντα καὶ κοσμήσαντα
 κατ' εἰκόνα οἰκεῖν, καὶ διὰ τοῦτο παρασχόντα τῆς
 γνώσεως καὶ τῆς ἀγάπης τὴν δύναμιν, καὶ τοῖς ταύτη
 καλῶς χρωμένους προσεπιδαψιλεύμενος τὰς ἀποβή-
 καὶ κτηροῦ; διηνεκῶς ἐθέλειν, καὶ ἀγαπᾶν;

μα'. Ἐν τῶν τῆς ψυχῆς τῆς καθ' ἡμᾶς χειρόνων,
 καὶ μᾶλλον, καὶ πάνυ μᾶλλον τῶν ἄλλων χεῖρον, ὁ
 νηθεὶς καὶ ἀρχέκακός ἐστιν ὄφις, ἄγγελος νῦν τῆς
 καθ' ἑαυτὸν πονηρίας, ἐκ τῆς πρὸς ἀνθρώπους πο-
 νηρίας ὑποθήκης γενόμενος, τοσοῦτον κατώτερός τε
 καὶ χείρων ἀπάντων, ὅσον ἐπεθύμησεν ὑπερηφάνως
 ἐξομοιωθῆναι κατ' ἐξουσίαν τῷ κρίσαντι, παρ' οὗ
 τοσοῦτον ἐγκατελείφθη δικαίως, ὅπως αὐτὸς φθάσαι
 αὐτὸν ἐγκατελείπει· τοσοῦτον δὲ ἐγκατέλειπεν, ὡς ἀν-
 τίθετος ἐκείνῳ καὶ ἀντικείμενος, καὶ φανερωῖ; ὑπε-
 ραντίος τελέσαι. Εἰ οὖν ἐκείνος ἀγαθότη. ζῶσα, καὶ
 τῶν ζώντων ζωοποιός; αὐτόχρομα κακία οὗτός ἐστι
 νεκρὰ καὶ νεκροποιός· ἐκείνος μὲν γὰρ οὐσίαν ἔχων
 τὴν ἀγαθότητα, καὶ τοῦ ἐναντίου θεηλαθῆ τῆς κακίας,
 φύσις ἀνεπίδεκτος ὦν, ἄτε μήδ' ἐγγίξειν θεόν αὐτῆ
 τεὸς κακίας μετόχους ἤρτινοσοῦν· πῖτον μᾶλλον τὸν
 δημιουργὸν καὶ ἀρχηγὸν τῆς κακίας καὶ τοῖς ἄλλοις
 αἰτίων, τ. ὅτον ὡς πορρωτάτω ἑαυτοῦ ἀποθεῖται; Ὁ
 δὲ πονηρὸς, οὐ πονηρίαν, ἀλλὰ ζωὴν ἔχων τὴν οὐ-
 σίαν, δι' ὃ καὶ ἀθάνατος διαμένει κατ' αὐτήν· δεκτι-
 κὴν μέντοι ταύτην καὶ κακίαν ἔχων, καὶ αὐτεξου-
 σιότητι τετιμημένος· ἐν οἴκῳ ὑποταττόμενος; καὶ
 κλιόμενος τῇ ἀενάῳ τῆς ἀγαθότητος πηγῇ, μέτ-
 ορος εἰ τῆς ὄντως ζωῆς. Ἐπει δὲ πρὸς τὴν κακίαν
 ἐκὼν οὗτος ἀπηυτομόλησε, στερεῖται· τῆς ὄντως
 ζωῆς, ἀπωθεῖς ταύτης δικαίως, ἢ ἀπέδρα φθάσαι
 αὐτός· καὶ νεκρὸν γίνεται πνεῦμα, οὐ κατ' οὐσίαν
 (οὐ γὰρ ἐστὶν οὐσία νεκρότητος), ἀλλὰ κατὰ ἀποθο-
 λὴν τῆς ὄντως ζωῆς. Ὁ δὲ κήρον μὴ λαμβάνων τῆς
 πρὸς κακίαν ὀρμῆς, καὶ προστιθεὶς ἀθλιώτατα, νεκροποιὸν ἑαυτῶν ποιεῖ πνεῦμα, σπεῦδον ἐπισπᾶν καὶ
 τὸν ἀνθρώπον πρὸς κοινωνίαν τῆς οἰκείας νεκρώσεως.

μβ'. Ὡς σκοιὸς τοὺς τρόπους, καὶ πολλὸς ἐν ὄ-
 λοις, ὁ τῆς νεκρώσεως μεσίτης καὶ πρόξενος, τὴν
 σκοιὸν ὑπόδεται ὄφιν ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ παραδείσῳ
 ποτὲ· οὐκ ὄφιν αὐτὸς γεγονώς (οὐδὲ γὰρ δύναται,
 δεῖ μὴ κατὰ φαντασίαν, ἢ δεῖν οὐκ ἔγνω τῆνικαῦτα
 χρῆσασθαι, μὴ φωραθεῖν δεδιώς), ἀλλὰ μὴ θαρρῶν
 τὴν φανεράν ὀμίλιν, προκρίνει τὴν ὀλεράν· καὶ
 ταύτην, καθ' ἣν μᾶλλον ἐθάρρει λαθεῖν· ἢ ὡς φι-
 λος ὀρώμενος, τὰ τῶν ἐχθίστων ἀφανῶς εἰσηγήθη-
 ται; καὶ τῷ ἐξαισίῳ τῆς προσλαλῆς (οὐδὲ γὰρ ἦν
 λογικὸς ὁ αἰσθητὸς ὄφιν, οὐδ' ἐφαίνετο δύνασθαι φω-
 λὴν ἀφ' εἶναι πρότερον) ἐκστήσει, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ὀλην
 ἐπισπᾶσθαι, καὶ τὰς μηχανὰς εὐχεύματος ποιήσῃ-

A qui amat iniquitatem, odit animam suam, et ima-
 ginem Dei lacrans et radens, eadem ægrotat in-
 sania quam qui crudeliter proprias miseri discer-
 punt carnes. Crudeliter enim et ipse sibi nocet,
 et infelicissime dilaniat decorem sibi natura
 insitum, stulte dirumpens inditam sibi iustus cha-
 ritate trinitatem et supermundialem suæ animæ
 mundum. Et quid injustius, quid funestius quam
 qui creavit et concinnavit ad propriam imaginem,
 ideoque præstitit cognoscendi et amandi vim, et
 ea bene utentibus ineffabilia insuper dona et vitam
 largitur æternam, illius non recordari, sed asper-
 nari eum perpetuo velle et amare?

B 41. Unum eorum quæ sunt anima nostra dete-
 riora, seu potius cæteris longe multoque pejora, est
 spiritualis et auctor mali serpens, angelus nunc
 suæ ipsius malitiæ factus per mala consilia homi-
 nibus data: qui est tantum infimus omnium et
 pessimus, quantum superbe concupit similari ma-
 jestate Creatori, et ab hoc eo justius fuit derelictus,
 quod eum ipse prior dereliquit, atque ita deseruit,
 ut infensus ei oppositusque et manifeste adversarius
 sit factus. Ut igitur ille est bonitas viva et viven-
 tium vivifica, sic et iste nequitia est mortua et
 mortifera. Ille enim, cum essentialem habeat boni-
 tatem, et contrarii, scilicet malitiæ, sit natura in-
 capax, quatenus ad eum accedere nequeunt nequi-
 tate cujusquam participes, et multo minus pravitatis
 artifex princepsque et aliis auctor, istum quam
 longissime a se rejicit. Improbus autem, quamvis
 non malitiam, sed vitam habeat essentialiter, unde
 hac immortalis permanet, est tamen nequitia illius
 capax, et libero præditus fuit arbitrio, ut intime
 subjectus et adhærens jugi bonitatis fonti, veræ vitæ
 particeps foret. Quis autem ad nequitiam sponte
 transfugit, privatur vera vita, ab ea merito repul-
 sus a qua prior ipse resiliit, et mortuus fit spiritus,
 sed per veræ vitæ amissionem. At ille mali sævum
 non satians, sed miserrime augens, mortiferum
 sese facit spiritum; studens ipsum hominem attra-
 here ad suæ mortis consortium.

42. Ut pote moribus tortuosus et multus in dolis,
 mortis insitor et auctor sinuosum olim serpentem
 Dei paradiso induit, non serpens ipse factus (neque
 enim potest, nisi in specie, qua sibi tunc non esse
 utendum scivit, ne deprehenderetur timens), sed
 apertum non ausus congressum, prælegit artificio-
 sum, et illum quidem quo magis fidebat sese occul-
 tandum, ut sub specie amicitia inimicissima furtim
 suaderet, et singularitate colloqui (non enim ratio-
 nalis, sed sensibilis erat serpens, nec videbatur
 posse vocem emittere prius) stupefacerat, totamque
 ad se traheret et artificii vincibilem faceret audi-
 tricem, utque ipsam statim abhinc assuefaceret

malo subiecti et illi inservire quorum impetio digna erat, utpote sola ex sensualiter viventibus manu Dei formata rationisque compos et ad imaginem facta Creatoris. Illud autem permisit Deus, ut videns consilium homo datum ab inferiore (quanto enim deterior homine serpens!) quam charissime intelligeret illud nullatenus esse, ac dedignaretur se manifeste inferiori submittere, et servaret fidem Creatori, custodiens ejus mandatum, et facile vinceret delapsam a vera vita, et meritis acciperet beatam immortalitatem, atque permanenter viveret in æternum delectatus.

43. Nihil ita est homine superius ut ei consilium proponatque sententiam et inde utilia suggerat et procuret, modo ille suum servet ordinem, et sese cognoscat, et custodiat quæ a cœlesti superiore didicit, in his vero quæ nondum ab eo didicit, ejusdem solius consilia admittat. Nam angeli quoque licet nobis dignitate superiores, sunt et ipsi consiliorum ejus de nobis ministri, nisi propter eos qui hæreditatem capient salutis¹⁹, non tamen omnes, sed qui boni et in ordine suo remanserunt: habent enim ipsimet à Deo intellectum, verbum et spiritum, et Creatori, qui est intellectus Verbum et Spiritus, debent sicut nos obedire: et nos in multis antecedunt, sed in quibusdam nobis cedunt, ut præfati sumus atque dicemus, nempe in exprimenda Creatoris imagine, quia nos magis quam illi ad Dei imaginem facti sumus.

Μέξομεν, πρὸς τὸ τελεῖν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος· γεγόμεν.

44. Quamvis angeli ad Creatori pro viribus ministrandum constituti sint, et obediendo solum destinati, haud vero addicti regendis inferioribus suis, nisi ad hoc mitterentur ab omnium Domino; Satan dominari superbe affectavit contra Creatoris decretum, et suum ordinem cum angelis coequalis transgressus, merito ejectus est a veræ vitæ ac lucis fonte, et mortem induit caliginemque æternam. Quia autem homo non ad obediendum modo statutus est, sed etiam ad imperandum omnibus quæ super terra sunt, invidis eum oculis suspiciens auctor mali, omnem adhibet artem ut eum regno detrudat: quod vi non valens, quatenus impeditus ab omnium Domino, qui rationalem naturam creavit liberam et sui juris, dolose homini suggerit consilia eum regno spoliatura, eique furtim suadet ut negligat, et pro nihilo reputet, et aspènetur, seu potius adversetur et oppugnet data a superiore præcepta et consilia, ita ut ejus rebellionem consociatus, consociatur etiam ejus æternæ caliginis et mortis.

45. Porro animam rationalem aliquando mori,

¹⁹ Hebr. 1, 14.

Αται τὴν ἀκούουσαν· ἵνα γυμνάσῃ ταύτην εὐθείας, ἐκτεῦθεν τοῖς χεῖροσιν ὑποτάσσεσθαι, καὶ δουλεῦεν ἐκείνοις, ὧν βασιλεύειν ἀξίως ἔλαχεν, ὡς μόνη τῶν κατ' αἰσθησιν ζώντων, χειρὶ Θεοῦ καὶ λόγῳ τετιμμημένη, καὶ κατ' εἰκόνα γενομένη τοῦ κτίσαντος. Ἐνδίδωσι δὲ ὁ Θεός, ἵν' ἰδῶν ὁ ἄνθρωπος προσαγομένῃ τὴν συμβουλήν ἐκ τοῦ χείρονος (πόσον γὰρ χείρων ὁ ὄφεις ἀνθρώπου!), καὶ πόσῃ σαφῶς συνῆ μηδαμῶς ᾤσαν λυσιτελεῖν, καὶ ἀναξιοπαθήσῃ τὴν πρὸς τὸ φανερώως χεῖρον ὑποταγῆν, καὶ φυλάξῃ πρὸς τὸν κτίσαντα πίστιν, τὴν ἐκείνου τῆρ' ἑντολῆν· καὶ νικητῆς βεβήως τελείῃ τοῦ ἐκπεσόντος τῆς βντικῆς ζωῆς, καὶ λάθῃ δικαίως τὴν μακαρίαν ἀθανασίαν, καὶ διαμμένη ζῶν ἐνθεος εἰς τοὺς αἰῶνας.

Β μγ'. Οὐδὲν ἀνθρώπου κρείττον, ὥστε βουλεύεσθαι καὶ γνώμην εἰσενεγκεῖν, καὶ δι' αὐτῆς γνῶναι καὶ πορίσασθαι τὸ συνοῖσον· μόνον εἰ φυλάττει τὴν ἑαυτοῦ τάξιν, καὶ γινώσκει ἑαυτὸν, καὶ τὸν μόνον ἑαυτοῦ κρείττω, καὶ τηροῖ τὴν ἀπὸ ἐκείνου μάθει τοῦ κρείττονος, εἰς ἃ δὲ μὴ παρ' ἐκείνου μάθοι, σύμβουλον ἐκείνον μόνον συμπαραλαμβάνει βουλεύων. Καὶ οἱ ἄγγελοι γὰρ, εἰ καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς εἰσι τὴν ὄξιν, ἀλλ' ὑπηρετοῦνται καὶ οὗτοι τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἐκείνου βουλεύμασιν, ἀποστελλόμενοι διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν· μᾶλλον δὲ οὐ πάντες, ἀλλὰ κάκεινων ὁ ἀγαθοὶ καὶ φυλάξαντες τὴν ἑαυτῶν τάξιν· ἔχουσι γὰρ κάκεινοι παρὰ Θεοῦ νοῦν, λόγον, καὶ πνεῦμα, συμφυῆ τὰ τρία ταῦτα· καὶ τῷ δημιουργῷ Νῦ, καὶ Λόγῳ, καὶ Πνεύματι καθ' ἡμᾶς ὀφείλουσι πείθεσθαι· καὶ πλεονεκτοῦσι μὲν ἡμῶν ἐν πολλοῖς, ἔστι δὲ ἐφ' ὧν ἡμῶν ἀποδέουσι, ὡς ἐφημέν γε καὶ δι' ἃ καὶ μᾶλλον ἐκείνων ἡμεῖς κατ' εἰκόνα Θεοῦ,

μδ'. Ὑπηρετεῖν ὠρισμένων δυνατῶς τῶν ἀγγέλων τῷ Κτίσαντι, καὶ μόνον ἀρχεσθαι· κληρωσαμένῳν, ἀρχεῖν δὲ τῶν μετ' αὐτοὺς οὐ ταχθέντων, εἰ μὴ ἀρα πεμφθεῖεν εἰς τοῦτο παρὰ τοῦ κρατοῦντος τῶν ὅλων· ὁ Σατᾶν ἀρχεῖν ἐπεθύμησεν ὑπερηφάνως παρὰ γνώμην τοῦ κτίσαντος· καὶ τὴν ἑαυτοῦ τάξιν μετὰ τῶν συναποστατῶν ἀγγέλων ἀπολιπὼν, ἐγκαταλιμπάνεται δικαίως παρὰ τῆς βντικῆς ζωτικῆς καὶ φωτιστικῆς πηγῆς· καὶ θάνατον ἐνδύεται, καὶ ζόφον αἰώνιον. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἀρχεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρχεῖν τέτακται τῶν ἐπὶ γῆς ἀπάντων· βασκάνοις ἄμασι τοῦτον προσιδῶν ὁ ἀρχέκακος, πάσῃ μηχανῇ χρεῖται, τοῦτον τῆς ἀρχῆς καθελεῖν· βία δὲ οὐκ ἔχων, ἄτε κωλύμενος παρὰ τοῦ πάντων κρατοῦντος, ὅς τὴν λογικὴν φύσιν ἰδημιούργησεν ἐλεύθερόν τε καὶ αὐτεξούσιον, σὺν ὀλίῳ προσάγει τὴν καθαιρήσουσαν τῆς ἀρχῆς συμβουλήν, καὶ κλέπτει, μᾶλλον δὲ πείθει τοὺς ἀνθρώπους περιδεῖν μὲν καὶ πρ' οὐδὲν θέσθαι καὶ ἀθετεῖσθαι, μᾶλλον δὲ καὶ ἑπιτάξασθαι, καὶ τάναντία πρᾶξαι τῆς παρὰ τοῦ κρείττονος δεδομένης ἑντολῆς τε καὶ συμβουλῆς, καὶ ὡς κοινωνήσαντα τῆς ἀποστασίας, κοινωνήσαι καὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸν αἰωνίου ζόφου, καὶ τῆς νεκρώσεως.

με'. Ὅτι δὲ καὶ ἡ λογικὴ ψυχὴ ἐστὶν ὡς νεκρῶ-

ται, καίτοι: ζῶν ἔχουσα τὸ εἶναι, Παῦλος ὁ μέγας ἡμᾶς ἐδίδαξε γράφων· « Ἡ σπαταλώσα χήρα ζῶσα τέθνηκεν. » Εἰρήσθα: μὲν οὖν ἐκείνῳ τούτο καὶ περὶ τοῦ προκειμένου νῦν τῆς λογικῆς δηλονότι ψυχῆς, οὐ χεῖρον ἂν εἰπεῖν εἴη· ἡ γὰρ ἐστερημένη τοῦ πνευματικοῦ νομφίου ψυχῆ, εἰ μὴ συνεσταλαμένη καὶ πενθοῦσα εἴη, καὶ τὸν στενὸν καὶ τεθλιμμένον βίον τῆς μετανοίας ἀνούουσα, ἀλλὰ διαχειομένη, καὶ ταῖς ἡδοναῖς ἑαυτὴν ἐφείσα καὶ σπαταλώσα, ζῶσα (καὶ γὰρ κατ' οὐσίαν ἐστὶν ἀθάνατος) τέθνηκε· καὶ γὰρ ἐστὶ δεκτικὴ θανάτου τοῦ χείρονος, ὡσπερ καὶ ζῆτις τῆς ἀμείνουσας. Εἰ δὲ καὶ χήρην λέγει τὴν ἐστερημένην τοῦ σωματικοῦ νομφίου, σπαταλώσα καὶ ζῶσα κατὰ σῶμα, πάντως τέθνηκε, φησὶ, κατὰ ψυχῆν. Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν ὁ αὐτὸς, ὅτι Νεκροὺς ἡμᾶς θντα; τοῖς παραπτώμασι, συνεζωποποίησε τῷ Χριστῷ. Τί δὲ ὁ εἰπὼν, Ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον; ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος, ἀφείναι τινα προσταξάς τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς νεκροὺς, τοὺς ἐνταφιαστάς; ἐκείνου; κατὰ σῶμα ζῶντας, νεκροὺς πάντως, κατὰ ψυχῆν ἀπεψήνατο.

μζ'. Ἐκστήσαντες ἐκόντες ἑαυτοὺς οἱ τοῦ γένους προπάτορες τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης καὶ θεωρίας, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐντολῆς ἀλογήσαντες, καὶ τῷ νεκρῷ τοῦ Σατᾶν ὁμοιόσαντες πνεύματι, καὶ τοῦ ἀπυγρευμένου ξίλου φαγόντες παρὰ γνώμην τοῦ κτίσαντος, γυμνωθέντες τῶν ἐκ τῆς ἀκωθεν ἀγλῆς φωτεινῶν καὶ ζωτικῶν ἐνδυμάτων, νεκροί, φεῦ! ὡς ὁ Σατᾶν, καὶ αὐτοὶ κατὰ πνεῦμα γεγόνασιν. Ἐπεὶ δὲ ὁ Σατᾶν, οὐ νεκρὸν ἐστὶ πνεῦμα μόνον, ἀλλὰ καὶ νεκρὸν τοὺς ἐγγιζόντας, τοῖς δὲ μετασχοῦσι ἐκείνου νεκρώσεως καὶ σῶμα παρῆν, δι' οὗ καὶ συνεπεράνητο πρὸς ἔργον ἐλθούσα ἡ νεκροποδὶς συμβουλή, μεταδιδόασαι, φεῦ! καὶ τοῖς οἰκείοις σώμασι, τὰ νεκρὰ καὶ νεκροποιὰ ἐκείνα πνεύματα τῆς νεκρώσεως, κἂν διελύθη παραυτὰ πρὸς γῆν ἐπιστρέψαν ὅθεν ἐξίφθη τὸ ἀνθρώπινον σῶμα· εἰ μὴ προμηθεῖα, καὶ δυνάμει συνεχόμενον κρείττονι, τὴν ἀπόφασιν ἐκαρτέρει· τοῦ ῥήματι μόνῳ τὰ πάντα φέροντος· ἡς χωρὶς οὐδὲν ἐκτελεῖται τῶν τελομένων. Ἐκφέρεται δ' ἐκείνη συνδίκη πάντοτε. Δίκαιος γὰρ ὁ Κύριος, κατὰ τὸν οὐρανὸν Ψαλμῶδην εἰπεῖν, καὶ δικαιοσύνας ἡγάπησεν.

μζ'. Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησε, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἀλλὰ καὶ γενέσθαι τούτον ἐκύλυτεν, ἐφ' ὅσον ἐχρῆν, καὶ μετὰ δικαιοσύνης ἐξῆν κωλύειν τοὺς αὐτεξουσίους παρ' αὐτοῦ γεγόντας. Προεισήνεγκε γὰρ βουλὴν ἀπαθανατίζουσαν, καὶ προασφαλιζόμενος· ἔθαν τὴν ζωοποιὸν συμβουλήν, οἰκείαν ἐποίησεν ἐντολήν· καὶ προηγόρευσε φανερώς καὶ ἠπειλήσεν, θάνατον εἶναι διατεινόμενος τῆς ζωούσης ἐντολῆς τὴν ἀθέτησιν· ὡς ἂν ἡ πόδις, ἡ γνώσει, ἡ φόδῳ τὴν τοῦ θανάτου πείραν φυλάζωνται. Τὸ γὰρ ἐκάστου τῶν κτισμάτων συμφέρον ὁ Θεὸς φιλεῖ, καὶ γινώσκει, καὶ δύναται. Εἰ μὲν οὖν ἐγίνωσκε μόνον, οὐκ ἐφίλει δὲ, τάχ' ἂν αὐτὸς εἰργων, ἀτέλεστον ἦφι τὸ καλῶς γινωσκόμενον· εἰ δ' ἀγαπῶν οὐκ ἐγίνωσκειν, ἡ οὐκ ἐδύνατο, τάχ' ἂν καὶ μὴ τούτου ἐκόντος· εἶναι τὸ πρῶ-

licet vitam essentialiter habeat, magnus Paulus nos docuit scribens: « Vidua quæ in deliciis est vivens, mortua est ²⁰. » Id autem ab illo esse dictum de re nobis nunc proposita, de anima scilicet rationali, non male assereretur: viduata enim spirituali sponso anima, si non anxia sit et lugens, et arctam afflictamque degat poenitentiae vitam, sed diffluat voluptatibus et indulgeat deliciis, quantum vivens, utpote per essentialiam est immortalis, mortua tamen est: quippe capax est mortis, quæ est malum, vel vitæ, quæ est bonum. Si autem ille loquitur de vidua corporali conjuge orbata, sic intelligendus est: quæ in deliciis est, etsi vivens corpore, prorsus mortua est anima. Nam idem alibi dicit: « Cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo ²¹. » Item qui dixit: « Est peccatum ad mortem ²². » Ipse Dominus cuidam præcipiens ut dimitteret mortuos sepelire mortuos suos, sepulchros illos corpore viveutes esse prorsus mortuos anima demonstravit.

46. Ubi ultro destiterunt humani generis proavi a Dei memoria et contemplatione, ejusque mandatum spreverunt, et mortuo Satanæ consenserunt spiritui, ac de fructu vetito comederunt contra Creatoris statutum, undati splendoris suppremi lucidis et vitalibus indumentis, et Satanæ instar et ipsi, heu! spiritu mortui sunt. At quia Satanæ non mortuus solum est spiritus, sed et mortui dans ad se accedentes, istius autem participibus etiam corpus inerat per quod consummata est, et ducta ad opus mortifera suasio, mortem, heu! ipsismet corporibus illi mortui et mortiferi spiritus communicaverunt, et statim dissolutum rediisset in terram unde assumptum est humanum corpus, si non providentia et potentia Dei optimi conservatum, ejus qui omnia uno verbo satuit, sententiam opperiretur, sine qua nihil sit eorum quæ flunt, et quæ fertur juste semper, namque juxta divum Psalmistam ²³: « Justus Domini, et justitias dilexit. »

47. Deus mortem non fecit, ut scriptum est ²⁴, sed quin fieret impediit, quantum oportebat et justitia licebat impedire liberos ab ipso factos. Nam primitus dedit consilium quo immortalitas conferri posset, et valide præmoniens vivificum hoc consilium, peculiare addidit mandatum, et aperte significavit atque minatus est, mortem fore affirmans vivificantis præcepti transgressionem, ut sive amore, sive scientia, sive metu a mortis experientia caverent. Nam uniuscujusque creaturæ commodum Deus amat scitque et potest. Si enim cognosceret tantum, haud vero diligeret, forsitan ipse impediret, nec fieri sineret quod bene cognoscit. Si vero amans non cognosceret aut non posset, fortasse, ipso etiam invito, quod amat ac

²⁰ 1 Tim. v, 6. ²¹ Ephes. ii, 5. ²² 1 Joan v, 16.

²³ Psal. x, 8. ²⁴ Sap. i, 13.

cognoscit, infectum remaneret. Quoniam autem A commodum nostrum optime amat, scit atque potest, quodcumque nobis vel invitis ab eo evenit, utiliter prorsus nobis contingit, ad quæ vero sponte nostra ferimur, ut libera præditi natura, valde timendum est ne inutile sit. Cum porro, providente Deo, aliquid inter omnia clare vetitum est, sive ut in paradiso et in Evangelio Domini per ipsum, sive ut apud filios Israel per ipsius prophetas, sive ut in lege gratiæ per ejus apostolos eorumque successores, manifeste incommodissimum est ac perniciosissimum ultrò illud appetere et ardere, et si quis hoc nobis proponat et ad illud capiendum nos impellat, sermonibus hortans aut proclivem mulcens affectum, iste evidenter est vitæ nostræ adversarius et inimicus.

48. Debeamus igitur, sive amore, desiderantes nos virere (quid enim viventes cõdasset, si non id amaret eminenter?) sive scientia, rati huic magis quam nobis innotescere nostram utilitatem (annon enim incomparabiliter scientior vobis est scientiæ dator et scientiarum Dominus?) sive metu, veritè omnipotentem ejus fortitudinem, tunc non decipi, nec mulceri, nec induci ad violandum ejus consilium et præceptum, sicut nec etiamnum data post illud salutaria mandata et consilia. Sed quemadmodum nunc qui generose peccato resistere nolunt, pro nihilo divina præcepta reputantes, via ambulant contraria, eadem scilicet quæ ducit ad interiorem æternamque mortem, si non penitentia, suam animam recuperent; item, ubi protoparentes illi conjuges, non reluctati suadentibus inobedientiam, præceptum despexerunt, ad exitum statim prodiit justè Judicis præsignificata eis sententia, et juxta hanc, simul ac de ligno comedere, iuxta sunt, et ex eventu intellexerunt qualis esset obliteratum a se mandatum, veritatis, amoris, sapientiæ et fortitudinis, et præ pudore absconderunt se, nudati gloria, quæ optime vivificat immortales spiritus, et sine qua spirituum vita multis mortibus multo peior est ac creditur.

49. Nondum utile fuisse protoparentibus de illo ligno comedere, ostendit qui dicit: «Contemplatio erat arbor, sicut mea contemplatio ad quam saltem ascendere tutum est perfectius degentibus, inopportunitum vero simplicioribus adhuc et appetitum avidioribus, sicut nec solidus cibus utilis est simplicibus adhuc et quibus lacte opus est.» Cæterum etiamsi quis nolit contemplationi mystice conferre illam arborem, et ejus escam, haud difficillime, equidem puto, intelligitur eam nondum utilem fuisse illis ut pote a thuc imperfectis. Nam mihi videtur sensibus intueri ac comedere illa paradisi poma fuisse jucundissimum. At gratissima sensibus esca, non est vere ac prorsus bona, nec semper bona, neque omnibus

αὐτοῦ ποδουμένον τε καὶ γινωσκόμενον. ἀτελέστατον διέτελεσεν. Ἐπεὶ δὲ τὸ συμφέρον ἡμῖν μάλιστα καὶ φιλεῖ καὶ γινώσκει, καὶ δύναται ὁ τί ποτ' ἂν μὲν ἡμῖν καὶ ἀκουστικῶς ἐπέρχεται παρ' ἐκείνου, καὶ συμφέρωντος πάντως ἡμῖν ἐπέρχεται· πρὸς ὃ δ' ἂν ἡμεῖς ἐκουστικῶς αὐτομολήσωμεν, ὡς αὐτεξουσίῳ τυχεύουσας φύσεως, πολὺ τὸ θεός, μὴ ἀσύμφορον εἴη. Ὅταν δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ προμηθευμένου, φανερώς τι τῶν ἀπάντων ἀπαγορευθεῖη, ὡς ἐν παραδείσῳ, καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου δὲ· αὐτοῦ, ὡς ἐν τοῖς τοῦ Ἰσραὴλ ἐκγόνοις διὰ τῶν προφητῶν, ὡς τῷ τῆς χάριτος νόμῳ διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν διδασκάλων· φανερώς ἀλυσιτελέστατον ἐστὶ καὶ ὀλεθριώτατον, οἰκοθεν ἐκείνου ποθεῖν, καὶ πρὸς ἐκεῖνο σπεύδειν, καὶ τὴν τοῦθ' ἡμῖν προτεινῆ, καὶ πρὸς τοῦτο σπεύδειν ἐνάγχη, λόγους παύων, ἢ προσφιλῆ ὑέλγην σχήματι, φανερώς οὗτος ὑπεναντίας ἡμῶν ἐστὶ τῆ ζωῆ καὶ πολέμους.

μη'. Ἐδεῖ τοίνυν, ἢ πόθῳ, τοῦ ζῆν ποθοῦντος ἡμᾶς (τί γὰρ καὶ ζῶντας ἐκτίσεν, εἰ μὴ τοῦτ' ἐφιλεῖ διεισφρόντως;), ἢ τῷ γινώσκειν μᾶλλον ἡμῶν εἰδέναι τὸ συμφέρον ἡμῶν ἐκεῖνον (πῶς γὰρ οὐκ ἀσυγκρίτως μᾶλλον ὁ πρᾶσχιόν ἡμῖν τὴν γνῶσιν καὶ τῶν γνώσεων Ἄβριος;), ἢ φοβηθέντας αὐτοῦ τὸ παντοδύναμον κράτος, μὴ κλαπῆναι, μὴ θεληθῆναι, μὴ πεισθῆναι τῆν καὶ ταῦτα, τὴν ἐντολὴν ἐκείνου καὶ συμβουλήν ἀθετῆσαι, καθάπερ οὐδὲ νῦν, τὰς μετ' ἐκείνην ἡμῖν δεδομένας σωτηρίου ἐντολάς τε καὶ συμβουλάς. Ἐπεὶ δ' ὡσπερ νῦν οἱ μὴ πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀντικαθίστασθαι γενναίως αἰρούμενοι, παρ' οὐδὲν τὰς θείας ἐντολάς τιθέμενοι, τὴν ἐναντίαν χωροῦσι, ταυτὸν δ' εἰπεῖν, τὴν πρὸς τὸν ἔνδον καὶ αἰώνιον θάνατον, ἂν μὴ μετανοήσῃ τὴν αὐτῶν ψυχὴν ἀνακτήσονται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ξυνορις ἐκείνη τῶν προπατέρων, οὐκ ἀντιστάνας τοῖς ἀπειθήσασιν πισθουσι, τὴν ἐντολὴν παραίδον, εἰς ἔργον εὐθύς ἐξέβη τοῦ σὺν εἰκῆ κρίνοντος ἢ προσωναπεφωνημένην πρὸς αὐτοὺς ἀπόφασις, καὶ κατ' ἐκείνην εὐθύς ἀπὸ τοῦ ξύλου φαγόντας ἔθανον· καὶ συνῆκαν ἔργῳ, τίς, ἣν ἐπελάθοντο, πρὸς αὐτοὺς ἐντολῆ, τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς δυνάμεως· καὶ ὑπ' αἰσχύνης ἐκρυπτον ἐκείνους γυμνωθέντες τῆς δόξης, ἢ ζωοποιεῖ κρειττότως καὶ τὰ ἀθάνατα πνεύματα, ἢ χωρὶς, ἢ τῶν πνευμάτων ζωῆ, μακρῷ πολλῶν θανάτων χεῖρων ἐστὶ καὶ πιστεύεται.

μη'. Ὅτι μὴ πω λυσιτελεῖς ἢν ἀπ' ἐκείνου τοῦ ξύλου φαγεῖν τοὺς προπάτορας, δείκνυσιν ὁ λέγων· «θεωρία γὰρ ἦν τὸ φυτὸν, ὡς ἡ ἐμὴ θεωρία· ἢς μόνῃ ἐπιβαίνειν ἀσφαλὲς τοῖς τὴν ἔξιν τελειωτέροις· οὐ καλὸν δὲ τοῖς ἀπλουστέροις εἶναι, καὶ τὴν ἔξιν λιγνοτέροις· ὡσπερ οὐδὲ τροφή τελεία λυσιτελεῖ τοῖς ἀπλοῦσι· εἶναι καὶ δεομένοις γάλακτος.» Ἄλλ' εἰ καὶ μὴ πρὸς θεωρίαν ἀναγωγικῶς τις ἐθέλει μεταφέρειν ἐκεῖνο τὸ ξύλον, καὶ τὴν ἀπ' ἐκείνου τροφήν, οὐ λίαν δυσχερὲς, ὡς ἐγὼμαι, συνιδεῖν, ὡς μὴ πω λυσιτελεῖς ὑπῆρχεν ἔτ' οὕτως ἀτελέσιν ἐκεῖνοις αὕτη· δοκεῖ γὰρ μοι κατ' αἰσθησιν προσιδεῖν τε, καὶ φαγεῖν ἐκείνον, τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ δένδρων τελείων [δηλ. ἔνεκα τοῦ ἐλεῖν] ἐκεῖνο τὸ ἥϊστον. Ἡ δὲ κατ' αἰσθησιν

ἡρίστη τροφή. οὐ τῶν ὄντως ἐστὶ καὶ πάντῃ καλῶν, ἀλλὰ τῶν ἀεὶ καλῶν, οὐδὲ τῶν πρὸς πάντας καλῶν· ἀλλὰ τοῖς μὲν οὕτω χρῆσθαι ταύτῃ δυναμένοις ὡς μὴ ἤττεσθαι, καὶ ὀπνηίκα δεῖ, καὶ ἐφ' ὅσον δεῖ, καὶ πρὸς τὴν δόξαν τοῦ πεποιηκότος, καλὸν· τοῖς δὲ μὴ οὕτω χρῆσθαι ταύτῃ δυναμένοις, οὐκ ἀγαθόν. Διὰ τοῦτ' οἶμαι καὶ γνωστὸν ἐκλήθη καλοῦ τε καὶ πονηροῦ τὸ δένδρον ἐκεῖνο. Τελείων γὰρ ἐστὶ καὶ ἔξιν θείας, θεωρίας καὶ ἀρετῆς. προσομιλεῖν τοῖς ἡδίστοις κατ' αἴσθησιν, καὶ τὸν νοῦν μὴ ἀπάγειν τῆς πρὸς Θεὸν θεωρίας, καὶ τῶν πρὸς ἐκείνον ὕμνων καὶ προσευχῶν· ἀλλὰ ταῦθ' ὕλην ποιεῖσθαι καὶ ἀφορμὴν τῆς πρὸς Θεὸν ἀνατάσεως, καὶ τῆς κατ' αἴσθησιν ἡδονῆς εἰς τέλος κρατεῖν διὰ τῆς νοερᾶς ἐπὶ τὰ κρείττω κινήσεως· κἀν ἀθήης ἢ καὶ μεγάλης, καὶ σφοδρότατης μάλιστα ἐτι διὰ τὸ ἀήθες, καὶ κενόν τὸ τῆς ψυχῆς λογισμὸς πρὸς τὸ κακὸν ἐν ἐκείνῳ τηλικαῦτά, καὶ ἀγαθὸν ἢ ἡμιζόμενον τῆς κατάκρυπτον ἀλόντι τοῦτου καὶ ἡττηθέντι.

5. Συνελεγει τοιγαροῦν τοῖς προπάτορσιν, οἷς ἔδει κατὰ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο χωρίον διατιτωμένοις, μηδαμῶς ἐπιλελεῖσθαι Θεοῦ· ἐγγυμνασθῆναι μᾶλλον ἔτι, καὶ οἷον ἐμπαιδοτριβηθῆναι τοῖς ἀπλῶς καὶ ὄντως καλοῖς, καὶ κατὰ θεωρητικὴν ἔξιν ἐκτελεσθῆναι· ἀλλὰ μὴ ἀτελεῖσιν ἔτι οὔτι (*), τοῖς μέσους ἔχουσι καὶ πρὸς τῆς τῶν χωρημένων ἰσχύον πρὸς γε τὸ καλὸν, ἢ τουλάχιστον βραδίως μεταγομένοις, εἰς πείραν ἵναί· καὶ ταῦτα τοῖς λίαν κατασπᾶν πεφυκόσι, καὶ ταῖς αἰσθησεσι συνεπικρατοῦσι, καὶ κατασπᾶσι τὸν νοῦν ἄνω, καὶ χῶρον διδοῦσι τοῖς πονηροῖς πάθει, καὶ πιθάνων δεικνῶσι τὸν ἀρχηγὸν καὶ δημιουργὸν τῶν ποιούτων πρῶτων, ὧν ἀρχὴ μετ' ἐκείνον ἢ ἐμπροσθεν τῶν ἡδίστων ἰδωδῶν τροφή. Εἰ γὰρ ἢ θεὰ μόνον τοῦ ξύλου ἐκείνου, κατὰ τὴν ἱστορίαν, εὐπαράδεκτον τὴν ὄψιν εἰργάσατο, καὶ ἀξιόπιστον σύμβουλον, πόσω μᾶλλον ἢ γεῦσις κἀν τοῖς ἔξῃ; Εἰ δ' ἢ γεῦσις, πόσω μᾶλλον ἢ μετὰ πλησμονῆς ἰδωδῆ; Ἄρ' οὐ σαφὲς ὡς μὴ πω λυσιτελεῖς ἦν, καὶ κατ' αἴσθησιν ἀπ' ἐκείνου εωγαῖν τοῦ; προπάτορας; Ἄρ' οὐ δέον μὴ κατὰ κληρὸν φηγόντας ἐκείθεν, ἐκβεβληθῆσαι τοῦ Θεοῦ παραδείσου, ἵνα μὴ βουλευτήριον τῆς κακίας καὶ ἐργαστήριον τὸν θεῖον ἐκείνον χῶρον ποιήσωνται; Ἄρ' οὐχὶ καὶ τοῦ σώματος ἔδει τὸν θάνατον ὑποστῆναι κροθῦμένην ὁ Διαιπέτης.

bona; sed iis qui ea uti possant, ita ut non succumbant, et quando oportet, et quantum oportet, et ad gloriam ejus qui fecit, est bona; iis vero qui ea sic uti nequeunt, mala. Propter hoc, ut puto, illa arbor vocata est lignum scientiæ boni et mali. Perfectis enim diviniæ contemplationis ac virtutis habitu, competit usurpare sensu amoenissima, nec tamen avocare animum a Dei contemplatione confessioneque et oratione, sed illa ut materiam et occasionem adhibere surgendi ad Deum, et sensuum voluptatem usque ad finem continere intellectuali ad bonum motu, et etiamsi insolita sit magnaque et eo adhuc vehementior quod insolita est, non applicare tunc mentis cogitationem ad illud quod est vere malum, quamvis bonum videatur ei quem omnino cepit atque vicit.

50. Ergo primis parentibus, qui debebant in sacro illo paradiso viventes Dei nunquam oblivisci, expediebat ut magis adhuc exercerentur et quasi gymnastice contererentur in puris verisque bonis, et contemplationis perficerentur habitu; sed non est imperfectis adhuc mediantibusque et pro rerum vi ad bonum vel ad contrarium facile flexilibus, in experientiam ire, his præsertim qui vehementer solent cupere, et sensibus complaudunt totumque intendunt animum, et locum dant pravis cupiditatibus, ac dociles se præbent duci auctorique istarum cupiditatum, quarum post hunc causa est libidinosus avarissimorum ciborum esus. Si enim solus illius arboris aspectus, ut fert historia, serpentem redidit gratum et dignum si le consiliarium, quanto magis deinde gustus! Si vero gustus, quanto magis ad satietatem esus! Nonne igitur liquet nondum utile protoparentibus fuisse de ligno sensibus comedere? Nonne igitur debuerunt, cum intempestive de illo comedissent, ejici a Dei paradiso, ut non nequitie conciliabulum atque officinam facerent divinum illud prædium? Nonne vel corporis mortem jam tunc subire debuisent prævaricatores? Sed patienter egit Dominus. παραυτὰ τηλικαῦτα τοὺς παραδάντας; Ἄλλ' ἐμα-

να. Ἡ μὲν τοῦ κατὰ ψυχὴν θανάτου ἀπόφασις, ἦν εἰς ἔργον ἤγαγεν ἡμῖν ἢ παράδοσις κατὰ δικαιοσύνην τοῦ Κτίσαντος· ἐγκαταλιπόντας γὰρ κατέλιπεν ὡς αὐτοβόλους γεγονότας μὴ βιασάμενος· ἢ μὲν οὖν ἀπόφασις ἐκαίνη προαναπεφώνηται παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλανθρώπως, καὶ ὡς αἰτίας εἰρήκχιμεν· ἀνέσχε δὲ καὶ ὑπερέθετο τὴν ἀπόφασιν τοῦ κατὰ σῶμα θανάτου πρότερον, καὶ ἦν ἡ ταύτην ἐξήνεγκε βᾶθει σοφίας καὶ φιλανθρωπίας ὑπερβολῇ πρὸς τὸ μέλλον τὴν εἰς ἔργον ἐκδοσιν ταύτης ἐταμειύσατο, μὴ πρὸς τὸν Ἀδάμ εἰπών· Ἐπιστράφηθι ὅθεν ἐλήφθης· ἀλλὰ, « Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ὑποστρέψεις. » Ἐνὶ δὲ ταῖς συνετώς ἀκούουσι κἀκ τῶν τοιοῦτων λόγων ἰδεῖν, ὡς ὁ Θεός, οὐ ψυχῆς, οὐ σώματος ἔποιησε θάνατον. Οὕτως γὰρ πρότερον εἶπε προστάσων, Θάνατε, ἦν ἂν ἡμέραν φάγητε· ἀλλ', « Ἀποθανεῖσθε ἕν ἂν ἡμέραν

51. Mortis animæ sententiâ, quam ad exitum nobis adduxit transgressio propter Judicis æquitatem (nam deserentes deseruit quos utpote libero præditi arbitrio non coegit) : illa, inquam, sententiâ misericorditer a Deo præsignificata erat, ὡς causas quas diximus. Sed contulit ac distulit sententiâ corporalis mortis prius latam, et postquam hanc pronuntiaverat, abysso sapientiæ et misericordiæ excessu executionem ejus in futurum procrastinavit, non dicens Adamo : « Revertere unde sumptus es, » sed : « Pulvis es, et in pulverem reverteris. » Possunt porro qui intelligenter audiunt et hujusmodi verbis videre Deum nec animæ nec corporis mortem fecisse. Neque enim prius jubendo dixerat : « Moriemini quacunq; die comederitis, » sed : « Quacunq; die comederitis, moriemini. »

(*) Ἡ δοτικὴ ἀντὶ γενικῆς εἰληπται ἀντιπτωτικῶς.

Neque nunc dicit : « In terram revertere, » sed : A « Reverteris, » prænuntians et remittens, sed tamen merito non impediens futurum.

52. Manebat igitur illos protoparentes mors, sicut et nos adhuc vivos manet, quia mortale factum est nostrum corpus. Est autem hoc quasi longa quædam, ut ita dixerim, mors, seu potius mille mortes sibi alternatim succedentes, donec in unam ultimam et diuturnam inciderimus. Nam in corruptione timus, et facti elabimur, donec effluere et fieri desierimus; et nunquam sumus vere iidem, licet esse videamur non attentis. Sicut ignis levem stipulam carptim perstringens, alibi alius est, se commetiens stipulæ longitudini; ita nobis pariter variatis mensura est, obviærens unicuique vitæ spatium.

γάρ ἄλλο τε ἄλλο ὄν, μέτρον ὑπάρξεως ἔχει τῆς καλᾶμης τὸ μήκος· καὶ ἡμῖν ὁμοίως· ἀλλοιούμενοι, μέτρον ἐστὶ τὸ προσὸν ἐκάστῳ τοῦ βίου διάστημα.

53. Ut autem misericordię excessum et abyssum sapientiæ non omnino ignoremus, quam ob causam Deus terminum mortis moratus, non aliquantisper adhuc præstitit homini vitam? Primum quidem ostendit se cum misericordia punire, seu potius justam pœnam relaxare, et non omnino desperemus. Dedit etiam tempus pœniteudi et ad placitam illi vitam revertendi. Leniit alterna nativitate mortis dolorem. Auxit successoribus genus, ita ut multo excedat ab initio natorum multitudo numero morientium. Pro uno per sensibilem arboris pulchritudinem miserabili et inope facto Adam, multos ostendit per sensibilia feliciter ditatos Dei notitia, virtute, scientia et gratia divina: testis Seth, Enos, Henoch, Noe, Melchisedech, Abraham, et quicumque inter, et ante, et post, et prope hos et illos exstiterunt. Quia tamen ex illis tot et tantis viris nemo ita perfecte insons vixit ut posset resarcire illam protoparentum eladem, inustumque radici generis sanare vulnus, et posteris omnibus sufficere sanctitatem benedictionemque, et ad vitam reditum; id etiam prævidens, tempemque optavit familiarum tribuumque delectum, unde celeberrima exsurgeret virga, et ex ea flos, quo universi generis salutem germinaturus erat.

γενῶν κατὰ καιρὸν ἐκλογὴν ἔποιεῖτο καὶ τῶν φυλῶν, ὅθεν οὐ τὴν παντὸς τοῦ γένους σωστικὴν οἰκονομίαν ἐκτελέσειν ἐμελλεν.

54. O altitudo divitiarum sapientiæ et misericordię Dei! Nam si non mors esset, et ante mortem mortale velut ex hac radice nostrum genus, non reipsa primitiis immortalitatis nos ditati essemus, nec in cœlos advocati, nec supra omnem principatum et potestatem ad dexteram maiestatis in cœlorum throno sederet nostra natura. Ita scivit Deus secutos ex libera nostra aberratione lapsus suapte sapientia et potentia misericorditer convertere in melius.

55. Forsan multi Adam vituperant, quod tam facile, malo consiliario assentiens, divinum violaverit mandatam, et ista transgressionem mortem nobis intulerit. Sed non tam malum est ante experientiam velie mortalem aliquam gustare plantam, quam,

φάγγετε. » Οὕτε νῦν, εἰς γῆν ἐπίστρεψον, εἶπα, ἀλλ' « ὑποστρέψεις, » προαναγγέλλων καὶ ἐπιείκεις, καὶ μὴ κωλύων σὺν δίκῃ τὸ ἐκθροσόμενον.

ββ'. Ἐμελλε μὲν οὖν τοῖς προπάτορσιν ἐκείνοις ὁ θάνατος ἐψέσθαι, ὡς καὶ ἡμῖν τοῖς ἐτι περιούσιον ἀπόκειται· καὶ θνητὸν ἡμῖν ἀπετέλεσθη τὸ σῶμα. Ἔστι δὲ ὁ καὶ τοῦτο μακρὸς τις, ὡς εἶπειν, θάνατος, μᾶλλον δὲ μυρίοι, κατὰ διαδοχὴν ἕτερος τὸν ἄλλον ὑποδεχόμενος· ἕως ἂν εἰς τὸν ἕνα καὶ τελευταῖον καὶ μακρῶνα καταντήσωμεν. Ἐν γὰρ τῷ φθειρῆσθαι γινόμεθα· καὶ γινόμενοι παραβρέομεν, μέχρις ἂν τοῦ καὶ παραβρεῖν καὶ γίνεσθαι πύσωμεν· καὶ ἐσμέν θνητοί; οὐδέ ποτε οἱ αὐτοί, κἂν δοκῶμεν εἶναι τοῖς μὴ προσέχουσιν. Ὡσπερ πῦρ καλᾶμης λεπτῆς ἀπ' ἀκρας δραξάμενον· κακίον

γγ'. Ἴνα δὲ καὶ τὴν τῆς φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν, καὶ τὸ τῆς σοφίας βάθος μὴ παντάπασιν ἀγνοοῦμεν, τίνας ἐνεκεν ὑπερθέμενος ὁ θεὸς τοῦ θανάτου τὸ τέλος, οὐκ ἐπ' ὀλίγον ἐτι παρέσχε τ' ἀνθρώπῳ γῆν; Πρῶτον μὲν ἔδειξε μετ' ἐλέους παιδείων, μᾶλλον δὲ ἐπιείκεις τὴν σὺν δίκῃ παιδείαν, ἵνα μὴ ἀπογνῶμεν τελείως. Ἔδωκε δὲ καὶ καιρὸν μετανοίας, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐαρεστήσεως ἐξ ὑπαρχῆς πολιτείας. Παρεμυθήσατο τῇ ὑπαλήθην γενέσει τοῦ θανάτου τὴν λύπην. Ἡύξησε τοὺς διαδόχους τὸ γένος, ὡς καὶ περιερίαινα πολλῶν τῷ μέτρῳ τὴν ἀρχὴν τῶν γεννωμένων τὸ πληθος, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θνησκόντων. Ἄνθ' ἑνὸς τοῦ δι' αἰσθητοῦ φυτοῦ κάλλους, ἔλειπεν τε καὶ πενιχροῦ γεγονότος Ἀδάμ, πολλοὺς ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἔδειξε μακρῶς πεπλουτηκότας θεογνωσίαν καὶ ἀρετὴν, καὶ γνώσιν, καὶ εὐμένειαν θεῖαν· μάρτυς Σήθ, Ἐνῶς, Ἐνώχ, Νῶε, Μελχισεδεκ, Ἀβραάμ, καὶ ὅσοι μεταξὺ τούτων, πρὸ αὐτῶν τε καὶ μετ' αὐτοὺς, κακίονους ἢ ἐγγύς ἐκείνων ἀναπεφθασιν. Ἐπεὶ δ' ἐν τούτοις τοῖς τοσοούτοις καὶ τηλικούτοις οὐδεὶς τελείως ἀναμαρτήτως ἐδίω, ὡς καὶ ἀναπαλαίσασθαι δυνήθηται τῆν τῶν προπατόρων ἐκείνων ἤτταν, καὶ τῆς τοῦ γένους ρίζης θεραπεύσαι τὸ τραῦμα, καὶ τῆς ἐξῆς ἀρκέσαι πρὸς ἀγιασμὸν καὶ εὐλογίαν, καὶ ζωῆς ἐπάνοδοσ ἀπασί· καὶ τοῦτ' ἐκεῖνος προφθεῖ, καὶ τῶν

δδ'. Ὡ βάθος πλοῦτου, σοφίας, καὶ φιλανθρωπίας θεοῦ! Εἰ μὴ γὰρ ὁ θάνατος ἦν, καὶ πρὸ τοῦ θανάτου θνητὸν ὡς ἐκ ρίζης τοιαύτης τὸ ἡμέτερον γένος, οὐκ ἂν ἔργῳ τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἀθανασίας ἡμεῖς ἐπλουτήσαμεν, οὐκ ἂν εἰς οὐρανοὺς ἀνεκλήθωμεν, οὐκ ἂν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν οὐρανοῖς ἢ ἡμῶν ἐνεθρονίσθη φύσις. Οὕτως οἶδε θεὸς τὰ ἐς αὐτεξουσίου παρατροπῆς ἡμῶν ὀλισθήματα τῇ παρ' ἑαυτοῦ σοφίᾳ τε καὶ δυνάμει μετασκευάζειν φιλανθρώπως ἐπὶ τὸ κρεῖττον.

νε'. Τάχα πολλοὶ τὸν Ἀδάμ αἰτιῶνται, πῶς εὐκόλως, τῷ πονηρῷ συμβούλῳ πεισθεὶς, τὴν θεῖαν ἠθέλησεν ἐντολὴν· καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἀθετήσεως ἡμῖν τὴν θάνατον προσένησεν. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἴσον, πρὸ τῆς πείρας; ἐθελῆσαι γεύσασθαι θανάστῆμου τινὸς βο-

τανης, και μετα τὸ μαθεῖν διὰ πείρας θανάσιμον ὄντα, ἀπὸ ταύτης ποθεῖν ἐσθίειν. Μερπτέος γὰρ μᾶλλον ὁ μετα τὴν πείραν πᾶν τοῦ δηλητηρίου, καὶ τὸν θάνατον ἀθλιῶς πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκόμενος, τοῦ πρὸ τῆς πείρας τοῦτο πράττοντός τε καὶ πάσχοντός. Διὸ καὶ περισσύτερον ἡμῶν ἕκαστος ἢ ὁ Ἀδὰμ ἐκεῖνος μεμπτέος, ἐστὶ καὶ κατακρίτος. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν ἐκεῖνο τὸ ξύλον, οὐδὲ τοῦ Θεοῦ νῦν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς ἐντολή, τὴν ἐκεῖνου γεῦσιν ἀπαγορεύουσα; Τοῦτ' αὐτὸ μὲν ἐκεῖνο τὸ ξύλον, οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν ἰσως· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ ἐντολή, καὶ νῦν ἡμῖν πάρεστι, τοὺς μὲν αὐτῇ πειθεμένους, καὶ κατ' αὐτὴν ζῆν ἐθέλοντας, τῆς τε τῶν οἰκείων ἀπάντων ἀμαρτημάτων εὐθύνης, καὶ τῆς προγονικῆς ἀρᾶς καὶ καταδίκης ἐλευθερούσα, τοὺς δὲ καὶ νῦν αὐτὴν ἀθετοῦντας καὶ προτιμῶντας αὐτῆς τὴν τοῦ πονηροῦ προσβολὴν τε καὶ συμβουλὴν, τῆς ζωῆς ἐκείνης καὶ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ διαγωγῆς οὐκ ἔστι· μὴ ἐκπασεῖν, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείης τοῦ αἰῶνος πυρὸς γέενναν ἐμπεσεῖν.

νς'. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ νῦν ἡμῖν αὕτη προκειμένη τοῦ Θεοῦ ἐντολή; Ἡ μετάνοια· ἥς τὸ κεφάλαιον, τῶν ἀπηγορευμένων μηκέτι ψάσειν. Ἐπεὶ γὰρ ἀπερρίφημεν τοῦ χωρίου τῆς ἐνθέου τρυφῆς, καὶ ἀπεκλείσθημεν τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ δικαίως, καὶ εἰς τὸ παραύρον τοῦτο καταπεπτώκαμεν, συνοικεῖν τε καὶ συνοικεῖσθαι τοῖς ἀλόγοις ζώοις καταδικάσθημεν, καὶ ἀνέλπιδας ἐκατέστημεν, τὸ εἰς ἡμᾶς ἦκον, τῆς πρὸς τὸν παράδεισον ἀνακλήσεως, αὐτὸς ὁ δικαιοσύνη τότε δίκην ἐπενεγκῶν, μᾶλλον δὲ δικαίως ταύτην ἐπέλθει ἡμῖν συγχωρήσας, ὑπερβολῇ νῦν φιλοφροσύνης καὶ ἀγαθότητος, διὰ σπλάγχνα ἐλέους αὐτοῦ, μέγρις ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν κατέβη. Καὶ κατ' ἡμᾶς γενόμενος ἀμαρτητικῶς ὡς εὐδόκησεν ἄνθρωπος, ἵνα τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἀναδιδῶξῃ καὶ ἀναστήσῃται, τὴν σωτήριον τῆς μετανοίας ἡμῖν εἰσήνεγκε συμβουλὴν τε καὶ ἐντολήν· πρὸς ἡμᾶς· εἰπὼν· «Μετανοεῖτε, ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.» Πρὸ μὲν γὰρ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅσον ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς ἀπέχει, τοσοῦτον μακρὰν ἡμῶν ἦν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Τοῦ δὲ Βασιλέως τῶν οὐρανῶν ἡμῖν ἐνδημήσαντος, καὶ τὴν μετ' ἡμῶν οὐρανῶν βασιλεία

νς'. Ἐγγισίας ἡμῖν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, διὰ τῆς πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγου συγκαταβάσεως, μὴ μακρὰν ἡμᾶς αὐτοῦ ἀπὸ ταύτης ποιήσωμεν, ἀμετανοήτως πολυτεύομενοι. Φύγωμεν δὲ μᾶλλον τῶν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένων τὴν ἀβυσσότητα· κτηνώμεθα τὰ ἔργα τῆς μετανοίας, φρόνημα ταπεινὸν, κατάνυξιν, καὶ πένθος πνευματικόν· καρδίαν πραεῖαν ἐλέου γέμουσαν, δικαιοσύνης ἐρώσαν, καθαρότητος ἀντιποιουμένην, εἰρημικήν, εἰρηνοποιὸν, φερέπονον, τοῖς ὑπὲρ ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης ἐναγρυπνεύουσαν, διωγμῶν, καὶ ζημιῶν, καὶ ὕβρεσι, καὶ συκοφαντίαις καὶ πάθεσιν. Ἡ γὰρ τῶν οὐρανῶν βασιλεία, μᾶλλον δὲ ὁ τῶν οὐρανῶν Βασιλεὺς (ὡς τῆς ἀφάτου μεγαλοδωρεᾶς!), ἐντὸς ἡμῶν ἐστὶν· ὧ καὶ διὰ τῶν τῆς μετανοίας ἔργων κολλᾶσθαι ἀεὶ ὀφείλομεν, ἀγαπῶντες ὡς δυνατὸν τὸν τοσοῦτον ἡμᾶς ἀγαπήσαντα.

νη'. Τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην ἀποῦσα παθῶν καὶ περιουσία συνίστασι τῶν ἀρετῶν. Τὸ γὰρ πρὸς;

A comperto experientia illam esse mortalem, cum ad esum appetere. Nam vituperabilior est qui post exitum experientiam mortem misere attrahit et in se corripit, quam qui ante experientiam hoc facit et patitur. Ideo unusquisque nostrum magis quam ille Adam incusandus est ac damnandus. An non est in nobis illa arbor? nonne etiam nunc Dei est ad nos mandatum eam gustare vetans? Ipsa quidem illa arbor non est in nobis pariter, sed Dei præceptum etiam nunc nobis adest, eos qui obedientia vitam ipsi conformare volunt, ab omni propriorum peccatorum reatu, et ab avita maledictione ac damnatione liberans, eos vero qui nunc ipsum violant et postponunt mali spiritus tentationi ac consilio, a vita olim in paradiso degenda sinens excidere et in imminentem ignis æterni gehennam incidere.

56. Quodnam igitur est hoc nobis nunc injunctum Dei mandatum? Pœnitentia, cujus caput est vitata jam non tangere. Quia enim ejecti sumus e loco divinæ voluptatis, et merito exclusi a Dei paradiso, et in gurgitem istum decidimus, et ad cohabitandum convivendumque cum brutis pecudibus sumus damnati, et nobis excidit spes propriis viribus in paradiso redeundi; ille postquam iniquitatis pœnam exegit, seu potius venire in nos permisit, excessu postea charitatis et bonitatis per viscera misericordiæ suæ usque ad nos pro nobis descendit. Et similis factus nobis præter peccatum ex benevolentia, homo, ut simili simile doceret et salvaret, salutiferum pœnitentiæ nobis dedit consilium et præceptum, ad nos dicens: « Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum.» Nam ante incarnationem Verbi Dei, quantum distat cœlum a terra, tantum longe a nobis erat regnum cœlorum. Ex quo autem rex cœlorum habitavit in nobis, et nobiscum uniri dignatus est, nobis omnibus cœleste regnum appropinquavit.

57. Quia appropinquavit nobis regnum cœlorum propter Dei Verbi ad nos descensum, ne nosmet ab eo procul removeamus, sine pœnitentia viventes. Fugiamus econtra sedentium in tenebris et umbra mortis miseriam; potiamur opera pœnitentiæ, sensus humilem, compunctionem et luctum spiritualem, cor mite, misericordiâ plenum, justitiæ amans, puritatis studiosum, tranquillum, pacificum, patientis, delectatum exantlatis pro veritate et justitiæ persecutionibus, damnis, injuriis, calumniisque et cruciatibus. Nam cœlorum regnum, seu potius cœlorum rex (o ineffabilis munificentia!) intra nos est; cui operibus pœnitentiæ semper adherere debemus, redamantes qua possumus tantum nos amantem.

58. Dei amorem absentia vitiorum et presentia virtutum constituit. Namque mali odium, indeque

virtutum absentia, possessionem producit bonorum. Poporum autem amans et possessor nonne eminenter diligit optimum Dominum, solum boni omnium ducem et custodem, in quo ipse est eximio modo, et quem charitate in seipso fert, juxta illum qui dixit : « Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo ¹⁹ ? » Patet non solum ex virtutibus amorem Dei, sed item ex amore virtutes nasci. Quare Dominus in Evangelio alicubi dixit : « Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me. Si quis diligit me, sermonem meum servabit ²⁰. » Sed nec opera virtutum laudabilia sunt et facientibus utilia sine charitate, nec charitas sine operibus. Quorum unum Paulus multo sermone ostendit, ad Corinthios scribens : « Si fecero hoc et illud, charitatem autem non habuero, nihil prodest ²¹. » Alterum item dilectus egregie Christo discipulus, dicens : « Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate ²². »

δὲ πάλιν ὁ τῷ Χριστῷ ἐξόχως ἠγαπημένος μαθητής, ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ. »

59. Supremus et adorandus Pater, Pater est ipsius Veritatis, scilicet unigeniti Filii, et Spiritum veritatis habet, nempe Spiritum sanctum : sicut demonstravit veritatis Verbum. Qui ergo illum in seipsis adorant, et ita credunt, et quasi per hos operantur, nam « Spiritus est, ait Apostolus, per quem adoramus et per quem oramus, » et : « Nemo venit ad Patrem nisi per me, » inquit unigenitus Dei Filius : qui igitur sic in spiritu et veritate Patrem adorant, hi sunt veri adoratores.

60. « Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare ²³, » id est, incorporaliter incorporeum intelligentes. Sic enim eum vere semper videbunt in Spiritu ejus et Veritate. Cum enim Spiritus sit Deus, incorporealis est : incorporeum autem non est in loco, nec localibus terminis circumscribitur. Qui ergo dixit in determinato quodam ex quibuscumque terræ et cæli locis adorandum esse Deum, non vere loquitur, nec vere adorat. Nam Deus, qua incorporalis, nullibi est ; qua Deus, ubique. Si ergo est terminus, aut locus, aut creatura ubi non sit Deus ; reperietur in aliquo circumscriptus. Ergo ubique est, quia infinitus est. Num igitur ita totus est ubique, ut non parte, sed universitate rerum comprehendatur ? Minime : sic enim adhuc esset corpus. Ergo ut universum conservans et continens, ipse est in seipso, ubique et supra omnia ; a veris adoratus in suo spiritu et sua veritate.

61. Angelus et anima, cum sint incorporales, non sunt in loco, sed nec ubique sunt ; non enim continent universum, sed et ipsi opus est continente. Ergo et ipsi in omnia continente et comprehendente sunt, ab eoque modo cuique congruo determinantur.

¹⁹ Joan. iv, 19.

²⁰ Joan. xiv, 21, 23.

²¹ I Cor. xiii, 1, 5.

²² I Joan. iii, 18.

²³ Jo. iv, 24.

τὰ πονηρὰ μέτρος, ἀπ' οὐπὲρ ἡ τῶν παθῶν ἀποκοιτίαι, τὸν πόθον, καὶ τὴν κτήσιν ἀντεισάγει τῶν ἀγαθῶν. Ὁ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐραστής τε καὶ κτήτωρ, πῶς οὐκ ἂν διαφερόντως φιλοῖη τὸν αὐτάγαθον Δεσπότην, τὸν μόνον ἀγαθοῦ παντὸς χορηγὸν καὶ φύλακα, ἐν ᾧ αὐτός ἐστι· κατ' ἐξορίαν τὸν τρόπον, καὶ οὐ διὰ τῆς ἀγάπης ἐν ἑαυτῷ φέρει, κατὰ τὴν εἰπόντα· « Ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ ; » Ἰδοὺ δ' ἂν τις μὴ μόνον ἐκ τῶν ἀρετῶν τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης τὰς ἀρετὰς τιχτομένης. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ποτὶ μὲν φησιν· « Ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκείνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με. » Ἄλλοτε δὲ, « Ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει. » Ἄλλ' οὕτε τὰ ἔργα τῶν ἀρετῶν ἐπαινετὰ εἰσι καὶ λυσitteῖη τοῖς πράττουσι χωρὶς ἀγάπης, οὕτε μὴν ἡ ἀγάπη χωρὶς τῶν ἔργων, ὧν τὸ μὲν διὰ πολλῶν ὁ Παῦλος δείκνυσι πρὸς Κορινθίους γράφων· « Ἐάν ποιῆσω τὰ καὶ τὰ, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. » Τὸ λέγων· « Μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ τῇ γλῶσση, ἀλλ'

νῦν. Ὁ ἀνωτάτω καὶ προσκυνητὸς Πατήρ, Πατήρ αὐτοαληθείας ἐστὶ· δηλονότι τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ. Καὶ Πνεῦμα ἀληθείας ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καθὰ καὶ προὔδειξεν ὁ τῆς ἀληθείας Λόγος. Οἱ οὖν ἐν αὐτοῖς τοῦτον προσκυνῶντες, καὶ οὕτω πιστεύοντες, καὶ ὡς διὰ τούτων ἐνεργούμενοι· « Τὸ Πνεῦμα γὰρ ἐστὶ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, δι' οὗ προσκυνούμεν, καὶ δι' οὗ προσευχόμεθα. » καὶ, « Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ, » ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογενὴς φησὶν· οἱ οὖν οὕτως ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ τὸν ἀνωτάτω Πατέρα προσκυνῶντες, οὗτοι εἰσι οἱ ἀληθινῶς προσκυνηταί.

ξ'. « Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνῶντας αὐτόν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. » τοῦτέστιν ἀσώματους τὸν ἀσώματον ἐννοοῦντας. Οὕτω γὰρ καὶ ἀληθῶς φησὶν τούτον πανταχοῦ, ἐν τῷ Πνεύματι καὶ τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ. Ὡς μὲν γὰρ Πνεῦμα ὑπάρχων ὁ Θεός, ἀσώματος ἐστὶ· τὸ δὲ ἀσώματον οὐκ ἐν τόπῳ ἐστίν, οὐδὲ τοπικῶς ὁρίως περιγράφεται. Οὐκοῦν ὁ λέγων ἐν ὠρισμένῳ τινὶ τῶν ἀπανταχοῦ γῆς καὶ οὐρανοῦ τόπων δεῖν προσκυνεῖσθαι τὸν Θεόν, ὡς ἀληθῶς φησὶν, οὐδ' ἀληθῶς προσκυνεῖ. Ὡς μὲν γὰρ ἀσώματος ὁ Θεός, οὐδεμοῦ· ὡς δὲ Θεός, πανταχοῦ. Εἰ γὰρ ἐστὶν ὁρος ἢ τόπος ἢ κτίσις, οὐ μὴ ἐστὶν ὁ Θεός, εὐρεθήσεται περιγραφόμενος ἐν τινι. Πανταχοῦ οὖν, ἀόριστος γὰρ· πᾶς οὖν πανταχοῦ, ὡς οὐκ ὑπὸ μέρους, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ παντὸς περιεχόμενος ; Οὐμενοῦν· σῶμα γὰρ ἐστὶ πάλιν. Οὐκοῦν ὡς τὸ πᾶν συνέχων καὶ περιέχων, αὐτός ἐστιν ἐν ἑαυτῷ, πανταχοῦ τε καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν· προσκυνούμενος παρὰ τῶν ἀληθινῶν προσκυνητῶν, ἐν τῷ Πνεύματι καὶ τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ.

ξβ'. Ὁ ἄγγελος καὶ ἡ ψυχὴ ἀσώματα ὄντα, οὐκ ἐν τόπῳ ἐστίν, ἀλλ' οὐκ καὶ πανταχοῦ ἐστίν· τὸ γὰρ συνέχουσι τὸ πᾶν· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ δεῖται τοῦ συνέχοντος. Οὐκοῦν καὶ αὐτὰ ἐν τῷ συνέχοντι· καὶ περιέχοντι τὸ πᾶν, ὑπ' αὐτοῦ καταλλήλως ὀριζόμενα· ἢ

μέντοι ψυχή συνεχούσα τὸ σῶμα ἢ καὶ ἐκτίσθη, πανταχοῦ τοῦ σώματός ἐστιν, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ, οὐδ' ὡς περιεχομένη, ἀλλ' ὡς συνεχούσα τε καὶ περιέχουσα, καὶ ζωοποιούσα τοῦτο κατ' εἰκόνα καὶ τοῦτ' ἔχουσα Θεοῦ.

ξβ'. Οὐ κατὰ τοῦτο μόνον μᾶλλον τῶν ἀγγέλων ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα πεποιήται Θεοῦ, ὅτι συνεχτικὴν τε καὶ ζωοποιὸν ἔχει δύναμιν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἀρχεῖν. Ἔστι γὰρ ἐν τῇ τῆς καθ' ἡμᾶς ψυχῆς φύσει, τὸ μὲν ἡγεμονικὸν τε καὶ ἀρχικόν· τὸ δὲ φύσει δουλευδόν τε καὶ ὑπῆκοον· θέλησις, ὄρεξις, αἰσθησις καὶ ἀπίως ὅσα μετὰ τὸν νοῦν, τῷ νῷ συνεκτίσθη παρὰ Θεοῦ, κἄν ἡμεῖς ἔσθιν ἐφ' ὧν φιλαμαρτήμονι γνώμη, μῆτροῦ Θεοῦ καὶ Παντοκράτορος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ προσόντος ἡμῖν ἐμφύτως αὐτοκράτορος ἀφηλιάζομεν. Ὁ μέντοι Θεὸς διὰ τὸ ἐν ἡμῖν ἀρχικόν, καὶ τῆς γῆς ἀπάσης παρέσχε τὴν κυριότητα. Ἄγγελοι δὲ συνεζευγμένον σῶμα οὐκ ἔχουσιν, ὡς καὶ ὑπεζευγμένον ἔχειν τῷ νῷ. Τὴν δὲ νοερὰν θέλησιν, οἱ μὲν ἐκπετόντες διηνεκῶς κέκτηνται πονηράν· οἱ δὲ ἀγαθοί, διηνεκῶς ἀγαθὴν, καὶ ἡνιόχου μηδαμῶς θεομήνην. Τὸ δ' ἐπίγειον κράτος, ὁ μὲν πονηρὸς οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ἔπρασεν· ὅθεν δῆλον ὡς οὐκ ἀρχικὸν ἐκτίσθη τῆς γῆς. Οἱ δὲ ἀγαθοὶ τῶν ἀγγέλων, ἐπισκοπεῖν τὰ κατ' αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Παντοκράτορος προσετάχθησαν, μετὰ τὴν ἡμῶν ἐκπτώσιν, καὶ διὰ ταύτην, τῆς ἀξίας, εἰ καὶ μὴ παντελῆ διὰ φιλανθρωπίαν καθαιρέσιν. Τὰ γὰρ ὅρια τῶν ἀγγέλων, ὡς ὁ Μωϋσῆς ἐν τῇ ψῆθ' φησιν, ἔστησεν ὁ Θεός, ὅτε διεμέριζεν Ἰσθ'· ὁ δὲ διαμερισμὸς οὗτος, μετὰ τὸν Κάϊν καὶ τὸν Σὴθ' ἐγεγόνει· τῶν μὲν ἐκ τοῦ Κάϊν καλουμένων ἀνθρώπων, τῶν δὲ ἐκ τοῦ Σὴθ' καταγομένων, υἱῶν Θεοῦ κακλημένων· διαμερίζοντος ἑμοῖ· δοκεῖν ἔκτοτε τοῦ ὀνόματος, καὶ προκαταγγέλλοντος τὸ γένος, ἐξ οὗ σάρκα λήψεσθαι ἐμελλεν ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱός.

ξγ'. Εἴποι δ' ἂν τις σὺν πολλοῖς ἑτέροις, καὶ τὸ τριαδικὸν τῆς ἡμετέρας γνώσεως, μᾶλλον ἡμᾶς τῶν ἀγγέλων δεικνύειν κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ· οὐ μόνον οὐτὶ τριαδικόν, ἀλλ' ὅτι καὶ συμπεριβάλλει γνώσεως ἅπαν εἶδος. Μόνον γὰρ ἡμεῖς τῶν κτισμάτων ἀπάντων, πρὸς τῷ νοερῷ τε καὶ λογικῷ, καὶ τὸ αἰσθητικὸν ἔχομεν· ὁ τῷ λογικῷ συνημμένων εἶναι πεφυκὸς, τεχνῶν τε καὶ ἐπιστημῶν, καὶ γνώσεως ἐξέυρε πολυειδέστατον πληθύν· γεωργεῖν τε καὶ οἰκοδομεῖν, καὶ προάγειν ἐκ μὴ ὄντων, εἰ καὶ μὴ ἐκ μηδαμῶς ὄντων (τοῦτο γὰρ Θεοῦ), μόνον παρέσχε τῶν ἀνθρώπων. Γίνεται γὰρ σχεδὸν οὐδὲν οὐδὲ φθείρεται τῶν παρὰ Θεοῦ τελουμένων· κινρῶμενον δ' ἄλλο πρὸς ἄλλο τῶν παρ' ἡμῖν, μορφήν ἑτέραν παρίσθησιν· ἔτι τε μῆν, καὶ τὸ τὸν ἄδραστον τοῦ νοῦ λόγον, οὐ μόνον ὑπ' ἀκοῆς αἰσθησὶν γίνεσθαι ἀέρα ἐνημμένον, ἀλλὰ καὶ καταγράφεσθαι, καὶ μετὰ σώματος καὶ διὰ σώματος ὀραῖσθαι, παρέσχε τοῖς ἀνθρώποις μόνους ὁ Θεός· πρὸς πίστιν ἐνάγων διαρκῆ τῆς τοῦ ἀνωτάτου Λόγου διὰ σαρκὸς ἐπίδημας τε καὶ ἐμφανελας· ὧν οὐδὲν οὐδαμῶς μέτεστιν ἀγγέλοις.

²⁰⁰ Deut. xxxii, 8. ²⁰¹ Gen. vi, 2.

A Anima tamen continens corpus cui concreata est, ubique corporis est, non velut in loco, nec velut comprehensa, sed ut illud continens, comprehendens, et vivificans : et sic etiam ad imaginem Dei est.

62. Non ideo duntaxat magis quam angelus homo ad Dei imaginem factus est, quia conservatricem et vivificam habet in seipso virtutem, sed etiam quia imperat. Est enim in nostræ animæ natura una pars dominans et imperans ; et altera naturaliter famulans et obediens ; voluntas appetitus, sensus et generatim quæcunque infra intellectum intellectui concreata sunt a Deo ; quanquam nos aliquando, peccati amore ducti, non solum Dei omnipotentis, sed et nobis inditi naturaliter ducis habenas detrectamus. Huic tamen insidenti nobis regi Deus universæ terræ tradidit principatum. Angeli vero non habent corpus intellectui conjunctum et subjunctum. Intellectualis porro voluntas in lapsis est semper mala, et in bonis bona semper, nec auriga unquam indigens. Terrestris autem imperium malus quidem non habuit, sed rapuit ; undò patet eum non creatum esse principem terræ. Boni vero angeli terrestribus invigilare jussi sunt, proceras nostrum, et propter istam, non tamen, Deo miserante, universam dignitatis nostræ ruinam. Terminos enim angelorum, ut Moyses in canticò dicit ²⁰⁰, constituit Deus, quando dividebat gentes. Hæc autem divisio post Cain et Seth facta est : nam Cain posteri dicti sunt filii hominum, Seth vero nepotes filii Dei sunt vocati ²⁰¹ ; quia nomine, ut mihi videtur, jam tunc separatim et prænuntiatum est genus, ex quo carnem assumpturus erat unigenitus Dei Filius.

63. Forsan aliquis dixerit cum manus aliis, ipsa quoque nostra cognitione, cum trina sit, ostendit nos magis quam angelos esse ad imaginem Dei, non solum quia trina est, sed et quia comprehendit omne cognitionis genus. Nos enim soli omnium creaturarum, præter intellectum et rationem, habemus etiam sensum : qui intellectui natura conjunctus, artium scientiarumque et cognitionum D multiformem invenit multitudinem : et agros colere, ædificare domos, et res facere quod non sunt, non tamen res facere quæ minime sunt (hoc enim Dei est), solis competit hominibus. Nam fere nihil eorum quæ a Deo fluunt, incipit ac perit, sed commista inter se invicem quæ sunt apud nos, formam præbent aliam. Insuper, invisibile intellectus verbum, non solum auditus sensui aere indutum subjicere, sed scribere etiam et cum corpore ac per corpus videre, solis hominibus concessit Deus, in sufficientem fidem inducens carnalis supremi Verbi adventum et manifestationis. Quorum nihil prorsus angelis inest.

64. Verum, licet magis quam angeli ad Dei imaginem etiam nunc simus, ad Dei similitudinem multo minus, et præsertim nunc, sumus quam angelis. Namque, ut cætera nunc omittam, perfecta Dei similitudo sit superna Dei illuminatione: quæ privatos esse malos angelos, quia sub tenebris sunt, cumulari vero divinos spiritus ea, quæ vocatur secunda lux et primæ lucis effluviis, nescit, ut arbitratur, nemo eorum qui accurate percipient inspirata divinitus eloquia. Habent porro in luce hæc boni angeli etiam sensibilibus cognitionem: neque sensitiva aut naturalis facultate hæc percipiunt, sed ea cognoscunt divina virtute, quam nihil ullatenus præsentium, præteritorumve aut futurorum latere potest.

65. Lucis hujus participes, cum eam ad mensuram habeant, huic mensuræ congruam habent scientiam rerum. Illam porro angelis affulgere, et esse increatum, nec tamen esse divinam essentiam, sciunt quicumque in divinis apostolis ac theologis scite versantur. Sed dissentientes blasphemant in divinam hanc lucem, eam aut creaturam, aut essentiam Dei esse contententes. Cum porro eam dicunt creaturam, non concedunt eam esse angelorum lucem. Adsit nunc Areopagita theologus, quasi summam tuam illa dilucidans: « Circulatim, inquit, divi Spiritus moti, ununtur sine principio et sine illuminationibus pulchri et boni. » Divos spiritus angelos honos ab eo dici, omnibus liquet, pluraliter vero illuminationes illas proferens, a Dei essentia discretus: hæc enim una est et omnino indivisa. Eas demum sine principio et sine esse dicens, quid aliud quam increatas nobis ostendit? παντάσῃν ἀδιαίρετος. Ἀνάρχους δὲ καὶ ἀτελευτήτους προσεπιπῶν, τί ἄλλο ἢ ἀκτίστους εἶναι παρέστησεν ἡμῖν;

66. Divino hoc lumine et splendore exutam per peccatum nostram naturam, postquam deformitatis ejus misertum Dei Verbum per viscera misericordie assumpsit, indutam fulgidius in Thabor selectis discipulis ostendit: quales olim fuerimus, et quales in futuro sæculo nos factururus sit, si ipsius pro viribus similes vivere voluerimus, demonstrans, ut ait Joannes Chrysostomus.

67. Illius divini luminis ac splendoris participes ante peccatum Adam, utpote vere stolam indutus gloriæ, non erat nudus, sed multo pulchrior, supra quam dici possit, iis qui nunc circumfulgent ornatis auro multo et gemmarum nitore diadematis. Illam divinam illustrationem et gratiam ipse magnus Paulus cælestem nostram habitationem vocat, dicens: « In hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de cælo est, superindui cupientes; si tamen vestiti, non nudi inveniamur^{20.22}. » Illius divinæ illuminationis et indumenti ejus arriam idem Paulus

ζδ'. Ἀλλ' εἰ καὶ τὸ κατ' εἰκόνα μᾶλλον ἡμεῖς αὖθις ἀγγέλων ἔχομεν καὶ μέχρι νῦν, πρὸς τὸ καθ' ὁμοίωσιν εἶναι τοῦ Θεοῦ, πολλῶν ἔλαττούμεθα, καὶ μάλιστα νῦν, τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων. Ἴνα γὰρ τὰ ἅλλα νῦν ἀφῶ, ἡ τελειώσις τοῦ καθ' ὁμοίωσιν εἶναι τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ἐκ Θεοῦ θείας ἐλλάμψεως τελείται. ἥς ἐστὲρῆσθαι μὲν τοὺς πονηροὺς ἀγγέλους, διὸ καὶ ὑπὸ ζόφον γεγενῆσθαι· ἐμπορεῖσθαι δὲ τοὺς θείους νόας· διὸ καὶ δευτέρον καλεῖσθαι φῶς, καὶ τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορῆρῃν, οὐδένα ἂν οἶμαι ἀγνοεῖν, τῶν ἐπιμελῶς καὶ μετὰ συνέσεως ἐντυγχανόντων τοῖς θεοπνεύστοις λόγοις. Ἔχουσι δὲ ἐντεῦθεν οἱ ἀγαθοὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τὴν τῶν αἰσθητῶν γνῶσιν· οὐ γὰρ αἰσθητικῆ καὶ φυσικῆ δυνάμει τούτων ἀντιλαμβάνονται, ἀλλὰ θεοειδεὶ δυνάμει γινώσκουσι αὐτὰ· ἥς μηδὲν τῶν ὁπωσδήποτε παρόντων ἢ παρωχητότων, ἢ μελλόντων ἀποκρύπτεσθαι δύναται.

ζε'. Ταύτης τῆς ἐλλάμψεως οἱ μετέχοντες, μέτρον ταύτην ἔχοντες, ἀναλόγως τῷ μέτρῳ, καὶ τὴν γνῶσιν ἔχουσι τῶν ὄντων. Ὅτι δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι μετέχουσι αὐτῆς, καὶ οἱ ἀκτιστοί· ἐστὶ, καὶ ὡς ἡ θεία οὐσία οὐκ ἐστὶ, πάντες μὲν ἴσασιν οἱ τοῖς θεοφόροις ἀποστόλοι; καὶ θεολόγοις ἐμμελῶς ἐντυγχάνοντες. Ἐπεὶ δὲ οἱ τὰ ἐναντία φρονοῦντες, βλασφημοῦσιν εἰς τὴν θείαν ταύτην ἔλλαμψιν, ἢ κτίσμα ταύτην, ἢ οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ διατεινόμενοι· καὶ ἡνίκα ἂν κτίσμα λέγουσιν αὐτήν, οὐ συγχωροῦσιν εἶναι τῶν ἀγγέλων ταύτην φῶς· παρὶτω νῦν ὁ ἐξ Ἀρείου πάγου θεοφάντωρ, ὡς ἐν βραχεὶ καὶ τὰ τρία ταυτὶ διασαφῶν. Κυκλικῶς γὰρ, φησὶν, οἱ θεοὶ κινούμενοι νόες, ἐνοῦνται τὰς ἀνάρχους καὶ ἀτελευτήτους ἐλλάμψει τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Ὅτι μὲν οὖν θεῖους νόας τοὺς ἀγαθοὺς ἀγγέλους φησὶ, τοῖς πᾶσι δῆλον· πληθυντικῶς δὲ ταῦτα τὰς ἐλλάμψεις προσεγκιών, τῆς τοῦ Θεοῦ διέστειλεν οὐσίας· μία γὰρ ἐκεῖνη καὶ προσεπιπῶν, τί ἄλλο ἢ ἀκτίστους εἶναι παρέστησεν

ζη'. Ταύτης τῆς θείας ἐλλάμψεως τε καὶ λαμπρότητος, γεγυμνωμένην τὴν ἡμῶν φύσιν ἐκ παραβάσεως, τῆς ἀσχημοσύνης ἐλεήσας· ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ διὰ σπλάγγνα ἐλέους ἀναλαβόμενος, ἐνδεδυμένον ἐπιφανέστερον ἐπὶ τοῦ Θαβωρίου, τῶν μαθητῶν τοῖς ἐγκρίτοις πάλιν ὑπέδειξε, τίποτε ἦμεν ἦν ὅτε· καὶ τίνες ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐσόμεθα δι' αὐτοῦ, εἰ κατ' αὐτὸν ὡς δυνατὸν ἐνταῦθα ζῆσαι προσλοίμεθα παριστάς· ὡς καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Ἰωάννης φησὶν.

ζη'. Ταύτης τῆς θείας ἐλλάμψεως τε καὶ λαμπρότητος, καὶ ὁ Ἀδάμ μέτοχος ὑπάρχων πρὸ τῆς παραβάσεως, ὡς ὄντως στολὴν ἡμφιεσμένος δόξης, οὐχ ὑπῆρχε γυμνός· ἀλλὰ πολλῶν κοσμιώτερος οὐδ' ἕσσον εἰπεῖν, τῶν νῦν περικειμένων τὰ χρυσοῦ πολλῶ, καὶ διαυγέτι λίθοις κοσμούμενα διαδήματα. Ταύτην τὴν θείαν ἔλλαμψιν καὶ χάριν, καὶ ὁ μέγας Παῦλος οὐράνιον οἰκητήριον ἡμῶν καλεῖ λέγων, « Ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐνδύσασθαι ἐπιποθοῦντες· εἶγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὐρηθησόμεθα. » Ταύτης τῆς θείας ἐλλάμψεως καὶ τοῦ

^{20.22} II Cor. v, 2, 3.

κατ' αὐτὴν ἐνδύματος τὸν ἀρβράβωνα, καὶ αὐτὸς δὲ Ἀ
 Παῦλος ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, ἐξ Ἱερουσαλήμ πρὸς Δα-
 μασκὴν ἀπίων, ἐν' εἶπω κατὰ τὸν θεολογίας φερωνύ-
 μως ἐπώνυμον Γρηγόριον, πρὶν καθαρῶσαι τῶν
 διωγμῶν, τῷ δικωμένῳ προσομιλήσας, μᾶλλον δὲ
 βραχεία τοῦ μεγάλου φωτὸς λαμπηδόνι.

ξγ'. Ἡ μὲν θεία ὑπερουσιότης οὐδέ ποτε πληθυντι-
 κῶς καλεῖται· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ θεία καὶ ἄκτιστος χάρις
 καὶ ἐνέργεια· μεριζομένη ἀμερίστως, κατ' εἰκόνα τῆς
 ἡλιακῆς ἀκτίως, ἣ καὶ θερμαίνει, καὶ φωτίζει, καὶ
 ζωοποιεῖ, καὶ αὔξει, τοῖς τε λαμπομένοις τὴν οἰκείαν
 ἐνέργειαν λαμπρότητα, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ὀρώντων
 ἐπιφαίνεται. Κατὰ ταύτην γοῦν ὡς κατ' ἀμυδρὰν
 εἰκόνα, καὶ ἡ θεία τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, οὐ μία μόνον,
 ἀλλὰ καὶ πολλὰ κχλοῦνται παρὰ τῶν θεολόγων, ὡς
 καὶ Βασιλεῖος ὁ μέγας. Αἱ δὲ ἐνέργειαι, φησὶ, τοῦ
 Πνεύματος τίνες; Ἀρρήτοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος,
 ἀνεξαρῆστοι δὲ εἰς τὸ πλῆθος. Πῶς γὰρ νοήσωμεν
 τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα; τίνες ἦσαν αὐτοῦ πρὸ τῆς
 νοητῆς κτίσεως αἱ ἐνέργειαι; Πρὸ γοῦν τῆς νοητῆς
 κτίσεως καὶ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα (καὶ γὰρ καὶ οἱ
 αἰῶνες νοητὰ κτίσματα εἰσι) κτιστῶν οὐδεὶς ποτ'
 εἶπεν, οὐδὲ ἐνενόησεν. Ἄκτιστοι τοιγαροῦν αἱ τοῦ
 Θεοῦ Πνεύματος δυνάμεις τε καὶ ἐνέργειαι· τῷ καὶ
 πολλὰ θεολογίσθη, ἀμερίστως τῆς μιᾶς καὶ παν-
 τάσας ἀμερίστου τοῦ Πνεύματος οὐσίας διαστελ-
 λόμεναι.

ξδ'. Ἡ τοῦ Θεοῦ ἄκτιστος ἐνέργεια, μεριζομένη
 ἀμερίστως, καὶ πληθυντικῶς προάγεται παρὰ τῶν
 θεολόγων, ὡς ἀνωτέρω καὶ Βασιλεῖω τῷ μεγάλῳ δια-
 τετέρωται. Ἐπεί τοίνυν καὶ ἡ θεία καὶ θεοποιὸς
 ἔλλαμψις καὶ χάρις οὐκ οὐσία, ἀλλ' ἐνέργειά ἐστι
 Θεοῦ, διὰ τοῦτο καὶ αὕτη οὐ χρονικῶς μόνον, ἀλλὰ
 καὶ πληθυντικῶς προάγεται, ἀνάλογως τοῖς μετ-
 ἔχουσι χορηγομένη· καὶ κατὰ τὴν ἐπιτηδεύουσα
 τῶν ὑποδεχομένων, ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἤττον ἐνείεσα τὴν
 θεοποιὸν λαμπρότητα.

ο'. Ταύτας τὰς ἐνεργείας, ἐπὶ τὸ Ἥσαϊας εἶπε.
 Πολλὰ δὲ παρ' Ἑβραίοις σημαίνει τὸ ἐπτὰ. « Ἀνα-
 βήσεται γὰρ, φησὶ, ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ
 ἀνθὸς ἐξ αὐτῆς ἀναθήσεται· καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ'
 αὐτὸν ἐπτὰ πνεύματα· πνεῦμα σοφίας, συνέσεως, γνώ-
 σεως, εὐσεβείας, βουλῆς, ἰσχύος, φόβου. » Ταῦτα τὰ
 ἐπτὰ πνεύματα, κτιστὰ φρονοθελαῶς, οἱ τὰ τῶν ἀρε-
 τικῶν φρονούντες, εἶναι διατείνονται. Οὐς κὰν τοῖς
 διὰ πλάτους πρὸς αὐτοὺς Ἀντιβητικῶς προσθέντες,
 διαρκῶς ἀπηλέξαμεν. Ἀλλὰ καὶ Γρηγόριος ὁ Θεο-
 λόγος, τῶν θεῶν τούτων τοῦ Πνεύματος ἐνεργειῶν
 μνησθεὶς, τὰς ἐνεργείας, φησὶ, τοῦ Πνεύματος πνεύ-
 ματα φίλον τῷ Ἥσαϊα καλεῖν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τῶν
 προφητῶν μεγαλοφωνότατος, οὐ τὴν πρὸς τὴν θεῖαν
 μόνον οὐσίαν διαφορὰν ἐναργῶς ἔδειξε διὰ τοῦ ἀρι-
 θμοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄκτιστον τῶν θεῶν τούτων παρ-
 ἔστησεν ἐνεργειῶν, διὰ τῆς τοῦ ἐπαναπαύεσθαι φε-
 νῆς. Τὸ γὰρ ἐπαναπαύεσθαι ὑπεροχικοῦ ἀξιώματός
 ἐστι. Τὰ οὖν ἐπαναπαύμενα ἐπὶ τὸ παρ' ἡμῶν Δε-
 οποιτικὸν ἐκείνο πρόσλημμα, πῶς ἂν εἶεν κτίσματα;

a Deo accepit, cum Hierosolyma Damascus abiens,
 ut dicam sicut Gregorius Theologus aptissime vo-
 catus, mundandus mox persecutor, quem perse-
 quebatur vidit, seu potius parvam magnæ Lucis
 scintillam.

68. Divina quidem essentia nunquam pluraliter
 dicitur; sacra vero et increata Dei gratia et opera-
 tio, individue distributa, ad imaginem solaris radii,
 qui et calefacit, et illustrat, et vivificat, et nutrit,
 et illuminatis propriam immittit lucem, et oculis
 videntium apparet: ad hanc igitur obscuriorem
 adhuc imaginem, sancta Dei operatio non una tan-
 tum, sed multiplex vocatur a theologis, ut ait Ba-
 silius magnus: « Operationes spiritus quamam?
 ineffabiles quidem sunt ob magnitudinem, at innum-
 merabiles ob multitudinem. Quomodo enim intelli-
 gamus quæ sunt ultra sæcula? Quamam erant ejus
 ante intellectualem creationem operationes? »
 Porro ante intelligibiles creaturas et ultra sæcula
 (etenim ipsa sæcula intelligibiles creaturæ sunt)
 nemo quid creatum unquam dixit aut cogitavit.
 Increata igitur sunt divini Spiritus virtutes et ope-
 rationes; sed quia multe a theologis numerantur,
 individue ab una et omnino indivisa Spiritus essen-
 tia distribuuntur.

69. Increata Dei operatio, individue divisa, plu-
 raliter a theologis exhibetur, ut supra Basilium
 magnus ostendit. Qui igitur divina et deifica illu-
 minatio et gratia non essentia, sed operatio est
 Dei, ideo et ipsa non temporaliter tantum, sed et
 pluraliter præstatur, accommodata data, et pro
 suscipientium captu, majorem vel minorem emit-
 tens splendorem.

70. Has operationes septem Isaias enumeravit,
 porro septem apud Hebræos significat multa.
 « Egredietur, inquit, virga de radice Jesse, et flos
 de illa ascendet. Et requiescent super eum septem
 spiritus: spiritus sapientiæ, intellectus, scientiæ,
 pietatis, consilii, fortitudinis, timoris »²⁹. » Hi se-
 ptem spiritus esse creatos stulte contendunt hære-
 ticorum assentatores. Quos, ampla eorum refuta-
 tione adhuc adacta, sufficienter refellimus. Sed
 insuper Gregorius Theologus, divinas illas spiritus
 operationes memorans: « Spiritus operationes, in-
 quit, spiritus vocare Isaiæ libuit. » Ipse autem pro-
 phetarum sublimissimus, non solum eas differre a
 divina essentia clarè ostendit per numerum, sed et
 increatas esse has divinas operationes demonstra-
 vit hac voce, « requiescet super eum. » Nam super-
 requiescere est eminentioris dignitatis. Quæ igitur
 requiescunt super dominicam hanc naturam ex
 nobis assumptam, quomodo essent creata?

²⁹ Isa xi, 1-2.

71. Dominus noster Jesus Christus, secundum A lineam, dicit se in digito Dei ejicere dæmonia; secundum Mattheum vero, in Spiritu Dei. Digitum porro Dei magnus Basilius dicit esse unam spiritus operationem. Si ergo harum una Spiritus sanctus est, aliæ etiam profecto sunt, ut idem adhuc docuit nos; sed non ideo multi Dei aut multi sunt spiritus. Nam illæ sunt processus manifestationesque et naturales virtutes unius spiritus, et unus est per singulas operans. Sed heterodoxi, hæc esse creata dicentes septies ad creaturam spiritum Dei depriment. Ergo erubescant septies. Nam rursus propheta qui de illis dixit: « Septem isti oculi sunt Domini, qui discurrunt in universam terram ²⁰. » Et qui in Apocalypsi scribit: « Gratia vobis et pax a Deo, et a septem spiritibus qui in conspectu throni ejus sunt, et a Jesu Christo ²¹, » hæc esse spiritum sanctum fidelibus clare ostendunt.

72. Deus Pater, per Micheam prophetam prænuntiata Unigeniti carnali natiuitate, volens etiam ostendere divinitatem ejus esse sine principio; « Et egressus ejus, inquit, ab initio, a diebus æternitatis ²². Hos autem egressus operationes esse divinitatis divi Patres existimaverunt. Hæc sunt enim Patris, et Filii, et Spiritus sancti virtutes et operationes: quas creatas esse prædicant qui hereticorum doctrinam profiteri et vindicare student. At vero tandem resipiscentes intelligant quis sit qui ab initio est, quis ad quem dicit David: « A sæculo (seu quod idem est, a diebus æternitatis) usque in sæculum tu es ²³; » et attente considerent, si velint, Deum, qui per prophetam dixit egressus illos esse ab initio, nullibi dicere illos factos productosve aut creatos esse. Et in spiritu Dei divina loquens Basilius, non dixit, *Factæ sunt*, sed: « Erant, inquit, spiritus operationes ante intelligibiles creaturas, et ultra sæcula. » Solus igitur Deus ab æterno operans et omnipotens, prout anteriores sæculis habens virtutes et operationes.

73. Dicunt sanctorum evidenter contradictores, et oppositæ doctrinæ defensores: Unum est increatum, divina scilicet essentia; quidquid autem aliquatenus ab ea differt, creatum est. Unde creaturam faciunt et Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Nam una et eadem est tribus operatio. Cujus autem operatio est creata, increatus ille non est. Propterea non ipsa Dei operatio, absit! Sed opus et effectus, est creatura. Ideo essentialiam, id est naturalem esse motum, distinctam natura divina operationem, Deo instinctus dixit Damascenus. Quia autem, divinæ operationis est creatio, ut ait divinus Cyrillus, quomodo ipsa erit creata, si non per aliam operationem efficiatur, et hæc rursus per

α'. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν, ἐν δακτύλῳ φησὶ Θεοῦ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· κατὰ δὲ τὸν Ματθαῖον, ἐν Πνεύματι Θεοῦ. Δάκτυλον δὲ φησὶ Θεοῦ ὁ μέγας Βασιλεὺς μίαν τῶν τοῦ Πνεύματος ἐνεργειῶν. Εἰ οὖν ἡ μία τούτων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶ, καὶ αἱ ἄλλαι πάντως· ὡς ὁ αὐτὸς καὶ τοῦτ' ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο πολλοὶ θεοὶ, ἢ πολλὰ πνεύματά ἐστι. Πρόδοι γὰρ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἐκφάνσεις, καὶ ἐνεργεῖαι φυσικαὶ τοῦ ἐνὸς Πνεύματος εἰσι· καὶ δι' ἐκάστης ἐν ἐστὶ τὸ ἐνεργεῖν. Οἱ δὲ κακόδοξοι, κτίσματα ταῦτα λέγοντες, ἐπταπλασίως εἰς κτίσμα τὸ Πνεῦμα κατασπῶσι τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἀλογυέσθωσαν ἐπταπλασίως. Ὁ γὰρ εἰπὼν αὐθις προφήτης περὶ αὐτῶν, ὡς « Ἐκτὰ οὗτοι ὀφθαλμοὶ Κυρίου εἰσὶν, οἱ ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν » καὶ ὁ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει γράφων, « Χίρις ἡμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκτὰ πνευματῶν, ἃ ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ εἰσι, καὶ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ » τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ταῦτα, τοῖς πιστοῖς ἐμφανῶς παρίστησιν.

ββ'. Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, διὰ Μιχαίου τοῦ προφήτου προκαταγγέλων τὴν τοῦ Μονογενοῦς κατὰ σάρκα γέννησιν, βουλομένος ἐπιδειξάι καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὸ ἀναρχον, « Καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ, φησὶν, ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. » Τὰς δὲ ἐξόδους ταύτας τὰς ἐνεργεῖας εἶναι τῆς θεότητος, οἱ θεοὶ Πατέρες ἐξηγήσαντο. Αὐταὶ γὰρ εἰσι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δυνάμεις τε καὶ ἐνεργεῖαι· ἅς κτιστὰς εἶναι περιγαγγέλουσιν, οἱ τὰ τῶν κακοδόξων φρονεῖν τε καὶ ἐπακδικεῖν σπουδάζοντες. Ἄλλ' ὁψέ ποτε λαβόντες νοῦν συντίωσαν, τίς ὁ ἀπ' ἀρχῆς ὢν· τίς πρὸς ὃν φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὅτι « Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος » (τ' αὐτὸ δ' εἰπεῖν, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος), « καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ » καὶ συνετῶς σκοπεῖτωσαν, εἰ βούλονται, ὡς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου ἀπ' ἀρχῆς εἰπὼν τὰς ἐξόδους ταύτας εἶπει, ἐγένοντο ἢ ἐποιήθησαν, ἢ ἐκτίσθησαν, εἶπεν οὐδὰμῶς. Καὶ ὁ ἐν Πνεύματι Θεοῦ θεολογῶν Βασιλεὺς, οὐκ, Ἐγένοντο, ἀλλ', « Ἦσαν, εἶπεν, αἱ τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖαι πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως, καὶ τῶν αἰῶνων ἐπέκεινα. » Μόνος οὖν ὁ Θεὸς ἐξ αἰῶνος ἐνεργῆς τε καὶ παντοδύναμος, ὡς καὶ προαιωνίως ἔχων δυνάμεις τε καὶ ἐνεργεῖας.

γγ'. Φασὶ δὲ, τοῖς ἁγίοις ἀντικείμενοι προδήλως, οἱ τῆς ἐναντίας δόξης προϊστάμενοι· Ἐν ἐστὶ τὸ ἄκτιστον, ἢ θεία φύσις· πᾶν δὲ τὸ διαφέρον ταύτης ὀπωσοῦν, κτιστόν ἐστι· κτίσμα ποιούντες ἐντεῦθεν καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ τῶν τριῶν ἡ ἐνεργεῖα. Οὐ δὲ ἡ ἐνεργεῖα κτιστὴ, ἄκτιστος αὐτὸς οὐκ ἐστὶ. Διὰ τοῦτο οὐχ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνεργεῖα, ἀκαγε! ἀλλὰ τὴ ἐνεργηθῆν, καὶ ἀποτελεσθῆν ἐστὶ τὸ κτίσμα. Διὸ καὶ οὐσιώδη, τούτεστι φυσικὴν εἶναι κίνησιν, τὴν διαφέρουσαν τῆς θείας φύσεως ἐνεργεῖαν, ὁ Θεοπέσιος ἐδίδαξε Δαμασκηνός. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς θείας ἐνεργεῖας εἶναι τὸ ποιεῖν ὁ θεὸς Κύριλλος ἔφη, πῶς αὐτὴ ποίημα, εἰ μὴ δι' ἑτέρας ἐνεργεῖας ἐνεργη-

²⁰ Zachar. iv, 10. ²¹ Apoc. i, 4. ²² Mich. v, 2.

²³ Psal. xcii, 2.

θήσεται, κάθειναι πάλιν δι' ἐτέρας, καὶ οὕτω πρὸς τὴν ἑπόμενον λέγει, καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας ἀκτιστον ἀεὶ ζητεῖται καὶ κηρύττεται;

οδ'. Πανταχοῦ παρούσης ἀχωρίστως τῆς τε θείας οὐσίας, καὶ τῆς θείας ἐνεργείας, χωρητὴ ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια καὶ τοῖς κτιστοῖς ἡμῖν· ἐπεὶ καὶ μερίζεται ἀμερίστως κατὰ τοὺς θεολόγους· τῆς θείας φύσεως ἀμερίστου παντάπασιν μενούσης κατ' αὐτούς. Διὸ καὶ ὁ Χρυσόστομος Πατὴρ, εἰπὼν ὅτι ἡ βρῆς τῆς χάριτος τὰ πάντα ἐπλήρωσε τῆς γνώσεως· δι' αὐτῆς τὰ θιύματα ἐγένετο, τὰ ἀμαρτήματα ἐλύετο· καὶ δείξει ἀκτιστον οὕσαν τὴν τῆς χάριτος βρῆδα· εἶτα σπεύδων ἐπιδείξει καὶ ἐνέργειαν, ἀλλ' οὐκ οὐσίαν οὕσαν, ἐτι δὲ καὶ τὴν τῆς θείας ἐνεργείας διαφορὰν, πρὸς τε τὴν θείαν οὐσίαν, καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ὑπόστασιν, ἐπάγει γράφων· Ἐὶ τὸ μέρος λέγω τῆς ἐνεργείας· οὐ γὰρ δὴ ὁ Παράκλητος μερίζεται. Χωρητὴ γοῦν ἐστὶν ἡμῶν ἐκάστῳ ἡ θεία χάρις, καὶ ἡ ἐνέργεια· ἐπεὶ καὶ ἀμερίστως αὕτη μερίζεται. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐσία, παντάπασιν ἀμέριστος οὕσα καθ' αὐτήν, πῶς ἂν τινι χωρηθῆι τῶν κτιστῶν;

οε'. Τριῶν ὄντων τοῦ Θεοῦ, οὐσίας ἐνεργείας, Τριάδος ὑποστάσεων θεῶν· οἱ κατηξιωμένοι τῷ Θεῷ ἠνώσθη, ὡς ἐν εἶναι πνεῦμα μετ' αὐτοῦ· καθὰ καὶ Παῦλος ὁ μέγας εἴρηκεν· Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν πνεύμα ἐστίν· ἐπεὶ κατ' οὐσίαν οὐκ ἠνώσθη τοὺς ἀξίους ἀνωτέρω δεδεικται, καὶ πάντες οἱ θεολόγοι μαρτυροῦσι, κατ' οὐσίαν εἶναι τὸν Θεὸν ἀμέθεκτον· ἡ δὲ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις, μόνου διατελεῖ τυγχάνουσα τοῦ θεανθρώπου Λόγου· λείπεται κατ' ἐνέργειαν ἐνωθῆναι τοὺς κατηξιωμένους ἐνωθῆναι Θεῷ· καὶ πνεῦμα καθ' ὃ ἐστὶν ἐν μετὰ Θεοῦ ὁ κολλώμενος Θεῷ, τὴν ἀκτιστον τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν εἶναι καὶ καλεῖσθαι, ἀλλ' οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· κἀν οἱ ἀντικείμενοι ἀπαρίσκωνται. Ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦ προφήτου, οὐ, Τὸ Πνεῦμά μου, ἀλλ', Ἐ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐκχεῶ ἐπὶ τοὺς πιστεύοντας, ἢ προέφη ὁ Θεός.

οζ'. Πνεύματι Θεοῦ, φησὶν, ἐκινουῦντο καὶ Μωϋσῆς καὶ Δαβὶδ· καὶ ὅσοι τῆς θείας ἐνεργείας χωρητικοί, τῇ ἀποθέσει τῶν σαρκικῶν ἰδιωμάτων γεγόνασι, καὶ ζῶσαι τινες εἰκόνας Χριστοῦ· καὶ ε' αὐτὸ μᾶλλον αὐτῷ κατὰ τὴν χάριν, ἢ ἀφομοίωμα· καὶ μία ἡ καθαρότης ἡ ἐν τῷ Χριστῷ καὶ τοῖς ἁγίοις ἐστίν· καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς ὁ ἐνθεώτατος βδει μελωδῶν. Αἱ γὰρ πνευματοφόροι ψυχαί, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἐλλαμφθεῖσαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, αὐταὶ τε ἀποτελοῦνται πνευματικαί, καὶ εἰς ἐτέρους τὴν χάριν ἐξαποστέλλουσιν. Ἐντεῦθεν μελλόντων πρόγνωσις· μυστηρίων σύνεσις· κεικρυμένων κατάληψις· χαρισμάτων διανομαί· τὸ οὐράνιον πολιτεύμα· ἢ μετ' ἀγγέλων χορεία· ἢ ἀτελεύτητος εὐφροσύνη· ἢ ἔνθεος διανομή· ἢ πρὸς Θεὸν ὁμοίωσις· τὸ ἀκρίτατον τῶν ὀρεκτῶν, θεὸν γενέσθαι.

οδ'. Κατὰ τὴν χάριν ταύτην καὶ λαμπρότητα, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἔνωσιν, πλεονεκτοῦσι τῶν ἀνθρώπων οἱ ἄγγελοι. Διὸ καὶ λαμπρότητές εἰσι δευτεραί, λει-

alliam, et sic deinceps in infinitum procedendo? Et operationis sic aeternitas quaeritur semper et praedicitur.

74. Ubique presente individue divina essentia divinaque operatione, operationis Dei capaces sumus nos licet creati, quia indivise distribuitur, juxta theologos; sed juxta eosdem, natura divina incommunicabilis remanet. Ideo Chrysostomus Pater, postquam dixerat pluvia gratiae omnem impleri cognitionem, ea nempe miracula fieri et peccata elui, et ostenderat increatam esse gratiae pluviam; deinde studens demonstrare illam esse operationem, haud vero essentiam, et praeterea divinam operationem differre a divina essentia et a Spiritus persona, pergit scribens: « Divisionem dico operationis: non enim Paraclitus dividitur. Capax igitur est unusquisque nostrum divinae gratiae et operationis, quia individue haec dividitur. Essentia vero Dei, cum sit per seipsam omnino indivisibilis, quomodo capax ejus esset aliqua creatura? »

75. Cum tria sint in Deo, essentia, operatio, et sacrosanctae Trinitatis personae; qui Deo merentur uniri, ita ut unus sint cum eo Spiritus, sicut Paulus magnus dixit: « Qui adhæret Domino, unus spiritus est »; quia secundum essentiam ut supra ostensum est, nemo meretur uniri, et omnes theologo testantur secundum essentiam Deum esse incommunicabilem; quia aliunde unio hypostatica soli competit Deo-Homini Verbo: reliquum est ut uniantur secundum essentiam qui Deo uniri merentur, et spiritus secundum quem unus cum Deo est qui Deo adhæret, increata Spiritus operatio sit et vocetur, et non essentia Dei, quamvis hoc adversarii improbent. Illud etiam praedixit Deus, dicens per prophetam, non « Spiritum meum », sed « de Spiritu meo effundam super credentes ».

76. Spiritu Dei, ut scriptum est, movebantur Moyses et David, et quicumque, depositis carnalibus proprietatibus facti sunt divinae operationis capaces, et quasi vivae imagines Christi, seu potius idem cum eo per gratiam et assimilationem: una enim puritas in Christo et in sanctis est, et lumen Dei nostri super nos, ut divinissimus canit psalmista. Nam spiritu divites animae, juxta magnum Basilium, illuminatae a Spiritu, et ipsae sunt spirituales, et in alios gratiam reflectunt. Inde futurorum praescientia, intelligentia mysteriorum, absconditorum perceptio, distributio charismatum, caelestis vita, cum angelis chorus, continua laetitia, divini instinctus donum, Dei similitudo, et quae nihil optabilius, edificatio.

77. Haec gratia luceque et cum Deo unione, praestant hominibus angeli. Ideo velut secundariae lucis supernae Lucis ministræ, et secunda lumina-

71 I Cor. vi, 17. 72 Joel, ii, 28, sec. LXX interpr., teste B. Petro, Act. ii, 17.

ria ex primo Lumine fulgentia sunt virtutes intellectuales et administratoriſ spiritus; et angelus prima est lucida natura post primam ex qua resplendet, et secunda lux ex prima luce effluens eamque participans. Et circulatim divini Spiritus moti, principii finisque nesciis illuminationibus pulchri et boni uniuntur. Nam æternorum ipse Deus est lux, et non aliud: et quod est sensibilibus sol, hoc intelligibilibus, Deus, et ipse est omnis rationalis naturæ luminare primum et summa lux. « Si audiveris, ait Chrysostomus Pater, prophetam dicentem: « Vidi Dominum sedentem super solium »²⁶, non suspicaberis visam ab eo fuisse essentiam, sed demissionem divinam, et quidem obscuriorem quam ab supernis videtur virtutibus.

78. Omnis natura remotissima et omnino aliena est a natura Dei. Nam si Deus natura est, cætera non sunt natura; si vero cæterorum quodque natura est, ille non est natura: ita ut ne ens quidem, sit, si cætera sint entia: si vero est ille ens, cætera non sint entia. Hæc de sapientia et bonitate, et generatim de omnibus quæ circa Deum vel de Deo dicuntur, sentiens, bonam et sanctis consonam profiteberis theologiam. Est autem et dicitur natura entium omnium Deus, quia cuncta eum participant, et participatione hac subsistunt; non participatione quidem naturæ illius, absit! sed participatione ejus operationis. Sic enim est ipsum esse entium, et forma formarum quasi archetypa, et sapientia sapientium, et generatim omnia in omnibus. Nec est natura, tanquam supra omnem naturam; nec est ens, tanquam supra omnia entia; nec forma est, nec formam habet, tanquam si supra formam sit. Quomodo igitur nos prope Deum stamus? Num ad naturam ejus appropinquantes? Sed creaturarum ne una quidem ullam habet communicationem aut affinitatem cum supræma natura. Si quis ergo ad Deum accedit, operatione prorsus ei appropinquat. Quomodo igitur? Ut hanc participas naturaliter? Sed id commune est omnibus creaturis. Ergo non per naturaliter insita, sed per libere facta propior quis Deo vel ab eo remotior sit; libertate autem rationalia tantum gaudent. Itaque inter omnia, hæc tantum aut procul aut prope sunt erga Deum, quæ virtute aut nequitia sive accedunt sive recedunt! Et proinde etiam hæc tantum capacia sunt felicitatis aut infelicitatis. At nos felicitatem studemus consequi.

79. Aliæ ab aliis differentes creaturæ, vel natura Deo affines, vel alienæ ab eo dicuntur. Affines enim deitatis vocantur naturæ intellectuales et intellectu solo perceptæ; alienæ vero prorsus, quæ sunt sensibiles; et his ipsis adhuc remotiores, quæ omnino inanimatæ et immobiles sunt. Comparatæ igitur sibi invicem creaturæ, similes Deo natura, vel

Α τουργοὶ τῆς ἀνω λαμπρότητος, καὶ φῶτα δευτέρα τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπαυγάσματα αἱ νοεραὶ δυνάμεις καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα· καὶ πρώτη φωστεινὴ φύσις, μετὰ τῆν πρώτην, τῷ ἐκείθεν αὐγάζεσθαι· καὶ δεύτερον φῶς ἀγγελος, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀποβροῆ τις, ἡ μετουσία. Καὶ κυκλικῶς οἱ θεοὶ κινούμενοι νόες, ἐνοῦνται ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Τοῖς γὰρ αἰδιόσις αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐστὶ φῶς, καὶ οὐκ ἄλλο· καὶ ὁ τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο τοῖς νοητοῖς Θεός· καὶ αὐτὸς ἐστὶ τὸ πάσης τῆς λογικῆς φύσεως φωτιστικὸν πρῶτον καὶ ἀκρότατον φῶς. «Κἀν τοῦ προφήτου λέγοντος ἀκούσῃς, ὁ Χρυσόστομος φησὶ Πατὴρ· «Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου·» μὴ τοῦτο ὑποπτεύου, ὅτι τὴν οὐσίαν εἶδεν ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν συγκατάβασιν· καὶ ταύτην δὲ ἀμυδρότερον ἢ περ αἱ ἑνω δυνάμεις.

Β οῦ. Πᾶσα φύσις ὡς πορρωτάτω ἐστὶ, καὶ παντάπεισι ξένη τῆς θείας φύσεως. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς φύσις, τᾶλλα οὐκ ἐστὶ φύσις· εἰ δὲ τῶν ἄλλων ἕκαστον φύσις, ἐκεῖνος οὐκ ἐστὶ φύσις· ὡς οὐδὲ ὄν ἐστίν, εἰ τᾶλλα ὄντα ἐστίν. Εἰ δ' ἐστὶν ἐκεῖνος ὄν, τᾶλλα οὐκ ἐστὶν ὄντα. Τοῦτο κατὰ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀγαθότητος, καὶ ἀπλῶς ἐπὶ πάντων τῶν περὶ Θεὸν, ἢ περὶ Θεοῦ λεγομένων λαμβάνων, καλῶς καὶ τοῖς ἀγίοις ἀκολουθῶς θεολογήσεις. Ἔστι δὲ καὶ λέγεται φύσις τῶν ὄντων πάντων ὁ Θεός, ὡς αὐτοῦ πάντων μετεχόντων, καὶ τῇ μεθέξει τούτου συνεστώπων· οὐ τῇ μεθέξει τῆς αὐτοῦ φύσεως, ἀπαγε! ἀλλὰ τῇ μεθέξει τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας. Οὕτω γὰρ καὶ ὄντοτης ἐστὶ τῶν ὄντων, καὶ εἶδος ἐν τοῖς εἶδεσιν ὡς εἰδεδόχης, καὶ σοφία τῶν σοφισομένων, καὶ ἀπλῶς τὰ πάντα πάντων· καὶ οὐκ ὄν φύσις, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν· καὶ οὐκ ὄν ὄν, ὡς ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα· καὶ οὐκ ὄν οὐδ' ἔχων εἶδος, ὡς ὑπὲρ εἶδος ὄν. Πῶς οὖν ἡμεῖς πλησίον τοῦ Θεοῦ γενώμεθα; Ἄρα τῇ φύσει πλησιάζοντες αὐτοῦ; ἀλλ' οὐδὲ μίαν ἔχει ἢ ἔξει κοινωνίαν ἢ ἐγγύτητα πρὸς τὴν ἀνωτάτω φύσιν, τῶν κτιστῶν ἀπάντων οὐδὲ ἓν. Ἐκπερ οὖν τις γέγονε πλησίον τοῦ Θεοῦ, τῇ ἐνεργείᾳ πάντως ἐπλησίασεν αὐτοῦ. Πῶς οὖν; Ὡς μετέχων ἐκείνης φυσικῶς; ἀλλὰ τοῦτο κοινόν ἐστὶ πάντων τῶν κτισμάτων. Οὐκοῦν οὐ τοῖς ἐκ φύσεως προσοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἐκ προαιρέσεως προσγινομένοις, πλησίον τις ἢ μακρὰν γίνεται Θεοῦ· προαίρεσις δὲ μόνον τῶν λογικῶν ἐστὶ. Ταῦτα οὖν μόνον τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἢ μακρὰν ἢ ἐγγὺς γίνεται Θεοῦ· δι' ἀρετῆς ἢ κακίας, ἢ ἐγγίζοντα ἢ μακρυνόμενα. Ταῦτα τοιγαροῦν μόνον καὶ δεκτικὰ ἐστὶν ἀθλιότητος ἢ μακαριότητος. Ἄλλ' ἡμεῖς σπεύσωμεν τῆς μακαριότητος ἐπιλαθέσθαι.

Γ οῦ. Ἄλλο μὲν πρὸς ἄλλο τῶν κτισμάτων συγκρινόμενον, οἰκεῖον Θεοῦ κατὰ φύσιν, ἢ ξένον λέγεται. Οἰκεῖον μὲν γὰρ, φησὶ, θεότητος, αἱ νοεραὶ φύσεις, καὶ νῶ μόνῃ ληπταὶ· ξένον δὲ παντάπασιν, ὅσαι ὑπὸ τὴν αἰσθησιν· καὶ τούτων αὐτῶν ἐστὶ πορρωτέρω, ὅσαι παντελῶς ἀψυχοὶ καὶ ἀκίνητοι. Πρὸς ἄλληλα τοῖνον τὰ κτίσματα συγκρινόμενα, οἰκεῖα Θεῷ κατὰ

²⁶ Isa. vi, 1.

φύσιν ἢ ξένα λέγεται· αὐταδὲ καθ' αὐτὰ φύσιν ἄπαντες, ξένα ἐστὶ Θεοῦ. Πλέον γὰρ οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἢ νοερὰ φύσιν πόρρω ἐστὶ Θεοῦ, ἢ ὅσον αἰσθησίς τε καὶ τὰ ὑπ' αἰσθησιν τῶν νοερῶν ἀπέχει. Τοσοῦτον οὖν ἀπέχοντες τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει τοῦ Θεοῦ, ὅτως, οὐαὶ ἡμῖν, εἰ μὴ γοῦν ἐκ προαιρέσεως χρηστῆς, δι' ἔργων καὶ τρόπων ἀγαθῶν, ἐγγὺς αὐτοῦ γενοίμεθα.

π'. Ἡ τῶν θεῶν θεηγόρων ἔνθεος καὶ κοινή γλῶσσα, Δαμασκηνὸς ὁ θεοφέρους φησὶν ἐν δευτέρῳ τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ κεφαλαίων· « Χρῆ τὸν περὶ Θεοῦ τι λέγειν ἢ ἀκούειν βουλόμενον, σαφῶς εἰδέναι, ὡς οὐδὲ πάντα ἄρρήτα, οὐδὲ πάντα ῥητά, τὰ τε τῆς θεολογίας, τὰ τε τῆς οἰκονομίας· οὕτε μὴν πάντα γνωστά, οὐδὲ πάντα ἀγνωστα. Ὑπὲρ λόγον δ' ἔσμεν καὶ ὅσα λέγειν ἐφείτῃ τῶν θεῶν, ὡς καὶ ταῦτα καθ' ὑπερέχοντα λόγον (οὐ γὰρ ἔξω λόγου κατ' ἔλ-
B λειψίν, ἀλλ' ἐκτὸς λόγου τοῦ καθ' ἡμᾶς); ὅν θ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐνδιδαιτώμενον ἔχομεν, καὶ ὃν παρ' ἡμῶν αὐτῶν εἰς ἀκοὴν ἑτέρων προάγομεν. Οὕτε γὰρ οὗτος ἐρμηνειῶν παραστήσαι δύναται· ἂν, οὐτ' ἐκεῖνος πολυπραγμονῶν, εἰκοθεν ἐφίκοιτ' ἂν. » Οὐκ ἄρ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιτρεπτόν περὶ Θεοῦ τι λέγειν· ἀλλ' ἡμᾶς αὐτούς ἐπιτρεπτόν πρὸς τοὺς ἐν πνεύματι τὰ τοῦ πνεύματος λαλοῦντας, καὶ ὅταν ἀπαιτῶσι λόγον οἱ ἀντικείμενοι.

πα'. Φασὶν ἐπιγεγράφθαι τῶν προθύρων τῆς σχολῆς τοῦ Πλάτωνος· « Μηδεὶς εἰσὶτω ἀγεωμέτρητος. » Πάντη δὲ ἐστὶν ἀγεωμέτρητος, ὁ μὴ δυνάμενος περὶ τῶν ἀχωρίστων ὡς κειχωρισμένων διανοεῖσθαι τε καὶ διαλέγεσθαι. Εἶναι γὰρ πέρας χωρὶς τοῦ περατου-
C μένου, τῶν ἀδυνάτων. Γεωμετρία δὲ, περὶ τῶν περᾶτων σχεδὸν ἅπας ὁ λόγος· ἃ καὶ χωρὶς τῶν περατουμένων, ἔσθ' ὅτε καθ' ἑαυτὰ καὶ ὀρίζεται καὶ προβάλλεται, τοῦ νοῦ χωρίζοντος τὰ ἀχώριστα. Ὁ δὲ τὸ σῶμα τῶν περὶ αὐτὸ χωρίζειν τῷ νῷ μηδέπω μάθων, πῶς ἀκούσει περὶ φύσεως καθ' ἑαυτήν; Ἥτις οὐ μόνον ἀχώριστός ἐστι τῶν φυσικῶν ἐνυπάρχουσα τούτοις, ἀλλ' οὐδ' εἶναι ποτε δύναται χωρὶς αὐτῶν. Πῶς ἀκούσει περὶ τῶν καθ' ὅλου ὡς καθ' ὅλου, ἃ περ ἐν τοῖς μερικοῖς εἰσι; νῷ καὶ λόγῳ μόνῳ τούτων διαιρούμενα, καὶ πρὸ τῶν πολλῶν νοοῦμενα, τὰ τῶν πολλῶν ἀνευ μηδαμῶς ὄντα τῷ γε ἀληθεῖ λόγῳ; Πῶς ἀκούσει περὶ νοητῶν καὶ νοερῶν; πῶς ἀκούσει καὶ νοῦν ἕκαστον ἡμῶν ἔχειν λεγόντων, καὶ διανοήματα, καὶ τῶν διανοημάτων ἕκαστον ἡμῶν
D ὑπάρχειν νῦν, καὶ οὐ καταγελάσει καὶ ἀνακράξεται, κατηγορῶν ἡμῶν, ὡς δύο καὶ πολλοὺς ἔχειν νοῦς λεγόντων ἕκαστον ἀνθρώπων; Ὁ δὲ ἐπὶ τῶν τοιούτων μὴ δυνάμενος ἀκούειν ἢ λέγειν, περὶ τῶν ἀδιαιρέτων ὡς διηρημένων, πῶς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ δυνήσεται τι τοιοῦτον ἢ λέγειν ἢ διδάσκεισθαι; Ἐφ' οὗ πολλὰ μὲν εἰσι καὶ λέγονται ἐνώσεις τε καὶ διακρίσεις, κατὰ τοὺς θεολόγους· ἀλλ' αἱ ἐνώσεις τῶν διακρίσεων ἐπικρατοῦσι, καὶ προκατάρχουσι· μήτ' ἀναιροῦσαι ταύτας, μήτ' ἐμποδιζόμεναι παρὰ τούτων αὐτὰ μηδέν. Οἱ γοῦν ἐναντίοι μὴ δεχόμενοι, μηδὲ δυνάμενοι γῶναι, τὴν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἀδιαιρέτον διαίρεσιν, καὶ διηρημένην ἔνωσιν ἀκούοντες ἡμῶν λεγόντων συμφύρως τοῖς ἀγίοις, ὅτι τοῦ Θεοῦ τὴ μὲν

A dissimiles dicuntur; sed in seipsis spectatæ, omnes natura sunt a Deo allænæ. Magis, supra quàm dici potest, intellectualis natura procul est a Deo, quàm sensus et sensibilia ab intellectualibus distant. Tantum igitur a Deo natura nostra remotis, væ profectio nobis, si non bona voluntate, operibusque ac moribus bonis, ad eum accedamus.

80. Divinitus et divis theologis consone loquens, deifer Damascenus dicit in secundo theologicorum capitum : « Qui de Deo aliquid dicere vel audire vult, ei clare sciendum est in Deo et in Providentia nec omnia esse ineffabilia, nec omnia effabilia, sicut nec omnia scibilia, nec omnia nescibilia. Sed supra sermonem esse scimus quæcunque de Deo dicimus; quippe quæ supereminent sermonem (non enim extra sermonem sunt propter defectum, sed extra sermonem nostrum), quem nobis ipsis intimum habemus, et quem a nobismet ad aliorum auditum proferimus. Nam neque hic divina interpretando explanare potest, nec ille multa opera entens intelligere valet. » Non igitur nobis ipsis permittere debemus ut aliquid dicamus de Deo, sed nos ipsos permittere debemus iis qui in spiritu spiritualia loquuntur, etiam quando rationem exposcunt adversarii.

81. Dicitur inscriptum fuisse in porta scholæ Platonis : « Nemo intret geometriæ ignarus. » Omnino autem geometriæ ignarus est, qui non potest de indivisis sicut divis cogitare et disserere. Nam terminum absque terminato impossibile est. Geometria autem de terminis fere semper loquitur : qui etiam absque terminatis aliquando in seipsis deliniuntur et proponuntur, intellectu dividente indivisibilia. Qui autem corpus a circumstantibus illud nescit abstrahere, quomodo intelligat naturam in seipsa respectantem, quæ quidem non solum separari nequit a naturalibus quibus constat proprietatibus, sed nunquam esse potest sine ipsis? Quomodo intelliget proprietates totius esse eandem quam partium proprietates, et solo intellectu et sermone ab his distingui; et ante pluralitatem cogitari, quæ sine pluralitate nunquam sunt vero sermone? Quomodo intelliget de intelligibilibus et intellectualibus, quomodo, inquam, intelliget, dicentes cuique nostrum inesse intellectum, et cogitationes, et cogitationibus quemque nostrum jam nunc imperare? nonne irridebit et clamitabit, exprobrans nobis quod duo vel plures dicamus homini esse intellectus? Qui porro in hujusmodi non potest sentire aut loqui de indivisis tanquam divis, quomodo in Deo poterit aliquid tale dicere aut discere? In eo enim multæ sunt et dicuntur uniones et divisiones, juxta theologos; sed uniones divisionibus præstant et antecedunt, neque has tollentes, neque ab his ipsæ nullatenus impeditæ. Ergo adversarii, qui non possunt nec valent intelligere in Deo indivisam divisionem et divisam unionem, cum nos audiunt consone sanctis dicentes in Deo aliud esse nescibile et aliud scibile

et unum esse Deum, qui est simul incomprehensibilis essentia, et comprehensibilis ex operibus secundum divinas ejus operationes, scilicet secundam æternam ejus erga nos voluntatem et æternam ejus erga nos providentiam, et æternam ejus erga nos sapientiam; denique et item ac divus Maximus loquitur, secundum infinitam ejus potentiam sapientiamque et bonitatem: hæc igitur nos, ut necesse est, dicentes cum audiant adversarii, nobis expræbrant quod multos deos, et multa admittamus increata, et compositum efflagamus Deum. Nescimus enim Deum indivise dividi et divise conjungi, nec tamen eandem multiplicationem pati aut compositionem.

82. Paulus magnus, os Christi, vas electionis, divini nominis clarioris præco: « Invisibilia Dei, inquit, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta inspicuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas. »⁸⁷ Num igitur essentia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspicitur? Nequaquam; hæc est enim essentia hæreticorum, et ante hos Eononiam suscipiam. Hic nempe ante istos ut isti sentiens, per ea quæ facta sunt nihil aliud intelligi scribit quam Dei essentiam. Sed divus apostolus multum abest ut talia doceat. Postquam enim dixit quod notum est Dei, manifestum esse, et ostendit aliud esse supra illud notum Dei quod revelavit omnibus intelligentia præditis, ille deinde subdit: « Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. » Atque unum Dei quid sit, ita dices. Deiferi Patres illud interpretantes aiunt: Dei aliud est notum, scilicet essentia ejus; aliud vero ignotum, omnia videlicet essentiam circumstantia, id est bonitas, sapientia, potentia divinitas, seu majestas: quæ invisibilia dicit Paulus, intellecta tamen per ea quæ facta sunt. Illa porro ex creaturis circa essentiam Dei intellecta, quomodo essent pariter creaturæ? Ergo et increata est intellecta ex operibus operatio Dei, et essentia non est; quia non singulariter tantum, sed et pluraliter illa exhibetur.

83. Sapientia, artis et potentia, sed non essentia capaces sunt creaturæ, ait magnus Basiliius, Eumoniam refelleus dicentem ex creaturis ostendi essentiam Dei. Ergo et increata est intellecta ex operibus operatio Dei, et essentia non est; et qui nihil differre dicunt divinam essentiam a divina operatione, sunt manifeste Eumoniani.

84. Recte igitur in Refutationibus dicit Basiliius germanus et germana sentiens: Mirabilem quæ in creatione sunt, pulchritudinem et magnitudinem considerantes, et ex his et ex hujusmodi varia de Deo excogitantes, propriis nominibus singulos cogitatus nobis innatos distinximus. Nam congruen-

⁸⁷ Rom. i, 20.

Α δὲ οὐκ ἀκατάληπτον, τὸ δὲ καταληπτόν, εἷς δὲ ἐστὶ θεὸς, ὁ αὐτὸς ἀκατάληπτος τῆ οὐσίᾳ ὢν, καταληπτός δὲ ἀπὸ τῶν ποιημάτων, κατὰ τὰς αὐτοῦ θείας ἐνεργείας· τὴν προαιώνιον αὐτοῦ δηλαθὴ περὶ ἡμᾶς θέλησιν, τὴν προαιώνιον περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ πρόνοιαν· τὴν προαιώνιον αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς σοφίαν· καὶ ἵνα κατὰ τὴν θεῖον Μάξιμον εἰπω, τὴν ἀπειρον αὐτοῦ δύναμιν, καὶ σοφίαν, καὶ ἀγαθότητα· ταῦτα δὲ ἦσαν ἀναγκαίως ἡμῶν εἰπόντων, ἀκούσοντας οἱ ἀντικείμενοι, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους κατ' ἐκείνους, κατηγοροῦσιν, ὡς πολλοῦς θεοῦς, καὶ πολλὰ λεγόντων ἄκτιστα, καὶ σύνθετον ποιούντων τὸν θεόν. Ἄγνοοῦσι γὰρ, ὡς ὁ θεὸς ἀδιαιρέτως διαιρεῖται, καὶ συνάπτεται διηρημένως· καὶ οὐτε πολυπλασιασμὸν περὶ τοῦτο πάσχει, οὐτε σύνθεσιν.

Β πρ'. Παῦλος ὁ μέγας, τῆ τοῦ Χριστοῦ στόμα· τ' σκευὸς τῆς ἐκλογῆς, τὸ τοῦ θεοῦ ὄνοματος περιφρονέστατον ὄχημα, « Τὰ ἀόρατα, φησί, τοῦ θεοῦ, ἀπ' κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε ἀίτιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης. » Ἀρ' οὖν ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενη καθορίζεται; οὐ μόνον· τὸ γὰρ τῆς τῶν κακοδόξων παραφροσύνης, καὶ περὶ τούτων τῆς Εὐνομίου παραφροσύνης. Καὶ εὐθὺς γὰρ πρὸ τούτων κατὰ τούτους, ἐκ τῶν ποιημάτων οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' αὐτὴν λογογραφεῖ νοεῖσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ. Ὁ δὲ θεὸς Ἀπόστολος, πολλοῦ δαί τὰ τοιαῦτα ὑψηλοῦσθαι Προδιδάξας γὰρ, ὅτι τὸ τοῦ θεοῦ γνωστὸν, φανερόν ἐστι, καὶ δεῖξας ὡς ἐστὶ καὶ ἄλλο τι ὑπὲρ τὴ γνωστὴν τοῦτο τοῦ θεοῦ, ἤπει ἐφανέρωσε πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσιν αὐτὸς, εἰτ' ἐπήνεγκε· « Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. » Τὸ δὲ γνωστὸν τοῦ θεοῦ τί ἐστίν, οὕτως ἀν μάρτυρι. Οἱ θεοφόροι Πατέρες ἐξηγοῦμενοι φασί· Τοῦ θεοῦ τὸ μὲν ἄπειρον ἀγνωστον, ἦγουν ἡ οὐσία αὐτοῦ· τὸ δὲ γνωστὸν, ἦγουν πάντα τὰ περὶ τὴν οὐσίαν· τρυφήσιν, ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἡ θεότης, ἦτα μεγαλειότης· ἃ καὶ ἀόρατα ὁ Παῦλος λέγει· νοούμενα μόνον τοῖς ποιήμασι. Τὰ δὲ ἀπὸ τῶν κτισμάτων περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ νοούμενα ταυτεῖ, πῶς ἂν εἴη πάλιν κτίσματα; Τοιγαροῦν καὶ ἄκτιστός ἐστιν ἢ ἐκ τῶν κτισμάτων νοούμενη τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, καὶ οὐσία οὐκ ἐστίν· ἐπει καὶ μὴ ἐνικῶς αὐτὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ πληθυντικῶς πράγεται. πγ'. Σοφίας, καὶ τέχνης, καὶ δυνάμεως, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας ἐνδεικτικὰ ἐστὶ τὰ ποιήματα, φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, τῷ Εὐνομίῳ ἀντιπεθεγγόμενος, ἐκ τῶν κτισμάτων λέγοντι δαίκυσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ. Τοιγαροῦν καὶ ἄκτιστός ἐστιν ἢ ἀπὸ τῶν ποιημάτων δεικνυμένη τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, καὶ οὐσία οὐκ ἐστίν· καὶ οἱ μὴδὲν διαφέρειν λέγοντες· τῆς θείας οὐσίας τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, Εὐνομιανοὶ εἰσι σφῶς.

πδ'. Καλῶς ἄρα φησὶν ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς, ὁ ἀδελφός· αὐτῷ καὶ ἀδελφῶ φρονῶν, ὅτι· τὸ κάλλος καὶ μέγεθος τῶν ἐν τῇ κτίσει θαυμάτων κατανοήσαντες, ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἄλλα νοήματα περὶ τὸ θεῖον λαμβάνοντας, ἰδίως ὀνόμασιν ἕκαστον τῶν ἐγγινόμενων ἡμῖν νοημάτων διερμηνεύμεν. Ἐκ γὰρ

μεγέθους καὶ καλλονῆς τῶν πρισμάτων, ἀναλόγως δ' ἂν γενεσιουργὸς θεωρεῖται. Καὶ Δημιουργὸν μὲν τὸν Ποιητὴν προσαγορεύομεν· δυνατὸν δὲ, ᾧ ἐξήρκεσαν ἡ δύναμις, οὐσίαν ποιῆσαι τὴν βούλησιν· καὶ δίκαιον, ὡς ἀδέκαστον χριστῆν. Ἀλλὰ καὶ τὴν Θεὸς φωνὴν, ἐκ τῆς ἐποπτικῆς ἐνεργείας κεκρατηκέναι καταλαμβάνεθα. Ὡστε καὶ διὰ τοῦτου μερικὴν τινα τῆς θείας φύσεως ἐνέργειαν διδαχθέντες, τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐν περινοίᾳ διὰ τῆς φωνῆς ταύτης οὐκ ἐγενόμεθα.

πε'. Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὁ μετὰ τοὺς θεσπεσίους ἀποστόλους ἐξοχώτατος ἐν θεολόγοις, μετὰ τὴ διευκρινῆσαι τὴν κατὰ τὰς ὑποστάσεις τοῦ Θεοῦ διάκρισιν, φησὶν· « Εἰ δὲ καὶ θεία διάκρισις ἐστὶν ἡ ἀγαθοπρεπῆς πρόδος, τῆς ἐνώσεως τῆς θείας ὑπερνωμένως ἑαυτὴν ἀγαθότητι πληθυνούσης τε καὶ πολυπλασιαζούσης. » Καὶ μετὰ τινα· « Διάκρισιν δὲ θείαν εἶναι φάμεν τὰς ἀγαθοπρεπεῖς τῆς θεαρχίας προόδους. Δωρουμένη γὰρ πῖσι τοῖς οὐσι καὶ ὑπερχέουσα τὰς τῶν ὄλων ἀγαθῶν μετουσίαν, ἡνωμένως μὲν διακρίνεται, πληθύνεται δὲ ἐνικῶς· καὶ πολυπλασιάζεται τοῦ ἐνὸς ἀνεκφοιτήτως. » Καὶ μετὰ τινα· « Ταύτας ἡμεῖς τὰς κοινὰς καὶ ἡνωμένας τῆς ὄλης θεότητος διακρίσεις, ἢ τὰς ἀγαθοπρεπεῖς προόδους, ὁμνήσαι κατὰ τὸ δυνατὸν πειρασόμεθα· » δεικνύς σαφῶς εἶναι καὶ ἑτέραν διάκρισιν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐ τὴν ὑποστατικὴν μόνην· ἢ τὴν ἑτέραν παρὰ τὴν ὑποστατικὴν διάκρισιν, καὶ θεότητος διάκρισιν καλεῖ. Ἡ γὰρ κατὰ τὰς ὑποστάσεις διάκρισις, οὐ θεότητος ἐστὶ διάκρισις. Καὶ κατὰ μὲν τὰς θείας προόδους καὶ ἐνεργείας, πληθύνεσθαι καὶ πολυπλασιάζεσθαι λέγει τὸν Θεόν· καὶ τὴν αὐτὴν ἐνταῦθα πρόδον, καὶ προόδους εἶναι λέγει· ἐκεῖ δὲ, οὐ πολυπλασιάζεται τὸ Θεῖον, ἀπαγεῖ οὐδὲ καθὰ Θεὸς διακρίνεται. Τριάς γὰρ ἡμῖν ὑπάρχει ὁ Θεός, ἀλλ' οὐχὶ τριπλοῦς. Καὶ δείκνυσι δὲ καὶ τὸ ἄκτιστον τοῦτων τῶν προόδων καὶ ἐνεργειῶν· θείας τε γὰρ αὐτὰς καλεῖ, καὶ τῆς ὄλης φησὶ θεότητος εἶναι διακρίσεις· καὶ αὐτὴν ἑαυτὴν τὴν θεαρχίαν, κατὰ τὰς θείας προόδους καὶ ἐνεργείας ταύτας πληθύνειν λέγει καὶ πολυπλασιάζειν· οὐκ ἐξωθέν τι προσλαμβάνουσαν, ἀπαγεῖ! ἀλλὰ καὶ ὁμνήσαι τὰς προόδους ταύτας ἐπαγγέλλεται. Καὶ προστίθεται, κατὰ τὸ δυνατὸν, δεικνύς καὶ ὑπερνωμένους ταύτας οὐσίας, ὁ τῶν θείων ὁμνωδῶν ἐξοχώτατος οὗτος.

πς'. Ὁ αὐτὸς θεοφάντωρ, εἰπὼν ἀνωτέρω θείαν διάκρισιν εἶναι τὴν ἀγαθοπρεπῆ πρόδον, ἐπάγει· « Ἡνωμένον μὲν εἰσι κατὰ τὴν θείαν διάκρισιν αἱ ἔσχατοι μεταδόσεις. » Μεταδόσεις μὲν οὖν ἐνταῦθα συλλαβῶν πάσας τὰς προόδους καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἐκάλεσε. Προσέθηκε δὲ τὸ ἀσχέτους εἶναι ταύτας, ἵνα μή τις νομίση ταύτας εἶναι τὰ ἀποτελέσματα· ὅσον τὴν ἐκάστου τῶν ὄλων οὐσίαν, ἢ τὴν ἐν τοῖς ζῶσιν αἰσθητὴν ζωὴν, ἢ τὸν ἐν τοῖς λογικοῖς· καὶ κοεραὶς ἐνόητα λόγον τε καὶ νοῦν. Πῶς γὰρ ἂν εἴη αὐτ' ἐν τῷ Θεῷ ἀσχετα, κτιστὰ γε ὄντα; πῶς δὲ αἱ τοῦ Θεοῦ ἀσχετοι πρόδοι καὶ μεταδόσεις κτιστάματα; τῆς ἀσχέτου μεταδόσεως φυσικῶς ἐνούσης τῷ μεταδιδόντι, καθάπερ ἐπὶ τοῦ φωτὸς ὄρωμεν.

πς'. Πρῶτων 3 μέγας οὗτος, τὰς τοιαύτας προόδους

ter creaturarum magnitudini et pulchritudini concipitur auctor nature. Et Creatorem quidem factorem vocamus; potentem vero, cui potestas suppetit quidquid vult producendi; et justum, ut incorruptum iudicem. Imo vocem *Deus* ex operatione qua cuncta perspicit, assumptam esse intelligimus. Ita ut etiam exinde partialem quamdam naturæ operationem edocti, essentialiam ipsam per hanc vocem non concipimus. »

85. Dionysius Areopagita, post divinitus inspiratus apostolos sublimissimus theologorum, bene discretus personarum Dei distinctione, ait: « Insuper, divina distinctio est congrua boni processio, cum unitas divina supereminenter seipsam bonitate multiplicem faciat et pluralem. » Et paulo post: « Distinctionem divinam dicimus esse eximia boni de suprema Majestate effluvia. Habens enim hæc cunctis entibus et effundens omnium bonorum participationes, indivise discriminatur, et singulariter pluralis fit, et multiplicatur ex unitate non exiens. » Et paulo infra: « Has nos communes et unitas totius divinitatis distinctiones, seu boni effusiones, celebrare qua fieri potest conabimur. » Ita clare ostendit in Deo non solum esse personarum distinctionem, sed et aliam esse; quam quidem aliam a personali distinctione, divinitatis etiam distinctionem vocat. Nam distinctio personarum non divinitatis est distinctio. Et divinis processionibus et operationibus multiplicem et pluralem fieri Deum dicit, et hoc modo idem esse processionem et processionem; essentia vero non multiplicari Deum, absit! neque enim qua Deus distinguitur, nam trinus est nobis Deus, sed non triplex. Demonstrat etiam increatas esse illas processionem et operationem: divinas enim eas vocat, et totius ait esse divinitatis distinctionem, et ipsam dicit Majestatem supremam divinis processionibus et operationibus illis pluralem sese et multiplicem facere non aliquid extraneum assumendo, absit! Præterea pollicetur se has processionem celebraturum; et addens « qua fieri potest », eas esse omni laude majores, ostendit ille divinorum hymnicorum sublimissimus.

86. Idem theologus, præfatus divinam distinctionem esse boni processionem, subdit: « Unitæ sunt secundum divinam distinctionem absolute communicationes. » Communicationes hic collective vocat cunctas Dei processionem et operationem. Adjecit autem eas esse absolutas, ut nemo arbitretur eos esse effectus, puta uniuscujusque entium essentialiam, vel sensitivam viventium vitam, vel inditam rationalibus et intellectualibus rationem et intelligentiam. Quomodo enim hæc essent in Deo absolute, cum sint creata? Aut quomodo absolute Dei processionem et communicationem essent creaturæ? Nam absoluta communicatio communicanti naturaliter unita est, sicut de luce videmus.

87. Pergens magis doctus, illas processionem et

operationes Dei aliis nominibus Deo congruis insignit, et participationes et quidem necessarias participationes vocat, et supra entia esse frequenter in sermonibus ostendit, et eas esse exemplaria rerum in Deo præsentia in supersubstantiali unione. Quomodo igitur hæc essent creaturæ? Deinde quid sint illa exemplaria docens, addit: « Exemplaria dicimus esse in Deo rationes rerum efficientes et uniter præexistentes: quas theologia prædeterminationes vocat, et divinas ac bonas volitiones, quibus res definiuntur et efficiuntur, et secundum quas supersubstantialis opifex res omnes et præstituit et produxit. » Quomodo igitur prædeterminationes et divinas voluntates rerum efficaces essent creatæ? Nonne igitur evidenter Dei providentiam ad creaturam depriment qui illas processiones et operationes supponunt creatas? Nam existentie vitæque et sapientie efficax, et generalium rerum creaturarum productrix et conservatrix operatio idem est ac divinæ voluntates divinæque illæ participationes et communicationes bonitatis, quæ est omnium causa.

88. Ascitatis participatio nihil ullo modo participat, ut magnus ait Dionysius; ceteræ autem participationes, quatenus sunt participationes et principia rerum, nihil prorsus participant, neque enim providentia providentiam, neque vita vitam participat; quatenus vero habent esse, participare dicuntur ascitatem, quia sine ipso non sunt nec participantur, sicut nec præscientia sine scientia: unde cum sint subsistentes per se participationes, minime sunt creatæ. Hæc igitur, ut dicit divus Maximus, nunquam esse cœperunt, et in Deo essentialiter considerantur, nec fuit tempus quo non fuerint. Adversarii autem subsistentem per se vitam, et bonitatem, et alia huiusmodi impie reputantes creaturas, quippe quæ participant commune entium nomen, non animadvertunt illa, quamvis entia dicantur, esse tamen supra entia, sicut ipse ait magnus Dionysius. Facile, qui propter illud participationes per se subsistentes creaturis connumerant ipsum Spiritum sanctum duxissent esse creatum, cum magnus Basilius dicat eum esse participem congruentium Deo nominum.

89. Si quis dixerit solam subsistentem per se substantiam esse communicationem, quippe quæ sola non participat, sed communicat tantum (nam alia ipsam participant); sciat se non intelligenter cogitare de aliis communicationibus. Nam viventia sanctave aut bona, non quia sunt simpliciter nec quia existentem per se substantiam participant, dicuntur esse per participationem viventia sanctaque et bona, sed quia participant subsistentem per se vitam, et sanctitatem, et bonitatem. A: subsistens per se vita, et alia huiusmodi, non alius vitæ participatione vita fit: ideo quatenus est per se vita, est communicans, non vero participans. Quod autem vitam non participat, sed ipsum communicat et traducit vitam viventibus, quando esset creatura? Item de aliis communicationibus.

καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἐτέροις τε ὀνόμασι Θεοπραπίειν ἀνομνεῖ, καὶ μετοχῆς καὶ αὐτομετοχῆς καλεῖ, καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα εἶναι πολλαχῶς τῶν λόγων δεικνύσει, καὶ παραδείγματα τῶν ὄντων εἶναι ταύτας προϋφειστικῆς ἐν Θεῷ καθ' ὑπερούσιον ἑνωσιν. Πῶς οὖν ἂν εἴεν αὐταὶ κτίσματα; Ἐφεξῆς δὲ καὶ τὴ ταῦτα τὰ παραδείγματα διδάσκων ἐπιφέρει: « Παραδείγματα δὲ φαινοὶ εἶναι, τοὺς ἐν Θεῷ τῶν ὄντων ὀνομαστικούς, καὶ ἐνιαίως προϋφειστικῆς λόγους: οὗ ἡ θεολογία προορισμούς καλεῖ, καὶ θεῖα καὶ ἀγαθὰ θελήματα, τῶν ὄντων ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικὰ καθ' οὗς ὁ ὑπερούσιος τὰ ὄντα πάντα καὶ προκρίπτει καὶ παρήγαγε. » Πῶς οὖν οἱ προορισμοὶ καὶ τὰ ποιητικὰ τῶν ὄντων θεῖα θελήματα κτιστά; πῶς δ' οὐ φανεροὶ τυγχάνουσιν ὄντες τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν εἰς κτίσμα καταστῶντες; οἱ τὰς προόδους ταύτας καὶ ἐνεργείας τιθέμενοι κτιστάς; Ἡ γὰρ οὐσιωποιῆς, καὶ ζωοποιῆς, καὶ σοφοποιῆς, καὶ ἀπλῶς ἢ ποιητικῆς, καὶ συνεκτικῆς τῶν κτιστῶς ὄντων ἐνεργεία, ἔστι τὰ θεῖα θελήματα, καὶ αἱ θεῖαι αὐταὶ μετοχαὶ καὶ θεωραὶ τῆς πάντων αἰτίας ἀγαθότητος.

πη'. Ἡ μὲν οὖν τοῦ αὐτοεἶναι μετοχή, κατ' οὐδένα τρόπον οὐδενὸς μετέχει, ὡς καὶ ὁ μέγας Διονύσιος φησιν: αἱ δ' ἄλλαι μετοχαί, ἢ μὲν εἰσι μετοχαί τε καὶ ἀρχαὶ τῶν ὄντων, μετέχουσι τοπαράπαν οὐδενός: οὐδὲ γὰρ ἡ πρόνοια προνοίας, οὐδ' ἡ ζωὴ ζωῆς μετέληχεν: ἢ δ' ἔχουσι τὸ εἶναι, μετέχουσιν λέγονται τοῦ αὐτοεἶναι: ὡς χωρὶς αὐτοῦ μὴ οὐσα, μηδὲ μετεχόμεναι: καθάπερ οὐδ' ἡ πρόγνωσις χωρὶς τῆς γνώσεως: διδ' ὡς αὐτομετοχαί, οὐδαμῶς εἰσι κτισταί. Ταῦτ' ἄρα καὶ κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, οὐδέποτε τοῦ εἶναι ἤρξαντο: καὶ περὶ τῶν Θεῶν οὐσιωδῶς θεωροῦνται, καὶ οὐκ ἦν ὅτε οὐκ ἦσαν. Οἱ δὲ ἐναντίοι, τὴν αὐτοζωὴν, καὶ αὐτοαγαθότητα, καὶ τὰ τοιαῦτα δυσσεβῶς νομίζοντες κτιστά, ὅτι μετέχει τῆς τῶν ὄντων κοινῆς ἐπινοίας, οὐ συνορῶσιν, ὡς εἰ καὶ ὄντα λέγεται, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα ἐστὶ: καθάπερ αὐτὸς φησὶν ὁ μέγας Διονύσιος: βλαδίως δ' ἂν οἱ διὰ τοῦτο τὰς αὐτομετοχὰς τοῖς κτίσμασι συντάττοντες, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἠγῆσαντο κτιστόν: τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγοντος, μετέχουσιν αὐτῶν Θεοπραπίων ὀνομάτων.

πη'. Εἰ δὲ τις φαίη μόνην τὴν αὐτοὑπαρξίν εἶναι μετοχὴν, ὡς μόνην μὴ μετέχουσαν, ἀλλὰ μετεχόμενὴν μόνον (αἱ γὰρ ἄλλαι μετέχουσιν αὐτῆς): γνώτω μὴ συνετῶς διανοούμενος: περὶ τῶν ἄλλων μετοχῶν. Τὰ γὰρ ζῶντα, ἢ τὰ ἅγια, ἢ τὰ ἀγαθὰ, οὐ διὰ τὸ ἀπλῶς εἶναι, καὶ τῆς αὐτοὑπαρξέως μετέχουσιν, ζῆν λέγεται μεθέξει, καὶ ἀγιάζεσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι: ἀλλὰ τῷ τῆς αὐτοζωῆς μετέχουσιν, καὶ αὐτοαγιότητος, καὶ αὐτοαγαθότητος. Ἡ δὲ αὐτοαγαθότης, ἢ καὶ τὰλλα τὰ τοιαῦτα, οὐκ ἄλλης αὐτοζωῆς μεθέξει γίνεται αὐτοζωῆ: διδ' καὶ καθὼ αὐτοζωῆ, τῶν μετεχομένων, ἀλλ' οὐ τῶν μετεχόντων ἐστὶ. Τὸ δὲ μὴ μετέχον ζωῆς, ἀλλ' αὐτὸ μετεχόμενον καὶ ζωοποιῶν τὰ ζῶντα, πῶς ἂν εἴη κτίσμα; Κατὰ τῶν ἄλλων μετοχῶν ὁμοίως.

4. Συμφεγγέσθαι νῦν ἡμῖν καὶ Μάξιμος ὁ Ὁσῆος. Ἄ τὴν ποιητικὴν τῶν ὄντων πρόνοιαν τὰς προόδους εἶναι ταύτας τοῦ Θεοῦ γράφων ἐν Σχολίοις· « Κοινὰ δὲ εἶσι τῆς τρισυποστάτου διακεκριμένης ἐνάδος, αἱ δημιουργικαὶ πρόνοιαί τε καὶ ἀγαθότητες· τούτῃστιν αἱ οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις. Τῷ μὲν οὖν πολλὰς φάναι ταύτας καὶ διακεκριμένας, ἔδειξε μὴ τὴν οὐσίαν οὐσας ταύτας τοῦ Θεοῦ· μία γὰρ αὕτη καὶ παντάπασιν ἀδιαίρετος. Ἐπεὶ δὲ κοινὰς ἔφη τῆς τρισυποστάτου διακεκριμένης ἐνάδος, οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἶναι, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρέστησεν ἡμῖν· τούτων γὰρ οὐδὲν τῶν τριῶν ἐνέργεια κοινή. Τῷ δὲ μὴ μόνον προνοίας ταύτας φάναι καὶ ἀγαθότητας, ἀλλὰ καὶ δημιουργικὰς, ἀκτίστους ὑπαρχούσας ἔδειξεν. Εἰ γὰρ μὴ, δεδημιουργημένον ἔσται τὸ δημιουργικόν. Οὐκοῦν ἑτέρω [δε]δημιουργικῶ· κάκεινο πάλιν ἑτέρω δεδημιουργημένον ἔσται· καὶ πρὸς τὸ εἰς ἔσχατον τοῦτ' ἐλαύνειν ἀτοπίας, οὐδ' ἐπ' ἄπειρον στήσεται βαδίζον. Αἱ τοῦ Θεοῦ ἄρα πρόοδοι καὶ ἐνέργειαι ἀκτιστοὶ τέ εἰσι, καὶ οὐσία τις τούτων οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὐδὲ ὑπόστασις.

4α'. Ἐπεὶ δὲ καὶ πολυειδὲς ὑπέστησε τὸ πᾶν ὁ προαγωγὸς καὶ κοσμητὴρ τοῦ παντός· ἀνεκίαστω ἀγαθότητος ὑπερβολῆ, τὰ μὲν εἶναι μόνον ἐθελήσας, τὰ δὲ πρὸς τὸ εἶναι κεκτηθῆσαι καὶ ζῶην· καὶ τὰ μὲν νοερὰς ταύτης εὐμοιρεῖν, τὰ δὲ μόνης ἀπολαύειν τῆς κατ' ἀμφοτέρων, ἔστι δ' ἃ καὶ μικτὴν ταύτην ἐξ ἀμφοτέρων ἔσχηκεναι· καὶ τῶν λογικῆν καὶ νοεράν πρὸ αὐτοῦ λαβόντων τὴν ζῶην, τῇ πρὸς αὐτὸν ἐθελουσίῃ νεύσει τῆς αὐτοῦ ἐνώσεως ἐπιτυχάνειν, καὶ ζῆν οὕτω θεῶς καὶ ὑπερφουῶς, τῆς αὐτοῦ κατηξωμένα θεουργοῦ χάριτος, καὶ ἐνεργείας. Ἡ γὰρ αὐτοῦ θέλησις, γένεσις· ἔστι τοῖς οὐσίαι, ἢ προαγομένοις ἐκ μὴ ὄντων, ἢ βελτιουμένοις· καὶ τοῦτο διαφόρως. Διὰ ταύτην τὴν ἐπὶ τὰ ὄντα τοῦ Θεοῦ θελήματος διαφορὰν ἢ μία ἐκείνη πρόνοια καὶ ἀγαθότης (ταυτό δ' εἰπεῖν, ἢ δι' ἀγαθότητα πρὸς τὰ καταδεέστερα τοῦ Θεοῦ ἐπιστροφῆ), πολλὰ πρόνοιαί τε καὶ ἀγαθότητες, καὶ εἰσὶ καὶ λέγονται παρὰ τῶν θεοσόφων θεολόγων, ἀμερίστως ἐν τοῖς μεριστοῖς μεριζόμεναι καὶ ποικιλλόμεναι· ὡς τὴν μὲν προγνωστικὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καλεῖσθαι· τὴν δὲ, δημιουργικὴν τε καὶ συνεκτικὴν· τούτων δ' αὖ, κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, τὰς μὲν οὐσιώσεις, τὰς δὲ ζωώσεις, τὰς δὲ σοφοποιήσεις. Ἐκάστη δὲ τούτων κοινή ἐστὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ κατ' αὐτὴν ἐκάστην τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγαθὴν καὶ θεῖαν θέλησιν, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔστιν, ἢ οὐσιοποιὸς καὶ ζωοποιὸς καὶ σοφοποιὸς ἐνεργεία τε καὶ δύναμις· ἃς καὶ ἀσχετοῦς μεταδόσεις, καὶ ἀμειώτους προσείρηκε· τῶν κτιστῶν ὅμοῦ τε πάντων ἐξαίρων, καὶ φυσικῶς ἐνεῖναι διδάσκων τῷ μεταδιδόντι.

4β'. Ὅσπερ ὁ ἥλιος, ἀμειώτως τοῖς μετέχουσι μεταδόους θερμῆς καὶ φωτὸς, ἐμφύτους ταῦτ' ἔχει καὶ οὐσιώδεις ἐνεργείας· οὕτω καὶ αἱ θεῖαι μεταδόσεις, ἀμειώτως ἐνοῦσαι τῷ μεταδιδόντι, φυσικαὶ καὶ οὐσιώδεις ἐνεργεῖαι εἰσὶν αὐτοῦ· τοιγαροῦν καὶ ἀκτιστοί. Καθάπερ δὲ τοῦ μὲν ἡλιακοῦ φωτὸς, οὕτ'

90. Consonet nunc nobis divus etiam Maximus, creatricem rerum providentiam esse illas Dei processiones scribens in Scholiis: « Communes sunt unitati tribus personis distinctæ, creatrix providentia et bonitas, id est, existentia et vitæ et sapientiæ productio. » Eas igitur numerando multas et distinctas, ostendit eas non esse Dei essentiam: hæc enim una est et omnino indiscreta. Quia autem eas communes dixit unitati tribus personis distinctæ, nec Filium esse nec Spiritum sanctum nobis indicavit: horum enim nulla operatio est tribus communis. Atque illas non solum providentiam et bonitatem, sed creatrices etiam vocando, increatas esse demonstravit: nam secus, quod creat creatum esset, necessario alio creatore, et hic rursus alio erit creatus; et ut sic perveniat ad extremos absurditatis limites, ne in infinitum quidem procedendo stabitur. Ergo Dei processiones et operationes sunt increatæ, et essentia aliqua harum non est, sicut nec substantia.

91. Quia autem productor et ornator omnium ineffabili bonitatis copia multiformem effecit mundum, quædam volens existere tantum, quædam vero præter existentiam vitam quoque gaudere, et alia hanc intellectualem sortiri, alia vero una dumtaxat ambarum frui, nonnulla denique mixta quadam ex ambarum potiri, et quæ rationalem et intellectualem a se acceperant, vitam, libero ad se motu unionem secum, et exinde vitam consequi supernaturalem digna habita deifica ipsius operatione atque gratia. Nam ejus voluntas est causa entia sive producens e nihilo sive meliorans, et hoc diversimode. Propter hanc divinæ erga entia voluntatis diversitatem una illa providentia et bonitas (sive quod idem est, Dei propter bonitatem ad inferiora conversio) multæ providentiæ ac bonitates sunt et vocantur a divina sapientibus theologis, indivisæ in participantibus discretæ et discriminatæ, ita ut alia quidem præscientia Dei nuncupetur, alia autem virtus creatrix et conservatrix, et hæc rursus, juxta magnum Dionysium, subdistinguat in essentia, vitæ et sapientiæ effectricem; illarum autem unaquæque communis est Patri et Filio et Spiritui sancto, et secundum ipsam unamquamque divinam erga nos bonitatem et voluntatem, Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt essentia, vitæ et sapientiæ effectrix operatio et virtus, quas ille doctor necessarias communicationes et intactas vocavit, eas simul et a creaturis omnibus separans, et naturaliter inesse communicanti docens.

92. Sicut scilicet sine imminutione participibus communicans calorem et lucem, hæc habet ut naturales essentialisque operationes; ita communicationes divinæ, non minuentes communicantem, naturales essentialisque sunt ejus operationes; ergo et increatæ sunt. Quomodo autem solaris luminis

no vestigium quidem remanet, postquam sol sub terra est et quæ super terra sunt reliquit, nec potest splendore hoc fruens oculus misceri cum eo, et per eum uniri cum fonte lucis, ejus tamen color et quicumque hujus effectus ad sensibilibus generationem et incrementum et ad multiformem humorum et qualitatum varietatem conferentes non illa derelinquunt, quamvis non habeant per radium cum solo communionem: eodem modo, ad obscuram hanc rei sensibilis imaginem, si tantum qui supernaturali ac divinitus adhærent luci, deificam possunt gratiam sincere participare et per eam Deo uniri, cætera vero omnia creatricis operationis effectus sunt gratia quidem, scilicet gratis, ex nihilo producti, et non illustrati gratia, quæ est splendoris Dei agnomen.

93. Illa Dei iux et deifica operatio, cujus participes deificantur, divina quædam est gratia, sed non Dei natura; non quod hæc absit a gratiæ participibus, ut adversarii dementiter mentiuntur, nam ubique adest natura Dei; sed quia non est communicabilis, cum nihil sit creatum, ut supra ostendimus, quod possit eam participare. Et divina operatio et gratia spiritus, ubique præsens et ab eo inseparabilis, iis qui ob immunditiam non idonei sunt ad consortium, incommunicabilis est tanquam absens. « Sicut enim, inquit doctor, vultuum imagines non in omnibus materiis exprimuntur, sed in iis quæ lævitatem habent et transluciditatem: ita nec in omnibus animis gratia spiritus, sed in iis quæ nihil antiquum habent et obliquum. » Et rursus: « In omnibus quidem adest Spiritus sanctus; sed iis qui mundi sunt a passionibus, propriam ostendit virtutem, iis vero qui mentem habent sordibus peccati maculatam, nondum ostendit. »

94. Sicut solis lumen a radio et a calore quem hic dat, separari nequit, sed ex illud suscipientibus ii qui oculos non habent, lucem non participant, sed ex radio solum accipiunt calorem, nam minime lucem participare possunt oculis carentia: ita et multo magis divino splendore fruendum nullus participare potest creatorum essentiam. Non est enim ullatenus aliqua creaturarum quæ vim habeat recipiendi naturam Creatoris.

95. Hic et nunc nec creaturam nec essentiam esse Dei communicatam divinam essentiam nobis testentur simul Christi Baptista Joannes, et Joannes ante alios discipulos Christo dilectos, et Joannes Chrysostomus: unus, ut historicus referens, Christi autem præcursor et Baptista dicens « non ad mensuram dari a Deo Patre Spiritum Christo, » aureus demum ore interpret scribens Spiritum hic operationem dei. « Omnes enim nos ad mensuram operationem Spiritus accipimus, ille vero immensam et integram habet omnem operationem. Si

ἄλγος ὑπολείπεται τοῦ ἡλίου ὄντος ὑπὸ γῆν. καὶ τοὺς ὑπὲρ γῆν ἐπιλείποντος, οὐδ' ἐνὶ τῷ αὐτῆς ταύτης ἀπολαύον ὄμμα μὴ ἀνακεκράσθαι πρὸς αὐτήν, καὶ δι' αὐτῆς ἠνῶσθαι τῷ βλύζοντι τὸ φῶς· ἢ δ' ἐκεῖθεν θέρμη καλ' ὄσα ἐξ αὐτῆς τελεῖται συμβαλλομένης πρὸς γένεσιν τε καὶ αὐξησιν τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ τῶν χυμῶν καὶ ποιότητων πολυειδῆ διαφορὰν, οὐκ ἐπιλείπει ταῦτα, κἂν μὴ τὸ συναφὲς ἔχη διὰ τῆς ἀκτίνοσ πρὸς τὸν ἥλιον· τὴν αὐτὴν τρόπον ὡς καὶ ἀμυδρὰν ἐν αἰσθητοῖς εἰκόνα, τῶν ἐπιβαλλόντων μόνων τῷ ὑπερφύει καὶ θειοτάτῳ φωτὶ, τῆς θεοποιῶ χάριτος εἰλικρινῶς μετέχειν, καὶ δι' αὐτῆς ἠνῶσθαι τῷ Θεῷ· τὰ δ' ἄλλα πάντα, τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας εἰσὶν ἀποτελέσματα· χάριτι μὲν ἐκ μὴ ὄντων προηγμένα, δηλονότι δωρεάν· οὐ κατηγιασμένα δὲ τῇ χάριτι· ἦτις τῆς τοῦ Θεοῦ λαμπρότητος ἐπάνω μόν ἔστιν.

ἡγ'. Ἡ τοῦ Θεοῦ λαμπρότης αὐτὴ καὶ θεοποιὸς ἐνέργεια, ἥς τὰ μετέχοντα Θεοῦται, θεῖα τίς ἐστὶ χάρις, ἀλλ' οὐχ ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ· οὐχ ὡς ἀπόυσα τῶν κεχαριτωμένων, κατὰ τὴν τῶν ἐναντίων ληρώδη συκοφαντίαν (πανταχοῦ γὰρ ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ)· ἀλλ' ὡς οὐκ ὄσα μεθεκτὴ· μηδενὸς ὄντος κτιστοῦ· καθὰ προὑποδείκεται, τοῦ δυνηθέντος ἀν μεταλαχεῖν αὐτῆς. Καὶ ἡ θεῖα ἐνέργεια καὶ χάρις τοῦ Πνεύματος, πανταχοῦ παρούσα, καὶ ἀχώριστος αὐτοῦ διατελοῦσα, τοῖς δι' ἀκαθαρσίαν ἀνεπιτηδεῖοις πρὸς μετάληψιν, ἀμεθεκτὸς ἐστὶν ὡσπερ ἀπόυσα. « Ὅσπερ γὰρ φησὶν, αἱ τῶν προσώπων ἐμφάσεις, οὐκ ἐν πάσαις τοῖς ὕλαις γίνονται, ἀλλ' ἐν ταῖς λειψότητά τινα καὶ διαφάνειαν κεκτημέναις· οὕτως οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ψυχαῖς ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια, ἀλλ' ἐν ταῖς μηδὲν σκολεῖν ἐχούσαις, μηδὲ στραγγαλιῶδες. » Καὶ πάλιν· « Πᾶσι μὲν πάρεστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλὰ τοῖς μὲν καθαρεύουσι τῶν παθῶν, τὴν ἰδίαν ἐμφαίνει δύναμιν· τοῖς δὲ τὸ ἡγεμονικὸν συγκεχυμένον ἔχουσι ἀπὸ τῶν τῆς ἁμαρτίας σκίλων, οὐκ ἔτι. »

ἡδ'. Καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς, τῆς ἀκτίνοσ, καὶ τῆς δι' αὐτῆς χορηγουμένης θερμῆς, ἀχώριστόν ἐστιν· ἀλλὰ τῶν ἀπολαβόντων τοὺς ὀφθαλμοὺς μὴ κεκτημένοις, ἀμεθεκτόν ἐστι τὸ φῶς, τῆς παρὰ τῆς ἀκτίνοσ μόνῃς ἀντικαθαινομένοις θερμῆς· οὐ γὰρ ἐστὶν ὅλως ἀντιληψὶν φωτὸς γενέσθαι τοῖς τῶν ὀμμάτων ἀμοιροῦσιν· οὕτω καὶ πολλῶ μᾶλλον, οὐδὲν τῶν τῆς θεῖας ἀγλῆς ἀπολαύοντων ἐστὶ μέθεξις τῆς οὐσίας τοῦ Κτίσαντος. Οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἔστι τῶν κτισμάτων οὐδὲν, ὃ δύναμιν ἴσχει δεκτικὴν τῆς τοῦ Κτίσαντος φύσεωσ.

ἡε'. Συμμαρτυρεῖται δὲ κἀναυθα νῦν ἡμῖν τὸ μήτε κτιστὴν, μήτε οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν μετεχομένην θεῖαν ἐνέργειαν, καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ Βαπτιστῆς Ἰωάννης, σὺν Ἰωάννῃ τῷ μᾶλλον τῶν ἄλλων περιληψίμῳ τῷ Χριστῷ μαθητῶν, καὶ τῷ χρυσοῦ τὴν γλώτταν Ἰωάννῃ· ὁ μὲν ἱστορῶν τε καὶ συγγραφόμενος, ὁ δὲ τοῦ Χριστοῦ Πρόδρομος καὶ Βαπτιστῆς λέγων, οὐκ ἐκ μέτρου διδοσθαι παρὰ Θεοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τῷ Χριστῷ· ὁ δὲ χρυσορῆμων, ἐξηγούμενος καὶ γράφων, ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐναυθα τὴν ἐνεργειαν λέγει. Πάντες γὰρ ἡμεῖς, μέτρον τὴν τοῦ Πνεύ-

ματος ἐνέργειαν λαμβάνομεν, ἐκείνος δὲ ἀμέτρητον καὶ ὀλόκληρον ἔχει πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν. Εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῶ μᾶλλον ἢ οὐσία. Τὸ μὲν γὰρ εἶπεν Πνεῦμα τὴν ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ Βαπτιστῆς εἶπε, καὶ τῷ ἀμέτρητον εἶναι ταύτην, τὸ ἄκτιστον αὐτῆς παρεστήσεν· τῷ δὲ μέτρῳ ταύτην ἡμᾶς λαμβάνειν, τὴν πρὸς τὴν ἄκτιστον οὐσίαν τῆς ἄκτιστου ἐνεργείας διαφορὰν· οὐδεὶς γὰρ οὐδέποτε τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ λαμβάνει, ἀλλ' οὐδὲ εἰ πάντα ὁμοῦ συλλαβῶν εἴποις, καὶ ταῦτα μεριστικῶς κατὰ λόγον τῆς αὐτοῦ καθάρσεως ἕκαστος. Προῦν δὲ ὁ Χρυσόστομος Πατὴρ, καὶ ἐτέραν διαφορὰν δείκνυσι τῆς ἄκτιστου οὐσίας πρὸς τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν· Εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια, λέγων, τὸ Πνεύματος ἀμέτρητος, πολλῶ μᾶλλον ἢ οὐσία.

Ἡς'. Εἰ κατὰ τοὺς τῶν ἐναντίων λήρους, καὶ τοὺς Β κατ' αὐτοὺς φρονούντας, μὴδὲν διαφέρει τῆς θείας οὐσίας ἢ θεία ἐνέργεια, καὶ τὸ ποιεῖν, ὃ τῆς ἐνεργείας ἐστὶ, κατ' οὐδὲν διοίσει τοῦ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν, ἃ τῆς οὐσίας ἐστίν. Εἰ δὲ τὸ ποιεῖν τοῦ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν οὐ διενήνοχε, καὶ τὰ ποιήματα κατ' οὐδὲν διοίσει τοῦ γεννήματος καὶ τοῦ προβλήματος· εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει κατ' αὐτοὺς, ὃ τε τοῦ Θεοῦ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατ' οὐδὲν διοίσει τῶν κτισμάτων, καὶ τὰ κτίσματα πάντα ἔσται τοῦ Θεοῦ, καὶ Πατὴρὸς γεννήματά τε καὶ προβλήματα, καὶ θεοποιηθήσεται ἡ κτίσις, καὶ ὁ Θεὸς συντάσσεται τοῖς κτίσμασι. Διὰ τοῦτο ὁ θεὸς Κύριλλος τὴν διαφορὰν ἐπιδεικνύς τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας τε καὶ ἐνεργείας, τῆς μὲν θείας φύσεως εἶναι φησι τὸ γεννᾶν, τὸ δὲ ποιεῖν τῆς αὐτοῦ θείας ἐνεργείας, καὶ προσ- C αποφαίνεται σαφῶς λέγων· Φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταυτὸν.

Ἡς''. Εἰ μὴδὲν διαφέρει τῆς θείας ἐνεργείας ἢ θεία οὐσία, καὶ τὸ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν, οὐδὲν διοίσει τοῦ ποιεῖν· ποιεῖ δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ δι' Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Ὡστε καὶ γεννᾶ καὶ ἐκπορεύει, κατὰ τὴν τῶν ἐναντίων δόξαν καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς, δι' Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι.

Ἡς'''. Εἰ μὴδὲν διαφέρει ἡ θεία οὐσία τῆς θείας ἐνεργείας, οὐδὲ τῆς θελήσεως διενήνοχε, καὶ ἔσται ὁ μόνος ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γεγεννημένος, καὶ ἐκ τῆς θελήσεως κατ' αὐτοὺς, ὡς εἶπε, πεποιημένος.

Ἡς'''. Εἰ μὴδὲν διαφέρει τῆς θείας ἐνεργείας ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία, μαρτυρεῖται δὲ παρὰ τῶν θεοφόρων ὅτι καὶ ἐνεργείας πολλὰς ἔχει ὁ Θεός, ὡς καὶ δημιουργικῆς προνοίας εἶναι τούτου καὶ ἀγαθότητας, καθὰ περ ἄνωτέρω δέδεικται, καὶ πολλὰς λοιπῶν οὐσίας ἔχει ὁ Θεός· ὃ μὴδεὶς ποτ' εἶπεν, ἢ ἐφρόνησε τοῦ Χριστιανύμου γένους.

ρ'. Εἰ μὴδὲν διαφέρουσι τῆς θείας οὐσίας αἱ τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαι, οὐδὲ πρὸς ἀλλήλα· ἔξουσι διαφορὰν. Οὐκοῦν τῆς τοῦ Θεοῦ προγινώσεως οὐδὲν διενήνοχεν ἢ θελήσει, ὥστ' ἢ μὴ πάντα προγινώσκειν τὸν Θεὸν (οὐδὲ γὰρ πάντα θέλει τὰ γινόμενα), ἢ θελήτην εἶναι καὶ τῶν πονηρῶν, ἐπειδὴ πάντα προγινώσκει, καὶ ἢ μὴ εἶναι πάντα προειδῶτα, ταυτὸν ε' εἶπεν οὐδὲ

A autem immensa est ejus operatio, multo magis essentia. » Dicendo Spiritum esse operationem seu potius ipsum Spiritum Dei, sicut Baptista affirmavit, et adijciendo illam esse immensam, increatam eam esse ostendit; dicendo autem *ad mensuram* a nobis eam recipi, demonstrat increatam operationem ab increata distinctam essentia, nemo enim unquam essentiam Dei recipit, sive universos simul collective intelligas, sive seorsim singulos pro cuiusque munditia. Pergens Chrysostomus Pater aliam subostendit distinctionem essentiae increatae ab increata operatione, dicens: « Si autem immensa est Spiritus operatio, multo magis essentia. »

96. Si, ut delirant adversarii eorumque assentatores, minime distincta est a divina essentia operatio divina, creatio, quae ad operationem attinet, minime differet a generatione et processione, quae ad essentiam pertinent. Si autem creatio a generatione et processione non differt, creata non differunt a generato et a procedente; si autem ita se res habet juxta ipsos, Filius Dei et Spiritus sanctus nihil different a creaturis, et creaturae omnes erunt a Deo Patre generatae et procedentes, et deificabitur creatio, et Deus creaturis ascribetur. Propterea divus Cyrillus differentiam ostendit essentiae Dei ab operatione, naturae divinae tribuens generationem, creationem vero divinae operationi; et illud clare demonstrat dicens; « Natura autem et operatio non sunt idem. »

97. Si minime distincta sit a divina operatio e divina essentia, generatio et spiratio non differunt a creatione. Atqui creat Deus Pater per Filium in sancto Spiritu. Ergo etiam, in adversariorum et assecularium sententia, generat et spirat per Filium in sancto Spiritu.

98. Si nihil distincta sit divina essentia a divina operatione, non differt etiam a voluntate, et idem erit, juxta ipsos, ut videtur, ab essentia Patris generatus atque a voluntate factus.

D 99. Si nihil distincta sit a divina operatione Dei essentia, cum testentur theologi multas Deo inesse operationes, nec non creatrices providentias et bonitates, ut supra ostensum est, ergo et multas habet Deus essentias: quod nemo unquam dixit aut sensit in Christiano genere.

100. Si minime distinctae sint a divina essentia Dei operationes, nec a se invicem distinctae erunt. Ergo a praescientia Dei distincta non erit voluntas. Et sic non omnia praesciret Deus, nec enim omnino vult quae sunt; vel mala etiam vellet, quia omnino praescit; et insuper, vel non esset omnium praescius, nec proinde Deus, vel non esset bonus, ideo-

que nec Deus. Ergo distincta est a divina voluntate a
præscientia, ergo et utraque a divina essentia.

101. Si nullam inter se habeant distinctionem
divinæ operationes, creatio igitur a præscientia non
erit distincta. Ac proinde quia Deus cœpit creare,
ergo et præscire cœpit. Et quomodo Deus est, qui
non omnia ante sæcula præscivit!

102. Si nihil distincta sit a divina præscientia
creatrix Dei operatio, præscienti cœvæ erunt crea-
turæ, ab æterno creatæ; nam ille ab æterno crea-
ret, quia et ipse ab æterno præscit, et præscita,
ab æterno præsciuntur. At quomodo esset Deus, cum
ejus opera ipso posteriora non essent?

103. Si minime distincta sit a Dei præscientia
creatrix operatio, creatio non subiacet voluntati,
cum sit ipsamet præscientia; nec voluntate creat
Deus, sed sola natura. Et quomodo Deus, qui sine
voluntate crearet?

104. Deus est ipse in seipso, quia tres personæ
connaturales et cœternæ sibi invicem sunt, et se
invicem sine commistione compenetrant. In omni-
bus autem est Deus, et omnia in eo, ipse quidem
ut conservans, hæc vero ut conservata; ergo con-
servatricem Dei operationem, et non essentiam
omnia participant. Itaque theologi operationem Dei
vocant ipsam ejus ubique præsentiam.

105. Præterea qui Deo placent et illud ad quod
facti sunt possident, id est, deificationem, juxta
Patris effatum; « Ad hoc nos fecit Deus, ut con-
sortes faceret propriæ divinitatis; » illi igitur in
Deo sunt ut ab eo deificati, et Deus est in ipsis ut
eos deificans. Ergo et ipsi divinam operationem,
licet alio modo, sed non essentiam Dei participant.
Itaque theologi divinitatem esse divinæ operationis
nomen dicunt.

106. Omnem supereminens essentiam vitamque
et divinitatem atque bonitatem natura, quatenus
bonitatem ac divinitatem et alia hujusmodi superat,
nec nominatur, nec intelligitur, nec ullo modo
cernitur, quia omnibus longe præstans et ignota
est, et ipsis cœlestibus spiritibus supersedens in-
comprehensibili potentia, et omnibus omnino in-
intelligibilis et ineffabilis semper. Namque illius
non est nomen in præsentis sæculo vel in futuro
nominatum, nec sermo in anima conceptus vel
lingua prolatus, nec tactus aut perceptio sensibilis
vel intellectualis, imo nec ulla imaginatio. Itaque
theologi dicunt affinius eam vocari propositionibus
perfectissime incomprehensibilem, quia omnia quæ-
cumque sunt aliquatenus sunt vel dicuntur superem-
inenter excedit, ita ut illam ne justo quidem et
proprio nomine essentiam et naturam nuncupaverit
quicumque veritatis veritate omni superioris

θεόν, ἢ μὴ εἶναι ἀγαθόν, ταυτὸν δ' εἰπεῖν οὐδὲ
θεόν. Διαφέρει τοιγαροῦν τῆς θείας θελήσεως ἢ
πρόγνωσις, οὐκοῦν καὶ τῆς θείας οὐσίας ἑκατέρω
τούτων.

ρ᾿. Εἰ μὴ πρὸς ἀλλήλας ἔχουσι διαφορὰν αἱ θεαὶ
ἐνέργειαι, καὶ τὸ δημιουργὸν λοιπὸν τοῦ προγινώσκοντος
οὐ διενήνοχεν· ἐπεὶ οὖν ἤρξατο ποτε ὁ θεὸς δημιουρ-
γεῖν καὶ προγινώσκειν, ἤρξατο λοιπὸν. Καὶ πᾶς
θεός, ὁ μὴ πρὸ αἰώνων τὰ πάντα προειδώς;

ρβ'. Εἰ μὴδὲν διαφέρει τῆς θείας προγνώσεως ἢ
τοῦ θεοῦ δημιουργικῆ ἐνέργεια, τῇ προγνώσει τοῦ
θεοῦ σύνδρομα ἔσται τὰ δημιουργήματα, δημιουρ-
γούμενα ἀνάρχως, ὡς ἀνάρχως αὐτοῦ δημιουργού-
τος, ἐπεὶ καὶ ἀνάρχως αὐτὸς τε προγινώσκει, καὶ τὰ
προγινώσκόμενα ἀνάρχως προγινώσκειται. Καὶ πᾶς
θεός, τῶν ποιημάτων αὐτοῦ μηδαμῶς ὑστέρωσ-
δυντων;

ργ'. Εἰ μὴδὲν διαφέρει τῆς τοῦ θεοῦ προγνώσεως
ἢ δημιουργικῆ ἐνέργεια, οὐδὲ τὸ δημιουργεῖν ὑπέ-
κειται θελήσει· ἐπεὶ δὲ ἡ πρόγνωσις, οὐδὲ τῷ θέ-
λειν δημιουργεῖ θεός, ἀλλὰ τὸ πεφυκέναι μόλον·
καὶ πᾶς θεός, ὁ θελήσεως δημιουργῶν χωρὶς;

ρδ'. Ὁ θεός αὐτὸς μὲν ἔστιν ἐν ἑαυτῷ, ὡς τῶν
τριῶν θεῶν ὑποστάσεων, συμφυῶς καὶ ἀίδιως ἔχο-
μένων ἀλλήλων, καὶ ἀφύρτως περιχωρουσῶν εἰς ἀλ-
λήλας· ἐν τῷ παντὶ δὲ ἔστιν ὁ θεός, καὶ τὸ πᾶν ἐν
τῷ θεῷ, ὁ μὲν ὡς συνέχων, τὸ δὲ ὡς ὑπ' αὐτοῦ συν-
εχόμενον· οὐκοῦν καὶ τῆς συνεκτικῆς ἐνεργείας,
ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας τὰ πάντα μετέχει τοῦ θεοῦ.

ρε'. Ταῦτ' ἄρα καὶ οἱ θεολόγοι ἐνέργειάν φασὶ θεοῦ
εἶναι, τὸ εἶναι τοῦτον πανταχοῦ.

ρς'. Καὶ οἱ τῷ θεῷ ὑπαρεστήσαντες, καὶ τοῦ δι' ὃ
γεγόνασιν ἐπιτυχόντες, τουτέστι τῆς θεώσεως. Εἰς
τοῦτο γὰρ, φασί, πεποίηκεν ἡμᾶς ὁ θεός, ἵνα κοι-
νωνοὺς ποιῆσθαι τῆς οἰκειᾶς θεότητος, καὶ οἱ τοιοῦτοι
τοῖνον ἐν τῷ θεῷ εἶσιν ὡς ὑπ' αὐτοῦ θεοποιούμενοι,
καὶ ὁ θεός ἐν αὐτοῖς, ὡς θεοποιῶν αὐτούς ἔστιν.
Οὐκοῦν καὶ αὐτοὶ τῆς θείας ἐνεργείας, εἰ καὶ τρό-
πον ἕτερον, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ μετέ-
χουσι. Διὸ καὶ οἱ θεολόγοι τῆς θείας ἐνεργείας
εἶναι ὄνομα τὴν θεότητά φασιν.

ρς'. Ἡ ὑπερουσίος, καὶ ὑπέρζως, καὶ ὑπέρθεος,
καὶ ὑπεράγαθος φύσις, ἢ ὑπεράγαθός ἐστι καὶ ὑπέρ-
θεος καὶ τὰ τοιαῦτα, οὔτε λέγεται, οὔτε νοεῖται,
οὔτε ὅλως πως θεωρεῖται, διὰ τὸ πάντων ἐξηρημένῃ,
καὶ ὑπεράγνωστος εἶναι, καὶ τῶν ὑπερουρανίων
νῶν ὑπεριδρυμένη ἀπεριλήπτῃ δυνάμει, καὶ πᾶσι
πάντῃ ἀληπτός τε καὶ ἀρόητος αἰεὶ· οὐδὲ γὰρ ὄνομα
ἔστιν αὐτῆς κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα, ἢ κατὰ τὸν μέλ-
λοντα ὀνομαζόμενον, οὐ λόγος ἐν ψυχῇ συνιστάμε-
νος, ἢ διὰ γλώττης προφερόμενος, οὐκ ἐπαφῆ τις
καὶ μέθεξις αἰσθητῆ, ἢ νοερά, ἀλλ' οὐδὲ φαντασία
ὅλως. Διὸ οἱ θεολόγοι πλησιωτέραν αὐτῇ μᾶλλον τί-
θενται, τὴν δι' ἀποφάσεων τελεωτάτην ἀκαταλη-
ψίαν, ὡς πάντα ὅσα ἐστὶν, ἢ ὅλως λέγεται, ὑπερ-
οικτικῶς ἀφαιρουμένη· καὶ τοῖνον, οὐδ' οὐσίαν αὐτῆς,
ἢ φύσιν, ὀνομάσαι θεμιτὸν, ὀνομαζόμενα κυρίως, ὅ-
στις ὑπὲρ πᾶσαν ἀληθειαν ἀληθείας ἐπιγινώμων. Ἐπεὶ
δ' αὐθι; πάντων ἐστὶν αἰτία, καὶ περὶ αὐτὴν πάντα,

καὶ αὐτῆς ἕνεκα, καὶ αὐτὴ ἐστὶ πρὸ πάντων, καὶ ἀπλῶς καὶ ἀπεριορίστως; ἐν ἑαυτῇ ἅπαντα προελήφεν, ἐκ πάντων αὐτὴν ὀνομαστέον, καταχρηστικῶς, ἀλλ' οὐ κυρίως· οὐκοῦν καὶ οὐσίαν αὐτὴν καὶ φύσιν προσρητέον, κυρίως δὲ τὴν ὀυσιοποιὸν τοῦ Θεοῦ πρόδοδόν τε καὶ ἐνέργειαν· ταύτην γὰρ τὴν ὄντως οὐσαν τοῦ ὄντως ὄντος θεολογικὴν οὐσιωνυμίαν, καὶ ὁ μέγας Διονύσιος φησιν.

ρζ'. Εὐροὶ τις ἂν τὴν τῆς φύσεως προσηγορίαν, κάπτι τῶν φυσικῶς προσόντων τιθεμένην, ἐπὶ τε τῶν κτιστῶς ὄντων, καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ ὁ τῶν Γρηγορίων θεολογικώτερός φησὶ πού τῶν ἐπῶν· οἶδε γὰρ ἀνακτος ἐμοῦ φύσις ἔλθον ὁπάξειν. Οὐδὲ γὰρ τὸ δίδῃναι φύσις ὄψου, ἀλλὰ φυσικῶς πρόσ-εστι τῷ εὐεργετικῷ. Κάπτι τοῦ πυρὸς δὲ φαίη τις ἂν, φύσιν ἔχειν ἀνωφερὲς εἶναι, καὶ φῶς ἐνείναι τοῖς ὄρωσιν, ἀλλ' οὐχ ἡ κίνησις αὐτῷ φύσις, οὐδὲ τὸ ἐμ ποιεῖν ἀπλῶς, ἀλλ' ἡ τῆς κινήσεως ἀρχή. Λέγεται τοιγαροῦν καὶ τὰ φυσικὰ φύσις, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Διονύσιος ἀλλαχοῦ φησι, Φύσις, γράφων, τῷ ἀγαθῷ τὸ παράγειν καὶ σώζειν, δηλονότι φυσικῶς τοῦτο πρόσσεστι αὐτῷ. Καὶ τοίνυν ὅταν ἀκούσης τῶν Πατέρων, ἀμέθεκτον λεγόντων τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἐκείνην μοι νόει τὴν ἀνεκφοίτητόν τε καὶ ἀνέκφυτον· ὅταν δ' αὖθις μεθεκτὴν, νόει μοι τὴν φυσικῶς προσοῦσαν τῷ Θεῷ πρόδοδόν, καὶ τὴν ἔκφανσιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ οὕτως στέργων ἀμφότερα, ὁμολογος ἔση τοῖς Πατράσι.

ρη'. Τὸ μέρος τῆς οὐσίας καὶ τὸ βραχύτατον, πάσας ἔχει τὰς αὐτῆς δυνάμεις, ὡς καὶ ὁ σπινθὴρ λαμπρόν τε καὶ φωτιστικόν ἐστὶ, διακριτικόν τε καὶ καυστικόν τῶν ἐγγιζόντων, στυοκίνητόν τε φύσει καὶ ἀνωφερὲς, καὶ ἀπλῶς ὅσα καὶ τὸ πῦρ, οὐ μόριόν ἐστὶ· καὶ ἡ σταγὼν τὰ πάντα ἔχει ὅσα καὶ τὸ ὕδωρ οὐ ἐστὶ σταγὼν, καὶ ἡ βῶλος, ὅσα καὶ τὸ μέταλλον ἐκέχτηται, οὐπερ ἀπορρόωξ τυγχάνει. Τοιγαροῦν ἐπερ τῆς ἀνεκφάντου ἐκείνης οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετέχομεν, κἂν εἰ πάσης, κἂν εἰ μορίου μετέχη τις αὐτῆς, παντοδύναμος ἔσται, καὶ οὕτω τῶν ὄντων ἕκαστον ἔσται παντοδύναμον· ὃ μὴδὲ πάντες ἔχομεν ὁμοῦ, κἂν πᾶσαν τὴν κτίσιν συμπεριλαβὼν εἴπης. Τοῦτο δεικνύς ὁ Παῦλος ἐκ περιουσίας, καὶ αὐτοῖς τοῖς εὐμοιρηκόσι τῶν θεοποιῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, οὐ πάνθ' ἐκάστην προσεῖναι μαρτυρεῖ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ, τῷ μὲν, φησὶ, δίδοται λόγος σοφίας, τῷ δὲ λόγος γνώσεως, ἄλλω δ' ἄλλο τι κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. Ὁ δὲ Χρυσόστομος Πατὴρ, φάνερως προαναστέλλων τὴν τῶν ἐναντίων πλάνην· Οὐ πάντα τις ἔχει, φησὶν, ἵνα μὴ φύσιν εἶναι τὴν χάριν νομίσης. Ἄλλ' οὐδὲ κτιστὴν ἡγήσαιτό τις νοῦν ἔχων, τὴν ἀντιδιαστελλομένην ὡς χάριν τῆς θείας φύσεως, ὅτι τε Θεοῦ φύσιν οὐκ ἂν ποτέ τις δέσειε μὴ τις τὸ κτίσμα νομίση, καὶ ὅτι εἰ καὶ διενήνοχε τῆς θείας φύσεως, οὐ διασπάται ταύτης ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἐπισπάται δὲ μᾶλλον τοὺς ἡσιωμένους πρὸς τὴν συνάφειαν τοῦ θεοῦ Πνεύματος.

²⁰ I Cor. xii, 8.

indagator. Quia aliunde omnium est causa, et omnia sunt penes eam et propter eam, et ipsa est ante omnia, et simpliciter et incircumscripse omnia in seipsa præhabuit, ex omnibus nominanda est, analogice quidem, non proprie, et ideo est essentia ipsa et natura vocanda est; proprie vero creatrix Dei processio et operatio. hanc enim esse veram veri Entis denominationem, magnus dicit Dionysius.

107. Inveniet aliquis nature nomen imponi naturalibus proprietatibus, sive in creaturis, sive in Deo, ut acerrimus Gregorius inter theologos ait alicubi poematum. « Scit enim regis mei natura felicitatem largiri ». Nam dare non est natura cuilibet, sed naturaliter competit benefico. Item de igne dici potest hanc ei esse naturam ut sursum feratur et lucem immittat videntibus, at non est ipsi natura motus, nec simpliciter motus productio, sed ut motus initium. Dicuntur igitur vel naturalia motus, ut ipse magnus Dionysius alibi dicit, scribens: « Natura boni est producere et servare, hoc scilicet ei naturaliter inest. » Cum igitur audis Patres incommunicabilem dicentes essentiam Dei, illam intellige inapertam et inaccessam; cum vero communicabilem dicunt, intellige naturalem Dei processionem, manifestationemque et operationem, et sic utrumque amplectens, consentiens eris Patribus.

108. Pars essentia vel tenuissima omnes habet hujus virtutes; sicut scintilla est lucida et lucifera, et proxima dissolvens et urens, et sese ultro movens et sursum ferens, et generatim cunctas habet proprietates ignis, cujus est pars. Et gutta omnes habet vires aquæ, cujus est stilla; et massa cunctas proprietates metalli cujus est fragmentum. Si ergo ineffabilis illa Dei essentia nobis communicaretur, sive integre, sive partim ejus sit aliquis consors, erit omnipotens: et sic unaquæque res erit omnipotens, quod nec omnes simul habemus, etiamsi universam creationem collective dixeris. Id copiose demonstrat Paulus, ipsis consortibus deificorum spiritus charismatum consortibus non omnia singulis inesse perhibens Spiritus dona, sed « alii, inquit, datur sermo sapientia, alii sermo scientia, et alii aliud quid secundum eundem Spiritum »²⁰. Chrysostomus autem Pater, evidenter prævertens adversariorum errorem: « Non omnia quisque habet, inquit, ut non naturam esse gratiam existimes. » Sed nec creatam aliquis sapiens duceret sic distinctam a natura divina gratiam, quia nemo unquam timeret ne creatura pro natura Dei haberetur, et quia licet distincta sit a natura divina, non ab ea distrahitur spiritus gratia, sed potius attrahit meritos ad divini spiritus communionem.

109. Essentia a quam multis participatur, tam multa habet supposita. Etenim quot lampadas aliquis ex una accendit, tot ignis supposita facit. Consequenter igitur, si, ut nostri contendunt adversarii, essentia Dei participetur, et quidem ab omnibus, jam non tres hæc personas habet, sed innumeras personas. Quis autem divinis dogmatibus innutritus nescit hunc esse Massalianorum errorem, essentia Dei fieri participes qui ad summum perfectionis in eorum sensu intellectæ pervenerunt? Quorum blasphemiam adversarii superare affectantes, non solum elatos ad perfectionem homines, sed etiam generatim universos divinæ essentia dicunt participes, stultissime causantes hanc ubique adesse. Sed multus in theologia Gregorius, insaniam horum et illorum doctrinam a longe prævertens: « Christus, ait, dicitur ob divinitatem: Hæc enim unctio humanitatem non operatione, ut alios christos, sanctificat, sed præsentia totius ungentis. » Et divi Patres communi consensu docuerunt inhabitare quidem divinitatem animis congruenter mundatis, sed non quatenus est natura. Non igitur secundum essentiam, nec secundum hypostasini quamdam sit aliquis Dei particeps: neutra enim harum ullatenus dividitur, aut ulli prorsus communicatur. Ideo secundum hos omnibus omnino incommunicabilis est Deus, quamvis ubique secundum has adsit; communis autem trium personarum naturæ operatio et virtus, cum diverse acco. gruenter distribuatur participibus, idcirco gratia donatis communicatur. Nam Spiritus sanctus, ut ait magnus Basilius, non ad unam mensuram dignis se dat, sed pro ratione fidei dividit operationem, simplex quidem essentia, multiplex vero virtutibus.

110. Quod participare aliquid dicitur, partem habet participati: nam si non partis, sed totius esset consors, possidere proprie diceretur, haud vero participare: divisibile ergo est participatum, quia partim communicari debet participanti. Essentia vero Dei est omnino indivisibilis, ergo et omnino est imparticipabilis. Divisibilem tamen esse divinam operationem crebro in sermonibus ostendit Chrysostomus Pater; ea igitur est quæ a deificæ gratiæ compositibus participatur. Audi ergo eum rursus aurea lingua ambo clarissime docentem, nempe et operationem, haud vero essentiam dividi, et illam participari, haud vero incommunicabilem essentiam, ex qua divina procedet operatio: namque adherens evangelicum illud; « De plenitudine ejus nos omnes accepimus; »⁴⁰ subdit: « Si enim ignem, ibi quod dividitur essentia et corpus est, dividimus simul et non dividimus, quanto magis operationem, et operationem quidem incorporalis essentia: »

ρθ'. Ἡ οὐσία πρὸ ὄσων ἐστὶ μετεχομένη, τοσαύτας καὶ τὰς ὑποστάσεις ἔχει. Καὶ γὰρ ὀπίσθας ἀνλαμπάδας ἀνάφοι τὶς ἀπὸ τῆς μιᾶς, τοσαύτας καὶ τὰς ὑποστάσεις τοῦ πυρὸς ἐποίησεν. Συμβαίνει τῶν, εἴπερ κατὰ τοὺς ἡμῖν ἀντικειμένους; ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ μετέχεται, καὶ ταῦτα παρὰ πάντων, μηκέτι τρισυπόστατον εἶναι ταύτην, ἀλλὰ μυριοῦπόστατον. Τίς δὲ καὶ τῶν τοῖς θεοῖς δόγμασιν ἐνθετραμμένων οὐκ ἐπίσταται Μασσαλιανῶν εἶναι τοῦτο τὸ παράλλημα, τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετεσχηκεῖναι τοὺς εἰς ἄκρον τῆς κατ' αὐτοὺς ἀρετῆς ἐλληλακτίας; ὡν τὴν βλασφημίαν οἱ ἀντικείμενοι, καὶ ὑπερβαλέσθαι φιλοτιμούμενοι, οὐ τοὺς κατ' ἀρετὴν μόνον διενεγκόντας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς ἕμπαντας τῆς θείας οὐσίας φασὶ μετέχειν, ἀνουστάφ προφάσει, τοῦ παρεῖναι ταύτην πανταχοῦ. Ὁ δὲ πολλὸς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, τὰς φρενοβλαβεῖς τοῦτων τε κάκειων δόξας πόρρωθεν ἀνασκευάζων, Χριστὸς, φησὶ, διὰ τὴν θεότητα· χρίσις γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος, οὐκ ἐνεργεῖα κατὰ τοὺς ἄλλους χριστοῦ; ἀγιάζουσα, παρουσία δὲ ὅλου τοῦ χριστοῦ. Καὶ ἡ θεόσοφοι δὲ Πατέρες, κοινή συνελθυθότες ἀπεφῆναντο, ἐνοικεῖν μὲν τὴν θεότητα τοῖς ὡς χρεῶν κεκαθαρμένοις, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως· οὔτε τοῖνυν κατὰ τὴν οὐσίαν, οὔτε καθ' ὑπόστασιν τινὰ μετόχῃ τις γίνεται Θεοῦ· μερίζεται γὰρ τούτων ἐκάτερον οὐδ' ὅπως οὖν, οὐδὲ μεταδίδοται τοπαράπαν οὐδενί. Διὸ καὶ πᾶσι παντάπασιν ἀχώρητος, κατὰ ταῦτα ὁ Θεός· εἰ καὶ πανταχοῦ κατὰ ταῦτα πάρεστιν, ἡ δὲ κοινή τῆς τρισυπόστατου φύσεως ἐνεργεῖα τε καὶ δύναμις, διαφόρως μεριζομένη καὶ καταλλήλως τοῖς μετέχουσι, διὰ τοῦτο καὶ χωρητὴ γίνεται τοῖς κεχαριτωμένοις· τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὸν μέγαν φάναι Βασίλειον, οὐχ ἐνὶ μέτρῳ τοῖς ἀξίοις μετεχόμενον ἐστίν, ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστεως διαιρεῖ τὴν ἐνεργεῖαν, ἀπλοῦν μὲν ἐν τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον δὲ ταῖς δυνάμεσι.

ρ'. Τὸ μετέχειν τινὸς λεγόμενον, μέρος ἔχει τοῦ μετεχομένου· κἂν γὰρ εἰ μὴ μέρος, ἀλλὰ τὸ παντὶς μετέχει, ἔχειν ἂν κυρίως λέγοιτ' ἂν, ἀλλ' οὐχὶ μετέχειν τούτου· μεριστὸν ἄρα τὸ μετεχόμενον ἐστίν, εἴπερ μέρος μετέχειν ἀνάγκη τὸ μετέχον. Ἡ δὲ οὐσία τοῦ Θεοῦ παντάπασιν ἐστὶν ἀμερίστος· οὐκοῦν καὶ παντάπασιν ἐστὶν ἀμέθεκτος. Τὸ δὲ μερίζεσθαι, τῆς θείας ἐνεργείας· εἶναι, πολλαχοῦ τῶν λόγων ὁ Χρυσόστομος ἀποφαίνεται Πατὴρ· αὕτη τοιαυτῶν ἐστὶν ἡ καὶ παρὰ τῶν ἡξιωμένων τῆς θεουργοῦ χάριτος μετεχομένη. Ἄκουσον οὖν αὐτοῦ πάλιν τοῦ τὴν γλώτταν χρυσοῦ, προδηλότατα διδάσκοντος ἀμφότερα· τὸ τε τὴν ἐνεργεῖαν, ἀλλ' οὐ τὴν οὐσίαν εἶναι τὴν μεριζομένην ἀμερίστος καὶ μετεχομένην, ἀλλ' οὐχὶ τὴν ἀμέθεκτον οὐσίαν, ἐξ ἧς ἡ θεία πρόεισιν ἐνεργεῖα· προσθεῖς γὰρ τὸ εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο, « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, » Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ πυρὸς, φησὶν, ἐνθα οὐσία τὸ μεριζόμενον καὶ σῶμα, καὶ μερίζομεν, καὶ οὐ μερίζομεν αὐτὴ, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ ἐνεργείας τῆς ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας;

⁴⁰ Joan. 1. 16

ρια'. Ἐτι τό τινος μετέχειν κατ' οὐσίαν, κοινήν ἂν ἀνάγκη μετὰ τοῦ μετεχομένου τὴν οὐσίαν ἔχειν, καὶ κατὰ τι τὴν αὐτήν. Τίς οὖν ποτ' ἤκουσε μίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῶν κατὰ τι τὴν οὐσίαν; καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγοντος· Αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος· καὶ τοῦ θεοῦ Μαξίμου φάσκοντος· Πάντα, ὅσα ὁ Θεὸς, καὶ ὁ διὰ τῆς χάριτος, τεθεωμέ- νος ἔσται, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτοτητος. Οὐκ ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἐνεσι μετέχειν, οὐδ' αὐτοὺς τοὺς διὰ τῆς θείας χάριτος τεθεωμένους· Τῆς δὲ θείας ἐνεργείας ἐνεσι μετέχειν. Εἰς τοῦτο γὰρ με φέρει τὸ μέτρον ἐνταῦθα φέγγος τῆς ἀληθείας, λαμ- πρότητα Θεοῦ ἰδεῖν καὶ παθεῖν, φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς κατὰ τὴν ψαλμωδὴν προφήτην· καὶ μίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων τὴν ἐνέργειαν, ὁ τοῦτοις ἐναριθμῶς Μάξιμος γράφει διαβρόχη, καὶ ζώσας εἰκόνας εἶναι τούτους Χριστοῦ, καὶ ταυτὸ μᾶλλον αὐτῶν κατὰ τὴν χάριν, ἢ ἀφομοίωμα.

ριβ'. Ὁ Θεὸς αὐτός ἐστιν ἐν ἑαυτῷ, τῶν τριῶν θεῶν ὑποστάσεων φυσικῶς, ὀλικῶς, ἀδίως, καὶ ἀνεκφοιτήτως, ἅμα δὲ καὶ ἀφύρτως, καὶ ἀσυγχύτως ἐχομένων ἀλλήλων, καὶ περιχωρουσῶν εἰς ἀλλήλας, ὡς μίαν εἶναι τούτων καὶ τὴν ἐνέργειαν. Ὅπερ ἐπ' οὐδενὸς ἂν τις εὖροι τῶν κτιστῶν. (Ὁμοία μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἁμογενέσιν, ἀλλ' ἐκάστης ὑποστάσεως κατ' ἑαυτὴν ἐνεργούσης, ἴδια καὶ ἡ ἐνέργεια.) Οὐκ ἔχει δὲ οὕτως ἐπὶ τῶν τριῶν κεινῶν θεῶν καὶ προσκυ- νητῶν ὑποστάσεων· ὡς ἀληθῶς γὰρ μία ἐκεῖ καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶ· μία γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ βουλήματος κίνησις, ἐκ προκαταρτικοῦ αἰτίου τοῦ Πατρὸς ὁρμωμένη, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ προϊούσα, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προφανομένη. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν ἀποτελεσμά- των· ἐντεῦθεν γὰρ πᾶσα φυσικὴ ἐνέργεια καθίσταται γινώριμος. Καὶ τοίνυν οὐκ ὡσπερ ὁμοία μὲν, ἀλλή δὲ παρ' ἀλλῆς χελιδόνος ἐκτελεῖται καλιὰ· καὶ ἀλλή παρ' ἀλλοῦ γραφέως καταγράφεται σελίς, κἂν ἐκ τῶν αὐ- τῶν στοιχείων ἦ, οὕτω καὶ ἐπὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἴδιον ἀποτέλεσμα παρ' ἐκά- στης ὁρᾶται τῶν ὑποστάσεων· ἀλλὰ πᾶσα ἡ κτίσις, τῶν τριῶν ἐστιν ἔργον ἐν. Καὶ ἀπὸ ταύτης μίαν καὶ αὐτὴν τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων, ἀλλ' οὐκ ἀποτεταγμένην ἐκάστῳ καὶ ὁμοίαν νοεῖν ὑπὸ τῶν Πατέρων μεμυήμεθα τὴν θεῶν ἐνέργειαν.

ριγ'. Ἐπεὶ ἐν ἀλλήλοις ἀσυγχύτως τε καὶ ἀφύρτως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰσιν, ὅθεν ἴσμεν μίαν εἶναι τούτων ἀκριβῶς τὴν κίνησιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἣν ἔχει ὁ Πατὴρ ἐν ἑαυτῷ ζῶην ἢ δύναμιν, οὐκ ἑτερόν ἐστι παρὰ τὸν Υἱόν, ὡς τὴν αὐτὴν κεινῶν καὶ ζῶην καὶ δύναμιν ἔχοντα, οὕτω δὴ καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οἱ δὲ νομι- ζόντες μηδὲν διαφέρειν τῆς θείας οὐσίας τὴν θεῶν ἐνέργειαν, ἐπειδήπερ οὐκ ἄλλος, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς ἡ ζῶη ἡμῶν, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ μὴ πρὸς ἑτε- ρον, ἀλλὰ κατ' ἑαυτὸν προαιώνιος ζῶη ὑπάρχων, δυσσεβεῖς τέ εἰσι καὶ ἀμαθεῖς· ἀμαθεῖς μὲν, ἐπεὶ μήπω ἐδιδάχθησαν, ὅτι καὶ ἡ ἀνωτάτω Τριάς οὐχ ἑτερος, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ Θεός, καὶ οὐδὲν ἐμποδίζει

111. Insuper, quod participat aliquid secundum essentiam, communem habere debet cum partici- pato essentiam, et quodammodo eandem. Quis autem unquam audivit unam esse Deo et nobis quodammodo essentiam? cum præsertim magnus dicat Basilius: « Operationes quidem Dei ad nos descendunt, essentia vero ejus manet inaccessa »; et divus Maximus: « Omne quidquid Deus, erit ipse gratia deificatus præter essentiaæ identitatem. » Non igitur divinam essentiam datur participare, ne ipsis quidem divina gratia deificatis. Divinam vero essentiam licet participare: « ad hoc enim me nunc ducit veritatis jubar, ut lucem Dei videam et experiar, ait Gregorius Theologus, » Et lumen Dei super nos, juxta Psalmistam prophetam. « Et unam esse Dei et sanctorum operationem, ascriben- dus ad hos Maximus præcisè scribit, et hos esse vivas imagines Christi, et idem potius cum eo ease per gratiaæ assimilationem.

112. Deus est ipse in seipso, quia tres personæ nunquam a se invicem exeuntes, naturaliter inte- gre et æterne, sine ulla tamen commistione ac confusione se invicem compenetrant, ita ut unam habeant operationem. Quod in nulla creaturarum reperiri potest. Nam similis quidem in congeneribus, at quia unumque suppositum more sibi congruo agit, propria simul inest operatio. Non item vero de tribus illis divinis adorandisque personis, in quibus una et eadem operatio est: unus enim est divinae voluntatis motus, a primario principio Patre excitatus, et per Filium procedens, et in Spiritu sancto manifestatus. Et hoc patet ex operibus, exinde enim omnis naturalis operatio fit nota. Ergo non sicut similis quidem, sed alius ab alia hirun- dine conflictur nidus, nec sicut alia ab alio scriba describitur pagina, etiamsi ex iisdem litteris constet, ita et in Patre et Filio et Spiritu sancto pro- prium opus ab unaquaque fit persona, sed universa creatio trium est opus unum. Et exinde unam et eandem tribus adorandis personis, et non propriam cuique et similem tribuere a Patribus didicimus divinam operationem.

D 113. Quia in se invicem sine confusione ac com- mitione Pater et Filius et Spiritus sanctus coexi- stunt, unde scimus unam esse horum profecto ac- tionem et operationem: ideo quam habet Pater in seipso vitam aut potentiam; hæc non alia est apud Filium, quippe qui eandem ac ille habet vitam et potentiam; ut autem Filius, sic et Spiritus san- ctus. Qui vero arbitrantur minime distinctam esse a divina essentia divinam operationem, quia non alius, sed ipse est Deus vita nostra, et ipse non re- lative ad aliud, sed in seipso æterna vita est, illi sunt impii et ignari: ignari quidem, cum nondum didicerint summam Trinitatem non alium, sed ip- sum esse Deum, neque id tamen impedire quin

distincta sit a Trinitate unitas ; impij vero, quia alterutra alteram destruunt essentialiter et operationem. Nam quod est ad aliud, non substantia ; et quod in seipso subsistit, ad aliud non est. Si ergo illæ nihil a se invicem distinctæ sint, se invicem perimunt, vel potius eos qui negant ipsas esse distinctas, ex piorum numero extirpant.

114. At nos Filium Dei confitemur esse vitam nostram, quatenus eam producit et operatur, eumque esse in seipso vitam, et absolute ac simpliciter prorsus et increate ipsum esse utrumque hoc dicimus, itemque Patrem et Spiritum sanctum. Ergo hæc vita nostra, qua velut causa viventium vivificamur, nihil aliud est quam Pater et Filius et Spiritus sanctus. Nam trinus personis Deus vita nostra dicitur, quia hujus causa est, quamvis non casualiter, nec relative ad aliud, sed absolute et in seipsa subsistens a theologis prædicetur divina vita, nec aliud sit quam Pater et Filius et Spiritus sanctus. Verum hæc nulli sunt impedimento his qui increatum esse agnoscunt Deum, haud modo secundum essentialiter et personas, sed et secundum communem tribus divinam operationem. Unum enim Deum in tribus personis confitemur, unam habentem essentialiter, et potentiam, et operationem, et quaslibet alias essentialiter proprietates, quæ congeries et plenitudo divinitatis dicuntur in Scriptura, in unaquaque sanctæ Trinitatis personarum æqualiter spectatæ et a theologis celebratæ.

115. Qui divinam hanc delent operationem, modo eam esse creatam, modo a divina essentialiter minimo distinctam dicentes, alias aliam rursus innovant impietatem, docendo unam esse increatam operationem, nempe unigenitum Patris Filium ; et hanc volentes sententiam confirmare, hæc proferunt venerabilis Cyrilli verba : « Vita quam habet Pater in semetipso, non aliud est quam Filius ; et vita quæ est in Filio, non aliud quam Pater est. Quod probat qui dicit : « Ego in Patre, et Pater in me. » At nos velut in compendio, quantum poterimus, ostendemus horum sancti verborum sententiam, et eorum qui densissimam operi caligine nobis contradicunt, impietatem retegimus. Illos qui Filium, non modo dissimilem Patris, sed et Patre inferiorem male dicebant, tanquam si non essentialiter, sed adventitie et per participationem et additionem haberet vivere et vitam ; » et quasi recipiens eam desumeret a Patre, prout scriptum est : « Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso ; » illos igitur qui evangelicum hoc effatum tam impie intelligebant ; refellens divus Cyrillus ait : « Quia vita Deus dicitur secundum operationem, ut vivificans viventia, ipse enim est vita naturaliter viventium, ut naturæ creator, imo et divine viventium, ut gratiæ dator ;

πρὸς τοῦτο, πρὸς τὸ διαφέρειν τῆς Τριάδος τῆς μονάδα· δυσσεβεῖς δὲ, ὅτι δι' ἀλλήλων ἀναίρουσι καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν. Τὸ γὰρ πρὸς ἕτερον, οὐκ ἔστιν οὐσία, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸ, πρὸς ἕτερον οὐν ἔστιν. Εἰ γοῦν ταῦτα μηδὲν διαφέρουσιν ἀλλήλων, δι' ἀλλήλων ἀναίρουνται· μᾶλλον δὲ τοὺς μηδὲν διαφέρειν ταῦτα λέγοντας, τοῦ καταλόγου τῶν θεοσεβῶν ἐξαιρῶσιν.

ριδ'. Ἄλλ' ἡμεῖς καὶ ζωὴν ἡμῶν κατ' αἰτίαν τε καὶ ἐνέργειαν, ὁμολογοῦμεν εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν, καὶ ζωὴν εἶναι τοῦτον αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν, ἀσχετῶς τε καὶ ἀπολελυμένως πάντη, καὶ ἀκτίστως ἔχειν τοῦτον ἀμφοτέρω φαμεν· ὡσαύτως καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐκοῦν καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν αὐτῆ, παρ' ἧς ὡς αἰτίας τῶν ζώντων ζωοποιούμεθα, οὐδὲν ἄλλο παρὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι· κατ' αἰτίαν γὰρ ὁ τριτυπόστατος ἡμῶν Θεός, ἡμῶν λέγεται ζωὴ, καὶ εἰ μὴ κατ' αἰτίαν, μηδὲ πρὸς ἕτερον, ἀλλ' ἀσχετῶς καὶ καθ' ἑαυτὴν θεολογουμένη ἡ θεία ζωὴ, οὐδὲν ἕτερον παρὰ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστιν. Οὐδαμῶς δὲ τὰ τοιαῦτα προσίσταται, τοῖς ἀκτίστον εἶναι τὸν Θεὸν δοξάζουσι, μὴ κατὰ τὴν οὐσίαν μόνον καὶ τὰς ὑποστάσεις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν κοινὴν τῶν τριῶν θεῶν ἐνέργειαν. Ἐνα γὰρ Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι θεολογοῦμεν, μίαν ἔχοντα τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται, ἃ καὶ ἀθροισμα καὶ πληρωμα λέγεται θεότητος κατὰ τὴν Γραφήν, καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν ὑποστάσεων ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα.

ριε'. Οἱ τὴν θεῶν ταύτην ἀθετοῦντες ἐνέργειαν, καὶ νῦν μὲν κτιστὴν εἶναι λέγοντες, νῦν δὲ τῆς θεῶς οὐσίας μηδαμῶς διαφέρουσαν, ἄλλοτ' αὖθις ἑτέραν καινοτομοῦντες δυσσέβειαν, μόνην ἀκτίστον ἐνέργειαν, τὴν τοῦ Πατρὸς Μονογενῆ δογματίζουσι, καὶ ταύτην δὴ βουλόμενοι τὴν δόξαν συνιστῆναι, κακίαν τοῦ σεπτοῦ Κυρίου προβάλλονται. Ζωὴ ἦν ὁ Πατὴρ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὐχ ἕτερα τίς ἐστι παρὰ τὸν Υἱὸν, καὶ ὅτι ἐν τῷ Υἱῷ ζωὴ, οὐχ ἕτερα τίς ἐστι παρὰ τὸν Πατέρα. Καὶ ἀληθεύει ὁ λέγων, « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » Ἡμεῖς δ' ὡς ἐν ἐπιτόμῃ, κατὰ τὸ ἐγγωροῦν, ὑποδείξομεν τὴν ἐν τοῖς ῥητοῖς τοῦτοις τοῦ ἁγίου διάνοιαν, καὶ τὸ δυσσεβῆς τῶν ἐξ ἀδιακρίτου ζόφου πρὸς ἡμᾶς ἀντιλεγόντων ἀπελέξομεν. Τοῖς γὰρ τὸν Υἱὸν οὐκ ὁνόμοιον μόνον τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν Πατέρα λέγουσι κακῶς, ὡς οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἐπέσαστον καὶ κατὰ μετοχὴν καὶ προσθήκην ἔχοντα τὸ ζῆν καὶ τὴν ζωὴν, καὶ ὡς λαμβάνοντα δεχόμενον ταύτην παρὰ τοῦ Πατρὸς, κατὰ τὴν γεγραμμένην, « Ὅσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. » τοῖς οὖν τὸ εὐαγγελικὸν τοῦτο νοοῦσιν οὕτω δυσσεβῶς, ἀντιλέγων ὁ θεὸς Κύριλλος· Ἐπεὶ ζωὴ μὲν ὁ Θεός καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν λέγεται, ὡς ζωοποιῶν τὰ ζῶντα· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ ζωὴ τῶν κατὰ φύσιν ζώντων, ὡς τῆς φύσεως κτίστης, ἀλλὰ

40 Joan. v, 26.

καὶ τῶν θεῶς ζώντων, ὡς χορηγὸς τῆς χάριτος· λέγεται δὲ καὶ ζωὴ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν, οὐ πρὸς ἕτερον, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ τε καὶ ἀπολελυμένως πάντῃ· θεῶν ὁ θεὸς Κύριλλος δεῖξαι, ὅτι καθ' ἑκάτερον τούτων οὐδὲν ὁ Υἱὸς διαφέρει τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς δέχεται τι τὸν Υἱὸν, οὐ μετὰ τὸν Πατέρα δεικνυσιν, οὐδὲ χρόνῳ δευτερεύοντα κατ' οὐσίαν τὸν Υἱὸν, πρὸς πολλοὺς ἑτέροις καὶ τοῦτο φησιν· Οὐκ ἐν τῷ δέχεται τι τὸ εἶναι ἔχει, ἀλλ' ὡν δέχεται τι. Καὶ συμπεραίνων ἐπάγει· Οὐκοῦν οὐ τὸ λαβεῖν τι παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀναγκάσει δεύτερον εἶναι τῷ χρόνῳ κατ' οὐσίαν τὸν Υἱὸν· τὴν ζωὴν ἐνταῦθα ἦν ἔχει ὁ Πατήρ, καὶ ἦν ὁ Υἱὸς παρὰ Πατρὸς λαμβάνει, μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν ἐκδεχόμενος.

ρις'. Ἐτι δεικνύς ὁ θεὸς Κύριλλος, ὡς εἰ καὶ πρὸς τὰ ζῶντα λέγεται ζωὴ κατ' ἐνέργειαν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, ὡς ζωοποιῶν αὐτὰ, καὶ ζωὴ καλούμενος αὐτῶν, οὐδὲ κατὰ τοῦτο ἐστὶν ἀνόμοιος τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἔχει τὸ ζωὴ τούτων εἶναι, καὶ ζωοποιεῖν αὐτὰ καθὰ καὶ ὁ Πατήρ· γράφει προῖών· Εἰ μὴ ζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱὸς, πῶς ἐπαληθεύσει λέγων· «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον;» Καὶ πάλιν· «Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς ἐμῆς ἀκούει φωνῆς, καὶ γὰρ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον.» Καὶ μετὰ τινά, ὡς φύσει προσοῦσαν αὐτῷ τὴν ζωὴν, καὶ οὐσιωδῶς ἐνυπάρχουσιν, δῶσειν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἐπαγγέλλεται. Πῶς οὖν ἐνδέχεται νοεῖν, οὐκ ἔχοντα τὸν Υἱὸν εἰληφέναι ταύτην παρὰ τοῦ Πατρὸς; Ἐντροπέσθωσαν τοίνυν, οἱ φρενοβλαβῶς, ἡλίκα ἂν ἀκούσῃσι φυσικῶς προσεῖναι τῷ Θεῷ ζωὴν, τὴν αὐτοῦ ταύτην εἶναι λέγοντες οὐσίαν· οὐ γὰρ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν τοῖς πιστοῖς ἡμῖν παρέχει ὁ Πατήρ, ἢ ὁ Υἱὸς ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀπαγὲ τῆς ἀσεβείας!

ρις'. Καὶ διὰ τῶν ἐξῆς δ' οὐκ ἤτιον τοῖς τὰ τοῦ ἐναντιοῦ φρονούσιν, ἀντιλέγων ὁ μέγας Κύριλλος, προελθὼν φησιν· Ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, πάντα τὰ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐπάγεται· Ἐν δὲ τῶν προσόντων τῷ Πατρὶ καὶ ἡ ζωὴ. Τῷ γοῦν εἰπεῖν ἐν τῶν προσόντων τῷ Πατρὶ, πολλὰ εἶναι τὰ προσόντα τούτῳ φανερωῶς ἀπέδειξεν. Εἰ γοῦν ἡ ζωὴ αὐτῆ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, πολλὰς κατὰ τοὺς οὕτω φρονούντας οὐσίας ἔχει ὁ Θεός. Πρὸς γε μὴν τῇ δυσσεβείᾳ, καὶ ἀμαθείᾳ ὑπερβολὴν οὐκ ἔλλειπει, τὸ λέγειν τὸ ὄν καὶ τὸ προσὸν ταυτὸν, εἰ μὴ ἄρα κατὰ τι. Πολλῶ δ' ἐτι μάλλον ἀνοητότερον, κατὰ μὴδὲν διαφέρειν λέγειν τὸ ὄν καὶ τὰ προσόντα, ταυτὸ δ' εἰπεῖν τὸ ἔν καὶ τὰ πλείω τοῦ ἐνός· ἀδύνατον γὰρ πάντῃ τε καὶ πάντως καὶ ἀλόγιστον, ἔν εἶναι τι καὶ πλείω κατὰ τὸ αὐτό.

ρις'. Ὁ μὲν οὖν θεὸς Κύριλλος, καὶ ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, Ἐν τῶν προσόντων τῷ Πατρὶ καὶ ἡ ζωὴ, παρεστήσεν ὅτι ζωὴν ἐνταῦθα, οὐ τὴν οὐσίαν ὀνομάζει τοῦ Θεοῦ. Φέρε δ' ὁμοίως καὶ ἐπὶ λέξεως αὐτὸν προσεγγίζωμεν, πολλὰ τοιαῦτα λέγοντα τὰ τῷ Θεῷ προσόντα. Προῖών. τοίνυν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, Πολλὰ, φησὶν, προσεῖναι λέγεται τῷ Πατρὶ πλεονεκτήματα, ἀλλ' οὐ τούτων ἐστὶ γυμνὸς ὁ Υἱός. Πῶς ἀνεῖτ' ἐκ τῶν πολλὰ ταῦτα καὶ τῷ Θεῷ προσόντα, θεῖα

A dicitur etiam ipse vita in seipso, nec relative ad aliud, sed eminenter et absolute prorsus. Volens divus Cyrillus ostendere utraque hac vita nihil differre Filium a Patre, et ex eo quod a Patre aliquid accipiat Filius, non probari huic Patri vel tempore posteriorem secundum essentiam esse Filium, præter multa alia hoc dicit : « Non in accipiendo aliquid sumit existentiam, sed jam existens accipit aliquid. » Et concludens addit : « Ergo non quia accipit, aliquid a Patre, sequitur necessario esse posteriorem tempore secundum essentiam Filium. » Vitam hic quam habet Pater accipit, non essentiam esse intelligit.

116. Adhuc ostendens divus Cyrillus, quamvis relative ad viventia dicatur vita secundum operationem Filius Dei, ut vivificans ea eorumque vita vocatus, non ideo ipsum esse Patri dissimilem, sed ad ipsius naturam pertinere ut sit vita eorum eaque vivificet sicut et Pater; subinde scribit : « Si non vita secundum naturam est Filius, quomodo veraciter dicit : « Qui credit in me, habet vitam æternam »? » et iterum : « Oves meæ vocem meam audiunt, et ego vitam æternam do eis » . Et paulo post, vitam quam habet essentialiter in se manentem, datum se credentibus in ipsum pollicetur. Quomodo igitur intelligi posset non habens Filius accepisse illam a Patre? Ergo erubescant, qui dementer, audientes naturaliter inesse Deo vitam, hanc esse ipsius essentiam dicunt; non enim suam essentiam credentibus nobis dat Pater aut Filius aut Spiritus sanctus, apage istam impietatem!

117. Et subsequenti sermone haud minus contra-riamente refellens magius Cyrillus, pergit dicens : « Filius ex Patre omnia huic naturalia educit, unum autem naturalium Patri est vita. » Dicendo igitur unum naturalium Patri, plura esse huic naturalia clare demonstravit. Si ergo hæc vita essentia Dei est, plures in illorum sententia essentias habet Deus. Præter impietatem, ignorantiam etiam excessu non caret, qui dicit idem esse quod est et quod naturale est, nisi forte secundum quid. Et multo adhuc dementius contentum distictum esse quod est ab iis quæ sunt naturalia, et idem esse dicitur unum ac plura : nam impossibile omnino et absurdum prorsus est, aliquid esse unum et plura sub eodem respectu.

118. Divus ergo Cyrillus dicendo : « Unum naturalium Patri est vita, » ostendit vitam hic non essentiam Dei vocari. Age tamen, et sermone ipsum inducamus multa numerantem huiusmodi Deo naturalia. Persequens igitur idem argumentum, « Multa, inquit, inesse dicuntur Patri attributa, sed his nudus non est Filius. » Quomodo multa hæc attributa Dei divina forent essentia? Volens autem quædam indicare illorum Patris attributorum, citat Paulum dicentem :

⁴² Joan. v, 47; ⁴³ Joan. x, 27.

immortali, invisibili, soli sapienti Deo¹¹ : unde magis adhuc ostenditur nullum attributorum Dei essentialiam esse. Quomodo enim immortalitas, invisibilitas, et generatim omnia privative aut negative dicta, sive simul sive seorsim essentialia forent? Omnis enim essentialia non nisi hoc vel illud est. Imo si cum illis conjungantur quæ a Theologis dicuntur affirmativa Dei attributa, patet horum nullo designari essentialiam Dei, quamvis omnibus horum nominibus, quando opus est, utamur, ad significandum essentialiam illam omni nomini superiorem. τούτων ὀνόμασιν, ὡς παντάπασιν ἀνωτέρω τῆς ὑπερουσίτητος ἐκείνης οὐσίας, ἐκ' αὐτῆς, ἤνικ' ἂν εἴη, χρώμεθα.

119. Naturalia necessario queritur cujus sint; et, si nullius sint, naturalia non sunt; si vero unius cujusdam sint naturalia, cum hoc essentialia sit, minime autem hæc, juxta adversarios, distincta sit a singulis et simul ab omnibus attributis, attributa vero sint multa, ergo una illa essentialia erit multiplex, et illud essentialia unum erit essentialia plurimum, et multas proinde habebit essentialias. Si autem et unum est et multas habet essentialias, est necessario prorsus compositum. A tanta impietate et ignorantia fideles eximens divus Cyrillus, in ipsis Thesauris ait: « Si quodcumque inest soli Deo, illud sit profecto ejus essentialia, ex multis igitur constat essentialis: multa sunt enim quæ illi soli naturaliter insunt, nulli vero alii; namque est Rex et Dominus et immortalis et invisibilis, et præter hæc de eo sexcenta dicunt divinæ Scripturæ. Si igitur unumquodque naturalium ejus ad essentialiam adscribatur, nonne erit compositus et simplex? » Quod est cogitatu absurdissimum.

120. Postquam demonstravit multis argumentis sagax divinorum Cyrillus Filium, quamquam vita sit et vitam dicatur habere secundum operationem, quia vivificat nos et vita viventium est, non esse in hoc dissimilem Patri, nam et hic vivificat; deinde ostendere volens eundem Filium, quamvis non relative ad aliud, sed independenter prorsus et absolute vita sit et vitam habere dicatur, ne sic quidem esse Patri vita dissimilem, quia quando Deum non vitam nostram ut nos vivificantem, sed independenter prorsus et absolute dicimus, tunc ejus essentialiam vocamus a naturali ejus operatione, sicut et sapientiam bonitatemque et cætera omnia; hoc igitur ostendere volens dicit: « Cum sic dicimus Patrem habere in semetipso vitam, tunc vitam appellamus Filium, qui est alius quam Pater personatantum, sed non vita: unde nihil compositum et duplex de eo cogitatur. Et cum adhuc dicimus Filium habere in semetipso vitam, illam scilicet quæ absolute intelligitur, vitam appellamus Patrem: nam vita est non relative ad aliud, sed absolute in seipso, et vita sunt in seipsis invicem Pater et Filius, hic suum dixit: « Ego in Patre, et Pater in me. » Sic

οὐσία; Θέλων δὲ δεῖξαι: καὶ τινὰ τῶν προσόντων τούτων πλεονεκτημάτων τῷ Πατρὶ, κινήσασθε τὸν Παῦλον λέγοντα, Ἀφθάρτου, ἀόρατου, μόνου σοφῷ Θεῷ. ὅθεν ἐπιδείκνυται μᾶλλον, ὡς οὐδὲν τῶν προσόντων τῷ Θεῷ οὐσία ἐστὶ. Πῶς γὰρ ἂν εἴη τὸ ἀφθάρτου, καὶ τὸ ἀόρατου, καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ ἀφαιρεματικά, ἢ καὶ τὰ ἀποφατικά, ὁμοῦ τε, ἢ χωρὶς ἑκάστου, οὐσία; οὐδεμία γὰρ οὐσία, ὅτι μὴ τότε ἢ τότε ἐστὶ τούτοις δὲ καὶ τὰ προσόντα τῷ Θεῷ, καταφατικῶς συντατόμενα παρὰ τῶν θεολόγων, δείκνυται μηδὲν αὐτῶν δηλοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ πᾶσι τοῖς

ριθ'. Τὰ προσόντα, ἐξ ἀνάγκης ζητεῖται τίνι πρόσ- ἐστι, καὶ εἰ μηδενί, οὐδὲ προσόντα ἐστὶν, εἰ δ' ἐν τινι πρόξεσι τὰ προσόντα, τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ οὐσία, μηδὲν δ' αὐτῆ πάντῃ κατ' αὐτοὺς διαφέρει, ἐκάστου τε καὶ ὁμοῦ πάντων τῶν προσόντων. Τὰ δὲ προσόντα πολλὰ, ἢ μία ἐκείνη πολλαὶ ἐσονται οὐσίαι, καὶ τὸ ἐν ἐκείνῳ κατ' οὐσίαν πολλὰ ἔσται κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ πολλὰς οὐσίας ἔχει. Εἰ δὲ καὶ ἓν ἐστὶ καὶ πολλὰς οὐσίας ἔχει, σύνθετόν ἐστι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην. Τούτων οὖν τῶν ἐπι τοσοῦτον δυσσεβῶν ἀγνοημάτων, ὁ θεὸς Κύριλλος ἐξαιρούμενος τοῖς πειθομένους, ἐν αὐτοῖς τοῖς θησαυροῖς φησιν: Εἰ ὅπερ ἂν ὑπάρχη μόνῳ τῷ Θεῷ, τοῦτο πάντως αὐτοῦ ἔσται καὶ οὐσία, ἐκ πολλῶν ἡμῖν οὐσιῶν συγκεῖσται: πολλὰ γὰρ ἐστὶν ἃ μόνῳ μὲν αὐτῷ κατὰ φύσιν ὑπάρχει, ἑτέρῳ δὲ τῶν ὄντων οὐδενί: κατὰ γὰρ Βασιλεὺς καὶ Κύριος καὶ ἀφθάρτος καὶ ἀόρατος, καὶ πρὸς τούτοις ἕτερα μυρία περὶ αὐτοῦ λέγουσιν αἱ ἑταῖρα Γραφαί. Εἰ τοίνυν ἑκάστου τῶν αὐτῶ προσόντων ἐν οὐσίᾳ τάξει κείσεται, πῶς οὐκ ἔσται σύνθετος ὁ ἀπλοῦς; ὅπερ ἐστὶν ἐννοεῖν ἀτοπώτατον.

ρξ'. Παραστήσας διὰ πολλῶν ὁ σοφὸς τὰ θεῖα Κύριλλος, ὡς εἰ καὶ ζωὴ ἐστὶ, καὶ ζωὴν ἔχειν λέγεται κατ' ἐνέργειαν ὁ Υἱὸς, ὡς ζωοποιῶν ἡμᾶς, καὶ ζωὴ τῶν ζώντων ὢν, οὐκ ἐστὶν ἀνόμοιος: καὶ κατὰ τοῦτο τῷ Πατρὶ: καὶ οὕτως γὰρ ζωοποιεῖ: θέλων προσεποδείξαι, ὡς εἰ καὶ μὴ πρὸς ἕτερόν τι, ἀλλ' ἀφέτως πάντῃ καὶ ἀπολύτως ζωὴ καὶ ζωὴν ἔχειν λέγεται ὁ Υἱὸς, ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἀνόμοιος ἐστὶ τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν ζωὴν, ἐπειδὴ περ ἤνικα μὴ ζωὴν ἡμῶν ὡς ἡμᾶς ζωοποιοῦντα τὸν Θεὸν λέγομεν, ἀλλ' ἀφέτως πάντῃ καὶ ἀπολελυμένως, τηνικαῦτα τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καλοῦμεν ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν αὐτῷ προσούσης ἐνεργείας, ὡς περ καὶ σόφραν καὶ ἀγαθότητα καὶ τὰλλα πάντα. Τοῦτο τοίνυν θέλων ἀποδείξαι φησιν, ὡς: Ὅταν οὕτως λέγωμεν, ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, ζωὴν τότε καλοῦμεν τὸν Υἱὸν, ἕτερον τοῦ Πατρὸς ὄντα κατὰ μόνην τὴν ὑπόστασιν, ἀλλὰ οὐχὶ κατὰ τὴν ζωὴν. Διὸ οὐδὲ σύνθεσις τις καὶ διπλῆ περὶ αὐτὸν νοεῖται; καὶ ὅτε πάλιν ζωὴν ἐν ἑαυτῷ φασιν ἔχειν τὸν Υἱὸν, τὴν ἀπολελυμένως νοητένην ἐκείνην, ζωὴν καλοῦμεν τὸν Πατέρα: ζωὴ γὰρ ὢν οὐ πρὸς ἕτερον, ἀλλ' ἀφέτως αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν ἀλλήλοισιν: αὐτὸς γὰρ εἰρηκεν, εἰ Ἐγὼ

¹¹ 1 Tim. I, 17.

ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Ἐὰ τοιαῦτα ἂ ἴγνιτὺρ διῠῠς Cyrillus ostendit aliam quodammodo et non aliam quam Patrem esse vitam quæ in ipso est, scilicet Filium. Qui vero dicunt hunc nullo modo alium esse quam illum, et eandem omnino quam Patrem esse vitam quæ in ipso est, ut minime distinctam; qui igitur talia contendunt, et hanc asserunt esse Patris Unigenitum; illi non venerabilis Cyrilli, sed Sabellii doctrinæ prorsus necessario adherent.

ῤα'. Ἀλλὰ καὶ τὸν θεῖον Κύριλλον καθ' ἑαυτοῦ προάγειν τοὺς κατὰ τῶν ἐναντιῶν, πῶς οὐ τῆς μεγίστης καταδίκης αὐτοῖς πρόβηεν; τὸ γὰρ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δ' ἐκεῖνο λέγειν, ἀμφοτέρων ὄντων ἀληθῶν, παντός ἐστι θεολογούντος ἐδσεδῶς, τῷ δὲ τάναντία λέγειν ἑαυτῷ, οὐδενός τῶν νοῦν ἐχόντων. Πῶς οὖν ὁ καλῶς εἰπὼν τὴν ζωὴν ἔχειν κατὰ φύσιν τὸν Υἱὸν ἦν δίδωσι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, κἀντεῦθεν δειξας ὅτι μὴ μόνον ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἦν οὐδεὶς λαμβάνει, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ φύσιν ἐνέργεια τοῦτο λέγεται ζωὴ, ἦν κατὰ χάριν ἐλαβον οἱ οὗτω παρ' αὐτοῦ ζωοποιηθέντες, ὡς καὶ σώζειν δὲ ἑαυτῶν, ταυτὸ δὲ εἰπεῖν καὶ ἀπαθανατίζειν κατὰ πνεῦμα, τοὺς μὴ κατὰ πνεῦμα ζῶντας πρότερον; Ἔστι δ' οὐ; καὶ τῶν κατὰ τι μέλος, ἢ καὶ κατὰ πᾶν σῶμα νεκρῶν γεγονότων ἀνιστᾶν. Πῶς ἂν οὖν ὁ καλῶς ταῦτα καὶ σαφῶς δειξας, πρὸς ἀναίρεσιν ἔπειτα τῆς θείας ταύτης ἐνεργείας, τὸ ζωὴν καλεῖσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ προήνεγκε; καθάπερ οἱ νῦν τὰ τοῦτου βιαζόμενοι, μᾶλλον δὲ συκοφαντοῦντες ἀνοήτως ἰσχυρίζονται.

ῤαβ'. Οὐχ ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογενῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καλεῖται παρὰ τῶν ἁγίων ἐνέργεια τε καὶ δύναμις· ἀλλ' ὡς τὰς αὐτὰς ἀπαρ ἀλλάκτως τῷ Πατρὶ δυνάμεις ἔχοντα καὶ ἐνεργείας, ἐπεὶ καὶ δύναμις ὁ Θεὸς λέγεται κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, ὡς πᾶσαν δυνάμιν ἐν ἑαυτῷ προέχων καὶ ὑπερέχων. Αὐτὸ καὶ συνυπακούμενον, ἢ καὶ συνεκφωνούμενον ἔχει τοῦτων ἑκάτερον, ὅταν δύναμις ἢ ἐνέργεια καλεῖται τὸ ἐνυπόστατον· καθάπερ καὶ ὁ τὰ πάντα μέγας Βασίλειος, Δύναμις, φησὶν, ἁγιαστικὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀνοσίσις, ἐνυπάρχου, ἐνυπόστατος. Τὰς δ' ἐκ τοῦ πάσα; ἐνεργείας οὐκ ἐνυποστάτους ὑπάρχειν κἂν τοῖς περὶ τοῦ Πνεύματος ἀπεφῆναι, δι' οὗ καὶ τῶν κτισμάτων ἀθις δὴλός ἐστι ταύτας διαστειλάς· ἐνυπόστατα γὰρ τὰ ἐκ τοῦ πνεύματος ὡς κτίσματα· πεποιμέναις γὰρ οὐσίας ὁ Θεὸς ἐδημιούργησεν.

ῤαγ'. Ἡ ἀποφατικὴ θεολογία οὐκ ἐναντιοῦται, οὐδὲ ἀναιρεῖ τὴν καταφατικὴν, ἀλλὰ δείκνυσι τὰ καταφατικῶς ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενα, ἀληθῆ μὲν εἶναι καὶ εὐσεβῶς ἐπὶ Θεοῦ, οὐ κατ' ἡμᾶς δὲ ταῦτ' ἔχειν τὸν Θεόν. Οἷον ἔχει ὁ Θεὸς τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων, ἔχομεν καὶ ἡμεῖς ἐστὶν ὧν, ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ὡς ὄντων τε καὶ γενομένων, ὁ δὲ Θεός, οὐχ ὡς ὄντων ἢ γενομένων· ἐγίνωσκε γὰρ ταῦτ' οὐδὲν ἤττον καὶ πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Ὁ γοῦν εἰπὼν περὶ Θεοῦ ὅτι οὐ γινώσκει τὰ ὄντα ἢ ὄντα, οὐκ ἐναντιοῦται τῷ λέγοντι ὅτι γινώσκει ὁ Θεὸς τὰ ὄντα, καὶ ὄντα γινώ-

121. Sed divum Cyrillum contra seipsum afferentes adversarii, nonne maximam contra seipsos inferunt damnationem? Nam dicere quidem modo unum, modo alterum, quando utrumque verum est, competit pro cuilibet theologo; sed dicere sibi met contraria, nullius est sapientis. Quomodo igitur qui recte dixit Filium naturaliter vitam habere quam dat credentibus in seipsum, et exinde demonstravit non solum essentialiam Dei, quam nemo recipit, sed etiam naturalem hujus operationem dici vitam, quam gratia recipiunt viri sic a Deo vivificati, ut per seipsos salvent, seu, quod idem est, immortales spiritualiter faciant eos qui non spiritualiter prius vixerant, et nonnullos eorum qui aliquo membro vel toto corpore erant mortui, resuscitent; quomodo igitur qui recte illa et clare demonstravit, ille postea divinam hanc operationem destruens, quod vita vocatur pro Dei essentia protulisset, ut nunc verba ejus detorquentes seu potius calumniantes stulte affirmant?

122. Non Unigenitus Dei tantum, at etiam et Spiritus sanctus vocatur a sanctis operatio et virtus; sed ita ut indiscriminatim easdem habeat ac Pater virtutes et operationes, quia Deus ipse virtus dicitur, iuxta magnum Dionysium, utpote omnem in se habens et eminenter includens virtutem. Ideo utrumque illorum simul intelligitur et edicitur, quando virtutes aut operatio vocatur quod est substantiale, sicut dicit magnus omnino Basilius: « Spiritus sanctus et virtus sanctificatrix, essentialis, inherens, substantialis. » Inde operationes non omnes esse substantiales per hoc quod dicit de Spiritu demonstravit, per quod etiam patet eas a creaturis discernens; substantialia enim sunt quæ sunt ex spiritu et creaturæ: factas enim essentias Deus creavit.

123. Negativa Dei attributa affirmativis non sunt contraria, nec ea destruunt; sed ostendunt ea quæ affirmative de Deo dicuntur, vere quidem et pie Deo attribui, non esse vero in Deo sicut in nobis. Verbi gratia, habet Deus scientiam rerum, habemus et nos quorundam scientiam; sed nos ea cognoscimus ut existentia et facta, Deus vero non ut existentia et facta, nam ea non minus cognoscebat antequam existerent. Qui ergo dicit Deum non cognoscere entia quatenus entia, non contradicit dicenti Deum cognoscere entia, et cognoscere ipsa

et entia. Imo est quædam affirmativa theologia A negativæ theologiæ vim habens; sicut cum dicit aliquis: Omnis scientia de aliquo objecto dicitur, scilicet de eo quod cognoscitur; scientia autem Dei circa nullum objectum dicitur. Ipsum enim illud dicit Deum non cognoscere entia quatenus entis, et scientiam rerum non habere, sicut nos videlicet. Eodem per hyperbolen modo dicitur etiam Deum non esse. Qui autem hoc dicit ad significandum non bene dicere eos qui dicunt esse Deum, patet enim non per hyperbolem uti negativa theologia, sed per ellipsin, perinde ac si nullus ullo modo esset Deus; quod est impietatis hyperbola; et quod, eheu! faciunt qui negativa theologia inficiari conantur increatam inesse Deo tum essentiam, tum operationem. Nos vero non alterutram altera destruentes, potius de utraque piam firmiter tenemus doctrinam.

124. Ad cunctas adversariorum cavillationes diluendum et amplam retegendam dementiam, sufficiens puto breve hoc Patris effatum: « Sine principio est, inquit, et principium, et quod est tum principio. Unus Deus; sed principium, eo quod sit principium, non ideo separatur ab eo quod est sine principio. Non enim natura illi est esse principium, sicut nec huic esse sine principio. Hæc enim sunt circa naturam, non vero natura. » Quid igitur? Num quia non natura, sed circa naturam sunt esse principium et esse sine principio, creata ideo hæc aliquis dixerit, nisi deliret? Quia autem hæc sunt increata et in natura Dei insunt, compositusne idcirco Deus? Nequaquam: nonne enim distincta sunt a natura? Verum si e contra idem esset natura quam naturalia Dei attributa, compositum tunc esse Deum præter alios Patres multis verbis magnus demonstrat Cyrillus. Tu vero percurre mecum scripta magni Basili et germani ejus germana sentientis contra Eunomium. Ibi enim reperies evidenter cum Eunomio concinere adversarios, et sufficientem eorum habebis confutationem.

125. Propter Eunomianos arbitantes non eandem esse Patris et Filii essentiam, quia omne quod de Deo dicitur, secundum essentiam dici existimant, et probare conantur, eo quod generare et generari sint diversa, ideo et essentias esse diversas; et propter eos qui contra dicunt non eundem esse Deum qui habet divinam essentiam et divinam operationem, quia omne quod de Deo dicitur, essentiam esse putant, et probare conantur, eo quod aliqua sit distinctio essentia et operationis divinae, multos ideo ac diversos esse deos; ostenditur non omne quod de Deo dicitur, secundum essentiam dici, sed dici etiam relative, id est respectu ad aliquid quod ipsè non est, verbi gratia Pater dicitur relative ad Filium, nam Pater non est Filius; et Dominus respective ad servientes creaturas, domi-

σκει αυτά. Ἔστι δὲ καὶ καταφατικὴ θεολογία, δύναμις ἀποφατικῆς θεολογίας· ἔχουσα ὡς ὅταν εἰπῆ τις· Πᾶσα γνῶσις κατὰ τινος ὑποκειμένου λέγεται, δηλονότι τοῦ γινωσκομένου. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ γνῶσις κατ' οὐδενὸς ὑποκειμένου λέγεται. Αὐτὸ γὰρ ἐκείνῳ φησιν, ὡς ὁ Θεός· οὐ γινώσκει τὰ ὄντα ἢ ὄντα· καὶ τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν οὐκ ἔχει, ὡς ἡμεῖς δηλονότι. Τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον, καὶ τὸ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν καθ' ὑπεροχὴν λέγεται. Ὁ δὲ τοῦτο λέγων, εἰς τὸ δεῖξαι μὴ καλῶς λέγειν τοὺς λέγοντας εἶναι τὸν Θεὸν, φανερός ἐστι μὴ καθ' ὑπεροχὴν χρώμενος τῇ ἀποφατικῇ θεολογίᾳ, ἀλλὰ κατ' ἔλλειψιν, ὡς μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντος τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ ἀσεβείας ἐστὶν ὑπερβολή. Ὁ, φεῦ! πάσχουσιν οἱ διὰ τῆς ἀποφατικῆς θεολογίας ἐπιχειροῦντες ἀναιρεῖν, ὡς ἔχει ὁ Θεός· καὶ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἄκτιστον. Ἡμεῖς δ' ὡς μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναιρουμένας, ἀμφοτέρας στέργομεν· βεβητούμενοι μᾶλλον ὑπ' ἑκατέρας εἰς τὴν εὐσεβῆ διάνοιαν.

ρξδ'. Τὰς τῶν ἐναντιῶν ἐρεσχειλίας πάσας, τελείως καθελείν, καὶ πλατὺν λῆρον ἀποδείξαι, ἀποχρῶν εἶναι νομίζω, καὶ βραχὺ ῥῆμα Πατρικόν. Ἄναρχος γὰρ, φησὶ, καὶ ἀρχή, καὶ τὸ μετὰ τῆς ἀρχῆς. Εἰς Θεός· ἀλλ' οὐχ ἡ ἀρχή, τῇ ἀρχῇ εἶναι τοῦ ἀναρχοῦ διείργεται. Οὐ γὰρ φύσις αὐτῇ ἡ ἀρχή· ὡσπερ οὐδ' ἐκείνῳ τὸ ἀναρχον. Περὶ γὰρ τὴν φύσιν, οὐ ταῦτα φύσις. Τί οὖν; ὅτι μὴ φύσις, ἀλλὰ περὶ τὴν φύσιν ἡ ἀρχή, καὶ τὸ ἀναρχον, κτιστὰ ταῦτ' ἐρεῖ τις, εἰ μὴ μαίνοιτο; τούτων δὲ ἀκρίτων ὄντων, καὶ τῇ φύσει τοῦ Θεοῦ προσόντων, σύνθετος παρὰ τοῦτο ὁ Θεός; Οὐδαμῶς· οὐ γὰρ διενήνοχε τῆς θείας φύσεως· ἀλλ' εἰ φύσις μᾶλλον εἴη τὰ φυσικῶς προσόντα τῷ Θεῷ, σύνθετον εἶναι τὸ Θεῖον πρὸς τοὺς ἄλλοις Πατέρας, καὶ ὁ μέγας διὰ πολλῶν διδάσκει Κύριλλος. Σὺ δέ μοι δέλωε τὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ τὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφὰ φρονούτος τούτῳ πρὸς Εὐνόμιον. Ἐκεῖ γὰρ εὐρήσεις ἐναργῶς Εὐνομίῳ συνφθόντας τοὺς κατὰ τῶν ἐναντιῶν, καὶ τῶν πρὸς; αὐτοὺς ἀντιρρήσεων ἔξεις διαρκῶς

ρκε'. Διὰ τοὺς Εὐνομιανούς, δοκοῦντας μὴ τὴν αὐτὴν Πατρός· εἶναι καὶ Υἱοῦ οὐσίαν, ἐπειδὴ πᾶν τὸ περὶ Θεοῦ λεγόμενον, κατ' οὐσίαν λέγεσθαι ὄνται, καὶ φιλονεικοῦσιν, ὡς ἐπεὶ τὸ γεννᾶν καὶ γεννᾶσθαι διάφορά ἐστι, διὰ τοῦτο καὶ οὐσίας διαφόρους εἶναι, καὶ διὰ τοὺς ἀντιλέγοντας μὴ τὸν αὐτὸν Θεὸν εἶναι, τὸν ἔχοντα καὶ τὴν θεῖαν οὐσίαν καὶ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν· ἐπειδὴ πᾶν τὸ περὶ Θεοῦ λεγόμενον οὐσίαν εἶναι ὄνται, καὶ φιλονεικοῦσιν ὡς διαφορά τις ἐστὶν οὐσίας καὶ ἐνεργείας θείας, πολλοὺς καὶ διαφόρους εἶναι θεούς· δέκνυται μὴ πᾶν τὸ περὶ Θεοῦ λεγόμενον κατ' οὐσίαν λέγεσθαι· ἀλλὰ λέγεσθαι καὶ ἀναφορικῶς· τουτέστι πρὸς τι, ὅπερ αὐτὸς οὐκ ἐστὶν· ὡσπερ ὁ Πατὴρ λέγεται πρὸς τὸν Υἱόν. Οὐ γὰρ ἐστὶ Πατὴρ ὁ Υἱός· καὶ Κύριος πρὸς τὴν δουλεύουσαν κτίσιν· κυριεύει γὰρ ὁ Θεός τῶν ἐν χρόνῳ καὶ ἐν

αἰῶνι, καὶ αὐτῶν τῶν αἰῶνῶν · τὸ δὲ κυριεύειν, ἄκτιστός ἐστιν ἐνέργεια Θεοῦ διαφέρουσα τῆς οὐσίας, ὡς πρὸς ἕτερον τι λεγομένη, ὅπερ αὐτὸς οὐκ ἐστιν.

ρξ'. Οἱ Εὐνομιανοί, πᾶν ὅπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγεται, οὐσίαν εἶναι λέγουσιν, ἵνα τὴν ἀγεννησίαν οὐσίαν εἶναι δογματίωσι · καὶ τὸν Υἱὸν ἐντεῦθεν ὡς τοῦ Πατρὸς διαφέροντα, εἰς κτίσμα, τό γε εἰς αὐτοὺς ἤκον, κατασπάσωσι. Καὶ ἡ πρόφασις αὐτοῖς, ἵνα, φασί, μὴ δύο γένοιτο θεοί · ὁ τε πρῶτος ὁ ἀγέννητος, καὶ ὁ δευτερεύων τούτου ὡς γεννητὸς ὑπάρχων. Κατὰ μίμησιν τούτων καὶ οἱ ἐναντιοί, πᾶν ὅπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγεται, οὐσίαν εἶναι λέγουσιν · ἵνα τὴν μὴ χωριζομένην, διαφέρουσαν δὲ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν ὡς ἐξ ἐκείνης οὐσαν, μετεχομένην μέντοι παρὰ τῶν ποιημάτων (Πάντα γὰρ, φησί, μετέχει πρόνοιας ἐκ τῆς παναίτιου θεότητος ἐκδουζομένης), δυσσεβῶς εἰς κτίσμα κατασπάσωσι. Καὶ ἡ πρόφασις αὐτοῖς, ἵνα, φασί, μὴ δύο γένοιτο θεότητες· ἡ τε ὑπὲρ ἐπωνυμίαν, καὶ αἰτίαν, καὶ μέθεξιν τρισυπόστατος οὐσία, καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προερχομένη, μετεχομένη δὲ καὶ ὀνομαζομένη τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια. Καὶ γὰρ οὐ συνορῶσιν ὅτι καθάπερ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, Πατήρ λέγεται πρὸς τὸν ἴδιον Υἱὸν, καὶ ἀκτιστῶς ἔχει τὸ Πατήρ εἶναι, εἰ καὶ μὴ οὐσίαν σημαίνει τὸ Πατήρ · οὕτω καὶ τὴν ἐνέργειαν ἀκτιστῶς ἔχει ὁ Θεός, εἰ καὶ διαφέρει τῆς οὐσίας ἢ ἐνέργεια. Καὶ ὅτε μίαν θεότητα φαμεν, πάντα ὅσα ἐστὶν ὁ Θεός φαμεν, καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν. Ἐκείνους τοιγαροῦν εἰσιν οἱ διχοτομοῦντες δυσσεβῶς τὴν μίαν τοῦ Θεοῦ θεότητα εἰς κτιστὰ καὶ ἀκτιστὰ.

ρξ'. Συμβεθηκός ἐστι τὸ γινόμενον καὶ ἀπογιγόμενον· ἀπ' οὗ καὶ τὰ ἀχώριστα συμβεθηκῶτα συνορῶμεν. Ἔστι δὲ πῶς συμβεθηκός, καὶ τὸ φυσικῶς προσδόν, ὡς αὐξόμενον τε καὶ μειούμενον · καθάπερ ἐν τῇ λογικῇ ψυχῇ ἡ γνῶσις. Ἄλλ' οὐδὲν τοιούτων ἐν τῷ Θεῷ, ὅτι δὴ παντάσῃ ἀμετάβλητος μένει· δι' ἣν αἰτίαν, οὐδὲν αὐτῷ κατὰ συμβεθηκῶς λέγοιτ' ἄν. Οὐ μὴν πᾶν ὅπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγεται, οὐσίαν σημαίνει· λέγεται γὰρ καὶ τὸ πρὸς τι· ὅπερ ἀναφορικός ἐστι, καὶ ἀναφορὰς πρὸς ἕτερον, ἀλλ' οὐκ οὐσίας δηλωτικός. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ ἡ θεία ἐνέργεια ἐπὶ Θεοῦ· οὔτε γὰρ οὐσία ἐστίν, οὔτε συμβεθηκός· εἰ καὶ συμβεθηκός πῶς ἐστὶ παρ' ὧν καλεῖται, θεολόγων δεικνύοντων τούτο μόνον, ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ, καὶ οὐσία οὐκ ἐστίν.

ρξη'. Ἐτι ἡ θεία ἐνέργεια, εἰ καὶ συμβεθηκός ἐστὶν ὅπως λέγεται, ἀλλ' ἐνθεωρεῖται τῷ Θεῷ, καὶ σύνθεσιν οὐκ ἐμποιεῖ. Καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπινομητοῦ, γράφων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡμᾶς διδάσκει· Τὸ Πνεῦμα γὰρ, φησί, τὸ ἅγιον, ἡ τῶν καθ' ἑαυτὸ ὑφεισθηκῶτων ἐστίν, ἡ τῶν ἐν ἑτέρῳ θεωρουμένων· ὧν τὸ μὲν οὐσίαν καλοῦσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί, τὸ δὲ συμβεθηκός. Εἰ γοῦν συμβεθηκὴν, ἐνέργεια τοῦτ' ἄν εἴη τοῦ Θεοῦ· τί γὰρ ἕτερον; ἡ τίνο;· Τοῦτο γὰρ πῶς καὶ φεύγει σύνθεσιν· τοῦτο λέγων φανερώς, ὡς εἰ τῶν ἐν τῷ Θεῷ θεωρουμένων ἐστὶ· διὸ καὶ οὐκ οὐσία, ἀλλὰ συμβεθηκός ἐστίν.

natur enim Deus in temporalia et æterna et in ipsam æternitatem : dominatio autem est increata Dei operatio, distincta ab essentia, utpote dicta relative ad aliud quod ipse non est.

126. Eunomiani quodcumque de Deo dicitur, essentiam esse dicunt, ut ingenitam essentiam esse doceant, et inde Filium tanquam a Patre distinctum ad creaturam, ut sibi placet, deprimant. Et prætextus eis est ne, aiunt, duo sint dii, nempe primus qui sit ingenitus, et secundus qui hoc sit inferior utpote genitus. Istos imitantes adversarii, quodcumque de Deo dicitur, essentiam esse dicunt, ut impie ad creaturas deprimant non separatam, sed distinctam ab essentia Dei operationem, quæ ex Deo est, participatur autem a creaturis : « Omnia enim, dicitur, participant providentiam e summo principio manantem. » Et prætextus eis est ne, aiunt, duo sint divinitates, nempe elata supra, nomen causalitatemque et communicationem trina personis essentia, et procedens ex hac participataque et nominata Dei operatio. Etenim non advertunt, sicut Deus Pater dicitur Pater relative ad proprium Filium, et increata est paternitas, licet non essentiam significet vox Pater, ita etiam operationem increatam Deo inesse, licet distincta sit ab essentia operatio. Et cum unam divinitatem dicimus, omnia dicimus quæ Deus est, nempe essentiam et operationem. Illi igitur sunt qui impie bipartiant unam Dei divinitatem in creatam et increatam.

127. Accidens est quod advenit et abit, unde inseparabilia etiam accidentia intelligimus. Est etiam quodam modo accidens quod naturaliter inest, quia augetur et minuitur : sicut in anima rationali scientia. Sed non item est in Deo, qui omnino immutabilis permanet : quam ob causam nihil in eo accidens dici potest. Non tamen quodcumque de Deo dicitur, essentiam designat ; nam dicitur etiam quod est ad aliquid, et quod proinde relativum est, et relationem ad aliud, non vero essentiam indicat. Hujusmodi est in Deo divina operatio ; nam neque essentia est, neque accidens, quamvis quodammodo accidens a quibusdam vocetur theologis, ostendentibus hoc tantum, nempe eam in Deo esse, nec esse essentiam.

128. Insuper divina operatio, quamvis accidens quodammodo dicitur, considerata tamen in Deo compositionem non facit. Id Gregorius cognomine Theologus de Spiritu sancto scribens nos docet : « Spiritus sanctus, inquit, vel est ens in seipso subsistens, vel ens in alio residens : quorum unum substantia, alterum vero accidens a theologis dicitur. Si ergo ille sit quid accidens, hoc esset operatio Dei : quid enim aliud esset aut cuius foret ? Hoc enim quodammodo fugit compositionem. » Idque clare dicit : « Si qualitas in Deo residens sit, ideo nec sit substantia, sed accidens,

qui spiritus vocatur, nihil aliud esse potest quam Dei operatio, » Hoc enim ostendit dicens : « Quid enim aliud esset? aut eujus esset? » Et præstituens quomodo nihil aliud, non qualitas, nec quantitas, nec aliquid hujusmodi residere in Deo possit, sed operatio tantum, subdit : « Hoc enim quodammodo fugit compositionem. » Quomodo autem operatio in Deo spectata fugit compositionem? Quia solus omnino impassibilis habet operationem, et secundum eam operatur tantum, sed non patitur, nec fit, nec simulatur.

129. Incretam autem innotescere sibi illam operationem Theologus paulo superius ipse docet, eam a creatura distinguens : « Nostrorum enim, inquit, doctorum alii Spiritum putaverunt operationem, alii creaturam, alii Deum. » Deum hic personam ipsam dicit. A creatura autem distinctam ostendens operationem, hanc non esse creaturam clare subostendit. Sed et paulo post, motum Dei vocat illam operationem : « Nonne increatus est Dei motus? » De qua etiam Damascenus deiser, in quinquagesimo nono capitulo scribit : « Operatio est activus et essentialis naturæ motus; activitas autem est natura, ex qua operatio procedit; opus vero est operationis effectus; agens demum est qui utitur operatione, scilicet persona.

130. Adversarii, ex eo quod Theologus hic dicat : « Si autem sit operatio, agetur, at non ager, et simul agi desinet, » creatam inde putaverunt et docuerunt divinam illam operationem. Nescierunt enim etiam increata dici opera, prout ostendit idem Theologus alibi scribens : « Si autem Pater esset nomen operationis, hæc operaretur consubstantialia. » Dicit quoque Damascenus deiser : « Ad dexteram Patris Christus sedet, divine operans universorum providentiam, nec illa vox « requievit, » quin increata sit operatio impedit. Nam creare Deus incipit ac desinit, sicut dicit Moyses : « Requievit Deus ab universo opere quod facere inceperat. » Creatio tamen illa quam incipit Deus et absolvit, est naturalis et increata Dei operatio. »

131. Divus iterum Damascenus, postquam dixit operationem esse activum et essentialem naturæ motum, ostendere volens Theologum dixisse hujusmodi operationem agi et absolvi, addidit : « Sciendum est operationem esse motum, et agi potius quam agere, ut ait Theologus Gregorius in sermone de Spiritu sancto : « Si autem operatio sit, agetur scilicet, at non ager, et simul agi desinet. » Manifeste igitur adversarii creatam esse docentes quam hic Gregorius Theologus dicit operationem, ipsam naturalem et essentialem Dei operationem dementer ad creaturas deprimunt : quam sacer Damascenus non actam solum, sed et agentem

Α και Πνεῦμα ονομάζεται, οὐδὲν ἕτερον εἶναι δυνατὸν εἰ μὴ ἐνέργειαν Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν ἄλλοις ἄλλοις ἕτερον; ἢ τίς; προκατασκευάζων δὲ, πῶς οὐδὲν ἕτερον, οὐ ποιότητα, ἢ ποσότητα, ἢ τι τῶν τοιούτων ἐνθεωρεῖσθαι τῷ Θεῷ δυνατὸν, ἀλλ' ἐνέργειαν μόνην, ἐπιφέρει. Τοῦτο γὰρ πῶς καὶ φεύγει σύνθεσιν. Πῶς δὲ ἡ ἐνέργεια ἐνθεωρούμενη τῷ Θεῷ φεύγει τὴν σύνθεσιν; Ἐπειδὴ μόνος ἀπαθεστάτην ἔχει τὴν ἐνέργειαν, ἐνεργῶν μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάσχω κατ' αὐτὴν, οὐδὲ γινώμενος, οὐδὲ ἀλλοιούμενος.

ῥαβ. Ὅτι δὲ καὶ ἀκτιστον οὖσαν οἶδε ταύτην τὴν ἐνέργειαν ὁ Θεολόγος, ἀνωτέρω μικρὸν αὐτὴς εἰσεῖς, πρὸς τὸ κτίσμα ταύτην ἀντιδιαστειλάς. Τῶν καθ' ἡμᾶς γὰρ, φησὶ, σοφῶν, οἱ μὲν ἐνέργειαν τὸ Πνεῦμα ὑπέλαθον, οἱ δὲ κτίσμα, οἱ δὲ Θεόν. Θεὸν μὲν οὖν ἐνταῦθα τὴν ὑπόστασιν αὐτὴν λέγει. Πρὸς δὲ τὸ κτίσμα ἀντιδιηρημένην δείξας τὴν ἐνέργειαν, μὴ εἶναι κτίσμα σαφῶς ὑπέδειξεν. Ἀλλὰ καὶ μικρὸν προῶν, κινήσιν Θεοῦ ταύτην εἶπε τὴν ἐνέργειαν. Πῶς οὖν οὐκ ἀκτιστος ἡ τοῦ Θεοῦ κίνησις; περὶ ἧς καὶ Δαμασκηνὸς ὁ θεοφόρος, ἐν νθ' κεφαλαίῳ γράφων, Ἐνέργεια μὲν ἐστὶν, φησὶν, ἡ δραστηκὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρόκειται ἐνεργητικὸν δὲ τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα ἐνεργῶν δὲ, ὁ κεχρημένος τῇ ἐνεργείᾳ, ἦτοι ἡ ὑπόστασις.

ῥλ. Οἱ ἐναντιοὶ, ἐκ τοῦ τὸν Θεολόγον ἐνταῦθα φάνα, Εἰ δὲ ἐνέργεια ἐνεργηθῆσεται καὶ οὐκ ἐνεργήσει, καὶ ὁμοῦ τὸ ἐνεργηθῆναι παύσεται, κτιστὴν ἐνταῦθεν ὑπενόησαν καὶ ἀπεφήναντο τὴν θείαν ταύτην ἐνέργειαν. Ἠγνόησαν γὰρ ὅτι τὸ ἐνεργεῖσθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτιστῶν λέγεται, ὡς καὶ ὁ Θεολόγος οὗτος δείκνυσιν ἀλλαγῶν γράφων. Εἰ δὲ ἐνεργείας ὁμοῦ ὁ Πατήρ, τοῦτο ἐνηργηκὸς ἂν εἴη τὸ ὁμοούσιον. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ὁ θεοφόρος Ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ὁ Χριστὸς ἐκάθισε, θεϊκῶς ἐνεργῶν τὴν τῶν ὄλων πρόνοιαν. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ, κατέπαυσε, τῷ ἀκτιστῷ τῆς ἐνεργείας προσίσταται. Κατὰ γὰρ τὸ δημιουργεῖν ἀρχεται ὁ Θεὸς καὶ παύεται ὡς καὶ ὁ Μωϋσῆς φησὶν, ὅτι Κατέπαυσε ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων ὧν ἤρξατο ποιῆσαι. Τὸ μέντοι δημιουργεῖν τοῦτο καθ' ὃ ἀρχεται ὁ Θεὸς καὶ παύεται, φυσικὴ καὶ ἀκτιστός ἐστιν ἐνέργεια Θεοῦ.

ῥλα. Ὁ θεὸς αὐθὺς Δαμασκηνὸς, μετὰ τὸ εἰπεῖν ὅτι ἐνέργεια ἐστὶν ἡ δραστηκὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις, θέλων δεῖξαι, ὡς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ὁ Θεολόγος εἶπεν ἐνεργεῖσθαι τε καὶ παύσασθαι, προσεπήνεγκεν Ἰστέον, ὡς ἡ ἐνέργεια κινήσις ἐστὶν, καὶ ἐνεργεῖται μᾶλλον ἢ ἐνεργεῖ, καθὼς φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγῳ. Εἰ δὲ ἐνέργεια ἐστὶν, ἐνεργηθῆσεται δηλονότι καὶ οὐκ ἐνεργήσει, καὶ ὁμοῦ τὸ ἐνεργηθῆναι παύσεται. Φανερὸν οὖν ὡς οἱ τὰ τῶν ἐναντιῶν φρονούντες, κτιστὴν εἶναι δογματίζοντες ἦν ἐνταῦθα Γρηγόριος ὁ Θεολόγος εἶρηκεν ἐνέργειαν, αὐτὴν τὴν φυσικὴν καὶ οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν,

⁴⁴ Gen. II, 2.

ερενοδραβῶς εἰς κτίσμα καταστῶσιν· ἦν ὁ ἱερεὺς Δαμασκηνός, μὴ ἐνεργουμένην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνεργοῦσαν ὑποφήνας, ἀκτιστον ὑπάρχουσαν παρέστησεν, ὅπως γὰρ μὴν οὐ διαφωνεῖ κατὰ τοῦτο τοῦ μοι λόγους ἀποδέδεικται.

βλβ'. Τὰ ὑποστατικά ἰδιώματα, ἀναφορικῶς κἀν τῷ Θεῷ προσάλληλα λέγεται. Καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ὑποστάσεις, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν. Ἔστι δ' ὡς καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ἀναφορικῶς ὁ Θεὸς λέγεται. Οὐ γὰρ ὡσπερ λέγεται προαιώνιος, προἀναρχος, μέγας, ἀγαθός, Θεὸς ἢ παναγία Τριάς, οὕτω δύνανται λέγεσθαι καὶ Πατὴρ· οὐ γὰρ ἐκάστη τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ μία τῶν τριῶν ὑπάρχει ὁ Πατὴρ· ἐξ οὗ καὶ εἰς δὴν ἀνάγεται τὰ ἐξῆς. Πρὸς μέντοι τὴν κτίσιν, διὰ τὸ ἐν ἔργον εἶναι τῶν τριῶν, ἐκ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντος προαχθὲν, καὶ διὰ τῶν υἱῶν ὑπὸ τῆς χορηγουμένης κοινῆς τῶν τριῶν χάριτος εἰς ποίησιν, Πατὴρ λέγεται ἂν καὶ ἡ Τριάς, τὸ, «Κύριος ὁ Θεὸς σου, Κύριος εἰς ἐστίν·» καὶ τὸ, «Πατὴρ ἡμῶν εἰς ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,» ἓνα Κύριον καὶ Θεὸν τῶν ἡμῶν τὴν ὀγιαν Τριάδα φησὶ, καὶ δὴ καὶ Πατέρα ἡμῶν, διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἡμᾶς ἀναγεννῶντα, λέγεται ἀναφορικῶς, καθάπερ ἐφημεν· καὶ ὁ Πατὴρ μόνος, πρὸς τὴν ὁμοούσιον Υἱὸν Πατὴρ. Ὁ αὐτὸς δὲ λέγεται καὶ ἀρχὴ πρὸς τὸν Υἱὸν τε καὶ τὸ Πνεῦμα. Λέγεται δὲ καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ὁ Πατὴρ ἀρχὴ, ἀλλ' ὡς κτίστης καὶ Δεσπότης πάντων τῶν κτισμάτων. Ὅταν οὖν ταῦτα πρὸς τὴν κτίσιν ὁ Πατὴρ λέγεται, ἀρχὴ ἐστὶ καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ οὐκ εἰσὶ δύο ἀρχαί, ἀλλὰ μία· καὶ γὰρ ἀναφορικῶς λέγεται καὶ ὁ Υἱὸς ἀρχὴ, ὡς πρὸς τὴν κτίσιν, ὡσπερ καὶ Δεσπότης πρὸς τὰ δούλα. Οὐκοῦν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς μετὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς πρὸς τὴν κτίσιν, μία ἀρχὴ ἐστὶ καὶ εἰς Δεσπότης, καὶ εἰς κτίστης, καὶ εἰς Θεὸς τε καὶ Πατὴρ, καὶ προμηθεὺς, καὶ ἑφορός, καὶ τὰλλα πάντα. Καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον οὐκ ἐστὶν οὐσία· οὐ γὰρ ἂν πρὸς ἕτερον ἀναφορικῶς ἐλέγετο, ἐπερ ἦν αὐτοῦ οὐσία.

βλγ'. Θέσεις, καὶ ἔξεις, καὶ τόποι, καὶ χρόνοι, καὶ εἰ τι τοιούτων, οὐ κυρίως ἐπὶ Θεοῦ λέγονται, ἀλλὰ μεταφορικῶς. Τὸ δὲ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν, ἐπὶ μόνου τοῦ Θεοῦ ἀληθέστατα ἂν λέγοιτο· μόνος γὰρ ὁ Θεὸς ποιεῖ· αὐτὸς δὲ οὐ γίνεται οὐδὲ πάσχει, ὅσον εἰς τὴν αὐτοῦ οὐσίαν ἀνήκει· καὶ μόνος διὰ πάντων ἕκαστον ποιεῖ· καὶ μόνος ἐκ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντων ποιεῖ, παντοδύναμον ἔχων τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ἀναφορικῶς λέγεται, καὶ τὸ δυνάμει ἔχει· δύναται γὰρ αὐτὸς εἰς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τι παθεῖν οὐδὲν οὐδαμῆ. Δύναται δὲ προσθεῖναι τὰς ποιήμασιν εἰ βούλοιο· τὸ μὲν γὰρ δυνάμει παθεῖν ἔχειν, καὶ προσλαθεῖν τι κατ' οὐσίαν, ἀσθενείας ἐστὶ· τὸ δὲ δυνάμει ποιεῖν ἔχειν, καὶ προσθεῖναι τοῖς ποιήμασιν ὅπως βούλοιο, θεοπρεποῦς τε καὶ παντοκρατορικῆς ἰσχύος.

βλδ'. Πάντων τῶν ὄντων εἰς δέκα συγκεφαλαιουμένων, οὐσίαν λέγω, ποσόν, ποιόν, πρὸς τι, ποῦ, ποτὲ, ποιεῖν, πάσχειν, ἔχειν, κείσθαι, καὶ τῶν

ostendens, incretam esse demonstravit, in hoc non dissonans a cognominato Theologo, sicut in sermone meo late probatum est.

πρὸς τὸν τῆς θεολογίας ἐπώνυμον, ἐν τοῖς διὰ πλά-

132. Personalia idiomata etiam in Deo relative ad se invicem dicuntur. Et distinctæ sunt a se invicem personæ, non tamen secundum essentialiam. Aliquando etiam relative ad creaturam Deus dicitur. Non enim sanctissima Trinitas, ut dicitur æternus, sine principio, magnus bonusque Deus, sic dici posset Pater: non enim unaquæque personarum, sed una trium Pater est, a quo sunt et ad quem referuntur aliz. Relative tamen ad creaturam, quia est unum trium opus ex mero nihilo productum, a filiis communi trium gratia ad actionem donatis Trinitas vocari etiam posset Pater. Illud enim: « Dominus Deus tuus Dominus unus est », et illud: « Unus est Pater noster qui est in cælis », unum Dominum et Deum nostrum esse indicant sanctam Trinitatem, et etiam Patrem nostrum sua gratia nos regenerantem relative vocari, sicut diximus: Sed Pater solus relative ad consubstantialem Filium est Pater. Idem quoque principium dicitur relative ad Filium et Spiritum sanctum. Dicitur etiam relative ad creaturas Pater principium, sed tanquam Creator et Dominus omnis creaturæ. Cum autem sic vocatur Pater respective ad creaturas, principium quoque Filius est, et non sunt duo principia, sed unum; nam ipse Filius dicitur principium relative ad creata, sicut et Dominus ad servientia. Ergo Pater et Filius cum Spiritu respective ad creaturam unum sunt principium, et unus Dominus, et unus Creator, et unus Deus et Pater, et providus, et custos, et cætera omnia. Et horum unumquodque non est essentialia: non enim relative ad aliud diceretur, si esset illius essentialia.

133. Situs, habitus, loca, tempora, et alia hujusmodi, non proprie de Deo dicuntur, sed metaphorice. Facere autem et operari de solo Deo verissime dicuntur. Solus enim Deus facit, ipse autem non fit neque patitur, in quantum ejus essentialis non convenit, et solus per omnia unumquodque facit, et solus ex nihilo facit, omnipotentem habens operationem. Et hæc etiam relative ad creationem dicitur habere in potentia: quamvis enim nihil prorsus in subrepta natura pati possit, potest tamen augere creationem, si velit. Nam posse pati et recipere augmentum in sua essentialia, signum impotentis est; posse autem agere et facta ad nutum augere, divinam et omnipotentem decet potestatem.

134. Omnia entia reducuntur ad decem categorias, quæ sunt substantia, quantitas, qualitas, relatio, locus, tempus, actio, passio, habitus, situs,

60 Deut. vi, 4. 61 Matth. xiiii, 9.

et insubstantiæ cæteræ omnes considerantur. At Deus substantia supersubstantialis est, in qua considerantur tantum relatio et actio, nullam in ea facientem compositionem aut mutationem. Agit enim omnia Deus, nihil ipse in substantia patiens. Est etiam Creator relative ad creaturam, atque principium et Dominus, quatenus hæc ab ipso exorta est ac dependet. Est quoque Pater noster, gratia nos regenerans. Est adhuc Pater relative ad æternum Filium, et Filius relative ad Patrem, et procedens a Patre Spiritus, qui est cum Patre et Filio cœternus et unius ejusdemque substantiæ. Qui vero dicunt Deum esse meram substantiam, in qua nullus modus resideat, sic actionem operationemque et relationem Deo auferunt. Si autem has inesse Deo negant, nihil agit, facit, aut operatur, nec est principium, Creator aut Dominus, nec Pater noster est secundum gratiam. Quomodo enim hæc esset, in substantia sua modos relationis et actionis non habens? Auferitur etiam personarum diversarum Trinitas, si absit a Dei substantia modus relationis. Qui autem nec trinus personis nec omnium Dominus est, non est Deus. Athei ergo sunt qui sic adversariis consentiunt.

135. Habet Deus etiam quod non est substantia. Non tamen quia hoc non est substantia, ideo est accidens: Quod enim haud solum non recedit, sed nec augmentum aut imminutionem quamcunque recipit aut patitur, minime annumerari potest accidentibus. Sed ex eo quod neque accidens neque substantia sit, non ideo merum est nihilum, sed existit et verissime existit. Atqui non est accidens, quia omnino immutabile est: nec est substantia, quia non est ens in se subsistens. Ideo accidens aliquatenus a nonnullis illud vocatur theologis, qui ostendere tantum volunt illud non esse substantiam. Quid enim? quia personale quodque attributum et personarum unaquæque, nec substantia est nec accidens in Deo, num idcirco merum est nihilum? Absit. Item igitur divina Dei operatio nec substantia nec accidens est, nec tamen merum est nihilum. Et ut dicam quod omnes admittunt theologis, si voluntate agit Deus, nec mera natura, alia igitur est voluntas quam natura. Si autem divina voluntas alia est quam natura divina, nec tamen est substantia, num ideo nullatenus existit? Haudquaquam; sed existit, quia Deus non substantiam solum, sed et voluntatem habet qua agit, sive accidens forte hanc aliquis vocare velit quatenus non est substantia, sive non accidens quatenus nullam facit compositionem aut mutationem. Habet igitur Deus, et quod est substantia, et quod non est substantia, quamvis id non vocetur accidens, divinam scilicet voluntatem et operationem.

136. Essentia, si non operationem habeat a seipsa distinctam, minime est subsistens, sed mera intellectus idea. Nam homo in genere dictus non cogi-

εφεξής τῇ οὐσίᾳ ἐνθεωρουμένων, ὁ Θεὸς οὐσία ὑπερούσιος ἔστιν· ἢ ἐνθεωρεῖται μόνᾳ, τὸ πρὸς τί τε καὶ τὸ ποιεῖν, οὐδεμίαν ἐμποιοῦντα ταύτῃ σύνθεσιν ἢ ἀλλοίωσιν. Ποιεῖ γὰρ τὰ πάντα ὁ Θεός, μὴ αὐτὸς πάσῃων κατ' οὐσίαν. Ἔστι δὲ καὶ κτίστης πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ ἀρχὴ καὶ Δεσπότης αὐτῆς ἡργμένης, καὶ αὐτῆς δουλευούσης. Ἄλλᾳ καὶ Πατὴρ ἡμῶν ἔστιν, ἀναγεννῶν ἡμᾶς τῇ χάριτι· ἔστι δὲ καὶ Πατὴρ πρὸς τὸν μηδαμῶς ἡργμένον χρονικῶς Υἱὸν καὶ Υἱὸν πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ πρόδικτυμα Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, συναϊδίον Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ, μᾶς ὄντι καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας. Οἱ δὲ λέγοντες οὐσίαν εἶναι μόνον τὸν Θεόν, μηδὲν ἔχουσαν ἐνθεωρούμενον, οὐδὲ τὸ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν, οὐδὲ τὸ πρὸς τί τε ἔχειν ἐν Θεῷ κατασκευάζουσιν. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα ἔχει ἐν αὐτοῖς νομίζουσι Θεόν, οὐδὲ ἐνέργειά ἐστιν, οὐδὲ δημιουργός, οὐδὲ ἐνέργειαν ἔχει· ἀλλ' οὐδὲ ἀρχὴ καὶ κτίστης καὶ Δεσπότης· οὐδὲ Πατὴρ ἡμῶν ἔστι κατὰ χάριν. Πῶς γὰρ ἂν εἴη ταῦτα, μὴ ἐνθεωρούμενα τῇ καθ' ἑαυτὸν οὐσίᾳ, ἔχων τὸ πρὸς τί τε καὶ ποιεῖν; συναναίρεται δὲ καὶ τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος, εἰ μὴ τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ ἐνθεωρούμενόν ἔστι τὸ πρὸς τί. Ὁ δὲ μὴ τρισυπόστατος, οὐδὲ τοῦ παντὸς Δεσπότης οὐδὲ Θεός. Ἄθεοι τοιγαροῦν εἰσιν οἱ οὕτω κατὰ τοὺς ἐναντίους φρονούντες.

ρλε'. Ἐχει ὁ Θεός, καὶ ὁ μὴ ἔστιν οὐσία. Οὐ μὴν ὅτι τοῦτο οὐκ ἔστιν οὐσία, συμβεβηκός ἐστι· τὸ γὰρ μὴ μόνον οὐκ ἀπογινόμενον, ἀλλ' οὐδ' αὔξησιν ἢ μείωσιν ἠντιναοῦν ἐπιδεχόμενον, ἢ ἐμποιοῦν, οὐκ ἔσθ' ὅπως ἂν συναριθμοῖτο τοῖς συμβεβηκόσιν. Ἄλλ' οὐχ ὅτι μῆτε συμβεβηκός ἐστι τοῦτο, μῆτε οὐσία, τῶν μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντων ἔστιν· ἀλλ' ἔστι καὶ ὡς ἀληθῶς ἔστιν. Οὐ συμβεβηκός δὲ ἔστιν, ἐπειδὴ παντάπασιν ἀμετάβλητόν ἐστιν. Ἄλλ' οὐδὲ οὐσία· καὶ γὰρ οὐ τῶν καθ' ἑαυτὸ ὑφεστηκότων ἔστιν. Δὲ καὶ συμβεβηκός πῶς ἔστι παρ' ὧν θεολόγων τοῦτο λέγεται· τοῦτο δεικνύοντων μόνον, ὅτι οὐκ ἔστιν οὐσία. Τί γὰρ, ἐπεὶ καὶ τῶν ὑποστατικῶν ἕκαστον, καὶ τῶν ὑποστάσεων ἕκαστη, ὅτι μῆτε οὐσία ἐστὶ, μῆτε συμβεβηκός ἐπὶ Θεοῦ, διὰ τοῦτο τῶν μηδαμῶς ὄντων ἔστιν; Ἄπασι. Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ ἡ θεία τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, οὕτε οὐσία, οὕτε συμβεβηκός ἐστι· καὶ τῶν μηδαμῶς ὄντων οὐκ ἔστι. Καὶ ἴν' εἶπω τὸ πᾶσι τοῖς θεολόγοις συνδοκοῦν· Εἰ τὸ βούλεσθαι ποιεῖ ὁ Θεός, ἀλλ' οὐκ ἀπλῶς τῷ πεφυκέναι, ἄλλο ἄρα τὸ βούλεσθαι, καὶ ἕτερον τὸ πεφυκέναι. Εἰ δὲ τοῦτο καὶ ἡ θεία βουλή τῆς φύσεως ἕτερον ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν οὐσία, διὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἔστιν; Οὐ μνοῦν· ἀλλ' ἔστι, καὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ μὴ οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ βουλήν ἔχοντος καθ' ἑν ποιεῖ, κἂν συμβεβηκός πως ταύτην τις ἐθέλη καλεῖν ὡς μὴ οὐσίαν οὖσαν, κἂν μὴ συμβεβηκός, ὡς μηδεμίαν ἐμποιοῦσαν σύνθεσιν, ἢ ἀλλοίωσιν. Ἔχει ἄρα ὁ Θεός καὶ ὁ οὐσία, καὶ ὁ μὴ οὐσία, κἂν εἰ μὴ συμβεβηκός καλοῖτο. τὴν θεϊαν δηλονότι βουλήν καὶ ἐνέργειαν.

ρλς'. Ἡ οὐσία εἰ μὴ ἐνέργειαν ἔχει διαφέρουσαν ἑαυτῆς, ἀνυπόστατος ἔσται τελείως, καὶ διανοίας μόνῃ θεώρημα. Ὁ γὰρ καθόλου λεγόμενος ἀνθρωπος,

οὐ διανοεῖται, οὐ δοξάζει, οὐχ ὁρᾷ, οὐκ ὄσφραίνεται, οὐ λαλεῖ, οὐκ ἀκούει, οὐ περιπατεῖ, οὐκ ἀναπνεῖ, οὐκ ἐσθίει, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οὐκ ἔχει ἐνέργειαν διαφέρουσαν τῆς οὐσίας, καὶ δεικνύσαν ὅτι ἐν ὑποστάσει ἐστὶ· διὸ καὶ τελῶς ἀνυπόστατός ἐστιν ὁ καθόλου ἄνθρωπος. Ὁ δὲ ἐνέργειαν ἐμφυτον ἔχων διαφέρουσαν τῆς οὐσίας, ἄνθρωπος, μίαν, ἢ πλείους, ἢ πάσας οἴασπερ ἔφημεν, ἐξ αὐτῶν γνωρίζεται ὅτι ἐν ὑποστάσει ἐστὶ, καὶ οὐκ ἀνυπόστατός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. Ἐπεὶ δὲ αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι, οὐκ ἐφ' ἑνός, ἢ δύο, ἢ τριῶν, ἀλλ' ἐπὶ πλείωνων τῶ ἀριθμῷ θεωροῦνται, δείκνυται εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἐν ὑποστάσει μιῶν.

ρλζ'. Ὁ Θεὸς κατὰ τὴν διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἡμετέραν, τῆς αὐτοῦ λέγω Ἐκκλησίας εὐσεβείας, ἐνέργειαν ἐμφυτον ἔχων δεικτικὴν ἑαυτοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρουσαν τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Καὶ γὰρ προ-
 ριγινώσκει τε καὶ προνοεῖται τῶν ὑποδεεστέρων, καὶ δημιουργεῖ ταῦτα, καὶ συντηρεῖ, καὶ δεσπόζει, καὶ μετασκευάζει κατ' οἰκείαν βούλησιν ὡς οἶδεν αὐτοῦ, ἐν ὑποστάσει δείκνυται ὦν, ἀλλ' οὐκ οὐσία μόνον ἀνυπόστατος. Ἐπεὶ δὲ αἱ τοιαῦται πᾶσαι ἐνέργειαι, οὐκ ἐφ' ἑνός, ἀλλ' ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ὑπάρχων ὁ Θεὸς ἡμῖν γνωρίζεται. Οἱ δὲ ἀντικείμενοι, λέγοντες μὴ ἔχειν τὸν Θεὸν ἐνέργειαν ἐμφυτον δεικτικὴν ἑαυτοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρουσαν τῆς οὐσίας αὐτοῦ, οὐκ ἐν ὑποστάσει λέγουσιν εἶναι τὸν Θεὸν, καὶ ἀνυπόστατον τελῶς ποιοῦσι τὸν τρισυπόστατον Κύριον· τοσοῦτον ὑπερβάλλοντες κακοδοξία τὸν Λίβον Σαβέλιον, ὅσον πλέον εἰς κακίαν ἔχει τῆς δυσσεβείας ἢ ἀσεβείας.

ρλη'. Τῶν τριῶν θεῶν ὑποστάσεων, οὐ μία ὡς ὁμοία ἢ ἐνέργεια, καθάπερ ἐφ' ἡμῶν, ἀλλὰ μία ὄντως καὶ τῶ ἀριθμῷ. Ὅπερ οἱ τὰ τῶν ἐναντίων φρονούντες λέγειν οὐ δύνανται· ἐπεὶ μὴ κοινήν εἶναι τῶν τριῶν ἄκτιστον ἐνέργειαν φασιν, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλων τὰς ὑποστάσεις ἐνεργείας εἶναι λέγουσιν, ὡς μὴ κοινῆς οὐσης κατ' αὐτοὺς θείας ἐνεργείας· ὥστε οὐδ' οὕτως ἔχουσι λέγειν μίαν τῶν τριῶν ἐνέργειαν· ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε ἄλλην οὕτως ἀναιροῦντες, ἀνυπόστατον κἀντεῦθεν ποιοῦσι τὸν τρισυπόστατον Θεόν.

ρλθ'. Οἱ τὴν κακοδοξὸν πλάνην κατὰ ψυχὴν νενοσηκότες, κτιστὴν λέγοντες τὴν διαφέρουσαν τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας ἐνέργειαν, κτιστῶς ἔχειν καὶ τὸ δημιουργεῖν τὸν Θεὸν δοξάζουσι, ταυτὸ δ' εἰπεῖν τὴν δημιουργικὴν δύναμιν αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἔστιν ἐνεργεῖν καὶ δημιουργεῖν χωρὶς ἐνεργείας· ὥσπερ οὐδὲ ὑπάρχειν χωρὶς ὑπάρξεως. Ὡς οὖν οὐκ ἐνὶ τὸν λέγοντα τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπαρξίν κτιστὴν, ἀκτίστως ἔχειν αὐτὸν τὸ εἶναι οφείσθαι, οὕτως οὐκ ἔστι τὸν λέγοντα τὴν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν κτιστὴν, τὸ ἐνεργεῖν τε καὶ δημιουργεῖν αὐτὸν ἀκτίστως ἔχειν οφείσθαι.

ρμ'. Κτίσματα τοῦ Θεοῦ καὶ εἰσὶ καὶ λέγονται παρὰ τῶν εὐσεβῶς φρονούντων, οὐχ ἢ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια κατὰ τοὺς τῶν ἐναντίων λήρους, ἀπαγε τῆς ἀσεβείας! ἀλλὰ τῆς θείας ἐνεργείας ἀποτελέσματα ἐστὶ τὰ κτίσματα. Εἰ γὰρ τὰ κτίσματα ἢ ἐνέργεια, ἢ ἄκτιστα ταῦτά ἐστιν (ὡς τῆς παρανομίας!), ὡς καὶ πρὶν κτισθῆναι ὄντα, ἢ πρὸ τῶν κτισμάτων (ὡς τῆς

lat, non opinatur, non videt, non odoratur, non loquitur, non audit, non ambulat, non respirat, non comedit, et uno verbo, non habet operationem ab essentia distinctam, qua indicetur hanc esse in subsistentia : ideo minime subsistens est homo in genere. Sed homo naturalem habens operationem ab essentia distinctam, sive unam, sive plures, sive omnes quascunque diximus, ex his cognoscitur esse in existentia, nec esse homo non subsistens. Quia autem hujusmodi operationes, non una, non duo, non tres, sed plurimæ numerantur, inde patet hominem in numerosissimis existere subsistentiis.

137. Deus, juxta piam doctrinam gratia sua nobis, id est suæ Ecclesiæ datam, operationem naturalem habens suæ existentie indicem ideoque a sua essentia distinctam (etenim præscit et providet inferiora, et facit, et conservat, et regit, et mutat ad proprium nutum ut sibi videtur), inde ostenditur esse in substantia, haud vero essentia non subsistens. Atqui omnes hujusmodi operationes, non in una, sed in tribus subsistentiis habens Deus nobis innotescit. Adversarii vero dicentes non habere Deum operationem naturalem suæ existentie indicem, ideoque a sua essentia distinctam, in subsistentia esse Deum negant; et minime subsistentem contendunt trinum subsistentiis Dominum, tanto superantes prava doctrina Libycum Sabellium, quanto nequior est mala pietate impietas.

138. Trium divinarum personarum operatio una est, haud quidem similis, ut apud nos, sed vere una numero. Quod adversarii dicere non possunt, quia tribus communem esse incrematam operationem negant, et personæ, juxta eos, sunt sui invicem operationes, haud vero communis est divina operatio; et ita dicere nequeunt unam esse trium operationem, sed aliam alia sic destruentes, inde non subsistentem faciunt trinum subsistentiis Deum.

139. Quibus hæretico errore anima ægrotat, creatam illi dicentes distinctam a Dei essentia operationem, creatum quoque in Deo autumant actum creandi, seu quod idem est, creatricem ejus potentiam : non enim operari aut creare absque operatione potest, sicut nec existere absque existentia. Ut igitur qui creatam dicit Dei existentiam, putare nequit increatum in eo esse actum existendi existere; ita qui creatam dicit Dei operationem, putare nequit increatum in eo esse actum operandi et creandi.

140. Creaturæ Dei nec sunt nec dicuntur a pie sentientibus, operatio Dei, ut adversarii delirant, proh impietas! sed divinæ operationis effectus sunt creaturæ. Si enim creaturæ essent operatio, vel increatæ essent (o absurditas!), ita ut antequam crearentur exstiterent; vel ante creationem (o impietas!) non habuisset Deus operationem, qui ta-

men est ab æterno agens et omnipotens. Non igitur sunt creaturæ operatio Dei, sed opera et effectus, quocumque nomine vocentur. Operatio autem Dei incrrata est et coæterna Deo, juxta theologos.

141. Non ex essentia operatio, sed ex operatione essentia dignoscitur esse, non tamen quid sit. Itaque Deus non ex sua essentia, sed ex sua providentia, juxta theologos, cognoscitur esse. Ideo etiam distincta est ab essentia operatio, quia quod indicat operatio, quod vero ea indicatur, est essentia. At hæreticæ impietatis patroni suadere studentes non distinctam esse a divina essentia divinam operationem, indicium Dei auferendo inducere nos volunt ut non cognoscamus Deum esse. Qui autem hoc nescit, maxime omnium atheus, et insanus est.

Ὁ δὲ μὴ τοῦτο γινώσκων, ἀθεώτατός τε καὶ ἀφρονέστατος πάντων ἂν εἴη.

142. Cum autem dicant isti Deo inesse quidem operationem, sed ab essentia minime distinctam, dissimulare conantur, eam impietatem, et captiose auditores decipere et fallere. Sic etiam Libycus ille Sabellius dicebat Filium esse a Deo Patre nullatenus distinctum. Ut igitur ille convincebatur Patrem dicere sine Filio personalem utriusque distinctionem negando; ita isti nunc, minime distinctam asserendo a divina essentia divinam operationem, nullam Deo operationem attribuere convincuntur. Si enim hæ non sint distinctæ, agere et operari nequit Deus; non enim potest operari sine operatione, juxta theologos, sicut nec, juxta eosdem, existere sine existentia. Insuper divinam operationem distinctam esse a divina essentia, abhinc etiam patet bene sentientibus. Operatio aliud operatur quod ipse operans non est. Sic operatur et facit Deus creaturas, ipse vero increatus est. Et relatio semper ad aliud dicitur: Filius enim dicitur ad Patrem; pater autem nunquam est patris filius; sicut igitur impossibile est relationem non distinctam esse ab essentia, et non esse modum substantiæ, sed ipsam substantiam; ita minime possibile est operationem non esse ab essentia distinctam, sed essentiam esse, licet dissentiant adversarii.

143. Magnus Basilius in syllogisticis capitibus de Deo sermonem faciens dicit: «Operatio non est operator, nec opus; non igitur ab essentia indiffereta est operatio.» Et divus Cyrillus, de Deo et ipse disserens, id docet: «Facere quidem est operationis; naturæ vero, generare; natura autem et operatio non sunt idem.» Et deifer Damascenus: «Opus divinæ voluntatis, creatio.» Et alibi sursum idem clarè dicit: «Aliud est operatio quam operans. Operatio enim est essentialis naturæ motus; operans vero, natura, ex qua operatio procedit.» Multipliciter igitur distincta est ab essentia divina operatio, juxta deiformes patres.

δυσσεβείας!) οὐκ εἶχεν ὁ Θεὸς ἐνέργειαν. Ἄλλὰ μὲν ἐξ αἰθίου ἐνεργῆς ἐστὶ καὶ παντοδύναμος, οὐκ οὐκ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ἀλλὰ τὰ ἐνεργηθέντα, καὶ ἀποτελεσθέντα, ὅπως ἂν καὶ ὀνομάζοντο, ἐστὶ τὰ κτίσματα. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια ἀκτιστός ἐστι καὶ συναίδιος Θεῷ, κατὰ τοὺς θεολόγους.

141. Οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας ἡ ἐνέργεια; ἀλλ' ἐκ τῆς ἐνεργείας ἡ οὐσία γνωρίζεται ὅτι ἐστὶ, ἀλλ' οὐ τί ἐστὶ. Διὸ καὶ ὁ Θεός, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τῆς προνοίας αὐτοῦ γινώσκεται, κατὰ τοὺς θεολόγους. ὅτι ἐστὶ. Διαφέρει δὲ καὶ κατὰ τοῦτο τῆς οὐσίας ἡ ἐνέργεια, ὅτι τὸ μὲν γνωρίζον ἐστὶν ἡ ἐνέργεια· τὸ δὲ δὲ αὐτῆς γνωρίζομενον ὅτι ἐστὶν, ἡ οὐσία ἐστὶν. Οἱ δὲ τῆς κακοδόξου δυσσεβείας συνήγοροι σπεύδοντες πείθειν μηδὲν διαφέρειν τῆς θείας οὐσίας τὴν θείαν ἐνέργειαν, τοῦτο σπεύδουσιν ἡμᾶς καταπειθῆσαι τὸ γνωριστικὸν ἀναιροῦντες, μὴ γινώσκωμεν ὅτι ἐστὶν ὁ Θεός· ὡς μηδὲ ἐκείνοι πάντως γινώσκοντες.

ρμβ'. Ὅταν δὲ λέγωσιν οὗτοι ὡς ἔχει μὲν ὁ Θεὸς ἐνέργειαν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας μηδαμῶς κατὰ μῆδὲν διαφέρουσαν, συσκιάζειν πειρῶνται καὶ οὕτω τὴν οἰκίαν δυσσεβείαν, καὶ σοριστικῶς τοὺς ἀκούοντας παρακρούουσι καὶ ἀπατᾶν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Αἰθίως ἐκείνος Σαβέλλιος ἔλεγε καὶ Ἰὼν ἔχειν τὸν Πατέρα καὶ Θεόν, μηδὲν αὐτοῦ διαφέροντα. Ὡς οὖν ἐκεῖνος ἠλέγητο Πατέρα λέγων Υἱοῦ χωρὶς, τὴν κηθ' ὑπόστασιν αὐτῶν διαφορὰν ἀρνούμενος· οὕτως οὕτω νῦν, κατ' οὐδὲν διαφέρειν λέγοντες τῆς θείας οὐσίας τὴν θείαν ἐνέργειαν, οὐκ ἔχειν ὅπως τὸν Θεὸν ἐνέργειαν ἀπελέγχονται φρονοῦντες. Εἰ γὰρ μηδὲν ταῦτα διενήνοχεν, οὐδὲ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν ἔχει ὁ Θεός. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐνεργεῖν χωρὶς ἐνεργείας, κατὰ τοὺς θεολόγους· ὡσπερ, κατ' αὐτοὺς, αὐθὶς οὐδὲ ὑπάρχειν χωρὶς ὑπάρξεως. Ὅτι δὲ ἡ θεία ἐνέργεια τῆς θείας οὐσίας διαφέρει, ὅλον ἂν εἴη κἀντεῦθεν τοῖς εὐφρονοῦσιν· ἡ δὲ ἐνέργεια ἕτερον ἐνεργεῖ, ὅπερ ὁ ἐνεργῶν οὐκ ἐστὶν. Ἐνεργεῖ γὰρ καὶ ποιεῖ ὁ Θεός· τὰ κτίσματα, αὐτὸς δὲ ἀκτιστός ἐστι. Καὶ τὸ πρὸς τὸ δὲ, πρὸς ἕτερον ἀεὶ λέγεται. Υἱὸς γὰρ λέγεται πρὸς τὸν Πατέρα. Πατὴρ δὲ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν Υἱὸς· οὐδέποτε. Ὡς οὖν τὸ πρὸς τὴν τῶν ἀδυνάτων μῆδὲν διαφέρειν τῆς οὐσίας, μηδὲ ἐνθεωρεῖσθαι τῇ οὐσίᾳ, ἀλλ' οὐσίαν εἶναι, οὕτως οὐδὲ τὴν ἐνέργειαν ἕως ἐστὶ δυνατόν μὴ διαφέρειν τῆς οὐσίας, ἀλλ' οὐσίαν εἶναι, κἂν οἱ ἐναντιοὶ ἀπαρέσκωνται.

ρμγ'. Ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς συλλογιστικαῖς αὐτοῦ κεφαλαίοις περὶ Θεοῦ τὸν λόγον ποιούμενος, φησὶν, ὡς ἡ ἐνέργεια οὕτε ὁ ἐνεργῶν ἐστὶν οὕτε τὸ ἐνεργηθέν· οὐκ ἄρα τῆς οὐσίας ἀδιάφορός ἐστὶν ἡ ἐνέργεια. Ὁ δὲ θεὸς Κύριλλος, περὶ Θεοῦ καὶ αὐτὸς τὸν λόγον ποιούμενος; Τὸ μὲν ποιεῖν ἐνεργείας ἐστὶ θεολογία· φύσεως δὲ τὸ γεννᾶν· φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταυτὸν. Δαμασκηνός ὁ θεοφόρος, Ἔργον μὲν θείας θελήσεως, ἡ κτίσις. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ σαφῶς· Ἰαλίην ὁ αὐτὸς, Ἄλλο, φησὶν, ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνεργητικόν. Ἐνέργεια μὲν γὰρ ἐστὶν ἡ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις, ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρόβεισι. Πολλὰ γὰρ ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἡ ἐνέργεια διαφέρει, κατὰ τοὺς θεοσεβῆς Πατέρας.

ρμδ'. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ παντάπασιν ἐστὶν ἀνώ-
 νυμος, ἐπεὶ καὶ πάντα ἐστὶν ἀπερινόητος· ὀνομάζεται
 οὖν ἐκ πασῶν τῶν οικειῶν ἐνεργειῶν, μηδενὸς ἐκεῖ
 τῶν ὀνομάτων πρὸς ἕτερον κατὰ τὴν σημασίαν δια-
 φέροντος. Ἐξ ἐκάστου γὰρ καὶ πάντων οὐδὲν ἕτερον,
 ἢ τὸ κρυφίον ἐκεῖνο μηδαμῶς γινωσκόμενον· ὃ τί
 ποτέ ἐστι καλεῖται ἐπὶ δὲ τῶν ἐνεργειῶν, ἕκαστον
 τῶν ὀνομάτων διάφορον ἔχει σημασίαν. Τίς γὰρ οὐκ
 οἶδεν ὅτι διενηνόχασιν ἀλλήλων τὸ κτίζειν, τὸ δεσπό-
 ζειν, τὸ κρίνειν, τὸ προνοεῖσθαι, τὸ διὰ τῆς οικείας
 χάριτος τὸν Θεὸν ἡμᾶς υἰοθετεῖν; Οἱ οὖν τὰς φυσικὰς
 θείας ταύτας ἐνεργείας, ὡς ἄλλήλων τε καὶ τῆς
 θείας φύσεως διαφερούσας λέγοντες κτιστὰς, τί
 ἄλλο ἢ τὸν Θεὸν εἰς κτίσμα κατασπῶσι; Τὰ γὰρ
 κτιζόμενα, τὰ δεσποζόμενα, τὰ κρινόμενα, καὶ
 ἀπλῶς πάντα τὰ τοιαῦτα, ἐστὶ τὰ κτίσματα, ἀλλ'
 οὐχ ὁ Κτίστης, καὶ ὁ Δεσπότης, καὶ κριτής· οὐδ'
 αὐτὸ τὸ κρίνειν, καὶ δεσπόζειν, καὶ δημιουργεῖν,
 ἄπερ φυσικῶς ἐνθεωρεῖται τούτῳ.

ρμε'. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, καθάπερ ἀνώνυμος
 ἐστὶ παντάπασιν, ὡς ὑπερώνυμος κατὰ τοὺς θεολό-
 γους, οὕτως καὶ ἀμέθεκτος ὡς ὑπὲρ μέθεξιν ὑπάρ-
 χει κατ' αὐτούς· οἱ οὖν ἀπειθοῦντες οὕτοι νῦν
 τῇ διὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων τοῦ Πνεύματος
 διδασκαλίᾳ, καὶ λοιδοροῦντες ἡμᾶς τοὺς αὐτοὺς
 ὁμολογοῦντας, πολλοὺς γίνεσθαι φασὶ θεοὺς, ἢ σύν-
 θεον τὸν ἕνα, εἴπερ ἡ θεία ἐνέργεια τῆς θείας
 οὐσίας διαφέρει, καὶ εἰ ὅλως ἐνθεωρεῖται τι τῇ
 τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ. Ἄγνοοσι γὰρ, ὡς οὐχὶ τὸ ἐνεργεῖν
 καὶ ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ τὸ πάσχειν καὶ πάθος ποιεῖ
 τὴν σύνθεσιν. Ὁ δὲ Θεὸς ἐνεργεῖ, μηδὲν αὐτὸς πά-
 σχων, μηδὲ ἀλλοιούμενος· οὐκ ἄρα σύνθετος· ἐστὶ
 διὰ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ τὸ πρὸς τί δὲ ὁ Θεὸς καὶ
 πρὸς τὴν κτίσιν ἔχει, ὡς ἀρχὴ καὶ Δεσπότης ὢν
 αὐτῆς, ἀλλ' οὐ συναριθμεῖται τοῖς γεγενοσὶ παρὰ
 τοῦτο. Πολλοὶ δὲ πάλιν πῶς ἔσονται Θεοὶ διὰ τὸ
 ἔχειν τὸν Θεὸν ἐνέργειαν, εἴπερ ἕνός ἐστι Θεοῦ,
 μᾶλλον δὲ ὁ αὐτός ἐστι Θεός, ἢ θεία οὐσία, καὶ ἡ
 θεία ἐνέργεια. Σαφῆς οὖν ἦντως τοῦτο λήρος τῆς
 αὐτῶν φρενοδραβείας.

ρμς'. Εἰπὼν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς οικειοὺς μαθητὰς,
 ὅτι « Εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων, οἳ οὐ μὴ γεύ-
 σονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ
 Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, » μεθ' ἡμέρας ἕξ,
 παραλαβὼν τὸν Πέτρον, καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην
 καὶ εἰς τὸ Θαβῶριον ὄρος ἀνελθὼν ἐλαμψεν ὡς ὁ
 ἥλιος· καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ
 φῶς· οὐ γὰρ ἠδύναντο ἐκεῖνοι βλεπεῖν πλέον·
 μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τὴν λάμψιν ταύτην οὐκ ἰσχύον-
 τες ἀτενίζεον, πρηνεῖς εἰς γῆν κατέπεσον. Ὅμως
 εἶδον, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Σωτῆρος, τὴν βα-
 σιλείαν τοῦ Θεοῦ, τὸ θεῖόν ἐκεῖνο καὶ ἀπόρρητον
 φῶς· ὃ Γρηγόριος· μὲν καὶ Βασίλειος οἱ μεγάλοι,
 θεότητα προσαγορεύουσι, Φῶς, λέγοντες, ἢ παρα-
 δειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μαθηταῖς, καὶ
 κάλλος τοῦ ὄντως δυνατοῦ, ἢ νοητῆ αὐτοῦ καὶ θεω-
 ρητῆ θεότης. Ὁ γὰρ μέγας Βασίλειος καὶ κάλλος

144. *Essentia Dei nullatenus nuncupari potest, cum sit omnino incomprehensa. Nominatur igitur ex omnibus suis operationibus; et nullum ibi nomen ab alio significatione differt. Singulis enim et omnibus nihil aliud vocatur quam absconditum illud minime notum quid sit. De operationibus vero nomina singula diversam habent significationem; quis enim nescit a se invicem distincta esse creationem, dominium, iudicium, providentiam, et nostram ex gratia Dei adoptionem? Qui ergo naturales illas Dei operationes, utpote ab invicem et a natura divina distinctas, dicunt creatas, nonne Deum ad creaturam deprimunt? Nam creata, et gubernata, et iudicata, et generatim omnia huiusmodi sunt creaturæ; non vero ipse Creator, et Dominus, et Judex, nec ipsum iudicium, et dominium, et creatio, quæ sunt naturales ipsius modi.*

145. *Essentia Dei, sicut nuncupari non potest quia est supra nomen juxta theologos, ita nec participari, quia est supra participationem juxta eosdem. Illi ergo quæ nunc inobediunt traditæ a sanctis Patribus nostris Spiritus doctrinæ, nosque bis consentaneos obtreant, dicunt multos fieri deos, vel unum compositum, si divina operatio distincta sit a divina essentia, et si quis modus in substantia Dei resideat. Ignorant enim non in operando et in operatione, sed in patiendo et in passione fieri compositionem. At Deus operatur, non ipse patiens, nec mutatus; non igitur compositus erit propter operationem. Et relationem habet Deus ad creaturam, utpote huius principium et Dominus, sed non ideo creaturis annumeratur. Adhuc, quomodo multi erunt dii ex eo quod habet Deus operationem, siquidem unius sunt Dei, seu potius unus sunt Deus, divina essentia et divina operatio? Clarissime igitur in hoc delirant isti dementes.*

146. *Postquam dixerat Dominus suis discipulis: « Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute »; post dies sex assumens Petrum, et Joannem, et ascendens in montem Thabor, resplenduit sicut sol, et vestimenta ejus facta sunt candida sicut lux; et non poterant ille respicere amplius, sed potius lumen illud non valentes intueri, prout in terram ceciderunt. Simul viderunt, juxta præmissionem Salvatoris, regnum Dei, divinum nempe illud et ineffabile lumen, quod magni Gregorius et Basilii divinitatem appellant, dicentes: « Lumen est divinitas discipulis in monte manifestata, et pulchritudo Omnipotentis, intelligibilis ejus visibilisque divinitas. » Magnus enim Basilii lucem illam dicit esse pulchritudinem Dei, solis sanctis visibilem in virtute divini Spiritus. Itaque subdit: « Vide*

⁴⁷ Marc. viii, 39. »

runt autem ejus pulchritudinem Petrus et filii tonitruum in monte, supra solis jubar splendens, et primitias ejus presentie oculis presumere meruerunt. » Et Damascenus theologus, cum Joanne Chrysostomo, naturalem divinitatis radium lumen illud vocaverunt. Prior enim scribit : « Ab æterno Filius ex Patre genitus, naturalem ab æterno habet radium divinitatis ; et divinitatis gloria, gloria corporis sit. » Et lingua aurea : « Fulgidior seipso, inquit, Dominus in monte apparuit, divinitate radios suos manifestante. »

ἢ τῆς θεότητος δόξα, δόξα τοῦ σώματος γίνεται · οὐ δὲ χρυσορρήμων, λαμπρότερος, φησὶν, ἑαυτοῦ ἐφαί-

147. Illud divinum et ineffabile lumen, Dei divinitatem et regnum, pulchritudinem et splendorem divinæ naturæ, sanctorum in incomprehensibili æternitate visionem et felicitatem, naturalem divinitatis radium et gloriam, phantasma et creaturam esse blaterant hæretici, et eos qui ipsorum instar in divinam lucem sic blasphemare non ausi, increatas æstimant Dei essentialiam et operationem, polytheos calumniose circumclamitant ; verum erubescant. Quamvis enim increata sit divina lux, unus nobis est Deus in una divinitate, quia, ut superius crebro demonstratum est, unius Dei sunt, et increata essentia, et increata operatio, divina scilicet gratia et lux illa.

148. Nefarii ergo hæretici, qui post synodum audacter dixerunt divinum illud lumen a Salvatore in Thabor emissum pro phantasmate ac creatura habendum esse, et id stabilire conati sunt, et a multis refutati haud mutaverunt sententiam, definitione scripta et anathemate percussi sunt. Nam in incarnationem Dei blasphemant, et creatam insane dicunt Dei divinitatem, et ad creaturam, quantum possunt, ipsum deprimunt Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Una enim et eadem est tribus divinitas. Si autem increatam isti et adorandam dicunt divinitatem, duas manifeste agnoscunt Dei divinitates, unam creatam, et alteram increatam. Sic sagunt cunctos veteres hæreticos impietate supergredi.

149. Alias hæresim suam velare conantes, et increatam dicunt lucem in Thabor manifestatam, et essentialiam esse Dei, multipliciter et in hoc blasphemantes. Quia enim ab apostolis visum est lumen illud, visibilem consequenter esse autumant Dei essentialiam. Verum audiant dicentem : « Nemo stetit in subsistentia, qui essentialiam Dei et Dei naturam aut viderit aut enarraverit. Nec solum nullus hominum, sed nec angelorum. Ipsa enim sex alis ornata seraphim ob excessum emicantis ex ea conuscationis, faciem pennis circumtegent. » Quia igitur nulli unquam visa est supersubstantialis essentialia Dei, quando hanc esse lumen illud

εἶναι τοῦ Θεοῦ φησι τὸ φῶς ἐκεῖνο, μόνοις ταῖς ἀγίοις θεωρητὸν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ Πνεύματος. Διὸ καὶ φησι πάλιν · Εἶδον δὲ αὐτοῦ τὸ κάλλος Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς ἐν τῷ ὄρει, ὑπερλάμπον τὴν τοῦ ἡλίου λαμπρότητα · καὶ τὰ προοίμια τῆς αὐτοῦ παρουσίας ὀφθαλμοῖς λαβεῖν κατηξιώθησαν. Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς θεολόγος, μετὰ τοῦ χρυσοῦ τὴν γλῶτταν Ἰωάννου, φυσικὴν ἀκτίνα τῆς θεότητος τὸ φῶς ἐκεῖνο προσηγόρευσαν · ὁ μὲν γράφων · Ἀνάρχως ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς, τὴν φυσικὴν ἀκτίνα ἀναρχον κέκτηται τῆς θεότητος · καὶ

ρμζ. Τροῦτο τὸ θεῖκόν καὶ ἀπόρρητον φῶς, τὴν τοῦ Θεοῦ θεότητα καὶ βασιλείαν, τὸ κάλλος καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, τὴν ἐν τῷ ἀκαταήπτω αἰῶνι τῶν ἁγίων δρασιν καὶ ἀπόλαυσιν, τὴν φυσικὴν ἀκτίνα καὶ, δόξαν τῆς θεότητος, φάσμα καὶ κτίσμα οἱ γλωσσαλοῦντες αἰρετικοὶ λέγουσι καὶ τοὺς μὴ ἀνεχομένους κατ' αὐτοὺς εἰς τὸ θεῖον φῶς τοῦτο βλασφημεῖν, ἀλλ' ἀκτιστον εἶναι φρονοῦντας τὸν Θεὸν κατ' οὐσίαν, καὶ κατ' ἐνέργειαν, ὅτι θεῖός εἶναι συκοφαντοῦντες περιαγγέλλουσιν. Ἄλλ' αἰσχυρόσθωσαν. Ἀκτιστου γὰρ καὶ τοῦ θεοῦ φωτὸς ὄντος, εἰς ἡμῖν Θεός ἐστιν ἐν μιᾷ θεότητι · ὡς ἐνός Θεοῦ, καθάπερ ἀνωτέρω πολλαχῶς ἐδέδεικται, καὶ τῆς ἀκτιστου οὐσίας οὐσης, καὶ τῆς ἀκτιστου ἐνεργείας · δηλαδὴ τῆς θείας χάριτος καὶ ἐλλάμψεως ταύτης.

ρμη. Φάσμα τοιγαροῦν καὶ κτίσμα φρονεῖν ἐπὶ τῆς συνόδου τοληρῶς εἰπόντες, καὶ κατασκευάζειν πειραθέντες οἱ κακόφρονες αἰρετικοὶ, τὴν λάμψαν ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐν Θαβῶρ θεῖκόν ἐκεῖνο φῶς, καὶ διὰ πολλῶν ἐξελεγχθέντες, καὶ μὴ μεταπεισθέντες, ἀφορισμῷ ἐγγράφῳ καὶ ἀναθέματι καθυπέβληθησαν. Εἰς τε γὰρ τὴν διὰ σαρκὸς οἰκονομίαν βλασφημοῦσι τοῦ Θεοῦ, καὶ κτιστὴν εἶναι φρονοδολῶς λέγουσι τὴν τοῦ Θεοῦ θεότητα, καὶ εἰς κτίσμα, τὸ γε εἰς αὐτοὺς ἦκον, κατασπῶσιν, αὐτὸν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἡ θεότης τῶν τριῶν. Εἰ δὲ καὶ ἀκτιστον οὗτοι σέβειν λέγουσι θεότητα, δύο φανερεῖς λοιπὸν οὗτοι λέγουσιν εἶναι τοῦ Θεοῦ θεότητα, μίαν κτιστὴν, καὶ ἄλλην ἀκτιστον. Οὕτω φιλονεικοῦσι πάντας τοὺς ἐκ παλαιοῦ κακοδόξους ὑπερβῆναι τῇ δυσσεβείᾳ.

ρμθ. Ἄλλοτε δὲ τὴν οἰκείαν κακοδοξίαν συσκιάζειν μηχανώμενοι, καὶ ἀκτιστον λέγουσι τὸ ἐν Θαβῶρ ἰδὲ λάμψαν φῶς, καὶ οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ, πολλαπλῶς κἀν τούτῳ βλασφημοῦντες. Ἐπεὶ γὰρ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐώραται τὸ φῶς ἐκεῖνο, ὁρατὴν λοιπὸν εἶναι κακῶς φρονοῦσι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἀκουέτωσαν τοῦ λέγοντος · Οὐδεὶς ἐστὶ ἐν ὑποστάματι, καὶ οὐσίαν Θεοῦ, καὶ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν, ἢ ἐξηγόρευσεν. Καὶ μὴ μόνον οὐδεὶς ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀγγέλων · καὶ αὐτὰ γὰρ τὰ ἐξαπτέρυγα Σεραφίμ, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐκείθεν ἐκπεμπομένης ἐλλάμψεως, ταῖς πτέρυξι περικαλύπτει τὰς ὄψεις. Ἐπεὶ γοῦν οὐδέσις οὐδέ ποτε

ἡ ὑπερουσίτης ὤφθη τοῦ Θεοῦ, ὅταν ταύτην εἶναι οἱ αἰρετικοὶ λέγωσι τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἀθέατον εἶναι παντάπασιν τὸ φῶς τοῦτο μαρτυροῦσι. Καὶ μὴδὲ τοὺς τῶν ἀποστόλων ἐγκρίτους τυχεῖν ἐπ' ἕρους τῆς τούτου θεάς, μὴδὲ τὸν Κύριον ἀληθῶς ταύτην ἐπαγγελίασθαι τούτοις, μὴδ' ἀληθῶς λέγειν τὸν λέγοντα· Εἶδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, σὺν αὐτῷ ὄντες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ· καὶ διαγρηγορήσαντες Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ. Ἔτερος δὲ τὸν διαφερόντως ἡγαπημένον τῷ Χριστῷ Ἰωάννην φησὶν, αὐτὴν τὴν τοῦ Λόγου θεότητα παραγομνωθεῖσαν ἐπ' ἕρους ἰδεῖν. Εἶδον οὖν καὶ ἀληθῶς εἶδον τὴν ἀκτιστον καὶ θεῖαν ἑλλαμψὶν ἐκείνην, ἀοράτου τοῦ Θεοῦ διαμένοντος καθ' ὑπερούσιον κρυφιώτητα, καὶ οἱ τῆς αἰρέσεως ἀρχηγοὶ, καὶ οἱ τούτων ὁμόφρονες διαβόητοι.

ρ'. Ἦνίκα δὲ τις ἔρηται τοὺς αἰρετικούς τουσδε, οὐσίαν εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς θεότητος εἰπόντας, καὶ ὁράται λοιπὸν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαζόμενοι τὸν ὅλον ἐγκαλύπτουσι, οὐσίαν λέγοντες εἶναι τοῦτο φάναι, ἐπεὶ δι' αὐτοῦ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐώραται· διὰ γὰρ τῶν κτισμάτων ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ὁράται· πάλιν κτίσμα κατασκευάζοντες οἱ τάλανες εἶναι τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως. Καθορᾶται δὲ διὰ τῶν κτισμάτων, οὐχ ἡ οὐσία, ἀλλ' ἡ δημιουργικὴ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια. Ὡστε δυσσεβῶς καὶ τοῦτο, καὶ τῷ Ἐθνομίμῳ συμφωνοῦντες λέγουσιν, ὅτι διὰ τῶν κτισμάτων ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ὁράται· οὕτω πολὺχρον αὐτοῖς ἔστι τὸ τῆς δυσσεβείας λήθων. Φευκταῖον οὖν αὐτούς, καὶ τὴν αὐτῶν κοινωνίαν, ὡς ψυχοφθόρον, καὶ πολυκέφαλον ὕδραν, ὡς πολυεῖδη τῆς εὐσεβείας λήμην.

11. II Petr. 1, 18. 12. Luc 1x, 32.

A hæretici dicunt, invisibilem esse illam lucem resistantur, et neque apostolorum selectos visionem ejus in monte sortitos esse, nec Dominum vere hanc eis esse pollicitum, nec veridicum esse qui dicit : « Speculatores facti sumus illius magnitudinis, cum essemus cum ipsa in monte sancto ¹¹ » — « Et evigilantes Petrus et qui cum ipso erant, viderunt majestatem ejus ¹² ». Alius vero dicit dilectissimum Christo Joannem ipsam Verbi divinitatem in monte revelatam speculatum fuisse. Viderunt igitur, et vere intuiti sunt increatam divinamque lucem, Deo invisibili remanente secundum supersubstantialiæ et absconditam essentiam, licet hæresis duces eorumque assectæ disrumpantur.

B 150. Si qui autem contendant hosce hæreticos dicere essentiam esse lumen illud divinitatis, ac proinde videri posse essentiam Dei, coacti dolum tegunt, asserendo illud essentiam ab eis vocari, quia per illud cernitur Dei essentia, per creaturas enim essentia Dei videtur : et sic rursus creaturam fingunt esse miseri lucem transfigurationis Domini. Spectatur porro per creaturas, non essentia, sed creatrix Dei operatio. Ita ut impie et hoc Eunomio consonantes dicant, per creaturas Dei essentiam cerni : ac proinde multiplex eis est impietatis seges. Fugere igitur oportet istos eorumque societatem, ut perniciosam et multicipitem hydram, et multiformem pietatis luem.

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΥΠΕΡ

ΤΩΝ ΗΣΥΧΑΖΟΝΤΩΝ

Διὰ τοὺς ἐξ ἰδίας ἀπειρίας καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους ἀπειθείας, ἀθροῦντας τὰς τοῦ Πνεύματος μυστικὰς ἐνεργείας, κρείττον, ἢ λόγος ἐν τοῖς κατὰ πνεῦμα ζώσιν ἐνεργουμένας, καὶ δι' ἔργων φανερουμένας, ἀλλ' οὐ διὰ λόγων ἀποδεικνυμένας.

HAGIORITICUS TOMUS

DE QUIETISTIS

Contra eos qui ex propria inexperientia et erga sanctos inobedientia contempnunt mysticis Spiritus operationes, quæ melius quam dici potest operantur in viventibus secundum spiritum, et quæ operibus revelantur, haud vero sermonibus reteguntur.

Τὰ μὲν ἀρτίως καθωμιλημένα, καὶ κοινῇ πρὸς ἅπαντας ἐγνωσμένα, καὶ παρρησίᾳ κηρυττόμενα δόγματα, τοῦ διὰ Μωσαίου ὑπῆρχε νόμου μυστήρια, τοῖς προφήταις

A Perscita familiariter universisque nota et predicata audacter dogmata, erant Mosaicæ legis mysteria, solis prophetis in spiritu prævisa. Promissa

qui spiritus vocatur, nihil aliud esse potest quam Dei operatio. » Hoc enim ostendit dicens : « Quid enim aliud esset? aut cujus esset? » Et præstituens quomodo nihil aliud, non qualitas, nec quantitas, nec aliquid hujusmodi recidere in Deo possit, sed operatio tantum, subdit : « Hoc enim quodammodo fugit compositionem. » Quomodo autem operatio in Deo spectata fugit compositionem? Quia solus omnino impassibilem habet operationem, et secundum eam operatur tantum, sed non patitur, nec fit, nec imulatur.

129. Incretam autem innotescere sibi illam operationem Theologus paulo superius ipse docet, eam a creatura distinguens : « Nostrorum enim, inquit, doctorum alii Spiritum putaverunt operationem, alii creaturam, alii Deum. » Deum hic personam ipsam dicit. A creatura autem distinctam ostendens operationem, hanc non esse creaturam clare subostendit. Sed et paulo post, motum Dei vocat illam operationem : « Nonne increatus est Dei motus? » De qua etiam Damascenus deifer, in quinquagesimo nono capitulo scribit : « Operatio est activus et essentialis naturæ motus; activitas autem est natura, ex qua operatio procedit; opus vero est operationis effectus; agens demum est qui utitur operatione, scilicet persona.

130. Adversarii, ex eo quod Theologus hic dicat : « Si autem sit operatio, agetur, at non ager, et simul agi desinet, » creatam inde putaverunt et docuerunt divinam illam operationem. Nescierunt enim etiam increata dici opera, prout ostendit idem Theologus alibi scribens : « Si autem Pater esset nomen operationis, hæc operaretur consubstantialia. » Dicit quoque Damascenus deifer : « Ad dexteram Patris Christus sedet, divine operans universorum providentiam, nec illa vox « *requievit*, » quin increata sit operatio impedit. Nam creare Deus incipit ac desinit, sicut dicit Moyses : « *Requievit Deus ab universo opere quod facere inceperat*. » Creatio tamen illa quam incipit Deus et absolvit, est naturalis et increata Dei operatio. »

131. Divus iterum Damascenus, postquam dixit operationem esse activum et essentialem naturæ motum, ostendere volens Theologum dixisse hujusmodi operationem agi et absolvi, addidit : « Sciendum est operationem esse motum, et agi potius quam agere, ut ait Theologus Gregorius in sermone de Spiritu sancto : « Si autem operatio sit, agetur scilicet, at non ager, et simul agi desinet. » Manifeste igitur adversarii creatam esse docentes quam hic Gregorius Theologus dicit operationem, ipsam naturalem et essentialem Dei operationem dementer ad creaturas deprimunt : quam sacer Damascenus non actam solum, sed et agentem

⁴⁰ Gen. II, 2.

Α και Πνεῦμα ονομάζεται, οὐδὲν ἕτερον εἶναι δυνατὸν εἰ μὴ ἐνέργειαν Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ ἰδέηωσεν εἰπὼν· Τί γὰρ ἕτερον; ἢ τίνας; προκατασκευάζων δὲ, πῶς οὐδὲν ἕτερον, οὐ ποιότητα, ἢ ποσότητα, ἢ τι τῶν τοιοῦτων ἐνθεωρεῖσθαι τῷ Θεῷ δυνατὸν, ἀλλ' ἐνέργειαν μόνην, ἐπιφέρει· Τοῦτο γὰρ πῶς καὶ φεύγει σύνθεσιν. Πῶς δὲ ἡ ἐνέργεια ἐνθεωρουμένη τῷ Θεῷ φεύγει τὴν σύνθεσιν; Ἐπειδὴ μόνος ἀπαθεστάτην ἔχει τὴν ἐνέργειαν, ἐνεργῶν μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάσῃων κατ' αὐτὴν, οὐδὲ γινόμενος, οὐδὲ ἀλλοιούμενος.

ῤῥθ'. Ὅτι δὲ καὶ ἀκτιστον οὖσαν οἶδε ταύτην τὴν ἐνέργειαν ὁ Θεολόγος, ἀνωτέρω μικρὸν αὐτὸς εἶπε, πρὸς τὸ κτίσμα ταύτην ἀντιδιαστειλάς. Τῶν καθ' ἡμᾶς γὰρ, φησὶ, σοφῶν, οἱ μὴ ἐνέργειαν τὸ Πνεῦμα ὑπέλαβον, οἱ δὲ κτίσμα, οἱ δὲ Θεόν. Θεὸν μὲν οὖν ἐνταῦθα τὴν ὑπόστασιν αὐτὴν λέγει. Πρὸς δὲ τὸ κτίσμα ἀντιδιηρημένην δείξας τὴν ἐνέργειαν, μὴ εἶναι κτίσμα σαφῶς ὑπέδειξεν. Ἀλλὰ καὶ μικρὸν προῶν, κίνησιν Θεοῦ ταύτην εἶπε τὴν ἐνέργειαν. Πῶς οὖν οὐκ ἀκτιστος ἡ τοῦ Θεοῦ κίνησις; περὶ ἧς καὶ Δαμασκηνὸς ὁ θεοφόρος, ἐν νθ' κεφαλαίῳ γράφων, Ἐνέργεια μὲν ἐστὶ, φησὶν, ἡ δραστηκὴ καὶ οὐσιώδης; τῆς φύσεως κίνησις· ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρόειται· ἐνεργημα δὲ τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα· ἐνεργῶν δὲ, ὁ κεχρημένος τῇ ἐνεργείᾳ, ἦτοι ἡ ὑπόστασις.

ῤῥλ'. Οἱ ἐναντίοι, ἐκ τοῦ τὸν Θεολόγον ἐνταῦθα φάσαι, Εἰ δὲ ἐνέργεια ἐνεργηθῆσεται καὶ οὐκ ἐνεργῆσει, καὶ ὁμοῦ τὸ ἐνεργηθῆναι παύσεται, κτιστὴν ἐνταῦθα ὑπενόησαν καὶ ἀπεφήναντο τὴν θεῖαν ταύτην ἐνέργειαν. Ἠγνόησαν γὰρ ὅτι τὸ ἐνεργεῖσθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτιστῶν λέγεται, ὡς καὶ ὁ Θεολόγος οὗτος δείκνυσιν ἀλλαγῆς γράφων· Εἰ δὲ ἐνεργείας δυοῖμα ὁ Πατήρ, τοῦτο ἐνηρηγῆκός ἂν εἴη τὸ ὁμοούσιον. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ὁ θεοφόρος· Ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ὁ Χριστὸς ἐκάθισε, θεϊκῶς ἐνεργῶν τὴν τῶν ὧν πρόνοιαν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ, κατέπαυσε, τῷ ἀκτιστῷ τῆς ἐνεργείας προσίσταται. Κατὰ γὰρ τὸ δημιουργεῖν ἀρχεται ὁ Θεὸς καὶ παύεται· ὡς καὶ ὁ Μωϋσῆς φησὶν, ὅτι « Κατέπαυσε ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων ὧν ἤρξατο ποιῆσαι. » Τὸ μέντοι δημιουργεῖν τοῦτο καθ' ὃ ἀρχεται ὁ Θεὸς καὶ παύεται, φυσικὴ καὶ ἀκτιστός ἐστιν ἐνέργεια Θεοῦ.

ῤῥλα'. Ὁ θεὸς αὐθὶς Δαμασκηνός, μετὰ τὸ εἰπεῖν ὅτι ἐνέργειά ἐστιν ἡ δραστηκὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις, θέλων δεῖξαι, ὡς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ὁ Θεολόγος εἶπεν ἐνεργεῖσθαι τε καὶ παύσθαι, προσεπήνεγκεν· Ἰστέον, ὡς ἡ ἐνέργεια κίνησις ἐστὶ, καὶ ἐνεργεῖται μᾶλλον ἢ ἐνεργεῖ, καθὼς φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγῳ. Εἰ δὲ ἐνέργειά ἐστιν, ἐνεργηθῆσεται δηλονότι καὶ οὐκ ἐνεργῆσει, καὶ ὁμοῦ τὸ ἐνεργηθῆναι παύσεται. Φανερόν οὖν ὡς οἱ τὰ τῶν ἐναντίων φρονούντες, κτιστὴν εἶναι δογματίζοντες ἦν ἐνταῦθα Γρηγόριος ὁ Θεολόγος εἶρηκεν ἐνέργειαν, αὐτὴν τὴν φυσικὴν καὶ οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν.

ρενοβλαδῶς εἰς κτίσμα κατασπῶσιν· ἦν ὁ ἱερὸς Δαμασκηνός, μὴ ἐνεργουμένην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνεργοῦσαν ὑποφήνας, ἀκτιστον ὑπάρχουσαν παρέστησεν, ὅπως γε μὴν οὐ διαφωνεῖ κατὰ τοῦτο τοὺς μοι λόγοις ἀποδεδείχται.

ρλβ'. Τὰ ὑποστατικά ἰδιώματα, ἀναφορικῶς κἀν τῷ Θεῷ προσάλληλα λέγεται. Καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ὑποστάσεις, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν. Ἔστι δ' ὡς καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ἀναφορικῶς ὁ Θεὸς λέγεται. Οὐ γὰρ ὡσπερ λέγεται προαιώνιος, προάναρχος, μέγας, ἀγαθός, Θεὸς ἡ παναγία Τριάς. οὕτω δύναται λέγεσθαι καὶ Πατὴρ· οὐ γὰρ ἐκάστη τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ μία τῶν τριῶν ὑπάρχει ὁ Πατὴρ· ἐξ οὗ καὶ εἰς ὃν ἀνάγεται τὰ ἐξῆς. Πρὸς μέντοι τὴν κτίσιν, διὰ τὸ ἐν ἔργον εἶναι τῶν τριῶν, ἐκ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντος προαχθὲν, καὶ διὰ τῶν υἱῶν ὑπὸ τῆς χορηγομένης κοινῆς τῶν τριῶν χάριτος εἰς ποίησιν, Πατὴρ λέγοιτ' ἄν καὶ ἡ Τριάς. Τὸ, « Κύριος ὁ Θεὸς σου, Κύριος εἰς ἔστιν » καὶ τὸ, « Πατὴρ ἡμῶν εἰς ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, » ἕνα Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν τὴν ὁγίαν Τριάδα φησι, καὶ δὴ καὶ Πατέρα ἡμῶν, διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἡμᾶς ἀναγεννῶντα, λέγεται ἀναφορικῶς, καθάπερ ἔφημεν· καὶ ὁ Πατὴρ μόνος, πρὸς τὴν ὁμοούσιον Υἱὸν Πατὴρ. Ὁ αὐτὸς δὲ λέγεται καὶ ἀρχὴ πρὸς τὸν Υἱὸν τε καὶ τὸ Πνεῦμα. Λέγεται δὲ καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ὁ Πατὴρ ἀρχὴ, ἀλλ' ὡς κτίστης καὶ Δεσπότης πάντων τῶν κτισμάτων. Ὅταν οὖν ταῦτα πρὸς τὴν κτίσιν ὁ Πατὴρ λέγηται, ἀρχὴ ἐστὶ καὶ ὁ Υἱός, καὶ οὐκ εἰσὶ δύο ἀρχαί, ἀλλὰ μία· καὶ γὰρ ἀναφορικῶς λέγεται καὶ ὁ Υἱὸς ἀρχὴ, ὡς πρὸς τὴν κτίσιν, ὡσπερ καὶ Δεσπότης πρὸς τὰ θῶλα. Οὐκοῦν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς μετὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς πρὸς τὴν κτίσιν μετὰ ἀρχῆς ἐστὶ καὶ εἰς Δεσπότης, καὶ εἰς κτίστης, καὶ εἰς Θεός τε καὶ Πατὴρ, καὶ προμηθεύς, καὶ ἔφορος, καὶ τὰλλα πάντα. Καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον οὐκ ἐστὶν οὐσία· οὐ γὰρ ἄν πρὸς ἕτερον ἀναφορικῶς ἐλέγετο, εἴπερ ἦν αὐτοῦ οὐσία.

ρλγ'. Θέσεις, καὶ ἔξεις, καὶ τόποι, καὶ χρόνοι, καὶ εἴ τι τοιούτων, οὐ κυρίως ἐπὶ Θεοῦ λέγονται, ἀλλὰ μεταφορικῶς. Τὸ δὲ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν, ἐπὶ μόνου τοῦ Θεοῦ ἀληθέστατα ἄν λέγοιτο· μόνος γὰρ ὁ Θεὸς ποιεῖ· αὐτὸς δὲ οὐ γίνεται οὐδὲ πάσχει, ὅσον εἰς τὴν αὐτοῦ οὐσίαν ἀνήκει· καὶ μόνος διὰ πάντων ἕκαστον ποιεῖ· καὶ μόνος ἐκ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντων ποιεῖ, παντοδύναμον ἔχων τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ἀναφορικῶς λέγεται, καὶ τὸ δύναμει ἔχει· δύναται γὰρ αὐτὸς εἰς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τι παθεῖν οὐδὲν οὐδαμῆ. Δύναται δὲ προσθεῖναι τὴν ποιήμασιν εἰ βούλοιο· τὸ μὲν γὰρ δύναμει παθεῖν ἔχει, καὶ προσλαθεῖν τι κατ' οὐσίαν, ἀσθενείας ἐστὶ· τὸ δὲ δύναμει ποιεῖν ἔχει, καὶ προσθεῖναι τοῖς ποιήμασιν ὅπως βούλοιο, θεοπρεποῦς τε καὶ παντοκρατορικῆς ἰσχύος.

ρλδ'. Πάντων τῶν ὄντων εἰς δέκα συγκεφαλαιωμένων, οὐσίαν λέγω, ποσόν, ποιόν, πρὸς τι, ποῦ, ποτε, ποιεῖν, πάσχειν, ἔχειν, κεῖσθαι, καὶ τῶν

ostendens, increatum esse demonstravit, in hoc non dissonans a cognominato Theologo, sicut in sermone meo late probatum est.

πρὸς τὸν τῆς θεολογίας ἐπώνυμον, ἐν τοῖς διὰ πλά-

132. Personalia idiomata etiam in Deo relative ad se invicem dicuntur. Et distinctæ sunt a se invicem personæ, non tamen secundum essentiam. Aliquando etiam relative ad creaturam Deus dicitur. Non enim sanctissima Trinitas, ut dicitur æternus, sine principio, magnus bonusque Deus, sic dici posset Pater: non enim unaquæque personarum, sed una trium Pater est, a quo sunt et ad quem referuntur aliæ. Relative tamen ad creaturam, quia est unum trium opus ex mero nihilo productum, a filiiis communi trium gratia ad actionem donatis Trinitas vocari etiam possent Pater. Illud enim: « Dominus Deus tuus Dominus unus est »⁶⁵, et illud: « Unus est Pater noster qui est in cælis »⁶⁶, et unum Dominum et Deum nostrum esse indicant sanctam Trinitatem, et etiam Patrem nostrum sua gratia nos regenerantem relative vocari, sicut diximus: Sed Pater solus relative ad consubstantialem Filium est Pater. Idem quoque principium dicitur relative ad Filium et Spiritum sanctum. Dicitur etiam relative ad creaturas Pater principium, sed tanquam Creator et Dominus omnis creaturæ. Cum autem sic vocatur Pater respective ad creaturas, principium quoque Filius est, et non sunt duo principia, sed unum; nam ipse Filius dicitur principium relative ad creata, sicut et Dominus ad servientia. Ergo Pater et Filius cum Spiritu respective ad creaturam unum sunt principium, et unus Dominus, et unus Creator, et unus Deus et Pater, et providus, et custos, et cætera omnia. Et horum unumquodque non est essentia: non enim relative ad aliud diceretur, si esset illius essentia.

133. Situs, habitus, loca, tempora, et alia hujusmodi, non proprie de Deo dicuntur, sed metaphorice. Facere autem et operari de solo Deo verissime dicuntur. Solus enim Deus facit, ipse autem non fit neque patitur, in quantum ejus essentia non convenit, et solus per omnia unumquodque facit, et solus ex nihilo facit, omnipotentem habens operationem. Et hæc etiam relative ad creationem dicitur habere in potentia· quamvis enim nihil prorsus in suble natura pati possit, potest tamen augere creationem, si velit. Nam posse pati et recipere augmentum in sua essentia, signum impotentia est; posse autem agere et facta ad nutum augere, divinam et omnipotentem decet potentiam.

134. Omnia entia reducuntur ad decem categorias, quæ sunt substantia, quantitas, qualitas, relatio, locus, tempus, actio, passio, habitus, situs,

⁶⁵ Deut. vi, 4. ⁶⁶ Matth. xiii, 9.

et insubstantiæ cæteræ omnes considerantur. At Deus substantia supersubstantialis est, in qua considerantur tantum relatio et actio, nullam in ea facientes compositionem aut mutationem. Agit enim omnia Deus, nihil ipse in substantia patiens. Est etiam Creator relative ad creaturam, atque principium et Dominus, quatenus hæc ab ipso exorta est ac dependet. Est quoque Pater noster, gratia nos regenerans. Est adhuc Pater relative ad æternum Filium, et Filius relative ad Patrem, et procedens a Patre Spiritus, qui est cum Patre et Filio cœternus et unius ejusdemque substantiæ. Qui vero dicunt Deum esse meram substantiam, in qua nullus modus resideat, sic actionem operationemque et relationem Deo auferunt. Si autem has inesse Deo negant, nihil agit, facit, aut operatur, nec est principium, Creator aut Dominus, nec Pater noster est secundum gratiam. Quomodo enim hæc esset, in substantia sua modos relationis et actionis non habens? Auferitur etiam personarum diversarum Trinitas, si absit a Dei substantia modus relationis. Qui autem nec trinus personis nec omnium Dominus est, non est Deus. Athei ergo sunt qui sic adversariis consentiunt.

135. Habet Deus etiam quod non est substantia. Non tamen quia hoc non est substantia, ideo est accidens: Quod enim haud solum non recedit, sed nec augmentum aut imminutionem quamcumque recipit aut patitur, minime annumerari potest accidentibus. Sed ex eo quod neque accidens neque substantia sit, non ideo merum est nihilum, sed existit et verissime existit. Atqui non est accidens, quia omnino immutabile est: nec est subsistentia, quia non est ens in se subsistens. Ideo accidens aliquatenus a nonnullis illud vocatur theologis, qui ostendere tantum volunt illud non esse substantiam. Quid enim? quia personale quodque attributum et personarum unaquæque, nec substantia est nec accidens in Deo, num idcirco merum est nihilum? Absit. Item igitur divina Dei operatio nec substantia nec accidens est, nec tamen merum est nihilum. Et ut dicam quod omnes admittunt theologis, si voluntate agit Deus, nec mera natura, alia igitur est voluntas quam natura. Si autem divina voluntas alia est quam natura divina, nec tamen est substantia, num ideo nullatenus existit? Haudquaquam; sed existit, quia Deus non substantiam solum, sed et voluntatem habet qua agit, sive accidens forte hanc aliquis vocare velit quatenus non est substantia, sive non accidens quatenus nullam facit compositionem aut mutationem. Habet igitur Deus, et quod est substantia, et quod non est substantia, quamvis id non vocetur accidens, divinam scilicet voluntatem et operationem.

136. Essentia, si non operationem habeat a seipsa distinctam, minime est subsistens, sed mera intellectus idea. Nam homo in genere dictus non cogi-

ἐφεξῆς τῆ οὐσίας ἐνθεωρουμένων, ὁ Θεὸς οὐσία ὑπερουσία; ἔστιν ἢ ἐνθεωρεῖται μόνα, τὸ πρὸς τί τε καὶ τὸ ποιεῖν, οὐδεμίαν ἐμποιοῦντα ταύτῃ σύνθεσιν ἢ ἀλλοίωσιν. Ποιεῖ γὰρ τὰ πάντα ὁ Θεός, μηδὲν αὐτὸς πάσχων κατ' οὐσίαν. Ἔστι δὲ καὶ κτίστης πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ ἀρχὴ καὶ Δεσπότης αὐτῆς ἡργμένης, καὶ αὐτῆς δουλευούσης. Ἀλλὰ καὶ Πατὴρ ἡμῶν ἔστιν, ἀναγεννῶν ἡμᾶς τῇ χάριτι· ἔστι δὲ καὶ Πατὴρ πρὸς τὸν μηδαμῶς ἡργόμενον χρονικῶς Υἱόν, καὶ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ πρόβλημα Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, συναγλιον Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ, μετὰ δυντα καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας. Οἱ δὲ λέγοντες οὐσίαν εἶναι μόνον τὸν Θεόν, μηδὲν ἔχουσαν ἐνθεωρούμενον, οὐδὲ τὸ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν, οὐδὲ τὸ πρὸς τί ἔχειν τὸν Θεὸν κατασκευάζουσιν. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα ἔχει ὁ αὐτὸ νομιζοῦσι Θεόν, οὐδὲ ἐνεργεῖα ἔστιν, οὐδὲ δημιουργός, οὐδὲ ἐνεργεῖαν ἔχει· ἀλλ' οὐδὲ ἀρχὴ καὶ κτίστης καὶ Δεσπότης· οὐδὲ Πατὴρ ἡμῶν ἔστι κατὰ χάριν. Πῶς γὰρ ἂν εἴη ταῦτα, μὴ ἐνθεωρούμενα τῇ καθ' ἑαυτὸν οὐσίᾳ, ἔχων τὸ πρὸς τί τε καὶ ποιεῖν; συναναίρεται δὲ καὶ τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος, εἰ μὴ τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ ἐνθεωρούμενόν ἔστι τὸ πρὸς τί. Ὁ δὲ μὴ τρισυπόστατος, οὐδὲ τοῦ παντὸς Δεσπότης οὐδὲ Θεός. Ἄθεοι τοιγαροῦν εἰσιν οἱ οὕτω κατὰ τοὺς ἐναντίους φρονούντες.

ρλε'. Ἐχει ὁ Θεός, καὶ ὁ μὴ ἔστιν οὐσία. Οὐ μὴν ὅτι τοῦτο οὐκ ἔστιν οὐσία, συμβεηχός ἔστι· τὸ γὰρ μὴ μόνον οὐκ ἀπογινόμενον, ἀλλ' οὐδ' αὖξησην ἢ μείωσιν ἠγνιναοῦν ἐπιδεχόμενον, ἢ ἐμποιοῦν, οὐκ ἐστὶ ὅπως ἂν συναριθμοῖτο τοῖς συμβεηχόσιν. Ἀλλ' οὐκ ὅτι μῆτε συμβεηχός ἔστι τοῦτο, μῆτε οὐσία, τῶν μηδαμῶς ὄντων ἔστιν· ἀλλ' ἔστι καὶ ὡς ἀληθῶς ἔστιν. Οὐ συμβεηχός δ' ἔστιν, ἐπειδὴ παντάπασιν ἀμετάβλητόν ἔστιν. Ἀλλ' οὐδὲ οὐσία· καὶ γὰρ οὐ τῶν καθ' ἑαυτὸ ὑφρασηχότων ἔστιν. Διὸ καὶ συμβεηχός πῶς ἔστι παρ' ὧν θεολόγων τοῦτο λέγεται· τοῦτο δεικνύντων μόνον, ὅτι οὐκ ἔστιν οὐσία. Τί γὰρ, ἐπεὶ καὶ τῶν ὑποστατικῶν ἕκαστον, καὶ τῶν ὑποστάσεων ἕκαστη, ὅτι μῆτε οὐσία ἐστὶ, μῆτε συμβεηχός ἐπὶ Θεοῦ, διὰ τοῦτο τῶν μηδαμῶς ὄντων ἔστιν; Ἄπασι. Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ ἡ θεία τοῦ Θεοῦ ἐνεργεῖα, οὔτε οὐσία, οὔτε συμβεηχός ἔστι· καὶ τῶν μηδαμῶς ὄντων οὐκ ἔστι. Καὶ ἴν' εἴπω τὸ πᾶσι τοῖς θεολόγοις συνοδοκοῦν· Εἰ τὸ βούλεσθαι ποιεῖ ὁ Θεός, ἀλλ' οὐκ ἀπλῶς τῷ πεφυκέναι, ἄλλο ἄρα τὸ βούλεσθαι, καὶ ἕτερον τὸ πεφυκέναι. Εἰ δὲ τοῦτο καὶ ἡ θεία βουλή τῆς φύσεως ἕτερόν ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν οὐσία, διὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἔστιν; Οὐ μνοῦν· ἀλλ' ἔστι, καὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ μὴ οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ βουλήν ἔχοντος καθ' ἑν ποιεῖ, κἂν συμβεηχός πως ταύτην τις ἐθέλῃ καλεῖν ὡς μὴ οὐσίαν οὖσαν, κἂν μὴ συμβεηχός, ὡς μηδεμίαν ἐμποιοῦσαν σύνθεσιν, ἢ ἀλλοίωσιν. Ἔχει ἄρα ὁ Θεός καὶ ὁ οὐσία, καὶ ὁ μὴ οὐσία, κἂν εἰ μὴ συμβεηχός καλοῖτο. τὴν θεῖαν δηλονότι βουλήν καὶ ἐνεργεῖαν.

ρλς'. Ἡ οὐσία εἰ μὴ ἐνεργεῖαν ἔχει διαφέρουσαν ἑαυτῆς, ἀνυπόστατος ἔσται τελῶς, καὶ διανοίας μόνῃ θεώρημα. Ὁ γὰρ καθόλου λεγόμενος ἀνθρωπος,

οὐ διανοεῖται, οὐ δοξάζει, οὐκ ὄρα, οὐκ ὀσφρίζεται, οὐ λαλεῖ, οὐκ ἀκούει, οὐ περιπατεῖ, οὐκ ἀναπνεῖ, οὐκ ἐσθλεί, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οὐκ ἔχει ἐνέργειαν διαφέρουσαν τῆς οὐσίας, καὶ δεικνύσαν ὅτι ἐν ὑποστάσει ἐστὶ· διὸ καὶ τελῶς ἀνυπόστατός ἐστιν ὁ καθόλου ἄνθρωπος. Ὁ δὲ ἐνέργειαν ἔμψυτον ἔχων διαφέρουσαν τῆς οὐσίας, ἄνθρωπος, μίαν, ἢ πλείους, ἢ πάσας οἷα σπερ ἔφημεν, ἐξ αὐτῶν γνωρίζεται ὅτι ἐν ὑποστάσει ἐστὶ, καὶ οὐκ ἀνυπόστατός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. Ἐπεὶ δὲ αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι, οὐκ ἐφ' ἐνός, ἢ δύο, ἢ τριῶν, ἀλλ' ἐπὶ πλείονων τῶ ἀριθμῷ θεωροῦνται, δεικνύται εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἐν ὑποστάσει μῦριας.

ρλζ'. Ὁ θεὸς κατὰ τὴν διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἡμετέραν, τῆς αὐτοῦ λέγω Ἐκκλησίας* εὐσεβείας, ἐνέργειαν ἔμψυτον ἔχων δεικτικὴν ἑαυτοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρουσαν τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Καὶ γὰρ προ- γινώσκει τε καὶ προνοεῖται τῶν ὑποδεεστέρων, καὶ δημιουργεῖ ταῦτα, καὶ συντηρεῖ, καὶ δεσπόζει, καὶ μετασκευάζει κατ' οἰκίαν βούλησιν ὡς οἶδεν αὐτῶν, ἐν ὑποστάσει δεικνύται ὧν, ἀλλ' οὐκ οὐσία μόνον ἀνυπόστατος. Ἐπεὶ δὲ αἱ τοιαῦται πᾶσαι ἐνέργειαι, οὐκ ἐφ' ἐνός, ἀλλ' ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ὑπάρχων ὁ θεὸς ἡμῖν γνωρίζεται. Οἱ δὲ ἀντικείμενοι, λέγοντες μὴ ἔχειν τὸν θεὸν ἐνέργειαν ἔμψυτον δεικτικὴν ἑαυτοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρουσαν τῆς οὐσίας αὐτοῦ, οὐκ ἐν ὑποστάσει λέγουσιν εἶναι τὸν θεὸν, καὶ ἀνυπόστατον τε ἕως ποιοῦσι τὸν τρισυπόστατον Κύριον· τσο- οῦτον ὑπερβάλλοντες κακοδοξία τὸν Αἰθῦν Σαβέλλιον, ὅσον πλέον εἰς κακίαν ἔχει τῆς δυσσεβείας ἢ ἀσεβείας.

ρλη'. Τῶν τριῶν θείων ὑποστάσεων, οὐ μία ὡς ὁμοία ἢ ἐνέργεια, καθάπερ ἐφ' ἡμῶν, ἀλλὰ μία ὄντως καὶ τῷ ἀριθμῷ. Ὅπερ οἱ τὰ τῶν ἐναντίων φρονούντες λέγειν οὐ δύναται· ἐπεὶ μὴ κοινήν εἶναι τῶν τριῶν ἀκτιστον ἐνέργειάν φασιν, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλων τὰς ὑποστάσεις ἐνεργείας εἶναι λέγουσιν, ὡς μὴ κοινῆς οὐσίας κατ' αὐτοὺς θείας ἐνεργείας· ὥστε οὐδ' οὕτως ἔχουσι λέγειν μίαν τῶν τριῶν ἐνέργειαν· ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε ἄλλην οὕτως ἀναιροῦντες, ἀνυπόστατον κἀνευθεν ποιοῦσι τὸν τρισυπόστατον θεόν.

ρλθ'. Οἱ τὴν κακόδοξον πλάνην κατὰ ψυχὴν νενοσηκότες, κτιστὴν λέγοντες τὴν διαφέρουσαν τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας ἐνέργειαν, κτιστῶς ἔχειν καὶ τὸ δημιουργεῖν τὸν θεὸν δοξάζουσι, ταυτὸ δ' εἰπεῖν τὴν δημιουργικὴν δύναμιν αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἐστιν ἐνεργεῖν καὶ δημιουργεῖν χωρὶς ἐνεργείας· ὡσπερ οὐδὲ ὑπάρχειν χωρὶς ὑπάρξεως. Ὡς οὖν οὐκ ἐνὶ τὸν λέγοντα τὴν τοῦ θεοῦ ὑπαρξιν κτιστὴν, ἀκτίστως ἔχειν αὐτὸν τὸ εἶναι ολεσθαι, οὕτως οὐκ ἐστὶ τὸν λέγοντα τὴν τοῦ θεοῦ ἐνέργειαν κτιστὴν, τὸ ἐνεργεῖν τε καὶ δημιουργεῖν αὐτὸν ἀκτίστως ἔχειν ολεσθαι.

ρμ'. Κτίσματα τοῦ θεοῦ καὶ εἰσι καὶ λέγονται παρὰ τῶν εὐσεβῶς φρονούντων, οὐχ ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια κατὰ τοὺς τῶν ἐναντίων λήρους, ἀπαγε τῆς ἀσεβείας! ἀλλὰ τῆς θείας ἐνεργείας ἀποτελέσματα ἐστὶ τὰ κτίσματα. Εἰ γὰρ τὰ κτίσματα ἢ ἐνέργεια, ἢ ἀκτίστα ταῦτά ἐστιν (ὡ τῆς παρανομίας!), ὡς καὶ πρὶν κτισθῆναι ὄντα, ἢ πρὸ τῶν κτισμάτων (ὡ τῆς

lat, non opinatur, non videt, non odoratur, non loquitur, non audit, non ambulat, non respirat, non comedit, et uno verbo, non habet operationem ab essentia distinctam, qua indicetur hanc esse in subsistentia : ideo minime subsistens est homo in genere. Sed homo naturalem habens operationem ab essentia distinctam, sive unam, sive plures, sive omnes quascunque diximus, ex his cognoscitur esse in existentiis, nec esse homo non subsistens. Quia autem hujusmodi operationes, non una, non duo, non tres, sed plurimæ numerantur, inde patet hominem in numerosissimis existere subsistentiis.

137. Deus, juxta piam doctrinam gratia sua nobis, id est suæ Ecclesiæ datam, operationem naturalem habens suæ existentie indicem ideoque a sua essentia distinctam (etenim præscit et providet inferiora, et facit, et conservat, et regit, et mutat ad proprium nutum ut sibi videtur), inde ostenditur esse in substantia, haud vero essentia non subsistens. Atqui omnes hujusmodi operationes, non in una, sed in tribus subsistentiis habens Deus nobis innotescit. Adversarii vero dicentes non habere Deum operationem naturalem suæ existentie indicem, ideoque a sua essentia distinctam, in subsistentia esse Deum negant; et minime subsistentem contendunt trinum subsistentiis Dominum, tanto sperantes prava doctrina Libycum Sabellium, quanto nequior est mala pietate impietas.

138. Trium divinarum personarum operatio una est, haud quidem similis, ut apud nos, sed vere una numero. Quod adversarii dicere non possunt, quia tribus communem esse incretam operationem negant, et personæ, juxta eos, sunt sui invicem operationes, haud vero communis est divina operatio; et ita dicere nequeunt unam esse trium operationem, sed aliam alia sic destruentes, inde non subsistentem faciunt trinum subsistentiis Deum.

139. Quibus hæretico errore anima ægrotat, creatam illi dicentes distinctam a Dei essentia operationem, creatum quoque in Deo autumant actum creandi, seu quod idem est, creatricem ejus potentiam : non enim operari aut creare absque operatione potest, sicut nec existere absque existentia. Ut igitur qui creatam dicit Dei existentiam, putare nequit incretum in eo esse actum existendi existere; ita qui creatam dicit Dei operationem, putare nequit incretum in eo esse actum operandi et creandi.

140. Creaturæ Dei nec sunt nec dicuntur a pie sentientibus, operatio Dei, ut adversarii delirant, pro impietas! sed divinæ operationis effectus sunt creaturæ. Si enim creaturæ essent operatio, vel incretæ essent (o absurditas!), ita ut antequam crearentur existissent; vel ante creationem (o impietas!) non habuisset Deus operationem, qui ta-

men est ab æterno agens et omnipotens. Non igitur sunt creaturæ operatio Dei, sed opera et efficias, quocumque nomine vocentur. Operatio autem Dei increata est et cœterna Deo, juxta theologos.

141. Non ex essentia operatio, sed ex operatione essentia dignoscitur esse, non tamen quid sit. Itaque Deus non ex sua essentia, sed ex sua providentia, juxta theologos, cognoscitur esse. Ideo etiam distincta est ab essentia operatio, quia quod indicat est operatio, quod vero ea indicatur, est essentia. At hæreticæ impietatis patroni suadere studentes non distinctam esse a divina essentia divinam operationem, indicium Dei auferendo inducere nos volunt ut non cognoscamus Deum esse. Qui autem hoc nescit, maxime omnium atheus, et incanus est.

Ὁ δὲ μὴ τοῦτο γινώσκων, ἀθεώτατός τε καὶ ἀφρονέστατος πάντων ἂν εἴη.

142. Cum autem dicunt isti Deo inesse quidem operationem, sed ab essentia minime distinctam, dissimulare conantur suam impietatem, et captioses auditores decipere et fallere. Sic etiam Libyus ille Sabellinus dicebat Filium esse a Deo Patre nullatenus distinctum. Ut igitur ille convincebatur Patrem dicere sine Filio personalem utriusque distinctionem negando; ita isti nunc, minime distinctam asserendo a divina essentia divinam operationem, nullam Deo operationem attribuere convincuntur. Si enim hæc non sint distinctæ, agere et operari nequit Deus; non enim potest operari sine operatione, juxta theologos, sicut nec, juxta eosdem, existere sine existentia. Insuper divinam operationem distinctam esse a divina essentia, abhinc etiam patet bene sentientibus. Operatio aliud operatur quod ipse operans non est. Sic operatur et facit Deus creaturas, ipse vero increatus est. Et relatio semper ad aliud dicitur: Filius enim dicitur ad Patrem; pater autem nunquam est patris filius; sicut igitur impossibile est relationem non distinctam esse ab essentia, et non esse modum substantiæ, sed ipsam substantiam; ita minime possibile est operationem non esse ab essentia distinctam, sed essentiam esse, licet dissentiant adversarii.

143. Magnus Basilius in syllogisticis capitibus de Deo sermonem faciens dicit: «Operatio non est operator, nec opus; non igitur ab essentia indifferens est operatio.» Et divus Cyrillus, de Deo et ipse disserens, id docet: «Facere quidem est operatio; naturæ vero, generare; natura autem et operatio non sunt idem.» Et deifer Damascenus: «Opus divinæ voluntatis, creatio.» Et ibi sursum idem clarè dicit: «Aliud est operatio quam operans. Operatio enim est essentialis naturæ motus; operans vero, natura, ex qua operatio procedit.» Multipliciter igitur distincta est ab essentia divina operatio, juxta deiformes patres.

δυσσεβείας!) οὐκ εἶχεν ὁ Θεὸς ἐνέργειαν. Ἄλλὰ μὴν ἐξ ἀδίδου ἐνεργῆς ἐστὶ καὶ παντοδύναμος, οὐκ οὐν ἢ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ἀλλὰ τὰ ἐνεργηθέντα, καὶ ἀποτελεσθέντα, ὅπως ἂν καὶ ὀνομάζοντο, ἐστὶ τὰ κτίσματα. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια ἀκτιστός ἐστι καὶ συναδίδος Θεῶν, κατὰ τοὺς θεολόγους.

141. Οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας ἡ ἐνέργεια, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐνεργείας ἡ οὐσία γνωρίζεται ὅτι ἐστὶ, ἀλλ' οὐ τί ἐστὶ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τῆς προνοίας αὐτοῦ γινώσκειται, κατὰ τοὺς θεολόγους, ὅτι ἐστὶ. Διαφέρει δὲ καὶ κατὰ τοῦτο τῆς οὐσίας ἡ ἐνέργεια, ὅτι τὸ μὲν γνωρίζον ἐστὶν ἡ ἐνέργεια· τὸ δὲ δι' αὐτῆς γνωριζόμενον ὅτι ἐστὶν, ἡ οὐσία ἐστὶν. Οἱ δὲ τῆς κακοδόξου δυσσεβείας συνήγοροι σπεύδοντες πειθεῖν μηδὲν διαφέρειν τῆς θείας οὐσίας τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, τοῦτο σπεύδουσιν ἡμᾶς καταπεισάσαι τὸ γνωρισικὸν ἀναιρουντες, μὴ γινώσκωσιν ὅτι ἐστὶν ὁ Θεός· ὡς μηδὲ ἐκείνοι πάντως γινώσκοντες.

142. Ὁταν δὲ λέγωσιν οὗτοι ὡς εἶχει μὲν ὁ Θεὸς ἐνέργειαν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας μηδαμῶς κατὰ μὴτὴν διαφέρουσαν, συσκιάζουσιν τὴν οὐσίαν καὶ οὕτως τὴν οὐσίαν δυσσεβείαν, καὶ σοφιστικῶς τοὺς ἀκούοντας παρακρούουσθαὶ καὶ ἀπατάειν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Αἰῶς ἐκεῖνος Σαβέλλιος εἶπε καὶ Υἱὸν εἶναι τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν, μὴδὲν αὐτοῦ διαφέροντα. Ὡς οὖν ἐκεῖνος ἠλέγγετο Πατέρα λέγων Υἱοῦ χωρὶς, τὴν κτ' ὑπόστασιν αὐτῶν διαφορὰν ἀρνούμενος· οὕτως οὗτοι νῦν, κατ' οὐδὲν διαφέρειν λέγοντες τῆς θείας οὐσίας τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, οὐκ εἶναι ὅπως τὸν Θεὸν ἐνεργεῖαν ἀπελέγχονται φρονούντες. Εἰ γὰρ μὴδὲν ταῦτα διενήνοχεν, οὐδὲ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν εἶχει ὁ Θεός. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐνεργεῖν χωρὶς ἐνεργείας, κατὰ τοὺς θεολόγους· ὡσπερ, κατ' αὐτοὺς, αὐθὶς οὐδὲ ὑπάρχειν χωρὶς ὑπάρξεως. Ὅτι δὲ ἡ θεῖα ἐνέργεια τῆς θείας οὐσίας διαφέρει, ὁρῶν ἂν εἴη κἀντεῦθεν τοῖς εὐφρονούσιν· ἡ δὲ ἐνέργεια ἕτερον ἐνεργεῖ, ὅπερ ὁ ἐνεργῶν οὐκ ἐστὶν. Ἐνεργεῖ γὰρ καὶ ποιεῖ ὁ Θεός τὰ κτίσματα, αὐτὸς δὲ ἀκτιστός ἐστι. Καὶ τὸ πρὸς τι δὲ, πρὸς ἕτερον αἰεὶ λέγεται. Υἱὸς γὰρ λέγεται πρὸς τὸν Πατέρα. Πατὴρ δὲ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν Υἱός· οὐδέποτε. Ὡς οὖν τὸ πρὸς τι τῶν ἀδυνάτων μὴδὲν διαφέρειν τῆς οὐσίας, μὴδὲ ἐνθεωρεῖσθαι τῇ οὐσίᾳ, ἀλλ' οὐσίαν εἶναι, οὕτως οὐδὲ τὴν ἐνέργειαν ὅπως ἐστὶ δυνατόν μὴ διαφέρειν τῆς οὐσίας, ἀλλ' οὐσίαν εἶναι, κἂν οἱ ἐναντίοι ἀπαρέσκωνται.

143. Ὁ μὲν γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς συλλογιστικῶς αὐτοῦ κεφαλαίοις περὶ Θεοῦ τὸν λόγον ποιούμενος, φησὶν, ὡς ἡ ἐνέργεια οὐτε ὁ ἐνεργῶν ἐστὶν οὐτε τὸ ἐνεργηθέν· οὐκ ἄρα τῆς οὐσίας ἀδιάφορός ἐστὶν ἡ ἐνέργεια. Ὁ δὲ θεὸς Κύριλλος, περὶ Θεοῦ καὶ αὐτὸς τὸν λόγον ποιούμενος; Τὸ μὲν ποιεῖν ἐνεργείας ἐστὶ θεολογεῖ· φύσεως δὲ τὸ γεννᾶν· φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταυτὸν. Δαμασκηνὸς ὁ θεοφύλακτος, Ἐργον μὲν θείας θελήσεως, ἡ κτίσις. Καὶ ἀλλαγὴ δὲ σαφῶς κατὰ τὸν αὐτὸν, Ἄλλο, φησὶν, ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνεργητικόν. Ἐνέργεια μὲν γὰρ ἐστὶν ἡ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις, ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια προέσι. Πολλοὶ γὰρ ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἡ ἐνέργεια διαφέρει, κατὰ τοὺς θεοσεβῆς Πατέρας.

ρμδ'. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ παντάπασιν ἐστὶν ἀνώ-
 νυμος, ἐπεὶ καὶ πάντῃ ἐστὶν ἀπερινόητος· ὀνομάζεται
 οὖν ἐκ πασῶν τῶν οικειῶν ἐνεργειῶν, μηδενὸς ἐκεῖ
 τῶν ὀνομάτων πρὸς ἕτερον κατὰ τὴν σημασίαν δια-
 φέροντος. Ἐξ ἐκάστου γὰρ καὶ πάντων οὐδὲν ἕτερον,
 ἢ τὸ κρῦτον ἐκεῖνο μηδαμῶς γινωσκόμενον· ὃ τί
 ποτὲ ἐστὶ καλεῖται ἐπὶ δὲ τῶν ἐνεργειῶν, ἕκαστον
 τῶν ὀνομάτων διάφορον ἔχει σημασίαν. Τίς γὰρ οὐκ
 οἶδεν ὅτι διενηνόχασιν ἀλλήλων τὸ κτίζειν, τὸ δεσπό-
 ζειν, τὸ κρίνειν, τὸ προνοεῖσθαι, τὸ διὰ τῆς οικείας
 χάριτος τὸν Θεὸν ἡμᾶς υἰοθετεῖν; Οἱ οὖν τὰς φυσικὰς
 θείας ταύτας ἐνεργείας, ὡς ἀλλήλων τε καὶ τῆς
 θείας φύσεως διαφερούσας λέγοντες κτιστὰς, τί
 ἄλλο ἢ τὸν Θεὸν εἰς κτίσμα κατασπῶσι; Τὰ γὰρ
 κτιζόμενα, τὰ δεσποζόμενα, τὰ κρινόμενα, καὶ
 ἀπλῶς πάντα τὰ τοιαῦτα, ἐστὶ τὰ κτίσματα, ἀλλ'
 οὐχ ὁ Κτίστης, καὶ ὁ Δεσπότης, καὶ κριτής· οὐδ'
 αὐτὸ τὸ κρίνειν, καὶ δεσποζεῖν, καὶ δημιουργεῖν,
 ἀπερ φυσικῶς ἐνθεωρεῖται τούτῳ.

ρμε'. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, καθάπερ ἀνώνυμος
 ἐστὶ παντάπασιν, ὡς ὑπερώνυμος κατὰ τοὺς θεο-
 λόγους, οὕτως καὶ ἀμέθεκτος ὡς ὑπὲρ μέθεξιν ὑπ-
 ἄρχει κατ' αὐτούς· οἱ οὖν ἀπειθοῦντες οὗτοι νῦν
 τῇ διὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων τοῦ Πνεύματος
 διδασκαλίᾳ, καὶ λοιδοροῦντες ἡμᾶς τοὺς αὐτοὺς
 ὁμολογοῦντας, πολλοὺς γίνεσθαι φασὶ θεοὺς, ἢ σύν-
 θετον τὸν ἕνα, εἴπερ ἡ θεία ἐνέργεια τῆς θείας
 οὐσίας διαφέρει, καὶ εἰ ὅλως ἐνθεωρεῖται τι τῇ
 τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ. Ἄγνοοῦσι γὰρ, ὡς οὐχὶ τὸ ἐνεργεῖν
 καὶ ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ τὸ πάσχειν καὶ πάθος ποιεῖ
 τὴν σύνθεσιν. Ὁ δὲ Θεὸς ἐνεργεῖ, μηδὲν αὐτῆς πά-
 σχων, μηδὲ ἀλλοιούμενος· οὐκ ἄρα σύνθετος ἐστὶ
 διὰ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ τὸ πρὸς τί δὲ ὁ Θεὸς καὶ
 πρὸς τὴν κτίσιν ἔχει, ὡς ἀρχὴ καὶ Δεσπότης ὢν
 αὐτῆς, ἀλλ' οὐ συναριθμεῖται τοῖς γεγονόσι παρὰ
 τοῦτο. Πολλοὶ δὲ πάλιν πῶς ἔσονται θεοὶ διὰ τὸ
 ἔχειν τὸν Θεὸν ἐνέργειαν, εἴπερ ἐνός ἐστὶ Θεοῦ,
 μᾶλλον δὲ ὁ αὐτός ἐστι Θεός, ἢ θεία οὐσία, καὶ ἡ
 θεία ἐνέργεια. Σαφῆς οὖν ἦντως τοῦτο λῆρος τῆς
 αὐτῶν φρενοβλαβείας.

ρμς'. Εἰπὼν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς οικειοὺς μαθητὰς,
 ὅτι εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων, οἳ οὐ μὴ γεύ-
 σονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ
 Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, ἢ μεθ' ἡμέρας ἕξ,
 παραλαβῶν τὸν Πέτρον, καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην
 καὶ εἰς τὸ Θαβώριον ὄρος ἀνελθῶν ἔλαμψεν ὡς ὁ
 ἥλιος· καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ
 φῶς· οὐ γὰρ ἠδύνατο ἐκείνοι βλέπειν πλέον·
 μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τὴν λάμψιν ταύτην οὐκ ἰσχύον-
 τες ἀτενίζεον, πρηνεῖς εἰς γῆν κατέπεσον. Ὅμως
 εἶδον, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Σωτῆρος, τὴν βα-
 σιλείαν τοῦ Θεοῦ, τὸ θεῖκόν ἐκεῖνο καὶ ἀπόρρητον
 φῶς· ὁ Γρηγόριος μὲν καὶ Βασίλειος οἱ μεγάλοι,
 θεότῃτα προσαγορεύουσι, Φῶς, λέγοντες, ἢ παρα-
 δειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μαθηταῖς, καὶ
 ἄλλος τοῦ ὅντως δυνατοῦ, ἢ νοητῆ αὐτοῦ καὶ θεω-
 ρητῆ θεότης. Ὁ γὰρ μέγας Βασίλειος καὶ κάλλος

A 144. *Essentia Dei nullatenus nuncupari potest, cum sit omnino incomprehensa. Nominatur igitur ex omnibus suis operationibus; et nullum ibi nomen ab alio significatione differt. Singulis enim et omnibus nihil aliud vocatur quam absconditum illud minime notum quid sit. De operationibus vero nomina singula diversam habent significationem; quis enim nescit a se invicem distincta esse creationem, dominium, iudicium, providentiam, et nostram ex gratia Dei adoptionem? Qui ergo naturales illas Dei operationes, utpote ab invicem et a natura divina distinctas, dicunt creatas, nonne Deum ad creaturam deprimunt? Nam creata, et gubernata, et iudicata, et generatim omnia huiusmodi sunt creaturæ; non vero ipse Creator, et Dominus, et Iudex, nec ipsum iudicium, et dominium, et creatio, quæ sunt naturales ipsius modi.*

145. *Essentia Dei, sicut nuncupari non potest quia est supra nomen juxta theologos, ita nec participari, quia est supra participationem juxta eosdem. Illi ergo qui nunc inobediunt traditæ a sanctis Patribus nostris Spiritus doctrinæ, nosque his consentaneos obtreccant, dicant multos fieri deos, vel unum compositum, si divina operatio distincta sit a divina essentia, et si quis modus in substantia Dei resideat. Ignorant enim non in operando et in operatione, sed in patiendo et in passione fieri compositionem. At Deus operatur, non ipse patiens, nec mutatus: non igitur compositus erit propter operationem. Et relationem habet Deus ad creaturam, utpote hujus principium et Dominus, sed non ideo creaturis annumeratur. Adhuc, quomodo multi erunt dii ex eo quod habet Deus operationem, siquidem unius sunt Dei, seu potius unus sunt Deus, divina essentia et divina operatio? Clarissime igitur in hoc delirant isti dementes.*

146. *Postquam dixerat Dominus suis discipulis: «Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute»⁴⁷; post dies sex assumens Petrum, et Joannem, et ascendens in montem Thabor, resplenduit sicut sol, et vestimenta ejus facta sunt candida sicut lux; et non poterant ille respicere amplius, sed potius lumen illud non valentes intueri, prout in terram ceciderunt. Simul viderunt, juxta promissionem Salvatoris, regnum Dei, divinum nempe illud et ineffabile lumen, quod magni Gregorius et Basilii divinitatem appellant, dicentes: «Lumen est divinitas discipulis in monte manifestata, et pulchritudo Omnipotentis, intelligibilis ejus visibilisque divinitas.» Magnus enim Basilius lucem illam dicit esse pulchritudinem Dei, solis sanctis visibilem in virtute divini Spiritus. Itaque subdit: «Vide*

⁴⁷ Marc. viii, 30. »

runt autem ejus pulchritudinem Petrus et filii tonitruum in monte, supra solis jubar splendens, et primitias ejus presentibus oculis præsumere meruerunt. » Et Damascenus theologus, cum Joanne Chrysostomo, naturalem divinitatis radium lumen illud vocaverunt. Prior enim scribit : « Ab æterno Filius ex Patre genitus, naturalem ab æterno habet radium divinitatis ; et divinitatis gloria, gloria corporis sit. » Et lingua aurea : « Fulgidior seipso, inquit, Dominus in monte apparuit, divinitate radios suos manifestante. »

ἡ τῆς θεότητος δόξα, δόξα τοῦ σώματος γίνεται· οὐ δὲ χρυσορρήμων, λαμπρότερος, φησὶν, ἑαυτοῦ ἐφαινετο ὁ Κύριος ἐπὶ τοῦ ὄρους, τῆς θεότητος παραδειξάσης τὰς ἀκτίνας αὐτῆς.

147. Illud divinum et ineffabile lumen, Dei divinitatem et regnum, pulchritudinem et splendorem divinæ naturæ, sanctorum in incomprehensibili æternitate visionem et felicitatem, naturalem divinitatis radium et gloriam, phantasma et creaturam esse blaterant hæretici, et eos qui ipsorum instar in divinam lucem sic blasphemare non ausi, increatas æstimant Dei essentiam et operationem, polytheos calumniose circumclamitant ; verum erubescant. Quamvis enim increata sit divina lux, unus nobis est Deus in una divinitate, quia, ut superius crebro demonstratum est, unius Dei sunt, et increata essentia, et increata operatio, divina scilicet gratia et lux illa.

148. Nefarii ergo hæretici, qui post synodum audacter dixerunt divinum illud lumen a Salvatore in Thabor emissum pro phantasmate ac creatura habendum esse, et id stabilire conati sunt, et a multis refutati haud mutaverunt sententiam, definitione scripta et anathemate percussi sunt. Nam in incarnationem Dei blasphemant, et creatam insane dicunt Dei divinitatem, et ad creaturam, quantum possunt, ipsum deprimunt Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Una enim et eadem est tribus divinitas. Si autem increatam isti et adorandam dicunt divinitatem, duas manifeste agnoscunt Dei divinitates, unam creatam, et alteram increatam. Sic sagunt cunctos veteres hæreticos impietate supergredi.

149. Alias hæresim suam velare conantes, et increatam dicunt lucem in Thabor manifestatam, et essentiam esse Dei, multipliciter et in hoc blasphemantes. Quia enim ab apostolis visum est lumen illud, visibilem consequenter esse autumant Dei essentiam. Verum audiant dicentem : « Nemo stetit in subsistentia, qui essentiam Dei et Dei naturam aut viderit aut enarraverit. Nec solum nullus hominum, sed nec angelorum. Ipsa enim sex alis ornata seraphim ob excessum emicantis ex ea conuscationis, faciem pennis circumtegit. » Quia igitur nulli unquam visa est supersubstantialis essentia Dei, quando hanc esse lumen illud

εἶναι τοῦ Θεοῦ φησὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο, μόνοις ταῖς ἀγίοις θεωρητὸν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ Πνεύματος. Διὸ καὶ φησὶ πάλιν· Ἐίδεν δὲ αὐτοῦ τὸ κάλλος Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς ἐν τῷ ὄρει, ὑπερλάμπον τὴν τοῦ ἡλίου λαμπρότητα· καὶ τὰ προαίμια τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἐφθαλμοῖς λαβεῖν κατηξιώθησαν. Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς θεολόγος, μετὰ τοῦ χρυσοῦ τὴν γλῶτταν Ἰωάννου, φυσικὴν ἀκτίνα τῆς θεότητος τὸ φῶς ἐκεῖνο προσηγόρευσαν· ὁ-μὲν γράφων· Ἄν-ἀρχως ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθείς, τὴν φυσικὴν ἀκτίνα ἀναρχον κέκτηται τῆς θεότητος· καὶ

μῦ. Τοῦτο τὸ θεῖκόν κα. ἀπόρρητον φῶς, τὴν τοῦ Θεοῦ θεότητα καὶ βασιλείαν, τὸ κάλλος καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, τὴν ἐν τῷ ἀκαταλήπτῳ αἰῶνι τῶν ἁγίων ὄρασιν καὶ ἀπόλαυσιν, τὴν φυσικὴν ἀκτίνα καὶ, δόξαν τῆς θεότητος, φάσμα καὶ κτίσμα οἱ γλωσσαλοῦντες αἰρετικοὶ λέγουσι καὶ τοὺς μὴ ἀνεχομένους κατ' αὐτοὺς εἰς τὸ θεῖον φῶς τοῦτο βλασφημεῖν, ἀλλ' ἀκτιστον εἶναι φρονούντας τὸν Θεὸν κατ' οὐσίαν, καὶ κατ' ἐνέργειαν, ὅτι θεῖτὰς εἶναι συκοφαντοῦντες περιαγγέλλουσιν. Ἄλλ' ἀισχυνέσθωσαν. Ἀκτίστου γὰρ καὶ τοῦ θεοῦ φωτὸς ὄντος, εἰς ἡμῖν Θεὸς ἐστὶν ἐν μιᾷ θεότητι· ὡς ἐνὸς Θεοῦ, καθάπερ ἀνωτέρω πολλαχῶς δέδεικται, καὶ τῆς ἀκτίστου οὐσίας οὐσης, καὶ τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας· δηλαδὴ τῆς θείας χάριτος καὶ ἐλλάμψεως ταύτης.

μῦ. Φάσμα τοιγαροῦν καὶ κτίσμα φρονεῖν ἐπὶ τῆς συνόδου τολμηρῶς εἰπόντες, καὶ κατασκευάζειν πειραθέντες οἱ κακόφρονες αἰρετικοὶ, τὴν λάμψαν ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐν Θαβῶρ θεῖκόν ἐκεῖνο φῶς, καὶ διὰ πολλῶν ἐξελεγχθέντες, καὶ μὴ μεταπεισθέντες, ἀφορισμῷ ἐγγράφῳ καὶ ἀναθέματι καθυπέβληθησαν. Εἰς τε γὰρ τὴν διὰ σαρκὸς οἰκονομίαν βλασφημοῦσι τοῦ Θεοῦ, καὶ κτιστὴν εἶναι φρονοῦσιν λέγουσι τὴν τοῦ Θεοῦ θεότητα, καὶ εἰς κτίσμα, τὸ γε εἰς αὐτοὺς ἤκον, κατασπῶσιν, αὐτὸν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἡ θεότης τῶν τριῶν. Εἰ δὲ καὶ ἀκτιστον οὖτοι σέβειν λέγουσι θεότητα, δύο φανεραῖς λοιπὸν οὗτοι λέγουσιν εἶναι τοῦ Θεοῦ θεότητα, μίαν κτιστὴν, καὶ ἄλλην ἀκτιστον. Οὕτω φίλονται οὖτοι πάντας τοὺς ἐκ παλαιοῦ κακοδόξους ὑπερβῆναι τῇ δυσσεθείᾳ.

μῦ. Ἄλλοτε δὲ τὴν οἰκείαν κακοδοξίαν συσκιάζειν μηχανώμενοι, καὶ ἀκτιστον λέγουσι τὸ ἐν Θαβῶρ ἡ λάμψαν φῶς, καὶ οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ, πολλαπλῶς κἀν τούτῳ βλασφημοῦντες. Ἐπεὶ γὰρ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐώραται τὸ φῶς ἐκεῖνο, ὁρατὴν λοιπὸν εἶναι κακῶς φρονοῦσι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἀκούετωσαν τοῦ λέγοντος· Οὐδεὶς ἐστὶν ἐν ὑποστήματι, καὶ οὐσίαν Θεοῦ, καὶ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν, ἢ ἐξηγόρευσεν. Καὶ μὴ μόνον οὐδεὶς ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀγγέλων· καὶ αὐτὰ γὰρ τὰ ἐξαπέρυγα Σεραφίμ, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐκείθεν ἐκπεμπομένης ἐλλάμψεως, ταῖς πτέρυξι περικαλύπτει τὰς ὄψεις. Ἐπεὶ γοῦν οὐδέσιν οὐδέ ποτε

ἡ ὑπερουσιότης ὡφθη τοῦ Θεοῦ, ὅταν ταύτην εἶναι οἱ αἱρετικοὶ λέγωσι τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἀθέατον εἶναι παντάπασιν τὸ φῶς τοῦτο μαρτυροῦσι. Καὶ μὴδὲ τοὺς τῶν ἀποστόλων ἐγκρίτους τυχεῖν ἐπ' ἔρους τῆς τοῦτου θεάς, μὴδὲ τὸν Κύριον ἀληθῶς ταύτην ἐπαγγελιασθαι τούτοις, μὴδ' ἀληθῶς λέγειν τὸν λέγοντα· Εἶδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, σὺν αὐτῷ ὄντας ἐν τῷ ἔρει τῷ ἁγίῳ· καὶ διαγρηγορήσαντες Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ. Ἔτερος δὲ τὸν διαφερόντως ἡγαπημένον τῷ Χριστῷ Ἰωάννην φησίν, αὐτὴν τὴν τοῦ Λόγου θεότητα παραγυμνωθεῖσαν ἐπ' ἔρους ἰδεῖν. Εἶδον οὖν καὶ ἀληθῶς εἶδον τὴν ἄκτιστον καὶ θεῖαν Ἐλλαμνὴν ἐκεῖνην, ἀοράτου τοῦ Θεοῦ διαμέμοντος καθ' ὑπερουσίον κρυφιοτήτα, καὶ οἱ τῆς αἰρέσεως ἀρχηγοὶ, καὶ οἱ τούτων ὁμόφρονες διαβρώσων.

ρ'. Ἦνίκα δὲ τις ἔρηται τοὺς αἱρετικούς τοιοῦτοι, οὐσίαν εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς θεότητος εἰπόντας, καὶ ὁρᾷται λοιπὸν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀναγκασμένοι τὸν δόλον ἐγκαλύπτουσιν, οὐσίαν λέγοντες εἶναι τοῦτο φάναι, ἐπεὶ δι' αὐτοῦ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἑώραται· διὰ γὰρ τῶν κτισμάτων ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ὁρᾷται· πάλιν κτίσμα κατασκευάζοντες οἱ τάλανες εἶναι τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως. Καθ' ὁρᾷται δὲ διὰ τῶν κτισμάτων, οὐχ ἡ οὐσία, ἀλλ' ἡ δημιουργικὴ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια. Ὅστε δυσσεβῶς καὶ τοῦτο, καὶ τῷ Εὐνομίῳ συμφωνοῦντες λέγουσιν, ὅτι διὰ τῶν κτισμάτων ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ὁρᾷται· οὕτω πολὺχον αὐτοῖς ἐστὶ τὸ τῆς δυσσεβείας λήθον. Φευκταῖον οὖν αὐτοῦς, καὶ τὴν αὐτῶν κοινωνίαν, ὡς ψυχοφθόρον, καὶ πολυκέφαλον ὕδραν, ὡς πολυειδῆ τῆς εὐσεβείας λήμην.

^{47*} II Petr. 1, 18. ^{47**} Luc 12, 32.

A hæretici dicunt, invisibilem esse illam lucem resstantur, et neque apostolorum selectos visionem ejus in monte sortitos esse, nec Dominum vere hanc eis esse pollicitum, nec veridicum esse qui dicit : « Speculatores facti sumus illius magnitudinis, cum essemus cum ipsa in monte sancto ^{47*}, » — « Et evigilantes Petrus et qui cum ipso erant, viderunt majestatem ejus ^{47**}. » Alius vero dicit dilectissimum Christo Joannem ipsam Verbi divinitatem in monte revelatam speculatum fuisse. Viderunt igitur, et vere intuiti sunt increatam divinamque lucem, Deo invisibili remanente secundum supersubstantialem et absconditam essentiam, licet hæresis duces eorumque assæclæ disrumpantur.

B

150. Si qui autem contendant hosce hæreticos dicere essentiam esse lumen illud divinitatis, ac proinde videri posse essentiam Dei, coacti dolunt legunt, asserendo illud essentiam ab eis vocari, quia per illud cernitur Dei essentia, per creaturas enim essentia Dei videtur : et sic rursus creaturam fingunt esse miseri lucem transfigurationis Domini. Spectatur porro per creaturas, non essentia, sed creatrix Dei operatio. Ita ut impie et hoc Eunomio consonantes dicant, per creaturas Dei essentiam cerni : ac proinde multiplex eis est impietatis seges. Fugere igitur oportet istos eorumque societatem, ut perniciosam et multicipitem hydram, et multiformem pietatis luem.

C

ΑΓΙΟΠΕΙΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΥΠΕΡ

ΤΩΝ ΗΣΥΧΑΖΟΝΤΩΝ

Διὰ τοὺς ἐξ ἰδίας ἀπειρίας καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους ἀπειθείας, ἀθενοῦντας τὰς τοῦ Πνεύματος μυστικὰς ἐνεργείας, κρείττον, ἢ λόγος· ἐν τοῖς κατὰ πνεῦμα ζῶσιν ἐνεργουμένας, καὶ δι' ἔργων φανερουμένας, ἀλλ' οὐ διὰ λόγων ἀποδεικνυμένας.

HAGIORITICUS TOMUS

DE QUIETISTIS

Contra eos qui ex propria inesperienza et erga sanctos inobedientia contemnunt mysticis Spiritus operationes, quæ melius quam dici potest operantur in viventibus secundum spiritum, et quæ operibus revelantur, haud vero sermonibus reteguntur.

Τὰ μὲν ἀρτίως καθωμιλημένα, καὶ κοινῇ πῶσιν ἐγνωσμένα, καὶ παρρησίᾳ κηρυττόμενα δόγματα, τοῦ διὰ Μωσαίου ὑπῆρχε νόμου μυστήρια. τῶς προφῆταις

PATROL. GR. CL.

A Perscita familiariter universisque nota et pradicata audacter dogmata, erant Mosaicæ legis mysteria, solis prophetis in spiritu prævisa. Promissæ

autem bona in ævo futuro, sunt mysteria evangelicæ vitæ, his quos spiritus visione dignatur, et his ad mensuram, quasi in pignoris parte, data et prævisa. Sed quemadmodum si quis tunc Judæorum, non cum gratiarum actione audiens prophetas profans Verbum et Spiritum Dei æternaque ac sempiterna, aures cohibuisset, audire visus voces pietati veritas, et voci a piis admixtæ contrarias, voci nempe dicenti : « Dominus Deus tuus Dominus unus est » idem forsitan et nunc ei accideret qui non cum pietate audiret, nota solis virtute mundis mysteria Spiritus. Et sicut adhuc prædictionum illarum exitus consona evidentia manifestavit antiqua mysteria, et credimus nunc in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, divinitatem personis trinam, unam et simplicem naturam incompositam, increatam, invisibilem, incomprehensibilem; ita et futuri sæculi mysteria, in propriis temporibus manifestata, per ineffabilem unum Dei in tribus personis perfectis revelationem, consona omni evidentia ostendentur. Oportet tamen id etiam attendere : ut, quavis novissime terminis terræ revelata sit divinarum personarum Trinitas ratione Unitatis minime destructa, prophetis tamen illis etiam ante rerum eventum perfecte cognoscatur iisdemque credentibus jam tunc acceptissimum erat, eodem modo etiam nunc scimus et confitemur sermones sive aperte prædicatos mystice dignis in spiritu demonstratos : alii quidem experientia edocti, quicumque rerum possessioni hominumque gloriae et fœdis corporis voluptatibus ad amplectendam evangelicam vitam non solum renuntiaverunt, sed etiam hanc abrenuntiationem obedientia comitantes Christi confirmaverunt, sibi enim et Deo per quietem sine sollicitudine vacantes, et jugi oratione supra se ascendentes, et conjuncti Deo per mysticam et inintelligibilem cum eo unionem, quæ sunt supra mentem docti sunt; alii vero initiati sunt sua erga hos veneratione, fide ac dilectione. Sic igitur et nos, audientes magnum Dionysium in secunda ad Caium epistola dicentem : « Deificum Dei donum esse divinitatem et deitatis principium, et boni fontem, et dantem hanc gratiam dignis Deum supra hanc divinitatem esse credimus. » Multiplicitatem enim Deus non patitur, nec duas sic aliquis dicit divinitates. At hanc deificam Dei gratiam divus Maximus de Melchisedech scribens increatam esse demonstrat, et semper procedere a semper existente Deo; et alibi sæpe lumen illud vocat « lucem ingentiam substantialemque, et dignis, quando facti sunt digni, manifestatam, sed non tunc factam, et lucem ineffabilis gloriæ, et angelorum munditiam. » Magnus autem Macarius illud nuncupat « incorporatum escam, et gloriam naturæ divinæ, et futuri sæculi pulchritudinem, ignem divinum ac supercælestem, lumen ineffabile et intellectuale, arham Spiritus sancti, lactificum sanctitatis oleum. »

μόνοι ἐν Πνεύματι προορώμενα. Τὰ δ' ἐπηγγελμένο τοῖς ἀγίοις ἀγαθὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείας ἐστὶ μυστήρια, τοῖς διὰ τοῦ Πνεύματος ὄρῳν ἤξωμένοις, καὶ τούτοις μετρίως, ὡς ἐν ἀβραβῶνος μέρει, διδόμενά τε καὶ προορώμενα. Ἄλλ' ὥσπερ εἶ τις τότε τῶν Ἰουδαίων, μὴ μετ' εὐχαριστίας ἀκούων τῶν προφητῶν λεγόντων λόγον, καὶ Πνεῦμα Θεοῦ, συναλιδία τε καὶ προαιώνια, συνέσχευεν ἂν τὰ ὅσα, δοκῶν ἀπηγορευμένων ἀκούειν τῆ εὐσεβείᾳ φωνῶν, καὶ τῆς ἀνωμολογημένης τοῖς εὐσεβέσι φωνῆς ἐναντιῶν· δηλονότι τῆς λεγούσης· Ὁ Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἰς ἔστιν· οὕτω καὶ νῦν τάχα ἂν πάθη τις, μὴ μετ' εὐλαθείας ἀκούων τῶν μόνως ἐγνωσμένων τοῖς δι' ἀρετὴν κεκαθαρμένοις μυστηρίων τοῦ Πνεύματος. Ἄλλ' ὥσπερ αὐθις ἡ τῶν προβήσεων ἐκείνων ἐκθασίς, σύμφωνα τοῖς φανεροῖς ἀνέδειξε τὰ τότε μυστήρια, καὶ πιστεύομεν νῦν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Θεότητα τρισυπόστατον, μίαν φύσιν ἀπλήν, ἀσύνθετον, ἀκτιστον, ἀόρατον, ἀπερινόητον· οὕτω καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἐν καιροῖς ἰδίοις ἀποκαλυφθέντος, κατὰ τὴν ἀφραστον ἔκφρασιν τοῦ ἐν τρισὶ τελείᾳ ὑποστάσει ἐνός Θεοῦ, σύμφωνα τοῖς πᾶσιν ἐκφανῆσται τοῖς φανεροῖς τὰ μυστήρια. Δεῖ μέντοι κακεῖ οὐ σκοπεῖν ὡς εἰ καὶ τοῖς πέρασιν τῆς γῆς ὑστέρων ἐξεφάνη τὸ τρισυπόστατον τῆς Θεότητος, τῷ λόγῳ τῆς μοναρχίας, μηδαμῶς λυμαινόμενον, ἀλλὰ τοῖς προφήταις ἐκείνοις, καὶ πρὸ τῆς ἐκθάσεως τῶν πραγμάτων, ἀκριβῶς ἐγινώσκετο, καὶ τοῖς αὐτοῖς τρικλυτὰ πειθόμενοις, εὐπαράδεκτον ἦν· τὸν ἴσον ἄρα τρόπον, οὐδὲ νῦν τοῖς λόγοις τῆς ὁμολογίας ἀγνοοῦμεν, τῶν τε παρῆσι κληρονομημένων, καὶ τῶν μυστικῶς ἐν Πνεύματι τοῖς ἀξίοις προφανομένων· αἱ μὲν αὐτῇ τῇ πείρᾳ μεμνημένοι, ὅσοι τῆ τε τῶν χρημάτων κτήσει, καὶ τῆ τῶν ἀνθρώπων δόξῃ, καὶ ταῖς σωματικῶν οὐ καλαῖς ἡδοναῖς, διὰ τὴν Εὐαγγελικὴν ἀπετάσαντο ζωὴν, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποταγὴν ταύτην, διὰ τῆς πρὸς τοῦς ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν ἡλικίᾳ προσήκοντος ἐθεδαίωσαν ὑποταγῆς· ἑαυτοῖς γάρ, καὶ τῷ Θεῷ δι' ἡσυχίας ἀπεριμερίμως σχολάζαντες, καὶ διὰ προσευχῆς εἰλικρινοῦς, ὑπὲρ ἑαυτοῦς γενόμενοι, καὶ γεγονότες ἐν Θεῷ, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν μυστικῆς ὑπὲρ νοῦν ἐνώσεως, τὰ ὑπὲρ νοῦν ἐμυήθησαν· οἱ δὲ, τῇ πρὸς τοῦς τοιοῦτους αἰδοῖ, καὶ πίστει, καὶ στοργῇ. Οὕτω τοίνυν καὶ ἡμεῖς, τοῦ μεγάλου Διονυσίου λέγοντος· ἀκούοντες, ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Γάτων ἐπιστολῇ· Τὸ τοῦ Θεοῦ θεοποιὸν δῶρον, θεότητα, καὶ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν. καὶ τὸν τῆ χάριν ταύτην τοῖς ἀξίοις παρέχοντα Θεὸν, ὑπὲρ ταύτην τὴν θεότητα εἶναι πειθόμεθα. Πολυπλασιασμοῦ γὰρ ὁ Θεὸς οὐ πάσχει, οὐδὲ δύο λέγει τις οὕτω θεότητα. Ἄλλὰ τὴν θεοποιὸν ταύτην χάριν τοῦ Θεοῦ, ὁ θεὸς Μάξιμος περὶ τοῦ Μελχισεδέκ γραφῶν, ἀκτιστον εἶναι ἀποφαίνεται, καὶ αἰεὶ οὕσαν ἐκ τοῦ αἰεὶ ὄντος Θεοῦ, ἀλλαχού δὲ πολλαχού, ἀγέννητόν τε καὶ ἐνυπόστατον φῶς τοῖς ἀξίοις, ἦν' ἂν γένοιτο ἀξιοί, φανερούμενον, ἀλλ' οὐ τότε γινόμενον. Τοῦτο τὸ φῶς οὐ-

⁶⁸ Marc. xii, 19.

τοῦ, καὶ φῶς ὑπεραβήτου δόξης, καὶ ἀγγέλων καθαρότητα ὀνομάζει· ὁ δὲ μέγας Μακάριος, καὶ τῶν ἀσωμάτων τροφήν, καὶ τῆς θείας φύσεως δόξαν, καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καλλονήν, πῦρ θεῖον καὶ ἐπουράνιον, φῶς ἀβήτητον, καὶ νοερὴν, ἀβραβῶνα Πνεύματος ἁγίου, ἀγιαστικὴν ἀγαλλιᾶσεως ἑλαίου.

Ὅστις οὖν, τοὺς τὴν θεοποιὸν ταύτην χάριν τοῦ Θεοῦ, ἀκτιστον, καὶ ἀγέννητον, καὶ ἐνουπόστατον λέγοντας, τοῖς Μασσαλιανοῖς συντάττει καὶ διθείτας κλεῖει, εἴπερ ἄρα τίς ἐστίν, οὗτος ἴστω τοῖς τοῦ Θεοῦ ἁγίοις ἀντικείμενος, καὶ τοῦ κλήρου τῶν σωζομένων, εἰ μὴ μεταμεληθεῖν, αὐτὸν ἐκβάλλων, καὶ αὐτὸς ἐκπίπτων τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου τῶν ἁγίων φύσει Θεοῦ· ὅστις δὲ πιστεύων, καὶ πειθόμενος, καὶ συμφθεγγόμενος τοῖς ἁγίοις, καὶ μὴ προρασιζόμενος προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις, τὸ μὲν φανερώς λεγόμενον οὐκ ἀποσειεται, ὡς ἀγνοῶν, ἀρνοεῖ δὲ τὸν τρόπον τοῦ μυστηρίου, μὴ ἀπαξιοῦται ζητεῖν, καὶ μανθάνειν παρὰ τῶν εἰδῶτων. Εἰσεται γάρ, ὡς οὐδὲν ἀνακόλουθον τοῖς θεοῖς λόγοις καὶ πράγμασι, καὶ ταῦτ' ἐπὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων, καὶ ὧν ἔνευ οὐδὲν οὐδαμῶς ἀνυσταίη, οὔτε μυστήριον ὅλως θεοπρεπές.

Ὅστις μόνῃ τῇ μιμήσει τε καὶ σχέσει, χωρὶς τῆς θεοποιου χάριτος τοῦ Πνεύματος, τὴν πρὸς τὸν θεὸν τελείαν ἔνωσιν ἀποφαίνεται τελείσθαι, κατὰ τοὺς ὁμοφθεῖς καὶ ἀγαπωμένους ὑπ' ἀλλήλων, καὶ τὴν θεοποιὸν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἐξὶν τῆς λογικῆς φύσεως, διὰ μόνῃς μιμήσεως προσγινομένην, ἀλλ' οὐκ ἑλλαψὶν ὑπερφυσῆ καὶ ἀπόρρητον, καὶ θεῖαν ἐνέργειαν, ὀρωμένην ἀοράτως τοῖς ἡξιομένοις, καὶ νοουμένην ἀπεριορήτως, οὗτος ἴστω, τῇ τῶν Μασσαλιανῶν, ὡς οὐκ οἶδεν, ἀπάτη περιπεσών. Φύσει γάρ ἐσται κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην Θεὸς ὁ θεούμενος, εἰ κατὰ φυσικὴν δύναμιν ἢ θέωσις ἐσται, καὶ τοῖς ὄροις τῆς φύσεως ἐμπεριλαμβάνασθαι πέφυκε. Μὴ τοίνυν οὗτος τὴν οικείαν περιτροπήν, τοῖς ἀσφαλῶς ἐστῶσιν ἐπιχειρεῖται προσερίφασθαι, καὶ μῶμον τοῖς ἀωμήτοις τὴν πίστιν ἐπενεγκεῖν· ἀλλὰ τὸ φρόνημα καταθέμενος, μανθανέτω παρὰ τῶν πεπειραμένων, ἢ τῶν ἀπ' ἐκείνων δεδιδαγμένων, ὡς ἀσχετὸς ἐστὶ παντάπασιν ἢ τῆς Θεότητος χάρις, οὐκ ἔχουσα τὴν οἰανοῦν δεκτικὴν ἑαυτῆς ἐν τῇ φύσει δύναμιν· ἐπεὶ οὐκ ἔτι χάρις ἐστίν, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν φυσικὴν δύναμιν ἐνεργείας φανερώσις. Καὶ οὐδὲ παράδοξον ἐστὶ τὸ γενόμενον, εἰ κατὰ δεκτικὴν δύναμιν θεώσεως ἢ θέωσις εἴη· φύσεως γὰρ ἀνεκτικῶς ἔργον, ἀλλ' οὐ Θεοῦ δῶρον ἢ θέωσις εἴη, καὶ δυνασεται καὶ φύσει Θεὸς ὁ τοιοῦτος εἶναι, καὶ κυρίως προσαγορευέσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι καθέστηκεν ἢ κατὰ φύσιν τῶν ὄντων ἐκάστου δύναμις, ἢ φύσεως πρὸς ἐνέργειαν ἀπαράδατος κίνησις. Πῶς δὲ καὶ ἐξίστησιν ἐξυτοῦ τὸν θεούμενον, ἢ θέωσις; Εἰ ἔτι τοῖς ὄροις τῆς φύσεως αὐτὴ περιέληπται, συνιδεῖν οὐκ ἔχω. Ὑπερ φύσιν τοίνυν, καὶ ἀρετὴν, καὶ γνῶσιν, ἢ τῆς θεώσεως χάρις, καὶ ἀπέριτος τὰ τοιαῦτα ἅπαντα, καὶ τὸν ἅγιον Μάρτυρον ταύτης ἀποδεί. Ἀρετὴ μὲν γὰρ πᾶσι, καὶ ἡ ἐφ' ἡμῖν τοῦ Θεοῦ μίμησις πρὸς τὴν θεῖαν ἔνωσιν ἐπιτηδεῖον ποιεῖται τὸν κεκτημένον· ἡ δὲ χάρις αὐτὴν τελεσιουργεῖ τὴν ἀπόρρητον ἔνωσιν· ὁ δὲ αὐτῆς γὰρ ὅλος μὲν ὅλοις τοῖς ἁγίοις ὁ Θεὸς περιχωρεῖ· ὅλην δὲ ὅλοι περιχωροῦσιν ὁλοκίως οἱ ἅγιοι· τῷ Θεῷ, ὅλον ἀντικείμενοι· ἐαυτῶν τὸν θεόν.

Quicumque igitur dicentes hanc Dei gratiam esse increatam ingenitamque et substantialem, Massalianis adnumerat et dualistas vocat, si quis nempe sit, iste sciat se sanctis Dei adversari, et ab electorum sorte, si non resipiscat, seipsum ejicere, et excidere ab uno soloque sancto natura Deo. Quicumque autem credens, et obediens, et consonans sanctis, nec peccaminosos prætextus prætextus, clare quidem dictum non rejicit ut ignorans, ignorat vero modum mysterii; non dedignetur quærere ac discere a scientibus. Sciet enim nihil inconueniens esse divinis sermonibus et rebus, et etiam in maxime necessariis et sine quibus nihil prorsus constaret, nec ullum mysterium Deo congruus.

Quicumque imitatione tantum et habitu, sine deifica Spiritus gratia, perfectam cum Deo unionem fieri asserit, sicut inter eos qui sunt moribus consimiles et sibi invicem dilecti, et deificam Dei gratiam esse habitum rationalis naturæ sola imitatione acquisitum, sed non ineffabilem supernaturalemque illuminationem ac divinam operationem, invisibiliter visam a dignis et incomprehense intellectam, hic sciat Massalianorum se inscium errori incidisse. Natura enim Deus erit necessario prorsus qui deificatur, si deificatio penes naturalem virtutem sit et intra naturæ limites possit comprehendendi. Ne igitur hinc suum errorem tuto stantibus imprimere conetur, et exprobrum irreprensibilibus sibi inferre; sed suos deponens sensus, discat ab expertis aut ab his quos docuerunt, absolutam prorsus esse divinitatis gratiam, nec ullatenus posse viribus naturæ capi, quia secus jam non gratia esset, sed naturalis potentiae operatio manifestata. Et nihil tunc admirabile fieret; si juxta capacem deificationis virtutem deificatio foret; naturæ enim proprie opus, et non Dei donum esset deificatio, et deificatus posset natura Deus fieri et proprie vocari. Nam nihil aliud est naturalis uniuscujusque rerum potentia, quam naturæ ad operationem inanimabilis motus. Et quomodo deificatione supra seipsum elevatur deificatus? Si hoc intra naturæ limites comprehendatur, id intelligere non valeo. Supra naturam igitur virtutemque ac scientiam est deificationis gratia, et infinite omnia hujusmodi, juxta sanctum Maximum, ab hoc distant. Virtus quidem omnis et pro viribus imitatio Dei aptum ad divinam unionem faciunt qui eas adeptus est, gratia autem ipsam perficit ineffabilem unionem, per eum enim totus omnibus dignis illabitur Deus, et toti omnes integre incident sancti Deo, toti in Deum transmutati, et suæ ad eum ascensionis quasi bravium consecuti ipsum Deum, qui sicut anima corpori, ipsis tanquam membris circumfunditur, eosque in seipso dignatur accipere.

καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀναβάσεως, οἷον ἐπαθλὸν αὐτὸν μόνον κτιστάμενοι τὸν θεῖον, ψυχῆς πρὸς σῶμα περιφύοντα τρόπον, ὡς οἰκείους μέλεις, καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι καταξιώσαντα.

Quicumque dicentes in corde aut in cerebro insidere animam, Massalianos esse affirmat, hic scilicet male in sanctos invehit. Magnus enim Athanasius cerebro inesse rationalem animæ partem dicit. Mercarius autem, minime ipsi magnitudine cedens, in corde reponit mentis operationem. Et his concinunt sancti fere omnes. Quod autem dicit divus Gregorius Nyssenus, mentem neque intra neque extra corpus esse, utpote incorpoream, non adversatur sanctis illis: illi enim mentem reponunt intra corpus, utpote huic conjunctam. Alio igitur sensu loquentes, minime cum eo discrepant. Neque enim dicenti non in loco esse Deum, quatenus incorporalem, contradicit qui ait insediisse olim Dei Verbum virginati et immaculato utero, utpote hic ineffabiliter conjunctum nostræ massæ per inenarrabilem misericordiam.

Quicumque manifestatam discipulis in labor lucem dicit fuisse phantasma, et qualicumque symbolum apparuisse et evanuisse, sed non veram esse, nec supra omnem cogitatione, ad inferiorem cogitatione operationem, clare contradicit sanctorum sententiæ. Hi enim, tum sermonibus, tum scriptis, ineffabilem, increatam, æternam, non temporaneam, inaccessible, immensam, infinitam, indeterminatam, angelis et hominibus invisibilem, archetypam pulchritudinem et immutabilem, gloriam Dei, gloriam Christi, gloriam Spiritus, radium divinitatis, et alia hujusmodi, illam nuncupant. Glorificatur enim, inquit, cæro semel assumpta, et gloria divinitati sit gloria corporis. Sed in corpore visibili erat gloria non capientibus angelis etiam invisibilia. Transfiguratur igitur, non quod non habebat assumens, nec in id quod non erat transmutatus, sed quod erat suis discipulis manifestans, eorumque aperiens oculos, et ex cæcis videntes reddens. Nam ipse remanens idem, alius quam antea videbatur, tunc discipulis visus apparuit. Ipse enim verum est gloriæ decus, et sicut sol refulgebat, quod est obscura imago, sed impossibile est non imperfecte in creatura increatum adumbrari.

Quicumque increatam esse dicit solam Dei essentiam, haud vero et æternas ejus operationes, quas omnes supereminet, sicut omnia opera operans, audit sanctum Maximum dicentem: «Immortalia omnia et ipsa immortalitas, et viventia omnia et ipsa vita, et sancta omnia et ipsa sanctitas, et omnia virtute prædita et ipsamet virtus, et bona omnia et ipsa bonitas, et existentia omnia et ipsamet existentia, Dei evidenter opera sunt: sed alia quidem esse temporaliter cœperunt, fuit enim tempus quam non essent, alia vero esse temporaliter non cœperunt, nullum enim fuit tempus quam non essent virtus, et bonitas, et sanctitas et immortalitas.» Et

Ὅστις τοὺς ἐν τῇ καρδίᾳ, ἢ τῷ ἐγκεφάλῳ λέγοντας τὸν νοῦν ἐνδρῶσθαι, Μασσαλιανούς εἶναι διασχυρίζεται, οὗτος ἴστω, κακῶς τοῖς ἁγίοις ἐπιτιθέμενος. Ὁ μὲν γὰρ μέγας Ἀθανάσιος, τῷ ἐγκεφάλῳ τὸ λογικὸν εἶναι τῆς ψυχῆς φησι. Μακάριος δὲ ἐ τῇ μεγαλειότητι μηδὲν ἑλλείπων, ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν τοῦ νοῦ ἐνέργειαν. Συμφῶν δὲ τοῦτοισι οἱ ἅγιοι σχεδὸν ἅπαντες. Ὁ γὰρ φησὶν ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, ὅτι ὁ νοῦς οὔτε ἐντὸς· οὔτε ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐστίν, ὡς ἀσώματος, οὐκ ἐναντιοῦται τοῖς ἁγίοις ἐκείνοις· ἐντὸς γὰρ τοῦ σώματος· ἐκείνοι λέγουσι τὸν νοῦν, ὡς συνημμένον τούτῳ. Κατ' ἄλλον τοῖνον τρόπον τοῦτο λέγοντες, ἤκιστα πρὸς ἐκείνον διαφέρονται. Καὶ γὰρ οὐδὲ τῷ λέγοντι μὴ ἐν τόπῳ τὸ θεῖον εἶναι, ἢ ἀσώματος, ἀντίκειται, ὁ ἐνδον γενέσθαι ποτὲ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον λέγων παρθενικῆς καὶ παναμώμου μήτρας, ὡς ἐκεῖ συνημμένον ὑπὲρ λόγον τῷ καθ' ἡμᾶς φυράματι, διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον.

Ὅστις τὸ ἐν θαθαυρίῳ τοῖς μαθητὰς περιπατῶσαν φῶς φάσμα λέγει, καὶ σύμβολον τοιοῦτον, οἷον γίνεσθαι καὶ ἀπογίνεσθαι, ἀλλ' οὐ κυρίως εἶναι, καὶ οὐχ ὑπὲρ πᾶσαν νόησιν, ἀλλὰ χεῖρον νοήσεως ἐνέργειαν, σαφῶς ἀντιφθέγγεται ταῖς τῶν ἁγίων δόξαις. Οὗτοι γὰρ, κἀν τοῖς ἕσμασι, κἀν τοῖς συγγράμμασιν, ἀπόρρητον, ἀκτιστον, αἰδίον, ἄχρονον, ἀπρόσιτον, ἄπλετον, ἀπειρον, ἀπεριόριστον, ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἀθέατον, ἀρχέτυπον κάλλος, καὶ ἀναλλοίωτον, ἔδξαν Θεοῦ, ἔδξαν Χριστοῦ, ἔδξαν Πνεύματος, ἀκτίνα θεότητος, καὶ τὰ τοιαῦτα, προσαγορεύουσι. Δοξάζονται: μὲν γὰρ, φησὶν, ἡ σὰρξ ἅμα τῇ προσλήφει, καὶ ἔδξα τοῦ σώματος ἡ-δοξᾶ τῆς θεότητος γίνεταί. Ἄλλ' ἀφανῆς ἦν ἡ δόξα ἐν τῷ φαινομένῳ σώματι, τοῖς μὴ χωροῦσι τὰ καὶ ἀγγέλοις ἀθέατα. Μεταμορφοῦται τοῖνον, οὐχ ὁ οὐκ ἦν προσλαβόμενος, οὐδὲ εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταβαλλόμενος, ἀλλ' ὅπερ ἦν τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς ἐκφανόμενος, διανοίγων τοῦτων τὰ ὀμματα, καὶ ἐκ τυφλῶν ἐργαζόμενος βλέποντας. Μένων γὰρ αὐτὸς ἐν ταυτότητι, παρ' ὃ τὸ πρὶν ἐφαίνετο, νῦν τοῖς μαθηταῖς ἐωρᾶτο φαινόμενος. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶ τὸ ἀληθινόν, τὸ τῆς δόξης ὠράισμα, καὶ ὡς ὁ ἥλιος ἐλαμψεν, ἀμυδρὰ ἢ εἰκῶν, ἀλλ' ἐμήχανον ἀπαρλεπίτως ἐν τῇ κτίσει, τὸ ἀκτιστον εἰκονίζεσθαι.

Ὅστις ἀκτιστον τὴν οὐσίαν μόνην εἶναι λέγει τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μὴ καὶ τὰς αἰδίους ἐνεργείας αὐτοῦ, ὧν καὶ ὑπερέχει πασῶν ὡς τῶν ἐνεργουμένων ἀπάντων τὸ ἐνεργῶν, τοῦ ἁγίου ἀκουσάτω Μαξίμου λέγοντος· Τὰ ἀθάνατα πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀθανασία· καὶ τὰ ζῶντα πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ· καὶ τὰ ἅγια πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀγιότης· καὶ τὰ ἐνάρετα πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ· καὶ τὰ ἀγαθὰ πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀγαθότης· καὶ τὰ ὄντα πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ὄντοτης, Θεοῦ προδῆλως ἔργα τυγχάνουσιν· ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ εἶναι χρονικῶς ἠργμένα (ἦν γὰρ ποτε ὅτε οὐκ ἦν), τὰ δὲ τοῦ εἶναι χρονικῶς οὐκ ἠργμένα· οὐκ ἦν γὰρ ποτε ὅτε οὐκ ἦν ἀρετὴ, καὶ ἀγαθότης, καὶ ἀγιότης καὶ ἀθανασία.

καὶ πάλιν Ἡ ἀγαθότης, καὶ πᾶν εἶτε ἀγαθότητος ἔμπεριέχεται λόγῳ· καὶ ἀπλῶς πᾶσα ζωὴ, καὶ ἀθανασία, καὶ ἀπλότης, καὶ ἀτρεψία, καὶ ἀπειρία, καὶ ὅσα περὶ τὸν Θεὸν οὐσιαστικῶς θεωρεῖται, ἔργα Θεοῦ εἰσι, καὶ οὐκ ἔργα χρονικῶς. Οὐ γὰρ ποτε πρεσβύτερον ἀρετῆς τὸ οὐκ ἦν, οὐδὲ τινος ἄλλου τῶν εἰρημένων κἄν τὰ μετέχοντα αὐτῶν κατ' αὐτὰ, ἔρχεται τοῦ εἶναι χρονικῶς. Ἄναρχος γὰρ πᾶσα ἀρετὴ, μὴ ἔχουσα τὸν χρόνον ἑαυτῆς πρεσβύτερον, ὅσα τὸν Θεὸν ἔχουσα τοῦ εἶναι μονότατον αἰδίως γεννήτορα. Πάντων δὲ τῶν ὄντων καὶ μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν, ἀπειράκις ἀπειρώς ὁ Θεὸς ὑπερεξήρηται. Μανθανέτω τοῖνον ἐκ τούτων, ὡς οὐ πάντα τὰ ὑπεστηκῶτα ἐκ Θεοῦ, καὶ ὑπὸ χρόνον εἰσι. Καὶ γὰρ ἔστιν ἂ τοῦτων ἀναρχά ἐστι, καὶ τῷ λόγῳ τῆς μόνης ἀνάρχου φύσει, καὶ τριαδικῆς μονάδος, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ὑπερφουῦς ἀπλότης, ἥκιστα λυμαίνεται· τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον καὶ ὁ νοῦς κατ' ἀμυδρὰν εἰκόνα τῆς ὑπερβαλλούσης ἐκείνης ἀμερείας, οὐδαμῶς διὰ τὰς ἐμφύτους ἑαυτοῦ νοήσεις, σύνθετός ἐστιν.

Ὅστις τὰς ἐνοσημαιομένης τῷ σώματι πνευματικᾶς διαθέσεις, ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν κατὰ Θεὸν προκοπόντων χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, οὐ παραδέχεται, καὶ τὴν τοῦ παθητικοῦ καθ' ἕξιν νεκρωσιν ἀπάθειαν φησιν, ἀλλὰ μὴ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω καθ' ἕξιν ἐνεργεῖαν, ὡς ἀπεστραμμένου τοῦ πονηρὰ, καὶ ἐπεστραμμένου πρὸς τὰ καλὰ, ὡς τὰς πονηρὰς ἕξεις ἀποκτισάμενος, καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πλουτήσαντος, οὗτος ἀκολούθως τῇ τοιαύτῃ διέξει, καὶ τὴν ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τῶν ὄντων αἰώνι μετὰ σώματος ἀπανάνεται διαγωγὴν· εἰ γὰρ συμμεθέξει τότε τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν, καὶ νῦν δῆπου συμμεθέξει, κατὰ τὸ ἐγχερωῦν, τῆς χορηγομένης μυστικῶς καὶ ἀπορρήτως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χάριτος τῷ κεκαθαρμένῳ νῷ, καὶ αὐτὸ τὰ δεῖα πείσεται, καταλήλως ἑαυτῷ, μετασκευασθέντος, καὶ ἀγασθέντος, ἀλλ' οὐ καθ' ἕξιν νεκρωθέντος τοῦ τῆς ψυχῆς παθητικοῦ. Καὶ δι' ἑαυτοῦ, κοινῶς σώματος τε καὶ ψυχῆς ὑπάρχοντος, τὰς τοῦ σώματος ἀγιάζοντος διαθέσεις τε καὶ ἐνεργείας. Ἐπεὶ γὰρ τῶν ἀππλλαγμένων τῶν τοῦ βίου καλῶν διὰ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, κατὰ τὸν ἅγιον Διάδοχον, ὁ νοῦς εὐρώσως διὰ τὴν ἀμεριμνίαν κινούμενος, τῆς θέλης ἀρρήτου [Ἰσ. ἀρρήτων] χρηστέτης αὐτὸς ἐπαισθάνεται, καὶ τῷ σώματι, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἑαυτοῦ προκοπῆς, τῆς οἰκείας χρηστότητος μεταδίδωσιν. Ἡ δὲ τοιαύτη ἐγγινομένη χαρὰ τότε τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι, ὑπόμνησις ἐστὶν ἀπλανῆς τῆς ἀφθάρτου βιωτικῆς.

Ἄλλου μὲν φωτὸς ὁ νοῦς, ἑτέρου δὲ ἡ αἰσθησις ἀντιλαμβάνεσθαι πέφυκεν. Ἢ μὲν γὰρ αἰσθητοῦ, καὶ τὰ αἰσθητὰ ἢ αἰσθητὰ δεκνύντος· τοῦδε νοῦ φῶς ἐστὶν, ἢ ἐν νοήμασι κειμένη γνῶσις· οὐ τοῦ αὐτοῦ τοῖνον φωτὸς, ὅπως τε καὶ νοῦς ἀντιλαμβάνεσθαι πεφύκασιν, ἀλλὰ μέχρις ἂν κατ' οἰκείαν φύσιν, καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἐνεργῇ ἐκότερον αὐτῶν. Ὅταν δὲ πνευματικῆς καὶ ὑπερφουῦς εὐμοιρήσῃσι χάριτός τε καὶ δυνάμεως, αἰσθήσει τε καὶ νῷ, τὰ ὑπὲρ πᾶσαν αἰσθησιν καὶ πάντα νοῦν οἱ κατηξίωμένοι βλέπουσιν, ἵνα κατὰ τὸν Θεολόγον εἰπωμεν μέγαν Γρηγόριον, ὡς οἶδε μόνος ὁ Θεός, καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα ἐνεργούμενοι.

A rursus : « Bonitas, et quidquid in bonitatis ratione comprehenditur, et generatim omnis vita, et immortalitas, et simplicitas, et immutabilitas, et immensitas, et quælibet essentialia Dei attributa, opera Dei sunt, etsi non temporaliter cœperint. Nunquam enim non existentia præcessit virtutem aut aliquam aliam præfatarum qualitatum, quamvis participantia eas cum eis esse temporaliter cœperint. Nam sine principio est omnis virtus, non habens tempus seipsa antè, utpote solum Deum habens suæ existentie ab æterno genitorem. Omnibus autem participantibus et participatis immense et infinite Deus supereminet. » Discat igitur ex his non omnia quæ Deo subsunt, temporè subjacere. Etenim nonnulla horum sine principio sunt, quæ sola sine principio secundum naturam essentia, et trina personis Unitas, et supernaturalis ejus simplicitas, ullum inde subeant detinendum : eodem enim modo mens, ad Imaginem superexcellens illius individuitatis, minime ob naturales suas cogitationes sit composita.

Quicumque significatas corpore spirituales dispositiones, ab inditis animæ proficientium in Deo charismatibus Spiritus, non approbat, et habitus concupiscibilis mortificationem vocat apathiam, haud vero melioratam operationem hujus habitus, omnino aversantis mala et conversi ad bona, utpote malis habitibus spoliati et bonis locupletati ; hic consequenter isti sententiæ nos in futuro sæculo cum corporibus negat victuros : si enim tunc participantur est cum anima corpus ineffabilia bona, etiam nunc profecto comparticipabit, qua fieri potest, datam mystice et ineffabiliter a Deo purificatæ menti gratiam, et ipsum divina mora sibi congruo patietur, transmutata et sanctificata, non tamen secundum habitum enecta vi animæ concupiscibili ; et per seipsam, quippe quæ communis corpori et animæ sit, sanctificante corporis dispositiones et operationes. Quia enim liberatis a vitæ bonis propter spem futurorum honorum, juxta sanctum Diadochum, mens fortiter ob securitatem mota divinam ineffabilem suavitatem ipsa gustat, corpori quoque, pro mensura sui profectus, suam communicat suavitatem. Atque hujusmodi lætitia tunc animæ et corpori inorta, hymnus est indubius incorruptibilis D vitæ.

Alteram lucem mens, alteram sensus percipere valet. Hic enim sensibilem et sensibilia, qua sensibilia, ostendentem ; mentis autem lux est sita in cogitationibus cognitio. Non eandem igitur lucem visus et mens percipere valent, sed tantum donec secundum propriam naturam in naturalibus operatur utrumque horum. Quando vero spirituales et supernaturales sortiti sunt gratiam ac virtutem, sensu et mente ea quæ sunt supra omnem sensum omnemque mentem, vident digni (ut juxta magnum loquamur Gregorium Theologum), prout solus scit Deus et quibus hujusmodi est operatio.

Hæc a Scripturis edocti sumus, hæc a Patribus nostris accepimus, hæc parva didicimus experientia, hæc apud reverendissimum inter hieromonachos et fratrem nostrum Gregorium, qui de sacra quietudine scripsit, ut sanctorum traditionibus perfecte conformia sancientes, ad certitudinem legentium subscripimus.

Ego primus inter sancti Montis venerabiles monachos, hieromonachus Isaac.

Ego superior augustæ et sacræ imperialis lauræ, Theodosius hieromonachus.

Aderat quoque subscriptio ducis monasterii Iberorum in propria lingua.

Ego superior augusti et imperialis monasterii Batopedii, hieromonachus Joannicius.

Aderat quoque subscriptio ducis monasterij Serborum in propria lingua.

Ego minimus hieromonachus Philotheus eadem sentiens subscripsi.

Ego inter hieromonachos minimus, et dux spiritualis augusti monasterii Esphigmeni, Amphilocheus.

Ego inter hieromonachos minimus, et dux spiritualis Batopedii Theodosius.

Ego superior sacri monasterii Cutlumise, Theosterictus hieri monachus.

Ego Gerontius Marulas peccator, inter senes vivens augustæ lauræ, eadem sentiens subscripsi.

Ego inter monachos minimus Callistus Muzajou.

Ego inter hieromonachos vilis Gerasimus, postquam vidi ac legi veracissime scripta, hæc approbans subscripsi.

Ego vilissimus senex et monachorum minimus Moyses, eadem sentiens subscripsi.

Ego minimus et vilissimus monachorum Gregorius Strabolancadites, hesychasta utique, eadem cogitans ac sentiens subscripsi.

Ego de sceti Magula senex et inter hieromonachos minimus Isaias, eadem sentiens subscripsi.

Ego monachorum minimus Marcus Simaites.

Ego in sceti Magula et in hieromonachis minimus Callistus.

Aderat quoque subscriptio senis de Syris hesychastæ, in propria lingua.

Ego monachorum minimus Sophronius.

Ego monachorum minimus Joasaph (1).

Ego humilis episcopus Jerisi et sancti Montis Jacobus, sanctorum et Patrum innutritus traditionibus, testor per delectos qui hic subscripserunt, omnes sancti Montis monachos consentientes subscripsisse, et ipse consentiens et sanciens subscripsi: hoc insuper cum omnibus adscribens, si quis non consentit sanctis sicut et nos et paulo anteriores nobis Patres nostri, nos ejus confirmationem non esse accepturos.

(1) Ioannes Cantacuzenus quondam imperator.

Α Ταῦτα ὑπὸ τῶν Γραφῶν ἐιδιόχθημεν· ταῦτα παρὰ τῶν ἡμετέρων Πατέρων παρελάβομεν· ταῦτα διὰ τῆς μικρᾶς ἔγνωμεν πεῖρα· ταῦτα καὶ τὸν ἐν ἱερομονάχοις τιμιώτατον, καὶ ἐδελφὸν ἡμέτερον κύριον Γρηγόριον, ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων συγγραψάμενον, ὡς ταῖς τῶν ἁγίων ἀκριβῶς ἐπόμενα παραδόσεσι, πρὸς πληροφορίαν τῶν ἐντυγχανόντων ὑπέγραψαμεν.

Ὁ πρῶτος τῶν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὁρει σεβαστῶν μονῶν, ἱερομόναχος Ἰσαάκ.

Ὁ καθηγούμενος τῆς σεβασμίας βασιλικῆς καὶ ἱερᾶς λαύρας, Θεοδόσιος ἱερομόναχος.

Ἔιχε δὲ καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τῆς μονῆς τῶν Ἰδέρων ἡγουμένου τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ.

Ὁ καθηγούμενος τῆς τοῦ Βατοπεδίου σεβασμίας καὶ βασιλικῆς μονῆς, ἱερομόναχος Ἰωαννίκιος.

Ἔιχε δὲ καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τῆς μονῆς τῶν Σέρβων ἡγουμένου τῇ ἰδίᾳ ἐπαλέκτῳ.

Ὁ ἐλάχιστος ἱερομόναχος Φιλθέος τὰ αὐτὰ φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος, καὶ πνευματικὸς τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Ἐσφιγμένου, Ἀμφιλόχιος.

Ὁ ἐν ἱερομονάχοις εὐτέλης Γεράσιμος, ἰδὼν καὶ ἀναγνοὺς τὰ φιλαλήθως γραφέντα, καὶ ἀποδεξάμενος ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτέλης γέρων, καὶ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος, Μωυσῆς, τὰ αὐτὰ φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος, καὶ πνευματικὸς τοῦ Βατοπεδίου Θεοδόσιος.

Ὁ καθηγούμενος τῆς τοῦ Κουτλουμουσίου ἱερᾶς μονῆς, Θεοστήρικτος ἱερομόναχος.

Γερόντιος ἁμαρτωλῆς ὁ Μαρούλης, ἐν τοῖς γέρονσι τελῶν τῆς σεβασμίας λαύρας, τ' αὐτὰ φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος, Κάλλιστος ὁ Μουζάλων.

Ὁ ἐλάχιστος καὶ εὐτέλης ἐν μοναχοῖς, Γρηγόριος ὁ Στραβολαγκαδίτης, τάχα καὶ ἡσυχαστῆς, νεῶν καὶ φρονῶν ταῦτα ὑπέγραψα.

Ὁ ἀπὸ τῆς ἐκείσεως τοῦ Μαγουλᾶ γέρων καὶ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος, Ἡσαίας, ταῦτα φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος, Μάρκος ὁ τοῦ Σιναιτου.

Ὁ ἐν τῇ τοῦ Μαγουλᾶ σκήτει, καὶ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος, Κάλλιστος.

Ἔιχε καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἀπὸ Σέρβων γέροντος ἡσυχαστοῦ τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ.

Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Σωφρόνιος.

Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Ἰωάσαφ.

Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Ἰερισοῦ, καὶ Ἁγίου Ὁρους Ἰάκωβος, ταῖς ἀγιορειτικαῖς καὶ πατρικαῖς ἐκτεθραμμένους παραδόσεσι, καὶ μαρτυρῶν, ὅτι διὰ τῶν ἐνταῦθα ὑπογραφάντων λογῶν, ἅπαν τὰ Ἁγίων Ὁρος συμφωνοῦντες ὑπέγραψαν. καὶ αὐτὸς συμφωνῶν, καὶ ἐπισφραγίζων, ὑπέγραψα. Καὶ τοῦτο μετὰ πάντων προσγράφων, ὅτι τὴν μὴ συμφωνοῦντο τοῖς ἁγίοις καθὼς καὶ ἡμεῖς, καὶ οἱ μικροὶ πρὸς ἡμῶν Πατέρες ἡμῶν, ἡμεῖς τὴν αὐτοῦ κοινωνίαν οὐ ποταδέξομεθα.

IN GREGORIUM SINAITAM

NOTITIA.

Γρηγόριος ὁ ἐν ἁγίοις Πατήρ ἡμῶν, ὁ κατὰ τὸ Σί-
ναιοι ὄρος μοναχὸς ἀποκαρεῖς, καὶ διὰ τοῦτο ἐπι-
κληθεὶς Σιναΐτης, ἤκμασε μὲν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀν-
δρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, περὶ τοῦ τοῦ χιλιοστῶν
τριακοσιοστῶν τριακοστῶν ἔτος· εἰς δὲ τὸ τοῦ Ἄθω
ὄρος ἔλθων, καὶ τὰ ἐκεῖσε περιουστῆσας μοναστή-
ρια, καὶ ἡσυχαστήρια, πολλοὺς μὲν εὖρε συνέσει
καὶ τῇ κατὰ τὸ ἦθος σεμνότητι κεκοσμημένους, καὶ
περὶ τὸ πρακτικὸν μόνον ἐσπουδακότας, περὶ δὲ τῆ-
ρησιν νοδὸς καὶ ἡσυχίας ἀκρίθειαν, καὶ θεωρίαν ἐπὶ
τοσοῦτον ἀμυήτους, ὥστε οὐδὲ ἐξ ὀνόματος τὰ τοιαῦ-
τα οἷους ὄντας διαγινώσκειν· μόνους δὲ τρισὶν ἐν-
τυγχάνει κατὰ τὴν ἀντικεῖν Φιλοθέου κειμένην τοῦ
Μαγουλᾶ σκήτην (Ἡσαῖος, Κορνήλιος, καὶ Μακά-
ριος αὐτοῖς τὰ ὀνόματα), μικρὸν καὶ περὶ τὸ
θεωρητικὸν ἐνασχολουμένους. Ζήλω θεῶν τοίνυν
πυρούμενος, οὐ μόνον τοὺς κατ' ἴδιαν ἡσυχάζον-
τας, ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς ἐν κοινωθίοις ἄπαντας, πε-
ρὶ νήψεως καὶ φυλακῆς νοδὸς καὶ νοερᾶς προσευ-
χῆς ἐδίδασκεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ παρόρια
τῆς Μακεδονίας τρεῖς λαύρας μεγίστας οἰκοδομήσας,
καὶ τόπους παμπάλλους, καὶ ἐπαρχίας περιελθὼν,
ἄπαντας κοινῶ· ἐπὶ τὴν τῆς νοερᾶς καὶ ἀδιαλείπτου
προσευχῆς ἐργασίαν, ταῖς θείαις αὐτοῦ διδασκαλίαις,
προτρέπετο· καὶ πολλοὺς δι' αὐτῆς ἁμαρτωλοὺς
ἐπιστρέψας, καὶ ἀξίους ἐξ ἀναξίων ἀποδείξας, τῆς
σωζομένων μερίδος ἀξιωθῆναι παραίτιος γέγονεν.
Οὕτως καὶ τὸν βίον Κάλλιστος ὁ ἀγιώτατος πατριάρ-
χος, ὁ καὶ μαθητὴς αὐτοῦ χρηματίσας, κατὰ πλά-
τος συνέγραψεν. Ἄλλὰ γὰρ, ὡς περὶ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ
ὁ ἀοιδιμος, κοινὸς διδάσκαλος τῆς ἱερᾶς νήψεως ἐγ-
νωρίζετο· οὕτως αὐτὸς μετὰ θάνατον ἐπ' αὐτὴν ταύ-
την διὰ τῶν παρόντων αὐτοῦ συγγραμμάτων χειρα-
γωγεῖ. Τὸν τε γὰρ τῆς νοερᾶς καὶ καρδιακῆς προσ-
ευχῆς πρακτικὸν τρόπον κάλλιστα καὶ τελειώτατα
μυσταγωγεῖ, καὶ περὶ ἠθικῶν ἀρετῶν καὶ παθῶν
ἐκδιδάσκει, καὶ τίνα μὲν τὰ σημεῖα τῆς πλάνης, τί-
να δὲ τῆς χάριτος ἐν τοῦτοις διασαφεῖ. Καὶ ὅλων χρησιμωτάτον ἐστίν, εἴπερ τι ἄλλο, τοῦτι τὸ πόνημα,
ἐπίσης ἀρχαρίοις, μέσαιοι τε καὶ τελείοις. Τὸν δὲ ἐν αὐτοῖς κεκρυμμένον πνευματικὸν πλοῦτον, ἡλίκοις,
καὶ ὅσος τίς ἐστιν, ὁ μὴ παρέργως ἀναγνοὺς εὐρήσει· καὶ χαρᾶ ὄντως ἀνεκλάλητον χαρῆσεται ἐπὶ τῇ
εὐρίσει αὐτοῦ.

Gregorius sanctus Pater noster, in monte Sinai
tonsura monachali initiatus, ideoque vocatus Si-
naita, floruit sub imperio Andronici Palæologi,
circa millesimum trecentiesimum tricesimum an-
num. Illinc ad montem Atho migrans, ibique mo-
nasteria et solitudines percurrens, multos invenit
sapientia quidem et inorum gravitate ornatos et
ad practicam tantum vitæ se exercentes, ad custo-
diam vero mentis et ad quietudinis ac contempla-
tionis exercitium ita rudes, ut hæc ne nomine qui-
dem dignoscere potuissent; tres tantum in mona-
sterio Magula e regione Philothei sito reperit (quibus
nomina Isaias, Cornelius et Macarius), paulum
contemplationi vacantes. Zelo igitur divino accen-
sus, non solitarios tantum, sed et cœnobitas
omnes vigilantiam et custodiam animi et men-
talem orationem docuit. Imo in finibus Macedoniae
tres lauras maximas ædificavit, plurimisque locis
et regionibus peragratis, omnes communiter ad
mentalis et continuæ orationis usum divinis suis
institutionibus adhortatus est, et multos per eam
conversos peccatores, et dignos ex indignis effectos,
cur electorum hæreditatem mererentur causa fuit.
Illius vitam Callistus patriarcha (†), sanctissimus, qui
et discipulus ejus fuit, ample conscripsit. Cæterum,
ut in vita sua communis sacrae vigilantia magister
celeberrime innotuit, sic vel mortuus ad hanc per
præsentia sua scripta manuducit. In his enim men-
talis et internæ orationis artem elegantissime et per-
fectissime docet, deque moralibus virtutibus et vitis
disserit, et quædam erroris, quædam gratiæ signa clare
indical. Et profecto opere hoc nullum aliud utilius
est illis qui in virtute sive incipientes, sive medii, sive
perfecti sunt. Absconditæ autem in eo spirituales
divitiæ quot et quantæ sint reperiet qui non curiose
leget, et gaudio vere ineffabili in earum inventionem
letabitur.

(1) Auctor Historiæ ecclesiasticæ. Vide tom. cxxvii.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΙΤΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΔΙ' ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΟΣ

ΠΑΝΥ ΩΦΕΛΙΜΑ

Ἐν τῇ ἀκροστιχίῳ ἡδε

Λόγοι διάφοροι περὶ ἐντολῶν, δογμάτων, ἀπειλῶν καὶ ἐπαγγελιῶν· ἔτι δὲ καὶ περὶ λογιωμένων καὶ κινήτων καὶ ἀρετῶν· ἔτι δὲ καὶ περὶ ἡσυχίας καὶ προσευχῆς.

SANCTI PATRIS NOSTRI

GREGORII SINAITÆ

CAPITA VALDE UTILIA PER ACROSTICHIDEM

DISPOSITA,

Quibus componitur acrostichis hæc :

Sermones varii de præceptis, dogmatibus, minis et promissis; et etiam de cogitatis, de vitiis et virtutibus; insup r de quiete ac de oratione*

1. Secundum naturam rationalis esse aut fieri nemo potest ante puritatem et incorruptionem. Illi autem irrationalis sensuum habitus, huic corruptibilis carnis status dominatur.

2. Eos tantum rationales secundum naturam videbis, quos sanctificat puritas. Atqui rationem puram nemo vel sermone sapiens habet, quandiu mens adhuc cogitationibus corrumpitur. Namque materialis et multiloquus sapientiæ mundanæ spiritus sermones quidem ad mystica, cogitationes vero ad agrestia deducens, cordis domum a substantiali sapientiæ contemplationeque et indivisa ac unitiva quasi vacuefacit

3. Reputa scientiam veritatis esse proprie sensum gratiæ. Alias vero, cogitationum manifestationes et rerum demonstrationes vocare oportet.

4. Mentis gratiæ jactura ex infidelitate et incuria provenit, reditus vero ex fide ac diligentia. Semper enim per has progressus, per illas e contra verus sit retrogressus.

5. Orbem esse sensibus idem est ac mortuum esse, et idem cæcum esse intellectu et corpore non videre. Ille enim privatus est vita et virtute agendi; qui vero non videt, divino caret lumine vi cuius aliquis videre et videri potest.

α'. Λογικὸν μὲν εἶναι τὸ νοῦν, ἢ γενέσθαι κατὰ φύσιν, ὡς ἦν, πρὸ καθαρότητος καὶ ἀφθαρσίας ἀδύνατον. Τὴν μὲν γὰρ αἰσθητικὴ ἀλογία; ἔξισ, τὴν δὲ φθορᾶς σαρκὸς κατὰστασις ἐκυρῖσεν.

β'. Οἱ κατὰ φύσιν λογικοὶ, μόνοι οἱ διὰ καθαρότητος ὤφθησαν ἄγιοι. Λόγον γὰρ καθαρὸν οὐδεὶς τῶν ἐν λόγῳ σοφῶν ἔσχηκε, τὸ λογικὸν ἀνωθεν διὰ τῶν λογισμῶν διαφθειράντων. Τὸ γὰρ ὑλικὸν καὶ πολὺ ῥῥῆμον τῆς σοφίας τοῦ κόσμου τούτου πνεῦμα, τοὺς λόγους μὲν ἐπὶ τῶν γνωστικωτέρων, τοὺς λογισμοὺς δὲ ἐπὶ τῶν ἀγροικωτέρων ἐπάγον, ποιεῖ τὴν συνολκῆσιν, τῆς ἐνουποστάτου σοφίας, καὶ θεωρίας, καὶ ἀμερίστου, καὶ ἐνιαίας γνώσεως ὑστερήσαν.

γ'. Γνωστὴν ἀληθείας τὴν τῆς χάριτος· αἰσθησὶν εἶναι κυρίως νόμισον. Τὰς δὲ λοιπὰς, νοήσεων ἐμφάσεις καὶ πραγμάτων ἀποδείξεις ἀποκαλεῖν δεῖ.

δ'. Ὅσοι τῆς χάριτος ἀποτυγχάνουσι, δι' ἀπιστίαν καὶ ἀμέλειαν τοῦτο πάσχουσι· καὶ ὅσοι πάλιν εὐρίσκουσι, διὰ πίστεως καὶ σπουδῆς. Ἄει γὰρ [Ἰσ. add. διὰ] ταῦτα μὲν εἰς τὴν ἐμπροσθεν προτασι· διὰ τὰ ἐναντία δὲ εἰς τοῦπίσω τελεῖως στρέφονται.

* Ἰσὸν ἐστι, καὶ νεκρὸν καὶ ἀναίσθητον εἶναι, καὶ τυφλὸν τῷ νοῦ, καὶ σωματικῶς μὴ ὁρᾶν. Ὁ μὲν γὰρ ἐστερήθη τῆς ζωῆς καὶ ἐνεργούσης δυνάμεως· ὁ δὲ μὴ βλέπων, τοῦ ποιῶντος ὁρᾶν καὶ δοῦσθαι οὐκ εἶναι φησὶ.

Acrostichidem etiam servavit interpres, non sine labore improbo

ς'. Δυναμιν και σοφίαν, δλίγοι άμφοτεροσ εκ Θεου λημβάνουσιν. Η μὲν γάρ εστι τῶν θείων μεθεκτικη αγαθῶν· η δὲ, εκφαντικη. Μεταλαμβάνειν δὲ και μεταδιδόναι, θειον ὡς ἀληθῶς χρῆμα και ὑπὲρ ἀνθρωπων.

ζ'. Ιερατειον ἀληθινὸν και πρὸ τῆς μελλούσης βιώσεως, ἡ χωρὶς λογισμῶν καρδία ενεργουμένη τῷ Πνεύματι. Πάντα γάρ ἐκεῖ τελεῖται και λέγεται πνευματικῶς· και ὁ μὴ κτησάμενος τοῦτο ἀπ' ἐντεῦθεν, λίθος εστι διὰ ἄλλας ἀρετάς, εἰς οἰκοδομήν ἐπιτήθειος τοῦ θείου ναοῦ, και οὐ καιός, και ιερουργός τοῦ Πνεύματος.

η'. Ἀφθαρτος ὁ ἀνθρωπος ἐκλάσθη χωρὶς χυμοῦ, οἶος και ἀναστήσεται· οὐκ ἀτρέπτος δὲ, οὐδὲ πάλιν τρέπτός· δύναμιν ἔχων θελητικῆς ἔξεως τραπήναι. ἢ οὐ. Ἀτρεψίαν γάρ παντελῆ οὐ ποιεῖ πρὸς τὴν φύσιν ἡ θέλησις· αὕτη γάρ βραβεῖόν εστι τῆς μελλούσης ἀτρέπτου θεώσεως.

θ'. Φθορά γάρ, σαρκὸς γένεσις. Ἐσθίειν δὲ, και περιττωματεῖν, και γαυριῶν, και κοιμάσθαι, θηρίων και κτηνῶν φυσικαι ἰδιότητες· ἀνθ' ὧν διὰ τὴν παρακοήν τοῖς κτήνεσιν ὁμοιωθέντες, τῶν οικείων και θεοδοτῶν αγαθῶν ἐκπεπτώκαμεν· κτηνώδεις ἐκ λογικῶν, και θηριώδεις γεγονότες ἐκ θείων.

ι'. Ὁ παράδεισος διττός εστιν, αἰσθητός και νοητός· ἡ γουὸν ὁ ἐν Ἐδέμ, και ὁ τῆς χάριτος. Ἐστιν οὖν ὁ τῆς Ἐδέμ, τόπος ὑψηλὸς λίαν, ὡς εἶναι τρίτον ἔως οὐρανοῦ, καθὼς οἱ ἱσπαρήσαντες φάσκουσι, παντοίοις φυτοῖς εὐωδιστάτοις πεφυτευμένος ὑπὸ θεοῦ. Οὕτε οὖν· τελείως· εστιν ἀφθαρτος, οὕτε πάντε φθαρτός. Μέσον φθορῆς και ἀφθαρσίας πεποιημένος ὡς εἶναι ἀεὶ, και κάτακομος τοῖς καρποῖς, και ἀνθοῦντα ἀνθη, και ἔμφακα, και ὠριμα ἔχων διηνεκῶς Σηπόμενα γάρ τὰ δένδρα και οἱ τέλειαι καρποὶ, και εἰς γῆν ριπτούμεναι, χουὸς αὐώδης γίνονται, και οὐ φθορὰν βζουσι, ὡς τὰ τοῦ κόσμου φυτά. Τοῦτο δὲ γίνεται ἐκ πολλῆς περιουσίας και ἀγιασμοῦ τῆς ἀεὶ περιπολαζούσης ἐκεῖσε χάριτος. Ὅθεν διερχόμενος μέσον ὁ τοῦτον προσταχθεὶς ἀρθεύειν διηνεκῶς Ὀκεανὸς παταμὸς, ὁ ἐκπορευόμενος ἐξ αὐτοῦ, και εἰς τέσσαρας ἀρχὰς μεριζόμενος, τὸν χουὸν τε και τὰ φύλλα τὰ πεπτωκότα, τοῖς Ἰνδικοῖς και Αἰθίοψιν καταρρέων, ἐπιφέρει και δίδωσι· και δεδεμένος [Ἰσ. ἡνωμένος] ὧν, ἀεὶ περὶ τὰς ἀρούρας αὐτῶν πλημμυραὶ ὁ Θεοῦ ὁμοῦ και ὁ Γεῶν, ἔως ἀν πάλιν ἐπιμερισθῶσιν, ὁ μὲν τὴν Λιβυκὴν, ὁ δὲ τὴν Αἰγυπτιακὴν χώραν ἐπάρδοντες.

ια'. Πρωστῆ, εἰς αὐτὴν φθορὴ ἡ κτίσις, φασίν, οὐ κατ' ἐσκαυάσθη πρότερον· ὕστερον δὲ, διαφθαρεῖσα και ὑποταγείσα τῇ ματαιότητι, κατὰ τὴν Γραφήν, ἡ γουὸν τῷ ἀνθρώπῳ οὐχ ἐκοῦσα δὲ, ἀλλὰ μὴ βουλομένη, διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ φθαρέντος Ἀδάμ. Ἀνακαινίσας δὲ τοῦτον, και ἀγιάσας, κτν φθορὸν φέρῃ σῶμα διὰ τὴν πρόσκαιρον ζωὴν, και αὕτην ἀνεκαινίσει, μήπω φθορᾶς ἀπαλλάξας. Φθορᾶς δὲ ἀπαλλαγὴν τῆς κτίσεως, οἱ μὲν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, οἱ δὲ τὴν παντελῆ μεταθεσιν τῶν αἰσθητῶν λέγουσιν εἶναι. Ἔθος γάρ τῇ Γραφῇ ἀπλῶς

A 6. Nanciscuntur panem a Deo virtutem simul et sapientiam. Illa enim divina bona participat; hæc communicat. Participare autem et communicare, res est vere divina et supra hominem.

7. Est verum sacrarium, etiam ante vitam futuram, cor sine cogitationibus a Spiritu ductum. In eo enim omnia spiritualiter aguntur et dicuntur. Qui vero illud jam nunc non habet, lapis quidem est aptus ad divini templi ædificationem, at non templum et sacrarium Spiritus.

8. Sine humore incorruptibilis creatus est homo, qualis et resurget, haud vero immutabilis et irtractabilis, vinum habens voluntatem morandi, vel non. Perfecta enim voluntatis inflexibilitas non est donum naturæ, sed futura est inamissibilis bravium deificationis.

9. Verumenimvero corruptibilis est natura carnis. Manducare autem, excreare, intumescere ac dormire, sunt naturales bestiarum et pecudum proprietates: per quas propter inobedientiam animalibus assimilati, a bonis divinitus inditiis excidimus, ex rationalibus bruti et ex divinis animales facti.

C 10. Adest duplex paradisos, sensibilis et spiritalis: scilicet qui est in Eden, et qui est a gratia. Qui est in Eden, locus est excelsus valde, usque ad tertium cælum ascendens, ut aiunt scriptores, omnigenis arboribus fragrantissimis a Deo plantatus. Non est igitur perfecte incorruptibilis, nec omnino corruptibilis. Medius corruptionem inter et incorruptionem, est semper et fructibus luxurians, et vernans floribus, cruda et matura jugiter ferens. Putrescentes enim arbores, atque fructus maturiores et in terram dejecti, pulvis sunt benevolens, nec corruptionem fetent, ut hujus mundi plantæ. Hoc autem provenit ex uberrima sanctitatis gratia illic perpetim superfluyente. Ideo medius interfluens ad irrigandum jugiter paradisi aunis Oceanus ex eoque egrediens, et dividens se in quatuor capita, humum et frondes delapsa Indis ac Æthiopicis cursu advexit et tradit, quorum campos semper inundant una conjuncti Phison et Gehon, donec iterum separati, Libycam unius regionem, Ægyptiacam alter alluant.

11. Refertur nec fluxa nec corruptibilis constituta esse primitus creatura; sed deinde corrupta est et subjecta vanitati, ut ait Scriptura, id est, homini, haud quidem sponte, sed non volens, propter eum qui subjecit eam in spe renovationis corrupti Adam¹. Hoc autem restaurato et sancificato, quamvis in temporali vita corpus adhuc ferat corruptibile, illa etiam instaurata est, sed nondum a corruptione liberata. Tunc autem creaturam a corruptione liberatam dicunt, alii cum in melius conversa, alii cum perfecte a sensibilibus alienata est.

¹ Rom. viii, 20.

Solet enim Scriptura de rebus huc usque difficiliter simpliciter, at non subtiliter affirmare.

12. *li qui gratiam recipiunt quasi concipientes et pręgnantes de Spiritu Sancto, vel peccatis divinum abjiciunt semen, vel Deo vivuntur ob copulam cum inimico intus latente. Et gratia quidem excidimus per passiones, omnino autem orbamur per peccatorum habitum. Anima enim cupiditatum et peccatorum amans, gratia delapsa privataque ac viduata, passionum, ut non dicam, dęmonum domus est nunc et in futuro.*

13. *In animum lætitiā et mansuetudinē infundit, ut fortitudo, sic et misericordia: una externos, internos altera quasi hęstes conterens.*

14. *De pręceptis multi curantes, videntur progredi, qui nondum urbem ingressi foris manent: citius enim regiarum viarum, id est vicina virtutum vitia inscii capessentes, inconsiderate procedunt. Quippe mandata, haud modo neq̄ defectum nec excessum volunt, sed etiā finem Deo placitum et voluntatem requirunt soli Deo intentam; secus, inanis est labor, nec rectę sunt, juxta Scripturam, vię Domini: etenim in omni opere finis requiritur operis.*

15. *Ergo in via, id est, in pręceptorum observantiā, animo quęre Dominum. Cum enim Joannem audias clamantem pręcipientemque omnibus ut vias parenti, et rectas facere semitas jubentem, mandata cordaque et opera intellige: nam fieri nequit recta pręceptorum via, nisi cor sit rectum.*

16. *Prophético in sensu virgam et baculum, de quibus Scriptura loquitur, judicium et providentiā intellige, in morali vero, psalmodiā et orationem. Multatū enim a Domino virga disciplinę, ad conversionem corripimur; corripientes autem adversarios, nostros baculo patientis psalmodię, orationis fulcimus. Tenentes igitur in manibus baculum et virgam spirituellum operum, ne desinamus corrigere et corrigi, donec pene providentiā totis simus, judicium elapsi pręsens et futurum.*

17. *Refert generalissimum pręferre mandatum, quod Dei memoriā pręcipit his verbis: «Recorderis Domini Dei tui omni tempore.» Per quam enim interitus, per hanc et salus fieri potest. Oblivio enim ab initio memoriā Dei delevit, mandata oblitteans, et sic hominem omnino nudum detexit.*

18. *Æmulus virtutis duobus pręceptis ad pristinam redit dignitatem, scilicet obedientiā et abstinentiā, cum ex harum contrariis omne malum in mortalium genus irruerit. Et qui per obedientiam*

¹ Deut. viii, 18.

A περί τῶν τῶς ἀπόρων ποιεῖν τὴν κατάφασιν καὶ ἀπεριέργως.

ιβ' Οἱ τὴν χάριν δεχόμενοι ὡς οἱ περί τὴν σύλληψιν, καὶ ἐγκυμονοῦντες τῷ Πνεύματι, ἢ διὰ πτωμάτων τὸ θεῖον ἀποβάλλουσι σπέρμα, ἢ χηρεύοντες ἐκ Θεοῦ τῆ τοῦ ἐχθροῦ κοινωνίᾳ, ἐνδομυχοῦντος αὐτοῖς. Καὶ ἢ μὲν ἀποβολὴ τῆς χάριτος· δι' ἐνεργείας παθῶν, ἢ δὲ παντελῆς στέρσεως διὰ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων γίνεταί· πρᾶξιν· ψυχὴ γὰρ φιλοπαθῆς, καὶ φιλάμαρτος, ὑστερημένη, καὶ ἀποβαλλομένη τὴν χάριν καὶ χηρεύουσα, παθῶν, ἵνα μὴ εἶπω, δαιμόνων κατοικητήριον ἔσται, νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

ιγ'. Παρὸν καὶ ἡμερον οὐ ποιεῖ τὸν θυμὸν ὡς ἡ ἀνδρεία, καὶ τὸ εἶδος· ἢ μὲν τοὺς ἔξω, ἢ δὲ τοὺς ἔσω καθάπερ ἐλεπόλεις συντρίβουσα.

B ιδ'. Πολλοὶ τὰς ἐντολάς ἐργαζόμενοι, δοκοῦσιν ὀδεύειν οἱ καὶ μὴπω τὴν πόλιν φθάσαντες, ἔξωθεν μένουσι· τὰς γὰρ διεξόδους τῶν βασιλικῶν εὐθειῶν, τοῦτέστι τὰς ἀγχιθύρους τῶν ἀρετῶν κακίας λεληθῶτως ἀρνεῖται, ἀνοήτως πορεύονται· οὔτε γὰρ ἐλλείψιν, οὔτε ὑπερβολὴν, ἀλλὰ καὶ σκοπὸν θεάρεστον, καὶ τὸ θεῖον μόνον ζητοῦσαι αἱ ἐντολαὶ δέονται θάλημα, εἰδὲ μὴ, μάτην ὁ σκοπὸς· [ἐν ἄλλ. ὁ λόγος], εὐθείας κατὰ τὴν Γραφήν μὴ ποιεῖν τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ· παντὶ γὰρ ἔργῳ ὁ σκοπὸς ζητεῖται τοῦ πράγματος.

ιε'. Ἐν ὁψ̄, τοῦτέστι δι' ἐντολῶν ἐν καρδίᾳ ζῆτει τὸν Κύριον. Ὅταν γὰρ ἀκούσης τὸν Ἰωάννην βοῶντα, καὶ προτάσσοντα πᾶσι τὰς ὁδοὺς ἐτοιμάσαι, καὶ τὰς τρίβους εὐθείας ποιεῖν κελύοντα, τὰς ἐντολάς, καὶ τὰς καρδίας, καὶ τὰς πράξεις εἶναι νόμισον· ἀδύνατον γὰρ ὁδὸν εὐθείαν τῶν ἐντολῶν ποιῆσαι, καὶ πρᾶξιν ἀνεύθυνον, εἰ μὴ καρδιακὴν εὐθύτητα [ἐν ἄλλ. καρδιακῇ εὐθύτητι].

ις'. Ῥάβδον καὶ βακτηρίαν, ὅταν ἀκούσης τῆς Γραφῆς λεγούσης, κατὰ μὲν τὸν προφητικὸν λόγον, τὴν κρίσιν, καὶ τὴν πρόνοιαν εἶναι νόμισον, κατὰ δὲ τὸν ἡθικὸν λόγον, τὴν ψαλμοφίαν, καὶ προσευχὴν· κρινόμενοι γὰρ ὑπὸ Κυρίου τῇ ῥάβδῳ τῆς παιδείας, πρὸς ἐπιστροφὴν παιδεύομεθα· παιδεύοντες δὲ τοὺς ἐπανισταμένους ἡμῖν τῇ ῥάβδῳ τῆς ἀνδρικῆς ψαλμοφίας, τῇ προσευχῇ στηριζόμεθα. Ἐχόντες οὖν τὴν ῥάβδον καὶ τὴν βακτηρίαν ἐν χειρὶ πράξεως νοδῶ, μὴ παυώμεθα παιδεύοντες καὶ παιδεύεσθαι, ἀχρις ἂν ὑπὸ τὴν πρόνοιαν ὀλικῶς γενώμεθα, τὴν κρίσιν ἐκφυγόντες, τὴν νῦν καὶ τὴν μέλλουσαν.

D ιζ'. Ἴδιον τῶν ἐντολῶν, τὸ προτιμᾶν αἰετὴν περιεκτικὴν ἐντολήν, τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, τὴν λεγούσαν, Μνήσθητι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου διαπαντός· δι' ἧς γὰρ ἀπόλωντο, διὰ ταύτης καὶ φυλαχθῆναι δύνασνται· Ἀθήτη γὰρ τὴν θείαν ἐξ ἀρχῆς μνήμην ἀπώλεσε, τὰς ἐντολάς ἀμαυρώσασα, καὶ οὕτω γυμνὸν ἐκ παντὸς ἀνθρωπὸν εἰδείξεν.

ιη'. Ἐν δυσὶν ἐντολαῖς οἱ ἀγωνισταὶ πάλιν πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα ἔρχονται, δι' ὑπακοῆς καὶ νηστείας· ἐκ γὰρ τῶν ἐναντίων τούτων ἡ κακία πᾶσα τῷ γένει τῶν βροτῶν ἐπεισῆθε. Καὶ οἱ μὲν δι'

ὕπακοῆς τὰς ἐντολάς φυλάττοντας, πρὸς τὸν Θεὸν ἂν ἐπανερχονται συντομώτερον· οἱ δὲ διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς, βραδύτερον. Καὶ ἡ μὲν ὕπακοῆ τοῖς ἀρχομένοις ἀρμόδιος, ἡ δὲ νηστεία τοῖς μέσοις, καὶ γνωστικοῖς, καὶ ἀνδρείοις. Τὸ γὰρ τηρῆσαι τὴν διὰ τῶν ἐντολῶν ὕπακοην τῷ Θεῷ ἀνόθευτον, λίαν ἐστὶν ὀλίγοις, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀνδρείοις ἐπίμοχθον.

ιβ'. Νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐστὶ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὁ ἐν καρδίᾳ ἐνεργῶν καὶ λαλῶν· ὡσπερ καὶ τοῦ γράμματος, ὁ ἐν σαρκὶ ἐνεργούμενος· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐλευθεροῖ τὸν νοῦν ἐκ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου· οὗτος δὲ· λεληθότως Φαρισαῖον ἐργάζεται, σωματικῶς τὸν νόμον ποιῶν καὶ νοῦν, καὶ πρὸς τὸ θεαθῆναι τὰς ἐντολάς ἐργαζόμενος.

κ'. Τὴν πασῶν τῶν ἐντολῶν σύνθεσιν συναρμολογούμενην, καὶ συμδιδαζομένην ἐν πνεύματι, ἀνθρωπίνον εἶναι λέγουσι τέλειον, ἢ ἀτελῆ κατὰ τὴν προκοπὴν γινόμενον, καὶ τὰς ἐντολάς, ὡς σῶμα· τὰς δ' ἀρετὰς, ὡς ποιότητων ἕξεις, ὅσται· τὴν δὲ χάριν, ὡς ψυχὴν ζώσαν, καὶ κινουμένην, καὶ ἐνεργοῦσαν ὡς σῶμα τὰς τῶν ἐντολῶν ἐνεργείας. Ἀμελεία γὰρ καὶ σπουδὴ πρὸς τὰς μαθηλικώσεως Χριστοῦ, νήπιον, ἢ τέλειον δεῖκνυσι, νῦν τε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

κα'. Ὁ τὸ σῶμα τῶν ἐντολῶν αὐξάναι θέλων, τὸ λογικὸν καὶ ἄβολον γάλα τῆς μητρικῆς χάριτος ἐπιποθεῖν σπουδαζέτω· ἐκεῖθεν γὰρ γαλουχοτροφεῖται πᾶς ὁ τὴν ἐν Χριστῷ ζητῶν, καὶ θέλων αὐξήσειν αὐξηθῆναι. Γάλα μὲν πρὸς αὐξήσειν ἢ σοφία ἐκ τῶν αὐτῆς μαστῶν τὴν θερμὴν δίδωσι· μέλι δὲ τροφῆς τοῖς τελείοις, τὴν ἑαυτῆς εὐφροσύνην πρὸς κάθαρσιν· Μέλι, φησι, καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν σου. Γάλα μὲν τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν, μέλι δὲ τὴν καθαρτικὴν τοῦ πνεύματος δύναμιν ὁ Σολομὼν ἔφησεν. Ὁ δὲ μέγας Ἀπόστολος τὴν διαφορὰν τῶν ἐνεργειῶν αἰνιττόμενος, ἔλεγεν· Ὁς νηπίους γάλα ἕμας ἐπότισα, καὶ οὐ βρῶμα. »

κβ'. Λόγους ἐντολῶν, ὁ χωρὶς ἐντολῶν ἐπιζητῶν, καὶ διὰ μαθήσεως, ἢ ἀναγκάσεως ἐπιποθῶν εὐρεῖν ὁμοίως ἐστὶ τῷ σκιᾶν ἀντὶ ἀληθείας φανταζομένῳ· οἱ λόγοι γὰρ τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς τῆς ἀληθείας μετόχοις μετέχονται, οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ἀμέτοχοι καὶ ἀμύητοι, λόγους ἐπιζητοῦντες, τοὺς ἐκ τῆς κωρανθείσης σοφίας εὐρίσκουσι, οὓς καὶ ψυχικοὺς ἐκάλεσεν ὁ Ἀπόστολος, πνεῦμα μὴ ἔχοντας, κἂν τῇ ἀληθείᾳ ἀεμνύνονται.

κγ'. Ὅσπερ ὁ αἰσθητὸς ὀφθαλμὸς εἰς τὸ γράμμα ἀφορᾷ, καὶ ἐκ τοῦ γράμματος λαμβάνει τὰ αἰσθητὰ νοήματα, οὕτως ὁ νοῦς ὅταν καθαρῶς, καὶ εἰς τὸ ὀρχαῖον ἐπανεῖδη ἀξίωμα, εἰς Θεὸν ὄρᾳ, καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνει τὰ θεῖα νοήματα· καὶ ἀντὶ μὲν βίβλου ἔχει τὸ πνεῦμα, ἀντὶ δὲ καλάμου, τὴν διάνοιαν καὶ τὴν γλῶσσαν· Ἡ γλῶσσά μου, φησι, κάλαμος τὸ φῶς δὲ, ἀντὶ μέλανος· ἐμβάπτων οὖν τὴν διάνοιαν ἐν τῷ φωτι, καὶ φῶς ἀποτελῶν, διαγράφει οὓς λόγους· ἐν πνεύματι ἐν τ.ε. τῶν ἀκούοντων

mandata servant citius ad Deum adeunt; qui per abstinentiam et orationem, tardius. Obolientia incipientibus, abstinentia mediis gnosticisque et fortibus competit. Nam servare per præcepta obolientiam Deo veram, penes paucissimos est, et ipsis fortibus difficillimum.

19. Custodit legem Spiritus vitæ, de qua Apostolus, ille qui corde agit et loquitur; sicut legem litteræ, qui carne operatur. Ille mentem liberat a lege peccati et mortis; hic, Phariseus iuscus imitans, carnaliter legem facit et intelligit, et ut videatur mandata observat

20. Equidem omnium mandatorum compago in spiritu concinnata et coaptata, comparatur viro perfecto crescendi amplius incapaci. Et mandata sunt velut corpus; virtutes autem seu boni habitus, ossa; gratia demum, quasi anima præceptis ut corpori vitam motumque et actum inspirans. Ex incuria enim vel diligentia crescendi in Christo, parvuli vel perfecti ostenduntur nunc et in futuro

21. Præceptorum corpus qui augere vult, rationabile sine dolo lac nutricis gratiæ concupiscere festinet: inde enim lactatur quicumque studet ac quærit augmentum facere. Nam illa quasi lac in cibum et calorem ex uberibus sapientiam stillat, et quasi uel in purgatricem escam perfectis suam dat sapientiam, sicut scriptum est: « Mel et lac sub lingua tua. » Et quidem lacte nutritam et auctricem, melle vero purificam Spiritus virtutem Salomon significavit. Magnus autem Apostolus operationum diversitatem inueniens, ait: « Tanquam parvulis lac vobis potum dedi, non escam. »

22. Trans mandata qui sermones mandatorum quærit et per scientiam aut lectionem invenire studet, similis est ejus qui umbram pro veritate somniatur. Sermones enim veritates habet veritatis compos; veritatis autem expertes et ignari, sermones ejus inquirendo, sermones stultæ sapientiæ reperiant: quos Apostolus animales vocavit, spiritum non habentes, licet veritate superbiaut.

23. Inspiciens materialis oculus litteram ex littera sensuales desumit cogitationes: itemque purificata mens et pristina restituta dignitati, Deum intuens ex eo cogitationes accipit divinas; et pro libro habet spiritum, pro calamo intellectum et linguam, sicut scriptum est: « Lingua mea calamus, » et pro atramento lumen. Intellectum igitur immergens in lumine, et lucidum efficiens, sermones scribit spirituales in puris audientium cordibus. Tunc agnoscat quod dictum est, quomodo fidelis futuri sint

¹ I Cor. III, 2. ² Psal XLIV, 2.

docibilis Dei, et quomodo, juxta prophetiam, doctor sit scientiam Spiritus.

24. Sicut legem mandatorum habet fidem immediate productam: per hanc enim omne præceptum immittit et infundit lucem animis; in quibus vera fides cum operibus juncta fructus fert temperantiam, charitatem, ac denique Dei munus humilitatem, quæ est charitatis principium et consumma.

25. De rebus bene sentire, est cognoscere visibilia et invisibilia: visibilia quidem, quæ sunt res sensibiles; et invisibilia, seu res intelligibiles, rationales, spiritualesque ac divinas.

26. Orthodoxia in eo consistit, ut duo fidei dogmata agnoscantur et admittantur, trinitas nempe ac dualitas: trinitas quidem in unitate inconfuse et indivise spectetur et cognoscatur, dualitas vero personarum Christi in una persona: qui unicus est Filius ante et post incarnationem, post hanc autem in duabus naturis duabusque voluntatibus, divina scilicet et humana inconfuse agnoscendus constitutusque et glorificandus est.

27. Generationem, innascibilitatem et processionem, quæ sunt immutabiles invariablesque sanctissimæ Trinitatis proprietates, pie oportet confiteri: scilicet Pater ingenuitus et increatus est; at Filius genitus et simul increatus; atque Spiritus sanctus procedit a Patre per Filium, ut Damascenus ait, et utrique coæternus est.

28. Mandatis spiritaliter producta et charitate informata fides sola sufficit ad salutem, si eam servemus, nec mortuam et informem vivæ et in Christo formatæ præferamus. Sufficit enim fidei forma et vita operantis in Christo fidei; fidem vero in solo sermone positam, et mortuam, et exanimem, nec charitate vivam, ignorantia nunc prius docet.

29. Absque ulla qualitate sensibili et compositione Trinitas cum sit, simplex est unitas: tres enim in unitate habet Deus personas, quæ se invicem inconfuse prorsus compenetrant.

30. Trinus semper Deus concipitur et dicitur: infinitus enim est, et omnium conservator ac providus per Filium in Spiritu sancto; nec ulla persona extra aut præter alias dici cogitative aut nominari unquam potest.

31. In homine adest intellectus, verbum et spiritus; nec intellectus sine verbo est, nec verbum absque spiritu; atque sunt, tum in se invicem, tum in seipsis: intellectus enim per verbum loquitur, et verbum per spiritum manifestatur. Sic efformatus homo, obscuram fert effigiem ineffabilis et archetypæ Trinitatis, ita ostendens se ad hujus imaginem primitus esse factum.

32. Bene enim intellectus representat Patrem,

Α καθαραὶ καρδίαι. Τότε γινώσκει τὸ εἰρημένον, πῶς ἔσονται οἱ πιστοὶ διδάκτοί Θεοῦ, καὶ πῶς διδίσκει Θεὸς ἀνθρώπου γινώσκον, κατὰ τὴν προφητείαν, ἐν πνεύματι.

κδ'. Νόμον ἐντολῶν τὴν καρδιακῶς ἐνεργουμένην πιστεῖν ἄμεσον, εἶναι νόμισον δι' αὐτῆς γὰρ πᾶσα ἐντολὴ πηγάζει, καὶ ἐνεργεῖ τὸν τῶν ψυχῶν φωτισμὸν, ὧν οἱ καρποὶ τῆς ἀληθοῦς καὶ ἐνεργουμένης πίστεως εἰσιν, ἡ ἐγκράτεια, καὶ ἀγάπη, καὶ τέλος, ἡ θεοδώρητος ταπεινώσις, ἡ τῆς ἀγάπης ἀρχή, καὶ κρατίωμα.

κε'. Δύο τῶν ὄντων ἀψεύδης, ἡ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐστὶ γινώσκῃς ἀληθῆς ὁρατῶν μὲν, τῶν αἰσθητῶν, ἀορίτων δὲ, τῶν νοητῶν, καὶ λογικῶν, καὶ νοερῶν, καὶ θεῶν.

κς'. Ὅρος ὀρθοδοξίας ἐστὶ, τὰ δύο τῆς πίστεως δόγματα ἐκ καθαρότητος ἰδεῖν, καὶ γινώσκειν ἐξ αὐτοῦ, τὴν τριάδα, λέγω, καὶ δοῦδα τὴν μὲν τριάδα, ἐν μονάδι ἀσυγγύτως, καὶ ἀτμήτως θεωρεῖν, καὶ γινώσκειν τὴν δὲ δοῦδα τῶν Χριστοῦ φύσεων, ἐν μιᾷ ὑποστάσει τοιούτεστιν ἓνα Υἱὸν καὶ πρὸ-σρκιώσεως, καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν ἐν δύο φύσεσιν ὁμολοεῖν, καὶ εἰδέναι, ἐν δύο θελήσει θεϊκῆς τε καὶ ἀνθρωπίνης ἀσυγγύτως ἰσοῤῥῶμενον.

κζ'. Γέννησιν, καὶ ἀγεννησίαν, καὶ ἐκπόρευσιν, τὰς τρεῖς ἀκινήτους καὶ ἀμεταβλήτους ιδιότητας τῆς παναγίας Τριάδος ὁμολογεῖν εὐσεβῶς· Πατὴρ μὲν ἀγεννήτου καὶ ἀνάρχου, Υἱὸς δὲ γεννητοῦ καὶ συναρχου, Πνεύματος δὲ ἀγίου ἐκπορευτοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ Υἱοῦ (καθὼς φησὶν ὁ Δαμασκηνός) καὶ συναϊδίου διδόμενον.

κη'. Μόνη ἐν χάριτι πίστις ἴσκει πρὸς σωτηρίαν, διὰ τῶν ἐντολῶν ἐνεργουμένη τῷ πνεύματι, εἰ ἐφυλάξωμεν, καὶ μὴ τὴν νεκρὰν, καὶ ἀνεέργητον τῆς ζωῆς καὶ ἐνεργουμένης ἐν Χριστῷ προτιμήσαντες. Ἀρκεῖ γὰρ τῷ πιστῷ ἡ μόρφωσις καὶ ζωὴ τῆς ἐν Χριστῷ ἐνεργουμένης πίστεως· πίστις γὰρ ἐν λόγῳ τὴν νεκρὰν καὶ ἀνάσθητον, ἡ ἀγνοία, καὶ οὐ τὴν ἐν χάριτι πίστιν, τοὺς εὐσεβεῖσι νῦν ἐδίδασκεν.

κθ'. Ἀπλὴ μόνος ἡ τριάς, ἐπειδὴ ἄπλιος καὶ ἀσύνθετος, τριάς, ἐν μονάδι τρισυπόστατος γὰρ ὁ Θεὸς ἀσύγχυτος ἔχων τὴν εἰς ἄλλα περιχώρησιν ὁλικῶς.

λ'. Τριαδικῶς ἐν παντὶ ὁ Θεὸς γινώσκειται τε καὶ λέγεται, ἀπερίγραπτος γὰρ πάντων γὰρ ἐστὶ συνοχεύς, καὶ προνοητής, διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ οὐκ ἐστὶν οὐδεὶς, ἐκτὸς, ἢ χωρὶς τῶν ἄλλων, λεγόμενος, καὶ νοούμενος· ὅπου δ' ἂν ὀνομάζηται.

λα'. Ὅμοιον ἀνθρώπων νοῦς, καὶ λόγος, καὶ πνεῦμα, καὶ οὔτε νοῦς χωρὶς λόγου, οὔτε λόγος ἀνευ πνεύματος, καὶ ἐν ἀλλήλοις ὄντα, καὶ καθ' ἑαυτὰ· νοῦς γὰρ διὰ τοῦ λόγου λαλεῖ, καὶ λόγος διὰ τοῦ πνεύματος φανερούται· κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο, ἀμυδρὰν εἰκόνα φέρει τῆς ἀνωμένου καὶ ἀρχετύπου Τριάδος ὁ ἀνθρώπος, τὸ κατ' εἰκόνα τῶς καὶ παρὰ τοῦτου δηλῶν.

λβ'. Νοῦς μὲν γὰρ, ὁ Πατὴρ· λόγος δὲ, ὁ Υἱός·

Πνεῦμα δὲ ἅγιον, ἀληθῶς τὸ πνεῦμα οἱ Θεοφόροι Πατέρες παραδειγματικῶς διδάσκουσι, τὴν ὑπερούσιον ἁγίαν, καὶ ὑπερφυῆ δογματίζοντες Τριάδα, τὸν ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἡμῖν πιστεῖν ἀληθινὴν, καὶ ἀγκυρᾶν ἐλπίδος καταλιπόντες. Τὸ γὰρ γινώσκειν ἕνα Θεὸν, κατὰ τὴν Γραφήν, ῥίζα ἀθανασίας, καὶ εἶδέναι τὸ κράτος τῆς τρισυποστάτου μονάδος, ἰλόκληρος δικαιοσύνη· ἢ πάλιν, εἶον τὸ εὐαγγελικῶς εἰρημένον οὕτω νοεῖν· Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσθε σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, καὶ ὃν ἀπέστειλες Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν δυοῖ φύσεσιν καὶ θελήσεσιν.

λγ'. Αἱ κολάσεις διάφοροί εἰσιν, ὡσπερ καὶ αἱ τῶν ἀγαθῶν ἀμοιβαί· ὑπὸ τὸν ἄδην δὲ εἰσι, κατὰ τὴν Γραφήν τὴν φάσκουσαν· Εἰς γῆν σκοτεινὴν καὶ ζοφερὰν, εἰς γῆν σκότους αἰώνιου, ἐνθα ἀμαρτωλοὶ καὶ κατοικοῦσι πρὸ τῆς κρίσεως, καὶ διὰ τῆς ἀποφάσεως εἰς αὐτὴν ἀποστρέφονται. Τὸ γὰρ, Ἀποστραφήτωσαν οἱ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὸν ἄδην, καὶ, Θάνατος ποιμανεῖ αὐτούς, τί ἄλλο ἐστίν, εἰ μὴ ἡ τελευταία ἀπόφασις καὶ καταδίκη αἰώνιος;

λδ'. Πῦρ, καὶ σκότος, καὶ σκώληξ, καὶ τάρταρος· ἐστὶν ἡ γενικὴ ἡδυσπείθεια, καὶ ἡ καθολικὴ τοῦ σκότους ἄγνοια, κατ' ὃ ἐν πᾶσι γαργαλισμὸς τοῦ στρήνου, καὶ ὁ τρέμος, καὶ ὁ βῶμος· ὁ δυσώδης τῆς ἀμαρτίας, οἵτινες ὡς ἀρραβῶνες καὶ ἀπαρχαὶ τῶν κολάσεων, ἤδη ἀπ' ἐντεῦθεν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀμαρτωλῶν ἐνεργοῦμεναι, διὰ τῆς ἕξεως φαίνονται.

λε'. Ἐξεῖς αἱ τῶν παθῶν ἀρραβῶνές εἰσι τῶν κολάσεων, ὡσπερ καὶ τῆς βασιλείας τῶν ἀρετῶν αἱ ἐνεργεῖαι· Δεῖ δὲ νοεῖν καὶ ἀποκαλεῖν τὰς μὲν ἐντολάς, ἐνεργείας, τὰς δὲ ἀρετάς, ἕξεις. ὡσπερ καὶ τὰς κακίας κατὰ συνέχειαν ἕξεις λέγουσιν.

λς'. Ἰσοὶ τῶν ἀμοιβῶν οἱ ἀντιδόσεις, καὶ παρὰ πολλοῖς ἄνιστοι φαίνονται· τοῖς μὲν γὰρ τὴν αἰώνιον ζωὴν, τοῖς δὲ τὴν αἰώνιον κόλασιν ἡ θεία δικαιοσύνη χαρίζεται· ἀμφοτέροι δὲ τὸν νῦν αἰῶνα καλῶς ἢ κακῶς διαπεράσαντες, κατὰ τὰ ἔργα τὰς ἀμοιβὰς ἕξουσιν· τὸ δὲ ποσὸν, ἢ ποιὸν τῆς μετοχῆς, κατὰ τὴν τῶν παθῶν ἢ ἀρετῶν ἕξιν καὶ ἐνεργείαν, ἀπολαύουσι.

λδ'. Αἰμῆαι πυρός εἰσιν αἱ ἡδυσπαιθεῖσαι ψυχαί, ἐν αἷς καθάπερ βέρβηρος δῶν ἡ ὄσμη τῶν παθῶν, σκώληκα τρέφει· ἀκολασίας ἀκολιμητον, τὴν ὀρεκτικὴν τῆς σαρκὸς ἀκρασίαν, καὶ ἕψεις, καὶ βατράχους, καὶ βδέλλας ἐπιθυμιῶν πονηρῶν, τοὺς ἐναγεῖς καὶ ἰοδόλους λογισμοὺς τε καὶ δαίμονας· ἢ τοιαύτη κατάστασις ἀπ' ἐντεῦθεν ἐληφε τὸν ἀρραβῶνα τῆς ἐκείσε κολάσεως.

λε'. Ὡσπερ τῶν κολάσεων αἱ ἀπαρχαὶ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀμαρτωλῶν ἐγκεχυρῶμεναι εἰσιν, οὕτω καὶ τῶν ἀγαθῶν οἱ ἀρραβῶνες εἰς τὰς καρδίας τῶν δικαίων ἐνεργοῦσι διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ μετέχονται· βασιλεῖα γὰρ οὐρανῶν ἐστὶν ἡ ἕναρετος ἀναστροφή, ὡσπερ ἡ κολάσις, ἡ τῶν παθῶν ἕξις.

λς'. Νῦν ἐρχομένη ἐστὶ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυ-

A et verbum Filium, et spiritus Spiritum sanctum, ut docent Patres exemplis supersubstantialem et supernaturalem explicantes Trinitatem, et unum Deum in tribus personis ut veram fidem et spem anchoram nobis tradentes. Nam cognoscere unum Deum est, juxta scripturam, radix immortalitatis: et scire potentiam trinitatis unitatis, integra justitia. Vel adhuc evangelicum effatum sic intelligi oportet: « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum in tribus personis, et quem misisti Jesum Christum, in duabus naturis et voluntatibus ».

33. Ut præmia bonorum, sic pœnæ sunt diversæ; et in inferno sunt, juxta Scripturam dicentem: « In terra caliginosa et tenebrosa, in terra caliginis sempiternæ, ibi peccatores habitant ante judicium. et per sententiam in eam deducuntur. » Illud enim: « Deducti sunt in infernum peccatores, » et illud: « Mors pascit illos, » quid aliud sunt quam superna sententia et æterna damnatio?

34. Sunt ignis, caligo, vermisque et tartarus, omnium passionum æstus, et cunctos obstanteans ignorantia, et communis omnibus deliciarum titillatio, atque tremor et fetidus putor peccati: que quasi arrhæ ac primitiæ pœnarum jam nunc in peccatorum animis præmissæ, per habitus manifestantur.

35. Mulctarum arrhæ sunt habitus passionum, sicut et virtutum actus sunt regni cœlestis pignora. Intelligendâ autem sunt per actus opera mandatorum, et virtutes vocandæ sunt habitus, sicut et nequitia perseverans dicitur habitus.

36. Item de pœnis ac de præmiis, licet discrepante multis videantur. Aliis enim æternam vitam, aliis æternum supplicium divina distribuit justitia; et utrique, sive boni sive mali, præsens elapsi seculi, debitas operibus accipiunt retributiones, quarum quantitatem et qualitatem cum vitiorum aut virtutum habitibus et actibus congruam sortientur.

37. Næ stagna ignis sunt vitiosæ animæ: in quibus ut fetidum stercus sordes libidinum alit vermem incontinentiæ insomnem, infrenem carnis concupiscentiam, et serpentes ranasque et hirudines pravarnum cupiditatum, nempe sædas cogitationes et lethiferos dæmones. Istiusmodi autem status jam nunc futuri præfert arrham supplicii.

38. In animis peccatorum sicut absconditæ sunt pœnarum primitiæ, in cordibus justorum item insunt pignora per Spiritum operantia et communicata: nam cœlorum regnum est virtutis conversatio, sicut damnatio, vitiorum habitus.

39. Secundum Domini effatum vox veniens, est

* Joann. xvi, 5,

futura illa caligo ubi nemo potest operari ; vel alia interpretatione, est Antichristus, qui tenebræ est et vocatur ; vel adhuc, in morali sensu, est perpetua incuria, quæ velut obscura nox animum in torporis somno enecat. Ut enim nox omnes sopit et mortuis facit similes, sic futura caliginis nox peccatores dolorum ebrietate mortuos facit et inanimos.

40. Est hujus mundi judicium de quo loquitur Evangelium, Impiorum incredulitas, juxta illud : « Qui non credit, jam judicatus est » et judicaria Providentiæ probatio ad correptionem aut correctionem ; et voluntatis ad bonum malumve propositio, juxta illud : « Alienati sunt peccatores a vulva » . Nam in incredulitate, et correptione, et operibus justum Dei judicium tunc revelatur, alios puniens, aliorum miserens, aliis coronas vel pœnas retribuens. Primi enim sunt omnino increduli ; secundi credentes quidem, sed negligentes, ideoque misericorditer castigantur ; ultimi, prout ad bonum vel ad malum deflexerint, mercedem accipient.

41. Teneatur nisi immaculata, aut congruenter mundetur natura per spiritum, unum corpus unisque spiritus cum Christo et nunc et in futura instauratione fieri nequit. Nam veterem vitiorum commissuram novo gratiæ vestimento in supplementum assuere non solet omnipotens et iudica spiritus potentia.

42. Patrem cum Christo formam habebit, qui Spiritus renovationem dono acceperit et conservaverit, supernaturalis sic ineffabiliter compos deificationis. Unus autem cum Christo aut Christi membrum haud erit, qui non gratiæ jam nunc est particeps, nec veritatis et scientiæ formam, de qua Apostolus, habet in seipso.

43. Regnum cœlorum simile est tabernaculi a Deo per Moysem facti. Est enim in duas partes velo seculi futuri divisum. Et in primam quidem partem omnes ingredientur gratiæ sacerdotes ; in secundam vero, utpote spiritualem, illi tantum qui nunc in theologiæ obscuritate pontifices trinam animæ vim perfecte sacrificantes, et Jesum summum sacerdotum pontificumque principem Trinitati offerentes, in tabernaculum, ubi crucifixus est, intrant, fulgidioribus ejus splendoribus illuminantur.

44. Ostendit Salvator, plures dicendo mansiones, varios esse gradus et status in vita futura. Nam regnum cœlestis, licet unum sit, multa intus habet loca : ita ut sint ibi velut cœlestes et terrestres, prout majorem habeat virtutem scientiamque ac dedicationem. Etenim alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum, et stella a stella

Α ρίου, ἢ παντελὴς ἀνεργησιὰ τοῦ μέλλοντος σκότους· ἢ καθ' ἕτερον τρόπον, ὁ Ἀντίχριστος νύξ, καὶ σκότος, καὶ ὧν καὶ καλούμενος· ἢ πάλιν κατὰ τὸν ἡθικὸν λόγον, ἢ καθ' ἑκάστην ἀμέλεια, ἢ καθάπερ σκοτομένην τὴν ψυχὴν ἀπονεκροῖ ἐν τῷ τῆς ἀναισθησίας ὑπνῳ. Ὡστερ γὰρ ἡ νύξ ὑπνώσῃ πάντα κτελεῖ, καὶ εἰκὼν ἐστὶ θανάτου κατὰ τὴν νέκρωσιν, οὕτως ἡ νύξ τοῦ μέλλοντος σκότους νεκροῦς καὶ ἀναισθητοῦς, τῇ μέθῃ τῶν πόνων, τοῦς ἀμαρτωλοῦς ἀπεργάζεται.

μ'· Κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν λόγον, ἢ ἀπιστία τῶν ἀσεβῶν, κατὰ τὸ, « Ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέριται, » καὶ αἱ κριτικαὶ τῆς προνοίας πρὸς συστολήν, ἢ ἐπιστροφὴν ἐπιφοραὶ, καὶ αἱ τῶν προθέσεων ἐν ἀγαθοῖς, ἢ κακοῖς βολαὶ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν, κατὰ τὸ, Ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μητέρας· πρὸς γὰρ ἀπιστίαν, καὶ παιδείαν, καὶ πρᾶξιν, ἢ ἀκαλα τοῦ Θεοῦ τότε κρίσις ἐμφανίζεται· τοῦς μὲν τιμωροῦσα, τοῦς δὲ ἐλεούσα, τοῖς δὲ στεφάνους, ἢ κόλασιν διδοῦσα· οἱ μὲν γὰρ πρῶτοι, εἰσὶν ἀσεβεῖς ἐπίδου· οἱ δὲ δεῦτεροι, πιστοὶ μὲν, ἀμελεῖς δὲ· διὰ τοῦτο καὶ φιλανθρώπως παιδεύονται· οἱ δὲ τέλειοι, ἢ ἐν ἀρεταῖς, ἢ ἐν κακίαις πτωμάτων γενόμενοι, τὰς κριδὰς ἐξοῦσιν.

μα'. Ἀχραντος εἰ μὴ φυλαχθῆ, ἢ καθαρθῆ, ὡς πέφυκεν, ἢ φύσις διὰ τοῦ πνεύματος, εἰς ἐν σῶμα καὶ πνεῦμα ἐν Χριστῷ νῦν τε καὶ εἰς τὴν ἀρμονίαν τὴν μέλλουσαν, ἀδύνατον γενέσθαι· βράχος γὰρ πηλασιότητος παθῶν, εἰς καινὸν χιτῶνα τῆς χάριτος πρὸς συμπλήρωσιν, ἢ περιεκτικὴ καὶ ἐνωτικὴ τοῦ πνεύματος δύναμις συρράπτειν οὐ πέφυκεν.

μβ'. Ἰσοτιμίαν πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ μόρφωσιν ἔξει· ὁ τὴν καινότητα τοῦ πνεύματος λαβὼν διαρεῖν, καὶ φυλάξας, τὴν ὑπερφυᾶ θέωσιν τότε πάτηιον ἀβρήτως· εἰς γὰρ ἐν Χριστῷ, ἢ Χριστοῦ μέλο· οὐκ ἔσται, μὴ τῆς χάριτος μέτοχος ἀπ' ἐντεῦθεν γενόμενος, τὴν μόρφωσιν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς γνώσεως, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἔχων ἐν ἑαυτῷ.

μγ'. Ἐοικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σκηνῇ θεοτεύκτῃ, κατὰ τὴν Μωσαϊκὴν, ἐν δυοῖ καταπετάσμασι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἔχουσα, καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν πάντες, ὅσοι ἱερεῖς χάριτος εἰσελεύσονται, εἰς δὲ τὴν δευτέραν, ὡς νοσητὴν, ὁ μόνος ὅσοι ἀπ' ἐντεῦθεν ἐν τῷ τῆς θεολογίας γνώσει ἱεραρχικῶς ἐν τελειότητι τριαδικῶς λειτουργήσαντες, τὸν Ἰησοῦν τελετάρχην καὶ ἱεράρχην πρῶτον πρὸς τὴν Τριάδα ἔχοντες, ἐν τῇ σκηνῇ, ἢ ἐπέξαστο, εἰσερχόμενοι, καὶ ἐμφανέστερον τὰς αὐτοῦ μαρμαρυγὰς ἐλλαμπόμενοι.

μδ'. Πολλὰς μονὰς ὁ Σωτὴρ ἔφησε τὰς διαφόρους ἀναβάσεις, καὶ προκοπὰς τῆς ἐκεῖσε καταστάσεως· μᾶς μὲν οὐσης τῆς βασιλείας, πολλὰς δὲ ἔνθον διαφορὰς ἐχούσης· ὡς εἶναι οὐρανίους τε καὶ γῆτινους, κατὰ τε τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν γνώσιν, κατὰ τε τὸ ποσὸν τῆς θεώσεως ἔχοντας. Ἄλλη γὰρ ὄψα ἦλιν, καὶ ἄλλη σελήνης, καὶ ἄλλη ἀστέρων, καὶ ἀστῆρ

* Jean. iii, 18. † Psal. lvi, 4.

ἀσφρός διαφέρει ἐν δόξῃ, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, εἰ καὶ πάντες ἐν ἐνὶ θεῷ στερεώματι λάμπουσιν.

μδ'. Ἀγγέλοις ὁμοίαιτος γίνεται βραχὺ τι, καὶ ἀσώματος, ὡς ἀφθαρτος ὁ τὸν μὲν νοῦν διὰ δακρῶν καθάρας, τὴν δὲ ψυχὴν, ἀναστῆσας ἐντεῦθεν τῷ πνεύματι, τὴν δὲ σάρκα τῷ λόγῳ φωτισθεὶς τε καὶ πύρινον ἀγαλμα θείας ὠραιότητος ποιησάμενος, τὸν φύσει πῆλινον ἀνδριάντα ἑαυτοῦ· εἴπερ ἀφθαρσία· ἐστὶ σωματίων, χυμῶν ἐκλειψίς καὶ παχυτήτων.

με'. Γήινον ἔσται τὸ σῶμα τῆς ἀφθαρσίας, χωρὶς χυμῶν καὶ παχύτητος, μεταποιούμενον ἀβήρως ἀπὸ τοῦ ψυχικοῦ εἰς σῶμα πνευματικόν, ὡς εἶνοι καὶ χοῖκόν, καὶ οὐράνιον τῆ τῆς θεοειδίας λεπτότητι· οἷον γὰρ ἐπλάσθη ἐξ ἀρχῆς, τοιοῦτον καὶ ἀναστήσεται. ἵνα ἡ σύμμορφον τῆς εἰκόνας τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν ὁλόκληρον τῆς Θεώσεως μέθεξις.

μζ'. Ἡ πράξις ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἢ ἡ θεανδρική τοῦ υἱοῦ ἕξις, εἰς ἣν βεβήκαμεν, ἢ ἐπιβαίνομεν, τὴν ἐν χάριτι γέννησιν τῆς υἰοθεσίας, καὶ τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως καινότητι εὐληφότες· ἢ πάλιν, γῆ ἁγία ἐστὶν ἡ Θεωθεῖσα φύσις, ἢ τυχόν καὶ καθαρθεῖσα γῆ αὕτη, πρὸς γενηροῦς κατ' ἀξίαν τοιοῦτους· ἢ κατ' ἄλλην ἐπίνοιαν· γῆ κατακληρονομούμενη· ἐστὶ τοῖς ὄντως ἁγίοις ἢ ἀκύμαντος τῆς ὑπὲρ νοῦν εἰρήνης Θεῖα γαλήνη, εἰς ἣν ἡ γενεὰ τῶν εὐθελῶν κατακισθῆσεται, τοῖς αὐτοῖς.

μη'. Ἐπαγγελία· γῆ ἐστὶν, ἡ ἀπάθεια, καθ' ἣν ἀναδύσκει μέλι καὶ γάλα, ἡ εὐφροσύνη τοῦ πνεύματος.

μθ'. Λόγον οἱ ἅγιοι ἐν ἀλλήλοις ἐν τῷ μέλλοντι φθέγγονται μυστικῶς τὸν ἐνδοκίβητον, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐκφωνούμενον.

ν'. Ἐάν μὴ γινώμεν οἷους ἡμᾶς ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐκ ἐπιγνωσόμεθα οἷους ἐποίησεν ἡ ἁμαρτία.

να'. Ἴσοι κατὰ τὴν ἡλικίαν εἰσὶν ἐν πνεύματι, ὅσοι τὸ πλῆρωμα τῆς τοῦ Χριστοῦ τελειότητος ἀπ' ἐντεῦθεν εἰλήφασιν.

νβ'. Ὅτι οἱ κόνοι, τούτων αἱ ἀμοιβαί· τὸ ποσὸν δὲ, ἢ τὸ ποιόν, τούτεστι τὸ μέτρον ὁποῖόν ἐστιν, ἢ τάξις, καὶ ἡ κατάστασις ἐκεῖσε διὰ τῆς μετοχῆς δείκνυσι.

νγ'. Νόσι, τούτεστιν ἰσαγγελοὶ, φησὶν, ἔσονται οἱ υἱοὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, τῆ ἀφθαρσίᾳ καὶ Θεώσει οἱ ἅγιοι.

νδ'. Ἐν τῷ μέλλοντι οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἅγιοι, φασὶ, προκόπτοντες ἐν τῇ τῶν χαρισμάτων προσθήκῃ οὐδέποτε λήξουσιν, ἢ ἐνδώσουσι, τῶν αγαθῶν ἐφετῶς ἔχοντες· ὕφαισι γὰρ, ἢ μείωσιν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ἐπὶ κακίαν ἐκείνος οὐκ ἔχει ὁ αἰών.

νε'. Τέλειον ἀνδρᾶ νόμισον εἶναι νῦν, τὸν τὴν ὁμοιωσιν τῶν τοῦ Χριστοῦ μεθ' ἡλικιώσεων εἰλήφοντα, ὡς ἐν ὁμοιωσίν, τὸν δὲ ἐν τῷ μέλλοντι τέλειον δείκνυσι τὴν Θεώσεως δύναμιν.

A differt claritate, ut ait Apostolus, licet omnēs in uno fulgeant divino firmamento.

45. Mutatur fere in angelum incorporeum et incorruptibilem, qui mentem lacrymis purgans, animamque jam nunc spiritu, carnem vero ratione erigens, in splendidam igneamque divinæ pulchritudinis imaginem convertit suam naturalem luteamque formam: siquidem incorruptio corporis est defectus humorum et crassitudinis.

46. Incorruptionis corpus erit terrenum, sed absque humoribus et crassitudine, ineffabiliter transformatum ab animali in spiritale corpus: ita ut sit terrestre simul ac cœleste, et subilitate Deo simile. Quale enim primitus creatum est, tale resurget, ut configuretur imagini Filii hominis, deificæ omnino consors gloriæ.

47. Sancta mitium terra est regnum cœlorum, seu deificæ filiatio quam adepti vel adepturi sumus, gratia regenerati et adoptati, et resurrectione insurrati. Vel adhuc terra sancta est natura deificata, aut forsitan terra hæc purificata pro incolis ad tantam dignitatem promotis. Vel alio sensu, terra vere sanctis reservata, est incomprehensibilis securitas et divina pax, in qua justorum generatio collocabitur, nullo creaturæ tumultu perturbanda. μηδενὸς τῶν ἐν τοῖς οὐαῖ περιδομοῦντος, ἢ σάλινον.

48. Sancta promissionis terra est passionum immunitas, in qua melle et lacte scatet prudentia spiritus.

49. In cœlo sancti inter se mysticos ex abundantia cordis sermones habent, in Spiritu sancto colloquentes.

50. Si nesciamus quales nos fecerit Deus, nesciamus quales nos fecerit peccatum.

51. Efficiuntur æquales ætate in spiritu, quicumque plenitudinem perfectionis Christi nunc adepti sunt.

52. Tot præmia quot labores: quantitas autem et qualitas, id est, mensura quænam sit, ordo et status cœlestis possessionis ostendit.

53. Erunt spiritus, id est, angelis similes, ut scriptum est, filii resurrectionis Christi, seu incorruptibiles deificatione sancti.

54. Tunc in futuro sæculo angeli et sancti, ut dicitur, proficere in gratiarum augmento non desinent aut cessabunt, nec a bono deficient; nam lapsam aut decrementum à recto in deterius illa vita non patitur.

55. Intellige perfectum nunc esse virum, qui similitudinem incrementorum Christi quasi pignus adeptus est; in futuro autem sæculo perfectum reddit virtus deificæ.

56. Accommodatam ad suam cum Deo similitudinem et ad sua merita in futuro saeculo habebit deificationem, qui nunc virtute per spiritus incrementa est perfectus.

57. Mera gloria esse dicitur scientia, vel contemplatio spiritualis, vel accurata dogmatum notitia et veræ fidei cognitio.

58. Dicitur mentis excessus, elevatio cunctarum animæ virium ad cognitatas supremæ Majestatis proprietates; vel iterum excessus ille est pura et perfecta ad infinitam gloriæ lucem attentio. Extasis vero est, non modo facultatum animæ ad cælum raptus, sed et ab omni sensu abstractio. Duplex autem amor extaticus spiritum inebriat et desiderium exsuperat.

59. Extatici spiritus amores proprie duo sunt, nempe cordialis et extaticus, unus iis competit qui adhuc sunt illuminati, alter iis qui sunt charitate perfecti. Ambo autem animum in quo operantur, a sensibus avocant: divinus siquidem amor est spiritus ebrietas naturales cogitatus ad melius effrensens et sensuum habitus auferens.

60. Cogitationum principium et causa est memoria: quæ, una et simplex, hominis peccato discerpta est, Deique amisit recordationem, et facta ex simplice complexa ex unaque divisa, propriis nudata est viribus.

61. Originis istius pravæ cogitationum, scilicet memoriæ remedium est reditus ad pristinam ejus simplicitatem. Nam instrumentum nequitiae inobedientia, non solum in anima simplicem boni memoriam infecit, sed et omnes corrumpit ejus vires, naturales ejus ad virtutem motus comprimens. At illam memoriam sanat firme Deo memoria per orationem adhaerens, et a naturalibus ad supernaturalia deflectens, atque spiritui unita.

62. Generantur vitia malis actibus; et cogitationes, vitiis; et imaginatio cogitationibus; et ideæ, memoria; et memoria, oblivione; et oblivio ignorantia; et ignorantia, pigritie; et pigritiem parit concupiscentiæ appetitus; et appetitus gignit inclinationis motus; et motus mater est practica operatio; et praxis est irrationabile mali desiderium, et sensibilibus sensuumque affectus.

63. In rationali parte sunt cogitationes; in irascibili, feræ passionēs; in concupiscibili, bestialis appetitus memoria; in spiritu, phantasmatum formæ; in intellectu, ideæ oriuntur et operantur.

64. Torrens malarum cogitationum est velut annis in quem influente et confluyente peccato procellosus sit æstus qui cor obruit.

65. Abyssus limum intellige lubricam voluptatem, aut fornicationis stercus, aut materialium rerum afflictionem, quibus gravata vitiosa mens in ebrys-

νς. Ἰσχυρὸν ἔχει πρὸς τὸν ὀμοιοῦσιν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ὁλώσειν ἐν τῷ μέλλοντι, ὃ τὴν ἀρετὴν ἐντεῦθεν πρὸς τὰς μεθολογίας τοῦ πνεύματος τέλειος.

νς. Δόξαν ἀληθῆ τὴν γινώσκιν, ἢ τὴν θεωρίαν τοῦ πνεύματος λέγουσιν εἶναι, ἢ καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκριθῆ διάγνωσιν, πίσταως ἀληθινης ἐπίγνωσιν.

νη. Ἐκπληξίς ἐστὶν πρὸς τὰ ἐπεγνωσμένα τε καὶ ἠνωμένα τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων ὀλίγη ἔκστασις ἢ πάλιν, ἐκπληξίς ἐστὶν ἢ καθαρὰ καὶ ὀλόκληρος πρὸς τὴν ἐν φωτὶ ἀπειρον δύναμιν ἀνάστασις. Ἐκστασις δὲ οὐ μόνον τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων πρὸς οὐρανὸν ἀρπαγῆ, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς αἰσθήσεως ὀλοκῶς ἔκστασις ἔρωος ἢ ὀδιτῆς, ἢ τῆς ἐφέσεως νικητικῆ μέθης τοῦ πνεύματος.

νθ. Κυρίως δύο εἰσὶν ἐν πνεύματι ἔκστατικοὶ ἔρωτες, ὁ ἐγκάρδιος, καὶ ὁ ἔκστατικός. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ἐπι φωτισομένων ἐστὶν, ὁ δὲ, τῶν ἐν τῇ ἀγάπῃ τελειωθέντων ἄμφοτέροι δὲ τὸν ἐνεργοῦμενον νοῦν, τῆς αἰσθήσεως ἐκβάλλουσιν ἔσπερ ἔρωος θελῶς ἐστὶ, μίθη πρὸς τὸ κρεῖττον τῶν κατὰ φύσιν φρονῶν, τοῦ πνεύματος, δι' ἧς καὶ ἡ αἰσθησις ἀφαιρεῖται τῶν σχέσεων.

ξ. Ἀρχὴ τῶν λογισμῶν, καὶ αἰτία, ἡ διαιρηθεῖσα ἐνοιοῦσιν διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπλῆ μνήμη, δι' ἧς καὶ τὴν θεῖαν ἀπόλαυσιν, σύνθετος ἐξ ἀπλοῦ καὶ ποικίλη ἐκ μονοειδοῦς, ταῖς οἰκείαις δυνάμεσι γεγονυῖα ὤλετο.

ξα. Ἰασίς ἐστὶ τῆς ἀρχεινῶν μνήμης, ἀπὸ τῆς πονηρῆς τῶν λογισμῶν ὀλεθροτόκου μνήμης, ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀπλοῦν αὐτῆς ἐπάνοδος ὄργανον γὰρ κακίας, ἢ παρακοῆς, οὐ μόνον τὴν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀπλῆν μνήμην ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς ἐκυτῆς δυνάμεις διεφθειρε, τὰς κατὰ φύσιν ὀρέξεις πρὸς ἀρετὴν ἀμαυρώσας ἰδῆται δὲ τὴν μνήμην κυρίως, ἢ οἷα παγιωθεῖσα ἐμμονος διὰ προσευχῆς μνήμη, ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν, εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν ἀνακραθεῖσα τῷ πνεύματι.

ξβ. Παθῶν μὲν αἰτίαι, αἱ καὶ ἁμαρτίαν πράξεις λογισμῶν δὲ, τὰ πάθη φαντασιῶν δὲ, λογισμοί, ἐνοιῶν δὲ, μνήμη μνήμης δὲ, λήθη λήθη δὲ, ἀγνοια γεννήτρια ἀγνοίας δὲ, βαθυμία. Πραθυμῖαν δὲ τίττει, ἐπιθυμίας ὀρέξεις ὀρέξεων δὲ μήτηρ, τροπῆς κινήσεως δὲ, ἐνέργεια πράξεως πρᾶξις δὲ ἐστὶ, κακοῦ ἀλόγιτος ἐφεσις, καὶ διαθεσις αἰσθητῶν, καὶ αἰσθήσεων.

ξγ. Ἐν μὲν τῷ λογικῷ, οἱ λογισμοί ἐν δὲ τῷ θυμικῷ, τὰ θηριώδη πάθη ἐν δὲ τῷ ἐπιθυμητικῷ, ἡ μνήμη τῆς κτηνώδους ὀρέξεως ἐν δὲ τῷ νοερῷ, αἱ φανταστικαὶ μορφώσεις ἐν δὲ τῷ διανοητικῷ, αἱ ἐνοιαὶ ἐνεργοῦσι καὶ ἀνατέλλουσι.

ξδ. Πνεῦμα ποτάμιον ἐστὶν ἡ ἐφοδος τῶν πονηρῶν λογισμῶν, ἐν οἷς ἡ προσβολή, καὶ μεθ' ἧς ἡ συγκατάθεσις τῆς ἁμαρτίας ὡς πλημμύρα κυματομένη γίνεται, τὴν καρδίαν καλύπτουσα.

ξε. Ἴλυν βυθοῦ νόει τὴν κάθυτρον ἡδονὴν, ἢ τῆς πικρῆς τὸν βρόχρον, ἢ καὶ τῶν ὀλοκῶν πραγμάτων τὴν ἀθρηδόν, ἐξ ὧν βαρούμενος ὁ ἐμπροθῆς

νοῦς, εἰς βυθὸν ἀπογνώσεως ἑαυτὸν καταβαπτίζει: A sum desperationis se mergit pravis cogitationibus. τοῖς λογισμοῖς.

ἤς'. Λογισμοὺς πολλάκις καὶ τοὺς λόγους τῶν πραγμάτων ἢ Γραφῆ εἴρηκεν, ὡσπερ καὶ νοήματα τοὺς λόγους, καὶ τοὺς λόγους ἀντιστρόφως νοήματα· τοῦτο δὲ γίνεται ἐπειδὴ ἡ κίνησις τῶν τοιούτων καθ' ἑαυτὴν μὲν ἀυλὸς ἐστὶ, μορφοῦται δὲ διὰ τῶν πραγμάτων εἰς εἶδος, καὶ μεταπλάττεται, καὶ οὕτω τὸ προσβαλὼν διὰ τῆς ἐπιφανείας, γνωρίζεται τε καὶ λέγεται.

ἤζ'. Οἱ λογισμοὶ λόγοι τῶν δαιμόνων εἰσὶ, καὶ τῶν παθῶν πρόδρομοι, ὡσπερ καὶ τῶν πραγμάτων, οἱ λόγοι καὶ τὰ νοήματα· ἀδύνατον γὰρ ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἐνεργῆσαι, μὴ προσβαλὼν πρότερον τὸν ἑαυτοῦ λογισμὸν, εἴπερ λογισμὸς ἐστὶ, προσβολῆς ἀνείθεος κίνησις πραγμάτων ὁποιωνοῦν.

ἤη'. Γεννᾶ ἢ μὲν ὕλη τῶν πραγμάτων ψιλοὺς λογισμοὺς, ἢ δὲ προσβολὴ ἢ δαιμονιώδης τοὺς πονηρῶς τεκταίνει· διαφορὰν οὖν ἔχουσιν οἱ φυσικοὶ ἐκ τῶν παρὰ φύσιν, καὶ ὑπὲρ φύσιν λόγων, καὶ λογισμῶν, κατὰ σύγκρισιν.

ἤθ'. Ἰσορροῦσι πρὸς τὴν ἐν ἀτόμῳ ἀλλοίωσιν, οἱ μὲν φυσικοὶ, πρὸς τοὺς παρὰ φύσιν, οἱ δὲ κατὰ φύσιν, πρὸς τοὺς ὑπὲρ φύσιν εὐθύς τρεπόμενοι· αἰτίαι δὲ εἰσι· πρὸς τὴν ἐν ἀλλήλοις τροπῇ, καὶ γέννησιν, τῶν μὲν δαιμονικῶν, οἱ ἐκ τῆς ὕλης, τῶν δὲ ὕλικῶν, ἐκ τῆς προσβολῆς· ὁμοίως καὶ τῶν θείων, οἱ φυσικοὶ, καὶ οἱ φυσικοὶ, τῶν ὑπὲρ φύσιν γεννήτορες· ἕκαστον γὰρ πρὸς τὸ συγγενὲς τὴν ἑαυτοῦ ἀλλοίωσιν ἔχει κινήτικὴν τετραχῶς διηρημένην, αἰτίαν καὶ γέννησιν.

ο'. Σημειώσαι ὅτι προβέβληται τῶν μὲν λογισμῶν αἱ αἰτίαι, τῶν δὲ φαντασιῶν, οἱ λογισμοί, τῶν δὲ παθῶν, αἱ φαντασίαι, τῶν δὲ δαιμόνων τὰ πάθη, ὡς σειρά τις, καὶ τάξις ἐν ἀτόμοις πνεύμασι, δολῶς, ἐν τοῦ ἐνὸς ἐχόμενον ἡρτηνται, πλὴν οὐδὲν ἐνεργεῖ καθ' αὐτὸ, ἀλλ' ὑπὸ δαιμόνων ἐνεργεῖται, οὔτε φαντασία εἰδωλοποιεῖται, οὔτε πάθος ἐνεργεῖ, χωρὶς τῆς λελθότως κρυφίας δαιμονικῆς δυνάμεως· εἰ γὰρ καὶ πέπτωκεν ὁ Σατὰν συντριβείς, ἀλλὰ πλεον ἰσχύει τῇ καθ' ἡμῶν βραθυμίᾳ γαυριούμενος ὑπὲρ ἡμῶν.

οα'. Μορφοῦσι τὸν νοῦν ἡμῶν, μᾶλλον δὲ μορφοῦνται καθ' αὐτοὺς ἡμᾶς, καὶ προσβάλλουσι, κατὰ τὴν ἕξιν τοῦ ἐπικρατοῦντος, καὶ ἐνεργοῦντος πάθους· ἐν τῇ ψυχῇ· αἰτίαν γὰρ πρὸς εἰδωλοποίησιν, τὴν ἕξιν τοῦ πάθους οἱ δαίμονες κέκτηνται· ποικίλην οὖν καὶ πολύμορφον τὴν φαντασίαν ἐρηγορότως καὶ καθ' ὕπνου ὕμιν δεικνύουσι· μεταμορφοῦνται γὰρ οἱ μὲν τῆς ἐπιθυμίας δαίμονες, ποτὲ μὲν εἰς χοίρους, ποτὲ δὲ εἰς θνους, ποτὲ δὲ εἰς ἱπποὺς θηλυμανεῖς καὶ πυρραειδεῖς, ποτὲ δὲ εἰς Ἑβραίους, τῆς ἀκολασίας μάχιστα· τῆς δὲ ὀργῆς, ποτὲ μὲν εἰς ἔθνικους, ποτὲ δὲ εἰς λέοντας· καὶ τῆς μὲν δειλιάς, εἰς τοὺς Ἰσμαηλίτας· τῆς δὲ ἀκολασίας, εἰς τοὺς Ἰδομαίους· τῆς δὲ πολυποσίας καὶ ἀκρασίας, εἰς τοὺς Ἀγαπηνοὺς· τῆς δὲ πλεονεξίας, ποτὲ μὲν εἰς τοὺς λύκους, ποτὲ δὲ εἰς τοὺς παράλεις· τῆς δὲ πονηρίας, ποτὲ μὲν εἰς τοὺς δράκους,

PATROL. GR. CL.

66. Tum cogitationes pro rationibus rerum καπε Scriptura dicit, tum ideas pro rationibus, et rationes vicissim pro ideis. Hoc autem fit, quia motus huiusmodi rerum est quidem in seipso immaterialis, informatur vero et transformatur per objecta, et sic quod per apparentiam commovet, cognoscitur et nominatur.

67. Improbæ cogitationes sunt sermones dæmonum, et vitiorum præcursores, sicut verba et cogitationes, actionum; nemo enim potest bonum vel malum facere quod non prius commoverit ipsius cogitationem, siquidem cogitatio est informis motus ab objectis quibuslibet excitatus.

68. Simples quidem cogitationes generat materia rerum, diabolica autem commotio malas parit; differunt igitur naturales sermones et cogitationes comparate ad ea quæ sunt præter vel supra naturam.

69. Alternatim secum invicem indivise commutantur cogitationes: naturales quidem in eas quæ sunt præter naturam, et quæ juxta naturam, in illas quæ supra naturam, conversæ. Item in se mutuo convertuntur ac congenerantur, materiales in dæmoniacas, et quæ sunt ex commotione in eas quæ sunt ex materia. Pariter naturales pariunt divinas; et quæ juxta naturam, eas quæ supra naturam sunt. Unumquodque enim quadruplicem habet causam quia promovetur et procreatur sua in affine mutatio.

70. Considera ut cogitationibus adsint causæ, et phantasmata ex cogitationibus, et passiones ex phantasmatibus, et iterum passionem ex dæmonibus, quasi catena quadam et ordine apud inordinatos spiritus callide alia ex aliis apta nexaque sint. At nullum operatur ex seipso, sed a dæmonibus movetur: nec phantasia imaginatur, nec passio agit absque clam furtiva dæmonum potentia. Quamvis enim Satan ceciderit contractus, potentior tamen est nostra superbiens ignavia.

71. Vertunt mentem nostram dæmones, vel potius sese nobis conformant, et nos aggrediuntur secundum vitiosum habitum in anima dominantem et operantem. Hoc enim vitium præoccupant, ut hinc imaginationem invadant. Varias igitur et multiformes nobis vigilantibus et dormientibus exhibent imagines transformantur enim dæmones quidem concupiscentiæ, modo in porcos, modo in asinos, modo in equos ad coitum ardentes et succensus, modo in Hebræos maxime luxuriosos; dæmones autem iræ, nunc in ethnicos, nunc in leones; et timoris, in Ismaelitas; et incontinentiæ, in Idumæos; et ebrietatis ac intemperantiæ, in Saracenos; et cupiditatis, sive in lupos, sive in pantheras; et malitiæ, tum in serpentes, tum in viperas, tum in vulpes transmutantur; et impudentiæ, in canes; et acedix, in feles. Aliquando

etiam dæmones fornicationis, modo in serpentes, A modo in corvos et græculos; et in volucres convertuntur animales, ac præsertim aerii dæmones. Hanc autem ob causam triplici effigie immutant suas formas spiritus, quod tres habeat anima partes; ita ut triplex sit imago, nempe in volueribus, feris et pecudibus, propter concupiscibilem, irascibilem et rationabilem animæ potentias: tres enim vitiorum duces adversus tres istas vires semper armantur, et ad quod vitium anima propendet, huic conformant suam in nos aggressionem.

δυνάμεις· οἱ τρεῖς γὰρ ἀρχόντες τῶν παθῶν, κατὰ τῶν τριῶν ἀεὶ ὀπλιζόνται, καὶ πρὸς ὃ πεποιῶται ἡ ψυχὴ πάθος, πρὸς αὐτὸ κατὰ τὸ συγγενὲς μορφάζονται ἡμῖν καὶ προσέρχονται.

72. Iguis et carbonum instar invadunt sæpe nos voluptatis dæmones. Spiritus enim luxuriæ, et concupiscentiam inflammant, et rationem perturbantes, animam obtenebrant: siquidem nihil nisi combustionem, tumultum ac caliginem parit libidinum æstus.

73. Tenebræ ignorantix est vitiorum nox; vel adhuc nox ista est imperium ubi nascuntur vitia, ubi regnat princeps tenebrarum, ubi seræ agri, et volatilia cœli, et reptilia terræ figurate dicti spiritus rugientes quærunt rapere nos escam sibi.

74. Interdum vitiosos actus cogitationes tempore præcedunt, et interdum sequuntur. Et præcedunt quidem cogitationes phantasias, sequuntur vero phantasias passiones. Et passiones præcedunt dæmonibus, dæmones vero passiones sequuntur.

75. Initium et causa vitiorum est abusus; abusus autem, inclinatio; et inclinationis, proclivior voluntas; voluntatis autem probatio est tentatio; et tentationis auctores sunt dæmones, permittente Providentia, ut ostendatur quanta sit nostra libertas.

76. Stimulus peccati et sagitta mortis est vitiosus animæ habitus: neque enim mutari et converti potest, qui vitii ultro servit.

77. Et multipliciter distinguuntur passiones, et dividuntur in corporales et spirituales. Corporales subdividuntur in dolorificas et peccaminosas: doloriferæ iterum discernuntur in morbiferas et pœnales. Spirituales item dividuntur in irascibiles, concupiscibiles et rationabiles: et rationabiles subdividuntur in phantasticas et intellectuales. Adhuc aliæ sunt voluntariæ ex abusu, aliæ necessariæ et involuntariæ, sicut passiones dictæ inculpabiles, quæ consecraria et proprietates naturæ a Patribus vocantur.

78. Tam aliud passiones corporeæ, et aliud spirituales; tum aliud concupiscentiæ et aliud iræ, aliud rationis et aliud intellectus ac cogitationis passiones. At secum invicem coeunt et aliæ aliis cooperantur passiones corporis et concupiscentiæ,

ποτὲ δὲ εἰς ἔχεις μεταμορφούνται, ποτὲ δὲ καὶ εἰς ἀλώπεκας· τῆς δὲ ἀναιδείας, εἰς τοὺς κύνας· τῆς δὲ ἀκηθίας, εἰς τοὺς κάττους. Ἔστι δ' ὅτε καὶ τῆς πορνείας, ποτὲ μὲν εἰς ὄρεϊς, ποτὲ δὲ καὶ εἰς κοράκους, καὶ κολοιοὺς, ὡς πετεινὰ δὲ οἱ ψυχικοὶ, μάλιστα δὲ ἐναέριοι δαίμονες μεταβάλλονται. Ἔχει δὲ τὴν αἰτίαν ἡ φαντασία τριχῶς, ἀλλοιοῦσαν τὰς μορφὰς τῶν πνευμάτων, κατὰ τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς, ὥστε καὶ τὴν φαντασίαν τριπλῆν εἶναι, ἐν πετεινοῖς, ἐν θηρίοις, ἐν κτήνεσι, πρὸς τὸ ἐπιθυμητικὸν, θυμικὸν, καὶ λογιστικὸν τὰς τῆς ψυχῆς

ὀβ'. Ὡς κύρ μὲν πολλάκις καὶ ὡς ἀνθρακες οἱ τῆς ἡθονῆς προσέρχονται δαίμονες· τὰ φιλήθονα γὰρ πνεύματα, τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν ἐκκαλοῦσι, τὸ δὲ διανοητικὸν, συγγέντες, σκοτεῖζουσι τῆς ψυχῆς· καύσεως γὰρ, ταραχῆς, καὶ σκότους αἰτία, ἡ κυρίως τῶν παθῶν ἡθονή.

ογ'. Νῦν τῶν παθῶν, τῆς ἀγνοίας τὸ σκότος ἐστίν, ἡ πάλιν, νῦν ἐστὶν ἡ γεννητικὴ τῶν παθῶν ἐπικράτεια, ἐν ἧ βασιλεύει ὁ τοῦ σκότους ἐξαρχος, καὶ ἐν ᾧ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ ταπεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἐρπετὰ τῆς γῆς τροπικῶς λεγόμενα πνεύματα ὠρυόμενα ζητοῦντα ἀρπάσαι ἡμᾶς εἰς βρώσιν αὐτῶν.

οδ'. Κατὰ καιρὸν τῆς τῶν παθῶν ἐνεργείας οἱ λογισμοί, οἱ μὲν προηγούνται, οἱ δὲ ἔπονται· καὶ προηγούνται μὲν οἱ λογισμοὶ τῶν φαντασιῶν, ἔπονται δὲ τῶν φαντασιῶν [Ἰσ. ταῖς φαντασίαις] τὰ πάθη, καὶ τῶν μὲν δαιμόνων προηγούνται τὰ πάθη, ἔπονται δὲ τοῖς πάθεσιν οἱ δαίμονες.

οε'. Ἀρχὴ τῶν παθῶν καὶ αἰτία ἐστὶν ἡ παράρησις· παραρήσεως δὲ, ἡ τροπὴ· τροπῆς δὲ, ἡ ῥοπή τῆς θελητικῆς ἔξεως· θελήσεως δὲ δοκίμιον, ἡ προσβολή· προσβολῆς δὲ, οἱ δαίμονες, διὰ τῆς προνοίας παραχωρούμενοι δεικνύειν τὸ ἡμῶν αὐτεξούσιον ἰσχύον ἐστίν.

ος'. Ἰδὲ τοῦ κέντρου τῆς ἀμαρτίας πρὸς θάνατον ἡ ἐμπαθῆς ἔξις τῆς ψυχῆς· ἀκίνητον γὰρ ἔχει καὶ ἀμετάβλητον τὸν τρόπον ὁ τοῖς πάθεσι πικρωθεὶς ἔκουσίως.

οζ'. Πάθη λέγονται πολυτρόπως, διαίρουνται δὲ εἰς σωματικά, καὶ ψυχικά· τὰ σωματικά ὑποδιαίρουνται εἰς ἀλγεινὰ, καὶ ἀμαρτητικά· τὰ ἀλγεινὰ ὑποδιαίρουνται εἰς νοσηρὰ καὶ παιδευτικά· τὰ ψυχικά πάλιν διαίρουνται εἰς θυμικά, ἐπιθυμητικά καὶ λογιστικά· τὰ λογιστικά ὑποδιαίρουνται εἰς φανταστικά καὶ διανοητικά. Τούτων τὰ μὲν εἰσι κατὰ παράρησιν θελητικά, τὰ δὲ, κατὰ ἀνάγκην ἀκούσια, ὡς ἀδιάβλητα πάθη λεγόμενα, ἀ' καὶ παρακολουθήματα, καὶ φυσικὰ ἰδιώματα οἱ Πατέρες ἐκάλεσαν.

οη'. Ἄλλα τὰ σωματικά πάθη, καὶ ἄλλα τὰ ψυχικά· τὰ τῆς ἐπιθυμίας ἕτερα, καὶ ἄλλα τοῦ θυμοῦ· ἕτερα τὰ τοῦ λογιστικοῦ, καὶ ἄλλα τὰ τοῦ νοῦς καὶ τῆς διανοίας· κοινωνοῦσι δὲ ἀλλήλοις, καὶ συνεργοῦσι θάτερα τοῖς ἑτέροις· τὰ μὲν σωματικά, πρὸς τὰ

τῆς ἐπιθυμίας, τὰ δὲ ψυχικά, πρὸς τὰ τοῦ θυμικοῦ, καὶ πάλιν τὰ λογιστικά, πρὸς τὰ νοερά, καὶ τὰ νοερά, πρὸς τὰ τῆς διανοίας καὶ τῆς μνήμης παθήματα.

οθ'. Θυμοῦ μὲν εἰσι πάθη, ὀργή, πικρία, κραυγή, ὀξύχολια, θράσος, τύφος, ἀλαζωνία, καὶ εἴτι ἕτερον· ἐπιθυμίας δὲ, πλεονεξία, ἀκολασία, ἀκρασία, ἀπληστία, φιληδονία, φιλαργυρία, φιλαυτία ἢ πάντων χαλεπωτέρα· τὰ δὲ τῆς σαρκὸς, πορνεία, μοιχεία, ἀκαθαρσία, ἀσωτία, ἀδικία, γαστριμαργία, ἀκηδία, περπερότης, φιλοκοσμία, φιλοζωία, καὶ εἴτι ἕτερόν· τὰ δὲ τοῦ λογιστικοῦ μέρους εἰσὶν· ἀπιστία, βλασφημία, πονηρία, πανουργία, περιέργεια, διψυχία, λοιδορία, καταλαλιὰ, κατάκρισις, ἐξουδένωσις, εὐτραπείλια, ὑπόκρισις, ψεῦδος, ἀσχρολογία, μωρολογία, ὑπουλότης, εἰρωνία, φανητιά, ἀνθρωπαρέσκεια, μετewρισμὸς, ἐπιορκίαι, ἀργολογίαι, καὶ τὰ λοιπά· τὰ δὲ τοῦ νοῦς, οἱσις, ἐπαρσις, μεγαλαυχία, ἔρις, ζήλος, αὐταρέσκεια, ἀντιλογία, ἀνηχοία, φαντασία, ἀναπασμοί, φιλενδείξια, φιλοδοξία, ὑπερηφανία, τὸ πρῶτον καὶ ἔσχατον πάντων τῶν κακῶν· τὰ δὲ τῆς διανοίας εἰσὶ ταῦτα, βεβηασμοί, μετewρισμοί, αἰγμαλωσίαι, σκότωσις, τύφλωσις, ἀπαγωγὰ, προσβολαί, συγκαταθέσεις, ῥοπαί, τροπαί, παραρῥισμοί, καὶ τὰ ὅμοια τούτων, ὡς ἐν ὄρω δὲ φάναι, πάντα τὰ παρὰ φύσιν κακὰ ταῖς τρισὶ δυνάμεσι τῆς ψυχῆς συνεμίγησαν, ὥσπερ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐν αὐταῖς πάντα συνυπάρχουσι κατὰ φύσιν.

π'. Ὡ τῆς τοῦ Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεὸν μετ' ἐκπλήξεως μεγαληγορίας, ἐθαυμαστώθη, λέγοντος, Ἡ γνώσις σου ἐξ ἔμοῦ, οὐ γὰρ δύναμαι πρὸς αὐτὴν ἰσχυροτέραν οὔσαν καὶ ἀνέφικτον ὑπὲρ τὴν ἐμὴν ἀσθενῆ γνώσιν καὶ δύναμιν τὴν ἐπ' ἔμοι· πῶς καὶ ἡ σὰρξ ἀκατάληπτος αὐτὴ κατὰ τὴν σύνθεσιν τῆς διαπλάσεως οὔσα, τριαδικὴν ἐν ἐκάστῃ εἶδει, καὶ μίαν ἔχουσαν τὴν ἁρμονίαν τῶν ἰδίων μελῶν καὶ μερῶν, καὶ ἀριθμῶ ἑβδοματικῶ δευτέρῳ τιμωμένην, ὅπερ χρόνον καὶ φύσιν κατὰ τοὺς ἀριθμητικούς ἐμφαίνει, ὡς εἶναι καὶ αὐτὸ εἰς δόξαν Θεοῦ ὄργανον ἐκφαντορικὸν τριαδικῆς μεγαλοπρεπειᾶς φυσιολογούμενον, κατὰ τοὺς ἐνεργεῖς νόμους φύσεως.

πα'. Νόμοι φύσεώς εἰσιν αἱ ποιεὶ τῶν ἐνεργουμένων μελῶν συνθέσεις, ἃς καὶ ἑτερότητας ὁ λόγος ἐκάλεσεν, ὡς πολυμερείας τῶν ἰδίων ἰδιοτήτων. Ἡ πάλιν, νόμος φυσικός ἐστὶν ἡ ἐκάστου εἶδους καὶ μέλους ἐνέργεια ἐν δυνάμει. Ὡσπερ γὰρ ὁ Θεὸς τὴν ἔπασαν κτίσιν, οὕτως ἡ ψυχὴ τὰ τοῦ σώματος μέλη καὶ ἐνεργεῖ, καὶ κινεῖ ἕκαστον πρὸς τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν. Ζητητέον δὲ τίνοι λόγῳ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ποτὲ μὲν οἱ θεοφόροι ἄνδρες, τῆς σαρκὸς εἶναι φάσκουσι, ποτὲ δὲ, ὅτι τῆς ψυχῆς εἰσι δυνάμεις. Καὶ φαμεν, ὅτι οὐδεμίαν ἀσυμφωνίαν ἔχουσιν οἱ λόγοι τῶν ἁγίων παρὰ τοῖς ἀκριβοῦς εἰδόσιν αὐτοῦς, ἀλλ' ἀμφοτέροι ἀληθεύουσι, καὶ κατὰ τὸ προσῆκον τὰς προσηγορίας ἐναλλάσσουσι πάνυ σοφῶς, διὰ τὴν ἀρρήτως ἄμφω γένεσιν εἰς τὸ εἶναι κατὰ τὸν τῆς συνυπάρξεως τρόπον· ὡς εἶναι μὲν τελεία ἡ ψυχὴ ἀπ' ἐντεῦθεν, ἀτελεὲς δὲ τὸ σῶμα, διὰ τὴν θρεπτικὴν αὐξήσιν. Ἡ ψυχὴ γὰρ καθ' αὐτὴν ἔχει

A animæ et iræ, rationis et intellectus, intellectus et cogitationis memoriæque passionēs.

79. Vitia irascibilis animæ sunt ira, acrimonia, jurgiositas, irritabilitas, audacia, arrogantia, gloriatio, et cetera; concupiscibilis autem, avaritia, incontinentia, intemperantia, insatietas, voluptatum cupido, auri fames, sui ipsius amor, qui est omnium pessimus; et carnis passionēs sunt fornicatio, mœchia, impudicitia, comessatio, injustitia, ingluvies, acedia, fatuitas, luxus, nimius vitæ amor, et alia; et rationis, incredulitas, blæphemia, malitia, dolus, curiositas, duplicitas, detrectatio, diffamatio, condemnatio, vituperatio, dicacitas, hypocrisis, mendacium, turpiloquium, scurrilitas, dissimulatio, ironia, ostentatio, placentia, insolentia, perjurium, vaniloquium, et reliqua; et intellectus, fræsumptio, elatio, jactantia, contentio, invidia, sufficientia, contradictio, inobedientia, phantasia, illusio, vanitas, gloriola, superbia, quæ est primum ultimumque omnium malorum; et cogitationis, distractiones, tumens spiritus, servilitas, obtenebratio, obcæcatio, evagationes, tentationes, consensus, propensiones, inclinationes, repulsionēs, et horum similia, ita ut, uno verbo, omnia contra naturam mala in tribus animæ viribus commista sint, sicut et omnia juxta naturam bona in eis sunt consociata.

80. In mentis excessu effusa o magniloquentia Davidis ad Deum dicentis: « Mirabilis facta est scientia tua ex me; et non potero ad eam, quia confortata est, » et inaccessa, et superior debili scientia mea et viribus meis, quomodo et ipsius carnis hujus incomprehensibilis est conformationis compositio, quæ trinam in unoquoque genere et unicam habet suorum membrorum ac partium harmoniam, septeno et bino æstimatum numero, qui tempus et naturam secundum arithmeticos significant, ita ut et ipsi ad gloriam Dei conferant augustam Trinitatem physice ostendendo, juxta efficaces naturæ leges.

81. Reputa leges naturæ esse particulares motorum membrorum compositiones, quas etiam sermo vocat differentias, quia sunt variæ partes propriorum attributorum. Vel rursus lex naturæ est ejusque generis aut membri operatio in potentia. Ut enim Deus omnes creaturas, sic anima corporis artus movet, et ducit unumquemque ad propriam operationem. Inquirendum autem est quo sensu partem irascibilem et concupiscibilem divi Patres modo carnis, modo animæ potentias nuncupent. Et dicimus nullam in sanctorum sermonibus dissonantiam inveniri ab his qui eos percallent, sed ipsos utrinque verum dicere, et pro congruentia locutiones mutare valde sapienter, quia corpus et anima ineffabiliter apta sunt ad mutuam conjunctionem, ita ut perfecta jam nunc sit anima, imperfectum vero corpus, utpote per nutritionem crescens. Namque anima concupiscibi-

* Psal. cxxxvii, 6.

lem appetitum et vim irascibilem qua movetur ad fortitudinem amor, in seipsa habet a formatione sua, rationalis creata et intellectualis. Neque enim concreata est ipsi irrationalis ira et amens concupiscentia, sicut nec in corpore prius; sed plasma incorruptibile erat absque humoribus ex quibus concupiscentia et ira bestialis secutæ sunt. Ubi enim per inobedientiam homo brutorum corruptioni et crassitudini subjectus est, necessario ira et concupiscentia in eo degeneraverunt. Ideo mortale corpus animæ voluntati per iram et concupiscentiam resistit, cum dominatur; cum autem rationi subjacet, animam in bonis operibus sequitur. Quando enim commista et confusa sunt adventitia carnis cum animæ proprietatibus, tunc similis est jumentis homo, legi peccati necessario et natura subjacens, atque brutus ex rationali et pecus ex homine factus.

82. Tum cum anima per efflatum rationalis et per spiraculum vitæ intellectualis creata est, iram et concupiscentiam bestialem non concreavit ei Deus, sed vim cupiendi appetitivam et cum ea fortitudinem suavitatis amatricem. Ita nec corpori formato iram et concupiscentiam irrationalem ab initio indidit; sed posterius per inobedientiam factum est mortale, corruptibile ac bestiale, in illa mutatum quibus assimilatum est. Nam corpus, aiunt theologi, licet corruptionis capax, incorruptibile creatum est, sicut et anima impassibilis. Sed cum sibi invicem coordinentur et communicent naturalissima lege anima et corpus, ambo corrupta et confusa sunt, hæc passionibus seu potius dæmonibus tradita, illud irrationalibus jumentis assimilatum et robore status sui mortalis. Et amborum vires una conjunctæ unam bestiam ira et concupiscentia irrationalem et amentem effecerunt, et sic totus homo comparatus est jumentis, ut ait Scriptura, et similis factus est illis.

ἐπιθυμία γενόμενον ἀπέτέλεσαν· καὶ οὕτως ἡ παρασκευασθῆναι τοῖς κτήνεσι, κατὰ τὴν Γραφήν, καὶ ὁμοιωθῆναι αὐτοῖς, ἢ κατὰ πάντα τρόπον.

83. Ut initium et origo virtutum est bona voluntas, scilicet virtutis desiderium, sic Deus causa est et fons omnis boni. Virtutis adhuc initium est fides, vel potius Christus, qui est pectus fidei, et principium fundamentumque nobis est omnium virtutum, in quo fundamus et ædificamus omne bonum. Hic est lapis angularis nos sibi conjungens, et pretiosa margarita, quam quærens ingressus altissimam quietudinem monachus, omnes suas voluntates vendit ac mandatis subdit, ut inde illam acquirat.

84. Tenent similitudinem inter se virtutes, et omnes in unum conveniunt; et genus unum unamque conficiunt speciem. Sunt enim virtutes et virtutes, et aliæ aliis majores, utpote multas vel etiam cunctas comprehendentes ac complectentes: sicut amor Dei, humilitas, et divina patientia. Dicit enim de hac Dominus: « In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. xvi, 19): at

καὶ δύναμιν ὀρεκτικῆς ἐπιθυμίας, καὶ θυμικῆν πρὸς ἀνδρείαν ἔρωτος κινητικῆν, ἀπὸ τῆς διαπλάσεως αὐτῆς, λογικῆς κτισθείσης καὶ νοερᾶς. Οὐ γὰρ συνεκτίσθη αὐτῇ θυμὸς ἄλογος, καὶ ἄνοος ἐπιθυμία· ὡς περ οὐδὲ ἐν τῇ σαρκὶ πρότερον· ἀλλὰ πλασθέν, ἀφάρτων ἦν χωρὶς χυμῶν, ἐξ ὧν ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμὸς ὁ θηριώδης ἐπηκολούθησε. Μετὰ γὰρ τὴν παρακοὴν ὑποπεσόντι τῇ φθορᾷ καὶ τῇ παχύτητι τῶν ὀλόγων, ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐν αὐτῷ ἐνέκυψε. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐναντιοῦται τῷ βουλήματι τῆς ψυχῆς κατὰ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ὅτε κυριεύει. Ἐπὶ δὲ ὑποταγῇ τὸ θνητὸν τῷ λογικῷ, ἔπεται πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐνέργειαν τῆ ψυχῆς. Ὅτε γὰρ συνεφύρησαν καὶ ἀναμιξέ ἐγένοντο τὰ τῆς σαρκὸς ἐπεισακτα μετὰ τῆς ψυχῆς ἰδιώματα, τότε ὁμοιωθῆ τοῖς κτήνεσιν ὑποκυψας τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς φύσεως, κτήνος ἐκ λογικοῦ, καὶ θηρίον ἐξ ἀνθρώπου γενόμενος.

πβ'. Καθὰπερ τῇ ψυχῇ διὰ τοῦ ἐμφυσήματος δημιουργηθείση λογικῇ, καὶ νοερᾷ δια τῆς ζωτικῆς ἐμπνεύσεως, θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν κτηνώδη οὐ συνεκτίσεν αὐτῇ ὁ θεὸς, ἀλλ' ἐφέσεως δύναμιν ὀρεκτικῆν, καὶ πρὸς αὐτῇ θέλξεως ἀνδρείαν ἔρωτικῆν· οὕτως οὐδὲ τῷ σώματι, πλαστουργήσας, θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν ἄλογον παρὰ τὰς ἀρχὰς ἐνέθηκεν. Ὅτε γὰρ ταῦτα διὰ τῆς παρακοῆς προσέλαβε τὸ θνητὸν, καὶ φθαρτὸν, καὶ κτηνώδες, ἐν οἷς καὶ ὁμοιωθῆ γενόμενον. Τὸ γὰρ σῶμα, φασὶν οἱ θεολόγοι, ἀφάρτων ἐκτίσθη, οἷον καὶ ἀναστήσεται, καὶ δεκτικὸν [Ἰσ. add. φθορᾶς], ὡς περ καὶ ἡ ψυχὴ ἀπαθήσῃ. Ἐφθάρθησαν δ' ἀμφοτέρω καὶ συνεκράθησαν διὰ τὸν φυσικώτατον θεομὸν τῆς εἰς ἄλλα περιχωρησιῶς τε καὶ μεταδόσεως, ἡ τε ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα· ἡ μὲν τοῖς πάθεσι, μᾶλλον δὲ δαίμοσι ποιωθεῖσα· τὸ δὲ τοῖς ἀλόγοις κτήνεσιν ἐξομοιούμενον, τῇ τῆς καταστάσεως ἐνεργείᾳ, καὶ τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς φθορᾶς. Καὶ εἰς ἐν τῶν ἀμφοτέρων αἱ δυνάμεις γενόμεναι, ἐν κτήνος ἄλογον καὶ ἄνοον τῷ θυμῷ καὶ τῇ

πγ'. Ἀρχὴ τῶν ἀρετῶν καὶ γένεσις, ἡ ἀγαθὴ πρῶθεσις, εἶτ' οὖν ἡ ἔφεσις τοῦ καλοῦ· ὡς περ ὁ θεὸς αἰτία καὶ πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ. Καλοῦ δὲ ἀρχὴ ἡ πίστις, μᾶλλον δὲ ὁ Χριστὸς, ἡ πέτρα τῆς πίστεως, ὅν ὡς ἀρχὴν καὶ θεμέλιον ἔχομεν πάντων τῶν ἀρετῶν, ἐν ἧ βεβήκαμεν, καὶ ἐν ᾧ οἰκοδομοῦμεν πᾶν ἀγαθόν. Οὗτος ὁ λίθος ὁ ἀπρογωνιαῖος, ὁ συνδῶν ἡμᾶς ἐαυτῷ, καὶ ὁ πολύτιμος μαργαρίτης· ὅν ζητῶν ὁ εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἡσυχίας εἰσδύων μοναχὸς, πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ θελήματα, πιπράσκει· διὰ τῆς ὑπακοῆς τῶν ἐντολῶν, ἵνα ἀπ' ἐντεῦθεν αὐτὸν κτίσεται.

πδ'. Ἰσότῃτα πρὸς, ἀλλήλας αἱ ἀρεταὶ κέκτηνται, καὶ πᾶσαι εἰς ἐν συνάγονται, καὶ ἓνα ὄρον, καὶ εἶδος ἀρετῆς συμπληροῦσιν. Εἰσὶ γὰρ ἀρεταὶ, καὶ εἰσὶν ἀρετῶν ἀρεταὶ μείζους, ὡς περιεκτικαὶ καὶ συνεκτικαὶ τῶν πλειόνων, ἢ καὶ πάντων· ὡς ἡ θεία ἀγάπη, καὶ ἡ ταπεινότης, καὶ ἡ θεία ὑπομονή. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος περὶ αὐτῆς· « Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτίσεται τὸς ψυχῆς ὄρον· » καὶ οὐκ εἴπεν· Ἐν

τῆ νηστείᾳ ὑμῶν, ἢ, Τῆ ἀγρυπνίᾳ ὑμῶν. Ὑπομονῆς ἂν non dixit : In jejuniō vestro, aut in vigiliis vestris. Patientiam autem dico quæ est secundum Deum, quæ regina est virtutum, honorumque operum fundamentum. Hæc est enim in bello pax, hæc in tempestate serenitas, hæc possidentibus ipsam inconcussa sedes, quam si quis in Christo Jesu adeptus est, non illi arma et tela, non militum impetus, non ipsa dæmonum acies, non tenebræ hostium catervæ nocere possunt.

πα'. Αἱ ἀρεταὶ, καὶ ἀλλήλων εἰσι γεννητικαὶ, ἀλλ' ἐκ τῶν τριῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς τὴν γένεσιν ἔχουσιν, ἀνευ τῶν θεῶν. Αἰτία γὰρ καὶ ἀρχὴ τῶν τεσσάρων γενικῶν ἐν τοῖς φυσικοῖς καὶ θεῶν ἀρετῶν, ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς αἱ λοιπαὶ συνίστανται, τῆς τε φρονήσεως, καὶ ἀνδρείας, σωφροσύνης τε καὶ δικαιοσύνης, ἔστιν ἡ θεία τῶν θεολόγων πνευματοκίνητος σοφία, κατὰ νοῦν τετραχῶς κινουμένη. Οὐχ ἅμα δὲ πάσας ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐκάστην ἐν κεντρῷ αὐτῆς καθὼς βούλεται· καὶ τὴν μὲν, ὡς φῶς· τὴν δὲ, ὡς δύναμιν ὀξεῖαν καὶ ἀεικίνητον ἐμπνευσίν· τὴν δὲ, ὡς ἀγιαστικὴν δύναμιν καὶ καθαρτικὴν· τὴν δὲ, ὡς δρόσον ἀγνείας εὐφραντικὴν, καὶ τοῦ καύσωνος τῶν παθῶν ἀναψυχαγωγικὴν. Ἐκάστην ἐκάστην, ὡς προεῖρηται, τελείῳ τελείαν καὶ τὴν ἐνέργειαν κατὰ τὴν τροπικὴν διδωσι.

πς'. Ρῶσιν τελείαν ψυχῆς οὐ χαρίζεται τῶν ἀρετῶν ἐξ ἰδίας σπουδῆς τὰ ἐπιτηδεύματα, εἰ μὴ αὐταὶ οὐσιωδῶς ἐν τῇ ἔξει διὰ τῆς χάριτος παραγένωνται. Ἐκάστη γὰρ ἔχει χάρισμα ἴδιον, ἐνέργειαν καθ' αὐτὴν, ὥστε δύνασθαι καὶ μὴ βουλομένους ἔλκειν τοὺς μετόχους αὐτῆς πρὸς ἑαυτὴν τῇ ἔξει καὶ φύσει τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ ὅτε ἡμῖν δοθῇ, ἀναλλοίωτον καὶ ἀτρεπτον ἔκτοτε συντηρεῖται. Ζῶσαν γὰρ ὡσπερ ψυχὴν ἐν ἰδίοις μέλεσιν ἔχουσι, τοῦ ἐνεργεῖν αὐτάς, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Διὸ καὶ νεκρὸς ἅπας ὁ τῶν ἀρετῶν ὄμιλος χωρὶς αὐτῆς πέφυκε· καὶ τοῖς δοκοῦσι τελείως ἔχειν ἢ κατορθοῦσιν αὐτάς, καὶ αὐταὶ ἑαυτῶ μόναι, σκιαὶ καὶ τύποι τοῦ καλοῦ, καὶ οὐκ ἀληθεῖς ἰσδάγματα.

πζ'. Εἰσὶν οὖν τέσσαρες μὲν αἱ καθολικαὶ ἀρεταὶ, ἀνδρεία, φρόνησις, σωφροσύνη, καὶ δικαιοσύνη· ὁκτώ δὲ, αἱ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἑλλειψίν αὐτῶν ἐγγύς παρεπόμεναι· κακία μὲν παρ' ἡμῖν, ἀρεταὶ δὲ παρὰ τοῖς ἐν κόσμῳ, καὶ λεγόμεναι, καὶ νοούμεναι. Καὶ τῆς μὲν ἀνδρείας, θρασύτης καὶ δειλία· τῆς φρονήσεως δὲ, πονηρία καὶ ἀγνοία· τῆς σωφροσύνης δὲ, ἀκολασία καὶ ἠλιθιότης· τῆς δὲ δικαιοσύνης, πλεονεξία καὶ ἀδικία, εἴτ' οὖν μιονεξία. Μέσαι γὰρ εἰσὼν ἀρεταὶ, οὐ μόνον αἱ καθολικαὶ, καὶ φυσικαὶ, καὶ πάσης ἑλλείψεως καὶ ὑπερβολῆς ἀνώτεραι, ἀλλὰ καὶ αἱ πρακτικαὶ. Καὶ αἱ μὲν τὴν προαίρεσιν, τῇ τῆς γνώμης εὐθύτητι· αἱ δὲ, τὴν τροπὴν καὶ τὴν βίησιν συνεργὸν κέκτηνται. Περὶ γὰρ αὐτῶν ὅτι μέσαι εἰσὶν ἀρεταὶ τῆς εὐθύτητος, μάρτυς ἡ παροιμία οὐτως ἐφάσκουσα· « Καὶ κατορθώσεις πάντας ἄξοντας ἀγαθοῦ. » Πᾶσαι οὖν ἐν ταῖς τρισὶ δυνάμεσι τῆς ψυχῆς συνιστάμεναι, ἐν αἷς τίκτονται καὶ οἰκοδομοῦνται, ὡς θεμέλιον τὰς τέσσαρας γενικὰς

85. Invicem quævis se generent virtutes, ex tribus iamen animæ viribus originem ducunt exceptis theologis. Nam quatuor virtutes cardinales, quæ naturales sunt ac divinæ, et ex quibus et in quibus cæteræ consistunt, scilicet prudentia, fortitudo, temperantia et justitia, causam et originem habent divinam divinarum rerum sapientiam a Spiritu in mente quadrupliciter motam. Quæ non omnes simul illas producit, sed seorsum singulas in tempore opportuno prout vult : et aliam quidem ut lucem, aliam ut robor acerrimum perpetuumque impulsum, aliam ut vim sanctificantem et purgantem, aliam denique ut rorem puritatis lætificum et vitiorum flammam refrigerantem; et singulas singulis perfectionibus perfectiones et operationes congruas largitur, ut dictum est.

86. Bonorum perfectam firmitatem non dant animæ proprii sui conatus, nisi illa ad substantiæ habitum gratia pervenerint. Quippe quæ proprium unaquæque habet charisma peculiaremque operationem, qua possit etiam invictis sui compotes attrahere ad seipsam habitu et natura boni. Et cum nobis data est, firmiter et immutabiliter conservatur. Est enim virtutibus quasi anima vivens propria earum membra vivificans gratia spiritus. Quare sine hac tota virtutum cohors est mortua, et in iis qui videntur eas habere ac possidere, nihil est nisi sola umbra et imago boni, non autem ipsa res quam effingit.

87. Ut sunt quatuor virtutes cardinales, fortitudo, prudentia, temperantia, justitia, octo sunt illas per defectum aut excessum proxime consequentia, quæ a nobis mala, a sæcularibus vero bona dicuntur et æstimantur. Et quidem fortitudinem sequuntur audacia et timor; prudentiam, astutia et ignorantia; temperantiam, incontinentia et stupiditas; justitiam, avaritia et injustitia, quatenus est defectus. Nam virtutes, non solum cardinales et naturales, sed et practicæ, in medio stant, supra omnem defectum et excessum. Et aliæ quidem cum animi rectitudine cooperatricem habent voluntatem, aliæ vero inclinationem et superbiam. Atque virtutes in medio rectitudinis stare testatur Proverbum dicens : « Et diriges omnes bonas semitas. » Omnes igitur in tribus animæ potentiis stabilitæ, generatæ et ædificatæ ut fundamentum suæ constructionis habent quatuor cardinales,

vel potius Christum; ita ut naturales practiciis purificentur, divinæ autem et supernaturales benignitate Spiritus infundantur.

88. Sunt aliæ virtutum practicæ, aliæ morales, aliæ theologice et a Spiritu infusæ. Et practicæ profunt a voluntate, morales a constitutione, theologice a gratia.

89. Item virtutes ac vitia generat anima nostra; sed illas secundum naturam, hæc contra naturam, parere solet. Causam enim et originem boni aut mali habet anima determinationem voluntatis, quæ est velut acus linearum index aut libræ scopus: quocumque vertatur, hoc assumit cooperatorem, et agit: subjectum enim est utriusque modi operationibus, quia his et illas penes seipsum possidet, alias libera voluntatis determinatione.

90. Nuncupat virginis Scriptura virtutes, quia velut connubio cum anima conjunguntur, et quasi unus cum ea spiritus et una caro considerantur. Nam charitatis symbolum est pulchritudo puellæ, et signum castitatis ac puritatis, sacrarum virginum decor. Solet enim gratia res divinas transmutare in id ad quod factæ sunt, et ad affinia certe, qua fieri potest, conformare.

91. Sicut octo sunt vitiorum duces, tres quidem primarij, nempe luxurie, cupiditatis et vanæ gloriæ principes, quinque vero secundarij, nempe duces fornicationis, iracundiæ, mœroris, acedie et superbix: ita oppositæ illis sunt, primo tres virtutes, temperantiæ, paupertatis et humilitatis, ac deinde subjectæ his castitas, mansuetudo, gaudium, sui contemptus, et tota virtutum series. At vim, robur et odorem cujusque virtutis aut vitii ediscere ac cognoscere, non est cujuslibet volentis, sed ejus qui agit et patitur verbo et a Spiritu accepit dona scientiæ et intellectus.

ἔστιν, ἀλλὰ τοῦ ποιούντος καὶ πασχόντος ἔργῳ καὶ λόγῳ, καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος τὰ χριστάματα τῆς ἐπιστήμης λαθόντος καὶ τῆς διακρίσεως.

92. Una virtus agit, alia agitur. Aliæ enim agunt in nobis, astantes quando oportet et cum, quantum et quomodo volunt; alias vero agimus pro nutu et morali habitu nobis proprio. Porro illæ sunt substantialiter, nos vero velut caractere morali signati: siquidem figura tantum est omnium operum nostrorum modus cum illis archetypis comparatus, quia paucissimis substantialiter communicantur spiritualia ante incorruptibilem futuræ vitæ possessionem. Labores enim nunc et effigies, non proprie virtutes agimus et accipimus.

93. Paulo teste ¹⁰, sanctificat Evangelium qui participat et aliis operatione communicat lumen

¹⁰ Rom. xv, 16.

ἔχουσι, μᾶλλον δὲ Χριστὸν, τῆς ἑαυτῶν οἰκοδομῆς ἵνα αἱ μὲν φυσικαὶ, διὰ τῶν πρακτικῶν καθαρῶνται· αἱ δὲ θεῖαι καὶ ὑπὲρ φύσιν, δίδονται ἐν τῇ χρησιμότητι τοῦ Πνεύματος

πῆ'. Τῶν ἀρετῶν αἱ μὲν εἰσι πρακτικαὶ, αἱ δὲ φυσικαὶ, αἱ δὲ θεῖαι καὶ τοῦ Πνεύματος. Καὶ αἱ μὲν πρακτικαὶ, τῆς προαίρεσεως· αἱ δὲ φυσικαὶ, τῆς διαπλάσεως· αἱ δὲ θεῖαι, τῆς χάριτος.

πῆ'. Ὅσπερ τὴν τῶν ἀρετῶν γένεσιν ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἔχει, οὕτω καὶ τὴν τῶν παθῶν· ἀλλὰ τὰς μὲν κατὰ φύσιν, τὰ δὲ πρὸς φύσιν εἴκειν εἴωθεν. Αἰτίαν γὰρ πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ ἢ κακοῦ γένεσιν ἡ ψυχὴ τὴν ῥοπήν τῆς θελήσεως κέκτηται, ὡσπερ τι κέντρον πρὸς γραμμὰς, ἡ ζυγοῦ τὸ ἀνθέμιον· ὅποι δ' ἂν τρέψῃ, τοῦτο συνεργῶν λαμβάνει, καὶ ἐνεργεῖ· ὑποκειμενον γὰρ ἔστιν ἀμφοῖν πρὸς ταῖς δυσὶν ἐνεργείαις ἢ πρόθεσις, ἐπειδὴ καὶ ταύτας κίχκεινας ἐν ἑαυτῷ περιφέρει· τὴν μὲν, τῇ γενέσει· τὴν δὲ, τῇ αὐθαίρετῳ ῥοπῇ τοῦ θελήματος.

κ'. Νεάνιδας ἡ Γραφὴ καλεῖ τὰς ἀρετὰς, διὰ τὴν συγκρο[τη]τικὴν αὐτῶν πρὸς τὴν ψυχὴν συνάρειαν γινομένην, καὶ εἰς ἐν πνεύμα καὶ σῶμα μετ' αὐτῆς θεωρουμένων. Ἀγάπης γὰρ σύμβολον τὸ τῆς νεάνιδος εἶδος, καὶ ἀγνείας, καὶ ἀγνισμοῦ τεκμήριον τὸ σχῆμα τῶν ἱερῶν τούτων παρθένων. Ἔθος γὰρ τὰ θεῖα μετασχηματίζειν ἡ χάρις πρὸς ὃ πεποιώνται, καὶ πρὸς τὸ συγγενὲς ἀπλανῶς ἐν τοῖς δυναμένοις εἰδωποιεῖν πέφυκεν.

κβ'. Εἰσὶν οὖν ὡσπερ ὅκτω οἱ προστάται τῶν κακῶν, τρεῖς μὲν οἱ μεγάλοι· ὁ τῆς γαστριμαργίας, ὁ τῆς φιλαργυρίας, καὶ κενοδοξίας· πέντε δὲ οἱ τοῖτοις ἀκόλουθοι· ὁ τῆς πορνείας, καὶ ὀργῆς, καὶ ὀψῆς, καὶ ἀκηδίας, καὶ ὑπερηφανίας· οὕτως εἰσὶ καὶ αἱ ἀντικείμεναι τούτων περιεκτικαὶ τρεῖς ἀρεταὶ· ἀκτημοσύνη, ἐγκράτεια, καὶ ταπεινώσις· μεθ' ἐν καὶ αἱ τούτοις ἐπόμεναι· ἀγνεία, καὶ πραότης, ἡμεῖς, καὶ ἀνδρεία, καὶ ἐξουθενώσις· καὶ ἕκαστος ὁ τῶν ἀρετῶν ὁπίσθς [ἴσ]. Ἰσχυροῦς δὲ, καὶ ἐνεργείας, καὶ ὁμῆς ἰδίας ἐκάστης ἀρετῆς ἡ κακίας μαθεῖν καὶ γνῶναι, οὐ τοῦ βουλομένου παντὸς λόγῳ, καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος τὰ χριστάματα τῆς ἐπι-

κβ'. Τῶν ἀρετῶν αἱ μὲν ἐνεργοῦσιν, αἱ δὲ ἐνεργοῦνται. Καὶ ἐνεργοῦσι μὲν αὐταὶ ἐν ἡμῖν, ἐπιτημοῦσαι ὅτε δεῖ, καὶ ἡνίκα, καὶ ὅσον βούλονται, καὶ καθὼς· ἐνεργοῦμεν δὲ ταύτας ἡμεῖς, κατὰ τὴν προαίρεσιν, καὶ τὴν ἠθικὴν ἔξιν τῆς ἡμῶν ἐπιτηδεύτητος· ἀλλ' ἐκείναι μὲν οὐσιαστικῶς, ἡμεῖς δὲ τυπικῶς πρὸς ἦθος τυπούμενοι· εἴπερ τύπος ἔστιν ὁ πατῶν τῶν ἡμετέρων ἐργασίων τρόπος πρὸς τὰ ἐκείθεν ἀρχέτυπα. Ἐπειδὴ ὀλίγοις ἴδιον οὐσιαστικῶς τὰ νοητὰ μετέχονται πρὸς τῆς μελλούσης ἀφθάρτου ἀπολαύσεως. Τοὺς κόπους γὰρ ἐντεῦθεν καὶ τοὺς τύπου, οὐ τὰς ἀρετὰς κυρίως ἐνεργοῦμεν καὶ ἀπολαμβάνομεν.

κγ'. Ἰερουργεῖ τὸ Εὐαγγέλιον, κατὰ Παῦλον, ὁ μεταλαμβάνων καὶ μεταδιδόναις δυνάμενος ἐνεργεῖν

καὶ ἑτέροις τὸν φωτισμὸν τοῦ Χριστοῦ. Ὡς περ τινα σπόρον θεῖον τὸν λόγον ἐν ταῖς ψυχικαῖς τῶν ἀκούοντων ἀρούραις αὐτὸν ἐνήσιν. «Ὁ λόγος ὕμῶν, φησὶν, ἔστω ἐν χάριτι ἡρτυμένος θείας χρηστότητος, ἵνα ἐφ' χάριν τοῖς ἐν πίστει ἀκούουσι.» Γεωργούς δὲ πάλιν, καὶ γεώργιον, τοὺς διδασκάλους, καὶ διδασκομένους εἰπὼν, ἐμφαίνει μάλα σοφῶς, τοὺς μὲν ὡς ἀροτῆρας καὶ σπορεῖς τοῦ θεοῦ λόγου, τοὺς δὲ ὡς τῶν ἀρετῶν γῆν πλάν, καρποφόρον, καὶ εὐσταχυον. Ἱεουργία γὰρ κυρίως ἀληθινή, οὐ μόνον ἢ τῶν θεῶν ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἡ μετουσία τῶν ἀγαθῶν καὶ μετὰδοσις.

λδ'. Διάφορός ἐστιν ὁ διὰ προφορᾶς πρὸς διδασχὴν προερχόμενος λόγος, καὶ διάφορος ἐκ πολλῶν τρόπων συνάγεται ἐκ τεσσάρων εἰδῶν· ὁ μὲν ἐκ μαθήσεως, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως· ἄλλος ἐκ πράξεως, καὶ ἕτερος ἐκ τῆς χάριτος. Ὡς περ δὲ τὸ ὕδωρ ἔν ἐστι τῆ φύσει, μεταποιεῖται δὲ καὶ μεταβάλλεται, κατὰ τὴν ὑποκειμένην διάφορον τοῦ χοῦς ὕλην, εἰς οἰκείαν ποιότητα, ὡς τῆ γέουσι νοούμενον εἶναι τὸ μὲν πικρὸν, τὸ δὲ γλυκὺ, καὶ ἄλλο ἄλμυρὸν καὶ ἄζωδες [ἴσ. ὀζῶδες]· οὕτω κατὰ τὴν ἠθικὴν ἔξιν ἐκάστου προερχόμενος ὁ λόγος καὶ ἀλλοιούμενος, ἐνεργεῖα γινώσκεται καὶ τὴν ὠφέλειαν δίδωσιν.

λε'. Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος εἰς ἀπόλαυσιν δέδοται πάσης λογικῆς φύσεως, ὡς περ ἐδέσματα τινα πολλὰ διάφορα, τὴν ἡδονὴν αὐτῶν διαφόρος ἡ ψυχὴ ἀπολαμβάνουσα αἰσθάνεται. Ἐχει γάρ τὸν ἐπιστημονικὸν λόγον, ὡς παιδαγωγὸν πρὸς ἥθος τυποῦντα αὐτὴν· τὴν δὲ τῆς ἀναγνώσεως, ὡς ὕδωρ ἀναπαύσεως ἐκτρέφοντα· τὸν δὲ τῆς πράξεως, ὡς τόπον χλόης παινύοντα· τὸν δὲ τῆς χάριτος, ὡς ποτήριον μεθύσκοντα αὐτὴν καὶ εὐφραίνοντα· τὴν δὲ ἀρβήτην ὑπὲρ τῆς ἀγαλλίαςιν, ὡς ἔλαιον πρόσωπον ἰαρούνουσαν, καὶ παιδρὰν ἐργαζομένην.

λς'. Κυρίως οὐ μόνον ἐν αὐτῇ ὡς ζῶν ἡ ψυχὴ ταῦτα κέκτηται, ἀλλ' ὅτε καὶ παρ' ἄλλους ἀκούει ταῦτα πρὸς διδασχὴν αἰσθάνεται· ὁπνίκα προηγήται ἀμφοτέρων ἀγάπη καὶ πίστις· καὶ ὁ μὲν πιστεῖ ἀκούων, ὁ δὲ ἀγάπῃ παιδεύων, ἀνευ τύφου καὶ δόξης τοὺς λόγους τῶν ἀρετῶν ποιούμενος. Τὸν μὲν γὰρ ἐκ μαθήσεως λόγον ὡς παιδαγωγὸν δέχεται· τὸν δὲ τῆς ἀναγνώσεως, ὡς τροφὸν· τὸν δὲ τῆς πράξεως, ὡς ἐνδιάθετον, ὡς νυμφοστόλον ἡδύτατον· τὸν δὲ τοῦ Πνεύματος φωτιστικὸν, ὡς νυμφίον λόγον ἐνωτικὸν αὐτῆς, τὸν εὐφραίνοντα. Πᾶν γὰρ ῥῆμα ἐκπορευόμενον διὰ στόματος, Θεοῦ ἐστιν, οἱ δὲ τοῦ Πνεύματος ἐκ στόματος τῶν ἁγίων προελθόντες λόγοι, ἡ δὲ ἐνέργειαν γλυκυτάτη τοῦ Πνεύματος ἐπίπνοια, ἦν τρυφῶσιν οὐ πάντες, ἀλλὰ μόνοι οἱ ἄξιοι. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τρυφὴν ἔχουσι τὸν λόγον οἱ λογικοὶ, ἐνταῦθα μὲν οἱ τῶν τοῦ Πνεύματος ἐναργῶς εὐφραίνόμενοι, ὀλίγοι λίαν εἰσὶν· τοὺς τύπους δὲ μόνον οἱ πολλοὶ τῶν πνευματικῶν λόγων διὰ τῆς μνήμης καὶ γινώσκουσι καὶ μετέχουσι, τὸν ἔρπον οὐπω τὸν ἀληθινὸν τοῦ μέλλοντος ἐν αἰσθήσει Θεοῦ λόγον μετασχόντες. Μόνος γὰρ αὐτὸς ἐκείσε προκείται εἰς πᾶσαν τοῖς ἄξιοις ἰκανῶς ἡδονὴν· μήτε ἐσόμενος, μήτε δαπανώμενος, ἢ οὐόμενος πώποτε.

A Christi. Nam sermonem divini instar seminis in audientium animos velut in agrum immittit: «Sermo vester, dicitur, sit in gratia conditus divine bonitatis, ut det gratiam audientibus in fide.» Agricolas alibi et agriculturam vocans Apostolus magistros et discipulos, manifeste ostendit alios quidem esse ut cultores et satores divini verbi, alios vero quasi agrum pinguem, frugiferum et segete uberem. Nam vere et proprie sanctificatio est, non modo rerum divinarum operatio, sed etiam bonorum participatio et communicatio.

94. Est varius sermo ad doctrinam ore prolatus, et varie ex quadruplici speciei fontibus emanat, scilicet alius ex scientia, alius ex lectione, alius ex actibus, alius ex gratia. Quemadmodum autem aqua una est natura, discriminatur vero ac transmutatur, pro diverso humi subjacentis ingenio, in peculiarem qualitatem, ita ut gustu aestimetur, hæc amara, illa dulcis, alia salsa et acida; sic ad uniuscujusque indolem accommodatus et conversus sermo, opere dignoscitur et utilitatem affert.

95. Rationalis cujuslibet naturæ ad utilitatem cum datus sit sermo, ex eo velut ex multis dapibus variis variam animam percipit ac gustat suavitatem. Habet enim scientiæ sermonem ut magistrum mores suos informantem; et lectionis, ut aquam reficientem et nutrientem; et actionis, ut pratium herba pingue; et gratiæ, ut potum qua ipsa inebriatur et lætificatur, et ineffabilem ejus exultationem, ut oleum, faciem hilarans et nitidam faciens.

96. Deinde, hæc non solum in seipsa ut vitam anima possidet, sed etiam aliquando ab aliis doctis audiens ediscit, cum ducit utrumque fides et charitas; unus nempe in fide audit, alter vero in charitate docet, sine fastu aut jactantia de virtutibus sermocinans. Tunc enim anima sermonem scientiæ ut magistrum accipit; et lectionis, ut cibum; et sermonem opere, non ore expressum, ut gratissimum paranymphum; et illuminativum spiritus sermonem, ut lætifica verba sponsam sponso unientia. Nam sermones ex ore Dei procedentes sunt omnia verba per Spiritum ex ore sanctorum prolata, et opera dulcissimo Spiritus afflata instinctu, quo non omnes, sed digni tantum fruuntur. Cum autem sermone fruuntur quicumque rationales, nunc paucissimi sunt quos Spiritus reipsa lætificat, sed plurimi species duntaxat spiritualium sermonum memoria cognoscunt et participant, nondum cibati vero pane divini verbi quem in futuro gustabunt, et qui solus illic proponitur ad lætificandos omnes dignos, nec unquam comeditur, nec absorbetur aut consumitur.

97. Est impossibile sine sensu spiritualium rerum divinarum delicias sentire. Ut enim, qui sensus hebetavit, eos fecit sentiendi incapaces, neque videt, neque audit, neque odoratur, utpote iners vel potius semimortuus, ita et qui naturales animæ vires passionibus enecat, eas facit sensus et operationis exspertes et mysteriorum Spiritus incapaces. Nam qui spiritualiter nec videt, nec audit nec olfacit, mortuus est, quia non vivit in illo Christus, nec ipse in eo movetur et agit.

98. Quemdam similem eundemque, ut non dicam unum, operandi modum habent sensus et animæ vires, præsertim cum sane se habent. Per illos enim hæc vivunt et agunt, et utrisque vitalis commiscetur spiritus. Siquidem infirmatur vero homo, cum matre vitiorum debilitate ægrotat, in ignavia valedudinario semper jacens. Et sensus quidem sensibilia, animæ vero potentiæ spiritualia clare percipiunt, præcipue quando nullus est in eis Satanæ impetus legi mentis et spiritus repugnans. Postquam autem istæ in unum per Spiritum conjunctæ sunt et coadunatæ, tunc divinarum humanarumque rerum immediate et substantialiter naturam cognoscunt, earumque rationes penitus percipiunt, et unicam universorum causam Trinitatē quam purissime fieri potest, contemplantur.

99. Primum quidem debet monachus fundamentum habere in quo ædificium operationis construat, quinque has virtutes, scilicet silentium, temperantiam, vigiliam, humilitatem et perseverantiam. Opera autem quibus Deum colit, tria sunt: psalmodia, oratio et lectio, et insuper manuum labor, si sit infirmus. Nam prædictæ virtutes, non solum alias continent, sed se invicem sustinent. Et debet quidem a diluculo Deum meditari oratione et cordis recollectione; jugiter orare prima hora; secunda, legere; tertia, psallere; quarta, orare; quinta, legere; sexta, psallere; septima, orare; octava, legere; nona, psallere; decima, comedere; undecima, cubare, si opus sit; duodecima, psallere vespertinum officium. Et sic optime diei curriculum emensus, Deo placet.

100. In omnibus, apud instar, utilissimas legere oportet virtutes, et sic paululum e cunctis colligendo, ingentem facere bonorum operum congeriem, ex quibus mel sapientiæ demulgetur ad animarum exultationem.

101. Et noctis spatium facile, si vis, percurrere discas. Tres modi sunt noctu vigilandi, nempe pro incipientibus, mediis et perfectis. Et primus quidem hic est; dimidiam noctem dormire, et dimidiam vigilare, sive a vespere ad mediam noctem, sive a mediâ nocte ad diluculum. Secundus modus hic est: vigilare a vespere horam unam aut duas, deinde dormire quatuor horas, et iterum vigilare usque ad mane, psallendo et orando sex horas usque ad diluculum; deinde psallere prima diei hora

17. "Ανευ αισθησεως νοερᾶς τῶν θείων ἐν αἰσθησει τὴν ἡδονὴν ἀδύνατον γεύσασθαι. Ὅσπερ γὰρ ὁ τὰς αισθησεις ἀμβλύνας, ἀνενεργήτους αὐτὰς ἐποίησε πρὸς τὰ αισθητὰ, καὶ οὕτε ὀρεῖ, οὕτε ἀκούει, οὕτε ὀσφραίνεται, πάρετος ὢν, μᾶλλον δὲ ἡμιθανής· οὕτω καὶ ὁ τὰς ψυχικὰς κατὰ φύσιν δυνάμεις νεκρώσας διὰ τῶν παθῶν, ἀναισθητὸς πρὸς ἐνέργειαν καὶ μετοχὴν τῶν μυστηρίων τοῦ Πνεύματος ἐποίησεν. Ὁ γὰρ μὴ ὀρών, καὶ ἀκούων, καὶ αισθανόμενος πνευματικῶς, νεκρὸς ἐστὶ· μὴ ζῶν γὰρ ἐστὶν ἐν καὶ ἐνεργοῦμενος.

18. Ἴσῃ καὶ τὴν αὐτὴν, ἵνα μὴ λέγω, καὶ μίαν, ἔχουσι τὴν ἐνέργειαν αἱ αισθησεις πρὸς τὰς ψυχικὰς δυνάμεις, καὶ μάλιστα ὅτε ὑγιῶς ἔχουσι. Αἱ ἐκείνων γὰρ αὐταὶ καὶ ζῶσι, καὶ ἐνεργοῦσι, καὶ ἀμφοτέρους τὸ ζωτικὸν συγκέκραται Πνεῦμα. Ἀρρώστε; γὰρ κυρίως ὁ ἀνθρώπος, ὅτε τὴν γενικὴν τῶν παθῶν ἀσθένειαν ἐπιφέρει, ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς βιθυμίας αἰὶ κατακείμενος. Αἱ μὲν γὰρ αισθησεις τὰ αισθητὰ, αἱ δὲ τὰ νοητὰ τραπῶς ἐποπτεύουσι· ὅτε μάλιστα οὐκ ἐστὶ μάχη τις σατανικὴ ἐν αὐταῖς, τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ πνεύματος ἀντιτασσομένη. Ἦνίκα δὲ εἰς ἐν συναφῶσι διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνοσιδεῖς γενόμεναι, τῆνικαῦτα τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀμέσως καὶ οὐσιωδῶς, ὡς ἔχουσι φύσεως γινώσκουσι, καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν τραπῶς θεωροῦσι, καὶ τὴν μίαν αἰτίαν τῶν ὄλων Τριάδα, ὡς δυνατόν, καθαρῶς ἐποπτεύουσι.

19. Πρῶτον μὲν ὀφείλει ὁ ἡσυχάζων ὡς θεμέλιον ἔχειν τὰς πέντε ἀρετὰς ταύτας, ἐν ᾧ καὶ ἐργασίας οἰκοδομήν· ἦγγουν, σωπῆν, ἐγκράτειαν, ἀγρυπνίαν, ταπεινώσιν, καὶ ὑπομονήν· ἐργασίας δὲ θεωρίστους τρεῖς· ψαλμῳδίαν, προσευχὴν, καὶ ἀνάγνωσιν, καὶ ἐργόχειρον, ἂν ἐστὶν ἀσθενής. Αἱ γὰρ προειρημέναι ἀρεταὶ οὐ μόνον εἰσὶ πασῶν περιεκτικαὶ, ἀλλὰ καὶ συστατικαὶ ἀλλήλων· καὶ ἀπὸ πρώτης σχολάζειν ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ διὰ προσευχῆς καὶ καρδιακῆς ἡσυχίας, ἐπιμόνως εὐχεσθαι, ὥραν πρώτην· εἴτα δευτέραν, ἀναγινώσκειν· τρίτην, ψάλλειν· τέταρτην, εὐχεσθαι· πέμπτην, ἀναγινώσκειν· ἕκτην, ψάλλειν· ἑβδόμην, εὐχεσθαι· ὀγδόην, ἀναγινώσκειν· ἑννάτην, ψάλλειν· δεκάτην, ἐσθίειν· ἑνδεκάτην, κοιμᾶσθαι, εἰ χρεῖαν ἔχει· δωδεκάτην, ψάλλειν τὰ ἐσπερινά. Καὶ οὕτω καλῶς τὸ στάδιον τῆς ἡμέρας διερχόμενος, ἀρέσκει Θεῷ.

20. Ἐκ πάντων χρὴ ὡς μέλισσαν τῶν ἀρετῶν συλλέγειν τὰ χρησιμώτατα, καὶ οὕτω μεταλαμβάνοντα ἐκ πάντων μικρῶν, ποιεῖν μεγάλην τῆς ἐργασίας τῶν ἀρετῶν σύνθεσιν· ἐξ ὧν τὸ μέλι τῆς σοφίας πορίζεται πρὸς εὐφροσύνην ψυχῶν.

21. Πρῶτον δὲ—εἰ βούλει καὶ τὸ τῆς νυκτὸς διάστημα διελεῖν, ἀκουσον· Τρεῖς πολιτείας ἔχει ἡ ἀγρυπνία τῆς νυκτὸς· ἀρχαρίων, μέσων, καὶ τελείων. Καὶ ἡ μὲν πρώτη πολιτεία ἐστὶν αὕτη· τὸ ἤμισυ τῆς νυκτὸς κοιμᾶσθαι, καὶ τὸ ἤμισυ ἀγρυπνεῖν· καὶ ἡ ἀφ' ἐσπέρας ἕως μέσης νυκτὸς, ἡ ἀπὸ μέσης νυκτὸς ἕως πρωῆ. Ἡ δὲ δευτέρα πολιτεία ἐστὶν αὕτη· ἀγρυπνεῖν ἀφ' ἐσπέρας ὥραν μίαν ἢ δύο, εἴτα κοιμᾶσθαι ὅρας τίσσοντας· ἐγείρεσθαι δὲ εἰς τὸν ἑσπέρων, ψάλλοντα καὶ προσευχόμενον,

ῶρας ἐξ ἑως πρω.· εἶτα ψάλλειν τὴν πρώτην ῶραν καὶ καθέζεσθαι ἡσυχάζοντα, ὡς προεῖρηται· καὶ ἡ τοῦς ὄρους τῶν ἐργασιῶν φυλάττειν διὰ τῶν ὥρων, ἢ τὴν συνέχειαν δηλαδὴ τῆς προσευχῆς ἀδιάστατον τηρεῖν, δι' ἧς ἡ ἔξις τὴν πολιτευόμενον. Ἡ δὲ τρίτη πολιτεία, παννύχιον ἔχει τὴν στάσιμ καὶ τὴν ῥῥ. Ἴδου γὰρ καὶ περὶ βρώσεως φαμεν, ὅτι λίτρα ἄρτου ἀρκεῖ παντὶ τῷ ἀγωνιζομένῳ πρὸς ἡσυχίαν, καὶ ὄνου μὲν δύο βαυκάλια ἀκράτου πίνειν, ὕδατος δὲ τρία· καὶ ἀπὸ τῶν εὐρισκομένων σιτῶν τρέφεσθαι, οὐχ ὅσα ζητεῖ ἡ φύσις ἐπιθυμητικῶς, ἀλλ' ὅσα ἡ πρόνοια οἰκονομεῖ, χρᾶσθαι ἐγκρατῶς. Ἄριστος [Ἰσ. ἀρίστη] οὖν καὶ σύντομος εἰδησις περὶ τῶν ἀκριδῶς πολιτεῦσθαι βουλομένων, τὰς τρεῖς τῶν ἀρετῶν περιεκτικὰς ἐργασίας τηρεῖν, νηστεῖαν φημί, ἀγρυπνίαν, καὶ προσευχὴν, τὸ κρείσμα πάντων βε-^Bβαιούσας κραταιώτατα.

ργ'. Ἡ ἡσυχία πρὸ πάντων πίστεως δεῖται καὶ ὑπομονῆς, καὶ τῆς ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ἰσχύος, καὶ δυνάμεως, ἀγάπης, καὶ ἐλπίδος. Ὁ μὲν γὰρ πιστεύων, κἂν ἐνταῦθα τοῦ ζητουμένου ἀποτύχη δι' ἀμέλειαν τυχόν, ἢ ἄλλην αἰτίαν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐξόδῳ πάντως ἀδύνατον μὴ πληροφορηθῆναι τὸν καρπὸν τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἰδεῖν τὴν ἐλευθερίαν· ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἡ τῶν ψυχῶν ἀπολύτρωσις καὶ σωτηρία, ὁ θεάνθρωπος Λόγος. Ὁ δὲ ἀπιστῶν κατακριθῆσεται πάντως ἐν ἐξόδῳ· ἀλλὰ καὶ ἡδὴ κέκριται, φησὶν ὁ Κύριος. Ὁ γὰρ ταῖς ἡδοαῖς δουλεύων, καὶ δόξαν τὴν παρὰ ἀνθρώπων ζητῶν, καὶ οὐ τὴν ἐκ Θεοῦ, ἀπιστός ἐστι, φησὶ·^C κἂν ἐν λόγῳ πιστὸς εἶναι δοκῇ ὁ τοιοῦτος, ἠπάτησεν ἑαυτὸν λεληθότως. Ἀκούσεται γὰρ, ὅτι Ἄνθ' ὧν οὐκ ἐλαθές με ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἀλλ' ἀπεβρίψάς με ὀπίσω τοῦ νότου σου, κἀγὼ ἀπόσωμαί σε. Δεῖ γὰρ τὸν πιστὸν εὐελπιν εἶναι, καὶ πιστεύειν μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ ἀλήθειαν, μαρτυρουμένην ἐν πάσαις ταῖς Γραφαῖς, ὁμολογεῖν δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, ἵνα μὴ διπλοῦν ἔξη τὸ κρῖμα καὶ ἀπραΐτητον.

ρδ'. Συντετριμμένην καρδίαν καὶ ψυχὴν ταπεινωμένην οὐδὲν οὕτως ἐμποεῖ, ὡς τὸ ἰδιάζειν ἐν γνώσει, καὶ ἡ ἐκ πάντων σωτηρία. Κυρίως οὐκ ἄλλο τί ἐστι τὸ λυμαίνον τὴν κατάστασιν τῆς ἡσυχίας, καὶ τὴν θεῖαν ἐξ αὐτῆς περιαιροῦν δύναμιν, ὡς τὰ περιεκτικὰ ἐξ πάθη ταῦτα· παρρησία, γαστριμαργία, πολυλογία τε καὶ περισπασμός, φυσίωσις,^D καὶ ἡ κυρία τῶν παθῶν οἴησις. Εἰς ἅπερ ὁ μετὰ προθυμίας ἐθίσας, τελείως καὶ μετὰ τὴν προκοπὴν ἐπὶ πλείον σκοτιζόμενος, ἀναίσθητος γίνεται. Καὶ εἰ μὲν ἀνανεύσει πάλιν, μετὰ πίστεως καὶ προθυμίας βαλὼν ἀρχὴν, τοῦ ζητουμένου τεύξεται πάλιν· καὶ μάλιστα ταπεινούμενος καὶ ζητῶν. Εἰ δὲ ἐν τῶν προεξημένων διὰ τῆς ἀμελείας βασιλεύσει ἐν αὐτῷ, τότε ἅπας ὁ τῶν κακῶν κατάλογος σὺν τῇ ὀλεθρῇ ἀπιστίᾳ ἐκστριτεύσας, ἐρημον τὴν ψυχὴν ἀπεργάζεται· ὅλον τινα Βαβυλωνίαν πόλιν ἄλλην, ταῖς τῶν δαιμόνων γινομένην ταραχαῖς καὶ θορύβοις· ὡς εἶναι τὰ ἔσχατα χεῖρονα τῶν πρώτων· καὶ ἔχθρ' ἰν θυμοειδῆ, καὶ κατήγορον κατὰ τῶν ἡσυχάζόντων γινόμενον, καὶ τὴν γλώσσαν ὡς ὄρεϊαν καὶ ὡς δίπτομον ἀεὶ κατ' αὐτῶν μάχα·ραν θήγοντα.

A et in silentio sedere, ut supra dictum est, et vel opera horis regulari, vel permanere jugiter in oratione continua, pro monachi facilitate. Tertius denique modus est totam noctem ducere insonnem.

ἐγρήγορον.

102. Talia de alimentis statuimus. Una panis libra satis est cuilibet ad quietudinem tendenti; bibat vero duo vini mieri pocula, et aquæ tria. Cibis occurrentibus alatur, nec iis quæ natura cupide appetit, sed quos offert Providentia, utatur. His igitur qui perfecte vivere volunt, recta et brevis via est servare tria opera quibus virtutes conservantur, nempe abstinentiam, orationem et vigiliam, quæ cunctas firmissimo stabiliant fundamento.

103. Est quieti ante omnia opus fides, et constantia, et charitas ex tota anima, virtute ac potentia, et spes. Nam si quis fidem habet, licet nunc forsitan a scopo ob incuriam aliamve causam aberrret, saltem in exitu vitæ non potest non ferre multum fidei et certaminis fructum, et libertatem videre, quæ est Jesus Christus, animarum liberator et salvator, Deus homo Verbum. Qui vero non credit, certe condemnabitur in exitu, et jam judicatus est, ait D ominus. Qui enim voluptatibus inservit, et gloriam quærit ab hominibus, non a Deo, incredulus est, inquit; et quamvis in sermone fidelis videatur, semetipsum inanis fallit. Namque hanc audiet sententiam: Quia non recepisti me ex toto corde tuo, et me post tergum refecisti, et ego te repellam. Debet igitur fidelis bonam spem habere, et credere quidem Dei veritatem, quam testantur omnes Scripture, confiteri autem propriam infirmitatem, ne duplex et inexorabile incurrat iudicium.

104. Ad cor contritum et animam humiliatam nihil tam conducit, quam vita interius mystica et omnino silens. Nec aliud proprie tam perturbat quietis statum et divinam ab ea aufert virtutem, quam capitalia sex vitia hæc: nimia libertas, servitus ventris, multiloquentia, negotiositas, elatio, et regina passionum superbia. His qui studere assuevit et in eis magis magisque profecit, fit omnino cæcus et sensus expers. Quod si iterum se erigat, cum fide ac diligentia cæptum iniens, scopum rursus adipiscetur, maxime si humiliter hunc quæsiverit. Si vero una ex præfatis passionibus ob negligentiam in eo regnet, tunc tota malorum series cum letifera incredulitate irruens, desolatur animam, quæ, velut altera urbs Babylon, dæmonum traditur iurbis ac tumultibus, ita ut flani novissima ejus pejora prioribus, et impugnet ejus quietem hostis et accusator, et linguam ut lanceam gladiumque bipennem contra illam semper exacuet.

105. Cœnosi turbidique instar maris quietam inundautes animam undæ passionum, aliter trajici nequeunt quam levi citaque navi universalis paupertatis et temperantiæ. Nam ex intemperantia et ex cupiditate diffuentes in terram cordis passionum torrentes, et omnem malarum cogitationum putredinem atque sordem in eam invehentes, perturbant mentem, intellectum sædant, ingravant corpus, et usque adeo in negligentiam tenebrasque et torporem animam et cor impellunt, ut jam non secundum naturam habeant se ac sentiant.

106. Desidem, ignavam et insipientem nihil ita reddit certantium animam, ut sui amor, qui est vere passionum fomes. Cum enim corporis quietem laboribus virtutem præferat, et pro salutifera fœnosi reputet non laborare nec operari ultro, præsertim in facilibus levibusque mandatorum operibus, proinde animam incertam ad pereurrendum quietudinis stadium reddere solet, atque desidiâ in operibus magnam producit et inexpugnabilem.

107. Eximia primaque medicina, qua ægrotantes a via mandatorum luteam quam ebiberunt caliginem facile evomant, est cum fide in omnibus indistincte obedire. Est enim potio multas in bibentibus germinans virtutes, et cicatricis vulnerum uno ictu emundans scalpellum: quo si quis in fide ac simplicitate uti velit et sciat, omnes una passiones abscindit, nec solum quietem adipiscitur, sed jam ea per obedientiam potius est, quia Christum invenit, ejusque imitator et famulus fit ac dicitur.

108. Omnia in luctu non operans et vivens, tolerare nequit calorem quietudinis. Nam qui lugeat atque terribilia mortis præludia et consecrata meditatur, priusquam ipsamet adveniant, constantiam habebit et humilitatem, quæ sunt duo quietis fundamenta. Qui vero sine his vitam agit quietam, alit semper cum negligentia superbiam, ex quibus tentationes et distractiones pullulant et ad teporem nos impellunt. Exinde fœni socordiae intemperantia ignavam et inerme reddit corpus, mentem vero obtenebrat et indurat. Tunc Jesus se abscondit, quia in sede mentis squalent turbidæ cogitationes.

109. Remordentem nunc vel in futuro conscientiam sentiri ab omnibus impossibile est: sed his tantum proprie id contingit, quibus gloria aut amor deest vel defutura est. Nam illa est quasi dirus hostis soutes multipliciter puniens, et tyrannus videtur stimulum et exprobrum ut gladium infragilem semper evaginans. Stimulante igitur nos conscientia, debemus tripliciter, nempe contra adversarios naturamque et animam, movere illud quod zelus vocatur, et ira naturalis dicitur ab aliis, qui hanc gladii instar acuti adversus hostes excutere nos jubent. Et quidem si vicerit et dualitatem

Α ρε'. Ὑδάτα παθῶν, ἐξ ὧν ἡ θάλασσα καὶ συμμεικτος τῆς ἡσυχίας πλημμυροῦ τὴν ψυχὴν θάλασσα, οὐκ ἔστιν ἄλλως περᾶσαι, εἰ μὴ ἐν τῷ πλοίῳ τῷ κούρῳ καὶ ἐλαφροῦ τῆς περιεκτικῆς ἀκτησίας καὶ ἐγκρατείας. Ἐκ γὰρ τῆς ἀκρασίας καὶ φιλοῦλίας· οἱ τῶν παθῶν χειμαρῶσι τὴν γῆν τῆς καρδίας περικλύσαντες, καὶ πᾶσαν σαπρίαν καὶ ὕλην λογισμῶν ἐν αὐτῇ καταγαγόντες, τότε σύγχυσιν μὲν τῷ νοῦ, θόλωσιν δὲ τῇ διανοίᾳ, βάρος δὲ τῷ σώματι ἐμποιοῦσι· καὶ ὀλίγωρον, καὶ σκοτεινὴν, καὶ ναρκῶσαν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν ἀπεργάζονται, καὶ τῆς οἰκείας κατὰ φύσιν ἐξέως καὶ ἀσθήτητος ἐκβάλλουσιν.

Β ρς'. Καύνην, καὶ ὀλίγωρον, καὶ ἀνοὺν οὐχ οὕτως, ὡς ἡ φιλαυτία κυρίως, ἡ τῶν παθῶν τροφὸς τὴν ψυχὴν τῶν σπουδαίων ἐμποιεῖ. Ἦνίκα γὰρ τὰς τοῦ σώματος ἀναπαύσεις ὑπὲρ ἀρετῆς πόνων προτιμᾷ, καὶ περιποιητικὴν ἡγέται γνώσιν· τὸ μὴ πονεῖν ἐν τοῖς ἔργοις ἐκουσίως, μάλιστα ἐν εὐχερασί τῶν ἐντολῶν μικροῖς ἰδρωτί, τότε ἀτονίαν τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ τῆς ἡσυχίας στάδιον ποιεῖν πέφυκε, καὶ τὴν ἐκλυσιν ἐν τοῖς ἔργοις κραταιὰν καὶ ἀκαταμάχητον ἀπεργάζεται.

Γ ρς'. Ἰατρὸς ἕριστος· αἱ πρῶτος τοῖς πρὸς τὰς ἐντολὰς ἀσθενοῦσι, καὶ τὴν θολῶδην σκότῳσιν ἐλομένοις ἐμεινεύχερωσ, οὐκ ἔστιν, ὡς ἡ ἀδιάκριτος καὶ μετὰ πίσσεως ἐν πᾶσιν ὑπακοή. Φάρμακον γὰρ ἐστὶ ζωτικὸν πολυσύνθετον ἀρετῶν τοῖς πίνουσι, καὶ μάχιρα τὰς ὀλλὰ· τῶν τραυμάτων ἀφ' ἐνὸς ἐκκαθαίρουσα· ἦν ὁ ἐν πίστει καὶ ἀπλότῃ προκρίνας πασῶν ἐνεργεῖν, πάντα τὰ πάθη ὑφ' ἐν περιέκοψε· καὶ ἡσυχίαν οὐ φάταξ μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς κατώρθωσεν αὐτὴν Χριστὸν εὐρών, καὶ μιμητῆς αὐτοῦ καὶ δοῦλος, καὶ γενόμενος, καὶ λεγόμενος.

Δ ρη'. Ἄνευ πενθικῆς ἐργασίας καὶ πολιτείας ἀδύνατον τὸν τῆς ἡσυχίας καύσωνα ὑπομείναι. Ὁ μὲν γὰρ πενθῶν, καὶ τὰ πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετὰ θάνατον θεινὰ μαλετῶν, πρὶν ἢ ἀφ' ἐαυτῶν ἤξουσι, καὶ ὑπομονὴν ἔξει καὶ ταπεινώσιν, τὰ δὲ τῆς ἡσυχίας θεμέλια. Ὁ δὲ χωρὶς τῶν προειρημένων ἡσυχίαν ἀγων, σύντροπον ἔχει αἰετῆς ὀλιγωρίας τὴν οἴησιν· ἐξ ὧν αἰχμαλωσίαι καὶ βεμβασμοὶ πληθύνονται, καὶ πρὸς τὴν χαύνωσιν συναθοῦσιν ἡμᾶς. Ἐντεῦθεν ἡ τῆς βλάβης θυγάτηρ ἀκρασία χαύνων μὲν καὶ ἀτονον τὸ σῶμα ἐμποιεῖ, τὸν νοῦν δὲ ἐσκοτισμένον καὶ πεπωρωμένον ἐργάζεται. Τότε δὲ καὶ Ἰησοῦς ἐκρύθη, ἕχλου θνιός νοημάτων καὶ λογισμῶν ἐν τῷ κατὰ διάνοιαν τόπῳ.

Ε ρθ'. Συνειδήσεως βάσανον τῆς νῦν, ἡ τῆς μελλούσης, ἐν αἰσθησὶ γέυσασθαι, τοῖς πᾶσιν ἀδύνατον. Μόνους γὰρ ἐκείνους ἰδικῶς προσγίνεται, οἷς ἡ δόξα καὶ ἡ ἀγάπη ἀπ' ἐντεῦθεν ἢ ἐκεῖθεν ὑστερεῖται. Ὡς γὰρ δὴμιός τίς ἐστι φοβερός τοὺς ὑπευθύνους πολυτρόπως κολάζων, καὶ τὸν ζῆλον ἢ ἔλεγχον, ὡς βομφαίαν ἀτομον τυραννικῶς ἀπογυμνῶν αἰετῆ φάινεται. Τριχῶς οὖν κινεῖσθαι πρὸς τε τοὺς ἐναντίους, καὶ τὴν φύσιν, καὶ τὴν ψυχὴν, δοθείσης τῆς συνειδήσεως, ὁ καλούμενος ζῆλος, καὶ παρ' ἐτέροις φυσικὸς θυμός· ὃν ὡς βομφαίαν ἀπότομον πρὸς τοὺς ἐχθρούς δέξυνειν ἡμᾶς προστάσσοι. Καὶ εἰ μὲν

νικήσας, ὑποτάξαι τὰ δύο τῶ ἐνι, ὅρος ἀνδρείας τότε μεταποιούμενος πρὸς Θεὸν γίνεται. Εἰ δὲ ὑποταγήταις δυσὶν ἢ ψυχῇ, ἀμαρτίᾳ, φημί, καὶ σαρκί, τέλος ἐκείθεν βάνσενος αὐτῇ ἀνιλεῖς καθίσταται, ὡς δουλωθεῖση αὐθαίρετον γνώμη τοῖς ἐναντιοῖς. Ἐντεῦθεν πράττουσα τὰ ἀσχηστα, καὶ ὡς τὴν ἐξ ἀρετῶν κατὰστασιν ἀπολέσασα, ἐκπέπτωκε, τοῦ Θεοῦ χωριθεῖσα.

ρι'. Κυρίως πάντων τῶν παθῶν δύο εἰσι σκληρὰ καὶ βαρύτερα πάθη, πορνεία καὶ ἀκηδία, τὰ συνέχοντα καὶ ἐκλύοντα τὴν ταλαίπωρον ψυχὴν· κοινήν ἀλληλουχίαν ἔχοντα καὶ συζυγίαν ἀλλήλοισ· δυσκαταμάχητα ἄντα καὶ ἀήττητα, καὶ τελείως ὕψ' ἡμῶν ἀνίκητα. Καὶ τὸ μὲν πλειονάζει ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ, περιέχει δὲ τὴν ὅλην φύσει ἀδιοριστως ἀμφοτέρων, λέγω, ψυχῆς καὶ σώματος, συγκεκραμένην ἔχον ὅλην ἐν ὅλοις μέλεσι τὴν ἡδονὴν αὐτῆς· ἡ δὲ, ἄνωθεν τὸ ἡγεμονικὸν κρατοῦσα, ὅλην ψυχὴν καὶ τὴν σάρκα καθάπερ σμίλαξ ὅλην περιλαμβάνουσα, νωθρὰν, καὶ ἐκλειυμένην, καὶ πάρετον τὴν φύσιν ποιεῖ. Ἐκθέλληται δὲ, καὶ οὐ τελείως ἡττῶνται πρὸ τῆς μακαρίας ἀπαθείας, ὅπταν ἢ ψυχῇ, Πνεύματος ἁγίου εἰληφιῖα δύναμιν ἐν προσευχῇ, τὴν ποιούσαν ἄνεσιν αὐτῇ καὶ ἰσχύϊν καὶ βαθεῖαν εἰρήνην ἐν καρδίᾳ διὰ τῆς ἡσυχίας εὐφραίνεται. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀρχή, καὶ βασίλεις, καὶ κυρία, καὶ ἡ περιεκτικὴ τῶν ἡδονῶν ἡδονή, καὶ ἡ σύντροφος αὐτῆς βαθυμία ἢ τοὺς τριστάτας τοῦ Φαραῶ ἐπιφέρουσα τὸ ἀκαταμάχητον ἄρμα· δι' ὧν αἱ ἀφορμαὶ τῶν παθῶν τῷ βίῳ τοῖς ἀθλοῖς ἡμῖν ἐπιστήθιον.

ρια'. Ἀρχὴ τῆς νοερᾶς προσευχῆς, ἡ ἐνέργεια, εἶτ' οὖν ἡ καθαρτικὴ τοῦ Πνεύματος δύναμις, καὶ ἡ μυστικὴ τοῦ νοῦς ἰερουργία· ὡσπερ ἀρχὴ τῆς ἡσυχίας, ἡ σχολή· μεσότης δὲ, ἡ φωτιστικὴ δύναμις καὶ θεωρία· καὶ τέλος, ἡ ἔκστασις καὶ ἡ ἀρπυγὴ τοῦ νοῦς πρὸς Θεόν.

ριβ'. Ἱερατεῖον πνευματικὸν ἐστὶ πρὸς τῆς μελλούσης ὑπὲρ νοῦν ἀπολαύσεως, ἡ νοερὰ τοῦ νοῦς ἐνέργεια, τὸν Ἄμυνον μυστικῶς ἐν ἀρραβῶνι τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ τῆς ψυχῆς θυσιαστηρίῳ καὶ ἰερουργούντος καὶ μετέχοντος. Ἐσθίειν δὲ ἐστὶ τὸν Ἄμυνον τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ νοερῷ θυσιαστηρίῳ τῆς ψυχῆς, οὐ τὸ νοῆσαι, ἢ μετασελεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ γενέσθαι ὡς τὸν Ἄμυνον κατὰ τὴν μόρφωσιν ἐν τῷ μέλλοντι. Τοὺς μὲν γὰρ λόγους ἐνταῦθα, τὰ δὲ πράγματα τῶν μυστηρίων ἐκεῖσε ἀπολαβεῖν ἐλπίζομεν.

ριγ'. Προσευχὴ ἐστὶ, παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις, ὡς πῦρ εὐφροσύνης ἀπὸ καρδίας ἀναδιδόμενον· παρὰ δὲ τοῖς τελείοις, ὡς φῶς εὐωδιάζον ἐνεργούμενον. Ἡ πάλιν· προσευχὴ ἐστὶν ἀποστόλων κήρυγμα· πίστει ἐνέργεια· μάλλον δὲ, πίστις ἀμεσος· ἐπιζομένων ὑπόστασις· ἐνεργουμένη ἀγάπη· ἀγγελικὴ κίνησις· θυγαμὶς ἀσωμάτων· ἔργον καὶ εὐφροσύνη αὐτῶν· Εὐαγγέλιον Θεοῦ· πληροφορία καρδίας· σωτηρίας ἐλπίς· ἀγνισμοῦ σημεῖον ἀγιότητος σύμβολον· Θεοῦ ἐπίγνωσις· βαπτίσματος φανέρωσις· λουτροῦ κάθαρσις· Πνεύματος ἁγίου ἀρραβῶν· τὸ τοῦ Ἰησοῦ ἀγαλλίαμα· εὐφροσύνη ψυχῆς· ἔλεος Θεοῦ· καταλλαγῆς σημεῖον· Χριστοῦ φραγίς· ἀκτίς

anlntati subjecerit, tunc fortitudinis apicem adeptam conscendit ad Deum anima. Si vero dualitati anima subijciatur, peccato videlicet aequae carni, inde consequitur ipsi tormentum imnitate, ita ut redigatur sub plena inimicorum potestate. Unde turpissima perpetrans, et dignitate virtutibus acquisita excidens, Deo orbat.

110. Ante omnes passiones dux sunt durissimæ et profundissimæ, luxuria scilicet et acedia, quæ miseram involvunt ac dissolvunt animam, pugnatiq; inter se habent connexionem et necessitudinem, nec pugnari superarive aut devinci a nobis ullatenus possunt. Prior quidem abundat in vi concupiscibili, et totam complectitur substantiam utriusque naturæ, animæ scilicet atque carnis, totam singulis passim membris suam insinuans voluptatem; posterior vero superiorem rationalemque partem dominans, et totam tota animam et carnem quasi hedera circumligans, pigram, desidem ac dissolutam reddit animam. Removentur autem illa, quanquam non omnino superantur ante beatam impassibilitatem, quando anima, ex oratione consecuta Spiritus sancti virtutem, ex eaque opta requiem fortitudinemque et profundam pacem, in cordis quietudine lætatur. Dux, et regina, et domina, et mater voluptatum illa luxuria, et comes ejus pigritia, hic est currus inexpugnabilis vehens Pharaonis duces: per illas enim passionum impetus vitam nostram miserissimam irruunt.

111. Trahit originem mentalis oratio ab operatione seu virtute purgativa Spiritus, et a mystico mentis sacrificio: sicut principium quietudinis est animi recollectio. Medium autem illius est virtus illuminativa et contemplatio; finis demum est excessus et raptus mentis ad Deum.

112. Intelligibile sanctuarium est, ante intelligibile futuram beatitudinem, spiritualis operatio mentis, Agnum mysticum in Dei Spiritu super altari animæ sacrificantis et participantis. Manducare autem agnum Dei spiritualiter in animæ altari, non est illum intelligere aut participare tantum, sed ei similem forma fieri in futuro sæculo. Nam hic quidem rationes, sed illic res ipsas mysteriorum nos apprehensuros speramus.

113. Oratio est incipientibus velut ignis lætitia de corde emicans, perfectis vero quasi lux suavem fundens odorem. Vel adhuc oratio est Apostolorum prædicatio, fidei operatio, sed potius fides immediata, sperandarum substantia rerum, charitas formata, motus angelicus, incorporalium virtus, opus et gaudium, Evangelium Dei, fiducia cordis, spes salutis, puritatis signum, symbolum sanctitatis, Dei cognitio, character baptismatis, livacrum mundans; pignus Spiritus sancti, Christi exsultatio, lætitia animæ, Dei misericordia, signum reconciliationis, sigillum Christi, radius solis spiritualis, lucifer cordium, fundamentum Christianismi. Dei

reconciatū iudicium, Dei gratia, Dei sapientia, vel potius ipsius sapientiæ principium, Dei revelatio, monachorum opus, quietorum status, quietudinis fons, vitæ angelicæ signum. Quid amplius dicam? oratio est ipse Deus operans omnia in omnibus, quia una est Patris, et Filii, et Spiritus sancti operatio, omnia operans in Christo Jesu.

114. Nisi virginum virtutis Moyses a Deo accepisset, non factus fuisset Deus Pharaonis ad eum cum Ægypto percutiendum. Ita mens, nisi virtute orationis polleat, peccatum et adversarias potestates conterere nequit.

115. Et qui dicunt faciuntve aliquid sine humilitate, sunt velut in hieme aut sine luo ædificantes. Illam autem experientia et scientia invenire ac cognoscere, paucissimorum est. Nam qui sermone de ea disserunt, similes sunt mentibus abyssum. Nos vero quibus admodum cæcis parva magis lucis affulsit scintilla, dicimus: Vera humilitas, nec humilia dicit, nec humilem habet habitum, nec humiles affectat sensus, nec seipsum vituperat humilis. Ista quidem sunt initia, et species, et varii modi humilitatis; sed ipsa est gratia et donum Dei. Porro duplex est, juxta Patres, humilitas: scilicet se posthabere omnibus, et ascribere Deo sua bona. Illud est initium, hoc autem est perfectio humilitatis. Hanc autem qui quærit agnoscere et reputare tria hæc in seipso debet: se esse magis quam omnes peccatorem: et cunctis turpiorum creaturis, quatenus est contra naturam; et miserabiliorem dæmonibus, utpote dæmonum servum. Sic igitur loqui debet: Egone penitus scio peccata hominum quot et quanta sint, an excedant vel æquent meas ipsius iniquitates? Nam propter ignaviam, o anima, sumus infra cunctos homines, tanquam terra, et cinis, et scabellum pedum eorum. Quomodo non me habeam viliozem omnibus creaturis, quæ sunt secundum naturam prout factæ sunt, ego vero propter innumeratas iniquitates sum contra naturam? Vere enim jumenta et pecora sunt iuriora me peccatore, ideoque omnibus vilior factus sum, qui apud inferum vel ante mortem decidi et jaceo. Quis non scit ac sentit pejorem dæmonibus esse peccatorem, cum sit eorum famulus et mancipium, et jam nunc cum eis in tenebris conclusus? Vere pejor es dæmonibus, qui eis inservis, ideoque cum eis abyssum sortitus es, o miserime! Terram, et infernum, et abyssum etiam ante mortem habitans, quomodo te justum mentiris, qui peccatorem et nefandum et dæmonem te pravis operibus fecisti? Proh mendacium! proh errorem tuum, o inimice Dei, canis immunde, quem proinde ignis et tenebræ manent!

116. Hæc sapientia quam dat spiritus, est, juxta

Α νοητοῦ ἡλίου· ζωοφόρος καρδίου· Χριστιανισμοῦ βεβαίωσις· καταλλαγῆς Θεοῦ δήλωσις· χάρις Θεοῦ· σοφία Θεοῦ· μᾶλλον δὲ αὐτοσοφίας ἀρχή· Θεοῦ φανέρωσις· μοναστῶν ἔργον· ψυχασζόντων πολιτευμα· ἡσυχίας ἀφορμή· ἀγγελικῆς πολιτείας τεκμήριον. Καὶ τί δεῖ πλείστα λέγειν; Προσευχὴ ἔστιν ὁ Θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι, διὰ τὸ μίαν εἶναι Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν, τοῦ ἐνεργοῦντος τὰ πάντα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ρὶδ'. Πάβδον δυνάμει; εἰ μὴ Μωϋσῆς παρὰ Θεοῦ εἰλήφει, οὐκ ἂν Θεὸς Φαραῶ γενόμενος, αὐτὸν τε μαρτίζη καὶ τὴν Αἴγυπτον. Καὶ νοῦς εἰ μὴ δύναιμι προσευχῆς ἐν χειρὶ μετασχοί, τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὰς ἐναντίας δυνάμεις συντρίψαι ἀδύνατον.

ρὶε'. Οἱ λέγοντες, ἢ πράττοντές τι χωρὶς ταπεινώσεως, ἐσθλασιν ἐν χειμῶνι, ἢ ἀνευ πλοῦ οἰκοδομεῖν. Πείρα δὲ καὶ γινώσκει ταύτην εὐρεῖν καὶ γινῶναι, ὀλίγων λίαν ἔστιν. Οἱ γὰρ ἐν λόγῳ περὶ ταύτης διεξίοντες, ὅμοιοι εἰσιν οἱ μετροῦντες τὴν ἄβυσσον. Ἡμεῖς δὲ οἱ τυφλοὶ νεανικῶς περὶ τοῦ μεγάλου φωτὸς τοῦτου μικρὸν φανταζόμενοι, λέγομεν· Ἡ ταπεινώσις κυρίως οὕτε ταπεινολογίαν ἔχει, οὕτε ταπεινοσχημοί· οὐδὲ φρονεῖν ταπεινὰ βιάζεται, οὐδὲ ἑαυτὸν μέμφεται ταπεινούμενος. Κἂν ταῦτα ἀφορμαὶ καὶ σχήματα ταπεινώσεως εἰσιν, ὡς τρόποι διάφοροι, ἀλλὰ χάρις ἔστιν αὕτη, καὶ δωρεὰ ἀνωθεν. Δύω δὲ εἰσιν, ὡς φασιν οἱ Πατέρες, ταπεινώσεις· τὴ ἔχειν ἑαυτὸν ὑποκάτω πάντων, καὶ τὸ ἐπιγράφειν Θεῷ τὰ κατορθώματα. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, ἀρχή· τὸ δὲ δεύτερον, τέλος. Ἐπιγίνεται δὲ τοῖς ζητοῦσιν αὐτήν, τὸ μετὰ γνώσεως ἔχειν, καὶ λογίζεσθαι τὰ τρία ταῦτα ἐν ἑαυτῷ· τὸ ὑπὲρ πάντας ἁμαρτωλοῦς εἶναι, καὶ τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ κτίσματα αἰσχροῦς, ὡς εἰς τὸ παρὰ φύσιν ὄντας· καὶ τὸ ὑπὲρ τοὺς δαίμονας ἑλεεινοτέρους, ὡς τὸ εἶναι δούλους τοῖς δαίμοσιν. Λέγειν δὲ οὕτως ὀφείλει· Ποῦ γὰρ οἶδα ἐγὼ ἀκριβῶς τὰς τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας ὅποιαί ἢ ὅσαι εἰσιν; ὅτι ὑπερβαίνουσιν, ἢ ἐξισοῦνται ταῖς ἡμῶν ἁμαρτίαις; Καὶ διὰ τὴν ἀγνοίαν, ὧ ψυχῆ, ὑποκάτω πάντων ἀνθρώπων ἔσμεν, ὡς γῆ καὶ σποδός, καὶ ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτῶν. Πῶς δὲ καὶ μὴ ἐξη ἑαυτὸν αἰσχρότερον, πάντων τῶν κτισμάτων εἰς τὸ κατὰ φύσιν ὄντων, ὡσπερ γεγονάσιν, ἐμοῦ δὲ διὰ τὰς ἀμετρήτους ἀνομίας εἰς τὸ παρὰ φύσιν; Ἀληθῶς γὰρ καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ κτήνη καθαρώτερα ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ συγγάνουσι· καὶ διὰ τοῦτο εἰμι ὑποκάτω πάντων, ὡς εἰς τὸν ἄδην καὶ πρὸ θανάτου κτενεχοθεῖς, καὶ κατακείμεαι. Τίς δὲ οὐκ οἶδεν ἐν αἰσθήσει, ὅτι καὶ τῶν δαιμόνων ἔστι χείρων ὁ ἁμαρτωλὸς, ὡς δούλος αὐτῶν καὶ ὑπήκοος, καὶ ἀπ' ἐντεῦθεν σὺν αὐτοῖς τῷ σκότει συμκαθειργμένος; Ὅντως καὶ χείρων τῶν δαιμόνων, ὁ ὑπ' αὐτῶν κυριεύμενος, καὶ διὰ τοῦτο σὺν αὐτοῖς τὴν ἄβυσσον ἐκλήρωσω, ταλαίπωρε. Γῆν δὲ, καὶ ἄδην, καὶ ἄβυσσον ὁ καὶ πρὸ θανάτου κατοικῶν, πῶς ἑαυτὸν, δικάιον ὀνομάζων φρεναπατῆς, ἁμαρτωλὸν, καὶ βέβηλον, καὶ δαίμονα τοῖς κακοῖς ἔργοις ποιήσας; Φεῦ τῆς σῆς ἀπάτης καὶ πλάνης, δεισιδαίμων, κύων ἀκάθαρτε, τῷ πυρὶ καὶ τῷ σκότει· δὲ ταῦτα παραπεμπόμενος!

ρὶς'. Σοφία πνευ, ἀποκλινητός ἔστι, κατὰ τοὺς θεο-

λόγους, ἡ δύναμις τῆς νερεῖ, καὶ καθ' ἑαυτῆ, καὶ ἀγγελικῆς προσευχῆς· ἥς τὸ σημεῖον, ἐν τῷ εὐχῆσθαι ὁ νοῦς ἀνείδεος πάντῃ ὄρασθαι, καὶ μῆτε ἑαυτὸν, μῆτε τι ἄλλο ἐν ταχύτητι βλέπων, ἀλλὰ καὶ τῶν αἰσθήσεων πολλάκις ὑπὸ τοῦ φωτὸς ἐκείνου συστέλλομένων. Ὁ γὰρ νοῦς ἄβλος καὶ φωτοειδῆς τότε γίνεται, Θεῷ ἀρρήτως· εἰς ἕν πνεῦμα κολλώμενος.

ριζ'. Εἰσὶν οὖν οἱ ἐνάγοντες καὶ ὀδηγοῦντες εἰς αὐτὴν τὴν θεόδοτον ταπεινώσιν τρόποι διάφοροι ἑπτὰ, συστατικοὶ ἀλλήλων καὶ γεννητικοί· σιωπῆ, ταπεινοφροσύνη, ταπεινολογία, ταπεινοφορία, αὐτομεμπία, συντριβὴ, ἔσχατιά. Καὶ ἡ μὲν σιωπῆ ἐν γνώσει τίκει τὴν ταπεινοφροσύνην. Ἐκ δὲ τῆς ταπεινοφροσύνης τίκονται οἱ τρεῖς τρόποι τῆς ταπεινώσεως· τὸ ταπεινὰ φθέγγεσθαι, τὸ ταπεινὰ καὶ εὐτέλῃ φαρεῖν, καὶ τὸ ἑαυτὸν διαπαντὸς μέμφεσθαι. Οἱ τρεῖς δὲ τρόποι οὗτοι τίκονται τὴν συντριβὴν τὴν ἐκ τῆς παραχωρήσεως τῶν πειρασμῶν γινομένην, ἣν καὶ οἰκονομικὴν παιδεύσιν φάσκουσι, καὶ ἐκ δαιμόνων ταπεινώσιν. Ἡ δὲ συντριβὴ εὐχερῶς ἔργου ποιεῖ τὴν ψυχὴν ὑποκάτω πάντων εἶναι, καὶ ἔσχατον πάντων, ὡς ὑπὸ πάντων κυριευμένην. Οἱ δὲ οὗτοι οὗτοι τρόποι τὴν τελείαν καὶ θεοδώρητον φέρουσι ταπεινώσιν, ἥτινα δύναμιν τελειότητα πασῶν τῶν ἀρετῶν κλοῦσι· καὶ αὕτη ἐπιγράφει Θεῷ τὰ κατορθώματα. Πρώτη οὖν πάντων ἐστὶν ἡ σιωπῆ, ἐξ ἧς τίκεται ἡ ταπεινοφροσύνη· αὕτη δὲ τίκει τοὺς τρεῖς τρόπους τῆς ταπεινώσεως. Οἱ τρεῖς δὲ τίκονται τὸν ἕνα τῆς συντριβῆς· ὁ δὲ τῆς συντριβῆς τίκει τὸν ἕβδομον τὸν ὑποκάτω πάντων τῆς πρώτης ταπεινώσεως τρόπον, ὄντινα καὶ οἰκονομικὴν ταπεινώσιν λέγουσιν. Ἡ δὲ οἰκονομικὴ φέρει τὴν θεοδώρητον, καὶ τελείαν, καὶ ἀσημάτιστον, καὶ ἀληθινὴν ταπεινώσιν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐπιγίνεται οὕτως· ἐάν μὴ ἐγκαταλειφθῆ ὁ ἄνθρωπος καὶ νικηθῆ, καταδουλωθῆ, καὶ κυριευθῆ παντὶ πάθει καὶ λογισμῷ, καὶ πνεύματι νικώμενος, καὶ μῆτε βοήθειαν εὐρίσκων ἐξ ἔργων, ἢ ἐκ Θεοῦ, ἢ ἐκ τίνος τὸ σύνολον, ὥστε μικροῦ δεῖν, καὶ εἰς ἀπελισμὸν ἔλθῃ, καὶ ταπεινούμενος εἰς πάντα, οὐ δύναται συντριβῆναι καὶ ἔχειν ἑαυτὸν ὑποκάτω πάντων, καὶ ἔσχατον, καὶ δοῦλον πάντων, καὶ αὐτῶν δὴ χειρόνα τῶν δαιμόνων, ὡς ὅτι αὐτῶν τυραννούμενον καὶ νικώμενον. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ οἰκονομικὴ τῆς Προνοίας ταπεινώσις, δι' ἧς ἡ δευτέρα, καὶ ὑψηλὴ Θεῷ δίδεται· ἥτις ἐστὶ θεῖα δύναμις, ἡ ἐνεργούσα καὶ ποιούσα τὰ πάντα. Δι' αὐτῆς ὄργανον αὐτὸν ἐκτελεῖ βλέπων διαπαντὸς, καὶ δι' αὐτῆς τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ ἐργαζόμενον.

ριη'. Ὑποστατικὴν τοῦ φωτὸς θεωροῦν πνευματικὴν, νοῦν ἀφάνταστον, καὶ ἀμετῶριστον, ἐνεργεῖαν προσευχῆς ἀληθινὴν, καὶ ἐκ μέσης καρδίας ἀείρουτον, ψυχῆς ἀνάστασιν καὶ ἀνάτασιν, ἐκπλήξιν θείαν καὶ με[τε]ωροπορίαν τοῦδε τοῦ παντός, ἔκστασιν διαβολίας ἐν πνεύματι ὀλιχὴν τῶν αἰσθήσεων, ἀρπαγὴν νοῦς τῶν οὐρανῶν δυνάμεων, ψυχῆς κίνησιν ἀγγελικὴν Θεοκίνητον, πρὸς τε τὸ ἄπειρον καὶ τὸ ἀναντες κινουμένην, ἐν τῇ κατ' ἡμᾶς γενεᾷ εὐρεῖν ἀμύχανον, τῆς τῶν παθῶν τυραννίδος ἐν ἡμῖν βασιλευούσης οὖν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν πειρασμῶν. Πέφυκε γὰρ ὁ νοῦς ἐν τοῖς κρυφότεροις μάλιστα ταῦτα καὶ πρὸ

A theologos, virtus mentalis puræque et angelicæ orationis : ejus signum est mens in orando nullam aspiciens formam, nec se aut aliquid aliud motu videns, sed a sensibus sæpe illa luce abrepta. Animus enim tunc immaterialis et lucidus fit, Deo ineffabiliter in unitate spiritus adhærens.

117. Inferentes et aucentes ad divinam humilitatem sunt viæ septem diversæ, quæ se invicem consequuntur et congenerant : silentium, humilis sensus, humililoquium, humilis habitus, sui contemptus, contritio, et sui ad infima depressio. Et quidem silentium mystice parit humilem sensum. Ex humilli autem sensu nascuntur tres humilitatis modi, nempe humililoquium, humilis et simplex habitus, et perfecta sui despectio. Hi autem modi tres generant contritionem, ex tentationibus quibus relinquitur, natam, quæ dicitur Providentiæ disciplina et ex dæmonibus oborta humilitas. Contritio autem facile efficit ut anima omnibus inferior et vilior fiat et omnibus serviat. Sed hi duo modi perfectam et divinam important humilitatem, quæ virtus virtutum omnium perfectio dicitur : et hæc Deo bona sua tribuit. Primum igitur omnium est silentium, ex quo nascitur humilis sensus : hic vero parit tres humilitatis modos ; hi autem tres unam generant contritionem ; atque contritio gignit septimum modum, seu subjacentem omnibus primam humilitatem, quæ etiam providentialis dicitur humilitas ; quæ quidem providentialis importat divinam, perfectam, veramque ac minime fictam humilitatem. Et hæc prima sic nascitur ; nisi forte derelinquatur homo victusque et mancipium inserviat omni vitio et cogitationi, et malo spiritu superetur, nec auxilium accipiat ex operibus, nec a Deo, nec ab ullo quocunque, ita ut pene in desperationem incidat, et in omnibus humiliatus non possit conteri et se habere ut omnium infimum, novissimumque, et servum, atque ipsa pejorem dæmonibus, utpote ab iis devictum et superatum. Et hæc est data a Providentiâ humilitas, per quam secunda et sublimis divinitus datur, quæ est divina virtus operans et faciens omnia, et cui homo se velut instrumentum ministrare videns semper, per eam mirabilia Dei operatur.

118. Substantialis luminis contemplatio spiritualis, intellectus a phantasia et superbia liber, orationis operatio vera et ex imo corde proflua, animæ elevatio et attentio, divini excessus et ascensus supra hunc mundum, spiritualis abstractio cogitationum ab omnibus sensibus, raptus mentis a propriis facultatibus, motus angelicus animæ divinitus ad infinitum et inaccessum erectæ, in nostra natura inveniri non possunt, quia nunc tyrannica passionum dominatio in nobis regnat, ob tentationum multitudinem. Solet enim animus, quæ præsertim leviora sunt sibi ante tempus imaginari, ita ut

exiguam vitam divinitus acceptam amittens, mortuus omnino fiat. Quare oportet cum multo iudicio nec temporaria ante tempus quaerere, nec quæ sunt in manibus rejicere ut alla præsumantur: quippe intellectus prædicta facile sibi imaginatur, et sibi effingit quæ nondum attingit. Ideo valde timeendum est ne hic acceptis etiam privetur, et ne mente sepius excidat, deceptus inaginatione et quietem haud reperiens.

119. Fides non sola, sed et viva operibus oratio est gratia. Fides enim vera vitam Dei habens manifestam, ea est quæ charitate formatur in spiritu: unde contrario mortuam et inanem habet fidem qui non est operum sibi conscius. At fidelis non merito diceretur qui ore tenus crederet, fidem vero non haberet operibus mandatorum vel spiritu informatam. Oportet igitur hanc manifestare proficiendo in operibus, eamque operibus lucidam et fulgidam ostendere, ut ait divus Apostolus: « Ostende mihi fidem tuam ex operibus tuis, et ego ostendam tibi opera mea ex fide mea »; hinc demonstrans operibus mandatorum manifestari fidem gratiæ, sicut flant et refulgent opera mandatorum per gratiæ fidem. Fides enim est radix mandatorum, vel potius fons quo rigantur et crescunt. Et in duo dividitur, nempe in confessionem et gratiam, licet sit natura indivisibilis.

πρὸς ἀθήνην ταύτας ἀρδεύουσα. Εἰς δύο διαρρομένη, ὁμολογίαν καὶ χάριν, κἀν ἀδιάρητος φύσει πέφυκεν.

120. Ingens et exigua brevisque obedientiæ scala quinque habet gradus ad perfectionem ferentes. Primus est renuntiatio, secundus subjectio, tertius obedientia, quartus humilitas, quintus charitas, quæ est Deus. Renuntiatio jacentem ab inferis suscitavit et servum materiæ liberat. Subjectio Christum reperit eique ministrat, ut ipse ait: « Si quis mihi ministrat, me sequitur, et ubi sum ego, illic et minister meus erit »; « Ubi autem est Christus? ad dexteram Patris sedens. Ergo ubi Dominus, ibi est et famulus, ponens pedem ad ascensionem, et priusquam sursum venerit, moribus cum Christo conscendens et proficiens. Obedientia operibus mandatorum omnino producta, scalam fabricatur ex multis virtutibus, easque velut ascensiones in anima disponit. Hanc deinde ab illa excipiens exaltatrix humilitas, et ad cælum provehens, reginæ virtutum charitati tradit, et Christo adducit et offert. Et sic per brevem scalam facile ad cælum ascendit qui vere obediens est.

αγαθοῦσα, παρίστησι. Καὶ οὕτω, διὰ τῆς συντόμου κλίμακος, εὐκόλως πρὸς οὐρανὸν ἀνέρχεται ὁ ἐν ἀληθείᾳ ὑποτασσόμενος.

121. Et brevior ad regnum cælorum per exiguam virtutum scalam non est via, quam ablatio quinque vitiorum obedientiæ oppositorum, quæ sunt inobedientia, contradictio, in se complacentia, amor proprii iudicii, et funesta superbia: hæc sunt enim

καιροῦ φαντάζεσθαι, ἵνα καὶ τὴν δοθείσαν αὐτῷ θεῶθεν μικρὰν κατίστασιν ἀπολέσας νεκρὸς ἐκ πάντων γένηται. Διὸ χρὴ μετὰ πολλῆς διακρισεως μήτε τὰ τοῦ καιροῦ ζητεῖν πρὸ καιροῦ, μήτε τὰ ἐν χερσὶν ἀποβάλλειν καὶ ἄλλα φαντάζεσθαι· φύσει γὰρ ὁ νοῦς πρὸς τὰ προειρημένα εὐχερῶς ἔχει τὴ φαντασιοποιεῖν, καὶ ἀναπλάττειν καὶ εἰς ἃ οὐκ ἔφθασε. Διὰ τοῦτο φόβος οὐ μικρὸς, ἵνα μὴ καὶ τῶν θεθέντων ὁ τοιοῦτος ὑστερηθῆ, καὶ τὴν φρένα πλλάκις ἀπολέσῃ ἀπατηθεῖς, φανταστῆς, καὶ οὐχ ἡσυχαστῆς γενόμενος.

ρβ'. Χάρις οὐ μόνον ἡ πίστις ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνεργουμένη προσευχή· πίστις γὰρ ἀληθινήν τὴν ἔχουσαν τὴν ζωὴν τοῦ Ἱησοῦ φανερουμένην δείκνυσιν, ἡ δὲ ἀγάπης ἐνεργουμένη τῷ πνεύματι· οὐκοῦν τὴν ἐναντίαν, καὶ νεκρὰν, καὶ ἀζῶν κέκτηται πίστις, ἢ μὴ ἐνεργουμένην εἰδὼς αὐτὴν ἑαυτῷ. Ἄλλ' οὐδὲ πιστὸς λέγοιτ' ἂν κυρίως εἶναι, ὁ λόγῳ μόνῳ ψιλῷ πιστεύων, καὶ μὴ ἐνεργουμένην αὐτὴν ταῖς ἐντολαῖς, ἢ τῷ πνεύματι. Χρὴ τοιγαροῦν φανερουμένην αὐτὴν δεικνύειν ταῖς προκοπαῖς διὰ τῶν ἔργων, ἢ τοῖς ἔργοις ἐνεργουμένην ἐν ζωῇ καὶ λάμπουσαν ἔχειν, καθὼς φησὶν ὁ θεός· Ἀπόστολος· « Δειξόν μοι σὺ τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου, κἀγὼ σοὶ δεῖξω τὰ ἔργα μου ἐκ τῆς πίστεώς μου· » δεικνύων ἐντεῦθεν, ὅτι ἐκ τῶν ἔργων τῶν ἐντολῶν φανερῶνται ἡ τῆς χάριτος πίστις, καθὼς ἐνεργοῦνται αἱ ἐντολαὶ διὰ τῆς ἐν χάριτι πίστεως καὶ λάμπουσι. Ἐἰς γὰρ τῶν ἐντολῶν ἐστὶν ἡ πίστις, μᾶλλον δὲ πτῆχη ὁμολογίαν καὶ χάριν, κἀν ἀδιάρητος φύσει πέ-

ργ'. Ἡ μικρὰ, καὶ μεγάλη, καὶ σύντομος τῶν ὑποτασσόμενων κλίμαξ πέντε βαθμίδας τὶς πρὸς τελειότητα φερούσας κέκτηται. Πρώτη ἡ ἀποταγή, δευτέρα ἡ ὑποταγή, τρίτη ἡ ὑπακοή, τετάρτη ἡ ταπεινώσις, πέμπτη ἡ ἀγάπη, ἢ ἐστὶν ὁ θεός. Καὶ ἡ μὲν ἀποταγή, ἐκ τοῦ ἔδου ἀνάγει τὸν κείμενον, καὶ τὸν δεδουλωμένον, τῆς ὕλης ἐκνευροῖ. Ἡ δὲ ὑποταγή, Χριστὸν εὖρε, καὶ τοῦτῳ διακονεῖ, ὡς αὐτός φησιν· « Ὅ ἐμοὶ διακονῶν, ἐμοὶ ἀκολουθεῖ· καὶ ὅπου εἰμι ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονός ἐμός ἐσται. » Ποῦ δὲ ἐστὶν ὁ Χριστός; Ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐφεζόμενος. Οὐκοῦν ἐκεῖ δεῖ εἶναι καὶ τὸν διάκονον, ὅπου καὶ ὁ διακονούμενος, ἐπιθειάζων τὸν πόδα πρὸς τὴν ἀνάβασιν· ἢ πρὸ τοῦ ἀναλθεῖν τοῖς τρόποις, Χριστῷ συναναβῆς καὶ συνανερχόμενος. Ἡ δὲ ὑπακοή ἐνεργουμένη ταῖς ἐντολαῖς διόλου, τεκταίνει τὴν κλίμακα ἐκ διαφορῶν ἀρετῶν, καὶ ταύτας ὡς ἀναβάσεις· ἐν τῇ ψυχῇ διατίθεται· ἐξ ἧς ἡ ὑποφοῖς ταπεινώσις τοῦτον ἀναλαβούσα, καὶ ἀνωθεν φέρουσα πρὸς οὐρανὸν, τῇ βασιλείᾳ τῶν ἀρετῶν ἀγάπη εἰδῶσι· καὶ Χριστῷ προσ-

ρδα'. Συντονωτέρα ὁδὸς πρὸς τὰ ἄνω βασίλεια, διὰ τῆς μικρᾶς κλίμακος τῶν ἀρετῶν οὐκ ἐστὶν ἄλλη, ὡς ἡ τῶν πέντε τῆς ὑπακοῆς ἀντικειμένων παθῶν ἀναβίσεως· παρακοῆς, φημὶ, καὶ ἀντιλογίας, αὐταρεσκείας, τε καὶ δικαιομάτους, καὶ τῆς ὀλεθρίου οἰήσεως· ἀ-

" Jac. II, 18. " Jean. XII, 26.

ται γάρ εἰσι μέλη καὶ μέρη τοῦ ἀφηνιαστοῦ δαίμονος, τοῦ καταπίνοντος τοὺς νόθους τῶν ὑπηκόων, καὶ παραπέμποντος τῇ ἀδύσσω τῷ δράκοντι. Καὶ ἡ μὲν παρακοή ἐστὶ τὸ τοῦ ἄδου στόμα· ἡ δὲ ἀντιλογία, ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ὡς ὀξεῖα μάχαιρα· ἡ δὲ ἀυτάρεσκα, ὀδόντες αὐτοῦ ἠκονημένοι· τὸ δὲ δικαίωμα, ὁ θώραξ αὐτοῦ· ἡ δὲ διάπνευσις τῆς παμφάγου γαστρὸς αὐτοῦ, ἡ πρὸς τὸν ἄδην προπέμποσα ὀησις. Ὅστις δὲ τὸ πρῶτον διὰ τῆς ὑπακοῆς νικᾷ, τὰ λοιπὰ ὑπ' ἐν περιέκοψε, καὶ εἰς οὐρανοὺς διὰ τῆς μιᾶς θαυμάσιας ὀξέως ἀνέρχεται. Θαύμα δὲ ὄντως, καὶ τῶν ἰσχυρῶν ὄν, καὶ ἀνέφικτον, καὶ τοῦτο ὁ φιλόδηρος ἡμῶν πεποίηκε Κύριος, τὸ, διὰ μιᾶς ἀρετῆς, ἡ μᾶλλον ἐπιταγῆς, ἀχρόνως εἰς οὐρανοὺς ἀνέρχεσθαι, ὡσπερ καὶ διὰ μιᾶς παρακοῆς εἰς τὸν ἄδην κατήλθουμεν καὶ κατερχόμεθα.

ρξβ'. Ὅσπερ ἄλλος κόσμος διττὸς ὁ ἀνθρώπος, καὶ καινὸς ὀνομάζεται, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον τὸν εἰπόντα· «Εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις.» Καὶ γὰρ καὶ οὐρανὸς, καὶ γῆ, καὶ πάντα ὅσα ὁ κόσμος, ὁ ἀνθρώπος, γίνεται· τε κατὰ ἀρετὴν καὶ ὀνομάζεται· ὑπὲρ οὗ ἅπας λόγος καὶ ἔπαινος μυστήριον, ὡς φησὶν ὁ Θεολόγος. Ἐπειδὴ γὰρ «τὴν πάλιν ἡμῶν εἶναι οὐ πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανοῖς τοῦ ἀρχοντος τοῦ ἀέρος, » τοῦ Ἀποστόλου φήσαντος, ἀρμόδιον εἶναι ὡς εἰς κόσμον ἄλλον μέγαν τῆς φύσεως τῶν ψυχικῶν ἡμῶν δυνάμεων εἶναι τοὺς ἀντιπαλαίοντας ἡμῖν κρυπτῶς· κατὰ τῶν τριῶν γὰρ οἱ τρεῖς ἀρχόντες τοῖς ἀγωνισταῖς ἀντικαθιστάμενοι, ἐκτρατεύουσι, καὶ καθ' ὃν ἀντιπρόκειται τις, καὶ εἰς ὅπερ ἐργάζεται, ὑπ' αὐτῶν πολεμεῖται. Καὶ ὁ μὲν δράκων ὁ ἀρχὸν τῆς ἀδύσου, πρὸς τοὺς καρδιακῶς προσέχοντας ἐκτρατεύων ἐνίσταται, ὡς πρὸς τὴν ὀσφύν τῆς ἐπιθυμίας καὶ τοῦ ὀμφαλοῦ τὴν ἰσχυρὴν ἔχων, καὶ διὰ τοῦ τῆς λήθης ἐνηθύνου γίγαντος, τὰς καυστικὰς τῶν πεπυρωμένων βελῶν δυνάμεις ἀκοντίζων αὐτοῖς, ὡσπερ θάλασσαν ἄλλην, καὶ ἄδυσσον τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων, δύνων, καὶ ξρπύων, καὶ ἐκταράτων αὐτὴν καὶ ἀφρίζων, ἀναξείει αὐτὴν, καὶ πρὸς συνουσιασμοὺς ἔκκαίει, καὶ τοῖς τῶν ἡδονῶν χειμάρροις ἐπικλύζει αὐτὴν, καὶ ὡς ἀπληστον οὐκ ἐμπιπλά. Ὁ δὲ ἀρχὸν τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τοὺς τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν μετερχομένους ἀνίσταται, ὡς πρὸς τὸν θυμικὸν τὴν πάλιν ἔχων, καὶ διὰ τοῦ τῆς ῥαθυμίας γίγαντος, τὰς παντοδαπὰς τῶν παθῶν μαγανείας ὡς εἰς κόσμον ἄλλον, ἢ θεατρὸν τε καὶ στάδιον τὴν πάλιν νοερῶς ποιῶν, νικῶν, ἢ ἠτῶμενος τοὺς διὰ αὐτῷ ἀνδρικῶς προσπαλαίοντας, καὶ στεφάνους, ἢ αἰσχύνῃ ἐνώπιον ἀγγέλων αὐτοῖς προξενῶν, τὰς παρατάξεις αὐτοῦ καθ' ἡμῶν διηνεκῶς καθοπλίζει, ἡμῖν μαχόμενος. Ὁ δὲ ἀρχὸν τοῦ ἀέρος τοὺς τῇ διανοίᾳ πρὸς θεωρίαν σχολάζοντας ἐπέρχεται, φαντασιοσκοπῶν, ὡς πρὸς τὸ λογικόν τε καὶ νοερόν ἐγγίζων, μετὰ τῶν τῆς πονηρίας τοῦ ἀέρος πνευμάτων· καὶ διὰ τοῦ τῆς ἀγνοίας γίγαντος τὴν ἀνατακτικὴν

membra et partes rebellis dæmonii, qui devorat filios servorum suorum, eosque Tartareo reservat draconis. Inobedientia est inferni os; contradictio, ejus lingua ut gladius mucronata; complacentia, dentes ejus acuti; proprium judicium, ejus pectus; et spiramen ventris ejus, trahens ad infernum superbia. Quisquis autem primum illud obedientia superat, cætera uno concidit ietu, et in cælos per unum gradum illico ascendit, sed mirabile prorsus inenarrabileque et ineffabile est misericordiæ Dei donum, sic per unam virtutem, seu potius per unum mandatum confestim ad cælos conscendere, ut per solam inobedientiam in infernum delabimur et decidimus.

122. Tum secundus, tum novus alter mundus vocatur homo, juxta divum Apostolum dicentem ¹²: « Si qua in Christo nova creatura. » Namque cœlum terraque et universus mundus homo est et nominatur, propter quem omne est verbum et omne mysterium, ut ait Theologus. Etenim « quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus rectores tenelrarum hujus sæculi, contra spiritualia nequitiae in cœlestibus primi aeris, » ut ait Apostolus ¹³, convenienter velut in magnum alterum naturæ mundum in animæ nostræ vires pugnant latentes adversarii nostri. Nam colluctantes nobis tres principes tres impugnant potentias animæ; et ubi profectus est, ubi labor, ibi prælium committunt. Et quidem draco princeps abyssis contra eos qui sunt corde attentis, dimicans insurgit, utpote in concupiscentiam lumborum et umbilici potestatem habens; et per voluptarium oblivionis gigantem flammeos ignitorum telorum impetus in illos jaculans, concupiscentiam quasi mare subit, irrepit, perturbat, et spumosa fervidamque facit, et ad copulas carnales succendit, et voluptatum torrentibus inundat, et tanquam insatiabilem non implet. Princeps autem mundi hujus opera virtutes persequentem aggreditur, quatenus contra partem irascibilem luctans; et per ignaviæ gigantem omnimoda passionum præstigia in alterius mundi illius theatrum et stadium pugna spirituali jaculans, vel vincit, vel vincitur ab iis qui fortiter usque ipsi resistunt; et coronas aut ignominiam in conspectu angelorum nobis comparans, sua tela semper et arma in nos contorquet. Princeps autem aeris mentali vacantes orationi invadit, imaginationem impetens intellectumque et rationem adoriens cum malignis spiritibus ætheris; et per gigantem ignorantiae superiorem intellectus partem velut alterum spirituale cœlum cœnose turbat, et phantasticas tenebrasque spirituum formas ei transmutationes, quasi fulgur, et tonitrua, procellasque et fragores exhibens, terrorem incutit. Ita singuli

¹² 1 Cor. v, 17. ¹³ Ephes. vi, 12

singulas impugnant tripartitæ animæ facultates, et a quo bellum ferunt, hic pugnam committunt.

των μορφώσεις, καὶ τοὺς μετασχηματισμοὺς ἀπατηλῶς καθάπερ ἀστραπῆς, καὶ βροντῆς, καταιγίδας τε καὶ ψόφους φέρων, δειλίαν ἐπάγει. Ἐκαστος ἐκάστῃ δειλονότι διὰ τῶν τριῶν πρὸς τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς προστάλαιον, ἀντίσταται καὶ πρὸς ὃ τὸν πόλεμον ἔχει, πρὸς αὐτὸ καὶ τὸν ἀγῶνα κέκτηται.

123. At enim, quamvis sint spiritus, quia tamen pristina immaterialitate ac simplicitate exciderunt, materialem quandam habet unusquisque compositionem, ordini aut operationi assimilatus corporis, ad quod movendum factus est. Quia enim et ipsi, hominis instar, angelicis spoliati divitiis divinaque privati voluptate, terrenam sicut et nos patiuntur voluptatem, materiales etiam quodammodo facti sunt materialium passionum habitibus; neque mirum est, quum et anima nostra ad Dei imaginem rationalis intellectualisque creata, bestialis et fere omninis sensus et intelligentiæ expers facta sit materialis voluptatis operibus ac Dei oblivione. Solet enim habitus mutare naturam, et operationem in voluntatem convertere. Et spiritus quidem alii sunt materiales, graves et molesti, iracundi et vindices, ferarum instar carnivori, et ad libidinem voluptatēque hiantes, velut canes ad sanguinem, corruptionem cum spiritualibus comedendo suum hujus amorem ostendunt, materiales et crassas habentes carnem, delectationem et habitationem. Alii vero luxuriosi et lubrici, in concupiscentia velut in palude hirudines ranæque et reptilia, et aliquando velut alii pisces replant, amarum incontinentiæ voluptatem quasi degustantes, et natant in ebrietatis mari, leves mollesque natura, et lubricitate brutarum voluptatum gaudentes, foedarum cogitationum fluctus turbinesque ac tempestates in anima cient. Alii autem leves et tenues, utpote aerii spiritus, vim mentis contemplativam excitantes, imaginis velut vehementes vento immittunt, et aliquando in volucres et in angelos transformati animam decipiunt, imaginationi se ut gnosticos representantes, et convertentes immutantesque omnem spiritus contemplationem in his qui adhuc multum pugnant ante purificationem spiritualemque perfectionem. Nam spirituale nihil est, cujus effigiem imaginarie haud simulent, seipsos enim in statum atque modum mystici progressus subornant, ut veritati sufficiant errorem, et illusionem substituant contemplationi. De istis loquitur Scriptura, per bestias agri volucresque cœli et reptilia terræ spiritus nequitiae significans et indicans.

τούτων ἡ Γραφή μαρτυρεῖ λέγουσα, καὶ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἔρπετά τῆς γῆς, τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας ἐπισημάνασα ἐδήλωσεν.

124. Carnis et passionum adversus animam insurrectio quinque modis fit in nobis. Nunc enim rebus abutitur caro; nunc contraria naturæ ut naturæ conformia vult operari: modo in seipsam a dæmonibus armata, cum his latissima jungit amicitiam; modo in seipsam rebellatur, ut vitiis mancipetur; postremo bellum movetur a dæmonibus nos per abusum humilitatis impugnantibus, cum omnibus prælatiis modis nihil profecerunt.

διάνοιαν καθάπερ ἄλλον λογικὸν οὐρανὸν ἐκταράττων βοῶσι, τὰς φανταστικὰς καὶ ὀμιχλώδεις τῶν πνευμάτων, τὰς φανταστικὰς καὶ ὀμιχλώδεις τῶν πνευμάτων, καθάπερ ἀστραπῆς, καὶ βροντῆς, καταιγίδας τε καὶ ψόφους φέρων, δειλίαν ἐπάγει. Ἐκαστος ἐκάστῃ δειλονότι διὰ τῶν τριῶν πρὸς τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς προστάλαιον, ἀντίσταται καὶ πρὸς ὃ τὸν πόλεμον ἔχει, πρὸς αὐτὸ καὶ τὸν ἀγῶνα κέκτηται.

ργῶν. Νόος γὰρ ὄντες ποτὲ καὶ αὐτοί, καὶ τῆς ἀυλίας ἐκείνης καὶ λεπτότητος ἐκπεσόντες, ὀλικὴν τινα παχύτητα ἑκαστος κέκτηται· κατὰ τὴν τάξιν, ἡ ἐνέργειαν σωματούμενος, οὐ ἐνεργῶν πεποιθεῖται. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτοί, κατὰ ἀνθρώπων, τὴν ἀγγελικὴν ἡδονὴν ἀπολέσαντες, τρυφῆς θείας ὑστερηθέντες, χοῦν, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, καὶ αὐτοὶ τρυφῶν πάσχουσιν, ὀλιώδεις πως καὶ αὐτοὶ γεγονότες ταῖς τῶν ὀλικῶν παθῶν ἕξει· καὶ οὐ δεῖ θαυμάζειν.

Ἄλλοι γὰρ καὶ ἡ κατ' εἰκόνα Θεοῦ λογικὴ καὶ νοερά κτισθεῖσα ψυχὴ ἡμῶν, κτηνώδης καὶ ἀναίσθητος, καὶ σχεδὸν ἄνους ταῖς τῶν ὀλικῶν πραγμάτων ἀπολαύσεσι γέγονε, Θεὸν ἀγνοήσασα. Πέφυκε γὰρ ἡ ἕξι μεταποιεῖν τὴν φύσιν, καὶ ἀλλοιοῦν τὴν ἐνέργειαν πρὸς τὴν προαίρεσιν. Καὶ τὰ [δηλ. πνεύματα] μὲν εἰσιν ὀλιώδη, καὶ βάρεια τινὰ καὶ δυσκἀθεκτα, θυμοειδῆ καὶ ἀμυντικά, καὶ ὡς θηρία τινὰ σαρκοφάγα πρὸς τὴν ὀλικὴν ἡδονὴν καὶ τρυφὴν κεχρημένα, δίκην κυνῶν αἰμοδόρων, τὴν σαπρίαν μετὰ τῶν πνευματιῶντων ἐσθίοντα τὴν φιλίαν αὐτῶν φαντάζουσι, τὰς παχέας καὶ ὀλιώδεις σάρκας, καὶ τρυφὴν καὶ οἰκίαν ἔχοντα. Τὰ δὲ ἀκόλαστά τινὰ καὶ ὑγρώδη, ὡς εἰς λίμνην βδέλλαι τινὲς τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ βάρβαροι, καὶ ὄρεσι, ἔστι δ' ὅτε καὶ εἰς ἰχθύας ἀλλοιοῦμενα,

ἔρχονται τὴν ἀλμυρὰν τῆς ἀκόλασίας ἡδονὴν, ὡς ἀπολαύσαντα κητημένα· νηχόμενα τῷ πελάγει τῆς πολυποσίας, λεῖτὰ τινὰ ὄντα, καὶ ἀπαλά πως τὴν φύσιν. τῇ ὑγρότητι τῶν ἀλόγων ἡδονῶν χαίροντα, κύματα λογισμῶν, καὶ μολυσμῶν, καὶ τρικυμίας, καὶ ζάλας ἀεὶ τῇ ψυχῇ διεγείρουσι· τὰ δὲ κοῦφὰ τινὰ καὶ λεπτά, ὡς ἐναέρια πνεύματα ὄντα, τὸ θεωρητικὸν τῆς ψυχῆς ριπίζουσιν, ἀνέμους τινὰς βιαίους καὶ φαντασίας προτείνοντα, εἰς πατεῖνὰ, ἔστι δ' ὅτε καὶ εἰς ἀγγέλους μεταποιοῦμενα τὴν ψυχὴν ἀπατῶσι· μνημας εἰδοποιούοντα γνωστικῶν τινῶν, μετασχηματίζοντά τε καὶ μετατρέποντα πᾶσαν θεωρίαν πνευματικὴν ἐν τοῖς ἐπι μάλιστα ἀγωνιζομένοις, πρὸ τῆς καθαρότητος καὶ τῆς πνευματικῆς διακρίσεως. Οὐδὲν γὰρ ἔστι πνευματικόν, ὃ μὴ ὡς αὐτὸ κατὰ φαντασίαν

Δ λεληθῶς μετασχηματίζονται· πρὸς γὰρ τὴν κατὰ στασιν, καὶ τὸ μέτρον τῆς προκοπῆς, καὶ αὐτοὶ καθοπλίζονται, πλάνην ἀντὶ ἀληθείας, καὶ φαντασίαν ἀντὶ θεωρίας· ἐπιφέροντες, εἰσοικίζονται. Περὶ γὰρ τούτων, καὶ τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἔρπετά τῆς

ργῶν. Ἡ ἐπανάστασις τῶν παθῶν, καὶ ὁ ἐπεγερόμενος τῆς σαρκὸς πόλεμος κατὰ τῆς ψυχῆς, κατὰ πάντα τρόπους προσγίνεται ἐν ἡμῖν· ποτὲ μὲν ἡ τὰρξ παραχρωμένη τοῖς οὖσι, ποτὲ δὲ τὰ παρὰ φύσιν, ὡς κατὰ φύσιν ἐπιζητούσα ἐνεργεῖν· ποτὲ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν δαιμονίων ὀπλιζομένη κατὰ τῆς ψυχῆς, ὡς ἡδέως συμφιλιάζουσα τούτοις. Ἔστι δ' ὅτε καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀτακτεῖ, ὡς πεποιημένη τοῖς πάθεσι. Γίνονται δὲ καὶ πόλεμοι ἐπ' ἐσχάτων πάντων. ἐκ

φθόνου δαιμονίων κατὰ παραχωρήσιν ἀνοισταμένων ἡμῖν δ.ὰ ταπεινώσιν, ὁπόταν ἐκ πάντων τῶν προσηρ-
μέων ἀστοχήσωσιν.

ρκε'. Αἰτίαι δὲ κυρίως τοῦ πολέμου τρεῖς εἰσιν, ἐκ πάντων καὶ διὰ πάντων ἡμῖν προσγινομένη· ἡ ἕξις, ἡ παράχρησις τῶν ὄντων, καὶ ὁ κατὰ παραχώρησιν τῶν δαιμόνων φθόνος, καὶ πόλεμος. Τὸ δὲ ἐπανιστασθαι, ἢ ἐπιθυμεῖν τὴν σάρκα κατὰ τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν ψυχὴν κατὰ τῆς σαρκός, τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ τὴν ἕξιν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἔχουσι τὰ τῆς σαρκός κατὰ τῆς ψυχῆς πάθη, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς κατὰ τῆς σαρκός ἀριστεύματα. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ πολέμιος ἐστὶ δ' ὅτε ἀπερισκέπτως καὶ ἀναιτίως, ὡς ἀναιδῆς, καὶ ἡμῶν θρασυόμοιο; μάχεται. Μὴ δὲ οὖν, ὡ φίλος, τῇ βδέλλῃ ὡς αἰμοχαρεῖ, ἀναιμάττειν τὰς ἀρτηρίας, καὶ οὐδ' ἐμὲν αἷμα δυνήθειαι ποτέ. Μῆτε χοῦν εἰς κόρον τῷ ὄρει καὶ δράκοντι παραχόρει, καὶ καταπατή-
σεις εὐχερῶς λέοντος καὶ δράκοντος φρύαγμα. Στέ-
νασον ἀχρις ἄν ἐκδυθῆις, ἐπενδύσῃ τὸ ἀνωθεν οἰκη-
τήριον, καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ κατ' εἰκόνα σε πλά-
σαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ρκε'. Κυρίως οἱ αὐτόχρονα σάρκες ὄντες, καὶ τὴν φιλαντίαν ἀσπαζόμενοι, ἠδονῆ καὶ κενοδοξία ἀεὶ δου-
λεύουσιν· οἷς ὁ φθόνος ἐβρίζωται. Τῇ βασκαλία γὰρ
τηκόμενοι, καὶ τὴν τοῦ πλησίον εὐπραγίαν πικρίαν
ἠγοῦμενοι, διαβάλλουσι τὰ καλὰ ὡς κακὰ, καὶ τῆς
πλάνης ὄντα γεννήματα, καὶ οὐδὲ τὰ τοῦ Πνεύματος
δέχονται, ἢ πιστεύουσι, μῆτε Θεὸν ἰδεῖν ἢ ἐπιγινώσκει
τῇ ὀλιγοπιστίᾳ δύνανται. Οἱ τοιοῦτοι, κατὰ τὴν τύ-
φλωσιν αὐτῶν καὶ ὀλιγοπιστίαν, εἰκότως ἐκεῖθεν
ἀκούσουσι τὸ, « Οὐκ οἶδα ὑμᾶς. » Χρῆ γὰρ τὸν ἐρω-
τώμενα πιστὸν, ἢ πιστεύειν ἢ οὐκ οἶδεν ἀκούων, ἢ
μυθάνειν ἢ πιστεύει, ἢ διδάσκειν ἄπερ ἔγνω, καὶ
πολυπλασιάζειν ἀρθῶν ἐν τοῖς δεχομένοις πιστῶς
τὸ τάλαντον. Εἰ δ' ἀπίστεῖ ἢ οὐκ οἶδε, καὶ ἐξουθενεῖ
ἢ οὐκ ἔγνω, καὶ διδάσκει ἢ οὐκ ἔμαθε, βασκαίων
τοῖς διδάσκουσι πρακτικῶς ταῦτα, ἔσται ἡ μερὶς αὐ-
τοῦ πάντως, μετὰ τῶν ἐχόντων χολὴν πικρίας ἐπιτι-
μώμενος.

ρκε'. Ρῆτωρ ἐστὶ, κατὰ τοὺς ὄντας ἐν λόγῳ σο-
φοῦς, ὁ ἐν συντομίᾳ διὰ τῆς γενικῆς ἐπιστήμης τὰ
ὄντα περιλαμβάνων, καὶ ὡς ἐν σώμα καὶ διαιρῶν
καὶ συνάπτων αὐτὰ, δεικνύων ταῦτα ὡς ὁμοδύναμα
κατὰ τὴν ἑτερότητα, καὶ ταυτότητα· ἢ καὶ ὁ κατ'
ἀλήθειαν ἀποδεικτικὸς λεγόμενος. Ἡ πάλιν ρῆτωρ
ἐστὶ κυρίως πνευματικὸς, ὁ τὰς διηρημένας καθολι-
κὰς τῶν ὄντων πέντε γενικὰς ιδιότητας, ἃς ὁ ἐναν-
θρωπήσας Λόγος συνῆψε, διαιρῶν καὶ συνάπτει
περιληπτικῶς λόγῳ φωνῆς ποιὰς, ὡς ρῆτωρ περι-
λαμβάνων τὸ πᾶν· οὐ λόγῳ ψιλῶ μόνον ἀποδεικτικῶ
κατὰ τοὺς ἐξω δεικνύων ἄλλοις αὐτὰ, ἀλλ' ἐκ τῶν
ἐμφαινόμενων αὐτῷ ἐν πνεύματι τοῖς οὖσι θεωρημά-
των, καὶ ἐτέρους φωτίζει δυνάμενος. Φιλόσοφος δὲ
ἐστὶν ἀληθινὸς, ὁ ἐκ τῶν ὄντων τὴν αἰτίαν τῶν ὄντων
εἰδὼς, ἢ ἐκ τῆς αἰτίας τὰ ὄντα γινώσκων, κατὰ τὴν
ὑπὲρ νοῦν ἔωσις καὶ τὴν ἀμεσον πίστιν γενόμενος,
οὐ μόνον μαθὼν, ἀλλὰ καὶ παθὼν τὰ θεῖα. Ἡ πάλιν
φιλόσοφος ἐστὶ κυρίως, ὁ πρακτικὸς τε καὶ θεωρητι-

125. *Revera illius belli tres sunt causæ, ex om-
nibus et per omnia nobis provenientes : habitus,
abusus rerum, et propter hunc abusum dæmonum
invidia et pugna. Porro in rebellione et concupi-
scentia carnis adversus animam, et animæ adver-
sus carnem, eodem modo se habent et operantur
carnis contra animam cupiditates, atque animæ
contra carnem bona opera. Ipse autem inimicus
aliquando tenere et sine causa, utpote impudens,
contra nos cum fiducia pugnat. Ne credas igitur, o
a nice, arterias hirudini sugendas, quippe quæ san-
guinem amet, nec unquam possit sanguinem to-
mere. Neque des terram in cibum serpentis et
draconi, et facile conculcabis tumorem leonis et
draconis, donec genitum exuius, induas superi
habitationem et formam ejus qui te ad imaginem
suum creavit, Jesu Christi.*

126. *Omnes vere ac proprie carnalis et sui amore
capti, voluptati et vanæ gloriæ semper inserviunt,
et in eis invidia radicem habet. Invidia enim tabe-
scentes et proximi felicitatem ægre ferentes, calum-
niantur bona tanquam mala, et, filii erroris, quæ
quæ sunt Spiritus non amplectuntur nec credunt,
et Deum videre aut cognoscere, cum sint modica
fidei, non possunt. Isti, ob suam cæcitatem et no-
dicam fidem, merito in die judicii hoc audient :
« Nescio vos ». Debet enim interrogans fidelis,
vel credere audiens quæ nescit, vel discere quæ
credit, vel docere quæ cognoscit, et sine invidia
multiplicare talentum in iis qui fideliter accipiunt.
Si vero credere abnuat quæ nescit, et rejiciat quæ
non intelligit, et doceat quæ non didicit, invidens
is qui hæc practice docent, profecto cum amaris
felle consortium pœnæ habebit.*

127. *Secundum ens qui sermone sunt vere sa-
pientes, orator est qui concise generali scientia res
comprehendit, easque velut unum corpus et dividens
et colligens, ostendit illas eandem vim habere
secundum differentiam et identitatem; vel est qui
veritatem persuasorie dicit. Vel adhuc orator est
verus spiritualis; qui divisas et unitas quinque ge-
nerales rerum proprietates, quas Verbum homo
factum assumpsit, separans et conjungens unius
vocis complexione (ut rhetor verbo universaliter
utens), non mero tantum sermone demonstrativo,
ut qui non sunt mystici, illas docet alios, sed etiam
ex iis quæ spiritualiter didicit auribus aut oculis,
illuminare alios potest. Philosophus autem verus
est qui ex rebus rerum causam ediscit, vel ex
causa res cognoscit, et qui incomprehensam unie-
nem immediatamque fidem sortitus est, atque res
divinas non solum doctus, sed et passus est. Vel
iterum proprie philosophus est animus in practico*

¹² Luc. xiii, 25.

contemplativo statu stabilitus; perfectus autem philosophus est intellectus ethica physicaque et theologica instructus philosophia, vel potius *philothia*, et ex ethica quidem actiones, a physica vero sermones, et theologica demum contemplationem irreprehensibilemque fidem a Deo doctus. Vel rursus sagax rerum divinarum rhetor est qui ea quæ proprie sunt; ab his demonstrat ex illisque rationes harum clarissime perspicit: qui intelligibilem invisibilemque a sensibili et visibili, et sensibilem visibilemque ab invisibili et insensibili mundum discernit, quia visibilia sunt invisibilium imagines, et invisibilia visibilium archetypi, et objacere dicit figuras iis quæ non habent figuras, et species iis quæ non habent speciem, ut hunc mundum per illum, et illum per hunc spiritualiter cognoscat, et mutuo alterum in altero clare perspicat et ostendat verbo veritatis et non anagogicis aut allegoricis sermonibus scientiam veritatis fulgidam solis instar efficit, sed scientia et virtute spirituali veras utriusque rationes apertissime dilucidat et explanat, ita ut hunc esse pædagogum nostrum, illum vero æternam Dei domum, manifeste nobis pateat. Divus autem philosophus est qui per activam et contemplativam vitam immediate unitur Deo, et amicus ejus ut et dicitur, quia primam creatricem et veram sapientiam amat et diligit supra omnem aliam amicitiam sapientiamque et scientiam. Philosophus autem et vere philosophus (licet vana gloria philosophiæ nomen usurpaverit, ut ait magnus Gregorius), ille est qui sapientiam harumque creaturarum Dei amat et scrutatur, ut novissimum est, sed non propter laudem et gloriam humanam hanc philosophiam ostentator exercet, ita ut non materialis, sed naturalis sapientie Dei studeat. Scriba autem doctus in regno celorum est quicumque per præxim ad Dei contemplationem ascendit et in quietudine perseverat; qui profert de thesauro cordis sui nova et vetera, id est, evangelica et prophetica, seu Novi et Veteris Testamenti cloquia, seu doctrinalia et practica, seu legalia et apostolica. Hæc enim sunt nova et antiqua mysteria, quæ practicus scriba profert, doctus in statu divinæ pietatis. Scriba item est omnis practicus qui corporaliter adhuc bonis operibus vacat. Præterea orator divinus est, qui circa naturam scientiamque et rationes rerum versatus, omnia spiritualiter demonstrat et sermonis virtute dirimit. Philosophus denique verus est, qui supernaturalem Dei unionem gustice et immediate habet in seipso.

Ῥήτωρ δὲ θεός, ὁ φυσικῆς, ὁ πρὸς τὰς γνώσεις καὶ τῶν ὄλων ἐν πνεύματι τῇ διαιρετικῇ τοῦ λόγου Θεοῦ ἔνωσιν γνωστῶς καὶ ἀμέσως ἔχων ἐν ἑαυτῷ.

128. Tentantes sine spiritu scribere, et loqui, et Ecclesiam ædificare, sunt animales, ut ait divus Apostolus, spiritum non habentes. Isti enim subjecti sunt maledictioni ejus qui dicit: « Væ qui sapientes sunt in oculis suis, et coram seipsis prudentes ».¹⁶ » Nam a seipsis loquuntur, nec Spiritus

¹⁶ Isa. v, 21.

τικὸς γινόμενος καὶ πολιτευόμενος νοῦς: τέλειος δὲ ἐστὶ νοῦς φιλόσοφος, ὁ τὴν ἠθικὴν, καὶ φυσικὴν, καὶ θεολογικὴν κατορθώσας φιλοσοφίαν, μᾶλλον δὲ φιλοθεῖαν, καὶ τῆς μὲν ἠθικῆς, τὰς πράξεις: τῆς δὲ φυσικῆς, τοὺς λόγους: τῆς δὲ θεολογικῆς, τὴν θεωρίαν, καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκριβείαν ἐκ Θεοῦ διδάχθει. Ἡ πάλιν ῥήτωρ θεός ἐν θεοῖς ἐστίν, ὁ τὰ κυρίως ὄντα ἐκ τῶν ὄντων, ἢ μὴ ὄντων διαιρῶν, καὶ τοὺς μὲν λόγους ἐκείνων, ἐκ τούτων δεικνύων, καὶ ἐκ τούτων, ἐκείνων τοὺς λόγους, ὁρῶν ἐνθεαστικώτατα: καὶ τὸν μὲν νοητὸν καὶ ἀόρατον, ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ ὁραμένου: τὸν δὲ αἰσθητὸν καὶ ὁραμένον κόσμον, ἐκ τοῦ ἀόρατου καὶ ἀναισθήτου συγκρίνων, ὡς τὸν μὲν ὁρατὴν, εἰκόνα τοῦ ἀόρατου, τὸν δὲ ἀόρατον τοῦ ὁραμένου ἀρχέτυπον. Προβέδληνται, φησὶ, τῶν ἀτυπώτων οἱ τύποι, καὶ τὰ σχήματα τῶν ἀσχηματιστῶν: ὡς δι' ἐκείνων, τούτων, καὶ διὰ τούτου ἐκείνων ἐμφανέσθαι πνευματικῶς, καὶ τρανῶς ἐν ἀλλήλῃς θάτερον ἐν θατέρῳ ὄρει, καὶ ἐμφανῆ ποιεῖν τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ: οὐκ ἀναγκαστικῶς, ἢ ἀλληγορικῶς λόγοις πλάττειν τὴν δικὴν ἡλίου τῆς ἀληθείας ἐλάμπουσαν γνῶσιν, ἀλλ' ἐπιστήμη καὶ δυνάμει πνευματικῇ τοὺς τῆς ἀληθείας ἀμφοτέρων λόγους, διατρανοῦντα τὰ ἀποδεικνύοντα τούτους: ἐμφαντικώτατα: ὡς τὸν μὲν παιδαγωγὸν ἡμῶν ἔνει, τὸν δὲ, οἶκον αἰώνιον θεῖον, δι' ἡμᾶς γινόμενον ἀριθμῶς. Φιλόσοφος δὲ ἐστὶ θεός, ὁ διὰ πράξεως καὶ θεωρίας ἀμέσως ἐνωθεὶς τῷ Θεῷ, καὶ φίλος αὐτῷ γινόμενος, καὶ λεγόμενος, ὡς τὴν πρώτην, καὶ ποιητικὴν, καὶ ἀληθινὴν σοφίαν καὶ φιλήσας, καὶ ἀγαπήσας: ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην φιλίαν, καὶ σοφίαν καὶ γνῶσιν. Φιλόλογος δὲ ἐστὶ, καὶ ὁ κυρίως φιλόσοφος (κἔν ἢ δόξει τὸ τῆς φιλοσοφίας ὄνομα σφετερισσαμένη, ὡς φησιν ὁ μέγας Γρηγόριος, λέλλθεν), ὁ τὴν σοφίαν τῆδε τῆς δημιουργίας, φιλῶν καὶ ἐρευνῶν, τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ ἔσχατον ἀπήχημα, ἀλλὰ μὴ δι' ἑπαινον καὶ δόξαν ἀνθρώπινην τὴν φιλοσοφίαν ταύτην ἀσκῶν ἐπιδεικτικῶς. ἵνα μὴ φιλόβλος εἴη, καὶ οὐ φιλόσοφος τῆς φυσικολογικῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Γραμματεὺς δὲ ἐστίν, ὁ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ μαθητευθεὶς, πᾶς ὁ διὰ πράξεως εἰς τὴν περὶ Θεοῦ θεωρίαν σχολάζων καὶ ἢ ἡσυχίᾳ προσκαρτερῶν: ὁ ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ τῆς καρδίας, καινὰ καὶ παλαιά: τούτῃστιν εὐαγγελικὰ καὶ προφητικὰ: ἢ ἐκ τῆς

Νέας καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης: ἢ διδασκαλικὰ καὶ πρακτικὰ: ἢ νομικὰ καὶ ἀποστολικὰ. Ταῦτα γὰρ τὰ καινὰ καὶ παλαιὰ μυστήρια, ἅπερ ὁ πρακτικὸς γραμματεὺς ἐκβάλλει, μαθητευθεὶς εἰς τὴν θεάρεστον πολιτείαν. Γραμματεὺς δὲ ἐστίν, πᾶς πρακτικὸς, ὁ πνευματικῶς ἔτι πρὸς τὰς πράξεις ἐνασχολούμενος: τοὺς λόγους τῶν ὄντων μέσος ἐστὼς, καὶ ἀποδεικτικῶς δυνάμει. Φιλόσοφος δὲ ἀληθής, ὁ τὴν ὑπερφυσικὴν

ρχήν. Οἱ χωρὶς Πνεύματος γράφοντες τε καὶ λέγοντες, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖν βουλόμενοι, ψυχικοὶ εἰσιν, ὡς ποῦ φησιν ὁ θεός Ἀπόστολος, Πνεῦμα μὴ ἔχοντες. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ὑπόδεικοι εἰσι τῇ ἀρᾷ τῇ λεγούσῃ: « Οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες: ἀπ' ἐαυτῶν γὰρ λα-

λαοῦσι, καὶ οὐ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ τὸ λαλοῦν ἐν αὐτοῖς· ὡς κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Ἐκ γὰρ τῶν οἰκείων λόγιασμα ἡ καθαρότητος οἱ λέγοντες; πνεύματι οἰσέως ἐπλανήθησαν. Περὶ τούτου γὰρ φησὶν ἡ Παροιμία· « Εἶδον ἄνδρα δόξαντα παρ' ἑαυτοῦ σοφὸν εἶναι· ἐπιβὰς μάλλον ἔχει ὁ ἄφρων αὐτοῦ. » Καὶ τὸ· « Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς, ὡς ἡ Σοφία παραγγέλλει ἡμῖν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ πλήρης Πνεύματος θεῖος Ἀπόστολος, διομολογεῖ λέγων· « Οὐ γὰρ ἱκανοὶ ἐσμεν παρ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Καὶ τὸ, « Ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ κατ' ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λαλοῦμεν ἐν Χριστῷ. » Τῶν γὰρ τοιούτων οἱ λόγοι ἀηδεῖς καὶ ἀφώτιστοι· οὐκ ἐκ τῆς ζωῆς γὰρ πηγῆς τοῦ Πνεύματος μεταλαμβάνοντες λέγουσιν, ἀλλ' ἐκ λίμνης οἷά τινος βορβορώδους καρδίας, βδέλλας, καὶ ἕφεις καὶ βατράχους ἐπιθυμιῶν καὶ τύφου, καὶ ἀκρασίας ἐχούσης τρέφονται, καὶ τὸ ὕδωρ τῆς γνώσεως αὐτῶν ἔζον θολερόν τε καὶ χλιαρόν· οὐ οἱ πίνοντες, εἰς καχεξίαν καὶ ἀηδίαν καὶ ἐμετῶν ἀλλοιούμενοι, μετατρέπονται.

ρβ'. « Σῶμα Χριστοῦ ἡμεῖς ἐσμεν, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, καὶ μέλη ἐκ μέρους. » Καὶ πάλιν· « Ἐν σῶμα, καὶ ἐν πνευμά ἔστε, καθὼς καὶ ἐκλήθητε. » Ἄσπερ γὰρ τὸ σῶμα νεκρὸν καὶ ἀναίσθητόν ἐστι χωρὶς πνεύματος, οὕτως ὁ νεκρωθεὶς τοῖς πάθεσι διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἀμελείας μετὰ τὸ βάπτισμα, ἀνεργητὸς γίνεται, καὶ ἀφώτιστος τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, ἔχων μὲν τὸ πνεῦμα διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀναγεννήσεως, ἀνεργητὸν δὲ καὶ ἀκίνητον διὰ τὴν ψυχικὴν νεκρότητα. Καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ μία μὲν οὖσα, τὰ δὲ μέλη τοῦ σώματος πολλὰ, πάντα αὐτῇ κρατεῖ, καὶ ζωοποιεῖ, καὶ κινεῖ τὰ ζωῆς δεκτικά, τὰ δὲ κατὰ τινα συμματικὴν ἀσθένειαν καταφυγέμενα μέλη, ὡς νεκρὰ καὶ ἀκίνητα, φέρει μὲν ἐν ἑαυτῇ, πλὴν ἔζηνα, καὶ ἀναίσθητα· οὕτως ὅλον ἐν ὅλοις ἀμικρῶς τοῖς Χριστοῦ μέλεσιν ἐστὶ τὸ Χριστοῦ πνεῦμα ἐνεργοῦν, καὶ ζωοποιῶν τὰ μετέχειν ζωῆς δυνάμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ μετέχειν ἀσθενῆ φιλανθρώπως ὡς οἰκεία περικρατεῖ. Διδὸν καὶ πᾶς πιστὸς μετέχει μὲν διὰ τῆς πίστεως τῆς υἰοθεσίας τοῦ πνεύματος, ἀνεργητὸς δὲ γίνεται καὶ ἀφώτιστος διὰ τῆς ἀμελείας καὶ ἀπιστίας, τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ ὑστερούμενος· ὡς ἔστι μὲν πιστὸς ἅπας, μέλος Χριστοῦ, καὶ πνεῦμα Χριστοῦ ἔχων· ἀνεργητὸς δὲ, καὶ ἀκίνητος, καὶ πρὸς μετουσίαν τῆς χάριτος ἀνεπίδεκτος.

ργ'. Τὰς ὀκτὼ γενικά· θεωρίας φημὲν εἶναι· πρώτην, τὴν περὶ Θεοῦ τοῦ ἀνείδου, καὶ ἀνάρχου, καὶ ἀκτίστου, καὶ τῶν ὄλων αἰτίου, τῆς τριαδικῆς μιᾶς καὶ ὑπερουσίτου Θεότητος· δευτέραν, τῆς τῶν νοερῶν δυνάμεων τάξεως τε καὶ στάσεως· τρίτην, τῆς τῶν ὄντων συστάσεως· τετάρτην, τῆς οἰκονομικῆς τοῦ Λόγου συγκαταστάσεως· πέμπτην, τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως· ἕκτην, τῆς φθορᾶς· καὶ δευτέρας τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσεως· ἑβδόμην, τῆς αἰωνίου κολάσεως· ὀγδόην, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Καὶ αἱ μὲν τέσσαρες, τῶν παρωχηκότων καὶ γεγενημένων εἰσὶν· αἱ

Dei est qui loquitur in eis, juxta Domini effatum ¹⁴ Etenim qui ex propriis cogitationibus ante purificationem loquuntur, spiritu sapientie aberant. De hujusmodi dicitur in Proverbis : « Vidi hominem sapientem sibi videri ; magis illo spem habebit insipiens ¹⁵. » Et alibi : « Nolite esse prudentes apud vosmetipsos ¹⁷, » Sapientia nobis præcipit. Ipse etiam plenus Spiritu divus Apostolus confitetur dicens ¹⁸ : « Non quod sufficientes simus ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. » Et alibi ¹⁹ : « Sed tanquam ex Deo coram Deo in Christo loquimur. » Illorum nempe sermones injucundi sunt et tenebrosi, quia non e vivo Spiritus fonte hauriunt quæ profantur, sed velut e cœnosa cordis palude hirudines, reptilia et ranas concupiscentiæ, tumoris et luxuriæ habente nutriuntur, et aqua scientiæ eorum fœtida est lutosaque ac tepida : de qua bibentes in cachexiam, tædium et vomitum mutati decidunt.

129. Inquit divus Apostolus ²⁰ : « Nos sumus corpus Christi, et membra de membro. » Et iterum : ²¹ « Unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis ». Quemadmodum enim corpus mortuum et exanime sine spiritu est, ita qui enectus est cupiditatibus per mandatorum transgressionem post baptismum, operationem amittit, lucemque Spiritus sancti, et Christi gratiam, habens quidem Spiritum per fidem et regenerationem, sed qui non operatur nec movetur propter mortem anime. Etenim anima cum una sit, multi vero artus corporis, omnes illa regit, vivificat et movet qui sunt vitæ capaces; aliqua autem fortuita infirmitate refrigeratos artus, tanquam mortuos et immobiles, fert quidem in seipsa, sed vitæ et sensus impotes. Sic totus in singulis inconfuse Christi membris inest Christi spiritus, inovens et vivificans vitæ participanda capacia, et etiam consortio huic imparia tanquam sibi propria dominatur. Itaque omnis fidelis per fidem particeps est adoptionis spiritus, sed sit incers et cæcus incuria et incredulitate, et vitam Jesu amittit : et sic se habet omnis fidelis qui membrum quidem Christi et Spiritus Christi est compos, operationis vero motusque et participationis gratiæ D impos.

130. Contemplationis octo præcipuas numeramus species. Prima forma principioque carentem et non factum intuetur Deum; et causam omnium individuum Trinitatem, et supersubstantialem divinitatem; secunda, intellectualium virtutum ordinem et statum; tertia, rerum constitutionem; quarta, Redemptoris Verbi descensum; quinta, universalem resurrectionem; sexta, secundum ac terribilem Christi adventum; septima, pœnas æternas; octava, regnum cœlorum. Quatuor priores sunt de præteritis et jam factis; quatuor posteriores, de futuris ²² Il Cor. iii, 5. ²³ Il Cor. xii, 19. ²⁴ I Cor. xii,

¹⁴ Matth. i, 21. ¹⁵ Prov. iii, 7. ¹⁷ Rom. xii, 16. ²² Ephes. iv, 4.

et nondum manifestatis. Eas clare contemplantur et inveniunt qui gratia multam adepti sunt mentis puritatem. Qui vero sine lumine ad eas accedit, imaginationem efformabit, haud contemplationem, per spiritum phantasmatum imaginatione deceptus et se decipiens.

131. Hic etiam de errore oportet, qua fieri potest, dicere, cum multa variaque ejus incommoda difficile agnosci et fere non intelligi possint. Error, inquam, duobus modis ostenditur, seu potius accidit et ingruit, scilicet per operationem, licet ex una superbia initium habeat et originem. Et prior quidem est causa posterioris, posterior vero est causa tertii, qui est per exstasim. Nam causa contemplandi imaginariæ est præsumptio, quæ de Deo tanquam de aliqua forma imaginatur; unde sequitur deceptæ imaginationis illusio, quæ blasphemiam generat; et insuper imaginationis error parit, tum vigilia, tum in somnis, singularium phantasmatum formidinem, quæ etiam tremor et perturbatio animæ nancupari dicitur; superbiam enim sequitur error, errorem blasphemiam, blasphemiam pavor, pavorem tremor, tremorem exstasis naturalium, cogitationum. Et hic est erroris prior modus, qui est per imaginationem. Posterior autem modus, qui est per operationem, hic est: et originem ducit a voluptate quam naturalis gignit concupiscentia. Namque ex voluptate nascitur haud nominandæ impudicitia incontinentia; calefaciens vero hæc totam naturam, et rationem fœdans turpi imaginum societate, in excessum rapit animam, ebrietate æstiosæ operationis eam ita phreneticam faciens, ut falsas proferat prophetias, vaticinans nempe quorundam sanctorum visiones et sermones tanquam sibi revelatos, utpote inebriata torpore passionis, immutataque moribus, et a dæmone correpta. Hujusmodi homines ab iis qui sæculi errore sunt decepti, corcula vocantur, tanquam assidentes et inhærentes quorundam sanctorum oraculis, et exinde facti spirituales, et ab ipsis moti ac exagitati, et quæ ab eis didicerint hominibus prædicantes; quos potius vere dæmoniacos deceptio-nique et errori inservientes vocare oportet, haud vero prophetas et ventura ac futura prædicantes. Ipse enim luxuriæ dæmon illorum intellectum obtenebrans æstus libidinosi fumo, eos in excessum mentis ducit, quorumdam eis sanctorum imagines, colloquia et visiones exhibens. Aliquando ipsi etiam dæmones videntur ad terrorem eos commovere; qui enim eos ad jugum Belial devinxit, ad operationem festinus impellit, ut captivos et servos usque ad mortem habeat quos suppliciiis reservat.

Ἔστι δ' ὅτε καὶ αὐτοὶ ἐκείνοι οἱ δαίμονες παραφαίνονται πρὸς θελίαν ταραξάσαι τοὺτους· τῷ γὰρ ζυγῷ τοῦ Βελιάρου συνδύσας αὐτοὺς, πρὸς τὴν κατ' ἐνέργειαν καταπέλιγων αὐτοὺς ὡσεὶ, ἵνα ἐκδότους ἔχη καὶ δούλους μέχρι θανάτου, τῇ κολάσει παραπεψόμενος.

132. Ignorandum non est tres esse generales causas ob quas error homines subit, nempe superbiam, invidiam dæmonum et pœnaleu derelictionem. Harum autem causæ sunt: superbiam, levitas, invidi-

α δὲ τέσσαρες, τῶν μελλόντων καὶ οὐπω φανερωμένων. Θεωροῦνται αὐταὶ τηλαυγῶς, καὶ εὐρίσκονται παρὰ τῶν κτησαμένων διὰ τῆς χάριτος πολλὴν νοδὸς καθαρότητα. Ὁ δὲ χωρὶς φωτὸς προσβάλλων αὐταῖς, ἴστω φαντασίας ἀνατυπῶν, καὶ οὐ θεωρίας, διὰ τοῦ φανταστικοῦ πνεύματος φανταζόμενος καὶ φαντάζων.

ῥαλῶ Ἰδοὺ καὶ περὶ πλάνης ἀναγκαῖον κατὰ δύναμιν εἰπεῖν, ὡς οὖσαν τοῖς πολλοῖς, κατὰ τὴν πολυμήχανον καὶ πολύτροπον αὐτῆς ἐνεδραν, δυσδιόγνωστον, καὶ σχεδὸν ἀκατάληπτον. Ἡ πλάνη, φησὶν, ἐν δυοῖ τρόποις ἐμφαίνεται, ἢ μᾶλλον ἐπέρχεται: καὶ προσγίνεται, κατὰ φαντασίαν καὶ ἐνέργειαν, καὶ ἐκ μίαν τῆς ὑπερφηφάνιας τὴν ἀρχὴν ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἀρχὴ τῆς δευτέρας, ἢ δὲ δευτέρου ἀρχὴ τῆς κατ' ἑκστασιν τρίτης πέφυκεν· ἀρχὴ τῆς πρώτης κατὰ φαντασίαν θεωρίας, ἢ οἰησις, ἢ τὸ θεῖον ὡς σχημά τι ποιεῖ φαντάζεσθαι, ἐξ ἧς ἐπειτα ἡ κατὰ φαντασίαν πρὸς ἀπάτην πλάνη, δι' ἧς ἡ βλασφημία γεννᾶται, καὶ μεθ' ὧν ἡ κατὰ φαντασίαν πλάνη τίεται. τὴν τῶν ἀλλοκότων φασμάτων δειλίαν, ἐγγρηγορῶτως καὶ κατὰ τοὺς ὕπνους· ὅτινα τρόμον καὶ κλόνον ψυχῆς ὀνομαζόμενον φάσκουσι. Τῇ μὲν γὰρ ὑπερφηφάνια ἐπειτα ἡ πλάνη· τῇ πλάνη, ἢ βλασφημία· τῇ βλασφημία, ἢ δειλία· τῇ δειλίᾳ, ὁ τρόμος· ὁ δὲ τρόμος τῇ ἑκστάσει [ἴσ. τῷ δὲ τρόμῳ ἢ ἑκστασι:] τῶν κατὰ φύσιν φρενῶν· οὗτος ὁ τῆς κατὰ φαντασίαν πλάνης τρόπος πρῶτος. Ὁ δὲ κατ' ἐνέργειαν δεύτερος τρόπος, ἐστὶν οὗτος· τὴν γὰρ ἀρχὴν διὰ τῆς ἡδυπαθείας τῆς ἀπὸ τῆς φυσικῆς δῆθεν ἐπιθυμίας τικτομένης ἔχει. Ἐκ μὲν γὰρ τῆς ἡδονῆς τικτεται ἡ ἀκολασία τῶν ἀρρήτων ἀκαθαρσιῶν· διαθερμαίνωσα δὲ αὐτὴ τὴν ὅλην φύσιν, καὶ τὸ ἡγεμονικὸν θολώσασα τῷ τῶν ἰνδαλμάτων συνουσιασμῷ, εἰς ἑκστασιν ἀγει τὸν νοῦν, τῇ μέθῃ τῆς καυστικῆς ἐνεργείας, φρενήρη αὐτὸν ἀπεργαζόμενη, καὶ προλέγει ποιεῖ ψευδοπροφητείας, μαντευόμενον ἀγίων τινῶν δῆθεν ὁράσεις, καὶ λόγους ἐκείνων, ὡς δι' αὐτοῦ ἀποκαλυπτομένων μεμεθυμένον τῷ κάρῳ τοῦ πάθους, καὶ τὸ ἦθος ἐνηλλαγμένον, καὶ δαιμονιώδη· τοὺς τοιούτους οἱ κατὰ κόσμον τῇ ἀπάτῃ τῆς πλάνης ἀγόμενοι, ψυχάρια ὀνομάζουσι, παρακαθεζόμενα καὶ παραμένοντα τεμένεσιν ἀγίων τινῶν, καὶ ὡς δῆθεν πνευματιῶντας, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων δῆθεν ἐνεργουμένους, καὶ βασανιζόμενους, καὶ τὰ δι' αὐτῶν τοῖς ἀνθρώποις ἀναγγέλλοντας, οὐδὲ δαιμονιζόμενους κυρίως, καὶ ἡπατημένους, καὶ τῇ πλάνῃ δεδουλωμένους, δέον ἀποκαλεῖν, καὶ οὐ προφήτας, καὶ προλέγοντας τὰ ἐνεστώτα καὶ τὰ μελλόντα. Αὐτὸς γὰρ ὁ τῆς ἀκολασίας δαίμων σκοτώσας διὰ τῆς ἐνηδόνου πυρᾶς τὸν νοῦν αὐτῶν, εἰς ἑκστασιν ἀγει φρενῶν, φαντάζων ἀγίους τινὰς αὐταῖς, καὶ ὀμιλίας καὶ θέας δεικνύων·

ῥλβ'. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι τρεῖς καθολικὰς ἡ πλάνη αἰτίας ἔχει δι' ὧν ἐπέρχεται τοῖς ἀνθρώποις: ἐξ ὑπερηφανίας, ἐκ φθόνου δαιμόνων, καὶ ἐκ παιδευτικῆς παρχιωρήσεως. Αἰτίαι δὲ τούτων τῆς μὲν ὑπερηφ-

νίας, ἡ κουφότης· τῆς δὲ προκοπῆς, ὁ φθόνος· τῆς δὲ παιδευτικῆς παραχωρήσεως, ἡ ἐφάμαρτος· βιοτή. Καὶ ἡ μὲν ἐκ φθόνου, καὶ οἰήσεως μόνης, ταχέϊαν ἔχει τὴν ἴασιν, ὅταν μάλιστα καὶ ταπεινωθῇ· ἡ δὲ ἐκ πειδείας· δι' ἀμαρτίαν τῷ Σατανᾷ ἔκδοσις, πολλάκις μὲχρι θανάτου πρὸς ἄφρασιν ὁ Θεὸς παραχωρεῖ ταύτην. Ἔστι δ' ὅτε καὶ ἀνευθύνοὺς κολάζεσθαι, πρὸς σωτηρίαν ἐκδίδωσι. Χρῆ δὲ εἰδέναι, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ τῆς οἰήσεως δαίμων προλέγει ἐν τοῖς μὴ ἀκριβῶς τῇ καρδίᾳ προσέχουσιν.

ρλγ'. Ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς τῇ ἀληθείᾳ χρίονται ἐν τῇ ἀνακαινίσει πάντες οἱ εὐσεβεῖς, ὡσπερ κατὰ τὸν τύπον τότε καὶ οἱ παλαιοί. Τύποι γὰρ ἦσαν ἐκεῖνοι τῇ ἡμετέρᾳ ἀληθείᾳ· οὐκ ἐκ μέρους, ἀλλ' ὅλοι ὅλους ἡμᾶς ἐτεκμαίροντο. Οὕτε γὰρ κατ' ἐκείνους ὁμοίωτροπος καὶ ὁμοειδής ἡ ἡμετέρα βασιλεία, καὶ ἱερατεία, κἂν σύμβολα τὰ αὐτὰ· οὕτε καθ' ἡμᾶς διοριστὸν ἔχει ἡ φύσις, ἢ ἡ χάρις, καὶ ἡ κλήσις πρὸς τὴν χριστιανότητα, τοῦ εἶναι τὰ χρισθέντα διάφορα· ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κλήσιν, καὶ πίστιν, καὶ μόρφωσιν ἔχομεν. Ἀλλοὶ δὲ καὶ ἐμφαίνει, κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, τὸ καθαρὸν καὶ ἀπαθές, καὶ ὅλον ἀφιερωμένον, Θεῷ γενέσθαι νῦν τε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

ρλδ'. Σοφίαν τῆνικαῦτα ἐκεῖνος τῷ στόματι λαλεῖ, καὶ τῇ τῆς καρδίας μελέτῃ σύνεσιν, ὁ Θεὸς Λόγον, τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐνυπόστατον σοφίαν, τρανώς ἐκ τῶν ὄντων ἐμφαίνων, ὡς τοὺς λόγους τῶν ἀρχετύπων ἐν τοῖς οὐκ ἔχον χαρακτῆρίζοντας, καὶ διὰ τοῦ κατ' ἐνέργειαν ζώοντος λόγου, τῷ στόματι λαλεῖ σοφίαν ἐκ σοφίας· τῇ δὲ καρδίᾳ ἐλαμπόμενος τῇ δυνάμει τῆς μεταποιητικῆς συνέσεως μελετωμένως τῷ πνεύματι, ποιεῖν καὶ φωτίζειν δύναται διὰ τῆς συνέσεως, τοὺς πιστῶς ἀκούοντας.

ρλε'. Ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας ἀντίπαλος, καὶ πρὸς ἀπίστωσαν τοὺς ἀνθρώπους ἔλκουσα πλάνη σήμερον (δι' ἧς ἡ ἄγνοια τοῦ σκότους ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν βλαβερῶν ἐβασίλευσεν· ἐκ Θεοῦ ἀλλοτριώσασα αὐτούς· οἱ καὶ ὡς μὴ εἶναι Θεὸν γινώσκοντες, τὸν ἡμᾶς ἀναγεννήσαντα καὶ φωτίσαντα, ἢ λόγῳ μόνῳ ψιλῶ πιστευσόμενον καὶ γινωσκόμενον, καὶ οὐκ ἔργῳ, ἢ τοῖς ἀρχαίοις μόνις ἐπιφανόμενον, καὶ οὐκ καὶ ἡμῶν, τὰς Γραφικὰς περὶ Θεοῦ μαρτυρίας ἄλλοις, ἢ καὶ τοῖς εἰρηκόσι προσάπτουσι, καὶ δόξαν, ὡς φησι περὶ Θεοῦ, βλασφημοῦσι, τὴν δὲ ἐπιγνώσεως ὄντως εὐσέβειαν ἀπαρνούμενοι, καὶ σωματικῶς μόνον, ἵνα μὴ εἴπω Ἰουδαϊκῶς, τὰς Γραφὰς ἀναγινώσκουσι, τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως τῆς ψυχῆς ἐντεῦθεν ἔγερσιν ἀπαρνούμενοι, καὶ κατοικεῖν ἐν τάφοις ἀγνώστως ἐπιποθοῦσι)· τὰ τρία ταῦτα πάθῃ ὑπάρχουσιν· ἀπιστία, πονηρία, καὶ βλαθυμία. Ἀλλήλων δὲ εἰσι· γεννητικὰ καὶ συνεκτικὰ· ἀπιστία γὰρ, πονηρίας διδάσκαλος· πονηρία δὲ, σύντροφος βλαθυμίας, ἢς ἡ ὀκνηρία σύμβολον· ἢ τὸ ἀνάπαλιν, βλαθυμία, πονηρίας γεννήτρια, ὡς ὁ Κύριος ἔφησεν· « Πονηρὴ δούλε καὶ ὀκνηρὴ. » Πονηρία δὲ, μήτηρ ἀπιστίας· πᾶς γὰρ πονηρὸς, ἀπιστος, ὁ δὲ μὴ πιστεύων, καὶ ἄφοβος Θεῷ. Ἐξ ἧς ἡ βλαθυμία γεννᾶται, ἢ μήτηρ τῆς καταφρονήσεως, δι' ἧς πᾶν ἀγαθὸν ἀμελεῖται, καὶ πᾶν κακὸν διακράττεται.

ρλε'. Δόξα περὶ Θεοῦ ἀληθῆς, καὶ γινώσις τῶν

diae, daemon progressui æmulans: pœnalis derelictionis, vita peccaminosa. Qui errat ex invidia et superbia tantum, prompto sanatur remedio, pœsertim si humilietur; qui vero in pœnam peccati Satiæ traditus est, sæpe illum usque ad mortem deserit Deus ac derelinquit. Aliquando tamen vel justos pœnæ tradit ad salutem. Sciendum vero est ab ipso superbiæ demonio præoccupari eos qui non diligenter cordi suo invigilant.

133. Sacerdotes et reges reipsa unguuntur in renovatione omnes pii, sicut olim figurate ungebantur veteres. Ibi enim præfigurabant nostram veritatem, et non ex parte, sed totos toti nos præmonstrabant. Neque enim congruentiam tantum et similitudinem cum eis habent nostrum regnum et sacerdotium, quæ iisdem signis portenduntur; neque diversitatem habent apud nos natura, aut gratia, aut vocatio ad unctionem, ut uncta sint discrepantia, sed unam et eandem vocationem fidemque ac formam habemus. Ostendit autem ac demonstrat, juxta veritatis verbum, puritas impassibilitasque et quævis sanctitas unionem cum Deo præsentem et futuram.

134. Ille jam nunc ore loquitur sapientiam et cordis meditatione prudentiam, qui Deum Verbum, substantialem Dei Patris sapientiam, clare ex rebus ostendit; qui ratione archetyporum in rebus videns expressas, ex viventis per operationem rationis sapientia sapientiam ore loquitur, et corde illuminatus atque transformatus per virtutem prudentiæ spiritualia meditantis, facere et illuminare potest per hanc prudentiam fideles auditores.

135. Labefactat multum veritatem et homines ad perniciem nunc trahit error, per quem ignorantia caliginosa in animis ignavorum regnat, a Deo eos abalienans: qui quidem, tanquam nescientes existere Deum qui ipsos creavit et illuminavit, aut eum dicentes mera tantum ratione, at non operibus credi atque cognosci, aut veteribus tantum, haud vero nobis manifestatum esse, Scripturæ de Deo testimonia aliis auctoribus attribuunt, ac gloriam Dei, ut ita dicam, blasphemant, atque veram scientiam pietatemque renuentes, corporaliter tantum, ut non vicam judaice, Scripturas legunt, et præsentem reviviscentis animæ negantes resurrectionem, in sepulchris inglorii habitare cupiunt. Errorem subsequuntur tria hæc vitia incredulitas, malitia et ignavia. Hæc se invicem generant et cōservant: incredulitas enim est malitiæ magistra; malitia autem comes ignaviæ, ejus signum est pigritia, aut vice versa ignavia est malitiæ mater, ut Dominus dicit (Matth. xxv, 26), « Serve male et piger. » Malitia item est incredulitatis parens: omnis enim malus, incredulus est; et qui non credit, Deum nec timet: et ex hac nascitur ignavia mater despectionis, per quam omne bonum committitur, omne malum omittitur.

136. Laus Dei vera, et scientia rerum certa, per-

sectam orthodoxi doctrinam constituit : ideo hic talem proferre debet doxologiam : « Gloria tibi, quia pro nobis homo factus es, Verbum Dei substantiale. Propterea magnum est mysterium providentiæ tuæ, Salvator noster, gloria tibi. »

157. Ad tres varias species, juxta insignem Maximum, reducuntur scripta quæ nec damnari nec reprehendi possunt : primo, quæ ad sui memoriam ; secundo, quæ ad eorum utilitatem ; tertio, quæ per obedientiam scripta sunt : in quo genere plerumque scripturæ sunt compositæ pro iis qui verbum humiliter inquirunt. Quod vero ad jucunditatem et gloriam et ad ostendendas auctorum virtutes scriptum est, jam recepit, ut dicitur, mercedem suam, nullam habens utilitatem in præsentibus, nec mercedem in futuro, imo tanquam hominibus placens et fraude corrupens verbum Dei condemnabitur.

ἡντων ἀφευθής, τὴν τελείαν τῶν δογμάτων ὀρθοδοξίαν συνίστησι· διὸ καὶ δοξολογεῖν εὐτως ὁ τοιοῦτος ὀφείλει· Δόξα σοι, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐνηθρώπησας, ὁ Θεὸς Λόγος ὁ ὑπερούσιος· Διὰ τοῦτο μέγα τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας σου, Σωτήρ ἡμῶν, δόξα σοι.

ῤλζ'. Εἰσὶν οὖν τῶν συγγραφομένων λόγων, κατὰ τὸν μέγαν Μάξιμον, τρόποι διάφοροι τρεῖς, ἀκατάγνωστοί τε καὶ ἀκατάκριτοι· πρῶτος, ὁ δι' ὑπόμνησιν ἐαυτοῦ, δεῦτερος, ὡς πρὸς ὠφέλειαν ἄλλων, τρίτος, ὁ δι' ὑπακοὴν συγγρηφόμενος, ἐν ᾧ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν Γραφῶν συνετέθησαν τοῖς ταπεινῶς ἐκζητήσασιν τὸν λόγον. Ὁ δὲ πρὸς ἀρέσκειαν καὶ δόξαν, καὶ πρὸς τὸ θαυθῆναι, τὰς ἀρετὰς λογογραφῶν, ἐκείναι, φησὶ, τὸν μισθὸν αὐτοῦ, μηδεμίαν ὠφέλειαν ἔχων ἐνταῦθα, ἢ μισθὸν ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνθρωπάρεσκος, καὶ ἰδιώτης καπηλεύων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, κατακριθήσεται.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΤΕΡΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

EJUSDEM ALIA CAPITA.

1. Omnes Christi ætates percurrere debet qui cum in Christo baptizatus est. Earum enim virtutem præsumpsit, et per præcepta eas reperire et discere potest. Conceptio quidem est arrha Spiritus sancti ; nativitas, virtus exultationis ; baptismus, vis purgativa ignis Spiritus ; transfiguratio, divini contemplatio luminis ; crucifixio, mortificatio ab omnibus ; sepultura divini amoris in corde custodia ; resurrectio, vivifica animæ expergefatio ; ascensio, mentis ad Deum ascensus et raptus. Qui vero illas non invenit nec sentit, adhuc infans est corpore et anima, licet virtute senex ab omnibus habeatur.

2. Passiones Christi vivificant dant mortificationem his qui omnia patientur, siquidem compatimur ut et conglorificemur ; passiones autem voluptatum mortificam afferunt mortificationem his qui ipsis inserviunt. Atque est crux crucis et mors mortis, passionum Christi voluntaria passio.

3. Pati pro Christo est sustinere quicquid accidit. Disciplina enim Domini est insontibus quidem increpatio utilis, sontibus vero nobis objurgatio nos convertens et aures nobis aperiens. Itaque coronam sustententibus promisit Dominus in sæcula sæculorum. Gloria tibi, Deus noster ; gloria tibi, sancta Trinitas ; propter omnia sit tibi gloria.

α'. Τὰς μεθελικιώσεις πάσας τὰς ἐν Χριστῷ φθάσαι πᾶς τις ὀφείλει ὁ βαπτισθεὶς ἐν Χριστῷ· προσέληθε γὰρ τὴν τούτων δύναμιν, καὶ διὰ τῶν ἐντολῶν ταύτας εὐρεῖν καὶ μαθεῖν δύναται· καὶ ἡ σύλληψις ἐστὶν ὁ ἀρραβῶν τοῦ Πνεύματος, ἡ δὲ γέννησις, ἡ ἐνέργεια τῆς ἀγαλλιάσεως· ἡ δὲ βάπτισις, ἡ καθαρτικὴ τοῦ πυρὸς τοῦ Πνεύματος δύναμις· ἡ δὲ μεταμόρφωσις, ἡ τοῦ Θεοῦ φωτὸς θεωρία· ἡ δὲ σταύρωσις, ἡ ἐκ πάντων νέκρωσις· ἡ δὲ ταφή, ἡ τοῦ Θεοῦ ἐρωτὸς ἐν καρδίᾳ κατοχή· ἡ δὲ ἀνάστασις, ἡ τῆς ψυχῆς ζωοποιὸς ἐγερσις· ἡ δὲ ἀνάληψις, ἡ πρὸς Θεὸν ἔκστασις, καὶ ἡ ἄρραγὴ τοῦ νόου. Ὁ δὲ ταύτας μὴ εὐρῶν, μὴδὲ αἰσθανόμενος, νήπιός ἐστιν ἐτι, καὶ τῷ σώματι, καὶ τῷ πνεύματι, καὶ πολλῶς καὶ πρακτικῶς παρὰ πάντων λογίζεται.

β'. Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ ζωοποιῶν ἔχουσι νέκρωσιν, τοὺς διὰ πάντων πεπονήσιν, εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν, τὰ δὲ πάθη τῶν ἰδίων, νέκρωσιν θανατοποιῶν κέκτηνται τοὺς ἐνεργουῶσιν αὐτά· ἐστὶ γὰρ σταύρωσεως σταύρωσις, καὶ νέκρωσεως νέκρωσις, ἡ τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ ἐκούσιος πάθησις.

γ'. Τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ ἐστὶ τὸ ὑπομένειν τὰ συμβησόμενα· φθόνος γὰρ τοὺς ἀνευθύνους πρὸς ὄφελος, ἔλεγχος δὲ πρὸς ἐπιστροφὴν, ἡ παιδεία Κυρίου ἡμῖν γίνεται, ἀνοίγουσα ἡμῖν τὰ ὄρα τοὺς ὑποκρυβόνους· διὸ καὶ στέφανον τοὺς ὑπομένουσιν ὁ Κύριος ἐπηγγέλατο, εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Δόξα σοι, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι, Τριάς ἁγία, ἕνεκα πάντων δόξα σοι.

Περὶ τῆς ἐμπαθοῦς ἀλλοιώσεως.

δ. Ἡ ἀκτιδία δυσκαταγώνιστον οὖσα πάθος, χαυνοῖ τὸ σῶμα, χαυνουμένου δὲ τοῦ σώματος, συγκαυνοῦται καὶ ἡ ψυχὴ, ἀμφοτέρων δὲ ἐκλυθέντων, ἀλλοιοῦσι τὴν καρδίαν τοῦ σώματος διὰ τῆς ἡδυπαθείας· ἡ δὲ ἡδυπάθεια κινεῖ τὴν βρῆξιν, ἡ βρῆξις τὴν πύρωσιν, ἡ πύρωσις τὴν ἐπανάστασιν, ἡ ἐπανάστασις κινεῖ τὴν μνήμη, ἡ μνήμη τὴν φαντασίαν, ἡ φαντασία τὴν προσβολὴν, ἡ προσβολὴ τὸν συνδυασμὸν, ὁ συνδυασμὸς τὴν συγκατάθεσιν, ἡ συγκατάθεσις ποιεῖ τὴν πρῆξιν, εἴτε τὴν διὰ σώματος, εἴτε τὴν διὰ πολυτρόπων παρατριβῶν, καὶ οὕτως ὁ ἄνθρωπος ἡγεθῆς πιωματίζεται.

Περὶ τῆς ἀγαθῆς ἀλλοιώσεως.

ε. Ἡ ὑπομονὴ ἐν παντὶ ἔργῳ τίθει τὴν ἀνδρείαν, ἡ ἀνδρεία τὴν προθυμίαν, ἡ προθυμία τὴν καρτερίαν, ἡ καρτερία τὴν ἐπίτασιν, ἡ τοῦ ἔργου ἐπίτασις, ἡγουν προσθήκη, κατευνάζει τὴν ἀκρασίαν τοῦ σώματος, καὶ τὴν ἡδυπάθειαν ἡμεροὶ τῆς ἐπιθυμίας, ἡ ἐπιθυμία δὲ κινεῖ τὸν πόθον, ὁ πόθος τὴν ἀγάπην, ἡ ἀγάπη τὸν ζῆλον, ὁ ζῆλος τὴν θέρμη, ἡ θέρμη τὴν διέγερσιν, ἡ διέγερσις τὴν σπουδὴν, ἡ σπουδὴ τὴν προσευχὴν, ἡ προσευχὴ τὴν ἡσυχίαν, ἡ ἡσυχία τίθει τὴν θεωρίαν, ἡ θεωρία τὴν γνῶσιν, ἡ γνῶσις τὴν τῶν μυστηρίων κατὰληψιν· τέλος δὲ τῶν μυστηρίων, ἡ θεολογία, καρπὸς δὲ τῆς θεολογίας· ἡ τελεία ἀγάπη, τῆς ἀγάπης ἡ ταπεινώσις, τῆς ταπεινώσεως ἡ ἀπάθεια, τῆς ἀπαθείας ἡ προόρασις, καὶ προφητεία, καὶ πρόγνωσις· οὐ γὰρ τελεία τις ἀπ' ἐντεῦθεν ἔχει τὰς ἀρετὰς, οὐδὲ ἐκ μίαις ἀπομειοῖ τὰς κακίας, ἀλλὰ μικρὸν αὐξανόμενης τῆς ἀρετῆς, κατ' ὀλίγον ἡ κακία εἰς τὸ μὴ ὂν γίνεται.

Περὶ τῶν καθ' ὑπνοῦς πειρασμῶν.

ς. Ἐρώτ. Ποσαχῶς ἡ βευστικὴ ἀμαρτία γίνεται, ἢ ἐφάμαρτος καὶ ἢ ἀναμάρτητος;

Ἄσκη. Τριχῶς μὲν, ἢ ἀμαρτητικῆ, ἐν πορνείᾳ, καὶ μαλακίᾳ, καὶ συγκαταθέσει λογισμῶν, ἐπιταχῶς δὲ ἢ ἀναμάρτητος, διὰ τῶν οὖρων, ἐν ὕλικοῖς βρώμασιν, ἐν κινήτικοις, διὰ ψυχροποσίας, διὰ χαυνότητος σώματος, ἐν κόπῳ ἀμέτρου, καὶ διὰ δαιμονιώδους πολυτρόπως φαντασίας· καὶ τῶν μὲν γεγηρακότων πρακτικῶν, διὰ τῶν προειρημένων πέντε συμβαίνει πολλάκις τρόπων· τῶν δὲ ἀπαθῶν, διὰ τῶν οὖρων καὶ μόνων προχωρεῖ ἀναμιξίῃ τοῦ φλέγματος ὕλη, ὡς οἱ ἀδελφοὶ πόροι ἀραιοὶ γεγονότες, ἐκ πολλῶν πόνων καὶ θειοτέρως ἐνεργείας καθαρτικῆς τε καὶ ἀγιαστικῆς, τὸ τῆς σωφροσύνης προστεθὲν αὐτοῖς χάρισμα· ὁ δὲ ἔσχατος τῆς φανταστικῆς βεύσεως τρόπος ἐν ὑπνῷ, τῶν ἐμπαθῶν ἐστὶ καὶ τῶν ἀσθενῶν, ὅμως καὶ αὐτὸ ὡς ἀκούσιον, ἀναμάρτητον, ὡς φασὶν οἱ Πατέρες.

Τοῦ μὲν ἀπαθοῦς ἴδιον, ἢ ἐκ διαλειμμάτων κατὰ πρόνοιαν ἀναμάρτητος κίνησις, ὡς ἡ λοιπὴ ὕλη ἀναλλοκεται θεῖῳ πυρὶ, τοῦ δὲ πρακτικοῦ, πολύτροπος ἀνάγκη, καὶ ἀμεμπτος κένωσις, τοῦ δὲ ἐμπαθοῦς, ἢ διττὴ ἀπόρροιά τε καὶ δύσροια, ἢ καθ' ὑπνοῦς φανταστικὴ, καὶ ἐγγρηγορώτως συγκατάθεσις·

De vitiosa mutatione.

4. Acedia, quæ est passio pugnata difficilis, enervat corpus; relaxatio autem corpore, emollitur et anima; ambobus autem dissolutis, constitutio corporis mutatur voluptate; voluptas autem movet concupiscentiam, concupiscentia æstum, æstus commotionem, imaginatio memoriam, memoria imaginationem, imaginatio tentationem, tentatio complacentiam, complacentia consensum, consensus actum mentis, deinde actionem corporis, posteaque permulta peccata, et sic homo victus succumbit.

De bona mutatione.

5. Perseverantia in omni bono parit fortitudinem, fortitudo ardorem, ardor constantiam, constantia contentionem; contentio autem operi superaddita sedat corporis intemperantiam, et delectationem mitigat appetitus; appetitus vero movet desiderium, desiderium amorem, amor zelum, zelus fervorem, fervor excitationem, excitatio alacritatem, alacritas orationem, oratio recollectionem, recollectio contemplationem, contemplatio scientiam, scientia mysteriorum intelligentiam; finis autem mysteriorum est theologia, theologiæ vero fructus est perfecta charitas; et fructus charitatis, humilitas; et humilitatis, impassibilitas; et impassibilitatis, prævisio, prophetia et præscientia. Nemo enim repente perfectas acquirit virtutes, nec illico vitia ad melius vertit, sed crescente sensim virtute, paulatim vitium annihilatur.

De tentationibus per somnum.

6. Quæstio. Quotupliciter pollutio contingit, sive cum peccato, sive sine peccato?

Responsio. Tripliciter contingit cum peccato, scilicet in fornicatione, in mollitie, et in venereo consensu. Septupliciter autem sine peccato, scilicet per urinas, in materialibus alimentis, in commotionibus, ob frigidam potionem, ob corporis obesitatem, in labore nimio, denique propter multimodas imagines a demonibus exhibitas. Et iis quidem qui diuturna insenuerunt virtute, septem præfatis sæpe contingit modis. His vero qui sunt impassibiles, cum urinis tantum mista profuit slegmatis materia, quia occulti pori rariores facti sunt per multos labores divinæque praxim puritatis et sanctitatis, data ipsis continentie gratia. Ultimus autem fluxus modus ob imagines in somno, his contingit qui passionibus aut infirmitate laborant, et est ipse, utpote involuntarius, peccati expers, ut aiunt Patres.

Impassibilis adhuc per intervalla, providente Deo, inculpabilis experitur motus, cum reliqua materia igne divino exusta est; practicus autem, multas necessitates involuntariosque egestus; vitiosus demum fluxus emissionem et difficultatem patitur in somno per imaginationem, et in vigilia per

consensuum : quorum quidem prius est inculpabile, A ὡν ἡ μὲν μία ἀμεμπτος, ἡ δὲ ἄλλη ἐπιμαρτος, καὶ
posterioris vero peccaminosum et vituperatione di- ἐν ἐπιτιμίοις δριζύεται.

Impassibiles unum habent motum et egestum corporis, præcaveutes ut urinæ materia una pars ut superflua elabatur, altera igne divino, ut dictum est, sorbeatur et exuratur. Practici vero et medii tres habere dicuntur generales modos inculpabilis fluxus, quibus corpus a corruptrice materia naturalibusque necessitatibus purgatur et liberatur, nempe cibi graves, laxativa alimenta, frigidus potus, natura remissa, laborum cessatio, denique demonum invidia, ob quam natura per seipsam patitur. Infirmi autem et incipientes sex pariter habent vitiosos modos, scilicet ingluviem, vanam gloriam, condemnationem, duplicem per imaginationem et consensum emissionem, ac demum, ut supra dictum est, demonum invidiam. Hi similiter caute attendunt ut naturam liberent a corruptione et adventitiis ac superfluis humoribus irrationalibusque appetitibus, atque discant se diligenter exercere ad humilitatem, et semper et in omnibus se abstinere.

7. Qui in solitudine sedet, ac de charitate vivit, debet septem modis eleemosynam accipere : primo, utiliter rogare ; secundo, utiliter prehendere ; tertio, que offeruntur tanquam ex Deo acceptare ; quarto, in Deum ut remuneratorem confidere ; quinto, præcepta observare ; non sexto, datis abuti ; septimo, non esse avarus, sed liberalis et misericors. Nam qui in hujusmodi sic se habet, gaudeat quod a Deo, non ab hominibus dirigatur.

Τῶν μὲν ἀπαθῶν, μία ἐστὶν ἡ κίνησις τε καὶ κένωσις τοῦ σώματος, κατὰ πρόνοιαν διὰ τῶν οὐρῶν τὴν ὕλην, τὴν μὲν προχέεσθαι ὡς περιττώμα, τὴν δὲ ἀναλίσκεσθαι, πῦρ θείον δαπανωμένην, κατὰ τὸν ψάκοντα, τῶν δὲ πρακτικῶν καὶ μέσων, ἔξ εἶναι φασὶ τοὺς καθολικοὺς τρόπους τῆς ρευστικῆς κινήσεως ἀνεγκλήτους, δι' ὧν τὸ σῶμα τῆς φθοροποιῦ ὕλης, καὶ τῶν φυσικῶν καὶ ἀναγκαίων καθαρίζεται καὶ ἐλευθεροῦται, ἐν ὕλικόις βρώμασι, καὶ κινήτικοίς, διὰ ψυχροποσίας, καὶ χυνοῦ τῆς φύσεως, καὶ πρέρσεως κόπων, καὶ τέλος, ἐν φθόνῳ δαιμόνων ἡ φύσις πάσχει· δι' ἑαυτῆς, τῶν δὲ ἀθηνῶν καὶ εἰσαγωγικῶν, ὁμοίως καὶ αὐτοὺς ἔξ εἶναι τοὺς ἐμπαθεῖς τρόπους· διὰ γαστριμαργίας, καὶ καταλαλιᾶς, καὶ κατακρίσεως, καὶ κενοδοξίας, καὶ τῆς διπλῆς ἐν φαντασίᾳ συγκαταθέσεως, καὶ τέλος, ὁ κατ' ἐπιθεσίαν τῶν δαιμόνων φθόνος· ὅμως καὶ ταῦτα προνοίᾳ ἐστὶ σκοπὸς, καθαρίζειν τὴν φύσιν ἐκ τῆς φθορᾶς καὶ τῶν παρεσάκτων εἰς αὐτὴν ξένων περιττωμάτων καὶ ἀλόγων ὀρέξεων, παιδεύειν δὲ τὸν ἀγωνιστὴν ταπεινοῦσθαι τῇ προσοχῇ, καὶ πάντα ἐγκρατεῦσθαι καὶ ἐκ πάντων.

ζ'. Ὁ κατὰ μόνας καθήμενος, καὶ ἐσθίων ἀγάπην, φέρει κατὰ τρόπον ἐπὶ τὴν ἐλεημοσύνην δέχεσθαι· πρῶτον, χρεωδῶς αἰτεῖν, δεύτερον, χρεωδῶς λαμβάνειν, τρίτον, τὸ ὡς ἐκ Θεοῦ τὰ ἐπερχόμενα δέχεσθαι, τέταρτον, τὸ εἰς Θεὸν θαρρεῖν, καὶ αὐτὸν εἶναι μισθαποδότην, πέμπτον, τὸ ἐργάτην εἶναι τῶν ἐντολῶν, ἕκτον, τὸ μὴ ποιεῖν ἐκ τούτων παράχρησιν, ἑβδομον, τὸ μὴ εἶναι φειδωλὸν, ἀλλὰ μεταδοτικὸν καὶ οἰκτίρμονα· ὁ γὰρ ἐν τούτοις τοιοῦτος, χαίρει ὡς παρὰ Θεοῦ, καὶ μὴ παρὰ ἀνθρώπων οἰκονομούμενος.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΔΗΣΙΣ ΑΚΡΙΒΗΣ

ΠΕΡΙ ΗΣΥΧΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

ΕΤΙ ΔΕ

ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΛΑΝΗΣ·

Καὶ τίς ἡ διαφορὰ τῆς θερμῆς καὶ τῆς ἐνεργεῖας, καὶ ὅτι χωρὶς ὁδηγοῦ, εὐχερῶς συνεισέρχεται ἡ πλάνη·

ΚΕΦΑΛΑΙΑ Γ.

EJUSDEM ACCURATA DISSERTATIO

DE QUIETE ET ORATIONE

ITEM DE SIGNIS GRATIÆ ET ERRORIS

Et quæ sit differentia fervoris et orationis ; et quod sine duce facile superveniat error.

CAPITA DECEM.

1. Oportet quidem nos loqui ut magnus magister, nec opus habere Scripturarum adjutorio vel α'. Ἐδοξεν μὲν ἡμᾶς εἰπεῖν κατὰ τὸν μέγαν διδάσκαλον, μηδὲ δεῖσθαι τῆς ἀπὸ τῶν Γραφῶν βοήθειας,

ἢ τῆς ὑψ' ἐτέρων Πατέρων, ὡ σημεφόρος Λογγίνε ἢ ἄλλ' οὕτως εἶναι θεοδιδάκτους. Ἔσονται γὰρ, φησί, πάντες διδάκτοι Θεοῦ, ὡς ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ γινώσκεις τε καὶ μανθάνεις τὰ συμφέροντα, οὐ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα τὸν τῶν πιστῶν ἕκαστον, ὡς τὴν νόμον τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς πλαξὶ τῶν καρδιῶν ἡμῶν φέρειν ἐγγεγραμμένον, καὶ ἀμέσως, καὶ χειροδικῶς, τὸ ἐξαίτιον, τῷ Ἰησοῦ διὰ καθαρᾶς προσευχῆς προσομιλεῖν ἡξιωμένους. Ἐπειδὴ δὲ νήπιοι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναπλασέως ἔσμεν, μήτε τὴν χάριν νοοῦντες, μήτε τὴν καινότητα συνορῶντες, ἀγνοοῦντες δὲ μᾶλλον τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς τιμῆς τε καὶ δόξης ἧς μετελάβομεν, καὶ ὅτι ὀφειλομεν διὰ τῶν ἐντολῶν ψυχικῶς καὶ πνευματικῶς αὐξηθῆναι, καὶ ἰδεῖν νοερώς, ὅπερ ἐλάβομεν, πίπτομεν διὰ τῆς ἀμελείας καὶ ἐμπισθεστάτης ἕξεως εἰς ἀναίσθησιαν καὶ σκοτώσιν οἱ πολλοὶ, καὶ οὐδὲ εἰ ἔστι Θεὸς γινώσκομεν, οὐδὲ τίνες ἔσμεν, ἢ ποιοὶ γεγόναμεν, υἱοὶ Θεοῦ, καὶ υἱοὶ φωτός, καὶ τέκνα καὶ μέλη Χριστοῦ γεγονότες. Εἰ δὲ καὶ ἄνδρες βαπτίζομεθα, πλὴν ἄλλ' ἐν ὕδατι μόνον, καὶ οὐ Πνεύματι αἰσθανόμεθα· εἰ δὲ καὶ ἐν Πνεύματι καινουροῦμεθα, πιστεύομεν διὰ ψιλῆς πίστεως τῆς νεκρᾶς καὶ οὐκ ἐνεργουμένης, καὶ ἐν διψυχίᾳ γίνεσθαι λέγομεν, καὶ οὕτως αὐτόχρομα σάρκες ὄντες, σαρκικῶς ζῶμεν, καὶ πορευόμεθα· εἰ δὲ καὶ μετανοήσομεν, σωματικῶς μόνον, καὶ οὐ πνευματικῶς τὰς ἐντολάς ποιοῦμεν καὶ γινώσκομεν· εἰ δὲ καὶ διὰ πολλῶν κόπων ἡ χάρις φιλανθρώπως ἐνός ἐμφανεῖται ἀξιώσει, ὡς ἀπάτην αὐτῆν δεχόμεθα· εἰ δὲ καὶ παρ' ἐτέρων ταύτην ἐνεργούσαν ἀκούσωμεν, ὡς πλάνην αὐτὴν διὰ φθόνον λογίζομεθα, καὶ οὕτω μένομεν νεκροὶ μέχρι θανάτου, μὴ ἐν Χριστῷ ζῶντες καὶ ἐνεργούμενοι, καὶ ὄχομεν, κατὰ τὴν Γραφήν, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου, ἢ κρίσεως, δι' ἀπιστίας, ἢ ἀπογνώσεως ἀρθῆσεται ἀφ' ἡμῶν, μὴ νοοῦντες ὅτι κατὰ τὸν πατέρα χρῆ εἶναι καὶ τὰ τέκνα, θεοὺς ἐκ Θεοῦ, καὶ πνευματικὸς ἐκ Πνεύματος. Τὸ γεγεννημένον, φησί, ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν· ἡμεῖς δὲ σάρκες ἔσμεν, εἰ καὶ πιστοὶ καὶ ἐπουράνιοι γεγόναμεν, καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦτο τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐμμένει ἐν ἡμῖν, καὶ τοῦτο ἕνεκα παρέδωκε Κύριος τὰς ἐπαγωγὰς καὶ τὰς αἰχμαλωσίας, καὶ σφαγὰς ἐπλήθυνεν, ἵνα διορθῶσαι, ἢ ἐκκόψαι, ἢ σώσαι διὰ φαρμάκων ἰσχυροτέρων βουλόμενος τὴν κακίαν.

β'. Καὶ πρῶτον μὲν εἰπεῖν, Θεοῦ διδόντος ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις ἀγαθὰ τοιαῦτα, πῶς εὐρητίς, μᾶλλον δὲ εὐρηται ὄνπερ ἔχει, ἢ ἐλήψε Χριστὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐν Πνεύματι; κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, ὅτι «ἰδοὺ οἶδατε ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς οἶκει ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, » φησὶν· ἔπειτα δὲ, καὶ τὸ πῶς προκόψει, εἴθ' οὕτως καὶ πῶς φυλάξει τὸ εὐρεθὲν· ἄριστος γὰρ καὶ σύντομος τρόπος, τὰ ἄκρα μετὰ τοῦ μέσου συντόμως εἰπεῖν, πολλὴν ἔχοντα πλάτος. Διότι πολλοὶ μὲν τὴν ἀγῶνα μέχρι τοῦ εὐρεῖν τὸ ζητούμενον ἠγωνίσαντο, καὶ ἔστησαν τὴν ἔφεσιν ἕως τοῦτου· περαιτέρω δὲ οὐ προβαλόνουσιν, οὐδὲ μέλει τοῦτου, ἀρκοῦμενοι μόνον εἰς τὴν ἀρχὴν, ἣν εὕρον, ἐμποδοθῆντες δὲ καὶ λεληθότως δίοδον ἄραντες, οἴονται

aliorum Patrum, o signifer Longine, sed sic esse a Deo doctus (Erunt enim, dicitur omnes docibiles Dei ¹,) ut ab ipso et per ipsum cognosceremus, non solum nos, at unumquemque fidelium, utique legem spiritus in tabulis cordis nostri ferremus inscriptam, et immediate ac felicissimo Cherubim more cum Jesu per purissimam orationem conversari mereremur. Quoniam autem infantes sumus cum regeneramur, nec gratiam intelligimus, nec concipiimus renovationem, sed potius supereminentem ignoramus magnitudinem dignitatis ac gloriæ quam sortiti sumus, et nescimus nos debere per mandata crescere anima et spiritu, et intellectu perspicere quod accepimus; ideo plerique delabimur per negligentiam et vitiorum habitum in animi stuporem et obæcationem, nec jam novimus an sit Deus, et quid aut quales simus nos, qui filii Dei et filii lucis, et filii ac membra Christi facti sumus. Quod si jam viri baptizemur, solam tamen aquam, non spiritum sentimus; et quamvis spiritu renovemur, credimus fide tantum mortua, non operibus viva, et in dubitatione non esse dicimus, et sic vere carnales carnaliter vivimus et operamur. Et si respiscamus, carnaliter tantum, non spiritualiter mandata facimus et cognoscimus. Et si post multos labores gratia nonnullis revelatione dignetur, hanc ut illusionem accipimus. Et si ab aliis audiamus hujusmodi operationem, eam ut deceptionem præ invidia arbitramur. Et ita remanemus exanimis usque ad mortem, in Christo non viventes nec operantes; et quod habemus, ut ait Scriptura, in die exitus aut judicii, propter incredulitatem aut desperationem, auferetur a nobis, quia non cogitamus filios patri similes esse debere, deos de Deo, spirituales de spiritu. (Quod natum est ex spiritu, dicitur, spiritus est ²;) nos vero carnales sumus, quamvis fideles cælestesque facti, et ideo Spiritus Dei non manet in nobis, et propterea nos direptioni et servituti tradidit Dominus, et strages multiplicavit, forsitan corrigere, exstirpare et sanare volens valentioribus remediis malum.

2. Et primum quidem dicendum est, Deo dante verbum evangelizantibus hujusmodi bona, quomodo quis reperiat, vel potius recuperet quem habet vel accepit Christum per baptismum in Spiritu, juxta Paulum apostolum dicentem: « An nescitis quoniam Christus Jesus habitat in cordibus nostris? » Ac deinde, quomodo quis proficiat, seu quomodo repertum custodiat: optimus enim et brevis modus, extrema cum medio summam dicere, quamvis multam habeant latitudinem. Ideo multi quidem certamen certant usquedum invenerint quæsitum, et hactenus desiderium sistunt, ultra vero non procedunt, nec eis cura est, et ingressi tantum viæ repertæ initium, impedimento transitum inscisi

¹ Joan. vi, 45. ² Joan. iii, 6. ³ I Cor. vi, 15; Ephes. iii, 17.

interficiant, putant se recta ire via, cum frustra
 nomen extra illam serantur: alii medium adepti
 illuminationis iter, ante finem succumbunt desidia,
 vel retro negligentī vita revertuntur et ad initium
 redeunt; alii autem iam finem consecuti, præ lūc-
 tia et præsumptione cadunt, et retrocedentes,
 mediis et incipientibus similes opere sunt. Inci-
 pientibus porro, et mediis, atque perfectis com-
 petit, aliis operatio, aliis illuminatio, aliis animæ
 purificatio et resurrectio.

Quomodo incipitur operatio.

3. Duobus modis reperitur operatio Spiritus
 quam in baptismo mystice accepimus. Et primo
 quidem per mandatorum opera multo labore et tem-
 pore donum dotegitur, ut ait venerabilis Marcus,
 et quo magis præcepta implemus, eo lucidius
 fulget nobis suis splendoribus; secundo autem
 per silentium et invocationem continuam Domini
 Jesu, id est, per Dei memoriam, manifestatur in-
 obedientia. Et primo quidem modo tardius, ex
 secundo autem brevius invenitur, quamvis laboriose
 portat iterare, et permānenter fodere terram et
 auram exquirere. Si igitur volumus certo veritatem
 invenire et cognoscere, queramus tantum habere
 operationem quæ est in corde, sine ulla forma et
 specie, haud vero figuram aut effigiem aliquam
 sanctorum imaginariæ speculari nec lucem videre
 (solet enim error, præsertim in initio, mendacibus
 huiusmodi phantasmatibus mentem inexpertorum
 decipere); sed tantum operationem orationis in
 corde agentem habere studeamus, quæ mentem
 calefacit et lætificat, et ad ineffabilem Dei et homi-
 num amorem animam accendit. Itaque humilitatem
 et contritionem haud modicam videas ex oratione
 profluentem: nam oratio est, apud incipientes
 quidem, irrequieta sancti Spiritus operatio, in
 initio ut ignis lætitiæ de corde elicitus, in fine
 vero ut lux benevolentem faciens.

ῥοις, ἀκίνητος ἐνέργεια νοερά τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ ὡς πῦρ εὐφροσύνης ἀπὸ καρδίας ἀναδιδόμενον, ἐν δὲ τῷ τέλει, ὡς φῶς ἀωδιάζον ἐνεργούμενον.

4. Hæc sunt autem illius initii signa, in iis qui
 illud vere inquirunt, nec sunt quasi tentantes, juxta
 ipsam sapientiam dicentem se inveniri ab his qui
 non tentant illam, apparere autem eis qui fidem
 habent in illam¹. In nonnullis quidem videtur ut
 lux oriens, in aliis vero exultatio tremebunda, in
 aliis gaudium, in aliis lætitia cum timore mixta,
 in aliquibus tremor et gaudium, et aliquando in
 quibusdam fletus et pavor. Gaudet enim anima de
 providentia et misericordia Dei, timet vero et
 tremit ejus presentiam, utpote multorum peccato-
 rum rea. Aliis adhuc in initio contingit ineffabilis
 contritio et labor ingentissimus animæ, quasi dolor
 partientis et parturientis, juxta Scripturam: pene-
 trat enim vivus et efficax sermo, id est Jesus, ut
 ait Apostolus², usque ad divisionem animæ ac

καλῶς ἐδεύειν, καὶ ἀπερῶς φέρονται ἐξῴθεν ταύ-
 της. ἄλλοι δὲ τὴν μεσότητα φθάσαντες τοῦ φωτισμοῦ,
 πρὸς τὸ τέλος ἄκλασαν, βραθυμῆσαντες, ἢ εἰς τὰ
 ὀπίσω διὰ τῆς ἀδιαφόρου πολιτείας στραφέονται, καὶ
 ἀρχαίως γεγονότες, οἱ δὲ πρὸς τὴν τελειότητα φθά-
 σοντες, δι' ἰπρσοξίας πίπτουσιν ἐξ ὁπίσθεν, καὶ
 εἰς τὰ ὀπίσω στρέφονται, καὶ τῶν μέσων καὶ ἀρχα-
 ρίων ἴσοι πρὸς τὸ ἔργον καθίστανται. Ἀρχαρίων δὲ,
 καὶ μέσων, καὶ τελείων ἐστὶ, τῶν μὲν, ἡ ἐνέργεια,
 τῶν δὲ, ὁ φωτισμὸς. τῶν δὲ, ἡ τῆς ψυχῆς κάθαρσις,
 ἢ ἀνάστασις.

Περὶ τοῦ πῶς εἶρεῖν τὴν ἐνέργειαν.

γ. Κατὰ δύο τρόπους εὐρίσκεται ἡ ἐνέργεια τοῦ
 Πνεύματος, ἢ ἐν τῷ βαπτισματι μυστικῶς προσελη-
 φαμεν. Καὶ πρῶτον μὲν καθολικῶς εἰπεῖν, διὰ τῆς
 τῶν ἐντολῶν ἐργασίας, διὰ πολλοῦ κόπου καὶ χρόνου
 ἡ δωρεὰ ἀποκαλύπτεται, καθά φησιν ὁ ἅγιος Μάρ-
 κος· καὶ καθόσον τὰς ἐντολάς ἐνεργοῦμεν, κατὰ
 τοσοῦτον ἐμφανέστερον ἐκλάμπει ἡμῖν τὰς οἰκίας
 μαρμαρυγὰς· δεύτερον δὲ, διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς
 καὶ ἐπικλήσεως συνεχῶς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τρυ-
 ἐστι τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης, φανεροῦται ἐν ὅποιατ'·
 καὶ ἐκ μὲν τῆς πρώτης πολιτείας, βραδύτερον, ἐκ
 δὲ τῆς δευτέρας, συντομώτερον, ἐάν καὶ μαθεῖν
 εὐρῆ ἐμπόνως καὶ καρτερικῶς· ὀρύσσῃν τὴν γῆν,
 καὶ τὸν χρυσὸν ἐκζητεῖν. Εἰ οὖν βουλόμεθα ἀπλα-
 νῶς τὴν ἀλήθειαν εὐρεῖν καὶ γνῶναι, τὴν καρδιακὴν
 ζητήσομεν μόνον ἐνέργειαν ἔχειν, ἀνεῖδειον πάντῃ
 καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ μῆτι μορφήν ἢ τύπον διθεῖν
 ἁγίων φανταστικῶς ἐνοπιεῖσθαι, μῆτι φῶτα θεω-
 ρεῖν (πέφυκε γὰρ ἡ πλάνη παρὰ τὰς ἀρχὰς· μάλι-
 στα τοῖς τοιοῦτοις φαντάσμασι ψευδεῖς τὸν νοῦν
 ἀπατῶν τῶν ἀπειρῶν), ἀλλὰ μόνον τὴν ἐνέργειαν τῆς
 προσευχῆς ἐν τῇ καρδίᾳ ἐνεργοῦσαν ἔχειν σπουδαίω-
 μεν, θερμαίνουσαν τὸν νοῦν καὶ εὐφραίνουσαν, καὶ
 πρὸς ἀγάπην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀβήρητον, τὴν
 ψυχὴν ἐκκαίουσαν, διὸ καὶ ταπεινώσιν καὶ συντρι-
 βὴν οὐκ ὀλίγην ἐστὶν ἰδεῖν γινομένην ἀπὸ τῆς προσ-
 ευχῆς, εἴπερ προσευχή ἐστὶ, παρὰ μὲν τοῖς ἀρχα-
 ρίοις, ἀκίνητος ἐνέργεια νοερά τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ ὡς πῦρ εὐφροσύνης ἀπὸ καρδίας ἀναδιδόμενον, ἐν δὲ τῷ τέλει, ὡς φῶς ἀωδιάζον ἐνεργούμενον.

δ. Εἰσὶ δὲ τεκμήρια τῆς ἀρχῆς τοιαῦτα, τῶν ἐκ-
 ζητούντων αὐτὴν ἀληθῶς, καὶ οὐχ ὡς οἱ πειράζον-
 τες [ἐν ἀλλ. ἐάν μὴ ὡς πειράζοντες] ὄντων, κατὰ
 τὴν αὐτὴν σοφίαν τὴν λέγουσαν, ὅτι εὐρίσκεται τοῖς
 μὴ πειράζουσιν αὐτὴν, ἐμφανίζεται δὲ τοῖς μὴ ἀκί-
 στοῦσιν αὐτήν. Ἐν τισὶ μὲν ὁράται, ὡς φῶς ἀνα-
 τέλλων, ἐν ἄλλοις δὲ, ἀγαλλίας ἐντρομος· ἐν ἐτέ-
 ροις δὲ, χαρὰ, ἐν ἄλλοις δὲ, σύμμικτος χαρὰ καὶ
 φόβος, ἐν τισὶ δὲ, τρόμος καὶ χαρὰ· ἐστὶ δ' ὅσα καὶ
 εἰς τινὰς δάκρυα καὶ φόβος. Καίρει μὲν ἡ ψυχὴ
 τὴν ἐπισκοπὴν καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, φοβεῖται δὲ
 καὶ τρέμει τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, ὡς υπεύθυνος ἐν
 ἀμαρτίαις πολλαῖς. Ἐτέροις δὲ πάλιν γίνεται παρὰ
 τὰς ἀρχὰς, ἀβήρητος συντριβὴ καὶ πόνος ἄρατος ψυ-
 χῆς, ὀδυνομένη καθάπερ ἡ τίκτουσα καὶ ὠδίνουσα,
 κατὰ τὴν Γραφήν· ζικνούμενος γὰρ ὁ ζῶν καὶ ἐνε-

¹ Sup. i, 2. ² Hebr. iv, 13.

γῆς λόγος, τουτέστιν ὁ Ἰησοῦς, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, μέχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, ἵνα τὸ ἐμπαθὲς ἐξ ὄλων τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν, καὶ τοῦ σώματος βίαιως ἐκτίξη. Ἐν ἄλλοις δὲ, ἀγάπη καὶ εἰρήνη ἀμαχοῦ πρὸς πάντας ὀρᾷται, ἐν ἑτέροις δὲ, ἀγαλλίαμα, ὅπερ σκίρτημα πολλαχῶς οἱ Πατέρες εἰρήκασιν, Πνεύματος οὔσα δύναμις καὶ καρδίας ζωῆς κίνημα. Τοῦτο καὶ παλμὸς λέγεται, καὶ στεναγμὸς, τοῦ Πνεύματος ἀλαλήτως ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐντυγχάνοντος· κύμα [ἐν ἀλλ. κύημα] δὲ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης καὶ ὁ Ἡσαίας ὠνόμασε, καὶ νυγμὸν ὁ μέγας Ἐφραϊμ, ὁ δὲ Κύριος, πηγὴν ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον (ὕδωρ δὲ τὸ Πνεῦμα ὠνόμασε), πηδῶντος ἐν καρδίᾳ καὶ ὑπερζέον, τῷ σφοδρῷ τῆς δυνάμεως.

ε'. Δεῖ γινώσκειν, ὅτι δύο διαφορὰς ἔχει τὸ σκίρτημα, ἥτοι τὸ ἀγαλλίαμα, τὸ γαληνόμορφον (ὅπερ παλμὸς καὶ στεναγμὸς, καὶ ἐντυχία τοῦ Πνεύματος λέγεται), καὶ τὸ μέγα τῆς καρδίας (ὅπερ καὶ σκίρτημα, καὶ ἄλλα, ἥτοι πῆδημα λέγεται, καρδίας ζωῆς πρὸς τὸν θεῖον ἀέρα ἀνατακτικῆ πτῆσις). Ὑπὸ γὰρ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἀναπερουμένη τῷ ἔρωτι, καὶ τῶν δεσμῶν τῶν παθῶν ἡ ψυχὴ ἐλευθερουμένη, πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸ τῆς ἐξόδου ἀνίπτασθαι δοκιμάζει, ἐπιεμένη τὴν τοῦ βάρους διάξενιν. (Τοῦτο καὶ παραγμὸς τοῦ Πνεύματος, εἴτ' οὖν ἐκθρασμὸς, καὶ κίνησις λέγεται, κατὰ τὸ· Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐτάραξεν ἐκντὸν τῷ Πνεύματι, κινήθεις ἐν δυνάμει, καὶ εἰπὼν· Ποῦ θεθίκατε αὐτόν;.) Ἀηλοὶ δὲ τὴν διαφορὰν τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ σκίρτηματος ὁ θεὸς Δαβὶδ, εἰρηκῶς· « Τὰ ὄρη ὡσεὶ κρητοί, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία σκιρτῶντες, » περὶ τελείων καὶ ἀρχαρίων εἰπὼν· περὶ γὰρ αἰσθητῶν ὀρέων καὶ βουνῶν εἰ σκιρτῶσιν, ἄζωα ἦντα ὧν ἐμνημόνευσε, περιττὸν ἦν αὐτῷ.

ς'. Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὁ θεὸς φόβος· τρέμον οὐκ ἔχει (τρέμον δὲ λέγω, οὐ τὸν ἀπὸ τῆς χαρᾶς, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τῆς ὀργῆς, εἴτ' οὖν παιδείας καὶ ἐγκρατείας), ἀλλ' ἀγαλλιάσιν ἐντρομον τὴν ἀπὸ τῆς εὐχῆς ἐν τῷ πυρὶ τοῦ θεοῦ φόβος προσγινομένην· φόβον δὲ, οὐ τὸν ἐντρομον τὸν ἐκ τῆς ὀργῆς, εἴτ' οὖν κολάσεως, ἀλλὰ τὸν τῆς σοφίας, ὅς καὶ σοφίας ἀρχὴ λέγεται. Διαίρειται δὲ ὁ φόβος εἰς τρία (κἂν εἰς δύο οἱ Πατέρες εἰρήκασιν)· τὸν εἰσαγωγικὸν, καὶ τὸν τελείον, εἴτα καὶ τρέμον δεῖ κυρίως καλεῖν, εἴτ' οὖν κλόνον, καὶ σύντριμμα.

ζ'. Ὁ δὲ τρέμος διαφορὰς ἔχει πολυτρόπους· ἄλλος ὁ τῆς ὀργῆς, καὶ ἄλλος ὁ τῆς χαρᾶς, καὶ ἕτερος ὁ τοῦ θυμικοῦ (ὅταν καθ' ὑπερβολὴν γένηται ζῆσις, ὡς φασί, τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος), καὶ ἄλλος ὁ ἐκ τοῦ γήρους, καὶ ἕτερος ὁ τῆς ἀμαρτίας, εἴτ' οὖν κλάνης, καὶ ἄλλος ὁ τῆς κατάρτα, διὰ τοῦ κἂν δοθεῖς τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει. Πλὴν τῷ ἀγωνιστῇ παρὰ τὰς ἀρχάς, ὁ ἐκ τῆς χαρᾶς, καὶ ὁ ἐκ τῆς ἀμαρτίας πολεμεῖ τρέμος· πᾶσι δὲ οὐχ οὕτω συμβαίνει, σημεῖα δὲ ἀμφοτέρων· τοῦ μὲν, ἢ ἐντρομος ἀγαλλιάσιν ἐν εὐφροσύνῃ πολλῇ καὶ δάκρυσιν ἢ χλῆ-

A corporis, compagum quoque ac medullarum, ut passiones ex omnibus partibus animæ ac corporis violenter abscindat. In aliis quoque charitas et pax inexpugnabilis erga omnes cernitur; in aliis autem, alacritas, quæ exultatio sæpe a Patribus vocatur, et est spiritus virtus et vivi cordis motus. Hoc etiam dicitur palpitatio et suspirium Spiritus pro nobis gemitibus inenarrabilibus Deum postulantis¹; atque id fluctum justitiæ Dei vocavit Isaias, et stimulum magnis Ephraim, atque Dominus² fontem aquæ salientis in vitam æternam (aquam autem Spiritum nuncupavit), scattentem in corde et vehementia fervoris exundantem.

B 5. Sciendum est duplicem esse exultationem: scilicet alacritatem placidam, quæ palpitatio gemitusque et colloquium Spiritus dicitur; et magnam cordis exultationem, quæ dicitur et saltus, seu subsultus, et cordis vivi divinus sublimem per æera volatus. Namque a divino Spiritu alis amoris elata, et cupiditatum libera vinculis anima, sursum volare etiam ante mortem nititur, cupiens a corporis mole separari. Hoc etiam perturbatio spiritus, seu effervescentia et commotio dicitur, juxta illud³: « Jesus ergo turbavit seipsum spiritu, motus vehementer, et dixit: Ubi posuisti eum? » Ostendit autem discrimen magnæ et parvæ exultationis divus David, dicens⁴: « Montes exultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium. » Quod de perfectis et incipientibus dicit: nam quos memorat dicere superfluum erat.

6. Sciendum etiam est divino timori tremorem non esse (tremorem hic dico, non qui ex lætitia, sed qui ex ira, seu castigatione et derelictione provenit), sed exultationem tremebundam, quam ex oratione ignis divini timoris elicit; timorem autem non dico tremulum quem incutit ira aut poena, sed qui est a sapientia, et initium sapientiæ dicitur. Porro timor, quem Patres bipartuntur, nempe in imperfectum et perfectum, dividitur in tria, quæ proprie vocare oportet tremorem, et perturbationem atque infractionem.

7. Tremor autem multimodas habet species; alius est iræ, alius lætitiæ, alius cholæræ (cum immodico, ut aiunt, ebullit circa cor sanguis), alius senectutis, alius peccati seu erroris, et alius maledictionis, a Cain traditus humano generi. Insuper apud virtutis militem in initio dimicant tremor lætitiæ et tremor peccati; omnibus autem non pariter contingit, sed signa sunt utriusque: unius quidem, tremebunda exultatio cum lætitia et lacrymis quibus animam gratia consolatur; alterius vero immodicus calor, et tumor, et durities cordis

¹ Rom. viii. 26. ² Jo. x. 40. ³ Jo. xi, 33, 34. ⁴ Psal. cxlii, 4.

adurens animam, et inflammans membra ad copulam apta, et ad commercium carnale amoremque ac turpia opera imaginationem et internum consensum inducens.

8. Duplicem esse operationem cuilibet incipienti, dupliciter et distincte in corde agentem, unam ex gratia, et alteram ex errore, testatur magnus Ascetes, sic loquens: « Est operatio spiritualis, et est operatio Satânica parvulo ignota. » Et rursus triplicem esse calorem operationis in hominibus accensum, scilicet ex gratia, ex errore seu peccato, et ex sanguinis redundatione, quam et misionem Africanus vocavit Thalassius, et oportere congruenti temperantia hanc mitigare et sedare.

9. Operatio gratiæ est virtus ignis Spiritus in gaudio et lætitia cordis mota, stabiliens animam, calefaciensque et emundans, et cogitatione tempestive auferens, corporis vero motus opportune enecans. Et hæc sunt illius signa, et fructus veritatem ejus ostendentes: lacrymæ, contritio, humilitas, temperantia, silentium, patientia, occultatio, et cætera hujusmodi, quæ indubiam nobis afferunt certitudinem.

10. Operatio erroris est peccatis æstus ad voluptatem accendens animam, et ad copulam carnalem jugiter concupiscentiam et motum corporis excitans. Indigesta autem tota est et incondita, juxta sanctum Dialogum, habens lætitiã irrationalem, et superbiam, et perturbationem, et indigestum gaudium, instabile merito dicendum, et in teporis voluptate ad concupiscentiam maxime operans, delicias igni materiam sufficiens, et inexpletum ventrem habens cooperatorem: unde consociat sibi et accendit commercium carnis, exinde incipiens movere animam inflammareque et ad seipsam allicere, ut voluptati assuescens homo gratiam a seipso paulatim expellat.

Αρι: τὴν ψυχὴν παρακαλεῖ, τοῦ δὲ, ἀνώματος θέρμη, καὶ τύφος, καὶ σκληροκαρδία τὴν ψυχὴν ἐκκαίουσα, καὶ ἐκπυροῦσα τὰ συνουσιαστικὰ μέλη, καὶ πρὸς συμπλοχὴν σώματος καὶ ἔρωτα διὰ τῆς φαντασίας ἔδον ἐν συγκαταθέσει τὴν αἰσχροουργίαν ποιοῦσα.

η'. Διττὴν εἶναι τὴν ἐνέργειαν τῷ ἀρχαρίῳ παντὶ, καὶ διττῶς ἐν καρδίᾳ ἐνεργουμένην καὶ ἀμιγῶς, τὴν μὲν, ἐκ τῆς χάριτος, τὴν δὲ, ἐκ τῆς πλάνης, μαρτυρεῖ ὁ μέγας Μάρκος ὁ ἀσκητὴς, οὕτως φάσκων· Ἔστιν ἐνέργεια πνευματικὴ, καὶ ἔστιν ἐνέργεια σατανικὴ, τῷ νηπίῳ ἀγνοουμένη. Καὶ πάλιν, τριττὴν εἶναι τὴν θέρμην τῆς ἐνεργείας ἐν ἀνθρώποις ἀναπτομένην, τὴν ἐκ τῆς χάριτος, τὴν ἐκ τῆς πλάνης, εἴτ' οὖν ἀμαρτίας, καὶ τὴν ἐκ τῆς πλησμονῆς αἵματος, ὅπερ καὶ κρᾶσιν ὁ Ἀφρικανὸς ἐφησε Θαλάσσιος, καὶ δι' ἐγκρατείας ἐμμέτρου ὁμαλίζειν ταύτην καὶ εἰρηνεύειν.

θ'. Ἐνέργεια τῆς χάριτός ἐστι δύναμις τοῦ πύρρος τοῦ Πνεύματος ἐν χαρᾷ καὶ εὐφροσύνῃ καρδίαςκῶς κινουμένη, στηρίζουσα, καὶ θερμαίνουσα τὴν ψυχὴν, καὶ καθαίρουσα, καὶ τοὺς μὲν λογισμοὺς παύουσα τε ὡς πρὸς ὦραν, τὴν δὲ τοῦ σώματος κίνησιν νεκροῦσα πρὸς καιρὸν. Καὶ ταῦτα τὰ σημεῖα αὐτῆς, καὶ οἱ καρποὶ οἱ ἐμφαινόντες τὴν ἀλήθειαν, τὰ δάκρυα, ὁ συντριμμὸς, ἡ ταπεινότης, ἡ ἐγκράτεια, ἡ σωπὴ, ἡ ὑπόμονη, τὸ κρύπτεσθαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, δι' ὧν ἀδιτάκτως πληροφοροῦμεθα.

ι'. Ἐνέργεια πλάνης ἐστὶν ἡ τῆς ἀμαρτίας ἔκκαυσις, ἐν ἡδονῇ θερμαίνουσα τὴν ψυχὴν, καὶ πρὸς συνουσιασμὸν ἑμμανῶς σωματίων τὴν ἐπιθυμίαν ἐν τῇ τοῦ σώματος κινήσει διεγείρουσα· ἄποιος δὲ ἔστιν ὀλη καὶ ἀδιάθετος, κατὰ τὸν ἁγιὸν Διδάσκαλον, χαρὰν ἄλογον, καὶ ὀλησιν, καὶ ταραχὴν, καὶ εὐφροσύνην ἄποιον, καὶ ὡς εἰκὸς εἰπεῖν, ἀτροφον ἔχουσα, ἐν ἡδονῇ χλιαρότητος πρὸς τὸ ἐπιθυμητικὸν μάλιστα ἐνεργοῦσα, ποριζομένη ὅλην ἐκκαύσεως τὰς ἡδονὰς, καὶ τὴν ἀκόρεστον γαστέρα ἔχουσα συνεργόν· ἐκεῖθεν γὰρ κοινωνεῖ καὶ ἀνάπτεται τὴν σύγκρασιν τῆς σαρκὸς, αἰτίαν λαμβάνουσα πρὸς τὸ ἐνεργεῖν καὶ καίειν τὴν ψυχὴν καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἔλκειν, ἵνα τῇ ἔξει ἡδυπαθῶν ὁ ἀνθρώπος, τὴν χάριν κατὰ μικρὸν ἐκδιώξῃ ἐξ ἑαυτοῦ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΗΣΥΧΙΑΣ

ΚΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΥΟ ΤΡΟΠΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

EN ΚΕΦΑΛΑΙΟΙΣ ΙΕ΄.

EJUSDEM

DE

QUIETUDINE ET DUOBUS ORATIONIS MODIS

CAPITA QUINDECIM.

α'. Δύο τρόποι εἰσὶν ἐνώσεως, μᾶλλον δὲ ἐφόδοι· Ἐκατέρωθεν τῆς νοερᾶς προσευχῆς, τῆς διὰ τοῦ Πνεύματος ἐν καρδίᾳ ἐνεργουμένης, δι' ὧν ὁ νοῦς ἢ προλαμβάνει αὐτὴν ἐκεῖσε τῷ Κυρίῳ κολλώμενος κατὰ τὴν Γραφήν, ἢ κινουμένης τῆς ἐνεργείας κατὰ πρόδοον ἐν πυρὶ εὐφροσύνης ἔλκει τὸν νοῦν, ἢ δεσμεύει αὐτὴν πρὸς τὴν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐπίκλησίν τε καὶ ἔνωσιν. Εἰ γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα ἰδίᾳ ἐκάστῳ ἐνεργεῖ ὡς βούλεται, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἀλλ' ἔστιν ὅτε μία τῆς μιᾶς προηγεῖται ἐν τισιν, κατὰ τοὺς τρόπους οὓς προειρήκαμεν. Καὶ ποτὲ μὲν ἡ ἐνεργεῖα γίνεται ἐν καρδίᾳ, τῶν παθῶν δηλονότι μειουμένων, διὰ συνεχοῦς ἐπικλήσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς θείας θερμῆς ἀναφανείσεως· ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλισκὸν τὰ πάθη, φησὶν ἡ Γραφή· ποτὲ δὲ τὸ Πνεῦμα ἔλκει τὸν νοῦν πρὸς ἑαυτὸ, εἰς τὸ βῆθος τῆς καρδίας ἀγχοῦν αὐτὸν, καὶ τῆς συνήθους περιφορᾶς ἀπείργον, καὶ τότε οὐκ ἔτι ἀιχμάλωτος εἰς Ἀσσυρίους ἄγεται ἐξ Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἐκ Βαβυλώνας εἰς Σιών μετοικεσίαν ποιεῖται τὴν κρείττονα, ὥστε λέγειν καὶ αὐτὸν μετὰ τοῦ προφήτου· « Σοὶ πρέπει ὕμνος, ὁ Θεὸς, ἐν Σιών, καὶ σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλήμ » καὶ πάλιν, « Ἐν τῷ ἐπιστρέφαι Κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν Σιών » καὶ τό· « Ἀγαλλιάσεται Ἰακώβ, καὶ εὐφρανθήσεται Ἰσραὴλ, » ὁ πρακτικὸς καὶ θεωρητικὸς νοῦς δηλονότι, ὁ διὰ πρακτικῆς τὰ πάθη μετὰ Θεοῦ νινῶν, καὶ αὐτὸν διὰ θεωρίαν ἔρων, καθ' ὅσον αὐτῷ ἐφικτόν. Τότε γὰρ ὁ νοῦς ὡς εἰς τράπεζαν δ. ψιλιστατῆν κληθεὶς, ἐν τρυφῇ θεῖα εὐφραινόμενος ψάλλει· Ἥτοιμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με θαιμόνων τε καὶ παθῶν.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ ἐνεργεῖν τὴν προσευχὴν.

β'. « Ἐν πρωῒ σπείρον, φησὶν ὁ Σολομών, τὸ σπέρμα σου, » τὸ τῆς εὐχῆς δηλονότι, « καὶ ἐν ἑσπέρᾳ μὴ ἀφιέτω ἡ χεὶρ σου, » ἵνα μὴ διάσπασιν

1. Duo sunt modi unionis, seu potius unus et alter aditus mentalis orationis a Spiritu in corde formatae, per quos illam ingreditur animus Deo adhærens juxta Scripturam, vel operationem progressu movens in igne lætitiæ reducit intellectum, vel eum devincit ad Domini Jesu invocationem et unionem. Quamvis enim Spiritus in singulis operetur prout vult, ait Apostolus ¹, aliquando tamen una operatio aliam præcedit, juxta præfatos modos. Et interdum operatio fit in corde, passionibus scilicet immunitis, et per continuam Jesu Christi invocationem divino fervore manifestato : Deus enim noster ignis consumens vitia, ut ait Scriptura ². Interdum vero Spiritus attrahit ad se intellectum, ad altitudinem cordis eum astringens, et ab agitatione solita liberans, et tunc jam non captivus in Assyrios Hierosolyma ducitur, sed Babylone ad Sion transit meliori transmigatione, ita ut et ipse cum propheta dicat : « Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem ³, » et iterum : « In convertendo Dominus captivitatem Sion ⁴, » et : « Exsultabit Jacob, et lætabitur Israel ⁵, » practicus scilicet et contemplativus intellectus qui per praxim post Deum vitia vincit, et hunc per contemplationem videt, qua fieri potest. Tunc enim animus quasi ad mensam lautissimam invitatus, divina suavitate gaudens psallit : « Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me, dæmones et passiones ⁶. »

Quomodo oporteat facere orationem.

2. « Mane semina, inquit Salomon ¹, semen tuum, » id est orationis, « et vespere ne cesset manus tua, » ne forte interruptionem habens con-

¹ 1 Cor. xii, 11. ² Deut. iv 24. ³ Psal. lxxv, 2 ⁴ Psal. cxxv, 1. ⁵ Psal. xiii, 7. ⁶ Psal. xxi, 5. ⁷ Eccle. xi, 6.

i unitatis oratio, ex: unificationis tempus prætermittat, **Α** καιρού τῆ τῆς εὐχῆς διηλεκτικῶς ἔχον, τὴν τῆς εἰσ-
 ακουστῆ: ὄρον λαλῶν ἀστοχῆσθ, « ὅτι οὐ γινώσκουσι,
 « Quia necis quid magis oriator, hoc aut illud. »
 Et a mane quidem sedens in cathedra unius palacie,
 intellectum de mente ad cor ege et in eo retine, et
 laboriose incurvatus, et pectus humerosque et
 collum graviter afflicta, perseveranter clamita
 mente et anima : « Domine Jesu Christe, miserere
 mei. » Deinde cum gemitu et labore, et forsau
 cum luctu, tria nomina quasi unum cibum
 assidue habens et Jngiter comedens (« Qui enim
 edant me, dicitur »,) adhuc esurient transferens
 intellectum ad alterum dimidium : « Filii Dei, mi-
 serere mei, » et sæpe dictitas hoc dimidium, non
 debet perpetuo mutare hæc verba : non radicantur
 enim plantæ continuo translate. Imo comprime
 motum respirationis, ne absque necessitate respi-
 ras : quippe aura spirituum de corde emissa obte-
 nebrat mentem, et intellectum eventilatam illuc
 expellit, et eum vel capitulum memorie tradit, vel
 ad alia jactatum cogitationes sine sensu ad incon-
 grua infudit. Si autem videris inortas menti tuæ
 nolorum spirituum innumeras cogitationes et ima-
 gines, ne stupescas, et si hinc cogitationes tibi
 affulserunt, ne his attendas ; sed comprimens,
 quantum potes, respirationem, et intellectum in
 corde concludens, et invocacionem Domini Jesu
 assidue et permanenter repetens, brevi comburis
 illas et reprimis, eas invisibiliter divino flagellus
 nomine ; dicit enim Joannes Climax : « Nomine
 Jesu flagella inimicos, nulla enim validiora sunt
 arma sive in caelo sive in terra. »
 αὐτοὺς ἀοράτως διὰ τοῦ θεοῦ ὀνόματος ἔφησι γὰρ ὁ
 οὐδὲν γὰρ ἐχρηστέρον ἐπιόν ἐν ὄρανῳ καὶ ἐπὶ γῆς.

De respiratione.

3. Com-mendam porro tibi esse respirationem
 testatur Isaias ana-horeta de hoc loquens, et multi
 alii. Unus qui eum : « Refrena, inquit, infrenem
 intellectum, quem nempe dispellit atque dispergit
 inimicus potestas, propter incuriam post baptismum
 revertens cum aliis nequioribus spiritibus in a-
 nimam negligentem, ut ait Dominus, et novissima
 faciens prioribus pejora. » Alius autem : « Debet
 novitius habere Dei memoriam pro respiratione. »
 Alius quoque : « Amor Dei præoccupet illius res-
 pirationem. » Et novus Theologus : « Stringe ipsam
 narium attractionem, ut non absque necessitate
 respiras. » Et Climax : « Jesu memoria uniatu-
 rum respirationi, et tunc cognosces quietudinis uti-
 litatem. » Et Apostolus : « Vivó jam non ego,
 vivit vero in me Christus, » operans et vitam dici-
 nam inspirans. Et Dominus : « Spiritus ubi vult
 spirat, » ait, exemplum sumens ex ventu sensibilibus
 spiramine. Quia autem purificati pignus spiritus et
 insitum verbum ut semen, juxta fratrem Domini
 Jacobum susceptimus, quod seminatam, et quasi
 coalitum, et indivise participatum, nos deficiat sine

ακουστῆ: ὄρον λαλῶν ἀστοχῆσθ, « ὅτι οὐ γινώσκουσι,
 φησί, πλον στο:χῆσαι, ταῦτο, ἢ ἐκεῖνο, » καὶ ἀπὸ
 μὲν πρώτης καθιζόμενος ἐν σπιθαμιαῖς καθέδρῃ.
 ἄξον τὸν νοῦν ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐν καρδίᾳ, καὶ
 κράτει αὐτὸν ἐν ἀσπῆ, κύπτων δὲ ἐμπρόσω, καὶ τὰ
 στέφρα, ὄρους, καὶ τὸν τράχηλον σφοδρῶς περι-
 αλγῶν, ἐπιμόνω κράτε νοερῶς, ἢ ψυχικῶς τῷ.
 « Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλήσόν με. » εἶτα διὰ τὸ
 στενὸν καὶ ἐπίκονον, ἰσως, καὶ ἀπῶς, διὰ τῶν συ-
 εχῆς ἔχων (ὅπερ οὐκ ἐστὶ διὰ τὸ ἐν βρῶμα τοῦ τρι-
 ωνύμου συνεχῶς ἐσθιόμενον. Οἱ γὰρ ἐσθιόντες με,
 φησὶν, ἐπι κενάουσαι), μεταλλάττων τὸν νοῦν εἰς τὸ
 ἕτερον ἡμισυ, λέγει : « Ἰὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλήσόν με. »
 καὶ κολλαγῶς λέγων τὸ ἡμισυ, συνεχῶς οὐκ ὀφείλεις
 ἐκ βραχυμίας μεταλλάττειν αὐτά· οὐ ριζοῦνται γὰρ
 τὰ φυτὰ συνεχῶς μεταφυτεύμενα, κράτει δὲ καὶ
 τὴν ἀνασπασμὸν τοῦ πνεύματος, ἵνα μὴ ἀδεῶς πνῆς·
 ἢ γὰρ αὐρα τῶν πνευμάτων ἀπὸ καρδίας ἀναδιδό-
 μένη, σκοτίζει τὸν νοῦν καὶ ριπίζει τὴν διάνοιαν
 ἐκείθεν αὐτὸν ἀπεργῶν, καὶ ἡ αἰχμάλωτον τῇ λήθῃ
 παραδίδωσιν, ἢ ἄλλα ἀνε' ἄλλων μελετῶν αὐτὸν
 παρασκευάζει, ἀνασθῆτως εἰς ἃ μὴ δεῖ ε' ρισκόμε-
 νον. Ἐν δὲ ἰσῆ: τὰς ἀκαθαρσίας τῶν πονηρῶν
 πνευμάτων, ἦτοι λογισμῶν ἀναδιδόμενας, ἢ μετα-
 μορρομένης ἐν τῷ κτ' σου, μὴ λαμβῆθῃς, πῶν
 ἀγαθὰ νοήματα πραγμάτων ἀναφαίνονται σοι, μὴ
 πρόσχησ αὐτοῖς, ἀλλὰ κρατῶν τὴν ἐκπονήν, ὡς δυναστῶν,
 καὶ τὸν νοῦν ἐν καρδίᾳ συγκλείων, καὶ τὴν ἐπίκλησιν
 τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ συνεχῶς καὶ ἐπιμόνω ἐνεργῶν.
 τῆς κατακαίεις καὶ συστῆλεις αὐτὰ, μαστιζῶν
 τῆς Κλίμακος Ἰησοῦ ὀνόματι μᾶστιζε πολεμῶς :

Peri τῆς ἀνασπασεως.

γ. Ὅτι δὲ ὀφείλεις κρατεῖν τὴν ἐκπονήν, μάρ οὐ
 Ἰσαίας ὁ ἀναχωρητῆς περὶ τοῦτου λέγων, καὶ ἄλλοι
 πολλοί. Ὁ μὲν, Κράτει νοῦν ἀκράτητον, ὠλοῦμενον
 δηλονότι, καὶ δι-σχεδαζόμενον ὑπὸ τῆς ἐναντίας, δυ-
 νάμειος, τῆς δι' ἀμέλειαν πάλιν μετὰ τὸ βάπτισμα
 ἐπαναστραφεῖσθ, μετὰ καὶ ἄλλων πονηροτέρων
 πνευμάτων ἐν τῇ βραθύμῃ ψυχῇ, ὡς φησὶν ὁ Κύριος,
 καὶ τὰ ἔσχατα ποιησάσης τῶν προτέρων χειρῶνα· ὁ
 δὲ, ὅτι Ὅρειλιος ὁ μοναχὸς ἔχειν τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην,
 ἀνεῖ ἀναπνοῆς, ἄλλος δὲ, τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην,
 προλαμβάνουσαν αὐτοῦ τὴν ἐκπονήν. Καὶ ὁ νέος
 Θεολόγος· Ἄξον καὶ τὴν τῆς βινδὸς ὀκλήν, ἵνα μὴ
 ἀδεῶς πνῆς· καὶ ὁ τῆς Κλίμακος Ἰησοῦ μνήμη
 ἐνωθῆτω τῇ πνοῇ σου, καὶ τότε γνώση ἡσυχίας
 ὠφέλειαν· καὶ ὁ Ἀπόστολος· Οὐκ αὐτὸς, ἀλλ' ὁ
 Χριστὸς ἐν αὐτῷ ἔξη, ἐνεργῶν καὶ τὴν θείαν ζωὴν
 ἐμπνεόμενος· καὶ ὁ Κύριος· Ἐτὸ πνεῦμα ὁποῦ θέ-
 λει πνεῖ, φησὶ, τὸ παράδειγμα λαθὼν ἐκ τῆς
 πνεύσεως τοῦ αἰσθητοῦ ἀνέμου. Ἐπειδὴ καθαρὸν
 γεγονότες τὸν ἀβραθῶνα τοῦ Πνεύματος, καὶ τὴν
 ἐμφυτον λόγον ὡς σπέρων, κατὰ τὴν ἀδελφῶθεν Ἰα-
 κωδον ἰδεξάμεθα, φυτευθέντα, καὶ οἰοῦσι συμπα-

Eccli. xxiv, 29. Galat. ii, 20. Jac. i, 21.

γένετα ἐν μετοχῇ ἀμετέκτω, καὶ ἀμειώτως θεωροῦντα ἡμᾶς ἀμειώτως τὸν ὑπερπλήρη δι' ἀγαθότητα, τῶν ἐντολῶν δὲ ὡς φυλακτικῶν τῆς χάριτος, ἀμελήσαντες, πεπτώκαμεν πάλιν εἰς τὰ πάθη δι' ἀμέλειαν, καὶ ἀντι ἀναπνοῆς Πνεύματος ἁγίου, πνευματῶν πονηρῶν πνεύσεις ἐπληρώθημεν. Καὶ δῆλον ἡ χάσμη καὶ ὁ τανυσμὸς ἐκ τούτων γίνεται, ὡς λέγουσιν οἱ Πατέρες· ὁ γὰρ κτησάμενος τὸ Πνεῦμα, καὶ ὑπ' αὐτοῦ καθαρθεὶς, ἐξ αὐτοῦ θερμαίνεται καὶ ἐμπνέεται τὴν θείαν ζωὴν, καὶ λαλεῖ, καὶ νοεῖ, καὶ κινεῖται, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, καὶ ἡ Οὐχ ὑμεῖς εἰστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς· μου τὸ λαλοῦν, φησὶν, ἐν ὑμῖν· ὁμοίως πάλιν ὁ τὸ πράττει καὶ λέγει.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ ψάλλειν.

δ'. Ἀποκαμίων, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ἀναστὰς προσεύξεται, καὶ πάλιν καθεσθεις, τῆς προτέρας ἐργασίας ἀνδρείως ἔξεται· εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ νοῦς εἰρηκεν, δεῖ φθάσει τὴν τῆς καρδίας τήρησιν, τάδε ὀφείλειν ποιεῖν, ἀλλ' οὐκ οὐκ ἀπεικὸς καὶ περὶ τῆς ψαλμῶν· δίας εἰπεῖν αὐτό. Λέγεται γὰρ δεῖ ἠρωτήθη περὶ τῆς ψαλμῶν ἡ μέγας Βαρσανούφιος, τὸ πῶς δεῖ ψάλλειν, καὶ ἀπεκρίθη ὁ γέρον· Αἱ ὥραι, καὶ αἱ ὥδαι, ἐκκλησιαστικαὶ εἰσι παραδόσεις, καὶ καλῶς δεῖ τὴν συμφωνίαν ἐδόθησαν. Οἱ δὲ Σκητιῶται οὕτω ὥρας ψάλλουσιν, οὕτω ὥδας ἔχουσιν· ἀλλ' ἐργόχειρον, καὶ κατὰ μόνας μελέτην, καὶ κατ' ὀλίγον εὐχήν. Στήκων δὲ εἰς εὐχήν, ὀφείλεις λέγειν τὸ Τρισάγιον, καὶ τὸ, Πάτερ ἡμῶν· παρακαλεῖν δὲ καὶ τὸν Θεόν, τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου βουθῆσαι, καὶ μὴ βραδύνειν εἰς αὐτήν· ὅλην γὰρ τὴν ἡμέραν ὁ νοῦς σου εἰς τὴν εὐχήν ἐστίν. Καὶ τοῦτο ἐδῆλωσεν ὁ γέρον, δεῖ ἡ κατὰ μόνας μελέτη, αὕτη ἐστὶν ἡ καρδιακὴ εὐχή· Ἡ δὲ κατ' ὀλίγον εὐχή, ἡ στάσις τῆς ψαλμῶν. Λέγει δὲ σαφῶς καὶ ὁ μέγας Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος· Ἔργον ἡσυχίας, ἀμεριμνία ἐν πᾶσι· προσευχὴ δοκνος, αὕτη ἐστὶν ἡ στάσις, καὶ τρίτον ἐργασία καρδίας ἀσυλος, αὕτη ἐστὶν ἡ καθέδρα τῆς προσευχῆς, εἴτ' οὐκ ἡσυχίας.

Περὶ διαφορᾶς τῶν ψαλλόντων.

ε'. Τίς ἡ διαφορὰ, δεῖ οἱ μὲν πολλὰ ψάλλειν διδάσκουσιν, οἱ δὲ ὀλίγον, ἕτεροι δὲ οὐδ' ὅλως, ἀλλὰ μόνην τὴν εὐχήν, καὶ κόπων, ἐργόχειρον τυχεῖν, ἢ μετανοίας, ἄλλην τινὰ ἐργασίαν ἐπίπονον; Ἔστι δὲ ἡ λύσις τῶν τοιούτων αὕτη· Ὅσοι ἀπὸ πρακτικῆς διὰ πολλῶν κόπων καὶ χρόνων εὔρον τὴν χάριν, τοῦτο ὡς μαθόντες οὕτως ἑτέροις διδάσκουσιν. Ἀπειθεῖσι δὲ μὴ παραδεχόμενοι τοῖς ἐπιστημονικῶς, ἐλεει Θεοῦ, ἐν συντόμῳ διὰ θερμῆς πίστεως, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ εἰς αὐτὸ φθάσαι. Διδὸ καὶ μέμφονται τοὺς τοιούτους ὑπὸ ἀγνωσίας καὶ οἰήσεως κλεπτόμενοι, καὶ ἑτέροις διαβεβαίουσιν, δεῖ εἰ ἐστὶν ἄλλως, πλάνη ἐστὶ, καὶ οὐ χάριτος· ἐνεργεῖα. Καὶ οὐκ ὀλλασιν, δεῖ κουρον ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, κατὰ τὴν Γραφήν, ἐξάπινα πλουτίζει πένητα. Καὶ τὸ, Ἔρχη σοφίας, κτήσαι σοφίαν, τὴν χάριν, φησὶν ἡ Παροιμία. Ἐπι-

commiotione et imminutione superabundantis bonitatis, sed mandata gratiae nutrita transgressi, ob incuriam in vitiis recidimus, itaque pro Spiritus sancti afflatu, malorum spirituum flaminibus repleti sumus. Et evidenter oscitatio et tensus habitus ab his provenit, ut aiunt Patres: nam qui spiritum accepit ab eoque mundatus est, per ipsum calefit et divina vita afflatur, et loquitur, et intelligit, et movetur, juxta hanc Domini vocem: « Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris mei qui loquitur in vobis »; item qui ad hostem redit etque subjicitur, contraria facit atque dicit.

ἐναντίας ἔχων, καὶ ὑπ' αὐτοῦ κυριευθεὶς, τάναντία

Quomodo oporteat psallere.

4. « Qui fatigatus est, ait Joannes Climax, stans orabit, et iterum sedens, prius fortiter opus persequetur. » Quamvis enim hoc faciendum dixerit de intellectu, cum adeptus erit cordis custodiam, non tamen dedecet idem de psalmodia dicere. Fortur enim interrogatus de psalmodia magnus Barzanuphius quomodo psallere oporteat, respondisse senex: « Horæ et cantus, ecclesiasticæ sunt traditiones, et optime pro symphonia tradita sunt. Attamen Scitioræ nec horas psallunt, nec cantus habent, sed laborant manibus, seorsim meditantur, et paulisper orant. Stans porro ad orationem, debet dicere Trisagion, et Pater noster, et rogare Deum ut a veteri homine libereris, nec tardus sis ad orationem, nam tota die mens tua orare debet. » Sic ostendit senex privatam meditationem esse ipsam cordis orationem, brevem vero orationem esse stationem ad psallendum. Clare insuper dicit magnus Joannes Climax Opus quietudinis est vacatio ab omni sollicitudine; oratio autem impigra, est statio; ac tertio opus cordis sacrum, est sessio orationis seu quietudinis. »

De diversitate psallentium.

5. Unde ea est diversitas, ut alii multum psallere doceant, alii parum, alii minime, sed tantum orationem, laborem, manuum opus quodlibet, aut quoddam aliud poenitentia opus laboriosum? — Ad hujusmodi responsio hæc est. Qui pro praxim multis et diuturnis laboribus invenerunt gratiam, idem tanquam sic edocti alios docent. Sed non audiunt nec approbant eos qui scite, misere Deo, breviter fidei fervore, ut ait sanctus Isaac, eodem devenerunt. Itaque hos vituperant, ignorantia et præsumptione decepti, et aliis asserunt, quod secus sit, error esse, ut non gratiæ operationem. Nec sciunt facile esse in oculis Domini, juxta scripturam, confestim distare pauperem. Et illud: « Principium sapientiæ possidere sapientiam, » de gratia dicit Proverbium 1. Increpat autem Apostolus discipulos

1. Matth. 20. 2. Prov. iv. 7.

qui tunc ignorabant gratiam, dicens : « An non cognoscitis quia Christus Jesus in vobis est? nisi forte reprobi estis, » id est præ incuria vestra non proficientes. Unde singulares in quibusdam orationis proprietates a Spiritu sancto peculiari modo inditas, ex incredulitate et superbia non approbant.

Contradictio eius.

6. Dic mihi, o homo, si junct quis, temperetur, vigilet, stet, pœnitentiam agat, iugeat, pauperiem exerceat, nonne est hoc praxis? Cur igitur dicis absque praxi, psalmodiam tantum proferens, orationem acquiri non posse? An non et illa sunt praxes? Responsio. Si quis ore precetur, et mente aberret, quid prodest? « Unus ædificans, et unus destruens, quid prodest illis, nisi labor? » Sed sicut ore, ita debet et mente operari, ut non inveniatur ore quidem iustus, corde autem omni pigritia et immunditie plenus. Id confirmat Apostolus dicens : « Si orem lingua, » id est ore, « spiritus meus orat, » scilicet vox mea, « mens autem mea sine fructu est. Oro spirito, orabo et mente. » Et ⁴ : « Volo quinque verba loqui, » et reliqua. Testatur autem quid per hoc significet, Climax dicens in sermone de oratione : « Magnus magna et perfectæ orationis artifex hæc dicit : *Volo quinque verba sensu meo loqui*, et reliqua. Sunt autem opera multa, sed particularia sunt. » Magnum vero et universale opus, juxta Climacem, est mentalis oratio, per quam omne bonum reperitur. « Non est, inquit sanctus Maximus, cogitatione mortis terribilius, nec memoria Dei altius, » sublimitatem operis ostendens. Quibus vero, si sit gratia in præsentī tempore, audire nolunt, quia ob multam amentiam et ignorantiam obsecrati sunt et modicæ fidei.

λῶν. Τινὲς δὲ οὐδὲ εἰ ἔστι χάρις ἐν τῇ νῦν καιρῷ ἀλλοῦσιν ἀκούσαι, ἐκ πολλῆς ἀναισθησίας καὶ ἀγνωσίας ἐσκοτισμένοι ὄντες καὶ διεγόπιστοι.

7. Qui autem parum psallunt, bene, ut puto, faciunt, moderationem colentes (omne enim moderatum est optimum juxta sapientes), ut non totis animæ viribus in praxi impensis, mens in oratione negligens facta, ad eam relaxetur. Sed partito psallentes, plerumque orationi intendunt. Aliquando tamen mentali et assidua clamazione et perpetua immobilitate mens defatigata paulum quietis percipit sese ab angustia quietudinis in psalmodiæ latitudinem explicando. Hic ordo est optimus, et a viris docetur sapientissimis.

8. Qui vero minime psallunt, bene faciunt, si sint in progressu. Illi enim opus non habent psalmodia, sed silentio, et indeficienti oratione, ac contemplatione, si pervenerint ad illuminationem. Cum Deo enim sunt uniti, nec eis expedit mentem suam avocare ab ipso, et in confusionem dejicere. « Scandalum est, ait Climax, obedienti propriæ voluntas, quieto autem orationis interruptio. » Mœ-

Α κώπτετε δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος τοὺς τότε μαθητὰς ἀγνοοῦντας τὴν χάριν, λέγων· « Οὐκ οἴδατε ὅτι Ἦσοὺς Χριστὸς οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· εἰ μὴ τι ἄρα ἀδόκιμοί ἐστε· » τούτεστι διὰ τὴν ἀμέλειαν ὑμῶν ἀπρόσκοποι. Ὅθεν καὶ τὰ ἐξαιρία ἐν τισὶ τῆς προσευχῆς ἰδιώματα ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐνεργούμενα ἰδιοτρόπως, ἐξ ἀπιστίας καὶ ὑψηλοφροσύνης οὐ παραδέχονται.

Ἀντιβῆσις αὐτοῦ.

ς'. Εἰπέ μοι, ὦ οὗτος, ἐάν νηστεύῃ τις, ἐγερτεῖται, ἀγρυπνῇ, ἵσταται, μετανοίας ποιῇ, πενυθῆ, ἀκτιμοῦν, οὐκ ἔστιν αὕτη πρᾶξις· Πῶς οὖν λέγετε χωρὶς πρακτικῆς, τὴν ψαλμοδίαν προβαλλόμενος μόνον, προσευχὴν κρατῆσαι ἀδύνατον; Οὐχὶ ταῦτα πρᾶξεις εἰσὶν; Λύσις· Ἐάν τις τῷ στόματι προσεύχεται, καὶ ὁ νοῦς βέμβεται, τί ὠφέλησεν; Εἰς οἰκονομίαν, καὶ εἰς καταλύον, οὐδὲν ἄλλ' ἢ κόπους. Ἄλλ' ὡσπερ τῷ σώματι ἐργάζεται, οὕτως ὀφείλει καὶ τῷ νοῖ· ἵνα μὴ εὐρεθῇ τῷ μὲν σώματι δίκαιος, τῇ δὲ καρδίᾳ πᾶσις ἀκηδίας καὶ ἀκαθαρσίας πεπληρωμένος. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος διαβεβαίωσι, λέγων· « Ἐάν προσεύχομαι γλώσση, » τούτεστι στόματι, « τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, » ἦτοι ἡ φωνὴ μου· « ἔδὲ νοῦ· μου ἀκαρπὸς ἐστί. Προσεύχομαι· τῷ στόματι, προσεύξομαι καὶ τῷ νοῖ. » Καί· « Θέλω εἰπεῖν πάντε λόγους, » καὶ τὰ ἐξῆς. Μάρτυς δὲ, ὅτι περὶ τούτου λέγει ὁ τῆς Κλίμακος· φησὶν ἐν τῷ περὶ προσευχῆς λόγῳ· Ὁ μὲν μέγας τῆς μεγάλης καὶ τελείας προσευχῆς ἐργάτης· τὰδε φησὶ· Θέλω εἰπεῖν πάντε λόγους διὰ τοῦ νοός μου, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰσὶ δὲ ἐργασίαι πολλαί, ἀλλὰ μερικαὶ εἰσι. Μεγάλη δὲ καὶ περιεκτικὴ, ὡς ἀρετῶν πηγὴ, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος, ἡ καρδιακὴ προσευχὴ ἐστὶ, ἐν ἧς πᾶν ἀγαθὸν εὐρίσκεται. « Οὐκ ἔστι, φησὶν ὁ ἅγιος Μίξιμος, ἐννοίας θανάτου τοθερώερον· οὐδὲ μνήμης Θεοῦ μεγαλοπρεπέστερον· » τὸ ὑπερέχον τοῦ ἔργου παραδη-

ς'. Οἱ δὲ ὀλίγον ψάλλοντες, καλῶς οἶμαι, ποιοῦσι, τὴν συμμετρίαν· τετριμωότες (πᾶν γὰρ μέτρον ἀριστον, κατὰ τοὺς σοφοὺς)· ἵνα μὴ τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς ὀλῆν ἐν τῷ πρακτικῷ κενουῦντες, ὁ νοῦς διεγυρῶς ἐν τῇ προσευχῇ εὐρισκόμενος, ἀτονῇ πρὸς αὐτήν. Ἄλλὰ μερικῶς ψάλλοντες, τὸ πλεῖστον ἐν τῇ προσευχῇ ἔκτεινονταί. Ἰσως δὲ ἔστιν ὅτε τῇ νοερῇ καὶ συνεχεῖ βοῇ καὶ τῇ ἐμμόνῳ πῆξει ὁ νοῦς ἀθυμῶν, μικρᾶς ἀναπαύσεως μεταλαμβάνει ἐν τῷ ἀπολύσει αὐτὴν εἰς τὸ πλάτος τῆς ψαλμοδίας, ἀπὸ τοῦ ἀπεστενωμένου τῆς ἡσυχίας. Αὕτη ἡ τάξις ἀρίστη, καὶ διδαχὴ σοφιστῶν ἀνδρῶν.

η'. Οἱ δὲ μηδὲν ψάλλοντες, καλῶς ποιοῦσιν, ἐάν εἰσιν ἐν προκοπῇ. Οὗτοι γὰρ οὐ χρῆζουσι λέγειν ψαλμούς, ἀλλὰ σιωπῆν, καὶ ἀδιάλειπτον προσευχὴν, καὶ θεωρίαν, ἐάν ἐφθασαν εἰς φωτισμόν. Μετὰ τοῦ Θεοῦ γὰρ ἠνωμένοι εἰσι, καὶ οὐ χρεῖαν ἔχουσιν ἀποσπάσαι ἐν νοῦν αὐτῶν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ βλάειν αὐτὴν εἰς σύγχυσιν. « Πτώμα μὲν, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ὑπηκόω, τὸ οἰκεῖον θέλημα, ἡσυχίᾳ δὲ προσευχῆς δι-

¹ II Cor. xiii, 5. ² Eccli. xxxiv, 28. ³ I Cor. xiv, 14. ⁴ Ibid. 19.

στασις. ὁ Μοιχεύει γὰρ τῶν νοιούτων ὁ νοῦς, ὅταν ἀποστῆ τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης, ὡς ἀπὸ νομφίου. Καὶ ἐν ἐλαχίστοις πράγμασιν ἐρωτικῶς ἔχεται. Τὸ διδάξαι δὲ καὶ ἑτέροις τὴν αὐτὴν τάξιν, οὐκ ἐν πᾶσιν ἐνδέχεται. Τοῖς μὲν ἰδιώταις ὑπηκόοις οὕτως καὶ ἀγραμμάτοις, ναί· διότι ἡ ὑπακοὴ ἐκ πάσης ἀρετῆς μετέχει, διὰ τῆς ταπεινώσεως. Ἀνυποτάκτοις δὲ οὐ δίδονται, ἵνα μὴ πλανηθῶσιν εὐχερῶς, κἂν ἰδιῶται, κἂν γνωστικοὶ ὦσι· διότι ὁ αὐτόστοιχος οὐ δύναται ἐκφυγεῖν τὴν οἰκσιν, δι' ἧς ἡ πλάνη ἐπακολουθεῖν πέφυκεν, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Τινὲς δὲ μὴ ἐννοούντες τὴν μέλλουσαν βλάβην, πρὸς τὸ συνηθίσαι φασι καὶ ἀγαπῆσαι τὴν νοῦν τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, τοῖς τυχοῦσι ταύτην μόνην ἐνεργεῖν διδάσκουσιν· ὅπερ οὐκ ἐνδέχεται, καὶ μάλιστα ἰδιορρόθοις οὕτως. Ἐπεὶ γὰρ τοῦ νοῦς αὐτῶν ἀκαθάρτου ὄντος δι' ἀμέλειαν, καὶ ὑψηλοφροσύνην, διὰ θαυρῶν μὴ προκαταρθέντος, εἰδῶλα μᾶλλον αἰσχυρὰ λογισμῶν, καὶ οὐ προσευχὴν ἐνοπριζόνται, τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ ὀνόματος ταραχθέντων, καὶ ἀνελεῖν βρουχόντων τὴν μασιζόνται. Ἐάν γὰρ ἀκούσῃ, ἢ διδαχθῇ ὁ ἰδιορρόθος περὶ τῆς ἐργασίας ταύτης, καὶ βούλεται κρατῆσαι αὐτὴν, ἐν ἐκ τῶν δύο μέλλει παθεῖν· εἰ μὲν βιάζεται, πλανᾶται, καὶ ἀνίατος μένει· εἰ δ' ἀμελεῖ, ἀπρόκλιτος· ἐν ὅλῃ τῇ ζωῇ αὐτοῦ καθίσταται.

Ὁ. Ἐρῶ δὲ καὶ γὰρ, ὡς ἀπὸ πείρας μικρὸν ἐγνωκώς· Ὅτε καθίσῃς ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἐν νυκτὶ ἡσυχάζων, συκνώς δόμενος τοῦ Θεοῦ, χωρὶς λογισμῶν ἐν ταπεινώσει, καὶ ἀτονῆσει μὲν ὁ νοῦς κρᾶζων, ἀλγῆσει δὲ τὸ σῶμα, καὶ ἡ καρδίᾳ τῇ σφοδρῇ πῆξει τῆς συκνῆς ἐπιπλήσεως τοῦ ἴησού, μὴ κίετι θερμαινόμενος, ἢ εὐφρανόμενος, ἐξ ὧν ἡ προθυμία, καὶ ἡ ὑπομονὴ τῷ ἀγωνιστῇ γεννᾶται, τότε ἐγερεθεὶς στήθι, καὶ ψάλλε κατὰ μόνος, ἢ μετὰ τοῦ συνόντος σοι μαθητοῦ, ἢ μελέτη τινὸς βήτου, ἢ μνήμην θανάτου, ἢ ἐνεργεῖα χειρῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ἀσχολούμενος, ἢ τῇ ἀναγκῶσει προσέχων ἰστάμενος μᾶλλον, ἵνα κόπον ἐμποιῆς τῷ σώματι. Καὶ ὅταν μὲν ἴστασαι κατὰ μόνος ψάλλον, λέγε τὸ Τρισάγιον, καὶ εἰθ' οὕτως τὴν προσευχὴν ψυχικῶς, ἢ νοερῶς, προσέχοντας τοῦ νοῦ τῇ καρδίᾳ. Ἐάν δὲ ἐπίκειται ἀκηδία, λέγε καὶ ψαλμοὺς δύο, ἢ τρεῖς, καὶ τροπάρια κατανοκτικὰ ἀνευ μέλους· ὅτι οὐ μελωδῆσουσιν οἱ τοιοῦτοι, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος. Ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς εἰς εὐφροσύνην ὁ τῆς καρδίας πόνος ὑπὲρ εὐσεβείας γινόμενος, καθὼς φησὶν ὁ ἅγιος Μάρκος, καὶ ἡ θερμὴ τοῦ Πνεύματος πρὸς χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν αὐτοῖς διδομένη. Λέγε δὲ κατὰ ψαλμὸν, καὶ τὴν προσευχὴν νοερῶς, ἢ ψυχικῶς, ἀρεμβάστως, καὶ τὸ, Ἄλληλοῦσα. Αὕτη γὰρ ἡ τάξις τῶν ἁγίων Πατέρων, Βαρσανουφίου, καὶ Διαδόχου, καὶ τῶν λοιπῶν. Καὶ, καθὼς φησὶν ὁ θεῖος Βασίλειος, δεῖ τοὺς ψαλμοὺς καθ' ἡμέραν ἐναλλάττειν, διὰ τὸ ἐρεθίζειν εἰς προθυμίαν, καὶ ἵνα μὴ, φησὶν, ἀηδῶς ὁ νοῦς ἐχῇ πάντοτε τὰ αὐτὰ ψάλλον, ἀλλὰ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῷ χρῆ παραχωρεῖν, καὶ ἔτι μᾶλλον εἰς προθυμίαν ἐρῶται. Ἐάν δὲ μετὰ μαθητοῦ πιστοῦ ἴστασαι ψάλλον, ἐκεῖνος μὲν τοὺς ψαλμοὺς λέγετω, σὺ δὲ τῇ καρδίᾳ κρυπτῶς προσέχων καὶ προσευχόμενος, τήρει

chatur quippe hujusmodi mens, a Dei memoria quasi a spouso discedens, et infimis rebus amorem prostituens. Idem autem ordo aliis suaderi non omnibus potest. Obedientibus quidem ignavis et illitteratis potest, quia obedientia omnem virtutem per humilitatem participat. Liberis autem, sive ignari, sive docti sint, non conceditur, ne facilo errent, quia seorsum medians non potest vitare praesumptionem, unde sequi solet error, ut ait sanctus Isaac. Quidam vero, non cogitantes futurum damnum, ad assuefaciendam, inquirunt, et alliciendam mentem ad Dei memoriam, quibus vis illam solam methodum suadent: quod non possibile est, ac praesertim his qui seorsim vivunt. Cum enim nondum mens eorum munda sit propter negligentiam et superbiam, lacrymis non lota, turpes cogitationum imagines, potius quam orationem speculantur, immundis cordis spiritibus tremendo nomine perturbatis, et frementibus ut auferant eum qui ipsos flagellat. Nam si audiat et doceatur illam methodum qui privatum vivit, unum ex duobus patietur malum: si loctetur quidem aberrat, et insanabilis fit, si vero sit negligens, nullum in tota vita profectum facit.

9. Dicam equidem, utpote experientia nonnulla edoctus, quando sedebis die vel nocte quietus, frequenter Deum precans sine cogitationibus in humilitate, et fatiscet mens clamitans, corpus vero dolebit, et cor acriter contentum ad frequentem Jesu invocationem, jam non sentiet fervorem aut laetitiam, quibus ardor et perseverantia militia foventur; tunc surgens sta, et psalle solus aut cum tuo comite discipulo, vel meditationi alicujus verbi, vel memoriae mortis, vel labori manuum, et aliis vacans, vel lectioni attendens, stans potius, ut corpus fatiges. Et cum stas solus psallens, recita Trisagion, aut etiam preces, anima vel mente, attendente cordi intellectu. Quod si instet acedia, recita etiam duos vel tres psalmos, et versiculos nocturnos absque cantu, quia « non cantabunt qui sunt hujusmodi, ait Climax. » Sufficit enim ipsis ad gaudium labor cordis pro pietate susceptus, inquit sanctus Marcus, et fervor spiritus ad laetitiam et exultationem eis datus. » Adhuc intra psalmum et preces anima vel mente haud vagante factas, dic Alleluia. Haec est enim methodus sanctorum Patrum, Barsanuphil, Diadochi, et aliorum. Atque, ut ait divus Basilus, oportet psalmos in dies alternare, ad stimulandum ardorem, utque nunquam mens, inquit, eosdem psalmos fastidiat, sed libertas ei permittenda est, et sic majori accendetur studio. » Quod si cum discipulo fidelis stas psallens, hic quidem psalmos recitet, tu vero corde intus attendentem et precantem tene te ipsum. Omnes autem cogitationes, sive sensibilibium, sive intelligibilium, in corde inortas asperneris, adjuvante oratione. Nam quietudo est cogitationum

quæ non sunt a divino Spiritu, depositio ad tem-
pus, ne bis attendens tanquam bonis, melius amit-
tas.
νοματων των ουκ εκ του Πνεύματος θειατέρων, έως καιρού, ίνα μη προσέχων τούτοις ως καλοί, τὸ μετ-
ρον ἀπολέσης.

De errore.

10. Attende igitur diligenter, Dei amans, in
gnosi. Quod si opus agens, videris lucem aut ignem
sive foris sive intus, nempe vel speciem Christi, vel
angeli, vel cuiusvis alius, ne illud admittes, ut non
dammum subeas. Nec tu tibimet imaginanti atten-
dens, sine mentem talia effingere. Hæc enim omnia
externis intempestive efformata, in errorem animam
inducunt. Siquidem principium orationis verum, est
cordis fervor vitia comburens, et hilaritatem ani-
mæ inferens incunctato desiderio, et indubia cer-
titudine cor confirmans. Nam quodcumque animam
subit, aiunt Patres, tum sensibile, tum intelligibile,
si cor de eo dubitet neque id accipiat, non est a
Deo, sed ab adversario missum est. Et si vilces
mentem foras aut sursum abreptam aliqua invisibili
potestate, ne illi credas, nec sinus eam abripi,
sed statim reduc eam ad suum opus. « Quæ Dei
sunt, inquit sanctus Isaac, a seipsis veniunt, tem-
pore quo nascis. » Quanquam enim inimicus inter-
ior et naturalis lumborum, transformat spiri-
tualia, prout vult, imaginationi alia pro aliis exhibens,
et pro fervore quidem suum infrenem mœ-
stum suggerens, ut gravetur tunc anima huiusmodi
errore, pro gaudio autem lætitiæ irrationalem et
voluptatem lubricam substituens, ita ut superbia
ex his et præsumptio parva cernatur, abdere seip-
sum in expertis et deceptionem suam pro gratiæ
operatione perhibere conatur; attamen tempus,
experientia et sensus eum detegere solet non crasse
ignorantibus ejus opera: « Guttur enim, ait Scri-
ptura¹, gustu escas dijudicat, » id est, gustus spi-
ritualis omnia patenter, qualia sint, certo detegit.

De lectione.

11. « Sint tibi operanti, ait Climax, lectiones
practicæ. Has enim facienti superflua est alia lectio.
Lege autem semper libros de quiete et oratione: D
puta, opera Climacis, sancti Isaac, sancti Maximi,
novi Theologi, discipuli ejus Sethati, Hesychii,
Philothei Sinaitæ, et talium talia quæcumque.
Reliqua vero prætermitte ad tempus, non tanquam
rejicienda, sed tanquam non conducentia ad scopum
mentem in eorum indagatione ab oratione dimotam.
Lege porro solus, non vocem jactantia inflans,
nec cum studio faciendi procedens, nec eloquii
venustate aut canora suavitate captus, nec abens
tanquam præsens cupiditate raptus aliquibus
placendi, nec cum inexplebili aviditate, quia
omne moderatum est optimum, nec oscitanter et

¹ Job. xxxiv. 3.

αυτόν. Πάντα δὲ τὰ νοήματα εἴτε αἰσθητὰ, εἴτε
νοητὰ, τὰ ἀπὸ καρδίας ἀναδιδόμενα καταφρόνει, τῆς
προσευχῆς συνεργούσης. Ἡσυχία γὰρ ἐστὶν ἀπόθεσις
καίρου, ίνα μη προσέχων τούτοις ως καλοί, τὸ μετ-
ρον ἀπολέσης.

Περὶ πλάνης

1. Πρόσεχε οὖν ἀκριδῶς, Θεοῦ ἐραστὰ, ἐν γνώσει.
Ἐπὶν ἐργαζόμενος τὸ ἔργον, ἰδῆς φῶς, ἢ πῦρ ἐξω-
θεν ἢ ἐσωθεν, ἢ σχῆμα δῆθεν Χριστοῦ, ἢ ἀγγέλου, ἢ
ἐτέρου τινός, μη παραδέξῃ αὐτὸ, ίνα μη βλάβην
ὑποστήῃς. Μηδὲ σὺ ἀφ' ἑαυτοῦ εἰκονικῶς προσέχων,
ἐάσης τὸν νοῦν ἐκτυποῦν τοιαῦτα. Πάντα γὰρ ταῦτα
ἐσωθεν ἀκαιρῶς μετασχηματιζόμενα, πρὸς τὸ πλ-
ανῆσαι τὴν ψυχὴν γίνονται. Ἡ γὰρ ἀρχὴ τῆς προσευ-
χῆς ἡ ἀληθεινή, ἡ καρδιακὴ θέρμη ἐστίν, ἡ φλογί-
ζουσα τὰ πάθη, καὶ ἰαρότητα, ἢ χαρὴν τῇ ψυχῇ
ἐμποιοῦσα ἀδιστακτικῶ πόνῳ, καὶ ἀνευδοκίᾳσι πειρο-
φορία τὴν καρδίαν βεβαιοῦσα. Πᾶν γὰρ τὸ ἐρχόμενον
εἰς τὴν ψυχὴν, φασὶν οἱ Πατέρες, κἂν αἰσθητὸν, κἂν
νοερὸν, καὶ διστάζειν ἐν τούτῳ ἡ καρδία, μη παραδε-
χομένη αὐτὸ, οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ
ἐναντίου ἐπέμφθη. Κἂν ἰδῆς τὸν νοῦν ἐσωθεν ἢ ἐκ-
σωθεν ἐλκόμενον ὑπὸ τινος; ἀσάφους δυνάμεως, μη πι-
στεύσης αὐτῷ, μηδὲ ἀφήῃς αὐτὸν ἔλκεσθαι, ἀλλ' ἀγξῶν
εὐθύς αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ. Τὰ τοῦ Θεοῦ, φησὶν
ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ, ἀφ' ἑαυτῶν ἔρχονται, σοῦ τὸν καιρὸν
μη εἰδότες. Εἰ γὰρ καὶ ὁ ἰχθὺς ἐνδὸν ὁ φυσικὸς, τῆς
ὀσφύος μετασχηματίζει τὰ πνευματικὰ, ὡς βούλε-
ται, φανταστικῶς; ἀλλὰ ἀντ' ἄλλων, καὶ ἀντὶ μὲν
θέρμης, τὴν αὐτοῦ ἀνώμαλον καῦσιν ἐπάγων, ὡς
βρείσθαι γόττε τὴν ψυχὴν ἐν τοιαύτῃ ἀπάτῃ· ἀντὶ
δὲ εὐφροσύνης χαρὰν ἄλογον καὶ ἡδύτητα κάθυγον
προσάγων, οἴησιν ἐκ τούτων, καὶ τύπον ὁρᾶσθαι τι-
κτόμενον, λανθάνειν ἑαυτὸν τοῖς ἀπείροις, καὶ ὡς
χαρὴν ἐνεργοῦσιν τὴν αὐτοῦ πλάνην ἡγεῖσθαι βιά-
ζοιτο· ἀλλ' οὖν ὁ χρόνος, καὶ ἡ πείρα, καὶ ἡ ἀλ-
σθησις φανερὸν ποιεῖν αὐτὸν πέφυκε, τοῖς μη σφόδρα
ἀφνοοῦσι τὴν αὐτοῦ πικυργίαν. « Φάρυγξ γὰρ, φησὶν
ἡ Γραφή, βρώματα διακρίνει. » Τουτέστιν, ἡ γαῖσις
πνευματικῶς [ἴσ. πνευματικῆ] δῆλα πάντα ὁποῖά
εἴσι, δείκνυσιν ἀπλανῶς.

Περὶ ἀναγνώσεως.

1α. Ἔστω σοι ἐργάτη δυνε, φησὶν ὁ τῆς Κλίμα-
κος, τὰ ἀναγινωσκόμενα πρακτικὰ. Τούτων γὰρ ἡ
ἐργασία περιττὴν ποιεῖται τὴν τῶν λοιπῶν ἀνάγκω-
σιν. Ἀνάγκωθι δὲ αἰετὰ περὶ ἡσυχίας καὶ προσευ-
χῆς· ὁδὸν εἰς τὴν Κλίμακα, εἰς τὸν ἅγιον Ἰσαὰκ,
τὰ τοῦ ἁγίου Μαξίμου, τὰ τοῦ νέου Θεολόγου, τὰ τοῦ
μαθητοῦ αὐτοῦ Σεθᾶτου, τὰ τοῦ Ἡσυχίου, τὰ τοῦ
Φιλοθέου τοῦ Σιναιτου, καὶ τῶν τοιούτων ὅσα τοιαῦ-
τα. Τὰ δὲ λοιπὰ ἄφες ἕως καιροῦ, οὐκ ὡς ἀπέδηλα,
ἀλλ' ὡς μη συμβάλλοντα τῷ σκοπῷ, τὸν νοῦν εἰς
ἱστορίαν αὐτῶν μετακινούντα ἀπὸ τῆς προσευχῆς.
Ἔστω σου δὲ ἡ ἀνάγκωσις κατὰ μόνας, μη ἐν φωνῇ
κόμπου μεγαλαυχῶν, μη ἐν σπουδῇ εὐγλωττίας πε-
ρευτῶς, ἢ καλλιεπιείχ λόγου ἢ ἐμμελοῦς ἡδονῆς ἢ
ἀπῶν ὡς παρῶν ἐμπαθῶς συλούμενος ἀναισθητῶς

πρός τινων ἀρέσκειαν, μηδὲ πάλιν ἀπλήστως· ὅτι πᾶν μέτρον ἄριστον, μηδὲ τραχίως, μηδὲ νωθῶς καὶ ἡμελημένως, ἀλλὰ σεμνῶς, ἐπεικῶς, εὐσταθῶς, συνετῶς, εὐρύθμως, νοεῶς τε καὶ ψυχικῶς, ἢ καὶ λογικῶς. Ἐν τούτοις γὰρ ἐνδυναμούμενος ὁ νοῦς, ἰσχυρὸν ἐν ἑξέι λαμβάνει, εἰς τὸ προσεύχεσθαι κραταιῶς. Ἐν δὲ τοῖς προσεσημένοις ἐναντιοῖς τούτων, σκότῳ τινι τε καὶ χαύνωσιν, καὶ ἑκστασιν κτᾶται· ὥσθι ἀλγεῖν καὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἐν τῷ ἔγκεφάλῳ, καὶ εἰς τὴν προσυχὴν ἀτονεῖν.

ιβ'. Πρόσεχε δὲ καὶ τῇ προθέσει καθ' ὧραν, ἐν ἀκριθεὶ ἔρευνᾷ, ποῦ βέπει, εἰ κατὰ Θεὸν δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, ἕνεκα ψυχικῆς ὠφελείας κάθησαι ἡσυχάζων, ἢ ψάλλον, ἢ ἀναγινώσκων, ἢ προσευχόμενος, ἢ τὴν οἰανοῦν ἀρετὴν ἐργαζόμενος, ἵνα μὴ σιλλᾶσαι ἀγνῶστως· μήπως εὐρεθῆς τῷ μὲν σχήματι ἐργατικῆς, τῷ δὲ τρόπῳ καὶ τῇ διανοίᾳ ἀνθρώποις, καὶ οὐ Θεῷ ἀρέσκειν βουλόμενος. Πολλὰ γὰρ τὰ ἔνδρα τοῦ βολοῦ, καὶ σφόδρα κρυφίως βλέπει τὴν βροτὴν τῆς προθέσεως ὡς ἀγνωστούμενος τοῖς πολλοῖς, καὶ δεῖ βούλεται σιλλᾶν τὸ ἔργον ἀγνώστως, ἵνα μὴ κατὰ Θεὸν γένηται τὸ γινόμενον. Εἰ γὰρ καὶ ἀνευδότης πολεμεῖ, καὶ ἀναιδῶς προτρέχεται, ἀλλὰ οὐ βεβαίαν τὴν πρόθεσιν εἰς Θεὸν ἔχων, οὐ σιλλᾶσαι συχνοῦς, κἂν ἀκουσίως βέβησθαι ὑπ' ἐκείνου βιάζηται ἢ βροτὴ τοῦ θελήματος. Καὶ ἴσως ἢ καὶ ἐξ ἀσθενείας ἡττᾶται τις ἀκουσίως, ἀλλ' ἐτοίμως συγχωρεῖται καὶ ἐπαινέεται παρὰ τοῦ τὰς προθέσεις, καὶ τὰς καρδίας γινώσκοντος. Τοῦτο τὸ πάθος, τῆς κενόδοξίας λέγω, οὐκ ἔξ τὸν μοναχὸν προκόψει εἰς ἀρετὴν· ἀλλὰ τοὺς κόπους ὑπόμεινει, καὶ ἐν γῆρᾳ εὐρίσκειται ἀκαρπος. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς τρισὶν ἐπεμβαίνει δεῖ καὶ γυμνοὶ αὐτοὺς τῆς ἐργασίας τῶν ἀρετῶν, ἀρχαρίῳ λέγω, καὶ μέσῳ, καὶ τελείῳ.

ιγ'. Τοῦτο δὲ μαθὼν λέγω, ὅτι χωρὶς τῶν ἀρετῶν τούτων μοναχὸς οὐ προκόπτει ποτε, νηστείας, ἐγκρατείας, ἀγρυπνίας, ὑπομονῆς, ἀνδρείας, ἡσυχίας, προσευχῆς, σωπῆς, πένθους, ταπεινώσεως· εἰσὶ γὰρ γεννητικαὶ ἀλλήλων καὶ φυλακτικαί. Ἀπὸ γὰρ νηστείας συνεχοῦς μαραινόμενῃ ἡ ἐπιθυμία, τίκει τὴν ἐγκράτειαν· ἡ ἐγκράτεια, τὴν ἀγρυπνίαν· ἡ ἀγρυπνία, τὴν ὑπομονὴν· ἡ ὑπομονή, τὴν ἀνδρείαν· ἡ ἀνδρεία, τὴν ἡσυχίαν· ἡ ἡσυχία, τὴν προσευχὴν· ἡ προσευχή, τὴν σωπῆν· ἡ σωπῆ, τὸ πένθος· τὸ πένθος, τὴν ταπεινώσιν· ἡ ταπεινώσις ἀντιστροφῶς τὸ πένθος. Καὶ καθεξῆς ἀνάπαλιν αἱ θυγατέρες τὰς μητέρας πῶς γεννώσιν, ἀναλυτικῶς εὐρήσεις. Ταύτης οὖν τῆς ἀλληλογενεσιουργίας μείζων ἐν ἀρεταῖς οὐκ ἔστι. Τὰ γὰρ ἐναντία τούτων, πᾶσι πρόδηλα.

ιδ'. Δεῖ δὲ καὶ τοὺς κόπους καὶ τοὺς πόνους τῆς ἐργασίας ἐνταῦθα τάξει, καὶ πῶς δεῖ μετελθεῖν ἐκαστὴν ἐργασίαν, σαφῶς ἐκθέσθαι· ἵνα μὴ ἀπόνως τις ἐξ ἀκοῆς ὀδύων, τοῦ καρποῦ ἀποτυχῶν, ἡμᾶς, ἢ τινὰς αἰτιάσθαι, ὡς οὐκ ἔστι καθὼς εἰρήκαμεν. Ὁ γὰρ πόνος τῆς καρδίας, καὶ ὁ τοῦ σώματος κόπος, οἶδεν ἔργον ἀληθείας ποιεῖν. Ἐξ ὧν ἡ ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος φανεροῦται, ἢ διὰ τοῦ βαπτίσματος· διδομένη σοί, καὶ παντὶ πιστῷ, ἢ διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἀμελείας τοῖς πάθει συγχωσθεῖσα, καὶ τὴν μετάνοιαν ἡμῶν ἀναμένοντα δι' ἄφατον ἔλεος· ἵνα

perfunctorie, sed graviter, decenter, ferme, intelligenter, numerose, cum intellectu, anima et ratione. In his enim corroborata mens, vires habitus acquirit ad fortiter orandum. In præfatis autem horum contrariis, cæcitatem, desidiam et perturbationem incurrit, ita ut doleat in cerebro intellectus, et ad orationem debilitetur.

12. Attende etiam intentionem quocumque tempore, diligenter scrutans quo vergat, an ipsum bonum propter Deum facias, an propter animæ utilitatem seculæ quietus, vel psallens, vel leges, vel orans, vel quamlibet exercens virtutem, ut non diripiaris inscius, nec inveniaris specie quidem operans, intentione vero et cogitatione hominibus, non Deo placere cupiens. Multæ sunt enim calidi hostis insidiæ, et occultissime, ut multos latens, intuetur flexum intentionis, et semper querit clam opus furari, ut non propter Deum fiat quod sit. Sed quamvis te indesinenter impugnet ac impudenter invadat, tu tamen fixam in Deum intentionem habens, ne frequenter abripiaris, etiamsi invita evagari cogatur ab illo inclinatio voluntatis. Et licet ob infirmitatē aliquis vincatur invitæ, promptam tamen veniam et laudem accipit ab intentionum et cordium scrutatore. Verum hoc vitium, scilicet vana gloria, non sinit monachum in virtute progredi, sed labores subit, et senex sine fructu invenitur. Etenim tribus semper subrepat, et opera virtutum subripit, scilicet incipienti, medio atque perfecto.

13. Hoc etiam expertus dico: Sine his virtutibus monachus non proficit unquam, scilicet absque jejuniis, temperantia, vigilia, patientia, fortitudine, quietudine, oratione, silentio, luctu, humilitate: se enim invicem congenerant et conservant. Nam perenne jejunium concupiscentiam extenuans parit temperantiam; temperantia vigiliam, vigilia patientiam, patientia fortitudinem, fortitudo quietem, quies orationem, oratio silentium, silentium luctum, luctus humilitatem, humilitas vicissim luctum. Atque deinceps iterum filiarum matres quomodo gignant, per analysim reperies. Hac igitur mutua generatione major in virtutibus non est. Namque harum contraria sunt omnibus manifesta.

14. Oportet hic quodque labores et industrias operationis referre, et quomodo faciendum sit quocumque opus clare exponere, ut non sine labore aliquis ex auditione ambulans, fructu hæu percepto, nos aliove accuset, eo quod nunquam de hoc locuti essemus. Nam industria cordis et corporis labor sciunt opus veritatis facere. Et quibus operatio Spiritus sancti manifestatur, per baptismum tibi data et omni fideli, sed propter mandatorum omissionem passionibus abscondita, et nostram pœnitentiam expectans ineffabili mi-

sericordia, ut non in fine absque fructu reperti hoc audiamus : « Tollite ab eo talentum, » et illud : « Quod videtur habere, auferetur ab eo ¹, » et nos in supplicia ejiciat, æternum in gehenna cruciandos. Omnis enim operatio corporalis et spiritalis sine industria et labore facta, facienti nullum unquam afferet fructum, quia « Regnum celorum vim patitur, inquit Dominus, et violenti rapiunt illud ², » vim appellans laboriosam corporis in omnibus vexationem. Unde, cum multi multos forsitan sine labore annos degerint vel degant, nec industrie in fervido cordis ardore labores faciant, vacui a munditia et Spiritus sancti expertes facti sunt, rejecta laborum asperitate. Qui enim negligenter et ignave operantur, videntur forsitan multum laborare; nunquam tamen fructum gustant, utpote industriæ ac doloris penitus expertes. Quod testatur qui dicit : « Si omnes præclaras geramus actiones, cor vero dolens non habeamus, illæ spurixæ ac rancidæ sunt. Item aliquando indiligenter ambulantes, præ acedia in distractiones direpti inutiles, obtenebramur, visi in his requiem invenire, quod non est, sed insolubilibus fasciis invisibiliter ligati, immobiles et inertes in omni opere simus, desidia in nobis completa, præsertim si incipientes simus. Perfectis enim omnia ad mensuram utilia sunt. » Idem testatur magnus Ephraim dicens : « Laborem labora laboriose, ut effugias irritorum laborum labores. Si non, juxta prophetam ³, renes nostri deficiant et dissolvantur jejunii labore, et dolores concipiamus quasi parturientis fetum lassa cordis compage, non gestabimus spiritum salutis in utero cordis, sicut audisti, sed in tempore tantum, et sterili deserto, et otio, et quiete, putantes nos esse aliquid, gloriamur, die vero exitus indubie fructum omnem omnes agnoscemus.

45. Nemo potest a seipso virtutum scientiam discere, licet aliqui experientia tanquam magistra usi sint. Nam a seipso sine præcedentium consilio agere, præsumptionem habet sen potius parere solet. Si enim « Filius a se non facit quidquam, sed quæcumque demonstrat ei Pater, hæc similiter facit ⁴, » et Spiritus « non loquitur a semetipso ⁵, » quis est hic tantum adeptus virtutis apicem, ut non indigeat alio quodam ipsum ducente? amentiam potius quam virtutem habere videtur, et aberrat. Ideo suadere oportet scientibus labores practicæ virtutis, ut hæc satagant, scilicet jejunium famelicum, temperantiam ab omni voluptate, vigiliam assiduum, genuflexionem molestam, laboriosam instando immobilitatem, orationem continuam, humilitatem sinceram, contritionem et gemitum indeficientem, silentium sapiens et quasi sale conditum, atque in omnibus patientiam. Neque enim

¹ Matth. xxv, 43, 28, 29. ² Matth. xi, 12. xvi, 15.

μη εἰς τέλος διὰ τὴν ἀκαρπίαν ἡμῶν ἀκούσωμεν « Ἄρατε τὸ τάλαντον ἀπ' αὐτοῦ » καὶ τὸ, « Ὁ ὄσκει ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ » καὶ εἰς κόλασιν ἀποπέμψῃ ἡμᾶς, αἰωνίως ἐν γενένη ἕδυνωμένους. Πᾶσα γὰρ ἐργασία σωματικὴ τε καὶ πνευματικὴ, μὴ ἔχουσα πόνον, ἢ κόπον, οὐδέποτε καρποφορεῖ τῷ ταύτην μετερχομένῳ· ὅτι « Βίαστῆ ἐστὶν ἡ βίσις τῶν οὐρανῶν, φησὶν ὁ Κύριος, καὶ βίσιται ἀρπάξουσιν αὐτήν » βίαν εἰπὼν τὴν τοῦ σώματος ἐν πείσιν ἐπίπνον αἰσθησιν, ἐπεὶ οἱ πολλοὶ μὲν ἰσως πολλοὺς ἐπιπνοὺς ἀπόνως εἰργάσαντο, ἢ ἐργάζονται, καὶ διὰ τὸ μὴ ἐμπόνως ἐν ζεούσῃ προθυμίᾳ καρδίας τοὺς πόνους ποιεῖν, κενοὶ καθαρότητος, καὶ ἀμέτοχοι Πνεύματος ἁγίου γενέσασιν, τὸ δριμύ τῶν πόνων ἀπαρνεύμενοι. Οἱ γὰρ ἐν ἀμελείᾳ καὶ χαυνότητι ἐργαζόμενοι, κοπιῶσι μὲν ἰσως, ὡς δοκοῦσι, πολλὰ· οὐδέποτε δὲ καρπὸν τρυγῶσι διὰ τὸ ἀπνον, εἰς βῆθος ἀνάλγητοι ὄντες. Καὶ μάρτυς ὁ λέγων· Κἂν πείσας τὰς πολιτείας ἡμῶν μεγάλας ἔχωμεν, τὴν δὲ καρδίαν ἐνώδυνον οὐ κεκτήμεθα, νόθοι αὐταὶ καὶ ἔωλοι καθ' ἐστῆκασιν. Ἰσως δ' ὅτε καὶ ἀπόνως ἔδυσόντες, ὑπὸ ἀκηδίας εἰς περισπασμοὺς συνωθούμενοι τοὺς ἀνοφελεῖς, σκοτιζόμεθα, δοκοῦντες ἐν τούτοις ἀνεῖν εὐρεῖν, ὅπερ οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ κειρείαις ἀλύτοις ἀρπάζουσιν δεσμούμενοι, ἀκίνητοι καὶ ἀνεέργητοι ἐν παντὶ ἔργῳ γινόμεθα, τῆς χαυνότητος ἐν ἡμῖν πληθυνθείσης, καὶ μάλιστα ἀρχαρίους οὔσι. Τοῖς γὰρ τελείοις, τὰ πάντα ἐν μέτρῳ ὠφέλιμα. Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ μέγας Ἐφραίμ λέγων· Πόνον πόνει ἐμπόνως, ἵνα διαδράσῃ τῶν ματαίων πόνων τοὺς πόνους. Ἐὰν μὴ, κατὰ τὸν προφήτην, ἡ ὄσφως ἡμῶν ἐκλείπη ἀπὸ ἐκλύσεως τῷ τῆς νηστείας κόπῳ, καὶ ὠδίνας συλλεφθῶμεν ὡς τικτούσης ἱμβροῦν τῇ ἀλγεινῇ τῆς καρδίας πῆξει, οὐ μὴ κυήσωμεν πνεῦμα σωτηρίας ἐπιγῆς τῆς καρδίας, ὡς περ ἤκουσας, ἀλλ' ἐν τοῖς χρόνοις μόνον, καὶ τῇ ἀνορήτῳ ἐρήμῳ, καὶ τῇ χαυνώσει, καὶ ἡσυχίᾳ ολίμοις εἶναι τινες, καυχώμεθα. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου ἀναμφιδόλως πάντα καρπὸν πάντες ἐπιγνώσομεθα.

εἰ. Οὐκ ἐστὶ δὲ δι' ἑαυτοῦ τις τὴν τῶν ἀρετῶν ἐπιστήμην μαθεῖν, εἰ καὶ τινες ὡς διδασκάλῳ τῇ πείρᾳ ἐχρόσαντο. Τὸ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ μὴ τῇ συμβουλῇ τῶν προωδευκότων ποιεῖν, ὀφθῆναι ἔχει, μᾶλλον δὲ τικτεῖν πέφυκεν. Εἰ γὰρ « Ὁ Υἱὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖ οὐδὲν, ἀλλὰ καθὼς ἐδίδαξεν αὐτὸν ὁ Πατήρ, οὕτως ποιεῖ, » καὶ τὸ Πνεῦμα· οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ· τίς ἐστὶν οὗτος ὁ εἰς τοσοῦτον ἀρετῆς ὑψὸς ἐλληλακῶς, ὡς μὴ δέόμενος ἑτέρου τινοῦ; τοῦ μυσταγωγούντος αὐτὸν, ἀπόνουσαν μᾶλλον ἢ ἀρετὴν δοκῶν ἔχειν ἠπάτηται; διὸ πεῖθεσθαι δεῖ τοῖς εἰδόσι τοὺς πόνους τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, καὶ οὕτως μετέρχεσθαι· ἤγουν νηστείαν ἐκπεινον, ἐγκράτειαν ἀνήδονον, ἀγρυπνίαν ἐπίμονον, γονυκλισίαν ἐπιμοχθον, στάσιν ἐπίπνον ἀκινήτως, προσευχὴν ἔμμονον, ταπεινώσιν ἀνόθευτον, συντριμμόν, καὶ στεναγμόν ἀπαστον, σιωπὴν εὐλογον, καὶ ὡς ἐν ἄλατι ἡρτυμένην, καὶ ἐν πᾶσιν ὑπομονήν. Οὐ γὰρ χρὴ πάντοτε

³ Nahum. ii, 10. ⁴ Joan. v, 19, 20. ⁵ Joan.

ἐ· ἀναπαύσει διάγειν, οὐδὲ ἐν μόνῳ τῷ καθίσματι· πάντοτε πρὸ καιροῦ, ἢ γήρως, ἢ ἀσθενείας· ἐγκαρτερεῖν. « Διότι τοὺς πόνους, φησὶν ἡ Γραφή, τῶν ἀρετῶν σου φάγεται. » Καὶ « Βιαστῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Τὰς οὖν προσημασμένας ἐργασίας ὁ καθ' ἡμέραν σπεύδων ἐμπόνως· ἐπιτελεῖν, καὶ τὸν καρπὸν, σὺν Θεῷ, ἐν καιρῷ, τοῦτων δρέψεται.

¹Ps. cxxviii, 2. ²Matth. xi, 12.

oportet in quiete semper degere, neque in perpetua sessione ante senectutis aut infirmitatis tempus remanere. « Labores manuum tuarum quia manducabis¹, » ait Scriptura ; et : « Violenti rapiunt regnum cælorum². » Qui ergo prædicta opera quotidie studet laboriose absolvere, fructum, adjuvante Doo, in tempore ex illis colliget.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΩΣ ΔΕΙ ΚΑΘΕΖΕΣΘΑΙ ΤΟΝ ΗΣΥΧΑΖΟΝΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΧΗΝ
ΚΑΙ ΜΗ ΤΑΧΕΩΣ ΑΝΙΣΤΑΣΘΑΙ.

EJUSDEM

QUOMODO OPORTEAT SEDERE HESYCHASTAM AD ORATIONEM
NEC CITO ASSURGERE.

Ποτὲ μὲν ἐπὶ σκάμνου, τὸ πλεῖστον διὰ τὸ ἐπίπονον· ποτὲ δὲ, καὶ ἐπὶ στρωμνῆς ὀλιγάκις, ἕως καιροῦ, διὰ τὴν ἀνεσίαν. Ἐν ὑπομονῇ δὲ ὀφείλει εἶναι τὸ καθισμά σου, διὰ τὸν εἰπόντα, Τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες· καὶ μὴ ταχέως ἀνίστασθαι ὀλιγοῦντα· διὰ τὸ ἐπίπονον ἄλλως, καὶ τὴν τοῦ νοῦς νοερὰν βοήθην, καὶ συνεχῆ πῆξιν· « Ἴδοὺ γάρ, φησὶν ὁ Προφήτης, ὠδίνες συνέλαβόν με, ὡσπερ τίκτουςαν. » Ἄλλὰ κύντων κάτωθεν, καὶ τὸν νοῦν ἐν τῇ καρδίᾳ συνάγων, εἴπερ διήνοιχται, ἐπικαλοῦ τὸν Κύριον Ἰησοῦν εἰς βοήθειαν. Πονῶν δὲ, τοὺς ὤμους καὶ τὴν κεφαλὴν πολλάκις ἀλγῶν, καρτερεῖ ἐπιπόνως καὶ ἐρωτικῶς ἐν αὐτοῖς, ζητῶν ἐν καρδίᾳ τὸν Κύριον. Βιαστῶν γάρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ βιασταὶ ἀρπάξουσιν αὐτήν. Τὴν σπουδὴν ἐν τούτοις καὶ τῶν τοιοῦτων πόνων ὁ Κύριος ὑπέδειξεν ἀληθῶς. Ὑπομονὴ γὰρ καὶ καρτερία ἐν πᾶσι, γεννήτρια πόνων, καὶ σώματος, καὶ ψυχῆς.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ λέγειν τὴν εὐχήν.

Οὕτως εἶπον οἱ Πατέρες· ὁ μὲν· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με, τὸ ὄλον· ὁ δὲ, τὸ ἕμισυ· Ἰησοῦ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με. Ὅπερ εὐλογώτερον ἐστὶ διὰ τὴν τοῦ νοῦ ἀδυναμίαν. Οὐδὲ γὰρ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ μουστικῶς, χωρὶς Πνεύματος, μόνος εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καθάρως καὶ τελείως, ἀλλ' ὡς παιδίον ψαλλίζον ἐτι, πληρῶσαι ταύτην μετὰ ἄρθρων μὴ δυνάμενος. Οὐκ ὀφείλει δὲ συχνῶς μεταλλάσσειν τὰς ἐπικλήσεις τῶν ὀνομάτων διὰ βραχυμίαν, ἀλλὰ βραδέως διὰ τὴν συνέχειαν. Πάλιν, οἱ μὲν διὰ στόματος, οἱ δὲ διὰ νοῦ διδάσκουσι λέγειν αὐτήν. Ἐγὼ δὲ ἀμφότερα τίθημι. Καὶ γὰρ ποτὲ κεν ὁ νοῦς ἀδυνατεῖ

Modo in scamno, et quidem plerumque, ad defatigationem sede, modo in culcita, pauco tempore, ad requiem. Permanens autem sit sessio tua, propter eum qui dixit : « Perseverantes in oratione¹, » neque ex negligentia cito assurgas propter laboriosum dolorem, intellectualemque mentis clamorem et perpetuam contentionem : « Ecce enim, ait Propheta, dolores apprehenderunt me quasi parturientem². » Sed incurvatus deorsum, et mentem in corde recolligens, si quidem apertum sit, in adiutorium invoca Dominum Jesum. Et laborans humeris et capite sæpe dolens, cum industria et studio sic permane, quærens in corde Dominum. « Nam regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. » His verbis diligentiam hujusmodi laborum Dominus profecto indicavit. Patientia enim et perseverantia in omnibus est corporis et animæ laborum mater.

Quomodo recitanda sit oratio.

Sic dicebant Patres ; alius quidem : « Domine Jesu Christe, Fili Dei, miserere mei, » integrum ; alii vero dimidium hoc : « Jesu, Fili Dei, miserere mei. » Quod facilius est propter mentis imbecillitatem. Non enim potest a seipsa interius absque Spiritu sola dicere, Dominus Jesus, nec pure ac perfecte nisi in Spiritu sancto, sed ut infans adhuc balbutiens illa verba articulatim pronuntiare nequit. Nec oportet crebro invocationis voces permutare, sed lente ac perpetim recitare. Insuper, alii ore, alii mente illam recitare docent. At ego utrumque suadeo. Nam interdum mens, interdum os præ accidia recitare non valet. Propterea utro-

¹Act. i, 14 ²Jerem. vi, 24 ; xiii, 21 ; Mich. iv, 9.

que modo orare oportet, ore ac mente. Ceteroquin tranquille et imperturbate clamandum est, ne sensum attentionemque mentis vox turbet ac impediat, donec mens operi assueta proficiat et vires a spiritu accipiat ad-integro et valide orandum. Tunc enim non indiget oris loquela, imo nec potest, solo intellectu satis occupata, totum facere opus.

οὐ χρήζει λαλεῖν διὰ στόματος, οἷδὲ γὰρ δύναται, ἀρκούμενος μόνον τῷ νοῦ ὁλόκληρον ποιῆσαι τὴν ἐργασίαν.

Quomodo oporteat mentem cohibere.

Scito neminem a semetipso posse frenare mentem; nisi ipse frenetur a spiritu: infrena enim est, non natura utpote semper mobilis; sed quia ob incuriam agitationi consueti, ab initio freno desuevit. Quippe mandatorum regenerantis nostri transgressionis, a Deo separati sumus, sensu intellectualem ejus sensum et unionem exuti. Inde enim delapsa mens, et a Deo separata, quocumque agitur ut captiva, nec potest aliter sistere, quam si Deo obediat, et stet apud eum, eique uniat cum lætitia, et precetur eum assidue ac perseveranter, et ei mentaliter confiteatur quotidie quævis peccata: qui omnia statim ignoscit: his qui cum humilitate ac contritione petunt, atque semper sanctum ipsius nomen invocant: « Confitemini, inquit, Domino, et invocate nomen sanctum ejus ». Atqui respirationem retrahendo et os comprimendo cohibetur mens, sed partim et iterum dissipatur. Cum autem advenit operatio orationis, tunc vere hæc illam retinet in seipso, et lætificat, et captivitate eximit. Aliquando tamen mente orante et in corde cohibita, cogitatio evagatur, sed meditata. Et hæc nemini subjicitur, nisi perfectis in Spiritu sancto et aberrationum vacationem adeptis in Christo Jesu.

Quomodo efficiendæ sint cogitationes.

Nemo unquam novitius expellit cogitationes, nisi Deus eas eiciat. Fortium enim est eas pugnare et fugare. Imo ne hi quidem illas a semetipsis remonent, sed cum Deo in prælium contra eas moventur, utpote armaturam ipsius induti. Tu vero insipientibus cogitationibus, invoca Dominum Jesum ore hro et perseveranter, et fugabuntur; non ferentes enim inditum ex oratione cordi fervorem, quasi igne combustæ fugient. « Jesu nomine, inquit Climax, flagella hostes. » Itaque Deus noster est ignis consumens nequitiam. Promptus ad auxilium Dominus promptam faciet vindictam eorum qui ad ipsum tota anima diu noctuque clamant. Qui vero non habet operationem orationis, alio modo fundit illas, Moysem imitans. Eo enim surgente et ad cælum levante manus et oculos, fugat illas Deus. Deinde rursus sedens, incipit orationem patienter. Et hoc modo utitur qui nondum virtute pollet orationis. Imo et qui habet orationis operationem,

¹ Psal. civ, 1.

λέγειν ακηδίων, ποτὲ δὲ τὸ στόμα. Διὰ τοῦτο ἐν ἀμφοτέροις δεῖ προσεύχασθαι, καὶ στόματι, καὶ νοῦ. Πλὴν ἡσύχως καὶ ἀταράχως δεῖ κράζειν, ἵνα μὴ τὴν αἰσθησίν, καὶ τὴν προσοχὴν τοῦ νοῦ ἡ φωνὴ συγχέουσα, ἐμποδίζοιτο· μέχρις ἂν ὁ νοῦς, εὐρίστας ἐν τῷ ἔργῳ, προκόψῃ, καὶ δύναμιν λάβοι παρὰ τοῦ Πνεύματος, εἰς τὸ ὁλίμως καὶ κραταιῶς εὐχεσθαι. Τότε γὰρ

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ κρατεῖν τὸν νοῦν.

Σύνεε, ὅτι οὐδεὶς δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ κρατεῖσαι τὸν νοῦν, εἰ μὴ κρατηθῆ παρὰ τοῦ Πνεύματος· ἀκρατήτος γὰρ ἐστίν, οὐ κατὰ φύσιν ὡς ἀεικίνητος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀμελείας τὴν περιφορὰν οἰκειωσάμενος, ἀρχῆθεν εἰς τοῦτο ἐθέσας. Διὰ γὰρ τῆς τῶν ἐντολῶν τοῦ ἀναγεννήσαντος ἡμᾶς παραδάσεως, ἐκ Θεοῦ ἐχωρίσθημεν, τὴν ἐναίσθησαι νοεράναυτοῦ αἰσθησίν τε καὶ ἡνώσιν ἀπολέσαντες. Ἐκεῖθεν γὰρ ἐξολοθήσας ὁ νοῦς, καὶ τοῦ Θεοῦ χωρισθεὶς, πανταχοῦ ἀγεται ὡς ἀϊχμάλωτος· καὶ οὐ δυνατὸν ἄλλως ἵστασθαι, εἰ μὴ Θεῷ ὑποταγῆ, καὶ σπῆ παρ' αὐτοῦ, καὶ αὐτῷ ἐνωθῆ μετ' εὐφροσύνης, καὶ δέχεται αὐτοῦ συνεχῶς καὶ ἐπιμόως, καὶ τοῦτ' ἐξομολογῆται καθ' ἑκάστην νοερίως ὅσα πταίμεν, ὅς καὶ συγχυρεῖ πάντα εὐθέως, τοῖς ἐν ταπεινώσει καὶ ἐν συντριβῇ αἰτούσι, καὶ ἀεὶ τὸ ἄνομα τὸ ἄγιον αὐτοῦ ἐπικαλούμενοι. « Ἐξομολογεῖσθε γὰρ, φησὶ, τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπικαλεῖσθε τὸ ὄνομα τὸ ἄγιον αὐτοῦ. » Καὶ ἡ ἀναπνοὴ δὲ τοῦ ἀνασπασμοῦ ἐν τῷ συσφιγγεῖν τὸ στόμα κρατεῖ τὸν νοῦν, ἀλλὰ μερικῶς, καὶ πάλιν διασκαδάζεται. Ὅτε οὖν ἔλθῃ ἡ ἐνέργεια τῆς προσευχῆς, τότε κυρίως αὐτὴ κρατεῖ αὐτὸν παρ' ἑαυτῆ, καὶ εὐφραίνει, καὶ τῆς ἀιχμαλωσίας ἀπείργει. Πλὴν ἐστίν ὅτε τοῦ νοῦ προσευχομένου, καὶ ἐν καρδίᾳ ἵσταμένου, καὶ ἡ διανοία βέμβεται, ἀλλὰ μελετώσα. Αὕτη δὲ οὐδενὶ ὑποτάσσεται, εἰ μὴ τοῖς τελείοις ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, τοῖς τῷ ἀρέμβαστον φθάσασιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ διώκειν τοὺς λογισμοὺς.

Ὁ διώκει τις ποτὲ ἀρχάριος λογισμὸν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς διώξῃ αὐτόν. Τῶν δυνατῶν γὰρ ἐστὶ πολυμῆσαι καὶ διώξαι αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν διώκουσιν αὐτούς, ἀλλὰ μετὰ Θεοῦ κινουῦνται εἰς πόλεμον πρὸς αὐτούς, ὡς ἐνδεδυμένοι τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ. Σὺ δὲ ἐρχομένων τῶν λογισμῶν, ἐπικαλοῦ τὸν Κύριον Ἰησοῦν συχνῶς καὶ ἐπιμότως, καὶ φεύξονται· μὴ φέροντες γὰρ τὴν ἐκ τῆς προσευχῆς ἀναβιζομένην καρδιακὴν θερμότητα, ὡς ἀπὸ πυρὸς καύομενοι φεύγουσιν. Ἰησοῦ, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ὄνοματι μάστιγις πολεμίου. Διότι ὁ Θεὸς ἡμῶν ὄνομα καταναλίσκον ἐστὶ τὴν μοχθηρίαν. Ὁ ταχὺς εἰς βοήθειαν Κύριος ποιήσει τὴν ἐκδίχσιν εὐθέως τῶν δλοψύχως βροῦντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτός. Ὁ δὲ μὴ ἔχων ἐνέργειαν προσευχῆς, ἄλλοτρόπως τροποῦται αὐτοῦ, τὴν Μωσέα μιμούμενος. Διεγερθέντος γὰρ, καὶ εἰς οὐρανὸν ἐκτείναντος τὰς χεῖρας καὶ τὸ ὄμμα, φυγαδεύει αὐτούς ὁ Θεός. Ἔπειτα πάλιν καθίσθεις, ἀρχεται τῆς προσευχῆς ἐπιμότως· καὶ τοῖς

Ἐν τῷ τρόπῳ χρᾶται, ὁ μήπω κεκτημένος δύναμιν A
προσευχῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔχων τὴν τῆς προσευχῆς ἐν-
εργειαν, ἐπὶ τῶν σωματικῶν παθῶν, ἀκηδία; φημί,
καὶ κορνεϊας, τῶν σκληρῶν καὶ βαρύτερων παθῶν,
πολλάκις ἐγειρόμενος, ἐκτείνει τὰς χεῖρας εἰς βοή-
θειαν κατ' αὐτῶν. Πλὴν ὀλιγάκις διὰ τὴν πλάνην
τοῦτο ποιεῖ, καὶ πάλιν καθέζεται, μήπως φαντάση
τὸν νοῦν αὐτοῦ ὁ ἔχθρὸς ἄνωθεν, μόρφωσιν ἀληθείας
ᾗθεν δεικνύς. Τὸ γὰρ ἔχειν τὸν νοῦν ἄνω, καὶ κάτω,
καὶ ἐν καρδίᾳ, καὶ παντοχοῦ ἀπταιστον, μόνων ἰδίων ἔστι τῶν καθαρῶν καὶ τελείων, ἀδολαβῆ διατηρεῖ-
σαι.

Peri tou pōs dei psálllein.

Οἱ μὲν ὀλιγάκις λέγουσιν, οἱ δὲ πολλάκις, ἕτεροι
δὲ οὐδ' ὅλωσ. Σὺ δὲ μήτε πολλάκις ψάλλε, σύγχυσις
γάρ· μήτε οὐδ' ὅλωσ, διὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν χαύ-
νωσιν καὶ ἀμέλειαν· ἀλλὰ τοὺς ὀλιγάκις ψάλλοντας
μίμησαι. Πᾶν γὰρ μέτρον ἀριστον, κατὰ τοὺς ἀσο-
φους σοφούς. Τὸ γὰρ πολλὰ ψάλλειν τῶν πρακτικῶν
ἔστι, διὰ τὴν ἀγνωσίαν καὶ τὸν κόπον, οὐ τῶν ἡσυ-
χαστῶν, ἀρχομένων ἐν Θεῷ μόνῃ προσεύχεσθαι ἐν
καρδίᾳ, καὶ ἀπέχεσθαι νοημάτων. Ἡσυχία γὰρ ἔστιν
ἐπίθεσις νοημάτων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν, κατὰ
τὸν τῆς Κλίμακος. Τὴν γὰρ δύναμιν αὐτοῦ πᾶσαν
ζωῶσαντο; ἐν τῇ πολλῇ ψαλμωδίᾳ, ἀτονήσῃ ὁ νοῦς
εἰς τὸ μὴ κραταῖως καὶ ἐπιμόνω; προσεύχεσθαι. Νύ-
κτωρ μὲν, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, τὰ πολλὰ τῇ προσ-
ευχῇ διδοῦ, τὰ δὲ βραχεία τῇ ψαλμωδίᾳ. Οὕτω
καὶ σὺ ὀφείλεις ποιεῖν. Ὅτε ἰδῆς ἐν τῷ καθίσματι
σου ἐνεργούσαν τὴν προσευχὴν καὶ μὴ παυομένην
κινεῖσθαι ἐν τῇ καρδίᾳ, μήποτε ἀρήσης αὐτήν, καὶ
ἀνίστασθαι ψάλλειν ἕως καιροῦ, ἐὰν μὴ οἰκονομικῶς
καταλείψῃ σε. Τὸν γὰρ Θεὸν καταλιπὼν ἔσωθεν, ἔξω-
θεν ἴστασαι προσλαλῶν, ἐκ τῶν ὑψηλῶν εἰς τὰ χα-
μαιπετῆ περισκλίνων· ἀλλὰ καὶ σύγχυσιν ποιεῖς,
καὶ τὸν νοῦν ἐκταράττεις ἀπὸ τῆς γαλήνης αὐτοῦ·
ἡσυχία γὰρ, κατὰ τὸ ὄνομα αὐτῆς, καὶ τὴν πρᾶξιν
κέκτηται, διὰ τὸ ἐν εἰρήνῃ καὶ γαλήνῃ ἔχειν αὐτήν
Ὁ Θεὸς γὰρ εἰρήνην ἔστι, συγχύσεως καὶ κραυγῆ
ἐπέκεινα. Δεῖ γὰρ ἀγγελικῶν εἶναι καὶ τὸν ἕμνον
ἡμῶν κατὰ τὸ πολιτεύμα, καὶ οὐ σαρκικῶν· τὸ γὰρ
μετὰ φωνῆς ἐν κραυγῇ ψάλλειν συμβολικόν ἔστι
νοερᾶς κραυγῆς, καὶ διὰ τὴν βραθυμίαν καὶ ἀγροικίαν
ἡμῶν διδοται, διὰ τὸ ἐπαυάγεσθαι πρὸς ἄλι-
θη. Τοῖς γὰρ μὴ εἰδόσι προσευχῆν, ὅπερ ἔστιν ἀρε-
τῶν πηγὴ, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος Ἰωάννην, ἀρδύου-
σα φυτὰ πλὴς τῆς ψυχῆς δυνάμει;· πρέπει τὸ πολλὰ
ψάλλειν, καὶ ἀμέτρως, καὶ αἰεὶ ἐν ποικιλίᾳ πολλῶν
εἶναι, καὶ μηδέποτε παύεσθαι, ἕως ἂν ἀπὸ πολλῆς
ἐπιπόνου πρᾶξίως; εἰς θεωρίαν προκόψῃσι, προσευ-
χὴν νοερὰν εὐρηχότες, ἐνεργούσαν ἐντὸς αὐτῶν.
Ἄλλῃ γὰρ ἔστι τῆς ἡσυχίας ἡ πρᾶξις, καὶ ἕτερα τοῦ
κοινοβίου. Ἐκαστος δὲ ἐν ᾧ ἐκλήθη προσμένων, σω-
θήσεται. Διὸ δέδοικα γράφειν διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, ὁρῶν
σε μέσον τούτων ἀναστροφόμενον. Πᾶς γὰρ ὁ ἐξ
ἀοητοῦ, ἡ μαθησεως ἐν προσευχῇ πάσχων, ἀπόλλυ-
ται, ὡς τὸν ὀδηγοῦντα μὴ κεκτημένους· ὁ δὲ γευσά-
μενος τῆς χάριτος, ὀφείλει συμμετρῶς ψάλλειν, κατὰ
τοὺς Πατέρας, τὸ πλεῖστον ἀσχυλούμενος εἰς τὴν

contra corporales passiones, acediam scilicet ac
luxuriam, duras gravissimasque cupiditates, sæpe
surgens, tendit manus ad auxilium adversus eas.
Raro tamen, metu erroris, hoc facit, et iterum sedet,
ne menti suæ illudat desuper inimicus. effugiem
scilicet veritatis exhibens. Nam habere mentem
sursum, et deorsum, et in corde, et ubique inof-
fensam, et incoluimem servare, solis competit mun-
dis atque perfectis.

Quomodo psallere oportent.

Alii dicunt raro, alii sæpe, alii nunquam. Tu
vero nec sæpe psalle, ne perturberis; nec nun-
quam, ne sequatur remissio et incuria; sed raro
psallentes imitare. Nam omne moderatum optimum
est, juxta haud desipientes sapientes. Multum enim
psallere, est practicorum, adhuc extra gnosim labo-
rantium, haud vero quietorum, valentium in solo
Deo corde orare et a cogitationibus vacare. « No-
cturnus, inquit Climax, multum orationi da, parum
psalmodiæ. » Sic et tu facere debes. Cum vides in
sessione tua operari orationem et indesinenter in
corde moveri, ne unquam dimittas eam, neu surgas
ut psallas ad tempus, nisi te, providente Deo, dere-
linquat. Nam Deum relinquens interius, exterius
stas alloquens, ex sublimibus ad terrestria deflexus;
quin etiam confusionem facis, et mentem exturbas
a sua tranquillitate; nempe quies, ut indicat no-
men ejus, ad praxim se extendit, ut eam in pace
serenitateque teneat. Deus enim pax est, sine con-
fusione ac tumultu. Oportet igitur angelicam esse
hymnum nostrum atque statum, haud vero carna-
lem. Nam cum voce clamosa psallere, signum est
trepidæ mentis, et propter segnitiam et rusticitatem
nostram conceditur, ut ad veritatem revertamur.
Nescientibus enim orationem esse, ut ait Joannes
Climax, fontem virtutum insitas animæ vires irri-
gantem, convenit multum psallere, et sine mensura,
et semper variare multa, et nunquam cessare, donec
a multa laboriosaque praxi ad contemplationem
progressi, orationem mentalem inveniant intra
ipsos operantem. Alia quippe est quietis praxis, et
alia cœnobitæ; unusquisque autem in vocatione
sua permanens, salvabitur. Itaque vereor scribero
propter debiles, videns te medium inter eos con-
versantem. Quisquis enim ex fama et auditione
orationi passivæ vacat, pessum it, quia duccem non
habet: qui autem gustavit gratiam, debet cum
mensura psallere, plerumque orationi vacans; qui
vero segnis est, psallat legatque opera Patrum
practica. Siquidem non remis indiget navis, vente
vela inflante, secundam nempe auram ei spiriti
afflantē ad strictim tabendum in salso cupiditatum
mari, sed immerata, remis aut cymba trahitur. Si
qui vero ambitiose objiciunt sanctos Patres, aut
aliquos nunc degentes, tanquam tota nocte stantes
et facientes psalmodiam, illis ex Scriptura respon-

demus non omnibus omnia esse perfecta, propter A
studii penuriam et virtutis defectum, sed parva
magnis non esse prorsus parva, nec magna parvis
penitus magna. Nam perfectis omnia sunt facilia
operatu. Ideo non omnes sunt semper, nunc vel
olim, practici, nec omnes eandem viam tenuerunt,
aut usque ad fidem servaverunt. Multi enim a
praxi devenerunt ad contemplationem, et ab omni-
bus requieverunt, Sabbathum custodientes iuxta
legem Spiritus, et in solo Deo lætati sunt, divinis
satiati delictis, et gratia prohibiti a psallendo ali-
quidve aliud meditando, in excessum rapti ad tem-
pus, et totorum summam partim et quasi artham
assecuti. Alii vero usque ad finem in praxi ma-
nentes, in salute obdormierunt, mercedem in futuro
 sæculo recepturi. Quidam vero mortui affirmantur
bonum odorem in signum suæ salutis post mortem
exhalasse, qui adhuc vivi gratiam quidem baptismi
habebant, ut omnes, sed ob captivitatem et igno-
rantiam mentis suæ non cum ea mystice communi-
caverunt. Alii adhuc in utraque laudem habent, in
psalinodia et in oratione, et sic degunt, gratia di-
tati semper agente, et nunquam obice nullo impediti.
Alii demum usque ad finem maxima polluerunt
quiete, vitam privatam agentes, oratione sola optime
contenti, ut soli cum solo, Deo uniti: nam perfecti,
ut diximus, omnia valent, in confortante ipsos
Christo, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

σματος ἔχοντες, ὡς πάντες, καὶ διὰ τὴν ἀγκυλωσάν καὶ τὴν ἀγνωσίαν τοῦ νοδὸς αὐτῶν μὴ κοινωνήσαντες
μουσικῶς μετ' αὐτῆς ἐτι ζῶντες· ἕτεροι δὲ ἐν ἀμφοτέροις εὐδοκίμοισι, τῇ ψαλμῳδίᾳ καὶ τῇ προσευχῇ,
καὶ οὕτω διάγουσι, πλουσίαν ἔχοντες τὴν χάριν ὡς ἀεικίνητον, καὶ μηδέποτε ἐκ τινος ἐμποδιζόμενοι·
ἄλλοι δὲ ἕως τέλους ἀμίσητα τὴν ἡσυχίαν ἐκράτησαν ἰδιῶται ὄντες, ἀρκούμενοι ἐν τῇ προσευχῇ μόνον πίνου
καλῶς, ὡς μόνον πρὸς μόνον Θεὸν ἐνωθέντες· οἱ γὰρ τέλειοι, ὡς εἶπομεν, πάντα ἰσχύουσιν ἐν τῷ ἐνθου-
ναμοῦντι αὐτοὺς Χριστῷ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ejusdem ad interrogantem quemdam de ventris moderamine (1).

De ventre quid dicam, passinum regē? Si pos-
sis eum enecare et semimortuum facere, ne remittas. D
Dominatur mihi, amice, et ei famulor ut servus
et captivus. Est cooperatores dæmonum, et vitiorum
domus. Per eum fit lapsus noster, et per eum re-
surrectio, cum ordinem servat; et per eum exci-
dimus prima secundaque dignitate divina. Quare
corrupto veteri homine, renovati sumus in Christo;
sed ecce relapsi sumus nuper a Deo, per transgres-
sionem mandatorum gratiam in profectu conser-
vantium et augmentium, licet præ ignorantia simus
elati, putantes nos cum Deo esse. Valde autem
differunt nutrimento corpora, ut Patres dixerunt:
nam uni multum, alteri parum exigitur ad sus-
tinendas naturales ejus vires, et cuique pro vi et ha-

Πρὸ τῆς γαστρὸς τί εἶπω, τῆς βασιλίσσης τῶν
παθῶν; Ἐὰν δυναθῆς νεκρῶσαι αὐτήν, καὶ ἡμιθανῆ
ἀπεργάσασθαι, μὴ ἐνδώσης. Κατεκυρλωσέ μου, ἀγα-
πητέ, καὶ λατρεύω ταύτη ὡς δούλος αὐτῆς καὶ ὑπό-
σπονδος, ἡ συνεργὸς τῶν δαιμόνων, καὶ τὸ τῶν πα-
θῶν κατοικητήριον· δι' αὐτῆς γὰρ γίνεται ἡ πῦσις
ἡμῶν, καὶ δι' αὐτῆς ἡ ἀνάστασις, ὅταν εὐτακτῇ, καὶ
δι' αὐτῆς ἐκπεπώκαμεν τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου
ἀξιώματος τοῦ θεικοῦ. Διότι διαφθαρέντος τοῦ ἀρχι-
θεν, πάλιν ἀνεκαινίσθημεν ἐν Χριστῷ, καὶ ἰδοὺ
ἐκπεπωχότες ἐσμὲν ἄρτι ἐκ τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς τῶν
ἐντολῶν ἀμαλείας, τῶν φυλασσόντων καὶ ἀυξανόντων
τὴν χάριν ἐν προκοπῇ, καὶ ἀγνοοῦντες ἐπαιρώμεθα,
δοκοῦντες μετὰ Θεοῦ εἶναι. Πολλὰς δὲ διαφορὰς ἐν
τῇ τροφῇ ἔχουσι τὰ σώματα, ὡς οἱ Πατέρες εἰρη-

(1) Sine titulo in Græco. Supplevit interpres. EDIT. PATR.

κασι, καὶ ὁ μὲν ὀλίγον, ὁ δὲ πολὺ δέεται· πρὸς σύστασιν τῆς φυσικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ἕκαστος κατὰ τὴν δυνάμιν καὶ τὴν ἐξιν ἐπαρκούμενος. Ὅμοιος ὁ ἡσυχάζων, πάντοτε ἐνδεὴς ὀφείλει εἶναι, μὴ κορεννύμενος· βαρυνόμενου γὰρ τοῦ στομάχου, καὶ τοῦ κωδὸς θολωθέντος διὰ τούτου, οὐδὲ προσευχὴν δύναται λέγειν κραταιῶς, ἢ καθαρῶς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀναθυμιάσεως τῶν πολλῶν βρωμάτων τῷ ὕπνῳ καταφερόμενος, κοιμηθῆναι ταχέως ἐπιποθεῖ, ἐξ' οὗ φαντασθαι ἀναριθμητοὶ ἐν τῷ ὕπνῳ ἐπιπίπτουσι τῷ νοῦ. Τοιγαροῦν τῷ βουλομένῳ σωτηρίας τυχεῖν, καὶ βιαζομένῳ διὰ τὸν Κύριον ἡσύχως βῖωσαι, ἄρτου, ὡς οἶμαι, λίτρα ἰκανοὶ αὐτῷ, καὶ ὕδατος, καὶ οἴνου, κατὰ τὴν ἡμέραν, τρία, ἢ τέσσαρα ποτήρια, καὶ ἀπὸ τῶν παρατυχόντων βρωμάτων ὀλίγον ἐκ πάντων κατὰ καιρὸν μεταλαμβάνειν, ἀπωθούμενον τὴν πλεθυσμονὴν, ἵνα κἂν τούτῳ σοφῶς χρῆσάμενος, τὸν τύφον διὰ τῆς ἐκ πάντων μεταλήψεως ἐκφυγεῖν δυνήσται, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ ἴαν καλὰ ποιήματα μὴ βδελύξοιτο, εὐχαριστῶν αὐτῷ ὑπὲρ πάντων· καὶ αὕτη τῶν φρονίμων ἡ διάκρισις. Τοῖς δὲ ἀσθενοῦσι κατὰ πίστιν, καὶ κατὰ ψυχὴν, ἡ ἀποχὴ πλεον συμφέρει τῶν ἐδωδύμων, οἷς λάχανα ἐσθίειν· ἐκέλευσεν ὁ Ἀπόστολος, διὰ τὸ μὴ πιστεῦσιν αὐτοὺς ἐκ Θεοῦ φυλαχθῆναι. Τί δέ σοι εἶπω, ὅτι κανόνα ἐζήτησας, καὶ βῆρος πολὺ, γέρων ὢν; νεώτεροι οὐ δύναται ἐν σταθμῷ καὶ μέτρῳ, καὶ πῶς σὺ κράτησεις αὐτό; Τὴν ἐλευθερίαν γὰρ πρέπει σοι κρατεῖν ἐν παντί, ἐσθίοντι· εἰ δὲ ἤττασαι, μεταμελοῦ, καὶ πάλιν ἐπιχρίσῃσιν, καὶ μὴ παύσῃ οὕτω ποιῶν πάντοτε, πέπρω, καὶ ἐγειρόμενος, καὶ μεμφόμενος αἰ ἐσαυτὸν, καὶ μὴ ἄλλον, καὶ ἐξεῖς ἀνάπαυσιν, σοφῶς διὰ πτωμάτων τὴν νίκην ποιούμενος, κατὰ τὴν Γραφήν· πλὴν μὴ παραβαίης τὸν ὄρον ὃν προεθέμεθα, καὶ ἀρκεῖ σοι· οὐδὲ γὰρ βρωνώουσι τὸ σῶμα αἱ λοιπαὶ βρώσεις τοσοῦτον, ὅσον ἡ τοῦ ἄρτου καὶ ὕδατος μετέληψις. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Προφήτης, Τὰ ἄλλα εἰς οὐδὲν θέμενος, οὐκ ἀνθρώπου, σταθμῷ τὸν ἄρτον σου φάγεσαι καὶ μέτρον τὸ ὕδωρ σου πίεσαι· τρεῖς γὰρ ὄρους ἔχει ἡ βρώσις, ἐγκράτειαν, αὐτάρχειαν, καὶ κόρον. Ἐγκράτειά ἐστι· τὸ πεινᾶν ἐστιαθῆντα· αὐτάρχεια δὲ, τὸ μῆτε πεινᾶν, μῆτε βαρεῖσθαι· κόρος δὲ, τὸ βαρεῖσθαι μικρόν. Τὸ δὲ μετὰ τὸ κορεσθῆναι πάλιν ἐσθίειν, οὐρα ἐστὶ γαστριμαργίας, δι' ἧς ἡ πορνεία εἰσέρχεται. Σὺ δὲ ταῦτα ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, κατὰ τὴν σὴν δυνάμιν τὸ κρεῖττον ἐπιλεξαι, μὴ ὑπερβαίνων τοὺς ὄρους· τῶν γὰρ τελείων ἐστὶ καὶ τοῦτο, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὸ πεινᾶν, καὶ χορτάζεσθαι, καὶ ἐν πᾶσι δυνατοὺς εἶναι.

Περὶ πλάνης, ἐν ᾧ καὶ περὶ πολλῶν ὑποθέσεων.

Ὅρα δὲ ὅτι βούλομαι σε ἀκριβῶς εἰδέναι περὶ τῆς πλάνης, τοῦ φυλάττεσθαι ἐξ αὐτῆς, μὴ πῶς ἐξ ἀγνοίας φερόμενος, βλαβῆς τὰ μέγιστα, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολέσης. Διότι εὐκόλως κλίνει τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς κοινωνίαν τῶν ἐναντίων, καὶ μάλιστα τῶν ἀπειρῶν, τῶν μετερχομένων ὡς ὑπ' αὐτῶν· ἐγγὺς γὰρ αὐτῶν, καὶ κόκκη οἱ δαίμονες· τῶν ἀρχαρίων καὶ ἰδιορρόθιμων πεφύκασι, διατείνοντες παγίδας λογισμῶν, καὶ λάκκους πτωμάτων, καὶ φαντασμάτων διεθρον· ἡ πόλις γὰρ αὐτῶν ὑπ'

bitu requiritur. Attamen quietista semper esuriens debet esse, non saturatus: gravato enim stomacho et mente per hunc turbata, non potest orationem dicere fortiter ac pure, sed multorum ciborum vaporibus ad somnum raptus, cubare cito cupit, unde innumera in somno phantasmatia menti ingruunt. Ergo volenti salutem consequi, et conanti propter Dominum quiete vivere, panis, ut puto, libra sufficit, et aquæ ac vini tria vel quator pocula, et ex occurrentibus cibis omnibus paucum desumere, rejecta copia, ut hoc paucis sapienter utens, superbiam sumendo ex omnibus fugere possit, et pulcherrima Dei opera non abhorreat, gratias ei agens de omnibus: et hoc est sapientium iudicium. Infirmis autem fide et anima magis prodest carnis abstinence: quibus legumina præcepit Apostolus, quia non credunt ipsi se a Deo servandos. Quid vero tibi dicam querenti regulam, grave pondus seniori? Id junioris non sustinet in statera et mensura, et quomodo tu sufferes illud? Libertatem tibi comedenti convenit servare in omnibus; quod si vincaris, resipisce, et novos adhibe nisus, nec desine sic facere semper, lapsus resurgere, ac contemnere semper te ipsum, non vero alium, et habebis requiem, sapienter casus in victoriam vertens, juxta Scripturam. Ne tamen excedas mensuram quam antea determinavimus, et sufficit tibi: neque enim tantum corroborant corpus alia alimenta, quantum panis et aquæ sumptio. Propterea dicebat propheta, alia pro nihilo reputans: (In pondere panem tuum comedes, et aquam in mensura bibes¹.) Nam tres habet nutriment terminos: temperantiam, frugalitatem et saturitatem. In temperantia, pastus adhuc esurit; in frugalitate, nec esurit nec gravatur; in saturitate, gravatur paulum. Sed post saturitatem adhuc comedere, porta est ingluviæ, per quam luxuria ingreditur. Tu vero hæc probe sciens, pro viribus tuis melius elige, non excedens limites: nam perfectus competit Apostoli instar (satiari, et esurire, et omnia posse².)

De errore, ubi et de nullis materiis

Scito me velle tibi penitus innotescere errorem, ut caveas ab eo, nec ignorantia ductus, maximum subeas damnum, et animam perdas. Nam facite inclinatur liberum hominis arbitrium ad adversariorum societatem, ac præsertim apud inexpertos et seipsos ducere præsumentes: eis siquidem propiores novitiorum et solitariorum dæmones circumstant, tendentes cogitationum insidias et laqueos peccatorum, et phantasmatia exitiosa: civitas enim illorum sub potestate barbarorum est, nec mirari

¹ Ez. ch. iv, 10, 11. ² Philipp. iv, 12, 13.

oportet si quis curret, aut excedat, aut in errorem incidat aut accipiat, aut contraria veritati videat, aut dicat ex inexperientia et ignorantia res incongruas: sæpius enim aliquis ex imperitia loquendo de veritate, alia pro aliis indicæ asserens, nescit res, ut sunt, recte dicere, et multos turbat, et opprobrium et risum trahit et affert ad quietos. Nec enim mirum est errare aliquem novitium etiam post multos labores, quia id accidit multis sive nunc sive olim Deum quærentibus. Dei enim memoria, seu mentalis oratio, est sublimior omnibus operibus, estque et ipsa virtutum caput, sicut amor Dei. Et qui impudenter et audacter vult ad Deum accedere et pure eum consiliteri, et possidere eum in seipso contendit, is facile necatur ab illis, a dæmonibus scilicet, si derelinquatur: nam confidentius et arroganter exquirens quæ sunt in eo statui contraria, cum jactantia rejicit quæ sunt tempestiva. Sæpe autem miserans Dominus, cum nos videt in altis audaces, non sinit nos tutari, ut suam quisque agnosceat præsumptionem, pronto covertatur, priusquam contingat a dæmonibus opprobrium et in hominibus irrisio aut gemitus: et maxime indulget quærenti cum patientia, et humilitate, et præsertim cum obedientia et interrogatione virorum mirabilis illius operis peritorum, ne pro frumento tribulos metat, et amaritudinem pro dulcedine, et pro salute inveniat pernicium. Nam fortes et perfecti semper singulari certamine dimicant cum dæmonibus, et gladium spiritus, qui est verbum Dei, contra eos jugiter vibrant: debiles vero et novitii fuga caute ac timide quasi arce utentes, et bellum declinantes, nec intempestive sudentes, mortem vitant. Tu autem, si bene quietus es, expectans cum Deo unionem, non admittes si quid credas sensibile, vel intelligibile, vel exterius, vel interius, vel etiam imaginem Christi, vel adhuc angeli aut sancti formam, vel locum menti exhibitam, aut edictam, quia et ipsa mens habet vim imaginandi a sua natura, et optatas facile potest repræsentare formas his qui nondum perfecte ad ipsam attendunt, et sic in seipsam infert detrimentum. Ipsa quoque memoria honorum aut malorum turbide animi sensum percellere et ad phantasiam adducere solet: unde huiusmodi animus a seipso ut phantasticus, non quietus. Ideo cave ne quid credas citius assentiens, etiam si bonum sit, antequam interrogaveris expertus et multum exquisieris, ne forte damnum subeas, sed mane illud ægre ferens, et semper servans mentem tuam sine colore, forma aut effigie: nam sæpe illud etiam quod Deus miserat ad probationem et coronam, multis damnum attulit: vult enim Dominus noster nostrum probare quo vergat liberum arbitrium. Qui ergo videt aliquid intellectu aut sensu, licet divinitus missum, et inconsultis peritis accipit illud, facile errat aut erraturus est, ut facilius recipiens. Oportet autem novitium attendere cordis operationi, tanquam non

ἐξουσίαν τῶν βαρβάρων ἐστὶ, καὶ οὐ δεῖ θαυμάζειν εἰ ἐκλανθή τις, ἢ ἐξέστη, ἢ πλάνην ἐδέξατο, ἢ δέχεται, ἢ ἀλλότρια τῆς ἀληθείας ὁρᾷ, ἢ λέγει ἐξ ἀπειρίας· καὶ ἀγνωσίας τὰ οὐκ ἀνήκοντα· πολλάκις γὰρ ἀπὸ ἰδιωτίας· τίς περὶ τῆς ἀληθείας φθεγγόμενος, ἀλλὰ ἀντὶ ἄλλων λεληθώς· λαλῶν, οὐκ ὡδὸν εἰπεῖν ὁρθῶς, ὡς ἔχει, καὶ πολλοὺς ἐθρόησεν, καὶ θνεῖδος καὶ γέλωτα ἀνοήτως φερόμενος, τοῖς ἔσυχάζουσι προσέβησεν· οὐκ ἐστὶ γὰρ θαυμαστὸν, κληνηθῆναι τινα ἀρχάριον καὶ μετὰ πολλοὺς κόπους· διότι γέγονε πολλοῖς, καὶ τοῖς νῦν, καὶ τοῖς πάλαι τὸν θεὸν ἐκζητοῦσιν. Ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ μνήμη, εἴτ' οὐν ἢ νοερὰ προσευχῇ, ὑψηλοτέρα πασῶν τῶν ἐργασίων ἐστίν, αὐτὴ καὶ κεφαλὴ ἀρετῶν, ὡς ἀγάπη θεοῦ. Καὶ ὁ ἀναιδῶς καὶ θρασεὺς βουλόμενος πρὸς τὸν θεὸν ἐισελθεῖν καὶ ὁμολογεῖν αὐτὸν καθαρῶς, καὶ κτήσασθαι αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ βιαζόμενος, εὐκόλως θανατοῦται ὁ τοιοῦτος ὅπ' αὐτῶν, τῶν δαιμόνων λέγω, εἰ παραχωρηθῆσεται· τολμηρῶς γὰρ καὶ αὐθαδῶς τὰ παρὰ τὴν ἰδίαν κατάστασιν ἐκζητήσας, μετὰ ἀλαζωνίας ἐκδιώκει πρὸ καιροῦ φθάσαι. Πολλάκις θεὸς σπλαγχνιζόμενος ὁ Κύριος, ἡμᾶς βλέπων ἐν τοῖς ὑψηλοῖς· τολμηροῦς, οὐ παραχωρεῖ πειρασθῆναι, ἵνα τὴν ἐκτουτοῦ ἕκαστος ἐπιγνοὺς οἴησιν, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπιστραφῇ, πρὸ τοῦ γενέσθαι θνεῖδος· δαιμόνων καὶ γέλωτος, ἢ κλαυθμῶς ἐν ἀνθρώποις, καὶ μάλιστα τῷ μετὰ μακροθυμίας ἐκζητοῦντι καὶ ταπεινώσειως, καὶ τὸ μέζον μεθ' ὑποταγῆς καὶ ἐρωτήσεως τῶν ἐμπείρων τοῦτο τὸ θαυμαστὸν ἔργον, μήπως ἀντὶ σίτου, ἀκάνθας λεληθῶτως θεωρήσῃ καὶ πικρίαν, ἀντὶ γλυκύτητος, καὶ ἀντὶ σωτηρίας, εὐρήσῃ ἀπώλειαν. Τῶν γὰρ δυνατῶν καὶ τελειῶν ἐστὶ μονομαχεῖν αἰετὰ μετὰ τῶν δαιμόνων, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ἢ ἐσοὶ βῆμα θεοῦ, πρὸς αὐτοὺς διηνεκῶς ἀνατείνειν, οἱ δὲ ἀσθενεῖς καὶ ἀρχάριοι, τῇ φυγῇ μετ' ἐλλαθείας καὶ φόβου, ὡς ὄχυρώματι χρωόμενοι, καὶ τὸν πόλεμον παραιτούμενοι, μὴ πρὸ καιροῦ τολμῶντες, τὸν θάνατον διαφεύγουσι. Σὺ δὲ ἐὰν ἔσυχάζῃς καλῶς, προσδοκῶν μετὰ τοῦ θεοῦ εἶναι, μηδέποτε παραδέξῃ εἰ τὸ ἐν ἰσθμῷ αἰσθητῶν, ἢ νοερῶν, ἢ ἐξωθεν, ἢ ἐσωθεν, ἢ κἀν εἶδος Χριστοῦ, ἢ διδόν ἐγγέλου, ἢ ἀγίου μορφήν, ἢ φῶς φαντάζεσθαι τῷ νοῦ, ἢ ἐκτυποῦν, ὅτι καὶ αὐτὰς ὁ νοῦς ἀφ' ἑαυτοῦ φύσει ἔχει τὸ φανταστικόν, καὶ βραδίως μορφάζειν δύναται, εἰς ἃ ἐπιέται τοῖς μήπω ἀκριδῶς τοῦτω προσέγουσιν, ὅς καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐπιφέρει τὴν βλάβην. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ μνήμη τῶν ἀγαθῶν, ἢ κακῶν, τοῦτον ἀθρόως τοῦ νοῦ τὴν αἰσθησιν, καὶ πρὸς φαντασίαν ἀνάγειν ἐσωθεν· ὅπου καὶ γίνεται φανταστὴς ὁ τοιοῦτος ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ οὐχ ἡσυχαστής. Διὰ τοῦτο πρόσεχε μὴ πιστεύσης τι συγκραθέμενος ταχέως, κἀν ἀγαθόν ἐστὶ, πρὸ ἐρωτήσεως ἐμπείρων, καὶ ἐξετάσεως πολλῆς, ἵνα μὴ βλαθῆς, ἀλλὰ μένε βαρούμενος πρὸς αὐτὸ, αἰετὰ τῶν σου τὸν νοῦν ἄχρουν, ἀνείδεον, ἀσχημάτιστον· πολλάκις γὰρ καὶ πρὸς δοκιμὴν ἐκ θεοῦ πεμφθὲν διὰ στέφανον, πολλοῖς ἐβλάψε· βούλεται γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν τὸ ἡμέτερον ἀπεθερῶσιν δοκιμαζέειν πρὸ βέβη. Ὁ θεασάμενός τε κατὰ διάνοιαν, ἢ κατὰ αἰσθησιν, κἀν θεῶθεν εἶπ,

καὶ χωρὶς τῶν ἐμπείρων δέξεται, εὐχερῶς πλανᾷται, ἢ μέλλει πλανᾶσθαι, ὡς εὐπαράδεκτος. Δεῖ δὲ τὸν ἀρχάριον τῇ καρδιακῇ ἐνεργείᾳ προσέχειν, ὡς ἀπλανεῖ, τὰ δ' ἄλλα πάντα μὴ παραδέχεσθαι, ἕως καιροῦ εἰρήνης παθῶν. Ὁ γὰρ θεὸς οὐκ ἀγανακτεῖ πρὸς τὸν ἑαυτῷ ἀκριβῶς προσέχοντα διὰ τὴν πλάνην, κἂν οὕτως μὴ προσέβληται τὸ παρ' αὐτοῦ, διὰ ἐρωτήσεως καὶ πολλῆς ἐρεύνης, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπαινεῖ ὡς σοφὸν, κἂν ἐπὶ τινὰς ἠγανάκτησεν.

Οὐ πάντας δὲ ὀφείλει ἐρωτᾶν, ἀλλ' ἕνα τὸν ἐμπειρομένον καὶ ἐτέρων κυβέρνησιν, καὶ βίβλιν ἀστραπτοντα, πτωχὸν μὲν ὄντα, πολλοὺς δὲ πλουτεῖζοντα, κατὰ τὴν Γραφήν. Πολλοὶ γάρ ἄπειροι πολλοὺς ἀνοήτους ἐβλαψαν, ὧν τὸ κρίμα ἔξουσι μετὰ θάνατον. Οὐ πάντων γάρ ἐστιν ὁδηγῆσαι καὶ ἄλλους, ἀλλ' οἷς ἐδόθη ἢ θεὰ διάκρισις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, διάκρισις πνευμάτων, ἢ διαιρούσα τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος, τῇ μαχαίρᾳ τοῦ λόγου. Ἐκαστὸς γάρ ἴδιον γνῶσιν, καὶ διάκρισιν φυσικὴν, ἢ πρακτικὴν, ἢ μαθηματικὴν κέκτηται, καὶ οὐ τὴν τοῦ πνεύματος ἀπαντες. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ σοφὸς Σειράχ, Οἱ εἰρηνεύοντές σοι, ἔστωσαν πολλοί, οἱ δὲ σύμβουλοι σου, εἰς ἅπλοισι. Οὐ μικρὸς δὲ ἀγὼν ἐστίν, εὐρεῖν ὁδηγὸν ἀπλανῆ, καὶ τοῖς ἔργοις, καὶ τοῖς λόγοις, καὶ τοῖς νοήμασιν. Ἐν τούτοις ὁρᾶται τις ἀπλανὴς ὢν, ὅταν ἐμάρτυρον ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἔχη καὶ τὴν πράξιν, καὶ τὴν φρόνησιν, μετριοφρονῶν ἐν οἷς δεῖ φρονεῖν. Βία γάρ οὐκ ὀλίγη, φθάσαι τὴν ἀληθεῖαν φανερώς, καὶ καθαρεῦσαι ἀπὸ τῶν ἐναντιῶν τῆς χάριτος, ὅτι ἐν στήματι ἀληθείας εἰσθεν (ἐν τοῖς ἀρχαρίοις μάλιστα) ὁ διάβολος δεικνύειν τὴν πλάνην αὐτοῦ, μετασηματίζων τὰ πονηρὰ αὐτοῦ ὡς πνευματικά.

Διὰ τοῦτο ὁ πρὸς τὴν καθαρὰν προσευχὴν φθάσαι σπουδάζων ἐν ἡσυχίᾳ, ἐν τέρμῳ πολλῷ καὶ πένθει, καὶ τῇ δὲ ἐρωτήσεως ἐμπείρων ὁδηγῆσαι, ὀφείλει ὀδεύειν, καὶ κλαίειν πάντοτε ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀμαρτιῶν, λυπούμενος καὶ φοβοῦμένος μήπως κολασθῆ, ἢ τοῦ Θεοῦ ἐκπέση χωρισθεὶς νῦν, ἢ ἐν τῷ μέλλοντι. Ὅταν οὖν ἴδῃ ὁ διάβολός τινα πενθικῶς διάγοντα, οὐ προσμένει ἐκεῖ, τὴν ἐκ τοῦ πένθους προσηγομένην ταπεινώσιν δειλιῶν· εἰ δὲ φαντάζεται τὰ ὀψηλὰ μετὰ οἰήσεως φθάσαι, πύθον σατανικὸν καὶ οὐκ ἀληθῆ κερκτημένους, τοῖς ἑαυτοῦ δικτύοις δεσμεύει αὐτὸν εὐκόλως ὡς αὐτοῦ ὑπηρέτην. Διὰ τοῦτο μέγιστον ὄκλον κρατεῖν ἐν προσευχῇ, καὶ τὸ πένθος, ἵνα μὴ εἰς οἰησὶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς τῆς προσευχῆς περιπίπτῃ, ἀλλὰ τὴν χαρμολύπην ἑαυτῷ ἐκλεγόμενος, τηρήσῃ ἀβλαβῆ· ἢ γὰρ ἀπλανὴς προσευχῆ, ἢ ἔθρμη μετὰ τῆς προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ βαλόντος πῦρ εἰς τὴν γῆν τῆς καρδίας ἡμῶν ἐστίν, ἢ φλογίζουσα τὰ πάθη ὡς ἀκάνθα, καὶ εὐφροσύνην καὶ ἰλαρότητα ἐμποιοῦσα τῇ ψυχῇ, καὶ μήτε δεξιὰ, ἢ ἀριστερά, ἢ ἀνωθεν ἐρχομένη, ἀλλ' ἐν καρδίᾳ βλυσταίνουσα δίκην πηγῆς ὕδατος ἐκ τοῦ ζωοποιῦ Πνεύματος· καὶ ταύτην μόνην ἐν καρδίᾳ σου πόθησον εὐρεῖν καὶ κτήσασθαι, τηρῶν σου τὴν νοῦν ἀεὶ ἀπάνταστον, καὶ γυμνὸν νοημάτων καὶ λογισμῶν, καὶ μὴ φοβοῦ· ὁ γὰρ εἰπῶν,

Erranti, a vero omnia non excipere, usque dum sedentur passiones. Deus enim non indignatur in caventem sibi diligenter metu erroris, etiamsi quid ab ipso missum haud admiserit sine interrogatione et multa inquisitione, sed eum potius laudat ut sapientem, etsi quibusdam sit iratus.

Non omnes oportet interrogare, sed unum alios ducere scientem et vita refulgentem, qui pauper sit et multos locupletans, juxta Scripturam ¹. Multi enim in experti multos imprudentes perdidit, quorum damnationem subibunt post mortem. Non omnium enim est alios ducere; sed quibus divina discretio, discretio nempe spirituum, juxta Apostolum, bonum a malo separans gladio verbi ². Nam unusquisque propriam habet scientiam et discretionem naturalem, aut practicam, aut mathematicam, sed spirituale non omnes. Propterea dicebat sapiens Sirach ³: « Multi pacifici sunt tibi, et consiliarius sit tibi unus de mille. » Sed non parva difficultas est invenire ducem non errabundum operibus, sermonibusque et cogitationibus. In his reperitur aliquis erroris expertus, cum probatam divinis Scripturis habet operationem et prudentiam, moderate sapiens in quibus oportet sapere. Nam vi non modica opus est ad manifestam veritatem consequendam et liberandam ab inimicis gratiæ, quia sub specie veritatis solet diabolus, imprimis apud tirones, ostendere suam fallaciam, sua nequam phantasmata exhibens tanquam spiritualia.

Propterea qui puram quietis orationem consequi studet, in tremore multo atque luctu, duce peritorum interrogatione, ambulare debet, et flere semper sua peccata, mœrens et timens ne a Deo excidat ac separetur in præsentem futurove sæculo. Quando igitur videt diabolus aliquem in luctu viventem, non ibi remanet, orientem ex luctu formidans humilitatem; si vero se sibi sublimitia adepturum imaginatur, satanicum habens et non verum desiderium, ille suis retibus eum facile implicat ut suum servum. Itaque optimo tectus est scuto, qui possidet in oratione luctum, ut non in præsumptionem ex orationis lætitia incidat, sed lætificum mœrorem sibi eligens, servet intactum. Nam oratio non erronea est oratio fervida Jesu, qui misit ignem in terram cordis nostri, comburens vitia sicut spinas, lætitiæque et hilaritatem afferens animæ, nec ad dexteram, aut ad sinistram, aut sursum abiens, sed in corde scaturiens quasi fons aquæ a vivifico spiritu. Hanc solam in corde tuo cupias invenire ac consequi, servans mentem tuam semper imaginum idearumque ac cogitationum expertem; nec timeas. Qui enim dixit ⁴: « Habete fiduciam: ego sum, nolite timere. » ipse nobiscum est quem quaerimus, prote-

¹ II Cor. vi, 10. ² I Cor. xii, 10; Hebr. v, 14; Ephes. vi, 17. ³ Eccli. vi, 6. ⁴ Matth. xiv, 27.

gens nos semper. Nec debemus timere aut gemere, A
Deum invocantes. Quod si qui perversi sunt et
mentis jacturam subierunt, scito id ex singulari-
tate orationis et superbia accidisse. Qui enim obe-
dienter cum interrogatione et humilitate querit
Deum, nunquam peribit, gratia Christi volentis
omnes homines salvos fieri. Ac etsi veniat tenta-
tio, ad probationem et coronam contingit, permit-
tentis Dei promptum accipiens auxilium modo huic
cognito. Nam recte viventem conversantemque irre-
prehensibiliter, et studio placendi hominibus atque
superbia immunem, innumeris aggrediens tenta-
tionibus tota dæmonum phalanx non lædet, ut
aiunt Patres; qui vero arroganter et proprio con-
silio ambulant, hi damnum facile subeunt. Ideo
regiam debet viam quietus semper tenere. Nam
omnem excessum facile præsumptio sequi solet, cui
error succedit. Cohibe elationem mentis paulum com-
primendo in oratione os, baud vero narium respira-
tionem sicut imperiti, ut non superbia cadas. Tres
autem sunt virtutes quietis, quas oportet diligenter
servare, et singulis horis scrutari an in eis semper
degamus, ne oblivione decepti extra eas gradiamur.
Et hæc quidem sunt: temperantia, silentium, sui
despectus, id est, humilitas. Sunt enim generales
et sese invicem conservant, ex eisque oratio nasci-
tur et crescit semper. Varie autem principium
gratiæ in oratione manifestatur apud quosdam, et
multimode distributio Spiritus, ait Apostolus ¹, pro
ipsius voluntate cernitur ac cognoscitur, ita ut ad
imaginem Eliæ Thesbitæ in nobis appareat ². In
nonnullis quidem spiritus timoris, subvertens mon-
tes cupiditatum, et conterens petras seu dura corda,
supervenit; ita ut timore quasi clavis ligatur et
mortua fiat caro. In aliis autem commotio seu ala-
critis, quam et exultationem clarius Patres dixe-
runt, maxime immaterialis et substantialis in visce-
ribus ostenditur: quod enim non est subsistens et
substantiale, non existit. Apud alios denique, et
imprimis apud maxime in oratione progressos, au-
ram lucis tenuem ac lenem afflat Deus, Christo
habitante in corde, juxta Apostolum, et mystice in
spiritu refulgente. Propterea dicebat Deus ad Eliam,
in monte Horeb ³: « Non in commotione Dominiuum, »
scilicet in particularibus tironum operibus, sed « in
aura tenui » lucis esse, ibi Dominum perfectam esse
orationem ostendens.

Ἐλεγεν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ἠλίαν ἐν ὄρει Σωφὴθ, ὅτι οὐκ ἐν τῷδε ἡ ἐπιθεσία Κυρίου, τῶν ἀρχαρίων μερικῶς ἐνεργείας, ἀλλ' ἐν αὐρᾷ λεπτῇ φωτὸς, κάκει Κύριος,

Quæstio. Quid faciat aliquis, cum transformatur
dæmon in angelum lucis, et hominem decipit?

Responsio. Propter hoc indiget homo multa discre-
tione, ut discrimen boni ac mali agnoscat. Ne igitur
te cito et leviter credas apparentibus, sed remane
gravis, et post multam probationem bonum serva,
malum vero abjice: debes igitur probare et discernere

¹ I Cor. xii. ² III Reg. xix, 11. ³ III Reg. xix, 11, 12.

« Ἐθαροεῖτε, ἐγὼ εἶμι, μὴ φοβεῖσθε, » αὐτὸς ἐπιθεσίᾳ
τῶν ἡμῶν ἰδὼν ζητούμεν, ὑπερασπιζῶν ἡμῶν πάντοτε).
Καὶ οὐκ ὀφειλομένον δελεῖσθαι, ἢ στενεάζειν τὸν Θεὸν
ἐπικαλούμενοι. Εἰ δὲ καὶ τινες ἐξετράπησαν, βλα-
θέντες τὴν φρένα, ὅρα ὅτι ἀπὸ ἰδιορρυθμίας καὶ
ὑψηλοφροσύνης τοῦτο πεπόνθησιν. Ὁ γὰρ καθ' ὑπο-
ταγὴν μετὰ ἐρωτήσεως καὶ ταπεινοφροσύνης ζητῶν
τὸν Θεόν, οὐδέποτε βλαθῆσεται, χάριτι Χριστοῦ, τοῦ
πάντας ἀνθρώπων ὀέλκοντος σωθῆναι. Εἰ δὲ καὶ συμ-
βῆ πειρασμός, πρὸς δοκιμὴν καὶ στέφανον γίνεται,
ταχέως ἔχων τὴν τοῦ παρῆχουμένου Θεοῦ βοήθειαν.
δι' οὗ οἶδε τρόπους. Τὸν γὰρ ὀρθῶς βιούοντα, ἀμέμ-
πτω; τε ἀναστρεφόμενον, καὶ ἀπερχόμενον ἀνθρω-
παρασίας; καὶ ὑψηλοφροσύνης, κἂν μυρίου; κινή-
σει κατ' αὐτοῦ πειρασμοῦ; πάντα τῶν δαιμόνων ἢ
B φάλαξ, οὐ βλάπτει, ὡς φασιν οἱ Πατέρες· οἱ δὲ αὐθα-
δῶς καὶ ἰδιοβουλῶς πορευόμενοι, οὗτοι καὶ βλάβην
εὐχερῶς ὑφίστανται. Διὰ τοῦτο βασιλικὴν ὄδον ὀφεί-
λει ὁ ἡσυχάζων δεῖ κρατεῖν. Τῇ γὰρ ὑπερβολῇ ἐν
πᾶσι δαδῶς ἡ ὀλῆσις ἐπακολουθεῖν πέφυκεν, ἐν
πλάνῃ διαδέχεται. Κράτει τὸν ἀνασασμὸν τοῦ νοῦ,
ὀλίγον σφίγγων ἐν προσευχῇ τὸ στόμα, καὶ οὐ τὸν
τῆς ῥινὸς, ὡς οἱ ἀμαθεῖς, ἵνα μὴ βλαθῆς ἐξογκού-
μενος. Τρεῖς δὲ ἀρεταὶ εἰσι τῆς ἡσυχίας, ἃς δεῖ φυ-
λάττειν ἀκρῶς; καὶ καθ' ὥραν ἐρευνᾶν, εἰ ἐν αὐ-
ταῖς δεῖ διατριβομένον, μήπως ὑπὸ λήθους κλεπτόμε-
νοι, ἔξωθεν αὐτῶν πορευόμεθα. Αἱ δὲ εἰσιν αὗται·
ἡ ἐγκράτεια, ἡ σωπὴ, καὶ ἡ αὐτομεμφία, τουτέστιν
ἡ ταπεινωσις. Περιετικαὶ γάρ εἰσι, καὶ ἀλλήλων
C φυλακτικαὶ, ἐξ ὧν ἡ προσευχὴ τίκεται καὶ αὐξάνει
διαπαντός. Διαφύρω; δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς χάριτος ἐν
προσευχῇ ἀναφαίνεται εἰς τινας, καὶ πολυτρόπως ὁ
μερισμὸς τοῦ πνεύματος, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, κατὰ
τὴν αὐτοῦ θέλησιν καθορᾶται καὶ γινώσκειται, ὥστε
κατὰ τὸν τύπον Ἡλιου τοῦ Θεοδότη, καὶ ἐν ἡμῖν
φαίνεται. Ἐν τισὶ μὲν πνεῦμα φόβου, διαλύον ἔρη-
καθῶν, καὶ συντριβὸν πέτρας, τὰς σκληρὰς καρδίας,
ἔρχεται, ὥστε ἀπὸ τοῦ φόβου καθηλυθῆναι, καὶ τὴν
σάρκα νεκρὰν γίνεσθαι· ἐν ἑτέροις δὲ συσσεισμός,
εἴτ' οὖν ἀγαλλίαμα (ὃ καὶ σκίρτημα τρανύτερον οἱ
D Πατέρες εἰρήκασιν), ἐν πρώτοις αὐλόν, καὶ οὐσιώδες
ἐν σπλάγγνοις δαίνυται. Τὸ γὰρ ἀνούσιον καὶ ἀν-
υπόστατον, καὶ μὴ ὄν ἐστὶν ἐν ἑτέροις δὲ, τελευ-
ταῖον αὐραν λεπτὴν φωτὸς εἰρηναίαν, ἐν τοῖς προ-
κλήσασιν μάλιστα ἐν προσευχῇ, ἐνεργεῖ ὁ Θεός, τοῦ
Χριστοῦ ἐν καρδίᾳ οἰκίσαντος, κατὰ τὸν Ἀπόστολον,
καὶ μυστικῶς φναφαινόμενον ἐν πνεύματι. Διὰ τοῦτο
τὸ τέλειον ὑποδείξας τῆς προσευχῆς

Ἐρωτ. Τί ποιήσει τις, ὅτε μετασχηματίζεται ὁ
δαίμων εἰς ἀγγελον φωτὸς, καὶ ἀποπλανᾷ τὸν ἄν-
θρωπον;

Ἀπόκρ. Διὰ τοῦτο χρεῖαν ἔχει ὁ ἄνθρωπος πολ-
λῆς διακρίσεως, ἵνα τὴν διαφορὰν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ
κακοῦ ἐπιγινώσκῃ. Μὴ οὖν σεαυτὸν ταχὺ ἐπιδίδου
τοῖς φαινομένοις διὰ κορυφότητα, ἰλλὰ μένε βαρῦς,
καὶ μετὰ δοκιμασίας πολλῆς κάτεχε τὸ καλόν. Τὸ δὲ

πονηρὸν ἀπόβριπτε· ὀφείλεις δὲ δοκιμάζειν καὶ διακρίνειν, καὶ τότε πιστεύειν. Γίνωσκε τοίνυν ὅτι φανερά εἰσι τὰ ἐνεργήματα τῆς χάριτος, ἅπερ ὁ δαίμων, κἄν μετασχηματίζεται, παρασχεῖν οὐ δύναται. Οὐ πραδότητα, οὐκ ἐπιείκεια, οὐ ταπεινώσει, οὐ μῖτος τοῦ κόσμου, οὐχ ἡδονὰς καὶ πάθη παύει, ἅπερ εἰσὶ τῆς χάριτος ἐνεργήματα, τύφος δὲ ἐστὶν ἡ ἐκείνου ἐνέργεια, καὶ ὑψηλοφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ πᾶσα κακία. Ἐκ τῆς ἐνεργείας τοιγαροῦν δύνασαι γινῶναι τὸ ἐλλαμφθῆν φῶς ἐν τῇ ψυχῇ σου, [εἰ] τοῦ Θεοῦ ἐστὶν, ἢ τοῦ Σατανᾶ. Ἡ θρίδαξ ὁμοία ἐστὶ κατὰ τὴν ὄρασιν τῇ πικρίδι, καὶ τὸ δξος, ὁμοιον τῷ οἴνω κατὰ τὴν ἰδέαν, ἀλλ' ἐκ τῆς γεύσεως ὁ λάρυγξ γινώσκει καὶ διακρίνει τὴν ἐκάστου διαφορὰν· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἐὰν ἔχη διάκρισιν, ἐκ τῆς κερᾶς αἰσθήσεως γινώσκει τὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χαρίσματα, καὶ τὰ τοῦ Σατανᾶ φαντάσματα.

A vero, ac postea credere. Scito proinde manifesta esse opera gratiæ, quæ dæmon, quamvis simulet præbere nequit. Non mansuetudinem, non decen-tiam, non humilitatem, non mundi odium, non voluptatum et vitiorum fugam operatur, quæ sunt gratiæ opera, sed operatio ejus tumor est, et superbia, et timor, et omnis nequitia. Ergo ex operibus cognoscere potes utrum affulgens animæ tuæ lux Dei sit, an Satanæ. Lactuca visu similis est meconidi, et acetum aspectu simile est vino, sed gustu agnoscit guttur ac discernit cujusque discrimen : sic et anima, si habeat discretionem, intellectuali sensu judicat sancti Spiritus charismata et Satanæ phantasmata.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙ ΜΙΚΤΩ, ΔΙΑΛΟΓΙΚΩ,
ΚΑΙ ΜΑΛΙΣΤΑ ΔΙΚΑΝΙΚΩΤΕΡΩ, ΤΙΝΑΣ ΑΝ ΕΠΟΙΟ ΛΟΓΟΥΣ, Η ΜΕΝ ΨΥΧΗ ΚΑΤΑ ΣΩΜΑΤΟΣ,
ΔΙΚΑΖΟΜΕΝΗ ΜΕΤ' ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΔΙΚΑΣΤΑΙΣ, ΤΟ ΔΕ ΣΩΜΑ ΚΑΤ'
ΑΥΤΗΣ · ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΙΣ.

Adriani Turnebi, typographi Regii, officina. MDLIII [1].

· ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Τοῦ μὲν λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς διαφορὰν, ἣν ἔχει πρὸς τὸ ἀλογόν τε καὶ παθαινόμενον, ἄλλοι μὲν τῶν παλαιῶν ἄλλως παρίδειξαν· οἱ μὲν Ἰππων σκληρῶν ξυνορῖδι θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν εἰκάζοντες, ἦνι· ὄχῳ δὲ αὐτὸ λογιζόμενον· οἱ δὲ κυνηγέτη μὲν ἀνδρὶ τὸ λογιζόμενον, Ἰππῳ δὲ ᾧ ἐποχεῖται, τὴν ἐπιθυμίαν· κυνὶ δὲ συνεργῶ τὸν θυμὸν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοπικῶς διορίζοντες, λογιστικὸν μὲν ὡς ἡγεμονικὸν τῷ ἐγκεφάλῳ, ὡσπερ ἐν ἀκροπόλει ἐγκαθιδρύουσι, πρὸς τῶν δορυφορούμενον παρὰ τῶν αἰσθησέων· καρδίᾳ δὲ τὸ θυμοειδές, καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν τῷ ἥπατι. Ὁ δὲ πάνσοφος ἀπόστολος ἐναργέστερον διαιρῶν τὸ λογικὸν ἀπὸ τοῦ ἀλόγου, τὸ μὲν πνεῦμα καλεῖ καὶ ἔσω ἀνθρώπων, τὸ δὲ σάρκα καὶ ἔσω ἀνθρώπων· εἶτα καὶ τὴν ἀντίθεσιν τούτων παριστάων, « Βλέπω, φησὶν, ἕτερον νόμον τὸν ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας. » Ἀμοιβαίους δὲ λόγους ψυχῆς τε καὶ σώματος, εἶτ' οὖν τοῦ λογιστικοῦ τε καὶ παθητικοῦ, ἀμυδρῶς συνέθετο Κλεάνθης ὁ Στωϊκός, οὕτω ποιήσας· « Τί ποτ' ἔσθ' ὃ βούλει θυμὲ, τοῦτό μοι φρασον. Ἐγὼ, λογισμὲ, πᾶν ὃ βούλομαι ποιεῖν. » Ναὶ βρασιλικὸν γε. Καὶ τις τῶν τῆς Ἐκκλησίας σοφῶν διδασκάλων λαμβειογράφῳ φησὶ πού, « Τί σοι θέλεις γενέσθαι, ψυχὴν ἢ ἐρωτῶ· θέλεις Γύγω τὰ καὶ τὰ; Ἡμεῖς μέντοι νεανικώτερον τῷ τοιῷδε εἶδει τοῦ λόγου ἐπιβαλόμενοι, καὶ εἰς δικανικὴν πλάσμα τὸ διαλογικὸν παρεξέτειναμεν, καὶ ὡς ἐν σχήματι δικαιοτέρῳ, καὶ δικαστῶς ἐκαθίσταμεν· καὶ διώκει μὲν ἡ λογικὴ ψυχὴ, φεύγει δὲ τὸ σῶμα. Ἐφεύγει γὰρ ταῦτα τῇ πλασματογραφίᾳ καὶ οὐκ ἂν τις ἐπόση τῷ λόγῳ καινοτομίας γραφῆν, μὴ ἀγνοῶν ὅπως καὶ εἰς εἰδωλοποιίαν καὶ προσωποποιίαν αἱ σοφιστικαὶ γυμναστῆται προήχθησαν. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἀντιθετικὴ ἔστιν ἡ στάσις, οὐ δυσχερὲς συνιδεῖν τῷ διὰ μελέτης τῶν πολιτικῶν ζητημάτων ἐλληλοῦσι· ἐτι-

Ἀ στήσαι δὲ μᾶλλον χρῆ, ὡς τῆς ὑποκειμένης σεμνῆς ἰσοβαλλομένης ἐννοίας· πολλαχοῦ γὰρ ῥηθῆκε θεολογίας καὶ φυσιολογικῆς ἀπτεται· ὅμως ὡς ἐξῆν, πρὸς τὸ πολιτικώτερον καθελόντες, τεχνικᾶς μεθόδους τῇ τῶν δικανικῶν λόγων ἰδέᾳ ἐφηρμόσαμεν. Εἰ δὲ μὴ διὰ πάντων τῶν ἀντιθετικῶν κεφαλαίων οἱ λόγοι κεχωρήκασιν, θαυμαστὸν μὲν οὐδὲν, ὅτι μὴδ' ἐν ταῖς ἄλλαις ἀπάσαις ὑποθέσει πάντα ἐξ ἀνάγκης ἐμπέττουσι. Ταῦτα εἶδει προθεωρηθῆναι, καὶ δὴ προτεθεώρηται.

Η ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΤΙΘΕΤΙΚΗ.

Εἰ μὲν παρ' ἄλλοις οὐκ εἰδόν· ἐπ' ἀκριβέ· τὴν κατ' ἐμοῦ ἐπήρειαν τοῦ συζυγοῦς τοῦδε σώματος, τὸν παρόντα ἐνεστησάμην ἀγῶνα, πράγματα δὲ αὐτῆ τε εἶχον, κακείνους παρεῖχον, προῦργου ποιουμένη δὴ ποῦθεν τὰ καθ' ἕκαστον ἐπιτελεῖναι, ὧν προστριβεται μοι κακῶν ἢ σύννοικος ἢ δε συμφορὰ· ἐπεὶ δὲ παρ' ὑμῖν, ὧ συμπάσης ἀρετῆς ἀσκηταί, ἤλικα ἐξυβρισμαί, κατὰ θεῖον ἠτύχησα, εἰ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ πάλης σαφῆ τῶν λεχθησομένων ἐλεγχον προσλήφατε τὴν διάπειραν, οὐ πάνυ τοι δοκῶ μοι ἐργώδες, ἢ ἄλλως ὀχλῶδες ὑμῖν εἶσεσθαι τὸ τοιοῦτον ἀγώνισμα. Ἀπόχρη γὰρ βραχέ' ἄττα ἐπιτελεῖν, καὶ μόνον ὑμᾶς ἀναμνήσαι ὅσα φιλεῖ παρέχειν μοι μοχθηρίας ἀπομόρματα, καὶ τὰς ἐψήφους αὐτόθεν ἐπενεγκεῖν αἰτήσασθαι. Οὐκοῦν ἐπὶ βραχὺ τὴν περὶ τὰ θεῖα θεωρητικὴν ἀσχολίαν σκάσαντες, ἀκούσατέ μου, ὧ πρὸς τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πολλῶν καὶ μεγάλων ὑμετέρων ἰδρωτῶν· καὶ εἶτ' ἐν δίκῃ μέμφομαι τὸ ἐμὸν σῶμα, εἶτε καὶ οὐχί, διαιτήσατε, ἵνα μηκέτι στασιάζωμεν, μηδὲ διχοστατῶμεν· γινώμεν δὲ ἄμφω, πότερον ἡμῶν ἀδικεῖ θάτερον. Τὸ γὰρ σχετικώτερον, πρὸς τῷ παροῦσιν ἀσελγέστερον εἰσχωμάζον, καὶ τὴν αἰτίαν ὧν παρ' ἀξίαν πάσχω, ἐμοὶ προσάπτει οὐκ αἰσχύνεται. Μέλλουσα δὲ ἦδη ἐπ' αὐτὰ χωρῆσαι τῷ λόγῳ τὰ κατ' ἐμοῦ πρὸς ὑβριν τολμώμενα, οὐ χεῖρον ἤγησάμην μικρὸν ἀνωθεν ἀρῆσασθαι. Ἐγὼ, ὧ ἄνδρες μακαριστοί, θεῖόν εἰμι γένος, καὶ

(1) Cum hunc libellum diu quaesitam venalem invenire desperarem. exemplar in bibliotheca Mazarinæ esse vultum describendam curavimus. Latine existat supra col. 959.

της ἄνω εὐγενείας ἀπρόσῳ, ὡς ἔμπνευσις οὐρα Α. ται δριμύτερον· συναισθάνομαι δὴ καὶ αὐτὴ τῶν Θεοῦ, καὶ εἰκὼν ἀρχικῆ, καὶ βασιλῆς τῶν χαμαὶ ἐρχομένων πάντων. Οὐ γὰρ δεῖσω ταῦτα σεμνολογεῖν, μὴ καὶ δόξω κομπάζειν παρ' ὑμῖν, ὡς ἄλλως μεγαλήγορος, εὐ εἶδόςι καὶ σεβασαμένοις τούμων ὡς θέμις ἄξιωμα. Ἐπεὶ γὰρ ἡ ἀρχέτυπος ἡμῶν ἀγαθότης εὐ ποιεῖν πεφυκυῖα, ὑπέστησε νοητὸν καὶ νοερὸν κόσμον. ὑπέστησε τουτονὶ τὸν σύμπαντα οὐρανὸν, καὶ ἃν οὐρανὸς σύνοχος, ἔγνω τελευτῶν συντεμεῖν τε καὶ συελεῖν πάντα ἐν ἐνὶ βραχεὶ κράματι τε ταὶ πλάσματι, ὡς ἂν κρατῆρι τινι καμμιγῆς τι χρῆμα καὶ πολυδύναμον, τοῦτο δὴ δ λέγεται τε καὶ ἔστιν ἄνθρωπος. Ἐντεῦθεν καγὼ ἡ νοερά καὶ ἀθάνατος συνδέθηνα αἰσθητῶ καὶ θνητῶ, καὶ συνεζύγην οὐρανία γενέδει, καὶ θεράπειν δέσποινά· οὐκ οἶδα οὗς τισι λόγοις οὕτω δόξαν Θεῶ· Ἰσως ἴν' ἄμφω ὁμοῦ τὸν ἐπ' ἐργασία καλοκαγαθίας ζυγὸν ἔλκοντες καὶ συμπνέοντες, ἑκάτερον τῆς ἑκατέρου ὠναίμεθα φύσεως· αὐτὸ μὲν ἐπενδύσασθαι ἀφθαρίαν, ὡς εὐγενισθῆν τῆ συμποσίᾳ τοῦ κρείττονος, καὶ κοινωνίας ἀθανάτου γευσάμενον ἐγὼ δὲ αὐτῆ τοῦ χείρονος συζεύξει καμπομένη δσα καὶ κόφωσι, μετριοπαθεῖν καὶ καθυφίναί τοῦ ἐπὶ τῷ ἀξίωματι τῆς εἰκότος προσημάτος, καὶ μὴ τυφουῖσθαι καὶ ἀποστατεῖν Θεοῦ, κατὰ τὸν πρῶτον ἐωσφόρον ταπεινούσθαι δὲ μᾶλλον ὑπὸ τὴν κραταιὰν αὐτοῦ χεῖρα, καὶ οὕτως ἔχσθαι, ἐμὲ μὲν Θεοῦ, ἐμοῦ δὲ τὸ σῶμα, καὶ μηδὲ πρὸς βραχὺ ἢ ἐμὲ τῆς ζωούσης αἰτίας, ἢ τούτ' ἐμοῦ τῆς ψυχούσης ἀπεβρώγεται. Ταῦθ' οἱ δημιουργικοὶ λόγοι ἐνοήσαντες, οὐ λίαν λίαν συνάπτουσι, ἀεικλιητον δὲ, ὡς ἐφην, ἑτεροκινήτω, καὶ συνθέτω ἀπλῆν ἐπιπλέκουσι. Τί γὰρ αὐτοῖς ἀπειροδυνάμοις οὖσιν, ἀσύγκλωστον; καὶ δσα μὲν εὐθὺς ἐν αὐτῇ τῇ γενέσει ὑφίσταται δυσχερῆ, οὐ τοῦ παρόντος τραγωδησαι καιροῦ· πλὴν δότε μοι πρὸς βραχὺ ἀνακλαύσασθαι.

Οὐ φθάνω συμφορῆσαι τῷ θνητῷ τῷδε, καὶ πρὶν ζωῶσαι κυούμενον, ἐν μήτρᾳ τυμειομένην συνθάπτομαι, καὶ ὡς ἐν διπλῷ σπληαίῳ τὸν νεκρὸν τῆς Σάββας Ἀδραάμ ἔθαψεν, οὕτω καὶ αὐτὴ διπλῷ ἔγκασορῦτομαι μνήματι. Εἰ γὰρ κατὰ τοὺς σοφοὺς τὸ σῶμα σῆμα ἐμοῦ, τοῦτο δὲ τῆ μήτρα ἐνσομαζέται, πῶς οὐ διττῆ θῆκη, τῷ ἐμβρύῳ καὶ τῇ μήτρᾳ, ἐντυμθεύομαι; Τοιοῦτους μετὰ πρῶτα προσπτυσσομένην καὶ περιπλεκομένην τὸ φίλον σῶμα δεξιούται φιλοφρονήμασι τοιαύταις εἰσολκίζεται ξαναγήσειν. Οὐαδὲ καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς; ἀδελφά, φασί, καὶ ὁμόχρωμα, καὶ τῆς αὐτοῦ κεραμείας, εἰς' οὖν πηλοπλαστικῆς φύσεως. Ἐκεῖθεν γὰρ τοῦ ξυνοῦ ἡρίου ἐκπιπτοντες οἱ ὁμόθαπτοι, τῆς μὲν ἐν μήτρᾳ ταφῆς ἄμφω ἀπαλλαττόμεθα· ἐγὼ δὲ τῆ ἐν αὐτῷ εἰσέτι καὶ νῦν ἐνίσχομαι· καὶ ὡς τλήμονες τοῦ αὐτοῦ βίου ξυνέμποροι, ἀργόμεθα μὲν ταλαιπώρου ζωῆς, οὐ μέντοι χαλρομεν, ὡς ἂν ἐκ ἀκότους εἰς φῶς; ἐκραγῆντες, καὶ σπῶντες ἀέρα φερέσθαι, καὶ ζωογόνο ἀσπαζόμενοι ἦλιον· οὐτε περισκιρτῶμεν τὴν γειναμένην, ὡς ἄρνες, ἢ μόσχοι, ἢ νεβροὶ τὰς μητέρας· ἀλλὰ τὸ μὲν, ἅτε ἐξ ἀγγελίων ἐνθέρμων αἰφνης ψυχρῶ προσπίπτον τῷ περιέχοντι, ἀλγεί τῇ μεταβολῇ καὶ ὀδυνά-

δδυνηρῶν ἀληθῶνων. Ἐντεῦθεν καὶ κλαυθμυρισμοί, τῶν γενεθλίων ἄσμάτων ἀντίφθογοι, καὶ περισφιγγουσαι ταινίαι καὶ χειρίαι σπαργάνων, συγγενεῖς ἐνεαφίλων δεσμῶν, καὶ σκίμπος ἢ λίκων, ἐναργῆς εἰκὼν μνήματος, ὡς κίνεαῦθα ἐπαναδιπλοῦσθαι μοι τὰ δυσχερῆ, ἅτε καὶ δευτέρων ἐπιτιθεμένων τούτων ἐπὶ πρώτῳ δεσμῶν. Οὐκ ἀκόμψως γὰρ παρὰ τοῖς σοφοῖς πολυωνύμως καὶ παριωνύμως τοῦτο καλεῖται καὶ τάφος, καὶ φρουρά, καὶ χιτῶν, καὶ σῆμα, καὶ δέμας παρὰ τὸν δεσμόν, καὶ σῆνος παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ παρόδιον σκῆνωσιν. Εἶτα αὐτὸ μὲν οὕτως δεδεμένον, γάλακτι τρέφεται, καὶ καταβραχὺ ἀβξεται· ἐγὼ δὲ ἄλλα καὶ αὐτῷ ὡς τινι ποταμῷ τελματώδει, ἐνδοθεῖσα τῷ πλαδαρῷ τούτῳ, καὶ δι' ἐπιβρόλας καὶ ἀποβρόλας ἀενάου βέοντι, φέρομαι οἶον ὑπόβρυχα, καὶ βυθῷ ἐσχάτης ἀνοίας ἐγκυβιστῷ, καὶ οὐκ οἶα τέ εἰμι ἐννοῦν τί καὶ ἐμαυτῆς ἴδιον ἐνεργεῖν, πηλομικῆ ἐγκαταδύσα ὑγρῷ.

Πλὴν ταυτι μὲν εἰ καὶ ἄλλως σχέτλια, ἀνάσχετα δ' ὄμως, καὶ οὐκ οἶα καὶ μέμφεσθαι, ἅτε νόμοις φύσεως καὶ εἰρμῷ γενέσεως ἀκινήτω διεξαγόμενα· ἐκείνο δὲ σχετλιώτερον, ὅτι καὶ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀνοίας ἀνανηχομένη ποτὲ, καὶ λόγου φωτὶ περιλάμπσθαι ἀρχομένη, τῆς σωματικῆς ὀργανώσεως πρῶτούσης ἐπὶ τὸ ἐντελέστερον, οὐδ' ἐναῦθα τοῦ ἀνοηταίνειν καθαρῷ, ἀπαλλάττομαι, ὡσπερ οὐδὲ οἱ ἐκ μέθης, ἢ κάρου, ἢ κώματος ἀναφέροντες, τοῦ ἐκείθεν ἰλλίγγου καὶ τῆς σκοτοδινίας ἀκριδῶς εὐθὺς καθαρύουσι. Πλὴν καὶ τὰς κῆρας ταυτασί τῆς ἀνοίας οἶδε καὶ χρόνος, καὶ μαθημάτων ἀνάληψις ἀποξέειν τοῦ λογισμοῦ, καὶ μετεγχαράττειν γῶνσιν καὶ σύνεσιν· τὴν δὲ γε ὀρεπτικὴν τυραννίδα, καὶ ἀπιστον δασμολογίαν τῶν ἐσθιομένων ἐκίστοτε καὶ πινομένων, ἢ τὰς ἐπιτροφεύμας παρ' αὐτῆς κατ' ἐμοῦ δυνάμεις, τὴν ἐπιθυμητικὴν καὶ θυμοειδῆ, τίς χρόνος ἢ τίς ἐπιστήμη παραλῦσαι τὸ παράπαν ἰσχυσε; Τίς τὴν δουλείαν τούτων ἐκδεδυκέναι καυχῆσεται; Τίς ἀδδηφάγον γαστέρα καὶ λαιμὸν μαινόμενον, ἐν κημῷ νηστείας, καὶ χαλινῷ ἔγκρατείας; ἤγχε χωρὶς ὁμῶν, οἱ κρείττον ἢ κατ' ἄνθρωπον τὴν φύσιν ὑπερεφρονήσατε; Καὶ εἰ τοῖς ἀγγέλοις παρημιλλήθητε, θνητὰ ὄσρκια περικαίμενοι, καὶ καθυπέρτεροι δαιμονίας φύσεως διεδείχθητε, καινὴν οὐδὲν, εἰ καὶ αὐτοῦ πολὺ πρότερον. περιῆτε τοῦ σώματος· ὡσθ' ὀπεξαίρετέα μοι τοῦ λόγου τὰ ὑμέτερα. Τῶν δ' ἄλλων οἱ νῦν βροτοὶ εἰσι, τίς ὡς ἄλλο; ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν, ἐφίμωσε θυμὸν βρυχώμενον; Τίς σοφοῦ σοφώτερος ὢν ἐφαρμάκωσεν ἐπιθυμίαν, οὐχ ἤττον ἀσπίδος θανατώδη ἰδὸν ἐγχρίμπτουσαν, καὶ πρὸς τὴν ἐπάδουσαν φωνὴν κακοθήτως κωφεύουσαν, ἢ κατὰ τὸ σκεῦος; τῆς ἐκλογῆς, ὡς ἔχιν καθασφάμενην ἀπετινάξατο; Τίς τραφεὶς καὶ γενόμενος εὐαγγελικῶς ὡς τὰ περὶ τὴν Ἀζαρίαν παιδίᾳ, οὐ προσεκύνησε τῇ ὀπαδῷ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, πολυούψω καὶ πολυχρημάτῳ, ὡς οὐδ' ἐκείνα τῷ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, χαλκοῦ τε καὶ σιδήρου χειροκμήτῳ ἰνδάλματι; Τίς, ἵνα συνέλω, τὴν σειρὰν γαστριμαργίης, πορνείας, ζυλοχρηματίας διέσπασε, καὶ οὐκ ἐσφικταί

ταῦταις δι' ἀλλήλων συμπλεκόμεναις· εἰς σφαιρίον ἄνθρωπον καὶ μακρὸν, καὶ τὰ λοιπὰ ἐπισπόμενον ἁμαρτήματα; Ἄνται γάρ, οἶμαι, αἱ παρὰ τῷ Σολομῶντι ὀγαπώμεναι τρεῖς θυγατέρες τῆς βδέλλης τῆς φιλαίματου σαρκὸς, ἧς αἱ βδάλλειαι ἐκμαζώσι μου τὸ ζωτικὸν καὶ βίωσιμον. Ταῦτα ἐγκαλῶ τῷ σώματι, ταῦτα κατηγοροῦ, διὰ ταῦτα τὴν γραφὴν ἐγραψάμην ταύτην, διώκουσα ὕβρεως καὶ ἀδικίας, ὅτι τῆς φύσεως διαμνησθαι τὸ σώζεσθαι τὸ γένος ἡμῶν, καὶ παρακινύουσα ἡδονὴν τῆς τροφῆς καὶ τῆς ἐξ ἐπιγονῆς διαδοχῆς, ὅπως δι' αὐτῆς ἕσα καὶ δελεάτος ἐλκόμενος ὁ ἄνθρωπος· ἐπὶ τε τὴν τροφὴν καὶ θεμιτὴν κοίτην γυναικὸς, καὶ συνίσταται ζῶν, καὶ θνήσκων οὐκ ἐξαπόλλυται, τῶν ἀνεγκλήτων τούτων καὶ φυσικῶν εὐφρόμων λαθόμενον τὸ σῶμα, ὡσπερ τινῶν ἀγράφων θεσμῶν, ἐπὶ τίνεσσι ἡδουπάθειαν οὐκ ἐκφέρειται; Τίνος δὲ πλησμῶν ὄρον οὐκ ὑπερβάλλεται; Νῦν τὰ πλησμῶν τῶν ἐδεσμάτων εἰσπράττεται· νῦν τὰ ἥδιστα καὶ δυσπρόσιτα πάλιν κατεμπορούμενον οὐ φθάσει κορεσθῆναι, καὶ αὐθις ἐξ ὑπαρχῆς λιχνεύεται· καὶ δυσαρσεύεται τοῖς παροῦσι, τὰ δὲ ἀπόντα ποθεῖ· οὐδὲ οἴνων τοῖς ἐνδοξαίοις εὐφραίνεται καρδίαν, ἐξουθενεῖ δὲ ὡς ὕδωρ διαπορευόμενον τὸν ἐγώριον, καὶ δίδει τῶν ἀλλοδαπῶν κάεται· οὐδὲ περιθλήματα τὰ πρὸς θάλασσαν καὶ ψυχῶς συμμέτριος ἔχοντα μόνον ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ τὰ ἐξ ὕλης οὐκ εὐπορίστου, καὶ τέχνη περιεργῶς ἐκπεποιημένα καὶ ἀθρότερον· ἐπὶ τούτοις προσδιόχεται με διωπηρετῆσθαι οἱ κατὰ παιδίσκας σιτοποιούς καὶ ὀσποιοῦς, καὶ ἰσουργούς τινάς, καὶ δουλεύειν ἀσχερῶς ταῖς ἀπεράντοις ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, δασμοφοροῦσαν χορηγίας χρεῖων ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, οὐχ ἵνα δεόντως καὶ εἰς τὸ δέον ἀναλώσῃ, ἀλλὰ πρὸς ἡδονὴν ἀσωτευόμενον παραρρήσεται.

Τίνα γοῦν οφειθέ με ζῶν ἔλκειν, ὡς Θεοῦ ἄνθρωποι, συμπεριφερομένην τῷ οὐτω κακοδαίμονοντι, καὶ ὑποδραστεύουσαν, ἢ ποιοῖς τῶν ἀτόπων ἔργων οὐ προσπατεῖν ἀσχερῶς; Ἄρα μέτρια ταῦτα; ἢ μάτην ἄλλως ἐγὼ δυσκοιῶν; Εἰ γὰρ ἐφήμερα, καὶ ὧν οὐκ ἀνευ συνίσταται εἰσπράττετο, οὐκ ἂν ἐσχετλάζον· εἰ περιστολὴν τῆς γυμνώσεως ἄμα καὶ φυλακὴν τῶν ἀέρος ὑπερβολῶν ἤπειτο, ἄσμενος ἂν παρεῖχον· εἰ τοῖς προστοχοῦσιν ἀπερῆτο, εἰ μόνον ἀποζῆν ἐδικαίου, οὐχ ὕβριν ἂν τὸ συνεκπορίζειν τοιαῦτα ἐνόμιζον· οὐδ' ἂν ὑπ' εὐθύνην ἦγον καὶ δίκην, ὡς· νῦν γε δικαίως διώκω βιαζόμενον πρόνοιαν αὐτοῦ τίθεσθαι εἰς ἐπιθυμίαν, παρὰ τὸ ἀποστολικὸν παράγγελμα. Ἄπαξ γὰρ ὑπερδεξίου ὀρμητηρίου τῆς φυσικῆς λαθόμενον χρήσεως, οὐ παύεται διεκθέον εἰς πᾶσαν ἡδονὴν ἐπιβήτητον. Ἄτεχνῶς γὰρ, ὅ φησιν ὁ θεὸς Παῦλος περὶ τῆς ἁμαρτίας, ὅτι· εἰ δὲ τοῦ γραπτοῦ νόμου εἰργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν· ἀφορμὴν γὰρ λαθοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς ἐξηπάτησέ με καὶ ἀπέκτεινε τοῦτο καὶ περὶ ἡμᾶς συμπέπτωκεν. Ἐξ ἀφορμῆς γὰρ καὶ τοῦμιν σαρκῶν ἐδρῆκός τινος φυσικῶν νόμων, τὸ τρέφεσθαι ἐξήκου καὶ θάλασσαν, πᾶσαν ἐν ἐμοὶ κατεργάσατο ἐπιθυμίαν, καὶ διὰ τοῦ δεῖσθαι τῶν ἀναγκαίων, πῶτα μὲν ἐξέλακε εἰς τὴν θεμιτὴν αὐ-

τῶν χρήσιν· εἶτα ἐκ τῆς φυσικῆς χρήσεως εἰς παράχρησιν παρίλακε, καὶ κατάχρησιν· ἐκ δὲ τῆς συνεχοῦς παρακαταχρήσεως εἰς ἕξιν πλησμῶντος καὶ γλιθῆς τελευτῶν, ἀποκτείνεται με ἀντικρυς ἐξ ἀπατιῶν. Ἡ σπαταλώσα γὰρ εἶτε γυνή ἐστίν, εἶτε ψυχὴ, ζῶσα τέθνηκεν. Ἐμὸς γὰρ θάνατος, λαθόμενῃ τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν, ἀμφιπολεῖν εἰς βροσκηματιῶδες ἀπολαύσεις τοῦ σώματος, ὅτε καθ' ἕτερον ἀπόστολον ἐξέλομαι καὶ δελεάζομαι ὑπὸ τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας· ἢ δὲ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα, τίθει ἁμαρτίαν· ἢ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκτείνει θάνατον. Ἀπὸ θηλῆς γὰρ αὐτῆς ἐν ἐθεῖ γινόμενον τοῦ διαχεῖσθαι μὲν πρὸς τὸ ἡδῶ, χαλεπαίνειν δὲ πρὸς τὸ τραχύνον τὴν αἰσθησίν, τοῖς ἐξ ἡδονῆς καὶ λύπης ἐνεγυμνάσατο πάθεισιν. Ἐντεῦθεν καὶ θυμὸς ἐνδυναστεύει τῇ καρδίᾳ, καὶ ἡδονὴ τῷ ἥπατι. Ἰσχυρὰ μὲν διὰ τῆς χρονίας συγγυμνασίας πάθη καὶ κορυφαῖα τῶν λοιπῶν, καὶ οἷα συμπεθεῖν τὸ ἐν ἐμοὶ λογιζόμενον, καὶ ἄγειν ἐπήκουον, ἐνὶ γὰρ τῷ τρέφῃ. Ἡ γὰρ ὄληψ, ἢ βία ἐφέλκονται. Ὡς ποσάκις μοι ἡδονὴ ἐκλεψε νόον! ποσάκις ἐμανθάνω μὲν, οἷα μέλλω θρῆν κακὰ, θυμὸς δὲ κρείστων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων! Ὁ θυμὸς δὲ καὶ ἡδονὴ πᾶς ὁ τῶν παθῶν ἄλλος ἐφέπεται· καὶ πειρώμαι μὲν ἐπιλαθεῖσθαι τῆς ἐπιβαλλοῦσής μοι μοναρχίας· παρὰ δὲ τῆς ὀχλοκρατίας ταύτης ἀπειροῦμαι, ταυτὸν τι πάσχουσα, ὡς εἰ τις εὐγενῆς παῖς ὀρφανικῆ περιλειφθῆ, κυρία μὲν οὔσα θεραπευίδων πολλῶν, οὐπω δὲ ἄρχειν εἰδύα, περιφρονεῖται μὲν, ἢ καὶ συναθύρειν διδάσκειται· ὅψ' ὁ ἐπιγνοῦσα, τίς οὔσα οἷαις θυμφοβεῖται, ἐπιβάλλει μὲν οἰκοδεσποτεῖν, κάκεινας εἰς δουλικὴν τάξιν ἐπιστρέφειν καὶ σωφρονίζειν· αἱ δὲ, πάλαι αὐτόνομον καὶ αὐτοδεσπότην ἀσελγείας ἀναπλησθεῖσαι, ἀναίσχυντοῦσι καὶ ἐπανίστανται, ὡς καὶ τινες δοῦλοι ἔχονταί τῶν δεσποτῶν οἰχομένων καὶ μελλοσάντων, αὐτοὶ τῶν μὲν οἰκῶν ἐκείνων δεσπότηται, τῶν δὲ γυναικῶν ἄνδρες ἀντικαταστήναι· εἶτα καὶ τοῖς δεσπότηται ἐπανοῦσιν ἀντεπεξίναται, καὶ ὀπλοῖς κρινέσθαι· ὡσπερ καὶ ἄλλοι χρόνῳ ὕστερον, Ῥώμης ἀποδράντες, μεγάλας μάχας πρὸς τοὺς ἐπιδικῶντας καὶ ἀναδουλοῦντας διεμαχέσαντο. Τοιοῦδε τινὰ καὶ κατ' ἐμοῦ δουλικὴν πύλεμον ἐπεγεῖρει τὸ φύσει δοῦλόν μοι σῶμα, ἢ καὶ δεινότερον, καθ' ὅτι ἐκείνων οἱ μὲν ὀπλοῖς, εἰ καὶ δόμοις, ὁμοῦ ἐφάρησαν, καὶ ἄμα τῇ δουλείᾳ καὶ τὴν ζωὴν ἐξεδύσαντο· οἱ δὲ τὸ τέως μὲν ἀντίχον μαχόμενοι, ἕως τοὺς δεσπότητας ἐύρων σιδηροφοροῦντας, καὶ ὡς ὁμοῖοις ἐπιόντας σφίξιν· ἐπεὶ δ' ἐκείνοι ὄπλα μὲν ἔγνωσαν καταθέσθαι, ψιλοὶ δὲ μάστιγας μόνας ὡς δούλοις ἐπανετείναντο, καὶ οὕτως ἀνέμνησαν, τίνες ὄντες τίσι τοιμῶσι μάχεσθαι, τηλικαῦτα εἰς ἑαυτοὺς ἐπανῆλθον, καὶ τὴν πάλαι δεσποτείαν ἐπέγνωσαν. Τοῦτ' ἐν τούμιν οἰκεικὸν καὶ πολέμιον κακὸν ἀτυτὸν ἐστίν, ἐπανιστάμενον, ἀφιστάμενον, οὐδ' ὅπως οὐλοῦμεν δουλεύοντες, καὶ οὐκ ἔχω ποτέρως περιέσθαι. Οὕτε γὰρ νόμῳ πολέμου, οὕτε δουλοσύνης δικαίας καταγωνισασθαι οἷα τε εἶμι, ἀλλ' ὅπως ἂν καὶ μετελεύσωμαι, πάσαις παροικίαις ἐνέχομαι, λίθον ἐψόουσα, ἄερα τύπτουσα, Αἰ-

θίσιπα λευκαίνουσα, φλόγα ξοίνουσα, καθ' ὑγρῶν ἄκουσιν, ἢ ἔλκονται. Καί μοι σκέψασθε πρῶτον ὧτα και ἡμματα, ὅπως τὰ μὲν οὐκ ἐμπίπλονται, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν, τοῦ ἀκούειν, τὰ δὲ τοῦ ὄρν, κα· θότι τοῖς μὲν οὐδ' ἐπιζυγῶσαι θύρας ἔξεστιν, ἀναπτεταμένοις ἀεὶ · τοῖς δὲ παραπέτασμα τὸ τῶν βλεφάρων ἐπίθεμα, καὶ ἡ ἀποστροφὴ, καὶ κατὰ τὴν μέγαν Ἰὼβ διαθήκη τοῦ μὴ καταθρεῖν περιεργα. Ἄλλὰ τί ταῦτα πρὸς τὴν προχειροτάτην αὐτῶν καὶ ἀχρυνον μικροῦ ριπὴν καὶ ἀπληστίαν πολυπράγμονα; Ἔϊτα καὶ γλῶτταν. Τὸ ἀκατάσχετον κακόν, τὸν κόσμον τῆς ἀδικίας κατὰ τὸν ἀδελφῶθεν Ἰάκωβον · ἢ γε καὶ πρὶν εἶπειναι τὸν λογισμὸν, καὶ τὰ λεκτιὰ ἐπισκῆψαι. προεξάλλεται αὐτάγγελος προπετής, ἐκφερομυθοῦσα ὅσα μὴ χρῆ, καὶ ταῦτα τοσοῦτοις ἀποταφρευμένη φυσικοῖς ἔρκεσι · τί δὲ ὁ οἰσφάγος, ὁ πανθεχῆς ἀγωγός · τί δὲ ἡ μαινομένη καὶ ἐκμαίνουσα ἀρῆ; Ἄρα κατακοῦειν οἶδε λόγου καὶ τῆς ἐφέσεως ἴστασθαι; Καρδία δὲ τί, ὅταν πρὸς ἀμυναν καχλάξῃ τῇ ζέσει μαιμάτσουσα; ἦν θαυμάζω πῶς ἡ βαψφδία κυνηδὸν ὕλακτοῦσαν ποιεῖ, ἀλλ' ἐὼ μάλλον βρυχυμένην λεόντεια. Ἐπὶ πᾶσι τὸ θυμοπλεκῆς τῆς ἐπιθυμίας; μόρον τινὶ ἂν προσεικάζοιτο; Πότερον ἀθανάτω κακῷ τῇ Σκύλλῃ, ἢ τῇ παλιμφει Ἰδραφ, ἢ τῷ ἐκατογκεφάλῳ Τυφῶν; Τοῦοῦτοις ὀργάνων βαρῆθροι καὶ μορίων χάραξι τοῦμὸν ἐνδιαίτημα κεχαράδρωται, οἷς ἀλλόκοτοι καὶ ἄλογοι δυνάμεις ὡς θφεις παντοδαπὸι τοῖς θηριώδεσι χηραμοῖς τῆς Λιδύης ἐμπαφωλευκασιν, ὡς περ τιθασσεύειν μὲν καὶ ἐξημεροῦν ἐπαγγέλλεται τὸ τῆς εἰκόνοσ ἀξίωμα · τὰ ἄνω δὲ κάτιν μετακλινῶνεται · ἐκεῖνα γὰρ μᾶλλον συναγγραίνουσι καὶ ἀποθηριῶσι ὡς τὰ πολλά. Ὅπερ καὶ ὁμεις ὑπιδόμενοι, καὶ παθεῖν φυλαξάμενοι, ὧ μακάριοι, ἔγνωτε ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθῆναι, λόχμασ κατελιηφότες θηροτρύφους, καὶ ἄντρα αὐτόροφα, καὶ γῆς ἀνηλιούσ μυχοῦσ ὑποδύντες, καὶ δι' ἐρήμης ἀοικῆτου πλαζόμενοι αἰθριοῖ, ἵνα ταῖς πονηραῖς εἰσδοῖσ τῶν σωματικῶν ἐπιζυγωμένων αισθήσεων, τὸ μὲν τῆς ἀλόγου ψυχῆς ἀποθηριούμενον ἀτρεμῇ ἀτροφοῦν, τὸ δὲ νοερὸν τῆς λογικῆς ψυχῆς σχολάζον τῶν περὶ τὰ αισθητὰ τυρβασμῶν, ἀσχολον προσανέχη τοῖς πρὸ τὰ νοητὰ θεωρήμασιν.

Εἶεν. Ἐγὼ μὲν οὕτω διὰ βραχίων παρέδειξα, ἤλικα τὸ ὑπηρετικὸν σῶμα κατ' ἐμοῦ νεζνιεύεται · τὸ δὲ, καίπερ τοιαῦτα ἐνυβρίζειν ἐναργῶς ἐλεγχόμενον, ὅμως οὐκ ἀνέξεται μὴ οὐχὶ καὶ νῦν ἀντερεῖν, ὅποια πολλάκις θρασείως ἐλευθεροστομοῦν, οὐ δουλικῶς ὑποτονθορίζον αὐθαδίζεσθαι, ἄτε διὰ πάντων ἀντικεῖσθαι μοι ἐσπουδακός, ὡς ἔχθρὸν φύσει, ἐν ἐργοῖσ ἀντιπράττον, ἐν λόγοις ἀντιλογοῦν, καὶ ὄλωσ μηδέποτε συμβατικῶς καὶ ἐνσπῶνδωσ ἔχον. Φῆσει τοῖων μηδὲν πλημμελεῖν, ποιοῦν ἵκαλ πᾶσχον, ἀ νῦν ἐγκυκαλεῖται, καὶ μᾶλλον γέ' ἔμετ περὶ τὴν ἀπολλυμένην βρῶσιν μοχθηρὰς ἐργασίας, καὶ τὴν ἀπαυστον εἰσπραξιν · σύνθετον γὰρ ἔν καὶ βέον ἀεὶ διὰ τε ἀδῆλων καὶ προφανῶν πόρων, ἀναγκαιῶσ ἀπαιτεῖν τὴν ἀνάλογον τῇ κενώσει ἀνταναπλήρωσιν · οὐκ ἄλλωσ δὲ διαμεμηχανῆσθαι τοῦτο τὴν φύσιν, ὅτι μὴ ἐξ ἰστίων καὶ ποτίων · οὐκὸν οὐδὲν ἀμαρτανειν, νό

μοις φυσικῶς ἐπομενον, εἴ-περ μέλλει διαρκεῖν ἐπὶ χρόνον, καὶ μὴ πονήρως ἔχειν, καὶ δεῖσθαι τοῦ νοσηλεύοντος, ἢ καὶ παράπαν πεσεῖν ἀποκεκμηκός· καὶ ζημίαν ἐπενυνοῦναι τῶν δι' αὐτοῦ πονουμένων τῇ ψυχῇ πράξεων· αὐταὶ δὲ αὐταί, ὧ μακάριοι, αἱ εὐθουαὶ τῆ ἐμῶ σώματι σκήψεις, εἴ ποτε χαλινώ τραχυτέρας ἀγωγῆς ἀνακρούσω ἐπὶ τὸ ἀτελεγὲς καταφερόμενον, ἢ ἐκφερόμενον. Ὡς γὰρ τὰ ὑπότιθα βρόφη τοῦ μαστοῦ ἀποσπώμενα κλαυθυρίζεται, οὕτως καὶ αὐτὸ κλάει, τῶν οἰκτιῶν ἐθῶν ἀπειρογόμενον, καὶ δυσχεραίνον μορμολύττεται, νόσους φαντάζον καὶ βῆξι τῷ καθ' ἡμᾶς δεσμοῦ, καὶ ὑπεξαγωγῆν οὐκ ἀνεύθυνον, καὶ σχολὴν τοῦ πρακτικῶς φιλοσοφεῖν τολοιπόν. Ἄλλ' ὅτι μὲν εἰρωνεῖα ταῦτα σαφῆς, καὶ θρύψις βλακώδης καὶ ἀκκισμός, οὐκ ἀδηλον ὑμῖν τοῖς πείρᾳ μεμαθηκόσι καὶ διδασκασμένοις, ὡς φύσις σώματος ἐν τοῖς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ πόνους γυμνασασμένη, ἐς ἀπάθειαν ἀδαμαντίνην μεταχαλκεύεται. Ὅτι δὲ μὴ κατὰ θύραν ἢ ἐνστασις, προφανὲς μὲν καὶ τοῦτο, ὁμῶς ἐλέγχει, οὐτε μὴν τρεφόμενός ἤδεσθαι, ὧ ἀβέλτερον σὺ, αἰτιώμεθα ὧν κακούμεθα ἢ κακυνόμεθα. Τίς γὰρ νοῦν ἔχων, καὶ λόγους φύσεως ἐπισκαμμένος ἐπὶ ποσὺν, κικῶς ἐρεῖ ἄλλως τε δυνάμεις, καὶ μέντοι καὶ θραπτικῶς; Τροφῆς δὲ παράχρησιν ἐπὶ ἀπλησίᾳ καὶ τρυφῇ παρανομουμένην μεφόμεθα. Οὐκ ἔστι δὲ τρυφή καὶ τροφή ταυτὸν μακροτέροις δὲ ἢ τὰ Μουσῶν καὶ Φρυγῶν ὀρίσματα διεστῆτην ἀλλήλων, εἰ καὶ τοῖς ὀνόμασιν ἀγχιθυροῦντα συνηθέτην παραβραχύ. Σὺ δὲ ὡς εὐθες ἢ κακότης τὴν κατηγορίαν τῆς παρακαταχρήσεως εἰς διαβολὴν τῆς φυσικῆς μετελλήφας χρήσεως· καὶ ταυτὸν τι ἠγωνήκας ἢ πεπαινούργηκας, ὥσπερ εἰ γραψαμένους μοιχείας ἢ μέθης τινὰ, ἐσυκοφάντει; ἡμᾶς κακῶς λέγειν τὸν σώφρονα γάμον, καὶ πόσιν ὄνου νηφάλιον. Οὐκ οὐδέ σε, ὧ σκόλοψ ἐμὲ, ἐπὶ δίκην ἄγομεν διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἀναγκαίων, ἀλλ' ὅτι λαβόμενον εὐσχήμονος ταύτης ἀφορμῆς, τὸ ἀποστολικὸν καὶ αὐθις εἰπεῖν, οὐ παύη πᾶσαν ἐπ' ἐμοὶ ἐπιθυμίαν κατεργαζόμενον, πρῶτον μὲν χρώμενον ξηρᾷ τροφῇ καὶ ὑγρᾷ, εἶτα παραχρῶμενον, καταχρῶμενον, ἐκδικαιώμενον, εἰς ὄλον καὶ πᾶν τὸ φιλήδονον καταφερόμενον, καὶ ἐκφερόμενον, καὶ συνεκφέρων κάμει καὶ παρέχων πράγματα. Διττῷ γὰρ πνεύματι τῷ τῆς λαιμαργίας καὶ γαστριμαργίας ἐλαυνόμενον, μᾶλλον δὲ τριττῷ· ἐν πλησμοναῖς γὰρ, φησὶ, Κύπρις· παρήμι γὰρ τὸ τίως ἐφεπόμενον τούτοις λεγεῖν· τίνα τῶν μογερῶν καὶ σχετλιῶν οὐκ ἐπιτρέβεις μοι; Ἐν μὲν γὰρ τῷ κενεῦσθαι ἀναπληροῦσθαι ζητεῖ; οὕτω δὲ ἐφθης πεπληρωσθαι, καὶ αὐθις κεκένωσαι, καὶ αὐθις πληρωθῆναι ἐζητήσας· καὶ ὅτε μὲν κατατρύχη λιμῶ, πλησμίῳ χαίρει τρυφῇ· ὅτε δὲ πάρεστι πημπλασθαι, καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν αἰτεῖ; μᾶλλον δὲ καὶ πεινῶν καὶ πημπλάμενον, οὐτε ἔρον κόρου, οὐτε κόρον ἡδονῆς οἶδας. Ἐν τούτῳ δὲ τλήμων μὲν ἐγώ, ἀδελφά κατακριθεῖσα ταῖς μυθικαῖς Δαναοῖσι εἰς ἀπέραντον ἐπαντελεῖν σοὶ ὡς ἐκείναι τῷ τετρημένῳ πίθῳ, ἢ καὶ τῷ θεῷ Δαβὶδ ταυτὰ πάγουσα, εἰς ἵλυν βυθοῦ ταύ-

την, ἥ· οὐκ ἔστιν ὑπόστασις ἐμπροσθεν, καὶ εἰς τὸ ὑφιστάμενον αἰεὶ καταφερομένη καὶ ἀπύθμενον. Τίς γὰρ ὑποστάθμη ἐσχάτη τῶν σῶν ὀρέξεων ἐπιενωθή-ται, ἥτις ὑφίσταται ἀν τελευταία, καὶ τῇ προσωτέρα φορᾷ σου προσίσταται; Οὐκ ἔστι τι ἕτερον, εἰ μὴ λέγει τις τὸν κατευνασθῆρα παντὸς κακοῦ θάνατον. Τλημονεστέρα δὲ πολλῶν ἄλλως, οἷς οὐκ οἶδ' ὅπως ἐμαυτὴν λανθάνω θηρίον σὲ πονηρὸν ὑπὸ κόλπῳ θάλπουσα, καὶ πῶλον ὄβριστην ἐπὶ κακῷ τῷ ἐμαυτῆς παινούσῃ. Ἡ γὰρ οὐχὶ τραφὲν, καὶ νεύθην, πονηρὰς ἐκτίνας ἐμὴ χάριτας; Δάκνον ὡς ὄφις, καὶ λάξ καθάλλομενον· ἀτιμάζον ἀτασθάλως, καὶ οὐκέτι καθεκτικῶς ἔχον· οὐ πειθοῦς πομπυσμῶς ὑποσαινόμενον; οὐ βίβη χαλινούμενον· οὐ τῶν ἐπὶ καλοκαγαθίᾳ μόθων ἐφαπτόμενον. Τί λέγω, οὐ πόνων ἐφαπτόμενον; ἠγάπων ἂν, εἰ μὴ ἀντίπρατες· εἰ μὴ πρὸς τὰ φίλα μὲν σοὶ, ἔχθιστα δὲ ἐμοὶ, βιαίως συνήρατες· εἰ μὴ τοῦ μὲν ἐράσιμιον κάλλος ἐνεκακίνας βορβόρω, ὡς ἡ παρὰ τῷ Σολομῶντι ὅς τὸ ἐν βίβη χρυσοῦν ἐνώτιον. Ἄλλὰ μοι μηδὲν ἀχθεσθῆτε, μακαρία δμήγυρις, εἰ οὕτως τῷ ἀδαματῆρι τυτῶν καὶ κακῷ θρέμματι ἐμπικριζοίμαι, οὐ τὴν τυραννικὴν ἐπιανάστασιν καὶ Παῦλος ὁ τοσοῦτος, ὁ ἐσταυρωμένος τῷ κόσμῳ, ὁ μηκέτι ζῶν, ἐν ἑαυτῷ δὲ φέρων ζῶντα καὶ λαλοῦντα τὸν Χριστὸν, ἐφυλάττετο, καὶ δυσκοταίνων ὅσον ὠλοφύρετο, ταλαίπωρον ἑαυτὸν καλῶν ἄνθρωπον, καὶ διαπορούμενος καὶ ζητῶν τὸν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου ρυσόμενον, ὧ δὲ καὶ ὡς ἀθλητῆς γενναῖος καὶ στεφανίτης ἐπιπίπτων σφοδρότερον, οὐκ ἐληξε πρότερον, πύξ πατάσων, καὶ συγνοῖς ὑποπιασμοῖς κατατῆκων, πρὶν καταδουλώσασθαι, καὶ κατῆκον παραστήσασθαι.

Ναὶ, φησὶν· ἀλλ' ἐξῆν καὶ σοὶ τὸ κατὰ φύσιν ὑποταγεῖν ἐμὲ δουλοῦσθαι ὑπωπιάζειν βυλομένην κατὰ τὸν ἀποστολικὸν τύπον, καὶ τὸ σοφὸν ἐκεῖνο πρᾶγμα· Ὅψω χόρτος καὶ βόσχος, δούλω ἄρτος καὶ μάλιστα. Φεῦ τῆς χλεύης! οἶα κατειρωνεύεται μου! Νῦν ὁμολογεῖς ὑποτακτὸν εἶναι μου φύσει· νῦν χαρίζῃ μοι λόγοις τὸ ἐξεῖναι ὑποτάσσειν, ἔργοις δὲ ἀνθιστάμενον. Ἐγὼ δὲ καὶ αὕτη ὅτι μὲν ὡς θρον ὄβριστην κόπτεσθαι βοσκᾶν ἐχρῆν, καὶ ὡς δούλον πονηρὸν μάλιστα ξαίνεσθαι, ὀφθαλμοῦσ' ἔχω· πλὴν δεῦρο ἀπόκριναι μοι, πηνίκα καὶ ἐν τίνι τῶν ἡλικιωῶν ἐξεστί μοι δουλοῦσθαι σε, τὸ μηδέποτε δυνάμενον ἀποστολικῶς ἐρεῖν, ὑποταγεῖναι τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος; Πότερον κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ μειρακίωδην; Ἄλλὰ τὸθ' ὅπ' ἀνοίας ἀφραίνουσα, οὐχ οἶα τέ εἰμι χρῆσθαι ἐμαυτῇ, καὶ συνίεναι ὅσον ἐγὼ σοῦ διήνεγα· ἀλλ' ἐν τῇ νεανικῇ τε καὶ ἀνδρικῇ; Καὶ μὴ τῆνικαῦτα πᾶν κακὸν ἀνέβρωγε, καὶ ὁ πόνος ἐνθένδε σφοδρότερον ἄρχειται, ἐμῷ μὲν ἐμαυτῆς ἄρτι γινωσκούσης, καὶ τῆς καθηκούσης ἀρχῆς ἐπιλαμθανομένης, καὶ δικαιοσύνης ἀλλῶ βίβη καὶ ὀπίσθι διαίτη χρῆσθαι ἀμείνων, καὶ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ ἐν τῆσθαι· τοῦ δὲ οὐκ ἀνεχομένου τῆς φίλης καὶ συνηλικῆς συνηθείας ἀποσχέσθαι, ἀπὸ γενέσεως ἕως εἰκοσατηρίδος αὐτονομίᾳ ἐνεσάναντο· καὶ γὰρ σπρίσθαι παιδοκριθῆναι, καὶ ἡδονὴν μόνην ἀσκίσαντος· καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅπως ἀνθίσταται

μοι κρατερῶς, καὶ ὡς καινοτόμῳ καὶ παρὰ δίκην Ἀ
 τυραννοῦση, καὶ τὸ χρόνιον ἔθος καὶ τὸν φυσικὸν νό-
 μον ἐπιτελεῖ μοι, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ ἄλλο συμ-
 μαχεῖν ἐκ καινῆς προσεταιρίζεται, τὸ ἐπ' ὄψους
 καὶ ἐπ' ὀμφαλοῦ γαστρὸς ἰσχυρὸν τηλικαῦτα πάθος,
 καὶ πρὸς γε τὸ φιλοχρήματον, τὸ φιλότιμον. καὶ εἴ
 τι τοῦτοισι ὁπαδὸν ἕτερον μετὰ τοσοῦδε καὶ τοιοῦδε
 στίφουσι συνίσταται καὶ ἀντιστρατεύεται μοι, καὶ
 καταστρατηγῆ καὶ αἰχμαλιώνει με τῷ νόμῳ τῆς
 ἀμαρτίας, καὶ πείθει πράττειν καὶ συμπεράττειν
 αὐτῷ, ὃ μὴ θέλω μηδὲ βούλομαι. Οὕτως οἶδεν ἄρχε-
 σθαι· οὕτω νόμους ὑποταγῆς τιμᾶ. Ἐνευθεν μέν-
 τοι συνήνεγκεν ἂν, ὧ φίλοι Θεοῦ, μὴ βροπάλους
 κόπτειν ὀνηλατικῶς τὸ γαυρούμενον οὕτω παρὰ
 φύσιν καὶ σκιρτῶν ἀκίβηκτα, καὶ μηκέτι κτηνωδῶς Β
 ὀγκώμενον, ἀλλὰ θηριωδῶς βρυχώμενον, οὔτε μὴν
 μάστιγι καὶ πυγμαῖς δεσποτικῶς ὑποπιέζειν τὴν
 ἐπανιστάμενον, καὶ τυραννίδι προδήλως ἐπιτιθέμε-
 νον, ἀλλὰ σιδήρῳ μετείναι, ὃ φασί, καὶ πυρὶ, καὶ
 λαμπρὰν καθάπερ ἄρασθαι μάχην, καὶ ὁμῶς χω-
 ρήσασαν τῷ πολέμῳ, ἣ ζῆν εὐκλεῶς παραστησα-
 μένην αὐτῷ, ἣ τὸ τοῦ γενναίου Σαμψῶν δρᾶσαι τε
 καὶ παθεῖν, καὶ σπᾶσαι λέγου τὸ ὕβριζον, καὶ πί-
 πτοντι ἐπαπείναι χαίρουσαν. Ἦν δὲ ἄρα κάμοι
 συμπίπτον ἐκεῖνο τὸ παρὰ τῆς παροιμίας σχετλιαζό-
 μενον· Αἶ αἶ, τὸ δῆτος δεινὸν ἀνθρώποις κακὸν,
 ὅταν τις εἰδῆ τάχαθον, χρῆται δὲ μή. Εἰδύλα γὰρ
 φ; οὐ μιστιγῶτέον ἐστὶ τὸ οὕτως ἀπειθῆς, ἀλλ'
 ἐχθραντέον ὡς πολέμῳ, ὅμως οὐ γρῶμαι τάχαθῷ
 τουτιφί λογισμῷ. Ἐκκροῦμαι γὰρ παρὰ μυρίων
 παθῶν. Τίνα ταῦτα; οὐ γὰρ ἀποκρύψομαι ὑμᾶς.
 Αἰδῶς, φειδῶ, ἔλεος, δέος οὐκ ἀδελῆς, ἀλλὰ κείρον.
 Αἰδοῦμαι ὡς ὀμόδουλον, καὶ ὡς σύστεργόν ποτε, εἰ
 καὶ μὴ νῦν, ἴσως ἐσόμενον, καὶ ὡς συντεθραμμέ-
 νον, καὶ φίλον ἑταῖρον καὶ ἠλικα· ωλεδομαι ὡς δει-
 λαίου καὶ δυστήνου καὶ τλήμονος· καὶ μοι δεινός τις
 ἔλεος ὑπεῖσι, καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως συνανιῶμαι πιεζο-
 μένῳ, καὶ θλιβομένῳ συνοδυνῶμαι, καὶ ἀλοῦντι συν-
 ἔρχομαι· ἔτι φυλάττομαι μὴ ταῖς κακώσεσιν ἐκκα-
 ῆσαν λάθοι πεσόν, καὶ προστρίψαιτό μοι αἰτίαν
 αὐτοεγέρων, ἣ δεσμιῶν διορυσσόντων φρουρὰν, καὶ
 ἀποδιδρασκόντων, ἣ θεράποντας ἰδίου διαφθειρόντων
 ἑτασμών καὶ βασιάνων ἐπιτάσσουσιν. Ὅσῳ γὰρ θρασύ
 καὶ ἰταμόν ἐστιν, ὅτε καὶ μάλλον εὐτραφεῖ, τοσοῦτῳ
 παρὰ τῆς προστυχούσης τληπαθείας καταρασσόμε-
 νον τέθνηκεν. Οὐχ ὅπως γὰρ νοσοῦν, ἀλλὰ καὶ βιγούν
 καὶ ἀγρυπνοῦν, ἣ πεινῶν καὶ διψῶν, ριπτάζεται
 κατὰ γῆς ἐκλείπον, καὶ παρὰ δυσμενῶν ἔλκον ἔλεον·
 μὴ ὅτι γε τῆς παρ' ἐμοῦ κοινωνοῦ γενέσεως καὶ βιώ-
 σεως, καὶ μὴν καὶ παλιγγενεσίας καὶ παλιμβιόω-
 σεως

Τάλαινα, τί πάθω ἢ δρᾶσω, τοῖφδε συνοίκῳ πολυ-
 παθεῖ συζυγεῖσα, καὶ τοῖς αὐτοῦ συνδιατιθεμένη
 πάθεσιν; ἢ παιδοτροφουμένη ἐπὶ τὸν αὐτὸν τῆς
 ἀγνοίας κατασπῶμαι βυθὸν, καὶ σφριγῶντι πρὸς τὰ
 ἐφ' ὕβριστα συνεκφέρομαι, καὶ χαλεπαίνω μὲν εὐ-
 σωματοῦντι, καὶ πρὸς δὲ μὴ θέμις ἀρπάσσοντι· τλη-
 παθοῦντι δὲ πάλιν, κατακλωμένη ἐπικάμπτομαι,
 καὶ προσβλέπω ἤμερον. Ποίας δίκης, τίνας τιμω-

ρίας οὐκ ἄξιον τὸ οὕτως ἀγνωμονοῦν, καὶ ὕβρισι-
 κῶς μοι προσφερόμενον, τῆ οὕτως ἐπιεικεῖ καὶ
 προσπαχοῦση ἔσεινῶς διακειμένη, ὡς οὐδὲ σπλάγ-
 χνοὺς οἰκειοὺς μήτηρ φιλοτεκνός· ἀλλ' οὕτω μὲν δὴ
 μεροακισυόμενον νεανισκευόμενον τε καὶ ἐξανδρού-
 μενον, οὐ κατακούειν μου. Πέφυκε· γηράσκον δὲ δε-
 ξιόν ἐστὶ καὶ εὐάγωγον πρὸς τὰ δέοντα ὄργανον;
 Πόθεν; ὃ γε τῶν τόνων καὶ συνδέσμων παρειμένων,
 καὶ τοῦ ἐμφύτου ἀπεσθηκότος θερμοῦ, ἀκίνησιζ
 μρασμῶδε πεπέδηται, καὶ γερανθρῶφ ἀνανθέντι
 προσέοικε. Ταχύ γ' ἂν τὸ τοιοῦτον δύναται σπαι-
 δαίων συνεφάπτεσθαι πράξεων, τῶν ὑπανεχόντων
 καὶ γερονταγωγούτων δεόμενον. Ἠγάπων δ' ἂν, εἰ
 μὴ προσανεμάττετό μοι τὰς ἑαυτοῦ κῆρις, καὶ τῶν
 αὐτοῦ πρεσβυτικῶν ἀνεπίμπλα κακῶν, τοῦ ληρεῖν
 λέγω, καὶ παραπαλεῖν, καὶ ληθαργεῖν. Εἴπερ γάρ τι
 ἀληθὲς τὸν νοῦν συγγηρᾶν τῷ Τιθωνῷ, καὶ δις τοὺς
 γέροντας παιζὰς γνεσθαι, ἐς τὸ νηπιάζειν τοῖνον
 διὰ τῆς περιόδου τῶν ἠλικιῶν ἀνακάμπτομεν, καὶ
 σῶμα μὲν ὀρᾶ καὶ ἀκούει ἀμβλύτερον· αὐτὴ δ' ἐγὼ
 χρονικαῖς λήμαις ἐπισκοτοῦμαι, καὶ οὐκέτι ἔχω
 ἐπαλεῖν ὀξύτερον· κάκεινο μὲν, εἰ καὶ τῶν ἄλλων
 ἐπιλανθάνεται, τοῦ γε μὴν τρέφεσθαι μέμνηται
 ἔσαι, καὶ γομφίων οὐκέτι τοῖς φανώμασιν ἐμπεπη-
 γότων, ὅμως ἀλήθει γνάθοις ἀμύλιος ὡς οἶόν τε, ἄς
 καὶ τις παροιμία ὅσα καὶ βακτηρίαν ἀποχαρίζεται
 ἀνδρὶ γέροντι· ἐγὼ δὲ οὐκέτι μαθήσει καὶ μὴμη
 χρωμένη, οὔτε μὴν ἀναπεμμάζουσα τὰς ἀναμνήσεις
 ὡς ἔμαθον, μόνου κατεμφοροῦμαι τοῦ ληθαίου πό-
 ματος· καὶ οὕτω κατὰβραχὺ ἀναποδίζω πρὸς τὴν
 νηπίαχον ἀνωθεν. Εἰ γὰρ καὶ κρᾶσσειν ἐναντίας
 πεποῖωνται οἱ τε παῖδες, καὶ οἱ ἐσχατογέροντες· οἱ
 μὲν γὰρ ὕγροι καὶ θερμοί, οἱ δὲ ξηροὶ καὶ ψυχροί·
 ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἀμφοτέρων τὸ φρονεῖν περικόπτομαι.
 Ταῦτ' ἄρα, ὅτε μὲν τὸ σῶμα τὸ παιδικὸν ὑπὲρ βρεχ-
 μῷ πλαδαρῷ ὕδαρῇ φορεῖ τὸν ἐγκέφαλον, ὡς νήπιον
 ἀξύνετον φρονῶ· ὅτε δὲ τὸ πρεσβυτικὸν ὑπὲρ κρη-
 κρῶν, μὴδὲν ἀσταφίδος τὸ τῆς παροιμίας ἀπεισι-
 κός, ὡς νήπιον αὐθις λογίζομαι. Δειναὶ γὰρ αἱ ὑπερ-
 βολαὶ τῶν ποιότητων, καὶ σωμάτων μὲν φύσιν λυ-
 μήνασθαι, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τὸ ἑαυτῆς λογίζόμε-
 νον. Ἐῷ καταλέγειν καὶ τᾶλλα, ὅσα ταῖς ἠλικίαις
 ταύταις, τῆ πρώτῃ λέγω καὶ τῆ ἐσχάτῃ, ἀδελφαῖς
 παρέπεται, τὸ περιττωματικὸν φημι τῶν ἐκκρίσεων,
 τὴν ψίλωσιν τῶν κρανίων, τὸ τῶν στομάτων συελῶ-
 δες καὶ ἀνοδόντων, τὰ διακρυδῆ καὶ ὑγρά ὀμμα-
 τα, αἱ τῶν μυκτῆρων κόρυσις, καὶ πόδες, τῶν μὲν
 μηδέπω, τῶν δὲ μηκέτι βαδιστικοί· ἣ τε τῶν μελῶν
 τρομερὰ ἀστασία, καὶ τοῦ παντὸς σήματος κρᾶδαν-
 σις. Ἀλλὰ μέχρι τίνας φιλονεικῆσω πᾶσιν ἐπεξίεναι
 τοῖς τοῦ σώματος λυγροῖς παθήμασι, δι' ὧν, ἣ πρὸς
 τὸ συναλγεῖν ἐπισπᾶται με δυστυχῶς, ἣ πρὸς τὸ
 συνήδεσθαι συναρπάζει με δυστυχέστερον; Οὐκοῦν
 τῶν πολλῶν ἀφεμένη, παραδραμοῦσα δὲ καὶ τὸ
 σμήνη τῶν νοσημάτων ὑφ' ὧν καὶ θαλαπομένη, κα
 βιγῶντι, καὶ στρεβλομένη τὰ ἄρθρα, καὶ συνελόντα
 φάναί, κακῶς διακειμένη, συμβασανίζομαι, ἀναλε-
 φαλιώσομαι ὧν ἀδικοῦμαι τὰ σχετικώτερα. Ἀπ
 εἰδείξα ὅπως ταῖς φυσικαῖς παρακέρχεται δυνάμειν,

εις ἐπάμαρτον πλησμούην καὶ τρυφὴν· καὶ ὅπως ἔμοι πειρωμένη ἐπιτροπεύειν. καὶ πρὸς τὸ σωφρονέστερον ἀνακρούειν ἐπανίσταται, καὶ ἀνθίσταται, τὸ αὐτόνομον ἔθος ὡς νόμον ἀκίνητον προβαλλόμενον, οἷα τις ἀδάμαστος μάσχος, ἀτιμάζων τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, καὶ πνέον ὕβριν, καὶ ταυρηδὸν ἐξοιστρούμενον· τὸ δεινότερον, ὅτι τοὺς πεπηγότας φύσεως ὄρους ὑπερπηδᾷ. Τεταγμένον γὰρ ἄγεσθαι πρὸς ἔμοῦ, ἃ τε λογικῆς καὶ ἡγεμονικωτέρας, αὐτὸ μᾶλλον φιλονεικεῖ ἀρχεῖν ἐμοῦ, ἐκοῦσάν τε καὶ ἀκουσάν ἐπισπᾶσθαι πρὸς τὸ συνεκπορίζειν τὰ καθ' ἡδονὴν αὐτῷ, καὶ συνασχημονεῖν, ὡς περ τιμὴ χειρὶ διπάλτῃ, αἰχμαλωσίᾳ βιαιωτάτῃ καὶ γοητείᾳ πιθανωτάτῃ ἀπειργομένην. Παρετραγώδησα καὶ ὅσα προσεπιτίθεται μοι ἐπαχθῆ, ἐν τε τῇ νηπιώδει καὶ πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ, εἰ καὶ φύσει ἀνέγκλητα, ἀλλὰ τὰ κακοδαίμονιαν ἐπιτείνοντα. Ὡς γὰρ οὐκ ἀποκρώντων τῶν ἐν ἀκμαζούσῃ καὶ σφουδρῶσιν πρὸς τὰ αἰσχιστά κακῶν, καὶ αἱ παρ' ἐκείτερα ταύτης τὰς κακοπραγίας ἐαυτῶν συνεισφέρουσι· καὶ διὰ πάντων ἡλικίαν καὶ ὄσσην ἐφύβριστον ἐπαντελεῖ μοι τὴν πάθειαν ἐδ' χρηστὸν τοῦτ' εἶμα, μετρίως παρέδειξα. Ἴνα γοῶν μηκέτι αἰσχροῦς οὕτως ἢ εἰκῶν τοῦ Θεοῦ ἀτιμάζοιτο τῇ πηλίνῃ συζυγίᾳ, καὶ ἡ κυρία παρὰ τοῦ ὑπὲρ χεῖρα τυραννοῦτο, ὑμέτερόν ἐστι καὶ λοιπὸν τὴν ψῆφον ἐπενεγκεῖν, καὶ τὴν ἀρμότουςαν ἐπιθεῖναι τῷ ὑβρίζοντι δίκην, καὶ μὴ ἐφείναι ἀδικεῖν με εἰσέπειτα. Εἰ γὰρ ὁ ἐν Εὐαγγελίοις ἐκείως κριτῆς, μήτε τὰ πρὸς Θεὸν περιδεῆς, μήτε τὰ πρὸς ἀνθρώπους αἰδήμων, ἐκδίκησιν πεποίηκε, πολλῶ μᾶλλον ὑμεῖς ἐμοῦ, οἱ καὶ τὰ θεία ὄσιοι, καὶ εὐλαβεῖς τὰ ἀνθρώπινα. Μὴ γὰρ ἀξιοῦσθω φειδοῦς, εἰ πρὸς ἱκετηρίαν προτείνει τὸ οἰκτρὸν καὶ μογερὸν τῆς αὐτοῦ φύσεως· ἀλλὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ καταφανοῦς τυραννίδος βδελυξάμενοι, δυοῖν θάτερον ποιῆσαι δικαιοῦσατε, ἢ ἐμοὶ δοῦναι χρῆσθαι οἱ δ' τι καὶ βούλομαι, στρεβλοῦν, μαστιγοῦν, λιμαγχοῦν, πάσῃ μηχανῇ βασανίζειν, καὶ μὴ εὐθύνεσθαι εἴπερ πηρώσω, καὶ παράπαν κατεργάσομαι, ἢ κατὰ ζῆλον ἀποστολικὸν παραδοῦναι τῷ κοινῷ παλαμναίῳ καὶ δημοσίῳ δημίῳ, τῷ Σατανᾷ. Ὡν γὰρ ἀγγεῖα ὀησες χθονὸς οἰκήσουσι κατὰ τὸ λόγιον, οἰκοῦσι δὲ δῆπου διὰ τῆς ἐμπαθείας, τούτων καὶ ποινὰ μερόπων ἀγκυτεῖραι· οὕτως πληγὴν, νοῦν ὀσει τὸ ἀνόητον, καὶ ἐαυτὸ ποτε γινώσεται, καὶ τοῦ παροῖναι δ' τοσοῦτω καθυβρίζοντες ταύτην ἐλάνθανον, ἕως ἀλόγων καὶ θάμνιον καὶ σικυῶν κατάγοντες, καὶ οὐ μόνον αὐτὴν ἀσυμμέτρῳ τιμῇ καὶ ἀτιμίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνωτάτω φύσιν ὑβρίζοντες. Ἐπειδὴ γὰρ βουληθεῖη ποτὲ θεὸς πλάσαι τὸν ἀνθρώπον· ἀνακτεῖν γὰρ μοι τὸν λόγον εἰς οἰκεῖαν ἀρχὴν· οὐ τῇ γῆ, οὐ τοῖς ὕδασιν ἐξαγαγεῖν καὶ τοῦτον, ὡς τἄλλα γένη τῶν ζώων ἐκέλευσεν, ἀλλὰ χοῦν λαθῶν, αὐτὸς ἐπλάσει· καὶ ὡς ἡ πλάσις θεοτέρα, οὕτω καὶ τὸ σχῆμα τοῦ μὲν ἀρχικώτερον. Οὐ γὰρ τετρασκελὲς καὶ πρηγῆς, γαστέρα καὶ κεφαλὴν πρὸς γῆν διατανυσθὲν καὶ κυπτάζον ἀεὶ, ἀλλ' ὄρθιον καὶ δλον μετέωρον, μικροῖς μὲν καὶ ἔχουσι πελμάτων δυοῖν ἐπιψαῦον τῆς γῆς, ὑψοῦ δὲ κεφαλὴν ἀνέχον καὶ ἀναπνέον αἴθρια, καὶ οὐρανοῦ κάλλη καταβέβημενον, καὶ γυμνὸν μὲν συμ-

τῆς ὡς περ ἐν θεάτρῳ κώμῳ δούσης, οὐκ ἐν δικαστηρίῳ κατηγορούσης, ἤκουσατε δῆπου, θεοτάτοι δικασταί. Ἀφέτω γὰρ γλώττῃ. Ἴνα μὴ πλέον τι λέγω, ἀταμίεῦτως ἐχρήσατο, οὐδ' ὡς ὁμοδούλου γοῦν, ἢ ὡς ἀπὸ φησι, συζυγοῦς φειδομένη, ὡς δὲ ἀργυρωνήτῳ ἀνδραπόδῳ προσφερομένη. καὶ μονοῦ καὶ κονδύλου συκνοῦς ἐπιπνερθούσα· ἐγὼ δὲ, ἐπει καὶ εἰ λέγειν ἐφίησιν ἢ ὑμῶν ἐπιείκεια, φλαῦρον μὲν οὐδὲν ἔρω· εὐφημεῖν γὰρ ἀνάγκη· ἃ δὲ συνεῖρει ἐγκλήματα κατ' ἐμοῦ, ταῦθ' ὡς ἀν ὄντιν τε ὧ, διαλύσασθαι πειράσομαι. Ἄπαξ δὲ μοι ἐν γε τῷ παρόντι δοθείσης ἰσηγορίας, δεήσομαι ὑμῶν, διαπραθνεῖν τὴν ἐμὴν δέσποιναν, εἰ γε ἀναξιοπαθεῖν οἰκμένη, πρὸς ὄργην ἀκούει τῶν λεγομένων, καὶ ὕβριν ἀλλῶν καὶ τοῦτο νομίζει, τὸ ἀντιφθεγγεσθαι οἱ τολμᾶν ἐμὲ τὴν ἀρχὴν· ἀναμνησαί τε ὅπω, οὐτε ὁ θεὸς Ἰωβ τὴν τῶν ἰδίων οἰκειῶν πρὸς αὐτὸν κρίσιν ἐφαύλιζεν, ὡς αὐτὸς που φησί, κατ' οὐ ψεύδεται θεολογῆ. Πρὸς τοῖς ἄλλοις γὰρ καλοῖς καὶ ἀληθινῶς ἀνθρώποις μεμαρτύρηται· οὐτε μὴν ὁ θεὸς παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰωβ ἐπὶ δίκην προκαλοῦμενος, ὡς βλάσφημον ἤλεγξε. Πῶς γὰρ, ὅς γε παρὰ μὲν τῷ θεῷ Ἡσαῖα, εἰ δὲ καὶ διαλεχθῶμεν πρὸς ἀνδρας πεπλημμεληκότας, εἴ φησι· παρὰ δὲ τῷ μεγάλῳ Δαβὶδ εἰσάγεται δικαιοῦμενος, καὶ νικῶν ἐν τῷ κρίνεσθαι; Οὐκοῦν καὶ ἡ κατ' εἰκόνα Θεοῦ μείεσθω τοῦ ἀρχετύπου τὴν ἀγαθότητα, καὶ μεγαλοφύχως ἀνεχέσθω, τῆς εἴτε κρίσεως ταυτησὶ χρῆ λέγειν, εἴτε καὶ διαλέξεως, καὶ μεθ' ὅσων λογισμῶν ἐκείνος ὁ τῆς ἀνδρίας ἀδαμάντινος καὶ χρυσοῦς ἀνδρίας, τὰς πρὸς αὐτὴν οἰκετικὰς δίκας προσίτω. Ὑπέρτερον γὰρ, ἔλεγεν ὁ μακάριος, οὐκ ὡς καὶ ἐγὼ ἐγενόμην ἐν γαστρὶ, καὶ ἐκείνοι γεγονόσιν; Εἰ δ' ἴσως αὐτὴ παραπλησιως λογιζέσθαι καὶ λέγειν τοῖς τοῦ δικαίου Ἰωβ κατοκνεῖ, ἀλλ' ἐμοίγε ὅτε εἰπεῖν, εἰ καὶ ἀντιστρόφως, καὶ ἀνομιλίως ὁμοία· παρ' ὅσον ἐκεῖ μὲν δεσπότης πρὸς θεράποντας ἐπιεικτεῖτο· ὧδε δὲ πρὸς δέσποιναν τὸ θεραπευτικὸν παρῆρησιάζομαι. Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ αὐτὴ χειρὶ Θεοῦ ἐγείσται, ὡς ἐγὼ πέπλασμα; Οὐ γὰρ δὴ καὶ τὸ κτῆμα εἶναι Θεοῦ ἀπαρνήσεται, εἰ καὶ τὸ πλάσμα ἴσως, ὡς θεῖον οὐσα ἐμφύσημα, οὐδὲ καχοσχόλοις ἀνδράσι φενακισθεῖσα πεισθήσεται, θείας οὐσίας εἶναι ἀπόβροια, οἱ γε ὅσων σεμνύνειν ἐσπούδασαν, ταυτοφυῆ τῷ Θεῷ ἀποφαίνοντες, τοσοῦτω καθυβρίζοντες ταύτην ἐλάνθανον, ἕως ἀλόγων καὶ θάμνιον καὶ σικυῶν κατάγοντες, καὶ οὐ μόνον αὐτὴν ἀσυμμέτρῳ τιμῇ καὶ ἀτιμίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνωτάτω φύσιν ὑβρίζοντες. Ἐπειδὴ γὰρ βουληθεῖη ποτὲ θεὸς πλάσαι τὸν ἀνθρώπον· ἀνακτεῖν γὰρ μοι τὸν λόγον εἰς οἰκεῖαν ἀρχὴν· οὐ τῇ γῆ, οὐ τοῖς ὕδασιν ἐξαγαγεῖν καὶ τοῦτον, ὡς τἄλλα γένη τῶν ζώων ἐκέλευσεν, ἀλλὰ χοῦν λαθῶν, αὐτὸς ἐπλάσει· καὶ ὡς ἡ πλάσις θεοτέρα, οὕτω καὶ τὸ σχῆμα τοῦ μὲν ἀρχικώτερον. Οὐ γὰρ τετρασκελὲς καὶ πρηγῆς, γαστέρα καὶ κεφαλὴν πρὸς γῆν διατανυσθὲν καὶ κυπτάζον ἀεὶ, ἀλλ' ὄρθιον καὶ δλον μετέωρον, μικροῖς μὲν καὶ ἔχουσι πελμάτων δυοῖν ἐπιψαῦον τῆς γῆς, ὑψοῦ δὲ κεφαλὴν ἀνέχον καὶ ἀναπνέον αἴθρια, καὶ οὐρανοῦ κάλλη καταβέβημενον, καὶ γυμνὸν μὲν συμ-

ἙΤΕΡΑ ΜΕΛΕΤΗ· ΚΑΙ ΑΥΤΗ ΑΝΤΙΘΕΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΕΪΗ.

Τίνας ἂν εἰποι λόγους Σῶμα κατὰ Ψυχῆς δικυζόμενον μετ' ἀετῆς ἐν δικασταῖς.

Ὅσση μὲν ὕβριν καὶ λοιθορίαν, καὶ ἡλικία σώματα ξυμφορήσασα κατέχευε μου ἢ σεμνὴ ψυχῆ, οὐ-

τὴν ἐπιχειρομένην παρὰ τῆς φύσεως τοῖς ἐσθιομένοις καὶ πινομένοις γλυκυθυμῶν, ὡς ἔδυσμά τι προσαγωγὸν εἰς τὸ ἐρσσιμῶς καὶ ἀρπαλιώτερον προσίσθαι τροφήν, καὶ μὴ ἀποκναίνειν ἀτιμωζόμενον ἐπὶ τοῖς ὁσπτεράσι παραφερομένοις προσάρμασι. Καινοτομεῖ γὰρ καὶ νόμοις καὶ ὀνόματα, ἀλλόκοτά τινα νομοθετοῦσα καὶ ὀνοματοθετοῦσα, ὡς οὐ θεμιτὸν σὺν ἡδονῇ τρέφεσθαι, διὰ τὸ τρυφήν εἶναι τὴν τοιάνδε τρυφήν. Ἐγὼ δὲ φῶσει καὶ νέμοις φύσεως διοικούμενον, ἐξεῖναι μοι τρέφεσθαι φημι, σὺν τῇ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἐπομένην γλυκυθυμίᾳ καὶ ἡδονῇ· καὶ οὐκ ἔστι τοῦτο τρυφή ἐνδιάδελτος, ἀλλ' εὐχαρῖς τρυφή καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσα. Εἰ δέ τις λύπη καταποθεῖ, ἢ φαγεῖν ἄρτον ὄλιως ἐλάθετο, ἢ σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἐφαγε, καὶ τὸ πᾶμα μετὰ κλαυθμοῦ ἐκίρνα, ἕτερος οὗτος λόγος, οὐ πρὸς τὴν προκειμένην ὁλοσχερεστέραν ἡμῖν ἀμφισβήτησιν· εἰ δὲ τὴν ἐπὶ τῇ θρέψει φυσικὴν ἡδονὴν φιληθονίαν ἐρίζεται, πολλῶν πρότερον τὴν ἐπὶ παιδοποιεῖα ὀνομάσει ἐπιβρόχον· ἀλλ' οὔτε γαμικὴ ἡδονὴ, οὔτε μὴν θρεπτικὴ διαβέδληται τοῖς νοῦν ἔχουσιν, ὅτι μὴ καὶ μᾶλλον θαυμάζεται. Ἡ μὲν γὰρ τὸ ὑποβρόχον τοῦ γένους ἀναπληροῖ τῇ διαδοχῇ· ἢ δὲ τὸ καινούμενον τοῦ σώματος τῇ τροφῇ. Οὐκ οὐδὲ ἡ θεία ψυχὴ τοῦ οικείου σεμνύματος ἀποκρίπτει, οὐδ' ἄλλως περιυβρίζεται ὑπείκουσα μὲν τοῖς οὕτω θεσπιστομένοις παρὰ τῆς φύσεως, συμβαλλομένη δὲ καὶ συνεπιχορηγοῦσα τὰ ἐν τοῖς πρώτοις, καὶ μάλιστα τῶν ἀναγκαίων τῷ σώματι, εἰ καὶ αὐτῇ τοιαῦτα βρενθύεται, καὶ οἷς ἄλλων κατηγορεῖ τρυφήν, τούτοις αὐτῇ τρυφῶσα μᾶλλον ἀλίσκεται. Σκέψασθε γὰρ αἶα σεμνύεται. Ὑθρῖν καὶ δουλείαν ἀτιμοτάτην φησὶ τὸ ἐπιστράφθαι μου τὴν ἀρχὴν, καὶ τὰ ἀναγκαῖα συνεκπορίζεσθαι, καὶ εἰρωνεύεται οὐχ οἷα τε εἶναι τοῖς τε κρείττοις προσανέχειν, καὶ ἐπιστράφθαι τοῦ χειρόνος, ὀφλοποιῦ τινος παιδίσκης καὶ αἰτοποιοῦ σχῆμα περιθεμένη, θέσποινα ἄλλως οὔσα, καὶ τὸ αὐτῆς μακάριον ἐσπουδακῶς τρεῖν ἀνύδοιστον.

Ἄλλ' εἰ μὲν παρ' ἄλλοις βλακεύουσα ταῦτ' ἐκομψέμετο, τάχ' ἂν ἐφενάκιζε· νῦν δὲ παρ' ὑμῖν οὐδὲν ὑγιὲς προσποιουμένη, καταφανῶς ἀφῆχημονεῖ. Ὑμεῖς γὰρ καὶ αἰγῶντες, σαφεῖς ὡν ἀκκίζονται ἤδη καθήσασθε ἔλεγχοι, οἱ τῆς μὲν εὐγενείας τοῦ κατ' εἰκόνα, εἰπερ τινὰς, μετεποιήθητε, καὶ διεβιάσατε ἀπροσπαθῶς καὶ ὅσον ἄδωλως ἐν σαρκί τοῖς θνητοῖς, πλὴν καὶ τῶν σωμάτων ἐν τῷ μέρει ποιήσατε πρόνοιαν, αὐτουργοῦντες ἀποστολικῶν ζήλων, καὶ τάπιτηδεια αὐτοῖς ἑαυτοῖς διυπηρετοῦμενοι, καὶ οὖν ὠδύρασθε τὴν τοιάνδε τῶν σωμάτων ἀποστραφὴν, ὡς τῶν ψυχῶν ἐκ τῶν κρείττωνων ἀπόπτωσιν, οὕτε μὴν τὴν σειρὰν τῶν λόγων ἐσχετλιάζετε, ὡς τῆς χρυσῆς ἀλύσεως τῶν ἀρετῶν ἄλλην ἀνάλωσιν, ἀλλ' ὡς τὰ πάντα δικαιοῖ, δικαίως, ὧ μακαριώτατοι, καὶ τὰ τῶν σωμάτων ἐδιδάξατε δίκαια κατὰ τὸ θεῖον παράγγελμα, καὶ οὐ πρὸς τοῦτο χεῖρους ἑαυτῶν ἐνομιζετε γενέσθαι, οὔτε εἰς μαγείρων καὶ τραπεζοποιῶν τάξιν κατάγεσθαι, ὡσπερ νῦν τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἠκούσατε. Ὡς ἔγωγε, ὡ φίλοι Θεοῦ, οὐδὲ συνωρῶ τίς ὑβρις ἐκ τῆς περὶ ἐμὲ προνοίας τῆ ψυχῆς προστρέβεται, ἀλλὰ δι-

σκοπία παιδίσκων κηδομένη ἀτιμωζοῦτ' ἐν παρὰ τοῦτο, ἢ κυβερνήτης ἐπισκευαζῶν τὴν φορτίδα ἐπισηφαιότερον ἀπὸ τοῦδε πλευσίται, ἢ στρατιωτῆς ἀναχακῶν ὄπλα καὶ διασμήτων, καὶ ἔκπον τρέφων πολεμιστήριον, ἀστρατεία; ἀλώσεται διὰ τοῦτο, ἢ λειποτακτοῖσι καταλεγήσεται. Τί μὴ πρὸς τοῖς ὄρβις τοῖς ἀσωμάτως πολιτευσαμένους ἐν σώμασι, καὶ σώμασι μὴ ἀπεθανομένους, ὅτι μὴ καὶ μᾶλλον περιέποντας ἐφ' ὅσον ἔχρην, ὧ μᾶτην μεσοσώματε σὺ καὶ διακενῆς φιλαίτιε; Τί μὴ τὸν μέγαν ἀπόστολον ἀναλογίζῃ, ὃς εἰς παράδεισον μὲν καὶ τρίτον οὐρανὸν ἠρπάζετο, καὶ ῥήματα ἀνθρώποις ἀβρότητα ἤκουεν· εἰς τὸ δεῦρο δὲ πάλιν μετιῶν, οὐχ ὑβριν φέτο σκυτοουργεῖν καὶ ὑπηρετεῖν αὐτοχειρταῖς χρεῖαις αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ; Ὑπερναδῶμεν τῷ λόγῳ Παῦλον καὶ τὸν κατ' αὐτὸν τρίτον οὐρανόν· οὐχ ὁ Θεὸς πρὸς τοῖς αὐτοῦ ὡν ἀνακεχώρηκε πρὸς ἑαυτὸν καὶ τοῦ παντός ὑπεριδρύται; Ἄρ' οὖν ἀνεπιστράφως ἔχει τῶν μετ' αὐτόν, οὐδ' ἐπιτροπεύει τῶν ἐσχάτων καὶ περὶ ἡμῶν; Ἡ ἐπιτροπεύων προνοητικῶς, τῆς οικείας ὑρεῖται παρὰ τοῦτο δόξης; Πῶς οὖν ἡ συζυγῆς σώματι ψυχῇ τὴν τημέλειαν τοῦ συμφυοῦς σώματος ἀναξιοπραγίαν ἑαυτῆς λογίζεται, καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν δευτέρων ἀπαξιοῖ, ὑπὲρ ὑμᾶς φρονηματιζομένη, ὡν ἔτι χαμαὶ ἐρχομένων, τὸ πολιτεῦμα ἐν οὐρανοῖς, ὑπὲρ ἀποστόλους οὐρανοδρόμους ἐν σώματι, ὑπὲρ αὐτὴν τὴν αὐτοσαγάθτητα τὴν διδοῦσαν τροφήν πάση σαρκί, ἢς τὸ καθ' ὁμοίωσιν εὐγενὲς κομπάζουσα, οὐχ ὁμοίως; ἐπὶ τὴν πρόνοιαν τῶν χειρόνων ἐπέστραπται; καί τι τάχαθὸν ὑπερπλήρης ὄν ὡς ἀνεπίδεδε; πάντη, οὐ δεῖται οὐδενὸς οὐδαμῆ ὡν προνοεῖται δῆπου· αὐτῇ δὲ μου πολλαχῆ δεῖται, καὶ ὡς ὀργάνου ὑπουργικοῦ, καὶ ὡς συναίτιου καὶ συνεργοῦ, καὶ οὐ οὐκ ἄνευ γενναίων τι τὴν ἀρχὴν διαπράξεται.

Ἄλλ' ἴσω; παρὰ τούτων ἐπιστομιζομένη τῶν λόγων, οὐχ ὑβρισπαθεῖν μὲν ἐρεῖ, οἷς συνεκπορξεί μοι τὰ ἀναγκαῖα, οἷς δὲ πορρωτέρω τῆς χρεῖας, πῆ μὲν δι' ἀπληστίαν, πῆ δὲ διὰ φιληθονίαν ἐκτερεπόμενον, συνεκφέρω τῆνδε οὐχ ἔκουσαν ἐτραχηλίζον. Τούτο γὰρ ἀνεπίστραφως ἔλεγεν, ὅτε συνανδρίζεσθαι εἰς ἀτόπους ἡδονὰς καὶ παρ' ἐμοῦ ἀπατάσθαι ἰσχυρίζετο· ῥῆθιον δὲ καὶ τοῦτο ἐλέγξει, καὶ διδάξει εἰ τοιμηρῶν, ὡς ἀπὸ φρονήματος, εἰτε φιλαίτιας, ἀγνοεῖ ταῦτ' ἐμῷ κατηγοροῦσα, ἄπερ αὐτῇ πλημμελεῖ· καὶ δέον ἐγκαλύπτεσθαι, ἢ δὲ· ἀλλ' οὐδὲν δύσφημον ἐρῶ. Θαυμάσαι δὲ ἄξιον, ὅπως ἐναντία λέγουσα λήληθεν ἐαυτήν. Ἡ γὰρ οὐκ ἄνω καὶ κάτω τοῦ λόγου, ὧ Χριστοῦ ὑεράποντες, τὸ ἀρχικὸν ἀξίωμα προῦβάλλετο, ὡς εἰκὼν θεῖα καὶ βασιλῆς πάσης ἀλόγου φύσεως· καὶ μὴ μὲν θεραπειτικὸν, ἑαυτὴν δὲ δεσποτοῦσαν ὀνόμαζε; Πῶς οὖν, αἰφνης μεταβαλλομένης, ἄνω ποταμῶν χωροῦσι πηγαί, καὶ μὲν πειράται δεικνύουσιν ὅσον ἀγειν καὶ περιάγειν δεσποτικώτερον, ἑαυτὴν δὲ ἀγεσθαι καὶ φέρεσθαι ὡς ἀνδράποδον, καὶ πᾶν τὸ πλημμελῶς ἀμφοῖν διαπραττόμενον ἐμοίγε ὡς αἰτίῳ πρωτουργῶ ἀνατίθησιν; Εἰ δ' αὐτῇ μὲν ἀρχει, ἐγὼ δ' ἀρχομαι, ἡλικῆς ἀναιδείας τὸ προστρέβεσθαι ἄλλω τὴν οικείαν πλημμελείαν! Ἀπόκριται γὰρ μοι, ὡ

φειλακλήμον, οὐ σύ κατέστης παρὰ Κυρίου ἐπὶ τὴν Α σύμβουλον θεραπειᾶν κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παραβολὴν, ὡς πιστὴ καὶ φρόνιμος οἰκονόμος, τοῦ διδόναι τροφήν ἐν καιρῷ; Πῶς οὖν οὐκ αὐτὸ διοικεῖς πιστῶς καὶ φρονίμως τὴ ἐγγχειρισθὲν σοι λειτουργήμα, καὶ δίδως μὲν ἐν καιρῷ καὶ μέτρῳ τὴν τροφήν, καὶ ἐπιπλήτεις; μὲν ὡς πιστὴ τῷ ἀπίστῳ, ὡ; δὲ φρόνιμος σωφρονίζεις; τὸ ἀνόητον, καὶ ὁλως ἐπεξουσιάζεις τῇ πεπιστευμένῃ σοι διοικήσει, καὶ κοσμεῖς ἄριστα; Ἄλλὰ συναρπάξῃς παρὰ τοῦ ὑπὸ χεῖρα, καὶ εἰς τὰς αὐτὰς αὐτῷ ἀτοπίας ἐκφέρῃσαι. Ἄρα σκηπτομένη τοιαῦτα, οἶε τὴν ἠπειλημένην τῷ κακῶς οἰκονομήσαντι διχοτομίαν ἀποφεύξῃσαι; Ἄλλὰ μάταιως ἢ τοιαύτη δόκησις. Τὸ ἡγεμονικὸν γὰρ ἅπαν δίκαις εἰσπράττεται, ὡς πλημμελεῖ τὸ ἀρχόμενον; εἴτε στρατηγὸν εἰποις, εἴτε παιδαγωγὸν, εἴτε πατέρα, εἴτε διδάσκαλον, κἄν ἄλλως αὐτοῖ σπουδαίοι ὄντες αὐτοῖς ἀλλασκῶνται· ὡς εἶπε ἡ στρατηγὸς συλλεμποτακτεῖ στρατῷ, ἢ παιδαγωγὸς συναθροῖαι παιδί, ἢ πατήρ συναφραίνει υἱέσιν, ἢ συρρατωναυεῖται μαθητῇ διδάσκαλος, διτετῶ, οἶμαι, δίκαις ὑφέξει τούτων ἕκαστος· τὴν μὲν, οἷς ἔλαθε διαφθειρας, ὅν μᾶλλον βελτιοῦν ἐπηγγέλλετο· ἑτέραν δὲ, οἷς ταυτὰ πλημμελῶν ἐκείνῳ ἐλάσκων· ὡς περ τάνάπαλιν διπλῆς συγγνώμης παρὰ τῶν τεταγμένων κρίνουν· ἀνδξειοι παρὰ τοῖς ἀκριβῶς πλέον ἢ ἐπιεικῶς δικάζουσι· μῖα μὲν, διὰ τὴν αὐτῶν φύσιν δεομένην αἰ τοῦ ἐπιστατήσαντος; καὶ τῷ καλῷ προσεθιδάσαντος· δευτέρως δὲ, παρ' ὅσον τὸ ἡγροσόμενον ἐπὶ τάγαθὸν εὔρε πρὸς τοῦναντίον ἐνδισατρέφον καὶ προκαλούμενον· οὐδὲν δὲ οὕτως εἰς ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐπαγωγὴν, ὡς τὸ ἡγεμονοῦν, συναφραπτόμενον τῶν ἐφ' ἑκάτερα προτρεπομένων πράξεων, καὶ τῷ καθ' ἑαυτὸ ὑποδεῖγματι ἐφελκόμενον πρὸς τὰ ὁμοία· ὡς περ καὶ ἡ φίλη μοι ψυχὴ διπλᾶς τίσει ποινὰς, ὡς μήτε τὸ ἐν ἀνθρώπῳ ἀτακτοῦν κολάζουσα, καὶ ὡ; αὐτὴ συνηδομένη καὶ τὸ φιλήδονον συνεκκαίρουσα. Εἰ δὲ τὸ ὕδωρ, φησί, πνίγει, τί δεῖ ἐπιπνίγειν; Ἐγὼ δὲ τὰχ' ἀν συγγνώμης ἡστυνοσοῦν τύχοιμι τῇ δεσπονήν συνεπομένην, καὶ ταυτὰ πλημμελεῖν διδασκόμενον. Οἶα γὰρ, φησιν, ἢ δεσποίνα, τοῖα καὶ ἡ κίων. Ἴνα δὲ σαφέστερον ἀποδειχθεῖ τὴ μὴ παρ' ἐμοῦ συναρπάξῃσαι αὐτὴν ἐπὶ τὰ ἀσχιιστα, αὐτὴν δὲ μᾶλλον ἀρπάξῃσαι τὰς ἡδονὰς, καμὲ συνεφέλκεσθαι, ἀνάσχεσθὲ μου πρὸς; μικρὸν παρεκβαίνοντος τῷ λόγῳ. κάπὶ τὴν Δ αἰτίαν τῆς τραγωδίας ἀπάτης, ἢν ἡ ψυχὴ λέγειν ἀισχύνεται, ἀνατρέχοντος.

Οὐκ ἀκραιφνὲς, ὦ ἄνδρες, νεσρᾶν ζωὴν καὶ σωματικῆς συναισθήσεως ἀνεπίστροφον ἔλαχεν ἢ καθ' ἡμᾶς ψυχὴ, ἀλλ' ἐποχρεῖται ταῖς ὑπεξευγμέναις αὐτῇ ζωαῖς, φυτικῇ τε καὶ ζωϊκῇ· ὅφ' ὖν καὶ ἡ σωματικὴ σύστασις ἡμῶν διακυβερωμένη ὠφέεται. Οἰακίζόμεθα γὰρ λύπη καὶ ἡδονῇ· λύπη μὲν, ὅτε κενούμεθα, ἢ ἄλλως ὀδυνώμεθα· ἡδονῇ δὲ, ὅτε πληρούμεθα καὶ ἀπαθῶ; ἔχομεν, προνοία τῆς δημιουργοῦ φύσεως, τῶν τοιῶνδε πσθῶν ἐμπεφυκτίων ἡμῖν ἐπὶ σωτηρίᾳ. Εἰ γὰρ μήτε κινούμεθα ἀπορρόνοντα καὶ φθερόμενα, μήτε ἀναπληρούμεθα ἐφθόμεθα, ἀνεπιστήθως τῶν τε

ἐπιτριβόντων καὶ τῶν σωζόντων ἔχοντα, θάπτον ἂν ἐλάθομεν ἀπογινόμενα. Νῦν δὲ ἡ φρονηθῆς φύσις, ὡς περ δοῦλ' χερσὶν χρωμένη, πόνῳ καὶ τέρψει, καὶ τῷ μὲν νύττουσα, τῇ δὲ, δελεάζουσα; ἐπὶ τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν διανίστηται, φεύγοντας μὲν τὸν ἐκ τοῦ πεινῆν πόνον, τὴν δὲ ἐν τῷ ἐσθίειν ἡδονῆν διώκοντας τὴν τροφήν· ἀλλὰ προηγουμένως; μὲν δι' ἀπυλαγὴν τῆ; ἐκ τοῦ πεινῆν ὀδύνης, δευτέρως δὲ καὶ διὰ τὴν ἐκ τοῦ πεινῆν ἀνεσις. Ψυχὴ δὲ λογικὴ ἄλλως; μὲν καθ' ἑαυτὴν οἶδε τρέφῃσαι, καὶ κρεῖττονά τινα ἀμφοσταν καρπίζῃσαι· πλην ἐπιπέρο, ὡς ἔραμεν, οὐκ ἀσχετῶς ἔχει καὶ ἀμελιέκτως πρὸς τὰς ὑποθεβλημένας αὐτῇ δυνάμεις, συμπασθεῖ πως καὶ ἦδε πασχούταις αὐταῖς, καὶ δὴ ἀνωμέναις συνανιᾶται, καὶ ἡδομέναις συνῆδετα· μᾶλλον δὲ, εἰ δεῖ τὰκριθε; ἀπορῆνασθαι, καὶ ὡς φασὶ παῖδες ἱατρῶν, αὐτὴ πρωτοπαθεῖ διὰ τὴν λογικὴν συναίσθησιν. Ταῦτ' ἄρα καὶ πρώτῃ, καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ λυποῦντος ἀνίσταται, μάλιστα μὲν ἕνεκα ἑαυτῆς, εἴτα καὶ δι' ἐπικουρίαν τῶν ὑπεξευγμένων, ὡς εἰρηται. Ἦν δὲ ἄρα καὶ τοῦτο τῆς σοφῆς φύσεως πρόνοια, μὴ τὴν ἡγεμονικωτάτην ψυχὴν ὑπεριδρῦσθαι κακῶν ἀπαθῆ, καὶ τῶν συμπιπτόντων ταῖς δευτέραις θυσκῶν ἀνεπαίσθητον. Ἦν γὰρ ἂν παράπαν αὐτῶν ἀνεπίστροφος. Εἰ γὰρ καὶ οὕτω κεντριζομένη καὶ συναλοῦσα, καὶ προσπάσχουσα, ἔρατε ὅπως βλακεύεται καὶ θρύπτεται, καὶ τὴν ἱσυμπεριφορὰν ἀληθῶς συμφορὰν ὀλοφύρεται· σχολῇ ἂν ἐπέστραπται σώματος, εἰ τῶν σωματικῶν κακοπρατιῶν καθιστήκει ἀνεπαφός. Νῦν δὲ εἴσπερ τὸ καὶ τοῦτο ἄριστα διατέτακται, ἐπιεῖσις τῶν ἀλγεινῶν, καὶ συμπεῖθεσθαι, κατὰ τὸν φάμενον, ἀντιλάξῃσαι καὶ πόνων ἐν τῷ μέρει, καὶ συνεξευρίσκειν τῶν κοινῇ διοχλοῦντων ἀπαλλαγὴν. Οἷς γὰρ κοινωμία ὄντινῶν δυτχερῶν, τούτοις καὶ λύσις αὐτῶν κοινῇ μέμηλε.

Τούτων ἀποδεδειγμένων μὲν οὕτως, περιήκει πάλιν ὁ λόγος ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ δὴ τῆς ἀνωτέρω πρατευθειμένης παραβολῆς ἀναμνήσθητε, ἐν ἣ τὸν πιστὸν καὶ φρόνιμον οἰκονόμον κατέστησεν ὁ Κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπειᾶς αὐτοῦ, τοῦ διδόναι αὐτοῦ τροφήν ἐν καιρῷ. Ἦ γὰρ οὐ προσφρῶς, εἰς τὴν λογικὴν τὸν πιστὸν καὶ φρόνιμον οἰκονόμον ἐκδεδέγμεθα, ὡ; οἶαν τε καλῶς διοικεῖν περιουσίαν φρονήσεως τὴν ἐμπαθῆ καὶ ἄνουν ζωὴν; Καὶ μέντοι καὶ καταστᾶσαν, μακαρίζει μὲν ὁ Κύριος, φρονίμως καὶ πιστῶς διοικοῦσαν, κάπὶ πλείονα καταστήσειν ἐπαγγέλλεται. Εἰ δὲ τοῦ Κυρίου λαθομένη ὡς μέλλοντος, ἄρξεται μὲν τύπτειν τοῦ; συνδούλους, εἰς ὕβριν, οὐκ ἐπιστροφῆν, ὅλη δὲ γένηται τῆς ἐν τῷ ἐσθίειν καὶ πίνειν ἀπολαστικῆς ἡδονῆς μετὰ τῶν μεθύοντων, λέγω δὲ τῶν θρεπτῶν τε καὶ θρεπτικῶν μορίων, ἀεπιμπλαμένων τῆς ἐξωθεν ἐγχεσμένης ἀναπληρωσεως, πότερον, ὅθ' ἦξει ὁ Κύριος, σκῆψεται οἶα καὶ νῦν ἐφ' ὁμῶν, καὶ τὴν αἰτίαν παρρησίας ταύτης ἐφ' ἡμᾶς μεταθεμένη ὡς ἀπατῶντας καὶ συναρπάζοντας, τὰπιτίμια τοῦ πονηροῦ δούλου διαφεύξῃσαι· ἢ αὐτῆ τε διχοτομηθήσεσθαι, καὶ τὸ μέρος αὐτῆς μετὰ τῶν ὑποκριτῶν τε ἡσεται, ἄτε ὡς ἐν θεάτρῳ τῷ βίῳ τοῦτο, προσωπεῖον μὲν σεμνῆς τινο, δεσποίνης καὶ

θεοειδοῦς περικειμένη, καὶ ὑποκρινομένης πίσης ἀλόγιας ἀρχῆν· ἐλευθέρως δὲ πάσαις ἀλόγοις ἡδοναῖς δουλεύουσης, καὶ ἀσχημονούσης ἀκολάστου παιδίσκης, καὶ μεθουούσης αἰσχίνου; Ὅπερ οἶμαι. Αὐτῇ γὰρ ἐπιστατούση ταῖς δυνάμεσι πάσαις ἐπιτέτραπται καὶ γνωστικῶς προνοεῖν τὰ λυποῦντα, καὶ προσάγειν τὸ ἀρμότερον ἱαμα, ὡς ἤθλον ἐκείθεν. Εἰ γὰρ ποτε ὑπερβολαῖς φροντισμάτων περὶ τὰ θεῖα ἢ ψυχῇ, ἢ νόσῳ συσχεθεῖσα, κινούση τὰς ἀκινήτους χορδὰς; τῶν φρενῶν, λάθοιτό μου, καὶ οὐ πείνης, οὐ τροφῆς, οὐκ ἄλλης ἡδονῆς μεμνήσεται, τηνικαῦτα καὶ γὰρ τῶν αὐτῶν ἀνεπιστρόφως ἔχω. Πῶς οὖν προτενθεῖω, καὶ τῆς λαχούσης; ἐπιτροπεύειν καὶ δίδοναι τροφήν, καὶ καιρὸν αὐτῆς καὶ μέτρον ἔριζειν, προαρπάξω τὰ ἡδονὰς, καὶ εἶτα αὐτὴν ἐπ' αὐτά; συναρπάξω, τὸ γελιωώτερον; Οὕτως αὐτὴ μὲν μαλακίζεται· ἐγὼ δὲ βλαῖον εἰμι.

Ἄλλ' ἵνα μὴ ἐν πᾶσιν ἀνθιστάμενον, ἐριστικὸν δοκοῖην καὶ αὐθαδῆς, δίδωμι σὴν χάριν, ἐμὲ πρῶτον ταῖς ἡδοναῖς ἐπιχθάνειν καὶ πικρασθαι· πρὸς δὲ συναρπάξειν καὶ σὲ πρὸς τὸ συνηδουπαθεῖν. Ἐπειτα ἢ δεσπότις σὺ, ἢ ἀρχουσα τῶν καθ' ἡμᾶς, δέον ἐπέχειν κολάζουσαν, καὶ τῆς λιχνείας χαλεπαίνειν, καὶ ἐπιπλήττειν σφοδρότερον, συνεξανδραποδίζῃ μᾶλλον ἐπὶ τὴν αὐτὴν αἰσχροπράθειαν, καὶ τὸ σεμνὸν ἐκεῖνο καὶ στρυφνὸν ἀξίωμα καταδαλοῦσα, ἐφ' ᾧ κομπάζεις καὶ μέγα φρονεῖς, συνεπάγῃ μοι αἰχμάλωτος ἡδονῆς ἰθελόδουλος. Καὶ οὐκ αἰδῆ ταυτὰ λέγουσα πάσχειν τῷ μυθικῷ δράκοντι; Ἐκείνου γὰρ τὴν οὐρὰν λόγος μέμφοσθαι τῇ κεφαλῇ, ὡς αὐτὴ μὲν ἠγείτο τῆς ἐρπυστικῆς κινήσεως ἀεὶ. Ἦ δὲ τοῦ παντὸς ὀλοκοῦ ὑστάτη ἐφελίκετο· ὅψι δὲ ποτε πείσαι ἐγχειρίσαι οἱ ἡγεμονεῖν ἐν τῷ μέρει τῆς ἐρπύσεως· εἶτα τυφλὴν φερομένην κατὰ κρημνῶν καὶ πέτρων, φθειρεσθαι αὐτῇ κεφαλῇ, καὶ αὐτῷ λοιπῷ δράκοντι. Ἄλλ' ὥσπερ ἐκεῖ εἶγε ἐνεκάλει τῷ οὐραίῳ ἢ κεφαλῇ γραφάμενη ἀδικήματος, γελιωώδης ἂν ἰδῶκει καὶ ἠλιθίος, οὕτω καὶ σὺ κἀνταῦθα, ὡς τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς μορίῳ τῷ οὐραγοῦντι καὶ τυφλῷ· Νοῦς γὰρ, φησὶν, ὄρη· τῆς ἡγεμονικῆς ἀρχῆς παρὰ κρημνοῦσα, καὶ πιστεύουσα ἑαυτὴν ἐπισπωμένῳ πρὸς ὀλεθρον. Οἱ βλέποντες γὰρ τοῖς τυφλοῖς ἠγοῦνται, οὐχ οἱ τυφλοὶ τοῖς βλέπουσι· καὶ βουὸς ἄμαξαν ἔλκει, οὐ βοῦν ἄμαξα, καὶ λίθος ποτὶ σπάρταν εὐθετεῖται, οὐ σπάρτα ποτὶ λίθον συνδιατίθεται. Τί δὲ καὶ παιδί, παρὰ τὸ παροιμιακὸν καὶ τοῦτο παράγελμα, ἐγχειρίζεις μάχαιραν; Τίς προπίνοντι φάρμακον, συνεκπίνων ἔσχε τι πλεον εἰς ἀπολογίαν, ἢ θανάτου παραίτησιν; Ἄρ' ὁ πρῶτος ἄνθρωπος παρὰ τῆς γυναικὸς σπρώτῃς γευσάμενης ὀλεθρίου φυτοῦ, δεύτερος βρωματισθεὶς συνέγνωστο παρὰ θεοῦ, ἦν ὡς συναρπαγὴς τὸν θάνατον κέρρευεν; Ἐπιθυμία γὰρ καὶ θυμὸς ὑπέζευκται τῇ λογικῇ ψυχῇ, οὐχ ἵν' αὐτὴν ἢ μὲν καταφερομένη ἐπὶ τὸ ἡδουπαθεῖν συγκαταφέρῃ, ὁ δὲ συνεκφέρῃ ἐπὶ τὸ θηριώδες ἐκφερόμενος· ἀλλ' ὡς ἂν παρὰ τὴν τοῦ καλοῦ θήραν καὶ κτήσιν συλλαμβάνοιεν, ἐπιθυμία μὲν, ὡς Ἴππος εὐήνιος μετεωρίζουσα, καὶ πρὸς τὰ ὄντως ἐφετὰ ἐκκουφίζουσα· θυμὸς δὲ ὅσα καὶ σκύλαξ γενναῖος

ὑπὲρ ὧν, καὶ καθ' ὧν χρῆ συμμαχῶν καὶ προπολεμίων, παρὰ τοῦ λόγου δηλονότι ἐς τὸ εὐπειθὲς καὶ κατήκον χρονίῳ συνεθισμῷ δαμαζόμενα, καὶ τιθασσόμενα. Ἄλλ' ἢ ψυχῇ μεθύμων ἄλλως γινομένη καὶ λίαν ὀλιγωρὸς τῆς οικείας δραστηριότητος, θηλύνεται ὡς ἀκάρδιος, καὶ κινύνεται, καὶ παρ' ὅσον μὲν τοῦ ἐμβριθεῦς τόνου καὶ ἀκλινοῦς καθυφίησι, παρὰ τοσοῦτον τῇ παθητικῇ ξυνωρίδι ἐφίησι· παρ' ὅσον δὲ τοῦ κρατεῖν κατὰ βραχὺ παραλύεται, παρὰ τοσοῦτον ἐκείνη τῷ δουλεύειν ἐνέχεται. Οὐκ οὐκ βιάζεται, οὐδ' οὐκ ἐθέλουσα πλημμελῶς φέρεται· ὅπερ δὲ τὸν Ἡρακλέα παθεῖν τε καὶ δεῖσαι φασὶν Ἑλλήνης· ἐκεῖνον γὰρ θῆρας καὶ κακούργους χειροῦμενον, εἶτα δουλεύσαι ἐκόντα γυναικὶ Λυδῆ Ὀμφάλῃ τοῦνομα· τοῦτο δοκεῖ μοι πάσχειν καὶ ὁ ἐν τῇ ψυχῇ λογισμός. Τὰ γὰρ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θηριώδη καὶ κακοῦργα πάθη οἷός τε ὧν χειροῦσθαι, ὅμως ἐκὼν δουλεύει ἡδονῇ καὶ θυμῷ· ἢ καὶ κατ' ἄλλον ἀριστεία τὸν μέγαν Σαμφῶν, ὡς ἐπιβούλῳ γυναικὶ τῇ αὐτῇ ἡδονῇ ἀπατώμενος, καταπρεταίτη τὴν αὐτοῦ μεγάλην ἰσχύν, καὶ φιλούμενος καὶ οὐκ εἰς κομῶν ἐπ' αὐτῇ, ζωγράφει βρῆδῶς ἀλλοφύλους πάθει, καὶ παρ' αὐτῶν ἐκτυφλοῦται τὰ διορατικὰ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ὅμματα, ἐν μύλωνι δὲ δεσμεῖται, καὶ περὶ τὸν αὐτὸν κύκλον τῶν ἡδονῶν, ὧν ἢ ἀρχῇ, καὶ οἷον κέντρον γαστριμαργία, ἀπέραντα τληπαθῶν περιστρέφεται, καὶ ὡς ἀκολάστοις παισίν, ἐπιθυμία καὶ θυμῷ καταπαίζεται. Οὕτως ἰθελοκακοῦσα ἢ ψυχῇ, αὐτὴ ἑαυτὴν περιουθρίζει, καὶ περιδᾶλλουσα κακοπραγίας ἀσχημονεῖ, εἶτα τοῦ ταλανίζειν ἑαυτὴν τῆς ἐκουσίου ταύτης κακοδαμονίας ἀφαιμένη, ἐμοὶ ἐγκαλεῖ, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν κακῶν προστρίβεται, καὶ ὡς ὄρθε, δίκας εἰσπράττεται, καὶ ὕβρις πλύουσα, τί μὲν οὐ διατωθάξει μοι, τί δ' οὐκ ἐπισκώπτει, σῆμα καὶ δεσμὸν καλοῦσα, καὶ λίδν βυθοῦ, καὶ κατὰ τὸν χαλδαϊκὸν λῆρον, ὕλης σκύδαλον, καὶ πίθον τετρημένον, καὶ σκόλοπα; Καίτοι εἰ μνήμα ὄντως ἐγὼ, πῶς οὐκ ἀναπειθῶ τὴν καθ' ὁμοίωσιν θεοῦ, φιλοσοφεῖν μελέτην θανάτου, ἀλλ' εἰς τρυφήν, ὁ φησὶν, ἐπισκώπτει; Εἰ δὲ καὶ δεσμὸς, πῶς οὐκ ἐξῶν ἐπέχω τοῦ πηχμμελεῖν, ἀλλὰ συνεκφέρω εἰς βρῆδῶν ἀθέμιτον; Τίς δεσμὸς οὐκ ἀπείργει τοῦ κακουργεῖν, ἀλλ' ἐπ' αὐτὸ συνωθεῖ τὸν δεσμώντην, καὶ ἄκοντα; Ποῖον μνήμα οὐ νεκρὸν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ τῇ ψυχῇ χαρίζεται ζωὴν πανευδαίμονα, ἀλλὰ ζωπυρεῖ μᾶλλον καὶ ἐπεγείρει κατὰ ψυχῆς; Ἦ τοίνυν οὐ τάφος, οὐδὲ δεσμὸς ἐγὼ, εἴπερ εἰς τρυφήν ἐκφέρω καὶ συνεφέλομαι, καὶ μάτην τὰ τοιαῦτα σκώπτομαι; ἢ μνήμα ὄντως καὶ δεσμὸς εἰμι, καὶ πολλὴν ἐνεσῆθεν ἀκρασίαν ἑαυτῆς ἢ ψυχῇ κατηγορεῖ, ὅτι καὶ ἐν ἐμοὶ δεσμουμένη καὶ ὀπταμένη σπαταλεῖ, καὶ ζῶσα τέθνηκε, καὶ ὑπερβαίρεται, καίπερ ἐμοῦ δοθέντος· αὐτῇ σκόλοπος· καὶ τοῦτο γὰρ ἀξιοὶ καλεῖν με, ὥσπερ καὶ τετρημένον πίθον, οὐ προσποιουμένη ὄσων καὶ ὀλων ἰγαθῶν ἐγὼ περιοχῇ, ὡς ἔχω μετ' οὐ πολὺ παραδειξά διὰ μικροῦ γεύματος. Εἰ δὲ καὶ τέτρημαι, ἀλλ' αἰσθητηρίους διόπτροις ἀντικρυς, φωιοφόροις καὶ εἰσαγγελεῖσι τῆς τῶν ὄντων καταλήψεως, ὡς καὶ τοῦτο αὐτίκα

φανήσεται, δι' ὧν ἀρυομένη, καὶ περιπλαμένη, ἐλω-
 κρασίαν ὡσπερ καταχέει μου, καὶ ἐμπαροῖει τὰ
 οἰσχυρίσται. Σὺ τὰ μὰ αἰσθητήρια, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς
 δυνάμεις λέγεις κακῶς, χαράδρας καὶ φωλεοὺς θη-
 ριάδεις ἐπινομάζουσα, δι' ὧν τὰ μέγιστα εὐ πεπον-
 θυῖα οὕτως ἀγνωμονεῖς; Οὐ ταῖς μαθητικαῖς ἐπι-
 στήμαις ὅσα καὶ γεφύραις ἐπὶ τὴν ἐς τὰ νοητὰ
 πύρθμευσιν κέχρησαι; Ἰὼς οὖν ταύτας τὴν ὄρχην
 ἂν ἐκτῆσω χωρὶς τῶν ἐμῶν αἰσθήσεων; Ἄρα ἀριθ-
 μητικὴν καὶ ἀρμονικὴν ἔσχες ἂν ποτε, μὴ οὕσης
 ἀκοῆς; ἢ ἀριθμῶν ἀναλογίας, ἢ γεωμετρίας, ἢ ἀστρο-
 λογίας, μὴ φωτιζούσης ὀψεως· ἢ σφυγμικὴν καὶ
 λατρικὴν, ἢ τῆς ἀπεικῆς καὶ γευστικῆς ὁδοποιού-
 σης σί; Ταῖς ἐμαῖς τοῖνον αἰσθήσεων ἀναυρομέ-
 ναις συνανατρεπόμενων τῶν σῶν γεφυρῶν, τί σοι
 λοιπὸν ἦν, ἢ χαμαὶ καὶ περὶ τὰ αἰσθητὰ καλινδεῖ-
 σθαι, ἢ μηδὲ τούτων ὅλως ἐφάπτεσθαι, μηδὲ ὅσον
 γῆς ἔντερον ἀπολαύειν αἰσθητικῆς ζωῆς, φυτικῆς
 δὲ μόνης τυχόν; καὶ τότε ἂν θυμὸς ἐν μνήματι καὶ
 θεσμοπληρίῳ ἀλαμπεῖ κατορωφυμένη, καὶ σκυβάλλῃ
 ὅλης ἐγκαταδύσα, καὶ λυῖε βυθοῦ ἐμπαγεῖσα, ἢ-
 τλεις τυφλὸν βίον ἀσπάλακος, ἢ τινος ζωοφύτου,
 μόνον με περικειμένη ὡς αὐτὴ κωμῳδεῖς, ὄστρεωδεῖς
 περιβλήμα. Νῦν δὲ ἄλλ' ἐγὼ σε ἀπὸ γενέσεως ἀδλε-
 πτοῦσαν εἰς γνῶσιν ὠμάτωσα, καὶ φιλοσοφία προσ-
 ἤγαγον, καὶ γεύσασα τοῦ φωτός, δίδωκα δι' αὐτοῦ
 ἐνοπτερίζασθαι μὲν γῆς πῆξιν, χύσιν θαλάσσης, οὐ-
 ρανοῦ σφαίρων, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ πάντα θαύ-
 ματα· τῆς δὲ διὰ πάντων ἐναρμονίου συμφωνίας
 τὸν γεωστροφῶν ἀλαλήτους φθόγγους περιδοῦσης
 ἐπακροάσασθαι, καὶ διὰ μεγέθους κτισμάτων καὶ
 κάλλους, καὶ κινήσεως εὐρύθμου, τὸ κινουὺν ἀκινή-
 τως, καὶ πρῶτον καλὸν καὶ αὐτοκάλλος ἐφάντασα,
 καὶ οἴου ἀρχετύπου γέγονας κατ' εἰκόνα ἀνέμνησα.
 Κιζίτοι τί τούτου γένοιε' ἂν ψυχῇ τιμαλζέστερον,
 Θεὸν εὐρίσκειν διὰ τῶν φαινομένων ἐμαῖς αἰσθήσε-
 σιν; Οὐ μόνον δὲ τὰ πρῶτα οὕτως ἐπὶ Θεὸν ἀνεισι
 δι' ἐμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀποσιπίπτουσα Θεοῦ, δι' ἐμοῦ πάλ-
 λιν ἐπάνεισι. Δι' ἐμὲ γὰρ μετανοίας καὶ συγγνώμης
 τόπον εὔρεν· εἰ γὰρ ἦν ὀζυγῆς ἐμοῦ καὶ ἀσώματος,
 οὐδ' ἂν τὴν ἄρχην εἶχε μετανοεῖν ἀμαρτάνουσα, ὡς
 οὐδὲ οἱ καταπίπτοντες ἄγγελοι· νῦν δὲ καὶ τοῦτε τὰ
 γαθὸν κεχάρισται οἱ διὰ τὴν ἐμὴν οὐζευξιν. Ἠλίκα
 γὰρ ἂν, καὶ ὅσα ἀσχη προσμάζετο, διὰ τῶν ἐμῶν
 ἰδρώτων ἀποσμήχεται ταῦτα, καὶ καταλαμπρύνεται
 χιόνος λευκότερον. Ἰπὲρ πᾶσαν γὰρ πᾶν πλυνόν-
 των, καὶ παρ' ἅπαν ὄσώπου περιβράνθηριον, τὸ
 ἀπορρέον τῶν ἐμῶν, ὡς ἂν αὐτὴ μὲν καλέσται, χαρ-
 δρῶν· ὡς δ' ἐγὼ φημι, κρηνῶν διειδῶν δάκρυον, ἢ
 αἰετία, ἢ δυσκολόκοιτος χαμυνία, ἢ γονυπέτεια, ἢ
 ἐν προσευχαῖς ἀρρέμβαστος ἀνοστήλωσις, ἢ ἐπιπί-
 πτουσα τῷ στήθει στερνοτυπία, ὁ ἐκπίπτων τοῦ
 στήθους βαρύστονος καπνός, τοῦ ἐντὸς ἐμπρησμοῦ
 σημαντήριον, τᾶλλα δι' ὧν τὸ πολυδύναμον τῆς με-
 τανοίας κίρνεται φάρμακον. Τοσούτων ἀγαθῶν θη-
 σαυροῦς οἶδα ταμιεύειν ἐγὼ, ὁ παρὰ τῇ ἐμῇ ψυχῇ
 τετρημένος, καὶ μηδὲν στέγων πίθος.

Ἄλλ' ἀπειροκάλως ἴσως παρ' ὑμῖν τοῖς τῶν τοι-
 οῦτων τριβῶσι διέξειμι τὰ καθ' ἕκαστον. Χρῆ τοῖνον

συνελεῖν, καὶ διὰ βραχέων παρᾶσται. ὡς δὲ μὲν
 ἐγκαλοῦμαι πρὸς τῆς ψυχῆς, πεπονθὸς εἰμι μᾶλλον,
 ἢ δεδρακός· ἢ δὲ ὄρων εἰμι κατὰ φύσιν καὶ συν-
 δρῶν, ταῦτά εἰσι. Τῆς φιλοσοφίας γὰρ δι' ἣς εἰς
 Θεὸν ἀναγόμεθα, σχιζομένης εἰς τε τὴ θεωρεῖν καὶ
 πρακτικεῖσθαι, εἰ μὲν τὸν θεωρητὴν βίον ἀγαπή-
 σαι, δι' ἐμοῦ καὶ φύσεως ἔργα διοπτάνεται, καὶ διὰ
 τῶν μαθηματικῶν γεφυρῶν εἰς τὰ νοητὰ διαπορ-
 μεύεται, καὶ τελευταῖον, ὃ φασιν, εἰς αὐτὴν πετα-
 σθεῖσα τὸν βατήρα τῆς θεολογίας ἀνεπαύσατο· εἰ δὲ
 πρὸ τῶν θεωρητικῶν γεφυρῶν τὴν πρακτικὴν θή-
 σαι κλίμακα, ἐνταῦθα καὶ μᾶλλον ἐμὲ πόροι; ἰδίως
 ἐπιβαθεῖον εὐρίσκει τὰς πάσας βαθμίδας τῶν πρά-
 ξων· εἶπω τὸ ἐπὶ πᾶσι, δι' ἐμὲ ὁ βραχὺ τι παρ' ἀγ-
 γέλους ἠλαττωμένος ἄνθρωπος, παραπλῶ τι ἀγγέ-
 λων διήνεγκε. Τίς γὰρ ἂν ἀγγέλων δυνηθεῖ μιμη-
 σασθαι Θεοῦ πάθη, καὶ θάνατον, ὡς ἄνθρωπος δεδύ-
 νηται; δι' ἐμὲ δὴπου ἐξόμενον, στρεβλούμενον,
 κρεουργούμενον, τέλος θανατοῦμενον, καὶ τῷ θεω-
 μένῳ τοῦ Σωτῆρος σώματι συμμορφούμενον, ἐν ᾧ
 καὶ τὴν ἀμαρτίαν κατέκρινεν, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ
 Θεοῦ πληρωθῇ ἐν ἡμῖν. Ἐπει δὲ καὶ πυνθάνεται
 μοῦ ἡ ψυχὴ, πότε, καὶ ἐν τίνι τῶν ἡλικιῶν ὑποταγῆ-
 ναί οἱ δύναιμι, ἐγὼ μηδὲν μελλήσαν ἀποκρινοῦμαι
 οὕτως ἀπλοῖκως. Καὶ πότε οὐ δύναιμι, καὶ τί τοῖς
 τῶν ἡλικιῶν οὐ κατήκοον εἰμι πρὸς; ὃ ἂν αὐτὴ σπου-
 δαῖον, εἴτε φαῦλον παρακαλοῦσα ἡγήται; ὡς δὴλον
 ἐκ τῶν τεχνῶν. Φιλολόγον ἔλαχον ψυχὴν καὶ φιλόκα-
 λον; ἔπομαι παιδαγωγικός, διδασκάλους πεῖθομαι;
 προσεδρεύω διατριβαῖς. Καὶ εἰ τῶν ἐλευθέρων καὶ
 μαθημάτων τυπούμενον οὐκ ἐκμάττωμαι; Πάλιν βί-
 ναυσον κεκλήρωμαι; διδάσχομαι αὐθις τεκτονεῖν,
 ἢ λιθοδομεῖν, ἢ χαλκεύειν ἐπ' ἄκμοις βαρυκτύποις
 ἐστηκός· ἢ τοῖς περὶ γῆν ἰδρώσιν ἐλλιμνάζεσθαι, ἢ
 πρὸς ἀνέμους ἀγρῶν καὶ μαινόμενα κύματα παρα-
 βάλλεσθαι· ἐνίοτε καὶ εἰς βυθὸν κάτω κᾶρα νηχόμε-
 νον φέρομαι, καὶ στρατιωτικῶς βαλλόμενον καὶ ἐρει-
 κόμενον πάτησι βολῆσιν ἀντέχω· ἵνα μὴ λέγω ἕποσα
 μεταιοτεχνεῖν βαζόμενον παθόριδομαι, ὅτε κα-
 ταράτοις θαυματοποιοῖς ὑποκείσομαι, καὶ διδάσχο-
 μαι ἐπὶ σχοίνου μετεώρου ἀκροβατεῖν, καὶ κατὰ
 ξιφῶν ὀρχεῖσθαι, καὶ κυβιστᾶν, καὶ λιθίδι κατα-
 βροχθίζειν καὶ σιδήρια· καὶ τί τῶν οὕτω δεινῶν καὶ
 σχετλίων, καὶ ἄλλω; δυσέργων, ἐκ παιδαρίου γυμνα-
 ζόμενον οὐ τελειουργῶ, καὶ ἀκμάζον μὲν φιλοτι-
 μούμενον ἐπιδείκνυμαι· παρακμάζον δὲ οὐδὲν ἦ-
 τον ἐκποῶ τῇ πείρᾳ βωννύμενον· καὶ γηράσκον,
 οὐ λήγω μανθάνον καὶ τι διαμηχανάζεσθαι τῶν νέων
 σοφώτερον· καὶ καθύλου φάναι, οὐκ ἔστι τι τεχνητὸν
 καὶ διδασκτὸν, ἐφ' ὅπερ οὐκ ἄγομαι; βουλομένη τῇ
 ψυχῇ μηδὲν ἀντιπράττον, ἢ ἀντιλογεῖν· ὡς οὐδὲ τὰ
 εὐπειθέστερα τῶν ὑποζυγίων· καὶ τῶν ὀργάνων τὰ
 ἀψυχα. Καὶ πρὸς τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα, τὰ πολλῶν ἡδίων
 ἐκείνων, καὶ ῥάδια, τῇ φύσει προσήκοντα, σκαιότα-
 τόν εἰμι, καὶ ἀντίξουν, καὶ ὡς ἀνταῖρον καὶ στασιά-
 ζον ἐκπεπολέμωμαι; Ἄλλ' οὐκ ἂν σοι πεισθεῖεν λε-
 γούσῃ τοῦτο οἱ καλλίνικοι μάρτυρες, καὶ οἱ δικάζον-
 τες οὕτοι ἀσκηταί· οἱ διὰ τῶν ἐν σώμασιν ἀγώνων,
 τὰς ἀσωμάτων φύσεις ὑπερεβάλλοντο. Ἄλλὰ καιρὸς

τῶν εἰρημένων ἀναμνησάσθαι κεφαλαιωδῶς, καὶ τὰ και-
ριώτερα ἐπιδραμεῖν.

Ἐξελήχεται ἡ κατηγορὸς μου ψυχῆ, ὡς οὐ-
δὲν ὄγει· ἐγκαλεῖ· μάτην δ' ἐπιφύεται μοι, καὶ
ὡς ἄλλος φιλαίτιος τὰ ἀνάτεια μεμφομένη, καὶ
ὅσα ἐφείτα μοι πρὸς τῆς φύσεως. Ἀπολελόγημαι
καὶ ὡς οὐδὲν ὀδόν τέ εἰμι ἀδικεῖν ἢ καθυβρίζειν
τὸ θεραπευτικὸν τὴν οἰκοδόμησάν, τὸ ὑπε-
ριτικὸν τὴν ἐπιστατοῦσαν, τὸ οργανικὸν τὴν χρε-
μένην ὅπω ἄρα καὶ βούλοιο· ἀλλ' αὐτὴ μᾶλλον
ὑφ' ἐαυτῆς κατεβράθυμυσα, καὶ μαλθακισμένη
κακύνεται· καὶ εἶον ἐγκαλύπτεσθαι, ἢ δὲ καὶ δίκας
εἰσπράττεται. Ὡ δὲ λαιον καὶ τλήμον ἐγὼ! Τίς φεί-
σεται μου, τίς ἐλεήσει; ὅτε καὶ ἡ συμφυῆς καὶ ἄμο-
ζυγῆς οὐκ οἰκτιρίζεται ψυχῆ, οὐδὲ τῶν ἐμῶν κακώσεων
κατεμπορομένη πίμπλαται· ἀλλὰ πρὸς οἷς νῦν
πίστω, καὶ εἰσέπειτα πείσομαι δι' αὐτὴν, προσηπι-
νοσὶ ἄλλο καινότερον, εὐθύνας, καὶ δίκας, καὶ δικα-
στήρια, καὶ δημίους ἀλάττορας, ὡς οὐκ ἀποχρών-
των ὦν τληπεθῶ, ἀμαρτανούσης αὐτῆς. Ἡράσθη
τυφωθείσα ἰσοθείας, καὶ παραχρημα θνητὸν ἐγὼ,
καὶ πρὸς τὴν μητέρα κόνιν παλινστροφον· ἵνα μὴ
τὰ ἐν μέσῳ λέγοιμι μογερά καὶ ἀσχήμονα, τὴν γύ-
μνωσιν, τὰ σῦκινα περιάμματα, καὶ σκύτινα περι-
βλήματα, τὰς κεντρῶδεις τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβόλων
ἀκμάς. Ἐδάσκηγε πάλιν, καὶ ἔμοι τὸ πρόσωπον
τελχνῶδες τηκεδόνι συνάπιπταν· ὡς δὲ καὶ ἀδελφο-
κτουῆσαι τετόλμηκεν ἡμισάδελφος, ἐγὼ αὐθις πε-
ριήειν τρομερὸν καὶ βαρύστονον, καὶ ὑπὸ τῷ ἐντε-
θέ·τι σημεῖω θριαμβουόμενον· προσηκρυσσε ψυχῆ
νομοθεσία ἢ προφητεία, ἢ ἱερωσύνη, κάρου τῆς βλασ-
φημίας ἢ τίσις ἐναπειθεταί, καὶ αὐτίκα λαλέ-
πωμαι. Αὐτὴ εὐαγγελιστομένη ἀγγέλῳ διαπίπτει,
κἀμοῦ ἡ γλῶσσοσ σιωπῇ πεπίθεται· ἦδε παραλό-
γισται πονηρῆ γυναικί, κἀγὼ τυφλοῦμαι καὶ περι-
μύλωνα στρέφομαι. Συνελθὲ τὰ πολλὰ, ἢ βαναυσώδει
ψυχῆ συνέζυγμαί, καὶ καταταίνομαι υοχθοί· νύκτωρ
καὶ μεθ' ἡμέραν, ἐπὶ τροφῆ ἑφημέρη καὶ γλίσχρω,
καὶ τρίβωνι, ἐξωμίβι φαύλῃ, ἢ ἀμφιμασχάλῳ ὡμο-
λίῳ· ἢ ἀπολαυστικὴν ὕβριν ἀσπαζομένην, καὶ πολλῶ
γείρωσι κακοί· ἐπιτρίβουμαι, ὁσῶραι ἀπλήστως γα-
στριζόμενον, καὶ δι' ἀμέτρων σιτίων καὶ ποτίων καὶ
ἀφροδισίων ὑπατεινόμενον καὶ ρηγνύμενον. Κάντεῦ-
θεν, ὅσοις προσπαλαίω νοσημάτων ἔθεναι! Ἦ γὰρ
πυρεῖται κλινοπετές, ἢ ἀπόπληκτον ἐρείπιον, ἢ
πυρετῶ τηγανίζομαι, ἢ στρεβλοῦμαι πόδας καὶ χεί-
ρας ἀρθρίτισιν· εἶτα καὶ δημίους ἐμίσθοις ἱατροῖς
ἐκδίδομαι, φαρμακεύειν καὶ χροουργεῖν· ἔσθ' ὅτε
καὶ βασιανιστάς μισανθρώποις δαίμοσι. Συντραγω-
δείτω μοι ὁ τῶν ἀποστόλων μεγαλοφωνότατος, οἷα
εἰς ἐμὲ ἀμαρτάνουσι τῆς ψυχῆς πάντα χαλινὰ ἐφεί-
σης, οἱ ἐπιπόρνοι, καὶ ὅσοι ἐς τὰς παρὰ φύσιν
χρήσεις ἐκκάλονται, εἰς τὸ ἐμὲ ἀτιμάζεσθαι· καὶ
ἐπὶ οἱ κἀκίστα φηροῦμενοι, καὶ ὄντες με τοῦ Θεοῦ

φθείρουσι, καὶ μοι τὰ μέλη Χριστοῦ ὄντα μέλη
κονῶν μέλη ποιούσιν. Ἄλλ' οὐκ ἀπόχρη ταῦτα τῆ
μνησιάκῃ μου ψυχῆ· ἀλλ' ἀντιβολεῖ καὶ δεῖται
ὕμων, ἐνδοῦναι οἱ, χρῆσθαι μοι ὁ τι καὶ βούληται,
στρεβλοῦν, λιμαγχοῦν, εἰς ἄλεθρον παραδοῦναι τῷ
Σατανᾷ. Ἀληθεὶ γὰρ ἡ σοφὴ καθ' ἐαυτὴν ἐκεῖνα τὰ
τῆς παροιμίας ἀτεχνῶς ἀφραίνουσα· Ἄγα οὐ δύναμαι
φέρειν, βούν ἐπιθετέ μοι. Εἰ γὰρ τὰ ἐξ ὕλης ἀτάκτου
ἐπιφύοντα ἡμῖν νοσηματα, ταῦτα οὐ φιλοσόφως
φέρει, ἀλλὰ δυσανασχετεῖ, καὶ δεῖνὰ πύσχειν οἴεται,
τί οὐκ ἂν ἐπεπόνθει, ταῖς τῆς θεομητίας ἐμαῖς συμ-
φοραῖς συμπάσχουσα; Οὕτω τετύφωται. Ἄλλὰ ταῦτε
μὲν τῆς ὑμετέρας διαίτησεως ἐξήρηται, καὶ ἂν
δόξη ὑμῖν, ἐκεῖνο καὶ στερετὸν ἡμῖν, ὡς θεῖα ψῆφος,
καὶ τὰ πρακτέα καὶ μὴ, διορίζουσα.

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ.

Ἐπιβίβησε καὶ ἀμφοτέρων τούτους λόγους ἀπὸ μέρος
ἡκούσαμεν, σοῦ μὲν τῆς λογικῆς ψυχῆς διοκούσης
τὸ ὑπεριεγμένον καὶ ἀκάλαστον ὡς ἐπειθείς· σοῦ δ'
αὐθις τῆς ἀλόγου ψυχῆς φευγούσης ἐπὶ τὸ μὴδὲ
πλημμελεῖν, ὡς ἡ νοερά ψυχὴ διακενῆς συκοφαντεῖ·
δεῖ δὲ ἡμᾶς τούτους ἐκατέρωθεν λόγους διαίτησθαι,
καὶ λύειν τὸ στασιάζον, ἵνα μὴ μάτην δεῦρο καθήμεθα,
σχασάμενοι τὸν θεωρητὴν βίον καὶ ἡμέτερον, λέγο-
μεν ἦδη, ἔπειρ ἔκ τε πείρας μακρᾶς, καὶ ἀπὸ θεο-
πνεύστον Γραφῶν ἡκριθωσάμεθα· καὶ δὴ φαιμέν,
ὅτι εἰ μὲν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ὡ ψυχῆ, κα-
τηγοροῖς, ὡς ἀντίξουν πρὸς τὰ σπουδαία ἔργα, καὶ
οὐ δυνάμενον πείθεσθαι σοι, λήθησας σεαυτὴν εἰς τὴν
τῶν Μανιχαίων βίβαν ἐκπίπτουσα· ἐκεῖνων γὰρ τῶν
καταράτων ὑπόληψις ἔστιν, ὡς ἡ μὲν νοερά ψυχὴ
τοῦ ἀγαθοῦ ἔστι δημιουργήμα· ἢ δὲ ἀλογος τοῦ
πονηροῦ· καὶ παρὰ τοῦτο οὐδὲ πέφυκεν ἀρταλνεῖν,
ἢ φίλα φρονεῖν καὶ προσήγορα τῷ ἀγαθῷ δημιουρ-
γήματι· εἰ δὲ τοῦτο οὐδὲ λέγεις αὐτῆ, ἀλλὰ γε
τὸ ἀκόλαστον καὶ δυσκαίθεις αἰτιᾶ, ἵνα μὴ σεαυτὴν
ὡς οὐκ ἀφρόνως ἐπιστατοῦσαν, ἀλλὰ τὸ παρὰ Θεοῦ
σοι δεδομένον ὑπουργικὸν μεμφομένη διατελέης, τὸ
ἀνάτιον αἰτιᾶ. Ἦ γὰρ οὐ στρατηγός, οὐ διδάσκα-
λος, οὐκ ἐπιστάτης οὐτε νοσοῦν, αὐτοὶ τὰς εὐθύνας
ὑπέχουσιν, ὧν ἂν οἱ περ' αὐτῶν ἀγόμενοι σφάλωνται
ἐξ ὀλιγορίας αὐτῶν; Τοῦτο οὐδὲ τοῖς ἐξω σοφοῖς
ἠγνόηται· εἴπερ τις τῶν παρ' ἐκεῖνοις φιλοσόφων,
μειράκιον ἀτακτοῦν ἰδῶν, αὐτὸ μὲν οὐδὲν εἶπε κα-
κῶς· τὸν δὲ παιδαγωγὸν ἔτυψεν ἐπειπῶν, Ἰνα τί γὰρ
τοιαῦτα παιδεύεις; Εἰ δὲ φῆς ὡς ὁ μέγας Παῦλος
μεγάλα κατηγορεῖ τῆς σαρκὸς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους
ἐπιστολῇ, ἄκουσον τί βούλεται, καὶ πρὸς τί ταῦτά
φησιν ὁ Ἀπόστολος. Πρὸ γὰρ τῆς τοῦ Κυρίου πα-
ρουσίας φοβερὸν μὲν ἦν ὁ θάνατος, φοβερός δὲ καὶ
ὁ τὸ κράτος ἔχων τοῦ θανάτου· διὰ τοῦτο καὶ παρὰ
τῷ Ἠσαΐᾳ ἔλεγον, εὐφραίνεσθε καὶ κλιμῶν· αἴριον
γὰρ ἀποθνήσκειον.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

CONSTANTINUS HARMENOPULUS.	
<i>Notitia ex Fabric. Hart. Biblioth. Gr. t. XI.</i>	9
CONSTANTINI HARMENOPULI sebasti, nomophylactis, et iudicia Thessalonicensis, de opinionibus hæreticorum qui singulis temporibus exsisterunt.	19
DE FIDE ORTHODOXA.	29
NARRATIONCULA de tribus tomis synodicis sub imperatoribus Constantino Porphyrogenito, Manuele Comueno, et Michaelo Palæologo promulgatis, in quibus omnes adversus imperatoriam majestatem turbarum aut rebellionis duces, eorumque adjutores et conscii anathemate percutiuntur, ex Yriarte, <i>cod. Gr. Mutlit.</i>	41
TOMUS contra Gregorium Palaman.	43
EPITOME divinorum sacrorumque canonum a venerabili sebasto et nomophylace iudiceque Thessalonicensi, D. Constantino Harmenopulo confecta.	45
Proloquium.	45
SECTIO I. DE EPISCOPIS. — <i>De electione et ordinatione episcoporum.</i>	49
TITULUS I. — Canon apostolorum.	49
TITULUS II. — Quis fiat episcopus, et quis non fiat.	51
TITULUS III. — Quenam facere debeat episcopus.	51
TITULUS IV. — Quæ ab episcopo fieri non debeant.	53
TITULUS V. — Quinam ad accusationem episcopi admittantur, et qui non admittantur. Tum qui, et quomodo causam accusati cognoscant.	67
TITULUS VI. — De provinciis.	70
TITULUS VII. — De synodis et solis.	71
TITULUS VIII. — Canones his affines.	74
TITULUS IX. — De chorepiscopis.	75
SECTIO II. DE PRESBYTERIS, DIACONIS ET SUBDIACONIS. — <i>De ordinatione horum, et qui sacerdotes fieri debeant, et qui non debeant.</i>	75
TITULUS I. — Canon 2 apostolorum.	75
TITULUS II. — Quenam offerre sacerdos debeat, et quæ non offerre.	79
TITULUS III. — Quæ sacerdoti facienda, et quæ non facienda.	79
TITULUS IV. — De diaconis.	91
TITULUS V. — De hypodiacouis et ephorcistis.	93
TITULUS VI. — Affines istis canones.	95
SECTIO III. — <i>De clericis.</i>	99
TITULUS I. — Qui clerici fiant, et qui non fiant.	99
TITULUS II. — Quæ clerico facienda, et quæ non facienda.	102
TITULUS III. — Communes clericis et laicis canones.	111
TITULUS IV. — Qui ad clericorum accusationem non admittendi.	115
TITULUS V. — Canones affines.	118
SECTIO IV. — <i>De monachis et monasteriis.</i>	118
TITULUS I. — Quando et quomodo monachus futurus admittatur.	116
TITULUS II. — Quæ monachis facienda, quæ non facienda.	119
TITULUS III. — De monasteriis.	123
SECTIO V. — <i>De laicis.</i>	126
TITULUS I. — De his, qui per baptismum illuminantur, et quinam sint illuminandi.	126
TITULUS II. — Quæ laicis facienda, quæ non facienda.	130
TITULUS III. — Pœnæ criminum.	135
TITULUS IV. — Pœnæ lapsorum.	130
TITULUS V. — Canones generales.	158
TITULUS VI. — De imperatore.	162
SECTIO VI. — <i>De mulieribus.</i>	162
MACARIUS CHRYSOCEPHALUS PHILADELPHIENSIS METROPOLITA.	
<i>Notitia ex Fabric. Harles, Bibliotheca Græca, tom. XI, p. 595; tom. VIII, p. 675.</i>	167
MACARI CHRYSOCEPHALI Philadelphensis metropolitæ oratio in exaltationem venerandæ et vivificæ crucis.	173
<i>Notæ et variæ lectiones in orationem Macarii Chrysocephali.</i>	231
ORATIO Macarii Philadelphensis episcopi in Barbarorum incursus.	257
Proœmium ad commentarios in Mathæum.	259
Proœmium ad commentarios in Evangelium S. Lucæ	241
De universali Orthodoxiæ solemnitate, ob restitutum sacrarum imaginum honorem.	241
Fragmenta ex Florilegio.	213
JOANNES CALECA CP. PATRIARCHA.	
<i>Notitia.</i>	249
<i>Joannis Calecæ Homiliarum index. Apud Montfaucon, Bibl. Coislin., p. 402, cod. CCCLXXXVI, sæc. xiv.</i>	249
SERMO Joannis Calecæ patriarchæ CP. Dominica ante exaltationem S. Crucis.	253
SERMO Joannis Calecæ Cp. patriarchæ in tertiam jejuniorum Dominicam, seu adorandæ crucis.	263

- THEOPHANES NICÆNUS ARCHIEPISCOPUS.**
Monitum Editorum. 279
- THEOPHANIS ARCHIEPISCOPI NICÆNI QUÆ EXISTANT OPERA, nunc primum ex bibliotheca Vaticana Græce et Latine edita D. Consalvo Ponce de Leon interprete, qui annotationes etiam addidit et varias lectiones ex alterius codicis collatione, ex facultate et approbatione superiorum. Romæ, apud Franciscum Zannettum., 1590** 281
- Epistola dedicatoria.* 281
- THEOPHANIS METROPOLITÆ NICÆNI EPISTOLÆ.** 283
- EPIST. I.** — Ad Nicænos, docens qualem esse oporteat verum Christianum contemptorem rerum omnium presentium, sive tristium sive jucundarum; prope finem vero precipiens omne prorsus consortium hæreticorum fugiendum esse. Missa fuit, cum primum declaratus est hujus urbis pastor. 289
- EPIST. II.** — Doctrinalis, de patientia et longanimitate ad omnes Christianos qui ab eo pascabantur. 290
- EPIST. III.** — Doctrinalis, ad sacerdotes, et reliquos sancti Ecclesiæ suæ clericos; ostendens, quantum ad sacerdotil munus, qualisque esse debeat in sacerdotio constitutus. 319
- ORATIO** quæ Domino nostro Jesu Christo gratiæ aguntur pro liberatione pestis ac mortis. 351
- NICOLAUS CABASILA THESSALONICENSIS METROPOLITA.**
- Notitia ex Fabric. Harl. Bibliotheca Græca, t. X, p. 459.* 355
- NICOLAI CABASILÆ** de divino altaris sacrificio. Præcedit Genulani Herveti, interpretis, ad lectorem admonitio. 363
- CAP. I.** — Quid sibi vult in summo universum sacrificium. 367
- CAP. II.** — Cur non a principio altari imponuntur sacra dona. 373
- CAP. III.** — Quod hæc dona offeruntur tanquam vitæ humanæ primitiæ. 378
- CAP. IV.** — Cur consentaneum ut vitæ humanæ primitiæ essent hæc dona. 378
- CAP. V.** — Cur non totus panis offertur, sed pars quæ scissa est. 379
- CAP. VI.** — Cur in pane effingit sacerdos passionem Christi. 379
- CAP. VII.** — Quid est Domini recordatio. 382
- CAP. VIII.** — De his quæ in pane sunt. 383
- CAP. IX.** — Cur Dominus hoc iussit facere in sui recordationem. 386
- CAP. X.** — Quænam post commemorationem in oblatione dicuntur; et quod donorum oblatio, eadem et gratias agit, et supplex petit. 386
- CAP. XI.** — Cur dona cooperiuntur; et de his quæ dicuntur. 390
- CAP. XII.** — De glorificatione in principio. 391
- CAP. XIII.** — Quid sibi vult misericordiæ ubique petito. 393
- CAP. XIV.** — De commendatione seu deposito. 398
- CAP. XV.** — De antiphonis quæ dicuntur, et precibus quæ in ipsis sunt. 399
- CAP. XVI.** — Significatio sacrificii in summa. 403
- CAP. XVII.** — Interpretatio primæ antiphonæ. 406
- CAP. XVIII.** — Quid significant in principiis sacrificii quæ canuntur prophetica. 407
- CAP. XIX.** — Interpretatio tertiam antiphonam. 410
- CAP. XX.** — De ostensione Evangelii, et de hymno ter sancti. 411
- CAP. XXI.** — De oratione in hymno, et de sacris acclamationibus. 414
- CAP. XXII.** — De lectione Scripturarum et ordine earum, et significatione. 415
- CAP. XXIII.** — De petitionibus post Evangelium. 418
- CAP. XXIV.** — De introductione sacrorum donorum ad altare. 419
- CAP. XXV.** — De precibus post pretiosorum donorum introductionem, et præceptis sacerdotis ad populum. 419
- CAP. XXVI.** — De confessione fidelis, et de his quæ post ipsam sacerdos fidelibus suadet et præcat, et de his quæ illi ipsi respondent. 422
- CAP. XXVII.** — De sanctificatione donorum, et quæ eam præcedit gratiarum actio. 426
- CAP. XXVIII.** — Undenam sacramentum firmius et secure credimus. 426
- CAP. XXIX.** — De his in quibus Latini nos reprehendant, et ad reprehensionem responsio. 427
- CAP. XXX.** — Quod etiam in Latinorum Ecclesiis eodem quo apud nos modo sacrum celebratur mysterium. 431
- CAP. XXXI.** — Quanam de causa sacerdos ad donorum sanctificationem non Filium, sed Patrem invocet? 438
- CAP. XXXII.** — De sacrificio ipso, et quid est quod sacrificium suscipit. 439
- CAP. XXXIII.** — De orationibus post sacrificium, et quanam est oratio, propter quam hic meminit sanctorum, et præcipue Sanctissimæ. 443
- CAP. XXXIV.** — De his quæ sacerdos pro se orat, pro sacris donis, et de his quæ Jobet fideles orare. 443
- CAP. XXXV.** — De oratione a Deo tradita, et inclinatione capitum, et gratiarum postea actio ad Deum, et glorificatione. 447
- CAP. XXXVI.** — De his quæ sacerdos clamat ad populum, sancta elevans; et de his quæ illi vicissim ad eum clamant. 447
- CAP. XXXVII.** — Quid significat aqua calida in mysteria injecta. 450
- CAP. XXXVIII.** — Quanam ratione mysteria significant Ecclesiam. 451
- CAP. XXXIX.** — De vocatione fidelium ad communionem, et quæ ostensis donis dicuntur fideles. 454
- CAP. XL.** — De sacerdotis pro eis oratione, quam effatur ipsis post communionem. 454
- CAP. XLI.** — De gratiarum actione et glorificatione quæ fit postea. 455
- CAP. XLII.** — De his qui dormierunt, an sanctificantur a mensæ donis, sicut et hi qui vivunt. 458
- CAP. XLIII.** — Quod animæ ejus qui communicat, fit principaliter sanctificatio. 459
- CAP. XLIV.** — De Christi intercessionem. 463
- CAP. XLV.** — Quod his qui dormierunt perfectior sit sanctificatio. 465
- CAP. XLVI.** — Quomodo eadem semper dona a Deo suscipi possunt. 466
- CAP. XLVII.** — Quatenus sunt accepta. 470
- CAP. XLVIII.** — Quanam ratio propter quam sanctis his donis veneramus et colimus. 470

CAP. XIX. — Adversus eos qui dicunt sanctorum quæ sit in sacro mysterio, memoriam, esse sacerdotis pro eis ad Deum supplicationem.	474
CAP. L. — Quot modis sit in sacrificio sanctorum commemoratio, et quæ differentia.	483
CAP. I.J. — Cur sacerdos vocat sacrificium cultum rationalem.	486
CAP. LII. — Quare Eucharistia solum vocatur mysterium.	486
CAP. LIII. — De communi propter sacramentorum communionem gratiarum actione, et ultima oratione.	490
DE VITA IN CHRISTO LIBRI SEPTEM.	491
Ex Jacobi Pontani Societatis Jesu Præfatione ad Lectorem, in Philippi Solitarii Dioptram.	491
Index librorum.	491
LIBER I. — Vitam in Christo per divina Baptismi, sacræ Unionis et Communionis mysteria constitui.	493
LIBER II. — Quem et utilitatis fructum divinum baptisma conciliet.	521
LIBER III. — Quam utilitatem sacrum unguentum, sive chrisma conferat.	569
LIBER IV. — Quam commoditatem pariat sacrosancta Communio.	581
LIBER V. — Ad sacrorum divinarumque mysteriorum absolutionem altare etiam necessarium esse.	623
LIBER VI. — Quo pacto vitam in Christo a mysteriis sacramentisque acceptam conservare oporteat.	637
LIBER VII. — Qualis sit Initiatus qui mysteriorum gratiam proprio studio custodivit.	685
SERMO CONTRA PERNITORES. — Græce edidit David Hæschellus Aug. Vindel. 1593, 4 ^o , sed minus integre; eadem, ut aiunt, integra prodit Samoscit 1604, 4 ^o , cum Epiphaniï oratione in Sepulturam Christi; at in duobus exemplaribus Samoscitanae editionis quæ evolvimus, uno Mazarinæo, altero Regio, nihil amplius inest quam Epiphaniï oratio. Hæschellanae tamen editionis lacunas supplevimus ope codd. mss. Paris. 970 et 1213.	727
De sancta Theodora vidua sanctimoniali Thessalonicensi Danielis Papbrochii commentarius prævius. (Acta SS. April. die 4. tom. I.)	749
LAUDATIO S. Matris nostræ et myroblytidæ Theodoræ auctore Nicolao Cabasila Thessalonicensi metropolitano.	753
Prologus.	755
CAP. I. — Patria, natales, conjugium S. Theodoræ.	756
CAP. II. — Vita monastica et virtutes S. Theodoræ.	759
CAP. III. — Laudum S. Theodoræ synopsis et cum aliis sanctis comparatio.	763
GREGORIUS PALAMAS THESSALONICENSIS METROPOLITA.	
Notitia ex Bibliotheca Fabricii.	771
Operum Gregorii Palamæ Argumenta ex codicibus Coislinianis. (Montfaucon, Bibl. Coisl. p. 150.)	799
De Gregorio Palama, archiepiscopo Thessalonicensi, a nonnullis Græcorum in numerum sanctorum ascito, Græcorum Sententiæ.	843
Gregorii Acindyni adversus hæreses Gregorii Palamæ, archiepiscopi Thessalonicensis, laudi.	813
GREGORII PALAMÆ OPERA.	
Dialogus qui inscribitur THEOPHANES, sive de Divinitatis et rerum divinarum communicabilitate et incommunicabilitate.	909

PHOSOPORCÆLÆ, id est, ex habitis per fictionem personarum orationibus, stylo misto, dialogico et maxime Judiciali, confirmatio, quid Mens in judicio contra Corpus contendens, coram iudicibus dicere possit. (Græce col. 1347).	959
Protheoria seu præmeditatio causæ.	959
Declaratio assumptiva.	961
Altera declamatio, quæ et ipsa est assumptiva refutatio. Quibus verbis Corpus contra Mentem in judicio contendens coram iudicibus uti possit.	975
Judicum sententiæ.	987
VITA S. PETRI, anachoretæ in monte Atho, auctore Gregorio Thessalonicensi.	989
C. Janningi Commentarius. (Acta SS. Bolland. Junii, t. II, die 12.)	989
§ I. — Cultus sacer. Palæstra. Mons Athos. Tempus in eo actum. Iter Romanum.	989
§ II. — Vitæ auctor, inventor, nova versio.	994
S. P. N. GREGORII archiepiscopi Thessalonicensis oratio in admirabilem et angelicam parem vitam sancti ac divini Patris nostri Petri qui in sancto monte Atho anachoretam egit.	995
Prologus.	995
CAP. I. — Petri patria, militia, captivitas, votum, liberatio.	997
CAP. II. — Iter Romanum, inde in Cretam. Miracula ibidem patrata.	1003
CAP. III. — Iter in montem Athum, et vita illic dore sancteque acta.	1007
CAP. IV. — Semel atque iterum tentatus a dæmone per orationem superior evadit.	1013
CAP. V. — Tertium impugnatur a dæmone, famulum ejus simulante, ac reditum in patriam suadente.	1017
CAP. VI. — Quartam tentationem dæmonis, angelum mentiti, vincit humilitate; ac donis cœlestibus cumulatur.	1021
CAP. VII. — A venatore inventus, et seriem vitæ suæ exponit; et cupientem illic manere, domum remittit.	1027
CAP. VIII. — Mortal cadaver dæmonem expellit, ac navi impositum aufertur.	1031
CAP. IX. — Deposito Photocomi sacrum corpus dæmoniacos sanat, ac templo festoque honoratur.	1033
GREGORII THESSALONICENSIS ET GREGORII SINAITÆ ACCEPTICA. Ex Φιλοκαλία τῶν ἁγίων ἡσκητικῶν. Venetiis 1782 Cum post absolutam impressionem libri hujus exemplaria omnia in Orientem fuerint translata, nullum jam in partibus nostris reperire est. Exemplari usi sumus Athenis per virum de nobis benemerentissimum J. Sgoula transmissio. In interpretationem Latinam (quantus labor!) adornandam in se suscepit vir doctus J. Lecomte, Balneaci in diocesi Aurellanensi parochus.	1041
Editoris Venetiæ Monitum.	1041
S. P. N. GREGORII THESSALONICENSIS METROPOLITÆ ad reverendissimam in sanctimonialibus Xenam, de passionibus, virtutibus et mentalis quietudinis fructibus.	1045
EJUSDEM Decalogus Christianæ legis.	1089
EX EJUSDEM SERMONIBUS de iis qui sacræ indulgentiæ quietudini.	1101
Quæstio ad illum.	1109
Responsio. Volentibus quieti se applicare, fructu non est conari intra corpus continere mentem suam.	1103
EJUSDEM de oratione et puritate cordis capita tria.	1117
EJUSDEM capita centum physica, theologica, moralia et practica.	1121

HAGIOTICUS TOMUS de Quietistis. Contra eos qui ex propria inexperientia et erga sanctos inobediencia continent mysticas Spiritus operationes, quæ melius quam dici potest operantur in viventibus secundum spiritum, et quæ operibus revelantur, hæud vero sermonibus reteguntur. 1325

In Gregorium Sinaitam notitia. 1327

Sancti Patris nostri GREGORII SINAITÆ capita valde utilia per acrostichidem disposita, quibus componitur acrostichis hæc: *Sermones varii de præceptis, dogmatibus, minus et promissis; et etiam de cogitatis, ac vitiiis et virtutibus; insuper de quiete ac de oratione.* 1329

Ejusdem capita à h. 1329

EJUSDEM ACCURATA DISSERTATIO de quiete et oratione, item de signis gratiæ et erroris: Et quæ sit differentia fervoris et orationis; et quod sine duce facile superveniat error, capita decem. 1305

EJUSDEM de quietudine et duobus orationis modis capita quindecim. 1313

Quomodo oporteat facere orationem. 1314

De respiratione. 1313

Quomodo oporteat psallere. 1318

De diversitate psallentium. 1318

Contradictio ejus. 1319

De errore. 1325

De lectione. 1323

EJUSDEM quomodo oporteat sedere Hesychastam ad orationem nec cito assurgere. 1329

Quomodo recitanda sit oratio. 1330

Quomodo ejicendæ sint cogitationes. 1331

Quomodo psallere oporteat. 1334

Ejusdem ad interrogantem quemdam de ventris moderamine. 1335

De errore, ubi et de multis materiis. 1338

FINIS TOMI CENTESIMI QUINQUAGESIMI.